BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXXIX
G
8
NAPOLI

XXXIX G 8

XXXIX
G
8

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS

BVCOLICA ET GEORGICA

Argumentis, Explicationibus, Notis illuſtrata,

AVCTORE IO. LVDOVICO DE LA CERDA TOLETANO,

Societatis IESV, in Curia Philippi Regis Hiſpaniæ Primario Eloquentiæ Profeſſore.

Editio cùm accurata, tum locupletata, & Indicibus neceſſariis inſignita.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.
M.DC.XIX.

NAPOLI

ILLVSTRISSIMO
COMITI
SALINÆ
JOAN. LVDOVICVS DE LA CERDA,
S. P.

MIHINE, an Tibi, an Hiſpaniæ toti vitam tuam gratuler, Illuſtriſſime Comes? Mihi: cui contigit potuiſſe te meis laboribus Patronum vnicum adoptare: Tibi, cuius vita magnarum virtutum exemplis illuſtrata, Principibus aliis exemplo eſt: Hiſpaniæ, quæ te fruitur ad ornamentum ſui, ad ſalutem bonorum, ad pauperum calamitates ſubleuandas, ad Regis tui curam non mediocrem ſuſtinendam, cùm res tota Luſitani regni (cuius acceſſione iam inde à Philippo I I. gaudemus) humeris tuis impoſita feliciſſimè adminiſtretur. Omnibus ſimul gratulor. Nihil mihi certè felicius potuit contingere, quàm Tibi ac tuo nomini opus hoc inſcribere, ſiue ad defenſionem parandam contra impetus maleuolorum, ſiue ad perennitatem nominis conſequendam: quod Te fautore non dubito. Quæ enim exoptare in Patrono meo potui, ea in Te ſumma ſunt: humanitas ad Commentarios iſtos tuendos: iudicium ad Poëtarum maximum expendendum: doctrina ad capiendum, quicquid eſt reconditum in hoc Vate. Quæ iſtæ laudes? roget aliquis. Tu in ſummo Principe, in Illuſtriſſimo Comite, in honeſtiſſimo Equite, nihil aliud reperis, quàm ea quæ neceſſaria ad literarum monumenta verſanda. Multa certè ſunt in Te vno, quæ ſingula multos ornarent, ſiue nobiliſſimum SYLVARVM genus conſiderem inter Luſitani nominis Principes maximum: ſiue cognationes & propinquitates cum vniuerſis ferè primoribus Hiſpaniæ, quibus nexu quodam implicatus, nullius fa-

miliæ ſplendore cares: ſiue opes, quæ nullis inferiores ſunt, cùm potius quàm regiarum magnificentia, comitatu publico, nitore domeſtico longè latéque ſuperes: ſiue gradus honorum, quos tibi Tua Virtus coniuncta cum ſumma Nobilitate peperit: qua factum, vt nunc in Regia Philippi III. Curia Luſitano Senatui, quo nullus aut grauior, aut ſanctior, vice Regis tui cum ſumma laude & integritate præſis: ſiue denique conſiderem multarum Virtutum ſplendorem, quibus apprimè eniteſcis, video Te inter Maximos eſſe Maximum. Sed tamen hæc omnia cùm magna in Te ſint, maiora quidem ſunt acceſſione earum rerum, quas Tibi quotidie ingenium tuum parit. Clarè loquar, literas amas, literatos colis, Poetarum laude flores, gaudes doctorum conſortio, ſcriptorum tuorum gloriam feliciſſimè auſpicatus es, coniungens rem literariam cum diſciplina equeſtri: neque Te hæc à literis, neque literæ à ſtudiis equeſtribus auocarunt, doctiſſimus inter doctiſſimos, inter Principes Princeps. Poſſem hîc conqueri multorum Nobilium arrogantiam & ſupercilium. Itáne vobis, Viri nobiles, deformes viſæ ſunt literæ, vt harum ſtudium non coniunctum cum honeſtiſſimis diſciplinis putetis? Dirum dictu, deforme auditu putare Muſas, literas, ſcholarum diſciplinas pertinere ad abiectos homines, ſaltem ad eos, qui minus generis nobilitate ſplendent. Indecores ſcilicet Literæ ſunt, neque dignæ, quæ inter nobiliſſimos ſpectentur. Longè aliud antiquorum æuum. Euntes ad bellum Duces libri comitabantur: & qui in dextris gladios gerebant, libros in pretioſis ſcriniis repoſitos portabant, vt poſt ardorem diurnæ pugnæ nocturnum tempus illorum lectioni dicarent, & ita à militari ſtrepitu conquieſcerent. Quod æuum conferri poteſt cum æuo Auguſti, aut grauitate Principum, quibus ille vſus eſt? aut bellorum magnitudine, quibus ſtatus vniuerſi terrarum orbis mutatus eſt, publicis omnium opibus in vnum hominem conuerſis? aut ſtudiis pacis poſt longa bella? Et tamen ita Literæ in honore habitæ ſunt, vt æuum illud felicius ipſæ reddiderint: in quod ampliſſima ſcriptorum, oratorum, Poëtarum, Philoſophorum ſeges erupit: & hæc ita magna, vt ab illo ad nos, quicquid ferè florentiſſimum eſt, in humanis Literis redundarit. Atque ab opibus illius æui, cùm infinitos alios, tum P. VIRGILIVM habeamus Poëtarum omnium principem. Neque ſecus atque ille ſuum ſæculum exornauit, tuum Tu Illuſtriſſime COMES, qui non putas alienas eſſe Muſas ab ingenita Maiorum tuorum nobilitate, imò Tu vnà cum nobiliſſimis Fratribus tuis has SOCIETATIS IESV Scholas, illas cùm primum aperuimus, incredibili ſtudio frequentaſtis, idque iuſſu maximi RODERICI GOMESII A SYLVA, patris veſtri EBOLENSIS PRINCIPIS, ac PASTRANÆ DVCIS, cuius adhuc

huc feliciſſimam memoriam Hiſpania colit : quem virum in intimis habuit PHILIPPVS II. Regum omnium, qui hactenus fuerunt, prudentiſſimus, illius prudentiam admiratus. Te ego tanti patris filium, de noſtra SOCIETATE benemeritum, in meipſum (licèt immerentem) præcipuo quodam amore inſignem, huius Operis vindicem libentiſſimè aſſcribo: & hoc dono, qualecunque illud eſt, meum erga Te animum teſtatum eſſe volo.

Matriti Nonis Iunius Anno M. DCVIII.

AD P. IO. LVDOVICVM DE LA CERDA DE BVCOLICIS, ET GEORGICIS P. VIRGILII MARONIS EGREGIO COMMENTARIO ILLVSTRATIS, GASPAR Sanctius Societatis IESV.

PINGVIA rura ſuo Cæſar dedit ampla Maroni,
Et dextra gregibus vindice pingue nemus.
Ille datam curuo domuit bene doctus aratro,
Sed magis Aſcræo vomere vertit humum.
Pauit oues patriæ vitreas ad fluminis vndas;
Sed Siculo melius carmine pauit oues.
Nemo datos vmquam coluit felicius agros,
Nemo vagum melius duxit in arua pecus.
Sed bene, quæ quondam coluit Maro ruſticus arua,
Denſa erat, atque hebeti ſquallida ſylua ſitu.
Neglecto horrebat pingui rubus aſper in agro,
Tardabatque auidos ſemita clauſa greges.
Sed cultu Ludouice tuo ſquallentia florent
Arua, tegit lætum fertilis herba ſolum.
Tu ſyluam implexam, atque hirſutis paſcua dumis
Falce aperis rurſus, vomere rurſus aras.
Vomere non alio, quàm, quo Maro ruſticus olim
Diuitias Cereri, deliciáſque dedit.
Nimirum Genium magni Ludouice Maronis
Nactus es, aut (liceat dicere) nullus habet.
In ſua, crede mihi, rediit Maro rura, rubóſque
Abſtulit, & tribulos Virgiliana manus.
Exciderant iterum Vati, puto, rura Latino:
Te, Ludouice, iterum vindice rura capit.
Arua dedit Cæſar, tu ſquallida Cæſaris arua,
Senta nouas, Domino reſtituiſque ſuo.
Cæſaris officium eſt ſyluas dare, & arua Maroni:
Reddere, quæ exciderant, hoc, Ludouice, tuum.
Cæſareum donum eſt opibus cumulare merentem:
Reddere ſublatas, hoc quoque Cæſareum.
Sed mage Cæſareum quod longa in ſecula donum eſt,
Quod neque vis rapiat, quod neque tempus edat.
Ergo Virgilio longè maiora dediſti,
Quàm quod ab Auguſto Cæſare munus habet.
Iam dudum interiit, quod primo à Cæſare munus:
At, Ludouice, tuum non timet interitum.

IN P. VIRGILIVM A IOAN. LVD. CERDA SOCIETATIS IESV illuſtratum.

AND. SCHOTTVS ANTVERPIENSIS eiuſdem Soc.

ANDINVM vatem, decus immortale ſororum,
Illuſtraſſe iuuet, CERDA, aſpirante Camœna:
Qui tenet in latio ſemper florentis Homeri
Nomen, & hac vates numquam præſtantior alter,
Seu ſyluas, ſeu rura canit, ſiue Arma Virúmque:
Cui Phœbus, aut Muſarum chorus aſſurrexit,
Auſonia, & totis applaudit Roma theatris.
Huic merito virides tranſſcribat Græcia palmas,
Atque in Olympiaco decerpat dona corona.
Ergo Mæonij non iam de ſanguine certent
Vrbes, oppida tot, populi, genteſque Pelaſgum.
Vicit enim MARO (ſic animis, linguiſque fauete:)
Troiani belli ſcriptorem: cedite Graij.
Et ſenis Aſcræi ſuperauit carmina vatis,
Atque Syracoſij ſubiegit ſcripta poetæ.
Fallor? an Elyſiis? nunc Mæonidem inter & Orphea
Ipſe ſedet campis ſella ſublimis eburnea?
Multimodis animo verſans tua carmina Care,
Priſcaque dicta patrum: De Quincti Annalibus Enni
(Mira cano) inſignes ſuetus depromere gemmas.
Hæc fuerint, LVDOVICE, tui præludia celſi
Ingenij: vigeat ſic terris dedita fama.
Grandia grandiloquo ore tonas. heu quanta manet te
Gloria? iam monumenta vides caneſcere ſeclis
Innumeris. docti euoluent, ſeríque nepotes,
Qua ſurgit Titan, qua mergitur æquore: & inter
Extremos Morinos, diuiſos orbe Britannos.
Iam populata feris Neptunia Pergama flammis
Ingemment vaſti ſcopuli, pinúſque loquantur.
Sic placitum Superis, victricem Mantua palmam
Vt ferat, Heſperia: mox doctos inter Iberos.
Agricola at nimium felix, bona ſi ſua norit!
Cùm iuuet & cimas inter cecinisſe capellas,
Et reſonet Daphnin, Amaryllida reddat imago.
Ergo agite ô iuuenes, ſtudiorum robora, palmam
Arripite hinc alacres tanti monumenta Poetæ,
Vatis opus firmum, ſolidaque perennius ære
Semper erit; viuet decus immortale MARONIS
Quinetiam tantæ ſi tangit adorea laudis,
At ſpectare libet? En ipſo in limine primo,
Hinc viridi Phœbum redimitum tempora lauru,
Barbiton atque chelyn aureo qui pectine pulſat:
Illinc Tuſcum equitem, proauis qui regibus ortus
Auguſti imperio dederat grata otia Muſis.
Nec vidiſſe ſemel ſatis. heu iuuat vſque morari.

Facultas Patris Prouincialis.

ARGVMENTA, Explicationes, Notas in P. Virgilij Maronis Bucolica & Georgica, auctore IOANNE LVDOVICO DE LA CERDA Societatis noſtræ, Matriti in Regia Curia Rhetoricæ, Poeſeos, & Græcarum literarum multos iam annos Profeſſore, viſa à tribus Societatis noſtræ Patribus huius literaturæ peritis, atque approbata, Ego FERDINANDVS LVCERO Toletanæ Societatis IESV Prouinciæ Præpoſitus Prouincialis, poteſtate mihi ab admodum R. P. N. Generali P. CLAVDIO AQVAVIVA facta, lubens typis mandari concedo. Matriti, XVII. Calend. Octob. Anno M. DCVII.

Ferdinandus Lucero, m. p.

Locus Sigilli.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS

Societatis IESV, *in prouincia Lugdunenſi.*

BARTHOL. IACQVINOTIVS Prouincialis Societatis IESV, in prouincia Lugdunenſi, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606 & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Febr 1611. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque ſuperiorum permiſſione imprimant: permittit HORATIO CARDON Lugdunenſi Bibliopolæ, vt *Ioannis Ludouici de la Cerda, è Societate* IESV, *Argumenta, Notas & Explicationes in P. Virgilij Maronis Bucolica & Georgica*, ad ſex primos annos imprimere, ac libere diuendere poſsit. Datum Lugduni die 15. Maij, 1619.

B. IACQVINOTIVS.

APPROBATIO.

IOANNES CLAVDIVS DEVILLE, in ſacra Theologia Magiſter, & diuini verbi Prædicator, in ſancti Pauli huiuſce ciuitatis Canonicus, atque in hac Lugdunenſi Diœceſi librorum Cenſor deſignatus: fidem facimus, nos *Ioannis Ludouici de la Cerda, Societatis* IESV, *Argumenta, Notas & Explicationes in P. Virgilij Maronis Bucolica & Georgica*, perlegiſſe, in quibus nihil fidei Catholicæ contrarium animaduerſum. Lugduni apud ſanctum Paulum 20. Maij, 1619.

IOANNES CLAVDIVS DEVILLE.

R. D. D. Thomæ de Meſchatin la Faye, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus & Camerarius Eccleſiæ Lugdunenſis, in ſuprema Dombarum Parlamenti Curia Conſiliarius, Galliarum Primatiæ Officialis, & in Archiepiſcopatu Lugdunenſi Vicarius generalis, viſa Doctorum Theologorum approbatione, opus, quod inſcribitur, *P. Virgilij Maronis Bucolica & Georgica, Argumentis, Explicationibus, Notis illuſtrata, auctore Io. Lud. de la Cerda, Societatis* IESV, *&c.* in lucem edi permittimus. Lugduni 28. Maij, 1619.

MESCHATIN LA FAYE, V. G.

ELENCHVS AVCTORVM VETERVM, QVI PARTÈM HIS COMmentariis contulerunt.

Abſyrthus.
Achæus Poëta.
Achilles Alexandrinus.
Afranius.
Aelianus.
Aeſchilus.
Aeſchines.
Agathias.
Albinouanus.
Alcæus.
Alexis.
Alcimus Auitus.
Alcon.
S. Ambroſius.
Ammianus.
Anacreon.
Anthologia.
S. Antiochus.
Antipater.
Antiphanes.
Aphranius.
Apollonius.
Appianus.
Apollodorus.
Apuleius.
Arator Poëta.
Aratus.
Archeſtratus.
Archias Poeta.
Ariſtænetus.
Ariſtoteles.
Ariſtophanes.
S. Arnobius.
Arrianus.
Artemidorus.
Athenæus.
Attius.
Auctor hymnorum.
Auctor Octauia.
S. Auguſtinus.
Auicenna.
Aurelius Victor.
Auſonius.
S. Baſilius.
Boetius.
Calliſthenes.
Callimachus.
Calpurnius.
Calpurnius Baſſius.
Caluus.
Capitolinus.
Caſſiodorus.
Cato.
Catullus.
Cæcilius.
Cedrenus.
Cæſar.
Cæſarius.
Cicero.
Cinna Poëta.
Claudianus.
Claudianus Mamertus Poëta.
Claudius.
Claudius Marius.
Clearchus.
Clemens Romanus.
Clemens Alexandrinus.
Cleomedes.
Columella.
Coluthus.
Curtius.
Cyprianus.
S. Cyrillus Hieroſolymitanus.
Cyrillus Poëta.
Cyrus Theodoretus.
Demoſthenes.
Dictys Cretenſis.
Didymus.
Diocaſſius.
Dio Chryſoſtomus.
Dionyſius Afer.
Dionyſius Halicarnaſſæus.
Diodorus.
Dioſcorides.
Diyllus.
Donatus.
Egeſippus.
Ennius.
Ennodius.
Epigermus.
Epiphanius.
Erathoſthenes.
Eſaias Propheta.
Eubulus.
Eugenius.
Eumenius Rethor.
Eunapius.
Ephorus.
Euphorion Poeta.
Eupolis.
Euripedes.
Euſebius.
Euſtathius.
Euterpius.
Faluorinus.
Feſtus.
Feſtus Auienus.
Firmicus.
Florus.
Fulgentius.
Furius Antias P.
Gaudentius Epiſcopus.
Geoponica.
Gloſſa.
Gratius.
Gregorius Epiſcopus Niſſæ.
Gregorius Nazianz.
Gregorius Turonenſis.
Gregor. Taumaturgus.
Heliodorus.
Heſiodus.
Heſychius.
Hermippus.
Herodianus.
Herodotus.
S. Hieronymus.
S Hiob.
Homerus.
Hippocrates.
Horatius.
Hyginus.
Ibycus.
S. Ignatius Martyr.
S. Ioannes.
S. Ioan. Chryſoſtomus.
Ioannes Zonara.
Ioannes Saliſparienſis.
Ioſephus.
Inſcriptiones.
Interpres Sophoclis, Nicandri, Theocriti, Homeri, Apollonij, Ariſtophanis, Arati, Pindari.
Iſacius.
S. Iſidorus.
Iſocrates.
Iulianus Cæſar.
Iulius Cæſar.
Iulius obſequens.
Iulius Firmicus.
Iuſtinianus.
Iuſtinus.
Iuſtinus Martyr.
Iuuencus.
Laberius.
Lactantius.

Lampridius.
Leonides.
Libanius.
Liuius.
Liuius Andronicus.
Lucanus.
Lucillius.
Lucretius.
Lycophron.
Lyſias.
S. Macarius Senior.
Macer.
Macrobius.
Manilius.
Martialis.
Maternus.
S. Marcus.
Maximianus.
Maximus Tyrius.
Mela.
Meleager Epigrammatarius.
Menander.
Menachmus.
Minutius.
Mnaſitheus.
Mæro Poeta Græcus.
Moſchus.
Muſæus.
Muſonius.
Nazarius.
Nazianzenus.
Nemeſianus.
Nicander.
Nicolaus Remigius.
Nævius.
Nonnus.
Olympionicus.
Oppianus.
Oppius.
Oroſius.
Orpheus.
Orus.
Orus Apollo.
Ouidius.
Pacuuius.
Palladius.
Papinius.
Parthenius.
Paulus Iuriſconſultus.
Pauſanias.
Perſius.
Petronius.
Petrus Apollonius.
Petrus Bleſenſis.
Phædrus.
Pherecides.
Philippus Epigrammatarius.
Philo.
Philoſtratus.
Phocas.
Phornutus.
Philargyrius.
Pindarus.
Piſides.
Plato.
Plautus.
S. Paulinus.
Plinius.
Plinius Iunior.
Plutarchus.
Polybius.
Pollux.
Pomponius.
Pomponius Poeta Attellanus.
Propertius.
Prudentius.
Ptolemæus.
Publius.
Q. Calaber.
Q. Serenus.
Quintilianus.
Ruffinus Epigrammatarius.
Salomon in Eccleſiaſtis.
Sappho.
Saxo.
Scholiaſtes Ariſtophanis.
Sedulius.
Sempronius.
Seneca, Philoſophus.
Seruius.
Seuerus Rhetor.
Seuerus Sulpitius.
Sidonius.
Sigibertus.
Silentiarius.
Silius.
Siſenna.
Solinus.
Sophocles.
Spartianus.
Statius.
Stephanus.
Stobæus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Sulpitius Seuerus.
Sibyllini verſus.
Sygipertus.
Symaon Antiochenus.
Symmachus.
Symocata.
Syneſius.
Tacitus.
Tatianus.
Terentius.
Terentius Varro.
Tertullianus.
Theocritus.
Theodoretus.
Theon.
Theophilus.
Theophilus Patriarcha.
Theophilus Patriarcha Conſtant.
Theophylactus.
Theophraſtus.
Thucydites.
Tibullus.
Titinnius.
Tribonianus.
Ioan. Trithemius.
Turpilius.
Tyrtæus.
Valerius Flaccus.
Valerius Maximus.
Varius Poeta.
Varro.
Varro Atacinus.
Varus.
Vegetius.
Velleius.
Vitruuius.
Viuius.
Vlpianus Enarrator.
Vopiſcus.
Xenocrates.
Xenophon.
Xiphilinus.

RECEN

RECENTIORVM, QVI HOC OPERE LAVDANTVR, ET A QVIBVS ADIVTI SVMVS, SYLLABVS.

Abrahamus Ortelius.
Achilles Statius Luſitanus.
Æmylius Portus.
Alexander Neapolitanus.
Aloyſius Chadamuſtus.
Amatus Luſitanus.
Andreas Alciatus.
Andreas Matthiolus.
Ang.Politianus.
M.Antonius Delrius.
Antonius Clarus.
M.Ant.Muretus.
M.Ant.Flamminius.
Ant.Ricciardus.
Ant.Thyleſius.
Balthaſar Caſtalion.
Ioan.Baptiſta Pius.
Barnabas Briſſonius.
Bartholomæus Barrictus.
Bartholomæus Pratenſis.
Bernardinus Parthenius.
Bernardinus Realinus.
Bruſſonius.
Carolus Sigonius.
Carolus Stephanus.
Chriſtoforus Rufus.
Claudius Minos.
Conradus Heresbachius.
Conſtantius Landus.
Coſtæus.
Iac.Dalecampus.
Domitius Calderinus.
Deſ.Eraſmus.
Froquelinus.
Hieronym. Fracaſtorius.
Franc.Floridus Sabinus.
Franc.Grabaldus.
Franc.Iuretus.
Franc.Modius.
Franciſcus Robortellus.
Franciſcus Valleſius.
Gabriel Barrius.
Gabriel Faernus.
Galeotus Martius.
Gerebrardus.
Georg.Berſmannus.
Germanus Valens PP.
Geſnerus.
Godeſcalcus Steevvechius.
Gorrhæus.
Dionyſ.Godofredus.
Græuinus.
Gnllandus.
Gulielmus Budæus.
Gulielmus Canterus.
Gulielmus Fornerius.
Gulielmus Philander.
Hadrianus Iunius.
Hadrianus Turnebus.
Henricus Stephanus.
Hermolaus Barbarus.
Gent.Heruetus.
Hieronymus Cardanus.
Hieronymus Columna.
Hieronymus Magius.
Hieronymus Vairlenius.
Hiſtoria generalis Plantarum.
Iacobus Pontanus.
Ianus Mellerius.
Ianus Durantius.
Ianus Gulielmius.
Ianus Parrhaſius.
Interpretes Latini.
Ioachimus Camerarius.
Ioan.Baptiſta Egnatius.
Ioan.Bodinus.
Ioannes Brodæus.
Ioan.Hartungus.
Ioan. Goropius Decanus.
Ioannes Grial.
Ioannes Leſlæus.
Ioannes à Meyen.
Ioannes Meurſius.
Ioannes Sarius.
Ioannes Scopas.
Ioſephus Caſtalion.
Ioſephus Scaliger.
Iouianus Pontanus.
Iſaacus Caſaubonus.
Iulius Cæſar Scaliger.
Iuſtus Lipſius.
Ioannes Kirchmannus.
Læuinus Torrentius.
Lazarus Bayfius.
Lazius.
Leonardus Fuchſius.
Lonicerus.
Lilius Gyraldus.
Lucas Fruterius.
Lud.Carrion.
Fr.Luiſinus.
Mago Salzburgenſis.
Marſilius Cagnatus.
Franc.Maſſarius.
Matthæus Raderus.
Iacobus Meierus.
Mercerius.
Natalis Comes.
Nic.Biezius.
Nic.Erythræus.
Nic.Perottus.
Obertus Gifanius.
Octauius Cleophilus.
Otho Friſingenſis.
Franc.Otomanus.
Ioan.Paſſerius.
Paulus Iouius.
Paulus Leopardus.
Paulus Manutius.
Franc.Petrarcha.
Petrus Angelius Pargæus.
Petrus Bembus.
Petrus Bongus.

Petrus

Petrus Ciaconius.
Petrus Chieſa.
Petrus Coluius.
Petrus Daniel.
Petrus Maſſæus.
Petrus Nannius.
Petrus Victorius.
Philippus Cominæus.
Philippus Beroaldus.
Ioan. Pierius Valerius.
Poletus.
Pomponius Gauricus.
Rembertus Dodonæus.
Rhenanus.
Rhodiginus.
Conradus Rittershuſius.
Rouillius.
Ruellius.
Iacobus Sannazarius.
Spondanus.
Sprangerus.
Theod. Canterus.
Theod Gaza.
Theod. Marcilius.
Velſerus.
Volaterranus.
Ful. Vrſinus.

P. VIR

P. VIRGILII MARONIS ELOGIA

PROOEMIVM.

INTERPRETES alij initio Operum, Virgilij vitam præferunt, alij teſtimonia coniungunt illorum, qui locuti ſunt de hoc Vate. Diſceſſi ab vtroque genere Interpretum. Ab illis, quia nihil poſſem exhibere ſpecioſius, quàm ipſi exhibuerunt. Nam quid repetam, quæ alij iam euulgarunt? Certè vitam Poëtæ multi ſcripſerunt, & omnes norunt: modò illa à Donato (vt creditur) modò à Seruio edita primùm fuerit, modò ab doctis aliis concinnata, & propagata ab æuo Virgilij vſque ad noſtrum. Ab iſtis, quia nullus eſt ordo in illis teſtimoniis, ac perinde illa opera exiguæ eſt frugis ad cognoſcendam dignitatem Magni Poëtæ: nam ex tanta teſtimoniorum aceruatione tenebræ quædam exſiſtunt, indignæ Virgiliano ſplendore. Itaque potiùs è re viſum fuit, redigere ad certum ordinem Virgilij præconia, quibus cognoſcatur, quantum in rebus ſingulis vir hic ſingularis præualuerit. Reduco verò rem totam ad ſeptem capita. PRIMÒ loquar de Elogiis natalis eius, atque incunabulis. DEINDE de triplici boni genere, Honeſto, Vtili, Iucundo: quæ bona potentiſſima in omni genere encomiorum: nam, vbi res, quæ laudatur, tria hæc bona ſortitur, quid amplius exſpectes? TERTIÒ attingo varias artes, quibus Poëta floruit, in his Eloquentiam: quo loci Virgilius comparatur cum Tullio, Princeps Poëtarum cum Principe Oratorum. QVARTÒ comparo Virgilium cum Homero, ac reliquis Græcis, & cum Latinis omnibus: dóque illi omnium palmam. QVINTÒ, adduco Elogia poëſeos Virgilianæ, ea videlicet, quæ in illius opere præcipuè elucent. SEXTÒ excurro in aliqua attributa illius. SEPTIMÒ perſequor honores, quos viuus habuit Virgilius, quos mortuus; & adiungo teſtimonia illorum, qui dicunt, Vatem hunc æterno duraturum. Prius autem, quàm perueniam ad capita, proponam tibi ſyllabum Auctorum, à quibus laudes iſtæ expromtæ.

Abulenſis.
Agellius.
Alexander Seuerus.
Alcinous.
S. Ambroſius.
Ammianus Marcel.
Angelus Politian.
M. Anton. Caſſabona.
M. Ant. Maioragius.
Anton. Minturnus.
Anton. Delrius.
Apuleius.
Auctor eius vitæ.
S. Auguſtinus.
Auguſtus Cæſar.
Auſonius.
Budæus.
Cælius Calcagninus.
Caluus.
Capitolinus.
Cicero.
Cl. Claudianus.
Cl. Tiberius.
Cornel. Tacitus.

Cornel. Gallus.
Dio Chryſoſt.
Domitius Afer.
Donatus.
Eraſmus.
Euſebius Cæſarienſis.
Fabius Paulinus.
Fungerus.
Germanus Val. PP.
Godeſcalcus.
Gulielm Modicius.
Helinandus.
S. Hieronymus.
Hieronymus Vidas.
Hilaſius.
Horatius.
Hortenſius.
Ioannes Brodæus.
Ioannes Hartungus.
Iouianus.
S. Iſidorus.
Iul. Cæſar Scaliger.
Iuſtinianus Imp.
Iuuenalis.
Lactantius.
Lampridius.
Landinus.
Lucanus.
Ludouicus Viues.
Macrobius.
Martialis.
Matthæus Toſcanus.
Maximianus.
Muretus.
Nannius.
Naſcimbanus.
Ouidius.
Patricius.
Pedianus.
Pet. Crinitus.
Pet. Victorius.
Phocas.
Pierius.
Plato.
Plinius vterque.
Poetæ ἄδηλοι.
Propertius.
Quintilianus.
Rhodiginus.
Sannazarus.
Seneca Philoſophus.
Seneca Rhetor.
Seruius.
Silius.
Statius Papin.
Suetonius.
Tertullianus.
Turnebus.
Vegetius.
Velleius Paterculus.
Velſerus.
Vopiſcus.
Vonianus.

CAPVT

CAPVT PRIMVM

ELOGIA NATALIS Virgiliani.

SIT exorſus Elogiorum à primo vitæ exortu. Qui vitam Virgilij ſcripſerunt, tum etiam alij, prædicant natalitium huius plenum miraculorum. Phocas natalem eius vocat MIRACVLA RERVM. Et probat, loquens de illius matre Polla (quam alij Maiam, alij Meliſſam vocant, à prognoſtico credo apum) his verſibus:

Hæc, cùm maturo premeretur pondere ventris,
Vt ſolet, in ſomnis animus ventura repingens
Anxius, & vigili præſumere gaudia cura,
Phœbei nemoris ramum fudiſſe putauit.
O ſopor indicium veri! nil certius vnquam
Cornea porta tulit: facta eſt interprete lauro
Certa parens, onerisque ſui cognouerat artem.
Conſule Pompeio vitalibus editus auris,
Et Craſſo, tetigit terram. Quo tempore Chelas
Iam mitis Phaëthon poſt virginis ora receptus.
Infantem vagiſſe negant. nam fronte ſerena
Conſpexit mundum, cui commoda tanta ferebat.
Ipſe puerperiis adriſit lætior orbis:
Terra miniſtrauit flores, & munere verno
Herbida ſuppoſuit puero fulmenta vireſcens.
Præterea (ſi vera fides, ſed vera probatur)
Læta cohors apium ſubitò per rura, iacentis
Labra fauis texit, dulces ſuſurra loquelas.
Hæc quondam in ſacro tantum mirata Platone
Indicium linguæ memorat famoſa vetuſtas.
Sed natura parens properans extollere Romam,
Et Latio dedit hoc, ne quid concederet vni.
Inſuper his. Genitor nati dum fata requirit
Populeam ſterili virgam mandauit arenæ:
Tempore quæ nutrita breui, dum creſcit, in omne
Altior emicuit cunctis, quas auxerat ætas.

Vide quot miracula in eius ortu. Admonetur in ſomnis mater futuri Poëtæ, nam videt ſe parere ramum lauri, qui ſacer Phœbo: natus puer non plorat, quod vel ipſis regibus familiare: apes conuolant ad illius os, quod prognoſticum Pindaro accidit, Platoni, Ambroſio: eodem die, quo puer naſcitur, pangitur populus, quæ citò excreſcit in miram altitudinem; quæ arbor puerperarum votis colitur, &

donis ornatur. Prognoſticum apum Iouianus etiam ſcribit lib. 2. Vraniæ, & adiungit quæpiam de natali Virgilij. Verſus illius ſunt:

Mincius hunc genuit conceptum ex Andide Nympha,
Quam Phœbe ſociam, atque anguis de vulnere tardam
Commendat Mantoi: furtim ſed cærulus amnis
Languentem, & ſola tacitus ſub rupe iacentem
Impleuit. Poſtquam ex vtero iam prodiit inſans,
Quo partus lateat, denſo pater ipſe ſalicto
Occultans (vt fortè locis habitabat in illis)
Pignora ſollicitæ commendat cara Meliſſæ.
Hæc natum gremio excipiens, flauentia mella
Inſtillat puero, & dulci rore illinit ora.
Ille faui ducens tenerum de nectare ſuccum
Paulatim ſomno capitur, circúmque frequentes
Ore vagantur apes, lectúmque è flore liquorem
Intingunt labris, & rore madentia fingunt.
Atque hunc cærulei nantem ad vada nota parentis
Nereides (nam fortè Pade procul æquore nabant)
Inſpectum rapuere: aderat tum candida Syren,
Quæ vocis merito, & blandæ modulamine linguæ
Formoſum dono puerum tulit: inde per altum
Sublatúmque humeris, ponto plaudente ferebat,
Littora finitimo repetens coniuncta Veſeuo.
Hæc puerum inſtituit cantu, ac mox capta pudore
Arſit, & aſſuetis vouit malè ſana ſub antris:
Parthenias iuueni nomen de virgine manſit.

Quæ de Mincio patre Virgilij, quæ de Nereidibus, & Sirene attingit, fabuloſè dicta, & poeticè ad commendationem Virgilij. Idem lib. 1. Eridani, ita de infantia Maronis.

Excipit hunc, tepidóque ſinu complexa Meliſſe
Blanda fouet, blandis conciliátque iocis.
Inſtratum lauri foliis, ſomnóque grauatum
Tutantúrque apes, labraque melle linunt.
Hinc Muſæ placidis Salicum docuere ſub vmbris,
Sebethus liquidis qua fluit vber aquis.

Cunas Virgilianas ita quoque celebrat Politianus in Manto.

Te naſcente Maro Parnaſſi è culmine ſummo
Affuit Aonias inter feſtina ſorores
Calliope, blandiſque exceptum ſuſtulit vlnis,
Permulſitque manu quatiens, térque oſcula iunxit,
Omnia ter cecinit, ter lauro tempora cinxit,
Mox aliæ dant quæque tuis munuſcula cunis:
Certatim dant plectra, lyram, pellémque, pedúmque:
Dant & multiforam modulanda ad carmina Loton,
Et decreſcenti compactas ordine auenas.

Lege reliqua. Dices. Nónne iſta fabuloſa, & mera mẽdacia, & tantùm ad laudem Virgilij cõficta? Scias Lector, ſaltẽ tria iſta de ſomno lauri, de apibus, de virga populea ab omnib. narrari, qui vitam Virgilij ſcripſerunt, & ab doctis aliis admitti: & repe

& reperi neminem, qui reiiciat. Imò ab extremo miraculo nomen factum Vati, nam à virga Virgilius. Ad quam rem Caluus alluſit:

Et Vates, cui virga dedit memorabile nomen Laurea.

Diſſentit ab aliis, qui populum nominant. Donatus etiam in Virgilij vita (ſi Donati eſt, quæ circumfertur) ita ait: *Acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis, eodem ſtatim loco depacta, ita breui coaluit, vt multo ante ſatas populos adæquarit: quæ, arbor Virgilij ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma grauidarum & fœtarum religione ſuſcipientium ibi, & ſoluentium vota.* Imò Germ. & Nannius, atque etiam Donatus dicunt, Poëtam ad hanc ſuæ populi hiſtoriam alluſiſſe verſu illo 4. Ecl.

Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.

Et quidem ſimilia facta in ortu multorum Ethnicorum, cur non ego credam paria de Virgilio? Volente æterno Numine indicare mortalibus quale prodigium naſceretur.

CAPVT II.

EXCVRRAM hinc in alia Elogia. Placitum incipere à triplici genere boni, Honeſti, Vtilis, Iucundi.

Elogia Virgilij ſumta ab HONESTO.

Cùm honeſtas, bonúmque honeſtum ſignet probitatem animi, & ornamenta virtutum, dicam hic, quæ reperi de laudibus Virgilianis, quæ ad virtutem pertinent.

PVDOR.

INCIPIO à Pudore, quia ab eo Virgilius dictus PARTHENIAS. Huius rei teſtes profero Donatum: *Cetera ſanè vita, & ore & animo tam probatum fuiſſe conſtat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, ſi quando Romæ (quò tardiſſimè commeabat) viſeretur, in publico ſectantes demonſtrantéſque ſe, ſubterfugeret in proximum tectum.* Et Seruium, qui in eius vita, *Adeò autem verecundiſſimus fuit, vt ex moribus cognomen acciperet, nam dictus eſt Parthenias, omni vita probatus.* Et Auſonium ita ſcribentem: *Quid etiam Partheniam, dictum cauſſa pudoris, qui 8. Æneidos, cùm deſcriberet coitum Veneris atque Vulcani αἰσχροσεμνίαν decenter immiſcuit. Quid in tertio Georgicorum de ſummiſſis in gregem maritis? nónne obſcœnam ſignificationem honeſta verborum tranſlatione velauit.* Ab hoc pudore in moribus natum, vt nihil vnquam impudicum aſperſerit ſuis libris. Qui legat librum quartum Æneidos, qui ſecundam Eclogam, videbit nihil in re amatoria dici verecundius poſſe. Plinius lib. 7. huic Vati aſſignat *verecundiam.* Quintilianus lib. 9. dicit, illum pudoris gratia verba interdum decenter detraxiſſe. Seneca Epiſt. 86. ait, loqui *decentiſſimè.* Agellius lib. 9. illum in amore Vulcani & Veneris, vti *verecunda quadam tranſlatione verborum.* Seru. in 3. Eclog. Theocriti turpia, *ſuppreſſit verecundè.* Et 6. Ecl. ad illud, *Huic aliud mercedis erit*, ait verecunde ſignificatum à Virgilio ſtuprum. Scaliger lib. 5. Poët. dat huic Vati *ſummam verecundiam.* De eodem: *Eſt caſtigatæ verecundiæ.* Item, *Includit ſummis munditiis, quæ ab aliis minùs caſta accipit.* Et, *Quæ ſpurca ſunt in Theocrito, & horribilia, vertit ſuauiſſimè, & transfert elegantiùs.* Alibi: *In narranda Polyphemi ingluuie noſter Parthenias vſus eſt verecundia: Homerus, quaſi diceret apud iudicem cauſſam, atrociſſimis atque immaniſſimis verbis vſus eſt. Neque enim*

volunt Virgilius repræſentare deterrimam carnificinam, quæ non deceret heroicam maieſtatem, ſed oleret potiùs ſatyricam licentiam. Obiicies: nónne amoribus indulſit, etiam puerorum? Ita vulgus putat, ſed falsò. Auctor eius vitæ: *Tametſi quidam dicant, illum habuiſſe conſuetudinem cum Plotia Hieria* (alij Aleriam vocant) *meretrice, tamen Pedianus affirmat, ipſum poſtea Virgilium narrare ſolitum, ſe à Vario ad ſimilia furta inuitatum pertinaciſſimè reſtitiſſe, neque annuiſſe libidini: quod etiam iactatur de pueris, in quos eſſet propenſus, ait Donatus, aliter iudicatum à viris, qui eo tempore florebant. Dicebant enim probe & ſyncere pueros à Virgilio amatos, vt Socrates amauit Alcibiadem, & Plato ſuos pueros.*

HVMANITAS.

EST hoc alterum honeſtæ vitæ elogium. Auctor eius vitæ ita ſcribit: *Refert Pedianus benignum cultorem omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe.* Et poſt aliqua: *Ea humanitate fuiſſe, vt, niſi peruerſus maximè quiſque illum non diligeret modò, ſed amaret. Eius bibliotheca non minus alijs doctis patebat, ac ſibi: illúdque Euripidis antiquum ſæpe vſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, communia eſſe amicorum omnia. Quare coæuos omnes Poëtas ita adiunctos habuit, vt cùm inter ſe plurimum inuidia arderent, illum vnâ omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius.* Longè ab hoc Homerus, qui viuens à nemine amatus eſt, imò odio habitus; quod expreſsè ſcribit Plat. lib. 10. Polit. Vide verò an dilectus propter humanitatem Virgilius, cùm vocetur à Phoca ROMÆ VISCERA: ab Horatio od. 3. lib. 1. ANIMÆ DIMIDIVM MEÆ: & Sat. 5. lib. 1 dat eidem candorem animi. Hanc humanitatis indolem à puero habuit Virgilius. Ait enim Auctor eius vitæ, illum adeò à primis annis miti vultu fuiſſe, vt haud dubiam ſpem proſperioris geniture iam tum indicaret.

PRVDENTIA.

INVENTVS eſt ſæpe Auguſtus ſedens inter Virgilium, & Horatium magnis de rebus cum illis agitans. Virgilij prudentiam etiam declarat ſequens narratio. Fuit tantæ auctoritatis apud Auguſtum, vt dubitans is, an imperium retineret, an verò rempublicam redderet priſtinæ libertati, ſequutus fuerit conſilium Virgilij. qui, vt retineret, ſuaſit hac ratione: *Ideo moleſti ſunt omnes tyranni, quia vt plurimum iniuſti; te verò tui & amant & adorant, quia iuſtus es. Eſt enim ea hominum conditio, vt, ſi quando iuſtum Regem nacti ſint, velint potius illi ſubdi, quàm eſſe liberi, etiamſi Rex hic ſit tyrannus. Quare dominari te, & tibi, & orbi conducit.* Hæc ratio adeò efficax fuit apud Auguſtum, vt nutantem illum confirmauerit ad retinendum imperium. Sed quid opus hac narratione? certè Virgilianam prudentiam, & iudicij eius maturitatem indicant ſententiæ illius plenæ doctrinâ, quæ ſparſæ in diuinis operibus. Vide etiam ſententias, quas colligit vitæ eius collector, plenas iudicio. Ait Scal. *Apud Virgilium Æneas non temere ſuas laudes effutit.* Hoc quid eſt, niſi mera prudentia? Alibi: *Eſt longe ciuilior Homero.* Et, *Caſtigatior eſt. Moderatur quæ nimia ſunt in Homero, coërcet quæ diffluunt in illo.* Lactantius lib. 2. *Poëta prudens.*

MODESTIA.

AVCTOR eius vitæ: *Gloriæ adeò contentor fuit, vt cùm quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eáque de re docti haberentur, non modò ægre non ferebat, imò voluptuoſum id ſibi erat.* Scribit idem, tantæ modeſtiæ fuiſſe hunc virum, vt cùm Romæ à prætereuntibus digito indicaretur, ipſe ſtatim confugeret ad proximum tectum. Ad hanc modeſtiam pertinent verba iſta eiuſdem: *Refert Pedianus benignum*

nignum cultorem omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe: & vſqueadeo inuidiæ expertem, vt, ſi quid eruditè dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet: ſolitum vituperare neminem, laudare bonos. Ad iſtum contemtum gloriæ facit, quod ait S. Auguſt. lib. 21. ciu. de Virgilio, protuliſſe hunc virum ſententiam, qua Chriſtiani frequentiſſimè, & viri humiles vtantur. Rem eandem rimatur Scaliger ex exitu illo modeſtiæ pleniſſimo:

Hæc ſuper aruorum cultu, pecorúmque canebam.

Et alios Poëtas cum illo comparans, arrogantes meritò vocat. Sed hanc modeſtiam animi mihi maximè declarat, illud, quod in eius vita legitur: Noluiſſe accipere ab Auguſto bona cuiuſdam exſulis, quæ Princeps offerebat.

PIETAS.

IOVIANVS in Ægidio: *Virgilius pietatis ſtudioſiſſimus.* Scaliger lib. 5. ait, *Virgilium addidiſſe ſuo operi pietatem, qua Homerus caret.* Sed non eſt neceſſe, hanc virtutem indicare ex Auctoribus, vbi exſtat diuina Æneis, tota exſpirans pietatem; vbi exſtat ipſe Æneas piiſſimorum piiſſimus, & virtutis huius ſingulare exemplum. Dices: Virtus hæc poëſeos eſt, non Poëtæ. Fateor. Sed quemadmodum ſententiæ, quæ ſparſæ in Æneide, prudentiam huius viri indicant, ita pietas operis pietatem viri. Hinc eſt, vt fuiſſe quoque in hoc viro religionem ſingularem poſſim exiſtimare, ex religione & cultu, quo afficit ſuos Deos: de quibus nihil vnquam ſordidum prædicat, nihil indignum; vt Homerus, qui illos indignè peſſumdat, & afficit ſordidiſſimè. Paria de Fortitudine, Temperantia, Iuſtitia: exſtant enim harum virtutum clariſſima exempla in tota Æneide, quæ diuerſis in locis aperiunt Interpretes, & ſupra omnes Scaliger, effuſiſſimus ſemper in laudes Virgilij. Ab Cœlio lib. 20. Antiq. lect. dicitur Virgilius, *Morum ſanctitudine præcellens.* Martial. lib. 11. ait: *Sancta Maronis nomina.* Dat illi Horat. Sat. 5. lib. 1. *Candorem animi.* Demum nulla ferè eſt virtus, quam non videam aſſignari huic Vati.

Elogia ab VTILI.

VTILITAS, quæ ſequatur mortales omnes ex Virgiliana lectione latè perſequitur Marcus Antonius Maioragius Præfat. in 6. Æneid. verbis ornatiſſimis, quæ ſubieci, quoniam continent mira elogia Virgilij. Ait itaque: *Quid autem vtilitatis hæc in ſe habeant, quis eſt adeò ſtupidus, qui non intelligat? Si quis enim Æneæ vitam ſibi proponat imitandam, an non omnium virtutum non adumbratam, ſed expreſſam effigiem videbit? Nam, vbi melius, quid virtus, & quid ſapientia poſſit, inuenies, quàm in hoc diuino Virgilij opere? Quàm enim pium, quàm religioſum, quàm iuſtum, quàm prudentem, quàm fortem, quàm temperatum Æneam ſuum fuiſſe oſtendit? quàm deinde ſanctas, quàm ſapientes vbique ſententias interſerit? quot vbique ſapientiæ præcepta colligere licet? Certè, quod de Homero dicit Horatius, idem nos de Virgilio, & meritiſſimè quidem dicere poſſumus:*

Qui, quid ſit pulcrum, quid turpe, quid vtile, quid non
Plenius, ac melius Chryſippo, & Crantore dicit.

Addo etiam, Platone & Ariſtotele melius. Nam quæ præceptis & theorematibus Philoſophi docent, hic Poëta noſter expreſſis exemplis oſtendit. Quid autem de varia atque multiplici doctrina, quæ ex Virgiliana lectione percipitur, commemorem? In quo tam pura & candida locutio, tam admirabilis carminum ſtructura, tam ſuauis rhythmorũ modulatio, tot conditæ & memoratu dignæ hiſtoriæ, tot eloquentes & ſumma arte oratoria confectæ orationes,

tot loci ex intima naturalium quæſtionum ſubtilitate repetiti conſpiciantur: vt admirandum maximè ſit, in vno homine tantam fuiſſe ſcientiam, vt diuinus certè potiùs, quàm mortalis fuiſſe exiſtimari debeat. Nullus enim vnquam in hoc Auctore errorem inuenit, qui alicuius eſſe momenti videretur. Quænam igitur vtilior lectio reperiri poteſt, quàm eius Auctoris, in quo nihil eſt omnino, quod reprehendi poſſit; & in quo ſcientiarum omnium quaſi lumina quædam fulgentiſſima ſplendent. Quid hoc elogio grandius, & in laudem Virgilij excellentius? Sed quoniam vtilitatem Virgilianæ lectionis rimatur ex rebus, quæ vtiliſſimæ cognitu in Virgilio ſunt, ſubiungam de his ipſis rebus aliorum teſtimonia. Ex Macrobio iſta conuulſim do. Ait lib. *Eſt in eo recondita, atque operta veteris ritus ſignificatio. Eſt obſeruantiſſimus definitionum. Eſt in eo ſacrum poëma, arcani ſenſus.* Lib. verò 3. *Reperies ſæpe profundam ſcientiam huius Poetæ in vnico tātum verbo, quod fortuito dictum vulgus putat.* Probat hoc latè Macr. multis exemplis ex opere Virgiliano. Redeo. *Eſt tam ſcientia profundus, quàm amœnus ingenio. Miranda eſt huius Poetæ & circa noſtra, & circa externa ſacra doctrina. Non poteſt intelligi profunditas Maronis ſine diuini & humani iuris ſcientia.* Seruius in 6. Æneid. *Totus quidem Virgilius ſcientia plenus eſt.* Seneca Ep 95. ait, *Virgilium vtilem eſſe legentibus*: adhibétque exemplum. Nam notas equi, quas deſcripſit 3. Georg. quiſpiam poſſit traducere ad cognoſcendam imaginem viri fortis. Si quis enim Catonem conſideret, videbit illi conuenire illud: *Nec vanos horret ſtrepitus.* Tu reliqua. Quod hoc loco verbis indicat Seneca, ſæpe alibi re confirmat. Nam quoties verſus Virgilij conuertit ad rem altiorem? Sed præcipuè Epiſt 108. ait, prudentem debere ad Philoſophiam conuertere, quæ Virgilius de aliis rebus dixit. Longiſſimus ſim, ſi referam, quæ alij dixerunt de hac re. Tu rimare vtilitatem Virgilianæ lectionis ex ingeniis maximis, qui poſt illum floruerunt; quorum virtus tota & excellentia poſita in imitando Virgilio. Caruiſſes Papinio, Silio, Sannazaro, Fracaſtorio, Bembo, Iouiano, aliiſque doctiſſimis Poëtis, qui ardore Virgilij incitati, ediderunt diuinos verſus. Nam eſto illi carmina conderent (quod tutò fortaſſe poſſem negare) ſed non certè ea prudentia, ea venuſtate, qua vſi. Caruiſſes optimis Interpretibus, qui, niſi fuiſſet Virgilius, illi in tenebris fuiſſent. Caruiſſes recondita Græcorum doctrina, quam ille paſſim interſerit ſuis Operibus; neſciréſque, qua ratione tibi eſſent imitandi Homerus, Euripides, Sophocles, Pindarus, Apollonius, niſi tibi hic Vates aperuiſſet. Demum ſi Virgilius non fuiſſet, caruiſſes Virgilio. Quo nocumento, quod maius?

Elogia à IVCVNDO.

HANC rem nemo ſatis dignè exſequatur. Sed cùm meum tantùm ſit, ſparſa in auctoribus præconia in vnum corpus colligere, id præſtabo. Neque verò omnia, nam quis hoc? Horat. lib. 1. Sat.

—— molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ.

Quintil. lib. 8. ait, Virgilium locutum *ſpecioſiſſimè*. S. Auguſt. lib. 3. contra Academicos: *Virgilij te carminibus oblectaſti.* Macrob. lib. 3. dat illi amœnitatem ingenij; alibi, pulchritudinem. Plin lib. 17. *Luxuriantis ingenij fertilitatem.* Apud eundem lib. 8. Virgilius loquitur *pulcerrimè*. Virgilius ipſe 9. Eclog. vocat ſuos verſus *ſolatia*. Sed nemo magis in hoc elogium Iouiano incubuit. Coniungam attributa, quibus in Actio hanc partem exornat. Vocat ille verſus Virgilij *canoros, numeroſos, ſpectabiles, non diffluentes, non exhalantes, ſyllabas accentuſque quadrato agmine incedentes, vocales, artificioſè aſſultantes, fluentes verſus & labentes, non confragos,*

nos

non cæſos, non colliſos, vt penè videantur nulla arte facti, nulla cura temperati; admirabiles, fluctuanteſque accentibus, & quibus ſumma blanditiæ. Hæc de verſibus; de Virgilio verò: *Solertiſſimarum aurium ſolertiſſimus ſubblanditor.* iſta in Actio. In Ægidio verò multa ſatis loquitur de luſibus, iucunditate, feſtiuitate, laſciuia, quibus Virgilius libros orditur, & claudit. Qua in re parem illi Lucretium facit. Apud Scal. lib. 5. hic Vates eſt *ſuauiſſimus, nitidiſſimus, pulcerrimus, ſplendidiſſimus, dulciſſimus, politiſſimus. Splendet mira pictura, res exornat variis picturis, pingit res. Nitet in eo eloquutio, & numerus. Ne ambroſia quidem dulcior Theocrito, lautè dicit: quæ mutat, ſapidiora ſunt: quæ addit, faceta ac molliculà. Eſt Theocrito argutior, ſuauior, concinnior, lepidior, comtior, cultior, venuſtior.* Hoc de Theocrito. Agellius dixit ante Scaligerum lib. 9. videlicet, quæ omittit ex Theocrito, ſubſtituere *iucundius, lepidiuſque.* Redeo ad Scaligerum. *Reſplendent gemmæ in eius carmine, componit mellita & nectarea. Addit tot venuſtates, quot verba. Coniunxit verborum ſplendorem cum amœniſſima varietate.* His omnibus exornat Scaliger iucunditatem Virgiliani poematis. Ad idem pertinent, quæ idem ait, comparans cum Apolline, Diis, Muſis, vt cùm dicit: *Audiamus nunc Apollinem ipſum loquentem, neque enim ille, cùm paſtor eſſet, iucundioribus aut tertioribus cecinit numeris. Ineſt in eo phraſis regia, & ipſius Apollinis ore digna. Sic puto loqui Deorum proceres in conſiliis cœleſtibus. Non ſi ipſe Iuppiter Poeta ſit, melius loquatur.* Alibi ait, non aliter Muſas loqui in ſuo choro. Hoc etiam Propertius attigit lib. 2. loquens cum Virgilio:

Tale facis carmen docta teſtudine, quale
Cynthius impoſitis temperat articulis.

Adducam verſus eiuſdem Scaligeri, in quibus, etiamſi multa alia præconia Virgilij inſint, ſed pars magna in dulcedinem poematis inclinat. Quod aliquando ſoleo facere, ne abrumpam teſtimonia. Ait itaque Scaliger:

Dulcis Virgilius, Latina Siren,
Duplex Mæonides, triplex Apollo,
Vnus omnia, quæ ambiunt Poetæ.
O Cycne, ô Philomela, ver Latinum,
Mel merum Latij, Latinæ Athenæ.
O monſtrum vitio carens. quid ergo?
O cœlum ſine nube, lux ſerena,
O pontum ſine fluctibus profundum.
Men' tecum trahis, incitámque mentem
Ignoto attonitam rapis furore!
O ſi in te penitus migro, meique
Tuis neſcius inſeror medullis:
Cur abs te doleam me abeſſe tantum,
Quantum fruſtrà alij prope eſſe credunt.

Quid Politianus? vide vt politiſſimè de ſuauitate Maroniani carminis in Manto:

---cui dulci ſemper ab ore
Roſida mella fluunt, cuiuſque Acheloia Siren
Geſtiet innocuo diuina poemata cantu
Flectere, cui blandis inſidit Suada labellis.

Et interiectis aliis,

O Vatum pretioſa quies, ô gaudia ſolis
Nota piis, dulcis furor, incorrupta voluptas,
Ambroſiæque Deûm menſæ. quis talia cernens
Regibus inuideat? mollem tibi prorſus habeto
Veſtem, aurum, gemmas: tantum hinc procul eſto malignum
Vulgus. ad hæc multi perrumpant ſacra profani.

Auſon. in Ectyl. *dulcedo Maronis*, dixit. Ad quam reſpexit M. Antonius Caſanoua, cùm loquens de Virgilio ſermonem dirigit ad olores ſuauiſſimos auium ex vulgi opinione:

Dicite qui Minci ripas coluiſtis olores,
Mortua vobiſcum eſt gloria Virgilij?
Dic mihi Parthenope: ſic ſis pulcerrima ſemper,
Virgilius ne tuo concidit in gremio?
Et meruit, cui contigerat naſci inter olores
Inter Sirenúmque occubuiſſe choros.

CAPVT III.

DE VARIIS ARTIBVS.

ABSOLVI tria bonorum genera, quæ mihi de hoc Vate propoſui prædicanda. Nunc priuſquam quicquam de poetica eius facultate loquar, dicam doctrinas alias, multiplicémque ſapientiam, qua hic vir imbutus. Incipio à Philoſophia, quæ mater artium.

Elogia à PHILOSOPHIA.

VERSATVM apprimè fuiſſe Virgilium in omnibus Philoſophis, & Philoſophiæ generibus, proclamant omnes eius encomiaſtæ. Macrob. 1. Sat. *Philoſophiam operi ſuo nuſquam reprehendendus aſperſit.* Seru. 5. Ecl. in rebus naturalibus *peritus.* Et in 6. Æn. *Dicuntur multa per illam ſcientiam Philoſophorum.* S. Auguſt. lib. 4. ciuit. annumerat Virgilium inter doctos, & ſapientes, atque locutum ex libris Philoſophorum. Hieronymus quoque cap. 3. in Nahum vnà cum Philoſophis coniungit Maronem. Sicut & Capitolinus loquens de Gordiano Imperatore: *Hic enim vita venerabilis, cum Platone ſemper, cum Ariſtotele, cum Tullio, cum Virgilio, ceteriſque veteribus agens, alium, quàm merebatur exitum paſſus eſt.* Crinitus lib. 5. *Pro comperto apud omnes eſt, P. Virgilium omnium Philoſophorum decreta, atque opiniones egregiè calluiſſe: quod ipſum cùm locis multis probauit, tum in libro maximè Æneid. 6. in quo ſatis abundeque videtur aſſeruiſſe, quantum videlicet humanas omnes atque diuinas diſciplinas didicerit.* Viues: *Summè omnibus Philoſophiæ numeris abſolutus.* Scaliger, quem in re Virgilij nefas eſt præterire: *Ex Philoſophiæ veritate locutus eſt. Eſt optimus Philoſophus. Cum Poeſi adiungit Philoſophiam. Excutit vir admirabilis Philoſophiæ penum. Bonus Philoſophus. Loquitur ex adytis Metaphyſicæ.*

Vidiſti præcones Virgilianæ Philoſophiæ in communi: age verò, quibus Philoſophis peculiariter deditus fuerit. Fuit verſatiſſimus in Ariſtotele, vt ſatis indicant Interpretes, & omnium (credo) ego latiſſimè. Nam vix credas, quæ ab eo loca accepit, præſertim lib. 4. Georg. Hauſit integrum Theophraſtum Ariſtotelis ipſius diſcipulum, vt liquidò apparet lib. 1. & 2. Georg. Deditus fuit variis Sectis. Nam de doctrina Pythagoreorum abundè docet lib. 6. Æn. vbi de tranſitione animarum in alia corpora. Admonétque hoc Seru. in 8. Ecl. Inſiſtit Sectæ Epicureorum in deſcribendis rerum principiis, quod Seruius ſcribit in 6. Ecl. Sed nullam magis Sectam, quàm Platonicam coluit, vt fermè à doctis omnibus fiebat eo æuo, in quo Plato fuit in magno pretio. Profero tibi teſtes luculentos, Auctorem eius vitæ: *Quamuis diuerſorum Philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de animo maximè videatur, ipſe tamen fuit Academicus, nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.* Auguſtinum, qui lib. 10. ciuit. ait, Virgilium locutum fuiſſe *Platonicè.* Et lib. 13. laudat illum, quòd locutus fuerit *ex Platonis dogmate.* Et lib. 14. ait, Virgilium explicare Platonicã ſententiam verſibus luculentis. Comprobat extremum

teſtimo

teſtimonium Auguſtini Cœlius lib 6. Antiq ſed quid Cœlius ipſe? Lib. 2 & 10. *Platonicus Poëta.* Lib. 7. *Maroni ſcientiſſimo, & Platonicis myſteriis non leuiter imbuto.* Lib. 10. *Platonici Maronis.* Lib. 17. *Affatim Platonicis imbutus ſacris.* Lib. 22. *Reconditioris ſcientiæ Poëta nobilis Platonicorum myſteriis ampliter imbutus.* Scribit Lamprid. Virgilium vocari ſolitum ab Alexan. Seuero *Platonem Poetarum.* Et Pierius lib. 3. ait, à Virgilio currum cum Platone ad palmam agitari. Indicat certè ita Platonicæ Philoſophiæ ſtudioſum Virgilium, vt cum illo certet de victoria. Quod hic indicat, clarè ſcribit Abulenſ. Parad. 5. c. 80. vbi ait, Virgilium rectiùs Platone ipſo veritati adhæſiſſe in opinione animarum poſt mortem, atque illo meliùs diſſeruiſſe de re iſta. Ab hac Platonis doctrina, cui tam enixè deditus Virgilius, natum fortaſſe, vt ab Auctoribus Theologus quoque dicatur. Nam Seru 6. Ecl. *Silenum Theologum* dicit. Et 6. Æn. loquens de rebus, quas continet hic liber, ita: *Dicuntur multa per altam ſcientiam Theologorum Ægyptiorum.* Et Abulenſ. in c. 3. Iudic. c. 23. ait, credidiſſe Virgilium, fuiſſe Deum vnicum. Porrò cum Platonica re vicinum, vt à multis inter Philoſophos Morales nominetur. Eò ſpectant iſta Donati in Præfat. *Habet multa, quæ diſcant patres, & filij; mariti, & vxores; Imperator, & miles; ciuis optimus, & patriæ ſpectatiſſimus cultor. In laboribus optimum quemque Reip. cauſſa fortunam & ſalutem debere contemnere. Magiſterio eius doceri poſſunt, qui ſe ad Dei cultum & futura noſcenda conferunt: qui illæſas amicitias amat: item, quid metuat, qui fluxam fidem gerit: quales debeant eſſe homines, quorum præſidia neceſſitate poſtulantur, ne arrogantiæ, aut inhumanitatis crimen incurrant.* Et iſta Anton. Mintur. *Quæ præterea pars virtutis, quæ ratio morum eſt, quam ille pleniſſimè non expreſſerit?* Ideo fortaſſe Seneca de Breuit. vitæ c. 9. *diuino furore inſtinctus ſalutare carmen canit.* vbi ſignatè *ſalutare*, quia Virgilius præceptor morum. Quin non alia cauſſa dictus eſt Auctor *locuples* ab Iouiano, & *diues* ab Auguſto, eo verſu, *Ah ſcelus indignum, ſoluetur litera diues?* & ab omnibus *eminentiſſimus*, præſertim ab Naſcimbæno paſſim, aliquando ab Hortenſio, ſemel à Cœlio lib. 15. aliquoties ab Scaligero. Quaſi omnia eminenter contineat, & eius ſermo adeò ſit locuples & diues, vt referri poſſit ad plures virtutes. Nam occultè, cùm minus putes, latent in hoc Vate officia boni principis, ducis, militis, patrisfamilias: præterea, religionis, pietatis, iuſtitiæ fortitudinis, temperantiæ, prudentiæ, demum virtutum omnium exempla mira. Huius rei longiſſimum Elogium eſt in Landino, vbi ait, res omnes, tam quæ ad virtutem, **quàm quæ ad naturam pertinent, eminentiſsimè** contineri in hoc Vate. Sed à Philoſophia tam naturali, quàm morali pergo ad alias artes.

Fuit ASTROLOGVS. Hanc rem firmat Macrob. 1. Sat. *Aſtrologiam parcus & ſobrius operi ſuo nuſquam reprehendendus aſperſit.* Et lib. 5. ait, *peritiſſimum fuiſſe in Aſtronomia.* Audiui ego à viro quodam artis huius peritiſsimo, *Virgilium ſupra mortales omnes aſſecutum ſcientiam ſiderum*: dicebátque ſe exiſtimare, *Virgilium in hac arte, doctore dæmone, profeciſſe*: quòd videret, nullo errore, in hac arte, illum inuolui. Hoc ſatis indicauit Macrob. cum dixit, *nuſquam reprehendendus.*

Fuit MEDICVS, & MATHEMATICVS. Auctor eius vitæ: *Omni cura, omnique ſtudio indulſit Medicinæ & Mathematicis.* Hoc etiam ſcripſit Viues.

Fuit ingenioſiſsimus rerum ARTIFEX, adeò vt Abulen. in Ep. D. Hieron. ad Paulin. non dubitet *recenſere illum inter eos, qui Necromantiam didicerunt*; ídque ex Helinando lib. 16. Chronicor. adducto argumento *à muſca ænea, quàm fecit Neapoli ea ratione, vt muſcas reliquas ab vrbe expelleret.* Et *à macello, tali ingenio fabricato à Virgilio, vt in eo carnes nullæ putreſcerent.* Sed immeritò *Necromanticus* dicitur, nã iſta præſertim, quæ pertinent ad macellũ, fieri poſſunt nullo adiumẽto Necromãtiæ.

[illegible]

Fuit CAVSSIDICVS. Auctor eius vitæ: *Egit tantum vnam cauſſam, eámque ſemel.* Hoc etiam adnotat Viues in lib.1.Ciu. Neque deſunt, qui verba quæpiam Auguſtini cap.19.lib.1.Ciu.vbi declamatoris cuiuſdam meminit, trahant ad Virgilium.

Fuit ſcientiſſimus IVRIS Pontificij, & RITVVM ſacrorum. Ideo à Macrob.1.Sat.vocatur *Pontifex maximus, & doctiſſime Ius Pontificum, tanquam hoc profeſſus in multa & varia operis ſui parte ſeruauit.* Iterum: *Apud hunc Poëtam tantam ſcientiam Iuris Auguralis inuenio, vt ſi aliarum diſciplinarum doctrina deſtitueretur, hæc illum vel ſola profeſſio ſublimaret.* Et lib.3. *Accuratè expreſſit diuerſos ritus ſacrificandi. Proprietatem ſeruauit in Deorum cultibus. Loquitur ex diſciplina Aruſpicum, & præcepto Pontificum. Nec minus de ſacrificiorum vſu, quàm de Deorum ſcientia diligentiam ſuam pandit. Fuit in rebus religionis prudentiſſimus & obſeruantiſſimus. Propriè vſus eſt ſacris, ſacrificialibúſque verbis. Tenuit apprimè vetuſtiſſimos mores, occultiſſima ſacra.* Agellius lib 3. *Loquitur recondita & quaſi operta veteris ritus ſignificatione.* Iouian.lib.1.de Fortitud.vocat Virgilium ſacrorum rituum ſcientiſſimum. Crinit.lib.10. loquens de Virgilij diuino carmine, ait: *In quo ſacra omnia, & humanæ leges atque ritus tanta ordinatione tractantur, vt eum mirari potius homines poſſint, quàm pro merito ſatis laudare.* Hinc fortaſſe dictus ab Auguſto *Maro doctiloquus.*

Fuit amantiſſimus & ſcientiſſimus VETVSTATIS. Quintilian.lib.1. *Virgilius amantiſſimus vetuſtatis.* Et lib.9. *Vetuſtatis amator vnicè Virgilius fuit.* Macrob.1. Sat. *Affectat interdum vetuſtatem iam in verſibus, iam in verbis.* Et lib.6. *Hauſit voces ex vetuſtiſſimis Auctoribus, non contentus vulgaribus, & qui tunc vigebant.* Agel. lib.5. *Virgilium multæ antiquitatis hominem, ſine oſtentationis odio peritum.* Cœlius lib.12. *Vetuſtatis prudentiſſimus Maro.* Et lib.28. *Mantuani Vatis interior doctrina.* Ad hanc rerum vetuſtarum ſcientiam confer hiſtorias, quorum fuit peritiſſimus, vt teſtantur Macrob.lib.5.Saturn. & Seru.in 1.Æn.

Didicit GRÆCAS literas. Macrob 5.Sat. *Et Euſthatius. Caue, inquit, Euangele, Græcorum quemquam vel de ſummis Auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hauſiſſe copiam credas, quantum ſolertia Maronis vel aſſecuta eſt, vel in ſuo opere digeſſit. Nam præter Philoſophiæ & Aſtronomiæ amplam illam copiam, de qua ſuprà diſſeruimus, non parua ſunt alia, quæ traxit à Græcis, & carmini ſuo, tanquam illic nata conſeruit.* Idem Macrob. *Græcas literas non minus quàm Latinas hauſit.* Albericus Gentilis: *Virgilius vir omnium Græciſſimus.*

Fuit demum generatim ARTIVM OMNIVM doctiſſimus. Hoc præconium Virgilij multi clamant. Pierius lib. 14. *Virgilius nullius ignarus diſciplinæ.* Donatus Præf. *Diuerſæ profeſſionis & diuerſarum artium ſcriptoribus beneuolum ſe, & peritiſſimum doctorem præbet.* Macrob.lib.1. Somn. *Nullius diſciplinæ expers. Diſciplinarum omnium peritiſſimus.* Ibidem ait, illum proferre ſententias *ex intima diſciplinæ profunditate.* Et lib.2. *Virgilius, quem nullius vmquam diſciplinæ error inuoluit.* Et 1. Saturn. *Maro omnium diſciplinarum peritus.* Ideo ait alibi idem Macrobius, debere eſſe oculatiſſimum, qui penetrare Virgilium debeat. A Cœlio vocatur Virgilius *ſcientiſſimus,* libris 7 24.26.27. Et lib.7. loquens de lib.6. Æn. ait: *Virgilianæ doctrinæ theſaurus.* In lib.27. vocat Poëtam *multiſcium.* In lib.20. ait: *Doctrina multifarius.* Scalig. lib. 5. *Eſt in eo profunda rerum ſcientia.* Calcagninus lib. 2. Epiſtolicarum Quæſt. *Virgilium omnium rerum peritiſſimum.* Crinit. lib. 10. *Satis compertum, adeò multiplici & varia Virgilium præſtitiſſe doctrina, vt & cœleſtia pariter & humana maximè intellexerit.* Anton.Mintur.lib.1.de Poët. *Iam verò, quæ tam multiplicis obſcuræque inueſtigationis diſciplina, quæ ſtudia doctrinæ ita mirabilis & reconditæ, cuius non ille inter Poëmata, quæ conſcripſit, principia ſeminàque aſperſerit:* Hadrian.Iunius lib.1. Ani-

maduerſ. cap.9. *Antiquitatis altiſſimus gurges Virgilius.* Landinus ait, illum inueſtigaſſe mores omnium nationum. Abſoluat hanc partem grande quidem Elogium Fabij Paulini Hebdomad. Virgilian. lib.1. *Dij immortales, quanta eſt in hoc Poeta rerum omnium ſcientia, quanta in omni genere dicendi varietas, quanta vis, quanta copia? Non eſt in hoc, vt in ceteris pleriſque, verborum volubilitas inanis, nulla ſubiecta ſententia, atque materia digna Philoſopho: ſed ex infinita magnarum rerum & artium cognitione efflorescunt atque redundant neruoſa illa & prope diuina carmina. Non modò fabularum lenociniis, & quaſi cincinnis ad voluptatem tantùm comparatis ſuum carmen exornat: ſed ex abditis & reconditis omnium artium fontibus pulcerrima quæque haurit, & in texendo carmine adeo aptè, & ornatè collocat, ipſarum etiam fabularum circumueſtiens plerumque inuolucris, vt ea meditando agnoſcens docti lectoris animus expleatur ſuauiſſima lectionis voluptate. Et hoc cogitanti mihi ſæpenumero permirum videri ſolet, quòd nullus ſit artifex, nemo Philoſophus, nemo Mathematicus, aut illuſtris alicuius ſcientiæ, & literarum peritus, nemo diuinarum & ſacræ doctrinæ prudens, quam Græci vocant θεολογίαν, qui non vel maxima ſuæ artis atque ſcientiæ monumenta in huius Poetæ lectione reperiat, ſi paulo attentiùs legerit.* Ex hac artium omnium peritia factum, vt Plinius lib.1. Virgilium numeret inter *Auctores clariſſimos.* Et lib.33. inter *Auctores celeberrimos.* Et omnes nuncupent *doctiſſimum, abſolutiſſimum, perfectiſſimum, cumulatiſſimum.* Auctor quoque eius vitæ ait, Virgilium in omni genere præualuiſſe.

Dixi elogia variarum artium ſtrictim, loquar latiùs de Eloquentia & Rhetorica: tum propter artis huius præſtantiam, tum etiam propter comparationem Virgilij cum principe Oratorum Tullio.

Elogia RHETORICÆ, & ELOQVENTIÆ *Virgiliana.*

ELOGII huius Encomiaſtæ magni ſunt. Nam Quintil. lib.1. vocat Virgilium *ſummum in eloquentia virum.* Auguſt. lib.10. Ciu. hoc præconio inſignit Maronem: *Latini eloquij magnius Auctor.* Hieronym. Epiſt.129. ad Dardanum: *Poeta eloquentiſſimus.* Macrob. lib.5. ita ait: *Poſt hac, cùm pauliſper Euſebius quieuiſſet, omnes inter ſe conſono murmure, Virgilium non minus Oratorem, quàm Poetam habendum pronuntiabant: in quo & tanta orandi diſciplina, & tam diligens obſeruatio Rhetoricæ artis oſtenderetur.* Et lib.1. Sat. *Sunt in Virgilio nerui Oratorum validiſſimi.* Landin. in ſua Præfat. *Quis in ſingulis eius verbis elegantiam? quis in orationis ſtructura compoſitionem? quis in luminibus verborum ſententiarúmque dignitatem Maronis adæquauit.* Iterum: *Similitudines, amplificationes, exempla, digreſſiones, ſigna rerum, argumentationes, ceteráque huiuſmodi, quæ quidem tum ad probandum, tum ad refutandum plurimum valent; tam multa, tam varia, tam vehementia ſunt, vt neque copioſiora, neque efficaciora aliunde exempla ſumi poſſint?* Ludouicus Viues inſigne elogium Virgilij fecit in præfatione ad Georgica. Vbi ſummam laudum, quæ præcedunt, confert ad vnam Eloquentiam. Ait enim: *Sed quid eſt, quòd tot viri, tot ingenia, tot ætatibus omnes tam admirati, tam venerati ſunt, tam coluerunt noſtrum Poetam? Ego ſanè quid aliud eſſe crediderim, quàm verſibus eius admirabilem eſſe vim docendi, delectandi, ac mouendi? Nam hæ ſunt virtutes ſummi ac abſoluti oratoris.* Multa ſubdit in hanc ſententiam, & addit: *Nec Poeta modò, ſed oratoria virtute eminentiſſimus.* Politian. in Manto dat illi *miracula eloquij.* Et Phocas, *flumina Romuleæ linguæ,* eo verſu,

Mæonij ſpecimen Vatis veneranda Maronem
Mantua Romuleæ generauit flumina linguæ.

Abulenſ. in Comment. Epiſt. Hieronymi ad Paulinum vocat Virgilium *totius eloquentiæ decus*. Faciunt ad oratoriam artem multa alia præconia, quæ ſparſa in Auctoribus: vt quæ Macrob. ſcripſit lib. 6. Satur. de figuris, quibus Virgilius Latium locupletauit, ante ipſum in dictis. Ibidem ait: *Vates iſte venerabilis variè modò verba, modò ſenſus figurando multum Latini leporis adiecit*. Quàm ſingularis magiſter fuerit Virgilius in mouendis affectibus, diſces ex toto lib. 4. Macrob. nihil enim aliud exſequitur perpetuus Virgilij admirator. Eadem ſæpe Scalig. luculentiſſimè præſtat. Verba Viuis in Elogio Virgiliano ſunt: *Quid de mouendis affectibus loquar? quibus ipſe interim concitatur, ardet, rapitur illo Poetarum furore; fulminat, tonat, vt de Pericle dicebat ille*. Quantus qualiſque Virgilius fuerit in re Eloquentiæ, ſatis apparet ex Quintiliano, qui ſæpiſſime Virgilium aduocat ad confirmanda argumẽta Rhetoricæ. Neque vllo crebriùs Iſidorus vtitur ad ſignandã rem Eloquentiæ. Ant. Mint. lib. 1. de Poet. ita ſcribit de Virgilio: *Quod enim per Deos immortales dicendi genus, quæ figura, qui verborũ delectus, quæ compoſitio, quæ ornamenta orationis, quæ lumina luculentiſſimè in illo non apparent?* Donat. in Præfat. *Si quis carminum horum ſenſum perceperit, in Poeta Oratorem ſummum inueniet: vnde Virgilium non Grammatici, ſed Oratores præcipuè explicare debuerunt. Idem artem dicendi pleniſſimè demonſtrat*. Seneca Epiſt. 59. de Virgilio: *diſertè quidem dicit*. Eodem refero illos, qui Virgilium vocant *luculentiſſimum*. In his eſt Auguſtinus lib. 14. de Ciu. aliíque paſſim plures. Martial. lib. 14. *facundum* nominat, *Accipe facundi Culicem ſtudioſe Maronis*. Sed ad oratoriam virtutem Virgilij indicandam nulla mihi res aptior eſt viſa, quàm afferre præcones illos, qui Virgilium faciunt Proximum, Parem, Maiorem Tullio in re oratoria. Fugiunt extremum aures, ſed mihi noli credere, crede teſtibus, quos afferam.

PROXIMVS Tullio.

HÆc res adeò eſt certa, vt mihi paucæ lineæ in ea inſumendæ ſint. Cœlius dixit lib. 7. Virgilium eſſe *poſt M. Tullij fulmina longè latéque coruſcantia*. Qui legerit attentè Orationes Virgilij, clarè inueniet, nemini poſt Tullium tam neruoſam eſſe eloquentiam. Superant procul dubio (nemo hoc inficiabitur) Orationes Virgilianæ Liuianas, argumentorum pondere, diſpoſitionis ordine, illuminatione verborum. Idem eſto de Oratoribus aliis iudicium.

PAR Tullio.

HOc difficilius. Inprimis illud certum, Virgilium in re Poetica, parem eſſe Tullio in re oratoria. Itaque, quantus qualiſq; orator eſt Tullius, tãtus taliſque Poeta eſt Virgilius. Teſtatur hoc & Tullius ipſe & Virgilius, quod ſcribit Seruius in 6. Ecl. his verbis: *Dicitur ſexta Ecloga ingenti fauore à Virgilio eſſe recitata, adeò vt cùm ea poſtea Cytheris meretrix cantaſſet in Theatro (quã in fine Lycoridem vocat) & ſpectaret Cicero: ſtupefactus, cuius eſſet, cœpit requirere, & cùm eum tandem aliquando agnouiſſet, dixiſſe dicitur & ad ſuam & ad illius laudem, Magna Spes Altera Romæ, quod iſte poſtea ad Aſcanium transtulit*. Hoc idem Donatus, & alij referunt. Vides vt Tullius Virgilium vocauerit Romæ ſpem alteram, vides vt Tullij vocem tanquam omen Virgilius acceperit. Scio iſta negari ab nonnullis, qui dicunt, nondum Ciceronis æuo ita floruiſſe Virgilium, vt hic Vates potuerit edere opus ſpectandum Tullio. Sed hoc nihil me impedit coniungentem Virgilij elogia. Nam, vbi verum eſt, Tullium & Virgilium fuiſſe Romæ ſpes duas, quid ambigam de Auctore? Sed produco alios teſtes. Certè omnes, qui de Virgilio ſimul & Tullio loquuntur; ita loquuntur, vt pares omnino faciãt. Plinius in Prologo operis cõparás

Virgilium

Virgilium cum Cicerone, quantum attinet ad imitationem, priori dat virtutem, qua certauit cum antiquis; poſteriori ſimplicitatem, qua ſe in libris de Republ. Platonis eſſe comitem profitetur. Seneca Rhetor. lib. 3. Controuerſ. dat Virgilio *felicitatem* ingenij, ad eum modum, quo Ciceroni *Eloquentiam*. Politian. in Manto ait, faſtum Græcum & arrogantiam pariter à Virgilio, & Tullio compreſſam: Compreſſit Cicero, *--ardenti fulmine linguæ.* Compreſſit Virgilius, *Seu ſyluas ſeu rura canit, ſiue arma virúmque.* Quintil. lib. 12. veluti pares faciens, dixit: *Quantum Poeſis ab Homero & Virgilio, tantum faſtigium accepit eloquentia à Demoſthene atque Cicerone.* Ait Iouianus in Actio, probátque exemplis, Virgilium vſum pari verborum ſtructione, qua vſus eſt Tullius. Demum, eſt nemo, qui aliter ſentiat. Obiicies. Pares ſunt ſuo quiſque genere, ſed pares eſſe in Eloquentia nondum oſtenſum. Reſeruo hoc ad ſequentem rem. Nam ſi maior Tullio in re Eloquentiæ Virgilius, quid anxius ſim in probanda paritate? Ergo fuit Virgilius in Eloquentia

MAIOR Tullio.

EST hoc temerarium dictu, & inſolens: ſed parcite Lectores, nam mihi coniungenti præconia Virgilij, cur non fas ſit ea dicere, quæ ante me alij? Ergo, ſuperatum in Eloquentia Tullium à Virgilio expreſsè ſcribit Macrobius libro 5. Satur. magnus alioquin Tullij admirator, laudator, præco. Adducam verba integra, etiamſi plurima, quoniam ad litem iſtam (qua nulla fortaſſe maior in humanioribus literis) neceſſaria. Ait itaque: *Poſt hæc, cùm paulisper Euſebius quieuiſſet, omnes inter ſe conſono murmure Virgilium non minus Oratorem, quàm Poetam habendum pronuntiabant: in quo & tanta ornandi diſciplina, & tam diligens obſeruatio Rhetoricæ artis oſtenderetur. Et Auienus. Dicas mihi, inquit, volo, Doctorum optime, ſi quis nunc velit orandi artem conſequi, vtrùm magis ex Virgilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Euſebius, quid intendas, quo me trahere coneris: eò ſcilicet, quò minimè volo, ad comparationem Maronis & Tullij. Verecundè enim interrogaſti, vter eorum præſtantior: quandoquidem neceſſariò is plurimum collaturus ſit, qui ipſe plurimum præſtat. Sed iſtam mihi neceſſitatem altam, & profundam remittas volo: quia non noſtrûm inter illos tantas componere lites: nec auſim in vtramuis partem talis ſententiæ auctor videri. Hoc ſolum audebo dixiſſe, quia facundia Mantuani multiplex, & multiformis eſt, & dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone veſtro vnus Eloquentiæ tenor eſt, ille abundans & torrens, & copioſus. Oratorum autem non ſimplex, nec vna natura eſt: ſed hic fluit & redundat: contrà, ille breuiter & circumciſè dicere affectat: tenuis quidam, & ſiccus & ſobrius amat quandam dicendi frugalitatem: alius pingui & luculenta & florida oratione laſciuit. In qua tanta omnium diſſimilitudine, vnus omnino inuenitur Virgilius, qui Eloquentiam ex omni genere conflauerit. Reſpondet Auienus. Apertiùs vellem, me has diuerſitates ſub perſonarum exemplis doceres. Quatuor ſunt* (inquit Euſebius) *genera dicendi: copioſum, in quo Cicero dominatur: breue, in quo Salluſtius regnat: ſiccum, quod Frontoni aſcribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noſter Symmachus luxuriatur. Sed apud vnum Maronem hæc quatuor genera reperies.* Hactenus Macrobius, quæ ego in breuius contraxiſſem, niſi vidiſſem ſummè neceſſaria ad rem, de qua loquor. Mox adhibet exempla Virgiliana, quibus indicat, quatuor illa dicendi genera ſummè enituiſſe in Virgilio. Poſt quæ iterum longo interuallo erumpit in hoc diuinum Elogium diuini Vatis: *Vides ne Eloquentiam omni varietate diſtinctam, quam quidem mihi videtur Virgilius non ſine quodam præſagio, quo ſe omnium profectibus præparabat, de induſtria permiſcuiſſe: idque non mortali, ſed diuino ingenio prævidiſſe: atque adeò non alium ducem*

 ſecutus,

ſecutus, quàm ipſam rerum omnium matrem naturam, hanc pertexuit, velut in Muſica, concordiam diſſonorum. Quippe, ſi mundum ipſum diligenter inſpicias, magnam ſimilitudinem diuini illius, & huius Poetici operis inuenies. Nam qualiter Eloquentia Maronis ad omnium mores integra eſt, nunc breuis, nunc copioſa, nunc ſicca, nunc florida, nunc ſimul omnia; interdum lenis aut torrens: ſic terra ipſa hic læta ſegetibus & pratis, ibi ſyluis & rupibus hiſpida, hic ſicca arenis, hic irrigua fontibus, pars vaſto aperitur mari. Ignoſcite, nec nimium me vocetis, qui naturæ rerum Virgilium comparaui. Intra ipſum enim mihi viſum eſt, ſi dicerem decem Rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, ſtylos inter ſe diuerſos hunc vnum permiſcuiſſe. Sunt, quibus iudicium Macrobij viſum eſt audax. Nam quis audeat præferre in Eloquentia Maronem Tullio? Sunt contrà, qui rectum cenſorem putent. In his Albericus in lib. Virgilian. lectionum, cap. 10. *Is ſupra Ciceronem laudetur tibi, qui in omnibus excelluit generibus dicendi, cùm Cicero præſtet in vno tantùm abundanti & copioſo.* Ego litem hanc meam non facio, vt qui tantum deſtinauerim Virgilij præconia adducere, quæ in aliis ſparſa. Sed hîc tamẽ *ut dicitur* dicam, animaduertiſſe me loca Tullij, quæ omnes vnicè prædicant, vt quæ rara, exquiſita, ſingularia: quibus tamen video aliquid addi poſſe humano ingenio, & alieno labore. Rurſum me ad Virgilium confero, & loca video adeò inacceſſa, vt nullus ſit locus mortali ingenio aliquid addendi. Nam quid tu addas pugnis taurorum, quid mille comparationibus & orationibus, cùm omnia perfectiſſima ſint, & abſolutiſſima. Laudo itaque Scaligerum; qui Virgilium extulit Elogio iſto: *Nihil omiſſum cœleſti viro: nihil addendum, niſi ab ineptis: nihil mutandum, niſi ab impudentibus: omnia ſignatè, ex natura, ex arte, ex eruditione. Sententiæ, numeri, figura, ſimplicitas, candor, ornatus, incomparabilia: atque, vno vt abſoluam, Virgilij.* Rectè etiam viſus eſt clamaſſe Iouianus in Antonio: *Quid hoc Virgiliano monſtro abſolutius!* Et Scalig. *O monſtrum vitio carens!* Sed redeo ad quatuor illa dicendi genera, quibus Macrobius Virgilium attollit: & adiungo pariter à Platone in Phœdro Lyſiam & Gorgiam laudari, quia haberent iam breuitatem loquendi conciſam, iam amplam verborum copiam. Porrò Virgilianæ breuitatis meminit Hieronym. & cum elogio comment. in Ionam Prophetam: *Notanda breuitas, quam admirari in Virgilio ſolebam.* Auguſtinus quoque lib. 14. Ciuit. dat illi *ſummam breuitatem.* Breuitatis & copiæ Seru. 1. G. *Ingenti autem egit arte, vt potentiam ſui nobis indicaret ingenij, coarctando lata, & anguſtiora dilatando.* Omnium quatuor Politianus his verſibus factis ad veſtigia Macrobij:

Et quis, io, iuuenes tanti miracula luſtrans
Eloquij, non ſe immenſos terræque mariſque
Proſpectare putet tractus. hîc vbere largo
Luxuriant ſegetes, hîc mollia gramina tondet
Armentum, hîc lętis amicitur vitibus vlmus,
Illic muſcoſo tollunt ſe robora trunco,
Hinc maria ampla patent, bibulis hoc ſquallet arenis
Littus, ab his gelidi decurrunt montibus amnes,
Huc vaſtæ incumbunt rupes, hinc ſcrupea pandunt
Antra ſinus, illinc valles cubuere reductæ.
Et diſcors pulcrum facies vt temperat orbem,
Sic varios ſeſe in vultus facundia diues
Induit, & vaſto nunc torrens impete fertur
Fluminis in morem, ſicco nunc oret in aluo,
Nunc ſeſe laxat, nunc exſpatiata coërcet,

Nunc

Nunc inculta decet, nunc blandis plena renidet
Floribus, interdum pulcrè ſimul omnia miſcet.

Quatuor iſta de quatuor generibus dicendi Virgilij dicta ſunt nobis ex occaſione Tullianæ comparationis. Lege etiam grande Elogium Landini in Præfat. de his quatuor dicendi generibus Virgilianis. Et de iiſdem Ludouicum Viuem in Præfat. ad Georgica; atque etiam Ioan. Fungerum in Etymologico.

CAPVT IV.

ELOGIA SVMTA EX COMPARATIONE VIRGILII cum Poetis aliis, Græcis & Latinis.

EXPEDITVM me iam ab eloquentia, & reliquis artibus, quibus floruit Virgilius, Poeſis ad ſe vocat, cuius ille eſt princeps. Cùm verò pars maxima & potiſſima Elogiorum Virgilianæ Poeſeos poſita ſit in victoria, qua Homerum obruit, coniungam in vnum Auctores (eo modo, quo feci in Tullio) qui Virgilium faciunt Proximum, Parem, Maiorem Homero. Duo prima falſa ſunt. Non Homero Virgilius proximus, niſi tempore, quod neceſſe fuit: nulla re par: omnibus maior. Sed, quamuis prima duo (vt dixi) falſiſſima ſint, mihi tamen recitanda veriſſimè Doctorum Elogia, etiamſi in his non docti.

PROXIMVS Homero.

HOc expreſsè Quintilianus ſentit lib. 10. Ait enim, Virgilium Homero hauddubio fuiſſe proximum omnium Poetarum, Græcorum Latinorúmque, ita vt ſecundus ſit poſt Homerum, atque ita ſecundus, vt tertius longè diſtet à Virgilio, qui perinde propior eſt primo, quàm tertio. Affert hoc Quintilianus ex Domitio Afro, quam ſententiam Alcinous reddidit iſtis verſibus,

De numero vatum ſi quis ſeponat Homerum,
Proximus à primo tunc Maro primus erit.
Et, ſi poſt primum Maro ſeponatur Homerum,
Longè erit à primo quiſque ſecundus erit.

Hoc teſtimonio efficitur Sophoclem, Pindarum, Euripidem, Æſchylum, demum Græcos longè diſtare ab Homero, ſi conferantur cum Virgilio, qui Homero proximus. Summa Elogij hæc eſt: Homerus vicinum ſibi admodum habuit Virgilium: vterque reliquos omnes Græcos & Latinos longè diſtantes. Politianus proximitatem hanc ſcrupuloſè agnoſcit, & quaſi inuitus ac nolens, cùm ait:

Proximus huic autem, & ni veneranda ſenectus
Obſtiterit, fortaſſe prior.

PAR Homero.

HANC paritatem videtur agnoſcere Seneca in conſolatione ad Polybium: *Homerus & Virgilius bene de humano genere meriti.* Hieronym. Epiſt. 151. ad Algaſiam quæſt. 10. *Virgilius alter Homerus apud nos.* Et comment. in Michæam cap. 7. *Poeta ſublimis, non Homerus alter, vt Lucillius de Ennio ſuſpicatur, ſed primus Homerus apud Latinos.* Iouianus ex perſona Antonij ita decerpit: *Cenſebat igitur duos hos in duabus nobiliſſimis linguis Græca Romanáque ſummum iure principatum tenere, & alterum Græcæ, alterum Romanæ Poeticæ regem eſſe: horum dicta inuentaque locum, vim, auctoritatemque*

legum habere. Hos *venerandos, hos patres patriæ publicis priuatiſque honoribus proſequendos, his vbique atque ab omnibus aſſurgendum. Qui contrà ſentirent, rebellium atque hoſtium in numero habendos eſſe: atque vti ſubiectis populis popularibuſque nullum ius, nulla iuriſdictio eſſet in Regibus, quorum præſcriptis, imperiis, decretiſque ab illis pareretur: ſic à literatis omnibus, quæ duo hi Reges decernant, iis vbique parendum eſſe. Qui aliter ſentiret, contráve auderet, aqua & igni interdicendum, atque in loca deſerta exterminandum, feriſve obiiciendum ſtatuebat.* Idem Iouianus lib. 1. de Fortuna: *Homerus, ac Virgilius duo Poeticæ duabus in linguis lumina, ab innato eiuſmodi ad poetandum impetu, id vterque conſecuti ſunt, vt ſi Dij ipſi Græcè, aut Latinè heroicis cantare velint numeris, non alia nec voce, nec cantu, nec numeris, nec ſuauitate, dignitate, magnitudine, quàm quibus illi modulati ſunt, canerent.* Ex hac fortaſſe paritate natum, vt Virgilius dicatur à Macrobio *Mantuanus Homerus*, vt ab aliis *Romanus Homerus*. Incerta Poeta ex perſona Virgilij:

Mæonium quiſquis Romanus neſcit Homerum,
Me legat, & lectum credat vtrumque ſibi.

Iuuenal. Sat. 11. hærens, quis maior, & veluti pares faciens *dubiam palmam*, dixit:

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altiſoni dubiam facientia carmina palmam.

Cœlius etiam lib. 7. *In noſtris literis Maronem veneramur, colimus, in oculis geſtamus, ex æquo cum Homero ſuo ſtantem.* Politian. de Virgilio, *Magno contendit Homero.* Ad hanc paritatem videtur ſpectaſſe Quintilianum, cùm lib. 1. ait, lectionem incoandam ab Homero & Virgilio, vt animus puerilis aſſurgat ſublimitate heroici carminis, vt ex magnitudine rerum ſpiritum ducat, vt optimis imbuatur. Hoc idem de vno Virgilio, non de Homero ſcripſit Auguſt. lib. 1. Ciu. & ex eo Abulenſ. in Geneſ. cap. 18.

MAIOR Homero.

NEGENT hoc cœci, & verè Homerici, non alij. Ex Macrobio iſta collegi, multis omiſſis: *Virgilius Homero ditior eſt, locupletior, cultior, clarior, fortior vi argumentorum, diligentior, obſeruantior, vberior, pulcrior.* Præterea, *deſuit Homero, quod adiecit Virgilius.* Et: *Si quando deeſt copia in Latino ſermone ad exprimendum Homerum, rem compenſat varietate deſcriptionis.* Lege cap. 11. lib. 5. Satur. vbi multa loca adducit, in quibus Virgilius Homerum ſuperat. Quæ verò idem Macrob. ſcripſit cap. 13. & aliis eiuſdem libri, quibus ait, Virgilium ſuperari ab Homero, aſperſa ſunt mille nugis. Eſt enim (ait Scalig.) peſſimus lancinator Macrobius. Sed redeo ad penſum. Eloquium, in quo ſum, attigit Politian. ore Mantûs loquentis ita cum Virgilio:

Euge beate puer, ſanguis meus, horreat ortus
Græcia tota tuos, laurúmque habitura ſecundam,
Aſcra, Arethuſa ſuis metuant, & Smyrna coronis.

Dicit Heſiodum, Theocritum, Homerum vincendos à Virgilio, & habituros non primam, ſed ſecundam laurum. Et infrà de ſolo Homero:

Nec iam ſupremi certent de ſanguine Vatis
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ:
Quippe Bianoream manet hæc victoria gentem.

Auctor eius vitæ de Æneide: *Argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar.* Itaque vnico opere complexus eſt bina Homerica, quod in victoria pono. Muret. in Orat. quapiam: *Æneis poema eſt, non tantùm inter omnia Latina ſine dubitatione præſtantiſſimum, ſed etiam Græciæ gloriam in magnum diſcrimen vocans.* Quod propter Homerum dici, certum. Hier. Vid. lib. 1. Poet.

Vnus

Caput Quartum.

Vnus hic ingenio præſtanti gentis Achiuæ
Diuinos vates longè ſuperauit, & arte
Aureus immortale ſonans, ſtupet ipſa, pauétque,
Quamuis ingentem miretur Græcia Homerum.

Expende verba. Dat Græciæ ſtuporem, pauorémque de opere Virgiliano, de Homerico tantùm admirationem. Matthæus Toſcanus ita cecinit:

Virgilium cælo Phœbus demiſit, vt eſſet
Mæoniam poſſet qui ſuperare tubam.
Se vinci vt ſenſit, tunc æmulus ipſe canorum
Ante diem ſtygio merſit in amne caput.

Sed quis explicet vberem eloquentiam Scaligeri in hoc præconio Virgilij decantando? Nemo illo ornatius, exquiſitius, ſingularius, doctius. Ex illo conuulſim excerpſi iſta: *Virgilius artem ab Homero rudem acceptam lectioris naturæ ſtudiis, atque iudicio ad ſummum extulit faſtigium perfectionis: quódque perpaucis datum eſt, multa detrahendo fecit auctiorem.* Quibus ait, Poeſim rudem relictam ab Homero, perfectam à Virgilio: & cauſſam, quia Latino lectior natura & iudicium. Pergit Scaliger: *Fudit Homerus, collegit Virgilius: ille ſparſit, hic compoſuit.* Huius ſubiungit rationem hanc: Quia, cum Homerus *vitæ noſtræ duas inſtituerit rationes, ciuilem prudentiam in Vlyſſea, militarem in Iliade, eáſque tanquam duas ſpecies in duobus viris oſtendiſſet, in vno vtramque Ænea compoſuit Maro: cui etiam pietatem addidit:* quia videlicet caret pietate Homerus. Redeat Scaliger: *Homeri res re Virgiliana longè minor eſt. Superat nitore* Homerica. *Eſt maiore mole & ornatu. Pictior eſt, atque numeris aſtrictior. Quæ ſunt magnifica in* Homero *non æquant magnitudinem Virgilij Homerici verſus in terra, Virgiliani inter Muſas à Phœbo facti videntur. Ille Græculus circulator, is regiæ orationis auctor. Quæ in illo ſunt exſanguia, hic animat. In illo mortua eſt vox, in hoc viua. Interdum coarctat effuſam Homeri dictionem, interdum ditat. Nudum Homeri ſubtegmen diuina trama pingit. Perſequitur Virgilius omnia non ſine illa ſua diuinitate, vt non tam imitatus* Homerum, *quàm nos docuiſſe, quo modo ille dicere debuiſſet, videatur. Eſt longè maiore ſono & efficacia. Virgilius magiſter eſt, Homerus diſcipulus. Videas in illo materiam, in hoc formam: in illo congeriem, in hoc diſpoſitionem: illum ſatis habere, ſi narret, hunc rem ipſam formare verbis. Tanto prior eſt ſuauitate, grauitate, varietate, quanto poſterior eſt tempore, facit diuina ex humilibus Homeri. Eſt* Homero *circumſpectior, explicatior, illuſtrior, accuratior, grandior, cultior, exactior, felicior, diſpar: loquitur numeroſiùs, elegantiùs: coërcet* Homerica *meliore breuioréque orationis gyro. Homerus humilia & humiliter: Virgilius grandiora & magnificè. Ille pauca, nuda, rudia, infelicia: hic diuina, numeroſa, varia, inexſpectata. Nudis* Homericis *adiicit incomparabilem amictum. Alius ſonus Virgilianus, alius ardor. Opprimit & obruit* Homerum, *relinquit illum poſt ſe. Narratio alterius aurea, alterius plumbea.* Hic *verus* Poeta, *ille foraneus narrator. A natura propoſita* Homero *argumenta, quaſi dictata diſcipulo emendat Virgilius tanquam magiſter. In Virgilio animata oratio, in* Homero *mortua. Eſt feliciore cantu, apparatu magnificentiore. Concludit rotundiùs. Fluminum* Homerus *multas fecit comparationes: Noſter ſemel tantùm illis omnibus vnam anteponendam. In cadenda arbore* Homerus, *eandem operam ponit, quam carpentarius: in Virgilio Muſa loquitur.* Hæc & plura Scaliger, fertilis in ornando Virgilio, in vituperando Homero. Quin addit ad rem explicandam comparationes iſtas. *Quantum à plebeia incomtâque muliercula matrona diſtat, tantum ſummus ille vir à diuino viro noſtro ſuperatur. Quanto barbara Polyphemi perſona inferior eſt regia maieſtate, tanto verſus Virgilij Græcis compoſitiores. Tantum ſuperatur, quantum paſtorum dapes à regiis ferculis. Tanta eſt differentia, quanta*

inter diſcipulum meditantem, & præceptorem ſuum conſilium, atque operam apponentem. Homerus moles quidem eſt, ſed rudis, & indigeſta. Virgilius autem Deus, & melior natura. Alludit videlicet ad Ouidianos verſus 1. Met. Pulcrè ergo Lucanus Paneg. ad Piſonem facit prouocantem Virgilium, quaſi is præſentiat futuram victoriam, nemo enim prouocat, niſi qui putat ſe victorem fore. Verſus ſunt:

Iſte per Auſonias Æneia carmina gentes
Qui ſonat, ingenti qui nomine pulſat Olympum,
Mæniúmque ſenem Romano prouocat ore.

Pari fermè ſententia Silius lib. 4.

Mantua Muſarum domus vſque ad ſidera cantu
Euecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

Præclarè incertus Poeta ſub perſona Maronis:

Illius immenſos miratur Græcia campos:
At minor eſt nobis, ſed bene cultus ager.

Qui plura velit de hac victoria, legat noſtram in Virgilium operam, vbi ſæpè comparo vtrumque Vatem, & ferè cum victoria Latini.

De HOMERO.

ABRVMPO hîc Virgilij Elogia rediturus poſt longum excurſum. Deſtinaui enim interſerere Homeri vitia, quæ reperi, non omnia, nam hic labor infinitus, ſed aliqua. Ad hanc rem triplex me ratio mouet. Prima, vt appareat liquidior laus Virgilij, præſtánſque illius ſupra Homerum virtus. Altera, vt videant Poetæ, non poſſe ſe tuto Homericis credere; decipientur enim, & inanem reddent Poeſin, ſi nimium Homero fidant: opus eſt forti iudicio, quale habuit Maro, ne abripiantur impetu Græcæ orationis, & carmen perdant. Tertia, vt me à calumnia liberem, alióſque viros æui huius: immeritò enim reprehẽdimur, quòd Homerum reprehendamus. Rem totam confero ad ea, quæ ſcripſere contra illum Plato, Dio Chryſoſtomus Scaliger. Quanti, & quales viri!

Ineptire igitur Homerum in fabulis, quas fingit, latiſſimè probat Plato lib. 2. Polit. cùm ait, minimè recipiendas in ciuitate pugnas Deorum, quas ille finxit, nec vincula Iunoni à filio iniecta, neque Vulcanum è cœlo à patre deiectum, & ſimilia: ſiue illa dicta ſint per allegoriam, aut ſine illa. Eadem repetit & ſeriò præcipit lib. 3 vbi vberiùs aperit Homeri vitia. Reprehendit enim illum, quòd fecerit Achillem muliebriter eiulantem, pluſquam deceret hominem fortem, & filium Deæ: Priamum animo conſternatum contra regiam dignitatem: Iouem, Deorum maximum, quiritantem ignauiter, dolentémque pro Sarpedone filio occiſo, neque potentem obſiſtere Patrocli occiſoris viribus: eundem flagrantem intemperanti, & immodica libidine, atque ita hoc vitio perculſum, vt viſa Iunone, non ſuſtinuerit domum venire ad concubitum; ſed ſtatim ibi humi cubans libidinem expleuerit: Deos in riſum immodicum, & cachinnum diffluentes: fabulam indignam de Venere & Marte vinctis à Vulcano: Achillem accipientem pecunias pro cadauere Hectoreo, quod indignum tanto viro: eundem iactantem in Apollinem, vnum è magnis Diis, θεῶν ὀλοώτατε πάντων, *ô Deorum omnium perniciosiſſime*: eundem duobus vitiis immanibus laborantem, quæ duo vitia non fingenda erant de eo, qui educatus, à ſapientiſſimo Chirone, qui Deæ filius, & Pelei viri iuſtiſſimi, & tertij à Ioue; vitia in Platone lege. Demum, quòd Achillem ſuperbè, iuueniliter, ſtultè in principem ſuum iſtis debacchantem induxerit, οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο: *vinolente, habens canis oculos, cor cerui.* Additque

Plato,

Plato, neminem iſta poſſe inſerere, aut ſolutæ orationi, aut verſibus præ indignitate, amentia, ſtultitia illorum. Inde eſt, vt velit exſulare ab vrbe, quam ipſe conſtruit, Homerum tanquam pernicioſum, inutilem, nugatorium. Neque enim verum eſt, quod aliqui dicunt, Platonem voluiſſe Poetas omnes exſulare à ſua vrbe. Totum Platonem legimus; & nihil tale reperimus. Tantum amandat pernicioſos & futiles, & in his principe loco Homerum: prudentes verò amplectitur. De qua re legenda, quæ ille ſcribit lib. 8. Leg. & quæ libat lib. 2. Polit. & lib. 10. in extremo loco admittit Hymnos Deorum, quia illa ſobria eſt, & prudens Poeſis. O miſeram ab eodem Platone in Phœdro verſum quendam Homeri vocari ὁ ποιήσας μὴ ἐμμελῶς: *non admodum concinnum.*

Pergo ad Dionem Chryſoſtomum. Is Orat. 11. de excidio Ilij grauiſſimè in Homerum inuehitur, aperitque eius vitia. Ait de illo, χαλεπώτατα ψευσάμενον, *mentitum enormia.* Effudiſſe κατάρας, *exſecrationes.* Fuiſſe mendicum in Græcia, atque in gratiam præbentium ſtipem multa mentitum. Habuiſſe μανίαν, *inſaniam.* Deinde, μηδὲν ὑγιὲς εἶναι τῶν εἰρημένων ὑπ' αὐτοῦ, *nihil vnquam ſanum dixiſſe.* Fingere ineptè peierantem Autolycum, & hoc datum Autolyco à Mercurio, qui vnus è Numinibus. De Diis μηδὲν ἀληθὲς λέγειν, *nihil veri dicere.* Reprehendit illum, quòd Deos fecerit dolentes, ſuſpirantes, vulneratos, adulteros. Is eſt Homerus, qui non putarit ψεῦδος αἰσχρὸν, *turpe eſſe mendacium.* Quæ maior hac inſania? Scripſit de Diis δεινὰ, *intoleranda.* Arguit illum ſtultitiæ, quòd ea finxerit, quæ ſunt vltra omnem rationem probátque hoc latè ab rebus, quæ ſunt in ipſo Homero. Inculcat iterum de mendaciis illius his verbis: ἀνδρειότατος ἦν ἀνθρώπων πρὸς τὸ ψεῦδος Ὅμηρος: *fuit audaciſſimus mortalium ad mentiendum Homerus.* Attende lector ad ſequentia vulnera. Ait, illum neſciuiſſe dare ſuæ Poeſi bonum initium, non finem, omnia tenebris offudiſſe, omnia perturbaſſe. Probat iſta latè Procedit. Neſciuit proponere, vt beneuolum & promtum auditorem haberet. Neſciuit affectus mouere, docétque latè, quos affectus debuiſſet excitare. Adiicit, caruiſſe Homerum iudicio (quod hoc vulnus, lector?) in ſua poeſi: quia maxima & grauiſſima aliis reliquit; elegit ſibi minora & abiectiora. Signata verba ſunt, τὰ ἐλάττω, καὶ ταπεινότερα εἵλετο. Pergit Dio, & dat Homero verba contumelioſa. Qualia ſunt, φλυαρεῖ, *nugatur.* Et εὐήθειαν λόγου, *fatuitatem ſermonis.* Et τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἠλιθιότητος, *nimiã ſtoliditatem.* Præterea, de illo, εἰς ἀδύνατα ἐμπίπτει καὶ ἀσεβῆ πράγματα, *incidit in res impoſſibiles, & impias*: πάντα συγχεῖ, *omnia confudit.* Ait, illum narrare pugnas, ὡς ἐν ὀνείρατι, *tanquam in ſomno.* Eſt hoc ferme, quod Scaliger dixit, *prælia tanquam ad cyathum formabat.* Redeo ad Dionem. Dicit rem quampiam ſcripſiſſe Homerum πάνυ γελοίως, *valde ridiculè.* Et ἐνυπνίοις ἐοικότα, *ſomno ſimilia.* Hactenus Dio, cuius infinita penè omiſi. Nihil enim tam abſurdum, fatuum, impium, indignum, ridiculum, præpoſterum excogitari poteſt, quod ille in hunc Vatem non coniiciat. I nunc, & Homerum lauda, proba, intuere, imitare, venerare. Volui (vt vidiſti) adiicere aliqua Græca Dionis, quia is non ita in promtu, vt Plato.

Reſtat Scaliger, qui non tam in Homerum, quàm in hoſtem aliquem videtur exarſiſſe. Superauit Dio Platonem in iactandis contumeliis, ſuperat vtrumque Scaliger. Ergo, Homerum in multis ineptire iſtis ferme oſtendit. *Nam quæ ille de ſuis Diis infamia, infandaque prodidit? Adulteria, inceſtus, odia in ſe? Quòd ſi allegoriis trahunt ad Phyſica, nunquam quicquam comminiſci queant, quo Venus atque Mars à Vulcano in natura rerum comprehendantur? Quæ ſit Leucothea, quæ inuito Neptuno Rege ſuo Vlyſſem ſeruare audeat? Quis putet, non eſſe puerile illud? Solis boues interficiunt Vlyſsis ſocij, ac vorant: hoc Sol ipſe non, niſi per nuntium, reſciuit. &, niſi dixiſſet Lampetie, etiam non ignoraret ille, ac miſcellæ boues multæ errarent in Elyſiis. Aſt alibi, ſanè*

recte,

rectè, dictum eſt, ἠέλιος, ὃς πάντ' ἐπακούει. Saltem, cùm torrerent eas, nidore Solem oportuit expergefactum, ſi in oriente noctu dormiebat. Hæc ille. Sed ne cogar tranſcribere omnia, quæ fusè Scaliger in Homerum, tantùm ſignata verba adducam, quibus illum impetit, aperítque eius vulnera. Ait, illum confingere orationes longas, & nugatorias. Turpiter & fœdè Martem gementem induci. Venerem mortali manu, &, quod inſanius, Martem vulnerari. Achillem fortiſſimum perferre minas deterioris, & flere apud matrem. Confingi ab illo mendacia putida, ineptire in epicediis. Stultè induci Priamum poſt decem annos quærentem quis ſit hic, aut ille Dux: & Vlyſſem interficientem arcu procos, cùm omnes poſſent ſimul in illum irruere. Queritur Neſtor interemtum filium Antilochum, qui poſtea viuit, & vincit Menelaum in curuli certamine. Queritur Achilles, quod Patrocli vulnera muſcæ vorent: conduceret ſeruulum, qui eas abigeret. Fulgurat Iuppiter, cùm ningit, quod nunquam viſum. Mouet riſum, cùm res inferorum perſequitur. Euocat animas ſine vlla arte. Canit Demodocus in conuiuio fœditates Deorum. Sententiæ Sirenum ſunt molles, vulgares, futiles. Homeri epitheta ſæpe frigida, puerilia, locis inepta. Fingit ineptè primum motorem dormire. Eſt impudicus in vocibus, nam de Iunone ἐπυγμν. Proponit nuda, plebeia, quouis ingenio parabilia, ſimplicia, incoata tantùm & non perfecta, mollia, tenuiſſima, leuiſſima, ineptiſſima, ieiuna, peſſima, fatua, falſa, puerilia, languida, ſine arte, ſine affectu, nugas anicularum, verbula ſicca, vaſta, ſententias aridiſſimas, apparatum ſine apparatu, futilia, loquacia, orationem miſeram & tabernariam, dictionem coactam & inſuauem, figuras barbaras. Ineptit repetendo, inſanítque. Plenus eſt fatali Græcorum nugacitate. Agit ſæpe Grammaticum. Facit in cœlo officinam Vulcani, quo nihil ſtultius. In re atroci temerè laſciuit. Fluit more ſuo ſine vllo apparatu. Dicit interdum ſententias contra naturas rerum, nam in mari quis vidit niuem? Apud Homerum Neſtor. 11. Il. loquax eſt, in 7. non minus, in 4. odioſus, in 11. obtundit, in penultimo etiam nugatur. Homericam fuge licentiam, & laxum dicendi genus, nihil non probat ille, quod ſemel meditatus eſt. Omitto Libanium in Progymn. vbi Homeri multa vitia aperit, etiamſi alibi defendat. Sed certè ſi expendatur Libanius, videbitur validior in oppugnando, quàm in defendendo.

Obiicies pro Homero pretium illud, quo habitus eſt à veteribus & magnis viris Platone, Ariſtotele, Strabone, Plutarcho. Demum eſt nemo ex omni antiquitate, qui non illum colat & veneretur. Ita ſanè eſt, neque hoc inficiari aliquis queat. Peperit ſibi ille hoc nomen, quia antiquiſſimus, quia primus ferme Poetarum, quia enituit rudi ſeculo, quia protulit ſententias aliquas cum genio, quia ſcripſit de bello Troiano, quo nullum heroicis temporibus excellentius, grandius, ſublimius. His cauſſis iure meruit nomen, quod nactus eſt. Neque mirum Græci græcum laudarent, egregij ſuarum rerum prædicatores. Sed certè illis Auctoribus oppono pro Virgilio alios grauioris auctoritatis. Cur non contendat cum Ariſtotele Auguſtinus, cum Platone Hieronymus, cum Strabone Plinius, cum Plutarcho Seneca? Sæpius iſti ad rem ſuam Virgilium aduocant, quam græci Homerum ſuum, nunquámque illum in ore aſſumunt, niſi cum magno elogio. Taceo plures alios (ſanctitatis & doctrinæ lumina) qui verſatiores fuerunt in Virgilio legendo, quàm græci in Homero. Quem crebriùs Quintilianus aduocat, quem Iſidorus, quem Ambroſius: Qui extremi huius legat cap. 21. lib. 5. Hex. agnoſcet Virgilium. Totum enim illud Ambroſij caput exſpirat Virgilianam orationem, ſententiam, phraſim. Poſſem multa alia huius loca aduocare.

Quem

Quem ex tota antiquitate conferas doctrina cum Tertulliano, qui Virgilium plurimi fecit. Obiicies mihi Principes, & in his exhibebis mihi fortaſſe Alexandrum Magnum, qui magni Homerum fecit: exhibeo tibi Iuſtinianum & Alexandrum Seuerum, & Auguſtum ipſum, qui magni fecerunt Virgilium. Verè enim Plinius dixit lib. 7. maximam laudem contigiſſe Virgilio ex teſtimonio Auguſti. Neque enim Auguſtus ſolùm in bello ſapiens, vt Alexander, ſed in re omni ſapiens. Itaque neminem Alexandro melius opponas, quàm Auguſtum. Ad hæc Hadrianus, Gordianus, ſenex, Antoninus Diadumenus, Clodius Albinus, Tetricus, Imperatores Virgilij verſus aduocabant ad rem ſuam, non minus quàm Homerum Græci Principes. Et ſanè plures ſunt Principes Latinorum, qui Virgilium magni fecerint, quàm Græci, qui Homerum. Omitto Principes, pergo ad Poetas. Pro Sophocle Euripide, Pindaro, Apollonio, qui Homerum venerati, offero Horatium, Papinium, Silium, Lucanum, qui Virgilianos cineres habuerunt pro magiſtro, quibúſque incalebant ad carminis ſublimitatem. Si proferas Latinum aliquem, qui cum elogio locutus eſt de Homero; profero tibi Euſebium, Cæſarienſem, qui in vita Conſtantini aſſumit nomen Virgilij cum grandi ſemper elogio. Dixi, quo in pretio habuerint Virgilium Sapientes, Principes, Poetæ. Addam hîc ab ipſis Diis in honore habitum, nam eius verſibus ſortes ſunt datæ magnis Principibus, & Dij ipſi locuti ſunt Virgilianis verſibus. De ſortibus exemplum eſt in Hadriano, & Alexandro Mameæ filio. Primo ſors imperij exiit illis verſibus, *Quis procul ille autem ramis inſignis oliua*, & reliquis Alteri, illo:

--Si qua fata aſperea rumpas Tu Marcellus eris: Inde ſortes Virgilianæ in prouerbium abiere; nam, aperto Virgilij codice, occurrentes verſus aſſumebantur in omen. De qua re lege Ioannem Fungerum in Etymologico. De oraculis in Clodio Albino, cui Baianus Apollo reſpondit:

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallúmque rebellem.

Aurelius Claudius conſulens de filiis, reſponſum accepit verſu illo:

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Poſſem, quæ dixi, probare pluribus, ſed horum ſententias iam partim adduxi, partim reſeruo ad reliqua elogia, quæ ſuperſunt, & in quæ digero Virgilij præconia, ad quæ poſt longum excurſum redeo. Et quoniam oſtendi iam, maiorem fuiſſe Homero, reſtat, vt conſequenter dem illi victoriam ſupra reliquos Græcorum.

MAIOR reliquis Græcis Poetis.

SVPERAVIT Pindarum, Heſiodum, Apollonium, Theocritum. De Pindaro teſtes Iouianus, & Scaliger: ille in Actio, hic in Critico. De Heſiodo Scaliger, & Politianus. ille in Critico ita ait: *Uniuerſa opera Heſiodi ne cum vno quidem verſu Georgicon ſunt comparanda*: hic in Manto: *Heſiodum premit*. Viues etiam: *In Georgicis Heſiodum ſine controuerſia ſuperauit, & in curſu multis ſtadiis poſt ſe reliquit*. De Apollonio Delrius & Scaliger. Ille in Agam. vbi loquitur de tempeſtate, déque his Poetis, qui tempeſtatem deſcripſerunt, de Virgilio ita ait: *Virgilium excipio, qui nil molitur ineptè*. De Apollonio verò: *Apollonius verò ſui ſimilis eſt, hoc eſt, totus plebeius, & vilis, &, non meo, ſed doctorum quorundam iudicio, fere indignus qui legatur*. Hic in Critico: *Lux eſt in Virgilio, fumus in Apollonio: indignus Apollonius qui legatur, vbi adeſt Maro: auget, & ſuperat, quæ accipit ab Apollonio: relinquit longè poſt ſe Apollonium: aſpirat minimè Apollonius ad nitorem Virgilij, & efficaciam.*

ſpeciam. De Theocrito plures. Nam Auctor vitæ Virgilianæ; *Fuit Virgilius circumſpectior Theocrito.* Polit.

Virgilius cui rure ſacro, cui gramine paſtor
Aſcræus, Siculúſque ſenex ceſſere volentes.

Seruius ad 1. Ecl. *Theocritus vbique ſimplex eſt, Virgilius figuras peritè, pleraque etiam ex Theocriti verſibus facit, quos ab illo conſtat dictos eſſe ſimpliciter.* Scalig. *Virgilius Theocrito rotundior eſt, rectior, vegetior, efficacior, lepidior, comtior, cultior, venuſtior, diuinior. Pharmaceutria Virgiliana longè caſtigatior eſt, & prudentior Theocritia. Sic exprimit Theocritia, vt vincat. Tractat eadem felicius, & ſupponit meliora.* Gulielmus etiam Modicius conferens Virgilium cum Theocrito, ita ait: *In carmine Bucolico Theocritus laudatur, qui paſtoriciam ſimplicitatem diligentius eſt imitatus: Virgilius autem, cui propoſitum erat, hoc etiam poematis genere Latinam linguam locupletare, paſtoriciæ ſimplicitatis allegorias immiſcuit, & res alias quaſdam, quæ maiorem eruditionem, & ſenſum altiorem habent, quàm vt humili figuræ conuenire videantur. Homo prudens & neceſſitate, & certo conſilio hoc fecit ſapienter.* Et poſtea: *Affert igitur Virgilius plus vtilitatis, & ſolidæ delectationis, quàm Theocritus, qui res alicubi turpiſſimas loquitur apertè: quas Virgilius aut præterit, aut tectè, parcè, & diſſimulanter attingit.* Vide multa alia apud eundem libello, quo Virgilium vindicat à calumniis cap. 7. vnde hæc ſumta ſunt.

Demum ſuperauit Græcos omnes. Ait Rhodig. lib. 7. Virgilium natum *aduerſùs Græcæ gentis fremitum nimio plus ſæpe inſonantem.* Phocas dixit: *Quis fæcunda tuos toleraret Græcia faſtus? Quis tantum eloquij potuiſſet ferre tumorem,*

Æmula Virgilium tellus niſi Tuſca dediſſet? Manto apud Polit. ita vaticinans: *Euge, beate puer, ſanguis mur, horreat ortus Græcia tota tuos.* Et in Præfat. *Romulæ voci decus adrogauit carmine ſacro.* Poſſem ſignatè Auctores adducere, qui Virgilium faciunt ſuperiorem Sophocle, Euripide, Æſchylo, Ariſtophane. Quoties enim Interpretes in loca horum incidunt, ſemper dant palmam Virgilio. Nicandrum, Piſandrum, Euphorionem, tunc etiam alios, ſuperatos fuiſſe à Virgilio Landinus cenſuit.

MAIOR Latinis Poetis.

A GRÆCIS victis pergo ad Latinos, à quibus breuiſſimè me expedio, nam quis hoc neget? Quintilianus lib. 10. comparat Virgilium cum Macro, Lucretio, Ennio & aliis: iſtiſque vitium aliquod aſſignans, omnium principem facit Virgilium. Eadem lib. 12. Iouianus in Actio vocat Horatium Virgilio minorem, cùm tamen in ſuo genere abundè ſit clarus. Idipſum Viues. De Ouidio videndus Quintil. lib. 10. & Iouianus dicto loco. Ouidius quoque ipſe:

Quantum Virgilius magno conceſſit Homero,
Tantum ego Virgilio Naſo Poeta meo.

Pergo ad alios. Comparat Iouianus Virgilium cum Claudiano, productis vtriuſque locis ſatis longis, dátque Virgilio palmam ſingularem; idem ſcribit Scaliger. De Papinio, ipſum produco teſtem, qui ita loquitur cum ſua Thebaide:

Viue precor, nec tu diuinam Æneida tenta,
Sed longè ſequere, & veſtigia ſemper adora.

Et lib. 4. Syl. vocat Virgilium *magiſtrum* ſuum. De Lucano res clara. De Pacato Auſonius ait fieri pluris quàm cunctos alios *Marone demto.*

Demum Latinos omnes ſuperauit, ne ſingulos cogar narrare. Et pro his, quos adduxi, & qui ſuperſunt, produco ſequentia Elogia. Ouid 3. Artis:

Caput Quartum.

Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius exſtat opus.

Fabius Paulin. Hebdomad. Virgilian. lib. 1. *Sed admirabile eſt, (vt de ceteris nunc ſileam) quàm vnus inter omnes Latinos emineat in omni genere laudis noſter Maro: in quo tot ſunt congeſta bona atque virtutes, vt nihil putem cogitari poſſe diuinius: cuique tantum abeſt, vt quemquam anteferendum putem, vt nullum arbitrer Poetam fuiſſe tam impudentem, qui plura, quàm in hoc ſunt, tacitus auderet optare: aut tam ſui amantem, tantóque opinionis errore & mente captum, vt cum eo exiſtimaret ſe poſſe conferri.* Scaliger: *Quemadmodum Antonius apud Ciceronem de Poetis, videntur ipſi alia lingua, quàm Latina, locuti: ita à nobis de Virgilio dici ſolet, ceteri alia lingua, quàm Poetica, mihi vſi videntur.* Alibi: *Illius verſus nemo mortalium æquare valeat. Sunt illius carmina inacceſſa. Imitandi ſui ſpes omnium extinxit.* Et, *Poetæ omnes, qui poſt Virgilium fuere, declamatoribus ſimiles mihi videntur: qui, dum argutè aliquid dicunt, nihil penſi habent, quid cuique parti maieſtatis vel incommodet, vel obſecundaretur: quare & numeros lædi neceſſe eſt, & perire gratiam ex affectatione.* Muret. Præfat. Comm. in Catul. *Quo viro ſtatuo, nihil fieri poſſe diuinius.* Alibi: *Ad Virgilij gloriam pertinet, alios Poetas legere, vt intelligamus, quantum is præſtet.*

Sed quid ego immoror in comparationibus? loqui volo extra omnem comparationem, & adducere teſtimonia illorum, qui in attollendo Virgilio vtuntur ſuperlatiore gradu, quaſi indignentur illum admiſcere aliorum fæcibus. Ergo fuit

Virgilius MAXIMVS Poetarum.

PRODVCO primò teſtimonium Mureti, qui Præfat. in Catul. loquens de Virgilio: *Cui videar iniuriam facere, ſi eum vllo modo cum ceteris comparem.* Inde ſignatiſſimè Scaliger ſæpe ait, *vir incomparabilis.* Quia verè eſt extra omnem aleam. Ergo, ſi incomparabilis, erit vtique Maximus omnium, non tantùm Maior omnibus. Gradu itaque ſuperlatiuo in attollendo Virgilio vtuntur multi, qui tibi paſſim obuij. Ego hîc tibi ſigno paucos, videlicet Senecam, qui Epiſtolis, & cap. 9. de Breuit. vitæ, *Maximus vates.* Lactantium lib. 2. Diu. Inſt. *Poeta maximus.* Plinium, qui lib. 14. *Præcellentiſſimum vatem.* Ammianum, qui *excelſum, eminentiſſimum.* Auguſtinum, qui lib. 1. Ciuit. *Poeta magnus, omniúmque præclariſſimus atque optimus.* Et in lib. 4. *Poeta nobiliſſimus.* Ouidium, qui 3. de Pont. El. 4. *Summo Æneidos Vati.* Macrobium, qui *doctiſſimum, peritiſſimum, ſcientiſſimum.* Quintilianum, qui lib. 1. *Auctor eminentiſſimus.* Euſebium Cæſarienſ. qui in vita Conſtantini, ἐξοχώτατον τῶν κατ' ἰταλίαν ποιητῶν. & σοφώτατον ποιητῶν, *præſtantiſſimum Poetarum Italiæ: ſapientiſſimum Poetam.* Obiicies: Nónne iſta loquendi forma in Latio comparationem etiam indicat? Non Lector. Sed quæſtio iſta Scaligerum appellet in Theophraſtum, & doctos alios, qui verè ſentiunt, contra vulgares grammaticos non induci comparationem gradu ſuperlatiuo, ſolùm indicari eminentiam quandam extra omnem comparationem. Porrò ab hac ſupra omnes excellentia Martial. lib. 14. *immenſum Maronem* dixit.

CAPVT

CAPVT V

Elogia POESEOS Virgilianæ.

HACTENVS dicta ſunt quatuor genera encomiorum. Primò, de natali Maronis: deinde, de bonis honeſto, vtili, iucundo: tertiò, de variis artibus, quibus floruit: quartò de comparatione illius cum Græcis & Latinis: perſequar iam virtutes Poeſeos illius, quas ſparſas in Auctoribus reperi. Incipio ab imitatione.

Fuit Virgilius egregius IMITATOR. Macrobius lib. 6. *Iudicio transferendi, & modo imitandi conſecutus eſt, vt quod apud illum legimus alienum, aut illius eſſe malimus: aut melius hic, quàm vbi natum eſt, ſonare miremur.* Et lib. 4. *Feliciter Græcos interpretatur, pulcerrimè æmulatur.* Et libri 5. *Omne opus Virgilianum veluti de quodam Homerici operis ſpeculo formatum eſt.* Seneca Rhetor lib. 7. Controu. ait, verſus Varronis à Virgilio imitandos ſuſceptos, expreſſos in melius, etiamſi Varroniani optimi eſſent. Turneb. lib. 19. *Maro quantus, quantus eſt, imitatione & iudicio euaſit. Ac cùm plerique imitatores putidi & inepti ſint, & pene ridiculi, ſolum Maronem imitari nunquam dedecet. Id enim tam apte & accommodatè facit, vt ſua afferre, non aliena vſurpare videatur.* Victorius Prolegom. in Poeticen Ariſtot. *Quin tanquam apis quædam ſingulos Homeri flores, vt Tragicorum etiam, reliquorúmque optimorum, & Græcorum, & Latinorum Poetarum luſtrauerit, indéque ſuauiſſimum mel confecerit, dubitari non poteſt.* Nannius 2. Miſcel. *Græcorum fontium latices hauſit pleno ore Virgilius.*

Habuit excellens & acre IVDICIVM. Huius virtutis, quæ admodum neceſſaria ad Poeſin, encomiaſtes eſt Quintilianus, qui lib 8 ait: *acerrimi iudicij P. Virgilius.* Iouianus in Actio multa ſuppeditat de iudicio diuini viri in condendis carminibus, & captandis artificioſè auribus. Ait enim, condi ab illo verſus graues, ſelectos, generoſos, honeſtiſſimos, iam magnificos, iam ſedatos, vt res poſtulabat. Habuiſſe aures conſummatiſſimas, non ignorauiſſe ſuas aures: fluxiſſe, cùm opus fuit: intonuiſſe, ſuperciliúmque erexiſſe, cùm opus: temperauiſſe celeritatem cum tarditate: miſcuiſſe vocales iam ſonoras, iam exiles, iam claras cum ſubobſcuris: habuiſſe rerum & verborum delectum admirabilem. Plura his ille. Inde ab Lactantio hic Vates dicitur lib. 2. Diu. Inſtit. *prudens*: vt & ab aliis multis. Iouian. in Actio; *In delectu verborum, ac ſelectione iudicari poteſt & ſtudioſus & prudens.* Scaliger lib. 5. *Rerum quoque delectum eiuſmodi habuit, è quorum ſplendore luculentus ille nitor ſuis ſcriptis adiungeretur.* Alibi: *Habet lectiſſima verba & numeros.* Ad iudicium pertinent verba iſta Auctoris vitæ Virgilianæ: *Cùm Georgica ſcriberet, traditur, quotidie meditatos manè plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere: non abſurdè carmen ſe vrſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere.* Idem ſcribit (vide qua ſobrietate voluit carmen condere) tradi à quibuſdam diligentiam ſingularem Virgilij, videlicet, prius integram Æneidem proſa oratione formatam, digeſtámque in libris duodecim, quàm carmine conditam. Itaque aſtrinxit carminibus, quæ ſoluta oratione fecerat, nec flatu Poeſeos raperetur in aliquid indignum, ac minus prudens. Rectè ergo admonet Quintilianus libro 1. opus eſſe firmiore iudicio ad intelligendam virtutem Virgilij. Et Turneb. lib. 22. ait, in Virgilio nihil eſſe otioſum aut temerarium: & ideo requiri in hoc Vate lectorem non expeditum, & curſorem, ſed cunctatorem, & in ſingulis hærentem. Pari elogio Velſerus libr. 1. Rerum Boicarum: *Virgilius, cui nullum temere*

verbum

verbum excidit. Ex hoc tam acri iudicio optimè mihi videtur pronuntiaſſe Scalig. *Equidem vnum illum cenſeo ſciuiſſe, quid eſſet, non ineptire.*

Iudicio affinis mira PROPRIETAS, qua vſus in omnibus. Obſeruarunt hâc virtutem luculenti teſtes. Macrob. 3 Satur. *Verborum proprietas tam Poetæ huic familiaris eſt, vt talis obſeruatio in Virgilio eſſe iam deſinat.* Quintil. lib. 1. loquens de re quapiam dubia, quæ pertinet ad formam Latini ſermonis, ita ait: *Quorum neutrum quidem reprehendo, cùm ſit vtriuſque Virgilius auctor.* Scaliger: *Elucet in verbis eius puritas vetus Romana.* Eò fortaſſe reſpectum à Politiano: *Ipſa en Roma tuo ſeſe quoque iactat alumno.* Loquitur Manto cum Mantua. Ad proprietatem refero laudem illam nunquam ſatis laudatam de diſtinctione ſtylorum in Bucolicis, Georgicis, Æneide. Quantum eſt (Deus immortalis!) obſeruari à diuino viro potuiſſe, vt horum operum ſtylus perpetuò quodam tenore diſtinctus eſſet? Itaque in tanta verſuum multitudine nunquam ſe tenuis ſtylus cum mediocri, nunquam hic cum ſublimi commiſcuit: & tamen nihilominus ſeruata eſt mira varietas, & iucunditas. Hoc quoties cogito, obſtupeſco. Hanc rem ſatis celebrant Interpretes ad proœmium Æneidos, *Ille ego, qui quondam, &c.* Hoc ita admiratur Chriſtoph. Land. in Præfat. *Quid obſecro, aut in maximis rebus ſublimius, aut in mediocribus temperantius, aut in humilibus preſſius excogitari hoc Poeta poteſt?* Et Viues: *Idem lætus, & depreſſius: iucundus & grauis: tum copia, tum breuitate mirabilis.* Quid etiam dicam de tribus aliis ſcribendi characteribus Exegematico, Dramatico, Miſto? De his Seruius loquitur ad 3. Eclogam.

Inter virtutes Virgilianæ Poeſeos non minimum locum obtinet SVBLIMITAS oris, ſpiritus carminis. De ea hic loquar. Politianus vocat Maronem, *grande ſonantem* Iuuen. Sat. 11. *Maronis altiſoni.* Vt & Auſonius in edyl. *Altiſonumque iterum fas eſt didiciſſe Maronem.* Iouianus dicit eius verſum *grauem, numeroſum, generoſum, ſpectabilem, admirabilem, honeſtiſſimum.* Iterum: *Cum ſummis blanditiis nunquam recedit à grauitate. Aſſurgit mirificè.* Idē, *Virgiliana numeroſitas.* Viues lib. 3. Diſcipl. *Æneis Virgilij grande opus, & plenum grauitatis ac rerum bonarum.* Hier. comment. in Mich. c. 7. *Poeta ſublimis.* Seru. in 1. Ecl. de ſtylo Virgilij, *grandiloquum.* Scalig. de hac re, vt neque de aliis, parcè: *Eſt magnificus, numeroſus, auguſtus, luculentus, grandiloquus, vehemens, ſupra humanum captum. Amplificat cum maieſtate, vtitur grandi oratione. Habet multa magni momenti. Aſſurgit magna laude.* Viues Virgilio dat principem locum inter Poetas, propter *grauitatem & ſententias.* Deinde Horatium locat, mox alios. Et iterum: *Hunc nemo in magnis rebus ſublimitate ſuperauit.* Propter hanc rem fortaſſis vocatur Virgilius à Iouiano in Anton. *heros.* Et Scaliger dixit: *Eſt in eo heroica phraſis.* Inde quoque dictus à Martiali *magnus*, libr. 11. & 12. *Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis.* Et, *Qui magni celebras Maronis Idus.* Sed quis dubitet, quin ad ſublimitatem Vatis huius idem ipſe Martialis reſpexerit lib. 5. eo verſu: *Grande cothurnati pone Maronis opus.* Annectam huic encomio aliquid de Tragœdiis Virgilianis, quando à Martiali *cothurnatus* dicitur, & ſum in ſublimitate, quæ propria Tragicorum. Sunt itaque aliqua veſtigia, Virgilium fuiſſe Poetam Tragicum. Auctor eius vitæ: *Fertur Thyeſtes tragœdia, quam Varius pro ſua edidit, fuiſſe Virgilij.* Hoc ſi eſt, non minimum excelluit Virgilius inter Tragicos, nam Quintil. lib. 10. *Varij Thyeſtes cuilibet Græcorum comparari poteſt.* Eandem Tacitus celebrat in claris Orator. Adduxi veſtigium vnum. Alterum eſt, ſcribi à Tertul. lib. aduerſ. hæret. *Ouidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio pleniſſimè expreſſit.* Porrò Medeam tragœdiam Ouidij attollit Tacitus loco adducto: *Nec vllus Aſinij, aut Meſſalæ liber tam illuſtris eſt, quàm Medea Ouidij, aut Varij Thyeſtes.* Tertium eſt, dici Virgiliū à Marti. li,

cothurnatum, verſum iam attuli. Phocas etiam:

Inde cothurnato Teucrorum prælia verſu,
Et Rutulûm tonuit. Iſta omnia pertinent ad ſtyli ſublimitatem.

Ab hac laude pergo ad PICTVRAM, qua graphice Virgilius res omnes pingit. Scalig. *Efficit viuam orationem.* Godeſcal. in cap. 24. lib. 2. Veget. *Deſcriptiones Virgilianas videmur ſpectare, non legere.* Quintil. lib. 8. ait, Virgilium ita faciem rei, quam depingit, oſtendere, *vt non clarior futura fuerit ſpectantibus*: & poſtea, *rem ſubiicit oculis.* Minturnus: *Deinde quis vnquam in pictura excellere viſus eſt, quin tempora, loca, euenta, permotiones animi multo is meliùs, multóque euidentiùs ob oculos poſuerit?* Viues: *Virgilius cùm narrat, perinde ducit nos in rem præſentem, ac ſi oculis contueremur.* Sed taceant hic omnes encomiaſtæ, vbi adiri poteſt Vates ipſe.

Eſt præterea Virgilius Elegans, Facetus, Ingenioſus. Coniunxi hæc tria Elogia, qui ad idem videntur ſpectare. Primum oſtendit Quintil. qui lib. 8. Virgilium vocat *elegantem*: & lib. 6. illud Horatij Satyra 10. lib. 1. *molle atque facetum Virgilio*: explicat de exculta elegantia, quam Vates habuit: ſicut illud Tullij: *næ illi ſunt pedes faceti, ac delitiis ingredienti molles.* Agell. lib. 20. *elegantiſſimus Poeta*: & lib. 10. dat illi aduerbia *ſcitiſſime, elegantiſſime.* Macrob. lib. 3. *Æque in rebus doctrinæ, & in verbis ſectator elegantiæ.* Scalig. *Elegantiſſimæ locutionis auctor.* Alterum Horat. *molle atque facetum Virgilio.* Seru. in 1. Ecl. *Poetica vrbanitate.* Macrob. lib. 3. *Eſt non ſolum doctus, ſed argutus.* Hic ſuperſedeo, quia de hac re ſatis multa in Elogio Iucunditatis. Tertiò Politian. qui Virgilij opera vocat *Dædala monumenta*, id eſt, ingenioſa. A Vouiano in epitaphio dicitur *nobilis ingenio*: à Iouiano *artificioſiſſimus*. Ingenium eius declarant opera illa artificiata, quæ viſebantur Neapoli, de quibus iam ſum locutus inter Elogia variarum artium. Ceſſo hic. Nam perſequi virtutes omnes Virgilianæ Poeſeos infinitum ſit, & pergam ſexto loco ad Elogia, quæ petuntur ex variis attributis (Græci epitheta vocant) quibus auctores Virgilium afficiunt. Neque verò omnia adducam. Poſſet (& ita eſt verè) integer liber conflari ex ſolis attributis Virgilij. Nam nihil eſt tam glorioſum, magnificum, excellens, quod non in illum auctores conferant. Adducam itaque inſigniora. Incipio autem à diuinitate.

CAPVT VI.

Elogia ab ATTRIBVTIS.

FVIT Diuinus. Vſitato gentilium honore, qui præſtantes viros elogio iſto afficiebant, & maiore adhuc, nam non diuinos ſolùm, ſed Deos vocabant. Macrob. lib 5. *Non mortali, ſed diuino ingenio Maro.* Iouian. *Romanæ Poeticæ Deum.* Papin. *diuinam Æneida.* & poſtea eodem ſpiritu inducit verbũ *adoro.* Veget. lib. 4. *Virgilius diuino ingenio.* Scal. *Diuinus Poeta. Eſt in eo diuinorum ſonus numerorum, & diuina phraſis. Nuſquam Muſa Maronis mortale quicquam ſonat.* Inde eſt, vt Scaliger idem admiratus diuinitatem Virgilianam, perinde atque faſtigium quouis humano ingenio altius, illi aras ſtatuat, vt Poetarum Deo. Huc pertinet dici ab Seneca Epiſt. 108. carmen Virgilij debere placere, *tanquam miſſum oraculo.* Cœleſtis dicitur ab Scaligero, Plinio, Macrobio, Quintiliano. Inde Politianus, *Mens cœlo cognata.* Sacer ab multis. Inde ait Cœlius lib. 20. Virgilium à literatis omnibus, & adprobis coli veluti τεμενῶν ἱερὰ, *templorum ſacra.* Et quia *ſacer*, ideo nominat Phocas *mucronem ſacrilegum* illum, quo petitus eſt Virgilius à milite.

Augu

Auguſtus quoque: *Tam ſacrum ſoluetur opus?* Cornel. Gallus ſiue quiſpiam alius: *Æneam condidit ore ſacro.* Tacitus Dial. de Orat. Virgilij *ſacrarium* dixit. Sidereus ab Columel. & Politiano. Ille lib. 10. *Siderei vatis referens præcepta Maronis.* Hic in Mant. *Sidereus vates.* inſignis ab ſanctis Doctoribus Hieronymo lib.1. aduerſus Iouian. & Auguſtino lib.5. Ciuit. Immenſus à Martiali lib. 14.

Quàm breuis immenſum cepit membrana Maronem,
Ipſius vultus prima tabella gerit.

Felix ab Ouidio 2. Triſt. *Et tamen ille tuæ felix Æneidos Auctor.*
Politian. -- *quo non felicior alter.* Plin. lib. 14. vocat *beatum, felicem:* vt etiam Propertius. Nobilis ab Auguſtino lib.21. Ciu. & *nobiliſſimus* lib.10. & 15. quo epitheto infinitis locis illum afficit Cœlius. Admirabilis paſſim ab Scaligero. Et ab Euſebio in vita Conſtantini θαυμάσιος. Quintil. de re Virgiliana loquens lib 8. *miramur.* Eodem pertinent iſta Politiani loquentis ad Auguſtum,

---cerno te maxime Princeps
Purpureos inter proceres ſanctumque Senatum,
Pendentem ſtare ad numeros, atque ora tenentem.

Suprà etiam dixerat, ea cantanda à Virgilio, quæ mirarentur Linus, Orpheus, Muſæ, Apollo. Magnus bis à Martiali lib. 11. & 12. Iam cur Maximus appelletur, alibi à me dictum. Illuſtris ab S. Hieronymo Epiſt.139. ad Cyprianum, & cap.1. in Ioel. & lib.1. commen. Zachar. cap.1. PAR Naturæ. ita vocatur ab Scaligero, imò Natura ipſa. Eò ſpectat Macrobius cùm ait, 1. Somni, *Poeta naturæ ipſius conſcius.* Et hæc, quæ adduxit ex Donato Seruius in 1. Ecl. *In ſcribendis carminibus naturalem ordinem ſecutum Virgilium. Primò enim paſtoralis fuit in montibus vita, pòſt agriculturæ amor, inde bellorum cura ſucceſſit.* Auctor quoque vitæ Virgilianæ: *Secutus eſt naturam ipſam in ſcribendo. Nam prima hominum vita fuit paſtoricia, hanc ſecuta eſt agrorum cultura, demum pro agris defendendis & poſſeſſionibus ſuſcepta ſunt bella: ideo ergo primùm Bucolica, mox Georgica, tertiò Bella ſuſcepit.* Hæc, quæ attuli (vt hoc obiter dicam) probant Auctorem vitæ Virgilianæ, quæ circumfertur, fuiſſe Donatum. Flos & Caput Poetarum ab Abulenſi in Epiſtolam S. Hieronymi ad Paulinum. Princeps carminum à Velleio lib.1. ab Iouiano in Antonio, ab omnibus. Meritò habuit hoc nomen. Nam, vt ait Iouian. *Romanam illuſtrauit Poeticam:* vt Scaliger, *Poeticam ad ſummum extulit faſtigium perfectionis.* Demum dicitur antonomaſticè ab omnibus POETA. Quæ laus, magna. Ex multis ſigno aliquos, Senecam lib. 6 Nat. Quæſt. cap.17. & 18. Auguſtinum lib.4. Ciuit. Apuleium lib.1. de Mundo, Hieronymum Epiſt. 9. ad Saluianum, & Epiſt. ad Cromatium, Iouinum, Euſebium, & cap.7. Comment. in Eccleſiaſtem. Alij addunt, *Poeta noſter*, quaſi diſcriminantes ab Homero, in his eſt Auguſtin. lib.3. contra Academ. cap.4. Lactantius lib.1. Diuin. Inſt. & Seneca Epiſt.59. & 86. & Patricius lib. 3. de Regno, ac multi alij. Et ideo Cœlius lib.5. *Poeta Latinus.* Omitto alia attributa, tum quia ex ſupradictis Elogiis multa poſſunt hauriri. tum, quia non eſt animus omnia perſequi: nullum enim eſt caput horum elogiorum, quod non potuiſſem duplo aut triplo, interdum quadruplo augere: & illud, in quo ſum, veriſſimè centuplo, veriſſimè millecuplo.

* * *

CAPVT VII.

Reſtat iam pars extrema Elogiorum. Hæc continebit honores, qui habiti Virgilio viuenti, qui habiti mortuo: demum teſtimonia illorum, qui dicunt eius nomen duraturum in omnem æternitatem.

Honores, qui habiti Virgilio VIVENTI.

IRREPSIT vi tantum ingenij ad familiaritatem Auguſti, quo Principe nemo maior, potentior, felicior. Auctor vitæ Virgilianæ: *Quæcunque ab Auguſto peteret, repulſam nunquam habuit.* Viſus eſt ſæpiſſimè Virgilius cum hoc Principe familiariſſimè loquens: imò cum eo potiſſimum, an imperium deponeret, communicauit, & eius conſilio confirmatus retinuit. Hunc Auguſti amorem in Vatem Horatius attingit Epiſt.1.lib.2. *Dilecti tibi Virgilius, Variuſque Poetæ.* Scripſit ſæpe ad illum Auguſtus, mittebátque literas, quibus petebat, vt aliquid ad ſe carminum tranſmitteret. Scribit hoc Claudian. Epiſt. ad Olibr. *Dignatus tenui Cæſar ſcripſiſſe Maroni.* Et Tacitus dialogo de Orat. (quod opus alij Quintiliano attribuût) adducam verba, quia nonnulla alia attingit de honoribus Virgilij: *Malo ſeuerum & ſecretum Virgilij ſeceſſum, in quo tamen neque apud D. Auguſtum gratia caruit, neque ad populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro Virgilij verſibus, ſurrexit vniuerſus, & forte præſentem aſpectantémque Virgilium veneratus eſt ſic, quaſi Auguſtum.* Quod hoc Elogium! Sed omitto Auguſtum. Proceres omnes, qui aulam Auguſti frequentabant, mirè ſibi deuinxit Maro. Phocas ait:

Tum tibi Sironem, Maro, contulit ipſa magiſtrum
Roma potens, proceréſque ſuos tibi iunxit amicos:
Pollio, Mecœnas, Varius, Cornelius ardent,
Et ſibi quiſque rapit per te victurus in æuum.

Ait Seru. 2. Ecl. Virgilium exceptum fuiſſe prandio à Pollione, & accepiſſe dona à magnis principibus: nam Alexandrum puerum à Pollione, à Leria fœmina nobili Cebetem. Aſſinius quoque Gallus Aſſinij Pollionis filius amiciſſimus fuit huic Vati, quod in 10. Ecl. ſcribit Seruius. Fauorem hunc Poeta ipſe attingit 3. Ecl. *Pollio amat noſtram, quamuis ſit ruſtica, Muſam.* Quàm carus Mecœnati Virgilius fuerit, nemo eſt, qui ignoret: ad huius Principis fauorem refert Martialis Muſam Maronianam, nam illo flante hæc diuinos ſumſit ſpiritus. Sed, omiſſis Principibus, pergo ad populum, cui cariſſimus fuit Virgilius. Dicunt Auctores eius vitæ, adeò illum fuiſſe in pretio, vt Romæ ſemper in via digito indicaretur à populo, clamaréntque omnes illo viſo, DELITIAS ROMÆ. Studium hoc populi, mirúmque affectum in illo amando indicat Phocas his verſibus, attingens hiſtoriam Centurionis illius, qui penè Virgilium interfeciſſet,

——cum penè neſando
Enſe perit. Quid dextra furis? quid viſcera Romæ
Sacrilego mucrone petis? tua bella tacebit
Poſteritas, ipſumque ducem, niſi Mantua dicat.
Non tulit hanc rabiem doctiſſima turba potentum.
Itur ad Auctorem rerum: quid Martius horror
Egerit, oſtendunt; quid tum miſeranda tuliſſet.

Sed hunc amorem erga ſe ſuauiſſimè expreſſit Poeta ipſe 9. Ecl.

Heu,

Heu,cadit in quenquam tantùm ſcelus! heu,tua nobis
Penè ſimul tecum ſolatia rapta Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret vmbra?

Iam quis amor, quis ille plauſus, quo aſſurrectum eſt Virgilio ab vniuerſo populo? Datus eſt enim illi idem honos, qui Auguſto. Adduxi iam hoc ex Tacito, ad quem alluſit Polit.

Ipſa illi,quem vix ducibus largiris honorem,
Sponte feres,totóque aſſurges Roma theatro.

Quis ille fauor,quo eius verſus recitati in theatro ſunt, admirantibus omnibus, atque vno, qui inſtar omnium, Tullio, exclamantéque in ſuam & Virgilij laudem, MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ. Iam, quas ſibi diuitias viuens parauit? quod non modicum argumentum pretij, quo habitus eſt. Nam certè Plato & Dio Chryſoſtomus colligunt,Homerum in nullo pretio fuiſſe,cùm in viuis eſſet, quia fuit pauperrimus & egentiſſimus. Budæus lib.3. de Aſſe ex Auctoribus vitæ Virgilianæ: *Poßedit Virgilius prope centies ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Æſquilis,quamquam ſeceſſu Campaniæ, Siciliæque plurimum vteretur. quæcunque ab Auguſto petijt, repulſam nunquam tulit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amiſit. Heredem fecit ex quadrante Auguſtum. Centies ſeſtertium ducenta quinquaginta aureorum millia valet: quare non fruſtrà Iuuenalis eius meminit, vt copioſi, Satyra ſeptima.* Hæc Budæus. Idem ait, Virgilium pro verſibus vno & viginti,quibus laudat res Marcelli,accepiſſe ab Octauia ſupra quinque millia aureorum. Sed pergo ad gloriam, quæ ſecuta eſt mortuum.

Honores,qui habiti Virgilio MORTVO.

HOc ſatis explicat grande illud Auguſti Elogium, vetantis comburi Æneidem,nam hoc iuſſerat Vates ipſe. Verſus Auguſti ſunt:

Ergo ne, ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas! ergo ibit in ignes,
Magnáque doctiloqui morietur Muſa Maronis?
Ah, ſcelus indignum! ſoluetur litera diues?
Et poterunt ſpectare oculi: nec parcere honori
Flamma ſuo? dignumque oculis ſeruare decorem?
Vulcer Apollo veta, Muſæ prohibete Latinæ,&c.

Hoc ſenſit magnus ille Princeps. Quid illi penè par Alexander Seuerus? Lampridius in eius vita: *Virgilium Platonem Poetarum vocabat,eiúſque imaginem cum Ciceronis ſimulacro in ſecundo Larario habuit, vbi & Achillis & magnorum virorum.* Quis hîc honor? Quis etiam ille,qui eſt apud Iouianum lib. 5. de Obedientia, Mantuanos adhuc inſigne gentis ſuæ præferre caput Virgilij in ædificiis & monumentis publicis. ſicuti Sulmonenſes Ouidianum illud, *Sulmo mihi patria eſt*: & Brodæus in lib. 3. Anth. ait, adhuc à Mantuanis inſculpi in nummis effigiem Virgilij, ſicut à Chiis Homeri, à Lesbiis Sapphus. Quid ſi ad doctos imus, qui mortuum Virgilium ſummopere coluerunt? De Silio Italico ita ſcribit alter Plinius lib. 3. Epiſt. *Multum vbique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verumetiam venerabatur: Virgilij ante omnes, cuius natalem religioſius, quàm ſuum celebrabat: Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire, vt templum, ſolebat.* Et Iouian. in lib. de liberalitate: *Silius Italicus ſepulcrum eius quotidie penè*

inuiſebat, atque adornabat muneribus. Martial. lib. 11.

Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis. Et infrà,
Iam prope deſertos cineres, & ſancta Maronis
Nomina, qui coleret pauper, & vnus erat.

Fatebatur enim Silius latens in ſepulcro Maronis ex frigidis eius oſſibus, & cineribus incaleſcere ad diuinum ſpiritum, & ad effundendum carmen. Idem de ſe fatetur Hieron Vid. lib. 3. Poetic.

Virgilij ante omnes læti hic ſuper aſtra feremus,
Carminibus patrius laudes, decus vnde Latinum,
Vnde mihi vires, animus mihi ducitur vnde.

Paria de ſe Papin. lib. 4. Sylu.

--Maronæoque ſedens in margine templi
Sumo animum, & magni tumulis accanto Magiſtri.

Iouianus quoque ait, ab Actio Sannazaro locum, in quo iacuit ſepultus Virgilius, religioſiſſimè & cum veneratione coli, adirique frequentiſſimè. Adeò hic mos colendi, & penè adorandi Maronis enituit æuo Martialis, vt dicat ipſe lib. 12.

Maiæ Mercurium creaſtis Idus.
Auguſtis redit Idibus Diana.
Octobres Maro conſecrauit Idus.
Idus ſæpe colas & has & illas,
Qui magni celebras Maronis Idus.

Parem facit Mercurio, & Dianæ: nam, vt ille Maium menſem, illa Auguſtum conſecrarunt, ita Maro Octobrem ſuo natali. Pari gloria Auſonius in ed.

Sextiles Hecate Latonia vendicat Idus,
Mercurius Maias, ſuperorum adiunctus honori,
Octobres olim genitus Maro dedicat Idus.

Iam, quo pretio habitus eſt hic Vates à magno doctore Auguſtino? cuius lectioni illum fuiſſe deditiſſimum ſatis liquet ex libro 2. eiuſdem contra Academicos. & lib. 1. de Ordine ita ſcribit: *Ante cœnam dimidium volumen Virgilij audire quotidie ſolitus eram.* Narrat Agellius lib. 2. librum ſecundum Æneidos emtum à viro quodam docto *viginti aureis.* adeò in pretio hic Vates habitus. Huic par illud, accepiſſe Virgilium ab Octauia pro ſingulis verſibus Marcelli dena ſeſtertia. Summam conficit Budæus de Aſſe. Lege illum. Tranſeo ab his rebus ad alias. Fuerunt Principes verſatiſſimi in lectione Virgiliana, hoc enim pertinere arbitror ad honores, in quibus ſum. Exemplum ſit Nero apud Suetonium, Diocletianus apud Vopiſcum in vita Numeriani, Gordianus apud Capitolinum. Iam verò, cuius Poetæ verſibus magis gaudent Principes illuſtrandis ſuis ſtemmatibus, & inſignibus, quàm Virgilianis? Eſt hic honos peculiaris datus Virgilio. Exemplum huius rei nullum adhibeo, quia alio loco de Hieroglyphicis Virgilianis laborem inſtituo. Abſoluam hunc locum recitatis aliquibus Elogiis Mantuæ vrbis, quod in ea natus ſit Virgilius, nam hic honos totus redundat in Poetam. Ait Iouianus lib. 2. de Fortuna: *Illuſtrauit Mantuam ſeu viatoris ſeu figuli filius Virgilius Maro. Cur natura non hoc ipſum conceſſit primario ciuium alicui.* Silius lib. 4.

Mantua Muſarum domus, vſque ad ſidera cantu
Eucta Andino, & Smyrnæis æmula plectris. Phocas:
Mæonij ſpecimen vatis venerandæ Maronem
Mantua Romuleæ generauit flumina linguæ. Martial. lib. 1.
Marone felix Mantua eſt.

Manto

Manto apud Politian. ita cum Mantua loquitur:

Surge, parémque aſtris contende educere molem,
Pyramidum ſupra ſumtus proh, quanta manet te
Gloria, quam longum ſenibus celebrabere ſeclis?
Naſcetur, video, ſupera tibi miſſus ab arce
Sidereus vates, alti cui numinis hauſtum
Mens cœlo cognata ferat, &c.

Cœlius lib. 7 *Debet multum Latina res Mantuano cœlo, ſub quo eloquentiæ ſpecimen longè clariſſimum & natum, & parte quadam educatum eſt.*

Honor Virgilij futurus ÆTERNVS.

HVIVS rei præcones ſunt Martialis lib. 11.

Rura vel æterno proxima Virgilio. Ouid. 1. Amor.
Tityrus, & ſegetes, Aeneiaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit. Hilaſius,
Lucis damna nihil tanto nocuere Poetæ,
Quem præſentat honos carminis, & plutei. Maximianus,
Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo,
Nomen inexſtinctum Virgilius meruit. Politian.
Cui decus omne ſuum cedet ſtupefacta vetuſtas.

Iterum, *Perpetui vatis*, id eſt, duraturi ſemper. Et ad finem grandi Elogio:

At manet æternum, & ſeros excurrit in annos
Vatis opus, dumque in tacito vaga ſidera mundo
Fulgebunt, dum Sol nigris orietur ab Indis,
Præuia Luciferis aderit dum curribus Eos,
Dum ver triſtis hyems, autumnum proteret æſtas,
Dumque fluet ſpirans, refluétque reciproca Tethys,
Dum miſta alternas capient elementa figuras:
Semper erit magni decus immortale Maronis,
Semper inexhauſtis ibunt hæc flumina venis,
Semper ab his docti ducentur fontibus hauſtus,
Semper odoratos fundent hæc gramina flores;
Vnde pie libetis apes, vnde inclyta nectat
Serta comis triplici Iuuenalis gratia dextra.

Macrob. lib. 6 Sat. opus Virgilij *æterno manſurum eſt.* Magnus Imperator in laudem ſui Vatis procliuis ita canens:

Imò ſit æternum tota reſonante Camœna
Carmen, & in populo Diui ſub nomine nomen
Laudetur, vigeat, placeat, relegatur, ametur.

Demum Virgilius ipſe ait, tubam ſuam diutiſſimè audiendam. Quæ res peti debet ex hiſtoria. Ea eſt talis. Philiſtus rabula contumeliis Virgilium proſcindebat coram Auguſto. Tacebat Vates. Philiſtus illum elinguem appellabat, tum demum Maro: *Tace rabula, hæc mea taciturnitas Auguſtum defenſorem meæ cauſſæ fecit; eaque tuba, cum qua loquor, vbique & diutiſſimè audietur. Tu loquacitate tua non tantùm aures hominum, ſed & muros rumpis.* Hiſtoriam hanc Hartungus Decuria 3. adducit ex Tiberio Claudio: attigit illam Eraſmus in Prouerbio *columnas rumpere.* Ergo, modò per *tubam* intelligat ſua carmina, modò Auguſtum ipſum; certè diutiſſime illa audienda eſt.

FINIS

FINIS ELOGIORVM.

ABSOLVAT tot Elogia Macrobij ſententia illa 1. Sat. *Hæc eſt Maronis gloria, vt nullius laudibus creſcat, nullius vituperatione minuatur.* Itaque nihil hîc à me dictum eſt pro meritis Virgilianis, præſertim cùm magnam partem amputauerim cauſſa euitandi faſtidij.

Salue iam diuiniſſime Maro, Phœbi ſoboles, decus Muſarum, orbis gloria, aſſertor Latij, ingeniorum altor, naturæ idea: cùm Poetam alium, præter te, legi video, laudari, probari, mentem ſtatim amoueo, totus oſcito, totus torpeo; ſi tu legeris, laudaris, probaris, mentem illico adhibeo, excitor, ſuccedítque quicquid inſtituo.

AD LE

AD LECTOREM

DIVIDO, vt vides, Lector humaniſſime, has in Virgilium lucubrationes meas in *Argumenta, Explicationes, Notas.*

In ARGVMENTIS breuiter comprehendo partem illam carminum, quam declarandam ſuſcipio: & ita, vt interdum annectam verba ſuperioris argumenti cum præſenti. Itaque, ſi quando videatur deſiderari verbum in aliquo argumento, quærendum eſt ab ſuperiore.

In EXPLICATIONIBVS non ſolùm ſententias ſingulas explano, ſed vniuerſas annecto, expendens interdum mentem Poetæ: interdum (inquam) & vt viſum aptius, nam ſi id ſemper, iuſti Commentarij vicem haberet. In explicando autem hanc ſæpe rationem teneo, vt ſynonymo aliquo (& ſæpe intra parentheſin incluſo) mentem Poetæ aperiam. In hac parte (ſi quando eſt neceſſe ad captum nouitij lectoris) literam ordino, ſed id perquam rarò, nam Virgilius perquam rarò indiget hac diligentia: cùm illi, quantum eſt in rebus ipſis profunditatis, & reconditæ doctrinæ, tantum ſit in verbis claritatis.

In NOTIS multa eſt rerum varietas pro ipſa rerum varietate, quibus Poeta eſt plenus. In his enim iam Explicationem meam firmo, adductis aut Auctoribus, aut teſtimoniis, quibus innitor. Iam profero alias aliorum explicationes, ſed id rarò, vna, vt plurimum, contentus: iam vim vocum, iam etymologiam perſequor, ſi hæc præſertim conducere ad ſententiam poteſt. Sæpiſſime patefacio Græcorum & Latinorum loca, quibus Poeta inſtitit: ſæpiſſime item illorum loca, qui poſt Virgilium fuere, & qui inſtitere illius veſtigiis. Quod cur faciam, quæſo diligenter attende. Deſtinaueram aliquando Poeſin docere, & hac de re laboris aliquid in lucem dare, ſed abſtinui ab his præceptis, & ſatius duxi ipſa exercitatione præcepta patefacere. Qui? dices. Audi. Solet Virgilius ſæpiſſime ita Græcorum loca imitanda ſuſcipere, vt, quæ in Græcis deſunt, addat; quæ in illis redundant, adimat; quæ in illis ſunt imperfecta, & parum culta perfectiora & nitidiora labore ſuo, & induſtria reddat. Hæc res ita eſt efficax ad docendam Poeſin, vt nulla fortaſſe magis. Fiet enim vt Maroniano ductu quiſque doceatur, res omnes aut narrare grauiter: ſi narratione vtendum, aut luculenter amplificare & exornare affectibus, iam ad perſuaſionem, iam ad commiſerationem. Hæc res indicari nullo modo poteſt, niſi exemplorum copia, viſiſque teſtimoniis Græcæ & Latinæ eloquentiæ. Iam verò, quanta eſt vtilitas ſcire, vti poſteriores poſt Virgilium Poetæ verſus ſuos illuſtrauerint, arrepto ab hoc Principe aut attributo aliquo, aut ſententia, aut locutione. Non dubium, quin nouitius Poeta intendat acriùs ad imitationem Virgilij, ſi videat vti Horatius, Papinius, Silius, & plures alij Virgilium ſibi imitandum ſuſceperint. Ex eodem docendæ Poeſeos ſtudio natum, vt ſæpiſſime coniungam varios aut Poetas, aut auctores alios, qui rem eandem vario flexu extulerunt: vt locutionem perficiat, qui ad Poeſin adſpirat, atque ita hæreant animo maiorum monumenta pulcerrima. Pergo ad alia, quæ in Notis habeo. Interdum inſero locos communes de re, quam Poeta attingit, vt de obedientia, de fluxu rerum humanarum, de aliis item: idque multorum precibus vexatus, nam quantum in me fuit, amputare hos locos voluiſſem. Fabulas porrò, & hiſtorias multi enixè vt narrarem, petierunt: ſed vicit nemo, quid enim fabulas narrarem, quæ vel in ipſis Dictionariis Latinis

abundè

abundè exſtant? Itaque, tantum de fabulis aſſumo, quantum neceſſarium eſt ad Vatis explicationem nouam & indictam hactenus. In illuſtrandis præceptis georgicorum parcus non fui, in qua re iudicabit contra me aliquis, qui ſentiat, pauciora interdum teſtimonia ſufficere: ſed, vt plura coniungerem, mouit me aliorum Interpretum inopia, videbam enim non ſatis hanc Virgilij partem eſſe illuſtratam. Ex Interpretibus Virgilij, qui ante me Commentarios ediderunt, vni, vt plurimum, adhæreo Germano Valenti, Guellio P. P. cuius iudicium mihi viſum eſt grauiſſimum. In conuertendis Auctoribus è Græco ſermone in Latinum, ſequutus ſum probatiſſimos Interpretes, huius rei litem meam non faciens, niſi quid illi peccent, tum enim adhibendæ ſunt manus vulneribus Interpretum. Hæc ſunt ferè, quæ te Lector ſcire volui in ipſo aditu. Tu diligentia noſtra fruere, & labores noſtros in Æneidem exſpecta multo iſtis breuiores: nam pars illa Poetæ iam multis peruagata ingeniis minore eget labore; georgica, quia parum trita, vberiùs fuerunt explicanda atque illuſtranda.

ECLOGA PRIMA

TITYRVS.

ARGVMENTVM.

VRBS Mantua vicina eſt vrbi Cremonæ. Fauerunt Cremonenſes Caſsio Brutoque percuſſoribus Iulij Cæſaris. Auguſtus rerum iam potitus, & profligatis hoſtibus, Cremonenſem agrum veteranis ſuis aſſignauit (erat hæc tunc & pœna, & premium; pœna victis, premium victoribus.) Non ſuffecit militibus pars agri Cremonenſis: iuſſum ab Auguſto, vt eandem pœnam ſubirent Mantuani vicini. Ergo multis Mantuanis ablatæ ſunt poſſeſſiones, & in his Virgilio; nam eius ruſculum, & tenues agelli venere in alienam poteſtatem. Hæc tam leuis occaſio præbuit toti orbi tantum vatem, qui à Græcis gloriam Poeticæ facultatis eriperet, & ad Latinos transferret; qui rebus Romanis nouum lumen daret, qui Imperium Iuliorum tunc in incunabulis in omnium ſeculorum poſteritatem propagaret: neque enim tantum gloriæ Auguſto arma ſua, quàm Virgilij carmina attulerunt. Ergo ſpoliatus agello ſuo Virgilius (cælo illum vocante ad oſtentandas feraciſsimas ingenij opes) Romam contendit, vbi per Mecœnatem, alióſque in Auguſti gratiam commendatus, & amiſſum agrum recuperauit, & multas denuo diuitias comparauit. Repræſentat in hac Ecloga Tityrus Virgilium, felicem iam, & lætabundum recuperata poſſeſsione; Melibœus reliquos Mantuanos miſeros, & calamitoſos, quibus bona ademta ſunt, neque reſtituta. Ideo cùm de ſe loquitur Melibœus, ſemper loquitur plurali numero, vt qui multorum perſonas gerat. Affectus omnes diuiſi in lætitiam, & triſtitiam ſunt; lætitia attollente Tityrum, triſtitia Melibœum deprimente. Demum Virgilius ſeruum ſe fingit, qui libertatis deſiderio Romam profectus ſit, & eam tandem in ſenectute conſequutus.

MELIBOEVS, TITYRVS.

TITYRE, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,
Syluestrem tenui muſam meditaris auena.
[b] Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua:
Nos patriam fugimus, tu Tityre lentus in vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas.

ARGVMENTVM.

Dolet Melibœus ſe patrio ſolo exterminari, cùm interim Tityrus ocioſus, & lætabundus indulgeat amoribus Amaryllidis.

EXPLICATIO.

[a] LVDIBVNDI Tityri, id eſt, Virgilij lætitiã repræſentat, qui cubans ſub fago, id eſt, quercus, aut eſculo, operam daret ſylueſtri Muſę, & Bucolico carmini.

[b] Comparat iam infelicitatem ſuam, & reliquorum

quorum Mãtuanorum cum felicitate Tityri. Dum A
tu (inquit) canis, nos linquimus fines, ſed quos? patriæ Linquimus arua, qualia hæc? dulcia. Miſerius dicam: patriam fugimus. In hac autem noſtra fuga tu Tityre, lentus atque ocioſus, indulges tuis amoribus; doces cantu tuo loqui ipſas arbores, ac reſonare nomen tuæ Amaryllidis. Cùm ait *fugimus*, innuit exſilium, vel potius tegit, non auſus proferre præ magnitudine doloris.

NOTÆ.

Tityrus Virgilium ſignificat. 1. TITYRE.] Latere ſub hoc nomine Virgilium interpretes omnes dicunt, & præter B illos Turnebus aduocato teſtimonio Calpurnij, qui loquens de Virgilio dixit, 4. Ecl.

Tityrus hanc habuit, cecinit qui primus in iſtis
Montibus Hyblæa modulabile carmen auena.

& iterum:

——qualis qui dulce ſonantem
Tityron è ſyluis dominam deduxit in vrbem.

Sed quare paſtori Italo, & canenti in Italia, inditum eſt nomen Tityri? Ratio triplex. Prima in promtu eſt, videlicet contendiſſe Poetam ad imitationem Theocriti, qui id nomen dat cuidam paſtori. Idyl 3. Altera, ductum id nomen a nomine

Tityrinus inſtrumentum muſicum. inſtrumenti muſici, dicti in Italia Tityrini, qua de re Athen. ita ſcribit lib. 4. Ὁ δὲ καλάμινος αὐλὸς τιτύρινος καλεῖται παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῦσιν, ὡς Ἀρτεμίδωρος ἱστορεῖ ὁ Ἀριστοφάνειος ἐν δευτέρῳ τῶν Δωρίδος: *Tibiam è calamo factam Tityrinum vocant Dores ſ alici, vt refert Artemidorus Ariſtophanius, lib. 2. de Doride.* C Adnotarunt hoc Victorius in Var. Lectionib. & Ianus Parrhaſ. in Claudianum, à quibus alij accepere. Tertia eſt, ita dictum paſtorem à ſaltationibus, quæ propriæ huius generis hominum. Rem ducas ex Æliano, ſic ſcribente lib. 3. var. hiſt. c. 40. Ὅτι οἱ συγχορευταὶ Διονύσου Σάτυροι ἦσαν, οἱ ὑπὸ ἐνίων Τίτυροι ὀνομαζόμενοι, ἔσχον δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τῶν τερετισμάτων, οἷς χαίρουσι Σάτυροι: *Comites Bacchi fuerunt Satyri, quos nonnulli Tityros appellant. Habuerunt hoc nomen à teretiſmatis, hoc eſt, laſciuis & procacibus ſaltationibus, quibus gaudent Satyri.* Addas, ſi voles, quartam Grammaticorum veterum rationem, qui dicunt, D hircum Afrorum lingua vocari Tityrum: ac perinde eandem eponymiam manſiſſe hircorum cuſtodi. notauit hoc Victorius. Seruius tamen tantum ait, hircum maiorem dici Tityrum Laconibus.

2. PATVLÆ.] Arbor patula eſt, vel cui hiatus eſt in ipſo cortice; vel quæ grandibus ramis diffunditur in ambitum, patétque in omnem partem, neque cuneata eſt. Poſtremum ad Poetæ mentem, qui paſtorem ſuum inducit ludibundum ad vmbram diffuſæ arboris. Ex qua mente Papin. 3. Sylu.
Patula defendimus arbore Soles.

3. RECVBANS.] Pari voluptate fruens inducitur paſtor quidam à Theoc. Idyl. 7.

——τὺ δὲ δρυσὶν ἢ ὑπὸ πεύκαις
Ἁδὺ μελισδόμενος κατακέκλισο:

Sub quercubus, aut piceis ſuauiter modulans reclinatus eras. Et alter à Calpurn. 4. Ecl. his verſibus:

Ecce nihil querulum per te Melibœe ſonamus,
Per te ſecura ſatur reſonamus in vmbra,
Et fruimur ſyluis Amaryllidos.

Venus item apud Ouid. 10. Metam. requieſcit ſub vmbra populi:

Sed labor inſolitus iam me laſſauit, & ecce
Opportuna ſua blanditur populus vmbra:
Dátq; thorum ceſpes: libet hic requieſcere tecum.

Anacreon ipſe propinare vult ſuper teneris recubans myrtis, ſupérque locis virentibus. & Bathyllum ſic inuitat,

Παρὰ τὴν σκιὴν Βάθυλλε
Κάθιζε:
Ad vmbram ſede ô Bathylle.

4. TEGMINE.] Tegmen dat arbori, vt Ouid. *tego*, & Proper. *tectum*. ille in Oenone: Tegmen de arboribus.

Sæpe greges inter requieuimus, arbore tecti,
Mixtáq; cum folijs præbuit herba thorum.

Hic lib. 1. *Vnum litus erat ſopitis, vnáq; tecto Arbor.* Hieronym. ad Heliodorum: *Tu frondoſæ arboris tectus vmbraculo molles ſomnos carpis?* Plin. lib. 10. c. 33. *fronde protegere.* Ariſt. 2. de Anima. c. 1. folium arborum vocat σκέπασμα: *tegmen.* Cyprian. in Hymno: *Ecce ſub ingenti ramorum tegminis vmbra.* Volunt aliqui Virgilium hoc verſu habuiſſe ante oculos Lucretium, qui lib 1. *Nec res vlla geri ſub cæli tegmine poſſet.* Hoc ſi eſt, cur non & Tullium 2. Nat. canentem ex Arato: *Inde eſt ales auis lato ſub tegmine cæli.*

5. FAGI] Interpretes & multi alij capiunt eã arborem, quam Hiſpani dicunt *haya*. Non ſic eſt. Fagus, quid. Proprie fagus eſt, *Encina, carraſca*, omnino quercus, aut eſculus. Euſtathius Il. 5. Φηγὸς ἡ δρῦς λέγεται παρὰ τὸ φαγεῖν: *Fagus eſt quercus, ſic dicta ab eſu.* Gloſſę φηγός, *fagus, eſculus.* Deinde, eſt nemo, qui non faciet fagum arborem glandiferam, ex qua & nunc ſues edant, & olim homines victitarint: hanc autẽ nullam eſſe aliam, quàm quercũ, aut eius generis aliquam, perſpicuum eſt. Plin. lib. 16. c. 6. ita ait: *Glans fagea ſuem hilarem facit, carnem coquibilem, ac leuem, & vtilem ſtomacho: iligna ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam: querna diffuſam, & grauiſſimam.* Quibus verbis videtur mihi Plin. ſignare triplicẽ glandem, eſculi, ilicis, quercus. Dioſcorides quoq; glãdiferarum arborũ ſpecies iſtas conſtituit, quercum, ilicem, fagum. Eſt etiam mihi hoc argumentum. Scribit Pauſan. in Attic. fuiſſe in templo Dodonæ fagũ ſacram Ioui. Et proculdubio, cùm aliàs ſciamus quercum eidem Deo, & in eodem templo ſacram fuiſſe; neceſſariò, quod Pauſan. de fago ſcribit, intelligendũ videtur de quercu. Iuuat etymon, vt putem, fagum eãdem eſſe cum eſculo: nam ſicut D Græcis fagus dicitur ab eſu, ita ab eodem Latinis eſculus. Ergo Ruellius, qui diſtinguit inter phagum, & fagum, nõ aptè videtur diſtinguere: eadem eſt arbor, tantùm Latini ſpiritum ademerunt, vt in pleriſque opinionis noſtrę eſt Ianus Parrhaſ. in Claudian. lib. 3. Rap & Ioan. Fungerus in Etymologico. Rembertus quoque Dodonæus apertè ait, fagum Latinam reſpondere phago Græcæ. Itaque quamuis poſtea *haya* nominet, facile homo non Hiſpanus venire in errorem hunc potuit. & Turn. qui ex vetere lexico exponit eſculum φηγὸν βαλανοφόρον. & Germ. qui ita amplectitur in Paralip. ad 2. Georg.

6. SYLVESTREM.] Signatiſſima vox ad exprimendum argumentum, Bucolici huius & paſtoritij operis. Sciendum, longè aliud eſſe in Virg. & Syluestris ad Bucolica. E bonis omnibus ſcriptoribus, ſyluas, & agros: ſyluæ enim ad paſtores pertinent, agri ad agricolas; ſyluę ad Bucolica, agri ad Georgica. Hinc ſeſe aperiunt multa Virgilij loca, in quib. quoties rei paſtoritiæ fit mentio, ſyluæ inſeruntur, non agri. In ſequenti Ecloga paſtor Corydon querelas ſuas iactat montibus, & ſyluis. & 6. Eclog. *Noſtra nec erubuit ſyluas habitare Thalia.* Sed id maximè firmatur præclaro illo exordio 1. Æneid. *Ille ego, qui quondam, &c.* vbi ait, *egreſſus ſyluis*, id eſt, bucolico, & paſtoritio ludicro,

ero, *coegi arua parere colonis*. vnde ſequitur, *Graṫum opus agricolis.* Primus etiam verſus huius Eclogæ, *Tityre tu patulæ recubans ſub tegmine fagi*, eandem rem indicat: fagi enim in montibus & ſyluis naſcuntur; non in agris, qui ad meſſes, & fruges nati, & formati à natura. Ex eadem cognitione Lucret. lib. 4. *Fiſtula ſyluestrem non ceſſet fundere Muſam.* Itaque legendum in Virg. *Syluestrem Muſam*, non, *agreſtem*, vt quidam volunt ex Quintil. lib. 9. cap. 4. Si enim legas *agreſtem*, perit totum argumentum operis huius paſtoritij, & ineptè ponitur vox, quæ pertinet ad Georgica, non ad Bucolica. Nodum Quintiliani, qui hunc verſum ita legit, *Agreſtem tenui Muſam meditaris auena*, ſoluerunt alij, ideo omitto. Sed adderem aliorum ſolutionibus, Fabium admiſiſſe *μνημονικὸν ἁμάρτημα*, qualia multa ſunt in bonis auctoribus. Ceterùm, cum verſu Virgilij habet ſimilitudinem ille Coluthi de Raptu Helenæ. *Ἀγροτέρων καλάμων λιγυρὴν ἐδίωκεν ἀοιδήν*: *Agreſtem calamorum ac dulcem perſequebatur cantum.* Loquitur de Paride paſtore.

7. TENVI.] Humilis ſtyli genus latenter indicat, ait Seru. qui proprius Bucolici carminis. Mihi videtur expreſſa vox Theocriti Idyl. 5. *βουκολιάσδεν*: bucolicè, & tenuiter canere, ſtylo vtique paſtoritio.

Meditor, pro exerceo.

8. MEDITARIS.] Explico, exerces: ita ſyncerior & verior ſententia. Explicatio hæc non abhorret à poteſtate huius verbi. Val. Max. c. 3. lib. 2. *Armorum tractandorum meditatio à Pub. Rutilio conſule militibus eſt tradita.* id eſt, exercitatio. Infinita ſunt loca in Vegetio, vbi *meditor* refertur ad exercitationem. Vt cap. 9. lib. 1. *Primis meditationum auſpicijs tyrones militarem edocendi ſunt gradum.* & c. 17. *Hoc enim aſſidua meditatione faciebant, ſcilicet vt in tumultu prælij ſine mora aſcenderent, qui tam ſtudioſè exercebantur in pace.* & cap. 19. *Nihil enim eſt, quod non aſſidua meditatio facillimum reddat.* & cap. 26. *Hæc ſi iuniores aſſidua meditatione perceperint, faciliùs in ipſa dimicatione ſeruabunt.* Auſim dicere, nullum verbum crebrius in Vegetio, quàm meditor pro exerceo, meditatio pro exercitatione. Non itaque placent, qui Tityrum inferunt neſcio quid altius cogitantem. Tãtum dicit: Exerces ſyluestrem Muſam, canis ſyluestre carmen. Libanius quoque in Progym. *μελέτην* nominat exercitationẽ illam, qua teſtudo ſe diu exercuit ad curſum, vt equum vinceret. & in Græco epigrammate lib. 2. *μελετᾶν* eſt, exercere ſe ad Oratoriam, vtique declamare.

9. AVENA.] Hæc tibia eſt calamina: conficitur enim ex calamo ſegetis; quod monet Dalecam. in Plin. Niſi quis velit pro fiſtula ſumi, quæ paſtoritium quoque inſtrumentum eſt. Hic adnoto, à Virgilio in hac, & reliquis Eclogis paſtores induci cum ſyluestri modulo, & auena ruſtico inſtrumẽto (quod alij quoque fecerunt) cum alluſione fortaſſe ad primum ortum Muſicæ, quam natam volunt inter paſtores: nam hi natura duce, & auium concentu edocti eam primi inuenerunt, quod etiam adnotauit Iul. Scaliger. Noui iuuenem Hiſpanum in regia Philippi Regis Magni prodigio ſimilem, qui cum nullas ſciret literas, neque prima ipſa Muſices elementa, tamen ſuauiſſimè modulabatur, & ore ipſo exprimebat voces omnes omnium inſtrumentorum, auenæ, tibiæ, buccinæ, claſſici, cornuum, organorum; ad hæc ſclopetorum ſibila, æris tinnitus, bombos omnes: dicebat verò in vita paſtorali vſum ſe tantum magiſterio rupium, & arborum, cum in eas ventus ingruit, atque edit varia murmura, ſtrepitus, ſonores, raucedinem, mugitum: tum etiam attendiſſe ruentium fluminum cataractis & ſtagoribus, & inde excepiſſe quicquid ſciret, non aliunde. Si quis tantùm audiret, neque videret, putaret ſe mera inſtrumenta videre, non humanam vocem.

10. DVLCIA.] Dulcedo, ſuauitas, & ſimilia in mentione patriæ creberrima. Poëta iterũ 2. Georg. *Exſilióque domos, & dulcia limina mutant.* Coniungam hîc locum communem de patriæ amore, nihil ab aliis abradens, qui ſcripſerunt communes locos, ſed aliqua tantùm dabo, in quæ ipſe incidi. Hom. Odyſ. 9. *Ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος*: *Vt nihil dulcius ſua patria.* Oppian. 2. Hal. *Πατρὶς ἐφημερίοισι πέλει γλυκερώτερον ἄλλων*: *Mortalibus patria dulcior eſt rebus aliis.* & 2. Cyn. *Φίλη πάτρη μερόπεσσι*: *Cara patria hominibus.* Eurip. Phœn. *Ἡ πατρὶς, ὡς ἔοικε, φίλτατον βροτοῖς*: *Patria, vt vides, cariſſima res mortalibus.* Idem apud Stob. *Οὐκ ἔστι τοῦ θρέψαντος ἥδιον πέδον*: *Nullum eſt ſuauius ſolum, quam quod nutriuit.* Ouid. 1. Pon. El. 4.

Amor patriæ.

Neſcio, qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui.

Sid. Apollin. lib. 2. Ep. 2. *Nomen patriæ mihi dulcius.* Ammian. lib. 20. *dulcedo vos patriæ retinet.* Sanè quo affectu patria ametur, indicant verba Camilli reſtituti Romam poſt exſilium, apud Liu. lib. 5. *Cùm abeſſem, quotieſcumque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant, colles, campique, & Tyberis, & aſſueta oculis regio: & hoc cælum, ſub quo natus educatúſque eſſem.* Nec non hiſtor. Vlyſſis, de quo ita Iuliã. Cæſ. in Epiſt. *Sapientem illum Vlyſſem, cùm paruam, & aſperam denique, Ithacam inſulam incoleret, tamen neque Calypſo, neque melioris naturæ commutatio inducere potuit, τὸ μὴ τὴν Ἰθάκην ἀντὶ τούτων αἱρεῖσθαι, vt Ithacã hiſce omnibus non anteponeret.* Attigere hoc alij, reſpiciúntque omnes ad locum Homeri Odyſ. 1. vbi de Calypſone Pallas ad Iouem dicit, *αἰεὶ δὲ μαλακοῖσι*. Tu reliqua. locus vulgaris eſt. Eandem ſententiam ita celebrat Dio Chryſoſt. ora. 44. *Cùm re vera multa ſapienter, & diuinè dixerit Homerus: nihil tamen dixit ſapientius & verius hac ſententia, οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος.* Syneſ. epiſt. 139. *ἡ δὲ πατρὶς, ὅτι μὲν πατρὶς, ἐμοὶ τίμιον*: *patria autem mea, eo quòd patria, mihi eſt cara.* Ad hunc amorem pertinet illud Artem. lib. 1. c. 82. *σημαίνει γὰρ τὴν πατρίδα ἡ μήτηρ*: *mater patriã ſignificat.* Tractat pulcrè hunc locum Philo Iudæus in lib. de Abraham.

11. RESONARE.] *Ἠχέω* Græcis eſt *ſono*, & *ἠχὼ ſonitum*, aut *Echo*. Inde eſt, vt cùm ſæpe in Marone ſonandi verbum audis, debeas Echo intelligere. Sic 5. Ecl. *Ipſa ſonant arbuſta.* & 6. *Vt littus Hyla, Hyla omne ſonaret.* Ergo ait, paſtorem ſuo cantu efficere, vt ſibi mutua voce ſyluæ reſponderent, & pronuntiarent nomen Amaryllidis. Obſerua hîc, ſimplex verbum *ἠχέω* reddi non per *ſono*, ſed per *reſono*. Sic & Gaza *ἠχὼ* non ſonum, aut Echo reddidit, ſed reſonantiam. Idem obſeruabis ſequenti Ecl. *reſonant arbuſta cicadis*, cùm tamen Theocrit. ad idipſum verbum ſimplex intulerit, Idyl 16. *τέττιξ ἀχεῖ*. & Auſon. in Epig. *Commoritur Narciſſe tibi reſonabilis Echo.* & in Moſell.

—— reſonantia vtrimque
Verba refert, mediis concurſat fluctibus Echo.

De reſonante, & canente ſylua, reuoca in hunc locũ, quæ dico 7. Ecl. ad illud, *arguta ilice* verſu 1.

12. AMARYLLIDA.] Romam ſignat, aperiam poſtea.

Tityr. [a] O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit:
[b] Námque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
[c] Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.

ARGVMENTVM.

Enumerat Tityrus felicitates ſuas, quas Deo attribuit.

EXPLICATIO.

[a] NOn rogauerat Melibœus, vnde tantũ bonum accidiſſet Tityro, tantum cum dolore mirabundus ſtupuerat, ſibi non contigiſſe, contigiſſe alteri: ſed Tityrus geſtit benefactorem ſuũ Auguſtum prædicare, quem Deum nominat, à quo libertatem ſit conſecutus; nam libertatem ſignat per *otia*.

[b] Non eſt (lector) iſta exigua laus, perinde eſt, ac ſi dicat. Alij Imperatores poſt mortem Diui habentur, & coluntur: mihi Auguſtus ſemper erit Deus, etiam viuens. Quamobrem illi vt Deo ſacra faciam etiam viuenti agnis teneris, qui ſæpe illius arã imbuent effuſo ſanguine.

[c] Sequitur ratio duplex, cur Auguſtum habiturus ſit Deum, cur illi ſacra facturus: quia permittente Auguſto iam errant, paſcuntúrque liberè boues Tityri: iam ipſe ludibundus, quæ vult, canit, nemine impediente voluptates & ſolatia.

NOTÆ.

1. MELIBOEE.] Seru. & Pomponius Sabinus per Mœlibœum capiunt Cornelium Gallum. Addit poſterior cauſſam, quia natus Cornelius, inter Cremonam, & Mantuam.

Dij dicebãtur principes per adulationem.

2. DEVS.] Hanc gloriam Auguſto benefactori ſuo dat Maro. Neſcio cur hinc Seruius adulationem excludat, nam hic honor vltra mortalem. Paria in aliis inuenias. Eſt in Athen. lib. 5. Πᾶσα δὲ πόλις τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον τιμαῖς ὑπεδέχετο, καταγγέλλουσα τὸν Θεὸν Βασιλέα: *Obuia vniuerſa ciuitas Regem ipſum appellat Deum honore vltra mortalem.* Et in Plutarchi Themiſtocle, Artabani ore loquentis de Dario Rege Perſarum. Ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων, κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμᾶν βασιλέα, καὶ προσκυνεῖν, ὡς εἰκόνα Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος: *Nobis cùm multæ ſint, & pulcræ leges, hæc omniũ eſt pulcerrima, quâ Regem colimus, & adoramus, tanquam effigiem Dei ſeruantis omnia.* Itaque Virgilius ſimili adulatione demeretur Principem ſuum. Hæc conſuetudo appellandi Reges Deorum nomine, ita peruagata eſt inter Ethnicos, vt præcipue ad illam Prudentius lib. 1. in Symm. referat originem idolorum, cùm ſcribit:

Tantum poſſe omnes illo ſub tempore Reges,
Indocilis ſtatus ducebat ineptia vulgi,
Vt tranſire ſuis cum ſordibus Indiuj erater
Poſſit in æternum cœli ſuper ardua Regna.
Regia tunc omnis vim maieſtatis, & omnis,
Parua licèt, cœli imperium retinere poteſtas
Credita.

Ergo Virgilius hac inſigni adulatione, maiorẽ ipſe Auguſtum fecit, quàm Auguſtus ipſe fauore ſuo vatem. Inde Sidon. in Præf. Paneg. maior.

Sed tua conceſſum dum largo in Principe laudas,
Cœlum pro terris ruſtica Muſa dedit.

A *Nec fuit inferius Phœbeia dona referre:*
Fecerat hic dominum, fecit & ille Deum.

Otium nota libertatis.

3. OTIA FECIT.] Placet commentatio Germani, *otia fecit*, id eſt, libertatem dedit. cùm ex ſequenti illo, *Libertas, quæ ſera tamen reſpexit inertem*, tum quod otium magis liberorum ſit, quàm ſeruorum, vt qui aſſidua opera vrgeantur, & penſo herili, iuxta prouerbium, quod affert Ariſt. Polit. 7. οὐ σχολὴ δούλοις: *ſeruis non eſt otium.* Ad otia verò eiuſdem verſus, alluſit Martial. lib. 1. Epig. 108.

Otia da nobis, ſed qualia fecerat olim
Mæcenas Flacco, Virgilióque ſuo.

Tantum hic præſumtione quadam tribuit Mœcenati, quæ Virgilius Auguſto. Locutionem, *facere otiũ*
B Martial. variat per *dare otium*, tam loco adducto, quam lib. 9. Epig. 104. de Domitiano: *Templa Deis, mores populis, dedit otia ferro.* & de eodem lib. 12. Epig. 5. *Otia tuta dedit.*

4. NAMQVE ERIT ILLE MIHI SEMPER DEVS.] Diſiungit Græcorum ἀεὶ θεός. Diſiunxit ante illum Calab. lib. 5. Θεὸς ἔσσεαι αἰεὶ: *Deus eris ſemper.*

Auguſtus viuens vt Deus cultus.

Interpretationem, quam adhibui de Auguſto, qui viuens adhuc coleretur vt Deus, attingunt nõnulli Interpretes. Nam Horat. Epiſt. 1. lib. 2.

Præſenti tibi maturos largimur honores,
Iurandáſque tuum per nomen ponimus aras.

C & de Nerone Lucan. *Sed mihi iam Numen es.* Hactenus illi. Addo Tacitum, 4. Ann. *Cum Diuus Auguſtus ſibi, atque vrbi Romæ, templum apud Pergamum ſiſti non prohibuiſſet.* Itaque viuens adhuc ipſe coli voluit, vt Deus. Idem firmat auctoritas Appiani, 5. Ciuil. Καὶ αὐτὸν αἱ πόλεις τοῖς σφετέροις θεοῖς συνίδρυον: *Ipſũ vrbes in Deorum ſuorum numerum aſſcripſerunt*, videl. Auguſtum, victo Sexto Pompeio. A qua inſania nõ abit vanitas Hiſpanorũ erga Tiberium Principem, & Anicij erga Neronem. De vtraque Tacitus. De priore lib. 4. An. De poſteriore lib. 15. Hic mos videtur abolitus ſequenti æuo, ſaltem non ita receptus,
D cùm ſcribat Tertull. in Apolog. fuiſſe genus maledicti, ſi quis Imperatorem Deum vocaſſet, ante apotheoſin, & adhuc iterum receptus: nam Ammianus, qui poſt Tertull. lib. 21. hiſt. de Vadomario quodam: *Iulianum aſſidue per literas Dominum, & Auguſtum appellabat; & Deum.* Sed redeo ad Auguſtum, ad cuius adhuc viuentis numen referas iuſiurandum per illum adhuc etiam viuentem. Quam rem diſces ex altero verſu Horatij iam adducto. Cõtinuatum hoc in aliis Principibus, quod liquet ex Tertulliano, Minutio, & aliis. Adi Lipſ. in 1. Ann. Taciti. Sed cum ſententiam Poetæ multi referant ad formam

Dij dicti, qui benefici.

E adagij quo Dij vocantur, qui ſunt benefici, placitum exornare hunc locum Narrat Dion. Halic. lib. 10. Autiq. Siccium Dentatum à militibus appellatũ, *Patrem, Seruatorem, Deum*, quia videl. ſeruati ab eo fuiſſent. Appian. in Syr. Ἀντίοχος ὅτῳ Θεὸς ἐπώνυμον ὑπὸ Μιλησίων γενέσθαι πρῶτον, ὅτι αὐτοὺς Τιμάρχου τυράννου ἀπέλυσε: *Antiochus, cui Dei cognomen fuit a Milesijs primum inditum, quod Timarchum tyrannum expuliſſet.* Paria ferme de Antigono, Polyb. lib. 5. hiſt. nam reuertens à victoria, collatiſque in multos beneficiis, exceptus eſt non humanis ſolùm, ſed etiam diuinis honorib. Eutrop. lib. 8. poſt commemoratam liberalitatem

Traiani

Traiani Cæſaris in cunctos, ita ait: *Ob hæc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit, & viuus, & mortuus.* Arnob. lib. 1. loquens de Chriſto Seruatore: *Pro multis, & tam liberalibus donis, quæ ab eo profecta in nos ſunt, Deus dici appellarique debere.* Cic. 2. Nat. multa in hanc ſententiam loquitur, ita enim ait: *Multæ autem aliæ naturæ Deorum, ex magnis beneficiis eorum, non ſine cauſſa à Græciæ ſapientibus, & à maioribus noſtris conſtitutæ nominatæq; ſunt.* Poſt aliqua: *Vtilitatum igitur magnitudine conſtituti ſunt ij Dij, qui vtilitates quaſque gignebant.* Iterum: *Suſcepit autem vita hominum conſuetudoque communis, vt beneficiis excellentes viros, in cœlum fama ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Caſtor, & Pollux, hinc Æſculapius, hinc Liber etiam.* Huc pertinet illud Eurip. in Iphig. in Aulid. vbi enim Achilles pollicetur Clytemneſtræ opem ſuam, quo non immoletur Iphigenia, ſic ait inter alia:

> *Ἀλλ' ἡσύχαζε. Θεὸς ἐγὼ πέφηνά σοι*
> Μέγιστ:

Quieta ſis, ego tibi maximus Deus illuxi. Sed notanda verba iſta Materni, lib. ad Conſtantium & Conſtãtem Augg. c. 7. *Amat Græcorum leuitas eos, qui ſibi aliquid contulerint, vel qui conſilio, aut virtute ſe iuuerint, diuinis appellare nominibus: & ſic ab ipſis beneficiorum gratia repenſatur, vt Deos dicant, & Deos eſſe credant, qui ſibi aliquando profuerint.* Addi hæc poſſunt Eraſmianæ operæ Chil. 1. Cent. 1. c. 69.

5. ARAM IMBVET.] Calp. 2. Ecl. (*caper imbuat aras.*) Ex vtroque teſtimonio, atque etiam ex iſto eiuſdem Calp. 5. Ecl.

> *— Tepidos tunc hoſtia cultros*
> *Imbuat.*

Obſeruabis verbum, *Imbuo*, pertinere ad ſacra. Sẽtentiam Poetæ variabis ex illo Horatij 4. Carm.

> *— ara-aues immolato*
> *ſpargier agno.*

& ex illo Calp. 2. Ecl. *Sæpe vaporato mihi ceſpite palpitat agnus.*

6. AGNVS.] Euertit hic Virgilius opinionem quorundam interpretum, qui aiunt, Auguſtũ cultum tantùm, vt Deum Larem. Non ſic eſt. Cultus quidem eſt vt Lar, & ideo thure, quod poſtea attingit: ſed non vt Lar tantùm, imò vt quicunque alius e cœleſtibus. Ad quam rem pertinet vetus inſcriptio, quæ extat Narbone, cuius partem adducere non grauabor, quia hæc vnicè Virgilij ſententiam firmat. Erexit illam ea ciuitas in Auguſti honorem. Ergo: PLEBS NARBONENSIVM ARAM NARBONE IN FORO POSVIT, AD QVAM QVOTANNIS IX. K. OCTOBR. QVA DIE, EVM SECVLI FELICITAS ORBI TERRARVM RECTOREM EDIDIT, TRES EQVITES ROMANI E PLEBE, ET TRES LIBERTINI, HOSTIAS SINGVLAS IMMOLENT, ET COLONIS, ET INCOLIS, AD SVPPLICANDVM NVMINI EIVS, THVS ET VINVM DE SVO EA DIE PRÆSTENT. ET IIX. K. OCTOB. THVS, VINVM, COLONIS ET INCOLIS PRÆSTENT. VII. QVOQVE IDVS IANVAR. QVA DIE PRIMVM IMPERIVM ORBIS TERRARVM AVSPICATVS EST, THVRE, VINO SVPPLICENT, HOSTIAS SINGVLI IMMOLENT, ET COLONIS INCOLISQVE THVS, VINVM, EA DIE PRÆSTENT. ET PRIDIE K. IVNIAS, QVOD EA DIE T. STATILIO TAVRO, ET M. ÆMILIO LEPIDO COSS. IVDICIA PLEBIS DECVRIONIBVS CONIVNXIT, HOSTIAS SINGVLI IMMOLENT, ET THVS, ET VINVM AD SVPPLICANDVM NVMINI EIVS COLONIS ET INCOLIS PRÆSTENT. Vides, vt Auguſto fieret res ſacra, non vino ſolùm & thure, quæ ſunt Deorum Larium; ſed etiam hoſtiæ illi immolarẽtur, vt vnicuipiam è cœleſtibus. Nam hoc eſt vnicum diſcrimen inter Deos Lares, & cœleſtes alios.

Auguſtus cultus vt vnus è cœleſtibus.

7. ERRARE BOVES.] Duo dicit, errationem ſibi liberam, & liberam cantilenam conceſſam. Vtrunque complectitur cum reſpectu ad hunc locum Sid. Apoll. Epiſt. 9. lib. 8. his verſibus:

> *Tu iam Tityre rura poſt recepta,*
> *Myrtos, & platanona peruagatus,*
> *Pulſas barbiton, atque concinentes*
> *Ora, & plectra tibi modos reſultant.*

ſed & verbum *errare* Plaut. variat, in Bacch. loquẽs cum reſpectu ad oues, *palitantes, palantes, graſſantes, liberè.*

8. LVDERE.] Verbum hoc pro canere poſitum Græca imitatione. Nam Pindarus in Olymp. vbi Hieronis laudes perſequitur.

Ludo pro cano.

> *Ἀγλαΐζεται δὲ καὶ*
> *Μουσικᾶς ἐν ἀώτῳ,*
> *Οἷα παίζομεν φίλαν*
> *Ἄνδρες ἀμφὶ θαμὰ*
> Τεάπεζαν:

Splendeſcit autem Muſices flore, qualiter nos frequenter ludimus ad menſam iucundam. Inde etiam cantilenas Græci vocant *παίγνια*, à luſu. Cùm verò dicat Tityrus, permiſſum ſibi ludere, quod vellet, dummodo tantùm agreſti calamo, putat Ioan. Scopas lib. 2. Collect. cap. 7. alluſum ad legem, quæ fuit Romæ, nemo vt aliquid componeret, ni priùs ad ædiles acceſſiſſet, & impetraſſet ſcribendi veniam: quam illi dabant, poſtquam perpenderant ingenij vires, capacitatem, doctrinam. Ergo datum Virgilio eſt, vt canat tantum agreſti calamo, id eſt, ne excedat ab ſtylo agreſti vltra legem, & veniam impetratã, donec eſſet maturus ad altiora reponenda. Hinc ego Claudianum explico in præfatione quapiam. Vbi, propoſito exemplo aquilæ explorantis filios ad intuitum Solis, abſoluit:

> *Iam dominas aures, iam regia tecta meremur,*
> *Et chelys Auguſto iudice noſtra ſonat.*

9. CALAMO AGRESTI.] Ita hic *calamo agreſti*, vt in Sileno, *agreſtem Muſam*, non tam poëmatis diſtinctione, quàm modeſtiæ cauſſa ad indicandum operis huius tenuitatem. Ita etiam Lucret.

> *Tum ioca, tum ſermo, tum dulces eſſe cachinni*
> *Conſuerant, agreſtis enim tum Muſa vigebat.*

id eſt, tenuis Muſa, neque dum ad maieſtatem & grauitatem aliquam auocata. Nam ſi diſtinctio operis quæreretur, dixiſſet, ſylueſtri calamo, ſylueſtrem Muſam. ita ferme Erythr. Quibus ſoluitur argumentum, quod obiici poterat contra illa, quæ dicta à nobis verſu altero huius Eclogę de ſylueſtri Muſa.

Mel. Non equidem inuideo, miror magis. Vndique totis
Vſque adeò turbatur agris. en ipſe capellas
Protinus æger ago, hanc etiam vix Tityre duco.
Hic inter denſas corylos modò namque gemellos,

Spem gregis,ah,ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læua fuiſſet,
De cœlò tactas memini prædicere quercus.
Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen iſte Deus,quis ſit,da Tityre nobis.

ARGVMENTVM.

Pari filo Melibœus infelicitates ſuas,& rogat quis ille Deus.

EXPLICATIO.

NOn inuidet,ſed admiratur Melibœus felicitaté Tityri. Adiũgit admirationis ſuæ rationem hanc, quia in vniuerſis paſtorum agris mira eſt rerum perturbatio,atque adeò incredibile pene fuit, res obtinere potuiſſe. Illud, *vſque adeo*.eſt, multum. Qualis verò fuerit hæc perturbatio, & confuſio agrorum exemplo ſui probat Melibœus. Ait enim, B *en ipſe, &c.* vt ſententia ſit oppoſita his, quæ de ſe dixerat Tityrus hunc in modum. Tu lætabundus cernis errantes boues, ego æger ſum, vide quam alienus a tua lætitia:pecus meum ægrũ, vide quam longè ab armento tuo errante.Cernis hanc capellam;vix,ò Tityre,humeris fero illam partu ægrotantem. Namque ea modò connixa in ſilice reliquit inter corylos gemellos ſpé gregis totius. Antequam hinc progrediar, expendam duos verſus, qui pertinent ad partum. Vide lector, an maiores affectus excitari poſſent, ſi deſcriberetur partus infelix primatis feminæ. *Connixa* difficultatem indicat parientis, ideo non, enixa. Iuuat hanc miſeriam duplex loci circumſtantia,denſitas arborum, C ſilex nuda:non itaque in loco aprico, non in ſolo herbido. Demum non vnus tantùm,ſed duplex fœtus periclitatur:nec hoc malum, ne leue putes, redundat in reliquum gregem.Quid hoc partu miſerius,vbi omnia incommoda, nulla ſpes boni? Pergit paſtor. *Sæpe malum, &c.* Quercus afflatæ fulmine ſæpe nobis hoc malum prædixerunt, niſi mens fuiſſet læua, id eſt,ſtulta. Sed age Tityre,dic nobis, quis iſte erga te tam liberalis Deus?

D

NOTÆ.

1. NOn eqvidem.] Ex hoc fonte Alcimus Auitus lib.2. de Mundi origine:

Non equidem inuideo,miror magis:attamen iſta
Cur Deus inuidus vobis ex arbore fructum?

Eſt, *Equidem*,ἔγωγε.

Turba. 2. Tvrbatvr.]Verbũ hoc ad ſeditiones pertinet, & ciuiles diſcordias, & ex ea nota illatum hic à Poeta.Sulpic.2.Sacræ hiſt. *Miſcere omnia ſeditionibus,& turbare cœperunt.* Iterum: *diſcordiis turbari.* Sunt qui in Virg. legant, *turbamur.* Sed male. Lectionẽ, E quam exhibeo,Seruius tuetur,agnoſcit Fabius,defendit Germanus. Addit poſtremus ſic dictum Lucretij imitatione: *Anceps quoniam bello turbatur vtrinque.* Pierius quoque eam adducit ex peruęteri codice.Eſt itaque *turbatur*,turbatio eſt Cic.pro Sylla: *Quo facilius,quæ conabatur, efficeres, ſi in Hiſpania turbatum eſſet.* Vide Ptolemæum Anconitanũ in ſuis Coniectan.cap.80.

3. Protinvs.]Seruius explicat, *porrò tenus, longè a finibus.* Præſtat Turn.qui explicat ante ſe,& prorſum.vti dictum a Cic.1.de Diuinat. *Præcepiſſéque,vt pergeret protinus,quid retro,atque à tergo fieret, ne laboraret.* id eſt,prorſum.

A

4. Dvco.]Fortaſſe humeris, ex præcepto Calp. 5.Ecl.

Te quoque non pudeat,cùm ſerus ouilia viſes,
Si qua iacebat ouis partu reſoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis,natoſque parenti
Ferre ſinu tremulos,& non deniſtare paratos.

Et Nazianzeni in Carmine ad Vitalianum,qui paſtori hoc dat munus,ſignata verba ſunt, ἐπ' ὤμοισιν ἀείρας: *tollens humeris ſuis*, videlicet errantem ouem. Hanc pietatem attribuit Chriſto Seruatori Prudentius in Cathen.hymno 8.cum ait,eius humeros grauari oue perdita. De eod.S. Paulin. Epi.5. B *Qui ipſam ouem,quam ab errore reuocauerit, humeris ſuis ad ouilia reportare dignatur.*& S.Hier.de ſe,Ep.ad Theodoſ.& alios Anachoretas: *Ego ſum, quaſi a cunctо grege morbida aberrans ouis, quod niſi me bonus paſtor ad ſua ſtabula humeris impoſitum reportarit, &c.* Arator quoque antiquus poeta ad ſanctum Vigilium Papam:

De gladiis rapiuntur oues paſtore miniſtro,
Inque humeris ferimur,te reuocante,piis.

Greg.etiam Naz.ait in Or.Paneg.Natali:ij,Deum vagantem ouem inueniſſe, atque humeris inuentam ſuſtuliſſe. [illegible] C ἀνέλαβεν. De pietate,qua tractandæ oues in via, lege Colum lib.7 c.5. Ait Theoph.in cap.9. Matth. [illegible] ποιμένος. *Eſt officium veri paſtoris largi miſericordia erga gregem.* Philo in lib de Agricultura ait, paſtorem debere ſuis commodis præferre ouium commoda. Facit verò hic *duco* verbum paſtoritium, ſicuti in Culice paſtorem ipſum vocat(ducem gregis.)Quæ attuli, indicant ouem ſublatam humeris,non coguntur.

5 Gemellos.] Recte monent Interpretes notari hic αἶγα διδυμάτοκον: *capram gemelliparam.* hac enim forma vſus Ouid.5.Faſt.

D 6. Ah.] Hoc exemplo Virg. firmat S. Doctor Auguſtinus lib.de Grammatica, c extremo, interiectionem dici, quòd interrumpat orationem, interiaciatúrque. Interiectio, cur ita dicta.

7. Connixa.]Dixi hoc verbo innui partus difficultaté.Arn.lib.5 *fœmineis moris difficultate connixos.*

8. Læva]Seru.per ſtultitiam explicat. & Interpres Sophoclis in Aiace ait:Οἱ παλαιοὶ ἀριστερὰ τὰ μωρὰ ἔλεγον: *Ant qui ſtulta vocabant ſiniſtra.* Tractus eſt ſermo à natura partis ſiniſtræ; quæ. quòd inferior ſit rebus omnibus dextera, locũ dedit his locutionibus Ariſt.lib.1.Hiſt.c.15.dixit, Ἀσθενέστερα τὰ ἀριστερά: E *Siniſtra infirmiora ſunt.* Ita Mitylus apud Athen. lib.13.ἀριστερὰ γράμματα,id eſt, *Siniſtras literas*, pro inſuauibus, inuenuſtis, indoctis.& Artem.lib. 4.c. 58 coniungit Synonymicè ἄτοπα,καὶ σκαιά, *abſurda & ſiniſtra.* Ab hac re nata opinio veterum, exiſtimantium bonos & pios per dexteram rogi ire ad campos Elyſios; malos & conſceleratos per ſiniſtram ad ſupplicium. De qua re exſtat epigramma Egeſippi,lib.3.Anth. Læuus.

9. De coelo tactas.]Nõ dubiũ,quin loquatur de augurio proprio Iouis, quãdo quercus tacta dicitur fulmine:na & fulmẽ, & quercus ſacra ſunt Ioui. Tangi de cœlo.

Ioui. *Tangi de cœlo* pro, afflari, & leuiter fulminari, phraſis Latij crebertima eſt. Tacit. 14. Ann. *Tacta de cœlo quatuordecim vrbis regiones.* Suetó. in Galb. c. 1. *tacta de cœlo Cæſarum ade.* Pendet locutio à natura ipſius fulminis, quod tangit tantum. Minutius Felix in Octau. *Sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec abſumunt: ſicut ignes Ætnæ, & Veſuuij montis, & ardentium vbique terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale illud incendium non damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſa corporum laceratione nutritur.* Sciendum hic Latinis *obſitua* dici, quæ obliqua ſunt, & vitioſa Lucret. lib. 4. *Omnia mendoſe fieri, atque obſtipa, neceſſum eſt.* Inde traducta eſt vox ad ea, quæ fulminata, & tacta ſunt de cœlo. Feſt. *Obſtitum, violatum.* Iterum, *Obſtitum Cloatius, & Ælius ſtylo eſſe aiunt violatum, attactúmque de cœlo* Scio in Lucretio legi à nonnullis *obſtipa*, ſed perpetuus conſenſus librorum Feſti, etiam veterum, ducit nos in *obſtua.*

Obſtita quid.

10. MEMINI PRÆDICERE QVERCVS.] Similis locus Senecæ in Oet. ore Herculis morientis:

Lux iſta ſumma eſt, quercus hanc ſortem mihi
Fatidica quondam dederat.

11. SÆPE SINISTRA.] Hunc verſum non explicui, quem neque Seru. interpretatur. & in vetuſtiſſimis fere omnib. deſideratur, & doctorum ſententia in id iam inclinat, vt putet eſſe ſuppoſititiũ.

12. SED TAMEN ISTE DEVS.] Cum reſpectu ad hunc locum Seuerus Rhetor:

——— dic age Tityre,
Quis te ſurripuit cladibus his Deus?

Habetur tomo 8. Bibliothecæ Sanctor.

13. QVIS SIT.] Alij legunt, *qui ſit*, amouentes literam propter [illegible].

14. DA.] Pro dic, Seruio interprete. Sic contrà, *Accipe nunc Danaum inſidias*, id eſt, audi. Cic. etiam Acad. 1. *Da mihi nunc, ſatis ne probas?* id eſt, cedò Nec diſſimile eſt, hoc verbum accipi pro, *trado*, ex Nota Iani Parrhaſij in Claudian Nam Stat. 7. Theb. *Æſopum genuiſſe datur.* i. traditur. & Claud. ipſe de Ætna:

Do, das pro, dico,

— illic poſuiſſe cruentam
Ægida, captiuámque pater poſt prælia prædam
Adnexiſſe datur.

Tit. ᵃ Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putaui
Stultus ego huic noſtræ ſimilem quo ſæpe ſolemus
Paſtores ouium teneros depellere fœtus.
ᵇ Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic paruis componere magna ſolebam.
ᶜ Verùm hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

ARGVMENTVM.

Nihil reſpondet Tityrus de Deo, ſed agit tantum de Vrbe, in qua is Deus: & explicat qualem illam putauerit, qualẽ nunc putet, omnia aptis comparationibus paſtorũ.

EXPLICATIO.

ᵃ ROGATVS Tityrus de Deo, qui ſe ad tantam felicitatem euexerat, paſtoritia quadam ambage, de Deo ſubijcet, & ſermonem conuertit ad explicandam vrbem illam, vbi is Deus agit: eſt hæc Roma. mox, poſt verſus aliquos explicabit, quis ille Deus ſit. In omnibus autem his verſibus affectat, vt apparet, paſtoritiam quandam ignorationem. Ergo ait ſe, cùm Romæ nomen audierat, putauiſſe per ſtultitiam, eam ſimilem eſſe Mantuæ, quò paſtores ſolebant ſæpe agnos ſuos conducere.

ᵇ Sententia eſt. Vt cognoſcebam illos verè eſſe catulos, qui ſimiles eſſent canibus: illos hædos, qui ſimiles eſſent capris: ita cùm audiebam de Roma, putabam illam eſſe ſimilem illi loco, in quo diuerſabar; nam à paruis ad magna aſcendebam.

ᶜ Aperit errorem ſuum. Ego id putabam, ſed ſtulte: nam ita hæc vrbs ſuperat ceteras, vt cupreſſi ſuperant viburna lenta. Opponit præclarè rectam & erectam arborem arbori lentæ, quæ enim lenta ſunt, eo ipſo depreſſa, neque recta, neque erecta.

NOTÆ.

1. VRBEM] Romani ſuam Romam (vrbem) dixerunt, κατ' ἐξοχὴν, Græcorum æmulatione, qui ſuas Athenas, [illegible]. Ita ferè omnes exiſtimant. Certe Thucydides lib 2. non ipſas Athenas, ſed tantum Acropolin, id eſt, arcem Athenarum, ait, propriè dictam πόλιν. Itaq; non in vrbis appellationem integras Athenas, ſed illarum partem reponit.

2. PVTAVI.] Cum hoc verbo ſtultitiam coniungit, vt nos manu ducat ad verbi huius ſignificatum: inuoluit enim ſecum ignorationem, & inſcitiam. Cic. Ligar. *Ignoſcite iudices, errauit, lapſus eſt, non putauit, ſi vnquam poſthac.* Val. Max. c. 2. lib. 7. *Scipio verò Africanus turpe eſſe aiebat in re militari dicere, Nõ putaram.* Seneca c. 31. lib. 2. de Ira, eandem ſententiam Fabio attribuit, non Africano: *Turpiſſimam aiebat Fabius Imperatori excuſationem eſſe, Non putaui.* Exempla obuia.

3. HVIC.] Mantuæ, ex Seruij interpretamento: fingit enim ſe paſtoritiam vitã Mantuæ exercuiſſe.

4. DEPELLERE.] Accipio hic verbũ in ſua ſignificatione, vt ſit abigere, & ante ſe agere: vt ſequenti Ecl. *Hœdorúmq; gregem viridi compellere hibiſco.* In hanc mẽtem ducit nos particula, (*quo*,) quæ motum ſignificat. Itaq; idem dicit, quod Nemeſ. 2. Ecl. *ſtabulis paſtos inducere tauros.* & 3. *oues conducere in vnum.* Si quis malit Seruium ſequi, dicat, *Depellere*, eſſe, à lacte diſiungere.

5. CATVLOS.] Propriè: nam, tametſi de omnibus ferè animantibus dicantur catuli, propriè canum ſunt.

6. PARVIS COMPONERE MAGNA.] Illuſtro hoc ex Thucydide, & Ariſtotele lib. 4 Georg. ad illud: *Si parua licet componere magnis.*

7. EXTVLIT.] Lucas Fruterius lib. 2. Veriſim. c. 7. explicat verbum *extulit*, per verba attollit, effert. Putat enim eſſe præſentis temporis: nam veteribus in vſu fuit verbum tulo. & compoſita attulo, extulo, vt volunt priſci Grammatici, Priſcianus & Soſipater. Adduco pro Fruterio tum notã Briſſonij lib. 3. de verb. ſignif. vbi ait, in Pandectis ſæpe vſurpari,

pari, *conſtitit* pro, *conſiſtit*. Eadem repetit in Parerg. A tum rationem; nam paſtor non ait, floruiſſe olim Romam, ſed tunc vere florere ſub Auguſto. Si quis tamen putet cum vulgo, eſſe præteritum, non pugnem. Nam hæc phraſis Virgilij eſt, in 1. Æn. & 4. Georg. *Caput extulit vnda*. Iuuat, ad Virgilij imitationem dixiſſe Velleium lib. altero: *ſuper totum terrarum orbem Roma extulerat caput*. Et Vopiſcum in Caro de eadem Roma: *paſſa deinceps tot Nerones, per Veſpaſianum caput extulit*. Ouidius quoque 1. Faſt. *At poſtquam fortuna loci caput extulit huius, Et tetigit ſummo vertice Roma Deos*. Et lib. 4. *Poſt, vbi Roma potens opibus, iam ſecula quinque Vicit, & edomito ſuſtulit orbe caput*. Non dubium, quin hi omnes de præterito loquantur, & fortaſſe cum reſpectu ad vatem. Porrò de Romæ magnitudine, & potẽtia alibi loquor. B Tantùm ad hunc locum, in quo fit comparatio eius vrbis cum aliis, remitto lectorem ad celeberrimum procemium Dionyſij Halicarn. vbi Romanam magnitudinem, dominatum, potentiam, maieſtatẽ oſtendit, facta comparatione cum imperiis Aſſyrio, Medico, Perſico, Macedonico. Et demum abſoluit, nullam eſſe gentem, quę de vniuerſi orbis principatu contendat cum hoc populo. Ad id argumentum pertinet pulcerrima Liuij lib. 9. comparatio, de Alexãdro Magno & Romanis ducibus. & quæ in Procemio hiſtorię ſcripſit Appianus. Fortaſſe etiam eò ſpectat comparatio Alexandri cum Iulio, quam luculenter exſequitur idem Appian. 2. Ciuil. Videnda etiam comparatio inter Babyloniam & Romam, apud Oroſ. 2. c. 3. C

Romanorum magnitudo.

8. VIBVRNA.] Genus eſt arbuſculi flexile, & lentum, in ſepibus & fruticis obuium: & quo ruſtici vtuntur ad colligandos faſciculos. Eius deſcriptionem, virtutem, florem, folia, formã, vide apud And. Matthiol. lib. 1. in Dioſc. Dictum à viendo, id eſt, ligando, explicatore Iunio. Inde apparet ratio epitheti, quę enim apta ad ligandum, lenta ſint neceſſe eſt: & talia in altum non eriguntur. Sic Horat. 1. Serm. Satyr. 9. *lentiſſima brãchia*, dixit, quæ ad cõplexus non attollerentur. & in Epiſt. *Examinat lentus ſpectator*, quia hic parum attollit animos. Hæc eò ſpectant, vt videas Poëtam bene oppoſuiſſe lentitiam ſublatæ arbori.

Viburna vnde dicta.

9. QVANTVM LENTA, &c.] Huc videtur reſpexiſſe Nemeſ. 2. Ecl.

Si modo conſeras inter viburna cupreſſos,
Atque inter pinos corylum frondeſcere fas eſt.

& Paulin. Epiſt 40. *Caſtaneas corylos aquet, viburna cupreſſis*. Cum hoc filo comparationum proximus textus ille Oppiani, 2. Hal. vbi ait, tantum præſtare Delphinos reliquis piſcibus, quantum præſtant aquilæ volucribus, leones feris, dracones reptilibus.

Mel. ª Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?
Tit. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem:
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo pòſt tempore venit:
ᵇ Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
ᶜ Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculI.
Quamuis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus vrbi,
Non vnquam grauis ære domum mihi dextra redibat.

ARGVMENTVM.

Quærit Melibœus, cur eam vrbem videre optauerit? Reſpondet Tityrus, libertatem hanc eſſe, quam nactus eſt Romæ iam in ſenio. Obiter more amantium blanditur Amaryllidi, queritur de Galatea, tecto ſemper ſermone, quo Romam, & Mantuam ſignat.

EXPLICATIO.

ª MERITÒ paſtor & rogat, & admiratur, quæ tanta cauſſa paſtorem fecerit deſerere ſuã villulam? Romam ire? Cui ille: Libertas. Et quia E hæc libertas illi accidit ſera, & in ſenectute, ideo ait inerti accidiſſe: ſenes enim vtplurimum, inertes, otioſi, languidi. Bis repetit verbum *reſpexit*, quæ inculcatio paſtoris ſuauis eſt, & profecta ex gaudio geſtientis, & vix credentis receptum ſe in libertatem, etiamſi ſera. Quæ ſequuntur de barba candida, pertinent ad explicationem illius, quod præceſſit, *libertas ſera inertem reſpexit*. Quaſi dicat Vis ſcire quàm ſera libertas, quàm ego iners: iam eram capite cano, iam tonſori meo barba mea cadebat candida.

ᵇ Ponit ſummam libertatis adeptæ, ſeruitutis D ademtæ. Habeo libertatem, ex quo me habet Amaryllis, id eſt, Roma: exſui ſeruitutem, ex quo me reliquit Galatea, id eſt, Mantua.

ᶜ Cùm præceſſerit mentio Galateæ, fatetur ingenue ſe, quamdiu ſub illius dominio fuit, nec ſpem habuiſſe libertatis, nec curam peculij, quo ſe redimeret. Nam quamuis oues, quæ ad victimam vendebantur, multæ ex ſuis ſeptis exirent; & quãuis multum caſeorum conficeret ad vſum vrbis, nunquam tamen eius dextera domum redibat ære grauis, numis onerata. Explicui vtcunque: ſed hic vnicè videndæ Notæ, quas iam do.

NOTÆ.

1. ET QVÆ.] Sic legendum: non, ecquæ.

2. LIBERTAS, QVÆ SERA.] Neceſſaria ad totam hanc Eclogam Nota Turnebi, qua dũ caruimus, ea in tenebris fuit. Debent omnes huic viro Eclogam hanc elucidatam. Adumbrat Virgilius in ſuo Tityro, verè in ſe, imaginem ſerui, qui libertatis cupiditate Romam profectus ſit, & ea tãdem ſit potitus in ſenectute. vt fieri plerũq; ſolet: neque enim ſerui in florenti ætate, & cùm apti ſunt ad labores, conſequi libertatem ſolent; ſed cùm inutiles ſunt in ſenectute: hinc eſt, vt Poëta, etiamſi tunc eſſet iuuenis, de ſe tamen loquatur, vt de ſene, & dicat libertatem ſibi ſero atque inerti contigiſſe,

& cana

& cana iam barba. Ad Notam hanc recurrendũ erit in multis, quæ dicentur in hac Ecloga. Iuuo Notam Turnebi ex veterum formula, quam mihi aperuit Laurentius Ramirius, adoleſcens bonæ ſpei in literis. Cùm ſeruo libertatem dabant, dicebant, *Spectatum ſatis.* quo ſignificabant, diu iam ſeruiiſſe. Si enim in florente ætate conſequeretur libertatem, nõ eſſet ſatis ſpectatus. Clarè Ter. Adelph. act. 5. Scen. 6. *Nã is mihi profectò ſeruus ſpectatus ſatis.* Profert Laurent. ex Pet. Ciaconio paxillum L. Getæ, qui fuit libertus M. Tullij, in quo paxillo inerat forma iſta, *Spectatus ſatis,* & hoc maximè nomine conſequebatur libertatem L. Geta. Itaq; cum Horat. dixit, *Spectatum ſatis, & donatum iam rude quæris,* ſumſit locutiones, primã à ſeruitute, alteram à ludo gladiatorio?

Spectatus ſatis de ſeruis.

3. RESPEXIT.] Aduertit ex Paſſeratio Germanus ſignificari hîc Libertatem Deam, cognomento, *Reſpicientem,* hoc eſt, felicem, & propitiam. Vt apud Cic. in Leg. *Fortuna Reſpiciens.* Et apud noſtrum 2. Æn. *Iuppiter Aſpiciens,* eo verſu;

Reſpicio, fauorem Deorum indicat.

Iuppiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis,
Aſpice nos.

Et apud Apollon. 2. Arg. Ζεὺς Ἐπόψιος: *Iuppiter Inſpector.* Hactenus ille. Addo Calabrum lib. 1. qui de Ioue loquens, ὃς ἔλλων αἰὲν ἑοῖς ἐπιδέρκεται ὄσσοις: *qui illum ſemper ſuis oculis reſpicit.* Plautum Bacchid. *Tace modò, Deus reſpiciet nos aliquis.* & in Captiu. cum præceſſiſſet verbum Hegionis, *Reſpice,* reſpondet Ergaſilus:

Fortuna quod tibi nec facit, nec facit:
Hoc me iubes.

Et in Pœnul. optãs Agoraſtocles adoleſcens habere fœminam ſibi beneuolentem, & vt ſe reſpiceret, audit à ſeruo aſſentatore, *Reſpexit. Idem poſt Venerẽ credo facturam tibi.* Symmachum Epiſt. 73. lib. 7. *Si me ſanctas optata reſpexerit.* Apuleiũ, ſed verbo alio, nam lib. 11. Aſ. *In tutelam iam receptus es Fortunæ, ſed Videntis.*

4. CANDIDIOR BARBA.] Hæc maxima nota ſenectutis. Pind. Od. 7. Iſth. γῆρας πολιόν; *Senectus cana.* Sicut econtrario barba nigra, argumentum eſt integræ & florentis ætatis. Idem Od. 1. Olym. λάχναι νιν μέλαν γένειον ἔρεφον: *Villi mentum ipſum nigrũ tegebant.* Non placent, qui *candidior* iungunt cum libertate. Nam infrà ſenem vocat Tityrum: & hic ait, libertatem illi ſerò accidiſſe. Porrò hanc notam ſenectutis alij variis modis extulerunt; dabo hîc nonnullos, tum Poetæ illuſtrando, tum iuuentuti iuuandæ. Nemeſ. 1. Ecl. *album caput,* ib. *Canente ſenecta.* Apul. lib 5. *candenti canitie lucidus.* Plaut. Bacchid. *cano capite, atq; alba barba.* Pruden. lib. 2. cõtra Sym. *crinibus albentem niueis.* Sed pulcerrimè idem Prudentius, Ouidius, & Eunapius Sardianus Primus in Cathem. *nix capitis.* Alter 4. Triſt. El. 8. *Cygneas plumas.* Vt & Hor. Od. 10. lib. 4. *Inſperata tuæ cùm veniet pluma ſuperbiæ.* Vbi, cũ relatione ad cycnum notat futuram ſenectutem Ligurini. & Ariſtoph in Veſpis, ἦσαν κύκνου πολιώτεραι: *erant capilli cycno candidiores.* Tertius in vita Proæreſij Sophiſtæ: Κόμη δὲ τὰ πλῆθος πολιὰν ἰσχυον ἀφρίζουσῃ θαλάσσῃ προσεμφερής, καὶ ὑπαργυρίζουσα: *Coma ex canorum frequentia ſpumanti æquori aſſimilis, & inſtar argenti albicans.* ita et iã Calaber, ἀφ, ὃς ἄδην λεύκαινε κάρη: *Albebat caput inſtar ſpumæ.* Pulcerrima eſt etiã metaphora Salomonis ad idẽ explicandũ, quam aſſumit à florẽte amygdalo, Eccleſ. 12. Contrariam ſententiam de iuuentute, & cũ modulo pene Virgiliano Iuuenalis extulit Sat. 1. *Quo tondente grauis iuueni mihi barba ſonabat.* Quẽ verſum repetit Sat. 10. Virgilij verſum integrũ vſurpauit Sym. Epiſt. 18. lib. 4. De cauſſa canorum, lege Ariſtot lib. 5 de Generat. Animal. c. 4.

Senectutis nota.

5. POSTQVAM NOS AMARYLLIS HABET, GALATEA RELIQVIT. NAMQVE [FATEBOR ENIM DVM ME GALATEA TENEBAT.] Hi duo verſus continent tres formas prouerbiales, duas de amore, & blanditiis, *Habet me, Tenet me.* Tertiam de odio, *Relinquit me.* Quia verò nemo eorũ, quibus id muneris coniungendi adagia incubuit, illas attigit; non ingratũ erit, ſi ſubiiciã, quæ ipſe reperi. Igitur, vt te ſummè deuinctũ alterius amori fatearis, dices, *Habet me, Tenet me.* Probant hoc Græcorum formæ. Demetrius apud Athẽ. lib. 4. ἑταίραν ἔχω τὴν καλλίστην. & Athen. ipſe lib. 13. Ὁ δὲ μέγας Ἀλέξανδρος οὐ Θαΐδα εἶχε μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὴν Ἀθηναίαν ἑταίραν; Anacreon, ἀπαλὴν παῖδα κατεῖχεν, κύπριν ὅλην πνέουσαν. Alcæus, παῖδα καλὴν τὴν μὲν ἔχω. Pind. Od. 8. Iſth. ἔρως γὰρ ἔχεν. Theocritus 2. Idyl. πάντως ἔχει μὲν τάλαιναν ὁ μώνδιος. Et Latinorum, nam Virg. hîc, *Habet nos Amaryllis.* & 3. Ecl. *Phyllida ſolus habeto.* in 7. *Si qua tui Corydonis habet te cura.* Ouid. 1. Rem. *Redde Parin nobis, Helenen Menelaus habebit.* Phyllis Demophoonti: *Iam te tenet altera coniux.* Briſeis Achilli: *Te tenet in tepido mollis amica ſinu.* & lib. 2. de Arte: *Arte mea capta eſt, arte tenenda mea eſt.* Catul. de Nupt. Pelei: *Te ne Thetis tenuit pulcerrima Neptunine?* Amans quidam apud Terent. *Teneo ego te mea Antiphila?* & amans quædam apud Apuleium lib. 10. *Teneo te, teneo te meum palumbulum, meum paſſerem.* Næuius citatus à Feſto: *Alij adnutat, alij adnictat: alium amat, alium tenet.* His duabus oppoſita forma illa: (Relinquit me.) Hanc hæc ſtabiliũt. Virg. 7.

Habet me.

Tenet me.

Relinquit me.

— quam primo Aquilone relinques
Perfidus.

Dido in. 4.

— ſempérque relinqui
Sola ſibi videtur.

& Creuſa. 2. Æn. *Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?* Plaut. Moſt. *Reliquit, deſeruitque me.* Briſeis Achilli: *Heu: & ô cui me miſeram violenter relinques?* iterum:

Deuorer ante precor ſubito telluris hiatu,
Quàm videam puppes ire relicta tuas.

Calpurn. 3. Ecl.

— Lycidámque ingrata reliquit
Phyllis.

Nemeſ. 2. *Quid merui, cur me Danace formoſa reliquit?* Neceſſaria ô lector exemplorum copia ad nouas formas inducendas.

6. AMARYLLIS.] Signat Amaryllis Romam, vbi Tityrus nactus eſt libertatem; Galatea Mantuam, vbi fingit ſeruum ſe fuiſſe. Sed quæ ratio de Amaryllide? Politian. Epiſt. 2. lib. 1. ait, Romam arcano nomine Amaryllida nuncupatam; ſacro, & rituali Florentiam, ſiue Anthuſam; vulgato Romam: Poetámque alluſiſſe ad nomen arcanum. Sed contra Politianum pugnat Poeta, qui nomen enuntiat, neque putandus eſt feciſſe contra religionem. Etenim ſacrum illud & arcanum Romæ nomen nemini licuit enuntiare. Audi Plin. lib. 3. c. 5. *Roma, cuius nomen alterum dicere, arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimáque, & ſalutari fide abolitum enuntiauit Valerius Soranus, luitque mox pœnas. Non alienum videtur inſerere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè ſilentium inſtitutæ. Namque Diua Angerona, cui ſacrificatur ad diem XII. Calend. Ianuar. ore obligato, obſignatóque ſimulacrum habet.* Vides nomen illud arcanum abolitum, Soranum pœnas dediſſe propter audaciam, inſtituta ſacra huic tantum nomini abolendo ab ore Vulgi. Patria C. Sempronius de Diuiſione Italiæ his verbis: *Quamobrem & Angerona ſilentij Dea ante Iani teſtis aras colitur pro foribus, vt ne cui liceat illud palàm efferre, quod ad ſalutem Reſp. veteres ore obſignato intra*

Amaryllis Romam ſignat.

tra pectoris arcana voluerunt contineri:cuius violatæ religionis pœnas primus luit Soranus. His efficio, Poetam contra hanc religionem, & arcanum non feciſſe. Demum,quis dixit Politiano,hoc nomen fuiſſe arcanum,& ſacrum Romæ,cùm de eo nullæ extent literæ,& ſcriptores abolitum fuiſſe dicant. & quidem Artemid.lib.4.c. 3. *μὴ τὰ ὀνόματα ἄῤῥητα λέγειν, arcana nomina non dicenda.* Ergo credamus,Amaryllida fuiſſe nomen Romæ,ſed non arcanum illud.& non euulgandum.Hæreo itaq; eruditioni, & iudicio Nannij lib.6.Miſcel. *ἀμαρὶς* græcè *incile* eſt, per quod aqua ad irrigationem deriuatur.Tradit autem Fab Pictor,Argeum campum,qui ſeptem montibus includitur, inundationibus Tiberis inhabitabilem fuiſſe,ſed Vertumno ſacris factis, aquas in alueum reuertiſſe. Itaque ab incilibus,quibus ſiccata eſt palus,Roma dicta eſt Amaryllis.Ad hanc cognitioné Maro properauit, cùm eius puellæ nomen Romæ attribuit Sed fortaſſis non opus tanto molimine ad explicandum Poetam,cùm poſſit quiſpiam dicere, nomé paſtoritiæ fœminæ attributum Romæ a Poeta velante omnia his,& ſimilibus nominibus ruſticorum.

Galatea vnde dicta.

7. GALATEA.] Dicta hæc *ἀπὸ τοῦ γάλακτος, lacte.* Itaque Mantuæ,vbi ſe fingit diuerſatum in officio paſtoris,antequam iret Romam, commode dat id nomen a ſe,frequentiſſima inter paſtores. Rationes alias adhibet Politianus.

8. RELIQVIT.] Latet,ex Nota B ocenſ. in hoc verbo elegans tropus Euphemiſmus,cum res odioſas bonis verbis ſignificamus, vt ſperare pro timere:ſic Galatea dicitur reliquiſſe,cùm ipſa potiùs relicta eſſet;quòd infra clare indicatur,eo verſu, *Quid facerem? neque ſeruitio me exire licebat.* Neque omittenda Turnebi Nota alia. Vt inter liberos dicitur *matrimonium*,ita inter ſeruos *contubernium* apud Iureconſultos.Vnde & in Columella eſt, *contubernalis vxor ſerui*. Tale itaque contubernium ſignificat Tytyrus,cùm ait ſe relictum à priore ſua Galatea.Nam ſemper adumbrat formam illam ſeruorum, de qua dictum. Hinc intelliges locum Suetonij in Veſpaſian.c.3.

Contubernium ſeruorum.

9. NEC SPES LIBERTATIS ERAT.] Referendum hoc ad imaginem illam ſeruorum, quam confingi hìc diximus. Poſſet tamen non inſipide referri ad libertatem,quam amittunt amatores,vbi his retibus includuntur.Athen lib.13. *Γυναιξὶ δοῦλοι ζῶμεν ἀντ' ἐλευθέρων: Fœminis ſerui ſumus pro liberis.*

Peculium ſeruorum.

10. PECVLI.] Perſiſtit in adúbranda imagine illa ſeruorum.Eſt enim peculium, quod frugi ſeruus labore ſuo,& induſtria comparabat, quo ſi vellet, libertatem emeret.vel retineret ſecum, vel diſperderet.Exemplum primi eſt apud Senecam in Epiſt. *Mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata,omnimodo exſuere conantur ſeruitium; peculium ſuũ, quod comparauerunt ventre fraudato,pro capite numerant.* Huius quoque meminit Dionyſ.Hal. lib. 4. Antiq. Rom.Dicit enim duobus modis ſolitos ſeruos comparare libertatem;vel virtute,& probitate, qua dominos adducebant ad liberalitatem donandæ libertatis:vel *libertatis pretio perſoluto,ex piis & iuſtis laboribus quæſito.* Alterius apud Cic. in Parad. *An eorum ſeruitus dura eſt,qui cupiditate peculij nullam conditionem recuſant duriſſimæ ſeruitutis.* Tertij apud Plaut.Moſtel. *Peculî ſui prodigi,plagigeruli.* ſignat ſeruos, qui non ſe peculio volunt redimere.

11. SEPTIS.] Vult Seruius alluſum ad ſepta Campi Martij ſed præfero Beroaldi mentem Non nego ſepta illa Campi Martij, ſed eam alluſionem:nam loca omnia ſepimento vallata *ſepta* etiam dicuntur, talia ſunt ſtabula ouium, caprarum, boum. Columel. lib. 11. cap. 3. *locum, quem ſepire deſtinaueris.* M.Varr. lib. 1.Rei Ruſt. cap. 14. *Nunc de ſeptis, quæ tutandi cauſſa fundi, aut partis fiant, dicam* & lib.3.c.12.*ſeptum venationis* Virg.inf. *Hinc tibi,quæ ſemper vicino ab limite ſepes.* Hi,& ſimiles, ſimpliciter videntur locuti, & nulla neceſſitate referentur ad ſepta,& ouilia campi Martij.

12. PINGVIS.] Sic dicitur caſeus reſpectu habito ad bonitatem lactis,vnde conficitur. Col lib.7. c 8. *Is porrò,ſi tenui liquore conficitur,quam celerrime vendendus eſt,dum adhuc viridis ſuccum retinet: ſi pingui & optimo; longiorem patitur cuſtodiam.*

13. PREMERETVR.] Infra:*preſſi copia lactis.* Vſurparunt hanc phraſin alij,& credibile à Poeta. Sueton.Aug.c.76.*caſeum bubulum manu preſſum.* Calpurn. 2. Ecl. *Per totum niueus premitur mihi caſeus annum.* Pruden.Cathem. *Lac tenerum premitur calathis.* Plinius lib.20.c.14 loquens de mentha,ſic extulit:*denſare lac non patitur.* Plutarch.6.Symp. Quæſt. 10. ita, *τὴν πῆξιν ἐμποιεῖν τῷ γάλακτι: lac coagulare.* Oppian. lib.4.Cyn ita, *ταμίσῳ γάλα πηξάμενοι: coagulo lac compegit.* Premitur autem caſeus(ait Colum. dicto loco) ne ſit fiſtuloſus, ſi laxior habeatur in formis ſuis.

Premo,de caſeo.

14. VRBI.] Hic iam aperit,quod texerat verborum inuolucro:nam ſuppreſſo nomine Galateæ *vrbem* clarè nominat.

15. GRAVIS ÆRE DOMVM MIHI DEXTRA REDIBAT.] Catullus ante Virg.

Meiſque pinguis agnus ex ouilibus
Grauem domum remittit ære dexteram.

Virg.ipſe in Moreto: *Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibam.* Facit nonnihil illud Paulini Nat. 6. Felicis: *Quos grauis ære ſinus releuatur, egente repleto.* Sumit Poëta æs pro qualibet pecunia, ſicut Græci *χαλκόν*. Quod in vſu Latinis priſcis. Cuius rei argumento ſunt tritæ iſtæ locutiones:aſtringi, liberari, leuari,opprimi ære alieno: quibus capitur non æs ſolum,ſed & aurum argentumque,etiam ſignatum. Ita voces aliæ communitatæ etiam ſunt. Cum enim Demoſthenes,Orat.17.dixit,de ſeruis loquens, *ἀργυρωνήτους*, clarum eſt,illos non ſolùm emtos argento;ſed auro,aut ære,aut alio quolibet.

Æs pro qualibet pecunia.

Mel. Mirabar quid mœſta Deos Amarylli vocares,
Cui pendere ſua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat.ipſæ te Tityre pinus,
Ipſi te fontes,ipſa hæc arbuſta vocabant.

ARGVMENTVM.

Ex reſponſione Tityri conicit Melibœus cauſam triſtitiæ Amaryllidis.

EXPLICATIO.

FINGIT Melibœus, Romam triſtiſſimam fuiſſe, quamdiu abeſſet inde Maro. quæ magna laus Virgilij. Integra loci ſententia eſt. Mirabar

rabar ô Roma, cur tamdiu triſtis eſſes, iactaréſque ad Deos querelas tuas? cur etiam poma haberes pendentia adhuc ex arboribus, ita vt nemo ea pomorum iucunditate frueretur? & tandem intellexi, eam triſtitiam pro Tityro abſente eſſe, ea poma integra ſeruari illi: quem nimirum pinus, fontes, arbuſta inclamabant.

NOTÆ.

1. MIRABAR QVID.] Symm. lib. 4. ep. 75. *Mirabar quid eſſet rei.*

2. AMARYLLI.] Sunt qui hic legant *Galatea*. Nam aliter (inquiunt) ſententia eſt obſcura. Sed & proferunt codices veteres, calamo etiam exaratos. His non deeſt efficax ratio, nam Melibœus (vti apparet ex iſtius Eclogæ curſu) fingit ſe nihil ſcire de Auguſto, nihil de Roma: imò illi rei huius notitiã dat Tityrus. Ergo, qui nihil ſciuit de Roma, qui audiuit eius querelas? qui vidit eius poma? qui inclamantes arbores, fontes, arbuſta? Vt pugnant hæc contra Amaryllida, ita mirè quadrant pro Galatea, id eſt, pro Mantua, cuius querelas ſcire potuit paſtor Mantuanus. Et quidem, vt de re præſenti loquitur, & de agro Mantuano, quem habet ante oculos, cùm ait, *hæc arbuſta vocabant te.* Deinde, illa, *Tityrus hinc aberat*, faciunt pro Mantua, non pro Roma: nemo enim inde abeſſe dicitur, vbi nunquam fuit.

3. VOCARES.] Propriè, & ex forma Latij, in 4. Æneid.

—patrióſq; vocaui
Voce Deos.

In 5. *—Auxilioq; vocare Deos.*
2. Georg. *—Te libaqs Lenæe vocat.*

4. CVI PENDERE SVA PATERERIS IN ARBORE POMA.] Cur poma aſſeruantur Tityro? Fortè locutus Poeta ex eo more, quo amantibus dabantur poma. Itaque puella Amaryllis hæc ſeruat ſuo Tityro. Sed de hoc more alibi. Simplicius. Aſſeruantur poma Tityro ad eſum. Sed quid ſi alluſum ad morem veterum? Dabantur olim poma amatoribus, non ad eſum ſolum, ſed vt coronis quoque intexererent, & interſererent ad ornatum. Quem morem me docet Athen. lib. 2. ex Hipponacte & Alexide, quos ille aduocat ad rem longè aliam. Ait prior. Στέφανον εἶχον κοκκυμήλων, καὶ μίνθης: *Coronam habebam prunorum & menthæ.* Poſterioris longiora ſunt. Lege. Iuxta hoc ſententia erit: Mirabar, cui penderent poma ex arbore, neque legerentur; & tandem cognoui ea aſſeruari, vt penderent ex tuo capite ô Tityre. Addam occaſione huius quiddam aliud, quod ſcire intererit. Veteres vſi ſunt pomis in omnibus ferè rebus, quibus & roſis floribúſque. Huius rei quadruplex mihi argumentum. Primum, quod iam adduxi ex coronis, quæ & pomis, & floribus conſtabant. Alterum ex conſuetudine amantium, qui ſe non ſolum roſis ludibundi, ſed pomis etiam impetebant. De quo dicam ad illud 3. Eclog. *Malo me Galatea petit.* Tertium: Sepulchra non ſolùm floribus, ſed & fructibus arborum cumulabantur; quod, quia obuium, non conſector, & quia attingo in 9. Eclog. Quartum, mos triumphantium, & aduentantium Regum, atque Imperatorum, ante quorum pedes, & flores, & fructus iaciebantur. Pauſan. Meſſen. *Ariſtomenem Andaniam reuerſum acceperunt matronæ gratulabundæ, tænias in eum quacunque incederet, &, vt anni ferebat tempeſtiuitas, flores, & fructus iacientes.* & Athen. lib. 3. Πολλὰ μὲν κυδώνια μᾶλα τοῦ ἐρριπτον περὶ δίφρον ἄνακτι, πολλὰ δὲ μύρρινα φύλλα: *Multa mala cydonia ad currum Regis proiecerunt, myrti folia multa.* Poma eodē vſu quo flores.

5. IPSÆ.] Venuſtiſſimè hic poſita *ipſi, ipſæ, ipſa.* Eſtque pari venuſtate à multis luſum, quos alibi dabo.

6. ARBVSTA.] Sunt hæc loca arboribus cõſita. Sumuntur etiam arbuſta pro vitibus arbuſticis: ſunt hæ, quæ ſuſtinentur arboribus; vtique ex mente Turn. & Doctorum, vites maritatæ, ἄμπελοι ἀναδενδράδες.

7. VOCABANT.] Non minus hîc propriè in vſu amoris, quàm ſupra in vſu religionis: fuit enim hoc verbum vſurpatum in vſu blãditiarum. Voco, amatorum vox. Anacr. καλεῖ δ' ἑταίρην: *voce amicam.* Theoc. Idyl. 3. Παρκύπτοισα καλεῖς τὸν ἐρωτύλον; ἦ ῥά με μισεῖς, *inclinata vocas amatorculum, nunquid me odiſti?* Horat. 1. Ep. *ſponſum vocat.*

& 1. Carm. *O Venus Regina Gnidi, Paphique*
Sperne dilectam Cypron, & vocantis
Thure te multum Glyceræ decoram
Transfer in ædem.

Tit. Quid facerem? neque ſeruitio me exire licebat,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere Diuos.
Hîc illum vidi iuuenem Melibœe, quotannis
Biſſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petentis:
Paſcite, vt antè, boues pueri; ſubmittite tauros.

ARGVMENTVM.

Explicat tandem Tityrus, quis ille Deus ſit, qui ſibi libertatem dederit.

EXPLICATIO.

HÆc omnino animum impellunt, vt putem in ſuperiore verſu legendum *Galatea*, non *Amaryllis*. Vt dicat paſtor: Mœſta pro me erat Mantua, quòd hinc abeſſem, querebatur apud Deos, vocabant me pinus, fontes, arbuſta: ſed quid ego facerem? neque enim aliter exire poteram è ſeruitute, neque cognoſcere Diuos tam propitios alibi, quàm Romæ: itaque neceſſariò deſerenda mihi fuit Mantua, petenda Roma. Hîc, id eſt, Romæ vidi iuuenem illum penè vltra mortale faſtigium (Auguſtum ſignat, reſpondétque ad illa, *ſed tamen iſte Deus, quis ſit, da Tityre nobis*) cui quotannis facio ſacra menſtrua. Hic, ille iuuenis primus omnium voce oraculi plena reſpondit, vt vaccas, & tauros ad paſtum produceremus, vt faciebamus ante belli ciuilis turbinem.

NOTÆ.

NOTÆ.

Præſēs Deus, quis.

1. PRÆSENTES DIVOS.] id eſt, propitios fauentéſque Ita Horat. 2. Ep. *præſentia Numina ſentit.* Neque verò diſplicent, qui ſententiam detorquēt ad modum illum loquendi, quo *præſens* dicebatur is Deus, cui viuenti adhuc ſacra fiebant, is fuit Auguſtus. Ita capiendus Horat. 3. Carm.

Cœlo tonantem credidimus Iouem
Regnare: præſens Diuus habebitur
Auguſtus, adiectis Britannis
Imperio, grauibuſque Perſis.

Sic apud Tacit. lib. 15. ara, & fanum exuruntur, quę præſenti Herculi Euander ſacrauerat. Sed cur Diuos? Quia vnà cum Auguſto propitios quoque ſenſerat Principes alios, qui erant familiares Auguſti, Varum, Pollionem, &c. ita Horat. Sat. 6. lib. 2.

Quicunque obuius eſt, me conſulit. O bone, nam te
Scire, Deos quoniam propius contingis, oportet,
Nunquid de Dacis audiſti?

vbi *Deos* vocat familiares Auguſti. Et obſerua Virgilij proprietatem, *Diuos* dicit, non Deos. Nam Dij æterni ſunt: Diui facti, aſſumtique ex ipſis hominibus, qualis fuit Ennicis Auguſtus.

2. IVVENVM.] Erat iuuenis Auguſtus id temporis, quo hæc ſcripſit Maro; agebat enim annum quintum & vigeſimum plus, minus ve. Eundem intelligit 1. Georg.

Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete. Vide Albericum Gentilem.

3. BIS SENOS.] id eſt, dies duodecim. Turnebus capit ἱερὰ ἐμμήνια: *Sacra menſtrua,* quia fiebant menſibus ſingulis, de quibus mentio eſt apud Sophoc. Electra. Quæ Plato Leg. 8. vocat *δώδεκα ἑορτάς: duodecim celebritates.* Poſſit quiſpiam referre ad hæc facta illud Pind. Od. 5. Olymp. *βωμοὺς ἓξ διδύμους: aras ſex geminas.* Sed alia, credo, eſt mens Pindari. vide interpretes. Ceterùm ad hunc locum vtilis eſt Paſſeratij Nota, videlicet: Auguſtum coli ſolitum cum Laribus. Horat. 4. car. od. 5. ad Auguſtum: *Et Laribus tuum Miſcet Numen.* Atqui Lares menſtruis honoribus colebantur. Tibul. *Redderet antiquo menſtrua thura Lari.* Addo, ſignatè Poetam dixiſſe *fumant*, ad rem candem indicandam, quo verbo ſignat thus: nam thure Laribus ſacra fiebant. Prudens hymno 10. Periſtephan. *Fuliginoſi thure placantur Lares.* Sed ita hæc capias, vt non tantùm Auguſtum cultum putes vt Larem, ſed etiam vt vnum è cœleſtibus, quod ſuprà explicui ex ſacro eiuſdem.

Auguſtus cultus cum Laribus.

4. RESPONSVM.] Indicat Auguſti diuinitatem, nam reſponſa Deorum ſunt, & oraculorum.

5. PRIMVS.] Videtur euertere opinionem conceptam. Aiunt enim mediis aliis principibus, Mecœnate, Tucca, Varo, Pollione, patuiſſe Virgilio aditum ad domum, & familiaritatem Auguſti. Sed eſto hoc verum, euertit tamen, & principem locum dat Auguſto, quo extollat eius clementiam.

6. PASCITE.] Veteribus pro *paſcere* fuit *pecuaſcere.* Vetus inſcriptio:

Pecuaſcere Genuales, veturióſq, liceat.

Puer: vox blanditiarũ. & ſeruitutis.

7. PVERI.] Vox blanditiarũ, amoris, beneuolentię. Putet non malè aliquis trahi poſſe hanc vocem hoc loco ad ſignandam ſeruitutem. Nam ſerui olim dicebantur pueri. Homerus 21. Il. dixit de ſubulco, παῖδα ζυφορβόν. Inde Latinis in vſu ſunt ſeruorum iſta nomina, Marcipor, Publipor: idque ex vſu Laconum, & Dorienſium (ait Albericus) qui pro παῖς dicebant πόρ. Adducit idem verba iſta legis: *Pueri appellatio tres ſignificationes habet: Vnam, cùm omnes ſeruos pueros appellaremus: alteram, &c.* Quid, quod S. Ambroſius, lib. 1. de Abraham cap. 9. locum iſtum Virgilij apertè accipit de ſeruitute.

8. SVBMITTITE.] Seruius: (Iugo ſcilicet, ad arandum.) Non diſplicet. Sunt qui referant ad propagationem taurorum. Hanc non negem, ſed hoc loco illa eſt parum opportuna. De ea ſignificatione alibi. Ego Poetam explico *ſubmittite*, id eſt, producite ad paſtum tauros. Hoc enim quadrat cum ſuperiore ſententia, *paſcite boues*, vt dicat, & vaccas & tauros produci poſſe ad paſtum. Et quidem eo ſenſu Lucret. accipit, lib. 1.

—tibi ſuaues Dædala tellus
Submittit flores,

profert, producit. & Seneca in Oedip.

Latus Cytheron pabulo ſemper nouo
Æſtiua noſtro prata ſubmittet gregi.

Quod à Græcis ſumtum, nam Pind. Od. 9. Pyth. χθὼν ἱερὰ φύλλ' ἀναπέμπει: *Tellus verna folia ſubmittit.* Liban in Progymn. pari verbo, γῆ ἀνίει τὸ ἄνθος.

Mel. a Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt,
Et tibi magna ſatis, quamuis lapis omnia nudus,
Limoſóque palus obducat paſcua iunco.
Non inſueta graues tentabunt pabula: fœtas
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
b Fortunate ſenex hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe leni ſomnum ſuadebit inire ſuſurro:
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab vlmo.

ARGVMENTVM.

Connumerat Melibœus felicitates Tityri, diuidens in bonum, vtile, & delectabile.

EXPLICATIO.

a PRÆCLARE poſt reſponſum Auguſti, aſſerentis Tityrum in libertatem, ſequitur gratulatio

tulatio Melibœi, commendantis præſtantem fortu- A nam Tityri, quaſi has tantas & tam magnas felicitates, vnico ſuo verbo Auguſtus confecerit. Diuidit has felicitates Melibœus in duplex bonum, vtile, & delectabile: vtilitas abſoluitur tribus bonis, delectatio pluribus. Ergo ait. Fortunatus es, quia manebũt tua rura; & illa, quamuis lapide & limo plena, tibi ſatis ſuperque erunt ad victum: quia graues tuæ, id eſt, oues, quæ adhuc geſtant fœtum in vtero, nõ tentabuntur inſueto pabulo: quia fœtæ, id eſt, quæ iam peperere, non lædentur a vicino pecore malis, id eſt, noxiis, mortiferis contagiis.

ᵗᵇ Sequuntur bona delectabilia quinque. Captabis algorem inter flumina & fontes, dormies ad ſuſurros apum, frueris voce tui frondatoris, palumbium B raucedine, turturum gemitu. Omnia clara ſunt, præter verſus tres de ſomno ad ſuſurros, quos verſus tyroni ſic elucido. Hinc, id eſt, alia ex parte, ſepes, quæ eſt tibi ab limite (*desde el linde*) vicino fluminibus, ſuadebit tibi inire ſomnos, leui apum ſuſurro; nam ſemper ea ſepes depaſta eſt florem ſalicti ab apibus Hyblæis (Siculis) id eſt, ſemper habet ſalicti florem depaſtum ab apibus.

N O T Æ.

1. FORTVNATE.] Aduertit Germ. videri Poëtã proprie vſum hoc epitheto, cum ſecunda fortuna reſpiciat externa bona, diſcernente eam à felicitate, Ariſtotele lib. Polit. 7. nam rus, fœtæ, & fœtarum ſanitas, externa omnia ſunt. Sed videtur quoque potuiſſe Poëta reſpicere ad terminum modúmque, quem ſuæ cupiditati fecerat Tityrus, parto iam quod ſatis erat ad vitam, & vni tantùm intentus fruitioni rerum, dicente Seneca, Epiſt. 12. *Iucundiſſima eſt ætas deuexa iam, non tamen præceps. & illã quoque in extrema regula ſtantem iudico habere ſuas voluptates, aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt cupiditates fatigaſſe, ac reliquiſſe.* Extrema hæc Senecæ regula (ne hoc impediat nouitiũ lectorem) referenda eſt ad illam, quæ è creta fiebat ad metas Circi. De qua loquor 5. Æn.

2. SENEX.] Nunquam hic de Virgilio, niſi vt de ſene, loquitur, ex Nota, quam iam dedi, ita ſupra: *barba candidior, libertas ſera, longo poſt tempore.*

3. QVAMVIS LAPIS.] Apparet ex hoc loco (Nota eſt Turn.) Maroni eam fuiſſe agri partem, quę neque frumentaria eſſet, nec paſcuis commoda: cùm & nudo lapide tegeretur, & ea paſcua palus obduceret iunco, & limo. Seruius ait, a monte vſque ad lacum, & inde vſque ad arborem quandam illius fuiſſe poſſeſſionem. Id, credo, elicit ex verſibus illis, qui habentur 9. Ecl.

Certè equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vſque ad aquã, & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcam.

Quo tamen loco idem Seruius aquam Mincij fluminis explicat, non lacum alium.

4. PASCVA.] *Paſcua, & paſcere* non à pecore deduci: Cæl. Scaliger, ſed antimimos phallophoros olim perſonatos non fuiſſe, tantum fuligine oblitos, & amictos agninis pellibus, quæ in carmine Saliari dicuntur peſcia, vnde paſcua.

5. GRAVES.] Diſtinxi *graues* à *fœtis*: vt graues ſint, quæ geſtant partum in vtero; fœtæ, quæ iam pepererunt: & ſententia ſit, tam prægnantes, quàm quæ iam peperere, tutas eſſe ab omni incommodo. Illo modo vtrunque Virg. 1. Æn. *Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.* & in 6 de Durateo: — *armatum peditem grauis attulit aluo.* Quem ideo Græci ἔγκυον, id eſt, *prægnantem* dicunt. Hæc ſane exempla indicant fœtum latẽtem adhuc in vtero. Sed & Lucret. lib. 4. dixit *ingraueſco*, pro, in vtero geſtare incipio. Tranſeo ad fœtas, quæ bonis Auctoribus dicuntur illæ, quæ iam leuatæ ſunt partu, quod & Turn. admonuit. Virg. 8. Fœtæ oues, quæ.

Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam, geminos huic vbera natos.

Vbi cum *fœtam* dicat, editos iam natos addit. Lucan. lib. 6.

— *aut cum turgentia ſucco*
Frontis amatricis ſubducunt pignora fœtæ.

Vbi loquitur de equabus, quæ edito partu carunculam illorum auellunt a fronte. Sed & in Sacris lib. 1. B Reg. cap. 6. vaccæ fœtæ ſunt, quæ iam pepererat, vt clare liquet ex cõtextu. Hæc ſic explicui, quia commodior viſa eſt ſententia iſto & grauiũ, & fœtarum complexu: non, quòd eam in opinionem aſſerentium fœtas ſemper dici de illis, quæ peperere; nunquam de his, quæ habent fœtum in vtero. Hoc enim falſum. Nam 1. Æn. (*loca fœta Auſtris*,) ſunt loca grauida. & 2. machina equi Troiani dicitur *fœta armis*, id eſt, grauida, vt liquidum. Paulin. Epiſt. 34. loquens de arca Noë fluctuante, nec dum liberata ſuo onere: *fœta mundi ſeminibus arca.* Iſid. lib. 10. Etym. *fœta, prægnans.* Scio, raram eſſe hanc acceptionem. Sed non video, qui poſſim negare ex illo Virgilij iam adducto, *loca fœta Auſtris.* & *machina* C *fœta armis.*

6. NEC MALA VICINI PECORIS CONTAGIA LÆDENT.] Ex hoc verſu, atque etiam ex illis eiuſdem Vatis 3. Georg.

Continuo culpam ferro compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.

Formam adagij eliciebam hanc: *contagium à vicino pecore*, qua ſignificatur damnum proueniens ex alicuius malo conſortio. Ad hanc formam alluſit Ouid. 2. Rem. Contagium à vicino pecore.

Si quis amas, nec vis, facito contagia vites:
Hæc etiam pecori ſæpe nocere ſolent.

Horat. in Epod. Od. 16. loquens de Inſulis Fortunatis inter magnas felicitates ponit: *Nulla nocent* D *pecori contagia.* Colum. lib. 1. cap. 3. multa in eandem ſententiam loquitur, & adducit Græcum verſiculum. Μὴ δ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη: *Non bos periret, niſi cui nequam vicinus.* Et c. 5 lib. 7. *Cum & alia pecora, tum præcipuè oues contagione vexentur.* Non hinc abit illud Iuuen. Sat. 2. *vuaque conſpecta liuorem ducit ab vua.* Plato lib. 5. Legum ſignatiſſimè loquitur ad adagium meum: Πᾶσαν ἀγέλην ποιμὴν καὶ βουκόλος, τροφεύς θ' ἵππων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα παραλαβὼν, οὐκ ἄλλως μήποτε ἐπιχειρήσει θεραπεύειν, ἢ πρῶτον μὲν τὸν ἑκάστῃ προσήκοντα καθαρμὸν καθήρῃ τῇ ξυνοικίᾳ, διαλέξας δὲ τά τε ὑγιῆ, καὶ τὰ μὴ, καὶ τὰ γενναῖα, καὶ ἀγεννῆ: *Paſtor, bubulcus, alter equorum, cæterique, quibus greges ſunt curæ, non prius curant, quàm ſingulis conuenientem purgationem adhibeant, ſeparantes ſana pecora ab ægrotis,* E *generoſa ab ignauis.* Signatiſſimè (inquam) ad adagium, nam hoc exemplum transfert ad ciuilem adminiſtrationem. Manlius etiam Conſul apud Liu. lib. 38. in oratione ad milites ita loquitur cum alluſione ad hanc rem: *Vobis, me hercle, Martis viris cauenda ac fugienda quamprimum amœnitas eſt Aſiæ. tantum hæ peregrinæ voluptates ad extinguendum vigorem animorum poſſunt, tantum contagio diſciplinæ moriſque accolarum valet.* Cum alluſione (inquam) ad rem ruſticam, nam ſi quis legat ſuperiora Manlij, inueniet totam orationem conformatam ex metaphoris rei ruſticæ, nimirum ex frugibus, & pecudibus.

Rectiſſimè dixit Philo lib. de Perfugis. Βλαβερὸν γὰρ αἱ μετὰ ἀνοήτων συνουσίαι: *Nocet conuictus & conſuetudo cum inſipientibus.* Et in Politico, αἱ τοῖς πονηροῖς συζῶντες ἀπομάττονται τῆς ἐκείνων κακίας: *Qui cum malis unà viuūt, affricant ſibi eorum maliciam.* iterum: Περὶ ἀνδρείας τὸ γὰρ ἑτέρου κακὸν τούτοις ὁ πλανὸν ἀναμαξάσθαι φιλεῖ: *Facile enim ſerpit vitiorum contagio.*

7. MALA-CONTAGIA.] Explico *noxia.* Vt 3. Georg. *malus anguis.* Et in Horat. Epod. *malas dapes,* Canidiæ veneficæ. Nam quæ venenata ſunt, & inficiunt, dicuntur noxia, & mala. ita 2. Æn. de angue: *mala gramina paſtus.* id eſt, noxia.

8 INTER FLVMINA NOTA.] Padum, Mincium, alia item. Quadrant iſta cum his, quæ iam dicta, ideo locus hic accipere poteſt illuſtrationem à Plutarcho l.b. Vtrius maior vtilitas, aquæ, an ignis? Memineris iuxta declarationem Turnebi, Maronis agrum fuiſſe neque frumentarium, neque paſcuis commodum. Huius itaque tam infructuoſæ terræ cauſſa frigus algorque fluminum. Verba Plutarchi ſunt. *Plantæ namque, & fructus non maior, ſed aliubus fundis modo: quippe aqua algida minus, aut nulla ex parte feraces ſunt.* Non nego, arua ſita ad fluminum lapſus eſſe fœcunda: ſed dico (quod etiam liquet ex Plinio) ea flumina debere eſſe tum tepida, tum horrore Syluarum carentia: nam Syluæ locum præbent algori, negant feracitati: ideo hæc loca magis ad voluptatem apta, quàm bona ferendis frugibus.

Fontes ſacri. 9. FONTES SACROS.] Ideo ſacri fontes, quia illis putabantur præſidere Numina. Horat. de fonte Blandusiæ 3. Carm. *Cras donaberis hœdo.* Ab hac religione factum, vti veteres ad caput fontium ſtipem iacerent, quæ etiam Diis dabatur. Quod de Nilo ſcribit Seneca 4. Quæſt. Et de Clitumno alter Plin. lib. 8. Epiſt. Cùm verò multis Sacræ eſſent aquæ, fontes, flumina, ſed vnis potiſſimum Perſis ex religione ſua. Herodotus lib. 1. loquens de Perſis, σέβονται ποταμοὺς τῶν πάντων μάλιστα: *colunt flumios omnium Numinum maximè.* Eò proceſſit apud illos ſuperſtitio, vt in fluuios neque immingerent, neque inſpuerent, neque in illis manus abluerent, quod expreſsè ibidem ait Herodotus. Paria refert Strabo lib. 15. his verbis. εἰς ποταμὸν δ' οὔτ' οὐροῦσιν, οὔτε νίπτονται Πέρσαι, οὐδὲ λούονται, οὐδὲ νεκρὸν ἐμβάλλουσιν. Explicata hæc iam: tantum addidit, *neque mortuos immergunt.* Apud Romanos etiam viguit hæc ſuperſtitio, Cic. 3. Nat. *Itaque & fontis delubrum Maſſo ex Corſica dedicauit.* Ad Virgilij verba fortè aſpirarunt Iuuen. & Martial. ille Sat. 3. *Nunc ſacri fontis nemus.* hic Ep. 57. lib. 4. *— ſacri fonte, & littora ſacra.* Sed proximior Horatius lib. 1. Od. 1. nam de ſomno quoque, *—nunc ad aquæ lene caput ſacræ.* Lege Luyſinum, lib. 1. Parerg c. 11.

10. FRIGVS CAPTABIS OPACVM.] Capias hîc *frigus* pro algore quodam, qui ad voluptatem, non ad moleſtiam. Dixit *captare frigus* Græca æmulatione, nam Xenophon Oeconom. αὔρας θηρεύων μαλακάς: *Auras venans leniculas.* Ita & Calpur. 5. Ecl. *ſomnos captare.*

11. HINC TIBI QVÆ SEMPER.] Adhibeo Notulas, vt meliùs explicentur atque illuſtrentur tres ſequentes verſus. Prima eſt. Ad ſepem apiculæ conſtituuntur: præclarè, vidit hoc Iulius Pōponius: ſolebant enim aluearia ad ſepes & maceries poni, vt vis ventorum vitaretur. Altera. Hyblæum mel Siciliæ, ab Hybla monte eius Inſulæ, celeberrimum eſt. Strabo lib. 6. τὸ δὲ τῆς Ὕβλης ὄνομα συμμένει διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ὑβλαίου μέλιτος: *Hyblæ nomen remanet propter Hyblæi mellis præſtantiam.* Lege Plin. lib. 11. cap. 13. Poſuit verò Poeta ſpeciem pro genere, nam hæc in Italia ſcribi finguntur, non in Sicilia. Tertia. Somnus commodè ad fontes & flumina inducitur, ſaltem indicatur: nam algor aquæ, & nebulæ inde excitatæ, faciliùs ſenſus occupant, trahuntque ad ſomnos. Patem voluptatem habes in Theocr. Id. 8. ἁδὺ δὲ τῷ θέρεος παρ' ὕδωρ ῥέον αἰθριοκοιτεῖν: *Dulce eſt ſub dio dormire apud aſſluens fluentem aquam.* In Horatio Od. 2. Epod.

Fontéſque lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leues.

Repetit hanc voluptatem & 3. Carm. & 1. Ep. Inde illuſtro Val. 8. Argon. *perculſus inde ſoporis.* & Ouid. 11. Met. in deſcriptione domus ſomni

—nebulæ caligine mixtæ
Exhalantur humo.

Illud, *nube ſoporis,* dixit etiam Claudian.

Quarta. Obſeruandus lepor, *ſemper* eſt tibi ſuſurrus apum, & ideo *ſæpe* dormies. Ex duobus verſibus Virgilij factus ille Auſonij in Epiſt. *Hyblæis apibus ſæpes depaſta ſuſurrat.* De voluptate ſuſurri apum Syneſ. epiſt. 148 τῶν μελιττῶν ὁ βόμβος εἰς ἡδονὴν λέγω, ὁ δὲ μὴ παραμουσόν μουσικά: *ſuſurrus apum ad voluptatis rationem nulla cedit Muſicæ.*

12. FRONDATOR.] Turn. accepit frondatorem, qui arbuſta amputat, & incrementa vitium. Sed non vitium ſolùm, ſed arborum quoque amputator eſt, ideo Plinio *arborator* dicitur: notauit Iunius. Græcis φυλλοτόμος, ἀναδενδρίτης.

13. RAVCÆ PALVMBES.] Plin. lib. 10. c. 34. hāc raucedinem ſic exprimit: *plenum querela gutturi.* Monet verò Turnebus, Eclogæ huius argumentum fingi æſtiuo tempore: inde captatio frigoris, inde Tityrus recubat ſub fago ad propulſandū æſtum. Idem itaque tempus hîc inducitur palumbium gemitu. Plin. l.b. 18. cap. 28. *Palumbium vtique exaudi gemitum, tranſiſſe ſolſtitium caueto putes, niſi cùm incubantem videris palumbem.*

14. GEMERE] Gemitus maxima eſt nota turturis. Theoc. Idyl. 7. Κορύδοι καὶ κόρυδοι, καὶ ἀκανθίδες ἔστενε τρυγών: *Canebant corydi, & acanthides, gemebat turtur.* Martial. lib. 3. Epig. 57. *Gemat hinc palumbus, inde cereus turtur.* Caſſiod. 5. Var. *gementium turturum caſtiſſimum genus.* Vetus inſcriptio Iſacij viri Armenij in templo Sancti Vitalis: Τοῦτο θανόντι κλεινῶς ὁ συμβίῳ Σωσάννα σώφρων, τρόπῳ σεμνῆς τρυγόνος συνεχῶς στενάζει ἀνδρὸς στερημένη: *Eo mortuo glorioſè contubernalis Soſanna modeſtiſſima mulier more caſtæ turturis aſſiduè gemit viro priuata.* Sanctus Epiphanius in Serm. de laudibus virginis, ore Pici interpretis: *Eſaias Propheta turturis more gemebundo ſubmurmurat.* Ex nota turturis ſcias ſignificari æſtatem, nam Ariſtot. lib. 8. hiſtor. Animal. cap. 3. τρυγὼν δὲ τοῦ θέρους (φαίνεται) τοῦ δὲ χειμῶνος ἀφανίζεται: *turtur æſtate apparet, latet hyeme.* Reliquæ notæ, quas hîc dat Vates, ducunt nos ad ætatem, autumnum: aliquæ ad ver: nullæ ad hyemem. Palumbes certè ad ver, ſcribente eodem Ariſtotele lib. 9. cap. 49. palumbem verno tempore incipere ſuum gemitum. Et notandum, hunc gemitum dici ab Ariſt. φωνὴν & στεναγμός. Sed hic gemitus ad æſtatem vſque protenditur, quod iam ex Plinio indicaui. Gemitus nota turturis.

15. AERIA.] Concordat cum vlmo, eſt enim hoc attributum arborum. Virg. 3. *Ac ſi quercus.* & 9 *quales aëriæ Conſurgunt geminæ quercus.* Martial. lib. 12. Epigr. 50. *Daphnonas, Platanonas, & aerios Cypariſſos.* Lucan. lib. 3. *aeriam ferro proſcindere quercum.* Virg in Culice: *Aerios nemorum tractus, ſiluaſque virentes.* Seruius aliter concipit, videl cet, *turtur aeria.* Quem ſequitur Rhodig. lib. 26. Lect. Ant.

Ant. Defendi poteſt Seruius, nam Poëta ipſe 3. Ecl. *aeria palumbes.* & 1. Georg. *Aeriæ fugere grues.* & Lucret. lib. 1. *Aeria volucres.* Manil. 5. *aerias volucres.* Apoll. 2. de Harpyiis ἠέριαι. Nonn. 1. ἠερίης ὄρνιθας. Sed certè, cùm hoc epithetum & arborum & auium ſit, inclinem in priora illa: quæ enim neceſſitas, vt menſus carminis defendatur pentemimeri? vt vult Cælius. Deinde ducor exemplis prioribus. Studioſè enim multa congeſſi ad ſententiam meã firmandam.

Tit. 60. Antè leues ergo paſcentur in æthere cerui,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces,
Antè pererratis amborum finibus exſul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germània Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.

ARGVMENTVM.

Auguſti benefactoris ſui memorem ſe fore pollicetur Tityrus, adiectis impoſſibilibus, ſi tamen Princeps animo excidat.

EXPLICATIO.

SEQVITVR Tityri conteſtatio, & deuinctio quædam, qua ſe obſtringit fore, vt in perpetuum non obliuiſcatur beneficiorum Cæſaris, quam cõcludit ex cõnumeratis à Melibœo. Perinde ac ſi dicat: Enumeras ò Melibœe bona vtilia, bona delectabilia, quæ me ſequantur ex meo Principe; ergo, ante cerui paſcentur in æthere, piſces erunt extra mare vndis cedentibus; ante Parthus exſul pererrata Germania bibet Ararin, Germani Tigrim pererrata Parthia, quàm excidat vultus Cæſaris è pectore; erit imago illius in medio mei.

NOTÆ.

1. ANTE LEVES ERGO.] Adynata hæc frequentiſſima ſunt Poetis Latinis, & Græcis. Stat. 7. Theb.

Ante hæc excuſſa frondeſcat lancea ferro:
Inachus antè retro, noſterque Achelous abibunt.

Seneca in Thyeſte:

—citò vias prius
Perfundet Arctos pontus, &c.

Auctor Dirarum, aliqui attribuunt Virgilio:

Ante lupos rapient hædi, vituli antè leones:
Delphini fugient piſces, aquilæ antè columbas:
Et conuerſa retro rerum diſcordia gliſcet.

Peperci infinitis. Ex Græcis adducam duos. Ruffin. in Epigram.

Βοσκήσει δελφῖνας ὁ δενδροκόμος Ἐρύμανθος,
Καὶ πολιὸν πόντου κῦμα θοὰς ἐλάφους.
Veloces ceruos pelagi prius vnda tenebit:
Delphinos piſces itque Erymanthe prius.

Placuit inuerſio in verſione. Philippus Epigramma compoſuit in laudem Homeri, cuius initium, ἀστέρας ἄστρα τάχιον ἀποσβέσει, &c. Cuius Epigrãmatis Henr. Stephanus in libello de Homeri laudib. quatuor affert verſiones, quibus ſi voles, addas hanc meam:

Aſtra ſinent primum cœlo fulgere ſereno,
Nec ſolito ardeſcent lumine Solis equi.
Dulceſcet primum mare, & experietur aratrum,
Efferet è tumulo mortuus antè caput.
Gloria quam Magni pereat diuina Poetæ
Mæonidæ, cuius fluxit ab ore melos.

2. ÆTHERE.] Sic legunt omnes ſententia ſatis commoda, ſi tamen veterum codicum iuuaret auctoritas, libentiùs legerem *æquore.* Videtur enim Poëta maluiſſe opponere terras mari, quàm cœlo. Nam, cùm Poëta mox dicat, priùs piſces, qui maris ſunt, habitaturos terras; videbatur nunc dicturus, ceruos, qui terrarum ſunt, maria habitaturos. Iuuant alij, qui res maris opponunt rebus terrarum, & res terrarum rebus maris. Nemeſ. 1. Ecl.

Nàmque prius ſiccis Phocæ naſcentur in aruis,
Hirſutúſque freto viuet leo.

Seneca in Hercule Oetæo: *Antè naſcetur ſeges in profundo,* & reliqua.

3. NVDOS.] Quia piſces dicuntur tegi aquis. Eſt, credo, in Ouid. de monſtris maris: *Quæque teguntur aquis.*

4. PERERRATIS AMBORVM FINIBVS.] Hoc valere Græcum ἐναλλὰξ Turnebus notat, vt pererret Germanus Parthorum, Parthus Germanorum fines. Hic ego obſeruo proprietatem Poetæ in nullo deficientis. Signatè dixit *finibus*, nam hi duo fluuij ſunt pro terminis terrarum, quas præterfluunt. De Arare Cæſ. 1. Gall. *Flumen eſt Arar, quod per fines Æduorum, & Sequanorum in Rhodanum influit.* Neque dubium, quin Rhodanus, & Arar, qui in eum influit, ſint ad extremam Galliam ante Germaniam. Rem hãc claram facient deſcriptiones. De altero apertè ait Plin. lib. 6. c. 27. Parthiam ab occidenti Tigri terminari.

5. AVT ARARIM PARTHVS BIBET, AVT GERMANIA TIGRIM.] Videtur Seneca æmulatus Virgilium in Medea:

Nil, qua fuerat ſede, reliquit,
Peruius orbis. Indus gelidum
Potat Araxin:
Albin Perſæ, Rhenúmque bibunt.

Eſt etiam aliquis ſapor ad Virgilium in his Lucani lib. 7.

— Tyris qui Gadibus hoſpes
Adiacet, Armeniúmque bibit Romanus Araxin.

Et in his lib. 10.

— Ignotos miſcuit amnes
Perſarum Euphratem, Indorum ſanguine Gangem.

Et in hoc Claudiani de Bell. Getico: *Irriget Ægyptũ Tanais, Mæotida Nilus.*

6. ARARIM.] Dictus hic fluuius παρὰ τὸ ἁρμόζεσθαι: *coniungi.* Auctor eſt Calliſthenes lib. 13. τῶν Γαλατικῶν, his verbis. Ἄραρ ποταμός ἐστι τῆς Κελτικῆς, παρὰ τὸ Ῥοδανῷ ἡρμόσθαι, τὴν προσηγορίαν εἰληφώς: καταφέρεται γὰρ εἰς τοῦτον κατὰ τὴν χώραν τῶν Ἀλλοβρόγων: *Arar fluuius eſt Celtarum, ſic dictus, quod Rhodano coniungatur: in hunc enim fertur ad fines Allobrogum.* Et alij. Vide Plin. lib. 3. c. 4. & omnes Geographos. Inde horum fluminum confluentes multis ſcriptoribus celebrantur. Araris etymon.

7. TIGRIN.] Dictum à velocitate omnes ſcribunt. Addunt argumentum, nam ſagitta lingua Parthorum Tigris quoque dicitur. Alij referunt etymologiam velocitatis ad beſtiam cognominẽ. Hieronym. de Locis Hebraic. *Tigris vocatur hoc nomine propter velocitatem, inſtar beſtiæ nimia pernicitate currentis.* In tabulis etymon huius fluminis inueni hoc. Tigris fluuij etymon.

Obiecto à nouerca furore Liberum vagum ad amnem hunc perueniſſe, qui tum Sylis appellabatur: quem cùm non auderet tranſire, tigrin feram diuini- A tus aſtitiſſe, & Deum dorſo ſubleuatum in vlteriorem ripam tranſtuliſſe: ex eo, & feram receptam in tutelam Liberi, & id nominis fluuio manſiſſe.

Mel. [a] At nos hinc alij ſitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuiſos orbe Britannos.
[b] En vnquam patrios longo pòſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas?
[c] Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en, quò diſcordia ciues
Perduxit miſeros; en, queis conſeuimus agros.
[d] Inſere nunc Melibœe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non me paſcente capellæ
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.

ARGVMENTVM.

Amplificat Melibœus exſilij ſui deformitatem à locis, in quæ iturus, quæ relicturus: dolet poſſeſſionum ſuarum futuros dominos: abiicit curam rerum, quæ ſibi vtiles & delectabiles.

EXPLICATIO.

[a] RECVRRIT ad miſerias ſuas Melibœus, & replicat infortunia: nam ſicut ſuprà dixerat, tu recubas ſub fago cantillans, & luſitans, nos relinquimus, & fugimus patriam: ita hic poſt longas felicitates Tityri iterum ſuas infelicitates renarrat, & C exſilium, quò ipſe iturus, & omnes, qui cum illo. Ergo ad commouendum affectum, & ſparſi exilij deformitatem amplificandam, tres orbis partes inducit (hæc enim eſt ſingularis noſtra explicatio, tu alios, ſi lubet, ſequere) in quas ipſe & alij ituri. Africam clarè ponit, in Creta Europam comprehendit, in Scythia Aſiam: Scythia enim duplex, Europæa & Aſiatica, & cùm apud alios, tum apud Herodotum mentio eſt Scytharum Aſianorum. Et Anaſtaſius Epiſcopus Nicænus, in Quæſtionibus Scripturæ, ait, omnem tractum Borealem communi vocabulo dici Scythiam. Pergo. Sed adhuc vt exſilij ſui luctū D exaggeret luculentiùs, non contentus ipſo orbe, extra orbem vagatur, & Britannos ſe petiturū dolet, qui opinione mortaliū diuiſi toto orbe putabantur. Poſſis etiá ſimpliciùs exponere Poetam, vt non tam intelligat tres orbis partes, quàm gentes quaſcūque feras, diſſitas, barbaras. Vti explicet hunc locū Ioannes Camertes, in promtu eſt in Comm. ad Solinum.

[b] Tres ſequentes verſus non explico, vt vulgus ſolet, & communes interpretes, qui hîc per ariſtas, meſſes intelligunt: per meſſes æſtates: per æſtates annos. Aliter viſum Germano viro doctiſſimo, quem E ſequor. Nam cum Poeta prius dixerit indefinite, *longo poſt tempore*, repugnat quod ſequitur, *poſt aliquot ariſtas*, quæ locutio rem contrahit ad breue, & quodammodo definitum tempus. Nam ſi *vnquam, nec longo pòſt tempore*, quomodo *poſt aliquot annos*? Deinde hæc locutio, *multæ ariſtæ elapſæ ſunt*, pro *multæ æſtates*, inepta videtur, nec viſitata: ac ſi quis diceret, *racemi* B *multi elapſi ſunt*, pro *multi autumni*. Nec me mouet dici à Claudiano de 4. Conſul. Honor. *decimas emenſus ariſtas*, pro decem annos. Ergo vult Germanus particulam *poſt* tantùm notare ordinem temporis, vt dicat paſtor: Vnquam ne admirabor in agro meo quondam florenti, raras tantùm, & aliquot poſtea ariſtas exſtare? Quaſi dicat, nunquam, nec lōgo pòſt tempore, videns patrios fines, videns culmen pauperis tugurij congeſtum è ceſpite, videns regna mea, admirabor raras tātummodo ariſtas exſtare. *Clarius.* Nunquam mihi dabitur hoc, quod leue eſt, vt poſtea videam, vt poſtea admirer agelli mei deformitatem. Præſumit videlicet, nunquam ſe rediturum ad patrios fines, ad culmen, ad regna: ac perinde nun- C quam poſtea admirabitur rariuſculas ariſtas.

[c] Sententia trium verſuum ſequentium firmat omnino explicationem ſuperiorem. Queritur enim paſtor, agrum ſuum & culta noualia deformanda ab impio milite, ſuas ſegetes deuaſtandas à barbaro: quod nihil eſt aliud, quam paucas ariſtas ſuperfuturas. Nam, cùm miles, cùm barbarus in agro dominētur, quid ſperandum? Hanc tantam agri ſui vaſtitatem conſicit in bella ciuilia, & diſcordiam ciuium.

[d] Poſt tot commemorata infortunia abiicit iam rerum omnium curam: latet enim in primo verſu ſpecies Ironiæ. Quaſi dicat, nec pyros inſere, nec vi- D tes pone deuaſtandas a barbaris. Mox capellas à ſe dimittit, quaſi iam nunquam viſurus, carmina etiā, ad quorum cantilenam ſolebat capellas paſcere. Tu lector mentem Poetæ aduerte. Diuiſerat Melibœus bona Tityri, in ea, quæ ad vtilitatem & voluptatem pertinentiam hæc eadem ſibimet negat. Vtilitatem, cùm capellas à ſe abiicit, curam pyrorum, & vitium: voluptatem, cum carmina, delectationémque illam, quam paſtor accipit ex pecore, ſiue pendente ex rupibus, ſiue paſcente è frutetis.

E NOTÆ.

1. NOS HINC ALII.] Ductum ex Græco fonte, monet Germ. neque enim ſemel eſt apud Demoſthen. ἡμεῖς ἄλλοι.

2. SITIENTES.] Opp 4. Cyn. Libyæ vocat διψάδα γαῖαν: ſiticuloſam terram. Eandem item ἀνυδροτάτην χώραν: ſicciſſimam regionem. & ſuprà πολυδίψιον

νέφελον εἶναι. Eumenius Rhetor: *Libyæ arua ſitientia.* Manil lib. 4.

Pœnus arenoſis Afrorum puluere terris

Exſiccat populos. Syneſ. epiſt. 67. διψηρὰς Λιβύας. Inter Africæ etymologias, illa Matthiæ Bergij ad hanc rem pertinet, qui ab Hebræo *Apher*, quæ vox puluerem ſignificat, Africam deducit. Plura his inuenies apud Rittershuſium in Oppianum. Tantum te moneo, in ſancto Hieronymo ſæpe legi aphar, non apher, ita in lib. Quæſt. Hebraicarum in Geneſin, & alibi.

Africæ etymon.

3. CRETÆ.] Quæ hic Seru. ſcribit de Creta, vni, quod ſciam, placet Franc. Florido Sabino, lib. 1. Suc. c. 6. nulli præterea docto.

4. RAPIDVM.] Vſi hoc epitheto multi, ante & poſt Virgilium. Ipſe in 5. *rapidum Simoenta.* & in 11. *rapidum ſuper amnem.* Attius Epigonis: *rapidum flumen Inachi.* Alij legunt: *rapidas vndas Inachi.* Lucr. 1. *rapidos tranant amnes.* Plaut. Menech. *ingreſſus fluuium rapidum.* Seneca in Theb. *rapidus Iſmenus.* Opp. 2. Ven. fluuium vocat ἐπιλύγιον, & Apollon. 2. Arg. ὠκυβόλον ποταμόν.

Oaxis fluuius.

5. OAXEM.] De Oaxe Cretæ rara mentio apud veteres. Nobis ſatis eſſe debet auctoritas Virgilij, qui, niſi aliunde ſciret, non diceret: perierunt ſane multa veterum monumenta, vnde ille doctrinam ſuam hauſit. Virgilium ſequuntur docti quique, Politianus in Miſcellaneis cap. 37. Brodæus in ſuis lib. 1. c. 39. præterea Hermolaus, Agricola, & alij, qui hunc fluuium conſtituunt in Creta, non in Meſopotamia, cum illis, qui Virgilium reprehendunt. Accedit argumẽtum ab Apollon. 1. arg. qui ait: Cretam dictam Oaxida, & conjectura eſt, ſic dictam à fluuio. Verum eſt, Seruium dicere, hoc nomen ab Oaxe conditore emanaſſe in Cretam. Sed Vibium audio, qui Oaxem numerat inter Cretæ flumina, *a quo* (inquit) *initas Oaxia.* Addo ego, & inſula. Imò hæc potius, vt conſiſtat Apollonij ſententia, cuius verſus ſunt lib. 1.

Δάκτυλοι Ἰδαῖοι Κρηταιέες, οὕς ποτε Νύμφη
Ἀγχιάλη Δικταῖον ἀνὰ σπέος ἀμφοτέρῃσι
Δραξαμένη γαίης Οἰαξίδος ἐβλάστησεν.

Dactyli Idæi Cretenſes quos olim Nympha
Anchiale Dictæo in antro, vtraque manu
Capiens terram Oaxida, produxit.

Sententiam ſuam ſumſit Vibius ab Herodoto, qui lib. 4. meminit ciuitatis Oaxi in Creta. ἔστι τῆς (ait) Κρήτης Ὄαξος πόλις.

6. PENITVS.] Non propriè explicabis, ſi reddas per vocem *omnino.* Sed ſignat penitiorem & reconditiorem orbis partem, in quam incluſi Britanni, ac perinde diuiſi ab reliquis mortalibus.

Britanni extremi terrarum.

7. DIVISOS BRITANNOS.] Hi putati ſunt ſeparati ab orbe reliquo, quia incogniti. Catul. dixit: *Vltimos Britannos.* Et: *Vltimam Britanniam.* Hor. 1. Car. *Vltimos Britannos.*

Vetus Poeta de Britannica Claudij victoria: *Britannia æternum noſtro quæ procul orbe iacet.* Plura deinceps idem. Tertullianus aduerſus Iudæos: *Britannorum inacceſſa Romanis loca.* Verè *inacceſſa*: quia, vt notat Pamel. ex Beda, & Polydoro, vſque ad Seuerum integra inſula non venit in poteſtatem Romanorum: nam Iulius Cæſar, & Claudius partem tantùm occupauerunt. Cum reſpectu ad Virg. Lucanus lib. 8.

— *toto diuiſus ab orbe.*

En vnquã.

8. EN VNQVAM.] Seruius explicat, *aliquãdo ne.* Turnebus, *vnquam ne*, & agnoſcit Archaiſmum. Fruterius 1. Veriſ. *en* pro *an* dictum ſcribit. Elige ex tribus, quem voles. Mihi Turnebus placet. vtcunque ſententia negans eſt, nam idem eſt ac ſi dicat, nunquam admirabor, nunquam iam videbo. Tu vide loca quæpiam Plauti de hac locutione, quæ congerit Ianus Gulielmus in Quæſt. miſcellis, cap. extremo. Sed pergo ad effectum contentum his verſibus. Adducit Germ. fragmentum Menandri de quopiam peregre redeunte, ſalutante ſuum agellum, quem videatur Poeta habuiſſe ante oculos. χαῖρ' ὦ φίλη γῆ, διὰ χρόνου πολλοῦ σ' ἰδὼν ἀσπάζομαι, &c. *O ſalue tellus dilecta; te enim, cum tandem non viderim, ſaluto.* & Horatium, qui Sat. 6. lib. 2. *O rus, quando ego te aſpiciam?* Denique Ariſtophanem, in Pace, lege. Et pariter Senecam in Agamem.

9. PAVPERIS ET TVGVRI CONGESTVM E CESPITE CVLMEN.] Signat caſulã paſtoralem. Ad rem eſt definitio I.C. l. tugurij, de verborum ſignific. quam Germanus aduocat: *Tugurij appellatione omne ædificium, quod ruſticæ rei magis cuſtodiendæ conueniat, quam quod vrbanis ædibus, ſignificatur.* Inde Horat. lib. 2. Od. 15. Tugurium.

Nec fortuitum ſpernere ceſpitem
Leges ſinebant.

Obſerues hic cum P. Victorio in Not. ad Var. nõ ſolum Poetas ſic loqui, *tugurI*, *pecuI*, pro, tugurij, & peculij, ſed alios etiam. Nam ipſe ex ſcripto codice legit *Aſini ArcadI* apud eundem Varr. pro, *Arcadij.* & *pecuarI*, pro *pecuarij.*

10. POST ALIQVOT MEA REGNA VIDENS MIRABOR ARISTAS.] Memineris, me in hoc verſu explicando ſecutum mentem Germani: ſuam ille firmat altero Virgilij loco, 3. Georg. qui non remotus à ſententia, quam hic poſui.

Tum ſciat aerias Alpes, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iapidis arua Timaui;
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum, & ſaltus longe lateque vacantes.

Vt enim hic arua, quæ prius erant florentiſſima regna paſtorum, dicuntur commutata in ſaltus vacantes: ita in Ecloga paſtor dolet, exiguas tantum reſtare ariſtas in ſuis fertiliſſimis noualibus.

11. MEA REGNA] Verba hæc Virgilij pro adagio ſunt, non minus, quàm illa: *in tuo regno*, quibus adagij formam Eraſmus dedit Chil. 1. Cent. 7. c. 48. Quæ ſit formæ huius vis, ibi reperies: exemplis tantum illius adiunge Quintilianum, qui in Declamat. pauperis contra diuitem, ita ait: *Hoc mihi paruulum terræ, & humile tugurij ruſticum culmen, æquitas animi regna fecerat, ſatiſque diuitiarum erat, nihil amplius velle.* Et Auſonium eid. 1. Mea regna: adag.

Salue herediolum maiorum regna meorum,
Quod proauus, quod auus, quod pater excoluit.

Martialem lib. 12. Epig. 31. de hortis Marcellæ vxoris:

Munera ſunt dominæ poſt ſeptima luſtra reuerſo,
Has Marcella domos, paruaque regna dedit.

Et Epig. 48. eiuſdem lib.

Conuiuas alios cœnarum quære magiſter,
Quos capiant menſæ regna ſuperba tuæ.

Apud Paulinum quoque Nat. 6. Felicis, bubulcus quidam Rex dicitur, nam de bobus loquens ita ait.

Oblatamque ſibi mox ipſo in limine Regem
Agnoſcunt.

Facit inſigniter locus Philonis lib. 1. de vita Moyſis ab exorſu, ποιμενικὴ γὰρ, μελέτη, καὶ προγύμνασμα βασιλείας, &c. *Paſtoralis ars præludium ad regnum eſt.* Lege reliqua, quibus explicat, quæ ſint paſtoribus affinia cum Regibus. Ad rem amoris traduci poteſt eadem adagij forma. Nam Anacreon Bathyllum, quẽ vnicè amabat, vocat κρατέοντα, καὶ τύραννον: *regnantem imperantémque ſibi.* Ouid. 2. Remed. *At, ſi quis malè fert*

fert indigna regna puella: Et loquens cum amore: A

Et puer es, nec te quicquam, niſi ludere, oportet:

Lude, decent annos mollia regna tuos.

Demum ad res omnes poſſis traducere, in quibus iucunditas. Ita Nazianz. in Epiſt. θέατρον ἀεὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὰς Ἀθήνας ὀνομάζων: *Theatrum regni ſui Athenas ſemper appellabat.*

Impietas de bel. Ciu. 12. IMPIVS.] Signatè, nam hoc attributum bellis datur, præſertim ciuilibus, vt in hoc loco. Ita Horat. 3. Carm. *O quiſquis volet impias cædes, & rabiē tollere ciuicam.* Lucan lib. 7. *Impia concurrunt Pompei & Cæſaris arma.* Martial. lib. 5. Epiſt. 43. *Proſternet patrios impia flamma lares.* Ratio peti poteſt ab iſtis verbis Senecæ lib. 1. Benef. *Nunc in crudelitatem priuatam & publicam ibitur, bellorumque ciuilium inſaniam, qua omne ſacroſanctum profanetur.* Neque ſolum, quia ſacra profanentur, ſed quia in parentes, filios, ſorores tendat rabies bellorum ciuilium.

Noualis ager. 13. NOVALIA.] Notat Turn. 18. Adu. c. 12. ex hoc loco apertè elici diſcrimen inter ſegetes, & nouales, quando hic ſeparantur. Nam ſegetes ſunt, terræ ſatæ: nouales, terræ quæ ceſſant, vt nouētur poſtea & arentur. Vt 1. Georg. *Alternis idem tonſas ceſſare nouales.* Hactenus ille. Addo id diſcriminis elici ex Græcis vocibus: campus enim ſegetis dicitur ἄροτος, καὶ γῆ ἠροτριωμένη ab arando: ille alter νέατος, καὶ νεὸς ab nouando, quam & Nazianzenus vocat νέωμα. Plinius etiam apertè lib. 18. c. 19. *nouale eſt, quod alternis annis ſeritur.* Et Q. Mucius apud Feſtum ex emendatione Scaligeri, noualem eſſe vult, qui ad nouam ſementem ſit relictus. C

14. BARBARVS HAS SEGETES.] Poſſis traducere ad adagium, quoties indignaris quempiam in rem tuam pedem ponere. Aduoco exemplum. Reſpuis aliquem generum, cui non vis dare filiam in matrimonium, dicas tum: *habebit barbarus meas ſegetes?* Similia excogita. Poſſis autem hic per barbaros intelligere milites Gallos, aut Germanos, quibus diuiſa iſta prædia, iuxta ſignificationem, quam affero in Æneide, de ſignificatione nominis barbarici.

15. EN, QVO DISCORDIA CIVES PERDVXIT MISEROS?] Ad hanc lucem Fracaſt. lib. 1. Syphyl.

Auſonia infelix, en, quo diſcordia priſcam D

Virtutem, & mundi imperium perduxit auitum.

Angulus anne tui eſt aliquis, qui barbara non ſit

Seruitia, & prædas, & triſtia funera paſſus?

Diſcordia. Vide longam orationē Lucij, vel potius Decij Tribuni, apud Dion. Hal. lib. 7. Antiq. vbi magnas calamitates ciuium, celerrimúmque illorum exitium ad diſcordiam refert. Iterum in oratione Manlij Valerij eandem rem attingit. Sed lib. 6 copioſiſſimè narrat damna, quæ diſcordiam conſequuntur, bona, quæ concordiam, idque ore Agrippæ Menenij, adducto luculento exemplo membrorum corporis inter ſe diſſidentium, & pugnantium contra ventrem. Vide etiam eundem lib. 11. in oratione C. Claudij ad Decemuiros. Sed qui volet ſegetem ſimilium locorum, adeat ſcriptores Bellorum Ciuilium. Legat inſuper inteſtinam Corcyrenſium ſeditionem apud Thucydidem lib. 3. qua ſane re nihil miſerabilius. Legat, ſupra omnes, Dionem Chryſoſt. Orationibus 38. 39 40. 41. Aliquid etiam libat Plato, 5. Reip. & in Menexemo, vbi ait: τῇ δ' ἡμετέρᾳ αὐτῶν διαφορᾷ ἐκρατήθημεν, οὐχ ὑπὸ τῶν ἄλλων: *Non aliorum viribus, ſed noſtris ipſorum diſſidiis oppreſſi ſumus.* Aliquid etiam Demoſthen. ep. 1. & reliquis. E

16. EN, QVIS CONSEVIMVS AGROS.] Vide Eraſ. in adagio alienam metis meſſem.

17. INSERE NVNC.] Hæc particula apta eſt conficiendis ironiis. Ouid. *I nunc, & cupidi nomen amantis habe.* Martial. *I nunc, & ferrum turba moleſta nega.* Iuuen. Satyr. 12. *I nunc & ventis vitam committe.* & ſexcenta alia.

18. ORDINE.] Vox hæc agrorum eſt. 1. Georg. *Inutiles ordinibus.* Cic. in Cat. Maiore: *arbores in quincuncem ordines.* Horat. 3. Carm. Ordo vox agrorum.

Latius ordines

Arbuta ſulcis.

Propert. lib. 3. *Ipſe feram vites, pōmaque ex ordine colles.* Græci ferè omnes στίχος. Homerus tamen, 14. Il. φυτῶν ὄρχατοι.

19. ANTRO.] Aduertit Nannius lib. 6. Miſcel. c. 2. hîc per antrum non intelligi temporarium diuerticulum, quale ſolent paſtores habere, dum vagantur per agros: ſed legitimum domicilium. Nannium oppugnat Germanus, in hunc locū. Iudicium non interpono. B

20. DVMOSA PENDERE PROCVL DE RVPE.] Martialis, & Ouid. magiſtro hæſerunt ſuo quiſque flexu. Ille lib. 13. Epig. 99.

Pendentem ſumma capream de rupe videbis:

Caſuram ſperes, decipit illa canes.

Hic lib. 1. de Ponto, Eleg. 9.

Ipſe ego pendentes, ſiccas modo, rupe capellas,

Ipſe velim baculo paſcere nixus oues.

Virgilius quoque ipſe in Culice:

Hæc ſuſpenſa rapit carpente cacumina morſu

Vel ſalices lenta, vel quæ noua naſcitur alnus.

21. CYTISVM.] De Cytiſo vide Plin. lib. 13. cap. 24. vbi latè de hoc frutice. De quo cùm verè ibi reliqua, neſcio an hoc: *maxime miror rarum eſſe in Italia.* Nam ſi rarus in Italia, quid ad Virgilium dicas, qui in Italia ſcripſit, & tam ſæpe illius meminit, vt non rarus eſſe debuerit? Compara loca Virgilij, & videbis ita de illo ſcribere, ac ſi vulgatiſſimus eſſet. Vtcumque ſit, iam copioſiſſimus per omnem Italiam prouenit, eſt etiam in Hiſpania eius non infrequens copia. Sæpe vidi, & Dioſcoridis ac Plinij deſcriptionibus omnino reſpondet.

22. CARPETIS.] Cùm ait *capellæ carpetis*, alludit procul dubio doctus Poëta, & in Etymologiis Latij verſatiſſimus ad caprarum etymon. Varro lib. 4. de Ling. Lat. *Capra, carpa: à quo ſcriptum omnicarpa capra.* & 2. Ruſt. Rei. cap. 3. *à carpendo capra nominata.* Capræ etymon. D

23. AMARAS.] Monent interpretes, amaras dici ſalices ad noſtrum guſtum, nam capris dulces ſunt. Ita eſt. Nam & de capris & oleaſtro in Lucret. lib. 6.

Barbigeras oleaſter eo iuuat vſque capellas,

Diffluat Ambroſia quaſi vero, & nectare tinctus.

At nihil eſt homini fronde hac quod amarius extet.

Et lib. 4. *Præterea nobis veratrum eſt acre venenum,*

At capris adipes, & coturnicibus, auget.

Et lib. 5. *Quippe videre licet pingueſcere ſæpe cicuta*

Barbigeras pecudes, homini quæ eſt acre venenum.

E Apibus dulciſſima ſunt thyma, & tamen Lucanus lib. 9. locutus, cum reſpectu ad homines de ape dixit:

— nec iam deguſtat amarum

Deſidioſa thymum.

Imò, de ipſis apibus loquens Plutarch. lib. περὶ ἀοργησίας, ait, ab ipſis expeti thymum τραχύτατον, καὶ δριμύτατον: *aſperrimum, guſtuſque acerrimi.* Eadem ferme ait lib. de Tranquill. Quibus locis capiendus Plutarchus de aſperitate thymi cum reſpectu ad guſtum humanum, non ad guſtum apium. Nam his dulciſſimum eſt, gratiſſimum, iucundiſſimum. Nonnulla

ex

ex his indicarunt alij.atque etiam locum Arnobij è lib.7.Aduerſ.Gent.Nemo locum Ariſtotelis lib. 1. Plantar.cap.5.qui de iuſquiamo & elleboro, ἃ βροτοῖς μὲν ἀναιρετικὰ, τροφὴ δὲ τοῖς ὄρτυξιν: *hæc nobis venena ſunt, coturnicibus alimentum.* Neque illum Dionis Chryſoſt.orat.65.qui de ipſis capris αἶξιν οὐκ ἀηδὴς ὁ κότινος ἄνθρωπος δ' οὐκ ἂν φάγοι: *capris iucundus eſt oleaſter, homo nequeat edere.* Quæ dixi,puto veriora, nam ſunt qui negent. Dicunt enim, adhuc ipſis capris amaras eſſe ſalices.ſed ipſam tamen amaritiem delectare,ad eum modum, quo dixit Plinius de pi- A pere.*ſola placet amaritudine.*& Catull.*Ingere mi calices amariores.* Addunt difficultatem Nam quis aperuit hominibus,ſalices eſſe dulces capris:Quod inſinuat S.Auguſtin.2.contra Academicos cap.11.his verbis: *Dic potius virùm per ſe amara ſint oleaſtri frondes, quas caper tam pertinaciter appetit.* Et poſt pauca:*neſcio quales pecori ſint, mihi tamen amara ſunt.* Puto, inquam) veriora,quæ dixi. Nam animalia non ita avidè,niſi in dulcem cibum,ferrentur. Quod de pipere affertur,hoc ipſum iuuat;ea enim amaritudo illecebra quædam eſt,& guſtus non modicus.

80 *Tit.* Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles,& preſſi copia lactis.
Et iam ſumma procul villarum culmina fumant,
84 Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ.

ARGVMENTVM.

Abeuntem Melibœum retinet Tityrus, ab iucundo, vtili, neceſſario.

EXPLICATIO.

VIDEBATVR Melibœus paraſſe abitum; cum retinens Tityrus petit, vt ſecum quieſcat eam noctem. Proponit verò tria inuitamenta, vt inde ne diſcedat. Primò offert ſocietatem ad eam noctem, & in virenti gramine:pertinent hæc ad voluptatem. Deinde proponit vtilitatem,nimirum poma, caſtaneas,caſeum : addit elogia, vt efficaciùs moueat: nam poma ſunt mitia, caſtaneæ molles,caſeus plurimus. Tertiò demum, vt neceſſariò retineat paſtorem abeuntem : viden' (*inquit*) ante oculos tuos fumantes iam villas, viden' creſcentes & duplicatas vmbras montium, abeunte iam Sole, ne ipſe abeas. Nam quò te recipias nocte iam aduenien-te? Itaque mouet paſtorem à iucundo, vtili, neceſſario.

NOTÆ.

1. HIC TAMEN HANC MECVM, &c.] Ducta hæc ſunt ex Theoc.εἰδ.11.ſub perſona Cyclopis inuitantis ad antrum ſuum Galateam. ἀδιον ἐν τὤντρῳ παρ' ἐμὶν τὰν νύκτα διαξεῖς: *Iucundius in antro apud me noctem tranſiges.* Locus longus eſt. Quæ Nannius lib.6.Miſcell. nimirum parum opportunè fieri à Tityro hanc oſtentationem, cùm alienæ felicitatis oſtentatio magis dolorem exacerbet, quàm mitiget, non placent:nam hic ipſiſſimus eſt animus Tityri,vult enim oſtentare iactabundè in gratiam Cæſaris,quæ ab illo acceperit;neque tam Melibœi conſolationi ſtudaet, quam gratiæ Cæſaris.

Mitia poma. 2. MITIA POMA.] Sunt hæc vel *matura*, cum omnibus Interpretibus, & mecum quoque. Nam Cic. veluti Synonymικῶς de Claris Orat.dixit:*Ipſe Thucydides ſi poſterius fuiſſet, multo maturior fuiſſet, ac mitior.* & Pacuuius in Duloreſte: *Nec grandiri frugum fœtum poſſe,nec mitiſcere* id eſt, matureſcere. vel mecum ſingulariter *dulcia*, vt opponuntur acribus,& agreſtibus,& quæ mali ſunt ſucci.Nam Ariſt. lib.1.Polit. ἡμέρους καρποὺς, dixit:*mites fructus.* id eſt, explicatore P.Victorio, quos ferunt manſuetæ ar- B bores, quiq; agreſtibus opponuntur,& feris, vt Plin ſæpe loquitur Plato etiam in Timæo poma agreſtibus opponit ἥμερα.vt etiam Herodotus,& Syneſius epiſt.148.Arnobius quoq; *mites aquas* poſuit pro dulcibus,vt opponuntur ſalſis.Sic enim ait lib. 2. *Nec mare continuo dulce eſt, ſi mitioris aquæ guttas aliquas adieceris.* Ceterùm, cùm paſtori offerat poma, & id genus alia,videtur mihi omnino Poëta alludere ad illam cœnulam,quam Græci dicunt ἄναιμον,Latini ſine ſanguine,in qua videlicet terreſtria ſunt omnia, neque ignis neceſſarius; & eo magis ad hanc cœnulam alludit,quòd primo loco conſtituat poma,ſcribente ſic Varrone lib.4.Ling.Lat. *Deinde poſtea quam deſierunt eſſe contenti his, quæ ſuapte natura ferebat ſine igne,in quo erant poma, &c.* Hanc cœ- C nam Plaut.Captiu.non ſolùm *terreſtrem* vocat, ſed etiam *aſperam*.Apuleius in Aſclepio *cœnam puram, & ſine animalibus*.Plutarch Apophi. ἄπυρον ὄψον: *opſonium ſine igne*.Græci alij, *Μάζαν* *δουλᾶ*, καὶ δεῖπνον ἄσιτα: *ſine ſanguine, ſimplicem cœnam.* Eandem Spartianus in Didio Iuliano ita expreſſit: *oleribus, leguminibúſque contentus ſine carne cœnauit.* Symmachus Epiſt.83.lib.5. ita: *Ad eum diem conuiuium paramus agreſtibus olüſculis pa cum, quia luxuries offendit diem ſ btam* Ita etiam Apul. lib. 9. *Cœna tequis aderat, Lactuca veteres, & inſulſæs.* Virgilius plura intulit, videlicet poma,caſtaneas,caſeum. Sicut & Plato, qui lib.2.Reip.inter alia cœnæ putæ addit τυρὸν,caſeum,lege illum,vt exornes Virgilium, & Iunium D cent.1.adag 48.vbi nonnulla reperies de frugalitate cœnarum, & cent. 2. adag. 19. Vide etiam Iacobum Durant.lib.2.Var. c. 19. de Statario militum prandio ex Ammiano,& Liuio:nam hoc etiam pertinet ad frugalitatem iſtam.Sed de hac nemo copioſius Nonno lib.17.Dionyſ.illã enim vocat δόρπα ἀπειρόκαλα, κύπελλα ἀγεῦκλα, ποιμενίην δαῖτα, δεῖπνον ἀδέρτον, νεοπηγέα τυρὸν, λιτὰ δεῖπνα, ὀλίγην τράπεζαν, ἀναίμακτον τράπεζαν, ποιμένα φορβήν: *eſcas viles, vaſa agreſtia, paſtoralem cœnam, cœnam ſine cæna,caſeum recens factum,ſimplex conuiuium, paruam menſam, epuli tenuitatem, menſam ſine ſanguine, cibum paſtoralem.* Apollon. 1. Arg. ἄκρατα: *in-* E *coacta.*

Cœna ſine ſanguine, quibus modis dicatur ab Scriptoribus.

3. MITIA.] Ceterùm hoc epitheto multi poſt Virgilium vſi ſunt, & cur non credam cum reſpectu ad illum,cum in re ſimili? ſunt Seneca in Thy. Horat Epod Claudius Marius Victor in Gene. Alcimus Auitus lib.2 Martialis lib.10 Arnob lib. 5. Prudentius Cath.Plinius etiam dixit: *omnem maturitas cito mitiſcentium.* Petron. Satyr. *mitia ſorba,*

ex emendatione Pithœi, cum priùs nullo, aut frigido ſenſu legeretur, *mutua ſerue*.

Caſtaneæ molles.

4. CASTANEÆ MOLLES.] id eſt, *maturæ*, explicatore Seruio. Vel *nouæ*, & *recentes*, quod vult Marcellus, & approbat Erythræus. Admonet tamē Turnebus, non abs re eſſe, vt intelligamus certum genus, quod Nicandri interpres vocat μαλακόν. Græca, quæ ad rem. Κασάνον, τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν. Vbi oppoſitio fit: *Caſtanearum aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice.* Turnebo hæſerim propter illa, quæ dicam 7. Ecl. ad illud, *Caſtaneæ hirſutæ*. vide ibi. Dictas caſtaneas à Caſtano oppido Magneſiæ, aut ſi credendum Stephano, Apuliæ, Delecampus monuit in Plin. lib. 15. c. 23.

5. PRESSI LACTIS.] Aut verè caſei, quod potiùs: nam Varr. lib. 4. Ling. Lat. *caſeus à coacto lacte, vt coaxeus dictus.* Aut lactis recens mulcti: quia premūtur, exprimuntúrque vbera, cùm mulgentur.

6. ET IAM SVMMA PROCVL.] Simile ex fumo argumentum eſt in Liuio lib. 2. in Dionyſ. lib. 9. Antiq. in Ammian. lib. 17 in Appian. 1. Ciu. Veruntamen locus eſt Virgiliano ſimillimus in Platonis cóuiuio. Sic enim ait, διαλεγόμενον πόρρω τῶν νυκτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐβούλετο ἀπιέναι, σκηπτόμενος ὅτι ὀψὲ εἴη, κατεκώλυσα αὐτὸν μένειν: *ſermonem protraxi ad multam noctem, cúmque vellet diſcedere, tricens ſerum noctis, manere coegi.* Neque abeunt illa Homerica 24 Iliad ποῖ πάτερ ὧδ' ἵππους τε καὶ ἡμιόνους ἰθύνεις νύκτα δι' ἀμβροσίην, ὅτε θ' εὕδουσι βροτοὶ ἄλλοι: *Quo pater ita equóſque & mulos dirigis Noctem per diuinam, quando dormiunt homines alii.*

7. MAIORESQVE CADVNT] Vulgaris huius loci explicatio eſt, noctem iam appropinquare: cuius rei nota eſt, vmbras maiores cadere è montibus; itaque *maiores vmbræ* ſunt, ſemper ſubinde magis, magiſque creſcentes; & ſeſe, vt ait Seruius, duplicantes. Roget aliquis: Nonne poſt meridiem maiores ſemper cadunt vmbræ, cur ergo potiùs ſignificatur pars nocti proxima, quam reliquæ à meridie? Hoc argumento ductus Brocenſis aliter Virgilium expedit. Non placet. Tu illum lege. Soluo illius argumentum. Horis proximis meridiei creſcunt vmbræ lentiſſimè, horis verò nocti proximis feſtinantiùs. Ideo hæc nota cadit in hanc partem diei, non in illam. Nam quis neget veram eſſe explicationem vulgarem, quam iuuat verſus ille 2. Ecl. *Et Sol creſcentes decedens duplicat vmbras.* Ita enim tunc vmbræ creſcunt, vt exiguo ſpatio temporis penè duplicari videantur, quod non contingit horis proximis diei medio. In Culice quoque Maro idem:

Cum grege compulſo paſtor duplicantibus vmbras
Vadit.

Ad hæc: ſimili penè exitu finierunt ſuas Eclogas Calpurnius & Nemeſianus. Prior ita quintam:

— iam ſole fugato
Frigidus æſtiuas impellit noctifer horas.

Poſterior primam: *ſed iam Sol emittit equos de culmine mundi.* Secundam:

Sic pueri Donacem toto ſub Sole canebant,
Frigidus è ſyluis donec diſcedere ſuaſit
Heſperus.

Tertiam: *Sparſas donec oues campo conducere in vnum*
Nox iubet.

Hi exitus ducuntur aut ab appropinquante nocte, aut à nocte ipſa.

ECLOGA

ECLOGA SECVNDA.

ALEXIS.

ARGVMENTVM.

LVBET auſpicari argumentum huius Eclogæ ab nota Caſ. Scaligeri, lib. 1. Poëticæ, cap. 4. qui ait, paſtoralium carminum olim multiplicem fuiſſe materiam, ſed vetuſtiſſimam omnium amatoriam. Tum quia amoris vis omnibus inſita eſt à natura animantibus, tum quia mortales vtriuſque ſexus promiſcuè paſcentes coëuntium pecorum exemplo facile inflammarentur. Poſtremò cantus ipſe paſtorum mirè facit ad gaudia Veneris, locorum ſolitudo, vita mœroris, metus atque odij expers: præſertim, cùm nudi, aut malè tecti magna ex parte agerent. Inter notas quibus Nazian. in Apolog. paſtores ſignat, hanc reperi: Καί τι καὶ ἐρωτικὸν ᾄσαι μετὰ τοῦ Κισσυβίου: amatorium quiddam cum Ciſſybio cantillare. *Et ſuprà dixerat, paſtori tantum eſſe curæ* δρῦς, καὶ σκιά, καὶ σύριγγες: quercus, vmbram, fiſtulas. *Noluit itaque Poeta hanc materiam intactam relinquere, ſed illi hanc Eclogam præcipuo quodam argumento dedicauit, ſequutus naſcentis naturæ initia, & prima humani generis incunabula. Ergo Corydon (per quem intelligi volunt Virgilium) fertur amore in Alexin, puerum vel Mecœnatis, vel Pollionis, de qua re in Commentatione, loquor. Habet Ecloga partes ſeptem. Primò Corydon cum Alexi expoſtulat: ſecundò accuſat: tertiò ſe commendat: quartò illum inuitat: quintò offert munera: ſextò, ſe iterum reprehendit: ſeptimò canit receptui, ſibique conſulit.*

[a] FORMOSVM paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini, nec, quid ſperaret, habebat.
[b] Tantum inter denſas vmbroſa cacumina fagos
Aſſiduè veniebat? [c] Ibi hæc incondita ſolus,
Montibus, & ſyluis ſtudio iactabat inani.

A

ARGVMENTVM.

Corydon Alexin fruſtrà deperit, amore ab altero præoccupato: leuandi doloris cauſſa petit deſerta, rupes, arbores.

EXPLICATIO.

[a] SENTENTIA eſt, Corydonem ardentiſſimè deperire Alexin, inuitante eum pulcritudine pueri, quæ eximia; erat enim formoſiſſimus. Sed fruſtra Corydon ardebat amoris furiis, nam illæ delitię alterius erant domini: ideo ſubdit, nec habebat quid ſperaret, id eſt, nullam ſpem potiundi habebat. Itaque mirus affectus excitatur a Poëta, perinde ac ſi dicat: Amor ſummus erat in Corydone, veriùs ardor: ſed vide amoris huius infelicitatem, amabat enim præoccupatas delitias.

[b] Deſtitutus paſtor ſpe potiundi, quod tantopere optabat, leuandi doloris cauſſa ibat aſſiduè ad ſolitudines, ibat ad cacumina vmbroſa inter denſas fagos, id eſt, ad cacumina vmbroſa fagorum denſitate.

[c] Pergit in explicanda paſtoris infelicitate. ibi ſolus, (quid hac re triſtius?) iactabat ſtudio inani (vide vt nullum leuamen) verſus malè conditos, vt qui profecti eſſent ab homine inſano: dabátque querelas ſuas montibus & ſyluis, vt qui non exaudiretur ab Alexi; mitiora putans inſenſibilia, quàm animum illius, quem ardentiſſimè amabat.

NOTÆ.

1. FORMOSVM.] Vox hæc ſignat non colorem illum, qui in cute apparet, vt multi falsò putant, ſed totius formæ, & membrorum aptam Formoſus quid.

B compoſitionem nulla in re diſcrepantem. Ad vocem hanc explicandam conferet Epigramma hoc Catulli:

Quintia formoſa eſt multis: mihi candida, longa,
Recta eſt: hæc ego ſic ſingula confiteor.
Totum illud, formoſa, nego: nam nulla venuſtas,
Nulla in tam magno corpore mica ſalis.
Lesbia formoſa eſt, quæ cùm pulcerrima tota eſt,
Tum omnibus vna omnes ſurripuit Veneres.

Corpus formoſum ita explicat Nazianz. orat. 21. ἐν

σωματι

σώματι παντεχόθεν ἴσῳ τε καὶ καλῷ : *in corpore vndique æquali, atque elegant.* Philo lib. 2. Allegoriar. ad hanc formoſitatem coniungit, εὐμορφίαν, εὔχροιαν εὐσαρκίαν, καὶ τῶν μερῶν ἀναλογίαν: *decentem formam, decentem colorem, decentem habitudinem, membrorum omnium proportionem.* Vide, vt Plato lib. 10. Reip. diſcriminet ὀρθῶς, & καλῶς.

Corydon. vnde dictus

2. CORYDON.] Paſtor hic, Virgilius eſt omnium Interpretum conſenſione. Qui etiam volunt nomen hoc deſumtum datúmque paſtori alluſione eius auis, quæ Græcis dicitur Κόρυδος, κορυδαλὸς ἐπιτυμβίδιος ὄρνις. Latinis alauda, galerita, caſſita. Nec malè hoc putant, datur enim paſtori ruſtico nomen ab vna auium, quarum aucupio eius generis homines plurimum delectantur. Dicta eſt verò B auis hæc Corydos à criſta: & ab eadem, epitymbis, quod tumbam, aut tumulum patris in criſta formatum habeat, erectú nque ſupra caput, ea forma, qua in Ægypto viſuntur pyramides: veterum enim tumbi in metam ſublati videbantur. Lege Gorop. Becan. lib. 7. Hierog. & lib. 8. per initia. vbi criſtatæ alaudæ ex Ariſtophane, & Æſopo fabellam adducit de principatu eius auis inter reliquas. Ab illo autem auis huius principatu efficit ille, factum, vt Romanis, legio, quæ tota ex veterano milite conſtaret, diceretur Alaudarum.

3. ARDEBAT.] Duo hîc obſerues. Primum, huic verbo dari actionem. Sic & Horat. lib. 4. od. 9. *arſit crines.* Quod factum Græcorum imitatione, C qui ſuo αἴθειν actionem dat. Græce quoque diceres, ἔζηλωσε τὸν ἄνακτα. Affini verbo 5. Syl.

— *Nouercales ibat venator in agros*
Aſcanius, miſeramque patri flagrabat Eliſſam.

id eſt, accendebat in amorem patris. Alterum, verbum hoc aptiſſimum eſſe maximi amoris notæ indicandæ. Ita Moſchus ἐφλέγετο dixit ad rem eandem. & Seneca in Hipp. *Aſiæ obſcuri Dea clara mundi.* & Horat. od. 14. Epod.

Non aliter Samio dicunt arſiſſe Bathyllo
Anacreonta Teium.

Alexis, quis.

4. ALEXIN.] Quis hic fuerit, variè explicant Interpretes. Sunt, qui intelligant exprimi hoc paſtore Auguſtum ipſum, in quem Virgilius blandi- D menta hæc iuueniliter, & ex nimio amoris affectu contulerit. Non probo: nullo enim decoro blanditiæ iſtæ leues iactentur in terrarum Principem. Deinde hunc Alexin ſeruum eſſe fingit, ait enim fuiſſe delicias domini ſui, quæ vox omnino Auguſtum excludit. Qui enim dicas terrarum dominum, vel fictè ſeruum vocari? Verius eſt intelligi, vel puerum Pollionis, vel Mecœnatis. Pro priore ſententia eſt Apuleius, 1. Apolog. cuius hæc ſunt: *Quanto modeſtius tandem Mantuanus, qui ibidem, vt ego, puerum amici ſui Pollionis Bucolico ludicro laudans, & abſtinens nominum, ſeſe quidem Corydonem, puerum verò Alexin vocat.* Pro poſteriore Martial. lib. 8. Ep. 56.

Iugera perdiderat miſeræ vicina Cremonæ,
Flebat & abductas Tityrus æger oues.
Riſit Thuſcus eques, paupertatémque malignam E
Reppulit, & celeri iuſſit abire fuga.
Accipe diuitias, & vatum maximus eſto,
Tu licèt & noſtrum, dixit, Alexin ames.

Vbi eques Thuſcus, Mecœnas eſt. Indicat hoc idem libr 7. Ep. 28. *& Mecœnati Maro cum cantaret Alexin,* &c. Dicam hîc de etymo Alexidis ad ſententiam Poëtæ clariùs aperiendam. Dictus vel ab ἀλέγω, *curo*, quòd Poëta curarum ſtimulis in eo amando torqueretur. vel ab ἀλέξειν, *arceo*, quòd cum faſtidio Poetam à ſe arceret. ſic inf. *te hic faſtidis*

Alexis. vnde dictus.

dit Alexis. vel ſic dictus ab Alexandro, leui flexu vocis: nam ſic aiunt vocatum puerum illum Pollionis. Turnebus libr. 17. Adu. cap. 15. exiſtimat, placuiſſe Poetæ hoc nomen præ alio, à nomine pueri illius, quem Plato laudat: epigrammate illo, cuius initium eſt νῦν ὅτε μηδὲν Ἄλεξις. Hoc tantum initium adducit Turnebus: integrum epigramma, & verſionem Apuleius ſuppeditat Apolog. 1. Vſitatum verò fuit veteribus Poetis, nomen mutare his, quos diligerent, quod hîc facit Virgilius. Sic nobile ſcortum Meliſſa, vocata eſt Mania à celebri poeta Machône, quòd homines in inſaniam verteret. Sic Antiphanes Hoeam vocauit Anticyram. Hæc & ſimilia reperies in Athen. lib. 13. Dipnoſoph. Sic Corinnæ, Lesbiæ, Cynthiæ magna ex parte ſictæ fuiſſe exiſtimantur.

Deliciæ meæ adag.

5. DELICIAS.] Prouerbij ſpecie dictum *deliciæ meæ*, etiam ſi quis tantum amet ſua ſcrimola: ſed vis tota adagij poſita in re amoris. Catul. *Paſſer deliciæ meæ puellæ.* Martial. lib. 1. *Stella delicium mei columba.* Cicer. de Diuin. *amores, ac deliciæ tuæ Roſcius.* Prudent. lib. 2. contra Symmach. loquens de Chriſtianis virginibus ita ait:

Et, quoties victor ferrum iugulo inſerit, illa
Delicias putat eſſe ſuas.

Salinus cap. 34. *Delicias Herculis Hylen.* Plin. 1. Epiſt. *Commune meæque deliciæ.* & ſexcenta alia. Non hoc Græcis illibatum. Syneſius Epiſt. 91. Τὰ μὰ καὶ σὰ παιδικά. Alij ἐμὰ παίγνια, ἐμὰ παίγνια.

6. DOMINI.] Aut Pollionis, aut Mecœnatis.

7. NEC QVID SPERARET HABEBAT.] Sapit formam prouerbij, qua veteris ad ſignandam ſpem tenuem, & languidam. Non enim forma hæc diſſimilis eſt ab illis, *Tenuis ſpes. Iuuari ſpe ſpagrat. ſpes fruſtrata*, quibus vim adagiorum Eraſmus dat.

8. TANTVM INTER DENSAS.] Frequentiſſimum eſt Poetis, vti amatores inter arbores canentes inducant. Sic 1. Eclog. paſtor Tityrus canit ſuam Amaryllida ſub fagi tegmine. Apud Nemeſ. 4. Ecloga.

Populea Lycidas, nec non & Mopſus in vmbra
Paſtores, calamis ac verſu doctus vterque
Nec triuiale ſonans proprios cantabat amores.

Calpurn. 3 Eclog.

Altius vlla queras ſi fortè vocabis Iola,
Has pete nunc ſalices, & lenas flecte ſub vlmis.

Ex hoc more Græcus Ariſtænetus ſcripſit lib. 1. Ep. 10. Ἀκόντιος ἐκ ἀμπέλων ἀμπέλων, ἐκ σκιᾶς, μόνος δὲ φηγοῖς ὑπὸ πλατάνῳ ἢ πιτύσιν ὁμιλεῖ πολλάκις. ἤθελε δὲ δένδρα καὶ τοῖς ὑμῖν γένοιτο, καὶ φωνὴ, ὅπως ἂν εἴποιτε μόνον Κυδίππη καλή: *Acontio non vineta curæ, non ligo; ſolum fagos, aut pinus ſub quibus deſidebat allocutus: vtinam, inquiebat, & mens vobis arbores, & vox eſſet, vt hoc vnum diceretis, Cydippe pulcra.* Credo verò Poetæ inſtituiſſe Propertium lib. 1. Eleg. 18.

Hæc certè deſerta loca, & taciturna querenti,
Et vacuum Zephyri poſſidet aura nemus.
Hîc licet occultos proferre impune dolores,
Si modo ſaxa queant ſola tenere fidem.

Incondita.

9. INCONDITA.] Ἀνάρμοστα, ἀσύντακτα, nulla arte, aut ſtudio facta. Plin. lib. 8. cap. 2. de Elephantis: *inconditos motus edidere.* de iiſdem cap. 5. *blanditiæ inconditæ.* & lib. 9. cap. 13. de vitulis marinis: *populum ſalutant incondito fremitu.* Ammian. lib. 31. *Barbari clamoribus ſtridebant inconditis.* Liu. lib. 7. *inconditis verſibus.* Nannius lib. 6. Miſcel. accipit *incondita* pro his, quæ natura, non arte fiunt: ad eum modum, quo Donatus vocauit interiectiones inconditas, quòd eas natura, non ars genuerit. Turnebus accipit verba prolata ſoluta oratione, quæ tamen deinde Poeta incluſerit

incluſerit in numeros. Non placet; nam mox Corydon iactat ſua carmina, quem nodum non ſoluit ſolutio Turnebi. Qui volet, accipiat Poetam pro verſibus factis ex tempore, vt opponantur conditis, artificioſis, l. botiolis. Qui volet, capiat *ϲυϛλα*, *aſpera*. Cui opponet, *ἀρμιϛα*.

Queri ad montes, adag.

10. MONTIBVS ET SYLVIS.] Adagij formam habet, *queri ad montes, ad ſyluas, ad rupes*, item, *inclamare montes*, aut quid ſimile, ad explicandum ſtudium quoddam inane, & nihil proficiens. Hoc multa aperiunt. Heſiod. in Theogon. *ἀλλὰ τίη μοι ταῦτα περὶ δρῦν, ἢ περὶ πέτρην*; *ſed quo mihi hæc ad quercum aut ad petram?* A Theocrito in Epitaphio Adonidis Venus inducitur clamans *ἀνὰ δρυμώς*: *per ſyluas*, cùm videlicet iam nulla ſpes. Huc pertinet locus Eunapij Sardiani in vita Ædeſij. Cùm enim hic pararet amicos fugere, vrbem relinquere, & paſtoris vitam agere inter rupes & ſaxa, obſtitere amici, Διασπάσαι ἀπειλοῦντες, εἰ τοσαύτην, καὶ παλαιὰν σοφίαν ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ τοὺς κρημνοὺς, καὶ τὰ δένδρα τρέπει: *Minabantur ſe illum laniaturos, ſi tantam támque reconditam eruditionem montibus, rupibus, arbuſtiſque transferret.* A Quia videlicet in conſortio rupium & arborum nulla vtilitas, & inane ſtudium. Hanc rem falſe, vt ſolet, attigit Plaut. in Mercat.

Non ego idem facio, vt alios in Comœdiis
Vidi facere amatores, qui aut nocti, aut die,
Aut Soli, aut Lunæ miſerias narrant ſuas.

Et in Aſinar. lepide: *loquens lacerat diem*. Stych. *ego hunc lacero diem*. Ab hoc non abit illud Ennij in Medea, ore nutricis:

Cupido cepit miſeram nunc me † proloqui,
Cœlo, atque terræ Medeæ miſerias. † Alij legunt, Proſequi.

A multis abſtineo. Itaque, *quereris ad lapides, montes, arbores*, eandem vim prouerbialiter habebit, atque B illa, *Aſinum tondes, Æthiopem lauas, mortuum flagellas*, & plura alia.

11. IACTABAT.] Cùm Poëta hoc verbo explicet inane ſtudium, fortaſſe hæſit Afranio, qui in Priuigno: *Interea verba iactare, & labris inter ſe velitari*, *velitarier*: id eſt, leuiter contendere & tantum verba iacere. Vt verò hic *iactare*, de ſermone & verbis, ita Afranius, idem in Simulante: *Coniicere verba inter ſe.*

ᵃ O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil noſtri miſerere, mori me denique cogis.
ᵇ Nunc etiam pecudes vmbras, & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpillúmque herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
ᶜ Nónne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? nónne Menalcam?
Quamuis ille niger; quamuis tu candidus eſſes?

ARGVMENTVM.

Amplificat Corydon crudelitatem Alexis ab effectis breuiter, aſſumtis aliarum rerum comparationibus longiùs.

EXPLICATIO.

ᵃ PROBAT duobus primis verſibus, Alexim eſſe crudelem triplici effectu, & creſcit ſemper oratio cum maiori affectu, hac ratione. Graue eſt, ô Alexi, te non curare mea carmina, inhumanum, omnem miſericordiam exuiſſe: ferinum & beſtiarum, me ad mortem cogere, qua nihil horribilius. Verè ergo crudelis, qui deſpector, qui immiſericors, qui homicida.

ᵇ Fingit Poeta hunc flagrantem amatorem erupiſſe in has inſanias tum die medio, tum media æſtate, cum Sol eſt feruentiſſimus: & apte hoc fingit, vt ex intelligas vim amoris, cuius ignis efficit, vt incendia omnia contemnantur. Igitur ſex verſuum hæc eſt ſententia. In hoc diei feruore bruta, & humana ſibi conſulunt, ego vnus inſaniſſimus ſum. bruta nã pecudes adeunt vmbroſa loca captandi frigoribus, lacerti latent ſub ſpinetis: humana, nam meſſores prandere apparant, vt a labore interquieſcant, Theſtyli cibos conficiente ex allijs, ſerpillo, herbiſque olentibus. Igitur ego inſanus ſum, qui media æſtate, ſole ardente, cicadis inclamantibus; deinde impranſus te, non ſolũ ſequor, ſed auidiſſime etiam quæro veſtigia, vbi pedẽ fixeris. *Nunc etiam*, eſt, etiã nunc.

ᶜ Videt paſtor ſuam hanc inſaniam, & ad ſe rediens, ait, melius vtique fuiſſe ſibi pati tyrannidem C Amaryllidis, aut Menalcæ, quamuis illa iracunda eſſet, ſuperba, faſtidiorum plena: ille nigricanti facie. quaſi dicat: nigra facies Menalcæ me in amore incendebat, ſed candor tuus ô Alexi in furias agit: illud ergo malum leuius. Vel ſic. Ille qui nigra erat facie, etiam ſi interdum faſtidioſus, ſed reſpondebat tamen aliquantulum amatori: tu nihil me curas, auerſus es, alienus es.

NOTÆ.

1. O CRVDELIS ALEXI.] Conuitiũ hoc amatoribus in ore Ariadna apud Ouid. 1. Art. *Te ſæua crudelẽ ſurdas clamabat ad vndas.* Horat. 4. Car. ad Ligurinum: *O crudelis adhuc, & Veneris muneribus potens.* Nemeſian. 4. Ecl. *Reſpice me tandem puer, ô crudelis Iola.*

D

2. MORI ME DENIQVE COGIS.] Affectũ hunc ita expreſſit Theocr. εἰδ. 3. *ἀπάγξασθαί με ποιήσεις*: *efficies, vt me ſuſpendam.* Cenſent viri purioris iudicij ſuperari hîc Theocritum à Virgilio. Quia hic *cogis*, ille *facies*. Maior enim vis amoris ſignatur in coactione. Deinde Latinus efficaciùs de præſenti, quaſi iam ſit mors in oculis; quam Græcus de futuro. Neque enim verum eſt, quod aliqui dicunt, legendum in Virgil. *coges* ad imitationem Theocriti. Imò docuit nos ille, qui debuiſſet Græcus dicere. Etenim ſimili affectu Apuleius ad Fotidem lib. 2. *Perco (inquam) imo iam dudum perij, niſi tu propitiaris.* Vbi non contentus adhuc præſenti confugit ad præteritum, nam in futuro ſententia ſemper eſt languida, & affectus exiguus. Tertiò, ſciunt omnes, quid ſecum afferat

Theocritum ſuperat Virgilius.

A afferat turpitudinis mors ſuſpendij, adeò vt neque in ſumma deſperatione debeat nominari. Prætereà neque affectus ita exprimitur;nam dum teſtis quæritur,dum laqueus aptatur, quantæ moræ? quanto eſt ſatius dicere? hic ſtatim præ dolore contabeſco. Quod accidit Narciſſo.

3. NVNC ETIAM PECVDES VMBRAS, ET FRIGORA CAPTANT.] Eſt,captant vmbroſa frigora,vt illud,*pateris libamus,& auro.* id eſt,aureis pateris. Græci dicunt ἐν διὰ δυοῖν. Rectè verò monet Germ. ſoluiſſe Poetam duplici voce vnam Græcorum σκιάθηρον,quæ vox ſignat locum captandæ vmbræ idoneum. Ceterùm hoc loci attingit Poeta voluptatem,quam pecudes in media captant æſtate, cum ad vmbras confugiunt: à quo non abit illud Calp.2.Ecl.

Hac pete nunc ſalices,& lanas ſiſtite ſub vlmos,
Nam cùm prata calent,illuc requieſcere noſter
Taurus amat,gelidáque iacet ſpatiatus in vmbra.

Prætereo Perſium 3.Sat.Horatium 3.carm. Nemeſianum 4.Ecl.

4. VIRIDES LACERTOS.] Ita Horat. 1. Carm.
— virides rubum
Dimouere lacertæ.

Eſt etiam attributum hoc omnium ſerpentium in genere.Idem 1.Carm.*Virides colubros.* Stat. 2. Theb.
— viridémque draconem
Lucentes à fronte iubas. Nican. de Dracone, χλοάοντα.

Videntur mihi Poetæ Latini hoc epitheto ſoluiſſe Græcorum χλωροσαύρον.

5. THESTYLIS.] Nomen eſt ruſticæ famulæ,quæ meſſoribus cibos parabat. Vide Seruium. Potiùs amicæ, nam paulo pòſt neſcio quid inſinuat de riualitate.

6. RAPIDO ÆSTV.] Præclarè,quòd Sol omnia calore ſuo rapiat,& atterat.nam Lucret.lib.6.dixit: *Præterea magnam Sol partem detrahit æſtu.*

Allij etymon. 7. ALLIA, SERPILLVMQVE.] Si etymologiæ ſtandum eſſet,*halium* ſcriberem ab halitu,quem fragrantiſſimum hæc herba ſpirat. Pierius cenſet ſcribendum *alium*.Huius iudicium ſequuntur aliqui,in primis doctiſſimus P. Victorius in Notis ad Catoné.

Serpilli etymon. Serpillum dictum à ſerpendo,ſicuti Græcis ἕρπυλλον ἀπὸ τοῦ ἕρπειν,ſerpere. Sæpe enim Latini Græcis vocibus addunt,Var.lib 4.Ling.Lat.*Ex Græcis vocabulis ἕρπυλλον, [illegible], & commutata vna litera, ſerpyllum,roſa.* Neque verò tamen ſerpillum omne ſerpit,ſed ſylueſtre tantùm, non ſatiuum. Vide Plin. lib.22.Dioſcoridem lib.3.Theophraſt. lib. 6 Hiſt. Plantar.Sed quod cibi genus hic indicatur? Turn. moretum accipit,quod genus edulij ruſticis ea tempeſtate in pretio erat,vt facile colligas ex Virgiliano Moreto:conſtabat verò præcipuè ex allijs. Nam meſſoribus hoc cibi genus neque in media æſtate noceret,vt duris admodum, & agreſtibus. Ioannes Scopas lib.1.Collect.cap.20. hoc cibi genus ex allio,& ſerpillo refert ad amorem veterum, quo his herbis ruſtici vtebantur,vt,cùm dormirent,odorem illo ſerpentes repellerent, qui ſolent inter ſomnos
E huiuſmodi homines inuadere.Nam Macer Poeta de ſerpillo ſic ſcribit:

Nidor combuſti ſerpentes effugat omnes,
Et quoduis animal infundens ore venenum,
Hoc ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi forte ſopor feſſos deprenderit illos;
Vermibus à noxiis tuti requieſcere poſſint:
Peſtiferos morſus bibitū mulat De allio quoq; ſic:
In quarto poſuere gradu manſum,vel inunctum:
Curat quos ſerpens,vel ſcorpius intulit ictus,
Et nocui vermes tuti pelluntur odore.

Infert Macer multa alia in hanc ſententiam. Addo ego Simeonis Antiocheni verba in Syntagmate de Cibariorum Facultatibus,qui loquens de allio,ait: [illegible] *fugiunt hoc ſerpentes,Sicut rutam.*

8. OLENTES.] id eſt,fragrantes halitu.

9. RAVCIS.] De cantu cicadarum, quibus hic dat raucedinem,alibi loquor.

10. VESTIGIA LVSTRO.] Luſtrare alterius veſtigia,hominem oculis,montem pedibus, Virgilij ſunt varijs in locis.Græci ἰχνοσκοπεῖν dicunt.& Plato κατ' ἴχνος ἰέναι:*feror per veſtigia.* Phraſes noſtræ, *inſiſtere,& hærere alterius veſtigijs,*videntur reſpondere huic ἰχνεύειν ἴχνη.

B 11. SOLE SVB ARDENTI RESONANT ARBVSTA CICADIS.] Signat tempus meridianum. Cicadæ meridie canunt. Rem pluſculis firmabo propter auctoritatem Heſiodi,quæ videtur pugnare. Sanè Poetæ omnes, alij etiam ab hac nota meridiem ſignant,cur non princeps omnium?Calpurn.5.Eclo.cùm diem diuidat in matutinum,meridianum,veſpertinum;medium hac nota diſtinguit: *At ſimul arguta nemus increpuere cicadæ.* Sid.Apol lib.2.Ep.2.*Quàm volupe auribus inſonare cicadas meridie concrepantes.* Apul.lib.2.Florid. *Natura quibuſdam auibus breuem,& temporarium cantum commodauit:hirundinibus matutinum,cicadis meridianum,noctuis ſerum,vlulis veſpertinum,bubonibus nocturnum,gallis antelucanum.* A Theocrit. εἰδ. 16. cicada vocatur [illegible],meridiana.Athen.lib.6.vbi ſermo eſt de quo-
C piam,qui,quod multum loqueretur, dicebatur cicada,ſic ſcribit: [illegible], Τέττιξ *meridie loquitur,cicada.* Ariſtænetus lib. 1. Ep. 3. [illegible] *Sed & aura vocalis ſonus argutum reſonabat ſonoro cicadarum ſono qua & meridiei æſtum leniabat.* Nazianz.Orat.34. de cicadis ait, τὰ μεσημβρινὰ μελῳδοῦντες: *in ſtati ad cantus meridianis tempore.* Sed apertiſſimè Poeta ipſe, cuius mentem requirimus,lib.3 Georg.
Inde vbi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ.

A multis tempero. Hæc nubes Heſiodum obruit, cui placitum ab cantu cicadæ integrum diem ſignare. Verſus eius in ſcuto ſunt.

— Ἦχι τε τέττιξ
D Καὶ τε πανημέριός τε,καὶ ἠῷος χέει αὐδὴν,
[illegible]
Clamitſi cicada,etiam toto die,& ab aurora fundit cantilenam,Calore in grauiſſimo, quando corpus Sirius ſiccat. Sed quid ſi Heſiodus trahi poſſit ad vulgarem ſententiam?fortaſſis.Vtcunque ſit, tu lector meridiem tantùm ſignificabis eo cantu, non reliquum diem. Et in hoc verſu Virgilij, caue explices diem integrum:tantum enim dicit Corydon,ſe laboraſſe ſub ardenti Sole,id eſt,die medio,vel ex Lucretio, qui lib.2.ita ſcribit:
Sol etiam ſummo de vertice diſſipat omnes
Ardorem in partes,& lumine conſerit arua.

E Vbi *ſummus vertex* meridies eſt, in quo Sol ardens eſt,vt ait Virgilius:ardorem mittit,vt ait Lucret.Eſt enim tunc feruentiſſimus Sol, & ideo Greg. Nazian. Orat.1.contra Iulian. [illegible]: *Die media ardentiſſimo Sole lucente.* Atq; hæc ſatis de hoc.Dicam deinde nonnihil de verbo *reſono* quod eſt in eodem verſu Eo viſus eſt Poeta ex peritia Græci ſermonis,quo cicadæ non ſolum τέττιγες dicuntur,ſed ἠχέται, vel ἀχέται quaſi reſonantes.Inde Theocritus εἰδ. 16 τέττιξ ἀχεῖ :*cicada reſonat.* Carolus Stephanus in ſuo Seminario cepit per

arbusta nemuſcula, & ſyluulas quaſdam, in quibus delectæ arbores ſunt, nam in his locis ait cicadas per extremos æſtus maxime intonare.

12. RESONANT ARBVSTA CICADIS.] Mirè dictum pro, cicadæ reſonant in arbuſtis. Eadem forma dices; ſyluæ mugiunt tauris, antra ſerpentibus ſibilant, arbores reſonant auiculis. Quod prius ſcripſeram, quàm vidiſſem verſum iſtum Lucret. lib. 1. *Frondiferaſq; nouis auibus canere vndiq; ſyluas.* Ideo Virgilius 2. Georg. ſibi ſimilis: *Auia tum reſonant auibus virgulta canoris.* Videtur verò adumbratus à Virgilio Ennius 6. Annal.

—omne ſonabat
Arbuſtum.

13. NÓNNE FVIT SATIVS.] Fluxere hinc illa Proper. lib. 1. Eleg. 17.

Nónne fuit melius dominæ peruincere mores?
Quamuis dura, tamen rara puella fuit?

Et lib. 2 Eleg. 25.

Nónne fuit ſatius duro ſeruire tyranno?
Et gemere in tauro ſæue Perille tuo?

14. TRISTES IRAS.] Ait Seru. iras dici triſtes, vt veræ eſſe intelligantur, non fictæ, vt eſſe plerunque inter amatores ſolent per iocum.

15. AMARYLLIDIS.] Quã intelligat Poeta per Amaryllida, quem per Menalcam, vide Seruium.

16. FASTIDIA.] Vox depromta ex penu amantium. Inf. *Faſtidis Alexis.* Ouid. 2. Rem. *faſtidit amari.* Paris Helenæ: *ſubeunt faſtidia.* Nemeſ. 4. Ecl. *Meroes faſtidia longa ſuperba.* Videtur mihi Virgilius deſcripſiſſe faſtidium amatorum in 8. Ecl. illis:

Faſtidium, vox amantium.

Dúmque tibi eſt odio mea fiſtula, dúmque capellæ,
Hirſutúmque ſupercilium, prolixaque barba.

17. QVAMVIS ILLE NIGER, QVAMVIS TV CANDIDVS ESSES.] Non caret ſapore Adagij. Vt, ſi velis dicere, quamuis ille ignobilis, tu nobilis: ille pauper, tu diues: ille indoctus, tu literatus: ille priuatus, tu cũ imperio: ille ſeruus, tu liber: ille externus, tu ciuis: ille deformis, tu pulcer. Sumſi hoc ex Iacob. Pontano, qui ante nos ſymbolas edidit in Virgilium eruditas, & graues. Hic breuiter lectorem moneo; nos, priuſquam illas ſymbolas videremus, addo etiã, priuſquam illæ excuſæ eſſent, elaboraſſe has noſtras in Virgiliũ lucubrationes. Teſtes patres grauiſſimi noſtræ Societatis. Itaque, ſi quid hic repeteris, quod ibi inuenias, ſcias nos aliunde, & à ſuis fontibus priùs hauſiſſe. Si quid dicã, quod tantum viderim in illis Symbolis, gloriam viro doctiſſimo nó negabo.

a O formoſe puer, nimium ne crede colori:
b Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
c Deſpectus tibi ſum; nec, quis ſim, quæris Alexi:
Quàm diues pecoris niuei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit.
d Canto quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
e Nec ſum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnin
Iudice te metuam, ſi nunquam fallit imago.

ARGVMENTVM.

Admonet illum, ne ætati fidat ab exemplo florum, qui fragiles ſunt: deinde, quo puerum illiciat, iactat opes ſuas, muſicam, formam.

EXPLICATIO.

a HVIVS verſus ſententia eſt duplex. Prior. Ne fide ætati tuæ, & pulcritudini, neque his dotibus velis ſuperbire: memineris flaueſcentem hũc, & roſeum colorem, quo tantopere gloriaris tandem periturum. Quod vt credat, proponit illi in ſequenti verſu fragilitatem roſarum, quod facere ſolent amantes ſuis deſpectoribus. Poſterior. Ne crede colori, id eſt, ne crede colorem hunc diu permanſurum, atque adeò ne ſine ætatem labi abſque voluptate; nam ætas citiſſimè auolat, marceſcitque inſtar florum: ergo ætate tua fruere. Hæc ſentẽtia commodior ad mentem Corydonis, qui hac ambage ætatis perituræ ad mutuum amorem puerum inuitat. Præclarè verò illud, *ò formoſe.* quia cum reſpectu ad initium Eclogæ, quaſi ſæpe recurrat ad eoſdem ſcopulos, impingatque in eundem lapidem formoſitatis, nam hæc vna reddebat paſtorem inſanum. Sic etiam infra: *Huc ades ò formoſe puer.* Sed volo, vt adhuc expendas verba iſta, *ne crede colori.* Fides dos eſt animi, color dos eſt corporis: deinde, fides eſt firma rerum opinio, color caducus eſt: qui ergo fides animi niti poteſt in colore corporis, vt illi credat? Iſta ratio explicandi diligentem reddet imitatoré Virgilij, vt ſciat, quemadmodum ille, ita concipere.

b Ex dictis in ſuperiore verſu ſententia huius clara eſt. Sed dicam, vti explicet Turn. lib. 30. Adu. Satius mihi fuerit Menalcam amare, quamuis eſſet niger: neque enim tantopere expetendus eſt color candidus, quo tu inſoleſcis, nam liguſtra candida negliguntur, vaccinia, etiamſi nigra, leguntur, expetunturque inficiendo colori purpureo.

c Explicatio verſuum quatuor iſta eſt. Deſpicis me, & adeo indignum iudicas tuo conſortio, vt neq; velis quærere quis ſim: cum ego tamen ditiſſimus ſim pecoris, ditiſſimus lactis: pecòris, nam mille meæ agnæ errant vagantúrque in montibus Siciliæ; lactis, nam & æſtate, & hyeme mihi ſemper nouum ſuppetit. Conſidera verbum *abũdans lactis.* Lac enim vndans eſt latex, melius ergo *abundans*, quàm quoduis aliud.

d Iactat deinde muſicam ſuam, & ſe comparat egregio cantori Amphioni Dircæo, cùm is, aduentante nocte, vocans armenta ad ſtabula, ſuauiſſimò canebat in monte Aracyntho, qui dictus Actæus.

e Poſt diuitias & muſicam inducit formam corporis, qua ſe ait præſtare, vſum tranquilla aqua pro ſpeculo: quo experimento deprehendit, non ſe eſſe forma inferiorem Daphnide, etiam teſte ipſiſſimo

Alexi. illud *ſi nunquam* eſt, ſi nequicquam Coniunge iam omnia, vt melius intelligas mẽtem Virgilij. Tu ô Alexi credis colori tuo, nimirum accidenti cuipiã hærenti in cute corporis, ſed hoc accidens caducum eſt inſtar florũ. Quin potiùs crede rebus meis, neque illas deſpice, nam meræ ſunt ſubſtantiæ. Eſt enim mihi pecus, eſt lac: pecus non qualecũque, ſed numeroſum, nam mille agnæ; pingue, nam in Sicilia fertiliſſima orbis parte: lac, non qualecunque, ſed nouum, & omni tempore. Deinde, cum e rupe mea cano, repræſento nobiliſſimum cantorem Amphionem Thebanum, cùm in Aracyntho feras commouebat, flectebat ſaxa, vellebat arbores. Tertiò, non mihi tantum color, vt tibi; ſed tota corporis forma præſtans eſt: eius rei teſtis ego, qui vidi; teſtis mare ipſum, quod factum, & diuinum; teſtis tu ipſe, ſi me cum pulcerrimis etiam conferas.

NOTÆ.

Pulcritudo, res fugax.

NE CREDE COLORI.] Val. Flac. 7. Arg. *Heu formæ ne crede tuæ.* Sed cũ hoc dictum ſit a Poeta forma quadam parœmiæ, qua doceamur non fidendum ætati, illam ſic locupleto. Nemeſ. Ecl. 4. *donum forma breue eſt.* Seneca in Hippol.

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breue temporis,
Vt velox celeri pede laberis.

Et iterum: —*Fulgor teneris, qui radiat genis*
Momento rapitur, nullaq; non dies
Formoſi ſpolium corporis abſtulit:
Res eſt forma fugax.

Auctor Octauiæ: *Florem decoris ſinguli carpunt dies.* Ouid. 2. Art. *Forma bonum fragile eſt.* Horat. 1. Carm. Od. 11.

—*dum loquimur, fugerit inuida*
Ætas.

Theocrit. in ἐρωτ. Καὶ κάλλος καλὸν ἐστι τὸ παιδικὸν, ἀλλ' ὀλίγον ζῇ: *Pulcra eſt puerilis formoſitas, ſed viuit exiguo tempore.* Callimachus lib. 4. Ἄνθεσιν ἶσον ἔχει βίον ... *Eſt genus mortalium ſimile floribus.* In lib. 7. Epig. cum quidam miſiſſet Nymphæ coronam pulcram, ſic abſoluit:

Ταῦτα ... ἄνθεα
Ἀνθεῖς, καὶ λήγεις καὶ σὺ, καὶ ὁ στέφανος.
Hæc tibi frontem ornans, data frontis honores
Sperne: viret, periit hæc roſa, tuq; ſimul.

Verſio eſt Lucæ Fruterij.

2. ALBA LIGVSTRA.] Liguſtri candorem omnes celebrant. Maro hic. Claud. de Rap. *Hæc gradiens ſtellata roſis, hæc alba liguſtris.* Ouid. in Met. *Candidior folio niuei Galatea liguſtri.* Columella in Horto:

—*niueo permiſta liguſtro*
Balſama.

Ligustrum, quid.

Sic legendum ex correctione Parrhaſij. Martial. lib. 9. Ep. 27 *cana liguſtra.* Et lib. 8. Epigr. 28. coniungit cum Lilijs, atque ebore. Roges, quæ hæc arbor? Putat Plin. lib. 24. cap. 10 eandem eſſe arborem, quæ in oriente Cypros dicitur. & lib 12. cap. 24. Cypron, ait ex quorundam ſententia in Italia liguſtrum appellari. Euſtathius ſcribit, Cypro inſulæ inditum nomen ab vbertate eius arboris. Sed viri doctiſſimi ſententiam Plinij conſtantiſſime refellunt: inprimis Maſſarius, qui ait liguſtrum non eſſe cyprõ, vel cyperon. Maſſario acceſſit Had. Iunius. Brodæus quoque lib. 4. Miſcel. c. 18. ait liguſtrum à cypro diſſidere. Placuit itaque doctiſſimorum hominum ſententia, qui putant liguſtrum eſſe eam arborem, quæ Hiſpanis dicitur Alhena: ea eſt Afris notiſſima, qui caudas equorũ intingunt ſucco radicis eius arboris. eam ita deſcribit Brodæus: *Arbor eſt parua, folijs oleæ ſimilibus, floribus candidis, racematim Maio menſe emergentibus, ſemine primum virente, deinde temporis proceſſu nigro.*

3. ALBA LIGVSTRA CADVNT.] Abſolui rẽ, tantum moneo ſtudioſum prouerbiorum, vt in horum numerum recenſeat hemiſtichium illud, *alba liguſtra cadunt.* Eo poterit ſignificare humanam fragilitatem, pulcritudinis fugam, ſpeciem oris deflorescentem, formæ marcorem, auolantem iuuentutem. Certe multi idem extulere ſumta ſimilitudine florũ, qui caduci. Et quia illud ſæpe obuium in inſpiratis literis, adducam nonnulla exempla, quibus ſtudioſus ſacrorum rem ſuam exornet. Nem. 4. Ecl.

Pulcritudo floribus cōparatur.

Non hoc ſemper erit, pereunt & gramina, flores,
Perdit ſpina roſas, nec ſemper lilia candent,
Nec longum tenet vua comas, nec populus vmbras.

Ouid. 2. Art.

Nec ſemper violæ, nec ſemper lilia florent,
Et riget amiſſa ſpina relicta roſa.

Auſon.

Collige virgo roſas, dum flos nouus, & noua pubes;
Et memor eſto æuum ſic properare tuum.

Horat. 2. Carm.

Non ſemper idem floribus eſt honos
Vernis

Hieronym. in Epiſt. ad Lætam: *Citò flores pereunt, citò violas, & lilium, & crocum peſtilens aura corrumpit.* Ita verò præclarè Ariſtænetus lib. 2. Epiſt. 1. ore Interpretis: *Similis eſt prato mulier: quod prato flores, hoc forma mulieri: quandiu eſt ma prato florens, tamdiu color integer floribus ac vbi verabit, pereunt flores, ſeneſcit pratum; ita mulieris vbi ſpecies præterit, forma abit, quid reliquum.* Homerus 6. Iliad. οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν: *Quale genus foliorum, tale et virorum eſt.* Enarrator Demoſthenis in 2. Olynth. cum Orator de Philippo dixiſſet verbum ἀνθεῖν, florere, ita ipſe ſubdit, ... *Vſus eſt verbo florendi, vt oſtendat temporariam & inſtabilem potentiam Macedonis. nam flores temporarij ſunt & non diuturni.* Mimnermus apud Stob. ... *Tempore perfruimur cubitali flore iuuenta Fronti bus ...* Vbi breuitatem vitæ expreſſit & ex floribus, & ex cubito. Nonnus quoque lib. 3. Dionyſ. ... *Genus mortalium, qui cito moriuntur, folio ſimile facio.* Græcus Poeta 3. Anth. ... *marceſcit gratia tam veraulæ.* Abſoluam hunc locum, adiunctis verbis S. Hieronym. in Explicatione Pſalm. 89. quæ habetur Epiſt. 139. *Sicut mane virens herba, & ſuis floribus vernans, delectat oculos contemplantium, paulatimque marceſcens amittit pulcritudinem, & in fænum, quod conterendum eſt, vertitur: ita omnis ſpecies hominum vernat in paruulis, floret in iuuenibus, viget in perfecta ætate viris; & repente, dum neſcit, incaneſcit caput, rugatur facies, cutis prius extenta contrahitur, &c.*

Vaccinia, quæ.

4. VACCINIA NIGRA. Grauiſſima ſunt quæſtio de Vaccinijs Virgilianis quæ ſint. Seruius ait, eſſe violas coloris purpurei. Alij arborem faciunt, in his eſt Pompon. Sabinus. Atque ad eandem rem nõnulli aduocant auctoritatem Plinij: quod facit Parrhaſius. Mihi, vt alios omittam, duplex ſententia probatur, vel Turnebi, vel Brodæi: neque enim nunc moror ſententiam Volaterrani, qui in Virgilio, non Vaccinia, ſed baccinia legit, & intelligit liguſtri acinos, qui nigri ſunt coloris. Quò etiam ſpectat Leonhardus Fuſchius, qui ait Virgilium, vnius literæ mutatione dixiſſe vaccinia, quæ Græci βάτια,

vel

vel *Cetiriæ*. Eadem ferme cum Volaterrano Amatus Luſitanus in Dioſcoridem enarratione 114. Putat enim eandem eſſe arborem liguſtra, & vaccinia, & Poetæ ſententiam eſſe hanc. Ne ſuperbi tua pulcritudine, nam liguſtri flores pulcerrimi pereunt, & tantum manent vaccinia eiuſdem arboris, quæ nigra ſunt, & ſeruiunt ſcriptorio atramento: ſic te, amiſſa pulcritudine cutis, manent rugæ, & deformitas. Igitur Turn. lib. 12. Aduerſ. ait. Iam non eſſe dubitandum, quid vaccinium ſit, cum hanc litem Maro diremerit, qui quod ſcripſit Theocritus, καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος, vertit Eclog. 10. *Et nigra violæ ſunt, & vaccinia nigra.* Proinde ait, *Vaccinia nigra leguntur, de hyacintho intelligamus.* Brod. verò lib. 4. cap. 18. Miſcel. ita ait: *Ego vaccinia, mora agreſtia eſſe dico, quæ a rubo ſentis producta, ad tingendas ſeruorum, plebiſque veſtes olim legebantur.* Hâd. Iunius, eiuſdem eſſe ſententiæ videtur cum Brodæo, nam explicat, paluſtres quaſdam baccas. Sed quoniam ſententia Turnebi mihi maiori in pretio, vt quæ Virgilij doctrinam firmet, quæram, quæ poſſim, firmamenta. In primis, magnum pondus Virgilius ipſe, qui hyacinthum Theocriti, vertit vaccinium. Deinde, Turnebus idem lib. 16. ait reperiſſe ſe in antiquo lexico, vaccinium eſſe anchuſam, & hyacinthum. Gloſſas, credo, intelligit, in quibus eſt, *vaccinium*, ἄγχουσα ὑάκινθος. Tertiò, Dalecamp. in Plin. lib. 21. cap. 26. pro hac ſententia Plinium ipſum adducit. Nã Pli. lib. 21. c. 26 attribuit hyacintho, quæ lib. 16. c 18. attribuerat vaccinio. nec moror ab Dalecampio Pliniũ oppugnari. Quartò pro re eadem ego Hermolaum adduco, qui ait hyginum idem eſſe, quod vacciniũ, & hyacinthus. Vaccinium ergo, & hyacinthus, idem ex ſententia Hermolai. Quintò iuuat hanc ſententiam, Virgilium infrà dicere, *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.* Quo eodem epitheto in 6. Ecl. hyacinthum ornat, cum ait: *molli luteola hyacintho.*

5. His abſolutis dicam duo. Primum, Vaccinium olim expeti tingendo purpureo colori. Nam Interpres Nicandri ait, vaccinium eſſe, φυτὸν ξανθὸν τῷ χρώματι, καὶ μέλανας [illegible] ἰοβαφεῖν δυνάμενον: *arborem flauam colore, fructu vero nigro tingenda purpura.* & Plin. lib. 16. cap. 18. *Vaccinia Italiæ in aucupiis ſata: Galliæ vero etiam purpureæ, tingendi cauſſa ad ſeruitiorum veſtes.* Non hæc otioſè, cum Virgilij mens fuerit, ea, quam ſupra adduxi in explicatione illius, *Vaccinia leguntur.* Alterum eſt, cur vaccinia dicantur nigra? Facile me expedio. Hyacinthus purpuraſcens eſt. & Manil. apertè dixit: *Pallentes violas, & purpureos hyacinthos.* Atqui, quæ purpurea ſunt, eo ipſo nigricant rubore illo, & denſitate. Lege Alciatum lib. 2. Parerg. Obſeruaui etiam, quæ nigra ſunt, dici à Poetis purpurea, & è conuerſo. Nihil frequentius in Homeri interpretibus, quàm explicare purpureum colorem æquatum per nigredinem. Certè hic Seruius nigrorem Vaccinij per colorem purpureum exponit.

6. Sed & hemiſtichium iſtud (ne hoc inobſeruatum abeat) parœmiam ſapit. Te aliquis amicum deſpicit, & alium indigniorem te ſibi adiungit, dic tunc, *Vaccinia*, &c. Reges & Principes ad gratiam ſuam admittunt indigniſſimos aſſentatores, fideles & bonos miniſtros repellunt: vaccinia, &c. Duces ad bellum tyrones eligunt, contemnunt exercitatum militem: vaccinia, &c. Tu paria excogita.

7. DIVES PECORIS.] Hom. 2. Il. πολύαρνος.

8. PECORIS NIVEI.] Vrſinus coniungit attributum cum lacte, non cum pecore, ex Tibullo, Clearcho apud Athen. Cratino, Varrone, ex quibus Latini lac dicunt album, & candidum: Græci λευκόν. Non tamen illi hæreo, & Virgilium, *pecus niueum* dixiſſe credo. Fuit enim hoc magnæ felicitatis inter paſtores, & hanc de ſe prædicat Corydon. Deinde Poeta ipſe 3. Georg. dixit: *Munere ſic niueo lanæ.*

9. MILLE MEÆ SICVLIS.] Attingit morem Amantium, qui deſpecti cum ſunt, ſuarum opum commemoratione aliorum ad ſe amorem conantur allicere. Hypſipyle apud Ouid. vt Iaſonem reuocet alieno amore occupatum, genus ſuum laudat, nobilitatem, opes: *Si te nobilitas, &c.* lege tria diſticha. Paris Helenæ: *Non ego coniugium generoſæ degener opto.* Tu reliqua. Acontius ad Cydippen: *Sunt & opes nobis, ſunt & ſine crimine mores.* Lege, quæ ſequuntur. Apud Nonn. lib. 16. Bacchus amans Nicæam res ſuas impenſè iactat.

10. Vix credas, quàm multi imitati ſint hoc Virgilianum, & omnes recenſere, ingratum: ita nonnullos, neceſſarium. Cyclops apud Ouid. libr. 13. Metam.

Hoc pecus omne meũ eſt, multæ quoq; vallibus errant,
Multas ſilua tegit, multæ ſtabulantur in antris.

Clarius 4. Metam.

Mille greges illi, totidémque armenta per herbas
Errabant.

Calpur. 2. Eclog. *Mille ſub vberibus balantes paſcimus agnos.* & 3. Ecl.

Sum quoque diuitior, certauerat ille tot hædos
Paſcere, quot noſtri numerantur veſpere tauri.
Quid tibi quæ noſtris referam? ſcis optima Thyrſi,
Quam numeroſa meis ſiccetur bucula mulctris:
Et quam multa ſuos ſuſpendat ad vbera natos.

Reliqua omitto. Hi ſatis, vt ſcias ipſe ad horum imitationem ſententiam Virgilij conuertere leui aliquo flexu. Non abeũt in rẽ alia illa Lucani lib. 8. de Pompeio iam victo, ſed reſumente ſpiritus:

Mille meæ Graio voluuntur in æquore puppes,
Mille duces: ſparſit potius Pharſalia noſtras,
Quàm ſubuertit opes.

Verſus Homericus Il. 11. habet vicinitatem cum Virgiliano:

—χίλι᾽ ὑπέστη
Αἶγας ὁμοῦ, ὄϊς, τά οἱ ἄσπετα ποιμαίνοντο:
—mille promiſerat
Capras ſimul, & oues, quæ ei multæ paſcebantur.

11. Sed cùm totus hic locus ductus ſit ad imitationẽ Theocriti, audiendus ille Idyl. 11. Cyclopis ore.

Ἀλλ᾽ οὗτος τοιοῦτος ἐὼν, βοτὰ χίλια βόσκω,
Κἠκ τούτων τὸ κράτιστον ἀμελγόμενος γάλα πίνω.
Τυρὸς δ᾽ οὐ λείπει μ᾽ οὔτ᾽ ἐν θέρει, οὔτ᾽ ἐν ὀπώρᾳ,
Οὐ χειμῶνος ἄκρω, ταρσοὶ δ᾽ ὑπεραχθέες αἰεί:
Verum ego ille, qui talis ſum, oues mille paſco,
Et lac optimum, quod ex illis mulgetur, bibo:
Nec caſeus mihi deſit in æſtate, neque in autumno,
Neq; ſumma etiã hyeme: fiſcellæ enim ſũt oneratæ ſemper.

Tam Theocritum, quàm alios, quos ſupra dedi, longè ſuperat Virgilius, nam ſibi mire reſpondet, quod nemo alius. Expendi iam in explicatione; ideò hîc non repeto. Pergo ad alia. Theocrit. ſimpliciter, *paſco mille oues.* Virgil. *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* Quiſque vult oſtentare ſuas diuitias, Cyclops vt Galateam afficiat, Corydon vt Alexin. Non dubium igitur, quin verſus Virgilij plenus ſit diuitiarum, opeſque totus ſpiret, nã verbo *errant* agnoſcis numeroſam multitudinem: cum ait, *montibus*, ingens agri ſpacium, quod occupat tanta multitudo: cum *Siculis*, ſignatur agri parentis fertilitas, nam Sicilia optima, & opima habitat terrarum; ergo, quam nitidæ eſſent, oues, & prępingues, quæ in his paſcuis eſſent? Theocritus, *hoc loco*,

Theocritum ſuperat Virgilius.

hoc caret noſter, & cum magno iudicio. Debuiſſet Græcus dicere, tibi ſeruo, tu bibes, aut quiduis aliud, ſic melius inuitaret. Theocritus tria anni tempora induxit. Cur tacuit ver? melius noſter, qui duas tantum anni partes, æſtatem, & hyemem, ex more, quem alibi aperio. Mitto, quam præclare *frigore* pro hyeme. Theocritus, *caſeus mihi non deeſt*. Certè caſeum (hoc Seruius vidit) ſeruari omni tempore, nihil eſt mirum, atqui *lac*, difficile: illud verò *nouum* difficillimum. Sed iſtam difficultatem vincit numeroſa ouium multitudo. eſt enim vnde ſemper mulgeatur.

12. SICVLIS IN MONTIBVS.] Hoc non caret vel imitatione, vel hiſtoria. Imitatione, nam Theocritus in Sicilia Idyllia ſua conſtituit, vt qui Syracuſanus: hiſtoria, nam Sicilia pecoris fertiliſſima eſſe prædicatur. Et Pind. od. 1. Olymp. ait Hieronem ſceptrum tenere ἐν πολυμάλῳ Σικελίᾳ: *In diuite pecoris Sicilia.*

Lac nouum, quid.

13. LAC NOVVM.] Seru. & Had. Iun. intelligunt coloſtram, fortaſſe quia hoc lac nouum eſt, dicente Plin. lib. 28. cap. 9. *Eſt autem coloſtra prima a partu ſpongioſa denſitas lactis.* & Martial. lib. 13. Epig. 37. *De primo matrum lacte coloſtra damus.* Ariſt. lib. 6. hiſt. Animal. cap. 21. lac recens a partu vocat πρῶτον γάλα: *lac primum.* Hoc autem genus lactis in deliciis habitum veteribus ſatis indicat Plaut. qui in Pœnulo ait: *Meum mel, meum cor, mea coloſtra, meus molliculus caſeus.* adduxi hæc in gratiam Seru. & Iunij. Poeta tamen explicandus, vti ſupra à me. Adeo mihi eſt numeroſa multitudo ouium, vt lac mihi hyeme, & æſtate ſuppetat. Itaque *lac nouum* dicit ea arrogantia, qua paſtor quidam apud Nemeſ. ſeſe Danaci puellæ inſinuat:

—Scis mille iuuencas
Eſſe mihi, noſti nunquam mea mulctra vacare.

Et Calpur. 2. Eclog. *Per totum niueus premitur mihi caſeus annum.* Pari arrogantia apud Ouid. 13. Met. Cyclops.

Lac mihi ſemper adeſt niueum, pars inde bibenda
Seruatur, partem liquefacta coagula durant.

Firmat meam explicationem aperta Homeri imitatio, 4. Odyſ. Ἀλλ' αἰεὶ παρέχουσιν ἐπηετανὸν γάλα θῆσθαι: *Sed ſemper prabent per totum annum lac mulgendum.* Ergo, ait Corydon, ſe nunquam ceſſare à mulgendis ouibus. Deinde credibile eſt, Poetam ſibi eſſe conſonum: atqui in 5. Eclog. & 5. Æneid. per *lac nouum* intelligit recens mulctum. Adi, quæ dico 3. Æneid. ad illud, *Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.*

14. FRIGORE.] Pulcrè pro hyeme. ita 5. Eclog. *Ante focum, ſi frigus erit.* id eſt, ſi hyems, Tibul. lib. 1. Eleg. 8.

—quæ frigore ſola
Dormiat.

15. CANTO.] Plutarchus in Erotico inter reliqua amatoria connumerat etiam ἐπὶ θύραις ᾄδειν: *ad fores canere.* Non autem dubium, quin Virgilius imitetur Theocritum multis in locis. Græcus in Cyclope. Συρίσδεν δ' ὡς οὔτις ἐπίσταμαι ὧδε Κυκλώπων: *Scio ſic canere, ſicut nemo alius Cyclopum.* & eid. 24. Ἁδὺ δέ μοι τὸ μελίσδεσθαι, κἢν σύριγγι μελίσδω: *Suauis mihi eſt cantilena, etiam ſi canam fiſtula.* eid. 4. Ἐγὼ δ' εἰμὶ μελικτάς: *Ego autem cantor ſum.* Theocrito, & Virgilio hærens Nemeſianus:

Nec ſumus indocti, calamis cantemus auena,
Qua Diui cecinere prius, qua dulce locutus
Tityrus.

Mos veterũ paſtorum.

16. ARMENTA VOCABAT.] Vult Cæſar Scal. in Critico, attingi hic à Poeta morem illum, quo priſci paſtores ſero diei appetente, quaſi receptui canentes, ſuauiſſime modulabantur, vt a paſtu greges reuocarentur cum numeris. Hunc morem firmat re nulla. Ego in locum incidi Nazian. qui in Apolog. inter paſtoris officia: Ἀναπαύσει, καὶ ἀποκαταστήσει, καὶ ἀναστρέψει, ὀλίγα μὲν τῇ βακτηρίᾳ, τὰ πολλὰ δὲ τῇ σύριγγι: *Siſtet gregem, mouebit, reuocabit, aliquando quidem baculo, ſæpiſſime vero fiſtula.* Et Orat. 28 de paſtorib. ita ait: Οἱ μὲν τὰς σύριγγας λαβόντες ἐπὶ τινα σκοπιὰν ἀναβάντες, ... Ø, &c. *Illi quidem arreptis fiſtulis ſpeculam quandam euecti, calamos omnes mœrore implent, & palantes oues reuocant quaſi ratione præditas. Quod ſi paruerint, magis gaudent, quam, &c.* Quod & ad alia quoque munia extendit Orat. 7. τινὰς ποιμαντέον τῇ βακτηρίᾳ, τινὰς τῇ σύριγγι: *aliqua oues paſcendæ baculo, aliquæ fiſtula.* Apollon. quoque libr. 1. Argon. hunc morem obiter notat: nam adducens comparationem, ait, oues ſequi paſtorem ſuum εἰς αὐλιν, *in ouile*, ad cantum fiſtulæ, qua ille oues præit modulabundus, carmine paſtorali. Verſus omiſi, vt plures. Libanius etiam in Progym. dixit, αὐλοὶ δὲ καὶ σύριγγες, νομέων εἰς αὐλεῖς ἐλαυνόντων βοῶν ἀγέλας, καὶ αἰπόλια, καὶ ποίμνια, *tibia, & fiſtula paſtorum ducentium ad ſtabula boues, capras, oues.*

17. AMPHION.] Fuit hic filius Iouis, ſi Homero credimus Odyſ. 11. & Heracl. Pontico apud Plutarch. in lib. de Muſica: ſi verò Diophanti lib. 1. Hiſt. Ponticæ, filius fuit Theoboontis. Sed hæc omnia fabulis ſunt deformata. Lege Natalem, Palæphatum, alioſque. Huic Plin. lib. 7. dat inuentionem Muſicæ. Ferunt, illum didiciſſe artem hanc a Mercurio, quòd primus omnium huic Deo aram dedicauerit. Sic ferme in Bœot. Pauſanias. Muros ad lyram erexit, cantu ſaxa, feráſque commouit. Horat.

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet.

Caſſiodorus 1. Vari. *Amphion Dirceus canendo chordis Thebanos muros dicitur condidiſſe: vt cum homines labore marcidos ad ſtudium perfectionis erigeret, ſaxa ipſa crederentur relictis rupibus aduenisſe.*

18. DIRCÆVS.] Sic dictus, quia Thebanus, & Thebarum muri conditor. Nam Plin. lib. 4. Dircem fontem in Bœotia agnoſcit, aliique: atque Thebæ in Bœotia ſunt. Sunt, qui hoc epithetum referant ad facinus Amphionis, velintque deſumtum a Dirce, quę interfecta eſt ab Amphione, & Zetho fratribus: nam ea Antiopam horum matrem perſequebatur. Vide iſta latiùs apud Apollonij interpretem lib 4. & Nicocratem in Cypriis.

Aracynthus mons, vbi.

19. ACTÆO ARACYNTHO.] Aracynthum montem Acarnaniæ Plinius agnoſcit lib. 4. cap. 27. Stephanus Bœotiæ, Vibius ſequeſter Atticę, Seruius Thebarum, Euſtathius in Dionyſ. Ætolicæ: ſunt etiam, qui Arcadiæ, ſed falsò: nam in Vibio legendum Acarnaniæ, non Arcadiæ, ex nota Brodæi lib. 2. Miſ. cap. 8. Inde mirè variatum ab interpretibus in explicatione huius loci: nam qui dici Aracynthus poteſt mons Actæus, cum hic mons in Attica non ſit? Vibij enim opinio cum nullo conſonat veterum Geographorum. Inde lapſus videtur Ioan. Scopas lib. 1. Collectan. cap. 21. qui omiſſis omnibus Hiſtoricis, & Geographis vni tantùm adhæſit Vibio. Ergo in hac tanta varietate adhæreamus Stephano, & Seruio, qui Bœotiæ, & Thebarum montem faciunt, hoc enim quadrat cum ſuperioribus. Nam qui Dircæus, id eſt, Bœotius, aut Thebanus, canebat in monte Bœotiæ, aut Thebarum.

Roges,

Roges, ſi huic hæreas opinioni, quid de epitheto dices ſumto ab Attica? Placet duplex ſolutio aut Fuluij, aut Germani. tu, quam velis, eligas. Ait prior, Actæum hic ſumi pro παραθαλασσίῳ, id eſt, *littorali.* Nam ſicut 5. Æn. *actam* poſuit pro littore proximo mari. Poſterior accipit *actæum* pro ſaxoſo, & petricoſo Græcorum imitatione, qui ἀκτὴν non ſolum vocant littoralem oram, ſed τρόπον πέτρινον, *locum ſaxoſum*, Nam & Homero ἀκτὴ προβλὴς eſt, promontorium, ſeu ſcopulus. & ἀκταὶ Ammonio ſunt loca maris petricoſa, ſicut Σύρτες arenoſa. Addo ego Oppianum lib. 3. Venat. qui dixit, -ταύροιο νιφοβλῆτας ὑπὲρ ἀκτάς: *Tauri niuoſa ſupra iuga.* Ergo, mons Actæus erit, qui Catullo *præruptus*, & Ouidio, *Scopulus adeſus, pendénſq;* Prior: *Ac tum præruptos triſtem conſcendere montes.* Poſterior: *Nunc ſcopulus raucis pendet adeſus aquis.* Demum hanc rem firmat Propertij auctoritas, qui Virgilium interpretans dixit lib. 3.

——Victórque canebas,

Pæana Amphion rupe Aracynthe tua.

Itaque hic dixit *rupe*, quod Virg. *Actæo.* Eſt qui *Oetæo* legat, id eſt, Bœotio: cui minus fidem damus, vt nullo exemplari, & veterum codicum teſtimoniis fulto. Alciatus 5. Parerg. cap. 4. aliter interpretatur, cui nec hæremus.

20. NEC SVM ADEÒ INFORMIS.] Iactat ſuam pulchritudinem, quod facere amatores ſolent. Theocritus in Bubulco εἰδ. 24.

Ὄμματά μοι γλαυκᾶς χαροπώτερα πολλὸν Ἀθάνας.

Τὸ στόμα καὶ πακτᾶς γλυκερώτερον.

Oculi mihi ſunt gratiores cæſia Minerua.

Os dulcius coagulo.

Tu reliqua. Paſtor apud Calp. 3. Ecl.

Quem ſequeris, quem Phyllis fugis? formoſior illo

Dicor.

21. NVPER ME IN LITTORE VIDI.] Admonent nonnulli, Poetam mari dediſſe rationem reddendæ imaginis, non tam ex Phyſica rerum natura, quàm ex Theocriti imitatione: negant enim accidere poſſe, vt imago reddatur ex vndis maris, propterea quòd oleoſum ſemper, & pingue ſupernatet; ſicuti neque in obnubilato ſpeculo, neque in aqua, in qua fuerit cocta caro. Sed ſciant iſti experimento ſæpe probatum, in mari trãquillo reddi imaginem. adeant mare, qui hoc negant. Deinde, qui falſi tot teſtes? Hos adducam Virgilio tum fulciendo, tum illuſtrando: atque etiam, vt cognoſcatur imitatio, & diſcatur variatio eiuſdem rei. Inprimis Ariſtot. in Problem. Sect. 23. quærit, διὰ τί ἡ θάλαττα οὖσα βαρυτέρα τοῦ ποτίμου ὕδατος, μᾶλλον ἐστι διειδής; *Cur mare, cùm ſit grauius aqua, quæ apta ad potum, perſpectius tamen ſit, & liquidius illa?* Plato etiam in Sophiſta meminit εἰδώλων, & κατόπτρων ὑδάτων: *ſimulacrorum, ac ſpeculorum, quæ ſiunt in aquis.* Artemidorus libr. 2. c. 7. dixit, ἐν ὕδατι κατοπτρίζεσθαι. Theocritus εἰδ. 6.

Καὶ γὰρ θήν οὐδ᾽ εἶδος ἔχω κακόν, ὥς με λέγοντι.

Ἦ γὰρ πρᾶν ἐς πόντον ἐσέβλεπον, ἦς δὲ γαλάνα;

Neq; verò ſpeciem habeo malam, ſicut mei dicunt.

Me certe nuper in mare vt inſpexi, erat enim tranquillitas.

Theocritum expreſſit Lucianus in Dialog. ſic enim Doris loquitur cum Galatea: Ἐπεὶ τά γε ἄλλα, εἰπέ μοι, εἰ ἐθελήσεις μαθεῖν οἵα τυγχάνεις οὖσα τὴν μορφήν, ἀπὸ πέτρας ποτὲ ἐπικύψασα ἐν γαλήνῃ, ὁπότε τὸ ὕδωρ, ἰδὲ σεαυτήν, οὐδὲν ἄλλο ἢ χρόαν λευκὴν ἀκριβῶς: *Si ſcire præterea velis, qualis ſis facie, ex petra quapiam, ſi quando ſit tranquillitas, procumbens in aquam, te ipſam inſpice, nihilq; aliud videbis, quam albam omnino.* & in Alcione, ἀκύμαντον δέ, καὶ τὸ γαληνὸν ἅπαν τὸ πέλαγος ὅμοιον ὡς εἰπεῖν κατόπτρῳ: *Quietum & tranquillum mare vniuerſum, ac ſimile, vt ita dicam, ſpeculo.* Pergo ad Latinos. Statius 6. Theb. Mare inſtar ſpeculi.

Sic vbi tranquillo pellucent ſidera ponto,

Vibraturq; fretis cœli ſtellantis imago,

Omnia clara nitent. Ouid. de Cyclope libr. 13. Metaph.

Certè ego me noui, liquidæque in imagine vidi

Nuper aquæ, placuitque mihi mea forma videnti.

Hic locuti ſunt de aqua maris, Calpurn. 2. Ecloga,

Fontibus in liquidis quoties me conſpicor eſſe

Admiror toties, &c.

Nemeſ. 2. etiam: *Quin etiam fontis ſpeculo me manè notaui.* Tu reliqua. Hieronym. lib. 2. aduersùs Iouinian. *fontis ſpeculum* dixit. Ex eodem Virgilij fonte fluxere verſus plurimi, qui circumferuntur inter epigrammata Virgilij.

22. CVM PLACIDVM VENTIS STARET MARE.] Seneca lib. 6. Nat. Quæſt. ita Virgilium explicat: *Sic tranquillum mare dicitur, cùm leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris: cùm placidum ventis ſtaret mare; ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter, & duci. Tranquillum eſt, quia nec huc, nec illuc impetum capit.* Sic legit verba Senecæ Ioſeph. Caſtalio in Var. Lect. Videtur huic hæſiſſe Tibul. lib. 4. *Quin rapidum placidis etiam mare conſtitit vndis.* Plaut. Moſt. dixit: *Tam placida eſt, quàm eſt aqua.* Variat Horat. 4. Carm. per verbum *paco*, cùm ait: *Pacatum voluant per mare nauitæ.* Lucretius eleganter ad riſum confugit lib. 1. *tibi rident æquora Ponti.*

23. IVDICE TE.] Habuit credo vatem ante oculos Ouid. cùm ſcripſit in epiſt. Paridis ad Helenã:

Nec puto collatum forma Menelaus, & armis,

Iudice te, nobis anteferendus erit.

& Alcimus Auitus lib. 3. de Mundi Orig.

Forma rudis proprio melius contenta decore

Iudice ſe placuit.

& Iuuen. Sat. 8. *Iudice me dignus vera cruce.* & Martial. lib. 4. Ep. 24. *——nam me quoque iudice verum eſt.* Appian. in Libyc. ἐμοῦ κριτοῦ dixit.

24. SI NVNQVAM FALLIT IMAGO.] Videtur hoc dictum, nam quæ ex aquis redduntur, non ſemper vera. Seru. *in aqua remum integrum, quaſi fractum videmus.* Sed & Lucill. in Epigramm. ſpeculum vocat ψευδῆ, *mendax.*

a O tantum libeat mecum tibi, b ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & c figere ceruos,
d Hœdorúmque gregem viridi compellere hibiſco.
e Mecum vna in ſyluis imitabere Pana canendo.
f Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit; g Pan curat oues, ouiúmque magiſtros.
h Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.
Hæc eadem vt ſciret quid non faciebat Amyntas?

A

ARGVMENTVM.

Pro his poſtulat, vt ſecum rus adueniat: proponit, ſi id faciat, quæ aduentum hunc conſequantur, exemplo ſui, & Amyntæ.

EXPLICATIO.

[a] EXPENDE lector. Bonum vtile, delectabile, honeſtum, magnam vim habent ad commouendum: hæc tria propoſuit Corydon; vtile, in numeroſis ouibus, in lactis abundantia; delectabile, in muſica, quæ nata ad voluptatem aurium, & delectationem; honeſtum, in forma corporis, hæc enim non abitâ ratione boni honeſti: ergo ait, tot bona nihil ſunt abſque te. vna tua tantùm libido tot bona hæc cumulabit, & me beatum faciet. Libeat tibi tantùm mecum habitare, & beatus ero. Nihil de ſe ſublimius poterat prædicare paſtor grandæuus, quàm tria illa boni genera; nihil abiectius petere, quam vnicam tantùm pueri lubentiam. quid ergo non conſequeretur, ſi loqueretur ad auras humanas, non ad rupes, & feras?

[b] Commoda eſt Seruij interpretatio, *tibi ſordida*, id eſt, quæ tu putas ſordida monétque bis repetendam vocem *tibi*, vt ſententia ſit, libeat tibi habitare mecum rura tibi ſordida.

[c] Duplex ſententia, vel furcas defigere, eo modo, quo Plaut. in Mil. dixit: *figam palum*. Vel ceruos venari. Poſteriorem Seruius priori præfert, alij etiam, & meritò. Potius enim credi debet inuitare paſtor Alexin ad voluptatem venationis, quàm ad laborem figendarum furcarum.

[d] Sententia eſt, libeat tibi gregem compellere baculo ex hibiſco. Hæc mens Turnebi. Ergo, ita Alexin inuitat ad vitam paſtoralem, vt proponat, quæ iucunda ſunt; amoueat, quæ moleſta. Itaque ait, non ages capras, non tauros, non armenta: ſed hœdos, qui molliculi, & tenerrimi, qui ludibundi, & grati. Deinde geſtandus tibi viridis hibiſcus pro baculo; non ponderoſum pedum, quod manus lædat. Explicationem aliorum in Notis dabo. Nam mihi ſemper ſtatutum, quoad fieri poſſit, vnicam tantùm ſententiam in explicatione adhibere.

[e] Inuitat iam præmio, ſi ſecum rus adueniat. Eris excellētiſſimus artifex muſicæ, imitaberis non quemcunque è Diuis, ſed ipſum fiſtulæ inuentorem Deum. Et nota, latere occulte laudem, arrogantiámque ipſius Corydonis, innuit enim ſe ſcire iam Pana canendo imitari, & eo ipſo ſtimulos adhibet ad veniendum, quaſi dicat: Ego iam imitor, iam ſum artifex, aſpirare ergo & tu quoque ad tam egregium decus potes.

[f] Hoc dicitur occaſione ſuperioris verſus. Per calamos plures coniunctos cera, intelligit veterem fiſtulam, de cuius forma loquar in Notis.

[g] Quaſi dicat. Adiunge ad muſicam, quam hic diſces, te fore ſub tutela & præſidio magni Numinis Panis, cui oues, & paſtores commiſſi.

[h] Amouet hic quoque moleſtiam, vel potiùs conatur amouere. Si diſcas canere fiſtula, lædes ea atteréſque labella tua, quæ grata, & mollicula, atque indigna, vt atterantur: ſed magna res eſt, ô Alexi, Panem imitari, cum eo viuere, illum præſidem habere. Ergo ne pœniteat breue incommodum pati pro re tam magna. Deinde exemplum habes Amyntæ nobiliſſimi paſtoris, qui multa paſſus eſt, artem hanc vt diſceret.

NOTÆ.

1. O TANTVM LIBEAT.] Hauſit ex Theocrito in Cyclope:

Ποιμαίνειν δ' ἐθέλοις σὺν ἐμὶν ἅμα, καὶ γάλ' ἀμέλγειν,
Καὶ τυρὸν πᾶξαι.
Vna velis mecum paſcere, lac mulgere,
Et caſeum cogere.

Potuit etiam & ex Alcæi inuitatione hac affectus plena:

Σύν μοι πῖνε, συνήβα, συνέρα, συστεφανηφόρει.
Σύν μοι μαινομένῳ μαίνεο, σὺν σώφρονι σωφρόνει:
Vnà mecum bibe, pubeſce, ama, coronare:
Vnà mecum inſanienti inſani, & cùm reſipuero reſipiſce.

B

2. CASAS.] Conſtant hæ ex ſtragmentis, & ceſpitibus. Seneca Epiſt. 90. ita deſcribit: *Furcæ vtrinque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita, decurſus imbribus, quamuis magnis erat.* Caſarum originem ad militiam refert vir quidam doctus, & caſdem eſſe cum ſcenis putat, vnde & dicta caſtra autumat. Non erraret meo iudicio, qui contrà ſentiret, & militares referret ad paſtoritias. Hoc enim materia indicat, ceſpites (inquam) & ſtramenta, quæ propria paſtorum. Deinde paſtores quouis ſunt bello vetuſtiores. Caſarum origo.

3. FIGERE CERVOS.] Poeta ipſe 1. Georg. *figere damas.* Qui locus mirè facit pro poſteriore explica- Figere ceruos, quid.

C

tione, quam elegi. Seneca etiam in Furen. *Tuciſq. fuga figere ceruos.* Et in Hippolyt. *figis damas leniore manu.* Græci paſſim in re venatoria, *βάλλειν ἐλάφους: ceruos figere.* Propert. Eleg. 19. lib. 2. *figere au..m.* Sunt præterea cerui furcæ paſtorum; inde vox traducta eſt ad militiam, ſcribente Cæſare 7. Gal. *Aggerem, & vallum pedum duodecim exſtruxit, grandibus ceruis eminentibus, qui aſcenſum hoſtium tardarent.* Liu. lib. 44. *Romanos ad Clitas quas vocant, munimenta ceruis etiam obiectis, vt viam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum perducit.* Tibul. lib. 4. ad Meſſallam: Cerui pro furcis.

Nam te non alius belli tenet aptior artes,
Qua deceat tutam caſtris praducere foſſam,
Qualiter aduerſos hoſti defigere ceruos.

His oſtenſum etiam, qui vſus ceruorum in bello,

D

videlicet, obſtructio, impeditio, moræ.

4. VIRIDI.] Hinc Calpurn. Ecl. 4. *Viridique famem ſolarer hibiſco.*

5. COMPELLERE.] Ita Calp. 5. Ecl. *Ad fontem compelle greges.* Plaut. Bacchid. ſic variat: *Amabo. quis has huc oues adegit?* Philo de opificio mundi extulit per verbum *διευθῦναι* quaſi dirigere, & ſignificare.

6. HIBISCO.] Eſt è genere ſylueſtrium maluarum, vulgus vocat *Maluiſcum.* Græci *ἀλθαίαν* à multitudine remediorum, & frequenti eius vſu, vt ait Dioſcorides. Eſt enim Græcis *ἀλθαίνω, medeor.* Ceterùm, locum hunc aliter Seru. explicat, videlicet compellere gregem ad paſtum hibiſci. Eodem etiam modo explicat Ioſeph. Scaliger in Notis ad Varr. Hibiſcus.

E

lib. 2. Rei Ruſt. cap. 1. cuius verba quædam de paſcuo viridi perpurgante accipit de hibiſco, ita vt Varro circumſcriptione quadam vſus fuerit. *Nam & in eam* (inquit) *ouium & caprarum, agnorum & hædorum gregem compellebant.* Virgilius: *Hœdorúmque gregem viridi compellere hibiſco.* Sed præter Turnebum, quem pro me adduxi, eſt etiam Carolus Stephan. in ſuo ſeminario, vbi ait, maluas ita interdum grandeſcere cultura, vt ex natura herbacea videatur in arborem tranſire, & inde eſſe, vt commodè poſſet ſeruire vſibus paſtorum ad baculos. adducitque

verſum

verſum hunc Virgilij. Ceterùm inuitatio, quæ ſequitur, *Mecum vna in Syluis, &c.* adumbrata eſt à Nonno lib. 11. Etenim qui Nonnum legat, inueniet ſæpe illum locupletatum Latina Virgilij Muſa. Sic in dicto libro, vbi Bacchus inuitat puerum Ampelum, ne à ſe abeat, multa ſunt ad veſtigia huius Eclogæ. Vt cùm ait Bacchus, *μίμνε μοι, ἀγρώσσοντι συναγρώσσων Διονύσῳ*: *Mane, ac mecum Dionyſio venante vna venaberis.* Sic lib. 16. Bacchus idem ambiens Nicæam nympham, *τίς φθόνος ἀγρώσσοντι συναγρώσσειν Λυαίῳ*: *Quæ inuidia eſt, & te nolle vnà venari cum venante Baccho?* Hæc, & plura alia nihil abeunt ab ſtylo huius Eclogæ.

Pan inuentor fiſtulæ.

7. PAN PRIMVS CALAMOS.] Celebre hoc Græcorum Latinorúmque carminibus. Plat. lib. 4. Epig. *αὐτὸς ἐπεὶ σύριγγι μελίσδεται εὐκελάδῳ Πάν*: *Quando Pan ipſe ſonora canit fiſtula.* Bion in Bucolicis: *Εὗρε πλαγίαυλον ὁ Πάν, ὡς αὐλὸν Ἀθάνα*: *Fiſtulam inuenit Pan, vt tibiam Pallas.* Sic reddidi *πλαγίαυλον*, quia viſus mihi eſt Græcus id velle attingere, quod de Pane alij prædicant. Lucret. lib. 1.

—cum Pan
Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans
Vnco ſæpe labro calamos percurrit hiantes.

Virg. iterum 8. Ecl.

Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.

Nemeſ. 3. Ecl. loquente ipſomet Pane:

—nulli fas eſt inflare cicutas,
Quas ego Mænaliis cera coniungo ſub antris.

Vnde nata ſit fabula lege Ouid. in Metam. & Natalem in Mythol. de loco ipſo, vbi primùm inuenta fiſtula huic Deo, ita Pauſan. Arcad. *Conſurgunt montes, qui Nomij dicuntur. eſt in illis Nomij Panos fanum: vicum proximum Melpeam, ac ſi modulatricem dicas, nominant, quod fiſtula modos illic Pani primùm excogitatos dictitant.* Dei huius ornatum lege in Artem lib. 4. c. 74. vbi dat illi fiſtulam. Ideo Non. lib. 7. proprio attributo, *πανιδὸς σύριγγος*.

8. CALAMOS CERA CONIVNGERE PLVRES.] Hic locus, & qui ſequetur ſtatim,

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula,

pendent neceſſariò ab his, quæ nunc dicturus. Ergo plures calami ſeptem, aut cicutæ ſeptem, & vtraque locutio veterem fiſtulam ſignat, quæ compacta erat è ſeptem cicutis, vel auenis coniunctis cera: ideo Æſchylus fiſtulam *κηρόπλαστον* vocat. & Pollux de fiſtula, *κηρῷ συνδεθεῖσα*. & Theocrit. εἰδ. 1. *ἐκ κηρῶ σύριγγα*. Habebat vnaquæque cicuta ſonum ſuum ab aliis diſcrepantem. Verba Scaligeri in Hiſtorico figuram

Fiſtulæ veteris deſcriptio.

fiſtulæ apprimè ſignant: *Proportione certa ad alæ figuram. in ſummo, qua inflabantur, æquales, inæquales, qua exit ſpiritus.* Forſitan in hac figura explicanda reſpexit vir doctus aduerſùs Ouid. qui lib. 8. Met. de pennis Dædali:

—ponit in ordine pennas
A minima cœptas, longam breuiore ſequente,
Vt cliuo creuiſſe putes. Sic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit auenis.

Itaque ordo fiſtularum ſemper decreſcebat, iuxta hanc Tibulli deſcriptionem:

Fiſtula cui ſemper decreſcit arundinis ordo,
Nam calamus cera iungitur vſque minor.

Formam veteris fiſtulæ multis perſequitur Achilles Tatius Alexand. lib. 8. Meminit Calpur. 4. Eclog. *ſeptena modularer ſibila canna.* Sidonius Apoll. lib. 2. Epiſt. 2. *Cui concentui licebit adiungas fiſtulæ ſeptiforis armentalem camœnam.* Pind. Od. 2. Pyth. *ἑπτακτύπου* dixit, non quidem fiſtulæ, ſed *φόρμιγγος*: *ſeptiſonæ citharæ.* Theocritus ab his diſcrepat, quæ docuimus, nam εἰδ. 8. ſic ait, *Σύριγγ' ἂν ἐποίησα καλὰν ἐγὼ ἐννεάφωνον*: *fiſtulam ego pulchrã compinxi nouem vocum.* Oritur igitur, vel audaciter hoc, quod vult Scaliger: vel per nouem voces tantùm ſignat multitudinem vocum. Porrò nihil magis aperiet formam antiquæ fiſtulæ, quàm ipſiſſima typo expreſſa: eam igitur hic tibi ſubiicio ex marmoribus.

9. PAN CVRAT OVES.] Quia is paſtorum Deus, & præſes ruſticorum. Virg. 1. Georg. *Pan ouium cuſtos.* Inde Homerus in hymno, vel quis auctor, illi dat *κορυφὰς ὀρέων, καὶ πετρήεντα κέλευθα*: *montium culmina, & ſaxoſa iuga,* quæ loca paſtorum ſunt. Addidit antiquitas Nymphas. Vide Natalem.

10. CALAMO TRIVISSE LABELLVM.] Cùm ſeptem eſſent calami, neceſſariò, vt ſonus ederetur, omnes percurrebantur, vnde fiebat, vt plerunque labrum læderetur, & veluti attereretur. Inde Lucr. lib. 4. *vnco ſæpe labro calamos percurrit hiantes.* Et lib. 5. *calamos vnco percurrere labro.* Fluxit verſus Virg. ex Theocrito, qui εἰδ. 24. *χείλεα θλίβειν*: *labra terere.* Paulin. Nat. 9. Felicit. *Labra terit calamis.* Nonnus lib. 3. *ἐπιθλίβοντες ἀοιδὴν.* & lib. 2. *σύριγγι μετάδρομα χείλεα σύρων*, eſt hoc, quod Latini *percurrere.*

a Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, b Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens, te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas, inuidit ſtultus Amyntas.
c Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo
(Bina die ſiccant ouis vbera) quos tibi ſeruo.
d Iam pridem à me illos abducere Theſtylis orat,
Et faciet, quoniam ſordent tibi munera noſtra.

ARGVMENTVM.

Addit donum duplex, fiſtulam, & capreolos: vtrumque commendat.

EXPLICATIO.

a ANIMVS huius miſeri amatoris eſt, res ſuas oſtẽtare, quo efficaciùs puerum permoueat,

quem tantopere deperibat. Ergo ait, habere ſe fiſtulam, non quamcunque, & vulgarem, ſed quæ ſimillima eſſet fiſtulæ Dei Panos. nam ea erat compacta è ſeptem cicutis, id eſt, calamis diſparibus. Et bene explicat Cæſ. Scal. vocem tantum *ſeptem* referri ad numerum. nam *diſparibus* ſolùm ad quantitatem, videlicet de ordine calamorum decreſcente, vt iam ſuprà explicui.

b Pergit faſtu quodam paſtor, & commendat fiſtulam a primo poſſeſſore Damœta. Quæ dono dari ſolent, pretioſa ſunt: quæ in morte, vt amantiſſimi animi fiat atteſtatio, pretioſiſſima. Ergo mihi dono data eſt fiſtula, & à moriente. quin addit verba amoris plena, *te nunc habet iſta ſecundum.* An hoc parum eſt? Solet mors vicina ſenſus omnes abripere, & animum occupare extremæ calamitatis cura. Non ſic accidit. Nam Damœtas moriens adhuc integro fuit ſenſu, vt munus ſuum commendaret. Pergit Corydon. Aderat Amyntas, qui tanto muneri inuidit præ ſtultitia ſua, qua putabat fore, vt ipſe mihi. præferretur in vltima illa amoris Damœtæ ſignificatione. Collige omnia. Fiſtula mihi data eſt dono, & à moriente, & cum ſignificatione amoris in morte ipſa, & cum alterius inuidia. quale ergo donum?

c Poſt commendationem fiſtulæ pergit ad donum alterum, quod ſeruat Alexidi. Sunt mihi *duo capreoli*, præclarè; nam ex ingenio puerorum, qualis erat Alexis, qui rebus exiguis delectantur. itaque non dat oues, non capras, non tauros, ſed capreolos, *reperti* ergo, quos amiſerat, & quos quæſierat cum labore Sed vbi reperti? *in valle non tuta.* itaque quæſiti cum periculo vitæ, nam valles inſidioſæ ſunt, quia non loca aperta, & clara. Vlterius. *ſpar ſis etiam nunc pellibus albo.* ſolent capreoli mutare colorem, & maculas, cùm fiunt grandiores. Non ſic eſt ait Corydon: adhuc lactentes ſunt, & tenerrimi, & ideo addit, *bina die ſiccant ouis vbera.* Itaque nondum colorem mutarunt: retinent illã ſpecioſitatẽ, qua nati. dixi hęc ex nota Seruij: Hos igitur tibi ſeruo ô Alexi.

d Quaſi dicat. vide an pulcri capreoli? Nam Theſtylis diu anxia eſt pro illis, orat me: obtinebit, ſi tibi hæc munera ſordida videantur, & nullius pretij digna.

NOTÆ.

1. DISPARIBVS SEPTEM COMPACTA.] Credo Ouidium; & Martialem hæſiſſe ſuo Principi, diuerſo quemque flexu, Prior 4. Met.

> *Atque ita diſparibus calamis compagine ceræ*
> *Inter ſe iunctis.*

Poſterior lib. 14. Epigr 63.

> *Quid me compactam ceris, & arundine rides?*
> *Quæ primum ſtructa eſt fiſtula, talis erat.*

Ego quoque ſic hæſi Virgilio: *Paſtor inæquali cecinit compagine ceræ.* Nam ita video Virgilium adumbratum ab Ouid. lib. 1. de Remed. *Paſtor inæquali modulatur arundine carmen.*

Cicuta, quid. 2. CICVTIS.] Bene reprehendit Cæſ. Scal. Seruium, qui docet cicutam eſſe internodia calamorum, cùm frutex ſit omnibus notus, caule aut vacuo, aut ea medulla, vt facile exenterari queat.

Fiſtulæ antiquiſſ. vſus Latij. 3. FISTVLA.] Cum Virg ſæpe ſuis paſtoribus det fiſtulas, credamus alluſiſſe illum ad antiquiſſimam ætatem Latii, in quo hoc tantùm inſtrumentum, & nullum aliud. Docet nos hoc Dionyſ. lib. 1. Antiquit. Roman. *Dicuntur Arcades in Italiam primi e tranſtuliſſe inſtrumenta muſica, quæ lyra, & trigona, & lydi vocantur: cùm priorum ſeculorum homines tantùm fiſtulis paſtoralibus, nec vllo alio inſtrumento muſico vterentur.* Calaber lib. 6. duplicem vſum dat fiſtulæ. Σύριγξ δ', ἣ δ' αὖτε μεταπρέπει, ἠδὲ νομεῦσιν: *Fiſtula, quæ apta conuiuio, & paſtoribus.* Coluthus de Paride paſtore, ἔσθεν ἔχεν σύριγγα, καὶ ἤθεα τοῖα νομήων: *Habuit fiſtulam, & egregios paſtorum mores.* Ab Homero Il. 18. paſtores inducũtur τερπόμενοι σύριγξι: *gaudentes fiſtulis.* Sicut & a Platone lib. 3. de Rep. vbi, cùm lyram ac citharam aſſignet vrbibus, ſubdit, κατ' ἀγροὺς τοῖς νομεῦσιν σύριγξ: *paſtoribus in agro fiſtula.*

4. DAMOETAS DONO MIHI QVAM DEDIT.] Sententiam hauſit ex Theocrito Virgilius, ex vtroque Calpurnius. Græcus enim ante omnes εἰδ. 4. σύριγξ—δῶρον ἐμεῖο ἔλειπες: *fiſtula. donum mihi ipſam reliquit.* Calpurn. 4. Ecl.

> *Experiar calamos, here quos mihi doctus Iolas*
> *Donauit, dixitq; Truces hæc fiſtula tauros*
> *Conciliat, noſtrúq; ſonat dulciſſima Fauno.*

5. INVIDIT STVLTVS.] Vt hic Virg coniungit cum inuidentia ſtultitiam, ita Auſonius dementiam, & Terẽtius væcordiam. Præclarè omnes, nam inuidia mera eſt ſtultitia, dementia, væcordia. Prior itaque in ſententiis Pyttaci: *Demens ſuperbis inuidet felicibus.* Poſterior Adelph.

> *Hoccine eſt credibile, aut memorabile,*
> *Tanta vecordia innata cuiquam vt ſiet.*
> *Vt malis gaudeat, atque ex incommodis*
> *Alterius ſua comparet commoda?*

6. PRÆTEREA DVO, &c.] Hanc partem Virg. vbi ſe paſtor officioſum præbet Alexi, videtur ante oculos Ouid. habuiſſe cùm ſcripſit lib. 15 Metamor. ore Cyclopis lenocinantis ſuæ Galatheæ:

> *Inueni geminos, qui tecum ludere poſſint,*
> *Inter ſe ſimiles, vix vt dignoſcere poſſis,*
> *Villoſæ catulos in ſummis montibus vrſæ,*
> *Inueni, & dixi: Dominæ ſeruabimus iſtos.*

Dictum hoc ex natura amoris, qui muneribus expugnatur. Ouidius 2. Art. ait, ſe præcepta ſcribere pauperibus, qui volunt amare; non diuitibus, qui poſſunt largiri.

> *Nil opus eſt illi, qui dabit, arte mea.*
> *Secum habet ingenium. qui cùm libet, accipe, dicet.*
> *Cedimus, inuentis plus habet ille meis.*

Verè idem Ouid.

> *—arte conciliatur amor.*

Ex eodem affectu infr. *Nec, ſi muneribus certes, concedat Iolas.* vbi deſperat Coridon de Alexide, quod is expugnari à ditiori Iola poſſit. Plato in Sophiſta adducit genus captãdi amoris, quod ipſe vocat δωροφορικήν.

7. NEC TVTA VALLE.] A difficultate, vt iam explicui, munus commendat: ſic ſolent amatores, & ita amans Cyclops apud Ouid. 15. Metam. Vallis, cur non tuta.

> *Nec tibi deliciæ faciles, vulgataque tantùm*
> *Munera contingent, &c.*

Par illud 1. Æneid. *reliquias Troia ex ardente receptas.* Nam magnum fuit ex ardente Troia aliquid rapere. Sententiam Poetæ illuſtrat eruditio Germ. Recepti ſunt capreoli ex valle non tuta. His Poeta ſignat φάραγγα. Eſt verò φάραγξ vallis, locus videlicet inter duas rupes profundus, ſic dictus ἀπὸ τῆς σφαγῆς: *cæde.* quia cædes in his locis patrari ſolent. Similiter Nicander βήσσας, id eſt, conuallem ab eadem re ἀνδροφάγα nominat, quaſi trucidatorem. Adiungo ex eadem mente dictum à Claudiano in 4. Conſ. Honorij, *fraudi quæ commoda vallis.* Vere ergo Corydon ex valle non tuta recepit capreolos.

8. SICCANT OVIS VBERA.] Horat & Calp. Prior 2. Epod. *diſtenta ſiccet vbera.* Poſterior 5. Ecl. *ſiccetur buccula mulctris.*

9. IAM PRIDEM, &c.] Sumta hæc ex Theocrito εἰδ. 3.

> Ἦ μάν τοι λευκὰν διδυματόκον αἶγα φυλάσσω:

Τάν με

Τάνμε κ' ἁ μέρμνωνος ἐρυθακὶς ἁ μελανόχρως
Αἰτεῖ, κ' δωσῶ οἱ, ἐπεὶ τύ μοι ἐνδιαθρύπτῃ.
Tibi certe ſeruo capram albam geminorum matrem.
Eam ame filia Mermemnonis nigella Erithacis
Petit, & dabo ei, quoniam tu me ludificaris.

10. SORDENT TIBI MVNERA NOSTRA.] Apollonius 1. Excid. Hier. *Et meritò, quoniam ſordent tibi munera noſtra.* Horatius quoque dixit, *Cuncta ſordent præ campo & Tiberino flumine.*

a Huc ades. b O formoſe puer, c tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: d tibi candida Nais
Pallentes violas, & ſumma papauera carpens,
Narciſſum, & florem iungit bene olentis anethi.
e Tum caſia, atque aliis intexens ſuauibus herbis
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
f Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneáſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo.
g Et vos ô lauri carpam, & te quoque h proxima myrte,
Sic poſitæ quoniam ſuaues miſceris odores.

ARGVMENTVM.

Iterum inuitat, & cùm ſe ſuis donis nihil valeat profuiſſe, alia a Nymphis offert: cum quibus ipſe certat.

EXPLICATIO.

a NOVA inuitatio, & plena amoris.

b Suprà expendi.

c Quaſi dicat. Humanam ſi aſpicis curam, ſi fiſtulam, & capreolos; ecce in gratiam tui ſtudioſæ ſunt Nymphæ, ſtudioſa inprimis Nais. Nihil tam floridum natura produxit, aut odore, aut colore, aut quauis alia dote gratum, quod non illæ coniungant ad guſtum tui. Sunt lilia in calathis, &c.

d Cum dederit Nymphis in communi aggeſtionem liliorum in calathis, vni Naïdi ait fuiſſe curam faſciculi conficiendi ex variis floribus: nam hæc carpit violas, & papauera, & cum illis coniungit Narciſſum, atque anethi florem. Obſerua obiter proprietatem attributorum, quæ mira. violæ ſunt *pallentes*. papauera *ſumma*, nam hæc multum excreſcunt. anethum *bene olens*. Attributo caret Narciſſus ſe ipſo laudabilis, & nulla egens commendatione. Sed non otioſè prætermittendum epithetum Naïdos. Laborabit in rem tuam Nais candida, quia tu candidus. Sed cur Nais præ aliis Nymphis? Idonea eſt Turnebi nota. Naiades amabant pueros, nam & Hylam dicuntur rapuiſſe.

e Super nota retuli ad faſciculum, nam nullus viſus mihi eſt apparere ordo in ipſis floribus. Sed hæc iam refero ad coronam, & ſic explico. Facit Nais ſertum ex caſia, & aliis herbarum generibus, quod illuminabunt diſtinguéntque flores duo, videlicet vaccinium, & caltha, illud molle, hæc luteola. Ergo triplex genus florum offert à Nymphis: primò lilia in calathis; deinde faſciculum, ſed nullo florum ordine; tertiò ſertum compoſitum ex herbis, & illuminatum binis floribus.

f Roget aliquis Corydonem. Túne otioſus in tanto Nympharum ſtudio, & labore Naidos? Non ero (inquit) imò labor meus pretioſior, & vtilior. Nam ſi illæ occupantur in legendis floribus, ego occupabor in capiendis fructibus. Legam enim mala, nuces, caſtaneas, pruna. Hæc mihi viſa mens Poetæ, nam profectò Corydon certat cum ſtudio Nympharum. Et ideo ſignatè tria quoque verba adiungit. Quaſi dicat: Nymphæ ferent, Nais carpet & pinget: ego quoque ipſe (an alteri curam committerem, quam pro te ſuſcipio?) legam, addam, carpam, ne ſim Nymphis minus ſtudioſior. Inde ſtudium illud in ornandis rebus, quas ipſe offeret. Perinde ac ſi diceret. Dabit Nais violas, non vulgares, ſed pallentes, vaccinia, quæ mollia; caltham, quæ luteola: ſed non me vincet; dabo enim ego mala, quæ pretioſa ſua canicie, ſuo lanicio; dabo nuces, non vulgares, ſed illas caſtaneas; imò verò, quas amabat mea Amaryllis. Quantum hoc eſt? dabo pruna, illa (inquam) quæ ſunt cerea, & quibus iam nouus honos accedet, quod tibi a me conſecrentur, non minus atque in honore ſunt nuces caſtaneæ, quod amentur ab Amaryllide. De his fructibus, déque aliis, quæ tibi occurrent, dicam in Notis. Mihi enim in explicatione tantum aſſumo expendere ſententiam Poetæ, eo modo, quo à me præſtari vides, non voces explicare. Illud, *caſtaneaſq́ue nuces*, potes etiam ita capere, vt dicat: Addam etiam caſtaneas, quas nuces amabat mea Amaryllis.

g Addit nouum ſtudium, adhuc cum reſpectu ad Nymphas. Non ſolum illas ſuperabo, quia flores illæ, ego fructus legam: ſed carpam quoque lauros, carpam myrtum, ex quibus gratus odor exſpirat, & eo gratior, quia coniunctæ in vnum. Sed & laurum, & myrtum carpam, quæ virent perpetuò, neque langueſcunt hyeme: non flores, qui caduci, & citò languidi. Talem te ô lector Poetam volo. Dices. Quæ a te adducta in tota hac explicatione, neque excogitauit Virgilius. imò nulli tantum ingenij ſuus Genius dedit, qui explicando æquet, quæ in ſuis verſibus vates recondit.

h Fortaſſe odore. Et obſerua dari Veneris fruticem, quaſi in eo eſſet amoris philtrum.

i Id eſt, proximæ, ac vicinæ. Eſt, qui explicet, ſine vllo ordine, vtcúnque, como quiera. vt illud 4. Georg. *ſic poſitum in clauſo linquunt*. Græci dicunt ἔτως.

NOTÆ.

1. HVC ADES.] Animaduerti hanc verborum formam (& ſubiorat quidem referre inter adagia) vſitatam Græcis, & Latinis in appellatione plena amoris. Sappho ad Venerem, ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθε: *ſed huc tu ades*. iterum, ἔλθέ μοι καὶ νῦν: *nunc mihi ades*. Theocritus eid. 5. bis meminit, ἀλλ' ἐφ' ἔρπε: *ſed tamen ades, huc ades*. Virgil. hic, *Huc ades o formoſe puer*. inf. *Huc ades, inſani feriant ſine littora fluctus*. & Eclog. 9 *Huc ades ô Galatea*. Huc ades, in re amoris.

2. TIBI

2. Tibi, tibi.] Aduerte repetitionem illam, *tibi, tibi.* Omnes poſt ſe Poetas ducit Virgilius, non Latinos ſolum, ſed Græcos, quod ſæpe in his noſtris Commentariis apparebit. Itaque non dubito, quin Oppianus Græcus Poeta hanc repetitionem lib. 1. de Venat. fecerit cum reſpectu ad Virgilium: indicabit hoc integra ſententia.

> *Σοὶ μὲν γὰρ θαλέθοντα φύει παιδοτρόφος ἄρουρα,*
> *Σοὶ δέ τε πάντα ῥέουσιν ἀπ' ὠκεανοῖο ῥέεθρα:*
> *Tibi namque florida parturit alma tellus,*
> *Tibique omnia fluunt ab Oceano flumina.*

3. Lilia.] Hic, vt vides, varia florum genera offeruntur Alexidi. Cur autem munus hoc amantibus frequentiſſimum ſit, nonnulla inuenies apud Athen. lib. 12. vbi inter alia ait, natura inſitum, eos, qui volunt videri formoſuli, *ἀνθολογεῖν: flores legere.* Faciunt etiam flores ad voluptatem, & laſciuiam. Inde apud eundem lib. 14. in molli quadam ſaltatione, & choreis cantabatur hoc: *Πᾶ μοι τὰ ῥόδα, πᾶ μοι τὰ ἴα, πᾶ μοι τὰ καλὰ σέλινα; vbi mihi roſæ, vbi mihi violæ, vbi mihi pulcra apia?* Ex hac amantium vanitate Cyclops apud Theocrit. *ἔφερον δέ τοι ἢ κρίνα λευκά: ferrem autem tibi vel lilia alba.* Totum hunc locum ita adumbrauit Pet. Bemb. in Benaco:

> *Accipe quæ calathis porgunt tibi munera Nymphæ*
> *Luteolum caltha florem, caſiamque virentem,*
> *Liliaque, & violas, & purpureos hyacinthos.*

Nec minùs ſuauiter Pet. Bargæus 1. Ecl.

> *Quin ego cum calathis olim tibi lilia plenis,*
> *Purpureaſq; roſas, ammo, taleſque amaranthos,*
> *Narciſſumq; crocumq; & ſuaue rubentem hyacinthum,*
> *Horrida dum ſanus Aquilonibus arua rigerent,*
> *Auſa offerre tuum veridem credula ad antrum.*

Calathi quæ principe vſus.

4. Calathis.] Videtur calathus genus quoddam caniſtri fuiſſe apud veteres ſeruandis floribus deſtinatum, quod colligas ex crebra huius rei mentione. Præter Virg. hoc loco, Ouid. 14. Met.

> *—ſparſi ſine ſine ordine flores*
> *Secernunt calathis.*

Sidon. Apollin. lib. 9. epiſt. 13.

> *Cytiſos, crocos, amellos,*
> *Caſias, liguſtra, calthas*
> *Calathi ferant capaces.*

Prudent. Periſtephan. hym. 3. *Floribus vt cumules calathos.* Hieronym. epiſt. ad Saluinam: *roſarum & liliorum calathus.* Ex quo more ſignatiſſimè omnium Theocrit. εἰδ. 2? ἐπ' ἀνθοδόκον: *Calathum florum ſuſcepitum.* τάλαρον calathum reddidit, quod in re longè alia fecit Had. Iunius. Et Theocriti Interpretes εἰδ. 15. τοῖς ταλάροις, reddunt *calathis.* Demum calathus deſeruit non ſolum floribus, ſed in genere rebus omnibus ruſticis. Quam rem efficiunt ſequentia. Ouid. 2. Art. *Afferat in calatho ruſtica dona puer.* Columel. lib. 10.

> *—pruniſque Damaſci*
> *Stipantur calathi.*

Philo lib. 1. περὶ εἰσαγωγῆς? ἀπὸ δὲ τῆς κατ' ἀγροὺς ὀπώρας, καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων, κατ' ἀναλογίαν τῶν κτήσεων ἐν ταλάροις πλήρεσι κομίζειν: *De ceteris quoque fructibus agri, & reliquarum arborum plenos caniſtros pro quantitate fundorum comportare.* Homer. Il. 18. Πλεκτοῖς ἐν ταλάροισι φέρον μελιηδέα καρπόν. *Textis in calathis ferebant dulcem fructum.* & Odyſ. 9. repoſitorium facit caſei, quia propriè ruſticorum. Nemeſ. 3. Ecl.

> *—decerpunt vitibus vlmos,*
> *& portant calathos.*

Calathi notio ſignificatio.

Non ergo Poeta abuſus hac voce, vt quidam volunt, qui eam tantum attribuunt lanificio. Imò credo à re ruſtica, quæ antiquior omni arte, traductam eam vocem ad lanificium. Etymon calathi Euſtathius notat, κάλαθος παρὰ τὸ ἐκ ξύλων, à lignis. Sed quando ſum in hoc loco, non grauabor explicationem Virgilij afferre, ſi quibus placeat. Eſt calathus, non ſolum caniſtrum, ſed etiam flores omnes; cum, poſtquam erupere, aperiuntur, dilatantúrque in orbem. Tacent omnino dictionaria Latina, ſed in promtu eſt, probatio ex Auſonio, & S. Hieronymo. Prior epigrammate illo, Cuius initium, *ver erat, & blandæ,* &c. Ita ait:

> *Nec mora, ridentis calathi pateſcit honorem,*
> *Prodens incluſi ſemina denſa croci.*

Poſterior epiſt. 26. ad Pammachium: *Quis parturientem roſam, & papulatum corymbum, antequam in calathum fundatur orbis, & tota rubentium foliorum pandatur ambitio, immaturè demeſſum, aquis oculis in rèſcere videat?* Ratio huius ſignificati ducta eſt a ſimilitudine quadam caniſtruli, quam reddunt flores iam aperti. Quam rem mihi Plinius indicat lib. 21. c. 5. nam loquens de lilio ita ait: *foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus effigie calathi.* Redeo ad Virg. Cuius fortaſſis ſententia hæc. Feruntur Nymphæ lilia, non quidem papillata, vt loquitur Hieronymus, ſed aperta iam, dilataque in orbem, & efformata in calathos iam plenos præ foliorum multitudine, & exuberantia. Hæc ſi non mens Virgilij, certè illud habeo, vt puer doceatur huius vocis vſum aliorum, tacentibus, vt dixi, dictionariis.

5. Tibi candida Nais.] Hinc illa Columellæ in Horto:

> *Et tu, ne Corydonis opes deſpernat Alexis*
> *Formoſe Nais puero formoſior ipſa.*
> *Fer calathis violam.*

6. Pallentes violas.] Signat fortaſſe illud genus violarum, quod album videmus. Tum quod in illis quiddam ineſt palloris: tum quod putem nonnulli huic violarum generi reſpondere, quod Græci nominant λευκόιον.

7. Papavera.] Placet ſubiungere notam, & verba Seruij: *Papauer, Narciſſus, Anethum pulcerrimi pueri fuerunt, qui in flores ſuorum nominum verſi ſunt, quos et efferendo admonet, ne quid etiam tale aliquid nunquam ex amore patiatur.* Apud Theocritum in Cyclope ſimilia de liliis, & papauere coniunctim habentur: itaque quamuis Virgilius diſiunxerit, non dubium, quin ad Græcum aſpirauerit. Ille itaque:

> *—Ἔφερον δέ τοι ἢ κρίνα λευκά,*
> *Ἢ μάκων' ἁπαλὰν ἐρυθρὰ πλαταγώνι' ἔχοισαν.*
> *—Afferrem tibi vel alba lilia,*
> *Vel papauer tenerum, quod rubra crepitacula habet.*

Ex concuſſis papaueris foliis gratus quidam ſonus edebatur, quo, qui alios amarent, quique amarentur, plurimum delectabantur. Dicebatur ludus ipſe *platagonium,* & erat vetus amantium ludus, ea voce vſus Theocritus pro crepitu papauerum, locum iam adduxi. Pollux, τὸ δὲ πλαταγώνιον οἱ ἐρῶντες ἢ ἐρώμεναι ἐπαίζον: *ludebant platagonium amantes atque amatæ.* Quis ſciat autem, an cum aliquo reſpectu ad ludum hūc papauerum, Corydon ſuo papauera offerat. Cùm præſertim dicat Interpres Theocriti εἰδ. 3. ἐπλαταγίζοντο παρὰ τῶν ἐρώντων τὸ πλατάγιον, καὶ ἐπέβαλλον, εἰ ψόφον ἀποτελεῖ, ἐδίδου αὐτοῖς σημεῖον, ὅτι ἀντερῶνται ὑπὸ τῶν ἐρωμένων, εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι μισοῦνται: *Capitur ab amantibus folium papaueris, quod ſi percuſſum ſonaret, indicabat mutuum in alterum amorem: ſi tacitum erat, indicabat odium.* Ideo itaque Poeta *ſumma papauera,* indicans folia. Neque enim folium papaueris ita venuſtum eſt, vt mereatur coronis adiungi, niſi ex hoc more, quem aperui. Fuit enim flos amantium, & ideo πλαταγώνιον, quaſi θαλέθειον, quod amorem declaret ſuiuat etymum. Nam papauer dictum à re pue-

Platagoniū.

rilis,

rili, quod papæ, cibo puerili, inderetur aduerſus inſomniam, quod notauit Menelius, & alij.

Narciſſus flos.

8. NARCISSVM.] Seruij præcedens Nota pertinuit ad ferale quiddam, & triſte ſignandum contra Alexin: ideo annectenda quoque alia Cœlij lib. 26. Ant. Lect. c. 20. qui ait, Narciſſum ſacrum eſſe Dis inferorum, vt vel hoc ipſo Alexis admoneatur alicuius mali imminentis. Verba Cœlij ſunt: *Scribunt nonnulli, Proſerpinam, Narciſſum dum colligeret, a Plutone raptam, quod eo plurimum oblectaretur. Putant alij Eumenidibus ſacrum Narciſſum, vel quod circa monumenta naſcatur frequens, vel quia horrorem incutiant Deæ, ac τῦ ναρκᾶν, id eſt, torpeſcendi, cauſſa cenſeantur.* His Heruetus in Collectan. ad Clementem adiungit Sophoclem, qui dixit Narciſſum eſſe ϛεφάνωμα, *florior*(?) *coronamentum inferorum Deorum.* Quod Sophocleum Clemens ipſe adducit lib. 2. Pæd. & Phanodæmum, qui lib. 5. Rerum Attic. ſcripſit, coronas è Narciſſo ſacras fuiſſe Proſerpinæ. Artemid. quoq; lib. 1. Oniroc. c. 79. inter ſomnia mali ominis numerat coronas è narciſſo, & addit rationem, διὰ τὴν ἐπίϛασιν(?), *propter hiſtoriam.* Huius rei ratio referri quoque ad odorem poteſt, ſcribente ſic Clemente lib. 2. Pædag. *Narciſſus vero flos eſt grauis odoris, id autem arguit nominis appellatio, vt qui neruis νάρκην, hoc eſt, torporem afferat.*

9. ANETHI.] Ex more priſco, quibus hæc verba in delitiis ad coronas. Theocrit. εἰδ. 7. ἀνήτινον ϛέφανον inſert.

10. CASIA.] Hanc vocem non ſumi pro frutice, qui Hiſpanis eſt *canela*, certum eſt. Nam quorſum ea inter flores? Deinde Seruius admonet eſſe herbam odoris ſuauiſſimi. Itaq; credamus eſſe herbam coronariam. Sed quæ demum hæc verba? Tacent Interpretes. Ea certè eſt *lauandula*. Hiſpani dicũt *Eſpliego*. Oſtendo hoc latè 4. Georg. Hic admonuiſſe ſatis.

11. INTEXENS.] Coronam, vt credo, ſignat, vel ex verbo ipſo, nam *texere* in coronis frequentiſſimũ. Hoc proœmium maximum olim, & præcipuum inter amatores. Athen. lib. 13. ſcribit Philomelum amicæ cuipiam ſaltatrici dediſſe coronam. Anacreon vltra modum amans: ῥόδοις κάρηνα πύκασον: *caput meum roſis tege.* Quod idem mox a Baccho petit. Theocritus quoque in Epithalamio Helenæ huius meminit conſuetudinis. Et Nonnus in re pari lib. 10. ϛέμμα πόθω ναρκισσον ἐπιπλέξας ὑακίνθῳ: *Coronam deſiderij narciſſum implicans hyacintho.*

Suauitas refertur ad colorem, & odorem.

12. SVAVIBVS HERBIS.] Referri poteſt vox ad colorem herbarum. Nam ſuauitas de colore dicitur. Virg. 3. Ecl. *& ſuaue rubens Hyacinthus.* Vide ibi. vel ad odorem, nam mox *ſuaues miſcetis odores.* Inde fortaſſe Athenæi aliiſque, vinum ſuaue, vel inſuaue dicitur: nam inter vini laudes odoris eſt maxima.

Luteus color amantium.

13. LVTEOLA.] Quæ hîc dicam, fortaſſe alicui videantur parergà: non mihi certè. Sed eſto πάρεργον, cognoſcatur antiquitas, aliis prodita, non ita, vt à me, firmata. Luteus color nouis nuptis, atque ſponſis olim in vſu, & pretio fuit. Cùm igitur Corydon vti vellet Alexide (adſit honor auribus) non minùs ac viri nuptis, colorem offert, quem ſcit gratum nubentibus. Hanc rem multa probant. Plin. lib. 21. c. 8. *Lutei video honorem antiquiſſimum in nuptialibus flammeis totum fœminis conceſſum.* Lucanus lib. 2. de nuptiis Catonis, & Martiæ: *Luteo demiſſos velarunt flammea vultus.* Seneca Tragicus Oedip.

Crine flauenti ſimulata virgo,
Luteam veſtem retinente Zona.

Idem in Hipp. de Hercule nubente vt fœmina:

Crura diſtincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente ſocco.

Inde Catul. eodem colore ornat ſocco, Hymenæo,

A qui nuptiarum Deus.

Huc veni niueo gerens
Luteum pede ſoccum.

14. PINGIT.] Frequens verbum ad exprimendam varietatem florum. Papin. 2. ſylu.

——varias vbi picta per artes
Gaudet humus.

Hanc phraſin ita imitaberis. Deſcribis coronam ex herbis virentibus, cui additi flores; virens pratum, in quo mixtæ roſæ; cœlum candidum, quod diſtinctum ſideribus; veſtem ſericam, cui gemmæ per interualla adnexæ: in his omnibus flores, roſæ, ſidera, gemmæ dicentur pingere coronam, pratum, cœlum, veſtem.

B 15. VACCINIA.] Vt ſuprà Vaccinia ſumſit pro hyacinthis, ita etiam hoc loco: nulla me cogente ratione, cur Poeta à ſe diſſentiat.

16. CALTHA LVTEOLA.] Recenſet hanc Plin. lib. 21. inter genera violarum. Iunius eam eſſe ait, quæ officinis *calendula* dicitur, nonnullis *Verrucaria*. Gallis *Souleie*, quaſi *ſoleie*, hoc eſt, ſolſequium: nam flos calthæ Solis curſum ſequitur. Dicitur & buphthalmus dicitur, quod obſeruauit Dalecamp. in Plin. Idipſum ſe reperiſſe in antiquo Lexico Turn. ſcribit lib. 19. Adu. Et conſentit color, nam buphthalmus quoque lutea eſt. Hinc leuiter Plinij locum corrigebam, lib. 25. cap. 8. *buphthalmus ſimilis boum oculis, folio fœniculi, circa oppida naſcens, fruticoſis caulibus, qui & manduntur decocti. quidam cachlam vocant.* Addit Dal. in margine, *calthum*. Pro vtraque C ſubſtituo, *calthum*. Luteus color, aut luteolus eſt, qui repræſentatur in vitello oui.

Caltha.

17. IPSE EGO.] Ipſe vult colligere. Affectus ſimilis expreſſus lib. 7. Epig.

Πέμπω σοι ῥοδέκλεια τόδ᾽ ϛέφος ἄνθεσι πλέξας,
Αὐτὸς ὑφ᾽ ἡμετέραις δρεψάμενος παλάμαις:
Floribus implexam mitto tibi Nympha corollam,
Compoſui manibus quam, Rhodoclea, meis.

Verſio eſt Lucæ Fruterij. Lege etiam in eodem lib. Meleagri Epigramma, in quo par affectus. Initium πλέξω λευκόιον, &c.

Cana-mala.

18. CANA-MALA.] Volunt aliqui periphraſticè intelligi mala cydonia, ſeu coronea, *membrillos*. In his Seru. ab ipſa canicie, & lanugine. Nam, vt ait D Iunius, malum cydonium Plinio *lanatum* dicitur à lanugine, ab eadem Nicandro χνόαον, Virgilio *canũ*. Et quidem hoc amoribus dicatum, vel ex Plutarcho noſces, qui ἐν γαμικοῖς παραγγέλμασι ait, Solonem iuſſiſſe, vt ſponſa, priuſquam veniret ad ſponſum, comederet malum cotoneum, ſignificans placidam eſſe eam oportere, & ſuauem in loquendo. Quid ſi ad hunc morem alludat Virg. Vult Seruius hoc verſu rem obſcœnam verecundè velatam, quæ ea ſit, explicat Lipſius lib. 3. Antiq. lect. non longè à fine.

Lanugo de pomis.

19. TENERA LANVGINE.] Malis dat pubem, & lanuginem, ita Ariſtoph. in Nebul. χνοῦς ὥσπερ μήλοισιν ἐπανθεῖ: *lanugo, quaſi malis ſuperfloreſceret.* Theophraſt. plantas vocat χνοώδη: *lanuginoſas.* Plin. *lanata poma.*

Nux caſtanea.

E 20. CASTANEASQVE NVCES.] Nucem ita definit Athen. lib. 2. κάρυα οἱ Ἀττικοὶ, καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς κοινῶς πάντα τὰ ἀκρόδρυα καλοῦσι: *nuces vocant communiter ſcriptores Attici, & alij ſinctim incluſos ligneſo putamine.* Inde nux auellana, nux amygdalina, nux Perſica, ſiue molluſca apud Macrob. lib. 3. Sat. cap. 18. Ergo, nux caſtanea erit ipſiſſima caſtanea. Sed adhuc peculiariùs caſtaneæ ipſæ appellatæ ſunt nuces. Idem eodem lib. κάρυα ... ἀμυγδάλας, καὶ τὰ νῦν καλούμενα ...: *nuces vocabant amygdalas, & quas nunc caſtaneas.* Refert ex Mnaſitheo, καρύαι,

περιέχει, ὃ πυρήνων (ἀμφοτέρως γὰρ καλοῦνται) δύσπεπτος αὐτῶν ἡ κατεργασία τῆς κοιλίας: *Nucum, aut caſtanearum (nam vtroq; modo dicuntur) difficilis eſt ventri digeſtio.* Nuces caſtaneas Heracleoticas quoque dici, ex Oppio Macrob. ſcribit lib. 3. Satur. & à Sardib. *Sardianas glandes.* Vide Dalecamp. in c. 23. Plin. lib. 5. Ouidius, & Alcimus imitati hæc ſunt; ſed ita, vt cuiuis curam poſſint inucere de mente Virgilij. Itaque tantùm repræſentata imitatione, ſubſiſtam. Prior 2. de Arte:

Afferat aut vuas, aut quas Amaryllis amabat,
Et nunc caſtaneas, nunc amat illa nuces.

Poſterior inter fragmenta Petronij:

Sordent velleribus hirſuta cidonia canis,
Sordent hirſuta munera caſtaneæ.
Nolo nuces Amarylli tuas, nec cerea pruna:
Ruſticus hæc Corydon munera magna putet.

Ita illi imitantur Poetam, vt diſcriminent; quaſi Poeta dixiſſet: *addam caſtaneas, & addam nuces.* cùm tamen hæc non eius ſit mens, ſed vnicum fructum dare, nimirum nuces caſtaneas. Sed ſubſiſtam, vt dixi, & alijs relinquam rem iudicandam, nam poſſit aliquis conijcere, neque Ouidium (dicam) neque Alcimum Virgilij mentem tenuiſſe. Scio diſtingui nuces à caſtaneis, vt verè diſtinguuntur a Plin. lib. 15. cap. 28. Sed non diſtinguuntur in Virgilio, quem Ouidius, atque Alcimus imitati, ſicut neque diſtinxit idem Plin. lib. 15. c. 23.

Cerea pruna. 21. CEREA PRVNA.] Id eſt, generoſa, ſcribente Ouid. lib. 13. Metam.

Prunaq; non ſolùm nigro lucentia ſucco,
Verùm etiam generoſa, nouáſq; imitantia ceras.

Auctor carminis in Priap. *Magiſque cera luteum noua prunum.* Verſiculus in Copa: *Sunt autumnali cerea pruna die.* Alcimus in epigrammate: *Nolo nuces Amarylli tuas, nec cerea pruna.* Plin. lib. 15. c. 13. *Pruna laudatiora cerina, atque purpurea.* Fortaſſe legendum *cerea*, cùm videatur Plinius reſpexiſſe ad auctores ſe antiquiores. Sed cur hæc tam laudata pruna dicuntur cerea? an quia mollia? aſtruunt aliqui. Sed ego Turnebum ſequor, & Dalecamp. in dictum Plin. locum qui ad colorem referunt, vt *cerea* ſint *flaua.* Sed & Hieronym. Mercurial. lib. 5. Var. ad colorem (non, vt vulgus, ad pinguedinem) refert illud Martial. lib. 13. Epigramm. 5.

Cerea, quæ patula lucet ficedula lumbo,
Cùm tibi ſorte datur, ſi ſapis, adde piper.

Et poſſis tu quoque illud lib. 3. Epigr. 57. *cereus turtur.* Et lib. 10. Epiſt. 94.

Murmuus autumni cerea poma mei.

22. ET HONOS ERIT HVIC QVOQVE POMO.] Quare? quia iam ſub patrocinio Alexidis, ſicuti caſtaneæ ſub patrocinio Amaryllidis. Facit ad mentem Poetæ locus Athen. qui ex Diphilo Siphnio ait, pruna eſſe, εὔχυλα, εὔφθαρτα, εὐέκκριτα, ὀλιγότροφα: *ſucci mediocris, facile corrumpi, facile excerni, parum nutrire.* Itaque abiectum fructum aſſumſit Corydon, quo maior apparet dignitas Alexidis nobilitantis, & attollentis ad dignitatem rem ignobilem.

24. ET VOS Ô LAVRI.] Notis Seruij, & Rhodiginij iam à me adductis adnectenda conſideratio lauri, nam Daphnes quoque, quæ ingrata, verſa eſt in arborem. Theocritus quoque in Epigr. coniunxit, δάφναις καὶ μύρτοισι: *lauris, & myrtis.*

[a] Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
[b] Nec, ſi muneribus certes, concedat Iolas.
[c] Eheu quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
[d] Quem fugis ah demens? habitarunt Dij quoque ſyluas,
Dardaniúſque Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat, nobis placeant ante omnia ſyluæ

ARGVMENTVM.

Ad ſe redit, & reprehendit conſiderata pueri arrogantia: ſed non ſinit amor quieſcere paſtorem miſerum, ideo iterum ad rus inuitat, exemplo Deorum, & Paridis.

EXPLICATIO.

[a] REPREHENDIT ſe velut ad ſe rediés, hæc ſententia. Alexis nec dona à Nymphis, nec à te curat. quamuis laborioſè excogitata: contemnit lilia Nympharum, Naidos violas, mala tua, &c. ac perinde ruſticus es, qui tamdiu perſiſtis in ambiendo: generoſum te eſſe oportet, & cótemnenté contẽnere.

[b] Sed eſto velis certare muneribus, & illum vincere: nihil planè proficies, nam, qui etiá ambit puerum Iolas, ditior eſt te, atque adeò nihil concedat in certamine profundédarũ opum, ſi his agenda ſit res.

[c] Sententia iſta eſt. Quanquam quod verbum excidit ex ore meo? cur meos amores alijs indico mihi prærepturis, aut turbaturis: Dicit hoc, quia imprudenter Iolam nominauit. Nam hoc (inquit) quid eſt aliud, quàm Auſtros floribus immittere, qui noxij venti; apros fontibus, qui aquam turbant. Ergo Alexin floribus comparat, & fontibus: Iolam, verùs opes eius, Auſtro, & apro: nam quid non opes contaminent, quid non corrumpant?

[d] Fortè interpungendum vehementiore affectu, *quem fugis? ah demens.* Vtcunque, ſententia eſt plena perſuaſionis. Fugiſne Corydonem? demens es. Nam me cur fugias? an quia rus indignum? Non dices. Nam Dij ipſi, qui Superi, & Magni ſyluas etiam habitarunt. Dices: Dij, nihil mirum, erant enim tuti ſuo Numine. Contra eſt, nam pueri etiam formoſi, qualis Paris filius magni Regis Dardanorum, ſyluas etiam habitarunt. Obiicies Palladem, quæ arces habitat. Nullum hoc argumentum ô Alexi: nã ideo habitat, quia condidit: & quidem bellorum Dea munienda eſt arcibus: nobis autem (tibi, inquã, & mihi) qui paſtores ſumus, ac vitę liberioris, ſyluæ placeãt, non ſolùm ante arces, ſed etiam ante omnia. An tu quicquam potes conferre cum virẽte gramine, cum molli herba, cum omnigena florum varietate, cum blandiente vbique parente rerum omnium natura.

NOTÆ.

1. IOLAS.] Vult Nann. 6. Miſcel. per Iolam Auguſtum intelligi deflexione quadam ab Iulo, à quo originem Auguſtus ducebat. Nam ſic ſolent Poetæ voces deflectere pari ferme numero ſyllabarum. Clodia enim dicta eſt à Catullo Lesbia, Hoſtia à Propertio Cynthia, Plania à Tibullo Delia, Gratidia ab Horatio Canidia.

2. FLORIBVS AVSTRVM.] Hic ventus noxius

noxius floribus. Papin. 3. ſyl. *Pubentéſque roſa primos moriuntur ad Auſtros.* Claudian. Bell. Gild. *Peſtifer aer ſaeuit, & excluſis regnant Aquilonibus Auſtri.* & Papin. 5. Sylu. *maligno Afflantur vineta Noto.* & Nonnus 13. Dionyſ. φλογερὸν νότον, *flammeum Notum.* Hieron. ad Heliodorum. *Mareſcebat, proh dolor, flante Auſtro lilium; & purpura viola in pallorem ſenſim migrabat.* Val. Flac. 6. Arg.

Lilia per vernos lucent velut alba colores,
Præcipuè queis vita breuis, totúſque parumper
Floret honor, fuſcis etiam Notus imminet alis.

Alluſit idem Papin. 2. ſylu. in illis:

Ille velut primos exſpiraturus ad Auſtros
Mollibus in pratis altè flos improbus exſtat.

Auſter à Philone lib. 1. de vita Moſis dicitur, ξηρὸς, κεφαλαλγὴς, βαρύηχος, ἀσάσι, καὶ ἀδημονίας ἐμποιῶν ἰσχυρὸς: *aridus, capitis dolorem inuehēs, grauedinē, faſtidiū, mærorem.* Lege Hippocratem Aphoriſmo 5. & 17. lib. 3. Non te turbet illud de ſiccitate, nam ſermo eſt de Ægypto. Ideo etiam Ariſtot. in Meteor. νότος αἴθριος τοῖς περὶ τὴν Λιβύην: *Notus ſerenus eſt Lybicis.*

Immiſſ fontibus apros, adag. 3. IMMISI FONTIBVS APROS.] Simile quiddam ſcribit Orus Apollo de Ogyge in Symb. Hieroglyph. *Si in ſolitudine aliqua nactus ſit fontē, poſtquam biberit, aquam turbat ac puluerem, aut lutum pedibus immittit.* Propriè verò *immiſi*, dictum de re omni, quæ grauis, & moleſta: vt peſtis à cœlo immiſſa, fulmen, nimbus. Dicta verò hæc cum ſpecie prouerbiorum Eraſmus monuit. Illis vteris, cùm rem tuam perdidiſti miſer, & inſciens; vel etiam ſciens. Vt ſi culpa tua ſe filius eat perditum, vt accidit ſeni Terentiano; ſi externum virum in domum induxeris, ſi rem tuam committas malo colono, &c.

4. HABITARVNT DI QVOQVE SYLVAS.] Credibile dictum hoc, cum reſpectu ad Deorū templa, quæ olim ſemper in ſyluis. Quin tēpla ipſa, quæ adhuc erant in medijs vrbibus, luco cingebantur, quod oſtenſum eſt alibi. Vt verò Virgilius Theocrito inſtitit εἰδ. 8. Πρωτεὺς φώκας καὶ θεὸς ὢν ἔνεμε: *Proteus Phocas pauit Deus cùm eſſet*: ita Virgilio Ouidius 2. Art. pari modo ratiocinans:

Cynthius Admeti vaccas pauiſſe per æſtum
Fertur, & in parua delituiſſe caſa.
Quod Phœbum decuit, quem non decet? exue faſtus,
Curam manſuri quiſquis amoris habes.

Ex eodem Virgilij fonte fluxerunt iſta Nemeſ.

Dî pecorum pauere greges, formoſus Apollo,
Pan doctus, Fauni vates, & pulcer Adonis.

Verè, nam pro Paride poſuit *Adonin.* Quod noſter tantùm Dij ille, qui nam hi eſſent, explicuit. Sed & Fracaſt. ad Iulium 3. Pont. Max.

Nec te pœniteat paſtorem audire canentem,
Quando etiam Admeti tauros formoſus Apollo
Pauit ad Amphryſi ripas, tenuique cicuta
Non puduit cantare Deum ſub tegmine acerno.
Et Veneri dilectus oues ductauit Adonis.

5. PALLAS QVAS CONDIDIT ARCES] Hāc Deam ædificandi rationem inueniſſe Lucianus ſcribit in Hermotimo his verbis: *Inquit fabula Palladem, Neptunum, Vulcanum de artificio contendiſſe: atque Neptunum taurum fabricaſſe,* τὴν Ἀθηνᾶν δὲ οἰκίαν ἐπινοῆσαι: *Palladem autem excogitaſſe domum.* Oppian. 1. ἁλιευτ. Δῶρα δὲ τεκτήναιο, ἀνασσῶσαι τε μέλαθρα, — Παλλὰς ἐπιχθονίους ἐδιδάξατο: *Architectari ligna, excitare ædificia, Pallas homines docuit.* Calab. lib. 12. ait Epeū edoctum à Pallade architectandi rationem. δέδαεν δέ μιν ἔργον Ἀθήνη. Inde à Pindaro, & Callimacho πολιοῦχος appellata eſt ex nota Vrſin. *Vrbium præſes.* Cui addo Ariſtophanem Νεφ. τὴν πόλιν ἐπιτρέψαι τῷ πολιούχῳ θεῷ: *vrbem committere præſidi vrbium Deo.* Catul. *Diua quibus retinens in ſummis vrbibus arces.* Phornutum, ἵδρυται δ' ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι μάλιστα: *habitat potiſſimum in arcibus vrbium.* Artemidorum, à quo hæc Dea dicitur lib. 2. c. 35. ἐργάνη, ab hac architectandi ratione: additque illam propitiam eſſe χειροτέχναις, *artificibus manuum.* Aliter ſacri ſcriptores. Theophilus enim Patriarcha Antiochenus lib. 2. ad Autolycum ait, primum vrbium conditorem fuiſſe Cain. Certè Iuſtinus lib. 2. tantùm ait, Athenas Mineruæ ſacratas ab Rege Amphitryone. Pallas ædificia inuenit.

6. NOBIS PLACEANT ANTE OMNIA SYLVÆ.] De eo, qui ſua mediocritate, & fortuna viuit contentus.

[a] Torua leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella;
Te Corydon, ô Alexi. trahit ſua quemque voluptas.
[b] Aſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et Sol creſcentes decedens duplicat vmbras:
Me tamen vrit amor: quis enim modus adſit amori?
[c] Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cœpit!
Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget vſus,
Viminibus, mollíque paras detexere iunco?
[d] Inuenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

ARGVMENTVM.

Exemplo ferarum, quibus ſua cuique eſt voluptas, ſuas delitias ait eſſe Alexin. Tandem abeunte iam Sole, ceſſantibus bobus a labore, receptui quoque paſtor canit: culpat dementiam ſuam, & tempus male inſumtum, diſceditque cum contemtu Alexidis.

EXPLICATIO.

a TRES primi verſus hoc continent. Ducuntur animantia omnia cupiditate aliqua. Probat hoc florida quadam inductione. Nam leæna ſequitur lupum, lupus capellā, capella cytiſum: ſic ô Alexi te Corydon. Ratio. Quia voluptas ſua trahit quemque. Expendo leuiter. Corydon à ferocioribus ad mitiora ſemper tendit, vt ſiſtat in amore ſuo, qui blandiſſimus. Ferox eſt leæna, atque adeò torua, non ita ferox lupus, iam capella laſciuiens, Corydon totus amor. Deinde ſtructio ipſa verſuum hoc idem indicat. Primus enim verſus ferocior eſt, leænæ, & lupi repræſentata ſæuitie: alter iam mollior, laſciuientis capellæ, & florentis cytiſi mentione: tertius totus diffluit in amores. Plura dicam in iudicio. In

primis verſibus nota miram poeſin. Priùs fœminam leænam conſtituit, quæ perſequitur marem lupum: mox commutat, & marem lupum facit perſequentem capellam fœminam.

b Poſt querelas fruſtra iactatas fingit præclarè noctem aduenire, quaſi nihil aliud potuiſſet paſtorem ab eo loco diuellere. Ergo ab adueniente nocte erroris ſui admonetur, & videt fruſtra inſumtum diē. Itaque ait ſecum loquens. Aſpice notas duas noctis aduenientis. Prior eſt, tauri conuerſis aratris, ſuſpenſa que ex iugo domum redeunt. Poſterior. Sol duplicat vmbras montium, cum recedit: tu tamen miſer amore vreris, quaſi dicat: Ceſſat labor boum, ceſſat ardor Solis: at non tuus labor, non tuus ardor. Sed ſe excuſans addit, quis enim modus adſit amori? hac ſententia: Labor boum terminum habet, Sol occaſum: vnus amor caret modo, atque adeò nihil mirū, ſi bobus, & Sole a labore ceſſantibus, ego nunquam ab amando ceſſem.

c Cùm iam ſit in fine & querelarum, & diei, ita ſe reprehendit, vt omnino reſipiſcat, neque redeat ad inſaniam Alexidis amandi. Geminatio vocis apta eſt ad inſaniam indicandā, quaſi dicat: O Corydon, quæ te cœpit demētia? profectò habes vitē ſemiputatam, iſt eſt, inſanus es. (Eſt hæc adagij forma, quam poſtea explico.) Quin, id eſt, quare nō potiùs aliquid paras facere earum rerum, quæ tibi ad vitæ vſum neceſſariæ, ſiue ex viminibus, ſiue ex iunco: In Notis aliam afferam explicationem, quæ fortaſſe verior.

d Ita diſcedit ab Alexide, vt tamen oſtendat procliuem ſuam in amando naturam: nam eo neglecto, alium ſe inuenturum ſperat, qua vna re ſpem fouet. Particula *hic* indicat deſpectum Hic ego quiddā animaduerto in humanis frequentiſſimum. Vide ardorem, quo initio Eclogę ardet Corydon, æſtum amātis, flammas, incendium: vide iam hic languorem, quo deſinit poſt effuſas querelas, & poſt animum ſatiatum loquendo Sic profectò eſt. Ardes ita in aliquem, iactas cōtumelias, & euomis quicquid habes in corde, ac ſtatim refrigeſcit ille impetus Tu paria excogita in aliis humanis affectibus. Adeò nihil eſt, quod eminentiſſimus Poëta non attingat.

NOTÆ

1. TORVA LEÆNA.] Theocrit. *id*. 10.

Ἁ αἶξ τὸν κύτισον, ὁ λύκος τὰν αἶγα διώκει,
Ἁ γέρανος τ' ἄροτρον, ἐγὼ δ' ἐπὶ τὶν μεμάνημαι:
Capra cytiſum, lupus capram inſequitur,
Grus aratrum, ego autem in te inſanio.

Locum iſtum, & comparationem Virgilij cū Theocrito perſequar longiore ſermone, vt videat lector, quì debeat Græcos imitari, & ſemper cum victoria. Alia eſt ratio mentis Theocriti, alia Virgilij. Græcus exſultantem hoſtem adoritur, Latinus afflictum recreat. Pares in hoc, nam quiſque pulcram tenuit viam. Quæ dixi, explico. Apud Græcum, caprā gaudentem ſuo cytiſo, quem tantopere amat, lupus aggreditur, & perturbat eas delicias. Apud Latinū contrà, nam lupus, qui miſer eſt ab inſequente leæna, ſentit rerum viciſſitudinem, nam ipſe ſtatim cōſurgit in capellam, & victor eſt. Sic etiam capella, quæ lupum in ſe experta eſt, ſtatim recreatur, tenditque ad ſuas delicias: ſic ergo ad ſuas Corydon, nam quiſque trahitur ſua voluptate. Hactenus pares ex meo iudicio. In reliquis diſpares iudicio Scaligeri, qui ita ait: *Tertia perſona nominatim, Corydō, plus habet efficaciæ, quam pronomen, ego. Sententia verò illa, trahit ſua quemq; voluptas, non ſolum vellicauit cruciorum calumniam, ſed etiam nutantem victoriam adepta eſt. Concludit enim vagas ſimilitudines vulgata certáque hominum opinione; illi vero ridiculi, qui paſtoribus noluni eſſe prouerbia. Quid enim tritum magis, quam illud, Alia aliis placent. Theocritus autem prouerbia ſum multa inculcat, tum adeo obſcura nonnulla, vt diu ſit eorum quæſita interpretatio.* (Theocritum ſuperat Virgilius.)

A Addo ego etia pro clariore victoria. Alter verſus in Græco nexu caret, nam de grue nulla præcedit mentio: in Latino connexa omnia, nam leæna lupum inſequitur, lupus capellam, capella cytiſum florentem, ſic Corydon florentem formoſumque Alexin. Alterū, in Græco eſt *inſanio*. Ergo delirus, & interruptus iam amor: locutio enim hoc ſignat. In Latino eſt, *Te Corydon ò Alexi ſequitur* de præſenti. Tertiò Græcus

B nulla habet attributa, in quo nuda ſunt omnia: Latinus victores veſtit attributis, victos nudos relinquit, quo certè illorum ferocitatem indicat, horum miſeriam. Explico. Lupus cùm habet in ſe hoſtem, & capella ſuum, attributo carent. Leæna, lupus, capella, cùm inſequuntur, & feroces ſunt, attributum habent, *torua, ipſe, laſciua.* Nam *ipſe* de lupo emphaticè dici, quaſi ipſi toruus quoque, & ferox ſit, non dubiū. Poſt longam operam adducam Ouidium, qui 1. Metam. ſimile quiddam:

—ſic agna lupum, ſic cerua leonem,
Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbæ.
Hoſtes quæque ſuos.

Pari gradatione Manil. lib. 4. ad finem:

—ſic auri pondera parui
Exſuperant pretio numeroſi æris aceruos,
C *Sic adamas punctum lapidis pretioſior auro eſt.*

Par quiddam cum Poetis Plinius c. 22 lib. 18. *Palma ibi prægrandis ſubdiur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, ſub vite ſeritur frumentum.* Velleius lib. altero: *A rectis in vitia, à vitiis in praua, à prauis in præcipitia peruenitur.* His ſimilia, infinita in Auctoribus. Pulcerrima eſt gradatio in Artemid. lib. 1. c. 37.

2. LEÆNA.] Placet commentatio Pomponij Sabini: *In omni genere ferarum ferociores fœminæ.* Inde itaque leæna aſſumpta à Poëta. Sic Virgilius ipſe in commemoratione animaliū, quæ feroces ſunt, cùm amat, leænæ, & tigridis fœminarum meminit. Coniunge ad locum iſtum notas Conr. Ritterſhuſij in Oppian. de canibus venaticis, vbi oſtendit fœminas

D eſſe generoſiores, & ferociores maribus.

3. LVPVS CAPELLAM.] Subaudi, amat. Prouerbium eſt in eos, quos odio habemus. Nam ille amor verè eſt odium, vide Eraſmum. (Lupus capella, adag.)

4. CYTISVM.] Interpres Nicandri in Theriacis apud Vrſ. *Ἀρχίλοχός φησι τὸν κύτισον φυτὸν ὠφέλιμον τοῖς θρέμμασιν, ὅτι πλῆθος γάλακτος ποιεῖ: Dicit Archilochus, cytiſum plantam eſſe pecoribus vtilem, quòd ea gignat copiam lactis.* Eupolis apud Macrob. 7. Sat. c. 5. inducit capras ſe gloriantes de ſuo cibo, interque omnigena alia numerant *κύτισον.* (Cytiſus.)

5. LASCIVA CAPELLA.] Horat. 3. Car. *Laſciuæ ſimilem ludere capreæ.* Iterum de hædo: *Laſciui ſoboles gregis.* Non dubito, quin primo laltē loco Virgilium in mente habuerit.

E 6. TRAHIT SVA QVEMQVE VOLVPTAS.] Prouerbium eſt ex conſenſu omnium. Tale illud, *Alia aliis placent.* Græci ad verbum. Nam Homer. Odyſſ. 14. *ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις.* Alibi, *ἄλλα παρ' ἄλλοις καλά.* Eurip. *ἄλλος ἄλλοις μᾶλλον ἥδεται τρόποις.* Archeſtratus, *χαίρει γὰρ ὁ μὲν τούτοις, ὁ δὲ κείνοις.* Artemid. lib. 4. *ἔθη· ἄλλα δ' ἄλλοις νόμιμα, σφέτερα δὲ ἕκαστοι αἰνεῖ φησὶν ὁ Πίνδαρος: Alia aliis legitima, ſua ſingulis exiſtimant, ait Pindarus.* Cic. *Sic ſe res habent, te tua delectant, me mea.* Lucret. lib. 2. *Quò ducit quemque voluptas.* Prudent Hamart. *Diuidit huc illuc rapiens ſua quemque libido.* Papin. 2. ſylu. *— ſua cuiq; voluptas.* (Trahit ſua quemque voluptas.)

Verba

Verba Virgilij inſeruit ſuis ſcriptis S. Doctor Aug. Tract. 22. in Ioan. Non abit ab hac gnome illa Plin. lib. 6 Epiſt. 27. *non omnibus eadem placent.* neque illa Poetæ Hiſpani. *Quis enim damnet ſua vota libenter?* Neque illa Ouid. *Cur ego non votis blandior ipſe meis?* Coniunxerunt hæc multi, addidi ipſe aliqua. Neque omittam verſus Prudentij Hamartig. loquentis in eandem ſententiam:

——hunc videas laſciuas prepete curſu
Venantem tunicas, auium quoque verſicolorum
Indumenta nouis texentem plumea telis:
Illum pigmentis redolentibus, & peregrino
Puluere fœmineas ſpargentem turpiter auras.

βουλυτός, quid.

7. ASPICE, ARATRA IVGO] Signat proculdubio Poëta βουλυτὸν, id eſt, tempus illud, quo boues ἀπολύονται τῶν ἔργων, vt ait Homeri interpres *ſoluuntur ab opere.* Tempus hoc attigit, & deſcripſit Hor. 3. Car. Od. 6.

—— ſol vbi montium
Mutaret vmbras, & iuga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens abeunte curru. & in Epod 2.
Has inter epulas, vt iuuat paſtas oues
Videre properantes domum.
Videre feſſos vomerem inuerſum boues
Collo trahentes languido.

Obſerua extrema hæc, vt ſcias variare ſententiam Virgilij. Papin. quoque 5. Sylu. Et Ouid. 5. Faſt. hic,

—— Velut Appuli coniux
Agricolæ parci propere menſaſque thoróſque
Inſtruit, exſpectatque ſonum redeuntis aratri. Ille,
Tempus erat, quo verſa iugo referuntur aratra.

Sed & Auſon. Epigram. de Bucula Myronis:

Nec dum caduco Sole iam ſub veſpere,
Ageret iuuencas cum domum paſtor ſuas,
Suam relinquens, me minabat vt ſuam.

Exemplum Auſonij affine tantùm βουλυτῷ. Certè illud Oppiani lib. 1. de Venat. ὅτ' ἠέλιος ζυγὰ κλίνῃ: *quando Sol iuga inclinarit*, refert Rittershutius ad iuga equorum Solis abeuntis in occaſum. Sed plus ait ſibi placere, vt iuga hæc iumentorum ſint, & notetur ab Oppiano βουλυτός.

8. Contrarium tempus βουλυτῷ, videlicet matutinum, quando ad laborem comparatur, ita deſcripſit Attius in Oenomao:

Forte ante auroram radiorum ardentem indicem,
Cum ſomno in ſegetem agreſtes cornutos cient;
Vt rorulentas terras ferro rufidas
Proſcindant glebas, aruóque ex molli excitent.

Et Opp. lib. 1. de Venat.

Ἤρι τε ὑπ' ὄρθρον ὅτε, ἢ ὑπὸ νυκτὸς ἀγρονόμος.
Ἱστοβοῆα φέρων ὑπ' εὐτμήτῳ ἐχέτλῃ
Γειοτόμον ζεύγλησιν ἐπιθύνων ἄροτρον:

Primum ſub crepuſculum, quando diluculo ruricola
Subiens temonem ſub concinna ſtiua
Terram proſcindens iuuencis accommodat aratrum.

9. DVPLICAT VMBRAS.] Val. Max. c. 7. lib. 8. dixit: *duplicant tenebras.*

Vro in re amoris.

10. VRIT AMOR.] Frequens hoc verbum in re amoris. Theoc. Pharm. ἐπὶ τήνῳ πᾶσα καταίθομαι: *tota in illo comburor.* Et eid. 7. θερμὸς ἔρως μὲ κατᾶιθει: *calidus me vrit amor.* Ibycus, ἔρως φλεγόμενος: *vrens amor.* Ouid. 1. Art. *Qui me fixit amor, quo me violentius vſſit.* Calp. 3. Ecl.

Vror Iola,
Vror & immodice.

Horat. 3. Car. *Chloen ignibus vri.*

11. QVIS ENIM MODVS ADSIT AMORIS.] Prouerbium hic agnoſcit Iulius Scaliger.

12. QVÆ TE DEMENTIA CEPIT.] Ea forma hoc Latini, qua Græci, ἔρως, vt enim iſti ad furorem explicandum *amorem* dicunt, Latini clariùs, aut *furorem*, aut *dementiam*, aut quid ſimile. Iſocrat. in Helen. τοσοῦτος δ' ἔρως ἐνέπεσε τῶν πόνων, καὶ τῆς στρατείας: *tantus amor incidit laborum, & belli.* Calaber lib. 1. in re plena furoris, ἔρως λάβεν. & ἔρως ἱκάνεν. Sedulius lib. 1. hoc flexu variat: *Quis furor eſt? quæ tanta animos dementia ludit?* Iuſtinus lib. 2. *Quæ vos Iones dementia tenet? quæ ſcelus agitat?* Poſſis Virgilij verba prouerbialiter vſurpare, quoties te affectus aliquis extra modum rapit, aut iræ, aut libidinis, &c.

Semiputata vitis, adag.

13. SEMIPVTATA TIBI VITIS EST.] Forma eſt adagij, quam ego elicio fultus auctoritate Iunij Philargyrij, & Seruij. Ait Iunius, cuius exſtant in Virgilium Notæ: *Aiunt mente ſanos non haberi, qui ex ſemiputata vite bibunt vinum.* Adducitque verba hæc Varr: *Et frondoſam ſemiputatam queritur vitem* Seru. veró: *Non mirum me eſſe dementem, qui habeo vites ſemiputatas. Nam in ſacris dicitur, quod corripiatur furore, qui ſacrificauerit de vino, quod eſt de vitibus imputatis.* In antiquis etiam legibus, ſub ista Epigraphe, *Numæ Pompeij leges*, hæc legitur: *Dijs ex imputata vite ne libanto.* Itaque, vt prouerbialiter explices, aliquem eſſe inſanum, dices: *Habes vitem ſemiputatam* vel, *bibiſti ex vite ſemiputata.* non aliter atque, ire in Anticyras, &, dignus helleboro. Hæc eſſe videtur mens Virgilij. Nam qui de vera ſemiputatione accipiunt, videant fieri non poſſe. Nam, vt cõſtat ex ſuperioribus, quæ telæ iſtæ tactatæ ſunt in media æſtate, in qua vites non putantur. Itaque, credibile non eſt, paſtorem tantum temporis anteuertiſſe putationem. Porrò alij cum videant, putationem non poſſe cadere in tempus æſtiuum, ſignatũ a Corydone, capiunt Poëtam de nudatione frondium, quibus vites ſolebant exonerari, quo vua ſoles admitteret, vt optima fieret vini coctura. De quo præcepto loquens Colum. 4. c. 28. *ſtatis omnibus nudare* dixit. & lib. 5. c. 5. *vitis nudetur, foliaque palmitibus detrahantur, vt maturitatem fructus capere poſſit.* Et ideo ſignatè Poëta *frondoſa vlmo*, quaſi vlmus ſuis frondibus noceret. Vide Plin. lib. 17. c. 23. vbi loquens de arbuſti ratione improbat quaſdam arbores propter vmbras.

14. FRONDOSA VITIS.] Claudius Marius Vict. in Epiſt. *frondoſæ vitis in antro.*

15. QVIN TV ALIQVID.] Similis locus eſt apud Terent. in And.

Ah, quanto ſatius eſt te id dare operam,
Qui iſtum amorem ex animo dimoueas tuo, quã id loqui,
Quo magis libido fruſtrà incendatur tua.

16. VIMINIBVS.] Ex hoc verſu fluxere duo Nemeſ. 2. Ecl.

Ipſe ego nec molli iunco, nec vimine lento
Perfecta calathos, cogendi lactis in vſum.

Et illa credo Hieronymi ad Ruſticum: *vel fiſcellam texe iunco, vel caniſtrum lentis plecte viminibus.*

Detexo, quid.

17. DETEXERE.] Eſt *detexere* perfectè texere, ex vſu Latij: & nunquam, retexere, quod vulgus male putat, & doctè monet Lambin. in Pl. Pſeud. itaque, cum ibi Plautus dixit:

Neque exordiri primum vnde occipias, habes:
Neque ad detexundam telam certos terminos.

Non dicit, ad retexendam, ſed, ad perfectè, & exactè texendam. Nam & Titinnius Fullonibus: *Quæ inter decem annos nequiſti vnam togam detexere.*

Inuenies alium, adag.

18. INVENIES ALIVM.] Videtur eſſe forma adagij. Nam lib. 7. Epig. eſt. μὴ κλαῖε Πλάτων, ἕξεις ἕτερον ἄλλον: *Ne plora fili, inuenies enim alium.* & Theocrit. in Cyclope. εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως, καὶ καλλίον' ἄλλαν: *Forte aliam inuenies Galateam, & quidem pulchriorem.* Itaque in aliquius contemtu dicas prouerbialiter: *Inuenies alium.*

ECLOGA TERTIA.

PALÆMON.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ARGVMENTVM.

HÆC Ecloga continet amœbeam diſputationem inter Damœtam, & Menalcam. Huius carminis lex eſt, vt qui dicit loco poſteriore, vel maiora, vel paria ſaltem afferat, cum priore: ſecus victus eſt. Ergo paſtores primùm ſe contumeliis proſcindunt, Damœtas Menalcæ libidinem obiicit, ſtupra, luxuriem: Menalcas Damœtæ furta. Deinde prouocant ſe ad certamen pignoribus poſitis. Tertiò interuenit Palæmon, & conſtituitur iudex. Quartò certant amœbeo carmine, vbi miri affectus, mille acumina, quibus quiſque ad victoriam contendit. Quintò iudex pares dimittit paſtores.

Men. [a] DIc mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
Dam. Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
Men. [b] Infelix ô ſemper ouis pecus, [c] ipſe Neæram
Dum fouet: ac, ne me ſibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oues cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.

A

ARGVMENTVM.

Rogat Menalcas Damœtam de dominio pecoris; Damœtas aperit. hinc ſumta Menalcæ occaſio prima enomendi virus, & primo obiicit crimen furti.

EXPLICATIO.

[a] AIT primus. Dic Damœta, cuium eſt pecus? Hinc iam incipit contemtus. Quaſi dicat. cuium? nam non tuum. éſne furatus aliquo? an eſt fortaſſe Melibœi? Alter. Neque Melibœi, vt dicis, ſed Ægonis: neque verò ego fur ſum, nam nuper mihi Ægon illud paſcendum commiſit.

B [b] Iam hic aperit clare Menalcas hoſtilem animum. *ò pecus ouis*, id eſt, ò oues (aperiam locutionem in Notis) infelices. Sed quare ſemper? quia nimirũ ſunt Ægonis, paſtoris luxurioſi, qui cùm tempus impendat voluptatibus, nihil curat de ouibus: & aguntur à Damœta cuſtode, qui fur eſt. Itaque ſemper miſero pecori imminet infelicitas, ſiue a paſtore luxurioſo, ſiue a cuſtode latrone.

[c] Rationem, quam nunc dicebam, attingit iam copiosius. Ægon meus riualis, dum fouendæ Neæræ operá dat, verens ne illa præferat me ſibi, huic oues commiſit hic verò quam bellus eſt cuſtos? (omnia hæc afferenda cum contemtu) bis enim in hora pecus mulget, vnde illi ſuccum, & agnis lac ſubducit infamis latro.

NOTÆ.

1. DIC MIHI DAMOETA.] Theocrit. εἰδ. 4.

Εἰπέ μοι ὦ Κορύδων, τίνος αἱ βόες; ἦ ῥα Φιλώνδα;
Οὔκ, ἀλλ' Αἴγωνος. βόσκειν δ' ἐμοὶ αὐτὰς ἔδωκεν:
Dic mihi ô Corydon, cuiæ hæ boues? an Philondæ?
Non, ſed Ægonis, qui paſcere mihi ipſas dedit.

Parodus quidam aduerſarius Virgilij:

Dic mihi Damœta, cuium pecus? ánne Latinum?
Non, verùm Ægonis. noſtri ſic rure loquuntur.

Reprehendebat videlicet Virgilium, quod dixiſſet, cuium: nam aiebat, dicendum *cuius*, dignus ipſe reprehenſione, qui rem, etiam vulgatam ignoraret.

2. CVIVM PECVS.] Dixerunt veteres, *cuius, cuia, cuium* Terent. Eunu. *Virgo cuia eſt?* Plaut. Curc. *cuiam vocem audio?* in Rud. *Argentum pro iſtis ambabus, cuia erant, domino dedi* Ibid. ex emendatione Iani Gulielmi. *Cuia ad aures vox mi aduolauit?* Poſteriore quoque æuo Arn. lib. 1. *Vénne cogitatio vos ſubit comparare, diſquirere, in cuia poteſtate ſimus verſemini? cuia in re ſitis?* Cuius, a, um.

3. INFELIX] Nam felicitas pecoris poſita in paſtoris felicitate, & contrà. Theocrit. εἰδ. 4. iuuencas δειλαίας cùm dixiſſet: *miſeras*, cauſſam hanc addicit, τὸν βωκόλον ὡς κακὸν εὗρον: *bubulcum quod malum inuenere.*

4. OVIS PECVS.] Pro oues. Nihil frequentius hac locutione. Sic *labor Herculis* pro, Hercule, quod Horatius vertit *Herculeum labor* Et Oppian. (notante Rittersh.) ἱερὸν ἑσμὸν φυλακῆς, φυλάσσει: pro ἱερῶν, φυλακῶν, ... Sic Claudianus, *flammam chimeræ,* Ouis pecus, pro, oues.

mere, vim hydra, famem Scyllæ, pro, Chimeram, hydram, Scyllam. Sunt, qui hanc locutionem ad Helleniſmos referant, ſunt qui veriùs ad Hebraiſmos, qui multi in linguam Græcam irrepſere, & inde in Latinam. A

Foueo verbum amatorium.

5. FOVET.] Verbum ſumtum ex penu amatorio. in 8. Venus Vulcanum *amplexu molli fouet*. Phœdra apud Ouid. *Noſtras auido fouet igne medullas*. Et 1. Am. *Alterutique ſinu dextram ſubiecta fouebis*. Qui verſus reddit Græcum illud, ἔχειν ὑπὸ κόλπον. quod etiam dicitur de re amatoria. Redeo ad foueo, quod Græca imitatione, nam θάλπω quoque ad amorem traducitur. Inde θαλπωρὴν ſumi ἀντὶ τῆς ἡδονῆς Homeri interpres aduertit Il. 6.

6. NE ME SIBI PRÆFERAT ILLA, VERETVR.] Accipienda hæc de riualitate: quò pertinent verba illa Senecæ Tragici: *Nec regna ſocium ferre, nec tædæ valent.*

7. HIC ALIENVS OVES CVSTOS MVLGET.] Hoc eſt vitium cuſtodum gregis, qui lucri cupiditate oues ſæpe mulgent, & perdunt. Inde Calpur. præcipit. 5. Ecl.

Parce tamen fœtis, ne ſint compendia tanti,
Deſtruat vt niueos venalis caſeus agnos,
Nam tibi præcipuo fœtura colatur amore.

Eodem pertinet illud Theocrit. εἰπέ μοι, ἦ πά ποκα κρύβδαν τὰ ποθέσπερα πάσας ἀμέλγες: *Numquid ipſas clam veſpere omnes mulges?* Varro lib. 2. de re ruſt. vetàt matres mulgeri, dum agni nutriũtur. Inter leges Iuſtiniani eſt, ἐὰν εὑρεθῇ ποιμὴν ἀμέλγων τὰ πρόβατα λάθρα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ πωλῶν, τυπτόμενος τοῦ μισθοῦ στερείσθω: *Si fuerit deprehenſus opilio oues mulgere clam domino ſuo, & lac vendere, verberatus mercede priuetur.* Aſſumſi hæc partim ab Interpretibus, partim ipſe addidi. Vitium hoc cuſtodum ad omnes prouerbialiter transferas, qui male tractant rem ſibi commiſſam, quia nõ ſua. Perdit Rempub. tyrannus, & exhaurit opibus, qua- B drabit in hunc, *alienus cuſtos oues mulget*. Ait Ioſeph. Scal. in Feſt. quos Græci vocant μολγοὺς περὶ τὸ ἀμέλγειν, reſpondere Latinis Catillonibus, qui catillos lambunt adſumta prius dape.

Adagium, Catillones.

Subduco de furto.

8. SVCCVS, ET LAC SVBDVCITVR.] Eleganter ad ſignandum furtum Poëta quidam: *Subduximus vbera natis*. & de re furti Plautus:

— propinio magnum poculum, ille bibit,
Caput ponit, condormiſcit, ego ei ſubduco annulum.

Æquè bene dices, lac pręripere, lac præcipere, ex penu Virgilij.

Dam. [a] Parciùs iſta viris tamen obiicienda memento:
[b] Nouimus & qui te, [c] tranſuerſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere ſacello.
Men. [d] Tum credo, cùm me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce nouellas.
Dam. [e] Aut hic ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum
Fregiſti, & calamos: quæ tu peruerſe Menalca;
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas:
Et ſi non aliquà nocuiſſes, mortuus eſſes.
Men. [f] Quid domini facient, audent cùm talia fures?
Non ego te vidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca?
Et cùm clamarem, quò nunc ſe proripit ille?
Tityre coge pecus: tu poſt carecta latebas.

ARGVMENTVM.

Proſcindunt ſe contumeliis, proiecti in omnem verborum petulantiam, & oris procacitatem. Omnia ferme referuntur ad libidinem, & furtum.

EXPLICATIO.

[a] EXPLICATIO Seruij in promtu eſt, ea mihi nõ multum probatur. Mea hæc eſt. Supprimit paſtor aliqua, profert aliqua. Ergo ait: Fateor me lac ſuxiſſe, ſuccum pecori ademiſſe, tamen memineris parcius iſta obiiciẽda eſſe viris. Quaſi dicat: Vir ſum, id eſt, pudicus, non mollis, non proiectus in mõſtroſam libidinem, vt tu, quem eſſe corruptum conſtat libidine præpoſtera. nouimus enim qui te corrupere. Certè hi paſtores nunquam crimẽ in ſequentibus diluunt, ſed euertendi criminis obiecti hanc tãtùm habent rationem, vt recriminentur.

[b] Recriminatur, obiicitque grauius & deformius flagitium, hac ſententia. Tu, (nemo alius teſtis) mihi furti crimen obiicis: ego, & alij nouimus eos, qui te corrupere nefando crimine libidinis præpoſteræ: neque enim ſemel corruptus es. Etenim hîc ſubaudiri verbum *corrũpo* Seruius ait. Rectè verò monet C Iul. Scal. lib. 4. Poët. c. 27. ex ſuppreſſione vocis magnos affectus excitari, præſertim in re turpi, vt in hoc loco.

[c] Si neges, quæ ego & alij nouimus, quæ vidimus, aduoco contra te bruta, & Deos. Nã corruptus es, hircis tum tuentibus tranſuerſa, id eſt, trãſuerſim. Aiunt enim hoc animal inuidere voluptatibus, quia libidinoſum: & ſolere hominum Venerẽ interturbare. Nymphæ verò vide an te viderint, nam riſere ad tuum flagitium ex ſacello ſuo: ſed faciles, quod doleo: debuiſſent enim te perdere, quòd earum lucum tam deformi flagitio violares. Ergo in te teſtes ſumus homines, bruta, Dij.

D [d] Iſta ironicè efferenda. Credo, tunc ego admittebam hoc crimen, cùm incidebam arbuſtũ Myconis, cùm vites nouellas mala, & nocenti falce? Sibi enim ironicè imputat, quod verè fecerat Damœtas. Quaſi dicat: Admittebam ne ego hoc crimen, cùm tu peſſime furcifer bacchabare in arbuſtum Myconis, in nouellas vites? Ea enim tua eſt malefaciendi natura, vt non contentus veteres iam, & robuſtas vites, atque arboribus maritatas (nam hoc eſt arbuſtum) perdere, perdideris etiam vites nouellas, & ita ſpem omnem præcideris prouentus.

[e] Si non admiſiſti crimen illud ad arbuſtũ Myconis,

conis, & vites nouellas, certè ad fagos veteres. Quin & veteres. Quin eo fere tempore fregiſti per inuidiā arcum, & calamos Daphnidis. Nam, vt es peruerſus, & prauæ naturæ, doluiſti contigiſſe puero ea dona: & quidem rumpere præ inuidia, ni puero ratione aliqua nocumentum afferres. Duo hic dicam ad maiorem explicationē. Primum. Habet iam integrum crimen Menalcæ ex teſtib. & circumſtantiis. Paſtores noui mus, videre hirci, riſere Nymphæ: geſta res eſt ad fagos veteres, ac per id temporis, quo exarſiſti in Daphnidem. Solet enim Virgilius notitiam rei ex diuerſis locis complere. Alterum, vt ex præcedentibus, & ſequentib. apparet, ij paſtores ſibi tātum duo crimina obiiciunt: Menalcas Damœtæ furtum, Damœtas Menalcæ libidinem. Ideo, quæ hic dicitur de Daphnide ſic accipienda exiſtimo. Fregiſti arcum, & calamos Daphnidi, quod non tibi in libidine obtemperetur, ſed alteri cuipiam, a quo dona acceperat.

B Quid faceret Ægon tuus dominus, cum tu ſeruus, & fur iſta ili me? An excidit, ô peſſime, furtum illud capri Damonis per inſidias excepti? Nec mihi deſunt teſtes. Nam Lyciſca latrabat, ego clamabam contra te fugientem, & ad Tityrum, vt caueret pecori à tuis rapinis: tu interim & latratibus, & clamoribus territus, conieciſti te poſt carecta, vbi latuiſti. Carecta ſunt hiſpida, neque verò tu ea formidaſti, vt te tegeres.

NOTÆ.

Vir ſum, adagium. 1. PARCIVS ISTA VIRIS.] Formam adagij ex his verbis & ſententia colligas hanc: *Vir ſum.* Qua quis vtetur, cùm pudicitiam ſuam prædicat. Impulit me in hanc explicationem Suetonius in Veſpaſ. c. 13. apud quem Veſpaſianus retaxans hominis impudici maledicentiam, adiecit: *Ego tamen vir ſum.* Vel, vt eſt apud Aurelium Victorem, *noſti me virum eſſe.* Sanè qui adeat locum Suetonij, videbit, verba illa *ego tamen vir ſum*, opponi alterius impudicitiæ. Non dubiam autem (& hoc docti fatentur) quin & Suetonius, & Veſpaſianus ipſe animum adiecerint ad locum Virgilij. Ceterum quod Poeta *parcius iſta*, Plato in Phædone, ὦ ἀγαθέ, μὴ μέγα λέγε.

Tranſuerſa tueri. 2. TRANSVERSA TVENTIBVS.] Tueri tranſuerſa, pro tranſuerſim: ita Græci λοξὸν περιορῶσαι. Sic vagari incerta, errare aura, ſudare plurima, & ſimilia ex Virgilij & aliorum fonte. Ex Virg. Valerius 2. Arg. *tranſuerſa tuentem.*

Hirqui. 3 HIRCIS.] Sunt qui hic legant *hirquis*, & dictū volunt, quod libido contrudat oculos in ipſas oculorum anguſtias, quas vocant hircos: vt ſententia ſit, inſignem quandam notam libidinis apparuiſſe in oculis Menalcæ, cùm corruptus eſt. Mihi *hircus*, placuit ad exemplum Theoc. εἰδ. 5. vbi capellas balantes inducit ad vnius paſtoris prædicationem. Verius *Hircorum lucta.* prætermitto pudori conſulens. Vt ergo in Græco capellæ ſignum dant libidinis viſæ: ita in Virgilio hirci. Et credi poteſt hircis coeuntibus inuidiſſe, vt qui ſoleat ſimili voluptate frui. Herodot. lib. 2. ait, *ſuo euo hircum* coiiſſe propalam cum muliere, γυναικὶ τράγον ἐμίσγετο ἀναφανδόν.

4. Halitus, qui in homine ab alis exſpirat Latinis caper, aut hircus dicitur. Horat. Epod. 12.

—*aut grauis hirſutis cubet hircus in alis.* Catul. in Rufum: —*tibi fertur*

Valle ſub alarum trux habitare caper.

Leo pro halitu graui. Poſſis quoque eundem halitum vocare *leonem*, nam Plautus in Menæchmo loci, quo minæ iactantur à Menæchmo in ſenem, ita ait: *Ego hunc proterearn leonem Getulum, olentem, edentulum.* & Plin. lib. 12. c. 4. ait: *anima leonis virus graue.* Sed redeo ad caprum Brod. lib. 5. *Caper pro libidinoſo.*

A Miſc. cap. 22. ait, caprum, capram, hircum, & Græcis τράγον accipi pro libidinoſo. De ſalaci homine Plaut. Caſin. —*hircus vnus maximus*

Propter ſpeciem id nunc hoc improbe, & lentuli.

& in Merc. *Iam plenus ætatis, animaque fœtida*

Senex hircoſus.

5. FACILES.] Hanc facilitatem Nympharū Donatus, & Turn. interpretantur de violato luco Menalcæ libidine, nam, cùm Dij alioqui profanatores lucorum acerrimè vindicarent, Nymphæ hoc nihil curarunt. Nam Horat. lib. 1.

Tu parum caſtis inimica mittes

Fulmina lucis.

Addo ego, Poëtam contendiſſe ad Theoc. qui εἰδ. 5. eadem ſententia Nymphas vocauit ἱλαὰς καὶ εὐμενέας; *B hilares, & beneuolas.* optans nimirum ſub perſona paſtoris, vt mites ſibi forent. Quo ſenſu etiā Martial. lib. 1. Epig. 104. *Riſerunt faciles, & tribuere Dei.* & lib. 12. Epig. 5. *Et dare, qua faciles vix tribuere Dei.*

6. RISERE.] Non refero ad ſubſannationem, ſed ad eandem clementiam, & facilitatem in condonando. in 12. Iuppiter dicitur *ſubridens*, vbi clementiſſimus inducitur. Ibidem, Iuno *lætata*, id eſt, clemens iam, ac mitis in Troianos.

7. SACELLO.] Propriè eſt parua ædicula, ſeu paruum templum, ſacrum Numini. Plin. lib. 6. c. 29. *Delubrum Hammonis ibi religioſum, & toto tractu ſacella.* Sed in hoc loco Poëtę per *ſacellum* intelligo antrū Nymphis ſacrum. Receptum fuit veteribus, vt in antris, *Antra Nympharum.* quæ in ſacraria efformabant, Deos Deáſque colerent. Athen. lib. 5. in pompa Ptolemæi: ἄντρα κατεσκευασμένα, ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἄντρων νύμφαι ἐκάθηντο: *Conſtructa erant antra; in quorum medio Nymphæ erant poſitæ.* & lib. 12. εἰς τὰ νυμφῶν ἄντρα ἀποδημοῦντες, διετέλουν μετὰ πάσης τρυφῆς: *abeuntes ad Nympharum antra, viuebant cum omni voluptate.* Ad hoc ipſum non malè trahi poteſt illud Pauſan. in Achaic. vbi ſcribit ad caput amnis Melis fuiſſe antrum, in quo tradatur Homerus feciſſe ſua carmina. Nam quò ille confugeret, niſi ad loca Muſis ſacra? Ex hac interpretatione facile capies, quæ fuerint illæ Nymphæ, nimirum Napeæ, nam hæ in antris degunt, dicente Nemeſ. 2 Eclo. *Quæ colitis ſiluas Dryades, quæq́; antra Napeæ.* Obiter nota, ex hoc verſiculo colligi diſcrimen D inter Dryadas, & Napeas contra Ambroſ. Calep. in voce *Napes.*

8. CREDO.] Ironicè dici conſueuit, Græci οἶμαι. Ita Budæus. Pro quo Ouidius ſæpe adhibet ironice, *at puto.* Lege Leopardum lib. 3. emendat. c. 6. Ego in Demoſthene animaduerti eodem planè ironico ſenſu dici, ὅταν νὴ Δία. Exemplum eſt in χερρονησ. ibidem efferri per μὰ Δία, etiam ironicè.

9. INCIDERE.] Arbores alienas incidere capitale olim fuit, quod monet Seruius. Cuiacius quoque lib. 9. Obſeru. cap. 12. de arboribus furtim cæſis ait: actione coerceri latrones, qui arbores, & maximè vites ceciderint. Additque, actionem eſſe legitimam in eos, qui arbores *cædunt, cingunt, ſecant.* *Arbores incidere, capitale.* Has voces ille explicat. adi. Quadrant verba hæc E Iuſtiniani ab Vrſ. adducta: οἱ δένδρα καὶ μάλιστα ἀμπέλους τέμνοντες ὡς λησταὶ κολάζονται: *Qui arbores, & vites maximè incidunt, ſubeunt latronum pœnas.* Plin. etiam lib. 17. cap. 1. *Fuit & arborum cura legibus priſcis, cautūmque eſt XII. Tabulis, vt qui iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas æris XXV.* De eadem re extat lex iſta veterum apud Albericum: *Sciendum eſt autem eos, qui arbores, & maximè vites ceciderunt, etiam tanquam latrones puniri.* Idem legem aliam profert, vbi ſignatur pœna, ἐάν τις κόψῃ ἄμπελον, ἢ ἄλλο δένδρον, χειρακοπείσθω: *ſi quis ceciderit vitem, aut aliam arborem,*

arborem, abſcondantur huic manus.

10. AD VETERES FAGOS.] Ita hoc dictum ex mẽte Vetiu.ſicuti à Theocr.εἰδ.33.χίνον ἀρχαῖον antiquam ſ n num.

11. DAPHNIDIS.] Daphnidos græco genitiuo veram eſſe lectionem ait Val. Probus, contendit Henric. Stephan. in libello de Abuſu linguæ Græcæ.

Peruerſitas de oculis. 12. PERVERSE] Retuli in Explicatione vocem hanc ad peruerſam naturam Menalcæ: ſed quid ſi vox ad oculos referatur, vt ſententia ſit; auerſis oculis,& iniquis intuebare Daphnidem, vt qui inuidus eſſes, & libidinoſus. Certè Cic.1. Nat. *oculis peruerſi,vt ſtrabonum* dixit. Apollon. lib. 2. ὄμματα λοξά. Atqui peruerſitas oculorum nota eſt inuidi & libid noſi,quæ duo vitia hic Menalcæ obiiciuntur. De inuido Horat.1.Epiſt.

— obliquo oculo mea commoda quiſquam
Limat.& Statius 5 ſylu.

Quis nam impacata conſanguinitate ligauit
Fortunam inuidiámque Deu ? quis iuſſit iniquas
Æternum bellare Deas ? nullámne notauit
Illa domum, toruo quam non hæc lumine ligat
Protinus,& ſæua perùit hæc gaudia dextra?

De libidinoſis exemplum eſt apud Ouid.1. Art. de Paſiphae irata in vaccam, quæ taurum ſuum amabat:

Ah quoties vultu vaccam ſpectauit iniquo;
Et dixit:Domino cur placet illa meo ?

Dido quoque 4.Æn.inducitur intuens *auerſa*.

13. ET CVM VIDISTI PVERO DONATA DOLEBAS.] Theoc. εἰδ. 5. τὺ δ' ὦ κακὲ καὶ τόθ' ἐτάκευ Βασκαίνων: *Tu autem ò male tunc liquefiebas inuidens.*

Dolor in affectu inuidiæ. 14. DOLEBAS.] Nota in affectu inuidiæ dolorem. Virgil.de Liuore: *teſtatur gemitus graues dolores.* Iterum:

Vult peſtore ſub dolente vulnus,
Quod Chironis nec manus leuarit,
Nec Phœbus,ſoboléſve clara Phœbi.

Ouid.in Deſcriptione inuidiæ: *Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores.* iterum: *ſucceſſibus-tabeſcit.* Pind. 2.Pyth.

— δαμὰς
Δέ τις ἑλκύσαις
Πιεσθεὶς ἐνέπηξεν ἑλ-
κος ὀδυναρὸν ἑᾷ κραδίᾳ:

Qui inuidia trahitur propter abundantiam alicuius facultatem,corde ſuo dolendum vulnus infixit. Homer. Iliad. 24.de inuido: ὀδυρόμενος,καὶ ἀχέων:*dolens mœrénſque.* Cum eodem coniungit Dio Chryſoſt.orat. 38. ὀδυνῶντα:*que dolores afferunt.*& τὸ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἄχθεσθαι: *agreſcere ex aliorum bonis.*

A

15. FVRES.] Seru. *Pro ſeruo furem poſuit, ſeruus enim ſpec aliter ſtruor eſt ſuus.*Citatque verba Plauti de ſeruo: *Tu trium literarum homo vituperas me* id eſt, tu fur. Fur pro ſeruo.

16. NON EGO TE VIDI.] Peritiam legum in Virgilio aduerte Seru. *Manifeſte enim ſurti arguit et- ceuda,vide* Enarrator Demoſth.in 2.Olym. ait, dictũ ab Oratore φωρᾶται, id eſt, *deprehenditur*, cum alluſione ad furem manifeſtarium, & inde ait natam vocem ἐπ' αὐτοφώρῳ. Cuiacius lib.11.Obſeru. c. 38. ex Triboniano: *Singularis ille locus eſt de fure manifeſto, vt non minus viſus cum re furtiua, quàm deprehenſus pro fure manifeſto habeatur.* Atq; Tribonianum ſumſiſſe hoc ex Caio, ex Caio Seruium. Addit etiam contra Bartol. idem Cuiacius, inuentum in furto recte dici,non de eo ſolum, qui apprehenſus eſt, ſed de eo quoque,qui viſus. Certe Plautus in Truc.dixit. Fur manifeſtus,quis.

B

Pluris eſt oculatus teſtis vnus,quam auriti decem:
Qui audiunt,audita dicunt,qui vident,plane ſciunt.

17. PESSIME.] De fure etiam Horat 2.Serm.

Non dices hodie,quorſum hæc tam putida tendant
Furcifer, ad te (inquam) quo pacto peſſime...

18. EXCIPERE.] Verbum hoc ad inſidias pertinet,& dolos. De eo alibi.

19. LYCISCA] Vult Seru.ex Plinio,aliique Interpretes;etiam Henr.Steph.Lyciſcas propriè dici canes natos ex lupis, & canibus. Sed quicquid ſit de Plinij ſententiam horum firmat verſiculus, qui de Ambigenis habetur inter fragmenta Arbitri: Lyciſcæ canes.

C

At lupus,& catula formant coeundo Lyciſcam. Nec non verba Ariſt.libr 8.de hiſt Animal.cap. 28. ἐν Κυρήνῃ μίσγονται οἱ λύκοι ταῖς κυσί: *In Cyreneſi agro lupi coeunt cum canibus fœminis.*

20. ET CVM CLAMAREM.] Reſpicit adagium, φῶρες τὴν βοὴν:*fures clamorem*, ſubaudi, timent. Ait Cuiacius lib.11.Obſeru.c.38.viſum furem non pro manifeſto haberi,niſi dominus clamaret,& diceret: quò te fur proripis? quò abit res mea? vel quid ſimile. Nam in 12.tabul. clamor exigebatur, antequam iure fur poſſet occidi. Alludit leniter Plaut. in Mil. Fures clamorem.

D

— ibi abiit,conclamo. heus quid agis tu inquam in tegulis?
Ille mihi abiens ita reſpondit, ſe ſectari ſimiam.

Quis ſcit igitur, an eo ipſo velit furem indicare, vt qui per tegulas in ædes irrumperet. Hoc ſi eſt, lucem Plauto dedi.

21. PRORIPIT.] Vſi hac locutione multi. Nunc mihi ante oculos Plautus Captiu. Ammianus lib. 31. Liuius lib.42. Apuleius lib.4.& 6. Variat illam Plaut.in Bacch.d.*conferre ſe protinam in pedes.* Terent. Phorm.*conucere ſe protinam in pedes.*

Dam. [a] An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis,meus ille caper fuit:& mihi Damon
Ipſe fatebatur,ſed reddere poſſe negabat.
Men. [b] Cantando tu illum?aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit? non tu in triuiis indocte ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?

E

ARGVMENTVM.

Excuſat Damœtas furtum capri,inde iterum occaſio eſt Menalcæ lacerandi Damœtæ.

EXPLICATIO.

[a] EXCVSAT ſe Damœtas de furto. Cantabamus fiſtula ego, & Damon: victus eſt à me, debebat caprum, negabat poſſe reddere, vindicaui.

 [b] Arripit

[b] Arripit Menalcas contemnendi, & ridendi paſtoris occaſionem. Nota oppoſitionem verborum. Tu vinces cantando? aut tibi eſt fiſtula? Abſit. Non enim tu cantas, ſed ſtrides, & perdis carmen: non tibi eſt fiſtula, quæ perfecta eſt, & compacta ex cera, ſed ſtipula. Triuialis tu quidem cantor es mi Damœta, & affatim indoctus: de te, ſi poſſet, carmen quereretur, ſe eſſe miſerum.

NOTÆ.

An, in affectu iracundiæ.

1. AN.] Obſerua vſum huius particulæ in affectu iracundiæ hac ratione, an mecum loqueretur? an non redderet? an non faceret quæ iuſſi? ita Ouid. in Epiſt.

An ſi quis rapiat ſtabulis armenta reclusis,
Arma feres? apta coniuge lenius eris?

& Catul. in Cæſarem: *an parum helluatus eſt?*

2. CANTANDO VICTVS.] Otioſi eſſet multis oſtendere modulationis, cantus, vociſq; certamina peragi ſolita à paſtoribus. Annon ſatis morem indicent tot Eclogæ Virgilij? tot Theocriti? Quin hæc certatio propria eſt paſtorum. Doctè enim ait Cæſ. Scal lib. 1. Poet modulationem in paſtionibus primùm inuentam, vel naturæ impulſu, vel auicularum imitatione, vel arborum Sibilis. Eſt *victus cantando*, victus cantu. ita loquendo, arando, &c. Poeticè iſta.

3. CAPRVM.] Sunt qui putent alluſum ad carmen tragicum, cuius præmium caper erat vt certatio Damœtæ, & Damonis fuiſſet de tragœdia condita. Sed poſſit Poeta ſimpliciter explicari de quocunque genere verſuum.

4. AVT VNQVAM TIBI FISTVLA, &c.] Hæſit Theocrito, qui eid. 5.

Τὰν ποίαν σύριγγα; τὺ γὰρ ποκα δῶλε Σιβύρτα
Ἐκτάσω σύριγγα;
Quam fiſtulam? quando enim tu Sybarta ſerue
Poſſediſti fiſtulam?

A Dat Scaliger victoriam Virgilio, qui rectiùs multo *indoctè*, quàm Theocritus δῶλε. Nam non pugnat cum ſcientia ſeruitus: multi enim ſerui doctiſſimi fuere, inter quos & ſapientes Æſopus, & Epictetus. Theocritum, & Virgilium, & hunc aptiùs æmulatus eſt Calpur. 6. Ecl. ſub perſona Aſtyli, qui ſic in Lycidam:

Vincere tu quemquam? vel te certamine quiſquam
Dignetur? qui vix ſtillantes arida voces
Rumpis, & expelles male ſingultantia verba?

Triuialia.

5. IN TRIVIIS.] Nannius, & Germ. referunt ad carmen triuiale, non ad hymnos, & ſacra Cereris. Triuialia enim ſolent appellari, quæ viliſſima. Inde Ciceroni pro Muræna dictum, *arripere maledictum ex triuio.* & Muſæo in Carm. de Leandro, &

B Her. ἐνὶ τριόδοισιν ἀείδει: *in triuiis audit.* verba iſta, *in triuiis indoctus*, iactari poſſunt in circulatores, & magiſtellos quoſdam, qui captandæ famæ cupidi fora circumeunt, & imperitum vulgus imperiti ipſi in admirationem rapiunt. Hi enim abſtinent à locis, in quib. docti ſunt, & verſantur inter triuiales homines. Horum aliquem cùm videris, dicas *in triuiis indoctus*. Hieron. in Apolog. aduerſus Ruffin. *Contemnimus illud elogium, quo procax imperitia denotatur, Non tu in triuiis indocte ſolebas ſtridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?* Apuleius quoque lib. 1. Florid. eundem Virgilij verſum adducit ad ſignandam imperitiam mortalium ante inuentam Muſicam ab Hiagne.

In triuiis indoctus, adag.

C 6. STRIDENTI STIPVLA.] Notat Germ. Virgiliũ alludere ad ſtridulos quoſdam calamos, quod Ariſt. περὶ ἀκουστ. dicit eſſe puerorum, & eſſe τετρυπημένους: *terebratos.* Atque in ſuperiore ora pelliculæ ambitu obturatos obductóſque. Nam videtur paſtor traducere muſam alterius vt ridiculam, & puerilem. vt hic *ſtridenti ſtipula*, ita Calp. 3. Ecl. *ſtridor auena.* & Nem. 3. quoque: *ſonitu ſtridentis auenæ.*

7. DISPERDERE CARMEN.] Propert. lib. 2. leui flexu: — *duro perdere verba ſono.*

Dam. [a] Vis ergo, inter nos, quid poſſit vterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes?
Men. [b] De grege non auſim quicquam deponere tecum:
Eſt mihi namque domi pater, eſt iniuſta nouerca:
Bíſque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
[c] Verùm id quod multo tute ipſe fatebere maius,
(Inſanire libet quoniam tibi) [d] pocula ponam
Fagina, cœlatum diuini opus Alcimedontis,
[e] Lenta quibus torno facili ſuper addita vitis
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
[f] In medio duo ſigna, Conon: &, quis fuit alter?
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ meſſor; quæ curuus arator haberet.
[g] Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
Dam. [h] Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho,
Orpheaque in medio poſuit, ſyluáſque ſequentes.
Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.

ARGV

ARGVMENTVM.

Prouocat Damœtas Menalcam ad certamen cantus, ponit vitulam, excuſat ſe Menalcas non à certamine, ſed à ſimili pignore: obiicit pocula fortunæ alea, quibus ſua item Damœtas: vterque illa elegantiſſimè commendat.

EXPLICATIO.

a OCCASIONE acceptæ iniuriæ Damœtas aduerſarium prouocat ad certamen cantus. Tu, qui me contemnis, qui victoriam meam, & Muſam eleuas, vis experiamur viciſſim reipſa (nam quorſum verba?) quid vterque noſtrûm poſſit cantu, & muſica? Ac ne recuſes certamen, depono hanc, quam vides vitulam. Eam tibi quid commendem? bis mulgetur quotidie, binos alit vitulos. vide quæ lactis abundantia, quæ fertilitas vberis. Tu propone, quo pignore velis mecum certare: propone, quid des ad ſpem mei, ad fiduciam tui. Age, ſi vires: ſi tibi lingua, vt ad contumelias, ita ad cantus.

b Reſpondet Menalcas. Deponis vitulam, vellem ipſe deponere de grege aliquid, ſed non auſim. Sum enim ſub patre, qui mihi domi eſt; ſub nouerca, quæ iniuſta. Deinde, ea eſt illis gregis cura, vt ambo pecus numerent, pater ſeorſim hœdos, idque bis in die, cùm it grex ad paſcua, cùm redit.

c Sed quoniam libitum tibi eſt inſanire, & rapi ad ruinam honoris (nam quid aliud cogitem de tua temeritate?) ne diſcedo ab hac mente, magnum enim quiddam deponam, quod tute (id eſt, tumet) ipſe dices eſſe maius vitula: videlicet duo pocula, multimodis laudanda. Nam duo illum intelligere conſtat ex reſponſione Damœtæ, quæ mox ſequetur.

d Sequitur poculorum commendatio. In primis illa ſunt e fago, quæ materia laudatiſſima ad vaſa. (quid ſit fagus, iam explicui, 1. Ecl.) deinde cœlata ſunt opere Alcimedontis, qui egregius artifex. Hactenus de cauſſa materiali & efficienti.

e Pergit paſtor ad formam. Hæc præclara eſt, ſed inprimis ſciendum, verba hæc *lenta quibus torno*, malè explicari. Nam *quibus* ponunt in dandi, *torno* in auferendi, quod eſſe nequit. Nam vas torno effici poteſt: ſed qui vitis torno ſuperaddi, corymbi, hederæ, humanæ formæ, quæ ibi quoque? hæc ab arte torni aliena, imò pugnantia. Ego ſic expedio. *Quibus* eſt in auferendi, *torno* in dandi. hæc ſententia. In quibus torno ipſi, qui ex arte vna præceſſit, vitis eſt ſuperaddita ex cœlatura, arte altera; quæ ſanè vitis veſtit corymbos diffuſos ab hedera pallente (id eſt, exſtantes naſcentéſque ab hedera.) Inde mira eſt oppoſitio in verbis *facili*, *&* *ſuperaddita*. Quaſi dicat: Facile fuit vaſa tornare, cœlare difficile; multa enim fuerunt ſuperaddenda, vitis, corymbi, hedera, homines.

f Perſiſtit adhuc in deſcribenda forma. Sunt in medio, id eſt, in fundo poculorum; atque intus (ſic enim explico ex Theocrito) ſigna duo, Conon, eximius Geometra; atque Archimedes, qui radio, id eſt, virga ſua orbem deſcripſit: patefecit tempora, quibus meſſes ſecandæ, aranda tellus. Dat Poeta ruſtico ex decoro affectatam ignorationem.

g Abſoluta forma finis reſtabat, ſed hunc nondum pocula obtinuerunt, quæ maior illorum laus, ita enim nitidiora, recentiora, & ſemper noua, quia nunquam ex illis bibitum eſt. Colligo ò lector omnia, quæ pertinent ad pocula. Laudantur à quadruplici cauſſa: materiali, quia ſunt fagina: efficienti, quia ab Alcimedonte: formali, quia & facta torno, & cœlata in ambitum hedera, corymbis, vite; intus humanis figuris: a finali, ſeu potius à negatione finalis, quia nullus hactenus eorum vſus. Sunt, qui in hoc verſu hypallagen agnoſcant iſtam: non admoui labra poculis, id eſt, labris pocula. Vt malis, ſed ea non neceſſaria.

h Non eſt Damœtæ in animo, obiicere pocula fortunæ certaminis, ſed ductus glòria oſtentat quoque ſuas opes, ne in hoc ab altero ſuperetur. Itaque ait: Sunt etiam mihi duo pocula, & facta ab Alcimedonte, quibus acanthus mollis ex mira arte circum anſas ducitur. In medio eſt Orpheus, ſyluæ illum ſequuntur, nondum illis bibi. Sed eſto non haberem hæc pocula, quibus tibi par ſum: certè, ſi ſpectes ad meam vitulam, te ſupero, ac fruſtra tum laudes tua pocula.

NOTÆ.

1. VIS ERGO INTER NOS.] Theocrit. ante noſtrum εἰδ. 8. χρῄσδεις ὦν ἐσιδεῖν; χρῄσδεις καταθεῖναι ἄεθλον; *Viſne igitur videre? viſne deponere præmium victoriæ.* Vbi quod Græcus ἐσιδεῖν, Latinus *experiamur*. Calpur. Ecl. 6. ita vtrique hæſit:

Vis igitur, quoniam nec nobis, improbe, par es,
Ipſe tuos iudex calamos committere noſtris.

2. EGO HANC VITVLAM.] Adumbrat Theoc. εἰδ. 1. Theocritum ſuperat Virgilius.

Αἶγά τέ τοι δωσῶ διδυματόκον ἐς τρὶς ἀμέλξαι,
ἃ δύ᾽ ἔχοισ᾽ ἐρίφως, ποταμέλγεται ἐς δύο πέλλας.
Tunc & capram tibi dabo gemellorum matrem, vt ter mulgeas
Quæ geminos hœdos lactans, duas interea mulctras lacte complet.

Hoc ad iudicium nō adduco, & poſſem meritò cum aperta victoria. Nam quæ illa inculcatio διδυματόκον & δύο ἐρίφως? Satis alterum. Quæ item alia de lacte? Idem Theoc. εἰδ. 8. Μόσχον ἐγὼ θησῶ, τὺ δὲ θὲς ἰσομάτορα ἀμνόν: *Vitulum ego deponam, tu verò depone agnum æqualem matri.* Non leuiter ſuperatur. Ait *vitulum*, noſter *vitulam*. Maior enim vtilitas ex fœmina vitula, quæ bis ad mulctram veniret, quæ binos aleret, quàm ex vitulo. inde eſt, vt aduerſarius alacrior veniat ad certamen ſpe maioris præmij. Inde noſter *depono*, cùm Græcus *ponam*. & *hanc* digito indicans, vt oculis illam ſubiiciat. Vide etiam ornatum Latini, *Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus*, cùm Græcus nude, & ieiunè: *Vitulam ego ponam.* Demum Latinus: *Tu dic mecum quo pignore certes?* Liberam relinquit poteſtatem, non arctat. Quaſi dicat. Quid tu tam magnum habes, quod poſſis opponere meæ vitulæ? debes ſimile aliquid; quò, credo cares. Græcus aduerſarium premit, vt ſignatè agnum alea obiiciat.

3. BIS VENIT AD MVLCTRAM.] Hor. in Epod. ex hoc fonte, nam in Epod. *illic iniuſſæ veniunt ad mulctra capellæ.* Mulctra vas.

4. MVLCTRAM.] Virgilius *mulctram* vocat, alibi, *mulctrale*, Horat. *mulctrum*, Græci πέλλαν, Hipponax apud Athen. lib. 11. πέλλίδα, ἐκ πέλλίδος πίνοντες: *bibentes ex mulctra.* Sed & Græcis dici etiā gaulū teſtis eſt Homeri Interpres, qui lib. 1. Odyſ. γαυλοὶ ἀγγεῖα ποιμενικὰ, ... οἱ ποιμένες ἀμέλγοντες δέχονται τὸ γάλα: *Gauli vaſa paſtoritia excauata, in quæ paſtores mulgentes lac excipiunt.* Ceterum vas ipſum ita deſcribit Athen. eodem lib. πέλλα ἀγγεῖον σκυφοειδές, πυθμένα ἔχον πλατύτερον, εἰς ὃ ἤμελγον τὸ γάλα. *Mulctra vas eſt, Scyphi habens ſpeciem, ſed fundo latiore, in quod lac mulgere conſueuerunt.* Suidas breuius, τὸ

ποιμενικὸν ἀγγεῖον, ὃ δέχεται τὸ γάλα: *Vas paſtoritium, vbi lac excipiunt*. Monet verò Athen. ſi quando huius vaſis mentio inueniatur in conuiuiis, non ideirco annumerandum inter vaſa menſarum; ſed in vſu tantùm fuiſſe propter penuriam calicum.

5. DE GREGE NON AVSIM.] Theocrit. eodem eid.

Οὐ θησῶ ποκ' ἀμνόν, ἐπεὶ χαλεπὸς θ' ὁ πατήρ μευ,
Χ' ἁ μάτηρ· τὰ δὲ μᾶλα ποθέσπερα πάντ' ἀριθμεῦντι.
Non ponam agnum, nam pater meus difficilis eſt,
Et mater: numerant vero veſperi ſemper oues omnes.

Theocritum ſuperat Virgilius.

Theoc. *non ponam* ſimpliciter, Virg. ornamentum addit, *non auſim deponere*. Theoc. *pater difficilis*, quod non facile credas, ſunt enim patres indulgentiſſimi in liberos. Vir. tantùm *domi eſt*, quo præſentia patris indicatur, quæ ſatis ad continendum filium, præſertim morigerum. Theoc. *mater*. Virg. *nouerca*. aperta victoria Et hæc *iniuſta*. Ita ſane eſt, nam nouercæ contra fas, & ius omnia volunt ſuis liberis, & priuignos priuari iuſta patrum hereditate. Demum Virg. (quæ nota Scalig. eſt) rem nudam variat. Nam *alter hædos* quippe modicum gregem, illi ergo alter ſatis: vterque verò *pecus*, quia maior numerus maiore indigeret cura. Oppian. 4. Hal. ita rem eandem.

Ὡς δ' ὅτε μηλοβότης τις ἀνὴρ ἐπὶ ποίμνια ἐλαύνων
Εἰροπόκους ἀγέλας ἀνάγει πάλιν, ἐν δὲ θυρέτροις
Ἱστάμενος σταθμοῖο νόῳ πεμπάζεται οἰῶν
Πληθὺν εὖ δείκνυν, εἴ οἱ σόα πάντα μένοντες:
Vt autem cum opilio aliquis ex paſcuis minans
Lanigeros greges reducit iterum, inque oſtiis
Stans ſtabuli, animo numerat ouium
Multitudinem bene recenſens, an ipſi ſalua omnia (ſint.

6. DEPONERE.] Græci παρακαταβάλλειν. Theocrit. θεῖναι, & καταθεῖναι.

Nouercarum malignitas.

7. INIVSTA NOVERCA.] Malo ſemper attributo nouercæ inferuntur. Hîc dicuntur *iniuſtæ*. 2. Georg. *Sæuæ*. 3. Georg. *malæ*. Ceſtius apud Senecam lib. 4. Controuerſ. *Crudelis, pertinax nouerca*. Seneca Trag. in Octau. *dolos* dat, & in Agamem. *audaciam*, cùm ait:

— quod nouercales manus
Auſæ.

Apul. lib. 10. *malitiam*. ait enim, *Dira illa fæmina, & malitiæ nouercalis exemplar vnicum*. Iulius Firmicus cap. 6. loquens de Iunone nouerca Bacchi, *furorem, & inſidias*. Afranius *impietatem*, in Diuortio *Mulier, nouerca nomen huic addidit impium*. ab Apollonio 1. Arg. dicitur propter improbitatem ἀπηνής. Eurip. in Ione dat *inuidiam*. φθονεῖν γὰρ φασὶ μητρυιὰς τέκνοις: *inuidere ait nouercas liberis*. Idem in Alceſtide cum viperis comparat:

Ἐχθρὰ γὰρ ἡ 'πιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
Τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα:
Hoſtis nouerca ante natis liberis,
Nihilque mitior nocente vipera.

Statius quoque 5. Syluar. vnà cum ſerpentibus coniungit tanquàm æquum malum.

— qui voce potes prætertere morſus
Serpentum, at nec omnes vultu placare nouercas.

Quòd ſi hiſtorias adiectam? Sigiſmundus dolo nouercæ filium ſuum interfecit, de qua hiſtoria videndus Greg. Turon. lib. 3. Hiſt. Franc. c. 5. Lyſimachus Agathoclem filium fraude Arſynoæ nouercæ, apud Iuſtinum lib. 17. Theſeus Hippolytum dolo Phædræ, res vulgata Tragicis. Vuorttunerum Regem nouerca ſua, quod narrat lib. 1. Chronici Sigibertus, & Duartum Regem Anglorum ſua, quod habetur in hiſtoriis Anglicis, atque etiam in Romano Martyrologio 18. Martij. Taceo innumera. Lege Artemid. lib. 3. c. 26.

Nouercale odium, adag.

8. A natura nouercarum ortum adagium *nouercale odium*. Indicat prouerbium hoc Plinius in Proœmio lib. 7. vbi loquens de Natura ait, *vt non ſatis ſit æſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit*. & Athen. lib. 11. vbi aperiens Platonis vitia, ait: Καὶ τὸ σύνολον πᾶσι τοῖς Σωκράτους μαθηταῖς ὑπῆρχε μητρυιᾶς ἔχων διάθεσιν: *Atque omnino in omnes Socratis diſcipulos affectum nouercæ habuit*. Addes hæc exemplis Eraſmi Chil. 2. Cent. 2. c. 95. Et, vt verum fatear, quæ ibi adducit, parum probo, nam ea de nouercis propriè, & ſignatè ſumuntur. Oportet autem ad naturam adagij indicandam docere exemplis, qui vocem illam, aut ſententiam auctores ad alia traduxerint.

9. NVMERANT.] Hom. Odyſ. 4. loquens de Proteo, & Phocis, quas ſeruabat, his verbis rem effert. ἀριθμήσει, λέκτο ἀριθμόν.

Lignea vaſa pauperum.

10. POCVLA FAGINA.] Fuit paſtorum, & pauperum vti vaſis ligneis, quibus interdum contentionis cauſſa vſi quoque magni Principes. Herodiã. de Caracalla lib. 4. *Menſam vilem apponebat, vtens interdum* ξυλίνοις ἐν πότῳ, καὶ ἐδέσμασι σκεύεσι: *ligneis ad potum, & cibum vaſis*. Spartianus de Peſcennio: *Iuſſit omne argentum ſubmoueri de caſtris, addito vt ligneis vaſis vterentur*. Itaque ſententiam Virgilij refero ad vitam vilem, & abiectum cultum paſtorum potiùs, quàm ad ſententiam Plinij, qui lib. 16. cap. 38. ait, vaſa fagina fuiſſe olim in honore. Nam alij, cùm loquuntur de cultu paupere, vaſa nominant è fago. Seneca in Oct.

Pectora pauper ſecura gerit,
Tenet e patula pocula fago.

Ouid. 5. Faſt. *Terra rubens crater, pocula fagus erat*. Tibul. *Faginus aſtabat cùm ſcyphus ante dapes*. Poſſumus ſuſpicari illam tam exquiſitam artem paſtorũ in ornandis poculis faginis initium traxiſſe a re ſacra, ita vt illis vterentur ad ſacrificia, dicente Plin. lib. 16. *Nec non in quodam vſu ſacrorum religioſus eſt fagi cortex.*

ἀλκιμος.

11. DIVINI ALCIMEDONTIS.] Poſſum ſuſpicari datum epithetum cum relatione ad nomen ipſum Alcimedontis, nam Homerus viros Heroas, & Deo genitos paſſim ἀλκίμους vocat, vt videatur in ipſa voce ineſſe nota, non ſolùm fortitudinis, ſed etiam diuinitatis. vel dicas, locutum Poetam ex more Latij, in quo quæ magna & eximia *diuina* eſſe dicuntur. Cic. de Oratore: *Homo diuinus in dicendo*. Et in Antonium: *cæleſtes diuinaque legiones Martia, & Quarta*. Qua forma neque Græci carent. Plato in Menone illam dat Laconibus, καὶ οἱ Λάκωνες ὅταν τινὰ ἐγκωμιάζωσιν ἀγαθὸν ἄνδρα, θεῖος ἀνήρ, φασίν, οὗτος: *Laconice quoties bonum quendam virum commendare volunt: diuinus hic vir aiunt.*

Diuina dicuntur eximia.

12. LENTA QVIBVS TORNO.] Theocrit. eid. 1. pulcerrimè, & citra inuidiam, vas ſuum ornat.

Τῷ ποτὶ μὲν χείλη μαρύεται ὑψόθι κισσός,
Κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονισμένος· ἁ δὲ κατ' αὐτὸν
Καρπῷ ἕλιξ εἰλεῖται ἀγαλλομένα κροκόεντι.
Ἔντοσθεν δὲ γυνά, τι θεῶν δαίδαλμα, τέτυκται
Ἀσκητὰ πέπλῳ τε, καὶ ἄμπυκι. πὰρ δέ οἱ ἄνδρες
Καλὸν ἐθειράζοντες, &c.
Cui circum labra inuoluitur ſuperna hedera,
Hedera helichryſo agglutinata: & circa illam
Fructu capreolus vitium voluitur geſtiens croceo.
Intus vero mulier, diuina quædam imago, ſculpta eſt,
Ornata peplo, reticuloque: iuxta vero ipſam viri
Pulcri capillis.

Hæc (inquam) citra inuidiam, ſed non omnem, nam Virgilius à quadruplici cauſſa rem effecit, oculatior Græco, qui ab vna tãtum formali. Homer. Il. 11. Vas Neſtoris proponit cum quapiam elegantia. Erant enim

enim columbæ argenteæ ad anſas poculi: ſed non A dubitauerim imitationem huius loci deriuatam, vatis non ſolum a Theocrito, ſed etiam ab Homer. Odyſ. 15. vbi ſtudioſe vas exornatur, & pingitur.

> Δώσω τοι κρητῆρα τετυγμένον· ἀργύρεος δὲ
> ἔστιν ἅπας, χρυσῷ δ' ἐπὶ χείλεα κεκράανται·
> ἔργον δ' Ἡφαίστοιο· πόρεν δέ ἑ Φαίδιμος ἥρως
> Σιδονίων βασιλεύς.
> *Dabo tibi craterem fabricatum, argenteus*
> *Eſt totus, auro autem labra fabricata ſunt.*
> *Eſt opus Vulcani, præbuitque illum inclytus heros*
> *Sidoniorum Rex.*

In vaſe Theocriti vna fuit tantùm forma: in Homerico eſt materia, & efficiens: in Virgiliano forma, materia, efficiens, & negatio finis, quæ maior laus. In verbis *lenta vitis* videtur Virg. hauſiſſe Catullo, qui prius:

> *Lenta qui velut aſſitas*
> *Vitis implicat arbores.*

Vaſorum elegantia apud Veteres.

13. Præmiſſa imitatione dicam de ipſo more. Fuit hoc veteris elegantiæ. Nam Trebellius in Claudio exhibet *diſcum corymbiatum, lancem pampinatam, pateram hederatam.* ſiue luxuriæ & libidinis, nam Plin. lib. 15. cap. 22. *Iam vero quid vaſa adulteriis cælata? tanquam per ſe parum doceat libidines temulentia, ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam præmijs inuitatur ebrietas.* Siue humanitatis, vt mauult loqui Varro lib. 7. Ling. Lat. cum ait: *Non ſolum vaſa ad victum habuit, ſed & figura bella, atque ab artifice: quod aliud hominis, aliud humanitati ſatis eſt. Quoduis ſitienti poculum homini idoneum, humanitati niſi bellum, parum.* Vbi ait elegantiam poculorum eſſe humanitatis. Ergo ſiue elegantiæ, ſiue luxuriæ, ſiue humanitatis, C certe mos creberrimus fuit. Subijciam quæpiam exempla. Anacreon de poculo, quo ipſe vti volebat,

> ποίησον ἀμπέλους μοι
> καὶ βότρυας κατ' αὐτῶ:
> *Vites mihi inſculpe,*
> *& racemos in eo.*

Apud Achillem Tatium Alexand. (alij vocant, Statium) lib. 2. conuiuium celebraturus pater Clitophontis poculum adhibet, *cuius oram vites in ipſo natæ coronabant, a quibus racemi paſſim pendebant, ſicco omnes poculo acerbi, immiſſo autem vino rubentes, & maturi.* Theocritus in Europa Europam ipſam inducit afferentem aureum calathum, in quo multa ingenioſe fabricata erant a Vulcano. Adraſti quoque patera apud Stat. 1. Theb. *Signis opertam cælata figuris.* Apud Plaut. in Amphit. in patera regis Pterelæ erat *cum quadrigis Sol exoriens.* Illud verò præclarè vidit D Virg. nonnulli item, qui in ſuis poculis vites, hederas, & corymbos effingunt, quæ omnia ſacra ſunt Baccho, potationis Deo. Non vt Apollon. 3. qui ſphæram cælat hedera, nulla cognatione.

14. DIFFVSOS CORYMBOS.] Ita Plin. c. 5. lib. 12. de arbore: *vaſtis diffunditur ramis.*

Conon.

15. CONON.] Quis hic Conon, variant Interpretes, adi ſi lubet. mihi probatur ſententia P. Victorij, qui lib. 17. Var. putat fuiſſe Geometram quendam peritiſſimum, qui fuit Archimedis amicus, cuiuſque extat mentio in Epiſt. eiuſdem Archimedis ad Doſitheum, cuius initium eſt: Ἀρχιμήδης Δοσιθέῳ χαίρειν. ἀκούσας Κόνωνα μὲν τετελευτηκέναι: *Archimedes Doſitheo. cum audierim Cononem obiiſſe.* Addit Achilles E Statius c. 7. Obſeruat. ipſiſſimum hunc Cononem eſſe illum, cuius meminit Callimachus de coma Berenices verſu illo: πᾶν τὸν ἐν γραμμαῖσιν ἰδὼν ὅρον, &c. quod Epigramma vertit Catullus: *Idem me ille Conon cæleſti lumine vidit. &c.* Atque eiuſdem meminiſſe & Heſychium, & Theonē in explicationibus ad Aratum.

16. ET QVIS FVIT ALTER] In hoc quoque mire variatum ab interpretibus: alij enim alios pro cuiuſque ſtudio in Eudoxum, Ptolemæum, Aratum, Heſiodum, Anaximandrum. Sequor eundem Victorium, qui Archimedem capit. Nam credibile eſt, artificem voluiſſe in eodem poculo coniungere, quos ſciret amicitia coniunctos, & ijſdem ſtudio claruiſſe. Archimedes.

17. RADIO.] Virga eſt, qua vtebantur aſtrologi, geometræ, mathematici. Sic in 6. Radius, virga.

> *—— cælique meatus*
> *Deſcribent radio.*

Cic. 5 Tuſc. *Humilem homunculum* (Archimedem intelligit) *à puluere, & radio excitabo.* De vaticinatione per virgas ſalignas lege Herod. lib. 4.

18. CVRVVS ARATOR.] Sidon. Ep. 6. lib. 2. *curuus raſtris foſſor.* Ex panda curuum falce. B

19. NEC DVM ILLIS LABRA ADMOVI.] Theocrit. id. 1. Theocritum ſuperat Virgilius.

> Οὐδέ τί πω ποτὶ χεῖλος ἐμὸν θίγεν, ἀλλ' ἔτι κεῖται
> ἄχραντον.
> *Neque adhuc labrum tetigit meum, iacétque hactenus*
> *Intactum.*

Scal. *Maro rotundius, Theocritus laxius.* Quidpiam ſimile Homer. 16. Il. de vaſe Achillis.

> Ἔνθα δέ οἱ δέπας ἔσκε τετυγμένον, οὐδέ τις ἄλλος
> Οὔτ' ἀνδρῶν πίνεσκεν ἀπ' αὐτοῦ αἴθοπα οἶνον:
> *Ibi illi erat poculum elaboratum, neque aliquis aliter*
> *Neque virorum bibebat ex eo nigrum vinum.*

Credamus itaque, Theocritum ſumſiſſe ab Homero, Virgilium ab vtroque.

C 20. ET NOBIS IDEM ALCIMEDON.] Cùm ſæpe Virgilio victoriam dederim de Theocrito, dabo nunc ipſi de ſeipſo. Non dubium quin Damœtas pocula ſua oſtentet, vt Menalcam vincat, qui iam ſuperbè ſua deſcripſerat. Ergo, artificem opponit artifici; bina binis poculis: acanthum viti, atque hederæ: acanthi mollitiem lentitiei vitis: huius amplexus per anſas diffuſis corymbis hederæ: Cononi Orphea, in quo iam ſuperat, nam Conon ſimpliciter, Orpheus neceſſariò cum lyra, & apparatu muſico; cui ſyluas adiungit, fortaſſe loco illius, qui comes erat Cononi, ſed non ideo ceſſat victoria, nam in ſyluis feræ, & animalia, quæ ſequuntur Orphea. Illud par: *Nec dum illis labra admoui.* Sed iterum allucet victoria, cùm addit: *ſi ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.* Habet enim bina pocula, quæ obiiciat binis poculis, & præterea vitulam, quæ ſola D venire in contentionem cum poculis mereatur. Itaque vna tantùm in re Damœtas vincitur: nam in ſuis poculis acanthum tantùm habet, Menalcas vitem, hederam, corymbos: in reliquis vel par eſt, vel ſuperat. Quæ hîc dixi, vidit profectò mens Virgilij, qui non verba effundit, ſed cum iudicio ponderat. Virgilius ſe ipſe ſuperat.

21. ET MOLLI CIRCVM EST ANSAS AMPLEXVS ACANTHO.] Theoc. id. 1. Theocritum ſuperat Virgilius.

Πάντᾳ δ' ἀμφὶ δέπας περιπέπταται ὑγρὸς ἄκανθος: *Vndique circum poculum obtenditur acanthus humidus.* Longum diſcrimen. *Molli acantho.* Signatiùs ad rem, & ex natura etiam eius plantæ, quæ mollis dicitur, flexa, lenta. Quid faciat ὑγρὸς in re cælatoria, neſcias. E Deinde Virg. tantum *circum*: Theoc. ἀμφὶ, & περὶ. Virg. exquiſitiùs *amplexus eſt.* Theoc. Vulgariùs *obtenditur.* Græcum voluit exprimere alter Plin. lib. 5. Epiſt. *Acanthus in plano mollis, & pene dixerim liquidus.* Iterum: *Acanthus hinc inde lubricus, & flexuoſus.*

22. SYLVASQVE SERPENTES.] Virg. ipſe in Epig. *ſuaui ſonóſque modos teſtudinis arbores ſecutæ.* Euripid.

pid. Iphig. in Aulid. loquens de Orpheo, *ὁμαρτεῖν πέτρας petras ſequi*. Ouid. 11. Met. de eodem: *ſaxa ſequentia*. Horat. 1. Carm.

— inſecuta
Orphea ſylua.

Idem ad vim muſicæ ſignandam *aures* dedit arboribus.

— auritas fidibus canoris
Ducere quercus.

Cui hæſere Manilius, & Sidon. Apoll. Prior lib. 5. Aſtron.

— Oeagrius Orpheus
Et ſenſum ſcopulis, & ſyluis addidit aures.

Poſterior in Euchariſtico:

Ogygiámque chelyn, quæ ſaxa ſequentia flectens
Cantibus auritos erexit carmine muros.

Adducam alios, qui eandem rem variarint. Ouid. *moueo*, Sen. *trabo*, Virg. *ago*. Græcos. Calaber ab Vrſino adductus, ἱστόρομαι. Ὀρφεὺς, ὃ μελπομένοιο ἑπέσπετο πᾶσα μὲν ὕλη: *Orpheus, cuius cantilenam ſylua omnis ſequebatur.* Addo ego Antipatrum, qui ἄγω: Apollonium, qui κατάγω: Euripidem, qui συνάγω: Dionem Chryſoſtomum, qui ἕλκω: Nazianzenum, qui ἕλκω. Primus Epigram. Οὐκ ἔτι θελγομένας ὄρφευ δρύας, οὐκ ἔτι πέτρας ἄξεις: *Non iam Orpheu quercus duces, non iam rupes.* Alter 1. Arg. φηγοὶ ἃς θελγομένας φόρμιγγι κατήγαγε Πιερίηθεν: *Fagi, quas cantu irretitas deduxit ex vertice Pierio.* Tertius in Bacchis. Ὀρφεὺς κιθαρίζων σύναγε δένδρεα μούσαις θῆρας: *Orpheus cum cithara muſis arbores conduxit, conduxit feras.* Quartus Orat. 35. de Orpheo, περιάξει τὰς δρῦς καὶ τὰς πέτρας, καὶ τοὺς λίθους: *Circumduces quercus, petras, lapides.* Quintus Orat. 1. contra Iulian. Ὀρφεὺς ἐκεῖνος μετὰ τῆς κιθάρας, καὶ τῆς πάντα ἑλκούσης ᾠδῆς: *Orpheus iam prodeat cum cithara, & cantu omnia trahente.*

Men. [a] Nunquam hodie effugies: veniam quocunque vocâris.
Audiat hæc tantùm vel qui venit, ecce, Palæmon.
Efficiam, poſthac ne quemquam voce laceſſas.
Dam. [b] Quin age, ſi quid habes: in me mora non erit vlla.
Nec quemquam fugio. tantùm vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis, res eſt non parua, reponas.

ARGVMENTVM.

Palæmon interueniens, fit iudex.

EXPLICATIO.

[a] PRÆCLARA excogitatio Poetæ. Prouocauerat Damœtas Menalcam, in eo verſu, *vis ergo inter nos, &c.* pignus poſuerat, ea demum omnia fecerat, quæ ſunt prouocatoris. Nunc iam Menalcas ſeſe facit prouocantem, cùm videat non poſſe certamen ſubterfugi, & aduerſario nomen obiicit formidinis, *non effugies*, quo timorem incutiat. & addit: *veniam quocunque vocaris.* id eſt, ad quemcunque vel locum, vel iudicem, vel conditionem. Tantùm opto, audiat nos iudex aliquis: vel Palæmon ipſe, qui iam aduenit, ecce illum. Conſtringam in poſterum audaciam & efficaciam, ne deinceps, non modò me, ſed neque quemquam alium prouoces.

[b] Ita ne putas, quin tu age certator magne profer ad cantum, ſi quid boni didiciſti (puto enim te nihil habere eximium & excellens) ego nihil immorabor. Nec te fugio, nec quemquam. Tantùm te Palæmon, qui iam nobis præſens & vicinus, obſecro mandes rem intimis ſenſibus, reponáſque in animum diligenter: agitur enim inter me, & iſtum de lucro, & gloria.

NOTÆ.

1. NVNQVAM HODIE EFFVGIES.] Tale quiddam in Oeconomico Xenophontis, οὐκ ἂν ἀφήσω, ὦ Σώκρατες, πρίν: *Non te dimittam Socrates, priuſquam, &c.* Aiunt verò Macrobius lib. 6. & Vrſ. hemiſtichium hoc mutuatum à Næuio in Equo Troiano: *Nunquam hodie effugies, quin mea manu moriare.* vſurpauit Hieronym. lib. 3. aduersùs Pelagian. *Sequar propoſitionem tuam, nunquam hodie effugies, veniam quocunque vocâris.* In his verbis, *nunquam hodie*, agnoſcit Henr. Steph. pleonaſmum ex archaiſmo.

2. AVDIAT HÆC TANTVM, &c.] In his, & aliis, quæ ſequuntur æmulatus eſt Theocritum in eid. 5. Sed prius obſeruandum iudicium Virgilij. His paſtoribus captandus fuit iudex Palæmon, ſed ita cautè, vt aduerſarius, qui aderat, nihil intelligeret. Atque adeò ita verba componunt (hoc vidit Seruius) vt ne videantur ad iudicis gratiam confugere. Quî ergo captat Menalcas? *Audiat hæc tantùm vel qui venit, ecce, Palæmon.* In quibus nihil ſupplex petit, nó opem implorat: rideretur quippe à Damœta. tantùm vultu, & verbis hilaritatem indicat, qua gaudet, tam bonum iudicem aduenisse: atque hoc ipſo illius beneuolentiam colligit. Damœtas verò ſic:

— tantùm vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis, res eſt non parua, reponas.

Quibus cauſſam illi totam committit, vt qui de eius fide nihil dubitet, quod præcipuum eſt ad beneuolentiam conciliandam. Hæc reſpiciunt perſonam iudicis. Sibi verò ipſis acres ſe & formidandos mutuò exhibent: nam primus, *Nunquam hodie effugies.* alter. *Nec quemquam fugio.* Iterum primus, *Veniam quocunque vocâris:* Alter, *in me mora non erit vlla.* vide, vt ſe mutuò contemnant. Iterum primus, *efficiam, poſthac ne quemquam voce laceſſas.* Alter, *Quin age, ſi quid habes*, quaſi dicat: Nihil tu egregium habes, vt mihi ita intermineris. Sane in tanta animorum proteruia, atque arrogantia parum aptus fuiſſet ſermo ſupplex ad iudicem. Audi iam Theocritum,

— ἀλλὰ τίς ἄμμε
Τίς κρινεῖ; αἴθ᾽ ἔνθοι ποθ᾽ ὁ βουκόλος ὧδε Λυκώπας:
— Verùm quis nos,
Quis iudicabit? Vtinam iam huc veniat bouum
paſtor Lycopas.

Anxius primum eſt, deinde optat amicum, cauſſæ ergo ſuæ diffidit, non ſe virum præſtat, non imperterritum in hoſtem ſuum, aperit proculdubio languorem animi. Et quidem hic requiri à paſtore amicum, non iudicem integerrimum, ſatis liquet ex his, quæ ſequuntur in Theocrito: quæ, quia multa, prætermitto. Si adeas, iudicabis pro Virgilio. Malè verò ait Seruius, factum hic iudicem edititiũ. Nam iudex edititius eſt, quem vna tantùm pars elegerat: hic verò ab vtroque eligitur.

Theocritum ſuperat Virgilius.

Iudex edititius.

3. EFFICIAM.] Sic ſe, è in Tullio 3. Natur. *Efficiam profectò, vt fateare.*

4. VOCE LACESSAS.] Non agnoſco redundantiam. Signit enim modum, quo vſus Damœtas in prouocando, nimirum vociferanter, & cum verborum ſtrepitu.

5. QVIN AGE, SI QVID HABES.] Theoc. εἰδ. 5. ἄγε λέγ', εἴ τι λέγεις: *Dic age ſi quid dicendum habes.*

6. IN ME MORA NON ERIT VLLA.] Arripuit Ouid. in Ibin. *Nulla mora eſt in me, peragant rata vota ſacerdos.* & vterque fortaſſe à Terent. qui in And. *Neque hic, neque alibi ipſi erit tibi in me mora.* Et omnes adhuc a Plauto, qui in Stycho: *Non mora erit apud me.*

7. SENSIBVS REPONAS.] Græci τίθει ἐς φρενί. ἐμβάλλεο φρεσί. γράψον ἐν φρεσί. Nota eſt Germani. Cic. dixit, mandare animis. &, animo penitus inſedit. Ammian. lib. 16. *ſenſibus imis hærebant.*

Pal. Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba,
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent ſyluæ, nunc formoſiſſimus annus:
Incipe Damœta, tu deinde ſequere Menalca.
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

ARGVMENTVM.

Inuitat ad cantum ex loci, in quo erant, amœnitate: ver deſcribitur.

EXPLICATIO.

HOc pacto temporis, cùm illi loquebantur, Palæmō adſunt, atque vt ſe iudicem ab illis conſtitutum vidit, ſic ad cantus hortatur. Canite Paſtores, quando locus aptus ad cātum. Herba eſt mollis, in qua conſedimus. Ager gaudet ſuis floribus, & ſuis arbores, quos parturiunt. Syluæ luxuriant frōdibus, pars hæc anni ſpecioſiſſima eſt. Tu Damœta prior incipe, tu Menalca ſequere. Dicetis alternis verſib. nam hæc carminum viciſſitudo grata eſt Muſis.

NOTÆ.

Dico pro cano.

1. DICITE.] Dicendi verbum pro, cano. Ita 3. Georg. *Cui non dictus Hylas puer.* i. cantatus. Sumtum ex Græco penu. Homer. 1. Odyſ. ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον: *Dic mihi Muſa virum verſutum.* Matron Parodus apud Ath. lib. 4. Δεῖπνά μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροφα: *Dic mihi Muſa lauta conuiuia.* Similiter λέγω, nam Anac.

Θέλω λέγειν Ἀτρείδας,
Θέλω δὲ Κάδμον ᾄδειν:
Atridas volo dicere,
Cadmum volo cantare.

vbi λέγειν, & ᾄδειν ſynonymicōs.

2. QVANDOQVIDEM IN MOLLI CONSEDIMVS HERBA.] Similis locus, atque inuitatio eſt in Theoc. εἰδ. 5.

— ἅδιον ᾀσῇ
τεῖδ' ὑπὸ τὰν κότινον, καὶ τ' ἄλσεα ταῦτα καθίξας,
Ψυχρὸν ὕδωρ τηνεὶ καταλείβεται. ὧδε πεφύκαντι
Ποῖαι, χ' ἁ στιβὰς ἅδε, καὶ ἀκρίδες ὧδε λαλεῦντι:
— ſuauius cantabis
Hic ſub oleaſtro, & ad ſyluam hanc aſſidens,
Gelida vnda illic fluit. Hic enata eſt
Herba, & locus iſte, & hic locuſtæ murmurant.

Par eſt locus apud Achillem Tatium Alex. lib. 1. quem omitto, vt longum: & Platonis in Phædro, vt longiſſimum, vbi inducit mille amœnitates, quę ad diſputationem inuitant. Satis eſt audire Nemeſianū 1. Ecl. *Hic cantare libet: virides nam ſuggerit herbas*
Mollis ager, latéque tacet nemus omne.

Partus de floribus.

3. PARTVRIT.] Huic metaphoræ multi hæſere, & ante Virgilium, & poſt illum Latini, & Græci. Cic. 1. Nat. *fruges, & reliqua, quæ terra pariat.* Ouid. 3. Art. *Quot noua terra parit flores.* Chæremon apud Athe. lib. 13. appellat flores τέκνα ἔαρος, *prati liberos*: teneri ver... Ibidem roſa dicitur ἔαρος: *veris filia.* Nazianz. in Carmine ad Nicobulum.

— τὰ δ' ἄνθεα εἴαρος ὥρη
τίκτει:

Ver flores parit. Philo de Opific. Mundi loquens de terra, illi dat κυοφοροῦσα, ὠδίνουσα. Non abeſt ab hac metaphora illa Claudiani: — *glebas fœcundo rore maritat.* Demum ad hanc rem pertinet Græca Paronomaſia inter γυναῖκα, & γῆν, qua carent Latini. Hanc repræſentat Philo de Opific. Mundi his verbis: Οὐ γὰρ γῆ γυναῖκα (ὥς φησι Πλάτων) ἀλλὰ γυνὴ γῆν μεμίμηται. ἣν ἐτύμως τὸ ποιητικὸν γένος παμμήτορα, καὶ καρποφόρον, καὶ πανδώραν εἴωθεν ὀνομάζειν: *Non enim terra mulierem (vt dixit Plato) ſed mulier terram imitatur: quam verò Poetica gens vocare conſueuit omni-parentem, frugiferam, Pandoram.*

4. ILLVSTRAVI.] Phraſin Virgilij iubet nunc variare. Claud. 2. Rap.

Omnis in herbas
Turget humus.

Virg. *laxant arua ſinus.* Ouid. 4. Faſt. *Nunc herba rupta tellure cacumina tollunt.* & in 1. *Prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum.* Anacreon in Deſcriptione veris. καρποῖσι γαῖα προκύπτει: *ſe fructibus tellus exſerit.* Theocrit. verbum φύω, ποία φύει: *herba producitur.*

Frons, & frōdeo, quid propriè.

5. FRONDENT SYLVÆ.] Hoc primo loco occurrit in Virg. verbum *frondeo*, aperiam quid propriè ſit, quid etiam *frons*, & vti diſtinguatur a folio. certè tritum illud: frondes eſſe arborum, folia & arborum & plantarum, nemo doctus probet: niſi aliud addas. Credo omnino Carolo Stephano ita diſcriminanti in ſeminario. Folium eſt in planta, aut arbore, quod humore, & carne conſtat; quod veſtit arborem, atque exornat. Frons propriè dicitur id, quod ipſe ramus circumquaque producit, multa interdum folia habens, & nonnihil corticis, ac veluti caudiculi. Inde frōdare arbores dicimus, pro, ramos arborum expurgare. & cum Virg. dixit 2. Georg. *omne leuandum Fronde nemus*, non tam voluit amputanda eſſe folia, quæ ipſa ſponte cadunt; quā exſecandam eſſe illā congeriem & inutilem propagationē. Nec Plinius lib. 18. c. 31. frondes tantum, vt vulgus capit, potuit intelligere, cùm dixit: *Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas complere in die iuſtum habet.*

6. INCIPE DAMOETA.] Eſt duplex locus in Theoc. primus εἰδ. 8. alter 9. Prætermitto. Si adeas, videbis mirā laxitatem, neque conferendam cū conciſione Virgilij Virgilio optimè inſtruit Calp. 4. Ecl.

Tuque prior Corydon, tu proximus ibis Amynta.

7. ALTERNIS.] Ex eo dictum arbitratur Turn. quod Homerus 1. Il. Muſas apud Iouem in Olympo finxerit amœbeo quodam carmine alternis cantare, ἄειδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ: *canebant alternantes voce pulcra.* De iiſdem Heſiod. Theog. ἀρχόμεναι θ' ὑμνεῦσι θεαί, λήγουσαί τ' ἀοιδῆς: *canere incipiunt, & ab*

cantu deſinunt. Quibus alternatio innuitur. Arripuit à Virgilio Statius 1. Theb.

> *— paulatim alternis in verba, minisque*
> *Cunctantur.*

Et Plin. lib. 25. cap. 13. *Alternus ter deſpuat.* Idem Plinius lib. 10. c. 29. alio flexu, *vicibúſque reticent.* loquitur de aucullis. qua phrasi vſus quoq; Calpurnius.

8. Camoenæ.] Camœnæ ne dicendum, an Camenæ, an Caſmœnæ, an Caſmoinæ, in dubio eſt. Dictas putant, quaſi canienas, à canendo. alij à carmine. Varro aliter ἐτυμολογίζει. — Camœnæ.

6. *Dam.* ª Ab Ioue principium Muſæ, Iouis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
Men. ᵇ Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

ARGVMENTVM.

Gloriantur paſtores; Damœtas Ioui ſe carum eſſe; Menalcas Phœbo.

EXPLICATIO.

ª PRÆOCCVPAT Damœtas Iouem. De quo duo dicit in primo verſu, & illum eſſe principium Muſæ, & illo omnia eſſe plena. Alter verſus primo opponitur. Priori parti reſpondet, *illi mea carmina curæ*: poſteriori: *ille colit terras.* Ergo ait: Ab Ioue principium eſt Muſæ, & ideo ego illi credo mea carmina, vt curæ ſint tanto Numini: ille terras colit, quo omnia ſunt plena. Et obſerua, certamen a Damœta incoari, qui primò prouocauerat. In his minimus apparet diligentia Poetæ.

ᵇ Præoccupato Ioue, ad quem confugeret, niſi ad Deum Principem carminis? Ab hoc (inquit) ſe amari: reddit rationem, quia ſunt apud ſe ſemper duo munera, lauri, & hyacinthus, quæ duo ſacra ſũt Phœbo.

NOTÆ.

1. AB IOVE PRINCIPIVM MVSÆ.] Sic veteres putarunt de Ioue. Sophoc. in Trachin. ὁ πάντων Ζεὺς πατήρ: *omnium pater Iupiter.* Citatur verba hæc Terprandi. Ζεῦ πάντων ἀρχά, Ζεῦ πάντων ἁγήτωρ: *Iupiter omnium principium, omnium dux.* Et addit *Muſæ*, verè. Nam Terprandi verba ſequuntur hæc, Ζεῦ σοὶ πέμπω ταύταν ὕμνων ἀρχάν: *Tibi Iupiter initium hoc hymnorum mitto.* Deinde quid tam propriũ Phœbi, quam ipſius Muſa, ipſius oracula: Atqui hæc adhuc ſibi arrogat Iupiter. Vates ipſe 3. Æn. — Iuppiter rerum principium.

> *Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo*
> *Prædixit.*

2. Dicam & de Imitatione. Sumtum ex Arato in principio Aſtronom. ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: *Ab Ioue incipiamus.* Theocritus εἰδ. 17. Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ ἐς Δία λήγετε Μοῖσαι: *Ab Ioue incipiamus, & in Iouem deſinite Muſæ.* Calpurn. 4. Ecl. iiſdem hæſit: *Ab Ioue principium, ſi quis canit æthera, ſumat.* Ouid. 10. Metam.

> *Ab Ioue Muſa parens (cedunt Iouis omnia regna)*
> *Carmina noſtra moue.*

Potuerunt etiam Latini æmulari Pind. qui in Nemæis:

> Αἱ δὲ πρώτιστον μὲν ὕμνευν,
> Διὸς ἀρχόμεναι:
> *Hæ autem inprimis canebant*
> *Incipientes ab Ioue.*

Ab adducto Arati verſu lucem capit emendatio illa Colinæi, Turnebi, & Lambini in eo loco Cic. 2. Legum, vbi malè legitur, *maiore Muſarum primordio.* Legendum: *Ab Ioue Muſarũ primordia*, ſicut in Arati carmine orſi ſumus. Hinc eſt, vt *Muſæ* poſuerim in genitiuo, non in vocatiuo, ſequutus (inquam) verſionem Tullij. Porrò de hoc more, vt hoc obiter dicam inuocandi Dei initio rerum gerendarum, lege Gorop-Becan. lib. 2. Hierog. — Cicero correctus.

3. IOVIS OMNIA PLENA.] Hoc quoque creditum veteribus ex religione. Notum illud Lucani lib. 9. *Iuppiter eſt quodcunque vides, quocunque moueris.* & Apulei lib. de Mundo: *Hanc opinionem vates ſecuti, profiteri auſi ſunt, omnia Ioue plena.* Aratus in Aſtronom. — Ioue plena omnia.

> — μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί,
> Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα,
> Καὶ λιμένες, πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες:
> *Ioue plena ſunt via, ac vici,*
> *Plena hominum fora plenum mare,*
> *Portus: omnes denique Ioue plenè ſumus.*

Symmachus Epiſt. 54. lib. 10. *Omnia quidem Deo plena ſunt, nec vllus pe[r]fidis tutus eſt locus.* Verſus Orphicos, qui circumferuntur, quorúmque initium, *Iuppiter omnipotens eſt primus, & vltimus idem, &c.* vide in Apul. lib. de Mundo; vna cum Græcis, Natali lib. 2. Mythol. Lilio 2. Syntagm. Huc pertinent verba Ariſtot. lib. 1. de Anima c. extremo. Θαλῆς ᾠήθη πάντα πλήρη θεῶν εἶναι: *Putauit Thales omnia eſſe Deorum plena.*

4. ILLI MEA CARMINA CVRÆ.] Vates ſub tutela ſunt Numinum. Ouid. 3. Am. Eleg. 8. *At ſacri vates, & Diuum cura vocamur.* Tibull. lib. 2. Eleg. 6. — Vates ſub tutela numinum.

> *— Diuum ſeruat tutela Poetas.*

5. ET ME PHOEBVS, AMAT.] Fortaſſe ductum ab Ennio, qui in Thyeſte: *Et me Apollo ſe ductat.* vel à Pind. qui Od. 5. Nem. ὃν φιλεῖ Ἀπόλλων: *quem amat Phœbus.* Et Od. 2. Olymp. φιλεῖ μιν Παλλάς: *amat eam Pallas.*

6. LAVRI.] Laurus, & Hyacinthus dicantur Phœbo. Vide Ouid. & omnes fabulatores. In his quid morer.

7. SVAVE RVBENS HYACINTHVS.] Pulcrè: nam ſuauitas non tantùm de odore, ſapore, tactu, ſed etiam de colore dicitur. Exempla rem firmabunt, nam quidam non doctè ſuauitatem reiiciunt à colore. Cic. 1. Tuſc. *vt corporis eſt quædam apta figura membrorum cum coloris quadam ſuauitate, eaque pulcritudo dicitur.* Virgilius ipſe in Ciri: *ſuaue rubens Narciſſus.* Et 4. Ecl. — Suauitas de colore.

> *— ſuaue rubenti*
> *Murice.*

Athen. lib. 3. loquens de margaritis, πελίδνας, ἡδείας, καὶ πολὺ διαφόρους τῶν παρ' ἡμῖν [illegible]: *ſuaues, multúmque à noſtris differentes.* Iulius Firm. c. 7. *cum purpureis violis ſuauiter rubens amaracus inuenitur.* Ex hac fortaſſis obſeruatione Heruetus reddit ex Clemente 2. Pædag. cap. 10. *Coloris autem delectans ſuauitas malè habet auidos.* Papin. 2. Sylu. dixit:

dulce

— dulce rubens
Murice.

Et Nemeſ. 2. Ecl. *dulce rubens hyacinthus.*

8. Sed iam tempus, vt conferam Virgilium, primùm cum Theoc. deinde ſecum, vel vtrumq; ſimul. Certum eſt, legem carminis amœbei, id eſt, reſponſiui (qualia ſunt, quæ nunc interpretor, & in tota hac Ecloga) hanc eſſe, vt qui poſterior dicit, meliora, vel paria ſaltem afferat: alìter inferior eſt. Ergo Damœtas in hoc certamine honoris arrogantiſſimè incipit. Iouem præoccupat omnia implentem, nihil vult relinquere aduerſario, quin vult obruere illum tanto Numine. Adiunge faſtum primi verſus, qui maximus. Menalcas in his anguſtiis deprehenſus arripit Deum illum, quem ſcit proximum eſſe Ioui, & in re carminis principem. Addit affectū, quo caret primus, plus eſt enim *amat me*, quàm, *curat mea carmina*. Addit viciſſitudinem in amore. Ipſe me amat, ego illum, nam apud me eius munera in pretio, & honore. Quid ſi Seruij explicationem admittas? *Et me Phœbus amat*, id eſt, Iupiter me amat, & Phœbus inſuper: mihi duo Numina, tibi vnum. Demum nullum pignus inter Damœtam, & Iouem: magnum inter Menalcam, & Phœbum; depoſitum

A apud ſe hyacinthum, depoſitas lauros. Non dubiū, quin hic victor. Audi Theocritum, *καὶ Μῶσαι μὲ φιλεῦντι: Muſæ me diligunt.* Reſpondet alter, *καὶ γὰρ ἐμ᾽ ὡπόλλων φιλέει: Et me Apollo diligit.* Vincit hic quid mirum? neſcient prior præoccupare. Sed Menalcam viciſſe, hoc magnum, præoccupato iam Ioue. Deinde noſter Deum Deo commodiùs opponit, Græcus Deas Deo: & illas Deas, quæ comites eiuſdē Phœbi, & adminiſtræ. Multis de Ioue, & Phœbo traditur, quos ſæpe diſſidentes inuenias. Pergit Theocr. *Muſæ me diligunt.*

πολὺ μᾶλλον ἢ τὸν ἀοιδὸν
Δάφνιν.

Multo plus quàm canorem Daphnin. Peccat Græcus, B nam huic parti nihil opponit alter paſtor. Quæ deinde de capris mactatis, & pulcro ariete inducuntur à Theocrito, bona ſunt, Calp. 2. Ecl. veſtigiis vtriuſque vatis hærens, ita hanc partem æmulatur. Idas primus ſic loquitur:

Me Syluanus amat, dociles mihi donat auenas,
Et mea frondenti circumdat tempora tæda.

Cui reſpondet Aſtachus,

Et mihi Flora comas parienti gramine ſpargit,
Et mihi matura Pomona ſub arbore ludit.

Theocritū ſuperat Virgilius.

Dam. [a] Malo me Galatea petit laſciua puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit antè videri.
Men. [b] At mihi ſe ſe offert vltro, meus ignis, Amyntas,
Notior vt non ſit canibus iam Delia noſtris.

ARGVMENTVM.

Commendat Damœtas laſciuiam Galateæ erga ſe, Menalcas verum, & ſtabilem amorem Amyntæ.

EXPLICATIO.

[a] POST iactatum patrocinium Numinum, gloriantur paſtores ſe quoque caros eſſe pulcris, & formoſis. Ait primus. Ferit me malo Galatea cū mille notis laſciuiæ, nam poſt ictum fugit ad ſalices, ita tamen vt ſe in fuga prodat. Itaque ſententiam ſic concipio, vt prædicet de Galatea vnam potiſſimam D laſciuiam erga ſeipſum. Nam malis petere: fuga, manifeſtatio, ſigna ſunt puellæ laſciuientis, ludibundæ, iocantis cum paſtore. Non hic omittam verba Scaligeri: *Expreſſit laſciuiam, cum petit malis: virginem, cum fugit: muliebre ingenium, cum vult reſciri factum.*

[b] Ait alter. Si tecum laſciuit Galatea, vinco te paſtor, nam Amyntas mihi eſt, qui non laſciuit ridiculè, ſed ita me amat, vt ignem dicas, & ignē meum, non alterius. Non fugit, vt Galatea quæ gaudium præbet interruptum, ſed ſeſe mihi vltro offert. Mihi ita perpetuò eſt præſens, vt Diana, præſes venantium Dea, notior non ſit meis canibus.

NOTÆ.

Malū pomū in deliciis.

1. MALO ME GALATEA PETIT.] Hoc genus pomi in deliciis ſemper habitū, quod natū vel ex natura ipſius, & pulcritudine, qua alius præſtat: vel ex tutela, nam ſub præſidio eſt Veneris. Primum firmat mos Perſarum, à quibus ſatellites regij melophori dicebātur, quod geſtarent in haſtis mala aurea: erant autem hi non ad præſidium ſolum comparati, ſed ad delicias, vt credo notare Athen. Ab eadē pulcritudine, & ſuauitate natus mos alius Perſarum. Scribit enim Strabo loquens de illorum

Perſarū mos apud Strabo.

C diſciplina lib. 15. ſponſum, qua primo die ad nuptam accederet, ſolitum edere malum; nec aliū præterea cibum eo die guſtare. Verba eius ſunt: *παρέρχεται δ᾽ ἐπὶ τὸν θάλαμον προσφαγὼν μῆλον, — ἄλλο δ᾽ οὐδὲν τὴν ἡμέραν ἐκείνην.* Huic mori non malè adiunges illud Artemidori lib. 1. qui ait, malorū eſum in ſomniis portendere fruitionem Veneris. Alterum de tutela Veneris firmat Scholiaſtes Ariſtoph. *τὸ μῆλον ἀφροδίτης ἐστὶν ἱερόν: malum ſacrum eſt Veneri.* Artemidorus dicto lib. 2. 75. *ταῦτα γὰρ ἀνάκειται τῇ ἀφροδίτῃ: ſunt hæc in tutela Veneris.* Inde Pauſanias Veneris ſimulacrum adducit, Canachi opus, quæ altera manu papauerum capita, altera malum tenebat.

Malum pomum ſacrū Veneri.

D 2. Quatuor verſus Virgilij, quos explicui, ducti ex Theocrito in εἰδ. 5. Iudicium nunc prætermitto, vide Scaligerum, & Agel. lib. 9. c. 9. tantùm indico imitationem. Comatas paſtor.

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἁ Κλεαρίστα,
Τὰς αἶγας παρελῶντα, καὶ ἁδύ τι ποππυλιάσδει.
Petit & malis caprarium Cleariſta
Capras præteragentē, & ſuaue aliquid admurmurat.

Reſpondet Lacon.

Κἠμὲ γὰρ ὁ Κρατίδας τὸν ποιμένα λεῖος ὑπαντῶν
Ἐκμαίνει, λιπαρὰ δὲ παρ᾽ αὐχένα σείετ᾽ ἔθειρα.
Et me paſtorem Cratidas imberbis occurrens
Furit: nam ſplendida ei circa collum quatitur coma.

E Vt Theocrit. Cratidem oppoſuit Clearistæ, marem (inquam) fœminæ: ita Virg. Amyntam Galateæ.

3. Adagij verò forma eſt *malis petere.* Valet perinde ac, inuitare ad Venerem, & commercium voluptatis. Scholiaſtes Ariſtophanis: *μηλοβολεῖν ἔλεγον τὸ εἰς ἀφροδίσια δελεάζειν: Malis petere dicebant, ad Venerem allicere.* Ariſtophan. ipſe in Nebulis: *μήλῳ βληθεὶς ὑπὸ πόρνης: malò percuſſus ab ſcorto.* Philoſtratus in Imaginibus Cupidines plures inducit legentes mala, ac duos præſertim illorum formoſiſſimos, ſeſe illis per iocum impetentes. Ad morem hunc, & locutionem ſpectant verba Ariſtæneti lib. 1. Ep. 25.

Malis petere, adag.

Πάμφιλος δὲ μάλα μικρὸν ἀποδακὼν τῶν μήλων εὐστόχως ἐκόντισεν εἰς τὸν κόλπον ἐκείνης. ἡ δὲ φιλήσασα μεταξὺ τῶν μαστῶν ὑπὸ τοῦ στηθοδέσμου, ἐν ἀπεκρύψατο παραλαβοῦσα: *Pamphilus mali fruſtulum admorſum recta iecit in eius ſinum, illa oſculo exceptum inter mammas abſcondit ſub ſtrophio, quo precincta.*

4. GALATEA.] De hac dicam alibi.

5. LASCIVA.] Vide, an quid ſit propriè laſciuia alluceat ex hoc diſticho Ouid. *Tunc te plus ſolito laſciuia noſtra iuuabat*, videlicet, *crebraque mobilitas, aptaque verba ioco.* Habetur in Epiſt. Sapphus.

Fœminarũ ingenium.

6. ET FVGIT AD SALICES, ET SE CVPIT ANTE VIDERI.] Attingit Poëta ingenium fœminarum, & amantium. Ita fugiunt, vt velint videri: ita pugnant, vt velint vinci: ita odia exercent, vt tũc ament maximè. Ouid. 1. Art.

Pugnando vinci ſe tamen illa volet. Alibi:

Quæ cum ita pugnaret, tanquam quæ vincere nollet.

Petron. *male pugnantis gaudium extorſi.*

Horat. lib. 1. od. 9.

Nunc & latentis proditor intimo
Gratus puellæ riſus ab angulo.

Ariſtoph. in Pace.

Γυναῖκας παρακύπτουσας
Τῆς αὐλείας παρακύπτουσαν.
Ἡδὺ τις παρέχῃ τὸν νοῦν αὐταῖς
Ἀναχωρεῖν.
Κἄτ' ἢν ἀπίῃ, παρακύψειν:

Inclinatæ mulieres in atrio circumſpectant, quibus ſi quis animum intendat, recedunt; ſi poſtea abierit, ipſæ aſpiciũt. Omiſi in verſione ſubtilitatem Grammaticorum, qui eſſe volunt, παρακύπτω, obliquis, & limis oculis intueri. Quò tamen proculdubio in amantis intuitione Plautus reſpexit, nam in Mil. ita ait: *Adſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.* Plutarchus quoque hoc ingenium maximè aperit, cùm de Cleopatra ita ſcribit in Antonio. Πραγματευομένη δὲ πολλάκις ὀφθῆναι δακρύουσα, ταχὺ τὰ δάκρυα ἀφῄρει, καὶ ἀπέκρυπτεν, ὡς δὴ βουλομένη λανθάνειν ἐκεῖνον: *Dabat operam, vt ſæpe lacrymans videretur, ſtatim autem lacrymas abſtergebat, occultabatque, quaſi vellet Antonium latere.* Demum ſanctus Hieronym. Epiſt. 47. his verbis: *Palliolum interdum cadit, vt candidos nudet humeros, &c. quaſi videri noluerit, celat feſtina, quod volens detexerat.*

Meus ignis.

7. MEVS IGNIS.] Præclarè ad eximium amorem indicandum. Itaque locutiones illę Plauti *amare validè* in Mercatore: *amare medullitus*, Moſtel. *amare vnicè vnum ex omnibus* in Aſin. & plures aliæ Comicæ, videlicet *aſſictim, efflictim, aſſatim, miſere, perditè amare.* Et illæ, *mea voluptas, gaudium, mel, mea medulla, vita, feſtiuitas: meus pullus paſſer, mea columba, mi lepus: meum corculum, meum cor, meum melculum*, id eſt, ver, cor, mel paruum: quæ omnes ſunt in Caſin. Plauti, & alibi ſæpe, non æquant hanc paſtoritiam *meus ignis*, ad ſignandum ſummum amorem, atque vltra modum.

8. Verbum hoc *ignis* pro meritorio aut puero, aut fœmina prouerbialiter vſurpabis. Lux ab multis, Ouid. 2. Am. *At meus ignis abeſt, verbo peccauimus vno.* Nemeſ. 3. Ecl.

Ignis, pro pucro meritorio, aut pro ſcorto.

— Lycidę crinitus Iolas
Ignis erat.

Terent. Eunuch. *Accede ad ignem hũc, iam caleſces plus ſatis.* id eſt, ad mulierem meritoriam. Fotis meretrix apud Apul. lib. 2. *Diſcede miſelle, quàm procul a me, à foculo diſcede: nam ſi te vel modice meus igniculus afflauerit, vreris intimè.* In eandem ſententiam, etiamſi non iiſdem verbis, locutus eſt Plaut. Bacchid. vbi adoleſcens rogatus à meretrice, cur nolit ſe attingere, cui obiiceicat, reſpondet:

— Quia iſthæc lepida ſunt memoratui.
Eadem in vſu, atque vbi periculu facias, aculeata ſunt.
Animum fodicant, bona deſtimulant, facta, & famam ſauciant.
Apage à me, apage. iterum:
— quid ego metuam rogitas? homo adoleſcentulus
Penetrare huiuſmodi in palæſtram, vbi damnis deſudatur?
Vbi pro diſco damnum capiam, pro curſura dedecus?

& iterum: *— vbi ego capiam pro machæra turturem?*

Vbique imponat in manũ alius mihi pro cęſtu cantharũ?
Pro galea ſcaphium? pro inſigni ſit corolla plectilis?
Pro haſta talus? pro lorica malacum capiam pallium?
Vbi mihi pro equo lectus detur? ſcortũ pro ſcuto accubet?
Apage à me, apage.

Belliſſimè numerauit ornamenta, quæ quis amittit; dedecora, quæ acquirit is, qui nihil habens penſi, accedit ad ignem ſimilem. Omitto plures.

9. DELIA.] Aliqui intelligunt amicam paſtoris, aliqui famulum, aliqui verè Dianam, quam Θηροκτόνον, & Θηροφόνον vocant: *fericidam.* & κυνηγέτιν *venatricem.* & Arnob. lib. 3. *venationum prępotens Diana.* In hoc inclinem; nam affectus paſtoris magis nobilitatur.

Dam. [a] Parta meæ Veneri ſunt munera, namque notaui
Ipſe locum, aëriæ quò congeſſere palumbes.
Men. [b] Quod potui, puero ſyluestri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

ARGVMENTVM.

Ait Damœtas miſſurum ſe munera ſua Veneri, Menalcas iam miſiſſe, & miſſurum deinde ſuo Cupidini.

EXPLICATIO.

[a] POST iactatum patrocinium Numinum, amicæ, atque amici amorem erga ſe: gloriantur iam paſtores de donis, quæ ſuæ quiſque, aut ſuo mittit. Ait primus. ò paſtor parta iam ſunt mihi, & comparata munera, quæ dem meæ Galateæ, potiùs meæ Veneri: nam notaui locum, in quo palumbes nidum fecere, has cœpi, & has mittam. Etenim mihi viſus eſt paſtor inſinuare, ſe nondum miſiſſe, tantùm habere apud ſe. Reſpondet alter.

[b] Ais te miſſurum munera? ego verò ô bone iam miſi mala aurea, lecta manu mea ex ſyluestri arbore, & ſi poſſem, plura mitterem, feci tamen quod potui. Atque hæc miſi meo Amyntæ, potiùs meo puero Cupidini, ſicut tu tuæ Veneri. Quin nondum abſumta liberalitas, cras mittam decem altera.

NOTÆ.

1. SVPERAT proculdubio Menalcas Damœtam. Nam prior tantũ indicat ſe habere munera, quæ

quæ mittat; poſterior clarè ait ſe miſiſſe & miſſurũ alia. Verum eſt, in Damœta quiddam eximiũ eſſe, nimirum illi rem magno conſtitiſſe, nam conſcendenda fuit arbor, & hæc alta, vt palumbes caperet, non ſine ſui periculo: ſed Menalcas ita munus ſuum ornat, cùm ait *decem* perfectiſſimo numero, & *aurea*, pulcerrimo colore, & *lecta*, vt hæc omnia ſupplere poſſint diligentiam Damœtæ. In donis pares inuenio, nam & palumbes, & mala in delicijs ſunt amatorum.

2. PARTA MEÆ VENERI.] Theocr. εἰδ. 5.

Κἠγὼ μὲν δωσῶ τᾷ παρθένῳ αὐτίκα φάσσαν
Ἐκ τᾶς ἀρκεύθω καθελών· τηνεὶ γὰρ ἐφέσδει:
Et ego quidem mox virgini dabo palumbum,
Ex iunipero abreptum, ibi enim incubat.

Indicant omnes pro Virg. Græcus *dabo*, quod fugit Latinus, & cùm non dederit, tamen ita ſciuit circumflectere, vt nõ loqueretur de futuro, quod tempus minus aptum ad beneuolentiam aucupandam. Græcus *virgini*, Latinus potiore affectu, *meæ Veneri*. Græcus *palumbum*. Latinus *munera*, & *palumbes*, vbi numerus auget affectum. In Græco nulla eſt, aut exigua ſaltem difficultas, aſcendiſſe in arborem: in Latino ſunt *palumbes aëriæ*, quaſi homini per aëra eundum fuerit, vt ſuæ Veneri gratificaretur.

Venus pro amica, amore, libidine, re quacũque iucunda.

3. MEÆ VENERI.] Venus amoris Dea pro amica hic ponitur, eleganter, & ex Græca imitatione. Eurip. Hippolyt. *τὴν σὴν δὲ κύπριν πόλλ' ἐγὼ χαίρειν λέγω*: *Tuæ Veneri multum valere dico.* Pindarus:

— κοίτας
— Τελέω τὰν ἀφροδίταν.

Venerem ſuam ſouere, id eſt, amicam. Vbi Henric. Stephan. *puellam* vertit. Petron. Sat. *Quia noſti Venerem tuam, ſuperbiam captas.* Sed & ab Opp. lib. 1. Cyn. mater ſui Principis dicitur, *ἀσσυρίη κυθέρεια*: *Venus Aſſyria.*

4. Dixi *Venerem* pro amica ſumi. Addo ſumi etiam pro amore, & pro libidine. Primum firmat Latinus Nemeſ. 2. Ecl. *In Danaces Venerem furiata mente ruebant.* & Græcus Æſchyl. Prometh. *συναίρεσθαι κύπριν*: *Venerem communicare*, id eſt, amorem. Alterum tantùm Græcus Oppian. lib. 3. κυν. vbi loquens de ſitus, quibus vrſi aguntur, ait, *πολλὴ κυθέρεια*: *multa Venus*, id eſt, libido. Prouerbiali demum ſchemate ſumitur pro re quacunque, quæ iucunda, & grata. Eunapius Sardianus de vitis Philoſoph. ita de Plutarcho: *Πλούταρχόν τε αὐτὸν ὅλης φιλοσοφίας ἀφροδίτην, καὶ λύραν*: *Plutarchum ipſe philoſophiæ totius venus, & lyra.* & in vita Maximi, *ἀφροδίτη τοῖς χείλεσιν ἐπεκάθητο*: *Venus inſidebat in labris.* In vita etiam Proæreſij ait, Mileſium ſolitum modulari *μετὰ ἀφροδίτης*: *cũ Venere.* Æſchylus in Prometh. ſumit pro nuptijs, nam loquens de filiabus Danai, quæ maritos necarunt, ait, *τοιάδ' ἐπ' ἐχθροὺς τοὺς ἐμοὺς ἔλθοι κύπρις*: *talis Venus contingat hoſtibus meis.* Hieronymus Epiſtol. 51. ad Domnionem: *monachum diſertum, cuius de ore Veneres fluunt.*

Congrere de auibus.

5. CONGESSERE.] Hoc verbi alij vſurparunt. Q. Serenus: *Aut lapis ex nido, vaga quem congeſſit hirundo.* Plaut. Rud. *nidamenta congerit.* Sunt hæc nidamenta feſtucæ, herbæ, flocci, aliáque huius in explicatore Turnebo, Cic. 1. Diuin. *Mula formicæ in ſomnis in os tritici grana congeſſerunt.* Apul. 2. Aſin. vocauit *aggeſta coptica.* quæ de nidis accipit Coluius: Vulgo malè *adepta coptica.*

6. Volo iuuenem docere, qui Græci & Latini variauerint hanc locutionem. Græci in communi *συναγείρειν* dicant, quod nos *congerere.* Plutarch. in vita Anton ita extulit, *χρυσία ὅσα συνειλεγμένα.* Nazian. Orat. 34. *ἐξειργασμέναι*: *elaborati.* Ariſtot 6. hiſt. cap. 1. non ſolùm *νεοττεύειν*, ſed *παιδοτροφεῖν νεοττεῦσαι.* & lib. 9. cap. 7. *σοφὰ πλείω.* Ibidem nidi ſtructionem vocat, *σκηνοπηγίαν*, *ſcenopegiam.* Dio Chryſoſt. Orat. 72. *μετὰ πανουργίας πλάττει.* Græcus poeta lib. 1. Anth. *πηλοδομεῖν*, a luto, Hom. 5. Odyſſ. pulcrè per verbum *εὔναζε.* Ad quem reſpiciunt Latini, in his Virgil. 2. Georg qui nidos auium vocant *domos*, & *cubilia.* Plinius cap. 33. lib. 10. ita variat: *hirundines luto conſtruunt, ſtramento roborant, conſingunt nidos, intexunt, ſuſpendunt, nidificant.* Conuulſa iſta ſunt. Arnobius libro 2. *nidulorum conſtruere manſiones.* & libro ſexto, *nidamenta ponere.* Varro in Satyr. Tanaquile: *hirundines figlino oblitas luto tegulas fingebant* & huic fortaſſe hæſit Plinius in tertia ſua. Cicer. 2. Natur. ita: *auis & cubilia ſibi, nidóſque conſtruunt, eóſque quàm poſſunt, molliſſime ſubſternunt.* Calpurnius variat per verbum *luto*, ait enim:

Calpurnius correctus.

— nidóſque reuerſa lutabit hirundo.

Sed incidit ſuſpicio legendum fortaſſe *ſalutat.* Iuuat Iuuenal. qui Satyr. 1. *Quæque ſalutato, crepitat concordia nido.*

Palumbes, & columbæ ſacræ Veneri.

7. PALVMBES.] Eſt hæc auis amoris nota inſignis, iccirco dono datur amantibus. Inprimis ſacra Veneri. Alexis apud Athen. lib. 9. *ὁ λευκὸς ἀφροδίτης εἰμὶ γὰρ περιστερός*: *columbus albus ſum Veneris.* & Artemid. lib. 2. cap. 20. de hac aue loquens ait, *ἀνακεῖσθαι τῇ ἀφροδίτῃ*: *ſacram eſſe Veneri.* Ad hoc pertinet duplex Hiſtoria. Prima lib. Var. Hiſtor. cap. 15. vbi ait eo tempore, quo Siculi Erycini putabant Venerem inde ſoluere in Libyam; euaneſcere quoque ex eo loco columbas, quaſi cum Dea ſimul diſcedant, cùm tamẽ reliquo tempore ibi magna videatur earum auium multitudo. *καὶ λέγουσι, τὴν ἀφροδίτην ἐς Λιβύην ἀπὸ τῆς σικελίας ἀνάγεσθαι, ἀφανεῖς ἐκ τοῦ χωρίου αἱ περιστεραὶ γίνονται.* Altera lib. 12. c. 1. vbi ait, Gyrum feciſſe ſtatuam Aſpaſiæ, quam cùm ipſe appellaſſet Venerem, ſtatuit iuxta illam *πελειάδα λιθοκόλλητον*: *columbam gemmis picturatam.* Inde, quia hæc auis ſacra Veneri, eius currum ferre fingebatur. Apul. libro 6. *De multis, quæ circa cubiculum dominæ ſtabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris inceſſibus picta colla torquentes, iugũ gemineum ſubeunt.*

Columbæ obnoxiæ libidini.

8. Dixi primam rationem, cur ea auis in delicijs amantium, venio ad alteram: quia ea libidini eſt obnoxia, ac nimium ſalax, vnde illi Græcum nomen a copioſo coitu, quod obſeruauit Pet. Victori. libro 3. Vari. Lection. ex interprete Apollonij. eſt enim *περιστερά*, quaſi *περισσῶς ἐρᾶν*: *ſupra modum amans.* Inde huius auis multa amatoria, nimirum in ſuſpicione adulterij *plenũ querela guttur, ſæuíque roſtro ictus, mox in ſatisfactione exoſculatio*, verba ſunt Plinij li. 10. c. 34. Ouid. 2. Art.

Quæ modò pugnarunt iungunt ſua roſtra columbæ,
Quarum blanditias, verbaque murmur habet.

& 2 Am. *Oſcula dat cupido blanda columba mari.* Iterum Plinius c. 37. *aves illas inter ſe blandiri.* Omitto Plaut. Aſinar. & Caſina. Senecam Epiſt. 20. Matium apud Agel. lib. 20. c. 8. Anac. columbam vocat *ἐρασμίην*: *amabilem* Baſil. Hom. 8 Hex *λέγονται αἱ περιστεραί.* Galienum Imperator. apud Trebellium tu leges De oſculo columbarum videndus Ariſtotel. lib. 6. hiſtoriar. Animal. cap. 2. & Ælianus lib. 1. Variar. hiſtor. cap. 14. Eſt etiam notatu dignum, quod de palumbis Athenæus ſcribit libro nono, non ſe deſerere vſque ad mortem, ſed perſeuerare in amore mares cum fœminis, fœminas cũ marib. & addit, quod

 mitere,

mittere, [illegible]: *aliæ omnino, quæ reliquum est, vitæ permanent.* Artem. lib. 2. cap. 20 ait palumbibus inuri fœminas [illegible], *ſcortatrices.*

9. Abſolui rationem alteram. Sed roget quiſpiã, pleraque tibi de Columbis dicta, atqui Maro palumbes nominat. Nihil id moror, idem eſt genus auium, & diſcrimine tantum, quòd vnum ſylueſtre, domeſticum alterum. Vnde & Propert. lib. 4. ad Venerem: *ſed cape torquatæ Venus ô regina palumbæ*, non dicturus, ſi putaret Venerem eo dono lædi, aut non illius proprium. Athen. quoque vbi ſupra, ita ait: [illegible]: *Ait Ariſtoteles, vnum eſſe genus columbarum, ſed ſpecies quinque.* Inter quas mox palumbem memorat, & columbam.

10. Abſolui rem, & ſciat lector (cui fortaſſis hæc multa viſa) multa hinc propter modeſtiam amputata. Sed adhuc non grauabor quiddam ſubiũgere, vnde appareat noua Virgilij explicatio, & indicta hactenus. Ait Athen. lib. 7. Glaucum amatorem dono miſiſſe Scyllæ [illegible]: *Alcyonum nates implumes.* Quis ſcit igitur an ex hoc more amantium paſtor Virgilianus mittat ſuæ Veneri implumes palumbes: hoc enim denotant verba illa, *notauí ipſe*, id eſt, vidi nidum, nam ſane notari tunc nidus poteſt, cum cura pullorum matres ad nidum vocat, qui alioqui incertus, & vagus. Iuuat, auiculas non ita facile capi in nido poſſe, niſi implumes. Iuuat item Ouid. qui lib. 10. Metam. loquẽs de Pygmalione, & Virginis ſtatua, quam is amabat, ait:

Munera fert illi, conchas, tereteſque lapillos;
Et paruas volucres, & flores mille colorum.

Aues implumes [redacted] dono dantur ab amatoribus.

11. Addam demum, Poëtam cùm *palumbes* dicat numero multitudinis, omnino intelligere, par vnum columbarum, non plures. Nam is, credo, mos fuit amatoribus. Cyclops apud Ouid. 13. Metam. ait daturum ſe Galateæ, *par columbarum.* Et Petron. Sat. ſic vouit loquẽs cum Venere: *cras tibi par columbarum donabo*, nimirum illi, quem amabat. Nemeſianus etiam, 2. Ecl.

Præterea tenerum leporem, gemináſque palumbes
Nuper, quæ potui ſyluarum præmia miſi.

Iuuat meam coniecturam partus huius auis, ſcribẽte ſic Ariſtotele lib 6. hiſt. c. 4. [illegible], &c. *Pariunt columbaceæ omnes oua bina, vt palumbes, turtur, &c.* 1. de iiſdem diſerat, [illegible] & lib. 3. de Generatione Animal. cap. 1. [illegible]: *Columbarum genus bina magna ex parte ſolet parere.*

12. QVOD POTVI] Theocr. [illegible] 3.

[illegible]
[illegible]
Ecce mala decem affero tibi, ex eo loco decerpta
Vnde me iuſſiſti decerpere; cras alia afferam.

Leuiter libabo. Græcus *fero*, Latinus *miſi*, quod efficacius: *mala* ſimpliciter, Latinus elogium addit, *aurea*, & ſtudium, *lecta.*

13. SYLVESTRI EX ARBORE.] Non eſt efferata, & inculta arbor: nam vnde decerpi mala, laus eſſet modica ad gratiam conciliandam. Sed tantùm ſignat locum, non iram, quæ in ſyluis eſt.

14. LECTA] Ex ſtudio amatorum, qui lectiſſima, & electiſſima quæque mittebant, non vulgaria. Theoc. 1. Ecl. [illegible]: *agnam tu pinguem accipies donum.* Cyclops apud eundem:

[illegible]
[illegible]

Idem Cyclops apud Ouid. 13. Met.

Nec tibi deerunt faciles, vulgataque tantum
Munera contingent.

Tibul lib. 1. Eleg. 5.

Huc veniet Meſſala meus, cui dulcia poma
Delia ſelectis detrahet arboribus.

Calpurn. 3. Ecl.

—in gremium per me tibi lilia prima
Contigerant, primaque roſa vix dum bene florem
Degustabat apis, tu cingebare coronis.

15. AVREA MALA.] Putat Eraſ. alluſum ad mala aurea Heſperidum, nam qui magna, & ſplendida largirentur, mala aurea dicebantur dare. Sed potius eſt, vt vere mala intelligamus, nulla metaphora. Hoc poſito, quæri poteſt, quænam hæc mala aurea? Vtinus citria accipit, nam hæc Ariſtophanes apud Athen. lib. 3. vocat [illegible] *mala aurea.* Eadem opinio Hermolai. Alij [illegible] *cotoneum, cydoneum, membrillos* intelligunt, in his Brodæus lib. 1. Miſcell. cap. 34. & Galeotus Martius lib. de Promiſ. Doctrina cap. 28. Demum quicquid eſt coloris aurei, quem multa mala referunt. Mihi placitum ire in explicationem Ant. Auguſtini, qui ſimpliciter *mancanas* capit, quæ propter excellentem pulchritudinem dicantur aurea, vt 4. Ecl. *aurea gens.* Iuuat vehementer Propert. qui ad locum Virgilij alludens, ſimpliciter dixit *mala.* lib. 2.

Mala aurea, quæ.

Tu canis vmbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus.
Vtque decem poſſint corrumpere mala puellam.

Alcimus etiam inter Fragmen. Petron.

Lux mea puniceum miſit mihi Leſbia malum,
Iam ſordent animo cetera poma meo.

Non dubium, quin hi in mente habuerint Virgiliũ. Petron. attributum Virgilianum addit:

Aurea mala mihi, dulcis mea Marcia mittis,
Mittis & hirſutæ munera caſtaneæ.

16. Ceterùm, quia dixi in hac Nota aliquid de Cydoniis, hic te moneo, Cydonia, & cotonea, eadem eſſe, nimirum [illegible], membrillos. ita ſentiunt multi, nunc Brodæus occurrit lib. 1 Miſcel. cap. 34. ſecus, & male Iunius, qui in Nomencl. diſcriminat. Vides verò, vti mala mittantur ab amante amato puero. Morem iſtum illuſtrabis ex Ioanne Zonara tomo 3 Annal. in Theodoſio Iuniore, ibi enim Imperator [illegible]: *Malum inuſitatæ magnitudinis vxori miſit.* Atque illa poſtea Paulino dedit. Vnde nata rixa inter Imperatorem, & Auguſtam Eudoxiam, & mors Paulino.

Mala cydonia, quæ.

Mala mittũtur dono ab amatoribus.

Dam. [a] O quoties, & quæ nobis Galatea loquuta eſt!
Partem aliquam venti Diuum referatis ad aures.
Men. [b] Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis Amynta,
57 Si, dum tu ſectaris agros, ego retia ſeruo?

E

ARGVMENTVM.

Iactat exſultabundus Damœtas, quæ ſibi Galatea dixerit: dolet Menalcas acerbiſſime auerſum a ſe Amyntam.

EXPLICATIO.

[a] EXPRIMITVR ingẽs affectus paſtoris neſcientis explicare quoties, & quas res tecum locuta ſit

ta ſit Galatea perpetitque à ventis, vt partem aliquam (nam omnia non poſſunt) dulciſſimi ſermonis ad aures Diuum perferant: potius, *referant*, id eſt, conferrant ad Deos quæ Galatea locuta eſt cum paſtore, vt non humanæ ſolum aures, ſed diuinæ mulceantur.

[b] Ait paſtor, nihil prodeſſe: ſe ex animo ab Amynta non ſperni: ſi tamen, dum ille occupatus eſt in apris ſectandis, ipſe interim contineatur ad ſeruanda retia, ac perinde careat tam grata voluptate, tam pulcro comite.

NOTÆ.

1. ROGES in quo ſita ſit victoria Menalcæ? Locus difficilis, & in quo fortaſſe aliquis iudicet pro Damœta, & contra Virgilium: qui contra legem amœbæi carminis dederit maiorem affectum primo paſtori. Ego ſic expedio. Non incumbit illi, qui dicit poſteriore loco, hærere eidem ſententiæ, cui hæſit prior. Cuius rei obuia exempla & in Virgil. & in Theocrit. ſed tantùm ſententiam, quam accepit, ornare aut æquo, aut maiore, ſi poſſit, verborum, & ſententiarum pondere. Ad rem. Damœtas pro argumento amoris verba attulit Galateæ, leue quidem: nam quid leuius verbis, quæ ventus abripit? quid ſi addas, ea verba eſſe fœminarum? hoc iam leuiſſimum. Ouid.

Verba puellarum foliis leuiora caducis

Pergo ad Menalcam. vult exprimere auerſum à ſe Amyntam. Vide quàm viuide, quo pondere querelæ? ita ne Amynta mecum ſit? non ſpernor, vt ipſe ait, animo, & ſeiungor corpore? hoc quid eſt aliud quam ſperni? ... ad voluptatem venationis, nec dignatus me comitem? quin ea iniungis vt ſeruem, quæ ſeruus debeat; quæque in venatione minimæ ſunt voluptatis: hoc quid eſt aliud, quam me deſpicatui habere? Vere tu fallax Amynta, & nugatorius qui cùm dicas te non eſſe animo alieno à me, nulla huius amoris præbeas indicia. Vide lector, an multum interſit, inter leuem illam amoris teſtificationem, quæ ſita eſt in verbis Galateæ; & grauem hanc querelam Menalcæ, cum nihil grauius ferant amatores quam abſentiam, & deſpectum. Ergo viuidiùs multò odium ſui poſterior expreſſit, quam amorem prior. Aſcenſiana mihi non placent, tu vide: extorquet enim verba Poetæ amatoria illa, quam fingit, interpone. Obiicies: aucſſut ne à Menalca Amyntas, qui ſe paſſim offerebat, daoatque in conſpectum paſtorum? Nihil id impedit: hic enim varij affectus exprimuntur iam odij, iam amoris. & nulla res capacior affectuum contrariorum, quam amor. Hæc multis à me tam vt meus Virgilius intelligatur, cum vt Critici ſileant, qui putant poſſe aliquando Zoilum de Virgilio triumphare.

2. O QVOTIES.] Dictum ex amantium affectu, qui ſibi officia ab amicis præſtita ſerò & ſedulo iactitant. Inde illa: *Malo me Galatea petit.* &, *At mihi ſeſe offert vltro meus ignis Amyntas.* Ecl. 10. *ſerta mihi Phyllis legeret.* Oenone ad Paridem: *Me Satyri celeres*, lege tria diſticha. Dido Æneæ: *Hunc procis placui*, & quæ ſequuntur.

3. PARTEM ALIQVAM VENTI.] Ventos internuntios Deorum fuiſſe, non ſolùm mercurium, & hic Maro indicat, & vetus prouerbium εἰς θεῶν ὦτα ...: vide Eraſmum. Apertius Calaber lib. 1.

— τοὶ (id eſt, Marti) γὰρ κατ' ... ,
Αὖραι ... ,
Κύρη αὐτὸν ἄνεθρον ...

— *illa per arua incedentis*
Nuntiarunt auræ, celeres Boreæ filiæ,
Grauem illis perniciem, id eſt, Penthesileæ.

Eurip. Troad. dixit, ... *Græcorum muneri, & Troianorum laudi ventos ferendas trado.*

4. Ventos quoque fuiſſe hominum internuntios Turn. monuit ex illo Ouid. 10. Met. *Detulit aura preces ad me non inuida blandas*: vota etiam, quæ irrita cadebant, arbitrabantur diſſipari à ventis. Nam Tib. lib. 1. Eclog. 5.

— *quæ nunc Caurúſque Notúſque*
Iactat odoratos vota per Armenios.

Quæ etiam nolebant euenire, ventis credebant. Idem Tib. lib. 3. Ecl. 4.

Nec Deus vi melius crudelia ſomnia vertat,
Et iubeat tepidos irrita ferre Notos.

Tale illud, 9. Æn.

— *ſed aura*
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.

5. SECTARIS APROS.] Locutio Theoc. εἰδ. 5. ... Contrarium excipere in Horat. eſt Od. 12. lib. 3. ſed Poeta Varroni mittit in Sat. ... *Nempe ſueſis ſyluaticos in montibus ſectaris venabulo, aut ceruos.*

Venti Deorum internuntii.

Venti hominum internuntij.

Dam. [a] Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola:
Cùm faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
Men. [b] Phyllida amo ante alias, nam me diſcedere fleuit,
Et longum formoſè vale, vale, inquit, Iola.

ARGVMENTVM.

Vocat Damœtas Phyllida, qua ſe oblectet ea voluptate iam ſe potantillum inſinuat Menalcas.

EXPLICATIO.

[a] IN Natalitiis licebat operam dare voluptatibus: in feſto agrorum (ambaruale vocant) omnia erant pura, & ſancta. Ergo ait, ô Iola mitte ad me amicam Phyllida, qua cum oblectet in die natalis mei, qui iam adeſt. In ſacro pro frugibus, quod fit vitula, veni ipſe, amicam renuo. De his, quæ de amica communi ait Seru. hæreo.

[b] Inſiſtit Menalcas veſtigiis Damœtæ. Dixerat hic, ô Iola mitte mihi Phyllida: reſpondet alter. ô Iola, ego amo Phyllida longe præ aliis, nam fleuit diſceſſum meum, nam formoſum vocauit, nam ſæpe vale dixit, diu verbis immorans, & longo tractu producens extremam ſalutem, vt quæ ægre, ac vix diſcederet. Scio, quæ ad Iolam pertinent, aliter ab omnibus explicari. Non placent. Nam cur Poeta confundat nomina tam breui interuallo; & nulla neceſſitate? Quis enim probet, Damœtam intellexiſſe per Iolam paſtorem abſentem: & ſtatim Menalcam, ſe ipſum, per eundem Iolam.

NOTÆ.

1. VICTORIA huius amœbæi Menalcæ eſt, vt ſolet. Damœtas, potiturū ſe innuit Phyllide:

lide: Menalcas potitum. Primus, *mitte*, alter *amo ante alias*, quam hoc feruentius? Primi ratio; mitte, quia eſt natalis meus, in quo eſt nullus affectus: alterius; amo, quia fleuit, in quo eſt magnus. Demum primus eruditior eſt, alter in amando feruentior. A

In Natali die munera miſsitabantur.

2 PHYLLIDA MITTE MIHI.] Alluſum ab erudito Poeta ad conſuetudinem mittendi munera in die Natali, nam ſignate ait *mitte mihi Phyllida*, veluti munus gratum, vt ego explico. Morem multa aperiunt. Plaut. Curcul. *Hic eſt anulus, quem ego tibi miſi natali die.* in Epidic. *Non meminiſti me inaurem auream ad te afferre natali die?* Martial. lib. 8. *vt poſtes Clyte munus exigaſque. Vno naſceris octies in anno.* Lege integrum Epigramma. Symmachus lib. 1. Epiſt. 5. *cùm iam filiæ veſtra dies natalis appeteret, commodum aderant, quæ muneri miſeratis.* Morem, quia clarus, non firmo pluribus.

Natalis dies habitus in magna celebritate.

3. MEVS EST NATALIS.] Petit, vt mittat amicam, in ſuo Natali, quia nimirum hic dies celebrabatur cum magna voluptate. Plaut. Captiu. B

— quia mihi natalis eſt dies,
Propterea te vocari ad cœnam volo. & Pſeud.
Nam mihi hodie natalis dies eſt, decet eum omnes vos concelebrare:
Pernam, callum, glandium, ſumen facite in aqua iaceant.

In Perſa: *— Hoc age, accumbe, hunc diem ſuauem*
Meum natalem agitemus, amœnum: date aquam manibus, apponite menſam.

Lege Symmachum lib. 6. extremis tribus Epiſtolis. & Ouidium 3. Triſt. Eleg. 13. Inde Martial. lib. 6. *natalitias dapes* nominat. Cic. in Anton. 2. Phil. *Hodie Antonius non deſcendit. cur? dat natalitia in hortis.* Arnob. lib. 7. Natales Deorum eſſe ait lætiſſimos: *Telluris Natalis eſt: Dij enim ex vteris prodeunt, & habent dies latos, quibus eis adſcriptum eſt auram vſurpare vitalem.* C

Natalis dies, vbi luctuoſus.

4. ἐν παρέργῳ ſciendum, Natalem diem Thracibus fuiſſe luctuoſiſſimum. Docet Archias Græcus Poeta hac verſione, quæ vulgo circumfertur:

Thracas, quos laudas, ſoleant quod plangere natos,
In lucem quoties edidit alma parens.
Contra felices vocitant, quos flore iuuenta
Ancillans Parcis mors inopina rapit.
Illi dum viuunt properant ad peſſima quæque;
Aſt his mors finem contulit ipſa mali.

Egeſippus lib. 5. Hieroſolymitani excidij: *Nonnullis gentibus mos eſt, vt hominum ortus fletibus, occaſus gaudiis proſequantur. & illos ad ærumnam natos doleant, hos ad beatitudinem rediſſe gratulentur: illos ad ſeruitutem veniſſe ingemiſcant, hos ad libertatem remiſſos gaudeant.* D Ad hoc argumentum pertinent plurima illius libri, quem nobis ſub Tullij nomine obtrudit Sigonius, cui eſt titulus De Conſolatione.

5. Obſeruanda elegans variatio Plauti in Pſeud. *hodie natus ſum.* Ait enim: *Hodie nate-heus hodie nate, tibi ego dico, heus hodie nate redi.* id eſt, redi heus tu, cuius hodie natalis dies celebratur.

Facere vox ſacrificiorũ.

6. CVM FACIAM VITVLA.] Facere vitula, agno, thure, vino, pro ſacrificio, ductum ex Græco fonte, in quo, ῥέζειν, & ἔρδειν pro eodem ſumuntur, quæ tamen propriè ſunt *facere*. Athen. lib. 14. οἱ παλαιοὶ τὸ θύειν ῥέζειν ὠνόμαζον: *Veteres ſacrificare, dixerunt facere.* Pind. Od. 10. Pyth. Θεῷ ῥέζοντες: *facientes Deo.* Dio quoque lib. 37. ποιεῖν, quod etiam eſt *facere*, vſurpauit. ὑπὲρ τοῦ δήμου ποιήσασθαι: *ſacrificare pro populo.* Plaut. Curcul. *Rem diuinam feci.* Ammian. lib. 22. *Cum Ioui faceret rem diuinam.* Huc trahenda verba Varron. lib. 1. Ruſt. *Dij fac entes adiuuant*, id eſt, operantes ſacris, explicatore Muret. in Tibul. In locutione aduertas deeſſe *rem ſacram*, aut quid ſimile. Liuius lib. 23. clare poſuit: *Omnibus Diuis rem diuinam thure, ac vino feciſſe.* Locutionem ita variat Plaut. Curcul. *Rei diuinæ operam dabo.* Notetur eiuſdem locus in Aulul. vbi rem ipſam, quæ fit ſacrum, in accuſatiuo poſuit: non in ablatiuo, vt reliqui verba eius: *Mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam.*

Vitula hoſtia diuitum, agna pauperum.

7. VITVLA.] Diſſidet à Virgilio Tibul. lib. 2. nam de ſacro pro frugibus loquens ait: *Cernite fulgentes vt eat ſacer agnus ad aras.* Itaque hic, *agnum*: Virg. *Vitula.* Sed ſoluat litem idem Tibul. qui poſtea:

Vos quoque felicis quondam, nunc pauperis horti,
Cuſtodes fertis munera veſtra lares.
Tunc vitula innumeros luſtrabat cæſa iuuencos,
Nunc agna exigui eſt hoſtia parua ſoli.
Agna cadet vobis, quam circum ruſtica pubes
Clamet, Io meſſes, & bona vina date.

Ergo vitula hoſtia erat diuitum, agna pauperum. Notes obiter Damœtam diuitias ſuas oſtentare. Subiicio, ſimilem fuiſſe in re diſſimili morem Perſarum apud Athen. lib. 4. qui ex Herodoto affert, Perſas diuites in celebratione diei natalis exhibere ſolitos ad ſacrum illud boues, camelos, equos, aſinos; totóſque aſſatos in fornacibus, quos integros menſis apponebant: cùm tamen pauperes eidem religioni ſatisfacerent, ſi exiguas oues apponerent, parciſſimiſque cibis vterentur, bellariiſque non bonis. Herodoti locus eſt lib. 1.

Ambaruale ſacrum, caſtum venientibus.

8. IPSE VENITO.] Referendum ad puritatem huius feſti, quod Seru. monet: & docet Tibul. lib. 2. eleg. 1.

— diſcedat ab aris
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Caſta placent ſuperis, pura cum veſte venite,
Et manibus puris ſumite fontis aquam.

Loquitur de Ambaruali ſacro: & in fine ita loquitur cum amore:

Sancte veni dapibus feſtis, ſed pone ſagittas,
Et procul ardentes hinc procul abde faces.

9. NAM ME DISCEDERE FLEVIT.] Græca eſt phraſis, pro, *fleuit diſceſſum meum.*

Longum vale.

10. LONGVM VALE.] Inuenio variationem. Martial. *æternum*. lib. 5. *Sic erit æternum Pontiliane vale.* Lucian. in Apologet. μακρὰν χαίρειν. Eurip. Hippolyt. πολλὰ χαίρειν. Demoſth. πολλὰ εἰπὼν. vſus eſt verbo ἔρρωσο: & de falſa legat. ἐρρῶσθαι πολλά. Dio Caſſius præter χαίρειν, etiam ὑγιαίνειν, & cum diſcrimine. Nam ſic loquitur de Hadriano. ἠσπάσατο ἔτι γε τῷ ἑωθινῷ προσρήματι τῷ χαῖρε, ἀλλὰ τῷ ἑσπερινῷ τῷ ὑγίαινε χρώμενος: *Salutauit vſus non matutina ſalutatione, ſalue; ſed veſpertina, vale.* Ad eundem verò modum, quo Virgilius hic, & Claud. 2. Rap. dixerunt, *longum vale*. Plaut. Epid. *nimis longum loquor.* in Mercat. *longinquum loqui.* Symmachus Epiſt. 33. lib. 4. *longum tacere.* & Epiſt. 37. *longum ſiluiſſe.* & Epiſt. 75. lib. 5. *longum siles.* & Epiſt. 23. lib. 7. *longum ſtuar.* Auctor ἀδέσποτος lib. 3. Ath. χαίρειν μακρόν.

Dam. [a] Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
Men. [b] Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

ARGV

ARGVMENTVM.

Iras ſua Damœtas egregiè comparat, egregiè Menalcas amorem ſuum.

EXPLICATIO.

[a] STABVLIS ouium (ouilibus) triſtis quædam res eſt, & infeſta lupus, qui eas deuorat: imbres turbidi, & præcipites frugibus decoctis iam ad meſſem, qui eas perdunt: venti arboribus, qui eas corrumpunt: nobis nihil eſt triſtius ira Amaryllidis, quæ me deuorat, perdit, corrumpit. Maluit Poëta, *iræ*, quàm *ira*: tum quia numerus auget vim; tum quia ait, *nobis*: itaque reſpondet numerus numero.

[b] Satis dulcis quædam res eſt humor lenis & blandus, vnde illa aluntur: arbutus hœdiculis ablactatis: horum matribus leuatis à partu ſalix lenta: mihi Amyntas vnus, & ſolus dulciſſimus eſt. Aduertas Lector, fœtum pecus dici frequentius poſt partum, quàm ante illum, quod ſuprà iam explicui.

NOTÆ.

1. IN hoc amœbeo pares mihi videntur fuiſſe paſtores, quod ſatis eſt ad legem huius carminis, niſi quòd Menalcas ſignatiùs ad rem ſuam, *mihi ſolus*, quàm Damœtas, *nobis ira*. Deinde felicior in materia, vt qui amoris dulcedinem cantandam ſuſceperit, cùm prior ſæuitiam.

2. TRISTE LVPVS STABVLIS.] Reſpexit ad locum hunc Theocr. εἰδ. 8.

Δένδρεσι μὲν χειμὼν φοβερὸν κακὸν, ὕδασι γ' αὐχμὸς,
Ὄρνισιν δ' ὕσπλαγξ, ἀγροτέροις δὲ λίνα.
Ἀνδρὶ δὲ παρθενικᾶς ἀπαλᾶς πόθος.
Arboribus tempeſtas metuendum malum, vndis ſqualor,
Auibus laqueus, feris ſyluestribus retia.
Viro autem teneræ puellæ deſiderium.

3. Hæc phraſis, *triſte lupus*, Græca eſt. Plato, notante Germ. κυνὶ λύκος ἀγριώτατον: *aſperrimum lupus cani*. Idem, notante Bud. μοὶ θεῖόν τι, καὶ δαιμόνιον γίγνεται φωνή: *diuinum quidpiam, & numen mihi eſt vox*. Theophr. 3. de cauſ. κουφότατον, μηλέα: *leuiſſimum malus arbor*. Quintil. lib. 11. *Tutiſſimum ergo pœnitentiæ confeſſio, & ſatisfactio culpæ*. Vide Budæum. Cum verò hic *dulce* & *triſte* opponantur; videtur *triſte* ſumi pro *amaro*, de qua re 2. Georg. ad illud: *Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror*. & 1. Georg. ad illud: *triſtiſque lupini*: id eſt, *amari*.

4. DVLCE SATIS.] In hoc quoque Theoc. hæſit, demta repetitione: nam Græcus ita εἰδ. 9.

Ἁδὺ μὲν ὁ μόσχος γαρύεται, ἁδὺ δὲ χ' ἁ βῶς,
Ἁδὺ δὲ χ' ἁ σύριγξ, χ' ὁ βουκόλος, ἁδὺ δὲ κἠγών.
Dulce vitulus mugit, dulce & bos,
Dulce fiſtula, dulce paſtor, dulce & ego.

5. ARBVTVS.] Quæ hæc arbor dicam 1 Georg. de qua non vulgaria.

6. PECORI.] Capellas accipe, has ſignat à cibo. ita Calp. 2. Ecl.

Me teneras ſalices iuuat, aut oleaſtra putare;
Et gregibus portare, nouas vt carpere frondes
Condiſcant. Vbi *gregibus*, id eſt, capellis, ab cibo.

Dam. [a] Pollio amat noſtram, quamuis ſit ruſtica, Muſam:
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro.
Men. [b] Pollio & ipſe facit noua carmina. paſcite taurum,
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

ARGVMENTVM.

Damœtas Pollionem commendat Muſæ ſuæ lectorem, Menalcas factorem carminum: vterque aſſignat præmium.

EXPLICATIO.

[a] POLLIO egregia animi humanitate amat Muſam noſtram, etiamſi ſit ruſtica, excellens ipſe carminis tragici Poeta: quamobrem vos Pierides vitulam paſcite lectori veſtro. obſerua, quia *noſtram*, ideo *veſtro*: & quia *Muſam*, ideo *Pierides*: & quia Muſa *ruſtica*, ideo *vitula* præmium ruſticum.

[b] Idem Pollio facit carmina, quod præſtantius eſt, & ea non vulgaria, ſed noua: quapropter vos Pierides taurum paſcite iam adultum, non vitulum, & eum non vulgarem, ſed cui duplex ſit nota generoſitatis: vt cornu petat, vt arenam ſpargat: hoc præmio dignus ille.

NOTÆ.

1. SVPERAT Menalcas Damœtam, eſt enim præſtantius facere, quàm amare carmina: auctorem, quam lectorem eſſe carminum. Ideo præmium quoque præſtantius, & cum elogio, quo caret vitula. Eſt & alia latens victoria ingenioſè excogitata à Poeta. Damœtas Pollionem fecit lectorem ſuorum carminum, Menalcas conditorem facit, & ſe lectorem tam admirandi, & noui carminis. Inde fit, vt ſe præſtātiùs inſinuet in amicitiam Pollionis: eſt enim longè aliud, legis carmina, ab hoc: facis carmina, quæ ego lego, & admiror.

2. POLLIO.] Pollionis hoc loco honeſta eſt mētio, vt qui vnus fuerit eorum, per quos Virgilius commendatus eſt Auguſto. Fuit Poeta egregius, agnoſcit eius Poeſin Seneca, laudat Horatius 2. Car. od. 1. & auctor lib. de oratorib. Plinius quoque lib. 5. Epiſt. 3. illum in catalogum Poetarum includit. Symmachus ad Gratianum Aug. *Non idem honor in pronuntiandis fabulis Publio Pollioni, quàm Bauio fuit*. Sunt qui non *Bauio* legant, ſed *Ambiuio*.

3. FACIT.] Signatiſſima & propria locutio, & quam aliquo Synonymo inquines. Nam Græcis ποιῶ eſt *facio*, & ποιηταὶ Poetæ quaſi *factores*. Et Pindaro od. 3. Pyth. Poetæ dicuntur σοφοὶ τέκτονες, *ſapientes artifices*. & od. 3. Nem. μελιγαρύων τέκτονες κώμων: *artifices dulcium hymnorum*. Inde & Terent. Andr. *Populo vt placerent, quas feciſſet fabulas*. Sed ſignificatiſſimè omnium Ariſtot. in Poetica ita ſcribit: οἱ ἄνθρωποι συνάπτοντες τῷ μέτρῳ τὸ ποιεῖν, τοὺς μὲν ἐλεγειοποιοὺς, τοὺς δ' ἐποποιοὺς ὀνομάζουσι: *Verbum facio metro homines aptantes, hos elegiaci, hos epici carminis factores vocant*. Eadem docet Plato in conuiuio. Ad cuius locum, ſi quis attentè legat, aſpirauit Ariſtoteles. Inde etiam Poeta ipſe 9. Ecl. Facio, de carminibus.

——— *& me fecere Poetam Pierides*.

4. NOVA CARMINA.] Pertinet hoc ad commendationem carminis. Athen. lib. 1. Παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων Πίνδαρος ἐπαινεῖ: *Laudat Pindarus vinum quidem vetus, & flores nouorum carminum*. Noua carmina.

num. Porrò Pindaricum in Olymp. habetur ad A Epharmoſtum. Horat. quoque pari elogio 1. Car. Od. 26.

— hunc fidibus nouis,
Hunc Lesbio ſacrare plectro,
Teque tuáſque decet ſorores.

Non hinc abit illud Plin.lib. 2. Epiſt 19. *Poteſt tamen fieri,vt libro iſti nouitas lenocinetur.* Sic & Homerus,(hæc nota eſt Germ.) Odyſ. commendat ἀοιδὴν νεωτάτην: *muſicam nouam.* Sed Gulielm. Fornerius in Notis ad Caſſiod. hîc per *noua* accipit, magna. Nam ipſe Caſſiod. *Nouum ſub amore principis cuſtodire modeſtiam.* Quaſi dicat: Arduum magnúmque eſt plurimum poſſe apud Principem, & ſe tamen moderatè gerere. Hoc parum validum. validius quod ſequitur, videlicet, Galenum καινῶς Hippocratis explicuiſſe γενναίως, σφοδρῶς, ἰσχυρῶς: *generosè, valde, vehementer.*

5. CORNV PETAT.] Locutio ſoluit *cornupetam:* qua voce alij vti,non aliter ac Plaut.in Prol Muſtel. *lucripeta fœnerator.* Hieron.Epiſt.47 *hereditpetam.* Paulin.Epiſt. 20. *Lenitas alipeta.* vbi ſic legendum, non *alipetax,* vt male quidam. Tatian. Orat.contra Græcos, *humipeta.* Arietem cornu petentem ὀξυπερίχοντα vocat Auctor Geopon.lib.18. Sic & Columel.lib.7. c.3.de eodem, *in pugnam procurreris.* Herodot. lib.6. hoc dixit verbo συνεσείσατο.

6. SPARGAT ARENAM.] Ita Plin.lib.8.cap.45. de tauro:

Pedes alternos replicans, ſpargénſque in altum arenam.

Tauri ab Oppian.2.Venat.dicuntur κονίσαντες, *puluere conſperſi.*

Dam. [a] Qui te Pollio amat, veniat, quo te quoque gaudet:
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
Men. [b] Qui Bauium non odit, amet tua carmina Meui,
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.

B

ARGVMENTVM.

Optat Damœtas multam felicitatem iis, qui Pollionem amauerint: Menalcas inſana quæque & abſurda iis, qui Bauium non oderint.

EXPLICATIO.

[a] O Pollio, qui te amat, eò perueniat, quò gaudet te perueniſſe: ſignat triumphum & conſulatum. Pergit paſtor. Te amanti omnia accidant candidiſſima, & pro votis: fluant huic mella ex quercubus, naſcatur amomum ex rubo. Collige omnia. Huic, qui te amet, opto triumphum tuum, conſulatum, auream ætatem, ac perinde omnem felicitatem.

[b] Deflectit Menalcas curſum ſermonis à laudibus Pollionis in vituperium Bauij & Meuij, qui mali Poetæ. Volunt Interpretes, ſub Menalca Virgilium latere, cuius hoſtes fuerunt illi: atque ideò priuato odio in illos nunc inuehi. Ergo ſententia eſt Qui Bauium non odit peſſimum Poetam, luat ſupplicium tanto dignum facinore, incurrat (inquam) in Meuiana carmina, quæ peiora. Neque hoc ſolum, ſed opto huic homini abſurdiſſima quæque, iungat hic tam inſanus amator vulpes, hircos mulgeat, quo nouas ſemper inſanias addat ſuæ amentiæ. Porrò, neque vulpes iungi queunt ad currum, aut aratrum: neque hirci mulgeri: ſic nec Muſæ Bauiana, & Meuiana amari.

NOTÆ.

1. VIDENDVM, vti mirificè Poeta vtrumque paſtorem componat & opponat. Qui te Pollio amat, qui Bauium non odit: veniat quo te quoque gaudet, amet tua carmina Meui: mella fluant illi; iungat vulpes: rubus amomum ferat, hircos mulgeat: victoriam, ſi quæras, nemini dem: pares ſunt, & hoc ſatis ad amœbeum: ſed ſi ad vnguem reſeces, victor Menalcas. Prior verbum *amat* intulit abſque contrario, quem poſterior corrigens, dixit, *odit, amat.* Deinde, illa de ætate aurea, tritiſſima ſunt: non item, quæ de vulpibus & hircis dicuntur à Menalca. Dices, tritiſſima hæc quoque. Certè poſt verſum Virgilij, non ante illum.

2. QVI TE POLLIO AMAT.] Dixi hic ſignari triumphum, & conſulatum Pollionis. Horat. libro 2. Ode 1.

Inſigne mœſtis præſidium reis,
Et conſulenti Pollio curiæ.
Cui laurus, æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.

Notanter illud *conſulenti,* vt ſignetur conſulatus.

3. MELLA FLVANT ILLI.] Ad felicitatem alicui comprecandam adagij forma eſt, *Mella fluant tibi.* Alluſio ſit ad auream ætatem, in qua mella dicebantur ex quercubus fluere. Tibul.lib.1.El.3. *Ipſæ mella dabant quercus.* Horat.2.Car.od.19. — Mella fluēt, adag.

Fas peruicaces eſt mihi Thyadas,
Vinique fontem, lactis & vberes
Cantare riuos, atque truncis
Lapſa cauis iterare mella.

C Idem Epod.od.16. *Mella caua manant ex ilice.* Vide, quæ dicam ſequenti Ecloga ad illud:

Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Neque verò ſine ſpecie prouerbij videtur locutus Horatius lib.1.Epiſt.19.

— puus enim manare poetica mella
Te ſolum.

Vetus etiam Poeta apud D. Auguſt.lib.3.de Muſica:

Cuncta igitur Camœna,
Fonticula puella,
Quæ canitis ſub antris
Melliſluos ſonores.

Neque Plaut. Aſin. *O melle dulci dulcior mihi tu es.* Huic adagio ſequentia annecte: *Rubi tibi amomum ferant, ſpinæ roſas, vepres lilia, ſenticeta violas, &c.*

D

4. FERAT ET RVBVS ASPER AMOMVM] Videtur æmulatus illud Theocr. εἰδ. 1. Νῦν ἴα μὲν φορέοιτε βάτοι, φορέοιτε δ' ἄκανθαι: *Nunc vos violas feratis rubi, & vos feratis ſpinæ.*

5. QVI BAVIVM NON ODIT, AMET.] Ab hac ſententia non abit illa Ariſtophan. ἐν νεφέλ. ὅστις ἂν τούτοισι γελᾷ, τοῖς ἐμοῖς μὴ χαιρέτω: *Iſtis qui ridet, meis ne gaudeat.*

6. BAVIVM.] Scias omnibus ferè omnium generum Poetis fuiſſe nomina quædam ridicula, & ſordida. Comicis fuit Mæſon, de quo Feſtus, & Athenæus: Satyricis Autolycus, & Burrio, teſte Diomede: Attellanis Manducus, Pappus, Macus, Bucco, Sagaris. Sic itaque males Poetas heroicos vo- — Bauij, mali Poetæ.

ces

ces Bauiós, Meuios: vide Scalig. in coniectan. Eadē lues vagata in oratores. Nam Demoſthenes vocatus eſt Batalus, & Argas ridiculè, ab Æſchyne: & Æſchynes ab Demoſthene Cothocides OEnomaus. Et Epicrates Cerybion, etiam per irriſionem.

7. MEVI.] Fuit hic etiam hoſtis Horatij, cuius exſtat in Meuium od. 10. Epod.

Vulpes iungere. Hircos mulgere, adag.

8. IVNGAT VVLPES, ET MVLGEAT HIRCOS.] De re quapiam inſana, & quæ repugnat naturæ, abſona, abſurda. Demonactes apud Lucian. A poſterioris meminit, cùm vidiſſet Philoſophos duos loquentes nihil ad propoſitum inſtitutæ diſputationis: *Οὐ δοκεῖ ὑμῖν ὦ φίλοι, ἑτερος τοῦτων τράγον ἀμέλγειν ὁ δ' αὐτῷ κόσκινον ὑποτιθέναι:* *Quid, inquit, amici, annon horum alter hircum mulget, alter cribrum ſupponit?* Porrò repertum iuxta Amboinum in India Orientali hircum lacte hædos alentem: & in Braſilea tractum, vbi fœminæ lacte careant, habeat viri ex literis ſociorum diſcimus, qui ibi Euangelium promulgarunt, vide Iac. Pontan.

Dam. [a] Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
Men. [b] Parcite oues nimium procedere, non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.

ARGVMENTVM.

Monet Damœtas pueros, fugiant à floribus pratorum, vbi latent ſerpentes: Menalcas oues, vt à ripis fluuiorum, vbi eſt periculum.

EXPLICATIO.

[a] O Mei pueri, quibus ego conſulo, ô mei paſtores, qui flores legitis, & fraga, quæ humi naſcuntur, fugite ab angue latente in ſolo herbido, in virente gramine.

[b] Oues meæ, quibus ego conſulo, ne ite longiùs, ne ad ripam fluminis, vbi non tutæ: terreat vos exemplum arietis, qui mas, & vobis fortior ægrè periculum euaſit. Videte, vt nunc ad Solem villos ſiccet.

NOTÆ.

1. IAm hîc, & in ſequentibus paſtores, veluti conſuetudine canendi in amicitiam venerint, non ſe pungunt vt in prioribus, ſed tantum ſententias ſententiis opponunt: in quibus mihi ſemper pares videntur. Allegoriæ, quas nonnulli excogitarunt, mihi non placent.

Virgiliana imitatio ex Græcis.

2. LEGITIS FLORES.] Sciat lector, ita Virgilium in ſua imitatione Græcis inſtitiſſe, vt ſæpiſſime vnicam illorum dictionem duabus ſoluat. Coniungam hic nonnihil exemplorum. Græci *ἀνθολογοῦσι*: Virgil. *Legitis flores.* Græci *ξανθοτριχεῖν*, quod verbum eſt lib. 6. Strabonis. Virgil. *aurea Cæſaries*: Pindar. od. 2. Pyth. quadrigas equorum vocat *ἐλελιχθόνας*. Virgil. de vngula equorum, *quatit campum.* Idem Pind. od 6. *ἐλελίχθον τριαινάν*, *terra quaſſator Neptune.* De eodem Virgil. *quatit ipſe tridenti.* & od 3. Nem. *βαθυπεδίῳ.* Virg. *valles profundæ.* Græci voce vnica *χρυσαυγεῖς.* Virgil. & Poetæ alij *ardentes, fulgentes, micantes, auratos clypeos.* Multa his ſimilia ſuis locis inſeram. Vt verò Poeta, *flores legunt*, ita Arnob. lib. 5. de Proſerpina: *Cùm in Sicilia pratulis purpureos legeret nondum mulier flores.* Iterum: *flores Proſerpina lectitabat.* & Ouid. 4. Metamorph.

Sæpe legit flores, & tunc quoque fortè legebat.

Fraga quæ.

3. FRAGA.] Fragorum eſus quiddam habet iucunditatis non illepidæ, ideo à pueris expetitur, & legitur auidè. Hoc cibo ſuam Galateam perlicit Cyclopos apud Ouid. 13. Metam.

Ipſa tuis manibus ſilueſtri nata ſub vmbra
Mollia fraga leges.

Bene igitur, atque ex ingenio puerorum Poeta & flores & fraga coniunxit. Sed quæ ſunt fraga? non B certè mora, vt ait Seruius: nam Ouid. apertè diſcriminat 1. Metam.

Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, & in duris hærentia mora rubetis.

Neque obſtat, Seruium excuſari à Brodæo lib. 1 Miſcel. cap. 34. Plinij exemplo; ſed non dubium, quin habeant ſimilitudinem cum moris. Hiſpani *Mayueta* nominant, & *Myezgado.* Lege Apul. de virtutibus herbarum, cap. 37. & Plin. lib. 21. cap. 15. Beroaldus in annotat. ad Colum. male confundit cum fructu arboti. Refert quidem fructus arbuti imaginem fragi: ſed fructus ille, & fragum, non idem. Vide Matthiol. in Dioſc. & Carolum Stephan. in ſuo ſeminario: vterque enim diſcriminat arbutum fructum à fragis, tantùm ponunt ſimilitudinem in figura & forma.

Anguis frigidus.

C 4. FRIGIDVS ANGVIS.] Ante noſtrum Theocritus eid. 15. *Ψυχρὸν ὄφιν τὰ μάλιστα δεδοίκω*: *Timeo maximè ſerpentem frigidum.*

Latet anguis in herba, adag.

5. LATET ANGVIS IN HERBA.] Putat Ianus Gulielm. lib. 1. veriſim. cap. 13. alluſum ad veterem parœmiam, *vipera eſt in vepretula.* Et eo magis, ait, Virgilius huc reſpexit, quia fragorum meminit, quæ naſcuntur in vepretis, citátque Pomponium, qui vſus ea parœmia. Hactenus ille. Adiungo, quæ ipſe reperi. Alcæus eadem ferè forma dixit: *ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος ὦ ἑταῖρε φυλάσσεται.* *Subeſt ô amice ſcorpius ſub omni lapide.* Nicand. Ther. pari ſententia: *σκορπίος ἀκρυόεις ὀλίγῳ ὑπὸ λᾶϊ λοχήσας.* Prudentius in Cathem.

Tractibus anguis inexplicitis
Virus inermis piger remouens
D *Gramine concolor in viridi.*

Ignatius Martyr. Epiſt. 9. ad Antiochenos: *Cauete canes mutos, ſerpentes in arctum ſe contrahentes, dracunculos pellium amictu gaudentes, aſpides, baſiliſcos, ſcorpios.* Per hæc ſerpentium nomina intelligit homines improbos Claudius Marius Victor:

Interea dum ſic orant, ſerpentis imago
Indice viſa metu vacuo ſe tramite ferre
Leniter ad molles ſpiris reptantibus herbas.

Ouid. 11. Metamorph.

Ecce latens in herba coluber fugientis adunco
Dente pedem ſtrinxit.

E His affine illud Theocr. eid. 4.

Εἰς ὄρος ὅκχ' ἕρπῃς, μὴ ἀνάλιπος ἔρχεο Βάττε,
Ἐν γὰρ ὄρει ῥάμνοι τε, καὶ ἀσπάλαθοι κομόωντι:
Montem cùm is Batte ſine calceis ne eas:
In montibus enim rubi, & tribuli virent.

Ergo ſi velis terrere aliquem à vitio luxuriæ, à ludo, ab ebrietate, aliiſque animorum peſtibus, dices prouerbialiter: *Latet anguis in herba: vipera eſt in vepretula.*

veprecula: latet ſub lapide ſcorpius: ſerpentes ſe in arctum contrahunt: latent dracones ſub ouium pelle: tribuli ſunt inter herbas. Non abludit illud Hieronymi Epiſt. 57. ad Damaſum: *Mihi credite, venenum ſub melle latet.*

6. PARCITE OVES.] Extulit alio flexu, quæ ante illum Theocr. *eid.* 5.

Εἶτ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω, ταὶ μηκάδες, ὧδε νέμεσθε
ὡς τὸ κάταντες τοῦτο γεώλοφον, ἇ τε μυρῖκαι:
Heus diſcedite ab oleaſtro capellæ: hic paſcimini,
Ad decliuem hunc tumulum, vbi ſunt myricæ.

Ouium natura in paſcendo.

7. PROCEDERE.] Pulcerrimè, nam ex natura huius animantis, & ex vi Græca oues dicuntur πρόβατα ἀπὸ τοῦ προβαίνειν: *à procedendo*: quia ſic paſcuntur, ad diſcrimen aliorum animantium, quæ dicuntur ὀπισθονόμα, quòd ceſſim & retrocedendo paſcantur, vt leones, quod etiam boum epithetum eſt. Vide Herodot. lib. 4. Non ergo aptè Nonnus, SS. Dion. ὀπισθονόμων μήλων: *Ouium retrogradarum.*

8. NON BENE RIPÆ CREDITVR.] Sapit etiã formam parœmiæ, ad cuius modum, quo *latet anguis in herba.* Et quidem hanc eſſe mentem Virgilij apparet: nam ex ſtudio videtur, parœmiam parœmiæ oppoſuiſſe, vt alias viſum. Vt verò hic *ripa creditur*, ita vndæ *infidæ* dicuntur, & mare *infidum*. Et de eodem Tertullianus, *dubiam fidem*. Sed de hoc alibi. Quære indicem.

Adagium.

9. VELLERA.] Oppianus lib. 5. Halieut. paſtorem ouium & arietum εἰροκόμον à velleribus. Cadupul. ἐν ἄγκεσι τῶν κομόων: *villoſum in vallibus pecus paſcens.* Quod dictum ad diſcrimen caprarum, quibus pili ſunt, non lanæ, aut villi. Vt autem hic *ſiccat vellera*, ita Horat. alia ſententia, *pecus ſiccet vbera, ſiccare calices, ſiccos aies.*

Dam. [a] Tityre paſcentes à flumine reiice capellas:
Ipſe ego, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
Men. [b] Cogite oues pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Vt nuper fruſtrà preſſabimus vbera palmis.

ARGVMENTVM.

Iterum Damœtas Tityrum, vt capellis conſulat: Menalcas pueros, ut ouibus.

EXPLICATIO.

[a] ADMONITVS Damœtas ſuperiore ſententia Menalcæ, monet ipſe Tityrum, capellas arceat à flumine, ne lauandi ſtudio incurrant in gurgitem: nam has (ait) ego curo, & lauabo in fonte, qui tutior flumine.

[b] Pueros ſuos paſtoritios monet Menalcas, oues conducant vnum in locum, vbi frigus captent, & ſint in algido. Ratio, ne æſtus, qui nimius, ſiccet vbera, & lac præripiat, ac ſi fruſtra mulgeantur, quod iam nuper accidit.

NOTÆ.

1. REIICE.] Seru. & alij proceleuſmaticum pedem agnoſcunt. Mihi placet Giſanij ſententia, qui non *reiice* legit, ſed *reice* diſſyllabum, vt ſit *reice ca*, pes dactylicus. Nam Lucret. lib. 5. *Nec radicitus e vita ſe tollit, & eicit*: vbi extremus pes neceſſariò diſſyllabus. Potuit in voce hærere Plauto, qui in Perſa: *boues in bubilem reiicere.*

2. OMNES IN FONTE LAVABO.] Theocr. *eid.* 5. πάσας ἐγὼ λουσῶ Συβαρίτιδος ἐν δ' ὅδε κρήνας: *Omnes ego lauabo intra fontem Sybariticam.* Dictum hoc ex diſciplina rei ruſticæ. Lege Columel. lib. 7. cap. 4. vbi inter alia ouium medicamina ait, eas vel merſandas in mari, ſi vicinum ſit littus; vel cœleſtem aquam ſub dio ſalibus in hunc vſum durandam, & decoquendam, atque illa perluendum gregem.

Præcipio.

3. LAC PRÆCEPERIT ÆSTVS.] id eſt, præripuerit, ante cœperit, ante verterit. Inde dicti *præceptores*, quia ipſi priùs rem capiunt, & concipiũt mente, quàm alios doceant. Giſanio placet legendum, *perceperit*, pro, inuaſerit, ex more veterum Latinorum. Nã & Pacuuius Medea: *Horror percipit.* Et Plaut. Amphit. *Nam mihi, &c. mihi horror membra miſero percipit dictis tuis.* Lucret. quoque lib. 5. *Aëra percipiat calidis feruoribus ardor*: ſed cenſeam non mutandam lectionem Poetæ.

Adagium.

4. FRVSTRA PRESSABIMVS VBERA PALMIS.] Speciem habet prouerbij, quo poſſis in multis vti, præſertim in regno exhauſto violentia tyrãni: ſit enim, vt ea vectigalia imponantur, quæ reuocatis ciuibus in anguſtias, nequeant perſolui. Tunc dices: *Fruſtrà preſſamus vbera.* Paria excogita. Eſt verò *preſſare vbera*, ἀμέλγειν. Inde preſſorium vas, πιεστήριον, & πιεστικόν. Gloſſæ.

Dam. [a] Eheu, quàm pingui macer eſt mihi taurus in aruo!
Idem amor exitium eſt pecori, pecoríſque magiſtro.
Men. [b] His certè neque amor cauſſa eſt: vix oſſibus hærent:
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

ARGVMENTVM.

Queritur prior de macie tauri, cui ipſe exitium attulit: poſterior de macie agnorum, quibus oculus faſcinans.

EXPLICATIO.

[a] QVERITVR paſtor, taurum (intelligit dominum gregis; quique vaccis ſubmittitur ad ſobolem) macilentum eſſe in aruo fertili. Hanc querelam (quæ vicem habet quæſtionis) ſic ſoluit. ego, qui magiſter pecoris, amore contabeſco, & macer ſum: hoc exitium à me irrepſit meum pecus.

[b] Commutat alter ſententiam hoc tenore. His meis agniculis, qui macri, & quibus tantum oſſa & pellis, non certè amor in cauſſa eſt: nota mihi cauſſa, ſed auctor ignotus. faſcinantur ab nequam oculo, hoc certum: à quo nam oculo? hoc incertum. Collige omnia, & finge Menalcam ſic loqui. Ab amore ô Damœta tuum pecus eſt morbidum, à faſcino mei agniculi: itaque par eſt effectus a cauſſa diſpari. Suſpicabar ego, lector, velle

velle Menalcam Damœtæ inſultare, quaſi ipſe liber eſſet ab amore, Damœtas ſub eo adhuc tyranno, vt quibus poſſit modis victoriã præripiat. Particula *cauſſa* eſt, vel rectus vel ſextus caſus, vt dicat. Amor non eſt cauſſa: vel Amor non eſt in cauſſa.

NOTÆ.

1. EHEV.] Aliqui legunt, Heu heu, venuſtè quoque.

Pingue, & macrum opponuntur.

2. PINGVI.] Opponit has voces *pinguem, macrũ*. Quod ſæpe Plin. Colum. alij. Horatius, cum 3. Carm. dixiſſet *aruum pingue*. in 1. ſerm. ait, *macro agello*.

3. MACER EST MIHI TAVRVS.] Hæſit, credo, Poëta duplici loco Theocr. εἰδ. 4. *Τᾶς πέτρας αὐτὰ λείχεσθαι τήνω*. & paucis interiectis, λεπτὸς μὰν χ᾽ ὁ ταῦρος ὁ πυῤῥιχός: *defecere ipſi iuuenca oſſa. Fuluus taurus mihi eſt macer.*

4. ARVO.] Aliqui mutant in *eruo*. Eſt hoc genus pabuli, quo pingueſcunt boues. Plaut. Moſtel. *Eruum daturin' eſtis, bubus quod feram.* & Ariſtot. lib. 8. Hiſt. Animal. cap. 7. βόες πιαίνονται τοῖς φυσώσι, οἷον ὀρόβοις, καὶ κυάμοις: *Pingueſcunt boues his, quæ flatum cient, vt eruo, vt fabis.* Doctiores tamen ſequor, qui *aruo* retinent.

Amoris effecta.

5. AMOR EXITIVM EST PECORI.] Ita Ouid. 2. Am. *oſſa mihi nuda reliquit amor.* & 10. Met. *facit amor maciem.* & 1. Am. *Longus amor tales corpus tenuauit in vſus.* Apud eundem Canace impenſè amans. *Fugerat ore color, macies obduxerat artus.* & in Cydipp.

Concidimus macie, color eſt ſine ſanguine, qualem
In pomo refero mente fuiſſe tuo.

Apud Calp. 3. Ecl. Lycidas amator *pallidus* dicitur. Et alter apud Nem. 2. Ecl. *Pallidior buxo, violaque ſimillimus ære.* Iulian. Cæſar in Miſopogone, de Antiocho Seleuci filio Reginam nouercam vehementer amante, ait non potuiſſe, quamuis vellet ægritudinem occultare, nam τὸ σῶμα δὲ ἀτρέμα κατ᾽ ὀλίγον ὑπέῤῥει, καὶ αἱ δυνάμεις ὑπέῤῥεον τὰς δυνάμεις, καὶ τὸ πνεῦμα ἐλαττον εἶναι συνέβη: *Corpus ſenſim contabeſcebat, tacite collabebatur, vires deficiebant, eratque ſpiritus imbecillior, quam ſolebat.* Cum ſapore ad verſum Virg. Papin. 2. Syl. *His amor exitio, furor his, & ſæua cupido.* Sed quod diſcrimen.

6. HIS CERTE.] Sententia eſt, quam iam attuli, ſed nihil impedit audire explicationem Iani Gulielmi lib. 1. verſ. Ille ſic interpungit:

His certe (neque amor cauſſa eſt) vix oſſibus hærent.

Et ſic explicat. *Hi* rectus eſt. nam Don. in Eunuch. *Hi, hice, hic, hiſce nominãdi caſu numero multitudinis promiſcue vſurpabant.* Ergo ingal eſt, hi, vix hærent oſſibus: neque amor cauſſa [illegible]que locutio Latina quoque nam Cic. in Læl. *[illegible]tudinem cauſſa, non meritis ã fuiſſe.* Argutè hæc Ianus, ſed tantùm argutè: nam nouitas Virg. & nitor non amat antiquaria, & obſoleta: ſed raro, & cum magno delectu.

7. VIX OSSIBVS HÆRENT.] A Virgil. Hieron. in vita Hilarionis: *ſic attenuatus, & in tantum exeſo corpore, vt oſſibus vix hæreret.* Luc. lib. 6. *pellis ſuper oſſibus vna.* Hora. 17. Epod. *Reliquit oſſa pelle amicta lurida.* Plau. Captiu. *oſſa, atque pellis ſum miſer a macritudine.* & Aulul. *quæ oſſa, atque pellis totus eſt, ita cura macet.* Callimach in Ceter. ἔτι οἱ δειλαίῳ ἶνές τε καὶ ὀστέα μῶνον ἐλείφθεν: *miſero ad neruos fibræ, & oſſa tantum relicta.* Poſſis ad multa prouerbialiter traducere. Regnum exhauſtum eſt opibus, crumena nummis: nauis armamentis, ciuitas ciuibus, promiconda penu: hæc omnia dicentur hærere oſſibus.

8. TENEROS.] Ex natura faſcini, cuius vis maior in tenera, atque imbecillia. Scholiaſtes Theocr. poſt proximè adducenda ſequenti Nota, καὶ μάλιστα παῖδας ἀπαλωτάτους *pueros*. Alex. quoque Aphrod. lib. 2. Problem. 54. quærit, διὰ τί οἱ βασκαίνοντες, μάλιστα παῖδας: & in hoc Problematis ait, hoc malo maximè pueros infeſtari, quoniam ſunt natura tenerrima, & ideo facile affici poſſunt. Plutar. quoque q. lib. 5. c. 7. dicit, aſpectum hominum afferre alijs nocumẽtum, ſed potiſſimum infantibus. Addit cauſſas, videl. infirmitatem, & humiditatem: quibus facile corpus conuertitur in deterius. Plin. lib. 7. c. 2. ait hoc *malum facilius ſentire puberes.*

Faſcinatio.

9. OCVLVS.] Faſcinantem oculum Plut. & Heliod. in Hiſt. Æthio. vocant βάσκανον ὀφθαλμόν. Quam vocem Theocrit. Scholiaſtes ita interpretatur, καταστείβοντα, καὶ φθείροντα τὸ ὁρώμενον, *excidentem, corrumpentemque quod cernit.* Doctè. Nam Græcis oculus, cui hæc peſtis dicitur, non ſolùm βάσκανος, & βασκαντικός, ſed etiam φθοροποιός.

Oculus faſcinans.

10. FASCINAT.] Hæc Nota omnino ſententiam Virg. aperiet. Ex narratione Plutarch. lib. 5. Quæſt. Conu. c. 7. colligas duplex genus faſcinationis: ex amore alterum cùm is, qui amat, eliquat, perditque amatum intuitu, modò lumen, modò fluor fit, quod ex oculo emanat: alterũ ex inuidia, & odio. Vtrumque ad mentem Maronis: quaſi dicat Menalcas. Tu amator faſcinas, & perdis pecus tuum: mei agni alterius inuidia faſcinantur.

11. Heliodorus lib. 3. Hiſtor. Æthiop. aperit, qui fiat faſcinatio. Adducam verba Scotti Interpretis: *Hic aer nobis circumfuſus per oculos, nares, halitus, aliòſque meatus ad profunda penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo ſecum inferens, qualis vi ſinxerit, talem etiam his, qui excipiunt, habitum ingerit. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulcras intuetur, circumſtantem aerem qualitate malefica replet, ac proprium ſpiritum acerbitatis plenum in proximum quemque contorquet: ſpiritus autem vtpote ſubtilis, ad ſpiritum vſque & medullas ipſas peruadit, ac pleriſque morbus fit inuidia, & proprium accepit nomen faſcinationis.* De Deo Faſcino veterum, ego hic nihil, conſulens pudori: adiri poteſt Varro lib 6. Ling. Latin. & quæ Herodotus ſcribit lib. 2. de Eutelida, qui ſe ipſe effaſcinauit ſpectans formam ſuam in aqua. Lege Plutarchum lib. 5. quæſt. Conu. capit. 7. Neque abit narratio pueri, qui formam ſuam ſpectans in puteo, ea delectatus in aquam cecidit. Extat de hac re epigramma lib. 3. Anthol.

Faſcinatio qui fiat.

Dam. [a] Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apolló)
Tres pateat cœli ſpatium, non amplius vlnas:
Men. [b] Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

ARGVMENTVM.

[a] *Mutuo ſibi quæſtiones proponunt, neque ſoluunt.*

EXPLICATIO.

[a] DEFESSI paſtores longa diſputatione ſe nodis impetunt, & proponunt ænigmata. Ro-

gat prior, vbi nam gentium ſit tellus ea, in qua de A cœlo nihil videatur, præter tres vlnas. Hoc ſi diuinet, ait Damœtas, ſe habiturum Menalcum loco Apollinis, vt egregium coniectorem.

[b] Rogat poſterior viciſſim, dicat, vbi ſit ea pars terrarum, in qua flores habeant inſcripta Regum nomina. Hoc ſi diuinet, cedit ipſe a Phyllide, & amico ius totum in Damœtam transfundit.

NOTÆ.

1. DIC QVIBVS IN TERRIS.] De hoc ænigmate adi Seru. Brodæum, Vrſinum, qui Seruium defendunt: Iunium Philargyrium, Alciatum, 1. Parer. cap. 18. Petrum Crinit. lib. 3. Hon. Diſcipl. c. 8. Cõmentatores omnes Virgilij. Omnes omitto, quia facile adiri poſſunt. Ego totus eo in explicationem Petr. Ciaconij, & Franc. Brocenſis. Nec moror, aliquos pręferre interpretationem Alciati hinc, quam ſubdam. Ergo, ſi Damœtas quæſtionem ita propoſuiſſet: Dic, quibus in terris mundus patet per tres dies: facilis fuiſſet ſolutio. Nam mundus, vt ex Plutarcho in vita Romuli, & aliis diſcitur, foſſa fuit in Comitio, in ipſo vrbis centro, Etruſco ritu, Romuli tempore facta. Foſſa hæc, vt ex Ateio Capitone Feſtus ſcribit, tres tantùm dies patebat, videlicet poſtridie, aut pridie Volcanalia, nam in hoc diſcrimen inuenio, deinde ante diem tertium Non. Octob. demum ante diem ſextum Id. Nouem. Hi dies religioſiſſimi habebantur. Habes iam foſſam eam dici mundum, & tres tantùm dies patere ſolitam. Procedo. Mundus pro cœlo ſumitur apud ſcriptores & Poetas. Plinius ita opus ſuum incoat: *Mundum, & hoc quod nomine alio cœlum appellare libuit, cuius circumflexu teguntur cuncta, Numen eſſe credi par eſt.* Ante Plinium Plato in Timæo, ὁ κόσμος, ἢ καὶ ἄλλο ὅτι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστ᾽ ἂν δέχοιτο, τοῦθ᾽ ἡμῖν ὠνομάσθω. Neceſſaria non eſt verſio Plinianis præmiſſis. Arnobius lib. *Nunquid vertigo hæc mundi primigenij ortus moderamen excedens, aut tardum repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari.* Philox. [illegible] κόσμος καθ᾽ ἕτερον δὲ μόνος οὐρανός: *Mundus ſecunda ſignificatione, eſt, tantummodo cœlum.* Pergo ad Poetas, imò ſileo Poetas, videlicet Lucretiũ lib. 5. Ennium in Scipione, Catullum non ſemel, Senecam ſæpe, alios multos, qui mundum pro cœlo tantum capiũt. Ad rem. Cum mundus & cœlum idem ſint, placuit Poetæ mundi, id eſt, foſſæ illius verbum diſſimulare voce cœli. Iam pro tribus diebus *tres vlnas*, dixit, accipiens menſuram viſualem pro menſura temporis, qui ſunt dies. Hactenus Ciaconius. Detraxi aliqua, addidi aliqua. Si quis roget, quare hanc explicationem multis, ac penè infinitis prætulerim: ratio eſt, credibile eſſe, Poetam in rebus Romanis verſatiſſimum voluiſſe attingere res illius populi, quod ſæpiſſime facit cum laude magna.

Mundus foſſa. — *Mundus pro cœlo.*

2. DIC QVIBVS IN TERRIS, INSCRIPTI, &c.] Omnes explicant Virgilij locum de hyacintho, ita vt alluſio fiat ad Aiacem Telamoniũ, qui verſus eſt in eum florem, qui flos adhuc ſeruat notam hanc, A I. quæ eſt vel Aiacis Latini, vel Græci Αἴαντος. Poſſis Lector ſequi Interpretes; ſed ſi me conſulis, nec potes, nec debes. Apage, vt Virgilius adduceret pro ænigmate rem ſatis tritam, & cuilibet obuiam. Quæ hæc gloria Menalce? qui ſatisfaceret legi amœbei carminis? qui laudem aſſequeretur, ſi proponeret rem adeò facilem, cùm Damœtas propoſuiſſet nodum difficillimum? Ego itaque Poetam aliter capio, & gratias ago viro cuidam docto, qui me in hanc mentem impulit indicatis nonnullis. Celebrauit Damœtas ſuo ænigmate rem Romani Populi, Menalcas Auguſtum ipſum Romani Populi Principem: nullam enim occaſionem prætermittit Maro ſui Principis ornandi. Ad rem. Inter Auguſti imagines adducit Sebaſtianus Erizzius illam, quam excudi fecit L. Aquilius Florus triumuir, illámque argenteam. Eiuſdem meminit vir noſtræ ætatis longe clariſſimus Velſerus lib. 6. Rerum Aug. Vindel. Huic nummo vna ex parte inerat forma Auguſti cum hac inſcriptione, CÆSAR AVGVSTVS. In altera inerant flores cum hac, L. AQVILIVS FLORVS III. VIR. Flores notant ipſum triumuirum, qui dictus Florus, voluit enim in imagine Cæſaris ſe vna commendare, addito ſuo nomine vt ferè fiebat: & additis floribus ſui nominis. Dicebantur iſti Romanis: Æris, auri, argenti flandi, feriundi III. viri. Auguſti nummum repræſentari hic feci, quo rem melius teneas: *

Nummi in floribus.

* Ad hanc igitur imaginem animum videtur Maro adieciſſe ſuo Principi lenocinans. Perinde ac ſi dicat Menalcas: Rogas, quibus in terris appareat cœlum tres tantùm vlnas, & rem capis de Romano foro: ego viciſſim rogo, quibus in terris flores naſcãtur cum nominibus Regum, & rem capio de Auguſto, cuius nomen apud nos inter flores cuditur. Adduco pro coniectura, inde fortaſſe ortum nomen Florinorum in re nummaria.

3. Remoueo tria, quæ poſſunt obſtare. Primò obiicies, non nomen Auguſti hic inter flores, potiùs nomen Flori triumuiri. Hoc nihil impedit, ſatis eſt enim & Auguſtum & flores cudi in eodem nummo. Deinde obiicies, qui Auguſtum vocat Regem? certè prudenter Imperatorem Auguſtum velat per nomen regium, tum vt griphus difficilior ſit, tum etiam vt ſit ſpecies lenocinij: volebant enim Imperatores dici Reges, tantùm timore plebis terrebantur, ne id facerent. Id plane confitebitur, qui ſcit Romanas hiſtorias. Tertiò, quid habet verbum *cudo*, dicet aliquis, cum verbo *naſcor*? Impropriè enim dicentur naſci, quæ cuduntur? Non ita

impro

improprié, Lector, cùm enim flores dixerit, conſequens erat, vt natos adderet, non cuſos. Imò hæc vna vox ænigma conficit, nam nihil eſſet difficultatis, ſi diceret: Dic quibus in terris cudantur flores inſcripti nomina regum. Deinde vir ille doctus, cuius iam ſuprà memini, ad rem hanc firmandam explicat verba Tullij e lib. 9. epiſt. 3. ad Varronem, vbi præmiſſis quibuſdam monitis, ita ſubiungit: *Sed quid ego hæc ad te, cuius domi naſcuntur γλαῦκες ἀθήναζε?* vbi *naſcuntur*, eſt, *cuduntur*. Nam adagium, *noctuas Athenas*, non natum eſt a multitudine volucrum, quæ ibi eſſent. Hoc enim quamuis aliqui dicant, nemo firmat teſtimonio. & fortaſſe dabis auctorem neminem ex veteribus, qui dicat copiam harum volucrum eſſe in Attica. Veritas eſt, ab nummis cuſis in Attica, & præcipuè Athenis, ortum adagium. Res tota a fabulis pendet. Nam cùm noctua in tutela eſſet Palladis, factum vt ea ciuitas, quæ à Pallade nomen acceperat, auem illi Deæ ſacram in nummis ſculperet. Lege Eraſmum prouerbio, *Vlulas Athenas*, ch. 1. cent. 2. c. 11. & prouerbio, *Noctua Laurentica*, ch. 2. cent. 8. c. 31. vbi cùm nulla re firmet illud de multitudine volucrum, de nummis, tam ipſe, quàm alij multa ſuppeditant. Quotquot enim ſunt docti, ideo aiunt, Athenis multas eſſe noctuas, quia nummi multi cum eo ſigno. Hinc ille efficit, verba Tullij adducta capienda de cuſione, nam profectò ad id alluſit, vnde ſumptum adagium. Sed fortaſſis non opus tanto molimine ad explicãdum Tullium, cùm verbũ *naſcuntur*, referri queat non ad noctuas, ſed ad conſilia, quæ ſubaudiuntur. Loci huius, & ænigmatis Virgiliani explicationem boni, Lector, conſule; ortam non ſtudio aucupandæ nouitatis, ſed indagandæ veritatis.

Noctuas Athenas, vnde dictum.

4. INSCRIPTI NOMINA.] Hæc phraſis & locutio tota eſt Græcorum, qui γεγραμμένοι, & γεγραφότες ὄνομα, & illi quidem, monente Budæo, κατὰ ſubaudiũt. Latini aliquam quoque præpoſitionem ſubaudiant neceſſe eſt, vel rem enuntient flexu aliquo, hac ratione: Inſcriptus nomen, id eſt, inſcripto nomine.

5. ET PHYLLIDA SOLVS HABETO.] Duo hic notanda. Primum alluſionem fieri ad ſuperiora. Dixerat Damœtas, *Phyllida mitte mihi*, &c. Reſpõderat Menalcas, *Phyllida amo ante alias*. Itaque vterque amabat. cedit hîc parti ſuæ Menalcas. Alterum, præmium hîc dari pro ſolutione ænigmatis, cum alluſione ad veterum morem, qui præmia donabant iis, qui griphos & ænigmata ſoluiſſent. econtrario pœna ſtatuebatur in coniectores ineptos. Vide Athen. lib. 10. qui de hac re, quam attigi, erudité & late. De ænigmate, vide quæ late congeſſit ex plurimis Anton. Ricciardus in Comment. ſymbolicis. vbi etiam tibi ſuppetet magnam copiam ænigmatum, quibus ludas. Signate autem *habeto*, innuens quid impudicum. Tibul. lib. 1.

Ferreus ille fuit, qui te cùm poſſet habere,
Maluerit prædas ſtultus, & arma ſequi.

Ouid. 1. Rem.

Helenem Menelaus habebit. Sed hæc res ſatis illuſtrata eſt à me, 1. Ecl.

Pal. [a] Non noſtrum inter vos tantas componere lites.
[b] Et vitula tu dignus, & hic, [c] & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
[d] Claudite iam riuos pueri, ſat prata biberunt.

ARGVMENTVM.

Iudex pares dimittit, & cum elogio.

EXPLICATIO.

[a] AIT ſe non parem tantæ liti iudicandæ. Ad ſententiam pertinet nota Germani, qui ait, ruſtico more rem tantùm tranſigi, nõ iudicari. Expende leuiter, *noſtrum*, quia *vos*. Aliquis nil penſi habens diceret, non meum.

[b] Tu Damœta, & hic Menalcas, vterque dignus vitula. Nominat tantùm vitulam, quia ea poſita pro pignore, & digito indicata, erat enim præſens: nam pocula nunquam allata.

[c] Non vos ſolum digni tanto præmio, ſed quiſquis vos canendo æmuletur: quiſquis exprimat carmine metum, qui eſt in amante, vt tu expreſſiſti, ô Menalca: quiſquis exprimat amaritiem, quam expertus eſt in amore, vt tu Damœta expreſſiſti. Sequutus ſum explicationem Seruij. Quippe Amyntas dulcis erat Menalcæ, quod liquet ex eo diſticho, *Dulce ſatis humor*, &c. Sed timebat Menalcas de firmitate huius amoris, vt liquet ex illo. *Quid prodeſt*, &c. Amarities verò, quam paſſus eſt Damœtas, expreſſa eſt illo, *Triſte lupus ſtabulis*, &c.

[d] Demiſſio verè ruſtica, & huic loco aptiſſima, ac tota (vt puto) allegorica. Nam quæ hic mentio pratorum, & irrigationis in tam acri certamine? Nam loqui cum reſpectu ad alios quoſuis paſtores, tum inſacetum eſt, tum improprium, cùm hoc non ſit muneris paſtoritij. Ergo ait: Claudite ô iuuenes riuos ingenij, carminis, acu... : ſatis iam prata omnia delectaſtis canore veſtro, dulcedine, ſuauitate. Quippe conſederant ad canendũ in herba molli. Allegorica quoque ea demiſſio lib. 2. Georg. *Sed nos immenſum ſpatiis*, &c.

NOTÆ.

1. NON NOSTRVM INTER VOS.] Potuit inſiſtere loco huic Theocr. εἰδ. 6. νίκη μὰν οὐδ' ἄλλος, ἀνάσσατοι δ' ἐγένοντο: *Vicit ſanè neuter, ſed erant inuicti.* Scaliger alluſum putat ad alterum eiuſdem Theoc. εἰδ. 5.

Παύσασθαι κέλομαι τὸν ποιμένα. τὶν δὲ Κομάτα
Δωρεῖται Μόρσων τὰν ἀμνίδα:
Iubeo ouium paſtorem deſinere; tibi verò Comata
Donat Morſon agnam.

Potuit etiam Poetæ verſari ante oculos locus Ariſtophanis in Ranis, vbi Dionyſius pares dimittit Æſchylum & Euripidem, neque eos vult iudicare, ne in alterius inimicitiam incurrat, ac demũ addit, τὸν μὲν γὰρ ἡγοῦμαι σοφόν, τῷ δ' ἥδομαι: *Alterum ſapientem puto, delector altero.* Vbi etiam ita ait, ἄνδρες σοφοὶ, κἀγὼ μὲν αὐτοὺς οὐ κρινῶ: *Viri ſapientes, ego quidem ipſos non iudicabo.* Ad Virgilij & Græcorum imitationẽ Calpur. 2. Ecl. pares quoque paſtores ſuos demittit:

Este pares, & ob hoc concordes viuite; nam vos
Et decor, & cantus, & amor ſociauit, & ætas.

Scaliger comparans cum Virgilio locum alterum Theocriti, quem iam adduxi, ita iudicat: *Prudentius Maro, qui indiſcuſſam litem reliquit, quam Theocritus, qui Caprario palmam dat. Suſpenſus etiam nunc eſt auditor. Fortaſſe etiam multo melius dixiſſe videtur victus, quam*

victor. Non omittendum ex noſtro dixiſſe Plin. lib. 17. cap. 1. *Diligentiam in ſupervacuis affectare, non noſtrum eſt.* A

2. COMPONERE LITES.] Ductum ex foro, in quo verbum *pone*, & compoſita frequentiſſima. Sic Græci a verbo τίθημι, *pono*, dicunt θέσεις, & ὑποθέσεις, controuerſias cauſſarum. Cic. θέσεις. Sic *opponere ſe liti*, id eſt, ſuſcipere alienæ cauſſæ defenſionem, quod Demoſth. κατ' ἀνάτροπον, ἀντιστάντες τῷ πράγματι. Vide Budæum Com.

Amor dulcis & amarus.

3. AMORES DVLCES ET AMAROS.] Vtrunque in amore multi coniunxere. Ouid. 2. Art.

Iſte procul lites, & amara prælia linguæ,
Dulcibus eſt verbis mollis alendus amor. B

Sappho apud Hepheſtionem cum alluſione ad apiculã: ἔρος γλυκύπικρον ὄρπετον: *Amor dulci-amara anis.* Cum eadem Poeta quiſpiã inter fragmenta Petron.

— mella propagas
Dulcia,
Et in miſeros telum iaculatis amoris.

Eurip. Hippol. ἐρᾶν, ἥδιστον ὦ παῖ ταὐτὸν, ἀλγεινὸν θ' ἅμα: *Amare ſuauiſſimum o puer, idemque amariſſimum.* Plutarch. 5. ſympoſ. q. 7. voluptatem & cruciatum, qua amatores irretiuntur, quo dolent, vocat γλυκύπικρον: *dulci-amarum*: & amorem ipſum γλυκύπικρον quoque Orpheus appellat. Plato in Timæo dixit ἡδονῇ καὶ λύπῃ μεμιγμένον ἔρωτα: *Voluptate & dolore mixtum amorem*: Græcum epigrãma lib. 7. de amore, γλυκὺ, & πικρόν. Paul. Cittel. C

Namque ecaſtor amor & melle eſt fœcundiſſimus.

Guſtu dat dulce, amarum ad ſatietatem vſque aggerit. A

Alij legunt, *oggerit*. Apul. 2. Al. in te amoris: *Dulce, & amarum gustatum carpe. caue ne nimia mellis dulcedine, diutinam bilis amaritudinem trahas.* Catul. de Venere: *Quæ dulcem curis miſcet amaritiem.* Notetur cum Eraſmo Chil. 4. cent. 10 cap. 33. dici ab auctoribus, præſertim a Plauto, *amarum & dulce*, ſpecie prouerbij pro re læta & triſti. Illius exemplis poſſis adiungere omnia, quæ attuli, neque enim vllo illorum vtitur. Sed & Hieron. qui Epiſt. 19. ad Euſtochium: *Dulcibus amara ſociata ſunt.*

4. PRATA.] Etymon vocis Plinius aperit lib. 8. cap. 5. *Prata antiqui parata dixere.* Alluſum ad cultum, & amœnitatem pratorum. Vlpianus tit. de verbor. ſignificat. quòd paratum ſit ad fructum capiendum. Prati etymon. B

5. BIBERVNT.] Amœniſſimè, ita idem 4. Georg. Bibo de herbis.

Irriguumque bibant violaria fontem.

Ouid. El 9. lib. 1. de Ponto.

Et dare quas ſitiens iam bibat hortus aquas.

Tibul. lib. 2. El. 2.

Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas.

Plin. lib. 13. cap. 4. loquens de palma: *Gaudet & riguis, totóque anno bibere cum amet, &c.* Vidi in Græco quopiam (auctor enim & locus excidit) πίνειν traductum ad rem herbaceam. Affine verbum *poto*. Virg. 4. Georg. C Poto de herbis.

Quoque modo potis gauderent intyba riuis.

Non abludit phraſis Silij lib. 15. *tela bibunt cruorem.* & lib. 17. *bibit tellus cruorem.*

FINIS ECLOGÆ TERTIÆ.

ECLO

ECLOGA QVARTA.

POLLIO.

ARGVMENTVM.

ASININVS POLLIO *ductor Germanici exercitus, cùm poſt captos Salonas, Dalmatiæ ciuitatem, primò triumphum duxiſſet, mox etiam Conſulatum geſſiſſet, eodem anno filium ſuſcepit, quem à capta ciuitate Saloninum vocauit, cui nunc Virgilius genethliacon dicit, admiſcétque interim & patris Pollionis, & Auguſti Imperatoris laudes. Cuius rei occaſione Poëta infert, quæ legerat ſcripta à Sibylla de aurei ſeculi felicitate, ad quam rem facit, quod ſe vidiſſe in Romano Codice Pierius dicit, nimirum pro lemmate huius Eclogæ ſcriptum eſſe*, ſeculi noui interpretatio, *& in Longobardico*, de interpretatione ſeculi noui. *Sed omnia huius Eclogæ* CHRISTO *Seruatori conueniunt, de quo tam mira Sibylla cecinit, cuius rei ignarus Poëta omnia tranſtulit ad Cunas, & natalitium Salonini. Adi Euſebium in vita Conſtantini, vbi plurima huius Eclogæ Græcè reddita, inuenies. Sunt qui ſeriò affirment, Poëtam capiendum in toto hoc ſermonis excurſu tantùm de Auguſto, vt eius incunabula celebrentur: nullatenus de Pollione, aut Salonino. Mihi non dubium, quin Virgilius reſpexerit ad tempora Auguſti, quæ feliciſſima, tranquilliſſima confectis iam bellis: ſed ita tamen, vt negari nequeant, quæ dicuntur de Salonino, vel eo verſu,*

Téque adeò decus hoc æui, te conſule inibit Pollio.

Neque video cur Poëta accuſandus ſit maieſtatis, ſi ſeculi inſtaurationem alij, quàm Auguſto tribuat. Potuit ſanè, quæ Auguſti eſſent, dare Salonino amoris & beneuolentiæ ergò.

[a] SICELIDES Muſæ, [b] paulo maiora canamus,
Non omnes arbuſta iuuant, humiléſque myricæ,
[c] Si canimus ſyluas, ſyluæ ſint conſule dignæ,
[d] Vltima Cumæi venit iam carminis ætas:
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
[e] Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
[f] Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina, [g] tuus iam regnat Apollo.

ARGVMENTVM.

Inuocat Muſas Siciliæ, ait, adeſſe annum aureum ex vaticinio Sibyllæ, prognoſtica eius cum ſigna, ſermonem conuertit ad Saloninum.

EXPLICATIO.

[a] INVOCAT Poëta Muſas Siculas, id eſt, Theocriticas.

[b] Ideo *canamus* verbum heroicum, quia *paulo maiora*: ſequitur ratio, cur nunc Muſas inuocauerit, cui canat paulo maiora: quia videlicet, non omnes

A delectantur arbuſtis, myricíſque humillimis. Intelligit, vti ego credo, opus Georgicum, opus Bucolicum: primum ſignant arbuſta, alterum myricæ.

[c] Sequitur excuſatio cum reſpectu ad Pollioné. Quaſi dicat: Roges Pollio, cur res tuas magnas atque eximias velim perſequi hoc curſu ſylueſtrium Eclogarum? ſed memineris arborum & ſyluarum curam ad Conſules quoque pertinere; atque adeò dignas te eſſe.

[d] Vide, qua magnitudine orationis incipiat? veniſſe (inquit) extremam illam ætatem cantatam ab Sibyllæ Cumææ carmine: in qua ætate naſcitur ordo quidam annorum eximius atque excellens. Sed quis

quis hic ordo magnus ſeclorum? Audi.

[c] Hi duo verſus explicant ſuperiores duos: venit ætas vltima, naſcitur ordo nouus: quia redit virgo, quæ terras reliquerat: redeunt ſecula aurea, quæ floruerunt ſub Saturno: redit progenies noua Heroũ, quos dicas lapſos e cœlo: adeo diuini, & penè vltra mortalem ſortem. Non dubium, quin hic præſertim ſignet Cæſarem, & Cæſaris familiam: deinde, magnos illos viros, qui vna cum illo Principe. His omnibus magnam dat laudem, vt qui ipſi de nouo, & ab integro conſtituant aureum æuum iam per tot ſecula intermortuum.

[f] Conuertit ſe ad Dianam præſidem parturientium (quam Lucinam vocant) a qua petit, faueat parturienti matri, naſcenti puero: & quo efficaciùs moueat, proponit Deæ, quæ ſecum apportet naſcẽs Saloninus, videlicet finem ætatis ferreę, initium aureæ. Sed elegãtiùs excogitauit Poëta, nominat enim *gentem*, non ætatem. Nam qui efficiunt æuum aureũ, nisi gẽs aurea? quæ ſignat, immites, & acerbos mores deſituros, inceptoſque mites & manſuetos ſub Auguſto Principe.

[g] De vero Apolline capio, ſed cum reſpectu ad Auguſtum, qui tunc regnabat, & Apollinem ſe dici volebat, & eius cultu ſæpiſſime ornabatur.

NOTÆ.

1. SICELIDES.] Retinuit Græcam formam σικελίδες. Sicut & Ouid.

Nunc mihi Sicelides blandiſſima carmina dictant.

Nam Latinè Sicilides diceret, vt Sicilia. Id factum, vt exiguitas literæ vitaretur, Pierius admonet. vt hic *Muſæ Sicelides* cum reſpectu ad Theocritum ita Ecl. 6. *Syracuſio verſu*. Monet autem Turn. loca illa, in quibus magni Poetæ floruerunt, obtinuiſſe, vt inde Muſæ euocarentur à poſterioribus Poetis. Et ideo Muſas Pierides & Libethrides inuocari propter Orpheum, Heliconidas propter Heſiodum, Siculas propter Theocritum. Varro lib. 6. Ling. Lat. *Ab terreſtribus locis cognominata Libethrides, Pipleides, Pimpliades, Theſpiades, Heliconiades*. Vnde colligit Varro, Muſas quoque Olympiadas, cùm illæ inuocantur, deduci quidem non à cœlo, ſed à monte Olympo. Itaque in his inuocationibus magna ratio habetur aut locorum, aut Poëtarum, qui in his locis floruerunt: non, ſemper diuinitatis, vt credidit, eluſa gentilitas. Silius lib. 14. Siciliam ex Theocrito & Heſiodo ita ſignat:

Hic Phœbo dignum, & Muſis venerabile vatum
Ora excellentum ſacras qui carmine ſyluas,
Quique Syracuſia reſonant Helicona camœna.

2. ARBVSTA, MYRICÆ.] Non prætereant oppoſitiones plenæ elegantiæ, quæ ſunt hoc loco. Myricæ humiles opponũtur arbuſtis, quæ excelſa ſunt. Ita etiam *vltima: naſcitur: definet, ſurget: aurea, ferrea*. Quæ ſint arbuſta, quæ myricæ, tum clarum eſt, tum à nobis credo explicatum, tum aliunde peti poteſt. Tantum obſerues, in Virgilio & aliis ſumi myricas penè prouerbialiter ad ſignandam rem tenuem, & pretij exigui. Notat Baſil. Hom. 6. Hex. ſignari hac arbuſcula mores improbos atque ancipites ab Hieremia, nam myrica amphibion, proueniens videlicet ἐν τοῖς ὑδάτων ... καὶ ἐν ἐρήμοις, in locis aquoſis, & in deſertis.

Myricæ prouerbialiter.

3. IVVANT.] Verbum hoc pro *delectio* ex vſu Latino. Horat. *Multos caſtra iuuant*.

4. SI CANIMVS SYLVAS, SYLVÆ SINT CONSVLE DIGNÆ.] Perſtrinxi iam ſententiã, hic latiuſculè. Vult Cœl. Rhod. lib. 26. lect. c. 5. ſcientiſ-

Syluæ ſub cura Conſulum.

ſimum Poetam reſpexiſſe morem veterũ, quo Conſulibus ſyluarum quoque cura iniungebatur: quæ prouincia dicebatur minor, vt a maioribus diſtingueretur, quas dicebant conſulares. Aduocat locum Sueton. interpretationem hanc eludit Turnebus; ſed approbant Cæſar Scal. in Hiſtor. cap. 4. & Pet. Victor. in comment. ad lib. 6. Polit. Ariſt. & Brod. lib. 1. c. 39. Quibus patronis liceat diſcedere à Turn. Locus Suetonij, quo omnes nituntur, hic eſt: *Eadem ob cauſam opera ab optimatibus data eſt, vt prouincia futuris conſulibus minimi negotij daretur, id eſt ſyluæ, calleſque decernerentur.* Habentur in Iul. c. 19. Prius male legebatur, *colles*, correctionem debes Turn. qui mutauit *calles*. Sũt hæc itinera pecudum inter montes anguſta & trita: ſic dicta à callo pecudum, vt ait Iſidorus. Vide Leuinum in Sueton.

5. CVMÆI CARMINIS.] De Sibylla Cumana adeunda, quæ dico in 6. Æn. Bene autem *carminis*, nam carmen ad vaticinia refertur, dictũmque a canendo; vel a Carmenta fatidica. De Sibyllis vide Lactan. Plin. Plutarch. à quo quiddam non vulgare traditur de Sera Num. Vind. Agellium, Macrob. Cic. Pauſan. apud quem in Phocicis reperies epitaphium de oſſibus Sibyllæ Cumææ: Clementem Alexand. 1. Strom. Vide etiam Ælian. lib. 12. var. Hiſtor. cap. 35. Nouitios, qui de illis ſcripſerũt, quid attexam?

Carmen de vaticiniis.

6. MAGNVS AB INTEGRO SECLORVM NASCITVR ORDO.] Syncere Poëtam explicui. Neque enim aptè credo cõiungi poteſt ad annum illum, quem *mundanum* vocat Macrob. lege illum 2. Som. c. 11. & Ciceronem 2. Nat.

7. MAGNVS AB INTEGRO SECLORVM NASCITVR ORDO.] Hanc aurei ſeculi reſtaurationem ſub Auguſto cecinerunt multi ante Poetam, poſt illum multi. Ergo, non dubium, quin imitatio tota petenda ſit ex verſibus Sybillinis, in quibus multa de aduentu Seruatoris Chriſti, quæ Poeta ad rem ſuam tranſtulit. Verſus Sybillæ eſt: καὶ τότε δὴ Θεὸς οὐρανόθεν πέμψει βασιλῆα: *Tum Deus e magno Regem demittet Olympo.* Ex eadem circumferuntur hi Latini:

Sed poſtquam Roma Ægyptum reget, imperióque
Flectabit ſummi tunc ſumma potentia regni
Regis in æternũ ſe mortalibus exoneretur.
Rex etenim ſanctus veniet, qui totius orbis
Omnia ſeclorum per tempora ſceptra tenebit.
Tuncque Latinorum non eluctabilis ira
Per Romam triſti fatorum ſtamine perdent.

Hos, & plures multo reperies lib. 2. Sybillinorũ oraculorum ad extremum. Habentur Bibliot. tomo 8. Bibliothecæ ſanct. Homerum quoque ſuis verſibus nonnullos ex Sibylla Phrygia interuiſſe Germanus admonet ex S. Auguſtino. Fatetur hoc ipſamet Sibylla lib. 3. inuenies pag. 26. tomi 8. Biblioth. Notat quoque Viſinius ab Arato in φαινομ. quem hic ſecutus eſt Maro, illud iuſtitiæ datum, quod Heſiodus, ad cuius imitationem Aratus aſpirauit, Nemeſi, & Pudori dederat. Itaque Aratus Heſiodo, Virgilius Arato ſuſſecit. Hæc de iis, quos æmulari potuit Virg. iam de illis, qui ipſum æmulati ſunt. Hi ſunt Calpurnius 1. Ecl. Euſebius in vita Conſtantini. Sannazarius de partu Virginis. Illi clare: ſubobſcurè Horatius od. extr. Epod. Bernardinus Parthenius. Vide etiam Lactantium lib. 5. cap. 7.

8. AB INTEGRO.] Id eſt, de nouo. Teren. Heaut. *de integro*, dixit. Credo locutionem traductam a foro, in quo *integra cauſa*, dicitur. Quæ hæc ſit, ſciunt omnes. Qui verò in foro ſint *integri, intentati, indemnati*, lege apud Poſſeuin. lib. 4. Romani fori c. 6

Ab integro, vnde.

9. IAM

9. IAM REDIT ET VIRGO.] Nimirum iuſtitia, de qua Seneca in Octau.

Neglecta terras fugit, & mores feros
Hominum cruenta cæde pollutas manus
Aſtræa virgo ſiderum magnum decus.

Itaque non dubium, quin Poeta Aſtræam virginem intellexerit, cum Sibylla tamen, vnde ille accepit, Deiparam virginem. Eſt verò mens Poetæ, rediiſſe virtutes in terram, vnde abierant: ſimili blandimento dictum a Symmacho in Epiſt. ad Theodoſium & Arcadium: *Credimus igitur his temporibus ad regnum ſuum rediiſſe virtutes. In aula omnibus parſimonia, in Senatu ordo retinebitur, nec ſe oſtentabit opulentia ſemper bonis infirma temporibus.* Idipſum de ſe iactabat Iulianus Cæſar, quod Ammian. narrat lib. 25. Hiſt. rediiſſe ſe imperante ad terras iuſtitiam quam Aratus in cœlum abſtulit. Hoc genere lenocinij vſus ſæpe Claudian. nam res aurei ſeculi renouatas, multis attribuit. Stiliconi *mellis lacus, lactis flumina.* in 1. Paneg. & de Theodoro ait, terram lætari *renouſ nam ne.* Attingit eadem in laudibus Probi: *Mella feram ſylua, iam profluat ebrius amnis.* Demum multi hac blandiendi ratione Principes ſuos exornant.

Blandimen. genus.

10. SATVRNIA REGNA.] Pro magnis & feliciſſimis rebus prouerbialiter dictum. Philo de legatione ad Caium, ait, per initia principatus Caij tantam fuiſſe vbique rerum vbertatem, felicitatem, hilaritatem, ſecuritatem ὡς τὸν παρὰ ποιηταῖς ἀναγραφέντα κρονικὸν βίον μηκέτι νομίζεσθαι πλάσμα μύθου: *vt iam fidem inueniret deſcriptum in Poetarum fabulis figmentis Saturnium ſeculum.*

Saturni regna, ad adagium.

11. IAM NOVA PROGENIES.] Nam ab renouato orbe noui homines ſtatim de ſuo æuo Symmachus lib. 1. Epiſt. 7. *noua ſecula fata.* Quam inſtaurationem tribuit Gratiano.

12. COELO DEMITTITVR ALTO.] Sententiam Turn. explicat ex doctrina Stoicorum, qui putabant ſemina de cœlo cadere ad humani generis inſtitutionem, de qua re Cic. 1. Nat. *Semina Deorum decidiſſe de cœlo in terras putamus, & ſic homines patrum ſimiles exſtitiſſe: vellem diceretis; Deorum cognationem, agnoſcerem non inuitus.* Sed poſſis quoque putare alluſiſſe Virg. ad formulam Latij pene prouerbialem, qua dicebant eximios homines, lapſos de cœlo. Cic. 1 Nat. *Tanquam modo ex Deorum concilio, & ex Epicuri intermundiis deſcendiſſet.* & ad Q. Fr. *E cœlo diuinum hominem eſſe in prouinciam delapſum.* & pro Pomp. *Pompeium omnes, ſicut aliquem non ex hac vrbe miſſum, ſed de cœlo lapſum intuentur.* Ammian. lib. 22. loquens de Iuliano Imperat. *Effundebatur ætas omnis, & ſexus, tanquam demiſſum aliquem viſura de cœlo.* Capitol. de pulcritudine Maximini iunioris: *Speciem diuinam vel diuinitus lapſam.* Eadem pene forma inf. *Cara Deum ſoboles, magnum Iouis incrementum.* Apud Homerum Il. 6. Græci putant Hectorem ἐξ οὐρανοῦ κατιόντα: *demiſſum de cœlo.*

De cœlo cadere, quid.

13. FERREA.] Dicta hæc ſunt cum reſpectu ad ætates, auream, & ferream, vt omnino reſpiciant formas prouerbiales. Quæ præſtantiſſima ſunt, dicuntur aurea, quæ deterrima, ferrea; ex vnius metalli præſtantia, alterius diuitie. De auro firmat Eratoſthenes [illegible]. De ferro hæc accipe Hom. Il. 10. καὶ σιδήρεος ἐν φρεσὶ θυμός: *tibi vnius mens ferrea.* & 23. καὶ ὑμῖν σιδήρεα [illegible]: *peƈtus ferrea.* Eunapius Sardianus in vita Proæreſij, [illegible]: *Iudicabant illum ſine affectibus, ac ferreum.* Philo lib. de Abrahamo, σιδηρέων ψυχῶν, dicit: *animum ferri.* Græci paſſim, χάλκεον ἦτορ, *cor æreum* [illegible]. Calaber lib. 3. [illegible]: *ferreum eſſe*, dixit prouerbialiter, & Syneſius Epiſt. 101. τὸ γὰρ ἀτυχίας εὐδαιμονίαν ἀλλάξασθαι, χρυσέα χαλκείων ἐστί: *mutare enim felicitatem cum calamitate, eſt aurea cum æreis.* Eurylochus apud Homerum 12. Odyſ. loquens cum Vlyſſe, vt indicet huius infelicitatem, ita ait: ἦ ῥά νυ σοί γε σιδήρεα πάντα τέτυκται: *Planè omnia tibi ferrea ſunt.* Et de tyranno Dio Chryſoſt. orat. 6. χαλκοῖς στέρνοις. De voce Cerberi Heſiod. χαλκεόφωνος, vt, *vox ferrea.* Cic. in Piſ. *ferreum os.* & ad Q. Fr. *Quem ego ſi ferus ac ferreus è complexu dimiſi meo.* Hieron. Epiſt. 47. *Etiam ferreas mentes libido domat.*

Ferrea, vileſt, deterrima.

14. GENS AVREA.] Hæſit Heſiodo, qui in ἔργ. καὶ ἠμέρ. χρύσεον γένος μερόπων ἀνθρώπων. Huius quoque rei frequens mentio in oraculis Sibyllinis. in lib. 3. habentur hæc:

Tum demum ſurgens magni præclara Dei gens,
Qua duce mortales omnes bene viuere diſcent. iterum:
Tunc hominum tandem ſurget gens ſacra piorum.

& adhuc tertiò:

Atque iterum magni florebit amata Dei gens
Diuitijs, auro atque argento, purpureoque
Ornatu: tellus que parens gaudebit, & æquor.

15. FAVE.] Voci huic locum dat Briſſ. lib. 1. Form. inter eas, quibus precatio fiebat ad ſuperos. Nam Tib. lib. 2. *Phœbe faue.* Ouid. 3. Faſt. *Bacche faue vati.* & 6. *Veſtra faue.* integra lege in illo.

Faueo, pertinet ad ſacra.

16. LVCINA.] In nulla forte Dearum explicanda tot, tamque multiplices opiniones, [illegible]. & quia al[illegible] de hac re parum diſtincte, ego quæ reperi ad quinque ſententias referam diſtinctiſſime. Prima ait, Deam hanc eſſe Iunonem. Indicat vetus forma parturientium *Iuno Lucina fer opem.* Arnob. 3. Aduerſ Gen. *Puerperis Iuno præeſt.* Pſyche apud Apul. lib. 6. in oratione ad Iunonem, de illa prædicat, ſolitam ſubuenire prægnantibus. Et ſubinde loquens cum illa: *quam cunctus oriens Zygiam veneratur, & omnis occidens Lucinam appellat.* Altera, eſſe Dianam. Inclinat hic Poeta, tum quia *caſtam* vocat, quod non cadit in Iunonem: tum, illata mentione Apollinis, quaſi vna fratrem, ſororémque coniungat. Clarè Horat. Nam in hymno ad illam:

Lucina, quæ Dea.

Montium cuſtos nemorúmque virgo
Quæ laborantes vtero puellas
Ter vocata audis, adimiſque letho
Diua triformis.

Placat αὐτίκα præmiſſo nomine ἄρτεμις, ſubdit, ᾗ τε τὰς λοχείας, καὶ ὠδῖνας αἱ γυναῖκες ἐπικαλοῦνται: *quam mulieres inuocant in puerperio, & partus doloribus.* Callimachus in hym. Dianam inducit loquentem cum Ioue, dicentémque, ſe nunquam montes relicturam, niſi cùm à parientibus inuocetur, quibus ea præeſt. Addit cauſſam, ὅττι με καὶ τίκτουσα καὶ οὐκ ἤλγησε φέρουσα Μήτηρ: *Quòd mater nunquam indoluerit, cum me pepererit, nec geſtauit in vtero.* Lege etiam Macr. 7 Sat. cap. vltimo. Tertia excludit & Iunonem, & Dianam. Hanc facile elicies ex auctore hymni in Apollinem. Verſus multi ſunt, ſententiam perſtringam. Cùm Latona Dianam pareret, Lucina voluit illi ſubuenire, ſed Lucinam continebat Iuno. Alia ergo Lucina ab Iunone, & Diana. Ex hac ſententia capies facile illud Pauſan. Attic. vbi meminit templi Lucinæ, cùm hæc ex Hyperboreis venit Delum, vt parturienti Latonæ opem ferret. Quarta proximæ opponitur, & omnia confundit: nam ſunt, qui indiſtinctim putent eſſe idem Numen Iunonem, Dianam, Lucinam; tantùm diuerſa nomina ab diuerſa etymologia: ita vt eadem Diana dicatur iam Iuno ab iuuandis genitricibus, iam Lucina ab danda luce infantibus. Huc trahi poſſunt verba Cic. 2. Nat. *vt apud Græcos Dianam, eamque Luciferam, ſic*

 apud

apud noſtros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant Et Cat. in Carmine ad Dianam:

> *Tu Lucina dolentibus*
> *Iuno dicta puerperis.*

Quinta demum opinio Venerem facit Deam præſidem partuum, ſcribente Pauſan. Bœot. Lycium Olen, qui antiquiſſimos Græcis fecit hymnos, cecinisſe in hymno Lucinæ, hanc Deam matrem eſſe Cupidinis. Quæ hæc niſi Venus?

17 TVVS IAM REGNAT APOLLO.] Paucis perſtrinxi ſententiam. Hic ſcias mirum diſcrimen Interpretum. Alij verum capiunt Apollinem, qui A iam regnat, quia eius vaticinia comprobantur euentu ætatis aureæ, quam ipſe futuram prædixerat Sibyllæ ore. Germanus Auguſtum capit, qui Apollo nominetur, nam princeps ille huius Dei cultu ſæpiſſime videbatur. Et quidem Cæſares, Cætoneſque omnes Apollini Medicinæ Deo conſecrati putabantur, ex quo *primus Cæſarum à cæſo matris vtero dictus* ait Plin. l. b. 7. c. 9. Eadem mens Sets.. qui ait: *Tangit Auguſtum, cuius ſimulacrum factum eſt cum Apollinis curcli inſignibus.* Alij demum confugiunt ad ipſum Saloninum, cui dicatur genethliacon.

Cæſares medici dicti. Auguſti ſt... muxxia.

> [a] Téque adeò decus hoc æui, te Conſule inibit
> Pollio, & incipient magni procedere menſes.
> [b] Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
> Irrita perpetua ſoluent formidine terras.
> [c] Ille Deum vitam accipiet, Diuíſque videbit
> Permiſtos Heroas, & ipſe videbitur illis,
> [d] Pacatúmque reget patriis virtutibus orbem.

ARGVMENTVM.

Præcedunt quæpiam illo adhuc latente in vtero cum præſagio ad futura: adiungitur ſermo de patre Pollione.

EXPLICATIO.

[a] O Pollio Saloninus tuus, qui verè æui aurei inſtaurati decus, te Conſule naſcetur tibi, vitámque inibit: ac tam felicis vitæ exorſa procedent menſes, magni vere, atque eximij quos nullius vita potuiſſe dare maiores, leniores, fauſtiores.

[b] Si quæ verò reſtiterint reliquiæ bellorum ciuilium, in quæ nos per ſummum ſcelus incurrimus, tuo ductu, atque auſpiciis contererentur: quicquid eſt formidandum, irritum erit, te copias ductante.

[c] Viuet tuus natus, vt Dij olim vixerunt, viuet Deorum vitam: Deos videbit, a Diis videbitur: cernet vna quoque Heroas magnos, qui omnes coniuncti æuum aureum agitabunt.

[d] Ac demum in poſſeſſionem orbis adueniet, quem reget, poſtquam tu orbem pacaueris Imperatoriis virtutibus.

NOTÆ.

1. ADEO.] Elegantiſſimè redundat, vt plurimæ dictiones apud Græcos, quæ tantum adduntur cauſſa ornamenti. Sed ita tamen in Poeta redundat, vt ſignet conſecutionem rei vlterius procedentis.

Decus, adag.

2. DECVS ÆVI.] Hic affectus Latinis in vſu. D Sic de Daphnide: *Tu decus omne tuis.* Sappho Phaoni, *O decus, atque æui gloria magna tui.* Cicer. 2. Philip. *Pompeium, qui imperij, populique Romani decus, ac lumen fuit.* Symmachus Epiſt. 10 lib. 7. ad filium, *decus meũ.* Ammian. lib. 30. *Demoſthenes perpetuum Græciæ decus.* Pari blandimento Græci, nam de ſuo Hectore Andromacha apud Q. Calab. 1.

> Καί μοι κλέος μέγα κῦδος ἦν δ' ἄρ' ἀντιθέοις τοκεῦσι
> ζωὸς ἐών:

Erat mihi decus, & diuinis meis parentibus cùm viueret. Theocrit. in Epitaph. Bion. τὸ σαμωτικὸν ... *Sami decus.* Nazian. Orat. 32 χαῖρέ μοι ὦ Τριὰς, τὸ ἐμὸν μελέτημα, ... *Salue Trinitas meditatio mea, &* B *decus meum.* Et in Epiſt. ad Sophronium, τὸ ἡμέτερον ... *decus noſtrum.*

Magni menſes, qui.

3. MAGNI MENSES.] Non placet explicatio Scetu. de menſibus, Iulio & Auguſto: neque Turnebi lib. 16 Adu. c. 13. Lege illum. Quæ enim dicunt, præſertim quæ Turn. nihil habent peculiare ad commendationem ætatis aureæ. Vti ego Poetam explicui, explicat Alciat. lib. 8 Parerg. cap. 8. Adſ. Te etiam obiter remitto ad opuſculum Franc. Roborteli de appellationibus menſium ex nominibus Imperatorum.

Peccatum originale.

4. SCELERIS VESTIGIA.] Hæc verba, & quæ paucis interiectis, ſequuntur, *Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis*, videntur mihi prolata a Sibylla cum aperto vaticinio peccati originis, quod hæret in mortalibus ante expiationem Baptiſmi. Nam, C quæ ſunt alia veſtigia ſceleris, quam contracti a primis parentibus in loco voluptatis? quæ ea priſca fraus, niſi techna ſerpentis mutatoris? Poeta tamen huius rei inſciens, Sibyllæ vaticinium accepit de renouatione aurei ſeculi facta ſub Auguſto, & per veſtigia ſceleris intellexit reliquias belli ciuilis. Et quidem hoc pertinere ad Chriſtum, qui deleturus eſſet veſtigia antiqui ſceleris, clarum ex Auguſt. c. 27. lib. 10. de Ciuit. vbi verſum Virgilij de Redemptore accipit.

Soluo, quid propriè.

5. SOLVENT FORMIDINE TERRAS.] Eadem phraſi ex Nota Germ. Eurip. λύειν, καὶ ἀπολύειν ... Et Proper. *Soluo meum patriam.* Vt Latinorum venuſtatem capias, & verbi huius vſum, attiones illud rebus omnibus, quæ econtrario vim habent contrahendi, alligandi, conſtringendi. Ergo *ſoluere æs alienum, naues, beneficia.* quia alienum æs contrahitur, naues alligantur, beneficia conſtringunt. Simillima ſunt hæc Græcorum, λύειν ἔγκλημα, ἁμαρτίαν, ταλαιπωρίας: *ſoluere crimen, peccatum, miſeriam.* Quia hæc omnia animum contrahunt. Sic calor hominem ſoluit, quia frigus contrahit. item λύειν ἐπιστολὰς, καὶ γράμματα, quibus adſtrictio conuenit. Nec non ſomnum λυσιμελῆ vocarunt Homerus, Apollonius. Orpheus *ſoluentem membra*, nam curæ, & vigiliæ animos contrahunt.

6. ILLE DEVM VITAM ACCIPIET.] De Salonino capiunt Turn. & Germ. nam illius natales ceciderunt in principium aurei ſeculi, in quo homines viuebant Deorum vitam, ſcribente Heſ. ἔργ. lib. 1. ὥστε θεοὶ δ' ἔζωον, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες:

nec: Vt Dij viuebant, ſecuro animo præditi.

Videre Deos, nota aurei ſeculi.

7. DIVISQVE VIDEBIT PERMISTOS HEROAS.] Hac verborum ambage intelligit renouandum aureum ſeculum, in quo Dij cum hominibus conuiuebant, & ſe paſſim illis dabant conſpectandos. Faciunt verſus Catul. de Nupt.

Præſentes namque ante domos inuiſere caſtas
Sæpius, & ſeſe mortali oſtendere cœtu
Cælicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.
Sæpe Pater Diuum templo in fulgente reuiſens,
Annua dum feſtis veniſſent ſacra diebus
Conſpexit terra centum procurrere currus.

Loquitur plura in hanc ſententiam. Attingit Papin. 5. Sylu. vbi loquens cum Pietate Deorum:

Qualis adhuc præſens, nullâſque expulſa nocentum
Fraude rudes populos, atque aurea regna colebas.

Ouid. 1. Faſt. *Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum*
Eſſet, & humanis Numina mixta locis.

Eodem pertinet hiſtoria Dionyſ. Hal. lib. 6. Antiq. vbi narrat, Dictatori Poſthumio, & Romanis ceteris in acie pugnantibus contra Latinos apparuiſſe Pollucem, & Caſtorem, qui hoſtes proſternebant. Quam Deorum præſentiam ſcriptor refert ad probos illius æui mores. Signatiora ſunt: *Quibus ex rebus, præter multas alias, ea, quæ magna, coniicere eſt, quam cari eſſent Diis illius ſeculi homines.* Tu de hac hiſtoria vide Val. Max. c. 9. lib. 1. Plutarchum in vitis, Ouidium in Faſtis, Lactantium c. 8. lib. 2. Ciceronem 2. Nat. Latinum Pacatum in Paneg. atque etiã Minutium. Ad eandem Deorum humanitatem refert Delrius illud Sen. Med.

Ad regum thalamos Numine proſpero,
Qui cælum ſuperi, quique regunt fretum
Adſint cum populis ritè fauentibus.

Et ego Arnob. lib. 7. vbi ex doctrina gentium, quam impugnat, ait, *Deos ad hominum curam, familiaria émque reuocatos.* Impugnans (inquam) errorem, nam illa, vt fabuloſa narrat Philo περὶ ἐπείρων verbis illis: παλαιὸς μὲν οὖν ἄδεται λόγος, ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις εἰκαζόμενον ἀλλοδαποῖς, [illegible] ἐν κύκλῳ, τὰς τε ἀδικίας, καὶ παρανομίας [illegible]: *Et dicitur antiquum priſcorum fabulis. Numen huma... ciuitates obire, perquirens quia inter homines fieret contra ius, & fas.* Homerus 7. Odyſ. Deos mortalibus ſolitos apparere ſcribit ſacrificij tempore. Locus in promtu eſt.

8. ATQVE IPSE VIDEBITVR ILLIS.] Perfectam ſi dicari Apotheoſin Germ. recte admonet, vt videat Deos, aliiſque videatur, iuxta illud Dion. Calig. *Vos Dij videre poteſtis vos inter vos.* Porrò non alienior eidem Germ. qui hanc Apotheoſin ad Auguſtum refert, nam quantum res ipſa, & verſus permittant, de Salonino accipienda omnia. Addo Turnebum, qui a me. Neque video, cur Maro accuſandus ſit maieſtatis, vt ait Broceuſ. ſi viuente Auguſto, non illi, ſed alij hanc dignitatem attribuat. Quam multa ſunt in Poetis ſimillima? quis enim vetet deduiſſe hoc vatem amori ſuo erga Pollionem? Quod eſt ius amicitiæ, niſi hoc eſt.

9 PATRIIS VIRTVTIBVS.] Non hoc fruſtrà. Hefiod. enim ἐν ἔργ. inter felicitates æui aurei infert etiam ſimilitudinem prolis ad parentes, quia nimirum tunc abeſt ſuſpicio adulterij. Inde Horat. 4. Carm. Od 5.

Aureæ ætatis felicitas.

Nullis polluitur caſta domus ſtupris.
Laudantur ſimili prole puerperæ.

Martial. *Eſt tibi, quæ patria ſignetur imagine vultus,*
Teſtis maternæ nata pudicitiæ.

Catullian. *ſit ſuo ſimilis patri Manlio.* Stat. 1. Syluæ

— multum de patre decoris,
Plus de matre capit.

Ergo, quod alij de corpore, Poeta commodiſſimè transfert ad virtutes animi, quibus Saloninus erat ſimilis patri: hæc enim potior ſimilitudo.

[a] At tibi prima puer nullo munuſcula cultu
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaque ridenti Colocaſia fundet acantho.
[b] Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera: nec magnos metuent armenta leones.
[c] Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
[d] Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet, Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.

ARGVMENTVM.

Canitur eius pueritia cum notis vitæ aureæ, quæ ſequuntur eam ætatulam.

EXPLICATIO.

[a] O Salonine tellus in gratiam tui fundit omnigenam florum varietatem, hederas, baccar, colocaſia, acanthum.

[b] Capellæ in gratiſſimis paſcuis verſabuntur; hoc indicabit lactis copia, quo plenæ domum redibunt: quæ verò armenta in agris reſident, tuta erunt ab magnorum leonum incurſu.

[c] Ipſamet incunabula in gratiam tui blandiſſimis floribus pullulabunt.

[d] Quin hoc cauebit tellus, vt non ſolum producat, quæ gratiſſima; ſed enecet quæ mortifera: nihil enim noxium ſinet reuireſcere. Tuti erunt flores ab angue latente in virente gramine, herbæ omnes ſalutares erunt, nulla legentem fallet, nulla cum veneno Sed & pro omni fallaci herba amomum illud, quod olim in Aſſyria pretioſum, vbique terrarum naſcetur.

Expende leuiter (nam hoc pertinet ad explicationem) verſus Poetæ. Cùm hic canetur huius infantuli genethliacon, plurima hìc infantilia inuenies ex magno iudicio. Nimirum *munuſcula*, cum diminutione *Baccar* depellendo faſcino, cui inprimis ſubiecti infantes. *Riſus*, quo maximè ea ætas allicitur. *Lac*, quid aptius ad infantem? *vbera*, quæ blãdiſſimè tractant pueri. *Cunabula*, &, *flores blandos*, vbi Seru. *iucundos, vt pueri*. Reliqua ipſe obſeruabis. Deinde ſignate expende primum verſum: *prima munuſcula*, quia primitiæ ſemper gratiores. ſed addit *nullo cultu*, quia hæc non ſolùm grata. ſed ſupra naturam. Ac ſi dicat: Tellus nullis laboribus vexata, nullis ligonibus

gonibus lacerata, ſponte ſua effundet omnia. quæ ſequuntur ô puer in gratiam tui miracula maiora? Poſſem omnia expendere ſimili modo, ſed multa relinquenda diligentiæ lectoris.

NOTÆ.

1. PRIMA MVNVSCVLA.] Cùm hic dicat fructus terræ offerendos Salonino alluſit ad vaticinium Sibyllæ enim prius dixerat de Chriſto ſeruatore: *Hoc puero nato properans gaudia tellus, Cæleſtis riſu ſeacit, & gestit orbis.* Lege plura tomo 8. Biblioth. pag. 61. vbi ea, extat Vaticinia Chriſti. Pertinent verò iſta ad apotheoſin Salonini, nam Diis primitiæ offerebantur. Plin. lib. 4 c. 12. ad finem, ſcribit Hyperboreos ſolitos frugum primitias mittere Apollini Delio, quas primitias ferebant Virgines, & lib. 18. c. 2. *Ac ne degustabant quidem nouas fruges, aut vina antè, quam Sacerdotes primitias libaſſent.* Ergo ait: Suas primitias ô Salonine tibi tellus offert, vt Deo. Mori offerendi primitias Diis adiectes, eundem ſeruatum in bello, nam Xenophon lib. 7. παι. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, πρῶτον μὲν τοὺς μάγους καλέσας, οἱ δορυάλωτον τῆς πόλεως οὔσης ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς, καὶ τεμένη ἐκέλευσεν ἐξελεῖν: *Vbi autem hæc geſta ſunt, vocatis primum Magis, iuſſit, vt ex vrbe bello capta primitias Diis, & templa eligerent.* (margin: Primitiæ Deorum.)

2. ERRANTES HEDERAS.] Epithetum ità variat. *Vagantes* ex Seruio, *ſequaces*, & *lambentes* ex Perſio in Prol. *flexibiles* ex Ouid. 10. Met. *Vos quoque flexibiles hederæ veniſtis.* Sed fortaſſe in Ouid. legendum *flexipedes*, nam cùm dicat *venire*, commodum eſt, vt det pedes. Præſertim cum dicat Seru. hederas olim dictas *flexipedes* ab antiquis Lyricis. In lib. 6. Epig. κισσοῦ πολυπλανέος. Volt Seru. indicari hic Poetam fore Saloninum, iuxta illud 7. Ecl. *Paſtores hedera creſcentem ornate Poetam.*

3. BACCARI.] Acutè hoc Maro. Indicatur enim Saloninus eſſe pulcerrimus, cui baccar datur depellendo faſcino idoneum. Itaque tacitè, dum puero baccar quærit, pulcritudinem ſignat. Nam ipſe in 7. Ecl. (margin: Baccar contra faſcinû.)

— baccare frontem

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Sic ferme Seru. Baccar aliqui appellant nardum ruſticum, ſed horum errorem corrigendû cenſet Plin. lib. 21 c. 16. Eſt certè herba odorata, & coronaria, cuius radix odoris fragrantia refert cinamomum, ideoque olim vnguentis expetita. Vide Dioſcoridem, Plinium, alios. Sunt qui in recto dicant *baccaris*, vt Plin. lib. 12. c. 12. Heſychius, & Græci omnes βάκκαρις. id verius nã qui *baccar*, pauci, neque claſſici. Obſerues etiam in orthographia dici non ſolum βάκκαριν ſed etiam βάκχαριν, inde aliqui in Latinis, *bacchar*.

4. RIDENTI.] Pulcerrima metaphora, & ſchema. Luſere Græci, & Latini. Homer. Il. 19. γέλασσε δὲ χθών: *riſit tellus.* Oppian. 1. Hal. ἔαρος ὥραι μειδήσωσι: *Veris horæ riſerint.* & 1. Epigram. μειδιάει ἔαρος ὥρη: *riſit veris hora.* Pergo ad Latinos. Petron. *Albaque de viridi riſerunt lilia prato.* Horat. 2. Od 6. (margin: Rideo, de agris.)

Ille terrarum mihi præter omnes

Angulus ridet.

Claud. 1. Raſ. *Ridebunt virides gemmis naſcentibus algæ.* Maximianus apud Delr. in Oct. Sen. *Veris honos tepidi flores, vere omnia rident.* Martial. lib. 10. Epig. 51. *Ridet ager.*

5. COLOCASIA.] Colocaſium inflexit Maro, alij *colocaſiam*, e per primam. Eſt hæc faba Ægyptia. Theophraſti deſcriptionem omitto, quia longiuſcula. Eam ta quoque in Athen. reperies lib. 3. Breuiora aliquantulum ſunt Pliniana hæc lib. 21. cap. 15. *In Ægypto nobiliſſima eſt colocaſia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc e Nilo metunt; caule, cum coctus eſt, araneoſo in mandendo; thyrſo autem, qui inter folia emicat, ſpectabili; foliis latiſſimis*, vide reliqua. Nonnihil differt à Plinio Theophraſtus. Dioſcoridi tamen colocaſia non eſt integra planta, ſed eius tantùm radix, ſicuti neque Athenæo, cuius hæc ſunt, ἡ τοῦ κυάμου τοῦ αἰγυπτίου ῥίζα, ἣν λέγουσι κολοκάσιον, εὐστόμαχός τε ἐστι, καὶ τρόφιμος: *Fabæ Ægyptiæ radix, quæ dicitur colocaſium, & ſtomacho apta eſt, & nutritiua.* Poſteriorem hanc ſententiam Germ. ſequitur. Sed placet rimari, quam ob rem Poeta in Salonini genethliaco colocaſias inferat. Vt colligi ex Seruio Danielis poteſt, ideo hic mentio eſt illata colocaſiæ, quòd ea in Auguſti honorem creuerit, nam poſt deuictam ab eo Ægyptum hæc herba tum primum Romæ innotuit. Mihi placet, coniunctam illam cum hederis, baccare, acantho fuiſſe, tanquam vnam e coronariis herbis. Auctor mihi Nicander in Georgicis apud Athen. lib. 3.

Καὶ κύαμον σπείρειας αἰγύπτιον, ὄφρα θερείης

Ἄνθεσιν ἐν στεφάνους ἀγάγῃς.

Leguntur verſus hi corrupt. apud Athen. ſequutus ſum lectionem Had. Iunij, & Dalecam. Illos ita vertit Natal.

Niliacas ſerito inde fabas, vt tempore flores

Colligere hinc ſertis valeas:

Ergo, coronando puero tellus fundet colocaſia. Hæc non ſolum ad vſum coronarum fuere, quod iam explicui, ſed vaſorum Plin. lib. 21. c. 15. *Atqueque Nilus ſui dotibus gaudens ita implexis Colocaſiæ foliis in variam ſpeciem vaſorum, potare gratiſſimum habeant.* Id genus poculi *ciborium* nuncupant ſcriptores. Meminit Horat. 2 Car. (margin: Ciborium, quid.)

6. ACANTHO.] De hac herba alibi.

7. IPSÆ.] Vox *ipſæ* hoc loco non habet vulgarem ſignificationem, quod rectè Nannius, & Germ. ſed quam αὐτὸς apud Græcos, ita vt *ipſæ* capellæ ſint, αὐτόματοι, καὶ καθ᾽ ἑαυτάς. Quibus Græcis vocibus reſpondet Latina hæc Seruij commentatio, *Magna laus in hoc eſt, quod ad ipſæ referent, id eſt, ſua ſponte.* Sic (ait Germ.) capiendus Tibul. *Atque aliquis voti compos liba ipſe ferebat.* hoc eſt, αὐτοπρόσωπος, αὐτόχειρ, αὐτουργός. Sic 1. Æn. *Ipſi ſuis manibus Dido fecerat.* Sic illud de ceruo manſueto 7. Æn. *Ipſe domum, ſera quamuis ſe nocte, ferebat.*

8. DISTENTA.] id eſt, plena, & turgentia. Locutione hac delectati Latini. Lucret. (margin: Diſtendo.)

— lacteus humor

Vberibus manat diſtentis.

Horat. 2. Ep. *diſtenta ferret vbera.* & 16. *refertque tenta grex amicus vbera.* & lib. 1. Sat. 1. *Quòd que aliena capella gerat diſtentius vber.* Vir. in Mel. *agnus ad lacte capellas.* & in Moreti: *diſtentent vbera vaccæ.* Lucilius lib. 23. *diſtento corpore*, de corpore cibis pleno, & ſiliquem parante ex ventre. Enn. *diſtentum corpus.* Vidi etiam hanc locutionem in Caſ. Plaut. in Apoth. Prudent. 3, in Apuleio 2. Aſ. in S. Hieron. Epiſt. 22. & 44. in Ammiano. lib. 21. in aliis. Græce ita extulit Ælian. lib. 13. Var. Hiſt. c. 1. σφριγῶντων μαζῶν, καὶ βρυομένων ὑπὸ τοῦ γάλακτος: *turgentibus, & grauatis vberibus præ lacte.*

9. NEC MAGNOS METVENT ARMENTA LEONES.] Eadem Sibylla ſic cecinerat apud Lactant. lib. 7. cap. 24. (margin: A rex ætatis felicitates.)

Οὐδὲ λύκοι σὺν ἄρνεσ᾽ ἐν οὔρεσιν ἀμφινοοῦνται,

Χόρτον παρδάλιές τ᾽ ἐρίφοισιν ἅμα βοσκοῦνται,

Ἄρκτοι σὺν μόσχοισιν ὁμοῦ καὶ πᾶσι βροτοῖσι.

Σαρκοβόρος τε λέων φάγεται ἄχυρον παρὰ φάτνῃ:

Nec lupi cum agnis in montibus dimicabunt,

Herbam

Herbámque lynces pariter cum hœdis paſcentur,
Vrſi cum vitulis ſimul, omnibúſque animalibus.
Carniuorus leo comedet paleas ad præſepia.

Poetæ tamen ſatis fuit ad hanc felicitatem explicandam regem animalium inducere mitem, ac manſuetum. Et Lactantius ipſe ſuis verbis: *Quieta, & placida erunt omnia: leones, & vituli ad præſepe ſimul ſtabunt, lupus ouem non rapiet, canis non venabitur, accipitres & aquila non nocebunt, infans cum ſerpentibus ludet.* Verſus Græcos, quos iam dedi, inuenies Latine redditos pag. 33. tomi 8. Biblioth. Calpurn. 4. Ecleg. in cuiuſdam Apotheoſi locum hunc tractat, aſſumtis aliis felicitatibus:

Iam neque damnatos metuit iactare ligones
Foſſor, & inuento, ſi ſors dedit, vtitur auro.

Tu reliqua. Virg. in Apotheoſi Daphnidis, *Nec lupus inſidias pecori, &c.* Paria ſunt illa Senecæ in Oct.

Iuxtaque impauidum pecus
Sedit Marmaricus leo,
Nec damæ trepidant lupos.

Et illa Claudian. in Prol. lib. 2 Rap.

Securum blandi leporem fouere moloſſi,
Viciniamque lupo præbuit agna latus.
Concordes variæ ludunt cum tigride damæ,
Maſſylam ceruus non timuere iubam.

10. IPSA TIBI BLANDOS FVNDENT CVNABVLA FLORES.] Similes blanditiæ dicuntur Anthemio Auguſto ab Sidon. Apol. in Paneg. Adiungam illuſtrando Virgilio:

Te naſcente ferunt exerto flumina melle
Dulcatis cunctata vadis, oleique liquores
Iſſe per attonitos, baccâ pendente, trapetas.
Protulit vndantem ſegetem ſine ſemine campus,
Et ſine ſe natis vnuidus pampinus vuis.
Hiberna rubuere roſæ, ſpretoque rigore
Lilia permiſtis inſultauere pruinis.
Tale puerperium quoties Lucina reſoluit,
Mos elementorum cedit, regnique futuri
Fit rerum nouitate fides: veniſſe beatos
Sic loquitur Natura Deos. Et Serenæ ab Claudiano his verſibus:

Te naſcente ferunt per pinguia culta tumentem
Diuitiis vndaſſe Tagum, Callecia riſit
Floribus, & roſeis formoſus Duria ripis,
Vellere purpureo paſſim mutauit ouile.
Cantaber Oceanus vicino littore gemmas
Exſpuit, &c.

Virgilij Cunæ religione inſignes. Vult Donatus, quod Nannio placet, & Germ. Virgilium hoc loco alluſiſſe ad ſuas ipſius cunas inſignes religione virgæ populeæ, quæ ipſo natiuitatis Maronis die depacta, & mandata terræ, ita coaluit ac ſe ſuſtulit, vt modico tempore æquarit cacumina altiſſimarum pinuum: ac demum puerperarum votis Virgilio conſecrata, nobiliſſima arbor euaſerit. Non negem admitti hoc poſſe, ſed ego ſimplicius caperem, vt dicat Maro, naſcituros flores vbicumque ſint cunæ, qui affectus creberrimus Poetis in re ſimili. Sæpe enim dicunt, flores ad alicuius pedes ſuboriri. Ita in 7 Ecl. *Phyllidis aduentu noſtra nemus omne virebit.* Adi eum locum.

11. OCCIDET ET SERPENS.] Dixerat hoc Sibylla cum aperto vaticinio aduentus Chriſti, Virgilius ad Cunas Salonini tranſtulit, Sannazarus 3. Part. propriè accepit:

Occidet & ſerpens, miſeros quæ prima parentes
Eluſit, potenoſicis imbuta venenis.

Apiaſtrum. 12. FALLAX HERBA VENENI.] Plin. lib. 20. cap. 11. ait, naſci in Sardinia apiaſtrum; quod venenatū omnino eſt. De hac herba vult Seruius (quam ipſe Sardonicam, alij Sardoniam vocant) debere Poetam accipi, nam cùm apiaſtro ſit ſimillima, fit vt facile legentes fallat. Eandem Apul. *ſceleratam* nominat, obſeruante Iunio Latinis *ranunculus*, & *ſtrum*. à dicitur, à medendis ſtrumis. Vide Iun. Nomen. Dalecamp. in Plin. & me 7. Ecl. Vrſinus *aconitum* capit ſic ſcribens in hunc locum: *Videtur, hanc herbam, quam nam intelligat, indicaſſe in lib. 2. Georg. dicit: Nec miſeros fallent aconita legentes.* Idipſum Seruius indicat. Vt ſignifices incidiſſe te in herbam mortiferam, dices herbam *fallacem*. Sed & conſtructio Græcorum eſt, ait Bud apud quos adiectiua omnia habent genitiuum. Latine dicas, herba fallaci veneno. ita Hom. dixit 22. Il. *ἀλιτρὸς μύθων*: *fallax verborum.* (Scelerata herba. Ranunculus. Strumea.)

13. OCCIDIT.] Sæpiſſimè Poetæ, & ſcriptores transferunt ad rem herbariam, fruticum, arborum verba, quæ mortē ſignificant. Alibi exorno, & vario.

Amomum. 14. AMOMVM.] Scaligero placet amomum eſſe propriè, quam vocant Hieroſolymitanam herbam: Geſnero, piper hortenſe. Vuarum amomi ſæpe Galenus meminit, & Plin. ſemel lib. 12. c. 13. Cum ait *Aſſyrium*, excludit Ægyptium, & alia, quæ non in tanto honore. Amomi celebre vnguentum fuit, quod item dictum amomum. Huius duplex vſus. Eo mortui vngebantur. Perſ. *Compoſitum lecto, craſſiſque lutatus amomis.* Et viuorum Comæ. Sid. *Indus odorifero crinem madefactus amomo.* An Indi ſolùm. Nequaquam. Græcis dat Sen. vbi Thyeſtem ſic inducit loquentem, *Pingui madidus crinis amomo.* Romanis Ouid. *Spiſſaque de nitidis tergit amoma comis.* (Amomi vnguenti vſus duplex.)

[a] At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ ſit, poteris cognoſcere virtus,
Molli paulatim flaueſcet campus ariſta,
Incultíſque rubens pendebit ſentibus vua,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
[b] Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere ſulcos.
[c] Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella:
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

D

ARGVMENTVM.

Adoleſcentia cum incremento eiuſdem vita aurea.

EXPLICATIO.

[a] QVINQVE primi verſus hanc habent ſententiam. vbi poſt pueritiam attigeris iuuentutem,

uentutem, in qua poſſis bonis ſtudiis operam dare, poeſi, hiſtoriæ, philoſophiæ, (hæc explicatio non ſatis Seruium, qui per *heroum laudes*, poeſin intelligit: per *facta parentis*, hiſtoriam: per verba illa, *et quæ ſit poteris cognoſcere virtus*, philoſophiam moralem) tunc vna tecum tellus maiora dabit incrementa, non munuſcula, non flores blandos; ſed ſegetes, vuas, mella.

b Ita in adoleſcentia tua renouabitur ætas aurea, vt tamen ſuperſint veſtigia fraudis illius, & malitiæ, quæ erant in ætate ferrea: ſed præſertim tribus in rebus, videlicet in nauigatione, militia, agricultura. Atque adeo mare tentandum eſt nauibus, vt merces neceſſariæ ad humanum vſum hinc inde tranſmittantur: oppida cingenda ſunt muris, ne externa vis occupet: aranda eſt tellus, vt victus ſuppetat.

c Adiungit cauſas. Tentabitur mare, quia erit nouus Tiphys, noua Argo, in qua noui etiam, & delecti heroes: cingentur muris oppida, quia nouus Achilles ad Troiam mittetur: aranda eſt tellus, quia erunt bella altera. Dices: Non capio hoc extremum. Audi. Nihil magis contrarium eſt agriculturæ, quam bellum, cuius etiam metu, & opinione agri deſeruntur. Ergo, vt ſuſtineantur bella imminentia, neceſſe eſt frumenta prius ſint in horreis. Sic Poetam explicui, nam mihi non poſſum perſuadere, nihil reſpondere illi parti de tellure aranda: non enim ſic eſſe ſolet obliuioſus Maro.

NOTÆ.

Literarum ſtudium vtile adoleſcentibus.

1. AT.] Explicationem Seruij, quam adduxi, de ſtudiis Salonini, ſequetur locus hic communis, & quidem a communibus locis ſemper volui abſtinere, ſed me vrgent aliqui.) Nihil magis neceſſarium adoleſcentibus, quam ſtudium literarum. Lege Plutar. in opere de inſtituendis Liberis, vbi diſciplinam neceſſariam eſſe iuuentuti comparatione ... peregregia oſtendit. Lege Apul. 1. Flor. de ſtudiis adoleſcentium apud Indos, & videbis æui noſtri dedecus, ſi cum barbaris confers. Plu a.ch. [illegible] ait, doctrinam afferre adoleſcentibus μεγάλην ὠφέλειαν: *magnam vtilitatem*. Inter Elogia literarum, illud eſt magnum a Tullio datum pro Archia: *ſtudia adoleſcentiam alunt*. Achilles apud Eurip. in Aul. gloriatur ſe a Chirone enutritum in iuuentute, a quo didicerit habere [illegible] *mores ſimplices*. Inde Opp. lib. 5. Hal. Pædagogos vocat

[illegible]

Αἰδοῦς [illegible] τ' ἐπιμήτορας:

Epiſcopos verecundiæque moderatores. Lege Orationem 49. Dionis Chryſoſt. vbi de adoleſcentia Philippi, Alexandri, Epaminondæ; qui traditi ſunt erudiendi Pelopidæ, Ariſtoteli, Lyſidæ. Plato in Theage aliquid ad hanc rem, vbi etiam ait, inſtructionem literariam eſſe filiorum nobilium. Attingit etiam in Menone, loquens de filiis Thucydidis Meleſia, atque Stephano, qui dati ſunt formandi præceptoribus Xanthiæ, & Eudoxo. Sed multis argumentum hoc perſequitur lib 6. Legum. Theodoſius Imperator apud Claudian. de 4. Conſ. Hon. hoc inprimis commendat filio Honorio:

Interea Muſis animum dum mollior inſtet,
Et quæ mox imitere legas; nec deſinat vnquam
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetuſtas.

Quæres, cur tantopere adoleſcentibus neceſſariæ literæ? Imo cur non neceſſariæ? Audi Vopiſcum in Probo: *Apparet neminem vnquam perueniſſe ad virtutem ſummam iam maturam, niſi qui puer ſeminario virtutum generoſiore concretus aliquid inclytum deſignaſſet*. Paria ferme ſcribit Plato lib. 9. Polit. loquens de illo, qui prima ætate allicitur ad tyrannidem: poſtea enim erumpit voluptatum examen confertiſſimum, & robuſtiſſimi latentes vitiorum. Præterea, ruit hæc ætas impotens in vitia, hac exercitatione coercenda. Op. 3. Hal. [illegible] *Iuuenes relaxat voluptarios impotens pubertas* Sed parum eſt *relaxat*. Quid tu Plato, cuius dicta aurea? Tur. 7. Leg. ita, [illegible] *puer omnis beſtia intractabilior*. Ideo Xenocrates apud Plutarch. vbi ſup. dicebat, Amphotidas (ſunt hæc tegumenta aurium, quibus athletæ vtebantur) pueris potius, quam athletis neceſſarias, [illegible] *quod illorum aures ictibus, horum mores ſermonibus prauis corrumpantur*. Ergo his furoribus, quibus intractabiles ſermonibus quibus decipiuntur, quid magis ex directo opponas, quam rectam inſtitutionem? Inde hoc ſtudium formandi pueros veteribus maximum fuit: ſed & cum magna laude verſati ſunt in formandis quoque virginibus quod obſeruauit Guilelm. Forn. in Notis ad Caſſiod. ex Liuio in hiſtoria de Virginia. Plin lib. 1. Epiſt. 17. Athen. lib. 13. Luciano de Mercede conductis, Plutarcho de Inſtit. Liberorum.

Simul, pro, ſimul atque.

2. SIMVL.] Latini ſic loquuntur, pro, *ſimulatque*. Itaque, *ſimul cognouerit*, eſt, ſimulatque cognouerit. In hac elegantia plurimus inprimis eſt Horat. quod copioſe obſeruauit Lamb. [illegible]

Mollis, id eſt, maturus.

3. MOLLI.] id eſt, matura, & coacta. ergo cum imitatione Virgilianes, *vua mollis, pomum mox*, ad ſignandam maturitatem.

Flauor.

4. FLAVESCET.] Elegans locutio ad ſignificandam maturitatem ſegetum in agris: tunc enim illæ maturæ, cum adeſt flauor. Locutio Anacreontis perbella eſt, τὰ βροτῶν δ' ἔλαμψεν ἔργα: *Humanum micuerunt labores*. Fortaſſe cum alluſione ad flauitiem ſegetum. Nota autem hæc ſeruiet maiori explicationi Poetæ. Flauorem dat agris conſtituens adoleſcentiam Salonini, & pubertatem: quaſi agrorum flauities ſequatur flauitiem pueri, nam pubertas ſæpe eſt flaua. Itaque, ſicuti puerum munuſcula, & cunabula ſequebantur, & mox virum ſequentur quæ virorum ſunt, ita nunc flauities agri flauum adoleſcentem facit enim Poeta, vt cuilibet ætati æqua reſpondeant munera, & dona naturæ.

Rubor ſignat maturitatē.

5. RVBENS.] id eſt, matura, ex adiunctis. Sic in Georg. *Cortex rubicunda* eſt iam concocta. & Horat. *4. carm. variantem vuam purpura*. id eſt, rubentem. Sic Græcus quiſpiam πορφυρέοντα βότρυν.

6. PENDEBIT.] Signatiſſime ex more Italiæ, vbi vites arbuſtiuæ, & ideo vuæ ſemper pendentes.

Ætas aurea rerum omnium abundans.

7. ET DVRÆ QVERCVS SVDABVNT ROSCIDA MELLA.] Dixi iam Poetam in his felicitatibus annumerandis habuiſſe vaticinio Sibyllæ. Lege Lactant lib. 7. cap. 24 vbi plura adducit, verius etiam Virgilio, quos nunc interpretor, quos ille confert cum Sibyllinis. inter plura alia enumerat [illegible] *fructum vitis, mellis dulci, lactis candidi frumenti*. Et alia Sibylla, [illegible] *tellus feret ſ... mella ex petra*. In lib etiam 2. Sibyllinorum oraculorum, vbi agitur de præmiis Sanctorum, legitur verſus hic: *Fontibus e trinis vinum, lac, mella fluebant*. Apud Sixtum Senenſem leguntur verſus Sibyllini, quos adi ipſe, nam de hac eadem re.

Sibyllini verſus.

Nazianz. in Epiſt. ad Cardianum, ita mere prouerbialiter: *Rupes etiam lac fundent, & fontes mel: ac planta omnis tam culta, quam agreſtis mitibus fructis*

fructibus redundet: cuiuſmodi ſcilicet Poetarum figmenta ſunt, cùm terram benignitate aliqua vtentem manciunt. Et in carmine Nicobuli, σιτον δ' ἀπὸ χύσια βλέπει: *ſtillent mella ex arboribus.* Ad hanc rem pertinent, quæ de Indis mentiti auctores. de iſtis ita Dio Chryſoſt. Orat. 35. ποταμοὶ γὰρ, ὥς φασι, ... ἀλλὰ οἱ μὲν γάλακτος, ὁ δὲ οἴνου διαυγοῦς, ἄλλος δὲ μέλιτος, ἄλλος δ' ἐλαίου· *Illic, vt aiunt, fluunt non aquæ flumina, vt apud vos, ſed hic quidem flumius lactis eſt, hic vini limpidi, alius mellis, alius olei.* Lege quæ in eo ſequuntur, omnia ad prodigium, & vltra verum. Sed his relictis, potiùm ſuſpicari Poetam hæſiſſe Heſiod. ἐν ἔργ. qui patria de quercu. Vide etiam elegantem locum Platonis, 2. Polit. & elegantiſſimam parodiam Pherecratis apud Athenæum, qui omnia, quæ ſunt ætatis aureæ, ad rem coquinariam traducit. Vt verò hic Poeta tam mira prædicat de natalitio huius pueri, ita ad eius imitationem Bembus in Benaco de Giberto.

Sedo, pro ſtillo.

8. SVDABVNT.] Pro, ſtillabunt. Phraſis digna Virgilio. Repetit 8 Ecl *ſudent electra myricæ.* Variabis ex Ouid. 1 Metam. *Flauaque de viridi ſtillabant ilice mella.* Ex Claudian. 1. Rut. *Rorabunt querceta fauis.* Ex Horat. 6 Epod. *Mella caua manant ex ilice.* Ex Heſiod. ἐν ἔργ. ὁ ρῦς φέρει μελίσσας: *quercus fert apes.* Lactantius lib. 7. c. 24. Virgiliana phraſi: *rupes montium melle ſudabunt.* Cic. 2. Diu. *me. ex olea fluxiſſe.* Antithetum harum locutionum in Virg eſt 1. Georg. *Melláque decuſſit foliis.*

9. ROSCIDA.] Sunt cœleſtia & plena roris.

10 FRAVDIS.] Quia nondum perfecta ætas aurea vſque ad perfectam ætatẽ Salonini, in qua nullus error futurus, nulla vitiæ nam de ætate aurea ita prædictum erat. Lactantius ex Sibylla lib. 7. cap. 24. *Mundus ipſe gaudebit, & omnis rerum natura lætabitur erepta, & liberata dominio mali, & impietatis, & ſceleris, & erroris.*

11. TENTARE THETIN.] Pro nauigare. Variabis ex Lucano, 3. Pharſ. *mare laceſſere.* Ipſo verbo innuit vterque audaciam mortalium. In hac re reprehendenda plurimi ſunt Poetæ, præſertim vbi ſermo eſt de primo velificatore. Ab Oppian. 1. Piſc. τολμήεις dicitur, *audax*, & Catul. *Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.* Claudianus Bel. Get.

—æquor
Armatum ſcopulis audax irrumperet Argo.

De eadem Seneca in Med. *audacis carinæ.* In promtu ſunt, quæ de hac re Horat. ſcripſit lib. 1. ad 3. quæ Seneca in Medea, quæ Claudian. in Præfat. Sophocles in Antig. cùm dixerit plurima vbique videri ſtupenda, tum nihil magis eo homine, qui mare tranſit, ſignatè vocat δεινότερον. Lege quæ contulit Rittershuſius in Oppianum ex Laertio, Iuuenale, Arato, Calabro. In hanc audaciam ita Propert. lib. 1.

Ah pereat quicunque rates, & vela parauit
Primus, & inuito gurgite fecit iter.

Lege etiam Lucanum, 3. Pharſal. ſed ſignatiſſimè omnium Poeta ad indicandam hanc audaciam dixit, *& ratibus*, & *thetin*. Quaſi dicat: Ea eſt audacia, vt mare adeant non firmis nauibus, ſed nauigiolis tenuiſſimis; neque tam aquas, quàm Deos temnãt. Liban. in Prog. de re ſimili dixit, τολμᾷ.

12 THETIN.] Fuit hæc vxor Pelei, Achillis mater, Nerei filia. Primum teſtatur Catul. de Nupt. Pelei, & Thetid.

Tum Thetidis Peleus incenſus fertur amore.
Tum Thetis humanos non deſpexit Hymenæos.
Quin Thetidi Pater ipſe iugandum Pelea ſenſit.

Alterum Horat. 1. Carm. vbi Achillem vocat filium marinæ Thetidis. Tertiam Euripides Iphig. in Aul. ... Νηρέα Θέτιδος γενέτορα. Nerea Thetidis genitorem. Plures quid congeram in re perſpicua? Extremũ ſubditum opinioni, vt fabuloſa omnia.

13. INFINDERE SVLCOS.] Pro arare. ex penu Virgilij; ex Græco quoque. Nã Oppian. 1. de Venat. aratrum vocat γαιοτόμον, id eſt, *terram ſcindens*. & Apol. 2. ... dixit: *terram infindentes.* & lib. 2. ... Et Pind. 4. Pyth. ... *ſcindebat tergum terræ.* Inde etiam Ouid. 3. Am. el. 7. *Nec validò quiſquam terram findebat aratro.* Herodot. lib. 2. ... — Infindo, pro, aro.

14. ALTER TIPHIS.] Prouerbialiter dictũ, non dubium, pro quocũque magno nauis gubernatore. Propriè accepit Ouid. 1. Art. *Tiphys in Æmonia puppe magiſter erat.* & Sen. in Medea. — Alter Tiphys. adag.

Auſus Tiphys pandere vaſto
Carbaſa ponto, legéſque nouas
Scribere ventis.

Et multi alij. Sed prouerbialiter idem Ouid. *Tiphys dicar amoris ego.* Atque idem Seneca his verſib. plenis vaticinio:

Venient annis ſecula ſeris,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, & ingens pateat tellus,
Tiphyſque nouos detegat orbes,
Nec ſit terris vltima Thule.

& in hoc loco Virgilius Neque hoc ſ...lum, ſed à Tiphy dicti *Tiphaenſes* populi Bœotorum, qui eſſent ſcientiſſimi rei maritimæ. quod eſt apud Pauſan in Bœoticis. Quin ab eodem gubernatore nauigium ſic dictum eſt, nam Sidon. Apollin. lib. 1. Epiſt. ita ſcribit: *Tiphyn curſoriam ſic nauigio nomen eſt, aſcende.* — Tiphys, nauigij genus.

15. ARGO.] Volunt Poetæ, quique illorum res celebrant, hanc nauem primam omnium tranſmiſiſſe maria. Manil. lib. 1. — Argo nauis.

—tum nobilis Argo
In cœlum ſubducta, mari quod prima cucurrit.

Catul. *Illa rudem curſu prima imbuit Amphitritem.* De eadem Ouid. 3. Triſt. *Per non tentatas prima cucurrit aquas.* Seneca de Medea: *Merces prima digna carina.* Inde elogium illud Orphei apud Dionem Chryſoſt. Orat. 37.

Ἀργὼ τί ναῦς ... δ' ἀνέθηκεν Ἰάσων,
Ἴσθμια καὶ Νέμεια ... στέφη ...
Illa ego ſum nauis Argo, quã Iaſon ſacrauit Neptuno,
Coronatum pinu Iſthmiorum, & Nemeorum.

Sed hoc accipiendum ex ſententia Diodori lib. 5. qui ait, hanc nauem exceſſiſſe magnitudine, & apparatu priores. Nam priùs quidem mare nauigabatur, ſed σχεδίαις (inquit ille) καὶ μικροῖς ἀκατίοις: *ratibus, & paruis acatiis.* De etymo variant fabulæ. Dicta enim eſt Argo vel ab architecto, vel quòd ſecum Argiuos tulerit, vel ab celeritate. nam ἀργὸς antiquis velox erat. Pherecydes apud Laz. Bayf. dixit eã ſumſiſſe nomen ab Argo Phryxi filio. Tu lege, quæ latè ſcribit Hier. Columna in Medeam Ennij Iam de loco, vbi conſtructa, nõ minora diſſidia. Illud certum, locum eum vocatum Pagaſas ἀπὸ τοῦ πήγνυσθαι, *à compingendo*, auctor Strabo. quem, & Pauſaniam lege. Apollonij ſcholiaſtes ſignat verticem Magneſię, ait, Pagatam appellatum ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πηχθῆναι τὴν Ἀργώ. Ab Catullo hæc nauis magno elogio dicitur *mater*, vt etiam ab Apollon. lib. 4. μήτηρ.

16. DILECTOS HEROAS.] Argonautarum elogia ſparſa plurima in Poetis Græcis, & Latinis. Pindaro od. 4. Pyth. dicuntur ναυτᾶν ἄωτος, *flos nautarum*, Sicut & Theocrito eid. 13. ... *duces* ... Eidem ... *principes*, vt & Apollodoro libro primo Biblioth. ... Ouid. Eleg. 5. lib 1. de Ponto: — Argonautarum elogia.

Ponto: *Primos teſteris Achiuos.* Virgilio, Ennio, Ciceroni, *lecti.* Primo hic. Alteri in Med. Tertio in Tuſc. ſpiranti Ennianum ſermonem. Pergo ad alios. Catullo *lecti* dicuntur ita Apollon. lib. 4. [illegible]. Papinius Achil. *Argiuos Reges* Par laus Valerij Flacci lib. 1 Arg. *pre ſum Regibus virum.* Iterum: *Lecti noſtro tot in aequore Reges.* & *turba ducum.* Denique initio ipſo magno nauta nominat, cùm ait: *Prima Deum magnis canimus freta peruia nautis.* vbi aliquis non *nautis*, legunt, ſed *natis* grandiori elogio Riuler Malliani is, ſed defendunt plurimi, quibus hærere pene viſum. Nam Catul. *Heroes ſaluete, Deum genus,* exprimens illud Heſiodi, [illegible] Simili elogio Apoll. lib. 1 [illegible] *ſemideorum fortium heroum diuinum carmen.* & lib. 3 [illegible] *immortalium.* & Seneca in Medea:

> *Decus illud ingens, Græciæ florem inclytum,*
> *Præſidia Achiuæ gentis, & prolem Deum,*

& Manil. lib. 1. Deos aperte nominat, nam loquens de illorum naue, *ſemideo Dea facta Deos.* Demũ quid rideat cum ipſemet Val. lib. 5. de iiſdem *Diuum progenies.* Iterum *Reges Dis geniti.* Lege quæ de Argonautarum laude ſcribit Pindarus lib. [illegible].

Achilles pro quouis viro forti.

17. ACHILLES.] Prouerbium item pro quouis viro forti. Seruius hic: *Sane ſpecialia pro generalibus ponit, nam per Typhin, quemcunque gubernatorem accipimus: per Argo quamcunque nauem: per Troiam, quamcunque ciuitatem: per Achillem, quemcunque virum fortem.* Inde lib. 6. pro Turno poſitus: *alius Latio iam partus Achilles.* Plaut. in Mil. de Milite ipſo glorioſo, *Hiccine Achilles eſt?* Iterum inde eadem, Coracal. *Age mi Achilles, fac quod te oro.* Et in Meretr. *Achillem orabo aurum mihi det, Hector qui expenſus fuit.* Nazienz. in Epiſt. ad Eudoxium Rhetorem [illegible], *ſaluator* [illegible]: *At ô mi Achilles, ingentem iracundiam doma.* Apud Romanos Q. Cotius propter fortitudinem cognominatus eſt Achilles, vt auctor eſt Valer. Max. cap. 2. lib. 3. Huc ſpectat (vt ab vno Achille ad alios tranſgrediar) integra lepidiſſima ſcena erudité Plauti in Bacchid. vbi plurima nomina ex bello Troiano ad rem longe aliam vſurpat. Argentum quod ſurripitur, nominat ſenem miſerum Chryſalum, Agamemnonem, & Vlyſſem adoleſcentes Piſtoclerum, & Mneſilochum, Priamum & Simonem ſenem, a quo aufertur argentum, Priamum. Rediendo ad Achillem. Ideo ille prouerbialiter pro quouis viro forti, & ſignate pro quouis vrbium expugnatore. hoc enim indicat Poeta cùm ait, *ad Troiam mittetur magnus Achilles)* quia ab Homero Achilles dictus [illegible]: *vrbium expugnator.* Ergo, lapſus inſigniter memoria eſt Cicero, cum lib. 10. Epiſt. 13. ſcripſit: *qui enim M. Antonium oppreſſerit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Aiacem, non Achillem, ſed Vlyſſem appellauit* [illegible]. Verum eſt, id epithetum datum Vlyſſi, ſed non certe eo Achilles caruit. Euſtathius Il. 2. in ea verba, [illegible] ὀδυσσεύς, ita ſcribit: [illegible]: *expugnatorem vrbium Poeta Vlyſſem vocat, propter vnam Troiam, quod belli caput. Achillem autem, qui multas ciuitates Græcis bello attulit ſemel tantum voluit vrbium expugnatorem vocare.* Sed certe, non minus quam Cicero, lapſus quoque eſt memoria Euſtathius, nec debebat, vtpote Interpres. Nam etiamſi ſæpiſſime Vlyſſes eo attributo afficiatur ab Homero, videlicet, 2. & 10. Il. & in Odyſſ. lib. 8. 9. 14. 17. 22. 24. tamen Achilles non ſemel tantum, vt ille ait, imò ter, nimirum Il. 8. 15. 24. Signo loca, quia contra Euſtathium. In 8. —[illegible]: *honorare Achillem vrbium expugnatorem.* Eadem verba repetuntur in 15. In extremo ait, ortam eſſe contentionem inter Deos, [illegible], *propter cadauer Hectoris, & Achillem vrbium expugnatorem.*

Ciceto lapſus memoria.

6

Euſtathius lapſus memoria.

> ^a Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas,
> Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
> Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
> ^b Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
> Robuſtus quoque iam tauris iuga ſoluet arator,
> ^c Nec varios diſcet mentiri lana colores.
> Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
> Murice, iam croceo mutabit vellera luto.
> Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
> ^d Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis
> Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ?

ARGVMENTVM.

Perfecta, & virilis ætas perfectiſſima vita aurea.

EXPLICATIO.

^a AIT, plenam fore felicitatem ætatis aureæ, vbi Salonnius attigerit virilem. Dicit hoc cũ reſpectu ad ea, quæ dixerat de adoleſcentia, quamuis abundaret bonis multis, tamen ſubeſſent veſtigia priſcæ fraudis. Ergo: Vbi vir fuerit, non erit neceſſarius Tiphys, non vector, qui merces hinc inde tõ mutet, & tranſportet. ratio, quia vbique gentium naſcentur quæ neceſſaria ſunt ad victum. reſpicit quippe illud de Theti tentanda.

^b Vacabit tellus à raſtris, qui circumduci ſolent ad frangendas glebas: vacabũt vineta à vulnere falcium, nam omnia hæc cogente nemine, proferent fructum: vacabũt boues à labore, horum enim vſus non neceſſarius in ſpontanea terræ fertilitate.

^c Illi quoque, qui varios colores lanis & velleribus indunt, non erunt neceſſarij, ſuppetente hanc pulcerrimam colorum varietatem natura ipſa. Ergo lana nullum colorem mentietur, nam omnes erunt naturales. Dilatat hoc in arietibus, & agnis. Illi in ipſis paſcuis mutabunt lanas vel cum purpura ſuauiſſimè rubẽti, vel cum luteo croceo, id eſt, cum colore aureo: illi colorabuntur fuco herbæ Sandycis.

d Hanc tantam felicitatem non interturbarunt Parcæ, quin concordes ſtabili fatorum numine dixerunt ſuis fuſcis, Currite per talia, támque felicia ſecula. id eſt, ne rumpite tam fauſta ſecula.

N o t æ.

1. HINC VBI IAM FIRMATA VIRVM TE FECERIT ÆTAS.] Obſerua, qua locutione Poëta gradum faciat ex vna ætate ad aliam, eámq; varia ex Moſcho, & Oppiano. Prior ait, ἐῶ δ' ἀνὴρ ἐς μέτρον ἔλθῃς: *Vt veneris ad viri menſuram.* Poſterior 5. ἀλ. ἐς' ἵκοιτο τέλος γυμεριῷ ἥβης: *Cum peruenerit ad finem ætatis robuſtæ.* Ex Terentio in And. & Plauto in Mercat. variabis, *excedere ex ætate, ex ephebis.* Sil. lib. 3. ita extulit: *Inde vbi flore nouo pubeſcet firmior ætas.* Sanè eum, qui tranſit ex pueritia ad iuuentutem *parectatum*, ex Nonij obſeruatione appellauit Lucilius lib. 8. Satyr. *Vnde parectato chlamydes, ac barbula prima.* & lib. 20. *Tum ephebum quendam, quem vocant parectaton.* Artemid. lib. 1. c. 52 tranſitum vnius ætatis in aliam ſæpe effert per μεταβάλλειν.

Parectatus, qui.

2. FIRMATA ÆTAS.] Pro virili & forti, eleganter. Græci dicunt ἀνδρῶδες. Herodotus lib. 1. dixit ἀνδρευθέντων, ἀνδρειότατον. Hippocrates aphoriſ. 13. li. 1. homines in virili ætate poſitos vocat καθεστῶτας. Tacit. 12. Ann. *robur ætatis* dixit pro virili: *amplecti Britannicum, robur ætatis quàm maturrimum precari.* Claud. de 3. Conſ. Honor. ad puerum tranſtulit cum oppoſitione ad infantilem ætatem: *Mox vbi firmati recto veſtigia greſſu.* Sed Poëta ſignatiſſimè locutus eſt cum alluſione ad ætatem auream. Nam Theocrit. εἰδ. 12. vbi huius ætatis meminit:

Firmata ætas, pro virili.

— ἦσαν χρύσειοι πάλαι ἄνδρες: *Erant quondam aurei viri.*

3. CEDET ET IPSE MARI VECTOR.] id eſt, conquieſcet nauigatio, & mercatura. Eſt verò idem, quod *cedere è mari.* vt, *cedere via*, id eſt, e via. qui enim datiuum faciunt non ſatis ad ſtomachum. *vectores* ſunt, qui nauibus vehuntur, & merces tranſmutant. Poëta videtur locutus cum reſpectu ad Tiphyn. Diſcrimen inter epibatas, vectores claſſiarios, vide apud Bud in Pand.

4. PINVS.] Non ſolùm locutus Poëta ex tropo, vt Ouid. 1. Art. — *tua pinus in vndis*
Nauigat.
vt Horat. 1. Carm. od. 14. *Pontica pinus.* Sed cum reſpectu ad nauem Argo, cuius mentio præceſſit, illa verò ex pinetis facta. Ouid. in Hypſip. *Quod mihi cum Minyis? quid cum Tritonide pinu?* Sen. in Med.

Argo nauis ex pino.

— *fœdera mundi*
Traxit vnum Theſſala pinus:
Iuſſitque pati verbera pontum.

Catul. de Nupt.

Peliaco quondam prognatæ vertice pinus
Dicuntur liquidas Neptuni naſſe per vndas
Phaſidis ad fluctus.

vel, ſi placet, refer locutionem ad materiam eius arboris aptam fabricandis nauibus, quod Poëta ipſe attingat, 2. Georg. Ideo Theophr. 9. hiſt. cap. 2. πίτυν θαλαττίαν *pinum marinam.* Ita à Claudian. *fraxinus* pro ariete militari, quia a fraxino. *Non ventus quateret puppes, non fraxinus vrbes.* Qui in Claudiano haſtam explicant, videãt, an rectè. Redeo. ita Euripides ſcutum vocat *ſalicem*, quia à ſalice. κρέων γ' ἰτέαν δ' ἐπειτα λαβὼν χερί: *ſalicem Creon deinde ſuſcipiens manu.* Inde Heſychius: ἰτέαι αἱ ἀσπίδες, διὰ τὸ πρῶτον ἐκ τούτου τοῦ ξύλου κατασκευάζεσθαι: *ſalices, ſcuta: quia primitus ex hac materia ſunt facta.* Ita demum, ferrum pro gladio, lignum pro haſta, aurum pro patera, & ſexcenta alia.

5. MVTABIT MERCES.] Amplificarunt ſententiam illam Boëtius Metro. 5. lib. 2. Ouid. 1. Met. Tibullus lib. 1. eleg. 3. Seneca Tragicus in Med. Sunt verò, qui & Virgilium, & Horatiũ 1. Serm. Satyr. 4. *Hic mutat merces*, capiant de emtione, & venditione, quæ olim fiebat mutatione, in his eſt Lamb. Sed qua neceſſitate hic recurritur ad tropũ? nulla, vt video. Ergo dicamus, *mutare merces*, in Virg. & Horat. eſſe, ex vna parte orbis in alteram tranſmutare. Iuuat, Virgilium ſtatim dicere pari ſignificatu, *mutabit vellera.* Lege, cùm tibi otium, elegantem locum Philonis lib. de Cherubim, vbi de hac mutua mortalium, & rerum omnium neceſſitate, qua vnis locis abundãt, quæ alibi deſunt.

6. OMNIS FERET OMNIA TELLVS.] Nota locutionem, quæ ſoluit Græcam γῆν πάμφορον. vt etiam in Georg. *Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.* Lucret. quoque lib. 1. loquens de arboribus, dixit; *ferre omnes omnia poſſent.* & Ouid. 2. Met de terra, *omniferos vultus.* & à Virg. 6. Æn. *omniparens.* Poſſis Virgilij verba transferre ad adagium ad ſignificandam rerum abundantiam vbique florentem.

Adagium.

7. PATIETVR.] Viſus eſt mihi Poëta tacitè alludere ad locutionem elegantem, Latiniſque tritã, qui in re ſimili vſurpãt *vulnera.* Nam quid eſt aliud, *vinea non patietur falcem*, quàm, *vinea non patietur vulnus falcis?* Locutionem eam hæc firmant Ouid. 2. Metam. ſub perſona terræ:

Vulnus de falce, aratro, &c.

— *adunci vulnera aratri,*
Raſtrorumque fero.

Idem 1 Metam. *tellus ſaucia vomeribus.* Cui ſimile illud Plin. lib. 2. c. 63. *terra omnibus cruciatur horis*, & in re pari lib. 12. c. 14. *ſaucias arbores.*

8. ROBVSTVS.] Modico flexu reddidit Lucretium, qui bis lib. 5. & 6. *robuſtus moderator aratri.* Variabis ex Ouid. qui lib. 11. Met. *lacertoſos* vocat. alij *toroſos.* Maro ipſe, 1. Georg. *duros agreſtes.* ſicut & Polit. in Ruſt. *durus agricola.*

9. IVGA SOLVET.] Variat Horat. *iuga demere.* Virg. Græcum expreſſit, ζυγὸν λύειν.

10. DISCET MENTIRI.] Eleganti locutione dantur lanæ, rei inanimæ, verba, quæ hominũ ſunt. ita Horat. lib. 1. od. 25. *amat ianua limen.* & 3. od. 16. *aurum amat ire.* Lucretius lib. 6. domibus, turribus, ædificiis dat verba, *metuo, video.* & lib. 2. *res vociferatur.* & 3. *vocem natura mutat.* iterum de eadem natura, *inclamet magis, & voce increpet acri.* Horat. 1. ep. 7. *ſpem mentita ſeges* Trita eſt Xerxis inſania, qui iuſſit põto trecenta verbera infligi, colaphos incuti. Herodo. 7.

Hominũ voces dantur rebus inanimis.

11. IPSE SED IN PRATIS ARIES.] Ex imitatione Virgilij videntur effluxiſſe illa Claudiani lib. 1. in Ruf. ad finem.

— *nec murice tinctis*
Velleribus quæretur honor, ſed ſponte rubebunt
Attonito paſtore greges. pontumque per omnem
Ridebunt virides gemmis naſcentibus algæ.

12. Volunt Macrob. lib. 3 Saturn. cap. 7. & Seruius in hunc locum, alluſum à Poëta ad diſciplinam Hetruſcorum, qua creditur Maro augurari imperium Auguſto, aut Pollioni: nam in illorum libris ſcriptum erat, ait Macrob. *Purpureo, aureóve colore ouis, ariéſve ſi aſpergetur, principi ordinis, & generis ſumma cum felicitate largitatem auget, genus progeniémque propagat in claritate, lætorémque efficit.* Quibus adnecto prognoſtica plurima, quæ ex colore hoc habuerunt viri magni ad obtinendum ſummum imperium Albino apud Capitol. imperium portẽdit hos natus *purpureis cornibus.* Maximino, apud eundẽ, vitis,

Purpureus color quid ſignet.

quæ attulit intra annum *ingentes vuas purpureas.* Antonino Getæ, apud Spartianum, agnus natus, *qui velleus in fronte purpureum haberet.* Quid Lampridius? Apud hunc omen accipiunt imperij Diadumenus, & Alexander Seuerus. Prior, nam eadem die, qua natus eſt, *pater eius purpuras forte inſpexit.* & quia, *in agro patris eius oues purpureas duodecim ferunt natas.* Poſterior, quia *omnia purpurei coloris, eadem die natum, qua ille natus eſt*, & quia, *mater eius pridie quam pareret, ſomniauit ſe purpureum dracunculum parere.* Mitto Lampridium, pergo ad Vopiſcum, qui rem pulchre rem hanc attingit. Aurel. uno factum eſt omen ad imperium, nam infans inuolutus eſt a matre crepundijs fascijs *ex pallido purpureo*: nam matri natus eſt vitulus *purpurantibus maculis*: nam illo nato, natæ etiam ſunt roſæ purpureæ. Hæc Vopiſcus, cuius, & aliorum, qui ſcriptis ſerunt vitas Imperatorum, multa prætereo. Purpura enim cum Regum ſit, per eam indicari regnum credebant. vt etiam ſcribit Artemid. lib. 2. cap. 3. ... *cum dignitati conueniat, præſagit honorem & nominis claritatem.* Scriptores ſacri hæc omnia tenent ad ornaméta Poetica, & fabulas. Tertull. lib. de Habitu Mul. *Non placet Deo, quod non ipſe produxit, niſi ſi non potuit purpureas, & cæruleas oues naſci iubere. Si potuit, ergo iam noluit: quod Deus noluit, vtique non licet fingi.* Cyprian. de Diſcip. & Habitu Virgin. *Neque enim Deus coccineas, aut purpureas oues fecit; aut herbarum ſuccis, & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit.* Proſtant contra. Nam Oppian. 2. κυν. ita ſcribit, &, vt apparet, non fabuloſe.

Εἰσὶ δ' ὄϊες ξανθοί, τυμάτοις ἐνὶ τέρμασι Κρήτης,
Ἐν χθαμαλῇ γαίῃ γορτυνίδι, τετρακέρωτες,
Λάχνη πορφυρέῃ δ' ἀμφιτρέφονται:
Sunt autem oues ruſa extrema in finibus Cretæ,
In humili terra Gortynide quadricornes,
Lana autem purpurea pelis circumdatæ eſt.

Hanc etiam rem fatetur Agroetas in Libycis, vbi ait, nulla fuiſſe poma aurea Heſperidum, ſed ſe vera oues coloris fului: ortam vero fabulam ex ambigua ſignificatione vocis huius μῆλα, quæ ſunt & mala, & oues. Ariſtot. quoque lib. 3. Hiſtor. Animal. cap. 12. ... *Scamander etiam amnis flauas reddere oues creditur: quamobrem Xanthum pro Scamandro nuncupatum ab Homero autumant.* Cui teſtimonio annecte ſententiam Columellæ ſcribentis lib. 7. c. 2. naſci in Aſia colores ouium *rutilos, quos vocant ἐρυθρούς.* & addit, in hoc pecore præter album, pullum, & rutilum colorem, reperiri alias varietates, docente hoc vſu æſtimet lector, quæ ſint illæ varietates. Demum ipſemet Tertullian. lib. de Pal. ita ſcribit: *Nec de ouibus dico Mileſijs, & Selgicis, & Altinis, aut queis Tarentum, vel Bætica cluet, natura colorante.* vbi videtur innuere ea, quæ de Bæticis ouibus, multi ſcribunt, & effuſe laudat Martial. lib. 9. Epigr. 62. & lib. 12. Epig. 64. & 100. Lege illum. Faciunt etiam ad hanc rem firmandam, quæ leguntur cap. 30 Geneſ. Lege Franc. Vallet. lib. ſingulari de ſacra Philoſoph. c. 11. & quæ ſcribit Oppian. lib. 1. Cyn. de arte, qua equi mituri equas pingebantur varijs coloribus, quo fiebat, vt eque parerent pullos multi coloris.

13. In pratis aries.] Elegans locutio, & A obſeruanda lectori, qua vtatur ad Virgilij imitationem. Nam & in prato valet, & in paſcuis pluribus.

14. Muricι.] Piſciculus eſt, pro purpura me ſumitur. Martial. lib. 13.

Sanguine de noſtro tinctas ingrate lacernas
Induis, & non eſt hoc ſatis, eſca ſumus.

Notetur obiter, virtutem illam celebratam ſcriptoribus de Echeneide piſciculo, alio nomine, Remora, conuenire etiam generi cuipiam muricum, & conchatum. Plin. lib. 9. c. 25. ait ex Muciano, *muricem eſſe latiorem purpura, neque aſpero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte roſtro, ſed ſimplici concha vtroque latere ſeſe colligente, quibus inhærentibus, plenam ventis ſtetiſſe nauem, portantem nuntios a Periandro, vt caſtrarentur nobiles pueri, conchaſque quæ id præſtiterint, apud Gnidiorum Venerem coli.* & lib. 32. c. 1. proxima priùs narratione de Echeneide, ſubdit: *Nec dubitamus valere idem omnia genera, cum celebri & conſecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque euiſdem potentiæ credi neceſſe ſit.* Murici eadem vitio, quæ Remoræ.

15. Croceo luto] Alciat. 2. Par. c. 1. luteum colorem dictum ait a lutea herba, quam Græci Iſatidem, Latini glaſtum, vulgus gualdam appellat. Eo colore eſt vitellum oui, item caltha, quam ſecundo Poeta *luteolam* vocat. Hic color, ſi vergat in maiorem C roborem, iam eſt croceus. Idem pene ſcribit Galiel. Philander in Annotat. ad Vitruu. Tu vide Dioſcorid. Plin. lib. 33. c. 5. Turneb. Aduerſ. Bayf. de Re Veſt. Anton. Thyleſ. de coloribus. Erit ergo *luteum croceum* amarillo encendido. Obſerua etiam hanc herbam Plinio dici *luteam*. Vitruuio lib. 7. cap. 14. *luteum*. Miror hic *luteum*. Nam quis in Virgilio legit *luteo*, & Syn... lege de hac re Notam Achillis Statij in Eleg. 8. lib. 1. Tibulli. Deinde obſerua mirum poetam. Quantum enim detrahit naturæ, dicens illum ſaturatè rubere; tantum addit luto, cum croceum, id eſt, inflammatum, & aureum facit. Quod dictum Virgilio ex obſeruatione antiquitatis: neque enim ſolum purpurea vellera ſcriptoribus celebrata ſunt, ſed etiam aurea. Hinc ſanè D ortæ diſcordiæ inter Atreum, & Thyeſtem, nato inter greges Atrei aureo agno. Citat enim Cicer. 3. de Nat. verſus hos ſub perſona Atrei: Luteus color.

Addo huc, quod mihi portento cœleſtum Pater
Prodigium miſit regni ſtabilimen mei,
Agnum inter pecudes aurea clarum coma,
Quem clam Thyeſtem clepere auſum eſſe è Regia.

16. Sandyx] Eſt herba huius nominis, eſt etiam color. Plin. lib. 35. c. 6. explicat locū hunc Virg. de herba, vt videlicet agni colorentur fuco illius herbæ, quam paſcebant. Sunt qui Plinij iudicium E reprehendant, ſed defendit Turn. lib. 15. cap. 20. Adducit etiam auctoritatem Heſychij, qui dixit florem Sandycis habere colorem ... & Vopiſcum in Probo, (debuiſſet dicere, in Aureliano) qui dixit Sandycem *purpuram facere*. Additque hæc indebita eſſe, & non neceſſaria ad tuendam Plinij auctoritatem, cum ipſa per ſe multum valeat. Mihi etiam pro argumento eſt vox ea *paſcentes*, quæ quodam modo videretur otioſe poſita, niſi ad herbam referretur. Sandyx herba, & color.

13. Currite fusis.] Accipiat phraſin a Catul. *Currite ducentes ſubtemina, currite fuſi.* De fatis fatali Neceſſitatis vide apologū Platonis lib. 10. Politic. vbi etiam de Parcis.

^a Aggredere ô magnos (aderit iam tempus) honores
Cara Deum ſoboles, magnum Iouis incrementum.

Aſpice

[b] Aſpice conuexo nutantem pondere mundum,
Terráſque, tractúſque maris, cœlúmque profundum:
Aſpice, venturo lætentur vt omnia ſeclo.
[c] O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.
[d] Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamuis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
[e] Pan etiam, Arcadia mecum ſi iudice, certet;
Pan etiam, Arcadia dicet ſe iudice, victum.

ARGVMENTVM.

Inuitat virum ad honores gerendos, quo omnia in poſterum meliora ſint: optat res eius canere, vita & ſpiritu ſuppetente: opponit ſe canentem res Salonini Lino, Orpheo, Pani.

EXPLICATIO.

[a] CVM iam fingat, Saloninum eſſe proximum virili ætati, aptum putat gerẽdis magnis honoribus, id eſt, magiſtratibus: petitque, vt aggrediatur, id eſt, (vt ego capio) candidatus ſit honorum, ſéque omnibus conſpicuum præbeat, appetente iam virili ætate. & cur non honores magnos gerat, qui magna Deum ſoboles, qui ſub Ioue increuerit.

B

[b] Cauſa animi tam impenſe optantis duplex eſt, videlicet præſentis ætatis triſtitia, & lætitia futuræ. Ergo ait: Aſpice, vt mundus nutet, deuehat ſe ruatq; in perniciem, quia nutant eius partes, videlicet terra, maria, cœlum: aſpice igitur, vt te aſpiciente omnia meliora ſint, & lætiora in poſterum.

[c] Comprecatur ſibi Poeta optatque tam lõgam vitam, tantumque ſpiritum, quantus neceſſarius eſt ad dicenda facta Salonini & aduerte ſignate optari duo, videlicet ſenectam, & ſpiritum: quia illa aptior eſt, & maturior formando ſtylo; hic neceſſarius ad halitum, & reſpirationem dicentis, qui in ſenibus ſolet deficere. Itaque optat & bene ſcribere, & bene dicere.

C

[d] Egregia, & ingens pollicitatio. Nemo (ait) me vincet poetarum: non Orpheus, qui magnus olim in Thracia, non Linus. Adde adiutores. Nec timeo. Ergo, pugnent in me Orpheus cum matre Calliope, quæ præſes Heroicorum vatum; Linus cum patre Phœbo, qui præſes carminum; nemo me vincet. Redundat hoc in ingentem laudem Salonini, quaſi dicat: Scribentem, dicentémque de tuis rebus nemo vincet, nec Dij quidem ipſi. Et nota modeſtiam Poetæ: non dicit vincam omnes. Sed, vincet me nemo. cum hoc enim ſtare poteſt victoriæ æqualitas. Textum ſubobſcurum ſic ordina. Non me vincet Orpheus, non Linus, quamuis huic Orphei adſit mater Calliopea, huic Lino pater Apollo.

D

[e] Hoc multo grandius. Certet mecum in cantu Pan inuentor fiſtulæ, ſit iudex tota Arcadia, quę hũc Deum colit: profecto ipſe ſe victum fatebitur, ipſa pro me iudicabit. Itaque non contentus victoria mortalium, aſpirat ad victoriam immortalium.

NOTÆ.

1 AGGREDERE] Alij *ingredi* de magiſtratibus dixerunt, Poetæ placuit *aggredi* m[illegible] [illegible] [illegible] voluit exponere [illegible] tem [illegible], &

A magnitudinem animi, qua is deberet Rempubl. capeſſere, vitia profligare, leges erigere.

2. O.] Optantis particula, & hic mirè inſerta, neque mihi ſuppetit qui explicem tantam elegantiam. Nam alia exempla præ hoc frigent.

3. MAGNOS HONORES.] Sic quoque honores, vbi ſermo eſt de Magiſtratibus, *magnos*, vocat. Hor. *tergeminos.*

4 IOVIS INCREMENTVM] *θρέμμα Διός.* Alludit ad Homer. qui viros principes vocat, *διοτρεφεῖς*, *nutritos à Ioue.* Ergo *incrementum Iouis* eſt, alumnus, & veluti enutritius Iouis. Pari elogio Hom. *διογενεῖς: genitos à Ioue.* Euſtath. 1. Il. [illegible] *Ioue nutritos vocat Reges, ſicut & Ioue genitos.* Non abit locutio Theocr. *eid.* 7. *ἐκ Διὸς ἔρνος:* *ex Ioue ramus. ſurculus,* Ergo variabis locutionẽ ſic. *Iouis incrementum, alumnus, nutritius, θρέμμα, ἔρνος, διοτρεφής, Ioue genitus.* Nazarius Paneg. Conſtantini, Conſtantium vocat, *incrementum maximum publici boni.* Petitus vero eſt ad cognitionem huius loci Nota hæc Seru. *Sane Iouem merito puerorum dicunt incrementa curare. qui cum ſumſerint togã virilem, ad Capitolium eunt. Nam & in 9. Aſcanius in Numanum intendens ſagittam, Iouem magis inuocauit: Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis.* Hinc fortaſſe dictum in Epiſt. ad Piſ.

— Pueróſque Deorum.

Principes nutriti Iouis.

Iuppiter curat pueros.

5. ASPICE CONVEXO.] Credo veram explicationem Poetæ eſſe, quam adhibui. Alij ſic explicant. Aſpice, id eſt, prouide, & inuigila, vt mundus lætetur. Sed frigide videtur mutari ſignificatio verbi. Eodem plane, & vulgari ſenſu capiendum verbum *aſpice* in vtroque loco. Sed proponam hic aliam explicationem trium verſuum, ſi cui placeat. Quid, ſi non dicat Poeta. Aſpice, vt mundus nutet in exitiũ: aſpice, vt te aſpiciente omnia ſint læta. Sed potiùs, Aſpice, vt mundus nutet ex exitio, quo eſt ſubmerſus, in aureum ſtatum; aſpice, & contemplare, vt omnia iam ſint lætiora. Itaque; dicetur mundus nutare ex ferreo æuo in aureum, non contra. Huic explicationi fauent Seruius, & Germ. qui hic *ἀποκατάστασιν* agnoſcant, id eſt, *Omnium rerum* (inquit Seru.) *reuolubilitatem ex ſiderum ratione venientem.* Sed quæ erit mutatio, ſi mundus ruat in perniciem, in quam prius quoque proclinis? Deinde, quia neſcias cur præcedente iam pueritia, & adoleſcentia Salonini, in quibus pene aurea omnia, iterum mundus rueret in perniciem. Congruit igitur potiùs, vt dicamus ſic. Te puero incipiet æuum aureum, nam tellus mittet flores, &c. te iuuene perficietur, nam ariſtæ in agris flaueſcent, &c. ſed erunt tamen aliqua veſtigia fraudis veteris: te iam viro nihil erit fraudis, non arabitur, non ſeretur, omnia ſuppetẽte terra, purpura naſcetur in arietibus; erunt tempora hæc feliciſſima Parcis cõcordibus. Certe in hoc pũcto téporis nõ ad rem eſſet, ſi diceret, mundũ nutare

in malum: potiùs poſt illam felicitatem quadrat, vt A dicat ſic. Aſpice igitur mundum moventem ſe, & commutantem in omnimodam felicitatem, quæ aderit te viro.

6. NVTANTEM MVNDVM.] Græca elegantia, quam quiſpiam in Epig. nota eſt Germ. *νεύοντα κόσμον. nutanti vniuerſa ...*)

7. NON ME CARMINIBVS VINCET, &c.] Locum iſtum de Orpheo, & Lino, cui adiuncta ſuauiſſima vocum geminatio, imitatus eſt Pet. Angelius Barg. 1. Ecl. alienis nominibus:

Non me carminibus Phyllis, nec blandior Ægle
Æquiparet, quamuis cunctis inſtare ...
Doria & Ægle, quamuis celebris per compita Hellas
Agreſtem quærit modulatur arundine Muſam.

Orpheus Thrax. 8. THRACIVS ORPHEVS.] Epithetū a patria, quo vſi ſunt (vt admonet Delrius in Senecam) Seneca ipſe, Phanocles, Ouidius, Claudianus, Auſonius, Arnobius. Quibus addo Apollonium, 4. Argon. *οἰάγροιο ... Θρηΐκιος Ὀρφεύς*: Oeagri filius Thracius Orpheus Leonidam, *Θρηΐκα ... Ὀρφέα*: Sepelie.ūt Muſæ Thracium Orphea. Boetium, 3. Conſolat.

Quondam funera coniugis
Vates Thracius gemens.

Linus Orphei magiſter. 9. LINVS.] Vidit hoc bene Poëta, qui Linum vna, & Orpheum iunxit; præceptorem, & auditorem. Orpheus enim, Thamyras, Hercules fuiſſe dicuntur diſcipuli Lini: ac de Hercule perſpicuè Theocrit. *ἐν Ἡρακλίσκῳ*. Fuit Linus filius Apollinis. Theoc. *εἰδ.* 31. *Λίνος ... Ἀπόλλωνος*. Martial lib. 9. Epig 88. *Ipſe meum ... dixit Apollo, Linum.* Lege Pauſan. in Corinth. & ſed præterea in Bœo. vbi de Lino quæpiam. Sed fabulæ omnes incertæ, vt ſæpe

Linus cuius filius. monui. Itaque quamuis Pauſanias ipſe alicubi filiū faciat Apollinis, tamē in Bœoticis Amphimari Adi, quæ Natalis congeſſit. Fuit egregius muſicus, ideo hic aſſumtus à Poëta in contentionem Vide Pauſan.

Linus cſtus. in Bœot. de cantu flebili ob mortem Lini, quem cſtum Ægyptij Emanerum, Græci Linon vocarunt. Pamphus etiam hymnum de Lini morte vocauit Oetolinum à fletu. ...

Adſum pro faueo, verbum fori. 10. ADSIT.] Pro, faueat, dictum eſt Latij vetuſtate. Sed, vt hoc notum, ita fortaſſe incognita origo. Verbum traductum eſt a foro. Patroni, & aduocati *adeſſe* dicebantur reo, quia verè aderant in ſubſellijs, vt illum tuerentur, inde natum, vt *adeſſe alicui* ſit fauere. Sic contra *deerant reo* patroni, qui inde aberant: inde *deeſſe alicui*, eſt, non fauere. Hinc multa Ciceronis loca ſeſe aperiunt, quæ in tenebris. Mihi ſatis vnus ad rem indicandam. Initium Actionum in Verrem hoc eſt: *Si quis veſtrum iudices, aut eorum, qui adſunt, forte miratur,* &c. Certe dirigit ſermonem ſignate ad iudices, & ad patronos, non ad alios.

11. ORPHEI.] Datiuus eſt Græcus, ab recto *Ὀρφεύς*. Sic apud Catul. Pelei eſt, *ab Πηλεύς*. vide Mac. 5. Sat. c. 17. Ios. Scal. Caſtig. ad Catullum.

12. CALLIOPEA.] De Orphei matre variè opinantur Poetæ, vocantes ad hanc dignitatem Calliopen, Polymniam, Menippem, Thamyridem. Virgilio prima placuit, vt etiam Apollonio, 1. Arg. Antipatro in Epig. Phanocli, Aſclepiadi, Nonno 13. Dionyſ. Senecæ Tragico in Octauo: *Orpheum Calliope genuit.* & Auſonio Idyl. 5. *Calliope ...* Dioni Chryſoſtomo Orat. 78. Rimandum nunc, cur Virgilio (vt & Apollonio, & alijs taceam) placuit optio iſta de Calliope? Neget nemo, quæſitam hic comparationem ... et Orpheum, & Linum Ergo factutus Poe- Orphei mater quæ.

B ta Lini patrem Apollinem, non quemcumque, ſed formoſum: eius epitheti oppoſitioně quærit a Calliope, quæ dicta eſt a pulchritudine. Sed adeò nihil certum in fabulis, nam Cic. 1. Nat. ita de hoc vate loquitur: *Orpheum Poetam docet Ariſtoteles nunquam fuiſſe, & hoc orphicum carmen Pythagoreorum ferunt cuiuſdam fuiſſe Cecrops.* Illud ſane certum, opera, quæ Orpheo attribuuntur, alius non eſſe Locus iſte eum poſtulauit, vt dicerem de matre Orphei, ideo etiam hic de patre. Apollonius lib. 1. & 4. Oeagrum nominat. Orphei pater. Sequitur illum Statius 5. Theb.

— Oeagrius ille
Actibus maio meaus interſonat Orpheus.

aliique Menæchmus Apollinis filium facit. *Πιερίδες ... Ὀρφέα ...*: Pierides Orpheum interfecerunt earum filium Apollinis. Inde eſt, vt cum apud Ouid. 11. Met. & alios audis *Apollineum vatem*, potiùs intelligere non de muſica ſolum, ſed de naturali generatione. Quæ ex Menæchmo adduxi, ſunt qui tribuant Chæri, in his eſt Delrius in Medeam Senecæ.

13. FORMOSVS APOLLO.] Proprium attributum. Callimach. *αἰεὶ καλός, αἰεὶ νέος*: ſemper pulcer, ſemper iuuenis. De eodem, & Baccho Tibullus *æterna iuuenta*. & Oppian. 1. Ven. Vtrunque vocat *ἀγητούς*: ſpectabilem. Apollo formoſus.

14. PAN ETIAM.] Sic legendum, etiam in primo verſu, cum doctis omnibus. Quin Lucas Fruterius lib. 1. Verit. c. 2. Pierium reprehendit, qui legit, *Pan Deus, Arcadia mecum ſi iudice certet:* nam ſic (ait) languida efficitur ſententia. Eſt verò Pan cultus in Arcadia Simonides hunc Deum vocat *τραγόπουν*, & *Ἀρκάδα*: Capripedem, & Arcada. Lege hymnum ad hunc Deum, qui ad calcem Homeri Aſt Vrſinus, hunc locum detumtum ex Theoc *εἰδ.* 7. Locum ipſe adducit. Præterea, quia non placet. Illud certe verum, non alia mente quam Virgiliana duxiſſe Claudianum in Epith. Honorij, & Mariæ: Pan Deus Arcadum.

Quæ digna formæ laus erit ignea?
Te Leda mallet, quam dare Caſtorem.
Præfert Arcadiæ proprio Tonanti.
Victum fatetur Delos Apollinem.
Credit minorem Lydia Liberum.

60 [a] Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
[b] Incipe parue puer: qui non riſere parentes,
Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt.

E

ARGVMENTVM.

Redit ad puerum, quem allicit ad riſum, qui inde omen ſumatur ad reliquam ætatem.

EXPLICATIO.

[a] HORVM verſuum explicatio perplexa eſt, & variè ab auctoribus agitata. Mater riſum hæreteIoſ. Scaligero in caſtigationibus Catullianis

hic

Hic tantùm explicationem ipſam dabo; poſtea verò quæ neceſſaria, vt ea firmetur. Sed ſeta, prius, ſecundum veriam non explicari ab Scaligero, ſed a me contra vulgares omnium explicationes. Ait itaque Poeta: Incipe o puer riſu tuo matrem cognoſcere: debes illi hunc riſum, & voluptatem, nam decem menſes, quibus tu geſtatus es in aluo, attulerunt matri tuæ longa faſtidia.

[c] Fingit Poeta, puerum nondum inuitatum ad riſum, atque ſe adeò nerum allectans ait: Age iam, & incipe ridere: nam qui non riſere ad parentes, modo pueri ſint, modò puellæ, infortunati ſunt: quia nec hunc, id eſt, puerum menſa accipit Deus Genius; nec hanc, id eſt, puellam, cubili accipit Dea Iuno.

NOTÆ.

Riſus puerorum.

1. RISV COGNOSCERE MATREM] Ridere pueros ad parentes ſuos habitum veteribus pro bono omine. Catul. in Epithal. Iuliæ, & Manlij:

Torquatum, volo, paruulus
Matris e gremio ſuo
Porrigens teneras manus
Dulce rideat ad patrem
Semihiante labello.

Nemeſian. 3 Ecl. vbi infantiam Bacci canit enutriti a Sileno, ſic ait:

Quin & Silenus paruum veneratus alumnum,
Aut gremio fouet, aut reſupinis ſuſtinet vlnis,
Et vocat ad riſum digito, motuſque quietem
Allicit, aut tremulis quaſſat crepitacula palmis.

Vult Silenus infantis riſum elicere. Eadem mente videtur Statij 5. Sylu.

Protinus exorto dextrum riſere ſorores
Aonides.

Vbi rident Nymphæ, vt infans rideat. His adnecte verſum Martialis, quem poſtea adducam. Ad hunc riſum, & omen trahit verſus Phocæ, qui de Virgilio naſcente:

Infantem vagiſſe negant, nam fronte ſerena
Conſpexit mundum, cui commoda tanta ferebat.
Ipſe vtero exierat a riſu lætior orbis.

Vbi mundus adridet ridenti puero, nam huius riſus videtur deſcribi per ſerenam frontem, per non vagitum. Qui ex hiſtoria Zoroaſtris apud Plin. lib. 7. cap. 16. putant, riſum infantibus eſſe aduerſum omen, non bene videntur coniectare. Cùm præſertim dicat Hippocrates, vbi loquitur de partu, pueros ridere ſtatim natos, & Plinius in Proœmio lib. 7. die quadrageſimo, quod accepit ab Ariſtotele lib. 7. Hiſtoriæ c. 10. Hoc cum ſciret Virgilius, puerum inuitat, vt rideat, & ita det omen reliquæ vitæ. Certe apud Herodotum lib. 5. nulla res alia Cypſelo ſalutem attulit, quam quod προσεγέλασε, arriſit illi, cui erant mouerat occidendus. Vt enim puerum ridentem vidit, deſtitit à nefario facinore, & eius exemplo alij. Apud Nonnum lib. 9. natus Bacchus ἐγέλασεν.

2. COGNOSCERE.] Vult Nonius poni hîc cognoſco, pro, ignoſco, cui hæreo, nam hic affectus regnat.

Decimo menſe naſci infantes.

3. DECEM.] Quare decem menſes, cùm nono naſcantur infantes? Solutio multiplex. Turnebus accepit de menſibus Lunæ, qui breuiores. Delrius in Thebaidem, ait locutum Poetam ex veterum opinione, qui vt nos nono menſe, ita illi decimo mulierem parere credebant. Seruius ita expedit: *mares in decimo naſcuntur menſe, fœminæ vero in nono.* Mihi placet capiendum Poetam de decimo menſe ineunte, quia res in omni æuo accidit: tertium hic puer ſiue puella in vtero latet per menſes nouem, & decimo lucem videt. Vel, ſi mauis, capias Poetam de decem integris menſibus, quaſi plus iuſto Saloninus latuerit in vtero & ideo additur, *longa faſtidia.* Quæ res exemplo non caret, ſcribente Ariſtotele lib. 7. de Hiſt. Animal. c. 4. mulieres etiam vndecimo menſe partu liberari. & Varrone in Satyra, cui titulus *teſtamentum* ex eodem Philoſopho: *Si quis mihi filius vnus, aut plures in decem menſibus gignuntur, ij ſi erunt ὄνοι λύρας, exheredes ſunto. Quod ſi quis vndecimo menſe κατ' Ἀριστοτέλην natus eſt, &c.* Et Plauto in Ciſtel. *Decimo poſt menſe exacto hic peperit filiam.* Sueton. in Octauio cap. 94. ſcribit, *Auguſtum natum menſe decimo, & ob hoc Apollinis filium exiſtimatum.* Mihi certe ſuſpicio, ad Auguſtum ſinum reſpexiſſe hic Virgilium, vt erat ſui principis blanditor eximius. Ceterum vide Plin. 5 cap. 5. lib. 7. vbi nonnulla ad hoc propoſitum. Vtcunque ſit, creberrima eſt mentio decem menſium. Terent.

— virgo ex eo
Compreſſa grauida facta eſt, menſis hic decimus eſt.

Varro Mylteus, *Vbi duo homines decem menſibus elolatum vnum reddunt puerum.* Menand. γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος: *mulier decimo parit menſe.* Arnob. lib. 1. loquens de Ioue: *in vtero matris ſuæ formatus, ac decem & conſummatus menſibus.* S. Hieronym. Epiſt. 47. *decem menſibus vtero clauſa vixi.* Quibus verbis euertitur ſententia Seruij, nam de fœmina loquitur Hieronymus. Atque vt rem abſoluam, Ariſtoteles lib. 4. de Gen. Anim. c. 4. in ea eſt opinione, vt putet, ceteris animantibus ſtatutum eſſe tempus pariendi, in genere hominum nullum certum, ac fixum terminum, cùm naſcantur menſe ſeptimo, atque etiam decimo, & menſibus inter hos poſitis. Græca, quæ ſignatiora ad rem, ἑπτάμηνα, καὶ δεκάμηνα γεννῶνται, καὶ κατὰ τοὺς μεταξὺ χρόνους. Ex Ariſtotele videtur hauſiſſe verba ſua Cæcilius in Plotio, vbi ait: *Inſcitè mulier decimo menſe parere poteſt, nono etiam, ſeptimo, atque octauo.*

4. TVLERVNT.] Interpretes, qui verbum *fero* hoc loco explicant pro, aufero, & ſi ſunt omne, quos ego viderim, nec ſatis Latine, & eleganter loquuntur, neque cum exemplo. At certe *fero* pro, affero vſitatum quis neget? Dices enim ferre vel afferre alicui literas, pallium, donum. Exempla omnia, præſertim in Poetis. Itaque non admitto explicationem illam triuialem. Vide, quod ſi fecerit, decem menſes tulerunt, id eſt abſtulerunt matri tuæ longa faſtidia, quæ paſſa eſt, dum te in vtero geſtauit. Iam imitatur locutionem priam Latinæ. Legunt aliqui *tulerunt*. Sed prior lectio doctis probatior, & aptior ad mentem Virgilij & cui mutent, cum exempla omnia ſimilis licentiæ: Virgilius ipſe *ſteterunt*. Lucr. lib. 3. *ira quæ tulerant occiderunt*. Laberius apud Macrob. 2. Sat. cap. 7. *dederunt*. Tib. *praefuerunt*. Sil. lib. 4. *miſcuerunt*, quod verbum bis eſt in Virgilio. Propert. *contulerunt*. Nolo me ſcribendo, te legendo defatigare.

Faſtidia grauidarum ſunt.

5. FASTIDIA.] Videtur Poeta vſus hac voce in omni propria ætate, ſcribente ſic Scaligero in Feſt. in voce, Cupes: *Cupedinarios eſſe re vera, quem faſtidioſum vocari admonuimus: qui non iniuncta, vt voratores, ſed electitia edit: neque facile inuenit quod ad palatum faciat.* Hæc omnino quadrant fœminis geſtantibus fœtum in vtero. Adiicit deinde verba hæc vetuſtiſſimi oratoris Fauorini: *Iis nunc ſit cura habetur inter iſtos, quæ in fœminis, & faſtidium pro fœtu præcedit.* Itaque *faſtidium* proprie de prægnantibus dicitur. Ad quam rem confero Alcimum auitum libro ad Sororem,

Et cùm longa decem complent faſtidia menſes,
Pertæſoque grauis fertur de ventre alumnus.

Et S. Hieronymum aduerſus Heluidium: *Iunge, ſi libet, & alias naturæ contumelias, nouem menſibus vterum inſoleſcentem, faſtidia, partum, ſanguinem, pannos.* Omitto verba eiuſdem lib. 1. contra Iouinianum, & Epiſtola 146. ad Damaſum. Produco Arnobium lib. 3. *faſtidioſis ducere atque habere conceptus.* Varronem 2. Ruſt. c. 5. loquentem de vaccis: *cum parere cœperunt, ſecundum ſtabula pabulum ſeruari oportet integrum, quod egredientes degustare poſſint: faſtidioſæ enim fiunt.* Ariſtot. 7. Animal. c. 4. de prægnantibus dixit, ἀποσιτοῦσι, *faſtidiunt.* Hippocrat. lib. 5. aph. 61. de iiſdem: ἄσαι.

6 RISERE PARENTES.] Pro, ad parentes. Subaudiri præpoſitionem, & pendere accuſatiuos ab illa tacita veteris fuit elegantiæ: neque ſolum hoc loco Scaliger, ſed docti omnes variis in locis adnotarunt. Plautus Menæch. *Ibo, & conſulam hanc rem amicos*, id eſt, circa hanc rem. Idem in Caſina: *Quid tibi hunc tactio fuit?* id eſt, quid tibi tactio fuit ad hunc? quid hunc tetigiſti? Lege Lambinum in eum locum Plauti. Idem Plaut. in Mil. *quieſcas cetera*, id eſt, erga cetera. Martial. lib. 12. Epig. 21. ex emendatione Scaligeri: *Te cùm videbit peregrinus Clœlia partus.* id eſt, videbit ad te. Hæc elegantia ducta eſt à Græcis, qui ſæpiſſime ſubaudiunt κατά. Dionyſ. Hal. lib. 5. [illegible] id eſt, [illegible] *corpore præſtantiſſimus.* Pind. Od. 6. Nem. χεῖρας ἱμάντι δεθεὶς *manus loro vinctus.* Si quis quærat, cur hanc explicationem aliis prætulerim, hæc eſt ratio. In primo verſu vox illa *riſu* capi- A tur de riſu pueri, ita matrem ſuam agnoſcentis; ergo neceſſitate in tertio verſu illud *riſere* capiendum quoque de infantibus, qui rident ad ſuos parentes. Etenim ſi *riſere* pertineat ad parentes, non ſolum frigida eſt, ſed inepta ſententia. Nam quidnam eſt hoc? Incipe puer ridere, incipe matrem agnoſcere, age incipe ridere, nam niſi patres rideant ad pueros, &c. Quanto hoc præſtantius erit. Incipe puer ridere, matrem agnoſce, age incipe, nam niſi pueri rideant ad patres, &c. Dices, quæ neceſſitas cogit, vt *riſus* in primo verſu capiatur de riſu infantis? Dico primò, hoc pendere ex imitatione, nam Virgilius loquutus eſt proculdubio, vt alii, quos iam indicaui. Deinde, quid obiecto hortatu conatu bis repetito, niſi vt rideat? Ego enim nequeo, neque tu fortaſſe, intelligere, quomodo infans matrem ſuam agnoſcat, niſi hoc prodat ſigno aliquo, hoc ſignum vult Poe- B ta, vt ſit riſus ad indicandam felicitatem. Hæc ergo eſt cauſſa cur libenter acceperim explicationem Scaligeri ſupplentis præpoſitionem *ad*. Vt dicat *riſere parentes*, id eſt, riſere ad parentes.

7. NEC DEVS HVNC MENSA.] Putabant veteres naſcentibus adeſſe mari Genium, qui eſt Deus menſæ: fœminæ Iunonem, quæ eſt Dea cubilis. Vide, quæ de vtroque docte ſcripſit Polit. c. 89. Miſcel. Demum, ſi velis loci integri duas alias explicationes, lege Quintilian. lib. 9. c. 3. quem defendit Turneb. lib. 16. Aduerſ. c. 13. & Erythræum in Indice ad Virgilium, qui proponit, & tuetur explicationem Bembi: reliquas nihil moror, neque Politiani dicto loco: apage enim, vt *parentes* ſit in vocandi.

Genius Deus.

FINIS ECLOGÆ QVARTÆ.

ECLO

ECLOGA QVINTA.

DAPHNIS

MENALCAS. MOPSVS.

ARGVMENTVM.

SVPERIOR *Ecloga vnius natalem celebrauit, hæc alterius obitum deflet. Præcedunt quæpiam inter paſtores ante cantilenam, hæc ab vnoquoque abſoluitur verſibus quinque ſupra viginti: laudant ſe inuicem, & inuicem dant munera. Poſterior oratio priori opponitur, hæc tota luctuum, & funeris, illa gloriarum Apotheoſi plena. Sed eſt magna difficultas inter Interpretes, quis hic lateat ſub nomine paſtoris Daphnidis? Sunt qui verè Daphnin intelligant, paſtorem Siculum, quem mater compreſſa à Mercurio, & enixa abiecit, ac paſtores mox inter lauros inuenere, vnde & illi nomen. Hunc Pan Muſicam docuit, amauit eum Nympha, aſtrinxitque graui iuramento, ne cum alia iungeretur. Sed dum boues perſequitur, ad Regiam peruenit, vbi appetitus ob pulcritudinem cum Regis filia conſuetudinem habuit. Reſciuit Nympha, orbauit oculis; ille patrem Mercurium in auxilium vocauit, qui filium in cælum rapuit, fontemque in eo loco eliciuit, qui Daphnis vocatur, vbi quotannis ſacrificant Siculi. Sic ferme Seruius Pet. Dan. Addit Diodorus lib. 4. hunc primum inueniſſe in Sicilia carmen bucolicum, Paſtorem hunc ita celebrat Silius lib. 14.*

—— Daphnin amarant
Sicelides Muſæ, dexter donauit auena
Phœbus Caſtalia, & iuſſit proiectus in herba
Si quando caneret, lætos per prata, per arua
Ad Daphnin properare greges, riuoſque ſilere.

Pergit pluribus. Lege. Hæc eſt prima ſententia. Altera ait, latere ſub hoc nomine Iulium Cæſarem, pro quo facit, nonnulla huius Eclogæ poſſe illi commodè attribui. Tertia vocat ad luctum hunc Saloninum filium Pollionis, nam obiit ille immaturè: videtur enim conſonare, vt nunc eius Apotheoſin canat, cui in ſuperiore Ecloga tribuit vitæ aureæ reſtaurationem. Quarta mauult defleri Flaccum Maronem Virgilij Maronis fratrem. Nam exſtat peruulgatum diſtichum Poetæ huius.

Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas.

Extrema denique Quintilium Varum accipit, cæſum in Germania cum tribus legionibus. Me profectò nihil inclinat, vt hoc potiùs præ illo credam, ideo tibi ſententias omnes retuli. Lege etiam Luyſinum lib. 1. Parerg c. 24. qui ex Polluce putat defleri Borimum Iolam, Opij regis filium, iuuenem in venatione, meſſis tempore exſtinctum.

Men. CVR non Mopſe (boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere verſus)
Hic corylis miſtas inter conſedimus vlmos?

Mop.

Mop. [b] Tu maior: tibi me eſt æquum parere Menalca:
Siue ſub incertas Zephyris motantibus vmbras,
Siue antro potiùs ſuccedimus: aſpice, vt antrum
Syluestris raris ſparſit labruſca racemis.

ARGVMENTVM.

Menalcas Mopſum inuitat ad canendum, tum à loco vmbroſo, qui aptus; tum a cupiditate oſtentandi ingenii. Cedit Mopſus, vt qui minor, & vult canere, de loco tamen propoſito ambigit, & alium proponit.

EXPLICATIO.

[a] O Mopſe, inuitant nos omnia ad cantum. Vide hanc arborum opacitatem, hanc frondium dulcedinem, hanc ridentis & blandientis naturæ ſuauitatem: vide vlmos commiſtas corylis, ne aditus ſit Soli, nobis vt noceat. deinde, qui aptiores ad cantum, quam tu ipſe, atque ego? tu peritus inflandis calamis, ego dicendis verſibus. Ergo, cur non ſedemus? cur non canimus?

[b] Tu maior es, me tibi parere æquum eſt: modò ad vmbras arborum ſedeamus, vt tu ipſe vis, modò huic antro ſuccedamus, quod potiùs duco. Nam vmbræ arborum, quas laudas, incertæ ſunt ex crebra commotione ventorum, qui cum arbores agitent, vmbras perinde mouent; antrum ſpecioſum eſt, ſyluestri labruſca diffuſa per ambitum, vnde rari pendent racemi: quo loco nullus pulcrior, & ad canendum aptior.

NOTÆ.

Bonus, pro, peritus.

1. BONI.] Notat Pet. Victorius in Ariſt. 5. Polit. *bonos* Græcis dici, peritos artium, quas didicerint. Sic Ariſt. ipſe, τοὺς δ' ἀγαθοὺς ἀεί τι κατὰ γνῶσιν τιμᾶν ἕκαστον, &c. *Atque eos, qui boni ſunt aliqua in re, ſic honorare, vt, &c.* Additque hunc loquendi modum expreſſum hoc loco a Poeta ad imitationem Græcam. Verè hoc Victorius. Nam Virgilius (vt puto) reddidit Homericum illud Odyſ. 13. εἰδότες ἀμφότεροι: *ſcientes ambo.* Itaque, quod Homerus per ſcientiam, Virgilius expreſſit per bonitatem. Incidi etiam in locum Platonis 1. Alcib. vbi σκυτοτόμος, id eſt, *cerdo ſutórque calceorum* vocatur ἀγαθὸς, *bonus*, cum reſpectu ad artem, quam exercet: ea enim mens Platonis.

2. BONI INFLARE, DICERE.] Purus putuſque Helleniſmus Æſchylus Prom. δεινὸς εὑρεῖν: *gnarus inuenire* Apollon. 3. Arg. ἐσθλὸς ἐειδεῖν οἰωνοὺς legunt alij, ἐνισπεῖν: *bonus videre*, vel *loqui auguria.* Sophoc. Oedip. ἄριστος εἰκάζειν: *optimus inuenire.* Eo delectati Latini Hor. Od. 19. lib. 1. *doctus ſagittas tendere.* & Od. 24 lib. 3. *ludere doctior.* Sen. Furen. *ſtectere doctus.* Ouid. l. 5 Met. *Figere doctus erat, ſed tendere doctior arcus.* In voce *calamos inflare*, reſpicit Græcum αὐλεῖν. nam aula, a flatu dicta. Artemid. lib. 1. c. 58. ad verbum ἐν ἀγῶνι αὐλεῖν.

3. TV CALAMOS INFLARE LEVES, &c.] Integer verſus videtur factus ad æmulationem illius Theocriti εἰδ. 8. ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδειν: *ambo fiſtulam inflare, & ambo cantare periti.* vel alterius ex εἰδ. 6. αὔλει Δαμοίτας, σύρισδε δὲ Δάφνις ὁ βούτας: *Tibia canebat Damætas, fiſtula verò canebat Daphnis bubulcus.* Sed Virgilius leniter deflexit. Niſi quis malit imitationem ducere ab Apollonio, qui 1. Arg. ἴστω δ' ἀμφότεροι *ambo.* Illa verò tantum *calamos inflare*, ducta videntur ex Sophocle, cuius hoc eſt apud Tul. 2. ad Attic. φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι: *non enim iam paruis inflat tibiolis.* Aut ex Lucret. lib. 5.

Et Zephyri caua per calamorum ſibila primum
Agreſtes docuere cauas inflare cicutas.

Nemeſianus cum intuitu horum 1. Ecl.

— nam te calamos inflare labello
Pan docuit.

Et 3. *nulli fas inflare cicutas.* Et Symmachus Ep. 60. lib. 7. *Paſtorales inflare calamos.* Et Arnob. lib. 2. *inflandis bucculas diſtenderent tibiis.* Obſerua etiam diſtributionem, quæ amata eſt Maroni. *Ambo*, inquit, & mox diſtribuit, *tu inflare, ego dicere.* Talis ea Ecl. 7.

Compulerantque greges Corydon, & Thyrſis in vnum,
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas.

Eſt apud Lipſ. lib. 1. Elect. c. 5. carmen veteris Poetæ, in quo poſt mentionem Apollinis, & Liberi fit diſtributio hæc: *Noctis hic rumpit tenebras, hic tenebras pectoris.*

4. HIC CORYLIS MISTAS INTER CONSEDIMVS VLMOS.] Latere potuit initio Eclogæ duplici loco Theocriti ex εἰδ. 1. vbi fit inuitatio ex amœnitate loci.

5. TV MAIOR.] Locum hunc ex Homero, & Theocrito deſumtum Vrſinus indicat, & Germanus Calabri locum.

Obedientiæ elogia.

6. TIBI ME EST ÆQVVM PARERE.] Locum communem de obedientia, quem hic Poeta attigit, ſic exorno. Chorum ducat Xenoph. de Rep. Laced. ἐπεὶ δὲ ἔγνωσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἐν πόλει, καὶ ἐν στρατιᾷ, καὶ ἐν οἴκῳ: *Quandoquidem cognouerunt maximum eſſe bonum parere, tum in Rep. tum militiæ, ac domi.* Præceſſerat quippe illud dignum, quod audiatur *Spartanos principes cum vocantur, currendo potius, quam eundo obtemperare.* Græca ſunt, ὅταν καλῶνται, τρέχοντες, ἀλλὰ μὴ βαδίζοντες ὑπακούειν. Faciebant hoc, vt ipſe addit, quod exiſtimarent ſe principatum aſſecutos σφόδρα πείθεσθαι: *vehementer, & enixe obtemperando.* Theopompus Laconicus apud Brulonium, dicente quoque, Spartam ideo ſeruari, quod Reges ſcirent imperare: minime (inquit) ſed quia ciues parere. Apud Thucydidem lib. 1. gloriantur Corinthii, quòd præſtent Athenienſibus non ſolum militari peritia, & militum numero, ſed etiam, quòd omnes peræque ad imperata properent, ὁμοίως πάντας ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντας. Inde bene Æſchyl. in ſeptem Theb. πειθαρχία γάρ ἐστι τῆς εὐπραξίας μήτηρ: *eſt enim obedientia mater felicitatis.* Quæ hactenus dixi, eò pertinent, vt videas, quantum commodi ſitum ſit in hac virtute. An deeſt voluptas? minimè. Xenophon enim lib. 1. Pæd. obedientiæ dat μεγάλας ἡδονάς: *magnas voluptates.* Vtilitati, & voluptati adde honeſtatē. Iſocrates in Trapezitica dicit obedire Principi, καλὸν εἶναι: *bonum eſſe, & honeſtū*, etiam nullo alio commodo. E contrario putabant, μηδὲν εἶναι μεῖζον κακὸν ἀναρχίας. verba ſunt Ariſtotel. apud Stob. Serm. 41. id eſt, *nullum malum inobedientia maius.* Et reddit rationem, quia nulla eſt ſalus, μηδενὸς ἄρχοντος, *vbi nemo præeſt.* Ad quam rem ita Soph. in Antiq.

Ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστιν κακόν.
Αὕτη πόλεις τ' ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους

Οἴκους

Οἶκος τίθησι,&c.
Inobedientia enim maius non est malum.
Hæc ciuitates perdit, hæc euertit
Domos.

Dixi, obedientiam habere ſe in bonum vtile, delectabile, honeſtum: dixi, quod malum ſit inobedientia: attexam exempla duo obedientiæ, & inobedientiæ. Virtutis eſt apud Xenophontem 4. Pæd. per initia, vbi legitur, Chryſantam in bello, ſublato in altum enſe, habuiſſe hoſtem ſub ictu, ſed deſtitiſſe ab certo vulnere, quia tum audiuit receptui cani: quæ res & hoſti vitam dedit, & Chryſantæ immortalem gloriam. Vitij apud Ælian. lib. 6. Var. Hiſtor. cap. 5. *Athenienſes miſſos in Arcadiam legatos, quoniam alia via, quam imperatum erat, profecti fuerant, tametſi rem bene geſſiſſent, ἀπεκτείνασαν interfecerunt.* Quod leuius peccatum, quod grauius ſupplicium? Elegi hæc tantum ex multis, quæ parauerам: ſed non prætermittam adagium, quod de præſtanda obedientia eſt apud Demetr. Phalereum, πᾶς δεσπότης ὁ συλλαβομονοσυλλαβῶν. Quo ſignificabant, hero vnica tantum ſyllaba opus eſſe ad ſeruum. Neque verba Xenophontis in Hipparchico, quibus de præmio obedientis ita præclare: *Porro autem, vt dicto ſint obedientes equites, vtile eſt, quæ in recte parendo commoda inſunt, oratione explicare. Re etiam ipſa, vt lex præſcribit, declarandum eſt, vt qui ſe compoſite & obedienter gerunt, augeantur, & meliore ſint conditione: qui autem non paruerint, vexentur, deterioreque ſint conditione in rebus omnibus.* Docet videlicet debere Hipparchicum docere ita ſuos milites. Vide, quæ Plato ſcribit lib. 6. Leg. de his, qui nunquam ſeruierunt: hi (inquit) nunquam poterunt dominari.

7. INCERTAS VMBRAS.] Græci σκιὰς ἀσταθεῖς.

8. ZEPHYRIS MOTANTIBVS.] Sidon. Ep. 2. lib. 2. *Ventis motantibus.* Columel. lib. 1. c. 4. *ventorum motibus.* Huc pertinet etymon κλωνὸς. Eſt κλὼν ſummus ramus, aut ſurculus, ita dictus a motu, quoniam vento κλονεῖται.

κλὼν, quid propriè

9. ANTRO SVCCEDIMVS.] Ex hoc antro fluxere vmbræ Calpurnij 1. Ecl. *Nos quoque vicinis cur non ſuccedimus vmbris.* Iterum. *Et iam captata pariter ſucceſſimus vmbra.* Et Claudiani in Epith. Palladij.

Forte Venus blando quæſitum frigore ſomnum
Vitibus intexto gremio ſucceſſerat antri,
Denſaque ſiccos per gramina ſuderat artus.

10. ASPICE, VT ANTRVM.] Ad imitationem Virgilij eleganter paſtor quidam apud Calpurn. 6. Eclogi,

Si placet, antra magis, vicinaque ſaxa petamus,
Saxa, quibus viridis ſtillantia vellere muſcus
Dependet, ſcopuliſque cauum ſinuantibus arcum
Imminet, excelſa veluti teſtudine concha.

Ad imitationem (inquam) Virgilij, nam antra cùm propoſuiſſet, mox ſaxa ſtudioſius laudauit. Iterum paucis interiectis:

Seu reſidere libet, dabit ecce ſedilia tophus.
Ponere ſeu cubitum, melior viret herba lapillis.

Tityrus etiam apud Nemeſ. 1 Ecl.

— vlmos potius, fagóſque petamus,
Hic cantare libet: virides nam ſuggerit herbas
Mollis ager, lateque tacet nemus omne.

A Quæ attuli non dubium, quin facta ad lucem Virg. Sed & fortaſſe latet hic Eurip. imitatio in Cyclope. vbi locus ſic commendatur. καὶ μὴν λαχνῶδές γ' ἐνθάδ' ἄνθηρὰν χλόην: *atque floridum hoc ſolum frondentis herba.* Quippe Cyclops vult, vt ibi fiat inuitatio. Similis eſt omnino locus Cicer. 1. Leg. vbi Atticus mutare locum ad loquendum cupiens, & ire in inſulam Fibrenum, ſtudioſe proponit Ciceroni, quanta illius loci delectatio, & voluptas. Eſt & alius locus eiuſdem 5. Leg. ſimillimus, quod fragmentum eſt apud Macrob. 6. Sat. Habet quoque affinitatem locus Cypriani Epiſt. 2. *Ac ne colloquium noſtrum arbiter profanus impediat, petamus hanc ſedem: dant ſeceſſum vicina ſecreta, vbi dum erratici palmitum lapſus, nexibus pendulis per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt.* Obſeruanda etiam eſt B tibi floridi Poetæ deſcriptio de antro paſtorali. & quòd ſi ad illam aſpirauit Sid. Apollon. lib. 3. Epiſt. 17. cùm ait: *Hic pars ſub vmbra palmitis adulti, quam ſtipitibus albis, cancellatimque pendentibus pampinus ſuperducta texuerat: pars ceſpite in viridi, ſed floribus odoro conſideramus.* Saltem habuiſſe in animo Virgilium mihi non dubium, etiamſi modico flexu ſermonis variauerit, ſicut & lib. 2. Epiſt. 9. *antro in hemiſphærij formam corylis flexilibus intexto.* Ceterùm ſi ſentis amœna deſcriptione antri paſtoralis, adeundus tibi Ælian. lib. 12. Var. hiſtor. cap. 1. vbi inter alia, καὶ ἄμπελοι δὲ πάνυ πολλὰς εὐθενοῦσαι βοτρύων περὶ τὸ ἄντρον τοῦτο ἐπεφύκεσαν: *vites plenæ, fertiliſque vuis circa ſpeluncam creſcebant.* Quidpiam ſimile Dio Chryſoſt. Orat. 7. κύκλῳ δὲ τὸ σπήλαιον, ἀμπέλοις περιῃ- C ρημένον βότρυσι βεβριθυίαις: *In circuitu verò ſpeluncæ vitem ſpectaſſem, ambientem omnino vuis grauatam.* Libanius in Progym. ſimili quadam voluptate dixit, loquens de vita ruris, ὑπὸ ἀμπέλου βότρυσιν. Paria Nonn. lib. 16. Dion. Sumſere omnes ab Homero Odyſſ. 5.

Ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο
Ἥμερις ἡβώωσα, τεθήλει δὲ σταφυλῇσιν:
A quæ illic extenſa erat circum ſpeluncam cauam
Vitis pubeſcens, florebat vero vuis.

Claudian. in Epith. Pallad. ſimile antrum deſcribens:

— criſpatur opaca
D *Pampinus, & vitem ſudantem ventilat vmis.*

11. LABRVSCA.] Eſt vitis ſylueſtris. In Culice neutro genere extulit: *Denſaque virgultis audit labruſca petuntur.* Dicta, quòd in labris terræ ad ipſas macerias, & ſepta naſcatur. Dioſcoridi dicitur ἄμπελος ἀγρία. Theophraſto ἀγριάμπελος vnica dictione. Eidem (ex nota Dalecam. in Plin.) οἰνάνθη. Plinius Græcam vocem vſurpauit, ſed Latinis notis lib. 23. cap. 1. *Labruſca quoque œnanthen fert, quæ Græcis ampelos agria appellatur.* De lectione Plinij, quam repræſentaui, lege Hieron. Merc. 2. Var. cap. 16. Volunt idem Mercur. & Dalecamp. ſenſiſſe Plinium, labruſcam eandem eſſe cum taminia vua. Ne- E que negligenda nota Remberti Dodonæi in hiſtoria, quam fecit de vite: ad hoc ſylueſtre genus vitium pertinere, quas Plin. lib. 16 cap. 27 triferas, ac inſanas vocari ait: quoniam in his alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. Labruſca.

Men. a Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
Mopſ. b Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?
10. *Men.* c Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri,

Incipe:

Incipe:paſcentes ſeruabit Tityrus hœdos.
Mopſ. [d] Imò hæc,in viridi nuper quæ cortice fagi,
Carmina deſcripſi,& modulans alterna notaui,
Experiar:tu deinde iubeto certet Amyntas.
Men. [e] Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis,
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
[f] Sed tu deſine plura puer:ſucceſſimus antro.

ARGVMENTVM.

Præcedunt quæpiam ante cantum, in quibus maior Menalcas materiam canendam proponit;iunior Mopſus, ea reiecta,pro arbitratu eligit,quam vult ipſe:eſt vero ſparſa adoleſcentis arrogantia in omnibus, quæ ipſe dicit: viri modeſtia,& vrbanitas in placando adoleſcente.

EXPLICATIO.

[a] PENDET ſententia ex ſuperioribus. Mopſus, cùm de loco tantùm dubitaſſet, in quo futurus cantus,certè de cantu ipſo nunquam dubitauerat,imò ſe ad parendum alacrem dixerat. Hanc alacritatem Mopſi ducit Menalcas pro argumento victoriæ alienæ,atque adeò veluti ſubterfugiens certamen, ait, non ego tecum certem; Amyntas ſolus certet,qui magnus cantor in his montibus.Vel referri poteſt ſententia ad quatuor verſus Mopſi præcedentes,vt dicat Menalcas. Certet tecum tantùm Amyntas,non ego:nam verſus, quos nunc fudiſti,præclari ſunt.

[b] Hoc ipſum indignatur adoleſcens paſtor, & reſpondet ita:Quid tu mecum certare poſſe Amyntam putas? poſſit quidem,ſi certet ſuperare Phœbum cantu.Clarius.Si Amyntas certet, aſpirétque ad victoriam Phœbi, me quoque cantu aggrediatur,non aliter.Et notanda eſt proprietas Poetæ,qui iuniori dat hos animos ex ingenita ætatis huius arrogantia.

[c] Exacerbatum iuuenem lenit vir paſtor,& primas offert in canendo,ac triplicem offert materiã, amatoriam,laudatiuam,contentioſam.Ergo ait:Cane amores Phyllidis Reginæ Thracum, quibus cõplexa eſt Demophoontem, quibus ſibi mortem attulit:aut laudes Alconis, peritiſſimi ſagittarij: aut Codri Athenienſium Ducis iurgia,quibus, & morte ſua victoriam patriæ peperit. Potes tutò canere, nam Tityrus hœdos ſeruabit.

[d] Nihil horum placet,imo experiar,id eſt,adducam in experimentum & periculum carmina quædam,quæ nuper condidi,atque inciſi in fago: & cum ea modulatus ſum,notaui alterna,id eſt, alternatim,videlicet, inflans iam fiſtulam, iam canens carmen. Itaque alternatio hic refertur iam ad flatum calami,iam ad ſonitum oris.Pergit paſtor.Hæc poſtquam audieris,iube Amyntas certet,qui tibi in pretioſi ſanus,non iubebis.

[e] Extrema Mopſi indicarunt,altiùs adhæſiſſe in animo iuuenis vulnus illud de Amynta adducto ſecum in contentionem:quamobrem ita blandiſſime, & cum lenocinio Menalcas Quantum ſalix lenta cedit oliuæ pallenti,id eſt, ornatæ; & veſtitæ ſuo fructu,qui pallidus eſt,cùm coni ictas,& maturus. quantum ſaliunca humilis roſetis purpureis, tantum Amyntas tibi. Perinde ac ſi dicat:Amyntæ ingenium lentum eſt,& humile,ſi tecum conferatur: vt in quo nihil ſit viridum ſententiarum, nihil ſublime verborum: tuum verò & ſententiarum grauitate redundans, & verborum amœnitate: itaque adiungis cum vtilitate delectationem. Certe hanc eſſe mentem Poetæ coniectabam,cùm comparet ingenium Mopſi cum oliua fructuoſiſſima arborum, cum roſa amœniſſima florum: ingenium Amyntæ cum ſalice,quæ arbor infructuoſa; cum ſaliunca, quæ parum aſſurgit, ac perinde ſe minus conſpicuam,& elegantem dant.

[f] Sed age puer,meæ delitiæ, deſine plura effundere, deſine pluribus conqueri: concine aliquid, qua ado iam agrum liquimus, quem ego amabam; antro ſucceſſimus,quod tu prætuliſti.

NOTÆ.

1. MONTIBVS IN NOSTRIS.] Quod Theocrit. κατ᾽ ὄρεα.Virg.in montibus. Quo docet nos Poeta, qui debeamus eleganter reddere Græcum Accuſatiuum cum κατὰ. qui cum caſum pari caſu reddant,ſæpe inelegantes ſunt.

2. TIBI CERTET.] Notat Lambinus in Horat. locutionem hanc Græcam eſſe,vt μάχομαί σοι:pugno tibi.Latine dicas,certet tecum,pugno tecum. Ita Æn. 4. pugnabis amori.Horat. Africum decertantem Aquilonibus.Alibi: vnam certantem purpura.Plura ille.

Certo tibi. Pugno tibi.

3. AMYNTAS.] Hoc paſtore varie,& ad quodcunque propoſitum,vſus eſt Poeta.Pro æmulo:Hæc eadem vt ſciret quid non faciebat Amyntas. Pro inuido, quod; imo proximum:inuidus ſtultus Amyntas Pro molli:meus ignis Amyntas. Et,ſiue eſſet Amyntas, Seu quicunque furor. Pro cantore:cantaret Amyntas.In hac Ecloga pro Poeta.

Amyntæ nomen commune.

4. PHYLLIDIS.] Non hic ſilentio inuoluam coniecturam meam de vigilantia Poetæ, qui cùm triplicem materiam cantandam aſſignet Phyllidis, Alconis,Codri, videtur,vt eſt vigilantiſſimus,& nihil fruſtra effundens, alluſiſſe ad triplex cauſſæ genus, iudiciale, exornans, deliberans. Interemit ſe Phyllis propter amorem Demophoontis, vocari poſſit in iudicium, an eò amor debeat procedere, vt ſibi quis manus inferat,& ſit homicida ſui? Alconis laudes clare vides. Circa Codri iurgia diſquiri in foro poſſet, an eo modo paranda eſſet victoria, quo is parauit: & proculdubio homines in eam deliberationem irent,vt ſic pararetur. Sed dicas:Phyllis eſſe poſſit non ea heroica, ſed quæpiam e fœminis paſtoritiis, cuius amores cantandi proponantur.Certe hiſtoriæ,quæ de Alcone, & Codro ſubduntur,ducit nos in eam mentem,vt de heroina capiamus.

Cauſſarum genus triplex vbi innuat Virgilius.

5 ALCONIS.] Hic ego inſiſto veſtigiis interpretum fere omnium,& aliorum, qui hunc Alconem (nam plures fuere huius nominis) referunt ad celeberrimum ſagittarium,quem dicunt ea fuiſſe peritia,vt ferro ſerpentem confixerit,quem vidiſſet ſuperſtare

ſtare corpori dormientis filij,filio non læſo. De patria hæreo,nam Athenienſem aliqui, aliqui Cretẽſem faciunt. Facti huius Epigramma exſtat lib.6. cuius initium ex aliena verſione:

Cum pater aſpiceret natum ſerpente teneri
Alcon,mox arcum ſidaque tela capit.

De eodem capienda hæc Manilij lib.5.cenſent nonnulli;

Quin etiam ille pater tali de ſidere cretus
Eſſe poteſt,qui ſerpentem ſuper ora cubantem
Infelix nati ſomnúmque animámque bibentem
Suſtinuit miſſo petere,ac proſternere telo.
Ars erat eſſe patrem,vicit natura periclum,
Et pariter iuuenem ſomnóque & morte leuauit.

Phalerus filius Alconis.

Puer verò,qui ſeruatus eſt ab ſagittario Alcone fuit Phalerus ille,qui poſtea dux magnus inter Græcos. B De hoc Valerius Flac.lib.1.Arg his verſibus:

Inſequeris,caſiſque tuos expreſſa Phaleri
Arma geris: vacua nam lapſus ab arbore paruum
Ter quater ardentem tergo circumuenit anguis.
Stat procul intendens dubium pater anxius arcum.

Ergo, nomen patris Alcon, filij Phalerus. Certè, qui ſuppetet tempora,inueniet non longe hũc Phalerum abiiſſe ab æuo Codri,& Phyllidis:vt videatur Poeta vicinas hiſtorias ſuo carmine tetigiſſe. Scripſeram hæc tantùm coniecturâ,priuſquam vidiſſem Apollon.& eius Scholiaſtem. Ille lib.1. υἱός τ' ἰφὶ φάληρος Ἄλκωνος μὲν ἔπεμψε πατήρ: *fortiſque Phalerus, Alcon ipſum praemiſit pater*.hic,Ἄλκωνα τὸν φαλήρου πατέρα. Diuerſam porrò ab Alcone hiſtoriam vide apud Pauſan.in Phocicis de patre,qui vna cũ Dracone filium C ſuum eodem telo traiecit.

Codri factum.

6 CODRI.] Quid hic hæream verbis interpretum?vbi exſiſtant hæc Val Max.lib.5.cap.6. *Rex Athenienſium Codrus, cum ingenti hoſtium exercitu Attica regio debilitata ferro igníque vaſtaretur, diffidentia humani auxilij ad Apollinis Delphici oraculum confugit,pérque legatos ſciſcitatus eſt, quonã modo illud tam graue bellum diſcuti poſſet. Reſpondit Deus, ita illi finem fore,ſi ipſe hoſtili manu occidiſſet. Quod quidem non ſolum totis Athenienſium caſtris, ſed etiam contrariis percrebuit. Eóque factum eſt, vt ediceretur, ne quis Codri corpus vulneraret. Id poſtquam cognouit, depoſitis inſignibus imperij, famularem cultum induit, ac pabulantium hoſtium globo ſeſe obiecit: vnúmque ex his falce percuſſum in cædem ſuam compulit: cuius interitu, ne Athenæ occiderent, effectum eſt.* D Habes hiſtoriam integram, & quæ ſint illa Maronis iurgia.Qui autem fuerint hoſtes Athenienſium, quod Valerius ſiluit, explicat Iuſtinus lib. 2. qui Dorienſes nominat, & Ammian. lib.22. Ait enim de Codro: *qui ſe pro patria bello fertur Dorico deuouiſſe.* Quod repetit lib.28. ſanctus Auguſtinus lib.18.de Ciu.Dei cap.19.hos hoſtes fuiſſe, ait, Peloponnenſes, adducítque verſum Virgilij,& ſignatè meminit iurgiorum. Sicut & Oroſ.1. c.18. Velleius lib. 1. Lacedæmonios nominat. De hoc Codro vide Pauſaniam in Phocicis, Horatij Interpretes ad Od. 19. lib.3.ad eum verſum,*Codrus pro patria non timidus mori.*Herodotum lib.5.Ammianum lib.22. Adonem in E Chron.ætate 4. Lactantium lib.1.cap.21. Ciceronem 3. de Nat. Deorum. Iuſtinum lib.2. Velleium lib.1.Adi etiam ex nota Viſini, orationem Lycurgi contra Leocratem. Porrò ſimile oraculum narrat Iuſt.lib.2.Spartam delendam, ni Rex caderet. Si te hiſtoriarum ſimilitudo delectat, ſimilis exitus fuit Cleomacho Chalcidenſium Duci, qui cadens ipſe egregiam victoriam Chalcidenſibus parauit, pete à Plutarcho ἐν τῷ ἐρωτικῷ. Similis Aglauræ filiæ Cecropis,quæ ſe,accepto oraculo, ex muro præcipitauit,vt Athenienſes bello liberarentur. Narrant hoc multi, in his Demoſthenes enarratur in orat. de falſa legat. Neque abit hiſtoria illa Æliani lib.12. Var. hiſt.c.28.qui narrat fuiſſe Athenis templum dictum Leocorium,quod vir quidam Leos dictus filias ſuas Praxitheam,Theopam, Eubulam mactandas in honorem Mineruæ tradidiſſet,propter oraculum Delphicum, quod monebat aliter non poſſe ſeruari vrbem. Hiſtorias Deciorum in memoriam tibi tãtùm reuoco.

7. PASCENTES SERVABIT TITYRVS HOEDOS.] Expreſſum eſt illud Theocriti εἰδ.1.τὰς δ' αἶγας ἐγὼν ἐν τῷ δὲ νεμεῦμαι:*capras autem ego interea paſcam.* Quadrat autem in hunc locum Brocenſis nota in 1. Eclog. qui in hoc carmine paſtoritio per Tityros intelligit paſtorum famulos à τιτύρος, id eſt, obſeruo. ita hic, — *paſcentes ſeruabit Tityrus hædos.* Alibi: *Tityre dum redeo.breuis eſt via,paſce capellas.* Sidon.Epiſt.2.lib.2. *Noſtrorum montium Tityri.*

Tityri paſtorum famuli.

8. IMO HÆC IN VIRIDI, &c.] Deflectit à Theocrit. εἰδ.7. Sed non ita, quin appareat imitatio.

Ἀλλ' ἄγε ϕίλος,ὅτι πράσσεις
Τῷδ' ὅ,τι πρᾶν ἐν ὄρει τὸ μελύδριον ἐξεπόνασα.
Vide quæſo num tibi placeat
Hoc, quod nuper in monte, breue carmen imitatus ſum.

Nemeſ. 1.Ecl.apertè ad Virg.

Sed quia tu noſtræ muſam depoſcis auenæ,
Accipe,quæ ſuper hæc cerasũ,quã cernis ad amnem,
Continet,inciſo ſeruans mea carmina libro.

9. CORTICE FAGI CARMINA DESCRIPSI.]Vide Ecl.10.in illo:

— *teneriſque meos incidere amores*
Arboribus.

Hic tantum obſerues, à quibus natus hic mos ſcribendi in corticibus. Hanc rem perſpicuam faciunt verba Symmachi Epiſt.28.lib.4.*Mallem Aboriginum more diſtionem ſalutis alterna ligno, aut corticibus ſcribere. Ægyptus papyri volumina bibliothecis, foróque texuerit.* Quibus innuit, non ſecus natum ab Italis morem ſcribendi in corticibus, quàm ab Ægyptiis ſcribendi in papyro.& Virgilius quidem de Italo paſtore loquitur.

Mos ſcribendi in corticibus.

10. DESCRIPSI.] Vel accipe compoſitum pro ſimplici,quod ſæpe ex vſu Latij. vel, ita attentè ſcripſit,vt non tam ſcriberet, quàm deſcriberet, id eſt, pingeret notas characterum.

11. ALTERNA.] Seruius hic confugit ad alternos pedes, quibus variè ex ratione muſicæ, & carminis Poetæ vtuntur.Sed non placet. Intellige, vt ego iam explicui. Ducet te in hanc mentem Nonnus lib.11. Dionyſ.qui loquens de Ampelo Bacchi puero,ita ait: πολλάκι δ' Βρομίῳ παραζομένῳ τερπόμενος αὐλὸν ἀεὶ ἐμέλιζεν ἀήθεα μοῦσαν ἀμείβων: *Sæpius & Bromio accumbente ad menſam Adoleſcens fiſtula canebat inſuetam muſam commutans.* Quare,commutans? quia nemo quit voce canere,cùm flat fiſtulam. Ergo, in Poeta, *modulans alterna notaui*,eſt, iam modulabar, iam notabam,& ideo alternatim. Hanc meam explicationem clarè infrà indicat Virgilius,cùm ait: *Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.* vbi videtur mihi Menalcas laudans Mopſum alludere ad illud, quod de ſe Mopſus dixerat, *modulans alterna notaui.*

Alterna, in Virgilio, quid.

12. LENTA SALIX QVANTVM.] Expreſſius hîc Theocrit.in εἰδ. cui titulus Αἴτας: ſed Virgilius ſatis duxit poeſin exornare duplici comparatione,& ea noua, cùm Græcus verboſior exſiſtat. Ait enim Ocobani ore:

Quan uni hyemi præſtant genitali gaudia veris,
Vt grandius malis ſuperantur pruna Damaſci,

Lanigero eſt vt ouis tenero villoſior agno,
Ter nuptæ quantum vetulæ molliſſima virgo
Præferri poterat, quantum leuis hinnulus omnis
Concedit tardo, quantum dulciſſima cantu
Perpetuo cunctas vincit Philomela volucres,
Tantum inter reliquos mihi tu cariſſimus omnes.

Volui te lector laſſare ipſa verſuum multitudine, vt præ Græco-Latinum tibi imitandum proponas, qui duabus comparationibus rem integram abſoluit.

13. PALLENTI OLIVÆ.] Expreſſa Græca forma ἐλαίας χλωρᾶς, κ. ξανθῆς. Germ.

Saliunca.

14. SALIVNCA.] De hac Plin. lib. 21. c. 7. *Saliunca folioſa quidem eſt, ſed breuis, & quæ necti non poſſit. Radici numeroſæ cohæret, herba verius quam flos, denſa veluti manu preſſa, breuiterque ceſpes ſui generis. Pannonia hanc gignit, & Norici, Alpiúmque aprica.* Sunt qui ex Dioſcoride confundant cum nardo Celtica, vel ſpica nardi: hi ſunt Had. Iunius, Leonicenus, Fuchſius. Diſſentit Andr. Matthiol. tum quòd Plinius locis ſeparatis de vtraque, tanquam herbis inter ſe differentibus, tractauerit: tum quòd differant non ſolùm notis, ſed natali ſolo; nam Dioſcoridi Celtica Nardus prouenit in Alpibus Liguriæ, atque in Iſtria; Plinio Saliunca in Pannonia, & Noricis. Decepti ſunt tres viri docti verbis Dioſcoridis, qui ait Nardum Celticam naſci in Liguriæ Alpibus, & vocari patrio nomine ἀλιούγγιαν, *Aliungiam*. Ab Aliungia in Saliuncam facile vitium eſt illis tranſire. Tu vide Matthiolum ipſum in c. 7. lib. 1. Dioſcor. vbi latè etiam contra Anguillarium, qui putauit Saliuncam Plinij diuerſam eſſe ab ea, de qua Virgil. hoc loco.

15. IVDICIO NOSTRO.] Expreſſa Theocriti locutio εἰδ. 7. κατ' ἐμὸν νόον. Varia ex Cæſ. 3. Ciuil. *Ex domeſtico iudicio, atque animi conſcientia.* Hoc item ductum ex Græco Baſilius in Epiſt. οἰκείῳ νόῳ: itaque *domeſticum* idem, quod Virgilianum *noſtrum*.

Puer vox blanditiarũ.

16. SED TV DESINE PLVRA PVER.] Amatorium hoc, & blandiens eſt, neque dubium hanc vocem *Puer* referre inter adagia. Itaque iuuenẽ quoque, addo & virum poſſis vocare *Puer* amoris, & blanditiarum ergò. Redundant exempla in 6. Æn. *ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella.* Erant verò hi Pompeius, & Cæſar. Paſtor Aſtachus apud Calpur. 2. Eclog. benignitatem in ſe Nympharum commemorans, ait: *Accipe dixerunt Nymphæ, puer accipe fontem.* Affectus huius plenus eſt Anacreon. Faciũt hoc, credo, Poetæ cum alluſione quadam ad Cupidinem. Nam ſicuti quem amamus, ſolemus vocare *Cupidinem*, etiamſi ſit æuo grandi, ita & *puerum*. Inde efficax ille affectus 3. Ecl. & nunquam fortaſſe expenſus:

Quod potui, puero ſyluestri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi.

Nam ea vox videtur opponi *Veneri*, quam prior intulerat, eo verſu: *Parta meæ Veneri ſunt munera.* Ad has blanditias alluſum quoque 1. Ecl. *Paſcite vt ante, boues, pueri, ſubmittite tauros.* Quem verſum explicans S. Ambroſ. lib. 1. de Abraham, cap. 9. ad ſeruitutem detorquet more ſacrarum literarum, in quibus ſerui, etiam grandi ætate, dicuntur pueri. Vtraque explicatio apta eſt: blanditiarum, ex his, quæ hic attuli: ſeruitutis, ex his, quæ in 1. Ecl. ibi enim imago ſerui repræſentatur.

Puer de ſeruis.

17. SVCCESSIMVS ANTRO.] Atticus ad Ciceronem loco iam adducto, quem dixi eſſe ſimillimum Virgiliano: *ſed ventum in inſulam eſt.* An verò aliquid in Poeta latet? fortaſſe. Rem ſacram facturi paſtores (talis eſt hæc Daphnidis apotheoſis) non niſi in antro faciunt, eóque inumbrato foliis vitium, & labruſcarum racemis. Sacrum itaque ſibi locum deligunt ad rem ſacram: ſpeluncæ verò apud veteres ſacris initiabantur, & colebantur religioſè. Apul. 1. Florid. *Neque enim iuſtius religioſam moram viatori obiecerit aut ara floribus redimita, aut ſpelunca frondibus inumbrata, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata.* Huc trahas illud, *Nymphæ riſere ſacello*, vide.

Speluncæ ſacræ veteribus.

Mopſ. [a] Exſtinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis,
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati
Atque Deos, atque aſtra vocat crudelia mater.
[b] Non vlli paſtos illis egere diebus
Frigida Daphni boues, ad flumina, nulla neque amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
[c] Daphni tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum montéſque feri, ſyluæque loquuntur.
[d] Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit, Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
[e] Vitis vt arboribus decori eſt, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, ſegetes vt pinguibus aruis,
Tu Decus omne tuis. [f] Poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
[g] Grandia ſæpe quibus mandauimus hordea ſulcis
Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.
[h] Pro molli viola, pro purpureo Narciſſo
Carduus, & ſpinis ſurgit Paliurus acutis.
[i] Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.

Et

Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
Daphnis ego in ſyluis, hinc vſque ad ſidera notus.
Formoſi pecoris cuſtos formoſior ipſe.

ARGVMENTVM.

In hac oratione Mopſi, primo Daphnin deflent Nymphæ & parens; beſtiæ mites, atque immites. Deinde narrantur eius præclara facta erga ſacra, ornamenta erga ſuos. Tertio defletur calamitas, quæ ſecuta eius obitum. Quarto ſunt illi ſacra, adiecto tumulo & elogio.

EXPLICATIO.

[a] INCIPIT fletus à Nymphis, his teſtes ſunt arbores, & flumina: ſignat deinde tẽpus illius fletus, cum videlicet mater defunctum corpus cõplecteretur, quereretúrque ad Deos, & aſtra. Itaq; aptè Poeta cum Nymphis tantum fletum, matri dat querelas, & impatientiam. Sic ſane eſt in omni obitu: vicini, cognati, amici deflent parentes, inprimis matres, qui ſexus imbecillior, queruntur; & querelis admiſtus is dolor, qui redundat in indignationem.

[b] A fletu Nympharum, a querelis, & indignatione matris, tranſit ad mœſtitiam paſtorum, boum, equorum. itaque ait: Paſtores præ dolore paſtos boues non duxere ad potum. Quaſi dicat, paſci boues caſus fuit, & fortunæ; potus, qui pendet a cura paſtorum, omnino neglectus eſt. Equi verò ſibi & paſtum, & potum interdixerunt.

[c] A beſtiis mitibus tranſit ad immites. Leones, ô Daphnis; & Africani quidem, qui feroces, gemuerunt tuum obitum. Teſtes ſunt montes feri, teſtes ſyluæ, quæ illorum fremitum audiuere: & nunc loquentur, quæ audierunt.

[d] Hactenus exſequutus eſt fletum, nunc ſe conuertit ad narranda facinora. Quid mirum omnia flerent defunctum Daphnidem, nam Bacchi ſacra (incipit enim primum a religione) nemo illo melius curauit: tigres enim, quæ feroces natura (notanter Armenias deſignat, nam iſtæ generoſiores) inſtituit, vt currui Bacchi ſubiungerentur; vt thiaſi, id eſt, choreæ, Baccho inducerentur, vt thyrſi (nam hi ſũt haſtæ lentæ) foliis intexerentur.

[e] A ſacris, quæ ornauit, gradum facit ad ornamenta alia, rem explicans comparationibus ruſticis. Fuiſti decus, & ornamentum tuis, & quidem omne, nam nihil extra te habuere. non aliter atque arbores decorantur vitibus, vites vuis, greges tauris, arua ſegetibus.

[f] Vide quantum nocumentum mors tua nobis attulerit. Pales Dea paſtorum, Apollo, qui verſari nobiſcum ſolitus, agros reliquit.

[g] Priuati te, priuati Numinibus quid nõ experti detrimenti ſumus? nihil nobis pro votis ſucceſſit. Hordea, & grandia quidem, terræ commiſimus; pro quibus lolium, quod infelix; auenæ, quæ ſteriles, agros occupant, & latè malum dominatur.

[h] Neque verò ſolùm fructus nobis deterior accidit; ſed ager violis prius, & narciſſo floridus, iam carduis, & ſpinis horret.

[i] Agite verò paſtores, Daphnidem, vt Deum colite: itaque flores iacite, fontes arboribus inumbrate. ille iubet, & cum imperio; poteſt, vt qui Deus. Erigite tumulum, addite carmen, cuius hæc ſit ſententia. Ego ſum Daphnis ille, qui a ſyluis viam in cœlum, & cum fama, reperi: cuius pulcritudinem inde colligas, quod formoſum pecus cum pauerim, longè ipſe etiam formoſior.

NOTÆ.

1. EXSTINCTVM.] Hæſit Theocrit. in Epitaph. Adonidis, ſiue Moſchi, vt quidam,

Καὶ Νύμφαι κλαίουσιν Ὀρειάδες, ἁ δ' Ἀφροδίτα
Λυσαμένα πλοκαμῖδας ἀνὰ δρυμὼς ἀλάληται
Πενθαλέα.
Flent illum Nymphæ Oreades, Venus autem
Soluta crinibus per ſyluas errat
Luctuoſa.

Deflexit Virg. qui pro Venere Græci ipſe matrem poſuit. Cum verò *exſtinguo* de igne propriè dicatur, ea ratione videtur ad hominem traductũ, qua anima, quæ ignea eſt naturæ (hoc enim veteres putauerunt) morte opprimitur. Signatè ad hanc rem Terentius in Adel. *ſem animam exſtinguerem.* & quidem *exſtinguo* ignis eſſe, multa indicãt: tum Plaut. in Perſ. *da illi cantharum, exſtingue ignem.* Ad illũ porrò Theocriti, & Virgilij Nonnus deflens obitum Carpi pueri lib. 11. *εἴπατε, Νηϊάδες, τίς ἔσβεσε λύχνον Ἐρώτων: Naiades dicite, quis extinxit lucem amorum.*

2. NYMPHÆ FLEBANT.] Ad ſignandam vim mœroris Nymphas quoque flentes inducit, quæ vltra mortalem ſortem. Quem morem Poetæ alij tenuere, & illo ſua poemata exornarunt. Apud Ouid. 10. Met. Venus propter Adonin ſuum, & capillos rumpit, & ſe palmis percutit. Paria Theocritus de eadem Venere in Epitaph. Adonidis. Vide luctum Phœbi apud Ouid. 2. Met. propter Phaetontem & multorum Deorum apud Theocritum in Epitaph. Bionis. Næuius citante Agel. lib. 1. c. 24. *Nymphæ flent.*

Immortales mortales ſi foret fas flere,
Flerent Diuæ Camœnæ Næuium poetam.

3. VOS CORYLI TESTES.] Tritus hic mos Latinis vatibus ad poemata ſua exornanda, vt confugiant ad teſtimonia mutorum. ita Enn. Sat. 3. — *teſtes ſunt lati campi.* Alibi: *teſtes ſunt campi magni.* Catul. *Teſtis erit magnis virtutibus unda Scamandri.* Horat. 4 Car. od. 4. *Quid debeas ô Roma Neronibus Teſtis Metaurum flumen.* Hecuba apud Senecã teſtatur patrios cineres. Pind. od. 9. Olym.

— σύνδικος
δ' αὐτῷ Ἰολάου
τύμβος: teſtis eſt Iolai tumulus.

Neque verò Cicero hoc caruit, nam pro Milone, Albanos lucos obteſtatur, tumuloſque implorat. Fictionem hanc in Nonno millies reperi. Sed pulcerrimus inprimis eſt locus, qui habetur lib. 15. ad finẽ, de obitu Hymni paſtoris. Omitto, vt longiſſimum.

4. CVM COMPLEXA.] Obſeruat Seruius lugentium eſſe, vt inhæreãt corpori. Locupletauit hoc Iacob. Pontanus. Omitto, & addo à me locum Val. Max. c. 8. lib. apud quem Calpurnia vxor Iulij Cæſaris, vidit in quiete Iulium *multis confectum vulneribus in ſuo ſinu iacentem.* Eo hoc aptius, quod multi aiũt defleri hic funus Iulij. Potuit autem Virgilius poetico iure tribuere matri, quæ eſſent vxoris. Ex affectibus Virgilij ſuos cõformauit Pap. in Epicedio Glauciæ. *Lugentium.*

Téque patrum gemitus ſuperantem, & brachia matrum
Complexúmque rogos, ignémque haurire parantem.

5. ATQVE DEOS, ATQVE ASTRA VOCAT CRVDELIA.] Procedunt hæc ex veterum opinione. Vocabat Deos ſuos crudeles, quòd putarent non *Dij apud veteres crudeles.*

 bona

bona ab illis ſolùm, ſed mala etiam proficiſci. In 3 Æn. A

— inclementia Diuum

Has euertit opes.

In 2. *Quem non incuſaui amens hominumque Deorumque.* Iterum in 3. *Poſtquam res Aſiæ, Priamiq; euertere gentem Immeritam viſum ſuperis.*

vbi notanter illa *immeritam*, & *viſum ſuperis*. quaſi illi pro libidine obtinuerint gentem nihil immerentem, piam, & cultricem Numinû. Eurip. in Hecub. ex verſione Eraſmi.

Te aliquis ex diis ſtrauit Deus

Felicitatis priſtina inuertens vices.

Bonaque anteacta paribus exæquans malis.

Fracaſt. lib. 1. Syphil. *Sæpe Deos ſæpe aſtra in ſe crudelia dixit.*

6. NON VLLI PASTOS, &c.] Æmulatur Theocrit. in Epitaphio Bionis. nam Græcus quoque ibi abſtinentiam boum induxit, ſed Virg. more ſuo à Græco deflexit, & cultius ornauit.

— βόες αἱ ποτὶ ταύροις

Πλαζόμεναι γοάοντι καὶ οὐκ ἐθέλοντι νέμεσθαι.

— boues apud tauros

Errantes lamentantur, & nolunt paſci.

& εἰδ. 4. [illegible] *ſicutè miſera, & non amplius volunt paſci.* Præcellit*ant* [illegible]: *immenca.* Similis eſt locus Prudentij de Pœnitentia Niniuitarum hymn. 7. Cathemer.

Greges & ipſos claudit armentalium

Solers virorum cura, ne vagum pecus

Contingat ore rorulenta gramina,

Potum, ſtrepentis nec e fontis hauriat.

Clariùs ad Maronem Nemeſ. 2. Ecl.

Nulla mea trinis tetigerunt gramina vaccæ

Luciferis, nullòque biberunt amne liquores:

Siccaque fœtarum lambentes vbera matrum

Stant vituli, & teneris mugitibus aera complent.

Iſtis capiet illuſtrationem aliquam locus Ionæ, cap. 3. vbi nota doloris præcipitur à Rege barbaro, vt iumenta, boues, & pecora nihil guſtent, non paſcantur, non bibant aquâ. Putat Luyſinus 3 Parerg. cap. 5. repræſentatum hic à Vate in feris animantibus morem hominû, qui in ſummo luctu ieiunium ſibi indicunt, probatque ex Ariſtophane, & Plutarcho. Omitto [illegible]

Mos lugentium.

7. EGERE BOVES AD FLVMINA.] Variat Calpur. 5. Ecl. *ad fontem cõpellere greges.* & 4 Ecl. *Nunc ad flumina oues age.*

8. NVLLA NEQVE.] Hanc locutionem refero ad helleniſmum. Latinis quidem duplex negatio affirmat, ſed non Græcis, quod vtique obſeruandum in Latinis auctoribus, quorum loca niſi ex nota hac, difficile expedientur. Erunt fortaſſe, quibus placeat lectio Codicis Longobardici repræſentata à Pierio, *vlla neque.* Nec deeſt exemplum, nam Virgilius ipſe, *vnde inquit ſola.* Sed cùm ceteri omnes legãt, *nulla neque*, placebit potius recurrere ad Græcam elegantiam. Dicam de Imitatione verbum vnum. Aſpirat tantum ad noſtrum Tibullus, neque enim æquat multis ſpatiis:

Illa nec ac illas volucris perlabitur auras,

Nec qua in apes denias perlabitur aſpera ſyluas.

Adi cenſuram Scaligeri in Hypercritico.

9. QVADRVPES.] Cùm bona pars Interpretum putet celebrari hic epicedium Iulianæ cædis in Senatu, conſequenter dicendum, Poetam ad veram hiſtoriam alluſiſſe, nam inter prodigia cædis Iul. hoc memorat Sueton. cap. 81. *Proximis diebus equorum greges, quos in traiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, vberimque flere.* Hæc facilior ratio expediendæ ſententiæ Virgilij. Nam qui per *quadrupes* boues intelligunt, vitiant ſententiam ſtare: nam quid eſt, boues prius paſtos dici, & mox iiſdem negari & potum, & paſtum? Qui rurſum oues intelligunt, difficile quoque ſe expedient, nam quis vnus auctorum arctat hanc vocem *quadrupedes* ad oues? Ergo, ait Poeta, Boues paſcebantur, nec ducebantur ad potum: atque equi vtrumque ſibi negabant. Dices: nonne quadrupedes ſunt feræ aliæ ab equis? Sunt quidem: ſed tantum pro equis accipi κατ' ἐξοχὴν nulla res impedit. Nam Virg. ipſe:

Equorum fletus.

Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat. &:

Quadrupedante putrem ſonitu quatit vngula campum.

iterum: *— perfractaque quadrupedantum Pectora.*

Quadrupedes κατ' ἐξοχὴν, equus eſt.

B Quibus in locis per excellentiam quandam equi capiuntur. Quod vicinum notæ alteri, qua *ferus* κατ' ἐξοχὴν pro equo ſumitur.

10. NEC.] Conſecutio hæc poſt neque *nec*, vt elegans obſeruata eſt Godeſcal. lib. de Ling. Lat. itaque nec ſolum dices *neque, neque: nec, nec.* Sed *neque nec.* Virg. in 12 *ſed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem.* Cic. 5. Epiſt. *Neque opibus ſatis poſſit, nec voluntate ſunt.* & ad Attic. *Rogatio Sexti neque dignitatis ſatis habet, nec cautionis.* Plaut. Bacchid. *Neque habebis nec ſuam.*

Neque nec.

11. GRAMINIS HERBAM.] Phraſis Poetica, pro gramen. de qua alibi.

12. INGEMVISSE LEONES.] Feris gemitus, & lacrymas multi dant. Lege quæ adduco 11. Æn. ad illud, *— Æthon*

C *It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.*

Vt verò hic ad obitum Daphnidis finguntur leones gemere, ita Calaber lib. 3. inducit balænas complorantes ad fletum Nereidum, cum Nymphæ illæ deflebant Achillem mortuum. [illegible] Κήτεα μυρομένοισι. Ita Nonnus lib. 5. inducit canes μυρομένους. datque illis δάκρυα. & lib. 15. tantum, iuuencam, vaccam complorantes infert. Primò dat δάκρυα, alteri δάκρυον, vaccæ, στονον & poſtea vitis quoque στονον. Sed Maro loquutus cum reſpectu ad Theocr. εἰδ. 1.

Ferarum luctus.

Τῆνον μὰν θῶες, τῆνον λύκοι ὠρύσαντο,

Τῆνον χ' ὡκ δρυμοῖο λέων ἀνέκλαυσε θανόντα.

Illum quidem thoes, illum lupi vlularunt,

Illum in ſyluis leo defleuit mortuum.

D iterum: *— πολλοὶ δ' ἐπὶ ταῦροι*

Πολλαὶ δ' αὖ δαμάλαι, καὶ πόρτιες ὠδύραντο.

— multi tauri

Multi iuuencæ, & vitulæ luxerunt.

Qui ſint thoes perſpicuum ex Plinio, vide Scholia Hieron. Vardenij in Epiſt. Ignatij Martyris: Nemeſ. 1. Ecl. ad lucem Virgil. & Theocr.

Syluestris te nunc platanus, Melibœe, ſuſurrat,

Te pinus reboat, te quicquid carminis Echo

Reſpondent ſyluæ, te noſtra armenta loquuntur.

13. MONTESQVE FERI, SYLVÆQVE LOQVVNTVR.] Sic ſolent Poetæ ſuos locos exornare. Æſchyl. Prom.

— βοᾷ δὲ πόντιος κλύδων

E *Ξυμπίτνων, στένει βυθός,*

Κελαινὸς δ' ἄϊδος ὑποβρέμει μυχὸς

Γᾶς, παγαί θ' ἁγνορύτων ποταμῶν

Στένουσιν ἄλγος οἰκτρόν.

Reſonat maris fluctus

Conſluens, ingemiſcit profunditas,

Alter Plutonis receſſus fremit

Subtus terram, & fontes fluuiorum ſacrorum

Deplorant miſerabile malum.

Calaber lib. 1. cùm prius Nionis lacrymas poſuiſſet, deinde ſubdit: Καὶ οἱ σὺν στοναχεῖ [illegible]

Cui condolent fluenta ſonori Hermi. Lucan.lib.7. *Ingemuiſſe putes campos.*

Vox detur inanimis.

14. LOQVVNTVR.] Ita hic ſyluis datur locutio, vt naturæ à Plinio lib. 18.c.27.& à Lucretio *vociferatio*.& idem Lucret.metallis,cùm ſtrident:

Aeraque quæ clauſtris reſtantia vociferantur.

Infrà in hac Ecloga montibus dat vocem, rupibus carmina,arbuſtis ſonum. & de montibus Plin.lib. 2. cap. 44. *voces reciprocas*. Sic Pind. od.4. Pyth. βροντᾶς αἴνιον φθέγμα: *tonitrui fauſta vox*. Plato etiam 3. Polit. attribuit φωνὰς tonitruo,vento, grandini:aliis etiam multis. Et Catullus,credo, *virgulta loquuntur*. Libanius etiam in Progym. lapidibus dat φωνὴν. & alibi: πόλεις ἴσασι. De equo Herodot.lib. 3.ἐφθέγξατο. Nonnus libro 5.De collibus,φθέγξατο.& de monte: ἐνὶ. & inſr.ἴαχε πέτραι.iterum : ἐβόησε ἐρημαι.

15. DAPHNIS ET ARMENIAS.] Hoc apertè pertinere ad Iulium Seruius vult, nam ille primus ſacra Liberi ex Armenia Romam tranſtulit. Tigres enim Bacchi fuere. Ouid.3.Metamorph.

Tigres Bacch.

Quem circa tigres,ſimulacraque inania lyncum,
Pictarumque iacent,fera corpora pantherarum.

& de Baccho alibi: *Tigribus in cœlum vecta Ariadna tuis.* & 1.Art.

Iam Deus in curru,quem ſummum texerat vuis,
Tigribus adiunctis aureo lora dabat.

Virg.6.Æn. *Liber agens celſo Nyſæ de vertice tigres.* Hor.3.Car.od. 3. *Hac te merentem,Bacche pater tuæ Vexere tigres.*

An ſcribendum *tigris*,an *tygris*?adhuc diſſidium inter doctos.Ego *tigris* ſcripſi : in hoc plures video inclinare.Porrò ex Virgilio arripuit Tibullus:

Armenias tigres,& fuluas ire leænas.

16. CVRRV.] Pro currui ex recepto Poetarum more,& priſco æuo:hoc enim in Catone, Varrone, & aliis reperies arte cultum Tullij.

Thiaſus, quid.

17. THIASOS.] Suidas,θίασος ἱερὸς χορὸς: *thiaſus ſacer chorus*.Athen lib 8.καλεῖται δ' ὁ τῷ Διονύσῳ παρεπόμενος ὄχλος,θίασος,ὡς Εὐριπίδης φησίν: *Dicitur thiaſus multitudo ea, quæ Bacchum ſequitur, vt ait Euripides.* Inde Bacchus ab Orpheo ἐρίβρομος: *horriſonus*. à Lycophrone ὀρέχης δαίμων:tripudij Deus.Seruius ſic definit:*Sunt thiaſi cœtus virginum atque puerorum bacchãtium plangentibus Nymphis.*Iuxta quam definitionem Ouidius thiaſos deſcribere putandus eſt lib.4. Met. his verſibus:

Quacunque ingrederis clamor iuuenilis,& vna
Fœmineæ voces,impulſaque tympana palmis
Concauaque æra ſonant,longoque foramine buxus.

& in 6. *Nocte ſonat Rhodope tinnitibus æris acuti.* Hi thiaſi fiebant ad numerum, inde ab Alcæo ὀρχηστὰ Βρόμιε:*Saltator Bacche*.Ducta iam eſt vox hęc ad quãcunque celebritatem: non ad eam tantum, quæ eſt Bacchi.Inde ex Nota Germani θιασῶται ſunt Ariſtoteli,omnes qui ſimul choros exercent:& ex mea Athenæo lib 8.thiaſus eſt genus conuiuij,& conuiuæ

Synthiaſotę.

ipſi Synthiaſotæ.De orthographia eſt, quod te moneam.Sunt qui ſcribant *thyaſus* à verbo θυάζω: *orgia celebro*.Doctiores in *Thiaſus* inclinant, & deducunt παρὰ τὸ θεία ἄδειν:à diuinarum rerum cantu.

Induco vox ſacrorum.

18. INDVCERE.] Verbum hoc ad ſacra pertinet,ita & infra:*inducite fontibus vmbras* Rursũ Ecl.9.

— quis humum florentibus herbis
Spargeret,aut viridi fontes induceret vmbra?

Thyrſus Bacchi.

19. ET FOLIIS LENTAS INTEXERE MOLLIBVS HASTAS.] Thyrſi periphraſis. Id erat inſigne Bacchi,nimirum haſta veſtita frondibus, pampinis,ac folijs hederæ; in cuius extremitate cuſpis erat,aut mucro forma coni pinei.Plin.lib.16. c. 34. *Hedera Liberi patris adornat thyrſos.* Inde Eurip. in

A Bacch.thyrſum vocat κίσσινον βέλος:*hederaceum telum*. & Ouid.in Epiſt.*haſtam pampineam*.eo verſu:

Vt quas pampinea tetigiſſe bicorniger haſta Creditur.

Iuſtinus:ὥσπερ αἱ βάκχαι διὰ χόρτου εἰρηνικῶ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις ἀειτεινουσιν: *veluti Bacchæ per ſpeciem pacis lanceas in Thyrſis circumferunt.* Addit Macrobius, mucronem quoque ipſum tegi lambente hedera. Seneca clarè in Furen. Act. 4. *tectam virenti cuſpide thyrſo gerens*. Nonnius lib. 9.hanc thyrſum dicit κλόθυρσον πετάλοισι:*occultatum foliis*.alibi, κατάσκιον:*inūbratum*.Quæ hactenus dixi, pertinent ad thyrſi deſcriptionem:ſed illum eſſe Bacchi,certum. A Sidonio Antipatro Bacchus dicitur θύρσῳ δεινὸς : *thyrſo terribilis*.Stat.5.Syl.

B *— cui tus venerabile thyrſi Bacchus.*

Eandem rem firmat Inſania Antigoni, & Antonij. Prior apud Herodotum lib. 1. Bacchum repræſentaturus tum hederam capiti circum ponebat pro cauſia,& diademate:tum maximè ferebat θύρσον ἀντὶ τοῦ σκήπτρου,*thyrſum pro ſceptro.* Poſterior apud Velleium: *Cùm Liberum Patrem appellari ſe iuſſiſſet, cum redimitus hedera,coronaque velatus aurea,& thyrſum tenens,cothurniſque ſuccinctus,curru velut Liber Pater vectus eſſet Alexandriæ.*

20. Fuit verò thyrſus, non Bacchi ſolùm, ſed Baccharum,cuius virtute nixas illas, atque eludente dæmone, mira quæpiam prodigia feciſſe, antiqui prodidere. Apud Euripidem Baccharum vna cum

Thyrſus etiam Baccharum.

C petram thyrſo percuſſiſſet δροσώδης ὕδατος ἐκπηδᾷ νοτίς:*fons exſilit aqua roruleńtus.* Alia, vt in terram iecit, remiſit Bacchus κρήνην οἴνου : *vini fontem*. & ferè ſtatim : — ἐκ δὲ κισσίνων θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί : *ex hederaceis thyrſis fluxere mellis fluenta dulcia.* Neque abeſt mentio lactis apud eundem Tragicum:

ῥεῖ δὲ γάλακτι πέδον,
ῥεῖ δ' οἴνῳ,ῥεῖ δὲ μελισσᾶν
Νέκταρι.
Fluit & lacte campus,
Fluit vino,fluit & apum
Nectare.

Cùm igitur tot ac tanta miracula Thyrſus Bacchi

D patraret, poſſis elicere hanc formam adagij, *Bacchi Thyrſus*,ad explicandũ ſummam felicitatem,& aurei æui remigrantem naturam : velit enim fortaſſe aliquis,mentione celebritatis Bacchi trãſlatæ a Cæſare Romam ex Armenia, innui æuum aureum, & floridum,quod ille Romam inuexerit. Quàm verè, nihil moror : nam quid veri requiras in adulante Poeta?Ex his,quæ dixi, apparet etiam ratio Prouerbij Platonici in Phædone:εἰσὶ γὰρ δή(φασιν οἱ περὶ τὰς τελετὰς) ναρθηκοφόροι μὲν πολλοί, βάκχοι δέ τε παῦροι:*Sunt enim (aiunt qui in myſteriis verſantur) Thyrſigeri quidem multi, Bacchi verò pauci.*

Bacchi thyrſus adag.

21. VITIS VT ARBORIBVS.]Theocrit.prius

E εἰδ.8.

Τᾷ δρυῒ ταὶ βάλανοι κόσμος,τᾷ μαλίδι μᾶλα,
Τᾷ βοὶ δ' ἁ μόσχος,τῷ βωτῆρι αἱ βόες αὐταί:
Quercui glandes ornamento ſunt,malo ſua poma,
Vaccæ vituli,bubulco verò ipſæ boues.

Potuit quoque hærere loco alteri eiuſdem bucolici,ſed commutata,vt ſæpe ſolet, ſententia:quod genus imitationis obſeruandum in Virgilio,quod alibi latè oſtendo. Ergo Theocr.

Δεινὸν ταῖς μὲν χειμὼν φοβερὸν κακόν,ὕδασι γ' αὐχμός,
Ὄρνισιν δ' ὕσπλαγξ,ἀγροτέροις δὲ λίνα,
Ἀνδρὶ δὲ παρθενικᾶς ἁπαλᾶς πόθος:
Arboribus tempeſtas metuendum malum, — aquis verò ſiccitas.

Aucubus laqueus, feris ſyluestribus retia.
Viro autem tenera virginis deſiderium.

21. VT.] Aduerte particulam *vt*, quater reponi cum ſumma elegãtia. Receſſit quoque a trito, nam iſtæ particulæ hac connexione iungi ſolent: *vt, ſic vt, ita*. Sed Poeta abſolute poſuit. quam elegantiam obſeruauit Godeſcal. lib. Ling. Lat.

23. TV DECVS.] Hæſit Franciſ. Petrarcha in Ecl.
Tu decus es nemorum, tu ſpes paſtoribus ingens.

Deorũ exilia & fletus.

24. IPSA PALES, &c.] Paſtorum Dea, quam & hic, & 3. Georg. vna cum Apolline coniungit. Dictum autem hoc a Poeta ex affectu illo, quo veteres putabant ſuos Deos mœrere ad mortalium calamitates, & ſibi exilij pœnam irrogare. Sic Venus & Phœbus ſyluas exulauerant, poſt obitum, illa Adonidis, hic Hyacinthi. Iterum apud Ouid. idem Phœbus poſt caſum Phaetontis vult mundo officium ſuum negare, ac ſeſe abdere præ mœrore. Idem de virgine Nonacrina: *Huic odio nemus eſt & conſcia ſylua*. Ad hanc rem non male referas Tyriorum morem apud Plutarch. Problem. & apud Curtium lib. 4. qui ſuorum Deorum ſtatuis vincula iniiciebant, vt ego explico, ne abirent. Eraſmus aliter, adagio *Dij aneos habent pedes*. Ceterum ſimilis conqueſtio excitatur à Papinio lib. 6. Theb.

Tyriorum mos in alligandis Dijs ſuis.
Dij aneos habẽt pedes.

— Linquunt flentes dilecta locorum
Otia cana Pales, Syluanuſque arbiter vmbræ,
Semideumque pecus, migrantibus aggemit illis
Sylua, nec amplexu dimittunt robora Nymphæ.

Adi, quæ dicam 2. Æn. ad illud: [illegible]
Excceſſere omnes adytis, ariſque relictis — Dij.

25. GRANDIA.] Cato lib. Rei Ruſt. c. 141. *virgulta grandire*. Pacuuius in Duloreſte: *Nec grandiri frugum fœturam poſſe, nec mitescere*. Cic. 1. de Diuin. *Lentiſcus triplici ſolita grandeſcere fœtu*. Ad Virgilium contendit Ennodius in Panegyr. *qui dum* (Serranus) *grandia ſulcis ſemina commendaret, honorum eſt in ſpicas ebrutus*.

Lolium.

26. INFELIX LOLIVM.] Notiſſima herba, Hiſpani vocant *joio*. Germanus hoc Theophraſti *ἐξαιροῦσθαι τὸν πυρὸν*, vertit, *loliescere triticum, & quaſi in lolium degenerare*. In hac autem re diſſentiunt ſcriptores rei ruſticæ. Plin. lib. 18. cap. 17. *Primum omnium frumenti vitium auena eſt, & hordeum in eam degenerat*. Audiſti, hordeum degenerare in auenam. Atqui Theoph. lib. cauſſ. (quod etiam video in hunc locum Plin. admonuiſſe Dalecampium) hordeum in lolium degenerare tantùm ſcribit, non in auenam. Ego in locum alium incidi eiuſdem Theoph. lib. 8. Hiſt. c. 8. [illegible], *lolium ex tritico, & hordeo corruptis naſcitur*. Sed Poeta, vt in re dubia, vtramque opinionem ſequi maluit, & hordeum (inquit) degeneraſſe in lolium, atque in auenam. & Hieronym. Epiſt. 57. quæ eſt ad Damaſ. *obrutus ſui & frumenta in lolium, auenaſque degenerant*. Iterum Epiſt. 61. ad Pammach. de errore Ioan. Hieroſol. *Quaſi bonum triticum in lolium, auenáſque degenerat*. Sed ab omnibus quidem Baſilius Magnus diſſentit Hom. 5. Hex. cum ait: *Id quod lolium appellatur, cætera que adulterina ſemina, quæ ſeſe cum eſculentis ſolent immiſcere, quæque Scriptura Zizania nuncupare conſueuit, non tritico mutato, ſed ex origine ſuo principioque naſcuntur, obtinentque proprium genus*. Græca quæ ad rẽ, [illegible]. Sed in hac lite hæreamus Theophraſto, Plinio, Virgilio, & Scriptoribus reliquis rei ruſticæ, quorum eſt forum iſtud. hæreamus etiam oculis, qui hoc ſæpe cernunt.

Loliescere quid ſit.

27. STERILES DOMINANTVR AVENÆ.] Perdunt hæ bonas fruges. Symmachus: *Nec rubigo ſegetibus obfuit, nec auena fruges necauit, ſacrilegio annus exaruit*. Virg. 1. Georg. *Expectata ſeges vanis eluſit auenis*. Ita Plin. lib. 19. c. 29. Addo hanc necem agrorum peruenire ex vitione, nam Poeta ipſe 1. Georg. *Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ*. Ceterum hoc verſu nitorem ſibi Apul. conciliat lib. 2. Florid. Cum reſpectu quoque ad Virgilium Hieronymus, credo lib. 1. contra Pelagian. *lolium auenas ſteriles ſator nocturnus interſeruit*. Cypr. contra Demetr. clare ad illum: *Quaſi non & in agro vber cum ac ſertiles ſegetes lolium, & auena dominetur*. Vt verò hic *infelix lolium*, ita Paulin. Epiſt. 6. *infelix ſeges*.

28 PVRPVREO NARCISSO.] Huic epitheto lucem dabit Plin. lib. 21. c. 19. *Narciſſi* (inquit) *duo genera in vſu Medici recipiunt, vnum purpureo flore, alterum herbaceum*. Dalecamp. in cap. 5. eiuſdem lib. duo item genera Narciſſi agnoſcit; alterum, quod florem in medio purpureum habet, *πορφυροειδῆ*; alterũ quod croceum, *κροκώδη*. Et obiter Plinij locum corrigit, vbi enim *vero* legitur, legendum *alteri*, nam duo tantùm Narciſſi genera. Dioſcor. lib. 4. c. 155. [illegible]: *flos albus, intus croceus, in quibuſdam purpureus*. Vnde Andr. Matth. qui huius floris annumerat genera octo. Achilles Tatius Alex. in hortuli deſcriptione: *Ad hæc verò ſuam quiſque pulchritudinem flore certatim commonſtrabant, purpureumque Narciſſus, ac roſa terram efficiebant*. Adduco in hoc ſemper latina Interpretis, inopia Græci codicis. Si velis, poſſis quoque capere Narciſſum purpureum pro pulcro & formoſo, ex nota, quam alibi do.

Narciſſus purpureus.

29. CARDVVS, ET SPINIS.] Plurima ſunt loca Theocriti, in quibus ſimilem agrorum deformitatem conſtituit, quæ leui flexu potuit Virg. ad rem ſuam traducere, hoc ipſo laudãdus, quod ipſe ſplendorem ſuum diffundat leui luce affulgente. Signabo aliqua, nam omnia perſequi tædij eſſet. In Epitaph. Bionis. [illegible]: *Arbores fructum protinus, flores omnes arefacti ſunt*. In Epitaph. Adonid. [illegible]: *Hoc moriente, vigor florum demarcuit omnis*. Similiter in Id. 8. ait, ad abeuntem Nympham omnia emarceſcere. Clare ad Virgilium Prudent. lib. 2. in Symmach. *Aut ſpinas tribulos ſubeunt, & carduus horrens*. Bernard. Parthen. quem hic inſerere non eſt pudor, ad lucem Virgilij obſcuritus:

Mollia non triſtes ornarunt gramina colles,
Non ob tecta nouo rubuerunt prata colore.

Sententiam Virgilij alio flexu complexus Claud. Marius Vict. lib. 1. Geneſ.

— Tellus ſpinas tribulóſque minaces
Culta ferat, fallatque tuum ſpes improba votum.
Nec tibi terra ſuam ſeruet.

vt hic Virg. ait, pro victis, & floribus ſubiiſſe ſpinas & carduos, ita Cic. 2. Nat. opponit terram florẽtem, & horrentem. Virgilij verſum integrum arripuit Sedulius lib. 1. Partem aliquam Tertul. in Geneſ.

Nam tibi triticea ſurget pro germine meſſis
Carduus, & ſpinis multum paliuris acutis.

Non abeunt verba illa Iobi c. 31. [illegible]: *pro frumento proueniat tribulus, pro hordeo ſpina*.

30 SPARGITE HVMVM FOLIIS.] Sparſio florum, & foliorum vſitata olim ad honorem præſtandam magnis viris. Ouid. de Germanico:

Florũ ſparſio in honore Principum.

Quaque his manibus circumplaudere tuorum,
Vndique iactato flore tegente vias.

M. Agrippa inducitur a Philone lib. *περὶ συλλογισμῶν*: *ſparſis floribus*, magno Iudæorum ſtudio, quo hunc Principem colebant. Et potiſſimum in re ſacra, quod ad mentem Poetæ, Lucr. lib. 2. loquens de plauſu,

plauſu,& ſacris, quibus Cybele accipiebatur:

Ære atque argento ſternunt iter omne viarum,
Largifica ſtipe ditantes, ninguntque roſarum
Floribus, vmbrantes Matrem, comitumque catervas.

Nazianzenus orat. 1. contra Iulia. καὶ ἄνθεσι ἐστέψαμεν ἀγυιάς: *floribus vicos ſternamus.* Tacit. 14. An. *Octauiæ imagines geſtant humeris, ſpargunt floribus, foroque ac templis ſtatuunt.* Sanctus Paulin. Natal. 3. Sancti Felicis:

Spargite flore ſolum, prætexite limina ſertis,
Purpureum ver ſpiret hyems, ſit floreus annus
Ante diem.

Olim etiam in ſacris certaminibus foliorum ſparſio in vſu fuit teſtimonio Clemen. Alex. lib. 2. Pædag. *In certaminibus autem primum fuit donum athletarum, ſecundo plauſus excitatio, tertio foliorum ſparſio, vltima autem fuit corona.* Pind. quoque od. 4. Nem. ἄνθεσι μίγνυον: *floribus ſpargebant.*

31. INDVCITE FONTIBVS VMBRAS.] Apertè attingit morem & ſacra veterum. Var. lib. 5. Lin. Lat. *Fontinalia à fonte, quod is dies feriæ eius: ab eo tum & in fontes coronas iaciunt, & puteos coronant.* Illuſtrabitur hic locus his, quæ dixi in Argumento Eclogæ de fonte Daphnidis.

Fontanalia.

32. TVMVLVM FACITE.] De tumulo defunctorum ita præcipit Plato 12. Legum, χῶμα δὲ μὴ χωννύναι ὑψηλότερον πέντε ἀνδρῶν ἔργον ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτελούμενον: *Agger non altior ſit eo cumulo, quem viri quinque diebus quinque conſtruere poſſint.*

Tumulus defunctorum.

33. TVMVLO SVPERADDITE CARMEN.] Notus eſt mos, quo veteres tumulis mortuorum aut verſus, aut ſolutum aliquid inſcribebant. Diphilus apud Athen. lib. 4. vertente Natali,

Inſcriptiones defunctorum.

Hoc tumulo in ſummo dulcis Tireon ille monaulos,
Scenis & mimis gratia multa viris.

Vopiſcus in vita Probi: *Ingens ei ſepulcrum elatis aggeribus omnes pariter milites fecerant, cum titulo huiuſmodi inciſo marmori. Hic Probus Imperator, & vere probus ſitus eſt, victor gentium, victor etiam tyrannorum.* Facile erat, huius argumenti paginas plures complere. Hoc tu obſerues, quod Virg. *carmen.* Euripidem in Troad. vocare *epigramma.* Nam vbi Hecuba queritur de Aſtyanacte interfecto à Græcis, ſic ait,

τί καί ποτε
Γράψειεν ἄν σε μουσοποιὸς ἐν τάφῳ;
Τὸν παῖδα τόνδ' ἔκτειναν Ἀργεῖοι ποτὲ
Δείσαντες· αἰσχρὸν τοὐπίγραμμά γ' Ἑλλάδι.

— Quidnam
Scribebat de te Poeta in ſepulcro?
Hunc puerum interfecere Argiui olim
Timentes: turpe fuerit epigramma hoc.

Quę obſeruatiuncula conducit ad ſequentem notā.

34. DAPHNIS EGO IN SYLVIS.] Obſerua Virgiliū clauſiſſe epitaphiū vnico diſticho, quod genus epigrāmatum venuſtū, dicente hic Cyril. lib. 1 Epig.

Πάγκαλόν ἐστ' ἐπίγραμμα τὸ δίστιχον· ἢν δὲ παρέλθῃς
Τοὺς τρεῖς, ῥαψῳδεῖς, κοὐκ ἐπίγραμμα λέγεις.

Vertit Soter:

Omne epigramma venuſtum eſt diſtichum, vbi au-
(*teris vltra,*
Dulce poema facis, non epigramma facis.

Ex quo Cyrilli carmine notat Giſanius ad lib. 7. Iliad. de Epitaphio capiendum, monétque elogium funebre, quod ſupra diſtichum excurrit, non eſſe verum elogium. Mitto, an id debeat colligi ex eo epigrammate Cyrilli (cum fortaſſe Græcus, non tantum de epitaphio, ſed de omni loquatur epigrammate) ſed certe, quod colligitur, bene habet. Nam illa ſunt pulcerrima elogia defunctorum, quæ duobus tantum verſibus includuntur. Probat hanc rē Virgilij auctoritas hic, & in Culice Theocr. *eid.* 1. Thucydidis lib. 6. Herod. lib. 7. qui in defunctorum epitaphio, quod vnico abſoluit diſticho, vt notet illud eſſe epigramma, ait, ἐπιγέγραπται γράμματα. Non. lib. 1. Dionyſ. vbi Carpi & Calami epitaphium duobus verſibus includit: ſicut & epitaphium Hymni paſtoris lib. 15. Inde ſignatè Propertius de ſuo tumulo lib. 2. eleg. 1.

Defunctorum inſcriptiones includendæ diſticho.

Et duo ſint verſus: qui nunc iacet horrida puluis,
Vnius quondam ſeruus amoris erat.

Omitto epitaphia Auſonij, Græcorum Epigrammatum, inſcriptionum Smetij, in quibus plurima inuenias duobus tantum verſibus incluſa. Plato tamen lib. 12. leg. ait epitaphia defunctorum debere contineri numero τέτταρας ἡρωικοὺς στίχους, quatuor verſuum Heroicorum: & ideo præcipit, lapides ſuperſtruendos non maiores eſſe debere, quam vt capiant hos verſus. Volo etiam obſerues cum Cicerone 2. leg. verſus Heroicos, adſcribi ſolitos pro epitaphio in ſepulcris, vocari ab Ennio *verſus longos.* Fortaſſe ad diſcrimen epitaphij facti hexametris, & pentametris verſibus. Sed placitum comparare Virgilium cum Theocrito: ſi comparatio dici poteſt victoria aperta.

Verſus longi, qui.

35. Ex multis locis Theocriti, quæ iam dedi, vnam tantum ad iudicium ſeruaui. Itaque ille 1. eid.

Δάφνις ἐγὼν ὅδε τῆνος, ὁ τὰς βόας ὧδε νομεύων,
Δάφνις ὁ τὼς ταύρως καὶ πόρτιας ὧδε ποτίσδων:

Sententiam tribus verſibus includit, Eob. omitto. Ego his duobus:

Daphnis ego hic ducens ad paſcua lata iuuencas,
Et tauros ducens, vitulóſque ad flumina Daphnis.

Sed quale diſcrimen? In Græco nulla nota dignitatis ad eam, quam intendit apotheoſin, & procul dubio intendit, vel ex Marone imitante: in noſtro maxima illis verbis, *hinc vſque ad ſydera notus.* Deinde non ſatis teneas, cur Græcus fœminis paſtum dederit, & mox maribus & fœminis potum: cur ergo mares arceantur à paſtu? Tertiò, in noſtro omnia venuſta: in ſyluis eſt Daphnis, à ſyluis in cœlos venit, atque adeo in ſidera, in quæ Daphnis, id eſt, Iulius cōuerſus eſt. Quartò, res comparatione exornatur, quæ nulla in Græco, & ſua formoſitate Daphnis dicitur formoſum pecus ſuperare. Quintò vulgaria omnia in Græco, in noſtro nihil tritum: quid enim magis vulgare, quam pecus duci à paſtore ad paſtum, ad potum: & quid minus tritum, quàm paſtorem reperiſſe viam è ſyluis ad ſydera? & non quamcunque ſed cum notitia, & fama. Demum præclare vidit Poſter, qui hunc titulum ſeruat ad extremam orationem Mopſi, & eo abſoluit: cùm Græcus, poſt adductum illum latè euagetur.

36. HINC VSQVE AD SIDERA NOTVS.] Poſſis prouerbialiter vſurpare, vt explices aliquem adeptum fuiſſe famam magnam, & notitiam inueniſſe in orbe. Multa te in hanc mentem ducent. Virgil. ipſe, *famam qui terminet aſtris.* Horat. *ſublimi feriam ſidera vertice.* Ouid. *& ſidera vertice tangam.* Atticus apud Senecam,

Vſque ad ſidera aut cœlum adag.

Æqualis aſtris gradior, & cunctos ſuper
Altum ſuperbo vertice attingens polum.

Ante omnes Herodotus in Thalia. ψαύσειν τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ: *cœlum capite attigeris.* Demum trita eſt locutio illa Latinorum: *efferre in cœlum laudibus.* Virg. infrà,

Daphninque tuum tollemus ad aſtra,
Daphnin ad aſtra feremus.

Horat. Satyr. 7. lib. 2.

— Liberum
Tollit ad aſtra.

Liu. lib. 7. *Decium in cœlum ferunt.* Hæc omnia non carent ſapore adagij. Ergo *Vſque ad ſydera notus* erit, homo notiſſimi nominis, opinionis, famæ.

Men. [a] Tale tuum carmen nobis diuine Poeta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.
[b] Nec calamis ſolùm æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
[c] Nos tamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphnínque tuum tollemus ad aſtra,
Daphnin ad aſtra feremus, amauit nos quoque Daphnis.
Mopſ. An quicquam nobis tali ſit munere maius?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Iam pridem Stimichon laudauit carmina nobis.

A

ARGVMENTVM.

Laudat Menalcas Mopſi carmina adductis comparationibus, parem facit magiſtro ſua qualiacunque promittit dicturum: hoc extremum gratum ſibi fore ait Mopſus, cuius rei ratio duplex.

EXPLICATIO.

[a] DIVINVS es Poeta, ô Mopſe, non tu humanus; neque ex illis, quos fama hactenus celebrauit. Dulciſſimus eſt ſopor in virenti herba animantibus feſſis: dulciſſima aqua in æſtate ad ſitim reſtinguendam, ſi præſertim hauriatur a riuulo ſaliente, atque ſtrepente inter glaream, in quo plus eſt voluptatis: his rebus carmen tuum comparo. B Hæc ſententia. Pueri ſic ſeriem ordinent. Tuum carmen eſt tale quiddam, quale quiddam eſt ſopor, quale quiddam eſt reſtinguere ſitim. &c. Clarius. Tuum carmen talis eſt res, qualis res eſt ſopor, qualis res eſt reſtinguere.

[b] Pares magiſtro tuo, non flatu ſolùm calamorũ; ſed cantu, & voce oris. Felix es, qui iam loco eius eris: nam poſt illum eris iam nunc alter magiſter opinione mortalium.

[c] Etiamſi tecum non conferendus canam viciſſim, quo potero modo, & modulo, hæc quæ vides carmina, tollámque ad aſtra Daphnin tuum, & tollam quidem, quia meus quóque. nam me etiam amauit. Cùm ait, *(nos noſtra.)* puto, oſtendiſſe in ſcriptis ſua carmina: ſic & Mopſus in fago ſcripſerat. C

[d] Hoc vere munus erit quo nullum maius: tum quia Daphnis dignus eſt quouis præconio, tum quia altis tuis laudator acceſſit Stimichon. *Iam pridem eſt,* iam diu, iam multo ab hinc tempore, πάλαι, vt in Tullio, 1. Cat. *ad mortem te, Catilina duci, iuſſu Conſulis iam pridem oportebat.* Et nota, latere arrogantiam in iuuene Mopſo Nam de ſuis carminibus, *nuper deſcripſi in cortice fagi.* De alienis, laudata mihi *iam pridem* ſunt. Opponuntur ergo verſus nuper facti & vix emendati verſibus iam diu meditatis. Res illa latenter cedit in laudem Mopſi.

NOTÆ.

D

TALE TVVM CARMEN.] Potuit reſpicere ad multa Theocriti, flexu, vt ſolet, ſuo. Eſt in *eid.* 8.

Ἁδύ τι τὸ στόμα τεῦ, καὶ ἐφίμερος ἁ φωνά, Δάφνι,
Κρέσσον μελπομένω τεῦ ἀκουέμεν, ἢ μέλι λείχειν.
Quàm tibi os dulce eſt, & vox amabilis, ô Daphni.
Iucundius eſt te audire canentem, quàm mel lingere.

In 9. *Οὔτ' ἔαρ ἐξαπίνας γλυκερώτερον, οὔτε μελίσσαις*
Ἄνθεα, ὅσσον ἐμὶν Μοῖσαι φίλαι:
Nec ver ſubitum dulcius eſt, neque tam apibus
Flores, quam mihi Muſæ caræ ſunt.

Sed ita reſpexit ad hos locos, vt variauerit, vt cultius dixerit, vt nouas ipſe ſimilitudines excogitarit. Itaque pro melle, pro vere, & floribus ipſe ſomnum inuenit, qui dulciſſimus feſſo; aquam, quæ ſitienti dulciſſima eſt. Hoc enim debet eſſe ex ingenio imitantis. Porrò locum alterum, ad quem reſpexit, reſeruo ad criſin. Sed vide quàm fertilis eſt Muſa Virgilij, non illa Latinos ſolum Poetas ditauit, quod ſæpe vidimus, ſed Græcos: nam quis dubitet Oppian. 2. de venatione ad noſtrum alluſiſſe? cum enim multis comparationibus vtatur ad explicandam voluptatem venationis, tum hac: Virgilius Græcos ditat.

Ψυχρὸν δ' ἐξ ἄντροιο προχεύμενον ἀργυρὲν ὕδωρ
Οἷον καυματίοισι ποτὸν, γλυκερόν τε λοετρόν.
Frigida ex antro profuſa pellucida aqua,
Qualis eſt ſitientibus potus, dulceque lauacrum.

2. Accedat iam culis Theocr. *eid.* 1.

Ἅδιον ὦ ποιμὰν τὸ τεὸν μέλος, ἢ τὸ καταχὲς
Τῆν' ἀπὸ τᾶς πέτρας καταλείβεται ὑψόθεν ὕδωρ:
Dulcius ô paſtor tuum carmen, quam resonans
Illa e petra deſtillat superne aqua.

Cum optima hæc ſint, deteriora eſſe apparent cum Latino comparata Addit enim Virg. æſtum, in quo nihil dulcius paucula aqua ad refrigerationem; addit etiam epithetum dulcedinis, & id, quod eſt maximum, vt aqua recreet animum, & ſitim extinguat, & capiatur ore, quæ magna eſt voluptas: cum Græcus voluptatem tantum conſtituat in videnda, aut audienda aqua ſuperne ſtillante. Iam illud *riuo* C non caret ſuo lepore. facit enim magis ad voluptatem riuulus in glarea, & per gramen perſtrepens, quam flumen. Illud *ſaliente*, vel multum me rapit ad hauriendam aquam, quanto magis ſitibundum. Hic non omittam, Theocritum in ſuo opere hauſiſſe fortaſſe Homero 16. Iliad. qui ſic, Theocritus Homeri imitator.

— κρήνη μελάνυδρος.
Ἥτε κατ' αἰγίλιπος πέτρης δνοφερὸν χέει ὕδωρ
— Fons profundus,
Qui ab alta petra aquam atram fundit.

Idem lib. 17. Odyſ.

— κατὰ δὲ ψυχρὸν ῥέεν ὕδωρ
Ὑψόθεν ἐκ πέτρης:
Defluebat aqua frigida
Ex alto ex petra. Quidpiam Homero ſimile D Ouid. 4. Faſt.

Valle ſub vmbroſa locus eſt aſpergine multa
Vuidus, ex alto deſilientis aquæ.

3. CARMEN.] Sciendum antiquis, orationem compoſitam, & ſolemnem quamlibet dictionem *carmen* dictam, etiamſi metrum non fuiſſet: quod argutè monuit Lipſius in Paneg. Plinij. Nam Plinius ipſe *carmen comitiorum.* Fortaſſe huc trahi poſ- Carmen etiam pro ſoluta oratione.

ſit

ſit locus Tacit. 3. Ann. de funere Germanici: *ubi illa veterum inſtituta? propoſitam toro effigiem? meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes, & lacrymas?* Fortaſſe (inquam) quia, vt nuptialia ſolebant, celebrari verſibus, ita fere funebria ſoluta oratione. Vide etiam Kirchman.

Poetæ diui.

4. DIVINE POETA.] Ex opinione mortalium, qui diuinos putabant Poetas, in quorum gratiam hunc ego locum locupletabo. Iactatum de Homero illud incerti auctoris,

Εἰ θεός ἐστ' Ὅμηρος, ἐν ἀθανάτοισι σεβέσθω.
Εἰ δ' αὖ μὴ θεός ἐστι, νομιζέσθω θεὸς εἶναι,
Si Homerus Deus eſt, venerare illum inter Deos:
Si non eſt Deus, putato eſſe Deum.

De eodem Dio Chryſoſt. Orat. 53. *φύσεως θεαζούσης natura afflata numine.* & Plato in Phædone *θείῳ ποιητῇ.* Et maiori elogio 2. Alcib. *Ὅμηρον θειότατον ποιητήν.* Vt etiam de Tyrteo 1. leg *θειότατον* Agathias in Prologo Hiſtor. *ἡ γὰρ δὴ ποιητικὴ, ἱερόν τι χρῆμα, καὶ θεσπέσιον, ἐνθουσιῶσι γὰρ ἐν αὐτῇ αἱ ψυχαί: Eſt poeſis omnino ſacra quædam, & diuina res: afflantur etiam animi in ea diuino furore.* Theocrit. in Hieron. *Μοισᾶν — ἱεροὺς ὑποφήτας: Muſarum ſacros vates.* Eſt plurimus in hac re Ouid. 3. Art.

Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli.
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit. Faſt. 6.
Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet. Am. 3.
At ſacri vates, & Diuum cura vocamur:
Sunt etiam qui nos numen habere putent.

Et 3. de Pont. El. 4.

Iſta Dei vox eſt, Deus eſt in pectore noſtro,
Hoc duce prædico vaticinorque Deo. Iter. 1. At.
Sanctaque maieſtas, & erat venerabile nomen
Vatibus.

Martial. lib. 7 loquens de Silio: *ſacra cothurnati non attigit ante Maronis.* Videndus Cicer. pro Archia, Velleius lib 1. loquens de Æſchylo, Sophocle, Euripide, ait: *diuini ſpiritus viros.* Et de Sophocle tantùm Cic. 1. Diuin. *Poetam Diuinum.* De collega ſuo Claudianus Mamertus: *Diuinum memorabo Poetam* Manil lib. 1. ait carmen deſcendiſſe à cœlo. Plato in Ione ait, Poetas fieri diuino afflatu, non arte humana. Ab eodem in Menone, poetæ dicuntur *θεῖοι, diuini.* Et 2. Polit. *τῶν θεῶν γενόμενοι, Deorum filij.* Et 3. Legum, *θεῖον ποιητικὸν γένος, diuinum genus poetarum.* Inde eſt, vt poetæ olim cum canerent, Lauream Apollinis virgam manu tenerent, argumento quodam diuinitatis, quod & Rhodig. adnotat lib. 7. c. 1. & ſequenti. Eodem traho, illos dici *δαφνηφάγους*, vnde & Iuue. *laurumque momordit,*

Poetæ cur Daphnifagi.

Demum vnis Poetis, non Scriptoribus, non oratoribus ſignatè datur *ἐνθουσιασμός: diuinus afflatus.* Ideo Horat. 2 Epiſt. — *Adeo ſanctum eſt vetus omne poema.* Et 1. Serm. Sat. 4.

— *Neque ſi quis ſcribat, vti nos,*
Sermoni propiora, putes hunc eſſe Poetam.

Quis ergo Flacce?

Ingenium cui ſit, cui mens diuinior atque
Magna ſonaturum des nominis huius honorem.

Feſſus.

5. FESSIS.] Eleganter vſus eſt hac voce, ſcribente in Senecam Delrio (quem quiuis magnifaciat) qui ſomno opprimebantur, *feſſos* dici: Sic 4. Æn.

— *Carpebant feſſa ſoporem Corpora.*

Et Seneca ipſe in Pur.

— *Vultus in ſomnum cadit,*
Et feſſa ceruix capite ſubmiſſo labat.

Gramen de . . . ena

6. GRAMINE.] Pertinet hæc vox ad amplificandam amœnitatem loci, in quo ſomnus captatur, quod in Horat. monuit Michae. Brutus. Sæpe enim animaduertes fieri mentionem graminis, vbi loci amœnitas deſcribitur. Virg. ipſe 3. Georg. *Muſcus vbi, & viridiſſima gramine ripa* Horatius 2. Car. od. 3. *Seu te in remoto gramine per dies*

Feſtos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni.

Lib. 4. Od. 7. in deſcriptione veris: — *Redeunt iam gramina campis.* Et od. 12.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Cuſtodes ouium carmina fiſtula.

Aqua cur dulcis.

7. DVLCIS AQVÆ] Varro in Manio: *Dulcem aquam bibat, ſalubre & ſitibile cape.* Sed qui dulcis noſtris, quis Græcis *γλυκὺ ὕδωρ*: cum ſcripſerit Ariſtoteles, aquam debere eſſe *ἄχυμον: expertem ſaporis.* Varie ſatisfaciunt eruditi noſtri. Mihi hic omnino confugiendum ad iucunditatem aquæ, quæ maxima eſt ſitienti homini. Nam cum dicat Poeta, dulcem eſſe ad reſtinguendam ſitim, videtur dulcedo referenda ad hanc iucunditatem: ergo dulcis, quia iucunda ſitibundo. Probat hanc rem duplex hiſtoria Darij altera, altera Artaxerxis Memnonis. De Dario ait Cicero lib. 1. Tuſcul. poſt epotam aquam turbidam, inquinatámque cadaueribus, negauiſſe, ſe vnquam iucundius bibiſſe; addit rationem, *nunquam ſitiens biberat.* De Memnone ſcribit Plutarchus in eius vita: illo, cùm longè abiiſſet à caſtris, præ ſiti deficiente, & propè moriente, Satisbarzanem Eunuchum potum quæſiuiſſe, incidiſſe in hominem ruſticum ex Caunijs, qui in vtre ſordido habebat aquam inquinatam, & putridam; attuliſſe ad Regem, hunc bibiſſe, quem cum rogaret Eunuchus, an aqua fuiſſet ingrata, Regem in hunc modum reſpondiſſe: *ὄμνυμι τοὺς θεοὺς, μήτε οἶνον ἡδέως οὕτω πώποτε πεπωκέναι, μήτε ὕδωρ τὸ κουφότατον, καὶ καθαρώτατον: iuranis Deos, ſe nunquam iucundius bibiſſe, neque vinum, neque aquam, etiam leuiſſimam, ac mundiſſimam.* Eadem de Memnone ſcribit Maximus Tyrius, Serm 35. Inde ſuſpicio eſt doctis, Ciceronem lapſum memoria tribuiſſe Dario, quæ eſſent Memnonis, nemine videlicet hiſtoricorum, qui res Darij fuſe perſequuti ſunt, ſcribente illud de Dario. Sed defendi poſſet Cicero. Nam exercitus Darij in fuga aquam turbidam bibit: cur non poſſet Rex ipſe? deinde potuit Cicer. legiſſe hiſtoriā, quæ nondum ad nos. Redeo. Hiſtoriæ iſtæ probant, potiùs hiſtoria; aquam dici dulcem proptèr iucunditatem, qua à ſitiente hauritur. Vide, an dulcis, cum hanc rem ſummopere Phædra optet ſuo Hippolyto, quem impenſe amabat, apud Ouid.

Lapſus memoria Ciceronis.

Sic tibi dent Nymphæ, quamuis odiſſe puellas
Diceris, arentem quæ leuet vnda ſitim.

Vti alij quæſtioni ſatisfaciant, dicam 1. Æn. ad illud, *intus aquæ dulces.*

8. SALIENTE.] Columel. lib. 1. cap. 2. *aquæ ſalientes.* Et cap. 4. *Salientes riui.* Vitruu. lib. 8. *ductus ſalientes.* Frontinus de aquæ ductibus: *ſalientes diuerſarum aquarum.*

9. CALAMIS.] Fabulam de calamo vide apud Seruium.

10. MAGISTRVM.] Per hunc Interpretes capiunt, Theocritum; per diſcipulum, Virgilium. Poſſis ſimplicius capere.

11. TV NVNC ERIS ALTER AB ILLO.] Deflexit quoque illud Theocriti ex *εἰδ.* 1. *μετὰ Πᾶνα τὸ δεύτερον ἆθλον ἀποισῇ: Poſt Pana ſecunda præmia feres.*

Alter ab illo, quid.

11 ALTER AB ILLO.] Hæc locutio non videtur ſumenda communi ſignificatu, id eſt, ſecundus ab illo, nam ſi Mopſus æquiparat Magiſtrum, nec magiſter primus, nec Mopſus ſecundus Eſt ergo dictum hîc *alter ab illo*, eo modo, quo dicimus; amicus

eius eſt, alter ego. Sumſi hanc notulam ex Iacobo A Pontano. Et ego notaui ita locutum Artemidorum lib. 1 cap. 2. Cum enim loquatur de patre cum relatione ad Filium, ait: *Ἕτερος ἐν ἄλλος αὐτὸς τῷ καὶ σώματος καὶ ψυχῆς κοινωνίᾳ χρώμενος αὐτῷ: qui erat alter ipſe communione corporis & animæ.* Ergo *alter ab illo* eſt, eius iam loco illius. Neque enim placet Sigon. explicans *alter ab illo*, id eſt, ſecundus.

13. DAPHNINQVE TVVM TOLLEMVS AD ASTRA.] De hac forma iam ſupra. Exemplis ibi indicatis poſſis addere Ouidium, 7. Met. Claud. 3. Hieronym. epiſt. 65. Ammianum lib. 15. Lucanum lib. 7. Lucretium lib. 1. Horatium. Catullum, Senecam, innumeros alios Græcos, qui locuti hac forma, adiungam alibi.

Adagium. 14. AMAVIT NOS QVOQVE DAPHNIS.] Obſeruaui in Virgilio loca quinque, ex quibus non ſit difficile formam adagij dicere. Tria in 3. Eclog. duo in hac. Ait ibi:

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit.

Et me Phœbus amat, & mihi ſeſe offert vltro meus ignis Amyntas. Dicuntur hæc a poſteriore paſtore, poſtquam prior res ſuas prædicauerat. Similiter hic: *amauit nos quoque Daphnis.* Infra: *Damnabis tu quoque votis.* Nam huic extremo ſimile illud lib. 1. Æn. *Vocabitur hic quoque votis.* Neque abeat fortaſſe illud 6. *Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.* Itaque ſi velis res tuas commendare coram iactatore aliquo & arrogante, vteris ſimili verborũ forma, hunc in modũ. *Et mea quoque ars in pretio. Et mihi fauor apud vulgus. Et mihi meus genius, & ingenium. Et mea quoque venuſta carmina.* Ex eadem forma paſtor apud Calp. 2. Eclog. poſtquam alius res ſuas iactauerat, ſubiicit:

Et mihi Flora comas parienti gramine ſpargit,
Et mihi matura Pomona ſub arbore ludit.

Simili plane forma apud Homerum 3. Il. Paris ita loquitur,

Νῦν μὲν γὰρ Μενέλαος ἐνίκησεν σὺν Ἀθήνῃ.
Κεῖνον δ' αὖτις ἐγὼ, παρὰ γὰρ Θεοί εἰσι καὶ ἡμῖν.
Nunc enim (me) vicit Menelaus cum Minerua.
Illum rurſus (vincam) *ego, nam Dij adſunt, & nobis.*

Par ferme illud: *Et noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.* Et apud Ouid. 3. Met. Narciſſus puer: — *Et amarunt me quoque Nymphæ.*

15. MVNERE.] Obſeruaui hanc vocem dici de Poetis, verſibus, carminibus. Nec pigebit monere lectorem, quibus teſtimoniis nitar. Cic. pro Archia cum dixerit, Poetas ab Ennio ſanctos vocari, addit, *quod quaſi Deorum aliquo dono, & munere commendati nobis eſſe videantur.* Horat. 2. Epiſt. — *Adhuc Muſarum dona vocares.* Et 4. Car. od. 8. — Munus de verſibus.

Gaudes carminibus: carmina poſſumus
Donare, & pretium dicere muneri.

Martial. lib. 5. Epigram. 15. de ſuis verſibus: *Cui victura meo munere fama datur.* Et lib. 6. Epigramm. 60. *Neſcio quid plus eſt, quod donat ſecula cartis.* Inde eſt, vt verba *muto*, & *do*, quæ de muneribus ac donis ſignate dicuntur, ad verſus tranſtulerit idem Martial. lib. 7. Epigram. 45. & lib. 8 Epigramm. vltimo.

16. ET PVER IPSE FVIT CANTARI DIGNVS.] Fluxere hinc illa Nemeſiani, 1. Ecl.

Namque ſuis dignus ſemper, quem carmine Phœbus,
Quem calamis, fidibúſque Linus, modulatibus Orpheus
Concinerent, atque acta viri laudéſque ſonarent.

Men. [a] Candidus inſuetum miratur limen olympi,
Sub pedibúſque videt nubes, & ſydera Daphnis.
[b] Ergo alacres ſyluas, & cetera rura voluptas,
Panaque paſtoréſque tenet, Dryadáſque puellas,
Nec lupus inſidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſydera iactant
Intonſi montes: ipſæ iam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta, Deus, Deus ille, Menalca.
[c] Sis bonus ô felíxque tuis: en quattuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duóque altaria Phœbo.
Pocula bina nouo ſpumantia lacte quotannis,
Cateráſque duos ſtatuam tibi pinguis oliui:
Et multo inprimis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis in vmbra,
Vina nouum fundam calathis Aruiſia nectar,
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon,
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
[d] Hæc tibi ſemper erunt, & cùm ſolemnia vota
Reddemus Nymphis, & cùm luſtrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piſcis amabit,
Dúmque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, noménque tuum, laudéſque manebunt:
[e] Vt Baccho, Cereríque; tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

ARGV

ARGVMENTVM.

Canitur Daphnis, vt Deus: ad eius Numen omnia afficiuntur voluptate, requie, lætitia. Deinde offeruntur illi, quæ Deorum ſunt aræ, lac, vinum, oleum: illique attribuuntur ſacra compitalitia, vt Deo Lari. Tertio, perpetua hæc fore promittuntur. Quartò datur illi Numen non in paſtores ſolum, ſed etiam in agricolas.

EXPLICATIO.

[a] ORATIO hæc ſuperiori opponitur, illi initium fuit à luctu, huic à lætitia. Duo primi verſus, qui ſunt fundamentum aliorum, hanc habent ſententiam. Daphnis pulcer & formoſus nuper in cœlum, vt Deus receptus eſt. Probat hoc à ſigno duplici. Nam &, vt nouus incola admiratur glorioſa cœli palatia, limen inſuetum, & deinde, admirabundus videt ſub pedibus nubes, & ſydera.

[b] Dicam ſententiam ſeptem verſuum. Colligit ex ſuperioribus hunc in modum. Daphnis Deus eſt, inde ergo orta voluptas, requies, lætitia vniuerſorum. Voluptas, nam ſyluæ & rura cetera, vt prata, agri, vineæ; deinde Pan, paſtores, Dryades incredibili voluptate afficiuntur: requies, nam pecori, & ceruis nullæ ſunt inſidiæ à lupis, à retibus, nouo Deo amante otium vniuerſorum, vt qui verè ſuis bonus: lætitia, quia montes præ gaudio vociferantur, rupes carmina inſonant, arbuſta quoque, nam illa mihi quotidie nomen tuum inclamant. Poſtrema hæc explicatiùs hanc habent ſententiam. Dicit paſtor, admoneri ſe quotidie his vocibus (Deus, Deus ille) de diuinitate Daphnidis, cùm nihil frequentius in ſyluis audiat, quàm huius nomen, & nihil crebriùs Echo repetat.

[c] Poſt cantatam diuinitatem Daphnidis, poſt voluptatem, requiem, lætitiam vniuerſorum, conuertit ſe ad nouum Deum, & enarrat latè quæ illi offerat, vt Deo iam facto, idque per verſus nouem hac ſententia. Qui Deus iam es, eſto nobis bonus, id eſt, propitius, eſto felix. Vt verò eliciat à Daphnide hanc benignitatem erga ſe, & felicitatem quam optat, ita proſequitur. Te, ô Daphni, vt ipſummet Phœbum, religioſè veneror. Vides aras quattuor? binas tibi, binas illi dedico. Et quia te in numerum Larum pono, ſtatuam quotannis vni tibi duo pocula, quæ lacte ſpument: duo item, quæ plena ſint pingui oleo. Exhilarans verò inprimis (obſerua lector vti ordino hos tres verſus) conuiuia Baccho multo, fundam è calathis, id eſt, vaſculis, vina Aruiſia, quæ inſtar noui nectaris: idque ante focum, ſi frigus, in vmbra, id eſt, in compitis, ſi æſtas: nam ſacra tibi faciam compitalitia, vt Laribus. Neque deerunt cãtilenæ, & ſaltationes fieri ſolitæ in Deorum honorem: cantabunt ſanè Damætas, atque Ægon, qui Lyctius, id eſt, Cretenſis ab vrbe Cretæ; ſaltabit Alpheſibœus, vt Satyri ſolent ſaltare.

[d] Quinque deinde verſus inſumuntur in confirmanda hac apotheoſi in omne æuum. Hæc ſacra tibi perpetua erunt, perpetuò fient. Quamdiu Nymphis honos reddetur, quamdiu fiat agrorum luſtratio, quæ ſacra perpetua ſunt paſtoribus deinde quãdiu aper in montibus deget, piſcis in aquis: quamdiu apes thymo, cicadæ rore paſcentur, tamdiu durabunt honores tui diuini, nomen, laudes.

[e] Cum hactenus promiſerit, Daphnidem celebrandum a paſtoribus, abſoluit orationem hunc in modum. Apage verò, vt tibi tantùm a paſtoribus ſacra fiant, non ſic erit, eris enim agricolarum etiam Deus, illi tibi vota quotannis facient, vt Baccho & Cereri ſuis Numinibus: & quia illi tibi vota facièt, tu quoque vt vnus è cœleſtibus, illos iiſdem votis damnabis. Quaſi dicat, erunt tibi damnati, id eſt, deuincti, atque obligati votis, quæ tibi fecerint, donec perſoluerint: vel, damnabis illos votis, quæ fecerint, niſi perſoluerint, quæ promiſerunt.

NOTÆ.

1. CANDIDVS.] Epithetum candoris pertinet ad diuinitatem Daphnidis, cuius celebrat apotheoſin. Elicias hoc ex Poetis, qui hoc attributum Diis accommodant. Tibul. lib. 3. El. vltima, *Candide liber ades.* Oui. 5. Tr. El. 6. ad Natalẽ Deum: ita alloquitur: *Candidus huc venias.* Hic adnectenda Nota, quæ in multis obuia, Deorum filios dictos veteribus *albos*, quod ſcribit Plato, 5. de Rep. & ex Platone Plutarchus lib. de Diſcrim. Adul. & Amici. Seruius hic: *Candidum, id eſt, Deum.* Natum hoc ex præſtantia huius coloris. Inde in diebus feſtis quæſitus ille ad veſtes: inde in fœminis ille laudatus præ aliis, nam Anacreon ſuæ ineſſe volebat *ἐλεφάντινον μέτωπον*; inde ille adhibitus in omni re ſacra. Apul. enim lib. 11. in pompa ſacerdotali ſæpe eius meminit, nam mulieres inducit *candido ſplendentes amicimine*, turbam omnem initiatam *linteæ veſtis candore puro luminoſam*, antiſtites ſacrorum incinctos *candido linteamine*. Ergo, eadem coloris præſtantia attributum hoc Diis dedit, neque abludunt ab his, quę de albi coloris ſymbolicis ſignificationibus ſcribit Anton. Ricciardus in commen. Symbol. ex Arnobio, Hieronymo, Beda. ſignificat enim vitæ innocentiam, puritatem, ſanctitatem. Auctoribus Ricciardi adiungo Nazianzenum, qui orat. 23. ait: Ideo Angelos indicari cum veſte candida, & ſplendida ad notam *τῆς κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καθαρότητος*, *naturalis puritatis, quæ eſt in ipſis.* Plato quoq; 12. leg. dixit, *χρώματα δὲ λευκὰ πρέποντ' ἂν θεοῖς εἴη*, *color albus maximè decet Deos.*

Candidus color Deorum.

Deorum filij albi.

Angeli.

2. Sic mihi viſum de hoc loco, ſed non negligenda Nota exiſtimantium, Lacteum fortaſſe hic circulum intelligi, vbi Romani putabant Heroas ſuos habitare. Nam Cicero in Somnio Scip. ait, viros pręſtantes viuere poſt mortem in lacteo orbe. cui adiũgo verba Hierony. Epiſt. 24. ita loquentis de quodam deſignato Conſule, qui obiit: *nunc deſolatus es & nudus, non in lacteo cœli palatio, vt vxor mentitur infelix, ſed in ſordentibus tenebris continetur.* & verſus Paulini, ſiue Auſonij, vt plures volunt, qui in cantico:

Lacteum circulum habent Heroes mortui.

Pande viam, quæ me poſt vincula corporis ægri
In ſublime feram: puri qua lactea cœli
Semita ventoſæ ſuperat vaga lumina Lunæ:
Qua proceres abiere pij, &c.

Nam Chriſtianus Poeta alludit ad gentium locutionem, vti ſæpe aliàs Manilius quoque lib. 1. reddẽs rationem, cur lacteus circulus niteſcat *craſſo lumine*, ita ait: *An fortes animæ, dignataque nomina cœlo,*

Corporibus reſoluta ſuis, terræque remiſſa
Huc migrant ex orbe, ſuùmque habitantia cœlum,
Æthereos viuunt annos, Mundóque fruuntur.
Atque hic Æacidas, hic & veneramur Atridas.

Itaque vult ſpiſſitudinem claritatis effici ab multis Heroibus ibi degentibus. Vnde manarit hic error gentium colligas facile ex verbis Philonis lib. *περὶ φυτουργ.* *ἀνωτάτω δὲ εἶναι πρὸς αὐτῷ τῷ αἰθέρι τὰς καθαρωτάτας (ψυχάς,) ἃς οἱ μὲν παρ' Ἕλλησι φιλοσοφήσαντες ἥρωας καλοῦσι. Μωϋσῆς δὲ ὀνόματι εὐθυβόλῳ χρώμενος ἀγγέλους προσαγορεύει.* *In ſummo autem prope ipſum æthereum eſſe (animas) puriſſimas, quas Græcorum Philoſophi*

Heroas

Heroas vocant Moyſes ex re angelos nominat. Alludit ad nuntios, quos perferunt. Hinc ergo natus videtur error. Cum enim gentilibus aliqua fuiſſet notitia angelorum, etiamſi obſcura, illis dederunt nomina ſuorum Heroum.

3. MIRATVR LIMEN OLYMPI.] Tale quid Lucanus lib. 9. de Anima Pompeij eunte in cœlum.

— Illic poſtquam ſe lumine vero
Impleuit, ſtellaſque vagas miratur, & aſtra
Fixa polis.

4. LIMEN.] Guliel. Cant. lib. 4. Nou. Lect. cap. 2. *lumen* legit, & prior illo Giſanius. Sed nihil muto, quia nihil neceſſe.

Olympus quare pro cœlo.

5. OLYMPI.] Quare Olympus pro cœlo? varie omnes. Fortaſſe non diſpliceat illud Ennij in Euemero: *Eadem tempeſtate Iupiter in monte Olympo maximam partem vitæ colebat, & eo ad eum in ius veniebant, ſi quæ res in controuerſia erant.* Inde itaque credamus natum, vt pro cœlo ſumatur is mons.

6. SVB PEDIBVS, &c.] Non minus hæc, quàm alia, explicant Daphnidis diuinitatem. Solitũ enim Poetis, inprimis noſtro, vti Deos faciant è ſummo cœlo ſpectantes, & videntes omnia. Quin Daphnin parem facit Ioui, nam vtrumque e cœlo ſpectantem facit, cùm reliquos Deos è nubibus, aut aere. In 9. Apollo videt acies Auſonias, vrbémque *Nube ſedens.* Atqui Iupiter in 11. *Obſeruans oculis ſummo ſedet altus Olympo.* Vtriuſque rei obuia exempla. Ergo, Ioui par Daphnis. Congruit cum illis commentatio hæc Seruij. *Meritum eius oſtendit, qui ſummos circulos, & cœli ſecreta conſcendit.* Pari elogio loquitur Symmachus de Imperatore relato in Deos in Epiſtola ad Valentinian. Theod. Arcad. Auggg. *ſpectat ſenior ille Diuus ex arce ſiderea lacrymas ſacerdotum, & ſe culpatum putat, more violato, quem libenter ipſe ſeruauit.* Illa *ſub pedibus*, illuſtrat Scalig. in Conject. Nam Ennius: *Muſæ quæ pedibus magnum pulſatis Olympum.* Aratus Θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται. Catullus ex Callimacho: *Sed quanquam me nocte premunt veſtigia Diuum.* Qui ſententiam Poetæ referunt ad perſuaſionem veterum, qui credebant illuſtres animas poſt obitum ad Lunæ globum conſcendere, & Lunam pedibus premere: vide (inquam) an errent, qui ad hoc referunt Pöetam, nam ille non Lunam, ſed ſidera, quæ altiora multo, ſub pedibus dat: non ergo Daphnis in globo Lunæ. Scio hoc perſuaſum veteribus, quod præter vulgares auctores, quos alij dant, firmat Eunapius Sardianus in vita Ædeſij, vbi Soſipatra vaticinatur Euſtachio coniugi, fore, vt poſt fatum occupet Lunarem globum. Sed mens Pöetæ alia eſſe videtur.

Iouis & aliorum Deorum diſcrimen.

7. ERGO ALACRES SYLVAS.] Opponuntur hæc illis: *Non vlli paſtos, &c.*

8. DRYADAS.] Nymphas ſyluarum ἀπὸ τῆ δρυὸς: *quercu.* Feſtus vocat *Querquetulanas.*

9. NEC LVPVS INSIDIAS.] Adumbrat Theoc. eid. 25. de infantia Herculis,

Ἔσαι δὴ τοῦτ' ἆμαρ ὁπανίκα νεβρὸν ἐν εὐνᾷ
Καρχαρόδων σίνεσθ' ἰδὼν λύκος οὐκ ἐθελήσει
Tempus erit illud, quando hinnulum in ſuo luſtro,
Serratis dentibus lupus videns, lædere non volet.

Vtrumque Calpur. in Ecl.

Non tamen inſidias prædator ouilibus vllas
Afferet, aut laxis abiget iumenta capiſtris.

Et Arnob. lib. 1. *Ouilibus inſidiatur lupus. Nunquid in culpa natura eſt, quod lanicium extulit importuniſſimam beluam.* Ariſt. 1. Hiſt. cap. 1. lupum adhibet pro exemplo eorum animalium, quæ ſunt ἐπίβουλα: *inſidioſa.* Confine his illud, 4. Eclog. *— nec magnos metuent armenta leones.* Et Ouidius in ſummo malo: *Nat lupus inter oues.* Et eiuſdem de Arione,

Sæpe canes, leporéſque vna iacuere ſub vmbra,
Et ſtetit in ſaxo proxima cerua leæ.

Et Caſſiod. de Orphei muſica Ep. 40. lib. 2. *Deſeruerunt vrſi amabiles ſyluas, leones domeſtica tandem cauernas reliquerunt, iuxta prædonem ſuum præda gaudebat. In vnum conuentum contraria vota collecta ſunt, & fidem, canente Lyra, omnia ſibi aduerſa crediderunt.*

10. DOLVM MEDITANTVR.] Obſeruo hic tria. Primò, dari *dolum* venationibus: alterum, dari *meditor* lupis, & retibus: tertiò, coniungi *dolum*, & *meditor.* Primum illuſtro ex Pindaro, qui od. 3. Nem. ἄνευ κυνῶν, δολίων θ' ἑρκέων: *ſine canibus doloſiſque ſepibus.* Calabro lib. 7. dicente de venatione ceruorum, ἐς ὕσατον δόλον: *in extremum dolum.* Oppianum ex Græcis taceo, qui ſequitur Nonnum, S. Dionyſ. & alios. Greg. Turonenſis lib. 2. c. 37. *Aues abſque vllo hominum dolo manu capiebantur.* Pari guſtu Manilius lib. 5 *mendaces foueas.* Alterum ex Plinio, & Prudentio. Prior luſciniis attribuit, vt Virgilius lupis: nam lib. 10. cap. 29. *meditantur aliæ iuniores, verſuſque, quos imitentur, accipiunt.* Repetit cap. 42. Poſterior ſeminibus dat, vt Virgilius retibus. In Cathem. hym. 10.

Dolus de venatione.

Meditor datur etiam rebus inanimis.

Sic ſemina ſicca vireſcunt,
Iam mortua, iámque ſepulta:
Quæ reddita ceſpite ab imo,
Veteres meditantur ariſtas.

Omnes iſti accipiunt hoc verbum pro exercere, & comparare. Lege Nebriſ. in Quinquag. Tertium ex Plaut. in Epid.

Permeditatam meis dolis, aſtutiiſque onuſtam
Mittam.

Gaudentio Epiſc. Brixienſ. Tract. 5. de Exodo: *Si cogitet mala, ſi concupiſcat aliena, ſi dolum meditetur.* Non abit Nazianz. qui Orat. 1. de Pace, τοῖς ἅρπαξι τῶν ψυχῶν λύκοις ἐπινοοῦντα θήρατρα: *excogitantem laqueos lupis animarum raptoribus.*

10. BONVS.] id eſt, benignus. Pertinet quoque hæc vox ad indicandam diuinitatem. Sic profectò eſt. Ath. lib. 2. vbi de Baccho loquitur: δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ: *indicium virtutis Dei boni.* Idem Deus apud Plutarch. de Iſ. & Oſ. πολυάγαθος dicitur: *valde bonus.* Ouid. de Natali Deo: *Optime Natalis.* Lucilius citante Lactantio lib. 4. cap. 3. *Pater optimus Diuum.* Virg. 2. Æn. *bona Iuno.* Horat. 4. Carm. od. 2. *benigne Deus.* Poeta ſtatim: *Sis bonus ò felixque tuis.* Huc refer tritam formam, *Dij Optimi & Maximi.* Hinc lux Horatio lib. 4. od. 5. *Diuis orte bonis optime Romule.* Vbi Auguſtum vocat Romulum, & *optimum* ſignatè nominat, quia *ortus à Diis bonis.* Quaſi dicat: tu verè Deus, qui à Diis genus ducis. Nam quæ ſequuntur, eandem aſſentationem ſpirant. Pari blandimento Martialis de Domitiano lib. 4. *Et bonus æthereo laxatur nectare Cæſar.* Loquitur enim cum reſpectu ad diuinitatem, nam poſtea *Iouem* nominat.

Bonus de Diis.

12. IPSI.] Moueat te lector pronomen hoc iucundè poſitum, *ipſi, ipſe, ipſa, ipſi montes, ipſa rupes, ipſa arbuſta.* Ita in 1. Ecl.

— Ipſæ te Tityre pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.

13. VOCES AD SYDERA IACTANT.] Obſeruanda verba, in quibus latet periphraſis Echus, quæ imitatur humanam vocem, & ludit humanis accentibus. Ita ſtatim *arbuſta ſonant.* Syneſius etiam Epiſtol. 33 de Echo loquens, ἀντιδοῦναι φωνὰς: *voces referre.* Ceterùm (vocem) dat inanimis. Ita ſupr. *montéſque feri, ſyluæque loquuntur.* Et Ammian. lib. 25. loquens de Iuliano Imperatore: *Si nocturna lumina, inter quæ lucubabat, potuiſſent voce vlla teſtari, &c.*

Vox inanimis.

14 INTONSI.] Incædui, ſyluoſi, non refecti.

15. SIS

Sis bonus felixque.

15. SIS BONVS Ô FELIXQVE TVIS.] Fuit hæc formula precationis ad Deos 1. Æn.

Sis felix, noſtrumque leues quemcunque laborem.

In 12. *Vos ô mihi Manes Eſto boni.* Ea traducta eſt ad homines. Tibullus 3. *Sis felix, & ſint candida fata tua.* Plura his Briſſ. in Form. Expreſſit autem Virgilius verſum Theocr. εἰδ. 15. ἱλαος νῦν φίλ᾽ ἄδωνι, καὶ ἐς νέωτ᾽ εὐθυμήσαις: *Sis nunc placatus Adoni, & inpoſterum lætifices.* Et Virgil. Paulinus Nat. 2. Felicis: *Sis bonus ô felixque tuis, Dominumque potentem, &c.*

Dis ſingulis aræ duæ.

16. EN QVATVOR ARAS] Attingit Poeta morem veterum, qui ſingulis dijs aras duas ſiue altaria conſecrabant: qua de re manifeſtus eſt Pauſaniæ locus in Arcadicis, ore boni interpretis: *Teplum illic ſontis Lycæi, quo nuda aucu ſemita. Quæ ſunt vtrinque in conſpe. In ſunt omnia: Altaria Dei duo, merſe due, totidem menſis pares aquila.* Et Æliani lib. 8. variar. Hiſtoriar. cap. 19 vbi Anaxagora in Deos relato, geminæ aræ conſecrantur, altera mentis, altera veritatis inſcripta. Græca ſunt: βωμὸς αὐτῷ ἵσταται, καὶ ἐπιγέγραπται, ὁ μὲν νοῦ, ὁ δ᾽ ἀληθείας. Alludit Manil. lib. 1. *Bina mihi poſitis lucent altaria flammis.* Itaque, etiamſi verum eſſe appareat, quod ait Turn. lib. 17 Adu. cap. 6. Manibus honoratorum ſolitas conſtitui duas aras, tamen morem latius patere, ex Pauſaniæ loco, quem adduxi, perſpicuum fit. Videtur verò Poeta hic locutus abſque vllo diſcrimine altaris, & aræ. Nam dicunt altaria eſſe ſuperorum; aras aut Heroum, aut inferorum. Non (inquam) locutus hoc cum diſcrimine, nam Phœbi altaria primùm ſub aris comprehendit. Falſo itaque ex hoc loco morem neſcio quem eliciunt nonnulli Interpretes. Certè doctè Hadr. Iunius.

Ara quid.

Ara eſt quaſi in qua ἀράς, id eſt, votum concipimus. Eſt ergo vox generalis ad aram, & altare. Græcæ voces, quæ noſtris reſpondent, ſunt ἐσχάρα, βωμός Gloſſæ: *Altare, ἐσχάρα: ara βωμός.* Sed de Græco hæreas, nam βωμὸν quoque *altare* reddunt boni Interpretes. Abſolui rem: ſed, quia multi per Daphnidem intelligunt Iulium Cæſarem, adducam Xiphilinum (& multos poſſem) de ara illi excitata. *Ita plebi accenſa eſt ira, vt Cæſarem in foro combuſſerit, deinde ſepelierit,* βωμόν τε ἰδρύσαι, καὶ θύειν ὡς θεῷ τῷ Καίσαρι ἐπεχείρησαν. *tum aram ei conſecrauerit, & ad eam ſacrificare Cæſari, ac ſi Deus eſſet, conata fuerit.*

Iulio Cæſari ara excitata.

Lac, vinum, oleũ in vſu ſacrorum.

17. LACTE.] Lac, vinum, oleum in vſu ſacrorum frequentiſſima. Virg. 1. Georg. *Cui tu lacte fanos, & miti dilue baccho.* Theoc. εἰδ. 5.

Στασῶ δὲ κρατῆρα μέγαν λευκοῖο γάλακτος
Ταῖς νύμφαις, στασῶ δὲ καὶ ἁδέος ἄλλον ἐλαίω.
Statuam craterem magnum albi lactis
Nymphis, ſtatuam & alium dulcis olei.

Volui tamen hæc, quia de rebus coniunctim: ſed ſeparatim de lacte in vſu ſacrorum meminere Theoc. εἰδ. 5. Ouid. 4. Faſt. de Dea Pale, & de eadem Tibul. lib. 1 Eleg. 1. Eleg. 1. Horat. de Syluano, 2. Ep. De oleo etiam in vſu ſacrorum crebra mentio, præſertim in Athen. & aliquando in Homero. De vino quis ambigat? Pertinet verò inſigniter ad hunc locum, in apotheoſi fieri ſolita ſacra cum lacte, quã rem cum alibi attingat Poeta, ibi ego quoque. Eſt autem *Lac nouum*, recens mulctum, & ideo ſpumans Nicander in Alex dixit, γάλακτι ἀφρίζοντι. Iteram γάλακτος ἀφρεῖοντι τάχος.

Lac nouum Nicandri

18. CRATERAS-PINGVIS OLIVI.] Bene obſeruat Iac. Pontan. hanc Græcam eſſe locutionem. Nam vt Theoc. κρατῆρα γάλακτος dixit, ſed intellexit, μεστόν. Ita in Virg. ſubaudiendum *plenos*. Reddit autem Poeta Græcum λίπα ἐλαίου καὶ λιπαρὸν.

19. ET MVLTO INPRIMIS.] Eſt in εἰδ. 7. Theoc. locus, quem omnino Virgilius habuit ante oculos in toto hoc tractu: quem locum, quia lõgus, dabo tantum Latinis verbibus Lob.

Luce illa noua ſerta geram vel olentis anethi,
Liliave albis roſis contexta rubentibus addam,
Atque meo viridem faciem capiti inde coronam.
Inde hoc vina bibam pateris Pteleatica plenis
Ante focum reſidens: atque mihi grata fabarum
Segmina de focis, calido torrebit in igne.
Lectus erit vero varijs denſiſſimus herbis,
Cyſaque, aſphodeloque riſi flexibilique ſelino.
Suauiter ipſe bibam caris memor Ageanactis,
Euacuans plenos toto crateras Iaccho,
Donec in allapſis immergam fecibus ora.
Paſtores duo cantabunt, quorum hic ſit Acarnan,
Ille Lycopites ſed & hic mihi Tityrus ipſe
Cantabit, Daphnis quibus ignibus arſerit olim,
Quando peregrina flagrauit amore puella.

20. HILARANS.] Diceret aliquis, lætificans. Sed certe lætitia, quæ à vino modum habet, hilaritas ebriorum eſt, & hoc ſpectauit Poeta. Sæpe in Plauto hilaritatem videas de vltra modum potabũdis. Ad hanc vini copiam ſignandam dicit *baccho*, non vino. Quid verò ſententia Virgilij certius: Alexis apud Athen. lib 2. inter vini laudes, ἱλαροὺς ἡμᾶς ἐποίησεν: exhilarat nos. Male in vulgatis, ἱλαροὺς. Et Mnaſith. ibid. εὐθυμίαν φέρειν ſertias iam. Lege multa in hoc Scriptore lib. 12. Horat. 1. Car. *vino pellite curas.* Nonnus 12. Dionyſ. conuiuia vocat ἀπήρτια, *iucunda, videlicet* ὅτε μὴ παρέσκηλοs, vbi abeſt vinum. Sed quid hoc conſecter? Tantum adduco etymon, quod ad hanc rem iuuat, *dirĉ* Græcis ἀπὸ τῆ ὀνήσεως, quod iuuet, quod recreet. Scio alios aliunde deducere. Vocem ipſam hilaritatis in re conuiuij Petron. infert in Satyr. *Admouit hilaritatem comiſſantis Cymbaliſtria.* Iterum *Fignitam receaenas impoſuerat hilaritas largior.*

Hilaritas de ebriis.

Vinum exhilarat.

Vini etymõ.

21. ANTE FOCVM SI FRIGVS ERIT, SI MESSIS IN VMBRA.] Quæ hic dicam, attigit Pithoeus lib. 1. Aduerſ. c. 9. Sed quia ibi non ſatis aut Virgilius explicatus, aut mos firmatus eſt, dica, quæ viſa mihi neceſſaria ad hũc locum. Promittit paſtor habiturum ſe Daphnidem, vt Deum larem. Animas enim hominum in numerum Deorum relatas veteres putauerunt Lares eſſe, vti ex Sext. Pomp. Paulus notat. Id etiam colligi ex Athen. poteſt lib. 11. Et ex Hippocrate lib. de inſomniis. Et apertè ex Varrone Arnobius lib. 5. his verbis: *Varro laruas dicit eſſe lares, quaſi quoſdam genios, defunctorum animas manium.* Et paulo altius ait, Lares pronuntiari ab aliis eſſe Heroas. Facit inſigniter lapis repertus Celeiæ oppido inferioris Stiriæ cum hac inſcriptione, GENIO AVG. E. LARIBVS Aliorũ quoque lapidum cum laribus Auguſti frequens eſt mentio. Adi antiquas Smet. inſcriptiones fol. 34. numeris 5. 6. 7. Habes iam has animas ſolitas coli, vt lares. Procedo Compitalitia, aut compitalia ſacra erant Deorum Larũ, hæc aut in Compitis, vnde nomen inuenere, aut ad focum celebrabantur. Primum & ex nomine ipſo perſpicuum, & illud probant verba hæc Varr. lib. 5. Ling. Lat. *Compitalia dies attributus Laribus, vt alibi dico, vbi via competunt, tunc in Compitis ſacrificatur.* Et Arnob. lib 3. de Laribus *antiquos arbitratur vulgus vicorum, atque itinerum Deos eſſe, ex eo quod Græci eos cognominant Laneas.* Alterum efficit Martialis lib. 3. Epigram. 57.

Lares qui

Cõpitalitia.

Cingunt ſerenum lactes focum vernæ,
Et longa feſtos lucet ad lares ſylua.

Marcus etiam Cato de Re Ruſt. c. 5. dixit, Compitalia niſi in compitis, aut in foco, non eſſe faciẽda. Neuius in Tunicularia, aut Cunicularia citatus a Feſto.

M Theodo

Theodotum compellas, qui aras compitalibus
Sedens, in cella circumtectas tegetibus
Lares ludentes peni pinxit bubulo.

Quod teſtimonium ad hanc partem traho, nam illa *aras in cella circumtectas tegetibus* hyemem & focum ſignant. Alludit ad hæc ſacra Plaut. in Aulul.

Nunc Thuſculum emi, & haſce coronas floreas:
Hæc imponentur in foco noſtro Lari.

Ex dictis conclude ſic mentem Poetæ. Faciam tibi vt Lari ſacra compitalitia; in hyeme ante focum, in æſtate in vmbra, id eſt, in Compitis, quæ vmbroſa. In hanc ſententiam explico verba Varron. lib. 1. de vita Populi Roman. *Ad focum hyeme, & frigoribus cœnitabant, æſtiuo tempore in propatulo.* Reſtat, probem, Laribus fieri ſacra vino, nam hoc nominat Poeta. Plautus in prologo Aululariæ loquentem Lare ita inducit: *Huic filia vna eſt, ea mihi quotidie aut thure aut vino, aut aliquo ſemper ſupplicat.* Addit Poeta lac, & oleum, à quibus non abeſt, primitias ſolere offerri Laribus. Tibul. Lib. 1.

Laribus vino fiũt ſacra.

Vos quoque felicis quondam, nunc pauperis horti
Cuſtodes fertis munera veſtra Lares.

Horat. *frugem* nominat lib. 2. Od. 23.

Si thure placaris, & horna
Fruge Lares, auidaque porca.

Sueton. *flores* in Aug. cap. 31. *Compitales Lares ornare bis in anno inſtituit vernis floribus, & æſtiuis.* Iuuenal. Satyr. 9.

O parui noſtrique lares, quos thure minuto,
Aut farre, & tenui ſoleo exornare corona.

& Satyr. 12.

—— Laribuſque paternis
Thura dabo, atque omnes viola iactabo coronas.

Profectò hæc non abeunt à mentione vini, lactis, olei, quæ ſylueſtria omnia. Demum proponam hic coniecturam meam, cur Manibus Principum, quos lares eſſe volebant, ſacrificarent veteres primitiis terræ? Puto itaque originem ductam ab Hebræis, qui ſuis Principibus huiuſmodi primitias offerebãt. Auctor moris huius aut S. Hieronymus, aut is, qui ex illo multa compilauit in lib. Quæſt. Hebr. ſupra lib. 2. Reg. cap. 4. explicans enim verba illa, quæ habentur de morte Iſboſeth facta à Rechab, & Baana, *ingreſſi ſunt autem domum latenter, aſſumentes ſpicas tritici, & percuſſerunt eum in inguine,* ita ait: *Spicas tritici quas cauſa primitiarum tulerunt, vt honorem Regi deferre viderentur, & eorum dolus nequaquam deprehenderetur.* Ergo cùm Hebræis Regibus, cùm viui eſſent, primitiæ iſtæ offerrentur, facile fuit à gẽtilibus morem iſtum traduci, ad Reges ſuos non viuos tãtùm, ſed mortuos etiam colendos. Firmat quæ dixi mos alter, quo Romani imagini viuẽtium Imperatorum ſacrificabãt vino, & thure. Quod expreſſè ſcriptum eſt à Plin. lib. 10. Epiſt.

Hebræorum mos in colendis Regibus.

22. NOVVM NECTAR.] Pro vino vetere dices eleganti oppoſitione.

23. CALATHIS.] Notanda verbi ſignificatio, non ſolùm eſt calathus viminea fiſcella, ſed poculum ad vſum vini. Mart. lib. 9. Ep. 60.

Calathis pro poculo.

Expendit veteres calathos, & ſi qua fuerunt
Pocula, Mentorea nobilitata manu.

Et in Apoph. Epigr. 107. lemmate *calathi* ita ait:

Nos ſatyros, nos Bacchus amat, nos ebria tigris
Perfuſos domini lambere docta pedes.

24. ARVISIA.] De lectione ambigas in nonnullis legi *Arethuſia*, obſeruauit Dalecamp. in Plinium, Heruetus in collectanea Clementis, Pierius in hunc locum. Alij malunt *Ariuſia*, in his ſunt Manut. Henric. Stephan. P. Victorius. Certè Plutarchus in opere, quo aſtruit, viui iucundè non poſſe ex Epi-

A curi ſententia, *Ariuſium* legit, *πίνε οἶνον ἀριούσιον.* Ita etiam Strabo, ita Clemens lib. 2. Pædagogi. Et ita etiam legit nouus Seruius. In hoc inclino. Sed quæ hæc vina? Ex Chio inſula interpretatur Seruius, in qua promontorium Ariuſium, ſiue Arium ferax vini optimi. Irrepſit error in Silium lib. 7. in quo legas *Ariuſia pocula.*

Ariuſia vina.

25. NECTAR.] Prouerbij vicem habet nectar, pro re quauis dulci ac ſuaui. Ita hic vinum *nouum nectar.* Vetus Poeta apud Lipſium 1. Elect. c. 5.

Nectar adagium.

Bacche vinum [illegible] pleraſque [illegible]
Eſt [illegible] dulcem [illegible] comparandum nectari.

Martial. lib. 9. *Non [illegible] nectare dulcius beato.* Lucret. lib. 1. *nardi florem, nectar qui naribus halat.* Symmachus lib. 9. Epiſt. 79. *litera tua halantes Platonicum nectar.*

B Claudius Marius in Geneſin,

Motaque dum leni vibrat nemus aura meatu
Vnum ex diuerſo nectar permiſcet odore.

Iterum lib. 3. ita de vinea loquitur,

—— vinea ditis
Luxuriat fetu, totaque ex arbore nectar
Parturit.

26. SALTANTES SATYROS.] Inducit hic Poeta ſaltationem in conuiuiis, & eam dat Satyris. De primo nihil hic dicam, quia ſatis obuiam in Athen. lib. 1. bis aut ter, in Ouid. 5. Faſt. in Petron. Sat. Attingunt plures ſpecies ſaltationum Plato, Homerus, Xenophon, Athenæus, Pollux, Lucianus, Strabo, Herodotus, Ariſtoteles, Plutarchus, Galenus. Pergo ad alterum. Athen. lib. 1. Meminit cuiuſdam ſaltationis Satyricæ, quæ dicta eſt Sicinnis. vnde ait, Sicinniſtæ dicuntur Satyrici. Ad hoc pertinent verſus

Satyrica ſaltatio Sicinnis.

C Horat. 2. Ep.

Ludentis ſpeciem dabit, & torquebitur, vt qui
Nunc Satyrum, nunc agreſtem Cyclopa mouetur.

Et Moſchus, quem aduocat Vinnius, qui Σκιρτητὰς Σατύρους, dixit: *Saltatores Satyros.* Et Nonnus, & Pollux, quos ego, ille lib. 15. Dion. [illegible] Σατύροισι [illegible] χορεύει: *Saltabat pariter choream imitatricem Satyris.* Ab eodem lib. 18. Satyri inducuntur σκιρτήσαντες. Et lib. 21. Σατύροισι [illegible]. Pollux verò lib. 4. cap. 14. ὀρχημάτων Ἐμμέλεια Τραγική, Κόρδαξ Κωμική, Σίκιννις Σατυρική: *Species ſaltationum, Emmelia Tragica, Cordax Comica, Sicinnis Satyrica.* Hanc triplicem ſaltationem multi attigerunt. Male itaque aliqui con-

D fundũt Cordacem cum Sicinnide. Nam præter Pollucem eas quoque diſcriminant Athen. & Lucianus περὶ ὀρχήσεως. De Sicinnide Satyrica, loquitur etiam Euripid. in Cyclope, & Dionyſ. Hal. lib. 7. Antiq. Rom. Eo autem magis, quæ dixi de Sicinniſtis, aut Sicinnide, tibi placebunt, ſi adeas quæ ſcripſit Lil. in lib. de vario ſepeliendi ritu: vbi admonet à Sitis, id eſt, tumulatis dici Siticines: erãt autem Siticines, qui apud Sitos, id eſt, defunctos canebant. Additque Siticines quoq; dictos Sicinniſtas, & inde Sicinnidẽ, & Sicinnum manaſſe, genus veteris ſaltationis: placebunt (inquam) quæ adduxi de hac re, cùm apud Poetam ſit commemoratio de exſequiis Daphnidis.

27 Porrò de Satyris tria do parerga; de etymo,

Satyrorum etymon.

E de forma, de diſcrimine inter hos, & Silenos. Cæſar Scal. etymon ducit Satyrorum ἀπὸ τῆς σάθης, à ſalacitate, & tentigine: fuere enim ſalaciſſimi. Et in libris originum reiicit etymon illorum, qui ducunt ἀπὸ τοῦ σιονυριαι. Certè ſalacitatis Satyricæ locuples eſt exemplum apud Pauſaniam in Atticis, de muliere barbara, quæ obiecta eſt à nautis Satyrorum libidini. Pergo ad formam. Pauſan. Attic. ſ: *Rufos eſſe, & caudas haud multo equinis minores in ſua clunes habere.* Plin. lib. 7. cap. 2. *Satyri perniciſſimũ animal, tum quadrupes, tum recta currentes humana effigie.* Adiice capri-

Satyrorum forma

nos

nos pedes ex Poetis, & cornua ex eiſdem, atque etiam ex Athen.lib.5.idipſum perſpicuè ſanctus Hieronymus in vita ſancti Pauli Eremitæ. Et ex eo Iſidor.cap.3.lib.11. Tertium eſt de diſcrimine. Certè Iul.Scaliger,& docti plures in id abeunt, vt putent Tityros,Satyros, Silenos eoſdem eſſe.Id ipſum cenſeo,nam plurima loca aliter nequeunt explicari.Sed tamen ſcias ab nonnullis diſtingui Satyros & Silenos.Nonnus ita canit,

Satyri & Sileni.

Καὶ λασίων Σατύρων κεντρωφόρον αἷμα γενέθλης,

Σιληνῶν τε φάλαγγα:

biſpidorum Satyrorum ſanguis generis aculeati,Silenorúmque phalangem. Athen.lib.5.de pompa Ptol. ἠκολούθουν δ' αὐτῷ Σάτυροι, καὶ Σιληνοὶ ἑκατὸν εἴκοσι ἐστεφανωμένοι: *Sequebantur illum Satyri,& Sileni centum & viginti coronati.* Iterum ἐφ' ὧν ἦσαν Σιληνοί, καὶ Σάτυροι ἐστεφανωμένοι: *in quibus Satyri,erant coronati, & Sileni.* Scio hæc eludi poſſe iuxta ea,quæ dicam ſequenti Ecloga. Et verè eludi debent.

28. ET CVM SOLEMNIA VOTA REDDEMVS NYMPHIS.] Vult Turn.lib.13.cap.4. propriè hoc ſcriptum à Poeta,& è ritu: nam cùm Nymphæ ruſticorum Deæ ſint,& ruſticæ, rectè illis in agris res diuina fit. Ita apud Eurip.Ægiſthus rus exit,vt in agro Nymphis rem diuinam faciat.Sic fermè ille,& ex eo Brocenſis,tacito nomine. Sed hæc mihi parum probantur,nam potiùs videtur Poeta illud,

Nymphis ſacra fiunt in agris.

Et cùm ſolemnia vota

Reddemus Nymphis,

diſtinguere ab eo,quod ſequitur, *& cùm luſtrabimus agros.* ita vt prius ad domos referatur, poſterius ad agros. Placet itaque mens Germani, & Victorij lib. 6.Var. cap 24. qui hoc referunt ad morem Siciliæ, vbi in priuatis domibus quotannis res diuina Nymphis fiebat, ante quarum ſimulacra homines ſaltabant temulenti. Vterque aduocat Athenæi verba è lib.6. ſed Græca tantùm, ea tibi Latinis his verti: *Scribit Timæus lib.22.Hiſtoriarum, Damoclem aſſentatorem fuiſſe Dionyſij Iunioris. More autem in Sicilia vigente, vt in domibus Nymphis ſacra fierent, ſaltarénque homines,Damocles Nymphas contemnebat, ac veniens ante Dionyſium ſaltabat,dicens:non oportere mentem intendere, ac vacare inanimis ſimulacris Nympharum.* Eſt hic Damocles ille,cuius meminit Cicero 5. Tuſculan. Eſt deinde ratio, cur poſteriorem explicationem priori præferam.Nam Poeta ipſe: *Ante focum,&c.* non ergo alienum ab eius mente, vt Daphnidi ſacra fiant in domibus:cùm præſertim ad res Siciliæ ſæpe alludat in hoc Bucolico. Ad eandem rem conducunt, quæ inuenies in Æliano lib.10.Var.Hiſt.c.16. de Daphnide Syracuſio, & Bucolicis carminibus in Sicilia primùm cantari ſolitis.Porrò in iſtis, *reddemus vota,* exprimit Græcam phraſin,εὐχὰς ἀποδιδόναι.

Sacrorum mos in ſacris.

Damocl.

29. ET CVM LVSTRABIMVS AGROS.] Ambarualia innuit,de quibus dicam 1.Georg.

30. DVM IVGA MONTIS APER.] Hic locus huius feræ,vt etiam ſcribit Xenophon lib.de venat. & Ariſt.lib.6.Hiſt.c.28.Huic ferę attribuit, τοὺς δυσβάτους τόπους,ἀποκρήμνους,φαραγγώδεις,σύσκιους: *loca inuia,prærupta,anguſta,opaca.* Opp.2. Cyn. apros dat ἐνὶ ξυλόχοισιν: *in ſyluis.*Et Gal.lib.6.ἄγριος ὑπ' ὄρεσι χοῖρος, *aper agreſtis in montibus.* Homer. Il. 12. ἀγροτέροισι σύεσσιν ἐοικότε, τώ τ' ἐν ὄρεσσιν: *Feris apris ſimiles, qui in montibus.* Et 19.Odyſ. ἔνθα δ' ἄρ' ἐν λόχμῃ πυκινῇ κατέκειτο μέγας σῦς: *Tunc autem in denſa ſylua iacebat magnus aper.* Quin,ait Varro, aprum dictum ab aſperitate locorum,in quibus agit. Sed præſtat deducere ἀπὸ τοῦ κάπρου.Similes verò affectus require,1.Æn. ad illud.*in freta dum fluuij current.* Hic tantum diſcrimen nota,nam hoc loco res paſtoritiæ aſſumuntur à pa-

Apri degunt in montibus.

Aper vnde.

A ſtore,ibi à ſapiente diuerſæ.

31. DVMQVE THYMO PASCVNTVR APES.] Nam eo mirè delectantur Horat.4.Car.Od.2. — Thymo apes delectantur.

—— apis grata carpentis thyma.

Claudian.2.Rap.

——Credas examina fundi

Hyblæum raptura thymum.

Nicander de apibus θυμβρήνας θυμᾶ περὶ: *thyma pedibus depaſcentes.* Ideo ait Colum.lib.1.c.3. thymum ſeri ab curantibus aluearia.Sed quod hoc optimum, & magis gratum:Plin.lib.11.cap.15. *Mel aptiſſimum exiſtimatur è thymo coloris aurei, ſaporis grat[i]ſſimi.* In hoc ſi inciderunt apes, qua cupiditate in illud ferantur, ita ſcribit Plut.lib.de Audiendo, αἱ δὲ μέλιτται ἴων καὶ ῥόδων καὶ ὑακίνθων διαπετόμεναι λειμῶνας, ἐπὶ τὸν θύμον καταίρουσι: *Sæpe tranſuolant prata violarum, roſarum,hyacinthorum,ac ſe in thymum demittunt.* Vide quæ negligant præ thymo.Idem in lib. de Tranquillitate animi:ταῖς μελίτταις φέρει μέλι ὁ θύμος, *thymus mel dat apibus.* Vſque adeò hoc verum, vt dicat Plin. lib. 21.c.18.Apiarios prouentum mellis ſperare, longè floreſcente thymo.

B

32. DVM RORE CICADÆ.] Hic enim cibus his animalibus.Theocrit εἰδ. 4. πρῶκας σιτίζεται, ὥσπερ ὁ τέττιξ: *rores paſcit,veluti cicada.* Anacreon in carmine ad cicadam, — Cicadæ rore victitant.

—— Δενδρέων ἐπ' ἄκρων

Ὀλίγην δρόσον πεπωκώς:

Arboribus in ſummis roris parumper bibit. Heſiod. in ſcuto,

C

——ἠχέτα τέττιξ

Ὧι τε πόσις καὶ βρῶσις θῆλυς ἐέρση:

ſonora cicada,cui & cibus & potus tener ros. Lege Plin. lib 11.cap 26. Ex adductis auctoribus obſerua proprietatem Poetæ, qui *paſcentur* ſignatè dixit:eſt enim ros cicadis non ſolum potus, ſed etiam cibus. Ideo Athen.lib.2. verba τρέφειν, & τρέφεσθαι. imò argumento cicadarum ita colligit: ὅτι δὲ τὸ ὕδωρ ὁμολογουμένως ἐστὶ τρόφιμον, δῆλον ἐκ τοῦ τρέφεσθαι τινὰ ἐξ αὐτοῦ μόνου τῶν ζώων, ὥσπερ τοὺς τέττιγας. *Quod autem aqua haud dubiè nutriat perſpicuum eſt, cùm animalia quædam ea ſola nutriantur,vt cicadæ.* & Ariſtotel.4. Hiſtor.cap 7. δρόσῳ τρέφεται,*nutritur rore.*Iterum lib.5.cap. 30 τρεφόμενον τῇ δρόσῳ. Illud Antipatri in Epigrammatum eſt,non enim ait, ſolùm rore cicadas viuere, & ali, ſed etiam inebriari:ea eſt in hoc animante roris cupiditas.Græca ſunt:δρεπτῇ τέττιγας μεθύοντι δρόσῳ. Inde Politian.in Mant.

D

Nigraque dum raucum tremulis vibrat ab alis

Carmen,& epoto canit ebria rore cicada.

33. Ex victus natura, quo cicadæ aluntur,adagij formam hanc ducit Hadr.Iun.Cent.1.num.70. ἐν ἀέρι,καὶ δρόσῳ σιτίζεται: *aere & rore ſaginatus.* Probat ex Plutarcho & Philone.Lege illum, atque etiam Albericum lib.Virg.Lect.c.10 vbi latè perſequitur ſimilia victus genera in aliis animalibus. — Adagium.

34. DAMNABIS TV QVOQVE VOTIS.] Putat Henr.Stephan.legendum *voti*,nam hoc Latinius. Ego hoc firmo. Liu.lib.5 *ſurere ciuitatem,quæ damnata voti.* Et lib. 10. *bis eiuſdem voti damnata Rep. in religionem venit.* Et lib.27.*damnarentúrque votorum,quæ pro ipſis ſuſcepiſſent.* Sed ita firmo, vt defendam quoque vulgatam lectionem,nam Siſenna lib. 4. Hiſtoriar. *Quo voto damnati, ſcutum omnem dicuntur eius anni ſtatim conſecraſſe.* Sunt verò *damnare votis*, aut *voti*: vel, *damnatus*,aut *damnas voti*, communia Latinis: vt & Interpretes etiam admonent:verba Pótificia. Quod omnes *damnatum voti* dicunt.Martial.lib.9.Ep 43.variat, *debitor voti.* — Damnare voti & votis. — Damnas voti.

E

Mopſ. a Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantùm venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Men. b Hac te nos fragili donauimus ante cicuta.
Hæc nos, formoſum Corydon ardebat Alexis.
Hæc eadem docuit; cuium pecus? an Melibœi?
Mop. At tu ſume pedum, quòd, me cùm ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari,
Formoſum paribus nodis atque ære Menalca.

ARGVMENTVM.

Vicem reddit Mopſus Menalcæ, nam eius quoque laudat carmina, adductus etiam comparationibus: deinde ſibi mutuo dant, & commendant dona.

EXPLICATIO.

a DICIT ſe habere nihil quod reddat pro tam dulci cantilena, quæ ſuperat dulcedine, ſuauitate, voluptate Auſtri ſibilum blandè inſonantis, littora percuſſa fluctu, fluuij impetum præcipitari per ſaxa.

b Pendet ex ſuperioribus. Quaſi dicat: Nihil tu habes, quo me dones: atqui te ego prius donaui hac fiſtula, nunc illam in manus trado, cape. Vide quanti apud me fuerit, nam ea me docuit diuina carmina ſecundæ, & tertiæ Eclogæ: id eſt, canés ego cum hac fiſtula didici carmina. Eſt enim hîc enallage.

c Non poteſt iam aliter facere, quin ipſe quoque donet, & donat pedum, cuius duplex commendatio. Prior, do tibi lubens, & ſponte, quod non dedi Antigeni ab eo rogatus: & quidem merebatur, nā pulcer, & amore dignus. Poſterior à forma, & materia: habet nodos pares, habet æs in imo.

NOTÆ.

1. REDDAM.] Propriè. nam Mopſus ſuprà vocauerat Menalcæ verſus *munus*, & iam illud acceperat.

Sibilus auſtri. 2. SIBILVS AVSTRI.] Locutio elegans pro, Auſtro: & ex Græco fonte, *πνοιὰς ἀνέμου, ἀντὶ τῶ ἀνέμου*: *flatus venti, pro vento*. Ita Catullus, *Zephyri auras*. Lucret. *flamina Cauri*. Furius Antias in Poematis *ſpiritus Eurorum*. Enn. 17. Ann. *ſpiritus Auſtri*. Notauit hoc Columna in Enn. vt Poeta *ſibilus auſtri*, ita Lucan. 2. *ſibilat aura*. & Ouid. 15. Met. *inſibilat Eurus*: & Silius lib. 17. *ſtridor ſibilat*. Cùm verò dicit *venientis*, innuit lenitatem. Aliquis hîc nullo iudicio diceret, flantis, ſonantis, ſtrepentis: ita in ſacro eloquio: *Veni Auſter*, vbi fit inuitatio cum blandimento. Sibilus de ventis.

3. QVOD, ME CVM SÆPE ROGARET, NON TVLIT ANTIGENES.] Dictum ex peculiari more, & ſuperbia amantium; qui, cùm opes ſuas iactant; tum illud inprimis iactant, ſe aliorum amorem, & pulchritudinem contemnere. Itaque ait: Dignus erat amore meo, ſed contemſi. Apud Calp. 3. Ecl. paſtor Lycidas: *Callyricem ſpreui, quamuis cum dote rogaret*. Paris ad Helenam: *Vtque ego te cupio, ſic me cupiere*. Ouid. 2. Art. tū ſe felicem putat fore, cùm propter ſe altera lacrymetur, doleat, angatur adeò, vt etiam teneras petat vngue genas. Hinc multa amputo, quæ adiici poterant. Amantium ſuperbia.

4. ROGARET.] Verbum hoc aptè poſitum, eſt enim ambientium amore. Docet hoc vſus ipſe. Ouid. 2. Am. El. 7. vbi purgat ſe apud Corinnam, quòd diceretur ambiiſſe illius ancillam, ita ait: *Scilicet ancillam, quæ ſit tibi fida, rogarem*. Et 1. Art. hoc verbo explicat fœminarum libidinem: *Fœmina iam partes victa rogantis aget*. iterum: *Quæ dant, quæque negant, gaudent tamen eſſe rogatæ*. Rogo, vox ambientiū.

5. FORMOSVM.] Commendatio muneris crebertima, Theocrit. *εἰδ.* 6. cum adiecto dixit: *ὃ δ᾽ τῷ καλὸν αὐλὸν ἔδωκεν: ille huic pulcram tibiam dedit*. In Virg. non ſatis fuit, *quàm diues pecoris*, niſi adderet *niuei*. Apud Nemeſ. Ecl. cùm dono datur luſcinia multimodis commendatur. Hoc argumentum vt fertile à me relinquitur.

FINIS ECLOGÆ QVINTÆ.

ECLOGA SEXTA.

SILENVS.

ARGVMENTVM.

ALII *hanc Eclogam* Metamorphoſin *nominant, alij* Theologiam, *alij* Varum, *vulgus* Silenum. *Nam in ea multarum rerum metamorphoſes numerantur, & quædam gentium Theologia, quantum illarum captus: ſcriptaque eſt in gratiam Vari, & cantata à Sileno. Vtcunque ſit, certè Virgilius operam dedit ſub Silone magiſtro Sectæ Epicureorum condiſcipulo Quintilio Varo. Ideo hic de rerum origine canitur iuxta Sectam Epicureorum, & Silonem repræſentat Silenus. Poſt cantatam originem primam naſcentis orbis, eiuſdémque renouationem tranſit ad fabulas. Dicitur Ecloga hæc fuiſſe à Virgilio ingenti fauore recitata, & cùm eam poſtea Cytheris cantaſſet in theatro, audiſſetque, & ſtupuiſſet Cicero, quæſiuiſſe, cuius eſſet, & cùm Auctorem tandem vidiſſet, nouiſſet, aduiſſet; dixiſſe ad ſuam & Virgilij laudem,* Magnæ ſpes altera Romæ: *quod hemiſtichium poſtea Vates ſuis verſibus inſerendo, nobilitauit. Hoc, an verum, aliorum eſto iudicium.*

[a] PRIMA Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſyluas habitare Thalia.
[b] Cùm canerem Reges, & prœlia, Cinthius aurem
Vellit, & admonuit; paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen.
[c] Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
[d] Non iniuſſa cano: ſi quis tamen hoc quoque, ſi quis
Captus amore leget, te noſtræ Vare Myricæ,
Te nemus omne canet. nec Phœbo gratior vlla,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.

A

ARGVMENTVM.

In hoc proœmio dicit Poeta, ſe primum omnium donaſſe Latino poemate Bucolica Theocriti: deinde cœpiſſe ſe heroica canere, ſed à Phœbo admonitum abſtiniſſe. Tertiò, ex iuſſu hoc Phœbi excuſat ſe, quòd Vari res non attingat. Quartò promittit, ſe in his ruſticis Vari laudes celebraturum.

EXPLICATIO.

[a] MVSA noſtra, quæ Latina, & Romana dignata eſt ludere, id eſt, abiecit ſe ad luſus Bucolicos Theocriti, qui Græcus & Syracuſanus: neque erubeſcimus ſyluas tractare ad imitationem illius, iam primi omnium hoc fecimus.

[b] Sed roges Vare, cur me abiecerim ad ſyluas? ad res paſtorum? ad ſtylum Theocriti? Attende. Cùm maiora canerem, cùm Reges & prœlia cogitarem: Phœbus præſes carminum, aurem vellicauit, atque admonuit: non oportet, ô Tityre, facere hoc paſtoré, quin potiùs, oues paſcere, carmen dicere humile, ac tenue: non ſuperbire Heroum vatum ſtylo: lude, ne cane. Dicunt Donatus & Seruius, Poetam inuaſiſſe primum omnium res Romanas, ſed omiſiſſe territum aſperitate nominum. Non diſplicent, qui vocem *pingues* explicant, *vt pingues fiant*: ſed poteſt locus vulgariter accipi.

[c] Nunc ergo ô Vare Princeps maxime bellorũ, ludam paſtoritio ludicro monente Phœbo: iam me hic Deus ad res tuas non vocat, quæ inclytæ ſuper erũt tibi multi, qui illas, qui bella tua, quæ magna, ſublimius extollant.

d Itaque Vare, cano ea tantùm, quæ iuſſa mihi, A parceres tuas non attingenti. Aliqui hoc referunt ad imperium Cæſaris. Nihil eſt neceſſe. Sed ſi quis tamen humillima hæc legerit captus amore ſtyli tenuis, ſi quis (inquam) hæc legerit, videbit vti illa ſpirent laudes tuas: quia myricæ iſtæ, id eſt, tenues Eclogæ, paſtoritium hoc nemus, in quo verſor, te canent: nam Phœbo ipſi, qui me vetuit res tuas magnas attingere, nulla pagina erit gratior, quam quæ Vari nomen geſtat in titulo.

NOTÆ.

1. PRIMA SYRACVSIO.] Cùm dicat Poeta, primum ſe omnium intuliſſe in Latium Theocriti Eclogas, credi poteſt alluſiſſe ad illum Propertium B lib. 3. el. 1. cum dixit:

Primus ego ingredior puro de fonte ſacerdos,
Itala per Graios orgia ferre choros.

Certe Viſinas Virgilio annectit Propertium. Circa vocem *prima* adlubeſcit explicatio Iac. Pon. vt non dicat Poeta, *prima noſtra Thalia*: ſed *prima* ſit in plurali, pro *primo* ex Græca elegantia τὰ πρῶτα. Adiungo rationem: nam quamuis vni rei duo attribui poſſint, optimi tamen erit conſilij, ea cùm poſſis, excuſare, tam in tuo, quam in alieno carmine.

2. ERVBVIT.] Propriè, nam ad ſerti, vt pudorem de pueris, ita ruborem de puellis ac virginibus dici: ſcio hæc commutari.

Thalia agriculturam inuenit.

3. THALIA.] Doctè hoc, & ex hiſtoria. Thaliam C enim ex Apollonij interprete obſeruarit Germanus, γεωργίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ φυτὰ πραγματείαν ἀνευρεῖν: *Agriculturã inueniſſe, & artem plantationis.* Poëta quoque in Epid. Κωμικὸν εὗρε Θάλεια βίον, καὶ ἤθεα κεδνά: *Comicam vitam Thalia inuenit & probos mores.* Qui hi, niſi agricolarum? Porrò per illud: Κωμικὸν εὗρε βίον, illuſtratur Auſonij carmen: *Comica laſciuo gaudet ſermone Thalia.*

4. CVM CANEREM REGES, ET PRÆLIA, &c.] Similem locum ante Virgilium, poſt Virgilium tractarunt alij. Credamus illum ſuperioribus, inferiores illi adhæſiſſe. Quod ſi hoc non eſt, certè locorum paritas digna eſt, quæ ſciatur. Anacreon in carmine de Lyra: Θέλω λέγειν Ἀτρείδας,
Θέλω δὲ Κάδμον ᾄδειν. Reliquis parco, D quia multa, do tantùm verſionem Henr. Steph.

Cantem libens Atridas,
Canam libenſque Cadmum:
Sed barbitus mihi vnum
Neruis ſonans amorem.
Mutata nuper a me
Chelys fideſque cunctæ.
Iamque Herculis labores
Canebam: at illa contra
Sonabat vſque amores.
Heroes ergo longum
Mihi valete poſthac.
Nam barbitus mihi vnum
Neruis ſonans amorem.

Ouid. 1. Am. Eleg. 1.

Arma graui numero, violentaque bella parabam
Edere, materia conueniente modis.

Poſtea addit prohibitum ſe à Cupidine, ne arma caneret, vti hic Virgilius à Phœbo: ſed Horatius & Propertius ab ipſiſſimo Phœbo, id eſt, Virgilio. Prior lib. 4. od. 15. ait:

Phœbus volentem prælia me loqui,
Victas & vrbes, increpuit Lyra,
Ne parua Tyrrhenum per æquor
Vela darem.

A Poſterior lib. 3. Eleg. 3. cùm dixerit, voluiſſe ſe canere Albanos Reges, Curios, Horatios, Æmilios, Fabium, Cannas, Annibalem, ſubdit:

Cum me Caſtalia ſpeculans ex arbore Phœbus,
Sic ait, aurata nixus ad antra Lyra.
Quid tibi cum tali demens eſt flumine? quis te
Carminis Heroi tangere iuſſit opus?
Non hinc vlla tibi ſperanda eſt fama Properti,
Mollia ſunt paruis prata terenda rotis.

5. CANEREM.] Opponit hoc præcedenti ludere: eſt alterum heroicum, alterum bucolicum.

6. AVREM VELLIT.] Eſt *aurem alicui vellere*, prouerbialiter, admonere aliquem. Tractum vel a priſco ritu, vt vult Eraſ. quo in ius ducturi quem- B piam, alicuius aurem vellicabant, quem eſſe voluiſſent teſtem: vel certè, quia *eſt in aure ima memoria locus*, verba ſunt Plin. lib. 11 cap. 45. id ipſum Secutus. Vſi ſunt hac forma Virgilius hic, & in Copa. Calpur. 4 Ecl. Seneca lib. 4 de beneficiis, & alibi bis aut ter. Omitto omnes, quia illorum loca iam contulere partim Eraſmus in Adagiis, partim Muretus lib. 12. var. cap. 5. & addo illorum exemplis Val. Maximum lib. 1. c. 5. de C. Caſſio: *Conſentaneo vocis ictu C. Caſſij aurem fortuna peruellit.* Ammianum lib. 22. *Euſebium intolerabilem humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quo dicitur) vellens, monénſque vt caſtigatiùs viueret, reluctantem præcipitem tanquam è rupe quadam egit excelſa.* Paulinum Epiſt. 24. *Vellicata blandæ auricula ſententiæ.* Iterum alia forma: *Tam aſſiduè aurem ipſius re-* C *tractaui, vt penè detriuerim.* Addam & illud Mureti, reperiri nummos æreos antiquos; in quibus eſſent duo viri inſculpti, quorum vnus alteri aurem vellebat, cum ſcriptione hac in orbem μνημόνευε. Ceterùm, quod in re iuris omnes dicunt, *aures vellere*, Plaut. *atterere* dixit in Perſ.

— tua ne ego cauſa carnufex
Cuiquam mortali libero aures atteram?

Et Ouid. 1. Amor. bellulè:

Si quid erit, de me tacita quod mente loquaris,
Pendeat extrema mollis ab aure manus.

Paſtor oues, adag.

7. PASTOREM TITYRE, &c.] Elice hinc formam adagij: *Paſtor oues paſcat*: vel, *ne paſtor vltra oues.* Nam hæc profectò mens Virgilij, qui docet, quempiam debere ſuo eſſe contentum: itaque non hæc a- D lieni eſt ab illis: *Ne ſutor vltra crepidam. Ne faber ſupra malleum*: [illegible] *Spartam nactus es, hanc orna*: de quibus vide Eraſ. & illius opera, quæ multa Chil. 2. cent. 5. cap. 1. adde Ælian. lib. 1. var. hiſt. c. 2. qui illum verè eſſe ait dignum laude, numerandumque inter ἀπράγμονας, qui nihil attigerit eorum, τῶν μηδὲν προσηκόντων: *quæ nihil ad ſe pertinent*: & Dionem Chryſoſt. qui ait Orat. 4. filium ſutoris, aut fabri δεῖ μανθάνειν αὐτὸν τὴν τοῦ πατρὸς τέχνην, oportere, vt diſcat artem paternam. Eodem pertinet ſententia Platon. 2. Polit. cùm in ea vrbe, quam ipſe ſtatuit, ait, ἀδύνατον, ἕνα πολλὰς καλῶς ἐργάζεσθαι τέχνας: *Impoſſibile eſſe, vnum plures artes bene exercere.* & poſtea, E ἀλλ' ἄρα τὸν μὲν σκυτοτόμον διεκωλύομεν, μήτε γεωργὸν ἐπιχειρεῖν εἶναι ἅμα, μήτε ὑφάντην, μήτε οἰκοδόμον: ἀλλὰ σκυτοτόμον, ἵνα δὴ ἡμῖν τὸ τῆς σκυτικῆς ἔργον καλῶς γίγνοιτο: *Prohibuimus ne coriarius exerceret ſimul rem agricolæ, textoris, architecti: ſed in ſua duntaxat arte verſaretur, vt ipſius opus quam optime nobis conficeretur.* Mirum eſt in adagio, *ne ſutor vltra crepidam*, non vti Eraſmum hoc teſtimonio ita obuio. Subiicit porrò idem Plato nonnulla in eandem ſententiam ſequenti libro, vbi ait, rhapſodos non poſſe eſſe hiſtriones, neque hiſtriones Comœdos, aut Tragœdos: & reddit rationem, quia natura hominis eſt conciſa & determinata ad minora, neque poſſet plura pro digni-

tate

tate imitari. Iterum poſtea vult in ſua ciuitate coriarium, agricolam, militem res tantum ſuas exercere, non alienas. Libat aliquid eiuſdem argumenti lib. 4. Eodem pertinent, quæ ſcribit Herodotus lib. 6 de moribus Ægyptiorum, & Lacedæmoniorum, apud quos filij ſuccedunt in paterna officia. Itaque filius coqui, tibicinis, præconis (adhibet ille hæc exempla) eſt coquus, tibicen, præco, neque alterius quærit munus. Itaque omnes *κατὰ πατρῴαν τέχνην, in paterno opere perſeuerant.*

8. Pingves oves.] Reddit Græcum, *πίονα μῆλα.*

Deductum carmen.

9. Dedvctvm dicere carmen.] Tenue, explicatore Macrobio; nam Afranius in Virgine: *Verbis pauculis reſpondit, triſtis voce deducta*, id eſt, tenuata: & Pomponius in Atellana: *Vocem deducas oportet, vt mulieris videantur verba*: id eſt, extenues. Addit Seru. tranſlationem ſumi a lana quæ ducitur in tenuitatem. Præclare. Nam Horat. 2. Ep.

— tenui deducta poemata filo.

Tib. *Deducat plena ſtamina longa colo.*

Ouid. in Ep. *Craſſaque robuſto deducis pollice fila.*

Accedit ad Serui iam auctoritas multorum, Manutij, Henr. Stephani, Giſanij, Germani. Itaque neſcias, quid Seruium reprehendat Erythræus. Adde adhuc Græcorum elegantiam, qui dicunt *κατάγειν*, filum nendo deducere in tenuitatem, & *κατάγειν* … *deducere.*

10. Nvnc ego, namqve, &c] Obſeruauit Germ. Tibulli locum huic ſimilem:

Conueniéntque tuas cupidi componere laudes
Vndique, qui canent vincto pede, quique ſoluto.

Victorius verò lib. 19. var. c. 4. vult, Virgilium alluſiſſe ad locum Iſocratis in Oratio. ad Philip. Græca is adduci: omitto. Leoniceni Interpretis hæc ſunt: *Cum enim ipſis indicarem, quod orationem tibi tranſmiſſurus eſſem, non quæ euidenti demonſtratione & encomio bella per te geſta laudatura eſſet, nam alij ſeſe ad hoc accingent, ſed quæ conetur te adhortari ad res magis peculiares, pulcriores acmae, quæ tibi maiorem commoditatem allatura ſint, quàm quæ nunc delegeris.* Inſerui hunc locum, nam video quoque eum ipſe placuiſſe Germano.

11. Svper tibi ervnt.] Supererunt tibi.

Triſtia, bellorum epithetum.

12. Tristia bella.] Bellorum epithetum. Velleius lib. 2. *Triſte admodum & contumelioſum bellum in Hiſpania.* Cic. 1. de diuinat. *Quid verò Phœbi fax, triſtis nuntia belli.* Iterum poſt multa: *Bellum domeſticum triſte ac turbulentum fore.* Calab. lib. 2. *ἀργαλέῳ πολέμοιο.* & lib. 4. *δῆριν ἀμειλίχιον*: iterum, *…* & lib. 10. *ἀργαλέον πόλεμον.* Quæ attributa omnia ferme ad triſtitiam. Certe Vari bella triſtiſſima fuerunt. Vide Suetonium in Aug. c. 23. Sed ad hæc alludere nequit Virgilius, nam illa bella poſt eius obitum.

13. Agrestem tenvi meditabor, &c.] Auſon in Epigr. *Et commutata meditatur arundine carmen.* cum ait, *tenui arundine*, referri ad tenuitatem agreſtis Muſæ, perſpicuum eſt. Sed relinquo aliis videndum, an Poeta (vt in quo ſumma eſt doctrina) alluſerit ad tenuitatem flatus: hoc enim inſtrumentum capax eſt flatus admodum exigui, & modici. ſcribente Euripide in Oreſte,

Συριγγος ὅπως πνοὰ
λεπτὰ δόνακος: *Fiſtula velut flatus arundinis tenuis.*

14. Si qvis tamen hoc qvoqve, si qvis.] Geminatione exprimitur humillimum genus Bucolicorum.

Myricæ ſignant Eclogas.

15 Te nostræ Vare Myricæ.] Formam noui adagij ſuppeditat Virgilius, qui a tenui hoc virgulto intelligit paſtoritias Eclogas: ita in 4. Ecl.

Non omnes arbuſta iuuant, humileſque Myricæ:

id eſt, non omnes iuuant paſtoralia. Hic aperte:

— te noſtræ Vare Myricæ canent: id eſt, noſtræ Eclogæ.

16. Præscripsit.] Refer hoc verbum ad titulum paginarum, qui in ſummo præfigitur

a Pergite Pierides. b Chromis, & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre iacentem,
Inflatum heſterno venas, vt ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.
c Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) iniiciunt ipſis ex vincula ſertis.
f Addit ſe ſociam, timidiſque ſuperuenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcerrima: iamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
g Ille dolum ridens, quo vincula nectitis (inquit)
Soluite me pueri, ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina quæ vultis cognoſcite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit: ſimul incipit ipſe.

ARGVMENTVM.

Pergit ad opus, in quo Satyri duo ligant Silenum ſomno, & ebrietate plenum; illis comes Nympha Ægle, quæ faciem Dei interpingit colore rubeo. Ridet Silenus dolo: petit, ſoluant. accingit ſe ad cantum.

EXPLICATIO.

a Qvasi dicat: Satis iam proœmij datum ad rem ruſticam: agite iam Pierides, redite in viam, & ludite.

b Chromis & Mnaſylus duo Satyri pueri viderunt aliquando Silenum iacentem in antro, ac dormitantem: erant ſeni venæ inflatæ ex vino heſterno, vt ſemper aliàs.

c Variè hic locus explicatur: mihi ita videtur capiendus. Erant Sileno notæ omnes ebrietatis: nam iacebat in antro, dormiebat, erat venis inflatus, habebat in manu cantharum: tantùm deerat nota vna, quæ potiſſima, nam ſerta delapſa e capite procul iacebant. Quaſi dicat, nota eſt ebrietatis habere coro-

nam in capite, hæc tantùm deerat in Sileno, nam ſerta iacebant procul delapſa è capite. Sed vide argutiam Virgilij. Ponit notam, quæ deerat ad communem ebrietatem, vt exaggeret ipſam ebrietatem. Perinde ac ſi dicat: Haberet notas omnes ebrietatis, ſi eſſet corona in capite: ſed hanc eſſe lapſam maior erat ebrietas. Neque Turnebi, neque alia Brocenſis explicatio mihi probatur. Explicatio Turnebi, ſi quis noſtram reſpuat, hæc eſt. Erant ſerta tantum delapſa è capite, alioquin integra, illæſa, non rupta. Vir quidam doctus, & princeps literarum humaniorum in Academia Salmanticenſi, ita explicabat: Erant ſerta Sileno, tantùm delapſa è capite, inclinataque ante ipſos oculos. nam hic *procul* capiebat pro oculis. Explicationem meam ego tibi Notis firmabo.

d Cantharus Bacchi vas *pendebat* è manu, quaſi è clauo aut ſaxe: itaque non manus ipſa continebat, vt quæ ebrij, & non potentis adminiſtrare humana munia. Erat *grauis*, vt in quo multum meri. *Anſa attrita* ex continuo vſu bibendi.

e Aggrediuntur illum ſubitò, *iniiciunt vincula ex ſertis*: id eſt, iniiciunt vincula (vt ita dicam) ſertacea: ſicut, iniicere vincula ex ferro, erit, iniicere vincula ferrea. Reddit rationem, cur illigauerint ſenem: nam ſæpe illuſi ab illo, cùm ſæpe voluiſſent canentem audire.

f Timidi erant ex facinore, quod aggreſſi fuerant, ac tum opportunè interuenit Ægle, quæ illis animos addidit & ademit metum, vt quæ pulcerrima inter Naiadas: putarunt enim fore (id quod accidit) vt, viſa Nymphæ pulcritudine, minus iraſceretur Silenus: imò potius gauderet ſe ab illa capi. Inde eſt, vt iam Sileno videnti, id eſt, reuocato ab ebrietate & ſomno, & ſui compoti illa auſa fuerit pingere frontem, faciem, tempora moris rubeis, nemo alius.

h Ridet dolum, quo captus eſt in ſomno; & ait: Quo me nectitis? ſoluite. Satis ſit, me, qui Deus ſû, à vobis eſſe viſum: non vos latuiſſe, vt ſoleo. Scio quid vultis; audietis carmina vos pueri. Nam huic aliud erit mercedis, (inſinuat quid impudicū ad viſum Æglen.) Vix hæc dixerat, cùm ſtatim incipit.

A Inde Poeta Satyros vocat *pueros*, Silenum ipſum infra, *ſenem*. Ad hanc rem pertinet fictio, quam inducit Iulianus Imp. in ſerm. de Cæſar. vbi Silenum vocat Bacchi τροφέα, καὶ παιδαγωγὸν: *nutritorem, inſtitutorem*: & Bacchus ipſe ſæpe Silenum vocat παππίδιον *patercutum*: & iterum Silenus dicitur γέρων σάτυρος: *ſenex Satyrus*: Lucianus, ἐν θεῶν ἐκκλ. loquens de Sileno: ὁ φαλακρὸς γέρων σιμὸς τὴν ῥῖνα: *Senex caluus, naſo ſimus*. In Ouidio quoque, vbi Silenus cadit ex aſello ab Satyris reliquis *pater* vocatur:

Ebrius ecce ſenex pando delapſus aſello,
Clamarunt Satyri, ſurge age, ſurge pater.

& 3. Faſt. *Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis*
Ridens, percuſſo claudicat ille genu.

Seneca in Oedip. illum *ſenem* vocat: & Politian. in Ruſt. ſignate: *Sileniquè ſenes*: & Ouid. 4. Met.

B *Quique ſenex ferula titubantis ebrius artus Sustinet.*

Hic ergo, qui & ſenex & pater Satyrorum, commodè doctor Satyrorum inducitur, fortaſſe quia Bacchi inſtitutor. Sidon. Apoll. in Burgo:

Baſſaridas Satyros, Panas, Faunoſque docebat
Ludere Silenus iam numine plenus alumni.

& Iulius Firmicus cap. 6. ait, illum fuiſſe Bacchi pædagogum. Ad hanc doctrinam pertinere poteſt adagium, *Sileni Alcibiadis*. Socrates enim eximius doctor Sileno comparatus eſt ab Alcibiade, non ſolùm propter neglectum habitum, & formam ruſticam, ſed quia doctores dicerentur Sileni. Hinc ab optimo Poeta, in quo nihil otioſum, Silenus ebrius dicitur, non vino, Baccho, aut Lyæo, ſed ſignate *Iaccho*. Nam inter Bacchi nomina hoc ad religionem

C & myſteria ſpectabat, quod aperiam, 1. Georg. ad illud: *& myſtica vannus Iacchi*. Oportet verò diſtinguas ebrietates: μεθύειν enim, i. e. *inebriari*, dupliciter contingit, ait Philo lib. περὶ μέθης. eſt enim tantum *vino* ἐν οἴνῳ, *vino madere*, & eſt, λῆρεῖν ἐν οἴνῳ: *delirare vino*. Priore modo capio ebrietatem illorum, qui docent. Nā, vt ait idem Philo ἡ μεθύειν μεθύοντι οἱ νήφοντες: *ebrietas eſt cum ſobrietate*: ſed quando mihi ſermo eſt de Sileno, aperiam etymon. Omiſſis multis adduco verba Ælian. lib. 3. var. Hiſt. c. 40. Σιληνοὶ δὲ ἀπὸ τοῦ σιλλαίνειν. τὸ δὲ σιλλαίνειν λέγειν ἐστὶ μετὰ παιδιᾶς δυσαρέστου: *Sileni dicti ſunt à verbo* σιλλαίνειν, *quod eſt conuitiatoria ſ... cum moleſto quodam luſu*. Eodem modo ἐτυμολογίζει Phornutus. Inde libri Timonis, quibus dogmaticos omnes maledictis proſcindebat, dicti ſunt libri Silliorum. Mitto etymon Interpretis Ariſtophanis, qui Silenos ducit à voce σιλλός, id eſt, cauda & penis.

1. PERGITE.] Vni Maroni hoc placuit, cùm vulgus omne, *agite*.

2. PIERIDES.] Sic dictæ vel à Piero monte, vt Feſtus, Cicero: vel a ciuitate, aut regione, vt Stephanus: vel à monte, ſiue Thraciæ, vt Interpretes Apollonij: ſiue Macedoniæ, vt Interpretes Heſiod.: vel à patre Piero, vt Ouidius: vel à Piero vetuſtiſſimo Poeta, qui plurimum Muſas celebrauit. Copioſius hæc Lil. 7. Syntag.

Pierides, vnde dictæ.

3. CHROMIS.] Satyrorum eſſe nomina hæc Seru. vult: qui addit, per hos intelligi Maronem ipſum, & Quintilium Varum, qui operam dederant Sectæ Epicureorum ſub Sirone Philoſopho, quem intelligit ſub Sileno, quibus Ægle adiungitur, quia Secta illa tota ad voluptatem.

4 MNASYLVS.] Probus hic agnoſcit *Mnaſyllo*: ſic in 8. Ecl. *Iſmaros*: & 1. Georg *Scorpios*: & 8. Æn. *Ægyptos*: pro *Mnaſylus, Iſmarus, Scorpius, Ægyptus*: ita Val. Max. lib. 4. c. 3. *Epiros*, non *Epirus*, vt vulgo legitur.

5. SILENVM.] Faciet hæc nota ad illuſtrandam totam Eclogam. Chromis & Mnaſylus Satyri ſunt; Silenus quoque Satyrus: ſed quod diſcrimen? tantum Satyri grandiores ætate, & iam ſenes dicuntur Sileni: iuniores, Satyri. Docet hoc Pauſan. Attic.

Satyrorum & Silenorum diſcrimen.

D 6 SOMNO IACENTEM.] Homer. ὕπνῳ ἀωρτεῖ. Viſ.

7. INFLATVM IACCHO.] Petitum hoc ex hiſtoria, qua ſemper hic Semideus ebrius inducitur. Ouid. de illo 4 Met.

Silenus ſemper ebrius.

Quique ſenex ferula titubantes ebrius artus
Suſtinet, & pando non fortiter hæret aſello.

In 11. de eodem *titubantem annisque meroque*. Huc pertinet hiſtoria Pauſaniæ in Attic. de fonte Midæ καὶ τὴν πηγὴν λέγεσθαι Μίδαν οἴνῳ κεράσαντι ... *Dicitur Midas fontem hunc vino miſcuiſſe, vt Silenum caperet*: & lib. 6. narrat, templum dicatum Sileno, in quo,

E μέθη οἶνον ἐν ἐκπώματι αὐτῷ δίδωσι: *Ebrietas illi vinum porrigit in poculo*. Iulianus Imper. in ſermo. de Cæſar. Neptunum inducit, dantem Sileno vites, & obijcientem illi ebrietatem. Ibidem Silenus vineas vocat θυγατέρας ... Volunt Mytholog., ideo ebrium induci hunc Satyrum, quia aliorum doctor. Doctorum verò pectora oportet eſſe madida, & plena doctrinis præſtantiſſimis. Inde fortaſſe Bacchus doctor fingitur ab Horat. lib. 2. od. 19. *Bacchum in remotis carmina rupibus*

Ebrietas ad doctrinam. Bacchus doctor.

Vidi

Vidi docentem, &c. Sed hoc iam ſuprà attigi. Porrò ex Virgilio fluxere illa Nemeſiani 3. Ecl.

Tum primum roſeo Silenus cymbia muſto
Plena ſenex auide non æquis viribus hauſit.
Ex illo venas inflatus nectare dulci,
Heſternóque grauis ſemper ridetur Iaccho.

8. INFLATVM VENAS.] Locutio eſt Græcorũ, illi ſubaudiunt κατὰ: tu *circa*, aut quam voles: vt dicat: *Inflatum circa, ad, per venas, &c.* Ad inflationem venarum ex vino pertinet Lucretium dixiſſe lib. 3. (Venæ inflatæ vino.)

— hominem cùm vini vis penetrauit
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor.

Ouidium: *Vt ſoles infuſo vena redire mero.* Sed hunc poſſis aliò torquere. Redeo: Iſidorum lib. 20. orig. cap. 3. *Vinum inde dictum, quod eius potus ſanguine venas citò repleat.* Eſt hæc nota in ſymbolis Iac. Pont. Addo, quod Virg. *inflatum venas.* Lucilium lib. 20. Satyr. dixiſſe: *venas extenderit.* Et Martialem Epigr. 4. lib. 5. pari nota ebrietatis: *Hunc tu rubentem prominentibus venis.* Notas ebriorum plurimas, & ſatis eleganter Baſilius exhibet Orat. κατὰ μεθυόντων. Aliquas Ouid. 6. Faſt. Non paucas Nonnus in Dion.

9. SERTA PROCVL.] Duo hic mihi dicenda. Primum, fuiſſe veteribus notam ebrietatis habere coronam in capite. (Ebrij coronati.) Deinde, notam quoque ebrietatis fuiſſe, lapſam eſſe coronam ex capite. Primum morem ſuppeditat Plautus, qui Amphit. *Capiam mihi coronam in capite, ſimulabo me eſſe ebrium:* & Menæch. *cum corona me derideto ebrium:* & Pſeud. ſcen. vlt.

— quid video ego.
Cum corona ebrium Pſeudolum tuum?

iterum: *Quæ iſthæc audacia eſt, te ſic interdiu cum corolla ebrium incedere?* Huc pertinent multa, quæ obuia in Athenæo, nam lib. 5. Bacchus ebrietatis Deus inducitur in pompa Ptolomæi: ſτέφανον κισσοῦ καὶ ἀμπέλου χρυσοῦ ἔχων: *habens coronam ex hedera, & pampinus auream.* Et de Sileno ipſo Sidonius in Burgo:

Sed contra tamen ille caput: nam vertice nudo
Amiſſos ſertis ſtudet excuſare capillos.

Val. Max. c. 9. lib. 6. de Polemone Athenienſi: *Vino grauis, vnguentis delibutus, ſertis capite redimito.* Plato in conuiuio poſtquam meminit Alcibiadis, σφόδρα μεθύοντος καὶ μέγα βοῶντος: *Inſigniter ebrij, & præ ebrietate inſultantis:* illum inducit ſtatim, ἐστεφανωμένον αὐτὸν κιττοῦ τινὶ στεφάνῳ δασεῖ καὶ ἴων, καὶ ταινίας ἔχοντα: *Corona quadam ex hedera violiſque conſerta redimitum, vittáſque habentem.* Hac ergo nota communi ebrietatis caruit Silenus, ſed ita tamen, vt hoc ipſum arguat eius maximam ebrietatem. Fuit n. magna nota ebrietatis corona lapſa è capite. Ouid. 1. Am. el. 6.

Ergo amor, & modicum circum mea tempora vinum
Mecum eſt, & madidis lapſa corona comis.

Statius 2. Theb. *— effuſi paſſim per tecta, per agros*
Serta inter, vacuóſque mero crateras, anhelum
Proflabant ſub luce Deum.

Ad hanc lapſæ coronæ notam reiicio Auctores, qui ebriis dant coronam in collo. Nam cùm eſt in hac parte corporis, lapſa à capite putanda eſt. Hi ſunt præter vulgares, Dio Chryſoſt. orat. 4. qui de ebrio ita ait: στεφάνους τινὰς ἐστεφανωμένος ἑώλους τήν τε κεφαλὴν καὶ περὶ τῷ τραχήλῳ: *Coronis quibuſdam marcidis coronatus caput circa collum.* Et Clemens Alexandr. lib. 2. Pædag. cap. 2. *Videre ergo licet aliquos eorum ſemimortuos, ceſpuantes, in collis coronas habentes.* Ergo Poeta notauit inſignem fuiſſe ebrietatem Sileni, cùm & priùs coronam habuerit, & eam deinde præ nimia temulentia amiſerit. Ebrietas ſanè nimia caput inclinat. Philo περὶ μέθης, καὶ βεβαρημένος τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπ᾽ οἴνου, καὶ τὴν κεφαλὴν παραβάλλων, καὶ τὸν αὐχένα ἐγκάρσιον κλινάζων: *Grauatus oculis præ vino, demittens caput, obliquans ceruicem.* Hanc inclinationem ſequatur lapſus coronæ, neceſſe eſt.

10. CAPITI.] Hæc vocula obſcuritatem addidit huic loco. Non eſt Datiuus, ſed Ablatiuus: veteres enim frequentiſſime hos caſus definebant in tertiam vocalem, non in ſecundam. Ita *veſperi*, pro *veſpere*. Cato: *Ex ſegeti vellito ebulum.* Auſonius de occaſione: *Occipiti caluo es.* Varr. 5. Ling. Lat. *In campo cum prima luci adſit.* Plaut. Caſſ. *Sorti ſum victus.* Seneca in Thyeſte: *Verna capiti fluxere roſa.* Inde illud tritum *ruri* pro rure. (Ablatiuos definebant antiqui per tertiam vocalem.) Addam etiam huic parti in vtilitatem iuuentutis, quo melius auctores capiat, elegantiam veterum. Quoties interrogatio fiebat per *vbi*, frequentiſſimè definebant hos caſus in tertiam vocalem: quoties per *vnde*, in ſecundam. Plaut. Mercat. *Pecua ruri paſcere: vxor ruri eſt tua: ruri ipſa abeſt. Si rure redieris: rure iam rediit vxor mea: mater rure redit: aduenient mater rure.* Eadem elegantia vſurpata in propriis oppidorum. Nam in Pœnul. *Carthagini ego ſum natus.* Ibidem: *Surreptus Carthagine.*

11. CANTHARVS.] Fuit Bacchi vas. Sidon. Burg. de triumpho Bacchi: (Cantharus Bacchi vas.)

Cantharus & thyrſus dextra læuáque feruntur.

Silius 7 loquens de Baccho:

Lumine purpureo frontem cinxere corymbi,
Et fuſa per colla coma, dextráque pependit
Cantharus.

Plin. 33. c. 11. in fine: *C. Marius poſt victoriam Cimbricam cantharis potaſſe Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.* Hieron. contra Vigilan. *Liberè proclamabis, te eſſe Liberum patrem, pro ebrietate, & canthàro ex humeris dependente, & ſemper rubente facie, & ſpumantibus labiis.* Arnob. lib. 6. *In Libero dextera pendens poterium cantharus.* Vide etiam Val. Max. c. 6. lib. 3. qui eadem cum Plinio. Commodè ergo Bacchi educatori datur Bacchi vas. Quæ Macrobius ſcribit lib. 5. c. 21. in promtu ſunt. Hoc genus poculi anſatum fuiſſe, & ex loco hoc Virgilij liquet, & idipſum ſcribit Fuluius Vrſ. in Append. ad Rom. Tricl. aduocátque antiqua marmora, & numiſmata. Vide Nannium lib. 1. Miſcel. vbi explicat locum Terent. And. de cantharo ſuffarcinato.

12. INIICIVNT IPSIS EX VINCVLA SERTIS.] Nihil video vnquam dici à Poeta ſine more, aut hiſtoria, aut antiquitate. Silenus, niſi vinctus, nunquam vaticinabatur. (Silenus non vaticinatur niſi vinctus.) Maximus Tyrius ſermo. 30. ait, Silenum ebrium, & vinculis conſtrictum multa prædixiſſe Midæ. Ouid. quoque 11. Met.

At Silenus abeſt, titubantem annisque meróque
Ruricolæ cepere Phryges, vinctúmque coronis
Ad Regem duxere Midam.

Plutarch. in Conſol. ad Apollon. τοῦτο δή που ἀριστοτέλης καὶ τὸν σιληνὸν συλληφθέντα τῷ μίδᾳ ἀποφῆναι: *Idipſum ſcribit Ariſtoteles, Silenum vinctum Midæ demonſtraſſe.* Extende latiùs hunc morem ad omnes Semideos, qui niſi vincti non vaticinabantur. (Semidei vaticinantur vincti.) Suppeditat hoc hiſtoria Protei in 4. Georg. qui vinctus ab Ariſtæo: atque etiam hiſtoria Fauni & Pici, qui vincti ab Numa: de qua latè Ouid. 3. Faſt. fusè Arnob. lib. 5. adu. Gen. ex Valerio Antiate. Latet autem fortaſſis in Virgilio imitatio Anacreontis, apud quem amor coronis ligatur:

αἱ Μοῦσαι τὸν Ἔρωτα
Δήσασαι στεφάνοισι
Τῷ Κάλλει παρέδωκαν:
Muſæ florea vincla
Captoꝛn per amori
Iniecere coronas
Vinclum denique decori.

Phraſin

Phraſin Virgilij Hieronymus arripuit contra Vigilantium: *Tu Apoſtolis vincula inijcies?*

13. IPSIS EX VINCVLA.] Hæc verborum tranſpoſitio amata alijs. Lucret. *Tuiſque ex inclyte caſtris.*

14. ÆGLE.] Putata eſt Solis & Neæræ filia. Adi Lil. 5. Syntag.

15. PVLCERRIMA.] De hoc attributo, quod datum fœminis, vide quæ latè ſuo more Tiraquel. in leg. connub. Lege etiam Muret. lib. 4. var. cap. 4.

16. SANGVINEIS FRONTEM MORIS.] Germanus hoc accipit pro *fucum facere & illudere.* Atque etiam Eraſmus Chil. 1. cent. 5. cap. 48 ſed, vt verum eſt, *os alicui ſublinere*, eſſe, verba dare, vt clarum ex Sophocle & Plauto, quos alij aduocant: & ex Symmacho Ep. 18. lib. 4. quem ego: ita mihi omnino improbabile, Poetam capiendum eſſe metaphoricè, & cum reſpectu ad hanc formam adagij. itaque credo Silenum pictum verè moris fuiſſe a Nympha, & eo in explicationem Seruij Petri Daniel. qui ſic ait: *Multi ob hoc dictum putant, quòd rubeus color Deorum ſit, vnde & triumphantes facie miniata, & in Capitolio Iupiter in quadrigas miniatas.* Deeſſe hìc verba aliqua, certum: ſed habeo ex his ſententiam Seruij: & obſerues obiter, Seruium dixiſſe *robeum colorem*, non rubeum. Verè: nam eo modo indigitabant veteres, & etiam *robium*, aut *robum.* Lege Scalig. in Notis ad Varr. lib. 2 rei ruſt. cap. 5. Redeo, & mentem Seruij, explicationémque meam aliunde probo. Scribit Plin. lib. 33. cap. 7. minium veteribus non modò in ſummo pretio fuiſſe, ſed etiam religione; nam feſtis diebus ſimulacra Deorum eo oblinebantur. Quod firmat externa religione; quia apud Æthiopes non modò proceres eo tingebantur, ſed is quoque erat Deorum color. Et lib. 35. cap. 12. Romana: nam de Ioue dedicando in Capitolio à Tarquinio Priſco, ait: *Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum.* & addit: *Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatiſſimæ.* Deinde apud Pauſan. Achaic. Bacchi ſimulacrum audies intinctum fucatúmque ὑπὸ κινναβάρεως: minio. Idipſum de ſimulacris veterum Plutar. ſcribit, ἐν ῥωμαϊκ. Cum alluſione ad hãc rem, credo, Varr. in Satyra Tanaquile: *Mihi facies Mæandrata, & vermiculata.* Allucet etiam locus Arnobij lib. 6. numerans enim formas varias & ſimulacra Deorum, ita ait: *Inter Deos videmus leones toruiſſima facie, mero oblita minio.* Poſtremò quis neget, hanc eſſe mentem Poetæ, cùm audiat Ecl. 10.

Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minióque rubentem.

Robeus color.

Miniati Dij.
Minium in quo olim pretio.

Hic ergo color non ſolum Magnis Diis, ſed ruſticis etiam ſacer. Itaque geſtauit ſecum Nympha colorem illum, quem ſciebat Dijs gratum; & quo ſciebat ſe ſibi conciliaturam ruſticum Deum, vt eliceretur inuitaretúrque ad cantum. Epithetum *ſanguinis* additum moris cum reſpectu fortaſſe ad fabulam Pirami & Thisbes, nam ex ea cæde mora contraxerunt eum colorem.

17. PINGIT.] Philo lib. 2. Allegoriar. hoc dixit per verba φαρμάττειν, καὶ ὑπογράφειν τὴν ὄψιν.

18. QVO VINCVLA NECTITIS? INQVIT. SOLVITE ME PVERI.] Putat Giſan. Poetam alluſiſſe ad locum Lycophronis, quem his verbis repræſentat Athen. lib. 10. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ περὶ τούτων Λυκόφρων ὁ Χαλκιδεύς, γράψας Σατύρους, Μενέδημον, ἐν οἷς φησὶν ὁ Σιληνὸς πρὸς τοὺς Σατύρους, παῖδες κρατίστου παῖδες ἐξωλέστατοι: *Teſtatur Lycophron Chalcidenſis in Satyris, Menedemum ſcribens, quibus verbis Silenus Satyros ſuos alloquatur: ea hæc ſunt. O pueri quàm peſſimi pueri, perquam optimi.* Poſterius eſt in gignendi.

19. VINCVLA NECTITIS.] Variabis iſtis. Suprà *inijciunt vincula.* Sic & Tacit. 12. Ann. *inijciuntur catenæ.* & Æſchyl. Prometh. δεσμὰ περιβαλεῖν. 2. Æn. *reuinctum manus poſt terga.* Cui reſpondebit, ἀνάδετος. Nam Eurip. Hecub. ἀναδέτοις μίτραισιν: Græcis communia δέω, περιδέω, δεσμεύω. Æſchyl. in Prom. δεσμοῖσι πασσάλευτος ὤν. Theocr. λυγίζειν ἔρωτι: vbi interpres, λυγίζειν, δεσμεύειν, δῆσαι: ſumtum à luctatoribus, qui alter alteri nexus dicuntur λυγίζειν. Mihi in mentem, an inde Latinum *ligo*, & Hiſpanum, *liga.* Hieron. Epiſt. 83. cum Virgilio: *Reluctanti vincula innectere.*

Liga, vox Hiſpana, vnde.

20. SATIS EST POTVISSE VIDERI.] Procedit hoc ex veterum opinione, qua putabantur Semidei videri tantum, cum voluiſſent, quod rarò & difficile. Seru. Henr. Steph. Illuſtrabitur hic locus 2. Æn.

21. HVIC ALIVD MERCEDIS ERIT.] Hoc hemiſtichium in adagij formam vertit Symmachus Epiſt. 23. lib. 6 nam ab impudica ſignificatione, quam hic habet, ad iracundiam tranſtulit: *Dura commotio eſt, quam gignit iniuria.* Et poſt aliqua: *Hæc eò ſcribo, vt miratum me ſcias, quòd conſtantiam tuam lis priuata mutauerit, quam ſub affinium nomine (vt opinio mea eſt) Baſani littoris perſulcator animauit: ſed illi aliud mercedis erit.* Tu lector exemplo Symmachi transfer ad ſignanda alia. Aduoco exemplum. Habet iudex in vinculis latrones quatuor, tres primi leue furtum admiſere, poſtremus multa & grauia. Dicat. Tres verberantur, quarto aliud mercedis erit, quo innuat ſuſpendium.

Huic aliud mercedis erit.

[a] Tum verò in numerum Faunóſque feráſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea,
[b] Námque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina terrarúmque animæque maríſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: vt his exordia primis
Omnia, & ipſe tenor mundi concreuerit orbis.
[c] Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas:
Iámque nouum terræ ſtupeant luceſcere Solem,
Altius atque cadant ſummotis nubibus imbres:
Incipiant primum cum ſyluæ ſurgere, cúmque
Rara per ignotos errent animalia montes.

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Ludunt ad illum Fauni, & feræ alia: flectuntur arbores, gaudent rupes. Canit Silenus primordia orbis conſtitutionem ex atomis, enumeratiſque partibus mundi peculiaribus omnia apte aſſeminat.

EXPLICATIO.

[a] LVDEBANT, ſaltabantque ad numerum Fauni, ac feræ aliæ: quercus nutabant apicem tam blanda cantilena illectæ, gaudio omnia vberrimè redundabant. Non ita canente Phœbo Parnaſſus lætabundus exſultat: non ita canentem Orpheum ſui montes Rhodope & Iſmarus demirantur, quantum agri illi, montes, ſyluæ gaudent, ſtupent ad cantum Sileni. B

[b] Reddit rationem ſuperioris lætitiæ & ſtuporis. Quid non agri gauderent, quid non ſtuperent ad cantum Sileni? Ceterum ad explicationem quatuor verſuum præmitto ex doctrina Seruij, Virgilium hic hæſiſſe Epicureorum ſententiæ, qui dicebant, duo eſſe rerum principia, corpus & inane: per corpus intelligebant atomos, quas Poeta hic vocat ſemina: per inane, ſpatium illud, in quo atomi. Ab his duobus principiis dicebant, quatuor ſtia generari, ignem, aerem, aquam, terram. Iam Poetam capies. Canebat, vti atomi coniungerentur in magno inani, quæ atomi erant ſemina terræ, animæ, id eſt, aeris, aquæ, ignis liquidi ac puri. Deinde canebat, vti ex his quatuor principiis omnia extitiſſent, excreuiſſetque orbis in magnam varietatem & molem. C Ratio tener Ergo. Ab atomis & ſpatio quatuor elementa: ab elementis cetera omnia ortum habuere.

[c] Sed extremi verſus hanc habent ſententiam. Canebat etiam, vti ſolum quod prius tenerum, cœperit ſe obdurare, & ſoliditatem accipere, Nereo, id eſt, aquis diſcluſis a ſolo, incluſiſque & amandatis in pontum, quæ fluxu ſuo & lentitie ſoliditatem terræ impediebant: quo facto iam ſolum capiebat nouas rerum formas. Canebat etiam, vt terræ ſtupeſcerent nouum Solem, & hactenus inuiſum. Canebat, vti imbres caderent ex nubibus ſummotis altius à terra. Demum canebat, quando ſyluæ primù inciperent ſurgere, attollique è terra in truncum, radicem, ramos, brachia, comam: &, vt animalia iam ἔμψυχα, id eſt, viua errarent per montes, rara illa quidem, quod par in prima rerum omnium paucitate. Sane hic, *ſtupeant, cadant, incipiant, errent*, accipio pro, ſtupeſcerent, caderent, inciperent, errarent. D

NOTÆ.

In numerum. In modum. 1. IN NVMERVM.] Germanus, *in numerum* accipit pro, *in modum*. Muretus quoque illud Catul. de Nupt. Iul. & Manl. *in modum dicite*, explicat, *concinne, ἐμμελῶς, id eſt, numeroſe*. Non negem aliquando hæc confundi, nam Virg. cum dixit 9. Ecl. *Numeros memini, ſi verba tenerem*: videtur per *numeros* intelligere *modos*: & Manil. etiam numeros ad vocem retulit lib. 1. — *in numerum Phœbo modulante referre*. Sed volenti rem exactius ſcire, apertam

Numerus de ſaltationibus. meam obſeruationem: *Numerus* ad ſaltationes proprie pertinet; *modus* propriè ad cantilenas. Firmant hoc exempla. Lucretius lib. 2. *in numerumque exſultant*. & lib. 5.

Atque extra numerum procedere membra mouentes
Duriter. Et lib. 4.
— ſimulacra moueri,
Brachiaque in numerum iactare. Iterum:

— in numerum procedere cum ſimulacra
Cernimus in ſomnis.

Perſ. Sat. 5. — *ad numeros Satyrum mouerere Bathylli.* Manil. lib. 5. *Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem*
Corpora, quæ valido ſaliunt excuſſa petauro.

Virgil. hic de ſaltationibus Faunorum: *in numerum ludere* & de cyclopibus: *brachia tollunt in numerum*. Iuuat rem iſtam Homerus Il. 18. Μολπῇ τ' ἰυγμῷ τε ποσὶ σκαίροντες: *Ad cantum & numerum pedibus tripudiantes*. Tendo ad modum: Catul. *In modum dicite*. Modus de voce. Iterum: *Concinite in modum*. Cic. ad Q. Frat. *Vox extra modum abſona*. Et in lib. de Conſiliis, quod fragmentum eſt apud Boetium lib. 1. Muſ. *Tarditate modorum, & grauitate cantus illorum ſurentem petulantiam reſtinxiſſe*. Horat. 3. car. od. 30. — *Æolium carmen ad Italos Deduxiſſe modos*: & od. 11. *Dic modos Lyde quibus obſtinatas Applicet aures*. Sidon. Apollin. Epiſt. 2. lib. 9. *modulicantis luſciniarum querelas*. Apul. lib. 11. *Tibiæ modulis dulciſſimis perſonabant*. Demum Horat. ſæpe diſcriminat, non ergo idem: in Ep. ad Piſ. *Acceſſit numeriſque modiſque licentia maior*: & 1. Ep. *Qui mihi nil extra numerum feciſſe, modumque curas*. & 2. Ep. — *numeroſque modoſque ediſcere vitæ*. Eodem trahio Poetam in hoc loco, ait enim: *Simul incipit ipſe*: en modus. Mox ſequitur: *Tum vero in numerum*, &c. en ſaltationes. Itaque numeri Faunorum ſequebantur modos Sileni. Sed hoc diſcrimen verè docet Cic. lib. 1. Oeconom. quod fragmentum eſt in Colum. lib. 12. c. 2. *Vbi chorus canentium, non certis modis, neque numeris præeuntis magiſtri conſenſit, diſſonum quiddam ac tumultuoſum audientibus canere videtur*. &c. vbi *modus*, & *diſſonum*, ſibi reſpondent: ſicuti *numeris* & *tumultuoſum*. Hæc ideo lata, quia pendent neceſſario ex turba exemplorum.

2. RIGIDAS QVERCVS.] Quid ſit rigidam, explicant verba iſta Gloſſar. *Rigidum, ἄκαμπτον, σκληρόν, ἰσχυρόν, inflexibile, durum, forte*. Tam Gloſſaſtem ipſum, quam Virgilium illuſtrant verba iſta Philonis in lib. de congreſſu, qui cùm dixerit, Eſau ſignificare quercum, ita ſubdit: Δρῦς μὲν γὰρ, τραχὺ ἐστιν ἀκαμπὲς, καὶ ἀντίτυπον, ἀπειθές τε, καὶ σκληραύχην φύσει: *Interpretatur quercus, quia inflexibilis, inexorabilis, imbſequens, cui ceruix dura*. In his ergo Eſau explicatur per *ἀκαμπὲς*, & *σκληρόν*, vnde illuſtratio Gloſſaſtæ: & adhibetur exemplum in quercu, vnde Virgilij. Notandum in eodem Philone hominem *δρύϊνον*, *quernum*, Quernus. poni ſtatum pro immiti & inexorabili: & in lib. de Profugis: ἀλλ' ὡς δρύϊνος καὶ ὑπ' ἀμαθίας ἀπειθὴς τρόπος: *quernus ille, & pra inſcitia contumax mos*.

Rigidem.

3. GAVDET RVPES.] Ita ſolent Poetæ. Lætitiam dant montibus. Quidam. *Exſultat Apolline Lesbos*. In ſuperiore Ecl. *Ipſi lætitia voces ad ſidera iactant*
Intonſi montes.

Atomi. 4. NAMQVE CANEBAT, VTI MAGNVM PER INANE COACTA SEMINA.] Rerum ſiue diſcluſionem, cùm prius in aceruo quodam ſuiſſent (loquor, vt Ethnici, quos interpretor) ſiue coniunctionem ex atomis, & ſeminibus, alij apte Poetam cecinere, quibus potuit inſiſtere, (mitto nunc Philoſophos) alij poſt illum. Inprimis Germanus, Vrſinus, Cæſ. Scaliger autem reddidiſſe Poetam verſus Apollonij c. 1. Arg. vbi ille canentem inducit Orpheum hunc in modum. Omnia Græca, quæ omnes dant:

He canebat, vti tellus, mare, ſidera cœli
Miſta fuere olim, atque vna cognata forma,
Quæ tamen in varias formas ceſſare, deinde
Aſtra prius cœpere polum, ſundataque in illo
Hæreret: hic Lunam videas, Soliſque labores.

Con te li

Conſpecti montes, & latis flumina campis.
Enata Nymphæ, mox terris tepule cunctum.

Macrobius verſus Poetæ confert cũ his Lucretianis è lib. 5. *His neque tum Solis rota cerni lumine claro*
Altivolans poterat, neque magni ſidera mundi,
Nec mare, nec cælum, nec denique terra, nec aer.
Nec ſimilis noſtris rebus res vlla videri.
Sed noua tempeſtas quædam, moléſque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paréſque
Cum paribus iungi res, & diſcludere mundum,
Membraque diuidere, & magnas diſponere partes.

Adiungit Germ. locum alterum Lucretij de ſeminibus, & atomis coniunctis:
Diſſimiles igitur forma glomeramen in vnum
Conueniunt, & res permiſto ſemine conſtant.

Quæ de hac re Ouid ſcripſit, cuius vulgaria ſunt: non ita hæc Tibulli lib. 4.
Alter dicat opus magni mirabile mundi,
Qualis in immenſo deſcenderit aere tellus,
Qualis & in curuum pontus confluxerit orbem,
Et vagus è terris qua ſurgere nititur aer,
Huic & contextus paſſim fluat igneus æther,
Pendentíque ſuper claudantur vt omnia cælo.

Neque iſta Claudiani Mamerti:
Ne vagus innumeros Epicuri ſomnia mundos,
Quos atomis demens per inane parentibus edit,
Irruat in vacuum ſpatiato pectore quæras.

5. COACTA SEMINA.] Quod Virg. *coacta*, Cic. dixit de eadem re loquens 1 Nat. *cohæreſcunt, concurſum*. Minutius per verba *coaleſco, conglobo, concurſationes*. Hermias in irriſione Philoſophorum, vbi incidit in hanc opinionem, ita effert: *Multiplici & multiformi cõplexione cuncta & oriri & interire*. Notat Germ. Poetam non reſpicere Anaxagoræ ὁμοιομερείας & ſeminarium, ſed Democriti & Epicuri atomos, quas Lucret. paſſim vocat ſemina, è quibus rerũ omnium ſubſtantia & diuerſitas conſtituitur, vario ſui ordine, ac poſitura. Congruunt hæc cum his, quæ adduxi ex Seruio. De hac ſtulta gentium opinione ita Arnob. lib. 1. *Animaduertimus enim quoſdam philoſophandi ſtudio deditos caſibus fortuitis & concurſionibus temerariis ſummam rerum conſtruere, atque diuerſitatis impetu fabricari.* Eandem opinionem oppugnat & euertit Cic. 2. de nat. Deor.

Anima, pro vento.

6. ANIMÆ.] Animam ſumi pro aere & vento, & ex hoc loco, & ex multis aliis docemur. Attius in Myrmidonibus: *Vela ventorum animæ immittere*. Varro in Coſmophthoro: *Dein habenas animæ leni, dum ventus vos flamine ſudo ſuauem ad patriam perducat.* Horat. lib. 4. od. 12. *Impellunt animæ lintea Thraciæ*. Lucret. lib. 1. *Ex igni terra, atque anima procreſcere, & imbri.* Quo verſiculo amplexus eſt quatuor elementa: & lib. 6. vbi ſermo eſt de terræ motibus,
— quas exitus hic animas
Diſturbat vrbes. Et ſtatim:
— tamen impetus ipſe animaï, Et fera vis venti.
& alias ſæpe idem Poeta. Cic. 2. Nat. de aere loquẽs: *Terra circumfuſa vndique eſt hac animabili ſpirabilique natura, cui nomen eſt aer.* Ennius apud Varr. lib. 1. rei ruſt. c. 4. *Aqua, terra, anima, Sol.* Arnob. lib. 1. *Nunquid ſuas animas exſpirauerunt venti?* Inde frequenter pro ſtatu accipitur, quo viuimus.

Anima, pro flatu.

Plaut. Aſ. *Dic, amabo, an fœtet anima vxoris tuæ?* Titinnius in Fullonibus citante Nonio: *Fœtida anima naſum oppugnat.* Martial. lib. 1. Epig. 88. *Atque duplex anima longius exit odor.* Ouid. Faſt. *Surgit amans, animamque tenens.* Teren. Phorm. *Animam compreſſi, aurem admoui.* Arnob. lib. 7. *Cœli animam ducere*, pro reſpirare. Inde *animare* pro inflare. Apul. lib. 1. Florid. *Duas tibias vno ſpiritu animauit.*

7. LIQVIDI IGNIS.] Non aptè Macrob. lib. 6. c. 5. expromit in Virgilium ſuam Criticam, cum ſcripſit audaciæ maximæ fuiſſe, dicere ignem liquidum, niſi priùs Lucretius eo epitheto vſus eſſet. Nõ (inquam) aptè, nam ab aqua ad ignem transferri locutiones, crebrum eſt, ac plenum vetuſtatis & venuſtatis. Lucret. lib. 6. *Liquidis calor aureus ignis.* Aduocat Turnebus Lactantij verba hæc: *Aliud vero ille à nobis exigit lumen, & quidem non fumidum, ſed, vt ait Poeta, liquidum, atque clarum, mentis ſcilicet*: ſed ego aliunde. Tria hæc verba *abundo, fumo, turbo*, aquarum ſunt: at Lucret. lib. 6. *Ignis abundare Ætnam, flammis feruere cæcum.* Ibid. *Fumantque ardorem longe.* Iterum: *Turbantis ardor.* Quid tam proprium aquæ, quam nubes, quæ aquea? Sed Virgil. ipſe 3. Æn. de Ætna: *Atram prorumpit ad æthera nubem*: quàm fons, qui aqueus? Atqui Æſchylus in Prometh. πυρὸς πηγὴν: *fontem ignis*. Has tamen commutationes metaphorarum inter elementa fuſè perſequor lib. 5. Æn. Eſt itaque *liquidus ignis*, explicante Turn. *defæcatus, purus, clarus, ſincerus, non turbidus, non admixtus, non inquinatus*. Huic explicationi, quæ veriſſima, apto verba Symmachi Ep. 31. lib. 1. *Nitere liquido aere, coacta nube palleſcere.*

Igni attribuuntur quæ liquida ſunt.

Aquarum verba attribuuntur igni.

8. EXORDIA.] Sic vocat primos mundi natales, alij *primordia* Lucretius etiam lib. 4. *orsa*.

Prima, id eſt, principia.

9. PRIMIS.] Pro principiis dictum ex imitatione Lucretij Giſanius monet. Itaque quæ ſupra *ſemina*, nunc vocat *prima*: & obiter ea appellari à Lucret. *corpuſcula, cæca corpora, figuras, prima principia, principiorum corpora, materiem, materiai corpora.* Illæ omnes voces ſignant atomos. Ammian. lib. 16. vocat, *individua corpuſcula, volitantia per inane, atomos.* Manil. lib. 1. *cæca materies, ſeminibus rerum.* Arnob. lib. 2. *individuorum concurſiones.* Minutius: *Fortuitis concurſionibus totius mundi membra coaliſſe, digeſta, formata.* Iterum: *Fortuitis quibusdam temere cohærentibus (mundum) conglobatum.* Claud. de Conſ. Theod. *Hic vaga coniungunt cæcis primordia plagis.* Quæ Latini his omnibus vocibus, Ariſto. 1 de Anim. c. 2. ἄτομα, *inſecabilia*. Baſil. ὁμιλ. 1. ἑξαημ. σώματα ἄτομα, ἀμερῆ, συνιόντα, συγκρινόμενα, ὄγκους, πόρους: *Corpora inſecabilia, sine partibus, concurrentia, coagmentantia, moles, meatus.* Putat autem Giſan. Epicureos, qui de atomis loquuntur in hac rerum conſtitutione, non intelligere per atomos, puluiſculos illos, qui videntur in radiis Solis: ſed quædam corpuſcula ἀόρατα, quæ ſub aſpectum non cadunt, indiuidua ac ſimplicia: & de his quoque capiendum hic Poetam, cum vocat *ſemina*, & *prima*. Vtcunque hoc ſit, illud certè eſt verũm, Ariſtotelem loquentem de hac re dixiſſe, atomos principiorum ſolaribus eſſe ſimiles ex Democrito. Verba eius lib. 1. de Anim. c. 2. *Has individua corpora ſimilia corpuſculis his eſſe, quæ in aere ferri videntur, in ipſis (inquam) radiis, qui per feneſtram ingrediuntur, & rerum elementa generandarum, ſemina totius eſſe naturæ aiunt.* Græca præcipuè neceſſaria ſunt: ξύσματα φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν.

Semina principiorum vel atomi, qui appellentur.

Atomorum ſententia explicatur.

10. TENER ORBIS.] Retuli in explicatione ad natales mundi, cum is erat tener, vt qui in infantili veluti ætate: & commodè, nam Poeta ipſe 2. Georg. loquens de primis orbis natalibus, dicit, res fuiſſe teneras, cum primùm natæ ſunt. Quo argumento efficit, mundum fuiſſe conditum vero tempore. Philo diſputans, vtrùm mundus ab æterno fuerit, ita ait: εἰ γέγονεν ὁ κόσμος, [illegible]: *Si mundus et conditus fuit aliquando (vt ætatum nomina ſunt) aliquando infans.* Hinc colligas, mundum appellatum

latum puerum ab his Philoſophis, qui putarunt A conditum, non æternum, vt verè fuit putandum. Iterum in eodem lib. *νέ@ κόσμ@*. Non abit Apul. lib. de Mundo, vbi mundo dat pubertatem iuuenilem. verba ſunt: *Et quidem hic mundus magnitudine immenſus, curſibus rapidus, ſplendore perlucidus, valens habitudine, pubertate iuuenili.* Hoc dixi, nam multi volunt explicari hic à Marone rotunditatem & læuorem cœli: quia Veteres, quod læue & rotundum, dixere *tenerum*. Martianus Capel. cœlum vocat globoſum ac tenerum corpus, ſuperni roris læuitate compactum. Cicero 2. Nat. *Vides ſublime fuſum, immoderatum æthera, qui tenero terram circumiectu amplectitur.* Plin. lib. 2. c. 3. de motu cœli loquens: *Nec, vt in voluctum ſentimus orbis læuitate continua lubricum corpus, quod clariſſimi auctores dixere tenerum.* Inde & Græcis *τερηδὼν: teredo*, genus vermis rotundum: & *τέρω* pro terebro & torno. Euripidis verſus alibi do. Ergo, ſic iſti Poetam explicant: canebat, vti ex ſeminibus exſtitiſſent quatuor elementa, vti cœli rotunditas excreuiſſet. Nam hic per *mundum* cœlum capiunt ex nota, quam alibi dedi. Scio hoc eſſe verum, ſed neſcio, quî parum quadret ad ſententiam Virgilij.

Tenerũ pro læuigato & rotundo.

Teredo vnde dicta.

11. DISCLVDERE NEREA PONTO.] Aduertendus vſus verbi *diſcludo*, non obuius: ita ſignificat abiungi res à ſeipſis, vt eo ipſo notet incluſas in alium locum. Res clara exemplis. Cic. 1. Tuſcul. *Duas partes ſeparare voluit, iram & cupiditatem, quas locis ſuis diſcluſit, iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit*: ita ira & cupiditas diſcluduntur à ſe, vt eo ipſo in ſuum quæque locum includatur. Cæſ. 4. Gal. de ponte ſupra Rhenum ait, de tignis, non de fibulis, vt malè vulgus: *Quibus diſcluſis, & in contrariam partem reuinctis.* vbi diſcluduntur à ſe tigna, & includuntur reuinciuntúrque fibulis in contrariam partem. Sic C dicas, valuas diſcludi, quia quæque incluſa ſuo cardine. Pauciſſima erunt exempla in Auctoribus, quæ

Diſcludo, quid.

non ad hanc formam dirigantur. Ergo in Poeta: ita diſcluſæ ſunt aquæ a terra, vt incluſæ in Ponto loco ſuo. Mihi ſuſpicio, malè legi in Silio lib. 11. vbi muſicum canentem inducit

Tum Deus vt liquidis diſcreſſit ſtagna profundi:

vbi legendum *diſcluſit*, ad imitationem Virgilij, cùm præſertim ibi citharœdus canat ortũ rerum. Deinde noto, huic diſcluſioni opponi molem rudem, indigeſtam, confuſam, de qua locutus Ouid. & de qua Philo de opificio mundi his verbis: *ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτῆς ἄτακτ@, ἄποι@, ἄψυχ@, ἑτεροιότητ@, ἀναρμοστίας, ἀσυμφωνίας μεστή: Erat enim ex ſe expers ordinis qualitatis, animationis: plena alterationis, confuſionum, diſcordiarum.*

12. NEREA.] Pro mari poſuit, vt Ouid. in Deian.

Qua latam Nereus cærulus ambit humum.

Nereus, pro mari.

Sed video in Virgilio quid peculiare. Nereus ab B Heſiodo in Theog. ſignatè dicitur filius Ponti, non maris, aut æquoris. Itaque coniungitur filius cum patre. Verba Heſiodi: *Νηρέα τ' ἀψευδέα, καὶ ἀληθέα γείνατο Πόντ@: Nerea fatidicum ac veracem genuit Pontus.*

13. NOVVM SOLEM.] Sunt qui putent, Poetam reſpexiſſe ad ſententiam illorum, qui putabant, Solem quotidie mori, quotidie de nouo naſci, quod neceſſe non eſt: nam proculdubio loquitur de primæua orbis conſtitutione, vt clarum ex adiunctis. Arnob. ad eandem ſignandam *diem primum*, dixit lib. 2. Et quidem, vt mundus tener, ita quoque Sol puer, aut infans fingebatur fuiſſe in ea prima origine. Quam Gentilium opinionem repræſentat Maternus ad Conſtantium, & Conſtantem Augg. c. 7. *Quis vidit puerum Solem? quis fefellit?* Ideo Claudian. de Sole picto in veſte Proſerp. 1. Rapt.

——tenerum vagitu deſpuit ignem.

Quod alij referunt ad natalem in Delo: ſed mẽs noſtra placebit alicui ex adiunctis lucis & radiorum.

[a] Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaſeáſque refert volucres, furtúmque Promethei.
[b] His adiungit, Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: vbi littus Hyla, Hyla omne ſonaret.
[c] Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen niuei ſolatur amore iuuenci.
[d] Ah virgo infelix! quæ te dementia cœpit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen vlla ſecuta eſt
Concubitus: quamuis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in læui quæſiſſet cornua fronte.
[e] Ah virgo infelix! tu nunc in montibus erras,
Ille latus niueum molli fultus hyacintho
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas,
Aut aliquam in magno ſequitur grege. [f] Claudite Nymphæ
Dictææ, Nymphæ nemorum iam claudite ſaltus:
Si qua forte ferant oculis ſeſe obuia noſtris
Errabunda bouis veſtigia: [g] forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum
Perducant aliqua ſtabula ad Gortynia vaccæ.

ARGVMENTVM.

Poſt orbem conditum canit orbem renouatum à Pyrrha, Saturno, Prometheo. Adiungit alias fabulas, primam Hy- D *le rapti à Nymphis in fonte, & inclamati ab Hercule: alteram Paſiphaes taurum perditè amantis, hanc mirè exornat Paſiphaes infelicitate, dementia, turpitudine, erroribus, tauri incuria & neglectu.*

EXPLICATIO.

[a] A PRIMA orbis conſtitutione tranſit Silenus ad orbem renouatum. Huius triplex renouatio. Prima facta poſt diluuium à Deucalione, & Pyrrha lapidibus poſt tergum iactatis. Altera à Saturno, qui agreſtes mores commutauit in meliores, & vere aureos. Tertia à Prometheo, qui dolẽs paucitatem hominũ ignem è rota Solis furto furripuit, quo igne ex luto homines animauit: cuius audacia punita eſt atroci pœna vulturis, aut aquilæ excarnificãtis deuorantiſque eius viſcera, iecur, cor, fibras, in monte Caucaſo, vbi ligatus Prometheus.

[b] Poſt orbem primò conditum, poſt renouatum, dilabitur iam ad fabulas. Prima omnium concinet raptum Hylæ. Fuit hic puer Herculi in delitiis, illum ſecutus eſt in Colchica expeditione, iuit ad fontem ad aquam hauriendam, incidit, obiit: vulgarunt Argonautæ raptum à Nymphis ob pulcritudinem oris. Ab omnibus in diſceſſu tanto gemitu inclamatus eſt, præſertim ab Hercule, vt ea littora Hylæ nomen redderent. Hęc omnia Silenus cecinit.

[c] Secunda fabula cõtinet res Paſiphaes, quæ Creſenſium Regina, Minois vxor, Tauri amica. Hanc conſolatur amore, id eſt, recreat ab amore & inſania, qua amabat perditè iuuencum niueum, vocans illam felicem, niſi amaſſet, niſi fuiſſent armenta. Fabula breuiter hæc eſt. Amauit Paſiphae taurum impotentiſſimè, deſperauit a cõcubitu, communicauit conſilium cum Dædalo præſtantiſſimo fabro: is in vaccam ligneam incluſit Paſiphaen, taurus ſui generis animal ratus, in eam inſiluit, fecit grauidam, & matrem Minotauri. Quid iſta vel mythologicè, vel hiſtoricè ſignificent, in promtu eſt apud Natalem, & alios. Hoc enim meum non eſt.

[d] Conuertit ſe Silenus ad tam infauſtos amores, & veluti oblitus fabularum, quas inceperat, in hac vna diu moratus. Vocat virginem infelicem, vocat dementem: ait, eius inſaniam ſuperare inſaniam filiarum Prœti. Prætulerunt ſe illæ Iunoni in pulcritudine, iraſcitur Dea, immittit furorem, quo putẽt, ſe eſſe vaccas: putant, edunt mugitus, ſed falſos, nam verè virgines: timent aratrum, ſi fortè vident: quærunt cornua in fronte, ſed læui, id eſt, humana, nam feræ hirta ſunt fronte, atque hiſpida. Ergo, tu infelicior, tu inſanior Paſiphae, nam illæ, aut illarum aliqua nihil vnquam brutum amauit, qui amor, qui concubitus turpis, flagitioſus, abominandus.

[e] Vide tuam infelicitatem. Tu per montes erras, & illum quæris: ille vel non errat: vel, ſi errat, te nõ quærit. Oſtendit primum, non errat, quia ad nigram ilicem pallentes herbas ruminat, & illi pro thoro eſt hyacinthus molliſſimus, quo fulcitur. Oſtendit alterum, quia, ſi errat, aliquam vaccam ſequitur e magno grege, non te. Tu ergo infeliciſſima quæ quæris te non quærentem, imò quærentẽ alias.

[f] Dictum hoc, non ex Sileni perſona, ſed ex Paſiphaes, Seruius vult: cui addit Germand. Videri Paſiphaen velle concitare Nymphas ad venandum, vt taurum plagis, ac retibus cingerẽt. Nam optat ipſa, vt hac diligentia Nympharum ferant, id eſt, offerant ſe tandem veſtigia errantis bouis. Apte hoc a Poeta fingitur. Errabat per montes Paſiphae, fatiſcebat labore, ergo confugit ad Nymphas, quæ diuinæ, & ideo potentes opem ferre. Nymphæ Dictææ, ſunt Cretenſes. Geminatio illa, *Nymphæ, Nymphæ*, hanc habet ſententiam. O Nymphæ Siculæ, non omnes, ſed quæ eſtis Nymphæ nemorum.

[g] Pergit Paſiphaë cum aperta alluſione ad ea, quæ ſuprà Silenus dixerat: videlicet, aut iacet in molli herba, aut aliam ſequitur è grege. Ad hæc (inquam) alludens ait: Forſitan illum aut herba captum, aut ſequentem armenta vaccæ perducent ad Gortynia ſtabula. His indicat Nymphis, vbi poſſint taurum reperire.

NOTÆ.

1. LAPIDES PYRRHÆ.] Obſeruabis, ſolere Poetam cõplere cognitionem rerum variis in locis. Iactarunt lapides Pyrrha, & Deucalion: hic iactat Pyrrha nulla facta viri mentione, in 1. Georg. — *Virgilij mos in fabulis attingendis.*

Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem.

vbi nulla mentio vxoris. Duo etiam obſeruabis in hoc initio ex mente Seruij. Primum, dilapſum Poetam ad fabulas, nam hic tractat Sectam Epicureorum, quæ tota ad voluptates & iocos. Alterum, inuerti ordinem fabularum. Nam Saturnus & eius ætas ante Deucalionem & Prometheum fuit. Prometheus ante Deucalionem, nam ille huius pater. Fabulas hic non recenſebo, vt quæ facile poſſint vndecunque peti.

2. CAVCASEAS VOLVCRES.] Nam illigatus Prometheus in Caucaſo (imperio Iouis, & miniſterio Vulcani iuxta Æſchylum; Mercurij iuxta alios) paſſus eſt carnificinam auis: ſed quæ hæc auis lancinans? vel aquila iuxta Heſiod. Theogonia, Apollonium 2. Arg. Ouidium, cuius verſus in promtu, Attium in Prometheo ſic ſcribentem: — *Prometheus laceratur, vel ab aquila, vel à vulture.*

Iam tertio me quoque funeſto die
Triſti aduolatu aduncis lacerans vnguibus,
Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.

vel vultur, iuxta Fulgentium in Mythol. & Petronium in Hendecaſyllabo:

Cur vultur iecur vltimum pererrat,
Et pectus trahit, intimáſq; fibras.

Et hæc fortaſſe ratio, quare Virgilio dictum multitudinis numero, *volucres*, quaſi inſinuet Prometheum iam ab aquila, iam à vulture miſerè lancinari: nam aliter dixiſſet auem, aut volucrem, vt Propert. & Martial. ille lib. 2. El. 1. *à medio pectore pellet auem*: hic in Amphit. *Aſſiduam nudo pectore paſcit auem.* Porrò quid Mythologici velint per hanc carnificinam, ſiue aquilæ, ſiue vulturis, extra rem meã eſt. Tu vide Seruium hic, Natalem in Myth. Alciati emblema 102. eiúſque interpretes. Fulgentium, Platonem in Protag. Agrætam apud Apollonij interpretem libr. 2. Æſchylum in Prometh. Eraſm. Adag.

3. FVRTVMQVE PROMETHEI.] Ita Heſiod. Theog. κλέψας πυρὸς αὐγήν: *furatus ignis ſplendorem*: & ipſe Prometheus apud Æſchy. — *Promethei furtum.*

Θηρῶμαι πυρὸς
Πηγὴν κλοπαίαν: *rapui ignis fontem furtiuum.* Ex Æſchylo Cic. 2. Tuſc. *doctus clepſiſſe dolo.* Horat. 1. car. od. 3. *ignem ſubductum.* De Prometheo & Epimetheo ſatis fuſe Plato in Protagor. vbi de furto, in quo ſum, ita: καὶ κλέψας τήν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἡφαίστου, καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς, δίδωσιν ἀνθρώπῳ. καὶ ἐκ τούτου, εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται: *Furatus eſt* (Prometheus) *igneam, Vulcani artem, aliámque Mineruæ, atque homini tradidit, quæ vitæ vitæ facultas obuenit.* Nicander in Ther. vocat illum πυρὸς ληιστῆρα. Artemid. lib. 3. c. 17. & eodem, τὸ πῦρ κλέψαι. Quæſtionem illam, an ignis, qui inter nos eſt, ſit particula cœleſtium luminarium, tractat Iunilius Epiſcopus Afr. lib. 2. de partibus diuinæ legis c. 2.

4. HYLAM.] Apollonius & Valerius Flaccus ab vna Nympha in fonte raptum ſcribunt; Theocritus — *Hylas.*

tus à tribus; Nicander & Orpheus à pluribus. Demaratus tamen, Diodorus, Dionyſius Mitylenæus, ſcribunt illum ad Colchos vſque perueniſſe cum Argonautis. Lege Apollonij interpretem, in quo præter alia, inuenies ex Socrate, τὸν Ὕλαν ἐρώμενον τοῦ Πολυφήμου, καὶ οὐχ Ἡρακλέους φησί: *Hylam fuiſſe amaſium Polyphemi, non Herculis.* & quidem Plutarchus in ἐρωτ. Iolaum facit amaſium Herculis, non Hylam. Apollonius tamen lib. 1. miniſtrum facit Herculis: & Herodor. lib. 8. adhuc filium. Anticlides in Deliacis, non Hylam, ſed Hylum nominat, & aduertit ſic ſentiendum: οὐ τὸν Ὕλαν εἰς τὴν ὑδρείαν ἐξεληλυθέναι, ἀλλὰ τὸν Ὕλον, καὶ ἀφανῆ γενέσθαι φησί: *Non Hylam aquatum veniſſe, ſed Hylum eſſe, qui diſparuit.* Hylæ infortunium paſſus eſt puer alius, & ad imitationem Hylæ mendacium quoque confictum de raptu. Vetus inſcriptio: *Fundi huius dominus infans hic iacet, ſimilis Deo. Hunc ab ante oculos parentis rapuerunt Nymphæ in gurgite. Monumentum, quod filius patri facere debuerat, ipſe fecit.* Simile quiddam Martial. lib. 6. Ep. 68. de morte pueri Eutych. Lege Nonnum 11. Dionyſ. apud quem Carpus puer ſubmerſus, fingitur raptus ab vna Naiadum: & Aſtacides paſtor ab Nympha quapiam: de qua re extat epigramma Callimachi lib. 3. Anthol.

Hylæ inclamatio.

5. CLAMASSENT.] Hæc inclamatio Herculis, ſolemnis eſt. Theocr. de Hercule: τρὶς μὲν Ὕλαν ἄυσεν: *Ter Hylam inclamauit.* Valer. Flac. 3.

Rurſus Hylam, & rurſus Hylam per longa reclamant
Auia, reſponſant ſyluæ, & vaga certat imago.

Iuuen. Satyr. 1. *Aut multum quæſitus Hylas.* Papin. 1. Sylu. *Quantum non clamatus Hylas.* Solin. c. 54. *Pruſiadem vrbem prætermeat Hylas flumen, & alluit Hylas lacus, in quo reſediſſe credunt delitias Herculis Hylam puerum, Nymphis rapinam: in cuius memoriam vſque adhuc ſolemni curſitatione lacum populus circuit, & Hylam voce clamant.* Apollonius quoque 1. Arg. ſcribit, quibuſdam in memoriam Herculis manſiſſe hunc morem multis pòſt annis quærendi Hylæ. Demum hæc inclamatio locum fecit adagio: *Hylam inclamas*: de re nullum exitum habitura. Ego hos clamores refero non modò ad luctum Herculis, ſed etiam ad morem, quem Poeta attingit 1. Æneid. in illis, *nec iam exaudire vocantes* lege.

Hylā inclamas, adag.

6. VT LITTVS HYLA, HYLA OMNE SONARET.] Ductum hoc ex Ennio 13. Ann. Vult Hier. Columna. *Littera lata ſonant.*

7. ET FORTVNATAM, SI NVNQVAM ARMENTA FVISSENT.] Qui ſæpe aliis, ſibi interdum hæret, ingenium ſuum experiens, & vires indicendo. Nam cum hoc loco vicinitatem in ſententia habet ille ex 4. Æn. de Didone:

Felix heu nimium felix, ſi littora tantùm,
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.

Itaque felix Dido, niſi Troianæ naues Africam appuliſſent: felix Paſiphae, niſi fuiſſent armenta.

8. NIVEI-IVVENCI.] Iterum inf. *Ille latus niueum.* Propert. lib. 2.

Vxorem quondam magni Minois (vt aiunt)
Corripuit torui candida forma bouis.

Ouidius 1. Art. plenius ita deſcribit:

Forte ſub vmbroſis nemoroſæ vallibus Idæ
Candidus armenti gloria taurus erat
Signatus tenui media inter cornua nigro,
Vna fuit labes, cætera lactis erant.
Paſiphae fieri gaudebat adultera tauri, &c.

Itaque epithetum eſt non tam ad voluntatem Poetæ, quàm ad narrationem eius fabulæ. Auſonius quoque eidyl. 6. *Paſiphae niuei ſequitur veſtigia tauri.* Paria de tauro Europæ Ouid. 2. Met. *Quippe color niA uis eſt.* Iterum: *Nunc latus in fuluis niueum deponit arenis.* Paria etiam Apollonius lib. 4. Arg. de bobus Solis: πάσας γάλακτι ἐειδομένας: *Omnes lacti ſimiles.*

9. AH VIRGO INFELIX.] Si non hunc expreſſa, atqui his ſimillima in affectu, & reprehenſione Ouidiana illa 1. Art.

Quid tibi Paſiphae pretioſas ſumere veſtes?
Ille tuus nullas ſentit adulter opes.
Quid tibi cum ſpeculo montana armenta petenti?
Quid toties poſitas fingis inepta comas?

10. VIRGO.] Qui virgo Paſiphae, cùm pepererit non Minotaurum ſolùm, ſed Phædram, Ariadnen, Androgeon. Quantum elici poteſt ex monumentis veterum, & ex his, qui varias obſeruationes ſcripſerunt, hoc nomen etymologiam ducit à viri- B ditate: ac perinde propriè competet illi ætati, in qua fœmina eſt incorrupta, nam tum vere eſt in ætatis virore & flore. Iſidorus c. 1. lib. 12. *Vitulus & vitula à viriditate vocata ſunt, id eſt, ætate viridi: ſicut virgo.* Et lib. 11. cap. 2. *Virgo à viridiore ætate dicta eſt, ſicut virga & vitula.* Sumſit à Seruio, qui hic: *Virgo autem a viridiore ætate, nam iam mater fuerat.* Eò pertinent verba hæc Gloſſarij. παρθενεύω, virgino. παρθενία, virginitas, virginium. παρθενικὸς, virgineus, virginalis. παρθενίδιον, virguncula. Quæ voces videntur habere affinitatem cum voce *vigor.* Ex his Claudianum explico, qui 1. Rap. alludens ad etymon virginis, dixit:

Virgo, quid propriè, & eius etymon.

Claudianus explicatus.

Ætnæa Cereri proles optata virebat.

C Doctè ergo Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum: *Certe oſtendant mihi, vbi hoc verbo appellentur & nuptæ, & imperitiam confitebor.* Nam propriè virgo eſt, quæ viridis, & nomen viroris vnicè debetur virginibus & incorruptis. Sed aliquando tamen auctores ducunt hanc vocem ad ſignandam corruptam, non ex proprietate, ſed ex accommodatione, quia videlicet etiam corrupta poteſt eſſe robuſta & valens, ac perinde veluti in virore & vigore. Exempla multa ſunt. Caluus apud Seruium de Ione poſt partum:

Ah virgo infelix herbis paſceris amaris.

Ex Euripide & Terentio idem obſeruat Germanus. Prior in Ione παρθένον pro corrupta dixit, cum ait, παρθένος τεκοῦσα. Poſterior in Hecyra, mulierem poſt D partum vocat virginem. Philo ἀεὶ ἐπίτοκον, εὔγονον παρθένον, dixit: *Virginem fœcundam.* Heſychius preſbyter Hieroſolymitanus Homil. de Maria virgine, Euam appellat virginem, ex verſione Pici, hunc in modum: *Cum enim prima virgo concluderetur moleſtius per ſententiam condemnatoriam: ſecunda virgo, &c.* Ex hoc vſu Cœcilius in Plotio videtur dixiſſe:

Cœcilius explicatur.

——quæ noſtrum fuit
Integra ætatula, quæ hoc itidem à viro
Impetrauit ſuo, quod ego anus modò
Effeci.

Vbi dicit integram ætatem de ea, quæ habet virum. Receſſi in explicatione huius vocis à vulgo Grammaticorum, cùm dicant, Virginem dici à virore ætatis, addunt propriè competere omni ætati viridi, E etiam nuptis, ſi adhuc valentes & robuſtæ: & tantùm per accommodationē dici de incorruptis. Ego ſecus aſſero, propriè dici de virginibus, nam illæ verè ſunt in virore: & ſolùm per accommodationem impropriè de corruptis. Hæc enim ratio facilior mihi viſa eſt expediendis locis ſacræ Scripturæ. Tu vide Alphonſum Salmer. Prolegom. 14.

11. PROETIDES.] Quidam Prœtidas tres faciūt Lyſippen, Ipponoen, Cryanaſſam. Alij duas, Elegen, Cælenen. Prœtus pater fuit Rex Argiuorum: matrem faciunt Sthenobœam; Homerus Antiopam. A furore, quem iam habes in Explicatione,

N 2 Prœtidas

Prœtidas Melampus ſanauit. Eſt apud Vitruu lib. 8. c. 3. elegans Epigramma, quod inſcriptum erat in lapide apud eum fontem, vbi Melampus ſacrificans purgauit rabiem filiarum Prœti, quod Latinum fecit Bartholom. Pratenſis. Eudoxus apud Stephan. fontem hunc in Azania conſtituit, addítque Melampodem in eum ἀπολυμάσματα ἐμβαλεῖν, *purgamenta proieciſſe*, quibus Prœtidas expiauerat. Cui fonti hanc dat virtutem, vt guſtantes illius aquam, nequeant deinceps vel odorem vini tolerare. Græca, ſi quæris, ſunt. ἡ τὰς γεγευμένους τοῦ ὕδατος τούτου μηδὲ τὴν ὀσμὴν τοῦ οἴνου ἀνέχεσθαι. Idem ſcribit Ouid. vlt. Met.

—purgamina mentis in illas

Miſit aquas, odiumque meri permanſit in illis.

Clemens lib. 7. Strom. cap. 3. ad lucem quibus rebus Prœtides fuerint expiatæ a furore: nimirum tæda, ſcilla, ſulphure, bitumine. Adiungit Heruetus Helianum, qui *aprino lacte*, & Plinium, qui *nigro Ellebore*. Addo, Plinium ſumſiſſe ab Dioſcoride, lib. 4. cap. 134. Tu lege Politian. c. 50. Miſcell. vbi latè de Prœtidibus.

12. TV NVNC IN MONTIBVS ERRAS.] Eſt inter Fragmenta Petronij connexio variorum carminum, quibus Poeta quiſpiam Paſiphaes fabulam coniunxit ex metris Horatianis: ſed in quibus multa ſunt ad filum quoque Virgilij ducta. Lege ipſe. Cum Paſiphae vagante per nemora omnia, ac doloribus cruciata habet maximam vicinitatem deſcriptio pulcerrima Oppiani lib. 1. Cyn. de fera prima primipara, cum percuſſa partus doloribus inſitere admodum vagatur. Sicut & deſcriptio Nonni lib. 5. inducentis Autonoen errantem per mõtes, cum quærit filium Actæonem conuerſum in ceruum.

13. FVLTVS.] Seruius Pet. Danielis locum hũc bene explicat: *Apud veteres vnuſquiſq; eo ſuper quod iacebat, fultus dicebatur*. Firmat hoc, nam Lucilius in 3. *Et puluino fultus*. & Virg. in 7. *Atq; Lauri effultus tergo, ſtratiſq; iacebat*. Addo Martialem, qui lib. 3.

Cubat tu tantus hinc & hinc communes

Effultus oſtro, Sericiſq; puluinis.

Porrò de vſu puluinorum in conuiuiis lege Pet. Ciacon. & Fuluium Vrſ.

14. ILICE NIGRA.] Epithetum propriũ. Claud. 1 Ruf. —*& caligantia nigris Ilicibus*. Seneca Thyeſte: —*& nigra luce Obſcura nutat ſylua*. Aliqui in Virg. explicant, *nigra*, id eſt, vmbroſa.

Pallentes herbæ, quæ.

15. PALLENTES.] Seru. *Pallentes autem, vel aridas: vel quæ humore calore proprio viriditate caruerint*. Non diſplicet, vt neque ceteris Interpretibus. Sed fortaſſe aliã mens Virgilij. Solebant Magæ carminibus, & incantationibus pallorem rebus inducere, præſertim cũ amarent. Talia de Circe, & Medea apud Poetas audies. Eſt ergo credibile, amante Paſiphaen pallorem hunc, & infectionem herbis addidiſſe, quibus taurus veſcebatur: & agrum, in quo is verſabatur, incantaſſe, vt taurum ad ſe alliceret, & à vaccis auerteret.

Rumino, quibus modis efferatur.

16. RVMINAT.] Quod Virg. ſimpliciter *ruminat*, Ouidius periphraſticè: *Atque iterum patulo paſcitur ante cibo*. Calpur. 3. Ecl. *Et matutinas reuocat palearibus herbas*. Plin. lib. 10. cap. 73. ad rem hanc vſus eſt verbo *remando*. & lib. 10 c. 47. loquens de onocratalo dixit, per voces iſtas, *in os reddere, in aluum referre*. S. Hier. in vita Malachi ita extulit de Camelis loquẽs: *præteritos cibos in ore voluere, & in aluum mũdos iterum retrahere*. Paulinus Nat. 6. Felicis: *Armentum reuncet dum gutture ruminat eſcas*. vbi præclarè: *Et veloces* Philo ita lib. de Agricult. τὸ μηρυκάζειν τῶν ζώων τε... *Ruminans animal cibum ſemel deuoratum, ex uentre ſubdentes reuocatum atterit*. Oppian. 1. Hal. ...

Magnus grex, quid.

17. MAGNO GREGE.] Periphraſis armenti. Nam qui *grex magnus* niſi armentum? infra clarè: *armenta ſecutum*. Ergo, ſtudioſius Virgilij dicat pro armento *magnum gregem*, non gregem tantum.

Claudo, verbum venatorum.

18. CLAVDITE.] Verbum venatorum, & ex ea notitia poſitum hic à Poeta. Dicuntur enim venatores ſaltus, ſyluas, nemora claudere ad capiendas feras. & hoc volebat fieri Paſiphae. Hanc ſignificationem multa aperiunt. Tibul. lib. 1.

Nec velit inſidiis altas ſic claudere valles,

Dum placeas, humeris retia ferre neges. Virg.

Incluſum veluti ſiquãdo flumine nactus Ceruum, &c. Lucan lib. 6.

—ſaltus, nemoroſaque teſqua,

Et ſyluas, vaſtáſq; feras indagine claudit.

Sidonius lib. 8. Ep. 6. *retibus, caſſibuſque ſcrupeas rupes, atque opacandis habilia luſtris clator ſtatarius nemora circumuenit*. Idem Paneg ad Anthem.

Inuentas agitare feras, & fronde latentes

Quærere deprenſas modo claudere caſſibus arctis.

Donatus in And. Terent. Act. 2. ſc. 3. ad illud: *et ab illa excludar, hac concludar*. ſic ait: *Ex ferarum tranſlatione conclusar dixit*. & Phorm. act. 5. ſc. 1. ad illud: *concluſam hic habeo vxorem ſæuam*. ita: *bene concluſam praeſtit, vt ſi diceret feram*. Notarunt hæc & Germ. hic, & Colonius in Sidon. Addidi à me aliqua. Et adhuc addo, habere vicinitatem cum re Poetæ ſententiam Artemidori, qui lib. 2. c. 11. ait, venationem eſſe præſagium mali euentus; niſi, cùm quis fugitiuum perſequitur, & quærit perditum. Ergo, fortaſſe in gratiam & ſolatium Paſiphaes (nam hoc quærit Poeta) illatæ ſunt voces venatoriæ ſub perſona Paſiphaes quærentis & ſequentis taurum ſuum.

19. DICTÆÆ.] Dictæ mons Cretæ, vbi celebrati, & vulgati amores Paſiphaes.

20. NYMPHÆ NEMORVM.] Notat Dryadas.

Tantus ἀπημάγελος.

21. ERRABVNDA BOVIS VESTIGIA.] Refert hoc Seruius ad Homericum εἰλίποδας ἕλικας βοῦς, *flexipedibus boues*. Sed commodiùs Ger. Vrſ. Eraſ. ad verbum ἀπαμάγελος, quod de tauris dicitur, cum ij ſolent vaccas negligere, faſtidire, neque coitum appetere: ac tum deerrant ſoli, & quærunt ſeceſſum. Quæritur itaque Paſiphae ſuum taurum aut omnino eſſe ἀπαμάγελον: aut ita ἀπαμαγελεῖν, vt ſe ſpreta alias vaccas ſequeretur. Porrò ἀγελαῖον opponit Philo in lib. περὶ δεῖξ λογίων, ἀγελαστικὸν καὶ συνόμιλον ζῶον, *gregale & compaſcuum animal*. Ariſt. & alij ἀγελαῖον vocant.

Perduco, & perductores verba lenonum.

22 PERDVCANT.] Verbum hoc commodiſſimè infert, eſſe enim lenocinantiũ, ſicuti apud Græcos προαγωγεύειν, Germanus admonet: & illis eſt προαγωγή, quod nobis *productio*, id eſt, lenocinium. In antiquo Lexico, vnde & vulgares ſumſerunt, reperi μαστροπεύω, *lenocinor, perduco* μαστρωπὸς, *leno perductor* Ergo ait Paſiphae, ſoſe fortaſſe, vt per lenocinium, & blanditias vaccæ aliæ formoſum taurum ſecum perducant, & ſic tandem reperiatur.

23. GORTYNIA.] Cortyna aut Gortyna Cretæ oppidum. Imperabat Minos in Cnoſo, non illuc volebat Paſiphae taurum venire, ſed Cortynam, vbi aliquando fuerant armenta Solis, nam Paſiphae Solis fuit filia. Seruius.

[a] Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:

[b] Tum Phaetontiadas muſco circundat amaræ

Corticis,

Corticis,atque ſolo proceras erigit alnos.
[c] Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes vt duxerit vna ſororum,
Vtq́; viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor,
Floribus,atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit:hos tibi dant calamos(en accipe)Muſæ,
Aſcræo quos antè ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo,
Ne quis ſit lucus,quo ſe plus iactet Apollo.

ARGVMENTVM.

Tertiam Atalantæ decepta malis aureis. Quartam ſororum Phaetontis,quæ mutatæ in arbores. Quintam narrationem,quam ipſe confingit,de Gallo, qui ductus eſt ad cœtum Muſarum,& factus Poeta,vt olim Heſiodus.

EXPLICATIO.

[a] DEINDE cecinit Silenus Atalantam admirantem pulcritudinem malorum aureorũ, quæ decerpta ex hortis Heſperidum,quibus ipſa morata in curſu,quibus adducta ad nuptias.

[b] Deinde non tam canit ſorores Phaetontis cõmutatas fuiſſe in arbores, quam ipſe tunc commutat vi ſui cantus narratione.Itaque circumdat illas muſco corticis amaræ,id eſt,muſcoſa & amara cortice,erigit alnos a ſolo in altum, quaſi tunc depangantur, & inter ipſos canentis modos in proceritatem excreſcant.

[c] Deinde canit hiſtoriam Cornelij Galli Poetæ, quam Virgilius cõfingit in gratiam amici: Ea eſt talis. Errabat fortaſſe Gallus ad flumen Permeſſum, offendit illum vna e nouem Muſis,duxit ad montes Bœotiæ, ſacros Apollini, ex vatibus: aſſurrexit illi ſtatim honoris ergo vniuerſus Chorus Phœbi, videlicet,Muſæ,Nymphæ, Poetæ. Princeps omnium paſtor Linus,qui filius Apollinis, cui in capite corona ex floribus, atque apio amaro, allocutus eſt Gallum diuinis verſibus, hunc in modum: Accipe hos calamos, quos tibi dant Muſæ, dederunt prius Heſiodo,ſed ſeni iam,tibi iuueni:his ille ita dulciſſime modulabatur, vt ornos quoque è montibus deduceret,his tu Heſiodo par, canes originem Grynei nemoris,atque ita ſuauiter, vt quamuis Apollo plura habeat loca ſibi ſacra,tamen hoc vno potiſſime glorietur tuis verſibus nobilitato.

NOTÆ.

1. TVM.] Ter hic repetit eleganter. Similia loca alij obſeruarunt:tu ſemper explica *deinde*.

2. HESPERIDVM.] Tangit fabulam Atalantæ, eius narrationem ſic breuiter complector.Præſtabat hæc curſu, quo niſi vinceretur, coniugij ſui ſpem ademerat omnibus procis. Exarſit in eius amorem Hippomanes adoleſcens,parat cum ea curſu cõtendere, implorat opem Veneris, offert Dea mala tria aurea.His acceptis, obijcit primum puellæ currenti,ac ſe vincẽti,illa,dum capit, moram facit, ac vincitur:mox redit ad curſum, & ſuperat: tardatur ſecundo, deinde tertio pomo, donec peruentum ad metam eſt,cum victoria Hippomanæ. Malis hæc alij D... monco ad integram cog... (Hesperidũ mala.)

A Primum eſt.Ait Poeta,poma decerpta fuiſſe ex hortis Heſperidum (qui hi fuerint, peti vndecũque poteſt,& ego nonnihil 4.Æn.)diſcrepat Ouid.10.Met. qui canit aduecta è Cypro. Alterum. Ait turba fabulatorum,adoleſcentem illum,qui contendit curſu cum Atalãta,fuiſſe Hippomanẽ,diſſidet Muſæus, qui Melanion eſſe ſcribit;& Diodorus li.4. qui Meleagrum. Porrò tertium, quid mythologicè ſignant mala Heſperidum, meum non eſt. Lege Guilhelmum Philandrum in Annot.ad Vitruu.lib.8.cap 3. vbi in Virgilio per mala Heſperidum intelligit ex Hermolao peculiare genus pomi. Non placet, nam profectò Virg.totus aſpirauit ad fabulam.

3. MIRATAM MALA.] Hanc admirationem ita Ouid.expreſſit:

Obſtupuit virgo,nitidiq́; cupidine pomi
Declinat curſus,aurumq́ue volubile tollit.

B Atalantam ie tardatam curſu ab aureis pomis,eiúſque fabulam, ſignare artis chymicæ magiſterium Nazarius ſcribit Som.3.cu 4.

4. PHAETONTIADAS.] Hanc fabulam prætermitto,quia facile peti ab Ouidio poteſt.

5. MVSCO.] Eſt muſcus quicquid in ipſa cortici arborum quarundam ſuperficie lanuginoſum apparet,veluti cani quidam arborum villi.

6. AMARÆ.] Eſt cortex pars bruta arboris, vt loquitur Scal in Theoph.lib.5.cauſ.c 6. habetque in ſe terreſtre quiddam magis, quam partes reliquæ arboris,inde contrahit ſaporem ſalſum. Cortex,quid

7. ALNOS.] Pars cetera fabulantium, & Poeta quoque ipſe in 10.Æn.in populos, non alnos, conuerſas ſcribunt ſorores Phaetontis. De Alno, quænam arbor,quæ vires? vide Matthiol. in Dioſ pag. C 141.Vide etiam ſignatiſſimum locum Cæſarij Dial. 1. vbi huius arboris vtilitates rimatur ab eius fructu,folio,& oleo,quod fit ab ſtolonibus. Alnus.

8. PERMESSI AD FLVMINA.] Phraſis Poetica, pro,ad Permeſſum:qua Græci quoque delectãtur, nã & in hoc ipſo flumine Nicander (adnotante Germ.) ... : *ad aquas Permeſſi*. Ortum habet hic fluuius in Helicone monte Bœotiæ. Permeſſus fluuius.

9. AONAS.] Aones, ſiue Aonij, montes ſunt Bœotiæ, dederunt hi nomen prouinciæ, ſiue acceperunt ab ea,nam ea quoque dicta eſt Aonia.Notabis obiter cum Lil. Gyr. Aonias Muſas, dici quoque Hyantias ab Hyantis populis Bœotiæ:inde ille corrigit Statij locum. Aonia.

D 10. ASSVRREXERIT.] Fuit hæc ſemper nota honoris maximi,erga Deos, erga homines,& ſignatè erga Poetas.Homer.1.Il. Aſſurrectio nota honoris, erga Deos.

—Θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἀνέσταν
Ἐξ ἑδέων: *Dij omnes ſimul ſurrexerunt è ſedibus*, nimirum..Iouis Il 15. Iunoni venienti in cœlum πάντες ... ἀνήιξαν

ἀνήϊξαν : omnes aſſurrexerunt. In Hym. Θεοὶ ἀνάϊσσουσιν ἐπὶ σχεδὸν ἐρχομένοιο : *Dij aſſurgunt prope aduenienti*, id eſt, Apollini. De Diis infernorum Claud. in Rap.

—Dominis intrantibus ingens aſſurgit Phlegethon.

Erga homines.

Pergo ad homines. Appian. 5. Ciu. ὁ δὲ Καῖσαρ ὑπανίστατο αὐτῷ προσιόντι : *Cæſar aduenienti* (Lepido) *aſſurrexit.* L. Piſo lib. 3. Annalium : *idem Cn. Flauius Annij filius dicitur ad Collegam veniſſe viſere ægrotum, & in conclaue poſtquam introiuit adoleſcens, ibi complures nobiles ſedebant. Hi contemnentes eum, aſſurgere ei nemo voluit.* Suetonius in Octau. c. 56. filiis ſuis *prætextatis adhuc aſſurrectum ab vniuerſis in theatro, & à ſtantibus plauſum, grauiſſime queſtus eſt.* Et in Tiber. c. 31. ſcribit, tantam fuiſſe tum temporis auctoritatem, & maieſtatem Conſulum, vt ipſemet Tiberius illis aſſurrexerit, & deceſſerit via. Dictatorem Syllam ſolitum aſſurgere vni Pompeio honoris ergò Appian. ſcribit 1. Ciuil. Σύλλας ὑπανίστατο μόνῳ. Idem narrat Plutarch. in Pompeij vita. Eutrop. certe lib. 6. Hiſtor. Iulianæ cædis in Senatu hanc potiſſimam cauſſam aſſignat, quòd *ſenatum ad ſe venienti non aſſurgeret.* Sicut & Appian. lib. 2. Ciuil. Apud Homer. 11. Il. venienti Patroclo Neſtor ὤρτο : *ſurrexit.* Et lib. 9. Patroclus ipſe venienti Vlyſſi, & aliis proceribus ἀνέστη. Itidem Achilles ὠρνυτο. Digna obſeruatu verba illa Herodoti lib. 2. *Congruunt præterea in hoc cum ſolis Græcorum Lacedæmonibus Ægyptij, quod minores maioribus natu obuij cedunt via, ac deflectunt, aduenientibusque e ſedibus aſſurgunt, quæ in re cum nullis aliis Græcorum conueniunt.* Quibus apertè ait, ſolos Lacedæmones honorem iſtum præſtare ſolitos, cùm Ægyptij cum illis ſolis conueniant. Fortaſſe, Principes in hac re Lacedæmonij fuerunt, à quibus in reliquos Græcos mos manauit, & inde in Latinos. Nam ſolis fuiſſe morem nemo credat. Multa enim Herodoto aduerſantur. Sed Poetas, qui extrema in mea diuiſione. De his locus eſt, præter hunc Virgilij, apud Val. Max lib. 3. cap. 7. vbi de Attio Poeta ſic ſcribit : *Is Iulio Cæſari ampliſſimo, & florentiſſimo viro in collegium Poetarum venienti nunquam aſſurrexit : non maieſtatis eius immemor, ſed quòd in comparatione communium ſtudiorum aliquanto ſuperiorem ſe eſſe confideret : quapropter inſolentiæ crimine caruit, quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur.* Hoc teſtimonio colligit Germanus aſſurrectum Gallo à Poetis ob peritiam Poeticæ. Teſtimonium aliud repetias apud Apulei. 1. Apolog. vbi de Sophocle vocato ad iudicium ita loquitur : *Ibi ego comperior, omnes iudices tanto Poetæ aſſurrexiſſe, miris laudibus eum tuliſſe, ob argumenti ſolertiam, & cothurnum facundiæ.* Sed cur in hac honoris nota Poetis exhibita prætermittam locum ſiue Taciti, ſiue Quinctiliani lib. de Orator. vbi de ipſo Virgilio ita : *Malo ſecurum & ſecretum Virgilij ſeceſſum, in quo tamen neque apud Diuum Auguſtum gratia caruit, neque apud Populum Rom. notitia. Teſtes Auguſti Epiſtolæ, teſtis ipſe Populus, qui, auditis in theatro verſibus Virgilij, ſurrexit vniuerſus, & forte præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum.* Addixi in hac Nota multa loca nulli hactenus libata. Eſt etiam locus inſignis de hoc more apud alterum Plin. lib. 6. Epiſtol.

Virg. in verſibus aſſurrectum à populo.

11. LINVS.] Dictum jam de hoc.

12. DIVINO.] id eſt, vaticinante, ac diuinante carmine. Nam Linus cecinit præſtantiam poeſeos, quæ futura in Gallo.

13. FLORIBVS ATQVE APIO CRINES ORNATVS.] Attingit morem illius æui, quo Poetæ floribus coronabantur. Ergo Linus ex eo more inducitur coronatus floribus, quibus admiſtum apiū, quæ herba quoque coronaria. Morem, quem dixi, aperiunt numi, ſtatuæ, marmora, in quibus ſæpius

Poetæ floribus coronati.

videas Poetas coronatos : deinde teſtimonia. Val. Flac. 1. Arg.

Phœbe faue, ſi Cumææ mihi conſcia vatis
Stat caſta cortina domo, ſi laurea digna
Fronte viret.

Virg. 7. Ecl. *Paſtores hedera creſcentem ornate Poetam.* Lege iſtum locum. Apud Plutar. lib. 1. Quæſt. Conu. Sappho illa, quæ Poeticæ laude floruit, indoctam fœminam reprehendens ait, illam non habituram coronam ῥόδων τῶν ἐκ Πιερίης : *roſarum ex Pieria.* Turnebus verſum Horatianum ſic legit, *vndique decerptam fronti præponere oliuam*, cùm priùs legeretur, *decerptæ frondi* trahitque ad morem Poetarum, qui verſus conditurì, velut auſpicato, ſe fronde coronabant. Ductus fortaſſe mos à Phœbo Poetarum præſide; qui lauro coronabatur. Euſtathius 1. Il. ἐκ δὲ δάφνης τὸ στέμμα τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος : *corona Phœbi ex lauro erat.* & Phœbus ipſe apud Ouid. 1. Met. cum lauro ita loquitur:

—ſemper habebunt
Te coma, te citharæ, te noſtræ laure pharetræ.

Ductus à Muſis, quæ roſis coronabantur, quò traho Anacreontem, qui de roſa, χαρίεν φυτὸν Μουσῶν : *planta amica Muſis.* Sunt aliqui Interpretes, qui cùm videant mentionem apij, conijciant aliquid de ludis Nemæis, vt lubeat.

14. AMARO.] Vnde Epithetum? An quia Græci ſepulcrales coronas faciebant ex apio? quod ex Plutar. in Timoleonte elicies. Et Plinius apertè lib. 20. cap. 11. defunctorum epulis feralibus dicatum. Quò pertinet illud Artemid. lib. 1. cap. 79. dicentis, coronis ex apio viſis ægroto inter dormiendum, ſignari mortem. πᾶσιν δὲ νοσοῦσι θάνατον τὰ σέλινα. Sed non credo in re læta illatum hoc omen à Virgilio perſpicaciſſimè vidente omnia. Recurro ad naturam apij, quam eſſe acrem ex Plinio diſces non vno in loco. Quæ autem acria, & acuta dici amara quodammodo poſſunt.

Apium cur amarum.

15. CALAMOS.] Heſiodus ipſe in Theog. laurum nominat, non calamos. καί μοι σκῆπτρον ἔδον, δάφνης ἐριθηλέος ὄζον : *Et mihi ſceptrum dederunt, lauri peruiridis ramum*, præceſſit mentio Muſarum. Et Symmachus Epiſt. 47. lib. 1. *Niſi forte in ſiluis Apolline concionaris, vt ille paſtor Heſiodus, quem Poetica lauro Camœnalis familia coronauit.* De Chryſoſt. Orat. 55. de Heſiodo loquens, παρὰ τῶν Μουσῶν ἔλαβεν ἐν δάφνης ὄζῳ τὴν ποίησιν : *à Muſis accepit Poeſin in ramo lauri.* Poetæ placuit laurum commutare in calamos.

Heſiodus laurū à Muſis accipit.

16. ASCRÆO SENI.] Pari forma Ouid. *Aſcræas oues.* & Ammian lib. 14. de eodem Heſiodo, *Aſcræus vates.* Fuit Aſcra Heſiodi patria. Ad fabulam, quam hic Poeta attingit, alludit Ouid. 6. Faſt.

Aſcræus, pro Heſiodo.

Ecce Deas vidi, non quas præceptor arandi
Viderat Aſcræas cùm ſequeretur oues. Idem:
Non mihi ſunt viſæ Clio, Clioſque ſorores,
Seruanti pecudes vallibus Aſcra tuis.

Longè abeunt à vero, qui putant alluſiſſe ad hanc hiſtoriam Perſium in illis verſibus,

Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo
Memini, vt ſic repentè Poeta prodirem.

Alluſit quippe ad ſomnium Ennij. Lege Coniectanea Scaligeri, & Hieronymum Columnam. Porrò hiſtoriam Heſiodi, à nemine melius diſces, quàm ab ipſo initio Theogoniæ. Mihi ſatis, quæ dixi in Explicatione Heſiodum optimo intellexit Dio Chryſ. etiamſi non nominet, cùm ait Orat. 1. ἄλλον δὲ ποιμένα ἐν ὄρει τινὶ τῆς Βοιωτίας αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν Μουσῶν : *Paſtorem alium in monte quodam Bœotiæ Muſas ipſas audiuiſſe.* Et Orat. 77. vocat eundem, Muſarum μαθητὴν : *diſcipulum.* Vt & Libanius in Prog. μουσόληπτον.

17. CAN

17. CANTANDO, RIGIDAS, &c.] De his miraculis in 8. Ecl.

18. GRYNEI NEMORIS.] De hoc Seruius aliqua, & plura adhuc is Seruius, qui nuper emerſit beneficio Danielis: inde multa in hunc locum poſſent transferri, multa etiã ex Lil. 7. Syntag. Lege Pauſaniam in Attic. & Strab. lib. 14. Quod his addam habeo nihil, ſi tantùm ſcias nemora omnia in genere ſacra fuiſſe Apollini, vnde Apollo Temenites, nam Græcis τέμενος lucus eſt. Temenitis Apollinis mentio eſt apud Suet. in Tiberio.

Gryneum nemus.

ᵃ Quid loquar aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah, timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
ᵇ Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiuerit? & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuperuolitauerit alis?
ᶜ Omnia quæ quondam Phœbo meditante beatus
Audiit Eurotas, iuſsitque ediſcere lauros,
Ille canit, pulſæ referunt ad ſidera valles.
ᵈ Cogere donec oues ſtabulis, numerúmque referre
Iuſſit, & inuito proceſſit veſper Olympo.

ARGVMENTVM.

Sextam Scyllæ mutatæ in marinos ſcopulos. Septimam Terei, Philomelæ, Prognes, qui verſi in aues. Datur finis Eclogæ cum laude Sileni, qui par Phœbo, cum nocte aduentante.

EXPLICATIO.

ᵃ DICVNTVR iam hæc ex perſona Poetæ, non Sileni. Quid loquar vt narrauerit Silenus Scyllam Niſi filiam: de qua ſparſit fama, conuerſam fuiſſe media ſui parte in canes marinos, quibus infeſtauit claſſem Græcam Vlyſſis, quibus lacerauit miſeros eius claſſis ſocios, qui in eos ſcopulos impegerunt. Tu hic expende horrorem loquentis Poetæ in re plena horroris. Latrant monſtra, vexant rates, lacerant nautas, idque in alto gurgite, & marinis canibus. Omnia miſerrima. Quid ſi expendas vti ſimilia narret 3. Æn.

ᵇ Explicabo quatuor verſus longè aliter quàm alij Interpretes. Quid loquar vti narrauerit artus Terei mutatos, id eſt, Tereum mutatum in vpupam? Quid loquar, vti narrauerit dapes miſeras, dira dona, quæ Philomela parauerit Tereo? & quo curſu petiuerit deſerta commutata in Luſciniam? Quid loquar, vti narrauerit, quibus alis infelix Progne ſuperuolitauerit ante tecta ſua conuerſa in hirundinem?

ᶜ Antequam explicem tres verſus ſequentes, moneo lectorem, non debere eſſe poſt *lauros* diſtinctionem hanc: ſed potiùs iſtam, ſic enim ſententia liquidior. Nec me mouet, primum illud exhiberi ab omnibus. Ergo ait, Canit Silenus, & reſpondent valles, canit (inquam) omnia illa, quæ Eurotas audiit, quæ iuſſit lauros ſuas ediſcere; audiuit videlicet illam Eurotas canente apud ſe Phœbo, beatus tanti Numinis præſentia.

ᵈ Cecinit Silenus donec nox aduenit. Hæc ſententia, quam dilatat a ſignis. Nam paulo ante noctem oues coguntur ad ſtabula, recenſetur numerus, procedit veſper. Illud inuito Olympo mire dictum, quaſi cœlum ægrè ferret carere ſuauiſſimi cantus dulcedine, & vellet diem retinere.

NOTÆ.

1. QVID LOQVAR AVT SCYLLAM, &c.] Mirè hìc variant non modò Interpretes, ſed ij, qui varios locos Poetarum ſcripſerunt: nam cùm certum ſit Scyllam Phorci filiam conuerſam fuiſſe in canes marinos; de Scylla, Niſi filia, addubitant, & ideo Poetam damnant. Seruius ait, illum miſcuiſſe fabulas, Poetarum iure; & dediſſe vni fœminæ, quæ eſſent alterius. Alciatus lib. 1. Parerg. cap. 16. ait, Poetam ſequutum naturam famæ, quæ plerunque eſt mendax, & ideo fabulas commutaſſe. Alciato accedit Nannius 6 Miſcel. Ex hoc errore natus alius, videlicet variæ huius verſus lectiones, quas ego negligo; & tu, ſi lubeat, in Nannio reperies. Ego Poetam aliter defendo, nec enim miſcuit fabulas, nec mendax fuit; ſed prodidit, quæ prodita. Sciendum enim, vtramque Scyllam, videlicet filiam Phorci, & filiam Niſi, conuerſam fuiſſe in canes marinos. De Phorci filia nihil dicam, nam de ea nihil Poeta, & omnes id ſciunt, & credunt, imò ideo Poetam reprehendunt. De altera, in qua diſcrimen tuendi Poetæ, triplex mihi teſtimonium Strabonis, Ouidij, Lucretij. Ait primus lib. 8. *Scyllæum, quod eſt in Hermione, nomen accepiſſe aiunt à Scylla Niſi filia, quæ Minois capta amore, cum illi Niſæam proditione tradidiſſet, ab eodem in profundum deiecta eſt, & fluctibus horſum agitata ſepulturã obtinuit.* Græca ſignatiora. Σκύλλαιον ὠνομάσθαι φασὶν ἀπὸ Σκύλλης τῆς Νίσου θυγατρός. Alter in Amoribus:

Per nos Scylla patri canos furata capillos,
Pube premit rabidos, inguinibuſque canes.

Poſtremus lib. 5. vtranque coniungit:

Aut rapidis canibus ſuccinctas ſemimarinis
Corporibus Scyllas.

In Lucretio forſitan legendum *rabidis*, vel ex Ouidio imitante Redeo. Scio ab Ouid. 8. Met. hanc fabulam aliter denarrari, dicit enim Scyllam filiam Niſi mutatam in auem fuiſſe, ſed cùm vaga ſit, & incerta fabularum narratio, potuit Virgilius vnum præ

Virgilius defenditur.

Scylla vtraq; conuerſa in canes marinos.

alio

alio ſequi ad guſtum. Fabula in promtu eſt apud Ouid. vel apud Dictionaria Latina.

2. CANDIDA.] Ex hoc verſu fluxit Propertianus de Scylla: *candida [illegible] ſenos inguina verſa canes.*

3. SVCCINCTAM.] Seneca in Med.

Quæ Siculi virgo Pelori
Rabidos vtero ſuccincta canes
Omnes pariter ſoluit hiatus.

Cic. in Verr. *Quod multo ſe pluribus, & maioribus canibus ſuccinxerit.* Virg. in Cir. *Illum Scylla rapax canibus ſuccincta moloſſis.* Lucret. lib. 5. *Scyllas ſuccinctas canibus.* Hieronym. ad Demetriadem: *Hanc feram (Charybdim, Scyllámque ſuccinctam multis canibus) fugiens.*

4. LATRANTIBVS MONSTRIS.] Explicabuntur omnes Poetę adducti, qui ſemper de his canibus loquuntur numero multitudinis, & in his Virgilius, nummo Sexti Pompeij, quem adducit Anton. Aug. Dial. 5. Icon. In eo cœlata eſt mulier, nuda vmbilico tenus, quæ vtraque manu gubernaculum tenet [illegible] intentans, quaſi malum alicui inflictura: deorſum in piſcem deſinit, in duplicem caudam diuiſum; inter vtranque autem caro ipſa triplici cane protenditur exertis collis. Accedat his auctoritas Greg. Nazianz. Orat. 1. contra Iulianum, qui non tria ſolùm, ſed ſex capita dat huic monſtro, eo loco, quo incipit eſſe fera. [illegible] *maritimum malum Scyllam, cui ſex circum ſunt capita, canum & bellina.* Porrò Græca conuulſa ſunt, ne multa adducerem. Conſule etiam Poetarum fabulas. Ideo ergo Poeta numero multitudinis *monſtris latrantibus.*

5. DVLICHIAS.] Vlyſſeas ab Dulichio inſula, cui Vlyſſes imperabat. Propert. eadem vſus eſt voce: *At cùm Dulichias Pallas [illegible] ad aras.*

6. VEXASSE.] Vide Agel. lib. 2. c. 6. & Macrob. lib. 6. c. 7. qui Poetam explicant, & defendunt a calumniis. Sed illis omiſſis, præfero Notam Germani, qui ait, alluſum eſſe ad Etymon Scyllæ, eſt enim σκύλλω vexo, & infeſto. Hic tantum te moneo, quæ Agellius, & Macrob. ſcripſerunt de hoc verbo, ante illos priùs attigiſſe Aſconium, & Probum. Porrò ex [illegible] quæ eſt, reciproco impetu iactare; ſiue, vt gloſſæ veteres explicant, [illegible] Plautus in Ciſtell. dixit: *[illegible] in amore rota miser.* Ita enim [illegible] Plaut. [illegible] c. 1. [illegible] in quo eſt *[illegible]*, vt in vulgatis.

Nummus Sexti Pōpei.

Scyllæ etymologia.

7. TEREI.] Totam hanc fabulam, & metamorphoſin Terei, Philomelæ, Progneſ, pete ab Ouidio, [illegible] ego hic paginas [illegible] cópleam.

8. QVAS ILLI PHILOMELA, &c.] [illegible] hic [illegible] meam, ſed [illegible] eſſe hic [illegible] difficultatem diu ab doctis agitatam. [illegible] eſſe qui dicant, Prognen conuerſum fuiſſe in hirundinem, Philomelam in luſciniam. In his eſt Ouid. 2. Faſt. nam cum dicat: *[illegible]*, mox Prognem nominat. & Martialis lib. 14. *Flet Philomela nefas inceſti Tereos, &c.* cui Epigrammati lemma eſt *Luſcinia.* Philomela ergo ex mente Martialis, verſa eſt in Luſciniam. Petron.

—tectis ſiluestris aedon,
Atque [illegible] Progne.

Progne ergo in hirundinem verſa ex mente Petronij, non in aedonem, nam ab hac diſtinguitur. Sūt [illegible] alij, & hi [illegible] plures, qui dicant, Prognen verſam in Luſciniam, Philomelam in hirūdinem, Scholiaſtes Ariſtophanis [illegible]. M. Varro 4.

Philomelæ, & Prognes cōuerſiones.

Orig. *Luſcinia ex Attica Progne in luctu facta auis.* Statius: *[illegible] Philomela Penates circuit.* quæ conueniūt hirundini. At [illegible] plures afferam, huius partis ſunt Homerus Odyſ. 19. Gabrias in Fabulis. Tzetzes in Chil. Arist. 3. Rhet. Seneca in Oeteo, Probas in Virgilium. omnes demum illi, qui Ityn faciunt filium Philomelæ. Horum omnium verba omitto, conſulens breuitati. Hic profectò mirere, cur vulgus tam frequenter [illegible] priorem ſententiam. Iam, cum in hoc loco ſim, [illegible] tertiam quoque eſſe ſententiam, nam Plautus Ruden. Act. 5. ſc. 1. vtranque ſororem dicit verſam in hirundinem. Verſus eſt: *Natas ex Philomela, atque ex Progne eſſe hirundines.* Sed omiſſo Plauto, diſquiratur dum nunc eſt de mente Virgilij, ſequaturne priorem illam, quam attuli metamorphoſin, an poſteriorem? Seruius ait, debuiſſe illum dicere pro Philomela Prognen, ſed abuſum nomine. Alij addunt quæpiam, e quibus Virgilij auctoritas ſpreta. Ego potiùs exiſtimare (alij, vt velint, ſentiant) Virgilium ſtare, pro ſententia, quam primo loco attuli: itaque ait, Philomelam verſam in Luſciniam, Prognen in hirundinem. Verba illa:

[illegible] Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiuerit,

de Luſcinia capio, nam hæc in ſyluis agit, & hæc nota non cadit in hirundinem. Apul. lib. 3. Florid. *Luſcinia in ſolitudine [illegible] cantu [illegible] gemunt.* Octauia apud Senecam (vel quis ille eſt auctor) cum ſe eſſe luſciniam dixerit, addit notam certam hanc:

Sola in vacuo nemore, & tenui
Ramo pendens querulo poſſem
Gutture mæſtum fundere murmur.

Calab. lib. 12. de hac aue. [illegible] Sophoc. in Oedip. inducit canentem luſciniam [illegible] & ſedentem inducit ad [illegible]. Ab Homero quoque 19 Odyſ. inducitur [illegible]. Et lib. 1 Anthol. in extremo Epigram [illegible]. Petron. *ſilueſter aedon.* Deinde, [illegible] *quibus ante [illegible] ſua tecta ſuperuolitauerit: alis.* de hirundine interpretor, in quam neceſſario verſa Progne, cum iam Philomelam excluſerit. Nec fuit neceſſe Poetæ, vt Prognem, aut hirundinem nominaret: nam ſatis fuit, vt illam induceret ſua tecta ſuperuolitantem, quæ nota certiſſima eſt hirundinis. Arn. libr. 6. *hirundines intra ipſos [illegible] tholos.* in Anthol. vbi ſupra, [illegible]. Petron. *Vrbana Progne.* Ouid. 3. Triſt. Eleg. 12. *—hirundo Sub trabibus cunas [illegible] paruula [illegible].* Hirundines ipſe apud Nazianz. in Epiſt. ad Cl[illegible]. Ab Calab. lib. [illegible] inducitur hirundo deplorans filios ſuos [illegible]. & ab Opp. 5. Halieut. [illegible]. Reſtat ſecūdus nodus. Qui ait Poeta de Philomela, parasse epulas, cùm fecerit hoc Progne? Fecit id non moretur, vt Seruium: nam potuit Philomela vna cum ſorore operam ſuam locare ad tam diras epulas. Imò id aperte Ouid. narrat: nam Progne vulnus intulit puero, *latera quà pectus adhæret,* at verò, iugulum ferro Philomela reſoluit. Et mox ambæ coxerunt artus, quos Tereo darent epulandos. Vt ab nota infelicitatis Virgilius ingerat hirundinem, non etiam ipſa non nominata; ita, credo Horatius, cum æmulatione ad vatem, libr. 4. Od. 12.

Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens
Infelix auis, &c. Quę dixi, [illegible] ſed proponam tamen candido Lectori coniecturam meam. Quid ſi in Virgilio legendum *ales*, non *alis*. Vt dicat. Quid dicam, quo curſu Philomela petierit deſerta, & quibus [illegible] ſeu ales, id eſt, hirundo, ſuperuolitauerit

Hirundinis nota ab ædibus.

tauerit ſua tecta Quis enim neget iteratas & ſæpius repetitas hirundinis itationes ad nidos, dici poſſe curſus? & facilis quidem fuit lipſius vnius literulæ mutatione. Sed hoc aliorum ſit iudicium. A

9. EVROTAS.] Accepit nomen ab Eurota Rege Laconiæ, qui ſtagnantem in campis aquam ad mare facto alueo deduxit: quod fuit reliquum aquarum in iuſti amnis morem fecit defluere. Pauſan. in Laconic. per initia.

Eurotæ fluminis lauri. 10. IVSSITQVE EDISCERE LAVROS.] Liuius quoque de hoc amne in Bell. Maced. *Ripáſque habens frequentibus lauris conſitas.* Vulgatum verò fabulis, Eurotam iuſſiſſe lauros ſuas diſcere, quæ ibi cecinisset Phœbus in luctu, quem habuit propter Hyacinthum: ad eius enim ripas puer obiit percuſſus diſco. Huc ſpectat Claud. Paneg. 1. Stil.

Te memor Eurotas, te ruſtica Muſa Lycæi,
Te paſtoralis modulantur Mænala cantu. B

Echus fontes. 11. PVLSÆ REFERVNT AD SIDERA VALLES.] Signat Echo. Variabis locutionem ex Syneſio Epiſt. 33. φωνὰς ἀντιδίδωμι. Idem Epiſt. 101. ita extulit, τῆς ἠχοῦς ἀντιφθεγγομένης ἡμῖν. Ex Eurip. Hecub.

Πέτρος ὀρείας παῖς λέλακ' ἀνὰ στρατὸν
Ἠχὼ διδοῦσα θόρυβον.
Rupis profundæ filia per exercitum reboauit
Echo conciitans ſtrepitum.

Et Horat. 3. Od. 29. —*non ſine montium Clamore.* Ex Virg. ipſo, qui in 8. bis variat: *colles reſultant. Diſſultant ripæ.* Ex Pacuuio in Medea: *Clamore, & ſonitu colles reſonantes boant.* Ex P. Pomponio apud Terentianum: *Adſonet omne virens late nemus.* Ex Hieronymo Epiſt. 41. ad Ruffinum: *Illiſum ſcopulis æquor reclamat.* Ex Lucano lib. 7. qui ſæpe ita variat:

Excepit reſonis clamorem vallibus Æmus,
Peliacíſq; dedit rurſus geminare cauernis.
Pindus agit gemitus, Pangæaq; ſaxa reſultant,
Oetæáq; gemunt rupes, vocéſque furoris
Expauere ſui tota tellure relatas.

Sed & *Reddere aerem* pro ſonare ex Varrone in Andabata citat Nonius. Albinouanus ad Liuiam per retentum ait: *Et vox aduerſis collibus icta redit.* Sed Virgilius omnino videtur hæſiſſe Lucret. 2.

—*clamoréq; montes*
Icti reiectant voces ad ſidera mundi.

Hic icti, ille *pulſæ*. Hic *reiectant*, ille *referunt*. Vterque *ad ſidera*.

12. COGERE DONEC OVES.] Hanc clauſulam Eclogæ ſuam fecit per imitationem Nemeſ. Ecl. 2.

Sic pueri Donacem toto ſub ſole canebant,
Frigidus e ſyluis donec diſcedere ſuaſit
Heſperus; & ſtabulis paſtos inducere tauros. & 3.
Hæc Pan Mænalia pueros in valle docebat,
Sparſas donec oues campo conducere in vnum
Nox iubet, &c. Atque etiam Claudius Marius Victor:

Sed iam concluſi nos admonet hora diei
Surgere.

Quod Noſter *cogere*, ἐλαύνειν ἔργα dixit Calab. lib. 8.

13. NVMERVMQVE REFERRE.] Ante noſtrum Theocr. eid. 8. τὰ δὲ μᾶλα ποθέσπερα πάντ' ἀριθμεῖται: *Has autem oues ad veſperam omnes numerant.* Poſt illum Calpurn.

—*Quot noſtri numerantur veſpere tauri.* Verſ.

14. INVITO OLYMPO.] Pari lepore Ouid. 1. Met. de Mercurio.

—*euntem multa loquendo*
Detinuit ſermone diem.

Itaque eodem guſtu dies loquentem audit Mercurium, quo Cœlum canentem Silenum.

15. PROCESSIT VESPER.] Ennius 10. Annal. *Hæc nox proceſſit ſtellis ardentibus apta.* Et quidem Enniana Lectio firmatur ex imitante Marone, nam aliqui legunt *preceſſit.*

FINIS ECLOGÆ SEXTÆ.

ECLO

ECLOGA SEPTIMA.

MELIBOEVS.

ARGVMENTVM.

CONTENDVNT *in hac Ecloga Corydon, & Thyrſis amœbeo carmine, vbi quiſque ingenij ſui opes, & gloriam oſtentat. Initium Eclogæ feſtiuum eſt. Ex eo apparet Corydonem, & Thyrſin contuliſſe in diem certum litem ſuam coram Daphnide, cui tamen liti ex occaſione fortuita Melibœus non tam interſuit, quàm præfuit: nam in fine ſententiam pronuntiat pro Corydone contra Thyrſin, cùm priùs tamen pares dicti fuiſſent in pangendis carminibus. Volunt Interpretes per Corydonem intelligi Virgilium, per Thyrſin poetas alios, qui cum illo carminis gloria contendebant. Sed ego Thyrſin libentius retulerim ad Theocritum, & Græcos alios, quos Virgilius longè ſuperauit, id quod hoc Bucolico teſtatum eſſe volunt. Nam quid rex Poetarum curaret Bauium, & Mæuium poetas ſordidiſſimos? quid dignaretur cum illis contendere? Hoc perſpicuum erat; &, vt luce clarius, ita nec lite, nec iudice opus.*

FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerántque greges Corydon, & Thyrſis in vnum,
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
Et cantare pares & reſpondere parati.

A

ARGVMENTVM.

Sedet Daphnis ad vmbram, adueniunt illo Corydon, & Thyrſis; horum greges ſcribuntur, vires corporis, peritia in canendo.

EXPLICATIO.

LOQVITVR Melibœus hunc in modum. Conſederat fortaſſe Daphnis, vt eſt mos paſtorum, ad vmbram ilicis argutæ, id eſt, vento ſuſurrantis & ſibillantis. Itaque illum, & amœnitas vmbræ, & ſonitus blandientis arboris illectauerant. Duo alij paſtores Corydon, & Thyrſis in vnum locum (in eum videlicet, in quo erat Daphnis) greges compulerāt. Sed quos greges? Thyrſis oues, capellas Corydon, & has plenas, tumentéſque vberibus præ lactis copia. B Florebant verò paſtores duo pari virtute corporum; quia nimirum Arcades, quod hominum genus forte, & robuſtum. (in hoc quarto verſu explicando diſſenſi ab omnibus.) Erant denique pares cantu, pares reſponſione, id eſt, amœbeo, & reſponſiuo carmine. Quaſi dicat. Diſpares erant in gregibus, nam alter oues, alter capras agebat: ſed pares virtute corporis, patriæ conditione, cantus amœnitate.

NOTÆ.

1. FORTE, &c.] Totus hic locus factus eſt ad imitationem Theocriti, qui εἰδ. 6.

Δαμοίτας καὶ Δάφνις ὁ βουκόλος εἰς ἕνα χῶρον
Τὰς ἀγέλας ποκ᾽ Ἄρατε συνάγαγον. ἦς δ᾽ ὁ μὲν αὐτῶν
Πυῤῥὸς, ὁ δ᾽ ἡμιγένειος.
Damœtas, & Daphnis bubulcus in vnum locum
Gregem aliquando, ô Arate, compulerunt. erat verò alter eorum
Rufus, alter ſemiberbis.

& iterum εἰδ. 8 de Daphnide, & Menalca.

Ἄμφω τώγ᾽ ἤτην πυῤῥοτρίχω, ἄμφω ἀνάβω,
Ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν:
Ambobus erat flaua coma, ambo impuberes,
Ambo fiſtulam inflare, & ambo cantare periti.

B Reprehendit Scaliger Theocritum, quòd imberbes & impuberes poſuerit. Nam quid cultum ab inculta ætate? Regredior. Ad Theocriti, & Virgilij imitationem Nemeſ. 1. Ecl.

Ambo æuo, cantuque pares, nec diſpare forma:
Ambo genas leues, intonſi crinibus ambo.

Ab his locis, quos adduxi, non abit ille Calab. lib. II. etiamſi in re alia.

Ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἐπαΐσσωσι δόλον ἰχθύσι μητιόωντες
Αἰζηοὶ ἀγκίστροισι, βαλόντες εἰς ἅλα δίκτυα:

Ambo

Ambo docti inſidias piſcibus inſtruere
Graues hamo, & iacere in diuinum mare retia.

Aliquo guſtu ad Virgilium Papinius, 6. Th. *Ambo pij, charique ambo.*

Argutiæ arborum.

2. ARGVTA.] Explicationem quam adhibui firmant Serui hic, Muretus in Catullum, Giſanius in Lucretium: qui has argutias ilicis referunt, primus ad canorem, alter ad murmur, tertius ad ſuſurrationem arboris vento agitatæ. Firmant alij, qui arboribus muſicam dãt, atque adeò argutiæ Poetæ nulla eſt alia, quàm muſica arboris vento agitatæ. Adhibebo pluſcula exempla, quæ proſint iuuentuti ad variationem. Bion in Bucolicis apud Athen. ἁ πίτυς ᾄδει: *pinus canit.* & Theocrit. εἰδ. 1. ἁ πίτυς μελίσδεται: *pinus modulatur.* Septimius Seuerus: *Pinea frondoſi coma murmurat Apennini.* Nemeſ. 1. Ecl.

—*garrula pinus Obſtrepat.* Claudius Vict. in Geneſ.

—*Senat arbore cuncta*
Hymnum ſylua Deo, modulataque ſibilat aura
Carmina. Auſonius:
Eſt & arundineis modulatio muſica ripis.
Atque arguta ſuis loquitur coma pinea ventis,
Incubuit foliis quoties leuis Eurus acutis.

Claudian. 1. Rapt. —*nulla lucos agitante procella*
Stridula coniferis modulatur carmina ramis.

Martianus lib. 1. Nuptiarum Philolog. *motus nemorum, etiam ſuſurrantibus ſlabris canora modulatio melico quodam crepitabat appulſu.* Apul. lib. 11. *Arbores clementi motu brachiorum dulce ſtrepitus obſibilabant.* Colligo omnia. Arbores canunt, modulantur, murmurant, obſtrepunt, ſonant, ſibilant, loquuntur, ſtrident, ſuſurrant, crepitant, obſibilant. Poſt hos repertos incidi in Nonnum, qui lib. 3. de arboribus ait ἐψιθύριζεν. & de foliis myrti σύριζε. & de aere cupreſſum feriente, ἐρρίπιζε κόμην κυπαρίσσου. Elucet inter omnia argutiæ Virgilij, & magiſtro dicas, arbores argutantur, & quid aliud voluit Propertius, cùm dixit, *Illa mihi totis argutat noctibus ignes*, niſi canit, inſuſurrátque mihi ſuos amores? Sic inf. *arguta fiſtula.* & 8. Ecl. *argutum nemus.* & in 1. Ecl. ſylua dicitur reſonare Amaryllida.

Virgilius defenditur.

3. CONSEDERAT ILICE.] Audiui, & riſi quendam Criticum, doctum alioquin, qui diceret, ineptè dictum hoc à Vate. Platanum (dicebat) aut ſpecioſam aliam arborem inferendam, quarum arborum aliis vmbra eſſet deprædicata. & cur non quercum? imò nihil aptius ad paſtores. Deinde apud Theocr. εἰδ. 7. paſtor quidam recubat ὑπὸ δρυΐ. & apud Claud. in Epith. Pall.

—*implexæ vicißim*
Nexa ſub ingenti requieſcit gratia quercu.

Horat. od. 2. Ep. *Libet iacere modo ſub antiqua ilice.*

4. COMPVLERANTQVE GREGES.] Hoc ita extulit Philo libro de Agricult. loquens de gregibus: συνελαύνειν, καὶ συνάγειν: *colligere, & in vnum conducere.* Cato c. 5. Ruſt. *pecus impellas.* Dio Chryſ. Oratione 4. ἀγέλας ἐλαύνειν.

Corydõ Virgilium repræſentat.

5. CORYDON, ET THYRSIS.] Notat Nann. 6. Miſcel. ſub Corydonis perſona, vt etiam in 1. Ecl. Virgilium latere ſub perſona Thyrſidis, hoſtem quemcunque gloria carminis cum Virgilio decertantem: & inde aptè poſita hæc nomina. Corydon dicitur ab aue Corydo, aut Corydalo, id eſt, alaudæ, cui dignitas eſt in canendo: Thyrſis a thyrſo Bacchi. Ergo quicunque Poeta, etiamſi afflatus Bacchi numine, inferior eſt Virgilio: nam, vt in fine apparet, victoria Corydonis eſt.

Virgilius ſuperat Poetas omnes.

6. DISTENTAS.] Huc transfer, quæ notata Ecl. 4. ad illud:

Ipſe lacte domum referent diſtenta capellæ Vbera.

7. FLORENTES.] Non dubium, quin propriè iuuenta ſit flos ætatis, non pueritia, non virilitas, nõ ſenectus. Lux ab multis, Horat. ad Piſon. —*florente iuuenta Feruidus.* Liuius li. 7. *eximium florem iuuentutis.* Sidonio lib. 8. Epiſt. 8. *Gallicanæ flos iuuentutis.* Nazianzeno de Cypriano, τὸ τῆς νεότητος ἄνθος. Parco aliis. Non ab hac locutione abit alia Pindari, qui ad fructum confugit. Nam od. 6. Olymp. ἐπεὶ λάβεν καρπὸν ἥβας: *Vt ad pubertatis fructum peruenit.* Roges, quæ cauſſa, cur de iuuentute dicatur flos? Fortaſſe, quia lanugo, quæ in barba promicat, inſtar eſt floris. Signate ad hanc rem Pacuuius: *Nunc primum opacat flore lanugo genas.* Dicit ergo Poeta fuiſſe hos iuuenes in florida, & robuſta ætate. Nam *florere ætate* nihil eſt aliud, quàm eſſe iuuenẽ. Vlpianus clarè in 1. Olynt. vbi Demoſthenes ait, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ: *homines in ætate.* ipſe explicat, id eſt, τοὺς νεωτέρους, *iuuenes.* Et adiungit rationem iſtam, ἡλικία γὰρ ἐξαιρέτως ἐπὶ τῶν νεωτέρων. ἐν αὐτῇ γὰρ πάντα πράττειν δυνάμεθα. *Ætas enim per excellentiam de iuuenibus dicitur, quòd ea ætate agere omnia poſſumus.* Sed ſcias locutionem iſtam tranſire ad gradus alios ætatis. De viris Valer. Flac. 1. Argum. —*regio vndat equis, floréque virûm.* Plinius Paneg. Traiani: *circumfuſus vndique nunc ſenatus, nunc equeſtris ordinis flore.* vbi flos de Senatu dicitur, in quo ſenes. Empedocles apud Ariſtot. lib. 3. de Anima, de hominibus ait ἐβλάστεον. Quin (vt excurſum iſtum impleam) nihil fere eſt in natura rerum, quod non aſſumſerit ſibi locutionem iſtam. Pind. 1. Olymp. μουσικῆς ἄωτον: *florem muſicæ.* Homer. ἄνθος πυρός: *flos ignis.* Ad cuius imitationem Lucretius, *flammai flore coorto.* De vino Ennius: *Sauciauit ſe flore liberi.* Tametſi hoc Ennij referant aliqui, ad οἶνον ἀνθοσμίαν, & ἀνθινήν: vinum perfuſum odoribus, & plenum vnguentis. De quo more legendi ex Nota Iureti in Symmachum Caſſiodorus libr. 12. epiſt. 4. Ælianus libr. 12. hiſtor. Eunapius Sardianus in Iamblico, Arnobius lib. 5. Redeo ad locutionem, in qua eram. Tranſiit illa ad mores, nam Caſſiod. lib. 10. Var. *flos bonorum.* & Pind. od. 3. Nem. δίκας ἄωτος: *flos iuſtitiæ.* Tranſit ad literas, nam Agathias 2. hiſt. ἦσαν δὲ ἐν ἅπασι τὸ ἄκρον ἄωτον κατὰ τὴν ποίησιν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις φιλοσοφησάντων: *His omnes flos ſummus, vt poeticè loquar, noſtri æui philoſophorum.* Nota obiter verba ſcriptoris, qui ait, locutionem propriam eſſe Poetarum. Ergo, quicquid præcipuum eſt & optimum, floris nomine ſignatur.

Flos de iuuentute.

De viris.

De ſenibus.

De rebus omnibus.

Vinum perfuſum odoribus & vnguentis. Anthoſmia.

8. ARCADES AMBO.] Omnes, quod ſciam, referunt hoc ad muſicam, & cõiungunt, cum ſequentibus hac ſententia. Erant Arcades, quia parati cantare, & reſpondere. Arcadia enim cantoribus florebat, vt Poeta ipſe alibi attingit. Hanc explicationem non improbo, vt quæ multorum; imò omniũ. Sed ego aliter Poetam explico, nec (credo) malè. Erant robuſti ac firma ætate, quia Arcades. Hæc commodior ſententia, tum propter vocem *ambo*, quæ cum maiori lepore annectit integram ſententiam vnico verſu incluſam. Tum etiam, quia Pindarus od. 6. Olymp. Arcadiam vocat εὐάνορα, id eſt, inſignem, & florentem viris, ad quod videtur Poeta reſpexiſſe. Aliis etiam ſcriptoribus dicta ſemper eſt Arcadia robuſtiſſimis hominibus abundare, quia glande, robuſto cibo veſcebantur. Artemid. lib. 2. cap. 25. de quercu loquens: παλαιοὶ γὰρ τὸν καρπὸν ἤσθιον οἱ Ἀρκάδες. & de Arcadib. Apoll. lib. 4. ὄρεσιν ἐσθίοντες βαλάνους. Ab hoc igitur cibo habiti ſunt Arcades fortiſſimi, & dicti magno elogio *viri*, idque ore diuini oraculi apud Herodotum lib. 1. πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν: *Multi apud Arcadiam veſcentes glande viri ſunt.* Polyb. lib. 2. hiſtor. ait Arcades nemini

Arcades fortiſſimi habiti.

mini Græcorũ eſſe ſecundos virtute, ac rebus geſtis. Græci illam vocant *[illegible], καὶ κυροτρόφον.* atque vt de parte alia Varro, *terram altricem exuberantium virorum.* Itaque Arcadia *κυροτρόφος* dicitur, quòd iuuenes ferat robuſtiſſimos: ad eum modum, quo Homeros Odyſ. 9. Ithacam, & Nazianzenus in Oratione Baſilij, Cappadociam, vocant *κυροτρόφον*: ergo ait Poeta: Erant fortes, ac robuſti, quia Arcades. Nonn. erant Arcades, quia muſici. Roges, quid ad rẽ muſicam, quam hîc aggrediuntur iſti paſtores, facit firmitas corporis? Reſpondeo, Poetæ tantùm animũ eſſe, adducere vtriuſque elogia: ſicuti ante illum Theocritus vnius paſtoris rufos crines, alterius ſemibarbitium deſcripſit, cùm incoarunt cantum.

9. ET CANTARE PARES, ET RESPONDERE PARATI.] Quis ſcit, an Tacitus, & Liuius Virgilio hæſerint? Coniungunt enim cum eodem participio verbum infinitum. Prior in hiſtor. *paratus decernere.* Poſterior lib. 38. *paratus referre.* Ante omnes Salluſt. in Iug. *parati dare.*

[a] Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerrauerat: atque ego Daphnin
Aſpicio. ille, vbi me contrà videt, ocyus (inquit)
Huc ades ó Melibœe: caper tibi ſaluus, & hœdi:
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra.
[b] Huc ipſi potum venient per prata iuuenci.
[c] Hîc virides tenera prætexit arundine ripas
Mincius: éque ſacra reſonant ex anima quercu.
[d] Quid facerem? neque ego Alcippen, & Phyllida habebam
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum:
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
[e] Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.

ARGVMENTVM.

Iacitur ſemen ad ſequentem diſputationem. Errantem enim Melibœum Daphnis videt, vocat, inuitat etiam blandimento loci: ille, etſi inuitus, cedit: comparant ſe ad certamen paſtores.

EXPLICATIO.

[a] EXPLICABO verſus quinque. Huc, id eſt, in eum locum, in quo erat Daphnis, caper mihi deerrauerat, qui vir, & maritus eſt capellarum: deerrauerat verò, cùm fortaſſe ego eſſem occupatus defendendis à futuro frigore myrtis teneris. Errans verò ipſe quærendo, forte Daphnin aſpicio. Ille mihi ſtatim, Huc ades, ſcio quid quæras? caprum, mitte hanc curam, ſaluus eſt ille; hœdi inſuper ſalui ſunt: vidi illos, & ſcio quo ſint loci. Tu verò, qui fatigatus es quærendo, ſede ad vmbram, quietem cape, ſi ceſſare paululum potes ab labore, in quem natura te, mens, animus ſemper inclinant. In ſequenti verſu dabo iſta clariùs.

[b] Priuſquam explicem, præmitto: videri Daphnin, & Melibœum induci vt amiciſſimos, quibuſque multa fuerit familiaritatis conſuetudo, ita vt noſſet alter viciſſim res alterius. Itaque vix Daphnis Melibœum viderat, cùm iam callebat intimos animi receſſus. Hinc procedunt ſuperiora illa, *caper tibi ſaluus, & hœdi.* Quaſi dicat, Non caper ſolùm, quem tu quæris, ſed hœdi quoque deerrarunt. Hinc etiam illa: *Si quid ceſſare potes.* quaſi intus noſſet paſtorem. Hoc habito procedit ſententia huius verſus, alioqui difficilis: quia, niſi illud præmiſeris, neſcias quem ad finem fiat hic mentio iuuencorum. Ergo ait: Non te ſolùm angit capri tui cura, ſed iuuencorum: eam verò mitte, nam illi, vt ſolent, huc ad potum venient: non te egent ductore, non cuſtode. *Per prata* eſt, paſcentes.

[c] Conatur paſtorem pertrahere ad quietẽ, proponitque fortiſſimum inuitamentum. Anxius erat Melibœus animo, feſſus corpore: ademit anxietatem animi, rem eius in tuto eſſe teſtificatus: pergit iam ad corpus, vt ſic tandem illum ad quietem inclinet. Ergo non cõtentus ſuprà dixiſſe, *requieſce ſub vmbra,* quo parum motus paſtor, addit nunc Mincium, virentes eius ripas, teneras molléſque arundines tunc ſuccreſcentes, apiculas grate inſonantes è quercu ſacra. Quem iſta non mouerent.

[d] Mirtis expreſſum iam eſt Melibœi ingenium, & natura: indicatur enim fuiſſe ſupra modum rei ſuæ ſollicitus. Hic ergo ad ingenium recurrit, ſententia hac Scio in tuto eſſe caprum, in tuto hædos, iuuencos meos non egere me duce ad potum; video deinde amœniſſimum locum ad quietem: ſed quid faciam? pungit me denuo cura agnorum, qui depulſi a lacte, neque habeo Alcippen, aut Phyllida (famularum hæc ſunt nomina) quæ illos domi concludát. Sed non poſſum non acquieſcere tuis ó Daphni precibus, non tam inuitatus amœnitate loci, quam quod videam Corydonem, certatorem egregium, comparantem ſe ad certamen cum Thyrſide. Itaque victus poſthabui mea ſeria illorum ludo. i. mea negotia illorũ otio, meos agnos illorũ cãtilenæ.

[e] Igitur cœperunt contendere amœbeo; voluere enim Muſæ, vt alternos tantùm verſus dicerent, neque aliter illis flatum, & numen ſuppeditarunt. Primas egit Corydon, Thyrſis ſecundas.

NOTÆ.

1. A FRIGORE.] Ex multis Seruij explicationib. coactus ſum confugere ad illam de futura hyeme, quam iam paſtor, vt erat nimium ſollicitus rei ſuæ, metuebat: nam ex riparum viriditate, ex arundineto pullulante, ex apum ſuſurro, demum

ex

ex vmbra ilicis, quam ſibi Daphnis delegerat, omnino indicatur tempus vernum.

Virgilius defenditur. 2. VIR GREGIS CAPER.] Neſcio cur hic interpretes, alij etiam, confugiant ad *ἀκυρολογίαν*? Neque enim impropriùs eſt ſermo ille, qui iam multorum ore vſurpatus. Vel dicant mihi, quem alium ortum habuere infinitæ metaphoræ, quæ iam nitidiſſimæ ſunt, molliente vſu quicquid principio apparebat *ἀκυρολογικόν*. In Virgilio, ô lector, raræ ſunt acyrologiæ, nullæ fortaſſis. Teſtimonia rem claram facient.

Vir de feris. Theocrit. *εἰδ*. 8. *ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγῶν ἄνερ*: *ô hirce albarum caprarum vir.* Ibicus in Græco Epigr. *καὶ ὁ τράγος βωμοῖσι παρεστάμενος πίων αἰγῶν*: *Vir tibi caprarum ſtructam mox ſtabit ad aram.* Loquitur cum Pane. Auctor Geopon. lib. 18. loquens de arietibus, *ἀρκέσει εἷς ἀνὴρ καὶ προβάτων*: *vir vnus ſatis erit viginti ouibus.* Manil. lib. 5. de aureo ariete: *vir gregis, & ponti victor.* Ouid. 1. Met. *De grege nunc tibi vir, & de grege natus habendus.* Martial. lib. 3. Epigr. 91. *Et illud vides, quod viri capellarum.* & lib. 1. Epig. 110. de catella Publij:

Caſta tantus ineſt pudor catellæ.
Ignorat Venerem, nec inuenimus
Dignum tam tenera virum puella.

Seuerus Rhetor, cuius carmen habetur 8. tomo Biblioth. Sanct. *Hic tantus ſolidi vir gregis, & pater.*

Maritus de feris. Sic in beſtiis *mariti* quoque dicuntur. Virg. de tauro: *Quem legere ducem, & pecori dixere maritum*: Martial. lib. 14. Epig. 140. *Non bos lana dedit, ſed olentis barba mariti.* & lib. 9. Ep. 73. — *pecoriſque maritus Laniger.* Papin. 5. Th. de tauro: *ſtabulique maritum*, Iuuen. Sat. 3. *mordetur gallina marito.* Plin. lib. 10. cap. 53. loquens de perdicibus: *maritos ſuos fallunt.* Oppian. lib. 3. Cyneg. de tigribus loquens: — *πολυανθέα καλὸν ἀκοίτην*: *floridum, & pulcrum maritum.* & lib. 1. docens optimum genus canum exiſtere ex Sarmatico cane, & cane Hiſpanica, ita floride: *Σαρματικὸν τε πόσιν φερέοις πρὸς Ἰβηρίδα νύμφην*: *Sarmaticúmque maritum ducas ad Hiſpanicam ſponſam.*

Vxores de feris. Præterea beſtiæ quoque fœminæ dicuntur *vxores.* Nam Horat. lib. 1. od. 17. *olentis vxores mariti.* Oppian. 1. Cyn. de amorib. equorũ, *πρόσθεν ἑῆς ἀλόχοιο κλυτὸν πόσιν*: *ante ſuam coniugem præclarum maritum.* Huc pertinẽt voces *filiorum*, quæ etiam dantur animalibus. Oppian. lib. 1. Hal. loquens de piſcibus, *τέκνα νεογνά*: *filij nouelli.* Si ergo tot teſtes (nam tot ex induſtria coniunxi) dant beſtiis viros, maritos, vxores, filios, cur tu Virgilio das acyrologiam?

Errantia pecora qui dicantur. 3. DEERRAVERAT.] Deerrantia pecora, hoc eſt, ſoliuaga, & ſeorſim paſcentia Græci vocant *οἰοβότας*, *πλανηθέντα βοσκήματα*, *μόνον βοσκόμενα*. Vide hic Germanum. Ex Philone variabis, in lib. de Agricult. *προσάδειν διασκεδασθεῖσαν.* Ex Thucyd. lib. 1. *διαμαρτάνειν τῆς ὁδοῦ.* ex Plauto in Bacchid. ita: *a pecu palitantes oues.* *à pecu cetero abſunt liberè graſſantur.* Nam quamuis de re alia loquatur, ſed cum reſpectu ad oues. A Plauto Cypr. epiſt. 42. *palabundas, & errantes oues.* Naz. Orat. 32. errans pecus iſtis variat. *ποίμνιον ἀσύντακτον, ἀνεπίσκοπον, ἄορον, πλανώμενον, διεσπαρμένον, διερριμμένον, οὐ μάνδρᾳ περιεχόμενον*: *gregem incompoſitum, inobſeruatum, nullis terminis incluſum, errantem, diſperſum, diiectum, nulla caule circumcluſum.* Sed quoniam hoc verbum de capro dictum, obſeruabis hac nota diſtingui capras ab ouibus, ab Ariſtot. lib. 8. hiſtor. Animal. cap. 10. *τὰ δὲ πρόβατα νέμεται μὲν συνεχῶς, καὶ μονίμως*: *αἱ δὲ αἶγες ταχὺ μεταβάλλουσι, καὶ τῶν ἄκρων ἀπτόμεναι μόνον*: *Paſcuntur oues aſſiduè, & ſtabiles: capræ celeriter loca commutant, & ſumma tantùm contingunt.*

4. HIC VIRIDES, &c.] Similia iis loca alibi exhibui, in quibus ab herbido, & virente ſolo fit inuitatio.

Fluuij arundinetis veſtiuntur. 5. ARVNDINE.] Solent fluminum ripæ arundinetis ſuperueſtiri non modico ornamento, vt ſolent veſtes ornari ad limbum, nam huic metaphoræ hæſit Virgil. & ideo ſignate *prætexit* cum reſpectu ad veſtem prætextam. Sed de hoc alibi, nunc tantum dicam de arundineto. Ouid. *Amnis arundinibus limoſas obſitus ripas*, Homer. Il. 8. *παρ' ποταμὸν κελάδοντα, παρὰ ῥοδανὸν δονακῆα*. *Apud fluuium reſonantem, rapidum, cannis circundatum.* Auſon. *Eſt & arundineis modulatio muſica ripis.* Hinc tractum, vt fluuij dicantur à Poetis coronati arundine. Claudian. de Cephiſo in Rap. *Hunc fracta Cephiſus arundine luget.* Virgil. de Tiberino: *crines vmbroſa tegebat arundo.* De eodem ego in luctu Greg. 15. Pontificis ter Maximi: *mollis velat arundo caput.*

Quercus ſacræ. 6. SACRA.] Græci quoque quercus *ἱερὰς* nominant, & Galli ſacerdotes, qui ſacri, dicebantur Druidæ à quercu. Lege Plin. lib. 16. cap. 44. Sic infrà pinum vocat *ſacram.* Referenda eſt ratio epitheti vel ad Deorum tutelam: nam quercus Ioui, pinus erat Cybeli: vel certè ad Nymphas, quæ arboribus præſidebant, imò latere in illis putabantur. Sed ad primum retulerim, cùm præſertim alicubi gentium quercus ipſa tanquam Numen Iouis adoraretur. De Celtis Maximus Tyrius Serm. 38. *Κελτοὶ σέβουσι μὲν Δία, ἄγαλμα δὲ Διὸς Κελτικὸν ὑψηλὴ δρῦς*: *Celtæ Iouem colunt, Iouis autem ſimulacrum eſt quercus alta.*

7. RESONANT EXAMINA.] Theocr. *εἰδ*. 1. *ὧδε καλὸν βομβεῦντι ποτὶ σμάνεσσι μέλισσαι*: *Hic pulcrum reſonant in aluearibus apes.*

7. ALCIPPEN.] Huius quoque nomen infert Theocrit. *εἰδ*. 5. Non male conijcit Seru. has eſſe amicas cantantium: vt ſententia ſit, nec Alcippen ſe habere, vt vnum; nec Phyllida, vt alterum.

9. DEPVLSOS A LACTE.] Prud. Periſteph. *lacte depulſum.* Varr. cap. 2. *cùm depulſi ſunt agni à matribus.*

Certamen pro certator. 10. ET CERTAMEN ERAT, CORYDON CVM THYRSIDE, MAGNVM.] id eſt, Corydon erat magnus certator. Modus loquendi figuratus, & poeticus. Sic idem Virgil. Culice:

Hic & fama vetus nunquam moritura per æuum
Curtius. Manil. lib. 1.
Fabricius, Curiuſque pares, & tertia palma
Marcellus.

In quibus, ita Curtius *fama* dicitur, & Marcellus *palma*; vt Corydon, *certamen.* Ab eodem Manil. lib. 4. Pallas dicitur triumphus: *Séque in Arachnæa magnum putat eſſe triumphum.* Obſeruauit Scalig. in Manil. cum eodem ferè guſtu Silius lib. 11. *Hic Varro, & magnum Latia inter nomina, Paulus Nomen.* & lib. 16. de curſore agili: *Et modò poſtremus, nunc ordine tertia palma.* Quod ſumpſit à Virgil. qui 5. Æn. *& nunc tertia palma Diores.*

11. POSTHABVI.] Auſon. edyl. 9.
— *ſua ſeria ludo Poſthabet.*

12. LVDO] id eſt, Cantilenæ. Ita illud: *ludere quæ vellem*, &c. pro, canere.

13. ALTERNIS IGITVR.] Expreſſit Theocritum *εἰδ*. 8.

Πρᾶτος δ' ὦν ἄεισε λαχὼν ἰυκτὰ Μενάλκας.
Εἶτα δ' ἀμοιβαίαν ὑπελάμβανε Δάφνις ἀοιδὰν
Βουκολικάν. οὕτω δὲ Μενάλκας ἄρξατο πρᾶτος:
Prior igitur certans ſortitus fiſtula canens Menalcas.
Deinde alternis excepit Daphnis cantilenam
Bucolicam. Sic verò Menalcas incœpit prior.

Conciſius *εἰδ*. 9. *οὕτω Δάφνις ἐμὶν, οὕτω δὲ Μενάλκας*: *Sic Daphnis mihi cecinit, ſic verò Menalcas.*

Muſis cur detur verbũ meminiſ. 14. MVSÆ MEMINISSE.] Bene, nam ad natales Muſarum, quæ filiꝫ Mnemoſynes, id eſt, memoriæ. Inde in 1. *Muſa mihi cauſſas memora.* & 9 *& meminiſtis enim Diuæ, & memorare poteſtis.* In quo loco, vt A *poteſtis memorare*, eſt, poteſtis adducere mihi in memoriam: ita hic *alternos Muſæ meminiſſe volebant*, id eſt, volebant illis Muſæ dare alternatim verſus. Quod ſupra flexu dixerat *amant alterna Camœnæ*.

Coryd. a Nymphæ, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro concedite (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut, ſi non poſſumus omnes,
Hîc arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
Thyr. b Paſtores hedera creſcentem ornate Poetam
Arcades, inuidia rumpantur vt Ilia Codro.
Aut ſi vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

ARGVMENTVM.

Vult Corydon aut verſus Codri æmulari poetæ magni, aut cedere arti perfecti: Thyrſis poetam alium Codro præponit, obiiciens huic crimen inuidiæ, & faſcini.

EXPLICATIO.

a INVOCAT Nymphas fontis Libethri, quas ipſe colit, vultque, vt dent ſibi carmen, non vulgare, ſed quale ſolitus erat condere amicus eius Codrus; nam hic non vulgaria faciebat, ſed proxima Phœbi carminibus: aut, ſi non poſſit aſpirare ad dignitatem tanti carminis, vult fiſtulam argutam, & canoram ſuſpendere ex pinis, quæ Cybeli eſt ſacra: atque in hunc modum artis poeticæ inſtrumẽta relinquere, & conſecrare.

b Optauerat Corydon verſus Codri, vt magni, & excellentis poetæ: huius conatus, vt nullius gloriæ, irridens Thyrſis ait: Paſtores Arcades coronate hedera poetam (incertum, an ſe? an alium quemuis intelligat?) nondum factum, ſed adhuc creſcentem, aſſurgentémque, vt Codro Ilia præ inuidia rumpantur: vel ſi malignè, & contra animi ſententiam illum laudauerit, coronate non hedera, ſed baccare, ne quid illi noceat lingua Codri faſcinans. Ait *futuro*, nam diceret, illum adhuc creſcere, neque dum factum poetam.

NOTÆ.

1. OBSERVA primùm, vt reſpondeat Thyrſis Corydoni in hoc amœbeo. Inuocat prior Nymphas Libethridas, poſterior paſtores Arcades: prior extollit verſus Codri, irridet poſterior: exornat prior ſententiam ſuam cognitione antiquitatis (quam poſtea aperiam) de pendente fiſtula, opponit huic poſterior morem alterum de baccare. Sed victoria proculdubio prioris eſt, qui Codri ſui verſus egregiè laudat, atque ex comparatione Phœbi diuinos facit, & aſpirare ad illius Muſam contendit, non ſecus atque ad Phœbum ipſum totius cantilenæ præſidem. Quæ hac maior laus? Huic tantæ laudi poſterior irriſionem ſuam opponit: ſed, ſi non frigidam (& hoc fortaſſe) certè vulgarem. Addo, longè aliud eſſe ad victoriam, inuocaſſe Nymphas, non paſtores: laudaſſe, non vituperaſſe; illud candoris eſt, aliud malitiæ.

Libethrides Nymphæ ſunt, nõ Muſæ. 2. NYMPHÆ LIBETHRIDES.] De Libethro fonte lege Seruium. Sed cur huius fontis dicuntur, non Muſæ, ſed Nymphæ? Notat Lilius 5. Syntagmate Hiſtoriæ Deorum, & peculiari alio de Muſis, Nym-

B pharum nomine hoc loco Muſas intelligi. Quod & Acron quoque docet ad 19. Horat. lib. 2. *Nymphaſque diſcentes*, id eſt, Muſas: nam & Lydi ſuas Muſas vocabant Nymphas. Idem hic ex Varrone Seruius. Sed vide lector, an præ his noſtra hæc placeāt. Locutus eſt Poeta, vt eſt ſcientiſſimus, ex cognitione antiquitatis, nam Strabo, & Pauſanias, vbi loquuntur de Libethrio, Nymphis ſacrum regnare aſſerunt, non Muſis. imò poſterior aperte diſcriminat Muſas Libethridas, & Nymphas Libethridas, vt hinc appareat, Poetam locutum vere de Nymphis, non de Muſis; neque illum commutaſſe nomina. Proferam teſtimonia. Prior lib. 9. [illegible] *Hoc in loco conſecrata eſt Muſis ædes, fonſque Caballinus, & Libethridum ſpelunca Nympharum.* Idem lib. 10. *Qui Muſis Helicona conſecrarunt Thraces fuere, Bœotiæ accolæ: vt hi, qui Libethridum Nympharũ antrum conſecrarunt.* Græca, quæ ſignatiora: [illegible] Poſterior in Bœoticis: [illegible] *Abeſt à Coronea ſtadia ferme quadraginta mõs Libethrius. ſigna in eo Muſarum ſunt, & Nympharum cognomine Libethriarum.*

3. MEO.] Poſitus in hac particula magnus affectus amoris. Sup. *meus ignis Amyntas.* Ouid. in Ep. *Meus ad notam amoris.*
D *Æſonides, dixi quid agis meus.* Horat. 4. carm. *Mecœnas meus.* Sappho apud Ouid. *me miſeram, dixi, quam modo pæne meus.* Frequentiſſima ſunt in Plauto, *mea lux, mea vita*, & ſexcenta alia.

4. FACIT.] Vide illud: *Pollio & ipſe facit noua carmina.*

5. SACRA.] De pinu ita Arnob. lib. 5. *Pinus illa ſolemniter, quæ in Matris infertur ſanctum Deæ, nonne illius imago eſt arboris, ſub qua ſibi Atys virum, demeſſis genitalibus, abſtulit: & quam memorant Diuam in ſolatium ſui conſecraſſe mœrores?* Ab hac hiſtoria quæſitum epithetum Poetæ. Niſi velis confugere, & potes, ad communem tutelam Nympharum latentium ſub arboribus. *Pinus cur ſacra*

E 6. PENDEBIT FISTVLA.] Adumbratus verſus Homericus Odyſſ. 8. [illegible] *ſuſpenſam autem e palo citharam ſtridulam*; attingit verò ſolemnem morem. Qui ab aliqua arte diſcedebant, eius inſtrumenta Diis ſuſpendebant, ſacrabantque. Adhibebo exempla in Cantoribus pluſcula, quia de his Poeta, in Militibus, Gladiatoribus, Piſcatorib. Nuptiis ſingula. De primis hic Poeta, & Tibul. lib. 2. *Artium inſtrumenta Diis ſuſpendebantur*

Pendebatque vagi paſtoris in arbore votum
Garrula ſylueſtri fiſtula ſacra Deo. Horat. od. 26. 3. carm

Nunc

Nunc arma, defunctúmque bello
Barbiton hic paries habebit.

Nemeſ. 1. Ecl. *Iam mea ruricola dependet fiſtula Fauno.* Statius quoque 4. Sylu. in Epiſt. ad Marcellum ait, finita Theba. de ſuſpendiſſe vittas poeticas ab arbore. De Militibus lib. 6. Epig.

Κνημῖδας, θώρηκα, σάκος, κόρυν, ἔγχος ἀεθλῶν.
Γέλλιος Τεμβριάδης Γέλλιος ἐκρέμασεν:

Rufus, Gellius Tembriades ſuſpendit Mineruæ ocreas, thoracem, ſcutum, galeam, haſtam. De Gladiatoribus exemplum ſuſtinet Veianius apud Horat. lib. 1. Ep. 1. De Piſcatoribus lib. 6. Ep.

Νηΐ σοι ὦ πόντου βασιλεῦ, καὶ κοίρανε γαίης
Ἀντίθεμαι Κράντας μηκέτι τεγγομένην:

Rex maris, & ſolidæ dominator maxime terræ
Hanc tibi ego Crantus dedico naniculam.

De nouis Nuptis, in lib. Epig. Ἀρτέμιδι ζώνην ἀνέθετο Καλλιρόη: *Dianæ Zonam dedicauit Callirhoe.* Aliarum artium artifices prætermitto, ne turgeſcat hæc Nota. Qui multa volet, adeat lib. 6. Epig.

Poetæ coronabantur hedera.

7. HEDERA.] Nam ex hac coronæ Poetarum. Horat. 1. od.

Me doctarum hederæ præmia frontium
Dis miſcent ſuperis. Et Iuuen. Sat. 7.
Qui facis in parua ſublimia carmina cera,
Vt dignus venias hederis, & imagine macra.

Attingit ſæpe Ouidius. Nunc mihi ante oculos tria loca. Nam 3. Artis, & 3. Amor. Eleg. 8. & 1. Triſt. Eleg. 6. hederam Poetis aſſignat. vide illum. Ad hederam adiunge laurum. Expreſſe hoc Iſacius in Caſſand. Lycophronis, vbi ait, vaticinos omnes ad edendum vaticinium ſolitos lauro coronari, & lauro.

χρησμολόγοι καὶ μάντεις στεφάνους δαφνίνους φοροῦσι. & addit rationé hanc, ὡς ἀειθαλὲς ἐστι τὸ φυτὸν, καὶ ἀλεξίκακον: *quia hæc planta ſemper eſt viridis, & mala auertit.* Imò ad hanc rem traducit ille fabulam antiquorum, qui dicebant, ſolitos laurum comedere vaticinaturos. Non ſic eſt, inquit ille, ſed potiùs hoc inuolucro ſignatur corona. Inde obiter capies locum Tibulli Eleg. 6. lib. 2. Lege illum. Pergo. Eſt etiam inter Fragmenta Petron. *Calliope doctis dat laurea ſerta poetis.* & Papin. lib. 4. Syl. lauros Poetarum ſignanter vocat imbelles, vt diſcriminet contra lauros Imperatorum.

Felix curarum, cui non Heliconia cordi
Serta, nec imbelles Parnaſſi è vertice laurus.

ibidem: *& amantes carmina laurus.* Claud. de laudibus Herculis:

—lauróſque gerens, & florea ſertis
Tempora vincta tuis, doctorum munera vatum.

Quæ exempla addi poſſunt his, quę Germanus coniunxit, nam ſunt, qui negent, non reperiri in bonis auctoribus Poetas olim lauro coronatos, vt hedera.

Hedera cur præmiũ poetarum.

Sed quæ ratio hederarum? Seruius ad Bacchũ confugit. Nam Poetæ inſani habentur, & Bacchus Deus eſt inſanientium. Sed non grauabor adducere verſus Alciati ex Emblem. 104.

Haudquaquam areſcens hedera eſt arbuſcula, Cyſſo
Quæ puero Bacchum dona dediſſe ferunt.
Errabunda, procax, auratis fulua corymbis,
Exterius viridis, cetera pallor habet.
Hinc aptis vates cingunt ſua tempora ſertis,
Palleſcunt ſtudiis, laus diuturna viret.

Poetæ, cur coronati.

Addam hic quiddã non vulgare, cur videlicet Poetæ coronati inducerentur ſiue lauro, ſiue hedera? Ratio hæc eſt. Putabant veteres, cæleſte ſtatim numen inſpirare vates corona capiti impoſita. Qua de re ita Eunapius Sardianus in vita Chryſantij: *Corpus in motu ita illi fuit agile, vt fidem omnem ſuperaret, planéque iuxta Poetas in ſublime raptum efferretur. Tanta vero cum Numine illi erat affinitas, & cognatio, & quidem ex promta atque obuia, vt capiti corona impoſita opus non eſſet: ſed oracula vera, & ad genuinam afflati Numine ſpiritus ſpeciem conformata, Solem tantum ſpectans funderet, quamquam nec verſuum legem ſciret, nec dum Grammaticus præcepta calleret. Ita Deus omnia in illo æquabat.* Huc videtur ſpectaſſe Ouid. 2. Faſt. apud quem Arion cantaturus *capit coronam.* Ac mox cecinit, quæ nunquam deſinet admirari poſteritas. Papiniũ, & alios, qui impoſita corona, ſtatim afflabantur, alij coniunxerunt.

Arcadia fertilis paſcuis.

8. ARCADES.] Quis neſcit Arcadiam abundare paſtoribus, paſtionibus, pecoribus? Pind. od. 6. Olymp. εὐμήλοιο Ἀρκαδίας: *pecoroſa Arcadia.* Auctor hymni in Mercur. Ἀρκαδίης πολυμήλου: *Arcadia diuitis pecorum.* Homerus 2. Il. Orchomenum locum Arcadiæ πολύμηλον quoque vocat.

9. RVMPANTVR VT ILIA.] Arripuit aut à Tullio, qui ad Q. Fr. *malis rumpebar.* Aut a Catul. qui: *—omnium ilia rumpens.* Ab his alij. Nam Propert. *rumpantur iniqui.* Mart. *Rumpitur inuidia.* Horat. *Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua.* Omnes adhuc à Græcis. Nam Demoſthenes, διαρραγεῖεν τινες. Idem de Corona, διαρραγῇς ψευδόμενος. Chryſoſt. Orat. 31. διαρρήγνυνται κατηγοροῦντες. Et Orat. 40. ἀκούοντες διερρήγνυντο Baſil. de homine irato Orat. κατ' ὀργιζομενος ὑφ' ἑαυτοῦ διαρρήγνυται: *ſeipſo rumpatur.* Liban in Progymn. ὑπὸ φθόνου ἐρρήγνυντο: *vt inuidia rumpebantur.* Certum eſt autem ſermonem hunc duci ab Oratoribus.

Rumpi, vox oratoriæ.

10. VLTRA PLACITVM LAVDARIT.] Laudare vltra placitum, eſt, nimiè, atque irriſoriè laudare, & vltra quam placeo, & mereor. Ita Seruius. Ex hac laude ait Virgilius prouenire faſcinum, & ideo parandum eſſe baccar, vt amuletum. Faciunt verba Plin. lib. 7. c. 2. *In eadem Africa familias quaſdam effaſcinantium Iſigonus, & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes.* Vides, vti ex laude proueniat faſcinum. Faciunt etiam verba Seruij P. Daniel. *Quicquid vltra meritum laudatur, dicitur faſcinari.* Præclarè itaque ad mentem Virgilij facit Nota illa, quæ in multis iam obuia. Qui alium laudabant, addebant hanc voculam *præfiſcine*, vel *præfiſcini*, id eſt, *ſine faſcino*, Græce ἀβασκάντως. quo teſtabantur, ſe laudare alios non animo faſcinandi, & cum liuore; ſed candide, & ſyncerè. Titinius in Setina, cùm inducat quendam dicentem: *Paula mea, amabo.* ſubdit alius: *Pol tu ad laudem addito præfiſcini, ne puella faſcinetur.* Ex eodem more Plaut. Rudente Act. 2. ſeruum Sceparnionem, cui bene res ſucceſſerat, ita inducit loquentem: *Vt ſine labore hanc extraxi præfiſcine.* id eſt, explicatore Lamb. Quàm minime laborioſè extraxi vrnam ex puteo! Abſit verbo inuidia, ignoſcat mihi Nemeſis. Timebat videlicet, ne ex laude ſua aliquid ſibi mali immineret. Bene autem aduertit Germa. quod Poeta *vltra placitum laudare*, Plutarchũ dixiſſe συνεπαινεῖν παρὰ γνώμην τῶν ἐπαινούντων, καὶ συνεπιμαρτυρεῖν: *præter animi ſententiam collaudare, & ſuffragari.* Quod ad aſſentationem pertinere deinde Plutarchus oſtendit.

Præfiſcine.

Faſcinatio ex laud. b. a. Baccar cõtra faſcinum.

11. BACCARE.] Indicat hic Poeta baccari ineſſe vim contra faſcinum. Meminere multi, ſed omnes ferme innixi auctoritate Virgilij. Eam eſſe herbam coronariam hic Poeta ait, & Dioſcorides lib. 3. c. 44. *Baccaris herba fruticoſa, quæ in coronas additur.*

Malus de faſcino.

12. MALA LINGVA] Hoc clare a Catullo, qui ad faſcinum quoque detorſit: *—nec mala faſcinare lingua.* Idem de inuido, quod penè idem: *Ne quis malus inuidere poſſit.* Et incertus Poeta: *Effundit mala lingua virus atrum.*

Cor. [a] Setoſi caput hoc apri tibi Delia paruus,
Et ramoſa Mycon viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras euincta cothurno.
Thyr. [b] Sinum lactis,& hæc tibi liba Priape quotannis
Exſpectare ſat eſt:cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus:at tu,
Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.

ARGVMENTVM.

Offert Corydon venatrici Dianæ caput apri, cerui cornua; promittitque eidem venatorios cothurnos: Thyrſis pauper ſuo Priapo lac, & liba, & maiora, ſuppetente fœtura.

EXPLICATIO.

[a] O Diana,Mycon paruus(credibile, hunc puerum fuiſſe Coridoni in delitiis, vt etiã Alexin)ſuſpendit in honorẽ tui hoc caput apri,hæc cerui cornua; quod te propitia feliciter venatus fuerit. Si hoc proprium,id eſt, perpetuum fuerit, faciat te Mycon ex marmore,ſtabiſque cuncta vſque ad ſuras cothurno,qui habitus venatorius eſt.

[b] Reſpondet alter. Satis eſt ô Priape exſpectes à me ſinum (eſt hoc vas)lactis,& liba hæc, quæ vides. (Ratio,cur tam parua offerat)quia cuſtodis hortum pauperem.Quaſi dicat:Pauper ſum adhuc, & modicus mihi hortus Pergit.Feci te pro tempore ex marmore,faciam proculdubio ex auro,ſi fœtura gregem ſuppleuerit.Quod ſic capio. Acceperat paſtor incõmodum,& diminutus fuerat numerus ouium. Igitur optat, vt nata ſoboles reducat gregem in priſtinum numerum,& ſuppleat quicquid acceptum fuerat incommodi.Receſſi à Seruio in vtroque tetraſticho,videlicet in illis: ſi proprium hoc fuerit. &, (ſi fœtura gregẽ ſuppleuerit.) Et in primo ſecutus ſum Gulielm.Modicium.

NOTÆ.

1. ROGES,cuius ſit victoria in hoc amœbeo?Corydonis. Nam in primis eſt in eo cultus veri Poetæ,præſertim in Epithetis.Aper ſetoſus eſt,ceruus viuax, cornua diffuſa in ramos, marmor leue, cothurnus puniceus. Horum omnium ieiunus eſt Thyrſis Deinde Mycon apud Corydonem offert caput apri. caput cerui:Thyrſis, cum his duobus duo item opponat,ſinum lactis,& liba; nihil Priapo offert,ſed ait tantùm,vt exſpectet. Dices,extrema pro Thyrſi faciunt.Nam Corydon ſic. Lignea es Diana, faciam te ex marmore. Thyrſis verò maiori pollicitatione. Marmoreus es Priape, faciam te ex auro. Imò hoc ipſum ſtat pro Corydone,nã tertia & præcipua eius victoria poſita eſt in ſumma prudentia orationis Nam quid prudẽtius ea oratione, qua venatrici Deæ dicantur venatoria munera,& promittitur habitus venatorius? Quid verò imprudentius ea oratione,quæ promittit ſtatuam ex auro,vbi præſertim eſt modicus grex. Hæc mera fuit, & inanis iactãtia,imò amens, & tantum fuſa ſtudio vincendi.

Venatores partem prædæ dabant Dianæ.

2. SETOSI CAPVT HOC APRI.] Morem fuiſſe venationis,vt ex iaculis confixo grege præmiũ, caput ferę,redderetur Dianę,ex Euſtathio monet Germanus.Et ego ex Interprete Ariſtophanis in Pluto, ita ſcribente, ἔθος ἦν τοῖς θηρευταῖς τινα ἄγραν, μέρος τι τῆς θηρευθείσης, κεφαλὴν ἢ πόδα προσπατταλεύειν ἐπί τινος δένδρου, ὡς αὐτὴν τὴν ὕλην πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος: *Conſuetudo fuit venatoribus partem prædæ, caput, aut pedem clauo affigere ex quapiam arbore in ſylua ipſa in honorẽ Dianæ.* A Eundem morem firmat Poeta ipſe in 9. ore Niſi ad Lunam,quæ eadem cum Diana.

—ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendiue tholo,aut ſacra ad faſtigia fixi.

Et ſignatiſſimè Symmachus Epiſt.66.lib.5. ad Olybrium,& Probinum:*Honori Numinũ datur cornua ſacrare ceruorum, & aprinos dentes liminibus affigere.* Et Manil.lib.4. *—poſtes ornare ſuperbos*
Pellibus,& captas domibus configere prædas.

Ex eodem more Dio Chryſoſt Orat.1. δέρματα ἱερείων κρεμάμενα:*Coria victimarum pendentia.*Et Ouid.12.Met. *—viuaci cornua cerui.* Plutarch.quoque in *ſymp.* ita quærit, Διὰ τί τοῖς ἄλλοις ἀρτεμισίοις ἐπιεικῶς ἐλάφων κέρατα προσπατταλεύουσι, τῷ δ' ἐν Ἀβεντίνῳ, βοῶν: *Cur reliquis Dianæ fanis ſoleant ceruorum cornua affigere, quod in Aventino eſt,boum.* Iuuat demum Liuius, qui lib.1. B *Bos in Sabinis nata cuidam patri familiæ dicitur mirãda magnitudine, ac ſpecie: fixa per multas ætates cornua in veſtibulo templi Dianæ, monumentum ei fuere miraculo.*Mos idem ſeruatus in hominibus, qui ſacrificarentur Dianæ. Ammianus enim lib.22. in longiſſima Thraciarum deſcriptione: *Diis hoſtiis litantes humanis, & immolantes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orſiloche, cæſorum capita ſum parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum.* Non hinc abit hiſtoria Manetis,cuius meminit S.Cyrillus Hieroſolymitanus de Monarchia Dei Catecheſi 6.& ego hic vel in contumeliam hæreticorum. Maneti itaque Rex Perſarum iuſſit corium detrahi,atque interna viſcera beſtiis cùm deuorãda tradidiſſet,cutem,qua tanta C improbitas continebatur,tãquam vtrem, ante portas ſuſpendi iuſſit.A quo non abit hiſtoria Cambyſis de interfecto Siſamne, quam lege apud Herodotum lib.5.Redeo. Demum, cuique Deo ea dicabantur,quibus ipſe præeſſet.Eumen.in Paneg. *Etenim ſi bello parta Marti dicantur, ſi mari quæſita Neptuno.* Sed vti hic mos ſæpe immutatus, lege Godeſcalcum in c.7.lib 2.Vegetij.

Dianæ ſacrificati homines.

Diana Dea venationis.

3. DELIA.]Sic dicta Diana à Delo,vbi nata.Fuit Dea venationis.Tertul.*Martem,& Dianam vtriuſque ludi præſides nouimus.*id eſt,gladiatorij, & venatorij. Græci ideo vocant κυνηγέτιδα,θηροκτόνον,θηροφόνον, *venatricem,fericidam.*Anacreon cum illa ita loquitur,

D
Γουνοῦμαί σ' ἐλαφηβόλε
Ξανθὴ παῖ Διὸς, ἀγρίων
Δέσποιν' Ἄρτεμι θηρῶν:
Ceruorum iaculatrix,
Et flaua proles Iouis,
Ac domina ferarum
Diana tibi ſupplico.

Pauſan.lib.6.ſcribit,hanc Deam à ceruorum venatione appellatam Elaphiæam.Et in Achaicis templi meminit,in quo ſit Diana ſagittas iaculãs.Et in Arcadicis Deam ipſam ceruina pelle velatam deſcribit pendente ex humeris pharetra.

Rami de cornibus ceruorum.

4. RAMOSA.] Quia eſt formata inſtar ramorum. Plin.lib 11.c.37. *Laxat natura animalium arma: ſparſit hæc in ramos, vt ceruorum,* &c. Et lib. 8.c.32. de cornibus ceruorum loquens ait: *indicia quoque ætatis in illis gerunt,*

gerunt, ſingulis annis adnaſcentibus ramos. Et c. 34. de Tarando: *Caput maius ceruino, nec abſimile, cornua ramoſa.* Opp. 2 Cyn. ceruinum cornu vocat ἔρνος, *germen, ramule.* variabis hanc rem duplicitei, nam ita explicanda alij vi ſunt nomine *cuſpidum*, alij *arborum*. De cuſpide Nicander ἔαρ ἐλάφοιο πολυσκάρθμοιο κεραίην: *Ceruus caput multarum cuſpidum.* De arbore, Virg. 1. Æn. *cornibus arboreis.* Ariſtot. lib. 3. Hiſt. c. 9. hanc ceruorum in varios ramos ſparſionem ita extulit, κέρατα πολυσχιδῆ. Hominis manus eadem metaphora illuſtrauit Alcimus Auitus lib. 1. de Mũdi Origine: *— ramoſas poſt brachia ſortita palmas.* Et Gaza humanas venas, nam ſæpe vertit in Ariſtotele, eas in ramos ſpargi.

Cuſpis de cornibus ceruorum. Arbor de cornibus ceruorum.

5. VIVACIS] Mutuatur Seneca in Oedipod.

Quid Cadmei fata nepotis
Cum viuacis cornua cerui
Frontem ramis texere nouis.

Ceruorum vita longiſſima.

Celebratur autem Poetis ceruorum vita, vt longa. An verò ita ſit longa, vt illi volunt, adhuc ſub doctorum lite. vtcunque, eius rei crebra eſt mentio. Oppian. 2. κυν.

Ζώει δ' αὖ τ' ἔλαφος δηρὸν χρόνον, ἀτρεκέως δὲ
Ἀνθρώπων φωνὴ μιν ἐτήτυμον τετραγέρωνον:
Viuit ceruus longum tempus, vereque
Hominum genus ipſum celebrauit, quod quatuor
cornicum ætates æquet.

Verſus Auſonij de eadem re vbique obuij. Iuuen. Sat. 14 *Iam torquet iuuenem longa, & ceruina ſenectus.*

6. PROPRIVM.] Significare idem quod perpetuum, alibi firmo.

Ceruina ſenectus, adag.

7. MARMORE.] Statuæ ex marmore olim in pretio, & prælatæ alij materiæ. Athen. lib. 5. infert Veneris ἄγαλμα μαρμάρεον · *ſtatuam marmoream.* Petron. Satyr. *Veneriſque ſignum marmoreum.* Copia exemplorum in Pauſania eſt. In Attic. Hadriani Imperatoris ſtatuas dat ex Ægyptio marmore, & Perſarum ex Phrygio, &c.

Marmoreæ ſtatuæ.

8. TOTA.] Videtur Poeta omnino locutus ad diſcrimen ſtatuarum, quas veteres vocarũt ἀνδριάντας: erant hæ ſuperiore tãtùm parte efformatæ, & humerorum tenus, non toto corpore. Talem Mercurij ſtatuã exhibuit Alciatus Emb. 8. *Trunca Dei effigies, &c.* Tales fuiſſe auorum imagines, quæ in atrijs ſeruabantur, certum. Inde ſignatè dictum Plin. lib. 35. *expreſſi cera vultus.* Lege Lipſ. in Elect. Virgilij mentem Seruius cepit, qui ſic: *Tota, quia ſolent plerunque caput tantum, vel thoraca facere.* Non verò videtur rectè diſcriminaſſe Rhodiginus lib. 2. c. 11. nec alij, a quibus ipſe accepit, cùm ſcribit: *Regum andriantes habentur, ſicut Deorum creduntur Idola, heroum Xoana.* Nam hoc non perpetuum. Fuit enim ſtatua Mercurij in triuiis ἀνδριάς, vt planè docent antiquarij.

ἀνδριάντες.

9. PVNICEO.] Hic verſus ſimilis illi Æn. 1. *purpureóque alte ſuras vincire cothurno.* Et vterque de habitu venatricis, hic Dianæ, ibi Nymphæ, ſub qua Venus latebat. Vide ibi. Val. etiam 1. Arg. dixit: *puniceo cothurno.* Et Nonnus 18. Dionyſ. ἐρευθιόωντι κοθόρνῳ.

Cothurni punicei.

10. SINVM.] Græci δῖνον vocant; Latini literam commutarũt, ſic quoque ipſi Græci, vt apparet in vocibus, ὀδμὴ & ὀσμὴ. Monuerũt hoc Germanus, & Turnebus. Addit poſterior, fuiſſe hoc vas ventre tumido. Potuit deducere a Varrone, qui ſic dictum à cauitate vult, quaſi ſinuoſum, & cauum. Et quidem

Sini etymõ.

A Græcis Commentatoribus hoc vas definitur inferiore parte στρογγύλον βαθύτερον, *ventre rotundiorem.* quod notauit Henr. Stephanus. Rectè autem Poeta illi dat lac, nam hic eius vſus apud paſtores. Columel. lib. 7. c. 8. *Aſinum coagulum recipit ſinum lactis.*

11. LACTIS, ET HÆC TIBI LIBA PRIAPE.] Illuſtrat hoc Lipſ. 2. Lect. Ant. c. 18. Dij agreſtes, minores, & ſemipagani, qualis erat Priapus, non victimis, & vino placabantur: ſed lacte, libo, frugibus. Inde Varro: *Semonibus lacte fit, non vino.* Sic legit Lipſius. Et Priapus ipſe apud Catul. iubet ſileri, quod ſibi villicus ſacrum hirco feciſſet, & capella, ne Dij alij inuiderent honorem hunc extraordinariũ.

Semideis quæ ſacra fierent.

B Verſus Catulli ſunt:

Sanguine hanc etiam mihi (ſed tacebitis) aram
Barbatus linit hirculus, cornipéſque capella.

Sic Cuninæ, & Ruminæ, vtpote Diis Semonibus, lacte tantùm fiebat ſacrum, non vino. Et de poſteriore Plutarchus quoque tradit in Romulo, vbi malè Rumilia legitur. Prudentius contra Symm. de eodem Priapo loquens: *Sinum lactis, & hæc veterum liba, quotannis Accipit.*

12. EXSPECTARE SAT EST.] Non hinc abit luſus Eratoſthenis in Græcis Epig. quem ſic vertit Alciatus:

Bacche bibas: Xenophon cuppam tibi donat inanem:
C *Quam cape fronte hilari, nil habet hic aliud.*

Habet etiam hic locum ſententia Iſocratis ex Areopagit. ὡς χρὴ τὴν ἐξουσίαν ἀμφισβητεῖν, ὅπως ἑκάστοις δεῖ προστάττειν: *Ea ſingulis mandanda, quæ cum ratione rei familiaris eorum congruant.*

13. CVSTOS HORTI] Tibul. lib. 1. El. 1.

Pomoſíſque ruber cuſtos ponatur in hortis,
Terreat vt ſæua falce Priapus aues.

Priapus cuſtos hortorum.

Auctor Priapi: Sed ruber hortorum cuſtos. Idem hemiſtichium Ouidius habet. Libro 6. Epig. dicitur hic Deus ἀγροφύλαξ.

14. NVNC TE MARMOREVM, &c.] Multa ſunt aliorum loca, ſimillima cum ſententia horum duo-D rum verſuum. Do primo loco Plautum in Aulul. apud quem ſeruus, ſi aulam inueniat, ita promittit:

— ſi repperero ò fides
Mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam.

Deinde Silium lib. 7.

— hoc tibi Diua
Interea velamen erit: ſi pellere noſtris
Marmoricam terris nubem dabis, omnis tibi auro
Preſſa tibi varia fulgebit gemma corona.

Hæc duo remotiora, proximiora quæ ſequuntur ex Theocrito, & Auſonio Græcus εἰδ. 10.

Αἴθε μοι ἦν ὅσα Κροῖσόν ποκα φαντὶ πεπᾶσθαι,
Χρύσεοι ἀμφότεροι κ' ἀνεκείμεθα τᾷ Ἀφροδίτᾳ:
E *Vtinam haberem tantas opes, quantas aiunt Crœſum olim habuiſſe,*
Tunc aurei ambo Veneri conſecrati ſtaremus.

Latinus ad Valentinianum:

Nunc te marmoreum pro ſumtu fecimus: at cùm
Auguſtus frater remeauerit, aureus eſto.

15. PRO TEMPORE.] Huic locutioni reſpondẽt Græcæ iſtæ ex Nota Germ. ἐκ τῶν παρόντων, τὸ παρὸν, ἀπὸ παρόντων, ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων.

16. AVREVS ESTO.] Putat Eraſmus alluſum ad veterem parœmiam, *Aureus in Olympia ſtato.* Lege illum.

Cor. Nerine Galatea thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formoſior alba,
Cùm primùm paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

Thyr. Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuenci.

ARGVMENTVM.

Corydon laudatam prius Galateam ad conſortium inuitat in eam noctem. Thyrſis, vt ſi hoc idem vehementer cupiat, diras ſibi, & odium eiuſdem Nymphæ imprecatur.

EXPLICATIO.

EXPLICABO omnes octo verſus. Poſt oblata Diis munera ſunt iam in amoribus, quę materia creberrima in ſe ruſtica. Vterque cupit Galateam, & vult dare teſtificationem amoris ſui erga illam, inuitatque ad eam noctem: ſed longè alia alliciendi, & inuitandi ratio. Prior n. totus diffluit amoribus, & poſt effictam laudem triplicem petit, vt cum à paſtu tauri redeant ad præſepia (eſt hæc periphraſis noctis aduenientis) ad ſe veniat: poſterior loquens cum eadem Galatea ſibi tres diras imprecatur, niſi vere putet eam diem, in qua eſt, eſſe longiorem anno. quib. innuit quam ardenter noctem exoptet, qua ipſe poſſit frui Galatea. Inde in tauros inuehitur, quaſi ipſi lõgiſſima mora in paſcendo diem detineant, & qua paſtor ab tam cupito conſortio retardatur. Quæ hic deſunt petenda à Notis: tantum enim in genere aperui mentem Poetæ. Verſus Thyrſidis à diuerſis alio modo, imò aliis, explicantur. Sed noſtra explicatio ita eſt commoda, vt nulla fortaſſe magis. Non verò otium ad alias aliorum refutandas.

NOTÆ.

1. VICTOR eſt Corydon, vt ſolet. Præcipuam victoriam pono in duobus primis verſibus Corydonis, vbi Galatea dicitur candidior cycnis, formoſior albenti hedera: quibus comparationibus procul dubio alluditur ad etymon Galateæ, quæ ſic dicta à candore lactis, nam γάλα Græcis lac eſt. Quaſi dicat Corydon: Tuus iſte candor lacteolus cycnos ſuperat, & albam hederam. Thyrſis verò, cum thymo dulci Hyblæ opponat ſatis feliciter herbas amaras Sardorum, deinceps non reperit, quid poſſet venuſtè opponere cycnis candentibus, hederæ albenti; itaque coactus inopia deflexit ad horrorem ruſci, ad vilitatem algæ: adeò ſciuit Corydon præoccupare, vt aduerſario poteſtatem ademerit, inueniendi res contrarias. Nec tu fortaſſe nunc inuenias, etiamſi multum cogites, quid opponas pari venuſtate, & ita ſenties ingenium tuum deficere. Vtcumque ſit obſeruanda verborum, & ſententiarum oppoſitio inter hos paſtores. Corydon *dulcior thymo Hyblæ*: Thyrſis, *amarior herbis Sardois*. Ille, *candidior cycnis*: hic, *horridior ruſco*, iiſdem ſyllabis. Ille, *hedera formoſior alba*. hic, pari ferè modulo, *proiecta vilior alga*. Ille, *paſti tauri*: hic, *ſaturi iuuenci*. Inde hic pudorem obiicit, qui ſequitur ſaturitatem: ille monet, vt repetant præſepia, quod ſequitur paſtionem. Ille optat, vt dies trãſeat: hic diem putat longiorem anno.

2. NERINE.] Galatea ea forma dicitur Nerine, id eſt, Nerei filia: qua Thetis à Catullo Neptunine, id eſt, filia Neptuni: *Te ne Thetis genuit pulcerrima Neptunine.*

3. GALATEA.] Notat Erythræus, Poetas, cùm incidunt in Galateam, ſibi plurimum indulgere in ea deſcribenda. Primus Homero, & Heſiodo. Addo Philoxenum apud Athen. lib. 1. qui illam vocat [illegible]. Inde Ouid. 2. Am. El. 11. vbi Galateæ commendat Corinnam nauigantem, tanquam formoſa curare formoſam debeat. Amores Galateę & Cyclopis ſcribunt Lucianus, Ouidius, Theocritus: Galateæ verò, & Tritonis Sidonius Apol. in 1. Epithalamio. Sed cùm multi eius pulcritudinem exornauerint, qui Poetam æquet, non facilè inuenies. Adeò hic princeps ſupra omnes à Theocrito in Cyclope comparatur cum candore caſei, cum mollitie agniculi. Ouid. 13. Met. in ea laudanda nullus finis. Martialis lib. 1. Epig. 116. cum reſpectu ad vatem: *Toto cãdidior puella cycno, argento, niue, lilio, liguſtro.* Et lib. 5 Epig. 38. *Puella ſenibus dulcior mihi cycnis.*

4. THYMO MIHI DVLCIOR.] Loquitur cum reſpectũ ad apes, quibus dulce eſt thymum.

5. HYBLÆ.] Oppidum Siciliæ, vulgo Auola, quaſi Apola, aut Apiola, ab apibus. Strabo lib. 6. *Eius veteri ciuitates illæ, verum Hyblæ nomen manet διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ὑβλαίου μέλιτος, propter præſtantiam Hyblæi mellis.* Tota mellis huius præſtantia ab thymo eſt, quod in Hybla odoratiſſimum.

6. HEDERA ALBA.] Nam videlicet duplex hedera: alba, de qua hic; nigra, de qua 2. Georg. — *atque hederæ pallentis & ſylui nigra.* Notat Delrius, hederam albam Plinio dictam, fœmina; hederam nigram, marem. Tu hinc Poetæ proprietatem elice, qui fœmineam Nympham comparauit cum hedera fœmina. Hederæ albæ Galen. meminit lib. 9. de compoſit. Pharmac. [illegible] c. 2. & Iulius Firmicus c. 7. de profanis religionibus ad Conſtantium, & Conſtantem Augg.

7. VENITO.] Notabis hanc eſſe amantium formulam, qui ſe hoc verbo blandè ſolent inuitare. Ouid. 1. Am.

Ante veni quàm vir, ne quid, ſi veneris ante,
Poſſit agi video, ſed tamen ante veni.

Iterum Eleg. vlt.

Quid tibi quos opus eſt graphium laſſare terendo?
Hoc habeat ſcriptum tota tabella, veni.

Penelope ad Vlyſſem: *Nil mihi reſcribas, attamen ipſe veni.* Nemeſ. 4. Ecl. *Huc Meroe formoſa veni, vocat æſtus in vmbram.* Non cæterum Græci (nam Latinos multos prætereo) blandimento ſimili. Sappho ad Venerem, ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθε: *Sed tu huc veni.* Iterum, ἔλθέ μοι καὶ νῦν: *Nunc mihi huc veni* Syneſius epiſt. 139. [illegible]: *Veni igitur cariſſimum caput.* Æſchin. Epiſt. 5. ἀφίκοιο πρὸς ἡμᾶς ποτί.

8. SARDOIS HERBIS.] Conſentiunt Interpretes hanc herbam eſſe eam, quæ naſcitur in Sardinia, Apiaſtro ſimilis, quæ comeſa hominum rictus interdum dolore contrahit, interdum diducit, vt quaſi ridentes moriantur: illa enim aut compreſſio, aut diductio labiorum ſpeciem riſus exhibet. Meminere multi, in primis Eraſm. Chil. 3. Cent. 5. cap. 1. Quibus quid addendum? adeò illa multa. Addam tamen à me, tum verſus illos ex oraculo Sibyllino, qui leguntur lib. 1

Nam ſcitis paſſim auri riſus ineptiſ?
Sardonium riſum riſebitis, horrida quando.

Tum Dionem Chryſoſt. Orat. 32. quem ille non legit, [illegible]. *De herba*

Galateæ nomen in deliciis.

Hybla.

Hedera duplex, alba, & nigra.

Veni, ex pelle amanuũ.

Sardoæ herbæ.

herba vtique audiſti, quam Sardonion vocant, quæ riſum quidem facit, ſed mole ſtum, & pernicioſum. Et Orat. 80. idem prouerbium vſurpat, atque vtinque vel ſpeciati, addu cam integra, quia ea non minus vim adagij explicant, quàm omnia Eraſmi exempla, ſit vero ſatis audire Interpretem. *Primo etiam Damuia, ſi mor, ad vnamquamque partem voluptati eſt, ſeuà quidem alioqui, & hoſtilis, & inſpectu aſpectu incunde tamen, atque Sardonium quoddam ſibi bridens occurrit ſerique vincula iuxta ſuam naturam, florida mollaque ſpinam, quibus par eſt vincire Reges, aut Tyrannos, & omnes, quicunque beatorum ducuntur; ſed His autem ſaltem nihil, neque magis inhærere ant conſt inguī.* Sicuti neque Nonnum lib. 20 qui vſurpauit idem prouerbium verſu iſto, *Sardonium ridens, mordacem emiſit vocem.* Addam etiam Eraſmo verba illa Plin. lib. 20. c. 11. *Apiaſtrum Hyginus quidem meliſſophyllum appellat, ſed in confeſſa damnatione eſt venenatum in Sardinia:* de hac herba accipienda eſſe Indicium facit Pauſan. qui in Phocicis loquens de Sicilia, ... Quod enim Plinius dixit *venenatum*, Pauſan. ... quod ille *Apiaſtrum*, hic, ... An eſt aliquid aliud Apiaſtrum, quàm, ſimile apio? Dioſcorides quoque lib. 2. ſcribit, hanc herbam ab incolis vocari *agreſte apium*, id eſt, Apiaſtrum. Admonet verò recte Germanus hanc herbam eandem eſſe, quæ Latinis *Ranunculus* dicitur, & Apuleio *ſceleratam*. Idipſum Had. Iun. qui addit, dictam quoque *ſtrumeam*, a medendo ſtrumæ. Sed qui vellet copiam nominum, quibus hæc herba aſſicitur, legat Apul. lib. de virtutibus herbarum cap. 8. De forma verbi notat Eraſmus reperiri in auctoribus has voces, *Sardonium, Sardanium, Sardium, Sardoum, Sardonicum, Sardinianicum.* Quibus adde, *Sardus, a, m* ex Nota Delrij in cap. 10. Solini. Et ex mea *Sardinius* apud Claudian. de Bel. Get.

Ruſcum. 9. HORRIDIOR RVSCO.] Defluxit à Latina vox Hiſpana, Germanica, Gallica, omnes enim appellant bruſco. Eſt verò propriè myrtus ſylueſtris, vt ſcribit Dioſcorid. lib. 4. cap. 141. & ſequuntur omnes. Ideo Poeta cum hic dicat, *horridior bruſco.* in 3. ait, *denſis haſtilibus horrida myrtus*, afficiens eodem epitheto & ..., & ..., ſiue ..., vtroque enim modo Dioſcorides indigetat.

Proiecta vilior alga, adag. 10. PROIECTA VILIOR ALGA.] Adagij forma eſt ad ſignandam rem abiectam. Horat. 2. Serm. *Et genus, & virtus, niſi cum re, vilior alga.* Prudentius in Periſteph hym. 10. *algis vilibus.* Sed quare Poeta ſua forma addidit *proiecta?* Illum ſic explico, vere alga vtilis eſt, non v lis, cùm eſt in medio maris, expetitur enim, & quæritur ad tincturas. Inde Græc. ... nominant tam fucum ad tincturas, quam algam. & Plin lib. 26 c 10 & 12. algam ipſam vocat *fucum marinum*, reddens Græcum ... Et vide an in pretio, cùm ſcribat Ariſtot. lib. 6. Hiſt c. 13. nonnullos putare, marinas purpuras paſci alga, & inde trahere pretioſiſſimum colorem. Deinde Dioſc & Plin. inter theriaca numerant, vterque ex Nicandro Prior ... Poſterior lib. 32. c. 6. *algam marinam theriacam eſſe Nicander tradit.* Idem ſcribit Galen. lib. 14 Method. c. 17. Tertiò, algoſa loca maris commodiora ſunt nutriendis piſcibus, & ibi commendationem habent, ſi illis alga ſit cibus, quod expreſſè ſcripſit Ariſtot. lib. 8. Hiſt. c. 19 Ergo in pretio eſt alga. Sed ſciendum, cum ea tempeſtate abijcitur in littus, tunc nullum eſſe, aut exiguū eius vſum. Ideo Horat. 3. Car. od. 17.

Alga an vtilis.

— cras foliis nemus
Multis, & alga littus inutili
Demiſſa tempeſtas ab Euro
Sternet.

Itaque cum proiecta ad littus, tum vilis à Virgilio, tum inutilis ab Horatio dicitur: ac tum propriè locum habet prouerbium de re vili itaque *vilior alga proiecta* eſt, vilior alga illa, quæ ad littus tempeſtate proijcitur. Ideo Feſtus: *Alga herba, quam mare ad littus proijcit.* Et Apul. Apolog. 1. inter res viles ita numerat: *Muſcum, & algam, & cetera maris eiectamenta, quæ vbique littorum ventis expelluntur, ſalo exſpuuntur, tempeſtate reciprocantur, tranquillo deſeruntur.* Et Nazianz. Orat. 28. vt de re vili loquens, ita ait, ... *Lapillis, alga, buccinis, & leui ſpuma oſtrea, exſtrudebantur, exſſuebantur.* Loquitur de ſe ſpectante mare ipſum. Paria ſcribit Calaber lib. 6. Huic confine illud, *fimo abiectior.* De quo Iunius Cent. 2.

11. LVX.] Pro die. ita Ouid. in Epiſt. nocti opponit: Lux pro die.

Siue latet Phœbus, ſeu terris altior exſtat,
Tu mihi luce dolor, tu mihi nocte venis.

Symmachus Epiſt. 102. lib. 9. *brumalis lucis anguſtias.* Idipſum notauit Vrſ. ex Eurip. qui ..., id eſt, ſplendorem, pro die poſuit in Hecuba. Ennius quoque in Medea: *Si te ſecundo lumine hic offendero.*

Cor. ª Muſco ſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solſtitium pecori defendite: iam venit æſtas
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.
Thyr. ᵇ Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

ARGVMENTVM.

Conſectatur Corydon commoda, & delitias agrorum; Thyrſis paſtoralium tectorum.

EXPLICATIO.

ª VVLT paſtor, vt defendant ſolſtitialem calorem à pecore fontes, herba, arbutus; fontes ſua amœnitate, nam muſcoſi ſunt: herba ſua mollitie, nam mollior adhuc ſomno ipſo, arbutus ſuo virore, ſua vmbra; nam tametſi hæc rara, fontes & herbam tegit. Subdit rationem cur tantopere caueat pecori quia iam æſtas venit calida, & feruida, ac verè torrens: indicium verò aduenientis æſtatis ſunt gemmæ vitium iam protuberantes turgentéſque in palmitibus.

ᵇ Vagatus eſt Corydon ſuis verſibus per agros, & cauit ſuo pecori: opponit illi Thyrſis commoda,

 quæ

quæ paſtores ipſi, non pecora, capiant ex tectis, non A ex agris. Sunt nobis (inquit) focus, tædæ, ignis ſemper plurimus: huius rei indicium poſtes ipſi, qui nigri præ fuligine. His tuti ſumus à frigore, tuti à Borea, quem tametſi omnium aſperrimum, tantum curamus, quantum lupus curat numerum ouium, quantum flumina curant ripas. id eſt, tantum contemnimus Boreæ frigus, quantum lupus contemnit numerum ouium, quantum ripas flumina.

NOTÆ.

1. IN hoc certamine duo paſtores pares eſſe videntur. Vterque commemorat commoda, prior agri, poſterior tectorum. Vterque hoc commodum ponit in vtilitate, pro diuerſa temporum ratione. nam ager in æſtate pecus triplici re defendit à calore, videlicet fontium algore, mollitie herbarũ, vmbra arborum: tecta in hyeme defendunt à frigore homines triplici item re, nimirum foco, tædis, igni plurimo. Adde quæpiam non contemnenda ad hac paritatem. Prior, *vmbra rara*: poſterior apertè opponens, *aſſidua fuligine*. Prior, *æſtas torrida*: poſterior, *flumina torrentia*. Prior, præter vtilitatem, quærit voluptatem in agris; nam fontes, herba, arbores iucundæ ſunt: poſterior hanc voluptatem conſtituit in foco, tædis, igni. An eſt aliquid in ſummo frigore luculento igne iucundius? Multa hinc amputaui, ne viderer potius ſuperſtitioſus ſcrutator, quàm verus Interpres.

Muſcus. 2. MVSCOSI FONTES.] Suſpicetur aliquis primum verſum ductum ex Theocrito *eid.* 8. *κρᾶναι, καὶ βοτάναι γλυκερὸν φυτόν*: *Fontes, & herba, iucunda germina*. Eſt autem muſcus vellus illud, quod in ſaxis adnaſcitur iuxta fontes & loca humentia. Signatè ad hunc muſcum locuti ſunt Calpurnius, Horatius, Catullus. Primus 6. Ecloga *ſaxa quibus viridis ſtillanti vellere muſcus Dependet*. Alter in Epiſt.

> *— ego laudo ruris amœni*
> *Riuos, & muſco circumlita ſaxa, nemúſque.*

Tertius: *Riuus muſcoſo proſilit e lapide*.

Somno mollius, adag. 3. SOMNO MOLLIOR HERBA.] Somni delinimentum, & blanditiæ magnæ ſunt: inde, quicquid molle eſt & blandum, ſomno blandius, & mollius dicetur, prouerbiali forma, vt hic à Virgilio, vſurparunt alij. Theocritus *eid.* 5.

> Ἦ μὰν ἀρνακίδας τε, καὶ εἴρια τεῖδ' ἀπατησεῖς,
> Αἴκ' ἔνθης, ὕπνω μαλακώτερα:
> *Certè hic pelles agninas, & lanas calcabis*
> *Somno molliora.*

Dio Chryſoſt. Oratione 3. vocat *ὕπνον μαλακώτατον πάντων*: *ſomnum rerum omnium molliſſimum*. Antipater in Epiſt. *μαλακώτερα ὕπνω*: *mollius ſomno*. Id prius ſcripſeram, quàm vidiſſem prouerbium hoc adnotatum à Iunio cent. 3. num. 60. Quod firmat nouis exemplis. Nam Clemens lib. 2. Pædag. *καὶ τὰς ὕπνω μαλακωτέρας εὐνὰς ...*: *valere iubentes lectos ſomno molliores*. Aduocat & hoc *τάπητας ὕπνω μαλακωτέρους*: *tapetas ſomno molliores*. Sed & Theocritus dixit, *πορφύρεοι δὲ τάπητες ἄνω μαλακώτεροι ὕπνω*: *purpurei tapetes deſuper ſomno molliores*. Qui in Virg. explicant, *herba mollior ſomno*, id eſt, mollior ad ſomnum, E dicúntque comparans ſumi pro poſitiuo; videant tum formam adagialem, quam firmaui: tum ſcribi à Iulio Scaligero, ſi reperiatur tale quiddam, ſubaudiendum eſſe aliquid, quo plena ſit ſententia. Vt ſi ego dicam, vidi hominem maiorem, non erit, vidi hominem magnum: ſed, vidi hominem maiorem ſolito, vſitato, opinione. Ita ſentit Scaliger de hac forma comparationis.

4. VIRIDIS.] Epithetum Horat. arripuit od. 1. lib. 1. *nunc viridi membra ſub arbuto Stratus*.

5. ARBVTVS.] Hanc arborem in delitiis habitam à veteribus, & ex Virgil. hoc loco, & aliis Poetis liquet. Horat. lib. 1. od. 17. inter amœnitates agri Sabini: Arbutus in delitiis.

> *Impune tutum per nemus arbutos*
> *Quærunt latentes, &c.*

Plin. lib. 15. c. 24. eam in Arabia prouenire ſcribit mira altitudine, quæ regio dicata fauſtiſſimis, & iucundiſſimis arboribus. Theophraſtus, lib. 1. Hiſt. Plant. eam numerat inter *ἀείφυλλα* à perpetuo virore, & coniungit cum terebintho, & lauro ſuauiſſimis arboribus *κόμαρος, τέρμινθος, ἀγρία δάφνη*.

6. SOLSTITIVM PECORI DEFENDITE.] Nemini hactenus dubium fuit, quin diligenter Horatius hæſerit præceptori ſuo, Od. 17. lib. 1. B Horatius hæret præceptori Virgilio.

> *Velox amœnum ſæpe Lucretilem*
> *Mutat Lycæo Faunus, & igneam*
> *Defendit æſtatem capellis*
> *Vſque meis, pluuióſque ventos.*

Itaque, *defendere æſtatem capellis, defendere ſolſtitium pecori*, id eſt, defendendo amouere æſtatem à capellis, ſolſtitium à pecore. Quid autem propriè ſit ſolſtitium in bonis Auctoribus alibi explico. Ceterum vetus inſcriptio, quam Smetius exhibet fol. 36. pag. 2. *Solis inſtitium* exhibet, pro eo, quod nos contractè *ſolſtitium*.

7. IAM VENIT ÆSTAS.] Alia eſt ſententia Calpurnij 4. Ecl. Sed cum reſpectu ad Virgilianam:

> *Nunc ad flumina oues deducite, iam feruet æſtas.*
> *Iam Sol contractas pedibus magis admouet vmbras.* C

8. ÆSTAS TORRIDA.] Appian. in Libyc. *θέρος καυματῶδες*. Calab. lib. 4. *θέρεος εὐδαλπέος*. Theocrit. *eid.* 9. *θέρευς φρύγοντος*. Arnob. lib. 1. *æſtatis ardorem validum*. Cic. 4. de Rep. apud Non. in Mitis, *æſtate torruerit*. Nihil enim frequentius in æſtatis mentione, quàm exuſtio, ignis, calor. Duplicem æſtatis deſcriptionem vide, vnam in Calpurn. 5. Ecl. alteram venuſtiſſimam in Sidon. Epiſt. 2. lib. 2.

9. LÆTO PALMITE.] Ita 1. Georg. *lætas Segetes*. Iterum: *lætus ager*. Alibi *gramine læto*. Horat. 4. Carm. *lætus paſcuus*.

10. TVRGENT GEMMÆ.] Duo hic dicam, & de locutione, & de variatione. Turgeſco eſt earum rerum, quæ intumeſcunt, vbi clauſæ conantur erumpere, & nequeunt ita Horat. de hœdo: *frons turgida cornibus*. Et Virg. 1. Georg. *Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent*. Pergo ad alterum. Sententiam ita reperi variatam. Ennius: *purpureis gemmatis pampineus vuis*. Ouid. 1. Faſt. *Et noua de grauido palmite gemma tumet*. Virg. 2. Georg. *trudit gemmas*. Colum. lib. 6. *gemmas agere*. & lib. 5. cap. 10. *gemmaſcere*. Primam ſumſit ab Ouid. 4. Faſt. *Nunc tumido gemmas cortice palmes agit*. In Plin. vidi: *protuberare*, in aliis quoque. Græci *λοχᾶν*, & *λοχιᾶν*. D Turgeſco.

11. HIC FOCVS, ET TÆDÆ PINGVES.] Paſtor Theocritus *eid.* 9. & alieno ore:

> *Pingnia ad acrius congeſtum e quercubus ignem*
> *Exta coquo, quem fagineis tunc nutrio lignis,*
> *Cum mala venit hyems, qui ſic brumalia curo*
> *Tempora.*

Huic imitatiſſe Virgilianum paſtorem alij iam dixerunt. Diſtinguit autem Virgilius inter focum, tædas, ignem. Focus, locus eſt ignem continens: tædæ, materia ipſa: ignis, materia incenſa. Non male autem hæc enumerat inter paſtorales felicitates, quãdo apud veteres & magni habita eſt, & poſita in parte religionis. Primum firmat Horat. ad Taliarchum: Focus, tæda, ignis, vt diſtinguantur.

chum: *Diſſolue frigus, ligna ſuper foco Large reponens.* A
Et Tibul.

Me mea paupertas vita traducat inerti,
Dum meus aſſiduo luceat igne focus.

Alterum de religione idem Horat. in inſigni illa cantilena de laude, & delitiis vitæ ruſticæ, de vxore villici ita ait: *Sacrũ vetuſtis extruat lignis focũ.* Martial.

Cingunt ſerenum lactei focum vernæ,
Et larga feſtos lucet ad lares ſilua.

12. HIC TANTVM CVRAMVS FRIGORA.] Deflexit à Theocrito, ſed illi hærendo. Ita Græcus *id.* 9.

Τὸ δὲ θέρεος φρύγοντος ἐγὼ τόσσον μελεδαίνω,
Ὅσσον ἐρῶντι πατρὸς μύθων, καὶ ματρὸς ἀκούειν:
Æſtatem autem torrentem ego tantum curo,
Quantum amans ſermones patris, aut matris audire.

13. AVT NVMERVM LVPVS.] Sapit prouerbium, ſed de quo iam Eraſmus Chil. 2. cent. 4. cap. 99.

14. TORRENTIA FLVMINA.] Hinc fortaſſe epithetum hauſit Seneca in Med.

properáſque torrens
Iſter, & iunctos vetat eſſe pontes,
Ac vagus errat.

Cor. [a] Stant & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ,
Strata iacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
Thyr. [b] Aret ager, vitio moriens ſitit aëris herba,
Liber pampineas inuidit collibus vmbras.
Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit,
Iuppiter & læto deſcendet plurimus imbri.

ARGVMENTVM.

Speciosa ſunt omnia, & venuſta in agris præſente Alexide: ſqualida, & deformia eo abſente. Areſcit ager & moritur abeunte inde Phyllide: vireſcit, & viuit ea adueniẽte.

EXPLICATIO.

[a] AIT, ſtare in agris iuniperos, & caſtaneas, vtranque hirſutam, & ſpectabilem; quæque poma ſtrata iacere ſub ſua arbore; demum ridere omnia in agris præ lætitia: hanc verò tantam pulcritudinem commutari in ſquallorem, abeunte ex montibus Alexi: nam formoſus eſt, & præſentia ſua reddit omnia formoſa. Huius tantæ vaſtitatis argumentum deducit a fluminibus, quæ cum perennia ſint, tamen abſente puero exareſcunt.

[b] Commutat Thyrſis ſententiam in gratiam ſuæ Phyllidis, & ait agrum areſcere: herbam immori, ac ſitire præ vitio aëris, nullum vnquam humorem ſtillantis; Bacchum ipſum inuidiſſe amœniſſimis collibus vmbras pampinorum, id eſt, ademiſſe vmbras per inuidiam, noluiſſeque, vt colles veſtirentur pampinis: adueniente verò Phyllide, agrum, & nemus vireſcere, Iouémque ipſum plurimum, id eſt, abundantiſſime deſcendere in herbas imbri læto.

NOTÆ.

1. IN hoc quoque certamine pares puto hos paſtores, vterque enim quærit exquiſita ornamenta, prior ſuo Alexidi, poſterior ſuæ Phyllidi. Nam vt omittam ſententiam ipſam generalem, iam in argumento expoſitam, expendam quæ quiſque acumina inuenerit. Ait prior. Iuniperi, & caſtaneæ ſpectabiles ſunt ſua hirſutie. Præclare. nam quantum eſt hirſutis arboribus accedere elegantiam ex præſente Alexide? Sequens quoque verſus acutiſſimus eſt. Quaſi dicat: Creſcit ex meo Alexide anni fertilitas, non enim rara ſunt poma, ſed plurima: neque ſolum ornant arbores, ſed terram etiam veſtiunt: itaque videas tellurem certantem cum arboribus vbertate, & amœnitate pomorum. Reliqua facilia ſunt, & cuiuis expendenda. Pergo ad alterum, qui non paſſus eſt ingenio ſe ſuperari.

B Nam arenti agro in abſentia Phyllidis opponit nemus vireſcens ea iam præſente, & herbæ morienti præ ſiti, lætum imbrem: deinde quia dixerat *Liber*, mox *Iouem* infert, quaſi Deo Deum opponens, maiorem vtique minori. Demum exquiſitum eſt illud, ad aduentum Phyllidis deſcendet Iupiter, quaſi illa non viorem ſolum agris, ſed etiam Deos ſecum adducat.

2. STANT ET IVNIPERI.] Seru. hîc, & Donatus in Terent. explicant *ſtant*, id eſt, plenæ ſunt. Fortaſſe fructu. Non placent. imò ait, verè ſtare has arbores in agris amœnitate ſua ſpectandas: & his ſtantibus opponit ſtatim poma ſtrata, & iacentia. Sententia Corydonis deſumta eſt ex *id.* 8. Theo- C criti, vbi bis eam repetit octo verſibus, quos omittam, contentus hîc verſione Eobani. Ait itaque paſtor Menalcas,

Omnia tunc vernant, tunc omnia paſcua florent,
Omnia plena boues vbera lactis habent,
Cum virgo huc formoſa venit: poſtquam illa receſſit
Flaueſcunt herbæ: paſtor, & omne pecus.

Menalcæ ita Daphnis reſpondet pari ſententia,

Tunc geminos pariunt oues, & capræ; dulcia mella
Stipat apis, ramos altior arbor agit,
Cùm venit huc Milon formoſus: vt ille receſſit,
Paſtor & ipſe aret, marcet & omne pecus.

Verſus iſtos, in quibus & nihil exquiſitum, & multa non oppoſita, potuiſſem vocare ad iudicium, niſi ex his, quæ iam dixi, liquida eſſet victoria: vidiſti D enim, quàm multa exquiſita inuenerint Virgiliani paſtores, quàm multa dixerint oppoſitè.

3. CASTANEÆ HIRSVTÆ.] Adhuc intra ſuos echinos locatæ ait Seruius. Sed Hermolaus diſcrimen conſtituens inter caſtaneas, ait, alias pogonias à Græcis vocari, quod barbatæ ſint; alias eſſe pilis hirſutas. itaque hirſutiem ait prouenire à pilis, non ab echinato calice. & certè videtur Poeta quæſiuiſſe oppoſitionem inter hirſutas, de quibus hîc: & molles, de quibus 1. Ecloga. Atque adeò vterque E locus ſe inuicem firmat. Illud etiam Interpretis Nicandri, quod ibi adductum, Hermolai ſententiam tuetur.

Caſtaneæ, aliæ hirſutæ aliæ molles.

4. STRATA IACENT, &c.] Hæſi in explicatione Gulielmo Cant. lib. 6. Nou. Lect. c. 28. Eius ſubtilitas aliis iam placuit, præſertim Pontano viro doctiſſimo in Symbolis. Ergo, non ait Poeta, quæ-
que

que ſua poma iacent ſub arbore, quod ineptum: A ſed, quæque poma iacent ſub ſua arbore. Neque Virgilius tam *ſua*, quàm *ſa* ſcripſit. Firmatur hoc, nam Feſtus ait Ennium *ſos* dixiſſe pro *ſuos*. In promtu eſt verſiculus Ennij ſatis notus: *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancus reliquit*. Sed eſto, Virgilius ſcripſerit *ſua*, cur non fiat liqueſcentia, & ſit vnica ſyllaba? Leges enim huius figuræ non ita ſunt firmæ, vt non ſæpe frangantur. Sic in *Sueuus*, & *ſuauis* accidit, vbi iam ſunt duæ, iam tres ſyllabæ ex placito Poetarum. & in ſuadeo iam très, iam quatuor. Et ſi hoc alicui non placeat, cur non etiam ſit contractio? Sic *aureus* vox triſyllaba, fit etiam diſſyllaba, Poetarum venia. Illi, qui, vt ſententiæ medeantur, ſcribunt *quaque*, aduertant, in nullo veteri codice reperiri eam lectionem. Seruius Danielis, qui nunc emerſit, ſcribit, *quaque*. Quamobrem vulgares Seruij codices, qui habent *quaque*, abeunt à vera lectione.

5. RIDENT.] De hac metaphora alibi.

6. FORMOSVS ALEXIS.] Locutus hic Corydon cum reſpectu ad ea, quæ ipſemet in 2. Ecl.

7. MORIENS.] De hac metaphora vide 4. Georg. ad illud: *interfice meſſes*.

8. LIBER.] Bacchus eſt, lege Lilium, & me alibi, addito indice.

Inuideo. 9. INVIDIT COLLIBVS VMBRAS.] Græci ſimiliter huic verbo dant quartum caſum. Xenophon, τῶν ἐφθόνησα: *hoc inuidi*. Latini ſæpe. Liuius lib. 2. *Non inuiderunt laudes ſuas mulieribus viri Romani*. Sidon. Apollin. Epig. 7. lib. 5. *inuidens tunicatis otia, ſtipendia paludatis*. Apul. 1. Apolog. *mihi fortuna diuitias inuidit*. Notanda forma, qua Homer. extulerit, 6. Odyſ. τοὶ ἡμιόνων φθονέω: *inuideo tibi mulorum*.

Blandimentum, quo Poetæ ſolent ornare, quos amant. 10. PHYLLIDIS ADVENTV NOSTRÆ NEMVS OMNE VIREBIT.] Hæc ſententia, vel certè ſimilis, multis dicta ante Virgilium, multis poſt illum. Quin Hiſpanicis quoque Poetis, Italicis, Gallicis nihil frequentius hoc affectu. cùm enim volunt alicuius Nymphæ, aut fœminæ decus ornare, dicunt ad illius aduentum, præſentiam, pedes ſuboriri flores, roſas, lilia. Sed ego his relictis Græcos tantùm, & Latinos adducam, atque hos, plures ſolito, quia neminem eruditorum vidi, qui hac de re aut notam dederit, aut auctores coniunxerit. Ante noſtrum Heſiod. Theogon. loquens de Venere,

— *ἀμφὶ δὲ ποίη*
Ποσσὶν ὕπο ῥαδινοῖσιν ἀέξετο:
— *circum verò herba*
Pedibus ſub mollibus creſcebat. De eadem

Lucretius: E

Te Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli;
Aduentúque tuo tibi ſuaues Dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti,
Pacatúmque nitet diffuſo lumine cœlum.

Catullus de Baccho:

Quæ vbicunque tu puellus loca dexter adieras,
Vbicunque ſeſſitaras, noua germine tenero
Feriebat arbor auras redimita pampinis:
Vbicunque ſeſſitaras, noua flumina temetis
Placido viam ſecabant fluitantia ſonitu.

Ad hanc rem pertinent verſus plurimi Homerici, 14. Iliad. quibus amœniſſime narrat, terram produxiſſe varia herbarum, & florum genera, vt in ea Iuno & Iuppiter vna concubuere. Poſt noſtrum Nazianzenus in carmine Nicobuli patris ad filium:

Πᾶσα μὲν ὑμέτερον ὑπ' ἴχνος αἶα πέλοιτο
Ποσσὶν ἐπιτρεχόμενοισι, καὶ ἄνθεα καλὰ φύοιτο:
Terra tuis pedibus proprius ſit peruia cuncta,
Sit plana, & facilis, floréſque educat amœnos.

B Vellem, meliùs iſta Interpres. redeo. Nemeſian. 2. Ecloga:

Te ſine (væ miſero mihi) lilia nigra videntur,
Pallentéſque roſæ, nec dulce rubens Hyacinthus,
Nullos nec myrtus, nec laurus ſpirat odores.
At tu ſi venias, & candida lilia fient.
Purpureæque roſæ, & dulce rubens Hyacinthus.
Tum mihi cum myrto laurus ſpirabit odores.

Paria inuenies in Calpurn. 3. Eclo. imò eadem, ita vt dubitent docti, in his Scalig. vter ab vtro ſumſerit. Sidon. in Burgo loquens de Baccho:

Tum ſalebris ſaliens quoties ſe contulit axis
Paſſim deciduo perfunditur orbita muſto.

C Ex quo affectu Perſ. Sat. 2. — *quicquid calcauerit hic, roſa fiat*. & Claudianus laudans Probum:

— *Dominum gauiſa coronat*
Terra ſuum, ſurgúntque toris maioribus herbæ.

Eidem ita blanditur:

— *ver inde ſerenum*
Protinus, & liquidi clementior aura Fauoni
Pratis te croceis pingat, te meſſibus æſtas
Induat, autumnuſque madentibus imbuat vuis.

Sed & Serenæ ſic perquam dulciſſimè:

— *quocunque per herbam*
Reptares, fluxere roſæ, candentia naſci
Lilia: ſi placido ceſſiſſes lumina ſomno,
Purpura fulgebat victa ſactura cubile
Gramineum. vernáque toro regalis imago.

D Ex Nouitius Poetis Flamminius:

Pulcris vndique ramulis
Inſtar imbris in aureum
Manabant dominæ ſinum
Flores ſuaue rubentis. & Bernardinus Parthen.
Salue, lætitia cui exſiliunt cauæ
Rupes, cui omniparens terra coloribus
Rides picta nouis, cui virides Dea
Frenant ſquamigerum pecus. iterum:
Nimbos roſarum paſſim, & amaracum
Fundunt comantem, lilia lactea,
Veriſque honores decentes
Implicita pueris puellæ.

Iuppiter Elicius. 11. IVPPITER, &c.] Dictum hoc, quia credebant antiqui Iouem in pluuia deſcendere. Inde Græcis dictus καταιβάτης, Latinis Elicius. & Plato in Διὸς ὕοντος dixit, *Ex Ioue pluuia*. & Theocritus id. 4. ζεὺς ὕει: *Iupiter pluit*. Sed hunc verſum latè illuſtro, 2. Georgic.

Coryd. [a] Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
Thyr. [b] Fraxinus in ſyluis pulcerrima, pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis.

Sæpius

Sæpius at ſi me Lycida formoſe reuiſas,
Fraxinus in ſyluis cedet tibi, pinus in hortis.

ARGVMENTVM.

Corylus, quam amat Phyllis, præfertur arboribus, quas Dy ipſi amant: Lycidas ſi ſit cum Thyrſide, ſuperat arbores, quæ à locis, vbi ſunt, commendationem accipiunt.

EXPLICATIO.

a DICIT, quatuor arbores eſſe gratiſſimas ſuis Diis, populum Herculi, vitem Baccho, myrtum Veneri, laurum Phœbo: tantam verò eſſe Phyllidis virtutem, & quaſi numen, vt, illa amante corylos, non has vincant illæ Deorum arbores, quantumuis inclytæ & pretioſæ ſuorum Numinum amore, & patrocinio.

b Sententia eſt, arbores quatuor eſſe pulcerrimas, & commendari à locis, vbi ſitæ ſunt, fraxinum, quia in ſyluis eſt, pinum, quia in hortis; populum, quia iuxta fluuios, abietem, quia in montibus: ſi verò Thyrſin ſæpe reuiſat paſtor Lycidas, fore vt hic ſuperet illas arbores, quia poſitus iuxta ſuum Thyrſin, tanquam in loco debito.

NOTÆ.

1. VICTORIA Corydonis eſt, & ea manifeſtiſſima, & multiplex, adeo vt putet Nannius 6. Miſcell. ex extrema hac lite adiudicatam à Melibœo victoriam Corydoni. Sequar Nannium in hoc iudicio, ſi prius ex me addam, in ſuperiore lite laudatum à Corydone Alexin, qui maſ; à Thyrſide Phyllin, quæ fœmina. Rurſum in præſenti lite res commutatur, nam indignatus Corydon non ſatis laudatam Phyllin a ſuo æmulo, ipſe illam laudandam aſſumit, vt clare Thyrſis agnoſcat ingenij tenuitatem: adſpirat Thyrſis ad victoriam, & marem Lycidam laudandum accipit, ſed fruſtrà aſpirat. Sed pergo ad victoriam. Eſt hæc quadruplex. Intulit Corydon quatuor arbores, populum, vitem, myrtum, laurum: his Thyrſis opponit fraxinum, pinum, populum, abietem; affert itaque inter ſuas populum iam præoccupatam a Corydone, quod ſignum eſt ingenij in aliquo deficientis. En prima victoria. Deinde commendat Corydon ſuas arbores a propriis Numinibus, quibus illæ dicatæ ſunt: quæ laus maior, quam commendari à locis, vbi ſitæ, quod facit Thyrſis. Tertiò, dexterior eſt Corydon in comparando, nam puellam ſuam, quam quaſi Nympham eſſe vult, cum Numinibus comparat: arborem etiam cum arboribus, re congenere: contrà apud Thyrſin adoleſcens Lycidas arboribus anteponitur, cum quibus nihil habet ſimile, niſi fortaſſis proceritatem, quod frigidum, & dilutum encomium. Poſtremò, quod maius eſt, & grauius, Corylo ex gratia Phyllidis magna dignitas adiuncta; nam quemadmodum aliæ arbores placent ſuis Numinibus, ſic Corylus gratia Phyllidis. Digna ergo Phyllidis pulcritudo, quæ non aliunde, ſed ex ſe ipſa, dat ſuæ arbori tantam gratiam, vt hæreat in æquilibrio cum arboribus Numinum. Contrà Thyrſis ineptus omnino eſt in laudando, imò non laudat Lycidam, ſed laudat ſe. Qui dices? Ait ita: ſi me reuiſas, formoſus eris, quia iuxta me, ſicut arbores illæ formoſæ ſunt, à locis, in quibus ſitæ. Non ergo Lycidas ex ſe formoſus, ſed ſi inuiſat Thyrſin.

2. POPVLVS ALCIDÆ.] Sic eſt Theocr. Idyl. 2. de populo Ἡρακλέος ἱερὸν ἔρνος. Herculi ſacram plantam. Ipſe 2. Georg. *Herculeaque arbos vmbroſa corona.* Plin. lib. 12. c. 1. *Herculi populus.* Hercules ipſe apud Senecam in Fur. *Populea noſtras arbor exornet comas.* Sed quæ ſpecies? alba. Ouid. in Epiſt. *Apitor Herculea populus alba coma.* Seneca in Oet. *cana vigentem populo vinctus comam.* iterum: *cana remanſitus populo horrentem comam.* Inde Statius 3. Syl. loquens de Hercule: *Populeáque mouens albentia tempora ſylua.* videlicet albicabant à populo. Sed quæ origo huius coronæ? Scribit Olympionicus in lib. de Plantis, Herculem feciſſe ſibi coronam ex alba populo, quam fortaſſe inuenit ad ripas Acherontis. Inde putatum, huic Deo hanc eſſe ſacram, non nigram. Eadem ſcribit Pauſa. in Priorib. Eliac. & addit, ideo ab Homero dici populum Acheroidem. & quidem alij tra ſiderunt, certas quaſdam arbores certis fluminibus eſſe cognatas, & veluti alumnas. In qua nomenclatura, ſicut dant lauros Eurotæ, oleaſtrum Alpheo; ita Acheronti albam populum, nigram Eridano. Ad hæc quæ dixi de Hercule, mire alludunt, quæ ſcribit Artem. li. 5. c. 74. vbi ait per populum albam ſignificatum fuiſſe in ſomnis patri cuipiam filium certatorem & bellicoſum. Vnde hoc, niſi à certatore Hercule, qui ſe patri Ioui ita ſæpe commendauit.

3. MYRTVS VENERI.] Pli. lib. 12. c. 1. *Veneri myrtus.* Idem ſcribit Plutarch. in Probl. c. 19. Ouid. 4. Faſt. Virg. 5. Æn. & 2. Georg. *Paphia de robore myrtus.* & Varro, qui 4. Li. Lat. ait, Venerem dictam à myrto, Murtiam. Sed cur hæc planta ſacra Veneri? Ratio duplex. Prior planta hæc maritima eſt, & amans aquarum, vnde nata Venus. Poſterior. Myrtus, cum ſpecioſa ſit, amorem conciliat. Scribit enim Pauſan. in Eliac. poſterior. roſam, & myrtum Veneri ſacram, quod ſtirps vtraque maximam habeat pulcritudinis ſpeciem. Ad vtranque rationem ſpectat ex Iiberia Pauſan. in Eliacis prioribus ſimulacrum Veneris *... in μυρσίνης factum ex myrto.*

4. LAVREA PHOEBO.] Attigit Plin vbi ſup. & item lib. 15. cap. extremo. Oppian. lib. 1 Cyn. *... δαφνοκομον: Phœbum lauro redimitum.* In lib. Fabularum Faerni leguntur verſus, quos hic dabo, quia pertinent non ſolum ad laurum Phœbi, ſed ad populum Herculis, & myrtum Veneris:

Legere proprias Dij ſibi quondam arbores,
Quam quiſque vellet eſſe in tutela ſua.
Quercum ſupremus Iuppiter, myrtum Venus,
Pinum tumidi tridentifer rector ſali,
Apollo laurum, populum excelſam Hercules.

Non diſſident Nicolai Perotti verſus iſti:

Olim quas vellent eſſe in tutela ſua,
Diui legerunt arbores, quercus Ioui,
Et myrtus Veneri placuit, Phœbo laurus,
Pinus Neptuno, populus celſa Herculi.

Reddi autem poteſt ratio duplex, cur hæc arbor ſacra ſit Apollini, vel a fabulis, vel a natura ipſa. A fabulis, nam Tertullian. de Corona Milit. ita ſcribit: *Laurea Apollini, & Libero ſacrata eſt, illi, vt Deo telorum, huic, vt Deo triumphorum. Sic docet Claudius.* A natura, quia laurus calida eſt, cuius folia, & fructus ſiccant, & calefaciunt.

5. PHYLLIS AMAT CORYLOS.] Hæſit his Nemeſ. 2. Ecl. nam arborem, quam Idas diligebat, in æquo ponit cum his, quas Dij:

Nam dum Pallas amat turgentes ſanguine baccas,
Dum Bacchus vites, Deus & ſua poma Priapus,

Paſcua

Paſcua lata Pales. Idas te diliget unam.

6. NEC MYRTVS VINCET, &c.] Non potuit Virgil. in anacephalæoſi omnes arbores includere vnico verſiculo, quam ob rem contentus duabus, ceteras ſubintelligit. Quod ante illum feciſſe Theocritum in Eunica Nannius aduertit, 6. Miſcel. Nam, cùm multos docuiſſet Deos, & Deas, qui paſtores curarent, ex omnibus non niſi tres repoſuit, Cybelen, Venerem, Lunam.

Pini varia domicilia.

7. PINVS IN HORTIS.] Aliqui hic lectionem mutant, & adſtruunt legendum *oris*. Nam & Plutarch. pinum vocat *παράλιον: maritimam*. & Silius in 10. *& amantem littora pinum*. Demum, certum eſt hanc arborem eſſe ſacram Neptuno. Sed nihil eſt, quod iſtis moueamur ad mutandam lectionem tot ſeculis hærentem, manuſcriptis omnibus firmatam, & probatam doctiſſimis. Nam idem Plutarch. (quo teſtimonio neque alij vtuntur, neque Germanus, qui nonnulla ex illo ad hoc propoſitum aduocat) lib. 3. Quæſt. c. 3. ita ſcribit: *οἱ ὀρεινοὶ, καὶ πνευματώδεις, καὶ νεφόμενοι τόποι τὰ δαδώδη, καὶ πιττοτρόφα τῶν φυτῶν, μάλιστα πεύκας, καὶ ἐκτροφέιας ἐκφέρουσιν: Loci montoſi, ac ventoſi ferunt plantas adiferas, & picem fundentes, inprimus larices, & pinos.* Virgilius quoque 4. Æn. caput Atlantis vocat *piniferum*. Non ergo pinus ſolum prouenit in littoribus. Sed nemo ſe in hac re fatiget, cùm ſæpe viderit montes plenos pinorum. Cùm etiam videat, non ita ſtata arborum domicilia, vt mutari nequeant. Nonne certum, cupreſſos in hortis prouenire, & amœnis locis? atqui Papin. 6. Theb. eam exhibet in Alpino vertice, & quod mirere, confligentem pugnantémque contra ventos, & quamuis interdum inclinatam, tamen victricem, & in auras ruſſus redeuntem. Verſus habes non longe à fine libri illius. Laſſem te, ſi afferam ſimilia de aliis arboribus. Confregi primum telum contra Virgilium. Eſt alterum. Quid faciunt (inquiunt aliqui) in hortis pinus? Hæc ne arbor ita delicioſa, & comparata ad voluptatem, vt eſſe in hortis mereatur? Reſerno hoc ad 4. Georg. vbi parta de pinu.

8 POPVLVS IN FLVVIIS.] Homer. Odyſſ. 17. populos vocat *ὑδατοτρεφέας: aquis nutritas.* & Il. 4. *— αἴγειρος ὥς, ἥ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει: tanquam populus, Quæ in humido loco paluſtris magna nata eſt.*

9. ABIES IN MONTIBVS ALTIS.] Theophr. 5. hiſtor. cap. 9. *ἡ δ' ὀρεινὴ πεύκη, καὶ ἐλάτη: montoſa (ferunt) pinum, & abietem.* Plin lib. 16. c. 39. abietes *Alpibus, Apenninóque laudatiſſimæ: in Gallia, Iura, ac monte Vogeſo.* Velſerus quidem, 4. Rer. Aug. Vind. putat Virgilium forſan reſpexiſſe ad abietes Alpium, & Apennini.

Melib. Hæc memini, & victum fruſtrà contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

ARGVMENTVM.

Sententia Melibœi victor eſt Corydon.

EXPLICATIO.

FINIS initio reſpondet. Memini (inquit) hæc ab illis cantata, nam quid aliud meminerim, quàm quæ Muſæ meminiſſe volebant? Addit, fruſtrà Thyrſin contendiſſe, nam victus in litibus quatuor, in duabus tantùm par, in nulla victor. Quamobrem ex illo tempore nobis, id eſt, Latinis omnibus Corydon, id eſt, Virgilius princeps eſt carminis. Geminatio vocis indicat plauſum, quo Virgilius acclamatus eſt eſſe Victor Græcorum.

NOTÆ.

1. EX ILLO.] Phanocles *ἐκ κείνου* dixit & Theocr. *κἠκ τούτω*. ſumſit ex Theocrito formam ſententiæ. Integer eius verſus eſt:

κἠκ τούτω Δάφνις παρὰ ποιμέσι πρᾶτος ἔγεντο:
Ex hoc Daphnis apud paſtores primus factus eſt.

FINIS ECLOGÆ SEPTIMÆ.

ECLO

ECLOGA OCTAVA.

PHARMACEVTRIA.

ARGVMENTVM.

DVÆ ſunt Eclogæ huius partes. In priore Damon Niſæ amore captus, cùm illa ſibi Mopſum prætuliſſet, erumpit in varias querelas. Poſterior pars penè tota ſumta eſt ex Theocriti eiuſdem nominis Eidyllio, in quo venefica pharmacis, & incantationibus animum viri, à quo ſpernebatur, ad ſui amorem conatur reuocare: ita hic maga quæpiam inducitur animum Daphnidis incantationibus oppugnans, quem & expugnat. Hæc Ecloga facta videtur Auguſto gerente bellum in Illyrio.

PASTORVM Muſam Damonis, & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutatæ ſuos requirunt flumina curſus.
Damonis Muſam dicemus, & Alpheſibœi.

ARGVMENTVM.

Iacitur fundamentum Eclogæ. Damonis, & Alpheſibœi Muſa cum præclaro Elogio prædicatur.

EXPLICATIO.

ACCINGIT ſe Virgilius ad canendum Damonis Muſam, & Alpheſibœi: quorum in certando tanta fuit ſuauitas, tanta in canendo modulatio, vt iuuenca, (parum hoc,) lynces etiam attentiſſimè illos audirent; illa admirabunda, & paſtionis oblita, illæ ſtupore correptæ: quin etiam flumina mutarũt locum, in quo priùs fluebant, vt illos cantantês ſequerentur, ad quos cùm iam peruenere, continuerunt curſus vt audirent. Ergo, audiamus tam nouã, inauditam, inuſitatam Muſam paſtorum.

NOTÆ.

Carminum vis. 1. IMMEMOR HERBARVM, &c.] Bene monet Nann. Poetam tacitè aſcribere ſibi eas vires in carmine, quas habuit Orpheus, quem feræ atque arbores ſequebantur, & iras mulcebant: ad cuius cantum flumina curſus frenabant. Similia antè prodigia multi ante Virgilium, plures poſt illum perſecuti ſunt. Ad primam claſſem refero Calabrum lib. 3. qui de muſica Achillis:

Καί σευ φορμίζοντος ἐπήιεν ἀθρόα φῦλα,
Θῆρές τ' οἰωνοί τε, βαθυσκόπελοί τε κολῶναι,
Καὶ ποταμοί, καὶ πᾶσα βαθύσκιος ὕλη:
Et te cithara pulſante confluerent diuerſa hominum genera,
& feræ, & alites, & colles, quibus eſt profunditas ſcopuloſi,
& fluuij, & omnes ſyluæ opacæ.

A Coluthum de Raptu Helenæ, qui de Paride canente in agris:

Οὐ κύνες ὠρύοντο, καὶ οὐ μυκήσατο ταῦρος.
Μούνη δ' ἐπὶ ἠχοῦσα βοὴν ἀδίδακτος ἠχὼ
Ἰδαίων ὀρέων ἀντίθροος ἴαχεν ἠχώ:
Nec canes latratum, nec tauri mugitum attollebant;
Sola autem Echo vocis imperita
Obſtrepera reſonuit ab Ideis montibus.

Verſus Alcæi *εἰς πυκάδην* ab Vrſino citatos:

— ῥόον δ' ἔσχεν ἀκύων
Ἀσωπὸς, γοερῶν ἦχον ἀπὸ στομάτων:
Curſum continuit Aſopus, vt audiuit ſonũ vocis flebilis.

Tullium pro Archia: *Saxa, & ſolitudines voce reſpondent: beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt.* Ad B alteram Horatium, 2. Car. od. 13.

— carminibus ſtupens
Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intorti capillis
Eumenidum recreantur angues.

Lege reliqua. Eundem lib. 3. od. 11. *Mouit Amphion lapides canendo.* vide quæ de eodẽ Amphione ſcribit idem Hora. ep. ad Piſones, quę Auctor Theb. Actu 4. quæ Seneca in Furente, quę Dio Chryſ. Orat. 32. Iſti omnes mira de Amphione, in cuius mentione nolui Silium citare, ſed ſubiicere. Is itaque lib. 11.

Argolicus quondam populi (miſerabile dictu)
Exaudita chelys lapidem teſtudine prompta
C *Ducere, & in muros poſuiſſe volantia ſaxa.*
Hæc Amphionio vallauit pectine Thebas,
Ac ſilice aggeribus per ſe ſcandente vocatis
Iuſſit in immenſum cantatas ſurgere turres.

Tranſeo ab Amphione ad alios, iſta tibi poeſeos & muſicæ monſtra cõiungens. Ouid. in Faſt. de Arione:

Quod mare non nouit, quæ neſcit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas.
Sæpe ſequens agnam lupus eſt à voce retentus:
Sæpe auidum fugiens reſtitit agna lupum. &c.

Silius de Daphnide lib. 14. & eius muſica, & carminibus: *Scyllæ tacuere canes, ſteti atra Charybdis.* Lege quæ præcedunt, quæ ſequuntur. Clemens 2. Pædag. cap. 4. *Ceruos fiſtulis demulceri accepimus, & in has laqueos inter venandum cantu duci a venatoribus.* His affinia, quæ Ælianus lib. 11. de Animalibus cap. 28. ſcribit, Pythocharin auletem, cùm ad tibiam magna contentione incitatos, & generoſos numeros caneret, luporum impetum repreſſiſſe. & quæ Muretus notat lib. 12. Var. cap. 15. ex Gotthorum ſcriptoribus, Vrſos apud Gotthos ita delectari tibiarum, & fiſtularum paſtoritiarum ſono; vt, cùm in paſtores impetum facturi ſint, ſæpe ab eis cantu mulceantur: atque hanc eſſe vſitatiſſimam paſtoribus eius regionis rationem expediendæ ab vrſorum impetu ſalutis ſuæ. A quibus non abſimile quæ leges in Oro Apolline Niliaco, de turture quæ capitur ad tibias, & ſaltationem. Eadem de ceruis ſcribit, in capite, quo modo Ægyptij pingerent hominem adulatione deceptum. Ab his prodigiis non abeunt verſus Ennij, & Tibulli, vnius in Scipione, alterius ad Meſſal. quos prætermitto; quia, etſi ſimillimi his, quos

Lupi muſica capiuntur. Vrſi apud Gotthos capiuntur muſica.

A adduxi, tamen de vi muſicæ, aut carminum non loquuntur.

2. ET MVTATA SVOS, &c.] Aduerte diligenter, vti iam explicuerim, duo enim dicit de fluminibus, & deflexiſſe ab alueo auiditate audiendi, & cùm peruenifſent ad muſicam, ſubſtitiſſe. Itaque *mutata flumina* dixit ſimili ratione, qua Horatius de virtute & poteſtate Bacchi lib. 2. od. 19. *Tu flectis amnes, tu mare barbarum.* Obiter obſerua acumen ex oppoſitione verborum, mutabantur, & requieſcebant.

3. REQVIERVNT FLVMINA CVRSVS.] Omnes, vt video, ita explicant, vt verbo *requieſco* dent actionem. Non abnuo, neque enim hoc exem-

B plo caret. Nam Caluus in 10. *Sol quoque perpetuos meminit requieſcere curſus.* & Propert. lib. 2. *Iuppiter Alcmenæ geminas requieuerat arctos.* Sed quid ſi alia ſit ſententia Poetæ hoc verborum conceptu? flumina curſus ſuos mutata requierunt. id eſt, mutatis curſibus requierunt. Itaque dicetur fluuius mutatus locum, & homo fractus caput, conuulſus mẽbra, mutatus veſtem. Nihil eſt enim his Græcis locutionib. frequentius.

Tu mihi, ſeu magni ſuperas iam ſaxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris: en erit vnquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi deſinet. accipe iuſſis
Carmina cœpta tuis, atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

ARGVMENTVM.

Petit fauorem Auguſti, ardet eius facta canere, illi Eclogam dedicat.

EXPLICATIO.

PETIT, vt ſibi Auguſtus faueat (nam cùm ait, *tu mihi,* ſubaudiendum *faue*,) vbicumque ſit terrarum, ſiue Timaui ſaxa ſuperet, ſiue oram maris Illyrici prætereuehatur (ſignari his Dalmaticam expeditionem, ait Seruius.) Mox indicat, quàm ardens in ſe deſiderium ſit celebrandi res Auguſti. Veniet ne (inquit) dies ille mihi tam in votis, cùm liceat canere tua facta? (his exiſtimo ſignari diuinam Æneidem, quæ tota tendit ad Auguſt. laudes, quamque in animo Poeta iam habebat.) Pergit ardens ſtudium. Aderit ne mihi occaſio toties optata, qua poſſim vulgare per orbem totum mea carmina, ſed tua, quia de te ſcripta: digna, & ſola digna cothurnata Sophoclis maieſtate? Quæ ſequuntur hanc habent ſententiam: Cùm nondum me accinxerim ad canendas res tuas, tamen interim Muſa mea à te principium ſumet, nam tibi dedico hoc bucolicum opus: eadem in te deſinet, nam mea Æneis tua erit tota. Ergo, Cæſar accipe principium hoc accepturus mox finem, accipe carmina quæ nunc incipio te volente, ac iubẽte: & permitte, vt hæc mea hedera ſerpat inter lauros tuas victrices, id eſt, permitte vt locus ſit meo carmini inter triumphos tuos: ne dedignare Muſam meam ô victor orbis.

NOTÆ.

Principes, vt Dij inuocati.

1. TV MIHI.] Non ſolùm Dij in aditu carminũ, ſed Reges, Principes, Imperatores a Poetis in-

C uocatur. Hic Virgilius inuocat Auguſtum, 1. Georg. eundem, 2 Georg. Mecœnatem. Statius 1. Syl. Rutilium Gallicum; in Thebaide, & Achilleide Domitianum. Lucanus Neronem, Manilius Auguſtum, Ouidius in Faſtis Germanicum. Valerius Flaccus Veſpaſianum, Oppianus Antoninum.

2. SEV MAGNI, &c.] Aſpirauit ad Theoc. qui εἰδ. 1.

Ὦ Πὰν, Πὰν, εἴτ' ἐσσὶ κατ' ὤρεα μακρὰ Λυκαίω,
Εἴτε τύγ' ἀμφιπολεῖς μέγα Μαίναλον:
O Pan, Pan, ſiue es iuxta montes Lycæi,
Siue tu circuis magnum Mænalum.

D Ad Theocritum, & Virgilium alij. Nam Greg. Nazianz in carmine Nicobuli,

Εἴτε σέ γ' Ἀτθὶς ἔτερψεν ἀηδονὶς, εἴτε σε τερπνῆς
Φοινίκης κλεινὸν ἄστυ, νόμων ἕδος Αὐσονίων,
Εἴτ' Ἀλεξάνδροιο πόλιν μέγα, &c.
Attica ſiue tuam oblectat luſcinia mentem,
Seu magis arridet tibi Berytus, eſt vbi ſedes
Legibus Auſoniis, ſeu te magis vrbs caput illa,
Nomen Alexandri quæ præfert inclyta Regis.

Sidon. in Euchariſt.

Seu te flammata ſyrtes, & inhoſpita teſqua:
Seu cæno viridante palus, ſeu nigra receſſu
Incultum mage ſaxa tenens, vbi Sole remoto
Concaua longæuas aſſeruant antra tenebras.
E *Seu te præruptis porrecta in rupibus Alpis*
Succinctos gelido libantem ceſpite ſomnos
Anachorita tremit. Et Petron. in Sat.
Sed ſiue armigeræ arrident Tritonidos arces,
Seu Lacedæmonio tellus habitata colono, &c.

Statius ad Lucanum mortuum, 2. Syl. ita eleganter,

At tu ſeu rapidum poli per axem
Famæ curribus arduis leuatus,
Qua ſurgunt animæ potentiores
Terras deſpicis, & ſepulcra rides:

Seu

Seu pacis meritum nemus recluſa
Felix Elyſius tenes in oris.
Quo Pharſalica turba congregatur, &c.

Idem 5. Sylu. Epicedio ad mortuum patrem:

Seu tu Lethæi ſecreto in gramine campi
Concilia Heroum iuxta, &c.

3. LIMAVI.] De hoc 1. Æn.

Legere orā. 4. ORAM-LEGIS.] Verbum *lego* ita pertinet ad nauigantes, vt tantùm dicatur de ora, de littoribus: de locis (inquam) quæ terris ſunt proxima: nūquam enim incidi in auctorem, qui dicat hoc verbum de alto mari. Exempla alibi coniungo.

En, pro an. 5. EN.] Pro *an* hic poſitum Fruterius notat 1. veriſ. cap. 12.

Vt poſt verbum ſubſtātiuum. 6. ERIT, VT LICEAT.] Particula *vt*, poſt verbum ſubſtantiuum eleganter ponitur ex Nota Godeſcalci lib. de ling. Lat. Cic. pro Dom. *Ne quid eſſet, vt lugerent boni.* Horat. 1. Carm. od. 12.

Non eſt vt copia maior
Ab Ioue donari poſſit.

Terent. Hecyr. *ſi eſt, vt velit.* Ouid. *Quid fuit vt tutas agitaret Dædalus alas.*

7. FERRE.] id eſt, ſpargere, ac vulgare per orbem totum.

Sophoclei carminis maieſtas. 8. SOPHOCLEO.] Aſſumitur hic Sophocles, cuius cothurno opus ſit ad celebrationem carminis, quod de Auguſto ſcribitur, non Euripides. Nam in quæſtione illa diu ab doctis, ante Quintilianum etiam agitata, de Sophocle, atque Euripide, vter veri præſtiterit, potuit Poeta eam partem ſequi, quæ Sophoclem facit ſuperiorem. Quod priùs ante illum ſenſerat Ariſtophanes in Ranis, vbi Sophoclem, atque Æſchylum Euripidi anteponit. Et tametſi Plutarch. ἐκ τοῦ ἀκόλου vtrique ſuum vitium det, Eurip. τὴν λαλίαν: loquacitatem. Sophocli τὴν ἀνωμαλίαν: inæqualitatem. Sed illud in confeſſione omnium eſt, Sophoclem præſtare grauitate, & maieſtate; à quibus virtutibus optat Poeta cothurnū Sophoclis. Vide Græcum Epigramma, 3. Anthol. de ſepulcro Sophoclis, vbi Optopæus notat præſtātiam eius ſupra Æſchylum, & Euripid. Ceterum ad huius verſus ſaporem Martial. ſuos, nam lib. 5. Epig. 31. *Varro Sophocleo non inficiande cothurno.* Et lib. 3. Ep. 20. *An in cothurnis horridus Sophocleis.* Propertius quoque reſpiciens ad Virg. vt credi poteſt: *Deſine & Æſchyleo componere verba cothurno,* Iuu. cum *hiatu* mutauit Sat. 6. *Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu.*

9. TV CARMINA.] Interpretes, Germanus adhuc, qui doctiſſimus, & cum illis Beroaldus, ſententiam hanc referunt ad Auguſti carmina: nam Auguſtus exorſus eſt Aiacem tragœdiam. Itaque dicunt, hanc eſſe ſententiam. Carmina tua, id eſt, quæ tu condis Auguſte, digna ſunt cothurno Sophoclis. Sed pace omnium eo libentiſſimè in explicationē Fran. Florid. Sabini lib. 2. ſucc. c. 13. qui vulgarem explicationem multis exturbat, & ſic Virg. concipit. Opto iam ſpargere, & vulgare in orbē carmina tua, id eſt, quæ de te ſcribam. Hoc mihi certum triplici ratione. Primò, quando Virg. celebrauit verſus Auguſti? Nuſquam reperies. Deinde in hoc contextu præcedunt, & ſequuntur Auguſti facta. Præcedunt in illis, *tua dicere facta.* Sequuntur, cùm petit, vt locus ſit ſuis carminibus inter triumphos Auguſti. Itaque optat canere facta Cæſaris, triumphos Cæſaris, & hoc poſteriore loco, quia triumphi ſequuntur facinora. Quid nunc faciūt in medio Auguſti carmina? Non ita ſolet Maro labi, & quidem hoc vitium in vulgarem poetam caderet, non in hunc principē. Tertiò, ipſe ſe explicat, & ſatis exponit, quod vox *tua* dicatur, quia de Auguſto ſcribantur carmina. Nam dicit, *à te Principium, tibi deſinet.* Iterum — *accepi iuſſis Carmina cœpta tuis.* In quibus locis carmina ſunt Poetæ, ſed incipiuntur iubente Auguſto, deſinēt in eius laudem. Ergo, *tua carmina,* quia cœpta ſunt tuis iuſſis, quia de te, & tuis laudibus ſcribūtur. Pro mea explicatione adduco Seruium, qui in hunc verſum ita ſcribit: *Ac ſi diceret, quanquam impar ſit ingenium meum laudibus tuis, nam tua laudes merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno.* Vbi nulla mentio carminis Cæſariani, tantum laudum, & geſtorum. Hæreat quiſpiam, & roget. Nunquid vox *tua* ſumi poteſt paſſiuè? Ita certe eſt, Lector. Quin omnia pronomina actionem, & paſſionem ex ſe ſignant, & ſententia ipſa rem diſcriminat. Præterea nihil, quod Valla fruſtra negat. Cic. pro Marcel. *Quis non intelligat tua ſalute contineri ſuam:* id eſt, ſalute, quam ipſe habes. En actionem. Idem Phil. 10. *An vero hoc pro nihilo putas, vt quo quidem pro amicitia tua iure dolere ſoleo.* Vbi *amicitia tua,* id eſt, non qua ipſe amas, ſed qua amaris: doctè enim Budæus in Com. pro amicitia tua, id eſt, pro amore quo tu diligeris. En paſſionem. Ergo *carmina tua,* erunt, & quæ tua ſunt, & quæ de te ſūt. Hoc ſatis pro re leui, ſed nō ſatis fortaſſe, nam multi inclinabunt in vulgatiſſimam explicationem, & putabunt ſibi præſtigias fieri. Eſt hoc mortalium ingenium.

Pronomina actionem & paſſionem ſignificant.

10. DIGNA COTHVRNO.] Prouerbiali forma, vt quempiam eximie, & hyperbolicè laudes, dices eſſe dignum cothurno, quod natum à ſublimitate Tragœdiæ, ita Hieronym. Epiſt. 26. ad Pammac. *cothurnatam eloquentiam* vocat illam, quę eſt ſupra modum, & propinqua tumori Et ad Paulin. *Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur.* Ad formam Adagij omnino ſpectauit Ammon. lib. 20. his verbis: *de tragico, quod omnis cothurno ſtreperetem.* Et lib. 21. de Conſtantio Cæſare. *Imperatoria dignitatis cothurnum vbique cuſtodiens popularitatem elato animo contemnebat, & magno.* Et lib. 27. loquens de Probo Præfecto vrbis, ita ait: *Erat interdum timidus ad audaces, contra timidos celſior: vt videretur, cum ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico, & vbi paueret, omni humilior ſocco.* & lib. 28. *Cum vnumquid petunt, ſoccos & Mimones videbis, & Lachetas: cum adiguntur, vt reddam, ita cothurnatos, & turgidos, vt Heraclidas illos Creſphontem, & Temenum putes.* Quæ duo etiam oppoſuit Nazianzen. ad Anyſ. ἀλλ' ἐν ἄμμις περὶ ὄντα τραγικῶς ἐπαινεῖν κωμικῶς: *Non licuit, puto, habentem tragicè, laudare comicè.* Extrema exempla efficiunt non ſolum *cothurnos* ſumi prouerbialiter pro faſtu; ſed *ſoccos* etiam pro abiectione. Sed adiungo adhuc Statium 5. Syluar.

Cothurno dignus, adagium.

Soccus pro re abiecta.

Qui furias, Regumque domos, auerſaque cœlo
Sidera terrifico ſuper intonuere cothurno.

Et Apul. qui 1. Apol. *cothurnum facundiæ.*

Cothurnus calceamentum tragicū. 11. COTHVRNO.] Eſt cothurnus Tragicorū calciamentum, ſicut ſoccus Comicorum. Virg. hic *Sophocleo cothurno.* Hor. 1. Ser. Sat. 5. *tragicus cothurnus.* Verba auctorum mihi præbent anſam dubitandi, an cothurnus veterum ſit is, qui Hiſpanis *chapin* in vſu fœminarum? Credo non multum illum ab hoc abire. Ratio duplex, ab vſu & forma. Vſus, nam cothurnus ſtaturam adiiciebat. Tertullianus de ſpectaculis. Diabolus *tragœdos cothurnis extulit, quia nemo poteſt adiicere cubitum vnum ad ſtaturam ſuam, mendacem facere vult Chriſtum.* Iuuenal. Satyra 6.

— *Breuiórque videtur*
Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis.

Sidon. lib. 6. cap. 11. *Laxo pes natet altus in cothurno.* Apul. lib. 10. *à ſocco ad cothurnum aſcendere.* Formà, nam cothurnus erat τετράγωνος, καὶ ἀμφοτερόδεξιος: *quadrangulus, vtrilibet conueniens pedi*: vel vt dixit

Nazianz. Orat. 23. κοινὸς ἀμφοτέροις τῶν ποδῶν κόθορνος: *communis vtrique pedi cothurnus.* Inde natum adagium *cothurno verſabilior.* Atqui Hiſpanus chapin, & quadrangulus eſt, & vtrique pedi aptandus. Vnum tantum diſcrimen inuenio, quod cothurnus altius per ſuras excurreret.

12. A TE PRINCIPIVM, TIBI DESINET.] Nemo inficiabitur expreſſum Theocrit. qui de laudibus Ptolemæi.

Κεῖνος ἐν Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω,
Καὶ πύματος, καὶ μέσσος.
Virorum Ptolemæus laudetur primus, & ultimus, medius.

A Homer. Il. 9.

Ἀτρείδη κύδιστε ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
Ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι:
Atride illuſtriſſime Rex virorum Agamemnon,
In te quidem finiam, à te incipiam.

Ad omnes Horatius alluſit: *Prima dicte mihi, ſumma dicende Camœna.* Ad Virgilium ſignate Claud. Mar. Victorin Prolog.

A te principium tracit quodcunque repente
Ex nihilo emicuit.

Et Sidon. in Epiſt. *à te principium, tibi deſinet, nam petitum mi ſim ... pus.* Tu lege Eraſmum in Adag. *Alpha, omega ... ppus.*

13 ACCIPE IVSSIS.] Ita & in 6. Ecl. *Non iniuſſa cano.*

14. VICTRICES.] Quia vere victorum & triumphantium Plin. lib. 15. cap. 30. *Laurus triumphis propriè dicatur.* Et ſtatim: *Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuntia additur litteris, & militum lanceis pilisque. Faſces Imperatorum decorat. Ex his vt gremio Iouis O. M. deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit.* Cic. 6. de Rep. apud Macro. 1 Somn. *Non ſtatuas plumbo inhærentes, nec triumphos areſcentibus lauris.* His poſſem addere Horatium 2. Car. od. 1. Ouid. 1. Met. Tibullum lib. 2. El. 5. Mart. lib. 9. & plures alios. Sed rogas, vbi geſtata a victoribus: Certe in capite Appianus in Libyco loquens de ſplendidiſſimo triumpho Maioris Scipionis, ita ait: *... ut ... pertant vnguentis ... Romani vulgo putant victoria.* Quod de capite capiendum, nam idem lib. 5. Bell. ciu. ... *Καῖσαρ ... Cæſar ſuſtis ... coronatus lauro, quæ ſignum victoriæ, tribunal conſcendit*

Lauri victrices.

Lauro triumphantes coronati.

B Sed hæc corona mutata deinde eſt in auream, ſcribente Agel. lib. 5. *Triumphales coronæ ſunt aureæ, — hæ antiquitus e lauro erant, poſt fieri ex auro cœpte.*

Laurea corona triumphantium, mutata in auream

15. HEDERAM TIBI SERPERE.] Alluſit ad naturam hederæ, quæ adrepit arboribus. Ea coronantur Poetæ, auctores iam dedi 7. Ecl. ad verſum Virg. l. factas apparet ille Papin. 5. Sylu. *funeſtámque hederis irrepere taxum.* Et lib. 1. — *Laurum ſubtexere myrto.* Non abhorret ab hoc ſapore illud Plin. lib. 9. Epiſt. *Tu paſſerculis & columbis noſtris inter aquilas vestras dabis pennas.* Vicinius eſt illud Dion. lib. 53. vbi loquens de Auguſto ait, decretum eſſe, vt ante

Coronæ duplicis vſus

C eius Regiam laurus poneretur, ſupraque laurum corona ex quercu, videlicet in honorem Auguſti. Inde Leopar. lib. 17. emendat c. 8. lucem dat Ouid. 1. Metam & 2. Triſt. el. 1. coniungentis duplicem coronam ex lauro & quercu. Suet. quoque in Claud. c. 17. meminit duplicis coronæ, naualis, & ciuicæ, quas fixit Claudius faſtigio domus Palatinæ. Itaque videtur Poeta locutus ex eo more, quo illo æuo duæ ſæpe coronæ coniungebantur.

a Frigida vix cœlo noctis deceſſerat vmbra,
Cùm ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ.
Dam. b Naſcere, præque diem veniens age Lucifer almum
Coniugis indigno Niſæ deceptus amore,
Dum queror, & Diuos (quamquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGVMENTVM

Deſcribitur Aurora, Damonis querela compar ... de ſrandibus Niſæ ſibi coniugis ... Lucifer ... Dij audiunt ... canere Mænalios verſus.

EXPLICATIO.

a SIGNAT Poeta appetentem Auroram ab vmbra, quæ frigida, quæ vix deceſſerat a rore, qui albente cœlo in herba viſitur, qui pecori tunc eſt gratiſſimus. In hoc puncto temporis Damon oliuæ incubuit firmæ, ac tereti, vt pondus incumbentis ſuſtineret.

b Quàm ſignatus affectus! Miſerum hominem, & malo aliquo implicatum noctes vexat varius cogitationibus: nihil loquitur in tenebris, tantum ſecum curas voluit, & recurrente dolore ſollicitatur. Cum ſurgit lecto, cum erumpit dies, tum tùc ipſe in querelas ſurgit, in voces erupit. Ergo ex hoc affectu optat Damon, vt Lucifer naſcatur, vt diem præueniat, ad quem ipſe, vt ad ſtellam Veneris, an antium Deæ querelas deferat de violato amore Niſæ. Optat cœleſtes Deos alloqui iam ex vicina luce cœlo ap-

D patefactam tenebris, vt cœlú ipſum, ita quoque Dij tecti: & nota alium affectú. Reuiuiſcút omnia ad ortum diei, venti ſlant leniter, canút volucres, vireſcit herba, mortales omnes, & animátia cetera, veluti de nouo, recuperata vita, ſibi plaudút: vnus Damó tunc moritur, & eam ducit extremam vitæ horá. Illa, *quamquam nil teſtibus illis Profeci,* hanc habent ſentétiam. Promiſſum fuiſſe coniugium Damonis, & Niſæ Dijs præſentibus, ſed nihil profectum tam bonis teſtib.

NOTÆ.

1. FRIGIDA.] Ita hic *frigida* noctis vmbra, vt alibi *humens*, vtrumque ex abſentia Solis. Hom. 5. od. dixit: *αἰψα δ' ... ψυχρὴ πνέει ἠῶθι πρό: Aura ex fluuio frigida ſpirat matutino tempore.* Et Dio Chryſ. Orat. 52. vocat. τὸν ἀέρα ψυχρότερον ὄντα διὰ τὸ ... *aerem frigidiori cauſa auroræ.* Cic. 1. Diuin. *Cum primum gelidos rores Aurora remittit.* Ad imitationem autem Virgilij Petrus Bargæus paſtorem ſuum inducit ſpargentē querelas in lucis primo ortu. Ita enim ait:

Aurora frigida.

E

Extulerat medio iam ſe nox frigida cœlo,
Letaque ſecundo ſpargebat gramina rore:
Cum ſua formoſæ procul ſui amore puellæ
Lamina ... Lycidas venator, &c.

2. VIX

Vix cum.

2. VIX-CVM.] Ex Virgilio aliiſque obſeruauit Godeſcal.lib.de Ling.Lat.hanc vocũ conſecutionẽ, vt elegantem. Ita in 6. *vix ea fatus erat, gemmæ cum forte columba.* Et 1.Æn. *vix è conſpectu — cum ſumo,&c.* Cic.2.de Orat.*vix annus interceſſerat,cùm iſte.* Cæſar. 6.Gal.*vix agmen proceſſerat, cum Galli.*

Ros herbas mollit.

3. ROS IN TENERA-HERBA.]Latent hîc cauſſi, atque effectus. Ros ipſe teneram herbam, & mollem reddit. Orus Apollo in c. de Peritia ita ſcribit. *Ros in omnes plantas decidens mollit eas, quæ habent huiuſcemodi naturam,vt molliri queant.* Similis autem non appetentis lucis ex matutino rore in aliis eſt, Calpur.5.Ecl.

Aurora veniens nota ex rore.

— Ante diem pecus exeat,humida dulces
Efficit aura cibos,quoties fugientibus Euris
Frigida nocturno tinguntur paſcua rore,
Et matutina lucent in gramine gutta. Nem. 1.Ec.
— Viridique gregem permittere campo.
Et ros,& primi ſuadet clementia Solis. Clau. 3.Rap.
Et prima ſub luce legunt,dum rore ſerenus
Alget ager,ſparſoſque bibunt violaria ſuccos. Ab hac nota Silius lib.1. *Tithoni roſcida coniux, & alii.*

Virgilij varietas in Ecloglis.

4. OLIVA.]Obſerua varietatem Poetæ,qua Bucolicum iſtud opus diſtinguit varia herbarum,& arborum viriditate,vt quibuſdam gemmis, in 1. Ecl. Tityrum ſub fago recubantem inducit. In 2.Corydon querelas ſuas iactat non ad fagos ſolùm,ſed ad totam ſyluam.In 3. Palæmon paſtores ſuos inuitat ad mollem herbam, & facit ſedere in virenti loco. In 5.Menalcas & Mopſus rem peragunt in antro ſparſo racemis ſylueſtris labruſcæ.in 6.Silenus quoque vaticinia in antro edit.In 7.Corydon, & Thyrſis certant ſub arguta ilice.In hac 8. querelæ iactãtur iuxta oliuam. Ita Poeta ex miro ingenio quæſiuit varia herbarum,antrorum, arborum theatra ad peragendas iſtas(ſic dicã)ſcenulas.Si quis putet hæc caſu aliquo effuſa,& vena tantùm currẽte, mirè errabit.

5. PRÆQVE DIEM VENIENT.] Præueniens diem,φθάνων. Porrò ſentẽtiæ ipſi affinis verſus Martialis,*Phoſphore redde diem, &c.* Affectum cõtrarium habes lib. 7.Epig.vbi quidam optat, Phoſphorum non naſci,ne ſuos amores perturbet.

6. CONIVGIS.]Non coniux Niſa, ſed deſtinata in coniugium,quod ſatis. Tale illud in 4. *Quos ego ſum toties iam dedignata maritos.* Non fuerant illi mariti Didonis,ſed præſumebant.

Querelæ amantium.

7. QVEROR.]Cùm vox iſta accõmodetur omnibus,qui erũpunt in querelas, ſed neſcias qui ſalſius detur amatoribus deſpectis. Itaque, vt conuitia ebriorum ſunt,iniuriæ inimicorum, inſaniæ amentium,ita querelæ amantium.In 4.Æn. *Deſine méque tuis incendere,téque querelis.* Calpurn.3.Eclog. *Aliius iſta querar,ſi forte vocabis Iola.* Baſſeis Achilli.
Si mihi pauca queris de te dominóque,viróque
Fas eſt:de domino pauca,viróque querar.
Ouid.2.Art.amatorem ſuum inſtruens: *verba querentis habe.*

Amantes inſida.

8. NIL TESTIBVS ILLIS PROFECI.]Nil celebratius aut Poetis,aut aliis, quàm frangere fidem eos,qui amant:nihil curare Deos, nihil iuſiurãdum. Niſa hîc Deos contemnit, quibus teſtibus firmatæ fuerant nuptiæ cum Dæmone. Inde natũ adagium. ἀφροδίσιος ὅρκος οὐκ ἐμποίνιμος:*iuſiurandum Veneris nõ punitur.* Ouid. *Tuta frequénſque via eſt per amici fallere nomen.*Menander apud Stob. ἄπιστον ἱερόν : *inſidum quid eſt amor.*Plato in Conuiuio,ait,Deos, homines etiam omnem impunitatem conceſſiſſe amantib. vt tutò fallant. Locum Platonis integrum Eraſ. adducit Ad hoc argumentum ſpectant illa Ouid. 3.Am. 3.El. *Eſſe Deos credam ne?fidem iurata feſellit.*Iterum,

Iuſiurandũ Veneris non punitur adagium.

Scilicet æterni falſum iurare puellis
Dij quoque concedunt.
Et 1.Art.
Iuppiter ex alto periuria ridet amantum.
Ridet quia nõ punit,& tutò illis iurare cõcedit.Hnc aduocãda pars magna Epiſtolæ Medeæ ad Iaſonẽ, & aliqua Phyllidis ad Demophoontẽ. Ex hac ergo impunitate,& licentia huic generi mortalium cõceſſa, nihil in his nuptiis profectum eſt, etiam Diis teſtib.

9. INCIPE MÆNALIOS,&c.] Exemplar propoſitum ex Theoc duplex eſt,alterum εἰδ. 1. ἄρχετε βουκολικᾶς μῶσαι φίλαι, ἄρχετ' ἀοιδᾶς : *Dicite Bucolicos mea carmina dicite cantus.*Alterum 19. ἄρχετε σικελικαὶ τῶ ὠδινῶ ἄρχετε μῶσαι: *Dicite Sicelides lugentes dicite Muſa.*Vox Græca ſignatè reſpondet huic *incipite.* Intercalat ſæpe idem Theocrit. ſæpe Catullus,Nemeſ. 4. Ecl.Auſon.εἰδ.8.vetus Poeta apud Lipſ.1.El. cap.5. Nouitij penè omnes imitantur antiquos.

Mænalus mons.

10. MÆNALIOS.]id eſt, paſtoritios:quales videlicet cani ſoliti à paſtoribus in monte Mænalo Arcadiæ. Credibile huic monti nomen fluxiſſe ab vrbe eiuſdem Arcadiæ, quæ etiam dicta Mænalus: vrbi nomẽ cõtigit à cõditore Mænalo: auctor eſt Stephanus, & Pauſan.in Arcad. ſunt qui montis nomẽ deducant ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι.Vide Stra.8.Geograph.ad finẽ.

Mænalus argutúmque nemus,pinóſque loquentes
Semper habet:ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque,qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGVMENTVM.

Reddit rationem, cur canere parauerit Mænaliis verſibus.

EXPLICATIO.

IDEO ad Mænalum paſtor confugit, vt in quo totum nemus dulciſſimè cantillet, pini ſuauiter admurmurent:vt qui audiat ſemper canentes paſtores, & ipſum adhuc Panem paſtoralis muſicę auctorem.

NOTÆ.

1. ARGVTVM NEMVS.]Vide quæ initio ſuperioris Eclogæ.

Loquos muſica.

2. LOQVENTES.] Obſeruaui hanc vocem ad Muſicam pertinere. Poeta ipſe in 6. *Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum.*Theocrit. εἰδ.16. ἀλλάλαις λαλεῦντι τεὸν γάμον αἱ κυπάρισσοι:*loquuntur mutuo Cypariſſi tuas nuptias.* Lucret. lib.4. *Et liquidum cithara carmen:chordáſque loquentes, Auribus accipere.*Horat.3. Car.od.9.teſtudinem vocat *loquacem.*Catul. de Phaſello.
— Cytorio in iugo
Loquente ſæpe ſibilum edidit coma.
Auſon.
Atque arguta ſuis loquitur coma pinea ventis.

3. AVDIT.] Perſiſtit in metaphora, cui ſemel hæſit.Mænalum loqui pinis dixerat,iam audientem

facit: iuncti hi duo ſenſus cognatione magna.

Mænalus mons. 4. Pana.] At. Mænalus audit canentem Pana. Faciunt ad hoc verba hæc Pauſan. in Arcad. τὸ δ' ὄρος τὸ Μαινάλιον, ἱερὸν μάλιστα εἶναι Πανὸς νομίζουσιν, ὥστε οἱ περὶ αὐτὸ, καὶ ἐπακροᾶσθαι συρίζοντος τοῦ Πανὸς λέγουσιν: *Mænalium certè montem iam proprium eſſe Panos prædicant, vt fiſtula canentem Deum ſe audire accolæ affirmare non dubitent.*

5. Qui primus calamos.] Recurre ad illud 2. Ecl. *Pan primus calamos, &c.*

[a] Mopſo Niſa datur. Quid non ſperemus amantes?
Iungentur iam gryphes equis, æuóque ſequenti
Cùm canibus timidi venient ad pocula damæ.
[b] Mopſe nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGVMENTVM.

Eſt iam in querelis, quibus dolet Niſam ſibi abripi, Mopſo dari: inde elicit monſtra in æuum ſequens. Marito inuidè gratulatur de nupta.

EXPLICATIO.

[a] Cum Niſa formoſa nupſerit deformi Mopſo, elicit paſtor fore, vt amantes nihil non ſperent. Gryphes, & equi; damæ, & canes amicitias cõtrahent: nam illi iungentur coitu, iſti vna venient ad potum.

[b] Deſpectus paſtor duo admonet paſtorem ſibi in amore prælatum, primum, vt faces incidat, alterum, vt nuces ſpargat iam maritus: illud, quia opus eſt facibus ad ducendam vxorem domum, iſtud, quia Heſpero deſerente Oetam montem, ſecúmque noctem adducente, tempus iam appetit adeũdi in thoro nuptiali ductam vxorem. Sed obſeruandum, hæc dici cum dolore animi indignantis prælatũ alterum.

NOTÆ.

Mopſo Niſa datur, adag. 1. Mopso Nisa datur.] Videtur Eraſmo hoc hemiſtichiũ eſſe prouerbiale ſchema, cùm præter ſpem res præclara contingit alicui indigno: nam non eſt nouũ eſſe in nominibus emphaſes. Itaque per Niſam intelligit, puellam inſigni forma: per Mopſum, abiectiſſimum paſtorem: vide, vt, ſi mei: & adde a me, non ſine ſpecie prouerbij dixiſſe Plautum: *ſorti ſum victus: Caſina nubet villico.*

2. Ivngentur iam gryphes equis.] Ex duplici explicatione Seruij P. Dan. eleg. poſteriorem de coitu, quia illa viſa aptior ad mentem Poetæ. Sed non hic omittam meam, quæ vera fortaſſis. Quid ſi dicat, fore, vt naſcatur animal conflatum ex gryphe, & equo: quam miſtionem natura non patitur. Nam Horat. verbum *iungo* infert de re ſimili.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere ſi velit. Idem Ep. od. 6.
Nouaque monſtra iunxerit libidine
Mirus amor.

De gryphibus, ſi hic loquar, multus ero. Tu lege Ælianum lib. 4. cap. 26. Philoſtratum lib. 3. Vit. Apollonij c. 14. Plinium lib. 10. c. 49. & lib. 7. c. 2. Pauſaniam Arcad. Herodotum Thalia. Exornatio hæc ab impoſſibilibus vſurpata priùs eſt Theocrito εἰδ. 1. Impoſſibilia. Græcis parcam.

Nunc violis frondere rubi, floreſcite ſpinæ,
Atque in iuniperis narciſſus pulcra vireſcat.
Omnia mutentur, ferat hæc pyra mollia pinus:
Nunc timidæ catulos agitent in retia ceruæ,
Stridula vocali philomelæ noctua certet,

B *Dum perit extinctus crudeli funere Daphnis.*

Verſio eſt Eobani, mutaui pauca in melius. Virgiliana elegantiora Theocritis decernit Scalig. Lege illum. Pergo ad Horatium od. 16. Epod. *ſed iuremus in hæc, &c.* Lege locum, eſt longus. Auctor Octau.

Iungentur ante ſæua ſideribus freta.
Et ignis undæ, Tartaro triſtis polus,
Lux alma tenebris, roſcidæ nocti dies.

Calpur. 6. Ecl.

Aſſyrie credibile eſt, ſi vincat acanthida cornix,
Vocalem ſuperet ſi dirus aedona bubo.

Alcimus Auitus lib. 5.

— Quid denique reſtat,
Si mare tranſitur pedibus, niſi nauibus arua
C *Sulcentur, cælumque ſuo decurrat ab axe,*
In ſuperos infernus eat, plaga feruida cæli
Algeat, aſſiatum ſuccenſeat ſcorpius vrſam?

Qui locus ſimillimus eſt Virgiliano, nam ſicut paſtor ab his nuptiis fingit quæuis impoſſibilia, ita Ægyptij ab diuiſo mari. In re quoque matrimonij ita Iuuen. Satyr. 6. *Quid fieri non poſſe putas, ſi iungitur vlla Urſidio?* Amputaui hinc multa ἀδύνατα.

3. Cvm canibvs damæ.] Simultas hæc ſatis nota.

Incidere faces. 4. Incide faces.] Incide in ſimilitudinem ſpicæ. Clarius inſpica. Inciduntur enim in longum minutis virgulis, & deſinentibus in mucronem, quo faciliùs ardorem concipiant, in 2. Georg. ſic extulit: D *ferróque faces inſpicat acuto.* Quod Phylargirius explicat, *findere in modum ſpicarum, cui multæ ſunt ariſtæ.* Ex noſtro Plinius dixit lib. 18. *faces incidere, videcas præparare.* De conſuetudine facularum, quæ nuptis præferebantur, dicam in 4. Æneid. ad illud: *nec coniugis vnquam Prætendi tædas.* Inſpicare faces.

5. Tibi dvcitvr vxor.] Hæc repetitio, *tibi ducitur vxor, tibi deſerit Heſperus Oetam*, iucunda eſt. Pari lepore Seneca in Agamem.

O cara ſalue terra, tibi tot barbaræ
Dedere gentes ſpolia, tibi felix diu
Potentis Aſiæ Troia ſubmiſit manus.

Sparſio nucũ in nuptiis. 6. Sparge marite nvces.] Attingit morem Romanum, quem Catullus expreſſit in Epithal. Iuliæ, & Mallij. nuptiarum nocte ludibundi aderãt E pueri, qui ſe nucum oblectamento, ac ludo recreabant. Hæ nuces à marito dabantur, ſpargebanturque pueris: Verba Catulli:

Da nuces pueris iners
Concubine ſatis diu
Luſiſti nucibus lubet
Iam ſeruire Talaſſio,
Concubine nuces da.

Hic mos: ſed citiùs arenas numeres, quàm moris huius cauſſas. Narrare omnes, otij non eſt; nonnullas vtile, & ad morem cognoſcendum, & ad capienda loca ſcriptorum, quæ paſſim obuia. Vulgaris Ser-

uius

uſus ex Varrone hanc adducit; vt Iouis matrimonium celebretur, vt nupta matrona ſit ſicut Iuno: nam nuces in tutela ſunt Iouis, vnde & iuglandes dicuntur, quaſi Iouis glandes. Seruius Danielis aliam addit, nimirum ſpargi illas cauſſa boni ominis, nam proiectæ in terram tripudium ſoliſſimum faciunt. Plinij tertia erit, quæ contra ſecundam. Eius verba ſunt lib. 15. c. 22. *Nec non & honor his (nucibus) natura peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quæ cauſa eas nuptiis fecit religioſas, tot modis fœtu munito. Quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo tripudium ſonumve faciant.* Quorum verborum ſententia eſt, vt nuces duplici operimento teguntur, ita fœtus duplici munimento muniri. Obiter notabis legendum in Plinio, non *tripudium, ſonumve*: ſed *tripudium ſoniuium*. De B quo fortaſſe alibi. Quarta eſt, nucum ſtrepitu virginis gemitus obrui, neque audiri cùm corrumpitur. Hanc adhibet vterque Seruius. Quinta: fiebat hoc a viro, vt indicaret ſe iam puerilia omnia relinquere. Hanc agnoſcunt Muretus in Catul. & Iulius Cæſ. Scal. lib. 3. Poetices c. 102. Hæc conſentit cum more illius æui, quo pueri ludebant nucibus. Martial. lib. 5. Epig. 125.

Iam triſtis nucibus puer relictis,
Clamoſo reuocatur a magiſtro.

Horat. lib. 2. Satyr.

— Poſtquam te talos Aule, nucéſque
Ferre ſinu laxo, &c.

Ideo Perſius: *— nucibus facimus quæcunque relictis.* Vide adagium: *nuces relinquere.* Sextam adhibet Ioſephus Scal. in Catul. videlicet pueros meritorios, C qui erant in domo patrisfamilias, cùm à turpi officio demitterentur, nuces à nouo ſponſo accipere, quas ſpargerent, nuptialia, ac feſcennina canentes. Atque ideo ait, Plinium dicto loco ſcribere, nuces eſſe *Nuptialium & Feſcenninorum comites.* Et Catullum ſignatè ad hunc morem in loco, quem ſuprà attuli, addere: *Deſertum domini audiens Concubinus amorem.* Extremam ipſe addo. Quid ſi ludibundi mariti nuces dabant, vt miſſilia? Inter miſſilia enim, nuces quoque ſpargebant veteres. Qui mos adeò ſolemnis, vt nuces, cicer etiam (nam & cicer ſpargi quoque ſolebat) pro omni miſſili acciperentur. Sinnius Capito dixit, nuces mitti cerealibus, quòd diligerentur ſupra alia miſſilia. Lege Ioſ. Scal. in caſtig. ad Feſtum.

Heſperus nuptialis. 7. TIBI DESERIT HESPERVS OETAM.] Hanc rem ante Virgilium ſæpe attigit Catul. de Nupt. Pel. & Thet.

Adueniet tibi iam portans optata maritis
Heſperus, adueniet fauſto cum ſidere coniux:
Quæ tibi flexo animo mentis perfundat amorem, &c.

Iterum, *Veſper adeſt iuuenes, conſurgite: veſper Olympo*
Expectata diu vix tandem lumina tollit,
Iam veniet virgo, iam dicetur Hymenæus. & adhuc
Heſpere, qui cælo lucet iucundior ignis?
Qui deſponſa tua firmas connubia flamma.
Nec iunxere prius, quàm ſe tuus extulit ardor.

Vide etiam Senecam in Medea. Claud. in Epithal.

Attollens thalamis Idalium iubar
Dilectus Veneri naſcitur Heſperus.

Et 2. Raptus: *Iam ſuus inferno proceſſerat Heſperus orbi.* Nouitiis parco: & loco Nonni ſatis longo lib. 7. de Ioue optante noctem.

8. Ceterùm ſenſum verborum Virgilij, & locutionem ipſam aſſequuti ſunt multi, rationem pauci. Ergo ſententia eſt. Nox fit, ſurgit Heſperus in gratiam tui, ó marite. Sed quæ ratio? Præmitto verba Liuij lib. 46. quæ pro ratione erunt. *Extremos ad*

A *Orientem montes Oetam vocant.* Hinc factum, vt dies, nox, Sol, ſidera dicantur oriri ab Oeta. Itaque non tantùm nox (quod multi iam viderunt), ſed potiori iure dies ipſe dicitur habere ortũ ab Oeta. De ortu noctis infinita ſunt teſtimonia, nũc mihi ſatis illud Catulli: *Iam iatum Oetæos oſtendit noctifer ignes.* De cuius verſus lectione adi Achillem Statium. Et Virgilij in Cul. *Et piger aurato procedit veſper ab Oeta.* De ortu diei perſpicue Statius Papin. lib. 3. Syluar. — Oeta mons

Septima iam rediens Phœbe mihi reſpicit ægras,
Stare genas, totidem Oetææ, Paphiæque reuiſunt
Lampades.

Vbi ſententia eſt, ſe inſomnem fuiſſe, & cum nox adueniret, & cùm Sol naſceretur per ſeptem dies. Senec. in Faren. Act. 1. deſcribens diei ortum:

B *Iam cæruleis euectus equis*
Titan ſummam proſpicit Oetam. Sil. lib. 6.
Vix dum clara dies ſumma luſtrabat in Oeta
Herculei monumenta rogi.

Hinc errorem Seruij deprehendes, qui cùm rectè dicat, ſignari à Poeta noctem aduenientem: præmittit male, ideo hoc dici, quia ſtellæ videantur occidere ex hoc monte. Non occidunt ſed apparent, ſurgunt, oriuntur: nubes teſtium contra illum: nihil enim frequentius in Poetis, qui eádem locutionem vſurparunt, quàm Heſperum oriri, illum videri, radios ab illo ſpargi: quæ omnia contraria occaſui. Neque vidi Poetam, qui ad ſignandum occaſum ſiderum vtatur monte Oeta. Sed eſto: hoc aliquis dicat ad alia ſidera, certè per Heſperum nuptialem C ſemper ortus ſignatur. Quin communiter nũquam ferè montes aſſumuntur ad ſignificandos occaſus, ſed ortus. Ita Calab. lib. 2. in ortu Luciferi infert ὀρέων ἄκρα: montium iuga. Et Ammian. lib. 27. loquens de Thracia, *Per dextrum quod Auſtrale eſt latus ſcopulis tenduntur Rhodopes, vnde Eoum iubar exſurgit, finitur in fretum.* Poſſem multis aliis firmare. Addam hic (quando in Heſpero ſum) quæ ſit hæc ſtella Heſperus, veſper, & veſperugo idem eſt cum Lucifero, aut Phoſphoro: diſcrimen tantùm, nam veſpertino tempore dicitur, veſper, Heſperus, Veſperugo: matutino nomen mutat, & vocatur Lucifer, Phoſphorus. Cic. 2. Nat. *Stella Veneris, quæ Φωσφόρος Græcè, Lucifer Latinè dicitur, cùm antegreditur ſolem: cùm ſubſequitur autem, Heſperos.* Plato in Epinom. ὁ μὲν γὰρ ἑωσφόρος, ἕσπερός θ' ὁ αὐτὸς εἶναι. Plinius lib. 2. cap. 8. *Præueniens* D *quippe, & ante matutinum exoriens Luciferi nomen accipit, vt Sol alter, diem maturans: contrà ab occaſu refulgens nuncupatur veſper, vt prorogans lucem, vicémque Lunæ reddens.* Cinna in Smyrna. — Montes ſignant ortus ſiderum. — Heſperus quæ ſtella.

Te matutinis flentem conſpexit Eous.
Et flentem paullo vidit poſt Heſperus idem.

Sen. in Med.

Et tu, quæ gemini præuia temporis,
Tardè ſtella redis ſemper amantibus. & in Hip.
Qualis eſt primas referens tenebras
Nuncius noctis, modò lotus vndis
Heſperus, pulſis iterum tenebris
Lucifer idem.

E Itaque vir doctiſſimus Turnebus lib. 24. Aduerſ. c. 27. falſus eſt, cùm ſcripſit, aliam eſſe ſtellam Nocturnum, id eſt, Veſperum aliam Luciferum. Nam Statius in 6. Theb. cui innititur, nihil pro illo. Verſus Statij ſunt:

Roſcida iam nouies cælo dimiſerat aſtra
Lucifer, & totidem Luna præuenerat ignes
Mutato Nocturnus equo.

Hæc (inquam) nihil pro Turn. Neque enim diſcriminat Statius, tantùm ait, *mutato equo*, quia eadem ſtella manè candido, noctu atro equo vehitur.

ſitur. Ad eundem modum locutus eſt Boetius:

Et qui prima tempore noctis
Agit algentes Heſperus horas,
Solitas iterum mutat habenas
Phœbi pallens Lucifer ortu.

Et fortaſſe in Nuptiis (addam hoc dignum, quod ſciatur) fiebat mentio Phoſphori, non tantùm

A Heſperi, allucente Nazianzeno in carmine ad Vitalianum. ἕσπερον ἤειδον ἄλλοι, ἑωσφόρον ἄλλος ἄειδεν: *Heſperon hic rurſum cantauit, Phoſphoron ille.* Loquitur de re nuptiali. Reperi præterea neminem, quem adiungam. Itaque ex hoc teſtimonio liquet, hanc ſtellam celebratam amantibus ſub nomine etiam Luciferi. — Luciferi mentio in nuptiis.

ᵃ O digno coniuncta viro, dum deſpicis omnes,
Dúmque tibi eſt odio mea fiſtula, dúmque capellæ,
ᵇ Hirſutúmque ſupercilium, prolixaque barba,
ᶜ Nec curare Deum credis mortalia quemquam:
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGVMENTVM.

Inſultat ſtultitiæ Niſæ, qui priùs deformauit Mopſi.

EXPLICATIO.

ᵃ SENTENTIA habet Ironiam dicit enim, Niſam coniunctam fuiſſe cum indigniſſimo Mopſo. inde elicit, quæ fuerit Niſæ ſtultitia, cùm præ illo omnes deſpiciat, odio habeat canoram Damonis fiſtulam, & capellas. His notat Mopſum, & inſuauem canendo eſſe, & minimè diuitem.

ᵇ Quid ais paſtor? Certè Niſa te contemneret. Nam quis amet hirſutiem in ſupercilio, horrorem in barba? Ergo ſententia ô lector iſta eſt. Pro te ô Niſa induxi incultũ, & deformem habitũ, abieci me, nihil curaui elegantiã corporis, ſi te poſſem hac veluti pœnitentia permouere, tu tamẽ omnia cõtẽnis.

ᶜ Pendet ſententia ex ſuperioribus. Contemnis omnia, neque aduertis Deum aliquem fore vltorem tantæ arrogantiæ. Hæc ſumma eſt ſtultitia.

NOTÆ.

1. HIRSVTVMQVE SVPERCILIVM.] Dicam hic tria, de nota ſupercilij, de imitatione, de forma adagiali. Eſt maxima nota humani affectus poſita in ſuperciliis aut iræ, aut doloris, aut inuidiæ, aut cuiuſque affectionis Petr. Satyr. *Poſtquam ſe amari ſenſit, ſupercilium altius ſuſtulit.* Amm. Marcel. lib. 16. de Rege Chomodomario: *ardua ſubrigens ſupercilia, vt ſæpe ſecundis rebus elatus.* In vetere Epig. ἔσκε λαοῖς ὀφρὺν ἐπισπάσας: *loquebatur conuertens aduncum ſupercilium.* Philoſtratus loquens de Achille. ἐπισκύνιον, καὶ θυμοειδὲς ὀφρύων: *ſuperciliumque & faſtus irarum index.* Inde Eurip. in Hippol. ὀφρύων νέφος dixit: *ſuperciliorum nubes.* Et Horat. *deme ſupercilio nubem.* Iſta de ira: ſequuntur exempla doloris, & inuidiæ. Græcus idem in Alceſt. στυγνῷ προσώπῳ, καὶ συνωφρυωμένῳ: *Triſti vultu, & contractis ſuperciliis.* Ariſt. lib. 1. Hiſt. c. 9. in illis poſuit, ſi eſſent dimiſſa, notam φθόνου: *inuidiæ.* Ab his non abeunt, quæ doctè obſeruauit P. Victorius lib. 8. var. c. 1. ex Catullo, & Diphilo de hac locutione, *tollere ſupercilia.* Lege illum Neque verò ſolùm ad iram, & dolorem, inuidiam, ſed etiam ad ſignandam lenitatem animi. Nam Nemeſ. 1. Eclog. — *mitte ſerens Fronte ſupercilium.* Et Nonn. lib. 15. γαληναίῃσιν ὑπ' ὀφρύσι μειλιχίη θήρ: *ſerenis ſuperciliis blanda fera.* — Supercilium habet notas affectuum. — Horatius explicatus.

2. Adumbrauit Theocritum, qui in Cyclope,

Γινώσκω χαρίεσσα κόρα τίνος οὕνεκα φεύγεις,
Οὕνεκά μοι λασία μὲν ὀφρὺς ἐπὶ παντὶ μετώπῳ
Ἐξ ὠτὸς τέταται ποτὶ θώτερον ὡς μία μακρά:
Sed ſcio cur fugias, cur me cariſſima ſpernas,
Denſa ſupercilio quia frons eſt plurima longo,
Inque aurem flexu contingat vtramque ſuperbo.

Leui flexu ab vtroque Ouidius receſſit 13. Met. ſub

B perſona Cyclopis: *Nec mea quod duris horrent denſiſſima ſetis Corpora, turpe puta.* Turpilius in Paraterufa ita habitum triſtem deſcripſit: *videbam ſtare triſtes, turbido vultu ſubductis cum ſuperciliis ſenes.* Terent. Varro in γνῶθι σεαυτόν: *grandibus ſuperciliis.* Tatianus ita Græcos Philoſophos: *capillitium demittunt copioſum, barbam alunt, vngues ferinos gerunt.* Non abit à Theoc. & Virgil. habitus ille, quem dat Seneca Hippolyto his verbis:

Vbi vultus ille, & ficta maieſtas viri?
Atque habitus horrens, priſca & antiqua appetens?
Morûmque ſenium triſte, & aſpectu graue?

Ad Virgil. quoque adſpirauit Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. *Vox obſcœnior eſt, ſermo ſceneior, hirſutius ſupercilium.*

3. Fortaſſe Theocr. Virg. & alij ad formam adagij adſpirarunt, ita vt ſupercilij nomine intelligerent habitum triſtem, adductum vultum, faciem C contractam. Certè S. Hieronym. prouerbialiter accipit in Epiſt. ad Demetriadem: *E vitiorum ſibi aſſumunt ſupercilium.* Et lib. 1. aduerſus Pelag. *Repente mutaris in Stoicum, & de Zenonis tonas ſupercilio.* Nihil in Hieronymo hac locutione frequentius. Ammianus quoque lib. 20. *Lupicinum magiſtrum armorum, bellicoſum ſanè, & caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem, vt cornua.* Et lib. 29. *ardua imperij ſupercilia.* Martial. lib. 9. Epig. 81. *Palladium ſupercilium* dixit, pro Romanis Cæſaribus. Arnob. lib. 1. *ſuperciliosa nimium res eſt, &c.* Et lib. 2. *arrogantia ſupercilio tumidus.* Nazianzenus in Epitaphio Baſilij vt diceret, nemini infimorum iniuriam facimus; ita extulit: D ἀλλὰ μηδὲ τῶν τυχόντων πλέον ὀφρὺν αἴροντες, *nemini infimorum ſupercilium attollimus.* — Supercilium prouerb.

4. PROLIXAQVE BARBA.] Longam capio, productam, promiſſam: nam hanc paſtor ſiuit creſcere ad indicandam triſtitiam. Itaque non placet Giſan. qui in Collect. ad Lucr. accipit non tam longam, quam denſam, & negligenter ad mentum reiectam. Videtur enim vir doctus abire a vocis ſignificatu, nam prolixitas ad longitudinem ſemper refertur. Quis dubitet, Iuſtinum lib. 4. in illis: *capillo, barbáque prolixis,* capiendum de longitudine Mitto ſexcentos. Sed non ſignatiſſimum locum Artem. lib. 1. Onirоc. cap. 20. ἐν συμφοραῖς αὔξεται θρίξ: *capilli ſ angebuntur in calamitatibus.* Vides, vt propria ſit calami-E tatum pilorum productio. Et quidem, ſi denſitatem, & hirſutiem tantùm voluiſſet Poeta exprimere, ſciuiſſet vti propriis verbis, ad eum modum, quo Calpur. 6. Ecl. dixit: — *hirſuta ſpiſſior hyſtrice barba.* His præmiſſis dicam de imitatione. — Prolixa barba quæ.

5. Sententia Virg. ſumta eſt à Theoc. qui eid. 3.

Ἦ ῥά γέ τοι σιμὸς καταφαίνομαι ἐγγύθεν ἦμεν
Νύμφα, καὶ προγένειος:
Num tibi ſimus videor, cùm propè adſum,
O Nympha, & barbatus?

Et

Et ſanè Virgilius tam ex Cyclope, quàm ex hoc loco imitationem ſuam hauſit, amputatis illis, quæ erant otioſa. Virgil. hæſit Tatianus orat. contra Græcos. *barbam tru[illegible] prolixam alant.* Et ſanctè Hieronym. Epiſt. A ad Ruſt. *videas nonnullos accinctos renibus, pulla tunica, barba prolixa.* Terent. Varr. in Menippeis: *[illegible] promiſſa* dixit: quod noſter *prolixa*, Nazianz. orat. de Patris Funere: βαθὺ & ὑπτιον: *barbæ profundas.*

> [a] Sepibus in noſtris paruam te roſcida mala
> (Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem,
> Alter ab vndecimo tum me iam cœperat annus,
> Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
> [b] Vt vidi, vt perij, vt me malus abſtulit error,
> Incipe Mœnalios mecum mea tibia verſus.

B

ARGVMENTVM.

Deſcribit locum, ætatem, tempus, & circumſtantias alias, quibus amare Niſam cœpit.

EXPLICATIO.

[a] QVATVOR primi verſus hanc habent ſententiam. Vidi ego te paruam vna cùm matre mea legentem in ſepibus, id eſt, hortis (ſignat enim à continente contentum) noſtris mala perfuſa matutino rore, erã vero ego dux & tibi, & matri meæ. Proſequitur. Vt tu parua ego quoque paruus, nam me tum annus cœperat tertius decimus, in qua iam ætate contingebam ramos à terra.

[b] Præmiſerat, *vidi te legentem mala in meis hortis.* C Ergo ait. Proh, me miſerum, vt vidi! vt perij! vt erraui! Quaſi dicat, miſer ſum, qui vidi, qui perij, qui [illegible].

NOTÆ.

1. CVM MATRE. Hanc matrem eſſe ipſius Damonis, non Niſæ, capies ex imitatione Theocriti, ideo ſignatè ait: (noſtris ſepibus) Ergo Theocritus in Cyclope.

> Ἠράσθην μὲν ἔγωγε τεοῦς, κόρα, ἁνίκα πρᾶτον
> Ἦνθες ἐμᾷ σὺν ματρὶ, θέλοισ' ὑακίνθινα φύλλα
> Ἐξ ὄρεος δρέψασθαι, ἐγὼ δ' ὁδὸν ἁγεμόνευον:
> *Amare te cœpi puella tum, cum primum*
> *Veniſti cum mea matre, volens hyacinthina folia*
> *Ex monte decerpere, ego verò dux eram.*

D

Theocr. ſuperat Virg.

Volo legas hîc iudicium Magni Scaligeri de loco Virgilij & Theocriti. *Quæ exprimit, ſancte dicit: & quæ mutat, ſapidiora ſunt: & quæ addit, faceta, ac mollicula. Nonne melius mala, quàm folia Hyacinthi? vt omittam calumniæ faciem, petuntur enim magis Hyacinthi flores, quàm folia, & in montibus infrequentior Hyacinthus. Deſcriptio verò ætatis, & non vulgaris, neque affectata tamen, maximéque conueniens paſtori.* Similis eſt vel affectus, vel hiſtoria Timoclis in Neæra apud Athen. lib. 13. vbi quidam lugens inducitur.

> [illegible], ὁ δυστυχὴς
> Φρύνης ἐρασθεὶς, ἡνίκ' ἔτι τὴν κάππαριν
> [illegible]: *ſed miſer ego ſum, qui Phrynem tum amauerim, cum capparim adhuc colligeret.*

E

2. ROSCIDA MALA.] Indicat Vrſinus epithetũ ſumtum a Theocrito, qui de roſis dixit ἐρόεντα.

Alter quid propriè ſignet.

3. ALTER AB VNDECIMO.] Ait Seruius ſignari annum decimũ tertium, nam alter de duobus tantùm dicitur: & ſicut, vnus ab vndecimo, erit duodecimus: ſic alter ab vndecimo, erit decimus tertius. Sic ferè ille. Conſentit Iof. Scal. in Manilium, nam apud Iuriſ. ait, altero & viceſimo anno, eſt anno viceſimo & ſecundo. Ita etiam explicat Robortellus. Aliter [illegible] Sigonius explicans locum hũc Poetæ.

B 4. VT VIDI.] Illud Seruij, vnum eſſe aduerbiũ temporis, aliud qualitatis, hac ſententia; *mox vt vidi, qualiter perij*, cui etiam Erythræus adhæret, mihi non placet, ſicuti nec Germano in hunc locum. Itaque tantum eſt ſimplex quædam locutio, Græcis quoq; ſemita, vt apparebit ex imitatione. Nũc ſententiam Virgilij locupletabo, qui ait, oculos eſſe duces in amando. Ita ſanè eſt. Habet enim animus has duas feneſtras: nam mirum quo amore, & ardore feratur in rem viſam. Expreſſit hoc Muſæus in Leandro, nam cùm præmiſerit corda hominum figi amore tanquam ſagittis, ſubdit, ὀφθαλμὸς δ' ὁδός ἐστιν: *oculus via eſt.* Ælianus lib. 10. Var. Hiſt. c. 2. Λαΐς θεασαμένη τὸν Κυρηναῖον [illegible], ἐρᾶν αὐτοῦ διαπύρως: *Lais cum Cubatam Cyrenenſem aſpexit, ardentiſſimè in eum amore cœpit flagrare.* Plutar. de Amore: ἡ γὰρ ὄψις τοῦ πάθους ἐστὶν ἀφορμή: *amoris capiendi cauſa viſus eſt.* Vide eũdem lib. 5. Sympoſ. Quæſt. 7. Plato citatus a Clemente 6. Strom. ἀρχὴ μὲν ἔρωτος ὅρασις: *viſus amoris principium.* Euripid. in Hipp. ἔρως, ἔρως ὁ κατ' ὀμμάτων στάζεις πόθον: *amor, amor, qui per oculos deſiderium inſtillas.* Apud eundem in Troadib. Hecuba Menelaum admonet, vt Helenam interficiat, ſubditque iſta:

Amoris etymon apud Græcos.

Oculi duces ad amorem.

C

> Ὁρᾶν δὲ τήνδε φεῦγε, μή σ' ἕλῃ πόθῳ,
> Αἱρεῖ γὰρ ὄμματ' ἀνδρῶν, ἐξαιρεῖ πόλεις,
> Πίμπρησι δ' οἴκους, ὧδ' ἔχει κηλήματα:
> *Hanc, cùm videris, fuge, ne te amore capiat:*
> *Capit enim oculos virorum, euertit vrbes,*
> *Accendit ædes: ſic habet medicamenta.*

D

Maximus Tyrius ſer. 8. [illegible] ὁ ἔρως: *Egreditur per oculos amor* [illegible]. Cleopatra apud Appian. 5. Ciu. Antonium mire impulit [illegible] ὀφθεῖσα: *ſtatim viſa.* Iſocr. in laudatione Helenæ de Theſeo amante Helenam, ἰδὼν αὐτὴν τοσοῦτον ἡττήθη τοῦ κάλλους, κρατεῖν τῶν ἄλλων εἰθισμένος ὤν, &c. *Illam vt vidit, tantum eius amore eſt victus, vincere alios aſſuetus, vt, &c.* Vide Græcum epigramma lib. 7. initium, ὀφθαλμοί, &c. vbi Silentiarius reprehendit ſuos oculos. Latinos ſi ad lucem, qui eandem ſententiam dixerunt, arenas numerem: ſed conchas hîc inſerere, non erit inſipidum. Plaut. Mercat.

> *Ego illic aſpicio forma eximia mulierem,*
> *Quam ego poſtquam aſpexi, non ita amo, vt ſani ſolent*
> *Homines, ſed eo pacto, vt inſani ſolent.*

E

Propert. *Si neſcis, oculi ſunt in amore duces* & : *Cynthia prima ſuis miſerum me cœpit ocellis.* Adhuc: *[illegible] enim aſſiduè ſpectando cara puella.* Quintil. in Declam. *Oculi ſunt tota noſtra luxuria, hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiſcunt.* Apul. lib. 10. *Iſti enim tui oculi per meos oculos ad intima delapſi præcordia, meis medullis acerrimum commouent incendium.* Amputaui multa ex multis. Sed non omittam, non omnino eos errare, qui ducti hac ſententia, quam exornaui, dicunt Græcum ἔρωτα, amorem, duci ἀπὸ τῆς ὁράσεως, a viſione. Nam quæ videmus, ea amamus. Ad quod etymon alludit pulcra

cta illa Græcorum paronomaſia ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν, *viſus amorem efficit*. Non aſſequitur Latium Græcam paronomaſiam: ſi voluiſſem afferre, quæ diuini ſcriptores; quis finis? Sanctus Antiochus Homil. 17. *Ipſe enim vel aſpectus mulieris, telum eſt veneno lethali litum*. Vide, quæ idem Homil. 20. vbi ait, Cyrum abſtinuiſſe ab aſpectu elegantis fœminæ, ne caderet. Cyprian. de zelo, & liuore: *offert* (dæmon) *oculis formas illices, & faciles voluptates, vt viſu deſtruat caſtitatem*. Nazianzen. Orat. 43. monet abſtinendum ab omni voluptate, & abſoluit, μηδὲ συναρπαζέτω σε τοῖς βλεφάροις: *ne te palpebræ tranſuerſum agant*. Dicam iam de imitatione.

5. Hanc locutionem hauſit a Theocrito, qui ea B delectatus. Nam εἰδ. 2. ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνην: *vt vidi, vt inſaniui*: & 3. ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη: *vt vidit, et inſaniuit*. Locutionem iſtam fluxiſſe in Theocritum, & Virgilium, alioſque Poetas ex Homero Victorius admonet lib. 35. var. cap. 1. Exempla Homeri ipſe adiungit, in omnia nos incidimus. Ego ea vſum vidi

A Oppian. 4. de Piſc. ὡς ἴδον, ὡς ἐπέχυντο: *vt viderunt, vt infuſi ſunt*. Coluthum de Raptu Helenæ, ὡς ἴδεν ὡς ἐνόησεν: *vt vidit, vt cognouit*. Ab ea non abludit Ariſtænetus Ep. 2. lib. 2. καὶ ἅμα τὰ κάλλη τῆς σῆς κατεξέπληξας, ὡς γὰρ ἴδον: *ſimul vidi ſimul me forma ſtupefecit tua*. Horatius quoque hanc phraſim amauit, careat licet geminatione. Epod. *vt gaudet inſitiua decerpens pyra*. Et ſcribens ad Mecœnatem: — *vt mihi ſæpe Bilem, ſæpe iocum veſtri mouere tumultus!* Plinius alter lib. 5. epiſt. geminans: *vt illa patris ceruicibus inhærebat: vt nos amicos paternos & amanter & honeſtè complectebatur: vt nutrices, vt pædagogos, vt præceptores pro ſuo quemque officio diligebat*. Loquitur B videlicet de laudibus puellæ defunctæ: integrum verſum Virgilij arripuit Ouidius diuidens, nam in Medea: *vt vidi, vt perij, nec notis ignibus arſi*. Et 2. Triſt. *Illa noſtra dies, quæ me malus abſtulit error*. & 1. *Immo ita ſi ſcires, ſi me meus abſtulit error*. Et flexu ſimili El. 1. lib. 4. Triſt. *Seu quoque, cum perij, quis me deceperit error*.

Nunc ſcio quid ſit Amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGVMENTVM.

Qui Mopſi deformitati inſultauerat, & Niſæ ſtultitiæ, inſultat iam ſæuitiæ Amoris, obijciens illi natales feros.

EXPLICATIO.

QVASI dicat: Iam ſerò tandem ſcio Amoris naturam, & genus. Explicat quod hoc genus, obijciens huic Deo contraria omnia illis, quæ ipſe habet. Editus eſt ex Venere, attribuit illi Iſmarum, aut Rhodopen montes Thraciæ: geſtatus eſt in molli vtero eius Deæ, dat illi duras cotes, quibus conceptus fuerit: natus eſt in media Græcia, dicit natū inter Garamantas, qui extremi. Ergo: Vterus tibi ò Amor, cotes ſunt parentes Iſmarus & Rhodope; natalitium ſolum, Garamantes extremi, inde eſt ait, vt D puer hic ſit non humani generis, non humani ſanguinis, ſed totus ſaxeus.

NOTÆ.

1. NVNC.] Explicatio, quam adhibui, innititur Donato, qui in illud Terent. Eun. *Nunc ego, & illam ſcelestam eſſe & me miſerum ſentio*, particulam *nunc* explicat ſerò, quaſi dicat, ſerò ſcio.

2. NVNC SCIO, QVID SIT AMOR.] Theocritus εἰδ. 3.

Νῦν ἔγνων τὸν Ἔρωτα, βαρὺς θεός, ἦ ῥα λεαίνας
Μαζὸν ἐθήλαζε, δρυμῷ τέ μιν ἔτραφε μάτηρ:

Nunc ſcio quid ſit Amor, ſæuus eſt Deus: certe leænæ
E *Mammam ſuxit, & in ſaltibus ipſum educauit mater.*

3. ISMARVS, &c.] Verſum hunc Henricus Stephanus ita legit: *Aut Tmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes*. Quam lectionem peruincit ex vetuſto codice, in quo ſcriptum, *Aut Tmarus, aut, &c.* Ex m. ſ. Seruij, in quo legitur, *Aut Marus, aut, &c.* [Tmarus mons.]

C dempta à librario litera, T. ob incuriam. Deinde quia Bembus iam olim hanc lectionem ſtabiliuerat ex Strabone agnoſcente montem Tmarum. Poſtremò, quia particulam *aut* ter diſiungentem Theocritus poſuit vnico verſiculo, quem credi poteſt imitatum fuiſſe Virgilium, ἢ Ἄθων, ἢ Ῥοδόπαν, ἢ Καύκασον ἐσχατόωντα: *aut Athon, aut Rhodopen, aut Caucaſum extremum*. Qui ſcripſerunt Iſmarus, pro, aut Tmarus, videntur decepti vel montis ignoratione, vel verſu Virgilij, qui 6. Ecl. *Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea*. Lectionis, quam repræſentaui, indicium eſt, in duobus codicibus emendatiſſimis Seruij, vno literis Longobardicis exarato, altero vetuſtiſſimo, qui fuit Franc. Philelphi, legi, *Aut Iſmarus, aut Rhodope, &c.* Qui verſus, cùm conſiſtere non poſſit, vi- D detur corrigendus per ſuperiores coniecturas. Eſt autem Tmarus mons Epiri, vt ſcribit Seruius Pet. Daniel. libr. 5. ad illud: *Fit Beroe Iſmarij coniux longæua Dorycli*.

6. EXTREMI.] Iſid. explicat *extremi*, id eſt, *ſæui*, laudat Turnebus, & alij. Sed nihil eſt opus. Syncerè capio. Extremi vere ſunt, ſed inde certum eſt, ſæpè ſæuitiem. Nam qui remoti à conſortio humano, & extremi, feroces ſunt: vt ipſi Garamantes, ad quos eſt *iter inexplicabile*, ait Plin. lib. 5. cap. 5. Nam cur abeat à ſe Poeta? dixit enim: *extremique hominum Morini*: alibi, *vltima Thule*. Horatius *vltimos Britannos*. Theocritus Καύκασον ἐσχατόωντα. Qui Poetæ propriè capiuntur: ſed inde ſæuitiem exſiſtere iam di- E xi. Exemplum ipſi ſuppetunt, nam de illis Tacitus 4. Hiſtor. *Garamantes exciuerat, gentem indomitam, & inter accolas latrocinijs fœcundam*. Et Plin. cap. 7. *Garamantes matrimoniorum exſortes*. Quod ad ſæuitiam referre queas. Dicti verò ſunt ita ab oppido. Plin. c. 5. *clariſſimum oppidum Garama caput Garamantum*. [Garamantes ſæui.]

Sæuus Amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGV

ARGVMENTVM.

Indicanti ſæuitiam Amoris ab eius natalibus, iam à crudelitate Medeæ.

EXPLICATIO.

IN explicandis his verſibus ſequar Nannium, qui egregie Poetam expendit, improbato priùs ſyllogiſmo Seruij, quem non ipſe ſolum, ſed alij improbant. Ergo repræſentatur multiplex affectus Damonis, qui cùm in primo verſu, & alterius hemiſtichio affirmet, Cupidinem fuiſſe magiſtrum Medeæ ad parricidium, quo proprios filios interfecit, mox in altero hemiſtichio ſubſiſtit dubitabundus, ac veluti excantans conuitium, quaſi non totum illud ſcelus fuiſſet Cupidinis, matrem appellat crudelem, quaſi illud ſcelus natum fuiſſet ab immani natura Medeæ. Deinde in tertio verſu hoc fundamento iacto vtriuſque culpam examinat interrogans ſe in hunc modum: *Crudelis mater magis, an puer improbus ille?* Tandem in quarto ſententiam abſoluit, & vtrumque condemnat, relinquens in incerto, paréſne, an impares ſint culpæ. Ait enim: *Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.* Ita ferme Nannius.

NOTÆ.

Amoris ſæuitia.

1 SÆVVS AMOR.] Inter amoris attributa frequentiſſimum hoc. Omiſſis omnibus, tantum adducam initium epigrammatis Meleagri venuſtate plenum.

Δεινὸς ἔρως, δεινὸς. τί δὲ τὸ πλέον, ἢν πάλιν εἴπω,
Καὶ πάλιν οἰμώζων πολλάκι δεινὸς ἔρως;
Sæuus amor, ſæuus, quid id eſt, ſi téque quatérque
Ingeminem ſæuus, ſæuus & aſper amor.

verſio eſt Lucæ Fruterij. Vertere alij, inprimis Claud. Minos in Emblem. Sedul. lib. 2. voluit imitari Virgilium his verſibus:

— Heu noxia coniux,
Noxia tu coniux magis, an draco perfidus ille?
Perfidus ille draco, ſed tu quoque noxia coniux.

2. NATORVM.] Nomina filiorum Medeæ, quos ipſa interfecit, docet te Pauſan. lib. 2. Dicebantur illi Mermerus, & Pheres. De horum ſepulcro nonnulla non vulgaria.

Medeæ facinus.

3. MATREM.] Medeæ facinus in mactandis liberis qui Poetarum non perſecuti ſunt? Non animus hos adducere, tantum præter vulgares, qui circumferuntur, indico ubi Antipatri Epigramma, cuius initium *μηδείης τύπος οὗτος*. Et alterum adeſpoton in lib. 4 quod vertit Pompon. Guaricus, initiũ, *Quod nimis ſæuiura ferox Medea moratur, &c.* Auſonij duplex eſt epigramma, vnum ex Antiphilo, alterum ex Philippo. Lege illum. Verſus quoque iſte adeſpotos mirus eſt, *φάσγανον ἐν παλάμᾳ, θυμὸς μέγας, ἄγριον ὄμμα: Gladius in manu, animus acer, oculus ſæuus.* Nazianz. in carmine ad Vitalianum ita,

Καὶ μήτηρ τεκέεσσιν ἑοῖς ἐπὶ φάσγανον ἧκεν,
Ἀμφιχολωσαμένη λέχεος, καὶ πατρὸς ἔρωτος:
Natorum mater demiſit in ilia ferrum,
A patre ira dolens, teda proſtrata iugali.

Ouid. 2. Triſt. ita breuiter:

Tingeret vt ferrum natorum ſanguine mater
Concitus à læſo fecit amore dolor.

Ex omnibus nemo fortaſſe (nam de victoria nihil ambigo) æquat argutias, quibus Virgilius hanc hiſtoriam attigit his quatuor verſibus. Id perſpicuum erit conferenti Poetarum loca.

Medea adagium pro crudeli.

4. CRVDELIS TV QVOQVE MATER.] Medea pro crudeli quapiam fœmina in prouerbium poteſt abire, quod Delrius noſter animaduertit ex Ouidio, & Simocato. Prior in Hypſip.

Pellicis ipſa meos impleſſem ſanguine vultus,
Quóſque veneficiis abſtulit illa mihi.
Medeæ Medea forem.

Poſterior in Epiſt. *μηδείας, καὶ φαίδρας φοβερώτερα: Medea, & Phædra formidabiliora.* Adiungo ex eadem mente dictum Æſchylon in Prometh.

Μεγαλοστόνοισι σοῖς πήμασι
Συγκάμνουσι θνατοί,
Κολχίδος τε γᾶς ἔνοικοι παρθένοι.
Tuis lacrymabilibus malis
Condolent homines,
Et terræ Colchidis incolæ virgines.

Quaſi nihil maius potuerit dici, quàm vt Colchorũ virgines, quæ ſæuæ nimium, condoleſcerent. Quam infamiam illæ à Medæa proculdubio contraxerunt.

Improbus.

5. IMPROBVS.] Cur non immanis, dirus, teter? ſed ſignatè *improbus*. Præclarè aduertit Nãnius apud veteres omne genus ſcelerum hoc modo condemnari ſolere, *improbè factum videri.*

Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: Narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis vlulæ: ſit Tityrus Orpheus,
Orpheus in ſyluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

ARGVMENTVM.

Redit ad impoſſibilia.

EXPLICATIO.

ADEO viſæ paſtori ſunt nuptiæ iſtæ deformes, vt redeat ad impoſſibilia, credátque inde euenire poſſe omnia, quæ natura exhorreſcit, & nemo vnquam vidit. Ait itaque. Nunc, id eſt, peractis iam his nuptiis lupus fugiat ad viſas tantum oues, & quidem vltro: quercus ferant mala, alnus Narciſſum, myricæ electra. Pergit vlulæ, quæ verè vlulant, aſpirent ad victoriam cycnorum, qui canunt ſuauiſſime. Demũ Tityrus, cantor ruſticus, ſit Orpheus, non quiuis Orpheus, ſed ille, qui in ſyluis potens fuit, arbores trahens ad ſe: ſic Arion, neque Arion quiuis, ſed ille, qui feras marinas cantu mulcebat. Poſtrema de Orpheo, & Arione Nannius ante me expendit. Obſerua lector mentem Poetæ; triplex eſt animantium genus vegetans, ſenſile, rationale, ab omnibus aduocauit ſua impoſſibilia: ſunt enim hîc arbores, feræ, homines.

NOTÆ.

Cycnus pro modulatore, adag.

1. NVNC ET OVES VLTRO FVGIAT LVPVS.] Locutiones iſtæ omnes referri poſſunt ad adagiales formas: *Lupus oues fugiat, quercus ferant mala, alnus Narciſſo floreat, myricæ ſudent electra, Tityrus ſit Orpheus, Tityrus ſit Arion.* Sed ego hic de cycno peculiari

culiariter dicam. qui prouerbialiter poni poteſt pro quouis perito modulatore. nam primo a Lucr. lib. 2. prouerbialiter dictum, *cycnea mele*. Deinde obſeruaui à Poetis ſæpe cycnum inferri cum oppoſitione aliarum auium. Virg. hic illum opponit vlulis, in ſequenti Ecl. anſeri: *argutos inter ſtrepere anſer olores*. Sicut & Caſſiod. lib. 1. Epiſt. 1. & lib. 9. Epiſt. 2. Lucr. lib. 3. hirundini: *Quid enim contendat hirundo Cycnis.* Græcus Poeta in Epigr. alaudæ; *εἰ κύκνῳ δύναται κόρυδος παρατάτειν ἀοιδήν: Si Cycno alauda aſſimile quidpiam canere poteſt.* Theoc. *εἰδ.* 5. vpupæ. Græcus Antipater lib. 3. graculis. Paulinus Epiſt. 40. fulicis. Martial. Ep. 54. lib. 1. coruo, vt & Claud. lib. 1. in Eutrop. Inde *canere cycneum* eſt, canere dulciſſimè. S. Hieron. Epiſt. 2. ad Nepotian. *Ad Poetas venio Homerum, Heſiodum, Simonidem, Steſichorum: qui grandes natu cycneum neſcio quid & ſolito dulcius vicina morte cecinerunt.* Idem in Epitaphio eiuſdem Nepotiani: *vbi eſt ille ἔργοδιώκτης noſter, & cycneo canore vox dulcior?* Epigramma *ἀδέσποτον* lib. 3 Anth. — *Κυκνείῳ φθεγγομένην στόματι: cycneo ore concinentem.* Antipater in eod. lib *αἱ δὲ τεαὶ ζώουσιν ἀηδόνες: viuent tuæ luſciniæ.* Conſentiunt verba ori Apollinis, qui in c. quomodo Ægyptij pingerent ſenem Muſicum, ita ait: *Muſicum ſenem cum volunt ſignificare, cycnum pingunt, hic enim ſeneſcens canit quam ſuauiſſime.* Apud Apuleium lib. de Dogmate Platonis, Plato comparatur cum cycno mulcente Deorum hominumque auditus canore muſico, appellatúrque a Socrate cycnus cupidinis. Expeditis adagiis tranſeo ad alias notas.

Cycni aquibus aliæ aues opponantur.

Cycneum canere, adag.

2. AVREA-MALA.] Ita hic capio Poetam, vt iam alibi. Adi indicem. De alno, & myricis alibi quoque dictum. De electro dicam alio loco.

3. ORPHEVS IN SYLVIS.] De hac re dicam latè 4 Georg.

4. ARION.] Factum Arionis notū eſt. Lege illud in Agel. lib. 16. c. 19. Plin. lib. 9. c. 8 Ouid. 2. Faſt. Dione Chryſoſt. orat. 32. qui omnes mutuati ſunt ab Herodoto in Clione. Dubitarunt multi an hæc fabula fuerit, an verò hiſtoria. Plin. in veram hiſtoriam inclinat, ait enim: *Quæ faciunt vt credatur, Arionem quoque citharœdicæ artis, &c.* Idem quoque videtur ſentire Ouid nam ait.

Arionis facinus.

Inde fide maius, tergo Delphina recuruo
Se memorant oneri ſuppoſuiſſe nouo.

Pauſan. etiam in Lacon. Nam poſt ſignum Arionis delphino inſidentis, tanquam veritatem firmaturus ſubnecit hiſtoriam aliam delphini alterius. indicat hoc ipſum Apul. nam lib. 6. ait: *Accedes antiquis & ipſe miraculis. Credemus enim exemplo tua veritatis & Phryxum arietis ſupernataſſe, & Arionem Delphino gubernaſſe, & Europam tauro ſupercubaſſe.* Propertius etiam tanquam de re vera locutus dixit:

Sed tibi ſubiectus delphinum currere vidi,
Qui puto Arioniam vexerat ante ratem.

Sicut & Claudian. Præfat. lib. 2. in Eutrop.

Vecturum moriens fruſtra delphina vocauit,
Ad terram ſolos deuehit ille viros. & Mart. lib. 8.
Sic Methymnæo gauiſus Arione delphin
Languida non tacitum per freta vexit onus.

Dio Chryſoſt. orat. 37. vbi non ſolum rē narrat, ſed addit nautas illos, qui facinus aggreſſi, fuiſſe morte mulctatos, cum res in quæſtionē duceretur. Firmant hanc veritatē, quæ de voluptate delphinorum erga muſicā paſſim leguntur, & caſus ille, quo Enalus adoleſcēs in mari ſeruatus eſt a Delphinis, eodē penè modo, quo Arion, de quo vide Plutarch. in ſympoſ. ſeptem ſapientū. Quæ hactenus dixi videntur ſtare pro hiſtoria. Cōtra ad fabulas refert Agel. ait enim: *fabulam ſcripſit Herodotus ſuper fidicine illo Arione.* Et Strabo lib. 13. *Arion, quem Herodotus in Tænarum ſeruatum fabulatur.* In Græco eſt, *μυθεύει*. Ouid. etiam 3. Art. *Arionis fabula nota lyræ.* Non te prætereat prouerbij forma hæc, *Arion ex pelago.* Vſurpat illam Dio Chryſoſt. orat. 19. *οὐδενὸς ἐνδεέστερος, ἀλλ᾽ οὐδὲ Ἀρίονος ἐκ τοῦ πελάγους: nullo inferior, neque Arione ex pelago.* Prouerbialiter quoque Plato lib. 5. Polit. *πειρατέον σώζεσθαι ἐκ τοῦ λόγου, ἐλπίζοντας ἤτοι δελφῖνά τινα ἡμᾶς ἀναλαβεῖν ἄν: conandum, vt vndas diſputationis tute euadamus, ſperantes delphinum aliquem nos ſuſcepturum.*

Arion ex pelago adagium.

[a] Omnia vel medium fiant mare: viuite ſyluæ:
[b] Præceps aerei ſpecula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios iam deſine tibia verſus.
[c] Hæc Damon. vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides: non omnia poſſumus omnes.

ARGVMENTVM.

Moriturus Damon omnibus valedicit. Dat Poeta verſus Alpheſibœi canendos Muſis.

EXPLICATIO.

[a] PERINDE ac ſi dicat. Humana iam nihil ad me pertinent, cùm mori debeam: cuncta miſceantur, occupet terram mare, tellus enim mihi iam neceſſaria non eſt. Viuite ſyluæ, id eſt, valete.

[b] Volunt Interpretes hic indicari ſaltem Leucadis, nec refragamur. Ergo optat ſe præcipitem in vndas dare ex rupe, & extremo hoc munere, morte (inquam) donare Niſam. Itaque ſic cantum deſinit.

Leucadiæ ſaltus.

[c] Cedunt hæc in laudem Damonis, cuius Muſa adeò ſublimis, vt illam ſe aſſequi poſſe diffidat, & ita reſponſum Alpheſibœi Muſis dat, non ſibi.

NOTÆ.

1. OMNIA VEL MEDIVM FIANT MARE.] Refert verba hæc Nannius ad formam Adagij, neque enim tam dira vota concipit, vt velit, omnia inundationibus perire, ſed vt moriturus indicat, nihil de ſe pertinere, quicquid eueniat poſt ſua fata. Tale eſt adagiale illud Horatij — *cras vel atra Nube polum pater occupato.* Tale illud vulgo iactatum, *ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί: Me mortuo terra cœlo miſceatur, turbētur omnia.* Quo ſenſu Medea apud Senecam *Mecum omnia abeant, trahere, cum pereas libet.* Et Chor. in Troad.

Omnia fiant mare, adag.

— *Felix quiſquis*
Bello moriens, omnia ſecum
Conſumta videt.

Explicui formam ſecutus non Eraſmum, ſed Ioan. Brodæum lib. 6. Miſcel. c. 15.

2. VIVITE SYLVÆ.] Prouerbialiter dicebāt veteres *viuere* pro valere, aut valedicere. Adducto exemplum,

Viuere pro valere, adag.

emplum, viuat, qui mihi malè vult, eſt; valeat, neque mecum quicquam rei iam habeat. Ita ſalutem dicebat literis, qui deſerebat ſtudia. Huius rei argumenta multa. Inprimis ſic explicant Virgilium viri doctiſſimi. Deinde Græci pro χαίρειν dicunt ἐῤῥέτω. Tertiò Catullus vtrumque verbum coniunxit ſynonymικῶς: *Cum ſuis viuat, valeátque mœchis.* Quartò hoc efficit imitatio Theocriti, ad quem reſpexit Virgilius, reddens per verbum *viuere*, quod Græcus per χαίρειν, id eſt, *valere* extulerat. Locus habetur in εἰδ. 1.

ὦ λύκοι, ὦ θῶες, ὦ ἀν' ὤρεα φωλάδες ἄρκτοι,
χαίρεθ', ὁ βουκόλος ὔμμιν ἐγὼ Δάφνις, οὐκ ἔτ' ἀν' ὕλαν,
οὐκ ἔτ' ἀνὰ δρυμώς, οὐκ ἄλσεα, χαῖρ' Ἀρέθοισα
καὶ ποταμοὶ, τοὶ χεῖτε καλὸν κατὰ Θύμβριδος ὕδωρ:
O montana lupi quicunque hæc luſtra tenetis
Thoes, & ô altis habentes montibus vrſi,
Non ego vos vltra per deuia luſtra videbo,
Per nemora hæc Daphnin ſatis eſt vixiſſe, valete.
Túque vale patriis Arethuſa celebrior vndis,
Et fluuii quicunque ſacram ſub Thymbridis vndam
Infunditis, vos extrema nunc voce ſaluto.

Valeat in extremo ſermone.

Apud Calab. lib. 5. ita moriturus Aiax, ἐῤῥέτω ἀργείων ὀλοὸς στρατὸς, ἐῤῥέτω αἰὼν — ἄχθος: *Valeat Græcorum perníciosus exercitus, valeat vita — intoleranda.* Apud eundem lib. 6. Menelaus ira percitus in Helenam, & Paridem, κατὰ δ' ἀλαπαδνοτάτῳ σὺν ἀκοίτῃ. ἐῤῥέτω: *valeat illa cum effœminatiſſimo ſuo marito.* Apud Nõnum lib. 2. Vxor Cadmi Hæmonia diſcedens

—σαώζεο πάτρη.
χαίρεις ἠμαθίων, καὶ πᾶς δόμος, ἄντρα Καβείρων
χαίρετε, καὶ σπῆλαι Κορυβαντίδες:
—*Salue patria.*
vale Emathyon, & omnis domus, antra Cabirorum
valete, & ſpelunca Corybantides.

3. PRÆCEPS.] Erant veteres in ea opinione, vt quicunque è rupe, quæ erat in Leucadia, ſeſe in vndas præcipitarent, amoris obliuiſcerentur, curáſque deponerent, quibus vexabantur. His deluſa gentilitas ad mortem inducebatur à dæmone, vide quæ de hoc ſaltu omnium latiſſimè Ouid. ſcripſit in Epiſt. Sapphus. Meminit illius Eur. in Cyclope, Cic. 4. Tuſc. Statius 5. Sylu. loquens de Sapph. & alij, quos adducam in imitatione. Quin Plutar. lib. de virtutibus Mulierum, Phobum quendam nominat, qui ſe primus ex hac rupe præcipitauit: verba ſunt, φόβος ἀπὸ τῶν λευκάδων πετρῶν πρῶτος ἥλατο, ἑαυτὸν εἰς θάλασσαν. Sed mihi iam ſermo ſit de imitatione.

4. Ante noſtrum Theocritus εἰδ. 3. τὰν βαίταν ἀποδὺς, εἰς κύματα τῆνα ἁλεῦμαι: *veſtem exſuens in fluctus illos proſiliam.* Et quidem huc adſpiraſſe Virgil. certum eſt, tum ex ſententia ipſa, & aliis quæ ibi leguntur: tum ex multis, qui hoc affirmarunt. Reperi ego duo alia loca, vnum eiuſdem Theoc. alterũ Næuij. Prior εἰδ. 5. — ἢ κατὰ τήνας
τὰς πέτρας ὤνθρωπε μανεὶς εἰς κρᾶθιν ἁλοῖμαι:
ô homo ab illa petra furens in Crathin proſiliam.

A Poſterior in poemate de Io.
Seſeque in alta maria præcipitem miſit
Inops, & ægra ſanitatis heros.
Habet etiam magnam ſimilitudinem cum hoc loco compellatio illa Aiacis morituri apud Sophoclem, vbi omnia iubet valere, Solem, patriam, penates, genus ſuum, fontes, flumina Troianos campos, & locum ita abſoluit, — χαίρετ' ὦ τροφῆς ἐμοί,
τοῦθ' ὑμὶν Αἴας τοὔπος ὕστατον θροεῖ:
— *Valete mihi ô parentes mei,*
Iam vobis Aiax vocem poſtremam emittit.
Eſt etiam pulcerrimus locus in eodem Sophoc. vbi Philoctetem inducit à Lemno diſcedentẽ, cum magna commiſeratione: dignus eſt locus, qui legatur.

5. SPECVLA.] Poſſis capere ſimpliciter pro rupe quacunque, vnde eſt deſpectus in omnẽ partem,
B vel ſignatè pro ea, quam Græci nominant ὀπωροφυλάκιον, quam cuſtodes pomorum, & ſatorum habere conſueſcunt.

6. EXTREMVM HOC MVNVS MORIENTIS HABETO.] Inſtitit tribus locis Theocr. Duo primi ſunt εἰδ. 3. verſum enim, quẽm ſuprà dedi, & alterum, ſequitur hic, κἢν μ' ἀποθάνω, τὸ γ' ἁμὸν τεὸν ἁδὺ τέτυκται: *& quamuis non fuero mortuus, in voluptatẽ capus.* Iterum,
κεισεῦμαι δὲ πεσὼν, καὶ τοὶ λύκοι ὧδέ μ' ἔδονται,
ὡς μέλι τοι γλυκὺ τοῦτο κατὰ βρόχθοιο γένοιτο:
Iacebo hic ſtratus, & lupi hic me comedent,
Vt iſtud tibi mel dulce ſit in gutture.
C Hos duos locos alij indicarunt. Addo ipſe tertium ex εἰδ. 28. ἄγριε παῖ, καὶ στυγνέ, κακᾶς ἀναθρέμμα λεαίνας,
ἄξιε παῖ, καὶ ἔρωτος ἀνάξιε, δῶρά τοι ἦνθον.
λοίσθια ταῦτα φέρων, τὸν ἐμὸν βρόχον:
Dure puer, quem crudeles peperere leana,
Saxee ſaue puer, nec amari digne tibi iſthæc
Vltima dona ferens veni, quo guttura frangam
Feralem laqueum.

7. DESINE MÆNALIOS.] Ex imitatione Theocriti, qui illi ἄρχετε βουκολικᾶς oppoſuit hũc, λήγετε βουκολικᾶς μῶσαι, ἴτε, λήγετ' ἀοιδᾶς: *Deſinite bucolicum Muſa, ite, deſinite cantum.* Ego ex vtriuſque vmbra in Natali Chriſti: *Deſine virgineos, mea deſine tibia partus.*

8. NON OMNIA POSSVMVS OMNES.] Hãc ſententiã inter prouerbia retulit Eraſ. Cẽt. 3. Chil. 2. — Non omnia poſſumus omnes, adag.
D Illamque multis illuſtrat, qui ſimiles ſentẽtias extulerunt: ego hic tantùm adiungã, quos ille non vidit. Varro de re Ruſt. *Nemo enim omnia poteſt ſcire.* Lucretius lib. 5. *Maior erat natu, nõ omnia poſſumus omnes.* Sed & ſanctus Hieron. Epiſt. ad Nepotianum: *Genus arrogantiæ eſt, clemẽtiorem te velle videri, quàm Põtifex Chriſti eſt. Nõ omnia poſſumus omnes. Alius in Eccleſia oculus eſt, alius lingua, alius manus, alius pes, auris, venter.* Et lib. 1. aduerſ. Pelagianum, *Hoc totum dico, quòd nõ omnia poſſumus omnes: variſque aut nullus eſt diuitum, qui in omnis ſubſtãtia ſua paria vniuerſa poſſident.* Syneſius quoque Ep. 57. οὐχ ἅπας ἅπαντα δύναται: *non omnis omnia poteſt.*

Alpheſ. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta,
Verbenáſque adole pingues, & maſcula thura,
Coniugis vt magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hîc niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

E

ARGVMENTVM.

Iubet venefica, afferri ſibi quæ neceſſaria ad illiciendum Daphnin amoris philtro: adduntur carmina ad formam integram.

EXPLICATIO.

VERSVS iſti Alpheſibœi finguntur facti à quapiam pharmaceutria, id eſt, maga & venefica, volente adducere ad ſuum amorem coniugem Daphnin.

Daphnin. Fingitur verò hæc veneſica loqui cum Amaryllide horum ſacrorum adminiſtra. Ergo, iubet maga Amaryllidi, vt paret quæ neceſſaria ſunt ad magiam, aquam efferat, cingat tegátque altaria vitta molli, adoleat pingues verbenas, id eſt, herbas omnes his ſacris dicatas, thura maſcula, id eſt, excellentiſſima, eximia, & præcipuæ bonitatis. Addit cauſſam, cur hæc petiuerit, vt inſanū faciat Daphin, qui ſanus eſt, id eſt, ex non amante amātem efficiat, nam amatores inſani ſunt. Adductis iam aqua, vitta, herbis, thure, ait nihil iam deſſe præter carmina, ſine quibus herbæ omnes inanes ſunt, & inutiles ad incantationem. Quia ergo iſta deerant, ſubdit, *Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.*

A philtrum ſibi concilient, & fauſtam aliquam virtutem. Ergo maga iubens verbenas adoleri, non verbenam, intelligit, herbas omnes aptas his ſacrificiis, quales multas cōmemorat Plin. lib. 4. c. 17. Ad quod pertinet id, quod Proclus ſcribit, nimirum magos vſos plerunque mutua quadam ſympathia, & cognatione rerum multarum: videbant enim ſimplicia parum apta eſſe ad incantationes. De verbenis in re ſacra locus eſt nemini libatus in Ammiano lib. 29. vbi quidam ſacra faciens hunc in modum inducitur: *Has linteis quidam indumentis amictus, calceatúſque iisdem linteis ſoccis, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine præſcitionum auctore, ceremonialis ſcientia, ſuperſtitus cortinulas.*

B

N O T Æ.

Aqua ad ſacrificiū pertinuit.

1. AQVAM.] Aquam ad ſacrificia pertinere, & luſtralem eſſe, ſciunt omnes. Et quidem Plutarch. ἐν ῥωμ. per initia, ait illam ἁγνίζειν, ſanctificare. Sed ad Virg. facit præcipuè Luciani locus in Aſino. vbi enim deſcribitur apparatus vnius Magæ, ait, fuiſſe menſam in diſcubitorio, vbi eſſet vas, & in eo comparata aqua calida. Verba, ſi quis quærat, ſunt: τράπεζα δὲ τῇ κλίνῃ παρεστῶσα πᾶσιν ἔχουσα, καὶ ὕδωρ ἕτοιμον, καὶ θερμόν. Inde non malè coniectare poſſis hanc aquam Maroni calidam fuiſſe ex more veneficarum.

2. MOLLI CINGE HÆC ALTARIA VITTA.] Apuleius 1. Apolog. loci huius inſigniter meminit, ſic ſcribens: *Si Virgilium legiſſes, profectò ſciſſes, alia quæri ad hanc rem ſolere. Ille enim, quantum ſcio, enumerat vittas molles, & verbenas pingues, & thura maſcula, & licia diſcolora: præterea laurum fragilem, limum durabilem, ceram liquabilem.*

Vittarū vſus in ſacris.

3. VITTA.] Vſus vittarum in ſacris omnibus notiſſimus eſt, & præcipuè in magicis adhibentur hîc à Virgilio, & è Theocr. in ſua Pharmaceutria. Explicui: cingat, tegátque. nam Græcus in ſuis veneficiis hunc vſum dat vittæ, στέψον τὰν κελέβαν φοινικέῳ οἰὸς ἀώτῳ: *Atque hæc purpurea tege pocula vellere lana.*

Verbenæ quæ ſint.

4. VERBENAS.] Hoc nomine non certa aliqua herba ſignatur, ſed omnes illæ, quæ ſacris ſeruiunt, & religionis cauſſa adhibentur, quod iam Turn. in Aduerſ. & Iunius in Nomencl. adnotarunt. Cuius rei eſt efficax argumentum, Terentium Andr. dixiſſe, *ex ara hinc ſume verbenas tibi*, quæ tamen Myrti ſunt apud Menandrum, ex quo illa Comicus tranſtulit. quod notauit Dalecampius in Plin. cap. 2. lib. 22. Pro quo adiungo locum eiuſdem Plin. lib. 15. c. 29. vbi ait: *Myrtea verbena.* Et quidem in eodem Plin. capite illo 2. lib. 22. verbenæ ſunt herbæ ex loco puro decerptæ; quibus, feſtis diebus, aræ coronantur. Et verbenarius ille, qui mittebatur ad hoſtes, erat, qui herbam puram ex arce Capitolij ſumtam præferebat, & oſtētabat hoſtibus. Goropius quoque Becan. lib. 6. Orig. verbenarum nomine intelligi omnem herbam naſcentem in loco ſacro, & inde eſſe, vt ad omnem rem ſacram illæ adhibeantur, quaſi à loco

Thus maſculum.

5. MASCVLA THVRA.] Explicatio, quam adhibui, Brodæi eſt lib. 1. Miſcel. cap. 34. ex Dioſcoride ita ſcribente lib. 1. cap. 70. *Primatum tenet in eo genere maſculum, ſtagonias appellatum, ſuapte natura rotundum: tale autem intactum eſt, candidum cum frangitur, intus pingue, in ſuffitu ſtatim ardens.* Neque te vox ſeducat, vt putes eſſe fœminam, cùm audias thus maſculum. Negat apertè Plin. & nomen hoc religioni tantum tribuit lib. 12. cap. 14. vbi agens de thure ait: *Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, maſculum vocamus, cùm alias non ferè mas vocetur, vbi non ſit fœmina: religioni tributum, ne ſexus alter vſurparetur.* Et quidem thus maſculum ſignatè ſeruiſſe religioni clarè elicias ex Q. Sereno,

C

—— iungentur aceto

Maſcula thura ſimul, ducināque cera valebit.

Arnobio lib. 7. *Non ſi tu nulla pondera maſculi thuris incendas, cœlum que hoc totum redundantium vaporum nebuloſitate eludatur, &c.* Roges, vnde ſumtum nomen? Dixi iam ex Dioſc. thus maſculum ita dictum, quaſi optimum, & eximium, ac primatum tenens. Rationes alias ſi velis, quas ego hîc nolo, lege Plinium vbi ſuprà, Seruium Danielis, Philandrum lib. 8. in Vitruuium.

Amor Magicis conciliatus.

6. CONIVGIS VT MAGICIS, &c.] Nihil notius, quàm pleroſque vſos magicis artibus ad aliorum amorem illiciendum. Lucan.

—— quos nec concordia miſti

Alligat vlla thori, blandaque potentia formæ,

Traxerunt torti magica vertigine fili.

D Ariſt. lib. 2. Hiſt. Animal. c. 14. eandem vim agnoſcit in magia circa res amatorias, nam vbi de Echeneide loquitur, ita ait, χρῶνται πρὸς αὐτὸ πρὸς δίκας, καὶ φίλτρα: *Vtuntur hoc piſce aliqui ad cauſſas iudiciorum, ad veneficia amatorum.* Seneca Trag. in Oet.

—— artibus magicis ferè

Coniugia nuptæ precibus admiſtis ligant.

Melite fœmina apud Achillem Tatium Alex. lib. 5. *Nam ſpe fruſtrata, quia facere amplius potuit, quàm ad herbas & medicamenta, quæ miſerorum amantium ſolatia ſunt, confugere.*

7. DVCITE AB VRBE DOMVM, &c.] Reddit Theocriti verſum eid. 2. ἶυγξ, ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα. *Iynx trahe tu illum meum ad domū virum.*

Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis:
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

E

ARGVMENTVM.

Carminum virtus prædicatur.

EXPLICATIO.

ADIVNGIT triplex effectum carminum, vt oſtendat, nihil eſſe carminibus potentius: illis enim

enim Luna ipſa deducitur è cœlo: illis Circe mutauit Vlyſſi ſocios in varias feras: demum cantando, id eſt, dum cantiones fiunt, & cantantur carmina, anguis frigidus, id eſt, nocens diſrumpitur. Quanta igitur ea eſt vis, quæ expugnat formas cœleſtes, humanas, ferinas.

NOTÆ.

Carmina potētiſſima in Magia.

1. CARMINA.] Credebantur carmina potentiſſima eſſe in omni re magarum, & incātationum. Ideo Arnobius extollens Chriſti virtuté lib. 1. ait, illum mira patraſſe *ſine vlla vi carminum, ſine herbarum, & graminum ſuccis.* Et infra dixit *adiuncta carminum neceſſitates.* Huc pertinet illud L. Pomponij Poetæ Atallanarum in Pictorib. *Mirum, ni hæc Marſa eſt, in colubras cadet canticula.* Alcimus Auitus lib. 2. *— laudato quod poſſunt carmine Marſi.* Ouid. 7 Metam. *— quid enim non carmina poſſunt*

Deductæ Lunæ notæ ſeptem.

Vel, pro etiam.

2. Vel] Hic pro etiam, ſumitur, & cum reſpectu ad ſuperiorem ſententiam. Quaſi dicat. Cur carmina non mutent Daphnidem, quæ etiam cœlos expugnant? quæ Lunam deducunt? Quia nulla in re magis ſibi plaudebant magæ, quàm in Lunæ euocatione, & reliquam poteſtatem videbantur contemnere præ hac. Maga quæpiam apud Petron. Satyr.

Theſſalæ Lunam deducunt.

—mihi flumina parent,
Hyrcanæque tygres, & iuſſi ſtare leones.
Quid leuiora loquor? Lunæ deſcendit imago
Carminibus deducta meis.

Deductio Lunæ.

3. DEDVCERE LVNAM.] E cunctis aſtris Luna veteribus ita credebatur ſubdita eſſe veneficarum cantionibus, vt quoties his luberet, ea è cœlo vel inuita deduceretur. Huius rei ſparſa mentio in Poetis. Tibul. *Cantus & è curru Lunam deducere tentat.* Propert. *Et vos deductæ quibus eſt fallacia Lunæ.* Canidia Maga apud Horat in Epod. *—polo Deripere Lunam vocibus poſſim meis.* Sil. lib. 8. *& Lunam excuſſiſſe polo.* Baſil. Hom. 6. Hex. ait, agitari ridiculas quaſdam amicularum fabulas, quæ dicunt, ὅτι μαγγανείαις τισὶ τῆς οἰκείας ἕδρας ἀποκινηθεῖσα σελήνη ἐπὶ γῆν καταφέρεται: *Lunam veneficijs à propria ſede dimoueri, deducique ad terram.* Papin. 6. Theb.

— attonitis quoties auellitur aſtris
Solis opaca ſoror.

Alij tibi paſſim occurrent. Sed quæ in hac re peculiares eſſent notæ, breuiter tibi exponam. Deducebatur maximè a Theſſalis: rubebat tunc in modum ſanguinis: contrudebatur quò vellent magæ: cogebatur deſpumare in herbas, & hæc maxima cauſſa, cur deduceretur. nam illis ſpumis veneficæ vtebantur: negabat, repugnabátque Luna: laboráti illi ſubueniebant mortales cymbalorum crepitu, & tinnitu: deducebantur alia aſtra. Firmabo iſta ſeptem. Ariſtophan. in Neb.

Γυναῖκα φαρμακίδ' εἰ πριάμενος Θετταλὴν,
Καθέλοιμι νύκτωρ τὴν σελήνην:
Si veneficam Theſſalam emero,
Noctu Lunam captabo.

Plutarch. de Defectu oraculorum, vbi ait; ſolere interdum homines, Deum deuocare ad ſua negotia. addit hoc exemplum, ὥσπερ αἱ Θετταλαὶ λέγονται τὴν σελήνην: *vt Theſſalæ dicuntur Lunam.* Plato in Gorg. τὴν σελήνην καθαιρούσας τὰς Θετταλίδας: *Theſſalas deducentes Lunam.*

Horat. quoque od. 5. Epod. ait, ſidera excantari, Lunam cœlo deripi *voce Theſſala.* Martial. lib. 9. Epig. 30. *—Theſſalico Lunam deducere rhombo.* Claudian. de Bel. Get.

—Theſſalidas patriis lunare venenis
Inceſtare iubar. Seneca in Med. de Luna. *Theſſalicis vexata minis.* De rubore ſanguinis videndus Cæſarius Dialog. 3. Ouid. 2. Amor. *Carmina ſanguineæ deducunt cornua Lunæ.* Et 1. *Purpureus Lunæ ſanguine vultus erit.* Statius:

Luna rubet cum deducitur.

—qualis per nubila Phœbes
Atracia rubet arte color. Ouidius ita expreſſit hunc ruborem:

Quale roſa fulgent inter ſua lilia mixtæ,
Aut vbi cantatis Luna laborat equis.

Lucanus verò lib. 6. ita:

— Phœbéque ſerena
Non aliter diris verborum obſeſſa venenis
Palluit, & nigris, terrenisque ignibus arſit.

Horat quoque *rubentem* dixit, cuius teſtimonio adſtruitur, quod erat tertium, nimirum contrudi quò vellent magæ, ait enim:

—Lunámque rubentem
Ne foret his teſtis poſt magna latere ſepulcra.

De Deſpumatione Lucanus lib. 6.

Et patitur tantos cantu depreſſa labores,
Donec ſuppoſitas propior deſpumet in herbas.

Iterum: *—virus largè Lunare miniſtrat.* Apul. lib. 1. *Magico ſuſurramine amnes agiles reuerti, mare pigrum colligari, ventos inanimes exſpirare, ſolem inhiberi, Lunam deſpumari.* Quintò, negabat Luna. Prop. *Et iam Luna negat toties deſcendere cœlo.* Ouid. de Mede. in Epiſt. Hypſip. *Illa reluctantem curſu deducere Lunam Nititur.* Et in 12. Metam.

Mater erat Mycale, quam deduxiſſe canendo
Sæpe reluctantis conſtabat cornua Lunæ.

Cæſarius Dialogo 3. de hac veterum ſuperſtitione loquens. *Luna quamquam ſe non demittat, præ dolore tamen æſtuat, exhorret, abdit ſeſe, nubem induens, fratris exēplo ſplendorem ſuum indignis largiri dedignatur, &c.* Sextum erat ſubueniri Lunæ à mortalib. Liuius lib. 26. *Diſpoſita in muris campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ ſilenti nocte fieri ſolet, edidit clamorem.* In re ſimili, & vt ego credo cum reſpectu ad Liuium, Pet. Apollonius 1. Excid. Hieroſ. loquens de turba militari:

Lunæ deductæ ſubueniebatur æris crepitu.

— totúmque per agmen
Laudantur, vox vna fuit, commiſtus ad aſtra
Clamor it: quantum pauida ſuccurrere Lunæ
Certantes populi tinnitibus æris acuti
Ingeminant, ſurdaſque Deæ, nituntur, ad aures
Theſſalicum ne carmen eat. Ouid.
Te quoque Luna traho, quamuis Temeſæa labores
Æra tuos minuant.

Iuuen *Vna laboranti poterit ſuccurrere Lunæ.* Cæſarius loco adducto: *Quomodo dicunt aliqui incantamentis, & præſtigiis Lunam cœlo detrahi? Maxima certè generis humani pars huius rei fama perſuaſi, & occupati, ferrum & æs pulſando, tanquam è poteſtate egreſſam per ſtrepitum ab errore liberari putant.* Sāctus Ambroſius, à quo ſumſit ſanctus Maximus Taurinenſis Epiſcopus homilia propria de defectu Lunæ. *Quod cum requirerem, quid ſibi clamor hic vellet, dixerunt mihi, quod laboranti Lunæ veſtra vociferatio ſubueniret, & defectum eius ſuis clamoribus iuuaret.* Seneca in Med.

Inque auxilium Dictynna tuum
Pretioſa ſonent æra Corinthi. Papin. 6. Th.
—procul auxiliantia gentes
Æra crepant, fruſtraque timent: at Theſſala victrix
Ridet anhelantes audito carmine bigas.

Deducuntur alia ſidera præter Lunã.

Vide etiam Plin. lib. 2. c. 12. Extremum erat, deduci quoque alia ſidera. Hor. od. 17. Epod. *Refixa cœlo deuocare ſidera.* Tibul. lib. 1. *Hanc ego de cœlo ducentem ſidera vidi.* Lucan. lib. 6.

—illis & ſidera primum

Præcipites deducta polo.

Medea apud Senecam: *Hyadeſque noſtris cantibus motæ labant.* Scribit Clemens in Itinerario B. Petri, Zoroaſtrem magum elicuiſſe ex ſtellis veluti ſcintillas quaſdam. Apuleius poſt verba adducta: *ſtellas euelli, diem tolli, noctem teneri.* Abſolui, quæ promiſi. Addam erroris huius originem. Plutarch. de defectu oracul. initium illius refert ad Aglaonicem Agetoris filiã, quæ, vt Aſtrologiæ perita, ſimulauit prima omnium ſe Lunam incantare, ac deuocare, cùm illa erat in Eclipſi: Turnebus, quod videtur Germano placuiſſe, commentum hoc euocationis Lunæ Callimacho tribuit, eam è cælo in amplexus Endymionis deſcẽdere fingenti.

Deductionis Lunæ vnde error natus.

4. CIRCE.] De hac fabula vide Virg. 7. Æn. Homer. 10 Odyſ. Ouidium in Metam. Et tua Dictionaria. Attigit Petron.

> — *Phœbeaque Circe*
>
> *Carminibus magicis ſocios mutauit Vlyſſis.*

5. VLYSSI.] Ita legas, non, Vlyſſis. De quo alibi late.

6. FRIGIDVS.] Sequutus ſum explicationem Delrij noſtri, qui *frigidum anguem* accipit, nocẽtem, noxium, mortiferum, venenatum. In Sen. Agam. ad ea verba, *frigidus cuſtos* ait: *Draco noxius, & veneno plenus. Sic Virgilius frigidum anguem vocauit.* Idem alibi, illud Virg. in Ciri: *Inde Iouis geminas, magno frigidula ſacra,* explicat, noxia. Nam vetus Interpres Iuuen. in Sat. 7. ait: *gelidum pro mortifero, quia mors frigida eſt.* Adiungo illis verſum ipſius Iuuenalis, & Macrum, qui cicutam, quæ venenata eſt, ſic vocant, prior Sat. 7. *Nil præter gelidas auſa conferre cicutas.* Poſterior:

Frigidus, pro venenatus.

> *Frigida lethifera vis, & natura cicutæ,*
>
> *Vnde necat gelidi potantes more veneni.*

Demum addo auctoritatem Galeoti Martij lib. de Promiſcua Doctrina c. 12. qui ait, docte Poetam appellaſſe anguem frigidum, id eſt, venenatum. Nam per excellentiam, quæ ſunt venenati, dici poſſunt frigida: quia venena huius naturæ momẽtanea ſunt, & calida multo deteriora. Et Iſidori, qui cap. 4. lib. 12. ait: *Omne autem venenum frigidum eſt, & ideo anima, quæ ignea eſt, fugit venenum frigidum.* Ad rem ſunt verſus Nicand. in Ther. de ſerpente quopiam, a quo qui puncti ſunt, ſtatim inhorreſcunt frigore inſtar grandinis, etiamſi pungantur in media æſtate. Sed, ne quid diſſimulem, pugnat nonnihil cum his, quæ dixi, auctoritas eiuſdem Iſid. qui eodem loco: *Omnes autem ſerpentes natura ſua frigidæ ſunt, nec percutiunt, niſi quando caleſcunt. Nam quando ſunt frigidæ, nullum tangunt. Vnde & venena earum plus die, quam nocte nocent. Torpent enim noctis algore, & merito, quia frigidæ ſunt nocturno rore.* Hæc, & quæ ſequuntur, facile ſoluas, quoniam iſta non pugnant contra frigiditatem veneni: aliud eſt enim, venenũ eſſe frigidum; aliud, animal, a quo venenum illud, calidum. Vnde, poſtea ille adducit verba, quæ iam præmiſi, de veneni natura ſemper frigida. Quę pertinent ad Imitationem, breuiſſime abſoluam. Theocr. ante noſtrum *eid.* 15.

> — τὸν ψυχρὸν ἐγὼ τὰ μάλιστα δεδοίκω
>
> *Ex quibus ſigna in præſentem maxime timeo à puero.*

Tertull. Op. ac. in Geneſ. (non Cyprian.) *ſcrataque præge..dos .. ſinus lubricat angues.* Iterum: *ſerpebat ta.. ſpiris frigentibus angues.* Nonn. 2. ψυχρῇ .. Δράκοντες.

7. CANTANDO.] Verbum *cantare* pro, incãtare, & exercere cantiones (multo ſic a doctis Virgilium explicari) Ouid. quoque vſurpauit 2. Am. El. 5. *Aut vbi cantatis Luna laborat equis.* Et 3 Am. El. 6.

Cãtare, pro incantare.

> *Ilicibus glandes, cantataque vitibus vua*
>
> *Decidit, & nullo poma mouente fluunt.*

8. RVMPITVR ANGVIS.] Neſcias quo fato angues ſubditi fuerunt magarum cantionibus, adeò huius rei frequens mentio. Manil. lib. 1. *Conſultare fibras, & rumpere vocibus angues.* Nemeſ. 4. Ecl. *Cantanti quod Luna timet, quo rumpitur anguis.* Ouid. 2. Am. El. 1. *Carmine diſſiliunt abruptis faucibus angues.* & 7. Met. *Vipereas rumpo & verbis, & carmine fauces.* Tibul. lib. 1. *Cantus & trata detinet anguis iter.* Seneca in ſacris Medeæ,

Angues ſubditi incantationibus.

> *Hic fera ſerpens corpus immenſum trahit,*
>
> *Trifidamque linguam exſeriat, & quærens quibus*
>
> *Mortifera veniat, carmine audito ſtupet,*
>
> *Tumidumque nodis corpus aggeſtum plicat,*
>
> *Cogitque in orbes.*

Lucilius lib. 20. Satyr.

> *Iam diſrumpetur medius, iam vt Marſus colubras*
>
> *Diſrumpit cantu, venas cum extenuerit omnes.*

Maga apud Petron. iactabunda:

> — *mihi flumina parent,*
>
> *Hircanaque tigres, & iuſſi ſtare Dracones.*

Lucanus lib. 6. de virtute Magarum Theſſaliæ:

> —*gelidos his explicat orbes,*
>
> *Inque pruinoſo coluber diſtenditur arvo:*
>
> *Viperei coeunt abrupto corpore nodi,*
>
> *Humanoque cadit ſerpens afflata veneno.*

Sil. lib. 3. de Marmaridis:

> *Ad quorum cantus ſerpens oblita veneni,*
>
> *Ad quorum cantus mites iacuere ceraſtæ.* Alibi:
>
> — *ſerpentes diro exarmare veneno*
>
> *Doctus Atyr, tactuque graues ſopire chelydros.*

Sed & ſerpentes incantari ſolitos oſtendit Del lib. 2. Diſq. ex Petro Chieza, Aloyſio Chadamuſto, Mago Saltzburgenſi, ſanctis Patribus. Lege illum, & adiice quæ Val. ſcribit lib. 8. Arg. de Dracone Colchico incantato à Medea, & quæ de eodem Apollonius. & verba Platonis 2. Polit. θᾶττον ὥσπερ ὄφις ὑπὸ σοῦ κηληθῆναι: *videtur mihi Thraſymachus tanquam ſerpens carminibus delinitus.* Et Hiſtoriam aſpidis, quam omnes narrant, vide ſignatè apud Iſidorũ c. 4. lib. 12. Ait Plato in Euthydemo, incantationem ferarum, ſcorpionum, viperarum, & demum beſtiarum, nihil eſſe aliud quàm κήλησιν, id eſt, lenimen quoddam, & mitigationem. Quod omnes ferè per verbũ *rumpo*. Apollonius loquens de Dracone Colchico *διαλύεται, diſſoluitur.*

> Terna tibi hæc primùm triplici diuerſa colore
>
> Licia circundo, térque hæc altaria circum
>
> Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.
>
> Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARGVMENTVM.

Incipit Maga ab ternario numero, qui potentiſſimus in hac arte.

EXPLICATIO.

CIRCVNDAT Maga loquens cum Daphnide primum terna Licia, quibus item color triplex: deinde

deinde ſeparatim ducit ter circum altaria effigiem A ceream Daphnidis: & addit rationem, cur omnia ſint terna, quia Deus gaudet eo numero, qui perfectiſſimus eſt.

NOTÆ.

Ternarius numerus in incantationibus.

1. TERNA.] Non hoc dictum generali illa regula, qua finitus numerus ſæpe ſumitur pro multiplici, ſed vere ternarium indicat, qui in magia ſemper plurimum valuit. Et quamuis nulla ſuppeterent teſtimonia, quæ multa ſuppetunt, verba Poetæ ita ſignata ſunt, & ternarius numerus ita ſæpe repetitur, vt niſi is, alius capi nequeat. Sed aduoco exempla alia. Theoc. in Pharm. *ἐς τρὶς ἀποσπένδω, καὶ τρὶς τάδε πότνια φωνῶ*: *Ter libo, ter & hæc pronuntio Myſtica verba.* B Ouid. 2. Faſt. de anu incantatrice: *Et digitis tria thura tribus ſub limine ponit.* Tibul. lib. 1. *Ter cane, ter dictis exſpue carminibus.* Petron. de Maga: *ter me iuſſit exſpuere, terque lapillos conijcere in ſinum.* Apul. 2. At. *Propheta ſic propitiatus herbulam quampiam ob os corporis, & aliam pectori eius imponit.* Nemeſianum, apud quem ita paſtor quidam:

Quid prodeſt, quod me peregrini mater Amyntæ
Ter vittis, ter fronde ſacra, ter thure vaporo
Luſtrauit.

Colorũ diuerſitas in magia.

2. TRIPLICI DIVERSA COLORE] Diuerſitas colorum in magia plurimum potuit. Virg. ipſe in Ciri: *Terque nouena ligat vario diuerſa colore Fila.* C Nemeſ. 4 Ecl.

Hæc eadem nobis, quæ verſicoloria fila,
Et mille ignotas Mycale circumtulit artes.

Apul. 1. Apolog. *licia diſcolora.* Petron. in Satyr. *Illa de ſinu licium protulit. Varij coloris filis intortum.* Ideo Pindar. in Magicis Medeę od. 4 Pyth. auem motacillam, quæ apta incantamentis, vel ſiculorem vocat, *ποικίλαν ἴυγγα*.

Licia in incantationib.

3. LICIA.] Fuerunt hæc in magno vſu magiæ. Ouid. 2. Faſt.

Tum cantata tenet cum fuſo licia plumbo,
Et ſeptem nigras verſat in ore fabas.

Et 1. Am. El 8.

Scit bene quid gramen, quid torto concita rhombo D
Licia, quid valeat virus amantis equæ.

Qui verſus, cùm vnà cum rhombo coniungant licia, efficiunt, vt quoties in Poetis de rhombo quidpiam audis, debeas ſententiam referre ad licia, quæ erant in rhombis. Sed ad licia inprimis pertinet illa verborum forma veteribus vſitata, qua, cùm per diuinationem furtum deprehendebatur, dicebatur *furtum per lancem, & licium conceptum.* De qua vide Alciat. in Parerg. Rhodig. Ant. Lect. Scaligerum in Feſt. verbo *lance.* Franc. Brocenſem in Virg. Pithœũ in Aduerſ. cuius explicatio mihi præ aliis arridet, vt quæ Alberti, & aliorum teſtimoniis innititur. Fortaſſe vis ſcire, cuius materiæ eſſent hæc licia? credo ex lana Nam Artemid. lib. 1. c. 79. loquens de E coronis, *οἱ δὲ τῶν ἐρίων πεποιημένοι διὰ τὸ ποικίλον φαρμακείας καὶ καταδέσμους σημαίνουσι*: *quæ ex lanis facta ſunt, ſignificant propter varietatem venena & ligamenta* vbi vox *φαρμακεία* ducit te ad pharmaceutrias. Inde Seruius Daniel. ad illud *molli vitta*, adiungit, *lanea ſcilicet.* Ad quem locum adduxi verſum Theocriti ad idem ſpectantem.

Furtum per lancem, & ſurtum conceptũ, quid ſit.

Ceræ effigies in magorũ incantationibus.

4. EFFIGIEM.] Explicui *ceream*, nam magæ cereas imagines configebant acubus, & maledictis onerabant, quibus vellent obeſſe illos, qui effigie il la repræſentabantur. Ouid. de Medea in Hyſiph.

Deuouet abſentes, ſimulacraque cerea figit,
Et miſerum tenues in iecur vrget acus.

Et 3. Am. El 6.

Num mea Theſſalico languent deuota veneno
Corpora? num miſero carmen, & herba nocent?
Sagave Phœnicea defixit nomina cera?
Et medium tenues in iecur vrget acus?

Horat. de maga Canidia: *mouere cereas imagines.* Quod ex Marone explico, circumducere. Pet. Bleſenſis, auctor antiquiſſimus, Epiſt. 65. *Suggeſtione ſiquidem diaboli quædam mulieres cereas, ſiue luteas formant imagines: vt ſic hoſtes, vel amaſios torqueant & incendant.* Addo, his imaginibus inſcribi fortaſſe nomen illius, qui deuouendus. Itaque credibile eſt huic imagini inſcriptum nomen Daphnidis. Hæc enim inſcriptio nominum inter præcipua magarum acta, quod clare ex Tacito elicias 2. Ann. verba ſunt: *Reperiebantur ſolo, ac parietibus eruta humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemiuſti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia.*

5. NVMERO DEVS IMPARE GAVDET.] Non dubium, quin Poeta capiendus de ternario, vt ex præcedentibus apparet. nam ſententia refertur ad triplex licium, triplicem colorem, & circumductionem. Huius numeri veteribus celebrata perfectio, vti apparet ex Ariſt. lib. 1. de Cœlo cap. 1. qui ex ſententia Pythagoricorum ait, *τὸ πᾶν, καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισται*: *Omne, & omnia ternario terminantur.* Et addit rationem, nam in hoc numero ſunt, *τελευτὴ, καὶ μέσον, καὶ ἀρχὴ*: *finis, medium, principium.* In quam ſententiam loquitur etiam Plutarch. lib 9. ſymp. c. 3. *ὁ πάντων ἀριθμῶν πρῶτος τέλειος, ἡ μὲν τριάς, ὡς ἀρχὴν, καὶ μέσον ἔχουσα, καὶ τέλος*: *Ternarius numerus omnium eſt princeps, cùm principium, medium, & finem habeat.* Adde, Deorum fere omnium poteſtatem hoc numero ſignari, quod notat Seru. P. Dan. firmátque exemplis, quibus caret vulgaris: *Iouis triſidum fulmen, Neptuni tridens, Plutonis canis triceps. Apollo, idem Sol, idem Liber. Vel quod omnia ternario numero continentur, vt Parcæ, Furiæ, Hercules etiam trinoctio conceptus.* De triplici Diana omnes ſciunt. Inde bene Ariſt. vbi ſuprà, *πρὸς τὰς ἁγιστείας χρώμεθα τῶν θεῶν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ*: *Vtimur hoc numero ad cultum Deorum.* &, quod mirum, ait, hoc homines à natura ipſa imbibiſſe: *παρὰ τῆς φύσεως εἰληφότες.* Docemur itaque naturæ ductu Deum colere hoc numero. Notanda verba iſta Auctoris Geopon. lib. 18. *ἔστω δὲ ἀεὶ τῶν ποιμνίων ὁ ἀριθμὸς ἄνισος, ὡς φυσικήν ἔχων τινὰ δύναμιν πρὸς διαμονὴν, καὶ σωτηρίας τῶν ἀγελῶν*: *Numerus gregis ſemper ſit impar, vt qui naturalem quandam vim habeat ad gregis ipſius ſalutem, & durabilitatem permanſuram.* Goropius Becan. lib. 6. Orig. per Deum gaudentem numero impari intelligit Venerem. Lege, ſi placet multa in illo: & quæ idem ſcribit lib. 10. Hierog in Dalet. Præterea elegantem Griphum Auſonij de hoc numero, & Conſtantium Landum in lib. Numiſm. numo Antiochi Soteris, & Petrum Bongum de myſticis numeris. Dignus obſeruatu eſt mos militaris veterum Romanorum, qui pertinet ad perfectionem numeri imparis, cuiuſcunque ſpeciei ille ſit. Docet me hunc morem Vegetius lib. 3. c. 8. *foſſam aperiunt latam aut nouem, aut vndecim, aut tredecim pedibus: vel, ſi maior aduerſariorum vis metuitur, pedibus decem & ſeptem: imparem enim numerum obſeruari moris eſt.* Volo obſerues Virgilij verba adduci à ſancto Hieronymo tum in Apologetico contra Iouinianum, tum etiam in Cómentar. ad Aggæum Prophetam c. 1. In vtroque tamen loco ſanctus Doctor capit verſum Virgilij de vnitate contra mentem vatis, ſed ad rem ſuam.

Impar numerus. Ternarij poteſtas.

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:
Necte Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

A

ARGVMENTVM.

Imperat famulæ partem laboris.

EXPLICATIO.

IVBET Amaryllidi, vt nectat nodis tribus tres illos colores liciorum: vultque vt tum maxime nectat, cùm ipſa iubet. Addit deinde, vt loquatur, dicátque, *necto vincula Veneris*. quia ſcilicet veneficia hæc ex verbis habent complementum. Mens magæ eſt, ita Daphnin implicare, & allicere ad amorem, vt colores illi inter ſe nodis implicantur. Lege Rhodig. lib. 10. Antiq. Lection.

B

NOTÆ.

Nodi in incantationib.

1. NODIS.] Scriptum hoc eſſe ex antiqua veneficiorum & cantionum conſuetudine Turn. ſcribit lib. 19. Adu. c. 22. Probat hoc Syneſij teſtimonio, in quẽ, ſicut & in Auctores ſequentes ego quoque incidi. Verba huius habentur Epiſt. 121. ἀλλ' ἐγὼ καὶ ἐπῳδὰς οἶδα καὶ καταδέσμους, καὶ ἐρωτικὰς κατανάγκας, αἷς οὐκ εἰκὸς ἀντισχεῖν οὐδὲ πρὸς βραχὺ τὴν Γαλάτειαν: *ſed ego & carmina ſcio, & nodos, & amatorias neceſſitates, quibus veriſimile eſt non poſſe reſiſtere, ne ad exiguum quidem tempus, Galateam.* Hinc Germanus adiungit legem apud Platonem, qua ſcribitur, ne illi ſit impune, qui nodis, inductionibus, cantibus, ſimilibuſque veneficiis ad nocendum paratus, deprehenſus fuerit. Idem ex C eodem Platone adducit duplex genus veneficij, poſterius ad mentem Maronis hoc eſt, μαγγανείαις τισὶ καὶ ἐπῳδαῖς καὶ καταδέσεσι λεγομέναις πείθει. *Quibuſdam impoſturis inducit, cantibus, vinculis.* Habentur illa lib. 11. Legum. Nemo adducit teſtimonium Artemidori lib. 1. c. 79. vbi in re veneficiorum inducit καταδέσμους. Integra adduxi iam ad locum alium huius Eclogæ Virgil. quoque ipſe in Ciri:

Terque nouena ligat triplici diuerſa colore
Fila ter in gremium mecum, inquit, deſpue virgo,
Deſpue ter virgo. numero Deus impare gaudet.

2. VENERIS DIC VINCVLA NECTO.] Vt Theocritus in ſua Pharm. Hecatem vocauit, ita Virgilius Venerem. Sed audiendum iudicium Goropij lib. 6. Orig. *Doctius ergo à Virgilio Venus, quam à Theocrito Hecate ad aras eſt vocata, quod illa, & amores, & horũ ſummum vinculum, & verba ad id efficaces debentur. Quare verò Hecate tria ora habeat, & in triuiis colatur, aliam longe cauſam habet, nihil ad propoſitum hoc facientem.* Veneris verò vincula nihil ſunt aliud, quàm nodi incantationum. Tu, ſi libet, lege, quæ fuse hunc in locum ſcribit Gorop. Becanus lib. 6. Orig. Quare verò *dic* dixit? ex magarum diſciplina; vt, cum incantationes facerent, aliquid tunc loquerentur, quod ex Theocrito, & Plinio colligas. Prior in Pharm. πάσσ' ἅμα, καὶ λέγε ταῦτα, τὰ Δέλφιδος ὀστία πάσσω: *Sparge ſimul, & dic hæc: Delphidos oſſa ſpargo.* Quod iterum repetit. Poſterior lib. 20. c. 24. de herba quapiam: *Aiunt & lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne vellatur, et is, qui mordeat, dicat, ſe lieni mederi.* Quo loci magiam adumbrat Plinius. Sic et lib. 28. c. 10. *Si quis aſino in aurem, percuſſum à ſcorpione ſe dicat, tranſire malum protinus, tradunt.* Ratio perſpicua, quia verba ſunt tanquam forma materiatis rebus ad peragenda veneficia. Sic ſupra adductis aqua, vitta, verbenis, thure; dixit deeſſe adhuc carmina, ſine quibus inania omnia. Et infrà, cùm lauri incenduntur, adduntur verba, *Daphnis me malus vrit, ego hanc in Daphnide laurum.* Et de nouercarum magia Ouid. 9. Met.

Verba ſunt forma in incantationib.

Theocritum ſuperat Virgilius.

Protinus horrendis infamia pabula ſuccis
Conterit, & trinis Hecateia carmina miſcet.

Et Virg. 2. Georg. *Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.* Ad Medicinam quoque verba pertinere, & ex adducto loco Plinij clare vidiſti, & Apuleius etiam in Apolog. *Veteres quippe medici etiam carmina remediũ vulnerum norant, vt omnis vetuſtatis certiſſimus auctor Homerus docet, qui facit Vlyſſi de vulnere profluentem ſanguinem ſiſti cantamine.* Sed, qui volet huius rei & exẽplorum maximam ſegetem, legat quæ fuse, & doctè ſcribit Plin. lib. 28. c. 2. vnde nihil libaui, quia multa ſuppetunt, & facilis eſt diligentia

ª Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit
Vno eodémque igni, ſic noſtro Daphnis amore.
ᵇ Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARGVMENTVM.

Adduntur noua ſacra valida, & fortia:

EXPLICATIO.

ª AD ſententiam finge factam à maga duplicem imaginem, vnam è limo, è cera alteram. Vtramque applicuit igni, qui erat in ara comparatus ad ſacra hæc, quæ è limo, igne obduruit; quæ è cera, liquefacta eſt igne. Optat ergo, vt ſimili ratione Daphnis obdureſcat aliorum amoribus, & liquefiat in amorem ſui.

ᵇ Iubet maga, vt Amaryllis ſpargat molã lauris vrendis, nam illæ erant vice ſacrificij. Itaque ſicut bos, agna, & ſacra alia ante mactationem ſpargebantur mola ſalſa: ſic vult, vt lauri vrendæ eadem mola

D inſpergantur. Deinde iubet, vt lauros fragiles, id eſt, cum fragore, & crepitu ſonantes, incendat, ſed illitas bitumine, quo facilius concipiant ignem. Huic incantationi additur forma verborum hæc: *Daphnis malus me vrit, ego hanc laurum in Daphnide*, id eſt, cõtra Daphnidem. *Malus* hic eſt, proteruus, ac repugnans meis votis, neque dum victus his ſacris.

NOTÆ.

Effigies in incantationibus.

1. LIMVS, &c.] Quæ hic dicuntur de limo, & cera, explicui de duplici imagine, innixus auctoritate Horat. lib. 1. ſat. 8. cuius hæc ſunt:

Lanea & effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quæ pœnis compeſceret inferiorem:
Cerea ſuppliciter ſtabat, ſeruilibus, vtque
Iam peritura modis

Itaque

Itaque credibile eſt à maga ita diſpoſitas fuiſſe imagines vt ſuperiorem faceret, quæ eſſet è cera, alteri quæ erat e limo. Nam videlicet volebat ceream liquefieri in ſuum amorem; eam, quæ erat e limo, obdureſcere alienis amoribus. Itaque ceream honeſtè tractabat, & ducebat circum altaria. Ideo ſupra in honore habendo, vnius tantùm facta mentio, *effigiem dico.* Hæc magna ex parte coniectura innituntur. Adducam verba Gullandi, Quæſt. 5. vbi de hoc amatorio philtro ait: *Deferunt quandoque imagines quaſdam ad loca ſacrificiorum terra, vel cera, aut gemmarum, ſeu alia quauis mixtura confectas, illaſque baptiſant prius nomine perſonæ maleficiandæ ſub deuotione, & inuocatione Diaboli, cum eiſdem cæremoniis, quibus vti ſolent noſtri ſacerdotes in vero baptiſmate, & adiiciunt quædam verba turpia & nefanda: quibus imaginibus quandoque aperiunt pectora, & ipſarum corda ingenti calore ignita reddunt: aut tantum detinent, quod ſi perficiant, putantes quod eodem modo cor hominis maleficiandi ſimiliter aduratur, ſeu molliſcetur, & obediens reddatur ad votum ſortilegi, vel amantis.* Hæc ille, parum quidem nitide, ſi verba expendas: ſed mihi fideliter eius verba recitanda fuerunt, vt cognoſcantur quæ attingit vates. Audienda etiam verba Ioan. Salisberienſ. lib. 1. cap. 11. *veltricoli ſunt, qui ad affectus hominum immutandos, in molliori materia, cera, vel forte limo eorum, quos peruertere nituntur, effigies exprimunt.* Firmat iſta verſibus Virgilij, in quibus ſum: atque illis Ouidij in Epiſt.

Deuouet abſentes, ſimulacraque cerea fingit:
Et miſerum tenues in iecur vrget acus.

His veneficiis imaginum affine eſt admodum, quod narrat Sprangerus, 1. p. Mallei quæſt. 1. c. 12. de honeſta fœmina, quæ grauiter laborauit ex maleficio. Iuuenta fuit cauſa ægritudinis, nimirum imago cerea, vndique perforata, habens duas acus ex aduerſo per latera; ad eum modum, quo ipſa fœmina punctiones perſenſerat à ſiniſtro & dextro latere. Lege illum, & Meierum lib. 16. vbi narrat, captos Brucellæ tres viros ex familia Comitis Stampani, atque etiam quendam myropolam, qui faſcinando Carolo Principi parauerant tres viriles, ac totidem muliebres imagines. Perſtrinxi iſta breuiter, quæ fusè non ipſis modo Auctoribus, ſed etiam in Delrio noſtro lib. 3. Diſq. Mag. p. 1. quæſt. 3. ſect. 4. & 5. vbi Cardanum, & alios ſecus ſentientes meritò reprehendit. Ex iſtis lucem capiet Ouid. 2. Faſt. de anu magica:

Quòdque pice obſtrinxit, quod acu traiecit ahena
Obſutum mentha torret in igne caput.

2. Ab hac cognitione antiquitatis pergo imitationem. Theoc. εἰδ. 2.

Ὡς τοῦτον τὸν κηρὸν ἐγὼ σὺν δαίμονι τάκω,
Ὣς τάκοιθ᾽ ὑπ᾽ ἔρωτος ὁ Μύνδιος αὐτίκα Δέλφις:

Sicut ceram iſthanc per méque Deúmque liqueſco,
Myndius, & Delphis ſubito liqueſcat amore.

Putant vero viri docti, non ſine ratione Virgilium reſpexiſſe ad locum Lucret. lib. 6.

Principio terram Sol excoquit, & facit are.
At glaciem atſoluit, & altis montibus alte,
Extructas niues radiis tabeſcere cogit.
Denique cera liqueſcit in eius poſita vapore.

Itaque ſicut Lucret. dixit, terram areſieri, & excoqui a Sole; glaciem, niues, ceram liqueſieri: ita Virg. limum Sole obdureſcere, ceram liqueſcere. Ad Virgilium alluſit S. Hieronym. quæſt. 10. ad Hebidiam: *Vnus eſt Solis calor, & ſecundum eſſentias ſubiacentes, alia liqueſcit, alia indurat, alia ſoluit, alia conſtringit: liquatur enim cera, & induratur lutum; & tamen caloris non eſt diuerſa natura.*

3. VT CERA LIQVESCIT.] Comparatio de cera liqueſcente in re quoque amatoria aliis placuit. Lib. 7. Epig. *Liqueſco, vt cera ad ignem viſa puella tua.* Apud Calab. lib. 10. Oenone deflens mortem Paridis, *vt cera igni liqueſcebat.* Non abit illud Ouid. in Didone, *Vror, vt inducto cerate ſulphure tæda.* Neque illud Horat. od. vlt. epod.

Quam non amore ſic meo flagres, vti
Bitumen atris ignibus.

Neque Homerus, qui 19. Odyſſ. amantem lacrymantémque Penelopen propter Vlyſſem comparat cum niue liquefacta. Qua comparatione vſi multi alij.

4. MOLAM.] De mola ſalſa loquar, 2. Æn.

Fragiles lauri, quæ ſint.

5. FRAGILES LAVROS.] Putat bene Turn. fragiles lauros dici à Poeta, quod inter vrendum fragorem, & crepitum edant. nam hæc vox interdum ponitur eo ſignificatu, vt a Lucret. eo verſu: *Et fragiles ſonitus chartarum commeditatur.* Quæ addit Turnebus, capi quoque poſſe fragilitatem ſenſu illo, qui communis eſt, non placent. Nam verè ad crepitum, & fragorem lauri alluſit Poeta, tum ex Theocriti imitatione; quam poſtea adducam: tum ex opinione mortalium in ſacris. Putabãt enim, ſi laurus crepantius & ſonantius vreretur, bonum omen portendi; & hoc maga optat: ſecus, ſi tacita vreretur. Tibul. lib. 2.

Vt ſuccenſa ſacris crepitet bene laurea flammis,
Omine quo felix, & ſacer annus erit.

Contra Propertius lib. 2. Ecl. 27. cùm nihil ſuccederet:

Deficiunt magico torti ſub carmine rhombi,
Et iacet extincto laurus aduſta foco.

Ad crepitum trahendus Tibull. *Laurus vbi bona ſigna dedit, gaudete coloni.* id eſt, vbi crepuit. & Ouid. 1. Faſt. *& non exiguo laurus aduſta ſono.* Sicut in 4. nam omen felix optans, *& crepet in mediis laurus aduſta focis.* Vide adagium, μεῖζον βοᾷ δάφνης χλωρᾶς καιομένης: *Magis vociferatur, quam laurus viridis incenſa.* Atque ab hoc crepitu vox tam Græca, quam Latina: δα, enim, & λα, particulæ ſunt intentiuæ, vt λαῦρον, dicatur quaſi δαφώνιον. Lege de hac re Lilium dialogiſmo 16. Demum in genere obſeruatum eſt à veteribus felix omen a ſonitu & crepitu. Inde Ouid. Eleg. 13. lib. 3. Triſt.

Omen à crepitu.

Funeda cingatur florentibus ara coronis,
Micaque ſolemni thuris in igne ſonet. & El. 2. lib. 4.
Altáque velantur fortaſſe palatia ſertis,
Thuraque in igne ſonant, inficiúntque diem.

& de vino El. 5. lib. 5. Triſt. — *fuſum ſtridat in igne merum.* & de lucerna in Epiſt.

Interea lumen (poſito nam ſcribimus illo)
Sternuit, & nobis proſpera ſigna dedit.

Delrius libr. 4. Diſq. Mag. c. 2. quæſt. 7. ſect. 1. inter necromantiæ ſpecies cõſtituit δαφνομάντειαν, & ideo ait dici laurum ſymbolum diuinationis à Conſtantino in Geop. & Aphthonio in Progymn.

6. Sed iam audiendus Theocritus.

Δέλφις ἔμ᾽ ἀνίασεν· ἐγὼ δ᾽ ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν
Αἴθω· χ᾽ ὡς αὕτα λακεῖ, μέγα καππυρίσασα,
Κἠξαπίνας ἅφθη, κοὐδὲ σποδὸν εἴδομες αὐτᾶς.
Οὕτω τοι καὶ Δέλφις ἐνὶ φλογὶ σάρκ᾽ ἀμαθύνοι:

Delphis me cruciat, ego verò in Delphide hanc laurum
Vro: & ſicut illa crepat valde inflammata,
Et ſubito conflagrauit, vt neque cinis de ea appareat,
Ita etiam Delphidis caro in flamma conſumatur.

Laurus in ſacris.

7. DAPHNIS ME MALVS VRIT, EGO HANC IN DAPHNIDE LAVRVM.] Verſum hunc ita expendit Goropius lib. 6. Orig. *Daphnis, qui nomine ſuo*

laurina natura ſe eſſe profitetur, non interno modo igne ſuo A *ardeat, ſed externus etiam ſacris ita accendatur, vt nullus aquis queat exſtingui, atque is ardoris fomes non aliter atque bitumen adhæreſcat.* Itaque ludit Poeta egregia paranomaſia, nam laurum contra laurum incendit, Daphnin contra Daphnidem: eſt n. Græcis *δάφνη* laurus. Volo hic audias iudicium eiuſdem Goropij cuius hæc ſunt lib. 6. Orig. *Iudicent alij, vt placet: mihi hoc loco Virgilius ita videtur Theocritum imitatus, vt eum in his verſibus longo poſt ſe interuallo reliquerit, tum in verbenis, & bitumine; tum in Daphnidis, & laurorum conuenientia de nominibus in diuerſis linguis idem ſignificantibus ſtudioſè quæſita.* Ceterum hanc arborem eſſe aptam ſacris omnibus, inprimis magicis, docent aliqua. Nam Theocrit. initio ſuæ Pharmaceutriæ: *πᾷ μοι ταὶ δάφναι; φέρε Θεστυλί: vbi mihi lauri age Theſtyli?* Apul. libr. 3. Aſ. *Anethi modicum cum lauri folijs immiſſum rore fontano datur lauacrum, & poculum.* Eam quoque purificationibus adhiberi teſtis eſt Plin. lib. 15. cap. extremo. Neque pugnat locus hic eiuſdem in eodem cap. *Adeoque in profanis vſibus pollui laurum, & oleam fas non eſt, vt ne propitiandis quidem Numinibus accendi ex his altaria, araue debeant.* Non (inquam) pugnat, nam tantùm ait, non eſſe comburendam, vt ea accendantur altaria, cui vſui ſatis profana materia.

Talis amor Daphnin, qualis cum feſſa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi procumbit in herba
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

B

ARGVMENTVM.

Nihil his ſacris proficientibus fit imprecatio.

EXPLICATIO.

CVM in vaccis ſit nota maxima amoris, vt quæ ſummopere ament tauros, optat, vt Daphnis amet aliquam eo modo, quo bucula amare ſolet iuuencum ſuum, quæ feſſa taurum quærit; quæ per nemora & lucos errat; quæ amore perdita procumbit in herba viridi iuxta riuum aliquem, nec meminit decedere ſeræ nocti, id eſt, non primam ſolùm noctem perfert, ſed ſeram, in qua denſæ iam tenebræ; neque illi aut cedit, aut decedit, adeò obſtinatè in herba hæret. Ergo talis amor Daphnin teneat, nec mihi vlla ſit cura illi medendi. C

NOTÆ.

1 TALIS AMOR DAPHNIN, &c.] Verſus iſti, & ſententia facta ex Nota Macrob. ad imitationem Varij veteris Poetæ, qui ſic:

Ceu canis vmbroſam luſtrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit ceruæ comprendere luſtra,
Sæuit in abſentem, & circum veſtigia luſtrans
Æthera per nitidum tenues ſectatur odores.
Non amnes illam medij, non ardua tardant
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti.

D

Sed ego non credo me erraturum, ſi exiſtimem Virgilium aſpiraſſe ad verſus Lucretij lib. 2. quibus vaccam poſt mactatum ad aras vitulum ita dolentem inducit:

At mater virides ſaltus orbata peragrans
Linquit humi pedibus veſtigia preſſa biſulcis,
Omnia conuiſens oculis loca, ſi queat vſquam
Conſpicere amiſſum fœtum: completque querelis
Frondiferum nemus aſſiſtens, & crebra reuiſit
Ad ſtabulum, deſiderio perfixa iuuenci.
Nec teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque illa queunt ſummis labentia ripis
Oblectare animum, ſubitamque auertere curam.
Nec vitulorum aliæ ſpecies per pabula læta
Deriuare queunt animum, curaque leuare.
Vſque adeò quiddam proprium notúmque requirit.

Non abit duplex Calabri locus, quem ſummis (adi-) cij vit Germanus Virgilio adiungit. Adducam tantùm Latina, quia Germanus iam Græca ſuppeditauit. Locus prior libr. 7. habetur, vbi narrantur lacrymæ Deidamiæ:

Vti vacca in montibus horrendè immugit
Iuuencum ſuum quærens in montibus, circum autem maxime
Montis ardui reſonant iuga.

Poſterior lib. 10. vbi Oenones ob interfectum Paridem:

Vt quando per montis iuuencam tauri amore captam
Animus exſtimulat, vt pedibus velocibus feratur
Ardenter.

Sunt etiam ſuaues verſus Coluthi de raptu Helenæ, qui paria cum Calabro: C

Ἡ δ' ἅτε ποίμνης ἀποπλαγχθεῖσα νομοῖο
Πόρτις, ἐρημαίοισιν ἐνὶ ξυλόχοισιν ἀλᾶται
Φοινήεντι μύωπι βοῶν ἐλατῆρι τυπεῖσα:
Verum perinde ac floridis deſerta paſcuis
Iuuenca deſertis ſyluis agitur errabunda
Percuſſa cruento œſtro, qui boues ſtimulat.

Catullus quoque errores, furiáſque Attis iuuencæ comparatione illuſtrat:

Furibunda ſimul, anhelans, vaga vadit, animo egens,
Comitata tympano Attis, per opaca nemora Dux
Veluti iuuenca vitans onus, indomita iugi.

Idem Catul. & alij, qui locuti de Ariadna relicta in littore, furioſum hunc amorem, & veluti vagantem, D ac luſtrantem omnia multis expreſſere. Poeta etiam ipſe furioſum hunc amorem, & ſine remedio expreſſit in Sileno ſub perſona Paſiphaes. Poterit etiam quis vti ad eandem rem amplificandam verſibus Oppiani 1. κυν. vbi loquens de fœmina vexata doloribus partus, affectus pares inducit. E nouitijs Poetis adduco Angelum Bargæum, qui 1. Ecl. ita ad imitationem Virgilij:

Hæc ſimul æthereas Chloris iactauit ad auras
Oblita infelix ſeræ decedere nocti:
Accurrere pia non vlla è valle Napeæ,
Et ſecum mœſtæ duxere in tecta dolentem.

2. BVCVLA.] Apte buculam infert ad rem ama- E toriam, quam Poetæ laſciuientem, & petulantem non ſemel vocant. Philo in lib. περὶ τοῦ κλήρου. δάμαλιν ἀταλήν, νέαν, σφριγῶσαν: *Iuuencam teneram, iuuenem, laſciuam.* Pindar. od. 11. Pyth.

Iuuencæ ingenium petulans, & laſciuum.

Ἦ ἑτέρῳ λέχει δαμαζομέναν
Ἔννυχοι πάραγον κοῖται: *An alieno in cubili laſciuientem*

nientem iuuencæ more nocturni tranſuerſam gerunt concubitus? Poeta ipſe taurorum amores latè perſequitur, 3. Georg. Huc ſpectat illud, Κατ᾽ ἴν ταυρῶδες: *intueri taurinum.* Quod in Platonis & Xenophontis conuiuiis legitur, quodque de obtutu amatorio dici Pierius lib. 3. adnotauit. Ab hac laſciuia dictum Horatio:

> *Circa virentes eſt animus tuæ*
> *Campos iuuencæ, nunc fluuiis grauem*
> *Solantis æſtum, nunc in vdo*
> *Ludere cum vitulis ſalicto*
> *Prægeſtientis.*

Ideo ad laſciuiam etiam Helenæ explicandam Ouidius illam vocat, iuuencam:

> *Grata iuuenca venit, &c.*

3. PROPTER AQVÆ RIVVM.] Eſt hoc Lucretianum: *Propter aquæ riuum ſub ramis arboris altæ.*

4. PROCVMBIT IN HERBA.] Variat Lucret. lib. 1. ita:

> *Hinc feſſæ pecudes pingues per pabula læta*
> *Corpora deponunt.*

5. PERDITA.] In hac voce emphaſin agnoſcit German. in re amoris, vti etiam in illo Catul.

> —— *toto ex pectore Theſeu,*
> *Toto animo, & tota pendebat perdita mente.*

Eadem emphaſi dictum, 4. Æn.

> —— *Neſcis heu perdita, nec dum*
> *Laomedonteæ ſentis periuria gentis.*

6. DECEDERE NOCTI.] Eadem credo forma dictum, qua decedere alicui, & ſimilia apud Latinos.

Has olim exſuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARGVMENTVM.

Additur validior & fortior magia.

EXPLICATIO.

AGGREDITVR maga nouum aliud incantationis genus. Veſtes (quas hic exſuuias vocat, & cara pignora) Daphnidis grati olim, nunc perfidi infodit ſub ipſo limine, & terræ mandat, quod vbi factum eſt, ait, *debent hæc pignora Daphnin*, quaſi ad eas exſuuias per occultam vim magicam Daphnis vel inuitus deuoluendus ſit.

NOTÆ.

Exſuuiæ incantatæ.

1. HAS OLIM EXSVVIAS.] Hunc mihi locum Apuleius aperit libr. 3. Aſ. vbi, ſermone habito de Vtribus hircinis, ita ſcribit: *Tunc protinus inexpugnabili magicæ diſciplinæ poteſtate, & cæca Numinum coactorum violentia, illa corpora, quorum fumabant ſtridentes capilli, ſpiritum mutuantur humanum, & ſentiunt, & audiunt, & ambulant: & qua nidor ſuarum ducebat exſuuiarum veniunt, &c.* Hinc liquet in veneficiis multum valuiſſe incantatas exſuuias, vt ii, quorum eſſent, accederent ad incantatoris voluntatem, quod hic fieri cupit pharmaceutria: atque adeò ex hac mente addit, *debent hæc pignora Daphnin.* Inde eſt, vt hic limen capiam ipſius excantatricis, non cum Turn. libr. 19. Adu. cap. 27. Daphnidis incantati. Ratio illius hæc, *quid enim in alieno limine exſuuiæ defoſſæ aduerſus Daphnin poſſent?* nulla eſt. Nam illud meum potiùs eſt e re veneficiorum. Volebat enim maga ad ſuas ipſius ædes Daphnin deuolui. Pugnant quoque verba magæ cum explicatione Turnebi. nam de præſenti loquens ait, *Nunc ego terra mando*, ergo in ſuis ædibus, vbi tūc erat, non in ædibus Daphnidis, vbi non erat. Per exſuuias autem Poeta (quod bene aduertit Turn.) intelligit veſtes Daphnidis. nam ſic quoque Theocritus θρόνα, id eſt, veſtes inſici voluit veneno. Scio fores amati etiam ſolere incantari, vel ex Ouid. 2. Am.

> *Carminibus ceſſere fores, inſertaque poſti,*
> *Quamuis robur erat, carmine victa ſera eſt.*

Sed cōtra explicationem meam nihil hoc eſt. Quædam in Theocrito expendenda iam dicam.

2. Alludit ad duo loca Theocriti qui in exſuuiis, id eſt, veſtibus, veneficia exercet. Ait primum,

> Τοῦτ᾽ ἀπὸ τᾶς χλαίνας τὸ κράσπεδον ὤλεσε Δέλφις,
> Ὡγὼ νῦν τίλλοισα κατ᾽ ἀγρίῳ ἐν πυρὶ βάλλω:
> *Hanc à veſtimento fimbriam amiſit Delphis,*
> *Quam ego nunc diuellens in ſæuum ignem ſpargo.*

Diſſidet tantùm Maro, quia non incendit exſuuias, ſed infodit. Ait deinde,

> Θέστυλι, νῦν δὲ λαβοῖσα τὺ τὰ θρόνα ταῦθ᾽, ὑπόμαξον
> Τᾶς τήνω φλιᾶς καθυπέρτερον, ἇς ἔτι καὶ νῦν
> Ἐκ θυμῶ δέδεμαι:
> *Theſtyli, nunc capiens has veſtes, ea illinc*
> *Liminis illius, ad quod limen etiam nunc*
> *Animo alligata ſum.*

Omnes per θρόνα in Theocrito *venena* reddunt: vnus Turn. *veſtes*. quem ſequor, ex Marone, qui Græcum imitans reddit *exſuuias*. Non affert Turnebus, cui innitatur in ſua explicatione. Scias, Scholiaſten Theocriti adnotare, τὰ θρόνα à Theſſalis vocari animalia variegata, à Cypriis floridas veſtes, ab Ætolis venena: τὰ πεποικιλμένα ζῶα, τὰ ἀνθινὰ ἱμάτια, τὰ φάρμακα. Et tametſi dicat Theocrit. veſtes infectas veneno ad limen ipſius incantati, non incantantis, non idcirco credam ſic quoque capiendum Virgilium. Nam in Græco peculiaris eſt ratio, ait enim:

> ἇς ἔτι καὶ νῦν
> Ἐκ θυμῶ δέδεμαι.

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARGVMENTVM.

Commendat maga herbas, & venena, quibus vſa eſt in ſacris iſtis, velut admirabunda nihil ſibi procedere.

EXPLICATIO.

MEMINIT ſupra verbenarum, has nunc commendat (vtrunque enim generale eſt nomen, tam verbenæ, quam herbæ) ſimul & venena. Hæc commendatio procedit ab admiratione, qua ſtupet maga, ſe nihil proficere. Eſt vero commẽdatio multiplex, a loco, nam lecta e Ponto, qui feraciſſimus venenorum a perſona dantis, nam dedit Mœris, qui inclytus in omni magia: ab effectis, hoc triplex, nam illis Mœris ſe in lupum conuertebat, dabátque in ſyluas, animæ è ſepulcris excitabantur, & ſurgebant mortui; demum harum vi herbarum ſata, & quæ iam radices egerant, alium in locum traducebantur. Quibus effectis accedit fides ab ipſis oculis, ait enim maga, ſe tria hæc vidiſſe.

NOTÆ.

Pontus ferax Venenorum.

1. PONTO.] Veneni Pontici, & herbarum Ouid. meminit, Seneca Tragicus in Oet. *Quas Pontus herbas generat, aut quas Theſſala Sub rupe Pindus.* Aliíque. Cùm duo primi verſus contineant duplicem commendationem herbarum, veneníque, & quòd lecta in Ponto, & data à Mœri: de loci commendatione ſimile quidpiam apud Theocrit. inuenies εἰδ. 2. vbi herba venefica commendatur, quòd nata inter Arcades. Apud Ouid etiam 7. Met. herbæ Medeę, quòd vulſæ ab Oſſa, Pelio, Pindo, Olympo. De commendatione perſonæ eſt etiam locus Theocriti εἰδ. 2. vbi venena laudantur, quod non inferiora illis, quibus vſæ Circe, Medea, Perimeda.

In lupos verſi homines.

2. LVPVM.] Videntur veteres vel delectari hoc figmento, vel hac ignoratione decepti, cum ſæpe dicant, homines in feras mutatos, in lupos inprimis. De Mœri hic audis. De ſociis Vlyſſis in 7. Æn. *formas magno non vlulare luporum.* Propertius quoque: *& ſua nocturno fallere terga lupo.* Pauſan. libro 8. Lycaonem Regem Arcadum ſcribit, inter ſacra, quæ Ioui faciebat, mutatum in lupum, additque Arcadum vanitatem quandam. Nam credebant illi multos mortales poſt Lycaonem in lupos verti, hac lege: vt decimo anno, ſi interea humana carne abſtinuiſſent, formam priſtinam reciperent; ſin hominum carnes guſtaſſent, nunquam deſinerent eſſe lupos. De Neuris id ipſum ſcribit Herodotus lib. 4. λέγεται γὰρ ὑπὸ Σκυθέων, καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ κατοικημένων, ὡς ἔτεος ἑκάστου ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται ἡμέρας ὀλίγας, καὶ αὖτις ὀπίσω ἐς τὠυτὸ κατίσταται: *Produnt Scythæ, & Græci, qui in Scythia degunt, ſingulos Neuros ſemel quotannis ad aliquot dies lupos effici, & rurſus redire in formam priſtinam.* Scribit Trithem. in Chr. Herſaugienſi, Baianum Bulgariæ Regem ſolitum mutari in lupum, cùm vellet, vel in quamuis aliam feram. Vide etiam Plin. libr. 8. cap. 22. vbi late. Hoc ipſum tradunt Pompon. Mela, Solinus, Euſtathius, Varro, Agellius, aliique plures. Ad hunc locum pertinent, quæ dicam lib. 1. Georg. ad illud: *Per noctem reſonare lupis vlulantibus vrbes.* Putat Hieron. Mercur. libr. 6. Var. c. 20. huic tam decantatæ narrationi aliquid veri eſſe commiſtum, nimirum huiuſmodi homines, & gentes ea melancholiæ ſpecie laboraſſe, quam Græci lycanthropiam, Latini inſaniam lupinam appellant. Qua, ſi aliqui tententur, ita ſe lupos eſſe credunt, vt per ſyluas oberrent, nocte vagentur, clament, percutiant, aliaque luporum opera edant: quibus ſimplices inducti poſtmodum eos eſſe lupos factos, vere exiſtimauerunt. Meminit morbi huius Cælius Rhod. lib. 14. cap. 45. Franc. Valleſius de ſacra Philoſoph. cap. 28.

Lycanthropia ſ. lupina inſania.

Quod genus morbi plerumque referas ad imperſcrutabile Dei iudicium, volentis ita nefarios homines, & peccatores punire: quales illi ſunt, de quibus loquitur S. Hieronym. in Epitaphio Paulæ: *Cernebat varios dæmones rugire cruciatibus, & ante ſepulcra ſanctorum vlulare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, ſibilare ſerpentum, mugire taurorum.* De hoc argumento qui multa volet, adeat Ioã. Bodinum Mag. Dæmon. lib. 2. c. 6. Ioan. Spondanum in libr. 10. Odyſſ. vbi aperte ait, vel herbarum poteſtate, vel Dęmonis arte fieri poſſe, vt homines amittant humanam figuram, ſerinámque lupi, aut bouis, aut cuiuſque beſtiæ induant. Vide etiam, quæ Vincentius adducit in Speculo lib. 3. c. 109. Quid Apuleius, quid Lucianus ſcripſerint, in promtu eſt. Adducam verba Sprengeri Inquiſitoris, quæ etiam adducit Spondanus: *Iuuenis Anglus miles in Cypro fuit à Saga transformatus in aſinum: qui cùm in nauem ad ſocios volens remeare, fuſtibus abactus eſſet, ad magam rediit: itaque illa eo vſa eſt, donec aſinus in Eccleſia viſus eſt in genua procidere, eaque facere, quæ ab inſaniente bruta nequeunt profecta. Tum maga, quæ agebat ipſum, ex ſuſpicione ad iudices rapta, cum triennio elapſo reſtituit, & morte affecta eſt.* Ex hac opinione mortalium locutus Plaut. Amphit.

Nam verum eſt, quod olim eſt auditum,
Fabularier, mutatos antiquos in Arcadia homines:
Et ſanas belluas manſuaſſe, nec vnquam denuo parentibus Cognitos.

Præter eos, quos adduxi, vide Delrium lib. 2. Diſquiſ. Magic. quæſt. 18.

3. ANIMAS IMIS EXCIRE SEPVLCRIS.] Traditum hoc quoque poteſtati magarum. Tibul. lib. 1 El. 2. — Magarum poteſtas in animas defunctorum.

Hæc cantu finditque ſolum, manéſque ſepulcris Elicit.

Ouid. 2. Faſt.

Vix equidem credo, buſtis exiiſſe feruntur,
Et tacitæ queſti tempore noctis aui.

Apul. 1. Apol. *obuias ſpecies mortuorum.*

Propert. *Nocte vagæ feruntur, nox clauſas liberat vmbras.*

Tibull. lib. 1. Eleg. 2.

Hæc cantu finditque ſolum, manéſque ſepulcris
Elicit, & tepido deuocat oſſa rogo.

Plato, citante Germ. τοὺς τεθνεῶτας φάσκοντες ψυχαγωγεῖν: *Dicunt, mortuos redire ad vitam.* Hoc non ſemel a Luciano, Lucano, Homero, Eunapio, Philoſtrato, Silio, Papinio, aliiſque attingitur.

4. SATAS ALIO VIDI TRADVCERE MESSES] Dictum hoc etiam ex magica diſciplina. Nemeſ. 4. Ecl. — Frugum incantatio.

Cantauit, quod Luna timet, quo rumpitur anguis,
Quo currunt ſcopuli, migrant ſata, vellitur arbos.

Tibul. lib. 1. El. 8. *Cantus vicinis fruges traducit ab agris.* Seruius hic: *Magicis quibuſdam artibus hoc fiebat: vnde eſt in 12. tabulis: Neue alienam ſegetem pellexeris. Quod & Varro, & multi ſcriptores fieri deprehenſum annotauerunt.* Plin. lib. 28. cap. 2. *Quid? non & legum ipſarum in 12. tabulis verba ſunt? Qui fruges excantaſſet.* Idem Plin. ait, in agro Marrucino Vectij Marcelli Equitis Romani, Neronis Cæſaris procuratoris, vniuerſum oliuetum viam publicam eſſe tranſgreſſum: & prædia ex vno loco in contrarias ſedes profecta. Huc pertinet hiſtoria, quam Plinius ſcribit lib. 18. cap 6. de C. Furio Cresino, qui vocatus ad iudicium eſt, quaſi alienas fruges pelliceret veneficiis [illegible]. Adducam hic verba

Ioan. Beetzij Carmelitani, eáque ex fide Delr. noſtri libr. 3. Diſquiſ. Mag. quæſt. 4. ſect. 3. quæ etiamſi barbara, ad rem tamen Virgilij pertinent: *Quædam mulier circuiit Bonarium cum frumento, dicendo illum verſum, ſuper aſpidem, &c. poſt veniens ad domum ſuam, habuit fiſtulam in ſolario, quam manu accipiens, & prædicta verba dicens, cecidit totum frumentum illius Bonarij coram ſe per fiſtulam in ſolario, & ita furabatur frumentum, de agro: quæ tandem per quendam Epiſcopum deprehenſa & combuſta eſt.* Alludit ad rem hanc verſus Ouid. lib. 14. De incantationibus Circæis: *Exſiluere loco (dictu mirabile) ſyluæ.* & in Epiſt. loquens de Medea: *Illa loco ſyluas, viuaque ſaxa mouet.* Auguſt. cap. 19. lib. 8. Ciu. adducto verſu Virgilij, ſubdit: *Hac peſtifera ſceleratáque doctrina fructus* A *alieni in alias terras transferri perhibentur.* Non de alio prodigio, quàm de hoc, videtur capiendus Val. lib. 6. Argon. vbi inter reliquas incantationes Medeæ, *Mutat agros.* Hæc mutatio non alia opinor, quam traductio ſegetum. Sed ſciendum verbo proprio vſos Virgilium, Tibullum; nam in hunc notat Ioſeph. Scalig. *excantare fruges*, in legibus, non eſſe ſimpliciter incantare, ſed è loco in locum carminibus traducere, quaſi *excantare* ſit, foras elicere. Ideo Ouid. *Nec ſeges ex aliis alios tranſibit in agros.* Itaque excantatio frugum nulla alia ratione fiebat, quàm traducendo. Sed audi tandem Lector formam legis veteris, ad quam multi alludunt. Qui alienas frugeis excantaſit, qui malum carmen occentaſit.

Excantare fruges quid.
Traducere fruges, quid.

Fer cineres Amarylli foras, riuóque fluenti,
Tránſque caput iace: ne reſpexeris: his ergo Daphnin
Aggrediar: nil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnin.

ARGVMENTVM.

Aggreditur ſacra validiſſimo, & fortiſſimo genere magia.

EXPLICATIO.

AGGREDITVR Daphnin fortiſſimè incantationis genere, vt qui nec tot carminibus victus eſſet, nec multiplici Numinum inuocatione. eſt enim credibile inter incantandum ſæpe vocatos Deos fuiſſe. Itaque, qui nec Deos curat, nec carmina, expugnetur infeſtiſſimè. Sed quæ hæc expugnatio? quæ incantatio? Combuſtæ iam erant igne verbenæ, thura, lauri, flores omnes; conſuli cineres: C hos iubetur Amaryllis foras ferre, iacere in riuum fluentem: ſed diligenter admonetur, vt iaciat capite auerſo: & quia hoc extremum magni erat momenti, iterum idem præceptum inculcatur, hac forma, *ne reſpexeris.*

NOTÆ.

Aqua omnia expiat.

1. RIVO.] Mos fuit veterum expiationes omnes ad aquam deferre, ſiue mare, ſiue fluuium. hac enim ratione putabant facile omnia poſſe purgari. Apud Obſequentem in Prodiis legas: *Puer haruſpicum iuſſu crematus, ciniſque eius in mare deiectus.* De hoc more ita Euſtathius 1. Il. εἰς ἅλα δὲ λύματα ἔβαλλον διὰ τὸ φύσει ῥυπτικὸν εἶναι τὸ τῆς θαλάσσης ὕδωρ· διὸ καὶ παροιμία φησί, θάλασσα κλύζει πάντα τἀνθρώπων κακά: *Coniiciebant in mare purgamina, cui data abluendi vis, & natura: vnde prouerbium, mare abluit omnes hominum ſordes.* Theocrit. in Pharmac. innuit cineres ſpargendos in aerem, ita enim ait: ἄλφιτά τοι πρᾶτον πυρὶ τάκεται, ἀλλ' ἐπίπασσε: *Farina primum igne liqueſcunt, ſed diſperge.* Quæ ſequuntur in Theocrito, indicant hanc ſparſionem in aerem.

Purgamina cur in fluuios iacerentur.

2. FLVENTI.] Attingit Poeta rationem, cur veteribus purgamina iacerentur in fluuium; vt nimirum auferrentur ab oculis, & pedibus mortalium: putabant enim vel aſpectu illorum, vel tactu contagium duci. Ideo Tibul.

— *quicquid triſte timemus,*
In pelagus rapidis euehat amnis aquis.

Liuius libr. 27. de infante monſtroſo nato: *Id verò haruſpices ex Hetruria acciti, fœdum, ac turpe prodigium dicere: extorrem agro Romano procul terræ contactu alto* B *mergendum.* & lib. 36. de bobus quibuſdam: *eos viuos comburi, cineremque eorum deiici in Tyberim, aruſpices iuſſerunt.* Ouid. 6. Faſt.

Hæc eſt illa dies, qua tu purgamina Veſtæ
Tibri per Etruſcas in mare mittis aquas.

Et ante iſta:

Donec ab Iliaca placidus purgamina Veſta
Detulerit flauis in mare Tibris aquis.

Trans caput iacere purgamina.
Mare ſordes abluit, adag.

3. TRANSQVE CAPVT IACE, NE RESPEXERIS.] Ex religione hoc dictum eſt, atque ita ſæpe repetitum à multis, & credamus magnam partem magicæ diſciplinę conſtitiſſe in ceremonia hac. Mopſus vates apud Valer. Flacc. lib. 3.

— *luſtramina ponto*
Pone iacit.

C Claudian. de 6. Conſ. Honor. de genere quodam expiationis:

Trans caput auerſis manibus iaculatur in Auſtrum
Secum rapturas cantata piacula tædas.

Purgamina cur iacerentur trans caput.

Attigit hunc morem Græci inprimis. Theoc. εἰδ. 31.

Ἠῶθεν δὲ συλλέξασα κόνιν πυρὸς ἀμφιπόλων τις
Ῥιψάτω εὖ μάλα πᾶσαν ὑπὲρ ποταμοῖο φέρουσα,
Ῥωγάδας ἐς πέτρας ὑπὲρ οὖρον, ἂψ δὲ νέεσθαι
Ἄστρεπτος:

Mane autem cineres ancillarum vna coactos
Omnes proiiciat trans flumen, trans quoque fines
Præruptam in rupem, corpus caueatque reuertens
Ne retro flectat. Ante hunc Homer. Odyſſ. 5.

D
Αὐτὰρ ἐπὴν χείρεσσιν ἐφάψεαι ἠπείροιο
Ἂψ ἀπολυσάμενος βαλέειν εἰς οἴνοπα πόντον
Πολλὸν ἀπ' ἠπείρου, αὐτὸς δ' ἀπὸ νόσφι τραπέσθαι:
Porrò poſtquam manibus continges littus.
Rurſus reſoluens proiice in nigrum pontum,
Longè à continente ipſe autem ſeorſim auerſus ſis.

Trans caput iacere, profanus ritus.

Parco multis; tantùm hic obſeruabo formam verborum, qua illi vſi ad rem hanc. Eurip. Androm. ὑπὲρ κεφαλῆς ἔβαλεν πηλόν: *ſupra caput coniecit piaculum.* Sophoc. in Colono, ἄστρεπτος: *inuerſus.* Æſchylus ἐν Χοηφόροις. ἀστρόφοισιν ὄμμασιν: *inuerſis oculis.* Orph. in libello περὶ λίθων. ἀπὸ νόσφι τραπέσθαι, vti Homerus, quem iam adduxi. Plato 9. Leg. de re alia loquens, ἀμεταστρεπτί: *irreuerſim.* E Theocritum, Homerum, Virgilium, Valerium, Claudianum iam præmiſi. His Latinis adiunge Plaut. in Moſtell. *caue reſpexis.* Nemeſ. *cineres auerſa effudit in amnem.* Cauſſa moris huius tam ſæpe repetiti partim allucet ex duplici Nota, quam huic præmiſi partim ex verſibus Ouidij 5. Faſt.

Cumque manus purè fontana perluit vnda,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas.

Auerſúſque

Auerſúſque iacit, ſed dum iacit: hæc ego mitto,
His (inquit) redimo méque meóſque ſabu.
Hac nouies dicit, nec reſpicit: vmbra putatur
Colligere, & nullo terga vidente ſequi.

Itaque credebant Deos tunc aduenire, & colligere id, quod iaciebatur: quos Deos ne viderent, quod indignum putabant tantis Numinibus, caput auertebant. Affinia huic cognitioni illa libr. 6. vbi ſacra offeruntur Strigibus, ne noceant Procæ: videlicet exta, fibræ, & cor porcæ ac tum ſubdit:

Sic vbi libauit, proſecta ſub æthera ponit:
Quique adſint ſacris, reſpicere illa vetat.

Vt ſcilicet tunc Striges non viſæ arripiant ſacra. Et ad illum aduentum Deorum reſpexiſſe Poetam, apparet ex Seruio hic ſcribente: *nolunt enim ſe videri numina, niſi ex neceſſitate nimia.* Hoc genus ſacri inter profana numerat Spartian. in Didio Iuliano, ita ſcribens: *Quæſdam non conuenientes Romanis ſacris hoſtias immolauerunt, & carmina profana incantauerunt, & ea quæ ad ſpeculum dicunt fieri, in quo pueri prælegatis oculis incantando vertice reſpicere dicuntur, Iulianus fecit.*

Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum ſit.
Neſcio, quid certè eſt: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab vrbe venit, iam parcite carmina, Daphnis.

ARGVMENTVM.

Allucent felicia omnia, Daphnis accedit, victrix eſt maga, ideo à ſacris ceſſat.

EXPLICATIO.

IMPERAVERAT Pharmaceutria Amaryllidi, vt foras ferret cineres, & iaceret: forſitan moras traxit Amaryllis, quas dum traxit, omnia læto omine arriſerunt. Itaque fingamus verſus iſtos prolatos ore ancillæ, non magæ. Ergo ait ancilla. Aſpice hera, dum moror ferre cinerem foras, ex illo ſubitò flamma emicuit, atque adeò nemine excitante ipſe, ſponte ſua altaria corripuit: bonum hoc ſit omen ô hera. Ego nihil ſcio ex his ſacris; nam tantùm ſum tui miniſtra, ſed certè magnum aliquid eſt, ignem ex mortuis cineribus illuxiſſe. Audi & nouam aliam coniecturam, Hylax canis Daphnidis latrat in limine ædium noſtrarum. Quid hac re certius? Credimus Daphnin aduenire? an verò qui amant ſibi ipſi fingunt ſomnia? Sed credamus, Quare vos carmina parcite, id eſt, ceſſate, venit iam Daphnis ab vrbe, adeſt, ecce illum.

NOTÆ.

Pyromantia. 1. CORRIPVIT TREMVLIS ALTARIA FLAMMIS.] Attingit πυρομαντείαν, id eſt, diuinationem per ignem. Fuit autem hoc omen ſemper felix, ſi flammæ ſponte excitarentur, nemine impellente, nullo incendente. Id dilucidè in Ciceronis vita à Plutarch. attingitur his verbis: *Cicero his rebus cùm eſſet ſollicitus, prodigium accidit ſacrificantibus fœminis: ab ara ſacrorum, cùm iam pridem ſopitus ignis eſſet, è cineribus ac fomentorum reliquiis longa, & pura quidem flamma ſubitò emicuit. Cæteris itaque perterrefactis, virgines Veſtales mox iuſſere, Terentiam virum conuenire, iuberéque, vt pro patria non dubitaret, ea perficere, quæ cogitaret, ceu præſens Dea ingens lumen ad illius ſalutem, & gloriamque polliceretur.* Eſt ſermo de Coniuratione Catilinæ. Ademi Græca, quia plura. Pauſanias quoque in Att. *Cùm Seleucus, poſtquam is ex Macedonia cum Alexandro erupit, in vrbe Pella Ioui ſacrificaret, ligna quæ erant in altari, ſponte ad ſimulacrum proceſſerunt, & incenſa ſunt abſque igne.* Extrema, quia hæc ſignatiora, ſic habent Græce: τὰ ξύλα ἐπὶ τῷ βωμῷ κείμενα αὐτόματα προῆλθε πρὸς τὸ ἄγαλμα, καὶ ἄνευ πυρὸς ἥφθη. Omen idem Tibull. attigit lib. 4.

Lætior eluxit ſtructos ſuper ignis aceruos:
Quin hortante Deo magnis inſiſtere rebus
Incipe.

Loquitur cum Meſſala. Sic triſte econtrario fuit, ignem non excitari, quod Tireſiæ accidit apud Sophocl. in Antigone.

2. TREMVLIS FLAMMIS.] Q. Serenus: *Farraque quæ tremulis proſunt ſudantia flammis.*

Sponte, in rebus ſacris. 3. SPONTE.] Aduerte a Virgilio hanc vocẽ cum omni proprietate ſæpe in rebus ſacris inferri, vt hoc loco, & 4. Ecl. *Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.* Vbi omen attingitur. Et in lib. 6. fores templi patent *ſponte* ad edendum oraculum. Sponte n. dicitur ἀπὸ τῆς σπονδῆς, id eſt, libatione. Id enim, quod per ſacrificia firmatur, debemus facere non inuiti. Etymon hoc aperuit Scal. in Coniectan.

4. BONVM SIT.] Subaudi omen. Hæc loquendi forma in re fauſta conſimilis illi, *bene ſit.* qua vſi Perſius Satyr. 4. Plaut. Mercat. Terent. Phorm.

5. QVID CERTE EST.] Acutè Nonnius 1. Miſcel. ait, his verbis magnum aliquid ſignificari; ita vt *quid certè eſt*, ſit, magnum aliquid eſt. Firmat Terentianis exemplis. Lege. Adiungo illi Vlpianum enarratorem Demoſthenis, qui in 1. Olynth. τὸ δή τι ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ μέγα κεῖται, ὥσπερ τὸ, δύναμίν τινα κεκτημένοι, τὸ τινὰ ἐστὶν ἀντὶ τοῦ μεγάλην: *Particula, quæ, hic pro multum ponitur: ſicuti illud, copias aliquas poſſidentes, id eſt, magnas.* Quid.

6. HYLAX.] Nomen canis ductum ab Etymologia. nam ὑλάω eſt latro, latras. Ab Ouid. etiam 3. Met. Hylacter canis inducitur ſimili etymo.

Canis latratus ſoluit incantationes. 7. IN LIMINE LATRAT.] Notat Rhod. lib. 20. Ant. Lect. cap. 6. induci latrantem canem ex opinione veterum, qui putabant latratum canis, & tinnitum æris ſoluere carmina & excantationes, quod ſcribit Lycophron Interpres. Idem ſibi omen ſumit Symetha venefica apud Theocr. εἰδ. 2. Θεστυλὶ, ταὶ κύνες ἄμμιν ἀνὰ πτόλιν ὠρύονται: *Theſtyli canes nobis per ciuitatem latrant.* Neque abit ab hac ominandi ratione illa Ariſtæneti lib. 2. Ep. 5. Sed ecce dum hæc ſcribo, iucundiſſimè ſternutaui. Nam forte iuuenis, mea cura, meminit mei.

8. CREDIMVS.] Verſum integrum ſumſit Auſonius.

Qui amant, fingunt ſibi ſomnia, adag. 9. QVI AMANT, IPSI SIBI SOMNIA FINGVNT.] Hanc formam inter adagia retulit Eraſ. Chil. 2. Cent. 5. c. 90. vide illum, & adde à me Publium in Mimis, qui ait: *Amans, quod ſuſpicatur vigilans, ſomniat.*

10. SOMNIA FINGVNT.] Proba lectio, & eruditis recepta: nec te moueat auctoritas Canteri lib. 1. Nou. Lect. c. 8. qui legit ex ſe *ſibi omnia fingunt* Præſertim cùm locutio ipſa ſit Græca. Artemid. lib. 4. c. 24 πλάττειν ὀνείρους.

FINIS ECLOGÆ OCTAVÆ.

ECLOGA NONA.

MOERIS.

LYCIDAS. MOERIS.

ARGVMENTVM.

POst Philippenſem victoriam, cùm in diſtributione agrorum, qui trium virorum iuſſu trans Padum diuidebantur, ſua quoque prædia Virgilius amiſiſſet, Romam profectus, cùm fauore ingenij, tum præſertim adiuuante Pollione, Tranſpadanæ regionis præfecto, poſſeſſiones ſuas recepit. Verum ægrè id ferente Ario centurione, cui Virgilij fundus in portionem ceſſerat, parum abfuit, quin ab irato milite Virgilius interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus præcepit villico ſuo, vt Ario vſque ad reditum ſuum, quàm minimo poſſet detrimento ſuo, obſequeretur. Is igitur ex patroni ſui præcepto Mantuam proficiſcitur, hœdorum munuſculum Ario oblaturus. Mœrin ſubſequitur Lycidas, itineris eius cauſſam requirens. Ibi nactus occaſionem temporum calamitatem deflet. Deinde vnà Mantuam euntes itineris tædium varijs ſubleuant cantilenis. Menalcas in hac Ecloga Virgilius eſt, Mœris Virgilij villicus.

Lyc. [a] QVò te Mœri pedes? an, quò via ducit, in vrbem?
Mær. [b] O Lycida, viui peruenimus, aduena noſtri,
(Quod nunquam veriti ſumus) vt poſſeſſor agelli
Diceret, hæc mea ſunt: veteres migrate coloni.
[c] Nunc victi, triſtes (quoniam ſors omnia verſat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.

ARGVMENTVM.

Aperit Mœris Lycidæ, quo ſtatu ſint agelli Virgiliani ſub iniuſto poſſeſſore Ario.

EXPLICATIO.

[a] FINGITVR Mœris villicus Menalcæ, id eſt, Virgilij, feſtinabundus Mantuam ire, cuius vt feſtinationem vidit Lycidas, qui fortaſſe occurrit, ita rogat: O Mœri, quò te pedes ducunt? an in vrbem Mantuam, quò via hæc ducit?

[b] Mœris occaſione amici percontantis erumpit in querelas, quas hactenus cogitabundus premebat corde. Itaque ait: Rogas, an forte eam Mantuam, ego verò dico me, & herum meum. Menalcam viuos perueniſſe in eam calamitatem, quam veriti nunquam ſumus: vt aduena quidam, indignus qui nominetur, agelli noſtri poſſeſſor ſit, dicatque nobis: mea hæc ſunt, vos coloni veteres hinc migrate. Signat Arium centurionem, qui in poſſeſſionem Virgilij pedem poſuerat per vim, & contra ius.

[c] Quaſi dicat. vis ſcire, an hoc verum? ecce nunc

A victi, & triſtes (hoc ſcilicet ſorti debemus verſanti omnia) illi indigno poſſeſſori hos hœdos pro dono mittimus, quod donum male illi vertat. Expende in fine, vti calamitatem ſuam amplificet Mœris. Graue eſt, eò miſeriæ peruenire, vt aduena quiſpiam dicat, ſua eſſe, quæ non ſunt: grauius, proprium dominum cogi cedere ex agro ſuo: grauiſſimum compelli, vt iniquo poſſeſſori det munera. Inde tot parentheſes interpoſitæ vt in re noua, atroci, impia.

NOTÆ.

1. QVò TE MOERI pedes.] Subaudi, ducunt, aut ferunt, ex imitatione Theocriti, & Homeri. Prior, εἰδ. 13. & 14. πόδες ἄγον: & ex Homero Nazianzenus orat. 28. πόδες ἐφέροντο. Plato etiam 2. Polit. ἄγον πόδες. Apollonius 1. Argum. compoſitionem addit, πόδες αὐτὸν ἀπέφερον. Vſurparunt primum verbum inter Latinos, Plaut. Merc. Plin. lib. 7. B Ep. 5. alterum Horat. od. 16. Epod. Perſ. ſat. 3. Ex Homeri loco, quem adduxi, efficit Victorius hanc locutionem non eſſe tantum ruſticam, vt quidam volunt. Horat. 3. Car. od. 11. variat, per *pedes rapiunt*. in Bacchid. *Quo nunc capeſſis te hinc*. In Moſtel. *Quo tu te* Pedes ducũt, ferunt.

agu? Phraſin commutauit Theoc. εἰδ. 7. σιμιχίδα πᾶ δὴ τὺ μεσαμέριος πόδας ἕλκεις: *Simichida, quo tu meridie pedes trahis?* Et Seneca act. 3. Med. *rapis pedem.* Et Sophoc. in Aiace [illegible] πόδα. Et in Oedip. Col. πόδα κλίνας. Apoll. 2. ita, [illegible]. Adiungo etiam ab initio Virgiliano non multum abeſſe Platonicum in Phædro. Vbi Socrates, ὦ φίλε Φαῖδρε, ποῖ δὴ, καὶ πόθεν; *O amice Phædre, quonam, & vnde?*

2. VIA DVCIT.] Vt hic *via ducit*, ita in 6. *via fert.* Vtrunque ad Græcorum exemplar, qui ὁδὸς ἄγει, καὶ φέρει. Pauſan. ἑτέρα δ' ὁδὸς ἐξ Ἐλευσῖνος ἐπὶ Μέγαρα ἄγει. *vna altera ex Eleuſine ducit ad Megara.* Antiphr. ἴχνη φέροντα: *veſtigia ferentia.* Liuius quoque: *viam ferentem* dixit. Nota hæc Budæi eſt in Comment.

3. VIVI.] Auget commiſerationem, quòd videntes pereant, quod tractata videtur ab illo Comicorum, *videns viuenſq; pereo.* Itaque vere dictum, *Multa homini accidunt, quæ non vult, videt mala.* Sententiam hanc locupletare facile eſſet.

Peruenio, de calamitatib.

4. PERVENIMVS.] Signatum verbum. Hoc enim, & ſimilibus accidentem calamitatem veteres explicuerunt. Horat. in fletu Europæ lib. 3. od. 27.

Vnde? quò veni? leuis vna mors eſt
Virginum culpæ.

Eurip. in ſupplic. οὐκ ἂν ποτ' εἰς τόδ' ἦλθον, εἰς ὃ νῦν, κακόν: *Nunquam ad hoc veniſſem, ad quod nunc veni malum.* Et ſuprà dixerat, de re etiam aduerſa, εἰδ' εἰς τόδ' ἦλθον: *Quod ſi ad hoc veniſſem* Cauſſam huius locutionis confert Budæus in rem militarem, in qua conflictus eſt, & labor: & ad quam iiſdem verbis vtimur. Venire enim ad manus, ad certamen dicimus. Nec minus Græci εἰς χεῖρας ἔρχεσθαι, id eſt, συμμίσγεσθαι τοῖς πολεμίοις, καὶ συμπλέκεσθαι.

5. QVOD NVNQVAM VERITI SVMVS.] Inde grauior dolor, vt ex re non præuiſa. Huc transfer, quæ inuenies 1. Æn. ad illud: *Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.*

Hæc mea ſunt.

6. HÆC MEA SVNT.] Vult Briſſon. libr. 5. Form. Poetam his verbis alluſiſſe ad ſolemnem vindicationis morem: quo, qui ſeruum vindicabat, iniecta manu dicebat, *hic meus eſt.* Ita Ouid. 1. Amor. *Et duam, mea ſunt.* Et apud Quintil. Declam. 341. rem ſuam quiſpiam vindicans apud publicanum intentionem ſuam duobus his verbis complectitur, *Mea eſt.* Plaut. Rud.

Gr. Neſcio, neq; ego iſtas veſtras leges vrbanas ſcio,
Niſi quia hunc meum eſſe dico.
TR. Et ego item eſſe aio meum.

7. VETERES.] Hanc vocem opponit illi *aduena.* Et totam orationem *veteres migrate coloni* præcedenti, *hæc mea ſunt.*

8. SORS OMNIA VERSAT.] Lambinus hic *fors* legit, & pari modo alios auctores corrigit lib. 1. ſerm. Sat. 1. Sed quamuis in aliis efficiat, quod vult, certè in hoc loco ſuſtineri vulgaris lectio debet, aſſentiente omnium pene librorum conſenſu, in quibus *ſors* legitur: aſſentiente doctorum auctoritate, qui de hac lectione non dubitarunt. Sed & verbum *verſo* vulgarem lectionem firmat. Sortem enim verſari in vrna Horat. dixit lib. 2. od. 3.

Verſo de ſortibus.

——omnium
Verſatur vrna, ſerius, ocyus
Sors exitura.

Qui locus malè vulgò intelligitur, eſt enim *vrna* caſus auferendi, non rectus, quod vel ex ſyllabica metri ratione apparet. Redeo. Denique lectionem Virgilij tuentur multi eruditi, quos hic congerere omitto, parco, a quibus non minus ſortibus, quam fortunæ, rerum varietas attribuitur.

9. BENE VERTAT.] Formula hæc trita eſt. Perſ. *Quæ res bene vertat mihi, & tibi, & ventri meo.* In Curculion. *Quæ res malè vertat tibi.* Liu. libr. 3. *Ille enimuero quod bene vertat, habiturum ſe comitia profeſſus.* Enn. Annal.

Bene vertat.

Ea mihi rei, fidei, regno, vobiſq; Quirites
Se fortunatim, feliciter, ac bene vertat.

Vult autem Seru. ſermonem Poetæ natum ab Aiace, & Hectore, quibus munera inuicem data, & accepta exitialia fuerunt: vt optet Mœris pari modo hœdos verti in exitium accipientis.

Lyc. a Certè equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollíque iugum demittere cliuo
Vſque ad aquam, & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcam.
Mœr. b Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum
Noſtra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
c Quod niſi me quacunque nouas incidere lites
Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab Ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipſe Menalcas.

ARGVMENTVM.

Vix credit Lycidas, perſuadet Mœris, quin addit vitam Virgilij fuiſſe in diſcrimine.

EXPLICATIO.

a DIXERAT Mœris, ſub iniquo poſſeſſore eſſe agellos Virgilij, inde admirans reſpondet Lycydas. Audieram ego aliter, nimirum veſtrum Menalcam (Virgilium) ſuis carminibus ſeruaſſe (recuperaſſe) agrum ſuum. Ac tunc obiter Lycidas deſcribit terminos agri Virgiliani, videlicet à cliuo quopiam molli lenitérque ſubducto vſque ad aquam Mincij fluminis, & fagam, cui præ ſenio fracta cacumina.

b Subdit Mœris. Audieras, nam ita fama iactauerat, ſed vana illa fuit. Nam vide ô Lycida, quid poſſint columbæ contra aquilam, id ſcilicet noſtra carmina contra hoſtes: neque enim furor Martius permulcetur tam dulci blandimento, neque exaudiunt gladiorum ſonitus tam ſuauem cantilenam.

c Pergit Mœris, dicítque ſe ab ſiniſtra cornice, quæ erat in Ilice, admonitum, vt lites omnes, occaſionéſque litium cum milite Ario amputaret: cui niſi aui paruiſſet, futurum fuiſſe, vt nec ipſe, nec Virgilius iam viuerent; adeò impotenter ferus miles in ruſticas opes pauperum inuolauerat.

NOTÆ.

1. SVBDVCERE COLLES, &c.] Tota hæc oratio, *colles ſubducunt ſe, dimittúntque iugum cliuo molli,*

conti

continet deſcriptionem loci, qui lenem habet deſcenſum e faſtigio ad planum. clarius. continet cliui deſcriptionem. Eſt enim cliuus non abruptus, & directus: ſed molliter accliuis, procliuiſque, aptus ad aſcenſum, & deſcenſum. Iunius vocat *montis latus*, nam & Liuio dicitur *dorſum montis*. Vti alij cliuum deſcripſerint, inſeram ad vtilitatem adoleſcentium. Liuius lib. 5. *omnia faſtigio leni ſubuexa*. Pompon. Mela lib. 1. c. 19. *mollibus faſtigiis inflectuur*. Antiquis par Maffeus lib. 16. Hiſt. *clementes montium aſcenſus, ac deſcenſus*. Liuius iterum lib. 44. *deſcenſus facilis minimè iniquus aſcenſus*. Ammian. lib. 27. *facilem deuexitatem, & mollem*. Plin. lib. 5. Epiſt. *ſenſim cliuo fallente conſurgit*. Lucan. lib. 4. *Colle tumet modico, leniq; excurrit in altum Pingue ſolum tumulo*. Hæc talia, cùm occurrerint, non contemnenda: ſic enim meliùs hærent in animis iuuentutis ſimulacra optimorum auctorum.

2. VETERIS-FAGI.] Ita Perſius Sat. 5. —*veteris ramalia fagi*. Et Seneca in Hipp. Act. 1. *veteréſque fagi*.

Frango quid propriè.

3. FRACTA.] Propriè vſus hac voce. Propriè enim frango de arboribus, & ramis dicitur. Inde eſt, vt à verbo *κλάζω frango* emanent *κλάδος ramus. κλαδώδης: ramoſus. κλαδευτής: frondator. κλαδεύω: puto*. Horat. od. 10. Ep.

Inſurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes Ilices.

4. FAMA FVIT.] Re vera Virgilius nondum agrum ſuum recuperauerat, ita tamen Auguſti animum carminibus demeruerat, vt recuperaſſe putaretur. Hanc Auguſti beneuolentiam in Virgilium fama vulgauerat, ſed eam belli Actiaci neceſſitas impediuerat. Seru.

5. CARMINA TANTVM, &c.] Seruius integram ſententiam refert ad auguria: vt dicat Poeta, carmina armis cedere, quemadmodum minora auguria; quæ ſignantur per columbas, cedunt maioribus, quæ ſignantur per aquilam. Potuit ducere Seruium in hanc ſententiam mentio Chaoniæ, vbi columbæ vaticinabantur. Sed ego puriùs ſententiam capio de infirmitate columbarum apparente aquila. Et certè Chaonia adeò inſignia columbarum oracula, vt nulli aui cederent. Sanè Aquila quæ *ἀρχὸς οἰωνῶν* (vt ait Pind. od. 1. Pyth.) *princeps auium*, facile in fugam conuertit terrore ſuo reliquos greges auium, vt ſibi *ἀρχεδόνας, ſubditos*: quanto magis columbam timidiſſimam, quæ etiam ab accipitre, & quauis rapace volucre ſtatim fugit.

Chaonia.

6. CHAONIAS.] id eſt, Epiroticas, nam Chaonia Epiri pars. Poſuit verò pro genere ſpeciem, & hanc præ alia, à notitia columbarum Epiri, quæ inſignes in reddendo oraculo. Fortaſſis cum reſpectu ad hunc verſum dixit Propert. *Non me Chaoniæ vincent in amore columbæ*, ſignatè ad hanc ſpeciem pro genere, non ad aliam, confugiens, vti Virgilius. Sed & verſus ipſe Virgilij nonnullam habet affinitatem cum illo Lucret. lib. 3. *Aeris accipiter fugiens veniente columba*. Integrum ſumſit Apollon. 4. Excid. Hieroſ. comparans virtutem Imperatoris Titi: *Chaoniæ qualis aquila veniente columbæ Turbantur*.

Quod niſi, pro, niſi.

7. QVOD NISI.] Iſtæ duæ particulæ pro ſimplici *niſi* eleganter ponuntur Lucret. *Quod niſi reſpirent venti*. Liu. lib. 34. *Quod niſi me verecundia ſingulorum magis maieſtatis, & pudoris, quam vniuerſorum tenuiſſet*. Terent. *Quod ni fuiſſem incogitans*. Æmil. Probus in Annib. *quod niſi domi ciuium ſuorum inuidia debilitatus eſſet, Romanos videretur ſuperare potuiſſe*. Reperi hæc in Symb. Iac. Pon. Poeta ipſe 1. Georg. *Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris*.

Sinistra augura.

8. SINISTRA-CORNIX.] Siniſtra auguria Romanis fauſta fuerunt, infelicia quæ ab dextra. Hoc tamen (ne fallaris) capiendum de fulminibus, (ſed & in hoc fortaſſe hæreas) non de auibus, quarum auguria ſæpiſſime fauſta fuerunt ab dextra. Sueton. in Vitell. cap. 9. *Præmiſſo agmini lætum euenit auſpicium, ſiquidem à parte dextra repente aquila aduolauit*. In Iuſtin. quoque lib. 20. nulla pars deſcribitur peculiaris, ſed omnes: nam inducitur circum volatus. *Pugnantibus* (inquit) *Locris, aquila ab acie nunquam receſſit, eóſque tamdiu circumuolauit, quoad vincerent*. Et quidem hoc de dextra, aut ſiniſtra videtur contemſiſſe Liu. lib. 10. *Ante Conſulem hæc dicentem coruus voce clara occinuit, quo lætus augurio Conſul, affirmans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe Deos, ſigna canere, & clamorem tolli iuſſit*. Vbi coruus neque à dextra Conſulis, neque à ſiniſtra, ſed ante illum canit. Non nego antiquo æuo ſiniſtras aues fuiſſe auſpicatas, ham teſtimonia, & quæ alij congeſſerunt, & in quæ ipſe incidi, hoc probant. Plaut. quidem in Epid.

Tacete, habete animum bonum, liquido exeo foras
Auſpicio, aui ſiniſtra.

Et apud Calab. lib. 9. tam Neptunus, quàm *οἰωνοὶ δεξιοὶ κεκλαγῶτες* ſeruant Neoptolemum ab ira Apollinis. Sed aſſero procedente tempore mutatam fuiſſe hanc vanitatem. Quin & in ipſis quoque heroicis temporibus. Nam in eodem Calab. lib. 10. vbi de morte Paridis.

—λαιοὶ δ' ἄρ' οἱ ἀντιόωντες
Κακκορυφῆς ὄρνιθες ἀύτεον, οἷ' ἀνὰ χεῖρα
Σκαιὴν ἀΐσσοντες: *Porrò mali ominis aues è vertice occurrentes cecinerunt ad læuam volantes*. Et clariſſimè Hom. 13. Il.

Ὣς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέπτατο δεξιὸς ὄρνις
Αἰετὸς ὑψιπέτης. ἐπὶ δ' ἴαχε λαὸς ἀχαιῶν
Θάρσυνος οἰωνῷ:

Sic ei loquenti aduolauit dextra auis
Aquila altiuolans, acclamauit autem populus Achiuorum
Confirmatus augurio.

Idem augurium, vt felix, bis aut ter repetitur 15. Odyſ. Sicut econtrario infeliciter ominatur procis Odyſ. 20. aquila *ἀριστερός: ſiniſtra*. Qui Tullium legat 2. de Diuin. mecum ſentiet, vbi cum præmiſerit, Græcis dextra fauſta fuiſſe, Romanis ſiniſtra, ſubiungit: *Non neceſſe eſt fateri partim horum errore ſuſceptum eſſe, partim ſuperſtitione multa fallendo?* Itaque non dubiũ, quin hîc *ſiniſtra cornix* ſit infauſta, & inauſpicata. Quod expreſsè ait Turn. lib. 6. Adu. cap. 27. Additque malum augurium adiuuari vitio arboris. Auis huius infelicitatem firmo ex Heſiod. qui in Erg. *μή τοι ἐφεζομένη κρώζῃ λακέρυζα κορώνη*: *Ne mihi aſſidens cornix garrula quidpiam clangat*. Plinio lib. 10. c. 12. *Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis*. Perſio, qui Satyr. 5. *Neſcio quid tecum graue cornicaris inepte*. Vbi alluſum ad infauſta omnia. Remoueo tria, quæ obſtant. Primum eſt. Ait Cicer. 1. de Diuin. coruum ab dextra ratum facere, ab ſiniſtra cornicem. & Plaut. Aſ. Act. 2. per initia: *Picus, cornix eſt ab læua; coruos, parra ab dextra*. Felix ergo ſiniſtra cornix. Certe Cicer. & Plaut nihil aliud volunt, quàm fieri tandem quod à ſiniſtra cornice prædicitur. An verò illud fauſtum, infauſtúmve, nihil. Alterum eſt, ſcribit Sueton. in Domitian. c. vltimo, cornicem è capitolio ſic elocutam. *ἔσται πάντα καλῶς: Bene omnia erunt*. Fauſta ergo vox cornicis. Reſpondeo ibi non tã fauſtum quidpiam oſtẽdi, quàm inuolucro quodam innui mortem Domitiani. Tertium. Felix fuit paſtori Virgiliano, nam ſic canit malo. Quæ hæc ratio? ſic

Cornix mali ominis.

enim poſſis dicere omnia auguria fauſta eſſe, nam omnia præcedunt, & admonent, vt ſibi caueát mortales. Sed ſciendum, hanc auem vnis nuptiis felicem fuiſſe, propter concordiam, quæ eſt in hoc genere auium inter marem, & fœminam: quod ex Æliano, Oro Apolline, Gregorio Nazianzeno obſeruarunt Polit. in Miſcel. c. 67. Rhodig. lib. 29. c. 18. Alexander ab Alex. aliíque. Et id eſt, quod dixit Plin. *Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis, à quibuſdam tamen laudata*, nimirum, laudata in nuptiis.

Cornix vnis nuptiis felix.

Lyc. a Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu, tua nobis
Penè ſimul tecum ſolatia rapta Menalca!
b Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret vmbra?
c Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm te ad delitias ferres Amaryllida noſtras.
d Tityre, dum redeo (breuis eſt via) paſce capellas,
Et potum paſtas age Tityre: & inter agendum
Occurſare capro (cornu ferit ille) caueto.
Mœr. e Imò hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat.
Vare tuum nomen (ſuperet modò Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes ſublime ferent ad ſydera Cycni.

ARGVMENTVM.

Miratur, & horret Lycidas potuiſſe tale facinus humana mente concipi. Laudantur quæpiam Virgilij carmina primum ab Lycida, deinde ab Mœri.

EXPLICATIO.

a CVM audiſſet Lycidas, quo in diſcrimine verſata fuiſſet ſalus & vita Virgilij, erumpit in admirationem, cui adiungit doloris notam. Heu, tantum ne ſcelus humana mens concipit. heu, Virgili penè nobis rapte, atque vna tecum ſolatia, & blandimenta tuorum carminum.

b In 5. Eclog. eſt,

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant.

Et iterum: *Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras, &c.* Recte itaque admonet Beroaldus alluſum à Poeta ad 5. Ecl. vt doleat Lycidas, defuturum fatem, ſi Maro ſublatus fuiſſet, qui Cæſarem mortuum laudaret. Ergo ait: Quis, niſi tu Maro, conderet, quæ in 5. Ecl. leguntur de Nymphis, de ſparſis floribus, de vmbra inducta fontibus.

c Pergit Lycidas. Vel quis ô Maro, niſi tu, faceret tria ea carmina, quæ tibi clanculum ſuffuratus nuper ſum, cùm ferres te ad Amaryllida, id eſt, Romam (nam ſicut in 1. Ecl. ita & hic per Amaryllidem ſignat Romam) vbi delitiæ noſtræ, id eſt, tu.

d Recitat tria illa carmina, quæ abiens Romam Virgilius fecerat, quorum ſententia eſt: vt Tityrus, dum ipſe Roma redeat, capellas paſcat, paſtas ad potum agat, caueat verò tunc ab occurſatore & feriente capro.

e Recitat Mœris tria alia carmina, quæ Virgilius fecerat in laudem Vari, quā incoauit, nec perfecit. Quaſi dicat. Imò verò ô Lycida, quanto illa meliora, etiamſi nondum perfecta. Ferent ô Vare ad cœlum nomen tuum Mantuam Cycni, id eſt, Poetæ: modò ſalua ſit, & incolumis Mantua, in quam redundauit clades vicinæ Cremonæ.

NOTÆ.

1. HEV CADIT IN QVENQVAM TANTVM SCELVS.] Similis cōqueſtio eſt apud Phocā Grāmaticum de hac eadem re Virgilij ita loquentē:

[illegible]

Iam Maro pulſus erat: ſed viribus obuius ibat
Fretus amicorum clypeo: cùm penè nefando
Enſe perit. Quid dextra furis? Quid vſcera Roma
Sacrilego mucrone petis? tua bella tacebit
Poſteritas, ipſumq; ducem, niſi Mantua dicat.

2. SCELVS.] Propriè vſus hac voce, ſcelus enim cædis crimen reſpicit, non aliud. Hinc lucem dabis infinitis auctorum locis, quæ frigent ignorata vocis huius proprietate. Quintil. lib. 6. cap. 1. *Veſtis tamen illo ſanguine madens, ita repræſentauit imaginem ſceleris, vt non, &c.* Liu. lib. 8. *Interfectus per ſcelus principibus ciuitatis.* Horat. od. 7. Epiſt. *ſcelúſque fraternæ necis.* Martial. libr. 1. Epigrammat. 19. cum ioco: *ſcelus eſt iugulare Falernum.* Sueton. Claud. capit. 1. *ſupremum diem morbo obiit in æſtiuis caſtris, quæ ex eo ſcelerata ſunt appellata.* Qui me locus multa loca admonet auctorum: ſicut enim caſtra illa dicta ſunt ſcelerata propter obitam ibi mortem, ita vicus Romæ ſceleratus dictus ab iacente ibi occiſo Rege Seruio; ſcelerata porta ab exitu Fabiorum, qui cæſi omnes; Romana arena ſcelerata dicta, vbi gladiatorum ſanguis fundebatur, Prudent. enim lib. 1. contra Symm.

Scelus quid propriè.

Reſpice terrifici, ſcelerata ſacraria Ditis,
Cui cadit infauſta fuſus gladiator arena.

Demum campus ſceleratus dictus eſt, prope portam Collinam, vbi veſtales viuæ infodiebantur. Mouet itaque Liuius doctis nauſeam, cùm ſcribit lib 8. de Minutia veſtali: *facto indicio viua ſub terram ad portam Collinam dextra via ſtratam defoſſa ſcelerato campo. Credo ab inceſto id ei loco nomen factum.* Non enim dictus eſt ſceleratus ab inceſto, ſed à cædibus ibi factis. Ergo qui nacti vocem hanc in auctoribus, ſimpliciter explicant *maldad*, à re abeunt, ex præcedentibus enim, & conſequentibus, quæ dixi, elicies. Raró ad crimen aliud vox traducitur, quòd ſi hoc contingat, dicetur de magno, & atroci facinore, quaſi illud ſua atrocitate imitetur fuſū cruorem, ereptam animam, ademtam vitam. Iuuat meam Notam illorum Etymon, qui dicunt ſcelus dici, tanquam *αὐαλέον σῶμα*, aridum & proiectitium corpus.

3. HEV TVA NOBIS, &c. Tale quidpiam Catul. *Omnia tecum vna perierunt gaudia noſtra.* Et quidem affinitatem agnoſcit quoque Achil. Statius. Obſerua, pulcerrimè dici *rapta ſolatia*: cum alluſione ad

Rapi morte, de infantib. ne ad infantes, qui dicuntur rapi morte, & Muſa Virgilij in ipſo exordio rapiebatur.

Sublegi. 4. SVBLEGI.] Adhæſi explicationi Seruij, nam inde etiam ſacrilegus dicitur, qui legit, & furatur ſacra. Et Plaut. Mil. *Quæ etiam noſtrum hunc ſermonem ſublegeras.* Germanus etiam ait, ſublegere eſſe, vel ſummiſſa voce loqui, quaſi vocem ſuffurari: vel curſim, & obiter legere, ad eum modum, quo Agell. lib. 12. c. 12. dixit: *Cum hoc in ea Capuonis Epiſtola ſublegiſſemus.*

5. TITYRE DVM REDEO, &c.] Hi tres verſus ducti ex tribus aliis Theoc. id. 3.

Τίτυρ' ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλημένε βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τι κορύψῃ.
O Tityre, mihi bene care, paſce capellas,
Et ad fontem duc ô Tityre, & illum cole ttum hircũ
Libycum Cnaconem caueto, ne te cornu feriat.

Theocritum ſuperat Virgilius. Breuiter audi iudicium Scaligeri. Græcus tantum *ad fontem age*, efficacius Latinus, qui *paſtas* præmiſit, eſt enim hoc pecus minimè ſiticuloſum: eget itaque præcedente paſſione, vt gratior ſit potus. Hactenus ille. Verſui Virgilij Tibullus inſtitit lib. 2. Eleg. 5.

Ipſe Deus ſolitus ſtabulis expellere vaccas,
Et potum paſtas ducere fluminibus.

Noſter ſuprà,

Non vlli paſtos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina.

Ante vtrunque Varro 2. Rei Ruſt. cap. 2. *Meridiano tempore ſemel agere potum ſatis habeat.* Nazianz. orat. 7. ita extulit, *ἐπὶ ποτὰς ἰέναι.* loquitur de Grege. illud de *occurſante capro*, ita extulit Plaut. Bacchid. *Arietes truces nos erimus, iam in vos incurſabimus.* Illud verò *cornu ferit*, ita Attius apud Cic. 1. Diuinat.

——cornibus conniter,
In me arietare, eóq; ictu me ad caſum dari.

Virgilius defenditur. 6. CAPRO.] Duobus locis Virg. reprehenditur à Criticis. Primò 7. Ecl. *Vir gregis ipſe caper.* Nam caper (inquiunt) caſtratus eſt, hircus admiſſarius: vir ergo gregis hircus, non caper. Deinde hic ab Agel. quod Enorchan Theocriti, caprum, verterit, non hircum, affert pro ſe Varronem Omnib. Scaligerum oppono, qui ſic: *Nam quod aiunt pro hirco malè poſitum caprum à doctiſſimo Poeta: ſanè ipſi ſeſe non doctiſſimos oſtendunt. Quippe capra, vetus eſt vox, ſic mas, caper, antequam caſtrandi vſus inuentus eſſet. Hircus verò peregrina, & oſcaſicunt & Hirpus pro lupo.*

7. CAVETO OCCVRSARE.] Dictum tum ex Helleniſmo, tum ex vetere elegantia. Cum eodem ſapore Cic. *caue anteponas, caue facias.* Horat. *caue feceris.* Terent. *caue audiam.* Plaut. Moſt. *Caue neges accepiſſe.* Obſeruauit Godeſ. lib. de Lin. Lat.

8. VARE TVVM, &c.] Cùm tres illi verſus, *Tityre dum redeo, &c.* facti fuerint ad imitationem Theocriti, videtur mihi Poeta voluiſſe ſecum contendere de gloria carminis, & ſe æquare, qui Theocritum vicerat.

9. SVPERET.] id eſt, ſuperſtes ſit, & incolumis. Ita 3. Æn. *Quid puer Aſcanius? ſuperat ne? &c.* Ita accipit verbum 2. 5. 12. Æn.

Militaris mos. Metari agros, quid. 10. MANTVA VÆ MISERÆ, &c.] Mos fuit olim Imperatoribus, vt iuberent agros metari, hoc eſt, in iugera certa diſtingui, vt æqua diuiſio inter milites, quibus is ager aſſignandus erat, initi poſſet. Si autem ager ille donandis militibus ſatis non eſſet, etiam vicina loca in ſupplementum addebantur. Inde nata conqueſtio Poetæ, nam diuiſo Cremonenſi agro (ortis quippe bellis ciuilibus inter Auguſtum, & Antonium, ille victor dedit ſuis militibus agros Cremonenſium, qui ſenſerant cum An-

A tonio) & militibus dato, cùm is non ſufficeret, pars quoque Mantuani agri dimenſa eſt, id eſt, diuiſa, vt militibus daretur. Ad morem hunc alluſit Lucan. lib. 1.

Quæ ſedes erit emeritis? quæ rura dabuntur,
Quæ noſter veteranus aret?

Et Appian. 5. Ciuil. *Cum vero milites per colonias diſtribuere, agróſque illis aſſignare niterentur.* Et Maro ipſe: *Pertica quæ noſtros metata eſt impia agellos.* Notat verò Nannius hunc morem tractum à Romulo, qui centuriatum agrum militibus ſuis dedit.

11. VICINA CREMONÆ.] Hanc vicinitatem non malè explicueris per nomen, *ſororis*, ſicuti Tertull. lib. de Pallio, Vticam ſororem vocat Carthaginis: ſic regna vicina, cognata appellan- Vicinitas vrbium.
B tur: & apud Cæſarem vicini populi, fratres. Simile quiddam in ſacro Eloquio Numer. 21. vbi oppida, villæ, pagi, quæ adiacent alicui magnæ vrbi, dicuntur *filiæ*. Ad verſum hunc Virgilij, & hiſtoriam alluſit Phocas: *Mantua tu coniuncta loco, ſociata periclis.*

12. CANTANTES.] Cycnos nemo fortaſſe cantantes audiuit, neque dum moriuntur. Mihi vehementer probatur Nazianzenus Orat. 34. qui rem aliò detorquet. Audire illum ſatius, qui Dei laudes celebrans ita ait, *τίς ὁ κύκνῳ συνυφαίνων τὴν ᾠδὴν, ὅταν ἐκπετάσῃ τὸ πτερὸν ταῖς αὔραις, καὶ ποιῇ μέλος τὸ σύριγμα;* *Quis cantum illum cum cycno contexit, quo tempore alis in auram expaſſis eiuſmodi ſibilum edit, qui ſit inſtar* Cycnorum cantus, quis ſit.
C *carminis?* Itaque ex comploſione alarum reſultat ille ſibilus tantopere celebratus cantilenæ nomine. Cycni ipſi apud eundem in Epiſtola ad Celuſium, *ὅταν αὐτῶν τῷ Ζεφύρῳ τὰς πτέρυγας ἐμπνεῖν ἡδύ τι καὶ ἐναρμόνιον: Cum Zephyro pennas noſtras inflandas permittimus, vt ſuaue quiddam, & concinnum inſpiret.* Dio Chryſoſt. Orat. 33. apertè. *ἆρ' οὖν καὶ γένος τι πέφυκεν ἀνθρώπων ταῖς ῥισὶν εὔμουσον ὥσπερ τοὺς κύκνους φασὶ τοῖς πτεροῖς: An vnquam quoddam hominum genus apparuit, quod naribus bene caneret, quemadmodum cycnos facere aiunt alis.* Alluſit fortaſſe Stat. 1. Syluar. cùm ait: *Claraq; gaudentes plauſerunt limina cycni.* vbi vox *plauſerunt* ducit me ad alas, non ad os. Dixi de cantu cycni. & adiicio rem dignam obſeruatione in vate. Vides, vt cycnos inducat canentes non præ triſtitia, cùm
D moriuntur, vt vulgus ſentit, ſed cum gaudio. Adeò hoc verum, vt dicat Plato in Phædone, illos, etiam ſi canant, cùm moriuntur, ſed non præ triſtitia, imò præ lætitia. Verba ſunt, *οἱ κύκνοι ἐπειδὰν αἴσθωνται, ὅτι δεῖ αὐτοὺς ἀποθανεῖν, ᾄδοντες καὶ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ, τότε δὴ πλεῖστα, καὶ μάλιστα ᾄδουσι, γεγηθότες ὅτι μέλλουσι παρὰ τὸν θεὸν ἀπιέναι, οὗπέρ εἰσι θεράποντες: Illi quidem, quando ſe breui præſentiunt morituros, tunc magis admodum, dulciúſque canunt, quàm antea conſueuerint, læti, quod ad Deum ſint, cui ſeruiunt, iam migraturi.* Repetit infra. Et adiicit, nullam auem poſſe canere, cùm triſtis eſt: euertitque tritum illud de philomela canente præ triſtitia: in quo multos habet contra ſe Plato, ſed præſertim Sophoclem multis in locis, Homerum multis, Virgilium vnico. De Cantus auiũ in morte, vnde ortus?
E qua re ad calcem 4. Georg.

13. SVBLIMI FERENT] Nemeſ. 1. Eclog.
——laudéſq; tuas ſublime ferebat.

14. FERENT AD SIDERA.] Locutiones iſtæ *ferre ad cœlum, attollere ad ſidera*, & ſimiles vicem habent adagij ad ſignandam eximiam laudem. Latinos alibi dedi. Nunc ſubiiciam exempla Græcorum. Eunapij Sardiani in vita Ædeſij, *ἡ δόξα τοῦ ἔργου ἐς οὐρανὸν ἀνέβαινε. Huius ſtra gloria attigit cœlum: ὄροφον οὐράνιον, καὶ τὸν οὐρανὸν ὑπερκύπτουσαν, cœleſte domum, & cuius fama ad cœlum vſque pertinget.* Syneſij Epiſt. 57. qui de Ferre ad ſidera, & cœlum, adag.

 ſuperbia

ſuperbia Andronici ſuperbè dominantis τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἐξαείρειν ἐπιχειρεῖ: *Capite cælum ferire aggreditur.* & Epiſt. 79. de eodem Andronico ἀείρας τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανόν. Neque verò ſolum *ferri in cœlum laudibus*, ſed hyperbolicoteros *eſſe in cœlo* pro eximia laude dictum antiquis, Budæus notauit. Cicer. ad Attic. *Si verò, quæ de me pacta ſunt, ea non ſeruantur, in cœlo ſum.* iterum: *Bibulus in cœlo eſt, nec quare, ſcio.*

Eſſe in cœlo, adag.

15. Cycni.] Poetæ prouerbialiter dicuntur cycni hic Virgilio, & infra, vbi Cinnam, & varum vocat *olores*. Antipater quoque Sidonius lib. 3. Epigram. Cycnum vocat Anacreontem, τῇδ' (inquit) εὕδει κύκνος ὁ Θήϊος: *hic dormit Thebanus cycnus.* ſicut & Horatius, Thebanum, Pindarum, *Dyrcæum cycnum.* & idem de ſeipſo: —*album mutor in alitem.* Sidonius in Narbone: *ille ad Pindaricum volare cycnũ.* Octauius Cleophilus de Poetis ita dixit:

Poetæ dicuntur prouerbialiter cycni.

Interea niueos liquidum prope flumen olores
Audio cœleſtes edere voce ſonos.

Propertius de Virgilio lib. 2. Eleg. vlt.

Virgilius dictus Cycnus.

Nec minor his animis, aut ſi minor ore canorus
Anſeris indocto carmine ceſſit olor.

De eodem Iul. Scaliger,

O cycne o Pomanela, ver Latinum,
Mantuanum Latii, Latina Athenæ,

Inde prudenter Alciatus. Cycnum qui ore eſt dulcis, attribuit Poetis pro inſigni. Omitto verſus, quia in promtu. Ad eandem rem poſſunt pertinere, quæ Apuleius loquitur de cycno Apollinis in lib. de Deo Socratis. & quæ docet Plato in Phædone, videlicet cycnos ſacros eſſe Apollini. τοῦ (inquit) Ἀπόλλωνος ὄντες. Nec non mos veterum Poetarum, qui ſuas Tragœdias, & Comœdias Cycni nomine proferebant. Citat enim Athen. lib. 1. Alexidis κύκνον, & lib. 6. κύκνον Achæi. In extremo loco malè legitur, κύκλον, ad quem locum lege Iſacium Caſaub. Ceterùm, Horatij locum adductum vide vt illuſtret Iun. Cent. 1. adag. 18. ex Anacreonte, & Cineſio.

Lyc. [a] Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos:
Sic cythiſo paſtæ diſtentent vbera vaccæ,
Incipe, ſi quid habes; & me fecere Poetam
Pierides, ſunt & mihi carmina, me quoque dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis:
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.

Mœr. [b] Id quidem ago, & tacitus Lycida mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades ô Galatea, quis eſt nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet: & lentæ texunt vmbracula vites.
Huc ades inſani feriant ſine littora fluctus.

B

ARGVMENTVM.

Vult iam Lycidas audire verſus ipſius Mœris, annuit hic, & quinque recitat, quos fecerat.

EXPLICATIO.

[a] Delectatvs Lycidas carminibus, quæ audierat a Mœri, petit plura vt recitet, comprecans per illa, quæ Mœri eſſe poſſunt iucundiſſima. Incipe (inquit) ſi quicquam habes, quod canas, ſic apes tuæ non incidant in taxos Corſicas, quę nocuæ ſunt melli: ſic vaccæ tuæ incidant in Cythiſum, quo diſtentent vbera, nam ea herba proficua eſt lacti. Redit poſtea ad ſe, & reddit rationem, cur velit alienam Muſam audire. Nam ego quoque (inquit) poeta ſum, & talem me paſtores prædicant: ſed ego illis non credo, cùm non dum æquem aut Varum, aut Cinnam optimos poetas, ſed videar eſſe inter illos, qui veri ſunt olores, merus anſer.

[b] Vult Mœris annuere votis Lycidæ, & ipſe ſecum tacitus mentem voluit, donec reuocat in memoriam verſus quinque plenos omnis ſuauitatis, quos recitat. Hos ego hic non explicabo, tum quòd faciles, tum maxime, quia aduocaturus ſum illos in iudicium contra Theocritum, ac tum latè expendam.

NOTÆ.

1. Sic.] Obteſtandi particula, qua pleni Poetæ omnes. Horat. *Sic te Diua potens Cypri.* Claud. 3. Rap. —*Sic crine fruaris ſemper Apollineo.* Tibul. lib. 2. *Annue, ſic tibi ſint intonſi Phœbe capilli.* Ouid. 5. Triſt. *Fer bone Liber opem, ſic albam degraues vlmum Vitis.* Sannaz.

Sic, particula obteſtãdi.

Bacche bimater ades, ſic ſint tibi nexa corymbis
Cornua, ſic nitidis pendeat vua comis.

Sed qui non ſic?

2. Cirnæas-taxos.] Corſica Græcis dicta eſt Cyrnus. Plin. lib. 3. cap. 6. *Corſica, quam Græci Cyrnon appellauere.* In eandem ſententiam locuti omnes Geographi. Addunt aliqui, ſic dictam à Rege Cyrno. Notent Turn. & Germ. meminiſſe Diodorum, & alios buxi Corſicæ, quæ arbor mel eius inſulæ corrumpat, reddatque amarum; de taxo autem neque in Diodoro, neque in aliis legi: ſed eſt tamen credibile, Virgilium alicui ſcriptori adhęſiſſe, quem ignoramus; cum præſertim ipſe 4. Georg. præceperit, taxos remouendas ab aluearibus. Vtcunque ſit, certum eſt, taxum infamem eſſe ſuo veneno, adeò vt velint aliqui, deduci inde toxicum, quo barbari ſagittas inficiebant, vt lethalius ferirẽt: quare communi appellatione ſagittarij dicti τοξόται, vel τοξόται. Certum eſt etiam mel Corſicum infame fuiſſe, dicente Ouid. 1. Amor. *Mella ſub infami corſica miſit apis,*

Cirnus eſt Corſica.

Taxus infamis veneno.

Corſicum mel infame.

apis,& Martiale lib. 11.Epig.43.

Mella vbes Hyblæa vbi, vel Hymetia naſci,
Et thyma Cecropiæ Corſica ponis api.

quaſi noxia thyma apponerentur api bonæ. Natum hoc ab infectione (credo) quæ bonam partem eius inſulæ occupat, vnde illa peſtilentiæ ignominiam contraxit. Inde etiam credo factum, vt Romani victis Corſis non mella imperarent, fortaſſe, quia hæc noxia: tantùm ceram, quemadmodum conſtat ex hiſtoria Liuij lib. 40. & 42.

Cythiſus gignit copiam lactis.

3. CYTHISO PASTÆ DISTENTENT VBERA VACCÆ.] Plinius lib. 13. c. 24. de hac verba: *Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior.* Colum. lib. 5. c. 12. *lactis plurimum præbet ouibus.* Archilochus apud interpretem Nicandri, φυτὸν ὠφέλιμον τοῖς θρέμμασιν, ὅτι πολὺ γάλακτος ποιεῖ: *Planta vtilis educandis fœtibus, multum enim lactis ingenerat.* Auctor Geopon. lib. 10. ὅλα τὰ βοσκήματα ἄφθονον γάλα ποιεῖ — ἐὰν κύτισον ἐσθίῃ: *Dabunt omnia pecora plurimum lactis, ſi ederint cytiſum.*

4. FECERE POETAM.] Recurre ad illud 3. Ecl. *Pollio & ipſe facit noua carmina.* Totus verò hic locus factus ad vmbram Theocr. εἰδ. 7. Omitto verſus, quippe multos.

5. ME QVOQVE DICVNT, &c.] Seruius ita expendit: *Magna verecundia ſuum meritum extenuat, neque enim ait, probant, ſed dicunt: nec docti, ſed paſtores: quibus tamen ipſe non credo.*

Cinna poeta.

6. VARO-CINNA.] Duo magni Poetæ. Poſterior edidit Smyrnam, opus diu elimatum. Priori Horatius Sat. 10. libr. 1. dat *epos acer.* Alij Varium vocant.

Anſer poeta ineptus.

7. ANSER.] Verè intelligit anſerem, auem parum canoram, ita tamen, vt animum adiecerit ad poetam quendam ineptum dictum Anſerem, qui Maronis fuit æmulus vnà cum Bauio, & Mæuio. Scribit Seru. hunc ſcripſiſſe geſta Antonij, inde occulto odio carpi à Poeta ſtudioſiſſimo Auguſti. Huius tam inepti poetæ meminit Propertius lib. 2. El. vlt. cum comparatione ad Virgilium, quem *olorem* vocat. Docti quoque illud Cic. Philipp. 13. *De Falerno Anſeres depellentur*, inferunt ad hunc Poetam, quem ea agri parte Antonius donauerat. Sed verba Poetæ iſta, *argutos inter ſtrepere anſer olores*: ſapiunt prouerbium de indocto, qui loquitur inter doctos, vt illud, κολοιὸς ἐν ταῖς Μούσαις: *graculus inter Muſas.* De quo vide Eraſmum Chil. 1. Cent. 7. c. 22. & adde hæc mea. Symmachus lib. 1. Epiſt. 1. *Liceat inter olores canoros anſerem ſtrepere.* Sidonius Apollinaris in Prologo ad Burgum: *Nos veſtigia doctrinæ ipſius adorantes coram canoro cycno raucum anſerem proſternimur.* Idem libr. 9. Epiſt. 2. *Hoc more tu & olorinis cantibus anſeres raucos, & modificatis luſciniarum querelis improborum paſſerum fringulientes ſuſurros iure ſociaueris.* Non dubium, quin hi alluſerint ad prouerbium Virgilij, quò non abeunt aliorum prouerbia. Theocritus enim εἰδ. 5. dixit: Οὐ θεμιτὸν Λάκων ποτ' ἀηδόνα κίσσας ἐρίσδειν, Οὐδ' ἔποπας κύκνοισι: *Non licitum Lacon ad luſcinias picas contendere, neque vpupas cum cycnis.* Ibidem: ἀκρὶς ... τέττιγος ἐναντίον. *bombilans vespa cum cicada* & εἰδ. 1 ... ἀηδόνι γηρύοντι. *Scopes cum luſciniis certent.* Affert Suidas diſtichum veteris Poetæ:

Λιγύτερος κύκνοιο μικρὸς ὄρνις, ἢ κολοιὸν
Κρώζοντ' ἐν εἰαριναῖς σχίδναται ... πτέρυξιν:
Vnica vox cygni melior crocitibus, auras
Tempore quas verno graculus implet iners.

Verſio hæc eſt in Rittershuſio. Pindarus od. 2. Olymp.

—κόρακες ὥς

Ἄκραντα γαρύετον
Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον:

Vt corui garriunt immoderata aduerſus diuinam Iouis volucrem. Vbi per aquilam, ſe intelligit; per coruum, Bacchylidem aduerſarium ſuum. Martialis libr. 1. Epiſt. 54. *Inter Ledæos ridetur coruus olores*, Paulinus Epiſt. 40. *Si confers ſtulicas cycnis, & aedona parræ.* Vides, quot auibus vnus cycnus opponatur. Sed & cum alluſione ad prouerbium Virgilij explicat, & emendat Franc. Iuretus illum Symmachi lib. 3. Epi. 74. *Quid tibi inter rauca cornua coruorum ſtrepitus blandiatur?* Quaſi dicat. Quid tibi verſanti inter ſonora caſtra lenocinari poſſit oratio mea inconcinna, & illepida, atque inſtar ſtrepitus crocitantium coruorum.

8. IGNOBILE CARMEN.] Contrà Sen. Agam.

—nobile carmen
Ramo cantat querula Adonis.

& Corn. Seuer. in Ætna:

—hinc auget nobile carmen
Plurima pars ſcenæ. Delrius.

9. HVC ADES O GALATEA, &c.] Infinita penè ſunt Theocriti loca, quibus Virgilius potuit inſiſtere in hac inuitatione ex loci amœnitate: omnia perſequi moleſtum, tantùm lectori indico loca ex εἰδ. 5. 8. 11. Pulcra eſt inuitatio in Seneca ex amœnitate loci Act. 2. Hip. pulcra in Nonno libr. 6. ore Panos ad ipſam Galateam. & in Nemeſiano Ecl. 4. Annecti poterant verſus venuſtiſſimi Balthaſaris Caſtall. pertinentes ad hoc argumentum, & Politiani in Ruſtico etiam ſuaues.

10. Reſeruaui ad Iudicium locum Theocriti, ex εἰδ. 11. cuius verſionem tantum Latinam adducam, parcens Græcis, quia multa:

Ad me ergo propera, decedet nihil tibi mecum.
Et mare cæruleum ſine ſeſe in littore iactet.
Dulcis hanc noctem noſtris habitabis in antris.
Hic mihi ſunt lauri, mihi ſunt hic & cypariſſi:
Atq; hedera hîc nigra eſt, dulcéſq; in vitibus vuæ,
Lymphas Ætna mihi gelidas nemoroſa liquatas
De niue dat, non ambroſia eſt iucundior illis.
Quis mare, quis pro iſtis fluctus malit ve marinos?

Vbi propoſita iucunditate earum rerum, quæ ſunt in terra, fit inuitatio ad contemtum maris. Expendam hîc vti Virgilius hoc idem præſtet, vt quiuis diſcrimen videat. Inuitatio illa prima *huc ades*, in Theocrito quoque eſt, qui ſic, ἀλλ' ἀφίκευ τὺ ποτὶ με. Huic addit Virgilius, & particulam, o. in qua mirus affectus: & nomen Galateæ, quod delicioſiſſimum, & potuiſſet quidem Græcus, nam ibi Cyclops Galateam quoque inuitat. Hactenus exordij loco beneuolentia captata. Pergo. Vterque Poeta validè vrget rationibus, ſed cum ſumma voluptate, vt decet homines loquentes cum Nympha: ſed in ipſis rationibus longum eſt diſcrimen. Nam Virgilius in genere ver conſtituit, quod poſtea ſex ornamentis diſcriminat, triplici diuiſione contentis. Sunt enim flores, & ij circa flumina: eſt populus, & hæc antro imminens: ſunt vites, & hæ texentes vmbracula, atque hortenſes pergulas. Itaque à floribus, qui parui ſunt, & tantum iucundi, itur ad magnam, & ſpecioſam arborem; ab hac ad vitem, quæ fructifera. Si Græca expendas, longè ab iſtis. nam neque aliquid pro genere, quod ſpecies diſtinguant: & voluptates abſque vllo penè ordine conferciuntur, atque aggeruntur. Demum Virgilius, qui tam iucundè inuitauit Galateam, iam deterretur fluctibus, hiſque inſanis, hiſque ferientibus. Omnia propriiſſimè. Theocritus ſic dixit: τὰν γλαυκὰν δὲ θάλασσαν ἔα ποτὶ χέρσον ὀρεχθεῖν: *glaucam autem mare ſine in terram extendi.*

tendi. Hanc iudicij partem dabo verbis Scaligeri: *Signatiùs, inſani fremunt, quam glaucum mare. hoc enim languidum epitheton ad verbum illud: præſertim cùm, vbi alliditur mari littus, aqua illa glauca, ſiue cærulea nequaquam eſt.* Hæc dicta in vniuerſum ſint: nam quid ſi ceteras voluptates perſequerer, quæ ſparſæ in Virgilio, & quibus Theocritus caret? Ad exornandum ver aduocauit colorem purpureum omnium principem. In nominanda populo candorem vſurpauit; ne terreret, ſi nigram diceret; & ambiguam relinqueret, ſi non explicaret: & candidam maluit, quàm albam, quæſita ſpecioſiore voce. Theocritus μέλας κισσὸς dixit, *nigra hedera.* Dixiſſet meliùs *alba*, cum alluſione ad Galateam, quæ ſic dicta à candore lactis, quod noſter quoque obſeruauit in 7. Ecl.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hybla,
Candidior cycnis, hedera formoſior alba.

11. QVIS EST NAM LVDVS IN VNDIS?] Quod vno verbo hic Poeta, pluribus Naſo 2. Am. El. 11. vbi Corinnam à nauigando deterret, & multis docet, nullam eſſe in aquis iucunditatem. Lege illum, atque etiam duplicem Elegiam Balthaſaris Caſtil. quibus deterret puellam ambulantem in littore. Digna eſt vtraque, quæ conferatur cum magnorum Poetarum delitiis. Cùm verò etiam ſuadeat Poeta Galateæ, mare vt relinquat, poſſunt pertinere ad locum hunc multa, quæ Conradus Rittershuſius congeſſit ad lib. 5. Hal. Oppiani pag. 325. de illis, qui valere iubent maris pericula. Item progymnaſma Libanij, vbi comparat agriculturam cum mercatura, vbi attingit copioſè maris pericula.

12. VER PVRPVREVM.] Sic legendum, non, *perpetuum*, nam certè omnes Poetæ hoc epitheto ornant flores, roſas, prata, agros. Nemeſ. 2 Ecl. *Purpureoſque alatis per gramina flores.* Poeta ipſe 4. Georg. *Purpureóſq; metunt flores.* Ouid. 3. Art. *Eſt prope purpureos colles florentis Hymetti Fons ſacer.* Delectati hac locutione & Græci, Poeta quiſpiam: πλεῖστα ῥόδ' ἐξήνθησεν ἐρυθρὰ, καὶ κρίνα λευκά: *Roſa plurima purpurea floruerunt, & lilia alba.* Pind. ᾠδ. 4. Pyth. de Arceſila, —ἄνθεσι φοινικανθέμου ἦρος ἀκμᾷ: *flores inſtar veris purpuraſcentis.* Poeta alij ver vocant φοινικόπεπλον: *Indutum purpura.* & Pindarus idem od. 6. Olymp. Cererem Deam agri φοινικόπεζαν: *purpuripedam.*

Purpureus color de floribus.

13. CANDIDA POPVLVS.] Dictum de hac 7. Eclog.

14. VMBRACVLA.] Vide Macrobium Satyr. 6. cap. 4.

15. INSANI FLVCTVS.] Ita Hieron. Epiſt. 41. ad Ruffinum: *fremit inſanum mare.* Seneca in Phædra:

Te vel per ignes, per mare inſanum ſequar.

Lyr. Quid? quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
Mœr. [b] Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Inſere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.
[c] Omnia fert ætas, animum quoque: ſæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere Soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipſa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen iſta ſatis, referet tibi ſæpe Menalcas.

ARGVMENTVM.

Adducit Lycidas Mœrin in memoriam quinque alios, quos etiam Mœris recitat: deinde, ne dicat plures, fingit ſe præ ſenio memoria deſeri.

EXPLICATIO.

[a] NON ſatiatur Lycidas audiendo Mœrin, imò ineſcatus dulcedine ſuauiſſimorum carminũ, quæ audiuit, pergit hunc in modum. Optima ſunt quæ recitaſti, ſed quid dicam, qualia illa ſunt, quæ te ego canentem, ſolum audieram nocte quapiam ſerena, & in nubi? memini certè rhythmos, & cantum; verba exciderunt.

[b] Recitat Mœris quinque carmina, quæ petit Lycidas: continent illa diuinitatem Iulij Cæſaris conuerſi in ſidus, fingit verò Mœris ſe loqui cum Daphnide, hac ſententia. Quid ô Daphni mirabundus ſuſpicis antiquos ortus ſiderum? ecce tibi aſtrũ aliud lucentiſſimum Iulij, qui Veneris altiſſimum ſanguinem trahit. Eſt hic conuerſus in ſidus multo commodo terrarum, vt illo oriente ſegetes ſuis fructibus matureſcerent, vua tumeſceret, & colorem duceret. Quamobrem Daphni tuto pyros inſere, tui enim nepotes fructus carpent. Sed antequam hinc progrediar, expendam nonnulla ad maiorem cognitionem ſententiæ. Vide qua maieſtate loquatur de Cæſare. *Aſtrum* nominat, non ſtellam, nam illud ſublimius. Dat illi verbum *procedo*, quod Deorum eſt, vti *incedo*. Signat elegantiſſimè menſes Iulium, & Septembrem a frugum, & vuarum maturitate. quaſi horum menſium, qui lætiſſimi ſunt, ſub vbertate fertilitas tota ex Cæſariana ſtella proueniret. Innuit denique extremo verſu ſempiternam pacem futuram dono ſideris Iuliani, vt credat Daphnis, ſe non bellorum ciuilium turbine abripiendum, ſed habiturum filios, ac nepotes, qui poſſint perfrui fructibus arborum ab ſe ſatarum: quaſi hoc ſidus ſecum allaturum ſit pacem, non clades bellorum.

[c] Fingit Mœris ſibi nihil amplius memoriam ſuppeditare, cui etiam ſua eſt ſenecta, vt reliquis mortalium rebus. Ergo ait: Ætas omnia atterit, memoriã quoque: memini puer cùm eſſem, me æſtiuos etiam dies, qui longi ſunt, cantandis carminibus conſumſiſſe. Exciderunt iam tot carmina, memoria me deſerit, cum vox ipſa: forſitan me lupi viderunt priores, quando loqui non poſſum. Sed nihil refert, me

me iam loqui non poſſe, ſatis hæc ſint, veniet diuinus vates Virgilius, qui hæc tibi, & ſæpe, referat.

NOTÆ.

1. PVRA NOCTE.] id eſt, non atra, non occupata nubibus, vel ex Horatij oppoſitione, 3. Carm. od. 29.

—cras vel atra
Nube polum pater, occupato,
Vel Sole puro.

2. NVMEROS.] Quos hic vocat numeros, alij paſſim, & ipſe etiam modos, Græci νόμον, id eſt, legem; qua voce vſus Sueton. Neron. cap. 20. *Ac ne concuſſo quidem repente, motu terræ theatro, ante cantare* B *deſtitit, quàm incoatum abſolueret νόμον.* Quare autem Græci modulationem carminum vocent *legem* his aperit Cælius lib. 9. cap. 8. *Veteres priuſquam literas ſcirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod temporibus ſuis in more Agathyrſis fuiſſe Ariſtoteles ſcribit.* Virgilij loco ſimilis ille Dionis Chryſ. Orat. 30. ἤκουσα δ' αὐτὸν (λόγον) ἀνθρώπου γεωργοῦ ἐν ἀγροίκῳ τινὶ ῥυθμῷ καὶ μέλει: τοῦ μὲν ὅλου ... ἡμᾶς δεῖ μιμεῖσθαι, ... ἀναιροῦντες ... Dicit, audiuiſſe ſe à ruſtico homine ſermonem quempiam agreſti rhythmo, & carmine conditum, quod cùm nequeat imitari, vult tantùm memoriter dicere ſententiam carminis, ablatis numeris. Quidpiam ſimile Plato in Gorgia, τὸ γὰρ ᾆσμα ἐκ ὄνομα... Dicit, carmen excidiſſe.

Lex, cur de carminibus.

3. DAPHNI, QVID, &c.] Non hîc aduoco ad iudicium Poetam alium, ſed ipſum Virgilium, qui mihi viſus eſt voluiſſe ſecum certare de gloria ingenij. Hos quinque verſus opponit illis, qui præceſſerunt, *Huc ades ô Galatea*, &c. in quibus cùm Theocritum ſuperauerit, nunc ſe ipſe ſuperare contendit, ſi poſſit. In illis quæſita tantum eſt verborum ſuauitas, vt decebat loquentem cum Nympha: in his grauitas, vt decet loquentem cum Cæſare iam Deo. Quamobrem ibi delicioſum ver deſcribitur, flores, flumina, vmbracula; inania omnia, & tantùm ad voluptatem: hic æſtas frugifera, ſegetes, vuæ, pyri, habita ratione ad bonum vtile. Ibi dixi contineri ſex voluptates, ſub triplici diuiſione, hic fere ſex vtilitates agnoſcas ſub trina etiam diuiſione: ſunt ſegetes, quæ gaudent frugibus; vuæ, quæ in apricis, & nitidiſſimis collibus; pyri, quæ in altas arbores inſeruntur. Denique, vt ibi oratio tota dirigitur ad Galateam initio, & fine: ita hic ad Daphnidem initio, & fine. Quis dicat incaſſum Virgilium loqui?

Virgilius ſe ipſe ſuperat.

4. DIONÆI.] Hinc videtur fluxiſſe verſus Auſonij de menſe Iulio:

In te Dionea prafulgens Iulius aſtro.

Venus filia eſt Diones, inde ipſa Dionæa dicta; & inde etiam Cæſar, vt qui a Venere originem duceret. De ſidere, in quod conuerſus Cæſar, dicam libro 8 ad illud: *patriumque aperitur vertice ſidus.*
Vnde hic locus illuſtrabitur.

Dione mater Veneris.

5. PROCESSIT ASTRVM.] Phraſis hæc ante dicta Homero lib. 10.

ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε.
Aſtra verò iam proceſſerunt.

Procedo de aſtris.

Cùm aſtrum propriè ſit ſignum conſtans multarum ſtellarum numero, hic ſumitur pro ſtella vnica ad ſignandam maieſtatem Cæſaris.

6. SEGETES GAVDERENT FRVGIBVS.] Malè vulgus confundit *ſegetes*, & *fruges*. Habent *fruges* latius ſignificatum, nam quicquid ad fructum pertinet, cadit ſub hanc vocem. Inde *fruges* dicuntur de

Segetes & fruges differunt. Fruges quid.

A oloribus, leguminibus, vitibus, pomis, ſegetibus. Ergo, *ſegetes gaudent frugibus* eſt: ſegetes, quæ latæ in aruis ſunt, necdum demeſſæ, gaudent frugibus. Aliqui hic capiunt per ſegetes terram ipſam. Poſſunt. Omiſſis alijs teſtimonijs, quibus vulgus nititur, do hoc Ciceron. in Hortenſio, quod fragmentum eſt apud Nonn. *Vt enim ſegetes agricola ſubigunt aratris multo antequam ſerant.*

Seges pro terra.

7. DVCERET APRICIS IN COLLIBVS VVA COLOREM.] Hanc ſententiam Tibull. libro 1. Eleg. 4. ita extulit: *Annus in apricis maturat collibus vuas.*

8. OMNIA FERT ÆTAS.] Prouerbialis ſententia, qua docemur, omnia tempore abripi, ætate conſumi, vetuſtate ſeneſcere. Itaque S. Hieronym. verba Virgilij prouerbialiter vſurpat ſcribens ad Nepotianum. Huic ſententiæ ſimiles multorum coniunxeram: ademi molem, & tantùm reliqui verba, quibus eandem rem extulerint, conſulens vtilitati iuuenum. Plutarchus itaque de liberis inſtituendis de tempore ait ἀφαιρῶν. Æſchylus Eumenid. de eodem, καθαιρεῖ, γηράσκων. Ariſtoteles ἐκτήκει. Sophocles in Aiace μαραίνει. Plato loquens de ſæculo, φέρει, & ἀμείβει. Orpheus in Hymno loquens cum Saturno, δαπανᾷς. Nazianzenus Oratione de Amore pauperum repræſentat hanc incóſtantiam per iſta, οὐδὲν βέβαιον, οὐδὲν ὁμαλὸν, οὐδὲν αὔταρκες, οὐδὲν ἑστηκός, πάντα κύκλος, πάντα στροφή. Repetit quæpiam in Epiſtola ad Sophronium. Artemid. libr. 5 cap. 15. loquens de ferro, τήκεται. Herodotus lib. 1. dic, οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποισι ἀσφαλέως ἔχειν. ibidem: κύκλος τῶν ἀνθρωπηΐων ἐστὶ πρηγμάτων. In Græco Epigramm. libro 3. dicuntur mortalium opera abire, εἰς παλινῳδίαν. Et libro 1. πάντα μαραίνεται περιερχομένῳ. Tranſeo à Græcis ad Latinos, ſi te priùs moneam, ſententiæ huius grauem eſſe amplificationem in Philonis Politico, à quo multa peti poſſent, & adiungi præcedentibus. Interpretationem non adhibui, nam ea ex ſequentibus Latinis peti poteſt. Ergo, Varro 4. Linguæ Latinæ loquens de vetuſtate, *non pauca deprauat, multa tollit.* Ouidius 5. Metamorph. eidem dat verba: *abſtrahe, vitio, conſumo.* & 4. de Ponto, illam vocat *Tabidam*. Sumſit fortaſſe ab Ariſtotele, apud quem vidisti ἐκτήκει. Tempori dat Cornelius Gallus verba: *trahit, vertit, volubile.* Ouidius 5. Metamorphoſ. vocat, *edax.* Hic idem æuo dat *dentes*, quibus omnia vorat: & Lucretius libro primo *macum, ſenectutem*, & libro 2. *fluxum.* Auſonius *mortem*, ſicut & Cyprianus contra Demetrianum, *omnia orta occidunt.* Arnobius libr. 6. dixit humana omnia *ſubiecta eſſe caſibus.* Prudentius libro 2 contra Symmachum: *Ætas cripit, æra cadunt, aurum deſluit,* &c. & in Periſt. Hymno 10. rem exprimit per verba, *conſici, obduci ſitu, carpi ſenectute, ruinis obrui.* Lucanus libro 6. dixit ab annis *in ueri* cuncta. Claudianus 2. in Eutropio, *permutat dies.* Firmat ſententiam hanc Lucretius libro 1 argumento lapidis excauati ab aqua, vomeris diminuti aratione, viæ detritæ pulſu pedum, portæ ahenæ attenuatæ tactu ſalutantium. Ad eandem rem pertinet Saturni fabula deuorantis filios, quæ innuit edacitatem temporis, de qua re lege Ciceronem, 2. Natural. Sed quid mirum quòd prædicti Auctores attribuant vetuſtati, & tempori rerum mutationem, cùm notum ſit illud Euripidis apud Plutarchum, qui cùm dixiſſet, humanam felicitatem vnico die auferri, reprehenſorem habuit Demetrium Phalereum. Neque enim (inquit) debuiſſet dicere, ἡμέραν μίαν, diem vnam: ſed στιγμὴν χρόνου, punctum temporis. Sed elucet profectò inter omnes Virgilij ſententia, qui, *animum*, adiecit, nouas quaſdam & inſolitas vires attribuens tempori,

Omnia fert ætas, adag.

poti. Huius enim vim quaſi limitans Arnobius libro ſexto dixerat, ſubiecta eſſe caſibus omnia, quæ ſunt motu interiore priuata. Sed non ſic eſt, ait vates:imò,

Omnia fert ætas, animum quoq;.

Animus pro memoria.

9. ANIMVM.] id eſt, memoriam, nam animo retinemus res. Inde frequens illud, habe me in animo, pro, memineris mei. Et Plato quidem in Theæteto, vbi de memoria diſſerit, ſcribit in animis hominum eſſe cereas quaſdam effigies leniter, ac probè ſubactas, in quibus inſculpta ſunt, quæ per ſenſus influunt. Itaque Poeta *animum* vocat memoriam, quia animus ſedes memoriæ.

Soles condere.

10. CONDERE SOLES.] Ante noſtrum Lucretius lib. 3.

Videndo condere ſecla.

B Metaphora in vtroque ſumta fortaſſe à funeribus. Ante hos Græcus Poeta (Callimachum putat Henr. Stephan. in libro de Lipſij Latin.) habetúrque lib. 3. Anth.

—ἐμνήσθην δ' ὁσσάκις ἀμφότεροι
Ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν.
Memini autem quoties vterque
Solem in cantilena condidimus.

Cum genio Virgilij Perſius Sat. 5.

Tecum etenim longos memini conſumere Soles.

Sol, pro die.

Vt verò hic *Soles*, pro diebus, ita 3. Æn. *tres ſoles*, pro tribus diebus. & Lucret. in 6.

Nec tamen omnino temere illis Solibus vlla
Comparebat auis.

Catullus:

Fulſerunt quondam candidi tibi Soles

C Apud Stob. Euphorion. *ἤελιοι τριηκόσιοι: trecentos Soles*, id eſt, dies. De locutione ita *memini me condere*, & ſimilibus lege Achillem Stat. c. 15, obſeruat.

11. NVNC OBLITA MIHI TOT CARMINA.] Hūc verſum vſurpat edyl. 5. Auſonius. illum etiam, & ſuperiores Hieronymus Epiſtol. 2. quæ eſt ad Nepotianum, iam (vt ipſe loquitur) *cana capite, & arata rugis fronte*, quibus aſtruit mandaſſe iam obliuioni multa, quæ adoleſcens didicerat. & iterum Epiſt. 92. quæ eſt ad ſanct. Auguſtinum, quibus iā veteranus abnuit pugnas cum Auguſtino tunc milite Sententiam Poetæ de memoria ſenum labente ita extulit Seneca in Oedip.

—langueſcit ſenum

A *Memoria, longo laſſa ſublabens ſitu*

Lupus eſt in fabula, adag.

12. LVPI MOERIN VIDERE PRIORES.] Natum Prouerbium a natura lupi. Seruius ſic explicat: *Aiunt Phyſici voce auferri eum, quem prior lupus viderit, vnde eſt in prouerbio, Lupus eſt in fabula quoties venit, de quo loquimur, & nobis aufert loquendi facultatem.* Conſentit Plin. lib. 8. c. 22. *In Italia quoq; creditur luporum viſus eſſe noxius, vocemq; homini, quem priores contemplentur, ad tempus adimere ad præſens.* Eadem Solin. c. 8. Iterum ſententiam iam profert Plin. lib. 28. cap. 19. cum ait: *Eundem ſuperuenire, perniciosum eſt.* Idipſum firmat Donatus Terentij Interpres & Iſid. cap. 2. lib. 12. Sed quæ ratio huius tam celebris ſententiæ? Neſcio enim, cur dicat Brodæus lib. 7. Miſcell. c. 1. illos deſipere, qui huius rei rationem quærunt. Illum, etiamſi tacito nomine, reprehendit Albericus cap 18. nam credendum hiſtoriis. Cur enim non hoc de lupo credatur, de quo ait Plin. lib. 28. c. 10. *Quippe tanta vis eſt animalis, præter ea, quæ retulimus, vt veſtigia eius calcata equis afferant torporem.* & cùm paria pene de eryngio dicat Plutarchus de ſera vindicta, quam herbam ſi capra aliqua ore ſumat, totus grex ſubſiſtit, donec caprarius ore eximat. Quæ rerum naturæ vicinæ ſunt illi, quam de lupo Virgilius & alij ſcribunt. Sed redeo ad rationem.

Opinantur nonnulli eſſe in oculis luporum ſpiritus quoſdam, quos iaculantur in homines, adimuntque loquendi poteſtatem. Sed melius referas ad metum, quo, qui videt ſe cerni a lupo, ſilet, nec poteſt loqui: torpor enim, & ſilentium comites ſunt pauoris. Ideo Theocrit. *eid.* 14. verba commutauit, neque enim dixit, lupus te vidit prior, ſed *οὐ φθεγξῇ; λύκον εἶδες: lupum vidiſti, non loqueris*, quia qui videt has feras, ſtatim tacet præ metu. Conſentiunt verba Platonis 1. de Rep. *καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἐξεπλάγην, καὶ προσβλέπων αὐτὸν ἐφοβούμην. καί μοι δοκῶ, εἰ μὴ πρότερος ἑωράκειν αὐτὸν, ἢ ἐκεῖνος ἐμέ, ἄφωνος ἂν γενέσθαι: Hæc ego audiens exterritus ſum, & aſpiciens eum metuebam: atque, vt arbitror, niſi eum prior aſpexiſſem, quam ipſe me, mutus penitus euaſiſſem.* His, quæ dicta de lupo, affinia illa Dioſcor. capit. 151. libr. 4. de eo, qui moritur, ſi, cum elleborum ſuccidit, inſpiciatur ab aquila. Paria Plin. c. 5. lib. 25. Ab hac de lupis iactata fabula factum, vt Græci vocent *λυκοφιλίαν* dolorem quendam infeſtantem fauces, adimentémque vſum vocis.

Lyc. [a] Cauſando noſtros in longum ducis amores:
[b] Et nunc omne tibi ſtatum ſilet æquor, & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
[c] Hinc adeò media eſt nobis via: námque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hîc, vbi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hîc Mœri canamus:
Hic hœdos depone; tamen veniemus in vrbem.
Aut ſi, nox pluuiam ne colligat ante, veremur,
Cantantes vt eamus, ego hoc te faſce leuabo.
Mœr. [d] Deſine plura puer: &, quod nunc inſtat, agamus:
Carmina tum melius, cùm venerit ipſe, canemus.

ARGVMENTVM.

Vrget de nouo Lycidas, multiſq; inuitat, recuſat Mœris, ſinis imponunt.

EXPLICATIO.

[a] CONFVGERAT Mœris ad memoriæ fragilitatem, ne diceret verſus plures: non admittit

D excuſationem Lycidas, neque credit. vrgétque hunc in modum. Tu cauſſas, excuſationéſque afferendo, incendis, producíſque ſtudium, & deſiderium tui audiendi.

[b] Inuitat deinde ab opportunitate ſilentij, cùm nihil obſtrepat, quominus audiatur Mœris, non mare, non auræ.

[c] Deinde ſic vrget. Media iam via peracta eſt

(hoc

(hoc colligit ex ſepulcro Bianoris incipiente iam apparere) reſtat media altera, ad quam peragendam neceſſarium eſt ſolatium aliquod cantionis. Ergo ſedeamus hic, & canamus hic, vbi media eſt via, vbi denſæ frondes, quas & hinc agricolæ decerpunt, ad ornandam ſepulturam Bianoris: tu ergo hic hœdos depone: licet enim deponas, quieſcaſque paululum, locus tamen erit aduentandi in vrbem. Obijci. Non poſſumus quieſcere, ne tardè euntes nox occupet, & ſimul pluuia. Do hoc tibi, ergo eamus, dum modò continuò cantantes, ſic enim nos via minùs lædet. Eſt enim hic *licet* idem quod, dummodò & *vſq;* idem quod, continenter, perpetuò, iugiter. Pergit paſtor, ſoluítque aliam obiectionem. Quin, ſi feſſus es hoc onere hœdorum, ego te illo leuabo, dummodo eamus cantantes.

[d] Deſine Lycida petere plura carmina, & agamus id negotij, quod nunc inſtat, quodque eſt ſub manus, id eſt, viam conficiamus, hœdos portemus poſſeſſori iniquo: cùm verò Virgilius venerit, tum melius, atque tutius canemus, more liberi, poſſeſſionibus recuperatis.

NOTÆ.

1. CAVSANDO.] Cauſari eſt prætexere cauſſas, & excuſationes. Lucr. lib. 1. *Quapropter quamuis cauſando multa moreris.* Horat. *Stultus vterque locum immeritum cauſatur inique.*

2. AMORES.] id eſt, deſideria. Itaque in hunc locum quadrat diſtinctio Grammaticorum, qui *diligere* rationis eſſe aiunt, & cum delectu: *amare* verò affectus, καὶ πάθους, vt hic, *amores* ſūt ſtudia, & cupiditas.

Amare, & diligere vt differunt.

3. STRATVM.] Hoc verbum de aquis dictum ad Græcorum exemplar, quod alibi firmo.

4. SILET ÆQVOR.] Inuitatio, vt canat in via. Ita Plato in conuiuio: πάντως ἡ ὁδὸς ἡ εἰς ἄστυ ἐπιτηδεία πορευομένοις καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν: *Apta quidem eſt via hæc, quæ in vrbem ducit, ad dicendum pariter, & ad audiendum.* Cui loco Virgilius inſtitit Platonicus omnino. Dat autem Poeta ſilentium aquis, ſicut Horatius 1. Carm. od. 31 *taciturnus amnis.* In quo fortaſſe adſpirauit ad Theocr. qui 2. εἰδ. ἠνίδε σιγῇ μὲν πόντος, σιγῶντι δ' ἀῆται: *Ecce, ſilet quidem Pontus, ſilent & venti.* Qua etiam metaphora vſi ante Latinos Græci alij. Eſt etiam qui putet, Virgilium adſpiraſſe ad illud Ennij: *Mundus cœli vaſtus conſtitit ſilentio.* Sed & hoc verbi ad multa traducitur. Vide Notas Beroal. in Columel. ſilet enim dies, cùm quietus eſt; cœlum, cùm ſerenum; herbæ, cùm non germinant; vineæ, cùm non gemmant. Quod Poeta *ſilet æquor*, Ennius in Scipione ita dixit: *Et Neptunus ſæuus vndis aſperis pauſam dedit.*

Silentium de aquis.

5. VENTOSI CECIDERVNT MVRMVRIS AVRÆ.] Ennius ita extulit:

Arbores vento vacant.

6. SEPVLCRVM APPARERE BIANORIS.] Ex veſtigiis Theoc.

κοὔπω τὰν μεσάταν ὁδὸν ἄνυμες, οὐδὲ τὸ σᾶμα
ἁμῖν τὸ Βρασίλα κατεφαίνετο:

Atque iter haud medium nobis erat, haudque ſepulcrum
Apparebat adhuc Braſilæ.

Eſt verò Bianor alio nomine Ocnus, qui Mantuam condidit, & ita appellauit à nomine matris Mantus. Cato lib. de Originib. *Mantua ſuo conditore Ocno Bianore eſt Tuſcorum Rege illuſtris.* Sunt qui credant, hunc veniſſe in Hiſpaniam, & condidiſſe Mantuam oppidum planè regium, multorum Principum domicilium, ſedem Curiæ Philippi ſecundi Regum maximi, patriſque Caroli, & multorum ante Regum, cum nullo oppidorum conferendum cœli iucunditate, aeris temperie, aquarum abundantia, terræ fertilitate, ſtructuræ bonitate, ciuium magnificentia, ingeniorum docilitate, ſoli antiquitate. Attingit verò obiter Poeta morem, quo veteres illi in viis tumulabantur: indicat enim ſepulcrum Bianoris fuiſſe in via. De hoc more Prudent. contra Symmach.

Bianor.

Mantua Hiſpanorū regium oppidum.

Sepulcra in via.

Ecce, Deos Manes cur inficiaris haberi?
Ipſa patrum monumenta probant: Dijs manibus illic
Marmora ſecta lego, quæcunque Latina vetuſtas
Cuſtodit cineres, denſiſque ſalaria buſtis.

Iuuen. quoque Sat. 1.

— experiar quid concedatur in illos
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Inde natum, vt inſcriptiones ſepulcrorum ſermonem dirigant ad viatores.

7. FRONDES.] Hic etiam morem alium attingit, quo veteres ad ſepulcra mortuorum afferebant non modò flores, & roſas, de quo alibi, ſed frondes quoque, ramóſque arborum. Martial. lib. 1.

Sepulcra ramis ornātur.

Accipe non Phario nutantia pondera ſaxo,
Quæ cineri vanus dat ruitura labor:
Sed fragiles buxos, & opacas palmitis vmbras:
Quæque virent lacrymis humida prata meis.

Nemeſ. 1. Ecl. deflens defunctum Melibœum:

O felix Melibœe vale, tibi frondis odora
Munera dat lauros carpens ruralis Apollo.
Dant Fauni quod quiſq; valet, de vite racemos,
De campo culmos, omniq; ex arbore fruges.

Tritum eſt, cupreſſis ſolita ſepulcra ornari.

8. NOX PLVVIAM NE COLLIGAT.] Lege Ariſtotelem lib. 2. Meteor. c. 4. quod eſt de generatione ventorum, vbi reddit rationem, cur χειμῶνος μᾶλλον γίγνεται τὰ ὕδατα, καὶ νύκτωρ ἢ καθ' ἡμέραν, *hyeme magis, & noctu potius quàm die, aquæ exſiſtant.*

9. CANTANTES LICET VSQVE.] Affinia his illa Theoc. εἰδ. 7.

Ἀλλ' ἄγε δή (ξυνὰ γὰρ ὁδὸς, ξυνὰ δὲ καὶ ἀώς)
βουκολιασδώμεσθα. τάχ' ὥτερος ἄλλον ὀνασεῖ:

Sed age (quoniā communis hæc via eſt, cōmunis & dies)
Canamus carmen bucolicum, fortè alter alterum iuuerit.

Plato lib. 1. Leg. ait, confabulationes amicorum in itinere, παραμυθίαν παρέχειν τῆς ὁδοῦ: *afferre leuamentum ad viam.* Et 4. cum reſpectu ad ſeipſum, ἀνελθεῖν τὴν ὁδὸν ἀλύπως, nimirum σκοποῦντας, καὶ ἐξετάζοντας ἀεὶ νόμους: *Viam ſine moleſtia conficere diſputatione & diſquiſitione legum.*

10. ET, QVOD NVNC INSTAT, AGAMVS.] Poſſis transferre ad multa prouerbialiter, vt te ad rem quamlibet exhorteris, ad conficiendam viam, ad arripiendos manu libros, ad ſcribendas literas, ad ſumendum cibum. ita Plaut. in Trucul. *Sed hoc agamus, huc qua ventum eſt gratia.* Cic. 2. Diuin. *Sed hæc fuerit nobis tanquam leuis armaturæ prima orationis excurſio: nunc cominus agamus, experiamurque, &c.* Et 3. Nat. *Tum Cotta, optimè inquit, quamobrem ſic agamus, vt, &c.* Sed & verba hæc tātùm, *Hoc age*: Prouerbium eſſe poſſunt, cùm iubemus aliquem eſſe attentum, & præſenti animo.

FINIS ECLOGÆ NONÆ.

ECLOGA DECIMA.

GALLVS.

ARGVMENTVM.

CORNELIVS Gallus eximius fuit Poeta, primiſque Aegypti Præfectus, vti apparet ex Xiphilino in Auguſto, ex Sueton. in eodem, cap. 66. Eutropio lib. 7. Hiſtoriæ. Hic Cytheridem meretricem, Volumniique libertam (Poeta Lycoridem vocat) perditè amauit. Huic tanto amori illa minimè reſpondit, imò, ſpreto Gallo, ſecuta eſt Antonium in Galliam. Tulit Gallus ægerrime hanc amoris repulſam. Quem ideo hac Ecloga conſolatur Virgilius, non recedens à paſtoralibus perſonis, & comparationibus. Argumentum ferè ſumtum ex Thyrſide Theocriti, vbi ſimilis amor Daphnidis. Libet hic tranſcribere verba Ammiani, vt quæ de Gallo attigi, eiuſque fatum plenius ſciat Lector. Ergo lib. 17. Longè poſtea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas, Ægypti procurator exhauſit ciuitatem (Thebarum) plurimis interceptis: reuerſuſque cùm furtorum arceſſeretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto incubuit ferro. Is eſt, ſi rectè exiſtimo, Gallus Poeta, quem flens quodammodo in poſtrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat.) Hic te Lector moneo de viciſſitudine non ingrata Poetæ, quam ſeruauit in his Eclogis decē. Ita enim rem variauit, vt alternas Eclogas duabus, aut pluribus perſonis dederit; alternas vni tantùm. In prima, tertia, quinta, ſeptima, nona duos, aut plures paſtores loquentes facit: in ſecunda, quarta, ſexta, octaua, decima ſub vnica tantùm perſona res geritur; nam tametſi in octaua duo loquantur, Damon, & Alpheſibœus; ita tamen ſeparatim, vt ſermonem ſecum non miſceant.

a EXTREMVM hunc Arethuſa mihi concede laborem
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
b Sic tibi, cùm fluctus ſubter labere Sicanos
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.
Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
c Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſyluæ.

ARGVMENTVM.

Inuocat Arethuſam, cui, vt adueniat, blanditias dicit.

EXPLICATIO

a EXPLICABO tres primos verſus. Petit Virgilius ab Arethuſa, quæ Nympha, & fons Siciliæ, vt aſpiret ad extremam hanc Eclogam, in qua dicenda paucula carmina in gratiam Galli. Cur de hac re Eclogam condat, ratio eſt duplex, vt hinc Lycoris habeat reprehēſionem, hinc Gallus ſolatium. Prima ratio latet in illis, *ſed quæ legat ipſa Lycoris.* Quaſi dicat. Vt legat illa vulnus, quod indignè attulit repulſa ſua tam bono amatori. Altera in illis, *neget quis carmina Gallo.* Id eſt, Quis neget hoc ſolatiolum Gallo: Ergo, faue Arethuſa, vt Gallum conſoler, vt Lycorim reprehendam.

b Concede mihi extremum hunc laborem, ſic accidat, quod optatiſſimum eſt, vt videlicet, labenti tibi ſubtus mare Doris amara non miſceatur. Perpende vt ad ſignandum mare *Doridem* dixerit, alludens

dens ad Nympham Arethuſam. Alius Poeta diceret: A O Arethuſa nó ſe tibi mare ſalſum miſceat. Quanto melius. Non ſe Doris miſceat Arethuſæ, nó Dea maris Nymphæ maris. Pergit Poeta. Ergo incipe ô Arethuſa, vt ego, & tu vnà mecum, dicamus amores Galli, quibus tam anxiè vexatus eſt: adeſt opportunitas inſpirandi mihi: nunc enim mihi eſt otium a cura capellarum, quia nunc paſcuntur.

c Poſſet quis obiicere. Nemo te audiet, verſus perdes, iactabis carmina inani ſtudio ſyluis, & montibus. Soluit hoc. Non (inquit) ô Nympha canimus ſurdis, ſyluæ iſtæ, & nemora amorem Galli miſerãtes reſpondent, id eſt, reddunt omnia, quæ dicimus, Eccho remittente voces.

B

NOTÆ.

1. ARETHVSA CONCEDE.] Inuocat Arethuſã Nympham Siculam, quaſi velit ſibi Theocriti carmen inſpirari, qui Siculus, & Syracuſanus: nam quæ alia ratio, cur potiùs ad Nympham Siciliæ, quàm ad aliam confugiat? Tale illud, *Sicelides Muſæ, &c.* Et, *Prima Syracuſio, &c.*

2. SIC.] De particula hac, quæ apta iactandis blanditiis, & permulcendis animis, dictum ſuprà à me, & multa Briſſ. 1. Form.

Alphei fluuij Hiſtoria.

3. CVM FLVCTVS SVBTERLABERE SICANOS.] Rem naturalem fabula quadam obũbrarunt Poetæ. Fabula eſt. Alpheus venator fuit in C Græcia, Arethuſa Nympha venandi ſtudioſa; recuſauit hæc illius nuptias: cùm diu non poſſet, cõuerſa à Diana in fontem eſt: ac, ne ſic pollueretur, per ſubterraneos meatus ſubtus mare in Siciliam emerſit. Alpheus eliquatus amore in fluuiũ quoque verſus eſt. & ſuæ Arethuſæ obtinẽdæ ſtudioſus ſubtus mare etiam illam quæſiuit, eodémque fonte erupit. In his, quæ dixi, diſcrepant nonnulli vt in re fabuloſa. Sed quidem fluuium hunc erumpere in Sicilia, cùm naſcatur in Græcia, multi pro comperto affirmant. Ammian. Marcel. lib. 15. *Alpheus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethuſæ captus, ſcindens Ionium mare, vt fabulæ ferunt, ad vſque amatæ confinia progreditur.* Greg. Nazianz. in Epitaph Baſilij καὶ εἴπερ ἐστὶν, ἢ πιστεύεται ποταμὸς δι᾽ ἁλμυρᾶς ῥέων γλυκύς: *Et ſi eſt, aut eſſe creditur fluuius per mare dulcis fluẽs* D Loquitur de Alpheo. Liban. in Prog. φυλάττων ἀμιγὲς ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον: *ſeruans in mari impermiſtum fluuium.* Conſpirant Poetæ. Papin. 1. Th.

—*fluctiuaga qua præterlabitur vnda*
Sicanios longe relegens Alpheus amores.

Ab eodem 4. Theb. dicitur *aduena.* Ab Ouid. 3. Am. *Alpheon diuerſis currere terris.* Ab Nonno 13. Dion. Ἀλφειὸς ἀλήτης, μετανάστης: *Alpheus errans, exſul.* Lege Epigramma ἄδηλον lib. 1. Anthol. Omitto Poetas. Quin alij vtantur etiam coniecturis. Nam Plin. lib. 2. c. 103. *Arethuſa fons Syracuſanus, in quo redduntur iacta in Alpheum.* Eſt etiam in Strabone lib. 6. poculũ, E quod Olympiæ in Alpheum deciderat, emerſiſſe in hoc fonte. Addit, ſolitum turbari hunc fontem ſordibus equorum, qui abluerentur in ſacris Olympiacis. Inde Silius lib. 13.

Hic Arethuſa ſuum piſcoſo fonte receptat
Alpheon, ſacra portantem ſigna corona.

Hoc etiam Pauſanias, vt verum, aſtruit. Imò ait, inde datum locum fabulæ de Alphei amoribus. Hos mores ita pulcrè attigit Papin. 1. ſylu. Epitha. Stel. & Viol.

— *tumida ſic transfuga Piſa*
Amnis in externos longe flammatus amores
Flumina demerſo trahit intemerata canali.

Donec Sicanios tandem perlatus anhelo
Ore bibat fontes: miratur dulcia Nais
Oſcula, nec credit pelago veniſſe maritum.

Sidonius etiam in Carm. ad Felicem.

Nec notam nimis amnis ex amore
Verſu proſequar, vt per ima ponti
Alpheus fluat, atque transmarina
In fluctus cadat vnda coniugales.

Omitto Ouidium. Demum hanc rem firmat, quod ſcribit Moſes Epiſcopus Syrus 1. parte Comm. vbi ait, quatuor illos fluuios, qui ortum habent è Paradiſo, cùm inde exeunt, deriuari per occultos meatus ſubtus Oceanum, retinentes ſemper illæſum curſum ſuum, & alueum; mox verò ex Oceano emergere in loca deſtinata, quæ nunc irrigant. Efficax profectò argumentum pro Alpheo.

4. DORIS.] Nympharum fuit mater, filia Oceani, Nerei coniux. Sumitur hîc pro mari, ſicuti apud Claudian. de Conſulat. Manlij: —*aſſiduo cum Dorida viceris vſu.* Attributum ſumſit Papinian. 9. Thebaid. *intrabat amaram Dorida.*

Doris.

5. SOLLICITOS.] Nihil amante & amore ſollicitius. Ouid. Epiſt. *Res eſt ſolliciti plena timoris amor.* Et 1. Am. Eleg. vlt. *Atque ita ſollicito multus amante legar.* Nemeſ. 4. Ecl. *Si modo ſollicitos aliquis Deus audit amãtes.* Theoc. εἰδ. 10. amorem vocat φρόντιστον: *ſollicitum.* Huc non leuiter pertinet illud Heſiod. Theog.

Amor ſollicitus.

—κυθέρεια φόβον, καὶ δεῖμον ἔτικτεν: *Venus metum, & timorem peperit.* Quod non aliunde fictum, quàm ad exprimendas amantium curas, angores, ſollicitudines.

6. DICAMVS.] Poſſis hîc confugere ad tropum frequentiſſimum, vt poſuerit *dicamus* pro, dicam. Sed fortaſſe non inamœna eſt explicatio, quam iam adhibui. Nam ait, *incipe*, quaſi illa quoque locutura ſit. &, *dicamus*, id eſt, ego, & tu vnà mecum canamus amores Galli. In quo quis ſcit an doctus Poeta alluſerit ad fontis huius naturam, qui cum loquente loquitur, obſtrepit cum obſtrepente, cum murmurante admurmurat. Fuit enim Poeta obſeruantiſſimus rerum omnium, & in primis earum, quæ eſſent in Italia. Non grauabor Caſſiodori locum quamuis longum adducere è lib. 8. Epiſt. 32. vel vt faſtidium adimam Lectori, & quæram aberrationem aliquam ab his Commentariis. Ait itaque ille de fonte hoc: *Fons vaſtus egrediens, cannis in coronæ ſpeciem riparum ſuarum ora contexit, amœnus admodum & arundineis vmbris, & aquarum ipſarum virtute mirabilis. Nam cum ibi tacitus homo, & ſtudioſè ſilentioſus aduenerit, aquas fontis irriguas reperit ſic quietas, vt in morem ſtagni, non tam currere, quàm ſtare videantur. At vbi concrepans tuſſis emiſſa fuerit, aut ſermo clarior fortaſſe ſonuerit, neſcio qua vi ſtatim aqua ibidem concitata proſilientes illius gurgitis ebullire videas grauiter excitatum: vt putes aquam rigentem ſuccenſa olla ſuſcepiſſe feruorem: ſilenti homini tacita, loquenti ſtrepitu & fragore reſpondens: vt ſtupeſcas, ſic ſubitò perturbatam, quam nullus tactus exagitat. Noua vis, inaudita proprietas, aquas voce hominum commouere, & quaſi appellata reſpondeant, ita hominum ſermonibus prouocata, neſcio quid immurmurant. Credas ibi aliquod animal proſtratum, ſomno quieſcere, quod excitatum magno ſtrepitu tibi reſpondeat.* Hactenus Caſſiodorus, à quo ſi non fortaſſe ex Critici alicuius ſupercilio illuſtratus Virgilius, ſaltem quæſita aberratio à labore.

Arethuſæ natura admirabilis.

7. DVM TENERA ATTONDENT.] Huc aſpirauit Nemeſ. 1. Ecl.

Incipe, dum ſalices hœdi, dum gramina vaccæ
Detondent, viridique greges permittere campo,

Dum ros, & primi ſuadet clementia Solis.

Hieronym Ep. 17. *cur non attondentis vitem falce vinitor.*

8. SIMÆ.] Theocr. εἰδ. 8. *ταὶ σιμαὶ ἔριφοι: ſimi hœdi.* Eſt enim hæc maxima nota caprarum. Inde verba illa Lucilij lib. 4. Satyr. *Laſciuire pecus niſi ſimum, roſtriſque repandum,* de capris accipio, adiuuante laſciuia, quæ magna in hoc pecore. Simum, & aduncum opponũtur Suidæ. A figura hac dictæ ſimiæ; ab eadem Delphines, ſimones. A ſimo reſimum, & ſubſimum, quæ voces frequentiſſimæ ſcriptoribus rei ruſticæ.

Simiæ vnde dictæ.

9. NON CANIMVS SVRDIS.] Alluſum ad Prouerbia: *ſurdo narrare fabulam, ſurdo canere.* Vide etiã

Surdo canere, adag.

A Iunium Cent. 1. adag. 97. *dormienti loquor.*

10. RESPONDENT OMNIA SYLVÆ] Vult, vt credo, Virgilius Muſam ſuam modeſte celebrare, quaſi ipſe ſuis verſibus ſyluas compleuerit, & veluti docuerit ad cantilenam: nam hic affectus ſimilis eſt illi 1. Ecl. *Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas.* Ad quam explicationem pertinent verba hæc Fului Vrſini in hunc locum: *Moſchus in Epitaphio Bionis, ὤρεα δ' ἐστὶν ἄφωνα, dixit, id eſt, ſine voce ſunt montes, cùm mortuo Bione nemo eſſet, qui ſuauiter ita, vt ille ſolebat, caneret; cuiuſque carmen, quæ ſyluas habitare dicitur, Echo referret.*

ª Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
ᵇ Illum etiam lauri, illum etiam fleuere myricæ:
Pinnifer illum etiam ſola ſub rupe canentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt ſaxa Lycæi.
ᶜ Stant & oues circum, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris diuine Poeta,
Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis.

ARGVMENTVM.

Queritur, Nymphas non veniſſe ad fletum Galli, cùm illum fleuerint, arbores, montes, oues.

EXPLICATIO.

ª AB inuocato fonte Arethuſio ſtatim ſermo dirigitur commode ad Naiades Nymphas aquarum, quæ hic non poſitæ pro Muſis in cõmuni, vt male vult Seruius: ſed ſentẽtia, pace illius, alia eſt. Queritur enim admirabundus, Naiades tunc nõ repertas neque in alienis, neque in propriis locis, vt Gallum ſolarentur amore indigno, id eſt, magno, C atque eximio percũtem. Non in alienis, nam neque in Parnaſſo, neque in Pindo: nõ in propriis, quia non in Aganippe, qui fons in Aonia, id eſt, Bœotia celeberrimus fuit Nympharum concurſu. Sed addã hic, fortaſſe aliam eſſe poſſe ſententiã Poetæ, vt nõ queratur de abſentia Nympharum, imò abſentiam hãc afferat in teſtimonium triſtitiæ. Perinde ac ſi dicat: Vbi per eos dies fuiſtis Naiades? nam neque inuẽtæ in propriis, neque in alienis locis: vos dolor Galli expulit ab illis locis, in quibus voluptatem capiebatis, & fecit per àuia errare. Iuuat hanc explicationem ſequens ſententia de lauris etiam flentibus. Nam ſi lauri etiam fleuerunt, ergo & Nymphæ, quę præceſſerant. Sed placet tamen præ hac prior explicatio, quam ideo firmabo in Nota ſecunda ex ſolemni more Trietericorum.

ᵇ Admiratus fuerat, Nymphas non veniſſe ad ſolatium & fletum Galli, creſcit ea admiratio ex fletu arborum, montium, ouium. Perinde ac ſi dicat: Vos non fleuiſtis Nymphæ, cùm fleuerint arbores, Lauri, ac myricæ: cùm fleuerint montes, Mænalus, & Lycæus: cùm fleuerint oues, quæ miſerum Gallum circũſtabant. Extremos tres verſus ſeorſim explicabo.

ᶜ Dicit oues pabulo abſtinuiſſe, & flentes ſtetiſſe circum Gallum, quem hortatur ne pœniteat omnũ, & pecoris, & hoc duplici ratione. Prior, nam neque oues pœnitet flere amores Galli: quo loci illud *noſtri* hanc habet ſignificationem. Non pœnitet illas ne-

B que tui, neque mei: tui flentis tuos amores, mei canentis amores tuos. Poſterior, nam Adonis, qui formoſus, & carus Veneri, oues quoque pauit.

NOTÆ.

1. QVÆ NEMORA, &c.] Hi quatuor verſus ducti ex totidem Theocriti εἰδ. 1.

Πᾷ ποκ' ἄρ' ἦσθ', ὅκα Δάφνις ἐτάκετο, πᾷ ποκα Νύμφαι;
Ἢ κατὰ Πηνειῶ καλὰ Τέμπεα, ἢ κατὰ Πίνδω;
Οὐ γὰρ δὴ ποταμοῖο μέγαν ῥόον εἴχετ' Ἀνάπω,
Οὐδ' Αἴτνας σκοπιάν, οὐδ' Ἄκιδος ἱερὸν ὕδωρ.
Vbi tandem fuiſtis ô Nymphæ, cùm Daphnis amore tabeſceret?
C *Anne apud Penei pulchra Tempe, vel circa Pindum?*
Neque enim Anapi magnum flumen tenuiſtis,
Neque Ætnæ cacumen, nec ſacram Acidis vndam.

Et quidem Scaliger: *Nudum, & ſimplex hoc, & ſine affectu, ὅκα Δάφνις ἐτάκετο. Apud nos vegetior oratio, indigno cum Gallus amore periret.* Simile quidpiam Coluthus ſub perſona Hermiones inclamantis matrem Helenam, *μῆτερ ἐμή, τίνα χῶρον ἔχεις; τίνα δ' οὔρεα ναίεις;* *Quem, ô mea mater locum habitas? quos montes incolis?* Subiicit plura in eandem ſententiam. Affinis ſentẽtia Epigrammatis 3. Anth. vbi Pan, extincto Daphnide, decernit è montibus cedere non iam iucũdis.

2. AVT QVI VOS SALTVS HABVERE PVELLÆ NAIADES?] Cùm Macrobius, & Pauſanias ſcribant Bacchanalia, id eſt, Bacchi Trieterica alternis
D annis agi ſolita in Parnaſſo, & aliis locis, vbi Satyrorum, & Nympharum frequentiſſimus numerus cernebatur, conijcio Poetæ ſententiam hanc, vt dicat, in eum annum Trieterica non incidiſſe; potuiſſe itaque Nymphas accedere, cum non diſtinerentur in peragendis Bacchi, & Phœbi ſacris. Nam hæc ſacra vtriuſque erant Numinis, dicente Lucano lib. 5.

Trieterica ſacra Baccho, & Phœbo.

— Parnaſus gemino petit æthera colle
Mons Bromio, Pæanique ſacer, cui Numine miſto
Delphica Thebanæ referunt Trieterica Bacchæ.

Inde itaque admiratur Poeta Nymphas non veniſſe, cum nulla loca, nulla ſacra fecerint illis moram. Indicat verò hic Poeta, Nymphas venire ſolitas ad luctum magnorum virorum & funerum. Certe Calaber

Nymphæ veniebant ad luctum principum.

laber lib. 3. ſcribit Muſas veniſſe ad complorandam Achillis cædem.

— Μοῦσαι δ' θοῶς ἑλικῶνα λιποῦσαι
Ἤλυθον ἄλγος ἄλαστον ἐνὶ στέρνοισιν ἔχουσαι,
Κρνύμεναι τιμὴν ἑλικώπιδι νηρηΐνῃ:
— *Muſæ rapim relicto Helicone*
Venerunt, ingenti dolore excarnificatæ in animis,
Id honoris deferentes formoſæ Nereinæ.

Intelligit Thetidem Achillis matrem. Et poſt multa:

— ἀμφὶ δὲ Μοῦσαι
Ἀχνυμένην ἀνὰ θυμὸν ἀμοιβαδὶς ἄλλοθεν ἄλλη
Πολλὰ παρηγορέεσκον: *Muſæ autem alternatim illam ſe animi diſcruciantem, aliunde alio ſolatio leuare nitebantur.*

Naiadum Etymon. 3. NAIADES.] Dictæ ſic παρὰ τὸ νάω, fluo, quod proprium aquarum. Dictæ etiam πηγαῖαι, & κρηναῖαι à fontibus: his affines Potamides, & Limnades, quæ videlicet ſunt fluuiorum, & ſtagnorum.

Indignus, quid propriè. 4. INDIGNO.] Indignus amor eſt, ἄφατος, id eſt, ineffabilis, magnus, eximius. Virg. in Ciril'erùm hæc tum nobis grauia, atque indigna fuere. Ennius: *indigna turres*. Vt enim dignum eſt, quod monſtrari, & indicari poteſt à verbo ἐνδείκνυσθαι: ita indignum, quod nequit æſtimari, indicari, dici. Sic etiam Attici ἄξιον, id eſt, dignum ponunt, pro illo, quod facile æſtimari poteſt, omnino ἀντὶ τοῦ ὠνίου. Dixi hæc ex Nota Ioſephi Scal. in Cirin Virgilij. Sed & ante illum Seruius, illud Ennij: *indigna turres*, explicat etiam, *magna*.

Nefandus, quid propriè. Ergo, ſicut *nefandum* propriè eſt, quod nequeas fari, etiam ſi iam vſus detorſerit ad rationem criminis: ita *indignum* propriè eſt, quod nequeas indicare, & æſtimare pro magnitudine, etiamſi iam ad rationem contumeliæ vſus traduxerit. Itaque Poeta per vocem indignitatis explicat amorem illum inſanum, quo aliquis dici ſolet mori, perire, contabeſcere. Poſſis etiam ſimpliciter explicare, vt dicat, Gallum perire amore indigno, quia dignus erat meliore amore: ad eum modum, quo Horat. dixit lib. 1. od. 27. *Digne puer meliore flamma.*

5. PARNASSI.] Mons Phocidis, priùs dictus Larnaſſus Stephano, & aliis à larnace arca Deucalionis, quæ eo in diluuio delata: mox Parnaſſus ab Heroe eius montis incola, quod ex Hellanico ſcribit Interpres Apollonij lib. 2.

Parnaſſi duplex iugum. 6. IVGA.] Non eſt tropus. Neque enim dicit iuga pro iugo. Eſt Parnaſſo duplex mons, quod ſcribit Herodotus lib. 8. Adducam hìc metaphoras, quibus Poetæ appellent hos duos mõtes in gratiam tuam adoleſcens. Virgilius, vt vides, ad iugum decurrit; ſicut & Lucanus lib. 3. *Parnaſſuſque iugo miſit deſertus vtroque.* Papinius, Sidonius, Ouidius, ad verticem. Primus lib. 1. *biuerticis Parnaſſi.* Alter in Burgo, *Parnaſſe biuertex.* Tertius 1. Met. *Mons ibi verticibus petit arduus aſtra duobus Nomine Parnaſſus.* Perſius, Seneca, Silius ad caput. Primus *bicipiti Parnaſſo.* Duo reliqui, ille in Oedip hic lib. 15. *Parnaſſus biceps.* Cui metaphoræ hæſit Nonn. 13. Dionyſ. παρνασσὸν διχόρυφον. Apollonius, & Lucanus ad collem. Nam ille 2. Arg. ὑπὸ δειράδι παρνασσοῖο. hic lib. 5. *Parnaſſus gemino petit æthera colle.* Seneca ad arcem, nam in Oedip *gemina Parnaſſi arx.* Papinius, & Virgilius ad cornua. Ille lib. 1. —*ſi ſtagna petiſ Cyrrhæa bicorni Interfuſa iugo.* Hic in Culice: — *Parnaſſia rupes Hinc, atque hinc patula prependit cornua fronte.* Sophocles ad ceruices, aut criſtas, nam in Antigone loquens de Parnaſſo, ὑπὲρ διλόφου πέτρας. Ergo rem hanc indigetabit à iugo, vertice, capite, collibus, arce, cornu, ceruicibus. Addam metaphoris propria nomina. Hi duo Parnaſſi montes, dicuntur *Tithorea*, & *Hyampeus*, quod ex Herodoto obſeruat Beroaldus contra Seruium, qui dixerat nominari Cytheronem, & Heliconem, quod eſſe nequit, nam ij in Bœotia ſunt, Parnaſſus in Phocide. Error Seruij habetur 3. Geor. Adiungo ad operam Beroaldi, dici quoque hos mõtes *Cyrrham*, & *Nyſam*. In Crrha Phœbus, in Nyſa Apollo colebatur: inde ille Cyrrhæus, hic Nyſæus. Iſta facile colligas ex teſtimoniis, quæ à me adducta ad res alias firmandas.

7. PINDI.] Mons Theſſaliæ.

8. MORAM FECERE.] Propert. *Quid faciat nobis conſcia Romanorum.* Demoſth. de falſa legat. ante Noſtrum, οὐδὲ ἐπιμένων χρόνον οὐδένα.

Aganippe fons. 9. AONIA AGANIPPO.] Aganippe fons iuxta montem Heliconem Bœotiæ, quæ etiam dicta Aonia. Adducam Pauſaniæ locum è Bœot. vel vt errorem indicem, ἐν Ἑλικῶνι πρὸς τὸ ἄλσος ἰόντι τῶν Μουσῶν, ἐν ἀριστερᾷ μὲν ἡ Ἀγανίππη πηγὴ, θυγατέρα δὲ εἶναι τὴν Ἀγανίππην τοῦ Τερμησσοῦ λέγουσι: *In Helicone, qualiter ad Muſarum lucum, ad læuam eſt fons Aganippe: ferunt Aganippen fuiſſe Termeſſi filiam.* Sed legendum *Permeſſi.* tam hìc, quàm infrà in eodem ſcriptore. Eſt enim Aganippe fons Permeſſi fluminis, non Termeſſi. Seruius P. Dan. *Callimachus Aganippen fontem eſſe dicit Permeſſi fluminis.* Et Gallus quidem ſolitus erat errare ad Permeſſi flumen in Aonia, vt in Sileno dicit Virgilius Quid, quod Pauſanias Termeſſum ſuũ ad Heliconem conſtituit, & tamen Strabo lib. 9. ita perſpicuè, ὁ Περμησσὸς δὲ καὶ ὁ Ὀλμειὸς ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος συμβάλλοντες: *Permeſſus, & Olmeus ex Helicone in vnum permiſcentur.* Non ergo in Pauſan. legẽdum Termeſſus. Ceterùm huius Hemiſtichij varias Lectiones tibi repræſentabo. *Aonia Aganippe. Aonie Aganippe. Aonia Aganippe Aonia Aganippes.*

10. ILLVM ETIAM LAVRI, &c.] Theoc. priùs, δρύες αὐτὸν ἐθρήνευν: *Illum quercus lugebant.* Similis locus Claudiani 2. Rap.

Te iuga Taygeti, poſito te Mænala flebunt
Venatu, mæſtoque diu lugebere Cyntho.

Et Hieronymi Fracaſt.

Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt,
Illum omnes Olliique Deæ, Eridaniquе puellæ
Fleuerunt, nemorumque Deæ, riuiſque puellæ
Sebiniſque alto gemitum lacus edidit alto. Eiuſdem:
Illum etiam Graiæ, & Nymphæ fleuere Latinæ,
Illum etiam Thuſcis Calliopea modis.
Quin etiam ſyluæ, & montes gemuiſſe feruntur,
Et vos extremi fleſtis Hyperborei, &c.

Ad hunc luctum qui habetur de Gallo pertinet locus Theoc. adductus mihi Ecl. 5. ad illud, *Pœnos ingemuiſſe leones.* Quem tamen locũ comparat Scal. cum his, quæ hìc dicuntur de Gallo. Et palmã dat Latino. *Theocritum ſuperat Virgilius.* Nam in Græco oratio decreſcit. Qui enim priùs induxerat thoes, lupos, leones flentes, paſtorum hoſtes; mox boues, tauros, iuuencas. In quo nihil mirabile. Quid enim fleuiſſe tauros, præcedente iam leonum fletu? Contemſit Maro hoc de fletu leonum, & rem commutauit hoc ordine. Flent lauri, & myricæ, in quibus plantis mitis natura: deinde, montes, & ſaxa, quæ immitia: poſtremò oues. Neque verò decreſcit, vt primo intuitu apparet, oratio. Magnum fuit fleuiſſe arbores, maius fleuiſſe ſaxa, & maius adhuc oues: nam iſtæ oblitæ paſtus, quem habebãt ante oculos, paſtorem ſuum circumſteterunt, intentæ ad illius fletum, ipſæ quoque lacrymabundæ.

11. LAVRI ET FLEVERE MYRICÆ.] Nihil otioſum in hoc vate. Flent lauri, & myricæ Poetam Gallum: nam vtraque planta ſacra eſt Apollini Deo Poetarum. De lauro perſpicuum. De Myrica ſcias *Myrica ſacra Apollini.* Apollinẽ Myricæũ, & Myricinum cognominatum, quod in Lesbo ramum Myricæ manu teneret. Inde

hæc plãta credita eſt habere vim fatidicã. Oppianus A *mutat cognominem, ex cuius foſſes ramis præcinctus ſemper ſpect.tur Arcas Deus.*

Myrica vates.

cam *μάντιν* vocat, id eſt, *vatem*.

12. PINNIFER-MÆNALVS.] Ita Lucanus lib. 1 *Pinnifera Oſſa.* & Virg. ipſe de Atlante, *pinniferum caput.* Et eadem fere forma Val. Fl. 6. Arg. *Othryx piniger:* & Alcimus Auitus: *Deſinit tectus ponto iam piniger Othrys.* Eſt autem Mænalus mons Arcadiæ, cuius celebratæ pinus. Inde Pan eius prouinciæ Deus pino ſemper coronatus inducitur. Primum ortum arboris huius in Arcadia ad fabellam referunt Poetæ, quam Latinam ex Græco nobis dat Egnatius in ſuis Racemationib. cap. 16. *Pityn puellam Pan & Boreas adamabant: dari eam ſibi ſemicaper Deus, dari ſibi Thrax inſtabat Boreas. Puella Pana Boreæ prætulit, Boreas impatiens nactus ſolam in ſpatioſo campo, ſolo alliſit moribundam. Eam tellus intra gremium exceptam in arborem*

Pan cur pino coronatus.

13. LYCÆI.] Hic quoque mons Arcadiæ.

14. STANT ET OVES CIRCVM.] Ita Theoc. eid. 1. in fletu Daphnidis, πολλαὶ οἱ παρ ποσσὶ ὄιες, πολλοὶ δέ τε ταῦροι: *Multæ ei ad pedes vaccæ, multi etiam tauri.*

15. ET FORMOSVS OVES, &c.] Pari argumẽto Theoc. eid. 1.

Ὡραῖος χ᾽ ὤδωνις, ἐπεὶ καὶ μᾶλα νομεύει,
Καὶ πτῶκας βάλλει, καὶ θηρία τἆλλα διώκει:
Formoſus & Adonis eſt, etenim & ipſe pecora paſcit,
Et lepores figit, & feras alias perſequitur.

Et Bargæus 2. Ecl.

At non cultorem nemorum Venus aurea Adonin
Spreuit, & amplexus, ſocioſque brachia ſugit?

[a] Venit & vpilio, tardi venere bubulci.
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, vnde amor iſte? rogant,[b] tibi venit Apollo.
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris
Pérque niues alium, pérque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minióque rubentem.
Et, quis erit modus? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cythiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.

B

ARGVMENTVM.

Addit paſtores, & Deos quoque acceſſiſſe ad mœrentem Gallum, ac eius admirabundos ſtios obiurgatores.

EXPLICATIO.

[a] POST fletum arborum, montium, ouium accedit ad ſolatium, & lacrymas Galli, triplex genus paſtorum, ouium, boum, capellarum: hos comprehendit duobus primis verſibus. Nam Opilio dictus quaſi ouilio: deinde bubulci, & hi tardi à tarditate boum: poſtremò Menalcas vuidus, id eſt ſucculentus, & pinguis ab glande hyberna; quibus verbis ſignatur ſiue caprarius, nam capræ perlibẽter querceta amant, & arrodunt, & credibile eſt, paſtorem eodem quoque cibo vtum. Ait verò, hos ſimul omnes rogare ab Gallo, vnde is amor natus, tam nouus, tam inſolens? C

[b] Poſt triplex genus paſtorum accedunt quoque ad lacrymas Galli, Dij tres, Apollo, Syluanus, Pan: omnes aut Dij ruſticorum, aut certè ipſi Dij ruſtici. Primus inſaniam obiicit, & verè, quoniam Lycoris (inquit) quæ olim tua fuit cura, ita te contemſit, vt etiam mala omnia tuis delitiis præpoſuerit, malueritque ſequi Antonium vel per Galliæ niues, & caſtra horrida. Tu ergo inſanus, qui hanc ames. Alter Syluanus nihil loquitur, tantùm eius habitus deſcribitur ex triplici circumſtantia. Nam venit cũ agreſti D honore capitis, id eſt, cum corona ex agreſtibus frondibus: manu vna ferulas, altera lilia quatiebat. Niſi quis velit, verſum alterum referre ad coronam, vt ſententia hæc ſit. Venit cum agreſti corona, quæ conſerta ferulis, & liliis. Poſſit etiam quiſpiam dicere, ferulas geſſit in manu, lilia capite. Hæreo, & cedeo. Poſtremus Pan, Deus Arcadiæ. Huius non habitus ſolùm, ſed verba exprimuntur, quibus vſus ad Gallum. Habitus, nam erat rubens baccis ſanguineis, id eſt, purpuraſcentibus moris ebuli, atque etiam minio; verba plena ſunt acerbitatis. Quis (inquit) erit modus tuis lacrymis, non curat hæc amor: non ſatiatur lacrymis, nam crudelis: ſicuti neque herbacea ſatiantur riuis, neque apes cythiſo, nec capellæ frõde. Vbi triplici comparatione, quod vult, efficit. Itaque ex tribus Diis, primi ſermo deſcribitur, alterius habitus, tertij & ſermo, & habitus.

NOTÆ.

1. VPILIO.] Vt Græci ὄνομα pro ὄνυμα metri gratia, ita Latini Vpilio, pro Opilio. Dixi opilionem eſſe proprie paſtorem ouium. Ita eſt, nam ea nota ab omnibus inducitur. Vnus Apuleius, neſcias qua venia, dixit lib. 8. *In orea quidam ſenex de ſummo colle proſpectat, quem circum capellæ paſcentes, opilionem eſſe profecto clamabant.* Si qui alij ſic locuti, videntur omnino abire à proprietate.

2. BVBVLCI.] Seruius, Germanus, Manutius *subulci* legunt. Sunt hi paſtores ſuum. Parrhaſius in Claudianum, Vrſinus, Erythræus, Henr. Steph. & vulgo omnes *bubulci*. Hos ſequor. Nam Virgilius, Theocritus, & ſcriptores alij Bucolicorum tria tantùm celebrant paſtorum genera, opiliones, bubulcos, caprarios. Virg. enim 2. Georg. poſt generalem vocem *armenti* ita ait:

Paſtorum tria tantùm genera celebrantur.

Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fœtus ouium, aut vrentes culta capellas.

Vbi tueri vitulos, bubulci eſt; oues, opilionis; capellas, caprarij. & 3. Georg. poſt tractationem boum pergit ad greges lanigeros, id eſt, oues: & ad capellas hirtas: nihil vnquam recordans de ſuibus. Theocritus quoque ad quem Virgilius alludit, clarè ait.

ait, εἰδ. 1. ἦνθον τοὶ βῶται, τοὶ ποιμένες, ὡ'πόλοι ἦνθον: *Venerunt bubulci, pastores, caprarij.* Vbi per pastores abſolutè intelligit opiliones onomaſticè. Sicuti & Philo Iudæus libro de Agricult. χρὴ δὲ ὥσπερ αἰπόλον, ἢ βουκόλον, ἢ ποιμένα, ἢ κοινῶς νομέα, τὸν ἡμέτερον ἄρχειν νοῦν, &c. *Oportet menti noſtræ præeſſe, vti caprarius, bubulcus, paſtor præſunt, aut paſcens quilibet:* Vbi obſeruabis, ποιμένα dici cum relatione tantùm ad oues, νομέα de paſtore omnium animalium. Idem lib. περὶ ἀνθρώπ. tantum meminit βουκόλων, αἰπόλων, ποιμένων: *bubulcorum, caprariorum, opilionum.* Et lib. de opific. Mundi: ἀγέλας τῶν προβάτων, αἰγῶν, βοῶν ἄγει ποιμὴν, αἰπόλος, βουκόλος: *Greges ouium, caprarum, boum ducit opilio, caprarius, bubulcus.* Dio Chryſ. Orat. 40. inducens ad rem ſuam rem paſtoritiam, oblitis ſuibus, neque aſſumptis, tantum adducit armenta βοῶν, & αἰπόλια & ποίμνια. & Orat. 56. aduocat verſum iſtum Cratini:

ποιμὴν καθίστη, αἰπόλος, ἢ βουκόλος.

Conſtituitur eſt opilio, caprarius, bubulcus. Libanius quoque laudans vitam ruſticam, de agricola tãtùm ait: ἐν βουσὶ, ἢ προβάτοις, ἢ αἰξὶ διάγειν: *Verſatur inter boues, oues, capras.* Ouidius in Epiſt. deſcribens locum amœnum, ita ait:

Qui nec ouis placida, nec amantis ſaxa capellæ,
Nec patulo tarda carpitur ore bouis.

Donatus quoque hęc tria genera paſtorum dignitatem tantùm habere in re paſtoritia admonuit. Ideo iſta latiùs, quia pertinent ad alium inſignem locum Poetæ. Hic obiter admonearis à bubulcis ortum habere verbum *bubulcito*, quo vſus Apul. 1. Flor. Quo porrò in dedecore haberentur ſubulci apud vnos Ægyptios lege apud Herodotum lib. 2. — *Bubulcito.*

3. VVIDVS.] Admonent Acron, & Seruius *Vuidum* propriè eſſe, quod intrinſecus madet natiuo humore: *humidum*, quod tantùm extrinſecus ex accidente humore. Sed in iſtos pugnat (ex nota Delrij in Hippolyt. Senecæ) Ariſtot. lib. 2. de Generat. cap. 2. φανερὸν ὅτι τὸ μὲν ὑγρὸν τοῦ ὑγροῦ: *Manifeſtum eſt hudorem humoris eſſe.* iterum: ὑγρὸν μὲν γάρ ἐστι ἔχον οἰκείαν ὑγρότητα ἐν τῷ βάθει: *Humor enim eſt, qui in ima parte propriam humiditatem habet.* Non ergo hæc extrinſeca. Et (ex mea) Varro lib. 4. de Ling. Lat. *Vuidum eſt quod humidum, & ideo vbi id non eſt, ſuccus abeſt.*

4. OMNES, VNDE AMOR ISTE? ROGANT.] Theocr. poſt adductum carmen:

πάντες ἀνηρώτευν, τί πάθοι κακόν:
Omnes rogabant, quo malo laboraret?

Verba hæc, *Vnde amor iſte?* poſſis prouerbialiter ad ſtudia omnia transferre. Vt ſi quis teneatur cupiditate natandi, equitandi, venandi.

5. TIBI VENIT APOLLO.] Tantum Theocritium Mercurium Noſter in Apollinem conuertit.

Ἦνθ' Ἑρμᾶς πράτιστος ἀπ' ὤρεος, εἶπε δὲ, Δάφνι
Τίς τυ κατατρύχει; τίνος ὠγαθὲ τόσσον ἔρασαι;
Mercurius primus ex monte venit, & inquit ô Daphni,
Quis te ita conficit? cuius ô bone amore adeò ardes?

Iterum Priapum ita inducit:

—ἦνθ' ὁ Πρίηπος
Κἤφα, Δάφνι τάλαν, τί τὺ τάκεαι; ἁ δέ τυ κώρα
Πάσας ἀνὰ κράνας, πάντ' ἄλσεα ποσσὶ φορεῖται:

—*venit Priapus, & ait: Daphni miſer, quid ita tabeſcis? ipſa verò puella*
Per fontes omnes, ſyluáſque pedibus diſcurrit.

6. INSANIS.] Nam verè inſanit, qui eximiè amat. De amante Hercule Theocrit. εἰδ. 13. μαργαίνων. De alio Sophocl. in Antig. μέμηνεν. Notus verſiculus Anacreontis impensè amantis, θέλω, θέλω μανῆναι. Ouid. 1. Am. furorem facit vnum e comitibus Amoris: *Blanditiæ comites tibi erunt, terrórque, furórque.* Apud Theoc. εἰδ. 3. Adonis Venerẽ agit in rabiem. Inſaniuit Antigonus Demetrij propter Dimo, vt narrat Heraclides Lembus in Hiſtoriis apud Athen. lib. 13. Quo loci huius rei ſeges ampla. Meliſſa illa Machaonis Poetæ verſibus celebrata inuenit nomẽ Maniæ, quod multos in furias ageret. Deſnipho apud Plautum in Merc. — *Amantes inſani.*

Quam ego poſtquam aſpexi, non ita amo vt ſani ſolent
Homines ſed eodem pacto, vt inſani ſolent.

Huc pertinet illorum opinio, qui nomen ἀφροδίτης ducunt non ab ſpuma, ſed παρὰ τὸ ἀφραίνειν, *inſanire.*

B 7. TVA CVRA.] Pro tuo amore adagij vice erit. Ita Ouid. 1. Am. *Tu mihi, ſi qua fides, cura perennis eris.* id eſt, meus amor. Petrarcha in Eclogis: *Quare alias curas, ſis imperiuntus amando.* Cùm verò ait Poeta *cura*, reſpicit ad illud *ſollicitos amores.* — *Cura, pro, amore.*

8. LYCORIS.] Eſt hæc infame illud ſcortũ, quo tantopere captus Antonius, quæ alio nomine dicta Citheris, & Volumnia: quamque Cicero 2. Philip. vocat vxorem mimam Antonij: quem illa ſecuta eſt vſque ad Gallias in medio Ciuilis belli ardore, ideo hic: *Pérque niues alium, pérque horrida caſtra ſecuta eſt.* — *Lycoris. Cytheris. Volumnia.*

9. FLORENTES FERVLAS, ET GRANDIA LILIA QVASSANS.] Faciunt ad loci huius explicationem verba Lilij 15. Syntag. *Dij ſyluestres geſtare etiam dicebantur ferulas, vnde & Narthecophori, & Feruliferi dicti. Quin & liliis coronabantur, item ex arundine,*
C *& ferula, vt Lutatius notat.* Sed & Fulu. Vrſinus in Append. ad Romanum Tricl. marmor vetus producit, vbi eſſet ſatyrus, Grçcis dictus ναρθηκοφόρος, quòd geſtaret ferulam ad ebrietatem prohibendam. Eſt verò ferula lignum illud cute dura, & intus vacuum: quod apud veteres Baccho, & Sileno dicatum erat, vt eorum pedes fulciret titubantes vino, nam vtebantur illo pro bacillo: inde à ferendo ferula. Quæ hic adduxi faciunt cùm pro corona, tum pro baculo. Inde eſt, vt in ſententia hæream, vt iam admonui in explicatione. Ad verba illa *lilia grandia* pertinent iſta Plinij lib. 21. c. 5. de liliis: *Nec vlli florum excelſitas maior, interdum cubitorum trium.* — *Ferula.*

10. ET GRANDIA LILIA QVASSANS.] Si-
D milia his videntur Germano quædam ex Ariſtophane, & Lucret. apud illum in Ranis Bacchus inducitur, τινάσσων ἀμφὶ κρατὶ στέφανον: *quatiens coronam capitis.* Apud hunc lib. 4. Deus Pan. *Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans.*

11. PAN DEVS ARCADIÆ.] Nihil hoc notius. Alcçus Poeta, ἰὼ Πὰν, Ἀρκαδίας μεδέων κλεεννᾶς: *Io Pan, Arcadiæ inclyta dominator.* Ouid. *Pana Deum veteres pecudis coluiſſe feruntur Arcades, Arcadiis plurimus ille iugis.* Prop. *Arcadio pinus amata Deo.* Hor. lib. 4 od. 12. — *Deum, cui pecus, & nigri Colles Arcadiæ placent.* Porrò de barbara huius Dei forma vide Herodotũ in Euterpe, vbi illi dat αἰγὸς πρόσωπον, ἢ τραγοσκελέα, *faciem caprinam, hircina crura.* Et Nonnum lib. 14.
E Dionyſ qui eidem dat γένειον λάσιον ἐπισκιάοντα πώγωνα: *barbam inumbrantem totum pectus.* — *Pan Deus Arcadum. Panes forma barbara.*

12. SANGVINEIS EBVLI BACCIS.] De ebulo vide Plin. variis in locis, dicunt ſimilem eſſe ſambuco. Vt verò hîc *ſanguineis baccis*, pro rubentibus, ita 6. Ecl. *ſanguineis moris.* Et 1. Georg. *cruenta myrta.* Pari metaphora dictum inuenies vinum apud Plin. lib. 14. c. 5. *ſanguinem terræ.* Et à Propheta, *ſanguinẽ vuæ.* De more verò, quo Dij minio pingebantur, dixi 6. Ecl. in Sileno.

13. ET QVIS ERIT MODVS?] Sic lege, & diſtingue. Nam qui ex duplici voce vnam faciunt hac — *Et quis legendum ſæpe, non, ecquis.*

 tatione,

ratione,ecquis,non placent. Similis diſtinctio obſeruanda in locis aliis.in 1.Ecl.*Et,quæ tanta fuit, Romam tibi cauſſa videndi?* Et 3. Æn. *Et, quæ iam puero eſt amiſſa cura parentis?* Plura loca ex aliis Poetis obſeruauit Giſan. Cui addo, hoc apertiſſimè ex Græco fonte,nam ſæpe,ἢ τις,*& quis.*

Cythiſo apes delectantur. 14. NEC CYTHISO SATVRENTVR APES.] Plin.lib.13.c.24.*Apes quoque nunquam deſore cythiſi pabulo contingente promittunt Democritis, & Ariſtomachus.* Et lib.21 cap.12.*Hortis coronamentiſque maximè alueariа, & apes conueniunt.* — *Harum ergo cauſa oportet ſerere cythiſum.* Dioſcor.lib.4.c.113.ἐνιοι δὲ ... αὐτὸν παρὰ τοῖς σμήνεσιν ὡς ἑλκτικὸν τῶν μελισσῶν: *Nonnulli,quod apes alliciat, prope aluearia ſerunt.* Loquitur de hoc frutice. In quem locum vide Andr. Matthiolum contra Geſnerum.

[a] Triſtis at ille tamen,cantabitis Arcades,inquit,
Montibus hæc veſtris,ſoli cantare periti
Arcades,[b] O mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
[c] Atque vtinam ex vobis vnus, veſtríque fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
[d] Certè,ſiue mihi Phyllis, ſiue eſſet Amyntas.
Seu quicunque furor(quid tum ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt,& vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.

ARGVMENTVM.

Conuertit ſe Gallus ad paſtores, quibus res ſuas canẽdas committit:optat illorum cantus,vitam,amores.

EXPLICATIO.

[a] ADVENERANT paſtores,aduenerant Dij ;illi admirantes inſolentem amorẽ Galli, iſti obiurgantes:fingit igitur amœniſſimè Poeta, Gallum veluti auerſum à Diis increpatoribus, totam ſe ad paſtores conuertiſſe, quia iſti non in ſe acerbi fuerant.Ergo ait Gallus:O vos paſtores Arcades, cantabitis amores meos in Mænalo, in Lycæo veſtris montibus.Ratio cur his tantùm amores ſuos canendos permittat,quia ſoli Arcades periti cantus.

[b] Quo meliùs illos alliciat, vult iam ipſe illorum quoque amores canere vicem ſoluens. Perinde ac ſi dicat:Vos cantabitis amores meos, ego felix eſſem, & iucundè morerer,ſi veſtros canerem.

[c] Parum ei eſt vnum,velle amores Arcadum canere,vult iam a ſe, à ſuo genere,a Romano ciue degenerare (quid non conſequatur?) propter amorem Arcadum: vult eſſe paſtor cum illis, gregum cuſtos, vuarum vinitor.

[d] Fingit eſſe quod optauerat:nimirum, vnum è paſtoribus Arcadum. Hac ſuppoſita fictione narrat, quam amicam, quem amaſium habiturus eſſet; qualiter cum illis vitam agitaturus. Itaque ait: Certè tunc, ſiue Phyllis mihi eſſet amica, ſiue Amyntas amaſius, ſeu quicunque alius furor, id eſt, amor; nemo horum me fugeret, vt nunc Lycoris, ſed vna mecum iaceret inter ſalices ſub vite: quin Phyllis ſerta mihi legeret, Amyntas caneret, amori meo gratificantes. Explico parentheſin, quam omiſit. Nominauit Gallus Amyntam; is nigellus cùm eſſet, fucum ſibi facit Gallus, hac ratione. Quid ſi Amyntas amaſius tuus ſit, qui fuſcus eſt? nihil id mea, amabo illum, gratus erit. nam violæ nigræ ſunt, vaccinia nigra ſunt, & tamen grata: ſic color Amyntæ plenus venuſtatis. An non pulcer ſit, etiam ſi fuſcus? Hic vaccinia, ſunt hyacinthi. Recurre ad illud, 2. Ecloga *Vaccinia nigra leguntur.*

NOTÆ.

Arcades muſici. 1. SOLI CANTARE PERITI ARCADES.] Polib.lib.4.Hiſt. multa adducit de ſtudio Arcadũ circa Muſicam:ſcribit enim hanc vniuerſis hominibus vtilem eſſe, ſed vnis Arcadibus neceſſariam, hominibus vitæ difficilis,& auſteræ Nam qui locorum difficultate laborant,& cœli aſperitate, & paſtoralis exercitationis duritia: hac vna re mitem reddunt,& tractabilem naturam. Igitur pueros ab ineunte ætate, vſque ad annum trigeſimum cantibus hymnorum aſſuefaciunt, quibus ſinguli iuxta patriæ morem Genios, Heroas, Deos laudare conſueuerunt. Alias artes neſcire, indecorum illis non eſt,Muſicam ignorare,turpe cenſent.Polybij Græca tum in ipſo, tum in Athenæo inuenies libro 14. Ex hoc Arcadum ſtudio fictum à Poetis, vt Pan Deus Arcadum fiſtulam primus inuenerit, quo inſtrumento ruſtici vtuntur. Eodem tenore fictum quoque,vt Pan Nympham Echo adamauerit (nam & Echo Panos amicam Archias, & Pana maritum Echus Theætetus ſuis verſibus prodierunt: ille ἠχὼ Πανὸς ἑταίραν, hic Πᾶν-πόσις ἠχοῦς. Integra vide apud Natalem in Mythol.) Cuius figmenti ratio tota pendet ab Muſica Arcadum. Nam in Arcadia, vt montoſa,& ſyluis plena,Echo vehementer reſonat. Inde eſt, vt non homines ſolùm eius regionis, ſed montes,ſyluæ,arbores dicantur canere:quod Poeta attigit, 8. Ecloga nominans *verſus Mænalios.* & iterum:

Mænalus argutúmque nemus,pinóſque loquentes
Semper habet.

Sit tibi terra leuis. 2. O MIHI TVM, QVAM MOLLITER OSSA QVIESCANT.] Ex veterum ſuperſtitione,qui metuebant,ne mortui grauarentur, ſi illis iniectæ eſſent glebæ integræ: idcirco illis contritum ac leuem puluerem iniiciebant: hac verborum forma, *Sit tibi terra leuis.* Neque hac ſolum, ſed multis aliis, nam Tibullus libro 2. *teneram humum* dixit, Auſonius *leuem ceſpitem*,alij *facilem*,alij *mitem*: Græci κούφην γαῖαν. Apud Perſas etiam celebritas defunctorum erat,cui nomen ... γῆ.Teſtimonia Poetarum quid conferam: cùm nihil in illis hac precatione frequentius

3. Ex

3. Ex vobis vnvs.] Ciceronem vſum eadem phraſi lib. 7. Epiſt. ad Trebat. Germanus notat, *eſſet vnus è nobis.*

Amantes ſibi fucum faciunt.

4. Qvid tvm si fvscvs Amyntas? Et nigræ violæ svnt, &c.] Attingit morem amatorum, qui ſe mire decipiunt, cùm amant: tegũt enim vitia illorum, quos diligunt; & quæ mera ſunt peccata in forma, pulcritudinis nomine cohoneſtant. Qua de re locus eſt Platonis Dial. 5 de Rep. his verbis Interpretis: *Hic, qui ſimus eſt, gratioſus dicitur, laudatúrque à vobis: aquilinum, regium eſſe dicitis: qui medius eſt iſtorum, concinnitatem habere exiſtimatur: nigros, viriles eſſe putatis: candidos Deorum filios.* Demum concludit, καὶ ἑνὶ λόγῳ πάσας προφάσεις προφασίζεσθέ τε, καὶ πάσας φωνὰς ἀφίετε, ὥστε μηδένα ἀποβάλλειν τῶν ἀνθούντων ἐν ὥρᾳ: *Et vt vno dicam verbo, placet vobis occaſiones omnes captare, nihilque non dicitis, vt neminem adoleſcentium reiiciatis ex his, qui ſunt in florenti ætate.* Verbis, & ſententiæ Platonis hæſit Ariſtænetus lib. 1. Ep. 18. Adducam tantùm verba Interpretis, Græcis parcẽs. *Itaque, ſi quis ſimus, laudas tanquam concinnum: aduncum naſum, regium vocas: me vnum inter hos, modicum dicis: nigri ſunt, viriles appellas: albi, Deorum filios indigetas. In ſumma quoſuis prætextus prætexis, quamuis vocem effers, vt nullum tempeſtiua ætate amatorem amittas:* A *ſicut vinoſos videmus quoduis vinum quouis prætextu amplexari.* Ad eandem rem ſpectant verſus plures Lucret. lib. 4.

> *Nigra, melichrous: immunda, & fœtida, acoſmos:*
> *Cæſia, Palladion: neruoſa, & lignea, Dorcas:*
> *Paruula, pumilio.*

Tu reliquos. Extat quoque præceptum Ouidij 2. Artis ductum ex Lucretio, vbi docet debere amantem occultare vitia illius, quem amat, ſpecie boni. Contrà verò lib. 1. de Remed. docet, qua ratione debeant virtutes formæ dehoneſtari nominibus vitiorum. Vtrunque locum conſultò prætermitto.

5. Et nigræ violæ, &c.] Reddit ex mente Turnebi verſum Theoc. εἰδ. 10. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστί, B καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. vide, quæ dicta ſunt 2. Ecl. ad illud, *Vaccinia nigra leguntur.* Eſt lib. 7. Anthol. Græcum Epigramma mirè quadrans cum hac ſententia, vbi præmiſsà Didymes puellæ pulcritudine ſubiũgitur hoc diſtichon, εἰ δὲ μέλαινα, τί τοῦτο; καὶ ἄνθρακες· ἀλλ' ἂν ἐκείνους θάλψωμεν, λάμπουσ' ὡς ῥόδεαι κάλυκες: *Si autem nigra eſt, quid hoc? & carbones* (nigri ſunt,) *ſed ſi illos Accenderimus, ſplendent vt roſarum calices.*

6. Inter salices lenta svb vite] An intelligit vites maritatas ſalicibus? fortaſſis. Neque enim vlmis ſolùm vites maritantur.

> [a] Hic gelidi fontes, hîc mollia prata Lycori:
> Hîc nemus, hîc ipſo tecum conſumerer æuo.
> [b] Nunc inſanus amor duri me Martis in armis,
> Tela inter media, atque aduerſos detinet hoſtes.
> [c] Tu procul à patria (nec ſit mihi credere tantum)
> Alpinas, ah, dura niues, & frigora Rheni
> Me ſine ſola vides: ah, te ne frigora lædant:
> Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.

ARGVMENTVM.

Inuitat ad amœnitatem paſtoralis vitæ Lycoridem, quam dolet verſari in Alpibus, vbi immania frigora.

EXPLICATIO.

[a] Redit ad inſaniam, qui iam Phyllide, aut Amynta contentum ſe fore dixerat. nam hoc eſt amatorum ingenium. Inuitat itaque Lycorim à fontibus, qui gelidi: à pratis, quæ mollia: à nemore; vbi, ſi cum ipſa ſit, conſeneſcat, nec mutet ſedes.

D [b] Nihil magis contrarium fontibus pratis, nemoribus, quam Martis arma, tela, hoſtes: illa enim plena ſunt amœnitatis, iſta horroris. Ad rem. Vere inſanus eſt amor, verè mẽtes commutat, nam cùm Gallus ſit inter fontes, prata, nemora; putat ſe eſſe inter Martis arma, media tela, aduerſos hoſtes: quia videlicet non eſt Gallus, vbi verè eſt; ſed vbi eſt Lycoris, quam amat: ſequebatur verò hæc caſtra Antonij. Culpa omnis conferenda in amorem, qui inſanus. De hoc affectu Dio Chryſoſt. Oratione 4. πολὺ τῶν ἀφροδισίων ὀξεῖαν καὶ διάπυρον μανίαν: *acutam, & flagrantem amoris inſaniam.*

E [c] Qui propoſuerat Lycoridi amœnitates vitæ ruſticæ, vt inuitaret; iam, vt deterreat proponit incommoda, quæ eadem in bello Antonij patitur, cum procul ſit à patria. Hæc duo ſunt, niues, non quæcunque ſed Alpium; frigora, non quæcunque, ſed Rheni (obiter obſerua locutionem, *Rheni frigora*, id eſt, amnis glaciatus) Tu ergo *dura* es, & ipſos Alpes ſuperans diritate, quæ *ſine me ſola* eſſe potes inter has C niues, inter hæc frigora. Deinde cum magno affectu recurrit ad mala eadem. Ah, ne te lædant Rheni frigora; ah, ne glacies Alpium, quæ aſpera eſt, ſecet plantas tuas, quæ teneræ. Explico parẽtheſin, quam omiſi, qua Gallus optat ſibi imponere, & fucum facere, neque velle credere, quæ videt. Quaſi dicat. Vtinam hoc tantùm mihi accidat in tanta calamitate, vt ſaltem non credam. Tantùm, ne liceat credere.

NOTÆ.

1. Hic gelidi fontes, &c.] Theocrit. priùs pari blandimento.

> Ψυχρὸν ὕδωρ τηνεὶ καταλείβεται· ὧδε ποθεῦντι
> Ποία, καὶ στιβάς. Loca ſimilia alibi aperui.

2. Mollia prata.] Ita 2. Georg. *Mollibus in pratis.* Quem locum vide.

3. Nvnc insanvs amor.] Ad ea, quæ dixi explicans locum iſtum, pertinet illud Plaut. in Ciſtel. ore Alceſimarchi adoleſcentis impenſe amantis: *Ubi ſum, ibi non ſum: ubi non ſum, ibi eſt animus.* Nam hoc eſt proprium amantis.

Procul non eſt præpoſitio.

4. Procvl a patria.] Hoc exemplum euertit opinionem illorum, qui putant particulam *procul* eſſe præpoſitionem in iſtis, procul patria, ædibus, domo, &c. Aduerbium eſt, & caſus pendet à præpoſitione tacita, quam, ſi velis, poſſis exprimere, vt hîc Virgil.

5. Alpinas, ah, dvra, &c.] Simili affectu Propert. lib. 1. *Tu pedibus teneris poſitas calcare pruinas?*

> *Tu potes inſolitas Cynthia ferre niue.?*

Ad Virgilium videtur alluſiſſe S. Hieron. Quæſt. 1. ad Hebidiam: *Quid ſi Scythiæ frigora ſint, & Alpinæ niues,* &c. Totum locũ ita adũbrauit Bargæus 1. Ecl.

Et nemorum latebras, & inhoſpita luſtra ferarum
Me ſine ſolus obis, & in acres irruis vrſos,
Aggrederiſque apros: ab te ne vulnera lædant:
An, tibi ne validæ frangantur dentibus haſtæ.

Non abit locus Fracaſtorij cum maximis poetis cōferendi: *Huc ades ò Thelaira. quid, ah, quid grandia farra*
Æſtiuo ſub Sole teris? medióque ſub æſtu
Nec parcis tibi ſaua: ah, te ne immitis adurat
Syrius: ah, teneras ne rumpat puſtula palmas.

& Ouidij 1. Metamorph.

Me miſerum ne prona cadas, indignave lædi
Crura notent ſentes, & ſim tibi cauſſa doloris.

Atque vt aliquid ex Græcis libem. Nonnus lib. 16. inducit Bacchum loquentem cum Nympha Nicæa, quam deperibat Virgilianis affectibus, quos ſic vertebam: *Quid roſea ò virgo placuere cubilia ſyluæ?*
Parce precor teneris membris, nec inhoſpita ſaxa
Molle terant tergus, nec humus tibi dura prematur.

Poſtea pari conqueſtione dolet membra Nicææ lædenda à Sole, capillos à ventis.

[a] Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor auena.
Certum eſt in ſyluis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneríſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
Interea miſtis luſtrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor, lucóſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
[b] Iam neque Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſyluæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis Hebrúmque bibamus,
Sithoniáſque niues hyemis ſubeamus aquoſæ:
Nec, ſi cùm moriens alta liberaret in vlmo,
Æthiopum verſemus oues ſub ſidere Cancri:
Omnia vincet amor: & nos cedamus amori.

ARGVMENTVM.

Quærit Gallus dolori ſuo remedium triplex, quæſitum reſpuit.

EXPLICATIO.

[a] SVPERIOR pars Eclogæ continuit lacrymas Galli, & amorem eius miſerandum: iam hic vult emergere ex tantis incommodis, & ſibi ſolatium quærere, idque per verſus duodecim. Hoc ſolatium ad triplex caput reducit. Ad verſus, quorum cantilena dolori ſuo lenimen quæret: hos (inquit) canam ſtylo Theocriti paſtoris Siculi, nam ego illos Latinos feci ex Græco Euphorione Chalcidēſi. Ad domicilium, quod deinceps habiturus eſt in ſyluis, inter ſpelæa, id eſt, loca ferarum, vbi amores ſuos ſcribet in arboribus. Ad luſtrationem montium, errationem, & venatum: nam vnà cum Nymphis montem Mænalum colluſtrabit, venabitur apros, nulla illum amore ardentem frigora impedient, quominus eam partem Arcadiæ, quæ frigidior eſt in monte Parthenio, ſuis canibus circumdet. In hac tertia voluptate diutius perſiſtit, & ſibi videtur ire per rupes, per lucos agitatione arborum ſonantes, ſagittas torquere, tanquam hæc res medelam allatura ſit ſuis amoris quibus æſtuat; aut tanquam Deus ille malus, & improbus Cupido, miteſcere aliquando poſſit malis mortalium.

[b] Quis non miretur hunc tam perplexum, & varium amatorem? Ecce iam recantat, quæ nuper placuerant. Tria hæc erant, carmina, ſyluæ, erratio per montes. Ergo ait. Non placent iam ſyluæ, nec Nymphæ ſyluarum Hamadryades; non carmina. Hactenus recantauit res duas. In re tertia, id eſt, erratione per montes, recantanda, inſumit quoque plures verſus, vt ſupra etiam in eadem amplectenda. Ait itaque: Non illum (malum, & improbū Cupidinem) mutare poſſunt labores noſtri, etiamſi perluſtremus, non dico Arcadiam, quæ temperatior pars, ſed intemperantiſſimas regiones atque ſummè inter ſe diſtantes; Thraciam ad ſeptemtrionem, quæ frigidiſſima; Æthiopiam ad meridiem, quæ calidiſſima eſt: illum ſignat per Hebrum amnem gelidiſſimum, per Sithonias niues; hanc per arentes arbores, per ſidus cancri ignes eiaculantes. Inde colligit, Amore tandem vinci omnia, & parendum Amori.

NOTÆ.

1. CHALCIDICO.] Ex Seruio diſcimus, Gallum reddidiſſe Latinè Euphorionis Chalcidenſis carmina. Græci opera periiſſe propter obſcuritatem coniicit Victorius lib. 33. c. 13. Nam Euphorionem obſcurum fuiſſe Cicero prædicat. Tantum itaque reſtant, & Græca paucula; & quæ Gallus fecit Latina. Ait itaque Gallus, ſe vertiſſe verſus Græcos Euphorionis in Latinos, quos verſus vult canere auena Theocriti, id eſt, paſtoritia. Euphorion Poeta.

2. MODVLABOR.] Verbum hoc paſtoritium eſt, redundant exempla. Itaque bene Scal. lib. 1. Poet. cap. 4. *modulatio in paſtoribus inuenta primùm, vel natura impulſu, vel auicularum imitatione, vel arborum ſibilis.*

SPELÆA

3. Spelæa.] Gloſſarium: *Antrum* ἄντρον. Ad ſaporem Virgilij Pet. Bargæus, 2. Ecl.

— vitam in ſyluis inter ſpelæa ferarum,
Noctis,& inſomnes ſub dio ducimus horas.

In Arboribus amores inſcribere. 4. Tenerisqve meos incidere amores Arboribvs.] Mos hic receptiſſimus, & cantatus veteribus. Theocrit. in Epithal. Helenæ:

Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται, ὡς παριών τις
Ἀγνοίη δωρικὰ, σέβου μ' Ἑλένας φυτὸν εἰμί.
Litera in cortice ſcribentur, vt quiſ præteriens
Legat Dorice, venerare me. nam Helenæ arbor ſum.

Lucianus ἐν ἔρωσι, loquens de illo, qui deperiit Cnidiam Venerem: καὶ πᾶς μαλακῶν δένδρων φλοιὸς ... καλὴ ἀφροδίτη ἐκήρυσσεν. *omnes muſcularis arborum cortices pulcrā Venerem prædicabant.* Interpres Ariſtophanis in Acharnenſibus citat diſtichon hoc ex Callimacho:

Ἀλλ' ἐνὶ δὴ φλοιοῖσι κεκομμένα τόσσα φέροιτε
Γράμματα, κυδίππην ὅσσ' ἐρέουσι καλήν.
Litterulas tot forte inſculptas frondibus haſce,
Cydippen pulcram quot memorare queant.

Verſio eſt Eraſmi. Pergo à Græcis ad Latinos, vel potius tranſeo Latinos, & indico illos, ne cogar multos tranſcribere. Vide itaque Ouidium in Oenone, Propertium libr. 1. eleg. 18. T. Calpurnium, 1. & 3. Ecl. Veterem Poetam ad Lipſium, 1. Elect. cap. 5. Angelium, 1. & 2. Ecl.

5. Crescent illæ.] De eadē re Ouid. in Oen. *& quantum trunci, tantum mea nomina creſcunt:*

Creſcite, & in titulos ſurgite recta meos.

Vitra apud veteres. Acri cur acres. Apro: um dentes ignei. 6. Lvstrabo Mænala.] Symmach. epiſt. 26. lib. *vagari venatibus feras, & Apenninii gelu ...*

7. Acres apros.] Aprorum acrimoniam referunt ſcriptores ad dentes huius feræ, qui ſunt naturæ igneæ. Oppinian. 1. Cyneg. πυρόεντας κάπρους *igneos apros.* & in 3. ait, in dente illius eſſe μαλεροῦ πυρὸς ἀυτμὴν *vim ardidam, igneam.* Ideo comparant cum fulmine, Ouid. 10. Met. *Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri.* & 8. *Fulmen ab ore venit, frondes afflatibus ardent.* De eodē alibi: *Fulmineo rapidos cum rotat ore canes.* Martial. 11. *Fulmineo ſpumantis apri ſum dente perempta.* Sed certè Ariſtot. libr. 8. de Partib. Animal. c. 4. ait, apros eſſe acres, iracundos, animoſos, quòd habeant ſanguinem multis fibris confertum: nam & animalia, quibus dilutior eſt ſanguis, imbellia ſunt.

8. Non me vlla vetabvnt frigora.] Pari affectu æſtuant Poetæ alij, pari calent inſania: apud quos amatores nihil horrent, non maria, flumina, gladios, enſes, rupes, calorem, frigus, hoſtium acies, nihil denique quantumuis formidandum. Indicabo loca, nō adducam. Medea apud Valer. 8. Arg. *tecum æquora,* &c. de Priſcilla Statius 5. Sylu. *tecum gelidas comes,* &c. Propertius libr. 4. Eleg. 3. *Nec me tardarent Scythicæ iuga.* &c. Phædra apud Senecam amans Hippolytum, *Te vel per ignes,* &c. Claudianus 3. Rapt. ore Cereris, *Non Rheni glacies,* &c. Charinus adoleſcens apud Plautum Merc. *Nec mihi nulla obſiſtet,* &c.

Parthenius mons. 9. Parthenios.] Seruio, Plinio, aliis Parthenius mons eſt Arcadiæ, ſic dictus à Virginibus, quæ vna cum Diana ibi venari conſueuerant. Claudian. 2. Rap. de Diana:

Nec quæ Parthenium canibus ſcrutatur odoris
& Aſpernata choros.

10. Libet Partho torqvere Cydonia cornv spicvla.] Fortaſſis mens Galli eſt, res bellicas tractare, quia tunc in caſtris, & in medio armorum erat Cytheris, quaſi eodem ſtudio, quo illa, teneretur. à qua re non alludunt duo loca Senecæ in Hipp. vbi Phædra venationem ſequi vult, quia hanc amabat is, quam ipſa deperibat. Prior:

Iuuat excitatas conſequi curſu feras,
Et rigida molli geſa iaculari manu Poſterior:
Hunc in niuoſi collis hærentem iugis,
Et aſpera agili ſaxa calcantem pede,
Sequi per alta nemora, per montes placet.
Reſpicit ille, ſi pœ mutuo ciduum labr.

11. Partho.] Recurrit Poeta ad locos celebres ſagittariorum, vt inde arcum, & ſagittas nobilitet. nam cornu, id eſt, arcum factum ex cornea materia à Parthis ſumit, ſpicula ab vrbe Cretæ Cydone: quæ duo loca celeberrima ſagittariorum frequentia, ac peritia.

Hamadryades. 12. Hamadryades.] Sunt Nymphæ arborum, ſic dictæ, quod naſcantur ἅμα ταῖς δρυσὶ, ſimul cum arboribus. Has Nymphas veteres vocarunt etiam Vitæ querquetulanæ. viras Querquetulanas, quod obſeruauit Ioſ. Scal. in Coniectan. ex verbis Feſti, & Varronis. Ait prior: *Querquetulanæ viræ putantur ſignificari Nymphæ præſidentes querceto vireſcenti.* Poſterior: *Ibi lucus Fagutalis & viraſum Querquetulanarum ſacell m.* Addit Feſtus, inde dictam portam querquetulanam. Sed cur hæ Nymphæ dictæ viræ? Recte autumat Delrius veteribus fuiſſe in vſu non ſolum *vir viri*: ſed etiam *vira, viræ* Sicuti & Hebræis non ſolum eſt *is, vir*: ſed *iſa, fœmina.* Extremum hoc de Hebræis reperi deinde adnotatum à S. Hieronym. lib. de Quæſt. Hebraicis in Geneſin. Pro eadem etiam re adduco auctoritatem Minutij in Octauio, qui fœminā vni nuptam vni viro vocat *vniuiram,* multis *multiuiram.*

13. Nec si frigoribvs mediis, &c.] Creditur Poeta imitatus locum Theocriti c. 7. εἴη. Omitto, quia iam alij indicarunt.

Similis eſt Virgiliano Horatij locus od. 22. lib. 1. vbi loca obnoxia frigori & calori ita digerit:

Pone me pigris vbi nulla campis
Arbor æſtiua recreatur aura,
Quod latus mundi, nebulæ, maluſque
Iuppiter vrget.
Pone ſub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata.

Adducerem hic, niſi timerem longitudinem, loca quæ iam mihi obſeruata, quibus Poetæ iam duas, vt hic Virgil. iam quatuor orbis partes inferunt, mirō quodam orationis ornatu: ſed ſolùm indicabo. In Lucano 1. Pharſ. ea eſt pulcerrima exornatio, *Vnde venit Titan,* &c. & lib. 5. *Non vel Hyperborea,* &c. in Papin. 1. Theb. *Limes vterque poli,* &c. &, *Nouit & Arctois,* &c. in Sen. in Herc. Oet. *Vtrumque Phœbi latus: vtraque Phœbi domus: vtrumque Oceanum: vtraque Tethys.* & in Furen. *Hinc Arctos alta.* Iterum: *Inde qua lucem premit,* &c. & Act. 2. *Quodcunque Titan ortus & labens videt.* In Troad. *Quicquid Sol oriens, quicquid & occidens Nouit.* in lib. 3. Sibyl. carm.

Qua Sol exoriens, qua labens aſpicit orbem.

In Claudio Mario victore lib. 3.

Inſpice nunc Auſtrum verſus ſeptémque triones:
Qua Sol exoriens, qua veſpere conditur imo.

In Pruden. Apoth. *Audiit aduentum.* In T. Calpurn. Ecl. 1. *Quacunque notum gens ima iacentem,* &c. Satis duxi indicare loca, adeat illa, qui vult imitari. Longiſſima eſt harum partium deſcriptio in Nonno 2. ab eo verſu εἰς ... Breuiſſima eiuſdem hæc 14. εἰς νότον, εἰς βορέην, εἰς ἑσπερον, εἰς κλέος ἠοῦς.

14. Sithonias.] Thracia, vel potius pars quædam eius dicta eſt Sithonia.

15. Versemvs oves.] Verſo poſuit pro paſco, Verſo, pro paſco. nam oues in omnem partem verſantur ad læta pabula. Expreſſit verbum πολεῖν, *verſo, verto:*

vel potius diſſoluit οἰοπολεῖν, id eſt,
oues verto.

Hæc

ᵃ Hæc ſat erit Diuæ veſtrum ceciniſſe Poetam,
Dum ſedet,& gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides:vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo,cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere nouo viridis ſe ſubiicit alnus.
ᵇ Surgamus;ſolet eſſe grauis cunctantibus vmbra.
Iuniperi grauis vmbra,nocent & frugibus vmbræ.
Ite domum ſaturæ,venit Heſperus,ite capellæ.

ARGVMENTVM.

Abſoluitur Ecloga cum commendatione amoris erga Gallum.

EXPLICATIO.

ᵃ ORſvs huius Eclogæ fuit ab Arethuſa, & cœtu Naiadum:deſinit in Pierides, cū quibus loquens,ait:ſatis eſſe,ſi hæc luſerit, ſedens præſertim,occupatúſque in texenda fiſcella ex hibiſco, quo innuit tenuem ſtylum Bucolicorum:petit verò, vt quæ ipſe minima fecit in gratiam Galli,Muſæ faciant maxima,id eſt,honorem dent, & dignitatem his,quæ ipſe fecit. Reddit rationem,quare hoc optet, quia Gallum amet indies atque indies magis, imò in horas penè ſingulas. Quod ornat comparatione alni creſcentis attollentiſque ſe initio veris, ac ſeſe in omnem partem ramorum foliorumque viriditate diffundentis.

ᵇ Præmiſit,ſe ſedendo texuiſſe hoc carmen,ideo nunc ait, *ſurgamus.* Reddit rationem, quia noctis vmbra grauis eſt,& nocua cunctantibus in ea. Adeò hoc verum (inquit) vt vel vmbra etiam iuniperi, quæ grata alioquin,& amœna,grauis ſit, ſi in ea ſit cunctatio. Imò in vniuerſum(inquit)vmbræ frugibus nocent. Mox ſe ad capellas conuertens, ait, domum vt eant, tum quia iam ſaturæ, tum quia apparet Heſperus.

NOTÆ.

1. GRACILI.] Putant nonnulli, allegoricè alluſum ad tenuem ſtylum, & genus humile Bucolicorum.

2. FISCELLAM TEXIT.] Cum reſpectu ad hunc locum Hieron in Præfat.lib.Iob. *Si aut fiſcellam iunco texerem,aut palmarum folia complicarem.*

3. GALLO, GALLO.] Geminatio iſta dulciſſima eſt Ita Hom.2.Il.

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν ἄγε τρεῖς νῆας,ἐΐσας
Νιρεὺς ἀγλαΐας θ' υἱὸς:
Nireus ex Syma tres naues æquales duxit,
Nireus filius Aglaiæ.

Itaque quamuis geminatio ſemper ſit grata, ſed gratiſſima in nominibus propriis. Exempla, quia obuia,non adduco.

4. CVIVS AMOR TANTVM MIHI CRESCIT IN HORAS.] Pet.Bargæus 2.Ecl.

Tu verò,tu cuius amor mihi creſcit in horas
Valori,& noſtro ſolus iam pectore regnas.

5. QVANTVM VERE NOVO.] Creſcentem in ſe amorem Galli comparat cum arbore creſcente. Blanditiæ illæ a re ſylueſtri quæſitę aliis. Anacreon, *οὐδὲ πάρεστιν ἄνθος ἀκμαιότερον ὥρας*: *Neque flos eſt prior pulcritudine tua.* Clemens in Pædag. citante Vrſino: *ἐρατὰ δ' ἐπαινουμένα δένδρεα ὡς ἀέξεται*: *Laudata virtus creſcet inſtar arboris.* Horat. 1. Carm.

Creſcit occulto velut arbor æuo
Fama Marcelli.

Multa in hunc locum conferri poterant ex Theocrito,atque Ouidio ſub perſona Cyclopis: vterque enim plura aduocat ex re ruſtica ad Galateam ornandam.

6. SVBIICIT.] Verbum hoc pro creſcere & ſe attollere in vſu eſt Virgilio:ita 2.Georg. Subiicio quid.

— Parnaſſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.

10. Æneid.— *corpora ſaltu ſubiiciunt in equos*: id eſt, erigunt,& attollunt.Et 4.Georg.

Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit.

Monuerunt Henr.Stephanus,Giſanius,Germ.

7. CVNCTANTIBVS.] Non manibus ſolum & pedibus,ſed toto animo eo in emendationem & explicationem Titij lib.10.Locorum cap.1. vulgo legitur,*cantantibus*,ſed vetus lectio *cunctantibus*, hæc melior,& expediendo Poetæ aptior. Nam Poeta, qui potuit dicere, vmbram grauem eſſe cantantibus,qui ſæpiſſime paſtores ſuos inducit cantantes ſub vmbra arborum cum amœnitate & voluptate? Quæ res in Theocr.etiam. & aliis obuia. Deinde, quomodo vmbra Iuniperi nocua? aut quis ſcribit? imò Græcis ἄρκευθος dicitur, παρὰ τὸ κεύθειν ἀρὰν,id eſt, βλάβην:ab occultando & depellendo nocumento, nihil enim venenoſum patitur. Ideo in peſtibus vrbium ea expetitur,& in ædes confertur: putatur enim ineſſe in ea vis contra peſtem, eſt enim mirè odorata.His rationibus inductus Titius ait,hanc eſſe leuem quandam & aptam digreſſionem ad finiendam Eclogam ex nocte adueniente, non diſſimilem illi,quæ eſt in 1.Ecl. Iuniperi vmbra grata.

Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ.

Vt dicat Poeta,ſurgendum à cantu,quia vmbra aduentantis noctis grauis eſt,quod firmat tum ex vmbra Iuniperi,quæ,cum grata alioquin ſit & ſuauis, poteſt eſſe grauis ex nimia cunctatione, tum ex generali doctrina,quæ vmbræ nocent frugibus. Nec me mouet,a Villiomaro reprehendi Titium, cùm præſertim hic in ſuis Aſſertationibus Villiomaro ſatisfaciat. Nocumentum hoc proueniens ex cunctatione,Lucretius attigit lib 6.his verſibus:

Arboribus primum certis grauis vmbra tributa eſt,
Vſqueadeo capitis faciant vt ſæpe dolores,
Si quis eas ſubter iacuit proſtratus in herbis.

Signatè ait,*iacuit*,& *proſtratus*, in quibus cunctatio ineſt.

8 ITE DOMVM SATVRÆ.] Ita in 7.Ecl.

Ite domum paſti,ſi quis pudor,ite iuuenci.

Et Nemeſ.2.Eclog.

— ſtabulis paſtos inducere tauros.

Oppian.etiam 1.Cyneg de gregibus, cùm redeunt ad ſua ſtabula,ait, *βεβριθυῖαι μαζοῖς, καὶ οὔθατα κυμαίνουσαι*: *Grauati mammiſque,& vbera turgentes.*

FINIS ECLOGÆ DECIMÆ.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

HABET *hic Liber ſex partes, præter propoſitionem operis, & inuocationem Numinum: habet (inquam) partes ſex, prima continet arationem, ſecunda ſementem, tertia inuentionem frugum, quarta inſtrumentum ruſticum, quinta operum ruſticorum tempora, ſexta prognoſtica. Indicabo breuiter, quid quæque harum partium complectatur. In prima itaque parte docet, vti incoanda aratio vere primo: diſcenda priùs natura ſoli, quod arandum eſt: attinguntur obiter varij terrarum mores, leges, ingenia: diſcriminat inter pinguem & tenuem terram, docens, quo tempore quæque earum aranda ſit: præfert agris omnibus noualem, quem ſi habere nequeat pauper agricola, adhibet tres modos, quibus terra nouitatem induat, videlicet mutationem ſeminum, ſtercorationem, vſtionem. Secunda pars continet ſementem, docetque vti ſolum ſterile curandum ſit, vti fertile, enumeratque peſtes ſatorum: ex quarum peſtium occaſione digreditur ad æuum Saturni & Iouis, ac diſcriminat inter felicitatem prioris, & poſterioris labores: ex quibus ſub Ioue laboribus natæ ſunt artes ad vitam tolerandam, interque ceteras agricultura. Tertia pars, quæ pendet ab extrema ſecundæ, indicat agricolationis originem primam, hæc eſt Ceres: cauſſam eius originis, nimirum inopiam glandium. In hac parte docet quoque, qui labores hanc artem comitentur, & quæ remedia contra illos. Pars quarta continet inſtrumentum ruſticum, & ſiſtitur in aratro, vt quod præcipuum, & maximum ad colendam terram: huic tractationi adnectit aliam de paranda area, atque ex occaſione areæ, quæ paranda ad meſſem & trituram, infert quæpiam circa meſſem & prouentum, videlicet, quo ſigno diſcat agricola futuram anni felicitatem & infelicitatem. Pars quinta inſumitur in docendis temporibus operum ruſticorum: incoat à neceſſitate Aſtrologiæ: deinde docet, quo tempore ſerenda quæque: & quoniam hæc pendent ab Aſtrologia, adducit latam cœli deſcriptionem, ex cuius cognitione pendet cognitio tempeſtatis futuræ, tempus metendi, ſerendi, ac nonnulla alia: mox latè vagatur in ſcribendo, quid faciendum tempore pluuiæ, diebus feſtis, transitque ad obſeruationem dierum Lunarium, neque hoc contentus adhuc diſcriminat, quid facere agricola noctu, quid luce debeat: ac demum huic parti, quoniam ea eſt de Aſtrologia, annectit tempeſtatem, quæ duobus anni temporibus ſolet contingere, affertque remedium duplex contra illam, alterum à cognitione cœli, alterum à religione erga Deos. Sexta & extrema pars verſatur in prognoſticis tempeſtatum. Primùm ponit ventorum prognoſtica decem: deinde pluuiarum duodecim: tertiò ſerenitatis nouem: quartò tranſit ad prognoſtica, quæ ſumenda à Sole, & Luna; Lunæ tria afferuntur, Solis multa: quintò demque excurrit ad narranda præſagia, quæ poſt cædem Iulij in Senatu,*

anteceſſerunt bellum ciuile Auguſti contra Brutum & Caſſium,abſoluitque librum cum precatione ad Deos pro vita Auguſti, qui vnus poteſt ſalutem vniuerſo orbi afferre bellorum tumultibus agitato.

QVID faciat lætas ſegetes,quo ſidere terram
Vertere Mœcenas,vlmíſque adiungere vites
Conueniat:quæ cura boum,quis cultus habendo
Sit pecori,atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam.

ARGVMENTVM.

Proponit quid dicturus in libris quatuor Georgicorum.

EXPLICATIO.

ITA rem diſponit his verſibus loquens cum Mecœnate,vt ſegetes,& terram vertere,id eſt,arare, ſuſtineant argumentum libri primi:vites vlmis adiungere,ſecundi:cura boum, & cultus habendo pecori,id eſt,vt habeatur,tertij: experientia, quæ neceſſaria ad apes,quarti. Cùm in fine ait: *Hinc canere incipiam*,eſt (explicante Seruio) non ab apibus, ſed ab ſegetibus Sed non placet.imò ait: Incipiam B orſum cantus mei ab his quatuor rebus ruſticis, non ab armis. Quaſi Æneidem ſeparet a re agreſti. Hæc ſententia Expendat Lector Veneres,quæ ſparſæ in verſibus. Segetes dicit *lætas*, quæ vox auditorem afficit propoſito ſtatim riſu & lætitia agrorum. Maluit *ſidere* excellenter,quàm *tempore* vulgariter. In illis,*vlmíſque adiungere vites*, innuit coniugium vitium cum vlmis. Cum dicit *cultum*, quid aliud ſignificat,quàm agricolationem, quæ horum librorum argumentum? Cùm de apibus,*experientia* ſe rei ruſticæ experientiſſimum profeſſus eſt, nam nulla ferè res inter ruſticas maiore eget experien- C tia. Cum apes *parcas* nominat,attingit ſignatam illarum naturam:eſt enim frugi animal,parcum, atque laboris ſui retinentiſſimum.

NOTÆ.

Terra quadruplex.

1. QVID FACIAT.] Quadruplicem diuiſionem,quam exhibet in hoc initio, ſumſit ex Varrone,atteſtante Seruio,his verbis: *Nam omnis terra,vt etiam Varro docet, quadrifariam diuiditur. Aut enim arinus eſt ager,id eſt,ſationalis: aut conſitiuus, id eſt, ſatus arboribus:aut paſcuus,qui herbis tantùm & animalibus vacat:aut floreus,in quo ſunt horti apibus congruentes,& floribus.* Hinc colligas,cur Poeta fecerit libros D Georgicorum,nec plures,nec pauciores,quàm quatuor Quicquid enim fructificum eſt in plantis, reduci neceſſariò debet ad hæc quatuor capita.Itaque primus liber deſtinatur frumentis: ſecundus arboribus:tertius paſcuis boum, equorum, caprarum, ouium:quartus floribus ad apes. Cicero pro Leg. Manil. triplicem diuiſionem amplexus eſt, omiſſis floribus,cùm ſcripſit de Aſia, eſſe opimam & fertilem,*& vbertate agrorum,& varietate fructuum,& magnitudine paſtionis.*

Lætitia de ſegetibus.

2. LÆTAS SEGETES.] Volunt his reddi Homericum Il. 12. *πίονα ἔργα*,vt etiam alibi,*pinguia culta*,& *ſata læta*. Plin. lib. 16. c. 25. *flos gaudium arborum.* Ammian. lib. 24. *agros pube variorum ſeminum lætos.*

Terram vertere.

3. TERRAM VERTERE.] Vſurpauit prius Lu- A cretius lib. 1. *Qua nos fœcundas vertentes vomere glebas.* Poſt vtrunque Flaccus 7. Arg. *Hanc iacet per medias, cùm verteris æquora,meſſes.* Tertul. in Geneſ. *Aſt alius curuo terram vertebat aratro;*& alij:ſed ſignatè ad Virg. alluſit Politian. in Manto:

Ecce laboroſi quærunt noua turba coloni,
Quo ſegetes veniant campo,quo ſidere tellus
Vertatur.

Coniugium vitium.

4. VLMISQVE ADIVNGERE VITES] Coniugium vitium, & maritationem cum arboribus celebrant paſſim ſcriptores rei ruſticæ, qui mos prætertim viguit in Italia. In qua re principem locum vlmis dat Plin. lib. 17. cap. 23. vt inde nobiliſſima vina & laudatiſſima exiſtant: in quam rem B inclinat frequentiſſimus conſenſus Poetarum, & ſcriptorum rei ruſticæ, qui ſemper vlmum nominant; vide longiſſimum cap. 6. Columel. in 5. rei ruſticæ. Itaque vlmus,mas eſt:vitis,fœmina, ex quo coniugio exiſtit feraciſſima vuarum ſoboles. Hoc certum,ſed tamen vites *in Campano agro* (ait Plinius lib. 14. cap. 1.) *populis nubunt.* Inde Platanum *cœlibem* appellat Horatius lib. 2. od. 15. & lib. 3 Epig. 57. Martialis *viduam*,quòd hæc arbor inepta ſit his nuptiis. Vites iugatas ſuſtentatáſque arboribus *arbuſta* nominant. Porrò ab his coniugiis non abeunt amores illi, quos in genere de arboribus omnibus prædicant ſcriptores rei ruſticæ. Sed ſin- C gulare inprimis exemplum eſt illud de palma mare areſcente ob abſentiam palmæ fœminæ, quod cùm videt peritus agricola, deprehenſo amore, ſurculum adimit palmæ fœminæ, atque in maris cor inſerit,ſtatimque excitatur ac reuireſcit amatæ fœminæ complexibus Narrat hoc fusè Achil Tatius, Alexan. lib. 1. de Clitoph. & Leucippe. Neque diſſidēt, quæ Plinius ſcribit libr. 13. cap. 14. de eius arboris blanditiis,maritatione,intellectu Veneris inter marem & fœminam. De amoribus quoque palmarum, generatione, nonnulla Ammianus libr. 24. ſed, ne otioſe hanc operam ſumſerim, redeo ad vitem & vlmum:de quibus eodem penè ſenſu, quo de palma D Tatius,dixit Iuuenalis Sat. 8. *Stratus humi palmes viduas deſiderat vlmos.* Quaſi vites languidæ ſint,& minùs fructiferæ, ſi arceantur à complexu vlmorum, quas amant. Sed placitum ſubiungere vti alij variarunt nuptias vlmorum & vitium. Poeta ipſe in laudibus hortuli, *Vitis vlmos grauat*. Terentianus, *flagella iugare*. Catullus, *Vitis arborem implicat.* Statius,*Vitis ſeciata,vlmus redimita racemis caris.* Ouidius, *Vlmi amictæ vitibus*. Martialis, *Vlmi iunguntur vitibus.* Manilius, *Vitem nubentem.* Plinius lib. 16. cap. 17. hæc connubia *amicitiæ* nomine conſtituit. Sidon. Apoll. E Panegyr. ad Anthem. vlmum vocat *viticomam*. Sed pulcerrimè variat Nonnus 3. Dionyſ. vbi de arbore quapiam implicata alteri ait, *ἱμάσσε*, *verberabat.* Iterum pulcerrimè etiam lib. 12. nam loquens cum vite ait, illam eſſe dominam arborum, nam ſcandit per illas,tanquam per humeros famulatum.

Vlmus mas, vitis.

Platanus cœlebs.

Palmarum amor.

BOVM

5. Bovm.] Principe loco boues ponit, κατ' ἐξοχήν, mox pecus reliquum.

Apes parcæ.

6. Apibvs parcis.] Hæc vnica illarum nota. Plin lib. 11. c. 19. *Aliquando & ipſæ contrahunt mortem ſibi cauſſas, cùm ſenſere exinti mella auide vorantes. Ceteru præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non ſecus ac pigras, & ignauas proturbent.* Sumſit ex Ariſt. lib. 9. Hiſtor animal. ἐξελαύνουσι δὲ καὶ τὰς ἀργὰς αἱ μέλιτται, καὶ τὰς μὴ φειδωλάς: *Apes expellunt ab aluearibus & pigras, & non parcas.* Ibidem apes omnes dicuntur magno elogio φειδόμεναι, *parcæ*: ſed & Gaza χρηστὰς μελίττας, Ariſtoteles vertit *frugi*. Martial. lib. 14. epigrammate, quod proximum vltimo:

—*parca laboras apis.*

—Vos ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
[b] Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculáque inuentis Acheloïa miſcuit vuis:
Et vos agreſtum præſentia Numina Fauni,
Ferte ſimul Fauníque pedem, Dryadéſque puellæ.
Munera veſtra cano. Túque, ô, cui prima ferentem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci.
[c] Ipſe nemus linquens patrium, ſaltúſque Lycæi
Pan ouium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô Tegeæe fauens, oleæq́; Minerua
Inuentrix: vncíque puer monſtrator aratri:
Et teneram ab radice ferens Syluane cupreſſum.
[d] Diíque Deæque omnes, ſtudium quibus arua tueri,
Quíque nouas alitis nonnullo ſemine fruges,
Quíque ſatis largum cœlo demittitis imbrem.

ARGVMENTVM.

Inuocat Numina quæ præſident rebus ruſticis, conſentie quatuor libris Georgicorum.

EXPLICATIO.

[a] POst propoſitionem inuocat principe loco Solem & Lunam: adiungit rationem, nam hi è cœlo annum ducunt.

[b] Ab inuocato Sole & Luna, qui duo neceſſarij in genere ad ſegetes, arbuſta, pecora, mellificia, pergit ad inuocationem illorum Deorum, quorum opera neceſſaria eſt ad ſingula. Pro ſegetibus libri primi inuocat Cererem, pro arbuſtis ſecundi Bacchum, pro pecoribus tertij Neptunum, pro mellificiis quarti Ariſtæum: adiungitque ſimul rationes, cur hos, non alios inuocet. Ergo Bacchum & Cererem inuocat: hanc, quia glandem mutauit in frumentum: illum, quia vinum inuenit, quod aquæ (Acheloum enim pro aqua ponit) miſceretur. Porrò Baccho adnectit Faunos & Dryades: nam tam Fauni, quam Dryades miniſtri erant Bacchi, & Dij, ac præſides rerum ſylueſtrium. Vocat verò Faunos *Numina præſentia*, quia non à longè, vt cœleſtes res agrorum contuentur, ſed ipſi adſunt, verſantúrque inter ſyluas. Ab his pergit ad Neptunum, nam tellus ab eo percuſſa, equum edidit: & quidẽ de equis agit copioſe in libro tertio. Demum contendit ad Ariſtæum pro quarto libro, quem Deum notat à nemoribus, & Cæa inſula, vbi eius iuuenci ter centum, id eſt, multi paſcuntur dumeta pinguiſſima: fertur verò ille inueniſſe in ea inſula opificium parandi mellis.

[c] Nemo putet confuſè, & turbidè inuocata Numina à Poeta. Ecce iterum non contentus præcedenti inuocatione recurrit ad quatuor alia numina pro iiſdem quatuor libris, & ſimul rationes adiungit, cur hos Deos inuocet. Ergo Panem inuocat pro tertio libro, quia is ouium cuſtos: Mineruam pro ſecundo, quia oleam inuenit: Triptolemum puerũ pro primo, quia is aratri repertor: Syluanum pro quarto, quia huic Deo ſacra ſunt ſylueſtria omnia, vt nemora, valles, montana: in quibus locis frequentiſſima apiaria. Deinde illi cupreſſus eſt ſacra: Poeta enim plantam ſumſit, quæ frequens eſt in hortis, in quibus aluearia ſunt, & ea nota dixit Seruius ex Varrone, *Ager floreus, in quo ſunt horti apibus congruentes, & floribus.* Porrò Syluanus fingebatur ferens cupreſſum integram in manu.

[d] Poſt inuocata Numina peculiaria his quatuor libris, Deos reliquos, quos ipſe ignorat, qui tamen prodeſſe poſſint rei ruſticæ, in vnum aceruum coniicit, ac pariter omnes ſimul inuocat, ſed cum diſtinctione hunc in modum. Adeſte Dij, & Deæ omnes, qui aruis ſtudetis, tum ſemine aliquo nouè inuento, ad frugum propagationem, tum imbribus è cœlo miſſis, ad vtilitatem ſatorum. Itaque particulas encliticas *que, que*, quæ ſunt in penultimo & vltimo verſu, accipio pro *tum, tum*: quaſi his tantum duobus modis propagari res ruſtica à Diis poſſit, nam cetera inuenta & labores mortalium ſunt: duo illa, Deorum. Hæc profectò venuſtior ſententia eſt, quàm ſi hos verſus vulgariter capias. *Nonnullo ſemine* explico, aliquo: de qua voce latiſſimè in hunc locum Germanus.

NOTÆ.

1. VOs ô clarissima mvndi lvmina.] Aliqui putant, non hic inuocari Solem — Lumina mũdi Sol & Luna.

& Lunam, ſed tantùm Bacchum & Cererem, qui duo dicantur annum ducere, quia præcipuas anni partes, meſſem & vindemiam ita docet Germanus. Sed placet potiùs, vt per *clariſſima lumina* intelligas Solem & Lunam, diſtinguaſque a Baccho & Cerere. Primò, quia verba ipſa vnice notant Solem & Lunam. Deinde, quia *annum ducere*, commodius capitur de illis, qui ducunt annum integrum, quam qui duas tantùm anni partes. Tertiò hoc elicias ex imitatione loci Varroniani, vbi diſcriminatim Sol, Luna, Bacchus, Ceres inuocātur. Atque Virgilium Varroni inſtitiſſe putant viri docti non pauci. Quartò, ita Virgilium interpretatur Apul. in lib. de Deo Socratis, his verbis: *Cæliteis partim viſu vſurpamus, alios intellectu veſtigamus. Ac viſu quidem cernimus Vos ò clariſſima mundi Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum. Nec modò iſta præcipua, Solem diei opificem, Lunamq; Solis æmulam, &c.*

2. MVNDI.] Aliqui hic cœlum capiunt. Non placent, nàm diſcriminans poſtea addit, *Cœlo quæ ducitis annum.* Itaque ſententia eſt, vniuerſum mundum illuſtratis ducentes annum è cœlo.

Bacchus cur liber.

3. LIBER.] Cur Bacchus liber vocetur hunc in modum Plutarchus diſſerit in Quæſt. Cent. *Vtrùm quia potantibus libertatis pater exſtitit? Redditur enim per temulentiam vulgus hominum audax, ac libertate linguæ impletur. An quod libamen præbuit? An, vt vult Alexander, à libera Bœotia Bacchus liber dictus eſt?* Cauſſam primam Horat. attigit 3. Car. od. 21.

Tu ſpem reducis mentibus anxiis,
Viréſque, & addis cornua pauperis,
Poſt te neque iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.

4. ALMA CERES.] Trahi poteſt Numen Cereris non ſolùm ad librum primum, ſed ad tres reliquos, nam ea rebus omnibus ruſticanis putabatur præſidere. Pertinet ad hoc locus Pauſaniæ in Arcadicis, vbi aræ cuiuſdam meminit, in qua Cereri offerebantur fructus arborum, fauі, lana, alia item. Quæ pertinent ad ſecundum, quartum, tertium librum Georgicum. Cum hoc facit, Cererem appellatam ab eodem Pauſania μαλλοφόρον, *laniferam*, quo cognomine culta eſt in Megaride: & μηλοφόρον, *oniferam.* Sed quare *alma*? quia verè altrix rerum, &

Ceres lanifera & ouifera.

creatrix. Eurip. Phœniſſ.

Δάματηρ θεὰ πάντων
ἄνασσ', ἁπάντων
γῆ τροφός: Ceres Dea omnium domina, omnium terra creatrix. Apul lib. 11. *Tu Ceres alma frugum parens,* Vt verò Poeta Liberum, & Cererem in vnum coniunxit, ita Pind. od. 7. Iſthm.

5. VESTRO SI MVNERE TELLVS.] Lucretium lib. 5. eadem ſententia vſum, neque verbis admodum diſſimilibus, Vrſinus notauit:

Nam Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni Laticem mortalibus inſtituiſſe.

Et Ego Apuleium lib. 11. qui de Cerere ait, remouiſſe ferinum pabulum vetuſtæ glandis, miti cibo commonſtrato. Claudian. quoque de Raptu cum imitatione aliqua Virgilij:

Vnde data populi fruges, & glande relicta
Ceſſerit inuentis Dodonia quercus ariſtis.

6. SI.] Pro *ſiquidem*, accipit Seruius.

Si, pro ſiquidem.

7. CHAONIAM GLANDEM.] Epiroticam. Adi indicem. Accipit hic Poeta ſpecies pro generibus, neque enim glande tantùm Epiri veſci homines conſueuerunt, aut de ſolo Acheloo potarunt. Neque verò erit inuenuſtæ diligentiæ obſeruare ex vna Epiro erutam glandem, & Acheloum; Alius nihil

A penſi habens ad diuerſas orbis partes confugeret, & cum glandibus Epiri coniungeret aquas Nili ex Ægypto. Hic obſeruet lector non cruda glāde veſci ſolitos mortales, cum eo cibo vtebantur. Arnobius clarè lib. 2. *Cibus aut ſit panis ex farre, aut (vt ſecula immemor antiqua,) ex cinere caldo glandes, aut ex ramis agreſtibus baccula.*

8. PINGVI.] Cum ariſta dicta ſit ab ariditate, laudandus eſt Poeta, qui pinguedinem illi adiunxit elogii loco.

9. ACHELOIA.] Erutum hoc ex intima antiquitate docti omnes fatentur, neque enim *Acheloia pocula* ſimpliciter pro aqua dixit, vt potuiſſet alium fluuium nominare ſed, vt dixi, habita ratione antiquitatis ad hunc fluuium confugit potius, quam ad

Achelous fluuius.

B alium. Eſt enim in fabulis, & ſcribit Vibius, hunc fluuium primum omnium terra erupiſſe. Inde eſt, vt cum veteres aquam vellent nominare, pro aqua dicerent Acheloum, non Nilum, Padum, Iſtrum, &c. Docet hoc Euſtathius in 4. Il. ait enim, omnem mōtem editum dici Idam, ὥσπερ καὶ πᾶν ὕδωρ, ἀχελῷος: *Vt omnis aqua Achelous.* Ephorus quoque lib. 2. Hiſt. apud Macrobium: Μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις: *Præcipuè enim aquam vocamus Acheloum in iuramentis, precationibus, ſacrificiis.* Hermiōne apud Eurip. in Androm. vbi Andromachæ ipſi minatur, facturam ſe vti domum verrat, aquamque ad verrendum ſpargat, pro aqua ἀχελῴου δρόσον dicit: *Acheloi rorem.* Athæus

Aqua omnis dicitur Achelous.

C Poeta Satyros inducit ægrè ferentes dari ſibi vinum aqua mixtum, & pro aqua Acheloum dicunt, μῶν ἀχελῷος ἦν κεκραμένος πολύς: *Numquid admixtus erat Achelous multus.* Multa ad hanc rem afferunt Macrobius, Vrſinus, Seruius, Pet. Dan. Brodæus lib. 1. comm. Epigr. Græcorum, Turnebus, Goropius in Hermath. lib. 6. vbi ait, Acheloum prima omnium lingua dictum, *Ac, hel, hoi*, quæ tres voces ſignant *aquarum excelſum principem.* Ergo ex hac doctrina Poeta pro aqua Acheloum nominauit. Ad eandem rem pertinet ſequens Nota.

Acheloi etymon.

10. MISCVIT.] Scribit Hyginus, approbátque Alciatus lib. 9. Paret. cap. 2. & Titius contra Villiomarum, in Ætolia primùm aqua Acheloi fluminis

D vinum dilutum fuiſſe ab eo, qui deinde Ceraſus dictus eſt, quoniam κεράσαι Græcis eſt miſcere, vt meritò Virgilius videatur alluſiſſe ad hanc fabulam, cùm potiùs verbum *miſceo*, quàm aliud intulerit, præſertim addita mentione Acheloi, quem fluuium inter Deos numerat Artem. lib. 2. c. 35.

11. AGRESTVM.] Sicuti ſtatim initio bucolici carminis, totius illius operis argumentum conſtituit, eo verſu,

Agreſtis de agricolis.

Syluestrem tenui Muſam meditaris auena.

ſic nunc, cùm *agreſtes* dicit, argumentum proponit horum librorum, tam enim diſſident agreſtes a paſtoribus, quàm agri à ſyluis.

E 12. FERTE PEDEM.] Catull. ante noſtrum: *Abite illuc, vnde malum pedem attuliſtis:* & Plaut. Men. *Fer pedem, confer gradum:* & Amph. *Pedem huc intuli.* Nata, vt credo, locutio in omnibus a forma illa, quæ trita in Latio: *Ire manibus pedibúſque in aliquam ſententiam.*

Pedē ferre.

13. FAVNI, DRYADES.] Inuocat hos Deos, coniungit ſimul, Baccho annectit. Inuocat, quia putantur rebus ruſticorum præſidere. Plin. lib. 12. c. 1. *Quin & Syluanos, Faunóſque & Dearum genera ſyluis ac ſua Numina tanquam & cœlo, attributa credimus.* Per Dearum genera, quæ in ſyluis ſunt, intelligit Dryadas. Coniungit ſimul, nam Fauni ac Dryades

Fauni & Dryades coniuncta numina.

commu

communibus ſacris coli ſolebant, quod Ianus Parrhaſ. in Claud. notauit, & inde a Virgilio hîc vna inuocari, & a Claudiano coniunctim dici, *Faunorum, Dryadumque decor.* Baccho annectit, quia eius comites. Ouid. in Phæd.

Nunc feror, vt Bacchi furiis Eleides actæ,
Quæque ſub Idæo tympana colle mouent:
Aut quas ſemideæ Dryades, Faunique bicornes
Numine contactas attonuere ſuo.

& Perſon. Sat. *Bacchi tutor, Dryadumque voluptas.*

14. TVQVE Ô.] Non ſine huius imitatione Sido. Panegyr. ad Anthem.

Tuque ô cui laurea Iane, &c.

Tellus cur prima dicta.

15. PRIMA.] Ratio quadruplex, cur Tellus dicta; prima, vel quia in prima rerum conſtitutione emerſit ante omnia elementa. Quin, ſi Heſiodo credimus in Theog. extitit etiam ante cœlum. Itaque primatus originis Telluri datur. Secundò, quia Tellus parens Deorum fuit vna cum Cœlo, & ideo princeps & prima. Heſio. Theog. *θεῶν γένος ὃ Γαῖα, καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ἔτικτεν: Deorum genus quos Tellus & Cœlum latum genuerunt.* Tertiò, Tellus dicitur prima, vt noteretur littus maris, vbi equus productus à Neptuno. Nam Virg. ipſe 1. Æn. *prima que vetant conſiſtere terra,* id eſt, littore. Quartò, habere forſitan reſpectus ad Atticam, vbi eductus equus ictu Neptuni. Athenienſes enim ſe primos omnium eſſe prædicabant, & certabant non ſolum cum Argiuis, vt ſcribit Pauſanias, ſed cum vniuerſo orbe de generis antiquitate. Ex his lectori relinquo, quam ipſe velit. Extrema ratio refellit errorem illorum, qui equum in Thracia productum aiunt à Neptuno, non ſic eſt, ſed in Attica: & illi quidem nullum pro ſe adducunt auctorem, pro me eſt Sophocles, apud quem in Tragœdia, cui nomen Oedip. in Colon. (quæ Tragœdia in Attica facta eſſe fingitur) cùm chorus prædicaſſet, magnam ſe habere laudem in vrbe omnium potente (Athenas intelligit) ex gloria equorum, gratias agit Neptuno, qui Atticam ad tantam gloriam euexerit, vt illi vicinæ equum tradiderit. Græca, quia multa, omitto. Aliis vti poſſem, ſed ſatis Sophoc. contra Baptiſt. Egnatium c. 8. Racemationum. Scio in hac re variatum à fabulis, nam alij in Arcadia, alij in Theſſalia productum equum aiunt, quod attingit Seruius Danielis, ſed de Thracia nondum legi. Ad opinionem Theſſaliæ ſpectant verſus iſti Lucani lib. 6.

Neptunus vbi equum produxerit.

Primus ab æquorea percuſſis cuſpide ſaxis
Theſſalicus ſonipes bellis ſtudiſibus omen
Exiluit.

16. FREMENTEM.] Fremitum equis Latini Poetæ ſæpe attribuunt, & ferè omnes poſt Virgilium, vt illi hæſiſſe credi poſſint.

17. FVDIT EQVVM.] Ex Lucretio fortaſſe, qui lib. 5.

Tempore quo primùm Tellus animalia fudit.

18. EQVVM.] Producti equi a Neptuno fabula aliter a Seruio narratur, aliter a Varrone. Perſtringam vtrunque breuiter, quia ad rem meam neceſſarium. Contendebant Neptunus & Pallas, vter nomen Athenis daret: Iudicarunt Dij, vt is daret, qui melius munus mortalibus produxiſſet. Pallas oleam produxit, Neptunus equum. Iudicatum eſt pro Pallade, victus Neptunus, nam olea equo præſtare exiſtimata eſt. Itaque Pallas à ſe Athenas nominauit. Ita Seruius. Sed Varro, cum paria narret, in hoc diſſidet, quòd a Neptuno in ea contentione aquam productam dicat, non equum: & in hoc munere victum fuiſſe à Pallade. Eadem Ouid. lib. 6. Met. vbi in contentione Palladis & Neptuni, de hoc ita ſcribit,

Stare Deum Pelagi, longóq; ferire tridente
Aſpera ſaxa facit, medioque e vulnere ſaxi
Exſiluiſſe fretum.

Sic habent boni & puri codices, non *ferum.* Hinc eſt, vt in verſu Virgilij, quem habeo in manibus, aliqui legant, *Fudit aquam magno Tellus percuſſa tridente,* quod admonet Seruius Danielis. Hinc liquet iuxta Varronem, Ouidium, alios, productum equum à Neptuno fuiſſe citra vllam contentionem cum Pallade. Ad rem. Reſpexit procul dubio Poeta poſteriorem narrationem, non priorem, vt multi, ne dicam omnes, putant. Itaque fruſtra Seruius, & qui illum ſequuntur, narrant fabulam ſuam ad locum iſtum. Nam prudens Poeta, qui inuocaſſet Neptunum in eo munere, in quo victus eſſet à Pallade? qui eius gratiam demereretur, ſi adduceret illi in memoriam, alienam victoriam, propriam ignominiam? Quam parum hoc efficax ad gratiam & fauorem? quam ſtulta mens Poetæ? Addo, priorem illam narrationem non eſſe ita firmam, nam & auctor Geopon. lib. 9. nihil de equo ſcribit, tantum ait, portubus & naualibus exornatam fuiſſe a Neptuno vrbem Athenarum. quæ narratio potior ad rem Varronis. Eſt præterea efficax teſtimonium Herodoti libr. 8. vbi ait, eſſe in templo Erechthei oleam & mare, Neptuno & Mineruæ in teſtimonium poſita, quod de regione Athenienſium decertaſſent. In Græco eſt, *ἐλαίη τε καὶ θάλασσα.* Notat verò Seru. equum primo productum à Neptuno vocatum vel Scythium, (fortaſſe legendum in Seru. Scyphium, nam primo equo procreato a Neptuno, hoc nomen dat Interpres Pindari in 4. od. Pyth.) vel Schironem, vel Arionem. Porrò ex his fabulis, quas narraui, ortum habet, vt Neptuno equus ſacrificetur. Appian. in Mithridate, de Rege hoc: *καὶ Ποσειδῶνι λευκῶν ἵππων ἅρμα καθεὶς ἐς τὸ πέλαγος: Sacrificauit Neptuno currum cum equis albis, mittens in mare.*

Equus productus.

Neptuno citra contentionem cum Pallade.

Equi producti à Neptuno nomen.

19. PERCVSSA.] Ait Interpres Pind. in od. 4. Pyth. Neptunum ab hac percuſſione dici *πετραῖον.* Alludunt verſus Lucani iam adducti: *percuſſis cuſpide ſaxis, &c.* Germ.

20. CÆÆ.] Signat Ariſtæum, de quo Scholiaſtes Apollonij in 2. Arg. ita ſcribit: *Κεῖος δ' ἐστὶ καὶ πρῶτος τὰ μελισσουργικὰ ... καὶ ... ἐκλήθη, καὶ Ἀπόλλων ἀγρεὺς, καὶ νόμιος: Ariſtæus cum in Ceo primus opificium mellis inueniſſet, ... oleíque atque ... reuocaſſet, vocatus eſt Iuppiter Ariſtæus, & agreſtis paſtoraliſque Apollo.* Et quidem omnes Interpretes Poetam capiunt de Ariſtæo. Quæ tamen res vni Alciato videtur ſuſpecta in Parerg. dicit enim, non hunc, ſed Apollinem inuocari, qui cultus in Cæa, vt eſt apud Strab. lib. 10. Non placet: Quia non inde efficitur, Cæam quoque non eſſe in tutela Ariſtæi, & ab ea illum Cæum poſſe nominari, vt Apollinem. Sed quid ſi per Cæum Apollinem capiendus ſit ipſiſſimus Ariſtæus? Inclino. Nam primò id dicunt verba adducta Interpretis Apollonij. Deinde, Seruius ex Heſiodo admonet, Ariſtæum dictum fuiſſe Apollinem paſtoralem. Tertiò, Seruius Danielis addit, Ariſtæum apud Arcades pro Ioue cultum. Cur non ergo & pro Apolline? Erit itaque Apollo Cæus, nó Apollo, ſed Ariſtæus: ſicuti Iupiter infernus eſt, non Iuppiter, ſed Pluto: & Iupiter indiges eſt, non Iuppiter, ſed Æneas, ex nota Germani in fine huius libri. Et *verus Iupiter* apud P. Apoll. 1. Excid. Hieroſ. eſt, non Iupiter gentium, ſed Deus Pater. ait enim de nuntio Raphaele: *Hoc vbi delatus veri Iouis*

Ariſtæus.

Apollo Cæus, eſt Ariſtæus.

ales in antrum. Sed quia adduxi teſtimonium ex Interprete Græci Apollonij, vbi habetur nonnihil de reuocatione Eteſiarum, placitum præter rem Virgilij (parcat Lector) parti illi lucem dare verbis Clementis Alex lib.6 Strom.cap.1. *Narrant Græci, quod cum Eteſiæ venti aliquando deficerent, Ariſtæum in Cæo ſacrificaſſe Ioui Iſthmio, maxima enim erat calamitas, quæ cum ardore omnia conflagrarent, & venti non ſpirarent, qui ſolebant fructus refrigerare, eos facile reuocauit.* Et Nonnus lib.5. Dion. cùm præmiſerit ſacrificium Ariſtæi, ſubiungit: [illegible] *Terram refrigerant Eteſiæ, Iouis auræ.*

Eteſiarum reuocatio.

21. TERCENTVM.] Hic numerus pro magno ponitur. Catul. *Quos ſimul complexa tenet trecentos.*

22. TONDENT.] Vſi hac locutione ante noſtrũ Græci, nam Homerus, [illegible] *tondet ſegetem:* & Latini; Ennius enim 8. Ann. *detondit agros.* & Lucret. lib.2. —*tondentes pabula læta Lanigeræ repſant pecudes.* Poſt illum qui non?

23. DVMETA.] Rectè, quia Cæa inſula feraciſſima eſt. Athen. lib. 3. [illegible] *At Theophraſtus libro plantarum altero caprificum biferam eſſe, alij triferam, vt in Cæo.*

24. NEMVS PATRIVM.] id eſt, Arcadium. Fuere in Arcadia montes Mænalus & Lycæus. In eadem vrbs Tegea, vnde Pan dictus Tegeæus.

25. OVIVM CVSTOS.] Explico *præſes*, vt illud, *Cuſtos Soractis Apollo.* Et, *Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos.*

26. OLEÆQVE MINERVA INVENTRIX.] Narrat Plinius lib.16.c.44. Athenis ſua ætate oliuã videri eandem, quam Pallas produxiſſet in certamine. De certamine Palladis & Neptuni, quod effigiatum in poſtico templi illius, quod Parthenona appellabant, lege Pauſaniam in Atticis. Porrò de alio certamine inter hos Deos vide eundem in Corinth. Hæc enim duo numina ſæpe inter ſe contendiſſe de locorum tutela Græci finxerunt.

Olea donũ Mineruæ.

27. VNCIQVE PVER MONSTRATOR ARATRI.] Nonnulli Interpretes Oſirim Ægyptium capiunt, quòd Tibul. lib.1. eleg.7 ſcripſerit

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et teneram ferro ſollicitauit humum.

Sed longè probabilius Germanus, doctique alij aiunt Triptolemum inuocari à Poeta. Nam numina Ægyptiorum, in gratiam Auguſti, & Antonij inuidiam, Poeta ipſe exſecratur, 8. Æneid. Deinde (ait Seru. in 8. Æn.) nondum Roma ſub Auguſto Ægyptia ſacra ſuſceperat. Tertiò, Mineruam, aliósque rerum ruſticarum inuentores Deos ex Græcia aduocat. cur non & inuentorem aratri? Quartò receptiſſima fuit opinio mortalium, frugum inuentionem fuiſſe in Attica: ad eam ergo confugere Poeta debuit. Quintò, ait Pauſan. in Attic. [illegible] *Athenienſes, quique circa hos, Triptolemum tradunt Celei filium primum frugum cultum, ſationemq; inueniſſe.* Ad rem. Cum nec eodem hoc libro Celei meminerit Poeta in inuentione vnius inſtrumenti rei ruſticæ, vt apparebit, credibile non eſt, voluiſſe ſeparare patrem a filio in alterius inuentione. De Triptolemo frugum, & aratri inuentore, déque ſacris, quibus illum Græcia affecit, lege Sidonium Apoll. Epiſt. 12. lib.6. & Philonem in lib. de præmiis & pœnis, ab illo loco: [illegible] &c. Sed & de inuentoribus penè omnibus, quos hic Poeta commemorat, legendus Arnob. lib.1. & Tatianus in orat contra Græcos.

Triptolemus.

28. ET TENERAM AB RADICE FERENS SYLVANE CVPRESSVM.] Syluano quare cupreſſum det, accipiendum ex hac fabula. Amabat hic puerum Cypariſſum, puer ipſe ceruam, hanc incautè occidit Syluanus, puer dolore extinctus eſt, quem Deus amator in cupreſſum vertit, atque inde fingitur eam portare pro ſolatio. Ita Seruius. Hæ videntur Alciato nugæ, nam Cypariſſum Apollo amauit, non Syluanus. Sed certè, cum fabulæ incertæ & vagæ ſint, vera eſſe Seruiana poſſunt, aliter expediendi Poetæ ratio erit difficilis: & ea quidem Lilius recipit 15. Syntag. qui inde lucem dat Gratio: *Inculto Syluani termite gaudens:* id eſt, cupreſſo. Sed quid eſt, *ferens cupreſſum ab radice?* Placet mens Achillis Statij in Catul. qui hoc refert ad cupreſſum integrum, quam in manibus ferebat Syluanus: Additque: *In veteribus nummis & lapidibus Syluanum videri cupreſſum ferentem radicitus.* Politian. in Ruſtic. figmentum hoc retulit ad caput;

Cupreſſus puer.

Pánque rubens & fronte cupreſſifera Syluanus.

Hæſit verò fortaſſe Poeta Catullo de Nuptiis Pelei, qui de Peneo ait

Adeſt non vacuus; namque ille tulit radicibus altas
Fagos, ac recto proceras ſtipite lauros,
Non ſine nutanti platano, lentaque ſorore
Flammati Phaethontis, & aeria Cypariſſo.

29. DII DEÆQVE OMNES.] Agnoſco hic formam veterum præeunte mihi Virgilio hic, & Propertio:

Diique, Deæque formula.

Diique Deæque omnes, quibus eſt tutela per agros.

& Plato in Perſ. *Diique Deæque te execrentur.* Et lapidibus: Vnus Brixiæ repertus, *Diis, Deabus omnibus.* Alter in ſancto Ioanne Lateran. *Herculi inuicto, & Diibus omnibus, Deabúſque ſacrum.* Tertius in Sacello S. Michaelis, *I. O. M. Diis, Deabúſque omnibus.* Omitto plures. Non abit Nota Seruij, poſt ſpecialem Deorum inuocationem, ſolitos inuocari Deos omnes in communi. Idipſum multis firmat Briſſ. lib.1. Form. Lege illum.

a Túque adeò, quem mox quæ ſint habitura Deorum
Concilia, incertum eſt: vrbíſne inuiſere Cæſar,
Terrarúmque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatúmque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
b An Deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant, tibi ſeruiat vltima Thule,
Téque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis:
d Anne nouum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonem inter, Cheláſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi iam brachia contrahit ardens

Scorpius

39 Scorpius, & cœli iuſta plus parte relinquit,
ᵈ Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara Regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamuis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
40 Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis,
Ignaróſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis iam nunc aſſueſce vocari.

ARGVMENTVM.

Auguſtum ſpeciatim, in cuius poteſtate relinquit, eligat, quam velit diuinitatis rationem ex terrenis, marinis, cœleſtibus numinibus: nam quartam illi denegat infernorum Deorum claſſem.

EXPLICATIO.

ᵃ POST tot inuocata numina conuertit ſe ad Auguſtum mirè adulans, nam & eius diuinitatem latè prædicit, & relinquit in eius voluntate, quis Deus eſſe velit, & è quorum numero, rémque agit diſtinctione quadruplici. Nam Dij aut ſunt terrarum, aut maris, aut cœli, aut infernorum. Ergo. Túque ô Cæſar da mihi curſum facilem, tu (inquam) quem mox, id eſt, poſt vitam, incertum eſt, quę Deorum concilia habitura ſint, nam hoc ſitum in tua voluntate, & eligere ipſe potes, qui eſſe Deus velis: adeò tu ſupra omnes Deos. Incertum (inquam) eſt, veliſne vrbes inuiſere, velis curam terrarum, velis vt te orbis maximus accipiat auctorem frugum, & potentem ſupra tempeſtates, illáſque moderantem, ne noceant frugibus. Clariùs. Faue mihi Cæſar, & da curſum facilem, modo eſſe velis Deus vrbium, terrarum, frugum, tempeſtatum, quod mihi incertum. Illud *cingens* commodiùs (puto) referetur ad orbem, quam ad Cæſarem, vt dicat Modò te orbis accipiat auctorem frugum incingens caput tuum, honeſtánſque te myrto matris tuæ Veneris.

ᵇ Eſt iam in ſecundo membro diſtinctionis. Siue ſis Deus maris, quod immenſum: & nautæ colant tua ſola Numina, non Neptunum, non alios Deos: & tibi ſeruiant omnes maris Inſulæ, Thule etiam, quæ omnium extrema: Tethíſque Dea maris emat te in ſuum generum vndis omnibus, quæ ditiſſimæ ſunt, quo precio quid maius?

ᶜ A Dijs terrarum & maris aſcendit ad cœleſtes, quæ erat tertia pars diſtinctionis. Aſſignat autem Cæſari locum inter Erigonem, id eſt, Virginem, atque inter Chelas, id eſt, brachia Scorpij. Clariùs aſſignat Cæſari locum Libræ, nam Libra eſt inter Virginem & brachia Scorpij. Cum autem Scorpius non contentus loco ſuo, & parte Zodiaci extendat chelas ad locum, in quo eſt Libra, addit Poeta, quód ſequitur, videlicet Scorpius contrahit ſua brachia, & relinquit tibi plus iuſta cœli parte. Quia nimirum Cæſar occupabit non ſolùm totum ſpatium Libræ, ſed etiam ſpatium illud, quod occupant chelæ Scorpij, atque adeò plus iuſta parte. Cùm verò Libra ſignum ſit autumnale, & ſigna autumnalia ſequantur poſt æſtatem, ſignate inquit Poeta, addendum Cæſarem menſibus tardis, id eſt, æſtiuis.

ᵈ Concludit Poeta hac ratione: Modò ſis vnus è A Dijs terrarum, è Dijs maris, è Dijs cœleſtibus, quicquid demum ex tribus iſtis eris, (nam te nec Tartara Regem ſuum ſperent, nec tu hoc cupias: quamuis Græcia Elyſios campos miretur, quamuis Proſerpina infernis locis permulſa nollet matrem Cererem repetere, nollet ſequi) da mihi curſum nauigationis facilem, annue cœptis audacibus, vnà mecum in viam ingredere miſeratus agreſtes ignaros viæ, aſſueſce iam vt Deus vocari.

NOTÆ.

1. TVQVE ADEO, QVEM MOX, &c.] Relinquit Cæſari poteſtatem eligendi eam partem Diuinitatis, quam velit. Huic itaque orationi ſuam omnino conformauit Lucanus loquens cum peſſimo B mortalium.

—Te, cum ſtatione peracta,
Aſtra petes ſerus, prælati Regia cœli
Excipiet gaudente polo, ſeu ſceptra tenere:
Seu te flammiferos Phœbi transcendere currus:
Tellurémq; nihil mutato Sole timentem
Igne vago luſtrare iuuat, tibi numine ab omni
Cedetur, iurîq; tuo natura relinquet
Quis Deus eſſe velis, vbi regnum ponere mundi.

2. MOX] Volunt Interpretes hanc vocem poſitam diligenti cautione, ne videretur velle Poeta præproperam Auguſti mortem. Simili adulatione Martialis erga ſuum Principem lib. 8. Ep. 39.

Eſſe velis, oro, ſerus conuiua tonantis.

3. CONCILIA.] Putat Germanus huius loci C imitatione ſcripſiſſe Vitruuium, à concilio cœleſtium in ſedibus immortalitatis Cæſarem dedicatum fuiſſe, Poetarum opinione, qua Deos ſenatum & conciones habere cenſebant, & duodecim conſiliarios Ioui attribuebant. Arnob. quoque lib. 2. dixit: *Concilia Deorum*: & lib. 4. *Superorum concilium.* Cicero etiam 1. Diuinat. *Hannibalem, cum cepiſſet Saguntum, viſum eſſe in ſomnis à Ioue in Deorum concilio vocari.*

4. VRBIS.] Agel. lib. 13. cap. 19. *vrbis* hic dictum eſſe ait, pro *vrbes.* Amplector, nam, *vrbis curam inuiſere*, parum placet. Atqui, *vrbes inuiſere*, ſatis Latinè. Vrbis, accuſatiuus.

5. INVISERE] Verbum hoc notam habet diuinitatis, fingebant enim Poetæ Deos circumeuntes omnia, ac inuiſentes, ſi cui rei eſſet conſulendum, D ſubueniendum, proſpiciendum. Talis fingitur Iupiter apud Ouid. 2. Met. Inuiſo, Deorum eſt.

At pater omnipotens ingentia mœnia cœli
Circuit, & ne quid labefactum viribus ignis
Corruat, explorat: quæ poſtquam firma, ſuiq;
Roboris eſſe videt, terras hominúmque labores
Perſpicit.

Idem Deus de ſe 1. Met.

—ſummo delabor olympo,
Et Deus humana luſtro ſub imagine terras.

Arnob.lib.1.vbi ponit,quæ Chriſtianis obiiciantur a Gentilibus: *Ipſos etiam Cœlites direlictis curis ſolemnibus, quibus quondam ſolebant inuiſere res noſtras, terrarum ab regionibus exterminatos.* Et lib. 7. ex doctrina gentium ait, *Deos ſolitos proſpicere e cœlo ad ſpectandas actiones mortalium.* Verbum quoque *inuiſere* ad rem eandem ſignandam Catullus intulit de Nupt. Pel. Integra alibi do. Ita etiam Cic. 2. de Nat. Deor. *Sæpe viſæ formæ Deorum, quemuis, aut non hebetem, aut non impium, Deos præſentes eſſe confiteri coegerunt.* Ita placuit legere locum deformatum. Iterum: *Deorum præſentia,* &c. in 1. Æn. Iouem videas deſpicientem,

—mare velíuolum, terraſque iacentes,
Littoraque, & latos populos.

6. TEMPESTATEM.] Non puto aptè referri poſſe has tempeſtates ad marinas procellas. Nam de imperio ſupra pelagus poſtea loquitur ſeparatim: cur ergo hic confunderet? Ideo retuli ad fruges.

7. MATERNA MYRTO.] Nam Auguſtus à Venere, cuius eſt myrtus, originem ducebat. Sed de hoc lib. 5. ad illud: *Hæc fatus, velat materna tempora myrto.*

8. AN DEVS IMMENSI VENIAS MARIS.] Imitans Cæſarem cum maris Numine, videtur ad hiſtoriam alludere. Sueton. in Auguſt. cap. 96. *Pridie quam Siculienſem pugnam claſſe committeret, deambulanti in littore piſcis e mari exſiluit, & ad pedes iacuit.* Inde omen Auguſtus ſumſit fore, vt mari dominaretur. Nam Plin. lib. 9. c. 16. ita ait: *Siculo bello ambulante in littore Auguſto piſcis e mari ad pedes eius exſiluit: quo argumento vates reſpondere Neptunum patrem, ſub pedibus Cæſaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.* Obſeruabis, veteres, cùm Deos diuiderent, vt hîc Poeta, in terreſtres, ſubterreſtres, marinos, cœleſtes: aliquando omiſiſſe partem illam de Diis marinis, nam hos eoſdem cum terreſtribus cenſebant. Ideo Nazianz. orat. 34. nulla facta marinorum mentione, τοὺς μὲν ἀφῆκαν ἐπὶ γῆς, τοὺς δὲ ὑπὸ γῆν ἔκρυψαν (τοῦτο συνετῶς μόνον) τοὺς δὲ ἀνήγαγον εἰς τὸν οὐρανόν: *Deos partim in terra reliquerunt, partim ſub terram occultarunt (hoc vnum prudenter) partim in cœlum euexerunt.*

Auguſti omen ad imperium.

9. IMMENSI MARIS.] Ita ante Virgilium Homerus ἀπείρονα πόντον & Pind. od. 1. Iſthm. ἅλα ἀμετρήτην: & Lucret. *Vnde mare immenſum,* &c. Poſt Virgilium multi.

Thule.

10. VLTIMA THVLE.] Sita eſt hæc inſula inter Occaſum & Septentrionem vltra Britanniam, vltima tunc Romanis nota. Claudian. *ratibúſque impervia Thule.* Idem: *Thulem procul axe remotam.* Arnob. lib. 6. Thulem ponit inter eas regiones, quas diſterminant maria, montes, ſyluæ. Oroſius 1. c. 2. ait, infinitum ſeparari. Poſſis ad adagium referre Poetę ſententiam. Quaſi dicat: Quicquid vltimum eſt & extremum, tibi ſeruiat. Itaque Thule dicetur ad ſignandum locum quemcunque longinquum & remotum. Ducit me in hanc mentem Ammianus, qui non abſque ſapore prouerbij dixit lib. 18. hiſt. *Eo neceſſitatum articulo, quo etiam ſi apud Thulem moraretur Vrſicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat, notitia diſciplinæ veteris, & longo vſu bellandi artis Perſicæ ſcientiſſimum* id eſt, etiamſi moraretur in remotiſſimo quocunque loco. Aduertit verò Ioan. Leſlæus in deſcriptione Scotiæ, Thulem, quæ Iſlandia nunc dicitur, quæque vere extrema eſſe ad Septentrionem putatur, non eſſe eam, quam Romani appellarunt Thulem. Nam, quod Tacitus ſcribit, Thulem conſpectam ab Romana claſſe, cum Agricola circa Britanniam nauigauit, nequit intelligi de Thule illa, quam Ptolemæus inter ultima Scotiæ inſulas ad littus Noruegium conſtituit. Hinc eſt, vt alij per Thulen Romanis cognitam, accipiant inſulam paruam, quæ nunc eſt prope Scotiam. Sunt rurſus alij, qui intelligant regionem quandam Scandinauiæ, quæ nunc appellatur Thulemarcha, quaſi dicas, terra Thule: & huic aiant conuenire ſita Thule illius cognitæ a Romanis.

11. TEQVE SIBI GENERVM.] Quaſi optet Tethys, vt Auguſtus ducat vnam e marinis Nymphis, quas ipſa genuerit: vnde ipſa ſocrus, Auguſtus gener erit, ſed quid, ſi alia ſententia? Non enim eſt negligendum, quod admonet Seruius P. Danielis, nimirum a multis generum pro marito accipi, vt iam putemus voluiſſe Tethyn Auguſto nubere. Facit id ad mentem Poetæ, qui Auguſti laudem vbique quærit. Probat Seruius teſtimonio Sapphus, χαῖρε νύμφα, χαῖρε γαμβρέ: *ſalue ſponſa, ſalue gener.* Addiditque Seruius dictum γαμβρὸς ἀντὶ τοῦ νυμφίου, *gener,* pro *ſponſo.* Seruianum hoc Germanus tuetur, quod apud Græcos γαμβρὸς, *gener,* variè admodum accipiatur, videlicet pro *ſponſo,* & adhuc pro *ſocero.* Nam Homerus Il. Alcathoum Æneæ γαμβρὸν nominat, quem paulo ante Archita dixerat.

Gener pro marito.

12. TETHYS.] Diuerſa a Thetide. Multa diſcrimina in orthographia, quantitate, inflexione, natalibus. Illa Tethys, hæc Thetis: illa primam producit, hæc corripit: illa in gignendi Tethyos, hæc Thetidos: illa Cœli & Veſtæ filia, ſoror Saturni, coniux Neptuni, vel (vt alij) Oceani, mater Nympharum: hæc Nerei filia, Achillis mater, vxor Pelei, vna è Nymphis maris. Vtraque tamen pro *mari* ſumitur.

Tethyos & Thetidos diſcrimen.

13. EMAT.] Libet tranſcribere verba Seruij Petri Danielis, quæ ad hunc locum pertinent. *Emat, ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo ſe maritus & vxor inuicem emebant, ſicut habemus in iure. Tribus enim modis apud veteres nuptiæ fiebant: vſu, ſi verbi gratia, mulier anno vno cum viro, licet ſine legibus, fuiſſet: farre, cum per Pontificem Maximum, & Dialem flaminem per fruges & molam ſalſam coniungebantur, vnde Confarreatio appellabatur, ex quibus nuptiis Patrimi & Matrimi appellabantur. Coemtione verò, atque in manum conuentione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, vt ſi quis prior fuiſſet defunctus, locum hereditatis iuſtum alteri faceret.* Hæc ſic tranſcripſi, quòd videtem à multis expeti hanc partem Seruij, quem tam malè affecit decurtator ille, qui nunc Seruij nomine circumfertur. Hanc triplicem nuptiarum rationem complexus eſt Arnobius lib. 4. *Vxores Dij habent, atque in coniugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæſitis: vſu, farre, coemtione genialis lectuli ſacramenta conduxunt.* Accepere omnes a Donato. Porrò nuptias ex vſu Plautus attigit, cùm vocat Alcmena in vxorem vſurariam. Atque vt nunc nihil dicam de vſu & confarreatione, de quibus Poeta non loquitur, & de quibus videndi alij, ſed præſertim de confarreatione Dionyſ. lib. 2. Antiq. aperiam, quæ extent veſtigia coemtionis. Meminit eius Boetius in Topicis. Cic. 1. de Orator. Plautus Menæch. *Vendibitur vxor quoque etiam, ſi quis emtor venerit.* Homerus, apud quem Od. 8. Vulcanus deprehenſo vxoris Veneris adulterio, queritur apud Deos de Venere & Marte, nec ſe illos ſoluturum (inquit) ex vinculis, donec Iupiter ſibi pretium reſtituat, quod pro Venere obtulerat. Ex quo loco (quod & Spondanus aduertit) elicies olim maritos dotem dediſſe pro vxoribus, non contra vt nunc fit. Inde eſt, vt venales quodammodo dici poſſent vxores. Hunc morem peculiariter Germanis attribuit Tacitus, Xenophon Thracibus, Ælianus Adyrijs. Ait primus lib. de Morib. Germ. *Dotem non vxor marito, ſed vxori maritus affert.* Secundus lib.

N uptiæ tribus modis.

Emere vxorem.

Dotem olim maritus dabat.

7. Anabaſ.

7. Anabaſ. ore Seuthis, καὶ εἴ τί σοι ἔστι θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρᾳκίῳ νόμῳ: *Et ſi ulla eſt tibi filia, eam Thracia lege emã.* Poſtremus lib. 4. var. Hiſt. cap. 1. *Aſſyrij virgines ſpecioſas ad coniugium in vnam ciuitatem aliquam conducunt, atque venum proponunt, καὶ ἥτις ἂν πρίηται, ἄγεται νύμφην, & quam quiſque emerit, eam ſponſam abducit.* Ac de Thracibus quidem etiam ſcribit Herodotus lib 5. Xenophonte Signatius: ὠνέονται τὰς γυναῖκας παρὰ τῶν γονέων χρημάτων μεγάλων: *Emunt* (Thraces) *vxores à parentibus pretio magno.* Morem hunc ad rudes Græcorum leges Ariſtoteles confert lib. 2. Polit. cap 6. Ait enim: *Antiquas leges valde ſimplices ac barbaras fuiſſe conſtat, Græci ſiquidem tunc armati ferro incedebant*; καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ' ἀλλήλων, *vxoréſque emebant inuicem.* Sed non videor muneri ſatisfeciſſe, niſi adducam verba Boetij, quem initio citaui, quia ex eius verbis pendet forma, qua fieri ſoleret coemtio, ait itaque: *Coemtio certis ſolemnitatibus peragebatur. & ſeſe in coemendo inuicem interrogabant: vir ita, an ſibi mulier materfamilias eſſe vellet: illa reſpondebat, velle. Item mulier interrogabat. An vir ſibi paterfamilias eſſe vellet, ille reſpondebat, velle. Itaque mulier in viri conueniebat manum, & vocabantur hæ nuptiæ per coëmtionem, & erat mulier materfamilias viro loco filiæ.* Hæc ille, eadem Seruius. Hæc ſatis ad aperiendum hunc morem, ſed non omittenda ſimplex & breuis explicatio Ioan. Scopiæ lib. 1. Collect. cap. 11. vt *emat*, ſit tantùm *ſumat, accipiat*, dicente Feſto: verbum *emere*, quod nunc eſt *mercor*, antiquis fuiſſe *ſumere*. Illud certum veteribus, rerum commutationes, verbo *emendi* explicari ſolitas: inde eſt, vt numi ipſi, quibus merces æſtimabantur, dicerentur emi & vendi. Quod ad numos tantùm peregrinos refert Briſſ. libr. 1. Select. Antiq. c. 8. ex Voluſio Metiano lib. de Aſſe & eius partibus: atque ex Plin. lib. 33. c. 3. Sed nemo dubitet, quin, vt nunc numi ærei cum aureis atque argenteis commutantur, dici poſſint emi, & vendi: præſertim aliquo inde lucello affulgente. De commutatione nummorum cum nummis locus eſt apud Platonem 11. Leg.

14. OMNIBVS VNDIS] Pari modulo definit Lucret. verſum lib. 6.

Non mare ſi totum velit eluere omnibus vndis.

15. AN NE NOVVM, &c.] Pendet explicatio, quam adhibui, ex nonnullis Notulis, quas hic coniungam vnum in locum. Prima eſt: Æſtatis menſes *tardi* dicuntur propter dies longiſſimos eius temporis. Nam in eandem ſententiam ita locutus eſt Propert. lib. 3. El. 19.

Tu quoque qui æſtiuos ſpatioſius exigis ignes
Phœbe moraturæ contrahe lucis iter.

Et Manil. lib. 2.

Ne mirere moras, cùm Sol aduerſa per aſtra
Æſtiuum tardis attollit menſibus annum.

Secunda eſt Ioſephi Scal. in Manil. reddentis rationem, cur Poeta det Auguſto locum Libræ, quia eius natalis ſub Libra contigit, vnde vetus Poeta, *Et Libram, quam Cæſar habet.* Verè hoc Scaliger, nam Sueton. Auguſt. c. 5. *Natus eſt Auguſtus M. Tullio Cicerone & Antonio Coſs. XI. Kal. Octobris, paulo ante Solis exortum.* Et Manil. lib. 4 reſpiciens omnino ad Auguſtum ita ait:

Auguſti natalis ſub Libra.

Sed cùm Autumnales cœperunt ſurgere Chelæ,
Felix æquato genitus ſub pondere Libræ
Iudex extremæ ſiſtet vitæq; necíſq;:
Imponétq; iugum terris, legéſq; rogabit.
Illum vrbes & regna trement, nutuq; regentur
Vnius, & cœli poſt terras iura manebunt.

Antonius Clarus lib. ſingulari in Leges ait, attributum Cæſari à Virgilio locum Libræ ad illius iuſtitiam indicandam, qua rexit Romanum Pop. Nam iuſtitia ſolidum eſt Imperij firmamentum. Sic etiam à Manilio lib. 4. ficta eſt Roma condita ſub Libra, cum tamen reliqui diem vrbis natalem referant ad 1. Kal. Maij. Tu vide Galeotum Martium lib. de promiſcua doctrina c. 30. & Anton. Clar. dicto loco, vbi loquuntur de hac iuſtitia Romani populi, cum reſpectu ad Libram cœleſte ſignum. Neque hinc abeunt, quæ Berſmannus ſcripſit in iſtum locum Virgilij. Tertia. Dixi, Scorpium extendere chelas extra locum ſuum vſque ad locum Libræ. Hanc rem firmat Manilij auctoritas lib. 2.

Roma quãdo condita.

Quod ſi ſolerti circumſpicis omnia cura,
Fraudata inuenies amiſſis ſidera membris.
Scorpius in Libra conſummat brachia, Taurus
Succidit in curuo claudus pede, lumina Cancro
Deſunt.

Sententia eſt, Scorpij brachia porrigi ad ſignum Libræ, atque inde exiſtimari illum mutilatum brachiis: idem contingit Tauro & Cancro; nam illius pes, & huius oculi pertinent ad ſigna ſequentia. Quarta, Virginem, antequam transferretur ad ſidera, vocatam fuiſſe Erigonem: ita Hyginus in Fabul. cap. 130. Quinta, ſciendumq́, Scorpium dici ardentem, vel quia omnia ſidera naturæ ſunt igneæ, vel quia Mars, qui calidiſſimus, eſt οἰκοδεσπότης Scorpij: ita monuit Berſmannus. His expletis dicam de imitione. Hoc lenocinij genere vſus Valer. Flac. in Arg. erga ſuum principem, dat enim illi locum in cœlo.

— cùm iam genitor lucebis ab omni
Parte poli.

Ita etiam Statius 1. Theb.

— & te plaga lucida cœli
Pleiadum, Boreæque, & hiulci fulminis expers
Sollicitet.

Oppianus Antoninum ita quoque inuocat, vt ſi cum Deo loquatur, ad initium librorum de venatione. Quibus Lucanus principem ſuum demereatur in promtu ſunt.

16. IVSTA PLVS PARTE.] Hauſit fortaſſe locutionem à Lucretio, qui lib. 4. *Eius habet plus parte aqua.*

17. NEC TIBI REGNANDI VENIAT TAM DIRA CVPIDO.] Plures loquendi modos huic ſimiles ex Græcis obſeruauit Germanus. Tale illud eſt Hectoris apud Eurip. in Rheſon. μή μ' ἔρως, ἵππων τοιοῦτος ἵκοιτ', ὥστ' ἀποκτεῖναι φίλους: *Ne me talis equorum amor cupiat, amicos vt interficiam.*

18. ELISIOS.] Adeunda quæ dico lib. 6.

19. NEC REPETITA SEQVI.] Videtur habuiſſe Virgilium ante oculos Martialis Epig 52. lib. 12. *Noluit illa virum nec repetita ſequi.* Loquitur de Helena, quæ noluit redire ad Menelaum. Alij ſic legũt: *Illa virum voluit nec repetita ſequi.*

20. PROSERPINA.] Quis neſcit huius raptum? Cereris matris curam in quærenda filia.

21. DA FACILEM CVRSVM.] Ouidius opem Germanici ita implorat 1. Faſt. — *timidæ dirige nauis iter.* Quod ſpecioſiſſimum vocat Scal. conferens cum Virgilio Statius 1. Syluarum ita opem Gallici:

Ipſe veni, viréſque nouas, animumque miniſtra.

Paulin. Natal. 1. ita Felicem:

Pande vias facilẽs, da currere mollibus vndis,
Et famulis famulos à puppibus agere ventos.

Hac locorum ſimilitudine innixus ſententiam Poetæ retuli ad nauigationem Nazianz. quoque in primo carmine de Principiis ab eadem metaphora exorditur: μακρὸν πλόον ἐκπερόωμεν: *longam nauigationem traiciam.*

Virgilius Græcos ditat.

22. IGNARÓSQVE VIÆ.] Mihi non dubium, quin Virgilius Oppianum Græcum ſæpe ditauerit. Huius rei aliquoties ſparſa mentio in his Commentariis. Indicat hoc locus, in quo ſum. Vt enim Virgil. monet Auguſtum, vt vna ſecum ingrediatur hanc viam. Ita Oppianus inducit Deam loquentem ſecum, monentémque vt ingrediatur viam. ἔγρεο, καὶ τρηχεῖαν ἐπιστείβωμεν ἀταρπόν· *ſurge & aſperam ingrediamur viam.*

23. VOTIS IAM NVNC ASSVESCE VOCARI.] Illuſtrabitur is locus his, quæ dixi Ecl. 1. ad illud, *Nam q. erit ille mihi ſemper Deus.* Nam Poeta alludit ad Diuinitatem, quæ dat Auguſto adhuc viuenti: hoc enim ſignant verba illa, *iam nunc.*

Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſoluit;
Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.

ARGVMENTVM.

Incipit à præcepto arationis, quæ incoanda vere primo.

EXPLICATIO.

INCIPIT præcepta ſua ab aratione, quæ incoanda incipiente vere: addit vero, tunc putandum ver incipere, cùm niues in montibus ſoluant, cadantque in planum; cum terra flante zephyro ſeſe laxet, reſoluátque putrefacta gleba. Has duas notas agricola cùm viderit, putet iam eſſe nouum ver. Tunc ergo taurus ingemat depreſſo altius aratro, tunc vomer ſplendeſcat attritus frequenti ſulco. Demum (inquit) ſciat agrorum cultor præceptum hoc arationis ita eſſe neceſſarium, vt ſeges illa bona ſit futura, reſponſuraque votis agricolæ quantumuis auidi, quæ ſæpius arata, & verſata fuerit: quamobrem danda opera, vt ager noualis ſit, id eſt, alternis annis ceſſet, alternis ſeratur: atque inde fiet, vt bis frigora, bis ſolem ſentiat, id eſt, bis hyemem, bis æſtatem. Sic enim opportunior erit occaſio frequentiùs arandi, & ſæpius iterandi: ſic tellus erit ſoluta, laxata, putris.

NOTÆ.

Nouum ver.

1. VERE NOVO.] Nouum ver, propriè eſt initium veris, vel menſis primus veris: ſed non hîc in Virgilio, qui ver nouum accipit, cum tepor incipiat, cum niues ſoluantur, cùm terra ſit putris. Columella ita clarè lib. 11. c. 2. *Nam autem veris principium non ſic obſeruare ruſticus debet, quemadmodum Aſtrologus, vt exſpectet certum diem illum, qui veris initium facere dicitur: ſed aliquid etiam ſumat de parte hyemis, quoniam conſumpta bruma iam intepeſcit annus, permittitque clementior dies opera moliri: poſſunt igitur ab Idibus Ianuariis (vt Principem menſem Romani anni obſeruet) auſpicari culturarum officia.* Quod Virgil. *vere nouo.* Græci ἔαρ@ ἱσταμένου, πρώτου, ἀρχομένου, νέου. Herodotus ſæpiſſime ἅμα τῷ ἔαρι. Horat. lib. 3. od. 7. & Pli. lib. 18. c. 26. Et Ammian. lib. 20. & Liuius lib. 10. *vere primo. ſubeunte.* Sciendum verò his locutionibus ſignari propriè menſem primum (quod ex Saluſtio aduertit Seruius) ex tribus, quibus ver conſtat. Sed, cum ſim in hoc loco, dicam de reliquis partibus. Menſem ſecundum Græci dicunt ἔαρος μεσοῦντος, ἀκμάζοντος. Latini, *vere medio, adulto, pubeſcente.* Nam Liu. lib. 38. *medium autumnum*, dixit. Et Tacit. 2. Ann. *æſtate iam adulta.* Ammian. lib. 30. *Pubeſcente iam vere Valentinianus a Treuiris motus, &c.* Vltimum menſem Græci, ἔαρος λήγοντος, φθίνοντος, παυομένου, ἀπιόντος. Latini *vere extremo, præcipiti, ſeneſcente, exacto, vergente.* Virg. *extremæ ſub caſum hyemis.* Ammian. lib. 19. *Tendere iam vltrorſus autumno præcipite.* Idem lib. 21. *Autumno iam ſeneſcente profectus.* Liu. lib. 30. *Conſul autumno ferme exacto in prouinciam venit.* Demum de extrema voce Ammian. lib. 31. *Hac autumno vergente in hyemem funeſta per Thracias turbines conuertebant.* Eadem enim ratio eſt de hyeme, autumno, æſtate.

Meſium.

Vltimum.

2. GELIDVS CANIS CVM MONTIBVS HVMOR LIQVITVR.] Hanc ſententiam, & notam aduentantis veris alij feſtiuè extulerunt, variarunt. Catul.

Iam ver egelidos refert tepores,
Iam cæli furor Æquinoctialis
Iucundis zephyri ſileſcit auris,
Liquantur Phrygij, Catulle, campi.

Sic legit Achilles Statius ad imitationem Virgilij, non *linquantur.* Pergo ad alios. Hor. li. 4. od. 7. *Diffugere niues, redeunt iam gramina campis.* Sen. in Oct. — *Arctoas laxare niues.* & in Hippol. *madeſcunt niues.* Papin. 2. Theb.

— *vere renerſo*
Biſtoniæ tepuere niues, ſummittitur ingens
Emus, & anguſtos Rhodope deſcendit in amnes.

Lucanus lib. 4. — *Fluxere niues, fractoque madeſcunt Saxa gelu.* Ammian. lib. 22. *niues vi flagrantis ſideris reſolutas.* Et per ſimplex *ſoluo*, nam lib. 19. *Soluta vernis caloribus niues.* Eandem rem ille explicuit verbo *tabefaciendi* lib. 18. *Euphratem niuibus tabefactis inflatum.* Cui ſimilis locutio Prudentij in Cathemer. *Calente Sole tabeſcunt niues.* Et Tullij ante vtrumque lib. 2 Nat. loquens enim de humore concreto à frigore, ſubdit: *item viciſſim mollitur tepefactus, & tabeſcit calore.* Diſce loqui à tot Magiſtris.

3. PVTRIS GLEBA.] Lucret. lib. 5. *Putribus in glebis terrarum.* Seuer. Rhetor, qui habetur tom. 8. Biblio. Sacræ: *Largis putris erat gleba liquoribus.*

Arationis præceptum.

4. DEPRESSO INCIPIAT.] Iouian. in Dialogo, cui nomen Ægidius, latè rationem reddit, cur Poeta inceperit ab aratione, neque præmiſerit quæpiam, quæ neceſſaria ſunt ad cognitionem agricolationis. Summa eſt, Virgilium ſcripſiſſe hos libros, cùm ſtudium hoc florentiſſimum erat in Latio, totaque Italia. Itaque loquebatur cum peritiſſimis eius artis: quam ob rem placuit illi initium ſumere ab actione, & diligentia quam in agricola præcipuam exigit: quando in agro colendo, vt ipſe ait, nihil vnquam exhauſti ſatis eſt. Adiungo ad ſententiam hâc

locum

locum Theophraſti è lib.3.Cauſ.c.25.qui opportunus eſt δὲ καὶ. ἣ καὶ καθόλου φασὶν εἶναι μέγιστον μὲν, καὶ κράτιστον, εἰ τὴν πρὸ αὐτῆς ἀρετὴν κατείργασται καλῶς. εἰς διειργασμένην γὰρ καλῶς πεσὸν τὸ σπέρμα, ἐκφύεται διημερωθείσης τῆς γῆς: vt communius atque viſ.ceſum loquamur. ſummum ac primum eſt omnium, agrum bene araſſe: ſemen enim ſolo commiſſum belle: proſciſſo belle erumpit, terra mitigata atq; emollita. Xenophon etiam in Oeconom. ait de terra, ὅτι εὖ πάσχουσα, εὖ ποιεῖ: fructum ferre vberem, ſi bene aretur. Iterum, οὐδὲν ἂν ἔχοι πλείονα ἐπίδοσιν, ἢ χῶρος ἐξ ἀργοῦ πάμφορος γιγνόμενος: nihil enim plus vtilitatis tribuit, quam locus ex inculto bene cultus. Dicam de locutione, quæ Latinis, & Græcis frequentiſſima. Seneca in Oet. preſſo vomere. Tibul. lib 4.——preſſo aratro. Cicer. 2. Diuin. Sulcus altius eſſet impreſſus. Æſchyl. βαθεῖαν ἄλοκα. Citat Græcum Elias interpres Nazianzeni Orat. 11. Ipſe verò Nazianzenus Orat. 12. γῆς βάθος ἀρότρῳ ἠνεῳγμένον; terra profunditas patefacta aratro. Phil. in lib. περὶ ὀνείρων opponit, βαθύγειον, & λεπτόγειον: terram profundi ſulci, & tenuis ſulci. Apollon. 3. Argon. ταμὼν ἐπὶ τέλσον ἀρότρῳ: ſcindens (terram) aratro acto in extremum. Eſt enim τέλσον idem, quod ἔσχατον.

5. INGEMERE.] In eadem re vſi hoc verbo, ex Nota Germani, Lucret. lib. 5. validos conſueta bidenti Ingemere. Et Tacit. de moribus Germaniorum: ad beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, &c. Loquitur de Fennis agentibus vitam ferinam. Hunc boum laborem ita expreſſit Calab. lib. 11.——ἄκαστον μογέοντες ὑπὸ ζυγὰ καὶ ἀρότρῳ. indeſiſſim ſub iugo, & aratro conitentes. Et libr. 6. ita deſcribit boum laborem ingementium ſub onere:

Ὡς δ' ὅθ' ὑπὸ ζεύγλῃσι βόες μέγα κεκμηῶτες
Δρυϊνὴν ἐρύουσιν ἀεὶ μεμαῶτες ἀπήνην,
Ἄξονι τετριγυῖαν ὑπ' ἄχθεϊ δινήεντι
Τετρίγασι, πολὺς δὲ κατ' αὐχένας, ἠδὲ καὶ ὤμους
Ἱδρὼς ἀμφοτέροισι κατείβεται ἄχρις ἐπ' οὖδας:
Vt quando boues ſub iugo feſſi admodum
Ligneum currum vltra ſemper nitentes trahunt,
Axe ob impoſitum onus ſtridorem edente,
Multus autem per ceruices atque humeros
Sudor vtriſque affluit vſque ad terram.

Nonn. lib. 9. Dionyſ. boues etiam ἰδρώοντας dixit, cùm ſunt ὑπὸ ζεύγλῃσι.

6. AVARI AGRICOLÆ.] Hac nota ſemper diſtinctum hoc genus hominum: nam hi lucroſi admodum, atque attenti ſunt, ſumtus etiam parciſſimi. Inde ingens illa promiſſio Maronis initio Æn. Vt quamuis auido parerent arua colono. Huius rei imaginem in Vulteio Mena Horatius conſtituit lib. 1 Ep. qui cùm priùs in vita vrbana cum ſe eſſe fateretur, qui ſciret quærere & quæſitis vti: mox vbi,

Ex nitido fit ruſticus, atq;
Sulcos, & vineta crepat mera, præparat vlmos;
Immoritur ſtudiis, & amore ſeneſcit habendi.

Inde Ariſt. lib. 6. Polit. cap. 4. populum agricolarum ἄσχολον vocat: negotioſum. & paucis interiectis, μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους, ἢ τῆς τιμῆς: lucrum magis appetunt, quam honorem. Paulin. Epiſt. 28. loquens de fundo: qui auaris agricolæ ſuis votis profluā vbertate reſpondet. Iterum Epiſt. 31. de agricola: facilius fert moram temporum auaritia votorum.

Agricolæ auari.

7. BIS SOLEM.] Hæſi explicationi Floridi Sabini lib. 2. Succeſ. cap. 14. quæ mihi viſa facilior expediendo Poetę. Nec me nunc mouet, illum ab nonnullis oppugnari. Nemini ſanè dubium eſt, meſſem illam præſtantiſſimam eſſe, tunc etiam copioſiſſimam, quæ prouenit ab agro nouali, id eſt, alternis ceſſante. Pro hac explicatione, quam ſequor, eſt Probus, qui Virgilij ſententiam refert ad agrum noualem, qui ſub exitum hyemis, hoc eſt, initio veris proſcinditur, & ita æſtate, quæ ſequitur, ſiccatur: deinde ineunte hyeme ſemente facta, ſequenti æſtate reddit fructum; vt bis ita ſentiat frigus, ſemel ante æſtatem ſub finem hyemis initio veris, iterum poſt ſementem: bis Solem, ſemel æſtate qua ceſſat, & meſſis tempore, æſtate ſcilicet qua fruges reddit. Ita Probi ſententiam elucidat Germanus. Sed imprimis ego nitor Theophraſti loco è lib. 3. Cauſ. c. 25. qui ſimillimus Virgiliano, ait enim: ἡ δὲ νεωτερισμένη ἐν τῷ νεῷ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὥρας καὶ θέρους, καὶ χειμῶνος, ὅπως χειμασθῇ, καὶ ἡλιωθῇ ἡ γῆ: Cura noualium tempore vtroque ſuſcipitur, æſtate, atque hyeme, vt terra frigora, & Solem ſentiat. Meretur tamen Plinij explicatio adſcribi propter auctoris dignitatem. Explicat ille Virgilium lib. 18. cap. 20. his verbis: Quartò ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur voluiſſe, cùm dixit optimam eſſe ſegetem, quæ bis Solem, bis frigora ſenſiſſet. Hunc ſulcum quadruplicem ſignatis quatuor verbis nonnulli explicant, dicunt enim terram debere proſcindi, effringi, offringi, ſerari.

Bis Solem bis frigora quid ſit.

8. RVPERVNT HORREA MESSES.] Sidon. lib. 1. ep. 6. frugibus rupta congeſtis horrea. Et Manlius lib. 3. vincentemque horrea meſſem.

a Ac prius, ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultúſque habitúſque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
b Hîc ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. Nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
c Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati, durum genus.

ARGV

ARGVMENTVM.

Dicit, ante arationem, prædiſcendam eſſe naturam loci, qui aranaus. Huius rei occaſione indicat varias terrarum leges, mores, ingenia.

EXPLICATIO.

a ADMONET prædiſcendum eſſe diligenti agricolæ prius, quam ſe ad arationis laborem comparet, qui ſint venti, qui mores, quod ingenium cœli eius: deinde qui cultus & habitus illorum locorum, id eſt, vt ſeſe habeant illa loca, quæ aranda, vtque debeant coli: tertiò quid ferat quæque regio, quid non ferat.

b Occaſione præcedentis præcepti conſumit verſus ſex in enumerandis variis terrarum moribus, primò generatim, deinde ſpeciatim. Generatim, nam ſunt terræ præ aliis feliciores in ferendis ſegetibus, vitis, fructibus arborum, graminibus, aliiſque herbis, quæ vireſcunt nulla cultura. Speciatim, nam Tmolus mons Lydiæ fert crocum, qui mirè adoratus, India elephantos, ac proinde ebur. Sabæi, qui molles, thura, chalybes, qui nudi, ferrum: Pontus animal Caſtorem, ac proinde Caſtorea (ſunt hæc teſticuli Caſtoris) quæ virulenta ſunt, id eſt, odoris grauis, Epirus equas, quæ palmam obtinent in Olympico certamine, apud Elidem.

c Has varias leges, cultus, mores, habitus, ingenia, quibus tellus vna præ alia in re ſingulari fœcundior eſt, confert Poeta in Naturam rerum omnium parentem, quæ impoſuit æterna fœdera certis locis, ex eo tempore, quo Deucalion orbem reparauit iactis poſt tergum lapidibus: ex quibus nati homines, duri quidem, vt qui a ſaxis.

NOTÆ.

Æquor quid propriè.

1. ÆQVOR.] Quicquid æquum eſt, & planum *æquor* dicitur: inde ad mare accommodatur, cùm lene & tranquillum eſt, neque fluctibus aſperum, & aquarum montibus: inde ad campos, vt hoc loco, cum plani ſunt, neque aut montibus ſublimes, aut hiantes vallibus.

2. VENTOS, ET VARIVM, &c.] Magiſtri omnes rei ruſticæ hanc inprimis præceptionem adhibent, cùm diuerſis in locis diuerſa ſit aeris qualitas, & cœli temperies. Plin lib. 17. c. 4. *Quibuſdam locis afflatus maris noxius, in plurimis iidem vtiles: quibuſdam ſatis e longinquo adſpicere maria, iucundum propius admouere ſalis habitum inutile.* & lib. 18. cap 21. *Plurimum enim refert ſoli cuiuſq; ratio.* Var. 1. c. 7. *Non n. eadem omnia in eodem agro rectè poſſunt.* Colu. in Præfatione operis rei Ruſticæ de eo, qui ſe perfectum in hac arte velit profiteri, ait: *cœli, & anni præſentes mores intueatur, neq; enim ſemper eundem, velut ex præſcripto, habitum gerunt.* & lib. 1. c. 2. docet, vt diligens paterfamilias cognoſcat omnes agri ſui particulas, & illum circumeat, quo prudentiùs naturam ſoli contempletur: nec ignoret quicquid in eo rectè fieri poterit. Et c. 3 ex Cato ait, duo præcipuè conſideranda, *ſalubritatem cœli, & vbertatem loci.* Aduocat Vrſin ad eandem rem verba Xenoph ex Oecon. [illegible] *Dicis oportere naturam terræ cognoſcere eum, qui debeat operam dare agricolationi. Rectè hoc quidam putant qui ita ſentiunt. Nam ignorantes quid quæq; ferat tellus, neq; colere, neque ſerere ſcire poterunt quicquam.* Ex iſta e Theophr. [illegible] *Differt ad prouentum regio a regione, aer ab aere.* Plura item ab eodem. Sed non licet e lib. 3. Cauſ. c. 15. illum, [illegible] *Sed ante hoc primum omnium agrum cuiq; ſemini accommodatum noſſe oportet, vt etiam in arborum genere.* Neque hunc e lib. 8. Hiſt. cap. 8. [illegible] *terrarum ratio multum affert.* Neque e lib. 2. c. 7. [illegible] *omnium eſt maximum, verbo vt vtar vnico, vt cuique rei conueniens ſuum tribuatur.* Nazianz. in Apoleg. cum dixerit, non omnia omnibus conuenire, inter alia exempla, quæ aduocat, tum hoc, [illegible] *nec terræ qualitates eadem.*

Cœli mores.

3. COELI MOREM.] Notanda locutio. Colum. in Præfat. *cœli mores* dixit: ſicut & Plin. lib. 14. c. 1. *ad cœli mores, ſoliqne ingenia.* Et lib. 17. c. 2. *ad ſoli naturam, ad loci ingenium, ac cœli cuiuſq; mores in genita ſuperia eſt.* Sic enim legendum in Plinio non *mineres*. Quod h. *morem cœli*. Colum. lib. 1. c. 1. dixit: *qualitatem cœli, ſtatumq;.* Et Arnob. lib. 7. *cœli ſtatum, habitum.* Extremam vocem Plin. lib. 17. c. 4. *ſiccata regio mutauit cœli habitum.* Ante iſtos Theoph. 2. cauſ. c. 4. [illegible] ibid. [illegible]. Quo etiam vſus Strab. lib. 6. [illegible]. Huic affine dati *mores* ſtellis a Manil. lib. 4. *Nunc tibi ſignorum mores.* Quin ſi Plinium attente legas l. b. 18. c. 24. Virgilius de ſideribus capiendus eſt. Verba ſcriptoris ſunt: *Conſtitutum eſt cœlo maxime conſtare ea: quippe Virgilio iubente prædiſci ventos ante omnia, ac ſiderum mores.* Notes obiter datos a Lucret. lib. 1. mores ventis, atque aquis, cùm ait,

Quare etiam, atq; etiam ſunt venti corpora cæca.
Quandoquidem factis, ac moribus æmula magnis
Amnibus inueniuntur.

Sic enim legendum, non *motibus*.

4. HABITVSQVE LOCORVM.] Columel. in Præfat. *cu iuſque ſoli habitus.*

5. ET QVID QVÆQVE FERAT REGIO.] Plin. lib. 18 cap. 18. cùm reſpecta ad hunc locum: *In omni quidem parte cultura valet oraculum illud, quid quæque regio patiatur.* Et Colum. in Præfat. *Qui ſe in hac ſcientia perfectum velet profiteri, exploratum habeat quid cuique plaga conueniat, quid repugnet, &c.* Item lib. 5. c. 5. *Notandum itaque, & diligenter explorandum eſt, & quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.* Non abit Theophraſti illud lib. 8 Hiſt. c. 8. [illegible] *Apud alios alia, ut quæ ſoli cuiuſque natura valeat.* Initium verſus vſurpatum a Lucr. qui lib. 1. *Et quid quæque queant.*

6. RECVSET.] Arnob. lib. 1. *Commendata ſemina tellus recuſat accipere.* Colum. in Præfat. *In his ipſis habere cognitum, quid recuſet collis, quid campeſtris poſitio, &c.*

Regiones diuerſæ diuerſa ferunt.

7. HIC SEGETES.] Simili rerum diſtributione à multis luſum eſt. Sydon. Apol. Paneg. ad Maiorianum Aug. ita:

— Tum quæque ſuos prouincia fructus
Expoſuit. Fert Indus ebur, Chaldæus amomum,
Aſſyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus,
Atthis mel, Phœnix palmas, Lacedæmon oliuam,
Argos equos, Epirus equas, pecuaria Gallus,
Arma Chalybs, frumenta Libys, Campanus Iacchũ,
Aurum Lydus, Arabs guttam, Panchaia myrrhã,
Pontus Caſtorea, blattam Tyrus, æra Corinthus,
Sardinia argentum, naues Hiſpania defert.

Non diſſimilis eſt ab hac deſcriptione, Pindarica in Pyth. qua excellentiſſima quæque ſuæ allignat regioni,

regioni, Lacedæmoniæ canes, Syriæ capras, arma Argis, Thebis currus, Siciliæ vehicula. Pari ex Curtiũ Cæſarius Dial. 2 prædicat Nili crocodilos, Phiſonis canes fluminеos, gryphas Euphratæorum, Græcorum Cycnos, aliorum fluminum ranas paluſtres. De qua tamen re vide Athen lib. 1. & ea præſertim, quæ ex Hermippo adducit. Neque abludit illa Apulei diſtributio 1. Florid. *Ægyptios eruditos, & Iudæos ſuperſtitioſos, & Nabathæos mercatores, & fluxos veſtium Arſacidas, & frugum pauperes Scythicos, & odorum diuites Arabas.* Neque Martial. lib 4 Epig. 28. *Indos Sardonychas, Scythas ſmaragdos.* Neque Colum. 3. c. 8. *Myſiam, Libyamque largis aiunt abundare frumentis: Tmolon, & Corycion florere croco. Iudæam, & Arabiam precioſis odoribus illuſtrem haberi.* Poeta quoque ipſe 2. Georg. ſimilem diſtributionem adhibet.

Iniuſſa gramina.

8. INIVSSA GRAMINA.] Nam frumenta naſcũtur ſtudio agricolæ veluti imperantis terræ. Sic ipſe alibi: *atque imperat aruis.* & initio Æn. *parerent arua colono.* Græci ἀγρὸς ὑπηκόως: *ager obediens.* E contrario ἀνεπιδεεῖ, καὶ αὐτομάτη χθών, καὶ αὐτομάτως φέρουσα: *verba inuuſſa, ex ſe ferentes, & ſua ſponte.*

Crocus Tmoli.

9. CROCEOS VT TMOLVS ODORES.] De hoc monte dicam alibi. Per *odores croceos*, vulgaris Seruius crocum intelligit, cuius interpretatio commoda eſt, nam Solinus, Columella, & Martianus aiunt hunc montem eſſe florentiſſimum croco: primus c. 53. ſecundus 3. c. 8 poſtremus lib. 6. c. de Phrygia: in quo vbi legitur *Tmolus loco florens*, legendum, *croco florens*, ex doctorum cenſura. Sed recte quoque per *croceos odores* vinum capies redolens fragrantia ſua crocum. Nam & Poeta ipſe 2. Georg. Tmoli vina laudat, quem locum vide. Deinde Seru. P. Dan. Maronem ex aliorum ſententia ſic explicat: *Alij non dixiſſe eum crocum apud Tmolum naſci, ſed vinum Tmoleticum crocei odoris.* Porphyrio etiam, ex Nota Beroaldi, crocum pro vino poſitum, ait, à Virgilio, citátque iſtud hemiſtichium. Facit nonnihil illud Apul. lib. 10. *Vino croceo diluta, ſparſimque defluens, &c.* atque etiam loca trium auctorum Martialis, Horatij, Suetonij. Ait primus lib. 8. epig. 33. *Pallida quam rubri diluit vnda croci.* Alter Sat. 4. lib. 2. *Corycioque croco ſparſum ſtetit.* Poſtremus in Nerone cap. 25. *ſparſo per vias identidem croco.* Quæ tria loca, & ſimul locum Virgil. Domitius in Martialem accipit de croco, qui vino dulci mixtus ſpargebatur in Theatro, vt auctor eſt Plin. lib. 21. cap. 6. *Crocum vino mire congruit, præcipuè dulci, tritum ad theatra replenda.* Vt hinc appareat natum ex hac mixtione, vt crocei odores ſumi poſſint pro vino. Hanc Domitij notam non tanti facerem, niſi eam Germanus ſuis commentariis inſereret vt iudicij magni. Iam verò *odores* de vino dici, tritum eſt. Theoc. Idyl. 1. de poculo vini, ὡς καλὸν ὄσδει: *Quàm olet bene!* In agricultura etiam præcepta ſunt, quibus vinum odoratum redditur. De quibus Conſtantinus in Geopon. lib. 7. Εὐώδη ποιεῖν τὸν οἶνον, ἐὰν, &c. *Vt erit odorato vino, ſi, &c.* Icarius, quo vini repertore Tyrij gloriabantur, ait apud Achillem Alexand. vinum tale eſſe debere, vt nares prius, quàm os delectet. Hæc etiamſi vera ſint, potes Lector inclinare in primam explicationem, cum Tmolus croco abundet, & perquam optimo.

Crocei odores pro vino.

Odor de vino.

Ebur Indicum in pretio.

10. INDIA MITTIT EBVR.] Hac merce pars hæc orbis glorioſa ſemper indicitur. Vide Apul. 1. Florid. Catul de Nuptiis Thet. & Pel. Horat. libr. 1. od. 31. Sidon. Apol. Paneg. ad Maiorianum: — *Fert Indus Ebur, Chaldæus amomum.* Arnob. lib 6. Alcimum lib. 1. Vide & Ouid. 4. Triſt. antonomaſticè *bellua Inda* pro Elephanto. Demum Poeta ipſe in 12. Æn. *Indum ebur.* Cum quo conſentit Lucret. libr. 2. qui celebrat ebur Indórum. Et Dio Chryſoſt. orat. 79. à quo Indi propter hanc vnicam mercem dicuntur πολὺ πάντων ὀλβιώτατοι καὶ ἄριστοι: *longe omnium fortunatiſſimi, atque optimi.* Hermippus tamen apud Athen. lib. 1. Libyam celebrat, vt huius rei feracem. Λιβύη δ' ἐλέφαντα πολὺν παρέχει: *Eboris multum Libya ſuppeditat.* Aliique. Sed obſerues multum quidem prouenire in Libya, non tamen conferendum cum Indico, ideo Poeta ſignate Indis attribuit, quia apud illos ebur præſtantiſſimum. Ratio peti poteſt ab exiguitate Elephantorum, qui prouenіunt in Lybia. Appian. in Syriac. loquens de Domitio diſponente Romanam aciem contra Antiochum: *Elephantes quos ex Libya habuit, cum nullam vtilitatem allaturos ſperaret, in vltimis poſuit,* ὀλιγωτέρων τε ὄντων, καὶ βραχυτέρων ὄντα Λιβύων, *tum quod pauci numero, tum quod exigui corpore, vt Libycorum eſt natio.* Polybius quoque lib. 5. Hiſt. ita diſcriminat feras Libycas, atque Indicas. *Maxima pars elephantorum Ptolemæi prælium formidabat, quod plerumque accidere Libycis elephantis conſueuit: odorem enim, & vocem non patiuntur, præterea magnitudinem ac vires, vt mihi videtur, timent. Indicos ſtatim fugiunt vti eo tempore accidit.* Diodorus quoque lib. 2. c. 10. loquens de India: *Animantia varij generis producit præ ceteris magna ac robuſta, partim terreſtria, partim volantia. Elephantes inſuper plurimos maximoſque qui Libycos robore excellant.* Curtius libr. 8. loquens de India: *Elephantorum maior eſt vis, quam quos in Africa domitant, & viribus magnitudo reſpondet.* Verum eſt tamen, ſcribi ab Herodoto libr. 3. de Æthiopia tantùm, ferre illam elephantos ἀμφιλαφέας: *vaſtos.*

Elephanti Indici præſtant Africanis.

11. MOLLES SVA THVRA SABÆI.] Attributum hoc commune eſt omnibus Orientalibus, vt quibus fluxi mores, vita delitioſa. Manil. lib. 4.

Nec procul in molles Arabes, terramque ferentem
Delitias, variæque nouos radicis odores.

Iterum: *Et molles Arabes, Syluarum ditia regna.* De Sabæorum thure dicam lib. 2. Georg.

Orientales molles.

12. CHALYBES NVDI FERRVM.] Sunt hi in Scythia. Dicuntur *nudi*, vt etiam ferrarius Pyracmon, *nudus membra* in 8. Æn. Videlicet ex neceſſitate operis. Inueniere hi ferrum, ſi credas & huc Poetæ, & Ammiano lib. 22. *Chalybes per quos erutum, & domitum eſt primitus ferrum,* & ante illos Apollonio 2. Arg. qui de illis — τοὶ δ' ἀμφὶ σιδήρεα ἔργα μέλονται: *Incumbunt hi in ferri opus.* Et Æſchylo, qui in Prometh. Chalybas vocat σιδηροτέκτονας: *ferri opifices.* Diuerſa eſt tamen aliorum ſententia, Plin. lib. 7. c. 56. *Ferrum* (inquit) *Heſiodus in Creta eos, qui vocantur Dactyli Idæi.* Strab. lib. 10 qui de iiſdem loquens. Οἱ σίδηρον ἐξεῦρον, καὶ εἰργάσαντο πρῶτοι: *Hi ferrum inuenere primum, & fabricarunt.* Pro ſe Strabo adducit Sophoclem, additque hos Idæos Dactylos fratres quinque fuiſſe, ac totidem ſorores extitiſſe, atque ab eorum numero digitos nuncupatos Dactylos, quòd illi non ferrum ſolùm, ſed alia permulta humanis vſibus neceſſaria fabricarunt. Pauſanias in Phocicis quidpiam aliud inſinuat, vt qui artem ferruminandi attribuat Glauco Chio. Quod ante illum ſcripſit Herodotus lib. 1. attribuens ſoli (nam μοῦνος ait) Glauco Chio σιδήρου κόλλησιν, compactionem ferri. Certè inuentio rerum propemodum omnis fabuloſa eſt. Et vide an fabuloſa: Nam Strabo ipſe hos eoſdem Chalybas ferri inuentores, ait eſſe illos, qui poſtea dicti Chaldæi. Οἱ δὲ νῦν Χαλδαῖοι, Χάλυβες τὸ παλαιὸν ὠνομάζοντο. Et addit ἐκ δὲ τῆς γῆς τὰ μέταλλα νῦν μὲν σιδήρου. Iuſtinus lib. 44. ad Hiſpanos cõtrudit. *Neque vllum apud eos telum probatur, quod non aut Bilbili fluuio, aut Chalybe tingatur. Vnde etiam Chalybes fluuij huius finitimi appellati, ferróque ceteris præſtare dicuntur.* Ex vagante hac vndique & vbique

Chalybes.

Ferrum qui inuenerint.

Idæi Dactyli.

& vbique Chalybum opinione ſcripſiſſe videtur Catul. *Iuppiter vt Chalybum omne genus pereat.* Quod ſumſit à Callimacho, qui ait Χαλύβων ὡς ἀπόλοιτο γένος. Sunt etiam, qui ad Cyclopas referant inuentionem ferri. huc trahendus Gregor. Nazianz. orat. 1. contra Iulianum: Εἰ δὲ τοῖς ὅπλοις μέγα φρονεῖς, παρὰ τίνων σοὶ τὰ ὅπλα ὦ γενναιότατε; ἢ τῶν Κυκλώπων, ἐξ ὧν τὸ χαλκεύειν: *Si ſuperbis propter arma, à quibus tibi ò nobiliſſime venerunt arma? nonne à Cyclopibus, à quibus nata eſt ars ferraria?*

[Margin: Caſtor & eius etym.]

15. VIROSAQVE PONTVS CASTOREA.] Caſtor, & Fiber idem eſt animal, dictus quoque *canis Ponticus*, quod Seruius, & Ritterhuſius in Opp. adnotarunt; unde *Caſtorea*, id eſt, teſticuli fibri. Dictus κάστωρ, vel quòd ſe caſtret, vel quaſi γάστωρ, quòd præter ventrem nihil alioqui vtile habeat: poſterius probabilius eſt. Dictus Fiber quaſi Fimber, quòd in extremis fluminum oris, & tanquam fimbriis degat: veteres extremum dixerunt *fibrum*, inde fibræ in animalibus, & radicibus arborum. Hinc lux Plauto datur apud Feſtum illis verbis: *ſic me ſubes quotidie, quaſi fiber ſalicem.* Nam qui in fimbriis fluminum degit, ſalice delectatur. Itaque verus Caſtor capiendus in Plauto, non veſpa quædam, aut alterius ſpecies animalis, vt volunt quidam. Cum extremo hoc nomine alludit, dici ab Nican. in Alex. λιμναῖος κάστωρ, videlicet à palude. Hactenus de etymo nominis.

[Margin: Fiber, id eſt caſtor. Fibrum pro extremo.]

Scribunt hanc beſtiolam, ſi quando in periculo ſit, inſequentibus canibus, & venatoribus præmorſa ſibi ſua genitalia abiicere, propter quæ expetitur, atque euadere. Cic. pro Scauro, quem & Seruius & Iſidorus citant: *Redimunt ſe ea parte corporis, propter quam maximè expetuntur.* Eadem ſcribunt Plin. Solinus, Apuleius. Primus lib. 8. c. 30. alter c. 25. tertius lib. 1. Aſin. & Iuuen. Satyr 12. ita ait,

[Margin: Caſtor an ſe caſtret.]

—Imitatus Caſtora, qui ſe
Eunuchum ipſe facit, cupiens euadere damnum
Teſticulorum, adeo medicatum intelligit inguen.

Orus etiam Niliacus ait, hominem ſibi ipſi damna inferentem indicari ab Ægyptiis picto Caſtore, quòd hic teſticulos ſuos præmordens, inſequentibus venatoribus abiectos relinquat. Ad cuius animalis ingenium alluſit Ammian. lib. 17. Hiſt. *Si mortem genere ſuadente volueris recte, contemne partem exiguam ſemper luctificam, & cruentam, vt cetera regas ſecurus, —hocque beſtias ſalutare; quæ cùm aduertant cur maximopere capiantur, illud propriæ ſponte amittunt, vt viuere deinde poſſint impauidæ.* Hanc tamen rem veteribus creditam (ideo teſtimonia protuli) & antiquitate ipſa firmatam; viri graues negant Franciſcus Valleſ. & Brod. Prior de ſacra Philoſoph. cap. 4. vbi mendacij huius originem refert ad fabulam Æſopi, qui eam confinxit, vt ſignificaret prudentes homines debere, pro adipiſcenda ſalute, habere nullam rationem fortunarum. Poſterior liber 3. Miſcel. cap. 10. redditque rationem, nam Fiber adeò paruos habet teſticulos, ſpinæque firmiter adhærentes, vt ipſe eos prærodere, ſi maximè velit, non poſſit. Negat etiam doctiſſimus Gorræus, negat Sextius præſtantiſſimus Medicus apud Plinium lib. 32. cap. 3. negat demum ante omnes Dioſcorides lib. 2. cap. 23. *Vanum eſt*, inquit, *quod traditur, teſtes ab ipſis euelli, & à ſeſe abiici, cum venatu vrgentur: ſiquidem tangi nequeūt, ita vt in ſue ſubſtricti.* Eandem rationem aſſignat Plinius ex Sextio. Vide in Dioſc. Andr. Matthiolum, qui ſecus ſentientes fabulari ait. Eadem ipſi ſentimus. Sed reſtat modus facilis Si caſtorea in vſu medicinæ, cur viroſa: Ait Plin. lib. 32. c. 3. Caſtorea eſſe *odoris grauis*, à quo odore putat Dalecamp. dici Virgilio *viroſa*. Adde Lucret. qui lib. 6. *Caſtoreaque graui mulier ſopita recumbit.* Hanc explicationem nos amplectimur. Sed non deerunt fortaſſe, qui à virtute, & viribus deducant hanc vocem, quòd Caſtoris inguen medicatum ſit, non à tabe virulenta. Fortaſſe etiam dicta *viroſa*; quia in teſticulis eſt maſculina vis, virtuſque omnis. Ægyptij ſanè Ithyphallos pingebant ad ſignificandam virilem generandi virtutem. De qua re, ſi plura velis, adeundus Gorop. Becan. lib. 4. Hierogl. ad finem. Ceterum attributum ſumſit à Noſtro Nemeſianus in Lyncg.

[Margin: Caſtorea cur viroſa.]

Tum virosa tibi ſumes, multumque domabis
Caſtorea.

14. ELIADVM PALMAS EPIRVS EQVARVM.] Inde Epirus εὔιππος & ἱππόβοτος dicitur: *ferax equorum generoſorum.* Poeta quoq; ipſe 3. Georg. *& patriam Epirum referat.* Huc pertinet, celebrari ab ſcriptoribus equos Acarnaniæ, & equas Theſſaliæ, quæ loca non longe ab Epiro. Elis ciuitas Græciæ certaminibus nobilis. Sed quare *equarum?* non *equorum*. Vel Græcorum imitatione (ait Turn. lib. 3. capit. 14.) qui ſæpe ſolent equos, equas appellare. Nam Sophocl. Electr. agens de Oreſte Θεσσαλὰς ἔχων ἵππους dixit, & de eodem ſtatim δεξιὸν εἰεὶς ἵππον. En, qui prius equas dixit Theſſalicas, mox ſubiunxit equum dextrum. Vel etiam (ait idem) illud dictum à Marone, quòd interdum equæ mitterentur ad Olympicum certamen. Celebratur enim Phidolæ Corinthij equa, quæ palmam meruit. Poſſet etiam Turnebus vti teſtimonio Herodoti lib. 7. vbi Xerxes celebrat curule certamen cum equabus. His tertiam addo rationem. Sunt equæ velociores in curſu, id quod præcipuè in certaminibus ſpectatur. Certè Homer. 2. Il. de equabus Pheretiadæ, quas Eumelus ductabat, ait fuiſſe veloces pedibus inſtar auium, ποδώκεας ὄρνιθας ὥς. Nonnihil ad hoc pertinens ſubiungit ex Plinio Seruius.

[Margin: Epirotici equi.]

[Margin: Equæ præſtantes.]

15. CONTINVO HAS LEGES.] Quæ hæ leges? Nimirum certa quædam loca rebus abundare, quibus alia carerent. Tertull. libr. de Pal. gentium transmigrationes ad hoc maximè refert, vt quæ hic deeſſent, alibi quærerentur: *Primitus maiore ambitu terra ceſſa, & vacans hominum, & ſicubi aliqua gens occuparat, ſibimet ſoli erat. Itaque cogitans omnia ſibi dominum, intelligens alibi ſtipantem copiam, alibi deſerentem, runcare, atque ruſpare conſuluit, vt inde velut ex ſurculis, & propaginibus populi de populis, vrbes de vrbibus, per vbique orbis pangerentur.* Eſt runcare euellere: ruſpare, Nonio *quærere*: Feſto *crebrò quærere*.

[Margin: Runco. Ruſpo.]

16. FOEDERA.] Hanc vocem Naturæ quoque attribuit Lucr. lib. 5.

17. DEVCALION.] Iactatis Deucalion poſt tergum lapidibus formauit homines, Pyrrha fœminas. Fabulam latè non narro, quia obuia in multis. Putant viri doctiſſimi adumbratam a gentilibus in diluuio Deucalionis hiſtoriam Geneſeos. Hanc ſuſpicionem multa confirmant, ſed illud inprimis, quod de columba Deucalionis narrat Plutarchus lib. de induſtria animalium, quod par omnino hiſtoriæ illi, quæ de columba Noe habetur in Geneſi. Ceterùm cùm Maro hic, Ouidius, & alij penè omnes velint diluuium Deucalionis contigiſſe toto orbe, Græciæ tantùm illud attribuit Ariſtot. lib. 1. Meteor. cap. 14. Et Theſſaliæ Ado in Chron. ſed nec toti Theſſaliæ, ſed magnæ illius parti Oroſius lib. 1. cap. 9. Obſeruabis ex Clemente lib 6. Strom. cap. 7. hunc virum dictum nomine Ἕλληνα: *Hellenen cognomine Deucalionem.* Et ab illo linguas dictas Hellenicas, id eſt, Græcas. Demum noto, Virgilium in 6. Eclog. Pyrrham nominatiſſe vxorem, hic virum

[Margin: Deucalionis diluuium.]

rum Deucalionem, vt quem ibi ſubticuerat, hîc diceret; & quam ibi dixerat, hîc non repeteret: & tu ex vtroque loco integram fabulam coniungeres, ſic ſolet vir hîc. Ad verba porrò Virgilij animum adiecit Alcimus Auitus lib. 4.

Victuros lapides mundum ſparſiſſe per amplum
Deucaliona refert, durum genus.

Et videtur adiecisse Arnobius lib. 5. aduerſ. Gen. ita loquens ex Timotheo: *In Phrygiæ finibus inaudita per omnia vaſtitatis petra, inquit, eſt quædam, cui nomen eſt Agdus, —ex ea lapides ſumtos— in orbem mortalibus vacuum Deucalion iactauit, & Pyrrha.*

18. VNDE HOMINES NATI DVRVM GENVS.] Fit alluſio ad præcedentem fabulã. Nam durum eſt genus à duritia lapidum, vnde natum, & reſtauratũ. Inde ſunt multi, qui exiſtiment ἀπὸ τῶν λίθων: *lapidibus* dictos τοὺς λαοὺς: *populos*: Quod & fabula aſtruit, & ipſa vocum ſimilitudo, quæ eſt inter λίθος, & λαός.

Populi vnde dicti.

Græcus Poeta, Ἐκ δὲ λίθων ἐγένοντο βροτοὶ, λαοὶ δὲ καλεῦνται: *Ex lapidibus facti homines lai vocantur.* Pind. od. 9. Olymp. narrata fabula ait, inde extitiſſe λίθινον γόνον. Λαοὶ δ' ὀνόμασθεν: *lapideam futurã, quæ vocata eſt laos, id eſt, lapis.* Iuuen. Satyr. 1. *Paulatimque anima caluerũt mollia ſaxa.* Inſinuat Lucretius lib. 5.

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, vt decuit, tellus quòd dura creaſſet.

Huc pertinent verba Arnob. lib. 5. *Cùm enim genus humanum ex lapidibus apud vos ortum procreatúmque dicatur, neceſſe eſt credere, &c.* Et fabula lõgiſſima, quam ipſe narrat de Agdeſti nato ex lapide: *Petra (inquit) concepit, & mugitibus editis multis priùs, menſe naſcitur decimo materno ab nomine cognominatus Agdeſti.* Quia videlicet petra illa Agdus dicta eſt. Opinio etiam Empedoclis, quam reprehendit Ariſtot. 1. de Anim. cap. extremo, ſententis humana oſſa ex elementis facta. Sed & fabulæ de lapidibus retro iactatis à Deucalione, & inde λαοὺς dictos populos, meminit Theophilus Patriarcha Antiochen. lib. 3. ad Autolycum. Hunc ortum hominum ex lapidibus ita explicat Euſtathius, ὅτι νομάδα βίον ἔζων οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὀρεσίβιον, καὶ δρυῶν, καὶ λίθων κοιλότητας ᾤκουν τὰ νογνὰ ἐκτιθέμενοι διὰ πενίαν τὰ φίλτατα, ὅθεν καὶ φήμη διετηρήθη ἐκ τῶν κοιλοτήτων τὰ ἔκθετα βρέφη, ὡς ἄρα ἐκ δρυῶν, καὶ λίθων γενομένων ἀνθρώπων: *Quo tempore in ſyluis, & antris habitabant mortales, nonnunquam liberos exponebant in arboribus, petriſque excauatis, cùm eos præ inopia nutrire non poſſent. Vnde ſparſum in vulgus, expoſitos illos, & natos ex quercubus, & petris.* Inde Iuuenalis Satyra 6.

Homines natos è lapidibus cur creditum.

Quippe aliter tunc orbe nouo, cœlóque recenti
Viuebant homines, qui rupto robore nati,
Compoſitique luto nullos habuere parentes.

Porrò ex hac, & aliis fabulis conuincit Gentiles S. Cyrillus Hieroſol. Catecheſ. 12. negantes virginem poſſe parere. Nam quid mirum ſi virgo hominem pariat, quem parerent proiecti lapides? quem femur, quem cerebrum Iouis?

19. DVRVM GENVS.] Ammian. lib. 29. *bellicosũ genus & durum.*

—[a] Ergo age terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes inuertant tauri, glebáſque iacentes
Puluerulenta coquat maturis Solibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
[b] Illic officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hîc ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam,
[c] Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
[d] Aut ibi flaua ſeres mutato ſidere farra,
Vnde priùs lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenuis fœtus viciæ, triſtíſque lupini
Suſtulerit fragiles calamos, ſyluámque ſonantem.
[e] Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ,
Vrunt lethæo perfuſa papauera ſomno.
[f] Sed tamen alternis facilis labor. arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, néve
Effœtos cinerem immundum iactare per agros.
[g] Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arua
[h] Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.

C

ARGVMENTVM.

Redit ad præceptum de aranda terra, ſignátque tempus, quo aranda pinguis, quo tenuis. Deinde ait, nouales agros vtiliſſimos eſſe ad prouentus, quos ſi habere non poſſit pauper agricola, adhibet modos duos, quibus terra nouitatem induat, videlicet mutationem ſeminum, & ſtercorationem.

EXPLICATIO.

[a] PRÆCEPTVM erat, incoandum perito agricolæ arationem à primo vere: interpoſuit nónulla de moribus, natura, ingenio variarum terrarũ: iam hîc redit ad illud præceptum de aratione, ſed ſub diſtinctione. Aut enim (inquit) ſolum pingue eſt, aut

inſœcundum. Si pingue, aretur ſtatim à primis anni menſibus, id eſt, vere nouo (idem enim vtrumque:) neque verò leuiter aretur, ſed ita vt ſolum inuertatur, & fortes ſint tauri, quò validior aratio. Atque ita fiet, vt æſtas ventura, quæ plena eſt pulueris, coquat melius Solibus maturis, id eſt, calentibus, ac feruidis, ſparſas glebas. Si verò ſolum ſit inſœcundũ, differatur aratio ad Septembrem, quo Arcturus exoritur: ac tum quidem tantùm tellus ſuſpendatur leuiter, non inuertatur; ſigneturque tenuis quadam ſulcus, non vomer penitus penetret.

ᵇ Reddit rationem ſuperioris præcepti. Pinguis tellus tota penitus inuertenda eſt, quò melius eradicentur herbæ, quarum illa ferax eſt ſua pinguedine, ac ſi tota pernicies agrorum euertatur: macrum ſolum arandum eſt & leuiter, & poſt æſtatem, ne humor exiguus ſiccetur, deſeratque terram illã, ſeu potius arenam ſterilem.

ᶜ Si idem velis (fingit ſe loqui cum agricola) vt votis tuis reſpondeat prouentus, patere vt tellus tonſa (id eſt, iam demeſſa) fiat noualis, id eſt, ceſſet alternis annis: dureſcatque campus ſitu, horrore, alterni anni ſegnitie.

ᵈ Præceptum hoc dirigitur ad pauperes agricolas, quibus non ita multa terrarum ſpatia, vt poſſint partem ſerere, partem relinquere ad agrum noualẽ. Dicit itaque, vt loco ceſſationis ager ſeratur iam farre, id eſt, frumento, iam aut legumine aliquo, aut vicia, aut lupino: ſic ager quietem habebit, ſi non ſemper frumenta accipiat. Ornatum orationis nota. Legumen vocat lætum, cui ſua ſiliqua, id eſt, vagina, & folliculus quaſſat, ſonat, crepitat. Viciam, tenuem, vt verè eſt. Lupinum triſtem, per quam optime, vt poſtea apertam dat illi fragilitatem calamorum, ſyluam ſonantem.

ᵉ Ita tibi concedo hanc veniam ſerendi alternis annis iam frumenta, iam legumina quædam; & tenues fructus; vt tamen nolim, feras linum, auenam, papauer, quod perfuſum eſt ſomno lethæo: illę enim ſegetes malæ ſunt, terrámque vrunt.

ᶠ Redit ad præceptum. Quaſi dicat. Dedi tibi veniam ſerendi alternis annis iam frumenta, iam legumina, tantùm pro anguſtia terrarum tuarum. nam ſi me conſulis, facilis omnino eſt labor, ſi tellus alternis ceſſet, fiátque ager noualis. Vtcunque ſit, non ſit pudor ô agricola ſaturare ſola arida fimo pingui, agros effœtos, id eſt, laſſatos cinere immundo. Hoc enim ſecundo modo reparabis languentem & deficientem terram, ſi nequeas habere agrum noualem.

ᵍ Cùm præmiſerit, ſerenda eſſe iam frumenta, iam alia legumina pro terrarum anguſtiis, dicit hãc mutationem vice eſſe quietis, & inſtar agri noualis.

ʰ Quaſi dicat. Multa quoque interdum eſt gratia, ſi terra relinquatur inculta per annos plures, nam ea intermiſſio vberiores dabit frugum prouentus. Sic puto, nam quid hic nulla neceſſitate redeat Poeta ad agrum noualem, & alternis tantùm ceſſantem.

N O T Æ.

1. PRIMIS A MENSIBVS ANNI.] Aliqui hic ſignate intelligunt Ianuarium, & Februariũ, qui primi menſes anni. Non puto. Recurrit enim Poeta ad præceptum illud de vere nouo: itaque quod ibi *ver nouum*, hic *menſes primi anni*. Ergò, cùm tẽpus inceperit, cùm niues ſoluantur, cùm zephyri perflent, tunc incipiatur aratio ex mẽte Virgilij, modò id decidat hyemalibus, modò vernis menſibus; vti iam explicui ex Columella. Sic enim Virgilium Plinius interpretatur lib. 18. cap. 26. Nam definiens quid faciendum, cum Fauonius flare cœperit, ita ait: *Terra in futurum profundatur, Virgilio maxime auctore, vt glebas Sol coquat.* Diſſidet verò Virgilius à Theophraſto, qui lib. 3. Cauſ. c. 25. ſcribit, terram ἔνικμον, σαθρὰν, βαρεῖαν, καὶ τὴν πίειραν θέρους ἐργάζεσθαι: *Humidã, ſolutam, grauem, pinguem æſtate arandam.* Contrà verò ξηρὰν, μανὴν, λεπτὴν, κούφην χειμῶνος: *ſolutam, ſiccam, leuem, gracilem hyeme.* Sed inprimis hoc Theophraſtus ad nonnullos refert, vt non tam ex ſua, quam ex aliorum opinione videatur loqui: ait enim, ὥς φασι. Deinde: quid ſi non contrarius? vt qui fortaſſe per æſtatem, finem veris, per hyemem, autumni finem ceperit. Id credo: nam qui ille cõtrarius eſſet reliquis ſcriptoribus rei ruſticæ: Conſentit enim cum Poeta ſentẽtia Palladij lib. 6. Columellę, Plinij lib. 18. c. 26. Xenophontis in Oeconom. vbi docet arandum ἔαρος vere, & hoc poſtquam hyemem, & æſtatem excluſit: hyemem, propter limi copiam æſtatẽ, propter ſqualorem, quo tunc tellus intractabilis. Sed & Poeta ipſe, cuius mentem exquirimus, ita ait:

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere
Rura gelu dum claudit hyems.

2. INVERTAT.] Huic verbo in re ſimili reſpondet apud Theophraſt. lib. 3. Cauſ. c. 25. μεταβάλλειν. Eo enim vtitur, atque etiam ἀναστρέφειν, nam in eodem capite loquens de quodam inſtrumento Theſſalorum, ita ait: ὁ μᾶλλον εἰς βάθος κατιὸν, πλείω γῆν ἀναστρέφει: *hoc enim altius deſcendens plus terra inuertit.* Manil. lib. 4. —*inuerſos*— *vomere campos.* Sidon. Epiſt. 6. lib. 1. *cernuus raſtris foſſor inuertas.* — Inuertere terram.

3. PVLVERVLENTA ÆSTAS.] Seru. *quæ glebas ſoluit in puluerẽ.* Pompon. Sabin. *ſicciſſima.* Alij *calida.* nã calor cauſſa ſiccitatis, vnde magna vis pulueris. Quod malis. Quid ſi *frugifera?* Fortaſſis. Cõiecturam aliquam nihil præbẽt verba iſta Hieronymi de Nominibus Hebraicis ex libro Iudicũ. *Ephrata frugifera, ſiue puluerulẽta. Ephratites, puluis frugifer.* Quaſi vox diuerſa, res eadẽ. Sed hoc fortaſſe nihil probat, quia in Hebraico ſermone duplex illa ſignificatio ab diuerſo themate ducitur. Maiorẽ Theophr. 3. Cauſ. c. 22. vbi ait, puluerẽ interdum pro nutrimẽto eſſe, & cucumeres occultatos puluere, nutriri, reddique teneriores. Quã rem ipſe admiratur, ſubdit enim, Θαυμάζεται δέ τι ξηρὸς ὢν (κονιορτὸς) τρέφειν: *Mirum, puluerem nutrire poſſe, cum ſiccus ſit.* Et 2. Hiſt. c. 8. ait, vuã aſpergendam puluere, nõ cùm incipit nigreſcere; ſed, vel cum iam nigruit, vel cùm runcanda eſt tellus: nam hoc facit ad maiorem vbertatem. De eodẽ vuarum ſtatu Columel. 4. c. 28. *fit vberior pulueratiónibus.* — Æſtas cur puluerulẽta. — Puluis pro nutrimento eſt.

4. COQVAT.] Martial. lib. 10. Ep. 62. *Toſtamque feruenti fullus coquit meſſem.* vt verò hic *coquat Solibus*; ita ad verbum Xenophon in Oecon. Τὴν ὀπτὴν πρὸς τὸν ἥλιον. *Terram coctam ad Solem.* Iterum: δεῖ γῆν ὀπτᾶσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου: *terra coquatur Sole.* — Coquere de Sole.

5. SVB IPSVM ARCTVRVM.] Præcipit ad exortum pene Arcturi arandum eſſe macrum ſolum. Sed quando Arcturus oritur? Diſſident Columella, & Plinius. Prior lib. 11. c. 2. *Nonis Septembris Arcturus exoritur.* Poſterior lib. 2. c. 47. *Sidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante Æquinoctium Autumni.* Signat videlicet Septembris diem aut 12. aut 13. Nam Æquinoctium Autumnale contingit aut 23. aut 24. eiuſdem menſis, vti reperimus in tabulis Aſtronomicis. Innuit verò Poeta ortum Arcturi Coſmicum, non Heliacum, non Chronicum, ſiue Acronychum. Has locutiones non explico, nam ſcientibus claræ ſunt, neſcientibus non ſatis multa. Fabulam Arcturi non narro, vt quæ facile vndecunque peti poſſit. — Arcturi ortus.

6. TENVI

6. TENVI SAT ERIT SVSPENDERE SVLCO.] Simili præcepto de terra macilenta Theophr. c.25. lib.3. ἀσθενῆ δὲ οὐ δεχόμεναι τὰς ἀκριβείας, ἀλλὰ διαμαρτάνοι ἂν ὁ ποιῶν: (ſunt enim agri) qui cultum exquiſitum pati minimè poſſunt; quos ita colat, aberrabit. Verba ab Noſtro accepit Plin.lib.18.c.18. *Syria quoque tenui ſulco arat.*

Suſpendere terram.

7. SVSPENDERE.] Papin. ab Noſtro lib.4.

Littora multo
Vomere ſuſpendunt.

Theophr. 3.cauſ.c.14. ait, arua toſſione reddi πεταλωμένα: *ſuſpenſa*. Colum. 3.c.13. *in ſumma terra ſuſpendere.* & *ſuſpenſiſſimum paſtinum.*

8. ILLIC OFFICIANT.] Rationem hanc Plinius in re ſimili aſſignat verbis iſtis lib.18. c. 26. *vtilior ſententia, quæ non niſi temperatum ſolum in medio vere arari iubet. quoniam in pingui ſtatim ſulcos occupant herbæ, in gracili inſecuti æſtus exſiccant; totum namque ſuccum venturis ſeminibus auferunt.* Et Columel. lib.2. cap.4. Nam de pingui ita ait: *Pingues campi, qui diutius continent aquam, proſcindendi ſunt anni tempore iam incaleſcente, cùm omnes herbas ediderint, neque adhuc earum ſemina maturuerint.* De ſterili ita: *Graciles cliui non ſunt æſtate arandi, ſed circa ſeptembres calendas: quoniam, ſi ante hoc tempus proſcinditur, effœta & ſine ſucco humus æſtiuo Sole peruritur, nullaſque virium reliquias habet.*

9. ALTERNIS.] Præceptũ hoc de alterna agrorum quiete traditum a Pindaro Od. extrema Nem. his verbis.

Ἐν χερῷ δ' οὔτ' ὦν μέλαιναι καρπὸν ἔδωκαν ἄρουραι,
Δένδρεά τ' οὐκ ἐθέλει πάσαις ἐτέων περόδοις
Ἄνθος εὐῶδες φέρειν, πλούτῳ ἴσον,
Ἀλλ' ἐν ἀμείβοντι:

Sed enim nec nigra arua fructum dant continua ſerie, nec arbores volunt omnibus annorum recurſibus florem odoratum ferre diuitiis parem, ſed alternis. A Xenoph. in Oecon. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ ὑπεργάζεσθαι: *Illud ſcias velim nouale agrum ſementibus præparandum.*

Noualis ager.

10. NOVALES.] De agro nouali dixi iam in 1. Ecl. Hic addam, non eſſe dubium doctis, quin propriè ager noualis ſit is, qui nunquam antea proſciſſus, nunquam cultus, cum Plinius vocet agrum noualem illum, vnde vetus ſylua exciſa eſt. Sed vſu tamen auctorum, iam vox traducta eſt ad ſignandum agrum illum, qui alternis ceſſat, alternis ſeritur: quaſi qui incultus relinquatur, vt nouetur, & renouetur. Probat hoc auctoritas Ariſtotelis lib.6. Hiſt. Animal. c. 22. vbi docens non quotannis ineundas equas vt partus ſit validior, ita ait; ἔτη γ' ἐνιαυτὸν καὶ πάμπαν ἀνάγκη διαλείπειν, καὶ ποιεῖν ὥσπερ νεόν: *Neceſſe omnino eſt annum vnum interponere, & quaſi nouale facere.*

11. SEGNEM CAMPVM.] Græci hoc dicũt cum magno lepore ἀργὸν ἀγρόν. Notauit Germ.

12. AVT IBI.] De hoc præcepto, quo legumina quæpiam iubétur alternis ſeri, ita Plin.lib.18.c.21. *Virgilius alternis ceſſare arua ſuadet, & hoc ſi patiantur ruris ſpatia, vtiliſſimum proculdubio eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, vnde & lupinum, aut vicia, aut faba ſublata ſint, & quæ terram faciant lætiorem.* Varro etiam lib.1.cap.44. *Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paulò leuioribus ſationibus ſerere, id eſt, quæ minus ſugunt terram.* Et quidem ſignatè vicia, & lupino agros iuuari, & ſtercorari. Columel. quoque ſcribit lib.2. c. 14. per initia. Et de lupino Plin.lib. 17.c.9. *Inter omnes autem conſtat nihil eſſe vtilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquas ir. aratro vel bidentibus verſã.* Eodem pertinet ſententia Catonis probantis ſtercus è lupino, quod eodem capite tradit Plin. Sed & Conſtantin. in Geopon. Θέρμος εἰς τὴν λεπτὴν γῆν σπειρέσθω, καὶ οὐ δεῖται κο-

Lupinus.

πρου. αὐτὸς γὰρ γίνεται τῆς αὐτῆς κοπριστικὸς, πάσης γὰρ ἀπεῖναι γῆν κοπρίζων, καὶ ποιεῖται αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον εὐφορεῖν: *Imbecillis tellus lupino ſeminanda eſt, neque tum indiget ſtercore, nam ipſe terram ſtercorat, facitque in poſterum fertilem.*

13. MVTATO SIDERE.] Quia aliud ſidus, aliud tempus requirit frumentum ad ſeminationem; aliud legumina, vicia, lupinus. Poſſis quoque *mutato ſidere* accipere, *mutata veliſicatione*, traducto ſermone à re nautica. Vt dicat Poeta Flectes aliter, atque aliter laboris tui vela, etiam huic ſeminationi, iam alij incumbes, quo te dirigit maior prouentus & vtilitas.

14. LEGVMEN.] Ita dictum quod manu legatur, ſignatè Græcis χέδροψ, & χέδροπα, quaſi χειρόδροπα.

Leguminis etymon.

15. VICIÆ.] Varro lib.1.c.31. *Vicia dicta à vinciendo, quod item capreolos habet, vt vitis quibus cum ſurſum verſum ſerpit ad ſcapum Lupini, aliumve calamũ, ad quam vt hæreat, eum ſolet vincire.* Sed mihi potiùs placet à Græcis deducere, qui βίκιον nominant. Verba autem Varronis ideo adduxi, quia in vulgatis corrupta ſunt. Vt legi, legit Remb. Dodon. Pempt. 4. lib.2.c.21. Galenus lib.1. de Aliment. Facult c.37. ait ab Atticis ἄρακον, aut fabam appellari. Vti aliqui cum Aphace aut confundant, aut diſcriminent, meũ non eſt. Si quis attente legat auctores herbarios, inueniet omnino diſcriminari.

Viciæ etymon.

16. TRISTISQVE LVPINI.] Triſtẽ pro amaro ſumi multa probãt. Inprimis auctoritas Macrob. lib.6.c.5. qui ſic Virgilium explicat, & item illud Ennij: *Neque triſte quæritat ſinapi, neque cæpe mœſtum.* Deinde Ouid. 3. de Ponto,

Triſtia per vacuos horrent abſinthia campos,
Conueniénſque ſuo meſſis amara loco eſt.

Iterum in eodem lib.

Triſtia deformes pariunt abſinthia campi,
Terraque de fructu, quàm ſit amara docet.

Petron. in Fragm.

Tu licet adſperies ſtringentia mala palatum,
Triſtia mandenti eſt melleus ore ſapor.

Vbi *mandere triſtia* eſt, mandere acria, amara. Iſido. quoque 17. Etym. cap.4. *Lupinus Græcum nomen eſt, de quo Virgil. triſtiſque Lupini: quia vultum deguſtantis amaritudine contriſtat.* Verè hoc Iſidor. quia Lupinus ἀπὸ τῆς λύπης, id eſt, triſtitia. Inde laudandus Poeta, qui cùm poſſet lupinum nominare amarum, maluit pro amaro triſtem dicere, cum aperta alluſione ad etymon: quod ſæpe alias facit, includens etymologias in ipſis epithetis. Quæ dixi præfero, ſed poſſis etiam triſtitiam lupini referre ad ignobilitatem, & vilitatem cibi. Alexis apud Athen. lib.2. miſerrimum victus genus commemorans, inter alia infert, κύαμον, θέρμον, λάχανον: *fabam, lupinum, olus:* & Lycophron Chalcidicus, θέρμος πενήτων: *lupinum pauperum.* Inde parœmia: *Malè pereas, qui lupinos edis.* De qua ibidem Athen.

Triſte pro amaro.
Lupinus cur triſtis.

Lupini etymon.

17. VRIT ENIM.] His tribus ſeminibus lino, auena, papauere exuri terram multi aſſerunt, videntúrque omnes accepiſſe à Virgilio. In his ſunt Fuchſius de Hiſt. Plantarum c. 177. Rembertus Dodon. Pemptade 4.lib.2.c.24 Plin.lib.17.c.9. qui ſic, *Virgilius & lino ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitratur.* Columella etiam ad idem probandum Virgilij verſus aduocat lib.2 c.14. Ac de virulenta lini tabe, etiam Tremellij auctoritatem adiungit. Addit rationem, quia linum feruidæ eſt naturæ. De eodẽ Plin. in prooem. lib.19 *linum vrit agrum, deterioremque etiã terram facit.* De *auena* verò ita Theophr. aduocatus ab Vrſino, Ἐκκαρπίζεται σφόδρα καὶ ὁ αἰγίλωψ τὴν γῆν: *Auena vehementer terram defugat.* Addit rationem à

Linum terram vrit.

copia radicum, & calamorum, καὶ ἐπὶ πολύῤῥιζον, καὶ πολυκάλαμον.

Papauer lethæum. 19. LETHÆO PERFVSA PAPAVERA SOMNO] Lethe fluuius aut palus inferorum obliuione ſignificat; inde papauera, quæ mire ſomnos conciliant, dicuntur perfuſa ſomno obliuionis. Iterum in 4. Georg. *lethæa papauera mittes.*

Stercorandi vtilitas. 19. FIMO.] De vtilitate ſtercorandi, quam hîc attingit Poeta, ſatis fusè ſcriptores rei ruſticæ. Colu. lib. 2. c. 14. *Omni ſolo —— vna præſens medicina eſt, vt ſtercora adiuuet, & abſumptas vires hoc velut pabulo refoueat.* M. Cato de re Ruſt. c. 116. *ſupra areas ſtercus ſpargito.* Theophraſt. lib. 3. de cauſ. c. 24. cùm primum locum det arationi, alteram dat κοπρίσει, *ſtercorationi.* Et li. 4. eiuſdem operis c. 13 Τὰ κοπριζόμενα πρότερον φασὶ τῶν ἀκοπρίστων, χεδὸν εἴκοσιν ἡμέραις: *Quæ ſtercorantur præſtare non ſtercoratis vicenis fermè diebus aſſerunt.* Et lib. 8. Hiſtor. c. 8 καὶ ἡ κόπρος δὲ μεγάλα βοηθεῖ: *iuuat plurimum ſtercus.* dat rationem, τῷ διαθερμαίνειν καὶ συμπέττειν: *calefacit enim & concoquit.* Inde natum præceptum illud de habendo ſterquilinio, quod præcipuum inter ruſtica præcepta. Cato cap. 5. de officiis villici: *ſterquilinium magnum ſtude vt habeas, ſtercus ſedulo conſerua.* Varro lib. 1. cap. 13. *Secundum villam duo habere oportet ſterquilinia, &c.* Pallad. lib. 1. cap. 33. *Stercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit.* Quod verò ſtercus probandum præ alio, meum non eſt, quia nihil de hoc Virgilius, niſi quis putet in voce *pingui* latere hanc ſcientiam. Qui velit multa, legat Plinium lib. A 17. cap. 9. Palladium lib. 1. c. 33. Colum. lib. 2. cap. 15. Varronem, Catonem, Geoponica Cõſtantini, Theophraſti multis in locis. Certe 3. Cauſ. c. 7. totam fertilitatem ab ſtercore prouenientem refert ad res duas; Ὅτι μὲν καὶ μανοῖ τὴν γῆν, καὶ διαθερμαίνει: *quòd terrã ſoluat, & calefaciat.* Quæ duo initia ſunt εὐβλαστίας: *fertilitatis.* Dio Chryſoſt. orat. 35. ouium ſtercus præfert ceteris.

20. EFFOETOS AGROS.] Notat Germ. effœtum & defatigatum agrum dici à Theoph. ἀπυρηνίαν γῆν, καὶ μὴ δυναμένην φέρειν.

Cinis ad ſtercorationem. 21. CINEREM.] Præcepti huius ratior mentio in ruſticis præ ſuperiore de ſtercoratione, ſed tamẽ non minima. Nam Plin. lib. 17. cap. 9. ita ait: *Tranſpadanis cineris vſus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum.* B Columel. lib. 2 c 15. *quin etiam ſatis profuit cineris vſus, & fauilla.* Palladius lib. 1. c. 33. poſt numerata multa genera ſtercorum, abſoluit: *cineres optimi.* Vſum cineris in Mæonia ad vites procreandas Strabo adducit lib. 13. Idem lib. 6. ait colles Catanenſium ex Ætnæo cinere ita pingues redditos, vt vineta illis lætiſſima prouenerint, ac perinde nobiliſſima vina: pecudes verò à pulcerrimo paſtu ita exuberanti pinguedine diſtentæ, vt ſuffocentur, niſi cruor eximatur ab auribus. Ait Seruius hic cinerẽ dici *immundum* ad diſcretionem illius, quo vtuntur puellæ. Seruij ſententiam illuſtrat Scal. in Coniect. Lege.

22. INARATÆ TERRÆ.] Græci: γῆ ἀνήροτος, ἀγεώργητος ἀνήροτος. Germanus.

[a] Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque leuem ſtipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantes;
Ne tenues pluuiæ, rapidíve potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
[b] Multum adeò raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineáſque trahit crates, iuuat arua; neque illum
Flaua Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo.
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo prorumpit aratro,
Exercétque frequens tellurem, atque imperat aruis.

ARGVMENTVM.

Mutationi ſeminum, & ſtercorationum adiungit vſtionem, & cauſſas cur hæc fiat. Agit in fine de occatione, & obliqua aratione.

EXPLICATIO.

[a] ADHIBVIT Poeta duos modos, quibus terra languens, & effœta exueret ſenectutem, iuuentutem indueret, iam tertium adhibet de crematione agrorum, ac ſimul cauſſas quatuor, quibus excogitata hæc ratio telluris reparandæ. Continentur hæc verſibus decem. Profuit ſæpe flammis incendere agros, profuit ſtipulam: illos ſteriles (id eſt, quia ſteriles) hanc leuem (id eſt, quia leuis, & vana: fruſtra C enim vratur ager fertilis.) Epithetum flammarum viuè rem explicat. vruntur enim calami agrorum cum ſonitu & crepitu. Quid quod verſus mirè properat imitans celeritatem flammæ comprehendẽtis meſſem. Sequitur prima ratio, cur excogitata hæc medela. Quia tellus nouas vires, & pabula concipit ex cinere. Altera vitium, humórque inutilis excoquitur, exſudat, conſumitur. Tertia. Laxatur fortaſſe tellus, & aperit ſpiramenta, id eſt, meatus quoſdam, quibus ſuccus latens intus in viſceribus ad herbas perueniat. Quarta ſuperiori contraria. Adſtringitur fortaſſe tellus, obdureſcit magis, occludit meatus, ne pluuiæ, quæ tenuitate ſua penetrat, herbas perdant, ne Solis vis aduſat, ne frigus Boreæ.

[b] Memineris lector Poetã à præcepto arationis, quo initio agricolam ſuum inſtruxit, diuertiſſe ad agrum noualem, & inde ad triplicem modũ, quibus

ager reddi quodãmodo noualis queat, videlicet mutationem ſeminum, ſtercoratione, cremationem. Ergo ab hoc diuerticulo redit ad modos alios, quibus parari tellus debeat. qui raſtris (inquit) confringit glebas inertes (nam quamdiu integræ, inertes ſunt, otioſæ, inutiles,) qui trahit crates factas ex vimine: hic vehementer prodeſt aruis; huic Ceres Dea frugũ fauebit, vt nõ ceſſatori. hic item m te atius prodeſt, qui non contentus ſemel araſſe, ſuſcitaſſe terga, ſulcos formaſſe, iterũ inuertit omnia, obliquè arat, tellurẽ exercet, agris ſu ferat, & veluti cogit ad fœnus.

NOTÆ.

1 INCENDERE PROFVIT AGROS.] Plin. lib. 18. c. 10. *ſunt qui accendant in aruo, & ſtipulas magno Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum ſemen exurat.* Videtur Plinius præferre ſecundam Virgilij rationem reliquis.

Stipula in Virgilio quid ſit.

2. STIPVLAM.] Admonet Victor. in lib. 3. Rhet. Ariſt. ſtipulam Virgilij hoc loco reſpondere Græcè καλάμῃ, dicente Ariſt. in Meteor ὥσπερ ἐν ἀρούραις καλάμην κωλάμης. Quæ verba Maro hic reddit, & inde accepit. Inde illud euſdem Ariſt. Ὅταν γὰρ εἴπῃ τὸ γῆρας καλάμην, reddit ipſe: *quãdo enim appellauerit aliquis ſenectutem, ſtipulam* Adiungo Ammian. locum lib. 18. qui *ſtipulam* pro culmo ſumſit: *incendio igne, furentis elementi vi maxima, frumenta omnia cum iam ſtipula flauente turgeret, herbáſque pubentes ita conuerterat.*

Crepito.

3. CREPITANTIBVS. Explica *ſonantibus*, cum Nonio, quia *crepere* ſonare eſt. Nam Plaut. Mænech. de inteſtinis *crepant* & *crepitant*, id eſt, ſonant. Terentius quoque in Por. *oſtium intrepuit*, id eſt, inſonuit. Ait Macrob. ductũ verſum Virgil. ab illo Lucr. lib. 6.

—— Laurus

terribili ſonitu flamma crepitante crematur.

4. SIVE INDE OCCVLTAS VIRES.] Optimè ait Berſmanus ex quatuor potiſſimum capitib. prouenire poſſe damnum agrorum, quibus omnibus vnico remedio cremationis Poëta ſatisfacit. Eſt enim macies, quæ prouenit ex defectu alimenti: vligo, quæ ex humoris abundantia: terræ denſitas, quæ pororum conſtipatione ſemẽtem ſuffocat: eiuſdem raritas, & laxitas quæ viam faciunt Soli nimio, & frigoribus Ergo ignis maciem adimit, conſumit vliginoſa, denſa aperit, conſtringit rara.

5. PABVLA.] Quæ ſunt hæc pabula? Puto referendam ſententiam ad cinerem, qui ex crematione prouenit. Stercus enim, & cinis terris ſunt pro paſtu. Nam quæ hic de Heraclito, & eius opinione inculcant commentatores, non placent.

6. VENAS.] Non abeunt ab hac metaphora, qui terræ dant viſcera, & cor. De qua ego te latius loco alio.

Sol rapidus.

7. RAPIDI SOLIS.] Ad verbum Mimernus apud Strabon. lib. 1. ὠκέος ἠελίοιο. Quæ verba etiam ſunt in Epigrammate Leonidæ lib. 3. Tul. in Lucul. *Ille Sol, qui tanta incitatione fertur, vt celeritas eius quanta ſit, ne cogitari quidem poſſit, tamen nobis ſtare videtur* Virgil. ipſe 2. Georg.

—— Cum rapidus Sol

Nondum hyemem contingit equis.

Sol acrior.

8. ACRIOR.] Vt hic *acer* de Sole, ita Lucr. lib. 6. eadem ſententia, qua Virgil. *—— Acri*

Sole putant ſubter terras feruëſcere raptum.

Et Apollon. lib. 4. Ὀξύτατα σελας ἠελίοιο: *Acer ſplendor Solis*. Germ. debes.

Frigus cur penetrabile & adurens.

9. PENETRABILE FRIGVS ADVRAT.] Duplex quæſtio lectorem morabitur, cur frigus dicatur penetrabile, cum potius condenſet, & conſtipet: cur adurere, quod alienum ab eius natura? Vtrãque breuiter expediã Sunt in humanis corporibus, in aliis etiam, pori quidã, ac meatus prouenientes ex calore; his tanquam ianuis frigus penetrat, ac ſeſe inſinuat, mox vt locum occupauit, conſtipat, atque alligat: itaq; conſtipatio poſt ingreſſum eſt. Pergo ad alterã. Ait Ariſt. lib. 4. Meteor c. 5. frigus calefacere, atque exurere, non quidẽ ex ſe, ſed κατὰ συμβεβηκός, *ex accidenti.* Quod mox explicãs ait: Καίειν λέγεται, καὶ θερμαίνειν τὸ ψυχρὸν, οὐχ ὡς τὸ θερμὸν ἀλλὰ τῷ συνάγειν, ἢ ἀντιπεριΐστασθαι τὸ θερμόν. *Dicitur frigidum vrere, & calefacere, non quidem more caloris, ſed quod calidum conducatur vnum in locum, & aduerſo teneatur conatu.* Itaque frigidũ vi ſua calorem conducit in vnum locum, vnde exuſtio prouenit, ac perinde συμβεβηκότως, *accidentaliter* exurit. Certe Grãmatici pruinam volunt ab vrendo dictam. Et Græcis αἰθρος *frigus matutinum* dicitur παρὰ τὸ αἴθειν: *Vro.* Inde & Suidas αἴθρον exponit κρύμα. De poſteriore quæſtione lege, præter commentatores, Brodæum lib. 2. c. 8 & Magium lib. 1. c. 17. vtrũque in Miſcellaneis. Diſcedit poſterior ab Ariſt. verba iſta *frigus penetrabile* ſumſit ab Lucr. qui lib. 1. *— penetrateque frigus.* Ab vtroque Martial. lib. 4. epigr. 19. *Ne madidum intret penetrabile frigus in artus.* Non abit ab eodem Lucret dictum ibid. *— manabile frigus.*

Pruinæ etymon.

Aduro de frigore.

10. ADVRAT.] Adducam loca auctorum, in quæ incidi, quę frigori vſtionem dant. Terent Varr. in Eumenid. *frigore torret.* Calp. 5. Ecl cum aperta imitatione Virg. *— Ne forte rigor penetrabile corpus adurat.* ibid. hyemem *torridam* vocat.

—— Ne torrida nimbis

Inſtet hyems, nimióque gelu, niuibúſque coactis.

Lucan. lib. 4.

Vrebant montana niues, campóſque iacentes

Non duratura conſpecto Sole pruina.

Sed vt omittã Poëtas, in Plin. ter reperi lib. 20. c. 13. & lib. 17. c. 24. & lib. 3. c. 20. Eandem locutionem in tribus Scriptoribus Liu. lib. 40. Tacit. 13. Annal. Iuſtin. lib. 2. & in Arnob. lib. 1. & lib. 5. Minutio, Greg. Turon. lib. 6. Hiſt. c. 44. Cypriano ad Senatorẽ quẽdam. Cicer. 2. Tuſc. Delectati Græci hac locutione. Ariſtotelem iam dedi. Auctor Geopon. lib. 5. ὅταν τὰς ἀμπέλους ἀποκαύσῃ πάχνη: *pruina aduſtas vites.* Phil. lib. ὡς εἴκασιν ... μήτε καῦμα ... μήτε κρύος ... *vt ne æſtus incendat, ne frigus adurat.* Baſil. de Quadraginta Martyr. narrans, quod ſupplicij genus eſſet pati in lacu frigoribus gelato, ait ſimile eſſe, ac ſi ab igne fieret exuſtio in flammas partes, ὥσπερ ἀπὸ πυρὸς ... Et poſtea Sancti ipſi, vbi ſeſe mutuo hortantur ad ſubeundum acre illud genus frigoris, aiunt, καυστικὸ ... *exuritur pes.* Accinit Gaudentius Epiſcop. Brixienſ. qui in dedicatione Baſilicæ eorundem Martyrum *vrebat acritudo nimij frigoris tacentes rigentium corporum cutes.*

Raſtrorum etymon.

11. RASTRIS.] Raſtri, aut raſtra dicta ſunt ab radendo, vt ait Seru. hoc inſtrumentũ arua æquat confractis glebis, quæ ſuper exſtant. Eiuſdem ferè viſus eſt crates viminea. Interpretes non male intelligũt his duobus verſibus includi occationem: nam occatio fiebat & raſtris & cratibus, adiuuante hoc Plinij loco lib. 18. c. 20. *Aratione per tranſuerſum iterata occatio ſequitur, vbi res poſcit, crate vel raſtro, & ſuo ſemine iteratio.* Eſt verò occare vel cædere, & comminuere glebas, dictum quaſi ab occidendo, ſi ſequaris Verrij etymon, & Varronis lib. 1. Rei Ruſt vel fruges occulere atque abdere comminutis glebis, dictum quaſi ab occæcando, quod obruantur, & occæcẽtur ſemina, vt Ciceroni placuit lib. de Senect. & Sereno apud Nonn. & Cæſari Scaligero in lib. 3. Theophr. de cauſ. c. 29. iuxta ordinem Scaligeri, iuxta alios 26.

Occatio quæ, & vnde dicta.

V 3 Quæ

Quæ dixi de occatione ſuppeditauit Petr. Victor. lib. 2. c. extremo. Scaliger tamen filius in Feſt. um, dicit non putat occare ab occa, id eſt, raſtro. Vtcumque ſit de etymo, certum eſt, eo verbo ſignari fractionem, & comminutionem glebarum, quod hoc loco dedit Virg.

12. Glebas frangit.] Græci hoc dicunt βωλοκοπεῖν, & κωλοκοπεῖν. Inde illud Gazæ reddens Ciceronem de Seneċt. βωλοκοπεῖν, quia videlicet non *obocatum* inuenit, vt nunc legitur, ſed *occatum*. Si, quæ hic attigi, copioſe vis noſcere, lege Victorium lib. 2. cap. 14.

13. Flava Ceres.] Ita Ouid. 3. Am. eleg. 9. Tibul. lib. 1. Ele. 1. Auſon. initio. Accepere omnes à Græcis, qui Cererem dicunt ξανθὴν.

14. Alto neqvicqvam spectat Olympo.] Tibul. cum ſapore ad Virg.

Hac Venus ex alto flumen ſublimis Olympo Spectat.

Græci ἐξ οὐρανοῦ, ἐξ ἀπ' οὐρανοῦ. In eo, quod ait Vrſinus, verſum hunc locum à Poeta ex Callimacho, hærere poſſis.

Proſciſſum quid. 15. Proscisso.] Notat Beroal. in Annotation. ad Colum. hoc verbo propriè ſignari primã arationem terræ, cùm ſit veruactũ ita vt veruactũ, & proſciſſum idem ſit. Conſonant verba Iſidori hæc lib. 17. Etym. c. 2. *Proſciſſio eſt aratio prima, cum adhuc durus eſt ager.*

16. Svscitat æqvore terga.] Hoc idem ita Plutarchus in Romulo dixit, ἐς ἀνάγειν βώλους τὸ ἄροτρον: *quas ſuſcitat glebas aratrum.* Et Pind. Od. 4. Pyth. in hiſtoria Iaſonis arantis terram Colchorũ, — ἀναβωλακίας δ' ὀρόγυιαν σχίζοντες νῶτα γᾶς: *ſcindebat tergus terræ* A *ſurſum glebas (attollentis profunditatem) orgya.* Germ. Adiungo, eodem ſapore dictum ab Attio in Oenom.

— *Ferro proſcindunt*

Profundam glebas, atque ex molli excitent.

Terga terræ. 17. Terga.] Sunt hæc cumuli illi, qui excitãtur à vomere inter ſulcos, habent etiam ſpeciem dorſi. Qui ſimpliciter aut *terram* explicant, aut *glebas*, non ſatis explicant.

Aratio obliqua. 18. Rvrsvs in obliqvvm.] Cùm hic dicat, poſt formatos ſulcos, iterũ obliquè verſandum eſſe aratrum, opportuna erat Plinij admonitio, qua ait lib. 18. c. 19. *Id demum rectè ſubactum erit, vbi non* B *intelligetur vtro vomer ierit.* Sed & de obliqua aratione apertè idem eodem loco: *Omne aruum rectis ſulcis, mox & obliquis ſubigi debet.* Atque illud eſt, quod ſtatim ait Poeta; *exercetque frequens tellurem.* Colum. etiam lib. 2. c. 4. de agris *ita iam frequentibus denſiſque ſulcis arandi ſunt, vt vix dignoſcatur in vtram partem vomer actus ſit.* Adiungit rationem: *quoniam ſic omnes radices herbarum perruptæ necantur.*

19. Exercetqve freqvens tellvrem.] Ita Hor. Epod. 2. *Paterna rura bobus exercet ſuis.* Et Plin. lib. 6. c. 19. *alij tellurem exercent.* Sidon. ep. 9. lib. 2. *Coleſ... exercentur vinitori, & olitori.* Col. 4. c. 14. *fre-* C *quenter ſolum exercendum eſt.*

Imperium de agricolis. 20. Imperat arvis.] Pari forma 2. Georg. in ſermone vitium: *exercere imperia.* Et Col. lib. 3. cap. 3. *Imperat vitibus.* Et lib. 1. c. 9. de bubulcis dixit *imperia.* In 3. Georg. *paſtorum regna.* Huc pertinent illa Xenophont. in Oecon. præcipientis, ἄρχειν — δεῖν αὐτὸν (ἐπίτροπον) μαθεῖν: *oportere vt villicus imperium diſcas.*

ª Humida ſolſtitia, atque hyemes optate ſerenas
Agricolæ, hyberno lætiſſima puluere farra,
Lætus ager. nullo tantum ſe Mœſia cultu
Iactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
ᵇ Quid dicam, iacto qui ſemine cominus arua
Inſequitur, cumulóſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluuium inducit, riuóſque ſequentes?
ᶜ Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce, ſupercilio cliuoſi tramitis vndam
Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, ſcatebríſque arentia temperat arua.
ᵈ Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriam ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cùm primùm ſulcos æquant ſata? quíque paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
Vnde cauæ tepido ſudant humore lacunæ.
ᵉ Nec tamen (hæc cùm ſint hominúmque boúmque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intyba fibris
Officiunt, aut vmbra nocet.

D

ARGVMENTVM.

Docet quæ anni tempeſtas melior: quæ cura agricolæ poſt creditum ſemen terræ, in curãdo ſolo ſterili, in eodem rigando; in fertili depaſcendo; in auertendis lacunis ab vtroque. Harum rerũ occaſione docet in fine, quæ ſint peſtes ſatorum.

EXPLICATIO.

ª POst præcepta parandæ terræ, arandi ſoli, mutandi varijs ſeminibus, ſtercorandi, vrendi, occandi, obliquandi; cùm ad ſementem pergat, quæ eſt libri huius pars ſecunda, initium ſumit à votis agricolarum,

colarum, optátque vt optent, petántque à Diis, quæ non ex illis, ſed ex cœlo pendent. *Quaſi dicat. Optate, quæ non poteſtis facere. Sed quid tandem debent optare? Vt æſtates, quas ſignat per ſolſtitia, humidæ ſint, vt hyemes ſerenæ. Reddit rationem; quia ſi hyems ſit ſerena, & puluerea, ſerenda farra, erunt lætiſſima, ager lætiſſimus. Confirmat exemplo Mœſiæ, & Gargari, hunc in modum. Mœſia nullo cultu, & labore tantum ſe iactat, quantum ſi ſit hyems ſerena, æſtas humida, (quaſi dicat exaggerans, non tantum prodeſt cultus & labor, quantum hyems ſerena, æſtas humida.) Pergit. Gargara etiá, cùm hoc accidit, meſſes ſuas mirantur, vt inſolitas. Itaque poſuit votum, reddidit rationem voti, votum exemplo confirmauit.

[b] Superiora pendebant ex voto; iam quæ ſequuntur ex labore agricolarum, ad quem redit. Dixerat. Iuuat arua, qui glebas confringit, qui trahit crates, qui arata obliquat: quæ tria intelliguntur ante ſemen iactum. Ait iam. Quid dicam, quantum ille arua adiuuet, qui comminus (ſtatim) poſt iactum ſemen arua inſequitur, & perſequitur, vt acer, & diligens hoſtis, qui ruit (euertit) in agro non pingui, cumulos arenarum, (ſunt hi, qui attolluntur aratro inter ſulcos) vt tellus æquata contineat ſemen æquabiliter in gremio? Ac deinde, ſatæ iam terræ copioſam aquam inducit, quæ ſequatur per riuulos. Etenim per fluuium ſignat vbertatem aquarum: per riuos ſequentes, ductus ipſos. Porrò hæc duo præcepta contenta his tribus verſibus, videntur pertinere ad ſolum ſterile.

[c] Occaſione ſuperioris præcepti de riuis inducendis, conſumit verſus quatuor in re hac feliciter deſcribenda. Ecce, cum ager exuritur æſtuatque herbis morientibus, diligens agricola elicit vndam ex ſupercilio (cacumine) in quo eſt trames cliuoſus, (id eſt, molliter, & leuiter faſtigatus, per quem vnda deducatur) cadens illa commouet raucũ murmur per ſaxa leuia, & ſuis ſcatebris, atque ebullitionibus temperat arua arida.

[d] Iuuantur arua ab illo, qui pecus inducit in ſata, & illius dente depaſcit luxuriantem, exuberantemque ſegetem, cum illa eſt adhuc tenera, & tantum ſulcos æquat. Reddit rationem. Ne poſtea culmi onerata fertilitate procumbant. Præceptum hoc videtur pertinere, ad terram fertilem: ſequens de paludibus ad omnem. Ab illo item iuuantur, qui deducit ex arena bibula (dicta hic eſt a bibendo) humorem paludis collectum, præſertim ſi amnes abũdent, & obducto limo omnia oppleantur in menſibus anni incertis (id eſt, vernis, & autumnalibus. nam vere, & autumno incerti ſunt calores, incerta frigora, incertæ tempeſtates: hyems enim certo frigori deſtinatur, æſtas certo calori. ſecutus ſum Seruium) ex qua aquarum abundantia ſolent lacunæ exiſtere, vnde fit vt ſata compleantur nocua, & peſtifera vligine.

[e] Sententia eſt. Cùm mala, quæ dixi, experti ſæpe ſint & homines, & boues, cùm terram arant: ſed ſciendum tamen, præter illa, damnum quoque eſſe ab anſere, qui improbus (auidus, inſatiabilis;) a gruibus, quæ ad nos veniant ex Strymone fluuio Thraciæ; ab intybo, quæ eſt amaris fibris, (radicibus;) ab vmbra, quæ omnino nocua, & exitialis.

NOTÆ.

Solſt. [illegible] quid ſit.

1. HVMIDA SOLSTITIA.] Duo dicam in hac Nota. Primum de ſignificatione ſolſtitij: deinde de præcepto Virgilij. Scias Lector ſolſtitij nomine tantùm ſignificari, quod accidit ſub Cancro, & æſtiuum dicitur: nam quod hyemale eſt, & ſub Capricorno, apud bonos latinitatis auctores, non ſolſtitium, ſed Bruma dicitur. Itaque ſolſtitium, & Bruma opponuntur. Et ſermo hic *ſolſtitium hyemale* alienus eſt a Latinis auribus. Duo tantùm auctores Columella, & Seruius, ea voce vſi ſunt, quos inſignite deceptos eſſe aiút docti fere omnes, qui in hoc ſeculum, & præcedens quoque eruperit: ac ne omnes numerem, mihi nunc in manu ſunt, Pet. Victorius in Notis ad Varron. lib. 1. Rei Ruſt. c. 46. & Gulielm. Philander in Notis ad Vitruu. lib. 9. cap. 5. & Ioſephus Caſtal. in Var. Lection. vbi locum hunc Poetæ late tractat. & Giſan. in Collectan. ad Lucretium. Ratio horum vnica eſt. Quia reliqui Auctores (præter duos, quos nominaui) Lucretius, Virg. Varr. Cato, Cic. Plin. Vitruu. Palad. Liuius, Manil. Plaut. Ouid. ceteri denique omnes, nunquam ſolſtitium de hyemali dixerunt, ſed tantùm brumam. Hinc liquidum, quantum illi errent Interpretes, qui in Virgilio capiunt duo tempora, æſtatem, & brumam, quod loquatur numero multitudinis: tantum enim (inquit Victorius) Auctor eſt Poeta, vt agricolæ à Diis petant ſingulis annis ſolſtitium humidum; vt verò ſingulos annos exprimeret, *ſolſtitia* dixit, ſicut etiam *hyemes*. Reſtabat vt exépla ſubiicerem, quæ multa parata ſunt, tum ab aliis, tum ab vno Plinio innumera: ſed abſtineo, nam vbicunque tu pedem ſixeris, inuenies ex his quæ antecedunt, & quæ ſequuntur, non aliter capi poſſe vocem ſolſtitij, quam de æſtiuo. Pergo ad præceptum. Ait Poeta, optandas agricolæ hyemes ſerenas, æſtates humidas; contra quem late Plinius lib. 17. c. 2. Qui poſtquam oſtendit hyemes debere eſſe hyemes ſerenas, æſtates humidas, non ſerenas, ita demum abſoluit: *Ergo qui dixit, hyemes ſerenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per ſolſtitia imbres vitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri meſſes, luxurianti ingenij fertilitate dictum eſt.* Aperte Plinius Virgilium notat notandus ipſe. Nam, vt docte ait Scal. in Theophraſt. 3 Cauſ. c. 29. Poeta locutus eſt ex vetuſta agricolarum lege. Hunc ipſe non addacet, ad faciet Macrob. lib. 5. c. 20. *In libro vetuſtiſſimorum carminum, qui ante omnia, quæ à Latinis ſcripta ſunt, compoſitus ferebatur, inuenitur hoc ruſticum vetus canticum: Hyberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes.* Adiecit Seru. P. Daneſius, Feſtus, & alij. Locutus itaque Poeta ex hoc oraculo. Inde Macrob. dicto loco, & poſteri omnes, Poetam cum explicant, nihil illum notant, neque mouentur Plinij auctoritate, vt recedant ab hoc principe. Illius me item boni Interpretes, inprimis Berſman. aſſecuti ſunt. Neque enim vult Virgilius, æſtatem omnem debere eſſe humidam, hyemem omnem ſerenam: hac re nihil fuiſſet nocentius. Sed tantum quærit temperiem temporibus: æſtiui quidem temporis ſiccitas corrigitur pluuiarum irrigatione, ſicut hyberni nimia humiditas aeris ſerenitate; hoc cùm accidat lætiſſimus erit annus. Itaque Virgilius non excludit temperatum humorem hyemis, temperatam ſerenitatem æſtatis: ſed vult ne hyemem perdant diuturniores, & nimiæ aquæ; ne æſtatem reſoluant feruentiſſimi, & ardentiſſimi calores. Qui expendat verba Virgilij, hoc planè intelliget. Finge cœlum fuiſſe in hyeme per multos dies pluuium: quis non tunc optat, vt affulgeat ſerenitas? Itaque optatio ipſa ſupponit nimiam pluuiam. Et ideo ait, cum oppreſſi eſtis pluuia, optate ſerenitatem: cùm oppreſſi feruentiſſimis caloribus, optate pluuiam. Hoc ſi Plinius expendiſſet, non erraſſet. Iuuat ſen-

Solſtitium opponitur brumæ.

Virgilius defenditur.

tentiam Poetæ Theophraſti duplex locus lib. 3. Cauſ.cap.26.& 29. Χειμῶνος δ' ἐπιγινόμενος, πανταχῶ μὲν χρήσιμον ... *Frigora ſubiecta omnibus vt locis vtilia ſunt: plenius enim ſata radicantur, & ancrimentantur que. Auſtrinum enim tempus, & tepidum celeriter edit terram, herboſamque facit, ac præterea æruginoſam.* Sed quid opus Theophraſto, vbi commune votum agricolarum eſt, vt pars bona hyemis careat imbribus, atque frigore immanis, & rigore aſpera, quo fortius ſata comprehendunt. Locum alterum prætermitto, tum quia huic ſimillimus, tum quia eo Vrſinus vtitur. Lectorem moneo, recurrat ad Scaligerum, quoties videtur me in reddendo Theophraſto diſcrepare a Theodoro Multis hæc fuerunt agitanda propter auctoritatem Plinij. Sed non contentus addam (nam cur ſim parcus in defendendo Virgilio) axioma exiſtimantium, imbrem moderatam vtilem eſſe agro; nimium verò, ac ſupra modum profuſum, veluti inebriata terra, cauſſam eſſe, vt tellus erumpat in ſpinas, tribulos, ſenticeta. Vide, vti axioma hoc traducat ad pietatem. S. Antiochus Homil. 5. vt obiter animum reficias. Hoc ergo Virgilius putauit, videlicet immoderatos imbres nocumento eſſe telluri.

Mœſia, & Gargara.

2. MOESIA, ET GARGARA.] Vix ſtatuas, quas partes orbis Poeta intelligat. Sunt enim, qui Myſos, & Mœſos; Myſiam, & Mœſiam confundant, vt Remechius, & Hermol. in Caſtigationibus. Plinij. Multi diſcriminant. Alij non de prouincia, ſed de ciuitate quapiam Phrygiæ loqui aiunt Poetam. De Gargaro etiam Interpretes diſſident: nonnulli enim cum Seruio capiunt verticem Idæ montis, qui vertex dictus eſt Gargarus: plures cum Macrobio lib 5. c.20. oppidum, quod ad radices montis Idæ. Mihi placitum ſequi ſententiam, quam indicat Macrobius, vt Gargara in Mœſia, aut Myſia ſint. Itaque Poeta non duplicis loci, ſed vnius tantum exemplum adducit, perinde ac ſi dicat: Non Mœſia, non Gargara Mœſiæ oppidum: quaſi tota fertilitas prouinciæ pendeat ex oppido, & ideo illa fertilis, quia hoc fertile. Inducor in hoc, quia non eſt credibile, Poetam in adducendis exemplis fertilitatis, voluiſſe ſeparare Mœſiam à Gargaris, cùm in auctoribus rara ſit, ac penè nulla mentio fertilitatis Mœſiæ. Fertilitatis autem Gargari multa eſt mentio. Ouid. 1. Art. *Gargara quot ſegetes, quot habet Methymna racemos.* Auctor Theb. *Hinc grata Cereri Gargara.* Sidonius in Burgo:

Quanta Leontino turgeſcit meſſis aceruo,
Quantum Mygdonio committunt Gargara ſulco.

Vide quæ late Macrob dicto loco, quæ Eraſm. Chil. 4. Cent.6. c.24. Ex verſu Sidonij obſerues, Gargara ab illo in Mygdonia poni. Quod etiam attingit in Paneg. ad Auitum: *Arida Mygdonias damnarunt Gargara falces.*

3. IPSA SVAS MIRANTVR GARGARA MESSES.] Prudent. Apoth *Ipſa ſuas miratur vertice Laurus.*

4. IACTO SEMINE.] Xenoph. in Oecon. ἐμβαλὼν τὸ σπέρμα τῇ γῇ.

Cominus pro ſtatim.

5 COMINVS.] Eſt hic idem quod *ſtatim*, & ſine intermiſſione, quod multi obſeruarunt, inprimis Cuiac. lib.11. Obſeru.c. 39. ſic Heſiod. ὁμόσε. & Lucret. *Cominus ipſe ſuo contingens feruidus igni.*

6. INSEQVITVR.] Pari forma Columel. 5. cap.5. *ſoſſor & ſequitur, ac bidentibus eas partes ſubigit, &c.* Iterum: *inſequitur pampinator, & ſuperuacuos* (palmites) *detergit.*

7. RVIT.] Pari forma multi ante Virg. Nam de vento Lucret. lib.1. *Ingenteſque ruit naues.* Plaut. in Trin. *frangere malum, ruere antemnas.*

8. MALE PINGVIS ARENA.] Vult Germanus hanc eſſe vel Periphraſin terræ ſterilis, & infœcundæ: vel dictum ad diſtinctioné, cùm ſit genus quoddam arenæ fœcundum, ſcribente Poeta in 4. Georg. *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.* Extremum parum placet.

9. DEINDE SATIS FLVVIVM INDVCIT.] Cenſent Scal. Vict. Vrſin. docti alij, Poetam in his, quæ ſic ſcribit, imitatum eſſe verſibus illis Homeri. Iliad. 21.

Ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ ὀχετηγὸς ἀπὸ κρήνης μελανύδρου
Ἂμ φυτὰ καὶ κήπους ὕδατι ῥόον ἡγεμονεύῃ
Χερσὶ μάκελλαν ἔχων, ἀμάρης ἐξ ἔχματα βάλλων.
Τοῦ μέν τε προρέοντος ὑπὸ ψηφῖδες ἅπασαι
Ὀχλεῦνται, τὸ δέ τ' ὦκα κατειβόμενον κελαρύζει
Χώρῳ ἔνι προαλεῖ, φθάνει δέ τε καὶ τὸν ἄγοντα.

Sicut autem quando vir aquæ ductor a fonte nigro
Per plantas & hortos aquæ fluxum deducit
Manibus ligonem habens, & riui obices amouens:
Hac quidem profluente ſubitus calculi omnes
Prouoluuntur, hæc autem cito defluens immurmurat
Loco in decliui, præuenit autem & ipſum deductorem.

Indicium non interpono, tantùm moneo Lectorem, viſum Victorio in Demetrium, victoriam Homeri eſſe, quia Græcus accurate, & minute complexus eſt omnia ita, vt nihil omiſerit: ſecus Scaligero, qui ait, Virgilium deterruiſſe omnes ab eiuſdem rei deſcriptione, neque enim Latinus eguit tam accurata deſcriptione, non olitore, non ligone, aut marra. Poeta *fluuium inducere*, Philo de Opific. Mundi extulit, πηγὰς ἐφθέγξε καὶ ποταμῶν ἐποχετεύοντες. Sed & Ariſtotelis locum Virgiliano ſimilem animaduerti lib. 3. de Partib. Anim. c. 5. loquens enim de ſanguine, qui corpus irrigat, hac comparatione vtitur. Ὥσπερ ἐν τοῖς κήποις αἱ ὑδραγωγίαι κατασκευάζονται ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ πηγῆς, εἰς πολλοὺς ὀχετοὺς καὶ ἄλλους, ἀεὶ πρὸς τὸ πάντη μεταδιδόναι: *Veluti in hortis riguandis de vna origine, fonteque vno aqua riuis permultis aducitur, aliique ab aliis ductus ſubinde excipiunt, quouſque humor in omnes partes aueniat.*

Homerum ſuperat Virgilius.

10. MORIENTIBVS.] Vti verba moriendi alij, & quidem ad Virgilij imitationem, attribuant plátis, herbis, arboribus indico 4. Georg. ad illud: *Interfice meſſes.* Sed hic non omittendum cum ſapore aliquo ad hunc verſum ſcripſiſſe S. Cyprianum contra Demetrianum: *herbis ſiccatis morientibus æſtuans campus areſcat.*

Supercilium pro quouis culmine.

11. SVPERCILIO.] Hanc metaphoram Latini à Græcis ducunt, qui pari lepore verticem quoduis, & culmen quoduis ὀφρὺν nominant. Homer. Iliad. 20. (non 3. vt multi male citant) ἑζόμενοι ἐπ' ὀφρύσι: *ſedebant in ſupercilio.* Bianor ἐπ' ὀφρύος προμεθοῦς. Pind. od. 13. Olym. ἐπ' ὀφρύϊ Παρνασίᾳ Apollon. 1. Arg. ἐπ' ὀφρύσιν αἰγιαλοῖο. Oppian. lib.4. Hal. ὀφρὺς αἰγιαλοῖο: *ſupercilium littoris.* Ergo Latini ab hoc fonte. Liu. lib.27. *Aciem armaturam infimo ſtantem ſupercilio.* Plin. lib 6.c.5. *ſupercili in arduum tenent Toreta.* Eadem locutio vſitata ad ſignificandas ripas, & aggeres fluuiorum, quod ex Polyb. lib.2. Hiſt. notauit Victor. lib.22. cap. 14. Certè in Ammiano nihil frequentius hac locutione, *ſupercilium, Rheni, Riſtani, Danubij, &c.*

Illices, quæ.

12. ELICIT.] Hoc verbum vt ſignatiſſimum aduertit Iulius Scal. in Crit. Nam *elices* appellantur ſoſſiculæ in aruis.

13. RAVCVM PER LÆVIA MVRMVR SAXA CIET.

cIET.] Deſcriptio amœna riuuli permeantis agrũ. Seneca ita in Hip. —*per ſtores nouos Fugiente dulces murmurat riuo ſonos.* Apul lib. 4. belię *De ſummo vertice fons affluens bullis ingentibus ſcaturibat, pérque prona delapſus euomebat vndas argenteas.* Sed pulcerrimos eſſe Virgilij verſus, quibus deſcripſit ſuum riuulum, diſces teſtimonio Hieronymi in Epiſt. ad Ruſticum.

14. LÆVIA.] Læuitatem, ſeu leuorem oppoui aſperitati, aut ſcabriciei notat Philãd. in Vitruu. ex Plin. lib. 9. c. 29 Martiano de Aſtrologia, Apul. lib. de Dæmonio Socratis, Seneca lib. 7. Natur. Quæſt. c. 31.

Luxuries terræ in vitia.

15. QVID, QVI NE.] Plinius lib. 18. c. 17. Luxuriem ponit inter vitia ſegetum. Ait enim: *Inter vitia ſegetum & luxuria eſt, cùm onerata fertilitate procumbunt.* Hanc Theophraſt. lib. 8. Hiſt. c. 7. φυλλομανίαν vocat, id eſt, inſanam foliorum luxuriem. Redeo ad Plinium, qui poſtea in eodem cap. huic luxuriæ medetur eadem ratione, qua hic Poeta. verba ſunt: *Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat.* De eodem præcepto Theophraſt. lib. 8. Hiſt. Ἐν δὲ ταῖς ἀγαθαῖς χώραις πρὸς τὸ μὴ φυλλομανεῖν ἐπινέμουσι, καὶ ἐπικείρουσι τὸν σῖτον: *Tellus, quæ fertilis, ne luxuriet foliorum iactantia, depaſcenda, & detondenda eſt.* Additque in Babylone bis ſegetem detonderi, & tertiò immitti oues, vt depaſcant. Non abeunt, quæ de vicia præcipit Plin. lib. 18. c. 15. ſerendam menſe Octobri, vt Decembri ipſa paſcat pecus, nam de paſta æquè fert. Nec locus Columellæ lib. 1. c. 2. vbi complexus eſt vtrunque vatis præceptum: *Tum riuos decurrentes in prata, & hortos, & ſalicta vinea aquæ ſalientes demittant: nec abſint greges armentorum, ceterorúmque quadrupedum culta, & dumeta paſcentium.* Ad ruſticum præceptum alluſit Cic. 2. de Orat. *Quod ſi hic noſter Sulpitius faceret, multo eius oratio eſſet preſſior, in qua nunc interdum, vt in herbis ruſtici dicere ſolent, in ſumma vbertate ineſt luxuries quædam, quæ ſtylo depaſcenda eſt.*

16. GRAVIDIS PROCVMBAT CVLMVS ARISTIS.] Hoc ita extulit Heſiod. ἔργ. ὧδέ κεν ἁδροσύνῃ στάχυες νεύοιεν ἔραζε: *Sic quidem vbertate ſpicæ nutabunt ad terram.* Græci alij, βαρύνεσθαι, fœtu graueſcere.

Luxuries de agris.

17. LVXVRIEM.] Vox hæc traducta eſt ad laſciuiam, & exuberantiam agrorum. Plin. lib. 18. c. 29. *in ſolo luxurioſo.* Et lib. 19. c. 6. *cauetur ne in frondem luxuriens.* Potuerunt Virg. & alij hærere Ciceroni, qui etiam de herbis *luxuriem* non ſemel dixit.

18. DEPASCIT IN HERBA.] Hanc rem verbo *pectino* expreſſit Plin. lib. 18. c. 21. *Sunt genera terræ, quarum vbertas pectinari ſegetem in herba cogat.*

19. SVLCOS ÆQVANT SATA.] Ariſtoteles 3. Polit. c. 9 pari phraſi: *Ferunt Periandrum, nihil reſpondiſſe ei, qui conſilij petendi cauſſa ad ipſum miſſus fuerat, ſed ſupereminentes ſpicas demetendo ὁμαλῦναι τὴν ἄρουραν: ſegetem adæquaſſe.* Hiſtoriam hanc Periandri lege in Herodoti lib. 5.

20. BIBVLA DEDVCIT ARENA.] Hoc ſumtum ex Lucret. lib. 2. Viſu. & alij docent: *Littoris incurui bibulam lauit æquor arenam.*

21. HOMINVMQVE, BOVMQVE LABORES.] Homerus ſæpe βοῶν ἔργα.

Verſare terram.

22. VERSANDO TERRAM.] Feſtus Auienus: *Hoc duce per tumidi ferimur freta gurgitis, iſto Præcepto ſolum grauibus verſamus aratris.* Ouid. *Et grauibus raſtris ſub humo verſat humum.* Valer. Max. c. 4. lib. 4. *ſterile atque aſſiduo aridiſſimum Pupinia ſolum verſabant.* Putant Macrob. Vrſ. & alij verſus quoſdã Lucretij è lib. 5. ad hunc locum pertinere, vt ex quibus imitationem hauſerit Virgilius: in quo hæreas, ideo omitto.

Anſer hoſtis ſegetum.

23. ANSER.] Quatuor ponit, quę inimica ſegetibus, anſerem, gruem, intybam, vmbram. Dicam breuiter de ſingulis. Seruius genus agreſtium anſerum capit, ſed auctores alij indiſcriminatim loquuntur, imo Columella, & Palladius de domeſticis, ita perſpicuè. Prior lib. 8 c. 13. *neque vtilis eſt locis conſitis, quia quicquid tenerum contingere poteſt, carpit.* Poſterior lib. 1. tit. 30. *locis conſitus inimicus eſt, quia ſata, & morſu lædit, & ſtercore.* Qui loca audierit, inueniet de domeſticis eſſe ſermonem. Nota extrema Palladij, ſtercus quoque anſeris nociuum eſſe ſatis. Sic etiam eodem lib. tit. 23. *Stercus auium maxime neceſſarium eſt agriculturæ, excepto anſerum lætamine, quod ſatis omnibus inimicum eſt.* De gruibus nihil peculiare reperi, ſatis eſt noſſe in commune ex præcepto rei ruſticæ aues omnes arcendas à ſatis. & Plin. lib. 18. c. 17. ait eſſe herbam quandam, cuius nomen ignoratur, quæ defoſſa in quatuor angulis ſegetis, efficit vt omnino nulla auis intret: & hanc eſſe præſentiſſimam medicinam, ne agmina ſturnorum, & paſſerum infeſtent milium, & panicum. Indicat hic Poeta grues venire ad nos ab Strymone fluuio Thraciæ. Conſentit Pap. 4. Syl vocans gruem hybernam, & ſtatuens illam in Rhodope. Ideo Nonnus lib. 14. Dionyſ. vocans grués Thracias, θρηΐκιαι γεράνοι, iſtam attingit migrationem. Herodotus lib 2. ait, illas ex Scythia ire in Ægyptum. Idipſum indicat Ariſtoteles lib. 8. Hiſt. Animal. c. 18. Seneca Tragicus in Oedip. ab Thracia in ægyptum. Oppian. lib. 1. Hal. ab Ægypto, & Æthiopibus ad loca alia.

Grues, & reliquæ aues hoſtes ſegetum.

Intyba hoſtis ſegetum.

Tranſeo ad intybam, de qua cõmoda eſt Turnebi Nota lib. 27. c. 25. Intyba poteſt dupliciter ſatis nocere: tum fibris radicum ſerpentium, terrámque defrugantium, & triticum angentium: tum anſerum illecebris mire hoc olus expetẽtium, & hanc eſſe cauſſam autumat Turnebus cur Columel. lib. 8 c. 14. intyborum mentionem fecerit poſt anſeres. Sicuti etiam hoc loco Virgilius. Adducit Turnebus locum Columellæ, quem omitto, & ſubſtituo locum Plinij, tum quia ad rem ſignatior, tum vt Lectorem erroris moneam. Ergo Plin. lib. 8. c. 27. indicans herbas, quas quodque animal oſtenderit, ita ait: *ſe ſiderio purgant anates, anſeres, ceteraque aquatica herba ſeride.* Seris autem intubus eſt, aut intyba, Columel. lib. 8. c. 14. *genus intubi, quod σέριν Græci appellant.* Inde ergo amandanda intyba à ſatis, ne anſeres eò confugiant ad quærendam medelam. Porrò in Plinianis codicibus male legitur, *herba ſiderite.* Quæ de amaris radicibus, ait Virg lucem capiunt à Dioſcorid. lib. 2. c. 125. qui vbi diuidit genera intybæ, vnũ vocat πικρὸν, *amarum.* Reſtat extremũ de vmbra, de qua duplex Virgilij præceptum. Hic: *vmbra nocet.* in Ecl. 10. *nocent & frugibus vmbræ.* Audienda etiam verba Plin. lib. 17. c. 12. *Non faſtidienda hæc quoque ſcientia, atque non in vltimis ponenda, quando quibusque ſatis vmbra, aut nutrix, aut nouerca eſt.*

Vmbra hoſtis ſegetum.

[a] Pater ipſe, colendi
Haud facilem eſſe viam voluit: primúſque per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.
[b] Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni:

Nec

Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat:in medium quærebant:ipſaque tellus
Omnia liberiùs,nullo poſcente,ferebat.
[c] Ille malum virus ſerpentibus addidit atris:
Prædaríque lupos iuſſit,Pontúmque moueri:
Mellaque decuſſit foliis,ignémque remouit:
Et paſſim riuis currentia vina repreſſit:
[d] Vt varias vſus meditando extunderet artes
Paulatim,& ſulcis frumenti quæreret herbam:
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
[e] Tunc alnos primùm fluuij ſenſere cauatas:
Nauita tum ſtellis numeros,& nomina fecit,
Pleiadas,Hyadas,clarámque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras,& fallere viſco
Inuentum,& magnos canibus circumdare ſaltus:
Atque alius latum funda iam verberat amnem
Alta petens,pelagóque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor,atque argutæ lamina ſerræ,
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venere artes.Labor omnia vincit
Improbus,& duris vrgens in rebus egeſtas.

ARGVMENTVM.

Ex occaſione peſtium digreditur ad æuum Saturni, & Iouis.docétque,vti ſub illo fuerint tranquilla omnia, & plena opum;ſub iſto agitata,& plena inopia: ex qua inopia nata ſunt artes ad vitam tolerandam.

EXPLICATIO.

[a] POSVERAT in præcedentibus verſibus peſtes agrorum,has nunc confert in diuinum Numen. Nam ipſe Iupiter,noluit hanc viam,rationemque colendi agri facilem eſſe mortalibus: primus omnium artem inuenit agriculturæ, nam pater agros mouit (hoc eſt, arari fecit) acuens homines hac cura, neque patiens torpere illos veterno (inertia,ignauia,ſegnitie.)Iecit Poeta hoc fundamentum rem dilataturus.

[b] Ante Iouem,& ſub Saturno nulli erant agricolæ:ponebatur in crimine ſignare,aut partiri limite aliquo campum ſuum: nullus erat peculiaris quæſtus,ſed in medium omnia afferebant; & in medium quærebant(id eſt,in commune,& veluti e publico)tellus verò libere admodum ferebat omnia, nullis ligonibus icta, nullis aratris percuſſa, a nemine redditus poſcebatur,ipſa nihil debebat,& dabat omnia.

[c] Quid verò fecit Iupiter? Inuexit mortalibus labores multos. Audi. Erant ſub Saturno ſerpentes & lupi innocui,quietum mare, arbores mellis plenæ, ignis obuius quocunque loco ad vſus mortalium,fluuij vino ſcatebant.Ergo Iupiter addidit virus malum noxiumque ſerpentibus, qui ideo atri, quia iam pleni veneno: lupis furorem ad prædam: commouit mare procelloſis turbinibus,fecit vt tumeſceret,moueretur, agitareturque tempeſtatibus: decuſſit mella ex arboribus: ignem è medio remouit, occultauitque in venis ſilicum: repreſſit vina fluuiorum.

[d] Reddit rationem,quæ Iouem ad hanc rē compulit. Vt vſus mortalium meditando, id eſt, ipſa exercitatione,& aſſuetudine,clariùs, *meditando*,id eſt, fabricando,extunderet varias artes: atque vt e ſulcis labore proprio frumenta quæreret: & vt ictibus ignem excuteret latentem in ſilice.Eſt *extundere* ſtudioſe reperire,extorquere,inuenire. *Frumenti herba* eſt, ipſum frumentum non adultum, ſed in herba tantum.

[e] Cum Iouem ea mens compulerit ad varios labores mortalibus inferendos, vt illi preſſi rerum penuria artes inuenirent, explicat late per verſus vndecim artes,quas homines inuenerunt,nō omnes, quod immenſum eſſet,ſed quinque tantùm: videlicet,Nauticam,Aſtronomicam,Venationem, Piſcationem,Ferrariam. Ergo inuenere homines Nauticam,quia in cauatis arboribus corpora ſunt nauigari flumina,nondum ſe hominibus credentibus mari. Inuenere Aſtronomicam, nam, cum e fluminibus vellent gradum facere ad nauiganda maria, oportuit vt nauta cœlum cognoſceret; is itaque ſtellis fecit numeros,& nomina, (id eſt,numerauit, & nominauit ſtellas)videlicet,Pleiadas,Hyadas,Arcton claram Lycaonis.Signat vrſam claram ſtellis, in quam verſa Calliſto filia Lycaonis. Inuenere Venationem,quia laqueos ad feras captandas,viſcum ad auiculas;præterea circundedere canibus ſaltus. Inuenere Piſcationem, quæ etiam à fluminibus incepit inuenta fundā,(genus eſt retis dictum a fundendo) quæ deinde progreſſa eſt ad mare inuento vericulo, quo mare verritur, & trahuntur piſces, (verriculum enim lineum ſignat per lina.)Inuenere Ferrariam,nam extitit rigor,durities ferri, & lamina,vnde facta eſt ſerra arguta(ſic dicitur a ſtridore,& fragore,vt *arguta* ſit,ſtridens, perſtrepens) ad ſcindenda ligna,primi enim mortales cuneis ſcindebant. Denique artes variæ extitere.Nam quid nō labor vincat, qui improbus eſt? quid non egeſtas, quæ viget mirum in modum,cùm res ſunt duræ,tenues,anguſtæ,ad[illegible],afflictæ,oc[illegible]ſæ,aſperæ.

Nota

NOTÆ.

Agricolarum labor.

1. PATER IPSE COLENDI.] Totum hunc locum videtur adumbraſſe Claudian. lib. 3. Rapt. ore Iouis ad ceteros Deos:

Adduxere meas iterum mortalia curas,
Iam pridem neglecta mihi, Saturnia poſtquam
Otia, & ignaui ſenium cognouimus æui:
Sopitóſque diu populos torpore paterno
Sollicita placuit ſtimulis impellere vitæ.
Incultis ne ſponte ſeges grandeſceret aruis,
Vndaret neu ſylua fauis, neu vina tumerent
Fontibus, & tota fremerent in pocula ripæ.
Prouocet vt ſegnes animos, rerúmque remotas
Ingenioſa vias paulatim exploret egeſtas:
Viquæ artes pariat ſollertia, nutriat vſus.

Sed Poeta ipſe ab aliis rem ſumſit. Heſiod. ἔργ. Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι: *Occultatum enim Dij victum habent hominibus.* Epicharmus: Τῶν πόνων πωλοῦσι βροτοῖς πάντα τ' ἀγαθὰ θεοί: *Vendunt boni Dij hominibus omnia laboribus.* Et Xenophon ἀπομν. 6. Τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν, καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου, καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδόασιν ἀνθρώποις: *Dij nihil quod ſpecioſum & pulcrum eſt hominibus dant abſque ipſorum labore, & cura.* Heſiodum, Epicharmum, Xenophontem, coniunxit Germanus, ſed in quos ego denique incideram. Suſpicor tamen Poetam non tam Græcis iſtis hæſiſſe, quàm Lucretio, qui de labore agri colendi ſcripſit lib. 2. ad finem, ita loquens de terra:

Ipſa dedit dulces fœtus, & pabula læta,
Quæ nunc vix noſtro grandeſcunt aucta labore:
Conterimúſque boues, & vires agricolarum
Conficimus: ferri vix aruis ſuppeditati.
Vſque adeò perimunt fœtus, augentque labores.

Putat verò Budæus in Comment. pag. 1309. Heſiodi, & Virgilij ſententiam natam ex illo Geneſeos cap. 3. *Maledicta terra in opere tuo.* Et ſtatim: *Spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ in ſudore vultus tui veſceris pane tuo.*

2. CVRIS ACVENS MORTALIA CORDA.] Manilius lib. 1. leui flexu:

Sed cùm longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miſeris dedit, & ſua quemque
Aduigilare ſibi iuſſit fortuna premendo.

Lege integrum locum, nam traductus omnino ex illo Virgiliano.

3. TORPERE.] Quod hîc *torpere terram* Appian. 1. Ciuil. τὴν γῆν ἀργὸν, & χέρσον διαλαχεῖν: *Segnem terram, otio torpentem.* Seneca in Fur. *ager ſquallebit,* vt Virg. inf. *ſquallent abductis arua colonis,* quem locum vide.

Veternum quod morbi genus.

4. VETERNO.] Genus morbi, quo qui oppreſſi nihil ſentiunt, atque ſtupent, prolapſi in graues ſomnos. Græcis Lethargus dicitur ab inducenda obliuione rerum omnium. Sed quod ſpeciatim hoc morbi genus? Auctores in hydropiſin inclinant. Nã Feſtus: *Cato veternoſum hydropicum intelligi voluit, cùm ait: veternoſus quamplurimum bibit, tam maximè ſitit.* Seruius: *Veternus dicitur morbus intercus, id eſt, ὕδερος, qui homines efficit pigros.* Gloſſæ: *veternoſus,* φθισικὸς, ὑδρωπικός. Pro phthiſi Apul. lib. 9. *Totámque corium veterno, atque ſcabioſa macie exaſperati.* vide Scal. in Feſt. Quod Virg. *torpere veterno,* Colum. c. 5. lib. 7. *veterno conſeneſcere, extingui.*

Saturni æuum.

5. ANTE IOVEM NVLLI.] Hanc felicitatem, quæ ſub Saturno, quæque nullis laboribus expoſita, multi attigere. Tibul. lib. 1. Eleg. 3.

Quam bene Saturno viuebant Rege priuſquam
Tellus in longas eſt pateſacta vias.

Lege integrum locum, qui totus de felicitatibus il-

A lius æui. Rem Poetæ attingit in illis: *Illo non validus ſubiit iuga tempore taurus.* Sed diſertiſſimè Lucretius lib. 5. de hoc æuo:

Volgiuago Venerem tractabant more ferarum:
Nec robuſtus erat curui moderator aratri
Quiſquam: nec ſcibat ferro moliriet arua,
Nec noua defodere in terram virgulta, neque altis
Arboribus veteres decidere falcibus ramos.
Quod Sol, atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua, ſatis id placabat pectora donum.

Alludit leuiter ſententia Heſiod. ἐν ἔργ. lib. 1. vbi ait homines primo æuo vixiſſe ἄτερ κακῶν, νόσων, πόνων: *abſque malis, labore, morbis.* Integra Heſiodi alij dederũt. De eadem felicitate loquũtur Ouidius 1. Met. Martialis lib. 12. Epig. 63. Auctor Octauiæ. Sed & verbũ B *ſubigo* in re ſimili vſurpauerũt Prudentius 2. in Symmachum, Cicero 2. Nat. & in Hortenſio apud Nonium, & Lucretius lib. 1. *Terraſque ſolum ſubigentes.*

Signare, quid ſit.

6. SIGNARE.] Eſt *ſignare* diuidere campum circumſepto loco, explicatore Læuino in Suetonium, Seruius Daniel. ſignatiſſimè explicat, quid eſſet *ſignare* his verbis: *Signare, notare: propterea quod, cùm agri colonis diuiderentur, foſſa ducebatur ab Oriente ad Occidentem, quæ cardo nuncupabatur: & alia de ſeptentrione ad Meridiem, qui decumanus limes vocabatur: & alij minores erant in obliquum diſcreti, qui lineares appellabantur, & agros per centurias ſiue per iugera diuiſos coercebant.* Addam hic, circumferri a nonnullis Lectionem, cui ſuus lepos: *ne ſignare quidem.* Ouid. 1. Met. ſic verba Poetæ immutauit: *Cautus humum longo ſignauit limite menſor.*

Quærere in medium.

C 7. IN MEDIVM QVÆREBANT.] Turneb. lib. 22. c. 19. explicat quid ſit, *quærere in medium,* id eſt, quærere, quod commune eſſet, nec proprium alicuius: quod accidit in prima illa orbis conſtitutione, & aureo æuo. Et ſic explicat illud Lucan. lib. 1.

Quid miſcere iuuat vires, orbémque tenere
In medio?

Tenere, in medio, quid.

Vbi *tenere in medio* eſt, non ſuum, ſed commune poſſidere: nam orbis Romanus in iſto Triumuiratu neque Cæſaris erat, nec Pompeij, neque Craſſi; ſed conſortium eorum trium commune. Lactantius lib. 5. c. 5. ſententiam Virgilij exponit his verbis, adducens prius verſum: *Quod Poeta dictum ſic accipi oportet, non vt exiſtimemus nihil omnino tum fuiſſe priuati, ſed more Poetico figuratum: vt intelligamus tam liberales fuiſſe D homines, vt natas ſibi fruges non includerent, nec ſoli abſconditis incubarent, ſed pauperes ad communionem proprij laboris admitterent.* Seneca tamen Epiſt. 90. omnimodam rerum communionem intelligit, nam adducens quoque ipſe verſus Virgilij, ſubdit: *Quid hominum illo genere felicius? in commune rerum natura fruebantur, ſufficiebat illa vt parens in tutelam omnium, hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quidni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes.* Profectò quæ docet Lactantius, contra mentem vatis ſunt. nam poſtea ſubdit:

—— Ipſaque tellus
Omnia liberiùs nullo poſcente ferebat.

E Et ſup. *nulli ſubigebant arua coloni.* Quod in Lactantium quoq; Delrius noſter animaduertit in Octau. Senecæ. Iuſtinus quoque contra Lactantium eſt, qui de iſto æuo ita ſcribit lib. 43. *Saturnus tanta iuſtitiæ fuiſſe dicitur, vt neque ſeruierit ſub illo quiſquam, neque quicquam priuatæ rei habuerit: ſed omnia communia & indiuiſa omnibus fuerint, veluti vnum cunctis patrimonium eſſet.* Et vide an hoc verum. Nam poſtea idem ſcriptor ait, ob eius rei memoriam in Saturnalibus ſolitos cum dominis ſeruos recumbere, ex æquato omnium iure. Quin nulla alia cauſſa, cur ærarium, Ærarium cur in æde Saturni.

quod

quod commune, ſtatueretur in templo Saturni: hoc enim priſca illa rerum communio repræſentabatur. Hoc porrò loquendi modo vſos Latinos ad Græcorum imitationem admonet Victor in Notis ad Varronem. De ipſa rerum communitate, quæ ſub aureo æuo. Ita Auctor Octauiæ:

— cingere aſſuerant ſuas
Muris nec vrbes: peruium cunctis iter.
Communis vſus omnium rerum fuit.

Ponere in medium, quid ſit.

Ouid. 1. Met. ait humum communem fuiſſe *ceu lumina Solis, & auræ.* Huc pertinet frequens locutio: *in medio poſitum, ſitum.* Græci dicunt, ἐς μέσον, ἐς κοινόν. Et quidem Herodotus lib. 3. ita ait, Ὀτάνης μὲν ἐκέλευσε ἐς μέσον Πέρσῃσι καταθεῖναι τὰ πρήγματα: *Otanes hortabatur, vt rem Perſicam in medio conſtituerent.* Quo loci ſententia eſt, Otanem voluiſſe, vt regnum Perſicum aboleretur, & fieret Reſpublica: quam vt ſignificaret, dixit, rem Perſicam conſtituendam in medio. Quam rem idem Herodotus lib. 6. loquens de eodẽ Otane extulit verbo δημοκρατέεσθαι. Itaque in Herodoto idem eſt δημοκρατέεσθαι, & ἐς μέσον καταθεῖναι. Quod argumentum efficax eſt, vt putes, *ponere in medium* ſignificare omnimodam communitatem. Idem Herodotus lib. 7. ita dixit, ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι: *ſed ne ſolus videar vobis ſententiam dicere, rem pono in medium, iubens vnicuique quam libet ſententiam dicere.*

8. Ipsaqve tellvs omnia liberivs nvllo poscente ferebat.] Non pigebit admonere nouitium Poetam, vti artis huius magiſtri extulerint eandem ſententiam, alij etiam, vt ſciat locutionem variare. Eſt ergo, *tellus nullo poſcente fert omnia liberius,* idem quod Virgilius ipſe 4. Ecl. dixit, *tellus fundet munuſcula nullo cultu.* Quo Homerus Odyſ. 9 ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται. Quod Heſiodus in ἔργ. ἄρουρα αὐτομάτη. Quod Plato in Polit. αὐτομάτης ἀναδιδούσης τῆς γῆς. Quod Ouidius 1. Met. de terra, *immunis, raſtro intacta, nullis vomeribus ſaucia dabat per ſe omnia.* & *tellus inarata fruges ferebat.* Et 3. Am. El. 7. *dabat fruges ſine vomere.* Et 3. Triſt. El. 12. *fruunt rura nullo ſerente.* Quod Claudianus 1. in Ruff. *ſubitus meſſor gaudebit ariſtis.* Quod Horatius Epod. *Reddit Cererem tellus inarata.* Quod Seneca in Hipp. *arua, per ſe ſata.* Quod Auctor Octau. *tellus fœcundos ſinus pandebat vltro.* Quod Sidonius Paneg. ad Anthem. *Protulit vndantem ſegetem ſine ſemine campus, Et ſine ſe natis inuidit pampinus vuis.*

Poſco, quid.

9. Poscente.] Imperante. Nam poſcimus imperioſè, petimus precariò, poſtulamus iure. Notula hæc obuia in multis.

Virus, Venenũ, & Pharmacum, voces mediæ ſunt.

10. Malvm virvs.] Ait Seru. addi epithetum ad diſcrimen, nam virus (quod idem cum veneno) & bonum eſt, & malum: ſicuti & Græcis φάρμακον & bonum eſt, & malum. Agellius lib. 12. cap. 9. *Periculum etiam, & venenum, & contagium, non vti nunc dicuntur, pro malis tantum dicta eſſe, multum exemplorum eiuſmodi reperias.* Caius de verborum ſignif. *Qui venenum dicit, adiicere debet, vtrùm malum, an bonum,* &c. Euſtathius in Il. 4. φάρμακον, μέση λέξις. δεῖ γὰρ μὴ ἀγαθοῦ παραλαμβανομένου περὶ τὸ φέρειν ἄλγος, καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ περὶ τὸ φέρειν ἄκος. *Venenum, dictio eſt media: vt quæ capiatur pro re non bona afferente dolorem, & pro bona afferente medelam.* Homerus quoque ipſe Odyſ. 4. ita perſpicuè, φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά: *Pharmaca, plurima quidem ſalubria miſta, multa lethifera.* Et Apollonius 3. Arg. ita diſtinguit. φάρμακα τὰ μὲν ἐσθλὰ, τὰ δὲ ῥαιστήρια: *venena, hæc quidem bona, hæc autem noxia.* ibidem cum adiectione epitheti, φάρμακα θυμοφθόρα, quod corrumpant. Sicut & Artem. lib. 2. c. 69.

A φάρμακον θανάσιμον, quod mortem inferat. Sciat tamen Lector apud Græcos nullo attributo bonitatis aut malitiæ inueniri pharmacum, & in bonam & in malam partem, contra quam docuit Caius. Exempla confert Henric. Stephanus. Ego etiam in Papinio in bonam partem reperi, cùm ait: *— atque omne benigne Virus odoriferis Arabum quod creſcit in aruis.*

11. Serpentibvs atris.] Iuuen. Sat. 5. *Quod tutos etiam facit à ſerpentibus atris.* Loci huius meminit Lactan. lib. 5. c. 5. & per ſerpentes, & lupos Virgilij allegoricè intelligit odium, inuidiam, dolum: quibus peſtibus infeſtatur humanum genus. Et obſeruabis has duas peſtes in hoc æuo poni a Virgilio. nam contraria prædicata ſunt de æuo aureo Saturni. Contra ſerpentes, 4. Ecl. *Occidet & ſerpens, & fallax*
B *herba veneni Occidet.* Contra lupos 5. Ecl.

Nec lupus inſidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur.

Neque diſſidet illud 4. Ecl.

— nec magnos metuent armenta leones.

12. Mellaqve decvssit foliis] Contrarium in ætate aurea, 4 Ecl. *& duræ quercus ſudabunt roſcida mella.* Ouid. 1. Met. *Flauaque de viridi ſtillabant ilice mella.*

13. Ignemqve removit.] Sumtum hoc ab Heſiod. 1. ἔργ. κρύψε δὲ πῦρ, *abſcondit vero ignem.*

14. Cvrrentia vina.] Euripidis ſentẽtiam expreſſit, qui in Bacchis,

C
Ῥεῖ δὲ γάλακτι πέδον,
Ῥεῖ δ' οἴνῳ, ῥεῖ δὲ μελισσᾶν Νέκταρι:
Fluit tellus lacte,
Fluit vino, fluit apium Nectare.

Ouid. Met. 1. *Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant.* Ætatem porrò auream adumbrat Apollon. lib. 3. Arg. vbi deſcribens domum Regis Colchorũ adhibet fontes quatuor, primum ſcatentem lacte, alterum vino, tertium oleo, quartum aqua.

15. Vt varias vsvs meditando, &c.] Omnes ferè referunt ſententiam Poetæ ad animi cogitationem, nam hic artes reperit. Non nego obſeruatione artes inuẽtas, cùm dicat Tullius 2. Diuin. *obſeruatio diuturna notandis rebus fecit artem.* & Ariſto-
D teles, artium principia fuiſſe obſeruationum. Philo etiam lib. περὶ θυόντων, inter encomia mentis ponit inuentionem artium, inter quas iſtas numerat agriculturam. Sed nihilominus tamen Virgilius verè ſignat ipſam exercitationem, & vſum rerum. Nam videlicet admouendo manum operi res ipſa tandem inuenitur, exitque in lucem, ideo ſignato verbo *extunderet*; quaſi ex ipſa materia aſſuetudine fabricandi res eliciatur. Itaque hîc *meditor* non refertur ad animum, ſed ad exercitationem ipſam, & fabricam quæ opere exercetur. Nam Ariſt. ἐμπειρίαν, id eſt, experientiam docet fuiſſe primum artium principium. Columel. lib. 4. c. 11. *magiſter artium vſus.* Prudent. in Symm. *Quicquid poſterius ſucceſſor reperit vſus.* Veget. c. 10. lib. 3 *Omnes artes, omniaque opera quotidiano vſu, &*
E *iugi exercitatione proficiunt.* Plin. lib. 1. Epiſt. *Vſus magiſter egregius.* Sed in primis audienda verba eiuſdem Veget c. 24 lib. 2. *Miles ſacramento lectus, ab exercitiis armorum vel nouellus, vel iam veteranus, cui pugnandum eſt pro ſalute propria, & libertate communi: præſertim cùm antiqua ſit prudẽnſque ſententia, omnes artes in meditatione conſiſtere.* Vbi, quæ initio *exercitia* nominauit, in fine *meditationem* vocat. Infinita ſunt loca in hoc auctore, vbi meditationem ſumit pro exercitatione. Aliqua ego contuli ad illud 1. Ecl. *Syluestrem tenui Muſam meditaris auena.* Quem locum vide, nã quæ ibi dicta, huc pertinent. Ad certamen etiam laborũ referendã verba iſta Petron. in Sat. *Priſcis enim temporibus,*

Meditor refertur à Virgilio ad opus.

poribus, cùm adhuc nuda virtus placeret, vigebant artes ingenuæ, ſummumque certamen inter homines erat, ne quid profuturum ſeculis diu lateret. & iſta Arn. lib. 1. loquentis de artibus inuentis: *Cum proceſſu temporum paulatim meditatione conflatæ.* Qui Græcas literas tantum ſalutauit, ſcit, verba meditandi traduci ad ipſam exercitationem.

16. EXTVNDERET ARTES.] Poeta ipſe 4. Geor. *Quis Deus hanc, Muſa, quis nobis extudit artem.* Eodem libr.

Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderas.

Auctor Hymni in Mercur. σοφίης ἐκμάσσατο τέχνην.

17. ET SILICIS VENIS ABSTRVSVM IGNEM.] Ita in 6.

—ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis.

18. EXCVDERET.] In 1. quoque Æn. *ſcintillam excudit Achates.* & Plin. lib. 16. c. 40. *ad excudendum ignem non ſemper lapidis occaſio eſt.* Credit Germ. ſumtum hoc ex illo Sophocl. in Philoct.

Ἀλλ' ἐν πέτροισι πέτρον ἐκτρίβων μόλις
Ἔφην' ἄφαντον φῶς:
Sed petris petram atterens, vix
Excuſſi latentem ignem.

In Germ. male excuſſum, ἔθλω. Vtut ſit de Virgilio, certe loco Sophoclis ſimilia ſunt verba Plin. in adducto loco: *teritur lignum ligno, ignemque concipit attritu.* Nonnus 2. Dionyſ. itatem hanc partem cum aliis ſilo. λίθος ἀμφὶ λίθῳ φλογερὸν ὠδῖνα λοχεύων: *lapis attritus lapide gignit flammæ vterum partum.* & ſtatim de percuſſo lapide: λάϊνον ἠκόντιζε πολυθλιβὲς αὐτόγονον πῦρ: *eiaculatur ex ſe genitum ignem lapideum aſſidua attritione.*

Nauigia primi æui.

19. ALNOS CAVATAS.] Recte putat Germ. alluſum ad ſcaphas, ſic dictas, παρὰ τὸ σκάπτειν, ab cauando, nam primo æuo excauatæ tãtum trabes, excauata robora pro nauigiis erant. Pari forma Ammian. lib. 14. *cauatis arborum truncis amnem permeare.* & li. 31. *cauatis arborum alueis agminatim impoſiti.* Plin. etiã lib. 16. c. 40. *Germaniæ prædones arborib. cauatis nauigant.*

20. NVMEROS.] Ita etiam de ſtellis Cic. 1. Diuin. *numeris, & motibus ſtellarum curſus perſequuntur.* loquitur de Babyloniis & aliis. Eadem ferè verba repetit lib. 2.

21. NOMINA FECIT.] Pari phraſi Plaut. Menæch. *Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi.* iterum: *Nomen Menæchmo factum eſt mihi.*

Pleiades vnde dictæ.

22. PLEIADAS.] Adhibebo hic operam Delrij de etymo Pleiadum, quæ ſic dictæ, quòd conſtipatæ & conglomeratæ ſint. Ergo, S. Gregor. in Iob. lib. 29. c. 27. *Pleiades ſtellæ ἀπὸ τῆς πλειότητος, id eſt, pluralitate vocatæ ſunt.* Manil. lib. 4. *ſidus glomerabile.* Latinus Callimachus: *Pleiadum ſpiſſo cur coit igne chorus.* Seneca in Medea: *& denſi latitant Pleiadum greges.* Adiungo Calab. lib. 13. ad finem, qui de iſtis: ἰλαδὸν ἀντέλλουσιν: *oriuntur confertim.* Itaque dictæ Pleiades quaſi πλείονες, hoc eſt, plures. Alij certè malunt dictas à verbo πλέω *nauigo.* Ait Aratus has ſeptem eſſe ſtellas, ſed ſex tantùm conſpici. Hoc alij obſeruarunt, coniunxerunt etiam auctores, ideo omitto: ſicuti etiam de nominibus harum ſtellarum, ne paginas impleam. Latinus ille Callimachus, eſt Propertius.

Hyades vnde dictæ.

23. HYADAS.] Dictæ ἀπὸ τοῦ ὕειν: *pluere*, quòd ortu ſuo, & occaſu pluuias ferant. Verſus Ouidij 5. Faſt. quibus id firmatur, in promtu ſunt. Sed alibi, credo, de hoc etymo loquor latius. Hic te moneo, ab omnibus, qui fabulas ſcripſerunt, Pleiadas, atque Hyadas ſeparari, & diuerſas fieri. Plinius apertè lib. 2. c. 41. *In cauda Tauri ſeptem, quas appellant Vergilias: in fronte Suculas.* Sunt autem Virgiliæ, Pleiades: Suculæ, Hyades. Seruius quoque: *Pleiades, ſignum eſt ante genua Tauri, quod ortu ſuo primum nauigationis tempus oſtendat, dictæ ab eo, quod eſt πλέω, nauigo: Latinè Vergiliæ dicuntur, à verni temporis ſignificatione. Hyades ſunt in fronte Tauri, quod ortu ſuo concitant pluuias: latine ſuculæ dicuntur.* Ac ne omnes numerem, ita fabulatores de illis loquuntur, vt diuerſas faciant. Lilius tamen 5. Syntag. eaſdem facit, ait enim: *Hyadas quoque, quæ & Pleiades dicuntur, à noſtris vergiliæ, & ſuculæ.* Iuuat Lilium, ad Ouid. 5. Faſt. vnam ex Pleiadibus Maiã fieri, quam Aratus in numerum Hyadum intrudit: vterque verò intelligit eam, quæ filia Atlantis, quæ mater Mercurij: ſed quidem fabulamenta omnia, vt ſæpe monui, mille modis implicata ſunt, à quibus vix elicias verum, auctoribus pro libidine confingentibus. In hac re verò diuerſas eſſe credamus, eo inclinante auctorum turba, cùm præſertim Aſtrologi diuerſas in cœlo figuras oſtendant. & certè magnum eſt argumentum contra Lilium, Pleiadas ſemper induci à Poetis ad ſerenitatem, Hyades ad pluuiam, non ergo eædem. Ceterùm coniunctione Virgilij vſus ante illum Homerus Il. 18. Πληϊάδας θ' Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος.

24. CLARAMQVE LYCAONIS ARCTON.] Caliſto filia fuit Lycaonis, quæ verſa in Arcton, id eſt, vrſam maiorem, quam etiam vocant Helicé. Vitiauit illam Iupiter, Iuno præ Zelo conuertit in vrſam feram, Iupiter præ miſericordia in ſignum cœleſte.

25. TVM LAQVEIS CAPTARE FERAS.] Locus eſt Sophocl. in Antig. cui noſter hærere potuit, vbi cùm nonnulla dicantur de hominum ſagacitate, tum hoc:

Κουφονόων τε φῦλον ὀρ-
Νίθων ἀμφιβαλὼν ἄγει,
Θηρῶν τ' ἀγρίων ἔθνη,
Πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν
Σπείραισι δικτυοκλώστοις
Περιφραδὴς ἀνήρ:
Leuiumque genus
Auium irretitum agit
Ferarum ſyluestrium gentes,
Mariſque ſalſam prolem
Sinu retium
Conſilio prudens homo.

Auctor Octauiæ locum hunc longiſſimè perſequitur ore Senecæ.

26. CANIBVS CIRCVMDARE SALTVS.] Ita 10. Ecl.

— non me vlla vetabunt
Frigora, Parthenios canibus circumdare ſaltus.

Quod autem nos *circumdare*, Græci περιστοιχίζεσθαι, quo verbo vſus Demoſthenes in 1. Phil. cúmq; Vlpianus explicans, ait metaphoram ſumi à venatoribus; qui, ne feræ elabãtur, per vias omnes, atque per omnia effugia τοὺς ἄρκυς περιβάλλουσι, retia circũferunt. — Circũdo, vox venatorum.

27. FVNDA.] Hoc genus retis alij *iaculum* nominant, à iactando. Græci βόλον. Suidas: τὸ βαλλόμενον εἰς ἄγρας ἰχθύων. Piſcationis inuentum Virgilius attribuit hominibus, Oppianus lib. 2. Hal. Diis, quod probat longa inductione. Nam, cùm multæ artes, quas ipſe enumerat, inuentæ à Diis ſint, credibile, Deum aliquem exſtitiſſe auctorem Piſcationis. — Funda genus retis. Iaculũ genus retis.

28. VERBERAT AMNEM.] Lucan. lib. 3. *Crebraque ſublimes conuellunt verbera puppes.* Sed & ſentẽtiam Virgilij Manilius lib. 4. extulit flexu iſto. *& placidum ductis euertere retibus æquor.*

29 LINA.] Notat German. more Græco dici *lina* pro lineis retibus. Nam lib. 3. Epig. — Lina, id eſt, retia è lino.

— ἀπὸ κυμάτων
Ζῶντα, τὸν ἁλιεὺς, ἐξ ἑλόντα λίνοις:

— *è piſcatu*
Viuentem, hamis & lineis laborantem.

Adnecto illi tum Calabrum lib. 2. qui in re venatoria dixit λίνων ἱερμῶν pro retibus: & Philoné, qui lib. de Agricultura: τὰ πάναγρα, ὡς οἱ ποιηταί που φασὶ, λῖνα: *lina, vti Poetæ loquuntur, omnicapientia.* loquitur de piſcatoribus. & quidem Brodæus λίνοις reddit, *retibus.* & alibi ὑγρὰ λῖνα: *humida lina.* id eſt, *retia.* Tum Latinos, ſed hos tantùm indicabo. Igitur lino pro retibus vſi Iuuencus lib. 1. Sedulius lib. 3. & 4. Arator lib. 1. Hiſt. Apoſtol. Sulpitius Seuerus Dial. 3. & plures alij.

20. FERRI RIGOR.] Ita Prudentius: *æris, ac ferri rigor.* & Manil. lib. 2. *ferrique rigor.* Caſſiod lib. 3. Epiſt. 25. *rigorem ferri partant terrena molliores.* Ante omnes Lucr. lib. 1. —*rigor auri ſoluitur æſtu.*

Serram quis inuenerit.

31. SERRÆ.] Huius inuentum Plinius lib. 7. c. 56. attribuit Dædalo: Ouid. 8. Metamorph. Perdicæ Dædali ſororis filio: Seneca Epiſt 90. & Diod. lib. 4. Biblioth. Talo. Integra vide in Notis Mureti. Hic te ἐν παρέργῳ moneo, ſerram eſſe non eam ſolum, qua ſecantur ligna, ſed genus quoque plauſtri, quod rotis ferreis atque dentatis voluitur: cuius vſus eſt ad terenda frumẽta in area. Auctor mihi S. Hieron. lib. 1. in Amos c. 1. qui ſic explicat, quæ ſeptuaginta tranſtulerunt τρίζοιν σιδηροῖς.

32 NAM PRIMI CVNEIS.] Mutauit leuiter Prudent lib. 2. in Symmach. *Primi homines cuneis ſcindebant fiſſile lignum.*

Ligni etymon.

33. LIGNVM.] Lignum à lego duci, ait Scal. in Coniectan. vt à tego, tignum: à tego tegnum: à μέγας, magnus: à στέγω, ſtegòs: à παχὺς pinguis: à λείχω, lingo, & lingua: ab ἐγγὺς, anguis: à ὀδοὺς, dentius.

Egeſtas vrget, adag.

34. VRGENS EGESTAS.] Martialis libro 11. Epigramm. 88.
—*O quantum cogit egeſtas.* & de repertione artiũ Arnob. lib. 2. *Non ſunt iſta ſcientia munera, ſed pauperrima neceſſitatis inuenta.* Iterum: *Ex quo apparet, vt ſæpius dictum eſt, inuenta hæc eſſe locorum neceſſitate, ac temporum, neque diu numen eruditas aduolaſſe huc animas.* Ad eãdem ſententiam, videlicet ad cogentem egeſtatem, poſſis referre illud Perſij:

Quis expediuit pſittaco ſuum χαῖρε?
Picaſque docuit noſtra verba conari?
Magiſter artis, ingeniique largitor
Venter, negatas artifex ſequi voces.

Ex Perſij imitatione, & ex ſententia, quam illuſtro, ſcripſit quoque Arnob. lib. 2. *Diſcit—verba pſittacus integra, & nomina prorſus exprimere.* Agit enim Arnobius de inuentione artium ex neceſſitate.

Labor omnia vincit, adag.

35. LABOR OMNIA VINCIT IMPROBVS.] Adagium hoc ſatis illuſtrat Eraſm. Chil. 1. Cẽt. 5. c. 22. & Chil. 2. Cent. 2. c. 53. Virgilij Interpretes, Rittershuſius in Oppian pag. 35. Clemens lib. 6. Strom. c. 1. vbi Euripidẽ, & Sophoclẽ in eandem ferè ſentẽtiam coniungit. Verſum quoque Virgilij prouerbialiter vſurpat Hieron. Præfat. in Daniel. Quod verò Virg. *labor improbus,* Lucret. *Præſtans labor, ex nimis labor.*

[a] Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cùm iam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret.
[b] Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in aruis
Carduus: intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſylua,
Lappæque tribuliq́ue, intérque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.
[c] Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votiſque vocaueris imbrem,
Heu, magnum alterius fruſtrà ſpectabis aceruum,
Concuſſaque famem in ſyluis ſolabere quercu.

ARGVMENTVM.

Origo prima agricolationis, cauſſa eius originis: labores huius artis, remedia contra labores.

EXPLICATIO.

[a] EST iam in tertia parte huius libri, quam breuiter expedit. Agit de origine agricolationis. Sed ita hæc pars diſcreta a ſuperiore, vt ab ea pendeat. Nam cum concluſerit, inuentas fuiſſe artes ad tolerandam inopiam; ait iam, agriculturam quoque manaſſe ex eodem fonte. Ergo. Ceres prima omniũ inſtituit (vt quæ Legifera, θεσμοφόρος) mortales arare terram. quo inſtrumento? ferro (quia vomer ferreus.) Addit deinde tempus, quo accidit inuentum hoc Cereris. Nimirum, cum glandes, atque arbuta ſyluæ Dodonæ quæ ſacra Ioui, defecerunt: ac perinde ea negauit victum mortalibus. Locutio iſta *cùm glandes atque arbuta ſylua deficerent, & Dodona negaret victum,* poetica eſt, in qua per Hendyaden idem dicitur, vt illud, *pateris libamus, & auro,* id eſt, *aureis pateris.*

[b] Sed ecce labor, qui comes ſemper felicitatis, additus eſt frumentis, vt primum illa inuenta ſunt. Explicat ſignanter, qui ſint hi labores. Videlicet, rubigo, quę mala, quę edit adultos culmos: carduus, qui ſegnis, (inutilis, infœcundus) qui in aruis horret ſuis aculeis. Ad hæc, ſegetes ipſæ ſæpe moriuntur, ſucceditque in agris ſylua peſtium aſpera, & lappæ, & tribuli: præterea lolium, atque auenæ; illud infelix, illæ ſteriles: quæ peſtes nitentem ſegetem defrugant, virtutem terræ adimunt, & tãquam tyranni impotentiſſimi dominantur.

[c] Ergo quiſquis es agricola, niſi cum his tyrãnis confligas validè, actum de te eſt. Docet verò vti pugnandum, & quibus armis. Inſectanda eſt tellus; & hoc raſtris aſſiduis: terrendæ aues, & hoc ſonitu lapidis, fundæ, cymbalorum: vmbræ ruris comprimendæ, & exſcindenda ſylua, quæ eſt circa rus, idque falcẽ ferrea: demum vocanda pluuia à Dijs,

& hoc

& hoc votis. Hæc niſi feceris (inquit) fruſtra alienos aceruos ſpectabis, & ipſe glande victitabis. Hactenus ſententia. Expendo quiddam non vulgare. Placet Virgilius ſemper, & cur placeat ſæpe ignoratur. In rebus quatuor recenſendis nunquam pluralem cum plurali, neque ſingularem cum ſingulari coniungit, quod minùs ad varietatem: ſed ſemper cum ſingulari pluralem. Vnica terra multis raſtris infectanda eſt, vnica pluuia multis votis petenda: Contrà, multæ aues terrēdæ vnico ſonitu, multæ vmbræ vnica falce compeſcendæ.

NOTÆ.

Cereris etymon. 1. CERES.] Sic dicta quaſi Geres, quòd fruges gerat, ſi Varroni credimus, & Ciceroni, qui illi aſſentitur, atque Arnobio, qui ita ait lib. 3. *Quòd ſalutarium ſeminis frugem gerat, Cererem eſſe pronūtiant.* Addit Cic. 2. Nat. pro argumento, quia ſic Græcis dicitur Δημήτηρ, quaſi γημήτηρ. Scaliger tamē in Cōiectan. putat ſic dictam à *ceres* antiquo verbo, id eſt, *creo*. Additque: ſi fortaſſe dicta Ceres, quaſi Geres, non tamen à gerendo, ſed à Græco γῆρυς: nam ſic priùs vocabatur: firmat hoc teſtimonio Heſychij. Maternus lib. de profanis religionibus, c. 18. ducit à ferendo, vt Ceres ſit, quaſi ferens.

Ceres fruges inuenit. 2. VERTERE TERRAM INSTITVIT.] Ita vulgatum à Poetis, Virgilio hic, Ouid. 5. Metam. & 3. Am. eleg. 9. a Lucretio lib. 5. Ab alijs, nam Plin. li. 7. cap. 56. *Ceres frumenta, cum antea glande veſcerentur.* A Græcis etiam, Iſocrat. in Paneg. de Cerere, τοὺς καρποὺς, οἳ τοῦ μὴ θηριωδῶς ζῆν ἡμᾶς αἴτιοι γεγόνασι: *fruges*, inuenit, *quæ in cauſa fuerunt, ne more beluarum viueremus.* eadem Diodor. lib. 5. cap. 2. Oppian. lib. 2. Halieut. Sed obſeruabis, hanc frugum inuentionem attribui Cereri, quia nimirum, hæc Dea femina in Græciam adduxit aliunde. quod geſtum eſt Argo in Græcia regnante, quod ſcribit Ado in Chron. ætate tertia. Hiſpanos certè noſtros non Ceres vlla, non Græci, ſed Rex noſter Habides *boues primo aratro domari, frumentaque ſulco ſerere docuit, & ex agreſti cibo melioribus veſci*; verba ſunt Iuſtini lib. 44. Itaque proprio inuento gloriamur, non aliunde emendicato.

Glans cibus mortalium. 3. GLANDES, ATQVE ARBVTA.] Hoc cibo vſi mortales primo æuo. De glandibus crebra mentio, inde Arcades dicti ab oraculo Pythiæ βαλανηφάγοι ἄνδρες, quod ſcribit Pauſan. in Arcadicis. De arbutis

Arbutus cibus mortalium. parca Ouid. 1. Met. *Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant.* Arnob. lib. 2. *Quid enim ſi hoc modo culpam velimus infligere prioribus illis, atque antiquiſſimis ſeculis, quod inuentis frugibus glandes ſpreuerint, & repudiauerint arbuta?* Ideo a Plin. lib. 15. cap. 24. dicitur *pomum*

Pomum inhonorum. *inhonorum*, vt cuius eſus vilis, hoc enim indicat ratio eius. Sed hîc lubitum admonere lectorem erroris Plinij, qui perniciofus iuuentuti. Ait ille lib. 15.

Vnedo diſtinguitur ab arbuto. cap. 24. & lib. 23. cap. 8. arbutum, & vnedonem eandem rem eſſe. Hoc mirè grasſatum eſt in adoleſcentibus. Sed certè vnedo nihil pertinet ad arbutum. Epimelis arbor eſt, cuius fructus dicitur vnedo: Arbutus Latinis, & Græcis comarus; cuius fructus

Comarus Memæcylū. Latinis eſt arbutum, Græcis Memæcylum. Itaque vnedo Epimelidis eſt, Memæcylum arbuti. Firmo hæc. Galenus lib. 2. Alim. apertè diſtinguit vnedonem ab arbuto: nam Epimelidi arbori pro fructu dat vnedonem; comaro, id eſt, arbuto Memæcylum. Vt hic coniunctim de re vtraque, ita de vtraque ſeparatim duobus in locis: nam Epimelidem eſſe vnedonem, & ſic vocari ab Italis apertè ait libro 6. de Simpl. Medic. Facult. & libro 6. eiuſdem operis arbutum coniungit cum Memæcylo. Agnoſcit doctrinam Galeni contra Plinium Rembertus Dodon. Pemptade 6. lib. 3. c. 10. Agnoſcit Dalecamp. qui in primum locum Plinij: *Plinius inſcitè, & negligenter Memæcylum fructum arbuti cum Vnedone fructu Epimelidis confundit.* Agnoſcit Generalis hiſtoria Plantarum, vbi ſic legitur: *Quare dubitandum non eſt, quin alia arbor ſit Epimelis, quæ vnà cum fructu ſuo in Italia Vnedo appellatur: & alia arbutus, cuius fructus Memæcylum Græcis dicitur.* Inde Theophraſtus libro 3. hiſtor. Plant. cap. 16. loquens de arbuto, ita ait: ἡ δὲ κόμαρος, ἡ τὸ μεμαίκυλον φέρουσα τὸ ἐδώδιμον, ἐστὶ δὲ οὐκ ἄγαν μέγα: *Arbutus, quæ Memæcylum fert ad eſum, non admodum magna eſt arbor.* Nec te moueat ab Dioſcoride ſcribi libro 1. cap. 138. *Arbutus, ſiue Vnedo*, &c. Nam in Græco tantùm eſt κόμαρος. itaque illud, *ſiue Vnedo*, additum eſt ab inſcitia Interpretum. Ne te verò teſtimoniis onerem, obſeruabis lector, quæ dixi, ſi attentè auctores legeris, in quos ipſe incideris.

4. DODONA.] Epiri ciuitas, prope quam nemus abundans glandibus, & in nemore templū ſacrum Ioui. Ac ferè nunquam apud ſcriptores mentio eſt Dodonæ, quin nemoris quoque fiat mentio.

5. RVBIGO.] Ait Budæus, morbum hunc vocari *nebulam*, quo ſpicæ conſriatiles, & vanæ redduntur. Rectius multo definit Scaliger in Theophraſt. *Rubigo putrefactio quædam eſt, cum exceptus in ſpicam ros, aut pluuia non decutitur, ſeu ſolis ſuperuenitu excalfactus putreſcit.* Notæ iſtæ certiſſimæ ſunt. Tria dicit, eſſe putrefactionem, & hanc a rore aut pluuia, & ex ſole excalfaciente. Primum firmat Theophraſt. 3. Cauſ. cap. 27. iuxta Gazam, aut 30. iuxta Scaligerum, ἡ δ᾽ ἐρυσίβη, σαπρότης τις: *eſt erugo, putrefactio.* Eidem attribuit verbum σήπειν: *putrefacere.* Sicut & Auctor Geopon. lib. 5. σήπει τῆς νυκτὸς τοὺς καρποὺς: *noctu fructus putrefacit.* Alterum eſt prouenire *a rore* aut *pluuia.* Ideo ſignatè Plin. & propriè lib. 18. c. 17. *cœleſte frugum vinearumque malum.* & Auctor Geopon. ait: συνίσταται ἐν τῷ ἀέρι τὴν ἐρυσίβην: *rubiginem in aere congregari.* & Theophr. ἀποξηραίνεται: *aſſiccatur.* Accinit Colum. 1. c. 5. *ſiccari, & detergi.* quæ verba de re liquida ſunt, & humore aqueo. & Theophr. ait, inclinandam ſpicam, ὅπως ἀποῤῥέῃ, καὶ μὴ ἐμμένῃ τὸ ὕδωρ, καὶ ἡ δρόσος: *vt decidat, neque excipi poſſit imber, aut ros.* Demum cauſſa eſt, *Sol excalfaciens.* Ait Theophraſt. ſi ſint flatus ventorum, fieri, vt ὁ ἥλιος εὐθὺς ἐπιλάμψας, ἐκκαίων σήψῃ: *Sol paululum immoratus putrescentem non conficiat.* Firmaui definitionem in gratiam Scaligeri, in vtilitatem iuuentutis, & addo, a Luna quoque fieri morbum hunc. Theophr. μάλιστα δ᾽ ἐρυσιβοῦται σῖτος ταῖς πανσελήνοις. διὸ καὶ τῇ πανσελήνῳ θερμότητι σήπειν τῆς νυκτός: *Triticum rubiginem contrahit maxime in pleniluniis. Ratio eſt a calore, quo Luna noctu putrefacit.* Eadem, & iiſdem penè verbis Auctor Geopon. dicto loco. Porrò ſacra inſtituta ſunt à Numa contra hanc peſtem, quæ ſacra dicta ſunt Robigalia. Rubigo quid, eius notæ, & cauſſæ.

6. CARDVVS.] De hoc, & ſequentibus ita coniunctim Plinius lib. 18. c. 17. *Lolium, & tribulos, & carduos, lappáſque non magis, quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipſius terræ peſtes numerauerim.*

7. SYLVA] Seruius: *Notandum etiam de herbis Syluam dictum.* Cic. in Prætura vrbana: *Tabulas, & ſigna, quæ in ædibus tuis impar ad omnes columnas, omnibus etiā intercolumniis, in ſylua denique depoſita ſub dio vidimus.* Vbi Aſconius: *In ſyluā in viridario.* Lege Cuiacium lib. 10. Obſeruat. c. 15. Sylua de herbis.

8. LAPPÆ] Harum cognitionem ſub duplici diſtinctione nobis herbarij auctores reprā[illegible]. Est maior, eſt minor. Maior Græcis ἄρκειον dicitur, Lappæ.

propter ſimilitudinem, quam habet cum villoſis hirti'que vrſorum capitibus. eſt enim tota echinata: dicitur etiam προσώπιον, & προσωπὶς, quaſi perſonata, quod eius foliis, quæ lata ſunt, tota hiſtrionis facies tegeretur in theatris, quoties opus, ne agnoſceretur. Minor, χάνθιον dicitur, quod ea capillos ruffet: & χοιραδόλεθρον, quod ſtrumas aboleat. Poſterior diſtinctio. Lappa duplex eſt, altera φιλάνθρωπος, altera Canaria: illa maior eſt, adhærénſque hominum veſtibus: hæc minor, adhærenſque canibus. Peculiaria lapparum petenda ab aliis. nam de duplici perſonata fusè Matthiol. de deſcriptionibus earum, fusè quoque alij. nobis hæc ſatis ad propoſiti noſtri mentem. Plinius, & Virgilius, alij item lappas numerant inter peſtes ſegetum. Hieron. contra Luciferianos has agrorum peſtes prouerbialiter traduxit ad ſignandos homines improbos: *Non ſolum in Eccleſia morantur oues, nec mundæ tantùm aues volitant: ſed frumentum in agro ſeritur, & inter nitentia culta lappæque & tribuli, & ſteriles dominantur auenæ.*

Hiſtrionum perſona ex lappa.

Lappæ, adag.

9. TRIBVLI.] De hac peſte agrorum Ouidius quoque 5. Metam:

— lolium tribuliſque fatigant
Triticeas meſſes.

10. NITENTIA CVLTA.] Nitorem aruis, & frugibus Lucretius dedit ante noſtrum. nam lib. 2. *& ſurſum nitidæ fruges armentaque creſcunt.* & apud Cic. 2 Tuſc. Poeta quidam:

Nitidus, id eſt, pinguis.

Etſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
Fruges, tamen ipſæ ſuapte natura enitent.

Virgilius iterum:

At rudis enituit impulſo vomere campus.

Symmach. ep. 81. lib 6. *ager cultura nitet.* Per nitorem autem intellige pinguedinem, itaque *nitentia culta,* ſunt pinguia. nam nitor pinguedinem ſequitur. &, ſi pinguia, eo ipſo grandia. Sic nitens taurus in Virgilio, eſt pinguis, & grandis.

11. INFELIX LOLIVM.] Quædam peculiaria huius verſus explicata iam 5. Ecl. Vult Vrſinus alluſum ad verſus Ennij in Præceptis:

Vbi videt auenam, lolium creſcere
Inter triticum: ſelegit, ſecernit, aufert ſedulo:
Vt operam addidit, quam tanto ſtudio ſeruit.

12. QVOD NISI ET ASSIDVIS, &c.] Vtilis eſt commentatio Seruij ita loquentis de his quatuor præceptis: *Quod niſi terram inſectaberis raſtris, id eſt, niſi ſæpe ſarrieris, propter illud & amaris intyba fibris officiunt. Niſi aues fugaueris propter illud, improbus anſer, Strymoniæque grues: niſi falce amputaueris ramos, propter illud, aut umbra nocet: niſi votis vocaueris pluuias, propter illud. Humida ſolſtitia, atque hyemes optate ſerenas.* De laboribus agricolarum vide elegantem locum Libanij in Progymnaſmatis.

13. ET SONITV TERREBIS AVES.] Ait Vrſin. alluſum ad præceptum Heſiod. lib. 2. ἔργ.

— ὁ δὲ τυτθὸς ὄπισθε
Δμῶος, ἔχων μακέλην, πόνον ὀρνίθεσσι τιθείη
Σπέρματα κακκρύπτων:
— ſequens autem pone
Seruus ligonem tenens, negotium auibus faceſſat.

B Libanius inter agricolarum mala auium præſertim meminit, cùm ait, conandum agricolæ, ne aues τὸ καταβληθὲν ἀνελέσθαι. verbum *terrebis* vult Germ. ſumptum ab Apollon. 2. Arg. qui loquens de Hercule fugante Stymphalidas tintinnabulis vſurpat verbum, αἱ δ' ἐφοβοῦντο: *Illæ autem terrebantur.* Nam & Græci hæc terriculamenta vocant φόβητρα.

14. FALCE PREMES VMBRAS.] Catullus ſic extulit: *Non falx attenuat frondatorum arboris umbram.*

15. VOTISQVE VOCAVERIS IMBREM.] Supra flexu alio, *optate.* Sed cur non adducam locum ſimilem Sanct. Macarij Senioris, in quo, ſi non cultus

C orationis, certè pietas ſpectatur. Ait ille homil. 26. *Requirit Deus ab homine laborem, fatigationem, ac operationem; niſi tamen deſurſum apparuerit nubes cæleſtis, & pluuiæ gratia, nihil mutabit labor coloni.*

16. HEV MAGNVM.] Similis ſententia Heſiod. 2. ἔργ.

Μήπως τὰ μεταξὺ χατίζων
Πτώσσῃς ἀλλοτρίους οἴκους, καὶ μηδὲν ἀνύσσῃς.
Nequando interim egens
Mendices ad alienas domos, nihilque efficias.

17. SPECTABIS ACERVVM.] Pari ſenſu Horatius lib. 2. od. 2.

D *Quiſquis ingentes oculo irretorto*
Spectat aceruos.

18. CONCVSSA.] Seneca in Hip. *Excuſſa ſyluis poma compeſcunt famem.*

19. FAMEM SOLABERE.] Horat. de cibo etiam lib. 2. Sat. 6.

— me ſylua, cauuſque
Tutus ab inſidiis tenui ſolabitur eruo.

[a] Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
[b] Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
[c] Tardaque Eleuſinæ matris voluentia plauſtra,
[d] Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri;
[e] Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi:
[f] Omnia quæ multo antè memor prouiſa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
[g] Continuò in ſyluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
[h] Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo:
[i] Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo;
[k] Cæditur & tilia ante iugo leuis, altaque fagus;
Stiuaque, quæ currus à tergo torqueat imos,
[l] Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.

ARGV

ARGVMENTVM.

Ennumerantur inſtrumenta agricolarum octo, quatuor ad arandam terram, quatuor ad parãdam meſſem: docetur ruſticorum prouidentia: ſylua in aratro, et quod potiſſimũ inſtrumentum, explicantur eius partes præcipuæ, quæ ſeptem ſunt.

EXPLICATIO.

a EST hæc pars quarta libri huius, & tota de inſtrumento ruſtico. Primis duobus verſib. rem proponit, ſe dicturum de inſtrumẽtis (nam hęc ſunt arma) agricolarum: non de omnibus, ſed de illis tantùm, ſine quibus meſſes nequeunt, aut ſeri, aut ſurgere. Clarius. Dicam inſtrumenta, quæ neceſſaria ad arandam terram, vt ſemen recipiat; & quæ neceſſaria ad faciendam meſſem, adultis iam frugibus.

b Sequuntur inſtrumenta, quę promiſcue ponit, iam quæ ad arationem pertinent, iam quæ ad meſſẽ. Ad arationem exhibet quatuor, vomerem, aratrum, raſtros, crates: ad meſſem totidem, plauſtra, tribula, traheas, vannum. Exornat illa more poetico. Primum omnium eſt vomis, & robur graue aratri inflexi. Eſt ita poetica locutio. Perinde ac ſi dicat, aratrum robuſtum, atque inflexum, cui ſit vomis ad proſcindendam terram.

c Ait neceſſaria eſſe plauſtra, quæ in vſu matris Eleuſinæ, id eſt, Cereris: quæ tardi, & cum molimine ſeſe conuoluunt.

d Adiungit tribula, & trahas: raſtros etiam, quibus magnum pondus. nam hoc eſt iniquum.

e Diſſideo in ſententia ab omnibus. Dicit, neceſſariam eſſe agricolæ vilem virgeámque ſupellectilem Celei. Poſtea explicat, quæ ſit vilis hæc & virgea ſupellex, videlicet crates, quæ fiunt ex arbuto: & vannus, cuius fuit vſus in ſacris myſticis Bacchi. Hæc venuſtior ſententia, quam ſi ſepares, & per ſupellectilem capias fiſcellas, corbes, & vaſa alia. Tantum enim explicat, quæ ſit virgea illa, & vilis Celei ſupellex, videlicet crates, & vannus.

f Non vult, agricolam quærere inſtrumentum, tunc cùm neceſſarium eſt, ſed vt multo antè memor ſit, prouideatque, & reponat in futurum, quę neceſſaria ſunt, ſi affectat gloriam, & laudem ex re agreſti. Rus diuinum eſt, quod Diis charum, quódque in eorum tutela.

g Cùm potiſſimum, & maximum inſtrumentum agricolarum ſit aratrum, aſſumit latam eius deſcriptionem, & hanc per partes. Si lector non ita probe intelligat ſequentes partes aratri, ſciat rem hanc eſſe potius oculorum, quàm aurium. Itaque enumerat burim, temonem, aures, dentale, iugum, ſtiuam, rotas. In his iam materiam, iam formam, iam vtrunque ſimul perſequitur. Ergo ait, vlmus vi magna domatur flexa in burim, id eſt, in vſum buris, ac tum peritnde accipit formam curui aratri. Eſt buris curuamen illud, quod excipit vomerem. male cum temone alij, alij cum ſtiua confundunt. & hoc ſignatè fiat in ſyluis. Iubet, vt diligens agricola, vlmum inflectat, vel ramũ eius aliquem hærentem adhuc in ſyluis, clarius hærentem vlmum in terra, neque euulſam, vt ſic continuò, id eſt, per annos plures dometur, creſcatque cum eo vitio, vt mox apta ſit ad burim. Huius agricolarum artis teſtes ſunt oculi.

h Buri annectitur temo, qui excurrit protenditúrque in altum per pedes octo, & hoc a ſtirpe arboris, explicatore Seruio: vel ab ſtirpe, id eſt, ab ima parte ipſius temonis, qua annectitur buri, vt ego puto.

A i Aptantur aures binæ, aptantur dentalia, quib. duplex dorſum. Sunt dentalia, quæ ſupra ſe ſuſcipiunt vomerem. Hæc, quia lata eſſe debent, videtur habere duplex dorſum.

k Demum ait, ad iugum aptam eſſe tiliam, vt quæ leuis, ne ſuo pondere boues fatiget: aptã etiam fagum. Pars extrema aratri, ſtiua eſt. Eſt hæc manica, qua aratrum dirigitur, vel ſatur, circumflectitur. Illud *currus imos*, fatẽtur Interpretes, dictum ex more illarum regionum, vbi aratra rotis prope ipſum vomerem iuuabantur. In typis veterum viſuntur aratra cum rotis.

l Nam ſuſpenſa ad fumum robora, ſi rimas non faciunt, apta ſunt conficiendo aratro. Ergo, fumus exploret robora (examinet.) Hic per *robora* accipio

B quamuis robuſtam materiam, non ſignatam ſpeciẽ, ſicuti ſupra, *graue robur aratri*. Nam Poeta iam vlmum pro materia aſſignauit.

NOTÆ.

1. DVRIS AGRESTIBVS.] Ab operum duricie vocantur agricolæ Oppiano lib. 1. Cyn. ἐργατῖναι. & lib. 3. Hal. ἐργατῖναι.

2. ARMA.] Ait Germ. hoc dictum more Græcorum, qui inſtrumenta cuiuſcunque artis vocant ὅπλα, τεύχεα, ἔντεα. Alibi hoc firmo. certè Xenophon in Oecon. vocat γεωργικὰ ὄργανα. Arma, id eſt, inſtrumẽta.

3. SVRGERE MESSES.] Pari phraſi Lucret. li. 1. *At nitidæ ſurgunt fruges, ramique vireſcunt.* Prudent. 2.

C contra Symm. *Aſpera nam ſegetem ſurgentem vincula nexant.* Auctor Theb. Act. 1.

Hoc ego ſolum, frugifera quo ſurgit Ceres
Premo? Tertull. in Geneſ.
Nam tibi triticea ſurget pro germine meſſis
Carduus.

Poeta ipſe: *Surgere ſylua. Surgentes herbas. Surgens oleaſter. Surgit paluſtris. Surgunt de ſemine.*

4. VOMIS.] Ex hoc præcepto M. Cato c. 5. Rei Ruſt. *Aratra, vomeréſque facito, vti bonos habeas.*

5. ELEVSINÆ MATRIS.] Sic dicta Ceres ab Eleuſi vrbe Atticæ, vbi hæc Dea culta; cui vrbi nomen inditum ab Eleuſinio Mercurij filio, vt ait Suidas. Eius vrbis Strabo meminit lib. 8. Arnob lib. 5. non vrbem, ſed *pagum* nominat. Iulius Firmicus c. 7. Eleuſis.

D ait id nomen accidiſſe loco ab aduentu Deæ in eum, cum aliud prius habuiſſet. Reſpicit ille ad verbum ἐλεύθω. Dicunt verò Eleuſinium accepiſſe hoſpitio errãtem Cererem, quem ideo illa docuit agriculturam, inde ille Eleuſinia ſacra inſtituit in ſua vrbe Eleuſi, quæ mox per totam Atticam ſuperſtitiosè propagata ſunt, atque inde fuſa in reliquum orbem. Arnob. lib. 5. *Eleuſinia illa myſteria, & ſacrorum recõditi ritus, cuius memoriam continent? nónne illius erroris, quo in filiæ conquiſitione Ceres feſſa, eras vt venit ad Atticæ, triticeas attulit fruges?* Minutius in Octauio: *Ceres facibus accenſis, & ſerpentum circumlata errore, ſubreptam, & corruptam Liberã anxia & ſollicita veſtigat. Hæc ſunt Eleu-*

E *ſinia.* Nazian. Orat. in Sancta Lumina. Οἶδεν Ἐλευσὶς ταῦτα, καὶ οἱ τῶν σιωπωμένων, καὶ σιωπῆς ὄντως ἀξίων ἐπόπται: *Nouit hæc Eleuſis, atque illi arcanorum, & profectò ſilentio dignorum, ſacrorum ſpectatores.* Satis iſta nunc a me de ſacris Eleuſinijs, tu vide Lilium. Adi etiam diligentem, & fuſam operã Delrij noſtri in nouis Comm. Senecæ verſ. 106. Hippolyti. Eleuſiniorũ origo.

6. VOLVENTIA.] Turn. lib. 30. c. 19. ita: *Voluens perpeſſionis ſignificatione poſitum non ineleganter apud duos perpolitos Poetas animaduertimus: apud Maronem 1. Æn. olim voluentibus annis, quod Græcè eſt, περιπλομένων ἐνιαυτῶν: & Lucretium lib. 5. Multáque per cœlũ Solis voluen-* Voluẽs paſſiuo ſignificato

tia luſtra. Iterum apud Maronē. Tardaque Eleuſinæ matris voluentia plauſtra. Valet enim, quæ voluuntur, vel quæ voluunt ſe.

7. PLAVSTRA.]Retuli hoc inſtrumentum ad alterum membrum diſtinctionis, vt quo fruges cōuehantur ad aream. Erunt qui referant ad genus aratri, quod inſtar plauſtri, rotis agitabatur, de quo poſtea Poeta. Sed profectò cùm iam præceſſerit mētio aratri, indignum eſt hoc vate, eò recurrere. Obſeruetur locus Varron. lib. 1. Rei Ruſt. c. 17. vbi, cùm diuidat inſtrumenta ruſtica in triplex caput, vocale, ſemiuocale, & mutum, pro tertio genere plauſtrum adhibet, quaſi hoc in re ruſtica maximum ſit; ait enim: *vocale, in quo ſunt ſerui: ſemiuocale, in quo ſunt boues; mutum, in quo ſunt plauſtra.*

Vocalia, Semiuocalia, & Muta inſtrumenta.

8. TRIBVLA.] Hoc inſtrumentum capiendum de tritura, nam Plin. lib. 18. c. 30. *Meſſis tribulis in area exteritur.* Columel. lib. 2. c. 21. *At ſi competit, vt in area teratur frumentum, nihil dubiū eſt, quin equis melius, quam bobus ea res conficiatur: & ſi pauca iuga ſunt, adjicere tribulam, & traham poſſis: quæ res vtraque culmos facillime comminuit.* Iſid. lib. 20. c. 14. *Tribula genus vehiculi; inde teruntur frumenta, ob hoc ita vocatur.* Hoc inſtrumentum ita definit Varr. lib. 1. c. 52. *Fit tribulum è tabula lapidibus aut ferreo aſperata, quo impoſito auriga, aut pondere grandi, trahitur iumentis iunctis, vt diſcutiat è ſpica grana.* Obſeruabis dici *tribulam*, & *tribulum*.

Tribula, quod inſtrumentū.

9. TRAHEÆ.]Dicitur *Traha*, & *Trahea*. Ex teſtimonio Columellæ, quod iam attuli (alios ſileo) liquet, pertinere hoc inſtrumentum ad alterū membrum diſtinctionis. Sicuti autem à plauſtro, vel ploſtro exit plauſtarius, vel ploſtrarius: ita à traha *trahariuſ*. Quam vocem in Sidon. Epiſt. 1. lib. 6. agnoſcit Coluius ex m. ſ. vide vti Sidonium emendat. Credi poteſt Arnobius habuiſſe hunc locum ante oculos, cum ſcripſit lib. 2. *Quid ſi aducias, trahæ quid ſit, aut tribula, vannus, dolium, cupa, &c.* Malè enim ibi, pro *traha*, legitur *rota*. Imitatio enim Virgilij firmat lectionem, quam adhibui, præſertim vetere codice præeunte, in quo apertè eſt *traha*.

Traha, & Trahea.

Trahariuſ.

10. RASTRI.]Pertinere hos ad arationem ſuprà obſeruaui in hoc libro. Eos Cato lib. Rei Ruſt. c. 10. & 11. *quadridentes* vocat, vt ab hac mole videātur dici à Virgilio eſſe *iniquo pondere*. Putat Vrſinus alluſum ad Terentianum ſenem in ἑαυτ. *At iſtos raſtros interea tamen depone.* Et paulo pòſt: *Hos tam graues hos quæſo.* Adiungo Ouid. qui in Met. *Sarculaque, raſtrique graues, longique ligones.* Poeta quoque ipſe in hoc libro: *grauibus raſtris.* Plin. li. 18. c. 6. dixit: *graues ligones, vomeres ponderoſos.*

Raſtri cur graues.

11 CELEI.]Fuit hic filius Rhari, pater Triptolemi. Excepit Rharus hoſpitio errantem Cererem, quæ ideo nepotem Triptolemum agriculturam docuit. ita ferme Suidas. Diſcrepat nonnihil Seruius, qui nihil de Rharo, tantùm de Celeo, & Triptolemo. Ex oratione 1. Nazianzeni contra Iulian. elici poteſt, Celeum pertinuiſſe ad familiam Cereris, ait enim. Τὰς δημήτρας, καὶ τοὺς Τριπτολέμους διηγούμενοι, καὶ τοὺς δράκοντας, ... καὶ Κελεοὺς, καὶ Ἰκαρίους: (*commemorā* (Athenienſes) *ſuas Cereres, Triptolemos, dracones, Celeos, Icarios.* & Orat. 2. Κατάβαλε τοὺς Τριπτολέμους σου, καὶ τοὺς Κελεοὺς, καὶ τοὺς μυστικοὺς δράκοντας. *Dirue tuos Triptolemos, Celeos, dracones, myſticos.* Et in Orat. ad Sancta Lumina. Οὐδὲ κόρη τις ἡμῖν ἁρπάζεται, οὐδὲ Δημήτηρ πλανᾶται, οὐδὲ Κελεούς τινας ἐπεισάγει, καὶ Τριπτολέμους, καὶ δράκοντας. *Nulla apud nos puella rapitur, nec vagatur Ceres, ac Celeos quoſdam, & Triptolemos, & dracones ad coitum admittit.* Ceterùm, *Celei ſupellex*, prouerbialiter dicitur de re vili. Lege Eraſ. ch. 4. Cent. 10. c. 41. Tantum moneam, verba Plauti, quæ ad lucem e Menæch. ſic legēda: *Quaſi ſupellex pellionis palus palo proximus eſt*, vt ille, *Celionis*.

Celeus quis.

Celei ſupellex, adag.

12. SVPELLEX]Ita quoque indigetat inſtrumēta ruſtica M. Varro lib. 1. Rei Ruſt. c. 22. *Inſtrumentū, & ſupellectilem ruſticam omnem oportet habere ſcriptam in vrbe, & rure dominum.*

13. CRATES.]Refero ad primum membrum diſtinctionis, nam cratire eſt, terram occare; aut huic proximum.

14. MYSTICA VANNVS IACCHI.] Tria hic dicam, de vanno, cur hæc myſtica dicitur Iacchi? Pertinet vannus ad alterum membrum diſtinctionis. Nam Colum lib. 2. c. 21. loquens de tritura: *Ipſa autem ſpica melius fuſtibus tunditur, vannisque expurgantur.* Inde *vannare* eſt, frumentum expurgare. Dicitur verò *myſtica*, tanquam ἐν ταῖς τελεταῖς, quia ea frequentiſſima in ſacris Bacchi. Græcis λικνοφόρος dicitur, qui eam in ſacris geſtabat λικνοφόρος *vannifer*. Quo nomine etiam Bacchus ipſe vocatur ab Demoſthene in oratione de Corona. Eius meminit in ſacris Iſidis, quæ vxor Oſiridis, id eſt, Bacchi, Apul. lib. 11. *Quintus auream vannum aureis congeſtam ramulis, & alius ferebat amphoram.* Meminit Plutarc. in Alexandro, loquens de draconibus, quos Olympias alebat. Οἳ πολλάκις ἐκ τοῦ κιττοῦ, καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι, καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας: *Qui ſæpe per hederas, & myſticas vannos illabentes, fœmineosque thyrſos & coronas amplexi viros terrebāt.* Rationem, cur ſacra Baccho, hanc adducunt fabulatores: nam ſicut vanno frumenta ab agricolis, ita eadem a Baccho animæ purgantur. Certè Harpocratio ſcripſit (citante in Athenæum Iſacio lib. 11.) de vanno, πρὸς πᾶσαν τελετὴν καὶ θυσίαν εἶναι ἐπιτήδειον: *aptam eſſe omni rei ſacræ*. Reſtant, quæ promiſi de Iaccho. Inter multa Bacchi nomina, illud maximè pertinuit ad ſacra, tunc enim Iacchus dicitur, cùm præeſt myſteriis. Inde Sacerdos Bacchi, & initiatus ſignatè dicitur Polluci. Ἰακχαγωγός. Ab Artemidoro quoque lib. 2. c. 44. vna cum μεγαλοφύεσι tractatis coniungitur Ἴακχος: ſicuti Δημήτηρ, & κόρη. quæ omnia nomina ad religionem pertinēt. & Herodotus ſcribit hoc nomen fuiſſe familiare Eleuſiniis Deabus, non minus quàm nomen Virbij, Adonidis, Attidis in ſacris Dianæ, Veneris, Cybelis. Claudianus quoque 1. Raptus inter ſacra:

Vannus inſtrumentum ruſticum.

Vannus cur myſtica.

Vannus cur ſacra Baccho.

Iacchi nomē ad ſacra pertinet.

—*templúmque remugit*
Cecropidum, ſanctaſque faces extollit Eleuſis.
Ecce procul ternis Hecate variata figuris
Exoritur, lætuſque ſimul procedit Iacchus.

Seneca in Oedip. in re ſacra:

— *nunc Cadmeos*
Inter matres impia Mænas
Comes Ogygio venit Iaccho
Nebride ſacra præcincta latus.

Clariſſimè etiam Cic. 2. Leg. *Quid ergo aget Iacchus, Eumolpidæque noſtri, & augusta illa myſteria, ſiquidem ſacra nocturna tollimus?* Ex peritia itaque myſteriorum Poeta myſticam vannum vna cum Iaccho ſignatiſſime coniunxit. Vt verò Noſter *Vannus myſtica*. Sic Tibul. in re ſacra: *Hoſtiaque è plena myſtica porcus hara.* Quia vt Baccho ſacra fiunt vanno, ita Cereri porco. Aliter Tibullum explicat Muretus lib. 3. Var. c. 7. ductus loco Ariſtophanis Sic & Nonnus lib. 22. de choro Satyrorum, qui erant in comitatu Bacchi, μυστίδι φωνῇ: voce myſtica. & Herodotus lib. 8. τὸν μυστικὸν ἴακχον.

15. OMNIA QVÆ MVLTO ANTE MEMOR, &c.]Sumtum ex Heſiod. li. 2. ἔργ. τῆμος ἄρ' ὑλοτομεῖν μεμνημένος ὥριον ἔργον: *Tum ligna ſecato memor tempeſtiui operis.* Notarunt multi. Addo ſignatiorem locum

eiuſdem

eiuſdem in eodem libro: *Τῶν ἀγρῶν μελέτην ἔχειν οἰκεῖα θέσθαι: Horum ante curam habere oportet, domi reponendo.* Pari præcepto Columel. lib. 1. c. 8. *exhortandus eſt* (villicus) *ad inſtrumentorum, ferramentorumque curam, vt dupiicia, quam numerus ſeruorum exigit, refecta & repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum ſit.*

16. PROVISA.] Eadem forma Horat. lib. 1. Epiſt.

Sit mihi librorum, & prouiſa frugis in annum
Copia. Germ.

17. SI TE MANET.] Alio flexu Colum. 3. c. 21. *Si te cura pomorum tangit.*

Rus diuinũ.

18. DIVINI RVRIS.] Ita Athen. lib. 5. *θεῖον λειμῶνος πρόσοψιν: aſpectum diuini prati.* Et Columel. in Præf. *Tellurem, quæ diuinam, & æternam iuuentam ſortita, &c.* Non abit Elogium illud Xenophontis in Oeconom. *ἀρχαίας τιμῆς χώρας ἀξίας: agros antiqua veneratione dignos.*

19. CVRVI ARATRI.] Lucr. lib. 5. *Nec robuſtus erat curui moderator aratri.* Poeta ipſe 2. Georg. *Agricola incuruo terram dimouit aratro.* Seneca in Oct. ipſi aratori dedit: *Nunquam ceſſet curuus arator.* Pulcre Nonnus 4. Dionyſ. ad ſignandam curuitatem aratri confugit ad Cameli dorſum, dicens, *ὑβὸν ἄροτρον.*

20. TEMO.] *Dictus a tenendo* ait Varr. libr. 6. Ling. Lat.

Aratra olim aurita.

21. AVRES.] Non olim aratra omnia aurita fuiſſe, colligas ex verbis Palladij lib. 1. Tit. 43. *Aratra ſimplicia; vel ſi plana regio permittit, aurita, quibus poſſint*

A *contra ſtationes humoris hyberni ſata celſiore ſulco attolli.* Itaque aurita aratra ſimplicibus opponuntur.

Duplex pro magno.

22. DVPLICI DORSO.] Id eſt, lato, & craſſo, & cui veluti latus duplex. Sic 3. Georg. *At duplex agitur per lumbos ſpina,* id eſt, craſſa, & lata. Sic Lucret. lib. 4. *At gemina, & mammoſa Ceres.* id eſt, plena, ampla, obeſa. Sic explicat loca iſta Turn. lib. 27. c. 35. Nã Cereris ſimulacra mammoſa, & plena ſculpebantur. Ita fortaſſe capiendus Statius lib. 4. — *gemino lucent haſtilia ferro* Niſi quis capiat ferrum, & quo ictus infertur, & quo haſta infigitur terræ ab extrema parte. Eadem forma in lib. Reg. *duplex ſpiritus* Heliſæi eſt ſpiritus magnus. Quem locum ideo adduxi, vt il-

Geminum pro magno.

B luſtrem altero Pindari, Od. 6. Olymp. vbi Neptunus patri filio Iamo.

— ὤπασε θησαυρὸν δίδυμον
μαντοσύνας:
Dedit theſaurum duplicem diuinationis.

23. TILIA LEVIS.] Plin. lib. 16. c. 40. vocat *molliſſimam.* Mox eandem conſtituit inter leuiſſimas arbores, & quæ facile cedunt, cum fiunt fabricæ. Annectit tiliæ fagum, quia etiam leuis. Plin. eodem lib. c. 43. *facilis & fagus, quamquam fragilis, & tenera.* Nam fagus, id eſt, eſculus, ſi conferatur cum robore, & alijs ſpeciebus querneis tenerior eſt multo.

Duplex ſpiritus in ſacris, quid.

24. EXPLORET ROBORA.] Sic Heſiod. lib. 2. *Πηδάλιον δ' εὐεργὲς ὑπὲρ καπνοῦ κρεμάσαιο: Clauum vero fabrefactum ſuper fumum ſuſpendito.*

[a] Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuéſque piget cognoſcere curas.
[b] Area cum primis ingenti adæquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
[c] Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat:
Tum variæ illudant peſtes: [d] Sæpe exiguus mus,
Sub terris poſuítque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inuentúſque cauis bufo: & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populátque ingentem farris aceruum
Curgulio: atque inopi metuens formica ſenectæ.

ARGVMENTVM.

Docet, vti paranda ſit area, ne ab herbis, puluere, peſtibus beſtiarum infeſtetur.

EXPLICATIO.

[a] INSTRVMENTIS ruſticis annectit, vti paranda area, præmiſſo proœmiolo. Poſſum (inquit) ô agricola referre (reuocare) tibi in memoriam præcepta veterum magiſtrorum rei ruſticæ, niſi refugis, niſi te piget tenuiſſima quæque cognoſcere: ſed dabo tamen aliqua.

[b] Tria præcipit. Area tibi manu propria (vide, quæ cura, non ferro, non alio inſtrumento) vertenda eſt, id eſt, tractanda, verſanda, componenda. Deinde, adiungenda eſt creta, quia tenax, vt ſic area ſolidetur. Tertiò cylindro æquanda, vt plana omnia ſint: & hoc *ingenti,* quo melius ſolidetur Sic explicui ſecutus Seruium, qui hic agnoſcit hyſteron proteron. Itaque manus neceſſaria eſt, vt vertatur area; creta, vt ſolidetur; cylindrus, vt æquetur. *Cum primis* eſt, primum omnium, in primis.

Ratio triplex, cur oporteat aream ſic parari. Obdu[c]etur area, manu, creta, cylindro: ne herbæ in ipſa

C erumpant; ne ipſa fatiſcat, id eſt, ſoluatur puluere, hiet ſiccitate, dehiſcat ariditate; demum, ne variæ peſtes animalium illudant. *Tum* eſt, deinde. *Illudant,* verò, quia ſæpe animalia ludunt, & eludunt mortalium operam.

[d] Enumerat quinque peſtes; quæ ſolent areã infeſtare, ac perinde aceruos minuere, mures, talpas, bufones, curguliones, formicas; prætérea alia monſtra. Nam mus exiguus & ponit domos ſub area, & facit horrea: talpæ, quibus non eſt viſus, fodiunt ibidem ſibi cubicula: bufones ſæpe reperiuntur in locis cauis: expopulatur areas curgulio, & conuehit

D ingentes aceruos farris (intelligit genus omne frumentorum:) denique idem faciunt formicæ ſenectæ ſuæ metuentes.

NOTÆ.

1. POSSVM MVLTA TIBI.] Ad hoc exemplum Prudentius Apopht.

Poſſum multa ſacris exempla excerpere libris,
Ni refugis.

2. AREA CVM PRIMIS.] Fatentur docti omnes Poetæ, verba ſumta ex ſententia Catonis lib. Rei Ruſt. c. 129. *Aream, vbi frumentum teratur, ſic facies. Confodiatur minute terra, & amurca bene conſpergatur, vt combibat quamplurimum. Vbi bene comminuta terra*

 fuerit,

fuerit, & amurcam combiberit, cylindro, aut pauicula coæquato. ubi coæquata fuerit, neque formicæ moleſtæ erunt, &, cum pluet, lutum non erit. In vulgaribus fœdata hæc ſunt. Alios hic prætermitto, vt ex quibus non hauſta Virgilij ſententia. Tu lege Varronem lib 1. Rei Ruſt. c. 51. Columel. lib. 1, c. 6. Palladium lib. 1. tit. 36. & lib. 7. tit 1.

Cylindrus.

3. CYLINDRO.] Iſid. lib. 20. c. 14. *Cylindrus lapis eſt teres in modum columnæ, quia volubilitate nomen accepit.* Signat verbum κυλίνδειν Paria hic Seru. & alij. Palladius certè lib. 7. tit. 1. etiam ſi non nominet cylindrum, ſed illum videtur deſcribere his verbis: *area premenda eſt rotundo lapide, vel columnæ quocunque fragmento, cuius volutatio poſſit eius ſpatia ſolidare.*

4. CRETA SOLIDANDA] M. Varro lib. 1. c. 51. hanc ſoliditatem quærit ex pauicula, & lapidibus, ait enim: *aream oportet eſſe ſolida terra pauitam.* Et poſt aliqua: *Quidam, aream vt habeant ſolidam, muniunt lapide, aut etiam faciunt pauimentum.* Et Colum. lib.... c. 6. *Eaque optima eſt, ſilicet conſtrata, quod & celeriter frumenta deteruntur.* Addit plures alias rationes. Palladius quoque lib. 1. tit. 36. *Sit autem vel ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo trituræ tempore vngulis pecorum, & aquæ admiſſione ſolidata.* Vide eundem lib. 7. tit. 1. Addam hic coniecturam meam, ſi quis probat. Dicit Poeta aream ſolidandam eſſe creta. Quid ſi per Cretam intelligat amurcam? vel cretam amurca temperatam? ita vt non tam cretam capiat, quam quicquid cretoſum eſt, & conglutinans. Ducor in hanc mentem, quia M Cato, & M. Varro, qui Poetã præceſſerunt, amurcam ad hanc rem adhibent: à quibus cur recedat ratione nulla? Catonem iam dedi. Varronis verba ſunt lib. 1. c. 51. *Itaque amurca ſolent perfundere: ea enim herbarum eſt inimica, & formicarum; & talparum venenum.* Quæ verba mihi videtur habuiſſe Poeta ante oculos, nam eaſdem peſtes intulit. Plin. quoque libr. 15. c. 8. *Amurca ſubigi areas terendis meſſibus, vt formicæ, rimæque abſint.* Palladius etiam lib. 7. tit. 1 *area amurca æquatur inſulſa; quæ res à muribus, & formicis frumenti defendit.* Deinde Plinius lib. 18. c. 29. ita ait: *Aream ad meſſem creta præparare Catonis ſententia amurca temperata.* Atqui Cato cretam non nominat, tantum amurcam: ſed explicator Plinius ait ex Catonis ſententia cretam & amurcam temperandam. Hinc elicio, potuiſſe fortaſſe Virgilium amurcam Catonis explicare per cretam. Nam certè mirum eſſet, ab omnibus amurcam inferri, ab vno Virgilio cretam. Demum adhibeo auctoritatẽ Dalecamp. qui ad verba Plinij adducta, ad vocem *creta* adiungit verba Varronis, quæ iam attuli: quaſi ipſe cretæ attribuat, quæ Varro amurcæ.

Creta ſumta pro amurca.

5. TVM VARIÆ ILLVDANT PESTES.] Ipſe 4. Georg. *Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.*

Mus agroſtum peſtis.

6. EXIGVVS MVS.] Arnobius lib. 1. *à locuſtis, à muribus genus omne occiditur, atque arroditur frugum.* Iterum: *ſi in Aſia, Syria, ideirco mures, & locuſtas efferueſcere prodigialiter voluerunt, quod, &c* Sed quæ hæc beſtiola: Seruius accipit genus quoddam muris agreſtis, quem vocant nitelam, aut nitedulam, imitatus verbis Ciceronis in Seſtiana, quæ ipſe non affert: ſunt vero hæc: *Quoniam id etiam tantum ciuitatis fuit, vt illa ex vepreculis extracta nitedula Remp. conaretur arrodere.* Alij vulgares mures, & ſorices malunt. Certè Quintilian. lib. 8. c. 3. & Virgilium miratur, qui verſum abſoluit apte nimis ad exiguitatem muris verſu ipſo exprimendam: & ait Horatium ad exemplar Virgilij ſuum finiuiſſe: *naſcetur ridiculus mus.* Arnobius quoque lib. 6. *fugacibus, pauidis, atque exiguis muribus.*

Domus pro latibulo ferarum.

7. DOMOS] Sic & Græci ferarum latibula vocãt δόμους Exempla in multis nunc occurrit Oppian. qui lib. 3. Cyn. id nomen attribuit latibulo vulpis.

8. OCVLIS CAPTI TALPÆ.] Plin. lib. 11. c. 37. *talpis viſus non eſt.* & lib. 30. c. 3. *talpas damnatas cæcitate perpetua.* Oppian. lib. 2. Cyn. verſu extremo talparum genus vocat ἀλαὸν: *cæcum.* & ſupra, σπαλάκων ἀλαῶν: *talparum cæcarum* Poeta ſignate *captos oculis*, dixit. Nam capti oculis, auribus, lingua dicuntur, quod vere habent membra illa, ſed non vſum. Atque de talpis ita Plin. adducto priore loco: *talpis oculorum effigies ineſt, ſi quis prætentam detrahat membranã.* Quod ſumſit ab Ariſt. lib. 3. de Anim. c. 1. ἐοίκε γὰρ ἡ ἀσπάλαξ ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς: *Videtur enim talpa habere oculos ſub pellicula.* Et lib. 1. Hiſt. Anim. c. 9. ἀφαιρεθέντος δὲ τοῦ δέρματος, ἔχει τήν τε χώραν τῶν ὀμμάτων, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ μέλανα κατὰ τὸν τόπον: *detracta prætenta membrana, locus oculorum apparet, & pars nigra eorundem.* Et lib. 4. c. 8 idem repetit, additque ineſſe talpis partes omnes, quibus integri oculi conſtant. Simplicius quoque philoſophus non credit talpam carere vi viſiua, neque eius actu. ſed videre veluti per pelles quaſdam, ſicut nos, cum clauſis etiam palpebris, aliquid lucis ſentimus. Itaque vident ſed obſcure propter imbecillitatem, ſicuti quæ noctu depaſcuntur. Firmat rationem, quia niſi viderent, fruſtra natura oculos ſub cute fabricata eſſet. Magnus quoque Albertus ait eas videre, ſed imperfecte: viſumque earum, cum e cauernulis ad alimoniã egrediuntur, ſe & obſeruaſſe, & comperiſſe. Simplicium, atque Albertum mihi præbuerunt Commẽt. Conimb. Art. 4. in lib. 3. Ariſt. de Anim. c. 1. Dicam nonnihil de locutione. Cic. ante noſtrum de Diuin. *ſi oculis captus ſit, vt Tireſias fuit.* Et in Verr. *Tametſi, te oculis quidem captus in hanc fraudem tam ſceleratam, ac tam nefariam decidiſti.* Poſt illum Arn li. 2. *hominem captum membris omnibus, & cuiuſuis cruciatibus.* Sed de duplici ſignificatu huius locutionis lege Victor. lib. 34. c. 14. Huiuſmodi corpora πεπηρωμένα vocat Ariſt. lib. 2. de Anim. c. 4. & lib. 3. c. 1. πεπηρωμένα, καὶ ἀτελῆ.

Captus oculis.

9. FODERE CVBILIA.] Quia ſemper defoſſæ viuunt. Plin. lib. 9. c. 7. *argumento animalium, quæ ſemper defoſſa viuunt, ceu talpæ.* Et lib. 30. c. 3. *defoſſis ſepultiſque ſimiles.* Et lib. 10. c. 69. *obruta terra* De talpis opportuna ſunt verba Theophylacti in Epiſt. quam ipſe ſcriptam a ruſtico homine confingit vbi ait, τί δ᾽ ἂν εἴποι τις περὶ τῶν ἀσπαλάκων; λίξ ἀμήχανος γὰρ τοῖς γεωργοῖς τὸ κακὸν, καὶ δυσανταγώνιστον τὸ πολέμιον: *De talpis quid dicam? malum hoc formidabile eſt agricolæ, & genus hoſtium difficile expugnatu.* Aduocat verba hæc Victor. in Notis ad Varronem.

Talpæ defoſſæ.

10. CVBILIA.] Ferarum antra Plautus quoq; vocat *cubilia*, in Truculent. loquens de muribus Phœdrus, qui æuo par Virgilio: Cic. 2. Nat. Caſſiod. lib. 3. Epiſt. 48. Arn. lib. 2. Paul. 2 Ep. *cubilia viperarum.*

Cubilia antra ferarum.

11. CAVIS.] Obſeruat Germ. ſic abſolute dictum pro, cauitatibus, & cauernis, ex Græca imitatione. nam Ariſt. ſæpe κοῖλα τῆς γῆς. & Salluſt. *caua terræ* Adiungo Columel. lib. 1. c. 6. de ædificiis, quæ rimas agunt, *caua præbent, & latebras.*

Cauum.

12. QVÆ PLVRIMA.] Hanc vocum conſecutionem obſeruat Germ. ductam ex Homeri, & Apollonij imitatione, qui οἷά τε πολλά. Exempla ita ſuppetit. vt autem, *quæ plurima monſtra ferunt*, ita quoque Eurip. in Troad ὅσα γῆ τρέφει κακά.

Quæ plurima.

13. POPVLATQVE.] Prudent. lib. 2. in Symm. hærens Virgilio.

Nec metuit, ne congeſtum populetur aceruum
Curculio, vel nigra cauis formica recondat.

Vt autem Virgilius *populat*, ita paſſim veteres. Pacuuius: *Atque vt promerui pater, patris patriam populauit*

nis meam. Ennius in Ambracia: *Agros audaces depopulant ſerui dominorum domini.* Plura in Nonio reperies.

Formica peſtis agrorũ.

14. FORMICA.] Hanc beſtiolam inter agri pernicies Arnobius quoque numerat lib. 2. *Quid formicarum, & vermium genera in varias labes perniciéſque naſcentia?* Id etiam Cic. 2. Naturæ attingit, & vna cum formicis mures quoque annectit. Ideo ab Æſchyl. in Prometh. dicuntur:

A ... ἀόρυγες ...

Μύρμηκες ἄντρων ἐν μυχοῖς ἀνηλίοις.

Semper tractrices formicæ in ſeceſſibus antrorum opacis. De hac formicarum prouidentia Orus Niliacus c. de Notitia: *Notitiam cum volunt ſignificare, formicam pingunt. Nouit enim hæc tutas parare ſibi latebras: ad hæc præter morem cæterorum animalium in hyemem ſibi cibum parans, non deuiat a ſuis latebris.* Formica notitiam ſignificat.

ᵃ Contemplator item cùm ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.
ᵇ Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet:
ᶜ Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret, ᵈ ſic omnia fatis
In peius ruere, & retro ſublapſa referri:
Non aliter, quàm qui aduerſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia fortè remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

ARGVMENTVM.

Præfert amygdalus vaticinium anni fertilis, aut infecundi. Fabarum ſemina qua medela à nonnullis curentur, ſed quæ vera: Agreſtia omnia in peius ruunt: ſimilitudo, qua hoc probatur.

EXPLICATIO.

ᵃ EX occaſione areæ, quæ paranda ad meſſem, & trituram, infert nunc quæpiam circa meſſem & prouentum. Inprimis docet, quo ſigno diſcat agricola futuram anni felicitatem in area, futuram infelicitatem. Contemplare (inquit) arborem, quæ prima omnium ſe in ſyluis (agris) flore veſtiet, quæ olentes ramos curuabit (hæc eſt amygdalus,) ſi fœtus ſuperant multitudinem foliorum, ſcias annum illum fertiliſſimum fore: nam vna ſequentur frumenta, eritque tritura magna in feruentiſſima æſtate; ſi vero exigui ſint fœtus, & arbor tantum foliis luxuriet, tunc area teret culmos palearum, nequicquam pingues, id eſt, non pingues. *Nux plurima* eſt, multitudo amygdalorum. *fœtus* vero, indicium, quod eſt in arbore futuræ nucis.

C

ᵇ Annectit nunc quædam de leguminibus: Vidi (inquit) multos, qui fabas cum ſerunt, earum ſeminibus medicinam adhibent, nam illa nitro, atque amurca perfundunt, vt poſtea grandior ſit fœtus, grandiora grana in ſiliquis, quæ eſſe fallaces ſolent.

D

ᶜ Attingit Poeta morem nonnullis agricolis receptum, qui ſolent igni exiguo & lento madefacere, & concoquere ſemina, vt ſic properent prouentum. Sed addit ipſe, hoc non ſatis eſſe. Perinde ac ſi dicat. Vidi quoſdam, qui ſemina non ſolum perfundant nitro, & amurca, ſed etiam madefaciant illa, concoquant, properent, legant diu, & ſpectent pro-

B béntque labore multo, an illa ſint bona ſemina, & generoſa Sed nihilominus tamen; vidi iſta ſemina madefacta, concocta, properata, lecta diu, ſpectata multo labore, vidi (inquam) degenerare; niſi illa (hæc vis præcepti Virgiliani) legantur maxima, & manu, & quotannis.

ᵈ Coniicit in culpam fatorum, quod viderit agreſtia omnia quotidie in peius ruere, & referri ſublabique retro. Illuſtratque comparatione. Non aliter (inquit) quam qui remigio lembum ſubigit. (adigit) per aduerſum flumen; ſi forte paululum a remigando ceſſauit, & remiſit brachia, ſtatim nam hoc eſt, *atque* alueus illum in preceps rapit per pronũ amné.

NOTÆ.

1. CONTEMPLATOR.] Eodem initio Lucretius verſus duos auſpicatur lib. 2. & 6.

2. NVX.] Eſt hæc vox generalis ad plures arbores, ſed hic Interpretes ſignanter capiunt amygdalum, quos lege, & adde Iſid. lib. 17. c. 7: *Amygdala, nomen Græcum eſt, quæ Latine nux longa vocatur. Hanc alij nucidam vocant, quaſi minorem nucem. De qua Virgilius, cum ſe nux plurima ſyluis induet & florem.* Et Theophylactum in Naturalib. Problem. c. 17. quem Vilinus adducat. ſignatiora ſunt. Ὁρῶ τὴν ἀμυγδαλῆν τῷ καρπῷ βεβριθυῖαν, καὶ μικροῦ δεῖν τῷ ἐδάφει τὸ κλῆμα περὶ τὴν γῆν κυρτουμένην, ... Τοῦτο γὰρ ἐν ευετηρίας Πολυκράτει τεκμήριον μέγιστον: *Amygdalum cerne fructu ingrauiſcentem, id eſt præ fœtu & exuberantia incuruetur, & terram pene contingat. Eſt hoc ó Polycrates argumentum maximum fertilitatis.* Et poſt aliqua. ἄγγελος εὐετηρίας ἀμυγδαλῆ γίνεται. *eſt amygdalum nuncia fertilitatis.* Adiũgo locum Philonis lib 2. de vita Moyſis. λέγεται μέντοι καὶ ... *Fertur è vernis arboribus prima florere amygdalum prouentum prænuntians*

Amygdalus fertilitatis nuncia.

nuntians fructuum arborum. Porro non aſſentior Seruio, neque Iſidoro, qui ab illo accepit, explicanti *nucem plurimam* quaſi *longam* pro fructu ipſius amygdali, ſed capio multitudinem eius arboris, omnino amygdaletum.

Induere in florem. 3. INDVET IN FLOREM.] Ita 4. Georg.
Quotque in flore nouo pomis ſe fertilis arbos
Induerat.

Colum. lib. 4. c. 24. *ſe induunt vuis.* Iſid lib. 17. c. 7. pari phraſi mutato verbo, *amygdalus cunctis arboribus prior ſe flore veſtit.* Colum. adducto loco: *vbi ſe frondibus, & vuis veſtierint.*

4. RAMOS CVRVABIT.] Theophylact. de eadem arbore, *ἀεὶ τὴν γῆν κυρτουμένην.* Integra iam dedi. Vetus Poeta in Tragœd. *Ramis baccarum vbertate incurueſcere.* Vti eadem forma Ouid. 1. Remed. Pap. 1. Syluar. Cyprianus, vt volunt plures, aut Tertul. vt vult Senenſis cui hæreo: *Pomiferique ſimul procurruant brachia rami.* Sane opus illud in Geneſ confectũ verſibus, quod circumfertur, eſſe puto Tertulliani. nam Cypriani altior eſt Muſa, vt facile iudicabit, qui perlegat reliqua, quæ ſine lite Cypriani ſunt. Redeo. Sententiam ſuam Virg. aliter extulit 2. Georg. —*fætu nemus omne graueſcit.* Cui Colum. hæret lib. 4. c. 20. & Ouid. 15. Met. Græci dicunt *βαρύνεσθαι καὶ βρίθειν*, à grauitate, qua curuantur arbores Dio Chryſoſt. ita extulit, *νεύσειν κλάδων: ramis nutantibus.*

Tertulliani opus aſſertum.

5. MAGNAQVE CVM MAGNO.] Ego hæres Virgilio de Chriſto Seruatore: *Magnaque cum magno veniet ſponſore poteſtas.*

Nequicquã, pro, non. 6. NEQVICQVAM PINGVES.] Pro, non pingues Seruius explicat, quem ſequor. Nam Poeta ipſe, *Nequicquam ſeros exercet noctua cantus* id eſt, non.

7. TERET AREA CVLMOS.] Hanc phraſin imitati ſunt Tibul. Eleg. 5. lib. 1. *Area dum meſſes Sole calente teret.* Seneca in Thyeſte:

Non quicquid Libycis terit
Feruens area meſſibus. Martialis lib. 9. Epig. 92.
Meſſes area cum teret crepantes,
Et fului iuba ſæuiet leonis.

Sic legendum in Martiali, non *feret.* Poeta ipſe inf. *toſtas altu terit area fruges.* Omitto Iulium Firmicum c. 9. & Cyprianum de Mortalitate, qui vſi eadem locutione, & Papinium 3. Sylu.

8. SEMINA VIDI EQVIDEM.] Explicui de faba, nam Plin. lib. 18. c. 17. *Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit.* & Columel. lib. 2. c. 10. loquens de faba: *Priſcis ruſticis, nec minus Virgilio prius amurca, vel nitro macerari eam, & ita ſeri placuit.* Extendit tamen idem lib. 1. c. 10. præceptum hoc non tantùm ad legumina, ſed ad totam agricolationis rationem.

9. NITRO.] Nitrum, cum calidæ ſit naturæ, purgare exiſtimatur.

Amurca. 10. AMVRCA.] Eſt amurca fraces ipſæ, & retrimenta oliuarum. Fraces vſurpat Vitruu. lib. 7. retrimenta Plinius. Alij explicant, ſedimentum, ſanies, ſordes, feces olei. Græci *ἀμόργην* dicunt, & inde *ἀμοργὸς*, quem Latini Factorem olei. Fuit etiam *Ἀμοργὸς* vna ex cycladibus olei feraciſſima. Ab hoc præcepto Virgilij non abit illud Columel. lib. 2. c. 9. *Alij amurca inſulſa, cum cœpit infeſtari ſeges, perfundunt ſulcos, & ita noxia animalia ſubmouent.*

11. GRANDIOR FOETVS.] Plin. etiã & Colu. de fabis, prior lib. 18. c. 17. poſterior lib. 2. c. 12. *grandeſcere.*

12. PROPERATA.] Ad Poetam damnantem hic nimiam feſtinationem annectenda verba Plin. lib. 18. c. 14. *Sunt qui properent, atque ita prenuntient feſtinatam ſementem ſæpe decipere.*

Madere, pro, coqui. 13. MADERENT.] Hoc verbum pro, coqui, vſurpaſſe veteres, docent Turn. lib. 18. c. 15. & Douſa in Arbitrum: & cum multis probent, tum inprimis hoc Virgiliano verſu. Plaut. in Perſ. *Collyra facite madeant, & colyphia.* in Menæch. *Iam ego hæc madebunt faxo, nil morabitur.* Inde in eadem comœdia *madida* ſunt, cocta. & in Martial. *cicer madidum* eſt, coctum, vel frictum. Lege Douſam. Rationem Turn. adhibet: *quæ cocta ſunt* (inquit) *teneteſcere, & madeſcere ſolent.* Sed hoc maximè apparet ex teſtimonio Arn. lib. 2. qui madida coniungit cum coctis, & opponit ſemicrudis. Ait enim: *Cum Romulo, Pompilioque regnãtibus percocta plane, ac madida concremarentur Dijs exta; nonne Rege ſub Tullo ſemicruda cœpiſtis, & leuiter animata porricere, priſca obſeruatione contempta.*

14. VIDI LECTA DIV.] Aliqui legunt: *vidi ego lecta diu.* in his Colum. lib. 2. c. 9. & Iulius Scal. lib. 3. Poetic. c. 27. qui & firmat exemplis alijs Virgilianis.

15. NI VIS HVMANA.] In toto hoc loco conatur Virgilius docere ſuum agricolam, quibus laboribus hæc ars expoſita ſit, vt fructus percipiatur. de qua re lectorem remitto ad Oeconomicum Xenophontis non longe à fine, ne cogar transcribere quæ ille longiſſime In verbis fortaſſe hæſit Lucretio, qui lib. 5. *ni vis humana reſiſtat.* Ad rem ſunt verba Soph. Trachin. *ἀπαράκτη γὰρ οὐδ᾽ ὁ πάντα κραίνων βασιλεὺς ἐπέβαλε θνατοῖς Κρονίδας:* Nam ſine labore nihil qui omnia gubernat dedit Deus mortalibus.

16. MAXIMA QVÆQVE MANV LEGERET.] De hoc præcepto M. Varro lib. 1. Rei Ruſt. c. 52. *Quæ ſeges granaſiſſima, atque optima fuerit, ſeorſum in aream ſcernendo oportet ſpicas, vt ſemen optimum habeat.* & Columel. lib. 2. c. 19. ex Celſ. *Optimam quam pro ſpicam legere oportet, ſeparatimque ex ea ſemen reponere.* Et poſt pauca. *Ideoque Virgilius cum & alias, tum & hoc de ſeminibus præclare ſic diſſeruit. Vidi ego lecta diu, &c.*

17. RETRO SVBLAPSA.] In 2. Æn.
Ex illo fluere, & retro ſublapſa referri
Spes Danaum.

18. NON ALITER.] Eadem comparatione vſus Seneca in Hippol.
Sic cum grauatam nauita aduerſa ratem
Propellit vnda, cedit in vanum labor,
Et victa prono puppis aufertur vado.

Et in Thyeſte: *Aliaque, quam nitor, abactus feror.*
Sic concitatam remige, & vento ratem
Aſtus repugnans remigi, & velo refert.

Verba Virgilij ſoluit S. Hieronym. lib. 3. contra Pelagian. *Qui aduerſo flumine lembum trahit, ſi remiſerit manus, ſtatim retrolabitur, & fluentibus a quis, quo nõ vult, ducitur: ſic humana conditio.* Vt Virg. *aduerſo flumine*, ita Liu. lib. 10. *ſubire claſſem aduerſo flumine.* Iterum lib. 45 *aduerſo Tiberi eſt ſubuectus.* & Symmachus Epiſt. 43. lib. 3 *aduerſo amne nitendum eſt.* Herodotus lib. 1. ita extulit, *ἀνὰ τὸν ποταμὸν πλέειν.* Notetur obiter forma adagij apud Demoſthenem de falſa legatione. *ἀλλ᾽ ἄνω τὰ τῶν ποταμῶν. ἐκεῖνα τῇ ἡμέρᾳ πάντα ἦν, οἱ δεῖ ... λόγοι* Sed illa die profecto omnes de improdictus orationes, aduerſo, quod aiunt, amne fluxerunt. Quem in locum Vlpianus adnotat, dici prouerbiũ de re, quæ fit *ἐναλλὰξ ἀτάκτως* inuerſim, & per confuſionem. Aduerſo amne, adag.

Lembus. 19. LEMBVM.] Dignum eſt animaduerſione, Lembum a Virgilio induci nauiculam fluuialem: cum inter maritimas naues referatur à Liuio ſæpe, ab Diodoro lib. 20. a Polybio lib. 1. à Thucydide lib. 6. ab Antipatro in Græco Epigram. ab Appiano lib. 4. Ciuil. vbi loquitur de Sexto Pompeio.

20. REMIGIIS SVBIGIT.] Ita in 6. *Ipſe ratem conto ſubigit.*

21. SI BRACHIA FORTE REMISIT.] Alcim. Auitus

Auitus lib.4. *Agricola oblitus ſua brachia forte remiſit.* A Græcis hoc eſſe ... Quod multis firmat.

Atque, pro, ſtatim.

22 Atqve.] Hic eſt, ſtatim, explicatore Agel. lib. 10. c. 29 idem obſeruat Godeſcal. lib. de Lin. Lat. ita Cic. 2. Leg. *ſi in ius vocet, atque eat.* Id eſt, ſtatim eat. Budæus in Comment. pag. 1292. ita explicat. *Atque* idem eſſe quod *ſtatim*, hoc eſt, *Ideo*. Ergo in Virg. quia remiſit brachia, ideo in præceps rapitur. Addit

In præceps.

23. In præceps.] Seneca in Agã. *Ægiſthe quid me rurſus in præceps rapuit*. & in Hip. *vadis acerius in præceps ſciũs*. & in Agamẽ. de naui quoq; loquẽs in tẽpeſtate; *Illam deluſcens Pontus in præceps rapuit,*

Hauritque. Eadem forma vſus Hieronym. 3. in Amos c. 6. Plin. 2. c. 43. Velleius lib. 2.

[a] Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Hœdorúmque dies ſeruandi, & lucidus anguis:
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
[b] Libra die ſomníque pares vbi fecerit horas,
Et medium luci atque vmbris iam diuidet orbem:
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Vſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
[c] Nec non & lini ſegetem, & Cereale papauer
Tempus humo tegere, & iam dudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
[d] Vere fabis ſatio, tum te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerſo cedens canis occidit aſtro.
[e] At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quámque
Inuitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cepere: ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit auenis:
[f] Si verò viciámque ſeres, vilémque faſelum,
Ne Peluſiacæ curam aſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
[g] Iccirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.

ARGVMENTVM.

Neceſſitas Aſtrologiæ. Præcepta ſementis, quibus docet hordeum, linum, papauer ſerenda inter Æquinoctiũ Autumni, & Brumam: fabam, medicam, milium Aprili mẽſe: triticum, & far menſe Octobri: viciam, faſelum, lentẽ eodem.

EXPLICATIO.

[a] Aggreditvr iam quintam partem libri huius, quæ tota eſt de temporibus operum ruſticorum. Cum hac quarta parte coniungit multa, quæ pertinent ad aſtrologiam, nam hęc ars neceſſaria eſt diſcernendis temporibus operum ruſticorum. Præmittit vero huic parti verſus quatuor pro proœmio, quorum ſententia hæc eſt, tam neceſſariam eſſe aſtrologiam agricolis, quam nautis. Ergo. Nobis, qui agriculturam exercemus, tam ſunt ſeruãda ſidera Arcturi, hœdorum dies, anguis lucidus: quam illis, qui Pontum tentant, & fauces Abydi, cum redeunt in patriam per æquora. Vocat Abydon *oſtriferum* propter copiam oſtreorum.

B [b] Ab generali præmonitione contenta in proœmio, deſcẽdit ad certa quædam opera. Primo omniũ conſtituit tempus hordei ſerendi, inter Æquinoctiũ Autumni quod fit ſub libra, atque inter Brumam: ſed dilatans more Poetico ſententiam, ita ait: Poſtquam Libra fecerit horas diei & noctis pares; diuiſeritque, ex æquo orbem (mundum) medium luci, medium tenebris, tunc viri qui eſtis tauros exercete, hordea ſerite, vſque ad imbrem extremum Brumæ, quæ intractabilis, & aſpera præ frigore. Porro in epitheto latet ratio, cur opus tunc ceſſare debeat.

C [c] De lino, & papauere Cereris eadem præcipit, nimirũ ſerenda eodem tẽpore, quo hordea. Illa, *Dum ſicca tellure, licet dum nubila pendent.* periphraſis eſt temporis inter Æquinoctium, & Brumam.

[d] Fabam, Medicam, Milium, ait, ſerenda vere. Sed qua veris parte? non primo menſe, qui Martius; ſed ſecundo qui Aprilis, cum videlicet Taurus, qui candidus eſt à Sole, quem tunc geſtat, annum aperit auratis cornibus: cum canis heliace occidit qui habet aſtrum aduerſum contrariumque mortalibus. De medica

medica ſignate præcipit ſerendam in terra putri.

[e] Pergit ad triticum, & far. Si terram arabis ad triticum, & farra condenda, ita vt tibi tātum ſit cura ariſtarum, id eſt, frumenti ſolius, hoc opus fiet tibi ô agricola menſe Octobri, videlicet & poſt matutinum occaſum coſmicum Pleiadum, & poſt ortū heliacum Coronæ: caue alio tempore triticum, & far ſulcis committas, caue nimium feſtinus ſis in credenda ſpe anni telluri inuitæ, ac repugnanti. Nā multos vidi, qui ante occaſum Pleiadum (nam Maia vna eſt è Pleiadibus) ſementem cœperunt, qui mire fruſtrati ſunt tritico conuerſo in auenas, & vanæ, vt quæ fruges non habent.

[f] De vicia, faſelo, lente docet ſerenda Boote occidente coſmice menſe Octobri.

B [g] Hoc verſu qui veluti epilogus eſt vniuerſæ ſationis, aiunt Interpretes contineri generale præceptum, tam de his quæ hactenus dicta, quam de aliis, quæ ſilentur. Itaque docet ſementem omnem, quocunque tempore incipiatur, ſiue verno, ſiue autumnali, non producendam vltra hyemem mediam.

[h] Concludit quæ dicta de ſemente declarata neceſſitate aſtrologiæ, à qua pendent ruſticana opera. Quaſi dicat, laborat Sol ô agricola in vtilitatem tuam, regit mundum, húncque in partes quatuor Autumni, Hyemis, Veris, Æſtatis dimenſum diuiſumque; idque facit excurrendo ſæpius per duodecim ſigna mundi, id eſt, cœli.

NOTÆ.

C 1. ARCTVRI.] De Arcturo, Hœdis, Angue ſileo: nam iſta obuia in quocunque, præſertim in Hygino. Hic tantum obſeruabis cum nonnullis Interpretibus, ex neceſſitate comparationis, quam adducit ex re nautica, illata hæc ſigna præ aliis: nam eadem mare conturbant, & tempeſtates excitant, præſertim Arcturus, atque Hœdi.

2. VENTOSA.] Pari forma Seneca in Thyeſte: *ventoſi tumor Adriæ.* Alcimus Auit. lib. 4. *ventoſa per æquora.* Catul. *ventoſum æquor.* Græca forma Pind. od. 1. Pyth. *ἱστίον ἀνεμόεν: velum ventoſum.* & Nonnus 5. Dion. *ἀνεμώδεα δοῦπον: ventoſum ſonitum.* Sed cum hic dicat Virg. Aſtrologiam neceſſariam eſſe æque & agricolis, & nauigantibus; non dubium, quin ad hunc locū Plin. reſpexerit lib. 18. c. 24. *Quippe Virgilio iubente, prædiſci ventos ante omnia, ac ſiderum mores, neque aliter, quam nauigantibus ſeruari.* Adeundus Libanius, vbi

D laudat agriculturam. Ibi enim late explicat, quam neceſſaria ſit agricolis cognitio aſtrorum.

Oſtrea Abydi.

3. OSTRIFERI ABYDI.] Sita eſt Abydos in ora Helleſponti ad Aſiam, ſatis nota ex fabula Leandri, atque Herus. De oſtreis Abydi, aut Helleſponti frequens eſt mentio. Ennius in Fragmento Phageticorum: *Mures ſunt Æni, aſt aſpera oſtrea plurima Abydi.* Catull. in carmine Ityphallico:

Hunc locum tibi dedico, conſecroque Priape,
Qua domus tua Lampſaci eſt, quaque Priape,
Nam te præcipuè in ſuis vrbibus colit ora [illegible]
Helleſpontiaca, cæteris oſtroſior oris.

E Lucanus lib. 9. de Chalcedone, quæ in tractu eiuſdē maris: *Oſtriferam dirimat Chalcedona curſu.* Clemens Alexandr. lib. 2. Pæd. *ὄστρεα τὰ Ἀβυδηνά: oſtrea Abydena.* Debes hanc Notam Hieron. Columnæ in Enniū. Verſum Ennij etiam citat Apul. Apol. 1. De etymo Abydi lege Caſaub. in Ath. libr. 13. cap. 6.

Libræ ſigni deſcriptio.

4. LIBRA DIE.] Hanc Libræ deſcriptionem facientis dies æquos cum noctibus ingenij oſtentatione exſecati ſunt, Seneca in Furent. *Libra Phœbeos tenet æqua currus.* & in Hipp. *Paremque totiens Libra compoſuit diem.* Manil. lib. 3. *Libra, Ariesque, parem reddunt*

A *noctémque diemque.* Iterum: *Libra diem noctemque pari cum fœdere ducit.* Lucan. lib. 8.

Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non vno plus æqua die, noctique rependit
Lux minor hyberna verni ſolatia damni. & lib. 4.
Atque iterum æquatis ad iuſta pondera libræ
Temporibus vicere dies.

Auſon. Eclog. *Libra die, ſomnique pares determinat horas.* Aliqui hic legunt, *Dies.* Aratus in Phænom.

Ἐν δέ οἱ ἤματα νυξὶν ἰσαίεται ἀμφοτέρῃσι
φθίνοντος θέρεος, τότ' ἔαρος ἱσταμένοιο:
In eodem autem dies noctibus æquantur vtriſque,
Decreſcentis æſtus, veriſque inſtantis.

Diſce à tot magiſtris.

Die pro diei.

B 5. DIE.] Pro *diei*, nam ita veteres. In Roſa Virgiliana, cuius auctor Auſonius, *Ad primos radios interitura die.* Ita *fide* pro fidei. De Tereo Ouid. *Vtque fide pignus dextras vtriuſque popoſcit.* & Horat. *Conſtantis iuuenem fide.* Ita in aliis. Tu lege Agel. lib. 9. c. 14. qui vult legi in Virg. *dies* pro diei.

Papauer cur Cereale. Medicæ vnde nomen.

6. CEREALE PAPAVER.] Cur papauer dicatur Cereris cauſſa, eſt multiplex, ſignabo aliquas. An quia illi, vt inuentrici attribuitur? vt ait Euſeb. 3. Præpar. An quia illo Ceres famem exſoluit? Hanc colligas ex Ouid. 4. Faſt. An quia papauer aptum eſui, vel quod eo vſa Ceres fuerit ad obliuionē doloris: Vtraque eſt Seruij. An quia illud agricolæ inter ſegetes ſererent, tametſi nocuum, vt illo ſacra facerent huic Deæ? hanc adhibet Brodæus lib. 2. Miſ. c. 29. An quia, illud manu geſtaret hæc Dea, & eius

C ſimulacra? Hæc eſt & Brodæi, & Turn. lib. 9. c. 26. firmat poſterior loco Callimachi, additque Antiſtias quoque Cereris illud geſtaſſe, unde eſt, vt ipſe ſententiam Poetæ referat ad ſacrum Cereris. An demū quia *θυλακῖτις* genus eſt papaueris accommodatū, & ſalubre cōficiendis panibus ad eſum? Hanc adducit Mancinellus, neque illam reiicit iudiciū Germani.

Siccum.

7. SICCA.] Huius vocis duplex oppoſitio eſt in Latinis auctoribus. Siccum enim dicitur, vt opponitur pluuio, madido, aqueo. ita hic Virg. Ait enim: *tellure ſicca dum pendent nubila.* Altera, ſiccum dicitur, etiamſi locus abundet pluuiis. Hiſpane, *tierras de ſecano*, nimirum vt opponitur riguo. Inde Cato libr. Rei. Ruſt. *Si aquam non habebis, ſicca quam plurima facito.* Lege Victor. in Notis ad Catonem.

Pendeo de aquis.

D 8. PENDENT.] Arnob. lib. 1. *Nubila inimica obductione pendere.* & lib. 2. *ex coactis, & pendentibus nubilis.* Iterum: *in aeris hoc medio ſuſpenſa aqua teneatur.* Cyprian. de Mortalit. *imbrem nubila ſerena ſuſpendunt.* Ab hac metaphora non abit illa, qua vindemia dicitur pendens, & vinum pendens. [illegible]

9. VERE FABIS SATIO.] Conijcit Poeta ſationem fabarum, & milij in idem tempus. Plin. quidem lib. 18. c. 7. milij ſationem ad duplex tempus refert, æſtiuum & vernum: ad æſtiuum autem Italiæ duntaxat ritu, quem Maro non reſpexit, imo contemſit: vernū ritu aliarum gentium, quem Maro libēter ſequutus eſt. Hinc facile euertes calumniam Senecæ Epiſt. 87. contra peritum vatem, vbi ait, illum non

E præcepiſſe quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur: nec agricolas docere voluiſſe, ſed legētes delectare. Argumētū, quo innititur eſt, quia, vt ille ait: *Iunius menſis eſt, quo tibi ſcribo, iam procliuis in Iulium: eodem die vidi Fabam metentes, & Miliū ſerentes.* Non ergo Miliū ex calumnia Senecæ verno tempore ſeritur vna cum faba, ſed æſtate: ſed hanc calumniam, vt dixi, ex doctrina Plinij eludes, & Poetam defēdes, quem iam defendit Lipſius 1. Elect. c. 16. atq; Senecam vere calumniari, & ludere: & milium trina tēpeſtate ſeri, æſtate, hyeme, vere: & Senecam agno-

Virgilius defenditur.

ſcere

ſcere æſtatem ex more Italiæ. Demum firmo Virgilij ſententiam verbis Colum. lib. 11. c. 2. *Milij quoque, & panici hæc prima ſatio eſt, quæ peragi debet circa Idus April.* Iuuat Poetam generale illud præceptũ Ariſt. lib. 1. Plant. c. 7. Τῶν φυτῶν τὰ πλεῖστα φυτεύονται ἐν ἔαρι, ὀλίγα ἐν χειμῶνι καὶ φθινοπώρῳ, καὶ ὀλίγιστα ἐν θέρει. *Plures è plantis vere plantantur, in hyeme & autumno pauca, in æſtate pauciſsima.* Itaque probe, & ex generali præcepto ſcientiſſime fabam & milium coniunxit.

Medicæ deſcriptio.

10. MEDICA.] Tria neceſſaria ad cognitionem Virgilianæ ſententiæ, deſcriptio Medicæ, eius nomen, præceptum ipſum. Plin. lib. 18. c. 16. ita deſcribit: *Similis eſt trifolio, caule, foliiſque geniculata: ea, cum in caulem aſſurgit, in folio contrahitur.* Hanc lectionem veteris libri vulgatæ prætuli. Plinio annectit Dalecampius, id ipſum eſſe, quod Dioſc. dixit: *Cum recens prodit, pratenſi trifolio ſimilem eſſe; cum aſſurgit, foliis anguſtioribus fieri.* Pergo ad alterum. Habet nomen a Medis, vnde adiecta. Strab. lib. 11. loquens de Media: *Herbam, quæ præcipue equos nutrit, proprie Medicam vocamus,* ἀπὸ τοῦ πλεονάζειν ἐν ταύτῃ. *quod ibi abundet.* Plin. lib. 18. c. 16. *Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Perſarum, quæ Darius intulit.* Si tibi otium, lege Fran. Floridum Sabin. lib. 2. Succeſ. c. 19. vbi multa contra Pium, quod lectionẽ Virgilij mutauerit. Reſtat vltimum de præcepto, huius duæ partes, & quo tempore ſerenda Medica; & de putredine terræ, vbi ſerenda. De priore Plin. lib. 18. cap. 16. *Seritur menſe Maio.* Pallad. lib. 5. tit. 1. *Aprili menſe in areis, quas ante (ſicut diximus) præparauis, medica ſerenda eſt.* Itaque Virg. præclarè vere ſerendam aſſerit. Ita quoque Plin. loco adducto: *verno ſeri debet.* De poſteriore Colum. lib. 2. c. 11. *Locum, in quo Medicam proximo vere ſaturus es, proſcindito circa Cal. Octob. & eum tota hyeme putreſcere ſinito.*

Medica quando ſerenda, & vbi.

11. MILIO VENIT ANNVA CVRA.] Cur annuatim? Nihil otioſum in hoc vate. Poſt Medicam conſtituit milium. Atqui illa tantæ feracitatis eſt, vt ſemel ſata duret, iuxta Palladium lib. 5. tit. 1. annos decem, iuxta Plin. annos tredecim, & amplius: miliũ vero quotannis ſerendum, aliter nullus prouentus. Hoc etiam Seruius vidit.

Milium ſingulis annis ſerendum.

12. CANDIDVS AVRATIS.] Pari nota Seneca Oedip. *Aureo taurus rutilante cornu.* Seruius ita coniũgit Taurus, qui candidus auratis cornibus, annum aperit. Diſſenti ab eo, & aliter explicui. Videlicet. Taurus candidus annum aperit cornibus auratis: vt videatur veluti viam aperire ipſis cornibus. Induxit me in hanc mentem Manil. lib. 4. qui de tauro ita:

Hic ſuis Phœbum portat cum cornibus orbem,
Militiam indicit terris, & ſegnia rura
In veteres reuocat cultus, dux ipſe laboris.

Itaque vt hic, portare Phœbum cornibus, ita ille videtur dixiſſe, aperire annum cornibus. Interpretes candorem, & aurum referunt vel ad Hyadas, quæ ſeptem ſtellæ ſunt in Tauri fronte: vel, quod ſatius duco, ad Solem, quem tum Taurus geſtat, & cũ quo oritur, qui Sol vbique a Poetis auricomus. in vocula, *aperit* attingit Aprilis denominationem.

13. CANIS OCCIDIT.] Heliace, nam Tauro geſtante Solem, Canis incipit non videri ex vicinitate Solis. Ita Macrob. lib. 1. in Som. c. 18. Locus hic Poetę notandus digito contra Plinium lib. 18. cap. 25. qui cum agnoſcat hos locutiones *oriri, cadere* in alio ortu & occaſu ſiderum: in Heliaco tamen ortu, & occaſu illas reprehendit. docétque ortum Heliacum dici debere, *emerſum*, occaſum Heliacum, *occultationẽ.* verba eius adeunti in promtu ſunt.

14. TRITICEAM MESSEM.] Eadem forma attributi Prudent. Hamartig. *triticeam ſegetem.* Arnob.

A *Triticeas fruges.* Tertul. in Geneſ.

Nam tibi triticea ſurget pro germine meſſis
Carduus.

15. ROBVSTA FARRA.] Nam præceſſit ſermo de leguminibus, quibus triticum & far multo robuſtiora. Theophr. 4. Cauſ. c. 2. Οἱ δὲ πυροὶ μᾶλλον τῶν κριθῶν, καὶ τῶν χεδρόπων, διὰ τὸ θερμότεροι εἶναι, καὶ χιτῶνας ἔχειν πλείους. *Triticum magis hordeo & leguminibus durat, quia & calidius, & tectum pluribus tunicis.* Neutram rationem probat Scal. tu illum, ſi placet, lege. Redeo. Iuuat farris Etymon. Iſid. lib. 17. c. 3. *Far dicitur, quod initio frangeretur.* Iuuat (inquam) quia vt robuſtum, ea ratione conterendum. Virg. inf.

Farris Etymon.

Nunc torrete igne fruges, nunc frangite ſaxo. Et 1. Æn.
——frugeſque receptas
B *Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.*

Vbi Seruius. *Quia apud maiores noſtros molarum vſus non erat, frumenta torrebant, & ea in pilas miſſa; inſebãt.* Hinc quæpiam Iſid.

16. ANTE TIBI EOÆ ATLANTIDES ABSCONDANTVR.] Duo aperiam, primum de Atlãtidibus, deinde de præcepto. Habuit Atlas ex Pleione filias ſeptem, Alcyonem, Meropem, Celæno, Electram, Steropem, Taygetem, Maiam. Secutus ſum ordinem Arati. Habuerunt tria nomina. Audi. Vitruu. lib. 6. c. 10. *Atlantides, quas nos Vergilias, Græci autem* Πλειάδας *nominant, cum ſideribus in mundo ſunt dedicatæ.* Pergo ad præceptum. Plin. lib. 18. c. 24. *Vergiliis triticum, & far a Vergiliarum occaſu ſeri iubet.* Colum. lib. 2. c. 8. *Placet noſtro Poetæ adoreum, atque etiam triticum non ante ſe-* C *minare, quam occiderint Vergiliæ.* Philo de Opific. Mũdi ad præceptum hoc alluſit. agens enim de Septenarij perfectione, ita. Περὶ δὲ τοὺς οἰκουμένους καὶ ὁ τῶν Πλειάδων χορός. Δυομένων μὲν γὰρ αὔλακες ἀνατέμνονται πρὸς σπόρον. *His adiunge chorum Pleiadum. His enim occidentibus ſulci proſcinduntur ad ſementem.* Creditur Poeta adſpiraſſe ad Heſiodum, qui.

Atlantides.

Πληϊάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων
Ἄρχεσθ' ἀμητοῦ, ἀρότοιο δὲ δυσομενάων.
Pleiades Atlantides orta cum fuerint,
Incumbendum meſſi, cum occidant arationi.

Sed quod demũ tẽpus innuit Poeta? Galeotus Martius lib. de Promiſ. Doctrina c. 37. dicit, Virgiliũ velle, fore ſementem tritici, & farris poſt matutinũ occaſum Pleiadum, hoc eſt, cum Pleiades mane no amplius D videbuntur. Hoc autem erit Sole decimã ſextã Scorpionis partem tenente, id eſt, circa viceſimum octauum diem menſis Octobris. Itaque intelligẽdus eſt (ait ille) Poeta de occaſu Coſmico. Ad occaſũ hũc matutinum referendum attributum, *Eoæ.* Hactenus ille. Diſſident ab his nonnihil, quæ docet Colum. lib. 2. c. 8. qui Poetã reiicit ad nonũ Calẽdas Octob. Alij capiunt ipſiſſimas Calẽdas Octob. Sed in occaſu matutino, & Coſmico Atlantidum explicandũ omnes fere tam Interpretes, quam alij conſentiunt.

17. GNOSIAQVE ARDENTIS DECEDAT STELLA CORONÆ.] Dicam hic quatuor quę neceſſaria. De Gnoſo, vnde dicta Corona Gnoſia: cur *decedat.* & quid hoc proprie: cur ſtella in ſingulari, cum ſit ſer- E mo de toto ſigno: demũ, quod tempus ſignificet Poeta? Gnoſos nobile eſt oppidum Cretæ, inde Corona dicitur Gnoſia, quia Ariadne filia Minois Cretẽſium Regis verſa eſt in Coronam. Et ſignate Gnoſia ad diſcrimen alterius Coronæ, quæ in cœlo viſitur. Significat vero ortum Heliacũ, non occaſum, vt male Galeotus. Ideo ſignatiſſime *decedat.* Oritur enim ſtella aliqua Heliace, cum ita recedit a Sole, vt videri iam poſſit. Sed quare *ſtella* cum de toto ſigno ſit ſermo? Eſt inter omnes ſtellas Coronæ quædam lucentiſſima: quæ prima oſtentat ſplendorem ſuum,

Corona Gnoſiæ ſignum.

viſitúrque ipſa ſola, cum adhuc ceteræ latitant obtenebratæ Solis ſplendore. Man. clare l. 1.

At parte ex alia claro volat orbe Corona,
Luce micans varia, nam ſtella vincitur vna
Circulus in medio radians, qua proxima frontem
Gnoſia deſerta fulgent monumenta puella,
Candidaque ardenti diſtinguit lumina flamma.

Ergo ſtellam illam luculentiſſimam pro toto ſigno capit *συνεκδοχικῶς*. Dictum vero eſt a Poeta, Gnoſia ſtella coronę ardẽtis, pro, corona ardẽs ſtellę Gnoſię. vt illud *ibāt obſcuri ſola ſub nocte*, pro, ibāt ſoli ſub nocte obſcura. Roges denique, quod tempus ſignificet Poeta? Menſem Octobrem, ad decimũ quintũ Calẽdas Nouẽb. vtiq; ad celebritatẽ Lucæ, & hoc habita ratione æui noſtri: nã Virgilij tẽpore Corona oriebatur heliace Nonis, aut pridie Nonarum Octobris: tẽpore Columellæ tertio, aut pridie Idus Octobris.

Committere terræ ſemina.

18. COMMITTAS SEMINA.] Tibul. 1. Eleg. 7. *Primus inexperta commiſit ſemina terra*. Tertul. in Geneſ.

Nam modo qua madidis Germani ſanguine terra,
Inuiſo maledicta tibi commiſſa negabit

Segmina. Vtitur eadem forma Iulius Firmicus c. 3. Columel. 3. c. 5. Paulin. Paneg. Celſi loquens de agro: *vix commiſſa ſibi reddens ſata*.

19. ANNI SPEM.] Spes de ſegetibus, & ſimilibus frequentiſſime. ita Paulin. Paneg Celſi. *ſpẽ ſegetis*. & Oroſ. 5. c. 5. de locuſtis: *ſpem cunctam frugum abroſiſſent*. Nazianz. Orat. 43. *γεωργὸς τοῖς ἐλπίσιν εὐφραίνεται*: *fouet agricola ſpes ſuas*.

Credere terræ.

20. CREDERE TERRÆ.] Confinis huic locutioni ea, quæ fidem dat rebus ruſticis. Columel. 3. c. 6. *fides fur. ulo conſtitit*. Actius in Oenomao: *totulentas terras ferro ſiſtas proſcindant glebas*.

21. EXSPECTATA SEGES VANIS ELVSIT AVENIS.] Adiungã hic, vti alij hoc dixerint, & variauerint. Splendide Symmachus epiſt. 54. ad Valent. Theod Arcad Aug. quæ habetur lib. 10. *Secuta eſt hoc factum fames publica, & ſpem prouinciarum omnium meſſis agra decepit*. Tib. 2. Eleg. 1. ad noſtri veſtigia. *Neu ſeges eludat meſſem fallacibus herbis*. Ouid. 5. Met.

——arua que iuſſit
Fallere depoſitum, vitiataque ſemina fecit.

Flexu alio Sen. Oedip.

——denegat fructum Ceres,
Arente culmo ſterilis emoritur ſeges.

Alcimus Auitus lib. 3. *Pinguia decipient mentito germine culta*. Iterum:

Quin magis ipſa ſibi tellus aduerſa negabit
Seminis excepti veterem menſura vſorem.

Eleganter Philo lib. *περὶ φιλανθρωπ*. ſcribẽs vti fructus ſæpe fallant agricolam, hoc exprimit per verbum *ἀμβλίσκειν*, quo exprimit fertilitatem eſſe hebetatã.

Faſelus cur vilis.

22. VILEMQVE PASELVM.] Faſeli, aut faſeoli viles dicti propter frequentiam. ita ferè omnes. Sed videndum an potior coniectura Galeoti c. 28. Promiſ. Doctrin. referentis ad ineptitudinem medicaminis, quo nullo prædita eſt ea herba. Eo trahit Plinium, qui nullius vſus in medicina putauerit.

Lens Peluſiaca.

23. PELVSIACÆ LENTIS.] Laudes lentis vide apud Athen. lib 4. ex Parmeneſci verbis. Illius enim auctorem facit Iouem: deinde ſatis ornatam (ait) & floridam fuiſſe menſam lente appoſita. vt Virg. *Peluſiacam* vocat, Martial. *Niliacam*, & *munera Peluſia*. Eſt Peluſium vnum è ſeptem oſtiis Nili, eo ciuitas quoque, vbi lens prouenit.

Vicia, faſelus, lens quando ſerenda.

24. CADENS BOOTES.] Idem qui Arctophylax, & Arcturus. Fabula obuia eſt. Ego hic tantum de præcepto. Signat Poeta menſem Octobrem, quo ſerenda vicia, Faſelus, Lens: non vernum tempus, vt falſi nonnulli Interpretes. Id perſpicuum fit ex au-

A ctoribus, qui de re ruſtica ſcripſerunt, quib. conuenit ſerenda hæc eſſe in Autumno, aliquando etiam in ipſa hyeme, quæ partes anni longe à vere. Ne te vero lateãm, tria tibi de triplici hoc legumine auctorum loca, nõ adducam, ſed indicabo, Columellæ, Plinij, Palladij. Primus lib. 2. c. 11. ait, viciá ſerẽdam, & circa Æquinoctium Autumnale, & menſe Ianuario: alter lib. 18. c. 15. circa occaſum Arcturi, id eſt, menſe Octobri, deinde menſe Ianuario, & Martio, nam hic triplex ponit tempus ſationis. Et c. 24 Boote occidente. Tertius lib. 2. tit. 6. menſe Ianuario. Pergo ad Faſelum, quẽ primus lib. 2. c. 10. ait ſerendum aut Septẽbri, aut poſt Cal. Octobris: alter c. 24. lib. 18. Boote occidente: tertius lib. 11. tit. 1. menſe

B Octobri. Reſtat de Lente. hanc primus lib. 2. c. 10. ait ſerendam & media ſemente (indicat autumnum) & ſeriorem menſe Februario: alter lib. 18. c. 12. menſe Nouembri. tertius lib. 3. tit. 4. menſe Februario. Vides quam longiſſima iſta tempora à verno. nã quod in vicia tantum de menſe Martio dixit Plinius, parum eſt, vt eo incliner cogitatio. His poſitis capiendus Poeta de occaſu Coſmico Bootę, Colum. lib. 11. c. 2. *Quarto Non. Oct. b. auriga occidit mane*. Qui occaſus nequit eſſe heliacus, diſtante tunc longe Sole, vt clarum vel mediocriter inſtructo in re Aſtrologica. Certe Galeotus c. 36. Promiſc. Doctrinæ, qui negauit nobis Bootem occidere, & ideo male Poetam explicat, falſus eſt; illius enim occaſum agnoſcũt Plin. lib. 18. c. 15. & 24. Columel. lib. 11. c. 2. Hyginus in

C Poetico Aſtron. Nam tametſi non tota ſui parte, magna tamen, & præcipua nobis occidit.

Bootes occidit nobis.

25. DVODENA.] Signa Zodiaci Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Piſcis. Et obſerua nõ dixiſſe ſigna *duodecim*, ſed *duodena* ad ſignandum iteratum laborem Solis, quia quotannis per eadem itat ſigna. Ergo *duodena* ſunt, ſæpius duodecim. ita Seru. P. Dan. Poetæ ita variant: *biſſena ſidera. Per bis ſex ſidera*.

Zodiaci ſigna.

26. REGIT.] Placitum audias hic elogia Solis. Inprimis hic Virgilius Regem vocat Sicut Sen. Oedip. *Bis ſena curſu ſigna qui vario regis*. & in Furen *ò lucis alme Rector, & cœli decus*. Plin. 2. c. 6. *ſiderum cœlique*

Solis Elogia.

D *Rector*. Philo de Opific. Mundi *ἡλίῳ μεγάλῳ βασιλεῖ*: *Soli magno Regi*. Tranſeo a Rege, & Rectore ad alia, Arnob. lib. 1. *ſiderum ſol Princeps*. Cic. 2. Nat. *Sol, qui aſtrorum obtinet Principatum*. iterum: *Ex æthere innumerabiles flamma ſiderum exiſtunt, quorum eſt Princeps Sol*. & in Som. Scip. *Sol Dux, & Princeps, & Moderator luminum reliquorum*. Nazianz. Orat. 3. effuſe perſequitur elogia Solis. illum vocat *κορυφαῖον* reliquorum ſiderum. *φερέζωον, ζωογόνον*: *ferentem vitam, animantium patrem*. & ex Dauide, *καλὸς ὡς νυμφίος*: *ταχὺς ὡς γίγας*, *καὶ μέγας*: *pulcer, vt ſponſus: celer, & magnus, vt gigas*. Demum vſurpat illud Platonis, *αὐτὸς (ἥλιος) γὰρ ἐστιν ὅσπερ ἐν αἰσθητοῖς θεὸς ἐν νοητοῖς αὐτὸς καὶ τῶν ὁρωμένων ἐστὶ τὸ γεννᾶν, ὅσπερ ἐκεῖνος τῶν νοουμένων*: *ita enim Sol illuſtrat ocu-*

E *los, vt mentem Deus; ita Sol rerum omnium viſibilium pulcerrimus, vt Deus intellectilium*. Quo Elogio quod maius? Philo in lib. de Hærede Diuinorum, ait, Solem eſſe in quarta orbe tanquam ſatellitio quodam ſtipatum pro dignitate ſua, magnitudine, vtilitate, atque adeo habet tres planetas ſupra ſe, infra ſe totidem. Verba ſignata Elogij ſunt, *δορυφορούμενος*, *καὶ δορυφορῶν*. Et lib. 1. de Monarchia vocat Solem, & Lunam *τὰς ἡμέρας, καὶ νυκτὸς ἡγεμόνας*: *duces dies, & noctis*. vocatur à Baſil. Hom. 6. Hex. *ὀφθαλμὸς διαυγής*: *Oculus ſplendidus*. Et ab Sophocle in Antig.

—— *χρυσέας*
Ἁμέρας βλέφαρον:

aurea

aurea dies oculus. Ipſe apud Ouid. 4. Metam. *Omnia qui video, per quem videt omnia tellus.*

27. MVNDI.] Hanc vocem pro cœlo ſumi, explicui in 3. Ecl.

Sol aureus. 28 SOL AVREVS.] Eurip. χρυσωπὸς ἥλιος. Nazianzen. Orat. 43. ἥλιος χρυσοειδής. Ennius apud Cic. 1. Diuinat. —*ſimul aureus exoritur Sol.* Arnobius lib. 5. *Quid tandem de vobis Sol aureus meruit, vt, &c.* Auſon. Eclog. *Scandit lanigeri tropicum Sol aureus aſtrū.* In Culice.— *aurea proles Phœbus.*

a Quinque tenent cœlum Zonæ: quarum vna coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextráque læuáque trahuntur
Cœrulea glacie concretæ, atque imbribus atris
Has inter, mediámque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Diuum; & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
b Mundus vt ad Scythiam, Rhiphæáſque arduus arces
Conſurgit, premitur Libyæ deuexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manéſque profundi.
c Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, pérque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic (vt perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis Aurora, diémque reducit.
Nóſque vbi primus equis Oriens afflauit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.
d Hinc tempeſtates dubio prædicere cœlo
Poſſumus: hinc meſsíſque diem, tempúſque ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat, quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtiuam ſyluis euertere pinum.

B

ARGVMENTVM.

Diuiditur ſphera cœli in Zonas quinque, media à calore, extremæ duæ à gelu atque imbribus inhabitabiles, duæ reliquæ ex temperie habitabiles. Polus Arcticus ſuperior. Antarcticus inferior: ille perpetuo lucet, nam vrſa, & qui illas anguis amplectitur, nunquam occidunt: iſte aut perpetuis tenebris damnatur, aut à nobis lucē mendicat quadam viciſſitudine. Aſtrologia vtilis ad cognoſcēda tempora tempeſtatis, meſſis, ſationis, nauigationis, cædendæ materiæ.

EXPLICATIO.

a EX occaſione duorum verſuum, quos ſupra explicui, *Ideirco, &c.* adducit nunc latam cœli deſcriptionem: quæ reſpondet deſcriptioni terrarum: ſunt vero initio coniuncti in ſentētia verſus ſeptē, quos ideo coniunctim quoque explico. Ait itaque, C Diuidunt cœlum Zonæ quinque, media ſemper rubet Sole, ſemper torretur igni. A media trāſit ad extremas. Extremæ duæ dextra, & ſiniſtra trahuntur rotantúrque circum hanc. Nō dicit circa, quia hic nō proximitas indicatur, ſed vertigo. Cōcretæ iſtę ſunt; dextrā; quæ Arctica, & ad Septētrionem glacie cœruleæ; ſiniſtra, quæ Antarctica. & ad Notū imbribus atris: nam videl. Borealis ſubiecta eſt aſſiduis, & nimiis rigoribus; Auſtrina immodicis imbriū humiditatib. Pergit. Inter has, & mediā duæ ſunt aliæ, Tropicas vocāt, ſolſtitiales, tēperatas. Has Dij mortalib. habitādas dederūt, vt in quib. nec glacies nimia, nec nimij imbres. Per ambas, id eſt, inter ambas, ſecatur via quædam, ducitur, teritur, qua ſe vertit obliquus B ordo ſignorum. Sol enim per Zodiacum, qui obliquus eſt, inter has duas diſcurrit ſecās Æquinoctialem. Hæc ita explicatiſſime dedi in gratiam tyronū, ſed quos tamen iſta fugiunt, niſi ſphæram calleant.

b Pergit nunc ad explicandos Polos, quo exiſtat cœli notitia integra. Inprimis moneo *Mundum* hic eſſe cœlum, ex Nota, quam alibi dedi. Ergo ait. Mūdus vt Polo Arctico conſurgit ſupra nos, ita Polo Antarctico premitur à nobis: ille arduus eſt ad Scythiam, & Rhiphæos montes Scythiæ; hic deuexus in Auſtros Libyæ. Ille vertex nobis ſemper ſublimis eſt; hic ſub pedibus, ſub Styge, ſub profunditate infernorum. Iſta poetice. Breuiter. Polus Arcticus ſupra horizontem eſt, Antarcticus ſub Horizōte. Qui ſint Manes, tum clarum, tum alibi fortaſſe à me. Sciat lector in cœlo nihil eſſe aut ſublimius, aut de- C preſſius: ſed iſta dici, & contingere ex relatione ad horizontem, & globoſitatem terræ.

c Adiungit nunc quæ inſunt vtrique Polo; ita tamen vt dilabatur ad ea, quæ inſunt generalius alteri Hemiſphærio, idque per verſus octo. Ergo. Hic in Polo Arctico anguis ſe inter Arctos (vrſas) duas circumuoluit inſtar fluminis; quæ vrſæ Oceano nūquam tinguntur, quia nunquam nobis occidunt: illic in Antarctico Polo perpetuæ ſunt tenebræ (vt fama eſt) & nox æterna; aut ſi habent lucem, a nobis ad illos permeat, turſuſque viciſſitudine quadā, cum nobis adeſt Oriens, & equi Phœbi lucem afflant, illic Heſperus rubeſcit; & ſero iam die accendit lumen ſuum. (Quia videlicet tunc illis apparet Heſperus, & alia ſidera, cum nobis Sol exoritur.

4 Poſt deſcriptionem cœli colligit, quæ vtilitas ſequatur hanc cognitionem. Hinc (inquit) prædicimus tempeſtates, cum illæ fortuitæ, & dubiæ ſunt; tempus metendi, ſerendi, nauigandi, deducendi claſſes in mare omnibus ornamentis inſtructas, ſecandi pinum ad eaſdem naues fabricandas, cum ea apta ad ſectionem.

NOTÆ.

Zonarum variæ deſcriptiones.

1. NOTA hæc metas excedet, non nego, ſed longitudo compenſanda vtilitate, quæ procul dubio ſequitur collationem multorum locorum. Fit enim, vt exornatio illuſtretur, & elocutio perficiatur ex diligenti rerum & verborum comparatione. Hic Lector inueniet, cui hæreat, quem præ alio contemnat, vnius Auctoris victoriam, alterius victam operam; gloriam æmulationis in ſcribendo: atque ex omnibus perficietur. Ingredior. Harum Zonarum deſcriptionem Vrſinus, & Iunius, & boni Interpretes fatentur ſumtam ex Eratoſthene, cuius verſus citat Heraclitus Ponticus in Allegoriis Homeri. Ego illos hic repræſentabo ſecutus Lectionem Iunij lib. 4. c. 5. & Delrij noſtri in Nouis Commen. Sen.

Πέντε δέ οἱ ζῶναι περιειλάδες ἐσπείρηντο·
Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο,
Ἡ δὲ μία ψαφαρή τε, καὶ ἐκ πυρὸς οἷον ἐρυθρή
Τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεί ῥα ὑπὸ σφ' αὐτὴν
Κεκλιμένην ἀκτῖνες ἀειθερέες πυρόωσιν.
Αἱ δὲ δύο ἑκάτερθε πόλοις ἀμφιπεπηγυῖαι,
Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι.

Quinque autem Zonæ rotundæ circumuoluuntur,
Duæ quidem glauco ſunt obſcuriores cyano:
Vna vero ſabuloſa, torridaque & rubens,
Verberata flammis, quoniam eam partem
Sibi ſubiectam perpetuo ardentes radij torrent.
Reliquæ duæ ad vtrumque polum extenſæ,
Perpetua torpent glacie pluuiis grauantur.

Varronis deſcriptionem Turnebus adducit lib. 20. Adu. c. 29. & Delrius in Nouis Comm. Sen. Poſterior numeris redditam hunc in modum:

Mundus domus eſt maxima rerum,
Quam quinque altitona fragmine Zonæ
Cingunt, per quam limbus pictus
Bis ſex ſignis ſtellimicantibus
Altus in obliquo æthere, Lunæ
Bigas acceptat.

Germanus ex Pet. Daniele aliam Varronis exhibet.

At quinque æthereis Zonis accingitur orbis,
Ac vaſtant imas hyemes, mediamque calores:
Sic terræ extremas inter mediamque coluntur,
Quam Solis valido nunquam vis auferat igne.

Lucretius lib. 5. in diuiſione terræ, de duabus tantum Zonis ita:

Inde duas porro prope partes feruidus ardor,
Aſſiduuſque geli caſus mortalibus aufert.

Has ante Maronem reperi, poſt illum longiſſimam in Tibul. lib. 4. ideo omitto, initium eſt: *Et quinque in partes toto diſponitur orbis, &c.* Ouid. 1. Met.

Vtque duæ dextra cœlum, totidemque ſiniſtra
Parte ſecant Zonæ, quinta eſt ardentior illis:
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura Dei, totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu:
Nix tegit alta duas: totidem inter vtramque locauit
Temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.

Claudian. 1. Rap.

Addit quinque plagas, mediam ſubtegmine rubro,
Obſeſſam feruore notat, ſquallebat aduſtus
Limes, & aſſiduo ſitiebant ſtamina Sole.
Vitales vtrinque duas, quas mitis oberrat
Temperies habitanda viris. cum fine ſupremo
Torpentes traxit geminas, brumaque perenni
Fœdat, & æterno contriſtat frigore telas.

Ouidium, & Claudianum cum Virgilio comparat Iulius Scal. Primum cum Virgilio Germanus comparat, ego ſecundum, & tertium. Omitto deſcriptionem Melæ lib. 1. c. 1. Macrobij in Somn. Scip. Plinij lib. 2. c. 68. Addam huic operæ Notam Iunij, qui ait Homerum fabuloſè Zonas quinque adumbraſſe in Achillis clypeo, nominans πτύχας, plicas. Nam duas finxit e plumbo albo, duas æneas, mediam auream. verba ſunt,

Τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτερείους,
Τὴν δὲ μίαν χρυσῆν. Color albus plumbi refert duas extremas inhabitabiles propter niues; media aurea mediam igneam inhabitabilem; duæ reliquæ æneæ duas habitabiles, quia hic color medius inter candidũ & rutilum, & ab vtroq; temperatus. Porro mediam, & extremas duas ita deſcripſit Cic. 1. Nat. *Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles, atque incultas videmus: quod pars earũ appulſu Solis exarſerit, pars obriguerit niue pruinaque, longinquo Solis abſceſſu.* Eſt in Philone elegãs deſcriptio Zonarũ in lib. de Hærede rerũ diuinarũ.

Zona torrida.

2. SOLE RVBENS.] Rubor datur Soli, & ſtellis. Sic infra, veſper *rubens* dicitur, nimirum ex vicinitate huius coloris cum aureo, qui Soli attribuitur.

Hiſpanorũ Elogium.

3. TORRIDA.] Hanc magno errore putarũt veteres eſſe inhabitabilem. Otioſi ſit contrarium probare in tanta luce huius æui, cum præſertim cõſtent omnibus nauigationes Hiſpanorum, qui vere nunc terrarum domini, perluſtrato ab ipſis & perdomito orbe nouo, enauigatis nouis æquoribus, & vſque in hoc æuum inacceſſis: adeo gens noſtra labore pertinax, præſtans virtute, cui qui inuident, virtuti inuident. Quam Noſter, & pene omnes vocant *torridam*, Arnob. lib. 1. *igneam zonam*, Claud. de Bel. Gildon. dicitur *zona rubens*: vt etiam hic à Poeta, *ſemper Sole rubens.*

Dextrum & ſæuum in cœlo variè accipiuntur.

4. DEXTRA LÆVAQVE.] Dextrum læuumque in diuerſis cœli partibus ſtatuitur ex diuerſa conſideratione. Si ſiderum & Solis curſum cõſideres dextra pars oriens eſt, ſiniſtra occidens. Firmant hoc latè, qui de Sphæra ſcripſerunt. Varro ſiniſtram mundi partem Orientem, Occidentem dextram facit. In aliis duabus partibus non minor diſcordia. Nam apud Liuium augur, vbi determinat regiones ab Oriente ad Occaſum, dextras ad Meridiem partes, læuas ad Septentrionem conſtituit. Virgilius hoc loco Septentrionem dextrum dicit, Meridiem læuum. Tres priores acceptiones omitto, quartam firmo, quia eam ſequitur Virgilius. Ouid. 2. Met. in præceptis Solis ad Phaetontem:

Neu te dexterior tortum declinet ad anguem,
Neve ſiniſterior preſſam rota ducat ad aram.

Vbi dexterior rota eſt, quæ ad anguem, hic autẽ eſt inter vrſas Septentrionis. Notat etiam Iunius lib. 5. c. 3. ab Hetruſcis auſpicibus dextram nominati partem ſubiectam Septentrioni, ſiniſtram Meridiei expoſitam. Adducitque Cleomeden Græcum auctorẽ, qui etiam conſtituit Septentrionem in dextra parte cœli. Ratio huius acceptionis (quæ etiam erit pro firmamento) ſumenda ex curſu Solis: nam cum hîc progrediatur ab Oriente in Occidentem, neceſſario habet a dextra Septentrionem, à ſiniſtra meridiem. Hinc Gorop. lib. 5. Hierog. aperit verſus Lucani:

Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Lege illum, & auctores Sphærarum. Artemidorus lib. 2. c. 39. ait, dextrum & ſiniſtrum in cœlo capienda,

da,non habita ratione ad cœlum,ſed ad Solē: δεξιὰν, καὶ εὐώνυμον, οὐ πρὸς τὸν οὐρανὸν χρὴ νοεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἥλιον: & ſcias dextrū ſiniſtrúmque in cœlo per ſe nullum eſſe,tantum externa conſideratione. Hoc clarum eſt, & firmat auctoritas Ariſtotelis, quo nunc omiſſo, proferam teſtimonium Arnobii luculētiſſimi ſcriptoris e lib.4. vbi ait: *Mundus ipſe per ſe ſibi neque dextras neque læuas:neque ſuperas regiones, neque imas,neque anticas habet, neque poſticas. Quicquid enim teres eſt,atque ex omni parte rotunditatis ſolida connexione concluſum, nullum habet initium,nullum finem: vbi finis & initium nullum eſt,eſſe aliqua portio ſuis nominibus & initium non poteſt. Itaque cum dicimus,dextera hæc regio eſt, & illa læua,non ad mundi habitum dicimus, qui ſui ſimillimus totus eſt,ſed ad poſitionem noſtram,ſitúmque reuocamus.* Et infrà: *Si orientem Solem reſpexero,cardo mihi frigoris, & Septentrio fit læuus:in quem ſi ora traduxero,erit mihi ſiniſter occaſus,qui ab Sole poſtergaoneus habebatur. Rurſus verò,ſi iecero plagam in occiduam lumina,vocabulum ſiniſtri Auſter & Meridies trahe:in quam, ſi me partem neceſſaria temporis circumegeris ratio, fit vt Oriens læuus immutata corporis conuerſione dicatur,&c.*

Cœruleus color. 5. COERVLEA GLACIE.] Cœruleus color propriè eſt cœleſtis,& lætus color, quaſi cæluleus, & inde traductus ad mare,quod colore ſuo cœlum referat:putat vero Anto Thyleſ.lib.de colorib.c.1.accommodatum ad res triſtes atque infauſtas, videlicet ad imbres,glacies,puppim Charontis, ex obſeruatione antiquitatis. Nam Græcæ mulieres hoc amictu producebant funera illorum,quorum in cœlum cœruleum migraſſe animas exiſtimabant. Ceterum,eundem colorem,quem hic vates, infert Seneca in Agam. loquens etiam de polo:

—unda niuali
Vicina polo.
Vbi cœruleis immunis aquis
Lucida verſat plauſtra Bootes.

6. IMBRIBVS ATRIS.] Empedocles apud Ariſt. 1.Generat. c.1. ὄμβρον ζοφόεντα. Eſt hoc, quod Eratoſthenes dixit, ὕδατι μελαίνας.

7. MORTALIBVS ÆGRIS.] Expreſſa verba Homeri δειλοῖσι βροτοῖσι. Lucretius lib.6. eodem modo finit verſum primum.

8. MVNERE CONCESSÆ DIVVM.] Putarūt videlicet veteres has duas tantum eſſe habitabiles:illam,quæ inter mediam & Arcticam a nobis; illam, quæ inter mediam & Antarcticam ab Antichthonibus. Dicuntur ita ὅτι τὴν ἐναντίαν χθόνα οἰκοῦσι: *quod habitent contrariam nobis terram.* Sed non ſolum Græcis ἀντίχθονες dicuntur,ſed etiam ἀντίποδες.

9. VIA SECTA.] Lucr.lib.5. *Qua via ſecta ſemel.*

Per,pro inter. 10. PER AMBAS.] Huius particulæ *Per*, triplex eſt explicatio in Macrob.lib.2.Som.c.8.poſtrema in hoc inclinat, vt pro *Inter* ponatur,ſicuti infra,

Circum perque duas in morem fluminis Arctos.

Neque enim zodiacus per tropicos ducitur: nā Sol neutrum Tropicum excedit, neque anguis Arctos ſecat,tantum amplectitur, & circum eas voluitur.

Zodiacus obliquus. 11. OBLIQVVS QVA SE SIGNORVM VERTERET ORDO.] Obliqua poſitura zodiaci clara eſt ex cognitione Sphæræ:facit enim cum Æquinoctiali& Tropicis obliquos angulos. Hanc ignorāti nihil erit ſatis,ideo non plura Ariſt.& Græci omnes λοξὸν κύκλον vocant. Auctor lib.de Mūdo ζωοφόρον κύκλον ἐγκεκλιμένον, *ſignif.rum circulum obliquum.* Plin lib.2.c.19. *Obliquitas ſigniferi:* & c.77. *Poſitio ſigniferi circa media ſui obliquior eſt.* Manil.lib.1.

Balthens. *balcheum*,& *faſciam*, cum ait: *Sed nitet ingenti ſtellatus balcheus orbi.* Poſtea: *— hic ſex*

Faſcia. Limbus. *lateſcit faſcia partes.* Et infra: *Signorum flammeus ordo.* Varro: *Limbum.* Verſus iam dedi. Cicero ex Arato,

A *orbem ſigniferum.* In verbo *verteret*, alluſum ad τροπὰς θερινὰς, καὶ χειμερινὰς. In *ſignorum* ad ſigniferū,quæ vox propria huius faſciæ,à ſignis duodecim, quæ habet.

12. MVNDVS CONSVRGIT.] Eodē ſenſu Manil. lib.1. *At qua fulgentes cœlum conſurgit ad Arctos.*

Vertex,id eſt, polus. 13. HIC VERTEX NOBIS SEMPER SVBLIMIS.] Vertices vocant Latini,quos Græci πόλους, ſecuti Græcorum originem,qui πόλους dixerūt a verbo πολεῖν *verto*:circa hos enim cœlum vertitur. Plin lib. 2.c.15. *Quoniam terra a verticibus duobus, quos appellauerunt Polos,centrum cœli eſt,nec non ſigniferi oblique inter eos ſiti.* & cap.75. Polum Arcticum vocat *mundi verticem.* Hunc Poeta *ſublimem* dicit,ſicut & Antarcticum *profundum.* Hoc & Aratus ſenſit, qui Polum Borealem ſurſum. conſtituit, Auſtralem deorſum.

Polus Arcticus ſublimis.

B Eadem expreſſe ſententia Ariſtot. ſi illius eſt liber de Mundo,vbi c.2.ita: τῶν δ' ἀκινήτων πόλων τούτων, ὁ μὲν ἀεὶ φανερός ἐστιν ὑπὲρ κορυφὴν ὢν κατὰ τὸ βόρειον κλίμα, ἀρκτικὸς καλούμενος: ὁ δὲ ὑπὸ γῆν ἀεὶ κατακεκρυμμένος κατὰ τὸ νότον ἀνταρκτικὸς καλούμενος: *Polorum, qui immoti ſunt, alterum conſpicimus ac ſupra caput,ad Septentrionem,qui Arcticus nominatur: alter ſubtus terram ſemper latet verſus Auſtrum, & dicitur Antarcticus.* Dionyſius Halic. lib.1. μετεωρίζεται γὰρ ἀπὸ τῶν βορείων μερῶν ὁ τοῦ ἄξονος πόλος. ταπεινοῦται δὲ ἀπὸ τῶν νοτίων ὁ καλούμενος ἀνταρκτικὸς κύκλος: *Attollitur enim a ſeptentrionali parte axis ipſius polus. Deprimitur autem ab Auſtrali parte is, qui vocatur Antarcticus circulus.* Seneca Tragic. in Hercul. Furen. noſtrum polum *celſum* appellat:

Polus Antarcticus profundus.

C
Signum celſi glaciale poli
Septem ſtellis Arcades vrſæ
Lucem verſo temone vocans.

Plin.lib.2.c.70.de hoc polo: *Vtique nunc ſublimis in deiectu poſitis videtur hic vertex.* Ennius quoque in Iphig.

Quid noctis videtur? in altiſono
Cœli clypeo temo ſuperat
Stellas,cogens ſublime etiam
Atque etiam noctis iter.

Vbi non dubium,quin Septentrionem deſcribat ex adiunctis. Maternus lib.de profan.myſter.c.21. *Qua Sol oritur,qua occidit, qua erigitur Septentrio, qua vergit Auſter,totum venerandi Numinis maieſtas impleuit.* Manil.lib.1. *—fulgentes cœlum conſurgit ad Arctos.* Neſcias

D ergo cur Alex.Aphrodienſ. Aratum reprehenderit, quòd partem altam mundi fecerit Borealem Polū, imam Auſtralem. Pro Arato, Ariſtotele, Dionyſio, Virgilio, Seneca, Ennio, Materno, Manilio eſt argumentum,quo ad rem aliam vtitur Vitruu.lib.8.c.2. nimirum celeberrima terrarum flumina caput ſuū, ortumque habere ab Septentrione. Nam in India Ganges,& Indus a Caucaſo oriuntur, qui eſt ad Septentrionem:In Syria Tygris & Euphrates:In Aſia & Ponto Boryſthenes, Hypanis, Tanais: In Colchis Phaſis:In Gallia Rhodanus: In Germania Rhenus: citra Alpes Timauus,Padus:in Mauritania ex mōte Atlante Nilus:ita ferme ille.

Flumina ortum habent à Septentrione.

E Eadem ratiocinatione vſus Iuſtinus ad oſtendendum, Scythiam editiorem eſſe omnib. terris, quòd videlicet flumina inde naſcantur,decurrántque in Mæotida, in mare Ponticum,in mare Ægyptium. Eſt aliud argumentū Nulla alia ratione mare Adriaticum dicitur *ſuperum*, Tyrrhenum *inferum*,niſi quòd illud Italiam abluat à Septentrione, ſupera mundi parte: iſtud à meridie, infera. Legendus tamen Ariſtoteles lib.2. de cœlo c.2.vbi probat ex vna conſideratione, polum Arcticum eſſe deorſum in cœlo, Antarcticum ſurſum:ex altera verò Arcticum eſſe ſurſum, Antarcticum deorſum. Ad finem ſeruaui Arati verſus, quos ab reliquis ſeparaui,quia illis Virgilium inſtituiſſe docti omnes fatentur:ſunt illi in Phænom.

Mare ſuperū & inferum, vnde.

Καί μιν τείρουσιν δύο πόλοι ἀμφοτέρωθεν
Ἀλλ' ὁ μὲν οὐκ ἐπίοπτος, ὁ δ' ἀντίος ἐκ βορέαο
Ὑψόθεν ὠκεανοῖο:
Ipſum tormentant duo poli vtrinque.
Sed ille non conſpicuus, hic vero oppoſitus eſt è Borea
Ex alto ſupra Oceanum.

14. Svb pedibvs Styx.] Pari metaphora infernorum hanc mundi partem explicuit Seneca in Fu-ren. ore ipſius Herculis:

——Vidi inacceſſa omnibus,
Ignota Phœbo, quæque deterior polus
Obſcura diro ſpatia conceſſit Ioui.

Manil. lib. 1. ita Auſtralem polum expreſſit:

Altera pars orbis ſub aquis iacet inuia nobis.

Anguis cœleſtis.

15. Maximvs hic flexv sinvoso elabitvr angvis.] Complicat hic duas vrſas, minorē Cynoſuram collo & capite, maiorem Helicē cauda, ita Hyginus. Aratus quoque in Phæn. οὐρὴ παρατείνεται Ἑλίκης ἀπολήγων: *Cauda ad caput Helices quieſcit vrſa*: & poſtea de Cynoſura: ἡ δ' αὐτὸν ἐλιχθεῖσα κεφαλήν: *Hæc autem circū ipſum gyratur caput.* Hinc lucem dabis Manilio lib. 1. Aſtron.

Maioremque Helice maior decircinat arcum,
Anguſto Cynoſura breuis torquetur in orbe.

Dabis (inquam) quia non nominat, qua anguis parte vrſa maior, qua minor illigetur. Arcum maiorem intellige, qui ad caudam: breuem orbem, qui ad collum: & Vitruuio lib. 9. cap. 6. qui æque indiſtinctè: *Serpentis, qui eſt inter Arctos, qui Septentriones dicuntur, implicatus*: & aliis, qui fere indiſcriminatim. Quæ de comparatione fluminis ſcribit Poeta, ſumit proculdubio ab Arato in Phænom.

Τὰς δὲ δι' ἀμφοτέρας, οἵη ποταμοῖο ἀπορρώξ
Εἰλεῖται (μέγα θαῦμα) δράκων περί τ' ἀμφί τ' ἐαγὼς
Μυρίος:
Has verò per ambas, qualis fluuij decurſus
Voluitatur (horrendum viſu) draco circumcirca diſtractus
Immenſus.

Cicero 2. Nat. ex Arato ita:

Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen,
Toruum draco ſerpit ſubter, ſupraque reuoluens
Seſe, conficienſque ſinus è corpore flexos.

Seneca ad vtriuſque imitationem in Med.

Hic ille, vaſti more torrentis iacens
Deſcendat anguis, cuius immenſos duæ,
Maior Minorque ſentiunt nodos feræ.

& in Thyeſte: *Et qui medias diuidit vrſas*
Fluminis inſtar lubricus anguis.

De flumine tacuit Vitruu. lib. 9. c. 6. *Serpentis, qui eſt inter Arctos, qui Septentriones dicuntur, implicatus.* Tacuit Silius lib. 3.

Quantus non æquas perluſtrat flexibus Arctos,
Et geminum lapſu ſidus circumligat anguis.

Alluſit fortaſſe Manil. lib. 1. nam vſus eſt verbo *Interfundo*, quod aquarum:

Has inter fuſus, circumque amplexus vtramque
Diuidit & cingit ſtellis ardentibus anguis.

& lib. 5. pari aquarum verbo: *Illinc per geminas anguis qui labitur Arctos.* In altero verſu Ciceronis legas *toruus*, non toruum.

16. Arctos Oceani metventes æqvore tingi.] Homer. Od. 5. Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο: *Sola verò expers eſt aquarum Oceani.* Conſentiunt omnes, plus vidiſſe Virgiliū. Impingit Græcus in duplicem ſcopulum. Nam & Vrſam in ſingulari nominat, cum duæ ſint: & addit *ſolam*, cum aliis ſtellis id contingat, quæ circa illas. Ab vtroque cauens noſter, & *Arctos* dixit in plurali, neque *ſolas* dixit, ne videatur excludere alias ſtellas. Euſtathius Homerū

A defendit, itémque Ariſt. 1. de arte Poet. τὸ, οἴη δ' ἄμμορος, κατὰ μεταφοράν, τὸ γὰρ γνωριμώτατον, μόνον: *Illud, ſola autem expers, per tranſlationem: quod enim maxime notū, ſolum eſt.* ſed egere defenſione, aliquid eſt cōtra Græcum, nihil contra Latinum, qui nulla eget.

Metuo pro vito.

17. Metventes.] Id eſt, vitantes, cauētes. Phraſis Latij non incelebris, quia videlicet, quæ refugimus, & nolumus accidere, ea metuimus: Inde eſt, vt *metuere* ſit cauere & euitare aliquid. Hor. 2. od. 2.

Viuet extento Proculeius æuo,
Notus in fratres animi paterni,
Illum aget penna metuente ſolui
Fama ſuperſtes.

Vbi ſicut *penna metuens ſolui* eſt, penna nunquā ſol-B uenda: ita *Arctos metuentes tingi*, erit, nunquam tingendas. Et Od. 14. eiuſdem lib.

Fruſtra per autumnos nocentem
Corporibus metuemus Auſtrum.

Sententia enim poſtulat, vt *metuemus*, ſit, vitabimus, cauebimus.

18. Æqvore tingi.] Imitationem hanc rectè illuſtrat Vrſin. Nam Aratus de Cepheo βάπτεσθ' ὠκεανοῖο: & de Sole βάπτει ἑὸν ἑσπέριος: & Orph. Argon. ὠκεανοῖο ῥόον βαπτίζεται ἵππος. Græcis enim βάπτω & βαπτίζω ſunt *tingo*. Auctor quoque Creticorum apud Hygin. de vrſa:

Tuque Lycaoniæ mutato ſemine Nymphæ,
Quam gelido raptam de vertice Nonacrino
Oceano prohibet ſemper ſe tingere Tethys.

C Appone iſtis Manil. qui lib. 5. de vrſa: *Nunquā tincta vadis, ſed ſemper flexilis orbe.* Et Ouidiū, qui pari phraſi cum noſtro 2. Met. *ne puro tingatur in æquore pellex.* Artemid. ita extulit, ὁ κατὰ δύνοντα etiā Græci alij.

19. Vt perhibent.] Theoc. eid. 7. ὡς φαντί.

Nox intempeſta.

20. Intempesta silet nox.] Intempeſtā noctem, eiuſque ſilentium ita definit Varr. lib. 5. Ling. Lat. *cum tempus agendi eſt nullum.* & lib. 6. *Intempeſta nox, quo tempore nihil agitur.* Seru. etiam in 3. Æn. *Intempeſta, quaſi intempeſtiua, inactuoſa, carens actibus, per quos tempora dignoſcimus.* Addit Varro lib. 5. *Alij conticinium appellarunt, quod fere omnes tum cubarent: alij, ab eo, quod ſileretur, ſilentium noctis.* Nouè dixit idē Varr. (ex Nota Iunij in Nomencl.) videlicet *meridiē noctis*.

Meridies noctis.

D Nam intempeſta nox nihil eſt aliud, quàm nox media. Græcis dicitur μεσονύκτιον, ἀωρόνυξ, ἀωρονυχία, à media & ſumma nocte: δείλη, à terrore: νὺξ ἀσάλπιγκτος, quia nullus ſonitus tubæ: hæc enim diluculo tantum audiebatur. Addam, quæ de perpetua nocte ſub Finitore indicat Maro, dici ex Epicureorū ſententia: ſic enim Turnebus lib. 21. c. 10. liberat ab inſcitia Vatem, quia non ita rudis exiſtimādus, vt hoc putaret: ſed amat quidem aſpergere ſuo operi varias Philoſophorum ſententias: & in hac quidem erant Epicurei: putabant enim Solem quotidie interire, quotidie naſci. Hoc ſi eſſet verum, non dubiū, quin pars oppoſita perpetuis tenebris damnaretur. Poſſit quiſpiam putare, Virgilium contendiſſe ad ea, quæ

Nox perpetua.

Epicureorū opinio de Sole.

E de Cimmerijs Homerus ſcripſit Odyſ. 11.

——οὐδέ ποτ' αὐτοὺς
Ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν:
——neque vnquam eos
Sol lucidus aſpicit radiis.

Iterum: ἀλλ' ἐπὶ νὺξ ὀλοὴ τέταται δειλοῖσι βροτοῖσι: *Sed nox pernicioſa ſupervolat miſeris mortalibus.*

21. Primvs eqvis oriens afflavit anhelis.] In 5. ipſe,

——Et me ſæuus equis oriens afflauit anhelis.

Duos verſus Poetæ iſto flexu Manil.

Hinc vbi ab Occaſu noſtros Sol aſpicit ortus,
Hic orta dies ſopitas excitat vrbes.

22. Tem

Dubium cœlum, quid.

22. TEMPESTATES DVBIO PRÆDISCERE COELO.] Hunc mihi locum Plinius aperuit lib. 2. c. 39. Tempeſtates dubio cœlo ſunt, non ſtatæ, & certæ, vt quæ cótingunt exoriente Arcturo, atque Hœdis: nihil enim eſt certius, quam ſub his ſignis tempeſtates excitari, ſed fortuitæ, & quarũ dubiæ cauſſæ, & quæ ſub incerto & dubio cœlo: ſed quarum tamen cauſſa eſt cœlum ipſum & ſidera. Ait itaque ille: *Tempeſtatum rerumque quaſdam ſtatas eſſe cauſſas: quaſdam vero fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifeſtum eſt. Quis enim æſtates & hyemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur, ſiderum motu fieri dubitet? Ergo vt Solis natura temperando intelligitur anno, ſic reliquorum quoque ſiderum propria eſt quibuſque vis, & ad ſuam cuique naturam fertilis.* Has itaque ſecundi generis tempeſtates Poeta dicit pendere ex cognitione rerum cœleſtium, non quòd primas excludat. Ad hoc pertinet ſententia Cic. pro Muræn. dicentis, tempeſtates ſæpe certo aliquo ſigno commoueri, ſæpe obſcura aliqua cauſſa concitari.

23. MESSISQVE DIEM.] Aliqui, *Menſiſque dies*, quippe bonos aut maloe.

Nauigatio quãdo tempeſtiua.

24. ET QVANDO INFIDVM REMIS IMPELLERE MARMOR.] De hoc præcepto Heſiod. lib. 2. ἔργ. vbi etiam aperit, quo tempore nauigandum:

Ἤματα πεντήκοντα μετὰ τροπὰς ἠελίοιο,
Εἰς τέλος ἐλθόντος θέρεος καματώδεος ὥρης,
Ὡραῖος πέλεται θνητοῖς πλόος, οὔτε κε νῆα
Καυάξαις, οὔτ' ἄνδρας ἀποφθείσειε θάλασσα:
Dies quinquaginta poſt verſiones Solis
Ad finem progreſſa æſtate laborioſa temporis
Tempeſtiua eſt mortalibus nauigatio, nec certe nauẽ
Fregeris, neque homines perdiderit mare.

Infidelitas de mari.

25. INFIDVM.] De mari etiam in 3. Æn. *Inde vbi prima fides pelago.* Qua metaphora vſi ante Virgil. Lucret. lib. 2. *Infidi maris inſidias, viréſque doluſque.* Plaut. in Trin. de Neptuno loquens: *Fidus fuiſti, infidum eſſe iterant.* Æſopus quoque in fabella de Alcyone, θάλατταν vocat præ telluris comparatione ἀπιστοτέραν. Poſt illum Petron. in Sat. *Sed non ſola mortalibus maria hanc fidem præſtant.* Caſſiod. 4. var. Epiſt. 15. *Quid enim audentius, quam illud infidum ac vaſtiſſimum mare intrare?* Symmach. Ep 78. lib. 9. de Pado: *Infidum agmen expertus es.* Inde Palinurus 5. Æn. *Me ne huic confidere monſtro?* id eſt, mari. Ab hac maris fide, qui nauigant, dicuntur ſe mari credere. Seneca in Hip. rates vocat *credulas.* & Arnob. lib. 7. *Fragili ſe ligno, & tabularum compagibus credit.* Plaut. Ruden. *Credere Neptuno.* Nazianz orat. de amore pauperum: αὔραις πιστεύειν: vt & Dio Chryſoſt. orat. 74. *Mare interdum ita tranquillum videre licet, vt & timidiſſimus, opinor, poſſit contemnere. Quid ergo? an propterea illi credendũ eſt?* In Græco eſt, τί ἂν τούτῳ πιστεύειν δεῖ.

Marmor de mari.

26. MARMOR.] Credi par eſt, ex Græca imitatione marmor Latinis dictum pro mari, eſt enim μάρμαρον quicquid nitidum, candidum, læue: quæ omnia vndis conueniunt. Homer. Il. 14. ἅλα μαρμαρέην. Nonnus 6. Dionyſ. μάρμαρον ὕδωρ: & lib. 10. χεύματι μαρμαρέῳ. Iul. Imp. in Miſopogone de cruſtis aquarum gelatis: ἐγένετο δὴ οὖν ὁ χειμὼν τοῦ εἰωθότος σφοδρότερος, καὶ παρέφερεν ὁ ποταμὸς ὥσπερ μαρμάρου πλάκας: *Erat igitur hyems ſolito vehementior, & fluuius quaſi marmoreas cruſtas prætereuehebat.* Inde ergo Latini: Nam Ennius 14. Ann.

Verrunt ex templo placide marmore flauo. Lucret. lib. 2. *Vt mare, cum magni commorunt æquora venti,*
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Et Virg. in 7.
—lento luctantur marmore tonſa.

Claſſis armata quid.

27. ARMATAS DEDVCERE CLASSES.] Multi hunc locum capiunt de claſſibus ad bellicum apparatum, & oppugnationem. Quæ explicatio non placet Titio lib. 10. Locor. c. 6. Nam quid oportuit, Poetam tranſire ad ſuperſtitioſas diuinationes, cùm velit docere naturales prædictiones? Erit itaque ſẽtentia Poſſumus hinc diſcere idoneum tempus, quo naues iterum in ſalum deducantur, quas aliquando contingit in ſicco permanere, iuxta illud Horat. 1. Carm. *Trahuntque ſiccas machinæ carinas.* Itaque armatæ claſſes erunt non bellicis apparatibus inſtructæ, ſed ornatæ omnibus armamentis, quibus egent, vt conſiſtere in aquis poſſint. Iuuo explicationem hanc loco Heſiodi 2. ἔργ. vbi docens paria præcepta, quæ hic Maro, de eodem hoc præcepto, ita ait:

—δὴ τότε νῆα θοὴν ἀνέμοισι πιθήσας
Ἑλκέμεν ἐς πόντον, φόρτον δ' εὖ πάντα τίθεσθαι:
—Tunc nauem celerem ventis fretus,
Trahito in pontum, onus vero omne bene colloca.

Ita inclino in hanc ſententiam Titij, vt putem quoque defendi poſſe vulgarem explicationem de oppugnationibus: nam *claſſis armata* propriè reſpondet τῷ ναυπαγῷ, qua voce vii ſcriptores Græci pro nauibus comparatis ad bellum. Vide Bayfium.

28. TEMPESTIVAM PINVM.] De hoc præcepto ita Cato cap. 31. *Ulmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiam, omnem cùm effodies, Luna decreſcente eximito, poſt meridiem, ſine vento Auſtro. Tunc erit tempeſtiua, cùm ſemen ſuum maturum erit. Caueto que per rorem trahas aut doles.* Quæ verba & Macrob. lib. 6. Sat. c. 4. & Plin. lib. 16. c. 39. ad eandem rem, de qua hic Virgilius, aduocant. Idem Cato cap. 17. *Cætera materies, quæ ſemen habet, cùm ſemen maturum habet, tum tempeſtiua eſt:* & cap. 37. *Omnino caueto, ne quam materiam doles, neu cædas, neu tangas, ſi potes, niſi ſiccam, neu gelidam, neu rorulentam.* Cic. 2. de Diuinat. ita curſim de hoc præcepto: *Arboreſque, vt hyemali tempore, cum Luna ſimul ſeneſcentes, quia tunc exſiccatæ ſint, tempeſtiuè cædi putentur.* Conſentit Veget. c. 36. lib. 4. cum ait, cædendas trabes per menſes Iulium & Auguſtum: & addit rationem: *His namque menſibus areſcente humore ſicciore, & ideo fortiora ſunt ligna.* Attigit & præceptum hoc Homer. 5. Odyſ. aliud agens: vbi enim ait, cæſam arborem ab Vlyſſe ad nauem conſtruendam, adiicit ſignate, αὖα, περίκηλα: *arida, perquam ſicca.* Admonet Vrſinus locum primum Catonis ſumtum ex Theoph. lib. 5. Hiſt. cùm dicat, materiam ſecandam ἀφαυάνσας τῆς σελήνης. Addit rationem, quia tunc ligna σκληρότερα, καὶ ἀσαπέστερα, duriora, & minus apta putrefactioni. Ex his collige, quando tempeſtiua ſit pinus ad ſectionem: tria ſunt præcipua capita, nimirum cædendam, cùm eius ſemen maturum, cùm arbor non rorulenta, cùm decreſcit Luna. Diſſidet tamen à primo Theoph. nam in eodem lib. ita ait ex nonnullorum ſententia: Διὸ ὤν, καὶ πειρῶνταί τινες ὁρίζειν καθ' ἕκαστον. οἷον πεύκην μὲν, ἐλάτην, ὅταν ὑπολείπωσι: *Quamobrem particulatim quidam expedire conantur, pinum & abietem cædi oportere, cùm germinant.*

Tempeſtiua pinus quæ.

^a Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, & ortus,
Temporibuſque parem diuerſis quattuor annum.
^b Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,

Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cauat arbore lintres:
Aut pecori ſignum; aut numeros impreſſit aceruis.
Exacuunt alij vallos, furcáſque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga,
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
c Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & iura ſinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit: ſegeti prætendere ſepem:
Inſidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantumque gregem fluuio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque reuertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis vrbe reportat.

ARGVMENTVM.

Non fruſtra Aſtrologiam ſciri, cùm pendeant ex ea, quæ neceſſaria ſunt ruſtico. ex qua occaſione docet, quid faciendum agricolæ hyemante cælo, & ſubnectit, quid feſtis diebus.

EXPLICATIO.

a NOn contentus dixiſſe, ex cœleſti doctrina prædiuinanda tempora tempeſtatum, meſſis, ſationis, &c. addit peculiariter multa agricolarum opera, quæ ex cœlo pendent, & quæ ipſis neceſſaria. Non fruſtra (inquit) ſpeculamur ſiderum ortus atque occaſus: non otioſe annum conſtantem ex quatuor temporibus Vere, Æſtate, Hyeme, Autumno: quæ cum diuerſa inter ſe, tamen annum efficiunt parem, & ſemper ſui ſimilem. Obſerua elegantiam: paritas ex diuerſitate.

b Duplex diuiſio eſt in hoc tractu, primum quid faciendum pluuio cœlo, quæ prima mens Poetæ: alterum quid diebus feſtis, quod primo annexum. Explicantur primo, quæ ad primum pertinent. Ergo ait: Non otioſe cœlū ſpeculamur, quia ſi imber hyemis agricolam ab laborando continet, datur illi mature, tempeſtiue, & per otium ea domi facere: quæ, ſi tempus eſſet ſerenum, debuiſſet properáter, raptimque facere, vt itet ad opus. Itaque vtatur occaſione imbriferi temporis. Hanc puto eſſe claram & expeditam huius loci explicationem, neque à qua facilè recedam. Aduocat exempla. Exit agricola ſummo mane ad arandum terram, debet acuere vomerem, qui obtuſus: quantum impendit huic operi, tantum perdit de labore: ergo, cùm imber eſt, faciat hæc per otium, & mature. Vnde duplex vtilitas: nam & tunc bene faciet, & nihil poſtea perdet de labore. Similiter excauet arbores, & formet in lintres: imprimat pecori aut aceruis frumentorum ſignum: exacuat vallos & furcas: paret retinacula ex Amerino oppido Italiæ, quæ apta ad ligandā vitē: texat fiſcinas ex virga rubea: fruges aut igni torreat, aut frāgat ſaxo.

c Tranſit ad membrum alterum diuiſionis, vbi ineſt ſubdiuiſio. Non (inquit) mirum, vt ruſticus aliqua faciat cœlo hyemante, quippe cùm fas, & iura, id eſt, diuinæ atque humanæ leges (fas enim Deos, & religionem reſpicit, iura homines) ſinant exercere quædam diebus feſtis. Quæ ſinūt fas & religio, ſunt hæc. Riuos deducere, id eſt, aquarum ductus purgare: ſegeti ſepimentum prætendere, ne beſtiæ irrumpant; auibus inſidias facere, ne agros vaſtent: vepres incendere, ne terram occupent, & perdant herbas frugiferas: ſæpius mergere (nam hoc eſt, merſare) gregem balantum, id eſt, oues (phraſis mire poetica) fluuio ſalubri (cùm videlicet oues tentantur ſcabie.) Quæ ſinunt humanæ leges, imo quæ volunt & iubent, ſunt, vt ruſticus afferat oleum ad vrbem, afferat poma vilia, quæ emat vilis popellus: hoc enim cautum in vrbibus lege humana, vt ruſtici, qui ſunt in vicinis pagis, annonam conferāt. Hactenùs completa ſententia, nam quæ de lapide incuſo, id eſt, molari, & pice, dicuntur obiter, & veluti adiūctim: ſed neceſſaria illa quoque.

NOTÆ.

1. OBITVS.] Ortus quoque & obitus ſiderum oppoſuit Cicero de Diuinat. lib. 1.

Seque obitu à Solis nitidos conuertit ad ortus.

Et in lib. 1. de Fato: *Signorum ortus, obitusque perdiſcere.* Et 2. Nat. *Ortus vbi atque obitus parte admiſcentur in vna.* Et Catul. de Coma Berenices, & Paulin. Panegyr. Celſi:

Noctes atque dies ortuſque obituſque viciſſim
Alternant.

Obitus & ortus in cœlo opponuntur.

2. TEMPORIBVSQVE PAREM DIVERSIS.] Vnico verſiculo quatuor anni tempora complectitur, vbi pulcre iungit, *parem diuerſis*. Ad quam lucem Claudius Marius Victor lib. 3. deſcribens quatuor anni tempora,

Currens opus mundi compar diſcordibus horis.

3. FRIGIDVS IMBER.] Signat ex attributo tempus hyemis. Hoc etiam & Seruius indicat, imo ſententiam ſic concipit, frigus & imber. Illuſtrabis Poetam illa Calabri comparatione lib. 8.

Οἱ δ' ὅτε μηλοβοτῆρες ἐνὶ σταθμοῖσι μένωσι
Λαίλαπα κυανέην, ὅτε χείματος ἦμαρ ἵκηται
Λάβρον ὁμοῦ στεροπῇ τε, καὶ ὕδατι, καὶ νιφάδεσσι
Ταρβέοιν, &c.

Sententia eſt, paſtores contineri in ſtabulis atro turbine, cùm furit tempeſtas crebris fulminibus, imbribus, nubibus.

4. MATVRARE.] Vide Agel. lib. 10. c. 11. Macrob. 7. c. 8. Me in 1. Æn.

5. PROCVDIT.] Eſt hoc cudendo extenuare.

6. OBTVSI.] Ita exprimunt Latini ſtuporem gladij, vomeris, ſimilium. Græci ἀμβλεῖς.

7. DENTEM.] Alcimus Auitus lib. 3.

Vomeris affixi mordaci dente ſubacta. & lib. 3.

Exercet validos attrito dente ligones.

8. CAVAT ARBORE LINTRES.] Alluſum ad ſcaphas monoxylas quarum Plinius meminit lib. 6.

Scaphæ monoxylæ.

& Heliod.lib. 1. Hiſtor. Æthiop. non longe à fine: vnica enim arbor excauabatur, vide Lilium de Nauigiis. Nonnulli Interpretes hic capiunt lignum excauatum, ex quo pecora & iumenta aquantur: pars maior fluuiales nauiculas, in quod & ego inclino.

Linter, quid proprie.

Egregie vero Poeta, *cauat linter*, nam hoc genus nauiculæ nihil eſt aliud, quàm cauatum lignum. Hanc rem apertè indicat locus Velleij lib. 2. vbi loquens de quopiam Barbaro, ita ait: *Cauatum, vt illis mos eſt, ex materia conſcendit alueum, ſoluſque id nauigij genus temperans, ad medium proceſsit fluminis: & petit, liceret ſibi ſine periculo, in eam, quam armis tenebamus, egredi ripam, ac videre Cæſarem. Data petenti facultas. Tum appulſa lintre, &c.* vbi quem primum *cauatum alueum*, mox *lintrem* vocat.

Pecorum ſigna.

9. AVT PECORI SIGNVM.] Huius moris multa exſtant veſtigia. Virgil. ipſe 3. Georg. de vitulis:

Continuoque notas & nomina gentis inurunt.

Calpurn. in Bucol.

Impreſſeris oui tua nomina, nam tibi lites
Auferet ingentes lectus poſſeſſor in armo.

Vbi obiter aperit rationem moris. Feſtus: *Signare ſignificat modo ſcribere, modo annulo ſigna imprimere, modo pecora ſignis notare.* Alio loco: *Dignoram, ſigna imponit, vt fieri ſolet in pecoribus.* Iſid. lib. 20. cap. extremo: *Character eſt ferrum caloratum, quo nota pecudibus inuritur.*

Dignoro, quid.

Ad eundem morem pertinet, quòd Arreanus ſcribit, & commeminit Titius lib. 7. Locor. cap. 20. Sibas Indorum gentem conſueuiſſe bubus clauæ notam inurere in memoriam Herculis, qui illuc vſque penetrauit. Ad eaſdem pecudum notas vult Ioſeph. Scaliger alluſiſſe Auſon. cum dixit,

Qualis inuſta ſolet generis nota certa per ortum.

Iſta de reliquo pecore, de vnis equis idipſum oſtendit Titius dicto loco, ſequenti auctoritate, in quam etiam & nos incidimus. Anacr. ita ait:

ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι:
Equi ſolent inuſtum
Coxis habere ſignum.

Apul. 2. Aſ. ſuo equo dat *notam dorſualem*. Suidas de Bucephalo ait: οὐδὲ γὰρ Βουκεφάλας ἐκαλεῖτο διὰ τὸ μορφὴν τοιαύτην ἔχειν, ἀλλὰ διὰ τὸ οὕτω κεχαράχθαι: *Bucephalos non appellamus a forma bouis, quam habent, ſed quod inſcripti eſſent hoc nomine.* Idem meminit equorum, qui Phaſiano aue inſigniti eſſent, propterea quòd prope Phaſidem pulcri equi naſcerentur. Addam Titio, diſſentire à Suida Plinium, qui cap. 42. lib. 8. de Bucephalo Alexandri ita ait: *Bucephalum eum vocarunt, ſiue ab aſpectu toruo, ſiue ab inſigni taurini capitis armo impreſſi.* Inde eſt, vt ſuſpicor, verba Suidæ non carere macula.

Bucephalus, vnde dictus.

Pecora ſignabantur in armo, fronte, pectore.

Roges, qua parte pecoris nota illa imprimeretur? in armo, in fronte, in pectore. De armo præceſſit iam teſtimonium Calpurnij, ſic enim legendum ex correctione Fruterij lib. 1. veriſ. cap. 15. & Titij lib. 7. Loc. cap. 20. non *arvo*, vt vulgus. De fronte Nonius: *Signare oportet frontem calda ſucipe.* De pectore Varr. lib. 6. Ling. Lat. *Signum canuens in pectore.* Ita corrigit Scalig. in Coniectan. Mori, quem apertui, par alius, dignúſque, quem ſcias.

Tituli victimarum.

Solebant veteres victimis, doniſque, quæ in honorem Deorum offerebant, titulos imponere. Sueton. Aug. cap. 59. *Nonnulli patrumfamilias, teſtamento cauerunt, vt ab heredibus ſuis prælato titulo victimæ in Capitolium ducerentur, votumque pro ſe ſolueretur, quod ſuperſtitem Auguſtum reliquiſſent.* Morem iſtum, ſi Virgilius illum attingeret, facile eſſet locupletare ex Ouid. 8. Metã. & 2. Am. eleg. 13. ex Propert. & aliis. Obſeruabis ſignũ impreſſũ pecori dici χαράγματα: Anacreon vocauit χάραγμα.

10. NVMEROS IMPRESSIT ACERVIS.] Nulla hîc lux Interpretum, & ego in nihil incidi, quo ſententiam aperiam. Seruiana de teſſeris parum probo, & ea in promtu, ſi voles: ſumſere ab illo omnes. Ego exiſtimo hanc eſſe poſſe ſententiam, vt agricola domi per otium metiatur aceruos frumenti, quos habet in horreis (nam de his loquitur, vt liquet ex adiuncto hyberni temporis, non de aceruis, cum ſunt in area) & imprimat in pariete, aut alibi, ſignétque characteribus, quos habeant modios aceruí ſinguli. Niſi velis, aceruos vocari ſaccos plenos frumenti, in quibus ſaccis characteres imprimantur, quibus teſtatum ſit, quot ſint modij in ſingulis ſaccis.

Valli.

11. VALLOS.] Sunt pali, quibus vites, & arbores illigantur, cũ teneræ. Lege Seru. Danielis. Quod hic exacuunt vallos. Homer. Odyſ. 9. de ligno, quo perforatus oculus Cyclopis ἀνεξῦναι.

12. RVBEA VIRGA.] Vel quæ abundat circa Rubos Italiæ oppidum, ita Seruius. In hoc inclino, nam videtur Poeta voluiſſe coniungere duo oppida Italiæ, vel, vt alij volũt, vox denominatur a rubo, quem fruticem inter vitilia enumerat Plinius: facile enim flectitur, & apta eſt texendis fiſcinis.

13. TEXATVR FISCINA.] Plin. lib. 18. c. 26. *Quales, crates fiſcinas texere.*

14. FISCINA.] Vaſis genus ad vſum vindemiæ. Nonius in Andromacha: *Quod tu, ſignate, quæſo, vt in pectus tuum demittas, tanquam vindemiator in fiſcinam.* Ita Seru. Dan.

15. NVNC TORRETE.] Eodem genio 1. Æn.

— frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo. Alibi illuſtraui.

Deducere riuos, quid.

16. DEDVCERE.] Macrob. lib. 3. cap. 3. *Quod ait deducere, nihil eſt aliud quàm detergere. Nam feſtis diebus riuos veteres ſordidatos detergere licet, nouos fodere non licet.* Huc ſpectat Xenophon, qui inter ſua præcepta, τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις: *ex foſſis aqua deducitur.* Quo ſane firmatur explicatio Seruij, qui accipit *deducere proiicere.* Sic ſuprà:

— quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena.

Nam contra *riuos inducere*, eſt, *irrigare*, vt: *Deinde ſatis fluuium inducit.* Affertque ex Varrone eſſe contra religionem, ſi feſtis diebus agri irrigentur. Columel. etiam lib. 2. cap. 22. ait, permiſſum lege Pontificum feſtis diebus *piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere & purgare.* Itaque ſiue tergere, ſiue ſiccare accipias, eadem eſt ſententia quantum ad vſum præcepti. De hac feſtorum dierum obſeruatione lege, quæ Briſſ congeſſit lib. 1. Form.

17. MOLIRI.] Eſt hoc, operari & induſtriæ aliquid conari, ita in 3. *molimur claſſem.* & in 12. *manibus molitur habenas.* Ianus Guliel. in Plautin. quæſt. c. 4. Epid.

18. BALANTVMQVE GREGEM.] Ipſe in 3. Georg. *balantum oſſa.* Lucret. prius lib. 2. *Balantum pecudes.* Poeta quidam apud Cic. 1. Diuin. *Exſacrificabat hoſtiis balantibus.*

Ouium lauatio.

19. FLVVIO SALVBRI.] Macrob. lib. 3. cap. 3. *Cauetur iure Pontificio, vt quoniam oues duabus ex cauſſis lauari ſolent: aut vt curetur ſcabies, aut vt purgetur lana: feſtis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat: liceat autem, ſi curatione ſcabies abluenda ſit.* Additque, Poetæ dictum *ſalubri* reddenti cauſſam ablutionis. Ab his non abeunt, quæ Columel. lib. 2. c. 22. *Pontifices vetant lanarum cauſſa lauari oues, niſi propter medicinam. Virgilius quod liceat feriis flumine abluere gregem, præcepit, & idcirco adiecit fluuio merſare ſalubri.* Seruius hanc adducit rationem ex Varrone, eſſe contra religionem, vt lauentur animalia feſtis diebus, *Nymphæ enim ſine piaculo non poſſunt moueri.* Et addit Virgilium dixiſſe

xiſſe ex mera neceſſitate, cui cedit religio, merſandas oues fluuio ſalutifero.

Aſinus tardus.

20. TARDI ASELLI.] Homerus quoque 11. Iliad. βραδὺν vocat, *tardum.* Græcum epigramma Palladæ ἐκ τῆς βραδύτητος, μόχθον, ὄκνον, ὕπνον: *Filium tarditatis, merum laborem, ſegnitiem, ſomnium.* Philo in lib. de Abraham τῶν ζώων τὸ νωθέστατον ὄνος· *Aſinus animaliũ omnium tardiſſimus.* Opp. 3 Hal. ὄνων νωθρὸν δέμας: *aſinorum pigrum corpus* Baſil. homil. 9. ἑξ. νωθὴς δ' ὁ ὄνος.

21. VILIBVS AVT ONERAT POMIS.] Xenophon de ſuo illo Oeconomico redeunte ex agro in A vrbem: ἅμα φέρων ἀπὸ τῆς χώρας ὅσα δεῖ εἰς ἄστυ: *fert ex agro in vrbem, quæ huc neceſſaria.*

22. LAPIDEM INCVSVM.] Seruius accipit *molam manualem cudendo aſperatam*, vtique χειρομύλην. Sequuntur illum Interpretes.

23. MASSAM PICIS.] Nam priſcis agricolis magnus vſus fuit picis ad muſta condienda, ad vaſa picanda, vti ex Plinio, Columella, Palladio, Catone probat Beroaldus contra Seruium. Diſſimulo hic digladiationem Floridi lib. 2. Succ. cap. 15. contra ipſum Beroaldum.

ᵃ Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: ᵇ quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidéſque ſatæ: tum partu terra nefando
Cœúmque, Iapetúmque creat, ſæuumque Typhœa,
Et coniuratos cœlum reſcindere fratres.
ᶜ Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum:
Ter Pater extructos diſiecit fulmine montes.
ᵈ Septima poſt decimam felix, & ponere vites,
Et prenſos domitare boues, & licia telæ
Addere ᵉ nona fugæ melior, contraria furtis.

B

ARGVMENTVM.

Tranſit ad obſeruationem quatuor dierum Lunarium, nam conſtituit diſcrimina Quinti, Septimi, Noni, Decimi; admiſcet fabulas huic narrationi.

EXPLICATIO.

ᵃ DILABITVR ad dies Lunares, qui obſeruãdi agricolæ. Ait vero primum, Lunam dediſſe mortalibus dies quoſdã felices operũ (id eſt, ad opera) & hos *alios alio ordine*, quaſi dicat, non omnes eodem modo felices, ſed hos hac ratione, illos alia, &c.

ᵇ Docet fugiendam quintam diem Lunæ. Ratio: quia hac die quæpiam monſtra ſata ſunt, quæpiam nata: ſatus Orcus, ſatæ Eumenides, quæ ſunt Furiæ Inferorum: nati partu terræ Cœus, Iapetus, Typhœus, ceterique alij fratres gigantes, qui coniurarunt in Iouem ad cœlum reſcindendum.

ᶜ Narrat obiter Gigantũ facinus, qui conati ſunt imponere Oſſam montem ſupra Pelion, ſupraque Oſſam Olympum, vt inde Iouis cœlum oppugnarent: ſed hic conatus inanis fuit, nam Pater Iupiter hanc ſtruem montium fulminibus diſiecit.

ᵈ Ait ſeptimam diem Lunæ eſſe felicem, & decimam quoque, ſed decimam feliciorem ſeptima. In vtraque ponendæ vites, domandi boues, captandæ telæ, procedet enim felix textura: incipies autem telam, ſi illi addas licia, quæ ligant ſtamina.

ᵉ Dicit, Nonam diem Lunæ meliorem eſſe quauis alia die, vt in ea ſerui, aut quicunque alij, fugam capeſſant: ac perinde contrariam eſſe quibuſcumque furtis. Nam ſicut præbet lucem ad fugam, ita quoque aperit latebras furum.

NOTÆ.

1. IPSA DIES ALIOS, &c.] Ab hac ſententia non diſſimilis illa Heſiod. ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ: *Dies alia nouerca eſt, alia mater*: cum ſapore ad verſum Virgilij Iuuenalis 1. Sat.

Ipſa dies pulcro diſtinguitur ordine rerum. Plin. lib. 18. c. 32. dicit, Virgilium in hac Lunariam dierum digeſtione ſecutum fuiſſe oſtentationem Democriti.

2. QVINTAM FVGE.] Ex Heſiodo:

B *Πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι, ἐπεὶ χαλεπαί τε καὶ αἰναί·*
Ἐν πέμπτῃ γάρ φασιν Ἐρινύας ἀμφιπολεύειν
Ὅρκον γεινόμενον, τὸν Ἔρις τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις:
Quintas verò caueto, quia difficiles ſunt & graues,
In Quinta enim aiunt Furias obambulare
Periurium vindicantes, quod malũ contentio genuit periuris.

Quę Seruius, aliique Interpretes ſcripſerunt, in promtu ſunt; item quæ Cœlius Rhod. l. 20. Ant. c. 3. ſed relictis omnibus mihi nonnihil probantur, quæ ſcribit Galeotus lib. de Prom. Doctr. c. 31. hũc in modũ: Viri doctiſſimi longa rerum obſeruatione alios dies præ aliis aut fauſtos aut infauſtos duxerũt ex variis rerum euentibus, qui in eos dies cecidere. Sed tamẽ primus inuentor Lunaris obſeruationis quidã mãdauit obſeruãda aut matheſi imbutus, aut vaticinio C inſpiratus. Igitur, cũ 5. aut 10. aut 7. &c. diem Lunæ dicimus, nulla facta mentione cum coitu Solis, per excellentiã in domo luminariũ coiiſſe putabimus, (Luminaria cum dico, Solẽ & Lunã intellige) nam illa in ſuo domicilio maximam habent poteſtatem. Hinc eſt, vt Poeta cũ nullum aſſignet coitum in peculiari, capiendus ſit de eo coitu, quẽ efficit cũ Sole in domo ipſiuſmet Lunæ; eſt v. domus Lunæ Cancer. Ac perinde à coitu in Cancro vſque ad Leonem cõſumet dies 5. Eſt autẽ Leo inter cetera ſigna Zodiaci magnæ triſtitiæ, magniq; languoris. Nam eius primum ac tertium decanum infeſtant Saturnus & Mars, vtrumque importuniſſimum: nam Iupiter qui in medio eſt, iuuare nihil poteſt obſeſſus a Saturno D & Marte. Inde eſt, vt dies quinta Lunæ à coitu in Cancro, cum illa eſt in Leone, omnino ſit infortunatiſſima. Quinto igitur die, qui infeliciſſimus eſt propter Martem & Saturnũ, fingunt Poetæ ortum habuiſſe Eumenidas, quæ ad furorem Martis, & Orcum, qui ad nequitiã Saturni pertinent: ac perinde ceteram tempeſtatem malorum. Hæc itaque prima rerum obſeruatio verſa eſt in religionem. Procedo ad dies alios, quos hic Poeta aſſignat. Decima die à coitu in Cancro Luna erit in Libra, vbi omnia ad quietem & vitã agricolarũ fortunatiſſima. Septima dies fortunata quoque erit: nã erit in Virgine, atque adeo licebit vites ponere, &c. Dies nona erit melior fugæ, quia Luna claritatem apertam habens,

Lunarium dierum obſeruatio.

Cancer domus Lunæ.

Leo ſignum infelix.

Lunæ dies quinta infelix.

deca

decanum primum Libræ ipſa occupans celeriorem efficit fugam, ita vt qui fuerint captiui fugientes, ſumma ſine impedimento feſtinatione vtantur, cum Luna in decano ſuo aperiat, fugámque adiuuet. Sed eadem Nona inutilis erit furibus, qui ciuitates incolunt, quoniam aperit ac manifeſtat furta. Hactenus Galeotus. A

3. ORCVS.] Fabulas Orci, Eumenidum, ac ceterorum monſtrorum, quorum hic meminit Poeta, longum eſſet ſubtexere; petendæ à multis, in quibus obuiæ Orcy etymon Varro aperit ex emendatione Scalig. Dictus quaſi finis rerum omnium. Ita Amphiaraus in Thebaide Statij loquens de Orco:
O cunctis finitor maxime rerum.

4. COEVMQVE, &c.] Ad vmbram Heſiod. Κοῖόν τε, Κρεῖόν θ', Ὑπερίονά τ', Ἰαπετόν τε: *Coeumque, Creumque, Hyperionemque, Iapetumque.* B

Typhœi ſæuities.

5. SAEVMQVE TYPHOEA.] Prætermiſſis Coeo, atque Iapeto ſine epitheto, ſæuitiem dat Typhoeo. Fortaſſe hoc petitum è fabulis, quæ huic dant diriora, quam aliis. Certe Heſiod. in Theog. in ſubtexenda horum gigantum hiſtoria in vno Typhoeo quãtum immoratur? Huic centum capita: ea inſtar ſerpentis, oculi igne emicantes: immugit vt taurus, fremit vt leo, latrat vt canis, ſtridet ferociter, horret illum Pluto. Iam, quæ Ioui comparata tonitrua, fulgura, coruſcationes ad expugnandum hoc monſtrum: Copioſe iſta Heſiodus. Sed ferocia Typhoei copioſiſſima eſt in Nonno lib. 2. vbi, cum in multis Heſiodo hæreat, plurima ipſe addit. Dignus eſt locus, qui adeatur. Attingit eadem lib. 13. C

6. COELVM RESCINDERE.] Ipſe 6. Æn.
— *qui manibus magnum reſcindere cælum.*

Montium ſtructio contra cœlum.

7. IMPONERE PELIO OSSAM.] De hac trium montium ſubſtructione Græci & Latini frequentiſſime. Homer. Odyſſ. 11.

Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἄμβατος εἴη.
Oſſam ſuper olympum conati ſunt imponere: ceterum Pelion frondoſum, vt cœlum peruium eſſet.

Diſſidet à Virgilio in ordine montium, vt etiam alij. Antipater Sidon. οὐκ Ὄσσῃ Πήλιον ἀντιθέμενος: *Non oſſæ imponens Pelion.* Horat lib. 3. od. 4.
Fratreſque tendentes opaco
Pelion impoſuiſſe olympo. Ouid. 1. Faſt.
Sic petitur cælum: non vt ferat Oſſan Olympus,
Summaque Peliacus ſidera tangat apex.

Seneca in Furen.
Videat ſub oſſa Pelion Chiron ſuum:
In cælum Olympus tertio poſitus gradu
Perueniet, aut mittetur. Et in Agamem.
— *ſtetit impoſita*
Pelion oſſa, pinifer ambos
Preſſit olympus.

Sidon Apollin. ad Magnum Felicem:
Nec Phlegra legis ampliata rura,
Miſſi dum volitant per aſtra montes,
Pindus, Pelion, Oſſa, Olympus, Othrus,
Cum ſyluis, gregibus, feris, pruinis,
Saxis, fontibus, oppidis leuatis
Vibrantum ſpacioſiore dextra.

Manil. lib. 1. non montibus ſpeciatim nominatis ita de hac audacia mortalium:
— *vaſtos cum terra gigantes*
In cælum furibunda tulit, tum Dij quoque magnos
Quæſiuere Deos: dubitauit Iuppiter ipſe,
Quod poterat, non poſſe timens: cum ſurgere terram
Cerneret, & verti naturam crederet omnem,
Montibus atque alios aggeſtos creſcere montes,

Et iam vicinos fugientia ſidera colles
Arma importantes, & rupta matre creatos,
Diſcordes vultu, permiſtaque corpora, partus.

Pari filo Nonnus lib. 2. Dionyſ coniungit σκόπελον σκοπέλῳ, πέτρην πέτρῃ, φάραγξι φάραγγα, λόφον λόφῳ. *Scopulum ſcopulo, petram petræ, ſaxum ſaxo, collem colli.* Qui vero hi montes fuerint, non exprimit. Idem lib. 14. venuſte inducit Cyclopas pugnantes telis huiuſmodi: nam ab illis mittebantur κολῶναι, σκόπελοι, αἰγίλιπες πέτραι: *montes, rupes, baſta ſaxa.*

8. INVOLVERE.] Signantur vires ſtupendæ, & vltra omnem modum. Quantæ illæ vires, quæ potuerunt rotare Olympum ſupra alios montes, & inſtar lapidis emiſſi e funda in altum deuoluere.

9. PATER EXSTRVCTOS DISIECIT FVLMINE MONTES.] Ouid. 1. Met. *Tum Pater omnipotens miſſo perfregit Olympum*
Fulmine, & excuſſit ſubiectum Pelion Oſſæ.
& 5. Faſt. de eadem fabula:
Fulmina de cæli iaculatus Iuppiter arce
Vertit in auctores pondera vaſta ſuos.

Verbum illud *exſtructos montes*, à Virgilio ſumſit idem Ouid. 5. Faſt.
Exſtruere hi montes ad ſidera ſumma parabant,
Et magnum bello ſollicitare Iouem.

Septima poſt decimam quid ſit.

10. SEPTIMA POST DECIMAM FELIX.] Interpretes triplicem adducunt loci huius explicationem, vt Poeta ſignet diem decimamſeptimam: vel diem decimam quartam, quę eſt nempe ſeptima duplicata poſt decimam: clarius, primus numerus ſeptimus duplicatus, qui inuenitur poſt decimum, eſt decimus quartus, hanc explicationem aliis præfert Cœlius lib. 20. Ant. c. 1. propter plenilunium, qui dies probatiſſimus ponendis vitibus: vel demum vt ſignet duos dies, & decimam, & ſeptimam, ſed decimam feliciorem. Ex his tribus primam reiiciunt omnes, quia ob Lunæ detrimentum incommoda eſt ea dies ponendis vitibus: alteram ego, quia verè neſcio, qui hoc Poeta dicat: neque ſatis queo intelligere, qui dies, *ſeptima poſt decimam*, ſignet diem decimãquartam, nam illud de duplicatione affingitur Virgilio, cum ipſe nihil tale dicat. Hinc eſt, vt libentiſſime amplectar tertiam explicationem, quam iam ex Galeoto repræſentaui, quam Seruius ſequitur, quam idem Cœlius, quam omnes. eſt enim nemo, qui eã excludat. Opinionem quã ſecutus ſum, firmat Heſiod. qui vtriuſque diei ſeparatim meminit: D
— καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ: *& ſeptima ſacra dies.* Item: ἀτὰρ ἡ δ' ἀγαθὴ δεκάτη: *Bona autem viri para decima.*

Furibus quæ dies Lunæ aptior.

11. NONA FVGÆ MELIOR, CONTRARIA FVRTIS.] Hæc & multa alia de diebus Lunaribus, tãtum pendent ex obſeruatione, qua obſeruatũ, nonam diem Lunæ bene ceſſiſſe fugientibus, male furantibus. Sententiã Virgilij alio flexu ita amplexus eſt Propert. lib 3. *Luna miniſtrat iter, demonſtrans aſtra latebras.* Perinde ac ſi dicat: Luna lucẽ præbet ad fugam, demonſtrant aſtra latebras furum. Cæſarius Dial. 2. hunc veterum errorẽ & perſuaſionem indicat, iſtis verbis Interpretis: *Et ſerui ſæpe numero, cũ toto Luna lumine ſplendet ad capeſſendam fugam ſurgunt, & eius auxilio ad celeritatem vtuntur. Num igitur cauſſam temeritatis fugitiui dicemus Lunam? ſæpenumero item & effœminatus homo, nocturnas tenebras veritus domi dormire cogitur. Luna vero per noctem lucente, cituus ad proſtibulum inſtar equi laſciue proſiliens, hinniens & currens, ad ſcortum latus venit. Num igitur itineris ſcelerati cauſſa eſt Luna, quæ diuino præcepto terras cælo ſubiectas illuſtrat.* Verba iſta impulerunt me, vt quæcunque furta in Vate caperem, tam rapinarum, quam Veneris. Eſt vero nemo, qui ignoret voluptates E

ptates Veneris, atque adulteria, furti nomine appellari ſolitas à Poetis. Dixit Philo in lib. de Hæride diuinorum: *ἀσάφεια δὲ βαθὺ σκότος ἐν λόγῳ, κλέπταις δὲ συνεργὸν τὸ πάθος*: *Eſt obſcuritas caligo profunda in ſermone, res furibus commodiſſima.* Ceterum commoda dies noni latè exponit Heſiodus. Pertinent

A aliquid ad rem Poetæ verba Artemidori, lib. 2. c. 35. vbi loquens de Diana, quæ eadem cum Luna, ait: *δραπέτας δὲ καὶ τὰ ἀπολλύμενα φησὶν εὑρεθήσεσθαι. οὐδὲν γὰρ τὴν θεὸν διαφεύγει*: *Fugitiuos autem, & ea quæ perdita ſunt, inuentum iri promittit. nihil enim Deam effugit.*

[a] Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere:
Aut cum Sole nouo terras irrorat Eous,
[b] Nocte leues ſtipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.
[c] Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferróque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis vndam trepidi deſpumat aheni.
[d] At rubicunda Ceres medio ſuccíditur æſtu:
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
[e] Nudus ara, ſere nudus: hyems ignaua colono.
Frigoribus parto agricolæ plerunque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curáſque reſoluit:
Ceu preſſæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
[f] Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleámque, cruentaque myrta.
Tum gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritóſque ſequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.

ARGVMENTVM.

Pergit ad diſtinctionem noctiũ & dierum. Æſtiua nocte ſecanda prata, hyberna inſpicandæ faces, texenda tela, coquenda ſapa: æſtiua die ſecandæ ſegetes, terendæ meſſes: Autumnali aranda & ſerẽda tellus; cruda hyeme latandũ, gaudendum, epulandum: ita tamen, vt incumbatur legendis glandibus, baccis, oliuis, myrtis, interim etiam aucupio & venationi.

EXPLICATIO.

[a] POSTQVAM docuit, qui dies Lunę felix, vel infelix ſit, docet iã, quæ pars diei aptior ad opera ruſtica, diſtinguitque inter diem & noctem. Et obſeruabis opponi à Poeta, tam noctem, quam ſummum mane diei. Itaque pro eodem reputat, quæ fiũt aut nocte, aut ſummo mane. Eous eſt Lucifer, qui nouo Sole aduentante terras nouo rore conſpergit. *Adeo* eſt hic valde: vt dicat, valde melius.

[b] Incipit ergo a nocte æſtiua. Tum ſtipulæ ſecentur, & quicquid in pratis prouenit, vt fœnum, & ſimilia. Ratio. Quia cum hæc ſint arida ſua natura, lenteſcunt rore, qui nunquam deficit per noctes, & ideo melius ſecantur. Itaque præmiſit, prata eſſe *arida*, quia dicturus de lento humore noctium.

[c] A noctibus æſtatis tranſit ad noctes hybernas, in quibus non deeſt, qui ad multam noctem, & ad ſeram lucernam peruigilet, vt ferro incidat faculas ad imaginem ſpicarũ acutas. Huius tam infatigabilis laborem agricolæ vxor mitigat cantu ſuo, cũ te-

B las texit arguto (ſonanti) pectine. Telarum enim textura melius noctu ſuccedit, nam molleſcunt fila humore noctis. Itaque cóiux marito & vſus eſt, & voluptati: vſui in tela, voluptati in cantu. Pergit. Aut certe, ſi vxor telam non texit, ſapam conficit. Docet vero obiter, qua ratione ſapa cóficiatur: decoquitur enim igni muſtum, id eſt, abſumitur cum coquitur: ac foliis deſpumatur, fortaſſe pampineis, nam hæc ad manum, & ideo ruſticis erunt pro cochleari.

[d] Abſoluit quid agendum noctibus æſtatis, atque hyemis, gradúque facit ad dies æſtatis atque hyemis: de æſtate breuiter expedit, docẽs, meſſem omnẽ frumentariã ſecandam die medio, terendam die medio.

C Subiungit rationes. Ideo ſecanda, quia tunc rubet, id eſt, concocta eſt, & matura. Ideo terẽda, quia medio æſtu toſta eſt, atq; adeo aptior, vt grana excutiantur.

[e] De hyeme non ita breuiter, nam & plura docet, & poëtice ac venuſte excurrit ad narrandas voluptates agricolarum; quas id temporis capiunt. Docet arandum, ac ſerendum, non quidem cruda hyeme, ſed ante rigidum frigus, cum & tepor hyemis & labor aratoris reiiciat veſtimenta à corpore arantis: videtur mihi ſignare autumnum, vtique tẽpus ſementis. Nam hyems cruda colonum facit ig-

D nauum, vt quę ipſa ignaua eſt. Quin id tempus, cum horrent frigora, dicatum eſt voluptatibus agricolarum. Tunc fruuntur parto (parato,) conuiuia inter ſe exercent: nam hyems quæ genialis, id eſt, voluptuoſa eſt, eos inuitat, & reſoluit curas. Illuſtrat hoc comparatione. Non aliter illi gaudent ex-

actis

actis laboribus, quam nautæ, cum preſſæ carinæ (ſi gnat naues oneratas compreſſaſque mercibus, clarius, oneratas) portum contingunt, & læt abundi ipſi puppes coronant. Eſt qui explicet *naues preſſas*, oppreſſas & agitatas: non placet, quod apparebit ex imitatione.

ı Reſtant verſus ſex vnica periodo includendi. Etiamſi in hyeme ſoluendæ curæ agricolarum, non ita tamen, vt nihil agant. Colligant tunc glandes, Baccas Lauri, oleam, myrta, quæ inſtar cruoris rubent, cũ matura ſunt: exerceant ſe in aucupio gruũ, in venatione ceruorum, ſequantur lepores, figant damas Baleari funda: cum videlicet nix alta terram occupat, fluuios glacies ſumma. Breuius: cum hyems eſt: *Flumina tradunt glaciem*: eſt, impellunt: quod contingit ſæpe, cum fractas cruſtulas aquæ contrudunt & conuoluunt.

NOTÆ.

1. GELIDA.] Dicturus Poeta quid faciendum nocte vel æſtiua vel hyberna, vſus eſt epitheto, quod hybernæ conuenit ex natura hyemis, æſtiuæ ex abſentia Solis.

Sol nouus.

2. SOLE NOVO.] Græci *ἥλιος νέος*. Poeta ipſe 2. Georg. *nouos Soles*. & 4. Æn. *nouo lumine*. & 3. Georg. *mane nouum*. Omnia iſta de exortu diei. Plin. lib. 18. c. 21. *Sarculatio nouos Soles admittit*. Apul. lib. 1. *Sol nouum diem fecit*. Aliter vero hic atque in 6. Ecloga: hic *Sol nouus*, eſt exoriens, ibi recens factus, vertus eſt. *Vtq; nouum terræ ſtupeant luceſcere Solem.*

3. EOVS.] Ad Luciferum retuli cum Seruio, qui & firmat, nam Cinna in Smyrna:

Te matutinus flentem conſpexit Eous,
Et flentem paulo vidit poſt Heſperus idem.

Alij per *Eoum* equum Solis intelligunt: nam Ouid. 2. Met. *Interea volucres Pyrois, Eous, & Aethon Solis equi, quartuſque Phlegon.*

4. NOCTE ARIDA PRATA TONDENTVR.] Plin. lib. 18. c. 28. loquens de pratis & fœno pratorum, ita ait: *Noctibus roſcidis ſecari melius.*

5. TONDENTVR.] De hac imitatione, quæ ducta à Græcis, alibi.

Annum veteres diuidebant in partes duas.

6. HYBERNI.] Ex iis, quæ Poeta ſcribit de diebus & noctibus hyemis atque æſtatis, videtur ſecutus celebrem illam opinionem veterum, qui annum diuidebant in hyemem & æſtatem, nulla facta mentione veris atque autumni. Id facile colliges ex ſapa, quam attribuit hyemi, cum ea tamen conficiatur in autumno, & ex nonnullis aliis.

Inſpicare.

Spicare.

7. FACES INSPICAT.] De hoc præcepto Cato lib. rut. c. 37. *Faculas facito*. Significationem verbi *Inſpicare*, in explicatione iam attigi, & 8. Ecl. ad illud: *Mopſe nouas incide faces*. Simplex verbum ad haſtas Macedonum traduxit Gratius:

Quid Macedum immenſos libeat ſi dicere contos,
Quam longa exigui ſpicant haſtilia dentes: Quia videlicet (explicatore Turn. lib. 21. c. 25.) longæ & ſuperuacaneæ haſtæ Macedonum, quas vocant Sariſſas, præfixæ erant exiguo ferro, & ducto in modum ſpicæ.

8. SOLATA LABOREM.] Confert in hunc locum Vrſinus verba Ariſtotelis in Problem: *διὰ τί οἱ πονοῦντες ᾄδουσιν*: *quare canant qui laborant*. Et reſpondet, quod hic *ἧττον λυπῶνται*: *minus doleant*. Tale quiddam Tibul. lib. 2. Eleg. 1. *Atque aliqua aſſidue textrix operata Mineruam Cantat*. Alter verſus, qui ſequitur, ſimilis eſt illi 7. Æn. *Arguto tenues percurrens pectine telas*. Et obſerua, quod in Virg. eſt, *percurrere*, id Iuuenale eſſe *percutere*. Sat. 9. *Et male percuſſas textoris pectine Galli*, videlicet, lacernas.

9. CONIVX.] Poſſis in hunc locum conferre, quæ ſcribit Cic. in Oeconom. lib. 1. vbi ait, iure à natura comparatam eſſe operam mulieris ad domeſticam diligentiam, ſicuti operam viri ad exteriorem & forenſem negotiationem. Eſt hoc fragmentum Tullij in Colum. lib. 12. c. 1.

Sapę faciendæ ars.

10. DECOQVIT.] Colum. lib. 12. c. 6. *ſapam decoquet*. Quantum debeat muſtum decoquere & demi nui ad ſapam conficiendam, docent Plin. & Colum. prior lib. 14. c. 9. *Siræum, quod alij hepſema, noſtri ſapam appellant, ingenij, non naturæ opus eſt, muſto vſq; ad tertiam partem menſuræ decocto: quod vbi factum ad dimidium eſt, defrutum vocamus*. Poſterior lib. 12. c. 19. *Quidam quartam partem cum muſti, quod in vaſa plumbea coniecerunt, nonnulli tertiam decoquunt. Nec dubium, quin ad dimidiam ſi quis excoxerit, meliorem ſapam facturus ſit*. Poetæ ſatisfuit, præceptum attigiſſe. Putide ait Plin. ſapam excogitatam in adulterium mellis. Obſeruat Dalec. ſapam à Marcello medico dici *carenum*, vulgo iam pro eodem ſumuntur *ſapa, defrutum, hepſema, ſiræum, carenum*. Sed quare ſignate *Vulcano*: Dicet, Virgilium vſurpare hoc nomen non temere pro igni: Si flamma debuiſſet eſſe modica, *ignem* diceret: ſed quia maxima excitanda eſt, vt plurimum vini decreſcat, ideo *Vulcano*. Ac perinde 4. Georg. *Igni pinguia multo depuſta*. Quaſi Vulcanus nihil ſit aliud, quam multus ignis. Obſerua tu loca Virgilij, in quib. pro igni Vulcanũ ponit, & videbis ſignari magnũ incendiũ.

Defrutum.
Hepſema,
Siræum.
Carenum.

11. TREPIDI.] Hanc lectionem retinui cum Seruio, in cuius Codicibus etiamſi frequenter legatur *tepidi*, tamen ex eius cõmentatione aliter apparet, ait enim: *Trepidi, quia quod ebullit quaſi tremere videtur*. Pierius etiam repræſentat hanc lectionem ex Rom. Cod. Ideo autem retinui, quia *tepor* hic nihil efficit, imo officit: nã ſpuma non in tepore, ſed in feruore.

12. RVBICVNDA.] Homerus prius, *ξανθὴ Δημήτηρ*: & Pind. *φοινικόπεζα Δημήτηρ*: & Catul. *Rubens ariſta Sole feruido*. Ita Ouid. 3. Eleg. *Flaua Ceres*. Tibul. alij.

13. CERES.] Hæc vox pro tritico ſumitur, cum adhuc eſt in ſegete: & pro eadem, cum iam confectus eſt panis. De priore Plutar. de Iud. & Oſir. *πάντες δέ τις ἐπὶ τῶν θεριζόντων, ὅτι αἰζηοὶ Δημήτερα κατατέμνουσιν*: *Poeta quidam de meſſoribus dixit: Cum lecti iuuenes Cereris iam membra ſecarent*. De poſteriore Oppian 3. Hal. *πυρὸν ὁμοῦ δεύοντες τυρῷ μεμιγμένον*: *Cererem ſubactam cum caſeo*.

Arationis tempus.

14. NVDVS ARA.] Sententia tranſlata ab Heſ.

——*γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν,*
Γυμνὸν δ' ἀμάειν: *Nudus ſere, nudus ara, nudus mete*.

Nam, vt bene aduertit Germ. *βοωτεῖν* in Heſiodo, non eſt *ζευγνύειν*, ſed *ἀροτριᾶν*, ex Virgilio, qui imitando dixit, *nudus ara*. Peſſime quidam *γυμνώθεις* contra Virg. dixit: *Nudus ara, ſere nudus, habebis frigora, febrem*. Ad hanc arantis nuditatem referunt aliqui (ait Vrſ.) verba Plinij de viris illuſt. *Quintius Dictator dictus, ad quem miſſi legati nudum eum arantem trans Tyberim offenderunt*. Ad ſententiam iſtam, qua docemur, non cruda hyeme arandum, refer verſus eiuſdem Vatis:

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere. Cuius ſententiæ ibidem rationem præbet.

Conuiuia mutua.
Mutitare quid.

15. MVTVA CONVIVIA.] Reſpicit procul dubio Poeta ad conuiuia quædam alternantia, quæ priſcis vſitatiſſima, ideo *mutua*. Antiqui dicebant *mutitare*. Agel. lib. 2. c. 24. *Legi nuper in Capitonis Attei collectaneis Senatus decretum vetus C. Fannio, & M. Valerio Meſſala Coss. factum, in quo iubentur Principes ciuitatis, qui ludis Megalenſibus antiquo ritu mutitarent, id eſt, mutua inter ſeſe conuiuia agitarent*. Mauult Lipſius lib. 1. Sat. cap. 19. legi in Capitone ex fide Codicum

 dominia,

dominia, quàm *conuiuia*. Hæreo. Nam qui, aut vbi A iſti Codices? Scio præbitorem conuiuij dici *dominum*, & inuitationes ipſas *dominia*, ex Lucilio, Cicerone, alijs: ſed in Capitone tamen lego *conuiuia*, quia ita receptum in codicibus Agellij correctiſſimis: quia Pind. od. 1. ἀμοιβαῖα θεοῖς δεῖπνα παρέχε, loquens de Tantalo: *Prabet Dijs mutua conuiuia.* quia Oppian. 5. Hal. ἀμοιβαίοις δαιτύμοσι. & 4. ἀμοιβαίῃ φιλότητι. & 4. Cyn. ἀμοιβαδίοισι κυπέλλοις: *mutuis pateris, inuitatione, poculis.* Hi omnes, vt vides, hanc viciſſitudinem menſarum explicant per conuiuia, & pocula, nó per ſignatam illam vocem dominiorum. Quia demum ita Virgilius dixit: & cur non ex imitatione Capitonis? Hoc adeo efficax eſt, vt ſi in Capitone legeretur *dominia*, corrigendum eſſet *conuiuia*, ex Virgilio imitante. Attigit hæc conuiuia Dio Chryſ. orat. 41. συνιστάσι, ἀλλήλους ἑστιῶντες. *Conuiuia agitatis, vóſque inuicem ſuſcipitis:* & latiſſime B Plato 1. Legum: imo hoc in eo libro præcipuum argumentum. Hæc Romanis in vſu plurimo, Ouid. enim 4. Faſt.

Cur vicibus factis ineunt conuiuia, quæro,
Tunc magis, indictas concelebrant que dapes.

16. CVRANT.] Ex Græcis, qui θεραπεύειν transferunt ad conuiuia, quo vſus Ariſtophanes apud Athen. lib. 3. c. 10. ex diuiſione Natalis: & cap. 15. loquens de piſtoribus & cauponibus σωμάτων θεραπευτάς: *curatores corporum.*

17. GENIALIS.] A Genio voluptatis Deo natum, vt *genialis* applicetur rebus, in quibus ineſt voluptas. Tib. lib. 1. El. 7. perquam hilariter:

Huc ades, & centum ludos, Geniúmque choreis
Concelebra, & multo tempore funde merum.

18. CVRAS RESOLVIT.] Catul. in Epig. *O quid ſolutis eſt beatius curis?* Mart. lib. 10. *Non nox ebria, ſed ſoluta curis.* Sappho in Aſmate ad Venerem:

Ἔλθέ μοι καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λῦσον
Ἐκ μεριμνᾶν: *Veni mihi ò nunc Venus, & grauibus ſolue curis.* Achil. Statius in Catul.

Preſſæ naues pro onerata. 19. CEV PRESSÆ.] Tibul. *Preſſerat externa nauita merce ratem.* Ex qua imitatione rectè colligit Germ. in Virg. *carinas*, eſſe, *oneratas mercibus.* Illud, *portum tetigere carinæ*, ita adumbrat Propert. lib. 3. *Ecce coronata portum tetigere carinæ.* Et Val. Flacc. 1. Arg. *Viſa coronatæ fulgens tutela carinæ.*

20. PVPPIBVS.] Hic verſus repetitur 4. Æn.

21. CORONAS.] De more, quo naues coronantur, alibi loquor.

22. CRVENTA MYRTA. Vult Germ. ductũ hoc ex Nic. Θηρ. vbi αἱμῶ μύρτα. Par metaphora in illó Prophetæ, *vuæ ſanguinẽ.* Frequẽtiſſimæ ſunt in Nóno voces iſtæ ad vinum, πορφύρεν, φοίνισσεν, & ſimiles.

23. GRVIBVS.] Inter hominis ruſtici voluptates Horat. quoque od. 2. Ep.

Pauidúmque leporem, & aduenam laqueo gruem
Iucunda captat præmia.

Cerui retibus capiũtur. 24. RETIA PONERE CERVIS.] Venatio ceruorum vt plurimum cum retibus. Poeta ipſe in 5. Ecl.

—nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur.

B & 3. Georg. *Ingenti clamore premes ad retia ceruos.* Iul. Pollux. lib. 5. Onomaſt. de ceruis: ἁλίσκονται δικτύοις: *capiuntur retibus:* & Xenoph. 1. de Cyri inſtitutione, eos ait capi ἀρκυσι. *laqueis, funibus.* Phraſin arripuit Ouid. 5. Met. *poſuit caſſes.*

Leporis etymon. 25. AVRITOS LEPORES.] Macrob. lib. 6. c. 5. *Auritos lepores non Maro primus vſurpat, ſed Afranium ſequitur: qui in Prologo ex perſona Priapi ait. Nam quod vulgo prædicant, Aurito me parente natum, non ita eſt.* Obſeruat Germanus à Græco Poeta in Epigr. leporem dici, θῆρ᾽ οὐατόεντα: *feram auritam.* Huc ſpectat etymon. Volunt enim Grammatici λαγωὸν dici ab οὖς, *auris*, & λα particula intenſiua.

26. BALEARIS VERBERE FVNDÆ.] Baleares Inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, quas Plin. miro elogio lib. 3. c. 5. appellat *funda bellicoſas*: & Liu. lib. 28. C *Nec quiſquam alterius gentis vnus tantum ea arte, quantum inter alios omnes Baleares excellunt.* Elogium hoc Liuij pene incredibile eſt. De his loqui in tanta luce & Poetarum & Scriptorum ſuperuacaneum eſt. Tantum de nomine. Habuerunt illud, vt credi poteſt, à iactu fundarum, cui tantopere dediti, videlicet ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Ad etymon ſignate Ouid. 2. Met. *Balearica plumbum Funda iacit.* Ad Virgilij modulũ Lucan. lib. 1. *Impiger & torto Balearis verbere fundæ.* Virg. ſuprà: *Latum funda iam verberat amnem.* Balearium etymon.

Quid tempeſtates Autumni, & ſidera dicam?
Atque vbi iam breuiórque dies, & mollior æſtas
Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferum ver:
Spicea iam campis cùm meſſis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
[b] Sæpe ego, cùm flauis in meſſorem induceret aruis
Agricola, & fragili iam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi:
Quæ grauidam latè ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmúmque leuem, ſtipuláſque volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti ſata læta, boúmque labores
Diluit: implentur foſſæ, & caua flumina creſcunt
Cum ſonitu: feruétque fretis ſpirantibus æquor.
[c] Ipſe Pater media nimborum in nocte coruſca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu

Terra

Terra tremit: fugere feræ,& mortalia corda
Per gentes humilis ſtrauit pauor: ille flagranti
Aut Atho,aut Rhodopen,aut alta Ceraunia telo
Deiicit: ingeminant Auſtri,& denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento,nunc littora plangunt.

ARGVMENTVM.

Accidit tempeſtas initio autumni, exitu veris: deſcribitur prima ab ſegetibus erutis à radice, expulſiſque in altum. altera ab euerſis ſatis. Excurritur in fine ad tremores terrarum, ferarum fugas, pauores hominum.

EXPLICATIO.

[a] QVINTÆ parti, quæ tota eſt de Aſtrologia, annectit tempeſtatem, quæ duobus præcipue temporibus anni contingit: primum eſt initio Autumni,& fine Æſtatis:alterum fine Veris, initio Æſtatis. Itaque confinia ipſa temporum expoſita ſunt tempeſtatibus: Nam hyems & æſtas torrida non ita obnoxia huic malo propter ſummum frigus,ſummum calorem. Hanc itaque ſententiam ita elucidat,vt tempeſtates & ſidera autumni incipientis ſignificet notis duabus,videlicet per dies breuiores,qui ſunt poſt æquinoctium: & per æſtatem iam molleſcentem & labentem: Illud vigilanda eſt. Quid dicam,quæ prouidenda & laboranda ſunt viris agricolis? Pergo. Ver ruens,id eſt, deſinens, ſignificat duabus aliis notis, videlicet per ſpicas horrentes, & per frumentum lacteſcens, cum turgere incipit in viridi adhuc & tenera ſtipula. Vt cognoſcatur illud de ſpicis horrentibus neceſſario adeundæ Notæ.Ergo ait,vt tyro capiat. Quid dicam tempeſtates Autumni incipientis, quid veris deſinentis? Accidunt illæ diebus breuioribus, & lapſa æſtate: accidunt iſtæ ſpicis horrentibus, frumento lacteſcente.

[b] Inſumit primo verſus ſex in explicanda prima illa tempeſtate,quam attigit de initio autumni, & fine æſtatis: ſed ita tamen, vt præcipue dicat, quæ pertinent ad æſtatem:deinde ſex alios in ea,quæ accidit deſinente vere. De priore ait; tam deformem ſæpe contingere tempeſtatem meſſis tempore, vt venti omnes ſecum prælientur: atque ita miſerandum in modum præueniatur labor meſſorum:nam; non exſpectata falce,venti eruunt ſegetem ab radicibus, expellúntque & auehunt in omnem partem. *Arua flaua*,ſunt matura. *Stringere*,eſt,ſecare. *Sublime expulſam eruerent*, phraſis Poetica, id eſt,eruerent, & erutam expellerent in ſublime.*Hiems* eſt tempeſtas. De poſteriore ait, agmine aquarum ruente è cœlo, collectiſque nubibus ex eodem cœlo alto (non hic placet Seru. qui per *altum* capit partem Aquilonarem) demum ruente ipſomet æthere dilui delerique ſata (hæc vox aperte ſignat ver) & labores boum, impleri foſſas, creſcere flumina,& præcipitari cum ingenti ſonitu; æquor ferueſcere atque æſtuare irrumpentibus eo fluminibus. *Glomerant tempeſtatem* eſt, accumulant; & faciunt creſcere, *freta ſpirantia* ſunt, agitata, commota, feruentia, & veluti anhelantia.

[c] Reſtant verſus, quibus Poeta à calamitate ſegetum, & ſatorum dilabitur ad explicandos terrores,quos tonante Ioue,& mittente fulmina,patiuntur terrę,feræ,homines:nam illa tremit,illæ fugiũt, iſti pauent. Ille vero interim vere pater, vere pius contentus his terroribus,exercet iras ſuas in mõtes: nam percutis fulminibus Atho, Rhodopen, Ceraunia: Auſtri interim, atque imber ſeſe ingeminant, iam nemora, iam littora plangunt ventoque inſonant. *Nox media* non tam ſignat noctem ipſam, quam tempeſtatem atram inſtar noctis mediæ.

NOTÆ.

1. QVID TEMPESTATES.] Minutius: *Quid tempeſtates loquar varias,& incertas?*

2. AVTVMNI.] Solemne eſt, tempeſtatem dare hoc anni tempore Thucid.lib.7. *ἔτυχον δὲ καὶ βρονταί τινες ἅμα γενόμεναι, καὶ ὕδωρ, οἷα τοῦ ἔτους πρὸς μετόπωρον ἤδη ὄντος: extitere tonitrua pariter, & imbres, quales anni tempore in autumnum iam vergente fieri conſueuere.* Vbi vides initium autumni ſignari, vt à Poeta Homer. quoque 16.Il. [Autumni tempeſtates.]

Ὡς δ' ὑπὸ λαίλαπι πᾶσα κελαινὴ βέβριθε χθὼν
Ἤματ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεύς:
Sicut autem à turbine nigra omnis grauatur terra
Tempore autumnali,cùm vehementiſſimam fundit aquã
Iupiter.

Sed Calaber lib. 10. tempeſtatem exhibet *ἔαρος ἀρχομένου*.Reddit cauſſam Lucret.lib.6.cur tempeſtates accidant potiſſimum Autumno,& Vere;non Æſtate & Hyeme.

Autumnóq; magis ſtellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus vndique,tota tellus,
Et cum tempora ſe veris florentia pandunt.
Frigore enim deſunt ignes,ventique calore
Deficiunt,neq; ſunt tam denſo corpore nubes.
Inter vtrumque igitur cum cœli tempora conſtant,
Tum variæ cauſſæ concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipſe anni permiſcet frigus, & æſtum.

3. SPICEA IAM CAMPIS CVM MESSIS INHORRVIT.] Vult Titius 5.Loc.cap.23. ſignari hic tempus, quo ſpicæ maturæ iam ſunt,& cum ariſtis, quibus horrere agri videntur, & ita quoque Horatio dictum od.9.lib.2. *agros hiſpidos.* Sed vir doctus videtur lapſus, nam ea nocte maturarum ſpicarum non cadit in exitum veris,quam anni partem Poeta deſcribit.Pendet explicatio à cognitione vocis *ſpica*, aut *ſpici*, quod idem Seru. *Propriè eſt ſpicus, cùm per culmi folliculum, id eſt, extremum tumorem, ariſtæ adhuc tenues in modum ſpiculi eminent.* Scio ab nonnullis oppugnari Seruium auctoritate Varronis, nam aiunt proprie ſpicam eſſe, quæ iam maturuit,& concocta eſt. Sed validè pro Seruio facit, à Virgilio coniungi horrentem ſpicam cum frumentis lactentibus. Quibus duabus notis definit ipſe tempus veris ruentis inclinantiſque: neque aliter illum queas explicare, niſi ineptiæ damnes. Tria enim dicit, *ver ruere, ſpicas horrere, frumenta lacteſcere.* Quid ergo inter extremum ver,& frumentum lacteſcens facit ſpica, quæ in adulta & extrema æſtate? Facit etiam huc locus Hom.23.Il. [Spica quid proprie.]

—τοῖο δὲ θυμὸς
Ἰάνθη, ὡσεί τε περὶ σταχύεσσιν ἐέρση
Ληΐου ἀλδήσκοντος, ὅτε φρίσσουσιν ἄρουραι:
—Huius autem animus
Lætatus eſt, veluti circa ſpicas ros
Segetis creſcentis, quando horrent arua.

Vides, vt vnà cum creſcente ſegete horrorem con-

iungat. Itaque non ſolum agri dicentur horrere, cum ſegetes armatę ſunt ariſtis iam ſiccis, & adultis, veluti haſtilibus; ſed adhuc, cùm ſeges ipſa tenera eſt, & creſcit. Facit huc etiam locus Nonni lib. 7. Dionyſ. vbi ait: ταχὺν φθινυθόντος στάχυν ἥβης: *celerem ſpicam morientis iuuentutis.* Vbi ſignans iuuenilem ætatem per ſpicam, incommodè accipi poteſt de ſpica iam grandi & adulta. Et lib. 17. dixit, ἀδμήτου στάχυν ἥβης, ſignans per ſpicam ætatem adhuc liberam coniugio. Facit etiam etymon Varronis, quod amplectitur Fungerus. Nam ſi Varroni ſpica ducitur ab ſpe, incongrue adulta capietur. Explicationem, quam ego adhibui, ſequitur vir quidam doctus, atque etiam noſter Pontanus. Mitto eam eſſe Seruij. Itaque in hoc loco Virg. proculdubio non ſignatur per *horrentem meſſem* adulta æſtas: etiāſi aliis hæc locutio ſit in vſu. Mitto Titij explicationem oppugnari à Villiomaro. Neque verò Horatij locus pro Titio eſt. nam in illo agri hiſpidi ſunt, horridi & deformes hyeme.

4. FRVMENTA LACTENTIA.] Ouid. 1. Faſt. *Nam ſata vere nouo teneris lactentia ſuccis.* Notat Seru. fuiſſe veteribus Deum lactantem, qui ſe infunderet teneris ſegetibus, & eas faceret lacteſcere.

5. VENTORVM PRÆLIA.] Ita Horat. odyſ. 9. lib. 1. de ventis *depræliantes.* De iiſdem Ouid. 14. Met. *Et eunt in prælia fratres.* Non abeunt à prælio *certamen, & lucta.* Horat. od. 3. lib. 1. *Africum decertantem aquilonibus.* Et Virgil. 1. Æn. *luctantes ventos.* Eſt hæc nota in Sym. Pont. Contra Lucr. lib. 5. dixit, *ventorum paces.*

6. QVÆ GRAVIDAM LATE.] Putant nonnulli, quæ hic Virgil. dixit de ſegete eruta à magno turbine, expulſa, volante ſumta a Lucret. qui eadem de Syluis dixit, & arboribus lib. 1.

Interdum rapido percurrens turbine campos,
Arboribus magnis ſternit, monteſque ſupremos
Syluifragis vexat flabris.

Erutam terram ab imo vi tempeſtatis deſcripſit Æſchyl. in Prometh.

—αἰθὴρ
Δ' ἐρεθιζέσθω βροντῇ, σφακέλῳ τ' ἀγρίων ἀνέμων. χθόνα δ' ἐκ πυθμένων
Αὐταῖς ῥίζαις πνεῦμα κραδαίνοι:
—æther
Concutiatur tonitru, & turbine
Furibundorum ventorum: terram autem ex fundo
Cum radicibus labefactet ventus.

Et Calab. lib. 9. loquens enim de ſegetibus,
—ἐπέκλυσε χείμαῤῥος αἰνὸς
Ὄμβρος ὑπεξ ῥίζης: *deiectas magnis procellis excuſſus imber diluit.* Sententiam heus tu, & lib. 14. ita pulcerrime:

Ὡς δ' ὅτε λάϊον ὀξυβόεσσα χάλαζα,
Τυτθὰ διατμήξῃ, στάχυας δ' ἀπὸ πάντας ἀμέρσῃ
Ρίπῃ ὑπ' ἀργαλέῃ, καλάμη δ' ἄρ χθονὶ ἔρρει
Μαψιδίῳ κορμῷ σὺν ἤθεϊ ἀνεμόεντι
Ἀδευκέως.
Vt quando maturas ſegetes ingruens grando
Minutim diſſecat, ac ſpicas omnes excutiat
Magno impetu, calamos autem humi ſimiliter
In aniſ, fructu miſeris modis redacto ad nihilum.

De ſegetibus quoque 5 Il. Hom. in tempeſtate, ἔργα κατήριπε: *diruebant opera.* Similia Heſ. lib. 2. ἔργ.

Πολλὰς δὲ δρῦς ὑψικόμους, ἐλάτας τε παχείας
Οὔρεος ἐν βήσσῃς πιλνᾷ:
Multas verò quercus alticomas, abieteſq; denſas
Montis in vallibus deiicit.

Similia Homer. 11. Il. de torrente. πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας ἐσφέρεται: *Multas vero quercus* A *aridas, multaſq; pinus trahit.* Omnino vero exiſtimo, Poetam in hac tempeſtate, quæ eo deſtinatur, vt oſtendat agricolas his malis expoſitos, habuiſſe ſententiæ Xenophon. in Oeconom. ita ſcribentis: ἀλλὰ ταῦτα μὲν εὖ οἶμαι, ὦ Σώκρατες καλῶς δοκεῖς λέγειν. ἀλλὰ γὰρ τοῖς γεωργικοῖς τὰ πάντα ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἀδύνατα προνοῆσαι. καὶ γὰρ χάλαζαι, καὶ πάχναι, ἐνίοτε καὶ αὐχμοὶ, καὶ ὄμβροι ἐξαίσιοι, καὶ ἐρυσῖβαι, καὶ ἄλλα πολλάκις πολλοῖς ἐγνωσμένα, καὶ πεποιημένα ἀφανίζουσι: *Hæc quidem omnia probe ô Socrates. Sed circa agriculturam haud facile cuncta cauere eſt. Nam grandines, glacies, ſqualor, imbres intempeſtiui, rubigo, & alia complura ſæpe eueniunt, quibus euertuntur, quæ ſumme ſunt elaborata, & facta.* Sunt qui ament hanc locorum ſimilitudinem, & imitationes; ideo à me inferuntur.

B 7. FOEDAM GLOMERANT TEMPESTATEM.] In deſcribenda tempeſtate fœda magna erat ſeges imitationis in Poetis Græcis, & Latinis. Scriptores quoque paſſim exſultant hoc dicendi genere, & quoties incidit hæc occaſio, magnifice attolluntur. Vide duas in Liuio deſcriptiones, alteram lib. 21. alteram 40. circa finem. Et Cæcilij apud Minutium pulcerrimam. Præterea Sulpicium lib. 2. ſacræ hiſtoriæ, & Valerium Maxim. cap. 8. lib. 1. Nolui nunc Poetas iudicare.

8. COLLECTÆ] Vult Giſan. expreſſum hic locum Lucret. lib. 1.

Atque ita diffugiunt, vt tempeſtate coacta
Fulmina diffugere atque imbres ventoſque videmus.

C Nam collectio Virgilij, & coactio Lucretij eodem pertinent. Verum eſt in Lucretio alios legere *tempeſtate coorta.* Adiungo alterū Lucretij locum e lib. 6.

Cum ſubito validi venti collecta procella
Nubibus intorſit ſeſe. & poſt pauca.
—*Magis ac magis vndique nubem*
Cogit.

Cæcilius apud Minutium de nebulis, *denſatis coactiſque.* Fracaſt. 1. Syphil. —*quippe omnia late*
Cogentur ſpatia in nubes, cælum imbribus omne
Soluetur.

Cyprian. de ſpectac. ita variat: *imbres contractis nubibus aerem profundentem.*

9. RVIT ARDVVS ÆTHER.] Liuius lib. 40. in deformi tempeſtate: *cælúmque in ſe ruere aiebant.*

D Val. 1. Argon. —*vaſto pariter ruit igneus æther Cum tonitru.* Phil. lib. 2. de vita Moyſis κεραυνοὶ ῥύεντες ἐξ οὐρανοῦ: *ruentia è cælo fulmina.* Mart. libr. 3. epigr. vlt. *Imbribus immodicis cælum nam forte ruebat.*

10. BOVMQVE LABORES DILVIT.] Hanc euerſionem, & hac ſignata locutione alij attigerūt. Apoll. 4. Arg. loquens de imbre. —ἐπὶ βοῶν κατὰ μυρία ἔκλυσεν ἔργα: *euertit magnos boum labores.* Et alter Apollonius Latinus 2. Excid. Hierof. de vndante amne: *agricolum perdiſque labores.* Heſiod. 1. ἔργ. ἔργα βοῶν δ' ἀπόλοιτο, καὶ ἡμιόνων ταλαεργῶν: *Pereunt boum labores, multorúmque laborioſum.* Homer. tempeſtatem deſcribens Il. 16. ad homines tranſtulit: μινύθει δέ τε ἔργ' ἀνθρώπων: *minuuntur opera virorum.* Pariter enim & homines, & boues laborant in colenda terra. Ad

E eandem ſtragem pertinet illud, quod infra habes de Eridano: *Cum ſtabulis armenta tulit.* Cum vero notet Virgilius confuſionem ſulcorum, adeo vt nulla præteriti laboris figura permaneat, ad eius ſententiam pertinet verſus eiuſdem Homeri. πολλὰς δὲ κλιτῦς τότ' ἀποτμήγουσι χαράδραι: *Multas autem conualles abſcendunt torrentes.* Hanc ſulcorum confuſionem exprimit Herod. lib. 7. verbo ζυγχέειν.

11. IMPLENTVR FOSSÆ.] Homer dicto loco.
—πάντες μὲν ποταμοὶ πλήθουσι ῥέοντες.

12. CAVA FLVMINA.] Catul. *cauam paludem* dixit.

dixit. Ouid. in Ibin. *cauam vndam.*

13. FERVETQVE FRETIS SPIRANTIBVS ÆQVOR.] Homerus, & Æſchylus in ſuis tempeſtatibus poſt euerſa alia, & diruta extremo fere loco ad mare decurrunt. Prior lib. 16. Il.

Ἐς δ' ἅλα πορφυρέην μεγάλα στενάχουσι ῥέουσαι
Ἐξ ὀρέων ἐπὶ κάρ. Præceſſerat quippe *χαράδραι:*
Strepunt in purpureum mare torrentes cum flumine
Ex montibus in præceps.

Poſterior in Prom. *κῦμα δὲ πόντου τραχεῖ ῥοθίῳ συγχώσει: fluctum vero maris horrendo impetu Obruat.*

Freti etymō. Poeta in his *ferueq. fretis*, attingit etymon freti totum, quæ dicta à feruendo.

14. NIMBORVM IN NOCTE.] Ex imitatione Lucret. lib. 4.

B *Vſque adeo tetra nimborum nocte coorta.*

15. CORVSCA.] id eſt, fulmina. Sic malui cum Seruio. Alij coniungunt cum dextra, nam Horat. od. 2. lib. de Ioue.

—rubente
Dextera ſacras iaculatus arces
Terruit vrbem.

Pro Seruio eſt Statius, qui 1. Theb. *ſerniie coruſco fulmine.* Horatius odyſ. 34. libr. 1. *igni coruſco nubila diuidens.* Arnobius lib. 1. loquens de Ioue: *vibrare coruſcos ignes, & ſæuire fulminibus ſuctus.* Accius in Trachinus:

—Teque cœleſtum ſator
Iace, obſecro, in me vim coruſcam fulminis.

Æſchyl. qui in Prom.

C *—ἕλικες δ' ἐκλάμπουσι*
στεροπῆς ζάπυροι:
Glomerationes emicant
Igneæ coruſcationis.

Demum, qui non dederunt fulminibus coruſcationes, fulgores, ſplendores? His tot exemplis nolui diſcedere à Seruio.

Fulmen in dextra Iouis. 16. DEXTRA.] Statuæ Iouis in dextra manu geſtabant fulmen, aut iaculum. Pauſan. lib. 5. Statuam Iouis inducit cum fulmine in manu dextra. Vnde cum duobus aliis locis eiuſdem libri sit nulla diſtinctione, haberi à Ioue manu altera fulmen, altera aquilam: ex primo loco intelligendus eſt de fulmine in dextra, de aquila in ſiniſtra. Cui coniecturæ (credo) Interpres hæſit in verſione. De dextra capiendus Tertul. aduerſ. Gent. *Et ipſum Iouem, quæ in manu eius impoſitis fulmina, timuiſſe.* Atque etiam Calab. lib. 1. qui de fulmine à Ioue miſſo *—ὃ δ' ἀμφ' μάτην ἀπὸ χειρὸς ἔκσυτο; quod à manu valida fertur cum impetu.* Nam Arnob. libr. 6. *Reſimatum Iupiter, atque barbatum, dextra fomitem ſuſtinens perdolatum in fulminis morem.* Et quidem in dextra ſemper eſt nota maieſtatis. Statius 1. Sylu. *Dextra vetat pugnas.* Perſ. Satyr. 4.

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
Maieſtate manus.

17. TERRA TREMIT.] Æſchyl. in Prometh.

—χθὼν σεσάλευται,
Βρυχία δ' ἠχὼ παραμυκᾶται
Βροντῆς:
Concuſſa eſt ſtellus
Fremens Echo reboat
Tonitru. Hæc nota tempeſtatis etiam eſt in Silio, nam lib. 5.

Fulmine nunc Alpes, nunc miſta Ceraunia cœlo
Intremuere ſimul telluſ, & Pontus, & æther,
Ipſaq. commoto quatiuntur Tartara mundo.

18. FVGERE FERÆ.] Hoc quoque in tempeſtate ſignat Heſiod. lib. 2. ἔργ. *καὶ τότε δὴ κεραοί, ἠδ' νήκεροι ὑληκοῖται —φεύγουσι: Beſtiæ, quæ in ſyluis degunt cornuta atque incornuta fugiunt.* & prius dixerat: *θῆρες δ' φρίσσουσ': horrent feræ.*

19. MORTALIA CORDA STRAVIT PAVOR.] De nota pauoris mortalium in tempeſtate, Valer. lib. 4. Argon.

Sic vbi multiplices ruptus è nubibus horror
Effugit, & tenebras, nimbóſq. intermicat ignis,
Terrificiq. ruunt tonitrus; eliſaque noctem
Lux dirimit, pauor ora virum, pauor occupat aures.

Noſter melius ad cor confugit. Sil. lib. 17.

Vt cum fulminibus permiſta tonitrua mundum
Terrificant, ſummique labat domus alta parentis,
Omne hominem terris trepidat genus, &c.

Hom. 7. Il. cum præmittat de Ioue, *σμερδαλέα κτυπέων, terribiliter tonans,* ſubiungit, *τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει: illos autem pallidus timor cepit.* Lucan. libr. 1. de Fulmine:

Emicuit, rupitq. diem, populóſq. pauentes
Terruit obliqua perſtringens lumina flamma.

Sed tremorem iſtum egregie expreſſit Calab. lib. 1. aſſumto Marte, quem Iupiter fulminibus terruit. Omitto vetus, qui multi.

20. FLAGRANTI TELO.] Homer. Odyſ. 23. *—νῆα θοὴν ἀργῆτι κεραυνῷ Ζεὺς ἔλσας ἐκέασσε: percuſſit Iupiter velocem nauem flagranti fulmine.* Heſiod. in Scut. *—Διὸς ὃς ἔσιτη κεραυνῷ: Iouis flagranti fulmine.* Varro Atacin. ex Nota Vrſini. *Cum te flagranti deiectum fulmine Phaeton.* Sed & telum pro fulmine, obuium Pindar. od. 10. Nem. *Διὸς βέλεσιν: Iouis telis.* Eſt vero in vate periphraſtica deſcriptio fulminis. Nam fulmē igneum eſt, atque vrens, ideo flagranti. Flagro enim ducitur ἀπὸ τοῦ φλέγεσθαι. Inde flagrum, & flagellum, quod icta vrant. Horatius lib. 1. Epiſt. ad Quintium *loris vri* dixit: nam quod illi imponitur à viro docto in Coniectan. *vrere flagris*, non dixit.

Flagrans telum pro fulmine.

Flagro vnde. Flagelli etymon.

21. ATHO.] Sic legendum ex conſenſu plurimorum, non *Athon* ex paucorum. Nam quamuis accuſatiuus ex lege Græca fit *τὸν ἄθων*, notauit tamen Gaza vſu iam receptum *τὸν ἄθω.* Potuit eligere ex Strabone, qui lib. 10. *συνῴκισεν τὰς περὶ παλλήνην, καὶ τὸν ἄθω πόλεις: circum Pallenem, & Atho vrbem ædificauit.* Et ex Iſocrate, & Æſchyne, quos Germ. addacit, vterque enim, *τὸν δὲ ἄθω διορύξας: perfoſſo Atho.* Sed præſertim, cum Poeta verſum Theocriti reddiderit, non dubium quin in eo legendum ſit, *Atho.* Verſus eſt, *ἢ ἄθω, ἢ ῥοδόπαν, ἢ καύκασον ἐσχατόωντα: Aut Atho, aut Rhodopen, aut Caucaſum extremum.* Menſura carminis in Theocrito, & Virgilio defenditur ab ſequenti vocali. Non dubium tamen, quin in Græcis interdum reperiatur *ἄθων.* Herodotus libr. 6. *τὸν ἄθων περιβάλλει: Circumuertit Athon.* Plinius quoque dixit libr. 4. cap. 10. *Montem Athon Xerxes Rex Perſarum continenti abſcidit.* Non dicturus vir Græcæ Linguæ peritiſſimus, niſi exempla inueniſſet. Cic. 3. de Rep. Athonē dixit, citat Priſc. lib. 6.

Atho accuſatiuus.

22. ALTA CERAVNIA.] Diſſoluit Poeta Græcorum vocem, qui *ἀκροκεραύνια.* Ita ex Nota Germ. Theoc. *ἄκρα δ' ἐνὶ* pro *ἀκρόδρυα.* Dicti ſunt hi montes, quod fulminibus expoſiti. Pari compoſitione Herodot. lib. 7. *ἀκρόθινα.*

Acroceraunia.

23. NVNC NEMORA.] Heſ. 2 *ἔργ. μέμυκε δὲ γαῖα, καὶ ὕλη: tellus, & ſylua immugit.* iterum: *—καὶ πᾶσα βοᾷ τότε νήριτος ὕλη: & tunc omnis reboat ingens ſylua.* Seneca in Troad.

Mouere ſylua capita, & excelſum nemus.
Fragore vaſto tonuit.

24. LITTORA PLANGVNT.] Soph. in Antig. *στένουσι βρέμουσι δ' ἀντιπλῆγες ἀκταί: Triſti cum gemitu littora perſonant.* Verbum *plango* in re ſimili ſæpe Lucretius infert.

[a] Hoc metuens,cœli menſes,& ſidera ſerua:
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
[b] Inprimis venerare Deos,atque annua Magnæ
Sacra refer Cereri,lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hyemis iam vere ſereno.
[c] Tunc agni pingues,& tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces,denſæque in montibus vmbræ,
[d] Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
Cui tu lacte fauos,& miti dilue Baccho,
[e] Térque nouas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus,& ſocij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: [f] neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos,& carmina dicat.

ARGVMENTVM.

Duplex cautio ad euitandas tempeſtates,altera cognitio cœli, & ſiderum, altera religio erga Deos, præſertim Cererem,cuius ſacra deſcribuntur.

EXPLICATIO.

[a] POST deſcriptas tempeſtates duplicem adhibet cautionem, vnam Aſtrologiæ,alteram religionis: vt & cognitione rerum cœleſtium, & pietate erga Deos obuiam eatur importuniſſimis ventis,fulminibus,imbribus.In re prima verſus paucos inſumit,in altera reliquos.Ergo ait,cauendum(nam hic *metuens* eſt,cauens) eſſe diligenti agricolæ à malo tempeſtatis; obſeruatis cœli menſibus,(ſignat duodecim ſigna Zodiaci) ac ſideribus; obſeruato ſigno illo,ad quod ſeſe Saturnus frigidus,id eſt,nocés, bis recipit; obſeruatis orbibus,per quos errat Mercurius.

[b] Pergit ad religionem. Primum ait,vt in communi Dii omnes colantur; deinde, vt peculiariter Ceres Magna, cui ſacra quotannis fiant: ideo *refer* quia quotannis iteranda; tertio ſignat,& quo loco, & quo anni tempore; locus, ſint herbæ, tempus, ad finem hyemis,cum iam ſerenum ver.

[c] Reddit rationem,cur illud tempus,cur ille locus apta ſint. Tempus, quia initio veris agni ſunt pingues, vina iam mollia ex longitudine præteriti hyemis: locus, quia in herbis ſomnij ſunt dulces, vmbræ denſæ in montibus ex arboribus tunc veſtitis.Loquitur quippe Virg.de his ſacris,non quæ tota abſumebantur, ſed quæ cedebant etiam in partem operantium, ita vt ex ſacris epularentur: ideo locum deſcribit ad celebranda conuiuia,ad ſomnos, C qui ſequuntur poſt epulas.

[d] Deſcribit iam apparatum horum ſacrorum. Congregetur à Principe agricola iuuentus omnis ruſtica, quæ adoret Cererem. Ipſe quoque interim paret ſacrum offerendum,videlicet mel,lac,vinum, diluta omnia(innuit mulſum.)

[e] Poſt congregatam turbam, poſt paratum ſacrum ſequitur põpa. Eat ter hoſtia circum fruges, (ſignificat ſacrum Ambar-vale,) & ſocij omnes ouantes, vocent Cererem clamore magno in tecta, A id eſt,orent vt ſalua meſſis in horrea,& domum perducatur.

[f] Repetit quæ initio dixerat de tempore verno, quo peragenda hæc ſacra, ſed alio verborum flexu, nimirum ante æſtatem, ante meſſem. Ac tum (inquit) omnis ruſticus coronetur quercu, det motus incompoſitos præ ebrietate,dicat carmina in honorem Cereris.

NOTÆ.

Saturni ſtella frigida.

1. SIDERA SERVA.] Menand. τηρῶ τὸν ἥλιον, τά τ' ἄστρα: *Seruo Solem,aſtra.*Germ.

2. FRIGIDA SATVRNI.] Obſeruat Vrſ. ſententiam hanc ſumtam à Democrito, auctore Plin. lib.18. Circa attributum quadrant in hunc locum verſus Lucani lib.1. —*Summo ſi frigida cœlo Stella* B *nocens nigros Saturni accenderet ignes.*& lib.10. *Frigida Saturno glacies.* Ante omnes Cicer. 2. Nat. *Quarum* (ſtellarum errantium) *tantus eſt concentus ex diſſimilimis motibus, vt cum ſumma Saturni refrigeret, media Martis incendat,his interiecta Iouis illuſtret,& temperet.* Plin.lib.2.cap.8. *Saturni ſidus gelidæ ac rigentis naturæ.* Ptolemæus ait, huius Planetæ dominante ſtella, cauſſam corruptionis fieri κατὰ ψῦξιν.

Recepto de ſignis retro gradis.

3. RECEPTET.] Virgilij peritiam laudat hic Seru.& Galeot.Mart.cap.30.Promiſ.Doct.qui aiũt, vſum Poetam verbo frequentatiuo ad ſignandam naturam Saturni, qui bis recurrit reditque ad ſignum, in quo eſt. Aſtrologi retrogradationem vocant,ſeu ſignum retrogradum.Plin.lib.18.c.25.hanc naturam Saturni *tranſitum* vocat: *Virgilius errantium quoque ſiderum rationem ediſcendam præcipit, admonens obſeruandum frigidæ Saturni ſtellæ tranſitum.* Alij *tergiuerſationes,& varietates.*

Tranſitus in ſermone quid ſit.

Stilbon.

4. IGNIS CYLLENIVS.] Natus Mercurius in Cyllene monte Arcadiæ,vnde ipſe Cyllenius. Stilbon Mercurij ſtella à ſplendore nominata eſt, vt Auctor lib.de Mundo,M.Cicer.Martian.Apul. aliique aſſerunt. Lege Gyr.9. Syntag. Huc certe alluſit Virgilius. Crediderim in Philone libr. de Herede Diuinorum vniuerſum eſſe ordinem:nam Planetas numerans,non his nominibus,quibus ſolet vulgus, ita ſubtexit,φαίνοντα,φαέθοντα,πυρόεντα, ἥλιον στίλβοντα, φωσφόρον,σελήνην: *Phenontem, Phaetontem, Pyroentem, Solem,Stilbontem,Luciferum, Lunam.* Quo argumento poſſet

poſſet quiſpiam dicere, στίλϐοντα non reſpõdere Mercurio, ſed Veneri. Sed, vti dixi, inuerſus ordo, neque enim receſſit Philo à tota antiquitate, quæ στίλϐοντα facit Mercurium. Cum præſertim ipſe ἐκ δίας λογίων aperte dicat, appellatos à veteribus ἑωσφόρον ἀφροδίτην, καὶ στίλϐοντα ἑρμῆν: *Venerem Phoſphoron, Mercurium Stilbonta.* In voce, *artes*, alluſum ad nomen generale τεχνητῶν.

5. CYLLENIVS ERRET.] Hinc ſua Claudian. 2. Stilicon.—*Phœbiq́, comes Cyllenius erret.*

6. INPRIMIS VENERARE DEO.] Putant multi ſumtum hoc ex Heſiod. ἐργ. qui agricolas quoque inſtruens.

Εὔχεσθαι δὲ Διΐ χθονίῳ Δημήτερί θ' ἁγνῇ,
Ἐκτελέα βρίθειν, Δημήτερος ἱερὸν ἀκτήν:
Supplica vero Ioui terreſtri, Cererię, caſtæ,
Prouentum vt impleant, Cereris ſacrum munus.

Prætereo hic locum communem de cultu, qui erga Deos ruſticos, quem alij iam pertractarunt.

Ceres magna cur. 7. MAGNÆ CERERI.] Non vulgariter capiendum epithetum, nam cur putem alluſum ad ſacra Eleuſinia, quæ maiora appellabantur, & erant propria Cereris, nam minora Proſerpinæ erant: cum præſertim non deſint, qui dicant, maiora illa celebranda ante meſſem. Sed hæc quæſtio videnda in Delr. noſtro in Hippol. Sen. Nou. Com. Ergo Magna Ceres dicitur, cui dicata ſunt ſacra magna: ſicuti Mater Deum, cui ſacra ſunt Megaleſia, ſignate dicitur *Magna.*

Operor vox ſacrorum. 8. OPERATVS.] Veteres dixerunt *operationes* pro ſacrificiis, *operor* pro ſacrifico. Afranius Except. *ſoluo operam Dianæ.* Sulpitius Seuer. ſumſit hoc verbum ad ſignandam prædicationem verbi Dei, vt quæ omnino ſacra: ſic enim ſcribit Dial. 2. *ſenſit hic Martinus operandum, & annuntiante ſibi ſpiritu totus infremuit, nec mortale ſonans verbum Dei gentibus prædicabat.* Lucil. lib. 30. *Aut operatus aliquo in celebri cum æqualibus fano.* Liuius lib. 21. *ſubinde aliis* prodigiis *procurandis prope tota ciuitas operata fuit.* Tertul. Apol. *Cetera laſciuiæ genera etiam voluptatibus veſtris per Deorum dedecus operantur.* Credo locutum illum cum reſpectu ad ſacra. Addas hæc exempla infinitis aliis ex Liuio, Tacito, Horatio, Propertio, Tibullo, Obſequente, quæ alij congeſſerunt.

Cereales cœnæ pro magnis. Plautus explicatus. 9. TVNC AGNI PINGVES.] Nam in ſacris Cereris cœnæ lautiſſimæ fiebant. Plau. Men. *cereales cœnas*, dicit pro magnis, & lautis, explicatore Turn. lib. 18. c. 14. Eſt vero verſus tranſlatus ex Heſiodo lib. 2. ἐργ. τῆμος πιόταταί τ' αἶγες, καὶ οἶνος ἄριστος: *tunc pinguesq́, capræ, & vinum optimum.*

10. MOLLISSIMA VINA.] Horatius lib. 1. od. 7. *Molli Plance mero.* & Iuuenal. Satyr. 1. *molle Calenum.* Opponuntur his vina *dura.* Terent. Heauton. *Hoc durum eſt pater.* Græci quoque opponunt σκληρὸν, & μαλακὸν οἶνον. Notula hæc eſt in Turneb. lib. 12. cap. 8.

11. SOMNI DVLCES.] Theocr. in Cyclop. —γλυκὺς ὕπνος ἔχῃ με: *Dulcis ſomnus habeat me.*

Pubes pro iuuenibus. 12. PVBES AGRESTIS.] Cum pubes ſit ſignũ ætatis & ad gignendum, & ad concipiendum potentis, pro iuuentute hic ſumi vult Michael. Brut. in Horat. Nam ita locuti Horat. Cicer. alij Sed poſſis quoque Synecdochen agnoſcere. Vide illud 1. Æn. *puppeſq́, tuæ, pubeſque tuorum.* Credo noſtro inſtitiſſe Tibullum lib. 1. Eleg. 1. nam in ſimili ſacro: *Agna cadet vobis, quam circum ruſtica pubes Clamet.* Cum præſertim in pompa hac deſcribenda lib. 2. El. 1. dixerit. *Cernite fulgentes vt eat ſacer agnus ad aras, Vinctaq́, poſt olea candida turba comas.* Vbi inducit turbam euntem poſt hoſtiam, ſicuti Virg. infr. *Omnis quam*

A *chorus, & ſocij comitentur ouantes.*

Adoro quid propriè. 13. ADORET.] Explicabo hîc vim huius verbi. Non eſt ex *oro*, ſed ex *os, oris.* Eſt enim adorare in terram procidere, & illam ore, & oſculo contingere. Inde Græci cum verbo προσκυνεῖν coniungunt illa πεσὼν εἰς γῆν: *cadere in terram.* De Tigrane adorante Pompeium Dio lib. 36. ἐς τὴν γῆν πεσόντα, καὶ προσκυνοῦντα: *Cadentem in terram & adorantem.* Latini quoque paria, nam Liuius lib. 45. *ſummiſit ſe, & oſculo limen curiæ contigit.* Quibus definit adorationem. Hæc vox propria eſt Deorum, & illis hic honos, non mortalibus habebatur. Mortalium verbum *ſaluto eſt.* Quod diſces ex hiſtoria. Nam Alexander apud Curtium lib. 8. & Iuſtinum lib. 12. non *ſalutari* ſe, ſed *adorari* iubet. Adoro Deorum eſt. Saluto hominum.

B 14. FAVOS.] Hi ad ſacra pertinuerunt. Tib. lib. 1. El. 10. Fauis fiunt ſacra.

Atque aliquis voti compos liba ipſa ferebat,
Poſtq́, comes purum filia parua fauum.

Sic illus Flaccus in ſacris Termini: *Fauos quoque, & vinum, aliaque, quibus conſuetudo eſt Terminis ſacrum fieri, in foſſa adiiciebant.* Paria ferme Appian. de ſacrificio Mithridatis facto Ioui Militari. Structæ enim pyræ, μέλι, καὶ γάλα, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, καὶ θυμιάματα πάντα ἐπιφορεῖν: *mel infundunt, lac, vinum, oleum, & omnia genera odoramentorum.*

Mulſum. 15. MITI DILVE BACCHO.] Macrobius lib. 3. c. 11. Poetam accipit de mulſo, ita vt mel dilutum vino, ſit periphraſis mulſi, & quia mulſum, ideo mite. C Nam Cereri vino non libabatur, iuxta illud Plauti Aulular.

Staph. *Cereri ne, mi Strobile, hi ſunt facturi nuptias?*
Strob. *Qui?*
Staph. *Quia temeti nihil allatum intelligo.*
Strob. *At afferetur, &c.*

Macrob. refellitur. Vinum in ſacris Cereris. Libabatur vero illi mulſo ad diem duodecimum Calend. Ianuarij. Hactenus Macrob. Sed falſus eſt in his, quæ aſſerit de ſacris Cereris: nam in his vini erat vſus. Teſtimonia ſunt clara. Cato lib. Rei Ruſt. cap. 134. ad finem: *Poſtea Cereri exſta, & vinum dato.* Et initio capitis loquens de ſacris, quæ fiunt ante meſſem, inter alia vinum numerat. Tibullus quoque lib. 2. Eleg. 1. quæ tota eſt de ſacro Ambaruali D Cereris, ita ait:

Nunc mihi fumoſos veteris proferte falernos
Conſulis, & Chio ſoluite vincla cado.
Vina diem celebrent, non feſta luce madere
Eſt pudor, errantes & male ferre pedes.

Quæ extrema verba explicant illud, quod in Virgilio ſequitur de *motibus incompoſitis* in his ſacris, quia videlicet à vino errarent pedes. Virgilius demum ipſe, *ſunt & molliſſima vina.* Sed quid ad Plautum? Placeat Seru. ſolutio, aliud eſſe nuptias Cereri, aliud ſacrificium celebrare; in illis nefas eſſe vinum adhiberi, non in hoc. Errat etiam Macrob. cum ad rem ſuam aduocat verſum è libro 4. Georg. *durum Bacchi domitura ſaporem.* Nam in iſto loco probabilius eſt, non mulſi rationem doceri à Virg. Vide ſuo E loco.

Ambaruale ſacrum. 16. TERQVE NOVAS CIRCVM.] Attigit ritus ſacri Ambaruialis. Ducebatur ter hoſtia circum arua, ſequebatur illam plebs ruſtica, ac tum canebant laudes Cereris. Quæ ea hoſtia, in dubio eſt. Aliqui agnum dicunt, aliqui vitulum, plures porcum. Sed certius eſt, tres ſimul, porcum, agnum, vitulum, videlicet Suouetaurilia, quod apertiſſime Cato Suouetaurilia. ſcribit lib. Rei Ruſt. cap. 141. Vbi late perſequitur ritus luſtrationis agrorum. Videndus quoque Tib. lib. 2. El. 1. Hunc morem luſtrationis agrorum perſeueraſſe inter Gallos vſque ad æuum S. Martini,

clarum ex hiſtoria Sulpitij Seueri c. 9. *Quia eſſet* (inquit) *hæc Gallorum ruſticus conſuetudo, ſimulacra dæmo-* [redacted] *candido tecta velamine, miſera per agros ſuos circumferre dementia.* A

17. ET CEREREM CLAMORE VOCENT IN TECTA.] Simili phraſi, & ſententia Colum. lib. 10. ad finem:

Et te Mænalium, te Bacchum, teq; Lyæum,

Lenæúmque patrem canimus ſub tecta vocantes.

18. DET MOTVS.] Lucr. lib. 1. *& quos inter ſe dent motus, accipiántque.*

19. MOTVS INCOMPOSITOS.] Arnob. lib. 1. *Auenarum alia laſciuiens multitudo, incompoſitos corporis diſſolueretur in motus.* Valerius Maxim. c. 4. lib. 2. *iuuentus rudi atque incompoſito motu corporum iocabunda geſtus adiecit.*

ᵃ Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtúſque pluuiáſque, & agentes frigora ventos,
Ipſe Pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent Auſtri: quid ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.
ᵇ Continuo ventis ſurgentibus, aut freta Ponti
Incipiunt agitata tumeſcere: & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe
Littora miſceri: & nemorum increbreſcere murmur.
Iam ſibi tum curuis male temperat vnda carinis,
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamorémque ferunt ad littora: cúmque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notáſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
Præcipites cœlo labi, noctíſque per vmbras
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus.
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas:
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.

ARGVMENTVM.

Diuiduntur tempeſtates in fulmina, pluuias, ventos. Eorum præſcientia in Aſtrologiam, & Experientiam: relicta Aſtrologia adducuntur decem prognoſtica ſumta ab Experientia, quibus indicium ſit tempeſtatis ventorum in mari.

EXPLICATIO.

ᵃ ESt iam in ſexta, & extrema parte huius libri, quæ tota de prognoſticis tempeſtatum. Præmittit vero verſus procemij loco, quorum ſententia eſt: vt mortales poſſint diſcere certis ſignis æſtus, pluuias, ventos (id eſt, tempeſtates fulminum; pluuiarum, ventorum; ſic explicant boni Interpretes) conſtitutum fuiſſe a Ioue rerum omnium patre & curatore, vt id mortales aſſequerentur tum ſcientia Aſtrologiæ, tum rerum viſarum experientia. Aſtrologiam ſignat per Lunam menſtruam, per ſignum, quo Auſtri cadunt, id eſt, incumbunt. Experientiam per illa,

—quid ſæpe videntes

Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.

Fit enim, vti agricolæ ex rebus ſæpe viſis diſcant futura, & contineant armenta in ipſis ſtabulis propius ſolito, neque ſinant vagari.

ᵇ Dixit Tempeſtates prædiuinandas ex Aſtrologia, & Experientia. Omittit nunc Aſtrologiam, & tantum de Experientia loquitur, quæ incurrit in oculos ipſorum agricolarum. Adhibentur itaque ſigna decem imminentium ventorum. Memineris

B enim præceſſiſſe diuiſionem fulminum, pluuiarum, ventorum. Rem vero ita diſponit, vt primum loquatur de præſagiis ventorum, deinde de prognoſticis pluuiarum, de fulminibus nihil peculiariter loquatur, cum vtrique tempeſtati miſceantur. Ergo decem illa ventorum præſagia hæc ſunt. Tumor maris, atque agitatio, præcipue in fretis: fragor, qui auditur è montibus, & is aridus, hoc eſt, aſper, nimius, acutus, horrifer, & qualis fieri ſolet ex arboribus aridis; nam arida cum franguntur, aſperius, acutius, & dirius reſonant: ſonitus è littoribus miſtus, ac perturbatus, neque bis dicit idem, vt male ait Seruius: crebrum murmur nemorum. Hæc quatuor longiora ſunt, quæ ſequuntur proxime, & quibus inſtantibus vix ſeſe naues in mari continent. Sunt vero illa. Frequens volatus (nam hoc eſt, reuolare) mergorum è mari ad littus, & cum clamore; abeunt C enim a mari, & iterum redeunt, idque frequenter, donec tandem omnino diſcedunt: marinæ fulicæ recedentes a mari, ludentéſque in ſicco; fugiunt videlicet tam mergus, quam fulica à mari præſagientes turbationem: volatus ardeæ ſupra ipſas nubes, etiamſi altas: caſus ſtellarum è cœlo, non verus, quod eſſe nequit, ſed qui videtur, & apparet, ideo ſignate *videntur labi*, ſignat Poeta traiectiones quaſdam, & ἀποῤῥοίας ignis, id eſt, defluxus, fiunt illæ, cum vehementior ventus altiora conſcenderit; atque illas ſtellulas relinquere poſt ſe longos tractus flammarum, id eſt, quaſdam lucis albicantis ſemitas: palearum volatus, & frondium, quæ cadunt ex arboribus: denique plumarum colluſio in ſumma aqua.

* * *

NOTÆ.

A

Notæ.

1. Atqve hæc vt certis possimvs.] In hanc ſententiam ſcriptum ab Arato in Phœnom.

Αὐτὸς γὰρ τάγε σήματ' ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
Ἄστρα διακρίνας. ἐσκέψατο δ' εἰς ἐνιαυτὸν
Ἀστέρας, οἵ κε μάλιστα τετυγμένα σημαίνοιεν
Ἀνδράσιν ὡράων, ὄφρ' ἔμπεδα πάντα φύωνται.
Ipſe enim ſigna in cœlo firmauit
Sidera diſpertiens: prouidit vero ad annum
Stellas, quæ potiſſimum facienda indicarent
Hominibus, temporum, quo ſtata cuncta naſcerentur.

Et ab Cicerone 2. Nat. loquente de Sole, Luna, ſideribus: *Eorum enim curſus, dimetius, maturitates temporum, & varietates, mutationéſque cognouimus.*

B

2. Et agentes frigora ventos.] Leui flexu Ouid. 1. Met. *Et cum fulminibus facientes frigora ventos.*

3. Ipse pater.] Ita ſuprà de Ioue. *Pater ipſe colendi.* & *ipſe Pater media nimborum, &c.*

4. Menstrva Lvna.] Græcis Luna & *μήνη*, & *μὴν* dicitur, quod menſem ſignificat. Catul. *Tu curſu Dea menſtruo Metiens iter anni.*

Cado verbi duplex vſus. 5. Caderent Avstri.] Vti apparet ex contextu Virgilij *cadere* hoc loco eſt, incumbere ad excitãdas tempeſtates: dicit enim certa eſſe ſigna, quibus ciamus ſuperuenturas tempeſtates. Ita Terentius Varro in Seſquivlyſſe: *Aduerſi venti ceciderunt, quod ſi pergunt auunt in ire voluere, vertor, &c.* Aliter verbi huius vſum accepit Liu. lib. 25. *Cadente iam Euro, qui per dies aliquot ſæuierat.* id eſt, ceſſante. Et Virg. ipſe 11. Æn.

Sic omnis pelagi cecidit fragor.

Sed & Ouid. 8. Met.

—cadit Eurus, & humida ſurgunt
Nubila, tam placidi curſum redeuntibus Auſtri.

dicit enim ceſſaſſe Eurum, & ſucceſſiſſe Auſtrum. Cui ſignificationi contrarium verbum *ſurgo*, de quo ſtatim, *ventis ſurgentibus*. Si quis mallet ex ſignificatione Liuiana Poetam accipere, vt hic dicat, diſcenda eſſe ſigna, quo Auſtri minas ponant, neſcio quam apte poſſit.

D

6. Qvid sæpe videntes.] Reuocat hic Poeta ſuos agricolas à ſiderum contemplatione, & vult vt tantum videant, quæ ſunt ante oculos ipſorum. Ad quam rem ſignatiſſimus eſt locus Plinij lib. 18. cap. 27. lectori, ſi non totus, at aliqua ex parte obtrudendus propter elegantiam, vbi ſic naturam inducit vociferantem ad agricolam: *Cur cœlum intueris agricola? cur ſidera quæris ruſtice? iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo peculiares ſtellas, eaſque veſperi, & ab opere disiungenti oſtendo: ac ne poſſis præterire, miraculo ſolicito. vides ne, vt fulgor igni ſimilis alarum compreſſu tegatur, ſecumque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices, & vt ne Sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium, ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius ſpectas, ipſumque cœlum ſcrutaris? & reliqua.*

E

Freti etymõ. 7. Freta tvmescere.] Alludit fortaſſe ad etymon freti. Var. lib. 6. Ling. Lat. *Dictum fretum ſimilitudine feruentis aquæ: quod in fretum ſæpe concurrat æſtus, atque efferueſcat.* Alluſum (inquam) nam tumor iſte Virgilij à feruore eſt aquæ incluſæ in anguſtiis.

8. Freta Ponti.] Liuius in Helen. *Ponti maria.* Lucretius *mare Ponti.* Virgilius infra *æquora Ponti.* Hieronym Epiſt. 27. *criſpantia maris æquora.* Sedul. 2. *vada cærula Ponti.*

Tumor maris prognoſticum. 9. Incipivnt agitata tvmescere.] De hoc prognoſtico Arat.

Σῆμα δέ τοι ἀνέμοιο καὶ οἰδαίνουσα θάλασσα
Γιγνέσθω: ſignum venti eſto mare intumeſcens.

Homer. Il. 4.

Ὡς δ' ὅτε πορφύρῃ πέλαγος μέγα κύματι κωφῷ
Ὀσσόμενον λιγέων ἀνέμων λαιψηρὰ κέλευθα:
Veluti cum nigreſcit pelagus magnum fluctu tacito
Præſentiens ſtridulorum ventorum celeres motus.

Cic. lib. 1. de Diuin.

Atque etiam ventos demonſtrat ſæpe futuros
Inflatum mare, cum ſubito penituſque tumeſcit.

Seneca in Agamem. *Agitata ventis vnda venturis tumet.* Et ſtatim: *In aſtra Pontus tollitur.* Et in Thyoſte.

Inſtat nautis fera tempeſtas,
Cum ſine vento tranquilla tument.

De eodem prognoſtico capio verſus Silij lib. 4.

Sic vbi prima mouent pelago certamina venti,
Incluſam rabiem, ac ſparſuras aſtra procellas
Parturit vnda freti, fundoque emota minaces
Exſpirat per ſaxa ſonos, atque alta cauernis.
Torquet anhelantem ſpumanti vertice Pontum.

Et Valer. 5. Argon.

Ceu tumet, atque imo ſub gurgite concipit auſtros
Vnda ſilens. Lucan. lib. 5.

—niger inficit horror
Terga maris: longo per multa volumina tractu
Æſtuat vnda minax, flatúſque incerta futuri
Turbida teſtantur conceptos æquora ventos.

C

Plin. lib. 18. cap. 35. de mari loquens: *Sæpe ſilentio intumeſcit, flatuque altius ſolito, iam intra ſe eſſe ventos fatetur.* Ad idem prognoſticum trahit Delrius verba Siſennæ lib. 3. Hiſt. *Subito mare ſubhorreſcere, quaſque fluctus in ſe prouoluere.* Et Varronis in Epiſtol. ad Cæſarem *Interea prope ad occidentem Solem horreſcit mare.* Politian. in Ruſt.

Nec non & nautis ruiturum in carbaſa nimbum
Augurat, vndiſonum ſi fors mare ſurrigit Ægon.

Cumulo in his prognoſticis exempla multa, adiciens illa lucro eruditorum: præterea hæc res à nemine hactenus illuſtrata eſt, vt oportuit. Neque vero parum eſt, ô lector, loca Auctorum tibi aperire, quæ capienda de hoc, aut illo prognoſtico, quę tu ſi legeres, non diſcriminares, ſed confuſe acciperes.

D

10. Aridvs altis montibvs avdiri fragor.] De hoc ſecundo prognoſtico Ara. *κορυφαί τ' ὀρέων βοόωσαι: Cacumina montium ſonantia.* Plin. *montium ſonitus.* Seneca.

—tum murmur graue
Maiora minitans collibus ſummis cadit.

Cic. de Diuin. inter prognoſtica ventorum: *Aut denſus ſtridor cum celſo vertice montis Ortus adaugeſcit ſcopulorum ſæpe repulſu.* Credo ad hoc prognoſticum pertinere verſus iſtos Lucr. lib. 1. vbi de vento ita loquitur:

Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis ſternit, montéſque ſupremos
Syluifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, ſæuitque minaci murmure Pontus.

E

Polit. loquens de prognoſticis ventorum: *Tunc & triſtiſico reboant montana fragore.* Epithetum à Lucret. traxit lib. 6. *Aridus vnde aures terget ſonus ille.* Græci vocant *ξηρὸν ἦχον*, & *ἀζαλέαν*. De quo late, & doctè Iun. Germ. ex Interprete Apollonij, & aliis. In Philone lib. 1. de vita Moyſis legi *ξηρὸν νότον*: *aridum auſtrum*, ea videlicet parte, qua in Ægyptum flat. In Homer. 13. Il. *καρφαλέον δέ οἱ ἀσπὶς ἐπιθρέξαντος ἄϋσεν ἔγχεος*: *illi clypeus reſonuit aridum ſuperuolante haſta.* Iterum *αὖον ἄϋσεν: aridum ſonuit.* Addi iſta poſſunt locis à viro docto indicatis.

Aridus ſonus.

11. Reso

Littoris ſonantis prognoſticon.

11. RESONANTIA LONGE LITTORA.] En A tertium. De hoc Aratus.

— καὶ μακρὸν ἐπ' αἰγιαλοὶ βοόωντες,
Ἀκταί τ' εἰνάλιαι:
Et longè margines inſonantes,
Litteráq; marina.

De eodem indicio Plin. ait futuram tempeſtatem, *ſi littora ripaq; reſonabunt.* Huc videtur ſpectare indicium Lucani:

—Si murmura Ponti
Conſulimus, veniunt Cori in mare.

Seneca: *Tractúq; longo littus, ac petræ gemant.* Ponit hæc inter indicia tempeſtatis. Nec alia videtur eſſe mens Apul. lib. de mundo: *Non ſecus ac ſi commotum ventis mare cum ingenti fragore vndas littoribus illidat.* Neque Ætij in Phœniſ. *Ac vbi curuo littore latrans vnda ſub* B *vndis labunda ſonat:* Nec Cic. 1. de Diuin. qui inter indicia ventorum:

Saxaque cana ſalis niueo ſpumata liquore
Triſtificas certant Neptuno reddere voces.

Quos verſus ad nullum aliud indicium, niſi ad hoc referes. Puto etiam ad hoc prognoſticum pertinere illa verba Ariſt. 2. Meteor cap. 8. qui loquens de tremoribus terræ, atque indiciis illorum, exemplum à mari aduocans, ait: *τὸ δ' ὅμοιον συμβαίνει καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ περὶ τοὺς αἰγιαλούς. ὅταν μὲν γὰρ κυματοῦντα ἐκβάλλῃ σφόδρα παχεῖαι, καὶ πολλαὶ γίνονται αἱ ῥηγμῖνες: Simile quiddã accidit in marinis littoribus, cum enim vndabundũ mare littoribus illiditur, tum fiunt aquarum abruptiones magnæ vltra modum, ac verticoſæ.* Catul. etiam: *Littus vt longe reſonans Eoa Tunditur vnda.* Ita legit Achilles C Statius. Accinit omnibus Polit. in Ruſt. qui ait indicium eſſe ventorum, cum Ægon *canaque conſpergit ſale ſaxa, & littora frangit.* Seruaui ad finem verſus Calabri, qui lib. 5. nonnullis videbitur alluſiſſe ad hoc prognoſticum, cum ait.

Ὡς δ' ὅτε κύματα μακρὰ βίῃ μεγάλου ἀνέμοιο
Ὀρνύμεν' ἐκ πόντοιο, περὶ ἠϊόνας φορέονται
Σμερδαλέον, πάντῃ δὲ περιστεφανωμέναι ἁλὸς αἰεὶ
Ἀκταὶ ὁμῶς ῥηγμῖνι ἀπειρέσιον βοόωσι.

Sententia eſt,

Vt quando magni fluctus ventorum impetu commoti, in littus euoluuntur cum horribili ſonitu: vndiæ enim vbique eliſa littora cum ſcopulis ingentem ſtrepitum excitant. Certe ſi non alluſit ad prognoſticum, at viuide expreſſit D fremitus inſonantes ad littora. Eadem etiam animi dubitatione adduco Dionem Chryſoſt. orat. 46. vbi ait: *Conſueuit autem hoc & mari ſæpius accidere, cum profundum fortiter inundat, tempeſtáſque exorta eſt; vt eam extra quoque nonnunquam, & in portubus, licet incerte, ſignificet.* Videtur enim capiendus de prognoſtico. Adduxi verba Interpretis Nageorgi.

12. NEMORVM INCREBESCERE MVRMVR.] Eſt hoc quartum prognoſticum, de quo Plin. *nemorum mugitus.* Qui nonnulla ex his quatuor, quæ adduxi, confundunt in Virgilio, non bene ſentiunt: nã omnia quoque ad imitationem illius diſcreuit Plinius per *tumorem maris, montium ſonitum, littora ripaſq; reſonantes, mugitus nemorum.* Extrema duo de littori- E bus ſonantibus, & murmure nemorum Lucanus coniunxit in indiciis ſuæ tempeſtatis: *ſed mihi nec motus nemorum, nec littoris vllus placet.* Vltimum de ſyluis Virg. in 10. Æn.

—flamina prima
Cum deprenſa fremunt ſyluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.

Quod Poeta *nemorum murmur.* Val. Flac. 1. Arg. *iam Rhodopes nemora alta gemunt.*

13. MALE TEMPERAT VNDA.] Seneca in Agamem. flexu alio: *non capit ſeſe mare.* Quod vero A Poeta imminente tempeſtate expreſſit per vndam male ſibi temperantem, Seneca idem per *ſuſpecta freta,* Luca. per *minas pelagi.*

Mergorum prognoſticũ.

14. MERGI.] Ideo mergus tempeſtatem prædicit, & fulica, quia cum aquis delectantur, imminente vento ab vndis auolant præſentientes turbationem. Secus Virgilium explicat Titius lib. 9. Loc. nimirum tunc imminere tempeſtatem ventorum, cum mergus & fulica ſe in mare immergunt, ductus verbis his Suidæ de fulica ſcribentis: *Fulica cum ſe in mare immergunt, peſſimum id eſt omen nauigantibus: cauſſam autem eam eſſe dicunt, quod tranquillo mari propter marinas beluas progredi non audeant; tempeſtatum verò præſentientes progrediantur, quo tempore beluæ in profundo teguntur.* Eadem de mergis accipienda ait Titius. B Sed facilius eſt dicere, aliter ſentiſſe Virgilium, & Aratum, quem ille ſequitur; aliter Suidam, quam propter huius verba ſententiam Virgilij explodere, nam aperte dicit, mergos volare ex æquore ad littora, & fulicas in ſicco ludere. Villiomarus ait deceptum Titium verbo illo *reuolant.* Ceterum indicium e mergis linquentibus mare ante tempeſtatem alij attigerunt. Claud. de Bell. Gildon. cum expreſſa imitatione Virg.

Heu nimium ſegnes cauta qui mente notatis,
Si reuolant mergi.

Lucan. inter ſua indicia: *Aut ſiccum, quod mergus amat.* Caſſiod. lib. 5. Epiſt. 48. *Mergi, quibus nomen eſt ex facto, cohabitatores piſcium, aquatiles, volucres, futuras* C *tempeſtates naturaliter prouidentes, ſicca petunt, ſtagna derelinquunt.* Politian. *Et repetunt ſiccum mergi, atque ex æquore clamant.* Aratus æthyiæ tribuit, quæ Virgilius mergo: nam cum ipſa aquis delectetur, tamen *αἴθυιαι χερσαῖαι τινάσσονται πτερύγεσσιν: Æthyiæ terras quatiunt alis.* Plinius contra omnium aſſenſum: *Mergi maria, aut ſtagna fugientes, grues ſilentio per ſublime volantes, ſerenitatem.* Et illis ventum dat alio ſigno, videlicet: *mergi, anatéſque pennas roſtro purgantes, ventum.*

15. LVDVNT.] De auibus etiam Manil. lib. 5. *in aere ludunt.* De apibus Virg. ducentibus gyros in aere: *cœloque examina ludunt.*

16. FVLICÆ.] Cum prognoſtica hæc, ſumta ſint ex Arato, difficile eſt inprimis, quæ verba Latina Græcis reſpondeant, nec certi aliquid deprehen- D di poteſt, cum Interpretes diuerſe admodum Aratum reddant. Exemplum ſit Herodius, de quo, quæ Aratus dixit, Cic. accipit de fulica, Virgil. de mergo, Plin. & Auienus de ardea, quod monuit Turn. lib. 19. cap. 22. Quid ſi conſulas Interpretes Pſal. 103. in illis *Herodij domus.* Genebrard. ciconiam intelligit cum Suida, Symmachus miluum, alij in ardeam, alij in fulicam inclinant, alij in diuerſa. Sed quicquid ſit de Interpretibus Græcorum, exiſtimo in Virgilio *ἐρωδιὸν* reſpondere mergo, *αἴθυιαν* fulicæ, *κέπφον* ardeæ. Has enim tres tantum marinas aues Virgilius commemorat. Dicam breuiter conjecturas. *ἐρωδιὸς* dictus eſt quaſi *ἑλωδιὸς παρὰ τὸ ἐν ἕλεσι διατρίβειν, quod maxè aquis delectetur.* Et Ariſtot. lib. 8. Hiſt. Animal. cap. 3. dixit, *ἐρωδιὸν, & λευκερωδιὸν περὶ τὰς λίμνας, καὶ ποταμοὺς διάγειν: Herodium, & Leucerodiũ* E *viuere in paludibus, & fluminibus:* quibus videtur ſignari natura mergi, quæ ab hac voluptate nomen inuenit. Pergo ad *αἴθυιαν*, hæc eſt fulica. Conjectura eſt: nam ſicut *αἴθυια* dicitur à fuligine, ita fulica. Eſt enim hęc auis fuliginoſo colore, ſic & Græci *αἴθοπα*, & *αἴθοπα* vinum vocant à combuſtione. Reſtat ardea, quæ ſicut Latinis à volandi leuitate, ita Græcis *κέπφος*, quaſi *κοῦφος*. Inde ab hac volucre ait Heſychius dici *κεπφώδεις*, qui leues ſunt: & Interpres Ariſtophanis in Pace, eoſdem vocat *κέπφους*. Scio

Mergus Græcè ἐρωδιὸς.

Fulica Græcè αἴθυια.

Ardea Græcè Κέπφος.

diuer

A diuerſiſſime omnes, & quidem in his doctos plures, ſed ego auctoritatem Turnebi ſecutus ſum libr. 19. cap. 22. tantum in eius gratiam addidi coniecturas non leues deſumtas ab etymologiis. Quiſque tamen vt volet opinetur. Sed videndum nunc ad vatis illuſtrationem, qui locuti fuerint de ſexto hoc prognoſtico fulicæ. Plinius tantum ait: *Fulica matutino clangore ventum*. & Furius Antias:

Utque fulica leuis volitat ſuper æquora claſſis
Spiritus Eurorum virides cum purpurat vndas.

Polit:

—Colludunt fulicæ, plaudúntq, gregatæ. Quæ Aratus de æthyia dicit, attribuit Viſinus fulicæ. Cic. in ſuis Prog.

Cana fulix etiam fugiens è gurgite Ponti
Nunciat horribiles clamans inſtare procellas.

B Ad fulicam quoque referunt Interpretes verſiculos Catulli:

Idemque Thalle turbida rapacior procella,
Cum de via mulier aues oſtendit oſcitantes.

Sequutus ſum lectionem Scaligeri. Eſt mens Catulli, Thallum eſſe rapaciorem mari fluctibus agitato, cuius agitationis indicium eſt, poſſe aues marinas oſtendi de via quapiam fœmina extra mare oſcitantes, id eſt otioſas, & fame tabeſcentes, vt quæ careant viſitata alimonia vndarum, propter tempeſtatem, aqua fugiunt.

17. ARDEA.] Septimum Lucanus in ſuis prognoſticis:

—quodq, auſa volare
Ardea ſublimis pennæ confiſa natanti.

Ardeæ prognoſticon.

C Polit. *ipſa volans ſublime auras æthraque laceſſit Ardea.*

Aratus Herodio attribuit, quæ Virgilius ardeæ, ſunt qui contendant eandem eſſe auem.

—φωνῇ ἐπὶ πολλὰ λεληκὼς
Κυμάτων ἐκ θαλάσσης ὑπερφέρεται [illegible]
—voce multum perſtrepens
Feratur ſuper mare commoto vento.

Ardeæ natura.

Ratio huius præſagij iſta eſt. Cognoſcit ardea pluuiam, & fugit ſupra ipſas nubes timore imbrium: ne madefiat: eſt enim tuta, cum eſt ſupra nubes. Aliter præſagium Ardeæ Plinius lib. 18. cap. 35. Ait, illam eſſe tempeſtatis indicium: cum *in mediis arenis triſtis* eſt. Quod de Miluo Varro in Seſquivlyſſe: *Lugere volitans miluus viſus, aquam e nubibus tortam indicat fore, vt tegillum ſibi ſumat paſtor.* Virgilius, vt vides, non à triſtitia, ſed a volatu. Ferunt hanc auem facile capi ſpuma maris impeditam, ob eius ſtupiditatem; pro ſtupido homine accipi poteſt, & qui facile decipitur, cuius rei teſtis Heſychius. Prouerbialiter ſumſit Ariſtophanes in Pluto, vbi aſtutus Sycophanta Dicæum quendam ἀνόητον & ἐρωδιὸν ita alloquitur.

A.dea, adag. pro ſtupido.

Οὐ γὰρ προσήκει τ' ἐμαυτοῦ μοι πόλιν
Εὐεργετεῖν μ' ὦ κέπφε, καθ' ὅσον ἂν σθένω:

Illud ad me non pertinet ò ardea, vt quibus poſſim officiis ciuitatem meam demerear! Quaſi dicat. O ſtupide & ſtulte.

18. SÆPE ETIAM STELLAS.] Octauum Aratus.

Stellarũ præſagium. 2.

Καὶ διὰ νύκτα μέλαιναν ὅτ' ἀστέρες ἀΐσσωσι
Ταρφέα, τοὶ δ' ὄπιθεν ῥυμοὶ ὑπολευκαίνωνται,
Δειδέχθαι κείνοις αὐτὴν ὁδὸν ἐρχομένοιο
Πνεύματος.
Item per noctem atram cum ſtella precipites ruant
Crebro, à tergo vero tractus ſubalbeſcant,
Accipito per illas eadem via venientem
Ventum.

Inueni inter indicia tempeſtatis:

Hæc fatus, ſoluenſq, ratem dat carbaſa ventis:
At quorum motus non ſolum lapſa per altum
Aerea diſperſos traxere cadentia ſulcos
Sidera: ſed ſummus etiam quæ fixa tenentur
Aſtra polus, ſunt viſa quati.

Plin. *Si volitare plures ſtellæ videbuntur, quo ferentur albeſcentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt.* Pol. in Ruſt.

Adnotat & cœli faciem, num ſtella ſereno
Æthere lapſa cadat, rapidi prænuntia Cauri.

Seneca inter indicia futuræ tempeſtatis: *Stellæ cadunt.* Non loquitur ea cautione, qua alij. Idem in Hipp.

Ocyor curſum rapiente flamma
Stella cum ventis agitata longos
porrigit ignes. Labi ſtellas de cœlo (hoc pertinet ad locutionem) dixit Artem. lib. 2. [illegible], & lib. 5. [illegible] & ſtatim [illegible].

19. VIDEBIS LABI.] Non cadunt e cœlo ſtellæ, etiamſi videantur Plin. lib. 2. cap. 8. *Non tanta eſt cælo ſocietas nobiſcum, vt noſtro fato mortalis ſit ille quoq, ſiderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneam vim abundantia reddunt, cum decidere creduntur: vt apud nos quoque id, luminibus accenſis liquore olei, notamus accidere.* Plinij ſententia eſt, aliquid humoris liquidi ignitum ex aſtris decidere ex abundantia illius, ſicuti ex lucerna decidit aliquid olei accenſi. Loquitur porro ex opinione illorum, qui putabant aſtra nutriri aquatico humore, de quo 1. Æneid. Poeta conſiderate dixit, non labi ſtellas è cœlo, ſed videri labi: quod Plinius dixit: *credi decidere.* Ita 2. Æneid.

Stellæ non cadunt è cœlo.

C *—viſus Fundere lumen apex*: quaſi non funderet, ſed videretur fundere. Ouidius 2. Metcor. de ſtella cadente: *Quæ ſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri.* Ad hanc rem ſignate Ariſtot. 1. Meteor. *Si exhalationis longitudines per partes exiguas & frequentes, æqualiſque latitudinis & magnitudinis ſparſæ fuerint, οἱ δοκοῦντες ἀστέρες διᾴττειν γίνονται, ſtellæ ſunt, quæ videntur proſilire.* Et Ammian. lib. 25. *flagrantiſſimam facem cadentis ſimilem viſam, aeris parte ſulcata, euanuiſſe exiſtimauit, horroréque perfuſus eſt.* Et Lucan. lib. 5. *Aſtra polus ſunt viſa quati.* P. Apollon. 1. Excid. Hieroſ. *Aut quæ nocte polo delabi creditur ſtella eſt.* Qui igitur appelles, ſi non veræ ſtellæ? Plin. eodem lib. cap. 26. *Diſcurſus ſtellarum* vocat. Sicut & Greg. Turon. 4. Hiſt. cap. 51. *Fulgur per cœlum diſcurriſſe viſum eſt, ſicut quondam ante mortem Clotharij.* Et lib. 5. cap. 33. *fulgur per cælum cucurriſſe viſum eſt.* Ideo Græci διᾴττοντας ἀστέρας. Alij *traiectiones.* Græci quoque ἀπορροίας fluxus, defluxus. Hippolytus Epiſcopus & Martyr in oratione de Conſummatione mundi: *ſiderum de via deflexiones.* Ergo quamuis in Scriptoribus interdum audiamus labi ſtellas è cœlo, non de veris ſtellis intelligamus, ſed de ſcintillis, quæ emicant in aere. Ita ſunt capienda verba iſta Sigiberti in Chron. *Stellæ complures ſimul de cœlo in terram cecidiſſe viſæ ſunt, inter quas vnam maximam labi in terram cum quidam in Francia ſtupere, & notato loco vbi labi viſa eſt, cum aquam ibi fudiſſet, fumum cum feruoris ſono inde exire magis ſtupuit.* Calor ibi relictus à ſcintilla fuit, non a vera ſtella. Ita etiam capiendus Artemidorus lib. 2. c. 38. cum ait, [illegible] ἐπὶ γῆν οἱ ἀστέρες.

Traiectiones. Defluxus ſtellarum

20 FLAMMARVM ALBESCERE TRACTVS.] Senec. in Troad. ſic extulit: *& ſtella longam ſemitam flamma trahens.* Val. 2. Arg.

—Ingenti flammantem nubila ſulco
Direxit per inane facem.

Lucret. lib. 2. *Nonne vides longos flammarum ducere tractus.* Pro Virgilio contra Lucretium iudicat Viſinus, nam rectius reddidit Arati [illegible], ſed

ſed quidem idem Lucret. lib. Arati verbum ad vndas tranſtulit. A

Quod ſi cærulëis conſtarent æquora Ponti
Seminibus, nullo poſſent albeſcere pacto.

Papporum præſagium.

21. SÆPE LEVEM PALEAM.] Nonum. Aratus de pappis, quo nomine floſculos, paleas, lanuginem, & id generis ſimilia intelligit, ita ait.

Σῆμ' ἔχειν ἔστ' ἀνέμου κωφῆς ἁλὸς ὁππότε πολλαὶ
Κάρφη ἐπιπλώωσι.
Sunt (pappi) ventorum prognoſtici rubricantis maris, quando multi
Summum ſupernatant.

Plin. *Sine aurea, quæ ſeneſcatur, folia ludentia: lanugo populi, aut ſpinæ volitans.* Dixit *lanuginem ſpinæ.* Interpretans Aratum, qui intra ſua prognoſtica, *λευκῆς γήρειον ἀκάνθης*: *albi ſenium cardui*: Feſtus Auienus Aratum ita vertit: *Iamq; ſuper latices florum volitare ſenectam.* Politian.

—*Nec, non prænuntiat Euros*
Pluma natans, foliumve errans, pappiq; volantes.

22. IN AQVA COLLVDERE PLVMAS.] Decimum & vltimum. Plin. *aquiſq; pluma innatans.*

At Boreæ de parte trucis cùm fulminat: & cùm
Eurique zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis nauita Ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitauit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam:
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Anguſtum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & è paſtu decedens agmine magno
Coruorum increpuit denſis exercitus alis:
Iam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in vndas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lauandi:
Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena:
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſciuęre hyemem, teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.

ARGVMENTVM.

Pergit ad prognoſtica pluuiarum, quæ duodecim.

EXPLICATIO.

POST exactè tractata prognoſtica ventorum, gradum facit ad prognoſtica pluuiarum, hæc multa cum ſint, Poeta duodecim tantum commemorat: cuius oratio cum fere continua ſit, mihi vnico tractu explicanda eſt. Sunt itaque hæc. Fulmen ab Septentrione: concuſſus Euri ab Oriente, Zephyri ab occidente, & cum tonitribus; hæc cum accidunt (inquit) certa adeſt pluuia, natát rura omnia, nautæ legunt vela, non auſi ſe mari credere. Illud C *nunquam imprudentibus imber obfuit*, eſt, tam manifeſta ſunt ſigna pluuiæ, vt vel imprudens etiam falli ab ea nemo poſſit. Hactenus narrata duo tantum, pergit ad reliqua decem. Grues volatu ſuo altiſſimo indicant imbrem ſurgere ab imis vallibus: bucula cœlum ſuſpiciens, & aurum captans naribus: hirundo volitans circum lacus: rana in limo coaxans: formica oua ſua efferens: iris cœleſtis aquas hauriens: B corui diſcedentes è paſtu, & crocitantes: volucres pelagi, & illæ, quæ pererrant ſtagna fluminis Cayſtri in pratis Aſiæ (ſignat cycnos, quorum magna copia in Cayſtro fluuio Aſiæ) quas aues videas certatim ſeſe lauare, vndas appetere, in illis mergi, ſed omnia in caſſum: cum nunquam ſatientur: reſtant duo tantum, nimirum cornicis garritus, & diſcurſatio: Lucernarum concretio in fungos; quę nota adeo clara eſt hyemis, id eſt, pluuiæ, vt ea quoque ſciant puellæ, cum peragunt nocturna penſa ad lucernas.

NOTÆ.

Ventorum præſagia.

1. AT BOREÆ, &c.] His Maronianis conſimilia iſta Aratea.

Αὐτὰρ ὅτ' ἐξ εὔροιο, καὶ ἐκ νότου ἀστράπτῃσι,
Ἄλλοτε δ' ἐκ ζεφύροιο, καὶ ἄλλοτε παρ' βορέαο,
Δὴ τότε τις πελάγει ἔνι δείδιε ναυτίλος ἀνήρ:
Ceterum cum ex Euro, & Auſtro fulgeret,
Tum etiam ex Zephyro, & interdum a Borea,
Certe tum quiſpiam in pelago timuerit nauita.

Plinius lib. 18. cap. 35 aliqua ſumſit ex vtroque, ſed plurima ipſe addidit: *Cum æſtate vehementius tonuit quam fulſit, ventos ex ea parte denuntiat: contra ſi minus tonuit,*

tonuit, imbrem. Cum ſereno cœlo fulget, pluuiæ erunt, & tonitrua, & hyemabit. Atrociſſime autem, cum ex omnibus quatuor partibus cœli fulgurabit. Cum ab Aquilone tantum, in poſterum diem aquam portendit: cum à Septentrione ventum eum. Cum ab Auſtro, vel Coro, aut Fauonio nocte ſerena fulgurauerit, ventum & imbrem ex iiſdem regionibus demonſtrabit. Tonitrua matutina ventum ſignificant, imbrem meridiana. Confuſe hæc Plinius admiſcens præſagia tum pluuiæ, tum ventorum.

A

2. EVRI DOMVS.] De hac locutione dico alibi.

Imprudens.

3. IMPRVDENTIBVS.] Explicatio, quam adhibui, clara eſt expediendo Poetæ. Alij ſic concipiũt difficilius. Imber non oberit imprudentibus, quia nullus erit imprudens in tanta indiciorum claritate. Alij demum capiunt *imprudentibus*, id eſt, valde prudentibus, vt *in* hoc loco non *ςέρησιν* dicat; ſed *ἐπίτασιν*. Non placent, quia nemo alius inter Latinos ita ſumſit hanc vocem.

Gruum prognoſticon.

4. GRVES.] Heſiod. 2. ἐργ. de hoc prognoſtico ante noſtrum dixit, conſiderandum eſſe clangorem gruis, & volatum, nam illa (ait)

—ἀρότοιό τε σῆμα φέρει, καὶ χείματος ὥρην
Δεικνύει ὀμβρηρού:
Arationis ſignum affert, & hyemis tempus
Indicat pluuialis.

Plin. inter ſua prognoſtica: *grues in mediterranea feſtinãtes.* Diſſidet Plinius in hoc prognoſtico ab Ariſt. lib. 9. Hiſt. c. 10. cum ſcribit de gruibus. *καὶ ἐὰν ἴδωσι νέφη, καὶ χειμέρια καταπέτονται, ἡσυχάζουσι*: *Si nubes, tempeſtatémque viderint, deuolant in terram, & quieſcunt.* Itaque non migrando in alium locum, ſed quieſcendo prædiuinant.

Buculæ præſagium.

5. BVCVLA.] Aratus.

Καὶ βόες ἤδη τοι πάρος ὕδατος ἐνδίοιο
Οὐρανὸν εἰσανιδόντες, ἀπ' αἰθέρος ὠσφρήσαντο.
Etiam boues iam ante pluuiam cœleſtem
Cœlum intuitu ab æthere mox ſenſiunt.

Cic. lib. 1. de Diuin.

Mollipedesq; boues ſpectantes lumina cœli,
Naribus humiferum duxere ex aere ſuccum.

Plin. *& boues cœlum olfactantes, ſéque lambentes contra pilum.* Ab Tullio Polit.

Cúmque boues liquidi ſuſpectant lumina cœli,
Olfactantque auras, & ſuccos naribus udos
Crebra trahunt, dextrúmq; latus conſternere gaudẽt,
Aut lingunt aduerſa pilos.

Captare auras.

6. CAPTAVIT NARIBVS AVRAS.] Arnob. lib. 2. *auras accipiunt naribus, & per anhelitum reciprocas reddunt.* Et lib. 7. *nares quibus accipiunt auras, & remittunt.* Cicer. vt vidiſti de iiſdem: *ducere naribus ſuccum humiferum.*

Hirundinis præſagium.

7. HIRVNDO.] Aratus.

Ἢ λίμνην πέρι δηθὰ χελιδόνες ἀΐσσονται
Γαστέρι τύπτουσαι αὔτως εἰλυμένον ὕδωρ:
Aut paludem circum hirundines agitantur,
Ventre verberantes incaſſum conuolutam vndam.

Polit. *At laſciua lacus alis perſtringit hirundo,*
Et ſummas prope rodit aquas.

Ranarũ præſagium.

8. VETEREM IN LIMO RANÆ CECINERE QVERELAM.] Alluſum ad fabulam transformationis ranarum. Acceſſit Latona ſitibunda ad lacum, erant illi in ſinu gemini Apollo, & Diana, voluit bibere, prohibent ruſtici, aquam turbant. Dea indignata in ranas mutat, quæ. *nunc quoque turpes*

Litibus exercent linguas, puſoque pudore
Quamuis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant,

ait Ouid. 6. Metam. Eſt ergo vetus querela de Latona. Sed qui prognoſticum iſtud attigere? Cicer. 1. de Diuin.

Vos quoque ſigna videtis aquai dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abſurdóque ſono fontes, & ſtagna cietis.

Addit ſtatim ſoluta oratione: *Quis eſt, qui ranunculos hoc videre ſuſpicari poſſit? Sed ineſt inire & ranunculis quadam natura ſigni[illegible] cans aliquid, per ſe ipſa ſatis certa, cognitionis autem hominum obſcurior.* Idem ad Attic. lib. 15. *Equidem etiam pluuias metuo, ſi prognoſtica noſtra vera ſunt. Ranæ enim ῥητορεύουσιν.* Ante omnes Aratus.

—ἐξ ὕδατος πατέρες βοόωσι γυρίνων:
—ex aquis patres coaxant ranularum. Plutarc. de ſolertia Animal. *ἄλλας δὲ (βατράχους) λαμπρὰν τὴν φωνὴν ὑπὲρ μεγάλων δεχομένους, καὶ τοῦτο σημεῖον ἐν τοῖς βεβαιοτάτοις ἐστίν:* *Alias autem* (ranæ) *vocem edunt clariſſimam pluuia imminente, atque ſignum vnum eſt è certiſſimis.*

B

Formicarum prognoſtica.

9. FORMICA.] Neque hoc tacuit Aratus.

Καὶ κοίλης μύρμηκες ὀχῆς ἐξ ὤεα πάντα
Θᾶσσον ἀνηνέγκαντο:
Etiam cauo formicæ foramine oua omnia
Ocyus efferunt.

Subiit (iudicent alij) an in Virgilio meliùs legatur *ocyus*, quàm *ſæpius*, ex Arati imitatione. Plin. de eodem prognoſtico: *Segnitiéque, & contra induſtriam ſuam abſcondita formica, vel concurſantes, aut oua proferentes.* Obſerua, quod Virgilius *oua extulit*, Aratum dixiſſe, *ἀνηνέγκαντο*. Plinium *progerere*. Extremum imitatur Polit.

Progerit oua cauis patiens formica laborum.

Theon Arati Interpres ita de hoc prognoſtico, *εἰ μύρμηκες ἐκ τῶν μυρμηκιῶν, διὰ σπουδῆς ἔξω φέρουσι τὰ ὠὰ ψύχοντες ὑποψίᾳ σηπεδόνος*: *Educunt formicæ oua ex foraminibus quam ſedulo ad ſiccanda metu putredinis.* Plutar. libr. de Solertia animalium tum hoc de ouis adducit, tum ipſe aliter prognoſticon explicat, ſcribens: *καὶ τινὲς οὐκ ὠὰ γεγράφασιν, ἀλλ' ὅταν τοὺς ἀποκειμένους καρποὺς, ὅτ' ἂν εὐρῶτα συνάγοντας αἴσθωνται, καὶ φοβηθῶσι φθορὰν καὶ σῆψιν ἀναφέρειν*: *Quidam non oua ſed alimoniam ſcribũt; dicuntque formicas fructus, quos habent reconditos, foras efferre, metu putredinis & corruptionis, quã perſentiunt imminere, & timent exitio fore.* Vt vero hic, *anguſtum iter*, de formica, ita 4. Æneid. *conuectant calle anguſto.* Lucr. etiam lib. 5. *anguſtum per iter.*

C

Arcus cœleſtis.

10. ET BIBIT INGENS ARVVS.] Erant in hoc errore veteres, vt putarent Irim haurire ſuis cornibus aquã è fontibus, & ea nutriri. Lege Turn. lib. 22. c. 23. & lib. 29. cap. 31. Ad hoc prognoſticon multi alluſerunt. Vitruu. lib. 9. c. 4. *aquæ vapores à fontibus ad nubes per arcus excitari.* Seneca lib. 1. Nat. c. 6. *Et bibit ingens Arcus, vt ait Virgilius noſter, cum aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecunque apparuerit, minas affert: à meridie ortus magnam vim aquarum vehet, vinci enim non potuerunt vehementiſſimo Sole, tantum eſt illis virium: ſi circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter impluet: ſi ab ortu circáve ſurrexit, ſerena promittit.* Prop. lib. 3. El. 5.

D

Cæruleus pluuias cur bibat arcus aquas.

Tibul. lib. 1. El. 4.

E

Veniuram admittat imbrifer arcus aquam.

Lucan. lib. 4.

Hinc imperfecto complectitur aera gyro
Arcus, vix vllos variatus luce colorem,
Oceanúmque bibit, raptóſque ad nubila fluctus
Pertulit, & cœlo diffuſum reddidit æquor.

Valer. Flac. lib. 4. Argon. *Quid memorem, quas Iris aquas, quas torqueat Arcus?* Cum loco Plaut. de anu bibaciſſima in Curcul. *Ecce autem bibit arcus, pluet credo hercle hodie.* Aratus etiam ponit in prognoſticis pluuiæ arcum, cùm is, geminus cingit cœlum. *ἢ διδύμη ἔζωσε διὰ μέγαν οὐρανὸν ἶρις.* ſumſit ab illo Plin.

Arcus, cum ſunt duplices, pluuias nunciant. Vtrique hærens Politian. in Ruſt.

—gemino Thaumantias arcu

Quid feras, aut curuo cum vix ſecat aera gyro

Et pene vnicolor taurina fronte minatur.

Coruorum prognoſtica. 11. CORVORVM. De his Aratus.

Δήποτε καὶ γενεαὶ κοράκων, καὶ φῦλα κολοιῶν,

Ὕδατος ἐρχομένοιο Διὸς πάρα σῆμ' ἐγένοντο,

Φαινόμενοι ἀγεληδὰ, καὶ ἱρήκεσσιν ὁμοῖον

Φθεγξάμενοι.

Quandoque etiam genera coruorum, & turmæ graculorum

Pluuiæ venientis è Ioue ſignum ſunt,

Viſi gregatim, & accipitrum inſtar

Garrientes.

Et infrà *μακρὸν ἀποῤῥοιζεῦσι τιναξάμενοι πτερὰ πυκνά*: *Multum continſtrepitant quatientes alas frequenter*, videlicet *ὕδατος ἐρχομένοιο*: *pluuia veniente.* Nicander Ther. *κόραξ τ' ὀμβρήρεα κρώζων*: *coruus crocitans pluuiam.* Plutarch. in Præceptis Salub. ait eſſe *κοράκων λαρυγγισμοὺς σημεῖα πνευμάτων, καὶ ὄμβρων*, *coruorum crocitationes præſagia ventorum, & imbrium.* Lucret. *Coruorúmque greges, vbi aquam dicuntur & imbres Poſcere.* Plin. *Corui, ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes, ſi continuabunt, ventos; ſi vero carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem.* Ait Turn. vertiſſe hoc Plinium nimium liberè ex Theophraſto. Polit.

Latrant corui, vocémque reſorbent.

Coruus index futurorum. Certè futurorum indicem coruum faciunt S. Ambroſius lib. de Noë c. 17. & S. Chryſoſtomus in Actu Apoſtolor. cap. 2. homil. 5. & Plin. libr. 10. capit. 12. Quam rem firmant hiſtoriæ non incelebres, videlicet Ciceronis apud Appian. lib. 4. Ciu. Plutarchum, Valerium lib. 1. cap. 5. Alexandri apud Curtium lib. 4. Medorum apud Plin. lib. 10. c. 12. atque Ariſtotelem lib. 9. Hiſt. Anim. cap. 32. Hiſtorias has non narro, ne moram traham: vt vero de ouibus *exercitus*, ita

Exercitus de auibus. Manil. lib. 5. *cœli ducatum* ex correctione Scalig. loquens enim de olore, cœleſti ſigno, ita ait:

Ipſe quoq. aerios, cœlique ducatum,

Alituúmq. genus ſtudium, cenſúſq. vocabit.

12. IAM VARIAS PELAGI VOLVCRES.] Totus hic locus, & quædam etiam ex ſuperioribus, ſumta ſunt ex Varrone Atacino, quæ tamen in hunc locum diſtuli, ne diuellerem:

Tum liceat pelagi volucres, tardéque paludis

Cernere inexpleto ſtudio certare lauandi,

Et velut inſolitum pennis infundere rorem.

Aut arguta lacus circum volitauit hirundo:

Et bos ſuſpiciens cœlum (mirabile viſu)

Naribus aerium patulis decerpſit odorem.

Nec tenuis formica cauis non euehit oua.

Sed cum hic Poeta adducat varias volucres pelagi, prata Aſia, Cayſtri ſtagna, non immeritò viſum eſt Vrſino & doctis alijs fieri alluſionem ad locum Homeri 2. Il.

Ὥς' ὀρνίθων πετεινῶν ἔθνεα πολλὰ

Χηνῶν, ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,

Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα:

Sicut auium volatilium agmina multa

Anſerum vel gruum, vel cycnorum, quibus longum collum.

Aſiis in pratis, Cayſtrij ad lapſus aquarum.

13. ASIA.] Fortaſſe non diſpliceat alicui explicatio viri docti, ſed non boni, qui ait poſſe intelligi hic prata limoſa ac lutulenta ex ſtagnis, nam *ἄσις* Græce limus eſt, & illud Homeri Il. 2. *ἀσίῳ ἐν λειμῶνι*, aliqui explicant: *in prato limoſo.*

Aſia prata, quæ.

Cayſter. 14. CAYSTRI.] Eſt hic fluuius Aſiæ circa Epheſum, cui etiam regioni nomen dat, nam tractus ille

A Cayſtrius dicitur, vt auctor eſt Eunapius Sardianus in vita Aedeſij loquens de Soſipatra. Fluuius hic abundat cycnis. Ouid. 5. Triſt. El. 1. *Cayſtrius ales* pro cycno. Sed quare ſtagna cayſtri dulcia, et an ad diſcrimen maris? nam fluuij omnes dulces ſunt, mare ſalſum: fortaſſe. An quia ex modulatione cycnorum aquæ ipſæ dulces quodammodo, & inſonantes? Nã Anacreon, vocem cycnorum dixit *αὔραις σύναυλον*: *vento adſonantem.* Ad rem. Sicut ventus ad illorum cantus adſonare dicitur, cur non & aquæ? Non hic diſſimulabo verſum Maronis legi fortaſſe meliùs poſſe, *Dulcibus in pratis rimantur ſtagna Cayſtri*, vt ſententia ſit, cycnos rimari, & perettare ſtagna Cayſtri, quæ ſunt in pratis.

B 15. CERTATIM LARGOS.] De hoc indicio ita Arat.

Πολλάκι λιμναῖαι ἢ εἰνάλιαι ὄρνιθες

Ἄπληστον κλύζονται ἐνιέμεναι ὑδάτεσσιν:

Sæpe paluſtres aut marinæ aues

Inſatiabiliter ſe immergunt, deſiderantes aquam.

16. CORNIX.] De hac fusè Aratus. Cornicis præſagium.

Ἤ που καὶ λακέρυζα παρ' ἠιόνι προὐχούσῃ

Χείματος ἐρχομένου, χέρσῳ ὑπέκυψε κορώνη:

Ἤ που καὶ ποταμοῖο ἐβάψατο μέχρι παρ' ἄκρους

Ὤμους ἐκ κεφαλῆς, ἢ καὶ μάλα πᾶσα κολυμβᾷ

Ἢ πολλὴ στρέφεται παρ' ὕδωρ παχέα κρώζουσα.

Aut alicubi etiam garrula ad littus prominens

Tempeſtate inſtante terram aſpicit cornix:

Etiam ſi quando fluminis ſe immerſit vſq. ad ſummos

C *Humeros à capite, vel etiam plane tota ſupernatat.*

Vel frequens verſatur prope vndam craſſe crocitans.

Theophr. *κορώνη ἐπὶ πέτρας κολυμβωμένη, ἣν κῦμα κατακλύζῃ, ὕδωρ σημαίνει*: *Cornix ſedens in ſcopulo aquam ſignificat, fluctu illam proluente.* Euphorion, quem adducit Vrſinus, cornicem vocat: *ὑετόμαντιν*: *diuinatricem, & vatem pluuiæ.* Horat. quoque libr. 3. od. 17.

—cras foliis nemus

Multis, & alga littus inutili

Demiſſa tempeſtas ab Euro

Sternet: atque niſi fallit augur

Annoſa cornix, &c.

Cic. lib. 1. de Diuinat.

Fuſcaq. nonnunquam curſans per littora cornix

D *Demerſit caput, & fluctum ceruice recepit.*

Lucan. lib. 5.

Quódq. caput ſpargens vndis, velut occupet imbrem,

Inſtabili greſſu metitur littora cornix.

Claudian. de Bello Gildon.

Heu nimium ſegnes, cauta qui mente notatis,

Si vigilent mergi, graditur ſi littore cornix.

Plin. *Et cùm terreſtres volucres contra aquam clangorem dabunt perfundentes ſeſe, ſed maximè cornix.* S. Chryſ. in Acta Apoſt. c. 2. Hom. 5. ait ex Platone, cornicem futura prædicere. Polit.

Fuſca gradu cornix lento metitur arenas,

Aut fluuium capite, & madida ceruice receptat,

Crocitúque graui pluuiam increpat vſque morãtem.

E Cùm verò, &c. Cùm verò Poeta dicat, *vocat*, notat Turn. lib. 22. c. 23. veteres credidiſſe de cornicibus, illas non ſolùm præſagire pluuiam, ſed etiam vocare: id quod ex Lucretio clarius aliquanto apparet, qui lib. 5.

—cornicum vt ſecla vetuſta,

Coruorúmque greges, vbi aquam dicuntur, & imbres

Poſcere, & interdum ventos auráſque vocare.

Obſeruet lector diſcrimen circa locum, in quo cornix edit præſagium ſuum: quidam enim eam inducũt ſpatiantem per littora, atque arenam, alij in prominenti loco, & petris. Satius eſt enim fateri hoc diſcrimen, Cornix quo loco edat præſagium.

Virgilius deſenditur.

diſcrimen, quàm dicere, neſciuiſſe Virgilium reddere, quæ in Arato, & Theophraſto videtur, vt Turn. lib. 25. c. 13. & alij iudicant. Et quidem Ariſtot. locũ huius aui facit littus, cauſſa venationis piſciculorum, è quibus alitur.

17. PLENA VOCE.] Pari forma Liu. ſæpe: *pleno gradu*. Quam locutionem reperies lib. 4. & lib. 3. bis.

18. SPATIATVR ARENA.] Coronis ipſa, quæ verſa in cornicem apud Ouidium 2. Met.

—nam cum per littora lentis
Paſſibus (vt ſoleo) ſumma ſpatiarer arena.

Prognoſticum a pẽſis.

19. CARPENTES PENSA PVELLÆ.] Propert. *—triſtes ſua penſa miniſtræ Carpebant.* Horat. lib. 3. od. 27. *carpere penſum*. Germ.

Hyems pro magna pluuia.

20. NESCIVERE HYEMEM.] Pro ingenti pluuia ita Plin. in ſuis prognoſticis: *Hæc cum ſereno cœlo apparere deſiere, atrox hyems ſequitur.* Ante vtrunque Aratus, vbi ait, cantum quietum noctuæ eſſe præſagium deſinentis tempeſtatis, vſurpat μεσοπαυομένου χειμῶνος.

Fungi qui, & eorum prognoſticum.

21. FVNGOS.] Interpres Ariſtophanis ait, hos fungos eſſe ſcintillas quaſdam, quæ exiliunt ex lucerna incenſa, nam illum explicans, ait: ὅταν πρὸς τοὺς μύκητας τὸν λύχνον. Paria ſcribit enarrator Arati. Plinius, quem citat Seruius, putat eſſe fauillam, quæ ſolet cum fumo egredi. Sed verius multo eſt, hos fungos lucernarum eſſe, recrementa circa accenſas lucernas, dum iſtæ vruntur, in fungi formam concreta. Ita demũt Hieron. Mercur. lib. 3. Var. c. 17. & lib. 6. c. 14. conatur Turn. lib. 22. c. 18. ad conſenſum adducere cum veritate illos Græcorum Interpretes. Rationem, cur fungi pluuiam nuntient, reddit ex Plinio Seruius: quia videlicet, aeris iã humidi craſſitudine, reddent excrementa intra lucernas. Ait Victorius lib. 34. Var. c. 21. primum omnium, qui hoc

A prognoſticum indicauit, eſſe Theophraſtum in libello de notis ventorum, pluuiæ, ſerenitatis καὶ οἱ μύκητες, ἐὰν νότια ᾖ, ὕδωρ σημαίνουσι: *fungi, ſi fuerit humidum, aquam ſignificant.* Ab hoc alij accepere, Aratus:

Ἢ λύχνοιο μύκητες ἀγείρωνται περὶ μύξαν
Νύκτα κατὰ σκοτίην·
Aut lucernæ fungi congregentur circa labrum
Noctem per caliginoſam. Et poſtea:
Ἄλλοτε δ' ἀΐσσωσιν ἀπὸ φλογὸς ἠΰτε κοῦφαι
Πομφόλυγες:
Alias vero delabantur flammæ, ceu leues
Ampullæ.

Callimachus citatus ab Theone Interprete, ait pluuiam ſignificari, εἰ λύχνου ἀσομένου ἀεὶ δίω ἐγένοντο μύκητες: *Lucerna ardente ſiant frequentes fungi.* Chorus apud Ariſtophanem in Veſpis, cùm præmiſerit fungos eſſe in lucernis, addit, εἴωθε δ' ὅταν ᾖ τοῦτο, ποιεῖν ὑετὸν μάλιστα: *Solet autem quando hoc eſt, facere pluuiam* B *maxime*, ſcilicet Ζεὺς, nam hoc quoque præmiſit. in Græco Epigr. μήποτε λύχνε μύκητα φέροις, μὴ δ' ὄμβρον ἐγείρεις: *Ne lychne fungum feceris, imbrem ne excitaueris.* Plutarch. lib. 1. Symp. Quæſt 7. τοῖς ἐπὶ τῶν λύχνων φαινομένοις μύκησι συγχεῖσθαι, καὶ συννεφεῖν τὸ περιέχον: *fungis in lucerna apparentibus confundi aerem, & cogi nubes.* Plin. *Pluuiæ etiam, in lucernis fungi.* Huc videntur trahenda verba Apul. lib. 2. Aſ. *Cum ecce iam veſpera lucernam intuens Pamphyle, quam largus, inquit, imber aderit craſtino. Et percontanti marito, qui comperiſſet iſtud? reſpondit, ſibi lucernam prædicere.* Dixi, videntur trahi: nam Beroald. ibi inculcat quædam de ſpecie quapiam magiæ. De hoc prognoſtico C Polit.

Flammaq́; cùm flectit, cùm ſeſe elidet, & ipſis
Vix ſedet in ſtuppis, ſcintillasq́; excutit vdam.

Et ſupra: *Dependent lychno bullæ.*

[a] Nec minùs ex imbri Soles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
[b] Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur:
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
[c] Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſuas iactare maniplos:
At nebulæ magis ima petunt, campóque recumbunt:
[d] Solis & occaſum ſeruans de culmine ſummo
Ne quicquam ſeros exercet noctua cantus:
Apparet liquido ſublimis in aere Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo,
Quacunque illa leuem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus; qua ſe fert Niſus ad auras
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corui preſſo ter gutture voces,
Aut quater ingeminant, & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti
Inter ſe foliis ſtrepitant: iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulcéſque reuiſere nidos.
[e] Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior:
Verùm vbi tempeſtas, & cœli mobilis humor

Mutauere vias, & Iuppiter humidus Auſtris
Denſet, erant quæ rara modò, & quæ denſa relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

ARGVMENTVM.

Facit tranſitum ad prognoſtica ſerenitatis, quæ nouem: reddit rationem, cur illa ſumantur ab auibus.

EXPLICATIO.

a POST prognoſtica ventorum, & pluuiarum adducit conuerſim indicia nouem ſerenitatis. Sũt illa. Claritas ſtellarum, nitor Lunæ exorientis, cœlum ſine nubeculis, Halcyones ad Solem alas non expandentes, ſues non iactantes manipulos meſſorum, nebularum ad terram depreſſio, noctuæ ſilentium poſt occaſum Solis, Niſi obuolitatio, coruorum ouatio Ante hęc indicia præmittit verſus duos, hæc ſententia. Poſſe ex imbri proſpici, poſſe cognoſci Soles, & ſerena aperta, id eſt, ſerenitatem ſeſe cognoſci Soles. & ſerena aperta, id eſt, ſerenitatem ſeſe cœlo aperientem. Sed quare ex imbri? quia contrariorum ſcientia eadem. Ergo: ſi abfuerint indicia imbris, ſerenitas ſignificabitur. B

b Tria prima prognoſtica ſumuntur ab ſtellis. Luna, puro cœlo. Indicium eſt ſerenitatis, cùm fulgor ſtellarum non videtur obtuſus, hebes, languidus: imò intermicans, ſcintillans, fulgurans: cùm Luna non videtur ſurgere obtuſa, id eſt, lumine obtuſo, imò claro, puro, nitido: Luna (inquam) quæ ſemper eſt obnoxia, id eſt, deuincta, atque obligata radiis Solis, qui ab illo lucem accipit: cùm non videntur in cœlo tenues quædam nubeculæ, quæ præ tenuitate ſua ſunt inſtar velleris lanarum.

c Tria ſequentia ab Halcyonibus, ſuibus, depreſſis nebulis. Serenitas erit, ſi Halcyones, quas amat Thetis Dea maris, non expandant alas ad Solem tepidum; dicit tepidum, quia, quo tempore Halcyones poſſunt dare hoc prognoſticum, tepor eſt in Sole, ob frigus tum non vigens: ſi ſues non iactent, ſoluant, diſperdant manipulos meſſis, quos fortè offendunt; ſolent enim hoc facere, cùm volutantur in luto: ſi nebulæ deprimantur, ſintque prope terrã. C

d Tria poſtrema ab tribus auibus noctua, Niſo, coruis. Nihil tempeſtatem formides, ſi videris tacentem noctuam ad occaſum Solis; illud *nequicquam exercet* eſt, non exercet; quam phraſin Virgilij & hic Seruius obſeruat, & ego alibi: ſi videris Niſum (in hoc prognoſtico rem dilatat ex narratione fabulæ) apparentem in aëre, & repetentem pœnas ab Scyllę filia pro capillo purpureo, quem ſibi ademit, quacunque enim hæc fugit, ille inſequitur; qua hic inſequitur, illa fugit: demùm ſi videris coruos ter aut quater vocem ingeminantes, quod faciunt compreſſo ad formandam Vocem gutture; & cùm ſunt in ſuis nidis, dulcedine quadam inter ſe ſtrepitantes; faciunt hoc enim poſt exactos imbres, dum ſuam ſobolem; dum nidos reuiſunt. Sunt qui per *cubilia* capiant non nidos. Nihil me mouent, neque enim ſententia eſt, quam illi fingunt. D

e Reddit Poeta rationem, cur aues norint futurã ſerenitatem. Non hanc quidem indicant ingenio aliquo, aut prudentia, quibus fata ſuperent: ſed mutata cœli temperie, & denſitate aëris conuerſa in relaxationem, aut relaxatione in denſitatem, fit vt aues alios motus, & ſpecies induant; canant, lætentur, & tripudient in ſerenitate; ſicut contra in tempeſtate erant diuerſo triſtitiæ affectu. *Iupiter* eſt aer. A

NOTÆ.

1. CERTIS POTERIS COGNOSCERE SIGNIS.] ſuprà modico flexu: *certis poſſumus diſcere ſignis.*

2. NAM NEQVE TVM STELLIS.] Eadem Aratus dicit, etiam ſi diuerſa ſententia; nimirum non exſpectandam ſerenitatem, ὁπότ' ἂν οὐρανόθεν καθαρὸν φάος ἀμβλύνηται, *cùm è cœlo lucidus fulgor hebeſcit.*

3. ACIES OBTVSA.] Flexu alio Arat. in Phœn. qui ſtellas ἀφαυρὰς dixit, id eſt, *luce languida.* Seneca in Furen.

Obtuſio de ſtellis.

Iam rara micant ſidera prono
Languida mundo.

Languor enim, & obtuſio in ſtellis idem eſt.

4. FRATRIS.] Sumtum à fabulis, quæ Solem faciunt fratrem Lunæ, cum alluſione ad partum Latonæ, quæ Phœbum, & Dianam peperit. Accepere hoc Poetæ ab Heſiodo, qui Solẽ fratrem Lunæ appellauit, quos Thia peperit. Θεία δ' ἠέλιόν τε μέγαν, λαμπράν τε σελήνην. ita etiã Manil. lib. 2. *Tu quoque fraternis ſic reddis cornibus ora.* Seneca de conſolatio. ad Mart. c. 18. *Videbis nocturnã Lunæ ſuccenſionem a fraternis occurſionibus lene remiſſumque lumen mutuãtem.* Obſeruauit tamen Victorius lib. 23. c. 20. ex Theone Arati Interprete Lunam à duobus Tragicis Euripide, & Æſchylo dici non ſororem, ſed θυγατέρα ἡλίου: *filiam Solis.* Quod videlicet lucẽ mutuetur à Sole. Inde & Lucr. li. 5. & Catul. d. cũr Lunã eſſe *notho lumine.* & Cic. 1. Diuinat. ait, putari Lunam colluſtrari à Solis lumine. Iterũ: *ab eoque (Sole) Luna illuminata grauiditates, & partus afferat.* Et in Somn. Scip. *vltima cœlo, citima terris luce lucebat aliena.* Quò pertinet duplex Nota Germani; prior eſt, Lunã dictã ab Anaxagora, vt refert Plato in Cratilo, σελήνη, ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἔχειν τὸ φῶς: *quod habeat lumen a Sole*, quaſi σέλας νέον. Poſterior Lunæ currui attribui mulos, quòd mulus non ἰδιογόνος, ſed κατρογόνος ſpuius ſit, vt ſic Luna luceat mendicato lumine, a fratre, aut patre. Sed ſcias, nihil eſſe certi inter antiquos Philoſophos hac de re, ſcribẽte ita Philone: περὶ σελήνης τί δὲ σελήνη. πότερον γνήσιον, ἢ νόθον ἀπεργάζεται φέγγος, ἡλιακαῖς ἐπιλαμπόμενον ἀκτῖσιν, ἢ καθ' αὐτὸ μόνον ἴδιον, ἢ τούτων οὐδέτερον. τὸ δ' ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ἂν ἐξ οἰκείου, καὶ ἀλλοτρίου πυρὸς κρᾶμα; *Quid Luna? nunquid non, an mutuatitio lucet lumine, ſuis radiis micans, an illuſtrata ſolaribus? an horum neutrum eſt, ſed quiddam miſtum ex vtroque igne tum alieno, tum proprio?*

Luna ſoror Solis.

Luna filia Solis.

Luna à Sole Lumen accipit.

Luna Etymon.

Lunę currus cur ducant muli.

5. OBNOXIA.] Lege Agellium lib. 7. c. 17.

6. TENVIA NEC LANÆ.] Contraxit in verſum vnicum duos Arati.

Πολλάκι δ' ἐρχομένου ὑετοῦ νέφεα προπάροιθεν,
Οἷα μάλιστα πόκοισιν ἐοικότα ἰνδάλλονται:
Sæpe numero veniente pluuia nubes prius
Vt plurimum velleribus ſimiles apparent.

Ariſtophan. in Nephel. ait, nubes eſſe ſimiles ἐρίοισι πεπταμένοισι, *lanis volantibus.* Obſeruauit hoc Viſinus. Accinit Lucanus li. 4. — *Phœbus aquis denſis in*

Vellera pro nubibus.

velli ra

vellera nubes Sparſerat. Ab his locutionibus non longè abit nomen *plumarum*, quod ſparſis niuibus dat Arnob.lib.2.*niuem in plumeas ſubaderias cruſtulas.* Iterum:*Ediſſertate, inquam, & docete quid ſit, quod gran dinem torqueat, quod guttatim faciat fluuium labi, quod imbres ac niues plumeas?* Alij legunt: *quod imbres, ac niues in plumulas?* Sed & niues quoque *vellera* appellat Martialis lib.4. *Aſpice quàm denſum taciturum vellus aquarum.* & ab Martiali Paulinus Natali 6. Felicis: *Lactea quæ tacito labuntur Vellera cœlo.* Et amictum ibidem:

Plumæ pro niuibus.

—ſicenti teneris ab nubibus imber.
Ponitur, & niueo tellus velatur amictu.

Amictus de niue.

Proceleuſmaticum *tenuia* ſæpe vſurpat Virg. Nam 2.Georg.*vellera tenuia.* & 4.Georg. *tenuia ſpiramenta.* Rhemnius Fannius, ſiue, vt alij volunt, Priſcian. *tenuior vnda.* Perſ. Sat.5. *—tenuia rerum Officia.* Sil.6. *tenuis opum.*

Proceleuſmaticus pes.

7. DILECTÆ THETIDI HALCYONES.] Dictæ etiam ſunt Alcedones. Feruntur in has aues mutati Ceyx Rex, & eius vxor Halcyon. Lege Ouid.11. Metam. Quæ de diebus Halcyoniis dicuntur, nemo eſt qui ignoret. Adeundus Ariſt.5.Hiſt. Anim.c.8.& 9.& lib.9.c.14.Theophr.lib.1.de Cauſ.c.8.aut iuxta diuiſionem Scaligeri 10. Theoc.εἰδ.7. Plin.lib.2.c. 49.& lib.10.cap.32.Lucianus ἀλκυόνι.Plutarchus de Prudentia Animalium. Apollonius lib.1.Arg.Varr. lib.6.Ling.Lat.Plautus Pœnul.Tum etiam Dioſcorides, ac demum ſanctiſſimi Baſilius, & Ambroſius in ſuis Exhameris. Nouitios quid attexam? Lege Eraſmum Chil.2.Cent.6.cap.52.Politianum in Ruſtico, mille alios. Tantùm dicam, expreſſa videri verba ex Theoc. Nam ille,

Halcyones.

Ἀλκυόνες γλαυκαῖς νηρηίσι ταί τε μάλιστα
Ὀρνίθων ἐφίλαθεν:
Halcyones, quæ à glaucis Nereidibus maximè
Inter aues diliguntur.

Non omittam Notam Delrij noſtri Nou. Comm. in Agam. nimirum de numero dierum Halcyonum diſcrimen eſſe in auctoribus. Demagoras ait illorum fœturam durare diebus ſeptem, Philochorus nouem, Simonides vndecim, plerique quatuordecim, ſeptem ante brumam, ſeptem poſt brumam.

Halcionum dierum numerus.

8. IMMVNDI SVES.] Horat. *—amica luto ſus.* *Et lutulenta ruit ſus.* Nazianz.in ſtelitcut.ὗς ἐν βορβόρῳ κυλινδεῖς:*ſus in cœno volutatus.* De prognoſtico Arat. ἠδὲ σύας φορυτῷ ἔπι μάργαινοντες:*neque ſues in luto furentes.* Plutarch.in Præceptis Salub. ait volutationes ſuum ἐπὶ φορυτῷ, *in cœno*, eſſe σημεῖα πνευμάτων, καὶ ὄμβρων:*præſagia ventorum, & imbrium.* Polit.*Cum ſibi non factos ſus diſſipat ore manipulos.* Ad hanc ſuum intemperantiam alludit Calab. lib. 11. cùm ait, πάχνοισιν ἐς λάϊον αὖον ἐρχομένοισι:*ſuibus inſurgentes aridus irruentibus.* Lege Eraſ. Chil.1.Cent.4.c.38.

Suum prognoſticon.

9. NEBVLÆ MAGIS IMA PETVNT.] Sex Arati verſus vnico incluſit, atque ita, vt nihil reliquerit, quod ad rem pertineret. Græci verſus omitto, quia multi. Contrariam ſententiam Cæcilius apud Minut. *nubes altius ſurgere*, deſcribens videlicet tempeſtatem.

Nebularum prognoſticō.

10. NOCTVA.] De hoc præſagio Arat.

Noctuæ præſagium.

—Καὶ νυκτερίη γλαὺξ
Ἡσυχον ἀείδουσα, μαραινομένου χειμῶνος
Γινέσθω τοι σῆμα:
—nocturna noctua
Quiete canens, marceſcentis tempeſtatis
Eſto tibi ſignum.

11. SVBLIMIS IN AERE.] Hermias antiquiſſimus ille Philoſophus in Irriſione Philoſophorum Gentilium:*ſublimis in aere feror.*

12. NISVS.] Amores Scyllæ cum Minoe, & proditionem contra patrem Niſum, quæ illi ſubſecuit crinem purpureum, quo incolumi ille mori nequibat, omnes ſciunt. Verſi ſunt in aues ſui nominis tam pater, quàm filia; pater filiam ſemper vindicabundus perſequitur. Tametſi de filia alia quoque ſit fabula, verſam in canes marinos, quam rem alibi doceo.

13. PVRPVREO CAPILLO.] Vix eſt Poeta, qui non celebrauerit hanc Niſi Regis comam purpuream, Ouid.1.Rem. *Hæſiſſet capiti purpura Niſe tuo.* Stat.1.Th.*Purpureo ſeni.* Ab Ouid.libr.8.Met. Niſus dicitur *ſplendidus oſtro.* Pauſan. quoque in Attic. ait, fabulam eſſe vulgatam de Niſo Rege habente capillum purpureum. Enumerans Dio Chryſ. Orat. 64.felicitates, quæ Regibus à Fortuna, acciderunt, ita ait:*Crœſo dat aurum, Candaulæ vxorem, Peleo enſem, Neſtori ſcutum, Pterilæ auream comam, Niſo capillum purpureum, Alcibiadi pulcritudinem, Socrati prudentiam, Ariſtidi iuſtitiam, &c.*

Purpureus Niſi capillus

14. POENAS DAT.] Ita in 2. *pœnas dant ſanguine Theucri.* in 6. *dantem Salmonea pœnas.* in 8. *Quas pœnas mihi Turne dabis.* Sumſit ex Græcis, qui ſæpe δίκην διδόναι.

15. SECAT ÆTHERA.] Eurip. in Phœniſſ. de Sole, ἐν ἄστροις οὐρανοῦ τέμνων ὁδόν:*per aſtra cœli ſecans viã.* Cic.in Arat.*—geminis ſecat aera pennis.* Virg. ipſe in Ciri:*ſecat æthera pennis.* Mutuatur enim à ſe ipſo quatuor verſus ab hoc, *Quacunque illa leuem, &c.*

16. LIQVIDAS.] Doctè Germanus admonet, Virgilio hîc dici voces *liquidas*, & Horatio, atque Lucretio carmen *liquidum* ex Græcorum imitatione, qui ὑγρὸν:*liquidum*, capiunt pro εὐκίνητον, & εὐκαμπτον:*lentum, flexile, Ductile.* Nam Ariſt.lib.2.de partib. Animal.dixit, ὑγροτέραν κίνησιν:*liquidiorem motum.* Et libr.1. de Generat. Animal. loquens de ſerpentibus τῇ ὑγρότητι χρῶνται τοῦ σώματος:*Vtuntur flexu corporis.* ad verbum, *vtuntur liquore, humore corporis.* Addo Luc. qui lib. de luctu, ὑγρότης τῶν μελῶν:*flexibilitas membrorum* Ad verbum *humor membrorum.* Ratio huius acceptionis eſt, quia quæ liquida, eo ipſo flexibilia. Antipater quoque libr. 3. Anth. dixit ὑγρὰ ἀείδειν:*laſciuè canes.* ad verbum, *liquide.*

Liquidum pro flexili.

17. CORVI.] Inſiſtit iſtis Arateis de coruis,

—αὐτὰρ ἔπειτα μετ᾽ ἀθρόαι κεκλήγοντες,
Πλειότεροι δ᾽ ἀγεληδὸν ἐπὴν κοίτοιο μέδωνται
Φωνῆς ἔμπλειοι. χαίρειν κέ τις οἰήσαιτο,
Οἷα τὰ μὲν βοόωσι, λιγαινομένοισιν ὁμοῖα: plura Aratus, omitto:
—ac poſtea turmatim clamitantes,
Frequentius verò congregati, quando cubilis memores ſint,
Voce pleni: lætari enim quis putauerit:
Sic enim vociferantur incandantium in morem.

Coruorum præſagium.

18. PRESSO TER GVTTVRE.] Sidon. ita extulit Epiſt.2.lib.2.*oſcines coruos voce triplicata puniceam ſurgentis auroræ faciem conſultantes.*

19. PRÆTER SOLITVM.] Doctus Poeta alludit proculdubio ad naturam coruorum, & veluti impietatem, qui dies multos ſolent abeſſe à puellis, & nidis. Hoc aliqui attribuunt illorum obliuioni. S.Chryſoſt. Serm.in Heliam prophetam:*Odit prolem ſuam coruus, & natura non educat.* Eſt enim hoc animal minimè Venerem appetens. Ideo ab Ariſtot. lib.1.Hiſt.c.1.numeratur inter ἀγνά τινα. Quin ab illis expelli pullos è nidis, auctor eſt Plin.lib.10.c.12. accepit ab Ariſt.lib.9.Hiſt.Anim.cap.31.οἱ δὲ κόρακες τοὺς ἑαυτῶν νεοττούς, ὅταν οἷοί τ᾽ ὦσιν ἤδη πέτεσθαι, τὸ μὲν πρῶτον ἐκβάλλουσιν, ὕστερον δ᾽ ἐκ τοῦ τόπου ἐκδιώκουσι:*Corui ſuos pullos, cùm volare iam poſſunt, primum nido eiiciũt, deinde*

Corui non amant ſobolem.

regione tota exterminant. Et libr.6.eiuſdem operis c.6. A *ἐκβάλλει τοὺς νεοττοὺς ὁ κόραξ: coruus pullos nido expellit.* Hanc coruorum impietatem in pullos attingunt diuinæ literæ, nam Iob c. 38. *Quis præparat coruo eſcā, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eo quòd non habeant cibos?* Lege in hunc locum ſacros Interpretes: atque etiam in Pſal. 146. Ergo Poeta hanc naturam attingens, ait coruos in præſagio ſerenitatis præter ſolitum lætari, ac nidos reuiſere.

νόστος. 20. DVLCESQVE REVISERE NIDOS.] Cum verbo *reuiſo* iungit *dulcedinem*, memor fortaſſis Græcorum formæ, apud quos *νόστος* ſignificat & reditum, & dulcedinem: quippe omnis reditus ad nota dulcis eſt. ita etiam *νόστιμος* eſt & qui redit, & qui ſuauis eſt. Monuit Germ. Ea verò forma, qua Noſter, vſus eſt Valer. c. 1. lib. 4. *rura ſua reuiſere.*

21. HAVD EQVIDEM CREDO.] Tale quid Eurip. in Helen. vbi ait *ὀρνίθων φθέγματα* eſſe *φαῦλα καὶ ψευδῶν πλέα*: *Voces auium ſtultas & plenas mendacij.*

Auibus vnde natum diuinare. Euertit verò hîc Virgil. Opinionem Gentilium de auium prognoſticis. Non (inquit) eſt illis diuinum ingenium, diuina mēs, vt vaticinentur: res tota pendet ab denſitate & relaxatione aeris, qua iam triſtantur, iam lætantur. Plato cauſam aliam aſſignat verbis iſtis in Timæo, loquens de animarum tranſitu in alia corpora: *Auium autem genus ex noſtro ita eſt apte formatum, vt pro pilis pennas acciperet. In hoc illi homines tranſeunt, qui ſimplices & innocentes cùm ſint, leues tamen ſunt, & fruſtra in rebus ſublimibus curioſi: quive adeò fatui ſunt, vt oculorum iudicio confiſi, hæc altiſſima quæq. firmiter demonſtrari poſſe non dubitent.* Hinc ergo diuinæ aues iuxta Platonem, quia in eas tranſierunt curioſi rerum ſublimium homines, quíque confidebant iudicio ſuo altiſſima poſſe indagari. Ex Platone lucem capiunt verſus Papinij 3. Theb. loquentis de auguriis auium:

——mirum vnde, ſed olim
Hic honor alitibus. Superæ ſeu conditor aulæ
Sic dedit, effuſum chaos in noua ſemina texens.
Seu quia mutatæ, noſtrâque ab origine verſis
Corporibus ſubiere notos: ſeu purior axis,
Amotúmque nefas, & rarum inſiſtere terris
Vera docent: tibi ſumme ſator terræque, Deúmque
Scire licet.

Vides, vt ſecundo loco attingat rationem Platonis.

Ingeniū de auibus. 22. INGENIVM.] De auibus quoque Plin lib. 10. c. 33. *ingenia auium admiranda.* Et c. 39. de apodibus (eſt genus auium) *ingenia æque varia, ad paſtum maximè.* Et c. 43. de coruo quopiam: *ingenium auis.*

23. IVPITER HVMIDVS.] Græci dicunt *δία ἰκμαλέον, ἰκμαῖον, αἴθριον, δύσχιον*. Horatius: *Ioue frigido.*

Denſeo, pro, denſo. 24. DENSET.] Sic legendum per ſecundam coniugationem ex veteribus exemplaribus, non *denſat.* Ita etiam Lucr. lib. 1. *Nec tali ratione poteſt denſerier aer.* Iterum: *quia ſe condenſeat aer.* Ouid. 3. Faſt. *& rarum pectine denſet opus.* Apul. de Mundo: *Si aer actus in nubem, nubilum denſet.* In Horat. quoque lib. 1. od. 28. docti agnoſcunt hanc lectionem: *Mixta ſenum, ac iuuenum denſentur funera,* non, *denſantur.* Prudent. hym. 5. cathem. *Denſetur cuneis turba pedeſtribus.* Et in Hamar. *agmina denſet.* Plin. lib. 20. cap. 14. de mentha herba: *denſere lac non patitur.* Ad eundem modum in Catul. *tardet* pro *tardat* legendum ſentit Scaliger. ex conſenſione veteris ſcripturæ, in eo verſu: *tardet ingenuus pudor.* Tardeo, pro, tardo. Ceterum hoc loco, vbi ſermo eſt de denſitate, & raritate, digna eſt, quæ audiatur Germani Nota. Densitas & raritas principia generationis. Non abs re Poeta mutationes motúſque in animalibus ad denſitatis, & raritatis facultatem refert, cùm per eas Philoſophi fere omnes conſentiant, naturam moliri conatus generationis, vti conſtat ex Platone, atque Ariſtotele lib. de Phyſ. Aud. & B 2. de Generat. & corrupt vbi docet, qui vnum, duo, tria, vel plura principia & elementa conſtituerunt, rerum omnium ex his per condenſationem & rarefactionem, generationem excitaſſe. Nam qui vnum ſtatuebant elementum, ei duo principia adiungebant. dicebant enim mediam quandam naturam aere tenuiorem, igne denſiorem conſtare; & ex ea, & contrariis qualitatibus denſi, & rari cetera generari. Qui duo, vt Parmenides, ignem, & terram decernebant; inter illa duo media interiiciebant, ſcilicet aerem, & aquam; quorum hanc ex terræ rarefactione, illum ex addenſato igne edi aſſerebant. Ab horum dogmate non abhorrebant, qui tria, aut plura ponebant rerum principia. Vt verò Virgilius hæc duo verba opponit, ita Græci *πυκνόω*, & *χαλάω*. Plutarc. 6. Simp. Quæſt. 2. *πυκνοῦσι τὸν στόμαχον, καὶ πάλιν ἀνοίγουσι, καὶ χαλῶσι*: *denſantes ſtomachum, ac rurſum aperientes, & laxantes.* C Et Quæſt. 8. opponit *πύκνωσιν, καὶ ἀραίωσιν*: *denſitatem, raritatem.* Ibidem verba, *πυκνόω*, & *τήκω.*

25. LÆTÆ PECVDES.] Plinius de hoc præſagio: *Nec mirum aquaticas, aut in totum volucres, præſagia aeris ſentire: pecora exultantia, & indecora laſciuia luxantia eandem ſignificationem habent.*

26. OVANTES GVTTVRE CORVI.] Auſon. in Epig. *Gallorum cantus, & ouantes gutture coruos.* Ouid. in Fragmento Halieut. apud Hieron. Columnam: *Et ouantes gutture corui.* Ceterùm concentum iſtum auium tranſacta tempeſtate iam ſereno cœlo, & ouationem, ac veluti tripudia ita libat Calab. lib. 14. explicans Græcorum lætitiam, Aues lætæ poſt tempeſtatem.

Μολπὴ δ' οὐρανὸν ἷκε δι' αἰθέρος, εὖτε κολοιῶν
Κλαγγὴ ἀπειρεσίη, ὁπότ' εὔδιον ἦμαρ ἵκωνται
Χείματος ἐξ ὀλοοῖο, γαλήνη δ' ἄρα νήνεμος αἰθήρ.
Cantus per æthera ferebatur in cœlum, quemadmodum graculorum
Cantus plurimus, illucente ſerenitate in cœlo
Poſt hyemem pernicioſam, tranquillo iam æthere.

a Si verò Solem ad rapidum, Lunáſque ſequentes
Ordine reſpicies, nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.
b Luna reuertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolæ, pelagóque parabitur imber.
At ſi virgineo ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit;

Totus & ille dies, & qui naſcetur ab illo,
Exactum ad menſem pluuia ventíſque carebunt:
Votaque ſeruati ſoluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

ARGVMENTVM.

Prognoſtica certiora ſumenda a Sole, & Luna. Luna tria affertuntur: obſcura pluuiam ſignat, rubens ventos, pura ſerenitatem.

EXPLICATIO.

a HACTENVS tradita ſunt prognoſtica ventorum, pluuiarum, & ſerenitatis, quæ indicantur ab animalibus: tradit iam, quæ indicantur, à Sole, & Luna; ſed de hac prius, de Sole poſterius. Præmittit tres verſus procemij loco, docens neminem poſſe decipi, qui attendat ad præſagia Solis rapidè percurrentis cœlum, & Lunæ ſequentis ſtato quodam ordine motum Solis, vt certam quandam regulam: neminem (inquam) poſſe decipi, etiam ſi nox ſit admodum inſidioſa; ſolet enim nox primo initio clara eſſe, deinde nubibus tegi.

b Conſtituit Lunæ præſagia tria, cum eſt cornu obſcuro, rubro, puro. De primo ait: cùm Luna renaſcitur (nam hoc eſt, colligere ignes reuertentes) ſi cornu fuerit obſcuro, imbres imminent & mari; & ſegetibus ſi rubro, ventus. Obſerua obiter locutionem dignam hoc vate, *Luna virgineo in ore ruborem ſibi ſuffundit*: ſi die quarta ab eius coitu pura fuerit, non cornibus obtuſis, ſed clare micantibus, non ſolùm quartus is dies, ſed omnes vſque ad finem menſis carebunt tam imbribus, qui ſignabantur per obſcuritatem; quàm ventis, qui per ruborem. Ergo, in tanta ſecuritate temporis, & Lunæ tranquillitate, nullæ erunt procellæ in mari, neque nautæ peribunt, quin potius ſalui, atque incolumes peruenient ad littus, vbi vota ſua poſſint ſoluere Diis littoralibus, videlicet Glauco, Panopeæ, Melicertæ filio Inus. In ſumma ait, a Luna obſcura ſignari imbrem, à rubente ventos, à pura ſerenitatem.

NOTÆ.

Sol rapidus. 1. SOLEM RAPIDVM.] Ad celeritatem Solis pertinent verſus illi Lucr. lib. 4. qui loquens de celeritate motus:

Et multo citius ferri, quàm lumina Solis,
Multiplicísq; loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo Solis peruolgant fulgura cœlum.

Arn. lib. 2. *ne nobis frigora, Solésq; incommodent rapidi*, Virg. ſup. *-rapidíve potentia Solis*. Cal. li. 4. ὠκυθόοιο ϑοὸν φάος: *rapidū Solis lumen*. Pap. 5. Syl. *volucris Phœbi rota*.

2. INSIDIIS NOCTI SERENÆ.] Tale illud 5. Æn. *& cœli toties deceptus fraude ſereni*.

Luna nigris cornib. pluuiá indicat. 3. SI NIGRVM OBSCVRO.] De hoc præſagio Arat. ἄλλοτε δ' ἄλλῃ γε χλαινομένη, δοκέειν ὑετοῖο: *Alias aliter nigricans, conijcito pluuiam*. Baſil. Hom. 6. Hex. παχεῖα δὲ τοῖς κέρασι φαινομένη ὕδωρ λάβρον ἀπὸ νεφῶν: *Si fuerit craſſa cornibus aquam è nubibus impetuoſam*. Plin. *ſi nigra, pluuias portendere creditur*. Iterum: *nigreſcens, imbres*. In extremo loco de plenilunio loquitur. Alluſit Claudian. de Bel. Gild. qui otioſos putat, qui notauerint, an Luna *conceptis liueſcat turbida coris*. Lucan. lib. 5. exſequens præſagia tempeſtatis: *Lunaque non gracili ſurrexit lurida cornu*. Iterum:

—tum lurida pallens
Ora tulit vultu ſub nubem triſtis ituro.

Politian. de ſuo Ruſtico. *-ſi atra recedat, -Tecta ſubit metuens hyemes*. Veg. lib. *color cæruleus indicat pluuias*,

A loquitur de Luna, & cœruleum colorem pro nigro, aut fuſco poſuit. Ptolemæus etiam dixit, Lunam ſi fuerit, μέλαινα, ὠχρὰ, παχεῖα, *nigra, pallida, craſſa*, eſſe χειμώνων, καὶ ὄμβρων δηλωτικήν: *Indicem hyemis, atque imbrium*. Extremum alius mihi ſuppeditauit. Ex his omnibus collige locutiones. Nam in ſermone Lunæ idem ſunt Græcis μέλαινα, ὠχρὰ, παχεῖα. & Latinis, *nigror, liuor, luror, atricies, color cæruleus*.

4. AT SI VIRGINEVM RVBOREM.] De rubicunda Luna præſignante ventos idem Ptolem. λεπτὴ δὲ καὶ ἐρυθρὰ, καὶ ὅλον τὸν τοῦ ἀφωτίστου κύκλου ἔχουσα διαφανῆ, καὶ ὑποκεκινημένον, ἀνέμων ἐπισημαντικὴ καθ' ὃ μάλιστα κλίνεται τὸ περίγειον: *Si Luna tenuis rubraque fuerit, & totus orbis, etiam qui non videtur, ſit conſpicuus, & tremulus, ventos portendit, maxime ex ſua declinatione*. Aratus πάντη δ' ἐρευθομένη, δοκέειν ἀνέμοιο κελεύθους: *Omnino verò rubens, conijcito venti meatum*. Iterum: -λεπτὴ δὲ, καὶ εὖ μάλ' ἐρεύθει, Πνευματίη: *tenuis, & ſatis rubens, Ventoſa*. Iterum, ἐρευθόμενος, -τότε χείμερος: *rubicunda, tunc procelloſa*. Baſil. dicto loco, ὑπέρυθρος φαινομένη --τότε βιαίας κινήσεις ἀπειλεῖ: *ſi appareat rubicunda minatur horridam Auſtri concitationem*. Plin. *ſi rubicunda, ventos*. Iterum: *ſi rutila, ventos*. Lucan. libr. 5. *ventorumque nota rubuit*. Politian. *-ſi rubra coruſcet, Tum vero exſpectat ventos*. Veget. lib. 4. c. 41. *rubicundus enim color ventos*.

5. AVREA PHOEBE.] In Epigr. Græco. μήνη χρυσόκερως. Ouid. 2. Met. *-Et quanto quam Lucifer aurea Phœbe*.

6. SIN ORTV QVARTO, NAMQVE IS CERTISSIMVS AVCTOR.] Vult Virgilius quartum diē Lunæ dies index. Lunę eſſe indicem reliqui menſis. & non vtcunque, ſed præcipuum, & certum: ſed ſcias tamen in hoc nihil eſſe certi. Aratus quidem & tertium, & quartū æquè indices facit, vſque ad διχόμηνον. Veg c. 45 li. 4. diem quartum. Baſ. Hom. 6. Hex. tertium. Theophraſtus (quæ nota eſt Brod. lib. 3. Miſc c. 13.) æque conſtituit diem τετράδα, ὀγδοάδα, πανσέληνον: *quartum, octauum, plenilunium*. Brodæus ipſe, ſextum ex vulgi opinione. Ægyptij (auctor eſt Plin.) quartum diem maxime obſeruabant: eundem Varro, auctore eodem Plinio. Plinius ipſe iam quartum, iam quintū, iam plenilunium conſtituit: Hiſpani potiſſimum diem quintum obſeruamus, cuius ductu, atque imperio reliquus menſis regatur. Theodoualdi mortem præſignatam a ſtella, quæ ingreſſa eſt circulum Lunæ quintæ, auctor eſt Greg Turō. lib. 4. Hiſt. c. 9.

7. PVRA.] De præſagio Lunæ puræ ac ſplendidè micante Arat. πάντῃ γὰρ καθαρὴ, καὶ μάλ' εὔδια τεκμήραιο: *Omnino pura cùm ſit, ſerenitatem obſeruato*. Luna pura ſerenitatem indicat. Baſil. Hom. 6. Hex. λεπτὴ μὲν γὰρ οὖσα περὶ τρίτην ἡμέραν καὶ καθαρὰ καθαρὰν εὐδίαν καταγγέλλει: *Si tenuis ſit tertio die, puróque nitore fulgeat, conſtantem ſerenitatem nunciat*. Plin *ſi ſplendens exorta puro nitore fulſit, ſerenitatem*. Iterum: *ſi plenilunio per dimidium pura erit, dies ſerenos ſignificabit*. Polit. in Ruſt. de ſuo agricola: *Tractat opus, ſi pura micet*. Veget. *lætus orbis, ac lucidus ſerenitatem nauigiis repromittit, quam geſtat in vultu: præcipue ſi quarto ortu, neque obtuſis cornibus rutila, neque infuſo fuerit humore fuſcata*.

8. OBTVSIS CORNIBVS.] Hæc locutio in Luna ducta eſt à Græcis, nam Aratus: παχείῃ δὲ, καὶ ἀμβλείῃσι κεραίαις: *craſſa, & obtuſis cornibus*. Iterum de eadem: ἢ νότῳ ἀμβλύνεται: *ſi Auſtro hebetatur*. — καὶ πρὶν φάος ἀμβλύνονται: — *lucidus fulgor hebetetur*. Plin. in

Aa 4 quinta;

B

C

D

quinta, cornua eius obtuſa. virg. de ſtellis: *acies obtuſa.* Arn.li.2. *obtuſi hæc luminis, acutiora illa & fulgentia claritatis.* Cic.2.Acad apud Non. per *hebetudinẽ* expreſſit: *Quid? Lunæ quæ lineamenta ſint, poteſne dicere? cur eius naſcentis alias hebetiora, alias acutiora videantur cornua?* Cyprianus per vocem aliam, cùm ait contra Demet. *declinante iam curſu exoletis cornibus Luna tenuatur.*

9. ET QVI NASCETVR.] Ita ferme 3.Æneid. *& nati natorum, & qui naſcentur ab illis.*

Nautarum vota. 10. VOTAQVE SERVATI.] Attingit morem veterum, & ſignatè locum eius moris. Vouebant nautæ, ſi tranquillo curſu vterentur, ſoluturos ſe vota Littoralibus Diis in ipſo littore. Nunc morem aperit Virgilius ipſe 3.Æn.

Quin vbi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris iam vota in littore ſolues. & lib.5.
Dij, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus.

Catul. de phaſelo, dixit, *Nec vlla vota Littoralibus Diis Sibi eſſe facta,* quin videlicet ſemper eſt vſus ſecunda nauigatione. Quæ dixi pertinent A tum ad morem, tum ad locum De more Ouid.

Dij maris, & cœli, (quid enim niſi vota ſuperſunt?)
Soluere quaſſatæ parcite membra ratis.

& Lucillius, cuius epigramma adducit, & vertit Natal.lib.8.Myth.c.4. Lucillius (inquam) non Lucianus, vt prauè ſcriptum in Natal. Ergo:

Γλαύκῳ, καὶ νηρεῖ, καὶ ἰνοῖ, καὶ μελικέρτῃ.
Καὶ βυθίῳ κρονίδῃ, καὶ σαμόθραξι θεοῖς,
Σωθεὶς ἐκ πελάγους λουκίλλιος ὧδε κέκαρμαι
Τὰς τρίχας ἐκ κεφαλῆς, ἄλλο γὰρ οὐδὲν ἔχω:

Inóque, Glaucóque, & Nereo, deo i Melicertæ,
Et Samothracum Diis, æquoreóque Ioui,
Seruatus dicat è pelagi Lucilius vndis
Hos crines; aliud namque habet ille nihil.

Dicam etiam de hoc more, 12.Æn. ad illud: *Seruati ex vndis, vbi figere dona ſolebant.*

11. GLAVCO.] Sumſit hunc verſum flexu modico à Parthenio (teſtes Macrob.& Agel.) qui priùs B γλαύκῳ, καὶ νηρεῖ, καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ. in codicibus Agellij legitur: εἰναλίῳ μελικέρτῃ. Huic verſui ſimilis ille Lucillij iam adductus. Deorum, quos hic memorat, cognitio peti vndecunque poteſt.

[a] Sol quoque & exoriens, & cùm ſe condet in vndas,
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequentur,
Et quæ manè refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
[b] Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medióque refugerit orbe:
Suſpecti tibi ſint imbres: namque vrget ab alto
Arboribúſque ſatíſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut vbi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diuerſi erumpent radij, aut vbi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu malè tum mites defendet pampinus vuas:
Tam multi in tectis crepitans ſalit horrida grando.
[c] Hoc etiam, emenſo cùm iam decedet olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores:
Cœruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros,
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni,
Omnia tum pariter vento, nimbíſque videbis
Feruere: non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moueat conuellere funem.
[d] At ſi, cùm referétque diem, condétque relatum,
Lucidus orbis erit; fruſtrà terrebere nimbis,
Et claro ſyluas cernes Aquilone moueri.
[e] Denique quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudémque, & operta tumeſcere bella.

C

ARGVMENTVM.

Dein de Sole multa, hac diſtinctione, vt priùs dicantur, quæ pendent à Sole Oriente, deinde quæ à Sole Occidente, tertio quæ coniunctim ab vtroque.

EXPLICATIO.

[a] A PRÆSAGIIS Luna excurrit ad præſagia Solis, hæc duplicia ſunt, aut naturalia, aut prodigioſa: naturalia in hoc tractu perſequitur, prodigioſa

gioſa poſtea ſermone arrepto de morte Iulij Cæſaris. Præmittit verſus tres prooemij vice: quibus ait, capienda eſſe præſagia à Sole oriente, ab eodem occidente; & vtraque eſſe certiſſima, tam quæ edit Oriens ſummo mane, quàm quæ Occidens aſtris apparentibus.

b Dixit ſumenda eſſe præſagia à Sole Oriente, & Occidente, agit iam primo loco de his, quæ accidunt illo Oriente: hæc tria ſunt, primum præſagium ſignificat imbrem copioſiſſimum, duo reliqua horrentem grandinem. Ergo ait: Si Sol Oriens lateat ſub nube, & varias quaſdam maculas contrahat ex denſitate vaporum, qui exiſtunt circa horizontem, ac dimidia tantùm ſui parte appareat (hoc eſt enim, fugere medio orbe) imbres time. tunc enim Notus ſiniſter ac noxius arboribus, latis, pecoribus, imbres vrget impellitque ab alto aere. Pergit ad grandinem. Si ſub lucem (hoc eſt, paulo poſt ortum diem, & Solem) latens ſub nubilo in diuerſas partes radios demittat: aut ſi Aurora ante orientem Solem pallida ſit, grandinem time: quid enim putas accidit vuis maturis, aut quanam ratione defendentur ope pampinorum, cùm ex horrenti grandine tecta etiam crepitent.

c Sequuntur prognoſtica à Sole occidente, hæc tria ſunt ex tribus coloribus, quibus ſolet inſici, cæruleo, igneo, & rutilo maculoſo: cæruleus pluuiam ſignificat, igneus Euros; rutilus cum maculis ventos, imbres, procellas. Non ego (inquit) ea ſum ſtultitia, vt tunc nauigem, ſoluamque a portu; neque me quiſquam in eam mentem impellet.

d Dixit ſeorſim prognoſtica, quæ ſumenda ab Sole oriente, & occidente, & aduerſa omnia; nunc coniunctim, & quæ bona. itaque ait: Si ſol cùm oritur, & cùm occidit, clarus fuerit, caréńſque nubibus, ne nimbos Auſtri time. proflabit Aquilo, qui clarus eſt. nam videlicet imbres diſſipat, & claritatem aeri inducit.

e Concludit, naturalia hæc Solis præſagia cum admonitiuncula, non diſſimili à prooemio, quod præmiſit. Monet itaque, certiſſima quæque prognoſtica ſumenda eſſe à Sole, ſiue ſero veſpere, ſiue vento agente, atque expellente nubes ſerenas, ſiue imprimis Auſtro conatus moliente. Nam quis eſt, qui poſſit dicere, Solem aliquando fuiſſe falſum, & fruſtraneum? nemo profectò: cum etiam ille ſæpiſſime indicauerit, quæ latent in imis ſenſibus mortalium, fraudes hominum, bellaque occulta. Ergo, qui indicat, quæ pendent ab hominum voluntate, cur non quæ ſunt naturalia? *caeci tumultus* ſunt, inſidiæ, coniurationes, fraudes adhuc latentes in cordibus.

NOTÆ.

1. SOL QVOQVE ET EXORIENS.] Hos tres verſus reddidit ex totidem Arati:

Ἠελίοιο δέ τοι μελέτω ἑκάτερθεν ἰόντος.
Ἠελίῳ καὶ μᾶλλον ἐοικότα σήματα κεῖται,
Ἀμφότερον, δυνόντι, καὶ ἐκ περάτης ἀνιόντι.
Solis item tibi cura ſit vtrinque euntis.
Soli etiam magis nota ſigna ponuntur
Vtrobique, occidenti, & ex imo aſcendenti.

Ita etiam Veget. inter prognoſtica: *Sol quoque exoriens, vel diem condens.* &c.

2. SOLEM CERTISSIMA SIGNA SEQVENTVR.] Idem Arat. loquens de Sole:

—τοῦ γὰρ σκοπιαὶ καὶ ἄρισται:
—huius obſeruationes optimæ.

3. SVRGENTIBVS ASTRIS.] Dicuntur aſtra ſurgere per initium noctis, cadere aut labi poſt mediam noctem, aut diluculo. Ita 2. Æn. *cadentia ſidera.* quem locum vide.

4. MACVLIS VARIAVERIT ORTVM.] Eadem dixit Aratus flexu alio, videlicet tum diem ſerenum fore, cum Solis orbis non fuerit varius maculis. Inde Poeta ex varietate imbres auguratur. Citat Vrſinus ita Calpurnij Baſſi: *Si Sol in ortu ſuo maculoſus ſit, atque ſub nube lateat, aut dimidia parte apparuerit, imbres futuros innuit.* Sunt qui hunc librum non Calpurnio attribuant. Polit. in Ruſt. *—an radiis monſtret diſcordibus imbrem.* Veget. *pluuia impendente maculoſus.* Quæ poſtea addit Poeta, de Sole condito in nubem, attigit quoque idem Aratus, cùm ait, metum pluuiæ deponendum, ſi nubes illi non præoriatur.

Solis prognoſtica.

5. ARBORIBVSQVE SATISQVE.] Aratus, *οὔτ' εὐτοῖς χειμὼν, οἷλ(ος) οὔτ' ἀρότροισιν*: *magna pluuia neque grata plantis, neque arationibus.*

6. PECORIQVE SINISTER.] Flexu alio Perſ. Sat.

—Auſter Infelix pecori.

7. SVB LVCEM.] Notent hæc verba, qui putant hac forma ſignificari tantum tempus antecertens, non ſubſequens. Dicunt enim his, *ſub lucem, ſub diem, ſub annum,* tantùm notari, paulo ante lucem, diem, annum: non paulo poſt lucem, &c. Nam hic Virgil. cùm de Sole iam orto loquatur, & dicat *ſub lucem,* apertè innuit tempus ſubſequens.

8. SESE DIVERSI ERVMPENT RADII.] Paraphraſi Lucr. lib. 4. *Tandem vbi ſe erupit neruis collecta cupido.* De prognoſtico ipſo multorum radiorum erumpentium Aratus:

—ὁππότ' ἀκτῖνες, αἱ μὲν νότον, αἱ δὲ βορῆα
Σχιζόμεναι βάλλωσι:
—quando ex radiis quidam Auſtrum, quidam Boream
Sciſſi tangant.

Marcus etiam Varr. quem multi aduocant: *Si exoriens Sol concauus videtur, ita vt è medio fulgeat, & radios faciat partim ad Aquilonem, partim ad Auſtrum, tempeſtatem humidam, & ventoſam futuram innuit.* Plinius, *Si in exortu ſpargentur partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiam tamen ventoſque ſignificabunt.* Videatur fortaſſe alicui Poeta hoc loco alludere ad ea, quæ Græci vocant *παρήλια.* Fiunt hæc, quando nubes ex latere Solis, vel orientis, vel occidentis collocata velut ſpeculum, *εἴδωλον*, ſeu imaginem Solis recipit, atque exprimit. Parelia hæc Plinius lib. 2. c. 31. *plures ſoles* nominat, à noſtris *virgas* appellari admonet Dalecampius, & te hoc docebit Seneca in fine huius Notæ. Theon ad Aratum ex Poſſidonio tradit, parelia eſſe nubes rotundas, quæ circa Solem effulgeſcentem irradientur, neque proprio lumine vtantur, ſed ſolari, quemadmodum etiam Luna. Ariſtoteles apud Suidam dicit, parelium eſſe nebulam ſupra modum condenſatam, quæ à Sole illuſtratur. Iſta ergo nubes ſignum eſt aut grandinis, vt hic ait Poeta & alij; aut imbris, vt ſcribit Seneca lib. 1. quæſt. cap. 11. his verbis: *Aliud quoque virgarum genus apparet, cùm radij per anguſta foramina nubium tenues intenti, diſtantéſque inter ſe dirriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? quid eas vocem? imagines Solis? Hiſtorici ſoles vocant? & binos terníſque apparuiſſe memoria tradunt. Græci parelia appellant, quia in propinquo a Sole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem Solis.* Scio, quæ hic dixi de alluſione Virgilij ad parelia, poſſe eludi?

Parelia, quæ.

Soles plures, qui.

Virgæ in Sole, quæ.

9. PALLIDA.] Plinius ait, Oriente pallido nunciari grandinem. Politian. de ſuo Ruſtico: *Conſulit & Phœbi*

Phœbi flammas, an grandinis angue Palleat.

10. TITHONI] Imitationem hanc ſeruo ad 9. Æneid.

11. MALE DEFENDET.] Pari locutione Hor. Epiſt. vlt. lib. 1. *male parentem aſellum*. & Tertul. de Pal. *ſtudia palæſtra male ſeneſcentia*. Verſus, qui ſequitur de grandine ſaliente in tectis, apparet factus ad veſtigia Apollonij lib. 2. qui grandinis effuſæ a Ioue, dat κατάχ... *ſtrepitum*.

Solis variantis prognoſtica.

12. VARIOS ERRARE COLORES] De hoc prognoſtico capienſis Claudian. de Bell. Gildon. *Ora licet maculis aſperſerit occiduus Sol*, ex mente Delrij notat & Seneca in Agamem. de Sole loquens: *ſuſpecta varius occidens fecit freta*. Pauſanias in Achaic. etc Amatæ de hac colorum Solis varietate: *Solis orbis vel caligine obductus, vel incenſus rutilo, vel ſub atro liuidus ſuus colore*.

Sol cæruleus quid in dicet.

13. COERVLEVS IMBRES DENVNTIAT.] Aratus,

Εἰ δέ που μελανοῖ, καί οἱ τὰ μὲν ὕδατος εἴη
Σήματα μέλλοντος: *Aut ſi quando nigreſcet, hæc tibi ſigna erunt pluuiæ futuræ*. Nigrum certè Arati colorem, per cœruleum explicat Poeta, de qua re iam ſupra.

Sol igneus quid indicet.

14. IGNEVS EVROS.] Arat. —εἰ δ' ἐρύθοιτο πάντη ... *ſi vero ignea omnia erunt rubea, ventum indicant*. Vegetius: *ventis vrgentibus igneus*.

15. NON ILLA QVISQVAM] Tali excurſu (ait German.) ludit Virgilius 3. Georg.

Ne mihi tum molles ſub diuo carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe.

& 2 Georg.

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere.

Sed pulcerrimi ſunt verſus Oppiani lib. 5. Halieut. vbi inducit quempiam formidantem adire pelagus, & volentem mori in terra. Omitto omnes verſus, quia multi. Libo tantum aliquos.

—ἄλλα θάλασσα
Χαῖρε μοι ἐκ γαίης: ... ὑπὸ ...
—*Sed tu mare*
Salue mihi ex terra, e procul poſitum eſſe volo.

& ... *e terra venerer Neptunum*.

Quaſi dicat, non è mari. &

Γαῖα φίλη ... τέκες, ...
... :
Terra amica nutrix, tu quidem peperiſti, atque educaſti me
Eſca terreſtri, ſimbus autem tuis moriar.

Et reliquos.

Solis prognoſtica.

16. AT SI, &c.] De hoc prognoſtico Arat. ait ſerenitatem indicari, ſi Sol cadens fuerit ἀνέφελος, *ſine nubibus*, & in Aurora ... *ſerenus*. Diſcrimen eſt: nam Virgilius loquitur de ortu, & occaſu vnius diei; Aratus de occaſu præcedentis noctis, & ortu diei ſequentis. Plinius ex præcepto Arati: *Si occidit pridie ſerenus, & oritur, tanto certior fiet ſerenitatis*. Virgilianum prognoſticum etiam eſt in Artemidoro lib. 2 c. 36 ... ἀπὸ ἀνατολῆς ... *Sol ab exortu emergens ſplendidus & purus, atque etiam deſinens in occaſum, omnibus eſt bonus.*

17. FRVSTRA TERREBERE NIMBIS.] Flexu alio Aratus,

—...
Αὔριον ...
—*hanc te ... oportet*
Cras, neque per noctem timere de pluuia.

18. QVID VESPER SERVS VEHAT.] Citat Macrobius lib. 1. Satur. librum Varronis ex Satyris Menippeis, cui eſſet titulus: *Neſcis quid veſper ſerus vehat*. Vide Eraſm Chilia Cent. 7. c. 5.

Serena nubes, quæ.

19. SERENAS NVBES.] Quæ nam ſint nubes ſerenæ? & à quo vento? neque enim nominat, tantum ait, agi a vento nubes ſerenas. Ego exiſtimo, ſignari Aquilonem, qui Auſtro opponitur. Atque ita ait, ſeni poſſe a Sole, quando Aquilo agat expellatque e cœlo ſerenas nubes; quando Auſter, qui contrarius eſt, pluuias adducat. Nam ſerenæ nubes (explicatore Giſan. in Collectan ad Lucr.) ſunt, quas Poeta ipſe alibi vocat *nebula arida*, id eſt, ſicca. Atque veteres dixiſſe *ſerum* pro arido priore breui: inde deductum *ſereo*, mox *ſereſco*, demum *ſerenum*. Firmat hoc ſimillimis exemplis.

Serenum vn de dicatur.

20. QVID COGITET.] Huic annectit Germanus parem locutionem Propertij lib. 3. —*quid flamine captet Eurus*. Et ego Statium 3. Theb. —*quid ferrea Clotho Cogitet*. Variat locutionem idem lib. 5. Syluestr. *Quid Boreas hybernus agat*: Ita ab Nonno lib. 3. Dionyſ. auræ dicuntur diuinatrices, μάντιες αὖραι.

Noti etymol.

21. HVMIDVS AVSTER.] Alluſum ad etymō. eſt enim νοτὶς humiditas: Inde Auſter ipſe νότος quaſi humidus. Opp. 3. Hal. νότος ὑγρὸς. & libr. 4. Venat. ὀμβροφόρον νότον. Orpheus vocat generationem ὀμβροτόκον *imbriferam*. Ouidius 3. Metam. *Auſtros imbriferos*. Plaut. Mercat. *imbricum*. Horat. od. 1 o. Epod. *vdo Noto*. Enn. 16. Annal. *imbricitorem* vocat. His ſimilia attributa frequentiſſima in Poetis. De explicatione autem Horatiani verſicul. lib. 1. od. 7. vbi ait, detergi è cœlo nubila a Noto, lege Franciſcum Luyſinum lib. 1. Pareig. c. 2.

22. SOLEM QVIS DICERE FALSVM AVDEAT?] Hinc Manil. lib. 2. *Quod Fortuna ratum faciat, quis dicere falſum*
Audeat, & tantæ ſuffragia vincere ſortis?

Solis præſagia.

23. CAECOS INSTARE TVMVLTVS.] His coniungit Vrſinus verba Tullij in conſulatu: *Quid vero Phœbi fax, triſtis nuntia belli*. & ego ſententiam Thucydid. lib. 1. qui ait, Solis defectiones crebterrimas præceſſiſſe ante bellum Peloponneſiacum: & verba App. lib. 4. ciuil. qui loquens de prodigijs ante cædem proſcriptorum: ... *Circa Solem multa apparuere ſigna*. De Aſtris Manil. lib 1.

Quin & bella canunt ignes, ſubitoſque tumultus
Et clandeſtinis ſurgentia fraudibus arma.

Tumeſcere & bellis.

24. TVMESCERE BELLA.] Eadem phraſi Plato in Gorgia, ... Integra pete à Germ. Adiungo Nazianz. in Epitaphio Baſilij, ... *Cum illum præſertim negotia adhuc tumerent, & turbarentur, domi me continui*. & Velleium, qui ad ſaporem Virgilij accedit lib. 2. *Mors Druſi, iam pridem tumeſcens bellum excitauit Italicum*.

Ille etiam exſtincto miſeratus Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora Ponti,

Obſcœ

Obſcœníque canes,importunæq; volucres
Signa dabant,[c] quoties Cyclopum efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarúmque globos,liquefactaque voluere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
[d] Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens: & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudéſque locutæ
Infandum: ſiſtunt amnes,terræq; dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur: æraque ſudant.
[e] Proluit inſano contorquens vortice ſyluas
Fluuiorum Rex Eridanus: campóſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit.nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſauit,& altæ
Per noctem reſonare lupis vlulantibus vrbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arſere Cometæ.
[f] Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi.
Nec fuit indignum ſuperis bis ſanguine noſtro
Emathiam,& latos Hæmi pingueſcere campos.
[g] Scilicet & tempus veniet,quo finibus illis
Agricola,incuruo terram molitus aratro,
Exeſa inueniet ſcabra rubigine pila:
Aut grauibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſis mirabitur oſſa ſepulcris.

ARGVMENTVM.

Perſequitur præſagia Solis prodigioſa, quæ præceſſerunt bellum ciuile Augusti atque Antonij contra Brutum & Caſſium.

EXPLICATIO.

[a] DIXIT, Solem fuiſſe ſemper indicium bellorum,& motuum, qui latent in intimis ſenſibus. Probat iſtud his, quæ contigerunt poſt cædem Iulij Cæſaris, & ante bellum Auguſti & Antonij contra Brutum & Caſſium Iulij percuſſores. Falſo enim quidam aiunt,hic numerati prodigia,quę antecellerunt cædem Iulianam: imò, quæ ſubſecuta ſunt illam,& quæ præceſſerunt bellum ciuile cōtra Brutum, & Caſſium:ſed certè in vindictam Iulianæ cædis. Vates lectore tantùm eget. nam expreſsè ait: *exſtincto Caſare.* Præceſſit ergo mors Iulij. Principe autem loco numerat Solis defectum, qui quia longus,ideo ait,formidatam fuiſſe à mortalibus æternā noctem,id eſt,vt ego puto,mortem omnium, atque æui exitum.Sententia,quæ tyronibus ſeruiat,eſt:Ille etiam Sol miſeratus eſt Romam poſt extinctum Cæſarem, cùm ſe texit caligine per annum integrū, cùm ſecula, impia Iulij cæde, timuerunt æui exitum. Miſeratus (inquit) quia defectu ſuo indicauit mala futura,vt ſibi homines cauerent.

[b] Addit non ſolùm Solis indicium, ſed terræ, maris,canum, volucrum. Videtur mihi Poeta velle includere vniuerſum ferme orbem,vt ſcil. prædiuinarint cœlum,terra,mare,aer,bella ciuilia. Cœlum ſignat per Solem,per volucres aerem,per obſcœnos canes terram,mare apertè nominat.

[c] Subdit iam magnam, & incredibilem congeriem prodigiorum. Inprimis mugitus Ætnæ, cœli, montium: Ætnæ,nā hæc ſuos rupit fornaces, flammas vomuit,& ſaxa ignita per agros cyclopum:cœli,nam in Germania auditi ſonitus armorum toto cœlo diſcurrentium:montium,nam Alpes tremuere inſolitis motibus.

[d] Quæ includit quinque verſibus, horrenda omnia ſunt. Nam auditæ voces vltra humanum modum in lucis,viſa pallida quædam ſimulacra ad terrorem mortalium, locutæ ſunt pecudes res infandas,ſteterunt amnes, diſceſſit tellus,fuderunt lacrymas eburneæ templorum ſtatuæ, eorundem æra ſudarunt.

[e] Coniungam huc reliqua prodigia.Timuit Eridanus,atq; tam inſanis vorticibus ſyluas inundauit, vt ſecum armenta auferret,& armentorum ſtabula. *Proluit contorquens,*eſt,proluit,& contorſit,id eſt,egit in gyrum conuulſas arbores,quas proluerat.Pergit. Apparuerunt in extis fibræ admodum minaces:manauit cruor è puteis: errarunt per vrbes lupi vlulantes: ceciderunt fulgera plurima è cœlo,cùm hoc eſſet ſerenum:arſere paſſim cometæ diri.

[f] Oſtendit iam quid indicauit præcedentia prodigia, nimirum bellum ciuilę contra Brutum, & Caſſium

Caſſium geſtum ab Auguſto, & Antonio apud Philippos, & quia ciuile, ideo *paribus telis*. Ait *iterum*, quia ciuile Pompeij, vt Cæſaris eodem loco geſtum. Huius tam atrocis belli conqueſtionem excitat, quod Dij dignum iudicauerint, & eadem Emathia bis tingeretur Romano ſanguine: & campi illi, qui ſiti ad Hemum montem.

ß Exaggerat, quale illud fuerit bellum contra Brutum ab euentu, qui futurus poſt multa ſecula: nam agricolæ arantes eam partem camporum inuenient Romana pila rubigine obſita, galeas raſtris pulſabunt, admirabuntur oſſa Romanorum, & ea grandia, vt quæ magnorum & fortium hominum, qui ibi occubuerunt.

NOTÆ.

Solis defectus prodigioſus.

1. CVM CAPVT OBSCVRA.] Defectus Solis ſemper prodigioſus. Putat Vrſin. expreſſum à Virg. locum Apollonij è 4. Arg.

Ἠὲ καὶ ἠελίοιο μέσῳ ἤματι νύκτ' ἐπάγοντος
Οὐρανόθεν, τὰ δὲ λαμπρὰ δι' ἠέρος ἄστρα φαείνοι.

Dicit, *Solem die medio noctem induxiſſe è cælo, aſtra viſa*. Ego à Petronio in Sat. locum Virgilij. nam loquens de prodigiis bellorum ciuilium:

Continuo clades hominum, venturaque damna
Auſpiciis patuere Deum: namque ore cruento
Deformis Titan vultum caligine texit:
Ciuiles acies iam tum ſpirare putares.

Lucan. inter prodigia belli ciuil. lib. 1.

Ipſe caput medio Titan cum ferret olympo
Condidit ardentes atra caligine currus,
Inuoluitque orbem tenebris, gentéſque coegit
Deſperare diem.

Eodem pertinent verba Capitolini in Gordian. *Indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit, quod eclipſis Solis facta eſt, vt mox crederetur, neque ſine luminibus accenſis quicquam agi poſſet.*

Æternam nox, quid.

2. ÆTERNAM NOCTEM.] De hoc Solis defectu poſt cædem Iulij loquitur Plutarch. in eius vita: *καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς. ὅλον γὰρ ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ὠχρὸς μὲν ὁ κύκλος, καὶ μαρμαρυγὰς οὐκ ἔχων ἀνέτελλεν. ἀδρανὲς δὲ καὶ λεπτὸν ἀπ' αὐτοῦ κατῄει τὸ θερμόν*: *Solis lumen caligine obieſſum, toto namque illius anni ſpatio pallens globus, & ſine ſplendore oriens, imbecillem ac tenuem ex ſe calorem emittebat.* & Plin. lib. 2. c. 30. *Fiunt prodigioſi, & longiores Solis defectus, qualis occiſo Dictatore Cæſare, & Antoniano bello totius penè anni pallore continuo.* Hinc apparet, quare Poeta dixerit *æternam noctē*. Vide etiam hic Seruium. His firmatur explicatio noſtra, Virgilium loqui de prognoſticis, non quæ præceſſerunt cædem Iulij; ſed quæ ſubſecuta ſunt illam cædem, & præceſſerunt bellum Bruti. Ad quā etiam rem allucent verſus Man. libr. 1. qui de aſtris ita loquitur:

Solis defectus longiſſimus.

Ciuiles etiam motus, cognatáque bella
Significant: nec plura aliàs incendia mundus
Suſtinuit, quàm cum ducibus iurata cruentis
Arma Philippeos implerunt agmine campos.

Vbi loquitur de bello Bruti, quod magna prodigia indicarunt. Accepi per *noctem æternam* mortem, & æui exitum, iuxta illud Catull. *Nox eſt perpetuò vna dormienda*. & Ouid. in epiſt. Ariadnæ: *æterna nocte premenda fui*. Quod non diſcrepat à trita locutione, qua ſomnus ſumitur pro morte. Ouid. 15. Met. hunc defectum Solis conſtituit ante mortem Cæſaris. Nihil me mouet, nam contra lucem hiſtoriæ. Simile prodigium habes apud Vopiſ. in vita Cari: *Tanti turbinis ſubitò exorta tempeſtas eſt, vt caligarent omnia, neque alter alterum noſceret.* Præceſſerunt quippe iſtæ tenebræ mortem Imperatoris. Ad locum hunc vatis videtur alluſiſſe Plinius lib. 6 epiſt. 29. *Multi ad Deos manus tollere, plures nuſquam iam Deos vllos, æternamque & nouiſſimam noctem mundo interpretabantur.* Verſum ipſum totum arripuit Sedul. lib. 4. Sententiam etiam Virgilij ita extulit Ped. Albin.

—tunc ipſe dies, orbémque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

Ammianus libr. 20. *è mundi conſpectu penitus luce abrepta.*

Canum præſagium.

3. OBSCOENIQVE CANES.] De obſcœnitate in auguriis alibi dicam. Nunc de prodigio canum. Duplex inuenio in ſcriptoribus prodigium canum, primum à latratu horrendo, & diro, quo ſolent res prædicere: alterum à fuga. Poeta nihil explicat; credibile, illum capiendum de primo, vt de quo frequentior mentio. Vtrunque hic illuſtrare non erit implacidum; tum quia hic attingit Poeta, tum quia nemo id diligenter hactenus. Primū firmat Pauſan. in Meſſen. Notans enim prodigium, ait: *οἱ κύνες, οὐ κατὰ τὸ εἰωθὸς ὑλάκτουν, ἀλλὰ συνεχέστερον, καὶ θορυβωδέστερον τῇ κραυγῇ χρώμενοι*: *Canes non ſolito, ſed frequentiore, & vehementiore latratu vſi.* Ouid. 15. Metamor. inter ſua prodigia:

Inque foro, circumque domos, & templa Deorum
Nocturnos vlulaſſe canes.

Lucan. inter ſua lib. 1. *—flebile ſæui Latrauere canes.* ita & Papin. 4. Th. *Nocturnique canum gemitus.* App. 4. Ciu. *κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς οἷα λύκοι*: *canes vlularunt inſtar luporum.* Addit Appianus, *σύμβολον ἀηδές*: *præſagium triſte.* Malè Interpres vulgaris reddit, *præſagium inſuetum*. Inter omnia, quę præceſſerunt mortem Maximini, ita Capitolinus: *Canes circum tentorium eius in ſecunda manſione vltra duodecim vlularunt, & animam quaſi flendo poſuerunt, ac prima luce mortui ſunt deprehenſi.* Ad idem pertinet verſus hic oniro-criticus: *κυνῶν ὑλαγμὸς ἐχθρικὴν δηλοῖ βλάβην*: *Canum latratus ſignat nocumentum hoſtile.* Tendo ad alterum prodigium. Obſeruaui, canes aliquando ex his, qui vincendi eſſent, fugiſſe ad futuros victores: & hac fuga vnius exercitus cladem, alterius victoriam ſignaſſe. Pauſanias narrans cladem Meſſeniorum acceptam à Lacedæmoniis, ita ſcribit: *οἱ κύνες συνελθόντες εἰς τὸ αὐτὸ κατὰ πᾶσαν νύκτα ὠρύοντο. τέλος δὲ καὶ ἀπεχώρησαν ἀθρόοι πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων στρατόπεδον*: *Canes globo facto vlulatum dedere, denique ad caſtra Lacedæmoniorum concurſu facto peruenerunt.* Par huic prodigium narrat Iouius 11. hiſt. his verbis: *Dum intentu omniū animis in euentum futuræ pugnæ arma pararentur, & Sol iam in occaſum inclinaret, mirum dictu, & quod memoria prodendum videtur; Gallorum canes, relictis caſtris, magno continentique agmine Nouariam intrarunt, admiſſiq; Heluetios, qui in ſtatione erant, eorum crura lambere, caudas adulanter quatere, demiſſiſque blandè auribus ſingulis applaudere cœperunt, tanquam Heluetij iam ipſorum eſſent domini, aut certè futuri, vt mox apparuit. Primus omnium Iacobus Mottinus è Torſano nequaquam agreſtis ingenio vir, & Italicæ gnarus linguæ, tanquam auguralis diſciplinæ, vti ab euentu credi par eſt, non imperium omine accepto ad Maximilianum contendit, eique victoriam de Gallis eſt pollicitus: quod à maioribus gentibus eſſet obſeruatum in auſpiciis præliorum, proculdubio eorum fore victoriam, ad quos hoſtium canes tanquam ex infelicibus caſtris, ad tuta fortunatáque hoſpitia perueniſſent.* Volui dare hunc locum, etiam ſi longum, quia inſigniter illuſtrat verba Pauſaniæ. Oroſ. li. 5. c. 18. inter prodigia belli Picētini notat hāc fugam canum, etiā ſi non ad hoſtes: *Canes quoque, quorum natura eſt, extra homines eſſe non poſſe, lacrymoſis vlulatibus vagi luporum ritu oberrarunt.*

Ergo

Ergo in Poeta capias vel vlulatum canum, vel fugam: & hanc, aut ex Bruto, & Caſſio ad Auguſtum; aut ex vrbibus ad vaſta camporum. A

Auiũ cantus inter prodigia. 4. IMPORTVNÆQVE VOLVCRES.] De prodigiis ante mortem Cæſaris Ouid. 15. Met.

Triſtia mille locis Stygius dedit omina bubo.

& de prodigiis belli ciuilis Lucanus:

—diráſque diem fœdaſſe volucres Accipimus.

Papin. 3. Theb.

Monſtra volant, diræ ſtrident in nube volucres,
Nocturnæque gemunt ſtriges, & feralia bubo
Damna canens.

Didonis mortem apud Virg. bubo quoque denunciat. quem locum adi, vt hunc illuſtres.

Ætnæ prognoſtica. 5. QVOTIES CYCLOPVM.] Prodigium Ætnæ æſtuantis, & eiaculantis ignes multas ſæpe clades anteceſſit. Petron. Satyr. B

—iamque Ætna voratur
Ignibus inſolitis, & in æthera fulmina mittit.

Alicui placebit *rotatur*, non *voratur*. Redeo. Lucan. lib. 1. inter ſua:

Ora feræ Siculæ laxauit Mulciber Ætnæ,
Nec tulit in cœlum flammas ſed vertice prono
Ignis in Heſperium cecidit latus.

Cladem Cannarum apud Sil. lib 8. præcedunt ignes Ætnei. Iidem raptum Proſerpinæ apud Claud. lib. 2. Appian quoque 5. Ciuil. ἐβρόντα δὲ καὶ ἔβρεμε τῆς Αἴτνης σκληρὸν, καὶ μυκήματα μακρὰ, καὶ σέλας περιλάμποντα τὴν στρατιάν: *Terruerunt exercitum ſani fremitus Ætnæ, horrendi mugitus, fulgura latè ſplendentia.* Oroſ. 5. cap. 6. *In Sicilia mons Ætna vaſtos ignes eructauit, ac fudit: qui torrentium modo per prona præcipites proxima quæque corripientibus exuſſere flammis, longinquiora autem fauillis calidis, cum vapore graui late volutantibus, torruerunt; quod Siciliæ ſemper vernaculum genus monſtri non portendere malum aſſolet, ſed inferre.* Nullum finem faciam, ſi adducam ſcriptores omnes, qui dicunt, incẽdia Ætnæ præceſſiſſe ante grauia mala. C

Vnda de igne. 6. VNDANTEM ÆTNAM.] Pari forma Æſchil. in Prometh. ποταμοὶ πυρὸς. Eurip. Med νᾶμα πυρὸς. Ariſt. 2. Met. φλογὸς ῥεῦμα: & in lib. περὶ κόσμ. τὸ πῦρ—δίκην ποταμοῦ. Quibus ignis, & flamma comparantur cum flumine, aqua, latice. Virgil. ipſe *vndabat vortex flammis*. Apul. lib. de Mundo: *flammarum fluenta*. Claudius Marius Victor lib. 2. *vndantéſque globos flammarum in ſidera laxat*. Auſon. in Perioch. *—vndantem clypeus defulgurat ignem.* D

Ætnæ fornaces. 7. FORNACIBVS.] Lucr. quoque de Ætna lib. 6. *—vaſtis Ætna fornacibus.* & Virgilius ipſe in Ætna. *—rapidique cauis fornacibus ignes.* Ouid. 15. Metam. *—ſulphureis ardet fornacibus Ætna.* Claudius Marius Victor lib. 1. pro fornacibus poſuit caminis:

Non aliter, quam dum ruptis ſana Ætna caminis
Egerit immiſſis ſtridentia ſulphura flammis.

Globus de flammis. 8. FLAMMARVMQVE GLOBOS.] Arnob. lib. 2. *flumina torrentia flammarum globis*. Auſon. in Sapiẽtibus:

Quæ flamma totum ſe per ambitum dabat,
Voluens in altum fumidos æſtu globos. E

Ammian. lib. 23. *metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erumpentes.* Plin. lib. 2. c. 103. *de Ætna flammarum globus eructat.* ita apparet legendum in Plin. tum ex his, quæ in margine adnotat Dalecam. tum ex Virgil. quem videtur imitatus Plinius.

Armorum ſonitus in aere maximum prodigium. 9. ARMORVM SONITVM.] Hoc prodigiũ quoties accidit. Tibul. 2. El. 5. *Atque tubas, atque arma ferunt ſtrepitantia cœlo Audita.* Lucan. de prodigiis Belli Ciu. *Tum fragor armorum.* Ouid. 15. Met.

Arma ferunt nigras inter crepitantia nubes,
Terribiléſque tubas, auditaque cornua cœlo
Præmonuiſſe nefas. Petron Satyr.
Armorum ſtrepitu cœlum furit, & tuba Martem
Sideribus tranſmiſſa ciet.

Plin. 2. cap. 57. *Armorum crepitus, & tubæ ſonitum auditos è cœlo Cimbricis bellis accepimus; crebróſque & prius, & poſtea. Tertio verò conſulatu Marii ab Amerinis, & Tudertibus ſpectata arma cœleſtia, ab ortu occaſuque inter ſe concurrentia, pulſis quæ ab occaſu erant.* Appian. 4. Ciu. ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, καὶ κτύπος ὅπλων, καὶ δρόμος ἵππων, οὐχ ὁρωμένων, ἠκούετο: *Hominum immanes voces, armorum ſtrepitus, equorum curſus, nemine ſpectante audiebantur.* In lib. 3. Sibyllinorum oraculorum legũtur verſus iſti:

Signaque ſaxa dabunt, & in alta prælia nube
Cernetis peditúmque equitúmque ſonantibus armis;
Quales venantes prædam clamore fatigant.

Et ſuperiùs:

—cœlo labentur ab alto
In terram ardentes enſes.

Cic. 1. Diuin. inter varia prodigia: *ex cœlo fremitus auditus.* Oroſ. 4. c. 15. *Apud Arpos parmæ in cœlo viſæ, Sol quoque pugnaſſe cum Luna.* Sed hoc prodigium ſolemne inprimis fuit ante cladem Iudæorum. Ioſephus lib. 7. B. I. Iud. c. 12. *Ante Solis occaſum viſi ſunt per inane ferri currus totis regionibus; & armatæ acies tranantes nubila.* Sumſerunt ab hoc Egeſippus, Tacitus, Apollonius. Primus lib. 5. Excid. Hieroſ. c. 44. *Ante Solis occaſum ſubitò viſi in nubibus currus, & acies armatæ.* Alter 5. Hiſt. *Viſæ per cœlum concurrere acies, rutilãtia arma.* Tertius 1. Excid. Hieroſ. *Mox etiam auditi currus per nubila ferri.* Et poſt pauca:

Armatæ velut miſcerent bella cohortes,
Tinnitum galearum, & miſtos enſibus enſes,
Pulſaque ab alternis & ſemet ſonantia ſcuta.

Ex dictis illuſtrari etiam poteſt locus 8. Æn.

Arma inter nubem cœli regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.

In ſignatis his verbis *Armorum ſonitum*, putat Vrſinus alluſum ad Lucret. lib. 2. *Nec metuunt ſonitus armorum, nec fera tela.* His prognoſticis adnecti poſſunt prodigioſæ Hiſtoriæ de cohortibus, aciebus, caſtris, Dæmonum opera apparentibus ad terrendos pios viros. Vt apparet in vita S. Guthlaci apud Surium, in Chronico Hirſgauienſi. à quibus Hiſtoriis abſtineo, quia promtæ in Delr. lib. 2. Diſq. Mag. Q. 27. Sect. 1. Explicat hos tumultus Saxo lib. 1. Hiſt. Dan. additis etiam nominibus:

Trux Lemurum chorus aduehitur, præceſſ que per auras
Curſitat & vaſtos edit ad aſtra ſonos:
Accedunt Fauni Satyris, Panúmque cateruæ
Manibus admiſta militat ore fero.
Syluanis coeunt Aquili; Lamiæque nocentes
Cum Lamiis callem participare ſtudent.
Saltu librantur Furiæ, glomerantur iiſdem
Laruæ, quas ſimul Fantua uncta premit.

Si quis me interdum reprehendat, quòd in illuſtrando Virgilio plura conferam exempla, occurrat huic Critico inertia aliorum Interpretum ſatis damnata lectoribus. Verſus Saxonis etiam adducit Delr.

10. TREMVERVNT MOTIBVS ALPES.] Simile prodigium ante varias calamitates, & bella in pleriſque reperi. Nam Cic. 1. Diuin. inter alia prodigia, ita ait: *Aut cùm ſe grauido tremefecit corpore tellus.* Iterũ: *cùm terræ ſæpe fremitus, ſæpe mugitus, ſæpe motus, multa noſtræ Reip. multa ceteris ciuitatibus grauia, & vera prædixerint?* Petron. Sat. inter ſua prodigia: *— rupta tonabant Verticibus laſſis montis iuga.* Inter ſua Ouid. 15. Met. *motámque tremoribus vrbem.* Ante bellum Ciuile Lucan. Tremor terrarum prodigioſus.

—tum cardine tellus
Subſedit, veteremque iugis nutantibus Alpes
Diſcuſſere niuem.

Bellum Picentinum præceſſit tremor terræ cũ horrẽdo fragore, vt auctor eſt Oroſ. 4. c. 4. Bellum Thebanum apud Papin. 3. Theb. Et Bellum duorum fratrum apud eundem lib. 11. Sed & Arnob. ita loquitur lib. 1. *Terrarum validiſſimis motibus tremefacta nutant vſque ad periculum ciuitates.* Velleius 1. *Græcia maximis concuſſa eſt motibus.* Arator 1. Hiſtor. Apoſtolicæ: *Arua tremunt concuſſa locis.* Tremorem iſtum ita deſcribit Calab. lib. 2.

Ὡς γαίης μεγάλοιο ... ὑπένερθε
Λαῖλαψ, ἄφαρ δέ τε πάντα κατὰ χθονὸς ἀμφιχέοντα
Ἐκ θεμέθλων, μάλα γὰρ περιτρομέει εὐρεῖα γαῖα.

Vt cum terra cauernis impetuoſus ventus ſuboritur, ſtatim omnia per terram ſuis ſedibus conuulſa, ruina diſſipantur, magno enim motu quaſſatur terra. Et lib. 11. — *βρέμει δέ τε γαῖα πέριξ χθών*: *infremuit tellus circumquaque.*

Vox lucorũ. 11. Vox.] Quæ hæc vox ſonans per lucos? Explicat, credo, Tibul. lib. 2. El. 5.

Atque tubas, atque arma ferunt ſtrepitantia cœlo
Audita, & lucos præcinuiſſe fugam.

Ergo credamus, Virgilium dicere, ante bellum Bruti auditam e templis lucorum vocem Deorum fugã ſuam indicantium. Id quoque Ouid. innuit, nam 15. Met. —*cantuſque feruntur Auditi Sanctis, & verba minacia lucis.* Quæ iſtæ minæ? nimirũ ex Tibullo Deorum fuga. Tale eſt illud Ioſephi lib. 7. Bel. Iud. c. 12. de præſagiis, quæ ante excidium Solymorum: *Feſto die, quem Pentecoſten vocant, nocte ſacerdotes intimum templum more ſuo ad diuinas res celebrandas ingreſſi, primum quidem motum, quendamque ſtrepitum ſenſerunt: poſtea vero ſubitam vocem audierunt quæ diceret, migremus hinc.* De eodem excidio Tacit. lib. 5. Hiſt mutuatus a Ioſepho. *Expaſſæ repente delubri fores, & audita maior humana vox: excedere Deos. Simul ingens motus excedentium.* Sed de hac te latè lib. 2. Æn. Abſolutè de vocibus lucorũ Lucanus lib. 1. de prodigiis belli Ciu. —*vagaque per auia vocis Audita nemorum.* Et Petronius:

Nec non horrendi nemoris de parte ſiniſtra
Inſolitæ voces flammis ſonuere ſequentis.

Et Valerius Max. c. 9. lib. 1. *Ingens repentè vox è proxima ſylua Arſia, &c.*

Luci ſilẽtes. 12. Lvcos silentes.] Veteribus nemora omnia, ac ſyluæ ſilere exiſtimabantur. ita 7. Æn. *tacitis ſyluis.* Et in 6. *tacitum nemus.* Referri hoc ſilentium poteſt ad religionem, qua luci omnes imbuti eſſe putabantur, & pars maxima ſacrorum ſilentium fuit.

Simulacra, pro vmbris. 13. Simvlacra modis pallentia miris.] id eſt, vmbræ. ita Tull 3. Off ait eſſe in hominibus ſimulacra virtutis Et certe Capitolin. qui in Maximino dixit *ſimulacra bellorum agere*, & Ennodius, qui in Paneg. *congreſſionis ſimulacro atteri, & ſigura certaminum* nihil aliud innuunt, quam belli, & cõgreſſionis vmbram. Sæpe hoc delectatus eſt Virgilius. Nam in 7. *Multa modis ſimulacra videt volitantia miris.* & 1. Æn. *coniugis ora modis attollens pallida miris.* In 10. *Ora modis Anchiſiades pallentia miris.* Sumſit a Lucret. qui lib. 1. *Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris.* Sententiam ipſam aliter extulit Cicer. in ſuo Conſulatu:

Iam verò varia nocturno tempore viſæ
Terribiles formæ bellum motuſque monebant.

Petron. verò in Satyr. exſequens prodigia, ita:

Ecce inter tumulos, atque oſſa carentia buſtis
Vmbrarum facies diro ſtridore minatur.

Ouid. 15. Met. loquens de prodigiis, quæ antecesſerunt mortem Cæſaris: —*Tubæque ſuentia Fæta ſe ferunt.* Et Lucanus de his, quæ antecesſerant bella ciuilia: *venientes comminus vmbræ.*

Pecudes locutæ. 14. Pecvdesqve locvtæ.] Lucanus ante bellum ciuile: *Tum pecudum faucibus humana ad murmura linguæ.* Capiendi boues, nam iii in prodigiis locuti ſæpe. Tib. lib. 2. El. 5. *Fataque vocales præcinuiſſe boues.* Prodigium hoc obuium eſt in Liuio. Appian. 4. Ciu. *βοῦς τέ τινα ἔφασαν ἀνθρώπου φωνὴν ἀφεῖναι*: *bouem humanam vocem emiſit.* Itaque ex conſenſione omnium, qui in prodigiis vocem dant bobus, in Virgilio per *pecudes* boues capias.

Amnium indicia. 15. Sistvnt amnes.] Plin lib. 2. c. 103: inter prodigia: *Amnes retro fluere & noſtra vidit ætas, Neronis Principis annis ſupremis.* Papin. lib. 7. Theb. nonnihil variat in hoc prodigio. *ſtetitque ſuis ac curſibus amnes.* Sicut & Petron.

—nec vaga paſſim
Flumina per notas ibant morientia ripas.

Rhodanũ magno prodigio retro iiſſe, ſcribit Greg. Turon. lib. 4. Hiſt. cap. 31.

Simulacra Deorum lacrymantia. 16. Et moestvm illacrymat templis ebvr.] Tibul. *Et ſimulacra Deum lacrymas fudiſſe tepentes.* Silius lib. 8. —*lacrymæque vetuſta Effigie patris latè fluxere Quirini.* Lucan. 7. —*rorantia ſanguine Vſque ad Theſſaliam Romana & publica ſigna.* Et lib 1. *Indigetes fleuiſſe Deos.* Ouid. 15. Met. *Mille locis lacrymauit ebur.* Seneca in Thyeſte: *fleuit in templis ebur.* De fletu ſimulacri Apollinis videndus S. Auguſt. lib. 3. Ciu. c. 11.

Simulacra Deorum ſudantia. 17. Æraqve svdant.] Huius illuſtrationem debes Vrſino, qui coniungat ex prodigiis Apollon. lib. 4. *ξόανα ... ἱδρώοντα αἵματι*: *ſimulacra cum ſudore ſanguinis.* Et lib. 1. Epigr. *Ἄρτεμις ἱδρώουσα ...*: *Sudans Diana nuncia eſt tumultus.* Ex Interprete Apollonij in dictum locum, *ὅταν μέλλῃ τι ſυμβαίνειν χαλεπὸν, εἰώθει τὰ ἀγάλματα ἱδροῦν*: *Cum quid mali imminet, conſueuerant ſudare ſimulacra.* Adiungo Lucanum, qui inter prodigia belli ciuilis lib. 1.

—vrbiſque laborem
Teſtatos ſudore Lares.

Appianum qui lib. 4. Ciuil. de prodigiis, quæ præceſſerunt cædem proſcriptorum, *καὶ τῶν ξοάνων τὰ μὲν ἱδρῶ, τὰ δὲ αἷμα ἱδροῦν*: *ex ſimulacris nonnulla ſudore, nonnulla ſanguineo ſudore perfuſa.* Ab his non abit ſudor ex lapidea ſtatua Antonij, quam rem inter prodigia belli Actiaci narrat Plutarch. in Antonio. Huc pertinent verba Cicer. 1. Diuin. *Quid Lacedæmoniis, paulo ante Leuctricam calamitatem, quæ ſignificatio facta eſt, cum in Herculis fano arma ſonuerunt, Herculiſque ſimulacrum multo ſudore manauit?* Ibidem inter prodigia belli Marſici: *Deorum ſimulacra ſudauiſſe.* Sed vide, ſi placet, vti in ſequenti libro iſta irrideat Cicero. Inter prodigia quæ præceſſerunt mortem Commodi, hoc: *Herculis ſignum æneum ſudauit in Minucia per plures dies.* Verba ſunt Lampridij.

18. Prolvit insano.] Hunc locum Scaliger lib. 5. c. 14. compara cum Lucano, & Silio. Prior de eodem Pado ita ait lib. 6.

Sic pleno Padus ore tumens ſuper aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros:
Succubuit ſi qua tellus, cumulumque furentem
Vndarum non paſſa ruit: tum flumine toto
Tranſit, & ignotos aperit ſibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos: his rura colonis
Accedunt donante Pado.

Vide,

Vide, ſi placet, cenſuram Scaligeri contra Lucanū. Poſterior in lib. 4.

Vt torrens celſi praeceps è vertice Pindi
Cum ſonitu ruit in campos, magnóque fragore
Auulſum montis voluit latuſ: obuia paſſim
Armenta, immaneſque feræ, ſyluæque trahuntur.
Spumea ſaxoſis clamat conuallibus vnda.

Non erit pudor adiungere Fracaſtorium, qui nouitius, par antiquis. Ille lib. 1. Syphil.

—ſummiſque volutus montibus amnes
Præcipites ſecum ſyluas, ſecum aſpera ſaxa,
Secum armenta trahens: qualis pater impete magno
Aut Padus, aut Ganges ſuper & nemora alta domóſque
Turbidus, æquabit pelago freta lata ſonante.

Sed locum iſtum alibi etiam illuſtro.

Eridani Elogia.

19. FLVVIORVM REX ERIDANVS.] Pari Elogio Tybris à Dionyſ. Afro, — ποταμῶν βασιλεύτατος ἄλλων: *Rex aliorum fluuiorum.* De eodem Virgil. *Heſperidum regnator aquarum.* Auſon. de Danubio in Epigram. *Illyricis regnator aquis.* Elogium Eridani à Sidon. Paneg. ad Auitum, hoc eſt: — *tibi maxime fluctu Eridane.* Plinij lib. 3. cap. 16. *Nulli amnium claritate inferior.* Gorop. Becan. lib. 9. Orig. Virgilium explicās, rem totam defert ad originem Cimbrorum: nam horum lingua Eridanus ſonat *Regem dominum, honorem aquarum.* Quæ res Virgilium non latuit, vt qui ab aliquo Germano didicerit vocis Etymologiam, & certè credibile eſt illos dediſſe huic fluuio nomen, apud quos fluuius ipſe naſcitur. Itaque ait, non credendum Herodoto lib. 3. qui dicit nomen Eridani non eſſe barbarum, ſed Græcum, & fictū ab aliquo Poetarum. Nam eo ipſo, quod fictum credit, & neſcit vnde, ignorationem manifeſtat. Addam ἐν παρέργῳ, Padum quoque auctore Plinio ex Metrodoro lib. 3. c. 16. nomen eſſe barbarum, videlicet Gallicum, quia circa eius fontem multa ſit picea, quæ *pades* Gallicè vocatur. Firmat hoc quæ de Eridano Becanus.

Triſtitia & minæ, in re ſacra.

20. TRISTIBVS AVT EXTIS FIBRÆ APPARERE MINACES.] Notanda vox vtraque *triſtibus, minaces.* Nam vtraque ad exta pertinuit, cùm illa erant non bona. Ait verò Briſſ. propriè dici *exta triſtia,* cum aut cor deeſſet, aut iecur eſſet ſine capite.

Exta triſtia quæ ſint.

Prius oſtentum accidit Cæſari ſacrificanti, quo die cæſus eſt, vt ſcribit Cic. 2. de Diuin. Val. Max. lib. 1. Suet. & Plutarch. in eius vita: Pertinaci item, quo à militib. interemtus eſt die, vt in eius vita tradit Capitolinus. Poſterius eidem Cæſari immolanti, cui iecur ſine capite inuentum eſt, quod narrat Cic. 1. de Diuinatione Marcello etiā apud Val. Max. lib. 1. c. 6. Liuium lib. 27. Plinium lib. 11. c. 37. Plutarchum in eius vita. Dixi de triſtitia, tranſeo ad minas. Eodem ſenſu Arnobius lib. 6. *piaculares hoſtias ſignis minacib.*

Minæ in re ſacra.

Cic. 2. Diuin. *minæ extorum.* Iterum: *minentur extis.* Seneca lib. 2. Nat. Quæſt. *Quicquid exta, quicquid aues minabuntur.* Huc pertinet illud Macr. lib. 1. in Somn. qui tradit ſigna, vel denuntiare, vel minari, vel monere. Multis ex his Briſſ. præluxit 1. Form.

Fibrarum Etymon.

21. FIBRA.] Etymon aperit Varr. lib. 4. de Ling. Lat. *Fiber ab extrema ora fluminis dextra, & ſiniſtra maxime, quod ſolet videri: & antiqui fibrum dixerant extremum: vnde in ſagis extrema fimbria, & in iecore extremum fibra, hinc fiber dictus.* Itaque eadem origo fibri, fimbriæ, fibrarum; dicta omnia quod extrema ſint. De fibro iam ego ſupra in hoc libro.

Puteorum ſanguis inter prodigia.

22. PVTEIS MANARE CRVOR.] Claudian. 1. in Eutrop. inter prodigia: *puteóſque cruore Mutatos.* Diuerſo prodigio Stat. lib. 7. — *nunc ſanguineus, nūc ſaxeus imber.* Et Liu. lib. 27. *Minturnenſes terribilem quod eſſet, à cæſis cubantes, ſanguinem riuum in porta fluxiſſe.* Et Ouid. 15. Met. *Sæpe inter nimbos guttas cecidere cruentæ.*

Lupi occurſus inter prodigia.

23. LVPIS.] De hoc prodigio errantium per vrbes luporum Liuius lib. 32. *Romæ non in vrbem ſolum, ſed in Capitolium penetrauerat lupus.* Et lib. 33. *Lupus Eſquilina porta ingreſſus, frequentiſſima parte vrbis cum in forum decurriſſet, Tuſco vico, atque inde Melio per portam Capenam propè intactus euaſerat.* Et lib. 41. *Lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intraſſet per Eſquilinam magno conſclamantium tumultu euaſit.* Lucan. ante bellum ciuile lib. 1.

Syluiſque feras ſub nocte relictis
Audaces media poſuiſſe cubilia Roma.

Appian. 4. Ciuil. de prodigiis ante proſcriptionem, & cædem proſcriptorum. λύκος τὴν ἀγορὰν διαθέων, οὐ συνήθως ἐν πόλει ζῷον: *lupus per forum diſcurrere, quod animal in vrbe nūquam aſſueuerat.* Potes in iſtis omnibus lector intelligere lupos veros, non abnuo, ſed proponam tamen meam coniecturam. Repugnat nonnihil in his omnibus capi veros lupos: nam hi non ſe facilè dant in turbas hominum, in vrbes, in plateas. Fortaſſis noua lux dabitur non ſolùm Poetæ hoc loco, ſed multis ſcriptoribus, qui dicūt lupos in mediis vrbibus apparuiſſe, atque vlulaſſe. Quid ergo, ſi intelligendi per hos lupos mortuorum manes? Forſitan. Creditum fuit veteribus defunctorum manes euagari, atque exire è ſepulcris, non ſua ſolum, ſed etiam brutorum forma. Ouid. 2. Faſt.

Manes mortuorū clauſi in luporum forma.

Vix equidem credo: buſtis exiſſe feruntur,
Et tacitæ queſti tempore noctis aui.
Pérque vias vrbis, latóſque vlulaſſe per agros,
Deformes animas, vulgus inane ferunt.

Vbi verbum *vlulaſſe* ducit nos ad lupos. Eodem pertinent verba Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 9. loquentis de anima: *ſed nec poſt mortem facilè corpus relinquit, & quia non funditus corporea excedunt peſtes: ſed aut ſuum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, ſed ferini quoque, electo genere moribus congruo, quos in homine libenter exercuit.* Quod ſumſit à Platone in Phædone, qui vbi agnoſcit trāſitum animarum in alia corpora, etiam irrationalia, ſubiicit iſta, τοὺς δέ γε ἀδικίας τε καὶ τυραννίδας καὶ ἁρπαγὰς προτετιμηκότας εἰς τὰ τῶν λύκων γένη: *qui iniurias, tyrannides, rapinas præ aliis exſecuti ſunt, in genera (migrant) luporum.* Inde liquidò apparet, veteres putauiſſe animas hominum latere ſub lupis. Non malè quis adducat ad confirmationem morem Atheniēſium, quibus capitale fuit lupum interficere, quod ſcribit Interpres Apollonij in lib. 2. Vnde hoc pretium, niſi ab hac opinione? Nūc certè Iaponiis idem mos, & ex opinione iſta, qua putant auorum animas lupis includi. Iuuat etiam Statius 7. Theb. qui inter prodigia:

Arcades inſanas latrare Lycaonis vmbras
Nocte ferunt tacita.

Et paulo ante: *Et ſubiti Manes, flentúmque occurſus auorum.* Trahat quiſpiam ad hanc rem prodigium Claud. de Bel. Get.

—duo quippe lupi ſub principis ora,
Dum campis exercet equos, violenter adorti
Agmen, & excepti telis (immane relatu
Prodigium) miramque notam duxere futuri.
Nam ſimul humano geminas de corpore palmas
Vtraque perfoſſis emiſit bellua coſtis, &c.

Fulgura inter prodigia.

24. NON ALIAS.] Simile quiddam Tacit. lib. 15. ſcribens prodigia:

—et fulgurum non aliàs crebrior.

Et Manil. lib. 1.

—nec plura alias incendia mundus
Suſtinuit, quam cum ducibus iurata cruentis
Arma Philippeos implerunt agmine campos.

Prodigia è cœlo ſereno infauſta.

25. SERENO.] Nam, quæ ſerena tempeſtate fiebant, prodigioſa magis habebantur. Horat. 1. od. 34.

—per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Lucan. 1. Ciu. inter prodigia: *Fulgura fallaci micuerũt crebra ſereno.* Iterum: *—tacitum ſine nubibus vllis Fulmẽ.* Suet. Tit c. 10. *Sabinos petit aliquanto triſtior, quod tempeſtate ſerena tonuerat.* Vnde inter prodigia Cicero, quem aduocat German.

Aut cum terribili percuſſus fulmine ciuis
Luce ſerenanti vitalia lumina liquit.

Prodigia facta ſereno cœlo etiam fauſta.

Et Xenophon. in Hellen. ἐξ αἰθρίας ἀστραπαὶ, καὶ βρονταὶ αἴσιαι αὐτῷ ἐγένοντο: *viſa illi e puro cœlo fulgura, & fauſta tonitrua.* Quo exemplo efficitur, quæ caderent ſereno cœlo, poni quoque poſſe inter fauſta. De qua re ego alibi, nunc enim in Poeta tantùm eſt ſermo de diritate. Putat Vrſ. ſententiam Poetæ ductam ex Odyſ. 20.

Ἦ μεγάλ' ἐβρόντησας ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
Οὐδέ ποθι νέφος ἐστί.
Certe valde tonuiſti à cœlo ſtellato.
Neque alicubi nubes eſt.

26. FVLGVRA.] Hoc prodigiũ frequentiſſimum eſt. Scriptores iam tonitrum, iam fulgur nominant indiſcriminatim. Conſectari ſimilia loca in tanta luce ſcriptorum otioſum ſit.

Cometæ inter prodigia.

27. DIRI.] Ideo, quia auctore Sueton. Neron. c. 36. *ſtella crinita ſummis poteſtatibus exitium portendere vulgo putatur.* Tacit lib 14. Ann. *cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt tanquam mutationem Regis portendat.* Et lib. 15. *Sidus cometes ſanguine illuſtri ſemper Neroni expiatum.* Tibull. lib. 2. El. 5. *— belli mala ſigna cometem.* Sil. lib. 1. *terret fera regna cometes.* & lib. 4. *Regnorum euerſor rubuit lethale cometes.* Lucan. lib. 1.

—crinémque timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometem.

Cic. 2. Nat. loquens de cometis: *nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ.* Dio in Veſpaſ. *his, qui de comete neſcio quid inter ſe colloquebantur ait: non mihi, ſed Parthorum Regi mortem portendit; ille comatus eſt, ego caluus ſum.* ἐκεῖνος γὰρ κομᾷ, ἐγὼ δὲ φαλακρός εἰμι. Pet. Apollonius 1. Excid. Hieroſ. *—cometa mortem ſecum, & portento ferentis.* Iſta omnia, quid aliud, quàm diritatem indicant. Ideo ergo Poeta, *diri.*

Ardor in rebus cœleſtibus.

28. ARSERE.] Cic. poemate de ſuo Conſulatu, quod, vt ſemel dicam, habetur lib. 1. de Diuin. ardorem dat cometis, ſtellis, fulminibus, Soli. *—claro tremulos ardore cometas.* Iterum: *concurſuſque graues ſtellarum ardore micantes.* Et: *fulminis ardor.* Et de Phœbi face: *flammato ardore volabat.*

29. COMETÆ.] Ad Etymõ ſatis clarè Manil. lib. 1. *Flamma comas imitata volat, tenuéſque capillos.*

30. PARIBVS.] Mihi non dubium, quin Virgilij ductu Lucanus ad ſignandum bellum ciuile dixerit, *ſigna, pares aquilas, & pila minantia pilis.*

31. ITERVM VIDERE PHILIPPI.] Ouid. lib 15. Met cum aperta alluſione ad Virgilium: *Emathiique iterum madefient cæde Philippi.* Cum aperta (inquam) alluſione, nam ſicut Virgilius ait, renouandum bellum Pompeij & Cæſaris ab Auguſto in Philippis, ita Ouidius.

Philippi, quæ Vrbs, & vbi.

32. PHILIPPI.] Hæc vrbs priùs dicta eſt Crenide, deinde Datos, demum Philippi ab inſtauratore Philippo Rege ita Appianus lib. 4 Ciu. quem vide. Latè enim hanc vrbem deſcribit. Stephanus quoque tam ex ſua, quàm ex Artemidori ſententia, ait olim appellatam Creniden. De ſitu, vbi hæc vrbs, ambigunt ſcriptores. Florus, Ouidius, Seruius Theſſaliæ adſcribunt. Plinius & Mela in Thracia conſtituunt Philippos: Stephanus in Macedonia, ſicut & Ptolemæus, ſed ita poſterior in Macedonia ponit, vt ad fines Thraciæ. Sanctus Lucas verò hunc Act. 16. ponit in Macedonia, facitque primam ciuitatem partis Macedoniæ. In quo tamen explicando diſſident Interpretes, nam Dionyſ Carthuſ. atque Hugo Card. intelligunt primo occurrentem: noſter verò Alphonſ. Salm. præcipuam, & nobilem. Sed videndum, an duo ſint Philippi: an etiam regiones illę olim indiſcretæ, atque vno fortaſſe Macedoniæ nomine comprehẽſæ occaſionem præbuerint ſcriptoribus eundi poſt diſtinctas regiones in diuerſa. Sciat quoque lector, hic Virgilium, & Poetas alios iiſdem Philippis adſcribere vtrunque bellum, poeticè quidem, atque ex opinione cladis illius vbique locorum peruagantis: nam ſi rem ſtrictè velis capere, certè campi Pharſalici exitiales Pompeio longè abſunt a campis Philippicis, qui exitiales fuerũt Bruto, & Caſſio: quod vidit Clarian. in Annot. ad li. 1. Lucan, alij etiam.

Pharſalici campi longè abſunt à Philippicis.

33. BIS SANGVINE NOSTRO EMATHIAN, ET LATOS HÆMI PINGVESCERE CAMPOS.] Hũc locum adumbraſſe videtur Lucan. lib. 7. Nam cum reſpectu ad bellum Cæſaris & Pompeij quod præceſſit; & Bruti, quod inſecutum eſt, ita cecinit loquens cum ipſa Theſſalia, vbi vtrunque eſt geſtum:

Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante noua venient acies, ſcelerique ſecundo
Præſtabis nondum ſiccos hoc ſanguine campos.

Hoc enim quid eſt aliud, quàm bis Emathiam pingueſcere Romano ſanguine?

Emathia.

34. EMATHIAN.] Hanc quondam Pæoniam appellatam auctor eſt Liuius lib. 40. non longè à principio. Et Suid. ἠμαθία, ἡ τὸ παλαιὸν Παιονία, νῦν Μακεδονία. eadem cum Macedonia. Plin. lib. 4 c. 10. *Macedonia, Emathia antea dicta.* Cùm verò bellum ciuile geſtum in Theſſalia ſit, Poetæ plerunque ad Emathiam recurrunt, tum quia hæc vicina Theſſaliæ, atque adeò per eam quoque peruagata ea clades: tum etiam vt rem amplificent ſpargentes eam calamitatẽ per omnes oras finitimas. Ideo hic Poeta non Emathiam ſolum, ſed etiam Hæmum montem Thraciæ (ita ſane eſt, auctores Strabo, Mela, Plinius: neque enim audiendus Seruius, qui Theſſaliæ montem putat, forſitan ductus hoc loco Poetæ) ait tantæ cladis participem fuiſſe.

35. TEMPVS VENIET.] Theoc. ἥξει χρόνος. Homer. ἔσσεται ἦμαρ. Germ.

36. MOLITVS ARATRO.] Lucret. lib. 5. *ferro moliner arua.*

Rubigo ſcabra.

37. SCABRA RVBIGINE.] Catul. *Ne noſtrum ſcabra tangat rubigine nomen.* Lucan. lib. 1. *Et ſcabros nigræ morſu rubiginis enſes.* Fracaſt. lib 1. Syphil. *—ſcabraque vſſit rubigine culmos.* Ouid 8. Met. de Fame: *—ſcabri rubigine dentes.* Et 1. Faſt. *Interea creſcat ſcabra rubiginis expers* Pulcre dixit Val. Max. c. 9. lib. 2. *horrida vetuſtatis rubigine obſitum imperium.*

38. PILA.] De his ſatis diligenter Lipſ. lib. 3. de Mil. Rom. Dial. 4.

39. GALEAS INANES.] Pari forma Plin. in Paneg. *inanes currus, & falſa ſimulacra victoriæ.*

Oſſa grãdia.

40. GRANDIAQVE EFFOSSIS MIRABITVR, &c.] Virgilij auſpicijs Claud 1. Paneg Stilicon.

Dicite Biſaltæ, vel qui Pangæa iuuencis
Scinditis, & quanta ſub vomere putres
Dirutis glebis galeæ, vel qualia raſtris
Oſſa peremptorum reſonent immania Regum.

Et Prudent. 2 contra Symm.

mirabe

—— miſcebere ſeris
Poſteritas ſeclis inhumata cadauera latè,
Quæ Pollentinos texerunt oſſibus agros.

Similis eſt locus Arnobij lib.2. *Non infantes ſub vberibus matrum ſlentoreos legitis eiulaſſe vagitus, quorum oſſa variis in regionibus eruta, vix repertoribus fecerunt fi-* A *dem humanorum reliquias eſſe membrorum?* De eadem Hiſtoria, qua Virgilius, Ouidius loquitur 3. Faſt.

Marte iacent merito, teſtes eſtote Philippi,
Et quorum ſparſis oſſibus albet humus.

Lege Epigramma Græcum lib. 3. contra ruſticum cruentem vomere ſepultutas mortuorum.

[a] Dij Patrij, Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Thuſcum Tyberim, & Romana palatia ſeruas,
Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete. [b] Satis iam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
[c] Iam pridem nobis cœli te regia Cæſar
Inuidet, atque hominum queritur curare triumphos.
[d] Quippe vbi fas verſum, atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies; non vllus aratro
Dignus honos; ſqualent abductis arua colonis;
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.
[e] Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus Vrbes
Arma ferunt: ſæuit toto Mars impius orbe.
[f] Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ
Addunt in ſpatia: & fruſtrà retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

ARGVMENTVM.

Abſoluit librū cum precatione ad Deos pro ſalute Augusti, qui vnus poteſt ſubuenire euerſo orbi, ac bellorum tumultibus concuſſo. Dilatat hanc cladem, tum ex malis imminentibus, tum aptiſſima comparatione.

EXPLICATIO.

[a] POST explorata bella ciuilia conuertit ſe ad Deos Romæ Tutelares, & Imperij præſides, à quibus petit, vt velint longo æuo viuere Auguſtum tunc florentem ætate, & inſtaurantem Vrbem, orbis C dominam, ac reſtituentem in priſtinam dignitatem æuum illud ciuilibus bellis euerſum.

[b] Confert cauſſam bellorum ciuilium in periurium Laomedontis, qui fraudauit Neptunum, atque Apollinem mercede, quam promiſerat propter ſtructionem Troiani muri. Confert (inquam) quaſi in poſteros crimen illud redũdarit. Quod facit magna in ſuum Principem adulatione, quaſi Auguſti tempora nihil tale mereantur: ſed crimen iam inde altius conflatum ſit.

[c] Conuertit ſe à Diis ad Cæſarẽ, de quo magno Elogio ait, illum inuideri à Diis optantibus, vt iam D in cœlo regnet, quaſi terræ indignæ ſint tanto Principe: additque, cœlum ipſum queri de Cæſare, qui curet humanos & mortales triumphos, cum diuinos & æternos mereatur.

[d] Reddit duas rationes, quibus tantopere Cæſar à Diis optetur: quia videlicet humana omnia ac diuina iura confuſa ſunt, miſta, turbata: hoc eſt enim, verſum eſſe fas, verſum eſſe nefas. Deinde, quia nullus honos aratro habetur, ac rebus ruſticis. Probat primam, à bellis quæ erumpunt per orbem; à variis formis ſcelerum: probat alterã, quia arua ſquallent colonis inde abductis, & tranſlatis ad bella; quia falces in gladios commutantur ad B vſum bellorum.

[e] Regreditur ad primam illam rationem de bellis, quibus humana omnia ac diuina confunduntur, eámque tripliciter dilatat; videlicet à bellis diſtantibus, finitimis, toto bellante orbe: à diſtantibus, nam ab oriente Parthi, qui ad Euphratem ſunt, ab Septentrione Germani, arma commouent: à finitimis; nam vrbes vicinæ arma capiunt, rumpunt fœdera: à toto orbe, nam vbique Mars ſæuit.

[f] Tumultuantem orbem, neque parentem ſuo rectori egregiè comparat cum curru effuſo e carceribus, ac ſeſe circum metas flectente tanto impetu, vt neque aurigæ pareat, neque habenis.

NOTÆ.

1. DII PATRII.] Abſoluit, vt vides, librum cum voto & precatione pro ſalute Auguſti. Mihi non dubium, quin Velleius ſuos libros finierit inhærens veſtigiis Maronis, profuſa in Tiberium adulatione. Ait: *Voto finiendum volumen ſit. Iupiter Capitoline, & Auctor, ac ſtator Romani nominis, Gradiue Mars— vos publica voce obteſtor, atque precor, cuſtodite, ſeruate, protegite hunc ſtatum, hanc pacem: eique functo* D *longiſſima ſtatione mortali deſtinate ſucceſſores quàm ſeriſſimos, &c.* Quid etiam cum aperta imitatione Noſtri abſoluit opus Transformationum, ſupplicans pro longiſſimo Auguſti æuo: *Dij precor Æneæ comites, quibus enſis, & ignis Ceſſerunt.* Vbi poſt inuocata Numina ſubiicit: (Precatio ad Deos in exitu librorum ſolennis.)

Tarda ſit illa dies & noſtro ſerior æuo,
Qua caput Auguſtum, quo temperat, orbe relicto,
Accedat cœlo, faueátque precantibus abſens.

Ita & Fracaſt. lib. 1. Syphil.

Dij Patrij, quorum Auſonia ſub numine, tuque
Tu Latij Saturne pater, &c.

Eodem cum Latinis ſilo Opp. finit librum 2. Hal. *ζώοιτε, καὶ νεφριδας ζωῶν χορὸς, &c. Tuque ô Iupiter, & vos cæteri Iouis cœtus.* Quam precationem ita abſoluit. — *αὐτὰρ δ' τελεσφορον ὄλβον ἄγοιτε: conferte ſceptro ſalutarem felicitatem.* Apud Vopiſcum ſimilis eſt comprecatio Senatus pro Imperatore Probo: *Iupiter Opt. Max. Iuno Regina, &c.* Lege. Ouidius in excurſu Faſtorum ſæpe precatur pro longiſſimo æuo Auguſti, nam hoc genere blandimenti nihil potentius. lib. 1.

Augeat imperium noſtri ducis, augeat annos.

in 2. *Dent tibi Cæleſtes, quos tu Cæleſtibus annos.* Et 2. Triſt. *Optamus peteres cæleſtia ſidera tardè.* Et lib. 5.

Sic habites terras, vt te deſideret æther:
Sic ad pacta tibi ſidera tardus eas.

Dij Indigetes diuerſi à Diis Patriis.

2. INDIGETES.] Abiungit Deos iſtos Turn. lib. 19. cap. 19. ita vt inuocentur ſeorſim Dij Patrij, & Dij Indigetes. Aduocat Symmachum, qui in Epiſt. ad Valen. Theodoſ. Arc. Augg. ſcribit: *Ergo à Diis Patriis, & Diis Indigetibus pacem rogamus.* Et ego Æſchinem, qui contra Cteſiphontem ita abiungit, *ὦ γῆ, καὶ θεοὶ, καὶ δαίμονες, καὶ ἄνθρωποι*: ô tellus, ô Dij, ô Dæmones, ô homines. Vbi, Dæmones, ſunt Indigetes, vt poſtea aperiam. Iuuat clarè Ouid. 15. Metam. qui ſimili precatione pro Auguſto: *Dij, precor, Æneæ Comites, quibus enſis, & ignis Ceſſerunt, Diique Indigetes.* vbi *Dij Indigetes*, ſeparantur à Diis Comitibus Æneæ, id eſt, Penatibus. Ac perinde, Interprete Ouidio, *Dij Patrij*, Maronis, erunt *Dij Penates* Ouidij. Addit Turneb. Deos Indigetes eſſe, qui à Græcis dicuntur *δαίμονες*. Nam Fulgent. lib. 3. Mythol. *Dæmones dicti ſunt, ideo & apud Romanos Indigetes.* Feſtus ita explicat: *Indigetes Dij, quorum nomina vulgari non licet.* Quæ verba præeunt, vt putem de Indigetibus capiendum Plin. lib. 28. c. 2. cùm ait: *Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat in oppugnationibus ante omnia ſolitum à Romanis ſacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum eſſet, promittique illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. Durat in Pontificum diſciplina id ſacrum, conſtátque ideo occultatum, in cuius Dei tutela Roma eſſet, ne qui hoſtium ſimili modo agerent.* Is enim Deus, cuius nomen occultatur à Plinio, idem eſt cum eo, quem vulgari per Feſtum non licet. Inde eſt, vt verba Liuij lib. 8. in Oratione Decij ſe deuouentis, *Dij Indigetes diui quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtiúmque*, putem in vnum coniungenda, vt non Dij diuerſi inuocentur, ſed verba illa, *diui quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtiúmque*, ſint explicatio τοῦ *Dij Indigetes.* Nam qui ſunt Dij, quorum poteſtas eſt noſtrorum hoſtiúmque, niſi illi, de quibus locutus Plinius? De Etymo Indigetum dicam fortaſſe alibi. Hic non prætereat nota Germani, inuocari Deos Indigetes cum reſpectu ad Æneam, qui dictus eſt, Iupiter Indiges, nam ab hoc Auguſtus proceſſit. Itaque commodè precatur pro ſalute Auguſti Æneam, & Romulum; alterum progenitorem Imperatoris, alterum conditorem Imperij. Hanc Notam noſtra alia comitabitur, precationem fieri ad Æneã, qui Heros Indiges, ex religione, qua huiuſmodi Heroes habiti, & culti apud Veteres. Inde illos cum Diis coniungit Braſidas apud Thucydidem lib. 4. oratione quapiam, *μάρτυρας μὲν θεοὺς, καὶ ἥρωας τοὺς ἐγχωρίους ποιήσομαι: Deos mihi teſtes faciam, & Heroas indigenas.*

Dij Patrij ſunt Penates.

Dæmones idem qui Indigetes.

Æneas dictus Iupiter Indiges.

3. VESTA.] Nihil habeo, quod Lilio addam, lege illum.

4. THVSCVM TIBERIM.] Quia Thuſciam, & Latium dirimit ergo, ſicuti Latius, ita Thuſcus dici quit.

5. PALATIA.] Alluſio ad montem Palatinum, quod dictum Palatium, *παλάτιον*. Ita videlicet vocabant ſumma iuga veteres Latini, & Græci. Vnde *fala*, & *falarum* Hetruſcis erat cœlum, admonuit Scal. in Coniectan.

Palatiũ Romanum.

6. HVNC SALTEM EVERSO IVVENEM SVCCVRRERE SECLO.] Non tam iſta lenocinij gratia, quàm ſumta ex vera Hiſtoria. Florus lib. 4. cap. extremo poſt bella omnia confecta ab Auguſto, ita ait: *Hinc conuerſus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſeculum, grauibus ſeuerìſque legibus multis coercuit.* Valer. Maxim. cap. 6. lib. 7. *Auguſti tum tutela tum terrarum vacans.* Pari blandimento de Stilicone Claudian. 1. Ruſ.

Auguſtus ſalutaris Romæ.

Quæ dignum te laude feram, qui penè ruenti,
Lapſuroque tuos humeros obieceris orbi.

Vocat verò Cæſarem *Iuuenem*, vt etiam 1. Eclog. 2. Dixi aliquoties, Græcum Poetam Oppianum inſtitiſſe veſtigiis Virgilij. diuitiæ enim Maronis Græcos etiam ditant. Id mecum ſentiet, qui expenderit exitum lib. 2. Hal. vbi cùm Martem vndique furentem conſtituat, in ſuis Principibus Patre, & Filio ſalutem ponit. Longum eſſet adducere locum integrum, libare aliqua non extra rem. Ergo, vt Virg. optans ſalutem Auguſti cum Diis loquens ait:

Oppianus multa ſumſit à Virgilio.

Hunc ſaltem euerſo Iuuenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete.

Ita Opp.

Τοὺς μοι καὶ ῥύεσθε, καὶ ἔμπεδον ἰθύνοιτε
Πολλαῖς ἐν δεκάδεσσιν ἑλισσομένων ἐνιαυτῶν.

Et poſt pauca:

—*αὐτὰρ καὶ τελεσφόρον ὄλβον ἄγοιτε:*
Quos mihi etiam ſeruate, & perpetuo dirigite
Per multas decades voluentium annorum.
Sceptro autem ſalutarem felicitatem conferatis.

Pergo. vt Virg. *Vicinæ ruptis, &c.* Ita Opp. loquens de rabie bellorum.

— *ἤδη θηρῶν*
Κεκριμέναι πόλιες μερόπων ἔσαν, ἀλλὰ λεόντων
Αἰγότεραι:
— *neque quicquam à beluis*
Diſtinctæ vrbes hominum erant, ſed leonibus
Crudeliores:

vt Virg. *Tot bella per orbem.* Opp. *κυδοιμοὶ δυσκέλαδοι: bella horrida.* vt Virg. *ſæuit toto Mars impius orbe.* Opp. *θοῦρον ἄρη: furebat Mars.* vt Virg. inducit Euphratem, & Germanos; ita Opp eundem Euphratem, & pro Germanis Rhenum fluuium Germaniæ: ait enim hos fluuios armatos ad bellum a Marte.

7. LAOMEDONTEÆ LVIMVS.] Putant nõ immeritò aliqui, Horat. od 7. Epod. conferre bella ciuilia in parricidium Romuli ad imitationem huius loci Virgiliani:

Laomedon periurus.

Sic eſt, acerba fata Romanos agunt,
Sceluſque fraternæ necis,
Vt immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

8. QVIPPE VBI.] Eodem initio Lucret. *Quippe vbi imaginibus, &c.*

9. FAS VERSVM ATQVE NEFAS] Adagij formam poſſit habere, ad ſignandam rerum confuſionem, qualia multa in Eraſmo obuia.

Fas & nefas verſa, adag.

10. NON VLLVS ARATRO DIGNVS HONOS.] Cum reſpectu fortaſſe ad hæc verba dixit Gregor. Turon. lib. 5. hiſtor. cap. 4. *cuncta vuentia, quæ ſunt*

circa vrbem aderant, vt dignus fiat aratro locus ille. Minæ ſunt Rucculeni ducis miſſi ab Chilperico contra Turonos.

Agri deformis deſcriptiones.

11. SQVALENT ARVA.] Terentius Varro in Manio ita hunc ſqualorem: *Ager derelinquetur, ac perpetui ſqualle, ſcabreque, illuuie, & vaſtitudine.* Sedulius lib. 1. *Parente puluerei ſqualentia iugera campi.* Paulinus 2. epiſt. *agrum ſpinis horridum.* Cyprian. contra Demetrian. *Terra ſitu pulueris ſqualeat, ieiunas & pallidas herbas ſterilis gleba producat.* Theophr. 3. Cauſ. c. 14. ſolùm vocat αὐχμώδη καὶ ἄνυδρον, *ſqualidum, ſiticuloſum.* Afranius in Syracuſis: *Ager ſtet ſentibus,* id eſt, horreat. Greg. Nazianz. orat. de plaga grandinis, ita perbellè: θέαμα ἐλεεινὸν, γῆ καθυβρισμένη, καὶ ἀποκεκαρμένη, καὶ τὸν ἑαυτῆς κόσμον οὐκ ἔχουσα: *Miſerum ſpectaculum eſt terram videre contumelia affectam, detonſam, neque cum honore priſtino.* Iterum: χερσωθεῖσα, καὶ ἀκανθοφοροῦσα: *vaſtitate horreſcens, plena ſpinis.* hic ſignatè de vinea loquitur, & de agro vniuerſim: ἀπηκρωμένη, ἀπειρόκαλος ἀτεχνῶς, *eſt indecorus.* Baſilio Serm. 3. in diuites, huiuſmodi tellus ita amplificatur: αὐχμὸς μὲν ἐστιν ἐσθλὴ ἄχαρις, ... ὑγρασίας, καὶ ἄγονος, εἰς χάσματα διαρραγεῖσα, &c. *Aſpectu horrida ad agriculturam, ſterilis & infœcunda, ſciſſa hiatibus.* Manil lib. 1. ex luce Virgilij: *ſqualidaque eluſi deplorant arua coloni.* Formas iſtas, & ſimilitudines locorum exhibemus, vt ſeruiant auſpicandæ cum dignitate poeſi.

Belli nota.

12. ET CVRVÆ RIGIDVM.] Pari ſententia Lucret. libro 5.

Inde minutatim proceſſit ferreus enſis,
Verſaque in opprobrium ſpecies eſt falcis ahenæ.

& Virgil. ipſe in 7.

Vomeris hus, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor, recoquunt patrijs fornacibus enſes.

De Mithridate ſcribit Appianus omnia, quæ eſſent ſyluarum, traduxiſſe ad belli machinas: tauros etiam aratores, vt inde neruos conficeret ad vſum belli. & Ouid 1. Faſt.

Sarcula ceſſabant, verſique in pila ligones,
Factaque de raſtris pondere caſſis erat.

Pacis nota.

Vt verò hæc præcipua eſt belli nota, ita contraria eſt pacis. Martialis libro decimoquarto, capit. 34. de Falce:

Pax me certa ducis placidos curuauit in vſus,
Agricolæ nunc ſum, militis antè fui.

Eſt in Agathia lib. 2. hiſtor. Romanos victis Francis, eam pacis ſecuritatem concepiſſe, vt parum abeſſet, quin ſcuta & galeas amphoris vinarijs, & barbitis commutarent. Similem notam pacis habes in Caſſiodoro lib. 12. cap. 5. *Arripiant ferrum, ſed vnde agros excolant: ſumant cuſpides, boum ſtimulos, non furoris.* Sidonius libr. 1. epiſt. 6. *Otium veteranorum, in quorum manibus efficaciùs enſes rubiginoſi ſero ligone mutuantur.* In Iſaia quoque 2. cap. legitur hæc pacis nota. ait enim: *Conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium.* Eadē eſt in Iudæo Philone lib. *In πᾶς σπουδ. ἐλευθ.* cùm ait: βελῶν, ἢ δοράτων, ἢ ξιφιδίων, ἢ κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ᾽ αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν, ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιὸν, &c. *Nullum inuenies telorum, iaculorum, gladiorum, galearum, thoracum, ſcutorum opificem, non fabricatorem armorum, aut machinarum.* Loquitur nimirum de Eſſæorum populis perpetua pace florentibus.

12. HINC MOVET, &c.] Locus eſt apud Prudent. in Hamartig. huic ſimillimus, ab eo loco:

Heu quantis mortale premit genus improbus hoſtes
Armigeris.

Tu reliqua. & in Cypriano Epiſt. 2. qui ita breuiùs de ſuo æuo: *Cerne itinera latronibus clauſa, maria obſeſſa* A *prædonibus, cruento horrore caſtrorum bella vbique diuiſa, madet orbis mutuo ſanguine.*

14. VICINÆ RVPTIS.] Poſſit ad hunc locum pertinere admonitio Euripidis in ſupplicibus hortantis ciues ore Adraſti, vt ſeruent oppida, pacem cuſtodiant, neque ſinant vrbes mutuis cædibus decertare.

Martis etymon.

15. SÆVIT TOTO MARS IMPIVS ORBE.] Ad cædes Martis pertinet huius Dei etymologia, quam ſic ex Chryſippo indicat Plutarchus in Diſputat. Amatoria: ὁ δὲ Χρύσιππος ἐξηγούμενος τοὔνομα τοῦ θεοῦ κατηγορίας ποιεῖ καὶ διαβολήν, ἀρεῖν γὰρ εἶναι τὸν ἄρην: *Imò Chryſippus exponens nomen huius Dei, accuſat & inceſſit illum, Aren enim dictum eſſe ait ab ἀναιρεῖν, perimendo.* Huic ſententiæ cognatus verſus Op- B piani 2. Hal.

—— θοῦρος Ἄρης φθισίμβροτος ἄτη·
—— crudelis Mars homines perimentis noxa.

Equorum curulia certamina.

16. VT CVM CARCERIBVS.] Eſt hic latiſſimus campus imitationis, & ſimilium locorum. Cenſura penes lectorem ſit, dum extra numerum ponat Virgilium. Nam reliqui ita deſcribunt, vt ſæpe laſciuiant, quo vitio nullum maius in re adeò ſeria: nullibi enim magis pugnatum à veteribus de honore, quàm in circo. Sciunt hoc, qui libarunt Romanas hiſtorias. Itaque nulla fortaſſe res poſtulat maiorem carminis grauitatem. Pergo ad rem. Hùc equorum impetum proſilientium ad curſum Papin. 6. Theb. ita expreſſit:

—— pugnas exire, pauentique.
C *Concurrit ſummos animoſum frigus in artus.*
Qui dominis, idem ardor equis. face lumina ſurgunt,
Ora ſonant morſu, ſpumiſque, & ſanguine ferrum
Vritur: impulſi nequeunt obſiſtere poſtes,
Clauſtraque compreſſa transfumat anhelitus ira.

& Pet. Apollon. 2. Excid. Hieroſ.

Ire volunt omnes (equi) premi, quatit vngula terram
Impatiens, & ſtare loco vaſania neſcit.

Ab Oppiano, 4. Hal. in ipſo initio curſus dicuntur ἐρωήσαντες, ἀΐσσοντες. In quibus verbis nota eſt maximæ velocitatis. Homer. Odyſ. 8. ita curſum equorum incoat, τοῖσιν δ' ἀπὸ νύσσης τέτατο δρόμος. Sil. lib. 8. ita:

—— veluti cum carcere rupto
Auriga indocilis totas effundit habenas.

Horat. lib. 1. Sat. 1. *vt cum carceribus miſſos rapit vngula* D *currus.* Lucanus lib. 1.

Hæc vbi dicta, leuis totas accepit habenas
In campum ſonipes. Silius iterum lib. 15.
Sic vbi proſiluit Piſæo carcere præceps
Ante ſuos it victor equus, currumque per auras, &c.

Ouid. 5. Triſt. mirificè:

Vtque fores nondum reſerati carceris acer,
Nunc pede, nunc ipſo fronte laceſſit equus.

Iam quo feruore rapiantur in ipſo curſu audi Papin. in adducto loco:

Exſiluere loco. quæ tantum carbaſa ponto?
Qua bello ſic tela volant? quæ nubila cælo?
E *Amnibus hybernis minor eſt, minor impetus igni.*
Tardius aſtra cadunt, glomerantur tardius imbres:
Tardius è ſummo decurrunt flumina monte.

Eundem feruorem curſus graphicè perſequitur Calab. lib. 4.

Οἱ δ' ἄρ' ἐγκονέοντες, ἐλαφροτάτων μὲν ἵππων
Μάστιγον. οἱ δὲ, θοοῖσιν ἐοικότες ἀρπυίῃσιν,
Καρπαλίμως ζεύγλῃσι μέγ' ἔνθορον ἀχνύμενοι:
At hi repentè effuſi, pernices equos
Cedunt, illi autem rapidis Harpyijs ſimiles,
Repentè magno curſu iuga corripiebant indignantes.

Iterum: Οὐ γὰρ δ' ἀρματοχίας ἴδε ..., οὐδὲ ...
Ἐν χθονὶ σήματα ... ὑπεξ... ἔχευον ...

Bb 4 *Nec*

Nec erat rotarum aut pedum veſtigia in terra cernere. tam rapido curſu volabant equi. & Homer. Odyſ. 8. καρπαλίμως ἐπέτοντο κονίοντες πεδίοιο: *volabant celeriter excitato in campis puluere.* & Sophocl. in Electra:

— Ἐν δ' πᾶς ἐμεστώθη δρόμος
Κτύπου κροτητῶν ἁρμάτων. κόνις δ' ἄνω
φορεῖθ'. ὁμοῦ δὲ πάντες ἀναμεμιγμένοι
φείδοντο κέντρων οὐδέν:
— *Totus autem repletus eſt campus*
Strepitu pulſantium curruum puluis autem ſurſum
Ferebatur. ſimul autem omnes permiſti
Nequaquam parcebant ſtimulis.

Sed hanc præcipitantiam nemo meliùs Virgilio, tum hîc, tum in 5. Æn.

Non tam præcipites biiugo certamine campum
Corripuere, ruúntque effuſi carcere currus.

Carceres vnde dicti.

17. CARCERIBVS.] Varro, & alij à coërcendo. Sed audiendus Scalig. in Feſtum ita de etymo loquens: *Cancer, canceris, & mutato n, in r. carcer, carceris. non à coercendo, vt Varro. Apuleius. Inter Orci cancros iam ipſos adhæſiſti.* Nam videlicet Feſtus: *Cancri dicebantur antiquis, qui nunc per diminutionem cancelli.* De carceribus circi alibi loquor. Nunc dicam ex Nota Buleng. vti ſcriptores appellent Circi carceres, videlicet: *repagula, oppidum, albam lineam, cryptas, clauſtra, ſepta.*

Effundi verbum circi.

18. EFFVDERE.] Ita in — *ruúntque effuſi carcere currus.* Græci efferunt his verbis: βαλβῖνας, βάλλεσθαι, εἰσβάλλεσθαι, ἀφιέναι εἰς δρόμον. Notat Schoppius à quadrigarum & equorum impetu verbum hoc traductum ad affectus animi, cùm dicimus: *effuſa lætitia, gaudium,* &c. Clariſſimè Val. c. 6. lib. 4. *effuſis carpentis habenis.*

Spatium in ſermone circi quid propriè.

19. ADDVNT IN SPATIA.] Interpretes hîc tacent. Sciendum primùm, quid ſit *ſpatium* in ſermone Circi, & inde apparebit liquidò, quid ſit *addunt ſe in ſpatia.* Eſt *ſpatium*, non diſcurſio ipſa, quæ fiebat per totum circum, ſed ſpeciatim flexio circa metas, quæ ſepties debebat fieri. Cedrenus diſertiſſimè: Οὐ πλείους δὲ τῶν ἑπτὰ κύκλων, οὓς σπάτια οἱονεὶ στάδια καὶ μίσσους, ἀντὶ τοῦ ἄθλους, ἀεὶ τὴν πυραμίδα, ἣν νῦν ὀβελὸν καλοῦσι, διαυλίζοντο οἱ ἀγωνισταὶ, διὰ τὸ τοσούτους εἶναι τῶν πλανητῶν τὸν ἀριθμόν: *Non amplius quàm ſeptem circuitus, quos ſpatia, velut ſtadia, & miſſus circum metam, quæ nunc obeliſcus* dicitur, conficiebant aurigæ, quòd totidem eſſent errones cœli. Seneca etiam aperiſſimè lib. 4. Epi. *Agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant.* Nam videlicet curru ſepties circa metam agitato palma obtinebatur, dicente Propertio libro 2.

Aut prius infecto depoſitu præmia curſu,
Septima quam metam triuerit ante rota.

Inde Sueton. in Domit. c. 4. *Circenſium die, quo facilius centum miſſus peragerentur, ſingulos à ſeptenis ſpatiis ad quina corripuit.* Id eſt, iuſſit, vt quinquies tantùm meta circumageretur. Qui de hac ſpatij ſignificatione plura velit, adeat Cæſarem Buleng. lib. de Circo Rom. c. 28. Redeo ad Poetam: apud quem, *addere ſe in ſpatia* erit, idem ſpatium iteratò ſæpius demetiri circa metas, ideo *ſpatia* in plurali: ideo *addi*, ad ſignandum, flexus addi flexibus, ſpatia ſuperaddi ſpatiis.

20. FERTVR EQVIS.] In 1. Æn. *Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani.* Comparat hunc locum Budæus pag. 560. Com. cum Homer. Il. 23. vbi de equis proſilientibus ad certamen, dicit ἔκφερον ἵπποι. Nam ἐκφέρειν dicitur equus, qui ſeſſorem contumaciter aufert. ἐκφορὰ eſt impetus equi ſeſſorem auferentis, & frænum commordentis, quibus vocibus vſus Xenophon. Germanus verò cum loco Eurip. in Hippolyt. ἐκφορά.

Αἱ δ' ἐνδακοῦσαι στόμια πυριγενῆ γνάθοις,
Βίᾳ φέρουσιν, οὔτε ναυκλήρου χερὸς,
Οὐδ' ἱπποδέσμων, οὔτε κολλητῶν ὄχων
Μεταστρέφουσαι:
Equæ verò immordentes frena ignita maxillis,
Vi ruunt, neque aurigæ manum,
Neque lora, neque agglutinatos currus
Curantes.

Quo loci Eurip. verbum ſimplex φέρω, vti Virgilius, infert. Adiungo illis Nazianzenum, qui Orat. 40. hoc extulit alio verbo, ἵππος συναρπάσας: *equus corripiens ſeſſorem.* & Calabrum, qui libro 4. de equis effuſis in curſum, ἅρματα φέρεσκον.

21. NEQVE AVDIT CVRRVS HABENAS.] Ductum hoc apparet ex Pind. od. 2. Pyth. vbi currus vocat audientes & obedientes habenis: ἅρματα πεισιχάλινα. Ex eodem fonte Papin. in Theb.

Ipſe graues fluctus, clauúmque audire negantem
Laſſat agens Typhis.

FINIS LIBRI PRIMI GEORGICORVM.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

DISCRIMINO *hunc librum in partes ſeptem. Prima continet rationem creandarum arborum tam ex natura, quàm ex arte: naturales modos tres adhibet, ſponte, ſemine, radice: ex arte ſeptem, videlicet auulſionem, infoſſionem, propagationem, tranſpoſitionem, ſurculum, conciſionem, inſitionem: mox recurrit ad omnes iſtos modos, docens in naturalibus, vti arbores reddantur vtiliores; in artificialibus, vti feliciores. Secunda varias arborum ſpecies, vlmorum, ſalicum, lotorum, cupreſſorum, olearum: harum adducit tria genera: pomorum, horum totidem: vitium, harum quindecim. Tertia loca, in quibus hæ præ illis arboribus feliciùs proueniant, & poſt multas ſpecies arborum in vna ſiſtit medica, quam latè, & graphicè deſcribit: huic parti annectit laudes Italiæ, quòd ea ferat plura, & meliora, quàm reliquæ orbis partes. Quarta terrarum variarum ingenia, docens quæ terra aptior ſit oleis, vitibus, paſcuis, frumentis: abſoluit hanc partem docens agricolam, vti debeat terram cognoſcere, an ſit denſa, pinguis, humida, grauis, lenis, nigra, frigida. Quinta longiſſimam tractationem vitium, hanc partem ceteris longiùs producit, vt quæ in vineis verſatur, quæ continet præcipuum libri huius argumentum: præcepta peculiaria, vt quæ multa, hic non attingo. Sexta olearum curam, pomorum, & reliquarum arborum, facta interdum mentione fruticum: & de oleis quidem, ac pomis docet, facilem eſſe culturam; reliquarum arborum vtilitates connumerat ad vſus humanæ vitæ neceſſarios. Septima encomium vitæ ruſticæ, quam primò comparat cum vrbana dans illi principem locum; deinde cum doctrina rerum, dans proximum, etiam ſi poſtea, veluti ſententiam mutans, videatur parem facere: tertiò cum variis hominum ſtudiis, quibus omnibus illam anteponit, rémque confirmat humano, ac diuino teſtimonio.*

[a] HACTENVS aruorum cultus, & ſidera cœli:
[b] Nunc te Bacche canam: nec non ſyluestria tecum
Virgulta, & prolem tardè creſcentis oliuæ.
[c] Huc Pater ô Lenæe (tuis hæc omnia plena
Muneribus: tibi pampineo grauidus Autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris)
Huc Pater ô Lenæe veni, nudataque muſto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.

ARGVMENTVM.

Proponit quid dicturus, Bacchum inuocat.

EXPLICATIO.

[a] DICIT in præcedenti libro ſcripſiſſe cultus aruorum, cœli ſidera: quia videlicet, ſcripſit, quid

quid faceret lætas ſegetes, & quo ſidera vertenda eſſet tellus.

b Tria proponit, de quibus dicturus hoc ſecundo libro: Bacchum, per quem ſignat vinum, vuas: virgulta ſyluestria, per quæ arbores omnes ſignificantur (ita volunt boni Interpretes) demum oliuam, quæ tardè creſcit.

c Cùm præcipua pars huius libri verſetur in vitibus, commodè Bacchum inuocat. Neque ſolùm vult, vt veniat, & ſibi aſpiret; ſed etiam, vt cothurnos adimat, nudet crura calcandis vuis in lacu; itaque vult vt veniat etiam in partem laboris. Parentheſis continet tres rationes, cur Bacchum inuocet. Primò, quia vites inuenerit, egregio munere dato mortalibus: ſecundò quia in eius honorem totus ager prægnans grauiduſque efflorescat, concepto intra ſe Autumno exuberante pampinis: tertiò quia tunc ſpumet vindemia plenis torcularium labris.

N o t æ.

1. HACTENVS ARVORVM CVLTVS.] Ita auſpicatur librum tertium Columella, & ait ſe à præstantiſſimo Poeta celeberrimi carminis auſpicari principia.

Bacchus pro vino. 2. BACCHE.] Pro vino, aut vitibus. Quæ res profanis ſcriptoribus frequentiſſima. Næuius, citante Feſto: *Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem.* Id eſt, piſces, olera, panem. Redundant exempla. Placitum mihi hic inſerere verba Arnob. libr. 5. aduerſùs Gentes, vt ſciat iuuentus, quid vir ille ſenſerit de hac locutione gentium. Ait itaque: *Ad veram iudicij formam, & in illa eſtis reprehenſionis parte, quod in vſu ſermonis veſtri Martem pro pugna appellatis, pro aquis Neptunum, Liberum Patrem pro vino, Cererem pro pane, Mineruam pro ſtamine, pro obſcœnis libidinibus Venerem. Quæ eſt enim ratio, vt cum ſuis cenſeri appellationibus res poſſint, nominibus cognominentur Deorum? & ea fiat Numinibus contumelia, quam nec homines ſuſtinemus, ſi noſtra quis nomina rei ducat, atque inuertat in friuolas?* Huc pertinent verba Cic. 3. Nat. *Sed hæc concedantur, reliqua qui tandem non modo concedi, ſed omnino intelligi poſſunt? Cum fruges, Cererem, Vinum, Liberum dicimus, genere nos quidem ſermonis vtimur vſitato: ſed ecquem tam amentem eſſe putas qui illud, quo veſcatur, Deum credat eſſe?* Non abeunt ab eadem mente iſta Lucretij lib. 2.

Hic ſi quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Conſtituet fruges, & Bacchi nomine abuti
Mauult, quam laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus vt hic terrarum dicat & orbem,
Eſſe Deum Matrem, dum non ſit re tamen ipſe.

Adiungam huic parti verſus Orphei, qui leguntur apud Interpretem Heſiodi.

Ἑρμῆς δ' ἑρμηνεὺς τῶν πάντων ἄγγελός ἐστι,
Νύμφαι ὕδωρ, πῦρ Ἥφαιστος, σῖτος δὲ Δημήτηρ.
Ἡ δὲ θάλασσα Ποσειδῶν μέγας ἠδ' Ἐνοσίχθων.
Καὶ πόλεμος μὲν Ἄρης, εἰρήνη δ' ἐστ' Ἀφροδίτη, &c.

Non verto quia clariſſimi: & quia continent ſententiam Arnobij, Tullij, Lucretij.

Olea tarda in creſcēdo. 3. TARDE CRESCENTIS OLIVÆ.] Ita creditum de hac arbore, & teſtes oculi. Ideo à Græcis oliua dicitur ὀψίγονος, ὀψίκαρπος, ὀψιβλαστὴς, ὀψιανθὴς, omnia ab hac tarditate. & ab Apollon. lib. 4. πολύκμητος, quaſi multum laboris ponatur, vt creſcat, vt augeatur. Ab Artemidoro libr. 4. c. 12. numeratur olea inter arbores, quæ βραδέως φύεται, καὶ βραδέως αὔξεται, *tardè naſcuntur, & tardè creſcunt.* Huc pertinent verba Plin. lib. 15. cap. 1. *Heſiodus negauit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quemquam. Tam tarda tunc res erat.* & Varronis lib. 1. c. 41. *Palma, cupreſſus, & olea in creſcendo tarda.* Sumſit à Theophraſt. lib. 1. cauſ. c. 9. in quo palma, cupreſſus, laurus, pinus, olea dicuntur eſſe δυσαυξῆ: *tardè creſcentia.* & opponuntur punicæ, ficui, viti, quæ ſunt εὐαυξῆ. cur olea tardè creſcat, rationem adhibet Varro dicto loco, & ſumſit à Theophr. Lege. Cum reſpectu ad hanc, & alias arbores, quæ tardè creſcunt, dixit Afranius in Synephebis: *Serunt arbores, quæ alteri ſeculo proſint.*

Pater nomen diuinitatis. 4. PATER.] Notat Turn. lib. 23. c. 8. hoc nomen hîc, & aliis locis Virgilij, eſſe nomen Diuinitatis: ſicut & *mater*, vide vt ſemet & adiunge cognomen Bacchi πατρῷος, ac lege Lil. 8. Syntag.

Lenæus vnde dictus. 5. LENÆE.] Præclarè non quemcunque Bacchũ inuocat, ſed eum, qui ſignate Lenæus, quia hunc vult nudari crura, ingredi in torculare, calcare vuas. Dictus verò eſt Lenæus ἀπὸ τοῦ ληνοῦ: *torculari.* Inde illum Orpheus (notauit Lil.) ἐπιλήνιον vocat, quaſi præſidem torcularium. & carmen (hoc ipſe adiicio) quod canebatur ad torcularia, dum vuæ exprimerentur. dictum eſt ἐπιλήνιον. Anacr. μέγαν τὸν θεὸν ἄγοντες ἐπιληνίοισιν ὕμνοις: *Magnum Deum celebrantes torculariorum carminibus.* *Feriæ etiam Bacchi* Λήναια dicebantur. Reiiciunt hic meritò Interpretes cum Principe omnium Seruio etymologiam Donati, qui à leniendа mente: & amplectuntur eam, quam adduxi, quæ eſt Euſebij, & Didori, vt ait Lilius. Ceterùm ab Noſtro Tibul.

Odit Lenæus triſtia verba Pater.

6. TVIS MVNERIBVS.] Ita frequens, & certior opinio. Sed rerum inuentio vaga, vt ſæpe dixi. Vitis inuentum Alpheo tribuit Theopompus Chius apud Athenæum lib. 3. Pauſanias in Bœot. Thebanis attribuit. Oſiridi nonnulli, tradente hoc Tzetze. Monuit me iſta Meyen.

7. PAMPINEO, &c.] Hæc, & ſequentia continent breuem temporis vindemiæ deſcriptionem, in quo præcipuæ notæ ſunt, ager grauidus pampinis, vindemia ſpumans, labra torcularium plena, calcantium vuas crura nudata & tincta. Indicabo Poetas, qui tempus hoc deſcribunt, quos hinc ademi. Ergo vide Heſiodum in Scuto, Nemeſianum, 3. Eclog. Calpurnium, 1. ecl. Tibullum lib. 1. eclog. 8. & lib. 2. eclog. 1. Oppianum, 1. Cyn. Manilium lib. 3. Politianum in Ruſtico, Nonnum libro 12.

8. VENI. Hac forma ſolitos inuocari Deos, multorum teſtimoniis probat Briſſ. lib. 1 Formul. Græci quoque ἐλθὲ ad eandem rem.

Cothurnus Bacchi. 9. COTHVRNIS.] Non hoc temere (inquit Turneb. lib. 25. cap. 30.) nam cothurnatus erat Bacchus. De illo enim apud Ariſtophan.

— τί κόθορνος καὶ ῥόπαλον ξυνηλθέτην;
quid cothurnus, & claua conuenerunt?

Loquitur porrò Hercules admirans habitum Bacchi, qui ad cothurnum ſuum clauam addidiſſet non ſuam. *Vitium inuentor.* Nonnus de Baccho pugnaturo aduerſus Indos lib. 14. ἄργυφα πορφυρέοις ἐνεθήκατο ταρσὰ κοθόρνοις: *Induit argenteas plantas purpureis cothurnis.* & apud Tacit. libr. 11. *In celebrando vindemiæ ſimulacro Silius Bacchum referens hedera vinctus erat, & cothurnos gerebat.* Patercul. lib. 2. loquens de Antonio: *Cum ante nouum ſe Liberum Patrem appellari iuſſiſſet, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrſum tenens, cothurniſque ſuccinctus, curru velut Liber Pater vectus eſſet Alexandriæ.* De Caio ſimilem amentiam narrat Philo περὶ πρεσβ. repræſentante Bacchum κισσῷ, καὶ θύρσῳ, καὶ νεβρίσιν: *hedera, thyrſo, pellibus.*

Principio

[a] Principio arboribus varia eſt natura creandis,
[b] Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campóſque & flumina late
Curua tenent: vt molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
[c] Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: vt altæ
Caſtaneæ, nemorúmque Ioui quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
[d] Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſyluas
Vt cerasis, vlmíſque, etiam Parnaſſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
[e] Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Syluarum, fruticúmque viret, nemorúmque ſacrorum.

ARGVMENTVM.

Arbores, quas dedit natura, tribus modis naſcuntur ſponte, ſemine, radice.

EXPLICATIO.

[a] DICIT variam eſſe naturam creandarum arborum, adiibétque poſtea tres modos, quibus naturaliter aut arbores, aut frutices prouenĩũt; videlicet ſponte, ſemine, radice.

[b] Enumerat ſpecies quatuor ex his, quæ ſponte, & cogente nemine implent campos, & littora fluminum. Campos implent ſiler, & geniſtæ: littora populus, & ſalices. Omnia afficit propriis epithetis: nam ſiler eſt molle, geniſtæ lentæ, populus, & ſalices canent albicántque fronde glauca: albicant B videlicet ex vna parte, nam ex altera virides.

[c] Secunda ſpecies arboris naturalis ea eſt, quæ vigit recepto in terram ſemine, vt caſtaneæ, æſculus, quercus. Non hic deſunt ornamenta poetica. Accipiunt enim caſtaneæ commendationem ab altitudine: æſculus à dignitate, nam hæc arbor eſt maxima nemorum Ioui (id eſt, inter nemora ſacra Ioui:) quercus à diuinitate, qua olim à Græcis oraculi vice adita eſt, conſulta, audita.

[d] Tertiam ſpeciem efficiunt, quæ pullulant ab radice in ſyluam denſam; tales ſunt ceraſus, vlmus, laurus. Poſtremam exornat tum à Numine, quia C Parnaſſia, id eſt, Apollonia, ſacra (inquam) Apollini culto in Parnaſſo: tum à deſcriptione plena maieſtatis, quæ depingit paruam laurum ſe ſubiicientem id eſt, creſcentem, ac repullulantem ad matris vmbram.

[e] Colligit quæ dicta Hos (inquit) modos creandarum arborum iam tum ab orbe condito dedit natura, nullum alium: & his debent mortales quicquid viuit in ſyluis, frutetis, nemoribus. Sacra vocat nemora, quia in his ex ſuperſtitione gentium culta ſemper Numina: quin nemora fuerunt loco templorum.

D

NOTÆ.

Arbores quibus modis proueniant

1. NAMQVE ALIÆ] Obſeruauit Victorius lib. 14. cap. 24. Virgilium in hac diuiſione hæſiſſe omnino Theophraſto, qui libr. 2. de hiſtoria Plantarum capit. 1. ita præceptionem ſuam auſpicatur: αἱ γενέσεις τῶν δένδρων, καὶ ὅλως τῶν φυτῶν, ἢ αὐτόματοι, ἢ ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ῥίζης: *Generationes arborum,* A *atque omnino plantarum proueniunt, aut ſponte, aut ex ſemine, aut ex radice.* In eodem cap. poſt narratas plures arborum generationes, addit hos tres naſcendi modos eſſe admodum naturales, videlicet diſcriminans illos ab humana induſtria. Græca ſunt, Τούτων δὲ ἡ μὲν αὐτόματος, πρώτη τίς, ἡ δὲ ἀπὸ σπέρματος καὶ ῥίζης, φυσικώταται δόξειαν ἄν. Ex iam prælibatis verſio neceſſaria non eſt. Nonnulla his conſimilia reperi apud eundem lib. 1. Cauſ. c. 1. vbi ponit, quæ αὐτόματα, & quæ ἐκ σπέρματος. Plin. lib. 16. c. 32. ad veſtigia Theoph. & Virg. *Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis naſcuntur; ſponte, aut ſemine, aut ab radice.* Extremos duos modos attingit idem lib. 17. c. 10. *Aut enim ſemine proueniunt, aut plantata radice.* Hanc lectionem aliis præfero. Ariſtot. quoque lib. 5. Hiſt. B c. 1. eandem diuiſionem adducit ad argumentum animalium. Nam ſicut plantæ aliæ ſemine, aliæ ſponte naſcuntur: ita animalia, alia ex ſemine, alia ſponte ex humo putreſcente, qualia pleraque inſecta. Repetit lib. 1 de Generat. Animal c. 1. Et lib. 1 Plant. c. 6. τῶν δένδρων τὰ μὲν γεννῶνται ἐκ σπερμάτων, τὰ δὲ διʼ ἑαυτῶν: *Aliæ arbores naſcuntur ex ſemine, aliæ ex ſeipſis.* Dio Chryſoſt. Orat. 30. loquens de re agreſti, opponit αὐτόματα, & εἰργασμένα. Legendus etiam locus Lucret. lib. 5. ab eo verſu, *At ſpecimen ſationis, &c.* non longè à fine. Vbi docet, Naturam fuiſſe primam parentem ſationis, & ab ea mortales arripuiſſe hanc artem. Pari exorſu, ſed in re alia, vſus Opp. lib. 4. Cyn nam ſtatim incoat à diuiſione ferarum. C Qui locum videat, non dubito, quin pateat factum ad Virgilij imitationem.

2. SILER.] Explico non de illo, quod naſcitur in aquoſis, vt auctor eſt Plin. lib. 16. c. 18. ſed de montano, tum quia Poetæ venuſtior ſententia, ſi binas ſpecies campis attribuas, binas fluminibus: tum quia huius præ illo frequentior mentio in ſcriptoribus herbariis. Montani enim ſileris meminit Leonhardus Fuchſius Comment. de Hiſt. Stirp. cap. 302. Remb. Dodon. Pemptad. 2. lib. 5. cap. 15. atque illud in Liguria in aſperis montibus ſponte naſci. Matthiol. in lib. 3 Dioſc. Ruellius quoque, & generalis Hiſtoria plantarum lib. 6 cap. 27. atque omnes D demum, qui ſcripſerunt de re herbaria An verò hoc ſiler idem ſit cum ſeſeli Maſſilienſi, vt plures putant, vt negat Dodonæus, alterius eſt otij. Videndi Interpretes Dioſcor. libr. 3 c. 53. *Siler duplex.*

3. HABITÆ GRAIIS ORACVLA QVERCVS.] Dicit hoc propter quercus Dodonæ in Epiro, vbi erat Dodonæa ſylua oraculis nobilis. Narrant enim fabulæ quercus ibi fuiſſe vocales. Inde Homer. Odyſ. 19. *Quercus dabant oracula.*

Τὸν

Τὸν δ' ἐς Δωδώνην φάτο βήμεναι, ὄφρα θεοῖο
Ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ:
Hunc autem in Dodonem dicebat ire, vt Dei
Ex quercu alta Iouis conſilium audiret.

Lucian. quoque in Amoribus loquens de fago Dodonæ. ἐκ τῶν (inquit) ὀροδάμνων ἱερὰν ἀποῤῥήξασα φωνήν: *ex ramis ſacram emittens vocem.* Tatian. Orat. contra Græcos, irridens: *Vere ne quercus diuinant, & aues præſagiunt?* Sed vti redderētur hæc reſponſa ex quercubus, & qui quercus eſſent vocales, mirè variatur in fabulis. Reperio triplex fabulandi genus. Primum ait, fuiſſe in ſylua lebetes ita diſpoſitos, & coniunctim locatos, vt vno percuſſo, reliqui (id quod neceſſe erat) reſonarent, qui ſonitus habitus pro oraculo. Alterum primo ſimile ponit tintinnabula, quæ vento agitata, longè ſonitus referrent. Tertium dicit, in his quercubus fuiſſe columbas, quæ redderent oraculum. Quæ dixi de lebetibus ſcripta ſunt à Suida: quæ de tintinnabulis à Varrone, ſed ore Plinij lib. 36. c. 13. quæ de columbis à Pauſan. in Achaic. Poſſem dare plures teſtes triplicis fabulamenti. Porrò ſupra omne mendacium, & fabulas eſt illud Plin. 17. c. 25. *in quibus* (Epidij commentarijs) *arbores locutæ quoque reperiuntur.*

4. CERASIS.] Cùm iſta ſcripſit Maro, arbor hæc nouitia erat in Italia, nam Lucullus, qui non longè ante Virgilium æuo, illam e Ponto aduexit. Signabo tantum auctorum loca. Plin. libr. 15. c. 25. Tertul. in Apolog. Hieronym. ad Marcellam. Athen. libr. 2. Seru. in hunc locum. Quorum verba non adſcripſi. Addit poſtremus, fuiſſe hæc poma in Italia adhuc ante Lucullum, ſed dura, & corno ſimillima.

5. PARNASSIA LAVRVS, &c.] Locum iſtum æmulatur Claud. de nuptiis Hon. & Mar.

— ceu ſorte minor ſub matre virenti
Laurus, & ingentes ramos, olimque futuras
Promittit iam parua comas.

Sobolis nomina data rebus ſylueſtribus.

6. MATRIS.] Solitum magnis ſcriptoribus vſurpare in re ſylueſtri atque arborea nomina, quæ pertinent ad ſobolem, membra, ætates, affectiones hominum. Quatuor iſta breuiter oſtendam ex vno præſertim Plinio, vt hæreant in animis iuuenum elegantiæ huius ſimulacra. Ergo de nominibus quæ pertinent ad ſobolem, Poeta hic, *matris*, & infrà: *matrum.* Pindarus Odyſſea 5. Nemeſius autumnum vocat μητέρα οἰνάνθης. Philo περὶ φυτουργ. terram vocat μητέρα, καὶ τροφόν. Seneca in Troad.

Quæ tenera cæſo virga de trunco ſtetit,
Par ipſa matri tempore exiguo ſubit.

Sueton. Aug. cap. 94. *matricem* vocat, loquens de palma. Adduxi pluſcula de matre, quia hæc vox eſt in Virgilio. Reliqua vno fere exemplo continebuntur. Pind. od. 9. Nem. vinum appellat παῖδα ἀμπέλου: *filium vitis.* Plin. lib. 17. cap. 21. *Sic palmites, nepotes, vua, &c.* Colum. lib. 3. cap. 9. vites Albanas *ſorores* vocat, reſpectu aliarum. Artemidorus lib. 1. cap. 53. ἄρουρα γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ γυνή. σπέρματα δὲ καὶ φυτὰ οἱ παῖδες. πυροὶ μὲν υἱοί. κριθαὶ δὲ θυγατέρες, ἐξαμβλώματα: *Aruum nihil eſt aliud, quam mulier: ſemina & planta liberi ſunt: triticum filij: hordeum filiæ & abortiones.*

Membra de arboribus.

Tranſeo ad membra, hoc enim ſecundo loco mihi propoſui. Plinius lib. 16. cap. 38. *In toto eo pare arborum, vt reliquorum animalium, cutis, ſanguis, caro, nerui, venæ, oſſa, medullæ.* & lib. 17. cap. 23. *vitium lumbos.* & lib. 16. cap. 31. de abiete: *minutis capillamentis hirſuta.* cap. 34. de hedera: *radicoſa brachia.* & lib. 14. cap. 1. *ramorum digitos.* ibidem de vitibus: *excreſcere vltra ſuos pollices prohibita.* & lib. 16. c. 30. *Vitis in oculo, harundinis in geniculo.* & lib. 15. cap. 15. pyra Pompeiana vocat *mammoſa.* cap. 22. de nuce: *mollis hæc barbitio; lumbricus illis intus in ventre medio.* Theophraſt. 1. Hiſtor. cap. 16. loquens de foliorum diſcrimine, ait, in quibuſdam ineſſe, καὶ ἶνας, καὶ φλέβας, ὥσπερ ἐν τοῖς ζῴοις, *& venas, vt habet manus.* Cic. 2. Nat. *Quæ procreantur, vt ſunt arboris pro animalium figura, conformationeque membrorum, &c.* Cui loco ſimillimus eſt alter Columellæ lib. 3. cap. 10. vbi vitem conformat ad humanum corpus. Nam radices *pedes* vocat: *truncum ſtaturam corporis*: ramos, *brachia*. caules & pampinos, *palmas*. & lib. 4. cap. 5. ait, loquens de vitibus, *vt membra infantium à primo ſtatim die conſtituuntur.* Ita quoque à Theophraſt. 1. Hiſtor. cap. 1. plantis aſſignantur, καθάπερ τῶν ζῴων σῶμα ... *& venter vt animalibus.* Et in fine eiuſdem capitis dat plantis *pedes, manus, capita, digitos, naſum, pectus.* Ariſtoteles lib. 1. Plantar. cap. 3. arboribus etiam dat φλέβας, κοιλίαν, μυελόν. *Venas, ventrem, medullam*, & cap. 4. σπλάγχνα, καρδίαν: *Viſcera, cor.* Tertium erat de ætatibus. Plinius lib. 13. cap. 22. *incipiente pubeſcere vua.* lib. 16. cap. 34. de hedera; *adoleſcit.* lib. 17. cap. 18. *arbore iuueneſcente.* lib. 16. cap. 27. *amygdala & pyrus in ſenecta ſertiliſſime.* lib. 17. cap. 5. *anus terra, & ideo infecunda.*

Ætates de arboribus.

Obiterna has ætates dici poſſe de arboribus, non ſolùm cum illæ re vera ſenes iam ſunt, aut iuuenes: ſed illis dabis iuuentutem, cùm verno tempore florere incipiunt, ſenectutem, cùm hyems venit. Nam ita Cic. 2. Diuinat. *arboréſque, vt hyemali tempore, cum Luna ſimul ſeneſcentes, quia tunc exſiccatæ ſint, &c.* Extremum de humanis affectionibus locupletabo ex eodem ſcriptore.

Humanæ affectiones datæ arboribus.

Lib. 17. cap. 24. loquens de morbis arborum: *Laborant fame, & cruditate, quæ ſunt humoris quantitate. Aliqua vero & obeſitate.* Et ſuprà: *Communis vermiculatio eſt, ſideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis.* Eodem lib. cap. 18. *Neque enim animalium tantum eſt coitus auiditas, ſed multo maior eſt terræ, ac ſatorum omnium libido: qua tempeſtiuè vti plurimum intereſt conceptus. Peculiare vt quæ in inſitis, cum ſit mutua cupiditas vtrinque coeundi.* His accedunt connubia, adoptiones, matrimonia, amores, cœlibatus, viduitates, generationes arborum, de quibus magna ſeges locutionum in Plinio: qui etiam in lib. 16. cap. 30. ramis cœcitatem dat. Philo in lib. de immutabilitate Dei arboribus præbet ſomnum & quietem. Ait enim, dormire illas hyeme, & aduentante vere erumpere, & germinare, ὥσπερ ἐκ βαθέος ὕπνου διεγειρόμενα, *veluti excitata ex profundo ſomno.* Sed harum paſſionum & affectionum magna eſt ſeges in Ariſtotele lib. priore de plantis.

7. GENVS.] Hanc vocem de plantis ſæpe audies, eſt hæc confinis ſuperioribus. Theophraſt. lib. 1. cauſſ. cap. 1. τῶν φυτῶν αἱ γενέσεις: *plantarum generationes.* Ariſtot. lib. 7. hiſt. animal. γένος τῶν φυτῶν: *genus plantarum.*

Frutex quid ſit.

8. FRVTICVM.] Fruticem ita definit Theoph. lib. 1. Hiſt. cap. 5. φρύγανον δὲ, τὸ ἀπὸ ῥίζης, καὶ πολυστέλεχες, καὶ πολυκλαδον. οἷον βάτος, παλίουρος: *Frutex, quod ab radice caudice multiplici, ramoſumque ſe attollit: vt rubus, paliurus.* Ariſtotel. ita lib. 1. Plantar. cap. 4. ἔχοντα ἐν ταῖς ῥίζαις αὐτῶν πολλοὺς κλάδους, ὡς τὰ καλούμενα ἄγνοι, καὶ βάτοι: *Quæ multos habent in radicibus ramos: vt quæ dicuntur virgulta & rubi.* Clarius. Quicquid ſtatim ab radice ſe in ramos diffindit, quodque ex natura ſua nunquam arboreſcit. Sunt multa, quæ mediam habent naturam, aut inter arborem & fruticem, aut inter fruticem & herbam: cuius generis plantas Plinius vocat ſuffrutices, & Theoph. dicto loco δενδρολάχανα, quaſi iungantur ex arboribus, atque oleribus.

Sunt

ª Sunt alij,quos ipſe via ſibi repperit vſus.
ᵇ Hic plantas tenera abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: ᶜ hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidaſque ſudes,& acuto robore vallos.
ᵈ Syluarúmque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant: ᵉ & viua ſua plantaria terra,
ᶠ Nil radicis egent aliæ,ſummúmque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
ᵍ Quin & caudicibus ſectis(mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
ʰ Et ſæpæ alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius,mutatámque inſita mala
Ferre pyrum,& prunis lapidoſa rubeſcere corna.
ⁱ Quare agite ô proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ,fructúſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes iaceant terræ iuuat Iſmara Baccho
Conſerere,atque olea magnum veſtire Taburnum.

ARGVMENTVM.

Quas ars,ſeptem;videlicet auulſione,infoſſione,propagatione,tranſpoſitione,ſurculo,conciſione,inſitione.

EXPLICATIO.

ª POST modos,quibus arbores naturaliter proueniunt, nunc ſeptem adhibet, quibus humana induſtria, & artificioſè. Ait itaque. Sunt alij modi, quos vſus mortalium ſibi(id eſt, in ſuam vtilitatem) reperit, via quapiam ſeparata ac diuerſa ab naturali. Sane hic Poeta ſtudium mortalium, induſtriam, ac meditationem in inueniendis nouis modis creandarum arborum ſignatè vocat *viam.*

ᵇ Primus modus eſt auulſio ſtolonum, qui, vnà cum fimbriis & radiculis auulſis ex corpore arboris, mandantur ſcrobibus, quos ſcrobos hic vocat *ſulcos.*

ᶜ Secundus, cùm trunci ipſi ſeu ſtirpes vnà cum radicibus,cùm ſudes fiſſæ, cùm valli acuti infodiuntur in terram. Sudes vocantur *quadrifidæ*, quia in formam crucis ſolent findi, cum infodiuntur: vel ita grandes,vt diuidi in quatuor partes poſſint. Extremum hoc Seruij eſt.

ᵈ Tertius eſt propagatio, fit hæc,cùm rami inſtar arcus incuruantur, demittuntur in terram,obruuntúrque. Solet hic modus præſertim in vitibus exerceri. Exornat rem Poeticè, dátque ſenſum arboribus, quæ cernunt ſua membra curuari, atque infodi. *Syluarum aliæ*, nihil eſt aliud, quam *aliæ arborum*, nam pro arboribus ſumi ſyluam, alibi doceo.

ᵉ Quartus,cùm plantaria, id eſt,arbuſculæ, quæ ſunt in ſeminariis vna cum terra in alium locum transferuntur. Ait,*viua plantaria.* nam hæ plantulæ dicuntur viui radices: Viua itaque, quia cum ſua terra: et non poſtea ſicca ligna,id eſt,mortua, quia ſine terra & radiculis.

ᶠ Quintus, cùm ſurculus amputatus è ſumma arbore in terram refertur, mandatúrque ſcrobi: & ſane comprehendit, etiamſi nihil habeat radicis.

ᵍ Sextus,cùm caudex oliuæ carens omni radice, conciſúſque ac ſectus per medium in partes plures, infoditur,& inde (quod mirere)trudit,progignítque radicem,ac mox arborem. Cum ait,*ſicco ligno*, intellige non omnino aridum,nam ita nihil germinaret: ſed vacuum ab humore,vt quod careat radice, qua ſuccum trahat.

ʰ Extremus eſt inſitio, qua rami vnius arboris apparent in altera: ſic pyrus mutatur, & fert mala inſita: ſic corna, quibus lapideum eſt & durum os, rubeſcunt prunis. *Impune* eſt, ſine damno ſui: ita Seruius.

ⁱ Deſinit cum admonitiuncula, qua hortatur agricolas, vt diſcant cultus arborum, vt colendo molliant feritatem ſylueſtrium fructuum, néve patiantur, vt terræ ſint ſegnes. Mox verò, vt animos illorum attollat ad ſpem ingentem, promittit præceptis à ſe tradendis effecturum, vt Iſmarus mons Thraciæ abundet vitibus, Taburnus mons Campaniæ olivetis. Has partes longè diſtantes poſuit, vt qui vniuerſos terrarum tractus vellet intelligere.

NOTÆ.

1. SVNT ALII.]Hos modos ad ſeptem ego retuli, teque lector moneo illos expendas: alij ad quinque,alij ad ſex tantùm reducunt, ad ſeptē,præter me,nemo.

2. VIA.]Quod hîc Virgilius *viam*, Theophr. 1. Hiſt. *τέχνην* & *προαίρεσιν*:*artem,ſtudium.*

3. HIC PLANTAS] De hoc primo modo Theophr lib. 1. Hiſt cap. 1. *ἢ ἀπὸ παρασπάδος*: *aut ex auulſione.* Itaque quod Græci *παρασπᾶν*, Virgilius *abſcindens.* Ariſtoteles lib. 3. de Generat. animal. cap. 11. inter modos alios, *τὰ δ' ἀπὸ παρασπωμένων*: *hæc autem auulſione.* & lib. 1. Plantar. cap. 6. *τὰ δ' ἀπὸ ῥιζῶν ἐκσπῶνται*: *hæc è radice auelluntur.* Plinius quoque lib. 17. cap. 10. inter modos ſuos: *aut auulſione*: & infrà latè: *Auulſi ab arboribus ſtolones vixere. Quo in genere, & cum perna ſua auelluntur, partémque aliquam è matris corpore auferunt ſecum fimbriato corpore.* Ideo ego in explicatione: *cum fimbriis & radiculis.* Ceterum, quod hic Plin. *pernam* dixit, pari metaphoram in Aulſio in plãtis, quid. Perna in arborib. quid.

Calx in arborib. quid. cap. 21. eiusdem lib. eadem dixit: *ſurculum auelli cũ ſua calce cœptum eſt.* & Theophr. ex Nota Dalecam. ἀποσπασμα, ἢ ὑποῤῥίζα παρασπᾶν *auellitur ſtolo cum parte plantæ & radicis.* Has omnes locutiones Poeta viuidè expreſſit hac ſua: *plantas tenero abſcindens de corpore matrum.* Cui hæſit Colum. 3. c. 19. *malleolum matri abſciſſum.* & c. 18. *malleolus, qui deponitur ea parte, qua eſt a matre decisus.*

4. Hic stirpes.] Putat Victorius lib. 14. cap. 24. hunc ſecundum modum eſſe illum, de quo prius Theophr. ἢ ἀπὸ ἀκρέμον☉. Nam ἀκρέμων eſt ramus grandior.

Quadrifidæ ſudes. 5. Qvadrifidas.] Colum. lib. 4. cap. 33. *quadrifidas ridicas.* Notandum male hoc explicari a Seruio, ait enim, Poetam bis idem dixiſſe, nam ſudes & valli res eadem. Nunquam Virgilius eadem bis dicit. Nam ſi ſudes quadrifidæ, qui acutæ? ſi valli acuti, qui quadrifidi? Apertè diſcriminat vel ex forma ipſa. Nec me mouet ſcribi a Vegetio cap. 8. lib. 3. *valli, hoc eſt, ſudes.* Nam nullum fere vocabulũ eſt, quod idẽ omnino cum alio ſignificet: tametſi ignoranti proprietatem hoc ſæpe appareat.

Propago in arboribus. 6. Propaginis arcvs.] De hoc præcepto agit Auctor Geopon. lib. 5. & quidem viuide, & graphicè rem deſcribit. Inquit enim, propaginem ex vna parte pendere à vite, ὥσπερ ἀπὸ μαζοῦ ἕλκει τὴν τροφὴν, *vel ut ab vbere alimentum trahat*: ex altera in terra innutriri, & radices agere, ὑπὸ δύο μητέρων τιθηνούμενον, *fetum duarum matrum tutela.* Philo in lib. τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι ἐπιτίθεσθαι ita deſcribit propaginem, loquẽs de agricola: Ἤδη δὲ ἀμπελον ἰδὼν ευθενοῦσαν τὰς κληματίδας κλίνων κατὰ γῆς τάφρους ὀρυξάμεν☉, καὶ ἰδὼν χοῦν αὖθις ἐπαγαγὼν, αἱ δὲ ἀντὶ μερῶν ὅλαι, καὶ ἀντὶ θυγατέρων μητέρες ἐκ τῶν μακρῶν ἐγένοντο: *Iam vero vitem luxuriantem conſpicatus, aeſt. cãs in terram propagines, ſcrobes faciens, ac mox terram aggerens denuo: at illa, quæ modo partes fuerant, iam integræ ſunt, & ex filiabus matres ſiunt.* De hoc demum præcepto videndus Cato Rei Ruſtic. cap. 32. & 51. Colum. de Arborib. cap. 6. & 7. Plin. lib. 17. c. 13.

7. Nil radicis, &c.] Huic modo exiſtimat Vict. reſpondere illum Theophraſti, ἢ ἀπὸ κλωνὸς. Nam Græci vocant κλῶνας, ſummos arborum ramos & cacumina, cùm in vna tantum ficu illa pars appelletur κράδη. & ego illum Plinij lib. 17. cap. 10. *aut ſurculo.*

Puto quid proprie. 8. Pvtator.] Placet hic inſerere verba Varr. lib. 5 Ling. Lat. vt vocis huius vis & ſimiliũ agnoſcatur. Ait ille: *Dputatio & computatio cum præpoſitione à putando, quod valet purum facere. Ideo antiqui purum putum appellarunt. Ideo putator, quod a bores puras facit. Sic is ſermo, in quo pura diſponuntur verba, ne ſit cõfuſus, atque vt diluceat, dicitur diſputare.* Hinc liquet, à ſylueſtri putatione ducere originem voces omnes, quæ huic voci affines. Certè rei ruſticæ dignitas (vt hoc obiter dicam) tanta olim apud priſcos Romanos fuit, vt poſſim affirmare magnum vſum linguæ Latinæ ad illam eſſe referendum.

D ſpuro, voce dictum. Puta a. boc.

9. Cavdicibvs sectis.] Hunc ſextum modum cum ſeptimo confundunt plurimi, & putant in his caudicibus loqui Virgilium de inſitione, & vnà cum illis Beroaldus. Nihil vnquam magis aduerſum menti Virgilij. Teſtes ſunt oculi ſcientiſſimorum agricolarum, a quibus id quæſiui: teſtis ars ipſa, quæ nunc quoque in Hiſpania, vbi ego ſum, viget. Secant agricolæ ſcinduntque in partes plures caudicem oliuæ, cui amputata radix, cui amputati rami: ita conſectum infodiunt, ac inde format ſe radix, & mox arbor, quod Poeta ſtupet, quia verè mirum. Attenderent illi ad verba Seruij, nec errarent. Ita ille: *Fit, quod nunc dicit de oliua & myrto: quarum ſicci ſtipites ſecantur vſque ad medullam, & terra infuſi ex ſe arbores creant. quod ſine dubio mirum eſt.* Ad verba Theophraſti lib. 2. Hiſt cap. 1. qui cùm varios modos creandarum ex arte arborum conſtituat, tum hunc: ἢ ἐν τοῦ ξύλου κατακοπέντ☉ εἰς μικρὰ, καὶ γὰρ οὕτως ἀναφύεται: *Aut etiam ligno imminuta con.iſo, nam eo quoque modo planta exoritur.* Idem lib. 3 conſtituens modos, quibus oliua germinet, inter alios, καὶ ἀπὸ τοῦ πρέμνου κατακοπτομένου: *& ab caudice conſecto.* Ad Plinij, qui lib. 17. cap. 10. *& conſecto arboris trunco.* Quem in locum ita Dalecamp. *conciſo fruſtulatim, & in terram demiſſo.* Hæc longiſſime abeunt ab inſitione, de qua mox loquitur Poeta. Victorius quoque, qui doctiſſimus, locum huic Virgilij comparat cum loco Theophr. quem adduxi; &, vti explico, explicat. Ideo Poeta ſignate dicit *ligno*, quia rem hanc, quam depinxi, nequeas appellare, plantam, radicem, ſurculum: tantum, lignum. Atque ita quoque Theophr. lib. 5. Cauſſ. c. 1 ait, eſſe aliqua, quæ non defixa, ſed tantùm auulſa deciſaque a parente, germinant, vt palmites, & τὰ τῆς ἐλαίας ξύλα: *ligna oleæ.*

Oleæ propagandæ ratio.

Inſitionis præceptum. 10. Et sæpe alterivs ramos.] Præceptum inſitionis complectitur Dio Chryſoſt. Orat. 5. hoc verborum ambitu, loquens de agricolis: ἐκεῖνοι γὰρ ἐνίοτε τοῖς ἀκάρποις, καὶ ἀγρίοις ἐνθέντες καὶ ἐμφυτεύοντες τὰ ἥμερα καὶ καρποφόρα, χρήσιμον ἀντὶ ἀχρήστου, καὶ ὠφέλιμον ἀντὶ ἀνωφελοῦς ἀπέδειξαν τὸ φυτόν: *Illi enim interdum inf: cũ eſis & agreſt bus imponentes inſerentéſque mitia & fructuoſa, vtilem pro inutili, & frugiferam pro infrugifera plantam effecerunt.*

11. Mvtatamqve insita mala Ferre pyrvm.] De hac inſitione Propert. lib. 4. el. 2.

> *Inſi or hic ſoluit pomoſa vota corona,*
> *Cum pyrus inuito ſtipite mala tulit.*

Calp. 2. ecl.

> *Ars mea nunc malo pyra temperat.*

12. Agite.] Ex Græcis, qui etiam ἄγετε Odyſ. 12. νῦν δ' ἄγεθ', ὡς, &c. Græcum, ἄγε νῦν, multi explicant, age nunc.

Feritas de arboribus. 13 Frvctvsqve feros mollite colendo.] Hanc ſententiam ita extulit Ouid. de Med. Faciei: *Cultus & imprimis ſuccos emendat acerbos.* Plin. lib. 17. c. 10 loquens de plantis, quæ adoleuerunt in ſeminariis, & mox transferuntur: *Diſcedentes, verius velut iuuenes, ma. ſua, ibique tractatæ, cum fera, dum radici auiditur planta.* Virg. infr. *exuerint ſylueſtrem animum.* & Lucr. lib. 5.

> *—fructúſque feros manſueſcere, terra*
> *Cernebant indulgendo blandéque colendo.*

Theophr. 2. Hiſtor. ἢ ἄγριον ἐξημεροῦται: *manſueſcrit ſylueſtris ruſticitas.* Quo ſermone vſus eſt Liuius lib 38. cum alluſione ad rem ruſticam: *Vberrimo agro, mitiſſimo cœlo, clementibus accolarum ingeniis omnis illa, cum qua venerant, manſuefacta eſt feritas.* Cum alluſione (inquam) ad arbores, vt apparet ex ſuperioribus Liuij, ſi quis adeat. Ceterùm, nomen *feritatis*, in re agreſti frequentiſſimum. Plin. lib. 14. c. 10. *arbores feras.* & c. 19. de multis: *ferociam frangunt.*

14. Nev segnes iaceant terræ.] Ad hanc admonitiunculam pertinent, quę latè Colum. tractat, lib. 2. c. 1. vbi cauſſam telluris minùs benignè reſpondentis colono aſſignat, non ſenio terræ, ſed ignauiæ agricolarum.

Iſmaricum vinum. 15. Ismara Baccho.] Iſmarici vini mentio eſt in Archilocho, οἶν☉ ἰσμαρικός. & in Homer. Od. 9. vbi poſtquam Vlyſſes commendat à ſuauitate vinum,

num, quod ſibi Maro ex dono præbuiſſet, ſubdit de eodem Marone, ὃς ἰσμαρον ἀμφιβέβηκας: qui Iſmaron inhabitas. Iſta ex Vrſ.

16. VESTIRE.] Aliorum loca auctorum, qui vſi pari metaphora, adduco infrà in hoc libro.

17. TABVRNVM.] Carol. Steph. Tiburni legit, & accipit de monte feraci olearũ, qui iuxta Tibur. Sed nihil muto.

ª Túque ades, inceptúmque vnà decurre laborem
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ
Mecœnas, pelagóque volans da vela patenti.
ᵇ Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto,
Non, mihi ſi linguę centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ᶜ ades, & primi lege littoris oram.
ᵈ In manibus terrę: non hîc te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.

ARGVMENTVM.

Inuocat Mecœnatem, facit illum beneuolum, attentum, docilem.

EXPLICATIO.

ª POst inuocatum Bacchi Numen, poſt materiam propoſitam inuocat fauorem Mecœnatis, & illum captat: inuocat, cùm petit, vt adſit, vt ſecum percurrat hunc laborem, vt explicet vela fauoris: captat, cùm vocat illum decus ſuum, & famæ ſuæ partem maximam: quo ſignificat, ſe, Mecœnatis fauore, magna ex parte verſari in ore omnium. In illis *decurre laborem*, exiſtimo metaphoram ſumi à circo: *patens pelagus* eſt, opus hoc Georgicorum. Itaque vult, vt Mecœnas vnà ſecum currat, vnà nauiget.

ᵇ Perſcribit ſibi modum, quem habiturus in tractatione arborum: nam omnia dicere, quis ſanus poſſit, etiamſi illi multæ linguæ, multa ora, vox ferrea? Et nota, hunc poſſe eſſe locum attentionis, quia breuiter rem abſoluturus. Hic locus ab oratoribus tractari ſolet non initio, ſed cùm defatigati ſunt auditores audiendo, qui attentiores redduntur, ſi tunc illis proponatur inſtare finis.

ᶜ Recurrit ad fauorem petendum, & vult ſibi in hoc initio aſpirari à Mecœnate. Iſtis enim, *oram lege primi littoris*, videtur ſignari initium, vt deinde Mecœnas fauoris vela explicet, aſpirans in patenti pelago totius operis.

ᵈ Iam mihi (inquit) terræ ſunt in ipſis manibus, (nam videlicet paucula iam delibauit ſuperiore diuiſione arborum, quæ creantur partim naturaliter, partim ex humano artificio) nolo te longis ambagibus tenere, longis exordiis. Eſt verò hic locus docilitatis, quia non ficta dicturus. Itaque captata eſt beneuolentia, facta attentio, propoſita docilitas.

NOTÆ.

1. ADES.] Videndus Briſſon. 1. Form. in quo magna copia exemplorum ſimilium.

2. DECVRRE.] Explicui hunc ſermonem cum relatione ad circum, quam meam explicationẽ firmet exitus huius libri, vbi ait, equos ſoluendos a labore. Inſiſtit huic metaphoræ Ouid. 6. Faſt.

Tertia cauſa mihi ſpatio maiore canenda eſt,
Nos tamen adductos intus agemus equos.

3. O DECVS.] Horat. quoque loquens cum Mecœn. *— dulce decus meum.* & od. 17. lib. 2. *Mecœnas mearum Grande decus, columenque rerum.* Similium locorum copiam adduco Ecl. 4.

4. MECOENAS.] Faciunt omnes Mecœnatem ex gente Ciluiorum. Tu vide Notas Vrſin. ad libr. 10. Liu. & ad lib. 7. Ann. Taciti, vbi ex diligentia Pantagachi probat, non Ciluium vocatum, ſed Cilnium. Sed hæreo. Nam Romanorum gentilitia nomina ſemper in ius finiunt.

Mecœnas ex qua gẽte.

5. PELAGOQVE VOLANS DA VELA PATENTI.] Pari metaphora Ouid vocãs Germanicũ 1. Faſt. *— timidæ dirige nauis iter.* Propertius quoque ad ſuos verſus conformauit ſermonem de re nauticâ:

Quid me ſcribendi tam vaſtum mittis in æquor,
Non ſunt apta meæ grandia vela rati.

Nauigatio ad rem poeticam.

Fuit ſemper locus communis Poetarum, confugere ad nauigationem initio operum. Quam rem ſatis indicat Plinius lib. 8. Epiſt. cùm ait: *Proinde, iure vatum inuocatis Diis, immitte rudentes, pande vela, ac, ſi quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poeticè cum Poeta?* Val. Maxim. lib. 5. c. 7. per initia ad rem ſuam tranſtulit hos poeticos ſpiritus, ſicut & alij non Poetæ.

6. NON OPTO, NON.] Obſeruat Muretus in Catul. pares locos huic ſimiles de venuſta hac geminæ negationis elegantia. Nam Catul. *Non, non hoc tibi fas eſt ſic abibis.* Propert. *Non, non humani partus ſunt talia dona.* Cic. Attic. *Non ſunt obſequiis noſtro, non.*

Non, non.

7. NON MIHI SI LINGVÆ.] Imitationem huius loci tracto in 6. Æn.

8. LEGE LITTORIS ORAM.] Obſeruo alibi exemplorum copia verbum lego, in re maritima dici non poſſe, niſi cùm ſermo eſt de nauigatione circa littus. Itaque parum Latinè loquuntur, qui dicunt, *pelagus legere.*

Lego in re mari, quid.

9. IN MANIBVS TERRÆ.] Arnob. lib. 7. *Et quoniam nobis in manibus hoſtiarum ſermo verſatur.* Patercul. lib. 2. *Bellum, quod erat in manibus.* Nazianzenus orat. 26. τὰ ἐν χερσὶ ἀγνοοῦμεν: *intellige quæ ſunt in manibus.*

In manibus.

10. ATQVE PER AMBAGES.] Eadem ferme ſententia Lucret. lib. 6.

Nec tibi tam longis opus eſt ambagibus vſquam.

Ait verò Victor. in lib. 3. Rhetor. Ariſt. expreſſum à Virg. verbum προοιμιάζεσθαι, quo ibi vtitur Ariſt. nam illud verbum eſt, longa exordia operi affingere, accurata principia, & ambages. Adiungo; eodem ferè conatu dici ſolitum προοιμιον. Artemon Pręf rem eandem ita extulit hærens Ariſtoteli, προοίμιον μεῖζον τῦ διηγήματος.

προοιμιάζεσθαι.

ª Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis oras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt:

Quippe ſolo natura ſubeſt. tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſylueſtrem animum, cultúque frequenti
In quaſcunque voces artes haud tarda ſequentur.
[b] Nec non & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentíque adimunt fœtus, vrúntque ferentem.
[c] Iam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram.
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores,
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.

ARGVMENTVM.

Docet, vti tria illa arborum genera, quæ proueniunt ſpõte, ſemine, radice, eſſe vtiliores poſſint.

EXPLICATIO.

[a] MEMINERIS, poſitas ſuprà tres ſpecies arborum naturalium, ſcil. quæ ſponte proueniunt, quæ ex ſemine, quæ ex radice: eaſdem in hoc tractatu repetit, tantùm commutat ordinem. nã ſecundo loco ponit pullulãtes à radice, tertio à ſemine. Docet autem vti iſtæ arbores eſſe vtiles poſſint. Nam cùm ex vna parte fortes ſint ac validę ex ingenita fœcunditate ſoli, ex altera ipſæ infœcundæ, vt quæ nimium luxuriant: huic infœcunditati medicinam adhibebis, ſi inſeras. Si mutes in alios ſcrobes probe ſubactos & paratos: quod poſtquã feceris, cole illas frequenter, ac tibi tunc parebunt nõ inuitæ. Cum dixi, has arbores mutandas in alios ſcrobes, ne capiat puer de integris, ſed de ſurculo aliquo illarũ.

[b] Tranſit ad arbores, quæ pullulãt ex radice, quæ etiam ſteriles ſunt, ſed ſi transferantur, digerantúrque in campos vacuos atque ſoli expoſitos, facient idem, quod primæ, id eſt, reddentur frugiferæ, atque vrbanæ, parebuntque tibi. Reddit rationẽ, cur digerendæ in vacuos campos: quia nunc frondes ipſę luxuriantes, & rami ipſiuſmet matris (id eſt, arboris) opacãt inumbrántque fœtus, adimúntq; illos matri magna foliorum exuberantia creſcenti, ac demum vrunt (id eſt, abſumunt) illam volentem fœtus ferre.

[c] Reſtat de his, quæ proueniant ex ſemine. Iſtæ (inquit) tardiſſimæ ſunt in ferendo, atque illarũ vmbra vix ſe nepotes eius, qui ſemen iecit, oblectabũt. Præterea, poma harum arborum facile degenerant, veluti oblita ſuam naturam & ſuccos. Ac ſi fortaſſis vitis aliqua nata ex ſemine proueniat, adeò turpes, neglectóſque fert racemos, vt ſeruiant ad prædam auibus, non ad eſum hominibus. Inde deſinit in hortationem, qua monet, impendẽdum laborem in curam omnium arborum: cogendas illas in ſulcum, ne vagentur pro libidine, domandas multis mercedibus, & mercenariis, vt exuant ſylueſtrem animũ, induant vrbanum.

NOTÆ.

1. SPONTE SVA.] Lucret. lib. 5. ita fere;
Sponte ſua nequeunt liquidas exſiſtere in auras.

A Græci αὐτόματον. & Sophoc. in Oedip. Col. φύτευμα, ἀχείρωτον, αὐτόποιον.

2. IN LVMINIS ORAS.] Hic modus loquẽdi, pro *ad vitam*, vſitatiſſimus eſt. Poeta ipſe 7. Æneid. Ora luminis pro vita.

—ſub luminis edidit oras.

Prior Lucr. lib. 1. *—dias in luminis oras*
Exoritur. Iterum:
—atque oras in luminis exit.
& poſt pauca loquens de terra:
—Viuida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras.
& lib. 2. *viſentes luminis oras.* & aliàs idem Poeta. Sed & vtroque prior Enn.

—O Romule, Romule dic, ô
B *Qualem te patriæ cuſtodem DI genuerunt?*
Tu produxiſti nos intra luminis oras.

His efficitur, Poetam ſcripſiſſe *luminis oras*, non auras, vt eſt in pleriſque. Arnob. quoque lib. 2. eodem ſermone delectatus eſt: *Antequam Tages Tuſcus oras contingeret luminis, quiſquam hominum ſciebat, &c.* Non diſſimulandum, qui legunt *auras* tueri ſe poſſe exẽplo Homeri, qui ἐκ δ' ἄστεος, καὶ ὑπ' αὐγάς. & Ouidij 3. Faſt.

Quæque diu latuit, nunc quæ ſe tollat in auras,
Fertilis occultas inuenit herba vias.

Pindarum certe, qui de Iamo dixit Od. 6. Olym. ἦλθε δ' ὑπὸ σπλάγχνων ὑπ' ὠδῖνος: *Prodiit ex viſceribus in lucem,*
C ad quamuis rem poſſi traducere.

3. SED LÆTA ET FORTIA SVRGVNT.] Hoc intuens animo, fortaſſe oculis, Columella lib. 3. c. 11. *Nam hæc, quamuis genera ſpinarum ſint, ſolent tamen fortia, & læta, & grauida fructu conſurgere.*

4. SOLO.] Vult Turneb. lib 2. cap. 12. hîc per *ſolum* capiendam radicem ipſius arboris, quæ ſcriptoribus rei ruſticæ planta quoque dicitur, & pes. Solum. Diſceſſi ab illo, & pro terra accepi ſecutus plures doctos: in his Germanum, qui affert locum Plutarchi è lib. de vitioſo pudore conſentientem cum ſententia Virgilij. Græca tam in Plutar. quàm in Germano, & in aliis, qui ab hoc accepere, obuia, ideo Latina tantùm dabo: *Quædam eorum, quæ*
D *è terra naſcuntur, cum ſint ipſa per ſe ſylueſtria, ſterilia, & incremento ſuo noceant hortenſibus ſeminibus, atque ſtirpibus, agricolæ tamen pro certo indicio ſoli non mali, ſed egregij atque pinguis habent.* Itaque, dicit Poeta, in terra ipſa eſſe vim ac virtutem ad progenerandam arborem fortem ac validam, etiamſi infœcundam.

5. SVBEST.] Græci ὕπεστι.

6. MVTATA.] Conſentiẽs huic locus Liuij lib. 38.

in

In oratione Manlij Conſ. ad milites: *Sicut in frugibus pecudibuſque non tantum ſemina ad ſeruandam indolem valent, quantum terræ proprietas, cœlique, ſub quo aluntur, mutat.* Quod autem hic *ſubacta ſcrobibus*. Gregorius Thaumat. Panegyri in laudem Origenis, dixit, εὐκατεργασμένη γῆ, καὶ ἁπαλῇ: *terra bene ſubacta, & molli.* A

7. EXSVERINT.] Quod Virgilius per hoc verbum, Theophr. 3. Cauſſ. c. 23. explicat per μεταβολὰς τῶν δένδρων: *tranſitus, mutationes.* Ex quibus fit, inquit ille, ὥστε ἐξ ὀξέων, καὶ πικρῶν γλυκέα γίνεσθαι: *Vt arbores ex acutis & amaris fiant dulces.*

Feritas de arboribus.

8. SYLVESTREM ANIMVM.] Huic confinis ſermo Theophraſt. 3. Cauſſ. cap. 23. ἐξημεροῦνται τῶν ἀγρίων ἔνια: *manſueſcunt quæpiam ſylueſtria.* Loquitur enim de plantis. Philo de plantat. Noe opponit φυτὰ ἥμερα, καὶ ἄγρια. Manilius lib. 1. *fera arua*: dixit, priùs non culta. B

9. IN QVASCVNQVE VOCES ARTES.] Affinia iſtis illa Philonis de agricultura: τὰ μὲν ἄγρια τῶν δένδρων ἡμεροῦν, τὰ δ' ἥμερα ἐπιμελείαις συναύξειν. Dicit, arbores ex agreſtibus facile arte manſuefieri, & māſuetas incrementum capere diligentia agricolæ.

10. SEQVENTVR.] Pari vſurpatione Græci dicunt ἀκολουθεῖν. & Horat. ad Piſon.

Verbaque prouiſam rem non inuita ſequentur.

& Noſter in 12. — *nec vox nec verba ſequuntur.* German.

11. SEMINIBVS IACTIS.] Græci ad verbum σπέρματα βάλλειν.

12. NEPOTIBVS.] Contendit enixè Vrſinus hîc per *Nepotes* accipi debere pullos ramos, ῥάβδους, καὶ παραβλαστάδας, ita vt ſermo ſit metaphoricus, & rami, qui adnaſcuntur arbori, dicantur à Virgilio *Nepotes*, ſicut à Catone *pulli*, non minus, quàm arbor ipſa dicitur *mater, matrix, nutrix*. Huic explicationi nequeo aſſentiri, ſequórque reliquos omnes Interpretes, & in his Germanum, qui doctiſſimus. Itaque Virgilius reſpicit ἐγγόνους, ſicuti in eo verſu 1. Ecl.

Pulli in arboribus qui.

Inſere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.

& Propert. lib. 3.

Méque inter ſeros laudabit Roma nepotes.

13. POMA DEGENERANT.] Colum. 3. c. 9. *plerumque degenerat ſurculus.*

14. AVIBVS PRÆDAM FERT VVA.] Cū intuitu ad hæc verba Colum. 3. c. 2. de quodam genere vuarum: *Pluuiis, ventiſque & apibus offerant prædam.*

15. DOMANDÆ.] In ſermone quoque ruſtico Papin. lib. 7. *& ſulco Peteona domant.*

[a] Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
[b] Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos vmbroſa coronæ,
Chaoniíque patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
[c] Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneas fagus: ornúſque incanuit albo
Flore pyri, glandémque ſues fregere ſub vlmis.
[d] Nec modus inſerere, atque oculos imponere ſimplex:
[e] Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdóque docent inoleſcere libro.
[f] Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis via, deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratúrque nouas frondes, & non ſua poma.

C

ARGVMENTVM.

Recurrit ad modos illos, quibus humana induſtria nouas arbores reperit, docétque quo illorum ſingula iſtarum feliciores reddantur.

EXPLICATIO.

[a] MEMINERIS hic quoque, poſitos ſuprà modos ſeptem, quibus arbores exiſtunt in humana induſtria: iam docet, quę quoquo illorum meliùs proueniant. Incipit ab olea, quæ melius prouenit ex truncis, id eſt, caudicibus conſectis: erat hic ſextus modus: vites ex propagatione: erat hic tertius modus: myrtus, quæ eſt in tutela Veneris Paphiæ, ex infoſſione: erat hic ſecundus modus.

[b] Quartus modus erat tranſpoſitio plantarum ex ſeminario in alium locum vna cum terra: ex hac optimè ait prouenire plures arbores, quas cōnumerat afficitque propriis epithetis mira quadā Poëſi. Sunt illæ, corylus, quæ dura eſt: fraxinus, quæ ingēs: nam hæc multum excreſcit: populus, qua ſe Hercules coronat: quercus arbor glandifera, quę ſacra eſt Ioui, qui cultus in Chaonia (quæ hæc prouincia, alibi:) palma, quæ ardua, & alta eſt: abies, ex qua naues fiunt.

D

[c] Septimus & vltimus modus erat inſitio. Docet itaque, quæ arbores melius ex inſitione proueniant, quàm ex quolibet alio modo. Nux inſerenda eſt in arbutum, & ita melius proueniet: mala in platanum: caſtaneæ in fagum: pyra in ornum: glans in vlmum: vti iſta poeticè illuſtret, perſpicuum legenti.

d Siſtit in extremo modo, quæ erat inſitio, & ait, hanc eſſe duplicem: prior, quæ verè dicta inſitio: poſterior, quæ inoculatio. Conceptus enim huius verſus eſt. Non eſt vnus modus ſimpléxque inſerere, atque oculos imponere: nam videlicet alia eſt inſitio, alia inoculatio. Aliqui explicant aliter, ſed bonos ſequor Interpretes, & verba Poetæ pro nobis.

e Dixit eſſe inſitionem & inoculationem: explicat primùm, quæ ſit inoculatio. Sed ego præmitto duo. Tunica in arboribus eſt eadem cum libro: eſt verò liber cortex ille interior ipſi ligno adhærens: inde libri appellati, quia confici ſoliti ex tuniculis interioribus arborum. Alterum. Nodus, gēma, oculus, germen, eadem res: protulerant iſta primo vere ex ipſo cortice. Ergo ait, qua gemma erumpant ex cortice ruptis tuniculis, in ipſomet nodo, id eſt, vbi eſt ipſamet gemma, debere fieri ſinum, & cauitatem (fit hæc auulſa gemma & cortice ex arbore vetere in modum ſcutuli, aut oculi, vt paretur domicilium aduenienti germini alterius arboris.) In eam itaque includatur germen alterum: nam hoc debet ſuccedere, vt vna inſutum & inſertum coaleſcat cū libro vetere. Vocat verò hîc librum *vdum* ex ſumma peritia: nam artis huius ſcientiſſimi exſpectare ſolent ad hanc inſitionem tempus illud, quo ſudent arbores: tunc enim meliùs expellunt tumenlam, & locum præbent venienti & inſuendo germini. Si quæ dixi minùs intelligas, adi ſciētem agricolam, vt ſpectes oculis quæ non capis auribus. Ego (credo) clariſſimè ſcripſi.

f Sequitur inſitio, quæ clara ex verbis Poetæ. Secentur trunci, non qua eſt nodus ille: nam ad inſitionem hanc nihil hoc intereſt quin ſi opus, findatur via cuneis vſque ad medullam: in hanc rimam inſerantur feraces ſurculi: poſt tempus non lōgum exiſtent ex hoc ſurculo rami feliciſſimi incogniti trunco illi, arbóſque admirabitur frondes nouas, poma non ſua.

NOTÆ.

1. SED TRVNCIS.] Hunc locum nemo Interpretum, præter Seruium, aſſecutus eſt: fortaſſe, quia neque Seruius idem intellectus in illo, *Quin & caudicibus ſectis*. Ergo, ſicuti in illo verſu capiendus de confectione illa, quam iam aperui, ita & hîc. Nam hanc ſententiam de truncis ipſe refert ad illam de ſectis caudicibus.

2. RESPONDENT.] Hoc verbo in re agreſti vſus Columel. lib. 3. c. 4. *Tropoſitiuus ſeminum reſpondeat.* Paulin Epiſtola 28 de fundo loquens: *Agricola ſui votis profli*[illegible] *vbertate reſpondet.* vſus eodem verbo in eadem re Claudianus, & multi alij.

3. SOLIDO PAPHIÆ DE ROBORE MYRTVS.] Retuli hoc ad ſecundum modum, quia locutio Poetæ nominantis *ſolidum robur*, affinis eſt *ſtirpibus*, *ſudibus*, *vallis*: de quibus in ſecundo modo. Nec verò de inſitione capi poteſt: nam de hac poſtea loquitur Maro, qui non ſepararet myrtum ab arboribus inſerendis, ſi illam voluiſſet inſeri. De myrto ſacra Veneri dictum 7. Ecl: ſicut de populo, quæ ſacra Herculi.

4. PAPHIÆ MYRTVS.] Inde Seneca in Odip. *Paphia myrtus.*

5. ARBOS VMBROSA.] Pindar. 3. Olymp σκιερὸν φύτευμα.

6. ARDVA PALMA.] A Theophraſto lib. 1. Hiſt. inter αὐξητικὰ ponuntur ἐλάτη, φοῖνιξ, κυπάρισσος: *Abies, palma, cupreſſus.* Sumſit ab illo Plin. lib. 16. c. 30. *In longitudinem excreſcunt abies, larix, palma, cupreſſus, vlmus.* — Palma ardua.

7. CASVS ABIES VISVRA MARINOS.] Eurip. Phœniſſ. ἰόνιον κατὰ πόντον ἐλάτᾳ πλεύσασα: *Ionium per mare abiete nauigans.* & in Hecub. de Paride tranſitu ro in Græciam ait: ὕλαν—Ἀλέξανδρος εἰλατίναν—ἐτάμεθ': *Incidit Alexander ſyluam abiegnam.* Homer. 7. Il. —ἐλάτῃσι πόντον ἐλαύνετον: *Abietibus pontum remigantes.* Theophraſt. lib. 5. Hiſtor. cap. 8. ἐλάτη μὲν οὖν, καὶ πεύκη, καὶ κέδρος, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ναυπηγήσιμα: *Abies, pinus, cedrus, vt vno dicam verbo, aptiſſima ſunt nauigiis.* Pergo ad Latinos. Ennius apud Cic. lib. de Fato: — Abies arbor nautica.

> *Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus*
> *Caſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes:*
> *Neue inde nauis incohandæ exordium*
> *Cœpiſſet, &c.*

Petron. in Haloſ.

> *Pulſumque marmor abiete impoſita gemit.*

Plinius lib. 16. cap. 40. nauis meminit in Ægypto adductæ, in qua erat abies admirationis præcipuæ. Mitto Vitruu. lib 1. cap. 9. Paulin. epiſt. 4. Caſſiodorum lib. 5. ep. 17. Sanctum Ambroſium, in Hexaem. atque Claud. 2. Rap. Pap. 6 Th. Sed quæ rationes, cur abies apta nauibus? Theophraſt. lib. 1. Hiſtor. ait, ex hac arbore fieri antennas, & malos, quia μακρότατον, καὶ ὀρθοφυέστατον, *longiſſima & recta ſurgens.* In 5. aliam rationem aſſignat διὰ κουφότητα: *propter leuitatem.* Hanc arripuit Plin. lib. 16. cap. 39. *Nauium malis, antennisque propter leuitatem prafertur abies.* Affinia huic rationi, quæ de abiete ſcribit Vitruu. lib. 2. c. 9. habente plurimum aeris & ignis, minimum verò humoris terreni Theophraſt. lib. 5. Hiſtor. c. 8. ait in genere, illam eſſe optimam ædificiis; vocátque τεκτονικώτατον. Adnecte his noſtris, quæ Lilius ſcribit lib. de nauigiis c. 4.

8. STERILES PLATANI.] Græci hanc arborem ἄκαρπον vocant. Quare illā Latini *cœlibē*, alibi aperui.

9. CASTANEAS FAGVS.] Omnes, quotquot hactenus excuſi libri, legunt *caſtanea fagos*, nullo, aut inepto ſenſu. Debemus & loci huius explicationē, & lectionis mutationem Ioſepho Scaligero in Catul. Fauet Scaligero ratio hæc. Enumerat Poeta ſylueſtres arbores, quæ tamen labore hominum & inſitione fructus afferunt. Sic arbutus fert nuces, ſteriles platani malos valentes, ornus florem pyri, vlmi glandes: ergo, & fagi caſtaneas. An ſola hæc è contrario proferenda eſſet? quæ enim vtilitas, vt caſtanea ferret fagos? quin ars eſt, vt fagi ferant caſtaneas. Huc pertinent verba Theophraſti 1. Cauſſ. c. 7. ἐὰν δ' ἐκ τοὐναντίου τὸ ἄγριον εἰς τὸ ἥμερον ἐμβάλῃς, διαφορὰν μέν τινα ποιήσει, τὸ δὲ γενναιοκαρπεῖν οὐχ ἕξει: *Nam ſi è contrario ſylueſtre in vrbano ſeueris, tametſi differentia quædam erit, tamen bonæ frugis arbor nunquam profectò reddetur.* Non ergo, caſtaneæ fagos ferunt cultura, ſed fagi caſtaneas. Eſt verò *fagus* in recto multitudinis ex archaiſmo. Veteres enim huiuſmodi arborum voces per us, efferebant in plurali: ita, cùm hic audias *ſteriles platani*, tamen in Culice: *aeria platanus.* Et in Catul. ex libro vetere: — Archaiſmus in nominibus.

> *Quales Eurotæ progignunt flumina myrtus,*

non *myrtos*, vt vulgo. Colum. 4. c. 26. *Pedamen maxime probatur ex iunipero, & lauru, & cupreſſu.* Ita boni codices, non lauro. Symmach. Epiſt. 47 lib. 1. *poetica laurus.* Sic econtrario, quæ inflectūtur per quartam, tranſeunt in ſecundam. Vetus inſcriptio: *Sententiam ex Senati conſulto dixerunt.* Saluſtij codices correctiſſimi in Catil. *Senati decreto Q. Martius Rex.* Iterum: *Duobus Senati decretis.* Auſon. Idyl. 8.

Et

Et toga purpurei rutilans prætexta Senati.
Attius in Menalip. *fluctis immiſericordes*, pro, fluctus. In Nyctegreſia, *tumultis, luctis*, pro, tumultus, luctus. Cæcilius in Calchis: *Quisnam fores fecere fonitu?* Næuius lib. 1. Belli Punici: *Marcus Valerius Conſul partem exercitus in expeditionem ducit*: citatur is à Chariſio.

10. GLANDEMQVE SVES FREGERE SVB VLMIS.] Credibile lapſum memoria Plinium lib. 15. cap. 15. cùm reſpiciens ad hunc locum ſcripſit: *Cùm Virgilius inſitam nucibus arbutum, malis platanum, ceraſis vlmum dicat.*

Inſitionis modi.

11. NEC MODVS INSERERE.] Poeta, vt vides, duas tantùm inſerendi ſpecies adducit. Quid te ego hîc laſſem, ſi ex auctoribus certadam varia genera inſitionum? Præter vulgares, qui ab aliis citantur, lege Clement. Alexand. lib. 6. Strom. qui adducit quatuor genera inſitionum. & Philonem, qui primam Poetæ inſitionem graphicè deſcribit in libro τὸ χεῖρον τῷ κρειτ. ἐπιτιθ. & Gregorium Thaumaturgum Panegyri in laudem Origenis, vbi meminit inſitionis, non inoculationis, nam μέσον χίσας ait, *mediam findens.*

Oculi in inſitionibus.

12. OCVLOS.] Hæc locutio in inſitionibus traducta à Græcis, qui in re ſimili dicunt ὀφθαλμὸς, & ἐνοφθαλμισμὸς. Inde quoque Latini cum compoſitione, *inoculo.* Dixi in Explicatione, omnia iſta, nodum, gemmam, oculum, germen, eſſe rem eandem: adiunge & os. Nam vice ſynonymi cum oculo os coniungit. Philo in lib. de immutabilitate Dei στόμα.

13. TRVDVNT DE CORTICE GEMMÆ.] Adi ſeptimam Eclog.

14. GERMEN INCLVDVNT.] Græci dicunt ἐγκεντρίζειν, ἐγκεντεῖν, καὶ ἐμβάλλειν. & ἐμβολὰς, atque ἐπεμβολάς. Præterea συμφυτεύειν, συμβάλλειν, συνδῆσαι. quia in inſitione eſt neceſſaria colligatio.

15. INOLESCERE LIBRO.] Hoc Plinius dixit: *concorporari.*

16. NEC LONGVM TEMPVS ET INGENS EXIIT, &c.] Non dubium, quin Poeta ſignet tempus hyemis. in quo arbor quieſcit, donec erumpit verno tempore. Hanc rem mirè & graphicè deſcripſit Philo Iudæus in lib. de immutabilitate Dei. Nō pono Græca, quia multa. Interpres ita: *In palmitibus oculi, ſicuti ruſtici vocant, conniuent, tanquam animalium, & innata ad germinandum ora comprimuntur, natura tunc intus concluſa quieſcenteque: vt poſt reſpirationem, quaſi athleta laſſus certamine, recolligat vires, atque ita de integro ad labores anniuerſarios redeat. Id verò fit verno æſtiuoque tempore. Tunc enim tanquam expergefacta è ſomno profundiſſimo, & oculos aperit, & clauſa ora patefacit. Quibus autem grauida eſt, parit omnia, pampinos, palmites, claniculos, racemos, fructum denique.*

17. EXIIT AD COELVM, &c.] Philo in lib. de Herede rerum diuinarum: ἄνω, πρὸς οὐρανὸν τὸ ςέλεχος ἐνεχθὲν μετεωρίσαι: *ſtipitem ad cœlum attollere.*

18. MIRATVRQVE NOVAS FRONDES.] Sententiam hanc alij aliter extulerunt. Sidon. Paneg. Anthem.

Prouidit exciſos iam non ſua germina palmes.

Ouid. 1. Rem.

— fac ramum ramus adoptet,
Stetque peregrinis arbor operta comis.

Calpurn. 2. Ecl.

Non minus arte mea mutabilis induit arbos
Ignotas frondes, & non gentilia poma.
Ars mea nunc malo pyra temperat, & modò cogit
Inſita præcocibus ſubrepere perſica prunis.

Columel. lib. 10.

— aliena ſtirpe granata
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos.

Manil. lib. 2. *Arbuſta adultera vagis pomis.*

Papin. 2. Sylu.

Vidi ego tranſertos alieno in robore ramos
Altius ire ſuis.

Virgilius ſuprà:

Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius.

[a] Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis Cypariſſis.
[b] Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ,
Orchades, & radij, & amara pauſia bacca.
[c] Pomaque, & Alcinoi ſyluæ. nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriíſque pyris, grauibúſque volemis.
[d] Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
[e] Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ.
Et paſſo Pſythia vtilior, tenuíſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam:
Purpureæ, pretiæque: & quo te carmina dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt & Amineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus & aſſurgit quibus, & Rex ipſe Phanæus,
Argitíſque minor: cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te menſis, & Diis accepta ſecundis
Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
[f] Sed neque quàm multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,

Eſt numerus:neque enim numero comprendere refert:
Quem qui ſcire velit,Libyci velit æquoris idem
Diſcere,quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut,vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe,quot Ionij veniant ad littora fluctus.

ARGVMENTVM.

Docet varias eſſe arborum ſpecies: vlmorum, ſalicum, lotorum, cupreſſorum,olearum.harum adducit tria genera: pomorum,horum totidem:vitium,harum quindecim:additque incredibilem eſſe copiam vinorum, illuſtrátque comparationibus.

EXPLICATIO.

a PRÆCESSIT pars prima huius libri, quæ tota verſata eſt in ratione creandarum arborum tam ex natura,quàm ex arte:eſt iam in ſecunda parte,quæ continet diuerſas ſpecies arborum.& ita ait, non eſſe genus vnum vlmorum, ſalicum, lotorum, cupreſſorum. Poſtremam ſpeciem *Idæam* vocat, quia illius ferax eſt Ida mons Cretæ.

b Conſtituit tres ſpecies oliuarum,orchadum,radiorum,pauſiæ.Primæ nomen habent a rotunditate, ſecundæ à figura oblonga,poſtremæ à pauiendo.

c Ab agris tranſit ad hortos,& ait,poma(eſt hoc nomen generale ad mala,ad pyra,ad ſimilia) atque hortenſes arbores(has enim intellige per ſyluas Alcinoi)varias ſub ſe ſpecies continere. Probat,nam triplicia ſunt pyra,videlicet Cruſtumia,Syria,Volema.Prima laudem habent à Cruſtumio Italiæ oppido,auctor eſt Seruius:altera à Syria,vnde aduectat poſtrema à magnitudine:nam ita grandia,vt volam manus impleant.

d Ex hortis gradum facit ad vineta, & enumerat varia vuarum ac vitium genera,præmittítque hanc ſententiam: Vites Italorum diuerſæ ſunt ab aliis, neque enim nobis eadem eſt vindemia cum ea, quã carpit Lesbos inſula ex Methymna: eſt hæc vrbis Lesbi.Dicit *pendet*,quia vites Italiæ pendent ex arboribus,iugatæ his & maritatæ.

e Accingit ſe ad narrationem plurium ſpecierũ, quas ego hic vnico tractu complectar.Ergo enumerat vites purpureas,precias,Rheticas, Falernas, Amineas,ex mõtibus Tmolo Lydiæ,& Phanæo Chii, Argitin minorem, vuam Rhodiam, & bumaſtum. Exornat iſta,vt decet poetice loquentem.Difficultatibus,quæ obuiæ,occurrent noſtræ Notæ.

f Sed quis(inquit)aut ſpecies,aut nomina vuarum comprehendat?citiùs ſcies arenas,quas in mari Libyco,vbi ſunt Syrtes & cumuli arenarum,cõturbat Zephyrus,ventus occidentalis;fluctus, quos in Ionio Eurus excitat,ventus Orientalis.

NOTÆ.

1. VLMIS, SALICI, LOTO, IDÆIS CYPARISSIS.] Dicam hic de arboribus, quas includit duobus verſibus. Vlmorum genera quatuor

Vlmorum genera.

conſtituit Plinius lib. 16.cap.17.Duo tantùm Theophraſt. lib. 3. Hiſtor. cap. 14. Duo item Columel. lib.5.cap.6. Longum eſſet,ſi ego, quæ ſint hæc genera,ex Auctoribus numeratem: tantùm in omnibus indicabo numerum, quia hoc video ad Poetæ animum pertinere, qui ait, harum arborum genus eſſe multiplex. Dixi de vlmis, tendo ad ſalicem.

Salicum genera.

Huius genera Octo adducit Plinius lib. 16. cap. 37. Ex Theophraſto variis locis quinque colligas, alij plures in eo inueniunt.

Loti genera.

Loti tria genera diſtinctiſſima adducit Dalecam. in cap. 2. lib. 24. Plinij. Nonnulli herbarij ſcriptores differentiam loti colligunt ex eius fructibus,qui varij: ſed & lòton eſſe etiam herbam,non tantùm arborem,in iiſdem reperies. Cypariſſi cùm multa ſint genera, diſcrimen

Cypariſſi genera.

eius ex mare & fœminà conſtituit Plinius lib. 16. cap.33. atque adeò tantùm ponit duo genera. Matthiolus in Dioſcor.cypariſſi puſillæ meminit. Certè harum arborum infinita ſunt genera,ſi à patria, vt nonnulli volunt, diſcrimines. Ego hic tantùm de

Cypariſſus Cretæ.

patria Cypariſſi:nam Idæam,id eſt, Creticam facit Poeta. Ergo de cupreſſo, quæ prouenit in Creta, ſcribit Theophraſt. lib. 3.Hiſtor.cap.2 & lib.1.Cauſ. cap.2.Latiùs Plinius lib. 16. cap. 33. eius quoque meminit Nicand.in Theriac.hoc verſu, qui definit Virgilij modulo:*σπέρματα βουπλεύρου, καὶ Ἰδαίης κυπαρίσσου*:*Semina bupleuri,& idææ cypariſſi.* Sed cùm per Idæam intellexerim eam,quæ prouenit in Ida mõte Cretæ, faciunt ad hoc verba Theophraſti libro 4. Hiſtoriar. *ἐν Κρήτῃ γοῦν φασιν ἐν τοῖς Ἰδαίοις ὄρεσι κυπάριττον εἶναι.*ex dictis nulla opus verſione.

2. ORCHADES.] Olearum genera perſequi infi-

Olearum genera.

nitum ſit.Macrob.lib.3 Sat. cap extremo, numerat ſex ſupra decem.Colum.lib.5.cap. 8.ait, plura eſſe genera,ſed ad eius notitiam perueniſſe decem,mox numerat.Decem etiam Iſidorus lib.17.cap.7.neque verò omnia eadem cum his,quæ Columella. Cato cap.6.Rei Ruſt.octo. Theophraſt.6. Cauſ. 12. *πολλὰ γὰρ εἴδη:multa ſunt genera olearum.* Ex Plinio, & aliis infinita colligas. Virgilius tria tantùm aſſumſit, quæ relictis aliis,illuſtrabimus. Sunt orchades(alij

Orchades.

legunt,orchites;& quidem ea vox obuia eſt in codicibus Seruianis,in Plinio,in Varrone: mihi videtur commodè vtraque lectio poni poſſe in Poeta, aut orchades,aut orchites.) Oleæ quædam dictæ à rotunditate,quam habet is, qui dicitur Græcis ὄρχις.Varr.4.de Ling.Latina:*Olea grandis orchitis, quod ea antiquitus orchemora.* Ex antiquo lexico Turn.lib. 21.cap 2. *Orcha ἐλαίας ἐπιμήκους,olea oblonga.*Quæ dixi de etymologia,ſunt in Seruio hic, in Iſid. lib. 17. cap.7.in Iunio,in Carolo Stephano,in aliis. Orchiti,ait Plinius lib.15.cap.3.ineſſe multum olei, Columel.lib.5.cap.8.illam laudat,quòd melior aliis ad eſcam. Nicand.in Alex.illam adhibet contra venena. Pergo ad radios, qui ita dicti à forma longiuſ-

Radii, genus olearum.

cula. Duplex diſcrimen, nam eſt radius maior & minor. Cato cap.6.Rei Ruſt. *oleam conditiuam, radium maiorem,Salentinam, &c.* De minore Colum. lib.12.cap. 47. *Orchiten & radiolum, vel regiam dum contundes,&c.* Iſidor.lib.17.c.7. *Radiola pro eo quòd oblonga ſunt in modum radiorum.* Reſtat de Pauſia, cu-

Pauſia genus oleæ, eius etymon.

ius duplex etymon,alterum Catonis,Seruij, Iſidori,qui à pauiendo,id eſt,tundendo ducunt.Nam, vt ait Cato,ex hac fit oleum, cùm adhuc illa eſt viridis;itaque maiore eget tunſione. Alterum mihi indicat Iunius,nam definiens ita ait:*Pauſia oliua nigricans præ maturitate.* Inde elicio notationem nominis: dicta eſt itaque fortaſſe *ἀπὸ τοῦ παύσασθαι.* nam ea diu in arbore, nec ita citò auellitur, donec contrahat nigredinem.Ideo,ſi ante tempus legatur,& in virore,eget magna illa tunſione,de qua Cato,& alij.Sed

cur

cur huic *bacca amara*? Quia nimirũ legi ſolet (vt dicebã ex Catone) cùm adhuc eſt viridis, in qua ætate neceſſariò illa erit amara, nondum fructu nigricante præ maturitate. Hanc rationem mihi indicat Columella lib. 12. cap. 47. *Acerbam pauſiam menſe Septembri, vel Octobri, dum adhuc vindemia eſt, contundes, &c.* Nam quæ eſt acerba olea, niſi quæ legitur nondum matura, & adhuc in virore? Confine hoc commentationi Seruij, cui amara bacca eſt viridis: & verbis Catonis lib. Rei Ruſt. cap. 7. *eæ optime conduntur:* (loquitur de poſiis, quæ eædem cum pauſiis) *vel virides in muria, vel in lentiſco contuſæ.* Finiui & ſeruaui ad hunc locum Notam Tuſani, quæ non negligenda, putat ille Maronem ſuo verſu tria oleæ genera *πρεμάδιον, ὀρχάδα, &* *μύρτινον* expreſſiſſe.

Sylua pro horto. Alcinoi horti.

3. ALCINOI SYLVÆ.] Id eſt, horti, pomaria Alcinoi, quamuis Syluas nominet. Probant hoc multa. Tertul. de Pall. *Conſitum & amœnum ſuper Alcinoi pometum, & Midæ roſetum.* Plin. lib. 19. cap. 4. *Antiquitas nihil prius mirata eſt, quàm Heſperidum hortos, ac Regum Adonis, & Alcinoi.* Ouid. 1. Amor. el. 10. *Præbeat Alcinoi poma benignus ager.* Homer. clare *ὄρχατον* vocat lib. 7. Odyſ. *hortum.* Meminit præter vulgares alios lucorum Alcinoi Theophilus Patriarcha Antiochenus lib 3. ad Autolycum. in excuſis malè legitur, Antinoi. Habetur tom. 1. Biblioth. ſanct. & Nazianzenus in carmine ad Vitalianum prouerbialiter:

--- ἡ δὲ τράπεζα, καὶ ἄλσεος Ἀλκινόοιο
Τερπνοτέρη:
Alcinoi menſa eſt iucundior horto.

Et Ouid. 4. de Pont. El. 2.

Quis mel Ariſtæo, quis Baccho vina Falerna?
Triptolemo fruges, poma det Alcinoo?

Cruſtumia pyra.

4. CRVSTVMIIS, SYRIIS PYRIS, VOLEMIS.] Includam hæc vnica Nota. Quæ Virg. *Cruſtumia*, alij vocant *Cruſtumina.* In his ſunt Plinius, Columella, quorum loca poſtea citabo, & Macrob. lib. 3 Sat. cap. 19. Obſerua ea principe loco numerari à Poeta, nam perquam optima. Plin. lib. 15. cap. 15. *Cunctis autem Cruſtumina gratiſſima.* & lib. 23. cap. 7. *Decocta* (pyra) *mirè ſalubria, & grata, præcipuè Cruſtumina.* Columella lib. 5. cap. 10. cùm multa genera conſtruat, primo loco ponit Cruſtumina, adhuc ante regia.

Syria pyra.

Gradum facio ad Syria, hæc Columella vocat etiam Tarentina, dicto loco. Dat illis Plinius D proximam bonitatem poſt Cruſtumina, nam lib. 15. cap. 15. ita ſcribit: *Proxima his* (cruſtumenis) *Falerna, à potu, quoniam tanta vis ſucci abundat: lactea hæc vocantur, in iiſque alia colore nigro donantur Syria.* Vbi ſententia eſt, numerari inter Falerna, & Lactea illud genus pyri, cui eſt niger color, & hoc genus referendum eſſe ad Syriam, vt ad matrem. Ex verbis Plinij lucem accipit Iſid. lib. 17. cap. 7. *Syria dicta, proco, quod de Syria eſt allata, ſiue quia nigra eſt.* Quanquam Iſidorus in duplici errore eſt, quem aperiam in fine.

Volema pyra.

Reſtant volema, quæ volemia nuncupat Macrob. lib. 3. Sat. cap. 19. ex Cloatio. Cato tripliciter indigetat cap. 7. cùm ait: *Pyra volema, aniciana, & ſementina.* Ad quem locum reſpexit Plinius lib. 15. cap. 15. *Dixit volema Virgilius à Catone ſumta, qui & ſementina, & muſtea nominat.* Nam infrà idem Cato loquitur de volemis muſteis. Sunt qui hæc *ſementiua* nominent, non *ſementina*, lectio in his auctoribus dubia eſt. Putat Dalecamp. volema eſſe, quæ idem Plin. lib. 15. cap. 11. nominat *Libralia*, cùm ait: *Nec non & quædam e pyris Libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nomine aſſerunt.*

Libralia poma.

Turn. lib. 29. cap. 18. ex antiquo lexico pyravolema interpretatur *ἄπιος κολοκυνθώδης* à magnitudine cucurbitæ. Iam de duplici errore A Iſidori libro 17. cap. 7. Primus: *Cruſtumia eadem & volema dicta.* Atqui diuerſum eſt genus, & auctores clariſſime diſcriminant. Alter: Inter genera olearum ponit Syriam, Cruſtumiam, volemum. Apertè errat: nam hæc pyra ſunt, non oleæ. Cauſſa huius erroris fuit, Iſidorum vſum fuiſſe commentariis Seruij in Virgilium ſine carminibus ipſius Virgilij, quæ res illi fraudi ſæpe fuit. Qui Seruij locum inſpexerit, id ita eſſe facile comperiet. Diſſimulo hîc de generibus pyrorum, nam Virgilius tria tantùm attigit. Certe Plinius lib. 15. cap. 15. numerat genera triginta quinque, ſed opus eſt oculis ad hunc numerum eliciendum: Columel. lib 5 cap. 10. ſeptem ſupra decem: Macrob. lib. 3. Sat. cap. 19. ex Cloatio vnum ſupra triginta.

B 5. METHYMNÆO DE PALMITE LESBOS.] Eſt Methymna vrbs Lesbi. Strab. lib. 13 *Μήθυμνα πόλις Λεσβίων.* Vinum ſiue Lesbium, ſiue Methymnæum, auctores celebrant.

Methymnæum vinum.

Clearchus: *Λεσβίου πόματος οὐκ ἔστιν ἄλλος οἶνος ἥδιον πιεῖν:* *Nullum eſt vinum ad bibendum iucundius Lesbio poculo.* Alexis: *Λεσβίοις οἰναρίοις τὰς ἡμέρας τὸ λοιπὸν ὑποβρέχει μέρος:* *Reliquam diei partem irrigat vino Lesbio.* Iſti, & alij, quos omitto, in Athen. ſunt lib. 1. Clemens Alexandr. 2. Pædag. cap. 2. *bene ſpirans Lesbium.* Ouid. 1. Artis. celebrat racemos Methymnæ, & vinum Lesbium Dio Chryſoſtomus orat. 6. Vide Plin. lib. 14. cap. 7. Inde Bacchus dictus eſt Methymnæus. Verum eſt tamen ab Athenæo libro 8. hoc cognomen duci *παρὰ τὸ μεθύσκω:* *inebrio*, quòd is Deus *μέθην, καὶ ἄνεσιν* largiatur: *ebrietatem, remiſſionem, languorem.* Paria ferme Euſtathius. C

Thaſium vinum.

6. THASIÆ VITES.] Tam vites, quàm vinum Thaſi (eſt hæc inſula maris Ægæi) celebratiſſima ſunt. Antiphanes apud Athen. (non Ephippus, vt male verſor Natalis) *οἶνος Θάσιος, καὶ μύρον, καὶ στέφανος:* *Vinum Thaſium, vnguentum, corona.* & libro 4. hoc genus vini infert in conuiuium Cerani, vt pretioſiſſimum, vt ſunt omnia, quæ in eo conuiuio exhibentur: *σκύφον* (ait) *πληρώσας οἴνου Θασίου:* *implens ſcyphum vino Thaſio.* Ex vno Athen. peti poſſent infinita Plin. lib. 14. cap. 7. *In ſumma gloria fuere Thaſium, Chiumque.* Eius vt pretioſiſſimi meminit Dio Chryſoſtomus Orat. 6. *ἥδιον δὲ πίνει τοῦ ῥέοντος ὕδατος, ἢ οἱ ἄλλοι τὸν Θάσιον οἶνον:* *Iucundius bibit fluentem aquam, quàm alij vinum Thaſium.* Meminit eiuſdem Orat. 65. Hic ego D tantum duas Notas dabo, prima eſt, Lesbium, & Thaſium vna coniungi ab Æliano libro 12. variar. Hiſtor cap. 31. & ab Alexide apud Athen. libro 1. & ab Dione Chryſoſtomo Orat 6. ſi hoc eſt aliquid ad illuſtrationem Poetæ, qui poſt Lesbium inducit Thaſium. Altera. Thaſij præcipua bonitas in odore fuit. Eubulus enim in Athen. libro 1. Thaſium, & alia vina vocat *νεκταροσταγῆ:* *nectar ſtillantia.* Ibidem Hermippus ait, Thaſium ſpirare odorem mali. Clemens Alexandrinus 2. Pædag. capite 2. *Thaſium odoriferum.* Vide, ſi placet, quæ de duplici genere vini Thaſij ſcribit Ælianus lib. 13. variar. Hiſtor. cap. 6. altero ſuaui, altero nociuo. E

Mareotides vuæ Africanæ.

7. MAREOTIDES.] Iſtæ celebres ſunt, non in Mareotide Epiri, vt quidam falsò, ſed in Libya Mareotide Ægypto contermina, vbi Mareotæ ſunt. Strabo libro decimoſeptimo, loquens de hac orbis parte: *Eſt in his locis vini maxima copia, vt etiam Mareoticum vinum ad vetuſtatem perducatur.* Plaut. in Caſin. *Niſi hac meraclo ſe vſpiam percuſſit flore Libyco.* Id eſt, vino Mareotico, explicante Turnebo lib. 8. cap. 21. & Lambino in eum locum. Athenæus quoque libro 1. ita perſpicuè. *Mareoticum vinum, quod etiam Alexandrinum vocauere, à Marea lacu vicino Alexandriæ, & vrbe lacui propinqua, atque einſdem nominis.* Frequens

quens in eo tractu vinea eſt. Demum Seruius Mareotidas explicat *Ægyptias.* Itaque male aliqui has vites ad Epirum referunt:in his Germanus,à quo diſſideo,quod non ſoleo: male etiam videtur ſcripſiſſe Columel.lib.3 cap.2. *Nam qua Græcula vues ſunt, vt Mareotica, Thaſia, &c.* Plinius enim, qui pro Epiro adducitur lib.14.cap.3.nihil tale.Papin.3.Sylu.de rē Ægypti loquens,dixit, *Mareotica vina.*

8. ALBÆ.] In nihil incidi,quo firmem,albas Mareoticas laudabiles eſſe præ aliis, niſi quòd Athen. libro 1.loquens de vino Mareotico,verbis,quæ proxime ſequuntur poſt adducta,ita ait: οἶνος κάλλιστος, λευκός τε, καὶ ἡδὺς, εὔπνους, εὐανάδοτος, λεπτός: *Vinum optimum, album, ſuaue, redolens, quod facile in venas diſtribuitur, tenue.* In genere de coloribus vini Plinius lib. 14.cap.9. *Colores vinis quatuor, albus, fuluus, ſanguineus, niger.* & Galen.ex Nota Dal. οἶνος λευκὸς, κιῤῥὸς, ἐρυθρὸς, ξανθὸς, πυῤῥὸς, ὠχρὸς, μέλας: *Vinum album, fuluum, ſanguineum, flauum, pallidum, nigrum.*

Vini colores.

9 PINGVIBVS.] Thaſiæ videlicet pinguibus, Mareotides leuioribus.

10. PASSO PSYTHIA VTILIOR.] Dicit vitem Pſythiam (fortaſſe ſic dicta eſt ab oppido aliquo Græciæ:nam Columel.lib.3.cap.2.illam facit Græculam) vtiliorem eſſe præ aliis ad vinum paſſum conficiendum. Eſt verò vinum paſſum, quod fit ex vuis paſſis:eſt ſic dictum ab patiendo. Certe ipſammet Pſythiam inter paſſi genera connumerat Plinius libro 14.cap 9. *Pſythium & melampſithium paſſi genera ſunt.* Quo loci latè,ſed implicatè, docet, qua ratione fiat paſſum:latè quoque & explicate, idipſum docet Columel.lib. 12.cap. 39. Putat Rhodigin. Pſythiam vitem eandem eſſe cum Pramnia. Pramnij vini Plato meminit libro 3.Polit & in Ione. Sed quare hæc aptior præ aliis ad paſſum? Ait Eubulus apud Athen.libro 1.de vino Pſythio, ὀξεῖ ἀκμῇ τὸ στόμα: *Pungit pectus acrimonia* Ergo,ideo vtilior,vt ipſo aceto temperet nimiam dulcedinem, quæ eſt in paſſo,nam de hoc vino, & ſapa, & aliis ſimillimis ait Plin.lib.14.cap. 9. excogitata hæc eſſe in adulterium mellis. Ceterùm, cùm multa ſint paſſi genera,Creticum probat Plinius eodem cap. & de eo quoque Martialis in lemmate *Paſſum,* ita ait:

Pſythia vua.

Pramnium vinum.

> *Gnoſia Minoæ genuit vindemia Cretæ*
> *Hoc tibi,quod mulſum pauperis eſſe ſolet.*

Addam de etymo quidpiam. Dixi,innixus auctoritate Columellæ, ſic dictam fortaſſe ab oppido aliquo Græciæ. Non muto. Sed cuiuſdam coniectura audienda. ψύθια,vel potiùs ψύθια apud Heſychium eſt πρόχυμα, hoc eſt, muſtum illud, quod ſponte ipſum profluit,antequam vuæ calcentur. Ergo Pſythia vitis erit,ex qua id vinum profluit ſpontanee ad paſſum conficiendum.Nam paſſum eſt, quod fit à Pſythiis adultis à Sole in ipſis vitibus, & vinum profundunt ſine torculari,atque adeo Solem paſſæ ſunt adhuc in ipſis vitibus. Non hic omittam notitiam antiquitatis,quam præbet Plato 8. Leg. loquens enim de rapinis, quæ in agris fiunt ſiue à ſeruis,ſiue à liberis,de libero ita ait: *Liber domutatur, ac moneatur ſicus vuaſque ſolummodo,qua condi non valent, guſtare licere: eas verò,ex quibus paſſæ vuæ, & vinum, & carica fiunt, nunquam.* Vide, quo in pretio vuæ,ex quibus fieret vinum paſſum:nec guſtari quidem permittebantur à libero.

Paſſi vini dignitas.

11. TENVISQVE LAGEOS.] Græci quoque tenuitatem dant vuis,vinis, vitibus: nam οἶνον λεπτὸν dicunt,καὶ ἄμπελον. Athen. etiam de quodam vini genere lib.1 λεπτός γὰρ κατὰ τὴν πάροδον: *extenuat in tranſitu.* Et genus aliud vini vocat λεπτόν:& de omni vino in genere Plato in Critia: ἥμερον καρπὸν: *fructum mitem,ma iuſtum.*

12. LAGEOS.] Eſt hæc vua,quæ à colore leporaria dicitur,nam λαγὼς lepus eſt. Ex commentatione hac Seruij, *tenuis, quæ venas penetret, quæ citò deſcendit ad venas,* apparet huic tenuitati reſpondere Græcam vocem εὐανάδοτον,quam vſurpat Athen. de vino alio loquens lib. 1. per extrema. Has vuas inter externas numerat Plinius libro 14.cap. 3. quæ videlicet in Italia non reperiuntur. Sequentis verſus explicatio pendet ab hac tenuitate ideo pedes tentat, & linguam vincit,quia facile permeat in omnia membra per venas. Vox (*Olim*) ſignat hic tempus quodcunque.

Lageos vua leporaria.

13. TENTATVRA PEDES.] Vinum tentans Græci σφαλτικὸν dicunt, *percutiens.* Adducit in hunc locum Germanus diſtichum è 4.Epigr.

> Οὐκ οἶδ᾽ εἰ Διόνυσον ὀνόσομαι, ἢ Διὸς ὄμβρον
> Μέμψομ᾽, ὀλισθηροὶ δ᾽ εἰς πόδας ἀμφότεροι:
> *Neſcio an Bacchum vituperem,an Iouis imbrem*
> *Reprehendam:vterque enim faciles ad lapſum reddit*
> *Pedes.*

Vinum pedes captat.

Similis locus Plauti Pſeud.

> — *magnum hoc vitium vino eſt,*
> *Pedes captat primum,luctator dolosus eſt.*

Terentius Eunucho:

> — *vbi vinum quod bibi.*
> *Poſtquam ſurrexi,neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit.*

Poeta quiſpiam de Baccho:

> *Et tentat greſſus,ab ſtatque pedes.*

14. VINCTVRAQVE LINGVAM.] Non abit illud Propertij lib.3.

> — *multo mentem vincire Lyæo.*

15. PVRPVREÆ.] A colore. Meminit Colum. lib.3.cap.2.& Plin.lib.14.cap.2.& 4.in extremo loco ait,illas eſſe acinoſiſſimas. Ouid.8.Met.

Vuæ purpureæ.

> *Et de purpureis collecta vitibus vua.*

Horatius Odyſ. 2. Epod. *Certantem & vuam purpura.*

16. PRECIÆ.] Quaſi præcoquæ, quòd citò coquantur,ideo de illis Colum. lib. 3. cap. 2. *cito maturefcunt.* vbi duplex earum genus conſtituit, maius & minus. Plinius quoque libro 14. capite 2. *Preciæ duo genera magnitudine acini diſcernuntur.* Præceptum, vti vuæ fiant præcoces, eſt in Geopon.lib.4.

Vuæ preciæ.

17. ET QVO TE CARMINA DICAM RHETICA, NEC CELLIS IDEO CONTENDE FALERNIS.] Loquitur coniunctim de vtroque. In explicando Virgilio diſſentiunt Seneca & Plinius. Priori enim lib.1.Nat.Quæſt.cap.11.videtur poeta incertus fuiſſe,laudarétne,an vituperaret Rheticum vinum. Poſterior lib.14.cap 6. ita: *In Veronenſi item Rhetica,Falernis tantum poſthabita à Virgilio.* Plinium Senecæ præfert in dexteritate explicandi Virgilij Turnebus lib.29 c.26. Ego, & qui bene ſentiunt. Ergo ait Poeta, Rheticum eſſe præclarum, & dignum quouis carmine,ſed non tamen venire in contentionem cum Falerno. Diſſimulo hic multa, quæ Interpretes,& aperio cur Poeta in vtroque hoc vino vſus fuerit peculiari elogio? Rhetio delectatus eſt Auguſtus.Suet.in Aug.cap.77. *maximè delectatus eſt Rhetico.* Sed Poeta ingenioſus,vt veritatem aperiret(ait in Suetonium Læuinus)addidit, *nec cellis ideo contende Falernis.* Quaſi dicat. Bonum Rheticum,quia eo vſus meus Princeps: ſed ſi nobilitas expendatur vinorum, ſuperant falerna. Vt hic in gratiam Cæſaris Rheticum celebrat Maro,ita Martialis

Rheticum vinum.

tialis Setinum in gratiam Domitiani. *Setinum, dominæque niues, densique trientes, &c.* Nam, vt ex Plinio conſtat lib. 14. cap. 6. Setinum cunctis prætulit Auguſtus, & ſecuti Principes. Vti adducendus in concordiam Plinius cum Suetonio, vide Lęuinum. Porrò de fabuloſa Falerni origine multis Silius lib. 7. Punic. Quæ dicit hic Seru. Vrſinus & docti alij explodunt.

18. Nec cellis ideo contende Falernis.] Vult Vrſinus ſumtum hoc ex illo Varron. lib. 1. cap. 2. *Quid in Italia vtenſile non modò non naſcitur, ſed etiam non egregium fit? Quod far conferam Campano? Quod triticum Appulo? quod vinum Falerno? quod oleum Venafro?* Cum ſententia Virgilij conferentis duo hæc vina, & dantis principem locum alteri cógruit imitatio Silij lib. 3.

— Dat Tarraco pubem
Vitifera, & Latio tantum ceſſura Lyæo.

Sed ſignatior eſt imitatio eiuſdem Silij lib. 7.

Tmolus, & ambroſiis Aruiſia pocula ſuccis,
Ac Methymna ferax Lacubus ceſſere Falernis.

Sic legit locum iſtum Modius.

Aminea vites.

19. Amineæ vites, firmiſſima vina.] Multi legunt, vti ego ſcripſi: alij ſic mutant: *Sunt etiam Amminea.* Turnebus vtramque lectionem tuetur, illam Sereni auctoritate, qui ait: *Succus Ammineæ vitis, &c.* Hanc Auſonij, qui: *Solus qui Chium miſcet & Ammineum.* Ego exiſtimo hanc vocem eſſe ex earum genere, quæ cum natura corripiantur, tamen propter neceſſitatem carminis producuntur, qualia multa ſunt in Poetis. Non omittendum, aliquos legiſſe in Virgilio, *Tamineæ vites*; vide Scaligerum in Feſt. vt in lectione diſcrepant auctores, ita in etymo. Nam Macrob. lib. 3. Satyr. cap. C extremo: *Aminea, ſcilicet à regione, nam Aminei fuerunt, vbi nunc Falernum eſt.* Seruius verò: *Amineum vinum dictum eſt, quaſi ſine minio, id eſt, rubore, nam album eſt.* Sunt qui recedant ab vtraque ſententia, & neque à patria explicent, neque capiant à negatione, ſed intelligant genus vuarum, quæ auſteræ ſunt. Nam Galen. lib. 6. ὑγιεινῶν dixit, σταφύλας αὐστηρὰς ἀμιναίας: *Amineas vuas austeras.* Quem ſecutus eſt Aetius, & ἀμιναίας explicat τὰς στύφουσας, *aſtringentes.* Demum, quia Dioſcorides Amineas exigit in conficiendo omphacio. Erunt igitur iuxta hoc vites amineæ, vites auſteræ. Alciatus vinum huius vitis interpretatur ἄμεινον, quia optimum. Brodæus lib. 10. Miſcel. cap. 13. accipit *Campanum.* Scias quoque duplicem eſſe amineam, minuſculam & maiorem, quod docent Cato cap. 6. Rei Ruſtic. & Varro 1. cap. 25. iiſdem verbis, vt alter ſumſerit ab altero: ita iudicabis ſi conferas loca. Genus quoddam Amineæ vocat Varro *ſcantianum*; quod & Plinius commeminit lib. 14. cap. 4. Expleui notitiam loci huius, ſi addam quæ pertinent ad firmitatem. Hanc cape ex Plinio, qui lib. 14. cap. 2. *Principatus datur Amineis propter firmitatem, ſeniòque proficientem vini eius vbique vitam.* Porrò fertilitatem Amineæ celebrat ex Varrone Auctor Geopon lib. 5. Videtur firmitati Aminearum contradicere illud Auli Sereni, qui citante Terentiano: *umbra necat teneras Amineas.* Sed nihil hoc eſt. Nam aliud eſt eſſe vuas teneras, aliud firma vina. Porrò, quod Poeta dicit vinum firmum, Græci vocant εὔτονον, in his ſæpe Athenæus. Idem lib. 1. loquens de vino Icario. αὐστηρὸς, καὶ σκληρὸς, καὶ δύναμιν ἔχων διαφέρουσαν. *auſterum, aſperum, habénſque robur & vim præſtantem.* Et de vino Acanthio ex Poeta quopiam. κράτιστον: *forte, validum.* Auctor Geopon. lib 5. cap. 2. βέβαιον οἶνον: *vinum durabile.* Plinius 14. cap. 1. de vuis: *durabilem firmitatem.* & cap. 3. de quo-

A piam genere vuarum: *tanta eſt contra frigora aſtus, tempeſtateſque firmitas.* Et cap. 4. de vino Maroneo: *vis, vigorque indomitus.*

20. Tmolvs, et assvrgit qvibvs et Rex ipse Phanævs.] Sententia eſt, Amineas vites ita eſſe optimas, vt è vitibus inclytus Tmolus, & Phanæus Rex vinorum illi aſſurgant, & honorem præbeant, neque velint primum locum tenere. Dicam hic duo de Tmolo, & de Phanæo, nam illa *Rex*, & *aſſurgit*, reiiciam ad finem Notæ. Eſt Tmolus, ſiue, demta ſyncopa, Timolus, mons Lydiæ (Ciliciæ Tmolus
facit Seruius, iam huius erroris damnatus ab Erythræo, & Beroaldo ex auctoritate Plinij, Strabonis, Solini, Ouidij: ideo omitto) vineti fertiliſſimus. Hanc partem ſic illuſtro. Theophraſtus 4. Hiſtor. mons.
B cap. 6. Τμῶλος ἔχει ἄμπελον. Plinius lib. 15. cap. 29. *Timolus --- vitibus conſitus.* Auctor Tragœdiæ Thebaidos: *Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.* Ouidius de Ponto,

Africa quot ſegetes, quot Tmolia terra racemos.

Strabo libr. 13. in genere, Τμῶλος εὐάμπελον ὄρος. Non ita lib. 14. nam inter loca, quæ afferunt οἶνον ἄριστον, numerat Tmolum. Et iterum de eodem Tmolo, & locis aliis, ita ait: διαφέρει χρηστότητι, ἢ πρὸς ἀπόλαυσιν, ἢ πρὸς διαίτης ἰατρικής: *ferunt vina præſtantiſſima, & ad voluptatem, & ad medicinam.* Huc pertinet hymnus Orphei ad Sabazium, vbi ait Bacchum inſutum à Ioue femori, & eductum, --- ὄφρα τελεσφόρος ἔλθῃ Τμῶλον ἐς ἠγάθεον: *Vt adultus iret ad Tmolum fertilem.* Tranſeo ad Phanæum, eſt hic Phanæus
C mons in promontorio Chij, ſic dictus a Rege Phanæo, vt auctor Seruius. De vino Chij celebratiſſimo ita plena ſunt monumenta Scriptorum, vt conſectari hoc putidum ſit: tantùm cito Strabonem libr. 14. Athenæum 1. Plinium 14. Horatium 3. Plautum Curculione. Poetas omnes. Sed quare mons.
Rex Phanæus? Meritò putant viri docti expreſſum Rex de vino.
hoc ex Lucilio, qui χῖός τε δυνάστης. Vbi vinum Chiū; vbi eſt mons Phanæus, vocat Satrapam, Regem, Principem. Verba Lucilij ſic debere legi, cùm malè in Seruio legatur, δυνάξ, multi iam viderunt, Germanus hic, Turn. 28 cap. 8. Gulielm. Cant. 6. Nou. Lect. cap. 5. Non abit, Plinium ſæpe de vino dicere, *principatum.* Neque Athen. qui lib. 1. vino dat δύναμιν. Sed ſignatiſſimus eſt locus Nazianze-
D ni oratione de Amore Pauperum, vbi reprehendens illos, qui in conuiuiis non ſunt contenti vino indigena, ſed quærunt exoticum, ita ait, ζημία δὲ, εἰ μὴ προσέλθοις τῷ ἐγχωρίῳ, καὶ τῶν ὀνομαζομένων ξένων τις ὥσπερ τύραννος: *In detrimento ponimus, niſi ad patrium vinum exoticum etiam accedat, velut tyrannus, & ſatrapa.* Non dubium quin ad Lucilium aſpexerit. Ad locutionem illam, *aſſurgit*, clarè alluſit Sidon Paneg. ad Auitum, nam loqueris de agro, qui in Latio feraciſſimus:

Aſſurrexerit huic, coxit quod torridus Auſter
Niliacum, Libycúmque ſolum.

E 21. Argitisqve minor.] Duo hic dat, quibus vina reliqua antecellit, ſuauitatém fluoris, diuturnitatem temporis. Eſt, qui per fluorem intelligat vuam habentem multum vini, vinoſam, vtique πολύοινον. Tendo ad etymon. Fortaſſe ſic dicta à candore, ἀπὸ τοῦ ἀργοῦ. Exiſtimarunt hoc alij, præſertim Beroal. in Annot ad Colum. Iuuat Iſid. qui lib. 17 c. 5. *Argitis, Græcula vitis, generis albi, fertilis.* Qui etiam traduci poteſt ad illos, qui ſentiunt ſic dictam quaſi Argiuam. Huius duplex ſpecies, maior & minor: eſt hæc præſtantior Columel lib. 3. c. 2. vide verò, vt ex loco Columel. corrigat locum Iſidori Ioan. Grial. Argitis vua.

Rhodia vua. 22. RHODIA.] Huic dat hoc elogium, quòd ea poni conſueuerit menſis ſecundis, & Diis, qui his menſis præerant. Scribit Politian. lib. 7. Epiſt. per vuam Rhodiam intelligi omnino à Poeta illam, quam Græci vocant τρώξιμον. Nititur verbis iſtis Pauli I.C in Pandectis: *Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces, & ficus, & vuas dumtaxat duracinas, & purpureas, & quæ eiuſdem generis eſſent, quas non vini cauſſa haberemus, quas Græci τρωξίμους appellarent recepta videri.* Vide vt τρώξιμος ſit, quæ non ad vinum, ſed ad eſum ſeruetur. Huc pertinet dici veteribus omnia, quæ aſſeruabantur ſecundis menſis, τρωγάλια, τρώγηματα, τρωγηματοπωλεῖς. De menſis ſecundis alibi loquor. Ceterùm vuas ſecundis menſis dari ſolitas firmat Martial. lib 5.

τρώξιμος vua quæ.

Vuæ apponebantur ſecundis menſis.

Menſæ munera ſi voles ſecundæ,
Marcentes tibi porrigentur vuæ.

Horat. Satyr. 2. lib. 2.

--- tum penſilis vua ſecundas,
Et nux ornabat menſas cum duplice ficu.

Hermippus apud Athen. lib. 1. παρέχει ἡ Ῥόδος ἀσταφίδας: *prabet Rhodus vuas paſſas.* Ad ſecundas (puto) menſas, nam Martialis *marcentes.* Cùm ait: hanc vuam gratam Diis, videtur attingere veterum ſuperſtitionem, apud quos vua, quæ fuerat tacta fulmine, aut iuxta quam aliquis collum laqueo obſtrinxerat, Deos non placabat: ſed neque vinum expreſſum à pedibus vulneratis. Verumtamen non caret lepore explicatio Luyſini, 1. Parer. c. 7. referentis vatem non ad vuas, quæ ad eſum, ſed ad vinum, quo libabatur in ſecundis menſis. Nam poeta tantùm ait, Diis acceptam. Vnde apparet reſpectus non ad eſum hominum, ſed ad Deorum libamen.

Vuæ marcentes quæ. Vuæ quæ nõ gratæ Diis.

Bumaſtus. 23. TVMIDIS BVMASTE RACEMIS.] Ideo *tumidis* quia *bumaſtos*, id eſt, *mammeus*, aut *bumeus.* Eſt enim bumaſtos vua inſtar mammæ. Plin. lib. 14. cap. 1. *Tument verò mammarum modo bumaſti.* Addita verò eſt particula βου à bobus, nam grandia omnia ita ſolent efferri. Meminit Colum. 3. cap. 2. & Varro qui lib. 2. Rei Ruſt. c. 5, ex Vaccio: *Nam, inquit ille, maieſtatem boum, & ab his dici pleraque magna, vt βούσυκον, βουπαῖδα, βούλιμον, βοῶπιν, vuam quoque bumammam.* Et 3. Anthol. βουβάμμων eſt poſſeſſor multarum opum. Macr. 3. Sat. cap. extremo: *Bumammia, aut, vt Græci dicunt, βούμασθος.* Putant meritò nonnulli vuas ollares eſſe eaſdem cum bumaſtis, quod colligas ex Col. lib. 12. c. 43. Lege etiam Notam Dalecampii Plin. lib. 14. c. 1. & 2.

Βου in compoſitione.

Ollares vuæ.

24. SED NEQVE QVAM MVLTÆ SPECIES.] Opinatur Vil. hoc ſumtum ex Theophraſt qui 2. Hiſt. τοσαῦτα εἴδη... πρὸς οἶνον καὶ ἀμπέλων ἀνομάζουσιν... totidem dicunt & vitium. Et 4. Cauſ. ... χώρα, εἴδη τοσαῦτα καὶ ἀμπέλων. Eadem eſt ſententia.

25. LIBYCI VELIT ÆQVORIS IDEM.] Huic loco quot ſimilia. Theocr. Idyl. 16.

Ἀλλ' ἴσος γὰρ ὁ μόχθος ἐπ' ἀόνι κύματα μετρεῖν,
ὅσσ' ἄνεμος χέρσον δὲ μετὰ γλαυκᾶς ἁλὸς ὠθεῖ:
Namque perinde ſiet quaſi ſi numerare labores,
Quot venti e pelago trudant ad littora fluctus.

B Verſio eſt Eraſmi. Apollonius lib. 4.

--- ὅσσα τε πόντου
Κύματα χειμερίοιο κορύσσονται ἐξ ἀνέμοιο:
Quot fluctus pelagi hyemantis turbantur vento.

Eſt in 3. Epigr.

λοιπῶν δ' ἀέθλων ἂν ἐρευνήσῃς κράτος,
Καὶ τὴν Λιβύσσης ἐξαριθμήσεις κόνιν:
Reliquorum certaminum ſi perſcruteris victoriam,
Vna numerabis Libycæ puluerem.

Plato in Theæt. prouerbialiter dicit, μᾶλλον αὐτὸν κέλευσον, ἢ οἱ τῆς θαλάσσης λεγόμενοι χόες: *Magis eum latet, quam maris, vt dici ſolet, arena.* Non abit Catulli illud,

Quam magnus numerus Libyſſæ arenæ
Laſerpiciferis iacet Cyrenis.

C Nec Sedulij lib. 1.

Cuncta quis expediet, quorum nec lucida cœli
Sidera, nec bibulæ numeris æquantur arenæ.

Nec Latini Apollonij 4. Excid Hier. *tamen nec Ionios fluctus violentia tollit.* Vult Turn. & probat Germ. Poetam reſpexiſſe ad oraculum Apollinis. οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης: *Noui ego arenarum numerum, & maris menſuram.* Sicut & Horat. & Lucanus prior. *Te maris & terræ, numeróque carentis arenæ Menſorem.* Poſterior lib. 5. *Non modus Oceani, numerus non deerat arenæ.* Ammian lib. 31. interſerit verſus Virgilij, quos tracto ad explicandum numerum Hunnorum infinitum.

26. INCIDIT.] Reddit proculdubio Homerum, qui etiam de Euro odyſſ. 5. ἐμπέσε. Cic. etiam in Arat. *Sin grauis inciderit vehementi flamine ventus.*

[a] Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſsíſque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrtetis lætiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem & frigora taxi.
[b] Adſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos;
Diuiſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum. Solis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? vbi aera vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris.

Media

Media fert triſtes ſuccos, tardúmque ſaporem
Felicis mali, quo non præſentius vllum,
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcuerúntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena:
Ipſa ingens arbos, faciémque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis
Flos apprima tenax: animas & olentia Medi,
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

ARGVMENTVM.

Duo ait, primum quid peculiariter ferant loca cuiuſuis regionis, alterum quid regiones ipſæ ſeparatæ. Loca vnius regionis diſcriminat ab ſalicibus, alnis, ornis, myrtis, vineis, taxis, quæ non iiſdem locis proueniunt: ſeparatas regiones ab ebeno, thure, balſamo, acantho, goſſipio, ſerico, arboribus vltra modum magnis, arbore medica, quæ omnia naſcuntur in diſtantiſſimis orbis partibus.

EXPLICATIO.

a AGGREDITVR tertiam partem huius libri, qua docet quid quibuſque locis melius naſcatur; vbi gentiũ hæ præ illis arbores felicius pro- B ueniant. Non (inquit) vnus locus fert omnia: nam flumina ferunt ſalices, paludes alnos, montes ornos, myrtos littora, colles vites, loca expoſita frigoribus taxos. Aduerte, vt quædam exornet epithetis, quædam variet locutionibus. Paludes craſſæ ſunt, ſteriles orni, montes ſaxoſi: terræ ferunt, alii naſcuntur, Bacchus amat colles.

b Iam hic commemorat arbores regionibus ſeparatis memorabiles. Adſpice (inquit) ô Mecœnas orbem totum; Arabas, qui ſiti ad orientem, Gelanos qui pictis ſunt corporibus: nam hæ ſeparata ſunt, ac diuitiæ patriæ certis quibuſdam arboribus. Hic obiter ſuo Principi blanditur, vt aſſolet, cum dicit, orbem domitum vna cum extremis cultoribus, C videlicet potentia, Auguſti. Redeo ad indicandas patrias illas, & ſeparata arborum domicilia. Sola India fert ebenum, thus ſoli Sabæi. Quid tibi ô lector commemorem Iudæorum balſama, quæ ſudant ex odorato ligno? Quid Ægyptiorum acanthion ſemper frondens? Quid nemora Æthiopum, vbi in ipſis arboribus naſcitur goſſipium candidum? Quid vellera, quæ tenuiſſima Seres depectunt (pectendo auferunt) ex ipſis foliis arborum? Quid lucos Indiæ, quæ proxima Oceano, quæ extrema orbis pars? vbi arbores ita altæ, vt iactu ſagittarum ſuperari nequeant, etiamſi à peritiſſimis eiiciantur, vt eſt Indorum gens, quę non ſegnis in arte hac. D

c Poſt commemoratas excurſu quodam arbores plurimarum regionum, ſiſtit in arbore, quam fert Media, cuius arboris fructum vocat *malum felix*. Ergo deſcribit hanc arborem à ſucco, qui triſtis, aut quia amarus, aut quia acris, & pungens: à ſapore, qui tardus, nam tardè atque inuitè deglutitur propter acrimoniam: à virtute contra venena, nam ſi nouercæ, vt ſunt perfidioſæ, inficiunt pocula, herbas miſcent, adiungunt verba nocentiſſima & incantatoria ad tollendos priuignos; nullum eſt contra hæc pharmaca remedium præſentius felici ma- A lo, nam adeſt in auxilium, & venena è membris expellit: a forma, nam eſt arbor ingens, lauro per quam ſimilis, imò laurus ipſiſſima erat (id eſt, eſſet) niſi alium haberet odorem; at hæc folia nunquam cadunt, etiamſi venti incumbant; flos quoque in ea conſtantiſſimè retinetur: iterum à virtute odoris duplici, qui eſt in flore; nam Medi illo halitus graues recreant, & medentur ſenibus anhelis, id eſt, aſthmaticis.

NOTÆ.

1. NEC VERÒ TERRÆ FERRE, &c.] Huic ſimilia loca duo Herodoti atque Iſocratis. Prior lib. 1. ὥσπερ χώρη οὐδεμία καταρκέει πάντα ἑωυτῇ παρέχουσα, ἀλλὰ ἄλλο μὲν ἔχει, ἑτέρου δὲ ἐπιδέεται: *ſicut nec vna regio cuncta ſibi ipſi ſuppeditat, ſed hæc cum habeat, aliis indiget.* Poſterior in Pane. ἔτι δὲ τὴν χώραν οὐκ αὐτάρκη κεκτημένων ἑκάστων, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐλλείπουσαν, τὰ δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν φέρουσαν: *Præterea, cum non omnis tellus omnia ferret, ſed quibuſdam careret, quibuſdã abũdaret.* Habet Theophraſtus multa loco Virgiliano ſimillima, vide c. 8. lib. 4. Hiſt. & c. 12. lib. 4. Cauſ. Ouid. etiam 1. Art.

Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa
Conuenit, hæc oleis, hic bene farra virent.

In verſu ipſo hæſit Lucret. lib. 1. —*ferre omnes omnia poſſunt.*

2. FLVMINIBVS SALICES.] Theophraſtus lib. 1. Hiſt. c. 7. ἔνια δὲ ... ἕλεια, καθάπερ ἰτέα, καὶ πλάτανος: *Quædam paluſtria, vt ſalix, platanus.* Et lib. 3. ſalicem numerat inter φίλυδρα, ſunt hæ, quæ aquas amant. Et lib. 4. c. 1. τὰ μὲν γὰρ φιλεῖ τὰ ἔνυδρα, καὶ ἑλώδη, οἷον αἴγειρος, λεύκη, ἰτέα: *quædam aquoſa & paluſtria amant, vt populus vtraque, vt ſalix.* Plinius 16. cap. 18. *Non niſi in aquoſis proueniunt ſalices.* Ouid. 10. Met. *Amnicolæ ſalices.* Cato cap. 9. *Salicta locis aquoſis, humectis, vmbroſis, propter amnes, ibi ſeri oportet.* Colum. 5. cap. 7. *Salix, niſi in aquoſis locis—ponenda non eſt.* Videndus pag antiquis Sannazarius in ſalicibus. Congeſſi molem auctoritatum, vt oppugnetur vnus Ariſtoteles lib. 1. de Plant. c. 4. τινὰ μὲν ζῶσιν ἐν τόποις ὑγροῖς, τινὰ δὲ ξηροῖς, τινὰ δ' ἐν ἀμφοτέροις, ὡς ἡ ἰτέα. *Viuunt quædam in locis humidis, quædam in aridis: quædam in vtriſque vt ſalix.* Eſto hoc aliquando contingat, certè documentum non ita generale eſſe debuit. Salicũ locus.

3. PALVDIBVS ALNI.] Plinius 16. cap. decim. 18. *non niſi in aquoſis proueniunt alni.* & cap. 37. *alnus —in aqua ſata.* Alni vbi proueniant.

4. MONTIBVS ORNI.] Plinius 16. cap. 18. *Montes amant —ornus, cornus, carpinus.* Sed hoc ita ſæpe Maro ipſe, vt non egeas alieno teſtimonio. 2. Æn. —*antiquam in montibus ornum.* 10. —*annoſam in montibus ornum.* 4. *deſcendere montibus ornos.* 6. *aduoluunt ingentes montibus ornos.* 6. Ecl. *cantando rigidas deducere montibus ornos.* Orni in mõtibus naſcũtur.

Myrti vbi proueniant.

5. LITTORA MYRTETIS.] Martial. lib. 4. Epigram. 13. *Littora myrtus amat.* Virg. iterum 4. Georgicorum, *& amantes littora myrtos.* Plinius verò 16. cap. 18. *Subeunt & in montoſa ulmus, malus, pyrus, laurus, myrtus.* Et Auctor Geopon. lib. 11. cap. 8. [illegible]: *Praſtat myrtum plantare in ſummis locis agrorum.* Addit rationem; [illegible]: *quia odorem late diffundit.* Hinc liquet non eſſe certum & ſtatum domicilium myrti.

6. APERTOS BACCHVS AMAT COLLES.] Varro lib. 1. ſine diſcrimine aliquo: *ſegetes meliores exiſtimantur eſſe campeſtres, vinea collina.* Sicut Philo lib. 1. de vita Moyſis laudans Palæſtinam [illegible]: *pars montana plena vitium, & fructuum.* Vtique [illegible]. Auſonius quoque in Moſel. *& virides Baccho colles.* Manilius lib. 2. *—quod colles Bacchus amaret.* Et de eodem Deo lib. 4. *—fundenſem collibus vuas.* Papin. 2. Sylu. *—madidas Baccheo nectare rupes.* Et ante omnes Sophocles in Antigone, [illegible]: *collis viridis, & viniſer.* Et in Tyran. [illegible]: *colit Bacchus ſumma montium.* Adduxi Auctores, & mihi multos, qui darēt vuas collibus ſine diſcrimine aliquo, ſicuti Poeta. Alij diſcriminatim de vitibus loquuntur. Theophr. 2. Cauſ. c. 6. ita ait: [illegible]: *aliis plana, aliis montana loca magis conueniunt.* Et lib. 3. c. 7. explicatiùs dat, quæ cōueniant locis montanis, quæ planis. [illegible]: *ſoluta ac ſpiſſa loca potius amant montoſa, ſoluta atque humida plana.* Palladius lib. 3. ita diſcriminat. *Plano loco ſtatuas vitem, quæ gemmas nebulas ſuſtinet, & pruinas: collibus quod ſiccitatem durat, & ventos.* Auctor Geopon. lib. 5. c. 2. viciſſitudinē in hac re conſtituit: nam loquens de vitibus docet, quaſdam ex mōtanis transferendas in campeſtria, rurſúmque ex campeſtribus in montana. Temere omnino videtur dixiſſe Colum. lib. 3. cap. 1. *Tamque felix campis, quàm collibus prouenit.* Conſultius idem cap. 2. eiuſdem libri: *Campeſtria largius vinum, ſed iucundius afferunt collina.* Et conſentit Palladius lib. 1. *Campi largius vinum, colles nobilius ferunt.* Adduxi Auctores, vt vidiſti, qui ſine diſcrimine conſentiunt, eſſe meliores vites collinas, eos etiam qui diſcriminant inter campeſtres, & collinas: reſtat media quædam via. Nam Celſus apud Colum. lib. 3. cap. 1. ita præceptum attemperat: *Nec campeſtre, nec preceps, ſimile tamen edito campo.* Eadem verba habet Palladius lib. 2. Idem mihi videtur ſenſiſſe Sidon. lib. 4. Epiſt. 21. cùm ſcripſit: *Dorſa paſcuis; latera vinetis, terrena villæ.* Latus enim videtur eſſe nec planum, nec editum, ſed medium quiddam. Tu demum vide, quæ latè docet Theophr. 3. Cauſ. c. 16. & 17. Propter hanc controuerſiam infra Virg. præcipit: *collibus, an plano melius ſit ponere vites, Quære prius.*

Vitium loca varia.

7. BACCHVS AMAT.] Græca phraſis, & in re eadem Theoph. arbores quaſdam vocat [illegible], & 3. Cauſ. c. 7. loquens de vitibus, [illegible]: *ſol. de amant montoſa.* Plin. 16. c. 18. *Montes amant cedrus, larix &c.* Iterum *montes & valles diligit abies.*

8. AQVILONEM TAXI.] Theophr. 3. Hiſt. cap. 4. taxum numerat inter eas arbores, quæ gaudent mōtibus. Idem verò 4. Hiſt. c. 1. illam ait gaudere [illegible]: *umbroſis.*

Geloni cur picti.

9. PICTOS GELONOS.] Aptè refert hoc Seru. ad ſtigmata corporum Clau. 1. in Ruf. *Membraque, quæ ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.* Vitius: *Geloni Thraciæ populi picti corporis parte.* Errat, cùm ait, *Thraciæ populi,* nam hi Scythis numerant Geographi. Vidit hoc contra Vitium iam Turnebus. Auctoribus, qui citantur contra Vitium, adiungo Philon. qui [illegible]: *ferunt apud Scytharum gentem, quam vocant Gelonos, &c.* Alij ad Sarmatas reiiciunt Scythis proximos. Nam Gelonus Stephano vrbs eſt Sarmatiæ, condita a Gelono filio Herculis. Sed cur hæc gens picta ſtigmatibus? Refero ad natales. Scribit Herod. lib. 4. Herculem in Hylæa regione ſuſcepiſſe tres liberos Agathyrſum, Gelonum, Scytham ex quadam virgine naturæ ancipitis, humanæ, ac ſerpentinæ; a quibus totidem dicti ſunt populi. Inde eſt, vt nati e ſerpente, eaſdem maculas voluiſſent corporibus inſerere. Iuuat multum, id vulgatum de Agathyrſis fratribus, de quo latè 4. Æn. ad illud, *pictique Agathyrſi.* Dixi hoc, quia habeo auctorem neminem, qui ante Poetam rem hanc de Gelonis ſcripſerit: itaque poſſum exiſtimare, illum hauſiſſe eius generis natalitiis.

Ebenus prouenit in India.

10. INDIA NIGRVM EBENVM.] Theophraſt. 4. Hiſt. c. 5. loquens de India, [illegible]: *ebenus regionis huius vernacula eſt.* Strab. lib. 15. in narratione rerum Indicarum loquens de Paſyris [illegible]: *naſci autem ebenum.* Plin. 12. cap. 4. *Vnam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenū nuſquam alibi naſci profeſſus.* Solin. cap. 65. *Sed vt piper ſola India, ita & ebenum ſola mittit.* Alcimus lib. 1. loquēs de Indis: *Concolor hic ebeno piceo de ſtirpe ...* Surgit. Claud. Indum ſignat, cùm ait, in opere de Nilo: *Qui ramos ebeni, qui dentes vellit eburnos.* Sed an ſolius Indiæ hæc ſit merx, vt aiunt Solin. & Virg. dubium eſt. Nam Herod. lib. 3. loquens de Æthiopia [illegible]: *Hæc & auri multum fert, & cum agreſtes omnes arbores, tum vero ebenum.* Plin. lib. 6. c. 30. *Sita eſt Æthiopia ab oriente hyberno ad occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ ebeno maxime virent.* Lucan. lib. 10. de Regia Ægyptiorum:

—ebenus Mareotica vaſtos
Non operit poſtes, ſed ſtat pro robore vili.

Seruius vt Poetam defendat, ita ait: *Atqui & in Ægypto naſcitur, ſed Indiam, omnem plagam Æthiopiæ accipimus.* Sed qui poteſt ita defendere? Nam Dioſcor. lib. 1. c. 111. apertè diſcriminat, & principatum dat Æthiopicæ ebeno. [illegible]: *Ebenus optima habetur Æthiopica, & nigra— Altera eſt Indica, &c.* In magnis Scriptoribus diſſidia iſta, neque ideo alij præ aliis damnandi. Epithetum nigredinis vidiſti in Dioſc. Ariſt. quoque 4. Meteo. c. 7. [illegible].

11. FERT EBENVM.] Infra *gerit.* Solin. 55. *mittit India calamos.* Variant quoque ſcriptores rei ruſticæ Græci per verbum [illegible]. Latini gaudet.

Thus vbi.

12. SOLIS EST THVREA VIRGA SABÆIS.] Hoc liquidius eſt, nam ſola Arabia, neque hæc omnis, ſed tantùm Sabæa eius regio, fert thus. Theoph. 9. Hiſt. cap. 4. [illegible]: *Naſcitur thus regione Arabum media, circa Saba, & Adramytta.* Strab. lib. 16. [illegible]: *His proxima eſt feliciſſima Sabæorum terra, quæ maxima natio eſt. Apud hos myrrha, thus, cinamomum naſcitur.* Plin. 6. cap. 28. *Sabæi Arabum propter thura clariſſimi.* Iterū: *Sabæos ditiſſimos ſyluarum fertilitate odorifera.* Eadem 12. cap. 14. Virgil. ipſe 1. Æn. *Sabæo thure.* Et 1. Georg. *molles ſua thura Sabæi.* Sidonius in Protrept. *thurifer Sabæus.* Eadem Hieron. c. 3. Comment. in Ioel. Sunt & pro Sabæo thure auctores, qui hanc mercem faciunt Arabicam: nam Sabæi in Arabia ſunt. Hi ſunt Herodot. lib. 3. Mela. 3. c. 8. Hier. de Actis Apoſt. Tibul. 1. El. 2.

Vtan

Vrantur pia thura focis, vrantur odores,
Quos tener a terra diuite mittit Arabs.

Et alij. Sed adeò nihil non ſub lite. Nam Strab. lib. 16. per extrema, ait eſſe nonnullos, qui dicant, τὸ ἢ λίβανον βέλτιστον τὸ πρὸς τῇ περσίδι: *optimum thus naſci in Perſide.* Et Philoſtratus de vita Apollon. 3. cap. 1. loquens de Caucaſo: *In montis prærupti lateribus arbores, e quibus thus diſtillat, procerrimæ naſcuntur, & aromatum alia ſpecies multa.* Dioſcorid. quoque 1. c. 70. diſcriminat inter thus Arabicum, atque Indicum. Papin. 4. Sylu. clarè: *Thus Niliacum.* Qui perinde hanc mercem Ægypto attribuit. Non pono in hoc numero Plinium, cum nominat *Thus Minæum,* nam Arabicum intelligit.

13. SVDANTIA.] Eodem vſi Iuſtinus, & Solinus, quos iam dabo, & Alcimus, qui lib. 1. *illis deſudans fragrantia balſamo ramus.* Egeſippus 4. Excid. c. 17. *diſtillans humor.* Reliqui ferme, *naſcitur, fit, gignitur.* Et Græci, γίνεται. Claud. de nupt. Hon. & Mar. *prorepunt balſama.*

14. BALSAMA.] Præmittenda cognitio quarumpiam vocum, quæ interdum confuſæ in auctoribus. Arbor ipſa, balſamum dicitur: ſuccus, qui ſudat ex arbore, opobalſamum: fructus, ſemen etiam, carpobalſamum. Itaque Poeta balſama dixit pro opobalſamis. Ita diſcriminant Lexicographi, & conſentiũt cum Dioſcoride, Plinio, & alijs. Sed non dubium, quin ipſe ſuccus dicatur etiam balſamum, & Poeta propriè ſit locutus: nam Iuſtinus non Poeta lib. 36. loquens de arboribus: *hæ certo tempore anni balſamum ſudant.* Solin. quoque cap. 48. *Cum Iudæa potiti ſumus, ita luci illi propagati ſunt, vt iam nobis latiſſimi colles ſudent balſama.* Relicto nomine tendo ad rem. Explicui Poetam de Balſamo Iudææ, nam quamuis alibi naſci hanc arborem mentio ſit in auctoribus, ſed frequentior conſenſus Iudæam ita reſpicit, vt plerique nullibi niſi in ea naſci dicant. Strabo lib. 16. loquens de Iudæa, φύεται ἢ βάλσαμον: *fert balſamum.* Et de Hiericunte Iudæorum, ἐστὶ δ' αὐτόθι καὶ βασίλειον καὶ ὁ τοῦ βαλσάμου παράδεισος: *ibi & Regia eſt, & balſami viridarium.* Paria Ioſeph. 14. Antiq. c. 7. & 15. c. 4. Eadem repetit lib. 5 Belli Iudaici, cap. 4. & Egeſip. 1. Excid. c. 15. P. Apollonius 3. Excid. Hieroſol.

Pinguis opum variarum, & pinguis munere glebæ.
Hic & fontes poſuit natura ſalubres,
Balſamaque & cedros, & odoratam terebinthum.

Idē Tacit. 5 Hiſt. Iuſtin. lib. 36. Plin 17. c. 25. De balſamo intelligēdus Statius 5. Sylu. *Palæſtini ſimul Hebraique liquores.* Hi de Iudæa tantum, ſed extra illam vagantur nonnulli auctores, quos ſubijciam, vt videas nullam eſſe rem tam firmis teſtimonijs nixam, quam non conuellant diuerſæ ſententiæ, quæ faciũt, ne ſola Iudæa glorietur pretioſa hac merce. Ergo, Dioſc. 1. c. 18. *Balſamum in Iudæa ſolum quadam valle, & Ægypto naſcitur.* Claud. Epithal. Pallad.

Geminaſque alij per totum balſama tectum
Effundere cadis, durique ſaucius vngue
Niliacus pingui deſudat vulnere cortex.

Strab. lib. 16. loquens de Sabæis, ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ καὶ βάλσαμον: *naſcitur balſamum in maritimis.* Cōtentit hiſtoria Ioſephi 8. Antiq. c. 6. vbi ait, Reginam Saba dediſſe dono Reg. Salomoni radicem balſami, vnde poſtea propagatum balſamum in Iudæa. Theophr. 9. Hiſt. c. 6. τὸ δὲ βάλσαμον γίνεται μὲν ἐν τῷ αὐλῶνι τῷ περὶ Συρίαν: *Prouenit balſamum in valle Syriæ.* Nunc ad orbem noſtrum adducitur ex Mexicano, ſed neque odore, neque virtute conferēdum cum Hiericũtino. Placitũ in fine aperire, cur ſuccus ipſe dicatur opobalſamũ. ὀπὸς Græcis foramē eſt, atqui agricolæ corticem arboris incidunt leuiter, vt per eam cauernulam humor diſtillet. Ita Egeſip. 4. Excid. Hieroſ. c. 17.

Balſamum quid. Carpobalſamum. Opobalſamum.

Balſamum procerit in Iudæa.

Balſamũ vbi gentium extra Iudæam.

15. ACANTHI.] Cùm acanthus herba ſit, atque etiam arbor, placet cōiectura illorum, qui arborem capiunt, nam de arboribus Poeta hic loquitur: placet item Seruius, qui ad Ægyptum refert. *Acanthus* (inquit) *arbor eſt in Ægypto ſemper frondens, vt oliua, laurus, Acanthos arbor, quæ ſpinis eſt plena.* Hæc eadem eſſe videtur, de qua Plin. 24. c. 12. *Huic* (ſpina alba) *ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci Acanthion vocant, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis.*

16. QVID NEMORA ÆTHIOPVM MOLLI CANENTIA LANA.] Hęc cana lana goſſipium eſt, Græci xylon vocant, quia è lignoſo arbore decerpitur, ſed & ἐριόξυλον, quaſi dicas, lana è ligno. Plin. lib. 13. c. 14. has arbores vocat, *laniferas.* Et lib. 12. c. 10. *lanigeras.* Sumſit à Theophraſto 4 Hiſt. c. 9. & Strab. 15. qui vocant δένδρα ἐριοφόρα: *arbores lanigeras,* vt videas decipi illos, qui putant has arbores Græcis fuiſſe incognitas, quod in Tertul. contra iſtos notauit Mercerius, aduertitque de his arboribus capiēdum Tertullianum de Pallio, cùm ait, *arbuſta vi ſſiunt.* Itaque addit ille. Quod Tertullianus dixit *arbuſtum,* Plinius vocauit *frutice,* Virgilius *nemora.* Locus Plinij, ſi quis quærat, habetur lib. 19. c. 1. Adiungo Apuleium, qui Apolog. 1 goſſipium vocat, *mundiſſimã lini ſegetem.* Sed quod tandem domicilium goſſipij? Virgilius illi dat Æthiopiam, Plin. lib. 19. c. 1. ſuperiorem partem Ægypti vergentem in Arabiam. Mela lib. 3. c. 7 Indiam. Verbis illis *molli canētia lana* inſtitit Plinius, cùm dixit, *nec vlla ſunt eis candore, molliciéue præferenda.*

17. VELLERAQVE VT FOLIIS DEPECTANT TENVIA SERES.] Intelligit ſerica illa, quibus nomen à populis Seribus, quę olim celebratiſſima fuerunt. Stephanus facit Seres gentem Indicam. Sunt qui numerent inter Scythas Sed cur ait Poeta, vellera depectit & ex folijs? Intererit Interpretis docere, iuuentutis audire quæſtionem celebrem, tum vt Poeta hic, & alij; tum vt veritas cognoſcatur. Sunt qui diſcriminent bombycina, & ſerica; vt bōbycina à verme ſint, ſerica à lanugine arborum, nulla vermium opera, natura tantum producente lanuginem in arboribus. Sunt, qui confundant, & nomen diuerſum patent, rem eandem: dicunt enim non lanam naſci ex ipſis arboribus, vnde fiat ſericũ, ſed eſſe apud Seras vermem, è cuius viſceribus ſtamen proueniat, vti etiam ex bombycibus. Scribam auctorum verba, vt quæſtio formam habeat, ſed non omnium, ne hæc pars plus iuſto turgeat. Priorem partem ſuſtinet Amm a lib. 23 *apud eos* (Seras) *abunde ſyluæ ſublucidæ, a quibus arborum fœtus aquarum aſpergínibus crebris, velut quædam vellera, mollientes, ex lanugine & liquore admiſtam ſubtilitatem tenerrimam pectũt, nentéſque ſubtegmina conficiunt ſericum, &c.* Plinius 6. cap. 17. *Seres lanicio ſyluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium caniciem.* Paria Solin. cap. 63. Tertullian. de hab. mulieb. 1: *Seres arbores nerent.* Strabo 15. ait ſerica ἔκ τινων φλοιῶν, *ex arborum excarminari.* Male enim in Græco cod. ce φλοιῶν legitur. Hi omnes aiunt ex ipſis arboribus depecti lanam. Idem Vlpian. & Paulus 1. c. p. Itémque agmen Poetarum, Virgilius hic, Seneca in Oct. Claudianus Paneg. in Problem. Oriētius Hiſpanicus in Commonitorio. Multi præterea alij. Tranſeo ad poſteriorem eleuem eorum, qui dicunt, id totum eſſe meram fabellam, ſed eſſe apud Seres genus vermiculi, vnde ortum ſericum, nam naſci illud in arboribus, ſomnio ſimile. Ducat chorum Pauſanias, qui omnium longiſſimè, & explica

Goſſipium.

Seres vbi ſint.

plicatiſſimè ita lib.6. ad finem : *Quæ fila ad textrinam vſurpant Seres, ea nulla e ſtirpe ſunt. Naſcitur in eorum terra vermis, quem Serem Græci, ipſi longe alio appellant nomine. Magnitudine eſt id inſectum dupla maximi ſcarabæi, cetera araneo ſimillimum. Hoc Seres accuratè nutriunt, cellas illis cùm æſtiuas, tum hybernas fabricantes. Pedibus (habet verò octo, quot & aranea) ſub arboribus textile opus facit, annos ferme quatuor panico alitur: quinto demum (neque enim longior contingit vita) viridem apponunt arundinem, quo pabulo beſtiola illa maxime delectatur, eo ſatur ſagina rumpitur, educunt inde è viſceribus ſtaminum volumina.* Pollux lib.7. *ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς Σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα: Nonnulli verò Seras ipſos ab eiuſmodi, atque aliis animalibus colligere aiunt texturas.* Heliodorus lib.10. Hiſt. Æth. apertè ait, confici ſtamina apud Seras ab araneis. B Georgius Piſidas in opere de Mundi opificio,

ποῖος δὲ καὶ σκώληκα σηρικοῦ νόμος
πείθει τὰ λαμπρόχροα νήματα πλέκειν:
Iam qualis eſt lex ſerico quæ bombyci
Præclara ſuadet vellera quæ contexere.

Ad hanc opinionem pertinent verba Ambroſij lib. 5. Hexhaem. cap.23. Seruij hîc, Iſidori 19. cap. 27. Et ante illos Baſilij homil.8. Hexhaem. quos quia in promtu, omitto. Eôdem ſpectat omnino hiſtoria Zonaræ 3. annal. *Iuſtiniani temporibus tela ſerica à Romanis texi cœpit, quæ prius a Perſicis mercatoribus tantum afferebatur, cùm ignorarent, quomodo fieret, neque ſcirent ſila eſſe vermium.* Narrat hæc ex Procopio Cæſarienſis. Deinde ſatis longam hiſtoriam adducit duorum C monachorum, qui a Iuſtiniano magnis affecti muneribus, & promiſſis in poſterum illecti, docuerunt Byzantij artem, qua Seres ex vermibus ſericum ducerent, vnde ea ars propagata in Græcos, & Romanos fuit. Eu lector quæſtio pro vtraque parte, non rationibus, tantùm ſuffulta auctoritatibus. Tu in quam voles, inclina. Me animus ad poſteriorem ducit, & ratio imò rationes. Prima. Qui nulla facta vermium mentione loquuntur de velleribus lectis ab ipſis foliis, non dubium, quin traduci poſſint ad ſententiam de vermibus: cùm enim vermes illi opus faciant ſub arboribus, dici poſſunt vellera illa legi ex arboribus. Deinde quo vultu poſſum negare hiſtoriam Zonaræ, & tot quæ ibi peculiaria narrātur, D & ego ſubticui, ne lectorem longitudinis tædio afficerem? quò illa, quæ Pauſanias ita diſcriminatè tradit? quæ Ambroſius, qui ait ſe ſcribere, quæ tradit Indica hiſtoria, quæ relatio eorum, qui potuerunt videre? quò, quæ Baſilius in Hexaem. Homil.8. qui de ſere, Indico verme, tanquam de hiſtoria loquitur: quò illa, quæ Otho Friſingenſis in hiſtoria Frederici lib.1. cap. 35. vbi paria ferme cum Zonara ſcribit de arte texendi ſerici communicata iam cum Romanis ingeniis, prius Græcis tantùm conceſſa, & quæ Franciſcus Grapaldus lib. ſecundo de partibus ædium? Certè contra hiſtorias fruſtrà nitatur coniectura. Tertio efficaciſſimè, ni fallor, vrgeo. Dio lib.43. vt colligat pompam, & apparatum E Ludorum Cæſaris, ait, ſe velle vti vnico exemplo, quòd videlicet omnia contexerit cortinis ſericis, ne ſpectatoribus Sol noceret: additque ſericam texturam fuiſſe luxuriæ barbaricæ, atque inuectam ad luxum mulierum nobilium. Pergo, ait Seneca 7. de Beneficiis veſtes ſericas in magno vſu matronis fuiſſe ſuo æuo: quod de ſuo quoque æuo Plinius conqueritur. Ait Tacitus 2. Ann. multa dicta à Q. Haterio conſulari in luxum ciuitatis, atque inter alia *decretum—ne veſtis ſerica viros fœdaret.* Ait Vopiſcus inter dictum ab Imperatore Tacito vſum

Serici quid propriè.

A Holoſericæ omnibus viris. Ad rem, ſerica ergo in magna copia, in magno vſu, atque ita magno, vt inde cortinæ ad apparatum ludorum, inde veſtes ad luxum fœmina tum, ad fœditatem virorum tam crebræ, vt decreto conſulari, lege Imperatoria coercerentur: quis igitur credat, ſuppetente tunc bombycino pretioſiſſimo ex Hiſpania, Gallia, Inſulis, barbaris omnibus, non de iſto intelligendos auctores. An vni Seres tantam copiam ſuppeditarent? Mihi hoc incredibile eſt, & cui non? Cùm præſertim de Seribus dicat Plinius lib. 6. cap. 17. *feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt.* Et Stephanus ait, eſſe genus *ἀκοινωνήτους ἀνθρώπους*, quòd haberent nullum commercium cum aliis gentibus. Vnde ergo petita tanta copia ſerici, niſi hoc ſit bombycinum? B Quid ſi expendas, paria de vtroque in auctoribus legi. Plinius enim 6. cap.17. ſerico dat, vt eo *in publico matrona tranſluceat.*
Martialis,

Fœmineum lucet ſic per bombycina corpus.

Pauſanias vermem ſericum araneis comparat, Plinius 11. cap.22. de bombycibus: *telas araneorum modo texunt.* Paria Tertullianus. Ambroſius de ſerico, *corniger vermis.* De eodem Baſilius Homil. 8. in Hexaem. *ἰνδοῦ σκώληκος τοῦ κερασφόρου: Indici vermis cornuti.* Plinius bombyci dat *gemina cornua.* Et Ariſtoteles 5. Hiſtor. Animal. cap.19. De eodem bombyce *ἔχει κέρατα: habet cornua.* Pergo. Ambroſius ait, proceſſu temporis ſuum vermem in bombylium mutari (ſic C legendum, non bambilium.) De Sere quoque Indico Baſilius *βομβύλιος γίνεται.* Eadem Plinius de bombyce. De Seribus omnes dicunt, colligi vellera ex arboribus, de bombycibus Plinius 11. cap.13. *Pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem in vellera.* Sed in hoc falſus, nam ex vtero educunt. Itaque cùm paria de vtroque in auctoribus inuenias, vnum tantum eſt diſcrimen, noſtrum vermem multa cura & labore tuendum, Indicum ſponte gignere in arboribus ſua vellera. Demum rogo, quando deſiit ſericum illud ex lanugine arborum? quando elanguit natura, & laſſato aluo non potuit parere effœtis viribus? Nullum æuum aſſignabis. Illi enim, qui dicunt, abolitum iam eſſe ſericum, & nomē tantum remanſiſſe, videant an poſſint. Auctores quippe, D qui noſtro æuo ſcribunt, qui patrum, auorum, maiorum memoria, ita de illo loquuntur, vt Plinius, Tacitus, Dio; atque adeo omnes videntur eandem rem dicere. Multis iſta, ſed ideo multis, quia contra viros doctos, Scaligerum in Cardanum, Lipſium in 2. Ann. Taciti, Brodæum 2. Miſcel. c. 12. Delrium noſtrum in Nou. Comment. ad Hippol. Senecæ verſu 386. Briſſonium in Lexico Iuris lib. 17. Quibus oppono viros pariter doctos cum quibus conſentio, Bayfium de re veſt. cap quint. Mercerium in Tertullianum. Mercurialem 1. var. c. 24. Dalecampium in cap. 23. lib. 11. Plinij, Fungerum in Etymologico. Addo etiam, eundem Scaligerum E in 1. Theop. Cauſ. cap. 6. apertè agnoſcere ſerem vermiculum. De hac quæſtione multa Marſilius Cagnatus lib. 4. variar. Obſeruat. cap. 11. Non ergo erret iuuentus diſcriminans, ſed ſciat ſericum, & bombycinum, vtrumque eſſe è vermibus. Addo & Coum, nam hoc idem eſſe cum bombycino, nulla eſt lis.

18. DEPECTANT] Eodem vſi Plinius, Solinus, Ambroſius. Ammian. verò *pectunt.* Seneca in Oct. *legit ſer.* Claudianus *tondent ſeres.* Strab. *ξαινομένας βύσσου.* Piſidas *νήματα πλέκειν.* Alij *νήματα ἐκπηνίζειν, ἀναπηνίζειν.*

Seres ἀκοινώνητοι.

Coum & bombycinū idem.

19 VBI

Indicæ arbores altiſſimæ.

19. VBI AERA VINCERE SVMMVM.] Pertinent iſta ad exaggerandam proceritatem arborum Indicarum. Strab. 15. *δένδρεα ὑπερμεγέθη ἡ ἰνδικὴ τρέφει: fert India arbores vltra modum.* Plinius 7. cap. 2. *Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, vt ſagittis ſuperari nequeant.* Ceterum Græci ὑπερβάλλειν dicunt, ὑπακοντίζειν, ὑπερτοξεύειν. Val. Flaccus 6. Argo. ita extulit:

> *Denſior haud vnquam, nec celſior extulit vllas*
> *Sylua trabes, feſſaq; prius rediere ſagittæ*
> *Arboris ad ſummum quam peruenere cacumen.*

Carpit illum Scaliger. Lucanus ita: *Æthera tangentes ſyluas.*

Indi pharetrigeri.

20. PHARETRIS.] Eſt hæc maxima, & penè ſingularis nota Indorum, qui hoc genere armorum vtuntur potius quam alio. Pleni libri, & teſtes oculi, qui viderunt. [illegible]

21. MEDIA, &c.] Vide quot notas arboris huius præbeat, & ne illæ quidem ſatis ad eam cognoſcendam, inclinantibus Interpretibus in varia, & præter Interpretes Baptiſta Pius in Rhododaphné, aut Rhododendron, & Nerion. Quid nos in tanta turba ſententiarum? Putamus certè, Virgilium deſcribere arborem illam, quam Dioſcorides lib. 1. cap. 116. ait appellari Medicam, aut Perſicam, aut Citriam, aut Cedromellum: alij malum Aſſyrium, alij Heſpericum, alij (vt ex Orpheo Scaliger) malum aureum, quem adiuuo, nam Dioſcorides de eadem. *χρυσίζον τῇ χροιᾷ: colore aurum imitans.* Reſpondet hæc iis, quas Hiſpani nominamus cidras, Toronſas, aut certè ſimilibus in eo genere. Quin Pierius in caſtigationibus ad Virgilium, ad Malum Medicum refert etiam neranzium. Pierium ſequitur Leopardus lib. 20. Emend. cap. 4. contra Fuchſium, qui nerantia refert ad fructum lentiſci. Iuuo Pierium, & Leopardum, nam in ſcholiis breuioribus ad Nicādrum ita legi, ἐστὶ δὲ τὸ μηδικὸν μῆλον, ὅ ἐστι τὸ νεράντζιον. Sunt neranzia, quæ Hiſpani vocant naranſas. Sed inclino tamen in cidram, aut toronſam. Si expendantur verba Theophraſti, Plinij, Dioſcoridis, Athenæi, id verum eſſe apparebit. Ex iſtis forte & aliis, Virgilij notas indicabo. Quæ dicam reduci volo ad ſex capita, quibus oſtendam citræum malum intelligi a Virgilio: qui ſuæ arbori ſex inprimis res dat, amariciem, vim contra venena, ſimilitudinem cum lauro, viroreṁ perpetuum, odoris præſtantiam, commédationem ad halitum oris. Auctores, quos adducam, ſcias (ne ſemper repetam) loqui illos de malo Medico, aut citrio. Ergo caput primum firmant verba Plinij 15. cap. 16. *malum execratum amaritudine.* & quidem illum loqui de re Virgilij explicat Dalecampius. Solin. cap. 59. *ſapore aſpero, & amaritudinis mero.* Ideo Theophraſtus 4 Hiſt. cap. 4. *τὸ δὲ μῆλον οὐκ ἐσθίεται: pomum eius non manditur.* à quo Plinius 12. cap. 3. *Pomum ipſum alias non manditur.* Hanc amariciem refero ad acrem illum ſuccum, qui intus latet, non aptus eſui. Nam Galen. lib. 2. de aliment. Facult. cap. 37. hanc partem interiorem ait eſſe *acidam.* Quò ſpectat illud Plinij lib. 15. cap. 28. *Quæ odorata, non eadem in guſtu tenera; quia non ſimul pariter odor, & ſapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus.* Addo, neque carnem ipſam olim aptam fuiſſe eſui: vt parata fuerit ad cibos, vide Palladium in Martio. Sed & Auicenna lib. 2. Canon. tractat. 1. de carne citri ita ait: *caro ipſius eſt mala ſtomacho, inflatiua, tarda digeſtione.* Ideoque ait, illi addédum mel, aut almurin.

Mali medici amariciés.

Mali medici virtus cótra venena.

Secundùm Theophraſt. *χρήσιμον δέ, ἐπειδὰν τύχῃ πεπωκώς τις θανάσιμον φάρμακον: utile, ſi quis venenum mortiferum biberit.* Eadem Athen. lib. 3. ex Theophraſto, & addit ipſe, *δοθὲν γὰρ οἴνῳ διακόπτει τὴν κοιλίαν, καὶ ἐξάγει τὸ φάρμακον: ſi in vino detur, ventrem mollit, expellit venenum.* Oppius apud Macrob. 3. cap. 19. *fertur autem venenis contrarium, quod tritum cum vino purgatione virium ſuarum bibentes ſeruat.* Dioſcor. lib. 1. *δύναμιν δὲ ἔχει πινόμενον ἐν οἴνῳ ἀντιπράττειν θανασίμοις: in vino potum venenis reſiſtit.* Plinius 12. cap. 3. *Malus Aſſyria, quam alij vocant Medicam, venenis medetur.* Iterum: *arcetque animalium noxia.* Solin. cap. 59. *inimicum venenis.* Iſid. 17. cap. 7. *Malum eius inimicum venenis, & hoc eſt quod idem Poeta intelligi volens, cum tradat ex illa foueri animam.* Auicenna loco adducto: *Prohibet tineas, & eius odor rectificat corruptionem aeris, & peſtilentiam.* Et de ſemine citri, cui admiſtum ſit vinum, mel, aqua calida, ait: *reſiſtit venenis omnibus.* Iterum: *ſuccus corticis confert morſioni viperæ bibitus.* Extremum hoc confine Galeno, qui lib. 2. de Aliment. Facult. cap. 37. de eodem citri cortice; ipſe vocat tegumentum, ita ſcribit: *ſuaue olens eſt, & aromaticum, non odore modo, verumetiam guſtu.* Huc pertinet, male eſſe vtile laborantibus morbo Gallico, qui morbus totus venenum. Auctor Fracaſtorius lib. 2. Syphil. Verſus eius ſunt,

> *Sed neque carminibus neglecta ſilebere noſtris*
> *Heſperidum decus, & Medarum gloria citre*
> *Syluarum.*

Malum medicum ſimile lauro.

Tertium Theophraſtus, *ἔχει δὲ τὸ δένδρον τοῦτο, φύλλον μὲν ὅμοιον, καὶ σχεδὸν ἴσον τῷ τῆς δάφνης: Habet hæc arbor folium ſimile, ac pene æquale folio lauri.* Repetit eadem verba Athenæus, ex quo obſerua malè legiſſe Gazam in Theophraſto ἀνδράχνης pro δάφνης. Inde ille vertit, folia Medicæ eſſe ſimilia portulacæ. Athenæus certè clare ſcripſit δάφνης. Sed hunc errorem Gazæ alij adnotarunt. Obiter obſerues dici à Plinio, & Solino folia Medicæ eſſe ſimilia foliis vnedonis.

Malũ medicum ſemper virens.

Quartum Theophraſtus, *φέρει δὲ τὰ μῆλα πᾶσαν ὥραν. τὰ μὲν γὰρ ἀφῄρηται, τὰ δὲ ἀνθεῖ, τὰ δὲ ἐκπέττει. Fert ſemper poma, aliis decidentibus, aliis ſubnaſcentibus, aliis matureſcentibus.* Dioſcorides, *αὐτὸ γὰρ ἐστι καρποφοροῦν δι᾽ ὅλου τοῦ ἔτους ἐπαλλήλως: Arbor ipſa omnibus anni temporibus pomifera, ſibi inuicem ſuccedente fructu.* Dixit profectò præclarè, & verbo vnico ἐπαλλήλως, quæ multis Theophraſtus. Ex vtroque Plinio & maximè Theophraſto: *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubſeneſcentibus.* Oppius, *Generantur autem in Perſide omni tempore mala citrea: alia enim præcarpuntur, alia interim matureſcunt.* Bembus in Benaco loquens de hac arbore:

> *—non illa caduci*
> *Fronde virens.*

Fracaſt. 2. Syphil. loquens cum hac arbore:

> *Sic tibi ſit ſemper viridis coma, ſemper opaca,*
> *Semper flore nouo redolens: ſic ſemper honeſta*
> *Per viridem pomis ſyluam pendentibus aureis.*

Vide etiam Palladium in Martio. Solinus, & Iſidorus eadem cum aliis. Quintum Theophraſti *τὸ δὲ μῆλον εὔοσμον δὲ πάνυ, καὶ τὸ φύλλον τοῦ δένδρου: Pomum odore præcellit ſed & folium arboris odoratum eſt.* Dioſcorides *εὐῶδες μετὰ βάρους: cum grauitate odoratum.* Plinius, *odore præcedit, foliorum quoque.* Et lib 13. cap. 16. *odore—expetitum.* Oppius: *Eſt autem odoratiſſimum.* Athen. *μῆλον δ᾽ ἄβρωτον δὲ πάνυ καὶ αὐτό: Malum ipſum mirè odoratum eſt.* Solin. *Odoris autem fragrantia pluſquam iucundum, longéque ſenſibile.* Iſid. *Hanc Græci μηδόμηλον. Latini citrium vocant quod pomum eius ac folia cedri odorem referant.* Bemb. Ben. *—ſtatimque auras permulcet odore.*

Mali medici odoris præſtantia.

odore. Sextum, atque vltimum Theophraſtus *χρήσιμον πρὸς στόματος εὐωδίαν*: *vtile ad oris ſuauem olentiam*. Et mox dat præceptum, vti ſuccus coniunctus vino, aut rei alteri, ſumptúſque ore, faciat *ὀσμὴν ἡδεῖαν*: *ſuauem halitum*. Dioſcor. *πρὸς εὐωδίαν στόματος*, *oris ſuauitatem commendat*. Auicenna adducto loco: *Decoctio eius bonum efficit odorem oris*. Plinius 11. cap. 53. loquens de graui halitu oris, qui ſenibus contingit, ita ait: *Parthorum populis hoc præcipue, & a iuuenta, propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio. Sed ſibi proceres medentur, grano Aſſyrij mali, cuius eſt ſuauitas præcipua in eſculenta addito*. Iterum lib. 12. cap. 3. *Hæc eſt autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia*. Explicui curſum, vela contraho, ſi te tantum moneam, Virgilij æuo, Plinij etiam, & Solini, hanc arborem, niſi in Media, non proueniſſe: ſecus poſtea accidit: nam diligentia Palladij conualuit in Italia, mox ibi, & inde in alias partes propagata eſt. Qui multa volet de citro, tam ad ipſius cognitionem, quam ad Virgilij lucem, legat Ruelliũ lib. 1. de Nat. ſtirp. c. 79.

Malum medicum commendat halitum oris.

Malum medicum in Media.

22. Tristes svccos.] Tale illud eiuſdẽ vatis: — *triſtéſque lupini*: & *Triſtia ora torquebit amaror*. Catul. — *triſti triſtius bellebore*. Prudent. Hamartig. — *Triſte venenum*. Sedul. 4. — *triſtémque ſaporem*. Itaque iam triſtitia abiit pro amaritie.

23. Agitatra venena.] Græci *ἐλαύνειν ἰόν*.

24. Apprima.] Sic legit Turn. ſic alij, vt ponatur accuſatiuus pro aduerbio *primum* more Attico, qui *τὰ πρῶτα*. Sic in eodem vate 3. Georg. — *terram Crebra ferit*. pro crebro. Idem Turn. legi quoque poſſe ait, *ad prima*, ad eum modum, quo dicimus, in primis. Hoc omnino etiam placitum Alciato 8. Parer. cap. 8. Giſanius in Collect. ad Lucret. etiamſi dicat, bene hîc ſcribi *apprima*, tamẽ addit, in vetuſtiſſ. cod. legi, *apprime*, & tamen corripi extremam ſyllabam, nam huiuſmodi aduerbia veteres corripiebant. Lucretius enim corripuit *ſuperne*, *clare*, *longe*. Sic & Horat. od. 20. lib. 2. corripuit *ſupernè*. Cuius rei ignoratione deprauata ſunt multa auctorum loca.

25. Animas fovent.] Explicui, *halitus renouant*, nec muto, ſedatur enim hoc pomo anhelitus fœtidus, & graueolentia. Sed ex verbis Iſidori iam adductis colligit Titius 6. Locorum c. 18. ſententiam aliam. Sed ea non placet, nam de venenis ſupra locutus eſt vates, tanquam diſcriminans. Cur ergo iterum repetat?

[a] Sed neque Medorum ſyluæ, ditiſſima terra,
Nec pulcer Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
[b] Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Inuertere, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis, denſíſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Impleuere: tenent oleæque, armentaque læta.
[c] Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert,
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.
[d] Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
[e] At rabidæ tigres abſunt, & ſæua leonum
Semina, nec miſeros fallunt aconita legentes.
Nec rapit immenſos orbes per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
[f] Adde tot egregias vrbes, operúmque laborem,
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
[g] An mare quod ſuprà, memorem, quódque alluit infra
Anne lacus tantos? te Lari maxime, téque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino?
An memorem portus? Lucrinóque addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor?
Iulia qua Ponto longè ſonat vnda refuſo?
Tyrrhenúſque fretis immittitur æſtus Auernis?
[h] Hæc eadem argenti riuos, æríſque metalla
Oſtendit venis; atque auro plurima fluxit.
[i] Hæc genus acre virum, Marſos, pubémque Sabellam,

Aſſue

Aſſuetúmque malo Ligurem, Volſcóſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnóſque Camillos,
Scipiades duro bello, & te maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum:
[k] Salue magna parens frugum Saturnia tellus,
Magna virum: tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes:
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.

ARGVMENTVM.

Digreditur in laudes Italiæ, quas octo capitibus diſcriminat. Primò ait, nullam partem orbis cum ea poſſe conferri, & numerat prouincias aliquas: deinde nihil eſſe in ea prodigioſum aut in armentis, aut in ſegetibus, ſed veras diuitias tam in frugibus, quàm in armentis; in frugibus vinum, oleum; in armentis equos, & tauros præſtantes: tertiò miram temperiem, miram fœcunditatem pecudum, atque arborum: quartò nihil noxium in feris aut herbis: quintò præſtantes vrbes, ædificia, maria inferum & ſuperum, lacus plurimos: ſextò fodinas auri, argenti, æris: ſeptimò nationes, & viros belli magnos, intérque hos maximum omnium Auguſtum: octauò ſalutat tam beatam orbis partem, & pollicetur ſuam operam in ea celebranda Latinis verſibus. B

EXPLICATIO.

[a] POst commemorata peculiaria aliarum regionum, excurrit fuſè in laudes Italiæ, quas annectit tertiæ parti huius libri: putat verò hanc partem mundi præſtare feraciſſimis orbis partibus. Primò aſſumit Mediam, quæ Italiam non ſuperat, etiamſi nobilis ſit felici Malo, non ea pars Indiæ, quam Ganges interfluit, gemmarum copia, & auro pulcer: non Indi reliqui: non Panchaia, Arabiæ regio, thure ſuo nobilitata.

[b] Cùm Italiam non ſuperent Media, India, Lydia, Bactra, Arabia, in quibus veræ diuitiæ; multo illam minus ſuperabit tellus Colchorum, vbi fictæ. Nam Italiam nunquam inuerterent tauri fabuloſi C Iaſonis, qui ignem naribus ſpirabant; nunquam in ea ſati ſunt dentes draconis; non exiit e ſulcis ſeges Martia galeis & haſtis horrida: ſed impleuerunt illam fruges frumento grauidæ, liquor Bacchi, qui naſcitur pretioſiſſimus in Maſſico monte Campaniæ, illam occupant oleæ, illam armenta læta, & pinguia.

[c] Dixerat prouenire in Italia armenta. Explicat, quæ hæc, videlicet equi ad bellum, tauri ad ſacra. Vtrumque exornat, nam illi ſunt bellatores, arduí, ſiue metu ſeſe campo inſerentes: iſti cādidi, & principes victimarum. Parentheſis ad Clitumnum Iouem dirigitur. Illud, *greges, & taurus duxere triumphos Romanos ad Deorum templa*, eſt, quia ipſa animalia D præibant pompam triumphantium ad Capitolium, vbi immolanda, & ita quodammodo dici poſſunt pompam ducere. Oportet vero intelligas Poetam non diſcriminare albos gregis à tauris. Sed dicit greges, & taurus, id eſt, greges albi taurorum, vt *molemque & montes*, id eſt, molem montium. Ratio vnica, quia nulla in auctoribus mentio, niſi de tauris albis Clitumni. Si quis reperiat, manus do.

[d] Addit quatuor, quæ præclara, videlicet temperiem cœli adeo miram, vt æternum eſſe ver appareat: æſtatem in menſibus non æſtatis; quia quæ alia loca terrarum ferunt in æſtate, Italia fert eadem A reliquis etiam anni temporibus: fœcunditatem pecudum, quæ bis pariunt: fertilitatem arborum, quæ bis fructificant.

[e] Sequuntur laudes à rebus nocentiſſimis, quibus Italia caret. Non ſunt in ea tigres, non leones, non herbæ venenatæ (per aconita enim herbas omnes intelligit veneno imbutas) quæ fallant legentes, quia videlicet ſæpe malæ herbæ indiſcretæ a bonis: non denique ſerpentes tam inuſitatæ magnitudinis, vt raptent per humum orbes immenſos, colligant in ſpiram ingentes tractus & volumina.

[f] Tranſit ad laudes alias. Sunt in Italiæ multæ vrbes, & illæ egregiæ: labor operum, id eſt, ſunt eximiæ fabricæ: oppida in quibus ædificia inſtar præcipitij & rupium efformata ab humana induſtria: muri in his oppidis ita conſtructi, vt aditum præbeant magnis fluminibus vrbes ipſas intercurrentibus. Sunt qui hic capiant aquæductus.

[g] Ab vrbibus pergit ad maria, lacus, portus, & attingit laudes Cæſaris. Ait Italiam allui mari ſupero, id eſt, Adriatico, quod à Septentrione ſublimi parte mundi Italiam contingit; mari infero, id eſt, Tyrrheno, quod a Meridie ima mundi parte. In mētione lacuum adducit Larium, & Benacum: illum vocat maximum, hunc inſtar maris frementem. De portubus tantum meminit Lucrini. Neceſſaria hic hiſtoria. Erat ad Baias ſinus, ſiue portus, ſiue lacus, dictus aut Lucrinus, aut Auernus, aut vterumque ſimul, erant enim coniunctim. Irrumpebat eo Tyrrhenum cum magno incommodo: Iulius, aut Auguſtus, & hic verius, mare excluſit molibus, & veluti clauſtro quodam Lucrinum arcuit a mari cetero, relicto modico aditu, tanquam freto, per quem Tyrrhenum non tam irrumperet, quam ingrederetur in Lucrinum, & cum ea communicaretur. Quæ hîc dixi conſentanea ſunt cum verbis Poetæ, diſſidia in Notis dabo. Hinc iam capies ſententiam. Lucrino addita ſunt clauſtra, æquor indignatur ſe arceri, vnda Iulia incluſa molibus placide ſonat Ponto lōgè refuſo atque amandato, æſtus maris Tyrrheni communicatur per fretum Auerni.

[h] Caput aliud de metallis, quæ incluſa in viſceribus Italiæ, neque illa exigua: nam argentum inſtar riuorum fluit, aurum inſtar fluuiorum, æs inſtar venarum imam terram intercurrit.

[i] Laus extrema, & potior de nationibus bellicoſis, & viris bello acribus, quos tulit Italia. Nationes adducit quatuor, Marſos, Sabellos, Ligures bellorum malis & laboribus aſſuetos, Volſcos verutos, id eſt, veru armatos: viros totidem Decios, Marios, Camillos, Scipiones: & extra ordinem, omnium maximum Auguſtum. Huius laudem attingit, qui tunc in extrema Aſia Indos arceret à Romano Imperio.

[k] Egregie abſoluit, iubetque Italiam ſaluere, quaſi nulla alia re poſſit tantæ fertilitati ſatisfacere, niſi precatus ſalutem. Additque ingredi ſe ad

commodum Italiæ (nam hoc eſt, *tibi*) res antiquæ laudis & artis, id eſt, res ruſticas, quæ in Italia olim habitæ in magno honore: ſeque primum omnium recludere fontes ſacros Græcorum, nam edit Latinis verſibus per oppida Italiæ, quæ ante illum Græcis Heſiodus, qui ex oppido Aſcræ.

NOTÆ.

Media feraciſſima.

1. MEDORVM SYLVÆ.] Feraciſſima eſt Media, ſed non omnis. Strabo 11. aperte diſtinguit, & partem tantum feracem facit, de qua, *εὐδαίμων σφόδρα ἐστι, καὶ παμφόρος*: *beata eſt & omni fera*. Idem . . . ſta regionis huius diuitias eſtimatur: *Cum magnitudine, & opibus regionis concordant ea, quæ de tributis traduntur. Nam cum Cappadoces Perſis quotannis pendant, præter argentum, mille & quingentos equos, mulorum duo millia, ouium quinquaginta millia, duplum ferè horum Medi pendebant.* Iure ergo Virgilius *ditiſſima terra*. Conſentiunt, quæ Curtius lib. 5. latè ſcribit de omne Medo, quæ Plin. 5. c. 37. de Smaragdis Medorum.

Ganges cur pulcer.

2. PVLCER GANGES.] Refer attributum ad diuitiarum copiam, quæ in eo flumine. Plinius 33. cap. 4. auriferum facit, & cum Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ coniungit, auriferis omnibus. Eundem gemmiferum facit in extremo capite extremi libri. Pamphilus Poeta:

Diuitis vt ſulcas marmora Gangis opes.

Corradus . . .

Seu Gangem auriferum Sole ſub Indico.

A Strabone *μέγιστος* dicitur totius Indiæ, ſicut à Curtio lib. 9. Sed Solin. cap. 65. parem facit Indo. Origo huius fluuij incerta. Lege Plin. 7. c. 2. Strabonem lib. 15. ex Artemidoro.

3. TVRBIDVS.] Græci *θολερός*. Arripuit à Virgilio Seneca in Furente: *Tagúſve Ibera turbidus gaza fluens.*

Hermus aurifer.

4. HERMVS.] Hic quoque aurifer. Claudianus 1. in Ruf.

Non Tarteſiacis illum ſatiaret arenis
Tempeſtas pretioſa Tagi, non ſtagna rubentis
Aurea Pactoli, totúmque exhauſeris Hermum.

Papin. 1. Sylu.

—— Hunc Hermum tranſcurrere ripis,
Et limo ſplendente Fagum . . .

Martial. 6. Epigr. 77.

Non illi ſatis eſt turbato ſordidus auro
Hermus.

Apertè alluſit ad carmen Virgilij. Denique hanc opinionem firmat, Pactolum eſſe auro celebratiſſimum, qui tamen, auctore Strabon. Herod. lib. 5. & aliis, in Hermum delatus, illi aquam, & aurum præbet.

Pactolus aurifer.

Italiæ laudes.

5. LAVDIBVS ITALIÆ.] Has multi fusè ſunt complexi. In quos incidi legendo, ſunt Dionyſ. 1. Antiq. Plin. 3. c. 5. & lib. vlt. c. vlt. Solin. c. 8. Varr. 1. c. 2. Colum. 3. c. 8. Vitru. 1. c. 6. Strab. 5. & 6. Polyb. 2. Hiſtor. Flor. 1. c. 16. Ælian. 9. var. Hiſt. c. 16. Sidon. Paneg. Auit. Propert. 3. Eleg. 21. Gabr. Barrius in opuſculo integro de Italiæ laudibus. Prætereo alios. Citaſſe hic loca ſit ſatis, ne cogar repetere, cum ex illis illuſtrem, quæ peculiariter attingit Maro.

Bactrorum tellus feraciſſima.

6. BACTRA.] Horum tellus feraciſſima quoque eſt; ideo in numerum opulentiæ inducta à Vate. Strabo lib. 2. *παμφόρον* nominat. Plin. 18. cap. 7. *tradunt in Bactris grana tanta magnitudinis fieri, vt ſingula ſpicas noſtras æquent.* Curt. 7. *ſolum pingue.* Verum eſt ab illo partem Bactrianorum poni ſterilem. Ad eãdem rem pertinent horum Smaragdi celebratiſſimi, de quibus Theophr. & Plin. prior ait illos colligi ex arenis, poſterior ex commiſſuris lapidum.

7. INDI.] Ideo extremo loco, vt qui opulentiſſimi opinione mortalium. Dixi hic ſuperſedendum, neque congerenda elogia Indiæ, ne tritam rem perſequar.

8. PANCHAIA.] Illuſtrabo hunc locum 4 Georg. Arata Iaſonis, quæ ſequuntur, non à me exſpectes obuia in Dictionariis.

9. SPIRANTES.] Ex Lucret. qui lib. 5. *Et Diomedis equi ſpirantes naribus ignem.* Ex Apollon. qui de his tauris 3. *ἐκ δὲ πυρὸς δεινὸν σέλας ἀμπνείοντας*: *ſpirabat terribilem ignis fulgorem.* Idem extulit per *ὀκριόεν πυρὸς σέλας* & *σόματι φλόγα φυσιόωντε.* Ex Pind. 4. Pyth. qui de iiſdem . . .

—— ὃ φλόγ᾽ ἀπὸ ξανθᾶν γένυ
Ων πνέον καιομένοιο πυρός.

Qui flammam ardentis ignis ex genis malis afflabant. Ex Lycophr. qui *ταύρων πυρπνόων*. De iiſdem Dio Chryſoſt. orat. 16. *ταύρων τοῦ τὸ πῦρ ἀναπνεόντων*. Libanius in Prog. *ταύρων πῦρ πνεόντων*. Ideo contuli tot Græca, quia diuerſa in omnibus locutio. Ex Latinis pauca ſubiiciam. Ouid. 7. Met.

Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
Æripedes tauri, tactaque vaporibus herbæ
Ardent.

Val. 6. Arg. pulcrè hoc, ait enim:

Cum flammiferos videt inter regia tauros
Paſcua, tartaream proflantes pectore noctem.

Iterum lib. 7. . . .

—— clauſtris euaſit vterque
Taurus, & immanes proflauit turbine flammas,
Arduus, atque atro voluens incendia fluctu.

10. INVERTERE.] Adi illud 1. Geor. —— *quo ſidere terram vertere.*

11. SATIS DENTIBVS.] Obſerues hic verum etymon Spartanorum, quia ita dicti à ſatis dentibus ſerpentis, vnde illi nati ex fabula. Aliorum etymologiæ non ita veræ.

12. HORRVIT HASTIS.] Ex Hom. 4. Il. qui de Phalangibus —— *σάκεσίν τε καὶ ἔγχεσι πεφρικυῖαι* —— *ſcutis & haſtis horrentes.* Et 13. qui de pugna, *ἔφριξεν ἐγχείῃσι*: *haſtis horruit.* Ex Lycophron. *πέφρικεν δ᾽ ὥσπερ ληΐον γύαις λόγχαις ἀποστίλβουσα*: *horrebant ſplendentes haſtis, vti ſolent horreſcere arua frugifera.* Pari forma (notat German.) dicitur eleganter, horrere aper *ἐθείραις*, meſſis *ἀστάχυσι*, mare *κύμασι*, timidus *θριξί*: *iubis, ſpicis, fluctibus, capillis.*

Italiæ fertilitas.

13. GRAVIDÆ FRVGES.] Petit hic locus, vt adducam elogia fertilitatis Italiæ. Plin. *Fertiles campi, aprici colles.* Iterum, *Frugum, & vitium, olearumque fertilitas.* Et de agro Campano: *Felixque illa, ac beata amœnitas.* In libro extremo ait, illam præſtare *ſoli fertilitate, pabuli vbertate.* Solin. *apricæ collium, opaca nemorum, — vitium, olearumque prouentus.* Varr. *Cum conſediſſemus, Agraſius: vos, qui multas perambulaſtis terras, ecquam cultiorem Italia vidiſtis, inquit? Ego vero, Agrius, nullam arbitror eſſe, quæ tam tota ſit culta.* Iterum, *Quod in Italia vtenſile non modo non naſcitur, ſed etiam non egregium fit? Et, An Phrygia magis vitibus cooperta, quam Homerus appellat ἀμπελόεσσαν, quam hæc?* Colum. *totius orbis fruges (Italia) adhibito ſtudio colonorum, ferre didicerit.* Dionyſ. illi dat *omnigenam fertilitatem, & copiam.* Et, *Referta eſt omnibus voluptatibus, & commodis.* A Strab. 5. dicitur *ἅπασα ἡ Ἰταλία ἐθρεμμάτων ἀρίστη τροφὸς, καὶ καρπῶν*: *Omnis Italia pecuarum, & fructuum nutrix optima.* Et lib. 6. *εὐθηνίαν, καὶ χρηστοκαρπίαν*: *vbertatem & bonitatem fructuum.* Mela *vrbes à mari procul opulentiſſimas.*

lentiſſimas. eadem Polyb. 3. de campis inter Feſulas, & Aretium. Ælianus τῆς χώρας ἀρετὴν, καὶ τὸ πάμφορον, καὶ τὸ εὔβοτον : *bonitatem terræ, fertilitatem omnigenam, exuberantiam.* Demum Virgilius *potens—vbere gleba.*

Maſsicum vinum.

14. MASSICVS HVMOR.] Signatiſſima ad laudem vini Maſſici verba iſta Colum. 3. cap. 8. *Neque enim dubium eſt, Maſſici, Surrentinique, & Albani, atque Cecubi agri vites omnium, quas terra ſuſtinet, in nobilitate vini principes eſſe.* Plin. 14. c. 6. de vinis nobiliſſimis: *certant Maſſica aque.* Horat. *nec veteris pocula Maſſici.*

15. CLITVMNE.] Aperiam hic quinque. Quis Clitumnus? cur albi greges? cur taurus, victima maxima? cur Clitumni flumen, ſacrum? quid denique illud de tauris huius fluminis ductis ad ſacra? Eſt Clitumnus fluuius Faliſcorum, ſed recte putat Turn. Et ex illo explicui, ſermonem dirigi ad Iouem, qui dictus Clitumnus, qui cultus in Vmbria, & iuxta hunc fluuium.

Clitumnus fluuius & Deus.

Viuius: *Clitumnus Vmbriæ, vbi Iupiter eodem nomine eſt.* Plin. 8. Epiſt. *Adiacet templum priſcum, & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus ornatuſque prætexta, præſens Numen, atque etiam fatidicum: indicant ſortes. Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidemque ſimulacra, ſua cuique veneratio, ſuum nomen, quibuſdam vero etiam fontes.* Alterum erat de albis gregibus, audi Plin. 2. cap. 103. *In Phaliſco Clitumni amnis aqua pota candidos boues facit.* Ita legendum eſſe hunc locum ex libr. vet. & M.S. monet Dalecamp. Proper. 1.

Qua formoſa ſuo Clitumnus flumina luco
Integit, & niueos abluit vnda boues.

Statius 1. Sylu. *Aut præſtent niueos Clitumna noualia tauros.* Ouid 4. de Pont. El. 4. hos vocat *boues niueos.* Et 3. Am. *armenta niuea.* Phaliſcorum. ⁎Ad hanc partem Italiæ alluſiſſe credamus Senecam ſcribentem in Agamem. *Ad tua coniux candida tauri—Delubra venit.* Si verò victimæ huius coloris non inuenirentur, ſolitum cretam ſuperinduci. Inde Iuuenal. Satyr. 10.

Creta victimis adhibita ad cãdorem.

— duo in Capitolia magnum,
Cretatúmque bouem.

Aperte mihi videtur locutus Iuuen cum reſpectu ad tauros Clitumni: nam hi mactabantur in triumphis, vt poſtea apparebit. Redeo. Silius libro 4.

— Patriis Clitumnus in aruis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.

Credibile de tauris huius fluuij capienda verba illa, quæ iactata de Marco Imperatore parante ſe ad bellum, quæ adducit Ammian. lib. 25. οἱ λευκοὶ βόες μάρκῳ τῷ καίσαρι, ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπολούμεθα: *Mactabimur albi boues tibi Marce Imperator, victor ſi fueris.* Et illa Arnobij libr. 2. *In Albano antiquitus monte nullos alios licebat, quam niueos tauros immolare candores: nonne iſtum morem religionemque mutaſtis, atque vt rufulos liceret Senatus conſtitutum ſanctione.* Tertium abſoluit breuiter Scaliger in Feſt.

Victimæ quæ.
Hoſtiæ quæ.

Victimæ de maioribus animalibus dicebantur, hoc eſt; armentis, etiamſi lactentes eſſent: hoſtiæ de minoribus, etiamſi optimæ, & τέλειαι. Inter victimas taurus præſtat, inter hoſtias ouis. Itaque maxima victimarum, taurus: maxima hoſtiarum, ouis. Hoc ratio poſtulat, nam in re ſacra nemo præferat ſues, aut capras ouibus: nemo reliqua armenta tauris. Adiungo verba Plinij libr. 8. cap. 45. loquentis de bobus: *Hinc victimæ optimæ, & laudatiſſima Deorum placatio.* Quartum de ſacro flumine Clitumni. Mitto omnia flumina fuiſſe ſacra ex ſuperſtitione veterum, ſed hic honor præcipuè datus Clitumno, fortaſſe propter cultum Iouis, de quo iam. Silius 8.

Taurus maxima victimarum.
Ouis maxima hoſtiarum.

Clitumnus fluuius ſacer.

— perfundens flumine ſacro
Clitumnus taurum.

Hinc eſt, vt, ſicut in Nilum iaciebantur ſtipes nota Diuinitatis, ita & in Clitumnum. De Nilo Seneca 4. Quæſt. Nat. *In hac ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona Præfecti, cum ſolemne venit ſacrum, iaciunt.* De Clitumno Plin. 8. Epiſt. *Fons lato gremio pateſcit purus, & vitreus, vt numerare iactas ſtipes, & relucentes calculos poſſis.* Nam certè ſtipes, Deorum fuerunt, vt clare liquet ex Seneca 7. de Benef. & Epiſt. 116.

Clitumnus, & Nilus diuini.

Stipes Deorum.

Ab hac diuinitate natum, vt pars huius fluminis tantum nauigaretur, non nataretur. Plin. dicto loco: *Ponte* (Clitumnus) *tranſmittitur. Is terminus ſacri profanique, in ſuperiore parte nauigare tantum, infra etiam natare conceſſum.* Sic omnes capiunt Plinium. Sed fortaſſe dicit, hunc fluuium ſuperiore parte nauigari, inferiore etiam natari. at media parte, qua fluuius eſt ſacer, nihil horum fieri. Nam ipſemet eodem lib. loquens de lacu Vadimonis, ait: *nulla in hoc nauis, ſacer enim eſt.* Vide, vt à diuinitate aquarum abhorreat nauigatio. Adiunge ex Platone 7. Legum, piſcationem, nam hæc quoque prohibita a ſacris fluminibus: *Piſcator nec in portubus, nec in ſacris fluuiis, paludibus, ſtagniſque venetur: in aliis liceat.* ἱεροῖς ποταμοῖς. Extremum erat, de tauris ductis ad triumphum ex hoc flumine, vt immolarentur. In quam ſententiam conſentiunt cum Poeta Claudian. Paneg. in 6. Conſul. Honor.

Nauigatio in quibus fluminibus prohibita.
Piſcatio in quibus fluminibus prohibita.
Clitumni tauri ducti ad victimas triumphorum.

Quin & Clitumni ſacras victoribus vndas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis
Viſere cura fuit.

Idem in Epigram.

Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros,
Tarpeio referunt quos pia vota Ioui.

Ouid. 4. Pont. El. 7.

Agnaque tam lactens, quàm gramine paſta Phaliſco
Victima, Tarpeios inficit icta focos.

Et 1. Faſt. *Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci,*
Quos aluit campis herba Phaliſca ſuis.

Repetit 4. de Pont. Eleg. 4. Iuuen. Sat. 12.

Læta ſed oſtendens Clitumni paſcua ſanguis,
Iret, & à grandi ceruix ferienda miniſtro.

Fortaſſis eodem trahenda verba iſta Varronis libr. 2. Rei Ruſt. c. 5. loquentis de tauris: *Tametſi quidam de Italicis, quos propter amplitudinem præſtare dicunt, ad victimas farciunt, atque ad Deorum ſe nant ſupplicia. Qui ſine dubio ad res diuinas propter dignitatem amplitudinis, & coloris præponendi.* Sed quoniam multos delectat hiſtoriæ ſimilitudo, tale quiddam de Cereo, & Nileo narrat Strab. 10. quod Vrſin. obſeruat. nam oues, quæ bibunt Cereum λευκὰ γίνεται: *fiunt albæ.* quæ Nileum μέλανα: *nigra.*

Cerei fluminis natura.
Nili natura.

16. HIC VER ASSIDVVM.] Attingit temperiem Italiæ, quæ celebrata ſcriptoribus. Ælian. illi dat, τὴν ὡρῶν εὐκρασίαν: *moderatam tempeſtatem totius anni.* Strabo τρίτον, δ' τὸ πολλαῖς ἀντιπεπονθυίαις διαφοραῖς ἀέρων τε καὶ κράσεων: *Tertium eſt, aeris temperies, cui ſubiacet.* Plin. *Iam vero tota ea vitalis, ac perennis ſalubritatis cœli temperies eſt.* Iterum: *ſita* (præſtat) *ac ſalubritate cœli, atque temperie.* Solin. *locorum ſalubritatem, cœli temperiem* Dionyſ. quoque illam laudat ab aeris moderata temperie, vt nec nimio gelu, nec immenſo æſtu fruges aut animantia lædantur. Patria Vitruuius 6. c. 1. ad quam temperiem refert inuictas laudes Italiæ. Alter Plin. lib. 5. Epiſt. de Thuſcia parte Italiæ: *ſaluberrimum afflatum.* Hæc tanta cœli clementia, aeris ſalubritas, temperies locorum, quam egregie ſignata eſt nomine æterni veris. Ad hanc aeris, & cœli temperiem poſſis referre ingenia & pruden

Itali cur prudentes. prudentiam Italorum, quæ tantopere celebrata antiquis. Nam Plato in Timæo, ex eucraſia, id eſt, temperie aeris, ait natum, eſſe Athenienſes *φρονιμωτάτους ἄνδρας*, *viros prudentiſſimos*.

Alieni menſes, qui. 17. ALIENIS MENSIBVS ÆSTAS.] Ita Lucretius libr. 1.

— ſubito exorirentur,
Incerto ſpatio, atque alienis partibus anni.

Trebellius in vita Gallieni: *Ficos virides, & poma ex arboribus recentia ſemper alienis menſibus præbuit.* Claudian. 3. Rap. de floribus herbiſque emergentibus nō ſuo tempore:

Nec credit quòd bruma roſas innoxia ſeruet,
Quòd gelidi rubeant alieno gramine menſes.

Idem de 4. Conſ. Honor. de ſtella, quæ apparuit die & lucente Sole:

Emicuitque plagis alieni temporis hoſpes
Ignis, & agnoſci potuit cum Luna lateret.

Eſt hoc quod dixit Æſchyl. in Agam. *θάλπος μὲν ἐν χειμῶνι: calor in hyeme.* Non abit ab hac locutione trita illa, *ridere alienis maxillis*, quam Hom. vſurpauit Odyſ. 20. & alij: nam & hic diuerſum quidpiam indicatur. ita & Val. 8. Arg. *alieno gaudia vultu.*

18. BIS GRAVIDÆ PECVDES.] Citat Hieronym. verſum hunc Quæſt Hebraic. in Geneſ. & addit, oues Meſopotamiæ pares eſſe Italicis. Pari cum Poeta forma Hom od. 4. *τρὶς τίκτει μῆλα εἰς ἐνιαυτόν.* Et Ariſt. libr. *θαυμ. ἀκουσμ. τὰ βοσκήματα τρὶς τίκτειν τοῦ ἐνιαυτοῦ.*

Italiæ fertilitas. 19. BIS POMIS VTILIS ARBOS.] Varro lib. 1. cap. 7. *malus biſera, vt in agro Conſentino.* Quod ex Varrone citat etiam Plin. 16. cap. 27. Huic parti annexa mentio florum. Solin. *biſera violaria.* Virg. *biferique roſaria Paſti.* Florus de Campania: *bis floribus vernat.* Dionyſ. quoque ait, ſe vidiſſe in Italia *arua triſera.*

Italiæ benignitas. Italia caret venenatis. 20. AT RABIDÆ TIGRES.] Abſunt ab Italia tigres, leones, venena. Illuſtro hoc ex iiſdem ſcriptoribus. Plin. *innoxij ſaltus.* & alio loco, quem citaui: *benigno venenorum afflatu.* Et *ferarum animalium innocentia.* Propert. *At non ſquamoſo labuntur ventre ceraſtæ, Itala portentis nec, fuit vnda nouis.* Et ſuprà: *Armis apta magis tellus, quam commoda noxæ.* Virg. ſtatim, *Nec rapit immenſos, &c.* Pari laude de Attica Plato in Menexeno, *θηρίων μὲν ἀγρίων ἄφορος*: *agreſtes feras non producit.* Sed certe (vt ad Italiam redeam) non hæc felicitas perpetua. Nam Ariſtot. lib. 8. Hiſt. c. 29. *ἔτι δ᾽ Ἰταλίας ἔν τισι τόποις καὶ τὰ τῶν ἀσκαλαβωτῶν δήγματα θανάσιμά ἐστι*: *Italia locis quibuſdam morſus ſtellionum exitiales ſunt.*

21. FALLVNT ACONITA.] Ita 4. Ecl. *fallax herba veneni.*

22. ACONITA.] Vide diligentem operam Galeoti Martij lib. de Promiſ. Doctrina c. 11. vbi cenſet aconitum, veratrum, helleborum, napellum eſſe idem genus veneni. Et diligentiſſimam vere Hieronym. Mercur. 3. Var. Lect. c. 4. Fabula de ſpuma Cerberi vbique obuia. Videndus inprimis Theoph. 9. Hiſt. c. 16. Dioſc. 4. c. 62. & 63. Plinius lib. 27. cap. 2. & 3. Quæ Galeotus de helleboro, ſuſpecta. nā Dioſcorid. & Plin. aperte diſcriminant, cum dicunt, ſcorpiones aconiti tactu torpeſcere, ſed auxilium illis afferri ab helleboro. Ait Theophraſtus nomen habere ab Aconis pago Periandinorum ad Heracleam Ponti. Cui Mercurialis adiungit Ælium Promotum, Antigonum, Athenæum. Alij malunt dictum,

Aconitum, vnde dictū. quod naſcatur, vt ait Plin. *in nudis cautibus, quas aconas nominant.* Quia videlicet *κόνις* puluis eſt, & *ἀκόνας* ſaxa ne puluere quidem tecta. Huc trahendus Ouidius 7. Met.

Quæ quia naſcuntur dura viuacia caute,
Agreſtes aconita vocant.

& Lucan. lib. 4.

— naſcentia ſaxis
Infandas aconita palam.

Solinus ſcribit ita nominata ab Acone portu in Pōto. Ouidius vocat herbam Hecateiden. Notæ huius herbæ ſatis multæ ſunt in auctoribus, quos citaui.

23. TRACTV.] Reſpondet huic *ὁλκός.* & notat Suidas *ὁλκὸν* propriè eſſe *τὸ τῶν δρακόντων σύρμα.* Pari forma ſulcus ille, & tractus, quem relinquunt naues, ſagittæ, aratra, caudæ, machinæ dicitur *ὁλκός.*

Italia florens vrbibus. 24. ADDE TOT EGREGIAS VRBES.] Hæc vna ex maximis Italiæ laudibus. Ælian. *καὶ ὅτι πόλεις ᾤκουν τὴν Ἰταλίαν πάλαι ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα, καὶ ἑκατὸν πρὸς ταῖς χιλίαις*: *Aiunt, olim mille centum & nonaginta ſeptem vrbibus Italiam habitatam fuiſſe.* Claudian. de Conſulatu Theod. *— clariſque micantem Vrbibus Italiam.* Plin. *tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum ſingularium, populorumque claritas tenet.* Iterum: *Ab altero eius latere ad Padum amnem Italia ditiſſimum, omnia nobilibus oppidis nitent.* Solin. *clarum decus veterum oppidorum.* Thucydides lib. 6. de Sicilia parte Italiæ. *ὄχλοις τε γὰρ ξυμμίκτοις πολυανδροῦσιν αἱ πόλεις*: *Sunt illic vrbes promiſcuis hominibus frequentes.* Gal. Mart. de Promiſ. Doct. cap. 30.

Venus domina horoſcoporum Italiæ. ſententiam Poetæ refert ad Venerem, quæ domina horoſcoporum Italiæ. Venus autem ex Matheſis doctrina efficit multitudinem populorum, & ciuitatum. Ceterum Paulin. laudans Hiſpaniam hæſit Virgilio Epiſt. 41.

Quid numerem egregias terris, & mœnibus vrbes,
Quæ geminum felix Hiſpania tendit in æquor.

Italia florens lacub. 25. ANNE LACVS TANTOS.] Plin. *tot lacus, tot amnium, fontiumque vbertas totam eam perfundens,* & cap. 19. *lacus inclyti ſunt.* & cap. 16. *lacus immenſos.* Solinus, *Tot amnes, lacus tantos.* Strab. in 6. *καὶ προσθῶ τὸ μέγεθος, καὶ πλῆθος ποταμῶν τε, καὶ λιμνῶν*: *Adde fluuiorum, & lacuum magnitudinem, & copiam.* Ælian. illi dat *εὔυδρον*: *aquarum irrigationem.* Iterum: *ποταμοῖς ἐστὶ κατάῤῥυτος*: *irrigua eſt intercurrentibus fluminibus.*

Larius lacus. 26. LARI.] Eſt prope Comum, nunc Lago di Como. Lege Plin. lib. 2. cap. 103. qui etiam 3. cap. 19. cum aliis, tum hunc *inclytum* vocat. Ait etiam Dalecamp. in lib. 9. Plin c. 18 nunc vocari *Lac Maior.* Illuſtrant iſta Poetam, qui nominat *maximum.* Huius lacus effuſæ laudes in Epiſt. alterius Plinij libr. 2. Potes hic hærere aliorum explicationi, qui ita diſcriminant: *— te Lari, Maxime, teque, &c.* Ita, vt eum, qui nunc vulgo, *verbanum*, dicitur, appellet *Maximum.*

Benacus. 27. BENACE.] Plinius libr. 9 cap. 22. *Lacus eſt Italiæ Benacus in Veronenſi agro Mincium amnem tranſmittens.* Eadem in libro 3. cap. 19. Lege amœniſſimos verſus Bembi in Benaco, præferendi iudicio Scaligeri, multis veteribus.

Italia florens portubus. 28. PORTVS.] Eſt hæc inter maximas Italiæ laudes, & ea ab ſcriptoribus mire celebrata. Ælianus, *θάλαττα ἀγαθὴ παράκειται αὐτῇ, ὅρμοις πανταχόθεν διειλημμένη, καὶ καταγωγαῖς ἀνδείοις, καὶ κατάρσεσιν*: *Habet mare appulſus commodos, interſtinctis ex omni parte ſtationibus ac portubus, omnia ad appellendas ſoluendaſque naues idonea.* Plinius, *Tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens vndique.* Alio loco: *Acceſſu cunctarum gentium facili, littoribus portuoſis.* & de Italia Tranſpadana: *Cui maria cuncta fructuoſo alueo importans.* Solinus: *Littorum portuoſa, oraſque patentibus gremiis commercio orbis accommodatas.* Strabo, *λιμένας μεγάλους, καὶ θαυμαστούς*: *portus magnos, & admirandos.* Flo-

rus ſignate de portubus Campanæ: *Nihil hoſpitalius mari. Hic illi nobiles portus Caieta, Miſenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris otia.*

Lucrinum. Auernum.

29. LVCRINO.] Quæ pertinent ad Lucrinum, & Auernum implicata ſunt in ſcriptoribus. Dicam hic nonnulla explicationi meæ firmandæ. Dixi Lucrinum eſſe aut ſinum, aut portum, aut lacum: nam Strab. 5. λοκρῖνος κόλπος. Florus *portum* appellat lib. 1. cap. 16. Plinius vero 3. cap. 5. & Sueton. Aug. cap. 16. Et Val. Max c. 1. lib. 9 *lacum*. Hic obiter obſeruabis ab Erythræo, & aliis vocari mare mortuum. Credo propter tranquillitatem, quæ ſumma: ideo Florus Lucrinum, & Auernum nominat *maris otia*. Et Martial. lib. 3. Epig. 20. *Piger Lucrino nauiculatur in ſtagno.* Hæc enim pigritia nata ex ſumma aquarum tranquillitate, & otio. Pergo. Dixi vocari Lucrinum aut Auernum, aut vtrunque ſimul ſequutus Strab. qui λοκρῖνος κόλπος, καὶ ἐντὸς τούτου ἄορνος: *Lucrinus ſinus, intra quem Auernus eſt.* Dio lib. 48 diſcriminat, fortaſſe & Plinius dicto loco, ſed non Suetonius, vt ex ſententia legenti apparebit. In deſcriptione Neapolitana Abrahami ita deſcriminantur, vt in Sinu Puteolano ſit Auernus: in terra prope Cumas, & amnem Vulturniſum, lacus Lucrinus. Aperte eſt falſus, & lacus ille Cumanus eſt. Dixi mare excluſum à Lucrino, ſequor Plin. qui 36. cap 15. inter admiranda ædificia, ita ait: *Portus Oſtienſis opus prætereo, item vias inter montes exciſas, mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſecluſum.* Et Virgilium ita indicantem, ac Seruium ita interpretantem. Contra eſt Sueton. qui non excluſum ait mare, imo immiſſum. Verba ſunt: *Portum Iulium apud Baias, immiſſo in Lucrinum, & Auernum lacum mari, effecit.* Sed explico. Immiſit Auguſtus mare in Lucrinum, quia moderate fecit ingredi. Cauſſam huius operis, ſi quis quærat reperiet in Seruio. Reſtat vltimus nodus. Seruius attribuit hoc opus Iulio: Indicat Virgilius, qui *vnda Iulia*, non Auguſta: Suetonius Auguſto attribuit; iſtud verius, ſed in gratiam tamen patris Iulij, portus appellatus eſt Iulius. Firmat plurimum hanc partem, legem illam de Adulteriis, quam Auguſtus ſanxit auctoribus Suetonio in Auguſtum capit. 34. Plutarcho in Apophthegmatis, Vlpiano libro 1. de Adulteriis, vocatam non Auguſtam, ſed *Iuliam*. Nam qui illam legem ad Iulium referunt, & tantum dicunt confirmatam actamue ab Auguſto, omnino à re abeunt. De quo vidi diligentem operam Briſſ. in lib. ſingulari ad Legem Iuliam. Et Lipſ. in lib. 3 Ann. Tacit. Ergo Auguſtus & legem a ſe latam *Iuliam* vocauit, & portum a ſe factum *Iulium*, & hoc, vt dixi, in gratiam Iulij. Vel, quod eſt fortaſſe verius, & in lege illa amplectitur Briſſonius, quia ipſe quoque appellatus eſt Iulius Cæſar ab auunculo: quod ex Suetonio liquet cap. 7. Et ex Floro in Epitome, vbi Auguſtum *Caium* vocat. Sed, vt videas hanc Hiſtoriæ partem eſſe turbatam, lege Dionem, & Strabonem adductis locis, qui, nulla facta mentione Auguſti, Agrippæ attribuunt opus Lucrini.

Mare mortuum in Italia, quid.

Lex Iulia de adulteriis Auguſti fuit, non Iulij.

Auguſtus etiam eſt appellatus Iulius.

30 IMMITTITVR ÆSTVS.] Phraſi Virgilij Oroſ. 1. c. 2. *Apud Gades inſulas Herculis columnæ viſuntur, & Tyrrheni maris faucibus Oceani æſtus immittitur.* Rem eandem per verbum *committe*, effert Plin. lib. 10. Epiſt.

Italia diues.

31. ARGENTI RIVOS.] Non deeſt mentio huius fœcunditatis. Plinius: *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quam diu libuit exercere, nullis ceſſit.* Dionyſ. illi dat *metalla omnis generis.* Strab. μετάλλων εὐπορίας παντοδαπῶν: *Diuerſorum metallorum fertilitatem.* Eodem pertinent verba iſta Flori de Samnitibus: *Gentem, ſi opulentiam quæras aureis, & argenteis armis, diſcolori veſte, vſque ad ambitum armatam* Et Oroſij 3. cap. 22. *Samnites nouum habitum, animumque ſumentes, hoc eſt, de argentatis armis ac veſtibus, paratoque animo, ni vincant, mori, bello ſeſe efferunt.* Cum locutione affinis illa Opp. 1. Hal. ἀργύρεοι ποταμοί: *flumi argentei.* Putat autem Vrſ. reſpectum à Poeta ad verſus Luc. 5.

Samnitum opes.

Manabat venis feruentibus in loca terræ
Concaua conueniens argenti riuus, & auri.

32. GENVS ACRE VIRVM.] Nulla maior Italiæ laus. Frigerent omnia in Poeta, niſi laudaret homines Italos. Dio Chryſoſt. Orat. 32. Alexandrinos reprehendit, qui gloriabantur laudato Nilo. Stulte hoc. Quia non idcirco (inquit) boni Ægyptij, quia bonus Nilus. Si quis aquam laudet, laus iſta puteorum eſt, non hominum: ſi quis aeris temperiem, non ideo boni homines, ſed regio. Plura ille in hanc ſententiam, tum ibi, tum ſequenti oratione. Ergo Virgilius non contentus tot laudibus, viros quoque Italos celebrat, in quorum ego gratiam coniungam aliqua, quæ de illis reperi Elogia. Notanda verba hæc Polyb. 2. Hiſt. *Hominum tanta copia, ea proceritas, ac pulcritudo corporum, tantum in rebus bellicis robur, vt facilius ſit, id ex eorum rebus geſtis, quam ex cuiuſquam oratione intelligere.* Virg. ipſe *potens armis*. Sidon. in Paneg. Aui.

Italia florens viris fortiſſimis.

Eſt mihi, quæ Latio ſe ſanguine tollit alumna,
Tellus clara viris.

Lucret. de Sicilia parte Italiæ: *Rebus opima bonis, multa munita virum vi.* De Sabinis, quorum hic meminit Poeta, Cicer. pro Ligario: *Sabini fortiſſimi viri.* Et ſtatim: *ager Sabinus, flos Italiæ, robur Reipub.* Plin. libr. 3. cap. 12. de quarta regione Italiæ: *regio gentium fortiſſimarum.* Vegetius libr. 1. Mil. cap. vltimo tum de aliis, tum de Italis: *Neque enim degenerauit in hominibus Martius calor, nec effœtæ ſunt terræ, quæ Lacedæmonios, quæ Athenienſes, quæ Marſos, quæ Samnites, quæ Pelignos, quæ ipſos progenuere Romanos.* Ennius apud Cicer in Fragment. librorum de Repub. *Moribus antiquis res ſtat Romana, viriſque.* Inde magno Elogio Manil. libr. 4. poſtquam Germanis dedit corpora ingentia, Gallis rubicunda, Hiſpanis ſolida, de Italis ita:

Sabini fortiſſimi.

Martia Romanis orbis Pater induit ora,
Gradiuumque ſuum miſcens bene temperat artus.

Pulcerrima ſane & exquiſita laude dixit Annibal. apud Iuſtinum libr. 31. Italiam eſſe *fontem virium.* Silius libr. 16. ita libat: — *armiſoni gens ſacra Quirini.* Iterum: *Romula virtus.* Et lib. 1. — *quantoſque ad bella creauit, Et quot Roma viros.* Sed præcipue lib. 3. Romanos hoc Elogio inſignit. *viros Martis. Gens ferre potens.* Et lib. 10.

Italia fons virium.

Itali fortiſſimi.

— *ad non immitia parata*
Gens Italum pro laude pati.

Papin. 1. Achil. *Itala virtus.* Claud. 1. in Eutrop. *Bell ferum Italiam, fortis Latij.* Ad militarem hanc laudem pertinent iſta eiuſdem de Bel. Gil. vbi Roma inquit

Armatis quondam populis, patrumque vigebam
Conſiliis, domui terras, hominiſque reuinxi
Legibus ad Solem victrix vtrumque cucurri.

Iterum:

Aſt ego, quæ terras humeris, poſitumque ſubegi.

33. ASSVETVMQVE MALO LIGVREM.] Id eſt συνηθισμένον τῇ κακοπαθείᾳ, aut εἰθισμένον κακοπαθεῖν, vel κακοπαθοῦς ζῆν. ita explicat Iuriſc. Stephan. lib. 1. Schediaſm. cap. 6. Nam hæc gens laboribus bellorum

Ligures fortiſſimi.

rum aſſueta. Niſi quis ſententiam torqueat, vt volunt aliqui, ad gentis huius κακίαν, & malos, ac vitioſos mores. Nam credibile hoc ex odio, quod vel vitio gentis, vel priuata aliqua offenſa, in Ligures habuit Virgilius, vt apparet ex illo 11.

Vane Ligus fruſtraque animis elate ſuperbis,
Neqvicquam patrias tentaſti lubricus artes.

Sed recte monet Germ. hunc cauillum non ſatis aptum laudibus Italiæ.

Volſci verut.

34. VOLSCOSQVE VERVTOS.] Non eſt hic mẽtio, caue fallaris, veruti: ſed veru, inde adiectiuum, verutus, a, m. Itaque Volſcos appellat verutos à veru, vt ab ſcuto poſſet ſcutatos, à clypeo clypeatos, ait Erythræus: aut vt a veſte veſtitos, à cinctu cinctutos, ait Turnebus. Nam ſi à veruto ductum eſſet nomen, verutatos diceret. Si quis malit, poſſit ſequi Lipſium lib. 4. Pol. Dial. 4. qui non *verutos* legit, ſed *verutos*. vt dicat Poeta, Ligures aſſuetos labori bellorum, Volſcos iaculationi verutorum. In qua lectione iam veruti erit mentio, non veru. Scias hic, quæ poſteriore æuo Romanis dicta ſunt *veruta*, priore nominata, *verricula*. Auctor Veget. c. 15. lib. 1.

Veruta. Verricula.

Indi imbelles.

35. IMBELLEM INDVM.] Notat ignauiam Aſiæ præ virtute Europæ. Caue hic intelligas Indum, qui apparuit ſub auis noſtris, nam hic tantum opinione olim notus, non oculis. itaque intelligit extremos Aſiæ populos, qui Indi olim nuncupati, vt ipſe clare explicat. Pro populis Scythiæ Indos ſumi ex locis Suidæ obſeruat Lipſius, & ego pro Africanis ex Appiano in Annibalicis, cum ait Annibalem miſiſſe, vt Indi conſcenſis Elephantis in Claudiana caſtra irrumperent. Et ex Ouidio in Epiſt. vbi ait, Andromedam raptam Perſeo ab nigris Indis. vbi neceſſario intelligendi Æthiopes. Locum Procopij de hac re alij adnotarunt.

Scythia appellata India.

Æthiopes vocati Indi.

36. SALVE.] Notat Pontan. ſolemnem eſſe Poetarum locum, vt poſt laudes alicuius rei, erumpant præ admiratione in ſalutationem eiuſdem. Firmat loco Virgilij, Catulli, Ouidij. Idem adnotat Germ. & aduocat Callimachum. Omitto, & addo ex me Auctorem Hymni in Phœbum, quem ſic concludit. καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε Διὸς καὶ Λητοῦς υἱέ: *Et tu quidem ſic ſalue Iouis, ac Latonæ fili.* Hymnum Veneris ita: χαῖρε θεὰ Κύπροιο ἐϋκτιμένης μεδέουσα: *Salue Dea Cyprum bene habitatam regnans.* In illis Hymnis magna eſt ſeges Papin. 2. Sylu. de Surrentino Pollij:

Sit felix tellus dominis ambobus in annos
Mygdonios, Pyliique ſenis.

Auſonium id. 9. *Salue magne parens frugumque virumque Moſella.* ex hoc more etiam Fracaſt. in exitu Syphilidis:

Salue magna Deum manibus ſata ſemine ſacro,
Pulcra comis, ſpectata nouis virtutibus arbos,
Spes hominum, externi decus, & noua gloria mundi.

Et Sil. lib. extremo poſt victoriam Scipionis:

Salue inuicte parens non conceſſure Quirino
Laudibus, ac meritis non conceſſure Camillo.

Italiæ Elogia.

37. MAGNA PARENS FRVGVM, MAGNA VIRVM.] Eſt hoc magnum Elogium Italiæ, à quo non abeunt iſta Plin. *omnium terrarum alumna, eadem & parens.* Iterum: *Numine Deum electa.* Et lib. extremo: *in toto orbe, & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcerrima eſt omnium, rebuſque merito principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix, parénſque mundi altera.* Et lib. 15. c. 2. loquens de oleo: *Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe.* Et in Procemio lib. 14. loquens de vitibus: *quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ eſt, vt vel hoc uno omnia gentium viciſſe, quamquam odorifera, poſſit videri bona.* Dio Chryſoſt. Orat. 11. Ἰταλίαν εὐδαιμονεστάτην χώραν τῆς Εὐρώπης: *Italiam totius Europæ beatiſſimam.* Maiori Elogio Dionyſ. οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης, κρατίστη, κατ' ἐμὴν δόξαν, ἐστὶν Ἰταλία: *Non Europæ ſolum, ſed etiam totius orbis, meo iudicio, princeps eſt Italia.* Iterum: ταύτην κρατίστην εἶναι λογίζομαι: *puto hanc eſſe principem.* Maiore adhuc Artemidorus lib. 2. cap. 73. ὥσπερ γὰρ ὁ οὐρανὸς θεῶν ἐστιν οἶκος, οὕτω καὶ ἡ Ἰταλία βασιλέων: *Quemadmodum cœlum eſt Deorum domus, ita Italia Regum.* A Philone in Flaccum εὐδαίμονος Ἰταλίας: *beata Italia.* Ab Sophoc. in Antig. κλυτὰν Ἰταλίαν: *Italiam inclytam.* Ab Strab. quoque ἀρίστη vocatur: *præſtantiſſima* à Propert. *pulcerrima ſedes.* Sidon.

— cui non dedit optima quondam
Rerum opifex natura parem.

38. INGREDIOR.] Pari in re Ouid. 2. Faſt.

At tua proſequimur ſtudioſo pectore Cæſar
Nomina, per titulos ingredimurque tuos.

39. AVSVS SANCTOS RECLVDERE FONTES.] Ductum, vt vult Columna ab Enn. qui 1. Annal. *nos auſi reſerare fores.*

40. ASCRÆVMQVE CANO.] Ita Propert. 2. *Tu canis Aſcræi veteris præcepta Poetæ.*

[a] Nunc locus aruorum ingeniis, quæ robora cuique:
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
[b] Difficiles primùm terræ, colléſque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumoſis calculus aruis,
Palladia gaudent ſylua viuacis oliuæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylueſtribus agri.
[c] At, quæ pinguis humus, dulcique vligine læta;
Quíque frequens herbis, & fertilis vbere campus,
Qualem ſæpe caua montis conualle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicémque trahunt limum; quíque editus auſtro,
Et filicem curuis inuiſam paſcit aratris:
[d] Hic tibi præualidas olim, multóque fluentes
Sufficiet Baccho vites, hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflauit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
[e] Sin armenta magis ſtudium, vitulóſque tueri,
Aut fœtus ouium, aut vrentes culta capellas;
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
[f] Nigra ferè, & pinguis preſſo ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis.
Aut vnde iratus ſyluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquáſque domos auium cum ſtirpibus imis
Eruit. Illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulſo vomere campus.
[g] Nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias, rorémque miniſtrat;
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
[h] Quæ tenuem exhalat nebulam, fumóſque volucres;
Et bibit humorem, & cùm vult ex ſe ipſa remittit;
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit;
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ eſt; illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Veſeuo
Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.

A

ARGVMENTVM.

Docet quatuor; videlicet quæ terra aptior ſit primùm oleis, deinde vitibus, tertiò paſcuis, quartò frumentis: iſta ſeorſim, nam in fine coniunctim ponit indicia terræ illius, quæ apta ad hæc quatuor ſimul, oleas, vites, paſcua, frumenta.

EXPLICATIO.

[a] EST hæc quarta libri huius pars. Præmittit duobus verſibus dicturum ſe de ingeniis, id eſt, conditione aruorum: de robore, ac virtute quæ eſt cuique loco: de colore, qui aptior ad fructum: de natura, quæ idonea rebus ferendis. Et obſeruabis, redigi commode in hanc tractum materiam eádem, etiamſi pertineat ad diuerſos libros Georgicorum. Nam, quæ dicet de frumentis pertinent ad librum primum, quæ de oleis & vitibus ad ſecundum, quæ de armentis ad tertium.

B

[b] Primo loco explicat, qui locus aptus ad olueta. Ergo. Terræ difficiles tractatu, colles, qui maligni, id eſt, male ferentes: ad hæc, locus omnis argilloſus, dumoſus, calculoſus, aptus eſt ſyluis Palladis, id eſt, Oleis, quæ diu viuunt, & quas Dea Pallas inuenit. Huius rei indicium eſt, reperiri frequentiſſime in eo tractu (id eſt, loco) Oleaſtros, & baccas ſylueſtres Oleaſtri per ſolum ſparſas: cur non ergo hic locus Oleas feret, ſi colatur?

[c] Exponit ſecundo loco, quæ terræ aptæ vitibus. Illæ videlicet, quibus inſit pinguedo: quibus vligo, atque vuiditas perpetua; dum hic humor dulcis ſit, non ſalſus: quæ herboſæ ſint: quæ fertiles ad erumpendum in alia quæpiam præ nimia vbertate. Definiuit, vt vidiſti, locum à rebus quatuor, pinguedine, vligine, herboſitate, fertilitate. ante vero quam vlterius procedat, adhibet exemplum loci definiti. Vidiſti aliquando conuallem, in quam occipiéte tempore veris humor plurimus (hoc eſt enim, *amnes*) liquitur è montibus, qui ſecum trahit felicemque fœcundumque limum: huic ſimilem volo exiſtimes terram ad vites. Procedit, & adhibet duas alias conditiones. Campus, qui Auſtro eſt expoſitus, non Boreæ: deinde, qui fert filicem, idoneus erit vineto. Hic obiter attigit, filicem inuiſam eſſe aratris, vt ad quã euertendam opus ſit multiplici iteratione, propter viuidas, ac ſibi ipſis implexas inhærénteſque radices.

d Poſt definitum locum, exponit quales ibi vites prouenitant. Hic (inquit) locus qui pinguis, qui vliginoſus, qui herboſus, qui fertilis, qui Auſtro expoſitus, qui fert filicem, dabit tibi vites primum fortes, ac validas: deinde copioſo vino fluentes, atque vuæ fertiliſſimæ: tertio tantæ bonitatis, vt eo vino poſſis Diis libare in pateris & auro, id eſt, in aureis pateris. Obiter vero attingit ritus ſacrorum. nam adeſt miniſter pinguis, ex Etruria (vt frequenter ſolebat) accitus, qui inflat tibias ex ebore: & redduntur Diis exta in lancibus pandis, id eſt, patulis. Particulam *olim* quæ præceſſit, explica *quouis tempore*.

e Expoſuit terram, quæ apta oliuetis, & vinetis; tranſit iam tertio loco ad explicandum, quæ ſit paſcuis commoda. Ergo, qui armenta curat, & vitulos (id eſt, armenta vitulorum, vere vitulos. eſt enim ἓν διὰ δυοῖν) qui oues, qui capellas, eligat paſcua, qualia habet Tarentum, qualia Vrbs Mantua. Quibus in locis paſcua ſunt ſaltuoſa, herboſa, rigua, rorida. Ad has enim quatuor conditiones reduco, quæ hic Poeta. Saltus clare ponit. Herbas in illis *herboſo flumine*, &, *non gramina deſunt*, & *ſaturi Tarenti*, id eſt, fœcundi. Aquas, cum nominat flumen Mantuanum, & fontes liquidos. Rorem in extremis illis, *exigua tantum gelidus ros nocte reponet*.

f Extremo, & quarto loco explicat agrum, qui aptus frumentis. Ille videlicet, qui niger, qui pinguis, qui putris natura, id eſt, ſolutus, ac facilis (hoc enim ars ipſa arando imitatur) frumentis erit optimus. Videas certe in hunc agrum multos aratores ire, multos ex illo decedere, & ex nullo plures. Sane per aratra innuit aratores: cum vero ait plauſtra, reſpicit genus illud aratri, quod rotulis agebatur, de quo ego iam locutus. Pergit. Ille etiam ager bonus erit frumentis, qui habuit prius ſyluam, nemora, arbores, quam tamen ſyluam arator deuexit domum ad vſus ſuos, iratus tandiu inibi perſtitiſſe, cum ſui incommodo: euertit nemora, eruit arbores ſtirpitus, in quibus aues nidos habebant, quæ euerſis domibus in cœlum auolant: at vero ſtatim loco ſyluæ, nemorum, arborum inutilium apparet, enitteſcitque campi illius bonitas, vt primum arator vomerem inducit; qui ſane campus hactenus rudis fuerat, quia nunquam aratrus.

g Non contentus dixiſſe indicia terræ aptæ ad frumenta, addit indicia illius, quæ inepta eſt, vt ita melius cultorem agrorum perducat ad notitiam. Pendet ſententia ex ſuperioribus, hunc in modum: Quæ nigra eſt, quæ pinguis, quæ putris, quæ habuit ſyluam, optima eſt frumentis: nam glarea, tophus, creta probanda non ſunt; non glarea, quia ieiuna, id eſt, infœcunda, præſertim ſi ſit in cliuo, vbi humor nequit conſiſtere, & quæ præ tenuitate vix fert caſiam apibus, vix marinum rorem, vulgò roſmarinum. non tophus, quia hic ſcaber eſt; non creta, quia hæc aptior potius ad chelydros: & qui rerum naturam ſciunt, negant alios agros æque aptos eſſe ad proferendos cibos ſerpentibus, ad præbendas illis latebras. Id eſt affirmant terram, tophaceam, cretoſam, aptiſſimam eſſe ſerpentibus.

h. Diſcriminauit hactenus terras, quæ ſeorſim aptæ eſſent oliuetis, vinetis, paſcuis, frumentis: nunc coniunctim ponit indicia quatuor terræ illius, quæ apta quoque ad ea quatuor. itaque ait. Quæ exhalat nebulam, & fumos; quæ humorem bibit, & remittit, cũ vult (hoc eſt, explicatore Scalig. in Theop. quæ vliginoſa eſt proprio ſucco, vtique [illegible].) quæ ſemper eſt veſtita virenti gramine; quæ non inficit ferrum ſcabricie, & rubigine: hæc apta erit texendis vitibus cum vlmis, ferax olearum, facilis pa-

ſcendo pecori, patientiſſima aratri, ad frumentum. Talis eſt ager Capuanus; talis Campanus, qui vicinus eſt Veſeuo monti; talis ille, qui proximus Clanio fluuio, qui finitimus iniquus eſt vrbi Acerrarum, nam hanc ſæpe ſuis inundationibus delet, vacuamque efficit.

NOTÆ.

1. ARVORUM INGENIIS.] Plin. lib. 14. cap. 1. *Ad cœli mores, ſolique ingenia.* Sil. lib. 4. *collis ingenium.* Ouid. in Epiſt. *Dos tibi Lemnos erit, terra ingenioſa colenti.* Tertull. de Hab. Mul. *Herbarum ingenia.*

Ingenium de arvis.

2. QVÆ SIT REBVS NATVRA FERENDIS.] Attingit hic ruſticorum curam, quæ eſſe maxima debet in conſideranda natura & ingenio terræ, vt videat quid potiſſimum ibi mandari debeat, quid non. De quo præcepto dictum iam 1. Georg. Sed Auctoribus ibi a me indicatis addi iſti poſſunt, in quos poſtea incidi. Plato in Theæt. ait, [illegible]: *conſiderandum quod in ſolum, quam plantam quodve ſemen iaci debeat.* Claud. Paneg. Manl. & Theod.

Noſſe ſoli vires, nemori quæ commoda rupes,
Quis felix olea tractus, quæ gleba faueret
Frugibus, aut quales tegeret vindemia colles.

3. DIFFICILES TERRÆ.] Vide quot modis indigetet: *difficiles terræ, maligna, tenues, dumoſæ, calculoſa.* Inf. *ieiuna, glareoſa, tophacea, ſcabra, exeſa.* Theophr. [illegible]. Eur. [illegible], a quo Varro, & Mart. *ingrata.* Pergo ad præceptum Virgilianum. Illud firmant Theophr. 2. Cauſ. c. 1. [illegible]: *Argilla, & tellus albicans optima oliuetis.* Cato capit. 6. qui præcipit oleam Licinianam ſeri in *macro ſolo*. Eadem ex eodem Plin. 15. c. 5. Idem Plin. 17. cap. 4. *glareoſum oleis ſolum aptiſſimum in Venafrano.* Auctor Geop. lib. 9. loquens de oleis. [illegible]: *apta eſt (oleis) tenuis terra, teſtimonium dat Attica.* Iterum ad oleas probat terram [illegible], & [illegible]: *argilla alba, argilla dura.* Quæ attuli, pertinent omiſſo ad præceptum Virgilij, nam diſſidia, quæ in auctoribus reperi, qui interdum aſſignant oleis pingue, & fertile ſolum, vt non neceſſaria ad Virgilium, hinc amputaui, cum parauiſſem. Iuuat tamen vehementer (hoc non omittam) ſententiam Virgilij præceptum commune de arboribus, quæ amant ſolum non fertile. Theophr. 1. Cauſ. capit. 22. ait arbores prouenire in terris [illegible]: *ſabuloſis, ſaxoſiſque.* & 2. cap. 5. ait proficere [illegible]. Iterum, [illegible]. & cap. 6. loquens in vniuerſum de plantis [illegible]. Dat duplicem rationem, & cur obſit pinguis, & cur proſit tenuis. Obeſt pinguis, *quia exſiccat ſupra modum.* Prodeſt tenuis, quia hyberni imbres alte præ tenuitate deſcendunt, & perueniunt ad radices arborum, quæ in profundo. Eandem rationem reddit, 1. Cauſ. capit. 22. Paria cum illo ſcriptores omnes rei ruſticæ, & cum his Xenophon. in Oecon. [illegible]: *vliginoſior frugibus, ſiccior arboribus aptior.* Hoc itaque præceptum commune de arboribus, quis dubitet pertinere ad oleas? Sed eſt contra ea, quæ dixi ſolum Theophraſti, qui 3. Cauſ. c. 7. ait conſentire plures, [illegible]: *ſolum fertile, habile eſſe oleis.* Ab hoc telo duplex fuga. Prima, lectionem Theophraſti eſſe corruptam. nam Gaza [illegible] interpretatur *ſolidum*,

Oleis quæ telles apta.

Arbores vbi proueniant.

ſolidum, ſitiens. Ad quas voces nihil εὔγεων: non ergo Gaza εὔγεων legit. Altera Scaligeri, qui hic negat particulam εὖ notare bonitatem illam, quæ aruo ad ſegetes deſtinatur. Alia tela, quæ iaci poſſunt, nimirum Plinium dixiſſe 17. c. 4. pinguiſſimum ſolum in Bœtica aptiſſimum eſſe oleis, & ſimilia, nihil me lædunt: nam Poeta generale præceptum perſequitur.

Olea viuax.

4. VIVACIS.] Theophr. 4. Hiſt. c. 15. vocat oleã *μακροβιώτατον: vita longiſſimã.* & 2. c. 8. πολυχρονιώτατον. & alias idem. Plin. 16. capit. 44. *Firmiſſima ergo ad viuendum olea, vt quam durare annos CC. inter auctores conueniat.* Sumſit hoc à Theop. in primo adducto loco. Ait enim, *ἀφαιρεῖν τὸν χρόνον μάλιστα δεῖ ἐτῶν διακοσίων.* Huc pertinent tria loca eiuſdem Plinij in eodem capite, ita ſcribentis: *Durant in Liternino Africani prioris manu ſata oliuæ.* Paulo infra: *Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit.* Demum: *Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Minerua.* Hæc omnia, relatione habita ad æuum Plinij, longiſſimam ætatem indicarent, niſi pleraque fabulis admiſta. Cauſſam longiſſimæ vitæ arborum habes in Theoph. 2. Cauſ. c. 15. hanc vero Ariſt. lib. *περὶ μακροβ. καὶ βραχυβ. τῶν φυτῶν τὰ κεφαλοβαρῆ μακροβιώτερα: ſtirpes ſunt vita longiores, quibus firmiores radices.*

Ars imitatio eſt naturæ.

5. INDICIO EST.] Eſt hoc certiſſimum. nam ars nihil eſt aliud, quam imitatio naturæ. Igitur tales loci quærendi ad ſationem arborum, quales natura ipſa indicat. Theoph. 3. Cauſ. c. 7. iuxta Gazam, 8. iuxta Scaligerum, *ὅπου γὰρ ἡ φύσις αὐτὴ γεννᾷ, τοῦτον οἰκειότατον εἶναι τόπον: vbi ſponte natura ipſa progenerat, ille locus aptiſſimus.* Præcellit nimirum, arbores melius prouenire in imis montibus, cuius rei argumentum inquit ille, eſſe ſpõtaneam generationem. Idem eſt, etiam ſi de re alia, Xenophontis argumentum lib. de re equeſtri, vbi ait optimum fore equum, qui a magiſtro talis componatur doceatúrque, qualem ſe ipſe equus effingit, cum pulcerrimus videri cupit.

Virgilius defenditur.

6. AT, QVÆ PINGVIS HVMVS.] Hic aliqui in Virgilium exſultant, quod ne faciant, attende lector. In pinguedine, quæ neceſſaria ad terram, in qua ſint vites, conſentiunt cum Poeta Columella 3. cap. 1. qui ait, vitem ſæpe feliciter prouenire *pingui terra.* Et ex Celſo ait, viti eſſe aptum ſolum *nec exile, nec lætiſſimum, proximum tamen vberi.* Pari Pallad. lib. 2. tit. 13. *nec exile, nec lætiſſimum, tamen læto proximum.* Deinde Colum. cap. 2. de quopiam genere vuarum: *Campania celeberrimos Veſuui colles, Surrentinóſque veſtit.* Eſt vero nemo qui neſciat pinguedinem, & vbertatem Campaniæ. Auctor Geopon lib. 5. *ἐπιτηδεία ἀμπέλοις γῆ ἡ μελάγγειος: terra nigra apta vitibus.* Id eſt, vt poſtea apparebit, pinguis. Columella quoque lib. 3. cap. 11. ait pullam terram eſſe maxime habilem vinetis. Ita Plin. 17 cap. 4. *nec pulla, qualem habet Campania, vbique optima vitibus.* Ergo, alicubi, & certe in ipſa Campania, vt viſum ex Columella, & libr. 14. cap. 2. de vite Græcula ait, illam non prouenire niſi *pinguiſſimo ſolo.* & Colum. 3. capit. 2. de quodam genere Amineæ: *non eſt vineis apta, vix etiam arbuſto, niſi prꝑpingui, & vuida terra.* Cato capit. 6. poſtquam præcepit, quaſdam vites locandas in loco expoſito Soli, quaſdam in craſſo; addit: ceteras in quemuis agrum conuenire, maxime miſcellas. Ergo, in pinguem quoque, & vberem, ſicuti in exilem: quia in quemuis. Eadem ex Catone habet Plinius 14 cap. 4. Hæc firmant ſententiam Virgilij, ſunt enim qui inepte illum reprehendant, quod in ſcriptoribus rei ruſticæ aliquando detur vitibus terra exilis, leuis, rara, tenuis: quin Theophraſt. 2. Cauſ. cap. 5. nominat ψαμμώδη: *arenaceam.* Sed aduertant, variam eſſe rerum naturam pro varietate locorum: & expendant, Poetam non dixiſſe pinguiſſimum atque vberrimum ſolum, ſed ſignate *humum pinguem, campum herboſum, & fertilem vbere,* omni amota excellentia, vt hoc pene eſt, quod Columella & Pallad dixerunt non lætiſſimum, ſed proximum læto, & vberi. Ideo Ioſeph Scaliger merito Theophraſtum reprehendit, qui lib. 2. Cauſ. cap. 5. & lib. 3. cap. 7. ait λειμώδη, *id eſt, ſolum pratenſe* eſſe vitiferum. Nam prata (inquit Scaliger) lætiſſimum amant ſolum, quod vitibus eſt inimicum: nam in ſolo lætiſſimo vini quidem plus erit, ſed tenerum, aqueum, cito vapeſcens, aceſcens, mareſcens, ſicum contrahens. Græcinus quoque apud Colum. 3. c. 11. loquens de vitibus ſuperlationem aſſumſit improbans, ait enim: *pinguiſſimam, & lætiſſimam luxuria laborare,* & ideo aptam non eſſe. Itaque non improbat pinguem & lętam, ſed pinguiſſimam & lætiſſimam. Ideo Colum. lib. 3. cap. 1. *læto ſolo rari ſarmentis,* committendam vitem, non lætiſſimo. & Plin. lib. 17. c. 24. *nocet plerumque vitibus atque oleis nimia fertilitas.* Sed vt videas Poetam ſcientiſſimum fuiſſe rei ruſticæ, infra in hoc libro raram terram dat Baccho. Quo loco vide me.

Vitifer locus eſſe debet vliginoſus.

7. DVLCIQVE VLIGINE.] Addit duas alias conditiones loci vitiferi, vliginem, & hanc ex dulci humore. Vliginem firmant Theophraſt. 2. Cauſ. c. 5. *ἀμπελοφόρον ἔνυδρον: ſolum vitiferum, humidum.* & 3. Cauſ. cap. 7. adducit non ex ſuo tantum, ſed ex multorum conſenſu ἔνυδρον ἀγαθὸν εἶναι ταῖς ἀμπέλοις: *humidum vitibus eſſe habile.* Columel. 3. cap. 1. ait vitem felicem eſſe cum multis locis, tum in terra *vliginoſa.* Qui poſtea præceptum explicat hunc in modum: *humido loco fieri non recte mandari fructus teneri, & aut bonis acinis: ſeu calloſi, & anguſti, frequentíque vinacei.* & ex Celſo ita: *nec ſiccum, & vliginoſum, modice tamen roſcidum: quod fontibus non in ſummo, non in profundo terræ ſcaturiat; ſed vt vicinum radicibus humorem ſubminiſtret.* Verba illa: *nec ſiccum, nec vliginoſum, modice tamen roſcidum,* habet etiam Pallad. lib. 2. tit. 13. Auctor Geopon. lib. 5. loquens de vitibus: *κρατίστη δὲ γῆ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ῥείθρων ποταμῶν ἀρδευομένη: Optima, quæ fluminibus rigatur.* Quod probat argumento Ægypti: & poſtea inter alias conditiones ait, illam eſſe aptiorem ad vites *ἰκμάδα ἔχουσα, quæ habeat humiditatem.* Tranſeo ad dulcedinem, hanc firmant Celſus apud Colum. 3. cap. 1. *cumque* (humorem) *nec amarum nec ſalſum, ne ſaporem vini corrumpat, & incrementa viventium veluti quadam ſcabra rubigine coerceat.* Sũmſit Pallad. 2. titul. 13. *nec ſalſum, nec amarum, quod vinum ſapore corrupto vitia conciliat.* Auctor Geopon. libr. 5. cum plures conditiones poſuerit terræ illius, quæ apta ad vites, tum ait, *καὶ ὕδωρ γλυκὺ ἔχουσα: quæ habeat aquam dulcem.* & libr. 2. ait, terram limoſam, vliginoſam, atque etiam *γλυκεῖαν dulcem* vtilem eſſe, cum ad arbores, ad ſata; tum etiam *πρὸς ἀμπέλους, ad vites:* imo has numerat principe loco. Demum Virgilius ipſe infra de ſalſa & amara terra: *Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat.* Obiter obſeruabis inueniri in auctoribus rei ruſticæ dulcedinem de agro frumentario. Sed omitto, quia iſta non res Virgilij.

Aquę dulces proſicex vitibus

8. FERTILEM VBERE.] Græci *οὖθαρ ἀρούρης,* & *ἄπειρ.* Poeta ipſe, *vbere gleba.* Lucretius libr. 1. *fœcundas glebas.*

9. QVALEM SÆPE.] Pertinent ad hoc præceptum verba iſta Colum. 3. cap. 11. *Higinus quidem ſecutus Tremellium præcipue montium ima, quæ à verticibus defluentem humum receperint; vel etiam valles, quæ*

fluminum alluuie & inundationibus concreuerint, aptas eſſe vineis aſſeuerat, nec non aſſentiente. Et hæc Pallad. 2. tit. 13. loquentis de terris vitiferis: *vel valles, quas fluminum ſaturabit aggeſtio.*

10. Editvs Avstro.] Duo dicit, & vinetum debere eſſe in locó edito, & verſus Auſtrum. De primo, multa iam ad illud *Bacchus amat colles*. De altero vix quicquam ſtatuas. Nam Pallad. 1. tit. 7. diſcriminans ait, agrum vineti in locis frigidis debere reſpicere aut Orientem, aut Meridiem: in calidis Septemtrionem. Latiùs libr. 2. titul. 13. *Plagam cæli vinea ſpectare debet locis frigidis Meridianam, calidis Septemtrionalem, tepidis orientem, ſi tamen Auſtros, vel Euros regio non habeat inimicos. Quod ſi hoc eſt vitium, melius in Aquilonem, vel Fauonium vineta dirigimus.* Colum. 3. c. 12. multa de hac lite. Poſt quæ ille ſic ſtatuit: *Nobis in vniuerſum præcipere optimum viſum eſt, vt in locis frigidis Meridiano vineta ſubiiciantur, tepidis Orienti aduertantur, ſi tamen non infeſtabuntur Auſtris, Euriſque, velut ora maritima in Bætica. Sin autem regiones prædictis ventis fuerint obnoxiæ, melius Aquiloni, vel Fauonio committentur: nam feruentibus prouinciis, vt in Ægypto & Numidia, vni Septemtrioni rectius opponentur.* Auctor Geop. multa etiam de hac re libr. 5. & ipſe demum ſic: τοῖς μὲν χλιαρωτέροις τόποις οἱ ἀρκτῷοι ἄνεμοι ἐπιτήδειοι, τοῖς δὲ ψυχροῖς οἱ νότιοι. *Tepidioribus locis Septemtrionales venti commodi ſunt, frigidis Auſtri.* Alia eſt ratio Colum. 3. cap. 2. *Magis exuberant Aquiloni prona, ſed ſunt generoſiora ſub Auſtro.* Conſentit in ea ratione Pallad. lib. 1. tit. 6. *Aquilo vites ſibi obiectas fecundat, Auſter nobilitat.* Plin. 17. c. 23. diſcriminat inter vites, & palmites, ait enim: *vites Aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem earum Meridiem.* De vniuerſis arboribus in communi Theophr. & quidem laudans, μεσημβρίαν: *meridiem intueri*, habetur hoc 3. Cauſ. cap. 9. vide etiam Plinium libr. 17. c. 2. ad finem, vbi meminit verſus Virgiliani, quem iam vidiſti in Columella. Ex tam multiplici diſſenſione nihil mirum dici à Pap. 5. Sylu.

Vinea quā mundi partem debeant expectare.

—*maligno*
Afflantur vineta noto.

11. Filicem.] Plin. 17. cap. 4 *Virgilius & quæ filicem ferat non improbat vitibus.* Columell. 2. cap. 2. iubet, conſiderandum eſſe agrum, qui ſit *filictis impeditus.*

12. Prævalidas vites.] Fortaſſe non commune epithetum, nam Pallad. lib. 3. tit. 9. inter multa vitium genera meminit earum, quas dicunt *validas*. Et Auctor Geopon. libro 4. ἰσχυρὰς, δυναμένας ἀμπέλους.

Vites validæ.

13. Pingvis Tyrrhenvs.] Vel notauit vitium gentis, nam Catul. Epig. in Egnatium: *Aut parcus Vmber aut obeſus Etruſcus.* & Dionyſ. in 9. ſcribit, Etruſcos laute viuere ſolitos: vel expreſſit habitudinem eorum, qui tibiis canunt; ij enim, vt plurimum, pingues, & obeſi. Tangit quoque obiter inuentum tubæ, quod fuit Etruſcorum. Ideo Sophoc. in Aiace: χαλκοστόμου κώδωνος ὡς Τυρσηνικῆς: *Tanquam ſonum tubæ Tyrrhenicæ.*

Tyrrheni cur pingues

14. Lancibvs.] Lances ad ſacra pertinuerūt, in his exta imponebantur. Inter ſupellectilem templi Iunonis lances quoque enumerantur ab Apul. 2. Flor. *Enim vero fanum Iunonis antiquitus famigeratum ibi donarium Deæ per quam opulentum: plurima auri, & argenti ratio in lancibus, ſpeculis, poculis, & huiuſmodi vtenſilibus.*

Lances in ſacris.

15. Reddimvs exta.] Notat Seru. *Sacerdotum vſus eſt verbo. Reddi enim dicebantur exta, cum probata & elixa aræ ſuperponebantur.* Vide vt Seruianum hoc illuſtret Briſſ. 1. Form.

16. Sin armenta.] Illuſtro breuiter quatuor illas conditiones. De terra ſaltuoſa. Columel. libr. 7. cap. 2. aſſignat cuidam ouium generi ſitum *ſyluestrem, & montoſum*, & alteri *collinum*. Eo pertinēt verba Varronis lib. 2. Rei Ruſt. cap. 5. *Paſcuntur armenta commodiſſime in nemoribus, vbi virgulta, & frons multa.* & eiuſdem lib. 4. Ling. Lat. explicantis, quid ſit ſaltus: *Quos agros non colebant propter ſyluas, aut id genus, vbi pecus poſſit paſci, & poſſidebant, ab vſu ſuo ſaltus nominarunt. Hæc etiam Græci τὰ ἄλση, καὶ νομάς, noſtri nemora.* Obiter nota, indicari à Varrone, nemora dici ἀπὸ τῶν νομῶν, *à paſcuis*. Redeo. Plato in Timæo de re alia agens, paſtores ouium & boum conſtituit ἐν ὄρεσι, *in montibus*. Tranſeo ad herbas, aquam, rorem. nam vicina hæc omnia. De bobus loquens Colum. lib. 5. cap. 3. præfert *viride pabulum* omnibus. & addit conſentaneè ad Poetam, *quod tamen niſi riguis, aut roſidis locis non contingit.* Varr. de Vaccis c. 6. lib. 2. *eas paſci oportet in locis viridibus, & aquoſis.* Homer. alludit 18. Iliad. ἐν ποταμῷ, ὅθι τ' ἀρδμὸς ἔην πάντεσσι βοτοῖσι: *in flumine, vbi erat aquatio armentis omnibus.* Ab eodem odyſ. 13. Ithaca dicitur βούβοτος *bona paſcendis bobus.* quia videlicet illi inerant tum ὕλη, tum ἀρδμοὶ ἐπηετανοί, *& rigui perpetui.* Autor Geopon. libr. 18. ait, oues deducendas ad paſtum in æſtate, πρὶν ἥλιον ἀνασχεῖν: *ante ſolis exortum.* & reddit rationem, quia tunc ros nondum ſolutus. Ita Virg. 8. Ecloga, *Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.* Greg. Nazianz. Orat. 1. ait paſtori & bubulco id eſſe muneris, vt quærat, τὰ ἔνυδρα, καὶ θέρεια: *rigua, & compaſcua loca.* De equis Ariſtot lib. 8. Hiſtor. c. 24. χαίρουσι δ' οἱ ἵπποι τοῖς λειμῶσι, καὶ τοῖς ἕλεσι: *Gaudent pratis riguis, & paludibus.* De paſcuis caprarum lege ſignate verſus Eupolidis apud Macrobium lib. 7. cap. 5. & Columel. libr. 6. cap. 7.

Armenta vbi paſcenda.

Nemus vnde dictum.

17. Vrentes cvlta capellas.] Capræ exitiales ſunt ſationi, frugibus, fructibus. In prædiorum ruſticorum locatione excipi ſolitum fuit, *Colonus in agro ſurculario capra natum ne paſcat*, quæ verba ſunt in Varr. 1. Rei Ruſt. c. 2. iterum lib. 2. c. 3. *In lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in fundo paſcat.* Addit rationem: *harum enim dentes inimici ſationis.* Seruius hic: *omne enim, quod momorderint, vrunt. Vnde eſt admorſu ſignata in ſtirpe cicatrix.* Scholiaſtes Ariſtophan. loquens de capro in celebritate Aſcoliaſmi: δοκεῖ γὰρ ἐχθρὸν εἶναι ἀμπέλῳ τὸ ζῷον: *Videtur eſſe hoc animal viti inimicum.* De eadem re Zetzes Comment. in Heſiod. ὁ δὲ τράγος τὰς ἕλικας τῆς ἀμπέλου τρώγων, λυμαίνεται πλεῖστον: *hircus pampinos vitium rodens, illi plurimum nocet.* Plin. 8. c. 50. *Morſus earum* (caprarum) *arbori exitialis. Oliuam lambendo quoque ſterilem faciunt, eaque ex cauſſa Mineruæ non immolantur*, & 17. c. 24. *oleam quidem etiam ſi lambat capra, ſteriſeſcere auctor eſt Varro.* Sed lib. 15. cap. 8. aſſignat tempus: *oleam, ſi lambendo capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu, ſterileſcere, auctor eſt Varro.* Hæc fortaſſe cauſſa, cur Athenis capræ in arcem non agerentur, niſi ſemel ad neceſſarium ſacrificium, ne oleam ibi primum editam violarent, ita notat Dalecampius. Redeo ad Plinium, qui libr. 12. cap. 17. *capras maleficum frondibus animal.* Demum Seruius infra hoc lib. *Caper, qui obeſt vitibus.* Iterum: *Cum capra nunquam ſine febre ſit.* Quod extremum teſtimonium habet rationem dictorum hactenus. Ideo enim exitialis, vrens, malefica, noxia, quia ſemper ægra. Vide etiam, quæ infra adducam ex Varrone ad illud: *Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris Cæditur.* Ad Virgilij verba alluſit Symmachus lib. 1. Epiſt. 25. *An veteris æmuli venena lectoris, ne libellus tuus admorſu diri dentis vratur.*

Capræ exitiales fructibus.

Capræ ſemper ægræ.

18. Sa

18. SATVRI TARENTI.] Tarentinæ oues in pretio. Tertul. de Pal. cum Mileſiis, aliiſque, vt præcipuas, coniungit. Plin. 8. c. 48. *Circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent.* Meminit & pecoris Tarenti Colum. in Præfat. Sed quare *ſaturi*? Seruius: *aut fœcundi, aut quod eſt iuxta op. idem ſaturum. Tarentum enim, & ſaturum vicina ſunt Calabriæ ciuitates.* Primum præfero.

19. INFELIX MANTVA.] Petenda hæc ex 1. Ecl. & 9.

20. HERBOSO FLVMINE.] Ait Vrſ. expreſſum Homeri epithetum, qui ποταμὸν λεχεποίην dixit.

21. CYGNOS.] Quia in fluuio Mantuano cycnorum copia, dictus eſt Virgilius *Cycnus Mantuanus.* Quære indicem. Ceterum quis neſcit auis huius ingenium amantis aquas? Nazianz. in epiſt. de hac aue, ἀμφὶ τοὺς λειμῶνας διάγειν, καὶ τοὺς ποταμούς. Apul. 3. Flor. *Olores apud auios fluuios carmen ſenectæ meditantur.* Ouid. *Ad vada Mæandri concinit albus olor.* Dio Chryſoſt. Orat. 12. cycni muſicam exhibet πρὸς ὄχθῃ ποταμοῦ τινος: *ad ripam alicuius fluminis.*

22. ET QVANTVM LONGIS, &c.] Quod hic ſcribit Poeta, pene prodigioſum eſt. Paria iſta Varr. 1. Rei Ruſt. cap. 7. *Cæſar Vopiſcus Ædilitius, cauſam cum ageret apud Cenſores, campos Roſeæ, Italiæ dixit eſſe ſumen, in quibus relicta pertica poſtridie non appareret propter herbam.* Eadem ſcribit Plin. lib. 7. c. 4.

Roſeæ Italiæ prodigioſæ.

23. LONGIS DIEBVS.] Sumtum ab Hom. qui ἤματα μακρά.

24. CARPENT.] Nil tritius hoc verbo in re ruſtica ad exprimendum paſtum animalium. Virg. 3. Georg. *carpentem herbas.* Calp. 5. Ecl. *—decerpere gramina campo.* Nemeſ. 1. *—decerpant gramina tauri.* Notat vero Germ. ſententiam horum duorum verſuum ſimilitudinem habere cum illo Heſiod. Theog. de hepate Promethei, quod interdiu deuoratum ab aue, tamen

Carpo.

> —ἀέξετο ἶσον ἁπάντῃ
> Νυκτὸς ὅσον πρόπαν ἦμαρ ἔδοι τανυσίπτερος ὄρνις,
> —creſcebat par vbiq;
> *Noctu, quantum toto die cauſſet auis, cui extenta alæ.*

25. NIGRA.] Præfert ad frumenta terram *nigram, pinguem, putrem.* de primo Hom. 19. Odyſ.

Frumentis quæ apta tellus.

> —φέρει δὲ γαῖα μέλαινα
> Πυροὺς, καὶ κριθάς:
> *—Fert autem nigra terra*
> *Triticum & hordeum.*

Quæ verba etiam aduocat Plato 2. Polit. Theoph. 1. Cauſ. c. 6. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τὴν μελάγγειον ἐπαινοῦντες, ὥσπερ Λεωφάνης: *Hoc etiam idem ſentiunt, qui ſolum nigrum commendant, vt Leophanes.* Plin. 18. c. 6. loquens de agrorum bonitate: *item nigra terra.* Auctor Geopon. lib. 2. ἀρίστη γῆ ἡ μελάγγειος: *terra nigra optima omnium.* Addit rationem: ὅτι καὶ ὄμβρον φέρει, καὶ αὐχμόν: *quoniam fert imbrem, & ſiccitatem.* Cato lib. Rei Ruſtic. c. 151. terram pullam vocat proprio elogio *teneram*, cum ait: *vbi terra tenerrima erit, quam pullam vocant.* Cuius ſententiam, vide vt explicet, & celebret, Homeri etiam exemplo, Plinius lib. 17. c. 5. Meminit terræ teneræ idem Plin. 18. c. 23. Quantum verò colligi ex Catone, Plinio, Columella, & aliis poteſt, nihil eſt aliud terra tenera, quam putris: putris autem, vt plurimum, nigra eſt. Scias quoque, Columellam lib. 2. cap. 2. cum dixerit ex aliorum conſenſu nigrum colorem eſſe indicium bonitatis terræ, in hoc ipſum hærere, & dubitare: quia hic color aliunde poteſt prouenire, quam ex bonitate terræ. Ideo fortaſſe conſideratiſſimus Poeta, non abſolutè *nigra*, ſed, *nigra fere*, quia hoc vt plurimum contingat, non ſemper. De altero Theophraſt. 2. Cauſ. cap. 6. ait commendari ab omnibus terram πίειραν: *pinguem.* & 2. lib. c. 5. τὴν μὲν πίειραν ἀμείνω σιτοφόρον: *ſolum pingue melius eſt frumentis.* & 1. Cauſ. cap. 22. vt negat πίειραν arboribus, ita fatetur eſſe ἀρίστην σίτῳ: *Optimam frumento.* & 3. cap. 26. ἡ δὲ πίειρα πυροφόρος: *pinguis ferax eſt tritici.* Columell. lib. 2. c. 2. in laude ponit ad frumentum agrum pinguem. Adeo hoc verum, vt Colum. pinguem, & frumentarium pro eodem capiat, cum ſcribit lib. 2. c. 2. *frumentarius ager id eſt pinguis.* ita vero ille probat pinguedinem, vt eam dicat nihil prodeſſe ſine dulcedine. Atque ſigna confeſſa neque dubia apud omnes agri pinguis & fertilis ad frumenta, eſſe dulcedinem ſoli, herbarum & arborum prouentum. De tertio, h. e. de putri, ac ſoluto & reſoluto agro, Theoph. 3. Cauſ. c. 7. ὅλως δ᾽ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρίστη πᾶσιν ἡ μανὴ, καὶ κούφη, καὶ εὔικμος: *In ſumma, atque ille optima eſt, quæ ſoluta, leuis, vda.* Addit rationem, εὔτροφος γὰρ μάλιστα, καὶ αὐξητική: *hic enim & ad alendum, & ad augendum præcipua.* Eadem dixerat lib. 2. c. 6. vbi hanc terram vocat ἀρίστην πρὸς σπέρματα. Eadem cap. 5. eiuſdem libri, vbi adducit rationem hanc: εὔδιοδος γὰρ ἕως τῶν ῥιζῶν ἐστὶ καὶ εὔφορος: *facile enim penetratur vſque ad radices, & frugifera eſt.* Colum. 2. c. 2. *Nihil non melius reſoluta humo, quam denſa prouenit.* Quod firmat verſu iſto Virg. *& cui putre ſolum, &c.* Reddit vero rationem iſtam: *Pinguis, ac putris, quia cum plurimum reddat, minimum poſcit: & quod poſtulat, exiguo labore, atque impenſa conficitur.* Quare abſoluit: *Præſtantiſſimum igitur eius ſolum iure dicatur.* Palladius quoque 1. Tit. 6. ita ſtatuit: *Frumenta omnia maxime lætantur patenti campo, & ſoluto.* Ita vero hoc neceſſarium, vt dicat Colum. 2. c. 4. veruactum compluribus iterationibus reſoluēdum eſſe in puluerem. Non aliam, quam putrem, videtur Æſchylus intellexiſſe, quem aduocat Plato 2. Polit. cum dixit, βαθεῖαν ἄλοκα καρπούμενον: *profundum ſulcum frugiferum eſſe.*

Pinguis terra frumentis optima.

Frumentarius ager quis.

Putris terra frumentis optima.

Nigra tellus frumentis optima.

Terra tenera, quæ.

Tarentinæ oues in pretio.

26. AVT VNDE IRATVS SYLVAM.] Duo dicam, & de epitheto, & de præcepto. Primum illuſtrat Victorius in 2. Rhet. Ariſt. Arator *iratus* dicitur, vel quia pauper iraſci ſolet in eas res, è quibus ille paupertatem contraxit, quod fere ſcribit Ariſt. dicto loco; arator autem penuria grauatus, quod ex anguſto agello modicos fructus capit, ſyluas iraſcitur: vel eo verbo Poeta expreſſit ſtudium vehemens agricolæ in euertenda ſylua. Alterum ego ex Colu. ſic ſcribente lib. 2. c. 2. *Nemoroſi, frutetoſiq; tractus anceps cura eſt, vel extirpandis radicitus arboribus, & remouendis: vel ſi raræ ſunt, tantum ſuccidendis, incendendiſq;, & inarandis.* Palladio lib. 1. tit. 6. *ſi tibi ager eſt ſyluis inutilibus tectus, ita eum diuide, vt loca pinguia puras reddas nouales, loca ſterilia ſyluis tecta eſſe patiaris: quia illa naturali vbertate reſpondent, hæc beneficio lætantur incendij.* Plin. 17. c. 5. *Talis fere eſt in noualibus cæſa vetere ſylua, quæ conſenſu laudatur.*

Arator cur dicatur iratus.

27. DOMOS AVIVM.] Fatentur omnes ductum hoc ex Lucret. qui lib. 1. *Frondiferáſque domos auium, campoſque virenteis.* Sed Virgilij integrum locum reddidit Manilius lib. 2. his verſibus:

> *---ruitque ecce nemus, ſaltúſque vetuſti*
> *Procumbunt ſolémque nouum, noua ſidera cernunt.*
> *Pellitur omne loco volucrum genus, omne ferarum,*
> *Antiquaſq; domos, & nota cubilia linquunt.*

Paria cum Virgilio Sil. lib. 4. vbi de populo vaſtata igne:

> *—demiſſi in altum*
> *Populus aſſuetas ramis habitare volucres.*

& lib. 5. loquens de arbore nutante, eandem rem auium attingit:

Ceu Zephyrus quatit antiquos vbi flamine lucos,
Fronde ſuper tremula vix tota cacuminis hærens
Luctatur,nido pariter luctante volucris.

Hæc eo pertinent, vt ad imitationem Virgilij exciſam arborem exornes, illata querimonia volucrum ibi degentium. Sed vt, & *domus* pro nido,ita Calab. lib.12. Philomelam inducit flentem ἀμφὶ δόμον κενεὸν, *circa vacuam domum*, id eſt, nidum. Affine quiddam Homer. 5.odyſ.nam tranſlationem ſumit à cubili.ὄρνιθες,inquit, εὐνάζοντο.Inde & Cicer.2.Nat. *aues cubilia ſibi nidoſq́, conſtruunt.* Pap. in Achil. *alta cubilia*, id eſt, nidos. Opp.quoque 1.Hal. εὐνὰς dixit pro nido.Idem ſæpe in Ariſtotele obſeruaui.

Domus pro nido.

28. RVDIS ENITVIT.] Colum.2.cap.2. *Expediendi rudis agri rationem.* Theophra.3. Cauſ. 9. dixit φυτειῶν παιδείας: *plantarum eruditionem.* Ager enim eruditus dicitur: eſt enim nihil aliud eruditi, quam amittere ruditatem.

Eruditus ager.

B

29. TENVEM EXHALAT NEBVLAM.] Theop. 2.Cauſ.c.6.μετὰ τὸ πρῶτον ὕδωρ ἀτμίζειν. *poſt imbrem primum,vaporem exhalare.* Loquitur de terra. Lucret.5. *Pulueris exhalat nebulam.*Plin.17.cap.4.*aut*(terra)*quæ tenues exhalat nebulas.*

30. FVMOSQVE VOLVCRES.] Alas dat fumo. ita 7.Æn.

Fumo dantur alæ.

*—volat vapor ater ad auras.*Manil.lib.1.
—rara vagantur
Principia aurarum,volucrique ſimillima fumo.

Alæ de fumo,& aliis.

Silius lib.13.
—fumóque volucri,
Et nebulis ſimiles animas.

C

Eurip.Troad.ad finem. κόνις ἴσα καπνῷ πτέρυγι: *puluis ſimilis volanti fumo.* & paulo ante:πτέρυγι δὲ καπνὸς: *fumus cum ala*, aut:*fumus alatus.* Lucret.lib. 1. *volucrum flammarum*. Tranſtulit idem ad nubes lib. 5. *nubeſq́, volantes.*& Ouid.1. Metam. *nebulas volucres.* Affinis Homerus Il.15.ἐκ νεφέων πτῆται νιφὰς, ἠὲ χάλαζα: *—ex*

A

nubibus volat nix,atque grando.& 19.νιφάδες ἐκποτέονται: *volant niues.*Vt vero nebulas vocat fumos,ita Seneca Tragic.vel quis Auctor,in Thebaide:*Fumoque ſimiles campus in cœlum erigat Nebulas.*& ante hunc Calab. lib.4.

Πουλὺς δ' αἰθέρ' ἵκανε κονίσαλος ἐκ πεδίοιο
Καπνῷ, ἢ ὁμίχλῃ ἐναλίγκιος:
Multum autem pulueris in ſublime ferebatur è campo;
Fumo aut nebulæ ſimilis.

31. SE GRAMINE VESTIT.] Vetus Poeta in Tragœd.*—herbis prata conueſtirier.* Cic.2 Nat. *Terra veſtita floribus,herbis, arboribus, frugibus.* Mart.lib.10. Epigr.51. *Rudes ager, veſtitur humus, veſtitur & arbos.* Saluſt.Iug.*collis veſtitus oleaſtro.*Auſon.*—iugum vindemia veſtit.*Claud.3.Pap. *veſtitos gramine campos.*Pari forma, etiam ſi verbo alio, Plinius Paneg.Traian. *Ægyptus ſatis ſegetibus induebatur.* Colum.4.c.24. de Vitibus: *ſe induunt vitis.*Calaber.lib.13. de monte κατειμένον ὕλῃ,*indutum ſyluis.* Accepit ab Hom. odyſ. 13.& 19. ὄρος καταειμένον ὕλῃ: *mons indutus ſylua.*ita è contrario Symmach. epiſt.52. lib.1. *roſas humo exſuit.* & Alcimus libr. 4. *Nudati colles, ſpoliatis arbore ſyluis.* Baſil. ὁμ. 5. ἑξ. de arboribus, γυμνούμενα: *nudata.*

Veſtiri gramine.

32. LÆDIT RVBIGINE FERRVM.] Plin.17. cap. 4. de quodam genere terræ: *ferroq́, omnis rubiginem obducit.*

33. VESEVO.] Errorem Seruij in hoc loco ſatis iam multi reprehenderunt.Abſtineo.

34. ORA IVGO.] Quæ hic de Nola Italiæ vrbe nonnulli fuſe,vt improbabilia omittimus.Tu lege Agell.7.Noct.cap.20.vtranque Pontanum,priorem in Actio ridentem, poſteriorem in Virgilium. Inſuper lepidum epigram. Sannaz. lib. 1. ad finem aſſentientis vulgatæ opinioni.

35. ACERRIS.] Præter Seruium, lege Plinium 3.cap.14.

[a] Nunc,quo quamque modo poſſis cognoſcere,dicam.
Rara ſit,an ſupra morem ſi denſa requiras:
(Altera frumentis quoniam fauet,altera Baccho;
Denſa magis Cereri,rariſſima quoque Lyæo
Ante locum capies oculis: altéque iubebis
In ſolido puteum demitti,omnémque repones
Rurſus humum,& pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt,rarum,pecoríque,& vitibus almis
Aptius vber erit; ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca,& ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager:glebas cunctantes,craſſaque terga
Exſpecta,& validis terram proſcinde iuuencis.
[b] Salſa autem tellus,& quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix(ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus,aut pomis ſua nomina ſeruat)
Tale dabit ſpecimen. tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus,dulcéſque è fontibus vndæ
Ad plenum calcentur.aqua eluctabitur omnis
Scilicet,& grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus,& ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
[c] Pinguis item quæ ſit tellus,hoc denique pacto

Diſci

Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lentiſcit habendo.
Humida maiores herbas alit:ipſaque iuſto
Lætior.ah,nimium ne ſit mihi fertilis illa;
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ grauis eſt,ipſo tacitam ſe pondere promit,
Quæque leuis.promtum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color. at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt. piceæ tantum,taxíque nocentes
Interdum,aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

ARGVMENTVM.

Docet vti cognoſcenda terra denſa, rara, ſalſa, pinguis, humida, grauis, leuis, nigra, frigida.

EXPLICATIO.

a POST præcedentem doctrinam, commode ſequitur,vt doceat, qua ratione quodque ſolum cognoſci queat,ne erret agricola,ſi vni committat, quod eſt alterius. Primo vero loco docet, qui cognoſcatur ſolum rarum, aut denſum: quod plurimum intereſt,nam denſum frumentis eſt aptius,rarum vinetis.Ratio vero hæc eſt.Cape locum oculis, id eſt,elige:iube puteum altum defodi in eo loco ſolido(nam ſi cauus ſit,& rimoſus,nihil facies)repone iterum terram erutam, preme illam pedibus: ſi deſit terra ad replendam cauitatem putei, clarum indicium raritatis; hanc igitur paſcuis, & vinetis deſtina: ſi repleto puteo,adhuc terra ſupererit,ea proculdubio multum habet denſitatis, & ſpiſſitudinis; tum exſpecta (id eſt, proba, experire glebas illas cunctantes,id eſt,vel otioſas & inertes,vel cunctantes opperientéſque diligentiam tuam)&,quia ſolum illud craſſum eſt,iuuenci ſint validi.His indicat terram denſam aptam eſſe frumentis.

b Ponit artem, qua deprehendatur tellus ſalſa, aut quouis alio modo amara, vt nullatenus agricola illi commendet fruges, nam omnino eſt infelix frugibus,vt quæ nullis vnquam aratris manſueſcat, imo quæ ingrate acceptas generoſas vites, reddat deterrimas, poma item. Sed quæ demum ratio ad hoc ſpecimen, & probationem?Præmitto cognitionem vocũ. Qualia ſunt vaſa viminea, hiſpanice *ceſtos*;cola,viminea item, dicta à colando, ſubduntur iſta prælis: ſunt vero præla trabes,quibus vua, aut oliua premitur; preſſa cadit in cola, è quibus colatur, liquaturque ad deſtinatum locum. Solent iſta vaſcula reponi ad fumum,vt ſeruentur innoxia. Ergo:ager ille,qui malus,atque ſalſus eſt (cum agrum ponit pro terra ex agro, indicat aſſumendam non exiguam copiam terræ ad hoc experimentum)coniiciatur in qualos aut cola, & vna cum illo aquæ fontanæ ac dulces, calcentur iſta ad plenum,(id eſt, affatim, diu,preſſe) luctabitur aqua cum terra quærens exitum,guſta illam, ac tunc ſalſedinem deprehendes: nam,cum primum tentabis,ora torquebis, triſtia præ illo amatore.

c Hactenus duo tantum docuit, ſpiſſitudinem, ſaporem; & vtrumque longo excurſu.Nunc breuiter multa docet, videlicet, quæ ſint indicia terræ pinguis,humidæ,grauis,leuis,nigræ,coloriſque cuiuſque, frigidæ. Eſt pinguis, quæ iactata manibus, verſata,ac trita,nunquam fatiſcit, nunquam ita atteritur,vt abeat in arenulas, atque omnino pereat; ſed reſiſtit, hæretque ad digitos, & inſtar picis lenteſcit, dum habetur in manibus: eſt humida,quæ alit herbas maiores ſolito; quæ lætior eſt, quam oporteat; proh me miſerum agricolam, ſi terra iſta nimium ſit fertilis, ſi primas ariſtas oſtentet prævalidas, nam iſta indicia ſunt telluris luxuriantis & euanidæ, non benigni prouentus: eſt grauis, cui multum ponderis: eſt leuis, cui parum: eſt coloris illius, quem oculi percipiunt, in quo nihil laboris ad indicium: eſt frigida(quæ res difficilior cognitu) in qua tantum naſcuntur piceæ, interdum taxi, & nigræ hederæ.

NOTÆ.

1. NVNC QVO, &c.] De probationibus terræ, præter illa, quæ hic late docet Virgilius, videnda quæ habet Auctor Geop.lib. 2. quæ Plin. 17. cap.5.quæ Colum. 2.c.2.His ego ſtatui ſuperſedere, tum quod alij hæc dederint, tum ne tranſcriberem longa capita iſtorum.

2. SVPRA MOREM.] Theoph. 2. Cauſ.6. ita effert: μᾶλλον τοῦ μετρίου.

3. DENSA MAGIS CERERI.] Supra ſtudioſius deſcripſit agrum frumentarium, qui videlicet niger,qui pinguis,qui putris eſſet.Addit nunc, denſum quoque aptum eſſe frumentis: quem craſſum etiam,& ſpiſſum nominat. Nam qui putant pinguẽ agrum eundem eſſe cum denſo, aperte falluntur. Argum.plurima.Primo Virg. hic ponit indicia agri denſi, poſtea pinguis, ſtulte facturus, ſi res eadem. Deinde Plin.17.c.4.poſtquam egit de pingui,infert denſum,cui opponit rarum.Tertio apertiſſime Colum.2.c.2. Sex qualitates agri numerans, ita diſcriminat:*ſoli pinguis,vel macri: ſoluti,vel ſpiſſi; humidi, vel ſicci*.Prætereo multa. Tendo ad præceptum, hoc firmant Plinius, & Cato. Ille Catonis auctoritate lib. 18.c.17. *Catonis hæc ſententia eſt: in agro craſſo, & læto frumentum ſeri.* hic ſua c.6.Rei Ruſticæ, *vbi ager craſſus, & lætus eſt ſine arboribus, eum agrum frumentarium eſſe oportet.*

Denſa terra optima frumentis.

Pinguis ager alius à denſo.

4. RARISSIMA QVÆQVE LYÆO.] Conſentiunt cum Poeta Theophr.2.cap.5. ἡ δὲ λειμωνία, καὶ ψαμμώδης ἀμπελοφόρος ἀγαθή. καὶ ὅλως ἥτις ἂν ᾖ μανὴ, καὶ λεπτή: *Pratenſe, & arenaceum vitibus percommodum eſt.& in ſumma ſolutum, leue, tenue.* In pratenſi errat, ſed de hoc iam ſupra.Redeo.Auctor Geop.lib.5. ita ſtatuit, nigram, & fertilem terram ad vites, vt tamen addat, ἡ μὴ λίαν πυκνὴ, μηδὲ κολλώδης: *non multum denſa,neque glutinoſa.*Colum. 3.cap.11. humum facilem, & modice reſolutam dicit eſſe quam maxime habilem vinetis. & libr. de Arboribus c.13.ita præcepit:

Vites vbi proueniant.

 cepit:

cepit: *Locis aridis, & macris, & ſiccis vitem ſere natura feracem, & validam, crebriſque acinis: quod ſi pingui agro validas vites depoſueris, pampinis magis eluxuriabuntur, & qualemcunque fructum tulerint, ad maturitatem non perducent.* & 3. cap. 5. ait vitiarium faciendum terra *mediocri potius, quam pingui.* Quæ profecto affinia ſunt raritati terræ, ſicut quæ docet Pallad. 2. titul. 13. de agro calculoſo, & cui ſoluta eſt glarea, quem ait eſſe aptum vitibus. Adhibet rationem quia his vites refrigerantur, à quo non diſſident, quæ docet de arboribus Theophr. 1. Cauſ. c. 22. Eodem pertinent, quæ ait Colum. 2. c. 16. vites non eſſe ſtercorandas. quamuis aliam det rationem, quia id ſaporem vini corrumpit. videnda quæ late docet Plin. 17. cap. 4. vbi iuxta varias regiones ſtatuit varium genus terræ ad vites. Eodem argumento vagatur lib. 14. cap. 2. & 4.

Lyæus vnde dictus.

5. LYÆO.] Ita dictus Bacchus παρὰ τὸ λύειν τὰς μερίμνας, καὶ τοὺς πόνους. Alluſit clare ad etymon Petro. Sat. *anicula-ſoluta mero.* Iterum: *Cum ſomnum mero amiſiſſem ebrias manus.* Ouid. *Turpe iacens mulier multo reſoluta Lyæo.* Horat. Epod. od. 9.

Curam metumque Cæſaris rerum, iuuat
Dulci Lyæo ſoluere.

Oppian. 4. Cyneg. λυαῖο λυσιπόνῳ διονύσῳ: *ſub ſoluente curas Baccho.*

6. REPONES RVRSVS HVMVM.] Herod. ex Nota Germ. ita τὰς τάφρους ἀναχωννύς.

7. ALMIS.] Eo ſignificato videntur vites dictæ almæ, quo Bacchus almus, Ceres alma, frumenta alma, nimirum ab alendo: niſi quis torqueat ad rem ſacram, & dicatam Baccho.

Proſcindere terram.

8. PROSCINDE.] Idem 1. Georg. *proſciſſo æquore.* Attius in Oenom. *—ferro roſidus Proſcindunt glebas.* Plaut. Trin. *—terra cum proſcinditur.* Lucret. 5. *—terram preſſis proſcindere aratris.* Apul. 1. Flac. *periti —proſcindendi ſoli.*

9. FRVGIBVS INFELIX.] Philo de Mundi opificio, quicquid eſt ἁλμυρὸν ſalſum, vocauit αἴτιον ἀφορίας. *Cauſam infœcunditatis.*

10. AD PLENVM CALCENTVR.] Arripuit hoc Horat. 1. od. 17.

Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

11. AQVA ELVCTABITVR.] Hoc Lucan. lib. 3. nam de fluuio loquens: *Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in vndas.*

12. ORA TRISTIA TENTANTVM SENSV TORQVEBIT AMAROR.] Sic legendum in Poeta, & Higyni, & Phauorini auctoritate apud Agell. lib. 1. cap. 21. Quod Agellij caput non intelliges, niſi legas quæ docte ſcripſit Ludou. Carrio lib. 1. Antiq. Lect. cap. 12. videnda quæ ſcripſit Auctor Geop. lib. 5. vbi docens probandam eſſe terram aptam vitibus ex ſapore, pæna ferme adducit cum his, quæ hic Virgilius, & poſſis dicere, eadem. Pulcra vero eſt Nota Germ. qui reddit rationem, cur Ariſtot. 2. Meteor. dicat πλατύ: *latum*, ἀντὶ τοῦ ἁλμυροῦ, *pro ſalſo*, ex interpretatione Tuſani, & Vatabli. Nam quid latum cum ſalſo? Fortaſſe, quia acredo ora guſtantium torquet, deducitque, & veluti lata efficit: quod Nicander λευρὸν, ἢ πλατύν. Plane autem expreſſus à Poeta Lucret. qui lib. 2. *—fœdo pertorquent ora ſapore.* Imitationem aliam Lucretij Agellius aperit lib. 1. cap. 21.

13. LENTESCIT.] Plin. 17. capit. 4. ita effert: *Pinguis (terra) adhærens digitis.* Talem terram κολλώδη nominat Auctor Geop. lib. 4. Ideo Colum. 2. capit. 2. *glutinoſa, & quamis leuiſſimo tactu preſſa ingloteſcit.*

14. HABENDO.] Lucret. 1. *Annulus in digito ſubter tenuatur habendo.*

Luxuries nō ſemper indicium bonæ terræ.

15. HVMIDA MAIORES.] Damnat hanc terram, etiamſi fertilis appareat, nam fertilitas, exuberantia, luxuries, non ſemper indicia bonæ terræ. Cui argumento confirma ſunt verba iſta Plin. 17. c. 4. *Argumenta quoque mancæ cum ſæpe fallunt. Non vtique ſolum lætum eſt, in quo proceræ arbores naſcunt, præter quam illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ viuiſſe poſſit alia in loco eodem? nec luxurioſa pabula pingues ſoli indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen ſtatim ſubeſt arena tenuiſſimo ceſpitum corio.* Nec non quæ Theophr. ſcribit 3. Cauſ. cap. 23. vbi ait, amygdalam, cum fructum parit, nulla cura tractandam, ſed omnino negligendam: ne videlicet, ſi fiat validior, euaneſcat, fructumque amittat. Ineſt enim hoc malum plerunque in fertilitate.

16. ALIT.] Pind. od. 7 Olym. terram vocat πολύβοσκον: *multialtricem.* Lucret. 1. *—tellus Vnde alit, atque auget generatim pabula præbens.*

17. AH, NIMIVM NE SIT MIHI FERTILIS ILLA.] Adiunge hoc exemplum indicatis 1. Georg. ad illud:

—non illa quiſquam me nocte per altum Ire

Frigus cur ſceleratum.

18. SCELERATVM FRIGVS.] In hunc locum multa alij. Quæ dicuntur de imbecillo corpore Poetæ, & ideo facile penetrabili ab impotente frigore, quæ res illi occaſionem dederit erumpendi in verbum intemperans contra frigus; parum probo, vt quæ ex lubentia tantum dicantur: multo illa minus, quæ de Mantuanitate iactantur ab Erythræo in Indice, ab Hieron. Epiſt. ad Paul. & ab alijs. Vere hic *ſceleratum*, eſt nocens. Vt enim calor totus vitalis eſt, & vitæ initium: ita frigus totum noxium, tendenſque ad ſolutionem, & mortem. Ergo, vt venenum ſceleratum eſt, quia internecans: ita frigus. Neque alia ratione ranunculus, herba veneno imbuta, *ſcelerata* dicitur ab Apuleio. Arnob. lib. 3. *germinulas, & pubeſcentes herbas adurit, atque interficit nocentiſſimum frigus.*

Taxi nocentes.

19. TAXIQVE NOCENTES.] Huius arboris malignitas ſparſa in auctoribus, cuius eſus, vmbra, odor, fumus lethalia ſunt De eſu Theophr. 3. Hiſt. c. 10. φασὶ δὲ τὰ μὲν λόφουρ, ἐὰν φάγῃ τῶν φύλλων, ἀποθνήσκειν: *Dicunt animalia obire folio cum eſ.* De vmbra Plutarc. Sympoſ. ἡ σκιὰ σμίλακος ἀποκτείνει τοὺς ἐγκαθευδόντας: *Occid. taxi vmbra dormientes ſi b ea.* Eadem Interpres Nicandri in Alexipharm. καὶ τοὺς ἐγκοιμηθέντας αὐτῇ ἀποθνήσκειν. Contrahit hoc malum Plinius 16. c. 10. ad vnam Arcadiam ex Sextij auctoritate: *in Arcadia tam præſentis veneni, vt qui obdormiāt ſub ea cibumve capiant, moriantur.* Anguſtius adhuc Dioſcor. ad vrbem vnam, nam lib. 4. ita ait: *Narbone tam præſentis eſt veneni, vt qui dormiant ſub ea, aut in eius vmbra ſubſideant, lædantur, & ſæpe moriantur.* Tranſeo ad odorem: de hoc Lucr. lib. 6.

Eſt etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore homines tetro conſueta necare.

Nam de taxo hæc intelligenda eſſe cenſuit iam Victorius 18. c. 22. Reſtat fumus, de quo Plin. 20. c. 13. *Taxi arboris fumus mures necat.* Ab tot malis, quorum hæc arbos diues, nata quæſtio, an toxicum inde originem ducat, & ita dictum ſit, quaſi taxicum. Affirmat doctiſſimus Brodæus Comment. in Græca Epigrammat. negat doctiſſimus Gorihæus in Nicand. Alexipharm. Plinius in nullam partem inclinat, tantum ait: *Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus ſagittæ tinguntur.* Mihi placet, vt toxicum ducatur ἀπὸ τῶν τόξων: *ſagittis.* Itaque toxicum erit venenum illud, quo ſagittæ

Toxicum vnde dictū.

gittæ linuntur contra feras, modo è taxo, modo aliunde aſſumatur. Hanc rem adumbrarunt fabuloſe, qui dixerunt toxicum dictum à ſagittis Herculis imbutis veneno Hydræ. Et quidem potuit toxicum primum omnium illud fuiſſe, mox vero propagari ſignificatio ad omne venenum, quod linit ſagittas. Vt ſcripſi ſentit etiam Fungerus in Etymologico, nam Paulus Ægineta lib. 5. τὸ δὲ τοξικὸν ἀνῶ μὲν ὀνομάζεται, ἐκ τοῦ τὰ τοξεύματα ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐν αὐτῷ χρίεσθαι. Ouidius itaque ad rem iſtam alludens 4. de Ponto. *Aſpicis & mitti ſub adunco toxica ferro, Et telum cauſſas mortis habere duas* Et 2. Amor. Eleg. 2. *Non ſcelus aggredimur, non admiſcenda coimus Toxica, non ſtricto fulminat enſe manus.*

Hederæ nigræ. 20. Hederæ nigræ.] Eſt hæc inter ſpecies hederarum. De alba dictum 7. Ecl. vtriuſque meminit Theoph. 3. Hiſt. 18. πολυειδὴς δ᾽ ὁ κιττὸς ἐστι, τὸ λευκὸς, καὶ ὁ μέλας, καὶ τρίτον ἡ ἕλιξ: *Multimoda eſt hedera, alba, nigra, helix.* Paria Dioſcor. lib. 2. & Plinius 16. cap. 34. Sed & Theocritus in Cyclope inuitante Galateam, ἔστι μέλας κισσός: *eſt mihi nigra hedera.* Meminere eiuſdem Apuleius de virtutibus herbarum. Galenus de Compoſitione Pharmac. lib. 9. c. 2. Nonnus libr. 7. & 8. Dionyſ. & Homer. Vel quis ille, in Hymn. Cum aiunt ea ſolitum coronari Bacchum. Hos ipſe vidi. Delrius ad id ipſum citat Demarachum lib. 9. Dionyſiac.

[a] His animaduerſis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes,
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus. [b] optima putri
Arua ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta mouens robuſtus iugera foſſor.
At ſi quos haud vlla viros vigilantia fugit,
Ante locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur,
Mutata ignorent ſubitò ne ſemina matrem.
[c] Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Vt quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, qua terga obuerterit axi,
Reſtituant. adeò in teneris conſueſcere multum eſt.

ARGVMENTVM.

Poſt exploratam terram ſequuntur præcepta tria conſitionis vitium: primum de ſcrobibus faciendis ad excipienda, quæ transferuntur ex ſeminariis: alterum de ſimilitudine ſeminarij, & vitiarij: tertium de loco, quem ſemina debeant reſpicere, cùm transferuntur.

EXPLICATIO.

[a] HInc incipit pars quinta huius libri, quam ceteris longius producit, vt quæ in vitibus verſatur, quæ continent præcipuum argumentum huius libri. Incipit vero à ſatione, docétque vti parandæ ſcrobes. Vis præcepti primi in hoc eſt poſita: debere agricolam, qui plantaturus eſt vinetum, multo ante ſcrobes facere, vt ſolum illud excoquatur recipiendis ſurculis: cum vero vites plantandæ ſint (vt poſtea docebit) verno tempore, neceſſarium erit, vt ſcrobes factæ fuerint per totam præcedentem hyemem. Ideo ait glebas ſupinatas, id eſt, effoſſas inuerſaſque, oſtendendas Aquiloni, id eſt, hyemi, & frigori præcedenti ver.

[b] Reddit rationem præcepti. Faciendæ ſunt ſcrobes multo ante, quia putre ſolum aptum eſt vitibus: hæc vero putrefactio fit beneficio ventorum, pruinæ, vinitoris. Ergo. Vinitor ligone moueat iugera, ſcrobes faciat, glebas inuertat, quas venti, & pruinæ gelidæ curent, putréſque reddant. Labefacere terram eſt, illam reddere inſtabilem foſſione. Eſt itaque *mouens labefacta*, moueat, & labefaciat fodiendo.

[c] Alterum præceptum eſt, ſolere vigilantes vinitores, quærere locum faciendis ſcrobibus ſimillimum, & ad ſeminarium, & ad vitiarium. Seminarium ſignat illis verbis: *Vbi prima paretur Arboribus ſeges.* Vitiarium, aut vinetum illis; *& quo mox digeſta feratur.* Itaque vult, vt terræ ſeminarij, & vitiarij ſimiles ſint. Addit rationem; ne, cum mutentur, & transferantur ſemina ex ſeminario in vitiarium, obtupeſcant ad incognitam parentem, ad incognitam terram, & nihil ferant. Semina hic ſunt malleoli, & ſurculi plantandi, aut viuiradices transferendæ ex ſeminario in vinetum.

[d] Tertium præceptum ſationis eſt, ſolere quoque vinitores ſignare in cortice malleolorum, cum hærent adhuc in vite, aut viuiradicum, cum ſunt in ſeminario, partes illas, quæ Auſtrum, & Aquilonem ſpectabant: vt cum transferantur in ſcrobes, ſeruent eundem ſitum, ſtent eodem modo, habeant à fronte Auſtrum, à tergo axem, id eſt, ſeptemtrionem; quibus partibus aſſueuerant à teneris.

NOTÆ.

1. MVLTO ANTE.] Quod Poeta per voces ſeparatas à verbo, Græci per verba cum πρὸ, vt videbis in Theoph. & Plutarch. verbi cauſſa. προορύττειν, προδιακινεῖν. Tu ſic diſce verba Græca reddere Latinis vocibus. Præceptum hoc de faciendis multo ante ſcrobibus docuit Theoph. 2. Hiſtor. capit. 7. τοὺς δὲ γύρους προορύττειν, ὡς πλείστῳ χρόνῳ: *Defodienda ſcrobes tempore ante longiſſimo.* Et 3. Cauſ. cap. 5. δεῖ τοὺς γύρους προορύττειν ἐκ πολλῶν: *oportet ſcrobes præfodi ante dies multos.* Plin. 17. cap. 11. *Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſet)* Scrobes vitium.

ſei)tanto prius, donec pingui ceſpite obducantur. Plutarch. lib. 1. Symp. Quæſt. 6. καὶ γὰρ τὴν γῆν προδιαλύομεν, καὶ μαλάσσομεν, ἵνα, &c. terram prius diluimus, atque emollimus vt, &c. loquitur de conſitione. Ad certum tempus anni vnius determinãt aliqui, nam Theoph. 3. Cauſ. cap. 5. πρὸ ἐνιαυτοῦ ὀρύττειν ante anno. Colum. 5. cap. 10. *Ante annum, quam ſeminare voles, ſcrobem fodito.* Mago apud Plin. 17. c. 11. *ante annum.* Idem vero Colum. 5. cap. 5. ita diſcriminat: *in locis temperatis, quibus æſtas nõ eſt perferuida, ante annum fiant, quam vineta conſerantur.* Et poſtea: *nam ſi ieiuno, atque exili agro ſemina deponentur, ſub ipſum tempus ſationis ſcrobi, aut ſulcus faciendus eſt.* Virgilio indeterminate placuit, *multo ante*, ſicut Theophraſto, & aliis, quos præmiſi.

Coctio de frigore.

2. Excoqvere.] Obſerua coctionem dici de frigore, nam ea mens Poetæ, vt apparet ex ſequentibus, non tantum de calore. Ita Theophr. de frigidis dixit πέπανσιν. Integra iam dedi. Coctioni affinis aduſtio, quæ datur frigori. Quære in Indice.

3. Magnos montes.] Lucr. 1. —*magniſque è montibus vndas.* Iterum: *magnos manibus auellere montes.*

4. Scrobibvs.] Pulcre Theop. ſcrobes vocat γύρους quaſi circos. Et Colum. *cubile*. lib. 4. 1. *ne ſane poſitio ſeminum ſibi aliud cubile ſubterra deſiderat.* Idem *ſinum*, verba iam ſcripſi.

5. Concidere.] Vulgus omne, ſcrobes facere, effodere. Tu transfer locutionem ad puteos, & fodinas, cum aperiuntur.

Supinatæ glebæ, quæ.

6. Svpinatas glebas.] Pro, inuerſas, ex penu Virgilij, caruit enim imitatione, nam nemo ante illum. Pulcre hoc etiam Ouid. dixit 4. Faſt. *Tum primum Soles eruta vidit humus.* De foſſis, ſimili præcepto Colum. 2. c. 2. *imbricibus ſupinis ſimilis facere conuenit.* Notetur obiter locutio Herodoti lib. 2. qui ad ſignandum, Ægyptum campeſtrem & planam eſſe ὕπτιον nominat, *ſupinam.* Eundem vocis huius vſum animaduertes apud Suidam.

Ægyptus cur dicta ſupina.

7. Aqviloni.] Nam concoctio glebarum, quam Poeta quærit in hoc præcepto, non ſolum calore fit, ſed etiam frigore. Ideo poſtea: *di venti curant, geliciaq, pruina.* Et Theoph. ad rem hanc ita ſignate 2. Cauſ. c. 10. ὅσα μὲν ὑγρὰ τὰ τοιαῦτα συντονωτέρων δεῖται τῶν ψυχῶν, ὥσπερ ἡ ἄμπελος. ὅτι γὰρ μᾶλλον ἡ πέπανσις. *Quæ enim humida ſunt, frigiditatem vehementiorem deſiderant, cum vitis, ſic enim melius coquitur.* Et 3. Cauſ. c. 5. ait, ideo fieri ſcrobes, vt tellus χειμασθῇ, *coquatur frigore.* Integra ſtatim dabo.

Putria arua, optima.

8. Optima pvtri arva solo.] Ratio præcepti tota verſatur in putrefactione, & coctione glebarum. Theophr. 3. Cauſ. cap. 5. hanc adhibet non diſſimilem. ὅπως ἡ γῆ καὶ ἡλιωθῇ, καὶ χειμασθῇ ἑκατέραν τὴν ὥραν. ἀμφοτέρως γὰρ ταῦτα ποιεῖ μανήν, καὶ χαύνην: *Vt humus Solem, hiememque tempore vtroque combibat: vtroque enim modo ſoluta, ſuſpenſaque redditur.* Columel. 5. c. 10. *ſcrobem fodito, ita Sole pluuiiſue macerabitur, & quod poſitum eſt, cito comprehendet.* Mago apud Plin. 17. c. 11. iubet ſcrobes fieri, *vt Solem, pluuiaſque combibant.* Certe Plinio hæſit Theodorus in reddendo Theophraſto.

Moueo, pro fodio.

9. Movens.] Pro, fodiens, præclare, ita infra in hoc libro: *tellurem mouere.* cui ſimilis illa, *terram dimouere aratro* pro arare. Artemid. lib. 1. cap. 5. γῆς διανέμειν

10. Ivgera.] Plin. 18. c. 3. *Iugerum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari poſſit.*

Plantæ ex qua terra, & in quã trãſferendæ.

11. Locvm similem exqvirvnt.] Theophr. 2. Hiſt. cap. 7. δεῖ τὰ φυτὰ λαμβάνειν ἐξ ὁμοίας γῆς, εἰς ἣν μέλλει φυτεύειν: *Neceſſe eſt, ſumantur*

A *planta ex terra ſimili ei, in quam debeat transferre.* aut certe ex deteriore. Et 3. Cauſ. cap 6. ὀρθῶς δὲ καὶ τὸ μᾶλλον ἐξ ὁμοίας γῆς, εἰ δὲ μή, χείρονος λαμβάνειν: *Recte illud quoque animaduerſum, vt ex ſimili ſolo, aut non deteriore ſemina capiantur.* Arist. lib. 1. Plant. cap. 5. πᾶν δὲ ἐν τόποις ἀγαθοῖς μεταφυτευόμενα *Transferuntur q. a. am in loca meliora.* Pallad. Plin. 17. cap. 11. *Ante omnia igitur in ſimile tem transferri terram, aut meliorem oportet.* Columel. 3. capit. 5. *Prudentis coloni eſt, ex deteriore terra poſitus in meliorem, quam ex meliore in deteriorem transferre.* Summa omnium eſt, debere fieri hunc tranſitum in terram ſimilem: hoc ſi nequeat, in meliorem: in deteriorem, nullo modo. Attigit obiter aliquid ad præceptum illud Plato 6. Polit. ξενικὸν σπέρμα ἐν γῇ

B ἄλλῃ σπειρόμενον, ἐξίτηλον εἰς τὸ ἐπιχώριον φιλεῖ κρατούμενον ἰέναι: *peregrinum ſemen in alienum ſolum iactum debilitatur ac degenerans ad indigenam vertitur ſoli naturam.*

Seminarij deſcriptio.

12. Prima paretvr arboribvs seges.] Obſerua hanc locutionem pro *ſeminario* indictam ante hunc vatem. & *ferre ſegetem* pro transferre viui radicem ex ſeminario.

Semen quo ſignificato accipiatur.

13. Semina.] Neque in hoc vate, neque in aliis auctoribus rei ruſticæ ſignificat ſemper *ſemen* granum ipſum: ſed, aut viui radices, quæ transferuntur; aut ſurculos, malleolos, taleas, quæ auelluntur ex matre, & conſeruntur in terram aliam. In Theophraſto infinita ſunt loca; in quibus σπέρματα ſunt ſurculi, nunc mihi ante oculos cap. 17. libr. 3. Cauſ. in Plinio ſæpe id inuenies, & millies in Columella.

C

Mater pro terra.

14. Matrem.] Non ſolum arbor, vnde auelluntur ſurculi dicitur, Latinis mater, ſed etiam terra, quæ excipit: & hoc poſtremo ſignificato capiendus hic Poeta. Hærent aliqui, ſed non eſt, cur hæreant. Auctor Geop. lib. 5. loquens de propagatione vitium, tam vitem, vnde alimentum trahit palmes, quam terram, vbi infoditur, matrem vocat. ὑπὸ δύο (inquit) μητέρων τιθηνούμενον: *ab duabus matribus nutritum.* Plinius *nutricem* vocat, quod idem, lib. 17 c. 10. *Omnia ea non ſtatim moris eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari, atque inde in ſeminarium adoleſcere, iterumque migrare.* Sicut & Auctor Geop. libr. 5 φυτευτήριον. Inde Colum. eleganter lib. 4. c. 1 pro ſcrobe *maternum ſinum* dixit: *materno ſinu recipiat incrementa virentium.*

D

Sed quid opus multis, vbi partus terræ, & pariens ipſa ſæpe dicitur. Volui hoc firmare; nam ſunt, qui abhorrentes ab hac ſignificatione, aliter, quam par eſt, Poetam explicant.

Arbores quã cœli partem debeant ſpectare.

15. Coeli regionem in cortice signant.] Theophr. 2. Hiſt. cap 7. ait obſeruandam poſitionẽ, ὥσπερ εἶχον ἕκαστα τῶν δένδρων, τὰ πρὸς βορρᾶν, καὶ τὰ πρὸς ἕω, καὶ τὰ πρὸς μεσημβρίαν: *quam habebant aliquæ arbores aut in Aquilonem, aut in Orientem, aut in Meridiem.* Et 3. Cauſ. c. 6. cum dixerit plantas, quæ transferuntur, eſſe imbecillas, & teneras, addit. διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τὰς θέσεις τῶν φυτῶν ὁμοίως τὰς αὐτὰς ἀποδιδόασι, κατὰ τὰ πρὸς βορρᾶν, καὶ νότον, καὶ πρὸς ἕω, καὶ δυσμάς: *Ideo eaſdem ſitus reddunt ſeminibus, Aquilonis ſpectatum, Auſtri, Orientis, Occaſus.* Colum. 5. c. 6. *Plurimum enim refert, vt ad eam partem cœli ſpectent, cui ab tenero conſueuerunt.*

E

Hanc doctrinam non neceſſariam putat Plin. lib. 17. c. 11. nam notans (vt credo) Virgilium, ita ſcribit de Catone: *Non omiſiſſet idem, ſi attineret, Meridianam cœli partem ſignare in cortice, vt tranſlata in iſdem, & aſſueta ſi itueretur horis.* Lege reliqua. Sed credamus Virgilio, Theophraſto, Columellæ.

16. Vt qvo qvæqve modo steterit.] Arripuit credo à Lucr. lib. 1. *Et quo quaq; modo fiant.*

17. Terga

Terga in arboribus, quæ.

17. TERGA OBVERTERIT AXI.] Nihil dici A melius potuit: quia plantæ in Meridiem, vt qui benignior, inclinantur: fugiunt à Borea, vt ab hoſte, curuando ſe, quod experti in pleriſque periti rei ruſticæ. Ideo pars ad Meridiem à figura, vultum; ad Aquilonem, tergum præfert.

A teneris aſſueſcere, adag.

18. ADEO IN TENERIS CONSVESCERE MVLTVM EST.] Plato 8. Polit. ἐκ νέας, ἐκ νέων. Ceterum Epiphonema Virgilij vicem habet adagij. Lege Eraſmum Chil. 2. Cent. 4. cap. 20. Et Vrſinum, qui adiungit loca duo Theophr. Addo ego in hanc ſententiam verba iſta Apul. 2. Fl. de pſittaco: *Diſcit autem ſtatim pullus, vſque ad duos ætatis ſuæ annos, dum facile os, vti conformetur: cum tenera lingua, vti conuibretur; ſenex autem captus, & indocilis, & obliuioſus est.* Adeo oportet à teneris aſſueſcere. Et iſta Vegetij capit. 4. lib. 1. de ætate, qua eligendi tyrones: *Incipientem pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat: non enim tantum celerius, ſed etiam perfectius imbibuntur, quæ diſcuntur à pueris.* Cui conſonant iſta Caſſiod lib. 1. Ep. 24. ore Theodorici, ita adhortantis Gothos: *Producite iuuenes veſtros in Martiam diſciplinam, nam quod in iuuentute non diſcitur, in matura ætate neſcitur.* Adducit vero exemplum accipitrum, qui pullos ſuos marcentes adhuc, & teneros præ noua ætate, tamen il- A los nidis proturbant, alis verberant, coguntque ad volatum, ne ad molle otium conſueſcant. Faciuntque ad rem verba hæc Platonis ex Euthyphrone ſignatiſſima, nam cum reſpectu ad agricolam. ὀρθῶς γὰρ ἐστι τῶν νέων πρῶτον ἐπιμεληθῆναι, ὅπως ἔσονται ὅτι ἄριστοι, ὥσπερ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν εἰκὸς πρῶτον ἐπιμεληθῆναι: *Conſentaneum enim eſt, vt primum de ipſis iunioribus curam ſuſcipere, vt quam optimi euadant: quemadmodum decet agricolam nouellarum plantarum primam curam gerere.* Si quæras, cur incolæ inſularum Balearium tam certi ſint lapidum coniectores? Profecto nulla eſt alia ratio, quam à pueritia aſſueuiſſe. Diodorus lib. 6. ita ſcribit: *Ita recte lapides propellunt, vt raro effugiat ictum appetitus locus. Quod eis continuus à pueritia vſus præbet, à matribus ad id certamen coactis. Imponunt enim ſupra erectum lignum panem, ſignum* B *quod ictu petunt: neq; ante cibum capiunt, quam panem lapide ictum pro cibo ſumant permiſſu matris.* Eadem; ſcribit Veget. lib. 1. c. 16. Nazianz. Orat. 26. ita ait: τοὺς παῖδας πλάττομεν ἐν τοῖς πρώτοις ἤθεσιν, ἵνα τὸ ὕστερον, μοχθηρίαν φύγωσιν: *Pueros fingimus primis moribus, vt deinceps improbitatem vitent.* Si quæras, cur tantopere neceſſaria hæc inſtitutio à primis annis, audi Syneſium Epiſt. 44. πάθος αὐτοῖς γέγονε φύσις: *malum in naturam tranſit.*

Collibus, an plano melius ſit ponere vites,
Quære prius. Si pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue ſolum, colléſque ſupinos;
Indulge ordinibus. [b] nec ſecius omnis in vnguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
[c] Vt ſæpe ingenti bello, cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus: nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum.
[d] Non animum modò vti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.

ARGVMENTVM.

Docet, in plano debere eſſe vites arctiores, in colle laxiores: deinde, quærendam in ordinibus ſpecioſitatem, quam rem explicat eleganti comparatione militum. addit, prouenire inde vtilitatem vitibus.

EXPLICATIO.

[a] DOCET, ſtudioſum vinearum debere prius, quam vinetum conſerat, diligenter quærere, an vinetum illud collinum eſſe, an campeſtre, & planum debeat? Subdit rationem, cur intendendum in hanc curam. Quia ſi ager ſit campeſtris & planus, qui vt plurimum eſt pinguis, denſius ſerendæ erunt vites, nam hæc denſitas, & confertio vitium nihil impediet, quo minus fertiliſſime proueniant vina: ſi vero placuerint tibi ſola cliuoſa tumulis, & ſupinati elatique colles, ordines vitium laxius, rarius, indulgentius erunt diſponendi; quia vt pluri- C mum colles laxiores ſunt, & rariores, neque poſſunt ſuſtinere confertas arbores.

[b] Ab ordinibus, ſiue confertis in plano, ſiue laxis in colle, tranſit ad ſpecioſitatem & pulcritudinem eorundem ordinum. Non ſecius (inquit) id eſt, non minus quærenda eſt ſpecioſitas, efficiendumq; vti viæ omnes (ſunt iſtæ, interſtitia arborum) quadrent, id eſt, nihil inter ſe diſcrepent, ſecto veluti ad vnguem limite.

[c] Exornat rem illuſtri comparatione. vt Poetam decet. Sint (inquit) dimenſa omnia paribus numeris, & interuallis viarum, vt ſolet eſſe legio militum ante conflictum, nondum perturbatis ordinibus, ſed adhuc dubio Marte. In hac enim legione cohortes belliſſime explicantur, ſtant agmina aperto campo, acies directæ, tellus omnis fluctuat (id eſt, reſplendet) renidenti ac fulgenti ære mucronum, cuſpidum, thoracum, galearum.

[d] Reddit rationem huius ſpecioſitatis, quæ non quærenda, vt animus tantum delectetur, hoc enim inane eſſet: ſed tum, vt terra æque impertiat vires ſuas arboribus: tum, vt rami ipſi ſeſe explicent, at-

que

que extendant in vacuum, id eſt, in ſpatia illa aeris plena, quæ eſſe videntur inania, & vacua.

NOTÆ.

Vites, vbi ponendæ.

1. COLLIBVS, AN PLANO, &c.] Ita quoque præcipit Theop. 3. Cauſ. c. 16. loquens de vitibus. ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ γένη διαφέρει, καὶ αἱ χῶραι, τοῦτο χρὴ πειρᾶσθαι διαιρεῖν, τὰ ποῖα καὶ ταῖς ποίαις οἰκεῖα: *Cum genera* (vitium) *& loca diuerſa ſint hoc diſtinxiſſe oportet, quid generis cuique loco conueniat.* Plin. 17. c. 22. loquens quoque de vitibus: *Genera ſeparari, ac ſingulis cenſeri tractibus, vtiliſſimum.* Colum 4. cap. 1. *Exploratum tamen habebit prudens agricola genus vitis habile campo, &c.* Et cap. 4. *Poſt hæc miniſteriis accurate locum vineis eligere.* Sciat Lector, Scriptores rerum ruſticarum intelligere per *campos* loca plana, itaque *campos* opponunt collibus, montibus, & locis omnibus editis. Eodem diſcrimine locutus Iuſtin. libr. 41. loquens de Parthis: *Quippe cum montes nunc, & campos aliis infeſtat.* Et Baſil. ὁμ. 1. ἑξ. dixit καὶ τὰ μὲν τοῖς πεδινοῖς ἐγκυμονοῦντα *ſegetes vbertim prouenire in planis regionibus*, opponens montibus, qui non apti ad frumenta. Ab Herodoto lib. 4. vbi loquitur de Scythia, fit aperta oppoſitio & diſcriminatio, nam pars illius πεδιάς τε γῆ, καὶ βαθύγεως: pars alia, λιθώδης τ' ἐστὶ καὶ τρηχέα. Et Claud. de Conſ. Theod. præſtans idem cum Poeta *glebam* ad frumentum opponit *collibus vinearum*.

Campi opponunt. collibus.

—Quæ gleba faueret

Frugibus, aut quales ſegetes vindemia colles.

In Nota, quam ego dedi ad illud, *apertos Bacchus amat colles*, eſt ſeges exemplorum huius diſcriminis.

2. PINGVIS AGROS METABERE CAMPI.] Obſerua ex hoc loco (quod ante nos Lænin. in Sueton. ad cap. 20. Iul.) campum, maius aliquod ſpatium eſſe, quam agrum: ita vt ager pars ſit campi. Explico hoc, nam reliqua tacet Lævinus. Omnis locus planus dicitur *campus*, modo in eo ſegetes inſint, modo vites, modo oleæ, & talia huiuſmodi. At vero *ager* tantum eſt locus, in quo ſunt ſegetes. Id liquidum ex definitione Varronis, quam adduco in ipſo initio libr. 1. Georg. pete inde. Eſt vero *metari agros*, diuidere illos, ac ſecare ſuis finibus & metis. Sic *vineas metari* apud Colum. Et *metata porticus* in Horat. eſt menſurata, & diſpoſita. Et Tertull. tempus vocat *arbitrum, & metatorem initij, & finis.* Apud Cicer. quoque in Agrar. *metator agrorum* eſt finitor. Vox traducta eſt ad exercitus, & caſtra. Plura his Lipſ. 5. Mil. Rom. Dial. 12. Fiebat hæc metatio, aut perticis. Virg. in Diris: *Pertica quæ noſtros metata eſt impia agellos.* Aut finibus, quos Romani *Aruipendia* nominabant: hæc Gloſſarium exponit γεωμετρικὰς σχοίνους.

Cāpus quid propriè.

Ager quid propriè

Metari agros, quid.

Aruipendia.

Virgilius diſſidet à Theophraſto.

3. DENSA SERE.] Diſſident in hoc præcepto auctores rei ruſticæ, hinc Virgilius, & Plinius: inde Theophraſtus, & Columella. Duo primi volunt in pingui, ac denſo agro denſius conſerendas vites; in raro ac tenui, vt eſt collinus, rarius. Virgilium hic legis: Plinij verba ſunt 17. capit. 22. *Intereſſe medio temperamento inter binas vites oportet pedes quinos, minimum autem læto ſolo pedes quaternos, tenui plurimum octonos.* Duo poſtremi, ſecus. Nam Theoph. 3. Cauſ. c. 8. loquens de vitibus, ἐν γὰρ τοῖς ὀρεινοῖς ἐλάττω (τόπους,) ἢ ἐν τοῖς πεδινοῖς: *In locis enim montoſis minora interualla, quam in planis relinquenda.* Colum. autem 3. c. 15. *Seritur—macro ſolo quinis pedibus inter ordinem omiſſis: mediocri ſenis: in pingui vero ſeptenum pedum ſpatia danda ſunt.* Affert Theophr. rationem, quia in montibus

A minus radices augentur, & ita ſeri denſius vites poſſunt. Colum. vero de agro pingui rarius ſerendo hanc adducit, *quo largiora v... ent interualla, per quæ frequentes prouexeque materiæ diffundantur.* Pro Virgilio eſt ratio iſta, *in denſo non ſegnior vbere Bacchus*, quippe vbertas denſi ſoli patitur conſertiores vites. Eandem indicat Plini. cum ait *læto ſolo*. Iuuat etiam ſententiam Virgilij Xenophon in Oecon. qui loquens de ſatione frumentorum, docet in agro vbere plus ſeminis iaciendum, in tenui minus. Firmatq; exemplis; nam vino vehementi plus aquæ additur, & homini robuſto plus oneris imponitur. Ergo, qui non ſum agricola, cui credam? Virgilióne, & Plinio? an Theophraſto, & Columellæ? Sequor primos duos, intuens morem Hiſpaniæ, vbi natus, vbi viuo. Hiſpani enim laxiores arbores diſponunt in macro

B ſolo, denſiores in vbere?

4. NON SEGNIOR VBERE BACCHVS.] Diuina locutio. Cum eodem ſapore dices,

Segnior Bacchus.

—non ſegnior ag...

Emergit, Ceres, nec ſegnior vbere Pallas,

ad ſignandum frumentum, atque oleum. Quin, vt ſegetem notes maligne erumpentem, dices: exſurgit, emergit ſegniter.

5. SECIVS] Grammatici explicant iam per ἐκ ἄλλως, iam ἧσσον, deducuntque vel à *ſecus*, vel à *ſero*. Placet tamen Germano, & aliis vocem eſſe *ſequor*, & *ſequius*. Nam Vlpian. *Virum frugi vita hi ſint, qui alios ſufficere ſibi poſſint: an ſequiores, qui de aliis pen-*

Secius, quid.

C *deant.*

6. IN VNGVEM.] Fatentur omnes metaphoram traductam eſſe à marmorariis, qui vngui explorant commiſſuras lapidum. Ducta vero eſt locutio à Græcis. Plutar. ἐξ ὄνυχος, & εἰς ὄνυχα. Alij ὀνυχίζειν, & ἐξονυχίζειν. Omnia ſignant perfectionem. Sic & Plutarc. ἀπ' ὄνυχος διαιτᾶν. Integra vide in Germ. & Eraſmo. Ego etiam in Artemidoro reperi libr. 4. c. 1. ἐπιζητήματα ὑπὸ τῶν ὀνυχιζόντων: *quæſita ab his, qui ad vnguem examinant.*

In vnguem.

7. VIA.] Nominat Poeta *vias* interſtitia, & interualla vinearum. Et ſupra *indulge ordinibus*. in vtroque, vt apparet ex ſequenti comparatione, confugit ad militiam Romanam, in qua erant ſimiliter viæ, & ordines. Liu. 8. de Romana acie: *compreſſis ordinibus*

D *velut claudebant vias.* Et 10. *panduntur inter ordines viæ.* Ariſt. quoque 7. Polit. dixit ζυγοὺς ἀσπίδων: *ordines* τε *vium.* quæ vox ducitur à verbo ζυγόω, & confinis eſt ζυγὸς, quæ ſane verba dicuntur de apparatu bellico, ſeditionibus, contionibus militaribus, ac turmis. Et Euſtathius in Iliad. 4. ait, ὁδὸς εἶναι, ὅπως δι' ἐκείνης καὶ πρόσω ἐλθεῖν δύναιντο βουλόμενοι, καὶ ἐπιστρέψαι πάλιν: *Viam eſſe, per quam progredi, & regredi poſſunt, qui pugnant.* Agit quippe de acie, quam Neſtor inſtruxit.

Viæ in Romana acie.

8. QVADRET.] Putant Interpretes, Virgilium alluſiſſe ad quincuncem. Quæ res celeberrima eſt in ordinibus vinearum, & arborum, atque in au-

E ctoribus rei ruſticæ. Locupletant hoc exemplis, quæ multa ſuppetunt ex Xenophonte, Cicerone, aliis. Sed rectius putat Germ. alluſum ad πλαίσιον, & πλαισίον, ad formam lateris, qui quadratus eſt. Ratio vnica, quia cum præcedens ſermo *ordinis, & viæ*, ſequés etiam comparatio præferant rem militarem, credendum eſt, Poetam non inde receſſiſſe: atqui πλαίσιον ſignat agmen diſpoſitum quadrangulari forma. Et ideo Thucydid. ἐν πλαισίῳ τεταγμένοι. Nihil vero impedit aciem longiorem fuiſſe, quam latiorem Ergo *quadrare*, aut *redigere in quadrum* eſt, εὐχερίζειν, εὐτακτεῖν componere, & concinnare; ita vt nihil diſcrepet, nihil abeat ab ordine: vt par eſt milites

Πλαίσιον in acie.

Quadrare quid.

eſſe

eſſe in acie. Vtcunque ſit, ad quincuncem ſimplicem nequit Poeta alludere, rectius dicerent ſi ad geminatum quincuncem, & hoc iam reſpicit quadrangularem formam. Verbi gratia. Non alludit ad hanc formam, V, ſed ad iſtam, X.

9. VT SÆPE, &c.] Putant Germ. Vrſ. multi alij ductam hanc comparationem à verſibus iſtis Lucr. lib. 2.

Præterea magnæ legiones cum loca curſu
Camporum complent, belli ſimulacra cientes.
Et circum volitant equites, mediósq; repente
Tranſmittunt valido quatientes impete campos.
Fulgur ibi ad cœlum ſe tollit, totaque circum
Aere renideſcit tellus, ſubterque virûm vi
Excitur pedibus ſonitus, clamoreq; montes
Icti reiectant voces ad ſidera mundi.

Eſt in iſtis verſibus Lucretij aliquid deſumtum ex Homero. Ait hic 10. Il.

—γέλασε δὲ πᾶσα περὶ χθὼν
χαλκοῦ ὑπὸ στεροπῆς:
—riſit vero omnis circum terra
Ferri fulgore.

10. EXPLICVIT.] Sermo militaris. Liu. lib. 4. *Iulius Conſul explicat copias.*

11. FLVCTVAT TELLVS ÆRE RENIDENTI.] Hanc locutionem diligentiſſime illuſtrat Germanus, nam cum Poeta æri dederit fluctuationem, ita

A Eurip. Iphig. in Taur. *ἐλίγματα στρατοῦ*. & in Rheſo, *ῥέον στρατὸν*. Sophoc. in Antig. de agmine hoſtili. *εἰσιδὼν πολλῷ ῥεύματι προσνισσομένους*. Et in Æſch. *κῦμα στρατοῦ*. Xenophon, *στρατὸν κυμαινόμενον*. In quibus omnibus exercitui & militibus dantur fluctus, & fluxiones. Addo Tyrtæum, qui *κῦμα μάχης*: *fluctus pugnæ*. Lucretius quoque lib. 2.

—legiones per loca campi
Feruere cum videas.

Illud *renidenti* illuſtro ex Eurip. Phœniſſ. *καὶ χαλκέοισιν ἅπαν πεδίον ἀστράπτει*. Et ex Lucret. qui lib. 2. *ære renideſcit tellus.*

12. PRÆLIA MISCENT.] Eſt Lucretij lib. 4. *Reges expugnant, capiuntur, prælia miſcent.*

13. DABIT VIRES.] Pro, ſuppetere alimentum. Res vulgaris, ſed non dicta vulgariter. Lucret.

B ita extulit lib. 1. loquens de arboribus: *a terris quoq; cibatur.* Iterum:

—cibus ab radicibus imis
—Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes.

Theophr. 1. Hiſt. c. 2. *τὴν τροφὴν ἐπάγεται*: *cibus attrahitur.* Itaque Virgilij *vires* à cibo ſunt, ſed *vires* maluit, quam *cibum* dicere. Theophr. lib. 1. Hiſt. c. 1. ita quoque extulit, *ὅθεν τὴν τροφὴν λαμβάνει τὰ δένδρα*.

14. IN VACVVM.] Ipſe alibi *inane*, ad rem eandem. Lucr. lib. 2. vtramque vocem coniunxit: *Cum per inane meant vacuum.*

a Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia, quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altius, ac penitus terræ defigitur arbos
b Eſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in tartara tendit:
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Conuellunt; immota manet: multóſque per annos
Multa virum voluens durando ſecula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet vmbram.

ARGVMENTVM.

Tranſit ad ſcrobes, qui in vitibus exigui eſſe debent, in arboribus profundiores. Vagatur late in deſcribenda eſculo ab altitudine, firmitate, ætate, amplitudine.

EXPLICATIO.

DISCRIMINAT inter vites, & arbores. Vites debent conſeri in ſcrobe exiguo, arbores in profundiore. Ideo vites committuntur tantum, & creduntur terræ: arbores defiguntur altius, & penitus.

b Meminit vnius eſculi, quæ arbos altiſſime debet defigi, & poetice dilabitur (credo, vt quærat aberrationem ab ruſticis præceptis, vt ſolet alibi) ad eius arboris deſcriptionem. Deſcriptio abſoluitur quatuor capitibus, altitudine, firmitate, ætate, amplitudine. Eſt altiſſima, nam & ad cœlum ſe attollit, & pari menſura demittit ad tartara: firmiſſima, vt quam non conuellant hyemes, flabra ventorum, imbres, ſempérque immota maneat, quod non contingit alijs arboribus in tanta ventorum, atque imbrium pertinacia: viuaciſſima, vt quæ mortales omnes durando vincat, & non vnum, ſed multa vi-

C deat ſecula: ampliſſima, nã huc illuc ramos diffundit, tendit brachia; intérque tot ramorum, & brachiorum explicationes, in medio ipſa poſita ingentem vmbram efficit.

NOTÆ.

1. FASTIGIA.] Obſerua vſum vocis. vt cœlum, quod ſublime eſt, dicitur *altum*, & *profundum*. &, vt mare, quod imum eſt, dicitur etiam *altum* & *profundum*. ita quoque *faſtigium* & de re ſublimi, & de re ima. Varro apud Non. *foſſa faſtigium habeat.* Faſtigia quo ſignificato ſumantur.

2. TENVI VITEM COMMITTERE SVLCO.] Præceptum hoc traditum à Theophr. 3. Cauſ. c. 18. loquens enim de vitibus, in ſcrobibus faciendis ad-

D hibet modum hunc, *μήτε μεγάλους, μήτε βαθεῖς*: *neque magnos, neque altos infodiendos.* Reddit rationem. *ὅπως μὴ πολὺ συνιστάμενον ἐν αὐτοῖς τὸ ὕδωρ*: *ne multa in eis aqua obiecta putrefaciat ſemina.* Sed quoniam Virgil meminit & vitium, quæ minores; & arborum, quæ maiores amant ſcrobes, opportuna ſunt ad hunc locum verba eiuſdem Theophr. 3. Cauſ. cap. 5. Scrobes vitium, & arborum. *ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν βαθυρριζεῖ, τὰ δ' ἐπιπολαιορριζεῖ, διὰ τοῦτο τοὺς γύρους οὐκ ἰσοβαθεῖς ὀρύττουσι τοῖς ἐπιπολαιορρίζοις.* *Sed cum alia in profundum radices agant, alia per ſumma terræ diſpergant, ideirco ſcrobes non pari altitudine*

 faciunt

faciunt iis, quæ in ſummo cohærent. Et quamuis de iis, quę in ſummo habent radices, afferat pro exemplo ficum, & oleam; tamen non dubium, quin vitem quoque intelligere poſſit, cum cap. 11. eiuſdem libr. dicat de vite, habere radices ὀλιγορρίζους, vt hic *ἐπιπολαιορρίζους*. Sed roges, quanta eſſe debeat profunditas? Auctor Geopon. lib. 5. ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ ἧττον τεσσάρων ποδῶν ποιεῖν τὰς βόθρους τῶν ἀμπέλων: *Cenſeo vitium ſcrobes faciendos non minus quatuor pedum altitudine.* Probat tamen illos, qui ſunt pedum trium. Plin. lib. 17. c. 22. ita ſtatuit: *Scrobibus terrenorum pedum in quamcunq; partem, altitudo in quocunque genere tripedalis.* & capit. 23. *ſerere tripedaneo ſcrobe neceſſarium eſt.* Colum. lib. 3. cap. 15. diſtinguit. Ait enim, ſcrobem fore altum duos pedes, & ſemiſſem in locis planis: dupondium, & dodrantem in accliuibus: tres pedes in præcipitibus. Firmat hæc eadem lib. 4. cap. 1. Lege eundem tum lib. 5. cap. 5. tum aliis in locis. In genere de omnibus ſcrobibus Philo in lib. de Agricultura non vult profundos ſcrobes: κατὰ γῆς τεμνειν ἐν ὠταίν τάφροις βαθείαις.

Scrobium profunditas.

A

B

3. COMMITTERE.] Hæc phraſis illuſtrata, 1. Georg.

4. DEFIGITVR.] Ita dicas de arbore, quæ vult magnum ſcrobem, non de illo, quæ paruum. Ariſt. lib. 1 Plantar. c. 1. de omnibus nullo diſcrimine *ῥίζα-γῇ ἐστι πεπηγότα.* & cap. 5. *τῇ γῇ πεπήγασι.*

5. ESCVLVS.] Reduxi deſcriptionem Eſculi ad quatuor capita, firmabo illa, aſſumta materia etiam è quercubus, nam eſculus ad querceta pertinet, ſicuti ilex, & ſimiles. Ergo altitudo his firmatur. Quercus ab Homero 12. Il. dicuntur ὑψικάρηνοι: *elatæ capitibus.* & lib. 23. δρῦς ὑψικόμους: *quercus alticomas.* Orpheus in Argon ὑψηλὰς δρύας. Philo lib. de Mundo δρυῶν ὑψηλοτάτων: *Quercuum robora proceriſſima.* Lucanus libr. *Qualis frugifero quercus ſublimis in agro.* Claudian. 2. Stilic. *tendentem ad ſidera quercum.* Seneca in Thyeſte:

Quercuum altitudo.

C

——Quam (ſyluam) *ſupra eminens*
Deſpectat alte quercus, & vincit nemus.

De quercu etiam Stat. 9 Theb. *cælo miſta comas.* Silius lib. 10. *celſa eſculus.* & lib. 5.

Annoſa excelſos tendebat ad æthera ramos
Eſculus, vmbroſum magnas ſuper ardua ſyluas
Nubibus inſertans altis caput.

Demum Virgilius ipſe:

Conſurgunt geminæ quercus intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.

Reliqua capita in breuius contraham. Firmitas ab Homero illuſtrabitur 12. Il. qui de quercubus. *ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι*: *Radicibus magnis late diffuſis firmatæ.* A Calab. lib. 5. *ἔμπεδον δρύα*: *firmam quercum.* Sequitur ætas. Virg. 4. Æneid. *Ac veluti annoſam valido cum robore quercum.* & 3. Georg. *——antiquo robore quercus.* Vitruuius libr. 2. cap. 9. *Quercus terrenis principiorum ſatietatibus abundans, parumque habens humoris, & aeris, & ignis, cum in terrenis operibus obruitur, infinitam habet æternitatem.* Silius lib. 5. *Quercus longum munita per æuum.* Pap. 1. Theb. *annoſa robora.* & 2.

Quercuum firmitas.

Quercuum ætas lógiſſima.

D

Quercus erat tenera iam longum oblita iuuenta
Aggere camporum medio.

Reſtat amplitudo, in qua deſcribenda Poetæ luxuriant. Lucanus de quercu lib. 1.

Quercuum amplitudo.

——nudóſq; per aera ramos
Effundens trunco, non frondibus efficit vmbram.

Statius 9. Theb. *ingentemque aera laxat*, id eſt, occupat magnam partem aeris. Silius lib. 16. *Et latam ſpargens quercus, dum naſcitur, vmbram.* & lib. 5.

Diffuſas patulo laxabant ilpite frondes
Vmbrabatque coma ſummi faſtigia montis.

& de eſculo ibidem,

——latéq; tenebat
Frondoſi nigram tellurem roboris vmbra.

Seneca in Oet.

Stat vaſta late quercus, & Phœbum vetat,
Vltráq; totos porrigit ramos nemus.

Demum Virgilius 3. Georgic. *Ingentes tendat ramos.* Quin Plin. lib. 16. cap. 21. dat quercui quidam ſpatium vnius iugeri, quod ſtupeas. Verba eius: *Vtta etenim eſt annoſa quercus euerſa vi tempeſtatis, & iugerum ſoli amplexa.*

6. QVÆ QVANTVM VERTICE AD AVRAS.] De quercu ſimilia plane in 4. Æneid. Neque abhorrent iſta Heſiod. in Theog. etiam ſi de re alia:

τόσσον ἔνερθ' ὑπὸ γῆς, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης,
——ἶσον γὰρ τ' ἀπὸ γῆς ἐς τάρταρον ἠερόεντα:
Tantum infra ſub terram, quantum cælũ diſtat à terra,
——Par enim ſpatium à terra in tartarum caliginoſum.

Neque iſta Val. 1. Argum. etiam de rupe:

Stat rupes horrenda fretis, quot in æthera ſurgit
Molibus, infernas totidem demiſſa ſub vndas.

Ouidius quoque 6. Faſt. videtur ad vmbram Virgilij ſcripſiſſe:

Et quantum à ſummis, tantum ſeceſſit ab imis
Terra: quod vi ſtat, forma rotunda facit.

7. CONVELLVNT.] Quod hic *conuellunt*, in 4. Æn. *eruere.* Quod hic *immota manet*, ibi, *ipſa hæret ſcopulis.*

8. MVLTA VIRVM VOLVENS DVRANDO SECVLA VINCIT.] Variauit iſto flexu verſum Lucretij hunc lib. 1. *Multaque viuendo vitalia vincere ſecla.* Diſce antiquos imitari. Ego ad lucem vtriuſque: *Multa virum forti pugnando prælia vicit Agmina.*

9. SVSTINET VMBRAM.] Supra omnem Muſam. Vulgaris Poeta diceret, *efficit, reddit*, aut quid ſimile.

[a] Néve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Néve inter vites corylum ſere: néve flagella
Summa pete, aut ſummas deſtringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina: néve oleæ ſylueſtres inſere truncos.
[b] Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondéſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram

Ad

Ad cœlum picea craſſus caligine nubem.
[c] Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſyluis
Incubuit, glomerátque ferens incendia ventus.
[d] Hoc vbi, non à ſtirpe valent, cæſæq; reuerti
Poſſunt, atque ima ſimiles reuireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.

ARGVMENTVM.

Vineta occaſum ne reſpiciant, in illis corylus ne ſeratur, amputentur plantandi ſurculi ex vite ima, ne lædantur obtuſo ferro, oleaſtri ne interſerantur: extremi huius præcepti cauſſam late exequitur ducta ab incendio.

EXPLICATIO.

[a] CONFECIT initio præcepta plurima. Sunt illa. Vineta occaſum ne reſpiciant. Corylus inter vites ne ſeratur, quæ arbor nocua. Flagella, & plantæ, id eſt, ſurculi depangendi, ne ſumantur ex ſuperiori vitium, aut arborum parte; ſed ex ima, & quæ propinqua eſt terræ; nam iſtæ, ex amore illo terræ, feraciores ſunt, cum mandantur ſcrobibus. Semina, id eſt, ſurculi, qui aſſumuntur, vt infodiantur ſcrobibus, ſecentur ferro acuto, non obtuſo, aut retuſo, ne lædantur. Demum, ne inter vites ſerantur trunci ſylueſtres oleæ, id eſt, oleaſtri.

[b] Satis duxit, percurriſſe breuiter ſuperiora præcepta, in extremo illo, de oleaſtro non conſerendo inter vites, excurrit fuſius, adducens rationem, cur id non oporteat. Ratio ſumitur ab incendio, quod graphice deſcribit. Nam ignis, qui forte incuria paſtorum ſolet excidere, primum omnium apprehendit oleaſtri vnius corticem, tegitque ibi, ac viuit, vt in materia pingui: deinde elabitur ſerpitque in frondes altas, editque magnos crepitus: tertio ex frondibus ad ramos ſequitur victrici conatu, regnatque in ipſo cacumine: quarto, occupata iam hunc in modum vna arbore, tranſuolat ad totum nemus, illudque inuoluit flammis; & ruit, id eſt, egerit, emittitque vſque ad cœlum atram nubem fumi, craſſus ipſe ex caligine picea.

[c] Addit, hoc incendium dirius eſſe ſolere, ſi tunc incumbant ſyluis flatus vehementiſſimi, & tempeſtas ventorum, & hæc à vertice, id eſt, supernè: tunc enim ventus glomerabit, ferétque incendia in omnem partem, atque adeo vaſtitatem vineto afferet. Nam quamuis vinetum humilius ſit altis, tamen cum ſuperne ventus incumbat, diſſipabit incendiũ in partes etiam demiſſas, & corripientur vites. Hæc ergo eſt cauſſa, cur non debeant oleaſtri vitibus interſeri.

[d] Tantum dicit Poeta, vbi hæc calamitas contigerit, fore, vti vites cæſæ tam graui incommodo, nequeant iterum reuerti, nequeant reuireſcere in priſtinam ſimilitudinem. Itaque tantum terram illam poſſidebunt oleaſtri infelices.

NOTÆ.

1. NEVE TIBI AD SOLEM VERGANT VINETA CADENTEM.] De hoc præcepto ſatis fuſe ſupra ad illud: *quique colitur Auſtro.*

2. VERGANT VINETA.] Plin. 17. c. 23. [illegible] dixit. vt & Palladius, & alij.

A 3. NEVE FLAGELLA SVMMA PETE.] Virg. abſque vllo diſcrimine loquens; ait non aſſumendos ſurculos, & innuit aſſumendos imos. nam dicit *tantus amor terræ.* Auctor etiam Geop. libr. 4. ait ſumenda plantaria ἐκ τῶν κατωτέρων μερῶν: *ex inferioribus partibus vitis.* Alij vero diſcriminant. nam idem ipſe lib. 5. ait: τὰ δὲ κλήματα ληπτέον μήτε ἐκ τῶν ἄκρων, μήτε ἐκ τῶν κάτω μερῶν: ἀλλὰ ἐκ τε μέσου τῆς ἀμπέλου: *ſarmenta non capienda ex ſummis partibus, neq; imis, ſed ex media vite.* Conſentit Colum. lib. 3. c. 10. *Non debet vltimum flagellum quaſi ſecundum obſeruari, etiam ſi plus fructum afferat, ſiquidem loci vbertate in fructum cogitur: ea ſi ſarmentum quod media vite ſitum, non importuna quidem parte deſecat, ac numeroſo fœtu benignitatem ſuam oſtendit. Hic ſurculus tranſlatus raro degenerat, cum ex inferiore ſtatu in meliorem ſeruetur.* Obiectio, vltimum B *flagellum,* in Columell. non eſſe illud, quod prope terram, ſed ſummum, & productiſſimum, quodque eſt ad caput vitis, quod colliges ex initio eiuſdem capitis. — Flagellum ſummum.

4. DEFRINGE.] Sumtum verbum à Varrone lib. 1. Rei Ruſt. capit. 40. *quæ de arbore transferas, ea depta eſſe potius, quam defringas.* Cicer. pro Cæcin. *ramum defringerent arboris.* & 3. de Orat. *ſurculum defringendo.*

5. PLANTAS.] Hoc voce intelligit ſurculos. Hoc ſignificatu accepit Varro 1. Rei Ruſt. c. 55. *Qui qua vt, ne aduerſam cædat: ſæpe enim ita percuſſa olea ſecum defert de ramulo plantam.* Hoc Virgilius ſuprà: *Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum.* Theophr. 1. C Cauſ. [illegible] vocat. Inde etiam ſeminaria dicuntur *plantaria.* — Plantæ pro ſurculis.

6. TANTVS AMOR TERRÆ.] Poſſit eſſe formula adagij, qua vteris, cùm ſermo ſit de homine deſipiente præ terrenis, & caducis cœleſtia; & æterna: de aulico ambiente honores, & ſolidam virtutem contemnente: de auaro præferente nummos ſanctitati. — Tantus amor terræ, adag.

7. AMOR TERRÆ.] Imitatus hoc Plin. 14. c. 2. *Eſt aliquibus (vitibus) tantus loco amor, vt ibi tantum in hoc gloriam ſuam relinquant, nec vſquam tranſlatæ tota* & 17. cap. 10. *radices amore ſoli, atque in brevi in ſumma terra* [illegible] & 18. c. 14. de lupino: *ideo terram amat.* Sed & verba Virgilij Prudentius arripuit integra.

8. NEV FERRO LÆDE RETVSO.] Acuto ergo. nam plaga, quia celerior, adeo mitior, & lenior. D Colum. 5. c. 10. *Semina lege ſine vlceribus, integro libro: ea bene, & celeriter comprehendent.* Theophr. 3. Cauſ. c. 1. ideo ait perpurgandas arbores σιδήροις ὡς ὀξυτάτοις: *ferro perquam leuiſſime, perquam celerrime.* Addit rationem: κίνδυνος γὰρ [illegible]: *Eſt enim periculum ne exitus ab vlcere.* Et hoc eſt, quod idē ait 4. Hiſt. c. 16. vitem ſurculandam eſſe, [illegible]: *Cum cultura eam laſſet,* nimirum præ imperitia. Auctor Geopon. lib. 5. loquens de radicibus vitium, quæ interdum ſecandæ, ait illas auferendas ὀξυτάτῳ δρεπάνῳ: *falce acutiſſima.* & alibi: δεῖ δὲ τὰς πρὸς τὸ κλαδεύειν [illegible]: *oportet falces ad putationem eſſe acutiſſimas, & penetrantiſſimas.* Eodē videtur pertinere, quod poſtea in alio c. ait, — Vites quo ferro putandæ.

non

non amputandam vitem λοξῇ τομῇ, *obliqua caſura, obliqua plaga*, nam hæc maior eſt recta. Colum. late de hoc præcepto lib. 4. c. 24.

9. NEVE OLEÆ SYLVESTRES INSERE TRVNCOS.] Nituntur iſta præcepto Theophr. 3. Cauſ. c. 15. χαλεπώτατα δ' ἡ ἄμπελος, καὶ τοῖς ἄλλοις συκῆ, καὶ ἐλαία. καὶ γὰρ τροφὴν πολλὴν ἀμφότερα λαμβάνει, καὶ σκιὰν παρέχει πλείστην: *Moleſtiſſima iam vitis, quam cæteris, ficus atque olea: nam & alimenti plurimum exſugunt, & faciunt vmbram maximam.* Subiicit hic rationem incendij, ſed illam adducit lib. 5. Hiſt. c. 10. ἐμπυρεύεται δ' ἄριστα, καὶ συκῆ, καὶ ἐλαία. συκῆ μὲν ὅτι γλίσχρον τι καὶ μανόν. ἐλαία δὲ, ὅτι πυκνὸν, καὶ λιπαρόν: *Principes ſunt ad incendium ficus atque olea: ficus, quia lenta & rara, ideoque, qua ſemel attrahit, non dimittit: olea, quia ſpiſſa & pinguis.* Ideo Poeta, *pingui ſub cortice*. Habes ergo ex primo loco Theophraſti, ficum & oleã eſſe infeſtam vineis, ex altero rationem incendij. Ergo Poeta, (vt ex conſecutione operis clarè apparet) vetat inſerendos, id eſt, plantandos oleaſtros inter vites, vti etiam vetuit interſerendam Corylum. B

Oliua fera pro oleaſtro. 10. SYLVESTRES TRVNCOS.] Æqua periphraſi pro oleaſtro dixit Statius 6. Theb. *fera oliua.* In Græco verſiculo vidi ἀγριέλαιαι. Themiſtius apud Iunium lib. 4. c. 21. ita circumſcribit: τὴν ῥίζαν τῆς ἐλαίας ἀκέραιον: *radicem germinis puram.* Quia videlicet nondum olea admiſſa, aut inſerta, ex arte humana.

11. EXCIDIT IGNIS.] De igne quoque Hom. 20. Il. ἐκπεσεῖν.

12. FVRTIM.] Obſerua hanc phraſin. Eodem lepore dices, *flammas furtiuas.* Quin auderem etiam (adeò capax poeſis) dicere, prædatrices, compilatrices. C

13. VICTOR.] Sibi eſt ſimilis. hic *Victor* de igne ſtatim: *regnat.* alibi *ouantes flammas.* Integram rem adumbrauit Pet. Bargæus 2. Ecl. hac comparatione:

Vt quondam arentes ſtipulas cum corripit ignis
Exiguus ſerpit primus, mox clarus ad auras
Eff rt ſe victor latéq; incendia miſcet.

Sil lib. 4 pari indole: *Immiſſis crepitat victor Vulcanus habenis.* Sed & arborem correptam igne ad Maronis veſtigia ita ille exornat lib 5.

—rapidoq; inuoluitur eſculus igni,
Iamque inter frondes arentis robore gliſcens
Verticibus ſæuis torquet Vulcanus anhelos
Cum ſtrepitu globos flammarum, & culmina torret.

14. ET TOTVM INVOLVIT FLAMMIS NEMVS.] Homer Il. 2. ſic prior: —ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην. Par incendium habes in 20. Il. D

Ὡς δ' ἀναμαιμάει βαθέ' ἄγκεα θεσπιδαὲς πῦρ
Οὔρεος ἀζαλέοιο, βαθεῖα δὲ καίεται ὕλη.
Πάντῃ τε κλονέων ἄνεμος φλόγα εἰλυφάζει:
Quemadmodum autem furit per profundam vallem ſæuus ignis
Montis aridi, profunda autem ardet ſylua.
Vbiq; autem turbans ventus flammam conuoluit.

Libat Calab. lib. 10.

—ἀζαλέῃσι ξυλόχοισι
Πῦρ ὀλοὸν αἰθόμενον
Diffunditur incendium per fruteta arida. Pleniùs lib. 13.
Ἔυτ' ὄρος & λάσιον ἀδ' ἴω ... ὕλης
Ἐσσυμένως καίηται ὑπὸ πυρὸς ὀρνυμένοιο
Ἐξ ἀνέμων, δολιχαὶ δὲ περιβρομέουσι κολῶναι:
Non aliter ac mons veſtitus hirſutis ſyluis
Rapim corſi ...at incendio excitato
Ventorum impetu, longè autem circumſtrepunt colles.

Vide etiam vti Homerus deſcribat 21. Il. arbores incenſas a Vulcano iuxta Scamandrum fluuium & vti Silius Seg 7. Punic. & vti Apoll. ſyluam 4. Arg.

15. ET RVIT ATRA AD COELVM, &c.] Hom. 2. αὐγὴ παμφανόωσα δι' αἰθέρος οὐρανὸν ἷκε. Lucr. lib. 1. *Ad cœlumque ferant flammai fulgura.* Illi pro aere cœlum. Clarius Calab. lib. 13. φλὸξ δ' ἐς ἠέρα ... *flamma ſubuoluebantur in aerem.*

16. PICEA CALIGINE.] Hinc Valer. Flac. 1. Argon. —*piceoque premit nox omnia cælo.*

17. NVBEM.] De fumo, & igni, ita 3. Æn. de Ætna: *prorumpit ad æthera nubem.* Claudian de eadem:
—*piceáque granatum*
Fœdat nube diem.

18. TEMPESTAS A VERTICE INCVBVIT.] Ad verbum pene Aratus in Phænom. ὑψόθεν ἐμπλήξῃ ἑστιὰ ἀνέμοιο θύελλα. Itaque quod Homer. odyſ. 5. κατ' ἄκρης. & Virg. *à vertice.* Aratus, ὑψόθεν. Quod Virg *incubuit.* ille, ἐμπλήξῃ. Verſus integer ſapit hunc Lucretianum libr. 2. *Præſertim cùm tempeſtas arridet,* &c.

19. A VERTICE.] Explicat Seruius, *ab Aquilone.* Non placet Victorio, Germano, nobis. Certe hic *à vertice*, tantum eſt, ſupernè, deſuper, ex parte ſuperiore cœli, aut arboris: idem omnino, quod Græci dicunt, κατ' ἄκρης, ἐξ ἄκρης, ἐς τὰ ἄκρα. Neque verò ſolum Homero Boreas (ait Germ.) dicitur ἀκραής, ſed & Zephyrus, & venti alij ἀκραεῖς dicuntur, hoc eſt, ἄκρως πνέοντες: *supernè flantes.* Ita etiam 1. Æneid. *ingens à vertice pontus.* nihil eſt aliud, quàm nauem percuſſam ſupernè a fluctu. & Lucret. lib. 2. A vertice quid ſit.

Sol etiam ſummo de vertice diſſipat omnes
Ardorem in partes, & lumine conſerit arua.

20. GLOMERAT.] Ita alibi *Globos flammarum.*

21. HOC VBI NON A STIRPE VALENT, &c.] Accipe non de oleaſtris, ſed de vitibus, tum ex conſecutione omnium carminum, & mentis Poetæ, quæ profectò eſt, non ſerendos oleaſtros inter vites propter nocumentum non oleaſtrorum, ſed vitium. Deinde quia genus ad vites me ducit, non ad oleaſtros. at enim *caſa* atqui oleaſter maſculi eſt generis Ciceroni, & omnibus. Tertiò, vnde ſcitur oleaſtros combuſtos, non iterum reuireſcere? quod certum eſt de vineis, vt quæ tenerrimæ, & tractatu difficillimæ, & ad quamuis iniuriam expoſitæ. Demum, quia qui de oleaſtris capiunt, fucum ſibi omnino faciunt. Nam quomodo nequeunt reuireſcere, ſi poſtea ſuperſunt? Eſſe enim oleaſtrum ſuperſtitem cum foliis, nihil eſt aliud, quam reuireſcere.

ᵃ Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
ᵇ Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit auis longis inuiſa colubris:
Prima vel Autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit æſtas.

ᶜ Ver

[c] Ver adeò frondi nemorum, ver vtile ſyluis:
Vere tument terræ: & genitalia ſemina poſcunt.
[d] Tum Pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.
Auia tum reſonant auibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
[e] Parturit almus ager: Zephyríque tepentibus auris
Laxant arua ſinus, ſuperat tener omnibus humor:
Inque nouos Soles audent ſe gramina tutò
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
[f] Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliúmve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:
Cùm primùm lucem pecudes hauſere, virúmque
Ferrea progenies duris caput extulit aruis:
Immiſſæque feræ ſyluis, & ſidera cœlo.
[g] Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúſque calorémque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.

ARGVMENTVM.

Docet conſerendas vites vere, aut Autumno. Pracepti huius occaſione ver elegantiſſimè deſcribit, atque in hoc tempus reucit primos conditi orbis natales.

EXPLICATIO.

[a] EST iam Poetæ ſermo de tempore, quo vites conſerendæ: aitque, non commouendam terram, cùm ea eſt rigida ab ſpirante Borea, etiam ſi prudentiſſimus quiſque hoc perſuadeat. Addit rationem, quia tunc hyems claudit rura immani gelu; neque ſinit, cùm ſemen iacitur, vt radix concreſcat, affigatúrque terræ. Summa eſt, hyeme vineta non plantanda.

[b] Quod ergo aptum tempus? duplex, ver, & Autumnus. & in vtroque (vt exiſtimo) ſignat initium: hoc colligas ex notis, quas adhibet. Seratur (inquit) ea parte veris, cùm ad nos ciconia aduentat, inimica ſerpentibus. Solet hæc autem aduentare mẽſe Martio, qui primus veris. In Autumno autem (ait) ſerendum, cùm æſtas præterit, & ante prima frigora, quæ contingunt toto Nouembri, & parte Octobris; & cum Sol eſt rapidus breuitate dierum incipientium poſt Æquinoctium. Hæ notæ ducunt nos vel ad initium Autumni, vel ad partem propè mediam.

[c] Occaſione præceptorum adhibet amœniſſimam deſcriptionem veris, cum qua non facile inuenias, quam conferas. Explicabo longe aliter, quàm omnes. Solet Poeta in rebus eiuſmodi iacere quædam fundamenta, ad quæ mox recurrit orationem ſtructurus. Ergo iacit fundamenta tria, primò ver eſſe vtile nemoribus, ſyluis, arboribus, totis aruis; deinde terras tumeſcere, imminente tunc grauitate, & partu: tertiò, velle tunc quoque terram accipere in ſe ſemina, vt recuperet, vnde reſtauret prolẽ, quã tunc prægnans, & tumens egerit è viſceribus: nam quæ tumuit, & peperit; vult ſemẽ nouum accipere.

[d] Dixerat primò ver eſſe terris vtile. Explicat iam, quia Iupiter Pater omnipotens, qui idem cum Æthere, ſolet verno tempore deſcendere ad gremiũ coniugis terræ, totus pluuia reſolutus, & madens: atque ita commiſtus cum magno coniugis corpore, ac ſeſe inſinuans fœtus omnes alit, & procreat: qua re nihil aruis vtilius. Deinde eſt alia quoque magna vtilitas, nam hoc tempore aues omnes, atque armenta ſobolem reparant: illæ enim per nemora auia dulciſſimè modulantur præ amore & laſciuia, qua ſe mutuo ambiunt: iſta certis diebus petunt & repetunt coitionem, concitata amoris ſtimulis.

[e] Dixerat membro altero, terras tumeſcere, hũc tumorem partus ſequitur. Ergo, ager almus, id eſt, qui aluerat in ſe fœtus, tunc parturit, arua laxant ſinus ad teporem flantis Zephyri, eſt humor neceſſarius, quo omnia foras exeant. Gramina, quæ latuerant in viſceribus terræ, erumpunt iam, & audent ſe credere nouis ſolibus, quos nunquam viderant; pampinus neque Auſtros, neque imbres metuit, quos excitare ſolet Aquilo; imò ſecurus iam extrudit foras gemmas omnes, ac ſe conueſtit frondibus. Roges, quid de tertio illo, quod poſitum, videlicet de terra concupiſcente ſemina? Conſultiſſimè hoc reliquit, ne repetat, quæ dixerat: dixerat enim vernum tempus aptum eſſe ſationibus.

[f] Occaſione veris deſcripti, coniectat primos natales mundi incidiſſe in tempus vernum: nam mundus quando naſci melius potuit, quàm in amœnitate veris, atque indulgentia, cùm Euri abſtinebant ab hybernis flatibus? itaque tunc natæ pecudes, homines, feræ, ſidera: nam pecudes lucem hauſere, homines ferrei caput ex aruis extulere, feræ immiſſæ ſunt ſyluis, ſidera ſparſa ſunt cœlo.

[g] Reddit rationem prudentiſſimæ coniecturæ.

Nam cùm mundus primo ortu tenerrimus fuiſſet, qui poſſet perferre immanitatem frigoris, aut caloris? Ergo, oportuit eſſe tempus vernum, quod reliquis amœniſſimum, temperantiſſimum, indulgentiſſimum.

N o t æ.

Hyeme cruda non arandum.

1. NEc tibi tam prvdens.] Præceptum hoc eſt in omnibus ſcriptoribus rerum ruſticarum. Libauit Ouid. 1. Faſt. *Omne reformidat frigore vulnus humus.*

Mouere terrā pro arare.

2. Tellvrem-movere.] Pro arare, ita infr. *Solo licitanda tamen tellus, puluiſque mouendus.* Iterum: *Agricola incuruo terram dimouit aratro.* Pari phraſi Ouid. 5. Met. *Prima Ceres vnco terras dimouit aratro.* Iul. Maternus cap. 3. *Nemo agricola quando terram aratro dimoueat.* Ante omnes Xenophon in Occon. σκληρὰ ἔσται ἡ γῆ κινεῖν τῷ ζεύγει: *erit terra aſpera, vt aratro moueatur.* Iterum: εἴ τις αὐτὴν (γῆν) ἐν μέσῳ τῷ θέρει, καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ κινοίη τῷ ζεύγει: *ſi quis terram æſtate media, ac die medio aratro moueat.*

3. Rvra gelv tvnc clavdit hyems.] Huic locutioni opponit poſtea, *Laxant arua ſinus.* Cicer. opponit verba *comprimo, relaxo.* libr. 4 de Rep. apud Nonn. *Cùmque Autumno terras ad concipiendas fruges patefecerit, hyeme ad conficiendas compreſſerit, vere ad effundendas relaxarit.* Itaque tellus hyeme dicetur *clauſa, compreſſa.* Vere *laxata, relaxata,* ex Muſa vnius, ex proſa alterius.

4. Radicem affigere terræ.] Admodũ poetice, & ex natura ſcrobium, quibus tanquam foraminibus ſurculi infodiuntur. Imitatur Ouidius 1. Remed. *Ipſe potes riguis plantam defigere in hortis.*

Arbores quando ſerendæ.

5. Optima vinetis satio.] Non vites ſolùm, ſed omnes arbores ſerendas aut Vere, aut Autumno, liquidum eſt axioma. De Vere ſtatuit Theophraſt. 3. Cauſ. cap. 4. & addit rationem, αὐτά τε γὰρ τὰ φυτὰ συνωρμημένα, καὶ ἀὴρ μαλακὸς καὶ εὔδιεινὸς, καὶ ὅλως ἡ ὥρα γονιμωτάτη: *Plantæ enim ſponte quadam concitatæ iam ſunt. eſt etiam aer benignus, & genialis, tempus omnino fœcundiſſimum.* Addit plura. Auctor Geopon. ait, plantandas quoque vites ἔαρος ἀρχομένου, & Ζεφύρου πνέοντος: *Incoante vere, flante Zephyro.* Vidẽdum quartum integrum caput Theophr. ex 3. Cauſ. vbi ſatio verna autumnali præfertur. Sed quoniam Poeta & ver, & Autumnum exhibet, firmanda quoque hæc pars. Theoph. 3. Cauſ. cap. 3. poſt mentionem veris, & Autumni, καθ' ἃς καὶ φυτεύουσι μᾶλλον καὶ κοινότερον ἐν τῷ ἦρι: *In quibus potius fit ſatio: ſed communius vere.* Columel. 3. cap. 14. diſtinguit, & ait vitem conſerendam eſſe vere, vbi cœlum eſt pluuium; aut frigidum, vbi ager pinguis, campeſtris, vliginoſus. Rurſum Autumno, vbi cœlum ſiccum, & calidum; vbi ager exilis, aridus, macer, præruptus. Eodem videntur pertinere, quæ ſcribit lib. 4. cap. 10. de tempore putationis.

6. Vere rvbenti.] Ductum ex Græcis Poetis, qui ſæpe ἦρ φοινικάνθεμον, & φοινικόπεπλον. ita ſupra, *ver purpureum.* Vt & Oppian. ἦρ πορφύρεον. & vetus Poeta in deſcriptione veris: *Ipſa gemmeis purpurantem pingit annum floribus.* Iterum: *In pudorem florulentæ prodierunt purpuræ.* Nonnus 3. Dionyſ. [illegible].

7. Candida venit avis.] Iſid. cap. 7. libr. 12. loquens de Ciconiis: *Hæ veris nunciæ, ſocietatis comites, ſerpentium hoſtes.*

Veris deſcriptio.

8. Ver adeo.] Hinc incipit veris deſcriptio. Longum eſſet temporis huius elogia conferre. Ab Nazianzeno Orat. 43. vocatur ἡ βασίλισσα τῶν ὡρῶν: *princeps anni pars, & regina.* Ab Herodoto lib. 7. pars totius anni probatiſſima, ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐστὶ τὸ ἔαρ δοκιμώτατον. Ab Oppian. 1. Cyn. *aureum,* εἶαρ χρύσειον. Ab Ouid. 4. Faſt. *formoſum tempus.* Hic à Virgil. *vtile.* & poſtea *rubens,* ſicuti ab Oppia. *purpureum.* Reliqua obuia erunt Lectori.

9. Tvment terræ.] Explicat Turn. lib. 25. cap. 30. Poetam cum reſpectu ad virgines, quæ plena iam pubertate, & cùm maturæ ſunt viro, tumeſcunt, præſertim pectore, & mammis. Et firmat, quia à Papin. 2. Theb. dictum eſt: —*tumida cum virginitate iugari.* Adiungo in gratiam Turnebi verſus S. Cypriani ſignatiſſimos, ita enim in Sodomis inducit Loth loquentem: — Tumor de terra.

Sunt intus natæ bingeſ mihi, nubilis ætas,
Virginitas in flore tumet, iam dedita meſſi.
Digna cupidis viris, tulerit quam veſtra voluptas.

Victorius ait lib. 8. c. 22. reſpectum ad verbum græcum ὀργᾶν, quo vſi ſunt in re agreſti Theophraſtus, & Plutarchus. Prior 3. Cauſ. ὀργῶσαν γῆν dixit: *terram tumentem.* Poſterior loquens de taxo, ὅταν ὀργᾷ πρὸς τὴν ἄνθησιν: *Cùm tumet, vt erumpat in flores.* Additque, inde iram Græcis vocatam ὀργὴν à tumore, quod Horatius ſignificauit, cùm de irato dixit lib. 1. od. 13. *Feruens difficili bile tumet iecur.* Certè non dubium, quin Poeta reſpexerit ad ὁμιλίας, καὶ συνουσίας. nam ſupra *genitalia ſemina.* & Lucret. lib. 4. *irritata tument loca ſemine.* Iterum: *Qui cæci irritans loca turgida ſemine multo.* Explico verò ego, quid ſit terram tumeſcere aduocato loco Theophraſti percommodo ex 3. Cauſ. c. 3. ὀργᾷ δὲ (γῆ) ὅταν ἔνικμος ᾖ, καὶ θερμὴ, καὶ τὰ τοῦ ἀέρος ἔχῃ σύμμετρα. τότε γὰρ εὐδιάχυτός τε, καὶ εὔβλαστος, καὶ ὅλως εὔτροφός ἐστι: *Tumet tellus, cùm humida eſt, cùm tepida, cùm ſtatum aeris temperatum habet: tunc enim agilis eſt, fertilis, læta.*

Æther maritus terræ.

10. Tvm Pater omnipotens foecvndis imbribvs æther.] Ætherem, id eſt, Cœlum, putauerunt figmento quodam veteres matrimonio iunctum cum terra, & ſemen eſſe imbrem, quo terra fœcundatur. Hoc inuolucro rem naturalem expreſſerunt. Ariſtot. lib. 1. de Generat. Animal. c. 2. διὸ καὶ ἐν τῷ ὅλῳ τὴν γῆς φύσιν, ὡς θῆλυ, καὶ μητέρα νομίζουσιν, οὐρανὸν δὲ καὶ ἥλιον ἤ τι τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ὡς γεννῶντας καὶ πατέρας προσαγορεύουσιν: *Quamobrem in vniuerſo naturam terræ quaſi fœminam matremque ſtatuunt: cœlum autem, & ſolem, reliquaque generis eiuſdem nomine genitoris patriſque appellant.* Ideo dixit Papin. 1. Syluest.

—*ipſum in connubia terræ*
Æthera, cùm pluuiis rarefcunt nubila, ſoluo.

& Orpheus ὄμβρους vocat καρποτρόφους: *imbres fœtificos.* Alij hoc matrimonium non cœlo, ſed Ioui dant, quo omnino videtur Poeta reſpexiſſe, cùm Ætherem vocat *omnipotentem.* Scribit hoc Herodotus ex Scytharum opinione lib. 4. *Deorum hos ſolos placant. Veſtam ante omnes, deinde Iouem, ac Tellurem, exiſtimantes Tellurem Iouis eſſe coniugem.* Græca, quæ neceſſaria: νομίζοντες τὴν γῆν Διὸς εἶναι γυναῖκα. & Pacuuius in Chryſe: *Mater eſt Terra, animam Æther adiugat.* Inde & Græci Iouem celebrant ἐπικάρπιον: *frugipotentem.* Quo alludit Etymon Grammaticorum, qui Ζεὺς deducunt ἀπὸ τοῦ ζῆν à viuendo. & ἀπὸ τοῦ διαίνω, irrigo, vt Ζεὺς dicatur, quaſi Διύς. Obiicies *Æther* ait Poeta, non *Iupiter?* Id te non turbet. Nam Iouem, eſſe Ætherem, aerem, cœlum, & omnia denique putabant veteres. Clemens Alexander ex Æſchylo Strom. 5. Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός. Ζεύς τοι τὰ πάντα: *Iupiter eſt Æther, Iupiter eſt terra, Iupiter eſt cœlum. Iupiter eſt omnia.* Cicer. 2. Nat. verſus Græcos Euri- — Tellus coniux Iouis. — Iouis etymo. — Iupiter pro reb. omnib.

pidis ſic Latinos fecit:

Vides ſublime fuſum immoderatum æthera,
Qui terram tenero circum iectu amplectitur?
Hunc ſummum habeto Diuum, hunc perhibeto Iouem.

Ibidem adducit iſta ex Ennio:

——aſpice hoc
Sublime, candens, quem vocant omnes Iouem.

Habentur iſta in Thyeſte Ennij & lib. 1. narrat latè opiniones veterum exiſtimantium ardorem illum, qui cingit cœlum, quem Græci vocant æthera, appellari, & eſſe Deum. Huius ſententiæ facit Cicero Parmenidem, Cleanthem, Chryſippum. Additque ex poſtremo, putare illum, hunc ſiue ardorem, ſiue æthera, eſſe eum, quem omnes vocant Iouem. Sed adducam illuſtrandæ huic parti verſus Euripidis, quos Ennius, & Cicero reddiderunt:

Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,
Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

Non egent interpretatione præmiſſis Tullianis, neque ſubſequutis iſtis Pacuuianis in Chryſe:

Hoc vide circum circàq, quod complexu continet
Terram, quod noſtri cœlum memorant, Graii perhibent
Æthera. *(ſerit,*
Quidquid eſt hoc: omnia is animat, format, auget, alit,
Sepelit, recipitq, in ſe omnia, omniumq, idem eſt Pater.

Arnob. lib. 5. rem hanc de Ioue interpretatur, cùm ait: *Itaq, qui dicit, cum ſua concubuiſſe Iupiter matre, non inceſtas ſignificat, aut propudioſas Veneris complexiones; ſed Iouem pro pluuia, pro Tellure Cererem nominat.* Iterum: *Vos Iouis, & Cereris coitum, imbrem dicitis dictum, Telluris in gremium lapſum* & adhuc: *Vt enim Iouem pro pluuia, Cererem pro terra vultis audire.* Tibi, ſi otium, videndum longiſſimum caput 3. Euſeb. lib. 5. Præparat. Denique Poeta noſter: *Iupiter & læto deſcendet plurimus imbri.* Quaſi eundem iam Iouem nominet, iam Ætherem. Addam huic parti nonnulla in Imitatione, quia eo pertinent.

11. Quæ dixi hactenus, pertinent præcipuè ad explicationem, dicam de Imitatione. Verſus iſti, & ſententia tota ſumta eſt è Lucret. qui lib. 1.

Poſtremo pereunt imbres, vbi eos Pater Æther
In gremium matris Terrai præcipitauit.
At nitidæ ſurgunt fruges, ramique vireſcunt
Arboribus, &c.

Accinunt illa eiuſdem lib. 2.

Omnibus idem ille Pater eſt, vnde alma liquentes
Humorum guttas mater cum terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbuſtaque læta.

Non dubium autem, quin vterque reſpexerit ad verſus Æſchyli in Danaidibus: leguntur nunc apud Athen. lib. 13. In illis Venus ita loquens inducitur:

Ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα,
Ἔρως δὲ γαῖαν λαμβάνει γάμου τυχεῖν,
Ὄμβρος δ' ἀπ' εὐνάεντος οὐρανοῦ πεσὼν
Ἔκυσε γαῖαν. ἡ δὲ τίκτεται βροτοῖς
Μήλων τε βοσκὰς, καὶ βίον Δημήτριον.
Δενδρῶτις ὥρα δ' ἐκ νοτίζοντος γάμου
Τέλειός ἐστι. τῶν δ' ἐγὼ παραίτιος:
Terram penetrare liquidum cœlum
Peroptat, & terra illa frui nuptiis.
A puro cœlo lapſa pluuia
Terram fœcundat, vt pariat mortalibus
Pecudum paſcua, & cereales fruges.
Humidis hus ipſis nuptiis pulcritudo arborum
Perficitur. Horum omnium ego cauſſa & auctor ſum.

Spectant quoque ad idem argumentum verſus Eurip. quos cum Virgilianis confert Turn. lib. 21. c. 22.

Ἐρᾷ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανὸς πληρούμενος
Ὄμβρου πεσεῖν εἰς γαῖαν Ἀφροδίτης ὕπο,
Ὅταν δὲ συμμιχθῆτον εἰς ταὐτὸ δύο,
Φύουσιν ἡμῖν πάντα, καὶ τρέφουσ' ἅμα.
Peroptat cœlum ſanctum plenum
Imbribus, cadere in terram præ voluptate.
Iſta duo in vnum miſta cum fuerint,
Producunt nobis omnia, ac ſimul nutriunt.

Leguntur verſus iſti & apud Athenæum, & apud Stobæum. Expreſſit Virgilium vetus Poeta apud Lipſ. 1. El. c. 5.

In ſinum maritus imber fluxit almæ coniugis,
Vt fœtus immiſtus omnes aleret magno corpore.

Et ſuprà dixerat: *Et nemus comam reſoluit de maritis imbribus.* Atque etiam Claud. Marius lib. 2.

Tum ſe aeriis tellus pinguiſſima glebis,
In fœtus mouet varios, quos imbre maritus
Parturiens patri diſſoluit rura meatu.

Et lib. 3. *Rura maritat aquis.* Atque etiam: *Mox ſubigunt raſtris, & ſemine rura maritant.* Alcimus lib. 1. de Mundi origine: *Lympha maritatis ſitientis viſcera terræ.* Loquitur de Nilo. Accinit Nonnus 3. Dionyſ. à quo Nilus dicitur Ægypti ὑγρὸς ἀκοίτης, maritus humidus. Denique Colum. ex omnium, & maximè Virgilij, & Lucret. imitatione, ita lib. 10.

Maximus ipſe Deum, poſito iam fulmine, fallax
Acriſioneos veteres imitatur amores,
Inque ſinus matris violento depluit imbri.
Nec genitrix nati tunc aſpernatur amorem,
Sed patitur nexus flammata cupidine Tellus.

Non placet *violento imbri*, imò ſuaui, & leni, vt in Vere, vt in amoribus: nam & Ver, & amores Columella depingit. Ideo Virgilius *Deſcendit*, vt in re quieta. Et addit poſtea, Vere non contingere imbres ſæuos. Virgilij verſus vſurpat Hieronym. ad Cteſiphontem.

12. CONIVGIS IN GREMIVM.] Ex Lucret. qui lib. 1. *In gremium matris Terrai.* Et 2. *Pingue Telluris gremium.*

13. DESCENDIT.] Putabant veteres, Iouem deſcendere in nube illa, vnde fulmen, aut aqua emittitur, ac tum dicebatur καταιβάτης Græcis, Latinis Deſcenſor, ſiue Elicius. Eò ſpectent illa 7. Ecl. *Iupiter & læto deſcendet plurimus imbri.* Ideo Horatius od. 13. Epod. Deſcenſor Iupiter. Elicius Iupiter.

——& imbres,
Niueſque deducunt Iouem.

In 1. etiam Georg.

Ipſe Pater media nimborum in nocte coruſca
Fulmina molitur dextra.

Et Horat od. 12. lib. 1. *Tu graui curru quaties olympum.* & od. 34. de Ioue: *Igni coruſco nubila diuidens.* Lege Turn. lib. 9. c. 9.

14. MAGNO COMMISTVS CORPORE.] Ita in 6. *Magno ſe corpore miſcet.* Sed ſignatiſſima ſunt illa Euripid. de Cœlo, & Tellure commiſtis per pluuiam, ὅταν δὲ συμμιχθῆτον δύο. Integra iam adduxi, & explicui.

15. AVIA TVM RESONANT, &c.] Non dubito iſtam ſententiam ſumtam è Lucr. lib. 2.

Et variæ volucres nemora auia peruolitantes
Aera per tenerum liquidis loca vocibus opplent.

Iterum: *Et quæ peruolgant nemora auia peruolitantes.* Inde ego in Virgilio ſubaudiui *nemora*. Eſt verò hæc nota maxima verni temporis. Vetus Poeta Græcus lib. 1. Anthol. deſcribens ver: *πάντῃ δ' ὀρνίθων φῦλα λιγύφωνον ἀείδει*: *Aera concentu mulcet genus omne volucrum.* Mox numerat halcedines in fluctibus, hirundines in domibus, cycnum in fluminibus, luſciniam in lucis, ſuauiter omnes modulantes. Vetus item Latinus apud Lipſ. 1. Eleg. cap. 5. ver etiam deſcribens.

Et canoras non tacere Diua iuſſit alites,
Iam loquaces ore rauco ſtagna cycni perſtrepunt.

Et ſuprà dixerat: *Ver nouum, ver iam canorum.* Ab Anonymis tranſeo ad certos. Nazianz. orat. 43. in pulcerrima veris deſcriptione. ἀρτὶ δὲ καλιὰν ὄρνις πήγνυται, καὶ ἣ μὲν ἐπανέρχεται, ὁ δ' οἰκονίζεται, ὁ δὲ περιΐπταται, καὶ κατηχεῖ τὸ ἄλσος, καὶ θέλγει τὸν ἄνθρωπον. *Iam auis nidum conſtruit, atque alia quidem redit, alia immigrat, alia circumuolat, ac nemus cantu ſuo implet, hominémque garritu demulcet.* Libanius in Prog. deſcribens ver, ᾄδει μὲν ἔαρι χελιδὼν, ᾄδει δὲ καὶ ἀηδὼν, καὶ Πανδίονος θυγατέρες: *Canit vere hirundo, canit luſcinia, vtraque filia Pandionis.* Mox volucres alias inducit πανταχοῦ πετομένας, *vbique peruolitantes.* Eandem notam Ouid. poſuit in duplici deſcriptione eiuſdem temporis, videlicet 1. Faſt. *Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent.* Et 3. Triſt. El. 12. *Indociliſque loquax gutture vernat auis.* Et Manil. lib. 3. ver deſcribens: —*totúmque canora Voce nemus loquitur.* Sicut & Stat. 4. Syl.

—*nunc volucrum noui*
Queſtus, inexpertúmque carmen,
Quod tacita ſtatuere bruma.

Et Syneſius Epiſt. 114. ποικίλαι δὲ καὶ ὀρνίθων ᾠδαὶ, καὶ ἀνθέων χροιαὶ, καὶ λειμῶνος θάμνοι: *Varij autem cantus, florum colores, prati frutices.*

16. AVIBVS RESONANT VIRGVLTA.] Recurre ad illud 2. Ecl. *reſonant arbuſta cicadis.*

17. ET VENEREM, &c.] Non omiſerunt alij iſtam notam Veris, indicabo nonnullos huic loco illuſtrando, & ideo tantùm indicabo, ne perſequar rem indignam auribus. Vide itaque Oppianum 1. Hal. & Cyn. Ouidium in deſcriptione veris 4. Faſt. Lucretium lib. 1. Varronem 2. Ruſt. cap. 7. Manilium libr. 3. Ariſtotelem libr. 5. Hiſtor. Animal. capit. 8. & lib. 6. cap. 18. Libanium in Prog. vbi ver deſcribit. Huic loco ſeruire poteſt mos ille Perſarum, apud quos nulla erant matrimonia legitima, niſi quæ facta vere ineunte. Et alter Amazonum (ſcribit hoc Cæſarius Dialog. 2.) quæ ſemel in anno verno tempore erant cum viris. Sed obſeruanda verba illa, *certis diebus.* Ita ſanè eſt, nam vnus tãtùm homo ſemper intemperans, animantia ferme cetera ſtatis temporibus. Quadrant in hunc locum verba iſta Plinij lib. 10. capit. 63. *Ceteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum eſt) omnibus horis dierum noctiúmque. Ceteris ſatietas in coitu, homini propè nulla.* Ariſtot. 5. Hiſtor. capit. 8. cùm præmiſerit reliquis animantibus eſſe ſtatuta tempora concubitus, adiicit, ἄνθρωπος δὲ μάλιστα πάσας ὥρας: *Homo inprimis temporibus omnibus.* Lege quæ ſcripſit Rhodigin. libr. 2. cap. 31. & quæ in hunc locum ex Plutarcho, & Xenophonte adducit Germanus. Atque ita Ariſt. lib. 5. de Animal. ὧραι δὲ καὶ ἡλικίαι ἑκάστοις τῆς ὀχείας εἰσὶν ἀφωρισμέναι τῶν ζῴων. Non egent verſione ex verbis Plinij.

Perſarum mos in nuptiis.
Amazonum mos.
Hominum libido. Animalibus ſtata tẽpora concubitus.

18. PARTVRIT.] Eadem metaphora Plinius lib. 16. cap. 25. de arboribus: *pariunt verò cùm florent.* Iterum: *vitis bis parturit.* Cicer. 2. Nat. de terra: *grauidata ſeminibus omnia parit.* Cyprianus epiſt. 2. cum reſpectu ad terram: *exilis ingenij anguſta mediocritas tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam fœcundi ceſpitis culmus ingraueſcit.* Recurre ad tertiam Eclogam.

19. ZEPHYRIS.] Meminère Zephyrorum in deſcriptione veris Hieronym. in Comment. in Eccleſiaſtem cap. 1. Græcus Poeta lib. 1. Anthol. Ouidius 3. Triſt. El. 12. Catullus, Horatius odyſ. 4. libr. 1. Plinius quóque lib. 18. c. 34. his verbis: *Hic* (Zephyrus) *ver inchoat, aperitque terras tenui frigore ſaluber.* Quia videlicet hic ventus τῶν πάντων ἀνέμων πιότατος: *Ventorum omnium fœcundiſſimus.* Vt habetur 6. Anthol. vnde & illi Eudemus templum dicat. Claudian. loquens cum hoc vento: *Pater ô gratiſſime veris.* Ac de eodem poſtea,

Zephyri flat vere.

—*ille nouo madidantes nectare pennas*
Concutit, & glebas fœcundo rore maritat.
Quaque volas, vernus ſequitur color omnis in herbas
Turget humus, medióque patent conuexa ſereno.
Sanguineo ſplendore roſas, vaccinia nigro
Imbuit, & dulces violas ferrugine pingit.

Seneca in Hipp. —*rorifera mulcens aura*
Zephyrus vernas euocat herbas.

20. LAXANT ARVA SINVS.] Nulla celebratior nota his, qui ver deſcribunt. Poeta ille Græcus 1. Anthol. γαῖα καὶ κυανέη χλοερὴν ἐστέψατο ποίην: *coronatur tellus cærulea viridanti herba.* Oppianus 1. Cyn. ἔαρος φυλλοτόκοιο: *vere frondoſo.* Nazianzenus de Virgin. ἄνθεα ἔαρος: *flores veris ſunt.* Et Orat. 43. loquens de vere, καὶ λειμὼν εὐωδεῖ, καὶ φυτὸν βρύει, καὶ κείρεται πόα, *Pratum olet ſuauiter, viret planta, herba tondetur.* Ideo ab Æſchyl. in Prometh. ver dicitur floridum, ἀνθεμῶδες ἦρος. Et ab Oppiano prim. Halic. ἀνθεμόεσσαι ἔαρος ὧραι: *florida veris hora.* Et Anacr. vocat ver στεφανοφόρον: *ferens corollas, floréſque.* Demum eo pertinet veris etymon, quod dictum à virore, vt auctor eſt Varr. lib. 5. Ling. Latin. ſed quia adducit triplex etymon, audienda eius verba: *Ver, quod tunc incipiunt virere virgulta, ac vertere ſe tempus anni, niſi quod Iones dicunt ἦρ.*

Veris elogia.

21. SVPERAT TENER OMNIBVS HVMOR.] Poeta Græcus 1. Anthol. inter notas veris,

Οἱ δ' ἁπαλὴν πίνοντες ἀεξιφύτη δρόσον ἠοῦς
Λειμῶνες:
Bibunt prata tenerum tenerum Aurora nutrientis
Plantas.

22. INQVE NOVOS SOLES AVDENT SE GRAMINA TVTO CREDERE.] Lucretius lib. 1. eandem ſententiam ita extulit loquens de omni genere animantium: —*viſitque exortum lumina Solis.* Ouid. 4. Faſt. *Tunc primùm Soles eruta vidit humus.* Noſter infrà, *nituntur ad ſidera.* Et: *auras tulerunt.* Et ſuprà: *Extat ad cœlum ramis felicibus arbos.* Catullus de arbore nouè exoriente, ita: *Ferebat arbor auras redimita pampinis.* Sed nihil conferas cum hoc, *gramina audent ſe credere in nouos Soles.* Explicuit, vt puto, iſta Lucret. lib. 1.

—*viuida Tellus*
Tutores teneras effert in luminis oras.

Itaque vt explices erumpentem arborem, aut ſegetem, poſſis dicere: *Seges ſe credit in nouos Soles, videt lumen Solis, nititur ad ſidera, fert, perfert, ferit auras, ad cœlum exit, effert ſe in oras luminis.* Sed & vocem, *audent,* ad rem eandem arripuit Manil. lib. 3. *Et varios audet flores emittere tellus.*

23. AVT ACTVM COELO MAGNIS AQVILONIBVS IMBREM.] Inter notas veris hæc eſt magna, tunc placidas eſſe & mites pluuias, ſalutares ac fœcundos imbres, qui gremio terræ accipiuntur: non procelloſos turbines, tempeſtates horridas, Aquilones feros. Oppianus 1. Cyn. ἔαρι χρυσείῳ, κρυερῶν νεφέων ἐλατῆρι: *Vere aureo, horridarum nubium expulſore:* Anacr. Ver deſcribens: νεφέλαι σκιαὶ δονοῦνται: *nebulæ fugantur atræ.* Lucretius lib. 6. idem præſtans: —*ventique calore Deficiunt, neque ſunt tam denſo corpore nubes.* Theophraſt. 3. Cauſ. cap. 3. τότε (ἦρι) ὁ ἀὴρ μαλακὸς ἐστι, καὶ ἔνδροσος: *tunc (in vere) aer placidus, & roſcidus.*

24. SED TRVDIT GEMMAS.] Locutio hæc variatur 7. Eclog. in illis: *turgent in palmite gemmæ.* Pergo ad notam veris. Ouid. de hoc tempore 3. Triſt.

Triſt. El. 12.—*de palmite gemma mouetur.* Et 4. Faſt. *Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.* Et 1. *Et noua de grauido palmite gemma tumet.* Gemmare in vitibus eſt, cùm ad nodos ſarmentorum inſtar gemmarum erumpunt. Scriptores rei ruſticæ has gemmas vocant etiam oculos. Philo in lib. quòd Deus ſit immutabilis. ὅτε ἐν τοῖς κλήμασιν λεγόμενοι περὶ τῶν γονάτων ὀφθαλμοὶ, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις κατεμύουσι: *& in palmitibus oculi, ſicut ruſtici vocant, conniuent tanquam animalium.* Plinius 17. cap 22. vtramque vocem ita commiſcet, vt aperte, quæ dixi, appareant: *Plerique æſtate tota poſt ſingulos rores confodi iubent vineam. Alij vetant gemmantem, decuti enim oculos, tactúque vitrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, ſed maximè lanatum, quoniam faciliime auferat gemmas.*

Gemmare in vitibus quid.

Oculi in vitibus qui.

25. ET FRONDES EXPLICAT OMNES.] Eſt hæc extrema nota veris, quam neque alij in ſimili opera omiſere, omitto vt facile parabilem.

26. NON ALIOS PRIMA, &c.] Grauis eſt diſſertatio inter Theologos, quo tempore mundus fuerit conditus, vernóne, an Autumnali? Nam de hyeme, & æſtate omnes ſilent. Autumnus patronos habet graues, ſed ver grauiſſimos. Ratio, quæ petitur à maturitate fructuum, Autumno fauet: Veri, quæ à commodiſſima anni temperie. Sed hæc quæſtio appellet ſuos Theologos, mihi ſatis adducere auctores, qui conſentiunt cum Poeta, qui natales mundi primos reijcit ad vernum tempus. Sunt illi ex Græcis Cyrillus catecheſ. 14. Nazianz. in Nouam Dominic. Damaſ. 2. Fid. Auctor quæſtionum ad Antiochum, quod opus Athanaſio tribuitur, Theod. Quæſt. 27. in Exod. Ex Latinis Ambr. 1. Exaem. Gaudentius Epiſc. Brixienſ. Tract. 1. in Exod. Iſid. 5. Etymol. Beda, Rabanus, Magiſter Hiſt. Sch. plures alij. Qui contrariam opinionem ſuſtinent pauci ſunt, ſi cum his conferantur, & ij ferme nouitij. Inter hos Iunius lib. 3. Animad. c. 8. Addam opinionem, quam ſequor, eſſe Plinij lib. 16. cap. 25 vbi ait: *Arborum flos eſt pleni veris indicium, & anni renaſcentis.* Vere ergo natus eſt annus primus, nam vere redeũte renaſcitur. Inde vetus Poeta ex Lipſiana emendatione: *Ver nouum, ver iam canorum, ver renatus orbis eſt.*

Mundus cõditus verno tempore.

27. VER ILLVD ERAT.] His verbis conſentiunt iſta veterum Philoſophorum apud Lactant. lib. 2. c. 12 *Non erant, inquiunt, in principio mundi hyẽs, & æſtas: ſed perpetua temperies, & ver æquabile.* Et verſus Lucretiè lib. 6.

At nouitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æſtus, nec magnis viribus auras.

28. VER MAGNVS AGEBAT ORBIS.] Ex Catul. qui *iucundum cùm ætas florida Ver ageret.* Longam deſcriptionem Paradiſi Terreſtris, quam magna ex parte ex imitatione Virgilij confecit Alci- A mus Auitus, quære ſi Iubet, tom. 8. Biblioth Sanct.

29. PECVDES.] Placet mihi ſententia Scaligeri in Coniect. qui reiecta prius Varron. etymologia, pecudes ait dici quaſi πεκάδες, quod tonderentur, vnde & πέκος apud Græcos, id eſt, vellus remanſit. Latini verò pecudes potiùs dixerunt more ſuo, quàm pocudes. Nam & veteres Apellinem dicebant, non Apollinem: temperis, non temporis: elera, non olera. vnde & elucia remanſit, id eſt, minuta olera. In quibus omnibus mutamus e, in o. ſicut etiam in Proſerpina, quæ veteribus fuit Præſerpina à Græca περσεφόνη.

Pecudis etymon.

30. FERREA PROGENIES.] Sunt qui hic malint *terrea*, propter auctoritatem Lactantij lib 2 c. 11. Nequeo aſſentiri, nam Virgil. videtur omnino expreſſiſſe illud Heſiod. γένος σιδήρεον. Et Cic. ex vetere B Poeta 2. Nat *Ferrea tum vero proles exorta repente eſt.* Dixerat quippe vetus hic Poeta, χαλκέον γένος. Sed quare hoc vterque vates? vel propter labores, ad quos tolerandos nati videntur homines, & ideo ferrei, id eſt, duri. Neque alio ſenſu dixit noſter *ferream vocem, ferreum ſomnum.* Ideo 1. Georg. *Vnde homines nati, durum genus.* Vel etiam propter impudentiam, qua vel in cœlum ipſum, ſi neceſſe, ruunt homines. Neque aliter capiendus Catul. ex mente Mureti, cùm dixit: *ferreo canis ore.* Eadem mente dictus ab Ariſtophane σιδηροῦς ἀνήρ. Primum præfero.

Virgilij lectio aſſeritur.

31. CAPVT EXTVLIT.] Hanc phraſin ter, aut quater habet Virgil.

32. IMMISSÆQVE FERÆ SYLVIS, ET SIDERA COELO.] Verſum hunc Manilius reddidit 3. Aſtron. flexu iſto: *Immiſſiſque fretum terris, iter æ-* C *quoris vndas.* Eſt hæc perfectiſſima imitatio. Phil. περὶ ὀνείρων, ita conſentanee ad vatem, γῇ μὲν τὰ χερσαῖα ἀπεκλήρωσε, θαλάττῃ δὲ καὶ ποταμοῖς τὰ ἔνυδρα, οὐρανῷ δὲ τοὺς ἀστέρας: *Terra terreſtria attribuit, mari & fluminibus aquatilia, cælo ſidera.* Iſtud de ſideribus ita extulit Calab. lib. 5. ἐπαιθύσσοντο δ' οὐρανῷ ἄστρα: *Aſtra diffundebantur, ſpargebantúrque cælo.* Ouidius 8. Met. noſtrum æmulans apertè:—*ſumtam de fronte coronam Immiſit cælo.* Dicit videlicet Ariadnem verſam à Baccho in ſtellam. Quare autem primum feræ immiſſæ ſyluis, quàm cœlo ſidera? Putat Seruius hunc ordinem reſpicere ad fabulam Arcadum, qui dicti προσέληνοι, quia geniti ante Lunam, & ſidera: quam Seruij mentem ex Eudoxo, & Apollonio illuſtrat Vrſinus.

33. PERFERRE LABOREM.] Lucret. libr. 1. D —*quemuis perferre laborem Suadet.*

34. EXCIPERET.] Eſſe hoc verbum in hac ſignificatione ſumtum à Lucretio, Germanus admonet, adducit loca. Eodem ſenſu Græci dicunt διαδέχεσθαι.

ᵃ Quod ſupereſt, quæcunque premes virgulta per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuíſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata: iámque reperti
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc effuſos munimen ad imbres:
Hoc, vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.
ᵇ Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes.
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa

Flecte

Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
c Tum leues calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineáſque aptare ſudes, furcáſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummáſque ſequi tabulata per vlmos.
d Ac dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint, tum ſtringe comas, tunc brachia tonde
(Antè reformidant ferrum) tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.

ARGVMENTVM.

Sequuntur præcepta de ſtercoratione vitium, lapidum interpoſitione, paſtinatione, pedatione, frondatione.

EXPLICATIO.

a TRADIDIT fusè hactenus præcepta de conſerendis vitibus, docet nunc, quid faciendum optimo vinitori poſt illas ſatas. Ait ergo, poſt infoſſos ſurculos in ſcrobibus (nam hoc eſt *virgulta premere*) primum ſpargendum fimum, & hunc pinguē; ac ſurculos bene occultãdos terra: deinde infodiendos prope depactum ſurculum aut lapides bibulos & arenarios, aut conchas. Cuius rei ratio duplex: B prima vt aquæ interlabantur, & recreent radices vitis, quæ calidiſſimæ eſt naturæ. Altera vt ſpirent radices, ſubeunte tenui halitu, ac penetrante aere; atque inde (inquit) fiet, vt ſata animos attollant. Vtrumque hoc nequeat fieri in tellure ſolida, & compreſſa: rectè autem arenarius lapis, & conchæ admittent ſpiramina. Addit demum, aliquos vinitores, ſolere capere id conſilij, vt ſaxo radices vitium, aut teſta vrgeant, vt ab illis propulſent aut nimios imbres hyemis, aut æſtatis vapores frequentiſſimos, qui contingunt æſtuante canicula.

b Superiori præcepto annectuntur plura alia, quæ exercenda poſt vites conſitas. Eſt nunc in paſtinatione, quæ poſitis ſurculis, (quos hic vocat *ſemina*) exercenda eſt & bidentibus (ſunt hi genus ligonum, quibus dens geminus, vnus a fronte latus, & C explicatus, alter à tergo in formam mucronis, vterque acutus) aut aratro. Bidentibus quidem, vt illis terra deducatur ad capita, id eſt, ad radices, & ſtirpes depacti ſurculi; vt verò inuuat, terram frequenter fodiendam ligonibus, ait *iactare & ſæpius*; aratro verò, vt reliquum omne interſtitium probè inuertatur.

c Sequitur præceptum de pedatione, quo docet ſurculo recens depacto aptandos calamos leuigatos, & haſtilia quædam ex virgis deraſis, decorticatíſque, aut ſudes ex fraxino, & furcas bicornes. Ego hos duos verſus explico per ἓν διὰ δυοῖν figuram vſitatiſſimam Virgilio, vt dicat, aptandos leuigatos calamos: ſunt hi haſtilia ex virgis decorticatis: ſudes fraxineas in formam furcarum. Itaque duo tantùm dicit, etiamſi videatur dicere res quatuor. Pergo.

A Præcepti adhibiti ratio triplex eſt. Prima, vt harum virgarum adminiculo enitantur, & altius conſurgant: altera, vt ventis ne moueantur, imò eos contemnant: tertia, vt vineæ arbuſtiuæ aſpirent ad faſtigium arborum, quibus maritantur, & ita ſequantur diſpoſita tabulata, eaque efforment. Quæ ſint tabulata, poſtea explicabo.

d Pedationem ſequitur frondatio, aliò nomine pampinatio, quæ caute exercenda. Nam cùm ſurculus adoleſcit in prima ætate, & frondes nouæ ſunt, ac teneræ, omnino illis parcendum eſt, nihilque amputandum. Cum verò iam annum expleuerit, ita vt dici palmes queat (eſt enim palmes ſurculus vitis anniculus, qui gemmas emittit) ac ſeſe laxauerit per purum aerem habenis liberioribus; tunc quidem amputari frondes poſſunt, ſed manibus tantum, non B ferro, non falce. Verumtamen, cùm iam vites in faſtigium excreuerint firmis ſtirpibus, hærentes vlmis, tunc tractandæ erunt ferro, & validiſſime compeſcenda luxuria.

NOTÆ.

1. QVOD SVPEREST.] Hæc vocum conſecutio amata, vt elegans. Terent. *and.* — *auſculta quod ſupereſt.* Noſter 5. Æneid. *Quod ſupereſt, oro.* Cicer. *Quod ſupereſt perge mi Brute.* Quod ſupereſt.

2. PREMES.] Explicui *infodies*, aut *demerges*, ſecutus Seruium hic, & Magium 4. Miſcel. c. 7. qui adnectit ad Maronem verba Cai 1. c. in l. adeo, ff. de adquirendo rerum dominio: *Quod ſi vitem arborem in* C *terra preſſerim, vt in meum fundum radices egerit.* Horat. quoque *terra premam* dixit, pro infodiam odyſ. 1. epod. Premo pro infodio.

3. VIRGVLTA.] Plin. & Colum *virgas* appellant, alij *plantaria*; Noſter ſæpe, & alij *ſemina*. Omnes intelligunt *ſurculos*, qui terræ committuntur.

4 SPARGE FIMO.] De hoc præcepto Plin. loquens de vitibus lib. 14. c. 12. *terram fimo miſceri neceſſarium.* Auctor Geop. lib. 5. ait ſtercoranda τὰ ἄκρα ἀμπέλων: *ſumma vitium.* Adhibet rationem, quia ſtercus θάλπει, καὶ στερεοῖ τὸ φυτὸν: *fouet, firmátque plantam.* Paria ferme Theophraſt. 3. Cauſ. de ſtercore, μανοῖ τὴν γῆν καὶ διαθερμαίνει: *laxat terram fouétque.* Sed conſideratè Poeta, *ſparge*, quia arboribus non conuenit, imò nocet, ait Theophr. 3 Cauſ. c. 12. κόπρωσις ἰσχυρά, *valida & acris ſtercoratio.* Ac multo minùs vitibus, quæ calidiſſimæ naturæ. Ideo concludit, minus ſtercoris Stercorationis præceptum. Vites amant modicã ſtercorationem.

cotis ſpargendum, ſi acrius ſit: plus, ſi mollius. *τῶν μὲν δριμυτέρων, ἐλάττονα, τῶν δὲ μαλακωτέρων, πλείονα.* Multo aliter in ſegetibus, vbi acrior, viuidior, fuſior ſtercoratio. Ideo in ſeq. cap. abſoluit, vites ſtercorandas poſt annos 4. & eo amplius, quia ſi citius, *οὐ δύνανται φέρειν.* De genere ſtercoris, quod aptum vitibus, Poeta nihil. Colum. 5. cap. 15. ex Afro Auctore probat viniacea permiſta ſtercori. Quòd iſta vires ſurculis moueant, & veluti irritent, ac prouocent, Auctor Geop. lib. 5. ſtercus hoc vitium contrahit ad *βόλβιτον: bubulum.* Loco alio eiuſdem libri inducit varia genera ſtercorum pro diuerſa terrarum qualitate.

5. MVLTA MEMOR OCCVLE TERRA.] Rationem huius præcepti hanc adlubet Theophr. 5. Cauſ. cap. 16. nam frigus (inquit) tranſit à ſummis ad ima, & ad radices. Diſſidet verò Virg. a Theophr. in parte præcepti. Poeta clarè: *multa occule terra.* Græcus eodem loci, *οὐδὲ δεῖ πολλῆς γῆς, ἀλλὰ μέτριά τις ὅπως ἂν δύνηται διατηρεῖν: non terra multa opus, nam mediocris ſeruare poteſt.* Virg. fauent verba iſta Plin. lib. 17. c. 2. ex Caton. *Ponito in ſcrobe, aut in ſulco, operitóq; & bene occultato.* Lege Catonem ipſum c. 33.

Virgilius diſſidet à Theophr.

6. AVT LAPIDEM BIBVLVM.] Conſentiunt in hoc præceptum magni omnes Scriptores rei ruſticæ, adeò nihil Poeta extra ſcientiam. Theophr. 3. Cauſ. c. 5. *ὅπως καὶ τῶν ὑδάτων τῷ χειμῶνι ἀπολαύωσι, καὶ τῷ θέρους καταψύχωνται (δεῖ γὰρ πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ὥρας παρασκευάζειν) διὰ τοῦτο ὑποβάλλουσιν ἔνιοι λίθους, ὅπως συμβαίνῃ γίνεσθαι τοῦ ὕδατος, καὶ τῷ θέρει ὅπως καταψύχωσι τὰς ῥίζας: Vt planta per hyemem humore perfruatur, & refrigerari per æſtatem queant (nam contra vtrumque tempus muniri illas oportet) lapides ſubiiciunt, vt ſic humor contineatur, & refrigerentur in æſtate.* Additque ſolere aliquos adfodere ad eandem rem: aut *κληματίδας*, aut *κέραμον ὕδατος: ſarmenta, aut vas fictile aqua plenum.* Et cap. 7. eiuſdem lib. *συμφέρει δὲ καὶ ἄμμον πίνουσαν περιβάλλειν, καὶ λίθους ἐκ ποταμῶν, ἢ χαράδρας: iuuat arenam bibulam conijcere, & lapides ex fluuio aut torrente.* Auctor Geopon. lib. 5 cùm dixerit, lapides, qui ſupernè ſunt, nocuos eſſe vinetis, quia æſtate adurant terram calefacti à Sole, hyeme perfrigerent: de his, qui latent ad radices, ita ait, *τοὐναντίον οἱ ἐν βάθει ὄντες. καύματος γὰρ ὥρᾳ οὗτοι τὰς ῥίζας ἀναψύχουσι: Contra ij lapides, qui ſunt ad radices, æſtatis enim tempore ij ipſi radices refrigerant.* Eodem pertinent, quæ præcipit lib. 4. Fertiles fore vites arbuſtiuas, ſi caprarum cornua inſigantur, obruantúrque ad radices, ita tamen, vt ſumma cornuum promineant è terra, quo pluuia delapſa de cœlo cornua irriget. Paria Xenoph in Oecon. de teſtis quibuſdam ſuperiiciendis. Eadem ex Magone docet Colum. aduocans Virg. verſus lib. 5 c. 15. Indicat Victor. lib. 36. var. Lect. c. 5. locum Ariſt. ad eandem rem pertinentē hunc. *διὸ καὶ φυτά τινα λίθους ταῖς ῥίζαις ὑποβάλλουσι, καὶ ὕδωρ ἐν ἀγγείοις, ὅπως αἱ ῥίζαι ψύχωνται τῶν φυτῶν: Ideo genera quadam lapidum ad radices iniiciunt, & aquam in vaſculis, vt plantarum radices refrigerentur.*

Lapides ad radices vitiũ.

7. ANIMOS TOLLENT SATA.] Ita Æſchyl. Agam. *αἴρεσθαι κέαρ.* & Ariſt. Pol. *ὁ θυμὸς αἴρεται.*

8. HIVLCA.] Catul. *æſtus hiulcat agros.*

9. FINDIT.] Tibul. à Virg. *arentes cùm findit Sirius agros.*

10. CAPITA.] Hic per *capita vitium* radices intelligunt Scal. in Feſt. voce *tignum.* Turn. lib. 14. c. 27. Germanus in hunc locum, docti alij. Verè. Nam in arboribus diuerſa eſt ratio ab homine, cui os, & caput in ſublimi. Ideo Plato hominem dixit eſſe inuerſam arborem: Ariſt. clarè lib. *περὶ μακροβ. τὸ γὰρ ἄνω τοῦ φυτοῦ, καὶ κεφαλὴ ἡ ῥίζα ἐστι: ſuperior pars arboris, & caput, radix eſt.* & ſupra, *κεφαλοβαρῆ, μακροβιώτερα: viuaciores ſiunt arbores, quibus radix profunda.* Aduerbium eſt: *viuaciores ſunt arbores, quibus caput profundum.* Et lib. 2. de anim *αἱ δὲ ῥίζαι τῷ στόματι ἀνάλογον: radices inſtar ſunt oris.* Latius lib. *περὶ ζῴων. ἀνάλογον γὰρ εἰσιν αἱ ῥίζαι τοῖς φυτοῖς, καὶ τὸ καλούμενον στόμα τοῖς ζῴοις, δι' οὗ τὴν τροφὴν, τὰ μὲν ἐκ τῆς γῆς λαμβάνει, τὰ δὲ αὐτῶν: Habent radices arborum analogiam cum ore animantium, iſta cibum capiunt per os, illa per radices.* Philo *περὶ φυτουργ. καὶ μὴν τὰ μὲν φυτὰ κατωκάρα ἀπειργάζετο, τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐν τοῖς βαθυγειοτάτοις μέρεσι γῆς ἐρείσας: Stirpes (Deus) deorſum merſo ſicut capite infigens feraciſſimis eius partibus.* Os ergo arborum, radix. Quæ hic dixi, firmant ſententiam omnium, qui in Virgilio per caput intelligunt radices. Negari tamen nequit, quin Columel. longè alio ſignificato ſumſerit, cùm ſcribit lib. 3. cap. 10. *Feraciſſima autem ſemina ſunt, non, vt veteres auctores tradiderunt, extrema pars eius quod caput vitis appellant, id eſt, vltimum, & productiſſimum flagellum. &c.* Clariora hæc erunt adeunti Col. ipſum. Facit huc etiam à Poetis dici frondes arborum *comas.* Et à Plin. lib. 17. c. 13. tenues ramuſculos arborum, *barbam.* Quis verò neget comas dici cum reſpectu ad caput, barbam cum reſpectu ad faciem? Phil lib. de Animalib. quæ idonea ad ſacrificium dixit, *καθάπερ δένδρου περιττοὺς κλάδους τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας ἀποκείρας, καὶ πυρὶ δοὺς: Veluti arboris ſuperfluos ramos, capillos capitis detondit, atque igni tradidit.* Facit etiam nonnihil illud Ariſt. 2. de Anim. loquentis de arboribus: *οὐ γὰρ ἄνω μὲν αὔξεται, κάτω δ' οὔ, ἀλλ' ὁμοίως ἐπ' ἄμφω: Non enim ſurſum quidem accreſcunt, deorſum autem non accreſcunt, ſed ad vtramq; ſimiliter accreſcentiam.* Ex quibus verbis poſſit quis elicere, vtramque partem dici poſſe caput.

Caput in arboribus eſt radix.

Comæ arborum.
Barba arborum.

11. IACTARE BIDENTES.] Columel. à noſtro lib. 4. cap. 17. *foſſores quoq; liberiùs, & aptiùs iactant bidentes.* De vtilitate, quæ prouenit arbuſtis ex foſſione, videndus Theophr. 3. Cauſ. c. 14. Auctor Geop. ait foſſionem eſſe viti cauſam *βίου, τροφῆς, πολυκαρπίας: vitæ, alimenti, vbertatis.* Parco reliquis.

12. TVM LEVES CALAMOS.] Poeta hîc, vt vides, fulcra iſta teneri ſurculi depacti, vocat *calamos, haſtilia, ſudes, furcas.* Theophr. 2 Hiſt. c. 7. *χάρακα* nominat: *palum.* Auctor Geop. lib. 5 *χάρακας: perticas.* & lib 4. *ῥάβδον λεπτὴν: tenuem virgam.* Colum. lib. 4. c. 12. *adminiculum modicum, atque arundinem.* Et cap. 13. ait, nectendam nouellam vineam *vinculo quam molliſſimo.* Calamos cum Virgilio vocant Plin. Columella, Auctor Geopon.

Calami.
Haſtilia.
Sudes.
Furcæ.
Perticæ.
Virgæ.

13. TABVLATA.] Quæ ſint hæc, elucet clarè ex verbis iſtis Colum. lib. 5. cap. 6. *Cùm deinde adoleſcere incipient, falce formanda, & tabulata instituenda ſunt: hoc enim nomine vſurpant agricolæ ramos, truncóſque prominentes: eóſque vel propiùs ferro compeſcunt, vel longiùs promittunt, vt vites laxiùs diffundantur.* Ergo, rami laxiùs diffuſi, tondentéſque in plana efficiunt tabulatum, non qui creſcunt in altitudinem. Ideo Plin. lib. 17. capit. 23. vſus eſt ſignatiſſimo verbo dilatandi, cùm ait: *tabulata earum* (loquitur videlicet de vlmis, in quibus hærent vites arbuſtiuæ) *ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus.* & lib. 14. *tabulata in orbem patula.* Seruius etiam hic: *tabulata ſunt rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes.*

Tabulata in arboribus quę.

14. ADOLESCIT.] Vſus locutione Virgil. Colu. lib. 4. c. 1. & lib. 5. c. 6. Plin. lib 16. c. 34. & lib. 6. c. 32. Iam *iuuentus, pubertas, adoleſcentia,* de arboribus, crebra in hoc, & aliis ſcriptoribus.

15. PARCENDVM TENERIS.] De hoc præcepto Theophr. 3. Cauſ. c 9. *Plantam vnamquamq., dum fundit prima germina, ſine mittat radices, neq; amputes ſuperiora vt ſit in vitibus, in quibus flagella non adimuntur:*

Vitibus teneris parcendum.

tur: vbi autem conualerint, tunc amputanda, &c. & c. 10. A ait, amputandas arbores, cùm ſunt ἰσχυρότεραι: *valentiſſimæ.* Cato etiam: *Vitem nouellam reſecari tunc erit tempus, vbi valebit.* Verba iſta Poetæ *parcendum teneris,* eſſe poſſunt forma adagij, cuius vſus eſſe poterit, cùm ſermo fuerit de lenitate, qua tractanda in ſchola pueri. Ad hanc enim rem ſententiam Virgilij transfert Quintil lib. 2. c. 4.

Vitis nouella.

Parcendum teneris, adagium.

16. LÆTVS PALMES.] Theoc. edyl. 1. ἕλιξ ἀγαλλομένα.

Per purum.

17. PER PVRVM] Conſtat hoc imitatione Græca: Nam Hom. Il. 23. ἐν καθαρῷ abſolutè dixit. Ita etiam Horatius od. 34 lib. 1.

—*Per purum tonantes Egit equos.*

18. IMMISSVS HABENIS.] Sumſit proculdubiò à Lucret. qui lib. 5.

Arboribuſq; datum eſt, variis exinde per auras
Creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.

19. TENTANDA.] Exiſtimo à Maron. ſumſiſſe Tranquillum c. 49. Neron. *Duos pugiones quos ſecum extulerat, arripuit, tentataque vtriuſque acie, rurſus condidit.*

20. CARPENDÆ MANIBVS FRONDES, INTERQVE LEGENDÆ.] Auctor Geopon. libr. 5. *Ablatio manu fiat, non ferro: ſtuporem enim noua vitis inducit ferri contactus.* Et loco alio longè diſtanti: βλαστολογεῖν δὲ χρὴ διὰ τῆς χειρὸς ἀκύρως: *Pampinandæ vites ſunt manu, vt citra incommodum.* Theophraſt. quoque 3. Cauſ. ταῖς χερσὶν ἀφαιρεῖν. Cùm ſignate ait, *legendæ,* viſus eſt alludere ad illos, qui dicebantur Leguli ruſticorum vocabulo, qua voce vſi Cato, & Varro. Inde oleæ ſtrictiuæ ad diſcrimen caduarum: illæ, quæ manu ſtringebantur; iſtæ quæ cadebant legente nemine.

Leguli qui ſint.

20. EXIERINT.] Ipſe ſuprà: *Exiit ad cælum ramis felicibus arbos.*

21. STRINGE COMAS.] Ipſe 1. Georg. *glandes ſtringere.* Et 1. Ecl. *ſtringunt frondes.*

22. BRACHIA] Ita 12. Æn. de arbore, —*poſuitq; comas, & brachia ferro* Plin. lib. 17. c. 23. Ex Caton. loquens de vitibus arbuſtiuis: *alterna ſeruantur Brachia, alterna putantur annis.* Col. lib. 5. c. 5. *vites capitatas, brachiatas.* Theodor. ἀκρέμονας Theophraſti reddit non ſemel *brachia.*

Brachia de arboribus.

23. TONDE.] Pari metaphora Tertul. de Pallio: *Gladius detondet.*

24. COMPESCE.] Colum. loquens de vitibus: *compeſcenda quaſi pueritia ſeminum eſt.* I. Conſultus apud Germ. *luxuries ramorum compeſcatur.* Flexu alio Columell. libr. 3. cap. 21. *vitem coerceat.* Alio Iuuenc. B lib. 3. *Nunc ſcrobibus, nunc falce premens vineta retunde.* Phil. lib. de agricultura, ita, τὰ δ᾽ ὑπὸ πιαινούσης τροφῆς κεχυμένα τομαῖς στέλλειν: *quæ alimento nimio luxuriant, putatione ſunt cohibenda.* Pertinent iſta ad locutionem, ceterùm de præcepto Plin. lib. 17. cap. 22. *Non indulgendum eſt, ſed ſemper inhibenda fœcunditas.* Addit rationem: *quicquid materia adimitur, fructui accedit.* Ait præterea, eam eſſe naturam vitis, *vt parere mal. , quam viuere.* Cur? quia *ſemina mauult, quàm fructum gigni.* Ideo ergo compeſcenda, inhibenda, amputanda.

Luxuries vitium compeſcenda.

25. FLVENTES.] De vitibus Theoph. 3. Cauſ. cap. 20. ἐγκαταλείπεσθαι: *luxuriare, ſyluescere, fluere.* Non abit Lucret dixiſſe lib. 2. *fluidas frondes.* Xenoph. in œcon. expreſſit his verbis, ἀκρεμονοῦνται τὰ ἄμπελα. Virg 1. Georg. vt ſolet, optimè, *luxuria foliorum exuberat vmbra.*

[a] Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt.
Præcipuè dum frons tenera, imprudénſque laborum.
[b] Cui ſuper indignas hyemes, Solémque potentem,
Syluestres vri aſſiduè, capreæq; ſequaces
Illudunt: paſcuntur oues, auidæq; iuuencæ.
[c] Frigora nec tantum cana concreta pruina;
Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
Quantum illi nocuere greges, duríque venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
[d] Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:
Præmiaq; ingentes pagos, & compita circum
Theſeidæ poſuere; atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.
[e] Nec non Auſonij Troia gens miſſa, coloni
Verſibus incomtis ludunt, riſúque ſoluto:
Oraque corticibus ſumunt horrenda cauatis,
Et te Bacche canunt per carmina læta, tibíque
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu,
Implentur valléſque cauæ, ſaltúſque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honeſtum.
[f] Ergo ritè ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancéſque & liba feremus:
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

ARGV

ARGVMENTVM.

Præcipit, ſepibus arcendum pecus à vitibus: ex cuius præcepti occaſione dilabitur ad ſacra Bacchi, quæ fiebant ritu Græcorum, quæ ritu Latinorum.

EXPLICATIO.

a A Tam multiplici præceptorum varietate pergit ad ſepes & munimina, quæ neceſſaria ad tenendos, id eſt, arcendos greges à vitibus, præcipuè dum illæ ſunt teneræ, laborúmque ignaræ.

b Addit rationem, cur texendæ ſepes, vt pecus arceatur. Quia, etiamſi hyemes indignæ, id eſt, magnæ noceant nouellis vitibus; & Sol, cùm potēs eſt, id eſt, cùm eſt æſtiuus: tamen maius nocumentum accipiunt ab vris, capreis, ouibus, iuuēcis. Vri enim, & capreæ per ludum omnia peſſundāt, & proterūt: oues, ac iuuencæ depaſcuntur. Velim lector ſcribas (*ſyluestres tauri*) non (*vri*) & Poetam interpreteris de tauris ſyluestribus. Quam meam lectionem poſtea aſtruam non fortaſſe ineptè.

B

c Dat explicatiùs quæ dixerat, nimirum quæ ſint hyemes illæ indignæ, quis potens Sol, quod illud ferarum nocumentum. Quaſi dicat. Dixi plus nocumenti pecus afferre vitibus; quàm afferant hyemes indignæ, quàm Sol potens, ita ſanè eſt. Neque enim frigora, cùm tempus pruina albicat (en indignitatem illam, id eſt, magnitudinem frigoris) neque æſtas, cùm grauis admodum incumbit, arentibus præ ardore ſcopulis (en Solem potentem) tantum nocent, quātum greges illi: nam eorum morſus veneno eſt plenus; & cicatricem poſſis, aut vlcus nominare potius, quàm morſum.

C

d Occaſione huius pulcrè dilabitur ad ſacra Bacchi, quæ Græcorum & Latinorum ritu fieri cōſueuerunt. Itaque ait. Si quæras originem capri immolati Baccho, nulla eſt alia, quàm ipſum arroſiſſe vites huius Dei: ideo aris omnibus cæditur in ſacris Liberalibus Bacchi: ideo ludi veteres theatrales eunt in proſcenia, vt ibi exhibeantur: ideo Athenienſes, qui dicti Theſeidæ à Theſeo, luſere in pratis aſcoliaſmum inter læta conuiuia deſtinatis præmiis per pagos, & compita his, qui agiliùs ſaliiſſent per vtres vnctos.

D

e A Græcis tranſit ad Latinos, apud quos coloni, qui venere è Troia, ludunt in honorem Bacchi verſibus, & cachinnis: ſed verſibus quidem, male expolitis, vt æuum illud ferebat. Deinde ex arboribus cauatis ſimulacra ſibi efformant, quæ ori horrenda nimis prætendunt, atque ita non agniti liberiùs debacchantur. Tertiò ſuſpendunt in honorem eiuſdem Dei oſcilla ex arboribus: ſunt hæc ſuſpēdicula quædam facta aut ex lignis, aut ex funibus, quibus iactabantur agitabantúrque pendentes in aëre.

f Reiicit vbertatem fructuum in ſeruatam religionem. Hinc (inquit) id eſt, poſt peracta Bacchi ſacra vinea pubeſcit, incipitque gemmaſcere: valles omnes ſaltúſque implentur vuis: demum loca omnia fertiliſſima ſunt, per quæ Deus ipſe caput circumtulit pulcrum & decorum. Extrema hæc indicant feſtum Ambaruale, de quo locutus 1. Georg.

E

g Concludit neceſſariam eſſe religionem ad prouentum rei ruſticæ. Ergo, oportet Baccho dicere, id eſt, canere honorem & ſacra ſua, idque carminibus patriorum more conſtitutis, oportet ferre lances & liba (id eſt, liba in lancibus, eſt enim ἓν διὰ δυοῖν:) oportet hircus, qui illi eſt ſacer, ad aram ducatur, vt ibi ſtet immolandus: oportet torreantur exta hirci in

A verubus colurnis. Epithetum ſignat materiam: eſt enim colurnū, quod fit vel ex corylo iuxta Seruiū, vel ex corno iuxta Feſtum.

NOTÆ.

1. TEXENDÆ SEPES.] De hoc præcepto ita Philo Iudæus lib. de Agricultura, τὸ φραγμὸν ... φυλακὴν ..., ἐξ φυλῶν τῶν κατὰ τῶν ἀγρῶν ... ὠφελίμων ... : *Sepes fructus conſeruat, plurimáſque agrorum, arcens irruendi, ac nocendi cupidos.* Et Oppianus quart. Hal.

—ἀπὸ σκολόπεσσιν ...
... ἔρκος ἀλωῆς
ἀγρονόμοι.

—ac veluti ſudibus vſquequaque
Munientes frequentibus rotundum ſeptum horti
Agricolæ.

Subiicit alia in eandem ſententiam. Sepem Homerus deſcribit odyſ. 14. loquens de re alia.

2. PECVS OMNE TENENDVM.] Tenere, prò arcere, & continere ex imitatione Græcorum, qui ἔχειν, & κατέχειν. De præcepto Plin. 17. c. 22. *Arcendū procul omne quidem pecus, ſed maximè lanigerum, quoniam facillimè auſert gemmas.* Colum. 5. c. 6. *ab inſultu pecoris* ... — Tenere pro arcere.

3. IMPRVDENS LABORVM.] Ne te auſpicātem Poeſin prætereat hæc phraſis. An quicquam tu venuſtius? Ego hanc hærens, *frons neſcia Solis.* Neque dubitarem, florem dicere *imperitum laborum*, cùm primùm erumpit. — Imprudētia de laborib.

4. INDIGNAS HYEMES.] Explicui *magnas*, ſecutus quæ iam dixi Ecl. 10. ad illud, —*indigno cum Galli amore periret.* Neque aliter is locus expediri poteſt commodè, quàm de magnitudine hyemis. — Indignus, id eſt, magnus.

5. SOLEMQVE POTENTEM.] Quid ſi ſumſit ex Ariſtotele? Hic enim ad explicandum Solem vigentem, ita ait 2. Meteor. cap. 8. ὁ γὰρ ἥλιος ὅταν μάλιστα κρατῇ.

6. SYLVESTRES VRI.] Quis neget Poetam loqui de re, quam aut ipſe oculis, & Itali reliqui cernebant; aut certè ſciebat agricolas vulgo experimēto pati; vnde ergo tanta in Italia vrorū copia, vt aſſiduè frondes vitium infeſtarēt? Vri enim in Germania ſolùm proueniunt, & ſignatè in ſylua Hercynia, auctore Iulio 6. Gall. cuius hæc ſunt: *Multa in ea* (ſylua) *genera ferarum naſci conſtat, quæ reliquis in locis viſa non ſint.* Poſt quæ verba, tres tantùm animalium ſpecies adducit, bouem quendam cerui figurā, alcem, vrū. Apertè audis, nullibi naſci vros, quàm in Hercynia Germaniæ: imo neque alibi viſos. Et quidem Virgilius contiguus fuit æuo Iulij Cæſaris, neque potuit dicere, frequentes eſſe in Italia (nam ſi frequētiam procul dubio innuit, cùm ait, *aſſiduè illudunt,*) cùm ille ſcripſiſſet naſci tantùm in Germania. Sed eſto, naſcantur aliis locis, vt in Pyrenæo, auctore Seruio hîc; aut in Gallia, quod indicat Macrob. l. 6. Satyr. c. 4. cùm dicit, vros eſſe vocem Gallicam: certè non in Italia, neque in Africa, quod falsò ſcripſit Domitius in Martial. Epigr. 23. Amphith. Obiicies, cur non poſſent infeſtare frondes vitium teneras in Hercynia? Occurret tibi Plin. lib. 16. c. 2. vbi deſcribens Hercyniam, conſtituit omnia eius ſylux horrida, vaſta, implicata, inculta: adeò vt videantur mūdo congenita, immortalia, & prodigia arborum fide caritura. Quis ergo ibi locus teneris arboribus, à quibus vri arceantur? Ergo, putemus Virgilium non ſcripſiſſe, *ſylueſtres vri*, ſed *ſylueſtres tauri*, & facile irrepſiſſe errorem ex vocum ſimilitudine. Per tauros autem ſylueſtres intelligo bubulos, quorum magna — Vri.

Bubali.

copia in Italia. Nã bubali,qui niſi boues ſylueſtres? Iſidorus lib.12. *bubals vocat per deriuationem, quod ſint ſimiles boum.* Allucet clarè locus Agathiæ lib. 1. Hiſt. vbi loquens de morte Theodoberti Regis,qui periit vnius bubuli ictu ſauciatus,ita ait, νῦν δὲ ἐπὶ θήρας ἰὼν, ταῦρος αὐτῷ ἐπαντιάζει, μέγας τε καὶ ὑψίκερως, οὐ τῷ πραῷ δήπου τῷ καὶ ἀροτῆρι, ἀλλ' ὑλονόμος, καὶ τοῖς κέρασι τὸ ἀντίπαλον διαφθεῖρον, βουβάλους οἶμαι τοῦτο τὸ γένος καλοῦσι: *Cùm venatum iuiſſet, taurus ei ingens, & excelſis cornibus occurrit, non domito & aratori tauro ſimilis, ſed ſylueſter & montanus: & quicquid obuium diſperdens cornibus: bubalos genus hoc animalis appellant.* Hic ergo arcendi ab arboribus,quas infeſtát:quod enim in eodem Scriptore ſtatim ſequitur, ad rem vnicè facit. Ait enim bubalum curſu delatum fuiſſe in arborem quandam non ita magnam:eámque fronte & cornibus ita vexauiſſe, vt omnino euerteret: ex qua ramus,qui diſſiluit, violento ictu Regis caput ſauciauit,vnde mors ſecuta. Oppianus quoque 4.Hal. bubalum fœminam conſtituit ἐν λόχμῃσι, *inter frutices, arbores,virgulta.* Iuuat demum, Poetam cum his coniũxiſſe capreas,vti etiam Ariſtoteles, & Oppianus. prior lib.3.de partibus animal.cap.2. βουβάλοις δὲ, καὶ δορκάσι: poſterior 2.Cyn. vbi ait,bubalum minorem eſſe eurycerote,maiorem capra. His, quæ dixi,firmatur obiter ſententia Plinij lib.8.c.15.& Solin. c. 32. ſcribentium eſſe imperitos,ac verè vulgus, qui putent bubalos & vros eſſe eoſdẽ. Certè patria,ſi nulla res alia(quę multiplex)ſatis vtramque feram diſcriminat. Obiicit quiſpiam,bubalos ætate Plinij raros fuiſſe in Italia,ad quem ſi cõferas æuum Maronis, rariſſimos fuiſſe credendum eſt, nam hoc argumẽto ego dicebam non poſſe capi vros. Dico, de hac raritate non clarè conſtare, tantùm colligi illam ex errore Plinij c.15.lib.8.qui,ſi vidiſſet hoc animal,non diceret,eſſe ſimile cerui. Et quidem credendum ex vicina Africa,vbi id animal gignitur (teſte ibi Plinio,& Iſidoro c.1. lib.12.) multos eſſe in Italia æuo illo,nam iſto nihil in ea frequentius. Iuuat Iſidorus, qui c.4. lib.12. ita ait: *boas anguis Italiæ immenſa mole perſequitur greges armentorum,& bubalos.* Vides, vt ſuo æuo,& hoc eſt antiquiſſimum, bubalos agnoſcat in Italia. Deinde per me nihil obſtat, quin præceptum Virgilij capiatur de Africa,vbi hæc fera tum fuerit, & vbi horti infeſtandi ab illa. Nam, vt alibi clarè docui, præcepta ſua Virgilius non ad Italiam ſolùm coarctat,ſed ad alias orbis partes. Quæ ratio faciliima expediendis multis in Virgilio Eſt mihi & duplex aliud effugiũ. Quid ſi Poeta ſcripſit *vrſi* nõ *vri.* Quo ſimili errore lectionem Martialis infectam nõ pauci aſſerunt. Deinde,manente lectione *vri.* potuit Poeta per vros intelligere,non veros vros, ſed tauros ſylueſtres,id eſt,bubalos. Nam bubalos vulgus nominabat vros,vt liquidum ex Plinio lib.8.c.15.& Solin.c.32. Hoc ſanè effugio Raderus noſter Martialem expedit. Multis iſta, fateor: ſed neceſſaria tot molimina ad rem nouam inducendam.

Vri alij à bubalis.

7. SEQVACES.]Eadem forma Virgil. *fumos ſequaces,vndis ſequacibus,flãmis ſequacibus.* Arripuit à Lucr. qui *metus ſequaces,mores ſequaces,* lib.2.& 3.

Grauis, id eſt, morbidus.

8. GRAVIS ÆSTAS.]Id eſt,morbida. Cui acceptioni conuenit,quod ſcribit Heraclides Põticus in Homericis allegoriis:peſtem illam,qua Græci laborauerunt,quam Homerus deſcribit, æſtiuo tempore accidiſſe; qua vna re ingenioſus Poeta occultè indicare voluit huius temporis ægritudinẽ. Atque ideo ait,iram illam cõfingi natam ab Apolline,qui idem cum Sole,vt intelligas, feruore Solis, qui in æſtate vehementiſſimus eſt,peſtem ortam.

9. VENENVM DENTIS.] Illuſtrabitur ſatis hic A locus his,quæ dicta in hoc libro ad illud, *vrentes culta capellas.*

10. ADMORSO.] Hac verbi forma vſus Plautus Pſeud. Propert.lib.3.El.11. Sidon.lib.7.Epiſt.6. Capitolinus in Antonino. Seneca epiſt.27. Symmachus lib.1.Ep.25. Coniunxit hoc in extremum Iuretus.

11. SIGNATA.] Cùm Poeta hîc, & alij etiam ſtirpium curatores dicant, plagam morſus caprini eſſe indelebilem, ſignatámque in arborę permanere,neque vnquam coaleſcere, putat Germ. Poetam fortaſſe alluſiſſe ad ſẽtẽtiam Medij adulatoris Alexandri: nam ſolet hic vates hiſtorias & verba aliorum ſuis rebus accommodare. Quæ ille diceret ita repræſentat Plutarchus lib. τοὺς ἄντις διακρίνων, ἐκέλευεν θαῤῥοῦντας ἅπτεσθαι, καὶ δάκνειν ταῖς διαβολαῖς, B διδάσκων, κἂν θεραπεύσῃ τὸ ἕλκος ὁ δεδηγμένος, ἡ οὐλὴ μένει τῆς διαβολῆς: *iubebat itaque ſuos audacter calumnias iacere, hiſque alios mordere,docens, tametſi morſi vlcus conſanaretur,tamen calumniæ cicatricem manſuram.* Si non huc adſpirauit Virg tamen nihil obfuit ſententiæ ſimilitudinem attuliſſe.

12. CICATRIX.]Hæc,& ſimiles aliæ voces frequentiſſimæ Scriptoribus rei ruſt. Theophr. 3.Cauſ. c.9. ἕλκωσις πόνον παρέχει, καὶ κακοῖ τὰ δένδρα: *Facit vulnus, vt langueſcant arbores,laborentque.* & c.10. loquens de arboribus, διὰ τὰς πληγὰς, *propter plagas.* Auctor Geop.lib.5.loquens de vite, τραυματισθεῖσα νοσεῖ, καὶ ἄκαρπος: *Vulnerata ægrotat,neque fert fructum.* Col. lib.4. c.24. *ſaucienda,exulceranda vitis.* & de vineis, *obducere cicatricem.* Plin. 17.c.22. *cicatricoſum.* & millies *cicatri-* C *cem* nominat.

Cicatrix de arboribus. Vulnus de arboribus.

13. NON ALIAM OB CVLPAM.]Quę hic ſcribit Virg non aliunde melius cognoſci queant,quam ex verbis iſtis Varr.lib.1.rei ruſt. c.2. *Quædã pecudes culturæ ſunt inimicæ,ac veneno,vt iſtæ,quas diximus,capræ:hæ enim omnia nouella ſata carpendo corrumpunt, non minimum vites atque oleas. Itaque propterea inſtitutum diuerſa de cauſa ad alij Dei aram hoſtia adduceretur, ad alij non ſacrificaretur: cùm ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sic factum vt Libero Patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent pœnas:contra,vt Mineruæ caprigeni generis nihil immolarent,propter oleam,quod eam, quam læſerit, fieri dicunt ſterilem:eius enim ſaliuam eſſe fructui venenum.* Eò ſpectent iſta Ouid.lib.15.Met. *Vite caper morſa Bacchi mactatus* D *ad aras Ducitur vltoris.* & 1.Faſt.

Caper cur Baccho immoletur.

Rode caper vitem,tamen hinc cum ſtabis ad aram,
In tua,quod fundi cornua poſſit,erit.

Et Martial.lib.3.epigr.24.

Vite nocens roſa ſtabat moriturus ad aras
Hircus,Bacche tuis victima grata ſacris.

Sed & Prudentius contra Sym.

Hic nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Caeditur. Adiũge iſta Eueni Poetæ apud Natalem lib.5.c.13. inducentis vitem loquentem cum capro.

κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω
ὅσσον ἐπισπεῖσαι σοί, τράγε, θυομένῳ:
Rodas me licet ad ſtirpem,de palmite fundam
Dulcia mactando vina ſed hirce tibi.

E Neq; abludunt quæ de Cerere& porca ſcribit Oui.

Prima Ceres auida gauiſa eſt ſanguine porcæ,
Vlta ſuas merita cæde nocentis opes.

Neque item illud Platonis 8.leg.iubentis, vt qui vuas immaturas,& adhuc acerbas carperet, quidpiã Deo Baccho perſolueret,quaſi is fructum inde prouenientem interturbaret. Seruus verò,quia pecuniã nõ haberet,pateretur verbera. Ab his, quæ hîc dixi, non minus duci poteſt adagium illud, αἰγὸς τρόπον, *in morem capræ;* de eo,qui ſibi malum adſciſcit, quàm ab illis,quæ placent Iunio Cent.2.Adag.98.

Capræ in morem, adagium.

14. OMNI

14. OMNIBVS ORIS.] Non hoc ſine cauſa, ait Seruius: quia, cum aliis numinibus ſacra fierent ex vario ritu regionum, vt Paphiæ Veneri tãtum thure; Veneri Genetrici, id eſt, Romanæ etiã victimis: vni Baccho vbique caper mactabatur. Cum reſpectu ad has fabulas vocat Nonn. lib. 7. Dion. hircum, *ἐχθρὸν ἀμπέλου.*

Proſcenia.

15. PROSCENIA.] *προσκήνιον* locus erat ante ſcenam, vbi erant agentium diſcurſiones, interdum etiam ibi hiſtrionia tota peragebatur. Inde illud, quod citat Suidas: *Fortuna eo prætextu velut in proſcenium protracto, vera conſilia detexit.* Ex hoc loco ſpectarunt interdum Principes. Lege Sueton. Neron. cap. 12. Erat proſcenium aulæis veſtitum. Materia è tabulis. Apul. 4. Flor. *Non pauimenti marmoratio, non proſcenij contabulatio, nec ſcenæ columnatio.* Addit Seruius, dixiſſe Poetam, *ludi veteres.* reſpicientem primam originem ludorum theatralium, qui ortum habuere à Liberalibus.

Theatrales ludi.

Caper præmium compitalitiorũ.

16. PRÆMIA.] Sunt qui hircum capiant, qui erat ludorum Compitalitiorum (nam hos indicat Poeta) præmium in primo illo æuo. Ideo Horatius

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.

Nonnus in Dion. lib. 19. celebrans Bacchi feſta victori taurum dat, victo hircum.

Pagi vnde dicti.

17. PAGOS.] Rectè videtur Seruius monuiſſe pagos dictos *ἀπὸ τῶν πηγῶν, a fontibus*, circa quos pagi condi conſueuerunt. Vnde pagani quaſi potantes vno ex fonte. Porrò Virg. locum illuſtrat Fran. Luiſinus lib. 1. Parerg c. 15. ex Thucydide lib. 2. fiunt enim iuxta Poetam ſacra Bacchi ab Athenienſibus non in vrbe, ſed in pagis. Nam olim Athenienſes in pagis degebant, & in agris: donec Theſeus illos in vnam vrbem coegit, fecitque ſimul viuere. Quam rem ibi latè Thucydides, ad quem adſpiraſſe Virgilium credibile eſt, cùm præſertim dicat de Bacchanalibus, *veteres ludi*, & Græcus pariter ſcriptor *τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια.* quem in locum interpres, *ἀρχαιότερα εἶπεν, ὅτι ἐστὶ καὶ νεώτερα ἄλλα.* Quibus ait, Thucydidem veteres Bacchi ludos a nouis diſcriminaſſe. Addit Luiſinus, eo magis ad hanc rem alludi, quòd Virgilius *pagos* nominet, & ibidem Thucydides dicat, fuiſſe locum in Attica, cui inerat nomen fontis.

18. MOLLIBVS IN PRATIS.] Arripuit Ouid. 1. Art. *mollibus in pratis admugit fœmina tauro.* & Papin. 2. Syl. *mollibus in pratis altè flos improbus exſtat.* Ita Virgil. *herbam mollem* dixit, & Plin. lib. 5. Epiſt. *herbas teneras, & molles*, & paſſim omnes, & omnes fortaſſe ab Homero, qui Ody. 5. *λειμῶνες μαλακοὶ ἴου, ἠδὲ σελίνου: mollia prata violæ, & apij.* & 9. *λειμῶνες ὑδρηλοὶ, μαλακοί: prata irrigua, mollia.* Dio Chryſoſt. orat. 2. *λειμῶνας ἁπαλοὺς prata tenera.*

Aſcoliaſmus.

19. VNCTOS SALIERE PER VTRES.] Aſcolia Græcis dicta ſunt, vt etiam aſcoliaſmus *ἀπὸ τοῦ ἀσκοῦ αἰγείου*, ab vtre caprino: Romani vinalia appellarunt. Statuebantur itaque vtres hircini, in prato inſtar theatri efformato, inflati atque vncti oleo: ſaltabant per hos ruſtici vnico tãtùm pede: nam alterum ſubleuatum habebant, libratúmque in aere: qui cadebant (quod ſignato verbo dicebatur ceruuare) riſu ab omnibus & cachinno ludibundè accipiebantur: ita omnia plauſu & hilaritate in honorem Bacchi perſonabant. Verba, quibus ſaltus ſignificabantur, ſunt *ἀσκωλιάζειν*, & *ἀσκωλίζειν.* Huius celebritatis Græci & Latini meminerunt, ſed Græci frequẽtiùs. Integra auctorum non adducam, ne te lector, & hanc paginam onerem: tantùm notas, quas dixi, breuiter probabo. Dixi, ſtatui vtres in theatro, Scholiaſtes Ariſtophanis, *ἐν μέσῳ δὲ τοῦ θεάτρου ἐτίθεσαν ἀσκούς.* Zetzes in Heſiodum, *ἀσκὸν πηδῶντες κατὰ γῆς.* Addidi, inflatos, Scholiaſtes Ariſtophanis, & Zetzes, vterque *πεφυσημένον.* Hygin. lib. 2. de ſignorum hiſtoriis, loquens de capro, qui vitem corroſit, & Icario, quia Bacc. artem colendi vineti acceperat, ita ait: *dicunt hircum in vineam ſe coniecisse, & quæ ibi tenerrima folia videret, decerpſiſſe. Icarum iratum eum interfeciſſe, ex pelle eius vtrem feciſſe, ac vento plenum præligaſſe, & in medium proieciſſe, ſuoſque ſodales circa eum ſaltare coegiſſe.*

Vtres theatrales.

Adieci etiam vnctos fuiſſe Schol. Ariſtoph. *ἀληλιμμένους.* Varro lib. 1. de vita populi Roman. *etiam pelles bubulas oleo perfuſas percurrebant.* Seruius hic: *Vnctos vel oleo, vel lixiuia.* Dixi præterea, ſaltum hunc fieri ſolitum vnico pede Zetzes, *ἐνὶ ποδὶ ἐφαλλόμενοι, ἄνωθεν τούτων ἐφέροντο.* Riſum, quò cadentes excipiebantur, probat Eubulus apud Interpretem Ariſtophanis, *καὶ πρός γε τούτοις ἀσκὸν εἰς μέσον καταθέντες εἰσάλλεσθε, καὶ καγχάζετε ἐπὶ τοῖς καταρρέουσιν: Quare vtrem in medio collocãtes, ſupra ipſum ſaltate, & eos qui ceciderint, cachinno proſequimini.* Varronis partem, quam præmiſi, ſequũtur verba hæc: *Ibique ceruuabant, a quo ille verſus vetus eſt in carminibus. Sibi paſtores ludos faciunt coriis ceruualia.* Ita legendus hic verſus, non vt a Turn. lib. 17. c. 23. Dixi extremo loco, hanc celebritatem fieri in honorem Bacchi. Interpres Ariſtophanis, *ἑορτὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἤγοντες ἀσκώλια, ἐν τιμῇ τοῦ Διονύσου.* Zetzes, *τοῦτο δὲ ἐποίουν τιμῶντες τὸν Διόνυσον.* Addam in *παρέργῳ*, conſtare auctoritate Phornuti hos ludos non vno in loco, ſed per pagos Atticæ celebrari ſolitos, ait enim: *ἐκδείραντες αὐτὸν (τράγον) εἰς τὸν ἀσκὸν ἐνάλλονται κατὰ τὰς Ἀττικὰς κώμας: excoriato hirco ſaltabant in vtrem per pagos Atticos.*

20. AVSONII.] Placitum hic inſerere verba iſta Feſti: *Auſoniam appellauit Auſon Vlyſſis & Calypſus filius eam primam partem Italiæ, in qua ſunt vrbes Beneuẽtum, & Cales. Deinde paulatim tota quoque Italia, quæ Apennino finditur, dicta eſt Auſonia ab eodem duce.*

Auſonia vnde dicta.

21. INCOMTIS.] Eſt hoc quod ſecunda Ecl. dixit, *incondita.*

22. RISV SOLVTO.] Periphraſis cachinni ex penu Virgilij obſeruanda.

23. ORAQVE CORTICIBVS.] Hic verbum pro verbo poſitum: nam ora pro perſonis, ait Macrob. 6. Satyr c 6. Ceterum Ioſephus Scaliger in Auſonium, verſum hunc explicat de oſcillis: ſunt hæc, quę Græci vocant *προσωπεῖα*, nimirum laruæ ex corticibus arborum, quas ruſtici ſibi apponebant, vt eſſent magis ridiculi. Harum repertorem Horatius facit Æſchylum, & ante Æſchylum Theſpis docuit ora fæcibus perungere, loco perſonarum.

24. OSCILLA EX ALTA, &c.] Variè interpretes, alij etiam, qui communes locos ſcripſerunt, capiũt verba Virgilij: & videntur mihi omnes ferè illorum explicationes quadrare in hunc locum poſſe; nulla re, quo minus id ſit, repugnante; nam omniũ capax eſt vox *oſcillum.* Ego in explicatione ſecutus ſum illã de geſtationibus, iactationibus, ſuſpendiculis; quod ea frequentior doctis. Ergo, ſunt qui capiant *προσωπεῖα* illa, de quibus in ſuperiori Nota. Alij parua quędam ſigilla in humanam effigiem ſimulata, & imagunculas, quæ infantibus præbentur ad luſum, nam oſcillum diminutiuum eſt oris. Nonnulla his conſimilia Macrobius 1. Sat. c. 11. ad finem. Tertiò, ſunt qui capiant in Virgilio imagunculas quaſdam formatas in phallos, atque ithyphallos, & ſatyrica quædam, quæ ex arboribus ſuſpendebantur, geſtabantur etiam in Bacchi pompa, ſi videlicet oſcillum vocari putãt ſimulacrum illud obſcœnæ partis. Vide Turnebũ c 7. lib. 10. Neque hi à vero abeunt, accinẽtibus his, quæ in Euterpe Herodoti reperi ad hanc rem conſentanea.

Oſcilla quæ hic.

nea. ἀντὶ δὲ φαλλῶν ἀλλὰ σφί ἐστι ἐξευρημένα ὅσον τε πηχυαῖα ἀγάλματα νευρόσπαστα, τὰ περιφορέουσι κατὰ κώμας αἱ γυναῖκες: *pro phallis res alias excogitarunt, imagines ſcilicet cubiti magnitudine, quas mulieres per agros circumferunt.* Scribit ſcilicet ſacra Bacchi Quartò, Laxius lib. 10. cap. 9 oſcillares ludos explicat, in quibus pueri colludebant cum oſſiculis, aut imagunculis ollcis. Nónulla his confinia Had. Iunius. Quintò, Turneb. lib. 7. cap 20. & lib. 20. cap. 24. (Conſentiúntque Germanus hic, & Mercurialis lib. 3. Gymnaſt. cap. 10. Leopardus lib. 6. Emendat. cap. 14. Iunius, & docti alij) accipit penſiles quaſdam geſtationes de arboribus, in quibus per luſum iactabantur, quæ iactatio dicta eſt oſcillatio, qua ſe mutuo homines alternis & leuabant, & deprimebát. Hoc genus luſus per ſex Latinarum feriarum dies celebrare ſolebant in imaginem vitæ humanæ, in qua altiſſima interdum in infima deprimuntur, infima in altum feruntur: ſic etiam & memoriam redintegrabant motus primi cunarum. Has geſtationes Græci αἰώρας dixerunt, & ἀλωρῆσαι, Galenus, ex nota Iunij, αἰώρημα. Latini, cernuationes. Huius luſus meminere Athenæus li. 14. Pollux, Heſychius, alij. Ab Athenienſibus tranſlatæ ſunt Romam cernuationes iſtæ, & celebratæ in feriis Latinis, ſed placuit Virgilio eas exhibere in Liberalibus. Fiebant vero hæ iactationes aut ligno tranſuerſim appenſo ex arbore; aut certe fune, & reſti, aut vtroque, vt mox apparebit ex teſtimonio Hygini. Non errabit, qui putauerit hunc luſum ſimilem eſſe petauro. Nam petauriſtas dictos ait Ælius Stilo apud Feſtum, quod hi πρὸς ἀέρα, καὶ πρὸς αὔρας πέτονται, *quod ad aerem, & auras volent.* Porrò, ferias, in quibus iſta celebritas, ἀλῆτιν vocat Fauorinus in voce αἰώρα, ex nota Leopardi. Hyginus in Aſtronom. c. de Arctophylace horum ludorum in Græcia cauſſam hanc aperit. Erigone deſiderio patris Icarij interfecti permota ſuſpendio vitam finiit. Multæ item Virgines Athenienſium ſimili fato vitam finiebant. Hoc enim precata fuerat. Erigone moriés, vt filiæ Athenienſium eodem letho afficeréntur, quo ipſa erat obitura. Athenienſibus adeuntibus Apollinem, is reſpondit, ſi vellent hoc fato liberari. Erigonæ ſatisfaceret. Qui, quod ea ſe ſuſpenderat, inſtituerunt, vti tabula interpoſita pendente funibus, ſe iactarent, vt qui pendentes vento mouerentur. Addit Hyginus, vocari Aletidas, qui hanc celebritatem & ſuſpendicula exercerent, in memoriam eiuſdem Erigones, quam ἀλῆτιν, id eſt, vagam, errabundam, ſolitariamque vocabant, cum orba eſſet patre. Vide, ſi placet, quæ Athenæus lib. 14. ſcribit ex Ariſtotele.

Petauriſtæ.

25. LARGO--FOETV.] Colum. lib. 4. cap. 17. de vineis, *largos fructus oſtendant.* & c. 24. *poſt largos fructus, parcendum eſt vitibus: poſt exiguos imperandum.* Papin. 1. Sylu. *Largi Lyæi.* Horat. de vitulo od. 2. lib. 4. *largis inuereſcit herbis.*

26. PVBESCIT.] Pari forma Cicero 1. Natur. *maturata pubeſcant.* Plinius 17. c. 22. *pubeſcente vua.* Arnob. lib. 5. *pubeſcentes herbas.* Papin. 2 Syl. *pubeſcenti Lyæo.* Græci pari exſultantia. Nam Oppian. 2. Hal. ἐφηβώοντες.

27. ET QVOCVNQVE DEVS, &c.] Putat merito Germanus hanc ſententiam deſumtam ex verſibus iſtis Catulli de Baccho.

Qua vbicunque tu puellus loca dexter adieras,
Vbicunque feſſitaras, noua germine tenero
Ferubat arbor auras redimita pampinis:
Vbicunque feſſitaras noua flumina temeti
Placido viam ſecabant fluitantia ſonitu.

Catulliana vero ducta ſunt proculdubio ex Auctore Hymnorum, qui Homero adſcribuntur. vbi dicitur, Baccho capto in naui à piratis, quocunque is Deus duceretur, noua germina vuarum extitiſſe: Multa ibi, verſus paucos ſubiiciam.

Αὐτίκα δ' ἀκρότατον παρὰ ἱστίον ἐξετανύσθη
Ἄμπελος ἔνθα καὶ ἔνθα, κατεκρημνῶντο δὲ πολλοὶ
Βότρυες, ἀμφ' ἱστὸν δὲ μέλας εἱλίσσετο κισσός.
Statim autem in ſummitate veli extenſa eſt
Vitis huc atque huc: pendebant autem multi
Racemi, circa autem malum voluebatur hedera.

Arnob lib. 2. cum reſpectu ad has fabulas: *Si enim patrem creditis Liberum dare poſſe vindemiam.* Has imitationes alij ante me ſubiecerunt. Sed ego non male exiſtimem, ſi dicam, Virgilium Callimacho quoque hæſiſſe in hymno ad Phœbum, vbi de hoc Deo paſcente pecus Admeti, & oculis omnia colluſtrante ita canit.

Φοίβῳ καὶ βοτάνην τελέθει πλείον, οὐδέ κεν αἶγες
Δεύοιντο βρεφέων ἐπιμηλάδες, ᾗσιν Ἀπόλλων
Βοσκομένῃσ' ὀφθαλμὸν ἐπήγαγεν, οὐδ' ἀγάλακτες
οἶες, &c.
Paſcua plena virent, nec ſunt ſine mollibus hædis
Inter oues capra, quas vultu reſpicit æquo
Phœbus oberrantes, nec ſunt ſine lacte bidentes.

28. RITE.] Hæc vox primum hic occurrit, quam explicabimus ex doctrina Scal. in Coniect. vt hinc ad locos alios Virgilij petatur. Eſt *rite*, idem quod caſte, & Græco ἁγνῶς. Quod nobis ritus, veteribus dicebatur caſtum, caſti: aut, caſtus, caſtus per quartá. Varro lib. 1. Rerum humanarum: *Noſtro ritu ſunt facienda ciuilibus, quam Græco caſtu.* Feſtus: *minuitur populo luctus, cum in caſto Cereris conſtitit.* Vbi eſſe in caſto Cereris eſt, τὸ ἁγνεύειν Δήμητρι, *Cereri operari*, aut, *Cereri puriter facere.* Ritus itaque & caſtum, idem: ac perinde rite, & caſte, idem quoque. — Rite quid.

29. CARMINIBVS PATRIIS.] Plato in legib. μέλος παιωνίζοντες πάτριον.

30. LANCES.] Vti ex bonis Interpretibus obſeruauimus πίνακες Græcorum reſpondét Latinorum lancibus. In auctoribus vtriuſque linguæ ſæpiſſime inferuntur ad rem ſacram. Notanda verba iſta Ammian. lib. 29. de lance quapiam præparata ad ſacra: *In ambitu rotunditatis extremo Elementorum viginti quatuor ſcriptiles forma incisa perite, diſiungebantur ſpatiis examinate dimenſis.* Ex quibus aliquid moris poſſit allucere. — Lances in re ſacra.

31. LIBA.] Romanum libum ita definit Athen. lib. 3. ἐξῆς ἐπιφέρεται πλακοῦς ἐκ γάλακτος, σησάμου, καὶ μέλιτος, ὃν Ῥωμαῖοι λίβον καλοῦσι: *Illata deinde placenta eſt ex lacte, ſeſamo & melle, quem Romani appellabant libú.* — Libum quid.

32. DVCTVS.] Non vi aliqua impulſus, ſed aliquem ducentem ſecutus ipſemet ad aras ſtabit. Hoc fauſtum erat omen, infelix contra, ſi hoſtia reluctaretur, neque vellet ſiſti. Mart. lib. 9. — Duco vox ſacrorum.

Ipſe ſuas anſer latus properauit ad aras,
Et cecidit ſanctis hoſtia parua focis.

Exempla alia prætereo, quæ multa. Solú moneo, in hac re tátum momenti poſitum, vt ſi quæ hoſtiæ ferociores eſſent, laxo fune vinciréntur, ne ſacra fugiédo perturbarent: laxo (inquam) vt nihilominus, tanquam liberæ ducerétur. Ex quo more docte Læuin. in Suet. explicat illud Iuuen. Sat. 12. *Sed procul extentum petulans quatit hoſtia funem.* Et ego illuſtro hunc locum. Quæſitum eſt enim Poetæ auſpicatiſſimum ſacrificium, nam cum hircus petulans & mire proteruus, tamen ducetur cornu, & ſtabit placidus.

33. STABIT.] Habet hoc verbum ſuam notionem in ſacris, admota enim hoſtia aris dicebatur ſtare, donec vota fundarentur, & mola ſpargeretur. Lege Briſſ. 1. Form. — Sto vox ſacrorum.

34. VERV

Columna vetus.

34. VERVEVS-COLVANIS.]Obſerua diligentiam Poetæ. Nõ ſolum hircus mactatur, qui nocuus vitibus: ſed corylus quoque, quo poteſt modo, dat pœnas, exciſa à terra, ſeruiénſq; miniſterio Bacchi: nam ea quoque nocua eſt vitibus. Poeta enim ſupra, *Neue inter vites corylum ſere.* Dices, nõ vidit hoc Poeta, ſed tu illi affingis. Qui tu ſcis non vidiſſe, nónne in hoc Argo multi oculi?

[a] Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Térque quatérque ſolum ſcindendum: glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus [b] omne leuandum
Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.
[c] Et iam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & ſyluis Aquilo decuſſit honorem,
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curuo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingítque putando.
[d] Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto,
Poſtremus metito. [e] bis vitibus ingruit vmbra,
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus vterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. [f] nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſyluam, & ripas fluuialis arundo
Cæditur, incultíque exercet cura ſalicti.
[g] Iam vinctæ vites, iam falcem arbuſta reponunt,
Iam canit extremos effœtus vinitor antes;
Sollicitanda tamen tellus, puluíſque mouendus,
Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.

ARGVMENTVM.

Redit à ſacris ad vineas, quas docet ſæpius eſſe paſtinandas, bis pampinandas, ſemel ablaqueandas & putádas. His peractis, deſinit in plura præcepta, quæ omnia eo tendunt, vt moneat vinitorem diligentia, quam is habiturus eſt in perdifficili vinearum tractatione.

EXPLICATIO.

[a] REDIT in viam à longa ſacrorum digreſſione, & recurrit ad præcepta vinearum. Docuit ſupra, vti paſtinanda vineta; hic iam docet, vti repaſtinanda ter & quater. Inſtrumenta erunt aratrum, & ligones. Aratrum ſignat per illa, *ſolum ſcindendum*. Ligones clare ponit bidentium nomine. Illud, *cui nunquam exhauſti ſatis eſt*, valet, cui operi vinearum nihil laboris, exantlati, toleratique ſatis eſt vnquã. *Æternum* eſt, perpetuo.

[b] Hic pariter præcipit, quæ præceperat de pampinatione, videlicet nemus omne vinearum leuandum fronde. Nam ita acti labores in orbem redeũt; hoc enim rerum vſus poſtulat, hoc neceſſitas. Nam & annus ipſe iterum per veſtigia ſua in ſeipſum voluitur & reuoluitur ſæpius. Vinitorem vocat *agricolam* vt alius.

[c] A repetitione paſtinationis & pampinationis tranſit ad noua duo præcepta, videlicet ad ablaqueationem vinearum, & putationem: docétque primum iſta duo exercenda poſt tranſactum totum autumnum, verbis iſtis: *poſtquam vinea depoſuit ſeras & vltimas frondes, poſtquam Aquilo decuſſit honorem illum frondium.* Hæc enim ſigna ſunt exacti autumni. Ergo illo tranſacto, iam tum, id eſt, ſtatim intendat curam in annum ſequentem, ac perſequatur vitem attondens falce, en ablaqueationem: fingat illam ad arbitrium ſuum putando ſuperuacanea, en putationem. Illa *curuus dens Saturni* cõtinent periphraſin falcis.

[d] Confercit hic aggerátque præcepta plurima, quæ omnia reduci ad vnum poſſunt, nimirum ad diligentiam, quam requirit in vinitore. Ergo ait, diligens vinitor humum primus omnium confodiat: primus cremet ſarmenta vitium reciſa, & domum aduecta, primus reportet vallos, id eſt, pedamenta, quæ neceſſaria ſuſtinendis vitibus; & reportet (inquit) ac referat, quia quæ huic vſui inſeruierunt, reſeruari in ſimilem poſſunt, vult enim Poeta agricolam ſuum eſſe parcum. Pergit. Qui in prædictis primus fuerit, in vna re tantum ſit tardus & ceſſator, videlicet in metenda, id eſt, vindemianda vite.

[e] Signat tempus, quo facienda pampinatio, quo runcatio. Bis (inquit) excreſcunt pampini, à quibus vmbra ingruit vitibus: bis herbæ ſenticetaque exuberant, quæ obducunt ſegetem, id eſt, vites. Hoc tantum ait Poeta, ſed hoc ipſo innuit bis pampinãdum, bis runcandum. Pampinatio ad folia vitium pertinet, runcatio ad herbas. Intelligit autem ver & autumnum, quibus anni temporibus cum folia vitiũ, & herbæ excreſcant, illa pampinãda ſunt, iſtæ runcandæ, id eſt, eruendæ. Annecte vero iſta cũ ſuperioribus, eſt enim locus iſte Poetæ intactus ab Interpretibus. Ergo ſentẽtia eſt. Sit vinitor in reliquis diligẽs, in vna tãtũ vindemia ceſſator & poſtremus: quare? vt vuę legãtur coctæ & maturæ dilatata vindemia.

demia. Nã propter hanc rem ſit pampinatio, nimirum vt coquantur vuæ, facta enim pãpinatione vuæ admittunt Solem, quo coquuntur: rũcatio quoque, etiamſi propter res alias fiat, etiã exercetur, propter maturitatem vuarum: nam creſcẽtes herbæ Solem adimunt vitibus. Hæc profectò videtur eſſe mens Poetæ, non alia. Ideo abſoluit cum admonitiuncula hac. Quia vterque labor pampinationis, & runcationis eſt difficilis, velim vt exiguum agrum colas, cui ſufficere vires tuæ poſſint, etiamſi laudes aliorũ ingentes agros. Vel explica vt Turnebus, ſquδαίω, id eſt, recuſato, de quo in Notis.

f Pergit in indicanda diligentia. Concide viminā ex ruſco, arundines ex fluuiis, virgas ex ſalicibus, vt habeas domi ſuſtentacula ad vites nouellas, ligamenta ad fortiores.

g Abſoluit lõgiſſimum tractatum vinearum indicans difficultatem huius negotij. Vis ſcire quam ſit difficilis vuarum tractatio, audi. Habebis iam vites palis vinctas, & pedamẽtis illigatas: habebis iam putatas, repoſita falce ab labore: perueneris putando, ablaqueando, runcando ad extremos antes vitium, id eſt, ordines, languidus quidem præ labore ac defeſſus, caneſque iam victoriam defunctus magnis laboribus: & tamen iterum poſt tot molimina noua ſeges laborum incumbit: nam ſemper tibi tellus ſollicitanda, ſemper puluis mouẽdus, quin, cum iam maturæ fuerint vuæ, & vindemia prope in foribus, tamen tunc adhuc metuenda eſt intemperies, metuendus aer, qui omnia in nihilum rediget. Expende Lector iſta extrema, quum aerem velit intelligi & intemperiem, Iouem nominat, qui pro aere ſumitur, vt verba formet ad maiorem ruſticorum terrorem, & ita exaggeret difficultatem. Quaſi dicat. Vide vinitor quis tuus labor, conflig endum tibi eſt cum ipſo Ioue. Illa, *Sollicitanda tamen tellus, pulaiſque mouendus*, habent periphraſin multorum laborum, qui tolerantur in negotio vinearum, videlicet foſſionis, arationis, runcationis, ablaqueationis, &c.

N O T Æ.

Labos, pro labor — 1. LABOR.] Theophraſtus ſæpiſſime de vitibus, & arboribus πόνος, καὶ ἐπίπονος. Olim veteres ſcribebant labos, vapos, clamos, amos, palles: pro, labor, vapor, clamor, amor, pallet. Sic olim Valeſij & Fuſij, qui poſtea Valerij & Furij. Nunc adhuc remanent honos, arbos, & quæpiam alia. Hoc admonui, nam vidi qui hic ſcriberent, labos.

2. FRANGENDA.] Ab hac fractione Græci ruſticum vocant βωλοκόπον, frangentem glebas & verbum ?ήγνυμι paſſim ad hanc rem. & Ariſtophanes in Pluto, ἀρότρῳ γῆς ῥήξας βώλακας: terram aratro frangens.

3. OMNE LEVANDVM FRONDE NEMVS.] Interpurgo. Attondeo. Interrado. Decacumino. Eodem præcepto dicit hoc, quo Plin. lib. 18. c. 26. *ficus interpurgari* &. lib. 15. c. 1. de oleis, *attondentur, ſicut & vites, atque etiam interradi gaudent*. Iterum lib. 18. c. 27. *oleas interradere*. Quo Columella lib. 4. c. 27. *cacumina flagellorum confringere*. Quo idem l. 5. c. 6. *decacuminare*. Itaque præceptum hoc non eſt ſolũ vitiũ, ſed commune arborum. Faciebant hoc curatores arborum, quo illæ lucem plenius, & Solem caperent, amota inutili propagine foliorum, & frondiũ luxuria. Adiungam hic formas verborũ, quib. rem iſtam efferrent antiqui. Ergo præter *interpurgare, attondere, interradere, confringere, decacuminare*, quæ iam dedi, reperi verbum *inſolare*, & *inſolatio*. quia videlicet Sole admiſſo vuæ meliùs coquuntur. Deinde *interlucare, collucare, ſublucare arborem*, id eſt, lucem dare arbori. Primum eſt in Plinio l. 17. c. 23. alterum in Colum. Inſolatio. Interluco. Colluco. Subluco.

A lib. 2. cap. 22. tertium in Feſto. Nazianzenus in Tetraſticho ſic extulit, καθαίρειν φυτόν. Pari genio Philo in Decalogo, δένδρα διακαθαίροντες. Quibus reſpondebit primus ille Plinianus de interpurgatione. Philo idem lib. περὶ φιλανθρωπ. τὰς τε περιττὰς ἀποτέμνειν ... ſuperfluam propagationem, ne grauentur onere. Gregorius Thaumatur. Panegyri in laudem Origenis, loquens de hoc præcepto ruſticorum extulit per verba ... & ... : *exacuens, attenuans*. Extremo verbo affine Catullianum: *Non falx attenuat frondatorum arboris vmbram*. Virgilius l. 1. Georg. ita: *Falce premes vmbras*. De arbuſtis loquens Plin. 17. cap 23. Exacuo. Attenuo.

ita extulit: *tonſile tenuium virgultorum barba, ne obumbrent*, vocat *barbam* ramos, & tenues ſurculos. Virg. Barba in arboribus.

B ſup. *Carpendæ manibus frondes, interque legendæ*. De ſacro, quod coniunctum collucationi, vide Catonem cap. 139. Explicui, quæ promiſi: addam duo, primum ſententiam Xenophontis, qui in Oeconom. Singulariter de vitibus præcipit pampinandas, vbi vua maturuerit, & addit rationem, vt Solibus excocta aptam vindemiam in autumno præbeat. Alterum de imitatione. Plinius, & Claudius Marius Virgiliũ imitantur. Prior lib. 17. c. 23. *arbor quoque ipſa gaudet aſſiduo leuata onere, ſimilis reſpiranti*. Poſterior lib. 2. *Admittit lucis radios, vmbriſque leuatur Campus*. Leuare arborem.

4. REDIT AGRICOLIS LABOR.] Pertinent ad hanc ſententiam illa Theophraſti 3. Cauſ. cap. 9. qui præcipit, vitem amputandam καθ' ἐνιαυτόν, *quotannis*, cùm aliàs arbores partim alternis, partim poſt

C annos quatuor amputari ſit ſatis. Cur tanta hæc neceſſitas tractandarum aſſiduè vinearum inibi rationem dat.

5. ATQVE IN SVA PER VESTIGIA, &c.] Attingit Etymon anni, qui dictus Græcis ἐνιαυτὸς quaſi εἰς αὐτὸν ἰών, in ſe rediens. Plato in Cratylo. ἐνιαυτόν, ὅτι ἐν ἑαυτῷ. Philo περὶ καταστάσεως; hærens Platoni, αὐτὸς γὰρ ἐν αὑτῷ ... πάντα συμπεριφέρεται: *ipſe enim in ſe recurrit, in ſe complectens omnia*. Et Latinis annus eſt quaſi annulus (vt volunt aliqui) quia in ſe annus recurrit, vt etiam annulus. Sed puto contra, annulum ab anno. Redeo. Inde in ſignis hieroglyphicis annus ſignatur ſerpente, qui caudam habeat recur- Anni Etymon. Annus ſignatur ſerpente.

D rentem in os, & illam in hoc inſertam. quod tum aliorum, tum maximè Phœnicum inuentum fuit. Alludunt verſus Claudiani l. 2. de Stilicone deſcribentis ſpeluncam Æui. Ait itaque,

Eſt ignota procul, noſtraque impermia menti
Vix adeunda Deis, annorum ſqualida mater
Immenſi ſpelunca æui, quæ tempora vaſto
Suppeditat, reuocatque ſinu, complectitur antrum
Omnia qui placido conſumit numine ſerpens,
Perpetuumque viret ſquammis, caudamque reducto
Ore vorat, tacito relegens exordia lapſu.

Ab hac Imagine draconis mordentis ſuam caudam ad ſignandum annum, nõ abit alia Imago apud Sui-

E dam explicantem, cur Græcis annus dicatur λυκάβας, nam poſt quædam: ἢ ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν λύκων, οἵ τινες τοὺς ποταμοὺς περῶσιν ἀλλήλων κατέχοντες τὰς οὐρὰς χειμῶνος ὥρᾳ: *aut a lupis, qui hyberno tempore fluuios tranſeunt alij aliorum caudas tenentes*. Itaque ita annus in ſe recurrit, vt lupi hærentes aliorum caudis. Alia quoque metaphora ad rem eandem explicãdam vſi alij, & in his Prudentius hymn. 12. περὶ στεφ. *flexa rota anni*. Hunc anni in ſe redeuntis curſum Græci vocant ἀποκατάστασιν. Lege Colum. l. 3. c. 6. Pergo iam ad imitationem. Varius ante Noſtrum, Annus dictus Lycabas. Rota anni.

Ad quas mundi reſonat tenor
Sua ſe voluentis in veſtigia.

Poſt illum Pappin. 3. Theb.

& velox

— & velox in terga reuoluitur annus.

Seneca in Furente,

Rota præcipites voluitur annis.

Oppianus 2. Hal.

ἐλισσομένων ἐνιαυτῶν. Prudentius 2. contra Symmachū,

Omne reuoluamus ſua per veſtigia ſeclum.

Minutius: *per veſtigia ſua annus reuertentes.* Affine illud Nicolai Remigij lib. 2. Periocha 1. *— ſeſe in ſua terga reuolueret annus.* Porrò verſus Remigij, qui in nuper excuſis deſiderantur (in quibus eſt is, quem attuli) lege in Delrio lib. 2. Diſq. Mag. Quæſt. 29. Sect. 2.

6. FRIGIDVS IN SYLVIS AQVILO DECVS SIT HONOREM.] Totus hic verſus nulla re immutata ſumtus eſt ex Varrone Atacino. Illud *frigidus Aquilo* fortaſſe à Pind. qui od. 3. Olymp. ψυχρᾷ.

Honor de arboribus. 7. HONOREM.] Ita frondes appellat, pulcra metaphora. nam iſtæ decus arborum. Pind. od. 3. Olymp. ait, Theronem circumpoſuiſſe comis κόσμον ἐλαίας, *decus oliuæ.* Auſon. Edyll. 5. *Nec mora, vidimus calathi patefecit honorem.* Seneca Oedip. *Viridis auena venies, & ſyluis decor.*

8. CVRAS VENIENTEM EXTENDIT IN ANNVM.] Colum. lib. 4. c. 24. *Quandocumque igitur vinitor hoc opus obibit, tria præcipue cuſtodiat.* Poſt quæ verba ſecundo loco infert: *deinde, vt in annum ſequentem quam lætiſſimus iam hinc eligat materias.*

Falx Saturni eſt. 9. SATVRNI DENTE.] Ab falce, quæ propria Saturni, dictus hic Deus δρεπανηφόρος. Saturni etymon hoc aperit Feſtus: *Hic Deus in Saliaribus Saturnus nominatur, videlicet a ſationibus.* Hinc deflexit, Saturnus. Metaphoram *dentis* alibi exorno.

10. PERSEQVITVR VITEM ATTONDENS.] Cùm poſſem integrum verſum caperet de putatione, diuiſi ſententiam, & priorem partem verſus de ablaqueatione accepi, poſteriorem de putatione: tum, quia ita Interpretes non ignobiles: tum, quia non eſt credibile, Poetam in tractatione longiſſima vinearum omiſiſſe hanc partem, quæ potiſſima. Eſt

Ablaquare vites, quid. verò vites ablaqueare, ne hoc ignoret iuuenis, quaſi ablacunare: circum enim radices terra effoditur, excauatúrque in formam lacunulæ, ac tum vinitor præcidit, attondétque ferro radiculas illas, quæ natant pene in ſuperficie: quod niſi faciat, inferiores deficient, neque conualeſcent. Quæ dixi, colligas apertè ex Colum. lib. 4. c. 8. Inde Theophr. 3. Cauſ. c. 11. dicit, ablaqueationem eſſe neceſſariam ad omnes arbores, ſed μάλιστα ὧν ἐπιπολῆς αἱ ῥίζαι, ὥσπερ ἐλαία, καὶ ἄμπελος, *maximè ad eas, quarum radices natant in ſuperficie, vt olea, vt vitis.* De numine illo, quod veteribus dictum *Puta*, vt quod putationibus præeſſet, lege Arnobium lib. 4.

11. FINGITQVE PVTANDO.] Ita 9. Æn. *fingitque premendo.* Varias de moderante equum: *Inſultare docet campis, fingitque morando.* Silius lib. 7. *Atque hos præformat dictis, fingitque mouendo.* Plaut. Capt. *fingit, vt eſt, atque.*

Meſſis etiā de vindemia. 13. METERE.] Ne abeat inobſeruata hæc locutio. Meſſis, & metere dici quount non ſolum de ſegetibus, ſed de vindemia. Sic ἀμᾶν, & ἀμητὸς apud Græcos reſpiciunt omnes fructus. Heſiod. ἰνδοθεν καρπὸν ἀμᾶν: *fructum metere.* & Euſtathius οἰνάμητος ἐν μεταμει... *folia demetens.* Virgilius 4. Georg. ad mel

Meſſis de melliatione. tranſtulit, *duo tempora meſſis.* Plutarchus ad libertatem, τὴν ἐλευθερίαν ἀμώμεθα. Hanc rem firmans commutationes aliæ, quæ fiunt in aliis vocibus ruſticorum. Nam vindemia de oleis dicitur Plinio lib. 15. c. 6. & Artemidoro lib. 2. c. 25. τρυγώμεναι (inquit) ἐλαῖαι, *vindemiata olea.* Eadem vox vindemiæ de melle

Oleæ vindemia. le dicitur Plinio, Columellæ, Auctori Geopon. vet- ba extremi lib. 15. ſunt, τρυγᾶν μέλι καὶ κηρία, *mel & fauos vindemiare.* Verbum καλαμᾶσθαι non ſolùm de ſpicis dicitur, ſed de vitis. Quò ſpectat, à Virgilio infra, fruges dici de olea: & agricolam poſitum ab eodem pro vinitore. & ſuprà in hoc lib. ſegetem dixit de arboribus *— vbi primo paretur Arboribus ſeges.*

13. OBDVCVNT SENTIBVS HERBÆ.] Lucret. lib. 1. *ſentibus obducat.*

Ager modicus vilior ſuo colono. 14. LAVDATO INGENTIA RVRA, EXIGVVM COLITO.] Ad hanc ſententiam pertinent multa, quæ Colum. ſcribit lib. 1. c. 3. *Nec dubium* (ait) *quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quàm anguſtus eximiè.* Et: *Paulò dixiſſe conueniens, imbecilliorem agrum, quam agricolam eſſe debere, quoniam, cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus præualeat, allidi dominum.* Ad agri quoque rationem transfert Græcum illud, μέτρον ἄριστον. Pari ſententia Plin. lib. 18. c. 6. *Modum agri imprimis ſeruandum antiqui putauere, quippe ita cenſebant, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare.* & poſtea: *latifundia perdidere Italiam, iam verò & prouincias.* Pallad. lib. 1. tit. 6. *fœcundior eſt culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta.* Xenophon in Oeconom. ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστιν, ὅταν αὐτὴν ἐπίστηται ... *Neque terra computanda eſt inter bona, ſi qua debeat alere, cultorem affligit.* Illuſtrant iſta ſententiam Virgilij. Sed neceſſarium explicare ſignatius, quid ſit vox illa *laudato*,

Laudare, pro, improbare. Idque ex doctrina Turn. lib. 20. c. 14. Græci verba αἰνεῖν, & ἐπαινεῖν, id eſt, laudare, capiunt pro, improbare, recuſare, nolle, traducto ſermone ab aſſentatoribus, qui ea laudant, quæ improbant: nam ea eſt peruerſitas mortalium, vt ſimulata laudatione res afficiant. Aduocat Heſiodum, qui νῆ' ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλῃ δ' ἐνὶ φορτία θέσθαι: *lauda exiguam nauem, & magnam otiena.* id eſt, recuſa, reſpue. Eadem forma locutus Soph. apud Athen. ex obſeruatione Vrſini, τὰ μὲν δὴ καὶ ἐπαινεῖν, τῷ δ' κερδαίνειν ἔχε: *hæc quidem lauda, hæc verò in lucro pone.* Inde in Vatinium Cic. *Sed cur T. Annium tantopere laudes, & clariſſimo viro nonnullam laudatione tua labeculam aſpergas: in illorum enim numero mauult T. Annius eſſe, qui a te vituperantur, &c.* De imitatione breuiter. Aut Germ. ab has Maronis fortaſſe fluxiſſe illud Valerij lib. 7. c. 2 definientis felicem: *Non ille diuitiis, & honoribus abundans; ſed aut exigui ruris, aut, &c.* Eſt etiam locus de re ſimili in Ariſtotele 8 Polit. Traduci poteſt verſus Virgilij prouerbialiter ad res multas. Has aperit Pontanus noſter, ideo abſtineo.

Antes 15. EXTREMOS ANTES.] Noſt acumen. Sunt antes primi ordines vinearum στίχοι ἀμπέλων, quique ſunt in ingreſſu: & vocat tamen extremos, quia ſunt in extrema laboris parte. Itaque exiſtimandum eſt, iuxta morem ruſticorum illius æui, qui à media vinea laborem inciperent.

16. SOLLICITANDA TAMEN TELLVS.] His, & omnibus, quæ præceſſerunt, ſatis explicat difficultates vinearum. Conſentiunt verba iſta Colum. lib. 4. c. 3. *At ego, cum omne genus ruris, niſi diligenti cura, ſcientiaque exerceatur, fructuoſum eſſe non poſſe iudicem, tum vel maximè vineas. Res enim eſt tenera, infirma, iniuriæ maximè impatiens, quæ plerumque nimio labore & vbertate conſumuntur, perique ſi modum non adhibeas, fœcunditate ſua, &c.* Pergo ad imitationem. Ex Virgiliano fonte Tibul. l. 1. El. 7. de Oſiride: *Et teneram ferro ſollicitauit humum.* & Ouidius 4. Faſt. *Quas tellus nullo ſollicitante dabat.* id eſt, quas herbas. Pari forma illa Claudian. in Prol. lib. 1. Rapt. *& ruſtibus agmen ſollicitauit aquas.* Obſerues obiter, eos, qui terræ dant verbum *ſollicito*, fortaſſe alludere ad Etymon, quod Grammatici non ignobiles ducunt à *ſolo*, & *ciere.* Vt ſollicito ſit, ſolum terræ ciere.

Sollicito vnde dictum.

[a] Contrà, non vlla eſt oleis cultura: neque illæ
Procuruam exſpectant falcem, raſtroſque tenaces,
Cùm ſemel hæſerunt aruis, auráſque tulerunt.
[b] Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur vnco
Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem, & placitam paci nutritor oliuam.
[c] Poma quoque, vt primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opíſque haud indiga noſtræ.
[d] Nec minus interea fœtu nemus omne graueſcit,
Sanguineíſque inculta rubent auiaria baccis:
Tondentur cytiſi: tædas ſylua alta miniſtrat,
Paſcuntúrque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
[e] Quid maiora ſequar? ſalices, humiléſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus vmbram
Sufficiunt, ſepémque ſatis, & pabula melli:
Et iuuat vndantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: iuuat arua videre
Non raſtris hominum, non vlli obnoxia curæ.
[f] Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſyluæ,
Quas animoſi Euri aſſiduè frangúntque ferúntque,
Dant alios aliæ fœtus: dant vtile lignum,
Nauigiis pinos, domibus cedróſque, cupreſſóſque.
Hinc radiis triuere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus vlmi.
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leues, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferróque cauantur acuto:
Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus
Miſſa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibúſque cauis, vitioſæque ilicis aluo.
[g] Quid memorandum æquè Baccheia dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhetúmque Pholúmque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

ARGVMENTVM.

Tranſit à vineis ad curam olearum, pomorum, & reliquarum arborum, facta interdum mentione fruticum: & de oleis quidem ac pomis docet facilem eſſe culturam; de reliquis arboribus vtilitates magnas commemorat ad vſus vitæ humanæ. Deſinit in vituperium vinearum.

EXPLICATIO.

[a] AGGREDITVR ſextam partem libri huius, in qua includit culturam olearum, & reliquarum arborum, & de omnibus breuiter: atque ita, vt excurſum potius, quam tractationem poſſis appellare. Incoat verò à præterita illa colendarum A vinearum difficultate, cui opponit facilitatem olearum: quibus, ait, expeditam eſſe culturam, vt quæ non egeant putatione falcis, non aratione raſtrorum: quibuſque ſatis ſit tantum hæſiſſe radice in terris, frondibus cœlum vidiſſe.

[b] Reddit rationem, cur tam facilis olearum cultura. Nam tellus ipſa quocunque aratro, quocunque vomere inuertatur (adeò non neceſſarij raſtri) præbet humorem, qui ſatis ad oleas. Illud *grauida fruges* ſunt ipſiſſimæ oleæ, ex Nota, quam iam adhibui ſuperiore proximo loco ad vocem illam *mitiB ro*. Malè enim aliqui per *fruges* capiunt frumenta. Malè etiam per vocem *ſatis* accipiunt ſata, cùm hic ſit aduerbium. Redeo: Quamobrem ô agricola (definit enim cum admonitiuncula) hoc ipſo, quod facilis ſit cultura olearum, debes eas nutrire; cùm præſertim

ſertim & pingues ſint, & paciferæ. Roges, quæ illa ſuperior ratio. tellus, cùm aratur, humorem præbet, quia videlicet, inuerſa aratro tellure, ſuperiores glebæ, quæ ſunt madidæ, obruuntur, & ille humor ſatis ad oleam.

c Relicta olea tranſit ſecundo loco ad arbores pomiferas, de quibus etiam ait, nulla pene mortaliũ cura egere, vt primũ illæ egerunt radices firmas.

d Tertio gradu loquitur de arboribus ſylueſtribus, quæ etiam ſuo quæque genere feraces ſunt, & fœtu grauidæ, etiam ſine cultura. Tales ſunt arbores, quæ præbent nidos auibus (ex nota illa *ſanguineis baccis*, videtur innuere arbutum, aut ſimilem quampiam arborẽ:) tales cytiſi, qui plurimi in agro pronaſcuntur, & tondentur a pecore: tales piceæ, quæ plenæ tædarum, vnde faces nocturnæ paſcuntur, id eſt, accenduntur, quæ ex ſe fundunt lumen in vſus agricolarum. Hic quoque deſinit in admonitiunculam, qua reprehendit mortales; qui, allucente tanto arborum commodo, hanc artem negligunt.

e Hæret ſuperiori narrationi, imò illam renouat interpoſita interrogatione, excurritque per varia ſylueſtrium arborum genera, interdum etiam fruticum, narrans vtilitates, quæ proueniunt ex ſingulis. Ergo ait: Quid inſiſtam in narrandis commodis maiorum arborum, cùm ſalices, & geniſtæ, etiam ſi humiles, afferant quatuor magnas vtilitates: nam præbent frondem pecori ad paſtum, vmbram paſtoribus ad voluptatem, ſepem ſatis ad munimen, apibus pabula. Excurrit deinde in voluptatem, quæ prouenit ex inſpectato Cytoro monte Paphlagoniæ buxorum ſyluis abundante, ex arboribus pice fluentibus apud Narycem vrbem Locrorum, ex aruis generantibus ſponte, colente nemine. Quaſi dicat: Inuitet te vtilitas, inuitet iucunditas.

f Adiungit magnas alias vtilitates ſylueſtrium arborum, quæ, quocunque loco naſcantur, etiam in Caucaſo, & admodum ſint ſteriles, tamen vtiliſſimæ ſunt. Pini ad nauigia; cedri, & cupreſſi ad ædium conſtructionem: ex iiſdem ſyluis aſſumuntur radij ad vſum rotarum; tegumenta ſemiſphærica, teſtudineíque vehiculorum, quæ efformantur inſtar tympanorum; carinæ etiam ad naues. (verbum *triuere* continet notam torni, quaſi dicat, fecerunt torno, nam torno lignum atteritur.) Pergit. Salices ferunt vimina illigandis vitibus: vlmi frondes protegendis vitis: myrti, & corni (hic oculos aperi lector, maſculas cornos intelligit, non fœminas, nam illæ inutiles iaculis, Auctores ſunt Theophraſtus, & Plinius) haſtilia ad vſum belli, haſtarum, ſagittarum, iaculorum: taxi, quæ naſcuntur apud Ityræos, valent ad conficiendos arcus: ex tilia læuigata, & buxo, quæ facile torno raditur, fiunt variæ formæ torno, ferro, aliiſque inſtrumentis: ex alno nauiculæ fluuiorum: cortices atque ilices iam penè æuo fractæ, & multa vetuſtate confectæ, & quas dicas nullius iam eſſe vſus, tamen vtiles ſunt apibus, quibus præbent hoſpitium, & in aluo accipiunt integra examina, tanquam indulgentiſſimæ matres.

g Concludit hanc ſextam partem facta comparatione ad vites & Bacchi dona. Quid (inquit) ſimile his tantis commodis habet Bacchus, Deus rixarum, contentionum, prælorum? Teſtis acris illa pugna Centaurorum & Lapitharum, qui vino inter epulas exarſerunt penè vſque ad exitium, vtentes poculis armorum loco.

NOTÆ.

Oleæ exigua egent cura.

1. CONTRA, NON VLLA EST OLEIS CVLTVRA.] Sunt qui reprehendant Virgilium, nam multa (inquiunt) cura eget olea. Sed aduertant loqui Vatem cum reſpectu ad vites, cum quibus ſi conferantur oleæ, nullius ſunt curæ: præcipuè ſi, vt ipſe ait, ſemel iam radicibus hæſerint. Nihil eſt enim olea viuacius. Ipſa ſibi plerumque ſatis. Ideo Auctor Geop. lib. 9 ait, per tres annos negligi poſſe curam ramorum, & ſatis eſſe, ſi quarto anno ſuperflua amputentur. Et Theophr. 2. Hiſt. c. 1. tanquam de re facili, ἐλαία μὲν γὰρ πάντως φύεται, πλὴν ἀπὸ κλωνός: *Olea omnibus prouenit modis, præterquam ſurculis.* Hoc ſi initio, quid putas, illa iam procedente in ætatem? Accedant verba Libanij in vituperatione vitis. Verba eius ſunt, καὶ πλὴν περὶ μὲν ἐκείνην (ἐλαίαν) βραχὺς πόνος, ἢ οὐδείς. ἀλλ' ἀναμένουσι τὸν καρπὸν καθήμενοι. ἡ δὲ γε ἄμπελος καλεῖ περὶ ἑαυτὴν τοὺς θεραπεύοντας, καὶ πολύς τις ὁ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἱδρὼς ἀναλίσκεται: *Atqui circa illam (oleam) labor exiguus, aut nullus eſt, imo fructum eius exſpectant homines ſedentes: at verò vitis vocat ad ſe cultores, atque ita multus in datorum hominum labor impenditur.*

2. HÆSERVNT ARVIS.] Variauit ſuprà hoc flexu: *radicem affigere terra.*

3. AVRASQVE TVLERVNT.] Sibi eſt ſimilis, nam ſuprà: *ſe lætus ad auras Palmes agit.*

4. DENTE VNCO.] Pulcra metaphora, cui hærens Plin. lib. 18. c. 18. *arando mordaces vomeres.* & Alcimus Auitus lib. 3. *vomeris affixi mordaci dente.*

5. PINGVEM OLIVAM.] Theophraſt. 5. Hiſtor. cap 10. ἐλαία, λιπαρόν. Poeta ſuprà: *pingui ſub cortice.* Nonnus 3. Dionyſ. πιαλέης ἐλαίης. & lib. 12. λιπαρὴ ἐλαίη.

6. PLACITAM PACI-OLIVAM] Soluit vnicam vocem Græcorum, qui oleã vocant εἰρεσιώνην. Quod hic de pace attingit Poeta dicam lib. 8. ad illud: *Paciferæque manu ramum prætendit oliuæ.*

7. AD SIDERA-NITVNTVR.] Illuſtrabitur hic locus his, quæ ſuprà dixi ad illud: *Inque nouas Soles audent ſe gramina tuto Credere.*

8. OPISQVE HAVD INDIGA NOSTRÆ.] Ex Lucretio, qui lib. 1. & 2. *Ipſa ſuis pollens opibus, nihil indiga noſtri.* Ex vtroque Symmach. Epiſt. 69. lib. 1. *opis indiga.* & Epiſt. 107. lib. 7. *opis indigos ſubleuare.* Notat Victorius eſſe hoc, idem cum illo Ariſtotelico 1 Rhetor. τὸ ἧττον προσδεόμενον θατέρου, ἢ ἑτέρων. αὐταρκέστερον γάρ: *quod minus eget alio, aut aliis rebus, eo magis ſe ipſo contentum eſt.*

Graueſco à prægnantibus.

9. GRAVESCIT.] A prægnantibus ſumta metaphora. Ita ſuprà, *grauidæ fruges.* Prudent lib. 2. contra Symmach — *grauiscit ſic veſt et æquor ariſtis.* Theophr. 1. Cauſ. c. 6. de arboribus κυΐσκον: *fœtu graueſcis.* Iterum, τῷ ἐγκύειν, *parere.* Ita illud: *parturit arbos.*

10. LVMINA FVNDVNT.] Ex Lucret. lib. 4. *Semper enim noua ſe radiorum lumina fundunt.*

Et dubitant homines, adag.

11. ET DVBITANT HOMINES, &c.] Similis locus 2. Æneid. *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis.* Similia in Tullio ex obſeruatione Victorij lib. 19. c. 15. Pro lege Man. *Et quiſquam dubitabit, quin huic tantum bellum tranſmittendum ſit?* Iterum, *Et quiſquam dubitabit, quid virtute perfecturus ſit, qui tantum auctoritate perfecerit?* Non dubito, quin à Tullio Virgilij Imitatio manauerit. Porrò, verſus Virgilij eſſe poteſt prouerbialis ſententia, qua exhorteris quempiam ad capeſſendos labores pro cœleſti gloria, quæ magnis iucunditatibus perfuſa: ad literarum ſtudia, quæ tot ſecum afferunt bona: ad militiam, equeſtrem, nauticam, referta magnis commodis.

12. VNDANTEM BVXO SPECTARE CYTORVM.] An tu quicquam melius? Tale illud ſuprà: *ac latè fluctuat omnis tellus.* & Claudian. 2. Rapt — *ventuſ pieſcis lauris Fluctuat.* Prudent. 2. contra Symm.

Vnde

Vnde ſeges latè crinitis fluctuet agris. Sidon. in Protrept. *gemmarum fluitantibus racemis.* Seneca in Furen. *fluctuat Zephyro ſeges.* Ad eandem rem noſter non minùs præclare, *nato.* Nam 3. Georg. — *tum fruges altæ, campique natantes Lenibus horreſcunt flabris.* Auſon. in Moſel. *Tota natant criſpis iuga motibus, & tremit abſens Pampinus.* Deſcriptionem vndantis & natantis campi hanc habet Silius lib. 9.

Mitia ceu virides agitant cùm flumina culmos,
Nec dum maturas impellit ventus ariſtas:
Huc atque huc it ſumma ſeges, nutánſque viciſſim
Alterno lente motu incuruata niteſcit.

Obſeruabis locutiones, quas hic illuſtraui de verbis, *vndo, fluctuo, fluito, nato,* traduci eleganter ad alia poſſe, non ſolùm ad arbores & ſegetes. Sic de comis Lucilius lib 7. Sat. *Aptari caput, atque comas fluitare Capronas.* De bello Papin. 7. Theb. *belli fluitantis imago.* Trita ſunt, *veſtes fluitare, vndare lora, natare crines.* Quod omnes iſti pulcerrimis metaphoris, Libanius ſimpliciter λήϊα ζεφύρου αὔραις κινούμενα, *ſegetes motas auris Fauonij.* Habentur iſta in laudatione agricolarum. & loco alio, τῷ κινεῖσθαι τῶν λαΐων.

Cytorus vbi. 13. CYTORVM.] Duo hîc dicam. Primum de ſitu huius montis, alterum de buxo, quam fert: addam obiter leuem Plinij correctionem. Eſt hic mons, non Macedonum, vt Seruius; ſed Paphlagonum, vt Homerus Nam de his 2. Il.

Οἵ ῥα Κύτωρον ἔχον, καὶ Σήσαμον ἀμφενέμοντο.
Qui Cytorum tenebant, & Seſamum incolebant.

Euſtathius, Κύτωρος πόλις Παφλαγονίας Σινωπέων ἐμπόριον, οὗ πλείστη καὶ ἀρίστη πύξος φύεται: *Cytorus vrbs Paphlagoniæ, Synopeorum Emporium, vbi buxus plurima & optima naſcitur.* Cytorus buxo fertilis. Abundat hic mons buxo plurima, vt iam vidiſti ex Euſtathio. Adiunge Ouid. 4. Metam. *Cytoriaco pectine* pro buxeo. Plin. lib. 16. c. 16. *Buxus pyrenæis ac Cytoriis montibus plurima, & Berecinthio tractu.* Interpres Apollonij in illud lib. 2. ὑλήεντα Κύτωρον, ita ait, διὰ τὸν πύξον ἐκεῖ πολὺν γίνεσθαι: *à buxo, quæ ibi multa.* Huc pertinet forma adagij, quam Euſtathius aperit, πύξον εἰς Κύτωρον ἤγαγες: *attuliſti buxum in Cytorum.* Quod ſimile illi, *noctuas Athenas.* Ante hos omnes Theophr. 3. Hiſt. c. 15. loquens de buxo, καὶ γὰρ τὰ Κύτωρα τοιαῦτα, οὗ ἡ πλείστη γίνεται: *Cytorum eius eſt natura, vt buxi plurimum ferat.* Alluſit Valer. lib. 5. Argon. — *atque iugo pallente Cytorum.* Alluſit (inquam,) nam hic pallor à buxo eſt. Credibile autem legendum in loco Plinij, quem adduxi, *Cyrenais,* aut, *Cyrenis,* non *Pyrenais.* Nam ſtatim Theophr. à quo ille reliqua ſumſit, μέγιστοι δὲ καὶ κάλλιστοι ἐν Κυρήνῃ: *procera admodum, & pulcerrima in Cyrenis.*

Narycia pix. 14. NARYCIÆQVE PICIS LVCOS.] Hoc genus picis laudabile. Eius etiam meminit Plin. ex Virgilio lib. 14. c. 20. Sed quæ hæc pars orbis? Referunt ad Naryciam vrbem Calabriæ, alij ad Nareſios Liburniæ populos, iam alij ad Narycios Locrorum, de quibus vates 3. Æn. *Hinc & Narycij poſuerunt mœnia Locri.* Seruius Danielis legit, & explicat *Maricia.*

15. CAVCASEO.] De Etymo Caucaſi videndus Plin. lib. 6. c. 17. per initia.

Animus de ventis. 16. ANIMOSI EVRI.] Præclarè. nam cum alluſione ad Græcam vocem, eſt enim ἄνεμος ventus. Simili ferme orationis cultu Poetæ alij dant animos tempeſtati, fluuiis, mari Papin. 9. Th. — *animoſaque ſurgit Tempeſtas inſtar pelagi.* & 3. *vt rapidus torrens, animos cui verna miniſtrant Flumina.* & 5. *animus maris* dixit. Multa in Papinio his ſimilia. Ita contra idem in 10.

Vt ſi quando ruit, debellatáſque relinquit
Eurus aquas, pax ipſa tumet, pontúmque iacentem
Exanimis iam voluit hyems.

17. FRANGVNT.] Alluſum ad κλᾶν, aut potiùs κλάδον Græcorum, vnde & clades Latina vox à fractione arboris: néque aliud eſt Etymon cladis. Lege Scal. in 3. Theophr. de Cauſ. c. 21. Cladis Etymon.

18. NAVIGIIS PINOS.] Cur pinus vtilis nauigiis? Theophr. cum dixerit 5. Hiſt. c. 8. ἐλάτη μὲν οὖν, καὶ πεύκη ναυπηγήσιμα, *abies & pinus aptiſſima nauibus,* addit rationem de pino, διὰ τὸ ἄσαπτον, *quia non putreſcat.* Plinius lib. 16. cap. 42. dicit, eſſe hanc arborem firmiſſimam aduerſus cariem, & tineas. Vitruuius lib. 2. c. 9. illi dat *æternam diuturnitatem.* Integra adducam ſtatim. Pinus vtilis nauigiis.

19. DOMIBVS CEDROSQVE CVPRESSOSQVE.] Cur iſtæ bonæ ædificiis? quia auctore Theophraſto 5. Hiſt. c. 5. ἄσαπτα δὲ φύσει κυπάρισσος, κέδρος: *Incorrupta ſunt cupreſſus & cedrus.* Vitruu. lib. 2. c. 9. *Cupreſſus, abies, & cetera, quæ ædificiis ſunt idonea.* Et de cupreſſo, & pinu ita ibidem: *in vetuſtatem ſine vitiis conſeruantur.* & poſtea: *ideoque, quæ ex his generibus opera conſtituuntur, permanent ad æternam diuturnitatem.* Adhibétque rationem, cur iſtæ arbores penè æternæ. Quia ineſt in earum corporibus amarus quidam ſapor, qui arcet cariem, & eas beſtiolas, quibus ea gignitur. Paria ſtatim de cedro. & lib. 7. c. 3. ait, aſſeres camerarum debere eſſe cupreſſinos ob vetuſtatem. Pergo ad Plin. qui lib. 16. c. 40. *cariem vetuſtatémque non ſentiunt cupreſſus, cedrus.* Eaſdem poſtea *æternas* vocat. Adiuuitque in eius rei argumentum ædificia plurima, quæ ex vtraque arbore diu permanſerunt, penéque ad immortalem memoriam. Quo argumento & alij vſi. De cedro vide ſignatè Theophraſtum 5 Hiſt. c. 9. Cedrus & cupreſſus vtilis ædificiis.

20. CEDROSQVE, CVPRESSOSQVE.] Obſeruat Hieronymus Columna, Virgilium adhibuiſſe verſum hypermetrum ad indicandam cupreſſi longitudinem, atque ad Ennij imitationem, qui rem non hypermetro, ſed Epitheto ſignauit. Nam 7. Annal. *longique cupreſſi.* Obiter nota genus maſculum. Alibi idem Ennius: *Capitibus nutantes pinos, rectóſque cupreſſos.* Arbores generis maſculini.

21. HINC RADIOS TRIVERE ROTIS.] Plin. lib. 16. c. 40. ait, cornum eſſe vtilem ad radios rotarum. Itaque illud *hinc* non referas ad cupreſſos, & cedros; ſed in communi ad ſyluas.

22. MYRTVS VALIDIS HASTILIBVS.] Quia ipſa validiſſima. Theophr. 2. Hiſt. c. 8. ἰσχυρότατον. Auctor Geopon. loquens de myrto, πρός τε τὰ πλεκτὰ σκεύη, καὶ τὰ ἀκόντια ἐπιτηδείως ἔχει: *apta eſt ad vaſa textilia, & ad iacula.*

23. BONA BELLO CORNVS.] Ita Homer. Odyſ. 11. δόρυ κρανέϊνον καλόν. Sed quare cornus bona bello? quia firmiſſima. Theophr. 5. Hiſt. c. 8. ἰσχυρότατον δὲ καὶ ἡ κρανία: *fortiſſima eſt cornus.* Dioſcor. lib. 1. c. 173. κρανία δένδρον ἐστὶν ἀδρόν: *cornus dura eſt arbor.* Xenophon lib. 3. Hellen. palta (ſunt hæc haſtilia ſic dicta à vibrando) ſcribit fuiſſe κρανέϊνα, cornea. Eadem in libro de arte equeſtri. & quidem legendum in Xenophonte κρανέϊνα, non κρανάϊνα. Citat Vrſinus ex Cynætho Chio, κρανέϊνον ἀκόντιον: *corneum iaculum.* Noſter in Æn. *volat Itala cornus.* Facit illud Plinij lib. 16. c. 38. *ſalua cornus, in venabulis nœtes inciſuris, nodata propter decorem.* Corni durities.

24. ITYRÆOS.] Huc pertinent illa Tullij 2. Phil. *Cur homines omnium gentium maximè barbaros Ityræos cum ſagittis deducis in forum.* & Vopiſci in Aureliano *ſagittarios Ityræos trecentos.* & Lucani lib. 7. — *Creta Cydoneas Miſit, Ityræos curſus ſunt inde ſagittis.* Ityræi ſagittis nobiles.

25. TILIÆ LEVES.] Ait hanc eſſe aptam ad formas capiendas. Theoph. lib. 1. Hiſt. c. 8. εὔκαμπτον δὲ καὶ ἡ φιλύρα: *flexibilis tilia.* & lib. 5. c. 7. dicit, illam eſſe

obedien

obedientiſſimam ad omnia διὰ μαλακότητα, *propter mollitiem*. Plin.lib.16.c.40.*molliſſima tilia*. Vitruuius lib.2.c.9.de illa, & aliis, *in ſculpturis commodam præſtant tractabilitatem*. Obedientiam tiliæ expreſſit Virgilius Epitheto leuoris. Ab hac obedientia natum, vt tilia dicatur à Plinio *vtilis, & ad mille vſus petenda*. & Theoph.5.Hiſt.c.8.ait, eſſe aptam ad foros nauium longarum, ad areas, ad fabricas menſurarum. De imitatione verbum vnum. Ex Marone Seneca in Oedip. *Amara baccis laurus, & tilia leues*.

Buxus apta tornationibus.

26. BVXVM.] Cur hæc apta tornationibus, facile elici poteſt ex verbis iſtis Plin.lib.16.c.16. *Inprimis verò materies honorata buxo eſt, rarò criſpicanti, nec niſi radice. Cetero, lenis quies materiæ, ſilentio quodam, ac duritie, & pallore commendabilis*. Et c.40.ait, buxum eſſe gracilem natura. Ideo Apul.1.Apol. *Cùm apud eum multas geometricas formas è buxo vidiſſem ſubtiliter, & adfabre factas*.

Torrens vnde dictus.

27. TORRENTEM VNDAM.] Torrens (aiunt Grammatici) à torre dicitur, quia exundat verno & æſtiuo tempore, cùm niues præ calore liqueſiunt. Illorum ſententiæ fauent iſta Pacuuij in Antiopa: *flammeo vapore torrens terræ fœtus exuſſerit*. & illa Virg. 6.Æneid. *Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis Tartareus Phlegethon*.

28. ALNVS.] Alluſum fortaſſe ad alnos Padi ripis familiares, nam Apollonius, & Græci alij Heliadas, non in populos, ſed in alnos mutatas ferunt.

29 MISSA PADO.] Claudian. apertè huic hæſit: *imm ſſamque Pado qui remiges alnum*.

30. BACCHEIA DONA.] Q. Serenus: *Vel pelagi latices, ſimul & Baccheia dona*.

31. BACCHVS ET AD CVLPAM CAVSSAS DEDIT.] Hinc videtur fluxiſſe ſententia Manilij lib. 5.

Ardeſcit vitiis vitium, vireſque miniſtrat
Bacchus, & in flamma ſæuas exſuſcitat iras.

Centaurorum pugna.

32. CENTAVROS.] De pugna, quæ orta in conuiuio ab Euryto, Centauriſque reliquis contra Lapithas, & horum Regem Pirithoum; vtque mutuis vulneribus multi conciderint, præſertim ex Centauris, nihil hic exſpectes: adeundus Ouidius 12. Met. qui latè, & graphicè. Ibi nomina Centaurorum plurima, Virgilius hic, vt in excurſu, tres tantum infert, Rhœtum, Pholum, Hylæum, qui armis pariter & vino domiti, qui poculis pugnabant & crateribus. Primi Rhœti meminit Callimachus hymno ad Dianam, Val.1.Argon. Ælianus lib. 13. Var.Hiſt. in Hiſtoria Atlantæ, Horatius od.19.2.Carm. Sed quidem, cùm Callimachus in eo nominando dicat ῥοῖκον, & Aelianus ῥοῖκος, vel legendum in Græcis ex Latinis ῥοῖτος, vel in Latinis ex Græcis Rhœcus, & hoc probabilius. Nam & Valer. Argon. *Rhœcus* dixit: ſic enim habent correctiſſimi codices, non Rhœtus. Porrò medij Pholi meminit Claudianus in Præf. ad nuptias Honorij, & Mariæ. Papin.2.Theb. Theocritus εἰδ.7.& Ouidius. Sunt qui putent & Valerium 1.Argon. induxiſſe hunc Centaurum, legúntque in illo, *Parte alia Pholus, vndóque inſignis Iaccho Rhœcus*. Sed hoc non verum. Tum quia correcti codices legunt. *Pholoe*. tum, quia ipſe lib. 3. *Qualis in Alciden, & Theſea Rhœcus iniqua Nube ... geminam Pholoen*. & Claudianus in Prol.lib.2.Raptus, *Proſtratis rubuit rubigenis Pholoe*. Mitto repugnare ſyllabam.

Rhœtus centaurus.

Pholus centaurus.

Hylæus centaurus.

Extremi tandem Hylæi meminit Callimachus dicto loco, Propert. lib. 1. Ouidius, Ælianus lib.13. Var.Hiſt. Papinius lib.4.& 6.Theb. Nonnus lib.17. Dionyſ.

33 Dicam de Imitatione. Potuit Poeta inſiſtere illis Alcæi in Epigrammate. οἶνος καὶ κένταυρον, ὦ ἰκεγέ-τα, οὐχὶ σὲ μοῦνον, ὄλεσε. *Vinum Centaurum perdidit, ô Epicrates, non te ſolum*. Eſt etiam par ſententia inter Græca Epigrammata, οἶνος καὶ κένταυρον ἀπώλεσεν: Homerus quoque Odyſ.21.

Οἶνος καὶ κένταυρον ἀγακλυτὸν Εὐρυτίωνα
Ἄασ' ἐν μεγάρῳ μεγαθύμου Πειριθόοιο
Ἐς Λαπίθας ἐλθόνθ'. ὁ δ' ἐπεὶ φρένας ἄασεν οἴνῳ,
Μαινόμενος κάκ' ἔρεξε δόμον κάτα Πειριθόοιο.
Vinum Centaurum valde inclytum Eurytionem
Læſit in domo magnanimi Pirithoi
In Lapithas euntem: hic autem quoniã mentẽ læſit vino
Inſaniens mala fecit in domo Pirithoi.

De eodem poſt pauca,

Οἷ τ' αὐτῷ πρώτῳ κακὸν εὕρετο οἰνοβαρείων:
Sibique primo malum inuenit vino grauatus.

Libanius vitem vituperans, καὶ μὴν καὶ ὁ κενταύρων, καὶ Λαπιθῶν πόλεμος, οἴνου ἔργον: *præterea Centaurorum, & Lapitharum bellum, vini facinus eſt*. Propert.lib.2.

Tu quoque ô Eurytion vino Centaure periſti,
Nec non Iſmario tu Polypheme mero.

Centaurorum epulæ, adag.

34. Ex dictis in proxima ſuperiore Nota elicio formam iſtam *Centaurorum epulæ* prouerbialem, ad ſignificandas epulas inconditas, barbaras, plenas tumultus, rixarum, cædium, quales Apuleius deſcribit lib.4.his verbis: *Eſtur, ac potatur incondite, pulmentis aceruatim, panibus aggeratim, poculis agminatim ingeſtis: clamore ludunt, ſtrepitu cantillant, conuitiis iocãtur, ac iam cætera ſemiferis Lapithis, Tebanis, Centauriſque ſimilia*. Quales Dio Chryſoſt. Orat. 32. iſtis, οἱ δὲ ἀσελγῶς καὶ ἀκολάστως μετὰ βοῆς καὶ ἀταξίας ὀργιζόμενοι, καὶ γελῶντες, ἀλλήλοις ... τελευτῶντες ἀπίασι κακόν τι τοῖς συμπόταις δόντες, ἢ παρ' ἐκείνων λαβόντες. οἷον ποτέ φασι ... κενταύρων συνουσίαν: *Illi ſanè atque intemperanter, clamosè ac diſſolutè iraſcentes, ridentéſque, alterque alteri cibum præripientes, non cohortantes abeunt, malum aliquod conuiuis dantes, aut ab illis accipientes, quale olim fuiſſe aiunt Centaurorum conuiuium*. Quales Curtius in vita Alexandri, in quibus à vino & ferculis ad ſanguinem & cædes ibatur. Quales proci exercent apud Homerum plenas rixarum, clamorum, contentionum. Quales Æetæ Regis Colchorum, qui mactabat homines *inter hoſpita vina*, ait Valer.1.Arg. Quales Claudianus deſcribit Gildonis epulas: *Ut vino caleſacta Venus, tum ſæuior ardet Luxuries*. Lege reliqua. Quales Papin.5.Theb.

Crateras pronos, oculóſque in cæde natantes
Cernere erat, iugulíſque, modo torrentis, apertis
Sanguine commiſto redeuntem in pocula Bacchum.

Quales Heliodorus lib. 2. Hiſtoriæ Æthiopicæ per initia, & latiſſimè lib.5. Quales Libanius in vituperatione vitis, vbi Troianæ vrbis calamitatem refert ad extremas epulas & compotationes. Quales Polyphemi & Cyclopum apud Homerum, quibus inter ciborum ſolemnia erant humanæ cædes. Quales denique fuere Herodis, qui inter cibos feralẽ miniſtrum deſtinauit ad amputandum diuinum caput, quo nullum maius veriſſimo Chriſti oraculo. Hæc omnia conuiuia, & ſimiles epulas prouerbialiter vocabis, epulas Centaurorum.

35. CRATERE MINANTEM.] Attingit inſignem ebrietatis notam, qua Centauri vſi poculis pro armis. Virgilium ſtudioſè imitati ſunt Latini. Ouid. 12.Met. deſcribere hanc pugnam,

Forte fuit iuxta ſignis exſtantibus aſper
Antiquus crater, quem vaſtum vaſtior ipſe
Suſtulit Ægydes, aduerſaque miſit in ora.

Et poſt pauca:

Vina dabant animos, & prima pocula pugna
Miſſa volant, fragiléſque cadi, curuique lebetes:
Res epulis quondam, tum bello & cædibus aptæ.

Valer.

Valer.Flacc.1.Argon.

Parte alia Pholoe, multoque inſanus Iaccho
Rhœcus, & Athracia ſubita de virgine pugna,
Crateres menſaque volant, araque Deorum. Papin. Theb. 2. *Quales in aduerſos Lapithas erexit inanem*
Magnanimus cratera Pholus. Propertius lib. 2.
Aſpera Centauros eadem dementia iuſſit
A *Frangere in aduerſum pocula Pirithoum.*

Ita etiam Heliod. lib. 1. Hiſt. Æthiopicæ in conuiuio pleno tumultuum & cædium inducit euerſas pateras, atque illis pugnatum ad eum modum, quo pugnari ſolet lapidibus. Nam ſubitum malum (ait Scriptor) dederat nouum vſum, & loco iaculorum docebat vti poculis.

a O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolæ, quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus!
b Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant pulcra teſtudine poſtes,
Illuſáſque auro veſtes, Ephyreiaque æra,
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui:
c At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, viuíque lacus; at frigida Tempe,
Mugitúſque boum, molléſque ſub arbore ſomni
Non abſunt: illis ſaltus ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, paruóque aſſueta iuuentus:
Sacra Deum, ſanctíque patres: extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit.

ARGVMENTVM.

Excurrit in laudes vitæ ruſticæ, illam cum vrbana comparans, ac principem locum attribuens.

EXPLICATIO.

a SEQVITVR encomium vitæ ruſticæ, quod poſſis appellare ſeptimam & extremam partem libri huius. In quo encomio quis, non dico æquet, ſed magno etiam interuallo Poetam aſſequatur? Incipit ab exclamatione, qua ait, fortunatiſſimos eſſe agricolas, ſi ſua tantum cognoſcant bona. Reddit rationem, cur fortunatiſſimi: quia tellus longè à bellorum ſtrepitu, illis non modò iuſta eſt, dans C eadem, quæ accipit, ſed iuſtiſſima, quia cum multo fœnore victum retribuit. Roges. Nónne & reliquis mortalibus tellus victum ſuppeditat? Expende vatem, & capies. Suppeditat quidem reliquis, ſed mediis agricolis, qui illam tractant; his vnis ipſamet præbet. Cùm ait, *fundit facilem victum*, innuit *dans plus*, & fertilitatem terræ retribuentis; quaſi dicat, non retribuit vtcunque iuſta, ſed vbertim fundit, & cum magna facilitate, ideo iuſtiſſima.

b Comparat vitam agricolarum cum Vrbana, vt oſtendat hanc longè eſſe illa inferiorem. Ita verò de bonis Vrbanis loquitur, vt multa adiiciat ad contumeliam. Quamobrem Poetam non ſolùm explicabo, ſed expendam in curſu explicationis. Fateor (inquit) carere agricolas ſuperbiſſimis domorum foribus, quibus admittant, ac remittant turbam ſalutatorum aduentantium mane: fateor carere domorum poſtibus variegatis pulcerrima teſtudine, quos tamen non inhiant (id eſt, aperiunt) quæ magna eſt felicitas, vt ſolent ciues: carere ære Corinthiorum, & veſtibus auro perfuſis, potiùs illuſis. nã veſtitæ ſunt auro non ſuo ad dolos mortalium: carere lana purpureo Aſſyriorum colore intincta, ſed quæ merum b habet fucum, & fraudem; nam, quæ alba eſt ex natura, induit colorem non ſuum: carere oleo, cui admiſtus pretioſus liquor caſiæ, potiùs corruptio; nam oleum, quod ex ſe liquidum, atque vtile ad vſus penè omnes, corrumpitur & fœdatur craſſiſſimo vnguento caſiæ, ac perinde amittitur vtilitas olei.

c A ciuium bonis, quibus tam multi doli adiuncti, excurrit ad bona agricolarum, quæ laudat pleno ore. Capita laudum reducuntur ad quietem, ſimplicitatem, abundantiam, iucunditatem, frugalitatem, religionem. Quaſi dicat, carent bonis aulicorum, ſed habent quietem in agris. nam ſecuri sũt ab omni bellorum tumultu: habent ſimplicitatem, vt qui neminem ſciant fallere: abundantiam, nam eorum vita diues eſt variarum opum: iucũditatem, nam verſan- C tur in otio, inter ſpeluncas agrorum mille amœnitatibus refertas, vident lacus viuos, perennéſque aquarum ſcaturigines; ſunt illis Tempe frigida (intelligit loca quæpiam amœniſſima ad oblectationem) boũ mugitus, ſomni ſub arboribus, iíque permolles, ſaltus luſtráque ferarum ad venationem; quę omnia iucundiſſima ſunt: habent frugalitatem. nam iuuentus ruſticana eſt & operum patiens, & paruo aſſueta: ſanè frugalitas duo hæc notat, ita ſeruus frugi eſt, qui rem domini diligenter curat, illique eſt vtilis, & præterea ipſe eſt ſobrius: demum habent ſacra, nam cum illis olim Dij ipſi conuerſati, & iuſtitia vrbes relinquens pollutas ſceleribus diuertit ad ruſticos, & inde ad cœlum rediit, vnde venerat. Illa D *ſanctique patres*, ſunt qui non referant ad Deos, ſed ad agricolas ipſos, qui filios inſtituunt cum probitate, & virtute.

NOTÆ.

1. O FORTVNATOS.] Similis excurſus admirationis eſt in Culice in incoandis laudibus vitæ ruſticæ.

O bona paſtoris! ſi quis non pauperis vſum
Mentis prim docta faſtidiat.

Politianus

A Politianus quoque laudes ſui ruſtici ab elogio incoauit,

Felix ille animi, Diuiſque ſimillimus ipſis.

Sicut & Claudian. de ſene Veronenſi,

Felix, qui proprijs æuum tranſegit in aruis.

Agricolarum Elogia.

Sed quoniam Poeta laudes ſui ruſtici incipit ab elogio felicitatis, non diſſimilia ſunt, quæ ſubijciam. Muſonius apud Stob. dat vitæ ruſticæ σεμνὸν, καλὸν, εὐδαιμονικὸν *honeſtatem, pulchritudinem, felicitatem.* Atque, vt eſt apud eundem, Myſon quidam dictus eſt oraculo Apollinis ἀγλαὸς *ſplendidus.* & Pſophidius εὐδαίμων *beatus*, quod vterque huic vitæ operã daret. Papin. 4. Sylu. *Paruis beatus ruris honoribus.* Menander magno felicitatis elogio de ſuo agro, τὸ δὲ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν: *Id, quod me nutrit, id ego Deũ iudico.* B Alludit Maro, qui 1. Georg. *diuini ruris.* Politian. in Ruſtico: *Cura Deũ agricola.* Omitto paria elogia mihi obſeruata in Ariſt. 6 Polit. c. 4. in Cicerone pro Roſcio, in Xenophontis Oeconomica, in Nazianzeno oratione de pauperibus. Lege etiam elegantem excurſum Philonis lib. περὶ τῶν δέκα λογίων. vbi vitæ huius dignitatem rationibus quatuor rimatur; vt oſtendat illam longè vrbanæ præſtare.

Sua ſi bona norint.

2. SVA SI BONA NORINT.] Forma eſt prouerbialis. Lege Eraſm. ch. 3. Cent. 3. c. 6 & adiunge quæpiam, quæ ipſe reperi in Dione Chryſo. Orat. 3. vbi, cùm præmiſerit, felicitatem non prouenire à vaſis aureis, ciuitatibus, regionibus; verùm vnicuique à ſe ipſo, firmat hoc reſponſo Socratis, qui rogatus, an C beatum putaret Regem Perſarum, reſpondit, ſe hoc neſcire: quia, etiam ſi magnas opes Regis Perſarum videret, nondũ tamen ſciebat, ὅπως ἔχει τὴν διάνοιαν, id eſt, quid rex ipſe animo ſentiret, quaſi non tam bona faciant hominem beatum, quàm boni poſſeſſi cognitio. Huc etiam pertinet illud Luciani in Caucaſ. οὐδ' ἂν συνιεῖμεν ἡλίκα εὐδαιμονοῦμεν: *non intelligimus quantum felices ſimus.*

3. IPSA.] Ad ſententiam, quam hîc expendi, reperi poſtea, Muſonium apud Stob. dicere, multo eſſe virilius, liberalius, honeſtius ab ipſa terra opes percipere, quod faciũt agricolæ, & illas alijs præbere, quã accipere, quæ agricolæ ipſi ſuppeditant, quod faciũt Vrbani, qui deſides volunt viuere aliena expenſa.

D 4. PROCVL DISCORDIBVS ARMIS.] Sane Hom. 1. Il. bellum appellat ἐνδήμιον, quòd in vrbibus ſemper graſſetur, neque ad agriculturam pertineat. & Eurip. apud Stob. ait, bellum eſſe vrbibus νόσον.

Fundi Etymon.

5. FVNDIT.] Hoc Græci, φέρει, ἐκφέρει. Fũdi duplex etymon adducit Varr. lib. 4. de lingua Latina. Prius, quòd ſit tanquam fundamentum pecuniæ. poſterius ad rem eſt, quòd multa vbertim fundat.

Terra iuſtiſſima.

6. IVSTISSIMA.] Secutus ſum Seruiũ in huius vocis explicatione, ad quam pertinet locus iſte Xenophontis in Oeconom. *Quæ ars colentibus maiores gratias reddit? aut auidius magis ſaturat? aut hoſpites lautius excipit?* Nec non iſte Muſonij apud Stob. *Reſpondet terra optimè iuſtiſſiméque colentibus ipſam, multo cum fœnore, quæ accepit reſtituens, & copiam exhibens omniũ,* E *quæ neceſſaria ad vitam ſunt volenti illam exercere.* Atque etiam vulgatiſſimus ille Tullij 1. Off. admonẽtis ex Heſiodo, debere nos in referenda gratia imitari agros fertiles, qui plus multo referunt, quàm acceperunt. Hac ergo cauſſa tellus à Virgilio dicitur non iuſta, ſed iuſtiſſima.

7. SI NON INGENTEM, &c.] Hic magnus eſt cãpus imitationis: eſt verò mei inſtituti, vt adducã loca. Aperiã priùs, in quo poſita ſit imitatio. Ait Poeta: Si carẽt agricolæ his, atq; illis bonis: at habẽt hæc, atq; illa multo potiora. Hanc concipiendi rationem primus omnium habuit Lucret. lib. 2. his verſibus:

Si non aurea ſunt iuuenum ſimulacra per ædes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis vt ſuppeditentur;
Nec domus argento fulget, auróque renidet:
At tamen inter ſe proſtrati in gramine molli
Propter aquæ riuum, ſub ramis arboris altæ
Non magnis opibus iucunde corpora curant.

Secutus eſt illum Virgilius, tum hic, tum in Culice, vbi ait ſimili planè conceptu.

Si non Aſſyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis opibus data vellera, ſi nitor auri
Sub laqueare domus animum non tangit auarum,
Picturæq; decus, Lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet; nec pocula gratum
Alconis referunt, Boetique toreuma; nec Indi
Conchea baccha maris pretio eſt: at pectore puro
Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus, &c.

Lucretium, & Virgilium magiſtros ſecuti ſunt alij. Primus Propertius lib. 3.

Quod non Tænareis domus eſt mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes;
Nec mea Phæacias æquant pomaria ſyluas,
Non operoſa rigat Martius antra liquor:
At muſæ comites, & carmina cara legenti,
Et defeſſa choris Calliopea meis.

Secundus Seneca in Thyeſte,

Non claſſibus piſcamur, & retro mare
Iacta fugamus mole; nec ventrem improbum
Alimus tributo gentium; nullus mihi
Vltra Getas metitur, & Parthos ager.

Et poſt multa abſoluit tandem,

Sed non timemus, tuta ſine telo eſt domus,
Rebúſque paruis alta præſtatur quies.

Iterum in Oet. ſimili forma. Nam poſt enumeratas opes diuitum, ita ſubdit de pauperibus,

Tenet è patula pocula fago,
Sed non trepida tenet ipſa manu.
Carpit faciles vilėſque cibos,
Sed non ſtrictos reſpicit enſes.

Et poſtea de vxore pauperum, enumeratis bonis, quibus caret, ſubdit: *Sed non dubios fouet illa thoros.*

Tertius Politian. in Ruſtico; pari enim aura cecinit,

Si non Tænareis illi ſtant fulta columnis
Robora, cælatóque alte laquearia ſubter
Ridet ebur, politúmve ſilex Aſſeroticus ornat.

Et ſubiectis plurimis, ita abſoluit:

At iacet in molli proiectus ceſpite membra, &c.

Poſſum tribus addere Claudianum lib. 1. in Ruffinum, licèt non eadem forma, at eodem planè conceptu ſcripſit. *—Tibi quæris inanes*

Luxuries noctura cibos; mihi donat inemptas
Terra dapes: rapiunt Tyrios tibi vellera ſuccos,
Et pictur ato ſatiantur murice veſtes;
Hic radiant flores, & prati viua voluptas
Ingenio variata ſuo: fulgentibus illic
Surgunt ſtrata thoris; hic mollis panditur herba
Sollicitum curis non abruptura ſoporem:
Turba ſalutantum latas tibi perſtrepit ædes,
Hic auium cantus, labentis murmura riui.

Volui plura ex Claudiano ſubijcere propter amœnitatem. Ego quoque aliquando luſi Virgilianæ formæ, & aliorum, his verſibus:

Si mihi non magnis opibus laqueata renident
Atria, nec referunt per inania compita currus,
Nec vehit ſonipes aurato fulgidus oſtro:
At ſecura placet paupertas ædibus, at me
Nunc peditem iuuat ire vias, ſpinoſaque tractu
Auia, quæ cœlum poſthac, ſuperóſque datura.

Notaui Nazianzenum, vt aliquid ex Græcis libem, eadem forma vſum. Orat. 25. contra Arrhianos.

μικρὸν μοι τὸ ποίμνιον, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ κρημνῶν φερόμενον. οὐκ ἔστι μοι μάνδρα, πολὺ λυκοις ἀνεπίβατ@, πολὺ ὁ προσδεχόμενος λῃστὰς, οὐδὲ ἀνορθώσαντα κλέπτας καὶ ξένοις: *eſt mihi grex exiguus, at in præcipitia non fertur: eſt mihi anguſta cauſa, ſed qua lupis non pateat, ſed qua latronem non admittat, neque à latronibus & exteris inuadatur.* Eadem forma idem orat. 35. confert ignominias, quas paſſus eſt ſeruator Chriſtus cum magnis eius geſtis, hunc in modum: Faſcijs eſt inuolutus in præſepio, at ſepulturæ faſcias redıuiuus excuſſit. Multa ſubijcit in hāc ſententiam, dignus eſt locus, qui legatur.

8. MANE SALVTANTVM.] Cum reſpectu ad hunc verſum Manil. 5.

Limina peruolitans, vnúmque per omnia verbum
Mane ſalutandi portans communus amicus.

Salutationes Romanorũ. Virgilij etiam verba Prudentius arripuit. Attingit verò Poeta morem Romanum de ſalutationibus, quæ fiebant à clientibus matutino tempore: quem perſequi in tanta luce eruditorū otioſum erit. Tantum moneatis loci Salluſtiani in Catil. vbi dicuntur Cornelius, & Varguntelus conſtituiſſe interficere Ciceronem conſulem noctu quaſi irent ſalutatum. An noctu fiebant ſalutationes? Certè ea erat ſalutatorum ſedulitas, vt interdum lucem peruerterent animo blandiendi. Ideo ipſe Cic. 1. Catil. *Reperti ſunt duo equites Romani, qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur.* Neque verò aduerſatur poſtea ſcribi ab eodem: *excluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras.* Nam conſtituerant, ſe noctu venturos, re verò ipſa venerunt orta iam luce. Id facilius expediendo Salluſtio, quàm quæ alij fingunt.

Vomitoria. 9. VOMIT.] Vult Macrob. 6. Sat. c. 4. ductum hoc ab Ennio, qui prius: *Et Tyberis flumen vomit in mare ſalſum.* Inde etiam in Speculis *vomitoria.* Sed exiſtimo, Virgilio potiùs propoſitum ante oculos Plautum, nam Pſeudolo de ædib. ait: *Aſt. dapol ipſum lenonem euomunt.* Cum reſpectu ad vtrumque Prudent. in περὶ στεφ. *Vrbs Auguſta ſuos vomit, effunditque Quirites.* Et S. Hieron. epiſt. 26. *fores, quæ priùs ſalutantium turbas vomebant, nunc a miſeris obſidentur.*

Vnda de hominibus. 10. VNDAM.] De hominibus quoque Ammian. l. 16. *vndatim, bibeatrali curriculo vndatim coeunte plebe.* & Oroſius lib. 6. c. 21. *vndatim gentes commeabantur.* Nazianzenus pulcerrimè ad ſignandam multitudinem hominum, quę occurrit Athanaſio redeunti ex exilio, ita ait, Orat. 21. ποταμὸς ἦσαν ὡς πάντες δ' ἦν ἄρα καὶ τὸν ποιητὴν ... *omnes erant. Nam Poeta quiſpiam diceret.* & ſuprà maiore adhuc exaggeratione eandem turbam πέλαγ@ nominarat. idem Orat. 25. δῆμ@ κυμαίνων: *exundans populus.* & Orat. 28 celeritatem ſuam, cùm ad ſuos redit, comparat τῷ ῥεύματι, *flumine torrenti.* Papinius ad æſtuantem credo alluſit tædam. nam ſignans multitudinem ita dixit, 1. Syl. *feruent agmine poſtes.* Syneſius quoque ep. 69. ſignans multitudinem ad aquam confugit. ait enim, ἐπῆλθον ἐκχυθέντες ἀθρόοι κατὰ τὴν χώραν: *inundauerunt effuſi conſertim in regionem.* eſt enim χύω verbum aquarum. Homerus etiam de Troianis fugientibus conſertim in vrbem ad finem l. 21. Il. ἐσέχυντο ἐς πόλιν. Baſilius comparans multitudinem, quæ accurrit ad videndum ſanctum martyrem Gordium, ait ὥσπερ τινὸς ῥεύματ@. Artemidorus lib. 2. Onirocr. cap. 27. ingreſſum hominis in domū fluuio comparat.

11. NEC VARIOS INHIANT PVLCHRA TESTVDINE POSTES.] Credo alluſiſſe Poetam ad opera teſſellatā, quæ fiunt ex varijs lapidibus amuſſeato opere, vulgus muſiuum, aut muſaicum nominat: artifices ipſi dicuntur muſſinarij. Lege Guilel. Philandrum in cap. 1. Vitruuij lib. 7. Inducor in hoc, nam hæc opera fieri plerunque ſolent in tectis teſtudinatis, qualia nos vidimus in hortis regijs Madriti, vbi curia Philippi Secundi Regum omnium maximi. Iuuat vox varietatis, quæ eſt in Poeta, nam hæc opera propriè ποικίλα, καὶ πολυειδῆ. & qualia Nazianz. depingit Orat. 25. μηδ' ὁ μεγαλαυχοῦμεν ... μαρμάρων πολυτελείαις, καὶ γραφαῖς, καὶ ταῖς ... χρυσαῖς ... *non gloriamur marmorum excellentia, nec picturis, & punctionibus auro fulgentibus, variòque opere confectis.* Aliquis poſſit putare, dici poſtes varios teſtudine cum alluſione ad marinas teſtudines, quibus interdum ædificia ornari conſueuerant: vt ſententia ſit, non inhiant poſtes varios marina teſtudine. Lege de hoc more doctiſſimū virum Societatis noſtræ Raderū in Epig 88. Mart lib. extremo. Sed hanc ego notam de marina teſtudine debeo Gaſpari Sanctio, viro noſtræ Societatis eruditiſſimo: cui etiam multum me debere in re omni literaria vt præceptori cōfiteor. Ceterùm hanc animi parſimoniam nihil appetentis expreſſit Papin. 2. Syl. exprimens totum hunc Maronis locum, laudans Surrentinum Pollij.

Viue Mida gazis, & Lydo ditior auro,
Troica, & Euphratæ ſupra diademata felix.
Quem non ambigui faſces, non mobile vulgus,
Non leges, non caſtra tenent: qui pectore magno
Spémque metúmque domas, vitio ſublimior omni
Exemptus fatis, indignantemque refellis
Fortunam. Attigit leuiter eundem locū Val. lib. 1. Argon.

Illum nec valido ſpumantia pocula Baccho
Sollicitant, veterumve ... pendenda in auro
Signa mouent. Libanius de agricola dixit, οὐδὲ ἐργαζόμεν@ χρήματα ἐξ ὧν ἑτέροι συμφοραῖς ... *non inhias parandis opibus, ex quibus alteri periculum creet.*

Illuſæ veſtes. 12. ILLVSASQVE AVRO VESTES, EPHYREIAQVE ÆRA.] Eadem forma dictum *illuſa auro veſte,* qua facies fucata fœminarum dicitur *illuſa, fallax, mentita, ementita.* Hoc Tertullianus de cultu fœminarum, dixit, *certa illa purpuriſſo, croco expingere.* & lib de Pœnitentia vocat, *ſolam mulierem, cutem rubore,* de Virginib velandis, *faciem medicamine interpolare.* ita etiam Plautus Moſtell. vocat *mangonia interpolata,* quæ auro, & ſerico ornata, atque emētita ſunt, quod faciebant Mangones. Sed in hac re explicanda fœcundiſſimus fuit Greg. Nazianz. in Oratione funebri ſororis. Nam de veſtibus auro illuſis, ἐσθῆτ@ περιρρέουσα καὶ διαφανὴς πολυτελεῖς λίθων αὐγαὶ καὶ χάριτες χρυσοῦσαι τὰς πλησίον ἀέρα, καὶ τὰς μορφὰς ...: *circumfluentis & pellucidæ veſtis magnificentia, lapidum ſplendores & gratia propinquum aerem colorantes auro, ac formas lumine circumfundentes.* De facie verò illuſa fuco has dicendi formas inducit. τέχνας, γοῦν ... τὴν ... ἀντιδημιουργοῦντας καὶ καταχρῶντας τὸ τοῦ θεοῦ πλάσμα ... χρώμασι: *artis præſtigia, vilis pulcritudo, plaſtes contrariam Deo fabricans, figmentúmque obducens inſidioſis coloribus opificio Dei.* & in Orat. Panegyrica Natalitij, λίθων διαυγείας, χρυσοῦ ... τοῖς ἀπατηλοῖς χρώμασιν ... τὸ φυσικὸν κάλλος: *gemmarum ſplendoribus, auri fulgoribus, colorum ſophiſmatis ementientib. natiuam pulchritudinem.* Philo in lib de Perfugis, ita explicuit, χρώμασι τὴν ὄψιν ἐπιγεγραμμένη ... ἀπορίας: *coloribus faciem fucata ob inopiam natiuæ formæ.*

Veſtes & Aes Corinthiorum in pretio. 13. Ab his locutionibus, quæ Virgilianam illuſtrant, redeo ad vatem ipſum Exiſtimemus loqui illū de veſtib. Corinthiorū, ex confuſione æris, quod ſequitur: nā in pretio tam æs, quàm veſtes Corinthi, vti

vti apparet ex verbis iſtis Flori lib.2.c.16. de Corinthi euerſione: *Quid ſignorum, quid veſtium, quid ve tabularum raptum, incenſum, atque proiectum eſt?* Silius quoque lib.4. vtrumque coniungit,

——non æra vacabant,
Quæ ſcirent Ephyren, fuluo certaret vt auro
Vultu ſpirantes referens ſub tegmine vultus.

Ephyre, id eſt, Corinthus.

Ceterum Ephyre, Corinthus eſt. Nomen accepit ab Ephyre, marina Nympha. Id crebriùs. Sed Interpres Apollonij, Ἐφύρα, ἡ Κόρινθος ἀπὸ Ἐφύρας τῆς Ἐπιμηθέως θυγατρός: *Ephyra Corinthus eſt ab Ephyra filia Epimethei.* Originem æris Corinthij, quod in tanto pretio, hâc aperit Plin.l.34. c. 2. cum ait: *Hoc (æs) caſus miſcuit, Corintho, cùm caperetur, incenſa.* Pluribus Florus lib.2. c.16. *Quantas opes & abſtulerit, & cremauerit (Mummius) hinc ſcias, quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam æris notam pretioſiorem opulentiſſimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio permiſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxerunt.* Sed nō dubium, quin ante hoc tempus illud in honore fuerit, alludente Homero, qui Il. 15. commendat thoracem; ——τόν ποτε Φυλεὺς ἤγαγεν ἐξ Ἐφύρης: *quem quondam Phileus duxit ex Ephyra.* Hoc etiam liquidum: nam nobiles (quo argumēto Germanus vtitur) artifices vaſorum Corinthiorum incēdium illud antecellerūt. Quin, ſi verba Flori, quæ adduxi, expendantur, id aperte inuenietur. Nam ſi pretioſior nota ex incendio, ante illud pretioſa.

Venenum vox eſt media.

14. ASSYRIO VENENO.] Alluſum ad primum inuentum purpuræ, quod apud Aſſyrios, & Phœnices. Hiſtoriam de cane Herculeo quis neſcit? ea obuia in Polluce, in aliis. Eſt verò *venenum Aſſyrium* periphraſis purpuræ. Græcorum enim pharmaca, & Latinorum venena non ſunt ſolùm τὰ δηλητήρια, ἀλλὰ καὶ ζωγράφων βάμματα, καὶ ἁπλῶς αἱ βαφαί, *deleteria & mortifera, ſed pictorum colores, & generaliùs tinctura omnes atque infectiones.* Dedi hæc conuulſim ex Euſtathio in lib.1. Odyſ. Et quidē pharmacum eſſe vocē mediam, ſcribit Scholiaſtes Sancti Antiochi in Homil.77. quod probat teſtimonio ipſius Antiochi, & Dionyſij Areopag. Epiſt. ad Dorotheum. Itaque venenum in Virgilio eſt color, tinctura, infectio. Hic etiam Seru. *veneno, colore.* & Feſtus ex emendatione Columnæ: *venenum dicebant antiqui, cuius color inficiendo mutatur, vt Ennius, cùm ait: Quem illud, quo tam ſemel eſt imbuta veneno.* Demum Poeta ipſe in Culice dixit, *Aſſyrio colore*, quod hic *Aſſyrio veneno.*

Caſia.

15. CASIA.] Seruius hic herbam quandam accipit. Patia Galeotus Martius de promiſ. doct. c. 28. ait enim, caſiam mercem illam pretioſam dediſſe nomen ſuum herbæ cuipiam ob ſimilitudinem odoris, & de hac herba capiendum hîc Vatem. Sed ego nihil dubito, intelligendum Poetam de ipſamet pretioſa merce. De quo locutus Dioſcor. l. 1. cap. 12. Theophraſtus 9. Hiſt. c. 5. Plin. l. 12. c. 19 Nam caſia illa, quæ inter herbas numeratur, tantùm eſt lauandula, de qua nihil adhuc cognitum, quod pertineat ad pretioſum vnguentum. Deinde, nimis eſſet frigidum induci à Vate, vnguentum ex quapiam herbula, cùm ille pretioſiſſima quæque perſequatur. Et quidem Ruellius lib 1. c. 13. ait pretioſam caſiā conuehi olim ſolutam inter Xylocinami faſciculos, & de hac capiendum eſſe Virgilium hoc verſu.

16. LIQVIDI OLIVI.] Apollonius lib. 2. Excidij Hieroſol *liquido perfundit oliuo.* Prudētius Hamartig. *placidum ſuccum* vocat.

Corrumpere oleum

17. CORRVMPITVR.] Supra omnem aleam. Vulgus auctorum coniunctionem iſtam liquorum vocat *mixtionem.* Hanc corruptionis nomine, exprimere inuenti fuit Maroniani. Illum imitatur Propertius. nam eodem ſenſu:

Ah, pereat quicunque meracas repperit vuas,
Corrupitque bonas nectare primus aquas.

& Martial. lib. 6. epigr. 95.

Amphora corrupto nec vitiata cado.

& Perſius Sat. 2. *Hac ſibi corrupto caſiam diſſoluit oliuo.* Ab hoc acumine non abit illud eiuſdem Martial. qui lib. 1. epig. 19. de falerno, cui admiſtum vile vinum, dixit: *Falernum ſingulari perire, mori.* neque abeſt à forma Virgilij illa Plauti Menæch. *diem corrupi.* ita Dio Chryſoſt. Orat. 40. διαφθείρει τὸν ὕπνον: *corrumpit ſomnum.* & de nebula Silius lib. 5. *corruperat proſpectū.*

Corrumpere diem.

Agricolarū quies.

18. AT SECVRA QVIES, &c.] Diſcriminatim ſex capitibus laudes vitæ ruſticæ, laudes (inquam) quas hic Poeta attingit. Has illuſtrare totidem notis nō grauabor. Multa ex his referri queunt ad imitationem. Auctores, quos dabo, intelligas loqui de vita ruſticorum.

19. Primum ergo caput eſt quies huius vitæ, quæ ſecura à bello, tumultibus, negotiis: quæ perpetuā pace, & tranquillitate abundat. Heſiod. lib. 1. ἔργ.

εἰρήνη δ' ἀνὰ γῆν κουροτρόφος, οὐδέ ποτ' αὐτοῖς
ἀργαλέον πόλεμον τεκμαίρεται εὐρύοπα Ζεύς:
Pax vero per terram alma, neque vnquam ipſis
Moleſtum bellum deſtinat late cernens Iupiter.

Ariſtophan. apud Stob. de hac vita,

τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποισιν εἰρήνης φίλης
πιστὴ τροφός:
Cunctis hominibus gratæ pacis fida nutrix.

Virgilius ipſe, in Culice,

Non auidas agnouit opes, non triſtia bella,
Nec funeſta timet validæ certamina claſſis. iterum:
Dulcis adeſt requies. & adhuc; *hæc cura eſt ſubdita cordi*
Quolibet vt requie victu contentus abundet.

Diuinum oraculum apud Val. c. 1. l. 7. reſpondit, *magis ſe probare ſecuritate ridens tugurium, quam triſtem curis & ſolicitudinibus aulam: paucaſque glebas pauoris expertes, quàm pinguiſſima Lydiæ arua metu referta.* De agricola Horat. od. 2. Ep. *Nec excitatur claſſico miles truci.* & ſupra agricolam *beatum* vocat, quia procul à negotiis. Seneca in Oet. *Pectora pauper ſecura gerit.* Liban. ait, abeſſe agricolas πόρρω τῶν ἀπ' ἐκκλησίας θορύβων, *procul à tumultibus concionum.* Hanc tranquillitatem, & ridentis vitæ ſecuritatem multis prædicat Polit. in Ruſtico Do tantum verſus iſtos,

——ſtátque leuis caſa frondea nixa tigillo,
Quam metuat intrare pauor, curæque ſequaces,
Sub qua iucundos tranquillo pectore ſenſus
Nutriat. Iterum:
Non ſpes corde auidas, non curam paſcit inanem,
Securus quo ſceptra cadant, cui dira minentur
Aſtra, & ſanguineo iubar exitiale cometa.

Claudian. de Sene Veronenſi,

Illum non vario traxit fortuna tumultu,
Nec bibit ignotas mobilis hoſpes aquas.
Non freta mercator timuit, non claſſica miles,
Non rauci lites pertulit ille fori.

Hic ἐκ παρέργου ſcias, hominem natum annos quinquaginta in vrbem proximam nunquam deſcendiſſe. quod ſcribit Dio Chryſ. Orat. 7. Iunge hunc ſeni Claudiani.

Agricolarū ſimplicitas.

20. Secundum de ſimplicitate, qua ruſtici alieni ab omni fraude & dolo, neque ſcientes fallere. Plin. lib. 18. c. 5. magno ſanè elogio de agricolis *minimèque male cogitantes.* Vegetius de iiſdem c. 3. lib. 1. *ſimplicis animi.* & Silius lib 14. de hac turba: *& fraudum illæſa venena.* Syneſius epiſtolā 148. quæ cōtinet laudes vitæ ruſticæ, abſoluit cum laude ſimplicitatis, quæ talis inuenitur ruri, qualis fuit ſub Noe, cùm nōdum

 iuſti

iuſtitia eſſet in ſeruitute. Libanius laudãs agricolam inter alia, [illegible]. Virg. in Culice non minima laude, de agricolis *mens pura* &: *Omnia que ignota degentem, ac fraude remota*. Politian. *Nempe odij, fraudumque expers.*

Agricolarũ opes.

21. Tertium de abundantia. De hac fusè multi. perſtringã pauca. De agricultura Xenoph. in Oecon. [illegible]: *augmentum domus*. Heſiod. [illegible] *fert terra multum victum*. Lege, quæ ſequuntur in eodem. Phocylid. apud Stob. [illegible]: *agrum eſſe dicunt Amaltheæ cornu*. Vide apud eundem Stobæum, Philemonem, & Muſonium. Denique, nihil aliud faciunt, qui hanc vitam deſcribunt, quam attexere magnam ſeriem opum, quibus ea abundat, vt meritò Poeta dixerit, *Diues opum variarum.*

Agricolarũ iucunditas multiplex.

22. Quartum de iucunditate. De hac item fusè & profuse omnes: ſed ego hic non niſi ea, quæ Poeta attingit. Illa ſunt. Otia, ſpeluncæ, lacus, amœnitates (quas ſignat per Tempe,) mugitus boum, ſomni, venatio. De otio Muſonius apud Stob. [illegible]: *Mihi ſane inter omnia opera agricultura, haud gratum, quod otij multum ingenio concedit, ac meditari aliquid diſciplinis incumbentem ſinit*. De ſpeluncis vix credas, quo ſtudio omnes dirigant ſua præconia ad hãc vnam rem. Virgilius antrum paſtorale laudat in 5. ecloga ſparſum labruſca & racemis, Calpurnius aliud in 6. ecloga, vt etiam 13. Met. Cyclops apud Ouidium, & Claudius Marius in epiſtola. Sed ſupra omnes egregia eſt antri paſtoralis laudatio apud Ælian. lib. 13. Var. Hiſt. c. 1. vbi deſcribit ſpeluncam Atalantæ, quem locum ait fuiſſe [illegible], *plenum gratiarum*. Breuiter & pulcre Politian.

At iacet in molli projectus ceſpite membra,
Qua cauum exeſum pumex teſtudinat antrum.

Fuſius Sidon. in Protreptico, ſed amœniſſimè; ideo ſubiiciam.

Seu ſilbo potiùs ſpecu quieſcit
Collis margine, qua nemus reflexum
Natiuam dare porticum laborans,
Non lucum arboribus facit, ſed antrum.
Quis pomaria priſca Regis Indi
Hic nunc compararet aureaſque vites,
Plectro viridante pampinatas,
Cum Porus poſuit crepante gaza
Fuluo ex palmite vineam metalli,
Gemmarum ſtillantibus racemis.

Tranſeo ad aquas. Libanius delicias agricolarũ venatur ex fontibus, & riuis puris, quibus fruuntur; atque, hos riuos præſtare aquis, quæ per tubos & ductus inuehuntur in oppida. Habentur iſta in laudatione agriculturæ. Idem alio loco, vbi comparat agriculturam cum mercatura, [illegible] *quam ſuaue eſt agricola ſitibundo de fonte bibere, admoto ore ſcaturigini*. Ælianus lib. 13. c. 1. deſcribens ſpeluncam Atalantæ, dicit iucundiſſimum eſſe cernere aquas puras, ac pellucidas. Idem lib. 3. c. 1. latè perſequitur hanc amœnitatem deſcribens Tempe Theſſaliæ. Nazianzenus in Apologetico, deſcribens vitam paſtorum inter alia, [illegible]: *corpus prosternere in virenti gramine prope aquam gelidam*. Sed aurei ſunt verſus Virgilij 1. Ecl.

Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros frigus captabis opacum. & in vltima:
Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori.

A Nec minus aurei Horatij, ita canentis,

Labuntur altis interim ripis aquæ,
Queruntur in ſyluis aues:
Fonteſque lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leues.

Omitto de eadem re verſus Virgilij in Culice, Politiani in Ruſtico, Ouidij 1. Remedij, & aliorum. Sequuntur variæ amœnitates, quas deſignat per Tẽpe. Laſſent me & te, ſi has perſequar. Tantum quæpiam in genere, ne vager. Xenophon in Oecon. huic vitæ dat [illegible], *voluptatem*. & poſtea [illegible], *iucundiſſima ſpectacula*. Atque etiam [illegible]: *vitam agriculturæ pulcerrimam, optimam, iucundiſſimam*. Ariſtoteles 7.

B Polit. c. 10. de agricolis, [illegible]: *dulcius eſt illis exercere ſuas operas, quam tractare Rempubl. quam regnare*. Philo [illegible]. ita complectitur voluptates agreſtes. [illegible] *pro cubiculo pretioſo eſt ſolum herbidum, pro ſtragulis congeſtæ frondes, ac herbæ gramina*. Iã de mugitibus boum Horat.

Aut in reducta valle mugientium
Proſpectat errantes greges.

De eadem voluptate Ouid.

Parte ſonant alia ſylua mugitibus altæ:
Et queritur vitulum mater abeſſe ſuum.

Libanius etiam perſequens delicias huius vitæ, [illegible]: *quale*

C *eſt, boues mugientes audire, & balantes oues!* & alio in loco, [illegible]: *an paruum ad delicias facit iuuencorum vox, & agnorum*. De ſomno, qui inter delitias vitæ agreſtis, adiuuante illum loco amœniſſimo, inueniebam Virgilium ipſum, qui 1. Ecl.

Hinc tibi quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti
Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.

Et eundem in Culice:

Iucundaque locet languentia corpora ſomno.

Nazianzenus dicto loco poſt adducta verba, ita ſtatim: [illegible] *ad auram conſtruere ex tempore tentum*. Libanius inter reliquas

D delicias agricolarum, [illegible]: *quale eſt ſub pinu, aut platano iacere meridiano tempore*. Præclare Seneca in Oct.

Ceſpes Tyrio mollior oſtro
Solet impauidos ducere ſomnos:
Aurea rumpunt tecta quietem,
Vigileſque trahit purpura noctes.

Vetus Poeta apud Seruium [illegible]. quia videlicet nihil hoc ſomno agricolarum iucundius. Ideo Hieronymus ad Heliodorum, vt innueret ſummam voluptatem, *& in frondoſa arboris tectus vmbraculo molles ſomnos carpis?* Extrema volu-

E ptas, quam hic attingit Poeta eſt venatio, de qua multa ſuppetunt, ſed breuiter quæpiam. Ab Æliano Atlanta, quæ agebat vitam remotam ab Vrbana, inducitur [illegible], *perſequens feras*, tanquam hæc voluptas vrbanas omnes compenſaret. Similiter Hippolytus ab Seneca. Hoc blandimento vult Corydon Alexin pellicere, inuitans ad figẽdos ceruos; hoc Gallus in extrema Ecloga ſolatur miſerias ſuas, *aut acres venabor apros*. Ideo Xenophon in Oeconom. [illegible]: *in venatibus inſidiare*. Sed nemo melius Horatio hanc voluptatem perſequitur:

Aut trudit acres hinc & hinc multa cane
Apros in obſtantes plagas:

Aut

Aut amite leui rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos:
Pauidúmque leporem, & aduenam laqueo gruem,
Iucunda captat præmia.

Synesius mirifice laudans vitam rusticam ep. 148. inter primas eius voluptates venationem exhibet, Homerúmque reprehendit, qui secus, quam par est, de venatione senserit. Absolui caput quartum de iucunditate. Restant duo, nimirum.

Homerum reprehendit. Synesius.

23. Quintum de frugalitate. Huius rusticorum elogij quot testes? Inprimis diuinum oraculū apud Valer. Max. c. 1. lib. 7. respondit magis se probare *horreolum nulli nimis appetendum, quam thesauros omnium insidijs & cupiditatibus expositos.* Est videlicet ibi sermo de rustico & pauperrimo quodam Arcade, qui nunquam egressus est fines sui agelli. Ad hanc frugalitatem spectant illa Horatij, *Non me Lucrina iuuerint*, &c. sequuntur multa. Libanius huic hominū generi assignat præ ceteris mortalibus *σωφροσύνην, temperantiam*, adiúitque postea, vtplurimum agricolas esse salubres corpore, euitatis morbis, quos pariunt deliciæ. Cicero pro Roscio, & Iustinus lib. 23. dicunt, hanc vitam esse magistram *parsimoniæ.* Vegetius c. 3. lib. 1. de gente agricolarum, & ab Nostro, vt credo: *deliciarum ignara, paruo contenta.* In hac rusticorum frugalitate explicanda multus est Politianus in Rustico, lege illum: & si velis virtutis huius laudes, lege homiliam 4. Sancti Antiochi, cui titulus de Edacitate; atque etiam Scriptores rerum Persicarū. nam isti initio imperij frugalissimi fuerunt, & nasturtio tantum victitarunt, quod etiam ex Xenophonte notat Cic. 2. Fin. & 5. Tuscul. lege etiā Hieronymum contra Iouinianum.

Agricolarū frugalitas.

24. Extremum de virtute & religione. Aristot. 1. Oecon. cap. 2. *γεωργικὴ δικαία: agricultura iusta est.* Nazianzenus Orat. 2. vocat hanc vitam *μητέρα τῆς θείας ἀναβάσεως καὶ θεώσεως, matrem diuinæ ascensionis in cœlū, efficientémque homines diuinos.* Xenophon in Oecon. de eadem *δικαιοσύνην διδάσκει: docet iustitiam.* ex hac nota Silius lib. 13. *Cereris iustissima turba.* & Hesiod. 3. ἔργ. de agri cultoribus, *οὐδ' ἐκ τι παρεκβαίνουσι δικαίου: neque à iusto quicquam exorbitant.* Aristoph. iusto Elogio, *δικαίοις γεωργοῖς.* Xenophon in Oecon. grandi præconio, *τίς δὲ ἄλλη θεοῖς ἀπαρχὰς πρεπωδεστέρας παρέχει, ἢ ἑορτὰς πληρεστέρας ἀποδεικνύει; Vbi Dijs litaturis primitias decentiores, & dies festis letiores?* Huc pertinet illud Arati in Phœnom. de Iustitia rapta in cœlum, de qua ait, —*ἐγγὺς εἶτα πολυσκέπτοιο Βοώτου: vicina est perspicuo bubulco.* quasi ipso situ, quo nunc est in cœlo, indicet iustitiam & virtutem agricolarum. Ad hanc rem confero opinionem veterum, qui putabant Deos conuersari cum habitatoribus agrorum, lucorum, syluarum. Plinius Panegyr. *Inter hæc pia mente adire lucos, & occursare Numinibus.* Pliniano similem locum lege in Seneca Epist. 41. Est in Calabro lib. 5. locus dignus, quem ad hanc rem obicies; cùm præmiserit, picta esse in scuto Achillis bella plurima, adiungit postea, ibi quoque picta esse à Vulcano pacis opera. Inter ista exhibet segetes, arua, fruges, messores, collectores manipulorum, boues aratores, omnia denique, quæ pertinent ad agriculturam. Horum omnium præsidem facit Iustitiam, quo satis indicat, hanc virtutem in hoc hominum genere reperiri. Rectè ergo Valerius 1. Argon. --*armorum si uauémque insôntis aratri.* rectè Libanius agricolas vocat *ἀγαθούς.* Rectè Iuuenalis signans vitæ rusticos, Satyr. 6.

Agricolarū religio.

Credo pudicitiam Saturno Rege moratam
In terris, visamque diu, cùm frigida paruas
Preberet spelunca domos, ignémque, Larémque,
Et pecus & dominos communi clauderet vmbra.

B Rectè Seneca in Hippolyto, viro agenti in agro plures virtutes dat comites: *Non illum auaræ mentis inflammat furor.* Tu reliqua, nam iam ipse vela contraho post longum cursum. Si quis contra me iudicet, quod ista multis, videat nihil me dixisse extra Poetam, omnia iustis capitibus discriminasse, illustrantem ea tantum, quæ Poeta attingit, & quæ silēt Interpretes.

25. SECVRA QVIES.] Lucretius lib. 3. *securam quietem* Seneca in Thyeste, *securas dapes*, eadem sententia, qua Virgilius.

26. NESCIA FALLERE.] Eadem forma 4. Geor. *corda nescia mansuescere.*

C 27. DIVES OPVM VARIARVM] Æmulatur hoc Petrus Apollonius 3. Excidij: *Diues opum variarum, & pinguis munere glebæ.*

28. TEMPE.] Non dubium, quin omnia loca speciosa & amœna prouerbialiter dicantur *Tempe.* Ita capiendus hic Virgilius. Ita Claudius Marius lib. 1. *Inter delitias, & longè pinguia tempe.* Intelligit terrestrem paradisum. Ita Virg. ipse in Culice. Propriè tamen Tempe fuerunt loca Thessaliæ, de quibus vide elegantem descriptionē Æliani lib. 3. Var. Hist. c. 1.

Tempe.

29. MOLLES SOMNI.] Ita Græci *ὕπνοι μαλακοί, ἁπαλοί: somni molles, teneri.* Latinis hoc tritū. Quod Poëta *sub arbore somni*, Græcus *ἄδενδρος, ὑπὸ δένδρεσιν ὕπνοι.*

D

Somni mollities.

30. EXTREMA PER ILLOS IVSTITIA EXCEDENS TERRIS VESTIGIA FECIT.] Putat Hier. lib. 2. Comment. in Amos, c. 5. Virgilium furatū sententiam ab loco Scripturæ, quem ibi ipse interpretatur. De hac fuga Iustitiæ & virtutum aliqua hic suppeditant Interpretes, sed non locum hūc Petronij in Sat. signatissimum:

Ergo tanta lues cœli quoque Numina vidit,
Consensitque fugā cœli timor. Ecce per orbem
Mitis turba Deum terras exosa furentes
Deserit, atque hominum damnatum auertitur agmen.
E *Pax prima ante alias niueo pulsata lacertos*
Abscondit galea victum caput, atque relicto
Orbe fugax, Ditis petit implacabile regnum.
Huic comes it sincera Fides, & crine soluto
Iustitia, & lacera mœrens Concordia palla.

Videndus etiam Aratus in Phœnom. vbi venustissimè de fuga virtutum. Philo lib. 1. de vita Mosis, *δικαιοσύνη ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζεται.*

a Me verò primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant, cœlíque vias, ac sidera monstrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsque in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

ᵇ Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſyluáſque inglorius. O, vbi campi,
Sperchiúſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: O, qui me gelidis in vallibus Hemi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat vmbra.

ARGVMENTVM.

Comparat vitam ruſticam cum rerum doctrina & cognitione, preſtantiore quidem, ſed cui ruſtica ſit proxima.

EXPLICATIO.

ᵃ POST laudatam vitam ruſticam optat ipſe accipi in patrocinium Muſarum, quæ dulces ſunt ante omnia, quarúmque ipſe fert ſacra, vt earum ſacerdos: ideo verò hoc optat, vt doceatur rerum naturalium cognitionem. Notat quatuor, quæ ſcire præſertim velit, aſtrologiam, motus terrarum, acceſſus & receſſus maris, dierum noctiúmque varietatē. Signat aſtrologiam per vias cœli, ſidera, Solis Eclipſes, Lunæ labores: motus terrarum per tremorem: acceſſus & receſſus maris per tumorem, quo inflatū rumpit obices: huic tumori opponit, *reſidere*, ad ſignandū receſſum: varietatem dierum & noctiū per Soles, qui hyeme breuiſſimi ſunt, æſtate tardiſſimi.

ᵇ Optat eſſe agricola, ſi nequeat eſſe philoſophus. Itaque primum gradum attribuit rerum naturaliū cognitioni, proximum vitæ ruſticanæ, hac ſentētia. Si præ frigiditate ſanguinis circa cor ingenio ſim adeò hebeti, vt nequeam penetrare res illas quatuor naturæ, placebunt rura, amnes flumina, ſyluæ, carēti etiam omnium rerum aliarum gloria. Deinde conuertit ſe ad campos Theſſaliæ, Spartæ, Thraciæ, qui opinione & experimento mortalium habiti ſunt amœniſſimi & fœcundiſſimi. Theſſaliam notat per fluuium Sperchium, Spartam per montem Taygetū, Thraciam per valles mōtis Hemi. Illud *Taygeta bacchata virginibus Lacænis* eſt, celebrata orgiis & furoribus bacchantium fœminarum: quaſi ipſa loca pari furore corripiantur cum fœminis.

NOTÆ.

1. ME VERO PRIMVM, &c.] Ex hoc loco, ex aliis item, qui in hac laudatione vitę agreſtis à Virgilio inſerti, deſumta eſt ſententia vel Tacito, vel Quinctiliano lib. de Oratorib. *Me verò dulces, vt Virgilius ait, Muſæ remotum à ſollicitudinibus, & curis, & neceſſitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra, illóſque montes ferant: nec inſaniam vltra, & lubricum forum, famámque pallentem trepidus experiar. Non me fremitus ſalutantium, nec anhelus libertus excitet: nec incertus futuri teſtamentum pro pignore ſcribam. nec plus habeam, quàm quod poſſim, cui velim, relinquere, quandocunque fatalis & meus dies veniet. ſtatuárque tumulo non mæſtus, & atrox: ſed hilaris, & coronatus: & pro memoria mei nec conſulat quiſquam, nec roget.* Neque abeſt à ſentētia Virgilij illa Horatij od. 1. lib. 1.

Me doctarum hederæ præmia frontium
Diis miſcent Superis: me gelidum nemus,
Nympharúmque leues cum Satyris chori
Secernunt populo.

Similia de ſeceſſu ad contemplationem ſæpe attin-
A git Philo Iudæus: ſimilia omnes, qui laudant vitam vmbratilem.

2. DVLCES ANTE OMNIA MVSÆ.] Dabo Notam, imò communem locum, in gratiam Poetarum. Sunt Muſæ dulces, & verſus dulces. Plutarchus in libro de Homero ſcribit in poeſi vnà cum maieſtate ſuauitatem coniunctam, & Poetam delectando attentionem conciliare. Adiunge conſenſum eorum, qui ſentiunt, Artem Poeticam abſolui duobus tantùm capitibus, doctrina & delectatione. Quod Horatiano quoque verſiculo expreſſum, *Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci.* Sed præ vtilitate, de qua nunc ſileo, fortior multo eſt delectatio. nam hæc, nō illa, poeſin ad theatra adduxit. Numerem arborum folia, ſi adducam teſtimonia illorum, qui, vt hic Poe- **Muſarum & carminum dulcedo.**
B ta, ita etiam Muſas vocant dulces, & hoc ſtudium dulce. A Pindaro od. 6. Olymp. vocantur Muſæ *μελίφθογγοι: mellisonæ.* vt hîc ad mel decurrit, ita ibidem ad flores, *ὕμνων ἄωτον ἄνθος, hymnorum iucundum florem.* & od. 10. bis ad modulationem, nam *χλιδῶσα μολπὰ μελέων: delicioſa modulatio carminum.* & *ἀδυεπής τε λύρα, γλυκὺς τ' αὐλός: dulciloqua lyra, dulcis fiſtula.* Ab eodem od. 11. hymni dicuntur *μελιγάρυες, blandiloqui.* & od. 13. pulcerrimè *μοῖσ' ἁδύπνοος, Muſa ſuauiter ſpirans.* Omitto Olympia. Od. 1. Pyth. de verſu loquens, *δαιμόνων θέλγει φρένας, Deorum mentes demulcet.* & od. 5 *μέλος χάριεν, carmen gratioſum.* In Nem. od. 1. *μελιγδούπων ἀοιδαῖς, dulciſtrepis carminibus.* Multa ex
C Pindaro amputaui, quæ paraueram, eſt enim plenus harum delitiarum, ſicut & Theocritus. Vide quæ ex hoc adduxi in illis ad 5. Ecl. *Tale tuum carmen nobis diuine Poeta, &c.* Tranſeo ad alios. Coluthus de raptu Helenæ *μελιστεύκτων ἰαχῶν, mellitis Helenæ.* Antipater 3. Anthol. de Carminibus Anacreontis *νέκταρ ἐνιρρείων.* & lib. 7. Muſæ dicuntur *ἀδυμελεῖς.* Plato 7. Leg. *τὸ δ' ἡδὺ κοινὸν πάσαις, id eſt, Μούσαις: ſuauitas communis eſt omnibus Muſis.* Oppian. de venat. *ἱμερτῇ μολπῇ, amabili carmine.* Nazianz. Orat. 1. contra Iulian. de poetis ait, *κατακηλούντων τὴν ἀκοὴν, dulcedine aures perfundentibus.* Ab carminis dulcedine dictus eſt Sophocles *μέλιττα ἐπῶν.* & *νέα σειρὴν: noua Siren.* Maiore Elogio de Homero Dio Chryſoſt. Orat. 53. *τάς τε σειρῆνας ὑπερβαλλέσθαι, καὶ τὸν Ὀρφέα, ſuperaſſe Sirenas,*
D *& Orphea.* Lucretius ſuos verſus vocat *ſuauidicos.* & lib. 1. ait, *ſuauem amorem Muſarum.* Næuius in Lycurgo, *ſuaue melos.* Apud S. Auguſtinum lib. 3. Muſic. leguntur hi verſiculi veteris Poetæ,

Cuncta igitur Camœna,
Fonticula puella,
Quæ canitis ſub antris
Melliſinos ſonores.

Sanctus Hieron. Epiſt. 146. dat verſibus *dulcem modulationem.* Cic. 1. Nat. poetis *ſuauitatem*, vbi & Simonidem *ſuauem* vocat. Sed nemo meliùs hanc ſuauitatem Virgilio ipſo amplificauit, qui 5. Ecl. ait, carmina eſſe dulciora, iucundiora, ſuauiora ſomno captato in gramine, riuo aquæ ſalientis, Auſtri ſibilo, littoribus percuſſis fluctu, ſtrepitu amnium currētium per ſaxa. Itaque, quæ Ouidius de Galatea, quæ amatores

tores de his,quas amant , eadem de verſibus Virgilius. An non obſecro iucundiſſima ſunt carmina, quæ exſulem Poetam ſua dulcedine auocabant à malorum cogitatione? An non melliflua , quæ magnos duces coegerunt in ipſo bello arma deponere, & locum dare tam dulci otio? imò ab auditis carminibus alacriores ibant ad arma , quod de Achille traditur,& de Alexandro ab Dione Chryſ. orat. 1. An non ſupra omnem iucunditatem ſunt carmina (hoc enim maximum eſt omnium) quæ orbi Summum Vatem pepererunt? His enim factus eſt aditus ad Auguſtum,quo,Principis fauore flante,Maronis Muſa ſupra omnem excreuit:neque enim tam dulces fuiſſent Verſus,ſi orbis careret tam dulci Muſa. Natum ab hac dulcedine , vt quæ formoſa ſunt & ſuauia comparentur , veluti prouerbialiter , cum Muſis Artemidorus lib. 5. Onirocr. cap. 50 ἡδὺς γὰρ ὁ παῖς ἦν καὶ πολυωδὸς, ὡς αἱ Μοῦσαι: *ſuauis enim puer erat & feſtiuus,velut Muſa.* Similia in aliis reperi. Huic rei affinis Nota ſequens.

Virgilij Elogium.

3. MVSÆ.] Non dubium,quin hic per Muſas ſignentur verſus,carmina,rerum cognitio , & doctrina. Itaque iam Muſæ abiere in prouerbium pro re qualibet pertinente ad ſtudium literarum. Inde ἄμουσος dicitur,non ſolùm qui ignorat verſus,& Muſas,ſed planè indoctus Eunap. Sardianus in vita Oribaſij prouerbij loco ait , ἀττικὴ Μοῦσα καὶ τὸ ἀγαθὸν οἰκεῖον: *Muſa Attica,& ornamentum domeſticum.* & in vita Proæreſij , οὕτω γὰρ εἷλε τὸν Ἀνατόλιον, ὥστε καὶ Μούσας ἐκάλει τὸν ἄνθρωπον: *Ita Anatolium detinuit,vt non aliò, quàm Muſæ nomine illum compellaret.*

Muſæ, adag.

4. QVARVM SACRA FERO.] Finguntur Poetæ eſſe Sacerdotes Muſarum. Horat. lib. 3. od. 1. de ſe, *carmina non prius Audita Muſarum ſacerdos Virginibus pueriſque canto.* Propertius lib. 3.

Poetæ ſacerdotes Muſarum.

Primus ego ingredior puro de fonte ſacerdos
Itala per Graios Orgia ferre choros. Ouid. 3. Amor. Eleg. 7.
Ille ego Muſarum purus,Phœbique ſacerdos.

Et 3. Triſt. Eleg. 2.

Nec vos Pierides,nec ſtirps Latonia veſtro
Docta ſacerdoti turba tuliſtis opem.

& 2. de Pont. Eleg. 10.

Sunt tamen inter ſe communia ſacra Poetis. Tibul. quoque lib. 2. *Phœbe faue , nouus ingredior tua templa ſacerdos.* Hanc rem,& hoc Sacerdotium ſequitur,vt ferant Muſarum ſacra. Inde hic Poeta, *Quarum ſacra fero.* Perſius: *Ad ſacra vatum carmen affero noſtrum.* Quia videlicet proprium eſt ſacerdotum afferre ſacra. Et Manil. lib. 1. *Hoſpita ſacra ferens nulli memorata priorum.* Inde etiam natum , vt ſacri dicantur pleno ore. Atque ideo Martial. lib. 7. Epig. 62. *ſacra cothurnati Maronis* dixit. & Dio Chryſoſt. Orat. 36. κινδυνεύει γὰρ δὴ τὸ ποιητικὸν φῦλον οὐ πάνυ ἄποχον εἶναι τῶν ἱερῶν λόγων: *Videtur genus poeticum non multum diſtare à ſacris ſermonibus.* Artemidorus lib. 3. cap. 13. ait, ſacerdotes,& vates habere eundem honorem cum Diis.

Poetæ ferunt ſacra Muſarum.

5. INGENTI PERCVSSVS AMORE.] Putant docti fluxiſſe iſta ab illis Lucretij lib. 1.

Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor.
Et ſimul incuſſit ſuauem mi in pectus amorem
Muſarum,quo nunc inſtinctus mente vigenti
Auia Pieridum peragro loca.

Cùm verò dicat ſe eſſe perculſum amore Muſarum, alluſit proculdubio ad μουσοπλήγους. Vide Eraſmum Ch. 4. Cent. 10. c. 72. Sunt qui in Virgilio legant,& præferant, *percuſſus*, ex imitatione Lucretij , in quo vidiſti *percuſſit*. Mihi æquè vtrunque placet.

6. ACCIPIANT, COELIQVE VIAS, ET SIDERA MONSTRENT.] Rectè putant , qui dicunt,

A Propertium conformaſſe verſus ſuos libr. 3. ad ſententiam Virgilij.

Tum mihi naturæ libeat perdiſcere mores,
Quis Deus hanc mundi temperet arte domum.
Qua venit exoriens,qua deficit:vnde coactis
Cornibus in plenum menſtrua Luna redit.
Vnde ſalo ſuperent venti,quid flamine captet
Eurus,& in nubes vnde perennis aqua.

& alia,quæ ſequuntur. Adumbrauit quoque Virgilium Manilius lib. 1. vt vult noſter Pontanus,verſus ipſe affert. Abſtineo. Multa quoque his ſimilia Claudianus de Conſulatu Theodori ab eo verſu: *At quoties elementa doces,&c.* Vbi prædicat de Theodoro paria Virgilianis. Lege illum. Tractat eandem loquens de magnete per initium. tractat & Papi-
B nius 6. Theb. ore Phœbi.

7. DEFECTVS SOLIS VARIOS.] Refer hanc varietatem ad multa , quæ contingunt in defectu Solis(nam aliàs vnico tantùm modo deficit , videlicet interuentu Lunæ.) Contingit enim alium atque alium eſſe colorem,flauum,nigrum , liuidum,ferrugineum:contingit latere toto ferè globo,iam media eius parte,iam duobus quatuórue digitis , vt loquitur Seruius. Qui Seruium reprehendunt,quod dixerit , Solem latere ſolitum duobus , quatuor , aut pluribus diebus;videant legi in illo *digitis* , non *diebus*. Sed eſto *diebus* diceret. quid reprehendunt? Nónne potuit Poeta per *defectus Solis* intelligere, non tam Eclipſeis,quàm pallores alios , & languores,qui Soli accidunt,& durant per dies plures? Au-
C diant illi Plinium lib. 2. c. 30. *Fiunt prodigioſi,& longiores Solis defectus,qualis occiſo Dictatore Cæſare,& Antoniano bello,totius penè anni pallore continuo.* Eadem Plutarchus commeminit in vita Iulij.

Defectus Solis varij ſunt.

8 LVNÆQVE LABORES.] Poſſis referre vel ad labores,& curſus menſtruos, quibus hoc ſidus iam media parte luminis,iam caret toto lumine:vel etiā ad defectus,quos patitur interuentu terræ : demum ad poteſtatem Magarum, quibus Luna ſubdita eſſe putabatur. De qua re copioſè loquor in Bucolicis. Mihi placet,vt capias ſecundum modum,de Eclipſi, quo latet & laborat,allucente Lucret. lib. 5. *Solis item quoque defectus,Lunæque latebras.* Quem verſum videtur hic reddidiſſe Poeta , tantùm mutans *latebras*, in *labores*,ſed ita,vt idem planè ſit ſenſus. Quin alij
D legunt in Lucretio *labores* ex imitante Poeta. Vel ſi mauis *labores* erunt ipſi circuitus. Ita *labor* dicitur de Sole circumrotato per cœlum. ita de ſtellis Plinius libr. 2. cap. 12. *ſtatos ſiderum labores.*

Lunæ labores.

9. VNDE TREMOR TERRIS.] Leui modulo deflexit à Lucretio lib. 6. *Inde tremor terras grauiter pertentat.* Locum huic ſimilem animaduerti in Nazianzeno Orat. 19. *Nondum maiora profero. Quæ cœli conuerſio:quis ſit ſiderum motus,aut ordo,aut modus,quæ coniunctio,aut diſtantia : qui maris termini : vnde venti profluant:vnde partium anni reuolutiones,aut pluuiarum effuſiones.* Virgilij verſus vſurpat S. Hieronymus in
E Apolog. aduerſus Ruffinum. Verumtamen,cùm velit ſcire Poeta cauſſas motus terræ,non abs re , & eius mente fuerit proferre verba aliqua auctorum, quæ veram cauſſam indicent. Ariſtot. 2. Meteor. cap. 8. Δεῖ γὰρ νοεῖν, ὅτι ὥσπερ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν , καὶ τρόμων καὶ σφυγμῶν αἴτιόν ἐστιν ἡ τοῦ πνεύματος ἀπολαμβανομένη δύναμις, οὕτω καὶ ἐν τῇ γῇ τὸ πνεῦμα παραπλήσια ποιεῖ: *Scire oportet,quemadmodum in noſtris corporibus vis flatus retenta atque intercepta pulſuum atque tremorum cauſſa eſt : ita in ipſa quoque terra ventum non diſſimilia præſtare.* Lege,ſi placet , integrum caput. Conſentiunt cum Ariſtotele Plinius lib. 2. c. 79. *Neque enim vnquam intremiſcunt terræ,niſi poſt ventos conditos , ſcili-*

Tremoris terrarum cauſſæ.

ces in venas & cauernas eius occultato flatu. Neque aliud eſt in terra tremor, quam in nube tonitruum: nec hiatus aliud, quam cùm fulmen erumpit in cluſo ſpiritu luctante, & ad libertatem exire nitente. Vides, vt Ariſtoteles comparatione humani corporis, Plinius nubium & fulminis, rem apprime ſignent. Non minùs apta ad cognitionem commotæ terræ verba Senecæ lib. 6. Natur. Quæſt. c. 12. Adiungam itaque Hiſpanum Græco, & Italo. Ibi itaque poſt multorum opinionem, ita ipſe: *Spiritum eſſe qui moueat & plurimis & maximis auctoribus placet.* & ſtatim de Archelao: *Venti in concaua terrarum deferuntur; deinde, vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & in quantum aer potuit, denſatus eſt; is, qui superuenit ſpiritus priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primò cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur.* Omitto philoſophos reliquos, & tribus poetam Lucretium adiungo: hic lib. 6. inter cauſſas alias.

Præterea ventus cùm per loca ſubcaua terræ
Collectus parti ex vna procumbit, & vrget
Obnixus magnis ſpeluncas viribus altas;
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis.

10. QVA VI.] Solis videlicet, & Lunæ. Plin. lib. 2. cap. 97. *Æſtus maris accedere, & reciprocare maximè mirum, pluribus quidem modis; verùm cauſſa in Sole, Lunáque.*

Acceſſus & receſſus maris. 11. TVMESCANT, RESIDANT.] Ad explicandum acceſſum, & receſſum maris, opponit verba *tumeſcere*, & *reſidere*. Volo hic communicare Lectori verba auctorum aliorum, in quæ incidi, quibus ſimiles acceſſus, & receſſus ſignantur. Nihil fortaſſe magis linguarum notionem parit, quàm oppoſitorum cognitio. Mihi ſemper iucundiſſima fuit hæc pars doctrinæ. Sed mitto exordia. Ad rem. Plinius lib. 2. c. 97. opponit ad ſignandum acceſſum, & receſſum maris iſta: *accedere, reciprocare: affluere, remeare: intumeſcere, reſidere: inundare, ſorberi: exundare, miteſcere: augeri, minui.* Alter Plinius lib. 4. Epiſt. *impellitur, reſorbetur* & lib. 9. loquens de æſtuario, quod emergit ex ſtagno: *reprimi, impelli: inferri mari, reddi ſtagno.* Claudianus in 6. Conſul. Honorij loquens de Pado, qui inſtar maris fluit, & refluit, conſtituit vna ex parte *æſtum*, & *amnem ſecundum*; ex altera *amnem redeuntem, nudata littora.* Verſus ſunt,

— *Iamque ora Padi, portúſque relinquit*
Flumineos, certis vbi legibus aduena Nereus
Æſtuat, & pronas puppes nunc amne ſecundo,
Nunc redeunte vehit, nudatáque littora fluctu
Deſerit: Oceani lunaribus æmula damnis.

Obſerua obiter receſſum vocari *damnum*. Sic tibi ſcrutandi Poetæ, ſi Poeta eſſe vis. Pergo ad alios. Manilius lib. 2. ita oppoſuit. Cœlum pontum *terris immittit, & aufert.* Silius lib. 3.

Fértque referúnque fretum, ſequitúrque reciproca Tethys.

Græci κυμάτων ἄρσιν, id eſt, *acceſſui fluctuum*, opponunt ἀψόρροον, παλίρροιαν, ἄμπωτιν, vel ἀνάδυσιν. Vidi etiam pro acceſſu in Nazianzeno Orat. 1. de Pace, θαλάσσης ἐπεξόδους. & pro receſſu in Græco quopiam, θαλάσσης ὑποστροφάς, ad eum modum, quo alij ῥεύματος ὑπόνοστον. Idem Nazianzenus Orat. 28. opponit vna ex parte κύματα ἀνιστάμενα, & κορυφούμενα, & alia ἰλεούμενα. & Orat. 32. ῥεῦμα μεταβολαὶ καὶ ἀμπώτιδες. & in præceptis ad virgines ita, πόντος ἐστί, καὶ ῥόθιον ἄπειρον. & ſtatim, ἀκταῖς ἔλασε ἀπὸ χθονός, & ἐπὶ χέρσον ἔρχεται. Philo in lib. de immortalitate Dei opponit ἀμπωτίζοντα πλάγη, καὶ ἐξαναχωροῦντα. Synesius Epiſt. 4. eodem plane ſenſu κυρτὰ & κοῖλα, *tumida, caua.* Nam vt tumidum apparet mare vndarum copia, ita cauum cùm decreſcit. Latini veteres venientem vndam in acceſſu *Veniliam* vocarunt, Venilia, quid. remeantem in receſſu *Salaciam*. Salacia, quid. Sed poſt tot oppoſitiones aliorum redeo ad Virgilium, qui acceſſum explicat per iſta: *pontus procurrens gurgite, ruens ad terras, vndam ſuperiaciens, arenam extremam perfundens.* Receſſum contra iſtis: *rapi retro, reſorberi, ſaxa fugere, littus relinquere.* Do verſus ipſos, qui habentur 11. Æn.

Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus,
Nunc ruit ad terras, ſcopulíſque ſuperiacit vndam
Spumeus, extremámque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu reuoluta reſorbens
Saxa fugit, littúſque vado labente relinquit.

12. QVID TANTVM OCEANO PROPERENT SE TINGERE SOLES, &c.] Ratio huius quæſtionis clara eſt cognoſcentibus ſphæram, hanc ignorantibus nulla erunt ſatis. Adhibeo tamen locum Lucretij è lib. 5. poſtremis quoque captu facilem:

Creſcere itémque dies licet, & tabeſcere noctes;
Et minui luces, cùm noctes augmina ſumant:
Aut quia Sol idem ſub terras, atque supernè,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit; & in partes non æquas diuidit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Eius in aduerſa tanto plus parte relatus,
Donec ad id ſignum cœli peruenit, vbi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus vmbras.

Nazianzenus Orat. 34. ita de eadem re, τίς ὁ πόνος (ἡμέρας καὶ νυκτὸς) σχίσεις τε, καὶ ἀνθυφαιρέσεις, καὶ ἡ τῆς ἀνισότητος ἰσότης; *Quæ dierum & noctium aſſumtio, quæ detractio, quæ inæqualitatis æqualitas?* Multa de hac re Dio Chryſoſt. Orat. 40. adducens concordiam temporum in argumentum concordiæ mortalium. Sententiam Virgilij ita extulit Papin. 6. Theb. — *quæ via Soles Præcipitet, noctem quæ porrigat.*

13. ACCEDERE PARTES.] Pro, ad partes, poeticè. & ex imitatione Lucretij lib. 1.

— *iuuat integros accedere fontes.*

14. FRIGIDVS OBSTITERIT CIRCVM PRÆCORDIA SANGVIS.] Parua immutatione Lucanus lib. 2. *Feruidus hæc iterum circa præcordia ſanguis Incaluit.* Debes verò Seruio Virgilij explicationem, quam attuli. Illius hæc ſunt: *Secundùm Phyſicos, qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis: prudentes, calidi. Vnde & ſenes, in quibus iam friget, & pueri, in quibus nec dum calet, minus ſapiunt.* Sangnis calidus prudẽtes efficit: frigidus ſtultos. Illuſtrat iſta Germanus luculenter, vt ſolet, cùm vult, loco Ariſtotelis de reſpiratione docentis, perfectiora & generoſiora animalia egere copioſa refrigeratione; qui abundant, maiora caliditate, quam ignobilia, atque imperfecta: atque adeò hominem excellere præter cetera puriore & calidiore ſanguine. Et altero eiuſdẽ de animalibus vbi docet, omnium prudentiſſimum eſſe hominem, quod habeat puriſſimum, tenuiſſimum, calidiſſimum ſanguinem eum, qui verſatur reſidétque circa cor. Hæc eò ſpectant, vt intelligas ingenij acumen procedere ex ſanguine calido, obtuſiorem ex frigido. Vide quæ multis idem Germanus in Paralip. & Platonem in Phædone, καὶ πότερον τὸ αἷμά ἐστιν, ᾧ φρονοῦμεν, &c. *Vtrum ſanguis ſit, quo ſapimus?* Ideo aptè Hieronymus de ſe iam ſene verſum Virgilij vſurpat ſcribens ad Nepotianum.

15. RVRA MIHI, ET RIGVI PLACEANT, &c.] Non abit ab hac ſententia illa Plauti in Curcul.

Sibi ſua habeant regna Reges, ſibi diuitias diuites;
Sibi honores, ſibi virtutes, ſibi pugnas, ſibi prælia.
Dum mihi abſtineant inuidere, ſibi quiſque habeat, quod ſuum eſt.

Illuſtrabis ex Plauto Paulinum. nam hic ad illum aſpirans Epiſt. 27. *Sibi habeant literas ſuas oratores, ſibi*

ſapien

ſapientiam ſuam philoſ phi, ſibi diuitias ſuas diuites, ſibi regna ſua Reges. Licuerit hoc ἐν παρέργῳ.

16. INGLORIVS.] Vulgus Græcorum ἀκλεής.

17. O, VBI CAMPI.] Pari exclamatione in Culice,

O pecudes, ô Panes, & ô gratiſſima tempe
Fontis Hamadryadum: quarum non diuite cultu
Æmulus Aſcræo paſtor ſibi quiſque Poetæ
Securam placido traducit pectore vitam.

Pari Martial. lib. 10. Epigramm. 51.

O nemus, ô fontes, ſolidumque madentis arenæ
Littus, & æquoreis ſplendidus Anxur aquis.

Neque abeunt quæ Politianus in fine laudum ſui Ruſtici comprecatur. vbi vitam ruſticam magnis rebus ita anteponit: B

Hanc ô cælicolæ magni concedite vitam.
Sic mihi delitiæ, ſic blandimenta laborum,
Sic faciles date ſemper opes hac improba ſunto
Vota tenus: nunquam certe, nunquam illa precabor,
Splendeat vt rutilo frons invidioſa galero,
Tergeminaque grauis ſurgat mihi mitra corona.

Sperchius fluuius.

18. SPERCHIVS.] Cùm hic ſit fluuius Theſſaliæ, dabam lucem Catullo loquenti de hac orbis parte hunc in modum:

Nam quodcumque ferunt campi, quos Theſſala magnis
Montibus ora creat, quos propter fluminis vndas
Aura parit flores tepidi fœcunda Fauoni.

Vbi, cùm flumen in ſingulari dixit, fortaſſe Sperchiũ intellexit, quem a Poetis celebratum in Theſſaliâ ſciebat. Niſi quis ad Peneum decurrat celeberrimũ Theſſaliæ fluuium. Ad normam verſus Virgiliani factus ille Claudiani de Bel. Get. *Sperchiuſque, & virginibus dilectus Enypeus.*

Bacchatus.

19. VIRGINIBVS BACCHATA LACÆNIS.] Explicui Poetam de Orgiis, ſequutus Interpretes, atque etiam Turnebum, qui ait alluſum ad Δυσμαίνας Spartanorũ bacchas, de quibus Heſychius. Δυσμαίναι ἐν Σπάρτῃ χορίτιδες βάκχαι. Sed poſſit quoque non incommodè referri ſententia ad prælia & pugnas Lacænarum Virginum in Taygeto, de quibus multa mentio. Ita Val. 3. Argon. *Dindyma bacchata.* Porrò de Fanaticis Matris Deum, qui caput iactabant, vide quæ doctè ſcribit Briſſ. lib. 2. Antiq. c. 15. quæ res non longe abeſt a bacchantibus. De Taygeto Laconiæ, vbi luculenta ceruorum, caprarum, vrſorum copia ad venationẽ, lege Pauſaniã in Laconicis. Ad omnes enim has voluptates videtur Poeta animum adieciſſe, cum optat eſſe in his locis. De laudibus etiam Laconiæ, vbertate, amplitudine, auro, argento, rerum omnium copia, luculenter Plato in 1. Alcibiad.

20. ÆMI.] Roges, an Thracia fertilis, quæ frigidiſſima? De hoc 3. Æn. ad illud: *Terra procul vaſtis colitur Mauortia campis Thraces arant.* Iſtud, – *O, qui me gelidis in vallibus Æmi Siſtat*; arripuit imitandum Valerius 2. Arg. — *ô, qui me vera canentem Siſtat.*

21. PROTEGAT.] De arboribus. recurre ad illud, *ſub tegmine fagi.* Vbi attuli exempla huius locutionis, & adiunge hic, bene notatum ab Alberico, Virgilium vltum hoſtes ſuos nulla re alia, quam contemtu, videlicet repetendo iterum, quæ illi reprehendiſſent. Exagitarunt hoſtes illud *tegmine fagi*, dicebãt enim *tegmen* niſi de veſte dici non poſſe. Ille contemnens repetiit in 7. Ecl. *tegit arbutus vmbra.* & hic, *nemorum protegat vmbra.* Reprehendebant illud, *cuium pecus*, reſpondit vates repetendo, *Hic eadem docuit, cuium pecus.* Similiter inuecti ſunt in illud 7. Eclog. *mandatamus hordea ſulcis*, verſu iſto; *hordea qui dixit, ſuperest vt tritica dicat.* Ille vel ob hoc ipſum inculcauit, nam 1. Georg *ſerite hordea campis.* &, *iam ſtringeret hordea culmo.*

Virgilius qui vlciſcatur ſuos hoſtes.

C

ᵃ Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſſas:
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitúmque Acherontis auari.
ᵇ Fortunatus & ille, Deos qui nouit agreſtes,
Panaque, Syluanúmque ſenem, Nymphaſque ſorores.
ᶜ Illum non populi faſces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans Diſcordia fratres:
Aut coniurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna. neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut inuidit habenti.
ᵈ Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanúmque forum, aut populi tabularia vidit.

D

ARGVMENTVM.

ᵃ Corrigit quæ dixerat, & pari felicitate dignos putat Sapientes, ac Ruſticos: adiungitque rationes, quare hoc putet.

EXPLICATIO.

ᵃ PENDET ex ſuperioribus ſententia, qua, ſi non apertè certè quodam modo corrigit, quæ dixerat. Dederat principem locum cognitioni rerum, doctrinæ, ſcientiæ, philoſophiæ, proximum vitæ ruſticæ: iam hic de vtraque ita loquitur, vt parem videatur facere; adiunctis vtriuſque vitæ Encomiis. Ergo de Sapiẽte dicturus, primò definit, quis ſit Sapiens, nimirum, qui cognoſcit rerum cauſſas, hunc ait pleno ore eſſe felicem. Quę ſequuntur pro rationo ſunt. Quare ſapiens eſt felix, quia nihil timet, nõ fatum, etiam ſi inexorabile; non ſtrepitum Acherontis, etiam ſi auarus, & rapax. Clarius. Nihil timet, quia mortem non timet, quæ inexorabilis; neque Acherontem, quem ſcit eſſe auarum, ac nemini parcere, quin omnes deglutiat, theſaurumque ſuum auidiſſimè conficiat ex rapina mortalium.

ᵇ Dixit, Sapientem eſſe felicem, qui nihil timeat: ait de Ruſtico, eſſe felicem, propter bona, quibus fruitur. Quaſi dicat: Sapiens eſt felix; quia caret metu; Ruſticus, quia habet gaudia. Neque ſolum habet, ſed & noſcit ſe habere, ſicuti ille etiam nouerat, nihil ſibi timendum. Sed quæ hæc gaudia? Dij agreſtes, Pan, Syluanus, Nymphæ cum quibus viuit. Vide, vt non dederit alias voluptates caducas & vanas, ſed conſortium Deorum fuit enim Poetæ quærenda

tenda efficax ratio, quam opponeret rationi Sapientis, imò, qua vinceret. Nam ſi ille felix, quòd metu caret; hic felicior, quòd degit cum Diis: cũ his enim degentem neceſſe eſt tutum admodum eſſe, ac perinde ſine vllo metu.

c Adiungit iam effectus vitæ huius, quæ traducitur cum Diis agreſtibus. Caret cupiditate bonorum, terrore malorum, affectionibus animi. Cupiditate, quia nihil curat magiſtratus, qui ſunt in arbitrio populi, nihil purpuram, quæ Regum eſt; nihil honores ceteros, qui etiam fraternum ſolent amorem perturbare, vſque ad cædem, & ſanguinem, vt accidit in Remo, & Romulo: terrore, quia Dacos nõ timet, neque hoſtes alios imminentes Romano Imperio; non turbatur, etiamſi ſciat, ruituras res Romanas, regna omnia: affectionibus, quia viſo inope, nihil indoleſcit; viſo diuite, nihil inuidet.

d Quid ergo in tanta rerum tranquillitate facit Ruſticus? carpit fructus, quos dant ipſi rami, ipſa rura, placide quidem & ſponte, non coacta graui imperio: quo ita viuit contentus, vt nolit videre iura legum, vt quę ferrea, atque inexorabilia; non forum, vt quod inſanum, ac plenum litibus; non tabularia, vt quæ ſint populi.

NOTÆ.

Virgilius defenditur.

1. FELIX.] In voce iſta ſpeciem calumniæ contra Vatem Victorius inuenit vir doctiſſimus, idque notat in lib. 1. Ariſtotelis de Moribus, & in libr. Rhetoricorum eiuſdem. Nam debuiſſet (ait) ſapientem vocare *beatum*, non *felicem*. Quia non ſunt idem felix, & beatus. Probat. Quia ſapiens, qui vere eſt beatus, quòd rerum cauſſas cognoſcat, poteſt eſſe in aliis rebus infelix: contrà, tyrannus, qui felix eſt opibus, non eſt beatus. Itaque felix propriè dicit εὐτυχίαν, in qua non poſita vita ſapientis: beatus propriè εὐδαιμονίαν, quæ tota pertinet ad ſapientem. Hãc calumniam, qua Victorius Vatem impetit fultus Ariſtotele, diluo fultus auctoritate Platonis. Non ſolùm εὐδαιμονία beatos reſpicit, ſed etiam felices opibus rebúſque aliis. Clarè Plato 3. Leg. filios Regum Perſarum vocat εὐδαίμονας, καὶ μακαρίους, id eſt, *beatos*. & addit rationem, quia ἐνδεεῖς ὄντας οὐδενὸς, *nullis indigerent*. Vides, vt vocem iſtam *beatus* transferat ad res alias, quàm ad ſapientiam. Contrà lib. 2. Leg. ita ait, φρόνησιν δὲ καὶ ἀληθεῖς δόξας βεβαίους, εὐτυχὴς ὅτῳ καὶ πρὸς τὸ γῆρας παρεγένετο: *eſt felix ille, cui contigit in ſenectute, vt ſapientiam aſſequatur, veráſque opiniones.* Vides, vt felicitatem det ſapienti. Itaque commutat voces, nam εὐτυχίαν dat ſapientiæ, εὐδαιμονίαν felicitati. Poſſem Græcos plures aduocare, in his Libanium, qui εὐδαιμονίας capit ſignificato pertinente ad abundantiam ciborum, in laudatione agriculturæ. & Herodotum, qui de Corintho florente opibus dixit lib. 3. Κορίνθου τῆς εὐδαίμονος ἐούσης. Vere ergo Poeta, felix eſt, qui ſapiens eſt. Erant hæc ſatis contra Victorium, ſed deinde aduoco par fermè exemplum. Eſt *bene viuere* apud auctores, honeſtè & beate viuere. à Platone n. 1. Alcib. εὐδαίμονες dicuntur εὖ πράττοντες. & ab eodẽ 1. Polit. μακάριός & εὐδαίμων dicitur εὖ ζῶν. itaq; hoc clarum. Atqui Cicero 2. de Finib. accipit *bene viuere* pro luxurioſè viuere, & cum oppoſitione ad beatam vitam, cùm ait: *hos ego aſotos bene quidem viuere, at beatè nunquam dixerim.* Accedat demum verſus Virgiliani laudator doctor magnus Auguſtinus. is lib. 7. Ciuit. c. 9 *Nobiliſſimus Virgilij verſus, Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſſas.*

Bene viuere, quid ſit.

Sapientum Elogia.

2. FELIX QVI POTVIT RERVM COGNOSCERE CAVSAS.] Vides, vt ſapientem pleno ore vocet felicem. Non itaque abs te erit quædam præconia ſapientum adiungere, & ſapientiæ. Pari itaque Elogio Ariſtot. lib. ἠθικ. ad Nicomachum, ἡ σοφία (ποιεῖ) εὐδαιμονίαν: *ſapientia felicitatem efficit.* Ab eodem ſapiẽtia lib. 1. Metaphyſ. cap. 2. dicitur θειοτάτη: καὶ τιμιωτάτη: *diuiniſſima, & pretij maximi.* Plutarch. in lib. πῶς ἄν τις διακρίν. ait ex ſententia Stoicorum, Sapientem vere eſſe πλούσιον, καλὸν, εὐγενῆ, βασιλέα: *diuitem, pulcrũ, nobilem, regem.* Elogium primum Plato quoque attigit in Phœdro, cenſens ſapientem ſolum eſſe πλούσιον. Iſocrates in Panæn. σοφία γὰρ μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον: *Sola ſapientia poſſeſſio immortalis eſt.* Philo de opificio mundi de Philoſophia ita pronũtiat, τελειότερον ἀγαθὸν οὐκ ἦλθεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον: *nullum bonum perfectius datum vitæ humanæ.* Magnum illud Elogium Senecæ Epiſt. 53. *Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. Ille naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei.* Lege orationem 23. Dionis Chryſoſt. ὅτι εὐδαίμων ὁ σοφός, *quòd felix ſit ſapiens.* Idem Orat. 35. de ſapientia ait, ποιεῖ τοὺς χρωμένους μακαρίους, *facit beatos poſſidentes.* & Plato 1. Polit. ὁ μὲν ἄρα δίκαιος ἡμῖν ἀναπέφανται ὢν ἀγαθός τε, καὶ σοφός: *hominem ſapientémque iuſtum eſſe nobis viſum eſt.* & in 7. ait, diuinam eſſe virtutem. Siſto. Laſſem enim me, & te, ſi conferam Elogia ſapientum, quæ ſparſa in ſapientibus. Merito ergo a tantis præconiis Poeticum iſtud præconium conflatur, quo ſapiens ore pleno felix dicitur.

3. INEXORABILE FATVM.] Lyſias in oratione funebri hanc ſententiam ita priùs protulit, ὁ δαίμων ὁ τὴν ἡμετέραν μοῖραν εἰληχὼς ἀπαραίτητος: *genius, qui noſtrum fatum ſortitus eſt, exorari nequit.* Homer. Odyſ. vltimo,

μοῖρ' ὀλοή, τὴν οὔτις ἀλεύεται, ὅς κε φύγῃσι:
Fatum perniciosum, quod nemo fugit mortalium.

Manilius libr. 4.

Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege.

Alij legunt, *certa ſtant omnia lege.* Huius rei facile erat implere paginas.

4. SVBIECIT PEDIBVS] Sumſit à Lucretio lib. 1.

Quare religio pedibus ſubiecta viciſſim Obteritur.

5. STREPITVMQVE ACHERONTIS AVARI.] Vult Germ. hunc verſum traductum à Poeta Græco, cuius verſum ſuppreſſo auctore citat Plutarch. in ἐρωτικῷ. φεύγοντες πορθμὸν πολυηχέτας ἀχέροντος:

Fugientes grauiſtrepum fretum Acherontis.

Loquitur Plutarchus de Diis. Nec non ad Lucretianum illud:

Et metus ille foras præceps Acherontis agendus.

Agricultura & ſapientia in pari honore apud veteres.

6. FORTVNATVS ET ILLE, DEOS QVI NOVIT AGRESTES.] Cùm hic Poeta pari elogio felicitatis exornet virum doctum, & virum agricolam, quis ſcit an aſpirauerit ad veterum ſententiam, qui eodem ordine ponebant vtranque artem? Nonnulla ad hanc rem pertinentia reperi in Platone, Ariſtotele, aliis Philoſophis, & iſta ſignatiſſima in Muſonio apud Stobæum: ἔγωγε μὲν ἅμα φιλοσοφοῦντι καὶ γεωργοῦντι, οὐκ ἄλλον ἂν παραβάλλοιμι τούτῳ βίον, οὐδὲ πορισμὸν ἕτερον προτιμήσαιμι ἄν: *Nullum equidem aliud vitæ genus, aliúmue quæſtum, aut comparauerim, aut prætulerim illi, quod philoſophiam ſimul, & agriculturam colit.* Libanius quoque loco iam ſæpius adducto: καὶ μὴν σοφίας γε οὐ μικρὸν μέρος ἔρχεται εἰς γεωργίαν: *Sapientia profectò non exigua pars pertinet ad agriculturam.* Probas deinde adi locum. Cicero de Senectute, de voluptatibus agricolarum ita ait: *mihi ad ſapientis vitam proximè videntur accedere.* Columell in Præfatione, *Res ruſtica ſine dubitatione proxima, & quaſi conſanguinea ſapientiæ eſt.* Prudentius libro 2. contra Symmachum: *O felix nimium ſapiens, & ruſticus idem. &c.*

6. PANA.] Cultus hic Deus apud veteres, quaſi in-

in eo colerent omnem naturam. nam Pan eſt totum, omne. Adiungam πάρεργον tua venia. vt Pan inter Deos mares ſignificauit vniuerſitatem rerum, ita Iſis inter Deas. Alluceat vetus inſcriptio Capuæ in templo S. Benedicti, quam & ſe vidiſſe teſtatur Stephanus Pighius

Iſis.

TE. TIBI
VNA, QVÆ
ES. OMNIA
DEA. ISIS
ARRIVS. BAL
BINVS. V. C.

In Maſſatino etiam agro Veronenſi alia eſt inſcriptio, quæ vná cum Matre Deum coniungit Iſidem.

8. ILLVM NON POPVLI FASCES.] Lubet hîc repræſentare ſimilem, ſed in re alia, conſtantiam Ap. Claudij, nullo ſe populi ductu commouentis, etiam ſi reus eſſet, eámque verbis Liuij lib. 2. quam ego ſæpe ſoleo admirari: *Illum non minæ plebis, non Senatus preces perpellere vnquam potuere, non modo, vt veſtem mutaret, aut ſupplex prenſaret homines: ſed ne vt ex conſueta quidem aſperitate orationis, cùm ad populum agenda cauſſa eſſet, aliquid leniret, atque ſubmitteret. Idem habitus oris, eadem contumacia in vultu, idem in oratione ſpiritus erat. Adeò vt magna pars plebis Appium non minus reum timeret, quàm conſulem timuerat.* Poteſt aliquando ſimilis aberratio licere Interpreti.

Purpura Regum fuit.

9. PVRPVRA REGVM.] Firmat hoc Delrius noſter in Thyeſtem Senecæ ex Claudiano, Statio, Optato. Omitto hos, & ex me addo Herodianum, a quo lib. 1 datur Commodo βασίλειος πορφύρα. Idem lib. 2. dat Nigro βασίλειον πορφύραν, in ſignũ accepti imperij. Gregorius Nazianzenus orat. 1. contra Iulianum loquens de Romanis Imperatoribus, ita ait, οὐ γὰρ ἐξαρκοῦσιν οἱ στέφανοι, καὶ τὰ διαδήματα, καὶ τὸ τῆς ἁλουργίδος ἄνθος: *Neque enim ſatis ſunt coronæ, diademata, nitor purpuræ.* Appianus quoque in Ciuil. πορφύραν βασιλικὴν dixit, tanquam proprio epitheto. & Baſilius hom. 7 hexaem. ait præberi à cochleis marinis ἁλουργίδας regibus. Mitto Athenæum lib. 6. qui Regi Hieronymo πορφύραν dat: Sulpitium Seuerum, qui lib. 2. ſacræ hiſtor. Balthaſari veſtem purpuream: Eunapium Sardianum, qui ait Porphyrium ita vocatum detorta ſignificatione à regia purpura, appellat ipſe ἐσθῆτα βασιλικὴν. Roges, non ne id clarum? cur ergo tibi Nota hæc producta? Audi. duplex mihi animus. primùm volui confutare æui noſtri doctum hominem, qui ſcripſit, purpuram augurum dumtaxat fuiſſe. qui error intolerandus. Deinde, ſcribo alicubi in his Commentariis purpuræ nomine capiendum colorem violaceum, non coccineum. Id mecum neceſſariò multi fatentur, ſed inueniunt effugium, dicúntque, in ſermone Regum, qui purpurati inducuntur, ſemper dibapham capiendam & coccum. & hoc quoque falſum eſt, nam πορφυρὶς, & ἁλουργὶς (ad quas voces teſtimonia omnia contuli) longè abſunt à cocco, & ſplendore dibaphæ, cùm prima dicat violaceum colorem, altera cœruleatum. Sed pendent iſta ex his, quæ alibi ſcribo. Hic non omittam (cùm ſim in ſermone purpuræ, & Regum) diſcrimen veterum inter Imperatores, & Cæſares. Habebant Imperatores diadema, & purpuram; Cæſares, tantùm purpuram; præfecti vrbis, neutrum. Probarem id facile, ſi res Virgilij eſſet, ex Gregorio Nazianzeno contra Iulianum, ex Trebellio, Spartiano, Lampridio, & ſignatiſſime ex Athanaſio lib. 10. de Trinitate ad finem; vbi ex nota diadematis & purpuræ diſcriminat inter Imperatorẽ Auguſtum, & Cæſarẽ.

Reges qua purpura vſi.

Cæſares vti diſcernerentur ab Imperatoribus.

10. FLEXIT.] Quod hic *flexit*, in 7. *mouit*, cùm ait, *nec purpura Regem Picta mouet.*

11. DISCORDIA.] Videtur omnino Poeta Diſcordiam effingere, vt vnam è numero Furiarum, quæ finguntur a Poetis côcitare mortales ad omnia flagitia, facibus, flagellis, ſerpentibus, quibus armatæ ſunt.

12. CONIVRATO.] Ad rem pertinet Nota hæc Iunij Philargyrij hæc: *Aufidium Modeſtum legiſſe ſe affirmabat, hunc morem eſſe Dacorum, vt cum ad bella proficiſcerentur, non prius rem capeſſerent, quam de Iſtro certum in modum haurientes ore in modum, ſacri vim, iurarent nõ ſe ad patriam ſcuum regreſſuros, niſi hoſtibus cæſis, & ideirco Virgilium ſequidam ſibi hypallage dixiſſe Iſtrum coniuratum, apud quem Daci coniurare conſueuerunt.*

13. ISTRO.] Obſeruo hic proprietatem & doctrinam Poetæ in nullo deficientis. Hic fluuius per innumeras gentes lapſus Danubij nomen obtinet vſque ad Illyricum, vt primum Illyricum alluit Iſter appellatur. Docet hoc Plinius libro 4. cap. 12. Inde eſt, vt Romanis ſcriptoribus (de qua re lege Lazium libro 1. Comment. Reipublic. cap. 8.) Danubij limes diuerſus ſit à limite Iſtri. Ergo, qua Dacos alluit, Iſter dicitur, non Danubius. & ita veriſſimè Poeta, Dacus deſcendet ab Iſtro, non ab Danubio. Nam Daci ſunt vltra Illyricum, quin ad ipſa penè Iſtri oſtia, vt facile apparet ex Deſcriptionibus. Erãt enim Daci, qui nunc Tranſyluani, Vvalachij, Moldauij. Sunt etiam, qui putent eos verè Dacos Romanis fuiſſe, qui Græcis Getæ, quod apertè Plinius lib. 4. c. 12. *Getæ Daci Romanis dicti.* & Iuſtin. lib. 32. *Daci ſoboles Getarum ſunt.* Stephanus, & alij. Sunt etiam, qui Dacos reiiciant ad Scythiam Europæam. Vtcunque, id certum, eos eſſe vltra Illyricum, & penè ad Iſtri oſtia. Eadem proprietate vſus Ouidius in libris Triſtium, & Ponti; vbi ferè Iſtrum nominat, rarò Danubium. Ideo ait Cæſarius dialogo 1. hunc fluuium à Græcis dici Iſtrum, à Romanis Danubium: quia videlicet Græcia proximior Oſtiis, Italia fontibus. Legendus etiam Mela lib. 2. c. 1. Obſeruabis duo, primum, ſimile quiddam prodi de Tigri. Nam, qua tardior fluit, Diglito dicitur; qua incipit concitari à celeritate, Tigris. Sic & Hiſpani, qua Tagus Caſtellam interfluit *Tajo* appellitant; qua Luſitaniam, *Teſo* per ſecundam vocalem. Alterum ſcribi à Cæſario adducto loco, Iſtrum eundem eſſe, qui Phiſon dicitur in Geneſi. Quæ idem addit in 3 Dialogo, obſcura ſunt, imò falſa. Ait enim Phiſonem, Indum, Gangem, Iſtrum, Danubium, eundem eſſe fluuium, nomina tantùm diuerſa. Aliqua enim ex his ſeparata ſunt flumina, neque debent confundi.

Iſter.

Danubij limes diuerſus à limite Iſtri.

14. PERITVRAQVE REGNA.] Id eſt, Romana, ex mente Auguſtini Serm. 29. & verbis Domini. Itaque *peritura regna* ſunt, explicante illo, *res Romanæ.* Et probè aduertit Sanctus Doctor, Poetam ex perſona ſua veracem eſſe, cùm ex perſona Iouis mentiatur; *Imperium ſine fine dedi.*

15. AVT DOLVIT MISERANS INOPEM.] Quæ hic ſcribit Seruius, in promtu ſunt. item, quæ alij Interpretes, e quibus multi putant Virgilium στωΐζειν, tollebant enim Stoici affectiones animi. Sed ego Germano hæreo, qui ait, Poetam omnino reſpexiſſe ad ius & leges Vrbani fori. Itaque laudat Ruſticum, qui vacuus a morbis affectibuſque animi, & longè remotus à formulis iuris & foro. Sunt enim immunes iuris exercendi, atque alieni a miſericordia, & inuidia, quæ duo ſolent iudicia conſtringere, ac peruertere. Adiungat, Poetam ſtatim dicere. —*nec ferrea iura, Inſanumque forum.* Putat idem vir doctus, Virgiliũ in hoc carmine opponentẽ inuidiã & miſerationem reſpexiſſe ad locum Ariſtot. 2. Rhetor. apud quẽ ἔλεος opponitur τῷ φθόνῳ. Integra vide in illo.

QVOS

16. QVOS RAMI FRVCTVS.] Meritò putat Macrob & cum illo reliqui expreſſum hoc à Lucr. lib. 5.

Quod Sol, atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua, ſatis id placarat pectora donum. Ouid. ita:
Contentique cibis nullo cogente creatis.

Quidpiam iſtis ſimile Syneſ. epiſt. 80. πολλὰ κἀγαθὰ, καὶ ὅσα φέρουσιν ὧραι τοῖς γεωργοῖς ἔχοντα: *habentem bona multa, & quæ ferunt anni tempora agricolis.*

Iura ferrea. 17. FERREA IVRA] Pari genio Horat. Sat. 3. lib. 2. de re fori loquens *catenas* dixit, ad ſignãdos laqueös iuris, cautiones, ſyngraphas. Nazianzenus etiam orat. 34. loquens de verbis, dixit συνδέσμους. & orat. 36. πλοκάς. & orat. 37. ἄρκυς. Redde, *nodos, nexus, retia.* Plato etiam in Gorgia, σιδηροῖς καὶ ἀδαμαντίνοις λόγοις: *verbis ferreis & adamantinis.* videlicet de verbis, quibus aliquis conuincitur.

Forum inſanum. 18. INSANVMQVE FORVM.] Propert. *& vetat inſano verba tonare foro.* S. Cyprianus epiſt. 2. *forum litibus mugit inſanum* Cum inſania coniuncta rabies, quam foro attribuit Papin. 3. Sylu. & arma; quæ Ouidius 4. Triſt. eleg. 10 Similis verò Virgiliano locus Syneſij epiſt. 148. vbi poſt laudatam vitam ruſticam exſecratur forum, vt in quo omnia ſint ἀναιδῆ καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδὲν ὑγιές: *impudica, admodum improba, nihil ſanum.* Blanditur quoque locus Libanij in laudatione Agriculturæ, vbi inter alias laudes ruſtici: ἀνὴρ γὰρ ἀρότρῳ προσκείμενος, καὶ ἀεὶ περὶ γῆν ἀσχολούμενος, πόῤῥω μὲν ἀγορᾶς, καὶ τῆς ἐν ἀγορᾷ φιλονεικίας, πόῤῥω δὲ δικαστηρίων, καὶ τῶν ἐν δικαστηρίῳ συκοφαντιῶν: *qui arationi incumbit, vt agricolationis ſtudio tenetur, procul abeſt à foro, & à forenſi contentione: procul a prætoriis, & prætoriorum calumniis.* Item comparans rus cum vrbe vocat forum, χωρίον ἐπιβουλευμάτων, *campum inſidiarum.* vocátque agricolas felices, quòd longe ab hac peſte.

19. TABVLARIA.] Tabularium erat locus Romæ, vbi inſtrumenta omnia publica aſſeruabantur de paſcuis, prædiis, vectigalibus, portoriis, redemtionibus publicanorum. erat in atrio Libertatis. Firmat hoc Turn Liuij loco lib. 43. *Cenſores extemplo in atriũ Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſóque tabulario, & dimiſſis ſeruis publicis, negarunt ſe prius quicquam negotij publice geſturos, quam iudicium populi de ſe factum eſſet.* Cicero etiam pro Archia hoc ſatis indicat: *Hic tu tabulas deſideras Heracleenſium publicas, quas Italico bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes.* De tabulario quoque capiẽda illa eiuſdem pro Cælio prope finem ſcribentis de Sex. Clodio: *Qui ædes ſacras, qui cenſum populi Romani, qui memoriam publicam ſuis manibus incendit.* & lib. 3. Nat. *Sed exeamus è theatro, veniamus in forum, ſeſſum ite precor. quid vt iudicatum qui tabularium incenderit. quod facinus occultius*; &c. Seruius ædem Saturni accipit, vbi erant acta publica. Sunt qui diſcriminent inter tabularium, & tablinũ; vt illud ſit publicum, iſtud priuatarum ædium. In his eſt Germanus hic, & Budæus in Annot. poſter. in Pand. qui tablinum in Plinio de priuato accipit. Qui multa volet de actis, quæ ad tabularium referebantur, legat Lipſium in lib. 5. Ann. Taciti.

a Sollicitant alij remis freta cœca: ruúntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina Regum,
Hic petit excidiis vrbem, miſeróſque Penates,
Vt gemina bibat, & Sarrano dormiat oſtro,
Condit opes alius, defoſſóque incubat auro,
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim plebíſque patrúmque)
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exſilióque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole iacentem.
b Agricola incuruo terram dimouit aratro
c Hinc anni labor: hinc patriam, paruóſque Penates
Suſtinet: hinc armenta boum, meritóſque iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Prouentúque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſyluæ:
Et varios ponit fœtus Autumnus, & altè
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
d Interea pendent dulces circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſeruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt: pinguéſque in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos, fuſúſque per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocij cratera coronant,
Te libans Lenæe vocat: pecoríſque magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo,
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtra.

ARGV

ARGVMENTVM.

Poſt comparationem vitæ ruſticæ cum vrbana, & philoſophica, iam hîc eandem confert cum variis diuerſiſque hominum ſtudiis, atque omnibus vnam illam anteponit.

EXPLICATIO.

[a] COMPARAVIT primò vitam ruſticam cum vrbana, & dedit ruſticæ principem locum: deinde cum philoſophica, & vtranque fecit parem: iam tertiò comparat cum diuerſis ſtudiis mortaliũ, anteponens omnibus eandem vitam. Adducit verò octo ſtudia hominum, quæ ego hac nota [:] diſtinxi, vt facile lector intelligat percurrens Virgilij verſus. Sunt verò illi homines, nautici, milites, aulici, graſſatores, auari, oratores, comici, hęredipetæ. Cuique horum adiungit aliquid, quo viuidè ſingulorum mores exprimat. Nauticis ſolicitudinem dat, qua freta omnia pernauigant, etiam occulta & inexplorata. nam ſic explico cæcitatem fretorum: militibus audaciam, qua ruunt in gladios: aulicos, ait, penetrare in aulas intimas, quo oſtendit illorum ſtudium; id enim curant, vt intimi magis ſint ſuis principibus. nam in hoc ſita illorum felicitas: graſſatores per vim omnia gerunt, euertunt publica, euertunt priuata, illud ambientes vt per miſerorum ruinas, ipſi auro ſplendeſcant, bibant gemmatis poculis, dormiant in Tyri purpura: auari aurum condunt, & cõdito auidiſſime incubant, ne quid pereat, ne quid abeat: oratores in roſtris attoniti redduntur, ſtupéntque ad ea, quæ ipſimet dicunt, excitantes hunc in modum admirationem populi: Comici capiuntur plauſu illo, qui creſcit per cuneos, admirantibus plebe & Senatu; & ideo veluti geminus (quamuis hîc multiplex ſignificetur) quem plauſum ipſi ſummopere inhiant, atque ambiunt: hæredipetę gaudent perfudiſſe fraternum ſanguinem, vt ipſi ſoli cuncta poſſideant, atque adeò gaudent, vt non curent, an ſæpe propter admiſſam cædem cogantur ire in exſilium, domos mutare, patriam quærere, Sole alio incalentem. Vide, quam propriè omnia. Scio, quæ explicui, poſſe quoque in nonnullis aliter explicari; ſed non eſt Interpretis, ſententias omnes ſemper producere. Illud de fratribus, interfectoribus fratrum referri poſſit ad bella ciuilia, ex imitatione Lucretij, quam ſuo loco dabo. Si longior fui in explicando, videas me vnà Poetam expendiſſe.

[b] Diuerſis mortalium ſtudiis opponit vnicum tantum ſtudium agricolæ, nimirum illum occupari in aranda & colenda terra. Deinde numerat latè, quot ex hoc vnico ſtudio proueniant bona, tam vtilia, quàm iucunda: hæc enim duo bonorum genera potentiſſima ſunt ad excitandos homines. & inter bona iucunda admiſcet etiam bonum honeſtũ, quo fortior ſit excitatio.

[c] Ponit primò bona vtilia. Quaſi dicat. Ex colenda terra naſcitur labor & curſus totius anni ad colligendos varios prouentus: inde patria alitur, domus priuatæ vniuſcuiuſque agricolæ, armenta, boues. Pergit. *Nec requies*, nunquam annus ceſſat a fundendis fructibus; ſemper exuberat aut pomis, aut fœtu pecorum, aut culmis ſegetum; nam ſulci pleni ſunt frugibus, frumentis horrea. *Venit hyems*, Pergit narrare laborem illum totius anni. In hyeme oliua teritur, ſues nutriuntur, ſyluæ dant arbuta. *Et varios*: Quid verò in Autumno? Varij ſunt pomorum fœtus, vindemia coquitur.

[d] Sequuntur bona delectabilia. Nati, qui dulciſſimè pendent ex matris oſculo: Vxor, quæ pudica eſt, & caſta, qua cum ſe oblectat: Vaccæ, quæ demiſſis vberibus iucunditatem afferunt, ſicuti & hædi luctantes cornibus in virente gramine. *Ipſe dies*, &c. Neque verò iſta gaudia aliunde tantum proueniunt, nam ipſi agricolæ ſuos habent dies feſtos, funduntur per herbam, celebrant conuiuia circa ignem, Bacchum inuocant, excitant paſtores ſuos, vel ad ſagittarum certamen, propoſito ſcopo in vlmo; vel ad palæſtram, quæ exercetur nudis corporibus. Hæc ſententia. Roges primò Nonne illud *Vbera vaccæ Lactea demittunt*, pertinet ad bonum vtile? Fateor. Sed ex quo tamen ſequitur voluptas magna ipſo aſpectu: & quidem ex coniunctione cum aliis bonis iucundis, illud quoque ad iucunditatem videtur pertinere. Roges deinde, vbi bonum honeſtum? hoc multiplex. Inuocatur Bacchus, peragũtur dies feſti: en religio. Exercentur iaculo, in palæſtra, quæ inter honeſtas meditationes connumerant doctores gymnaſticon.

NOTÆ.

1. SOLLICITANT, &c.] Ita Claudianus: *Et radiбus remis ſollicitanus aquas.* De hac amenti cupiditate mortalium ingerere omnia loca, in quæ incidi, ſuperuacaneum erit; aliqua, vtiliſſimum ad imitationem, quam ſæpe quæro in his Commentariis. In fronte agminis conſtituo Philonem, qui libro de agricultura, ita grauiſſimè. ὁ γοῦν πολὺς ὅμιλος διερευνῶν τὰ γῆς, &c. Græcis parco, quia multa, tantùm tibi Latina exhibeo: *vulgus hominum adit varios tractus uſque ad extrema terræ, traiicit mare, ſinus eius omnes penetrat, nullam partem huius vniuerſitatis imperſcrutatam relinquit, tantum vt illa colligat, quæ faciunt ad cumulandam voluptatem.* Et poſt pauca: *Terræ metalla perquirunt, vaſta maria traiiciunt, omnia belli pacíſque exercent negotia, parantes materiam copioſam voluptati, ceu Reginæ.* Iſta Philonis ſimillima ſunt Virgilianis, in quibus vides ſolicitudinem mortalium deſtinari ad bibendum in gemmis, ad dormiendum in oſtro. qui ſane ſcopus voluptatem tantum ſpectat. Breuius idem in libro de Abraham, καθ' ἐμπορίαν οἱ δὲ πόθῳ χρηματισμοῦ πλέουσιν: *Nauigant alij cupiditate lucri, mercaturæ dediti.* Iterum in lib. ὅτι πᾶς σπουδ. ἐλεύθ. ab eo loco, νυνὶ δὲ χρημάτων μὲν ἕνεκα, &c. Latina tantùm audi: *Nunc pecuniæ cauſa ſcrutamur intima quæque, aperimus terræ venas duras, & refractarias. — vanitas factam colens pro Numine profunda maris penetrat, quærens varia lapillorum pretioſorum genera, vel ſaxis latentibus adnata, vel oſtreis.* Locum iſtum ſæpe Manilius attigit, præſertim lib. 4. ſubiiciam loca, & pleraque ex correctione Ludouici Carrionis li. 1. Antiq. Lect. cap. 5.

Cupiditas mortalium.

Quid tam ſollicitis vitam conſumimus annis?
Torquemurque metu, cæcáque cupidine rerum?
Æterniſque ſenes curis, dum quærimus æuum,
Perdimus? & nullo votorum fine beati
Victuros agimus ſemper, nec viuimus vnquam.

Iterum:

Sed iuuat ignotas ſemper tranſire per vrbes,
Scrutarique nouum pelagus, totius & eſſe
Orbis in hoſpitio. teſtis ſibi Laniger ipſe,
Cum vitreum findens curauit vellere Pontum,
Orbatúmque ſua Phryxum per fata ſorore,
Phaſidos ad ripas, & Colchida tergore vexit.

& adhuc,

Vt veniant gemmæ totus tranſibitur orbis,
Nec lapidum pretio pelagus cæpiſſe pigebit.

Manilium linquo,do alios.Petronius in Satyr.ſimili genio,ſub perſona Plutonis,

Ædificant auro,ſedéſque ad ſidera mittunt.
Expelluntur aquæ ſaxis,mare naſcitur aruis,
Et permutata rerum ſtatione rebellant.
En etiam mea regna petunt.perfoſſa dehiſcit
Mollibus inſanis tellus,iam montibus hauſtis
Antra gemunt, & dum varios lapis inuenit vſus,
Inferni manes cœlum ſperare fatentur.

Breuiter,& pulcrè Albinouanus apud Senecam, exagitans hanc mortalium cupiditatem,

Quid ſacras violamus aquas,Diuûmque quietas
Turbamus ſedes?

Seneca alter in Hercule Oet.

Cupit hic gazis implere famem,
Nec tamen omnis plaga gemmiferi
Sufficit Iſtri, nec tota ſitim
Lydia vincit.

Tu reliqua, ſubiicit ille tum hoc loco, tum aliis multa in hanc ſententiam.Non abſimilia illa Horatij epiſt.1. lib.1.

Impiger extremas curris mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens,per ſaxa,per ignes.

Lege eundem Satyr.1. lib.1. Voluiſſem ego abſtinere à locis communibus,ſed quia multi poſitum putant in hac re literarium lucrum, ideo interdum ſubiicio,amputatis ſemper multis,quæ parauerám, vt nunc etiam facio.Sed nolui amputare verba Nazianzeni in Apologet. Virgilianis ſimillima, C ἄλλος μὲν οὖν πλεέτω κατ᾽ ἐμπορίαν (ἔλεγον) καὶ τὰ μακρὰ διαπερᾶτο πελάγη, καὶ συμπεριφέρεσθω τοῖς ἀνέμοις ἀεὶ, καὶ τοῖς κύμασι, μεγάλα καὶ κερδαίνων, &c. *Alius igitur(dicebam ipſe) mercaturæ cauſſa nauiget, & longa maria tranſmittat, cum ventis ac fluctibus perpetuò conflictet, facturus magna lucra,* &c. & poſt pauca, ἐμοὶ δ᾽ ἂν αἱρετώτερον εἴη γῆς ἀνέχοντι, βραχεῖαν αὔλακα τέμνοντι καὶ γλυκεῖαν, πόρρωθεν ἀσπαζομένῳ κέρδη καὶ θάλασσαν, ζῆν οὕτως, ὅπως ἂν δύνωμαι σὺν ὀλίγῃ καὶ μικρᾷ τῇ μάζῃ, καὶ βίον ἕλκειν ἀσφαλῆ καὶ ἀκύμαντον, ἢ μακρὸν ἀναρρίπτειν, καὶ μέγαν ἐπὶ μεγάλοις κέρδεσι κίνδυνον: *Mihi vero potius atque optabilius eſt in terra degere, atque exiguum aruum & dulce ſulcanti, ac lucra & mare procul ſalutanti, viuere, vt potero, cum pauca & exigua maza: vitámque tutam & tranquillam* D *ducere, quam ob ingentes quæſtus graue ac diuturnum periculum ſuſcipere.* Idem Orat.26. veluti qui Virgilium legiſſet, τί τὰ μεγάλα, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ κέρδη τῆς θαλάσσης ἐπιδιώκεις, ἐξὸν ἀκινδύνως γεωργεῖν γῆν, εἰ καὶ κερδαίνεις ἐλάττονα; *Quid magna, ſed incerta & periculoſa maris lucra ſectaris, cùm agricola eſſe poſſis, & terram colere, etiam ſi minore cum quæſtu?* ſi quis damnet hanc copiam auctorum idem ſcribentium, conſideret multos eſſe, qui ament.

2. RVVNTQVE IN FERRVM.] Lucanus lib.1. loquens de populis Septentrionalibus, qui audaciſſimi ſunt: —*ruendi In ferrum mens prona viris.* Iuſtinus lib.11. *Macedones in ferrum ruebant.* Porro, *in bellum ruere,* quod idem, dixerunt idem Iuſtinus lib.3. E 24.26.& Trebellius in Gallieno,& Silius lib 1. Poſtremus etiam dixit lib.3 *ruit in enſes.* & lib. 17. *ruit in ictus.* Græcis frequentiſſimum eſt. Homerus 2. Il. ἐπὶ δ᾽ ἔγχεα δ᾽ ἐσσεύοντο.

Ruere in ferrum.

3. PENETRAT AVLAS.] Seneca in Oet.mutata ſententia à Virgilio:

Plures fulgor conuocat aula.
Cupit hic Regi proximus ipſi
Clarus claras ire per vrbes. Iterum:
Colit hic Reges,calcet vt omnes.

4. HIC PETIT EXCIDIIS VRBEM.] Nam hic A eſt mos ambitioſi, vt ex aliorum damnis diteſcat. Ad rem & ad Virgilium ſignatiſſima ſunt verba Hieronymi epiſt.17. *vbi ſunt lata porticus? vbi aurata laquearia? vbi domus miſerorum pœnis, & damnatorum labore veſtita?*

5. VT GEMMA BIBAT.] Intelligit vas ex auro, cui ſculptoria arte gemmæ inſeruntur. Apertius 1. Æn.vbi pateram vocat *grauem gemmis, auróque* Plin. lib.33. in Proœm. ea ſubiicit, ex quibus hic locus poſſit non ſolum illuſtrari, ſed intelligi: *Turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſſa tenere Indiam iuuat, & aurum iam acceſſio eſt.* vbi clare ait.gemmas auro inſeri in poculis. Non abit Martialis lib.14.epig.109.

Gêma quod vas.

B *Gemmatum Scythicis vt luceat ignibus aurum,*
Aſpice quot digitos exſuit iſte calix.

Turnebus lib.14.c.3.ſignate explicat Virgilium de chryſendetis, illam iſta gemmis erant contexta, dicente Plutarcho in Lucullo, ἐκομίζετο χρυσενδέτων ἐκπωμάτων τῶν πολυτελῶν. Eò quoque trahit Plinium Demum ſunt, qui in Virgilio accipiant vaſa abſque vllo auro, facta tantùm ex gemmis aut gemmis vnica, ita grãdi & exquiſita, vt eſſe queat pro poculo. Pergo ad imitationé. Ad Virgilij Muſam occulte aſpirauit Manil. lib.5.nam vt Noſter *gemma bibant*, ita hic: —*tectíque auro iam veſcimur auro.* Non occultè Propertius lib.3. *Nec bibit e gemma diuite noſtra ſitis.* & S.Cyprianus epiſt.2. *ſuſpirat ille in conuiuio, bibat licet gemma.* Hier.in vita Pauli, *gemma bibunt.* & ep.155. C *gemma bibant, ſerico niteant, plauſu populi delectentur.* Seneca in lib.Quare bonis viris mala accidant, c.3. *Magis huic (Socrati) inuidendum eſt, quam illis, quib. gemma miniſtratur.* Hi omnes ex Marone locutionem hauſerant, Maro verè ipſe ex L. Vario, atteſtante Macrobio.nam Varius, *Incubet vt Tyriis, atque ex ſolido bibat auro.*

Chryſendeta.

Gemma bibere.

6. SARRHANO OSTRO.] Hinc Auſonius: —*Sarrhano videor diſcumbere in oſtro.* Vide Seruium. & adiunge a me Sidonium, qui Paneg Anthem.dixit: *Sarrhana chlamys.* & Columellam, qui *Sarrhanas violas,* pro, purpureas. Silium lib.15.qui *Sarrhano murice.* & Probum ita explicantem hunc verſum: *Tyrum Sarrham appellatam Homerus docet, quem etiam* D *Ennius ſequitur, cum dicit, Pœnos Sarra oriundos.* Agellius quoque libro 14.cap.6. a t, Tyrum priùs dictam fuiſſe Sarrham. Itaque, oſtrum Sarrhanum eſt, purpura Tyria. Iſidorus cap 6.lib.12. ait, Tyrum dici Sarrham a piſciculo, cui nomen Sar, parte illa maris frequentiſſimo. Ad imitationem, & cognitionem ita ſatis. Sed intererit audire quidpiam neceſſarium. Doceo lib.4. Georg. ſignificatione purpuræ non includi coccineum & rubrum colorem, tantùm violaceum: à qua tamen lege excipio purpuram Tyriam, aut Phœniciam, aut Sarrhanam; hæc enim omnia idem. Itaque, cum audis Tyriam purpuram, de coccinea accipe, ac ſumme ſplendenti. Indicia rei huius mihi indicauit Laurentius Ra- E mirius, adoleſcens optimus, & mihi familiariſſimus. Martialis lib. 5. epigramm. 8. *Fingit purpureis ruber lacernis.* vbi rubor me ad coccum ducit. & ideo fortaſſe Iuuenalis Satyr.9. dè lacernis dixit, *duri denſique doloris.* vbi denſitas innuit dibapham. Cùm ait Plinius lib.5.cap.19.de Tyro, *omnis eius nobilitas conchylio, atque purpura conſtat,* de cocco accipio: indicat enim purpuram Tyri eſſe nobiliſſimam. Quæ autem nobiliſſima purpura, niſi coccinea, & ſummè ſplendida? Martialis libro 14. lemmate *Læna Tyria,* ita ait,

Sarrhanum oſtrum.

Purpura Tyri fuit coccinea & dibapha.

Nos Lacedæmonio paſtor donauit amicæ,
Deterior Ledæ purpura matris erat.

vbi

vbi ſententia eſt, purpuram Laconicam deteriorem eſſe Tyria purpura. ac perinde videtur hæc præſtare illi fulgore. Hoc idem videtur indicare Cicero, cùm pro Flacco dixit, Decianum lautum eſſe Tyria purpura. Nam hæc lautities videtur quæſita a colore ſplendido. Cum præſertim dicat in oratione pro Sextio, *noſtra hac purpura plebeia, ac pene fuſca*, veluti quæſita oppoſitione cum exotica. Ad rem vnice faciunt verba Senecæ lib. 1. Natural. quæſtio. cap. 5. *Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam, quo melior ſaturiórque eſt, eo oportet, vt altius teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimum habet, non quomodocunque explicetur, oſtendit.* Vides purpuram Tyriam dici meliorem, ſaturiorem, dari illi fulgorem, dici eius colorem optimum. Hæc omnia certe dibapham indicant. Sententiæ Senecæ affinia admodum verba Macrobij lib. 2. Satvr. cap. 5. *Cum de Tyria purpura, quam emi iuſſerat* (Auguſtus,) *obſcuritate quereretur, dicente venditore: erige altius & ſuſpice, his vſus eſt ſalibus: quid ergo? vt me populus Romanus dicat bene cultum, in ſolario ambulaturus ſum?* Ex Seneca, & Macrobio clare liquet, Tyriam purpuram eius eſſe fabricæ in colore, vt leuanda in altum eſſet, quo fulgorem ſuum oſtentaret. Iſta omnia non latuere Iuſtinianum, qui § ſi quid agens 38. in fine. de actionibus, tolli aduerſario electionem affirmat, & plus peti, quando quis purpuram generaliter ſtipulatus, deinde ſpecialiter petat Tyriam. quia videlicet hæc colore præſtans. Cum ergo omnis purpura ſit violacea, fit perinde, vt Tyria, quæ illi præſtat, ſit fulgentior. Scio iſta omnia coniecturis tantùm inniti, ſed ita veris, vt fidem poſſint facere.

7. CONDIT OPES ALIVS.] Eſt hoc, quod reprehendit Horat. Sat. 1. lib. 1.

Quid iuuat immenſum te argenti pondus, & auri
Furtim defoſſa timidum deponere terra?

Alludit quippe Horatius ad etymon θησαυροῦ.

Aurũ defodere.

8. DEFOSSO.] Eſt hoc, quod Nazianzenus de amore paupertatis, dixit, χρυσὸν, καὶ ἄργυρον κατορύξαντες: *aurum argentumque defodientes.* & Baſilius ὁμ. in Auaros, ἄργυρον κατορύξας. Idem ait, ſolere auarum abſcondere in tenebris pretioſas gemmas. τοὺς διαφανεῖς τῶν λίθων σκότῳ καλύπτων. Sed pulcerrime mehercle dixit Dio Chryſoſtomus orat. 7. τίς δὲ κατορύττει ἄργυρον, οὐ γὰρ δὴ φύεταί γε ἐνταῦθα. *Quis argentum defodit? neque enim naſcitur.* Dicit hoc reprehendens mortalium cupiditatem, qui argentum & aurum defodiunt vt frumenta. Verbo *defodio* Latini opponunt verbum *effodio.* Sed in Græcis animaduerti compoſito κατορύσσω opponi ſimplex ὀρύσσω. Nam Artemidorus lib. 2. c. 64 pro effodere theſaurum dixit, θησαυρὸν ὀρύσσειν.

Auro incubare.

9. INCVBAT AVRO.] Græci, χρυσῷ ἐπικεῖσθαι. Ariſtoteles tamen 2. Pol. ex nota Germ. extulit verbo προσεδρεύειν, iis verbis, ὡς πρὸς ἴδιον ἕκαστος προσεδρεύων ἐπιμελῆται: *quiſque aſſideat ſuo.* Horatius Sat. 1. lib. 1. flexu ſito, *congeſtis ſaccis indormis.* Noſter ſibi ſimilis in li. 6. —*diuitiis ſoli incubuere repertis.* à quo phraſin ſumſere Paulinus epiſt. 31. & Hieronymus epiſt. 8. & 13. præterea alij.

Plauſus Acclamatio.

10. HVNC PLAVSVS, &c.] Retuli ſententiam ad Comicos, poſſis ad quoſuis, ex Romanorum more, qui in Senatu, Curia, Theatris ſolebant excipere plauſu, & felici acclamatione, qui ingrederentur. Tria fuerunt huius notæ indicia, videlicet Plauſus, Acclamatio, Aſſurrectio. Auctores tantum, neque verò omnes indicabo: De Plauſu Horat. lib. 1 od. 20. Suetonius Auguſt. Cicero pro Sextio. De clamore iam formato in verba Martialis in Amphit. Vopiſcus in Tacito, Plutarchus in Galba. De Aſſurrectione Suetonius in Aug. Tacitus, aut Quinctilianus in Oratoribus. Cicero quoque Piſoni obiicit, à nemine illi aſſurrectum venienti in Curiam Pergo ad ſimilitudinem locorum. Affinia illa Senecæ in Furente,

Aſſurrectio.

Illum populi fauor attonitum,
Fluctuque magis mobile vulgus,
Aura tumidum tollit inani. & Lucani lib. 1.
—*totus popularibus auris*
Impelli, plauſuque ſui gaudere theatri.

Plato 9. Legum vocat theatra θορύβου μεστά. & theatralis gloriæ inſpectores Artemid. lib. 2. cap. vlt. θεατροσκοπίας.

Cunei in theatro.

11. CVNEOS.] Cunei fuerunt in theatro loca & ordines ſpectatorũ, ita dicti a forma cunei, qui primò anguſtior, mox latior: ſicuti etiam ab eadem forma nomen accepit militaris cuneus. itaque, finge theatrum diſtinctum in loca, quæ loca formam habeant cuneorum. Inde theatrum ipſum dictum cuneatum, & Apuleio excuneati, quibus locus nõ erat ad ſedendum in theatro. Obſeruo contra nonnullos æui huius peritos homines, hos cuneos non vnius fuiſſe ordinis, ſed omnium. Itaque ordo Senarius, Equeſtris, Plebeius ſuos quiſque habebat cuneos. De Senatoribus, & equitibus Suet. Domit. c 4. *Quinquagenas teſſeras in ſingulos cuneos equeſtris ac ſenatorij ordinis pronuntiauit.* De plebe aperte hic Poeta, & Suet. Aug. c. 44. *Militem ſecreuit a populo. Maritis è plebe proprios ordines aſſignauit: prætextatis cuneum ſuum, & proximum pædagogis.* Claré ait, maritis è plebe aſſignatos proprios ordines, & loquitur cum reſpectu ad cuneos, vt apparet ex ſequenti ſermone de prætextatis & pædagogis.

12. GAVDENT PERFVSI SANGVINE FRATRVM.] Hæc Nota, tota verſabitur in Imitatione aperienda, & locorum ſimilitudine. Ergo Catullus ante Noſtrum,

Perfudere manu fraterno ſanguine fratres.

Ante vtrunque Lucretius lib. 3.

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiáſque
Conduplicant auidi cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in triſti funere fratres.

Poſt omnes Manilius lib. 4. *Mutuaque armati coeunt in vulnera fratres.* Sed & τὸ *gaudent* in re ſanguinis idẽ vſurpauit Noſtrum æmulans, —*multo gaudentem ſanguine ciuem.* Veruntamen cum excerptu iſto poetico mirè congruit locus Dionis Chryſoſtomi oratione 1. vbi latè perſequitur mala, quæ ſequuntur tyrannidem: interque multa, cum hęc, ἐπιβουλεύοντες ἀλλήλοις, καὶ ὅπλα διδόντες οἱ ταλαίπωροι. παῖδες γονεῦσι πολέμιοι, καὶ γονεῖς παισί, καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφοῖς, τὸ μέγιστον κακὸν ἐπιποθοῦντες, καὶ μακαρίζοντες ἐξουσίαν μετ' ἀνοίας: *Seſe mutuò interficiunt, & miſeri inſidias ſtruunt. Sæpe liberi parentibus, parentes liberis, fratres fratribus maximum malum deſiderant, & beatam prædicant poteſtatem cum dementia coniunctam.* Nec non Baſilij oratione de Gordio martyre, πατὴρ προεδίδου παῖδα, καὶ πατέρα υἱὸς κατηγόρευεν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων ἐμαίνοντο, καὶ δοῦλοι δεσπόταις ἑαυτῶν ἐπανίσταντο: *Prodebat patrem filius, pater filium accuſabat, frater inſeuiebat in fratrem, ſeruus inſultabat domino.* Par locus eiuſdem oratione de legendis libris gentiliũ, ἀδελφοὺς γὰρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζειν πρὸς ἀδελφούς, καὶ γονεῖς πρὸς παῖδας, καὶ τούτοις αὖθις πρὸς τοὺς τεκόντας. πόλεμος ἐστιν ἀκήρυκτος: *diſſidet apud illos frater a fratre, pater à filiis, filij a parentibus. bellum eſt illis abſque præcone.* Demum blandiuntur verſus Claudiani lib. 1. in Ruffinum, vbi de Megæra vna Furiarum:

Non niſi quæſitum cognata cæde cruorem,
Illicitumque bibit, patrius quem fuderit enſis,

Quem dederint fratres.

Videndus etiam excurſus Platonis 2. Politic. vbi latè narrat pugnas & prælia, quæ ſequuntur cupiditatem habendi.

13. ATQVE ALIO PATRIAM QVÆRVNT SVB SOLE IACENTEM.] Albinouanus apud Senecam pari ſententia,

Anne alio mundo poſitas ſub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus orbem.

Horatius Od. 16. l. 2.

Quid terras alio calentes
Sole mutamus?

Alter Seneca in Oedip.

—quiſquis ſub hoc
In alia verſus Sidera ac Solem auium
Dependet e bis alterum ex nobis feras.

Et Manil. lib. 4.

Atque alias ſub Sole nouas exquirere prædas.

Papinius item 4. Sylu.

—epulas diuerſo Sole petitas.

Certè Albinouanus, Horatius, Seneca, Manilius, Papinius Virgilium habuerunt magiſtrum, & ſententiam eius ſuo quiſque flexu enuntiauit.

Boues feriabantur à labore. 14. MERITOSQVE IVVENCOS.] Alludit ad paſtorum celebritates, in quibus patiebantur boues feriati a labore, quos etiam ſertis coronabant. Hûc morem multa probant. Meminit Plinius lib. 18. c. 3. Bubetij ludi. ludorum, qui celebrabantur cauſſa boum, quos ludos vocabant *Bubetios*. Tibul. lib. 2. eleg. 1.

Soluite vincla iugis, nunc ad præſepia debent
Plena coronato ſtare boues capite.

Ouid. lib. 1. Faſtor.

State coronati plenum ad præſepe iuuenci.

Et poſtea,

Ruſticus emeritum palo ſuſpendat aratrum.

Equi, muli aſini feriebantur à labore. Porrò hic mos propagatus eſt ad alia animalia ex vetuſto more, videlicet ad equos, mulos, aſinos. Afferam de ſingulis teſtimonia ſingula. De equis Claud. 1. Rap.

—frænique ſolutos
Vertunt emeritos ad paſcua nota iugales. De his, & mulis Dionyſ. lib. 1. Antiq. Rom. videlicet loquẽs de Arcadibus: *Neptuno Hippio templum aſſignarunt, & diem feſtum in eius honorem conſtituerunt, qui ab Arcades Hippocratia, Romani Conſualia vocant: quo die apud Romanos equi & muli de more ſunt operum immunes eorumque capita floribus coronantur.* De aſinis Ouid. 6. Faſt.

Ecce coronatis panis dependet aſellis,
Et velant ſcabras florida ſerta molas.

Agni emeriti. Neque vero ſolum ad equos, mulos, aſinos: ſed etiã ad agnos, & oues. De agnis Pauli. ep. 12 *emeritos agnos.* De ouibus Ouid. 4. Faſt.

Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret,
Vnda prius ſpargat, virgaque verrat humum.
Frondibus & fixis decorentur ouilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.

Huius tamen moris magna præcipuè eſt mentio in canibus. Attingit Papin. 3. Sylu.

—ipſa coronas
Emeritos Diana canes.

Gratius de venat.

—& ſolito catuli velantur honore.

Symmachus Epiſt. 18. lib. 4. *Quas tu nobis indagines leporum quos ita ales canum dies, quæ venatica feſta mentiris? Iterum, Vnde ergo eſt, quod vſum literis a me poſcis hiſtoriam, quibus canum tuorum feſtos ac profeſtos dies prædicas? diſſimulari ſtudia vera non poſſunt.* Dicuntur autem (vt hoc in fine aperiam) canes eſſe meriti, qui Canes meriti. multas prædas egerunt; boues meriti, qui annis multis ararunt; equi meriti, qui victorias multis reportarunt. Indicant ſatis verba illa Symmachi ex epiſt. 80 lib. 5. *Familiares noſtri ad equorum coemtionem cum pretiis commeabunt.—Inprimis igitur hanc de te gratiam peto, ne magis numerum, quàm merita perpendas.* Id eſt, volo equos mittas, non tam plures, quam aſſuetos victoriis in circo.

15. NEC REQVIES, QVIN.] Hanc vocum conſequutionem, *nec, quin*, vt elegantem obſeruat Godeſcal. lib. de ling. Lat. ita Cicero poſt redit. ad Quir. *benemeritos quin colas, nec execrari fas eſt* ...

16. HORREA VINCAT.] In 1. Georg. idem, ſed flexu alio, *Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes*. Itaque, quod ibi, *meſſes rumpunt horrea*; hic, *annus vincit horrea.*

Sicyon vrbs. 17. SICYONIA BACCA.] Nam abundat olea in Sicyone ciuitate Laconiæ. Ita Seruius. Eandem celebrat Symmachus cum reſpectu ad Vatem epiſt. 23. lib. 3. *Poſtquam accius nouus vt a comm ſimus, quæ calce & prælo ſubacta fluxerunt, rapeiur tertium bacca Sicyonia, vt præcox eicam vſum olini viridis mulceatur.*

Coctio ad ſignandam maturitatẽ. 18. COQVITVR VINDEMIA] Locutio creberrima ad ſignandam maturitatem. Plin. lib 10. c. 12. *antequam ſoles coquantur autumni*. & lib. 18. c 7. ad finẽ, *excocta maturitate*. Perſius Satyr. 3. *—canicula meſſes Iam dudum coquit.* & ſexcenta alia. Procedit ſermo hic a Sole excoquente, de quo Lucretius lib. 6. *terrã Sol excoquit*. Pari indole Græci, nam Artemidorus lib. 2. c. 25. Καρπὸν πέπειρον.

19. INTEREA DVLCES PENDENT.] Nõ dubium quin Lucret. lib. 3. Poetæ animo, fortaſſe oculis obuerſaretur, ſcripſit enim:

At iam non domus accipiet te læta, neque vxor
Optima, nec dulces occurrent oſcula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent.

Vt hic *pendent*, ita Philo lib. de gigantibus, ἐξαρτῶν τοῦ ποθουμένου. *pendeas ex amante.* & lib. quòd Deus ſit immutabilis, πλῆθος τινων ἐξηρτημένων βαρυνομένη, καὶ πιεζομένη: *granata, atque oppreſſa multitudine pendentium filiorum.*

Caſtitas propria agricolarum. 20. CASTA PVDICITIAM.] Explicui hoc accipiendum de vxore caſta, & pudica, quam meritò numerat inter veras voluptates. Dixit Simonides, γυναικὸς δ' οὐδὲν χρῆμα ἀνὴρ ληΐζεται ἐσθλῆς ἄμεινον, οὐδὲ ῥίγιον κακῆς: *Vxore bona vir rem nullam poſſidet meliorem, neque mala deteriorem.* Quod ſumſit (ex nota Clemen. lib. 6. Strom.) ab Heſiod. qui ita,

οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζετ' ἄμεινον
τῆς ἀγαθῆς, τῆς δ' αὖτε κακῆς οὐ ῥίγιον ἄλλο:
Namque homini melior fuerit poſſeſſio nulla
Coniuge quam bona: nil ſcelerata at peius habetur.

Idem Heſiodus in Scuto Herculis inter felicitates Amphytrionis —ναῖεν σὺν αἰδοίῃ παρακοίτι: *domus habitauit cum pudica vxore.* De vita etiam ruſticorum Xenophon in Oeconom. τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα ἢ γυναικὶ ἡδίων, ἢ τέκνοις ποθεινοτέρα, ἢ φίλοις εὐχαριστοτέρα, *quæ amantior ſeruis, dulcior vxori, optatior liberis, gratior amicis?* Sed & Libanius laudans vitam agricolarum, προσέχουσι δὲ τὸν νοῦν τῇ γυναικὶ, καὶ τὰς δίκαιας οἴδασι μόνον μίξεις, τὰς ὑπὲρ παίδων γονῆς: *Vxori tantum animum dant, & iuſtos ſolum concubitus agnoſcunt, ſuſcipiendorum liberorum cauſſa.* Alibi comparans vitam agricolarum cum mercatura, ait, τὸν γεωργὸν μὲν ἑσπέρας ὁ οἶκος ὑποδέχεται, γυνὴ ἐστι παραμυθία, παῖδες ὁρώμενοί τι, καὶ ὁρῶντες: *Agricolã reuerſum noctu domum exhilarat vxor, liberique: quorum aſpectu ipſe, & cuius illi recreantur.* Alibi item comparans rus cum vrbe. καὶ τὸν πρὸς τὰς αὐτῶν γυναῖκας ἴσασιν ὁμιλίαν. ἐπεὶ δ' αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν οὐκ ἔλαθε: *ſuas tantùm (agricolæ) vxores norunt, ſcortis non aſſuēſcuntur.*

21. VBE

Vbera demittere.

21. VBERA VACCÆ LACTEA DEMITTVNT.] Phraſis iſta in Ariſtotele eſt lib. 3 Hiſt Anim. c. 21. agens enim de his, quæ lactis copiam generant, ait, *καθεῖναι τὸ οὖθαρ: demittere vbera.* Iterum, *ὅταν τὰ οὖθαρ βλέπῃ κάτω: cum vbera deorſum ſpectent.* & lib. 8. cap. 10. loquens de ouibus, *οὔθατα καθιᾶσι.* Oppianus lib. 1 Cyn. ita:

βεβρίθασι μαζοῖσι, καὶ οὔθατα κυμαίνονται:
Granata mammáſque, & vbera turgentes.

22. INTER SE ADVERSIS.] Aratus in prognoſt. de hac voluptate,

ἄλλοι δ' ἐξ ἀγέλης κριοί, ἄλλοι δὲ καὶ ἀμνοὶ
σκιρτῶσι καὶ ζωὸν ἐρεῖδ' ὑψόσε κεράεσσιν:
Alij etiam è grege arietes, alij item agnelli,
In munere ludant innixi cornibus. Hanc rem ita Lucretius extulit lib. 2. *Et ſatiati agni ludunt, blandéque coruſcant.* Quod Virg. *aduerſis cornibus,* Horat. *aduerſis frontibus,* Sat 1. lib. 1.

23. FVSVSQVE PER HERBAM.] In 1. & 5. Æn. *fuſique per herbam.* & Lucr. lib. 2. *proſtrati in gramine molli.* A quo Noſter in Culice, *Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus.* De voluptate iſta paſtorũ ita Nazian. in Apol. *ἐν καλῷ τῆς πόας κατακλιθῆναι: in pulcra herba corpus inclinare.* Et Alcimus Auit. lib. 2. de mũdi origine: *Mollibus in pratis, pictaque recumbitur herba.* Phil. Iud. de celebritate quapiam loquens lib. 2. de vita Moyſis, ita de hac iucunditate, *μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς, καὶ τὰς ἀγαπήσεις, οἱ μὲν περὶ σκηναῖς ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, οἱ δ' ἐπὶ τῆς αἰγιαλίτιδος ψάμμου κατακλινόμενοι ἐν ὑπαίθρῳ μετ' οἰκείων καὶ φίλων ἑστιῶνται, πολυτελεστέραν τῆς ἐν βασιλείοις κατασκευῆς τότε τὴν ἀκτὴν νομίζοντες: Poſt vota autem, & gratiarum actiones alij tentoriis fixis in littore, alij diſcũbentes in ipſa arena ſub dio epulantur cum domeſticis atque amicis, ac tum littus præferunt regum palatiis.*

24. CRATERA CORONANT.] Alibi dicam latè de hac re. Nunc has coronas capiat lector aut de veris floribus & ſertis, quibus interdũ coronata pocula: aut de vino ipſo occupante ſupernè totam vaſis capacitatem, atque inſtar coronæ labra poculi contingente. Vtrumque enim accipi poteſt, primum ex more, alterum ex imitatione Homeri.

25. LENÆE.] Vide, quæ dicta initio huius libri, & obſerua, vti Poeta ſibi reſpondeat. Ibi Bacchum non quemcunque, ſed Lenæum inuocauit: hic in eundem deſinit. Obſerua etiam locum Libanij huic reſpondentem: nam inter laudes agricolarum, *τῶν δὲ καρπῶν ἀπαρχὴν τοῖς δεδωκόσι θεοῖς: offert primitias fructuum Diis, qui illas largiti.*

26. MAGISTRIS.] Ita vocantur non ſolùm hominum, ſed etiam rectores & inſtitutores ferarum. Virg. præterea, qui tum hic, tum alibi ſæpe vſus hac voce. Horat. 1. Epiſt. *Fingit equum tenera docilem ceruice magiſter.* Calp 4. ecl. *pecoris dixiſſe magiſtros.* Apul. 2. Flor. de pſittaco: *ſermonem noſtrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magiſtri vt perſentiſcat: hæc ferula diſcentis eſt.* Liu. lib. 1. de Fauſtulo, *magiſter regij pecoris.*

Magiſtri de paſtoribus.

27 CERTAMINA PONIT.] Ait Germ. expreſſam phraſin Græcorum, qui dicant *ἆθλα τιθέναι.* Vnde & *ἀθλοθέτης.* & *ἀθλοθεσία.* Sic 5. Æn. — *ponam Teucris certamina claſſis.*

28. NVDAT.] Notat Hier. Mercur. lib. 1. Gym. c. 6. *γυμνάζειν* veteribus fuiſſe antiquiſſimo vſu nudari, quoniam in locis omnibus, vbi exercebantur certamina, vt plurimum exercitatores nudabantur. Quę vox deinde traducta eſt ad meram exercitationem. Inde lucem accipit Martial.

Gymnaſium, thermæ, ſtadium eſt hac parte: recede,
Exuimur, nudos parce videre viros. Inde eſt, vt Ioſepho de bel. Iudaico, balnea, ad quæ neceſſaria nudatio, dicantur gymnaſia. Ita enim de Herode loquitur: *Namque apud Tripolim, & Damaſcũ, & Ptolemaidem publicas balneas, quæ gymnaſia dicuntur, Biblide autem exedras porticus condidit.* Plura ille. Inde cõnci poteſt, in Virg. fortaſſe quoque poſitum *nudat* pro exercet, etiamſi vulgaris acceptio apta quoque ſit.

Nudare pro exercere.

a Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Hetruria creuit,
Scilicet & rerum facta eſt pulcerrima Roma,
Septémque vna ſibi muro circumdedit arces.
b Ante etiam ſceptrum Dictæi Regis, & ante
Impia quàm cæſis gens eſt epulata iuuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari claſſica, nec dum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
c Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor:
Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.

ARGVMENTVM.

Confirmat, quæ dixit, humano, & diuino teſtimonio. Librum finit.

EXPLICATIO.

a NOn omittit Poeta id, quod neceſſarium in omni perſuaſione, nimirum exempla, quę rem firmant. Adhibet verò duplex genus exemplorum, humanum & diuinum. In humanis ſunt Sabini, qui hanc vitam habuere: Remus, & Romulus, qui paſtores fuerunt. Hetruria tota, quæ hoc ſtudio creuit in magnam potentiam: demum Roma ipſa, quæ eadem arte facta eſt rerum omnium pulcerrima, & vna cum eſſet, ſeptem montes vnico muro circumdedit: hic vnice videnda ſecunda Nota.

b Ab humanis exemplis pergit ad diuina. Nam Saturnus, qui dixit aureo ſeculo, egit vitã ruſticorum: quod Saturni æuum præceſſit ętaté Iouis, qui dictus eſt Rex Dictæus, i. Cretenſis: præceſſit etiam ætatem illam, qua mortales cœperunt veſci iuuencis aliiſq; animantibus. Nam planè ſub Saturno mortales veſcebantur pomis tantùm agreſtibus, & terræ fructibus. Felix etiam fuit ſeculũ Saturni perpetua pace, qua floruit. Nullæ enim buccinæ, fuerũt nec tubę, quæ militẽ concitarẽt, nulli enſes, qui hoſtẽ ferirẽt.

c Abſoluit librum ſumta metaphora à quadrigis equorum, quibus poſt longum confectum curſum ſoluũtur colla fumãtia, defatigataq; præ labore.

NOTÆ.

1. HANC OLIM VITAM.] Similis laus ad imitationem Virgilij, quæſita Politiano in Ruſtico, nam poſt plurima encomia, ita:

Scilicet his Babylon dextris, Nabathæaque regna
Creuerunt: hic Mopſopio delectus ab aruo
Miles Achæmenium Marathonis in æquore Perſen
Contudit: his adiuta viris ſe Romula tellus
Impoſuit mundo, & rerum tractauit habenas.

Placent ſæpiſſime Poetæ alij, & ideo placent, quia aſpirant ad magnum Vatem. Eodem etiam ſpiritu, quo Noſter, *Sic fortis Hetruria creuit.* ſcripſiſſe videtur Symmachus Epiſt. 65. lib. 5. *Iuuenilis induſtria eſt, excitare ſaltibus feras, & liberalia ſtudia ſyluestri voluptate diſtinguere. Sic olim Marſus impiger, & fortis Sabellus robur habuerunt.* Cùm verò excurſus Poetæ ſit, extitiſſe Romanum imperium ex agricolis; inſtitit & hiſtoriæ, quod clarum; & verbis Varronis cap. 1. lib. 2. Ruſticor. iſtis: *Romanum verò populum à paſtoribus eſſe ortum quis non dicit?* Lege plura in eodem. Hanc tamẽ Romanorum originem in contumeliam illorũ vertit Mithridates apud Iuſtinum lib. 38. Placitum hic exaudias quædam ruſticorum elogia, quæ pertineãt ad fortitudinem: id enim poſtulat mens Poetæ, qui à ruſticis ortum Romanum imperium prędicat. Xenophon in ſuo Oeconomico, οἱ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀναστρεφόμενοι, καὶ σφοδροὶ, καὶ ἀνδρικοὶ πρὸς ἀθλήσεις: *verſati in colendo agro validi ſunt & fortes.* Ariſtoteles in ſuo li. 1. c. 2. loquens de agricultura, πρὸς δὲ τόνους καὶ πρὸς ἀνδρείας συμβάλλεται μεγάλα: *prodeſt hæc ars plurimum ad fortitudinem.* Subiicit rationem. Quia non eneruat corpora, vti aliæ artes viles, ſed facit homines ſub dio cõſiſtere, laborem tolerare, ac demum τολμᾶν πρὸς τοὺς πολεμίους, *conari aduerſum hoſtes.* Eadem ferme ait de agricolis & paſtoribus lib. 7. Polit. cap. 10. Additque, ita fortes natura eſſe agricolas, vt hos eſſe ſeruos natura, ciues ſummopere debeant optare: ita enim fiet, vt ruſtici non ſint elati animo, neque vrbes ab eis aliquid metuant. Conſonant verba Vegetij lib. 1. c. 3 *Sequitur, vtrum de agris, an de vrbibus, vtilior tyro ſit, requiramus. De qua parte nunquam credo potuiſſe dubitari, aptiorem armis ruſticam plebem, quæ ſub dio, & in labore nutritur, Solis patiens, vmbræ negligens, balneorum neſcia, delitiarum ignara, ſimplicis animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborum tolerantiam membris: cui geſtare ferrum, foſſam ducere, onus ferre, conſuetudo de rure eſt.* Et poſtea inſigni elogio: *Idem bellator, idem agricola.* Pari Plinius lib. 18. c. 5. *Fortiſſimi viri; & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignuntur.* Audi Columellam in Præfat. *At me Hercule vera illa Romuli proles aſſiduis venatibus, nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſſimis præualuit corporibus, ac militiam belli, cùm res poſtulauit, facile ſuſtinuit, durata pacis laboribus, ſemperque ruſticam plebem præpoſuit vrbanæ.* Extrema iſta illuſtrantur his Plinianis lib. 18. cap. 3. *Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorum, qui rura haberent: vrbanæ verò, in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ, probro.* Politianus in ſuo Ruſtico multa in hanc ſententiam, addũcam verſus aliquos:

Ruſtici fortiſſimi ſunt.

Hinc agilis ſubit ora vigor, robuſtaque magno
Pectore vis habitat, fortéſque animoſa iuuentus
Membra tori, & crudo tendunt ſe robore nerui.
Hinc facies procera, hinc fronti Martius horror, &c.

Digniſſima ſunt reliqua, quæ legantur. Certe Pompeius apud Iulium 1. Ciuil. *Paſtores armat.* Lycurgi inſtitutum fuit, vt puberes non in forum, ſed in agrũ ducerentur, quod ſcribit Iuſtin. lib. 3. vt primos annos non in luxuria traducerent, ſed in opere ac labore. Eadem ſcribit de Lucanis lib. 23. Libanius in Progymnaſm. cõparans rus cum vrbe aliqua in hãc rem loquitur. Signatiora ſunt: agricolas fieri fortes & validos ad bellum, inſtitutos videlicet pugna, quã frequenter pro defenſione ouium gerunt cum vrſis, pardis, leonibus, lupis, ſerpentibus. Quibus paria verba Nazianzeni in Apologet. dicentis, paſtorum eſſe proprium προσπολεμεῖν τοῖς λύκοις.

2. SABINI.] Tres populos numerat Sabinos, Romanos, Hetruſcos. Primos & extremos apertè nominat: medios ſignat per Remum & Romulum. Hos populos nominant Scriptores Romani Tatienſes, Ramnenſes, Luceres: iidem enim Tatienſes & Sabini; Ramnenſes & Romani; Luceres & Tuſci, aut Hetruſci. Hi tres populi primi omnium Romam habitarunt hac diuiſione, quam repræſentabo verbis C. Sempronij in libro, qui eius nomine circumfertur de diuiſione Italiæ, & origine vrbis Romæ: *Sabinis & Thuſcis in fœdera coeuntibus, incoluere Sabini quidem Capitolium & Quirinalem, in quo Numa poſtea habitauit: Romulus & Ramnenſes Exquilinum, Palatinum, & Cælium: Thuſci Luceres Viminalem, & ſubſidentem conuallem vſque ad ædem Saturni, & radices Capitolij: Remo fratri Auentinum ætate Romuli mãſit.* Ad rem; cùm Poeta poſt Sabinos, Romanos, Thuſcos nominet extremo loco Romam, videtur hæc eſſe eius ſententia. Creuere iſti populi vitam ruſticam exercentes, a quibus facta eſt Roma, quæ omnium pulcerrima, quæ ſeptẽ montes complexa eſt ſub diuiſione, quam attuli.

Tatienſes.
Ramnenſes.
Luceres.

3. SEPTEMQVE VNA, &c.] Inter verſus Sibyllinos hic legitur lib. 2. *Et Romæ populum, quæ ſeptem cõtinet arces.* Sed abſtineo ab elogiis petitis ab his ſeptem mõtibus, nulla enim res vulgatior ad laudem Romæ.

4. DICTÆI REGIS.] Eſt Dicte mons in Creta, auctore Strabone lib. 10. Δίκτη ὄρος ἐν Κρήτῃ. Eadem Plin. lib. 4. c. 12. eadem alij. Fuit in hoc monte templum Iouis, vnde ipſe Deus nominatus Dictæus. Strabo, ἐνταῦθα δὲ τὸ Δικταίου Διὸς ἱερόν. Martial. epig. 1. lib. 4. *Conſcia Dictæum quæ tulit Ida Iouem.* Ergo, cùm Iupiter natus fuerit in Creta, & Poeta velit exprimere primos eius natales, ideo ad Dicten confugit.

Dicte in Creta.

5. CÆSIS IVVENCIS.] Attingit hic Poeta cautionem illam veterum, qui abſtinebant à cædendis bobus: imò reprehendit mortales, qui hoc auſi. Ad hanc rem pertinet locus Ciceronis 2. Nat. *Quid de bobus loquar? quibus cum terra ſubigerentur fiſſione glebarum, ab illo aureo genere, vt Poetæ loquuntur, vis nunquam vlla afferebatur.* Narrant Valerius & Plinius, prior c. 1. poſterior c. 45. & vterque lib. 8. patremfamilias damnatum fuiſſe à populo Romano, quod bouẽ aratorem occidiſſet, ſocium laboris humani. Athenis etiam lege cautum erat, ne quis bouem immolaret, de quo dicebant, γεωργός ἐστι, καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός: *agricola eſt, & ſocius humani laboris.* Eodem confero verba iſta Varronis lib. 2. Ruſt. c. 5. *Bos in pecuaria maxima debet eſſe auctoritate, præſertim in Italia, quæ à bubus nomen habere ſit exiſtimata.* Et poſt pauca: *Hic ſocius hominis in ruſtico opere, & Cereris miniſter. ab hoc antiqui ita manus abſtineri voluerunt, vt capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet.* Cùm Ariſt. lib. 2. de Gener. Animal. c. 8. ex Græca, non Gazæ, diuiſione, vocat animalia συντρεφόμενα, quòd ſint veluti ſocia hominum, non dubium, quin de boue præcipuè accipiẽdus ſit. Pretiũ huius feræ, in quo fuerit apud veteres mortales, apparet liquidò ex admonitione Celſi apud Colum. lib. 9. c. 14. vbi contra ſentientes, reparãdas eſſe apes cæſis tribus iuuencis, ait, non illud debere fieri tanto interitu. Pythag. apud Ouid. 15. Met. ita hanc rem reprehendit,

Boues in magno pretio apud veteres.

Immo

Immemor eſt demum, nec frugum munere dignus,
Qui potuit curuo demto modo pondere aratri
Ruricolam mactare ſuum.

Inde grauis illa querela Papinij 3 Theb.

Nec pudor emerito clypeum veſtiſſe iuuenco.

Inde etiam Ouid. 4. Faſt.

A boue ſuccincti cultros remouete miniſtri,
Bos aret, ignauam ſacrificate ſuem.
Apta iugo ceruix non eſt ferienda ſecuri:
Viuat & in dura ſæpe laboret humo.

Scribit Dio Chryſoſt. orat. 64. Demonaſſam Cypriorum Reginam tuliſſe legem, μὴ ἀποκτείνειν βοῦν ἀροτῆρα, *ne liceret occidere bouem aratorem.* Additque proprium filium interfectum à Regina, quòd legẽ violaſſet. Hiſtoria ipſa me monet, vt narrem integra ad lectoris admirationem. Scio hoc eſſe πάρεργον. Tres tulit leges Demonaſſe. Prima, vt adultera, raſa proſtitueretur: filia eius fuit adultera, ac perinde experta eſt legis ſeueritatem. Secunda ne quis occideret bouem aratorem, occidit filius, & interfectus eſt. Tertia, vt qui ſe occidiſſet, inſepultus proiiceretur: occidit ſe alter filius Reginæ, & manſit inſepultus. An tu aliquid miſerabilius, ærumnoſius, infelicius? Redeo è diuerticulo ad bouem, in cuius laudem exſtat integra oratio Libanij, à quo nihil volui libare. Adi, ſi placet. Addam in fine aliquid de imitatione, quam præterire eſt nefas. Verſum, in quo ſum, & qui ab hoc quartus legitur de fabricatis enſibus, proculdubio ſumſit Virgil. ab Arato, qui in Phænomen. χαλκείη γενεὴ, προτέρων ὀλοώτεροι ἄνδρες,

οἳ πρῶτοι κακόεργον ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν
εἰνοδίην, πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων.

Quos verſus ita conuertit Cic. lib. 2. de Nat. Deorũ,

Ferrea tum vero proles exorta repente eſt,
Auſaque funeſtum prima eſt fabricarier enſem,
Et guſtare manu vinctum domitúmque iuuencum.

Idem Aratus de tempore illo, quod poſt Saturnum: nam hoc quoque attingit Poeta,

καὶ δή που πόλεμοι, καὶ δή καὶ ἀνάρσιον αἷμα
[illegible]

Tum bella, effuſuſque cruor mortalibus vſque.

Aurea ætas. 6. AVREVS HANC VITAM IN TERRIS SATVRNVS, &c.] Ætatem auream, quæ ſub Saturno, & Iano floruit in Italia, latè perſequuntur Scriptores Romani, videndi ſignatè Dionyſ. lib. 1. Antiq. & Q. Fab. Pictor. lib. 1. qui duo multa attingunt ſimillima Virgilianis. Paria quoque in Græcis inuenies, de æuo ſuo præſertim in Iſocrat. in encomio Helenæ, vbi agit de monarchia Theſei, & populi Athenienſium diſciplina. Cæterùm vox poetica *aureus Saturnus* ſumta eſt ab Arat. qui paulo ſuprà, χρύσεοι πατέρες, *aurei patres*, loquens de aurea ætate.

Claſſicum. 7. CLASSICA.] Militare inſtrumentum, quo bellicum canebatur. Senec. in Oedip. idem facit cum cornu, nam ait: *Sonus reflexo claſſicum cornu.* & Veget. c. 22. lib. 2. *Claſſicum item appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt.* Inde obiter Senecam eundem expédio, qui alibi: *Iam tacet murmur graue claſſicorum.* Cur graue? quia ſtrepitat quid raucum, qui ſonus proprius cornu, dicente Virg. lib. 8. *rauco ſtrepuerunt cornua cantu.* Vt verò hic *inflare claſſica*, ita ſuprà, *Tyrrhenus ebur inflauit.*

8. DVRIS CREPITARE INCVDIBVS ENSES.] Ego de pace Philip. II. & omnium primi, ita æmulabar Poetam,

Martius haud duris crepitans incudibus enſis,
Non galea aerata, longi ſed vomeris vſus.

9. SED NOS IMMENSVM, &c.] Placet hîc coniungere Poetas aliquos, qui locuti ſententia ſimili,

A quorum multi pari exitu, aut ferme pari opus ſuum abſoluerunt. Princeps omnium, & quem creditur æmulatus vates, eſt Callimachus in hymno ad Palladem.

ἀλλὰ πολὺ πράτιστον ὑφ' ἅρματος αὐχένας ἵππων
λυσαμένα παγαῖσιν ἐλούσατ' Ὠκεανοῖο.

Sed prius illa iugo fumantia ſoluit equorum
Colla, lauans alti fluctibus Oceani.

Petrus Apollon. vti noſter abſoluit extremum librum Excid. Hieroſ. —*fumantia colla Soluere tempus equum.* Qui opus ſuum de arte, finit iubens cycnos diſcedere, qui ſunt Veneris.

Luſus habet finem, cycnis diſcedere tempus
Duxerunt collo qui iuga noſtra ſuo.

In opere de Remedio à nauigatione ſumit meta-
B photam, ita:

Hoc opus exegi, feſſæ date ſerta carinæ:
Contigimus portum, quò mihi curſus erat.

Et primum artis ita finit. *Hic teneat noſtras anchora iacta rates.* Ab eadem Papin. 4. Syl. loquens de finita Theb.

Nunc ſi fortè meis quæ ſint exordia Muſis
Scire petis: iam Sidonios emenſa labores
Thebais optato collegit carbaſa portu.

Et in fine Thebaidis memor ſui, *Et mea iam longo meruit ratis æquore portum.* Sicut & Sido. triplici in loco, nam epiſt. 17. lib. 9.

Iam per alternum pelagus loquendi
Egit audacem mea cymba curſum,
Nec bipertito timuit fluento
C *Flectere clauum.*
Soluit antemnas, ligat alta vela,
Palmulam ponit manus, atque tranſtris
Littori iunctis petit oſculandam
Saltus arenam.

Et Panegyrico ad Anthemium,

At mea iam nimij propellunt carbaſa flatus,
Siſte Camœna modos tenues, portúmque petentis
Iam placido ſedeat mihi carminis anchora fundo.

Demum totum librum,

Sed iam ſufficit, ecce, linque portum,
Ne te pondere plus premam ſaburræ
Hic in verſibus anchoram leuato.

Prudentius à viatore rem duxit, nam librum primum contra Symmachum ita abſoluit.

D *Sed iam tempus iter longi cohibere libelli,*
Ne tractum ſine fine ferat faſtidia carmen.

Idem ipſe faciam, ne in eadem impingam: nam quæ ſaxa faſtidio diriora? Duxi verò hæc neceſſaria, vt proponerem adoleſcentibus campum imitationis.

Fumare è ſudore. 10. FVMANTIA.] Feriat tuum animum præclarus dicendi modus. Ita 12. Æn. *fumantes ſudore quatit equos*, & de equis Caſtoris, & Poll. Minutius, *ſpumantibus equis, atque fumantibus.* Pari venuſtate Mart. lib. 14. Epig. 221. *Spumeus in longa cuſpide fumet aper.* 3. etiam Georg. taurus dicitur *fumans ſub vomere.* Papin. flexu alio 7. Theb. *anhelabant ſudore*, ſcilic. equi.

E 11. SOLVERE COLLA.] Homerus 18. Il. λῦσαν ὑφ' ἅρμασιν ὠκέας ἵππους: *ſoluerunt ab curru equos veloces.* Senec. in Thyeſt. *iubet emeritos ſoluere currus.* Ex dictis elucent prouerbiales formæ: nam *equum ſoluere, concitare, continere*, & ſimilia poſſis efferre ad rem quamuis. Vt enim, qui finit librum, dicitur *equum continere à curſu*: ita, qui libidinem reprimit, iram, temeritatem, & peſtes alias animi. Neque enim Hieronymus epiſt. ad Lætam ſine ſpecie prouerbij locutus eſt: *Cæterùm, vt antè ſcripſi, in quadrageſima continentiæ vela pandenda ſunt, & tota aurigæ retinacula equis laxanda properantibus.* Equum ſoluere adagium.

FINIS LIBRI SECVNDI GEORGICORVM.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM.

HVNC *librum viſum eſt ſecare in partes quinque: poſſit quiſpiam in plures, quoniam tractatio eius diuulſa eſt. Prima pars proponit vtilem materiam huius libri, reiicit inutiles fabulas Poetarum: hac occaſione gloriatur ſe primum fore, qui à Græcis futilibus & mendacibus eripiat palmam condendi carminis, & ſuperbè promittit victoriæ ſuæ trophæum ad Mincium Mantuæ erecturum, ædificato templo in cultum Auguſti, quo in templo pictura erit tum de rebus Auguſti bello præclarè geſtis, tum de progenitoribus illius: demum in hac parte conuertit ſe ad Mæcenatem, quem facit docilem, attentum, beneuolum, promittítque diuinam Æneidem. Secunda pars continet longiſſimam tractationem equorum, & taurorum, alternatè ſemper & recurrente ſermone iam ad equos; iam ad tauros. Initio docet, quæ vaccæ optimæ ad admiſſuram, & harum notas decem conſtituit, adhibétque tempus admiſſuræ: hinc tranſit ad equos admiſſarios, quorum generoſitatem ex ipſis pullis cognoſcendam ait notis quinque quibus enumeratis probat omnia teſtimonio Deorum, atque Heroum: adiungit curam, qua humaniter tractandi equi in ſenectute, & ex occaſione notarum quarumpiam boni equi, excurrit poeticè ad deſcriptionem equeſtris curſus: docet primum domitorem equorum ad vſum curruum primos domitores eorundem ad gyros militares. Deinde pergit ad tauros, qui ante admiſſuram ſaginandi vaccæ macerandæ: poſt admiſſuram illæ recreandæ multa cura, arcendúſque ab aſilus, quo illis maximè pecus omne infeſtatur: ſed poſt partum iam tota cura traducenda ad vitulos. Recurrit poſtea ad equos, de quibus docet, vti in teneriore ætate erudiendi ſint, in robuſtiori verò domandi. Mox ait, vtrumque animal arcendum ab nimio vſu Veneris, quo loci relictis equis, tauros aſſumit, qui paſcendi ſeorſim à fœminis, aut clauſi ad præſepia. Huius rei occaſione taurorum pugnas mirè deſcribit, vt vacca potiantur. Atque hinc fusè dilabitur ad deſcribendos amores omnium animantium, ſiſtitque in equa, quæ amat furioſiſſimè, attingítque initium amoris in hac fera, narrat prodigium de conceptu ex ventis, loquitur de Hippomane. Tertia pars complectitur tractationem ouium, & caprarum, quæ tractatio difficilis, vt quæ tenuis, & ideo inuocationem renouat. Docet oues, & capras alendas domi per hyemem, comparat vtrumque gregem, attingit diſciplinam paſtionis in communi; deinde illam, quæ in Africa eſt, mox illam, quæ in locis frigidiſſimis. Pars quarta inuoluit peculiaria præcepta, primum de lanitio curando, alterum de lacte, tertium de canibus, quartum de fugandis ſerpentibus infeſtantibus pecora, vbi fit peculiaris mentio de Chelydro, quintum de curanda ſcabie, & morbo pecorum. Pars extrema excurrit latè in deſcribenda peſte, qua pecudes, & feræ aliæ vaſtatæ. Et quia hic liber præcipuè continet tractationem equorum, & taurorũ, conſumit verſus pluſculos in peſte equorum, & pluſculos deinde in peſte taurorum: poſt vtrumque animal, inducit ſtragem reliquarum ferarum, excitat miros affectus, & finit librum.*

Te

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſyluæ, amnéſque Lycæi.
ᵇ Cetera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia iam vulgata. ᶜ quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer & Latonia Delos?
Hippodaméque humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis, ᵈ tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victórque virum volitare per ora.

ARGVMENTVM.

Libri huius materiam proponit, & reiicit fabulas Poetarum.

EXPLICATIO.

ᵃ CVM alluſione ad præcedentes libros, in quibus vocati Ceres, Bacchus, Dij alij: ſic te quoque canam ô Pales, ô Apollo. Dicturus verò de animalibus rectè Palem inuocat Deam pabuli, ſicuti pro frumentis Cererem, pro vitibus Bacchum. Eſt enim Pales Dea Nomia, ſicuti Apollo Nomius. Sic dicuntur à paſcuis, quibus præſident. Cum verò Palem clarè nominet, Apollinem periphraſtice
B inuoluit, alludens ad fabulam, qua apud Amphryſum fluuium Theſſaliæ pauit pecus Admeti Regis. Quaſi dicat. Canam te Apollo, qui memorandus es ab amne Amphryſo. Addit cantaturum ſe ſyluas & amnes Lycæos, id eſt, Arcadum, quæ pars orbis pecoroſa admodum. Itaque hoc κατ' ἐξοχήν.

ᵇ Propoſuit quæ dicturus, iam Poeticè dilabitur ad fabulas, quas non vult attingere, quia vulgares, & ideo tantum ſeruiunt ſuſpendendis inaniter animis otioſis.

ᶜ Probat eſſe vulgares. Nam quis neſcit Euryſtheum fuiſſe durum in imponendis imperiis Herculi? Quis neſcit aras Buſiridis Regis Ægyptiorum hoſpites mactantis? propter quæ in tale odium mortalium
C incurrit, vt illaudatus vbique diceretur, id eſt, nulla dignus laude, omni dignus contumelia. Pergit. quis non cecinit Hylam Herculis puerum raptum a Nymphis in fonte? quis nō Delon, dictam Latoniam, quod ibi Phœbum & Dianam Latona peperit? Quis neſcit Hippodamen, quæ nupſit Pelopi? Quis non ipſum Pelopem, qui equis victoriam adeptus meruit nuptias Hippodames, & cui erat humerus eburneus pro carneo.

ᵈ Abſoluit, ſe quoque clarum futurum in argumento, quod aſſumit ad canendum, nō minus atque alij Poetæ in ſupradictis: imò victorem ſe illorū fore.

NOTÆ.

Pales Dea paſtorum.

1. PALES] Hanc Deam Ouid 4 Faſt. magno elogio *dominam* vocat paſtorum. Virg. hic *magnā*, infra *Venerandam* in Culice, *Sanctam*. Alia elogia, præter hæc ſparſa in Poetis. Fuit hæc præcipuo honore culta a paſtoribus: ideo ab Ouid. 4. Faſt. inuocatur: *Alma Pales faueas paſtorum ſacra canenti.* Ideo illi ſacra fiebant lacte. Auctores Ouid & Tib. prior. *& tepido lacte precare Palem.* Poſterior, *& placidam niueo ſpargere lacte Palem.* Ideo *fœcundam* appellat Calpurn. Ideo demum hic à Poeta inuocatur. Omitto multa, quæ pendent ab ea dignitate, & principatu in paſtores. Quę hic de Palilibus, aut Parilibus inculcant

A Interpretes, otioſa ſunt ad Poetam. Satis ſit noſſe, natales Romæ incidiſſe in eum diem, quo Palilia à Paſtoribus celebrabantur.

2. MEMORANDE CANEMVS PASTOR AB AMPHRYSO.] Seruiuit Phœbus Regi Admeto, pauítque eius oues ad amnem Amphryſum. Panyaſis in Heraclea, quem citat Clem. in Proterp. numerans Deos, qui ſeruierunt, poſt alios. Τλῆ δὲ καὶ ἀργυρότοξος ἀπόλλων ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητευσέμεν εἰς ἐνιαυτόν. *Paſſus eſt Phœbus Apollo, Mortali ipſe ſuas operas mercede locare.* Apollo ipſe apud Eurip. initio Alceſt. ait coactum ſe ſeruire à Ioue viro mortali pro expiatione quapiam. Pherecydes citante Vrſino, παρ' αὐτὸν τὸν ἄδμητον ἔρχεται ἀπόλλων θητεύσων ἐνιαυτὸν Διὸς κελεύοντος: *Venit ad Admetum Apollo ſeruiturus annum, iubente*
B *Ioue.* Lucan. lib. 6. *Irrigat Amphryſus famulantis paſcua Phœbi.* Mitto Tibull. lib. 2. Senecam in Hippolyto, Prudentium hymno 10. Periſtephani, Nonnum lib. 10. Dionyſ. & alios. Dixi, & illuſtraui, Apollinem ſeruiuiſſe. Sed cur ab ea ſeruitute tantum elogium, vt inde dicatur memorandus? Duplex ratio. Prima, quia inde egregiam nomenclaturam adeptus, & partem diuinitatis. Inde enim dictus eſt Nomius. Callimach. in Hym. ad hunc Deum:

φοῖβον καὶ νόμιον κικλήσκομεν, ἐξ ἔτι κείνου
ἐξ ὅτ' ἐπ' ἀμφρυσσῷ ζευγίτιδας ἔτρεφεν ἵππους
ἠιθέου ὑπ' ἔρωτι κεκαυμένος ἀδμήτοιο.
Dicimus & paſtoralem cognomine Phœbum
Ex quo quadriiuges Amphryſi ad flumina paſtor
Pauit equos, magno Admeti ſuccenſus amore.

C Neque vero ſolum inde dictus eſt νόμιος: ſed etiam ποίμνιος, αἰγαῖος, ἐπιμήλιος, ἀγρονόμος, ναπαῖος. Altera peti poteſt ex Eurip. vbi ambitioſe ait ipſe Phœbus, ſe etiam actum in exſilium, & addictum ſeruituti, tamen locum illum præſentia ſua ſeruauiſſe, καὶ τόνδ' ἔσωζον οἶκον ἐς τόδ' ἡμέρας: *Seruaui hanc domum in hunc vſque diem.* Non eſt vero animus fabulas latè narrare, quas hic Poeta attingit. In hac tamen ſeruitute Apollinis diſſidium fabulantium dabo: Eurip. in Alceſtide ait, Apollinem à Ioue addictum ſeruituti, quod Cyclopas interfeciſſet, quorum miniſterio ipſe Iupiter Æſculapium interfecerat filium Apollinis, vel iuxta alios Phaetontem. Huic multi hærent. Alij ſentiunt, ipſummet Phœbum ſe ſeruituti obtuliſſe captum Admeti amore. Hoc ſequitur Callimachus,
D Tibul. lib. 3. & Rhianus, quem citat Muret. ad Tibul.

3. CETERA QVÆ VACVAS] Non dubium, quin Pind. hæſerit od. 1. Olym tum quia, quæ hic de Pelope Poeta, eadem ibi Pind. de eodem: tum etiam, quia cum hac ſententia de animis, quos fabulæ ſuſpendunt tenentque hiantes, & ſui oblitos, confinia iſta Pind. in eodem loco.

ἦ θαύματα πολλὰ   δεδαιδαλμένοι ψεύδεσι ποικίλοις
καί πού τι καὶ βροτῶν φρένα   ἐξαπατῶντι μῦθοι
ὑπὲρ τὸν ἀλαθῆ λόγον,

Profectò mirum eſt, quantum hæ fabulæ egregiis menda-

cius

ouis ornata vltra totius veritatis ſermonem tantopere morta-lium mentes decipiant. Præfixæ verſioni hærere nolui, quo melius ſenſum caperes. Redeo. Idem Pind.od. 4.Olym.ὐ ψεύδει τέγξω λόγον. *Non mendacio tingam Orationem.* Virg.locum expreſſit Manil. lib.3.allum-tis aliis hiſtoriis,aut fabulis, quas non vult canere. Legendus ille ab eo loco:*Non ego in excidium cœli naſcentia bella.* Omittitur à me locus integer, quia ſatis longus Papin. 2. Sylu.Lucanum laudans, ita repræſentat Virg.

Nocturnas q́; Phrygum ruinas,
Et tardi reducis vias Ulyſſi,
Et puppim temerariam Mineruæ,
(Trita vatibus orbita) ſequuntur.
Tu carus Latio, &c.

Similis etiam eſt locus in Opp.lib.1 Cyn. vbi poſt-quam propoſuit quid dicturus, mox ſubiicit fabulas,quas nolit attingere. Agath. quoque in Prolog. idcirco, ait, animum adiecisse ad ſcribendam hiſtoriam,ne tandiu vita conſumeretur in μυθολογίᾳ, καὶ πόνῳ περιττῷ: *Fabularum ſtudio, & labore ſupernacaneo.* Non abeunt iſta Nazian.orat. 9. φθέγξομαι τοιγαροῦν οὐ μαλακόν τι, οὐδ' ἀνακεκλασμένον, οὐδὲ τῆς ἡδείας τοῖς πολλοῖς ἁρμονίας: *Nihil itaque molle, ac remiſſum, nihil numeroſa concinnitate multitudini iucũdum eloquar.* Nec illa eiuſdem orat. 26. τὰς δὲ πολλὰς φλυαρίας, καὶ τὰς βεβήλους καινοφωνίας τῶν λέξεων τοῖς σχολὴν ἄγουσιν ἀποτίθεσθαι: *Prolixas nugas, ac profanas verborum nouitates ad otioſos homines amandare.* Argumenti huius multa ſuggerit Dio Chr.orat. 33.

4. OMNIA IAM VVLGATA.] Sumta hæc ex Chœrilo,ait Mure.quæ quæritur omnia argumenta ad dicendum prærepta.

5. QVIS AVT EVRISTHEA DVRVM.] Vult Verſ. in his fabulis præcipuos quoſdam auctores ſpectaſſe Virgil.In Euryſt.Homerum,qui latè hæc narrat:in Buſir.Mneſimachum, cuius Buſir. citatur ab Athen.lib. 9. in Hyla Theocritum: in Delo Latonia Callimach.in Hippodame,& Pelope Pindarum od. 1.Olym.Obſeruo Poetam tacite hoc excurſu refellere opinionem illorum,qui dicunt, Poetas tantum voluptati inſeruire,& non vtilitati mortalium,iuxta illud Eurip.apud Ariſtop. βελτίους τε ποιοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους: *Meliores facimus homines.* Et Ciceronis ita ſcribentis: *Accedunt etiam Poetæ,qui cum magnam ſpeciem doctrinæ ſapientiæque præ ſe tulerint, audiuntur, leguntur,ediſcuntur,& inhæreſcunt penitus in mẽtibus.* Proclus etiam dixit, non eſſe Poetis propoſitam voluptatem auditorum. Coniunxit Victor. lib. 34. c. 1. tranſtuli ad Virgil. contemnentem hoc loco omnia fabulamenta,& inhærentem vni tractationi rei ruſticæ,vt vtiliſſimæ.

Buſiris cur illaudatus.

6. ILLAVDATI BVSIRIDIS.] Agel. lib. 2. c. 6. Poetam dupliciter explicat, vt illaudatus ſit, vel omnium peſſimus ac deterrimus,quaſi qui nihil habeat,quo poſſit laudari, quæ priuatio enormis eſt, quia nemo tam nequam eſt,qui nõ habeat aliquid, quod in laudem cadat: vel, non nominandus,quia veteribus laudare erat nominare. Hæc latiſſimè A-gell.ex quo omnia Macr.lib.6.c.7.Extrema explicatio Budæo quoque placet.Turn.lib. Adu. c.16.*illaudatum* explicat illaudabilem, vt apud Cic. *indiſſolutum* pro,indiſſolubilem. Sed mihi valde arridet, ita dictum Buſiridem cum reſpectu ad Iſocratem, qui peculiari ſermone Buſiridis laudes proſecutus eſt: quas laudes Poeta hic ridet,quaſi neſciuerit Iſocrates Buſiridem laudare Perinde n.eſt,ac ſi dicat:Quis neſcit aras Buſiridis adhuc poſt Iſocratem illaudati. Qui orationem illam legerit,hoc ſentiet.Nam cum multa præcedant de genere, nobilitate, prudentia

A Buſiridis: cum progreditur ad diluendum crimen crudelitatis, tantum pro refutatione eſt tum negatio hiſtoriæ ex temporum ſuppatatione, qua ait, Herculem(quem prædicant tantæ crudelitatis vindicem) multis annis Buſiridem præceſſiſſe: tum admiratio confingentium iſta,cum cadere illa nõ poſſint in magnos viros,& Deo genitos,qualis fuit Buſiris,qui filius Neptuni. Hæc vtraque diluendi ratio futilis eſt,atque inanis. Nam priori reſponderi poteſt,fuiſſe multos Hercules,quod apud omnes ſcriptores in confeſſo eſt.Poſteriorem facile quis diluat, qui legerit Deorum illius æui ſtupra, adulteria,nefaria,& atrocia omnia.Quid ergo mirum; filios his parentibus genitos talia admiſiſſe?Neque obſtat,hęc Deorum flagitia mihi negari ab Iſocrate. Itaq; Poe-

B ta(quod ſæpe etiam facit Cic.)ridet futilem Græcorum eloquẽtiam,quorum conatus facile eludi queunt.Hoc profecto Poeta infra inſinuat, cum ait, *victorque virum volitare per ora.* Loquitur n. cum reſpectu ad Græcos,qui peculiaria argumenta elegerunt. quibus ait,victoriam ſe erepturum.

Dico de Epicis.

7. DICTVS.]Rectè monet Scal.lib.1.Poet c.41.ſignificari hoc verbo Poetas Epicos,nam εἰπεῖν, & ἔπος iam ad hanc rem traductum.Ita Horat.

Diceris Vario fortis & hoſtium
Victor Mæonij carminis alite:
Quam rem cunque ferox nauibus,aut equis.
Miles te duce geſſerit.

Quibus verſibus ſignato verbo, *diceris*, declaratur materia Epicorum,dux,miles,claſſis, equus, victo-

C ria.Ita Hom. ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα.

Pelopis humerus eburneus.

8 HVMEROQVE PELOPS INSIGNIS EBVRNO.] Coctus eſt Pelops à patre Tantalo, datúſque Diis epulandus,mox vitæ reſtitutus, integer præter humerum,quem Ceres vorauerat,in cuius locum datus eſt alius ex ebore Inde à Papin.4. Th. dictus eſt Pelops *truncatus*.Hæc fabula ita inclaruit, vt ab eo humero Pelopem Poeta dicat *inſignem*.Et Pind.od. 1. Oly.— ἐλέφαντι φαίδιμον ὦμον κεκαδμένον: *ebore inſignẽ humerum ornatum.* Et Apoll. lib. 1. πλατεῖα νῶτα. Et Nazian.orat.1.contra Iulianum ἐξ ἧς (κρεουργίας) ἐλεφαντίνους πλουτίζουσι παρὰ τῶν ὤμων καὶ τὸ ἐλέφαντι: *Ex qua (laniatione) Pelopidæ ab humeris ex ebore nobilitari ſunt.* Et in Epiſtol.ad Themiſtium. ἀναγνώτω ἡ λόγχη γνωρίζει, ὦμος τοὺς πελοπίδας, λόγοι τὸν μέγαν θεμίστιον: *Spar-*

D *tiatas lancea indicat, humerus Pelopidas, eloquentia magnum Themiſtium.* Iterum in carmine ad Nicobulum inſigni elogio, πλοῦτε τε φῶς, πλουτίζον ὦμον. Quibus ait,genus Pelopis nobilitatum ab humero Pelopis.Et ibidem coniungit illa de haſta, & Spartiatis.Hoc elogium etiam apparet ex Dion.Chryſ.orat. 8 etiamſi reprehendat.Ait enim: ἀεὶ δὲ τὸ πλεῖστον ἔλεγον, ὅτι καὶ τὸν ὦμον ἐλεφάντινον ἔχοι, ὥσπερ τι ὄφελος ἐν ἀνθρώπῳ χρυσῆν χεῖρα, ἢ ἐλεφαντίνην ἔχοντος, ἢ ὀφθαλμοὺς ἀδάμαντος, ἢ σμαράγδου: *Dicebant de Pelope,quod haberet eburneum humerum:quaſi aliqua eius hominis ſit vtilitas, qui auream manum,aut eburneam habeat, aut oculos ex*

E *adamante,aut ſmaragdo.* Ab hac fortaſſe eburnei humeri claritate dictum eſt à Capitol. in vita Marci: *Sane ea die,qua adoptatus eſt Verus in ſomnis ſe humeros eburneos habere vidit.* Quod auſpicium ibi refert ad firmitatem,qua aptus ferendo imperio.Ne abeat inobſeruatum,dari Pelopi ab Papin.7. Th etiam manum eburneam.

9. ACER EQVIS.]Eſt hoc alterum elogium Pelopis à victoria,qua vicit Myrtilum equeſtri curſu, & eo ipſo duxit Hippodamiam in vxorem: nam hoc pactus fuerat Oenomaus pater Hippodamiæ.

10. TENTANDA VIA EST.] Admonui ſæpius Græcum Oppianum Virg. in multis imitatum eſſe, hoc

planum

planum facient verſus iſti libr. 1. Cyn. & conſentit Vrſinus.

ἔγρεο καὶ ἰσχίαν ἐπιβήσομεν ἀτραπὸν,
τὴν μερόπων οὔπω τις ἐπάτησεν ἀοιδαῖς.
Surge & aſperam ingrediamur viam
Quam nondum hominum quiſpiam triuit carminibus.

Plura huic loca ſimilia dabo infra in hoc libro.

11. Me qvoqve.] Pari ambitione Ouid. 1. Am. *Nos quoque per totum pariter cantabimur orbem.*

12. Tollere hvmo.] Simili ſententia Hor. od. 2 lib. 3. *Cœtus vulgares, & vdam Spernit humum fugiente penna.* Et Pindar. 9. Olym. vbi ait, non ſibi attingendos λόγους χαμαιπετέας: *ſermones ſerpentes humi.* Et Propert. lib. 3. *Quo me fama leuat terra ſublimis.* Ab Noſtro Ouid. 7. Met. *Ac ſe tollere humo, rectoque aſſiſtere trunco.* Et aliter Plin. lib. 5. Epiſt. *Diebus ac noctibus cogito, ſi qua me poſſim tollere humo.* Par ſententia, etiãſi alio conceptu, eſt in Val. 1. Arg. *Eripe me populis, & habenti nubila terræ.* Optat enim attolli ſupra humum gratia ſui Principis.

13. Victorqve virvm volitare per ora.] Martial. ad ſuum librum lib. 1. Epig. 4. *Aetherias, laſciue, cupis volitare per auras.* Flexu alio in 12. Æn. *viuuſque per ora feretur.* Ante noſtrum Enn. in Epitaph. *volito docta per ora virum.* Ante vtrũque Pind. od. 6. Nem. *πέταται δ' ἐπί τε χθόνα, καὶ διὰ θαλάσσας τηλόθεν ὄνομ' αὐτῶν, Volitat ſuper terram, & per mare procul nomen eorum.* Talem hominem Græci dicunt *ἀοίδιμον*, quod omnium vocibus celebretur. Ita Nazian. manum illius hominis, quam hoſtes fidei imputabant Athanaſio ſectam, vocat *ἀοίδιμον*, orat. 23. Appian. 2 ciuil. dixit *διὰ στόματος ἦν, erat in ore omnium.* Et in Græco epigram. lib. 2. *ἀνὰ στόμα.* Sed ſignate verbum *volandi* ad claritatem nominis, aut ſimile quiddam ſæpe vſurpat Pind. Nam od. 9. Olym. verſus ſuos vocat *πτερόεντα ὀϊστόν, alatam ſagittam.* Od. 9. Pyth. *πτερὰ δέξατο νίκας: alas accepit victoriæ.* od. 1. Iſthm. — *ἀερθέντ' ἀγλααῖς πτερύγεσσιν Πιερίδων: Sublatum alis ſplendentibus Muſarum.* Et od 5. *πτερόεντα ὕμνον: hymnum alatum.* Et Prud. hym. 13. Periſteph. *Nec minus inuolitat terris.* Greg. Nazian. in carmine primo de Principiis, ita. *ἢ Ἰουδαίοις πτερύγεσσι πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα ἀντιόωμεν. Paruiſque æthereum pennis voluitare per axem Aggredimur.* Et alibi λόγοι πτερόεντες: *verba volantia.* Apul. ex hac nota Apol. 2. *Si verba ita, vt Poetæ aiunt, pennis apta vulgo volarent.* Et Hieron. Epiſt. prouerbialiter: *Pennatis, vt aiunt, pedibus.* His omnibus, quæ dixi, poſſis opponere χαμαιπετέας, & χαμαιζήλους. Ita enim appellat Ariſt. libr. 9. Hiſt. c. 36. accipitres volantes per humum, neque ſe attollentes in ſublime. In cap. 29 eiuſdem lib. opponit, *ὑψιπετεῖς*, & *ἐπιγείους: altiuolantes, humiuolantes.* Loquitur videlicet de auibus. His quæ in hunc locum coniunxi, ſimilia ſunt, quæ reperit Iun. adag. 16. cent. 2.

[a] Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
[b] Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
[c] Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus
[d] Cuncta mihi Alpheum linquens, lucoſque Molorchi
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu.
[e] Ipſe caput tonſæ foliis ornatus oliuæ
Dona feram. [f] Iam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæſoſque videre iuuencos:
Vel ſcena vt verſis diſcedat frontibus, vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
[g] In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gargaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic vndantem bello, magnumque fluentem
Nilum ac nauali ſurgentes ære columnas.
Addam vrbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis.
Et duo rapta manu diuerſo ex hoſte trophœa,
Biſque triumphatas vtroque ab littore gentes:
Stabunt & Parij lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Ioue gentis
Nomina, Troſque parens, & Troiæ Cynthius auctor:
Inuidia infelix Furias, amnemque ſeuerum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exſuperabile ſaxum.

ARGVMENTVM.

Gloriatur ſe primũ fore, qui Græcis eripiat palmã cõdendi carminis, ac ſuperbe promittit victoria ſua trophæũ ad Minciũ Mantuæ erecturum, ædificato templo in cultum Auguſti, iuxta quem locum equeſtres ludi & theatrales ſtãt: deſinitque in picturã, quam facturus in eo templo, tum de rebus Auguſti bello præclare geſtis, tum de progenitoribus illius.

EXPLICATIO.

a PENDET ſententia ex ſuperioribus. Qua te ratione tolles humo Maro, qua volabis per omnium ora? Audite ait. Superbi ſunt Græci Muſis, & putant gloriã carminis ad Latinos nõ pertinere. Ego ſuſcepta cũ illis pugna (modo comes ſit vita) illorum Muſas primus in patriam meam transferam, referãque Mantuã palmam carminis, quod olim celebre fuit in Helicone mõte Bœotiæ, nam hæc eſt Aonia.

b Dicit, erecturum ſe templum in memoriam victoriæ, quam adepturus eſt à Græcis. Habet vero oratio αὔξησιν ἐκ τῶν ϑεωρητικῶν. Nam templum illud erit è marmore, erit in loco amœno ad aquam Mincij Mantuani fluuij, vbi is amnis errat cum flexibus, vbi frequenti arundine coronatur. Additque maximum ornamentum templi, nam Cæſar futurus eſt ædis illius Tutelaris Deus, cuius rei nota eſt locus medius, in quo erit ſimulacrum Auguſti.

c Sequuntur templum alia quædã magnifica. Nã victoriam Græcorũ Poeta, atq; ornatus purpura, vt qui ſacra facturus, inſtituet in agro Mantuano ludos Circenſes in honorem Cæſaris, in quibus quadrigas centum agitabit, vt ſolitum in Romano circo.

d His Circenſib. aderunt vna varij generis Palæſtritæ ex ipſa Græcia aduocati. Cuncti n. Græci huc aduolabunt certatum curſibus, cæſtibuſq; crudis (duris,) relinquẽntq; in gratiã mei pro Mincio meo Alpheũ ſuũ, apud quẽ Olympicos ludos celebrabãt; pro meis agris lucos Molorchi, vbi fiebant ludi Nemei.

e Ne quid deſit ad magnitudinem Poetici huius triumphi, Virgil. ipſe feret dona coronatus olea tonſili, hoc eſt, reſecta, aptataque ad venuſtatem.

f Hæc cum Poeta ſcriberet, ſeſe oculis obtulit triumphi imago, atque exſultabundus erupit in cupiditatem ducendæ iam ad Circum pompæ, videndi victimas, videndæ ſcenæ theatralis, in quamcunque partem illa diſcederet verſis frontibus: demum videndi Britannos, qui tollebant à theatro tapetia facta iam ſcena, in quibus ipſi ſerico opere depicti erant. Vidiſti, vt obiter promittat facturum ſe in honorem Cæſaris ludos ſcenicos, & theatrales.

g Redit ad templum, quod initio dicaturũ ſe promiſerat in honorẽ Auguſti, & dicit, quæ in ipſis foribus fabricaturus eſt ſtatuario opere. Nam in parte vna ſtatuet pugnas Auguſti, in altera progenitores: pugnas ex auro, atque ebore ſolido, id eſt, nõ ſectili, ſed integro, progenitores ex lap. de Pario. Pugnæ erunt, victi Gangaridæ, victa Cleopatra, victus Antonius (Cleopatrã, & Antonium ſignat per Nilũ vndantem bello, per columnas factas ex ære victarum nauiũ) Aſiæ vrbes domitæ, pulſi incolæ montis Niphatæ, pulſi Parthi, qui pugnant in fuga, rapta duo trophæa ad Dalmatis, & Cãtabris, bini triũphi, qui habiti de pacatis oriẽte, atque occidente: progenitores, Tros pater Aſſaraci, ipſe Aſſaracus cũ prole cetera, Capij, Anchiſe, Ænea, & reliquis vſque ad Auguſtũ: ita vero omnes viuide expreſſi, vt videãtur viuere, atq; exſpirare. Nec deerũt in hoc apparatu Deorũ nomina, nam ij ipſi progenitores a Ioue diſcedunt: quia videlicet Aſſaracus originẽ ducebat à Dardano filio Iouis, atq; Electræ. His adiicitur Phœbus, vt qui Troiã cõdidit, vnde nata eſt tam magna ſoboles. Ad finẽ operis huius magnificẽtiſſimi ſtatuetur quoque inuidia, ſed ita vt nihil audeat detrahere de Cæſare: nã illi Furiæ imminebunt, totus cocytus, angues & rotæ Ixionis, ſaxũ Siſyphi, ne ſe audeat commouere.

NOTÆ.

1. PRIMVS EGO IN PATRIAM.] Ducta ſententia proculdubio ex Enn. qui gloriatur, ſe principem inueniſſe iter ad ſcopulos Heliconis, cum Poetæ, qui ſe præceſſerunt, verſus impolitos fuderint, inſtar oraculorum, quæ Faunij impolite edebant. Verſus ſunt,

Verſibus quos olim Vates, Faunique canebant,
Cum neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat.

Ab Ennio Lucret. lib. 1.

Ennius vt noſter cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam
Per gentes Italas, &c.

Ennium, & Virgilium pro magiſtro habuit Propert. ſemel lib. 3. eleg. 1.

Primus ego ingredior puro de fonte ſacerdos,
Itala per Graios orgia ferre choros.

Et Horat. ſæpe, videlicet lib. 3. od. 1. & 30. & Epiſt. 19. lib. 1. Manilius etiam lib. 1. Dicunt iſti, ſe principes omnium aggreſſos materiam illam, quam tractant.

2. DEDVCAM VERTICE MVSAS.] Sumtum ex Apol. qui libr. 1. loquens de Orph. ὅγ' ὄρει πετραγλύμενας φόρμιγγι κατήγαγε Πιερίηθεν: *Quas hic primus illectas cithara deduxit ex Pierio vertice.*

3 IDVMÆAS PALMAS.] Quia iſtæ celebratiſſimæ, ideo κατ' ἐξοχὴν ponuntur pro quibuſcũque palmis, imo pro victoria ipſa, vt in hoc loco. Earum mentio ſparſa in auctoribus. Lucan. lib. 3. *arbuſto palmarum diues Idume* Mart. lib. 10. epig 50. *Franget Idumæas triſtis victoria palmas.* Sili. 7. Pun. *victoria noſtra Cypeon Idumæas referat de Pallade palmas.* Stat. 5. Syl. — Palmæ Idæorum.

An Solymum cinerem, palmetaque capta ſubibis,
Non ſibi felices ſyluas ponentis Idumes.

Quin omnia loca, quæ prope Idumẽ, palmetis nobilitata ſunt, vt Hiericus apud Strab. lib. 16. & Ioſephum lib. 5 Bel. Iud. c. 4. Engadda apud Plin. lib. 5. c. 17 Demum tota Syria, Phœnicia, Iudæa.

4. TEMPLVM DE MARMORE PONAM.] Ipſe in 4. Æn. de Hiarba: *Templa, aras poſuit.* Ouid flexu alio 4. de Pont. *Statuam Germanice templum.* Ita Græci per ἵστημι. Blanditur vero Principi, cum ait, ſtructurum ſe templum inſtar illius, quod ipſemet Princeps ſtruxerat. Nam de Auguſt. Ouid. 3. de Pont. el. 6.

Principe nec noſtro Deus eſt moderatior vllus,
Iuſtitia vires temperat ille ſuas.
Nuper eam Cæſar facto de marmore templo:
Iam pridem poſuit mentis in æde ſua.

5. PRÆTEXIT ARVNDINE.] Mire dictum ad ſignandum arundinetum circumfuſum ripis. Cum eodem ſapore Ouid. *Quid referam Baias, prætextaque littora velis.* Et Auſon. *Aſſultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora prætexitur.* De ornatu vero fluuiorum ex arundinetis dico alibi.

6. IN MEDIO MIHI CÆSAR ERIT.] Attingit morẽ, quo Dij Tutelares erant in mẽdia parte tẽpli: de quo dicã lib. 1 Æn. ad illud: *Tũ foribus Diuæ media teſtudine templi.* Aliquis poſſit referre, vt ſit Auguſtus in medio aliorũ Deorum. Fuit enim hoc amore apotheoſeõ. Notiſſima eſt hiſtoria Suetonij de Caio, qui ſe inter duos fratres Deos conſtitui medium fecit. — Dij Tutelares.

7. TYRIO CONSPECTVS IN OSTRO.] Attingit morem Romanum, quo Conſules ſacra facturi induebantur purpura. Plin. lib. 9. c. 36. *Diis aduocatur placandis.* Quem ad locum Dalecamp. *Conſules enim*

non

non niſi purpurati ſacrificabant.

Miſſus in circo.

8. CENTVM.] Nam in Romano circo, ſinguli miſſus fiebant quatuor curribus quadrigarum pro diuerſitate quatuor colorum. Miſſus vero erant viginti quinque, qui perinde continebant centũ currus. Varro apud Seru. *olim vigintiquinq; miſſus fiebant.* Sunt autem miſſus ἀφέσεις ipſæ, & emiſſiones equorum è carceribus. Neque contra hoc eſt, Suetonium in Domitiano c. 4. nominare miſſus centum. Ille enim procul dubio reſpexit ad numerum curruum, non admiſſiones. Fieri enim nequiret, vt vno die centum miſſus peragerentur, ſi accipiantur pro equorum emiſſione è carceribus. Sed ſciendum in hac re variatum aliquando, neque ſemper datos viginti quinque miſſus, ac perinde neque currus centum. Poeta autem attigit, quod communius factum in circo. Quæ dixi, vera puto. Sed poſſit quiſpiam ſentire cum Turn. centum currus accipi a Poeta pro multis ex conſuetudine Poetarum. Nam Tibul. lib. 1.

Huc ades, & centum ludos, geniumq; choreis
Concelebra.

Flumen in circo.

9. AD FLVMINA.] Attingit morẽ priſcum Circenſium: qui olim, auctore Seruio, in littore fluminis agitabantur. Firmat hoc Germanus nummo, quem ait ſe vidiſſe, in cuius altera parte erat ſpecies equitis, concitantis equum ad ripam fluminis, cum hac ſubſcriptione ad baſin; DECVRSIO. Sed huic rei lux alia multiplex. Nam morem veterem indicat Euripus ipſe, aut fretum, quod poſtea efformatum in Romano Circo, vt videre eſt in deſcriptione Pyrrhi Ligorii. Tertullian. de ſpectacul. *Frugebat dæmonum concilium ſine ſua Matre Magna, ea itaque illic præſides Euripo.* Caſſiod. lib. 3. Epiſt. 51. in deſcriptione Circi: *Euripus maris vitrei reddit imaginem, vnde illuc Delphini æquorei aquas interfluunt.* Et: *Circenſes quaſi Circuenſes, propterea quod apud antiquitatem rudem, quæ nec dum ſpectacula in ornatum deduxerat fabricarum inter enſes & flumina locis virentibus agerentur.* Ouid. el. 9. lib. 1. de Ponto,

Gramina tunc campi pulcros ſpectantis in hortos,
Stagnaque, & Euripi virgineuſque liquor.

Omitto Vitr. Plin. alios qui eandem rem. Hinc lucem dat Ioſ. Scal. Manilio, qui lib. 4. vbi perſequitur quibus præeſt Aquarius, tum ait:

Littoribuſque nouis per luxum ludere Ponto,
Et varios fabricare lacus, & flumina ficta.

Vbi noua littora, & ficta flumina, accipit pro freto Circenſi. Hinc demum ſuſpicor natum, vt tractio curruum in circo diceretur *naufragium curruum.* Demoſthen Erot. [illegible] : *Iactantem vulgo, præberi ex naufragiis iucundiſſimum ſpectaculũ.* Sophoc. in Elect. [illegible]

Totus vero implebatur
Criſſæus campus equeſtribus naufragiis.

E Ergo credamus, Virg. loqui de ſuo Mincio cũ reſpectu ad flumen Circi. Porro, illud Caſſiod. de etymo Circenſ. plane grãmaticũ eſt, & iudicio Scal. ineptũ.

10. ALPHEVM.] De hoc fluuio, de Molorchi nemore vbique obuia notitia. Tantum obſeruo, Virgilium cum Olympicos nominarit, qui dignitate erãt primi, & Nemeos, qui extremi, eo ipſo voluiſſe oẽs includere, etiam Pythios, & Iſthmicos qui medij.

11. CVRSIBVS.] Erat hoc vnum e Pentathlo.

12. CÆSTV.] Differo ad 5. Æn. Sunt Interpretes qui dicant cæſtuum certamen non fuiſſe in vſu Græcis, ſi Græci ſtricte ſumantur, atque adeo Poetam capiendum de certamine πυγμῆς, quod in frequentiſ-

A ſimo vſu Græcorum. Vt autem hic *crudo cæſtu*, ita Apoll. 2. Arg. de cæſtibus, ἱμάντας ὠμούς.

Olea corona certatorum

13. OLIVÆ.] Alluſum non dubito, ad morem certaminum. Præceſſit ſe eſſe victorem, iam ergo oliua coronatus inducitur, ex more, quo victores hac arbore coronabantur. Eurip. apud Plutar. in Alc. hũc ducem infert [illegible] *coronatũ olea.* Pin. od. 4. Olym. Pſaumidem olympici certaminis victorem ἐλαίᾳ στεφανωθέντα [illegible]; *Piſæa oliua coronatum.* & od. 7. Diagoram ornat ſceptro ex hac arbore. Inde od. 8. vocat hæc *certamina frondifera*, ἀγῶνας φυλλοφόρους. Sed fortaſſe tam Virg. oliuã, quam Eurip. & Pind. ἐλαίαν dixerunt [illegible] κότινον, neceſſitate carminis, quæ ſæpe Poetas cogit. Nam huius certaminis oleaſter inſigne fuit, non olea: & ſi hæc, certe raro.

Oleaſter coronabat certatores.

B Archias vnico verſ. præmia certaminũ 4. ita incluſit,

ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.
Dona horum, oleaſter, poma, apium, pinus.

Ariſtoph in Plut. præcedente mentione Olympici certaminis, ita ait,

--- τοὺς ἀθλητὰς τοὺς νικῶντας στεφανοῦσι κοτίνου στεφάνῳ.

Cingens victores athletas corona oleaſtri. Agathias in Prolog. Hiſto. [illegible]: *Non enim puto, oleaſtri, aut apij cauſſa Olympionicæ in arenam deſcendebant.* Nazian. loquens cum S. Cyprian. orat. 18. [illegible] *Habes meorũ ſermonũ munus, ac ſui certaminis, non oleaſtrum olympicũ.* Male hic Interpres Latinus vertit,

C *oliuam olympicam.* Phil. in lib. [illegible]: *glorioſum eſt certatoribus o. cumbere pro oleaſtro, & apio.* Opp. 4. Cyn. [illegible] κοτίνοισιν: *multis coronatus oleaſtris.* Dio Chryſ. orat. 27. nominans 4. illa præmia, vnum eorum ponit κότινον. Stat. 6. Theb.

Hunc pius Alcides Pelopis certamine honorem,
Puluereamque fera crinem deterſit oliua. Circumfertur & Græcus verſic. Ζηνὸς Ὀλύμπια νικῶντες φέρον ἀγριέλαιον. *Ferebant agreſtem oleam victores Olympiorum, quæ Ioui ſunt ſacra.* Plin. in promtu eſt c. 44. lib. 16. Et c. 4. lib. 15. Demum Pauſan. lib. 15. tribus in locis longe diſtantibus repetit præmium Olympicorum eſſe oleaſtrum. Quædam etiam ad hanc rem obſeruat

D ex Themiſt Iunius lib. 4. c. 21. Adduxi tot teſtimonia, vt videas frequentiſſimum præmium fuiſſe oleaſtrum, rarum admodum oleam. Vide tamen, quæ pro olea affert Rhodig. lib. 12. c. 19. Cui adiungo Artemidor. lib. 4. c. 54. qui de olympiis loquens vtrumque nominat ἐλαίαν, & κότινον. Et verba iſta Dictiis lib. 2. Belli Troiani *Quæ vbi Græci animaduertere, fauore ingenti ac laudibus eos proſecuti, medioſque ſtatuentes ramus olea coronauere.* Sed Dictym poſſis referre ad ea, quæ de more Athenarum Plin. dixit lib. 15. c. 4. non n. loquitur de Olympico certamine. Vt autem Poeta hic, *tonſa oliua*, ita 5. Æn. *tonſa corona.*

14. IAM NVNC.] Sic omnes fere. Vnus Plau. neſcio an alius, tranſpoſuit, nã Captiu. *Secede, huc nunc iam.*

Pompa de circo proprie.

15 POMPAS.] Perite, nam ſignat ludos Circi, & pompa proprie de circo. Tertul. de ſpectac. *Circenſium paulo pompatior ſuggeſtus: quibus proprie hoc nomen pompa præcedit.* Varr. lib. 4. rationem reddit, cur dicatur Circus, quia ibi circum metas pompa feratur. Ouid. 4. Faſt. *circus erit pompa celebris.* De circo capiẽdus Cic. 1. Off. *cauendum ne tarditatibus vtamur ingreſſu mollioribus vt pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur.* Pamelius Tertul. explicat ad rem meam. Lege illum, & Dionyſ. qui de pompa circi latius ceteris Romanis Scriptoribus. Scio, dices, pompam dici de circo. Sed quid pompæ nomine ſignatur in circo? Explicat tibi Ouid. 1. Amo. Loquens enim de Circo, ita ait:

Sed iam pompa venit: linguis, animisq́; fauete:

Tempus adeſt plauſus, aurea pompa venit.

Prima loco fertur ſparſis Victoria pennis, &c. Multi ſunt verſus, ideo omitto. Ergo pompa erat, Dij ipſi, qui vehebantur ad circum. Ouid. ibi poſt Victoriam nominat Neptunum, Martem, Phœbum, Phœben, Mineruam, Cererem, Bacchum, Pollucem, Caſtorẽ, Venerem. Ab circo traducta vox ad alia, nimirum ad ludos alios, funera, ſacrificia. Quin Græci extremum hoc vſurpant nullo reſpectu ad circum Romanum. Plato enim 2. Alcib. πομπὰς vocat animalia, quæ ducuntur ad ſacrificia. Ceterum cum ait Poeta, *ducere pompas*, diſſoluit vti Græci, qui πομπὰς ἄγειν, licet alij coniungant πομπαγωγεῖν. Quas hic vocat *ſolemnes pompas*, Xenop. in Hipparch. nominat πομπὰς ἀξιοθεάτους.

16. AD DELVBRA.] Videtur omnino Poeta reſpexiſſe ad morem veterum Græcorum, quem nobis à verbis illis repræſentat Xenoph. in Hipparch. τὰς μὲν ἐν πομπὰς. Sed Latina tantum dabo: *Ac pompas quidem & Dijs ſpectatoribus fore gratiſſimas arbitror, ſi ab ijs initio ducto, quorum templa & ſimulacra ſunt in foro, à Mercurij ſtatua in orbem circum forum perequitabunt & templa, Deos venerantes.*

Scena in Virgilio quid ſit. 17. VEL SCENA VT VERSIS DISCEDAT FRONTIBVS.] Exiſtimat Turn. lib. 5. c. 4. Virgilium capiendum de ſcena, quæ habet periactos, cum videlicet machinæ ſunt verſatiles, auctoribus Vitruu. & Polluce. Quæ hic Seruius ſcribit, in promtu ſunt. Ego, alios non improbans, exiſtimo, Virgil. locum capi poſſe de Romano Pegmate. Quæ dicam, ad tria reduci volo, primo ad nomen, nam hic Maro *ſcenam* vocat: deinde cur dicatur *diſcedere*: tertio, cur *verſis frontibus*. Parcat lector, ſi iſta longiuſcule. Nam quid eſt Interpretis, ſi hoc non eſt? Inter reliquas illius populi vanitates, fabrica quædam fuit ingenioſa admodum, facta ex varia contabulatione, & ſæpe in theatro exhibita. Duplex habuit nomen ſcenæ, & pegmatis. Dicta eſt ſcena, quòd conſtructa in modum tabernaculi, nam latiore ſignificatione temporaria quæcunque domicilia ex frondibus, culmis, pellibus, tabuliſve dicuntur ſcenæ. Dicta eſt pegma, ἀπὸ τοῦ πήγνυμι, figo, compingo. Virg. ſcenæ nomen vſurpauit, pegmatis multi, Claud. vtrumque:

Mobile ponderibus deſcendat pegma reductis,

Inq́; chori ſpeciem ſpargentes ardua flammas

Scena rotet.

Et Seruius hic, cuius verba adducam, vt videas me non male intellexiſſe locum Virgil. de pegmate. Ait itaque: *Scena de lignis ad tempus fiebat, vnde hodiéque conſuetudo permanſit, vt componantur pegmata ab ludorum theatralium editoribus.* In vna quoque celebritate Hebræorum vtrumque nomen inuenies, nam à tabernaculis compingendis vocabant σκηνοπηγία, *ſcenopegia*. Tranſeo ad alterum. In hac machina voluptas multiplex, in primis diceſſio. Ita enim fabricata erat, vt coniuncta ſubito diſcederent; diſſita ſubito coniungerentur. Hæc res magnæ erat non ſolum voluptati, ſed admirationi: perinde ac ſi nunc domum cerneres à ſe diuelli, & diſcedere in partes. Quæ dixi, probat Sen. Ep. 91. vbi de hac machina: *Dehiſcentibus, quæ cohærebant: aut quæ diſtabant, ſua ſponte cohærentibus.* Hanc auulſionem Maro explicat verbo *diſcedat*. Nam Latini diuiſiones, caſmata, hiatus, ita vocant Cic. 3. Off. *Cum terra diſceſſiſſet magnis quibuſdam imbribus, in illum hiatum* (Gyges) *deſcendit.* Et 2. Diu. *cœli diſceſſus* dixit, cum hoc videtur hiare, & dirrumpi tonitru. Strabo loquens de hac machina lib. 6. *ſolutionem* vocat, πήγματος διαλυθέντος: *ſoluto pegmate*. Et Xiphil. in Nerone, ναῦν ἰδόντες ἐν τῷ θεάτρῳ διαλυθεῖσαν: *videntes nauem in theatro per ſe diſſolui.* Ergo ait Virgilius cupere ſe videre, vti hæc machina auellatur, ſoluatur, diſcedat. Reſtat tertium de verſis frontibus: conuertebatur enim hæc machina quácunque in partem. Inde Turn. bene accipit de machina quæ habet περιάκτους. Et Seruius hic: *Verſilis ſcena erat, cum ſubito tota machinis quibuſdam vertebatur, & aliam picturæ faciem oſtendebat.* De hac te luculenter Vitr. lib. 5. ait enim mutationes quaſdam in ea fuiſſe ad repentinos Deorum aduentus, ſiue cum in fabula aliud eſſet de nouo exhibendum. Lege illum. Maro indicat, hanc frontium conuerſionem fieri ſimul cum auulſione. Neque ſolum in hanc, aut illam partem conuertebatur, ſed ſurgebat etiam ſurſum, deprimebatur deorſum. Seneca dicto loco: *His licet annumeres machinatores, qui pegmata ex ſe ſurgentia cogitant, & tabulata tacite in ſublime creſcentia.* Et Mart. *& creſcunt media pegmata celſa via.* Inde hæc machina dicta αὐτόματον. Ergo, cum in Virgilio legam *ſcenam*, & *diſcedat*, & *verſis frontibus*. Cur non putem illum capiendum de pegmate Romano, cum iſta omnia conueniant pegmati? Hæc ſatis ad cognitionem Virgilij, multa omitto de hac machina, qui non ad rem meam. Certe Iul. Scal. lib. 1. Poet. c. 21. ita de hac re loquitur, vt plures machinas putet: ſed Maronis locum de vna tantum intelligendum non dubito. Non omittam ita à Val. cap. 10. lib. 1. dici *frontem lecti*, vt à Virgilio frontes ſcenæ. In ædificiis certe omnibus, ſtructionibus, machinis, ſæpe reperies dici, frontes. Sed & ea ratione, qua hic *verſis*, ita dictum à Suet. in Nerone; *Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis, verſatilibus.* Illa Martialis pegmata ſunt qui aliter capiant, quam à me explicata ſunt.

18. IVTEXTI.] Catul. Epig. ad Thallum maluit Græcam vocem, nam *catagraphos thynnos* dixit, id eſt, thynnos intextos, & acu pictos. De more quo humanæ figuræ pingebantur in tapetiis, aulæis, veſtibus, loquar lib. 5. Æn. Catagraphi.

19. TOLLANT AVLÆA BRITANNI.] Secutus ſum explicationem Seruij, qui hiſtoriam ſequitur Auguſti, qui deuicta Britannia captiuos deſtinauit officiis theatralibus, & tollendis aulæis, in quibus ipſimet depicti erant opere artificum, volente ſic Auguſto victorias ſuas illuſtrare. Itaque ipſimet captiui aulæa tollebant, qui intexti aulæis. Sed non negligendum Turnebi cogitatum aliter explicantis ex Ouid. 3. Metam. Nam cum aulæum (inquit) leuatur, videtur leuare illud perſona, quæ ei intexta. Verſus Ouidij ſunt, Britanni intexti aulæis.

Sic vbi tolluntur feſtis aulæa theatris

Surgere ſigna ſolent, primumque oſtendere vultus,

Cetera paulatim, placidoq́; educta tenore

Tota patent, imoque pedes in margine ponunt.

Sed quid eſt *aulæum tollere*, & ad quam rem alludit Vates? Peracta fabula in theatro tollebantur aulæa, quæ ſeruierant ornatui ſcenæ. Hoc ſenſu Horatius Ep. 1. lib. 2. Aulæum tollere quid.

Quattuor, aut plures aulæa premuntur in horas.

Et in Epiſt. ad Piſones,

Si plauſoris eges aulæa manentis, & vſque

Seſſuri, donec cantor, vos plaudite, dicat.

Vbi *aulæa manentis* eſt, deſidentis vſque ad extremũ actum Cic. pro Cælio: *Mimi ergo eſt iam exitus, non fabula: in quo, cum clauſula non inuenitur, fugit aliquis è manibus, deinde ſcabella concrepant, aulæum tollitur.* Ammianus ad hũc morem lib. 16. *Vinculis ſunt exuta perſona, quæ ſtringebantur in conſcie, & Dorus euanuit, &c. Veriſſimus illico tacuit, velut aulæo depoſito ſcena.* Mihi tamen non dubium, quin aulæa ſeruirent non ſolum ornatui ſcenæ, ſed etiam miniſterio, allucente

eodem

eodem Ammiano lib. 26. *Stetit——à calce ad pubem in pædagogiani pueri ſpeciem purpureis opertus tegminibus pedum, hastatuſque purpureum ibidem pannum læua manu geſtabat, vt in theatrali ſcena ſimulacrum quoddam inſigne per aulæam, vel mimicam cauillationem ſubito putares emerſum*. Ceterùm, quod Poeta, *tollant aulæa*, Plutarchus in Themiſt. dixit, αὐλαίας ἀνελκῶν. Eſt hæc notula Germani.

Aulæa in miniſterio Scenarum.

20. IN FORIBVS.] Similis exornatio in 6. *In foribus lethum Androgeo.*

21. SOLIDO.] Val. Max. lib. 8. c. 16. *Statuam ſolido ex auro poſuit.*

Gangarides.

22. GANGARIDVM.] Nondum hi ſubacti fuerant, & ideo hoc dicit, quaſi optet hanc lauream Auguſto, & auguretur ab hoc vincendos. Narrat Diod. lib. 3. c. 10. Alexandrum Macedonem, cum reliquas ad Orientem gentes viciſſet, Gangaridas non attigiſſe: nam is, cum ad Gangem perueniſſet, ceteris Indis ſubditis, vt nouit hos quatuor millibus Elephantis ad bellum paratos eſſe, nequaquam eos armis laceſſiuit. Idem ſcriptor ſuperius dixerat, nullum vnquam aduenam Regem his imperauiſſe, propinquis gentibus vim ac numerum belluarum veritis. Plin. etiam lib 6. c. 19. ſcribit, Regi Gangari ſum excubare ſemper in procinctu elephantos DCC. Paria Solin. c. 65. Curtius lib. 8. auget numerum, dat enim horum Regi Agrammi trium millium elephantorum numerum. Hinc duo elicio periucunda illuſtrando Virgilio. Præfert ſuum Auguſtum Alexandro, aliiſque Regibus, qui hos populos núquam vicerant. Deinde, non otioſe dictum, hanc fabricam fore ex elephanto, quod videlicet vincendæ belluæ daturæ eſſent copiam eboris. Sic mihi viſum de hoc loco. Sed non omittam coniecturam Germani credentis alludi ad opus Phidiæ, qui Mineruæ ſtatuam fabricauit amplitudine cubitorum 26. quæ ex ebore, & auro conſtabat. In cuius ſcuto Amazonum prælium cælauit, Deorumque & Gigantum dimicationem. Notat vero Turnebus, hos populos, quos hic Poeta, & Ptolem. lib. 7. Geograph. & Val. 5. Arg. vocant Gangaridas, à Diod. Sic. libr. 3. dici Gandaridas, ſicut ab Strab. lib. 15. eorum regionem, Gandaritim. Certe in Plin. lib. 6. c. 19. deprehendi iam Gandaridum, iam Gangaridum legi.

Auguſtus dictus Romulus.

23. QVIRINI.] Attribuit Auguſto nomen Romuli, quod ductum ex Hiſtoria, ſcribente Floro in fine: *Tractatum etiam in ſenatu, an quia condidiſſet imperium, Romulus vocaretur.* Et Sueton. in Aug. capit. 7. *Quibuſdam cenſentibus Romulum appellari oportere, quaſi & ipſum conditorem vrbis.* Dio etiam ſcribit lib. 53. Auguſtum vehementer appetiuiſſe vocari Romulum, ſed ab hac mente deiectum, ſolum ne videretur regnum affectare. Hoc mihi ad mentem Poetæ præcipuum videtur: dat enim Auguſto nomen, quod optauerat Auguſtus ipſe. Quæ hic Seruius ſcribit de Suetonio, calumniæ expoſita ſunt. Paria porro leguntur de Camillo, qui vt vrbis aſſertor, & alter conditor, militari fauore appellatus eſt Romulus.

Nili magnitudo.

24. MAGNVMQVE FLVENTEM NILVM.] Id eſt, fluentem magne, & copioſe. De hoc fluuio dicam alibi. Hic tantum attingam elogia de illius magnitudine, nam hanc attingit Poeta. Diodor. lib. 1. c. 3. *Maximum omnium flumen.* Agel. c. 7. lib. 10. *Omnium fluminum, quæ in maria, quæ imperium Romanum eſt, fluunt, maximum eſſe Nilum, conſentiunt.* Strab. lib. 15. quatuor flumina nominat ingentis magnitudinis, Gangem, Indum, Iſtrum, Nilum. Ariſt. 2. Mete. c. 2. ἴστρος καὶ ὁ νεῖλος μέγιστοι τῶν ποταμῶν: *Iſter, & Nilus maxima omnium fluminum.* Seneca c. 2. lib. 4. Nat. Quæſt. *Nilus ceteris maior.* Eo pertinet, dari huic flumini nomen maris. Naz. orat. 24. de Nilo, ποταμὸς πελαγίζων: *fluuius exundans inſtar maris.* Claud. in Epig. de Nilo,

Effluit Ægæo ſtagnantior, actior alto
Ionio.

Seneca in adducto loco: *In ſpatium lati, ac turbidi maris ſtagnat.* Et, quod mirere, de vnoquoque ſeptem oſtiorum, quibus in mare influit: *quodcunque elegeris ex his, mare eſt.* Facit ad eandem magnitudinem vaſtitas Inſularum, quas ambit, quas efficit, quod profecto monſtri loco eſt. De qua re videndus Diodor. dicto loco, Plin. c. 9. lib. 5. Solin. cap. 45. Poſſunt quoque ad idem magnitudinis argumentum ſpectare verba maieſtatis plena, quæ Auctores paſſim inferunt, cum loquuntur de hoc flumine.

25. NAVALI SVRGENTES ÆRE COLVMNAS.] Putat Germ. lib. 6. Æn. reſpexiſſe Maronem ad templum illud, quod Auguſtus in Palatio poſuit. Ad quod etiam reſpexit Propert. lib. 4.

Atque vbi Nauali ſtant ſacra palatia Phœbo,
Euandri profugæ procubuere boues.

Vbi Naualem Deum vocat, quod Auguſtus deuicta Ægypto dicauit in templo columnas conflatas ex ære roſtrorum, quod ademtum ex nauibus. Ab his non abeunt hæc Seruiana in hunc locum: *Auguſtus victor Ægypti, quam Cæſar pro parte ſuperauerat, multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra, quibus conflatis quatuor effecit columnas.* Nota verbum *ſurgentes* in re ædificij. Ita Manil. lib. 4. *In cælum ſurgentis mœnia tauri.* & 1. Æn. *O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt.*

26. ADDAM VRBES.] Sumſit Auſon. Edyl. 9.

27. PVLSVMQVE NIPHATEM] Ad exemplū credo Virgilij Sidon. in Narbone eundem montem poſuit ad illuſtrandas Victorias ſui Principis: Niphates.

Nam quis Perſidis expeditionem,
Aut victricia caſtra præteribit
Cari Principis, & perambulatum
Romanis legionibus Niphatem.

De hoc monte vide Dictionaria, quod addam, nihil habeo.

28. FIDENTEMQVE FVGA PARTHVM.] De his, quæ contra Parthos geſta à Cæſare, videndus Dio lib. 15. Suet. in Auguſt. c. 2. Hanc belli diſciplinam, & pugnandi rationem, qua Parthi vtuntur, eſt fere nemo, qui non attigerit, ſcriptorum, & Poetarum. Omnes prætermittam. Tantum Ouidium adducam, nam loquitur cum Cæſare de Parthorum victoria. Ait itaque ille 1. Art.

Parthi victi ab Auguſto.

Parthorum pugnādi ratio.

Tergaque Parthorum, Romanaq; pectora dicam,
Telaque ab aduerſo quæ iacit hoſtis equo.
Quid fugis, vt vincas? quid victis Parthe relinquis?
Parthe malum iam nunc Mars tuus omen habet.
Ergo erit illa dies, qua tu pulcerrime rerum
Quattuor in niueis aureus ibis equis.
Ibunt ante duces onerati colla catenis,
Ne poſſint tuti, qua prius, eſſe fuga.

Sed non omittam etymon Parthorum, quod ad rem pertinet. Audienda iſta Roderici Toletani Archiep. lib. 1 cap. 11. rerum Hiſp. *Reuertens (Tannes Scytharum Rex) fere totam Aſiam ſubiugauit, ex cuius exercitu victore nonnulli, prouincias ſubdi tas conuenientes in omni fertilitate pollere, deſerto ſuorum agmine in Aſiæ partibus reſederunt. Ex quorum genere dicit Pop. Trogus Parthorum proſapiam deſcendiſſe, vnde & lingua Scythica Parthi, id eſt, fugaces, ſeu exſules dicuntur.* Locus Trogi, quem reſpicit, eſt in Iuſtin. libr. 41. *Scythico ſermone Parthi exſules dicuntur.* Conſentiunt iſta Iordani libr. de Reb. Geticis, qui cum paria Roderico ſcripſerit etiam ex Trogo, ita abſoluit: *Vnde etiam hodieq; lingua Scythica fugaces, quod eſt Parthi, dicuntur.* Itaque habent Parthi rationem pugnandi congene-

Parthorum etymon.

rem ſuæ origini & nomini. Hanc pugnandi rationem, quoties in eam incideris, poſſis efferre his modis. *Fidentem fuga, & ſagittis verſis*, ex Virg. hic. *Animoſus verſis equis, & mendax*, ex Horatio. *Celer auerſis equis*, ex Ouidio. *Torquere arcum refugum, & ferire retro*, ex Claudiano. *Verſa ſpicula figere pectorib. ſequentum*, ex Boetio. *Pugnare fugam ſimulando*, ex Iuſtino, & Seneca Tragico *Sequi, vel fugere pari arte*, ex Tacito. *Subdole & verſis equis pugnare*, ex Propertio. Demum iterum ex Virgilio, *Dirigere ſpicula fugientia conuerſo arcu*. Alios diſſimulo.

29. ET DVO RAPTA MANV.] Seruius hoc dici vult propter Gagaridas, & Britanos. Nota Germani me in aliam ſententiam ducit. Obſeruat ille non otioſe adiectum *manu*. Nam innuit Poeta bella geſta non ſolum auſpiciis Cæſaris, ſed ipſo præſente, & αὐτοπροσώπῳ. ita vt bello præfuerit, vt ſocius periculi: ſicuti de Aſcanio ait, *fortémque manu fudiſſe Numanum*. Vbi Iulius non tantum bellico negotio auctoritatem præſtitit, ſed ipſe percuſſor fuit Rutuli, vtique αὐτόχειρ, & αὐτουργός. Hæc (inquam) nota ducit me ad bellum Dalmaticum, & Cantabricum. Aduoco commode Suetonium c. 20. in Aug. *Externa bella duo omnino per ſe geſſit, Dalmaticum adoleſcens adhuc, & Antonio deuicto, Cantabricum: reliqua per legatos adminiſtrauit.* Dices, etiam bella ciuilia ipſe geſſit. Fateor. Sed Poeta, cum ait, *diuerſi hoſte*, videtur à ciuili diſtinguere, & loqui de externo: ita vt diuerſus fuerit & à ſe, & à Romano. Obiicies rurſum. Cantabrico bello Auguſtus non præfuit, nam mandatum id, auctore Dione, C. Antiſtio propter morbum, in quem in ipſa Cantabria Auguſtus incidit. Reſpondeo, ſatis eſſe ad veritatem Suetonii ductum militem ab ipſo Auguſto ex Italia in Cantabriam, & præfuiſſe initio ipſius belli, & hunc hoſtem petitum ab ipſomet Auguſto, quod clare ſcribit Dio ipſe. Sed videndus in primis Oroſ. l. 6. c. 21. qui late ſcribit operam, quam Auguſtus ipſe in hoc bello nauauit. Sententiam, quam ſequor, firmat mentio trophæi, quam hic Poeta infert. Scribit n. Dio li. 53. excitatū trophæum in Alpib. Auguſtio redeunti ex bello Cantabrico. De quo trophæo videndus etiam Plin. c. 20. li. 3.

Dalmaticum & Cantabricum bellum Auguſti.

30. BISQVE TRIVMPHATAS.] Hoc ego non refero ad ſuperiora trophæa, ſed aliam iam picturā inducit Poeta: nimirum ſe picturum triumphos Cæſaris, quos geſſit pacato vniuerſo orbe. Videlicet Oriente, atque Occidente. Nam non dubium quin hic per *vtrunque litus* has duas orbis partes intelligat, ex notiſſima Poetarum locutione. Qui ita ſignāt Orientem, atque Occidentem. Ouid. 1. Metam. *Littora voce replet ſub vtroq; iacentia Phœbo.* Claudian. de Bell. Gildon. *Ad ſolem victrix vtrunque cucurri.* Loquitur Roman. Quod iſti, *Vtrunque litus, vterq; Phœbus, vterque Sol*, alii, *Domus vtraq;*. Nam Ouid. in Epiſt. Deian. *Impleſti meritis Solis vtramq; domum.* Seneca in Herc. Oet. *Vtraq; Phœbi ſentiunt fulmen domus.* Et in Furente,

Feruide Titan, obitus pariter
Tecum Alcides vidit, & ortus,
Nouitq; tuas vtráſque domos.

Quin *fores cœli*, pro iiſdem partibus dixiſſe Ouidiū. 1. Faſt. eo verſu, *Præſideo foribus cœli cum mitibus horis*, Fanenſis admonet. Integro Virgilii verſui hæſit Propert.

Perſequar & currus vtroque ab littore ouantes
Parthorum, aſtutæ tela remiſſa fugæ.

31. TRIVMPHATAS.] Pari forma Horat. od. 3. libr. 3. *triumphatis Medis*. Ouid El. 2. l. 2. de Pont. *triūphatos Pœnos*. Pap. 7. Theb. *triumphatos Indos*. Iuſtini. l. 2. *triumphatus Spartanis*. Vopiſcus in Aureliano de Zenobi: *victa, & triumphata*. Claud. de 4. Conſ. Hon. *triumphatis Parthis*. Et de 6. *Triumphatis Iſtri*.

32. PARII LAPIDES.] De Paro inſula, vnde pretioſum marmor, alibi loquar.

33. SPIRANTIA SIGNA.] Ita in 6. *Viuos ducent de marmore vultus.*

34. ASSARACI PROLES.] Huius meminit, nam ab hoc ſcidit ſe familia Anchiſæ, vnde natus Auguſtus, à familia Priami. Fuit enim Tros pater Ili, atque Aſſaraci. Ilus habuit Laomedontem, hic Priamum: contra Aſſaracus Capyn, hic Anchiſem. Vt vero ab Aſſaraco ſignat Troianos, ita 1. Æn. *Aſſaraci domus*. Et Horat. 13. Epod. *Aſſaraci tellus*. Non dubium, quin iſti locuti cum blandimento Auguſti.

Aſſaracus.

35. TROIÆ CYNTHIVS AVCTOR.] Tripliciter capi ſententia poteſt ex varietate fabularum. Troiam condidit Phœbus, vel quia vere ipſe cæmenta, lapides; & architecturam ipſam tractauit manibus, hoc aliqui, quod & Ouid. indicat in Epiſt. Oenon. ad Parid. *Me ſtat cor ſpretum Troia ... amauit.* Vel quia ſono lyræ conduxit lapides, ita Ouid. in Epiſt.

Ilion aſpicies, firmataq; turribus altis
Mœnia Apollineæ ſtructa canore lyræ.

Vel quia eius oraculo Ilus monitus Ilion condidit, quod eſt apud Interpretem Lycophronis, & commeminit Alciat. 6. Parerg. c. 6. & firmat Statii loco. Lege illum. Hoc etiam Germano placitum, atque etiam Parrhaſio in Claud. lib. 2. Conſentit hoc cum locutionibus Tullii, cui *auctor* ſæpe dicitur, *ſunſor*.

Phœbus Troiæ conditor.

36. INVIDIA.] Etiamſi inuidia contemnat minima, & in magna aſſurgat: verum nihilominus eſt, eam obrui rebus magnis, cum iſtæ vltra modum magnæ ſunt. Itaque eo ipſo, quod inuidia nihil poſſit conari in Cæſarem, indicat Maro, illius res præſtare ingenti magnitudine. Atque adeo hinc potes elicere formam adagii hanc, *Maior inuidia*, ad ſignandam felicitatem vltra modum. Ad rem ſunt verba Iuſtini lib. 1. de Semiramide, quæ ſe prius virili habitu occultauerat: *Magnas deinde res geſſit: quarum amplitudine vbi inuidiam ſuperatam putat, quæ ſit fatetur.* Et Horat. odyſ extrema libr. 2. *Inuidiaque maior Vrbes relinquam.* Nazianzenus quoque Orat. 24. τῷ ζήλῳ τὸν φθόνον νικήσαντες: *Zelo ſuperantes inuidiam*. Syneſius Epiſt. 131. de præſtanti viro Pylæmene, ὅτι ἑαυτὸν παρέσχε καὶ φθόνου κρείττω: *Hic ſe maiorem inuidia prebuit.* Demoſthenes Olynth. 3. loquens de Athenienſibus. μόνοι δὲ ἀνθρώπων κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κατέλιπον: *Soli mortalium eam rerum geſtarum gloriam, ad quam nullius inuidia pateret aditus, reliquerunt.* Callimachus libr. 3. Epigr. κρέσσονα βασκανίης ἤεισε: *cecinit maiora inuidia*. Sententiam, quam hic auxi, poſſit illuſtrare adagium Iunii Cent. 2. *Sol non inuidet veſperæ.* Porro, fictio Poetæ de Inuidia metuente, ſimilis eſt illi, quæ habetur 1. Æn. de Furore alligato.

Inuidia in magna non aſſurgit.

37. SEVERVM.] An innauigabilem, difficilémque tranſmiſſioni, ſæuum, intractabilem? vt explicāt in Lucretium tam Lambinus, quam Giffanius. An, triſtem? vt vult Seruius. Primum accipio. Sed & Epithetum tractum a Lucretio, qui lib. 5.

Propter Atlanteum litus, pelageque ſeuera.

38. IXIONIS.] Huius impudicum facinus vbique obuium, propter quod ferreæ rotæ alligatus in inferno eſt, cum qua verſaretur: additi etiam (vt hic indicat Poeta) angues ad maiorem cruciatum, vt non ſolum carnificina rotæ, ſed horum morſibus laniaretur. *Tortos angues* ductum à Varrone Atacino, qui: *Cuius vt aſpexit torto caput angue reuinctum.*

Interea

[a] Interea Dryadum ſyluas,ſaltúſque ſequamur
Intactos,tua Mecœnas haud mollia iuſſa.
Te ſine nil altum mens incoat: [b] En age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetíque canes,domitríxque Epidaurus equorum:
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
[c] Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris,& nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quod abeſt ab origine Cæſar.

ARGVMENTVM.

Facit Mecœnatem docilem,attentum, beneuolum. Promittit diuinam Æneidem.

EXPLICATIO.

[a] DOCILEM facit Mecœnatem, attentum, beneuolum. Docilem: nam dicturus de ſyluis Dryadum (ſunt his ſacræ ſyluæ) ac de ſaltibus, in quibus nutriuntur pecora. Attentum, cum ait *intactos*,attendet enim, qui audierit, agi de re noua,atque indicta hactenus. Beneuolum, cum adiungit, iuſſa Mecœnatis non eſſe mollia, ſed magni ponderis,& ſine illo nihil poſſe altum incoari. B

[b] Fingit Poeta amœniſſime, inſtare iam turbam rerum, quas dicturus, neque poſſe tempus terere longis exordiis ad captādam beneuolentiam, quando ad eius iam aures Cithæron mons inſonat,canes Taygeti,ciuitas Epidaurus, nemora mugitibus boū reſonantia. Sunt hæc loca ſua quæque dote conſpicua, ideo aſſumta à Poeta κατ' ἐξοχὴν. Nam Cithæron mons Bœotiæ opimus eſt paſcuis, canes Laconiæ (hanc enim partem ſignat per Taygetum montem eius prouinciæ)celebres, Epidaurus ciuitas Illyrij equis clara.

[c] Promittit,abſoluto opere Georgicorum, cantaturum ſe pugnas Cæſaris; facturum,vt huius nomen duret per tot ſecula, quot Cæſar ipſe abeſt à Tithono. C

NOTÆ.

1. INTACTOS.] Eſt hoc, quod Papin. 1. Syluar. dixit: *noua plectra.* Et Claud. de laudibus Herculis *Nouus aduena turbam Ingredior*, id eſt, turbam Poetarum. Quod Philo de ſpecialibus.Legib. μὴ γνώριμα τοῖς πολλοῖς. Quod Lucan.li.10. *Ad hoc aui populis ignota profanis.* Quo Dio Chryſ.Orat.1. ἄρρητον καὶ ἄβατον ἀνθρώποις ὁδόν:& Non.li.18. δύσβατον οἶμον: *inacceſſam viā.* Quod Plato in Timæo, κατὰ τὸ σχῆμα ἐπίρρημα. Adde ipſe ad rem tuā,ò. Quod idem 10.Leg. λέγειν αὖ ἐκ τινῶν ἀηθῶν λόγων, ab diſſuetudine. Quod Iſocrat. in Paneg. καινῶς διεξελθεῖν.& εἰπεῖν,ὡς οὐδείς: *Noue dicere, & vt nemo hactenus.* Quod Oppian. 1. Cyn. Viam, D quam nemo ἐπάτησεν ἀοιδαῖς: *triuit carminibus.* Quod Lucr. *Nullius ante Trita pede.* Quod Nazianz.Orat. 26. ὁδὸν ἄτριπτον,ἀνεπίβατον,μὴ τετριμμένην: *Viam non tritam,inacceſſam,non calcatam.* Et Orat.34. ὅντινα παράδοξον: *Diuam quodpiam paradoxum.* Quod Manil.lib.1. *Nec vulgata canam.* Iterum:

Hoc mihi ſurgat opus non vllis ante ſacratum
Carminibus.

A Et per initia:

Hoſpitia ſacra ferens nulli memorata priorum.

Idem lib.1. eandem ſententiam, & non occupatam materiam ad ſcribendum,multis effert modis, multis metaphoris. Videlicet: *Prata integra: Vndam in antris occultis Heliconis. Non dicam furtum, ſed opus. Vndas pellimus rate propria. Dicam quæ Phœbus nunquam libauit.* Verſus omiſi,quia plures,ſatis dediſſe locutiones ad vtilitatem iuuentutis. Ibidem: *ſolo curru in cœlum volamus*,quaſi dicat,non alieno. Iterum:

Sed ſitus vacuo velutt vectatus in orbe
Verbere agam currus non occurſantibus vllis,
Nec per iter ſocios commune gerentibus actus.

In lib.etiam.3.gloriatur ſe nouam materiam arripere his modis: *Surgo in noua, audeo maiora viribus, vado per ſaltus inacceſſos.* Ex Papin. 1. Achil. ſic poſſis efferre: B *albeſcunt mea tempora primis Vittis.* Vide,quot modis poſſis efferre rem eandem. Sed de his locis iam ſupra,& dicam infra.

2. HAVD MOLLIA IVSSA.] Pet. Victor. in 2.Rhet.Ariſt. ſic explicat; *Quæ negligi non poſſunt: nec lanea, aut languida haberi, ſed acria debent.* Ait vero, Vatem hoc feciſſe,vt mitigaret vim vocis, ne videlicet diceret,ardua,acria,aut quid ſimile. Sic Cic.2. de Orat. vt rem duram mitigaret, dixit: *Admonitio quaſi lenior obiurgatio.* Sic ab Ariſt. σεμνότης dicitur μαλακή:& βαρύτης, εὐσχήμων: *Granditas mollis, grauitas honeſta.* Adiunge Nazianzenum, qui Orat.22. πρᾷον τὸ χρηστόν: *Iuſſum ſuaue.* Iuſſa mollia quæ ſint.

3. CYTHÆRON.] Dixi eſſe in Bœotia. Mela lib.2.c.3. *In Bœotia Thebæ,& Cytheron fabulis carminibuſque celeberrimus.* Eadem Plin.lib.4.cap.7.Solin.c. C 12.Alij.

4. TAYGETIQVE CANES.] De his,qui in primis nobiles,dicam infra hoc lib.

5. EPIDAVRVS.] Huius vrbis equi in honore. Strab.lib.8. ἔστι δὲ καὶ τὸ γένος τῶν ἵππων κράτιστον τὸ Ἀρκαδικόν, καθάπερ καὶ τὸ Ἀργολικόν, καὶ τὸ Ἐπιδαύριον. *Eſt optimum equorum genus Arcadium, vt & Argolicum, atque Epidaurium.* Facit Seruius hanc vrbem Epiri, reprehenditur à Beroaldo, nam Plinius, & Strabo in Peloponneſo conſtituunt. Addo ego & Solinum, & Melam. Sed non iccirco errat Seruius, nam eſt alia etiā Epidaurus in Epiro,aut Illyrio. Lucan.lib.2. *Illyris Ionias vrgens Epidaurus in vndas.* Et de hac, vt apparet,capiendus vates:nam ipſe: *Et patriam Epirum referat.* Et: *Eliadum palmas Epirus equarum.* Epidauri equi in honore.

6. ET VOX ASSENSV.] Alio flexu dixit 8. Æneid. *Mugire boues; atque omne querelis Impleri nemus.*

7. MOX TAMEN.] Ex hoc loco Papin.1.Theb. loquens cum ſuo Principe:

Tempus erit,cum laurigero tua fortius œſtro
Facta canam: nunc tendo chelin: ſatis arma referre
Aonia.

8. ARDENTES PVGNAS.] Ita alij ardentes

 gladios,

gladios,& mucrones:ardentem militem, & hoſtem: A ardorem animi,& pugnæ.

9. ACCINGAR DICERE.] Græca locutio.

Tithonus. 10. TITHONI.] Cur hic aſſumtus potius, quam alij, ad ſignanda multa ſecula ante Cæſarem? Seruius ait,poſitum pro Titane,id eſt,Sole Non credo. Nam neque ipſe, nec res alia firmat: niſi quis pro Seruio ſtare putet illud Euſtathij,qui allegorico commento Tithonem ait dici Solem, *διὰ τὸ πανταχοῦ τῆς γῆς τείνειν τὰς ἀκτῖνας: Quod iaculetur radios in omnem partem terræ.* Germanus refert ad originem Iuliæ gentis,nam hic Phryx fuit, & vnus ex nepotibus Dardani, à quo Iulij medio Ænea natales ſuos trahebant:& cum omnes, qui deſcendebant à Dardano potuiſſent ad idem aſſumi, hic vnus aſſumtus eſt *κατ' ἐξοχήν.* Placent iſta præ Seruianis, ſed non omnino: quia Tithonus,cum frater fuerit aut Laomedontis (quod verius) aut Priami, alienus omnino eſt à progenitoribus Auguſti. Meum iudicium eſt, hunc præ aliis aſſumtum ob diuturnam & longiſſimam vitam,imo ob immortalitatem, nam hæc illi a Parcis impetrata eſt,iuxta fabulas,idque precibus Auroræ.Cum vero,etiam ſi immortalis, multo ſenio laboraret, verſus (non mortuus) dicitur in cicadam, animal immortali ſimile. Nam dicuntur cicadæ ſenio confectæ non occidere, ſed mutatis exuuiis iuueneſcere. Ex hac itaque ſerie fabularum (quibus interdum Noſter hæret) aſſumtus fortaſſe Tithonus cum magno iudicio ad prædiuinandam longiſſimam vitam Cæſaris, certe immortalem memoriam, & famam nunquam interituram.

ª Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Paſcit equos,ſeu quis forte ad aratra iuuencos,
Corpora præcipue matrum legat. ᵇ Optima toruæ
Forma bouis,cui turpe caput,cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus:omnia magna:
Pes etiam,& camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis,& albo:
Aut iuga detrectans,interdúmque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior,quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.

ARGVMENTVM.

Docet notas decem vaccarum quas vt optimas probat.

EXPLICATIO.

ª POST propoſitionem,poſt ſuas & Auguſti laudes, poſt inuocatum Mecœnatem, aggreditur tractationem, dicitque, eum, qui equos alit ſtudio palmæ & victoriæ Olympicæ;aut qui alit iuuencos, qui fortes ſunt ad aratra;ante omnia debere incumbere indigendis aut equarum,aut vaccarum corporibus.

ᵇ Agit primo loco de vaccis,adhibet vero ſigna decem vaccæ optimæ, ad hæc enim capita viſum C reducere Poetam. Sunt illa. Formæ totius toruitas: capitis magnitudo: ceruicis longitudo: palearium demiſſio vſque ad crura:lateris vaſtitas: quæ omnia magna ſunt. Præterea, pedum auriúmque hirſuties ſub camuris & inflexis cornibus: maculæ aſperſæ in corpore: aſperitas in detrectando iugo, in mouendo cornu, in facie tauro proxima: altitudo corporis, nam hoc eſt eſſe arduam: profunditas caudæ, adeo vt verri poſſint pedum veſtigia.

NOTÆ.

1. OLYMPIACÆ.] Certamen Olympicum tribus reliquis dignitate præſtabat, tam honoris,quam præmiorum exiſtimatione, ideo illis præ- D termiſſis hoc infert. Aduoco huic rei illuſtrandæ Pindarum,qui od. 1.Olymp.ait,hoc certamen excedere inter reliqua,non aliter, atque inter elementa aqua excellit,inter opes aurum, Sol inter ſidera:additque,nihil ſe excellentius cantaturum. *μηδ' Ὀλυμ-* B *πίας ἀγῶνα φέρτερον αὐδάσομεν.* Originem Olympicorum lege apud Pauſ.lib.5.

Olympico-rum certaminum præmia quatuor. 2. PRÆMIA.] Perſtringam breuiter quot hæc fuerint in Olympico certamine. Inuenio quatuor: coronam ex oleaſtro, de hac ſupra fuſe: ex olea, de hac item ſupra ſtrictius: ex auro, ideo Pindarus Olympiam vocat, *ματέρα χρυσοστεφάνων ἀέθλων: matrem certaminum auro coronatorum.* Inde natum eſſe ait Muret.15.Var.cap.7.vt Imperatoribus quoque à bello redeuntibus cum victoria darentur huius modi coronæ aureæ, afficerentúrque eodem præmio, quo victores Olympiæ. Quo præmio affectus Cyrus à Cyaxare apud Xen.lib.8.Alcibiades apud Æmilium Probum.Recenſui tria præmia. Pergo. Ferebat non ſolum coronam in capite, ſed palmā in manu. Vitr. lib. 9. *Athletis, qui Olympia, Pythia, Iſthmia, Nemea viciſſent, Græcorum maiores ita magnos honores* C *conſtituerunt, vti non modo in conuentu ſtantes cum palma, & corona ferant laudes, &c.* Indicat Seneca in Agam.

Cape hoc decorum ludicri certaminis
Inſigne frontis,læua victricem tenens
Frondem, virenti protegat ramo caput,
Eſt iſta donum palma Piſæi Iouis.
Velamen eadem præſtet,atque omen tibi.

Hæc tantum inueni,ſi quis alia,his adiungat. Nam verba illa,quæ reperi in Prologo Agathiæ, *οὐ γὰρ οἶμαι κοτίνου γε ἕνεκα, καὶ σελίνου οἱ ὀλυμπιονῖκαι ἐν τοῖς σκάμμασιν ἀπεδύοντο: Non enim arbitror Oleaſtri, aut apij cauſſa Olympionicæ in arenam deſcendebant,* nouum præmium non faciunt,etiam ſi apium nominetur. Nam apium D præmium fuit tantum Nemeorum,ſed ex dignitate Olympicorum natum, vt trium etiam reliquorum ludorum certatores dicerentur Olympionicæ, & hoc ſenſu capiendus Agathias. Vlpian.in Demoſth. contra Leptin. inſinuat præmium aliud. *οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀγώνων εἰσὶ στεφανῖται, οἱ δὲ ἀργυρῖται: certaminum alia ſunt corona*

coronalia, alia pecuniaria. Sed non liquidum, an Olympicorum eſſet pecunia, & credibile, non fuiſſe, nam apud Herodot. lib. 8. Tigranes laudat Græcos, quod in Olympicis darent præmium στέφανον, ἀλλ' οὐ χρήματα: *coronam, non pecunias.*

Palma pro Victoria. 3. PALMÆ.] Pro Victoria accepi, ſed poſſit, qui velit, capere in omni proprietate, ex Apuleio, qui de Olympionica: *Ibat tertium attollens palmam auro ſubtiliter foliatam.* Et ex Vitruuio, quem iam attuli. Nam Horat. qui od. 1. lib. 4. dixit: *Elea palma.* Et Stat. qui lib. 10. *Eleas palmas*, & alij, tam ad metaphoricum ſermonem Victoriæ, quam ad proprietatem veræ palmæ poſſunt referri. De metaphorico clare Homerus capiendus, cum Odyſ. 9. equos vocat ἀθλοφόρους, *palmiferos*: Vbi tamen vox proprie ſignat, præmiiferos.

Hippotrophia veterũ. 4. PASCIT EQVOS.] Attingit notitiam antiquitatis. Vix enim credas, quæ cura veterum, quæ expenſa in alendis equis præſertim ad Victoriam Olympicam? Pauſan. lib. 6. non longe ab initio ait, Lacedæmonios hoc ſtudio præſtitiſſe, & ob id nobilitatos fuiſſe. Pindar. od. 4. Olymp. Pſaumidem effuſe laudat, cum alijs multis; tum quod deditus eſſet alendis equis,

—μάλα μὲν ἵππων ἱπποτροφίαις ἑτοῖμον.

Ariſt. lib. 4. Polit. c. 3. de Hippotrophia. τοῦτο δὲ οὐ ῥᾴδιον μὴ πλουτοῦντας ποιεῖν: *Munus hoc non exiguis eſſe, ſed diuitum.* Et Oppian. lib. 1. Cyn. ait equorum armenta fuiſſe πλούτοιο ἀγαλμα: *Locupletem Regum.* Attigit obiter hoc ſtudium Dio Chryſoſt. Oratione 3. vbi ait, Regem non ideo beatum dici, ὅτι ἵππους κεκτῆσθαι καλλίστους: *quod poſſideret quàm equos pulcerrimos.* De Alcmæone Elogij loco ſcribit Herodotus lib. 6. τεθριπποτροφήσας. Multa hic adiungi poterant ex Xenophonte, videlicet ex illius Hipparchico, atque ex Hippice. Adduco tantum eiuſdem verba in Hierone. τὸ δὲ παίντων ἐκπρεπεστάτων μεγαλοπρεπέστατον νομίζομεν εἶναι ὁπότ' ἂν ἅρμα, ἁρματοτροφία: *Exiſtimamus ſtudium alendorum equorum ad curulia certamina omnium eſſe pulcerrimum, & magnificentiſſimum.* Huic rei deditum Alcibiadem Thucydides ſcribit lib. 6. Et ob id ipſũ Nicias Alcibiadem inſectatur eius hoſtis acerrimus. Et Niciæ quidem calculum addit Scriptor, dicens, magna ex parte euerſas fuiſſe Athenas ex ambitione Alcibiadis in alendis equis. Ceterum Poeta illis, *paſcit equos*, ſoluit Græcam vocem, ἱπποτροφίαν.

5. FORTES AD ARATRA IVVENCOS.] Huic ſententiæ adſona verba Tullij 2. Nat. *Quid de bobus loquar? quorum ipſa terga declarant, non eſſe ad onus accipiendum figurata, ceruices autem natæ ad iugum: tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda.* Plin. li.

Boum elogium. 8. c. 45. *Socium enim laboris, agriq. culturæ habemus hoc animal.* Varron. 2. Rei Ruſt. c. 5. *Hic ſocius hominum in ruſtico opere, & Cereris miniſter.* Inde illud apud Græ-

Bos agricola eſt, adag. cos parœmiæ loco iactum de boue, γεωργός ἐστι, καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός: *Agricola eſt, & ſocius hominum in labore.* Colum. de bobus Hetruriæ, & Latij lib. 6. c. 1. *Ad opera fortes.*

Vaccæ optimæ ſigna decem. 6. OPTIMA TORVÆ FORMA BOVIS.] Hæc Nota latius excurret. Reduxi in explicatione ſigna vaccæ optimæ ad decem capita. Ea hic erunt ſuo ordine aut confirmanda, aut illuſtranda. Primum eſt de toruitate, quod præcipue frontis aſperitas in hoc pecore appareat. Colum. c. 20. lib. 6. inter notas taurorum; *torua facies.* Plin. lib. 8. c. 45. eadem nota: *torua fronte.* Claudian. de Rapt. *Vitulam non blandius ambit Torua parens.* De bobus Apennini Colum. lib. 6. c. 1. *Nec ab aſpectu decoros.* Et Plin. 8. c. 45. *Non degeneres exiſtimandi etiam minus laudato aſpectu.* Ab hac vultus aſperitate dixit Ariſtoph. in Ran. ταυρηδὸν ἐμβλέψας.

A Et apud Pollucem eſt, ταυρηδὸν ὑποβλέπειν: *Taurine intueri.* Ad hoc pertinet vocis Etymon Toruum enim nihil eſt aliud, quam taurinum. Taurine intueri.

Secundum de magnitudine capitis, quam Poeta explicuit per turpitudinem, nam quæ turpia, & deformia, eo ipſo magna. Et optime vſus hac voce, nam ea affinis toruitati. Ergo de hac magnitudine capiendus Homer. Odyſ. 3. qui bouem vocat εὐρυμέτωπον. Et Auctor Geop. lib. 17. qui vaccas πλατυμετώπους. Vterque ab latitudine frontis. Varro inter notas ſuas lib. 2. Rei Ruſt. c. 5. *Latis frontibus.* Colum. c. 1. lib. 6. *Fronte lata.* Pallad. libr. 4. titul. 11. *Lata frontis.* Seruius hic: *magnum caput.* Philarg. *Amplum, atque magnum, ac per hoc horribile.* Obſeruat vero Vrſinus, ita Homerum dixiſſe, λᾶαν ἀναιδέα: *turpem, impudentem*

B *petram* pro, magna: ſicuti Virgilium *turpe* pro, magno. Turpis, id eſt, magnus. Impudens, id eſt, magnus.

Tertium de ceruice, quæ plurima, id eſt, longa eſſe debet. Varro: *Ceruicibus craſſis, ac longis.* Auctor Geopon. αὐχένα μακρὸν, καὶ παχύν: *Ceruicem longam, & craſſam.* Apollon. 1. Argon. de eodem, παχεῖαν αὐχένα: & Liban. in Progym. αὐχένας παχεῖς. Columel. *ceruice longa, & toroſa.* Idem de tauro: *Toroſior ceruix, & ita vaſta, vt ſit maxima portio corporis.* Seruius de ceruice, *longa.* Pallad. *toroſa, vaſtaq. ceruice.*

Quartum de palearibus demiſſis crurum tenus. De hac nota Varr. *A collo palea ibus demiſſis.* Colum. *Palearibus ampliis, & pene ad genua promiſſis.* Et cap. 21. *Palearibus ampliſſimis.* Pallad. *Palearibus largis, & circa*

C *genua fluentibus.* Et *Palearibus maximis.* Ouid. 2. Met. *Armis palearia pendent.* Eodem pertinet, Græcis palearia dici λειρια, quod demiſſa vſque ad genua. Papin. libr. 3. Theb. *Natant palearibus armi.* Alluſit Hieronym. ad Nepotian. *Nunc iam cano capite, & arata rugis fronte, & inſtar boum pendentibus a mento palearibus.*

Quintum erat, lateris vaſtitas, quam vt ſignet, dicit, debere illi eſſe nullum modum; nam, quæ carent modo, magna ſunt. De hac magnitudine aut lateris, aut totius corporis pari filo, quo ſupra texui, auctores. Nam Auctor Geop. probat has beſtias εὐμήκεις, καὶ μεγάλας: *Longis magnisq. corporibus.* Iterũ, βαθυπλεύρους, πλατυνώτους: *Magnis lateribus, ac lato tergo.* Varr. *Oblongæ, amplæ.* Et *Corpore amplo, bene coſtatos,*

D *latis humeris.* Colum. *grandibus membris.* Et *Armis vaſtis.* Et *Lateribus porrectis, lumbis latis.* Et de tauris: *Membris ampliſſimis.* Palladius. *Grandibus membris, ac ſolidi corporis, magnis artubus, armis vaſtis porrectis lateribus, latis lumbis.* Cicer. 2. Nat. de bobus dixit: *Humerorum latitudines.* Demum Poeta ipſe de hac fera: *Omnia magna.*

Sextum eſt, pedes debere eſſe hirtos, & aures etiam. Sic ergo Poetam explico, nam alij Interpretes, aut nihil dicunt de pede; aut ſi aliquid, docent pedem debere eſſe magnum, & hanc eſſe mentem Poetæ. Sed ſecus eſt. Nam obſecro, qui Poeta hærens in tota hac forma deſcribenda Varroni, in hac vna parte ab eo diſcederet? At Varro aperte: *Pedib. non latis, neq. ingredientibus qui diſplodantur.* Vbi non ſolum,

E quod ſentit, aperit; ſed etiam rationem. Nam pedes magni, vt plurimum, ſubiecti diſploſioni, & diuaricationi. Ideo Auctor Geop. πόδας ἐν τῷ βαδίζειν μὴ πλατυνομένους ἔχειν: *Pedes non inter eundum nimium dilatentur.* Quibus verbis reddidit diſploſionem Varronis. Eodem pertinent verba iſta Colum. *Vngulis modicis, & modicis cruribus.* Nam iſta modicum quoque pedem indicant. Obijcies, huius animalis non eſt pes modicus, vt ipſi cernunt oculi. Reſpondeo, vere eſſe paruum, ſi conferatur cum mole; & vaſtitate reliqui corporis. Tranſeo ad aures, quas eodẽ præcepto

inuoluit. Varro: *piloſis auribus*. Colum. *hirtis auribus*. Plin. *auribus ſetoſis*. Pallad. *aure ſetoſa*. Hinc apparet, hirtas aures in Poeta, eſſe piloſas, & ſetoſas. Seruius dixit: *aures magnas & hiſutas*. Cum autem ait, *cornua camura*, inflexa intellige, inde & dictas volunt cameras a fornicatione. Hanc rem videtur ſignare Homerus, cum ſæpe boues vocat ἕλικας: *ſinnoſos*.

Septimum de maculis aſperſis in corpore. Certe de coloribus huius beſtiæ ita reperi. Auctor Geop. δοκιμάζει δὲ ἀρίστας τὰς τοῖς χρώμασι ξανθιζούσας: καὶ τὰ σκέλη μέλανα ἐχούσας, ὡς εὐγενεῖς: *Probant optimas, quæ flauo ſunt colore: & generoſas, quæ nigris cruribus*. Libanius in Progym. loquens de duobus bobus. χρῶμα φοινικοῦν: *colore rutilo*. Varro: *colore potiſſimum nigro, deinde rubro, tertio heluo, quarto albo: mollißimus enim hic, vt duriſſimus primus: de duobus medius prior, quam poſterior melior, vtrique pluris, quam nigri, & albi*. Colum. *Colore* B *rubeo, vel fuſco*. Paria Pallad. *Pilo totius corporis rubri maxime coloris, aut fuſci*. Homerus ſæpe probat boues οἴνοπας, aut αἴθωνας, *nigros*. Sic explicant nonnulli hanc vocem Et 13 Il. rufos, βόε οἴνοπε.

Octauum erat, nota aſperitatis in detrectando iugo, & mouendo cornu. De qua bonitatis nota nil Varro, neque dum in alium incidi: hanc de ſuo videtur Poeta addidiſſe. Simile quiddam de Noſtro obſeruat Victorius, nam cum in diuiſione procreandarum arborum Theophraſto hæſiſſet, alia ipſe interpoſuit. Colum. lib. 6. c. 2. ſi hoc eſt aliquid, probat nõ inertes, ſed qui ſunt fiducia virium: quique nec auditu, nec viſu pauidi, nec formidoloſi ad ingrediendà flumina. Obſerua in hoc præcepto dari vaccæ *faciem*, per abuſionem quandam, ſi conſulas Ariſtotelem lib. 1. Hiſt. c. 8. vbi ait, faciem proprie eſſe hominis, non piſcis, non bouis, non alterius animantis ab homine, ἰχθύος γὰρ καὶ βοὸς οὐ λέγεται πρόσωπον. Eadem ſcribit lib. 3. de Partib. Animal. c. 1. ad finem. Quod & probat argumento rectæ figuræ, quæ nulli contingit animalium, niſi homini. Illud enim animal A tantum habere poteſt πρόσωπον, quod cernit πρόσωθεν. Obſeruo etiam boues aſperos dici à Platone in Gorgia, λακτίζοντας, κυρίττοντας, δάκνοντας: *Calcitroſos, cornupetas, mordaces*. Eſt hoc, quod de mula Homerus dixit Il. 23. ἀδμήτην, & ἀλγίστη δαμάσασθαι: *Indomitam, & difficilem ad iugum*. Sed & Colum. lib. 6. c. 2. ex Virgilio loquens de iuuencis, *ſi nimis aſperi erunt*. Vates ipſe 3. Ecl. flexu alio: *Iam cornu petat*.

Nonum eſt, vaccam debere eſſe arduam, ego altitudinem capio Nam Colum. *Vaccæ probantur altiſſimæ formæ, longæq;*. Et Pallad. *Muſculis ac toris vbique ſurgentibus*. Et de vaccis ſignate: *Forma altiſſima, corporis longi, ventris capacis, & magni*. Et de tauris: *Altis, atque ingentibus membris*.

Decimum, atque extremum de prolixitate caudæ. Auctor Geop οὐρὰν μεγάλην, καὶ ψαύουσαν τῶν πτερνῶν: B *Caudam prælongam & pertingentem calcaneo*. Varro: *Caudam profuſam vſq; ad calces*. In Varrone aliqui legunt *codam*. Colum. *Caudis longiſſimis*. Et de Vaccis: *caudis ampliſſimis*. Pallad. *Caudis maximis*. Plinius de cauda: *Creſcit donec ad veſtigia ima perueniat*. Tryphiodorus citante Germano, in quem & nos incidimus,

Συρέσθω δ' οὐρὴ ποσὶν ἐπ' ἴχνεσιν ἐκλυθεῖσα:

Trahatur ſoluta cauda per extrema veſtigia.

Ariſt. lib. 2. de Partibus Animal. cap. 14. hoc attingit, cum ait, Naturam dediſſe equis pilos caudæ longiores, quod caudæ ipſæ breues ſint: bobus vero breuiores pilos, quod caudæ ſint longæ. Obiter ſciat lector ex interpretatione Gazæ corrigenda Græca Ariſtotelis, nam in vulgaribus deeſt exemplum de boue. Clara hæc erunt adeunti & Græca Ariſtote- C lis, & Gazæ interpretationem. Non multum curaui, ſi in his notis aliqua de tauris dicerẽ, etiam ſi Poeta ſignate loquatur de vaccis, nam res eadem. Similem caudam, etiam ſi de alio animali, ita deſcribit Opp. lib. 1. Cyn. ἐς τὰ δὲ οἱ πτίλα δολιχόσκιος: *Prolixa ſit, & longam vmbram faciens*. Pulcre ad vmbram confugit ad rem iſtam. Hom. 10. Il. ταναήκεα vocat.

[a] Ætas Lucinam, iuſtóſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quattuor incipit annos:
Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
[b] Interea, ſuperat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
[c] Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtíſque ſenectus;
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
[d] Semper erunt quarum mutari corpora malis.
[e] Semper enim refice, ac, ne poſt amiſſa requiras,
Antè veni, & ſobolem armento ſortire quotannis.

D

ARGVMENTVM.

Adhibetur tempus admiſſuræ.

EXPLICATIO.

[a] DOcet legitimum tempus admiſſionis eſſe poſt annos quatuor, atque ante decem: nam cetera ætas inepta eſt & genituræ, & aratris. Itaque quinque tantum annos aſſignat & ad gignendum, & ad laborem aratri.

[b] Spatium illud quinquennij vocat iuuentutem taurorum, tunc mares mittendi in fœminas, vt proles alia ex alea ſufficiatur reſtaurareturque per generationem.

[c] Reddit rationem ſuperioris ſententiæ. Nam iuuentus cito auolat, quam ſequuntur morbi, ſenectus, labor, mors ipſa, quæ omnia generationi infeſta.

[d] Dicit in hoc negotio ſæpe occurrere vaccas inhabiles iam fœturæ, quarum corpora permutanda erunt cum vegetioribus.

[e] Ideo concludit, ſemper reficiendam, & reſtaurandam ſobolem, quin anticipandam, & præueniendam.

niendam: ac velut ſortito noues tauros quotannis mittendos in armentum vaccarum: hoc enim niſi fiat, ſoboles ibit peſſum.

NOTÆ.

Lucina pro partu.

1. LVCINAM.] De hac fuſe alibi. Obſerua poliſſimas locutiones Lucinę, & Hymenæi ad ſignandos coitus beſtiarum: transfert enim ad has, quæ ſunt hominum. Noſtro hæſit Oppianus Græcus Poeta lib. 3. Cyn. loquens de fœmina onagrorum pariente,

ὁππότε θηλυτέρη γὰρ ἔχῃ τόκον εἰλείθυια:

Cum adeſt iam fœmina partus lucina.

Et ibidem de vrſa, *βιάσατο εἰλείθυιας*: *Violenter acceſſit Lucinam.* Et Solin. cap. 39. qui loquens de partu vrſarum: *Lucina illis properatius tempus eſt.* Horatius de equa od. 11. lib. 3. *Nuptiarum expers.* Oppian. 1. Cyn. loquens de equo, qui coiuit cum matre, *γάμον ἀπότροπον*: *Nuptias deteſtabiles.* Et de equo alio, *γαμήλια χαρμίζοντα*: *Nuptialia hinnientem.* Baſil. Homer. 1. Hex. loquens de vipera, *πρὸς γάμον ἀπαντᾷ τῆς θαλαττίας μυραίνης*: *Expetit nuptias marinæ murenæ.* Itaque de feris eleganter dices: *connubia, nuptias, maritationes, coniugia, lectum, vxoriatum.* Eſt in Oppiano lib. 3. Cyn. de vrſa, *στυγέουσα λεχέων χῶρον*: *Exoſa viuarum lectum.* Pallad. lib. 4. tit. 13. de equis: *Submittenda ſunt pauca, vel numeroſa coniugia.* His adnectenda, quæ late à me dicta in Ecl. 7. de viro, marito, coniuge, vxore, in pecoribus, & feris.

Iuſtos, ideſt, legitimos.

2. IVSTOS.] Non negligo notam Erythrÿei interpretantis *iuſtos Hymenæos* nuptias legitimas, nam videlicet ſecundum leges contrahuntur. Iuſtinian. lib. 1. tit. de Nuptiis: *Iuſtas nuptias inter ſe ciues Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coeunt.* Vbi *iuſtæ nuptiæ* ſunt legitimæ. Aduertitque, & firmat loco Pauli I. C. iuſtum filium dici, quem legitimum appellamus.

3. PATI.] Signatiſſima vox ad ſignificandum pondus tauri prementis in coitu tergum iuuencæ. Non diſſidet Horatianum *tolero* in od 15. lib. 2.

Tauri ruentis In Venerem tolerare pondus.

Eodem verbo vſus eſt Plin. lib. 8. cap. 42. loquens de admiſſura equorum.

Hymenæus Deus nuptiarum pro ipſis nuptiis.

4. HYMENÆOS.] De Hymenæo Deo nuptiarum, qui hic pro ipſis nuptiis ſumitur, quid hic, quod non ocioſum in tanta luce doctrinæ? Tantum ſerua etymon, dicitur enim (vt multi volunt) ἀπὸ τοῦ ὑμένος. Eſt hæc pelliſcula obtenta naturæ muliebri, quæ indicium præbet virginitatis aut ſaluæ, aut amiſſæ. Hanc à Laberio apud Nonium dictam *Eugium*: à Prudentio Solino, Sanct. Auguſtino *Virginal*, in Oppianum 3. Cyn. aduertit Rittershuſius.

5. DESINIT, &c.] Senſit fere hoc idem Varro lib. 2. Rei Ruſt. c. 5. *Non minores oportet inire bimas, vt trimæ pariant, eo melius ſi quadrimæ. Pleræq; pariunt in decem annos, quædam etiam in plures.* Aliquid recedit Colum. lib. 6. cap. 24. *Ex his quæ quadrimis minores ſunt, maioreſque, quam duodecim annorum, prohibentur admiſſura: illi, quoniam quaſi puerili ætate ſeminandis armentis parum habentur idonei: hi, quia ſenio ſunt effœti.* Ariſt. lib. 6. hiſt. c. 21. inire quidem tauros Venerem, cum ſunt anniculi, octauo etiam menſe: ſed non habere vim, niſi cum ſunt *διετεῖς*, *in bimatu*. Horatius rem hanc attigit, vt Poetam decebat, nam de Lyde ita ſcribit lib. 3. od. 11.

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exſultim, metuitque tangi
Nuptiarum expers, & adhuc proterno
Cruda marito.

Sequitur, vt credo, præceptum Virgilij, nam eo ipſo quod neget, trimam aptam eſſe ad genituram, videtur ire in ætatem, quam Poeta aſſignat. Notanda verba Ariſt. lib. 5. Hiſtor. cap. 14. de boue, quæ anni- cula cum eſſet, peperit, *ὡς ἐνιαυσία ἔτεκεν.*

6. FOETVRÆ HABILIS.] Ita infra: *habendo pecori*. Id eſt generando. Et nihil tritius, quam *habere liberos.*

7. SVPERAT.] Pro ſupereſt, in hoc vate, & aliis, millies.

Pueritia & iuuentus in animalibus quæ ſint.

8. IVVENTVS.] Quaſi anni, qui præceſſerint, numerandi fuerint in pueritia, quod conſonat cum adductis verbis Columellæ. Itaque obſeruet lector, pueritiam dici in feris, cum nondum idoneę ad generandum; iuuentutem, cum idoneæ ſunt. Ad quam rem ſignatus eſt locus alius eiuſdem Colum. libr. 7. c. 5. vbi de arietibus, ſic: *Fœmina poſt bimatum maritari debet, iuuenisq; habetur quinquennis, fatiſcit poſt annum ſeptimum.*

9. SOLVE.] Vox optima ad ſignandum eſt renatum curſum, quo beſtiæ rapiuntur in Venerem. Oppian. loco adducto, *ὁρμῇ εἰς ἀφροδίτην.*

Mitto de emiſſario.

10. MITTO.] Acute. Alludit enim ad emiſſarium, & admiſſarium taurum: quod vidit Germ. Ita & Græci *ἐπιβατήριος, ἀναβάτης, ὀχευτής.* Ita ſolet Poeta leuiter nominum etymologias attingere.

11. PECVARIA.] Sunt hic, non loca, ſed ipſa pecora, quod aduertit Philarg. Sic in hoc vate *æſtiua* ſunt, non loca, in quibus fit æſtiuatio, ſed pecora, quæ in æſtiuis ſunt.

Sufficere. Reficere. Subſtituere. Summittere

12. SVFFICE.] Quod nunc *ſuffice* ſtatim: *refice*. Colum. lib. 7. c. 3. dixit: *ſubſtituere* Ipſe, & alij: *ſummittere*. Notauit Cuiac. lib. 11. Obſeruat. cap. 36. Idem Colum lib 7. capit. 6. *ſupplementum gregis*, dixit. Suetonius Veſpaſ. cap. 9. *ſuppleuit*, etiamſi de re alia loquatur.

Supplere.

Optima dies, quæ ſit.

13. OPTIMA DIES.] Huc pertinet Nota Delrij ex Nonnio interpretante *bonam ætatem* pro iuuentute, nam Poeta de iuuentute loquitur, & hanc vocat *diem optimam*. Cicero in Catone: *Quod ſi ipſis voluptatibus bona ætas fruatur.* Seneca in Hipp.

Optimum vitæ dies Effluere prodiba.

Id eſt, iuuentutis dies. Inde etiam lucem dat Virgilio in 9. qui primam diei partem vocat *meliorem*, quaſi puberem. Recte hoc, nam vt alibi obſeruo, extrema dies cum ſenectute comparatur, & interire, & mori dicitur. Quam iſti *bonam ætatem*, Symmachus epiſt. 22. lib. 10. *vigentem* appellat, ita loquens cum Theodoſ. & Arcad. Augg. *Feciſtis vt vrbs cana luxuriet, in primam reducta lætitiam, & ver illud quondam vigentis ætatis.* Vt vero bona ætas de iuuentute, ita mala ætas de ſenectute, quod multis firmat Nonius. Sane Afranius in Vopiſco: *mala ætas nulla delinimenta inuenit.* id eſt, Senectus. Attius in Amphitr. *mala ætate*, id eſt, ſenectute. Paccuuius in Periboea, *malam ætatem*, id eſt, ſenectutem. Quare autem iuuentus dicatur ætas optima, copioſe docet Seneca epiſt. 109.

Bona ætas, quæ. Vigens ætas, quæ.

Mala ætas, id eſt, ſenectus.

Optima dies prima fugit, adag.

14. OPTIMA DIES PRIMA FVGIT.] Habere poteſt ſententia hæc vicem prouerbij. vt multæ aliæ. Vt videre eſt apud Hieron. Epiſtola ad Heliodorum, & ad Gaudentium. Horatius quoque dixit:

Multa ferunt anni venientes commoda ſecum:
Multa recedentes adimunt.

Sed de hac ſententia iam Eraſm. ch. 3 cent. 9 cap. 43. Et nonnulla hic Germanus, & plura Seneca ep 109. & nos non pauca ad 2. Eclog. Hic adiungo Nazianz. verba orat. 31. ad rem ſignatiſſima, *τὰ ἄριστα τῶν*

ἀγερῶν

προτῶν πένθη, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς θαλάμοις τάφους: *Luctus ſuccedunt planſibus, & funera thalamos excipiunt.* Et inf. ait, humana omnia, eſſe χρόνου καὶ νόσου παίγνιον: *ludibrium temporis, & morbi.* Manil. lib. 4. ita ad rem: *Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet.* Plutarch. quoque lib. 4. Symp. Quæſt. 1. loquens de animalibus, ait illorum vitam eſſe ἐπίκηρον καὶ νοσώδη: *Obnoxiam mille malis, mille modis.*

15. Miseris mortalibvs.] Ad verbum Homer. δειλοῖσι βροτοῖσι. Alibi: ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι. &, δυστήνους ἄνδρας. Euripides quoque ταλαιπώρους. Vrſin. Germ.

16. Fvgit.] Seneca in Hippol. *Ætate fruere, mobili curſu fugit.* Iterum: *Res eſt forma fugax.* Horat. lib. 1. od. 11. *fugerit inuida Ætas.*

17. Svbevnt morbi.] Sententia prius prolata ab Heſiod. νοῦσοι δ' ἀνθρώποισιν ἐφ' ἡμέρῃ, αἳ δ' ἐπὶ νυκτὶ: *Morbi ſubeunt mortalibus nocte, & die.* Iuuenalis, *Circumſilit agmine facto Morborum omne genus.* Hunc malorum in ſenectute turbinem optime expreſſit Græcus quidam his verſibus, qui circumferuntur.

> Τὸ γῆρας ὥσπερ βωμός ἐστι τῶν κακῶν,
> Πάντ' ἔστ' ἰδεῖν εἰς τοῦτο καταπεφευγότα.
> *Quædam eſt malorum ara ſenectus omnium,*
> *Adeo videre eſt cuncta ad hanc recurrere.*

Poſſit quiſpiam putare morbos in Poeta eſſe, non tam morbos, quam ipſam ſenectutem, quæ tota morbida, ducta ratiocinatione ab Ariſt. qui lib. 5. de Animal. vocat ſenectutem νόσον φυσικὴν, *naturalem morbum.* Quod Virgil. *ſubit ſenectus.* Homer. Il. 23. γῆρας ἱκάνει. Morbus naturalis, ideſt, ſenectus.

18. Tristisqve senectvs.] Homer. Il. 8. χαλεπὸν γῆρας. Et 10 γήραϊ λυγρῷ. reperi etiam Græco in verſiculo, γῆρας ἐργαστήριον.

19. Rapit.] Signate; ſunt enim mortales rapina mortis, præda Parcarum, inferni furtum. His enim modis veteres rem hanc explicarunt.

20. Semper ervnt, &c.] Habes hoc præceptum in Colum. lib. 6. cap. 22. *Enixæ, & vetuſtæ, quæ gignere deſierunt, ſubmouendæ ſunt: & vtiq; tauræ, quæ locum fœcundarum occupant, ablegandæ, vel aratro domandæ, quoniam laboris, & operis non minus, quam iuuenci, propter vteri ſterilitatem, patientes ſunt.* Et lib. 7. capit. 3. eadem præcipit, etiam ſi de arietibus, ſed quæ ad rẽ Virgilij: *Nec committi debet, vt totus grex effætus ſenectute dominum deſtituat: cum præſertim boni paſtoris vel prima cura ſit annis omnibus in demortuarum vitioſarúmque ouium locum totidem, vel etiam plura capita ſubſtituere.*

21. Reqvīras.] Ex Græco fonte, nam Xenoph. in Hipparchico docet alendos eſſe equos, ὡς ἵνα πόλεμος γίγνηται, μὴ ζητεῖν δέῃ ἱππικόν: *ne cum bellum ingruat, equitatum requiras.* Itaque Latino verbo *requiro*, omnino reſpondet Græcum ζητεῖν, etiam ſi ſimplex.

[a] Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modò, quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis,
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
[b] Continuò pecoris generoſus pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua ceruix.
Argutúmque caput, breuis aluus, obeſaque terga,
Luxuriátque toris animoſum pectus, honeſti
Spadices, glaucíque: color deterrimus albis,
Et giluo. tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectúmque premens voluit ſub naribus ignem.
Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos ſpina, cauátque
Tellurem, & ſolido grauiter ſonat vngula cornu.
[c] Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus; &, quorum Graij meminere Poetæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
[d] Talis & ipſe iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.

C

ARGVMENTVM.

Tranſit ad pullos equorum, quorum generoſitatem colligit à rebus quinque, Inceſſu, Audacia, Forma, Colore, Furore. Probat omnia teſtimonio Deorum, atque Heroum.

EXPLICATIO.

[a] POST delectum Vaccarum, tranſit ad delectum equorum. Ita vero ait rem conſiderandam, vt ſtatim à primis annis adhibeatur cura maxima cum illis pullis, qui ſeruandi ad admiſſuram equarum: quando ex parentibus optimis exſiſtet ſoboles

ſoboles optima. *Submittere* hic eſt, deſtinare ad admiſſuram.

b Accingit ſe ad narrandas notas illius equi, qui eſſe debeat admiſſarius, quas ſane notas equus præbet per initia ætatis. Conſiderandus vero ordo, quem in re hac teneat Poeta. Itaque generoſitatem incipientis pulli colligit ab Inceſſu, ab Audacia, à Forma, à Colore, à Furore. Inceſſus eſſe debet altior, & cum molli quadam, ac facili crurum repoſitione. Audacia inde colligitur, quod primus omnium viã capeſſat, fluuios tranſmittat, & pontem illum, quem nunquam tranſmiſerat, nulloſque ſtrepitus exhorreſcat. Forma ſita eſt in ceruice, quæ eſſe debet erecta: in capite, quod exiguum. nam hoc eſt argutum: in aluo, quæ breuis, & ſubſtricta: in tergo, quod obeſum, id eſt, pingue, explicatore Brodæo libro 9. Miſcel. cap. 20. in pectore, quod toroſum, & luxurians. De colore tantum probat ſpadices, & glaucos, id eſt, baios clariores, & obſcuriores: improbat albos, & giluos (per giluos puer capiat. pazizos.) De furore iſtæ ſunt notæ. audito ſtrepitu armorum neſcit ſtare in eodem loco, emicat arrectis auribus, tremit toto corpore, efflat è naribus ardentes halitus: ad hæc, habet iubam denſam, eamque in armum dextrum inclinatam, & ſpinam duplicem, id eſt, latam; cauat perpetuo terram, & ſonat grauiter cornu vngulato.

c Probat, quæ dixit teſtimonio Heroum, & Deorum, qui tales equos habuerunt. Nam talis fuit Cyllarus Pollucis, tales equi Martis, atque Achillis, quorum Græci vates meminerunt.

d Non contentus teſtimonio Heroum, & Deorum, addit in argumentum, Saturnum ſeſe conuertiſſe in equum eius formæ, quam deſcripſit. Attingitque obiter fabulam. erat Saturnus in monte Pelio cum Phylira filia Oceani, interuenit vxor Saturni Ops, à qua ne agnoſceretur, ſe in equum conuertit, qualem Numen potuit effingere.

NOTÆ.

1. FIRMABO in his Notis, atque illuſtrabo, quæ Poeta attingit in ſuo equo: voloque, vt lector conferat diligentiam noſtram cum diligentia Interpretum, qui ante nos ſcripſerunt. Adeo autem præclara eſt Virgiliana equi deſcriptio, vt ante omnia placuerit aduocare ad Iudicium, primo Virgilium ipſum ſecum, deinde cum alijs. Qui ſecum? certe expendi Poetam quæſiuiſſe varietatem inter vaccæ, & equi notas. In primis (hoc vidit Seruius qui inde mihi anſam præbuit) ibi deſcripta eſt mater, hic pater admiſſarius, exquiſita, vt ait ille, varietate. Ibi omnia plena ſunt toruitatis, hic elegantiæ. Ibi caput turpe, hic argutum. Ibi ceruix plurima, & ipſis palearibus collum contingit crura; hic ceruix eſt ardua, & ſublata. Ibi omnia magna, & abſque vllo modo; hic omnia diſcriminata argutie capitis, breuitate alui, obeſitate tergi, duplici ſpina. Ibi cauda deſcribitur, hic iuba. Ibi demum aliqua attinguntur, quæ hic ſubticentur: contra hic aliqua aſſumuntur, quæ ibi prætermittuntur, omnia ad exquiſitam varietatem excogitata. Pergo ad partem alteram comparationis. Poeta omnibus præſtitit, qui equum deſcripſerunt? nam omnia exquiſite dixit, cum reliqui vulgariter. Ipſe *argutum caput*, reliqui paruum, exiguum, tenue, breue. Ipſe *obeſa terga*, non, lata, vt Oppianus. Ipſe *altius ingreditur*, alij, prolixæ, longæ tibiæ. Ipſe *ardua ceruix*, alij, ſublata, erecta, ſublimis. Ipſe, *luxurias toris animoſum pectus*, alij, la-

Virgilius ſecum comparatur.

Virgilius eſt multis comparatur.

A tum pectus. Ipſe *micat auribus*, alij, ſurrectæ, arrectæ, aures. Deſcriptionem iubæ nemo æquat. Quæ Poeta venuſtiſſime de ignitis naribus, frigide omnes per latas nares, diductas, apertas, non anguſtas. Reliqua percurrat lector.

2. SVBMITTERE.] Hac voce ſignat propagationem, & admiſſuram. Sic inf.

Et quos aut pecori malunt ſubmittere habendo.

Iuſtin. lib. 2. Inſtit. de rerum diuiſione: *Sed ſi gregis vſumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.* Huc pertinent, quæ de furto *ſubmiſſionis* obſeruat Cuiac. lib. 14. Obſeru. c. 6. Homerus de hoc furti genere 15. Il. ὑποχὼν θήλειας ἵππους: *Subucens equas fœminas.* Et Euſtathius: κλοπή τις οἰκονομική: *Furtum patrisfamilias*, cupientis B videlicet rem ſuam augere ſummiſſis alienis equis in equas ſuas.

Submitto, quid ſit.

3. A TENERIS IMPENDE LABOREM.] Similis eſt poſtea locus de bobus.

4. GENEROSVS.] Nazianz. orat. 26. ἵππον φυταίων, δυμοειδῆ. Sed & Græci millies ἀγαθὸν dicunt, quem Latini generoſum. & de equis loquuntur. Latini millies etiam hanc vocem ad equos flectunt. Symmach. epiſt. 61. lib. 4. *Tui beneficij erit, vt quidquid ad curule certamen generoſum gignit Hiſpania, vel domo præbeas, vel de aliorum gregibus excerpas.* Locutio traducta eſt ab hominibus, quorum propria eſt generoſitas. Vnde Baſilius Hom. contra Diuites, ἵπποι παμπληθεῖς, καὶ οὗτοι φιλαλογούμενοι ἀπ' εὐγενείας πατέρων, ὥσπερ C οἱ ἄνθρωποι: *Equi multi, & iſti à parentibus ſuis generoſi, non aliter atq; homines.*

Generoſitas de equo.

5. ALTIVS INGREDITVR.] Hæc ideo præſtantis equi eſt nota, quia ab alto inceſſu pulli colligitur futura equi granditas, & ſpecioſitas. Quod aperte ſcribit Xenoph. lib. de Re Equeſt. ὅτῳ αἱ κνῆμαι εὐθὺς γιγνομένῳ ὑψηλόταται, οὗτος μέγιστος γίγνεται: *Pullus cuius ſtatim a primo ortu altiores tibiæ fuerint, is maximus futurus eſt?* Cur? quia, vt ipſe addit, tibiæ in quadrupedibus non creſcunt: atque adeo, vt illæ fuerint in primo ortu, ita reliquum corpus magnitudine augebitur. Ergo magnus poſtea equus, cui magnæ tibiæ in ortu; ſicut paruus, cui paruæ. Ex hac itaque boni equi nota Homer. 6. & 15. Il. ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει: *Alte caput tollit* Et Plato 8 Polit. ἵπποι ἐλευθέρως καὶ σεμνῶς εἰθισμένοι πορεύεσθαι: *Equi aſſueti ingredi ſuperbe, & faſtuoſe.* Xenoph. ibidem, αἴρει αὐτοτέρω τὰ σκέλη: *Tollit crura altius.* Et Oppian. 1. Cyn. ὀρθοτενεῖς δολιχοῖσι ποδῶν ὑπομήκεες αὐλοί: *Recta, prolixaq; pedum D longa tibia.* Columel. etiam lib. 6. c. 29. *Altus rectis cruribus.* Gratius,

Equi boni notæ.

Equorum inceſſus.

Tibiæ in quadrupedibus non creſcunt.

Nempe ingens, nempe ardua fundet in auras Crura.

Neque omittendum, exemplo fortaſſe Xenophontis, Virgilium incipere equi ſui notas ab inceſſu pedum, nam ille quoque, τοῦ γε μὲν σώματος πρῶτον φαμὲν χρῆναι τοὺς πόδας σκοπεῖν: *In corpore prima erit pedum conſideratio.* Et adhibet exemplum à domo, quæ nullius vſus, niſi bene fundata fuerit.

6. MOLLIA CRVRA REPONIT] In laude ponit Xenoph ἢν ὁ πῶλος ὑγρῶς κάμπτῃ: *Si genua inflectas flexu molli* Et poſt pauca, τὰ δὲ ὑγρὰ δικαίως εὐδοκιμεῖ: *Mollities hæc merito pl maximi.* Et reddit rationem hanc: ἀσφαλέστερον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον τὸν ἵππον τῶν σκληρῶν σκελῶν παρέχει: *Nam in hac minus & offendit equus, & laborat quam in rigiditate.* Infra etiam crura equi ὑγρὰ vocat, *mollia, lubrica.* Iterum poſt multa, κυδρῷ μὲν τῷ σχήματι, ὑγροῖς δὲ τοῖς σκέλεσι γαυριώμενος. *Exſultabundo habitu effert ſeſe mollibus cruribus.* Ad hanc mollem crurum repoſitionem viſus eſt alludere Iob, cum de ſuo equo exſultante, dicit γαυριᾷ nam eodem verbo, vt vidiſti, vſus Xenophon. Caſſiod. lib. 4. capit. 1. de hac

Mollia crura equorum.

hac nota: *Incedunt enim molliter, ſeſſoreſque ſuos inſanis ſeſtinationibus non fatigant, quieſcunt potius in ipſis, quam laborantur.* Et Plin. li. 8. c. 42. de equis Hiſpanis in Gallaica, & Aſturica: *Quibus non vulgaris in curſu gradus, ſed mollis alterno crurum explicatu glomeratio.* Puto hanc mollitiem ſignificare Oppianum, cum de ſuo equo, ἁπαλός τε φέρειν: *Mollis ad portandum.* Iterum: καὶ σφυρὸν ἀγκλίνοιτο: *Et talum inclinet.* Et Nazianz. orat. 32. cum ait, ἵππου φρυαγμὸς τρυφερώτερον: *Ferri equi laſciuis.* Et Terentium Varr. in Triodite: *Nam vt equus, qui ad vehendum eſt natus, tamen hic traditur magiſtro, vt equiſo doceat tolutim.* Et Heliodorum lib. 3. Hiſt. Æth. loquentem ita de equo Theagenis: *In vtrunque latus alternus ſeſe librans, extremaque vngula terram leniter pulſans, commotionem cum inceſſus tranquillitate temperabat.* Et Iouium libr. 17. cum dat *tempeſtatum paſſum* equis, qui ferebant Pontificem Maximum, & Maximum Imperatorem Carolum. Iſti omnes ſignant molliciem inceſſus.

7. REPONIT.] Sumſit hemiſtichium ab Ennio, qui de gruibus:

Perq; fabam repunt, & mollia crura reponunt.

Aliter Plinius de tauris loquens lib. 8. c. 45. ita extulit, *Pedes alternos replicans.*

Equi audacia.

8. PRIMVS ET IRE VIAM.] Audaciam equi ſignat per viam, fluuios, pontem, ſtrepitus: omnia enim contemnit, imo inuadit. Eſt itaque audacia precipua nota in hac animali. Ab Auctore Geopon. lib. 16. ex Apſyrto (ſic nominat Ruellius, alij Abſyrtum) laudatur equus μὴ ὀκνούμενος, μηδὲ ἐκπληττόμενος: *non pauidus, non conſternatus,* οὐκ εἴκων: *non cedens.* Demum is ab eo laudatur, qui ἐν δὲ τοῖς ποταμοῖς καὶ λίμναις οὐκ ἀναμένων ἕτερον προεμβαίνειν, αὐτὸς δὲ ἀκαταπλήκτως πρῶτος τοῦτο ποιεῖ: *In fluminibus, ac ſtagnis non exſpectans, vt alius prior inſcendat, ipſe intrepide princeps hoc faciat.* Ab hac nota Oppian. μάλα θαρσήεντες: *valde audaces.* His affinia illa Varron. lib. 2. Rei Ruſt. c. 7. *Equo boni futuri ſigna ſunt, ſi cum gregalibus in pabulo contendit, in currendo, aliaue re, quo potior ſit; ſi, cum flumen tranſeundum eſt gregi, in primis progreditur, ac non reſpectat alios.* Et Columellæ libr. 6. cap. 29. *Cum vero natus eſt pullus, confeſtim licet indolem æſtimare, ſi hilaris, ſi intrepidus; ſi neq; conſpectu, nouaque rei auditu terretur; ſi ante gregem procurrit; ſi laſciuia, & alacritate, interdum & curſu certans æquales exſuperat; ſi foſſam ſine cunctatione tranſilit, pontem, flumenq; tranſcendit. Hæc erunt honeſti animi documenta.* Quod de foſſa attigit Columella, prior Xenophon, τάφρους διαπηδᾶν. Ad audaciam refero iſta Apul. 4. Flor. qui de aduectore equo: *& ferre validum, & ire rapidum, qui campos colleſque gradu perlabitur vno, vt ait Lucilius.* Refero (inquam) quia audaciæ eſt, nulla re terreri, quo minus deſtinata ſpatia percurrit. Porro Apuleiana Fruterius correxit in ſuis Veriſimil. Vides tot elogia audaciæ equorum. Neſcias ergo, cur de equo dixerit Curt. lib. 8. *Pauidum ad omnia animal.*

Curtius reprehenditur.

9. FLVVIOS TENTARE MINACES.] Xenoph. in Hipparchico ita extulit, διαβάσεις ποταμῶν.

10. NEC VANOS HORRET STREPITVS.] Ideo inter præcepta domandorum equorum monet Xenophon domitorem, vt equum δι' ὄχλου διάγειν, καὶ παντοδαπὰ μὲν ὄψεις, παντοδαπῶν δὲ ψόφων πλησιάζειν: *per turbam circumferat, admoueat illum variis ſpeciebus, variis ſtrepitibus, & fragoribus.* At Varro ait: *eoſque, cum ſtent cum matribus, interdum tractandum; ne, cum ſint disiuncti, exterreantur.*

Equi ceruix ardua.

11. ARDVA CERVIX.] In hanc notam ſublati capitis, & ceruicis multi conſpirant. Dicitur à Xenophonte equus ille καλὸς, θαυμαστὸς, γαῦρος, *pulcer, admirandus, generoſus,* videlicet μετεωρίζων ἑαυτὸν σοβαρῶς: *altius ſeſe erigens.* Additque, hunc equum oculos omnium ad ſe rapere, ac neminem defatigari intuentem tam pulcrum ſpectaculum. Supra etiam dixerat, equum arte diſcere αὐχένα διαίρειν: *ceruicem tollere.* Et poſtea quidpiam commeminit περὶ τῆς ὑψαυχενίας. Auctor etiam Geopon. probat equum ὑψαύχενα: *ceruice alta.* Oppian. de ſuo equo,

—μετήορον ὑψόθι κάρη ἀείρει:

Arduum & ſublime caput erigat.

Iterum dat illi ὑψικάρη: *altum caput.* Papin. de equo Domitiani:

At Sonipes habitus, animoſq; imitatus equeſtres
Acrius attollit vultus.

Nazianz. in Epiſtolis, *Ac mihi videris, quemadmodum Achillis equus, ſublato in altum capite, atque excuſſo puluere —camporum curſuum, & armorum, & oſtentandi ingenij cupiditate flagrare.* τὴν κεφαλὴν διαίρεις. Alluſit Philo ad φρυαττόμενον: nam loquens de ſuperbiente homine, καὶ τὸν αὐχένα μετέωρον ἐξαίρει φρυαττόμενος: *fremens ceruicem attollit.* Alluſit (inquam) quia φρυάττομαι, equorum eſt. Calab. libr. 7. inter notas alias boni equi, —κάρη δ' εἰς ὕψος ἀείρει: *caput in altum tollit.* Et lib. 12. deſcribens fabricam Troiani equi (de quo ipſe ait aptiſſime & ad normam pulcerrimi equi fuiſſe conſtructum) inter alias notas,

—καθύπερθε δὲ χαίτην αὐχένι ὑψόλοφον καθήρμοσεν:

Superne autem iubam ceruici erectæ concinnauit.

Homerus hoc elogio Iliad. 10. & 23. ὑψαύχενας ἵππους. & 15. ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει: *Habet caput ſublime.* Apoll. lib. 4. μετήορος αὐχένα. Silius lib. 4. *erectus in auras it ſonipes.* Dio Chryſoſt. orat. 63. ait depictum equum militarem ab Apelle, cuius hæc forma, ὑψηλὸς ἦν τὸν αὐχένα, καὶ ἐπανεστηκώς: *Excelſus erat ceruice, & inſurgens.* Equi boni notas late perſequitur Plato in Phædro, interque alias placet illi equus, qui ſit τό, τε εἶδος ὀρθὸς, καὶ ὑψαύχην, *rectus, & ceruice ardua.* Eandem notam dat Heliod. lib. 3. Hiſt. Æthiop. equo Theagenis. Calpur. 6. Eclog. equum deſcribens: *Sine pondere ceruix.* & poſtea: *Excelſiſſima frons eſt.* Colum. *corpus ſublime, erectum.* Iſidor. libr. 12. cap. 1. *Erecta ceruix.* Ouid. in Hal.

Non ne vides victor quanto ſublimius altum
Attollat caput, & vulgi ſe venditet auræ. Nemeſia.
Plurima ſe validos ceruix reſupinat in armos.

Ad idem poſſunt ſpectare iſta eiuſdem:

Ardua frons, aureſque agiles, capitiq; decoro
Altus honos.

Lucan. libr. 4. de equo fatigato contrarium effert: *Feſſa iacet ceruix.* Et Valer. 3. Argon. *Sonipes ceruice remiſſa.* Et Platoni adducto loco improbatur equus βραχυτράχηλος, qua voce *demiſſum collum* Interpres accipit. Sed notandum, Poetam extuliſſe rem per vocabulum *ardua* cum maiore virtute. Ita enim ſublimis eſſe debet ceruix, vt ſit etiam concinne inflexa. Ideo Oppian. γναμπτὴ δειρή: *Reflexum ſit collum.* Et Pollux ex Xenophonte, τράχηλος εὐκαμπής, ὡς ἀλεκτρυόνων: ἀλλ' οὐχ ὥσπερ κάπρου ὀρθός: *Collum concinne inflexum ſit, vt gallis: non rectum, vt apro.* Poſſit quiſpiam ſuſpicari Græcam phraſin, μέγα βαδίζοντες: *Sublime ingredientes,* qua notantur ſuperbi homines, ductum ab hac equorum proprietate.

12. ARGVTVM CAPVT.] Varro: *Qualis futurus ſit equus è pullo conſectari poteſt, ſi caput habet non magnum, &c.* Colum. *Exiguo capite.* Iſid. & Pallad. *Exiguum caput.* Auctor Geop. τὴν κεφαλὴν ἔχει μικράν: *Habet paruum caput.* Pollux κεφαλὴ βραχεῖα: *Breue caput.* Oppian. βαιὸν κάρηνον: *Modicum caput.* Propter hanc exiguitatem Caſſiodorus: *Caput ceruinam reddit effigiem.*

Equi caput quale.

13. BREVIS

13. Brevis alvus.] Hæc nota celeberrima eſt. Xenophonti in primis equus laudatur, cui ſit γαστὴρ μικροτέρα: venter breviſſimus. Nam magnus (inquit) equum vel deformat, vel debilitat, vel prægravat. Pollux γαστὴρ συνεσταλμένη: Contractus venter. Auctor Geopon. γαστέρα συμμεμυκυῖαν, καὶ τοῖς λαγόσι συνεσταλμένην: Ventrem compreſſum, & ad ilia contractum. Varro: Ventre modico, lumbis deorſum verſum preſſis. Colum. Ventre ſubſtricto. Iſid. Venter ſubſtrictus. Hæc pars de ventre deeſt in Palladio, vt & alia quæpiam, quæ proculdubio ſupplenda ex Iſidoro, nam Palladio hæſit Iſidorus in ſua deſcriptione. Caſſiod. Alvus in brevitate conſtringitur. Eodem videtur pertinere, quod dari ab Æliano lib. 3. cap. 2. Hiſt. Anim. equis Libycis, qui maximè ſunt militares, habitus tenuitatē, macritiem, gracilitatem. Porro de hac macricie equorum militarium videri aliqua poſſunt apud Syneſiū in epiſtola, qua commendat equos, quos ipſe dono mittit Vranio.

ϕρύαγμα verbū equorum.

14. Obesaque terga.] Oppian. εὐρέα νῶτα: Lata terga. Xenophon laudat equum, cui ſit ὀσφὺς πλατυτέρα: lumbus latior. Et poſtea τὰς μὲν ἰσχία πλατέα εἶναι μὲν χρή, καὶ εὔσαρκα: Oportet coxas eſſe latas, & carnoſas.

15. Luxuriat.] Græci hoc σφριγᾷ, θαμάζει, βρυάζει. Ceterum vide, qua periphraſi rem explicuit. Per luxuriam enim, & toroſitatem indicat magnitudinem pectoris: & addit animum. nam eo maior equi vis, quo hic pectoroſior. De notis pectoris Xenophon, καὶ μὴν στέρνα πλατύτερα ὄντα καὶ πρὸς κάλλος, καὶ πρὸς ἰσχύν: Latum pectus idoneum eſt, & ad formā, & ad robur. Auctor Geopon. στῆθος ἀρὺ: Latum pectus. Oppian. πολὺ πλατὺ στέρνον: Plurimum ſit pectus. Varr. Pectus latum, & plenum. Colum. Lato & muſculorum toris numeroſo pectore. Pallad. & Iſidor. Pectus late patēs. Caſſiodor. Quorum (equorum) pectora, vel crura ſphæris carneis decenter ornantur. Servius: Nodoſum, & eminens pulpis.

Equorum colores.

16. Spadices, glaucique.] Servius, ſpadices accipit, qui ſunt coloris phœniciati; glaucos, qui felinei. Ant. Thyleſius lib. de coloribus, tam ſpadices, quam glaucos interpretatur caballos baios, ita tamen, vt ſpadices ſint illuſtriores, glauci obſcuriores. De ſpadiceo colore paria fermè Alciat. lib. 2. Pareig. & probat. Nam ſpadicem, hoc eſt, ramuſculum palmæ cum fructu ſuo, Græci vocant βάϊν. Eadem fecē German. & à Græcis ait manaſſe Galliam vocem baye. Inde & Latini baios, balios, & badios nominant. Sed & hunc colorem in equo celebrat Homer. Iliad. 23. ὃς τὸ μὲν ἄλλο τόσον φοῖνιξ ἦν: Corpore totus erat Phœniceus. Et Liban. in Progymn. vbi de equo quopiam, φοῖνιξ τὴν τρίχα. Auctor quoque Geopon. etiam ſi ex ſua ſententia probet ſaturè nigricantem equum, & ex Platone album: certè ex aliis φοινικίζοντας: puniceum probat: & ex ſua item γλαυκόν. De coloribus equorum vide, quæ latè Pallad. & Iſid. Vide etiam Agellium, & Platonem in Phædra, & Non. Marcellum. Tractatio de colorib. ſemper fuit difficilis. Puer, vt habeat, vbi pedem figat, hæreat his, quæ adduxi ex Thyleſio, & intelligat equum ſpadiceum (ſic dictum, aut ab colore avulſi termitis palmarum, aut à fructu ipſius palmæ nondum incocto à Sole) eſſe eundem cum baio, badio, balio, puniceo, phœniceo: glaucum verò eſſe & ipſum baium, ſed obſcuriorem, qualem habent vlvæ, ſalices, frondes. Sed cur potius his coloribus, quam aliis ſibi plauſerit Poeta, rationē reddit Turneb. lib. 13. cap. 4. qui ait Poetam locutum non generali doctrina, quia non ideo probādus eſt equus, quod ſit ſpadiceus, aut glaucus. Sed locutus eſt (inquit ille) ex eorum locorum ſententia, in quibus huius coloris præſtantiſſimi equi naſcebantur: videlicet habito reſpectu ad vrbes Mycenas, & Pellam; nam Pellæi ſpadices in pretio fuerunt, & Mycenæi glauci. Probat teſtimonio Gratij, qui fere par Maroniano ævo. De primis:

Spadices vix Pellæi potuere Ceravni,
Et tibi devota magnum pecuaria Cyrrha,
Phœbe, decus noſtras agere in ſacraria thenſas.

De Alteris:

Conſule Penei qualis perfunditur amne
Theſſalus, aut patriæ quem conſpexere Mycenæ
Glaucum: nempe ingens, nempe ardua tollet in auras
Crura: quis Eleas potior luſtrabit arenas?

Certè in oculis equorum celebrari ſolet glaucus color. Eius meminit Plin. c. 37. lib. 11. Nam loquens de oculis Auguſti: Divo Auguſto, equorum modo, glauci fuere. De qua re legendus Ariſt. lib. 5. de Gener. Animal.

17. Color deterrimus albis.] Non improbat candidos, & nitentes, ac luce perfuſos. Nam de equis Rheſi magno elogio Hom. Il. 4. λευκότεροι χιόνος: candidiores nive. Quæ nota bonitatis ſæpe obvia Nam Claud. de 6. Conſ. Hon. Electi candoris equos. Et de equis Martis 2. Stil.

candentibus vrbem — Ingreditur trabeatus equis.

Albus color deterrimus omnium.

Cādidus color in pretio.

Et Ovid. 2. de Pont. Ele. 8. optat Germanico equos niveos:

Sic tibi maturè fraterni funeris vltor
Purpureus niveis filius inſtet equis.

Loquitur cum Aug. & 1. Art.

Ergo erit illa dies, qua tu pulcerrime rerum
Quattuor in niveis aureus ibis equis.

Sed eos improbat, qui mere albi, ac pallori vicini. Apertè diſcriminat Iſid. loquens de coloribus equorum c. 1. lib. 12. candidus autem, & albus invicem ſibi differunt. Nam albus cum quodam pallore eſt; candidus vero, niveus, & pura luce perfuſus. Itaque hos pallidos Poeta improbat. Adducit Germanus Aetium conſentientem cum Marone, τὰ δὲ λευκὰ ἀδρανέστερα. Alba languidiora, imbecilliora. Et ego Oppianū, qui 1. Cyn. eundem colorem in canibus improbat, χροιαὶ δ' ἄρ' γίνεταί τι κακαὶ μάλα, λευκή τε: colores albique, & nigri, mali admodum. Et Theophraſtum, qui 3. Caus. c. 27. loquens de rubigine, ſegetum morbo, ita obiter, ἀσθενέστερα δὲ, καὶ εὐπαθέστερα πάντα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ λευκὰ τῶν μελάνων, καὶ ἐν τῶν φυτῶν ἐστι, καὶ ἐν τῶν ζώων: Infirmiora fragilioraque ſunt omnia, vt vno dicam verbo, alba, quam nigra, tam in plantis, quam in animalium genere. Quem ad locum ſcitè notat Iulius Scalig. vocem blanco deduci à Græca origine βλὰξ, quia hic color imbecillus, languidus, iners, nocivus. Xenophon certe (me obſervatore) equum ignavum βλᾶκα appellat, & opponit θυμοειδεῖ, id eſt, feroci, in libro de Re equeſtri. Sed notanda loquentis Vatis proprietas. Eſt enim deterius, quidquid detritum eſt, & veluti abraſum. Cum igitur albus color, & gilvus in pallorem deſinant, deficiantque à candore, optimo deteriores dicuntur, quaſi ab illis candor detritus ſit, & ablatus. Adverto hic vocem λευκὸς, non vſurpatam à Platone in omni proprietate, nam Aetius, vt vidiſti, & Theophraſtus λευκὰ, id eſt, alba improbant, vt deteriora. Et certum eſt, albedinem non poſitam in laude, quia vicina eſt pallori. Atqui Plato in Phædro deſcribens notas equi optimi, inter alias, λευκὸς ἰδεῖν, dixit.

Alba omnia infirmiora nigris.

18. Gilvo.] Terentius Varr. in Ὄνος λύρας. Equi colore diſpares, hic badius, iſte gilvus, ille murinus. Thyleſius intelligit robum, aut helvū. Eadem forma.

Gilvus color.

Alciatus,nam ait giluum eſſe colorem quadamtenus vergentem in rubrum, quod vulgo Chryſeum vocant,à pallore auri priuſquam excoquatur.Iſidor. cap.1.lib.12. ita explicat loquẽs de coloribus equorum: *Giluus autem melinus color eſt ſubalbidus.* Ego puto giluum,robum, heluum, chryſeum reſpondere illi, quem Hiſpani *paſſo* dicimus, & iſtum improbari à Poeta.

Equi ferocitas.

19. TVM, SI QVA SONVM.] Putant aliqui, in his etiam Quintil.lib.8.cap.2.& Iul.Scaliger.lib.5. Poetic..cap.9. hanc ſententiam annectendam cum ſuperioribus de ſtrepitu, & quæ interiacent diſcriminanda parentheſi. Vt malis. Ego de nota ferocientis equi,& impatienter ſtantis. Auctor Geop. ἀγαθὸς ὁ ἵππος καὶ τοῦτο τεκμήριον. ὅταν ἑστὼς μὴ ἀτρεμῇ, ἀλλὰ κροτῶν τὴν γῆν, ὥσπερ τρέχειν ἐνθυμῇ: *Boni equi argumentum eſt, cum ſtans, impatienter fert quietem, & terram pedibus pulſans curſum meditatur.* Calab. lib. 4. inter ſigna alia, πόδας ἐπεκίνουν: *Pedes mouebant.* Et lib.7. οὐδ᾽ ἵσταντο ἐν ἑδράμῳ πόδες εἰμαι: *Neque ſtant pedes eodem loco,cupide abeundi.* Nemeſian.inter notas boni equi: *Nec pes officium ſtandi tenet.* Pet. Apollon. lib.2. Excid.de equis loquens: *ſtare loquo veſania neſcit.* Sed graphice profecto Prudent. in Pſychomachia:

Nec minus inſtabilis ſonipes feritate ſuperbus,
Impatiens madidis frenarier ora lupatis.
Huc illuc frendens obuertit terga,negata
Libertate fuga,preſſiſq; tumeſcit habenis.

Conſentiunt cum hac irrequiete verba Sidon ep.3. lib.4. *Emicatque,vt equi potentis animoſitas,cui frementi, ſi inter teſqua,vel confraga frenorum lege teneatur, intelligis non tam curſum deeſſe,quam campum.* Sed hanc inſtabilitatem illi dat Vates, cum audit ſonitum armorum. Ad quam rem cur non aduocem Iobi verba iſta Virgilianis in ſententia ſimillima? σάλπιγγος δὲ σημαινούσης, λέγει, εὖγε· πόῤῥωθεν δὲ ὀσφραίνεται πόλεμον, σὺν ἅλματι καὶ κραυγῇ: *Vbi audierit buccinam, dicit, Vah:procul odoratur bellum, exhortationem ducum,& vlulatum exercitus.* Ex Iobo Iſidorus: *Viuacitas equorũ multa,exſultant enim in campis,odorantur bellum, excitantur ſono tubæ ad prælium.* Non hinc abit Oppian.

— μάχαισι θρασὺς ἔκλυεν ἵππος ἦχον ἐγερσίμοθον δολιχὴν πολεμήϊον αὐλῶν. *In pugnis audax equus Martius ſonum claſſicum,atque hoſtilem longarum tubarum.*

20. STARE LOCO NESCIT.] Ad Cæſarem trãſtulit Lucan.lib.1. *Sed neſcia virtus Stare loco.*

Aures equorum.

21. MICAT AVRIBVS.] Poſitum in auribus magnum argumentum generoſi equi. Plin. lib.8. c.16. *Leonum animi index cauda, ſicut & equorum aures. Namque & has notas generoſiſſimo cuique natura attribuit.* Ælian lib.6. Hiſt. Animal.cap.10. Ait,equum viſis ornamentis militaribus,ſtatim incendi ad bellum,atque aures arrigere. Ex hac nota Colum. *Breuibus auriculis,& arrectis.* Et eadem Pallad. & Iſid. *Aures breues,& argutæ.* Lucan. *ſurrigit aures.* Sophoc. in Elect.

Ὥσπερ γὰρ ἵππος εὐγενὴς, κἂν ᾖ γέρων,
Ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
Ἀλλ᾽ ὀρθὸν οὖς ἵστησιν. ὡσαύτως δὲ σύ. &c.
Veluti enim equus generoſus etiam ſi ſit ſenex,
In periculis animum non perdidit,
Sed arrigit aures,ita tu.

Nazianz.ſcribens ad Candianum. κατὰ τοὺς θερμοτέρους τῶν ἵππων — τὸ οὖς διανίστημι: *Inſtar ferocientium equorum aures erigo.* Calab. lib.4. inter notas alias οὔατα δ᾽ ὀρθοῦντο: *Arrigebant autem aures.* Dio Chryſoſt. Orat. 63. de equo militari picto ab Apelle, καὶ τὰ ὦτα ὀρθιος: *Erectus aures.* Heliod.quoque li.3. Hiſt. Æthiop. equo,quo vehebatur Theagenes,arrectas aures dat.

A Ergo verba illi Solini cap.40. ſic legenda ſunt: *Animos leonum frons & cauda indicans, ſicut motus equorum de auribus intelliguntur. Dedit enim has duas notas generoſiſſimo cuique natura.* Nam qui ex libro vetere legunt, *de naribus*, videant contra ſe eſſe ſimilitudinem verborum Plinij,e quibus (vt apparet) Solinus ſua tranſcripſit. Et Iſid. ab vtroque: *Motus autem equi in auribus intelliguntur.* Porro aures equi (hoc ſit parergon) breues eſſe debere, præter Columellam, Palladium,Iſidorum,quos in excurſu vidiſti, docent etiam Oppianus,& Auctor Geopon.prior ὦτα βαιά, poſterior ὦτα σμικρότατα. Varro tantum dixit, *Auribus applicatis.* Porro ab hac boni equi natura,præſertim ab eo,quem deſcripſit Sophocles, natum adagium, *Equus Sophocleus*,de homine,cui imbecillum corpus pro ſenecta,animus integer, & viuidus. De quo, præter alios, lege Leopardum lib. 2. Emend. cap.25. Verum eſt tamen,ab Herodoto lib. 4. dari equo ὀρθὰ τὰ ὦτα in pauore,& conſternatione.

Equus Sophocleus, adag.

22. TREMIT ARTVS.] Iſid. *Sit animo audax, pedibus alacer,trementibus membris,quod eſt fortitudinis indicium.* Et poſtea ait,virtutem equi indicari *in membris trementibus.* Ad hanc rem pertinent, quæ dixi ad illud: *Tum,ſi qua ſonum,&c.*

Equorũ nares debent eſſe latæ.

23. COLLECTVMQVE PREMENS VOLVIT SVB NARIBVS IGNEM.] Nihil certius ad ferocem, & militarem equum cognoſcendum, cuius nares patulæ eſſe debent & apertæ,non anguſtæ, ex quibus C videatur ignes,ardentes certè anhelitus eructare,ac deuoluere. Xenophon. καὶ μυκτῆρες γε οἱ ἀναπεπταμένοι τῶν συμπεπτωκότων, ἀναπνευστικώτεροι ἅμα εἰσὶ καὶ γοργότερον τὸν ἵππον ἀποδεικνύουσι. καὶ γὰρ ὅταν ὀργίζηται ἵππος ἵππῳ, ἢ ἐν ἱππασίᾳ θυμῶται, διευρύνει μᾶλλον τοὺς μυκτῆρας: *Nares patulæ multo,quam connuentes, & apertiores meatus habent animæ, & faciunt videri equum terribiliorem. Nam & iraſcens equus equo, & inter equitandum ferociens,nares vehementius diducit.* Theophil lib. 4.de homin.fabric. (citat hunc in Iſidorum Ioannes Grial.) ait,nares equi debere eſſe patulas: nã, auguſtæ ſi eſſent,diſcinderentur; ne videlicet equi longo curſu incaleſcentes ſuffocarentur. Hoc certe præceptum commune eſt. Nam Opp. εὐρέας ῥῖνας: Colum. *Naribus apertis.* Pallad. & Iſid. *Nares patulæ.* Varr. D *Naribus non anguſtis.* Æl. lib.6. Hiſt. Animal. *Naribus inflatis celerem ſeſtinationem anhelat.* Calab. lib.7. hanc notam boni equi indicans, φυσιόων μάλα πολλά: *Vehementer inflans.* Hanc narium deductionem ſequitur nota illa ignis,vaporis, anhelitus. Quam rem nemo melius Virgilio repræſentauit. Alluſit Claudian.de Nuptiis Honor. deſcribens equum ferocientem,

Equorũ nares ignitæ.

notos hinnitu flagitat amnes Naribus accenſis.

Et de 4.conſ.Hon.

Viq; tuis primum ſonipes calcaribus arſit,
Igneſcunt patulæ nares.

Oppian.cum dixit, αἴθωνας δ᾽ ἵππους ἀμαλδυνέας: *Ardentes equos,& igne fulgente.* Sanctus Iob in illis: *gloria* E *narium eius terror.* Vbi Septuaginta,neſciaſ cur, legũt τόλμαν. Calab.li.8 de equis Achillis, quos in bellum ducebat Neoptolemus, πῦρ ὀλοὸν πνείοντας: *Exitialem ignem aſpirantes.* Sil.lib.6.

— *frenoque teneri*
Impatiens,crebros expirat naribus ignes.

Alluſit Dio Chryſoſt. Orat. 36. nam de equo ſtante, ἐθέρμαινε τοὺς ἄλλους: *Calefaciebat alios.* Et Papin. 1. Sylu. nam fumi,& flatus meminit in his:

Biſtonius portat Sonipes, magnoque ſuperbit
Pondere,nec tardo raptus prope flumina curſu
Fumat, & ingenti propellit Strymona flatu.

Nazian

Nazianzenus in Epiſtola illa ad Claudianum, de ſe ita ait: *Ego, vt feroces equi ſolent.* ἄνω τιθυμὸν ἐκ μυκτήρων, καὶ θυμὸν ϑερμὸν, καὶ ἀφρῷ βάλλομαι, *furorem e naribus ſpiro, praefero acrem vultum, impellor ſpuma.* Ennius 2. Annal. de equo loquẽs: *Spiritum ex anima calida.* Idem in Hectoris Lytris: *ſublime iter quadrupedantes, flammam halitantes.* Lucret. lib. 5.

Et Diomedis equos ſpirantes naribus ignem.

Sumſit ab hoc noſter in lib. 7. Æn. Nemeſianus in Cyneg. dixit:

Fumantes humentes calida de nare vapores.

Oppian. 5 Hal. hunc ignem dat equi ori, non narib. ϑερμὸν δ' ἀνὰ ςόμα κίδναται ἆσθμα: *Calidum autem per os ſpargitur anhelitum.* Coniunxi tot de igne exempla, inopiam quorundam miſeratus, quos non nomino, qui vno aut altero inuento, mire ſibi plauſerunt. In hos lector incidet.

Equorum iuba.

24. DENSA IVBA, ET DEXTRO IACTATA RECVMBIT IN ARMO.] Tria prædicat de equo, iubam, & hanc denſam, & hanc reiectam in armum dextrum. De primo Xenoph. δέδοται δ' ὑπὸ θεῶν καὶ ἀγλαΐας ἕνεκα ἵππῳ χαίτη: *Data eſt equo a Dijs iuba inſignis dono ad ornatum.* Et Claud. deſcribens equum Honorij, Elogij loco ait, *Denſaque iuba ſparguntur in armos.* Et Pap. 6. Th. de equo Arione:

Ducitur ante omnes rutila manifeſtus Arion
Igne iuba.

De altero auctor Geopon. χαίτην βαθεῖαν: *Iubam profundam.* Columell. *Denſa iuba.* Pallad. *Coma profuſior.* Iſid. *Coma denſa.* Quod omnes per profunditatem, aut denſitatem, Oppianus per hirſutiem explicuit, λασιαύχενα ἵππον: *Equi habentis hirſutam ceruicem.* Tametſi alibi, βαθύτερα δειρὴν. Et de equis Parthorum βαθυχαίτας. De tertio Geopon. κεκλιμένην ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ αὐχένος: *Ad dextram ceruicis partem reclinatam.* Varr. *In dexteriorem partem ceruicis.* Columell. *Per dextram partem profuſ.* Ex hac equorum nota rectè mihi videtur exiſtimare Turneb. lib. 8. cap. 1 legendum in Propert. lib. 4. El. 4.

Ille equus ille meos in caſtra reponet amores,
Cui Tatius dextras collocat ipſe iubas.

Non dextra. Adnoto, non immerito iubam poni à Poeta inter ſigna equi militaris. Certè ab Homer. Il. 18. Achillis equi, qui ſatis militares, dicuntur καλλίτριχες: *pulcri iuba.* Deinde iubam equus iraſcens attollit, ideo Oppian. λόφον ὄρνυ: *Mouet criſtam.* Et Papin. de equo Domitiani:

Cui rigidis ſtant colla iubis, viuuſque per armos
Impetus.

Et Nazianz. in Epiſt. ad Meletium:
Exſurgo, & excutio puluerem, vt equi Achillis, atque τὴν χαίτην ἀνασείομαι, *ſetam ſuccutio.* Calab. lib. 7. ἀμφὶ δὲ χαῖται ῥεῖον ἐπερρώοντο: *Agitata iuba fluit per armos.* Homerus etiam deſcribens 6. & 15. Il. equum ferocem, inter alia ait, ἀμφὶ δὲ χαῖται ὤμοις ἀΐσσονται: *Iuba autem iactantur circa humeros.* Nec dubium, quin in omni genere animãtium horror iubarum Martium quiddam ſignet. Idem Nazianz. in carmine loquens de apris, leonibus, & tigribus, aliiſque feris iratis, ita ait:

Αὐτίκα φρίξεν ἔθειραν ἐπὶ λύκε σίδηρον ἰδόντες,
Φρίξεν, καὶ κεστρεὺς ἄλτ' ὅτι θηρολέτης:
Vt ferri cernunt aciem, iubæ protinus ipſis
Horrent, in hoſtilem proſiliuntque manum.

Iubarum remiſſio in feris ſignat remiſſos animos.

Sic contra remiſſio iubarum ſignat remiſſas iras. De leonibus ita Pap. 2. Syluar.

Pauidi timuere leones,
Et cunctis cecidere iubæ, puduitque relatum
Aſpicere, & totas duxere in lumina frontes.

Et de ipſis met equis Homer. Nam Il. 23. equos triſtes ita deſcribit:

—ἑσταότες πενθείετον οὔδει δ' ἔραζε
χαῖται ἐρηρέδαται.
—*Stantes luxerunt, ad terrámque ipſis*
Iubæ inclinabantur.

Eadem Il. 19. de equo Xantho.

Equi duplex ſpina.

25. DVPLEX SPINA.] Intellige craſſam, latam, magnam tam in hoc Vate, quam in omnibus, qui celebrant ſpinam equi eadem verborum forma. Auctor Geopon. ῥάχιν διπλῆν, εἰ δὲ μή, κυρτήν: *Spinam duplicem, dum modo non gibboſam.* Oppian. καὶ ῥάχις ἀμφίδυμος μέσον ἰσχία πιαίνουσα: *Et ſpina gemina in medio coxas pinguefaciens.* Varr. *Spina maxime duplici.* Certè in equo pleno ſarragine oculi ferme cernunt hanc geminationem: apparet enim quidpiam cauum intercurrere per medium ſpinæ. Ad quam rem ſignate Philo de Opific. Mundi, equum deſcribens plenum animis, ita inter alia, καὶ τὰ νῶτα κοιλαίνας εὖ μάλα πρὸς τὸ ἕδραν. *Tergum apte ad ſeſſionem cauans.* Nam iſta geminatio ſpinæ tota ad ſeſſionem eſt, quod clare ait Apul. lib. de Deo Socratis. Poſt alias enim equi notas, tum demum: *Præterea ſi duplex agitur per lumbos ſpina: volo enim non modo perniciter, verum etiam molliter perrabat.* Sed obiiciat mihi aliquis, tuus Vates deridiculo eſt. Quid enim iſta geminatio ſpinæ ad equum fortem, validum, militarem; cum ea potius ex pinguedine otij, & farragine videatur, nam Syneſius Epiſt. 40. militares equos graciles, ac macilentos conſtituit, oſſeos, ac pene excarneos? Dico, diutina obſeruatione collectum, eos equos militares quoque eſſe, qui ſunt pingues ea parte corporis. Lux mihi ab multis. Xenophon, qui etiam equo dat ſpinam διπλῆν: *duplicem*, cum huius rei rationes tres adhibeat, prima vtique ad fortitudinem pertinet, τῷ σώματι ἰσχυροτέραν τὴν σύμφυσιν παρέχεται ἡ διπλῆ τῆς ἁπλῆς: *Corpus firmius compingitur ſi illa duplex fuerit, non ſimplex.* Duas reliquas ſumit à molliore ſeſſione equitis, à forma equi ſpectabiliore. Deinde Oppian. qui etiam ſuo equo dedit, ῥάχιν ἀμφίδυμον, ita abſoluit:

Virgilius defenditur.

Τοῖός μοι βαίνοι κατὰ πτολέμοιο θοὸν ἔργον,
Θυμαίνων, συνάεθλος ἀρήϊος, ὄμβριμος ἵππος:
Talis mihi pergat ad acre ferinum prælium
Animoſus, ſocius laborum, Martius, ſtrenuus
equus.

Tertio Ariſtot. 2. Ethic. c. 6. militarem equum conſtituens ita ait. ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην, καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους: *Equi virtus præſtantem illum reddit ad currendum, ad portandum equitem, ad exſpectandum hoſtem.* Vbi ea, quæ dicit, de portatione equitis, omnino videntur referenda ad ſpinam latam Nam Xenophon de ſpina duplici equi bellici, ἐγκαθῆσθαι μαλακωτέρα: *mollior eſt ad ſeſſionem.* Et Oppian. ἁπαλός τε φέρειν: *mollior ad portandum.* Ideo Calpurn. de equo, vt apparet, militari:

Illi
—*Terga ſedent, micat acre caput.*

Neque vero Syneſius de equis omnibus loquitur, tantum equum ſuum ſtrigoſum, oſſeum, excarneum præfert equis Niſæis, etiam ſi eſſent pulcerrimi.

26. CAVATQVE TELLVREM.] Eſt etiã hęc nota ferocis equi. Sanctus Iob inducit equum tuũ ἀνορύσσοντα [illegible]: *excauantem.* Hom. 5. Il. ἐπικτύπεον δ' [illegible]: *pulſibant pedes equorum.* Lucan. de equo feſſo:

 Quippe

Quippe vbi non ſonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulſu.

Ouid. in Hal.

Compeſcéque ſolum generoſo concita pulſu
Vngula.

Nemeſian.

Vngula terram
Crebra ferit, virtúſque artus animoſa fatigat.

Nazianzenus ad Candianum, κόνιν μὲν ἐν οἷον τύπτω τοῖς ποσί, κατὰ τοὺς θυμωτάτους τῶν ἵππων, καὶ διαδύω τὰ χαλινά. *Pedibus ſolum ferio, & frænum excedo, vt ferociſſimi equi.* Calaber lib. 4. inter notas alias, καὶ ποσὶ γαῖαν ἐπέκτυπον: *Pedibus terram pulſabant.* Eandem notam adhibet lib. 7. Vult Iſid. ab hac cauatione, equum dictum Caballum, ſicut & ſonipedem, quod pedibus ſonet. Non adiuuat orthographia. Heſiod. in Scut. loquens de leone, mire hoc ita extulit, ποσὶ γλάφων. Vbi, quámuis ſimpliciter poſſis explicare: *cauat pedibus*, ſed non dubium, quin metaphoram ſumſerit ab ſculpturis. De tauro irato Papin. lib. 11. *Fundens humum pede.*

Caballus, vnde dictus.

27. SOLIDO GRAVITER SONAT VNGVLA CORNV.] Duo dicit, primo vngulam equi conſtare cornu ſolido; deinde grauiter ſonare. De primo Oppian.

Vngula equorum ſolida eſt.

—ὁπλὴ πυκινὴ, κερόεσσα, κραταιή:
Vngula denſa, cornea, firma.

Xenophon de equis ὄνυχας παχεῖς: *Spiſſi vngues.* Auctor Geopon. ὄνυχα στερεὸν: *Vnguem ſolidum.* Varr. *vngulis duris.* Colum. *Duris vngulis, & altis, & concauis.* Iſid. *Pes ſiccus, & cornu concauo ſolidatus.* Ante illum Pallad. *Pes ſiccus, & ſolidus, & cornu concauo.* Iſid. iterum: *Vngularum ſoliditate fixa rotunditas.* Quod etiam ſumſit à Pallad. qui: *Vngularum ſolida, & fixa rotunditas.* Eodem pertinent, præcepta auctorum Rei Ruſt. qui docent quo loco, quo ſtabulo, quibus paſcuis equi eſſe debeant, ne lædatur, aut minuatur vngularum firmitas. Inde Calpurn.

Et tornata breui ſubſtringitur vngula cornu.

Nihil fortaſſe frequentius in Homer. quam μώνυχες ἵπποι: *equi ſolidungul.* De ſono graui, quod erat alterum, ita Xenophon. καὶ τῷ ψόφῳ δὲ φησὶν Σίμων δῆλοι εἶναι τοὺς εὔποδας, καλῶς λέγων. ὥσπερ γὰρ κύμβαλον ψοφεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ ἡ κοίλη ὁπλή. *Recte etiam Simon ſcripſit, ſonitu deprehendi pedum bonitatem: non ſecus enim caua vngula, quam cymbalum, reſonat.* Ælian. 6. Hiſt. Anim. c. 10. *Exſultans vngularum ſupploſione obſtrepit.*

28. TALIS, &c. Oppian. proculdubio Virgilio hæſit, nam deſcriptionem ſui equi abſoluit pari exemplorum exitu. τοῖοι μὲν τοίοι τε, &c. Tales ſunt (inquit) Tyrrheni equi, Armenij, Achiui, Cappadoces, &c. Vt vero Oppianus Virgilium expreſſit, ita Virgilius Xenophontem. Nam hic poſt longã equorum tractationem, ita ait, ἐπὶ τῶν τοιούτων ἵππων καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες ἱππαζόμενοι γεγράφονται: *Super his equis & Dij & Heroes equitaſſe ſcribuntur.*

29. AMYCLÆI DOMITVS POLLVCIS HABENIS CYLLARVS.] Amyclæ fuit vrbs Laconiæ, Tyndari regia, vbi educati Caſtor, & Pollux. Vide alia in Lilio 5. Syntagmate. Cyllarus equus fuit Caſtoris, & Pollucis. Pergo ad id, quod difficile. Putat Seruius, & cum illo alij, hic Pollucem poſitum pro Caſtore. Nam Caſtor (inquiunt) domitor fuit equorum; non Pollux, qui tantum pugil. Hunc errorem, qui certè grauis, iam oppugnauit Turn. Papinij verſibus lib. 1. Sylu.

Cyllarus equus Caſtoris & Pollucis.

Pollux eques, non tantum pugil.

Et pauet aſpiciens Ledæus ab æde propinqua
Cyllarus: hic domini nunquam mutabis habenas
Perpetuus frenis, atque vni ſerviet aſtro

Dicit equum Domitiani vni ſeruiturum aſtro, non duobus, vt Cyllarum. Indicat ergo Cyllarum vtrique fratri ſeruiſſe. Ita Turnebus. Sed ego aliunde. Apud Pind. 3. Olym. Tyndaridis mandatur, vt operam probe impendant in Olympico certamine regendo: & mox illos εὐίππους, Poeta appellat: *inſignes equis.* Secundo, Alcman apud Scholiaſtem Pindari ita ſcribit, Κάστωρ τε, καὶ Πολυδεύκης κυδρὸς πώλων ὠκέων δματῆρες, ἱππόται σοφοί: *Caſtor, & Pollux inclytus, velocium equorum domitores, equites ſapientes.* Tertio, Dion. lib. 6. Antiq. vtrunque Deum nullo diſcrimine Caſtorem, & Pollucem inducit equitantes in bello Latino ante Dictatorem Poſthumium, & obuios quoſque Latinorum proſternentes vertentéſque in fugam. Quarto, Minutius ita loquitur de vtroque fratre: *Teſtes equeſtri vnus fratrum in lacu, ſicut ſe oſtenderant, ſtatua conſecrata, qui anhelis ſpumantibus equis, atque fumantibus de Perſe victoriam eadem die, qua fecerant, nuntiauerunt.* Quinto, Suidas in voce Cyllaros ſcribit, cecinisse Steſichorum, τὸν Ἑρμῆν δεδωκέναι τοῖς Διοσκούροις Φλόγεον, καὶ Ἅρπαγον ὠκέας, τέκνα Ποδάργης, καὶ Κύλλαρον. *Mercurium dediſſe dono Caſtori & Polluci Phlogeum, & Harpagum veloces equos, & Cyllarum filium Podargæ.* Quæ verba notanda in eos, qui ſemper faciunt Cyllarum equum Caſtoris, Polluce prætermiſſo. Hi ſunt Claudian. de 4. Conſul. Honor. Martial. Epig. 21. lib. 8. Seneca in Hippolyto. Reconditiore doctrina Virgilius Polluci dedit, vt qui ſciret eius quoque eſſe hunc equum. Hinc ego Propertiũ illuſtro, qui Eleg. 21. lib. 3.

Potaque Pollucis lympha ſalubris equo.

Quo loci Cyllarum intelligit. Et Ouidium, qui clare ſcripſit 8 Met.

At gemini nondum cœleſtia ſidera fratres,
Ambo conſpicui, niue candidioribus ambo
Vectabantur equis.

30. MARTIS EQVI BIIVGES.] Capiunt Seruius, & alij Δεῖμον, καὶ Φόβον: *Timorem, & Pauorem*, qui finguntur equi Martis. Idem ſentiunt & hic Vrſinus ex Homero, & Lilius ex Calab. Syntag 10. Sed vide diligentem certè operam Germani contra Seruium, & adiunge ex me Nazianzenum Orat. 2. contra Iulianum, qui Timorem, Terrorem, Tumultum, comites facit, aut miniſtros Martis, non equos: & Artemidorum lib. 2. Oniroc. c. 35. qui ait, καὶ Φόβος, καὶ Δεῖμος, οὓς τινες Ἄρεως υἱοὺς λέγουσιν: *Pauor, & Timor, quos aliqui vocant Martis filios.* Quod repetit c. 44. Sed & Nonnus 2. Dionyſ. eoſdem facit Iouis ὀπάονας *miniſtros.* & adiicit, hos fuiſſe comites Iouis in defendendo cœlo, Pauorem armatum fulgure, Timorem fulmine.

Timor & Pauor.

31. HINNITV.] Ad hãc Saturni fabulam, ad locum etiam hunc Virgilij adſpiraſſe crediderim Prudentium 1. contra Sym.

Inde Deos quorum patria ſpectata ſepulcra
Scimus, in ære hebetes informauere minores:
Aduena quos profugus gignens, & equina libido,
Intulit Italiæ: Thuſcis namque ille puellis
Primus adhinniuit ſimulato Numine mœchus.

Sicuti & Arnobium lib 4. *Senex Saturnus iam audum abſtrus canis, a que annorum vetuſtate iam ſingulos velleris carminibus indicatur ab vxore in adulterio comprehenſus induiſſe formam feri, & ſub pecoris ſpecie hinnitibus euolaſſe ſatt ...*

Hunc

[a] Hunc quoque, vbi morbo grauis,aut iam ſegnior annis
Deficit,abde domo,nec turpi ignoſce ſenectæ.
[b] Frigidus in Venerem ſenior,fruſtráque laborem
Ingratum trahit:&,ſi quando ad prælia ventum eſt,
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. [c] Ergo animos,æuúmque notabis
Præcipuè:hinc alias artes,prolémque parentum;
Et quis cuique dolor victo,quæ gloria palmæ.
[d] Nónne vides,cum præcipiti certamine campum
Corripuere,ruúntque effuſi carcere currus?
Cùm ſpes arrectæ iuuenum,exſultantiaque haurit
Corda pauor pulſans;illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora. Volat vbi feruidus axis;
Iamque humiles,iamque elati ſublime videntur
Aera per vacuum ferri,atque aſſurgere in auras;
Nec mora,nec requies,at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur;humeſcunt ſpumis,flatúque ſequentum.
[e] Tantus amor laudum,tantæ eſt victoria curæ.

A

ARGVMENTVM.

Admonet equos inutiles generationi & bello ex morbo & ſenectute humaniter curandos propter gloriam præteritorum certaminum: docet notas quaſpiam boni equi: excurrit poeticè ad deſcriptionem equeſtris curſus.

EXPLICATIO.

[a] POST tam floridã pubeſcentis equi deſcriptionem tranſit ad illum,qui deficit grauis iã morbo,aut grauior ipſa ſenectute.Hic ergo equus deficiens morbo, & plus ætate, abdendus eſt domi, ignoſcendúmque eſt illi, & ſenectus illa non turpis honeſtè tractanda.

[b] Reddit rationem duplicem, cur abdendus domi. Prima. Inutilis eſt ad generationem: quin, ſi quando incumbit in hoc opus,tantum abeſt à voluptate, vt potius exerceat laborem quendam ingratum ſibi,& plenum faſtidij.Altera. In bello nihil efficit,furit fruſtra,non aliter atque ignis, qui coniectus in ſtipulas ſtatim langueſcit.

[c] Hinc colligit obſeruãdum præcipue in equis, quibus ſint animis,quo æuo.Deinde, quæ alia ſtudia,quibus parentibus geniti, quo dolore afficiãtur victi,qua gloria victores.

[d] Arripit occaſionem euagandi poeticè ad certamen curule equorum, in quo hi præcipue indicant, quo ſint animo,quo æuo,quo ſtudio,qua prole,quo dolore,qua gloria. Habet iſta deſcriptio capita quatuor,initium curſus, aurigarum ſtudium, equorum concitationem, effecta duo huius curſus. In quibus omnibus obſeruanda concitatio poetica non minor ipſo certamine. De primo itaque, equi campum non occupant,aut tenent, ſed corripiunt, & id certamine præcipiti; quibus vocibus ingens ſtudij ardor exprimitur:ad hæc non exeunt è carceribus,ſed ruunt,ſed effunduntur;quibus fulmen pene agnoſco è cœlo ruens, aut imbrem effuſum. De ſtudio aurigarum,vide, vt iuuenes (elegit optimam ætatem) iam ſpes arrigant erecti ad gloriam;iam timore ignominiæ, pauore pulſentur, corda ab illis ſubſiliant, ac pene ſaltibus hauriantur exeantque è pectoribus:adhæc illi inſtant(vide frequentiam)torto verbere,& dãt lora proni in equos,in victoriam, in ſtudia,in omnia. De concitatione equorum, vide vt axis volet(quem impetum cum hoc confer taſi) vt incaleſcat præagitatione(nam hoc indicat feruor.) Vt iam humiles ferãtur currus hærentes terræ, iam auras prouocent,& ſaltibus in ſublime attollantur, ac ſi per auras iter facerent;in quibus omnibus nulla eſt mora,nulla eſt requies. Effecta ſunt tum arenarum globus, qui attollitur inſtar nimbi,& tempeſtatis: tum ſpumæ, & flatus,quibus equi præcedentes humeſcunt à ſequentibus enitentibus ad arripiendam victoriam.

B

NOTÆ.

1. SEGNIOR ANNIS.] Pari forma 4.Æn. *Haud illo ſegnior ibat Æneas.*

2. NEC TVRPI IGNOSCE SENECTÆ.] Sequutus ſum poſteriorem Seruij explicationem priore omiſſa.Nam poſteriori applaudit Germanus,& ego huic ſemper.Blanditur enim locus Plutarchi in Catone maiore de humanitate, qua tractandi equi in ſenectute. Reprehendens enim Catonem, qui ſeruos debilitatos ſenio domo eiecerat, & vendiderat; ducto contra illum argumento ab equis, ita ait, καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκότων ὑπὸ πόνου τροφαὶ, καὶ κυνῶν οὐ σκυλακίας μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομίας τῷ χρηστῷ προσήκουσιν. ὁ δὲ
C ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸν ἑκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμιόνους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέλυσεν ἐλευθέρας νέμεσθαι: *Equis enim & canibus, cum confracta labore vires ſunt, non modo pabula, ſed etiam quadam ſenectutis indulgentia a bono viro debentur. Athenienſes, cum Hecatompedon exædificarent, quaſquas ex muleis laborem egregie tolerasſent, vinclis ſolutos libero paſci ſinere.* Hoc teſtimonio Germanus vtitur,plura amputaui,& dedi tantum neceſſaria. Blanditur & locus Auſon. in Profeſ. Burdig. qui laudans Rhetorem quempiam, ſic abſoluit:

Lætus,pudicus,pulcer,in ſenio quoque, vt
Aquila ſenectus, aut equi.

Quibus verbis exprimit ſtudium illorum, qui pulcre,& non ſeruiliter haberent equos cõfectos ſenio. Facit etiam illud Ennij apud Cic.in Catone Maiore: Equi ſenes in honore habiti.

Sicut fortis equus ſpatio qui forte ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectus quieſcit.

Expende verbum, non ait, vexatur, fatigatur, ſed quieſcit. Iuuant verba Dionis Chryſoſt. Orat. 6. qui prouerbialiter ita locutus eſt. χαλεπὸν δὲ τυράννου γῆρας, οὐχ οἷον ἵππου φασίν: *grauis autem eſt tyranni ſenectus, non qualis equi, vt aiunt.* Indicat ſane non grauem eſſe ſenectutum equi, ſed in pretio & honore. Demum huc pertinet inſigniter mos veterum (de quo ego alibi latius) qui equos æuo grandes, liberos vagare ſinebant prioris vitæ merito, eoſque conſecrabant alicui Numini. Quo videtur reſpexiſſe Ouid. El. 8. lib. 4. Triſt.

Ne cadat, & multas palmas inhoneſtet adeptas,
Languidus in pratis gramina carpit equus.

Lege tum elegantem, tum acerbam reprehẽſionem Iouiniani in Dialogo, cui nomen Ægidius, qua in Catonem inuehitur, quia is equum vendiderit iam ſenem, quo magnas fuerat militares glorias aſſecutus. Scribit Herodotus lib. 6. equas, quæ tres victorias Olympicas reportauerant, mandatas ſepulturæ honoris gratia. Parum vero probo Cãteri iudicium lib. 6. Nouar. Lect. c. 8. qui, vt tueatur ſententiam, quam ego ſequor, mutat lectionem Virgilij. Vide, quæ contra illum late Titius lib. Locor. c. 12.

3. TVRPI SENECTÆ.] Ita Pindar. 1. Olymp. ἀνώνυμον γῆρας: *Senium ignobile.* Et Horat. Od. 31. lib. 1.

Nec turpem ſenectam Degere.

Silius ad lucem noſtri lib. 15. *turpi finem donate ſenectæ.* Male in vulgatis, *turpes.*

C

Virgilius pudentiſſimus.

4. FRIGIDVS IN VENEREM SENIOR.] Locutio pudentiſſima. Ita illa: *friget Venus.* Ita & ſequens: *trahit fruſtra ingratum laborem.* Alius laſciuiret, & offenderet aures. Non ſic Vates parthenicus. Obiter attingit tempus, quo equi inepti iam ad admiſſurã. Lege Ariſt. lib. 5. Hiſt. c. 14. Colum. lib. 6. cap. 28. Varron. lib. 2. Ruſt. capit. 7. Iuuant verba Platonis 5. Polit. etiamſi de hominibus loquatur. ἔφαμεν γὰρ δὴ ἐξ ἀκμαζόντων δεῖν τὰ ἔκγονα γίγνεσθαι: *Diximus plane ab his, qui in flore ſunt ætatis, oportere filios procreari.*

Quondam

5. QVONDAM.] Hic notat vox iſta tempus incertum, vt ſæpe alias, quod monuit Giſ. in Collect. ad Lucret.

D

6. IN STIPVLIS, &c.] Hac comparatione alij vſi ad res ſimiles. Nam Seneca in Octauia, aut quis ille, ita comparat iuuenilis ardoris amorem cito deflagrantem. Et Ouid. Eleg. 8. lib. 5. Triſt. cum ait:

Flammaque de ſtipula noſtra breuiſque fuit.

Et Sedulius lib. 5. ita etiam comparat mendacia, nã hæc inaniſſima ſunt, & nullius virtutis.

—— velut ignis oberrans
Arentes ſtipulas, vires cui ſumma cremandi
Materies infirma rapit, victóque furore
Labitur inualida deformis gloria flamma.

Silius lib. 1. eam applicat pugnanti ſeni.

Immemor annorum, ſeniumque oblitus, in arma
Ille quidem cruda mente, & viridiſſimus ira
Ibat: ſed iam frigentem in Marte ſenectam
Prodebant ictus; ſtipula crepitabat inanis
Ignis iners, craſſamque dabat ſine robore flammam.

Non dubitauerim, hos omnes Virgilio inſtitiſſe. Ariſt. in Meteor. οἷον εἴ τις τῶν ἀχύρων θημῶνα καὶ πλῆθος ὅσον δαλόν: *Veluti ſi quis flammam iniiciat in cumulum & multitudinem ſtipularum.* Et Plutarch. in Præcept. Nuptial. ait, amorem conciliatum tantum ex forma corporis, & ſpecie oris, neque conſtantem, neque firmum fore: quod illuſtrat hac comparatione, ὥσπερ

A τὸ πῦρ ἐξάπτεται μὲν ῥᾳδίως ἐν ἀχύροις, καὶ θριξὶ λαγῴαις, σβέννυται δὲ τάχιον: *Sicut ignis, qui facile quidem accenditur in ſtipulis, & pilis leporarius, citiſſime vero exſtinguitur.* Hinc poſſis illuſtrare loca aliqua inſpiratæ doctrinæ, vbi fit mentio ignis accenſi in vepribus, & ſpinis. Debes hanc Notam & Rittershuſ. in Oppian. & German. in Virg. & mihi aliqua.

7. IN CASSVM FVRIT.] Inane equorum ſtudiũ ita exprimit Pap. 6. Th.

—— nec iam integer illis
Impetus, & longi ſuſpendunt Ilia flatus.

Equi victi dolent.

8. ET QVIS CVIQVE DOLOR VICTO, &c.] Iſidor. lib. 12. Etym. *Dolent cum victi fuerint; exſultant, cum vicerint.* Loquitur de equis Lactant. cap. 8. lib. 3.

B *Quid cupiditas gloriæ? nonne in equis deprehenditur, cum victores exſultant, victi dolent?* Huc pertinet locus Papin. 5. Sylu.

—— Romulei qualis per iugera Circi,
Cum pulcer viſu, titulis generoſus auitis
Exſpectatur equus, cuius de ſtemmate longo
Felix demeritos habet admiſſura parentes:
Illum omnes acuunt plauſus, illum ipſe volantem
Puluis, & incuruæ gaudent agnoſcere metæ.

9. NONNE VIDES.] Initium hoc Lucretij eſt, Manilij, aliorum. Aratus quoque οὐχ ὁράᾳς. Videtur libaſſe ſententiam integram ex iſtis Lucret. lib. 2.

Nonne vides etiam pateſactis tempore punctlo
Carceribus, non poſſe tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam de ſubito, quam mens auet ipſa?

10. PRÆCIPITI CERTAMINE.] Ita Pind. od. 3. Olymp. ζαθέοις ἐπὶ κρημνοῖς Ἀλφεοῦ: *Diuinis in præcipitiis Alphei.* Ceterum totus hic locus ductus eſt filo Homerico Iliad. 23.

11. RVVNTQVE EFFVSI CARCERE CVRRVS.] Eadem verba habes 5. Æn. Demoſthenes in Amatoria ita extulit, τῶν ζευγῶν ἀφεθέντων.

12. SPES ARRECTÆ.] Eſt hoc, quod in 5. *Laudumque arrecta cupido.*

13. EXSVLTANTIAQVE HAVRIT.] Repetit in 5. Homer. dicto loco. —— πάτασσε δὲ θυμὸς ἑκάστου νίκης ἱεμένων: *Palpitabat autem animus vniuſcuiuſque Victoria cupidorum.* Vide diſcrimen. Idem Il. 13. ἐν δέ τέ οἱ κραδίη μεγάλα στέρνοισι πατάσσει: *Illi cor valde in pectoribus pulſat.* Et lib. 7. Ἕκτορί τ' αὐτῷ θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι πάτασσεν: *Ipſique Hectori animus in pectoribus palpitabat.*

D Apollon. 3. Arg. στήθεσιν ἔνδοθι κῆρ. Sil. lib. 1.

Pulſantéſque æſtu laudum exſultantia corda.

Ceterum ad rem Poetæ pertinent verba iſta Ariſtotel. lib. 3. de Partib. Animal. c. 6. ἐν ἀνθρώποις γὰρ συμβαίνει μόνοις, ὡς εἰπεῖν, τὸ τῆς πηδήσεως, διὰ τὸ μόνον ἐν ἐλπίδι γίνεσθαι, καὶ προσδοκίᾳ τοῦ μέλλοντος: *Cor enim hominis (prope dixerim) animalium vni palpitat, quia homo ſolum ſpe rei futuræ, exſpectationéque moueatur.* Et iſta Platonis in Timæo, πήδησιν τῆς καρδίας ἐν τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ. Ait, cor exſilire homini ex exſpectatione rerum grauium. Cor cur palpitet homini.

E

14. ILLI INSTANT VERBERE TORTO.] Homer.

Homerum ſuperat Virgilius.

Οἱ δ' ἅμα πάντες ἐφ' ἵπποιιν μάστιγας ἄειραν,
Πέπληγόν θ' ἱμᾶσιν:
Hi autẽ ſimul omnes ſuper equos flagella ſuſtulerunt,
Percuſſeruntque flagellis.

Diſcrimen huius partis cum victoria Virgilij iam attigit Scaliger. Quod Virg. verbo *inſtant*, Papin. per *auiditatem* explicuit 6. Theb.

Auidi prono iuga pectore tangunt.

15. VERBERE TORTO.] Ita Tibul. lib. 1. *Verbera torta*

torta timet. Iterum: — *In torto verbere terga ſeca.* Noſter in 7. *torto volitans ſub verbere turbo.* A

Aurigarum habitus.

16. Proni.] Videtur hic fuiſſe frequentiſſimus habitus aurigarum. Nam in 5 Æn. *-proni que in verbera pendent.* Papin. lib. 6. Theb. *-nunc auidi prono iuga pectore tangunt.* Sidon. in Narb.

Inſtant verberibus ſimul regentes,
Iamque & pectora prona de temone
Extenſi rapiunt.

17. Volat.] Ex Homer. οἱ δ᾽ ἐπέτοντο: *hi autem volabant.* Sermo eſt de equis. Supra alio flexu — οἱ δ᾽ ὦκα διέπρησσον πεδίοιο: *hi autem celeriter permeabant campum.* Et lib. 16. de equis Xantho, & Palio, τὼ ἅμα πνοιῇσιν πετέσθην: *volabant inſtar ventorum.* Demoſthen. in Amatorio ita, ζευγῶν ἀεροπορησάντων. In Narb. Sidonius ita de hac celeritate: B

Suſpenſas tubicen vocans quadrigas
Effundit celeres in arua currus.
Non ſic fulminis impetus triſulci,
Non pulſa Scythico ſagitta neruo,
Non ſulcus rapide cadentis aſtri,
Non fundis Balearibus rotata
Vnquam ſic liquidos poli meatus
Rumpit plumbea glandium procella.

Papin. 6. Theb. pari ferme comparationum globo, ita de eadem celeritate:

Exſiluere loco qua tantum carbaſa ponto?
Qua bello ſic tela volant, qua nubila cœlo?
Amnibus hibernis minor eſt, minor impetus igni, &c. C

18. Vi.] De equis quoque in hoc certamine Eurip. in Hipp. βίᾳ φέρουσιν. *Vi ruunt.*

19. Fervidvs axis.] Horat.

Metaque feruidis
Euitata rotis.

Ad hunc feruorem illuſtrandum lege Notam Briſſon. lib. 1. Antiquit. c. 10. de aqua equis ſpargi ſolita in circo, quo illi curſu incaleſcentes paululum recrearentur.

20. Iamqve hvmiles, iamqve elati.] Hæreas explicationi, quam attuli. Neque enim dicit, iã per valles, iam per montes ferri. Nã curſum iſtum & ratio ipſa auertit, & verba iſta Philonis lib. de Agricult. τὸ δὲ ὄχημα ἀνακουφιζόμενον, καὶ ἐξαλλόμενον μετὰ βίας, ὅταν ἐπὶ γῆν τραχύτερον ἐνεχθῇ, ῥᾷστα κατάγνυται: *Currus autem tam leuior, & violente quaſſatus, vbi in ſolum inæquale inciderit, facile frangitur.* Aliud eſſet, ſi non curru, ſed equo fieret curſus, vt de Ioanne duce fugiente bello ſcribit Syneſius Epiſt. 104. ὁ μὲν γὰρ ὁμοίως κατὰ πρανοῦς, ὁμοίως κατ᾽ ὀρθίου ἐφέρετο: *Ille enim ſimiliter per decliuia, ſimiliter per ardua ferebatur.* Ideo ait Plato 1. Leg Theſſaliam, quia hæc plana, aptam eſſe curſibus: Cretam, quia non æqua, equitationi. Reddit vero Poeta illud Homeri: D

ἅρματα δ᾽ ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ,
ἄλλοτε δ᾽ ἀΐξασκε μετήορα.
Currus vero interdum quidem terræ appropinquabant almæ,
Interdum autem attollebantur ſublimes.

Non diſſimilis deſcriptio Papinij lib. 5. etiam ſi de re alia:

— *Liquidum nunc aera lambit*
Ore ſupinato: nunc arua gementia radens
Pronus adhæret humo.

Loquitur de ſerpente.

Dio Chryſoſt. Orat. 32. adducens verſus Homericos, hanc viciſſitudinem curſus explicat ſic, ἅρματα πτωτὰ, καὶ σφόδρ᾽ ἐς ὑψηλά.

21. Aera per vacvvm.] Reddit, vt apparet, illud Pind. Od. 1. Olym ἐρήμας δι᾽ αἰθέρος. Macrobius legit: *Aera per tenerum,* ex imitatione Lucretij.

22. Assvrgere in avras.] Eſt hoc, quod inf. *Curſibus auras Prouocet.* Notat Germ. alludi hic ad equos, quos Homerus vocat ἀερσίποδας, qua voce ſignat κουφιζομένους τοῖς ποσὶ, & ταχύποδας. *Leues, pedibus, & veloces.*

23. Nec mora, nec reqvies.] Repetit lib. 5. & 12. Æn. Lucret. ante illum lib. 4.

Nec mora, nec requies interdatur vlla fluendi.

24. Fvlvæ-arenæ.] Incidit ſuſpicio, an hic alludat ad Chryſocolam, quæ ſparſa in Circo arenæ loco. Chryſocola.

25. Nimbvs arenæ tollitvr.] Sophocl. in Electr. etiam de equeſtri curſu — κόνις δ᾽ ἄνω φορεῖθ᾽. *puluis ſurſum ferebatur.* Homerici quoque equi inducuntur κονίοντες. Sed Virgilius omnino hæſit eidem Homero ſcribenti,

— ὑπὸ δὲ στέρνοισι κονίη
ἵστατ᾽ ἀειρομένη, ὥς τε νέφος, ἠὲ θύελλα.
— *ſub pectoribus puluis*
Tollebatur, vt nubes, vel procella.

Quæ verba comtiſſime & magnificentiſſime Virgilius reddidit docens te, Homerum & Græcos alios imitari.

26. Hvmescvnt spvmis, flatvqve seqventvm.] Hoc ſæpe Homer.

Πνοιῇ δ᾽ Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ᾽ ὤμω
Θέρμετ᾽.
Flatu autem Eumeli dorſum, latique humeri Caleſiebant.

Et poſt multa in eodem lib.

Κὰδ δ᾽ ἄρ᾽ οἱ κεφαλῆς χεῦ᾽ ἀϋτμένα δῖος Ὀδυσσεύς.
Inque eius caput fundebat halitum Diuus Vlyſſes.

Et lib. etiam 17. inducit equos ἐμπνείοντε μεταφρένῳ: *inſpirantes tergo.*

27. Tantvs amor.] Græci quoque ἔρωτα ponunt pro cupiditate, & in ſimilibus Epiphonematin.

ᵃ Primus Erichthonius currus, & quattuor auſus
Iungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronij Lapithæ, gyróſque dedere
Impoſiti dorſo: atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
ᵇ Æquus vterque labor, æquè iuuenémque magiſtri
Exquirunt, calidúmque animis, & curſibus acrem:
Quamuis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, fortéſque Mycenas,
Neptuníque ipſa deducat origine gentem.

ARGVMENTVM.

Equorum primus domitor ad vſum curruum Erichthonius fuit, Lapithæ ad gyros militares: adduntur notæ equi, neceſſariæ ad rem vtranque.

EXPLICATIO.

a DVo docet, quis equum aſſueſecerit currum portare, qui aſſueſecerint ad gyros. Primum de curru Erichthonius, nam hic equos iunxit currui, rotiſque inſtitit, rei procul dubio magnæ compos, effector, victorque. Alterum Lapithæ Centauri, qui incolebant Pelethronium montem, & oppidum Theſſaliæ: hi fræna inuenere, equum duxere in gyros, in ſaltus, in greſſus replicatiles agglomeratoſq;.

b Ait, vtranque laborem, videlicet coniungendi equi ad currum, & circumducendi ad gyros, parem eſſe, & ideo à magiſtris equorum quæri equum habilem ad vtranque rem, qui ſit iuuenis, calens animis, acer curſu. Hæc enim niſi habuerit, parum refert: quos hoſtes in bello vicerit: qua patria ſit natus, Epiro ne, an Mycenis: qua origine, ſit ne procreatus ab equo illo, quem Neptunus produxit.

NOTÆ.

Erichthonius.

1. ERICHTHONIVS.] De hoc ita Iſocrat. in Panathen. Ἐριχθόνιος μὲν γὰρ ὁ φὺς ἐξ ἡφαίστου καὶ γῆς, παρὰ κέκροπος ἄπαιδος ὄντος ἀῤῥένων παίδων, τὸν οἶκον, καὶ τὴν βασιλείαν παρέλαβεν: *Erichthonius Vulcano & Tellure genitus, à Cecrope, qui maſculis liberis orbus deceſſerat, hereditatem, & regnum accepit.* Eadem Pauſan. lib. 1. Hic ergo, qui poſt Cecropem Rex fuit Athenarum, ἵππους ἔζευξε πρῶτος, ait Ælian. 3. Var Hiſt. c. 38. *primus equos iunxit.* Et Pindari Interpres, ἅρμα συνέζευξε: *currum coniunxit.* Et Plin. cap. 56. lib. 7. *Bigas primum iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.* Eadem Tertullian de ſpectac. c. 9. aduocatis verſibus Virgilij. Sed iam ſæpe lectorem monui rerum inuentionem vagam eſſe, atque incertam. Probaui id in obuia quaque occaſione, idem nunc facio. Nam Erichthonio hanc gloriam adimit Prometheus, qui apud Æſchyl. iactans artes, quas inuenit,

Curruum inuentores.

— ὑφ' ἅρματ' ἤγαγον φιληνίους ἵππους.
ad currus adiunxi equos frænigeros.

Adimit Herodotus, qui in Melpomene, τέσσαρας ἵππους ζευγνύναι παρὰ λιβύων οἱ ἕλληνες μεμαθήκασι: *Quadrigas iungere ab Afris Græci acceperunt.* Adimit Cicer. qui 3. Nat. ait inuẽtricem quadrigarum fuiſſe quartam Mineruam. Adimit Ado in Chronico Ætate 3. vbi ait, Procidum primum omnium quadrigas iunxiſſe. Adimunt Theon Arati Interpres, & Pauſanias in Atticis: vterque enim hoc inuentum Troxilo attribuit. Mitto Tertullianum, Hyginum, Euſebium. Primus de Spectaculis gloriam hanc dat Acrophilo Argiuo, alter Orſilocho Argeo, tertius in Chronicis Arogilo, ſeu Proclyto. Scio non deeſſe, qui putent legi vitioſe in Tertulliano, Hygino, Euſebio, Acrophilum, Orſilochum, Arogilum, pro Troxilo. In his eſt Leopardus lib. 1 Emendat. cap. 15. Porro quæ iactata de amoribus impudicis Vulcani in Palladem, vtque hac reluctante ſemen ceciderit in terram, vnde natus eſt Erichthonius, nomenque habuit; nulli non tritum. Hic viſum, admonere lectorem, ex verbis Plinij adductis, coniungente cum Erichthonio Phrygas, forte illum ſenſiſſe, inuentorem iſtum fuiſſe alterum illum Erichthonium, qui fuit vnus è maioribus Æneæ. Dardanus enim Iouis filius duxit filiam Teucri Bateam, vnde natus Erichthonius, qui pater Trois, hic Aſſaraci, hic Capyos. hic Anchiſæ. Secutus ſum Dionyſ. lib. 1. Antiq. Rom.

2. IVNGERE EQVOS.] Pindar. od. 10. Pyth. ἔζευξεν ἅρμα. Illud, *quattuor equos.* Pindar. idem od. 1. Iſthm. ἅρματι τεθρίππῳ.

3. RAPIDIS.] Seruius videtur legiſſe *rapidus*, vt apparet ex eius Interpretatione.

4. FRÆNA PELETHRONII.] Hic quoque diſſidium, vt in ſuperiore inuento. Explicatio, quam poſui, Seruij eſt. Aliter longe capias ex Plin. lib. 7. cap. 56. vbi Pelethronium virum quendam nominat, qui primus ſtrata equorum, & frænos inuenerit: atque ex Plinio Turn. c. 9. lib. 21. Poetam explicat cõtra vulgus. Sed, vt videas nihil in hac re firmum, Lyſias grauis orator ἐν τῷ λόγῳ ἐπιταφίῳ, ita ait loquens de Amazonibus, πρῶται δὲ τῶν πάντων ἐφ' ἵππους ἀναβᾶσαι: *Primæ omnium equos aſcenderunt.* Et ideo fortaſſe Pindarus illas vocat εὐίππους od. 8. Olymp. *bonas, & ſtrenuas equis.* Quin Plinius ibidem primam gloriam equitationis Bellerophonti attribuit. Et Ælian. libro 9. Var. Hiſtor. cap. 16. viro cuidam Italo, quem ſcribit nominatum fuiſſe Marem, de quo Itali ipſi fabulabantur, fuiſſe anteriore parte hominem, poſteriore equum. Quem vulgi ſermonem ita explicat Ælian. δοκεῖ δέ μοι πρῶτος ἵππον ἀναβῆναι, καὶ ἐμβαλεῖν αὐτῷ χαλινόν. εἶτα ἐκ τούτου διφυὴς πιστευθῆναι: *Mihi viſum, hunc primum omnium aſcendiſſe in equum, illi frænum iniecisse, atque inde creditum duplicis naturæ.* Sophocl. in Oed. Col. inuentionem fræni Neptuno attribuit, ſaltem in Attica. Ad quam opinionem alluſit Papinianus 6. Theb.

Pelethronij.

Equorum inuentores.

— Neptunus equo, ſi certa priorum
Fama patet, primus teneris læſiſſe lupatis
Ora, & litoreo, domuiſſe in puluere fertur.

Palæphatus, & plerique alij hoc inuentum Centauris attribuunt, πρότερον (inquit) οὐκ ἠπίσταντο ἐφ' ἵππων ὀχεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἅρμασιν ἤρχοντο: *Nam ante illos neſciebant mortales in equis ſedere, ſed curribus ſolum vehebantur.* Hoc placitum hic Maroni, & merito. Iuuant enim eius ſententiam verſus iſti Manilij lib. 4.

At quibus in biſeri Centauri corpore ſors eſt
Naſcendi conceſſa, libet coniungere currus,
Ardentes & equos ad mollia ducere fræna.

Quaſi Centauri ſignum huic arti præſit in memoriam Centaurorum, qui eam primi inuenerunt.

5. GYROSQVE DEDERE.] Tacit. de eadem re: *orbem* dixit. Vulgus omne, *vertere, flectere, circumflectere in gyros.* Nemo præter noſtrum *gyros dare.* Cic. 1. off. dixit *deduci in gyrum rationis, & doctrinæ.*

Gyros dare.

6. IMPOSITI.] Nota hoc verbum dari domitoribus equorum. Ita Manil. libr. 4. ex correctione Scaligeri:

Quadrupedum genus impoſitis domitare magiſtris.

Sic (inquam) corrigit ad imitationem Virgilij. Alibi idem Manil. *Impoſito pareret tota magiſtro.*

7. EQVITEM.] Seruius ait poſitum *equitem* pro equo. Eadem Agell. c. 5. lib. 18. & Macrob. lib. 7. c. 9. Firmant hoc, quia Ennius *quadrupes eques* dixit, pro equo: & Lucillius de equo dixit *equitare.* Non nego verſus Ennij, & Lucilij: ſed dico tamen, candidius in Virgilio, & purius, equitem capi pro viro equite, qui equo inſidet: non pro equo, qui à viro inſidetur. Nam etiam ſi iſta, à re nihil, à puritate certe locutionis longe abſunt. Nam cum eques ſignificet virum in equo inſidentem, cur aliud capiam? Ergo ſententia erit. Lapithæ docuerunt inſultare ſolo

ſolo virum equitem, id eſt, virum inſidentem equo. Etenim vir ipſe, vt qui equum regit, inſultat quoque. An obſecro non eques dicetur currere, etiam ſi in equo curtat?

8. SVB ARMIS.] Reſpondet Græco ὑφ' ὅπλοις. Ita Germ. in. Vidi ego ὑφ' ὅπλοις, quod ſignatius ad Virgilium.

9. INSVLTARE SOLO, &c.] Hanc deſcriptionem equi ad alterius voluntatem gyrantis ſe, inſultantis, & agglomerantis greſſus, vult Macrob lib. 6. c. 2. ductam ex Vario, qui ante noſtrum ita:

Quem non ille ſinit lentæ moderator habenæ
Qua velit ire, ſed anguſto prius ore coercens
Inſultare docet campos, fingique morando.

10. GRESSVS GLOMERARE.] Plin. quoque c. 42. lib. 8. *glomeratio* dixit de equorum inceſſu. Et Manilius libro 5. *Hic glomerabit equo gyros.* Silius: *glomerat veſtigia dorſo.* Notat vero German. quod Virgilio dictum *greſſus glomerare*, eſſe idem, quod apud Varro. *tollutim incedere.* Apud Plinium, *tollutim carpere inceſſus.* Apud Martialem, *ad numeros colligere vngues.* Apud Græcos ὑποσκελίζειν. Vnde & equus *Tollutaris, gradarius.* Quæ ex Plinio adducit leuiter diſcrepant à lectione Pliniana, niſi Germanus habuit correctiorem codicem.

Tollutaris equus. Gradarius equus.

11. MAGISTRI.] Ita Plato 7. Leg. ἵππων διδασκάλους, & alij paſſim.

12. CALIDVM] Nazianzenus Orat. 42. dixit ἵππον θερμὸν: *equum calidum.* Interpres reddit, *praferocem.* Et Orat. 33. θερμὸς, καὶ δυσκάθεκτος. Ad Baſilium etiam ſcribens ita coniungit, θερμὸν, καὶ πωλικὸν. *ferociter, & in modum pulli equini.* Ad verbum eſt, *calide.* Equum animis calidum Dio Chryſoſt. Orat. 8. vocat θυμοειδῆ, ἀνδρεῖον, φιλόνικον. cui opponit equos νωθροὺς, βραδεῖς. Et Orat. 15. γαῦρον, εὔψυχον, περὶ δρόμον ἔχοντα. Ouid. *magnanimum* vocat 1. Art.

Frenaque magnanimus dente teruntur equi.

13. ACREM] Ita 4. Æn. *acri equo.* Varr. lib. 2. Ruſt. cap. 7. *Ad caſtra habere volunt* (equos) *acres.* Strabo lib. 7. ὀξεῖς ἵππους. Latini Interpretes ſæpiſſimè illud ὀξύποδας, reddunt, *equos acres.* Nam hæc acrimonia maxime exploratur curſu, ideo hic Poeta *acrem curſibus.*

14. VERSOS ILLE EGERIT HOSTES.] Nota flexum orationis, quo impleas carmen, ſi quando vſus. Alius diceret, hoſtes agere, aut vertere, quod cum non ſatis, phraſi, etiam quæreret: ſed Noſter vtrunque coniunxit hic, *agere hoſtes verſos.* Sic ſtatim, *deducere gentem ab origine*, nam omnes ſimpliciter, deducere originem. His minimis noculis ducendi pueri (parcant viri) ad imitationem huius Vatis. Aduoco exemplum. Dicunt omnes. Flectere equum in gyros. Dilata: Flectere equum in orbes gyrorum. Similia tute.

15. EPIRVM] De hoc equorum ſeminio dictum 1. G. Quæ pertinent ad Mycenas illuſtrantur his, quæ dixi ſupra ad illud *Spadices, glaucique.* Adiunge Horatium odyſſea 7. libr. 1.

Aptum dicet equis Argos, ditesque Mycenas.

Equi enim Mycenarum in pretio, & honore. De etymo Mycenarum vide Delr. noſtrum in Nouis Commentar. ad Herc Furentem verſu 996.

16. NEPTVNIQVE, &c.] Videtur dicere Poeta, nihil referre, qua nobilitate, quo genere natus ſit equus, niſi exercitatus ſit. Quam ſententiam confirmat locus Calabri lib. 4. vbi de equo quopiam,

— οὐδὲ μὲν ἐσθλὸς Καπανήϊος υἱὸς
Κάμψαι ἐπίσταται χερσὶν, ἐπεὶ ἔτι νῆϊς ἀέθλων
Ἵππος ἔην, γενεῇ δὲ μάλ' οὐ κακός.

non enim bonus Capanei filius
Flectere potuit manibus, quoniam adhuc imperitus certaminum
Equus erat genere alioquin non malus.

Mox late genus equi narrat, erat enim genere Arionis, quem Harpyia peperit Zephyro. Clarius ad rem Poetæ Dio Chryſoſtom. Oration. 15. ὁ γὰρ θεασάμενος θυμοειδῆ, καὶ γαῦρον, καὶ περὶ δρόμον εὖ ἔχοντα, οὐ πυνθάνεται εἴτε ἐξ Ἀρκαδίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐτύγχανεν ὤν, εἴτε ἐκ Μηδίας, εἴτε Θετταλὸς φησὶν, εὐγενῆ τὸν ἵππον, αὐτὸν κρίνων. *Qui ſpectat equum animoſum, ſuperbum, & curſui aptum, iudicat ſtatim equum eſſe generoſum, nihil interrogans, an pater eius ſit ex Arcadia, ex Media, & Theſſalia.*

[a] His animaduerſis inſtant ſub tempus, & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum,
Florentéſque ſecant herbas, fluuióſque miniſtrant,
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Inualidíque patrum referant ieiunia nati.
[b] Ipſa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondéſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & ſole fatigant,
Tum grauiter tunſis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt nimio ne luxu obtuſior vſus
Sit genitali aruo, & ſulcus oblimet inertes,
Sed rapiat citius Venerem, interiúſque recondat.
[c] Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit, exactis grauidæ cum menſibus errant.
Non illas grauibus quiſquam iuga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluuióſque innare rapaces.

Paſtibus in vacuis paſcant, & plena ſecundùm
Flumina: muſcus vbi, & viridiſſima gramine ripa;
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet vmbra.

ARGVMENTVM.

Taurus ante admiſſuram ſaginandus, vacca macerandæ, ſed poſt illam iſtæ rurſus recreandæ.

EXPLICATIO.

[a] HACTENVS de delectu tam boum, quã equorum ad admiſſuram: iam de ipſa admiſſura. Præcipit vero primo loco, taurum illum, qui debeat eſſe dux & maritus vaccarum, omni cura ſub tempus admiſſuræ largiter ſaginandum datis herbis, adminiſtrato potu, exhibito farre. Et reddit rationem. Ne nequeant, id eſt, vt queant eſſe ſuperſtites & firmi blando labori Veneris: nam ſi ieiuni & debiles accedant ad coitum, erunt nati etiam debiles, & B referent paternam maciem. Hic te moneo, totum hunc tractum capiendum de tauris, non de equis, etiam ſi præcepta poſſint, imo debeant vtrique pecori accõmodari. Quæ enim poſtea ſequuntur de aſilo, & vitulis, clare efficiunt iſta capienda eſſe de tauris.

[b] Docuit patres ſaginandos ante coitum, lõge aliter de matribus. Nam armenta vaccarum ante admiſſuram de induſtria ſunt extenuanda ieiunio & macie: quin, vbi iam ſollicitantur voluptate ad coitum, arcendæ ſunt a pabulo, arcendæ à potu: addit etiam, curſu vexandas, fatigandas Sole æſtiuo, deſtinandaſque ad laborem area. Quibus verbis Poeta videtur periphraſtice ſignare diem medium. Reddit C præcepti rationem. Hoc (inquit) faciunt, ne vſus partis genitalis, quam hic vocat aruum, ſit luxu & pinguedine obtuſus, ac perinde oblimet inertes ſulcos, id eſt, claudat meatus, viamque ſeminis: ſed potius ſitienter atque auide arripiat ſemen, recondatque, quam poſſit, intus.

[c] Dixit, ſaginandos tauros ante admiſſuram, vaccas macerandas ieiunio & laboribus, iam poſt coitum docet, aliam eſſe debere rerum rationem, nam cura patrum negligenda eſt, aſſumenda matrum. Ergo, cum grauidæ iam vicinæ ſunt partui (hoc eſt enim exactis menſibus) non ſunt onerandæ plauſtris, non cogendæ ad ſaltus, non ad curſus, non ad tranandos fluuios. Quin potius paſcant in ſaltibus D vacuis, id eſt, magnis; paſcant iuxta plena flumina, ne inclinentur ad potum: ſint illa paſcua; tum plena muſci, viroris, graminum; tum ſpeluncarum atque vmbrarum ad refrigerium.

NOTÆ.

1. HIS ANIMADVERSIS.] Idem initium carminis 2. G. & in Manil. lib. 2. & in aliis.

Tauri ſaginandi ante admiſſuram.

2. INSTANT SVB TEMPVS.] De præcepto hoc Varro lib. 2. c. 5. *Tauros duobus menſibus ante admiſſuram herba, & palea, ac fœno facio pleniores.* Columell. cap. 24. lib. 6 *Tauris adiicitur* (pabulum) *quo fortius ineant.* Hoc præceptum omnibus animantibus competit, nam arietes Auctor Geop. lib. 18. ait, duobus E menſibus ante admiſſuram curandos ἀφθονωτέρᾳ τροφῇ, *lautiore cibo.* De equis eadem præcipiunt Auctor Geopon. Columella, Palladius. Primus libr. 16. Alter c. 27. lib. 6. Tertius lib. 4. tit. 13. Indicaui loca de equis, nam eadem eſt ratio, & Poeta vtrique rei aptat ſua præcepta. Sed in hac re tenendus modus iſte Xenophontis in Hipparchico, ὅπως εὐοχούμενοι ἵπποι, μὴ ἐκπονούμενοι δὲ, ὥστ᾽ ἀποπνίγεσθαι: *Equi bene habiti ſint, non vero ſaginati vſque ad ſuffocationem.*

A 3. DENSO PINGVI.] Reſpicit ex Nota Germani potius ad πῖον, quam ad λιπαρὸν, etiam ſi illa interdum in Græcis confundantur. Nam πῖαρ dicit genus pinguedinis denſæ, & ſolidæ; λιπαρὸν humidæ, & mollis.

4. DISTENDERE.] διατείνειν.

Duces, Reges, Principes de animalibus.

5. DVCEM.] Pari genio poſtea de tauris, *regna.* & in 12. Æn. *quis pecori imperitet.* Et Oppian. libr. 2. κεραὸν ἡγεμόνα. *cornutum ducem.* Heſiodus in Theogon. de Leone Nemæo: κοιρανέων Νεμέης: *Imperans cauernoſæ Nemeæ.* De Pſittaco Pap. 2. Sylu. *plagæ viridis regnator Eoæ.* Idem 5. Theb. taurum vocat *ductorem regem.* Philo. περὶ ὀνείρων. αἰπολίου μὲν δὴ τράγος, ποίμνης δὲ κριὸς ἡγεμών ἐστι: *Hircus dux caprarum, aries B ouium.* Ariſt. 6. Hiſt. c. 19. ἐν ἑκάστῃ γὰρ ποίμνῃ κατασκευάζουσιν ἡγεμόνα τῶν ἀρρένων: *Singulis ouilibus ſinguli duces conſtituuntur.* Minutius: *Rex vnus apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus.* Sumſit à Minutio Cyprianus, nam idem, & iiſdem verbis lib. de Idolor. vanitate. Plinius libr. 10. c. 21. de gallinaceis: *Imperitant ſuo generi, & regnum in quacunque ſunt domo, exercent.* Demum Plato omni animantium generi aſſignat ἀρχὴν, *principatum.* Itaque locutio iſta, qua animalibus dantur imperia, regna, principatus, ducatus, frequentiſſima eſt in Poetis, & aliis. Quin Artemidorus lib. 2. Oniroc. c. ad hanc rem firmandam adducit etymologiam, κριοῦ arietis, qui dictus ἀπὸ τοῦ C κρείειν, quod verbum veteribus fuit Imperare. Adeo cognatæ iſtæ voces mutis animantibus, vt ab his ad homines traducantur. Reges enim dicti ſunt ποιμένες λαῶν ab ouibus, non aliunde. De qua re ſollemnis eſt locus in Philone Iudæo, libro, qui inſcribitur βίος πολιτικοῦ.

6. MARITVM.] Huc reuoca, quæ fusè dixi 7. Ecl. ad illud, *vir gregis ipſe caper.*

7. FLORENTES HERBAS.] Melius legas *pubentes.* Nam prata magis conueniunt, quæ delicatis & mollibus herbis abundant, quam quæ proceris.

8. SVPERESSE LABORI BLANDO.] Honeſta circumſcriptio. Clare Colum. cap. 29. lib. 6. *Vt Veneri ſuperſit.*

D 9. REFERANT IEIVNIA.] Phraſis Lucret. lib. 4. *Referunt proauorum ſæpe figuras.*

Vaccæ frugaliter habendæ ante coitum.

10. IPSA AVTEM MACIE.] De fœmina frugaliter & parce habenda ante coitum, Varr. de vaccis loquens c. 5. lib. 2. *Propter feturam hæc ſeruare ſoleo, ante admiſſuram menſem vnum, ne cibo & potione ſe impleãt, quod exiſtimantur facilius macræ concipere.* Alibi: *fœminis bubus* (cibus) *demitur, quod maceſcentes melius concipere dicuntur.* Colum. c. 24. libr. 6 *Sed & pabulum circa tempus admiſſuræ ſubtrahitur fœminis, ne eas ſteriles reddat nimia corporis obeſitas.* Ad idem pertinent verba iſta Ariſtotel. lib. 5. de Hiſt. Animal. c. 14. οἱ δὲ τράγοι πίονες ὄντες ἧττον γόνιμοί εἰσιν. *Hirci pingues minus fœcundi ſunt.* Iterum libr. 1. de Generat. Animal. cap. 18. E τράγοι πίονες ὄντες ἧττον ἔχουσι. διὸ καὶ προϊσχναίνουσιν αὐτούς: *Hirci pingues minus ſeminis habent, quamobrem illos ante extenuant.* Huc confer, quæ in vtroque loco idem Ariſtot. adiicit de vitibus, qui, cum luxuriant, minus ſunt fertiles. Adducit etiam Vrſinus ad rem eandem verba Hippoc. Sectione 5. Aphoriſ. ὁκόσαι παρὰ φύσιν παχεῖαι ἐοῦσαι μὴ ξυλλαμβάνουσιν ἐν γαστρὶ, ταύτῃσι τὸ ἐπίπλοον τὸ στόμα τῶν ὑστερέων ἀποπιέζει, καὶ πρὶν ἢ λεπτυνθῆναι οὐ κύουσιν: *Quæ præter naturam craſſæ ſunt, neque concipiunt, his omentum os loculorum comprimit: nec prius, quam extenuen-*

nuentur, concipiunt. Annectenda verba Plutarch. lib. Sympoſ. Problem. 6. τοὺς πολυσαρκίᾳ κεχρημένους καὶ ὄγκῳ, ὡς, ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀτόκους, τὴν γὰρ τροφὴν εἰς τὸ σῶμα καταναλίσκοντας: *Sicut qui mole carnis graues ſunt, ita vt plerunque non procreent, conſumto in corpus alimento.* Aliqua loca ex iſtis indicauit Germ.

11. TENVANT ARMENTA.] ἰσχναίνειν, & λεπτύνειν Plato, ex Nota Germ.

12. SOLLICITAT.] Eo verbo vſus ad rem eandem Lucret.

Sollicitatur id in nobis quod diximus ante
Semen.

Eurip. in Hipp. flexu iſto miro, ὅταν ταράξῃ Κύπρις ἐκβαίνει φρένα: *Cum Venus mentem turbauerit, ima deſcendit.* Lucretius lib. 4. hoc:

Dum iam præſagit gaudia corpus,
Atque in eo eſt Venus.

Sed pulcre Virgil.

Voluptas vna ſollicitus concubitus.

13. FRONDESQVE LEGANT, ET FONTIBVS ARCENT.] Opponit iſta illis, *Secant herbas, flumina miniſtrant.*

14. CVM GRAVITER TVNSIS GEMIT AREA.] Pulcra æſtatis deſcriptio ex tunſis frugibus, gemente area, iactatis paleis ad ventos. Opp. 4. Piſc. ita

οἷον δ' ἐργατίναι Δηοῦς πόνον ἐκτελέοντες
πνοιῇς, χερσαίοις τε διακρίναντες ἐρετμοῖς.
Velut agricolæ Cereris laborem perficientes
Flabris, terreniſque diſcriminantes remis.

Remi terreſtres pro ventilabra.

Pulcerrime vocat *terreſtres remos* ventilabra. Calaber lib. 11. æſtatem deſcribit à calore nimio διψάλεος, à meſſoribus celerrime ſegetem ſecantibus.

15. SVRGENTEM AD ZEPHYRVM.] ita Theoc. Id. 10. ἐς βορέαν ἄνεμον ἢ ζέφυρον.

Ad Boream ventum, ad Zephyrum.

16. LVXV.] Iſtam luxuriam, exuberantiam, pinguedinem in pecoribus Græci τραγᾶν dicunt ab iis hircis, Latini poſſunt dicere *hircire*. Locutionem extendunt ad vineas luxuriantes.

Arua ad quid traducantur.

17. GENITALI ARVO.] Nunquam ſatis aut Interpretes, aut alij celebrant iſtam loquendi modeſtiam. Vide repræſentatam rem Veneream perquam pudice, videlicet per aruum genitale, per ſulcos, quos ducit mas in fœmina. Ita Eurip. Phœniſſ. Adimam Interpretationes pudori conſulens.

μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ.

Hoc teſtimonio vtuntur omnes. quod viſum non relinquere: adiiciunt alia quæpiam: Omittam illa, & tantum dabo, in quæ ipſe incidi, deſumta omnia à ſemine, ſatione, aruis, agro, germine, plantatione, & ſimilibus. Eurip. Androm. ὅ γε φυτεύσας (παῖδα.) In Troadibus, φυτεργὸν ἔφυμεν. In Suppl. ὁ ἐμὸς ἄναξ παῖδα φυτεύων: In Alceſt. κεῖνον τὸν σπείραντα ἀντιὼς ἐμοί. In Phœniſſ. ἔσπειρεν ἐμὸν παῖδα. Sino iam Eurip. in quo multa; tranſeo ad alios. Sophocl. in Antig. ἀρώσιμοι γὰρ χἀτέρων εἰσὶν γύαι. In Aiace Maſt. ἀρότρα δ', ἐς αὐτὸν ἔσπειρε. Iterum, σπέρμα κάρπιμον. Ita Æſchyl. in Prom. ἐκ γυναικὸς ἐρίφου. Pind. Od. 7. Olymp. — ἀλλ' ἐστί ἀρτ. δάλος. Philo in libro de Abraham, ἀτελῆ γονὴν σπείροντες. Loquitur de crimine Sodomorum. Idem in lib. de Specialibus Legibus hanc rem ſæpe venuſtiſſime attingit. Dicit enim ſingulis menſibus vuluam repurgari à natura, οἷά τινα θαυμαστὴν ἄρουραν. De his, qui cum fœminis ſterilibus, σπείρουσι γάρ ἀνόνητον γῆν ἄσπορον. De his, qui fœminas negligunt, & mares amant, ait illos relinquere, τὰς μὲν βαθυγείους, καὶ εὐκάρπους ἀρούρας. Duo extrema loca Philo à Platone ſumſit 8 leg. Nam de fœminis ſterilibus, ἀπεχομένους δ' ἀρούρας θηλείας πάσης ἐν ᾗ μὴ βούλοιτο ἂν σοι φύεσθαι τὸ σπαρέν. De maſculis μὴ σπείροντα ἐν πέτραις καὶ λίθοις, οὗ μήποτε φύσιν. Oppian. 4. Hal. πρῶτος δ' εὐναίοις ἀρότοις ἐπεβήσατο νύμφης. præclare Nazianzenus Euam vocat, πλευρῆς θάλος: *germen lateris*. in χερ. σταυ. Ex Latinis lege Plautum in Trucul. Lucretium lib. 4. Arnobium lib. 4. Apuleium apud Douſam 3. Præcidan. capite ſeptimo.

18. RAPIAT VENEREM.] Ita ad verbum Ariſtoph. ἐκκλ. ὑφαρπάζειν κύπριν. & Θεσμοφ. ὑφαρπάζει θάλαμον κύπριν. Et Horat. Sat. 3. lib. 1.

Venerem incertam rapientes more ferarum.

Lucretius:

Et commiſcendo cum ſemen forte virili
Fœmina conuulſit ſubita vi, corripuitque. Germ.

19. RVRSVS, &c.] De ſuſcipienda cura fœminæ cum iam poſt conceptum Varro lib. 2. cap. 7. *Cum conceperunt equæ, videndum ne aut laborent plus ſolitum, aut ne frigidis locis ſint, &c.* Et de Vaccis, cap. 5. *Curare oportet, ne aut anguſtiis ſtent, aut feriantur, aut concurrant.*

20. SALTV SVPERARE VIAM.] Xenophon. de Re Equeſt. ἐκπηδᾶν, ὑπερπηδᾶν. Sed Virg. extra vulgus.

21. CARPERE PRATA.] Eodem ſenſu Ouid. 8. Met. *carpere aëra*. Et 10. *carpit iter per aëra*. Et vulgo omnes.

22. FLVVIOS RAPACES.] Lucret. lib. 1.

Denique per maria, ac montes, fluuioſque rapaces. Et 5:
Exiſſe rapaces Per terras amnes.

Seneca Theb. *Rapax torrens.*

23. SALTIBVS IN VACVIS.] Eadem forma vacuum, & inanem aerem dicunt, campum, loca, ſolitudinem: omnia ad ſignandam magnitudinem ingentis ſpatij.

24. PLENA SECVNDVM FLVMINA.] Ideo plena, ne vaccæ inclinentur ad potum cum incommodo fœtus latentis in vtero: Blanditur locus Dion. Chryſoſt. Orat. 7. qui locum amœniſſimum deſcribens, inter alia, ita ait, καὶ δὴ μέσον ποταμὸς οὐ τραχύς, ἀλλ' ὡς ῥᾷστος ἐμβῆναι καὶ βουσὶ, καὶ μόσχοις: *Erat in medio flumius non aſper, ſed quem facile poſſent ingredi boues & vituli.* Reddit poſtea rationem, τὸ δὲ ὕδωρ πολὺ: *erat aqua copioſa*. Talia flumina ſuis vaccis vult Poeta.

25. SAXEA PROCVBET VMBRA.] Ita mſ. *Sacra nemus accubat vmbra*. Et Fracaſt. 2. Syphil.

Fontis qua plurima ſylua Accubat.

[a] Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt: œſtron Graij vertere vocantes:
[b] Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concuſſus, ſyluæque, & ſicci ripa Tanagri.
[c] Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno peſtem meditata iuuencæ.
[d] Hunc quoque (nam mediis feruoribus acrior inſtat)

Arcebis

155 Arcebis grauido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.

ARGVMENTVM.

Ab grauidis arcendus tabanus. Cuius præcepti occaſione tabanus ipſe deſcribitur, & res firmatur exemplo Ionis.

EXPLICATIO.

a OCCASIONE vaccarum, quæ cum ſunt grauidæ, recreandæ ſunt in locis paſcuiſque virentibus, gradum facit ad explicandam familiarem peſtem, quæ eſſe ſolet in his locis, vt magiſtri pecorum rei prouideant. Sumit vero exemplum κατ' ἐξοχὴν à Lucania, vbi fluuius Silarus, & mons Alburnus ſubiecti huic peſti. Ait itaque in his locis eſſe aſilum (tabanum intellige) quod animal Greci œſtrũ nominant, nam aſilus Latina eſt & Romana vox. Nouitij (hi me interdum barbarum reddunt) ſic diſponũt. Eſt circa lucos Silari, circaque Alburnum virentem ilicibus aſdus plurimus volitãs, cui nomen eſt aſilo. Eſt hæc Græca locutio. Latine diceres: Cui nomen eſt aſili.

b Aſilum deſcribit ab aſperitate, qua pungit pecora; ab acerbitate, qua reſonat; ab affectis boum: nam armenta fugiunt per ſyluas tam diro ſonitu exterrita; ſi quando vero percuſſa ſunt, æther furit mugitibus boum, & doloribus, ſyluæ ipſæ, & tota Tanagri ripa. Eſt fluuius Lucaniæ, & ideo ſiccus, quia tabanus æſtate furit, quo tempore ſicca vt plurimum flumina.

c Probat exemplo. Io Inachi fluminis filia mutata eſt in vaccã ab Ioue, volente ſic cælare adulterium ſuũ: agnouit pellicẽ Iuno latentẽ ferina forma. petiit illã ab Ioue, ille annuit, ac tunc Iuno immiſit iuuencæ hanc peſtem, quæ in miſeram acerbiſſime ſæuiit.

d Abſoluit, vitandum hoc malum, ſi pecora, cum ſunt grauida, exeant ad paſtum tempore aut matutino, aut veſpertino, nam aſilus die medio inſtat acrior, adhæreſcit pecoribus.

NOTÆ.

1. EST LVCOS SILARI CIRCA.] Eſt ſapor aliquis ad verba iſta Lucilij: *Quatriuor hinc ad Silari flumen, portumque Alburnum.*

2. SILARI.] Dat hanc peſtem iuxta fluuium, ad quam rem ſignata verba iſta Ariſtot. lib. 5. Hiſt. c. 19. loquentis de œſtro, οἱ πλεῖστοι ἀεὶ περὶ ὕδατα γίνονται. *Sunt plurimi circa aquas.* Eo pertinent, quæ poſtea adducam ex eodem de ortu huius beſtiæ ex culicibus fluuiorum.

3. PLVRIMVS.] Ea forma Ouid. 4. Triſt. Elog. —*In toto plurimus orbe legar.*

Alburnus Deus.

4. ALBVRNVM.] Obſeruabis loci huius Deum dictum etiam Alburnum, vt inde Romanum morẽ teneas, qui Deos locorum eodem nomine appellabant, quo ipſa loca. Neque aliter capias Tertullian. lib. Aduerſus Gent. *Vetus erat decretum, nequis Deus ab Imperatore conſecraretur, niſi à Senatu probatus, vt M. Æmilius de Deo ſuo Alburno.* Neque Sueton. c. 5. Veſpaſ. vbi loquitur de Deo Carmelo. Romani enim Carmeli montis Deum vocabant etiam Carmelum. Hinc etiam Clitumni Deus dicitur quoque Clitumnus, de quo Deo quære noſtrum Indicem.

5. CVI NOMEN ASILO.] Eſt, vt monui, Græcorum locutio. Hi enim ſæpiſſime, cum regant vnum caſum, illi alterum adnectunt, v. g. Indiges pecuniarum, quarum non habes, pro, quas habes. Vbi *quarum*, adnectitur caſui pecuniarum. Hanc Græcam locutionem ignoranti multa occurrent in Latinis Auctoribus admodum implicata. Ita 1. Æn. *cui nomen Iulo*, pro, Iuli. Et in 9. *cui Remulo cognomen erat.* Ad quem locum ego coniungo exempla ex Græcis, & Latinis.

Aſilus hoſtis taurorum.

6. ASILO.] Hanc beſtiolam exercere hoſtiles inimicitias in tauros, vaccas, boues, certum. Varro lib. 2. Rei Ruſt. c. 5. *Las (vaccas) æſtate tabani concitare ſolent; & beſtiolæ quædam minutæ ſub cauda: ne concitentur, aliqui ſolent includere ſeptis.* Ab Oppian. 2. Hal. aſilus dicitur βοῶν ἀνάρπης: *infeſtus bobus.* Et ab Apollon. lib. 1. taurus ipſe μύωπι τετυμμένος: *aſilo percuſſus.* Inde hanc feram Nonnus lib. 9. vocat θηροκτόνον ab occidendis feris, & lib. 3. γυιοβόρον à vocandis membris. Æſchylus in Supplicibus βοηλάτην μύωπα: *aſilum agitantem boues.* Coluthus μύωπι βοῶν ἐλατῆρι: *aſilo boum agitatori.* Homer. Odyſſ. 22.

τὰς (βόας) μέν τ' αἰόλος οἶστρος ἐφορμηθεὶς ἐδόνησεν.
Quas (boues) varius aſilus impetu aggreſſus agitauit.

Seneca epiſt. 58. *Pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem.* Neque hoc ſolum, nam Oppian. loco adducto, hanc beſtiolam familiarem aſſignat Thunno, & Xiphiæ marinis piſcibus. Et de Thunno, idem ſcribit Ariſtot. lib. 8. Hiſtor. c. 15. & de eodem, atque Xiphia lib quoque 8 c. 19. Scribit enim agitari illos in exortu canis vermiculo quodam Scorpionis effigie, magnitudine aranei, quem vermiculum vocant aſilon. Ceterum obſeruabis, omnes Interpretes tam οἶστρον, quam μύωπα vertere, aſilum. Sed non dubium quin diuerſa res. Locus clarus eſt in Ariſtot. lib. 4. hiſtor. cap. 4. μύωπες καὶ οἱ οἶστροι τὰ δέρματα διαιροῦσι τῶν τετραπόδων. *Myopes, & Oeſtri perforant pelles quadrupedum.* Iterum c. 7. οἱ μύωπες καὶ οἱ οἶστροι. Sed & genere differunt, nam lib. 5. c. 19. μύωπες γίνονται ἐκ τῶν ξύλων: *Generantur myopes ex lignis.* Et de Oeſtro ſupra, ἐκ δὲ τῶν ἐν τοῖς ποταμοῖς πλατέων ζωδαρίων τῶν ἐπιθεόντων οἶστροι γίνονται, *Aſilus latiuſculis quibuſdam beſtiolis, quæ in fluuiis ſupernatant, enaſcitur.* Porro verba Ariſtot. Græca ita legenda, vel ex vertente Gaza, nam in vulgaribus deeſt, vox illa, οἶστρος. Sed ſi hoc teſtimonium non alicui ſatis, adeat eundem Ariſtot. lib. 1. c. etiam 1. vbi aperte ait, Oeſtrum naſci ex culicibus. Demum lib. 2. de Partibus Animal. c. extremo ad finem, œſtros, & myopes diſcriminat, quod illi cutes hominum transfodiant, iſti reliquorum animalium tergora. Verba, ſi quis quærat, hæc ſunt: ἔτι δὲ οἷον οἶστροι, καὶ οἱ μύωπες, οἱ μὲν τὰ τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ζώων δέρματα διαιροῦσι.

Oeſtrus differt à myope.

Aſilus natus in Italia.

7. OESTRON GRAII VERTERE VOCANTES.] Qui hoc? Nonne Græci ante Romanos, & οἶστρος vox Græca præceſſit aſilum vocem Latinam? Potius ergo Latini οἶστρον verterunt in aſilum, quam contra. De hac re plauſibilis Canteri Notula. lib. 4. Nou. Lect. c. 18. Ideo adiungam. Ait ille, dictum hoc à Poeta cupido laudandi linguam Latinam, quaſi velit innuere, Græcos fuiſſe Romanis poſteriores, cum tamen ſecutus ſit. Confirmo ego hanc Notulam ex eodem Vate, qui 8 Æn. pari ambitione dixit, *his dantem iura Catonem.* Ne videlicet Græci ea gloria efferrentur, quod ipſi ſoli haberent Græcos homines inferorum iudices. Hæc mihi dicta, ſi quibus ſ iaceant. Nam ego Poetam proprie locutum iudico. Quod ſic aperio. Fuit aſilus vox Italica, & ante omnem cultum Latinæ linguæ: atque adeo Græci, vt ab aliis barbaris, ita etiam à priſcis Italis voces aliquas aſſumſerunt. Hanc rem mihi ſatis indicat Seneca in adducta epiſtola, vbi de aſilo conqueritur, hanc

vocem

vocem iam periiſſe,& ſucceſſiſſe pro illa œſtrũ,Græcam dictionem.& addit,iſtam eſſe mentem Virgilij. Ergo,ſi hæc vox periit, & iuxta Senecam id Vates ait, cur non putem fuiſſe illam in vſu antiquiſſimis Italis,ante omnem Græcam memoriam, cum videlicet regnarunt in Italia Ianus, & Saturnus. Ideo Seneca ſignate ait, *aſilum noſtri vocabant*, non vocant. Vt innuat, iam periiſſe, & antiquiſſimam eſſe vocem. Hoc vt credam, facit etiam ſequens coniectura. Videtur mihi hoc genus muſcæ natum in Italia fuiſſe,non alibi, & inde in alias orbis partes diſſeminatum: atque adeo Græci,cum ad eos peruenit, nomen illi indiderunt more ſuo. Quærat à me aliquis. Cur tibi viſa muſca hæc nata in Italia? Ideo (inquam) quia nuſquam naſci melius potuit, quam vbi ingens boum multitudo,quibus hoc animal infeſtum. Atqui Italia pecoroſa fuit admodum. Imo ſic dicta eſt à bobus auctore Varrone c.5.lib.2.Ruſt. Nam Græci boues dicebant ἰταλοὺς, à quorum multitudine,pulchritudine, fœtu, dicta eſt Italia. Inde eſt, vt Græci propriè vſurpent οἶστρον tantum in mentione aut boum, aut Ius conuerſæ in boues: alibi ſemper Metaphorice.Pergo ad imitationẽ. Eſt nonnulla alluſio ad Apollon.qui de œſtro lib.3. ὅν τε μύωπα βοῶν κλείουσι νομῆες, *quem paſtores vocant aſilum boũ.* Ad Callimachum,qui

βέσσον, ὅν τε μύωπα βοῶν καλέουσιν ἀμορβοί.

Buſſoum, quem boum tabanum vocant bubulci.

Ad Æſchyl.qui in Supp.

βουλάτην μύωπα — οἶστρον καλοῦσιν αὐτὸν οἱ Νείλου παῖδες.

Aſilum agitantem boues,quem nati ad Nilum vocant œſtrum.

Coniunxit iſta Virſ.ad Ennium,qui 3.Annal.

Sic denſis aquila pennis obnixa volabat

Vento,quam perhibent Graium genus aëra lingua.

Aſili ferocitas.

8. ASPER.] Nemo putet, quæ hic dicuntur de aſperitate, & acerbitate huius muſcæ, de terrore boum,ac mugitibus,poetice tantum,atque ad exornationem excogitata.Scribit ſane Oppia.lib.2. Hal. (cuius verſus omitto,quia plurimi)boues rabie agitari,vbi aſilo percutiũtur:neque vllum eſſe illis mare imperuium,ſyluas,montes,ſcopulos, vt fugiant à tam diro hoſte. Et de quibuſdam piſcibus ait, tam grauiter agitari, vt ipſo furore plerumque in naues inſiliant,& ſæpe proſiliant in terram,ibique moriãtur cum magnis cruciatibus.Calaber.lib.11.fugientes Græcos explicat ſimilitudine boum,qui vbi percuſſi ſunt œſtro,ἔργου ἑκὰς φεύγοντες:*longe ab opere fugiũt.* Adhibétque alias huius doloris notas non exiguas. Apollo. lib.1. ait taurum percuſſum œſtro, furere. Et auctor Geop.reddit ἔκφρονας *inſanos*. Valer.3. Argon. furentem Herculem propter Hylam raptum comparat cum tauro percuſſo hac beſtiola.Prior illo Apol 1.Arg.Valerius itaque,

Continuo volucri ceu pectora tactus aſilo

Emicuit Calabris taurus per confraga ſeptis,&c.

Ita ferme omnes de hac beſtiola:habet enim aculeũ, quem infigit ſæuiſſime, vel in auribus, vt ait Plutarch.de diſcrimine Adulat.& Amic. vel ὑπαὶ λαπάρην,*ſubter ilia*,vt ait Calab.lib.11. vel λαγόνεσσιν *in lumbis*, vt ait Oppian. Qui ad ſignandum vim doloris,hunc ſtimulum βέλος nominat *ſagittam, ſpiculum.* Et ab Æſchylo in Prometh. dicitur οἴστρου ἄρδις: *œſtri cuſpis*.Nonnus lib.4. flagelli nomine expreſſit, cum de harmonia vxore Cadmi dixit, ἱμασσομένην νόον οἴστρῳ, *flagellata mentem œſtro*. Ariſt.1.Hiſt.c.5. κέντρον nominat *aculeum*.Sicuti Iſidorus lib.8. c.12. Et Plin. lib. 11.c.28.& multi alij.

9. ACERBA SONANS.]Ex Noſtro(credo) Oppian. 2.Hal.loquens de boue,qui œſtro agitatur, ait in epiphonemate, τοίῃ μὲν ἄγει δριμεῖα θύελλα: *talis ipſum fert acerba procella.*

10. EXTERRITA.] Æſchyl. in Prom. οἰστρηλάτῳ δείματι, *terrore œſtri.*

11. DIFFVGIVNT ARMENTA.]Ita Calab.lib. 11.inducit tauros percuſſos œſtro: φεύγοντας ἔργου: *fugientes ab opere*.Et ab Oppian.

—— ποίην καὶ αὔλια πάντα λιπόντες

φεύγουσι λύσσῃ

Prato,& ſtabulis omnibus relictis

Agitantur rabie perciti.

Eo pertinet ab Calabro ibidem dici Græcos fugientes eſſe ſimiles bobus, quos τύψεν οἶστρος: *œſtrus percuſſit*.Et ab Homer.Odyſ. 22. fugientes hoſtes in bello comparari bobus fugientibus ab inſonãte œſtro: ſicut ab Apol.& Val.Herculem.

12. FVRIT MVGITIBVS ÆTHER.]Oppian. loquens de tauris percuſſis œſtro, πάντη δὲ βρυχή: *vbique autem mugitus.*

13. HORRIBILIS EXERCVIT IRAS.]Vix credas,quam celebres Poetis ſint cruciatus ſæuiſſimi, quos Io paſſa eſt ab œſtro latens ſub forma bouis. Sophoc.Elect. τὰς οἰστροπλῆγος — Ἰνάχου κόρης: *œſtro agitata filia Inachi.* De eadem Æſchyl. in Prom. οἰστροδίνητος: *percita ab œſtro.* Ipſa de ſe ibidem. οἰστρήλατος δ' ἐγώ. & ὀξυστόμῳ μύωπι χριομένη: *acuto ſtimulata aſilo*, & χρίει τίς αὖ με τάλαιναν οἶστρος: *Pungit me miſeram œſtrus quidam.* Ouid.1.Metam.ait,obiectam Ioni horrificam Erynnym.Adiice furias, quas hæc beſtiola excitauit tauro illi, qui raptauit puerum Ampelum. Rem late habet Nonn.lib.11.Dionyſ.

Ius verſæ in vaccam furiæ.

14. FERVORIBVS ACRIOR INSTAT.]Oppian.

—— ἄγριον οἶστρον

ὅς σφίσι καυσηροῖο κυνὸς νέον ἀντέλλοντος

κέντρου πευκεδανοῖο θοὸν ἐνερείδεται ἀλκήν.

—— ferum aſilum,

Qui ipſis ardido cane recens exorto

Aculei pernicioſi velox infigit robur.

Homerus quoque Odyſ.22.ait aſilum feruere ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ: *verno tempore*.Varr.2.Rei Ruſt.c.5. æſtatem ſignat,in qua vaccæ concitantur tabano.

15. SOLE RECENS ORTO.] Eſt hæc locutio Græcorum,qui νέον cum dicunt,ſubaudiunt κατὰ, vt ſit κατὰ νέον.

16. NOCTEM DVCENTIBVS ASTRIS.]Ita 2.Æn. de Lucifero:*Ducebátque diem.*

[a] Poſt partum,cura in vitulos traducitur omnis
Continuóque notas,& nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſeruare ſacris,aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cetera paſcuntur virides armenta per herbas.
[b] Tu quos ad ſtudium,atque vſum formabis agreſtem,
Iam vitulos hortare,viámque inſiſte domandi,

Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Ceruici ſubnecte: dehinc, vbi libera colla
Seruitio aſſuerint, ipſis è torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos.
Atque illis iam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia puluere ſignent.
Pòſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
[c] Interea pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes, vluámque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum, niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces conſument vbera natos.

ARGVMENTVM.

Vitulis, relictis iam tauris, & vaccis, tota cura impendenda eſt: horum triplex genus aſſignat, & latè diſſerit de illorum domitura.

EXPLICATIO.

[a] DOCVIT curandos patres ante admiſſuram, poſt iſtam matres: nunc ait, vti harum negotio depoſito, cura tota transferenda ſit ad ſobolem. Itaque ait, natis vitulis ſtatim inurendas eſſe notas gentilitatis, & proſapiæ, ſecernédoſque, ac iam tum deſtinandos his notis, alios quidem ad ſobolem procreandam, alios ad ſacrificia, alios ad agriculturam: porro ipſæ iuuencæ, ac vitulæ (nam has intelligit, per cetera armenta) paſtui tantum indulgeant, neque ſignétur his notis, vt quæ macello fere ſeruiút, præter illas, quæ ſeruandæ ad admiſſuram.

[b] Dixit deſtinádos alios ad ſobolem, alios ad ſacra, alios ad agriculturam: nunc omiſſis primis & mediis, loquitur de extremis, qui ſeruantur ad agriculturam. Docétque, vt vituli cum ſunt, domentur, quia tunc facilius. Adhibétque rationem, qua debeant domari, iſtam. Subnectantur eorum ceruicibus circuli ex viminibus, non adſtricti ſed laxi: deinde, vbi huic rei aſſueuerint, iungantur bini è torquibus, cogantúrque coniunctim viam ire: tertio ferant inanes currus, vt aſſueſcant ſtrepitibus; ita vt ratio habeatur non ponderis, ſed itineris celerrimi, ideo ait, *ſignent veſtigia ſummo puluere*: quarto denique ferans currum cum multo onere, cui axis ſit fagineus, cui temo æreus.

[c] Docet, quid fieri debeat cum ſobole, cú adhuc eſt tenera, neque dum apta ad domationem. Paſcatúr non tantùm graminis; aut frondes ſalicum (has veſcas vocat, id eſt, aptas ad eſum) aut vluam paluſtrem; ſed adhuc dabis illis farraginem ad ſaginam. Deinde curandum, vti vaccæ non mulgeantur, ſed lac totum impendant in alimoniam ſobolis.

NOTÆ.

1. NOTAS, ET NOMINA GENTIS INVRVNT.] De hoc more fusè dictum 1. Georg. ad illud, *Aut pecori ſignum & numeros impreſſit aceruis.* Illud, *gentis nomina*, libenter retuli ad proſapiam, nobilitatem, & patriam pecoris, non ad poſſeſſorem, etiamſi videam hoc defendi poſſe. Nam Varr. c. 7. lib. 2. Ruſt. *De ſtirpe magni intereſt, qua ſint.* Et addit, à regionibus dici nobiles. Hoc liquidius ad mentem Virgilij. Obſeruabis inſtrumentum, quo vni equi ſignabantur, dici τρυπάνιον.

2. INVRVNT.] Eſt hoc, quod ſcriptores Rei Ruſticæ dicunt *ſignare*. Quod Feſtus: *dignorare*. Ait enim: *Dignorant, ſigna imponunt, vt fieri ſolet in pecoribus.* Græci dicunt χαράττειν, χαρακτηρίζειν. vnde & ſignum impreſſum pecoribus, character dicitur. Sed Virgilius maluit exprimere Græca ἐγκαύματα. Inde & Anac. de equorum notis, πυρὸς χάραγμα, quo exprimit inuſtum ſignum. Dignorare quid ſit. Character equorum.

3. ET QVOS AVT PECORI.] Hac diuiſione ſcias obiter, quid debeat peritus equorum facere. Non abhorret locus Varron c. 7. lib. 2. Ruſt. *Equi quod alij ſunt ad rem militarem idonei, alij ad vecturam, alij ad admiſſuram, alij ad curſuram, non item ſunt ſpectandi, atque habendi. Itaque peritus belli alios eligit, atque alit, ac docet, aliter quadrigarius, ac deſultor, neque idem qui vectarios facere vult ad ephippium, aut ad prædam, &c.*

4. SVBMITTERE.] De hoc iam ſupra.

5. ARIS SERVARE.] Expreſſit verbum Varr. c. 5. lib. 2. Ruſt. *Ad victimas farciunt, atque ad Deorum ſeruant ſupplicia.*

6. SCINDERE TERRAM.] Diſſoluit Græcum γεωτομεῖν.

7. CAMPVM HORRENTEM.] Inaratum agrum dicunt ſcriptores Ruſtici horrere, ſquallere, obduci ſitu.

8. ARMENTA.] Videntur mihi Interpretes ignoraſſe hunc locum. Seru. ait, Poetam locutum ad diſcrimen triplicis diuiſionis. Quaſi dicat. Vituli, qui deſtinantur admiſſuræ, ſacris, labori agrorum, ſeruentur domi, reliqua armenta paſcantur libere per agros. Alij Interpretes aut hoc idem, aut nihil. Hoc non ſatisfacit, nam ea diuiſio ita comprehendit omnes vitulos, vt nullum faciat reliquum, cum illi nulli alij rei ſeruiant, præterquam contentæ triplici illa diuiſione: niſi quis ſuperuacanee recurrat ad macellum. Deinde, quis dixit, aut vidit vitulos comprehenſos ea diuiſione non paſci in agris, ſed tantum domi ali? Ego per *armenta* capio tantum vitulas cum diſcrimine ad vitulos. Ducit me in hanc mentem Poeta ipſe, qui ſupra eodem ferme diſcrimine, cum dixiſſet, taurum ante coitum ſaginandum eſſe; adiiciens, vaccas eodem tempore tenuádas eſſe ieiunio, ita ait. Armenta pro vitulis tantum.

Ipſa autem macie tenuant armenta volentes.

Vbi per *armenta* intelligit vaccas cum diſcrimine ad mares. Sic hoc loci, deſtinatis iam maribus ad

præci

præcipua munia, ait fœminas libere relinquendas nulla nota, aut impreſſione ſigni. Dices. Nonne & iuuencæ interdum mactabantur ſacris? Ita eſt. Sed Poeta videtur reſpexiſſe ad ſacrum illud, quod creberrimum, & quod excellens, in quo non niſi taurus mas occidebatur: vt enim inter hoſtias maxima erat & τέλεια ouis, ita inter victimas taurus. Qua de re quidpiam commeminit Ioſeph. Scaliger in Feſtum. Inde Varro lib. 2. Ruſt. cap. 5. nulla facta vitularum mentione, de maribus ait, ali ad victimas, & ſeruari ad Deorum ſupplicia. Dices rurſum. Nonne & iuuencæ interdum arant terram? Ita eſt quoque, ſed interdum, vt alis. Nam hoc opus boum eſt propriũ: ad quod Poeta reſpexit. Et 1. Georgicorum, vbi ſermo eſt de aratione, nunquam vaccæ, aut iuuẽcæ inducuntur: ſed tauri, boues, iuuenci.

Dum faciles animi ad-[illegible]

9. VIAMQVE INSISTE DOMANDI DVM FACILES ANIMI IVVENVM.] Hæc ſententia vicem habeat Adagij, quam referas ad adoleſcentes iam tum primo æuo inſtituendos, vt ſeruent odorem in poſterum, quo imbuti in prima ætate. Hac enim comparatione vſus non ſolum Horatius, ſed etiam Philo lib. ὅτι πᾶς σπουδ. ἐλεύθερος· ὥσπερ γὰρ τὰ ἀγγεῖα ... *ſicut enim vaſa odorem, quo primum fuere imbuta, referunt, ſic iuuenum animæ, &c.* Lege reliqua. ideo Eurip. in Supplic.

> ἃ δ' ἂν μάθῃ τις, ταῦτα σώζεσθαι φιλεῖ
> πρὸς γῆρας, οὕτω παῖδας εὖ παιδεύετε.
> *Quæ quis didicerit, eadem vult ſeruare*
> *Ad ſenium. Itaque filios bene inſtituite.*

Pulcre dixit Pind. od. 11. Olymp.

> — τὸ γὰρ
> ἐμφυὲς οὔτ' αἴθων ἀλώπηξ,
> οὔτ' ἐρίβρομοι λέοντες
> διαλλάξαιντο ἦθος.

Mores natura inſitos neque ardens vulpes, neque grauiter rugientes leones mutauerint. Eadem ſententia Horat.

> *Naturam expellas furca, tamen vſque recurret.*

Cui accinit Gregor. Nazian. orat. 1. ... *Solet enim id, cui vis adhibita eſt, non ſecus ac planta per vim manibus inflexa, ſimul ut dimiſſum fuerit, ad ſe rurſum redire.* Eandem ſententiam repetit Orat. 1. & 2. de Pace. Ab hac difficultate nata ſententia Poetæ admonentis domituram, adhuc ante ætatis flexum. Sed qui volet ſententiam iſtam amplificare, quæ mire eſt plauſibilis, nec mihi locus morandi, legat elegantiſſimum locum Prudentij li. 1. contra Symm. Vbi adultæ olim idololatriæ vires & robur conijcit in negligentiam pueritiæ informatæ: orationem Appij Claudij apud Dionyſ. lib. 5. Hiſt. vbi vir ille ait, obſiſtendum cupiditatibus, cum infirmæ, non cum auctæ: Strabonem lib. 15 & Herod. lib. 1. ait enim vterque, pueros Perſarum ſolitos informari dicendæ veritati ab anno ætatis quinto, quoniam apud Perſas nullum maius crimen mendacio: legat tritum locum Ouidij, *Principiis obſta, &c.* Legat locum pulcerrimum Platon. 2. Polit. vbi Homeri fabulas & nugas exterminat à ſua ciuitate, vnis tantum conſulens adoleſcentibus: interque alia ait: ... *quæ enim in ea ætate opinionibus accipiuntur, difficillime eluı, euellique conſueuerunt.* Eadem docet ſatis longo excurſu lib. 3. Legat Demoſth. orat. 13. vbi ſententia aurea hæc τὸ γὰρ ἔθος μικρὸν ... : *Conſuetudo, quæ vna inoleſcit, magna eſt.* Recte ait Æſchines in orat. contra Timarchum, τὸν καλῶς τραφέντα παῖδα, ἄνδρα γενόμενον, χρήσιμον ... τῇ πόλει: *puerum recte inſtitutum, vtilem fore ciuitati in ætate virili.*

10. IVVENVM.] Nota tres voces conſentaneæ poſitas, traductaſque ex hominibus ad feras, videlicet: *iuuenum, pubis, mores.* Pueritia de pecoribus in Columella eſt. VII, & ſenectus de iiſdem in Virgilio, & omnibus βρέφος, id eſt, infans eſt in Herod. de fœtu mulæ. Sed hanc rem alibi exornaui.

11. MOBILIS ÆTAS.] Recte putat Germ. videri Virgilium τὸ ἔμψυχον, & κινητικὸν ætati tribuiſſe vigenti, quod animatum ab inanimi maxime diſcernatur motu & ſenſu; &, quo corpus mobilius ſit, hoc & viuidum magis videatur: quod veteres Philoſophi, vt docet Ariſt. lib. 1. Anim. ſtatuerint eximie familiarem eſſe animæ motum: vnde & illi dicunt, τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχήν, ταύτην δ' ὑφ' ἑαυτῆς, *reliqua omnia moueri ab anima, ipſam animam à ſeipſa.*

Mobilis ætas cur.

12. CIRCLOS.] Ita in Varron. lib. 1. Rei Ruſt. c. 4. *furclos* pro ſurculos, agnoſcunt Ioſeph. Scalig. & Pet. Victor.

13. LIBERA COLLA SERVITIO ASSVERINT.] Vide oppoſitionem libertatis, & ſeruitij.

14. E TORQVIBVS.] Nullius doctrinæ ruſticæ ignarus fuit Vates. Ait, illigandos boues è torquib. nõ è cornibus. Lege quæ late Colum. docet lib. 2. c. 1. vbi damnat rationem illam iungendi boues è cornibus, quod iſto modo retractis & reſupinis capitibus excrucientur: contra, ſi iungantur ceruicibus, plus conantur, & excruciantur minus, quia hoc modo tota mole corporis, totoque corpore nituntur: plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quam cornibus.

Virgilius ſcientiſſimus rei ruſticæ.

15. APTOS.] Id eſt, aptatos, atque illigatos, ſicuti apud Catul. *aptis ſarcinulis & expeditis*, id eſt, ſubſtrictis, & alligatis ſarcinis. Et apud Agel. lib. 1. c. 15. cum ſcribit: *Linguam autem debere aiunt non eſſe liberã, nec vagã, ſed vinculis de pectore imo, ac de corde aptis moueri, & quaſi gubernari.* Vbi *vinculis aptis* eſt, aptatis, & illigatis. In Agel. legitur vulgo, *vinculis apertis*, nullo, potius inepto ſenſu Debes hoc Fruter. lib. 1. verſ. c. 19.

Aptus, pro aptatus.

16. COGE GRADVM CONFERRE IVVENCOS.] Colum. etiam in domitura boum c. 2. lib. 6. *Ante ſæpe num licebit producere, & docere per mille paſſus compoſite, ac ſine pauore ambulare.* Præcedit in Poeta, iungendos boues pares. Varr. quoque lib. 1. rei ruſt. cap. 20. præcipit, vt boues ſint pares: & addit rationem, *ne in opere firmior imbecilliorem conficiat.* Col. etiam c. 2. li. 6. *Item cuſtodiendum eſt, ne in corporatione, vel ſtatura, vel viribus impar cum valentiore iungatur: nam vtraque res inferiori celeriter affert exitium.*

17. GRADVM CONFERRE.] Pluries Poeta *gradũ* infert in hac ſignificatione. Hic & in 6. Æn. *gradum conferre*. In 1. Æn. *continuitque gradum.* In 4. *Gradũ celerabat.* In 6. *reuocare gradum* & *Siſte gradum.* Sic Liuius ad finem lib. 2. *gradum referre.* Et poſt pauca oppoſitione quæſita: *gradum inferre.* Quod vero Poeta *gradũ conferre*, Euripid. ex Nota German. in Phœniſſ. dixit, συνάψαι πόδα. Et in Ione, ἴχνος συνάπτειν.

18. ROTÆ DVCANTVR INANES.] De hoc præcepto ita etiam Varro lib. 1. Rei Ruſt. c. 20. *Quos ad vecturas item inſtituendũ, vt inania primum ducant plauſtra; & ſi poſſis, per vicum aut oppidum creber crepitus, ac varietas rerum cõſuetudine celerrima ad vtilitatem adducit.* Sed & quod Virgilius ſubijcit de puluere, id præmiſit Varr. vbi docet quidpiam de arena, & molliore terra in domitura boum. Colum. lib. 6. c. 2. has inanes rotas vocat *experimenta vacua.*

19. SVMMO VESTIGIA PVLVERE SIGNENT.]

Hoc ita extulit Manil. lib. 5.

Vixque rotis leuibus summum contingere campum.

Sed de hac variatione alibi.

20. POST VALIDO, &c.] Pari præcepto Colum. lib. 6. c. 2. *Interdum & pondus aliquod iniungitur, vt maiore nisu laboris exploretur patientia. Post eiuſmodi experimenta vacuo ploſtro ſubiungendi, & paulatim longius cum oneribus producendi ſunt.*

21. FAGINVS AXIS INSTREPAT.] Ex Hom. Il. 5. qui ad verbum, ἔβραχε φήγινος ἄξων βεβριθώς.

22. SED FRVMENTA MANV CARPES SATA.] Explicui de farragine ſecutus Seruium. Varro hoc genus cibi adhibet c. 5. lib. 2. *Semeſtribus vitulis obi-* A *cium furfures triticeos, & farinam ordeaceam, & teneram herbam.* Hoc extremum explicat, quæ ſint ſata illa frumentacea Virgilij.

23. NEC TIBI FOETÆ.] De hoc præcepto ita Calpur. loquens de ouibus:

Parce tamen fœtis, neu ſint compendia tanti,
Deſtruat vt niueos venalis caſeus agnos.

Cum ait *more patrum*, ſignat priſcum æuum, in quo eſus magna ex parte lacteus fuit. Nondum enim hominibus aſſuetis ad carnes, nullus cibus delicatior fuit lacticiniis.

24. IMPLEBVNT MVLCTRALIA VACCÆ.] De hac variatione alibi. Vocatur ab nonnullis, *mulgaria.*

[a] Sin ad bella magis ſtudium, turmáſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes:
[b] Primus equi labor eſt animos, atque arma videre
Bellantum, lituóſque pati, tractúque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.
Tum magis, atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum ceruicis amare.
Atque hæc iam primo depulſus ab vbere matris
Audiat: ínque vicem det mollibus ora capiſtris
Inualidus, etiámque tremens, etiam inſcius æui.
[c] At tribus exactis, vbi quarta acceſſerit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibúſque ſonare
Compoſitis, ſinuétque alterna volumina crurum,
Sítque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Prouocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
[d] Qualis Hyperboreis Aquilo cùm denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differt
Nubila, tum ſegetes altæ, campíque natantes
Lenibus horreſcunt flabris: ſummæque ſonorem
Dant ſyluæ, longíque vrgent ad littora fluctus.
Ille volat, ſimul arua fuga, ſimul æquora verrens.
[e] Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
[f] Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere iam domitis ſinito. namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

ARGVMENTVM.

Recurrit ad equos, de quibus docet, vti in teneriore ætate erudiendi ſint, domandi in robuſtiore, vt apti ſint & bellis, & certaminibus. Equum hunc ita eruditum, & domitum comparatione illuſtrat. Aſſignat in fine tempus dandæ farraginis.

EXPLICATIO.

[a] CONVERTIT velificationem ad eruditionem, & domituram equorum, relictis tauris, vaccis, vitulis. Si tibi (inquit) ſtudium eſt ad bella, & equeſtres turmas magis, quam ad rem agreſtem: ſeu ad certaminia Olympica, quæ fiunt ad Alpheũ Piſæ in luco, qui ibi ſacer eſt Ioui, ſeruanda tibi ſint duo B præcepta, primum, de equo erudiendo in ipſa veluti ætatis pueritia, alterum de domitura, cum acceſſerit equus ad annum quartum.

[b] Ponit quæ pertinẽt ad eruditionẽ in prima ætate, quã ego pueritiam nuncupaui, explicationis gratia. Ergo labor primus equi, qui alitur vel ad bella, vel ad curulia certamina, ſit videre tractantes arma, pati aurib. ſtridorem lituorum, ferre intrepide iiſdẽ aurib. rotas gementes cum trahuntur, audire frenos inſonãtes: præterea aſſueſiat laudib. magiſtrorũ, gaudeátq; ad ſonitum illum, qui excitatur ad plauſam ceruicẽ. Audiat, & patiatur hæc omnia, cũ primum à lacte depellitur: quin etiam, cum primum natus eſt, cum eſt inualidus, tremens, ac viuendi inſcius, aſſueſiat capiſtris, quam eſſe debẽt mollia, ne lędatur.

Pergit

c Pergit ad alteram præceptum de domitura, A quod exercendum quarto ætatis anno. Vult Vates, vt equus hoc æui aſſueſcat & gyro, & curſib. & ſaltibus militarib. Hiſpani dicunt, hacermal al caballo. Hunc gyrum, hos ſaltus explicat per verſus 3. Clara omnia ſunt. Tantum illud, *ſinuetque alterna volumina crurum*, eſt, flectat volutétque crura alternatim. Elegantiſſime enim volutantem ſe & gyrantem equum deſcripſit per volumina crurum.

d Explicat comparatione, quæ dixit. Vidiſti impetum, quo incumbit Aquilo, cum flans à montib. Hyperboreis differt, id eſt, diſſipat hyemes, & nubila Scythiæ arida (ita vocat, quia ſine pluuiis, vt eſt pars tota illa Scythiæ, quia ſubiecta Aquiloni) ac cũ ſegetes horreſcũt flabris, ſyluæ dant ſonitus, fluctus B vrgent ſe impelluntque ad littora, ventus interim conuolat, & tam arua quam maria peruertit. Talem volo equũ illum. Per *campos natantes* intellige meſſem ipſam ſeſe criſpantem fluctuantémque ad flantem Boream.

e Dicit equum, quem deſcripſit, optimum fore vel ad certamina Olympica Elidis, vel agitandis eſſedis Belgarum in prælio. Nullis enim ſpatiis Olympiæ, nullo ſpumarum cruore, nullis præliis fatigabitur. Itaq; verſus iſti reſpõdẽt illis, qui initio poſiti, de ſtudio aut ad bella, aut ad certamina Olympica. Quaſi dicat. Hic equus tibi optimus erit ad ſpatia Olympica, ſi tibi ſtudium prælabi Alpheum Piſę: hic collo feret Belgica eſſeda, ſi tibi ſtudium ad bella, & feroces turmas.

f Abſoluit rem cum admonitiuncula, videlicet dandam equo farraginem poſt domituram, non ante illam: nam ſi ante illam, difficile admodum domabitur, neque parebit verberibus aut frænis.

NOTÆ.

1. ALPHEA.] Fit hic mentio Alphei, Piſæ, & infra, Elei campi. Fuit Elis prouincia Peloponneſi, in Elide Piſa oppidum, ad Piſam Alpheus, iuxta quam celebrata certamina Olympica. Elis etiam oppidum. In his ſatis notitia qualiſcunque, omnia ſi illuſtrem, ſi examinem, nullum otium, nullum tempus. De Ioue Eleo, de quo hic Poeta, lege Lilium.

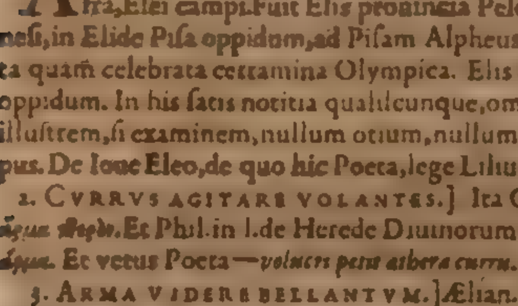
2. CVRRVS AGITARE VOLANTES.] Ita Græci ἅρμα πτερόν. Et Phil. in l. de Herede Diuinorum πτηνὸν ἅρμα. Et vetus Poeta — *volucri petit æthera curru*.

3. ARMA VIDERE BELLANTVM.] Ælian. l. 16. de Anim. c. 25. ſcribit: *Ne armorum fremitum, & gladiorum ad clypeos reſonantium crepitus equi extimeſcant, eos ad ſtrepitum & ſonitum aſſueſcere cogunt, armatáque cadauerum ſimulacra ſub ipſum frenum ſubiiciunt, vt caſorum in bello conſpectum ferre conſueſcant, ne rerum terribilium metu affecti ad rem militarem inutiles ſint.*

Litui. 4. LITVOS.] Explicui per ſtridorem, quia Lucan. lib. 1. *ſtridor lituum*. Et Senec. in Oedip. de hoc inſtrumento: *tridulos cantus*. Alibi: *ſtridor lituis ſtrepentis*. Stridori affinis acutus ſonus. Ennius à Feſto adductus:

Inde loci lituus ſonitus effudit acutos. Stat. lib. 6.
Et lituis aures circumpulſantur acutis.

Monuit iſta Lipſ. lib. 4. Rom. Milit. Lituum ex marmoribus ita effingas.

5. FERRE ROTAM.] Vide vt explicui: & caue intelligas de rota ducta ab equo ipſo, tãtum vt audiat patiatúrque auribus illum ſtrepitum. Quę proximè præcedunt, quæ proxime ſequuntur, omnia pertinent ad auditum. Interſeri quidpiam de ducta rota, vulgaris eſſet Poetæ. De hoc præcepto ita loquitur Plat. lib. 3. Polit. τοὺς πώλους ἐπὶ τοὺς ψόφους, καὶ θορύβους ἄγοντες, σκοποῦσιν εἰ φοβεροί: *Ducunt pullos equorum ad ſtrepitum, & tumultus, vt probent an timidi ſint.* Vt vero hic *gementem rotam*, ita alibi, *plauſtris gementibus*. Quod hic *gemere*, ſupra inſtrepere.

6. STABVLO FRÆNOS AVDIRE SONANTES.] De hac equorũ probatione. Ita Auctor Geop. li. 16. τὸν χαλινὸν πρὸς τῇ φάτνῃ κρεμαστέον, ἵνα ψαύων συνεθίζηται, καὶ μὴ δειλιάσῃ τὸν ἀπὸ τῶν στομίων ψόφον. *Suſpendendum eſt frænum ad præſepe, vt eius contactu aſſueſcat, nec vereatur ſtrepitum ſialiſterij.* Eſt hæc pars illa frænis, quæ equis ſaliuam excitat. Varr. c. 7. lib. 2. Ruſtic. *Eadem quæ cauſſa ibi frenos ſuſpendendum, vt equuli conſueſcant & videre eorum facum, & è motu audire crepitus.* Ælianus lib. 6. Hiſt. Anim. cap. 10. *Equus, cum freni crepitum, & ſtrata, & cætera ornamenta videt, tum fremit, & exſultans vngularum ſupploſione obſtrepit, & ex eorum conſpectu, quaſi furoris afflatu ad iter incenditur.* Vrſinus ex Scholiaſte Ariſtophanis in ἱππεῦσι adducit, equos probari ſolitos κώδωνος ψόφῳ *ſonitu tintinnabuli.* Equi qui probandi. Sialiſterii.

7. GAVDERE MAGISTRI LAVDIBVS.] Eſt hoc C ingenium equorum, vt plurimum ducantur laude, blanditiis, illecebris. Philo lib. de Agricultura. ὅταν μὲν ἂν ἐλαύνῃς ἐπιεικῶς ... ὁ ἵππος ... *Equus ſi iter bene carpit habens obtemperat laudem refert ab equite.* Homerus attigit lib. 17. Il. cum ait, equos non ſolum minis duci, ſed etiam μειλιχίοισι, *blandis verbis*. Inde Pap. 8. Theb. deſcribens notas illorum, quibus bellum erat faſtidio, ſic ait: Equi ducuntur laude.

— *abiecere madentes,*
Sicut erant, clypeos: nec quiſquam ſpicula terſit,
Nec laudauit equum, nuda nec caſſidis altam
Comſit, adornauitque iubam.

Quaſi non minor pars rei gerendæ eſſet equi laudatio, quam reliqua. Iſid. de ingenio equorum, c. 1. lib. 12. *Dolent, cum victi fuerint, exſultant cum vicerint.* D Pulcre ait Plato de ingenio boni equi in Phædr. τιμῆς ἐραστὴς μετὰ σωφροσύνης τε, καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληκτος, κελεύσματι μόνον, καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται. *Honoris cupidus, temperantiæ pudoriſque particeps, ac veræ gloriæ amicus, nullis ſtimulis indigens, ſed cohortatione ſola rationéque regitur.* Vt vero hic *magiſtri*, ita Græci etiam de beluis διδάσκαλοι. Atque etiam συμάστορες, de qua voce vide Notam Rit. in Op. 2. Cyn.

8. PLAVSÆ SONITVM CERVICIS AMARE.] Xenoph. in l. de re equeſtri. καὶ ἃ δέ γε χρὴ ἂν ψηλαφώμενον ὁ ἵππος μάλιστα ἥδηται. ταῦτα δ' ἐστὶ τά τε λασιώτατα, καὶ οἷς αὐτὸς ἥκιστα δύναται ὁ ἵππος, ἤν τι λυπῇ αὐτὸν ἐπικουρεῖν. *Contrectanda etiam hæ partes corporis, quas maxime tangi equus gaudet. Hæ ſunt denſiſſima pilis, & à* E *quibus moleſtia depellere ipſe nequit.* Et ſupra in laudato equo poſuerat eum, qui eſſet πρᾶος, καὶ χειροήθης, καὶ φιλάνθρωπος, *manſuetus, patiens manuum, amans hominum.* Ad hoc pertinet præceptum, quod ſæpe inculcat, equos non verberibus & minis, ſed placide, & blande tractandos. Auſon. Equi tangi gaudent.

Nouit equus plauſæ ſonitum ceruicis amare.

Silius lib. 4.

Tum ſtimulans grato plauſæ ceruicis honore
Cornipedem alloquitur.

Virgil. ipſe in 12.

Circumſtant properi aurigæ manibúſque laceſſunt
Pectora plauſa cauis, & colla comantia pectunt.

Alluſit Papin.4.Theb.nam de Bellona.

Mox & caſtra ſubit,ferroque auroque coruſcis
Mixta viris,turmaſque fremit,dat cunctibus enſes,
Plaudit equos,vocat ad portas,&c.

Et prudent.Hym.11.Periſteph.

Non ſtabulis,blandave manu palpata magiſtri,
Imperiumque equitis ante ſubacta pati.

Forte & Caſſiod.c.13.l.1. *Equorum curſus hominu clamoribus incitatur,& ſonantium manibus agitur,*ná alius alio fortaſſe transferat.Hanc equorum palpationem

Poppyſma. Græci dicunt *poppyſma.* Vnde verba iſta Interpretis Nazianz.Orat.24. *Nec equum præferocem, ac iam ætate aliquanto proueétiorem frani tyrannidem perferre, niſi blanda quadam,& adulabunda manu permulceatur*, libere verſa ſunt, nam Nazianzen.ipſe tantum κολακείαις καὶ ποππύσμασι. Et Orat. 22. extulit verbo ἐπιποππύζειν. Inde capies verba Plinij cap.2.lib.28. *Fulgetras poppyſmis adorari conſenſus gentium eſt.* Id eſt manuum comploſione adorare. Turnebum lege lib.4.Adu.c.15. Porro ab equis tracta eſt forma adagij *palpo percutere.* Vide Eraſm.ch 4.cent.5.c.35. Et adiunge Calabrum lib.2. qui de Priamo blandiente Memnoni ita ait,

καὶ ἑ μὲν τοθορώμενος χειρεῖ προσηνέα μῦθον:
Et illum manu demulcens,honorifice alloquebatur.

Et lib.3.ait,Achillem ſolitum blandiri Phœnici χείρεσι,*manibus.* Et Hom.Odyſ.χειρί τέ μιν κατέρεξεν,*manuque ipſum demulſit.* Ad formam hanc adagij aperte alluſit Virgil.ipſe in Ciri,vbi de nutrice Niſæ, poſtquam illa huius amores didicerat,ita ait:

Incipit ad crebros inſani pectoris ictus
Ferre manum,aſſiduis mulcens præcordia palmis.

Et apud Platonem Phœdo,cum ait,καταψήσας (ſcil. Socrat.) μου τὴν κεφαλὴν,καὶ ξυμπιέσας τὰς ἐπὶ τῷ αὐχένι τρίχας.*demulcens caput meum,criniſque attrectans, quos ſparſi ſuper ceruicem meam.*

9. DEPVLSVS AB VBERE.] Eadem forma vſus in re ouium Ecl.7.

10. DET MOLLIBVS ORA CAPISTRIS.] De hoc præcepto Auctor Geopon lib.16.

τότε φορβειὰ αὐτοῖς περιθετέον,
Capiſtra ipſis circumponenda erunt.

11. INSCIVS ÆVI.] Par huic illa: *imprudens laborum de fronde tenera.*

Equi qua ætate domandi. 12. AT TRIBVS EXACTIS.] Auctor Geopon. δαμάζεται δὲ τριετὴς γενόμενος πρὸ τοῦ γαστρίζεσθαι. *Domatur, cum fuerit trium annorum,antequam ventroſus fiat.* Var. c.7.lib 2.Ruſt. *Sunt qui dicant poſt annum, & ſex menſes equuleum domari poſſe,ſed melius poſt trimum,a quo tempore farrago dari ſolet.*Colum.c.29. lib.6. *Equus bimus ad vſum domeſticum recte domatur, certaminibus autem expleto triennio ſic tamen vt poſt quartum demum annum labori committatur.* Adiungam notulam de imitatione. Nemo eſt Poetarum, qui non ante oculos Noſtrum propoſuerit. Horum vnus eſt Claudius Marius ſuo ſeculo florens Poeta. Hic pluſima initia, & fines carminum ex Virgilio arripuit, quæ placitum in vnum locum coniungere. *Iam tribus exactis. A te principium. Tertia lux. Dixerat hæc. Ergo vbi. Da Pater auxilium. Ignis edax. Per varios caſus. Tum Pater omnipotens. Talibus attonitus viſis. Nunc age care pater. Nox ruit. Rape ſaxa manu. Interea magno. Obſcuraniſſimus æquo. Portis erumpit apertis.* Omiſi plurima.

13. QVARTA ACCESSERIT ÆTAS.] Sunt qui *æſtas* reponant,nó fortaſſe male.Nam phraſis iſta eſt nota Maroni,bis 1.Æn.ſemel 5.

14. CARPERE MOX GYRVM.] Eadem ratione ait Ælian.12.Hiſtor.Animalium c 9. domari equos Indicos, qui maxime feroces ſunt. Ceterum gyri

A circumflexionem ita expreſſit Pollux, καμπὰς περιαγωγὰς,καὶ στροφὰς,καὶ ἐπιστροφὰς. Tibul. lib.4.--*curuo contendere gyro.*Manil.*glomerare gyros equo.* Ariſt. l.2. de Gener. & corr. c. 10.ita extulit, κύκλῳ περιελθεῖν. *ire in orbem.*& c.11.κύκλῳ ἰέναι,κύκλῳ γίνεσθαι, κύκλῳ ἀνακάμπτειν. *Ire in orbe,fieri in orbem, redire in orbē.* Notat Germ.ex Budæo, *carpere* hic reſpondere verbis καλπάζειν,& καρπᾶν. Hæc enim ſunt vrgere exſultantem equum ad ingreſſum curſus. Primú certe impetum ad currendum per *minas* expreſſit Papin. de equo Domitiani.

Acrius attollit vultus,curſumque minatur.

In eodem l.de re longe alia:*citare ad frena.*

15. GRADIBVSQVE SONARE.] Alluſum ad vocem *Sonipes* quæ equorum eſt. Inde in 8. — *ſonitu*

B *quatit vngula campum.*

16. VOLVMINA CRVRVM.] Hæc vnice Maronis eſt.Nec minor ſane eſt laus inueniſſe, quam accepiſſe a Græcis,imo maior.

17. CVRSIBVS AVRAS PROVOCET,&c.] De curſibus,& ſaltibus militaribus, quibus equi aſſuefaciendi,quibus domādi,ita Xenop.l.de re equeſtri. Equi erudiendi. τάφρους διαπηδᾶν,τειχία ὑπερβαίνειν, ἐπ' ὄχθας ἀνορούειν, ἀπ' ὄχθων καθάλλεσθαι, καὶ πρὸς ἄναντες δὲ καὶ κατάντες, καὶ πλάγια ἐλαύνοντα. *Forſan tranſilire vallum ſuperare, in collem erumpere,de colle deſilire,agitabitur per accliuia,per decliuia,per obliqua.*Iterum docet, equum incitādum, cum auerſum ab aliis equis, tum ad illos conuerſū, & reprimendum poſt curſum, & iterum poſt quie-

C tem concitandum.In Hipparc. etiam ait, docendos equites,vti εἰς χώραν ἐλαύνωσι,καὶ ὅταν ἄλλο τι ἐπὶ ἐκβιβάζοντας τὴν ὁδὸν ᾖ ταχὺ ἐλαύνοντας ἱππεύειν παντοδαπῶν *agrum excurrant,ſequantur per vias, celeri vtantur concitatione per omne locorum genus.*Et poſt pauca nonnulla ſubiecit ad hanc rem Agath. lib.1. de equo, quo Narſes vtebatur in bello. ἵππῳ ἐπιβὰς εὐηνιωτάτῳ, καὶ ἀγερώχῳ,καὶ οἵῳ ἐν ἅλματι ἐξάλλεσθαι, καὶ σκιρτᾷ:*conſcendit equum habenis audientiſſimum, ac praferocem,qui compoſite exſiliret,ſaltaretque.*Opp. lib.1. Cyn. ait,neceſſe eſſe,—καὶ πολλάκι θρῴσκειν μέγ' ὑπέρτερον ἵππον: *præſtantem equum ſaltare plurimum per ſcopulos.* Et poſtea,τάφρον ἀναΐξ,*ſalire foſſam ſuperare.*

18. VIX SVMMA VESTIGIA PONAT ARENA.] Mira hyperbole. Bachilides equum celerrimum ἀελλοδρόμον vocat *pro eilas curſu æquantē.* Simon.apud Ariſt.3 Rhet. equorum meminit ἀελλοπόδων, *procellipedum.*

D Eſt vero *veſtigia ponere*, etiam in Maſco, qui par antiquis Et in Manil.lib 5.

Certa per extentos ponit veſtigia funes.

19. HYPERBOREVS ORIS.] Sic dictæ, quod ſitæ vltra ipſam Boream.Plin.c.12.l.4. *Vltra Aquilonem gens fœlix,ſi credimus,quos Hyperboreos appellauere.* Hyperborei. Eadem ferme c.13.lib.6.Mela c.5. lib. 3. *Hyperboreos ſuper Aquilonem,Riphæóſque montes.* Feſtus, *Hyperboreos ſupra Aquilonis flatum habitantes.* Hinc aliqui obiiciunt contra Virgilium. Si Hyperborei ſiti ſupra Aquilonem,qui Aquilo ab illis oritur?Soluit Turn. c.4.lib.5.videri, Maronem non curaſſe Græcorum opinionem. Addo conſentanee ad Turnebū,ita eſſe,

E vt ille ait.Nam cum tot fabulis deformata ſit narratio harum gentium,quid Vates curaret, quæ de illis dicuntur? Quis illa credat,quæ ſunt apud Stra.l. 15.τὸν χιλιετῆ ὑπερβορέων Mille annos viuere omnes Hyperboreos. Sed neque centum,vt eſt in Feſto, qui ab hoc numero etymon ducit. Ad hæc, quæ in Solino leguntur c.26 quæ in Mela cap.5. l.3. meræ ſunt nugæ.Ideo Plin. de hac gente, *fabuloſis celebrata miraculis.* Diodorus quoque lib.2. Scriptores Hyperboreorum ad fabulatores reiicit. Quin Strab.l. 1 ita ait,τὸ δὲ προσθεῖναι μηδ' εἶναι ὑπερβορείους εἶναι ὕστατον,

Auctor

Auctor eſt Herodotus nullos eſſe Hyperboreos. Ficta ergo omnia de illis. Locum, quem aduocat Strab. reperies in Herodot. l. 4. Iuuat hanc rem vetus parœmia ἄχρι ὑπερβορέων, *vltra Hyperboreos.* Quæ de rebus illis dicitur, quas homini natura non conceſſerit. Lege Iunium Cent. 1. Adag. 99. Sed eſto, & ſint Hyperborei, & locum habeant vltra Aquilonem, quid inde in Vatem? Nonne flare Boreas poteſt ab ea parte, quæ Hyperboreos reſpicit, & inde dici flare ab Hyperboreis?

Aquilo cur denſus.

20. AQVILO DENSVS.] Reſpicit ad naturam Aquilonis denſantis conſtringentiſque omnia: quem ad modum contrarius illi Auſter dicitur omnia reſoluere, ac relaxare. Ita Germ.

21. NVBILA DIFFERT.] Et Lucr. lib. 6.

Ingenteſque ruit naues, & nubila differt.

Vſi hoc verbo alij in hac ſignificatione.

Nato de aquis.

22. CAMPIQVE NATANTES.] Explicui de ſegetibus, cum iam adultæ, tunc enim vndare, & fluctuare videntur. Qui referunt ad vera maria, videāt iſtum Vatem (nam vulgarem non curo) non debuiſſe inter ſegetes, & ſyluas, quæ duæ res ſermone ſunt, & notione proximæ, interponere maria, & poſtea ad eadem recurrere. cum ait, *Longeque vrgent ad littora fluctus.* Voces certe maritimæ, quæque ab aquis ſumuntur, ad omnia elementa venuſtate, quadam traducuntur, non inopia Latini ſermonis. Hic de terra, & ſegetibus, *campi natantes.* Itaque quod Lucr. lib. 5.

Aquarum voces ad alia elementa.

Augebat mare, manando, campoſque natantes.

Et l. 6. *Arguit & liquidam molem, campoſque natantes.* Et in fragmento Ennij; *fluctuſque natantes.* Quod (inquam) iſti de veris aquis, Virgil. ad agros transtulit. Pergo ad alia elementa. De aere Lucret. l. 5. *aeris magnum fertur mare.* Huo aquarum eſt, atqui Terent. Varr. in Ephemerid. *Ecce fluant.* De igne Eurip. in Med. πῦρ . . . παμφάγου πυρὸς, *Scaturigo ignis omnia deuorantis.* Arriſt. . . . de Ænea. πυρὸς ποταμὸς, *flumen ignis.* Quin locutio iſta in cœlum irruit, nam Ennius Cieſſis: *Pulues oritur, omne peruo[l]gat cœli fretum.* Actius Atreo,

Sed quid tonitru thibi[ld]a terris

Conceſſa repente æquora cœli

Senſimus ſonere.

Plutarchus quoque de orbe Lunæ, οὐράνιον πέλαγος, *cœleſte pelagus.* Sed & locutio Virgilij ſatis ſupra illuſtrata eſt 2. Geor. ad illud: *- vndantem buxo ſpectare Cytorum.* Si quis vero adhuc contumax per *campos natantes*, velit intelligere mare, Poetam ita explicet. Segetes & maria horreſcunt. Cur ſegetes? quia ſylvæ dant ſonorem. Cur maria? quia fluctus vrgent ſe ad littora. Scio iſtam explicationem conuelli poſſe: ſed citius hoc patiar, quam facere Poetam vnum e vulgo.

23. LENIBVS HORRESCVNT FLABRIS.] Hom. ante Noſtrum Il. 23. φρίσσουσιν ἄρουραι, *horrent agri.* Illud *lenibus flabris* Soph. κούφοις πνεύμασι, ex nota Germ.

24. VRGENT] Explicui cum doctis, *vrgent ſe.* Hoc malo, quā illud Grāmaticorū: vrgent, pro vrgentur.

25. FVGA.] Fugere, pro currere, & fuga, pro curſu, frequentiſſimum in Poetis. Supra *Carpere prata fuga.* Pari notione Hom. ſæpe φεύγειν: Pap. l. 4 Th.

Haſtam inuerſus agens, liquido qua ſiriata cœlo Fugit.

26. VERRENS.] Ex Lucretio libr. 1. nam etiam de ventis:

Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli Verrunt.

27. SVDABIT.] Hom. Odyſ. 4 inſert ἵππους ἱδρώοντας ὑπὸ ζυγῷ, *equos ſudantes ſub iugo.*

28. SPVMAS AGET.] Calab. deſcribens equum militarem,

— χαλινὸν
. . . ἀφρὸς . . . δ' οἱ ἀμφὶ . . .
. . .

Mordet frenum adhumiens, madetque illi pectus ab ſpuma. Oppian. 5. Hal.

ἀφρῷ ὑφ' αἱματόεντι γένυν . . . χαλινοῖς
ἡμαγμένην.

Spuma ſubcruenta maxillam curui. frenis, Inſigni.

Sophoc. in Elect. de equis in curuli certamine.
. . . ἀφροὶ . . . καὶ τροχῶν βάσεις
. . .

Nam circa terga, & rotarum orbitas Spumabant.

Spumæ cruentæ equorum.

Ideo vero ſpumæ iſtæ cruentæ, quia cruor maxime pertinet ad indicandam ferociam equi militaris. Pertinet inſigniter ad hanc rē hiſtoria Apellis pingentis militarem equum, cam ita narrat Dio Chryſoſt. Orat. 36. verbis Thomæ Nageorgi: *Auriga frenare orquebat, & bellicum equi impetum habena ſtringebat. Cum iam imago omnia haberet conuenientia, deerat illud ſpumæ color, qualis fieret ex humido & ſanguine myſtus, iuxta contiguam miſtionem, perſequente anhelitum oris humiditatem, ſpumanteque a labore ſpiritu, & ſanguine inſperſo ſpumæ ex freni vexatione elicito. Non ergo poterat pingere equi ſpumam defatigati in certamine. Heſitans vero aliquamdiu dolore permotus, incuſſit circa picturæ frena ſpongiam: quæ cum multis eſſet inſecta coloribus cruentata ſpuma ſimilibus, congruum impreſſit picturæ colorem.* His vides, optime a Poeta, cum ſpuma adiungi cruorem in æquo militari. Nam hunc Apelles faciebat redeuntem à bello, & conflictu hoſtili. Claudian. 2. Rap. de ferociſſimis equis Plutonis: *Sanguine frena calent.* Et de equo militari Honor. in Paneg. de 4 conſ.

— *ſpumoſis morſibus aurum Fumat, anhelantes exundant ſanguine gemmæ.*

Eſſedorum genus duplex.

29. BELGICA ESSEDA.] Ex Scriptoribus duplex genus eſſedorum elicias, alterum ad viam faciendam, vt planum fit ex loco Ciceronis Epiſtol. libr. 6. ad Attic. *Vedius venit mihi obuiam, cum duobus eſſedis, & rheda equis iuncta, & lectica, & familia magna.* Alterum plane militare, ſcribente ſic Iulio lib. 4. Gall. *Barbari, conſilio Romanorum cognito, præmiſſo equitatu, & eſſedariis, quo plerumque genere in bellis vti conſueuerunt, reliquis copiis ſubſecuti, noſtros nauibus egredi prohibebant.* Iterum multis interiectis, cum dixiſſet Romanos circumdatos equitatu, & eſſedis adhibet verba, quæ vnice neceſſaria ad cognitionem eſſedorum militarium: *Genus hoc eſt ex eſſedis pugnæ. Primo per omnes partes perequitant, & tela coniiciunt, atque ipſo terrore equorum, & ſtrepitu rotarum, ordines plerumque perturbant: & cum ſe inter equitum turmas inſinuauere, ex eſſedis deſiliunt, & pedibus præliantur. Aurigæ interim paulum è prælio excedunt, atque ita ſe collocant, vt, ſi illi à multitudine hoſtium premantur, expeditum ad ſuos receptum habeant. Ita mobilitatem equitum, ſtabilitatem peditum in præliis præſtant, ac tantum vſu quotidiano, & exercitatione efficiunt, vt in decliui, ac præcipiti loco incitatos equos ſuſtinere, & breui moderari, ac flectere, & per temonem percurrere, & in iugo inſiſtere, & inde ſe in currus citiſſime recipere conſueuerint.* Hoc loco fretus receſſi a vulgo explicante Poetam de equis ad portanda onera in curribus, eſſedis. Apage, vt tam accurata deſcriptio ſordeſcat tam vili munere. Duo ergo dicit Vates, huiuſcemodi equos, quos deſcripſit, aptos eſſe vel curſibus Olympicis, quæ res ad voluptatem inuenta.

vel agitandis eſſedis in prælio, quæ res ad militiam A excogitata. Sed quare Belgica? Nam ex Cæſare Britannica potius dicas, in adducto enim loco deſcribit pugnas Británorum. Idem firmat Prop. El. 1. l. 2.

Eſſeda cælatis ſiſte Britanna iugis.

Cicero variis in locis, & alij. Scias lector, eſſeda Belgarum quoque fuiſſe, non tantum Britannorum. Nam apud Belgas nunc quoque *hiſſen* eſt incitare ad curſum: & his *eſſedum* eſt *heſſichdum*, quo ſermone etiamnum aurigæ Belgici vtuntur. Lege plura in hanc ſententiam apud Goropium l. 1. Gallicorum. Quin ex Claudiano apertè elicias iſtum currũ Gallorum eſſe: nam loquens in Epigrammate de mulabus Gallicis, ita ait:

Eſſeda concordes multiſonora trahunt.

Vnde videntur omnes illæ vicinæ gentes vſæ hoc B curru. Mitto ex Cicer. colligi aliarum quoque eſſe gentium.

30. ANTE DOMANDVM.] Phraſis Græca ad idem eſt πρὸ τοῦ παλαιδαμασθῆς. Germ.

31. TOLLENT ANIMOS.] Ex Græcis, qui etiam de equis dicunt θυμὸν, & ferocientem vocant θυμοειδῆ. Philo etiam de Opif. Mundi θυμικώτατον ζῶον ἵππος, *equus animal eſt animoſiſſimum.* Silius ex Noſtro lib. 4. *& magnos tollũt animos.* Vt vero placuit Virg. locutio iſta in equis, ita etiam in ſatis 2. G *animos tollent ſata.*

32. PRENSIQVE NEGABVNT VERBERA LENTA PATI.] Tribus modis explicat Poeta equum ferocientem, videlicet *tollent animos, negabunt pati verbera, non parebunt lupatis.* Cuius rei occaſione viſum C communicare bono lectori ea, in quæ incidi ad eãdem ferociam explicandam, vt hæreant animo pulcerrima veterum monimenta. Præcipuam operam ponam in Græcis, nonnullam in Latinis. Xenoph. in Hipparch. hos equos vocat ἀπειθεῖς, & opponit εὐχείρους. Eidem l. de re Equeſtri equus contumax dicitur ὑπερήφανος. Heſych. σκληρόστομος: Nazian. ora. 33. θερμὸς, καὶ δυσάγωγος: Philon de agricul. ἄλογος, καὶ σκιρτητικός. Eidem ὑπὸ ἀπειθείας, ὑπέραυχος: Strab. lib. 7. ὀξεῖς καὶ δυσπειθεῖς ἵππους: Dio Chryſ. Orat. 8. χαλεπὸς, ἀνδρεῖος ἵππος: Eidem orat. 14. γαῦρος ἵππος. Agath. L. 1. ἵππου ἀγερώχου. Enarratio Demoſt. in 1. Phil. περιθυμουμένου ἵππου: Plat. 2. Leg de iuuene, ſed cum reſpectu ad equum, ἀγριαίνοντα, καὶ ἀγανακτοῦντα, & ἀχάλινον στόμα ἵππου, καὶ βίᾳ φερόμενον. In Phæd. σκολιὸς, πολὺς εἰκῇ συμπεφορημένος, κρατεραύχην, ἀλαζονείας ἑταῖρος, μάστιγι μετὰ κέντρων μόγις ὑπείκων, πονηρὸς, ἀκόλαστος, ὑβριστής. Greg. Thaumat. in Paneg. Origen. ἀγρίους, σκιρτῶντας ἔξω τῆς ὁδοῦ, πολλὰ ἐκτραχηλίζοντας εἶναι. Baſi. Homil. de Squal. & Fame δυσηνίους, ἐνδακόντα τὸν χαλινὸν, ἐκθηριωθεὶς τῷ συνήθει: Li. loquens de hoc equo in progy. ἄτακτος dixit. Non. l. 11. ab procellis ita pulcre ἵππος ἀελλόπους. In illa ego legendo incidi. Ger. hæc tibi indicat. Ab Sophocle in Electra, ἄστομος: cui opponitur apud Plutarchum εὔστομος: in Epigr. Græco lib. 5. δύστομος. Græci alij explicant per ἀφηνιασμὸν, & ἀφηνιάζειν: quibus opponunt equum εὐήνιον. Demum equi contumaces dicuntur στόμαλγοι, σκληρόστομοι, ἀντιτείνοντες τῷ χαλινῷ. Latinos adducere longum eſſet. Ex vno Ouidio proponam quæpiam. Lib. 1. Triſt. *equus ceruicis rigidæ.* Lib. 4. *repugnantis equi*, lib. 5. *indomiti equi. & frena recuſat.* In Epiſt. *Lactantia colla ferocis equi.* Et 1. Amor. *aſper equus.* Et 2. *equus oris duri.* Et 3. *equum contra ſua frena tenacem.* Ibidem,

Ore reluctanti fulmineus ire modo.

Hæc ſatis lector, ne te laſſem.

33. DVRIS-LVPATIS.] Vere, duris, intelligit enim genus fræni aſperrimi, habẽtis lupos in morſu ipſo, vnde dictum lupatum. Eſt enim lupus ferreum inſtrumentum, vncum, ſimile dentium lupinorum. Nam Liuius lib. 28. *In alios lupi ſuperne ferrei iniecti.* Ouid. 4. Triſt El. 6 *lupos* dixit pro lupatis, *duros accipit ore lupos.* Et 1. Amor. Noſtrum imitans: Lupata equorum. Lupus inſtrumentum ferreum.

Aſper equus duris contunditur ora lupatis.

Inde equi feroces λυκοστομάδες. Pluribus iſta Turneb. c. 28. lib. 11. Vide etiam de lupatis Rhodig. de pſellio, quod equis inicitur, cum illi non parent fræno, loquitur Dio Chryſ orat. 48.

34. PARERE.] Ita de equis Græci πείθεσθαι. Artem. lib. 1. c. 58 ἵππον καλῶς πειθόμενον τῷ ῥυτῆρι, καὶ αὐτῷ τῷ ἐλαύνοντι: *equum probe parentem habenæ, & agitatori.* Dio Chryſ. Orat. 4. ἵππον εὐμαθῆ, καὶ πειθόμενον: *equum docilem & parentem.* Ita Nazian. Ora. 26. χαλινῷ παιδευθεὶς *freno eruditus.* Sic & contumaces vocant ἀπειθεῖς, & δυσπειθεῖς pari tranſlationum filo. De qua re iam a me copioſe. Obedientia de equis.

[a] Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quàm Venerem, & cœci ſtimulos auertere amoris:
Siue boum, ſiue eſt cui gratior vſus equorum.
[b] Atque ideo tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſeruant.
Carpit enim vires paulatim, vríque videndo
Fœmina, nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
[c] Paſcitur in magna ſylua formoſa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora ſanguis:
[d] Verſaque in obnixos vrgentur cornua, vaſto
Cum gemitu, reboant ſyluæque, & magnus Olympus.
[e] Nec mos bellantes vna ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longéque ignotis exſulat oris,
Multa gemens, ignominiam, plagáſque ſuperbi

Victoris,tum quos amiſit inultos amores:
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit auitis.
[f] Ergo omni cura vires exercet,& inter
Dura iacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis,& carice paſtus acuta.
Et tentat ſeſe,atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco,ventóſque laceſſit
Ictibus,& ſparſa ad pugnam proludit arena.
Pòſt,vbi collectum robur,viréſque receptæ,
Signa mouet,præcepſque oblitum fertur in hoſtem.
[g] Fluctus vt in medio cœpit cùm albeſcere Ponto,
Longiùs,ex altóque ſinum trahit:vtque volutus
Ad terras,immane ſonat per ſaxa,nec ipſo
Monte minor procumbit:at ima exæſtuat vnda
Vorticibus,nigrámque altè ſubiectat arenam.

ARGVMENTVM.

Equi & tauri arcendi ab nimio vſu Veneris. Sed relictis equis,ſermo eſt de tauris. Paſcendi hi ſeorſim à fœminis,aut clauſi ad præſepia. Occaſione huius deſcribit pugnas taurorũ pro præſente fœmina,victi ignominiam,exſiliũ,pœnitentiam,curam ſui confirmandi ad reparandum bellum, reditum ad quærendum hoſtem,éſtque in fine ad rem apta comparatio.

EXPLICATIO.

[a] ANNECTENDVS hic ſermo ſuperiori,quo dixit, dandam equo farraginem poſt domituram,non ante illam,nam ſic facilius domabitur. Addit nunc,nihil magis ad domituram prodeſſe, quam auertere amorem,& amoris cauſſas, ſiue à bobus,ſiue ab equis.

[b] Inde eſt(inquit)vt tauri(nam in his exemplum adhibet,relictis equis)ſeorſim à fœminis debeát paſci aut trans montem & flumina,aut clauſi in præſepibus. Reddit rationem huius cautionis. Quia fœmina taurum videndo,eius vires extenuat,vrit,à paſtu reuocat. Quin ſuis illecebris mares cogit ad certamen. Ergo,ſint magni montes interiecti, ſint flumina latiſſima,non ſolum vt natatus ſit difficilis,vt vult Seru.ſed vt ipſo aqueo,& vaporoſo halitu interiecto non notus odor adferatur ad nares.

[c] Occaſione huius rei narrat graphice,& ſublimiter pugnas taurorum,cum incenſi in amorē vaccæ. Hæc enim ſi in ſylua paſcitur,& formoſa eſt,illi ſtatim prælium conſerunt,ſeſe impetentes alternis & crebris vulneribus, vnde ſanguis fluit adeo copioſus,vt perfundere totos,& abluere videatur.

[d] In tam acri pugna non omittit Poeta mentionē cornuum,non fremitum ſyluarum,& cœli reſonantis ad vaſtos ictus. Illud *cornua vrgentur in obnixos* eſt perinde ac ſi diceret: Hic vrget premitque acriter cornibus alium obnitentem,& contra.

[e] Ponit quid ſequatur poſt pugnam. Eſſe nequeũt bellatores tauri in loco eodem, excedit victus,exſulat in loco ignoto,gemit doletque multa, videlicet ignominiam amiſſæ gloriæ,acceptas plagas,amores perditos. Excedit vero cum ingenti doloris nota,retorquens caput reſpectanſque loca, in quibus imperium in vaccas tenuerat.

[f] Sequitur,vti victus taurus in exſilio ſe gerat,ſe comparet ad vires priſtinas & renouãdum prælium. Primum, non quærit locum mollem, non herbas molles,ſed dura omnia,vt corpus induret ad ſequēs bellum:nam pernix,id eſt,obſtinatus iacet inter dura ſaxa,neque locus,in quo cubat,ſtratus eſt herbis, paſcitur frondibus hirſutis,acuta carice, adeo nihil ad molliciem. Deinde tentat,an vires creuerint, an pugnare didicerit,idque obnitens cornibus in truncos arborum, ventos laceſſens, ſpargens arenam, omnia ad proludium pugnæ. Tertio,vbi videt robur collectum,vires receptas, in oblitum victoriæ hoſtem præceps rapitur,non aliter ac belli dux,qui ſigna in hoſtem mouet.

[g] Illuſtrat irã tauri in hoſtem priſtinum aduentãtis egregia cõparatione fluctus,qui incipit in medio mari ſpumis albeſcere,qui *ſinum trahit*,id eſt, tumorem,qui,vbi ad terras voluitur,ſonat inter ſaxa immaniter,& procumbit inſtar montis, ac tunc vnda æſtuat,arena tollitur. Talis ille eſt.

NOTÆ.

1. SED NON VLLA MAGIS.] Ariſt.lib 9.Hiſt.Anim.ait,iuuencas creſcere & pingueſcere, ſi ſint per annos plures ἀνόχευτοι,*ſine admiſſura*. Firmatque exemplo Epiri, vbi τὰς καλουμένας πυῤῥίχας βοῦς ἐννέα διατηροῦσιν ἀνοχεύτους:*boues quas vocant Pyrrichas à colore,ſeruant per annos nouem ſine coitu.* Integrũ locum adducit Germ. Ait Col. c. 29. lib. 6. *vulgaribus equis paſſim maribus,ac fœminis paſci permittitur, nec admiſſuræ certa tempora ſeruantur*, vnde colligas è contrario, pretioſos equos arcendos nimia Venere. Quod expreſſe idem docet:*Equos autem pretioſos reliquo tempore anni remouere oportet à fœminis, ne aut cum volent, ineant:aut,ſi id facere prohibeantur,cupidine ſolicitati noxam contrahant. Itaque vel in longinqua paſcua marem placet ablegari,vel ad præſepia continere.*

Equi pretioſi arcendi ab admiſſura frequenti.

2. CÆCI AMORIS.] Ita Græcis τυφλὸς ἔρως. Poetę, qui amorem deſcribunt,huic vnice cæcitatem dát.

3. STIMVLOS.] Ducta fortaſſis locutio ab œſtro boum,nam & hunc & Græci, & Latini vocant ſtimulum. Stat.6.Theb.loquens de tauris: -*ſubdit amor ſtimulos.* Et 1.Achil.

Cum ſociam paſtus nimio candore iuuencam
Aſpicit,ardeſcunt animi,primuſque per ora
Spumat amor.

4. CARPIT ENIM,&c.] Vide,quæ in hunc locum congeruñt Interpretes, & quæ noſter Delrius in Oedip. Senecæ verſu 956. & in Octæum verſu 451. Abſtineo,neque ex me aliquid addo, ſed te reuoco ad ea,quæ late mihi dicta 8.Ecl.ad illud:*Vt vidi,vt perij,vt me malus abſtulit error.* Lege etiam Eraſ. ch.1.cent.2.c.79.& ch.3 Cent.4 c.69. Vt hic Poeta *carpit*,ita Ouid.in re etiam amoris 1 de Arte,

Iuuenis

— *Inuenit artem*

Fœmina, quæ cupidi carpat amantis opes.

Colu c. 12. lib. 7. loquens de Venere, qua canes incitantur: *Si teneris conceditur Venus, carpit & corpus, & vires, animoſque degenerat.*

5. VRIT.] Reſpicit omnino Poeta ad naturam oculorum, quæ ignea eſt. Plutarch. 5. Sympoſ. Quæſt. 7. loquens de viſu faſcinantium. πυρώδη θαυμασίαν τινα διαπέμπει δύναμιν: *mirabilem quandam igneam vim diſſeminat.* Eurip. in Troad. loquens de his, quæ Helena videndo faceret, inter alia, ita. πίμπρησι δ' οἴκους: *incendit domos.* Ariſt. cum l. 5. de Generat. Animal. c. 1. dixit, oculos nigros πλεῖον ὑγρὸν ἔχειν ἢ πυρὸς, *plus aquæ habere, quam ignis.* eo ipſo agnoſcit hác igneam naturam, & de glaucis abſolute dixit, eſſe πυρώδη, *igneos.* Tu vide Opticem Halazeni Arabis.

6. VIDENDO.] Explicant Grammatici, *dum videtur*, vt velint; ſed non neceſſe. Quid dicét ad Auſonium, qui in Moſella: *perimitque tuendo.* Nã tueor paſſionem non agnoſcit. Sed vt velint tamen, iterum.

7. NEMORVM MEMINISSE, NEC HERBÆ.] Ita 8. Ecl. *Immemor herbarum iuuenca.*

Animalium pugnæ propter fœminas.

8. PASCITVR IN MAGNA SYLVA FORMOSA IVVENCA.] Attingitur locus communis de pugnis animalium propter fœminas. Ad hanc rem Papin. 6. Theb. *Non ſic ductores gemini gregis horrida tauri*

Bella mouent: medio coniux ſtat candida prato

Victorem exſpectans. Ouid. 9. Met.

Non aliter vidi fortes concurrere tauros,

Cum pretium pugnæ toto nitidiſſima ſaltu

Expetitur coniux, ſpectant armenta.

Et 2. Am. El. 12.

Vidi ego pro niuea pugnantes coniuge tauros:

Spectatrix animos ipſa iuuenca dabat.

Quidpiam ſimile Calab lib. 4. etiamſi de ceruo, cum ait de Aiace, & Diomede,

σὺν δ' ἔβαλον θήρεσσιν ἐοικότες οἵτ' ἐν ὄρεσσιν

ἀμφ' ἐλάφοιο μάχονται.

Commiſſi ſunt autem ferarum in morem, quæ in montibus Ruunt in prælia propter ceruum.

Vt enim illæ cupiditate prædæ, ita tauri iuuencæ amore. Eandem ferme comparationem adhibet lib. 8. de feris irruentibus in prælium propter bouẽ, aut ceruum, quem præſentem habent, potiundi cupiditate Opp. quoque lib. 1. Hal. ait: piſces pugnare propter ſponſam, quam ante ſe vident, quam denſi circumſtant. ἀεὶ νύμφην πολλοὶ ἀμφιβάντες. Et 4. Hal canes inducit pugnantes propter prædam, quam habent coram. Sic etiam Homer. 16. Il. leones propter præſentem prædam. Non dubito, quin Soph. cum animo ad hanc taurorum pugna dixerit in Trach.

τὸ δ' ἀμφινείκητον ὄμμα νύμφας

ἐλεινὸν ἀμμένει.

κἀπὸ ματρὸς ἄφαρ

βέβακεν, ὥστε πόρτις ἐρήμα.

Sed puella, de qua certabatur,

Miſerabiliter exſpectabat,

Donec à matre ſtatim

Ceu vitula diſceſſit.

Seruaui ad exitum, locum Apollon. 2. Arg. ad quem vates, vt credo adſpirauit.

ἂψ δ' αὖθις συνόρουσαν ἐναντίοι, ἠΰτε ταύρω

φορβάδος ἀμφὶ βοὸς κεκοτηότε δηριάασθον:

Iterum contra ſe irruerunt, tanquam cum tauri

Armentali pro boue furentes pugnant.

Taurorum pugnæ.

9. ILLI ALTERNANTES MVLTA VI PRÆLIA MISCENT.] In 12. Æn. alio flexu eadem:

Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent.

Itaq; quod ibi *inter ſeſe*, hic *alternantes*. Oppian. lib. 2. Cyn. loquens etiam de pugna taurorum ita extulit,

A πᾶν δέμας ἀλλήλοισιν ἀμοιβαδὶς οὐτάζοντε:

Totum corpus ſibi inuicem alternis vicibus ſauciant.

Et in Ariſt. lib. 9. Hiſt. c. 8. ſimile quiddam de pugna perdicum orta ex deſiderio Veneris.

10. LAVIT ATER CORPORA SANGVIS.] Ipſe in 12 — *& ſanguine largo Colla armoſque lauant.* Tale quid Enn. in Hecub. *Pergunt lauere ſanguen ſanguine.* Locutus quidem Enn. ex archaiſmo, vt etiam Varr. in ſatyra dicta Coſmoterine.

Et gens Æneæ miſcebit ſanguine ſanguen.

Obſerua in Virgilio, & Ennio verbum, *Lauo, lauis.* Ita Titinnus in Pſaltria: *manus lauite mulieres*, pro lauate. Porro ſententiæ Virgilianæ ſimilis iſta Oppian. 2. Hal.

B ἤδη δ' ἐκ μελέων κεχυμένος ἀσπετος ἱδρὼς

χεύεται ἀμφοτέροισιν:

Iamque è membris largus, & immenſus ſudor

Funditur vtriſque.

Et iſta Papinij loquentis etiam de tauro 12. Th.

— *ora & colla cruento Imbre madent.*

11. VERSAQVE IN OBNIXOS VRGENTVR CORNVA.] In 12. *cornuaque obnixi infigunt.* Variat hoc per frontes, cum ait:

— *conuerſis inimica in prælia tauri*

Frontibus incurrunt. Et Opp.

πρῶτα μὲν ἀντιπρώροις ἐς ἀλλήλους ὁρόωντες

ἄχθεα θυμαίνοντι χόλῳ μέγα παφλάζουσι.

Primũ quidẽ frontibus aduerſis alter in alterũ intuentes,

C *Acerbe æſtuante indignatione vehementer ruunt.*

Sophoc. in Trachin. — ταυρείων

τ' ἀνάμιγδα κεράτων,

ἦν δ' ἀμφίπλεκτοι

κλίμακες, ἦν δὲ μετώπων ὀλόεντα

πλήγματα καὶ στόνος ἀμφοῖν.

Et Taurinorum mixtum cornuum,

Erantque complicata luctæ,

Et frontium lethales

Ictus, & gemitus vtrinque. Pap. 4. Th. ita extulit:

Ardua collatis obnixi cornua miſcent

Frontibus, alternaque truces moriuntur in ira. Et 6. loquens etiam de tauris: — *rumpunt obnixa furentes Pectora, ſubdit amor ſtimulos.*

D 12. REBOANT SYLVÆ.] Ait Macr. ſumtum hoc verbum ab Lucret. qui lib. 2.

Nec citharis reboant laqueata, aurataque templa.

Ceterum ſententiam ipſam vide vti alij. Calab. lib. 4. vbi inducit duos tauros pugnantes.

— περὶ δ' ἐβρέμεον κνημοὶ

βρυχηθμῷ ὑπ' ἀμφοτέρων.

Fremunt autem colles vtriuſque mugitu.

Opp. ἐς αἰθέρα δοῦπος ἱκάνει: *in cælum ſtrepitus venit.* Phœb. ipſe in 12. Æn. *gemitu nemus omne remugit.*

13. MAGNVS OLYMPVS.] Expreſſit non ſolum Hom. epithetum, ſed ſententiam, coniungentis vna cum epitheto etiam fremitum, Il. 8. Olympus magnus.

ὑπὸ ποσσὶ μέγας πελεμίζετ' Ὄλυμπος:

Sub pedibus concuſſus eſt magnus Olympus.

E Et 1. Il. μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον: *concuſſit magnum Olympum.* Ennius quoque 1. Ann.

Muſæ, quæ magnum pedibus pulſatis Olympum.

Oppian. 2. Cyn. μακρὸς Ὄλυμπος, dixit.

14. VICTVS ABIT.] De victo etiam tauro ita Op.

αὐτὰρ ὅγ' οὐ φέρει δῆλον ζυγὸν, αἰδόμενος δὲ,

καὶ βαρέα στενάχων εἰς δάσκιον ἤλυθεν ὕλην:

At ille neutiquam fert ſeruile iugum, ſed pudore affectus

Et grauiter gemens in opacam abit ſyluam. Nonnihil attingit Ariſt. lib. 6. Hiſt. c. 21. ὀχεύει δὲ ὁ νικῶν τῶν ταύρων, ὅταν δ' ἐξασθενήσῃ διὰ τὴν λαγνείαν, ὁ ἡττηθεὶς ἐπιτιθέμενος, καὶ κρατεῖ πολλάκις. *Ex tauris is, qui vicerit, coit cũ fœmina. Cumque victor Venere debilitatus languerit, victus*

Ebus languentem aggreditur, & plerumque ſuperat. Cum A vero Vates pudorem det victo tauro, paria de victo elephanto Ariſtoteles lib. 9. Hiſt. Anima. c. 1. ὁ δὲ ἡττηθεὶς δουλοῦται ἰσχυρῶς, καὶ οὐχ ὑπομένει τὴν τοῦ νικήσαντος φωνήν: *Qui victus eſt adeo animum amittit ſeruilem in modum, vt ne vocem quidem victoris toleret.* Et Plin. de eadem fera c. 5. l. 8. *victuſque vocem fugit victoris.* Neque abeunt, quæ de Gallinaceis idem ſcribit c. 21. lib. 10. *victor occultatur ſilens, ægreque ſeruitium patitur.*

Taurus ἀπαγελάζων.

15. LONGEQVE IGNOTIS EXSVLTAT ORIS.] Signat taurum ἀπαγελάζοντα, quaſi abarmentatum, quod ſeorſim ab armento ſit, poſſis vocare *ſegregum*, qua voce vſus Auſon. Sed & Seneca, & Prudent. in Hamart. vſurpant ex Notis Ritterſ. *ſegregem.* Vide vero vti exſilium tauri alij deſcribant. Opp. ταῦρος ἀπαγελαῖος ἀγέλας. Papin. lib. 3. Theb.

-Vacua iacet hoſtis arena Turpe gemens.

Non omittam parem locum Æſchyli, quem citat Ariſt. 9 Hiſt. Animal. cap. 49. etiamſi non de tauro, ſed de aui.

ἀεὶ δὲ μονεῖ θᾶκον ἄλλον εἰς θόον,
δρυμοὺς ἐρήμους ὑπάγετ' ἀπολιπών:
Vagatur hic ſemper faſtidiens locos,
Deſerta quærit nemorum, & inuias plagas.

Sophocl. in Oed. Tyr. ipſum Oedipum comparat cum Tauro:

φοιτᾷ γὰρ ὑπ' ἀγρίαν ὕλαν
ἀνά τ' ἄντρα καὶ πέτρας, ὡς ταῦρος.
Qui latet in ſyluis,
Antriſque ac rupibus, vt taurus.

Credo ab eodem in Antig. intelligit taurum ἀπαγελάζοντα. per hac, ὀρεσσιβάταν ἀδμῆτα ταῦρον: *Ta rum montanum, indomitum.* Ad pietatem pertinet exemplum

Gordius martyr.

Gordij Martyris apud Magnum Baſilium. Voluit Gordius dimicare cum tyranno & ſe prius ad ſolitudinem contulit, vbi ſe diu macerauit inſtar tauri ſe ad pugnam comparantis. Mox rediit, & victoriam adeptus eſt cum incredibili plauſu populi, & gloria certatoris.

16 MVLTA GEMENS.] Græci βαρυστενάχων, & βαρυστενάχων. Volunt Grammatici, hic *multa* poni aduerbialiter. Non puto, placet potius vt explicui. Ita vero hic *ignominiam* de bello, vt Demoſth. de Pace, πόλεμον ἄδοξον.

17. QVOS AMISIT INVLTVS AMORES.] Hinc fluxere illa Flacci, etiamſi de victore tauro, 2. Argon. D

—— Qualis per paſcua victor
Ingreditur, tum colla tumens, tum celſior armis
Taurus: vbi aſſueti pecoris ſtabula alta reuiſit,
Et patrium nemus, & b llo, quos vlcus, amo es.

Retorſio oculorum.

18. ET STABVLA ASPECTANS.] Contorſio iſta, aut retorſio oculorum, & conuerſio capitis nota eſt magni affectus, præſertim indignationis. De Pyrrho relinquente Siciliam ita Plut. in eius vita. λέγεται δὲ ἀπαλλαττόμενος ἤδη πρὸς τὴν νῆσον ἀπιδὼν, εἰπεῖν τοῖς περὶ αὐτὸν, οἵαν ἀπολείπομεν ὦ φίλοι Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαίστραν: *Ferunt, cum abiiſſet Siciliam reſpexiſſe, ac dixiſſe ad ſuos. O qualem, amici, palæſtram relinquimus Car-* E *thaginenſibus, & Romanis.* De Annibale cedente Italia ita Liu. lib. 30. *Reſpexiſſe ſæpe Italiæ littora, & Deos homineſque accuſantem, &c.* De eod. Sil. lib. 13. *- toruos conuerſus ad vrbem Ductor Agenoreus vultus.* De Catil. Cic. *Retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc vrbem, quam è ſuis faucibus ereptam eſſe luget.* De Iugurtha Saluſtius, *Poſtquam Roma egreſſus eſt, fertur ſæpe tacitus eo reſpiciens, poſtremo dixiſſe, Vrbem venalem, & mature perituram, ſi emtorem inuenerit.* Prudent. in Periſtph. Hym. 10.

Abiens at ille, cum foro abriperent virum
Truces miniſtri, pone reſpectans, ait.

A Apud Auſonium Chilon loquens de Solone,

Tandem peregit, meque reſpectans abit.

Ab Calabro captiuæ mulieres Troianæ inducuntur pari habitu, dum intruduntur in naues ituræ in Græciam,

αἱ δ' ἄρα πασσαι ἐσαν εἰς Ἴλιον ἀχνύμεναι κῆρ ... ἀπὸ δ' ἕλκεος.
Captiuæ reſpectabant Ilium, affectæ magno a imo vulnere. Sicut & ab Homer. Andromache 6 Il. ἐντροπαλιζομένη. & ab eodem Aiax, ἐντροπαλιζόμενος, reſpectás conuertenſque oculos ad hoſtem. Ab Herod. lib. 3. Zopyrus ἐπιστρεφόμενος ὡς δὴ ἀληθέως αὐτόμολος: *Subinde reſpectans, tanquam vere perfuga.* Ab Ariſtot. lib. 9. Hiſt. c. 44. leo fugiens, dum videtur, dicitur ἐπιστρεφόμενος. Secus, ſi non videatur, nam tum contento curſu fugit. Apud Opp 4. Hal. fera quæpiam αἰχένα ἐγκλίνει: *caput reflectit.* Et apud Ouid. 2. Met. Europa, B *littuſque ablata relictum Reſpicit.* Virg. ipſe in Ciri: *Et notas ſecum, heu fruſtra, reſpectat Athenas.* Et Æn. lib. 5 *—— fluctuſque atros Aquilone ſecabat*

Mœnia reſpiciens, quæ iam infelicis Elyſſæ
Collucent flammis. Plaut. Menæch. *Ne te vox ſequatur, reſp ctas identidem.* Notanda verba Paterculi lib. altero, qui affectu amoris dixit de quopiam barbaro: *Reuerſus in naunculam ſine fine reſpectans Cæſarem, ripæ ſuorum appulſus eſt.* Congeſſi tot exempla, in quæ ipſe quærendo incidi, nihil ab aliis abradens. Præſertim, quod viderim quoſpiam mire plaudentes inuentis paucis exemplis huius affectus. Neque vero omittam cum hac capitis conuerſione, quæ plerumque coniuncta cum infelici euentu, & ſæpe C numero cum exſilio, cognationem habere illa Artemidori lib. 1. oneir. c. 38. ἀπεστραμμένην ἰδεῖν τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν, ὥστε τὰ ὀπίσω βλέπειν, κωλύει μὲν τῆς ἑαυτοῦ μεταναστάσεως πατρίδος, μετάνοιαν δὲ τῇ ἀποδημίᾳ προσαγορεύει: *Caput ſuum obtortum & auerſum videre, ita vt poſteriora reſpiciat, vetat quidem à ſua patria diſcedere, pœnitentiam profectionis denuntians.*

19. REGNIS AVITIS.] Dionyſ. lib. 4. Antiq. προγονικὰς ἀρχάς: *Regna auita.* Sic legendum, non γονικάς. Vide Æmilium Portum.

20. ERGO OMNI CVRA, &c.] Taurum agentem pœnitentiam, & ſeſe ad bellum comparentem alij quoque deſcripſere. Opp.

Taurus deſcribitur agens pœnitentiam.

οἶος δ' ἐν σκοπιῇσιν ἀεὶ δαιόμενος ἐνιαυτῶν
φέρβεται οὐρεσιδινοῖσιν ἀποκρινθεὶς ἐν ξυλόχοισιν,
οἷά τις ἀθλευτήρ, βεβαρὼς δ' ὅτε κάρτος ἴδηται,
καὶ σθένος ἀμφήριστον, ἐρίμυκος αὐτίκ' ὄρεσφιν:
Solus in ſcopulis annis voluentibus
Paſcitur, montis ſeparatim in ſaltibus,
Veluti, qui athleticam exerceat: validum vero vbi robur viderit
Et vires ancipites, mugit illico in montibus.

Lucan. lib. 2.

Pulſus vt armentis primo certamine taurus
Syluarum ſecreta petit, vacuoſque per agros
Exſul in aduerſis explorat cornua truncis.
Nec redit in paſtus, niſi cum ceruice recepta
E *Excuſſi placuere tori: mox reddita victor*
Quoſlibet in ſaltus comitantibus agmina tauris
Inuito paſtore trahit.

Papin. 2. Theb. hæréntque Lucano:

—— Veluti dux taurus amata
Valle carens, pulſum ſolito quem gramine victor
Iuſſit ab erepta longe mugire iuuenca:
Cum profugo placuere tori, ceruixque recepto
Sanguine magna redit, fractæque in pectore vires,
Bella cupit, ſaltuſque, & capta armenta repoſcit.
Iam pede, iam cornu melior, &c.

Multis horum inſiſtens Silius lib 16. ita cecinit;

Abductus vt ſylua ſtabulis cum ceſſit adamatis,

Amiſſo

Amiſſo taurus regno gregis, antra clauſo
Molitur ſaltu certamina. Iamque feroci
Mugitu nemora exterret, perque ardua curſu
Saxa ruit, ſternit ſyluas, rupeſque laceſſit
Irato rapidus cornu, fremit omnis ab alto
Proſpectans ſcopulo paſtor noua bella parantem.

Pernix. Pernitor.

21. PERNIX.] Eſt *pernix* laborioſus, obſtinatus, pertinax, ab antiquo verbo *pernitor*. Hanc lectionem Seru. agnoſcit. Pierius, alij, & in ſumma libri omnes veteres. Floridus, & alij malunt *pernox*, vſi ſeut hoc argumento. Taurus non ferme interdiu, ſed per noctem ſolet iacere inter ſaxea cubilia. Mihi prior lectio viſa & verior, & aptior.

22. INSTRATO.] Secutus ſum iudicium Germani explicantis hanc vocem per negationem, vt ſententia ſit. In cubili herbis non ſtrato. Nam Eurip. in Herc. ἀςρώτῳ πέδῳ dixit: *inſtrato ſolo*, id eſt, non ſtrato. Et Plato in Polit. coniungit γυμνὸς καὶ ἄςρωτος, *nudi, & inſtrati*. Etiamſi affirmatiue hanc vocem Lucret. ſumſerit lib. 5. & alij. Verſus eſt:
Hoſpitibus ſaeuis inſtrata cubilia fronde.

23. IRASCI IN CORNVA.] Pari modo in 12. Æn.
Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat.
Eurip. Pentheo,
Ταῦροι δ' ὑβρισταὶ καὶ εἰς κέρας θυμούμενοι:
Iraſcuntur in cornua, inſolentes tauri.

24. ARBORIS OBNIXVS TRVNCO.] Hos duos verſus repetit in 12. Lucan. 2.
Exſul in aduerſis explorat cornua truncis.
Pet. Apollon. lib. 1. Excid. loquens de apro Lucanum imitatur.
— *rabidas excolligit iras*
Ore prius, denteſque acuit, feraque rigenti
Horridus in duris explorat robora truncis.
Spuma per obliquos diffunditur albida rictus.

Ventos laceſſere.

25. VENTOSQVE LACESSIT.] Forma adagij eſſe poteſt, pro inani ſtudio, & conatu irrito. Putat Germ. rem ductam à gladiatoribus, & repræſentatum verbum *ventilo*. Dicebantur enim gladiatores *ventilare*, cum ante certamen luſorijs ictibus feriebant aerem, proludebantque ad certamen. Vnde & Seneca Epiſt. 118. *Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare.* Et Martial. lib 5. — *In toto ventilat arma boue.* Tu vide, quæ late ad illud 5. Æn. *& verberat ictibus auras.* Sententiam Virgilij ita extulit Papin. libr. 11 loquens etiam de tauro comparante ſe ad bellum:
Nunc pede torrens humum, nunc cornibus aera findens.

Ventilo. verbum gladiatorum.

Taurorum apparatus ad pugnam.

26. SPARSA AD PVGNAM PROLVDIT ARENA.] Hunc locum plurimum illuſtrant verba Plutarchi de ſolertia animalium. πρῶτον δὲ ἄγε θεάσθαι, καὶ παρασκευὰς ταύρων ἐπὶ μάχῃ κονιομένων, καὶ κάπρων θηγόντων ὀδόντας: *Primum omnium contemplare initium, atque apparatum taurorum ad pugnam ſe puluere conſpergentium, atque aprorum dentes acuentium.* Alludit Calaber lib. 4. apud quem tauri pugnantes (inducit videlicet illos ad comparandam pugnam, quæ inita inter Diomedem, & Aiacem) dicuntur, ποσὶ κονιόμενοι: *pedibus ſe puluere conſpergentes.* Et Oppian. lib. 2. inducens tauros prouocantes ſe ad certamen,
— ἀμῶντας ποσὶ γαῖαν, οἷα κονιόμενοι.
Metunt pedibus terram, Veluti qui puluere conſperguntur.
Ariſtotel. obiter loquens de bonaſo lib. 9. Hiſt. cap. 45. ἀναρρίπτει τὴν κόνιν, καὶ ὀρύττει, ὥσπερ ταῦρος: *Excitat puluerem, & fodit, vt taurus.* Eodem pertinent Plinij lib. 8. c. 45. verba iſta de tauro: *ira gliſcente alternos* (pedes) *replicans, ſpergenſque in altum arenam, & ſolus animalium eo ſtimulo ardens.* In verbo *proludit*, exprimit Poeta verbum προαγωνίζεται. Inde προαγὼν, & προαγωνιςὴς. Ad verbum, προπαίζειν.

Taurus recurrens ad pugnam.

27 POST VBI COLLECTVM ROBVR.] Hanc partem ita expreſſit Opp.
Ἀλλ' ὅτε θαρσήσειε κρατιστέρῃσιν ἀέθλοις,
Δὴ ῥα τότ' ἐξ ὀρέων ἐπὶ φῦλον ἀολλὲς ἰκάνει.
Ῥεῖα δ' ἕλεν, φορβαῖς γὰρ ἑὸν δέμας ἐξήσκησε
Τηλόθ' ἐνὶ δρυμοῖσιν, ἀποβλαβέος κυθερείης:
Aſt vbi iam fretus eſt fortioribus flatibus,
Tunc ſane de montibus in hoſtem ipſemet vltro digreditur.
Facile vero (illum) *capit: pabulo namque ſuum corpus corroborans*
Procul in ſyluis, vires affligente Venere.
Ad hoc pertinent nonnulla, quæ dedi iam ex Ariſtotele, Lucano, Papinio lib. 2. Et iſta eiuſdem Pap. lib. 5.
— *ſic nota in paſcua taurus*
Bellator redit, aduerſo cui colla, ſuoque
Sanguine, proſciſſiſque natant palearibus armi.
Illud *collectum robur* præclare illuſtrat Germ. ex Homero Il. 20. ἐσαγείρετο θυμὸν Apollonio, συναγείρατο θυμὸν: Euripide in Iphig. συλλέξαι σθένος: Ex lib. 5. Epig. μένος συνάγειρε. Integra in ipſo vide. Quibus exemplis verba colligo, & congrego, iunguntur cũ virtute, robore, fortitudine. Ne abeat inobſeruatum, verſum Virgilij ita legi ab nonnullis:
Aſt, vbi collectum robur, vireſque refecta.

Mouere ſigna.

28. SIGNA MOVET.] In 7. *ſigna ferre.* Papin. 4. *Signa proferre.* Ceterum vt hic *ſigna* ex re militari, ita Op. etiam de tauris,
αὐτὰρ ἐπὴν σάλπιγξαν ἐς ὑσμίνην ἀλεγεινήν·
Verum, vbi claſſicum cecinerint ad pugnam triſtem. Et Sil. lib. 5. ait, taurum mouentem ſigna ſpectari à leone. Verba ſunt: — *nec ferus alta*
Surgentes ceruice toros, nunc cornua ſub hirta
Lumina miratur fronte, ac iam ſigna mouentem
Et ſparſa pugnas meditantem ſpectat arena.

29. OBLITVM HOSTEM.] Aliter taurum victorem inducit Pap. 11. Theb. non quidem oblitum pugnæ, imo ita vigilantem, vt ſtatim ad primum mugitum excitetur. Digni ſunt verſus, qui vbique legantur:
Sic vbi regnator poſt exſulis ocia tauri
Mugitum hoſtilem ſumma tulit aure iacentis,
Agnouitque minas; magna ſtat feruidus ira
Ante gregem, ſpumiſque animos ardentibus effert,
Nunc pede torrens humum, nunc cornibus aera findens.
Horret ager, trepidæque exſpectant prælia vaccæ.

Comparatio à fluctibus.

30. FLVCTVS VT.] Sumſit comparationem ex 4. Il. Homer.
ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
ὄρνυτ' ἐπασσύτερον Ζεφύρου ὕπο κινήσαντος,
πόντῳ μέν τε τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.
Quam placitum dare conuerſim ex Eobano:
Non ſecus ac tumidæ Zephyro feruente procella
Æquoris ingentes voluunt ad litora fluctus,
Cum trudunt alios alij, franguntur acutis
Cautibus illiſi: crebrò ſonat omne tumultu
Littus, & obiectæ ſpumant aſpergine moles.
His affinia verba Apul. lib. de Mundo: *Non ſecus ac ſi commotum ventis mare cum ingenti fragore vndas littoribus illidat.* Poſſum credere Virgilium Calabro quoque inſtitiſſe lib 6. nam Troianos feſtinantes ad bellum ita comparat,
κύματα δ' ὡς κελαδεινὰ ποτὶ ἠϊόνας βοόωντα,
φῦκος ἀποπτύουσιν ὀρινομένοιο κλύδωνος,
ἠχὴ δ' ἀρρηχόεσσα παρ' αἰγιαλοῖσιν ὀρώρει. &c.
Fluctus autem cærulei ad littus cum ſtrepitu ſe voluentes

Algam

Algam euciunt, eructante procella,
Fragor autem fertur ad profunda littora. Sic, & c

In 11. quoque ita ait,
ἠΰτε κύματ' ἐκ Βορέαο θυέλλης
πολλ' ἐπιπαφλάζοντα, κυλίνδεται αἰγιαλοῖσιν
ὀρνύμεν' ἐκ πόντοιο.

Non secus ac fluctus, procellis Boreæ concitatis, exæstuantes ad littora euoluuntur, è mari exagitati. Colligat lector ex his locis hanc vtilitatem, vt impetum, vim, ferociam irruentis hoſtis comparet cum fluctibus & procellis maris. Pari certe poeſi Opp. 2 Cyn. comparãs magnitudinẽ elephanti, dixit, putes te videre,
ἢ κορυφὴν ὄρεος ταναήκεος, ἢ νέφος αἰνὸν
χεῖμα φέρον δειλοῖσι βροτοῖσι.
Aut verticem montis immenſum, aut nubem grauem
Tempeſtatem afferentem miſeris mortalibus.

Pulcre Hercule, & ex mira poeſeos inuentione. Lib. etiam 4. irruens leo ita ab eo deſcribitur, λαίλαπι χειμερίῃ παναλίγκιος: *Turbini hiberno perſimilis.* Pari genio Apollonius lib. 2. ita comparat, ὡς δ' ὁ Βεβρύκων μὲν ἄναξ, ἅτε κῦμα θαλάσσης τρηχὺ θοὴν ἐπὶ νῆα κορύσσεται. *Ibi autem Bebrycum Rex, tanquam vnda maris Immaniter celerem ad nauem concitatur.*

Albeſco de vndis.

31. ALBESCERE.] Illuſtrat hæc Germ ex Apol. lib. 1. ἐλευκαίνοντο κέλευθοι. Æſchylo in Perſ. θαλάσσης πολιαινομένης πνεύματι. Homero 13 Il. φαληριόωντα κύματα. Maro ipſe in 8. —*ſimul ſpumabant cærula cano.* Addo iſtis Ariſtotelem, qui φαληριόωντα κυρτὰ, lib. 3. Rhet. c. 11. Et Baſilium Hom. 4. Hex. λευκαινομένη θάλασσα. Ouid. 11. Met.
Cum mare ſub noctem tumidis albeſcere cœpit
Fluctibus, & preceps ſpirare valentius Eurus.

Dionem Chryſ. qui Or. 74. loquens de tempeſtate, κύματα ἐγείροντα πολλὰ, ἴσα ὄρεσι, κυρτὰ, φαληριόωντα: *fluctus magnos, immenſos, pares montibus, curuos albeſcentes.* Ceterum de albicante mari, cum eſt, quietum, nigreſcente, cum horreſcit, legendus Ariſtot. Sect. 23.

A Quæſt. vltima, vbi quærit, διὰ τί τὸ μὲν πλάζον τῆς θαλάττης λευκὸν φαίνεται, τὸ δὲ προσάγον, μέλαν, *Cur maris vndabundi, quod deſilit, albicat; quod promouetur, nigrecat?* Inde docte Virgilium Turnebus explicat, & illi aſſentitur Germanus. Nam incipiente tempeſtate, partes, quæ nondum omnino iratæ; videntur albeſcere, & vernare. Ex eadem doctrina in 7. Æneid.
Fluctus vbi primo cœpit cùm albeſcere vento,
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius vndas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.

Vtrunque coniunxit S. Hier. Ep. 49. *Nunc vnda tenebris inhorreſcit, & cæca nocte nimborum, ſpumei fluctus caneſcunt.* Sed ſignatiſſimus eſt locus Calab. libr. 5. μέλας λευκαίνετο πόντος: *nigrum mare inalbeſcebat.* Vbi ex ſtudio diſſidentia coniunxit. Baſilius certe Hom.

B 4. Hex. albicans mare exhibet in tranquillitate & quiete. Verba ſunt, ἡδὺ μὲν γὰρ θέαμα λευκαινομένη θάλασσα, γαλήνης εὐσταθοῦς κατεχούσης: *Eſt ſpectaculum iucundum albeſcens mare, cum illud firma occupat tranquillitas.*

32. AT IMA EXÆSTVAT VNDA VORTICIBVS.] Hunc æſtuantis maris furorem, vortices, nigredinem, belle, & multis Oppian. expreſſit lib. 5. Hal. loquens de cetacea captura, ego hic aliqua conuulſim. δίναις οἰδαλέῃσιν ἑλισσόμεναι στροφάλιγξιν. *vorticibus tumidis volutati.* Deinde,
—πόντοιο μέσον περ θυμοῖο διαρρῶξ εἰλεῖται, *turbines*
ponti media ruptura Voluitur. Adhuc
—στρωνύμεναι στροφάλιγξιν
κῦμα θοὸν κάμπτουσι· περιστρέφεται δ' ἑκάτερθεν
ἑλκομένη δινῇσι παλιρροίῃσι χάρυβδις:
—*extenti turbines*
Fluctũ velocem contorquent. Circumuoluitur autẽ nigra
Tracta vehementer refuſionib. Charybdis. Denique, τὸ δ' ἔζει ἄσπετον ὕδωρ: *feruet autẽ immenſa aqua.* Hom. 13. Il.
κύματα παφλάζοντα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.
Ferventes fluctus maris multiſoni.

C

a Omne adeò genus in terris hominúmque ferarúmque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias, ignémque ruunt: amor omnibus idem.
b Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrſi, ſtragémque dedere.
Per ſyluam tum ſæuus aper, tum peſſima tigris:
Heu malè tum Libyæ ſolis erratur in agris.
c Nónne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantùm notas odor attulit auras?
Ac neque eos iam fræna virum, nec verbera ſæua,
Non ſcopuli, rupéſque cauæ, atque obiecta retardant
Flumina, correptos vnda torquentia montes.
d Ipſe ruit, dentéſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat.
e Quid iuuenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt reuocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere Virgo.
f Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cerui?

g Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum,
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumſere quadrigæ.
h Illas ducit amor trans Gargara, tránſque ſonantem
Aſcanium, ſuperant montes, & flumina tranant.
i Continuóque auidis vbi ſubdita flamma medullis,
(Vere magis, quia Vere redit calor oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptántque leues auras: & ſæpe ſine vllis
Coniugiis vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas conualles
Diffugiunt: non Eure tuos, neque Solis ad ortus:
In Boream, Caurúmque aut vnde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demum Hippomanes, vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ,
Miſcuerúntque herbas, & non innoxia verba.

ARGVMENTVM.

Perſequitur furias hominum ac ferarum in amando, adhibitis ad exemplum leana, vrſo, apro, tigri, equo, Leandro, lynce, lupo, cane, ceruo. Poſt hunc catalogum ſiſtit in equa, quæ amat furioſiſſime. Attingit initium huius amoris, narrat prodigium de conceptu ex ventis, in fine loquitur de Hippomane.

EXPLICATIO.

a EX occaſione pugnæ taurorum pro iuuenca dilabitur ſatis poetice ad amores reliquorum animantium, nam de tauris nihil iam loquitur. Ait itaque homines, & beſtias impotenter in amorem non ire, ſed ruere. Sed quę beſtiæ? Omnes trium elementorum, videlicet piſces maris, pecudes terræ, aues aeris. Ac, ne deſit mentio ignis, concinnus Vates amorem, in quem ruunt feræ, per ignem circumſcribit. Nihil eſt enim aliud *furias & ignem* per hen dyadem figuram ſæpe vſurpatam Virgilio, quã, aut furiæ igneæ, aut ignis furioſus. Vide vero, vti in hoc catalogo non includat Deos, ex pretio, quo apud hunc Vatem Dij. Vulgares ſane Poetæ, Homerus etiam, paſſim illos peſſundant.

b Ex præterito animalium catalogo terreſtria tantum aſſumit. Leæna nunquam dirior, quam cum amans adeo vt catulos obliuiſcatur. Vrſi tunc ſæuiunt cædibus. Tum aper ferus eſt in ſylua, tum tigris malefica, tunc in Libya non tuto habetur iter.

c Tranſit ad equos, de quibus, ait, vt equarum odore tanguntur cor tremore quodam pertentat. Hoc verbo innuit blandientem, & titillantem amorem. Sed quæ furiæ? Nullis frænis, verberibus, ſcopulis retinentur, nullis fluminibus, quamuis hæc ita magna, vt ipſos veluti montes abripiant, & torqueant vndarum globis.

d Indicat vim eandem in apro Sabellico, ſed hoc κατ' ἐξοχὴν. De iſto ait, cum amat, comparare ſe ad certamen, riualis metu. Apparatus iſte ad pugnam duplex eſt, nam & dentes acuit: deinde ex luto quod ipſo pedibus conculcando ſubigit, tergus omne, & coſtas operit, quas ad arbores confricat, vt ſic veluti loricatus ad pugnam procedat, induratis luto humeris omni ex parte.

e Ex hominibus Leandrum aſſumit, cuius amor notiſſimus erga Heronem. Hic noctu Helleſpontum tranſmittebat, quo frueretur ſuis delitiis: neque retardabatur tonante cœlo (quid hic ſit cœli porta in Notis aperiam) maris fremitu, lacrymis parentum, morte Heronis, quam proculdubio ſciebat morituram, ſi quid ſibi aduerſi accidiſſet in tam diro freto.

f Coniungit in vnum Lynces, lupos, canes, ceruos, qui omnes, cum amant, furioſi ſunt.

g Reliquum ſermonem, qui ſatis longus, inſumit in equarum amore, verius dicas, furore enarrando. Initium furioſi amoris ad fabulam conijci. Ea, iuxta Seruium, hæc eſt. Spreuit Glaucus ſacra Veneris, irata Dea equas concitauit in Glaucum, quibus ipſe in curru vehebatur, illæ itaque iuxta vrbem Potniam Glaucum morſibus laniauerunt. Ergo ait. Ex quo tempore equæ hoc fecerunt à Venere incitatæ, furioſæ ſunt in amando.

h Incipit indicare furioſum amorem equarum. Contendunt (inquit) ad equos trans Gargara, ideo ait, *ſuperant montes*. Contendunt vltra Aſcanium fluuium, ideo ait, *flumina tranant*. Eſt mira in hoc diſticho concinnitas.

i Narrat prodigium equarum Verno tempore, qua anni parte illæ amore æſtuant, aſcendunt in rupes, vnde conuerſæ ad Zephyrum excipiunt ore illius auras. Ac tum flatu illo excepto, concipiunt in vtero, inſpirante ſemen nouo hoc marito. Tanto vero blandimento illiciuntur, vt ſeſe præcipitent per ſaxa, ſcopulos, valles ad bibendas ore tam dulces auras. Quin vno excepto Euro, nam cum hoc nullus eſt illis amor, alios quoque amant ventos. Currunt enim verſus Septemtrionem, vnde flant Boreas, & Caurus: currunt verſus Auſtrum, his enim ventis maritantur.

k Roget aliquis, quis partus ex tam prodigioſo conceptu? Certe virus diſtillatum ab inguine, dictũ vere ab inſania equina Hippomanes. Nam Græcis ἵππος eſt, equus. μαίνεσθαι, furere. Illo nouercæ, quæ maleficæ ſunt, vtuntur, vt vna cum herbis, verbiſq; incantatoris mortales dementent.

NOTÆ.

1. OMNE ADEO, &c.] Agit late in hoc loco de amore ferarum. Cum amore loquens, Amor ferarum.

Opp.

Opp. 2 Cyn. θῆρας αἰνόθυμας: *feras perrulisti.* Ariſt. 6. Hiſt. Anim. c. 18. καὶ ταῦτα δὲ τῶν ζῴων κοινὸν τὸ ἀεὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδείκνυσθαι: *Commune omnium animalium eſt, vt cupidine, voluptateque rei Venereæ maxime geſtiant, atque incitentur.* Homerus, vel quis ille, in Hymno ad Venerem, ait hanc Deam domuiſſe θηρία πάντα: *feras omnes.* Inde illa exclamatio Opp. 2. Cyn. loquentis de ferarum amore,

ὀμβριμ' ἔρως πόσ⊕ ἐσσι, πόσον σθένος ἄλλυτ⊕ ἀλκῆς;
πόσσα νοεῖς, πόσα κοσμέεις, πόσα δαῖμον ἀθύρεις:
Valide amor, quantus es, quanta tua infinita poteſtas
Quanta cogitas, quanta imperitas, quantũ Dine ludis!

Superſedeo, nam quis eſt, qui non de vi amoris locos communes coniungat, & ſatis longos? Non ita trita de piſcibus, & volucribus, quibus ſeruient ſequentes duæ Notæ. Ad quas prius, quam gradum faciam, volo obſerues, amorem (adeo hic communis vniuerſæ rerum naturæ) datum etiam ipſis ſaxis. Certe virtutem magnetis, qua trahit ferrum, ad amorem, quo hic lapis in ferrum concitatur, referunt Achilles Alexandrinus, Philo in libro de Gigantibus, Claudianus. Verba extremi:

Saxorum amor.

Et lapides ſuus ardor agit, ferrũmq; tenetur
Illecebris, rigido regnans vt marmore flamma.

Audiendi quoque verſus Nazianzeni de laude virginitatis ex Interprete:

Quod ſi etiam ex coitu ſaxorum ſaxa creantur,
Vt memorant, lapidum quibus eſt perſpecta facultas,
Res quoque tangit amor rigidas, vitaque carentes.

Quem in locũ opportune obſeruat Scholiaſtes locum Plin. lib. 36. c. 18. & Solini c. 56. lege vtrunque.

Piſcium amores.

2. GENVS ÆQVOREVM.] Taceo hic de amorib. Delphinorum erga homines, & aliorum piſciũ, ne vager. Tantum in genere Notam compingam. Opp. loquens cum amore 2. Cyn:

ἄπλο⊕ ἔπλετο πόντ⊕, ἀτὰρ σύγε καὶ τὸ ἔπηξας:
Inquies eſt mare at tu etiam illud fixiſti.

Et lib. 1. πόντ⊕ ὅλ⊕ δὲ κελαδεῖ κυθερείας: *reſonat Venerea mare totum.* Iterum lib. 1. Hal. — πολλὴ γὰρ ἐν ἰχθύσιν ἐστιν ἀφροδίτη: *eſt inter piſces Venus multa.* Et libr. 5. loquens de piſcibus. ἕλκονται δ' ὑπ' ἀφροδίτης: *trahuntur ſius Veneris.* Demum lib. 4. loquens cum Cupidine,

—*νέαται δ' ὑπὸ κεῦθεσι λίμνης*
δινάς. δοιάζεις δὲ καὶ ἐν πετάλοισι κελαινοῖς ἀτράκτους,

&c. —*intimis ſub latebris ſtagni*
Mergeris, expedis autem in piſces fuſcas Sagittas.

Nazianzenus in Carmine de Virginitate peruagantem vndique amorem deſcribens, inter alia:

καὶ πόντ⊕ τεκέεσσι, γάμοιο δόμοισι τέθηλεν:
Vireſcit mare fœtibus, domus nuptiarum.

Sophoc. Antig. loquens cum amore, φοιτᾷς δ' ὑπερπόντι⊕: *incedis ſupra mare.* Seneca in Hip.

Hac regna tenet puer immitis,
Spicula cuius ſentit in imis
Cœruleus vndis grex Nereidum,
Flammamq; nequit releuare mari.

Iterum,

—*amat inſana Bellua Ponti.*

Claud. de nuptiis Hon. & Mariæ de Tritone,

—*ſub fluctibus ibat*
Carpathiis Triton, obluctantemq; petebat
Cymothoen: timet illa ferum, ſeſeque ſequenti
Surripit, & duris elabitur vda lacertis.

Ouid. de vi Veneris 4. Faſt.

Vis eadem, lato quodcunque viuit,
Seruat, & innumeris piſcibus implet aquas.

Nemeſ. 4. Eclog. ait ſenſiſſe Venerem *turbam ſquammeam.* Eſt apud Apul. lib. 4. Aſ. oraculum iſtud, *Quẽ* (cupidinem) *tremit ipſe Iouis, quo Numina terrificantur,*
Fluminaque horreſcunt, & Stygia tenebræ.

A Apud Eurip. in Hippol. in ipſo initio, cum dicat Venus ipſa ſe vbique terrarum coli, & intra cœlum, tum etiam Pontum inducit, & terminos maris Atlantici. Philo Iudæus in lib. de Specialib. Legib. dicit à Veneris voluptate occupari ἔνυδρα πάντα: *omnia aquatilia.* De amoribus ranarum, quæ pertinent ad hoc elementum, lege Ariſt. lib. 4. Hiſt. c. 9. Præclare Opp. li. 4. Hal. amore piſcium dicitur ὑγρὸς ἔρως: *amor liquidus.* Quod fortaſſe ſumſit à Platone in Conuiuio, cui amor dicitur νεώτατ⊕, ἁπαλώτατ⊕, ὑγρὸς: *tenerrimus, molliſſimus, liquidus.* Ergo magno blandimento (vt aliquid ſuauitatis aſpergam huic Notæ) dixit Claudian. in laudibus Serenæ loquens de principibus fœminis nauigantibus,

B —*ſpumantia cedunt*
Æquora, caſtrarum greſſus venerata Dearum.
Non ludit Galatea procax, non improbus audet
Tangere Cymothoen Triton, totaq; ſeueros
Induxit mores pelago pudor, ipſaque Proteus
Arcet ab amplexu turpis Neptunia monſtra.

3. PICTÆQVE VOLVCRES.] Nemeſ. adducto loco, — Auium amores.

Et genus aerium volucres, & ſquammea turba,
Et montes, ſyluaque, ſuos habet arbor amores.

Auctor Hymni in Venerem de hac Dea, ἐδαμάσσατο (inquit) οἰωνούς τε διιπετέας: *domuit aues aerias.* Seneca in Hipp.

Ignes ſentit genus aligerum.

Opp 4. Hal. loquens cum Amore,

C *Σοὶ δ' οὔτ' αἰθέριος γενεὴ ἅλις, οὔτε φυτλαὶ*
Ἀνθρώπων, οὐ θῆρες ἀναίδεες, οὐδ' ὅσα βόσκει
Ἀὴρ ἀτρύγετος:
Tibi vero neque cœlitum gens ſatis eſt, neque genus
Humanum, non feræ tenus, nec quæcunque paſcit
Aer immenſus.

Nazianz. vbi ſupra de amore vbique incalente, καὶ γαῖα, καὶ αἰθήρ: *& terra, & aer.* Philo vbi ſupra, πτηνά: *volucria,* quoque includit. Ouid. 4. Faſt.

Quid genus omne creat volucrum niſi blanda voluptas?

Spectat ad iſtas aeris illecebras elegans fictio Claud. Epithal. Palladij, vbi Venerem, & comitatum eius deſcribens; Deam fingit per aerem ferri oloribus, (quod & alij fecerunt) ceteram turbam Amorum variis auibus: —*lætantur Amores,*

D *Frænatiſque truces auibus per nubila vecti*
Oſtentant ſe quiſque Deæ, magnoq; tumultu
Confligunt, promiq; manus in verbera tendunt.

Amorem peculiarium auium non attingo.

4. IN FVRIAS.] Plin. lib. 10. c. 63. in re amoris dixit: *efferari, & rabies.* Philo in lib. de Agricult. ita hunc furorem conſentanee ad Vatem. συνουσίας ἡδονὴ μανίας ἐκτικόν, καὶ οἶστρον ἀπελέγκτον, καὶ λύττας ἀχαλινώτατον ἐπεγείρει: *Affert voluptas coitus inſaniam incredibilem, furorem pertinacem, rabiem moleſtiſſimam.* Et in Politico loquens de ea, quæ Ioſephum perdite in Ægypto amauit. ἀκαθέκτως δεῖ τὸ πάθ⊕ λυττῶσα: *affecta indomito rabida.* Et in lib. τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι ἐπιτ. φοῖς συνουσίας ἐκτόμως λυττᾶν. *abripi rabie libidinum illicitarum.* Arnob. lib. 3. *In libidinum furias geſtire, cupiditatibus*

E *abditis ire in mutuas complexiones.* Sed de amoris inſania, & furore alibi.

5. RVVNT.] Ita Manil. lib. 3. de omni genere ferarum: *In Venerem, partumque ruit.* Oppian. 1. Cyn. ταῦροι δ' ἀγελαίης ἐπὶ πόρτιας ἐρρώσαντο: *Ruunt tauri in agreſtes vaccas.* Horat. od. 15. lib. 2.

—*tauri ruentis In Venerem tolerare pondus.*]

Obiter illuſtro Horatium. Sumſit ab Ariſtot. lib. 6. Hiſt. c. 21. qui ita de tauro, βαίνει δὲ σφοδρῶς, ὥστε συγκάμπτεσθαι τὴν βοῦν: *Incumbit ita vehementer, vt vacca non tolerans ſuccumbat.*

6. Catvlorvm.] Vti apud Græcos σκύμνοι ſignant potiſſimum catulos leonum, tamen pro catulis aliarum ferarum ſumuntur: ita apud Latinos vox ipſa *catuli* de canibus proprie dicitur, ſed traducitur tamen ad feras alias. A

7. Leæna.] Seneca,

Pœni quatiunt colla leones
Cum mouit amor: tum ſylua gemit
Murmure ſæuo. Ariſtot. 6. Hiſtor. Anim. cap. 18. καὶ γὰρ ἄρκτοι, καὶ λύκοι, καὶ λέοντες χαλεποὶ τοῖς πλησιάζουσι γίνονται κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον: *Vrſi, lupi, & leones acrius ſæuiunt per id temporis, ſi qui ad illos acceſſerint.*

Vrſorum libido.

8. Informes vrsi.] His Oppianus dat li. 3. Venat. πολλὴν κυθέρειαν: *immoderatam libidinem.* & reddit rationem, qui cum aliis feris ſtata ſint tempora concubitus, vrſi æſtuant perpetua libidine. Sed cur *informes?* An quia catulos edant ſine forma, & forment lambendo? Eſto hoc verum ſit, vt aſtrui poteſt ex Ariſt. lib. 6. Hiſt. Anim. c. 30. Plutarcho in libello de amore prolis, qui hoc expreſſe aſſerit. Oppiano 3. Cyn. Ouidio 15. Metam. Plinio lib. 8. c. 36. Solino c. 39. Iſid. lib. 12. c. 2. Et ferme ex veteribus omnibus. Quam tamen rem falſam eſſe aſſerunt, qui noſtro, aut parentum æuo ſcripſerunt. Veriſſime iſti. Nam venatores in capta, ac diſſecta vrſa inueniunt catulos membris omnibus diſcriminatos. Cauſſam priſci erroris coniiciunt in ſecundas, nam iſtæ craſſæ admodum ſunt, illiſque naſcuntur catuli adeo inuoluti, vt non niſi lambendo & multa opera reuellantur. Sed eſto (inquam) aſtrui poſſit vetus opinio ex tot Auctoribus, certe Interpretes, qui informitatem Virgilij referunt ad partum, à re abeunt, cum Vati ſermo ſit de vrſis iam grandibus. Deferenda ſententia eſt ad pecora vrſorum, eſt enim vaſtum, & turpe (ſic dicam) animal. Opp. 3. Cyn. ita deſcribit:

Vrſi an catulos informes pariant.

Vrſi cur informes.

Immanes vrſi, crudele gens, fera membra,
Vdis hirſuto denſoque teguntur amictu,
Deformis ſpecies, facies inhoneſta, cruenta,
Terrica ſerrati dentes, & magnus hiatus,
Atraque feruentes exhalant ora vapores, &c.

Libuit dediſſe Interpretationem Ioan. Bodini. Idem Oppian. 5. Hal. χαιτήεσσαι ἄρκτοι περίσσαι: *horrent ſetoſi vrſi.* Baſil. ὁμ. 9. ἑξ. ita deſcribit corpus vrſorum. βαρύ, συμπεπηγός, ἀδιάρθρωτον: *graue, compactum, indiſtinctum.* Plutarchus in libello de Philoſtorgia, ἄρκτος, ἀγριώτατον, καὶ σκυθρωπότατον θηρίον: *Vrſum, animal deformiſſimum, triſtiſſimum.* Ouid. Eleg. 5. lib. 3. Triſt. *turpes vrſi.* Demum Græci ad verbum, ἄρκτοι, ἄμορφοι: *vrſi informes.*

Apri ſæuitiæ notæ, & deſcriptiones.

9. Tvm sævvs aper.] Notas ſæuientis apri, cum amat, has exhibet Oppian. lib. 3. Cyn.

—κατ' δ' αὐχένας ὀρθαὶ
φρίσσουσι τρίχες, οἷα κορυσσομένων τρυφάλειαι.
ἀφρὸν ἀποσταλάει τε κατὰ χθονός, αὐτὰρ ὀδόντων
πολλὸς ὑπηροτάει λαχνῶν ἀδάμαντι:

—*circa collum arrectæ*
Horrent ſetæ, inſtar criſtatarum galearum.
Spumam diſtillat in terram, ac dentibus
Multam illam ſpumam candidam pulſat anhelitu feruido.

E

Ergo ab his Notis, & ſimilimis Poeta *ſæuum.* Ad eandem rem pertinent, quæ mox dicam de eodem: comparante ſe ad pugnam, cum amat. Sed cum hic ſermo ſit de ſæuitia apri, non abs re erit notas eiuſdem ferocitatis dare ex Auctoribus. Pulcra eſt deſcriptio Apul. lib. 8. de horrore huius feræ. *Aper immanis, atque inuſitatus exſurgit, toris callosæ cutis obeſus, pilis inhorrentibus, corio ſqualidus, ſetis inſurgentibus, ſpinæ hiſpidus, & dentibus attritu ſonaci ſpumeus, aſpectu minaci, impetu ſæuo fremētis oris, totus fulmineus.* Hō. 13 Il. ita deſcribit,

—φρίσσει δέ τε νῶτον ὕπερθεν.
ὀφθαλμὼ δ' ἄρα οἱ πυρὶ λάμπετον. αὐτὰρ ὀδόντας θήγει:

—*horret dorſum ſupra,*
Oculi vero ei igne lucent, ac dentes Acuit.

Et 19. od. Ouid. 8.

φρίξας εὖ λοφιήν, πῦρ δ' ὀφθαλμοῖσι δεδορκώς:
Exhorrens plurimum ceruice, oculis intuens ignem ſpirat.
Sanguine & igne micant oculi, riget horrida ceruix,
Et ſetæ denſis ſimiles haſtilibus horrent:

Addit plurima. Claud. de apro, quem occidit Hercules:

Fulmen ab ore venit, flammiſq; furentibus ardet
Spiritus, & terram non coxis flamma perurit,
Sed flatus monſtri.

B Cur vero aper animal ſit admodum ferox & acre, rationem reddit Ariſt. 2. de Partib. Anim. c. 4. quod nimirum eius ſanguis refertiſſimus ſit fibris: idemq; ſcribit de tauro.

10. Nonne vides.] Hic exorſus carminis aliquoties placuit Virgilio ad imitationem Lucretij, cui ſæpiſſime. Philo lib. περὶ ἀφθαρσίας. periodum quoque ita incoat. οὐχ ὁρᾷς; Vt & Demoſthen. de falſa legat. οὐχ ὁρᾶτε.

11. Tremor.] Ita Ariſt. 6. Hiſt. Anim. c. 2. loquens de auib. in coitu: φρίττουσι, καὶ ἀποσείονται: *horreſcunt, & excutiuntur.* Exprimitur enim per tremorem titillatio Venerea.

12. Non scopvli.] Imitatur Varium:

Non amnes illum medii, non ardua tardant.

C 13. Ipse rvit.] Adduxi in explicatione notam duplicem apri comparantis ſe ad bellum. Primam attingit Seneca in Hippol.

Apri pugnaturi apparatus.

Tunc (id eſt, cum amat) vulnificos acuit dentes
Aper, & toto eſt ſpumeus ore.

Nazianzenus quoque in Carmine ad Nicobulum aprum deſcribit, comparantem ſe ad bellum amore prolis, vbi non ſolum notam illam ex acuti dentis, ſed alias mirifice adducit.

—σῦς δέ τε μαίνεται ἄλλα,
χαίτην δενδρήεσσαν, ὄπωπεν αἴθαλα, ἀτμοῖς, ὀδόντων
θηγομένων καναχῇσι, φύεις δέ τε βάλλεται ἀφρῷ,
ἱεμένων τεκέεσσιν ἀμυνέμεν ἢ δαμῆναι:

D

—*ruit impetu cæco*
Sæuus aper, micat ex oculis vis ignea, ſetæ
Horreſcunt, ſeque exacuunt cum murmure dentes,
Maximus vnde vapor manat, ſpumaque cadente
Turpatur gena, dum ſobolem defendere geſtit,
Aut amat hoſtili pugnans occumbere ferro.

Eadem nota eſt in Calabro lib. 5. & lib. 9. vbi etiam loquitur de amore apri erga prolem.

θηγεῖ δ' ἀργιόεντας ὑπὸ γναθμοῖσιν ὀδόντας:
Acuit autem dentes ſub maxillis ſpumantes.

Et in Hom. Il. 11.

θήγων λευκὸν ὀδόντα μετὰ γναμπτῇσι γένυσσιν:
Acuens album dentem in reaductis genis.

Alteram clare Ar. lib. 6 Hiſt. Anim. c. 18. qui, vbi deſcribit furias animalium ad Venerem, ita ait: *Sues quoq; feri acerrime ſæuiunt, quamquam per id tempus imbecilles ex coitu reddantur. Dimicant inter ſe mirum in modum armantes ſeſe, & cutem quam craſſiſſimam præparantes, indurantesque attritu arborum; ſæpe etiam luto obducto, ac reſiccato tergus inuictum contra ictum efficiunt. Pugnant adeo acri certamine, grege relicto, vt ſæpenumero mortem vterque aduerſarium obeat.* In his vides, & fricationē ad arbores, & munimen ex luto. Græca ſignata ſunt, καὶ ποιοῦσι τὸ δέρμα ὡς παχύτατον ἐκ παρασκευῆς πρὸς τὰ δένδρα διατρίβοντες, καὶ τῷ πηλῷ μολύνοντες: Secutus ſum in hac explicatione Petrum Vict. lib. 12. c. 8. Male enim Seruius Virgilium accipit de ſuo domeſtico, vſus argumento, quod ſupra, *tūc ſæuus aper.*

Nam,

NI, quæ ibi ſtricte Poeta, hic vberius ex more ſuo. Neque impedit, ſuem nominari a Poeta, etiamſi de agreſti loquatur, nam ſimile quiddam in Græco Nazianzeni. Obſerua hic parem omnino artem Ichneumonis pugnantis contra aſpidem ex eodem Ariſt. lib. 9. Hiſt. c. 6. *περὶ δὲ τὰς ἀσπίδας, καὶ τὰ δήγματα τῶν κατεπλάττουσιν ἑαυτούς. βρέξαντες γὰρ ἐν τῷ ὕδατι σφᾶς αὐτούς, οὕτω καλινδοῦνται ἐν τῇ γῇ: Limo obducto contra ictus morſuſque ſe loricam modus armandi, vt primum mad-faciant corpus, & in terra ſe volutent.* Hæc prius ſcripſeram, quam vidiſſem Brodæum libr. 8. Miſc. capit. 5. Probo, quæ dicit, de a, pro exacuente dentes non ad ſaxa, aut arbores, vt dicunt male Ouid. 8. Met. & Plinius lib. 18. hoc enim fieri nequit: tantum enim acuit dentes, atterendo illos inter ſe, nimirum ſuperiores cum inferioribus. Strident enim ipſo ore. Dicuntque venatores audire ſæpe colliſionem dentium apri. Firmat hoc teſtimonio Euripidis, & Homeri. In extremum ego prius incideram, & ex meo adduxeram Nazianzenum, & Calabrum, qui addi poſſunt Brodæi teſtibus Hoc (inquam) probo de dente Apri. Alterum minime. Negat enim Brodæus id, quod pertinet ad loricationem, quo liceat recedere auctoritate Ariſtotelis, Virgilij, Plinij, Victorij.

14. DENTES EXACVIT SVS.] Hoc Heſiod. in Scuto, & Hom. Il. 13. de ſue agreſti ita: *θήγει ὀδόντας.* Euripid. Phœn. *θήγοντες ἀγρίαν γένυν.* Ouid. per verbum *teco* 8. Met.

Dentibus ille ferox in querno ſtipite tritis. Sed, *in ſtipite*, falſo.

15. PRO SVBIGIT.] Apta ad hunc locum verba iſta Iſidor. cap. 1, lib. 12. *Sus dicta, quod paſcua ſubigat, id eſt, terra ſubacta eſcas inquirat.* Non hoc certo ineleganter, imo ex natura huius feræ. Sed certum tamen Etymon duci ab Græco, *ὗς*. [Suis Etymõ.]

16. ATQVE HINC, ATQVE ILLINC.] Exprimit Græcum *ἔνθεν, καὶ ἔνθεν.*

17. HVMEROS DVRAT.] Phraſis Lucretij libro 5.

Atque opere in duro durarent membra manuſque.

18. QVID IVVENIS.] Cum hic dicatur à iuuando, vt qui validus, & fortis, ſæpe a Virgilio inducitur cum genio virtutis, & fortitudinis, non temere, & in caſſum. Ita 1. Georg Auguſtum vocat iuuenem, ſicuti etiam 1. Ecl. quaſi illum Elogio quodam decorans. Appianus quoque in Hibericis, cum Annibalem, *νέον*, id eſt, *iuuenem*, appellaſſet, ſtatim ſubiunxit rem huic dictioni congenitam, *φιλοπόλεμον, bellicoſum.* Ita hic Læander nullis procellis territus, nulla maris aſperitate commotus appellatur iuuenis. Huius hiſtoriam belle attigit Lucan. lib. 9. [Læander.]

—vmeris notatum

Æquor, & heroas lacrymoſa litora turres.

Manil. lib. 4. Læandrum quoque intelligens ex imitatione Virgilij eodem vſus eſt verbo, nulla alia adiuncta periphraſi:

Hic Pontus, iuueniſq; fretum, merſaque puella.

19. VERSAT IN OSSIBVS IGNEM.] Catul.

Ignis mollibus ardet in medullis.

20. NOCTE CÆCA.] Lucret. lib. 2. *non tibi cæca Nox iter eripiat.*

21. PORTA TONAT COELI.] Per cœli portam Turnebus capit Hemiſphærium, id eſt, ſemiglobum. Manutius aerem nubibus plenum, per quem iter eſt in cœlum. Alij Orientem, atque Occidentem, de qua notione alibi loquor. Alij nubem, non male. nam tum in ea fiat fragor ille, qui erumpit ad eruptionem fulminis, videtur eſſe ſimilitudo portæ ſeſe aperientis ad exilientem ignem. Poſſis Septemtrionem capere, vbi eſt cardo cœli, Græci dicunt *πόλον*, ac perinde imaginaria quadam ratione porta, & limen. Inuitabit te Ouid. apud quem in Epiſtola Læander ſermonem habet cum Borea flante ab hac cœli parte, tanquam is obſiſtat ſuis conatibus Sed mihi viſum aliter, quam omnes Virgilium explicare. Portam cœli dixere Virgilius, Ennius, Homerus ratione iſta: Fingebant veteres Iouem eſſe in templo ab quodam cœli, præſertim cum fulminaret, & tonaret. Varro in Satyra Bimarco. [Porta cœli, cur.] [Templa in cœlo.]

—tunc repente Cæleſtum

Altum tonitribus templum toneſcit.

Ita legendum, non, cœlum. Lucret. lib. 1.

Cœli tonitralia templa. Et lib. 1.

Humida cum cœli ſcintillant omnia templi.

Terent. Eunucho:

—qui templa cœli ſumma ſonitu concutit. Hinc colligo, conſentanee fingi portas in cœlo, templis prius confictis. Vt intelligamus portas illas templorum ſeſe aperire emittendis fulminibus. Inde Sil. lib. 1. *—tonat alti regia cœli.* Itaque, modo per *templum cœli*, intelligant partem aliquam cœli, & tanquam regiam Iouis; modo cœlum totum, quod potius credo, certe conſentaneum eſt, vt huic templo fores dentur. Non hinc abit fictio Homerica 8, Iliad.

αὐτόμαται δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ, ἃς ἔχον ὧραι

τῇς ἐπιτέτραπται μέγας οὐρανὸς, οὔλυμπός τε,

ἠμὲν ἀνακλῖναι πυκινὸν νέφος, ἠδ' ἐπιθεῖναι:

Sua vero ſponte crepuerunt portæ cœli, quas tenebant
Horæ

Quibus commiſſum eſt magnum cœlum Olympuſque,

Vt reclinent denſam nebulam, & claudant.

Dicam aliquid de imitatione. Vt Virgilius *Porta cœli*. ita Catul. *cœli ianua*. Ante vtrunque Ennius *Mi ſoli cœli maxima porta patet.* Ante omnes Homerus Iliad. 8.

αὐτόμαται δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ.

Sua ſponte portæ cœli apertæ ſunt.

De hac connexa imitatione Virgilij ab Ennio, Ennij ab Homero, lege Senecam Epiſtol. 108. exagitantem Grammaticorum ſedulitatem in quærenda imitatione.

22. SCOPVLIS ILLISA RECLAMANT ÆQVORA.] Philo in libr. de Abraham, deſcribens diluuium nonnihil huic parti illuſtrandæ ſimile: *πνεύματα ἦν ἐξαίσια, πάταγοι δὲ βροντῶν, καὶ ἐπιλάμψεις ἀστραπῶν, καὶ κεραυνῶν βολαὶ καταῤῥηγνυμένων ὄμβρων ἀπαύστων: Ingentes erant flatus ventorum, tonitruum ſtrepitus, corruſcationes fulgurum, ictus fulminum immiſti largiſſimis & abruptis imbribus.* Omnia iſta, & ſimilia in Poetis, formidinem magnam incutiunt: ſed neſcio qui mihi maximam verba iſta:

—quem ſuper ingens

Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant

Æquora.

Mire enim animos contrahunt. Locorum ſimilium facile erat paginas implere.

23. LYNCES BACCHI.] Bacchi currum finguntur ferre Lynces, tigres, pantheræ, congenera omnia, Ouid. 4. Met. [Lynces ſacri Baccho.]

—tu biiugum pictis inſignia frænis

Colla premis Lyncum. Virg. 6. Æn.

Liber agens celſo Nyſæ de vertice tigres.

Opp. 4. Cyn. *παρδάλιας θῆρας Διονύσου: Pantheras Bacchicas.* Omnia coniunxit Ouid 3 Metam.

Ipſe racemiferis frontem circumdatus vuis

Pampineis agitat velatam frondibus haſtam.

Quem circa tigres, ſimulacraq; inania lyncum,

Pictarumque iacent fera corpora pantherarum.

Plin. c. 21. lib. 8. feram aliam dat Baccho: *In India &*

boues ſolidis vngulis, vnicornes, & feram nomine Axin, hinnuli pelle pluribus candidioribúſq; maculis, ſacram Liberi Patris.

24. VARIÆ.] Græci Lynces, & feras ſimiles, quibus adſperſæ variæ notæ, vocant etiam ab hac varietate, & punctura αἰόλας, βαλιὰς, στικτὰς. Virg. *maculoſæ Lyncis*. Silius: *virgatam tigrim*, ſicut etiam Seneca in Hip. *virgatas tigres*. Ouid. 3. Met. *pictarum pantherarum*.

Luporum feritas.

25. GENVS ACRE LVPORVM.] Videtur mihi Poeta alluſiſſe ad vim igneam, & ſpiritus lupi feruidos: de quo lege Hieron. Mercur. lib. 1. Varron. c. 25. vel etiam ad feritatem huius beſtiæ. Ariſtot. enim lib. 1. Hiſt Anim. c. 1. cum diuidens dicat; alias feras eſſe perpetuo manſuetas, alias perpetuo feras, alias interdum feras, ſed poſſe manſueſcere: de his, quæ ſemper feræ ſunt, lupum & pantheram pro exemplo adhibet. Vt ab Ouidio deſcribatur lupi feritas, 1. Met. in promtu eſt.

26. QVID, QVÆ IMBELLES DANT PRÆLIA CERVI.] Eſt ceruus animal vere imbelle, & mite, niſi cum flagrat libidine: hinc Poeta egregie coniungit tam timiditatem, quam vim. Primum ſatis indicat Hom. qui in opprobrio Agamemnonis, illi dat κραδίην ἐλάφοιο: *cor cerui*. Inde adagium ἐλάφειος ἀνὴρ, pro timido. & Nonnus 25. Dionyſ. ὁμαρῶς ἐλάφου. Alterum hic Poeta, & Seneca in Hipp.

Vir ceruinus, adag.

Si coniugio timuere ſuo,
Poſcunt timidi prælia cerui:
Et mugitu dant concepti Signa furoris.

Naturam eius pronam ad libidinem aperit Ariſt. 1. Hiſt. Anim. c. 29. ceruum vocans, animal φύσει λάγνον, *natura libidinoſum*. Et Opp. 2. Cyn.

τρυχὸς δ' αὖτ' ἐλάφοισιν ἔρως πολλή τ' ἀφροδίτη,
καὶ θυμὸς περὶ λέκτρων ἀναιδήεις ἀλεγεινός:
Eſt ceruis amor vehemens, & Venus plurima,
Animúſque ad concubitum ardens dietu totum.

Equæ cur admodum libidinoſæ.

27. SCILICET ANTE OMNES FVROR EST INSIGNIS EQVARVM.] Ariſt. lib. 6. Hiſt. Anim. c. 18. τῶν δὲ θηλειῶν ὁρμητικῶς ἔχουσι πρὸς τὴν ὀχείαν μὲν, μάλιστα μὲν ἵππος, ἔπειτα βοῦς: *Incenduntur libidine ex fœminis equæ potiſſimum, deinde vaccæ*. Theocr. εἰδ. 2. καὶ πῶλοι μαίνονται ἀν' ὤρεα, καὶ θοαὶ ἵπποι: *Et pulli furiunt in montibus, & equæ veloces*. Ouid. 2. Art. *In furias aguntur equæ, ſpacióq; remota*

Per loca diuiduos amne ſequuntur equos.

Inde Ariſt. dicto loco ait, verbum ἱππομανεῖν, traduci ab equabus opprobrij loco ad mulieres libidinoſas. Rationem incenſæ libidinis equarum reddit idem lib. 4. de generat. Anim. cap. 5. quod videl. careant menſtrua purgatione, quæ perinde eſt in fœminis, vt coitus in marib. Plin. lib. 10. cap. 63. ait, omnes quadrupedes prægnantes Venerem arcere præter equam, & ſuem. Affine de equis Baſ. Homer. 9. Hex. perſequens enim proprietates animalium ita ait, θερμὸς δ' ὁ ἵππος ἐρωτικῶς τῇ θήλει: *equus vehemens libidinis erga fœminam*. Inde Dio Chryſ. prouerbialiter dixit orat. 32. ad Alexandrinos: *δέδοικα δὲ κἀγὼ τὸν ἱππικὸν ἔρωτα τῆς πόλεως, μή τι δυσχερὲς ὑμῖν, καὶ ξένον ἐνέγκῃ τῷ χρόνῳ: Metuo & ego equinum iſtius ciuitatis amorem, ne quid difficile vobis & peregrinum afferat procedente tempore*. Simile quiddam Plato 2. Leg. ἀλλ' οἷον ἀθρόους πώλους ἐν ἀγέλῃ νεμομένους φορβάδας τοὺς νέους κέκτησθε: *Habetis amatorios iuuenes inſtar gregis equarum conſertim paſcentium*. Cæſarius quoque Dialog. 1. hominem libidinoſum & deditum ſcortationibus comparat cum equo laſciuiente ad Venerem. His omnibus affinia admodum verba Artemid. lib. 1. Onicrit. c. 58. ἵππος γὰρ γυναικὶ μὲν, καὶ ἐρωμένῃ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον: *Equus enim eandem cum vxore & amica rationem habet*. & lib. 4. c. 31.

Equinus amor, adag.

ait mulierē ſignificari equo. cap. quoque 48. ἵππος τὴν γυναῖκα ἐσήμαινε: *equus mulierem ſignabat*. In libr. 7. Anth. ita ſignate, κιχλίζεις, χρεμέτισμα γάμου προκέλευθον ἱεῖσα: *Laſciuis, hinnitum nuptiarum præuium emittens*.

28. FVROR EQVARVM.] Hunc furorem ad Venerem in equis Græci dicunt ἱππομανεῖν. in canibus σκυζᾶν. in ſuibus καπριᾶν. in tauris ταυριᾶν. in his, & reliquis ὀργᾶν. Nam de apro Ariſtot. 2 Hiſt. cap. 1. ὀργᾷ ὀχεύειν. *pruris ad coitum*. Obuium denique hoc verbum in aliis animantibus. De agris geſtientibus accipere ſemen dixit Plin. *catulitionem*. libr. 16. c. 25. Sed & voces peculiares ineſſe animantibus, in eo furore, Ariſtot. ſcribit lib. 4. Hiſt. capit. 9. adhibetque exemplum in ſuibus, capris, ouibus, & potiſſimum in ranis.

ἱππομανεῖν. σκυζᾶν. καπριᾶν. ταυριᾶν. ὀργᾶν.

Catulitio, quid.

29. POTNIADES.] Vtcunque ex Seruio explicui, qui plura volet, legat Natalem cap. 5. libr. 8. Lilium 1. Syntag. Pauſaniam in Bœoticis. Conſtitui enim in fabulis parum immorari, vt te alias monui, niſi cum quid affulgeat ab aliis minus diligenter tractatum. Multa hic etiam docte Germanus, & Leopardos c. 25. lib. 11. Emendat. vbi de tribus Glaucis Potnienſi, Pontio, Minoio. Meminit etiam Glauci diſcerpti ab equis Nonnus lib. 11. Dionyſ.

Glauci tres.

30. GARGARA-ASCANIVM.] De primis alibi à me dictum. De altero vide Strab. lib. 12. Vt hic *ſonantem Aſcanium*, ita Ariſtoph. in νεφ. ποταμοὺς κελάδοντας. In 12. Æn. *fluminibus ſonoris*. Catul. in Car. ſeculari ad Dianam: *amnium ſonantiũ*. Sibylla in Acroſth. ποταμοὺς λαχλάζοντας. Vrſin. & Achil. Statius.

Aſcanius fluuius.

31. FLVMINA TRANANT.] Lucret. lib. 10. *& rapidos tranant amnes*.

32. CONTINVOQVE AVIDIS, VBI.] Hæc conſecutio vocum *continuo, vbi*, obſeruata, vt elegans, Godeſcalco. Ita Terent. Hec. *Aderis continuo, hæc vbi ex te audierit*.

33. QVIA VERE CALOR REDIT OSSIBVS.] Hoc ſatis illuſtraui 2. Georg. nam in deſcriptione veris, vna eſt nota à Virgilio adhibita, armenta per id temporis repetere Venerem.

34. ORE OMNES VERSÆ IN ZEPHYRVM.] Aperiam quinque in hac Nota. Primo, de equabus concipientibus è vento: deinde, ſignate de Zephyro: tertio, an ex aliis ventis? quarto, vbi terrarum hoc accidat: quinto, an hoc contingat aliis animantibus?

Equę concipiunt è vento.

Primum caput impleat Ariſt. lib. 6. Hiſt Anim. c. 18. qui de equabus, λέγονται δὲ καὶ ἐξανεμοῦσθαι: *dicuntur vento concipere*. Eſt proprie ἐξανεμοῦσθαι, *euentari* aut *ſubuentari*, nam conceptus ille inanis eſt, & diſtillans tantum virus, vt mox dicet Poeta. Solinus capit. 57. *Edunt equæ ex ventis conceptos*. Lactantius lib. 4. c. 12. *Quod ſi animalia quædam vento, aut aura concipere ſolere, omnibus notum eſt: cur quiſquam mirum putet, cum ſpiritu Dei, cui facile eſt quicquid velit, grauatam eſſe Virginem dicimus?* Qui de equabus capiendus ex receptiſſima opinione.

Euentari. Subuentari.

Secundum Homer. Il. 16. qui de equis Achillis:

Zephyrus equas implet.

τοὺς ἔτεκε ζεφύρῳ ἀνέμῳ ἅρπυια Ποδάργη,
βοσκομένη λειμῶνι παρὰ ῥόον ὠκεανοῖο:
Hos peperit Zephyro vento Harpyia Podarge
Paſcens in prato iuxta fluxum Oceani.

Illum ſequitur Calab. lib. 3. qui etiam ait, equos Achillis natos ex Zephyro, & Podarge. Idem Calab. lib. 4. loquens de equo Arione,

———ὃν τίκεν ἵππων
ἅρπυια ζεφύρῳ πολυηχέϊ φέρτατον ἄλλων.

Quem Harpyia peperit Zephyro multi ſonanti equorum omnium præſtantiſſimum. Et lib. 8. repetit ore Neoptolemi, quæ dixerat lib. 3. Plin. lib. 8. c. 42. *Conſtat equas*

Fauonio

Fauonio flante obuerſas animalem concipere ſpiritum, idq; partum ſæpe. Solin. cap. 36. de equabus Olyſſiponis: *Spirante Fauonio vento concipiunt, & ſitientes viros, aurarum ſpiritu maritantur.* Alluſit Silius libr. 18. nam de equo quopiam,

Vnus erat leuis, vt Zephyri noua flamina, campis
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

Quos verſus vide vt legat Modius.

Tertium Calaber lib. 8. nam connumeratis Martis equis, Æthone, Phlogio, Combo, Phobo, ſubdit,

τοὺς Βορέῃ κελάδοντι τέκε βλοσυρῶπις Ἐριννύς:
Quos Borea peperit grauiſtrepo Erinnys horrida.

Dio Chryſoſt. Orat. 20. τὸν Βορέαν φησί (ſubaudi Ὅμηρος) ἐρασθέντα τρωικῶν τινων ἵππων. ἐμπλῆσαι τε αὐτὰς γονῆς, καὶ γένος ἵππων ἐξ αὐτῶν φῦναι: *Ait Homerus) Boream amaſſe Troicas quaſdam equas, eaſque impleuiſſe ſemine, genuſque equorum ex illis procreatum.* Sed ſignatiſſime Ariſtot. lib. 6. Hiſt. Anim. c. 18. cum præmiſeris equas vento concipere, ſubdit: θέουσι δ' οὔτε πρὸς ἕω, οὔτε πρὸς δυσμάς. ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον, ἢ νότον; *currunt non ad Orientem, aut Occidentem: ſed ad Septemtrionem, aut Auſtrum.* Hæc verba, ad quæ videtur omnino Poeta reſpexiſſe, tum ex mea, tum ex Victorij ſententia c. 6. libr. 7. Varron. ac multorum, qui vere docti: hæc (inquam) verba cogunt me, vt putem Poetam dicere, equas etiam ex Borea, & Auſtro concipere. Nam ſunt, qui ita illum accipiant. Vertuntur ad Zephyrum, non ad Eurum, non ad Boream, & Caurum, non ad Auſtrum. Non hoc dicit, ſed, vt iam explicui. Nam, quamuis in Zephyro flante ab occaſu diſſideat ab Ariſtotele, qui ait, equas non currere πρὸς δυσμάς, certe in aliis hæſit, vti ex verbis apparet. Receſſit vero ab Ariſtotele in hoc, quia hærere voluit vulgatiſſimæ hiſtoriæ equarum concipientium in Hiſpania ex Zephyro occidentali vento. Mihi aliquando obrepſit ſuſpicio, ſi quis eam probet, Ariſtotelis locum corrigendum ex imitatione Virgilij, hunc in modum, θέουσι δ' οὐ πρὸς ἕω, ἀλλὰ πρὸς δυσμάς, ἢ ἄρκτον, ἢ νότον. Hæc dixi ducente me Ariſtotele ad hanc explicationem. Si quis malit vulgarem ſequi, non pugnem. Fateor enim verba Poetæ in eam vehementer inclinare.

Quartum Plinius libr. 8. c. 42. qui ſignat Luſitaniam circa oppidum Olyſſiponem, & amnem Tagum. Et lib. 4. c. 22. his: *Olyſſipo equarum è Fauonio vento conceptu nobile.* Eadem Solin. cap. 36. Et Martianus Capella lib. 5. Columella lib. 6. c. 26. *Cum ſit notiſſimum etiam in Sacro monte Hiſpaniæ, qui procurrit in Occidentem iuxta Oceanum, frequenter equas ſine coitu ventrem pertuliſſe, fœtumque educaſſe.* Inde corrigenda ſunt verba Varr. 2. Ruſt. c. 1. *In fœtura res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera. quod in Luſitania ad Oceanum in ea regione, vbi eſt oppidum Olyſſipo monte Tagro, quadam e vento concipiunt certo tempore equæ.* Vbi legendum, *monte Sacro*, quod & Ioſeph. Scalig. animaduertit. Redeo. Spondanus, Homerum, quem iam adduxi, dicit locutum de equabus Hiſpaniæ ad Luſitaniam, quod perſpicuum fit ex mentione Zephyri, & Oceani. In cuius rei argumentum traho Calabrum, qui lib. 3. ait, equos Achillis, hoc mortuo repetiuiſſe natalem locum, ἀμ' ὠκεανοῖο ῥοὰς καὶ πνεῦμα βίητε. *ad flumen Oceani, & antra Tethyos.* Quibus non dubium, quin & Hiſpaniam ſignet, & contendat ad Homeri locum. Silius etiam lib. 3. de Hiſpania loquens:

Hic adeo cum ver placidum flatuſq; tepeſcit,
Concubitus ſeruans tacitos grex perſtat equarum,
Et Venerem occultam genitali concipit aura.

Viſum aliquibus, in primis Iuſtino lib. 44. hanc totam narrationem ad fabulas reiicere, & rem detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ, & Luſitaniæ, quæ tanta eſt, vt non immerito ipſo vento concepti videantur. Certe Appianus Viriatum Luſitanorum ducem perniciſſimis equis vtentem inducit, atque vna equorum velocitate fretum Romanorum copias eludentem. Et Symmachus epiſt. 64. lib. 4. equorum Iberorum nobilitatem celebrat. Sicut & Martial. in od ſticho:

Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit vngues,
Venit ab auriferis gentibus Aſtur equus.

Rem hanc de equabus concipientibus vento in Hiſpania, dictam Peloro ab Silio, iam animaduertit Ludou. Carrio lib. 1. Emendat. c. 17.

Quintum Oppian. loquens de tigride lib. 3. Cyn. (margin: Tigres vento concepta)

αὐτῷ γάρ τε θέειν ἰκέλη Ζεφύρῳ φλεγέθοντι:
Similis eſt curſu ipſi genitori Zephyro.

Tametſi deinde iſtud fabuloſum putet. Non ex fabulis loquutus Varro 2. Rei Ruſt. c. 1. vbi ait, gallinas interdum concipere ex vento, & inde earum oua dici ὑπηνέμια: *ſubuentanea.* Vultures etiam vento concipere ſcribunt Baſil. Homer. 8. Hex. Orus, & Philes. Ori verba hæc ſunt: *cum vult concipere vultur genitale vas ad Boream aperit, & ſic perſtat diebus quinque, in quibus neque edit, neque bibit, & hoc modo fœtum concipit.* De perdicibus hoc frequentiſſimum. Plin. lib. 10. c. 33. de illis loquens, *Si contra mares ſteterint feminæ, aura ab his flante, prægnantes fiunt.* Quod ſumſit ab Ariſtot. 6. Hiſt. Anim. c. 2. loquente ita de perdicibus, ἐὰν δὲ κατ' ἄνεμον στῇ τοῦ ἄῤῥενος κυΐσκονται: *Si contra marem ſteterit fœmina, aura ab eo flante, fit prægnans.* Vide eundem lib. 5. cap. 5. vbi peculiaria quæpiam de generatione perdicum digna cognitu. Idem ſcribit Athen. lib. 9. Aliquid de ouibus attingit Columel. lib. 7. c. 3. *Ariſtoteles vir calidiſſimus rerum naturæ præcipit admiſſuræ tempore obſeruare ſiccis diebus halitus Septemtrionales, vt contra ventum gregem paſcamus, & eum ſpectans admittatur pecus: at ſi fœminæ generandæ ſunt, Auſtrinos flatus captare, vt eadem ratione matrices ineantur.* His ſatis indicat, iuuari opus Venereum flatu ventorum. Paria his inuenies in Auctore Geop. lib. 18. Locus ille Ariſtotelis, quem reſpicit Columella, habetur lib. 4. de Generat. Animal. c. 2. Seruaui ad exitum id, quod magis mirere. Verba Plinij hæc ſunt lib. 10. cap. 64. *Molas de quibus ante diximus, gigni putant, vbi mulier non ex mare, verum ex ſemetipſa tantum conceperit.* Refert ſermonem Plinius ad ea, quæ præmiſerat lib. 7. cap. 15. vbi aperit, quæ ſint iſtæ molæ. Afranius apud Feſtum illas vocat *moluculam.* Expleui quinque capita, quæ promiſi.

(margins: Vultures è vento concipiunt. — Perdices concipiunt è vento. — Molæ. — Luſitanæ equæ concipiunt è vento.)

35. SAXA PER, ET SCOPVLOS.] Ad gnomam huius verſus factus ille Papinianus 4. Th.

Saxa per, & plenis obſtantia flumina ripis.

36. CONTRISTAT LVMINE COELVM.] Ita in 10 de ardore Sirij: *—læuo contriſtat lumine cælum.* Ab Noſtro Horatius Sat. 1. lib. 1. *—inuerſum contriſtat Aquarius annum.* Et Columel. loquens de anno lib. 3. c. 10. *contriſtatur.*

37. HINC DEMVM HIPPOMANES.] Diſſentiūt Ariſtoteles, & Virgilius ab reliqua turba. Nam Poeta tantum ait, diſtillari ex hoc equarum cōceptu virus quoddam aptum ad veneficia. Quod etiā docet Ariſt. li. 6. Hiſt. Animal. c. 18. καλοῦσι δὲ καὶ τοῦτο ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τικτομένου ἱππομανές. ἔστι δὲ οἷον ἡ κάπρια. καὶ ζητοῦσι τοῦτο μάλιστα πάντων αἱ περὶ τὰς φαρμακείας: *vocāt hoc Hippomanes, nomine partui congenere. Tale hoc, quale, quod in apris vocant, capriam. Petitur hoc potiſſimū ad veneficia.* Paria ferme ſcribit li. 8. eiuſdē operis. Aliter Varro, Plin. Columella adductis locis, qui verum partum agnoſcunt, & pullum natum, non tantum virus: & aiunt pullos hoſce triennio tantum viuere. Hunc numerū

excedit Silius & illis attribuit annos ſeptem:

Sed non multa dies generi, properatque ſenectus.

Septenaque his ſtabulis longiſſima ducitur ætas.

Inde apparet, in hac narratione, Virgilium omnino Ariſtoteli hæſiſſe, non Varroni. Eſt etiam Hippomanes caruncula illa adnata fronti pulli equini, de qua in 4. Æn. Eſt & planta apud Theocritum εἰδ. 2. quo equi aguntur in furias amoris.

38. DISTILLAT AB INGVINE VIRVS.] Omnino hinc Tibul. El. 4. lib. 2.

Hippomanes cupidæ ſtillat ab inguine equæ.

Et Lucan. lib. 9.

Liquitur, & nigra diſtillans inguina tabe.

Et Interpres Sibyllini carminis lib. 1.

Quorum mortiferum diſtillat ab ore venenum.

39. LEGERE NOVERCÆ.] Hinc etiam Propert.

—in me Hippomanes fœtæ ſemina legit equæ.

a Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circum vectamur amore:
Hoc ſatis armentis. ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtáſque capellas.
b Hic labor, hinc laudem fortes ſperate coloni.
c Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli diuertitur orbita cliuo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.

ARGVMENTVM.

Fit tranſitus ad oues, & capras. Ait, eſſe difficile loqui ſplendide in re tenui: ac ſe doctorum de re iudicia. Renouat inuocationem.

EXPLICATIO.

a AGGREDITVR partem, quæ verſatur in capris, & ouibus: reprehenditque ſe tamdiu immorantem in armentis, equis nimirum, & tauris, in tanta temporis breuitate, melius, fuga, amiſſi ſemel nulla tenus recuperandi. Eſt hic *ſuperat*, reſtat, ſupereſt, reliqua eſt.

b Duplex ſententia huius verſus, prima Interpretum, noſtra altera. Aiunt illi. Hic præcipuus labor veſter ſitus eſto coloni, hinc laudem veſtram ſperate. Poſſis huic hærere. Aio ego. Hic præcipuus labor meus ſitus eſt, hinc coloni laudem meam ſperate. Cumquia hæc melius cum ſequentibus connectuntur. Deinde, neſcias cur maior laus perueniat ad ruſticos ex tractatione ouium, & caprarum; quam equorum, & taurorum? & profecto magna laus Poetæ, rem adeo vilem verbis exornare.

c Conſequuntur iſta præcedentem noſtram explicationem. nam parua quæ ſunt, difficillima ſunt ad exornationem. Sed vehemens amor laudis rapuit Vatem per deſerta ardua Parnaſſi, id eſt, per rem, & materiam nullis vatibus celebratam. Ideo ſubdit. Iuuat ire per iuga illa, per quæ nulla hactenus priorum Vatum orbita diuertit ad Caſtaliam. Quaſi dicat. Ego princeps omnium non tero iter aliorum, ſed diuerſo ab trito itinere. Ideo in fine Palem inuocat, vel potius renouat inuocationem, vt qui dicturus rem indictam.

NOTÆ.

1. FVGIT.] Ita Theocr. εἰδ. 2. χεῖνος φεύγων. Et Calp. 1. Ecl. *ſed fugit ecce dies*. Virg. ſup.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui

B *Prima fugit.*

Lege Senecam epiſt. 108. expendentem Poetæ verba. Hieron. quoque epiſt. 139. Poetæ verſum vſurpat. & iterum lib. 3. cap. 6. Comment. in Amos. Et Pet. Apoll. lib. 3. Excid.

Sed fugit interea tempus velocibus horis.

Singula dum mortis capti ſectamur amore.

2. SINGVLA.] Locus communis de non conſectandis minutiis omnibus. Poſſem latè exornare, ſed contraham rem ad auctores paucos. Pindarus od. 4. Nemeſ. Minima nõ conſectãda.

τὰ μακρὰ δ' ἐξενέπειν
ἐρύκει με τεθμός,
ὧραι τ' ἐπειγόμεναι.

Prolixa autem eloqui prohibet me lex, horæque properantes.

Opp. 2. Cyn.

μοῦσα φίλη, βαιοῖς ὅ με δίπας ἀμφὶς ἀείδειν.

Muſa amica, circa parua non decet me diu morari.

C Ammian. lib. 26. ait, ſe nolle omnes rerum omnium minutias indagare, *quas* (inquit) *ſi ſciſcitari voluerit quiſpiam, indiuidua illa corpuſcula volitantia per inane (atomos vt nos appellamus) numerari poſſe ſperabit.*

3. DVM.] Sequitur poſt *interea*. Eſt elegans hæc verborum conſecutio. Cicer. 2. Phil. *Interea, dum tu abes*. Cæſar. 3. Ciui. *Interea manerent induciæ, dum ab illo rediri poſſet*. Terent. Phorm. *Interea, dum ſedemus.* Interea dũ.

4. HOC SATIS ARMENTIS.] Simili excurſu Oppian. lib. 1. Cyn.

τόσσα μὲν ἀμφ' ἵπποισιν ἀτὰρ κατάβαινε φίλη φρὴν
οἶμον ἐπὶ σκυλάκων.

Tantum quidem de equis. Sed deſcende mi animi In viam canum.

Et Philo de Agricult. περὶ μὲν ἐν ἵππου τε καὶ ἀναβάτου, ἱπποελάτου τε, καὶ ποιμένος. ἔτι δὲ γεωργοῦ ἐργαζομένου καὶ γεωργοῦ τὰ ἀρμόζοντα εἴρηται: *Hactenus ſatis de equo, atque aſceſſore, de paſtore, de pecuaria, de agricola terram colente.*

D

5. LANIGEROS GREGES.] Calaber lib. 5. εἰροπόκων ὀΐων. Oppian. 4. Hal. εἰροπόκους. Et 5. βαθυπλόκου οἰός. Heſiod. Theog. πώεα τ' εἰροπόκων ὀΐων. *Greges lanigerarum ouium.* Bacchilid. in Carm. αὐτ' ἐρίχων μάλων. Calp. 2. Ecl. *Idas lanigeri dominus gregis*. Ennius: *lanigerum genus*. Lucret. lib. 2. *Lanigeræ pecudes*. Papian. 4. Sylu.

Sylu. *Non mille balant lanigeri greges.* Omnes circumſcribunt oues.

6. ANIMI DVBIVS.] Sciat iuuenis iſtum genitiuum pendere ab aliquo ſubſtantiuo ſubintellecto. Dubius ſum animi, eſt, dubius ſum ex mente animi. In Lucret. lib. 1. *Nec me animi fallit*, eſt, nec me fallit mens animi Angor, pendeo, crucior, diſcrucior animi: id eſt, dolore animi. Cur ita intelligam, alibi explico adductis teſtimoniis antiquorum. Ceterum Virgilius hoc loco ad auram Lucretij nauigat. Itaque ille lib. 1.

Nec me animi fallit, quam ſint obſcura: ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor,
Et ſimul incuſſit ſuauem mi in pectus amorem
Muſarum: quo nunc inſtinctus mente vigenti
Auia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo: iuuat integros accedere fontes,
Atque haurire: iuuatque nouos decerpere flores:
Inſignemque meo capiti petere inde coronam:
Vnde prius nulli velarint tempora Muſæ.

7. ANGVSTIS HVNC ADDERE REBVS HONOREM.] Plinius c. 4. lib. 19. *Contingat aliqua gratia opera curaq; noſtra, Virgilio quoque confeſſo, quam ſit difficile verborum honorem tam paruis perhibere.* Signatiſſime ad rem eandem Manil. lib. 3.

—facile eſt ventis dare vela ſecundis,
Fœcundumq; ſolum varias agitare per artes,
Auroque, atque ebori decus addere, cum rudis ipſa
Materies niteat. Specioſis condere rebus
Carmina, vulgatum eſt opus, & componere ſimplex.
At mihi per numeros, ignotaque nomina rerum,
Temporaque, & varios caſus, momentaque mundi,
Quorum quæque vices, partesque in partibus ipſis,
Luctandum eſt: quod noſſe nimis, quod dicere quantū eſt!
Carmine quod proprio, pedibus quod iungere certis!

Dicit facile eſſe condere verſus in materia ſpecioſa, vt facile eſt nauigare vento ſecundo, exercere agriculturam in fœcundo ſolo, ſculpere in auro atque ebore: ſecus in materia non ſpecioſa, &c.

8. PARNASSI.] Prius dictus eſt Larnaſſus à Larnace area Deucalionis, quæ eo delata, auctore Stephan. & Interpretib. Apoll. Poſt diluuium dictus Parnaſſus ab heroe Parnaſſo, vt tradit Hellanicus. Lege Lilium Syntag. de Muſis. Vt vero Virg. *Parnaſſi deſerta*, ita Pindar. od. 10. Pyth. παρνάσιον μυχοῖς: *Parnaſſi receſſus.* — Parnaſſus.

9. IVVAT IRE IVGIS, QVA NVLLA PRIORI.] Ad hunc locum Manil. lib. 1. — Intacta, canere.

Carmine diuinas artes, & conſcia fati
Sidera diuerſos hominum variantia caſus,
Cœleſtis rationis opus, deducere mundo
Aggredior, primusque nouis Helicona mouere
Cantibus, & viridi nutantes vertice ſyluas,
Hoſpita ſacra ferens nulli memorata priorum.

Ad eandem ita lib. 2.

Omnes ad acceſſus Heliconis ſemita trita eſt,
Et iam confuſi manant de fontibus amnes,
Nec capiunt hauſtum, turbamque ad ſacra ruentem.
Integra quæramus rorantes prata per herbas,
Vndamque occultis meditantem murmur in antris.
Quam neque durato guſtarint ore volucres,
Ipſe nec æthereo Phœbus libauerit igni.
Noſtra loquar, nulli vatum debebimus orſa.
Nec furtum, ſed opus veniet, ſoloque volamus
In cœlum curru, propria rate pellimus vndas.

Vide quot modis dixerit, ſe ea cantaturum, quæ nemo priorum cecinerit, videlicet: *Prata integra. Occulta antra. Aqua non guſtata, neque tacta Sole. Loquar mea. Nulli rem debebo. Hoc non eſt furtum, ſed opus. Meus eſt currus, quo velo, non alienus. Mea nauis, qua nauigo, non aliena.* Virgilius vnico tantum modo, ſed elegantiſſimo: *Iuuat ire, qua nulla orbita diuertit ad vndam Caſtaliam.* Adiunge iſtis Propertium,

—opus hoc de monte Sororum
Detulit intacta pagina noſtra via.

Nemeſianum lib. 1.

—ducitq; per auia, qua ſola nunquam
Trita rotis.

Iterum:

—Intacto premimus veſtigia muſco.

Ante omnes Lucret lib. 1.

Auia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo, &c.

10. MOLLI CLIVO.] Signatum hoc ad rem, & hactenus non expenſum. Eſt Caſtalius fons Muſarum, non in ipſo vertice Parnaſſi, ſed ad ima, ideo tantum per mollem quendam cliuum aſcenſus eſt ad illum. De fonte Caſtalio lege Lil. Syntag. 7. Naz. Orat. 39. dixit, κασταλίας μαντικὸν πῶμα: *Caſtaliæ fatidicum laticem.*

[a] Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
[b] Et multa duram ſtipula, filicúmque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiémque ferat, turpéſque podagras.
[c] Poſt hinc digreſſus, iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluuios præbere recentes,
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conuerſa diem, cùm frigidus olim
Iam cadit, extremóque irrorat Aquarius anno.
[d] Hoc quoque non cura nobis leuiore tuenda,
Nec minor vſus erit, quamuis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores:
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumauerit vbere mulctra,
Læta magis preſſis manabunt vbera mammis.
[e] Nec minus interea barbas, incanaque menta

Ciniphij

Ciniphij tondent hirci, ſetáſque comantes,
Vſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
f Paſcuntur vero ſyluas, & ſumma Lycæi,
Horrentéſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuóſque
Ducunt, & grauido ſuperant vix vbere limen.
g Ergo omni ſtudio glaciem, ventóſque niuales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Auertes, victúmque feres, & virgea lætus
Pabula, nec tota claudes fœnilia bruma.

ARGVMENTVM.

Oues, & capræ alendæ domi per hyemem, comparatur vterque grex.

EXPLICATIO.

a QVEMADMODVM in ſuperiore libri parte iam de tauris, iam de equis habitus eſt ſermo, iam miſtim de vtroque genere: ita in ſequente libri parte iam de ouibus agit, iam de capris, iam de vtriſque. Incipit vero ab ouibus, & docet illas alendas in ſtabulis mollibus tota hyeme, non educendas ad paſtum, vſque ad aduentum Veris, quam partem anni hic ſignat per frondoſam æſtatem. Carpant (inquit) herbam in ſtabulis, dum æſtas redeat.

B b Præceſſit, debere eſſe *mollia ſtabula*, hoc explicat. Edico (inquit) vt tellus, quæ dura eſt, ſternatur multa ſtipula, multis manipulis filicum. Ratio. Ne glacies frigida lædat pecus ouinum molle & tenerum; ne ſcabiem hoc pecus, ne podagram contrahat.

c Ab ouibus tendit ad capras, quibus danda arbuta, danda largiter aqua ſemper recenter hauſta, & hoc etiam in ſtabulis, ſicuti ouibus. Iubet vero vt ſtabula oppoſita ſint hyberno Soli. Quod fiet, ſi conuerſa ſint ad meridiem. Quaſi dicat. Erunt oppoſita hyberno Soli, ſi opponantur parti meridianæ, conuertanturque ad illam. Nam videlicet hybernus Sol meridiem percurrit. Vt vero oſtendat hanc curam habendam tempore hyemis, ſignat hoc tempus per Aquarium frigidum, ac pluuioſum, cum is cadit.

C d Comparat capras cum ouibus. Pecus (inquit) caprinum tuẽdum eſt non leuiore cura, quam oues; nec minor eſt illius vſus, quam ouium. Reddit rationem. Nam quamuis oues Mileti, earumque vellera ſint in magno pretio, vt quæ feliciſſime imbibant cocturam tincturamque purpuræ: tamen capræ feliciores ſunt ſobole, feliciores lacte. Quo enim magis velis mulgere, eo præbent lactis copiam largiorem.

e Proponit aliam vtilitatem caprarum, qua carent oues. Nam in Libya ad amnem Cinyphen hirci ſunt ita magni, vt ex eorum mentis, ex eorum ſetis fiant cilicia ad vſus caſtrorum, ad vſus nauticæ.

D Cum ait, *tondent*, ſubaudi paſtores, ita vt *hirci* ſit in gignendi. Quæ ait de hirco Cinyphio capienda καθ' ἐξοχὴν. ſetas comantes eſt, ſuccreſcentes, atque oblongas.

f Pergit in narrandis bonis caprarum. Sententia amplectens ſequentes verſus iſta eſt. Liberant capræ magna cura ſuos paſtores: depaſcuntur enim

A ſyluas, fruteta, rubos, dumos, obuia quæque, etiamſi dura, & aſpera: non ſic oues, quæ mollem herbam. Deinde, ipſæ memores ſunt tectorum, & nemine reducente redeunt, & ſuos plerunque præcedunt paſtores, & potius ducunt illos, quam ducãtur: cum ouium pecus admodum ſit obliuioſum. Per *ſuos* paſtores intellexi, alij *hœdos* capiunt, vt dicat capras ſe duces præbere hœdis ſuis: vt velis. Tertio, quotidie implent vbera nouo lacte, nunquam enim redeunt in tecta, quin cum magno vbere, quæ felicitas non contingit ouibus.

g Hinc concludit, capras eo impenſius curandas, quo illæ ſunt negligentiores ſui. Cum addit in fine, *nec tota claudes fœnilia bruma*, vult, præceptum illud de caprino genere hyeme curando in ſtabulis, temperandum eſſe. Itaque licebit, illas educi partem aliquam hyemis.

NOTÆ.

1. HERBAM CARPERE.] Satis fuit Poetæ loqui in genere. Auctores Ruſtici diſcriminãt cibum iſtum. A Varrone nominantur lib. 2. Ruſt. cap. 2. *folia ficulnea, palea, vinacea, furfures.* Cato. cap. 5. Ruſt. *Frondem populeam, vlmeam, quernam cædito: per tempus eam condito, non peraridam, pabulum ouibus.* Auctor Geop. lib. 18. ἐσθίει δὲ κύτισον, μήδικον, καὶ τῆλιν, ἢ ὄροβον, καὶ τῶν ὀσπρίων τὰ ἄχυρα, καὶ τῶν κριθῶν: *Ad pabulum abiiciatur citiſus, medica, fœnograecum, auena, leguminumq; atq; ordei palea.* Eadem ferme adducit Columel. lib. 7. cap. 3. ſed loquens de cibo agnorum.

2. FRONDOSA ÆSTAS.] Signat vernum tempus, etiamſi æſtatem nominet. Attributum non indicat. Sane veteres annum in duplicem tantum partem diuidebant, Hyemem, & Æſtatem: Hyemi Autumnum adnectebant, Æſtati ver. Clare hoc Philo περὶ φυτουργ. χειμῶνα, καὶ θέρος: καὶ τὰς μεθορίους ἔαρ τε, καὶ μετόπωρον. *Hyems & Æſtas: horum confines ver, & Autumnus.* Ariſt. lib. 4. de Generat. Animal. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ ποιεῖ χειμῶνα, καὶ θέρος: *Sol enim annuo excurſu Hyemem facit, & Æſtatem.* Vox ſignatum æſtatis nomine.

3. ET MVLTA DVRAM STIPVLA, &c.] De iſta ſubſternẽdi ſtabuli ratione late Auctores Ruſtici. Cato c. 5. Ruſt. *Pecori, & bubus diligẽter ſubſternatur, vngula curentur.* Iterum: *Stramenta ſi deerunt frondem iligneam legito, eam ſubſternito ouibus bubuſque.* Varro lib. 2. c. 2. *conſtabulantes oues ſtercorum (oues) ſubiicere oportet virgulta ali[illegible], quo mollius requieſcant, purioreſque ſint: libentius enim ita paſcuntur.* Quibus & ſupponit virgulta ſubſtrata, & addit illa renouanda eſſe Colum. cap. 3. lib 17. *Deturque opera, ne quis humor ſubſiſtat, vt ſemper quam aridiſſimis filicibus, vel culmis ſtabula conſtrata ſint, quo purius, & mollius incubent fœtæ.* Numerat Stabula ouium ſubſternenda.

Auctor

Auctor Geopon.lib.18.ſignatius, quæ ſint ſternenda, videlicet aſphodelum, pulegium, polium, conyzan, abrotanum. Et addit hanc rationem, καὶ τὰ γὰρ τοιαῦτα φεύγει τὰ θηρία: *Huius modi enim fugant beſtias reptiles.* Huic præcepto annexum aliud, de ſtabulo accuratiſſime euertendo, & erudetando. Siluit vates, vt qui non omnia debeat perſequi; non Varro, qui dicto loco: *vbi (oues) ſtent: ſolum oportet eſſe eruderatum.* Non Colum. qui c.4. libri eiuſdem: *Stabula vero frequenter euerrenda, & purganda.* & c.6. *Diligenſque paſtor quotidie ſtabulum conuerrit, nec patitur ſtercus, aut humorem conſiſtere, lutumue fieri.* Extremus hic locus eſt de ſtabulis caprarum. Libauit Ouid.4.Faſt. quem prædicti auctores illuſtrabunt, ideo à me adducti.

Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret:
B *Vnda prius ſpargat, virgaque verrat humum.*

4. GLACIES NE FRIGIDA LÆDAT.] Eſt hæc præcepti ratio. Rationes alias in aliis vidiſti. Nam Varro, *quo mollius requieſcant.* Columella ad fœtas retulit. Auctor Geopon. ad beſtias, quæ ſic arcentur.

Oues pecus molliſſimũ. 5. MOLLE PECVS.] Attingit naturam ouium, quæ molliſſimæ. Plato lib. 4. Polit. προβάτοις ἁπαλοῖς: *ouibus teneris.* Colum.c.4.lib.7. *genus lanigerum ceteris pecudibus mollius.* & cap. 3. *Id pecus* (ouinum) *quamuis ex omnibus animalibus veſtitiſſimum, frigoris tamen impatientiſſimum eſt, nec minus æſtiui vaporis.* Plin. lib.2.Epiſt. *oues delicatiſſimæ.* Iſidor.lib.12.cap.1. *Ouis molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum.* Varr. 2.Ruſt.c.2. caput præcipue ſignat: *caput enim maxime ouis molle eſt.* Scribit Ariſtot.lib.8.Hiſt.Anim.cap.24.
C Oues iiſdem morbis infeſtari, quibus homines. Ita imbecilles ſunt, vt grauida abortum faciat tonante cœlo, quod ſcribit idem Ariſtot.lib.9.Hiſtor.Anim. cap.3.

Podagra cur turpis. 6. TVRPES PODAGRAS.] Fortaſſe à nodis iſta turpitudo. Vocant enim Poetæ podagram nodoſam. Vel referendum (quod magis placet) epithetum ad magnitudinem, in quam excreſcunt partes obnoxiæ huic morbo, imò & plerunque totus homo eò laborans. Atqui, quæ magna ſunt, dicuntur huic Vati turpia. Sic *turpes Phocas, turpe caput.*

Arbutus cibus caprarũ. 7. ARBVTA.] De hoc cibo caprarum frequens mentio in Poetis, & aliis. In 3.Ecl.

D *Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis.*

Horat.lib.1.od.17.

Impune tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes, & thyma deuiæ
Olentis vxores mariti.

Columel.lib.7. c.6 numerans cibos caprarum, ita ait: *ea ſunt arbutus, atque alaternus, cytiſuſque agreſtis.* Palladius in Nouemb. tit.13. *Hœdis arbuti cacumina ſunt ſæpe præbenda.*

Stabula ouiũ debent meridiem ſpectare. 8. AD MEDIVM CONVERSA DIEM.] Explicui ſententiam integram de meridie ſecutus Columellam, qui nihil de Oriente, tantum: *ea* (ſtabula) *poni debent contra medium diem.* Et Seru. explicantem, *hyberno Soli. Contra plagam meridianam, per quam Sol*
E *currit per hyemem, quod explanat dicens, ad medium conuerſa diem.* *Sol hybernus, quis ſit.* Itaque per hybernum Solem, intelligit tantum meridiem. Et Germanum adducentem ex Xenophonte in Oeconom. domos ſpectantes meridiem dici εὐηλίους. Demum morem noſtrum, ædificia enim, quæ volumus tuta à frigore, omnino opponimus meridiei. Hæc explicatio mihi placet. Aliquis tamen conuciet, dixiſſe Virgilium, vt ſtabula ſpectarent præcipue partem orientalem, & tantum leuiter conuerterentur ad meridiem, alludente Varrone 2. Ruſt. capit. 2. *Stabula idoneo loco vt ſint, ne ventoſa: quæ ſpectent magis ad orientem, quam ad meridianum tempus.* [illegible] Virgilio, [illegible]

A ſecutum. Porro ædificium conuerſum ad meridiem Æſchines de falſa Legat. vocat τεῖχος τὸ νότιον.

Olim de tempore præſenti. 9. OLIM.] Hic indefinite ſumitur. Niſi mauis capere tempus præſens. Hæc ſane vox occurrit in Virgilio de præterito, & futuro, & tunc facile cognoſcitur ſententia: non ita facile, cum capienda de præſenti. Ideo coniungam loca; in quibus præſens ſignetur. In 4.Georg.

Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.

Et:

—ſtabulis cuſtos in montibus olim.

5.Æneid.

—quod tumidis ſubmerſum tunditur olim Fluctib.

In 8.

B *Non ſecus atque olim percurrit.*

10. CADIT.] Accipit Nebriſſ. occaſum Heliacum.

Aquarius. 11. AQVARIVS.] Offero Lectori Notam Delrij iſtam eruditam ex Nou. Comment. in Thyeſtem Sen. Catullus vocat *Hydrochoon.* Hilaſius, *vrnigerum.* Iulianus, *aquæ fuſorem.* Palladius, *aquæ geſtatorem.* Aſclepiadius, *imbriferum.* Maximianus, *cui nomen aquæ faciunt.* Vitalis, *fundentem amnem.* Vomanus, *Deucalionis aquas.* Euphorbus, *quique refundit aquas.* Baſilius Scholiaſticus Poeta, *quique vrnam gerit.* Auſonius, *vrnam qui tenet.* Ouidius, *iuuenem, qui regit aquas.* Manilius, Cicero, reliqui *Aquarium.*

Oues Mileti in pretio. 12. MILESIA VELLERA.] Oues Mileti, ac
C perinde vellera in magno pretio. Tert.lib.de Pallio: *Nec de ouibus dico Mileſiis, & Selgicis, & Altinis.* Dedit locum principem, ſicut & Colum. cap. 2. lib.7. *Generis eximij Mileſias, Calabras, Appulaſque noſtri exiſtimabant, earumque optimas Tarentinas.* Plinius poſtponit lib.8.c.48. *Lana autem laudatiſſima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellabatur, alibi Italica. Tertium locum Mileſiæ oues obtinent.* Martialis nullo loco dignatur diſticho hoc:

Velleribus primis Appulia, Parma ſecundis,
Nobilis Altinum tertia laudat ouis.

Sed illi opponas tum, quos iam dedi: tum Clementem lib.2.Pædag. Virgilium hic, & 4. Georg. Horatium in Epiſt. Clitum, & Alexin apud Athen.lib.12.
D qui dicunt, Polycratem ad ornandam Samum eo conduxiſſe optima terrarum, & inter optima ponũt πρόβατα ἐκ Μιλήτου: *oues Mileti.* Has enim ille Samum conduxit. Et Ariſtophanem in Ran. qui ἐν στρώμασι Μιλησίοις ἀνατετραμμένος: *in ſtratis Mileſiis reuolutus.* Et in Lyſiſtrate. εἴσοι γάρ ἐστ' ἔριά μοι Μιλήσια. *Sunt mihi domi lana Mileſia.* Silium lib. 14. *—telaque ſuperba Lanigeræ Mileti.* Et Maximum Tyrium, qui Mileſios à veſtitu & lana molliſſima vocat ἐνχρονώτατος: Hi enim omnes Mileti vellerum meminerunt, vt optimorum.

13. MVTENTVR.] Alluſio ad morem veterum, quibus præ emtione frequentior rerum mutatio. Inde Horat.Sat.4. lib. 1. *Hic mutat merces ſurgenti*
E *ab Sole.* Pari ſenſu notat Achil. Stat. dictum ab Demoſthene, μεταβολέα, *mutatorem.*

14. TYRIOS INCOCTA RVBORES.] Locutio mere Græca. Supplerent Græci κατὰ. tu quam voles, ita Budæus. Longe aliter vulgo Grammatici, ſed Budæum audio.

Capræ præſtant ouibus fœtura. 15. DENSIOR HINC SÒBOLES] Præſtant capræ ouibus fœtura. Colum.c.6.lib.7. *Parit autem (capra) ſi eſt generoſa proles, frequenter duos, nonnunquam trigeminos.* Auctor Geop lib.18. διδυματοκεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. *Parit ferme geminos.* Loquitur de capra, ſicuti & Virg. 1.Ecl.

Hic inter denſas corylos modo namque gemellos.

Spem

Spem gregis, ah ſilice in nuda connixa reliquit. A

Sed notanda verba Ariſtot. cap. 19. lib. 6. Hiſt. Anim. qui ſine vllo diſcrimine æquam fœturam dat capris atque ouibus. Nam de illis loquens, τίκτουσι δὲ τὰ μὲν πλεῖστα δύο, ἐνίοτε δὲ καὶ τρία, ἤδη δὲ καὶ τέτταρα: *Pariunt frequentiſſime geminos, aliquando tres, interdum quatuor.* Græci (hoc obiter) opponunt πολυτόκα, ὀλιγοτόκα ζῶα.

16. HINC LARGI COPIA LACTIS.] Auctor Geop. καὶ προσόδους διδόασιν οὐκ ὀλίγας, τὰς ἀπὸ γάλακτος, καὶ τυρῶν: *Afferunt non modicos fructus lactis, & caſei.* Loquitur de Capellis.

Tam magis, quã magis. 17. QVAM MAGIS.] Hanc antiquorum Venerem in loquendo *tam magis, quam magis* non reliquit Giſanius inobſeruatam. Aliqui enim hic non attendentes ad iſtam elegãtiam, ſcripſere *quo magis.* Neque vero impedit hic omiſſum membrum *tam.* Integram elegantiam dedit Vates in 7. B

Tam magis illa tremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.

18. SPVMAVERIT VBERE MVLCTRA.] Vti hoc alij extulerint, alibi dedi. Illis adiungo Calab. lib. 6.

πλήθει δ' αὐτε κύπελλα βοῶν γλάγος, ἠδὲ καὶ οἰῶν:
Onerantur mulctra lacte bubulo, lacte ouium.

19. MANABVNT VBERA MAMMIS.] Sic legendum ex Nota Giſan. in Lucretium. Ita etiam legit Seruius Daniel. Quæ legunt *flumina*, multum auferunt leporis.

20. BARBAS.] Hac nota Lucret. lib. 1. caprinum pecus intelligit, nominans *barbigeras pecudes.* Parem notam inuenies in Ariſt. lib. 9. Hiſt. Animal. c. 3. C

Incanum. 21. INCANAQVE MENTA.] Id eſt, nimium cana ex conſenſione Interpretum. Ita in 6. —*incanaque menta Regis Romani.* Columella vſus hac voce etiam in re ruſtica lib. 8. cap. 2. loquens de Gallorum auium notis: *paleæ ex rutilo albicantes velut incanæ barbæ dependent.* Et c. 3. lib. 7. *canam comam* dixit loquens de ouibus.

Cinyphij hirci. 22. CINYPHII.] A Cyniphe fluuio Libyæ, vbi inſignes hirci, ait Seruius. Meminere multi, Silius, cuius verſus poſtea adducam: & Martial. lib. 7. Epo. 94.

Qualem forcipibus metit ſupinis
Tonſor Cinyphio Cilix marito. & alij.

23. TONDENT.] Malui ſubaudire *paſtores*, quã explicare cum vulgo, tondent, id eſt, tondentur. Budæum ſequor, & doctos alios. Itaque *hirci* ſit caſus poſſeſſionis, non rectus pluralis. Nam cur ego capiam verba actiua pro paſſiuis? Pari modo cum audis: *præcipitat*, non eſt *præcipitatur*, ſed, *præcipitat ſe.* Ratio vnica. Quia quod alij tacent, alij adiungunt. Sic Virgilius ipſe, qui ſæpe *erũpunt* abſolute: in 1. Geor. ſe explicuit, addens: *Eſe Diuerſi erumpunt radii* Neque vero eſt nouum in Poetis multa ſubaudiri, quæ vix credas. Vnus Pindarus multa, ac difficillima ſubintelligit ad ſtuporem legentium. Ita inf. Virg. *Quod ſurgente die mulſere, &c.* Vbi neceſſario ſubaudiendi paſtores, aliter inepta eſſet ſententia. Si quis autem maluerit Grammaticos ſequi, & explicare, tondent, pro tondentur, poſſit per me. D E

Hirci vtiles ad vſum caſtrorum. 24. VSVM IN CASTRORVM.] Huius vtilitatis hircorum ſparſa magna mentio in Auctoribus. Varro lib. 2. Ruſt. cap. 11. quem tranſtulit procul dubio Virgilius, ita ait: *vt fructum ouis e lana ad veſtimentum, ſic capra pilos miniſtrat ad vſum nauticum, & ad bellica tormenta.* Ergo, *vſum in caſtrorum*, erit, in munimen caſtrorum, ne noceant tormenta bellica. Pergo ad alios. Idem cum Vate ſcribit Colum. lib. 7. cap. 6. Auctor Geop. lib. 18. ἡ δὲ θρὶξ ἀναγκαία πρὸς χοίνους, καὶ

A σάκκους, καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς τούτοις, καὶ εἰς τὰς ναυτικὰς ὑπηρεσίας, οὔτε κολλώμενα ῥᾳδίως, οὔτε σηπόμενα ταχέως. *Pilus ipſe neceſſarius ad funes, ſaccos, & his ſimilia, & ad nauticã miniſteria: nam hæc neque facile inceduntur, neque putreſcunt naturaliter.* Philo de Animalibus quæ idonea ad ſacrificium. αἰγῶν δὲ αἱ τρίχες αἰθέρι συνυφαινόμεναί τε, καὶ συῤῥαπτόμεναι φορηταὶ γίγνονται οἰκίαι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν στρατείαις, οὓς ἔξω πόλεως ἐν ὑπαίθρῳ διατρίβειν ἀναγκάζουσιν αἱ χρεῖαι τὰ πολλά: *Ex caprorum pilis ac tergoribus contextis conſutiſque fiunt pennæ viatoriæ, velaminaque militibus, & aliis, quos neceſſitas aliqua cogit extra vrbes ſub dio degere.* Alluſit Silius,

Tum primum caſtris Phœnicum tendere ritu
Cinyphios didicere Macæ, ſqualentia barba
Ora viris, humeroſque tegunt velamina capri
Setigeri. B

Interpretes commode intelligunt Cilicia per hæc velamina; quia apud Cilices magnus fuit vſus muniminis confecti è pilis caprarum. Ideo Ariſt. dixit lib. 8. Hiſt. cap. 28. ἐν κιλικίᾳ αἱ αἶγες κείρονται, ὥσπερ τὰ πρόβατα παρὰ τοῖς ἄλλοις: *Tondentur capræ in Cilicia, vt locis aliis oues.* Inde τράγοι, id eſt, hirci, dicti ſunt κιλίκιοι, id eſt, hiſpidi atque hirſuti, à Suida, & Heſychio. Male enim Eraſmus legit τραγικοί. Vide Iuniũ Cent. 2. Adag. 24. Si teſtimonia de Ciliciis conferam, longus ſim: Tu vide Lazium lib. 8. Comment. cap. 16. Et Lilium de Nauigiis cap. 16. Porro ex teſtimoniis Philonis, & Silij poſſis explicare vſum Poetæ non ſolum contra tormenta bellica, ſed etiam de veſtibus militum. C

25. MISERIS NAVTIS.] Ad verbum Arat. in Phænom. μογεροῖσι ναύταις.

26. PASCVNTVR SYLVAS.] De hac nota caprarum ita Varr. lib. 2. Ruſt. cap. 3. *Potius ſyluestribus ſaltibus delectantur, quam pratis. Studioſe enim de agreſtibus fruticibus paſcuntur, atque in locis incultis Virgulta carpunt.* Colum. c. 6. lib. 7. *Id autem genus dumeta potius, quam campeſtrem ſitum deſiderat, aſperiſque etiam locis, ac ſyluestribus optime paſcitur. Nam nec rubos auerſatur, nec vepribus offenditur, & arbuſculis, frutetiſque maxime gaudet.* Auctor Geop. lib. 18. αἱ αἶγες χαίρουσι τόποις ὀρεινοῖς: *Gaudent capræ locis montanis.* Alibi in eodem lib. ἐν τραχέσι χαίρουσι χωρίοις: *Gaudent locis præruptis.* Ideo Virg. 1. Ecl. de capris dixit: *Dumoſa pendere procul de rupe.* Attigit obiter Plutarch. περὶ τοῦ τὰ ἄλογα. αἰγίβοτον ἰθάκην καὶ τραχεῖαν. *Ithacam aſperam, vbi capræ paſcuntur.* Et Oppian. 4. Hal. qui de capris, ὀρεσσιπόλοις βοτοῖσιν: *monticolis pecudibus.* Homer. Odyſ. 9. tanquam proprio Epitheto ait, αἶγας ὀρεσκῴους: *Capras montibus.* Apud Eupolidem in fabula, quæ Æges inſcribitur, vbi capræ de ſuo cibo gloriantur, ita aiũt: βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς. Artemid. lib. 2. cap. 12. de his loquens, νεμόμεναι κατὰ κρημνῶν τῶν πετρῶν: *paſcuntur in præcipitiis rupium.* Caprarum ratio paſcendi. D

27. LYCÆI.] Mons Arcadiæ, poſitus κατ' ἐξοχήν.

28. AMANTES ARDVA.] Phraſis poetica, & iam attributa rebus ruſticis. Sic Noſter: —*amantes littora myrtos.* Et Calpurn. 5. Eclog. —*amantes luſtra capellas.* E

29. MEMORES REDEVNT IN TECTA.] Certum diſcrimen conſtituit, vigent enim capræ naturali inſtinctu, oues ſtultiſſimæ ſunt. Auctor Geop. lib. 18. ait, πλείονα τῶν ἄλλων ἀλόγων ζώων ἔχει τὴν αἴσθησιν ἡ αἴξ: *Capram plus ſenſus habere, quam reliqua animalia.* Mox in argumentum adducit, ſolere illam oculos iuncis perpungere, cum obtuſi ſunt & hebetes ad videndum, vt ita ſibi ſalutem det. Idem ſcribit Plin. lib. 8. cap. 50. & cum diſcrimine capræ, & capri. Verba eius: *Oculos ſuffuſos capri iunci punctu ſanguine exinaniat,* Capra, animal prudẽs.

rat, caper rubi. Inſtinctum prudentiámque huius animalis ita colligit Ariſt. lib. 9. Hiſt. cap. 3. *Caprarum ex grege, ſi quis vnam villo mento dependente, quem aruncum vocant, apprehenderit, cæteræ ſtant velut ſtupentes, ſuos in illam vnam oculos conuertentes.* Sumſit hoc ab Ariſtotele Plinius lib. 8. cap. 50. Ad eandem caprarum prudentiam indicandam pertinet Hiſtoria Carani (alij Cranaum vocant) qui ad quærendas ſedes iuſſu oraculi duces habuit capras: quas poſtea adeo ille religioſe obſeruauit, vt quocunque agmen moueret, ante ſigna ſemper capras haberet cœptorum duces. Hiſtoria hæc vbique eſt obuia, tu illam lege in Iuſtini lib. 7. Facit etiam mirifice ad harum prudentiam indicandam comparatio Calabri lib. 7. quam, quia longa, omitto. Summa eſt, hanc pecudem ſibi prouidere in cauenda tempeſtate, fugeréque illam ab incommodis, ac ſe recipere ad tuta B loca. Homerus quoque 2. Iliad. Græcorum agmina, ductoréſque ipſos variis locis diſtinctos, ſuúmque ordinem tenentes ſingulos, cum capris comparat, quas facile diſtinguunt caprarij. Plato etiam 1. Leg. ait, *αἶγες χωρὶς νεμόμεναι αἱ πολλαί: capras ſolitas paſci abſque paſtore.* Iſid. ait c. 1 lib. 12. capras ex ingenio rupibus & præcipitiis paſci, vt tanquam ex ſpecula videant, ſi quid damni incũbat, quo viſo dent ſe præcipites, ac ſe ſuis cornibus illæſæ ſuſcipiant. Vide Plinium lib. 8. c. 50. vbi hiſtoriam ex Mutiano narrat ad colligendam ſolertiam caprarum duarũ. Cæſarius Dial. 3. dicit, capras reſilire ex atuis ac declinare, tantum caprario clangente. Vidit tota Philippi curia capram miri ingenij, exercentem choreas, &

A gyros in tabula, quæ digitos habebat non plures ſeptem. Virgilius certe aliis argumentis omiſſis, tantum hoc vetitur. Illas domum redire nullo ductore. Longe ab iſtis oues. Colum. c. 3. lib. 7. de pecore ouino, *omnis rationis ignarum.* Ariſt. dicto loco oues cum capris comparat, & cum capris in inſtinctu det principem locum, de ouibus ita ait. *ἔστι δὲ τὸ τῶν προβάτων ἦθος, ὥσπερ λέγεται, εὔηθες καὶ ἀνόητον. φαυλότατον γὰρ τῶν τετραπόδων κάκιστόν ἐστι: Genus ouile amens, & moribus vt dici ſolet ſtultiſſimus eſt, quippe quod omnium quadrupedum nequiſſimum ſit.* Subiungit ſtultitiæ huius argumenta multa, videlicet, reperire in deſerta ſine cauſa, egredi ſæpe ex ſtabulo vigente hyeme, cadente niue non ſibi cauere, etiam ſi cõpellatur a paſtore ſ periré, nec velle tunc abire, niſi mares præcedãt. Plin. li. 8. c. 49. *Quam ſtultiſſima animalium lanata.* Dio Chryſo. Orat. B 32. Ouibus dat *ἀβελτερίαν, ſtoliditatem.* De iiſdem Liban. in Progym *πάντων γὰρ τὸ γένος ἀβελτερίας γέμει: genus hoc plenum eſt ſtultitia.* Verum eſt tamen a Philone in lib. de Animalibus quæ idonea ad ſacrum, dari inſtinctum illum redeundi in ſepta non ſolum capris, ſed etiam ouibus, & bobus. Nam de hoc triplici animalium genere, *καὶ ἰόντα δὲ πάλιν εἰς σηκοὺς ἀναστρέφοντα.*

Oues, ſtultiſſimũ animal.

30. FORNILIA.] Sunt hæc proprie loca in villa, quæ ſeruando fœno deſtinantur: ſic palearia, quæ paleis ſeruandis.

31. BRVMA.] Brumam dici à Brumo, id eſt, Baccho, qui Bromius dicitur, vult Scal. in coniectan. Quia nimirum in id tempus inciderant Bacchi feſta. Ouid de alteris Liberalibus,

Accepiſ Genius illa December habet.

ª At verò Zephyris cum læta vocantibus æſtas
In ſaltus vtrunque gregem, atque in paſcua mittes:
ᵇ Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum manè nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde vbi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam.
Æſtibus & mediis vmbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum, cùm frigidus aera veſper
Temperat, & ſaltus reficit iam roſcida Luna,
Littoraque halcyonem reſonant, & acanthida dumi.

ARGVMENTVM.

Verno tempore producenda ad paſtum. Diſcriminat quid quaque diei parte gerendum.

EXPLICATIO.

ª CONTINET hic tractus diſciplinam educẽdi oues, & capras ad paſtionem. Præcipit ergo aduentante vere (cuius eſt nota flatus Zephyrorum) mittendum vtrumque gregem e ſtabulis, capras quidem ad ſaltus, oues ad paſcua.

ᵇ Diſcriminat diſtinctiſſime quid vnaquaque C diei parte gerendum, diuidens illum in partes quatuor. Præcipit enim quid gerendum tempore matutino, quid quarta hora poſt ortũ Solis, quid medio calente die, quid flectente ſe die ad veſperam & noctem. Ergo matutino tẽpore educendus vterq; grex ouium & caprarum ad paſtum, propter rorẽ, qui tũc nouus, & gratus pecori in herba tenera. Quarta hora poſt ortum Solis, incipientib. iam ſonorem ſuum cicadis, ducẽdus ad potum, quem illi miniſtrabis in canalibus prope puteos, aut prope ſtagna. Die medio incalente quærendæ ad quietem valles vmbroſæ, querceta, nemora. Flectente ſe die ad occaſum iterũ grex potu & paſtu delectandus, nã tum ſapidiſſimus eſt cibus propter algorem veſperi, & rorem noctis.

Sicut vero tempus ſecundum ab clamore cicadarũ, ita extremum ab cantu halcyonum, & acanthidum indicat vates ſibi in omnibus conſonus.

NOTÆ.

Oues & capræ quando paſcendæ.

1. AT VERO, &c.] Primam hanc partem prodidit ante Vatem Varro lib. 2. cap. 2. *Vt æſtate, quod tum prima luce exeunt paſtum, propter quod tum herba roſcida meridianam, quæ eſt aridior, iucunditate præſtat.* Auctor Geop. lib. 18. ἐν δὲ τῷ θέρει ἐξάγειν, θέρει μὲν πρὶν ἥλιον ἀνασχεῖν ὅτι τῆς δρόσου διαλελυμένης: *Educendus grex ad paſcua, æſtate quidem ante Solis exortum, rore nõdum diſſoluto.* Græca, vt apparet, corrupta ſunt. Colum. c. 3. lib. 7. *De temporibus autem paſcendi, & aquam ducendi per æſtatem, non aliter ſentio, quam vt prodidit Maro.* Mox verſus ſubiicit, in quibus verſor. Pallad. lib. 12. tit. 13 *Æſtiuis menſibus paſcantur ſub lucis initio, cum graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat.* Calp. 5. Ecl. & præcepto, & præceptori ſuo hærens, ita ait:

> —*tum campos ouibus, dumeta capellis Orto Sole dabis.*

Hæſit (inquam) præceptori, nam vt hic *ſaltus* pro capellis, *paſcua* pro ouibus: ita Calp. diſcriminans dedit *campos ouibus, dumeta capellis.*

2. IN PASCVA MITTES.] Hoc æmulans Calp. 5. Ecl.

> *Sed non ante greges in paſcua mitte clauſos.*

Idem alio flexu. *Iam ſyluis committe greges.* Græci ἄγειν & συνάγειν ἐπὶ νομὰς: *ducere, conducere ad paſtum.* Porro verbo ἄγειν opponit Nazianzenus Orat. 7. verbum ἀνακαλεῖν ἀπὸ νομῶν: *reuocare a paſtu.*

3. LVCIFERI.] Puer ſic capiat. Carpamus ad paſtum rura frigida cum primo ſidere Luciferi, id eſt, frigida ab ipſo primo ſidere Lucifero, ſtillante rorem. Prouectior iuuenis obſeruet, vti Vatem æmuletur Nemeſian. 1. Ecl.

> —*vndique gregem permittere campo,*
> *Et ros, & primi ſuadet clementia Solis.*

Qui primum Solem, dixit: ſicuti ille, primum ſidus Luciferi. Poeta alius:

> *Ad primum roris ſtillantis ſideris ortum*
> *Ducebat Atys niueas per denſa rura capellas.*

Mane vnde dictum.

4. MANE NOVVM.] Illuſtrant hanc voculam verba hæc Feſti: *Manare Solem ſolitos eſſe antiquos dicere ait, cum Solis orientis radij ſplendorem iacere cœpiſſent. A quo ideo primum diei tempus mane dictum.* Lege reliqua. Verbum *ait* refer ad Verrium ex Feſti more. Macrob. 1 Satur. ait, Apollinem dici Phaneta ἀπὸ τοῦ φαίνειν. & Phanæon, quaſi φαινόμενον νέον, quod quotidie ſeſe renouet Sol. Vnde (inquit) Virgilius dixit mane nouum.

5. ET ROS, &c.] Hunc verſum ſatis illuſtraui 8. Eclog.

6. TENERA HERBA.] Item Hom. Odyſ. 9. τέρεν ἄνθεα *venuſtiores herbarum teneri.* Porro iſta herbarum teneritudo ab ea eſt, quæ eſt in rore. Ariſt enim lib. de mundo c. 4. roris σύστασιν λεπτὴν dicit *tenuem concretionem.* Plutarch. in Quæſtion. Natural. δρόσος ἀσθενής ἐστι, καὶ ἀδρανὴς ὄμβρος: *eſt ros imbecıllis, & languida pluuia.*

7. INDE VBI QVARTA, &c.] Pari præcepto Pallad. *Quarta hora caleſcente potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis.* Ceterum vt hic Poeta ex cantu cicadorum colligit horam potus, ita Calpur. 5. Eclog.

> *At ſimul arguta nemus increpuere cicadæ,*
> *Ad fontem compelle greges: nec protinus herbas,*
> *Vel campos permitte ſequi.*

A Cum modo loquendi affinis ille Opp. 2. Hal.

> ἀλλ' ὅτε δὴ πέμπτῃ μὲν ἴδῃ πόλον ἠριγένεια:
> *Verum vbi quinta Aurora cœlum viderit.*

Pari genio Hom. Il. 1.

> ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη γένετ' ἠώς:
> *Sed cum ex eo duodecima facta eſt Aurora.*

8. SITIM COLLEGERIT.] Venuſte hoc, nec minus venuſte Horat. od. 12. lib. 4. *Adduxere ſitim tempora.* Ab Noſtro Sedulius lib. 3.

> —*flagrante ſitim collegerat æſtu.*

Et Ouid. 6. Met.

> *Sidereo ſiccata ſitim collegit ab æſtu.*

Sic lego, vel ex imitatione, quam expreſſit; non *concepit*, vt in nonnullis. Ab hac forma nõ abit illa Va-
B ler. 7. Arg. *colligit iras.* Nec illa Claud. de 4. Cõſ. Hon.

> —*Notus collegerat imbres.*

9. ET CANTV QVERVLÆ, &c.] Dicã tria in hac Nota ad illuſtrandum integrum verſum. Primum vnde ſumta imitatio: deinde, quid illud, *rumpent arbuſta*: tertio de ſono, & cantu cicadarum. Imitatio ſumta ex Heſiod. vti apparet, nam in Scuto, ita ait:

> ἦμος δὲ χλοερῷ κυανόπτερος ἠχέτα τέττιξ
> ὄζῳ ἐφεζόμενος θέρος ἀνθρώποισιν ἀείδειν ἄρχεται.
> *Quando autem in viridi nigricans alis ſonora cicada*
> *Ramo inſidens, æſtatem hominibus canere Incipit.*

Rumpi.

Dicuntur arbuſta rumpi trãſlatiue, ſicuti olim Poetæ dicebantur columnas rumpere, ad quas ſuos verſus recitabant. Ita explicat Alciat. cap. 27. lib. 4. Pa-
C rerg. Pergo ad tertium, in quo tres notas præcipue reperio. Video enim dari cicadis vocem ſumta metaphora ab hominibus: deinde cantum: tertio, non vtcunque cantum, ſed ſuauem harmoniam, concentúmque lyricum, & argutum. Vocem dat Homer. 3. Il. ὄπα ἱεῖσιν: *vocem emittunt.* Athen. nam de illa lib. 6. λαλεῖν *loqui.* Et Anacr. εἰπεῖν. Et Heſiod. in Scut χέει αὐδήν: *fundit vocem.* Nazianz. orat. 34. κατηχοῦσι τὰ ἄλση: *implent nemora vocibus.* Cæſarius dialog. 3. *cicada vocem exilem veluti per fiſtulam edit.* Alterum Anacreon, ᾄδεις *canis.* Ariſt. 5. Hiſt. Anim. c. 30. ᾄδοντες. & lib. 4. cap. 9. ᾄδει. vbi hac nota illas diſtinguit ab aliis inſectis, nam cum aliæ bombos dent, cicada clare canit. Plato etiam in Phædro, τέττιγες ᾄδοντες.

Cicadarum vox.

Cantus.

Modulatio.

Heſiod. in Scut. & alij ἠχέτα *ſonans.* Theocrit. eid. 16.
D ἀχεῖ: *ſonat:* Virg. 2. Eclog *reſonant.* Sidon Epiſt. 2. lib. 2. *inſonare.* De tertio Ariſtænetus lib. 1. Epiſt. 3. λιγυρὸν ἐπήχει: *reſonabat argutule.* Et Anacreontem λιγυρὸν εἰπεῖν. Calpurn. 5 Eclog. *arguta cicada.* Dicũtur à Nazianz. Orat 34. μουσικώτατοι, à muſica. & Ariſtæn. μουσικὸς χορός. Es Apul. 2. Flor. *cicada obſtrepero.* Orus dat illis *dulce carmen.* Artemid. lib. 3. cap. 49. ait cicadis ſignificari viros μουσικούς. Sed ad iſtum concentum pertinent plurima eiuſdem Nazianz. qui cicadæ dat τὴν ὑπὸ στέρνοις μαγάδα: *lyram ſub pectore:* dat non ſolum ᾄσματα, ſed τερετίσματα, *molliorem cantilena* Hom. 3. Iliad. ὄπα λειριόεσσαν: *vocem teneram.* Lege reliqua. Sed roges, qui fiat iſte vel cantus, vel ſonitus, vel, vt maius nominare? Audi Plin. c. 51. lib. 11. *Alia cum ita-
E dlu ſtridorem (edere) vt cicadas. Recepto enim, vt duobus ſub pectore cauis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu eius ſonare viſcera, ſat notum eſt.* Baſil Homil. 8. Hex. ita docet fieri cantum cicadæ. τὸ ἐκλαμβάνεσθαι τὸν ἀέρα διὰ τοῦ διαστολὴν ποιεῖσθαι τοῦ θώρακος ἐκδιδόμενον τὸ φθέγγος: *Elicitur ſonus tractatione aeris, quæ fit, cum pectus expanditur.*

10. ÆSTIBVS AT MEDIIS.] Hoc præceptum non omiſſum ab Scriptoribus ruſticis, Varrone Auctore Geoponicon, Palladio. Primus lib. 2. c. 2. *Circiter meridianos æſtus, dum deferueſcant, ſub vmbriferas rupes, & arbores patulas ſubiciunt, quo ad refrigerato aere vespertino rurſus paſcant ad Solis occaſum.* Alter lib. 18.

ἵνα

ἵνα ὁ ἥλιος ὀξύτατος ᾖ, ὑπὸ σκιὰν ἄγειν: Ad vmbram ducantur cum Sol eſt acutiſſimus. Tertius: *medios Solis calores vallis, aut arbor vmbroſa declinet.* Sed & Calpur. 5. Ecl.

— ſiue protegas illos
Interea veteres qua porrigit æſculus vmbras.

Ad hoc præceptum alluſit alter Plin. 2. Epiſt. vbi loquens de villa ſua: *Illuc e paſcuis pecora conueniunt, ſi quando aquam vmbrámue ſectantur.* Et Horat. 3. Carm.

Iam paſtor vmbras cum grege languido,
Riuumque feſſus quærit.

Tempus iſtud ſignat Perſius Sat. 3.

— patula pecus omne ſub vmbra eſt.

Et Nemeſ. 4. Ecl.

Iam pecudes ſubiere nemus: non vlla canoro
Gutture cantat auis.

Et ante omnes Plato in Phædro, cum ait. *ὥσπερ προβάτια μεσημβριάζοντα περὶ τὴν κρήνην εὕδειν: quæ pecudes ſub vmbra ſecus fontem meridiano ſomno teneri.*

11. IOVIS.] Ideo Latinis iuglans dicitur, quaſi Iouis glans. Et Hermip. apud Athen. lib. 1. *Διὸς βαλάνους*, dixit.

12. ANTIQVO ROBORE.] Numerat Ariſt. quercus inter arbores viuaces.

Nemora ſacra.

13. SACRA VMBRA.] Alluſum ad religionem veterum, quibus nemora omnia ſacra, & religioſa erant. Euſtath. *πάντα τὰ ἱερὰ ἄλση λέγονται.* Inde in Hom. *ἄλσος ἱερόν.* & *ῥήσεις ἱεραί.* Plin. lib. 12. c. 1. *Nec magis auro fulgentia, atque ebore ſimulacra, quam lucos, & in his ſilentia ipſa adorantes.*

14. NEMVS ACCVBET VMBRA.] Vide flexum mirum orationis. Supra dixit, *Saxea vmbra procumbet in nemore*, hic inuerſim *nemus vmbra accumbet.* Pari modo auſpicans poeſin dicat. Littora reſonāt halcyonem, dumi acanthida, ſyluæ Amaryllida: & cōtra, halcyon reſonat littus, acanthis dumos, Amaryllis ſyluas. Ita, Ver vocat Zephyros, Zephyri vocant ver. Carbaſus vocat Auſtros, Auſtri carbaſa. Iſta omnia è veſtigiis Maronianis.

15. TVM TENVES DARE RVRSVS AQVAS.] De hoc præcepto ita Varro: *Ab occaſu, paruo interuallo interpoſito ad bibendum appellunt: & rurſum paſcunt, quoad contenebrauit. Iterum enim tum iucūditas in herba redintegrauit.* Colum. *Rurſus deinde iam mitigato vapore compellantur ad aquam, &c.* Pallad. *Deinde, vbi flexo iam die ardor infringitur, & ſolum primo imbre veſpertini roris humeſcit, gregem reuocamus ad paſcua.* Calpurn. 5. Ecl.

Verum vbi decliui iam nona tepeſcere Sole
Incipiet, ſeraque videbitur hora merendæ,
Rurſus paſce greges, & opacos deſere lucos.

Ariſt. etiam ſi de re alia lib. 3. Hiſt. c. 17. *ἐξελαύνουσι ὀψὲ τὰ πρόβατα τῆς ἡμέρας: Sero dies agūt oues ad paſcua.* Loquitur de paſtoribus agri Leontini in Sicilia.

16. SALTVS REFICIT IAM ROSCIDA LVNA.] Proprie, & ſignate vſus eſt verbo *reficit*, cum reſpectu ad rorem matutinum. Nam matutino herbæ aluntur, veſpertino iterum cadente reficiuntur. Sed quare Luna roſcida? Id liquidum ex Plutarch. in Quæſt. Naturalib. vbi ait, rorem eſſe nihil aliud, quam pluuiam imbecillem, & languidam, quam Luna terra trahit: Sed, cum calor eius parum ſit validus, in altum nequit euehere, & ideo ſtatim demittit. Citátque verſiculum illum Alcmanis,

οἵα Διὸς θυγάτηρ ἔρσα τρέφει, καὶ Σελάνας δίας:
Ros Iouis proles alit, atque Lunæ diuæ.

Ibi enim *ἔρσα*, idem eſt, quod *δρόσος*. Itaque male Seru. intelligit noctem per Lunam. Neque enim nox ex ſe roriflua eſt, ſed cauſſa Lunæ. & Plutarch. ibidem ait, in pleniluniis copiam eſſe roris. Sed Seruij errorem viderunt iam & hic German. & Victor. lib. 14. c. 17. certè Lucret. cum lib. 6. dixit: *Hinc roriferis terram nox obruit vmbris*; & ſi qui alij ſic locuti, capiendi ex Luna ſunt. Vt nox dicatur roriflua, non ex ſe, ſed ex Luna.

17. HALCYONEM.] Quære Indicem.

18. RESONANT.] Ita Hom. de prato, vbi eſt auium copia, *σμαραγεῖ δέ τε λειμών: reſonat auiū pratum*, 2. Il.

Acanthidis Etymon.

19. ACANTHIDA DVMI.] Poetæ ingenium vidit Vrſinus. Dicta eſt hæc auicula, *ἀπὸ τῆς ἀκάνθης*, vbi frequenter agit. Ideo cum acanthide iunxit *acanthos dumos*, ſpinas. Tale illud, *Ego hanc in Daphnide laurū.* Et, *Plemmyriū vndoſum.* Et, *claro demiſit Olympo.* Adducitque verba iſta Theonis Interpretis Theocriti: *ἀκανθὶς δὲ ὄρνεόν ἐστι ποικίλον, καὶ λιγυρόν, καλεῖται δὲ ποικιλὶς διὰ τὴν χροιάν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἀλέξανδρος φασὶ διατρίβειν ἐπὶ ἀκανθῶν: Acanthis auis eſt verſicolor, & argutula. Vocatúrque à colore poecilis. Aiunt Ariſt. & Alexander illam agere in dumis.* Plinius quoque cap. 74. lib. 10. *Acanthis in ſpinis viuit.* Putant noſtri hāc eſſe, quæ vulgo, Silguero: Latini Carduelem nominant. Probus, *quæ Græce acanthis dicta eſt, Latine carduelis à carduo.* Plautus ſæpe vſus hac facetia in vocibus Latinis. In Bacchid. *Non omnis ætas, Lyde, ludo conuenit.* In Moſtellar. *ô Venus venuſta.* In Pœnul. *venuſtiſſima Venere.* Et in Græcis vocibus: in Mil. enim Glor. *Athenis Atticis.* Bacchid. *Eſt opus Chryſo Chryſale.* Vt vero Græcis, *ἀπὸ τῆς ἀκάνθης*, ita Latinis *carduelis*, quod Spinis & carduis paſcatur, ait Iſid. cap. 7. li. 12. Errant qui in Virgilio legunt *reſonant acalanthide dumi*, quod notat Brodæus lib. 7. Miſcel. cap. 1. Nam Calpur.

Atque credibile eſt, ſi vincat acanthida cornix.

Et Theocrit. Idyll. 7.

ἄειδον κόρυδοι, καὶ ἀκανθίδες. In Græco etiam Epigrammate lib. 7. *καὶ λιγυρὸν βομβεῦσιν ἀκανθίδες: Et ſtridulum reſonant acanthides.*

Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctémque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta, ſine vllis
Hoſpitiis: tantum campi iacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectúmque larémque,
Armaque, Amyclæúmque canem, Creſſámque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Iniuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.

ARGVMENTVM.

Subiicit diſciplinam paſtorum Africæ.

EXPLICATIO.

OCcasione ſuperioris ſermonis de cõtinendo grege in ſtabulis per hyemem cauſſa frigoris, educendo ad paſtum per æſtatem cauſſa vernãtis temporis: hac (inquam) occaſione excurrit ſatis poetice in morem Afrorum, apud quos nunquam fere pecus eſt in ſtabulis, vigente ibi calore; & in morem Septemtrionalium, apud quos ſemper eſt in ſtabulis, vigente ibi frigore. Sed de Septemtrionalib. mox loquetur, nunc de Afris. Quia vero omnia pendent ex peculiaribus Notis, viſa ſunt ſatis ad explicationem, quæ dixi. Pergo ad illas.

NOTÆ.

Nomades.

1. PASTORES LIBYÆ.] Etiamſi in genere Libyos nominet, Sermo tamen videtur ſpecialius dirigendus ad Nomades, qui ita dicti ab errando. Iuuant Auctores, Plinius lib 5. c.4. *Numidæ vero Nomades à permutandis pabulis.* Sic enim legendũ in Plinio, aut certe *populationibus*, non, *papilionibus*. Pergo. Mela lib. 2.c. 1. de aliis, non de Africanis: *vagi, Nomades pecorum pabula ſequuntur, atque vt illa pecori durant, ita diu ſtatam ſedem agunt.* Solin. cap. 5 *Nomades pabula ſequuntur.* Et cap. 39. *Huius* (Numidiæ) *incolæ quamdiu errarunt pabulationibus vagabundis, Nomades dicti ſunt.* Salluſt. in Iugurth. de Medis, Perſis, Armeniis, & Getulis Africæ populis, ita: *Quia ſæpe tentantes agros, alia, deinde alia loca petiuerant, ſemetipſi Numidas appellauere.* Sic ferme alij.

Mapalia.

2. RARIS HABITATA MAPALIA TECTIS.] Ideo *raris tectis*, quia mapalia iſta Afrorũ per agros ſparſa, neque in vnum oppidum coalita. Ceterum vox ipſa ſignatiſſima eſt, nam ſparſa iſta, & rara Afrorum domicilia proprie *mapalia* indigetantur. Salluſt. ita deſcribit: *Ædificia Numidarum agreſtium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incuruis lateribus tecta, quaſi nauium carinæ ſunt.* Sidon. Paneg. ad Maiorian. loquẽs de re Africana,

Pinges Cynphii captiua Mapalia Bocchi.

Feſt. *Mapalia caſæ Phœnicæ appellantur.* Inter Mapalia, & Magalia ita diſcriminat Chariſius: *Magalia καλύβαι ἄστεων, mapalia καλύβαι ἀγρῶν.* Id eſt, *Magalia tuguria Afrorum, mapalia tuguria agrorum.* Diu doctis quęſitum, quid ſit illud Iouis apud Senecam in ἀποκολοκυντώσει: *Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis, volo ſeruetis diſciplinam curiæ.* Videndi Rhenanus, Scaliger, Turnebus, Lipſius, Iunius. Ego, relictis aliis, poſtremo hæreo. Omitto, quia non iſta res Virgilij.

3. SÆPE DIEM NOCTEMQVE.] Græci coniungunt νυχθήμερον.

4. SINE VLLIS HOSPITIIS] Ad hunc excurſum pertinent multa Thucydidis lib. 1. vbi late de mortalium vno in loco irrequiete. De Saracenis ita Ammianus lib. 14. *Errant ſemper per ſpatia longe lateque diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis, aut legibus: neque idem perferunt diutius cœlum, aut tractus vnius ſoli illis vnquam placet: vita eſt illis ſemper in fuga.* De his, & ſimillimis Syneſius Epiſt. 102. ἄπολις, ἄνεστιος: *ſine vrbe, ſine lare.* Silius de ſimili vita lib 2.

It liber campis paſtor, cui ſine ſine vllo
In vetitum ſaltus penetrat pecus.

5. TANTVM CAMPI IACET.] Monet Germ. hic *tantum* habere vim intentionis, & admirationis.

6. OMNIA SECVM, &c.] Hanc partem Silius expreſſit lib. 2. Pun. lineas ſuas ducens (ait Scal.) ex momentis Virgilianis, & reddens velut paraphraſin Virgilij. Adducam integrum locum, iam libatũ.

It liber campis paſtor, cui ſine ſine vllo
In vetitum ſaltus penetrat pecus: omnia Pœnum
Armenta vigilem patrio de more ſequuntur,
Gæſaque latratórque Cydon, tectúmque focique
In Silicis venis, & fiſtula nota iuuencis.

Sed Virg. proculdubio Varronem expreſſit, qui 2. Ruſt. ita: *contra illæ, in ſaltibus quæ paſcuntur, & a tectis abſunt longe, portant ſecum crates, aut retia, quibus cohortes in ſolitudine faciant, ceteráque vtenſilia.*

7. TECTVMQVE, LAREMQVE.] Ad hanc rem ſignata hęc verba Plinij lib. 5. c.4. loquentis de Nomadibus, Africæ: *Mapalia ſua, hoc eſt, domus plauſtris circumferentes.* Et verſus Silij de Getulis lib. 3.

Nulla domus, plauſtris habitant, migrare per arua
Mos, atque errantes circumuectare penates.

Atque Ouid. Eleg. 10. lib. 3. Triſt.

Ruris opes paruæ, pecus, & ſtridentia plauſtra.

Et iſta Melæ de Sauromatis cap. 1. lib. 2. *pro ſedibus plauſtra habent.* Et multa Ammiani, qui multis paſſim hunc vagandi morem præbet. Scythis lib. 22. *Eis cauitates, & habitacula, vilésque ſupellectiles plauſtris impoſita ſunt corticibus tectis: & cum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, conuoluentes.* Scythas quoque νομάδας appellant Libanius in Progym. & Herodotus lib. 1. Idem lib. 4. eoſdem vocat φερεοίκους, quod ſecum ferant domos. Redeo ad Ammianum. Hun. lib. 31. *Semper fugientium ſimiles cum carpentis, in quibus habitant.* Aliis alibi. Val. 6. Argon. hunc morem dat Coralleis. Arabibus hunc fuiſſe morem ſatis indicat Philo lib. 1. de vita Moſis, cum ait, κτηνοτροφοῦσιν Ἄραβες, καὶ νέμουσι τὰ θρέμματα, οὐκ ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, νέοιτε, καὶ παρθένοι αὐτοῖς: *Arabes exercent pecuariam, paſcúntque greges promiſcuis viri, mulieres, iuuenes, virgines.* Huius modi domicilia, quia in omnem partem verſatilia, vocat περιφορητὰ Herodotus lib. 4.

8. ARMA.] Ideo hæc geſtantur, vt eatur obuiam incurſionibus prædonum, qui populabundi diſcurrunt per Africam. Verſum Virgilij imitatur Ouid. 8. Met.

Armaque equóſque, habitúſque, cydoniáſque pharetras.

Pari ferme modulo Sil. lib. 2.

Gæſaque, latratórque Cydon, tectúmque focique.

9. AMYCLÆVMQVE CANEM] De Spartanis canibus, aut Laconibus, qui celeberrimi, poſtea. Eſt *Amyclæ* vrbs Laconiæ.

10. CRESSAMQVE PHARETRAM.] κατ' ἐξοχὴν.

Paſtoribus eſt affinitas cũ militibus.

11. NON SECVS AC PATRIIS.] Inter vitam paſtorum, pecuariorum in primis, & militum quędam eſt cognatio, & affinitas. Inde præclare Virg. pecuarios comparat cum Romanis militibus. Potuit hoc ex Ariſt. deſumere 6. Polit qui νομεῖς *paſtores*, & eos præſertim, qui ζῶσιν ἀπὸ βοσκημάτων, *viuunt è pecoribus*, ait multa habere ſimilia πρὸς πολεμικὰς πράξεις, *cum bellicis muneribus.* Cuius rei reddit rationem hanc, nam pecuarij ſunt γεγυμνασμένοι τὰς ἕξεις, καὶ χρήσιμοι τὰ σώματα, καὶ δυνάμενοι θυραυλεῖν: *habitibus exercitati, corporibus idonei; vimque habent degendi noctu ſub dio.* Poſtremum hoc Poeta ſupra attigit:

Sæpe diem noctémque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta, ſine vllis
Hoſpitiis.

Locum iſtum Ariſt. cum Virgiliano alij iam contulerunt.

Milites cibaria ſibi portabant.

12. INIVSTO SVB FASCE.] Morem Romanum, quem attingit Maro, aperit Veget. c. 19. lib. 1. *Pondus*

quoque

quoque baiulare vſque ad 60. libras, & iter facere gradu militari frequentiſsime cogendi ſunt iuniores, quibus in arduis expeditionibus neceſsitas imminet annonam pariter, & arma portandi. Nec hoc credatur eſſe difficile ſi vſus acceſſerit: nihil enim eſt, quod non aſsidua meditatio facillimũ reddat. Quod item antiquos milites factitaſſe, Virgilio ipſo teſte cognoſcimus, qui ait: Non ſecus, &c. Cic. verba 2. Tuſcul. apta ſunt huic loco illuſtrando: *Noſtri exercitus vnde nomen habeant, vides. Deinde, qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid ad vſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. arma, enim membra militis eſſe dicunt.* Ammian. lib. 17. *Quam* (annonã) *in expeditionem pergens vehebat ceruicibus miles.* Liuius lib. 44. *Prætore dimiſſo, conſul menſtruum iuſſo milite ſecum ferre, caſtra mouit.* Iſta paucis illuſtrando Virgilio, qui multa volet ex Auctoribus congeſta legat Lazium in Commẽt. Reip. Lipſium in Polyb. Hic ego duo tantum ſubiiciam, primũ hinc fortaſſe illuſtrari Horatium, cum od. 8. lib. 1. dixit: *—neque iam liuida geſtat armis Brachia.* vt notet Sybarim, quod ſe non iam huic armorum geſtationi aſſueſaceret. Alterum, ab hoc more ortam formam illam Latini ſermonis: *ſub ſarcinis adoriri, & pugnare ſub ſarcinis.* Quin expeditum militem vocabant, non tantum ad diſcrimen illius, cui eſſet grauis armatura: ſed etiam, cui non eſſent ſarcinæ. Addam etiam, hunc morem aliquando, etiamſi raro, ſeruatum a Græcis militibus in antiquiſſima illorum militia. Nam antiquiſſimus Scriptor Thucydides ita lib. 7. *καὶ οἱ ὁπλῖται, καὶ οἱ ἱππεῖς παρὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοί τε καὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν σιτία (φέροντες) ὑπὸ τοῖς ὅπλοις, οἱ μὲν ἀπορίᾳ ἀκολούθων, οἱ δ' ἀπιστίᾳ: Pedites, atque equites præter conſuetudinem ſua ipſorum cibaria ſub armis ferebant, alij inopia comitum, alij diffidentia.* Satis indicat, hunc morem rarum admodum illis fuiſſe, cum dicat, *præter conſuetudinem.* Vt hic *iniuſto faſce*, ita Cicer. in Oratore ad Brutum: *iniuſtum onus.* & Virgil. ipſe: *iniquo pondere.*

Sub ſarcinis pugnare, quid.

13. ANTE EXSPECTATVM.] Ouid. 8. Met.

Ante exſpectatum portus tenuere petitos.

Vterque indicat aduentum ſubitum.

a At non, qua Scythiæ gentes, Mœoticáque vnda:
Turbidus, & torquens flauentes Iſter arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
b Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
c Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu latè ſeptémque aſſurgit in vlnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud vnquam diſcutit vmbras,
Nec cùm inuectus equis altum petit æthera, nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum:
d Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ.
Vndaque iam tergo ferratos ſuſtinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Æraque diſſiliunt vulgo, veſtéſque rigeſcunt
Indutæ: cædúntque ſecuribus humida vina:
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ:
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
e Interea toto non ſecius aëre ningit.
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertóque agmine cerui
Torpent mole noua, & ſummis vix cornibus exſtant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus vllis,
Puniceæve agitant pauidos Formidine pennæ:
f Sed fruſtrà oppoſitum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncat ferro, grauitérque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
g Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totáſque
Aduoluere focis vlmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
h Talis Hyperboreo ſeptem ſubiecta trioni
Gens effræna virum Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fuluis velantur corpora ſetis.

A

ARGVMENTVM.

Tranſit ad paſtiones Septemtrionis. Et inde arrepta occaſione latè de immanitate frigoris illius orbis.

EXPLICATIO.

ᵃ TRANSIT ab Africa ad Septemtrionem hoc exorſu. At non ea eſt paſcēdi ratio apud gentes Scytharum, & iuxta paludem Mæotidem: nō eo loci, vbi Iſter influit in Euxinum (ſignat partem Daciæ, & Inferioris Myſiæ, & affinia alia, quæ in Deſcriptionibus tibi patebunt) non in ea parte Thraciæ, vbi mons Rhodope ſub ipſum pene Septētrionem porrigitur. B

ᵇ In his igitur locis, ait toto anno clauſa armēta in ſtabulis contineri. Quæ ſequuntur pro ratione ſunt. Quaſi dicat. Cur clauſa? quia tellus immitis, & rigida: nam in terra nullæ herbæ, in arboribus nullæ frondes.

ᶜ Hæc ſuperioris ſententiæ eſt ratio. Cur nō herbæ, non frōdes? quia tellus tota niue, & gelu oppleta vſque ad ſeptem vlnas: quia ibi ſemper hyems, ſemper cauri flantes rigidiſſime. Neque vero (quod mirere) auxilium aliquod eſt ab Sole, aut cū oritur, aut cum occidit: non enim is poteſt vincere nebulas aeris, vbi continuus in aere pallor, vmbræ, tenebrę.

ᵈ Subiicit ſex alias notas inclementiæ telluris C huius, mire amplificans. Flumina ita aſtringuntur gelu, vt per ea tranſmittere currus, & rotæ poſſint: æs præ nimio frigore diſſilit, crepat, rumpitur, a ſe auellitur: veſtes mortalium eo rigore penetrantur, vt vix flecti queant, vix ſeruire vſui humano: vina calidæ naturæ ita rigeſcunt, vt ſecuribus frangi debeant: lacunæ, parte etiam infera, non tantum ſupera, ſolido gelu obſtupeſcunt: mortalium barba ſtiriis horret, quouis humore ſtatim ſe congelantes.

ᵉ Non ſatis ſummo Vati ſuperiora ad amplificādum. Ecce malum aliud ingens è cœlo. Ningit ita copioſe, vt moriantur pecudes, cum nequeant vincere molem, & copiam niuium. Quid ceri? Nam boues, etiamſi magnis corporibus, vallantur niue, neque ſe poſſunt commouere: cerui, qui alioquin velociſſimi, torpent niuium mole, & vix extant cornibus. Inde nullus labor in his capiendis: non enim eſt opus canibus, qui curſum contineant; non retibus, quæ fugam impediant; non rubra Formidine, quæ eos ad locum certum contrahat: ſupplet enim nix vicem canum, retium, Formidinis. D

ᶠ Quæ eſt ergo ratio capiendi ceruos? facilis quidem. Accedunt venatores proxime, & ceruos impeditos obtruncant ferro, ac reportāt domum; ceruos (inquam) qui fruſtra conantur trudere pectoribus obſtantem montem niuium, quique grauiter & gemebundæ rudunt, cum cæduntur.

ᵍ Quid vero mortales? Agunt magnā anni partem in ſpecubus, curant corpora luculentis ignib. neque enim ſarmenta concremant, ſed integra robora, vlmos integras: ibi in ludo ducunt noctē perpetuam, nunquam illis die illucente. ibi ſe inuitant vino confecto ex fermento, & ſorbis acidis, quod imitatur viteum. E

ʰ Res tota epiphonemate abſoluitur. Talis eſt (inquit) gens illa ſæua, & efferata Septemtrionaliū, quæ tunditur Euris flantibus è Riphæis Scythiæ montibus: quæ induitur veſtibus confectis è ſetis ferarum, quo nequeant penetrari à frigore. Periphraſtice circumſcribit rhenones ruſticorum.

NOTÆ.

1. SCYTHIÆ GENTES.] Quot olim gentes habuerint nomen Scytharū, fuſe & docte Abrah. Ortel. in Indice Geograph. quem lege.

2. MÆOTICAQVE VNDA] Eſt hæc pars illa maris, quæ hodie Scytius Temerinda dicitur, quæque inde Cimmerio Boſphoro, inde Tanai flumine continetur.

3. ISTER.] De hoc dictum mihi, 2. Georg.

4. QVAQVE REDIT MEDIVM RHODOPE PORRECTA SVB AXEM.] Quis hic flexus, quo Rhodope redit, & porrigitur ſub axem Septemtrionalem? Nulla hic lux Interpretum. Sane mons iſte eo eſt ſitu, vt veluti auulſus ab Hæmo videatur, redeatque ſub Septemtrionem, quod Ouid. in Epiſtol. ita videtur explicuiſſe.

Qua patet umbroſum Rhodope glacialis ad Hæmum.

Patet (inquam) ea parte, qua auulſus ab Hęmo. Idem 6. Met. rem anguli nomine explicat:

Threiciam Rhodopen habet angulus vnus & Hæmum.

Itaque poſſumus exiſtimare eundem eſſe montem, tantum diuerſa nomina ex aliis, atque aliis gētibus. Quod in Caucaſo, & aliis ſæpe contingit. Qui viderit Deſcriptiones non vulgares, ſed doctas, aperte ex ſitu tam Hæmi, quam Rhodopes, colliget, quæ iſta reditio, & flexus in Septemtrionem. Itaque res iſta oculorum potius, quam calami eſt.

Rhodope pars Hæmi.

5. NEQVE VLLÆ, &c.] Sequentes verſus ab hoc loco ſibi imitandos Oppian. accepit lib. 1. Hal. non ex meo ſolum, ſed multorum iudicio. Ait Græcus:

ὡς δ' ὁπότ' εὐρύπεδον σκιάσῃ νιφάδεσσιν ἀλωὴν
ἀκρεὶς ζεφύροιο βοὴ μένος, οὐδέ τι γαίης
κυανέης ἰδέειν ἐπιφαίνεται, ἀλλ' ἅμα πᾶσα
ἀργεννὴ χιόνεσσιν ἐπασσυτέρῃσι καλύπτεται:

Vt autem quando ſpatioſum obtexerit niuibus campum
Occiduus Zephyri velox robur, nihilque terra
Nigra conſpectus apparet, verum tota
Candida niuibus denſis cooperta eſt.

Cenſet Scaliger. iſta carmina eſſe nitida & nobilia, niſi extarent Maronis, qui Græcum obruit ſuis niuibus. Ita eſt. Partem illam de nullis herbis, nullis frondibus, nitide æmulatur Horat. od. 22. lib. 1.

Oppianum obruit Virgilius.

Pone me pigris vbi nulla campis
Arbor æſtiua recreatur aura,
Quod latus mundi nebulæ, maluſque
Iuppiter vrget.

6. INFORMIS.] Ita Horat. od. 10. lib. 2. *informes hyemes* dixit.

7. SEPTEM.] Deſinet mirari, qui legerit Olaum Magnum. Ait enim niues in illis locis ita obduratas eſſe, atque in tantam altitudinem, vt paſſim in viis viſantur hoſpitia ſupra ipſas niues ædificata, ac ſi eſſet tellus ſolida. Adiicit, in medio mari hoſpitia quoque erigi per frigidiſſimos anni menſes, trabeſque ædificij in ipſo gelu infodi ad ſuſtinendam machinam. Ab Arnobio lib. 4 Septemtrio dicitur, *cardo frigoris*: Ouid. 3. Triſt. Ele. 10. ait, niuem niue obrui; & ſuperuenire alteram nondum priore liquefacta. Et El. 4. lib. 1. Pont.

Septētrionis rigora.

Fert vbi perpetuas obruta terra niues.

De mare Scythico congelato lege caput 8. Bartholomæi Barrienti in ſylua Annotationum. Nam ſunt qui negent, aquam marinam contrahi præ gelu poſſe: tantum eam, quæ è fluuiis confluit in mare Scythicum.

8. VLNAS.] Ait Had. Iunius vlnam proprie eſſe, interuallum illud a flexu brachij ad digiti medij

ſupremam vſque partem: ac Ciceroni cubitum dici, Columellæ ſeſquipedem. huiuſque vocis originem eſſe Græcam ὠλένη.

9. SEMPER HYEMS.] Negari nequit, quin iſta hyperbolice dicantur. Non enim toto anno, & ſemper hyemes iſtæ vltra modum in Scythia. Sane Ponpon. Mela c. 1. libr. 2. de amne Scythiæ Boryſthene & qua abluit Scythiam, ait: *alit lætiſſima pabula.* Quod non fieret, ſi ſemper omnia immani gelu premerentur. Et de parte Scythiæ Strab. lib. 7. εὔγαιός ἐστι πᾶσα, σίτῳ δὲ καὶ σφόδρ' εὐτυχής, *tota eſt fertilis, & frumento admodum beata.* Videndus etiam Ouid. El. 12. lib. 3. Triſt.

10. TVM SOL PARENTES.] Ita Homerum imitatur, vt tribus verſibus incluſerit quinque illius, Odyſ. 11.

ἔνθα δὲ Κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε, πόλις τε
ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι, οὐδέ ποτ' αὐτοὺς
ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν,
οὔθ' ὁπότ' ἂν στείχῃσι πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα,
οὔθ' ὅταν ἂψ ἐπὶ γαῖαν ἀπ' οὐρανόθεν προτράπηται:
Hic vero Cimmeriorum erat virorum populuſque ciuitaſque,
Qui caligine, & nubibus tecti ſunt, neque vnquam eos
Sol lucidus aſpicit radiis,
Neque cum conuertitur ad cœlum ſtelliferum,
Neque cum in terram de cœlo defertur.

Cum aliquo ſapore ad Virg. Ouidius 11. Met. de domo Somni:

Quo nunquam radiis Oriens, mediuſue, cadenſue
Phœbus adire poteſt.

Heſiodus in Theog. Homero hæſit arrepto illius verſu:

— οὐδέ ποτ' αὐτοὺς
ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν
οὐρανὸν εἰσανιὼν, οὐδ' οὐρανόθεν καταβαίνων:
— neque vnquam eos
Sol lucidus aſpicit radiis,
Cœlum ſcandens, nec cœlitus deſcendens.

Rubrum mare non de ſolo ſinu Arabico.

11. RVBRO ÆQVORE.] Signatiſſimus locus, & digito notandus contra illos, qui putant tantum dici mare rubrum, partem illam maris, quam tranſmiſit populus Iſraeliticus; vtique Arabicum ſinum. Non ſic eſt. En mare occidentale, rubrum dicitur à Virgilio. Strabo etiam lib. 16. id nominis ad alia maria extendit, cum ait: *cuius (Arabiæ) Septemtrionale latus faciunt ante dicta deſerta, Orientale Perſicus ſinus, occidentale Arabicus, Auſtrale mare magnum, quod extra vtrunque ſinum eſt. Idque totum mare rubrum vocatur.* Extremæ partis Græca ſunt: ὃ ἅπαν ἐρυθρὰν καλοῦσιν. Itaque ex ſententia Strabonis etiam ſinus Perſicus eſt rubrum mare. Atque etiam ex ſententia Herodoti, nam l. 1. loquens de Euphrate: ἐξίει δὲ οὗτος ἐς τὴν ἐρυθρὴν θάλασσαν: *exonerat ſe in mare rubrum.* Atqui Euphrates influit in ſinum Perſicum. Et clare idem Herodot. lib. 4. παρατείνει ἐς τὴν θάλασσαν ἐρυθρὴν ... *porrigitur ad rubrum mare, quod & Perſicum.* Et libr. 6. ait, Tigrin excipi mari rubro, influit autem Tigris in ſinum Perſicum. Oroſius lib. 1. c. 2. ita ſcribit: *In his finibus India eſt, quæ habet ab occidente flumen Indum, qui rubro mari accipitur.* Atqui Indus non influit in ſinum Arabicum. Curtius quoque lib. 8. dixit, Gangem accipi mari rubro. Quin, quod mirere, Herodotus lib. 1. θάλασσα ἡ Ἀτλαντὶς καλεομένη, καὶ ἐρυθρή, μία τυγχάνει ἐοῦσα: *Atlanticum dictum & rubrum, idem eſt mare.* Quod teſtimonium ſingulare eſt ad rem Virgilij, qui Oceanum, rubrum vocat. Infirmant iſta ſententiam Brodæi libr. 3. c. 9. exiſtimantis, mare rubrum non ita dictum ab repercuſſu Solis, ſed ab Rege Erythra, qui ibi regnauit. Nam quid dicet de occidentali mari, vbi Sol occidit. nunquid hic alius Erythra? Ego exiſtimo maria omnia rubra dici poſſe ab repercuſſu Solarium radiorum. Nec me mouent verba iſta Curtij è lib. 10. *Rubrum mare non a colore vndarum, vt pleriſque crederent, ſed ab Erythro Rege appellari.* Neque Dio, & Arrianus, quorum ille in Troiani vita, hic in Alexandri, dicût ab eo Rege inditum nomen mari rubro. Quia clare contra illos Herodotus, & Virgilius, qui aperte Oceanum nominant rubrum. Contra Curtiû, & alios aduoco Pomponium Melam, qui lib. 3. cap. 7. etiam ſi illud de Erythra Rege adducat, tamen priore loco infert, quæ Curtius reſpuit. Verba eius ſunt: *Rubrum mare Græci, ſiue quia eius coloris eſt: ſiue quia ibi Erythra regnauit, Erythram Thalaſſam appellant.* Huius etiam rei maximum eſt argumentum, maria omnia dici purpurea, & punicea, vtique πορφυρέη, πορφυρόεσσα. Cuius rei exempla, quæ non pauca reperi, coniungam in ſequenti libro ad illud:

Rubra maria vnde ſic dicta.

In mare purpureum violentior influit amnis.

Ergo, vt rem abſoluam, quemadmodum mare occidentale a Virgilio *rubrum* dicitur ab repercuſſione radiorum Solis, cum hic occidit (nam nullam aliam rationem aſſignabis: ita maria omnia orientalia dici rubra poſſunt ab eadem repercuſſione Solis, cum oritur. Video non pugnare contra hoc, fuiſſe in ea parte orbis Regem illum Erythram, & ab vtraque cauſſa nomen inditum illi parti.

12. CONCRESCVNT CRVSTÆ.] Non dubium, quin ex Lucret. lib. 6.

— videmus
Siccari, mollique luti concreſcere cruſtas.

Non male videtur Scaliger ſcripſiſſe in coniectan. cruſtam dici à corio, quaſi coruſtam. Vt à fide fiduſtum, ab ango anguſtum, augeo auguſtum, vnco vnguſtum, a veru verbuſtum. Plaut. *caro verbuſta.*

13. VNDAQVE IAM TERGO.] Animaduerti partes hominis ſæpe attribui mari, aquis, fluuiis: cuius rei exempla conſtituam, vt Nota iſta in animis adoleſcentium facilius infigatur. Adducam pluſcula de tergo, nam hoc in Virgilio eſt. Reliqua perſtringam breuius. Ergo Caſſiod lib. 12. c. 15. *campos virentes, & cærula maris terga reſpiciat.* Claudius Marius lib. 1.

Hominis partes & membra aquis metaphorice attributa.

Quaque ſalis tumidi ſqualentia gurgite terga.

Arnobius de Chriſto Seruatore, lib. 1. *calcabat ponti terga, vndis ipſis ſtupentibus, in famulatum ſubeunte natura.* Græci paſſim νῶτα θαλάσσης. Eurip. in Iphig. Taur. πόντου ἐπὶ νώτοις. Tranſeo ad alia *Caput* de fluuiorum exortu in Virgilio eſt, & paſſim in aliis. *Brachia.* Iuuenal. Sat. 12.

Tergum de aquis. Aquis datur. Caput. Brachia.

Tyrrhenamque Pharon, porrectaque brachia rurſus,
Quæ pelago currunt medio.

& Ouid. 1. Metam.

— nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.

Gremium Pomponius Mela cap. 2. lib. 1. *Inde eam (Mæotidem) gremio ad Tanaim vſque complexa. Ceruicem* Apul. lib. de Mundo: *Sæpiuſque coeuntibus terris velut quibuſdam fretorum ceruicibus proceden ibus, & idem rurſus cedentibus terris, eſt immerſum.* Et Sibylla in verſu quodam apud Dionem Chryſ. Orat. 37. — ὄλβιος αὐχὴν Ὠκεανοῖο: *felix collum Oceani. Fauces* Plinius lib. 6. c. 29. *Fauces rubri maris.* Et Auctor Tragicus Thebaid. *Fauces Abydi Seſtos oppoſita premit. Sinus*, Plinius lib. 2. cap. 68. *Oceanus infuſus in multos ſinus.* Et *os*, lib. 3. in Procemio: *tam modico ore tam immenſa æquorum vaſtitas panditur.* Accinit Strab. libro 1. ἐν τῷ στόματι τῆς λίμνης τῆς Μαιώτιδος: *in ore paludis Mæotidis.* Apollonius 1. Argon. πόντοιο στόμα. Mela cap. 1. lib. 1.

Gremium. Ceruix. Collum. Fauces. Sinus. Os.

 de

de Mari *ingens uterum magna paludis,ceterum exiguo ore, coniungitur.* Philo. περὶ ἀϊδ. ait in diluuio Oceanum valido impetu irrupiſſe διὰ τῶν στομάτων. Ouidius Eleg. 12.lib.3.Triſt.*ore freti.* Herodot. lib. 4. πλάγιον στόμα. *Pedem* Virgil.

Pes.

— reuocatque pedem Tiberinus ab alto.

Et Lucretius lib. 5.

Quo via ſecta ſemel liquido pede detulit vndas.

Lingua. *Lambere* hominum eſt,atqui Plin lib. 3. cap.1.*Oceanus terras irrumpentes flexuoſo litorum anfractu lambit.*

Manus. *Rapina* eorundem,at idem lib.2.cap. 68.*Oceani rapina in incertum eſt.* Illud Pſalmi 103. θάλασσα ἡ μεγάλη, καὶ εὐρύχωρος, vertunt: *mare magnum, & ſpatioſum manibus.* Sanctus Iob c. 38. de mari hunc in modum loquitur, ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῆς ἐκπορευομένη: *procedens de*

Ventus. *matris ventre.* Iterum,ὁμίχλῃ αὐτὴν ἐσπαργάνωσα, *caligine illud vt faſcijs inuolui.* Poſſem idem obſeruare de terra,cui Scriptores,& Poetæ paſſim dant *caput,pedes,fauces,os,oculum,terga,crura,humeros,latera,viſcera.* Ademi exempla,quæ parauerant,nam iſta non res Virgilij,qui tantum de aquis *tergum* dixit.

14.Ferratos sustinet orbes.] Ex Lucret.lib.6.

Ferratos vtrinque rotarum ſuccutit orbes.

Fluuius glacie duratus. 15.Puppibus illa prius.] Similem ſententiam de fluuio,ita durato glacie,vt iter præbeat nõ nauibus,ſed curribus,equis,alijſque veluti terreſtri itinere, multi dixerunt. Habes hos inter epigrammata Virgilij,omitto,quia in promtu, & adiungo alios,vt videas,qui illi rem eandem variauerint.Plin. in Paneg.*Danubius ripas gelu iungit, duratuſque glacie ingentia tergo bella transportat.* Et Claud.2.in Ruff.

— alij per terga ferocis
Danubij ſolidata ruunt,expertaque remos
Frangunt ſtagna rotis.

Ouid. 3.Triſt.Eleg.10.

Quaque rates ierant,pedibus nunc itur,& vndas
Frigore concretas vngula pulſat equi.
Perque nouos pontes ſubterlabentibus vndis,
Ducunt Sarmatici barbara plauſtra boues.

Et Eleg.12.

— per Iſtrum
Stridula Sauromates plauſtra bubulcus agit.

Et Eleg.3.lib.1.de Ponto,

— vbi frigore conſtitit Iſter
Dura meant celeri terga per amnis equo.

Eadem ferme 4. de Pont. Eleg. 10. Hanc gelu immanitatem expreſſit Seneca in Her. Fur.admodum viuide:

Calcauitque freti terga rigentia,
Et mutis tacitum litoribus mare,
Illic dura carent æquora fluctibus,
Et qua plena rates carbaſa tenderant,
Intonſis teritur ſemita Sarmatis.
Stat Pontus vicibus mobilis annuis,
Nauem nunc facilis,nunc equitem pati.

Et in Agamem.— *maria pigro fixa languore.* Notanda illa Strabonis libr.2.quibus ait,fuſos barbaros à duce Mithridatis equeſtri pugna in palude Mæotide adſtricta nimio gelu.Diodor lib.5.cap.9.loquens de Gallia,ita ſcribit: *Glacies quoque immenſa adeo regionem occupat,vt flumina congelata ſint peruia tranſeuntibus,non ſolum paucis ſed exercitibus quoque, cum curribus atque impedimentis.* Gaudentius Epiſc. Brixienſ. loquens de ſtagno, vbi cruciati quadraginta Martyres: *Iter ſiccatum plauſtris gementibus commeabat.* Qui huius rei prodigioſam narrationem volet legat Olaum Magnum.

Æra diſſiliiſſe præ gelu. 16 Æraque dissiliunt.] Ad hanc rem pertinet narratio Strabonis libr.2 ex Eratoſthene, vbi adducit epigramma poſitum in templo Æſculapij, ὅτι τὸ χάλκεον ὑδρεῖον διὰ τὸν παγετὸν ἐρράγη: *ærea per glaciem diſciſſa.* Et in ipſo epigrammate dicitur poſitum ibi hydriam in δεῖγμα μεγάλου χειμῶνος: *argumentum magni frigoris.* Æris aſſimilata ſunt ſaxa, at de his Virg.4.Georg.

Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet.

Vina gelata. 17. Caduntque securibus humida vina.] Vinum interdum congelaſcere (quod contra Virgilium negant aliqui. Illum oppugnantes imo in illum debacchantes) docet nos Ariſt lib.4.Meteor. cap.7.ὅσα μὲν γὰρ μὴ παχύνεται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ, ἀλλὰ πήγνυται, ὑδατώδη μᾶλλον, οἷον οἶνος, καὶ οὖρον, καὶ ὄξος, καὶ κονία, καὶ ὀρρός: *Quæ vi frigoris non craſſeſcunt quidem, ſed gelantur, ad aquam potius referuntur, vt vinum, lotium, acetum,lixiuium,ſerum.* Et cap 10. eiuſdem libr. οἶνος ἔτι, καὶ οὖρον, καὶ ὄξος, καὶ κονία, καὶ ὀρρός, καὶ ἰχώρ, ὑδατώδη· πάντα γὰρ πήγνυται ψυχρῷ: *Quædam vina, deinde lotium,acetum,lexiuium,ſerum,ſanies,ad aquam pertinent: omnia enim frigore ſolent congelaſcere* In eodem capite de vino Arcad.co ita præmonit, ὥσπερ ἐν Ἀρκαδίᾳ οὕτως ἀναξηραίνεται ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ἐν τοῖς ἀσκοῖς, ὥστε ξυόμενος πίνεσθαι: *vt Arcadicum,quod in vtribus ita fumo exſiccatur,vt craſſum bibatur.* Scribit Philippus Comminæus in Hiſtor.cap.42.loquens de bello Eburonico, & euerſione Franchemont. Vinum ita conglaciaſſe, vt per dies tres ſecuribus cæderetur,diſtribueretur que militibus in ædibus Ducis Burgundiæ:diſtributum vero ferretur in galeris, atque fine metu eſſuſionis in calathis.De Scythia hoc teſtificatur Ouid. 4.de Pont eleg.7.

Ipſe vides certe glacie concreſcere Pontum,
Ipſe vides rigido ſtantia vina gelu.

Id ipſum in Gallia experimento ſe comperiſſe ſcribit Brodæus cap.31.lib. 5. contra Alexandrum Aphrodiſæum libr. 1. Problem. & Plinium cap. 21. libr.14.negantes,aut vini, aut aceti naturam poſſe congelaſcere. Ibique obiter Virgilium defendit. Ex his etiam habes rationem epitheti *humida*: quia vt vidiſti ex Ariſtot. omnia, quæ congelantur, ad naturam aqueam referuntur. Itaque ne Oratoribus quidem redundaret epithetum. Ita ſentio contra Quintilianum libro 8.cap. 6. vt & alij ſenſere. Deinde,nonne vides admirationem ſurgentem ex ipſo epitheto? Eſt enim nouum, ſecurim adhiberi ſecandis humidis. Virgilius defenditur.

18.Vertere.] Aliqui putant hic,& infinitis alijs locis hoc verbum poſitum παθητικῶς. Non ſic eſt.Nam in omnibus actio eſt mera, & ſubauditur accuſatiuus *ſe*.vt ſententia ſit.Lucanæ vertere ſe in ſolidam glaciem.Ratio vnica Quia idem ſæpe adiungunt,qui aliquando prætereunt.Eadem ratio de Græcis Neque enim in Homer. στρέφε,ponitur pro στρέφεται,ſed ſubauditur,ἑαυτόν.

19.Impexis barbis.] ὑπήνην ἀκτένιστον. Artemidor l b.1.cap.32 & alij paſſim.

Ninguo. 20 Ningit] Giſan agnoſcit ex libro vetere *ninguit*,nam olim *nix,ninguis.* Inde Apul 1.Hermag. *Aſpera hyems erat,omnia ningue canebant* Ante Giſanium idem ſenſit Priſcianus.Diſſidet Turn.qui *ningit* agnoſcit lib.16.cap.6.

Ceruus gregale animal. Gregalia & ſoliuaga qui opponantur ab auctoribus. 21. Confertoque agmine.] Tam hic, quam 1. Æn.vbi de ceruis *agmen* dixit,naturam ceruorum attigit:quod animal ſemper gregale, nunquam ſoliuagum. Primum genus Græci vocant ἀγελαῖον, ἀθροιστικόν, ἀγελαῖον. Hic Philo in libro de Hærede Diuinorum opponit μονωτικόν. Et in libro de Præm & Pœn. ἀγελαῖον, ἀσυναγελαστόν. Baſilius Homil. Hex. ἀγελαῖα. Plato in Critia, ἀγελαῖον. Ariſtotel. lib.

libr. 1. Hiſtoriar. Animal. cap. 1. *μεταδοτικῶν*. In libro vero 9. cap. 2. opponit *συναγελάζεσθαι*, & *μὴ συναγελάζεσθαι*. Iſidor. cap. 6. libr. 12. loquens de auibus opponit *congregus ſolinagas*.

Formido venatoria, & eius notæ.

22. PVNICEÆVE AGITANT, PAVIDOS FORMIDINE PENNÆ.] Eſt *Formido* venatoria (quam & *Lineam* Latini dicunt, Græci *δεῖμα*, & *μήρινθον*) non rete, vt male quidam ſcribunt, ſed contextus plumarum, quo feræ, inprimis cerui, terrentur adigunturque in retia. Dabo hic peculiares eius notas, vt res melius noſcatur. Fiebat ex variis auium plumis. Nemeſ. de venat.

Digeras innexas non vna ex alite pennas.

Ideo ſignate Oppian. 4. Hal. *ὀρνίθων πτερά*: *auium pennas*, non auis. & 4. Cyn. *οἰωνῶν τε δεινήεσσα περιπλέκεται πτερὰ*: *Auiumque variarum formoſa ala*. Sequenti verſu aues ipſas nominat, ex quibus ſolita fieri *Formido*, videlicet, vultures, olores, ciconias. Gratius cycni meminit,

Tamen inter niuei iungantur vellera cycni,

Et ſatis armorum eſt.

Addit rationem, *hæc clara luce coruſcant*.

Improbatque rationem conficiendæ *Formidinis* ex ſolis pennis vulturis, ſed addit pennas vulturis, & cycni interiungendas, *meliuſque alterna valet res*. Ab hac varietate plumarum, quam dixi, lucem accipit Auſonius:

An cum fratre vagos dumeta per auia ceruos

Circundas maculis, & multa indagine pinnæ?

Quæ enim ſunt *maculæ*, niſi variæ plumæ? Hanc varietatem plumarum ſequitur varius color, qui celebratur in Formidine. Oppian. *πολύχροα δείματα*. Et poſt pauca, *δεῖμα πολύχροον*. Ouidius 1. Rem.

Aut pauides terret varia Formidine ceruos.

Sed præcipuus color puniceus fuit. Virgil. hic, & in 12. *Puniceæ pennæ*. Seneca in Hipp. *Picta rubenti linea penna*. Ex hac nota ſandicem addit Gratius libro de venat.

Interdum Libyca ſuccantur ſandice plumæ.

Tranſeo à coloribus ad alia. Plumæ ipſæ textæ erant, & alligatæ ſparto, nam Opp. lib. 1. Cyn. *σπαρτόδετον μήρινθον*. Auctor Geopon. lib. 19. *λαβόντες σπαρτίον σχοινίον κεκρεμασμένα ἔχον πτερὰ ὀρνίθων*: *Tenent ceruo funiculum, qui pennas quaſdam habet circumſitas, & appenſas*. Solebant pennæ iſtæ vſtulari, quo feræ vehementius terrerentur; quod Lucan. expreſſit:

Claudat odorata metuentes aera penna.

Et Papin. 1. Achill. nam loquens de feris cinctis indagine:

Illæ ignem, ſonituſque pauent, diffuſaque linquunt

Auia.

Pennis ita variegatis, alligatis, vſtulatis locus coronabatur. Hoc Opp. expreſſit 4. Hal. *μηρίνθῳ σύμπαντα ἔχων δρυμόν*: *linea coronantes totum quercetum*. Imo inde nomen lineæ. Ex hac nota Silius libro 13.

— telis in morem indaginis ambit. Seruiam ad extrema artis huius finem. Hic duplex. Primus, vt feræ ipſæ territæ non ſe commouere auderent, & ita facile peterentur. Expreſſit hoc Seneca lib. 1. de clementia, *Sic feras linea, & penna clauſas continent. Ea ſdem à tergo telis eques inceſſat*. Clariſſime etiam Opp 4. Hal. ait feras tunc trepidare, terreri, nulli parti appropinquare, *εἰσόκε θηρητῆρες ἐπαΐξαντες ἕλωσι*: *Donec eas venatores irruentes capiant*. Et Papin. 1. Achill.

— ſic torua feras indago latentes

Claudit, & admotis paulatim caſſibus arctat.

Vanitas de venatoria formidine.

Inde terror hic ferarum vanitatis nomine expreſſus Auctoribus. Nam Opp. 4. Hal. *κενὸν φόβον*, *vanum timorem*. Seneca idem lib. 2. de Ira loquens de hoc inſtrumento: *vanis enim vana terrori ſunt*. Seneca alter in Hipp.

A

Vana claudas terrore feras.

Ego exiſtimo, illud Plauti Epid. *Pauor territat mentem animi*, ductum ab terrore ferarum. Finis alter, & potiſſimus, vt, ſi forte fugerent ab hoc terrore, quod plerunque accidebat, in prætenta retia, & diſpoſita inciderent. Seneca lib. 2. de Ira cap. 12. *cum maximos ferarum greges linea pennis diſtincta contineat, & ad inſidias agat, ab ipſo effectu dicta formido*. Nemeſ. de Venat.

Linea quin etiam magnos circundare ſaltus

Quæ poſſit, volucreſque metu concludere prædas.

B Ouid. 15 Metamorph.

Nec formidatis ceruos includite pennis.

Sanctus Auguſt. lib. 1. de Nupt. & Concup. *Et, cum verentur infamiam falſam, veram incurrunt: inſtar ferarum, quæ circumdantur pennis, vt cogantur in retia*. Sanctus Hieron. contra Luciferian. *Et pauidorum more ceruorum, dum pennarum euitatis volatum, fortiſſimis retibus implicamini*. Exciderat firmare, Formidinem in vſu eſſe non modo contra ceruos, ſed etiam contra feras alias. Hoc aperte Nemeſ.

Namque vrſos, magnoſque ſues, ceruoſque fugaces

Terrificant, linique vetant tranſcendere ſeptum.

Et Oppia. 4. Cyn. ſuam Formidinem contra vrſos armat.

C 23. FRVSTRA.] Ab hac fruſtranea opera propter immanitatem frigoris non abludunt verba Liuij de frigoribus Apennini lib. 21. *Tantaque vis frigoris inſecuta eſt, vt ex illa miſerabili hominum iumentorumque ſtrage, cum ſe quiſque attollere ac leuare vellet, diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis, vix flectere artus poterant.*

24. TRVDENTES PECTORE MONTEM.] Aliqua alluſio ad verſum Lucretij loquentis de Siſypho:

Hoc eſt aduerſo nixantem trudere monte

Saxum.

Non ſine horum guſtu Ouid. 3. Met. de ſerpente:

Fertur, & obſtantes perturbat pectore ſyluas.

D 25. COMMINVS OBTRVNCANT FERRO.] Hæc venatio ceruorum inter niues non abludit ab ea, quam Strabo ſcribit lib. 7. loquens de iiſdem Scythis, & Sarmatis, *θῆραι δ' εἰσὶν ἐν μὲν τοῖς ἕλεσιν ἐλάφων, καὶ συάγρων*: *venationes illis ſunt ceruorum quidem atque aprorum intra paludes*. Imo credibile eſt, Virgilium alluſiſſe ad ipſiſſimam venationem, vt ſententia ſit, ceruos contineri intra loca paludinoſa gelu vallata, & aſtricta frigore. Nam paludes apud Scythas non niſi gelatæ. Loco autem Poetæ ſimillimus eſt Dionis Chryſoſt. Orat. 7. vbi ait, facilem eſſe venationem inter niues, quia tunc feræ impeditæ exſpectant. Verba ſunt: *καὶ τὰ θηρία μᾶλλον ἐπιμένοντα*. Præceſſit mentio niuis: *feræ cunctantes magis nunc exſpectant*.

E 26. IPSI IN DEFOSSIS SPECVBVS.] Pomponius Mela de Sarmatis libr. 2. cap. 1. *Atque ob ſæua hyemis admodum aſſidua, demerſis in humum ſedibus ſpecus, aut ſuffoſſa habitant, totum braccati corpus, & niſi qua vident, etiam ora veſtiti*. Et Val. lib. 2. Argon. *Sarmaticas — inſediſſe domos*. De frigore apud Potidæam Plato in conuiuio, *ἐκ ἰξιέναι ἔνδοθεν*.

27. OTIA AGVNT.] A Græcis, qui *σχολὴν ποιεῖν*. Otia agere. Vſurpat Plato in Theage per initia, *ἐμὴν ἕνεκα ποίησαι σχολήν*: *mei gratia otium agas*. Et in Timæo extulit per *ἡσυχίαν ἄγειν*. Vt & Herodotus libr. 1. Demoſthenes, & Dio. Chryſoſto. *σχολὴν ἄγειν*. Prior in Cherſoneſo, poſterior Oratio. 40. Demoſthenes quoque Orat. 4. in Philipp. hoc flexu extulit, *ἐν ἡσυχίᾳ*

ευχία διά γῆς. Virgil. ipſe: *agit at dies feſtos.* Virgilianam phraſin bis arripuit Ouidius, bis Claudianus. Prior 2. & 4. Faſt. Poſterior 2. Raptus, & in prologo eiuſdem libri. alij item.

28. HIC NOCTEM LVDO DICVNT.] Claudia. in Epith. Pallad.

Et vibrate faces, & noctem ducere ludo. Papi. 2. Th.
Inſomnem ludo certatim ducere noctem.

Ceruiſia.

29. FERMENTO, ATQVE ACIDIS.] Innuit ceruiſiam, quod genus potionis confectum ex hordeaceis, ex frumentaceis, ex pomis arborum: ex aliis ſylueſtribus in vſu eſt Septemtrionalibus, vt ſatis liquet ex Tacito de moribus Germ. *Potui eſt humor ex hordeo aut frumento in quandam ſimilitudinem vini corruptus.* Neque vero ſolum Septemtrionalibus, ſed aliis etiam. Nam Plinius libro 14. cap. 22. *Eſt & Occidentis populis ſua ebrietas fruge madida.* Et infra, *Ægyptus quoque è fruge ſibi potus ſimiles excogitauit.* Inter ceruiſiæ genera Zythum celebrant Ariſtot. & Diodorus: ille in lib. de Temulentia, hic lib. 5 cap. 9. loquens de Gallia: *Tanta eſt aeris frigiditas, vt neque vinum ea regio, neque oleum producat. Quare coacti homines potum ſibi ex hordeo comparant, quem appellant Zythum.* Lege Iunium libro 2. cap. 12. Alexand. Neapolit. lib. 3. cap. 11. Attingit Vates conuiuia Septétrionalium, & aliquid videtur innuere de illorum ebrietate. Ad hanc rem firmandam non opus Scriptore aliquo, cum adeo noti mores harum gentium. Vni Scythæ dederunt ad ſignandam ebrietatem verba *σκυθίζειν*, & *ἐπισκυθίζειν*. Lege Herodotũ, lib. 6.

30. ACIDIS.] Ariſtot. c. 10. lib. 2. de Anima conſtituit octo differentias ſaporum, Plin. cap. 17. libr. 15. tredecim. Vterque acidum adducit inter illas, *στρυφνόν*.

31. SORBIS.] Vide quæ de his ſcripſit Athen. lib. 2. ex Aſclepiade, Ariſtophane, Theopompo, aliis.

32. HYPERBOREO.] De hyperboreis ſupra à me.

Tmeſis inſignis.

33. SEPTEM SVBIECTA TRIONI.] Tmeſis iſta in Virgilio, & aliis obuia. Inſignis profecto eſt illa Pacuuij in Chryſe: *ars vero hac cimur*, pro, *arte hac veſcimur.* Citat Nonius vox *Septentrio*, aut *Septentriones*, compoſita eſt à *ſeptem* & *terionibus*, & per ſyncopen *trionibus*. Sunt teriones, boues aratores ita dicti à terenda terra. Eſt vero plauſtrum Septentrionale compoſitum ex ſeptem ſtellis, ex quibus quaſi ſeptem boues figurantur. Iſta Varro apud Agel. libr. 2. c. 21. qui ex eodem Varrone aliam huius vocis profert, & præfert originem. Stellæ iſtæ ſeptem ita ſunt ſitæ, vt ternæ ſtellæ proximæ, quæque inter ſeſe faciant trigona, id eſt, figuras triquetras. Inde à ternario dicti triones, non ab aratione. Iſta etiamſi vulgo nota, hic omitti non debuerunt. Tu ſi placet, lege Varronem ipſum lib. 6. Ling. Lat. ab eo loco, *Septem ſtellas Græ i, &c.*

34. GENS EFFRENA VIRVM.] Id eſt, gens effrænorum virorum. Laudat hoc genus locutionum, & firmat ſimilimis Giſan. in Lucretium. Sumſit verba iſta Auſon. *id.* 11.

Riphæi montes vnde dicti.

35. RIPHÆO EVRO.] *ῥιπὴ*, Impetus eſt, vnde dicti Riphæi montes Scythiæ à ventis inde cum impetu flantibus. Sed cur Eurus Riphæus, cum potius Aquilo? Locus difficilis, ſed triplex mihi ſolutio. Prima. In Scriptoribus, Plinio, Mela, Solino, Strabone, nondum reperi hos montes eſſe Septentrionales. Itaque etiamſi in Scythia conſtituant, ſed non ad Septétrionem. Quid ergo vetat, ad Eurum ſitos? Hoc ſi eſt, vere Poeta Eurum dixit Riphæum. Altera. Sint, vt vulgus putat, ad Septentrionalem partem Scythiæ: tunc ventum pro vento poſuit, quod non inuſitatum, vt ego late firmo in Æneide. Tertia. Confugium mihi docti aliqui indicant, in his Dalecampius, qui in Nouis ad cap. 17. lib. 5. Plin. vbi fit mentio Riphæorum, ita ait: *Fallitur Plinius, nulli enim exſiſtunt Riphæi montes.* Quibus non ſolum negat hos montes, ſed perinde indicat, omnes montes dici poſſe Riphæos, à quibus flant vẽti cum impetu. Facit nonnihil ad hanc rem Abraham Ortel. qui in Indice, *ῥιπαῖα* loca ſumit aut pro alpibus, aut Pyrinæis. Hoc ſi eſt, euaſimus difficultatem, & lucem dedimus difficili loco Virgilij. Et vere euaſimus. Itaque Riphæi montes nulli ſunt ſignate, ſed omnes montes ita dici poſſunt à ventis inde cum impetu flantibus. Inde Sophoc. in Oedip. Col. deſcribens quatuor orbis partes, ſeptentrionales ſignat ab Riphæis. Adducam locum.

αἱ μὲν ἀπ᾽ ἀελίο
δυσμᾶν, αἱ δ᾽ ἀνατέλ-
λοντος, αἱ δ᾽ ἀνὰ μέσσαν
ἀκτῖν᾽, αἱ δ᾽ ἐννυχιᾶν ἀπὸ ῥιπᾶν.
Alia ab occaſu Solis,
Alia vero ab ortu,
Alia à meridie,
Alia ab vmbroſis Riphæis montibus.

Qui eſſent Riphæi montes, non videtur intellexiſſe Cæſ. Scalig lib. 5. Poet. ſicuti neque multi alij.

36. ET PECVDVM FVLVIS, &c.] Ouid. de Sauromatis 3. Triſt.

Pellibus, & ſutis arcent mala frigora braccis,
Oraque de toto corpore ſola patent.

Plato in conuiuio loquens de frigore apud Potidæam, meminit militum *ἠμφιεσμένων, ὑποδεδεμένων, ἐνειλιγμένων τοὺς πόδας εἰς πίλους, καὶ ἀρνακίδας*: *qui eſſent ſuffarcinati, illigati, circumuoluti pedes, & crura pellibus panniſque laneis.*

ᵃ Si tibi lanicium curæ, primum aſpera ſylua,
Lappæque, tribulíque abſint, fuge pabula læta.
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato
Reiice, nec maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.
ᵇ Munere ſic niueo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te Luna, fefellit,
In nemora alta vocans, nec tu aſpernata vocantem.

ARGVMENTVM.

Præcepta quatuor lanicio curando.

EXPLICATIO.

ᵃ ADHIBENTVR præcepta his, quibus ſtudiũ eſt lanarũ: & greges ideo paſcunt, vt lanę lucrum

erũ quærant. Præcepta iſta quatuor ſunt. Primum, fugiendũ eſſe paſtoribus locum omnem, in quo ſint lappæ, tribuli, ſpineta, ſenticeta: iſta enim omnia lanam diſcerpunt, vt quæ hamata ſunt, & aculeata. Secundum, fugiendum quoque locum fertilem ad paſtionem. Ratio eſt, quia, quo pinguius pecus, ideo minus lanatum, abſumente lanam pinguedine. Tertium, legendas, & præferendas oues, quibus lanæ albæ, non nigræ: nam albæ melius imbibũt tincturam. Quartum, reiiciendum ab admiſſura ouiũ arietem illum, cui ſit nigra lingua, etiamſi ſit candidus corpore reliquo, nam exſiſtet ab hoc patre nigra ſoboles.

[b] Firmat exemplo numinis, quæ dixit de candore lanitij. Nam Pan Arcadiæ Deus, vt Lunã pelliceret ad amorem ſui, ſe in arietem candidiſſimum cõuertit, non facturus, ſi niger color eſſet præſtantior.

NOTÆ.

1. LANICIVM.] Vt hic non tam pro lana, quam pro ipſa hærente adhuc in pecore: ita Plin. lib. 8. cap. 48. *Syria cubitales ouium cauda, plurimumque ea parte lanicy.* Arnob. lib. 1. *Nunquid in culpa natura eſt, quod lanitiis extulit importuniſſimam beluam.* Lupum intelligit contrarium ouibus.

2. ASPERA SYLVA.] De hoc præcepto legendi Columel. c. 3. lib. 7 & Pallad. lib. 8. tit 4. qui præcipiunt, longe à ſentibus paſcendum pecus, vt lana ſit incolumis. Sed & de hac voce *Sylua*, & ſimul de *Lappis* lege, quæ mihi dicta 1. G. ad illud,

— ſubit aſpera ſylua,
Lappæque, tribulique

3. TRIBVLIQVE ABSINT.] Eodem ſapore 4. G. *abſint lacerti.*

4. PABVLA LÆTA.] Lucretij modulo lib. 1.

Inde feræ pecudes perſultant pabula læta.

Ab vtroque Manil. lib. 3.

Tum volucrum, pecudumque genus per pabula læta.

Lanarum nota duplex ab candore & mollitie.

5. GREGES VILLIS LEGE MOLLIBVS ALBOS.] Duplex nota; candor, & mollities lanarum. Prima vulgaris eſt. Omitto. De altera Varr. cap. 2. lib. 2. *Ouem eſſe oportet corpore amplo, quæ lana multa ſit, & molli.* Auctor Geopon. lib. 18. *ἄριστοί εἰσι πόκοι, οἱ ἔρια φύονται πολλὰ καὶ μαλακά: prima ſunt vellera, quæ denſa, & mollia.* Et poſtea celebrat oues, quæ habeant *κοιλίαν ὅλην δασεῖαν ἐρίοις, πλήθει, καὶ μαλακότητι: aluum totam lanæ denſam, & copia, & mollicie.* Colum. lib. 7. cap. 2. *Duo genera ſunt ouilli pecoris, molle & hirſutum.* Pallad. lib. 8. tit. 4. *arietes candidiſſimi eligendi, & admittendi ſunt mollibus lanis.* Iterum, *Eligenda eſt* (ouis) *vaſti corporis, & prolixi velleris: ac molliſſimi, lanoſi, & magni vteri.* Ariſt. inter ipſas oues diſcrimen conſtituit Problem. Sect. 10. *τὰ γὰρ νέα πρόβατα τῶν παλαιῶν μαλακώτερα ἔχει τὰ ἔρια: Ouibus in iuuentute molliora ſunt vellera, quam in ſenectute.*

6. NIGRA SVBEST, &c.] Doctiſſime hoc Virgilius, nihil enim celebratius Scriptoribus Ruſticis. Ariſt. lib 6. Hiſt. Anim. c. 19. *λευκὰ δὲ τὰ ἔκγονα, καὶ μέλανα, ἐὰν ὑπὸ τῇ τοῦ κριοῦ γλώττῃ λευκαὶ φλέβες ὦσι, ἢ μέλαιναι. λευκὰ μὲν, ἐὰν λευκαί. μέλανα δὲ, ἐὰν μέλαιναι: Candidi nigriue efficiuntur fœtus, ſi ſub lingua arietis vena nigra aut candida habentur: cuius enim coloris ſunt venæ, eiuſdem & vellus eſt.* Quin addit, varias quoque oues fore, ſi color linguæ varius: & fuluas, ſi fuluus. Varro loquens de arietibus: *Animaduertendum quoque, lingua ne nigra, aut varia ſit, quod fere, qui ea habent, nigros aut varios procreant agnos.* Colum. c. 3. lib. 7. *Itaque non ſolum ea ratio eſt probandi arietes, ſi vellere candido veſtiuntur, ſed etiamſi palatum, atque lingua concolor lanæ eſt. Nam cum hæ corporis partes nigræ, aut maculoſæ ſunt, pulla vel etiam varia naſcitur proles.* Palladius quoque ait, conſiderandam linguam in arietibus, *quæ ſi maculis fuſcabitur, varietatem reddit in ſobole.* Iſti omnes cum Virgilio: diſſidet Auctor Geopo. qui hanc notam conſtituit in ipſis ouibus, non in arietibus, nam loquens *περὶ προβάτου ἐγκύου*, *de oue pregnante*, ait, aperiendum illi os, & ad nigram linguam nigrum partum ſecuturum, ad variam variũ. Plin. c 47. lib. 8. vtrique dat, mari, & fœminæ, ſed mari inprimis, nam ait: *In eo genere arietum maxime exſpectantur ora, quia cuius coloris ſub lingua habuere venas, eius & lanitium eſt in fœtu.*

7. REIICE.] Signatiſſima vox, nam oues, quæ non probantur, dicuntur Scriptoribus Ruſticis *reiiculæ.* Varro vſus eſt ſimili verbo, ait enim libr. 2. cap. 2. conſiderandum de oue, *ventrem vt habeat piloſum, itaque quæ id non haberent, maiores noſtri apicas appellabant, ac reiiciebant.* Ergo ferenda, imo amplectenda lectio vetus eiuſdem Varr. cap. 1. ſcribentis: *Præterea ſcire oportet in grege, quot fœminas habeat, quæ parere poſſunt, quot arietes, quot vtriuſque generis ſoboles, quot reiiculæ ſunt alienandæ.* Scaliger in Notis ad Varron. mutauerat, *quod pullæ ſint alienandæ.*

Reiiculæ oues.

8. PVLLIS.] Placet plurimum Thyleſij nota in libr. de coloribus. Pullum colorem dictum quaſi purum, nam hic color natiuus eſt, & nulla impenſa parabilis. Inde & pulli equorum, & aliarum pecudum, quaſi puri, nulla adhuc aut libidine violati, aut labore. Mutatio enim iſta frequens eſt, nam tallum veſtimenti genus à raro, opella ab opera, à terra tellus. Inde color pullus lugentium fuit in funeribus, vt in quo paranda nulla impenſa.

Pullus color vnde dictus.

9. MVNERE SIC.] Obſerua ſupra locum ſimilem. cum enim, qualem vellet, equum deſcripſiſſet, addidit, talem, qualem Saturnus formauerat ſe in equum commutans. Similia hic de ariete. Ait Macrobius 5. Satur. cap. 22. hanc fabulam ſumtam è Nicandro. Id credo, nam Nicander *γεωργικὰ* ſcripſit, è quibus multa tranſtuliſſe Virgilium teſtatur Quintilianus, quod etiam animaduertit Vrſinus. Itaque non fero Seruium dicentem, mutatum à Virgilio nomen Endymionis in Panem. Sane, vt ſæpe monui, fabulæ incertæ ſunt. Nam quale eſt, vt putem, vatem inopia commutaſſe, ac dediſſe Pani, quæ eſſent Endymionis? Hoc, quoties ſe obtulit, euerti valide.

[a] At, cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
[b] Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
[c] Quod ſurgente die mulſere horiſque diurnis,
Nocte premunt: quod iam tenebris, & Sole cadente

Sub

Sub lucem exportant calathis (addit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hyemíque reponunt.

ARGVMENTVM.

Docet, vti lactis proueniat vbertas largior: ex quo lacte caſeus conficiendus, ex quo reliquæ delitiæ lacteæ.

EXPLICATIO.

a FIt gradus ad paſtores, quibus non lanarum ſtudium, ſed lactis. Iſti (inquit) cythiſum porrigant pecori, lotum, & herbas conſperſas ſale. Adhibet duplicem rationem, cur porrigendæ herbæ cõſperſæ ſale. Prima, quia inde pecus magis ſitit, ex quo maior potandi auiditas, ac perinde maior lactis copia in vberibus. Altera quia ſapor ſalis in lacte erit, inde lac dulcius, & guſtui ſuauius.

b Sequitur præceptum alterum ad copiam lactis, idque ex multorum opinione. Hœdi cum iam excreuerunt, ſuntque validiores, arceantur à matribus, ne tamdiu exſugant, & lac adimant. Quin, ſi opus, præfigantur illis ora ferreis capiſtris. Sed huius verſus duplex eſt ſententia, vtramque repræſento. Vel præfigantur ora, id eſt, occludantur, ne poſſint lac ſugere. Non placet. Tum, quia libera eſſe debent ora, vt paſcantur depulſi a lacte: tum, quia ad id non opus ferreum capiſtrum. Altera, inquam eo. Præfigantur ori capiſtra, in quibus clauiculi ferrei, quo matrem lædant, ſi velint ſugere, ac perinde illa fugiat: Aduocant nonnulli Interpretes Plinium ad locum iſtum.

c Tranſit à lacte ad caſeum, & ad delitias alias, quæ fieri ſolent ex lacte, ac loquitur diſcriminans inter caſeum, & reliquas delitias. Lac mulſum matutino aut diurno tempore, prematur nocte in caſeum. mulſum vero veſperi, & noctu eſt vſus duplicis, nam vel poteſt impendi in delitias lacteas, atque exportari in calathis ſequenti mane in oppida, vt vendatur: vel ſale inſpergi, & in caſeum formari, ſeruarique ad hyemem. Huius diſcriminis nulla eſt ratio in Poeta. Ego aliquas reperiebam, hæc fortaſſè non inepta erit, videlicet algore & defluuio noctis lac melius parari ex tumore quodam ad lactarias delitias. Contra, quod expreſſum mane, ingruente die, & calore exſiccatur, neque ſeruari poteſt incolume, vt videat alterum ſequentem diẽ. Rationes alias omitto, quia in promtu erit cuilibet dare, quam volet, alienam refutare.

NOTÆ.

1. AT.] Incipit ab aduerſante particula commodiſſime, nam qui ex ſtudio lanicij dixerat arcendum pecus à lætis pabulis, contrarium requirit in lacte.

Cythiſus copiam lactus gignit.

2. CYTHISVM.] Ad mentem Virgilij Ariſt. lib. 3. Hiſt. Animal. cap. 21. τῶν δὲ τροφῶν, ἡ μὲν σβέννυσι τὸ γάλα, ποιεῖ δὲ πολὺ ἄγειν οἷον κύτισος: *Pabuli genus aliud copiam lactis extinguit, aliud auget vt cythiſus.* Varr. c. 2 lib. 2. Ruſt. *Maxime amicum cythiſum, & medica, nam & pingues facit facilime, & gerit lac.* Loquitur de ouibus, & c. 1. dixerat: *Dandum bobus lupinum, & lactariis medicam, & cythiſum.* Porro, Plinium, Columellam, Interpretem Nicandri, Auctorem Geoponicon, qui idem ſcribunt, adduxi ad illud 9. Ecl.

Sic cythiſo paſta diſtentent vbera vaccæ.

3. LOTAS.] De loto, cum multa alia ſuppetant, nihil dũ reperi ad rem Poetæ, de lactis copia, quam ingeneret.

Sal pecori inter dulciaria.

4. SALSAS HERBAS] Sal pecori pene inter dulciaria eſt Id liquidum tum ex Ariſt quem adducam

A in nota alia, tum ex Plutarch. in Naturalibus Quæſtion. quærente, διὰ τί παραβάλλουσι τοῖς θρέμμασιν ἅλας οἱ νομεῖς: *cur paſtores pecori ſalem porrigunt:* Rationes ibi eo lege.

5. FERAT HERBAS.] Græci παραβάλλειν ἰσχάδα τοῖς θρέμμασι. Germ.

Sal dandum pecori.

6. HINC ET AMANT FLVVIOS MAGIS.] Locus hic (viderunt iam alij) mire illuſtratur ex Ariſt. 8. Hiſtor. Animal. c. 10. πιαίνει δὲ μάλιστα τὸ πρόβατον τὸ ποτόν. Adducam tantum Latina: *Pinguescit potiſſimum ouis ex potu: quamobrem æſtate ſalem dare die quinto ſoliti ſunt, ſingulis centenis ſingulos modios. Sic enim pecus incolume, atque pinguius redditur. Frequens igitur ſalis vſus eo pertinet, quando & paleis copiam ſalis admiſcent, vt ſitibunda plus aquæ hauriant. Autumno etiam cucurbitam*
B *ſale contactam afferunt, quod lac etiam auget. Agitata quoque meridie, plus pomeridianis bibunt. Fœtis diſtenta vbera pendent, quibus ſalis abundat eſt. Opimat pecus olea, oleaſter, aphaca, palea, herba, quæ omnia efficaciora ſunt reſperſa ſalſugine.* His vides, ſalſa omnia ad lactis copiam conducere, nam ita pecus ſitibundum plus bibit, vnde erit largior vbertas lactis.

7. QVOD SVRGENTE DIE.] Varr. 2. Ruſt. c. 11. *Mulgent vere ad caſeum faciendum mane, &c.* cui præcepto omnino hic inſtitit Virg.

8. NOCTE PREMVNT.] Erret grauiter, ſi quis hic capiat reliquas a caſeo delitias. Nunquam enim premo de lactariis reliquis, tantum de caſeo. Homer. Odyſ. 9. ſic extulit, ἥμισυ θρέψας λευκοῖο γάλακτος: *coagulans dimidium in albi lactis.*

C 9. EXPORTANT.] Ioſ. Scalig. caſtigat. ad Catul. legit *exportans*, & demit parentheſin, ſic legens:

Sub lucem exportans calathis cadit oppida paſtor.

10. CALATHIS.] Hoc genus caniſtri deſtinatum ad omnes res ruſticas, quod alibi firmo, & in primis ad lactarias. Calpur. & Nemeſ vterque 2. Ecl. prior:

Sume tamen calathos nutanti lacte coactos. Poſter.

Perfice cala hos cogendi lactis in vſus.

Ad rem eſt definitio illa Græcorum de calatho, ἀγγεῖον ἐν ᾧ ὁ τυρὸς ἐμπήγνυται. *vas in quo caſeus premitur.*

11. PARCO SALE.] Signatum attributum ad rẽ, nam ſalis copia caſeum perdit, parcitas conſeruat. Colum. c. 8. lib. 7. *Quorum vitiorum primum ſolet accidere, ſi parum preſſus: ſecundum, ſi nimio ſale imbutus: ter-*
D *tium, ſi ſole exuſtus eſt.* Loquitur de caſeo. Dio Chryſoſt orat. 7. ἐν ἁλὶ dixit, ad ſignificanda illa, quæ aſſeruantur in ſale.

Contingo vnde ducatur.

12. CONTINGVNT.] An hoc verbum in vate ducatur à tango, an tingo, dubium eſt. Vt etiam in aliis, qui eodem vti. De caſeo Col. cap. 8. lib. 7. *torrido ſale contingitur.* Lucr. lib. 1.

Contingunt mellis dulci flauoque liquore.

Iterum, *muſæo contingens cuncta lepore.* In his, & aliis res eſt anceps. Senſus ducit nos ad verbum *tingo*, nam hoc commodius ad rem, de qua Virgil. Columel. Lucr. Contra, exempla alia nos ducunt ad verbum *tango*. Nam Arnob. lib. 3. *Quiſquam ne eſt hominum, rationis alicuius ſapore contactus, &c.* Et Celſus
E (quem citat Germ) l. 2. *Stomacho aptiſſima ſunt, quæcunque auſtera ſunt, etiam quæ acida ſunt, quæque contacta ſale modico ſunt.* Lucretium pro neutro pono: nam alij in illo *croci contacta colore.* Alij, *contincta colore.* Vtcunque ſit ſcias iuuenis non minus tãgere, quam tingere vſurpatum veteribus pro inſpergere, & linere. Quod & Turn. monuit lib. 15. c. 17.

13. HYEMIQVE REPONVNT] De ſeruando caſeo Colum. lib. 12. c. 13.

Nec

[a] Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed vna
Veloces Spartæ catulos, acrémque Moloſſum
Paſce ſero pingui. [b] nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſúſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylueſtribus apros
Latratu turbabis agens: montéſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

ARGVMENTVM.

De canibus, qui, & quo alendi: illorum duplex vtilitas, videlicet cuſtodia gregis, venatio ferarum.

EXPLICATIO.

[a] ADNEXI canes tractationi ouium, & caprarum, ideo non omiſſi à Vate. Commendat inprimis Spartanos & Moloſſos: aſſignat pro cibo ſerum lactis.

[b] Commendat neceſſitatem canum à re duplici: à cuſtodia, qua omnia tuentur: ab vtilitate, quam venando afferunt. Cuſtodia neceſſaria contra fures nocturnos, contra incurſus luporum, contra abactores, hos enim intelligit per Iberos κατ' ἐξοχήν. Vtilitas magna eſt, nam illis capiuntur onagri, lepores, damæ, terrentur apri è ſuis volutabris, premuntur cerui ad retia.

NOTÆ.

Canū cura. 1. NEC TIBI CVRA CANVM FVERIT POSTREMA.] Præceptum hoc Heſiod. eſt in Ergis.

καὶ κύνα καρχαρόδοντα κομεῖν, μὴ φείδεο σίτου,
μή ποτέ σ' ἡμερόκοιτος ἀνὴρ ἀπὸ χρήμαθ' ἕληται.
Et canem dentibus aſperum nutrito, nec parce cibo,
Ne quando tibi rem auferat vir is, qui dormit interdiu.

Circumſcribit videlicet furem, nam hic nocte ſolet vigilare, die dormire. Simili præcepto Auctor Geopon. lib. 19. ἐπιστήσωμεν τοῖς θρέμμασι φύλακας καὶ τῶν κυνῶν τοὺς ἀγαθούς: *Pecoribus cuſtodes adhibebimus generoſos canes.* Et Oroſ. c. 1. lib. 1. Hiſt. *Cum ſint multa diuerſi generis animalia, adiumento ſuo lætaris rei commodo, non eſt tamen canum cura poſtrema.* Illos adhibet ad cuſtodiã ſuum Homer. 14. Odyſ. Quia ergo ad paſtores cura canum potiſſimum pertinet, factum vt Pan Deus paſtorum vocetur à Nonn. lib. 16. Dionyſ. σκυλακοτρόφος: *nutritor canum.*

2. VELOCES.] θοὺς κύνας, dixit Callimac. Hymno ad Dianam. Nota iſta velocitatis in omnibus fere canibus requiritur. Qui auet notas alias ſcire (ego enim prætermittam, vt quas non attigit Poeta) legat Xenophont. de venat. Oppianum lib. 1. Varron. li. 2. c. 8. Colum. lib. 7. c. 12. Auctorem Geop. lib. 19.

Spartani canes in pretio & cur. 3. SPARTÆ CATVLOS.] Spartani, aut Laconici canes in magno pretio apud veteres, & neſcio an aliorum frequentior, & maior mentio. Hic illos celebrat Virgil. & ſupra, *Amyclæúmque canem.* Iterum *Taygetique canes.* Quid alij? Adducam nonnullos, nam ſi omnes, laſſem me, & te. Ariſtænetus epiſt. 18 li. 1. ὥσπερ αἱ Λάκαιναι σκύλακες ἀμυδρῶς εἰδυῖαι τι, καὶ ἰχνεύειν εἰθισμέναι ὡς ἄξιον θήρας ἄξιον: *Ita ſicuti Laconicæ canes celebri tranſcurſu veſtigare noſti, ſic vbi quis venatura tua dignus.* Nonnus 16. Dionyſiac. ἄξομαι ἐκ Σπάρτης ἑτέρους κύνας: *Ducam canes alios ex Sparta.* Ab Opp. 1. Cyn. numerentur canes Lacedæmonij inter ἐξόχους: *præſtantes.* Soph. in Aiace,

κυνὸς Λακαίνης ὥς τις εὔρινος βάσις:
Quaſi ſagacis Laconicæ canis inueſtigatio.

Mitto Xenophontem, Claudianum 3. Stilic. Nemeſianum, Varronem 2. Ruſt. c. 9. Plinium lib. 10. cap. 63. Pollucem lib. 5. Hi omnes, & plures, meminere horum canum, vt qui generoſi ſint ſeminij, vt etiam Ariſt. lib. 6. Hiſt. cap. 20. & Ammian. lib. 30. Sed quæ ratio, cur iſti in pretio? Olfactum elicias ab Ariſtot. lib. 5. περὶ ζώων γενέσ. cap. 2. διὸ ὅσων οἱ μυκτῆρες μακροί, οἷον τῶν Λακωνικῶν κυνιδίων, ὀσφραντικά: *Quamobrem, quorum nares porrectæ ſunt, vt catulorum Lacedæmonia, olfactu valent.* Audaciam, & auiditatem ab Seneca in Hip.

At Spartanus (genus eſt audax,
Auidúmque feræ) nodo cautus
Propiore liga: veniet tempus
Cum latratu caua ſaxa ſonent, &c.

Poſſit quis referre ad ſeminium, ſcribente Ariſt. li 8. Hiſt. c. 28. ἐξ ἀλώπεκος καὶ κυνὸς οἱ Λακωνικοί: *ex vulpe & cane* (generantur) *Laconici.* Aliæ in alijs obuiæ.

Canes cõflati ex Moloſſo, & Spartano optimi. Moloſſi canes in pretio. 4. ACREMQVE MOLOSSVM.] Tria hic dicam. Primo de Moloſſis canibus, qui in pretio: deinde attributo, nam acrem vocat: tertio de Lacanici, & Moloſſi cõiunctione, iũgit enim illos (vt vides) Vates. Moloſſi ita dicti ab vrbe Epiri, vbi nobiles canes. Addunt & fabulam, videlicet hos canes originem ducere ab eo cane, quem ex ære Vulcan. fabricauit, ac mox vita infuſa Ioui dono dedit. Sed cur iſti dicuntur acres Poetæ, vt & Sen. in Hip.

Teneant acres lora Moloſſos.

Moloſſi canes cur dicti acres. Videlicet, quia fortiſſimi, & magno corpore, præſertim pecuarij, nam cum Ariſt. lib. 9. Hiſt. Animal. cap. 1. dixerit venaticos Moloſſos nihil differre ab alijs canibus, de pecuarijs Moloſſis ita ſubijcit, τὸ δ' ἀκόλουθον τοῖς προβάτοις τῷ μεγέθει, καὶ τῇ ἀνδρίᾳ τῇ πρὸς τὰ θηρία: *At pecuarium genus magnitudine, & fortitudine contra belluas præſtat.* Deinde hi canes ſunt admodum clamoſi, quæ res ad terrorem nata. Lucanus clare lib. 4.

Aut dum diſpoſitis attollit retia varis
Venator, tenet ora leuis clamoſa Moloſſi.

Hic tam vaſtus clamor à magno ore, quo præditi hi canes. Lucr. lib. 5.

Irritata canum cum primum magna Moloſſum
Molli a ricta fremunt duros nudantia dentes.

Inde leuiter Horat. illuſtro, qui Sat. 6. lib. 2.

— ſimul domus alta Moloſſis Perſonuit canibus.

Non enim abſque genio videtur hos canes aſſumſiſſe præ alijs ad clamandum. Et Claudian. qui de canibus Dianæ in 3. Stil.

—*immortaléſque Moloſſi*

Latrantes medius circum vaga nubibus ibant.

Demum ad virtutem horum canum facit nota, qua illos Oppian. afficit lib. 1. Cyn. χαροπῶν μολοσσοί: *&* *Moloſſi glauci.* Quod de oculis illorum dictum. Cum enim ex oculis igneum quiddam efflãt canes, exiſtima illos eſſe feroces. Certe Opp. idem 1. Cyn. loquens de canibus, qui etiam leones aggrediũtur, ita ait,

νεύει ἐπισκυνίοισι μεσόφρυα, καὶ πυρόεντες
ὀφθαλμοὶ, χαροπαῖσιν ὑποστίλβοντες ὀπωπαῖς:
Nutant ſupra palpebras intercilia, & ignei
Oculi glauco ſcintillantes obtutu.

Columel. etiam canem deſcribens cap. 12. lib. 7. *nigris vel glaucis oculis, acri lumine radiantibus.* Et Xenoph. de venat. ὄμματα λαμπρά: *oculos fulgidos.* Ergo, cum Cato in Ruſt c. 124. & Varr. lib. 1. cap. 21. celebrant *canes acres.* Puta illos loqui de notis iſtis ferocitatis, quas adduxi. Sed poſſit quiſpiam referre hãc acrimoniam ad olfactum, quo præſtãt moloſſi. Nam Claud. 2. Stil. *tenera venantem nare moloſſi.* Teneritas iſta indicat acrem vim, atque ardidam olfaciendi. Colligo omnia. Moloſſi ſunt acres, quia fortiſſimi, & magno corpore: quia clamoſi, & magno ore: quia glauci quod facit ad ferociam: quia præditi virtute olfaciendi. Reſtat vltimum, quod promiſi. Coniungunt Laconicos, & Moloſſos canes Alexis apud Athen. lib. 12. vbi ait Polycratem Regem, cum vellet Samum ornare, & eo adduxiſſet, quicquid pretioſum alicubi eſſet, tum maxime contulit κύνας μὲν μολοττικὰς, καὶ λακαίνας. Euſtathius in 17. Il. Seneca in Hippol. Horatius od. 6. Epod. Lucanus lib. 4. Denique nemo eſt fere, qui non vtrumque hunc canem iungat. Quin Ariſtoteles lib. 9. Hiſt. Animal. cap. 1. eximie laudat canes cõflatos ex vtroque hoc genere. Verba ſunt: διαφέρουσι δ' οἱ ἐξ ἀμφοῖν ἀνδρίᾳ καὶ φιλοπονίᾳ, οἵτε ἐκ τῶν ἐν τῇ μολοττίᾳ γιγνομένων κυνῶν, καὶ ἐκ τῶν λακωνικῶν: *Inſignes vero animo, & induſtria, qui ex vtroque Moloſſicum duo, & Laconicum, prodierunt.* Receſſit ab illo Opp. lib. 1. Cyn vbi enim docet, qui canes quibus commiſcendi, ait, τυρσηνὰ φῦλα λάκαισι: *Tyrrhena genera cum Lacenibus.*

Serum cibus canum. 5. PASCE SERO.] Dioſcor. lib. 2. c. 80. καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς (τυροῦ) ὀῤῥὸς κυνῶν τρόφιμώτατος: *Serum, quod à caſeo eſt reliquum, optimum eſt ad alendos canes.* Colum. c. 12. li. 7. *Omnes ſine diſcrimine canes hordeacea farina cum ſero commode paſcit.* Auctor Geopon. lib. 19. non ſerum, ſed lac nominat, agens de nutritione catulorum. ...ψωμοὺς ... ἐν γάλακτι βοείῳ, καὶ τῷ ἀπὸ τῶν ὀρῶν ζωμῷ βρέξαντες. *Panes lacte bubulo, & eſſium iuſculo madefactos offeremus ad eſum.* Varr. 2. Ruſt. c. 9. eadẽ, & cum ratione: ait enim: *Nec non ita panem hordeaceũ dandum, vt non potius eum in lacte des intritum, quod eo conſueti cibo vti, à pecore non cito deſciſcunt.* Claudian. lib. 1. in Eutrop.

—*ſic paſtor obeſum*

Lacte canem, ferroque ligat, paſcitque reuinctum.

Ideo vero ſerum dandum, ideo lac, vt aſſueſcant ouibus, a quibus accipiunt cibos. Scribit vero Opp. lib. 1. Cyn. canes, vt immites admodum euadant, alendos, non ouium, aut caprarum lacte, ſed vbere ceruarum, leænæ, lupæ, & agreſtium caprarum; ita enim (inquit) erunt & robuſti, & celeres, & ſimiles ipſis, à quibus lac acceperunt.

6. PINGVI.] Ait Hom. Odyſ. 17.

καί κεν ὀρὸν πίνων, μεγάλην ἐπιγουνίδα θεῖτο:
Et ſerum bibens, magnum genus poneret.

Id eſt, exereſceret in corpulentiã. Dictum hoc propter ſeri pinguedinem.

A 7. CVSTODIBVS.] Agnoſcunt in Virgilio nonnulli Interpretes triplex genus canum, villaticum, pecuarium, venatorium. Villaticum cum ait: Canum duo canum genera attingit Virgil.

—*nunquam cuſtodibus illis*

Nocturnum ſtabulis furem.

Pecuarium cum adiicit de incurſibus contra lupos, & Iberos. Venaticum inſequentibus. Nituntur iſti auctoritate Columel. cap. 12. lib. 7. Lege illum. Sed mihi non perſuadent. Duos enim attingit Vates, ſi bene expendatur, pecuarium, & venatorium. Primo dat impetum contra nocturnum furem, incurſus luporum, Iberos: nam, quid hic diſcriminent, non ſatis video. Alteri venationum. Accedit locus

B iſte Varron. cap. 9. lib. 2. *Genera duo, vnum venaticum, & pertinet ad feras beſtias, ac ſylueſtres: alterum, quod cuſtodiæ cauſſa paratur, & pertinet ad paſtorem.* Itaque canis idem paſtoralis cuſtodit à fure nocturno, & arcet lupos. Non nego alium ab hoc eſſe villaticum, ſed non in Vate, qui nunc non villam exornat, ſed ſuos armat paſtores, vt etiam Varro. Iuuat locus Platonis lib. 5. Polit. qui res vrbanas diligenter cum canibus comparans, vt tutæ ſint, duo tantum agnoſcit canum genera, videlicet, qui poſſint, ξυμφυλάττειν, & ξυνθηρεύειν, id eſt, *cuſtodire, venari*: non omiſſurus tertium illud, ſi non duo ſatis ad rem. Iuuat etiam locus Artemidori lib. 2. Onicrit cap. 11. qui canum genera abſoluit duplici diſtinctione, vi-

C delicet qui nutriuntur, θηράσειν, *ad venationem,* modo ij inueſtigatores ſint, modo feras perſequantur: deinde qui præſunt τῇ φυλακῇ τῶν κτημάτων, *cuſtodiæ poſſeſſionum.* Nam tametſi poſtea addat tertium genus, videlicet Melitæum, quod in delicijs habetur, ſed hoc nihil pertinet ad Poetam. Nam certe earum rerum, quas Virgilius conſtituit, duo tantum genera adducit. Sed quoniam hic cuſtodia canum attingitur, non ingratum erit audire, neque contra mẽtem Virg. quæpiam canum elogia. Dicuntur ab Opp. 1. Cyn. βουκολίων ἔρυμα, *armentorum cuſtodes.* Ab Artem loco adducto, οἰκουροὶ, *cuſtodes domus.* à Varr. c. 9. lib. 2. *Defenſores.* Ab Homer. Il. 10. Vigilantes Græci comparantur cum canibus, ὡς δὲ κύνες, &c. Et odyſ. 19. cum cane prudentiſſimus Vlyſſes. ὡς δὲ κύων, &c. Ab Canũ multa elogia.

D Demoſthene (vt eſt apud Iſidor. lib. 1.) oratores, & viri eloquentes comparantur cum canibus. Canum fidelitas, vigilantia, cura cõparatur ab Ouid. 5. Faſt. cum Dijs ipſis laribus Et a Platone 2 Polit. cum iuuene ſagaci, veloci, forti: & talem ait eſſe generoſum canem, qui deſtinatur ad cuſtodiam Et (quod elogiũ mirere) addit, naturam canum eſſe ingenuam, ac vere eſſe philoſophum, ἀληθῶς φιλόσοφον. Rationẽ, qua ductus hoc dicat, in eo lege. Propero ad elogia. Ab Ælian. 7. Hiſtor. animal c. 13. dicitur canis, *cuſtos incorruptus*, à Tullio 2. Nat. *canum fida cuſtodia.* à Plin. c. 40 lib. 8. *fidiſſima auxilia.* à Lucret. lib. 6. *fida canum vis.* à Claud. 1. in Eutrop. *vigili latratu.* Ab Ouid. 4. Faſt. *vigiles canes.* A Papin 2. Achil. *cura canum.* Ideo

E Nazianz. orat 11. κυνῶν νυκτεγερτῶν, qui noctu vigilãt. Et Liu. lib. 5. *Sollicitum animal ad nocturnos ſtrepitus.* Theocritus ita grauiter erumpit in illorum laudes εἰδ. 26.

ὢ πόποι, οἷον τοῦτο θεοὶ ζῶον ἀνακτες
θηρίον ἀνθρώποισι μεμηχάνηνται, ὡς ἐπιμηθές:
Pape, quale hoc fecerunt Dij Reges
Animal, vt cum hominibus ſit? quam callidum?

Xenophon. in Oeconom. καὶ τῇ τε ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν συμπαρέχουσι: *ſecuritatem præſtant in ſolitudine.* Philo αἱ δὲ κύνες, οἴκους φυλάττουσι, καὶ προαποθνήσκουσι τῶν δεσποτῶν: *canes domos cuſtodiunt, & cadunt pugnantes pro dominis.* Et de cane pecuario ait pugnare pro grege

grege ἄχρι θανάτου, *vſque ad mortem*. Nonnus lib. 16. Dionyſ. facit canem οἰκτίρμονα, *miſericordem*, & dat illi verbum, ἐπικλίνεσθαι, quod miſericordia moueatur, & addit, canes eſſe ἐχέφρονας *habentes mentem*, & Iouem dediſſe illis ἀνδρομέην φρένα *humanam mentem*. Colum. cap. 12. lib. 6. *Quis famulus amantior domini? quis fidelior comes? quis cuſtos incorruptior? quis excubitor inueniri poteſt vigilantior? quis denique vltor, aut vindex conſtantior?* Iſid. cap. 2. lib. 12. *Dominos ſuos agnoſcunt, dominorum tecta defendunt, pro domino ſuo ſe morti obiiciunt, voluntarie cum domino ſuo ad prædam currunt, corpus domini ſui etiam mortuum non relinquunt.* Vide quot officia in dominos. Parco infinitis. Pertinent quoque ad canum elogia ſepulcra, quæ illis ſæpe facta a magnis viris & Principibus. Lege de hac re Spartianum in Adriano, Dionem Chryſoſt. Orat. 37. Græca Epigrammata. Valerium 6. Argon. vbi ait, apud Caſpios pari cum dominis honore ſepulturæ canes affici: quia vna cum illis eunt ad caſtra, pugnantque in acie. Demũ, qui multa volet canum elogia præter Ælianum, Plinium, & auctores omnes rerum naturalium, legat inſuper prodigioſas hiſtorias conſcriptas Gallico idiomate, & in Hiſpanum conuerſas, vbi mira quæpiam exempla canum. Merito itaque dixit Libanius in Progymnaſmatis, illum tuto poſſe dormire, qui canem habeat cuſtodem. Nam de hoc animali loquens ita ait: ὁ ἔχων κύνα ἔχει τὸ εὕδειν.

8. IMPACATOS IBEROS.] Virgilij forma Claudianus 2. Ruff. *impacatus Alanus*. & 2. in Eutrop. *impacatus odiis*. & de 4. conſ. Hon. *impacatum Araxes*. Papin. 1. Theb. *impacatus ſomnus*. Abſit vero mi Lector, vt hoc pro contumelia in Hiſpanos dictum. Fuit antiquiſſimis maximum (hoc gradu pono) gloriæ decus, viuere ex rapto. Nam hoc illis argumentũ ſummum militaris virtutis. Pertinent vnice ad hanc rem verba Thucydidis lib. 1. quæ ſine Græcis, quia hæc multa, ſubiiciam tibi: *Græci olim, & Barbarorum quicunque in continente maritimi erant, quique inſulas incolebant, vbi cœperunt crebrius alij ad alios nauibus tranſire ad latrocinium conuerſi ſunt, ducibus non tenuiſſimis, tum ſui quæſtus, tum infirmorum victus gratia. Atque adorti vrbes muro vacantes, vicatimque habitantes diripiebant, ac maximam vitæ partem hinc comparabant, quod illud opus nondum pudori eſſet, quinimo gloriam quandam afferret. Quod declarant tum quidam etiam nunc in continente, quibus decori eſt hoc bene exercere: tum vetuſtiſſimi Poetæ, apud quos illi vbique nauigantes, interrogantur, num latrones ſint: quæ res declarat, nec interrogatos operis pudere, nec eos, qui ſcire ſtudeant, exprobrare. Et in mediterraneis etiam homines mutuo prædantur, & adhuc pleraque in Græcia vetuſtus mos colitur, vt apud Locros, qui vocantur Ozolæ, & Ætolos, & Acarnanas, & hanc ipſam continentem. Quin etiam arma ferre apud hos ex vetere latrocinio permanſit.* Addit poſt pauca hanc fuiſſe publicam viuendi rationem apud Græcos. Iuſtinus quoque lib. 43. ita ſignate ad hanc gloriam: *Phocenſes ex ignauitate, & macie terræ coacti, ſtudioſius mare, quam terras exercuerunt piſcando, mercando: plerumque etiam latrocinio maris (quod illis temporibus gloriæ habebatur) vitam tolerabant.* Certè Vopiſcus in Proculo, non probri loco dixit: *Homo, quod negari non poteſt, optimus idémque fortiſſimus: ipſe quoque latrociniis aſſuetus, qui tamen armatam ſemper egerit vitam.* Sicuti neque de ſe Vlyſſes apud Hom. 23. Odyſſ. vbi cum vxore loquens rationem ſtatuit, qua eſſet ſuppleturus oues conſumptas a procis. Ait itaque,

πολλὰς μὲν αὐτὸς ἐγὼ ληΐσσομαι, ἄλλας δ' Ἀχαιοὶ
δώσουσ', εἰσόκε πάντας ἐνιπλήσωσιν ἐπαύλους.

Multas quidem ipſe ego prædabor, alias autem Achiui
Dabunt, donec omnia impleuerint ſtabula.

An ille in ſe iactaret contumeliam? Demoſthenes 1. Philip. ſuadet Græcis ſuis, vt rem gerant cum Philippo latrocinando, quod non faceret, ſi illud in dedecore. ἀλλὰ λῃστεύειν ἀνάγκη, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦ πολέμου χρῆσθαι τὴν πρώτην: *Sed latrocinari eſt neceſſe, & hac gerendi belli ratione vtendum primum.* De Thracibus Herodotus lib. 5. τὸ ζῆν ἀπὸ πολέμου καὶ ληϊστύος, κάλλιστον: *e bello atque rapto viuere, pulcerrimum.* Hanc gerendæ rei rationem antiquiſſimam eſſe diſces ex Dion. Chryſoſt. cuius in orat. 15. hæc ſunt, cum enim dixiſſet, poſſeſſionis modum eſſe, latrocinando (λῃστρικῷ) hominem capere, ſubiicit: ὅσπερ οἶμαι, πρεσβύτατος ἁπάντων ἐστὶ: *qui modus omnium, opinor, eſt antiquiſſimus.* Ouid. 3. Faſt. ponit in ſumma laude Romuli & Remi,

Sæpe domum veniunt prædonum ſanguine læti,
Et redigunt actos in ſua iura boues.

Nam poſtea,

Arma fera gentes remque decuſque dabant.

Huc pertinet etymologia latronum, quæ paſſim obuia: & quæ ex Plauto omnes indicant. Et verba iſta Interpretis Demoſthenis in 2. Olynth. λῃστῶν ἐχόντων ἰσχὺν τὸ τῶν λῃστῶν, εἴγε λῃστεύουσι τοὺς πολεμίους: *Latronum vocabulum habet quandam veteram fortitudinem, ſiquidem hoſtes ſpoliant.* Demum qui locum iſtum velit illuſtrare, conferat, quæ ego late 9. Æn. ad illud,

—ſemperque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Quæ verba ſibi laudis loco attribuit Italus Remulus, tantum abeſt, vt ponat in contumelia. Ergo Hiſpani, qui bellicoſiſſimi & fortiſſimi habiti, prædonum nomine honeſtati ſunt a Plinio, vt qui non vitam ſegnem agerent, ſed omnia bello, & rapinis turbarent. Ideo de illis Iuſtinus elogij loco lib. 44. *fœminæ res domeſticas, agrorumque culturas adminiſtrant, ipſi armis & rapinis ſeruiunt.* Huic enim errori ſubiecti fuerunt gentiles, vt quo generoſiores & fortiores eſſent, eo magis conuerterẽtur ad furta, latrocinia, rapinas. Qua de re ſignatus eſt locus apud Platonẽ 8. Leg. Quin, quod mirere, gens quædam Scotorum rem hanc pietatis eſſe plenam putant etiam nunc. Ita enim lib. 1. rerum Scoticarum Leſlæus ſcribit: *Porro prædandi artem adeo ſibi licere putant, vt nunquam feruentius, ſuas preces percurrant, & ad calculos roſaria, quæ vocamus, ſolicite percurrentes reuocent, quam cũ quadraginta, aut quinquaginta ſæpe milliaria ad abigẽdas prædas ſe conferunt.*

9. AGITABIS.] Ex loco iſto Fracaſt. 2. Syphil.

Hic (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia ſunto.
Rumpe moras, agita aſſiduus venatibus apros
Impiger aſſiduus agita venatibus vrſos.

10. ONAGROS.] De pullis præcipue capias, nam hi boni, imo pretioſi ad eſum. Plin. c. 44. lib. 8. *Onagri in Phrygia, & Lycaonia præcipui. Pullis eorum ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur, quos Laliſiones appellãt.* Mart. lib. 13.

Cum tener eſt onager, ſolaque Laliſio matre
Paſcitur, hoc infans, ſed breue nomen habet.

Grandes onagri non ita celebrati, ſed boni tamen. Xenophon 1. Anab. ita de illis: τὰ δὲ κρέα τῶν ἁλισκομένων ἦν παραπλήσια τοῖς ἐλαφείοις, ἁπαλώτερα δέ: *Erant eorum carnes ſapore nihil fere a ceruinis differentes, molliores aliquanto.* Hæc ergo cauſſa, cur à Poeta Onagri numerentur inter damas, & lepores in re venationis. Ceterum, cum Plinius, vt vidiſti, in Phrygia, & Lycaonia hanc feram ponat, ſic ante illum Varro c. 6. lib. 2. Ruſticorum. Xenophon vero 1. Anab. in

Hiſpani defendũtur ab ecclo Virgilij.

Prædari olim in laude.

Onagri.

Laliſiones boni ad eſũ.

Arabia, alij in Africa, nemo in Italia: efficitur perinde, Virgilium has ſuas præceptiones non ad Italiam ſolum, ſed ad alia terrarum loca accommodaſſe: quod, cur Grammatici aliqui non deglutiant, adhuc neſcio. Mirandúmque eſt, virum doctum Victorium annumeraſſe hoc inter peccata Virgilij li. 38. Varr. c. 1. In quo non minus errat, quam in his, quæ vati obiicit de ceruis Africanis, de cedro Itala, vt ſuis locis excutiam.

Virgilius defenditur.

11. VOLVTABRIS.] Duplicem locum amant ſues aut apri, volutabra cœni, & ſyluas montium. Primum locum indicat Philo lib. 1. de Præmiis Sacer. *καὶ σῦς τρόπον ἐν βορβόρῳ διαιτωμένη χαίρει*: *ſuis more gaudia in cœni volutabro degere.* Et Lucr. lib. 6.

——nobis cœnum teterrima cum ſit
Spurcities eadem ſubus hæc res munda videtur,
Inſatiabiliter toti vt voluantur ibidem.

Aprorũ duplex locus.

Et Ælian. c. 45. l. 5. Hiſt. Animal. vbi ait, apros vocari ab Homero *χαμευνάδας*, quod humi cubent, ſintque in volutabris & locis turbidis. Et Arnob. lib. 7. aduerſus Gent. *Cum ad ultimum porculi cœnum vobis profunderent ex volutabris horrentibus, lutoſis & voraginibus ſumtum.* Alterum Poeta ipſe 5. Eclog. *Dum iuga montis aper.* Et multis Xenoph. de venatione, vbi peculiaria multa adducit, de apro inueſtigando, cum in ſyluis eſt. Calab. lib. 2. loquens de ſue, & vrſo infert *μυχὰς ὑλήεντας ὄρεος*: *ſyluoſos montis receſſus.* Et lib. 5. in Scuto Achillis inducit leones, vrſos, pardales, ſues oberrantes *κατ' ὄρεα per montes.* Ex vtroque loco, quo gaudet hæc fera, lucem accepit Ariſtotel. lib. 3. de Morib. ad Nicom. *ὅταν ἄγρια ἐν ὕλῃ, ἢ ἐν ἕλει ᾖ, οὐ προσέρχονται.* *Quando in ſylua fuerint, aut palude non irruunt.* Vbi fortaſſe hanc feram ſignat, etiamſi abſolute dixerit *τὰ θηρία, animalia.* Lucem etiam Plato accipit, qui cum reſpectu ad hanc feram dixit lib. 7. Polit. *ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον*: *animi oculum obrutum cœno barbarico.* Sed de Platone res clarior, nã poſtea ipſe ſuis meminit.

12. LATRATV TVRBABIS AGENS.] Obtrudam tibi partim Xenophontis in lib. de venatione pertinentem ad rem hanc: *Canes, cum iam cubili propius fuerint, impetum faciunt: aper perturbatus exſurgit, & quæcunque e nixa fronte inuaſerit, ea retrudit. Irruet autem*

A *curſu, alioquin neceſſe eſt tranſcurrere. Et ſi præceps fuerit locus, in quo eum ſagenæ detinent, ſtatim exſurget: ſi planus, ab initio ſtabit, ibidem inhærens, incumbent tum vero canes. Ipſos autem venatores oportet intentos in eum tela conicere, & circum venientes tergo lapides mittere, donec illatum plagam retis intenderit.* Tu reliqua.

13. MONTESQVE PER ALTOS.] Laudat Dio Chryſoſt. orat. 3. venationem illam, quę fit per montes, & reprehendit venationem Regum Perſarũ, qui feras occidebant incluſas hortis, *ὥσπερ ἐν εἱρκτῇ*, *tanquam in carcere.* Atque, hãc venationem carere gaudio, quia caret labore in quærendo. Adiicit multa in hanc ſententiam.

14. CLAMORE.] Clamóres, quibus canes excitaB rentur ad ſequendam prædam, hos ponit Xenophon *ἰὼ, εὖ γε, καλῶς, ὦ κύνες*: *Io, probe, bene, euge ô canes.* *ἰὼ, ἕπεσθε ὦ κύνες, prædam ſequimini ô canes.* Martial. lib. 10. epigr. 37.

Clamores venatorum.

Hic olidam clamoſus ages in retia vulpem.

Eſt enim clamor vna inter artes venatorias. Calab. lib. 7.

ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σταθμοῖο κύνες, μογεροί τε νομῆες,
κάρτεϊ, καὶ φωνῇ κρατερὰς σεύωσι λέοντας
πάντοθεν ἰσσύμενοι.
Quemadmodum ab ſtabulis canes, & laborioſi paſtores
Viribus & clamore validos agitant leones,
Vndique ipſi irruentes.

Greg. Nazian. in epitaph. Baſil. *τίνων ἵππων, ποίων κυνῶν, τίνος ὑλακῆς, ἢ κραυγῆς, quibus equis, quibus canibus? quo latratu, aut clamore?* Cyrus Theodor.

C

κυνηγέται οἱ χαμαὶ κυνηγέται
κραυγαῖς, ὑλαγαῖς, τεχνίταις, δόλοις, λίθοις:
Venator arte ſubdola capiat feras,
Clamore ſaxo, nexibus, latratibus.

Obſeruabis parergon ex Ariſt. lib. 4. Hiſt. c. 8. vbi de captura piſcium ſimilem artem adhibet. Ait enim eos iactis lapidibus, & excitato ſtrepitu, atque clamore hominum adigi in vnum locum, & compelli ad retia. Hoc enim argumento probat ineſſe piſcibus ſenſum auditus.

15. PREMO.] Eſt hoc verbum venatorum, neque ſemel à Poeta, aut aliis illatum. Verbo cogo extulit Terent. Varr. in Pranſe Parato: *coactus ceruus latratu canum.*

Premo verbum venatorum.

Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneóque agitare graues nidore chelidros.
Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlúmque exterrita fugit,
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecoríque aſpergere virus,
Fouit humum: cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentémque minas, & ſibila colla tumentem
Deiice: iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cùm medij nexus, extremæque agmina caudæ
Soluuntur, tardóſque trahit ſinus vltimus orbes.

ARGVMENTVM.

Cedri, & Galbani nidore abigendæ ſerpentes, quæ pecus infeſtant.

EXPLICATIO.

CVm ſerpentes ſoleant oues infeſtare, dicit vrédam in ſtabulis cedrum, & galbanum, quibus

D ex dolore inſito ineſt virtus contra chelydros, viperas, colubros: quæ beſtiæ ſolent deliteſcere in præſepibus, abiguntúrque odore harum arborũ. Prædicat præcipuè de colubro inimicitias contra boues, vtque iſtis virus ſuum ſpargat. In quo deiiciendo opus quoque eſt ſaxis, & fuſtibus. Ex occaſione eleganter deſcribit colubrum in partes reſectum.

NOTÆ

NOTÆ.

Cedrus ſerpētes fugat.

1. ODORATAM CEDRVM.] Odorata omnia vim habent contra ſerpentes. Plinius de Styrace c.17 lib.12. *Eundem ad ſerpentes fugandas vrunt in odoriferis ſyluis frequentiſſimas.* Sed cedro in primis vis iſta Nicand in Theriacis.

> κέδρος πολυσχιδέος κατὰ ψαφαρῇσι τ᾽ ἀκάνθαις
> ἐν φλογιῇ κατὰ καπνὸν ἄγει καὶ εὔζωον ὀδμήν:
> *Cedrus dentatis ſtrigilibus deraſa,*
> *Incenſa iaculatur odorem fumantem, & fugantē noxas.*

Greuinus ſic reddit:

> *Dentatiſque cedrus maxillis ſectile lignum*
> *Omnibus inuiſam ſerpentibus efflat odorem.*

De eadem Plin.cap 4.lib.24. *animalia necat.* Ibidem de cedri ſucco: *Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, viuentia corrumpit.* Quæ non de hominibus tantum capienda,ſed etiam de feris. Tranſtulit ex Dioſcor. lib.1. c.106. δύναμιν δ᾽ ἔχει σηπτικὴν μὲν τῶν ἐμψύχων, φυλακτικὴν δὲ τῶν νεκρῶν σωμάτων. Non egent verſione audito Plinio.

Galbanum.

2. GALBANEO.]Galbanum Dioſcorid. c.107.lib. 3. eſt ὀπὸς ναρθηκώδους ἐν Συρίᾳ γεννωμένου: *ſuccus ferulæ naſcentis in Syria.* & Galen.lib 3.Simp.Medic.*Galbanum ſuccus eſt plantæ ferulaceæ.* Huius cremati virtus contra ſerpentes valde eſt celebris.Dioſc.θυμιώμενον διώκει: *fugat ſerpentes ſi vratur.* Plin.c.25. lib.12. *Syncerum ſi vratur,fugat nidore ſerpentes.*Repetit li 24. c.5.Luca.lib.9 inter odorifera alia, quæ cremabantur contra ſerpentes,tum etiam:

> *Hic ebulum ſtridet,peregrinaque galbana ſudant.*

Calpurn. 5.Ecl.latius de hac re.

> *Lurida conueniet ſuccendere galbana ſeptis,*
> *Et tua cernino luſtrare mapalia fumo.*
> *Obſuit iſte malis odor : anguibus(q; ſe videbis*
> *Serpentum cecidiſſe minas,non ſtringere dentes*
> *Vlla poteſt vncos:ſed inanis debilis ore*
> *Marcet, & obtuſo iacet exarmata veneno.*

Græci βαρύοδμον vocant, *ſuaueolentem.* De qua re lege Philon.lib.Quis ſit rerum diuinarum heres. A Nicand.in The βαρύοδμος dicitur *graueolens.* vbi adhibet contra ſerpentes.Verſus eſt,

> ναὶ μὴν βαρύοδμον ἐπὶ φλογὶ μοχλεύσεο χαλβάνην:
> *Præterea graueolens candentibus indita prunis*
> *Galbana.*Sequor ſæpiſſime in Nican. (hoc ſcias)

verſionem Iacob.Greuin. Succi huius virtus latius patet,quam contra ſerpentes.Plin.lib.19.c.10. *Infeſtant & culices hortos riguos, præcipue ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Hi galbano accenſo fugantur.*Nec ſolum ab accenſo ſucco medelæ magnæ, ſed ab epoto. Dioſc. ἀντιπράττει δὲ καὶ τοξικῷ σὺν οἴνῳ καὶ σμύρνῃ ποθεῖσα, *Aduerſatur toxicis potum cum myrrha, & vino.* Vide præterea Colum.c.5.lib 8.& Pallad.lib.12.tit.13.qui duo eadem cum reliquis.

3. GRAVES.]Seruius *grauem* legit, & explicat *noxiũ.*Sequitur illum vir iudicij magni German.innixus Nicand.auctoritate,à quo χαλβάνη *galbanum*, dicitur βαρύοδμος ἐπὶ φλογὶ, *graue nidore inter vrendum.* Et ego Dioſcoridis, qui de eodem ὀσμὴ βαρεῖα, *grauis odor.* Notabam hic ingenium Poetæ. Vrit contra chelydrum galbanum, cui eſt nidor grauis, vt videlicet puguet nidor contra nidorem.Chelydrus enim fumum excitat,qua repit, ac per inde nidorẽ. Lucan. *tractique via fumante chelydri.* Macer.

> *Seu terram fumat, qua teter labitur anguis.*

Vtrumq; aduocat Iſid.c 4. lib.12.& ipſe ait:*Hic,per quam labitur terram ,fumare facit.*

Chelydrus ſerpens.

4. CHELYDROS.] Hic ſerpēs ita dictus à toroſitate inſtar teſtudinis,& ab aqua, quam frequentat: eſt enim χέλυς teſtudo, ὕδωρ aqua. Huius etiam eſt mentio in præcedenti lib. Male Iſidor. capit.4. lib. 12. Chelydrum confundit cum cherſydro. Contra quem pugnat auctoritas Virgilij, qui poſtea cherſydri meminit ſeparans a chelydro. Et Nicandri in Theriacis, qui in narratione ſeparat cherſydrum à chelydro, imo ait chelidrum eſſe, quem alij Hydrum vocant, alij Dryinam, quod videlicet ἐν δρυσὶν οἰκία τεύχει, conſtituat cubile ſuum in quercubus. Sed quod de Hydro ait, tantum capiendum eſt de ſimilitudine quapiam,quam habent inter ſe hydrus & chelydrus, quod mox ipſe explicat.

5. MALA TACTV.] Eodem modulo clauſit verbum ſuum Lucret. lib. 2.

> *Omnia poſtremo bona ſe ſibus, & mala tactu.*

Dicitur vipera *tactu* eſſe *mala* propter vim noxiam & venenatam: atq; adeo in hunc locum quadrant, quæ dico 2. Æn.ad illud: *mala gramina paſtus.*

Vipera vnde ſic dicta.

6. VIPERA.] Dicant hanc dictam a vi,qua enititur in pariendo Renerit Canterus cap. 16.libr. 6. & dictam ait, quaſi viuiparam, quod ſola fere in ſerpentum genere non ouum, ſed animal pariat,teſtante Nicandro:

> οἴη γὰρ βαρύθουσα κατὰ χθόνα· τοὶ δ᾽ ἄλλοι
> ὠοτόκοι ὄφιες λεπυρὴν θάλποντες ὕπ᾽ ὠδῖνα:
> *Sola etenim fœtu grauida eſt,cum cetera in aluis*
> *Ouipara excludant teſtacea pignora ſiluis.*

Adiungo Ariſtot.1.Hiſt.Animal.c.6. ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἄλλοι ὠοτοκοῦσιν ὄφεις, ἡ δ᾽ ἔχιδνα μόνον ζωοτοκεῖ: *Verum cum cetera ſerpentes oua pariant, vna vipera animal parit.* Repetit lib.5 cap.extremo lib.7.Hiſtor. qui de hac fera ζωογονεῖ. Herodotum lib. 3. qui cum diſcrimine ad hanc feram, cuius mentio præceſſit, οἱ δ᾽ ἄλλοι ὄφιες οὐδὲν ἀνθρώπων ἐόντες δηλήμονες, τίκτουσί τε ᾠά: *Serpentes reliqui, qui non afferunt damnum hominibus, oua pariunt.* Oppugnat Canterum Crodæus, etiam ſi non nominet c.11.lib.3. Miſcel. Nam ceraſta quoq; viuos parit catulos.id quod experimento deprehenſum ait. Sed Brodæo non credit Dalecampius in Notis ad Plin.cap.62.libr. 10. Neq; dum ego,refragantibus teſtibus, quos adduxi, Nicandro, Ariſtotele, Theophraſto, Herodoto,aliis. Sed ſciat lector in Plinio legi c.74.lib 10 de aſpide quę enixa eſt catulos: ſi nonnulla alia ſuppeterent, ſtabiliri poſſet pars Brodæi. Roges, an verum id quod vulgo iactatum de vipera moriente, cum edit fœtum, diſtiſſis præ vi lateribus: Affirmant multi ex ſacris Baſilius Orat. εἰς ἑξαήμερον Iſid. c. 4.lib.12. & multi alij Ex Ethnicis, Nicander Theriacis, Apuleius in Magia.Ælianus cap.16. Hiſtor.Animal.lib. 15. Plinius cap. 62.lib.10 Herodotus libr. 3. Horus libr.2. inſinuat Euripid. in Oreſte. Sed certe hoc inter fabuloſa viri docti reiiciunt Veritatem aperit Ariſtotel. lib. 6. Hiſtor.Animal.cap. extremo, ita loquens de vipera. τίκτει δὲ μικρὰ ἐχίδια ἐν ὑμέσιν, οἳ περιρρήγνυνται τριταῖοι ἐνίοτε δὲ καὶ ἔσωθεν διαφαγόντα αὐτὰ ἐξέρχεται. *Parit catulos obuolutos ſecundis,quæ tertia die rumpuntur: euenit interdum,vt in vtero excludantur,ſecundis ipſis abroſis.* Repetit obiter lib 8.c.17 vbi ait,ea ratione viperas ſenectutem exſuere,qua abrupto ſecundarum inuolucro prodierāt.Signata verba ſunt,ἐκδύεται γὰρ ὥσπερ τὰ ἔμβρυα ἐκ τῶν χορίων.Ergo natus error ex ſecundis abruptis vel extra vterum,vel in ipſo vtero.Eſt hoc, quod dixit Plinius,*Intra vterum catulos excludit,deinde ſingulos diebus ſingulis parit,viginti fere numero.*Ergo quod in eodem Plinio,& aliis eſt de parente occiſa:quod in Herodoto de eadem parente ſic occiſa, vt in partu luat pœnas maſculo, quem ipſa interfecerat in coi-

Viperæ partus fabuloſus eſt.

tu,

tu, nugatorium: cum ſæpiſſime ſit viſa excluſis catulis ſuperſtes. Demum nemo hoc admittit illorum, qui curioſius ita perſcrutantur, quales ij, qui noſtro æuo, non multum certè ſuperiore ſcripſerant. Ergo de ſecundis capiendus Lucanus, quem pro ſe, ac perinde contra nos adducit Iſidorus.

Viperei coeunt abrupto corpore nati.

Capio (inquam) illum de ſecundis, ne dicam errauiſſe.

7. Delituit.] Signatur hoc verbo tẽpus hyemale, ſcribente Galeno lib. 2. de affectis locis, à calore motum excitari, à frigore otioſum pigrúmque reddi animal. Inde animalia frigidioris naturæ per hyemem ſolere latere, ipſáſque adeo viperas, ſi contrectentur, non mordere: contra per æſtatem ſæuire. Eo reſpexit Ouid 2. Met.

Quaque polo poſita eſt glaciali proxima ſerpens,
Frigore pigra prius, nec formidabilis vlli
Incaluit, ſumſitque nouas feruoribus iras.

In eandem ſententiam ita Vitruu. loquitur cap. 1. lib. 6. *Hoc autem ita eſſe à ſerpentibus licet aſpicere, quæ per calorem, cum exhauſtam habent humoris refrigerationem, tunc acerrime mouentur: per brumalia autem, & hyberna tempora mutatione temporis refrigerata, immota ſunt ſtupore.* Hæc contuli ex Philandr. ad illuſtrationem Virgilij, & adiungo locum ſignatiſſimum Ariſtotelis lib. 8. Hiſtor. cap. 15. vbi de variis ſerpentibus, φωλεῖ τέτταρας μῆνας τοὺς χειμεριωτάτους: *latent quatuor anni menſes frigidiſſimos.* Sed quo loci viperæ latent in hyeme? Audi Plinium cap. 59. lib. 8. *Serpentium, vipera ſola terra dicitur condi: cetera arborum, aut ſaxorum cauis.* Sed quid ſi ſubeſt error in Plinio, & ſententia tota corrupta eſt. Nam Ariſtotel. lib. 8. Hiſtor. cap. 15. οἱ μὲν ἄλλοι ὄφεις ἐν τῇ γῇ φωλεύουσιν, αἱ δ' ἔχιδναι ὑπὸ τὰς πέτρας κρύπτουσιν ἑαυτάς: *cetera quidem ſerpentes ſubeunt cauernas terræ, vt ibi lateant: vna vipera ſub ſaxis conduntur.*

8. Coelumque exterrita fugit.] Conſuluit Deus egregie mortalibus, qui maleficis beſtiis hanc naturam indidit, vt in cauernis, & antris lateant. Philo περὶ ϕθόν. loquens de Inuidia. ἰοβόλων θηρίων ἑρπετῶν φωλεύει: *cauernas habitat venenoſarum more beſtiolarum.*

9. Aut tecto aſſuetus coluber.] Aiunt colubrum vini blandimento irrepere in ædes, & ſic in apothecis ſæpe inueniri.

10. Cape ſaxa manu, cape robora paſtor.] Hoc videtur ſcripſiſſe Poeta cum memoria illorum quæ adoleſcens luſerat in culice: vbi paſtorem inducit trunco pugnantem aduerſus ſerpentem.

11. Tollentemque minas.] Ita Lucr. lib. 3.
—*Lingua vibrante minantem Serpentem.*

12. Iamque fuga.] Colubrum in fuga ſemilacerum ac reſectum depingit etiam 5. Æn. Adducam verſus illuſtrandis iſtis aptiſſimos.

Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut grauis ictu
Seminecem ſaxo liquit laceriúmque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus.

Ante Noſtrum Calaber lib. 11.
—θηλυτεροῖο δράκοντος ὑπὸ ἀπολυμένη τ' ἀναπάλλεται.
draconis horridi præſecta cauda ſubſultat.

Poſt illum Opp lib. 2. Cyn. deſcribens pugnam ceruorum, & ſerpentum.
—κατὰ δὲ χθονὶ πολλὰ κέχυνται
λείψανα πτύουσι, καὶ ἀσπαίροντα φόνοισι,
—*humi verò multa iacent effuſa*
Reliquiæ ſpirantes, & palpitantes cædibus.

Iterum ἄψεα δ' ἡμίβρωτα κατὰ χθονὸς ἀσπαίρουσιν:
Fruſtraque, ſemeſa in terra palpitant.

Et 2. Hal. loquens de piſcibus ἀλλ' ἀσπαίρει ἐλέλικται οἷσιν παρφάσσει: *vibrantur, torquentur adhuc ſpirãtes.* non attuli verſum, tantum verba conuulſa.

13. Timidum caput abdidit alte.] Eſt hoc, quod de ſuo ſerpente dixit Apoll. lib. 4.
—μυχὸν δὲ διὰ ψυχροῖο δύοντα.

14. Nexus.] Arripuit Ouid. 3. Met. nam de ſuo ſerpente,
Ille volubilibus ſquamoſos nexibus orbes Torquet.

Non hinc abit Apollon. lib. 4.
ὡς δράκων σκολιὴν εἰλιγμένος ἔρχεται οἶμον:
Vt draco obliquam it viam tortu flexuoſo.

Et poſtea:
ῥοίζῳ δ' ἔνθα καὶ ἔνθα κάρη στρέφει
hinc, & inde caput contorquet ſtrepitans.

Calaber lib. 5. ad rem iſtam aduocat vocem πλογμὸς, cum ait:
σμερδαλέοι πλέκοντο σὺν πλογμοῖσι δράκοντες:
nexabant ſe nodis horribiles dracones.

Propriè πλογμοὶ, aut πλοχμοὶ ſignant πλεξμοὺς, aut tale quid. Virg. 2. Æn. alio flexu: —*ſinuátque immenſa volumine terga.* Et Papin. lib. 5.
Sæuior anfractu laterum ſinuoſa retorquens
Terga ſolo.

Sedul. lib. 1. *Perflexus ſinuata globos.* Seneca in Medea iſto,
Tumidúmque nodis corpus aggeſtis plicat,
Cogitque in orbes.

Ab iſta nexuum complicatione vocat ſerpentẽ Philo in lib. de Agricult. πολυπλοκώτατον.

15. Extremæque agmina caudæ Soluuntur.] Eſt fere hoc, quod Papin. dixit lib. 5.
—*tractúque ſoluto*
Immanem ſeſe velut, ac poſt terga relinquit.

Quod Homer. 13. Il. ἐπὶ γαίῃ κεῖτο ταθείς: *iacuit in terra extenſus.* Datur *agmen* ſerpenti agenti ſeſe in omnem partem, ac torquenti.

[a] Eſt etiam ille malus calabris in ſaltibus anguis,
[b] Squammea conuoluens ſublato pectore terga,
[c] Atque notis longam maculoſus grandibus aluum:
[d] Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus Auſtris,
Stagna colit: ripíſque habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, raníſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſpérque ſiti, atque exterritus æſtu.
[e] Ne mihi tam molles ſub dio carpere ſomnos,

Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas:
Cum poſitis nouus exuuiis, nitiduſque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.

ARGVMENTVM.

Cherſidri ſerpentis patria, forma, viuendi ratio, ſæuities.

EXPLICATIO.

a DEſcripſit feras, quæ latent in præſepibus in perniciem pecoris, tranſit ad cherſydrum, qui in agris vagatur non cum minore incommodo. Ait hunc eſſe malum, id eſt, noxium: eſſeque in Calabria frequentiſſimum.

b Deſcribit, vti ſe ſoleat oſtentare ad maiorem terrorem. Conuoluit terga, & ſe in ſpiras contrahit: ac tunc caput, & pectus attollit.

c Pertinet hoc ad formam. Eſt hic anguis grande aluo, aluus vero variis maculis diſtincta. *Maculoſus aluum* eſt, maculoſus κατὰ, *ad iuxta*.

d Tranſit ad loca, quæ hic ſerpens amat. Amat aquas, amat terram. Ideo enim Cherſydros dicitur, nam χέρσος tellus eſt, ὕδωρ aqua. Ergo ſic tempus diuidit, vt in hyeme, cum amnes exuberant, & rumpuntur fontibus, vere etiam, cum eſt magna aquarum copia, ſtagna & paludes amet, vbi piſciculi, & ranæ ad paſtum: in æſtate vero, cum exhauſtæ præ ſiccitate paludes, cum ingens ardor terrarum, ab aquis exeat, atque ex ſiti flammeus ingentem agris vaſtitatem afferat. Vocatur *improbus*, vt qui ſe non facile ſatiet.

e Concludit hanc partem declarato voto ſuo. Optat enim non dormire ſub dio extra tecta, non iacere in herbis nemorum, cum ſerpens hic ſenectam exſuit, cum iuuentutem induit, cum per agros vagatur relictis in cubili aut catulis, aut ouis: nam hoc tempore pectus in altum iracundus attollit, lingua immaniſſime vibrat.

NOTÆ.

Cherſidrus ſerpens. 1. CALABRIS IN SALTIBVS.] Cherſidrum à Poeta intelligi, perſpicuum eſt ex ſequentibus. Huic enim angui conuenit illa domicilij commutatio aquarum, & terræ: vnde & nomen inuenit ab vtroque elemento. Idipſum aſſerunt tam Interpretes, quam alij, qui communes locos ſcripſerunt. Id etiam liquidum ex Nicandro, quem Poeta imitandum ſuſcepit in tota hac Cherſidri narratione. Nicandri verba inſeram variis locis, vt neceſſarium videro. Demum iuuant verba iſta Solin. c. 8. *Calabria cherſydris frequentiſſima.* Sunt qui in cherſidro cōfundant hydrum, & natricem. Ad quam rem facit, hanc narrationem conformem eſſe illi, quæ habetur in Culice de hydro angue aquarum.

Serpentis ferocientis nota. 2. SVBLATO PECTORE.] Hæc nota magna eſt ferocientis anguis. Adhibebo exempla, vt ſeruiant variationi. De hydro in Culice:

Attollit nitidis pectus fulgoribus, & ſe
Sublimi ceruice rapit.

Anguibus etiam in 2. Æn. dat *arrecta pectora inter vndas.*

Pap. 5. Theb. — *Liquidum nunc aera lambit Ore ſupinato.* Sil. lib. 6. de angue immiti:

Extulit aſſurgens caput, atque in nubila primam
Dux ruſit faciem, & cœlum fœdauit hiatu.

A Et poſtea maiore hyperbole,

At nemus arrecta, & procera cacumina ſaltus
Exſuperant cristæ, triſido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque aſſultans æthera lambit.

Et lib. 3. loquens de ſerpente, qui viſus eunte Annibale contra Italiam, de quo & Liu.

Attollenſque caput nimboſis montibus æquat:

Orpheus Arg. ita ex eadem nota,

ἔνθα δράκων ἑλικοῖσιν ὑπὸ πλατέεσσιν ἑλιχθεὶς
δεινὸν ἀνέσχε κάρη, σμερδνὸν γένυν:

Ecce draco immenſis ſpiris facientibus orbes
Attollens immane caputque genaſque frequentes.

Et Opp. 2. Cyn. — ἐς αἰθέρα δ᾽ ὑψόσ᾽ ἀείρει λευγαλέην δειρήν. — *ad cœlum alte attollit Funeſtam ceruicem.* De baſiliſco Plin. cap. 21. lib. 8. *celſus, & erectus in* B *medio incedens.* Sumſit a Nicandro, qui hunc ſerpentem vocat ὀξυκάρηνον. Ex hac ferocitatis nota dracones in ſcuto Agamemnonis apud Hom. 11. Il. ὀρωρέχατο προτὶ δειρήν: *Surgebant vſque ad iugulum.* Sed cum Virgil ſuo ſerpenti pectus det ſublatum, reliquam partem circumuolutam in ſpiras, videtur Ouid. cum illo contendiſſe 3. Met.

Ille volubilibus ſquamoſos nexibus orbes
Torquet, & immenſo ſaltu ſinuatur in arcum:
At media plus parte leues erectus in auras
Deſpicit omne nemus.

Et Sil. lib. 6.

Immenſum attollit corpus, tergoque reſidens
Cetera ſinuatis glomerat ſub pectore gyris.

Tu lege Ariſtotelem cap. 11. lib. 4. de Partibus Animal. vbi reddit rationem, cur ſerpentes, reliquo ſub- C ſidente corpore, vibrent caput in omnem partem, etiam auerſam. Studioſe congeſſi tot exempla, vt habeat ſegetem ſedulus imitator.

3. NOTIS LONGAM MACVLOSVS GRANDIBVS ALVVM.] Duplex nota, grandis aluus, maculoſitas. De prima Nicand. loquens de aſpide.

ἕρπει ἀτερπνὸν ὁλκαίην δολιχῷ μηρύγματι γαστρός:
Serpit humi caudam, ac longi geſtamina ventris.

De altera Noſter in Culice,

Immanis vario maculatus corpore ſerpens.

Et Silius lib. 2.

Cæruleus maculis auro ſqualentibus anguis.

4. STAGNA COLIT.] De Cherſydro Nicander,

D — *ὅπῃ βροχώδεα λίμνη*
ἄσπετον βατράχοισι φέρει κότον:
— *in caua palude*
Ingentem affert calamitatem ranis.

Similia de ſerpente ſuo Pap. 5. Theb.

Sæpe ſuper fluuios gemina iacet aggere ripæ
Continuus, ſquammiſque imerſus adæſtuat amnis. Iterū,
Stagna per, arenteſque lacus, fonteſque repreſſos
Voluitur, & vacuis fluuiorum in vallibus errat.

Eadem ferme de Dryina Nicander, cui ſerpenti dat pro cibo μολούριδας, ἢ βατραχίδας: *moluridas, aut ranas.*

5. INGLVVIEM.] Plinius nominat *ſinum gutturis.* Albertus Mag. barbare *pappum.* Vulgus *pappum.* Ingluuies. E Græcis eſt πρόλοβος, πρηγορεὼν, φαρυγγεών. Definit ita Ariſtot. 2. Hiſt. c. 17. ἔστι δ᾽ ὁ πρόλοβος δέρμα κοῖλον, καὶ μέγα, ἐν ᾧ ἡ ξηρὰ τροφὴ εἰσιοῦσα, ἄπεπτός ἐστιν: *eſt ingluuies, cutis in amplum ſinuata, qua primum cibus ingeſtus continetur incoctus.* Additque, anguſtam eſſe, & qua gulæ, & qua ventri coniungitur, in medio capacem.

Ad Virgilianam Muſam facta illa Silij lib. 6. quæ tamen longe abſunt à nitore hoc,

— ſerpens centum porrectus in vlnas
Lethalem ripam, & lucos habitabas Auernos
Ingluuiem immenſi ventris, grauidamque venenis
Aluum deprenſi ſatiabant fonte leones.

Ranæ loquaces.

6 LOQVACIBVS.] Dat ranis verbum loquendi. Aratus βοόωσι. Cic. *voces*, & φωνεύσιν. Integra à à me pete 1. G. ad illud,

Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.

Homerus in Batrach. ranam vocat πολύφημον, καὶ πολύφωνον. à loquacitate.

7. POSTQVAM EXHAVSTA PALVS.] Nic.

— ἀλλ' ὅταν ὕδωρ
σείριος ἀζήνῃ, λεύγῃ δ' ἐνὶ πυθμένι λίμνης,
καὶ τόθ' ὅγ' ἐν χέρσῳ πελίδνῃ ψαφαρόντι, καὶ ἄχλυς,
θάλπων ἠελίῳ βλοσυρὸν δέμας: ἐν δὲ κελεύθοις
γλώσσῃ ποιφύγδην νέμεται διψάδεας ὄγμους:

— at ſiccis vbi deſinit vnda lacunis
Egreſſus, terra ſe continet: hic ſua membra
Squallidus informiſque fouet feruente ſub æſtu,
Intritiſque viis afflante atrociter ore
Exedit arentes, quos fecerat orbita, ſulcos.

Ardor oculorum in ſerpentibus.

8. FLAMMANTIA LVMINA TORQVENS] De aſpide Nicander in Ther. — τὸ δ' ὕπερθεν ὑπαφοινίσσεται ὄμμα: *rubeſcunt, ſuperne oculi.* & de vipera — ὑπωπῖ γλήνεα φοινίσσει τεθυμμένος: *oculorum pupillas iracundus rubefacit.* De eodem in Culice: *Aſpectuque micant flammantia lumina toruo.* Sed & in omnibus ſerpentibus nota oculorum ardenntium maxima fuit ſemper ad iracundiam Ita 2. Æn.

Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine, & igni.

Ouid. 3. Met. *Igne micant oculi.* Senec. in Furente: — *igneos ſerpentium oculos.* Silius lib. 2. de ſerpente,

Ignea ſanguinea radiabant lumina flamma.

Pap. 5. deſcribens ſerpentem immaniſſimum hanc notam non omiſit: *Liuida fax oculis.*

9. ASPERQVE SITI.] Serpentes ſiti eſſe ſæuiores ſatis late Lucanus indicat, & omnes Scriptores, cum incidunt in ſermonem Africæ, quæ venenis, & ſerpentibus præ nimio æſtu exuberat. Nican. etiam δίψιος βλαβερὸν δάκος.

10. EXTERRITVS.] Ne abeat inobſeruatum, in nonnullis legi *exercitus* viuidiore (vt apparet) ſententia.

11. NE MIHI TVM MOLLES.] Par locus ille,

Ne mihi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere. Atque illic,

— non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat conuellere funem.

Videtur mihi Poeta quodammodo imitatus Nicandrum in Ther. qui poſt deſcriptam naturam Cenchridis, ſerpentis venenati, ita abſoluit.

μὴ σύγε θαρσαλέος περ ἐὼν θήλα βόσκεο αὐτὸν μαιομένη. Ne velis audax ire contra illum, cum furit.

De particula *ne* notat Germ. pari energia vſurpari à Callimach. particulam, μὴ μὴ τοῦτος ἐμὸν φίλος: *ne mihi ille amicus.* Integra ab eo pete. Tale etiam eſt exemplum, quod ego adduxi ex Nicandro. Præterea obſeruo, Oppianum. particulam μοὶ lib. 4. Cyn. vſurpare eodem modo, quo hic Poeta *mihi.*

— τῷ μοὶ πεπταίνοιεν ἐπαιγίζοντας ἀήτας θηρήτορες.
Quapropter mihi obſeruent ingruentes ventos Venatores.

12. DORSO.] De hac metaphora alibi.

13. CVM POSITIS NOVVS EXSVVIIS.] Locus hic illuſtrabitur his, quæ dicam 2. Æn.

14. CATVLOS.] Obſerua hanc vocem dari ſerpentium ſoboli. De natis è vipera Plin. libr. 10. c. 62. etiam dixit *catulos.* Ceterum cum diſcriminatim ait, *catulos, aut oua*, volunt aliqui dubitare vatem, an hoc animal ſit ζωοτόκον, an ᾠοτόκον *viuiparum, ouiparum.* Sed inclino potius, vt faciat ᾠοτόκον ex ſententia Ariſt. & reliquorum, qui ab hac re vnam tantum excipiunt viperam. Et tunc ſententia erit, aut oua, aut catulos ab ouis excluſos.

Catuli etiam de ſerpentibus.

15. TRISVLCIS.] Pari metaphora de hydra Lernæ. Val. Flac. 2. Arg.

— atque ordine curua triſulco
Fulmineus quatit ora fragor.

Ouid. 3. Met. ita extulit,

Treſque micant linguæ, triplici ſtant ordine dentes.

Alcimus Auitus lib. 2. ita: — *trifidam diſpergunt guttura linguam.* Sedul. lib. 1.

— linguis triſulcis
Squamea colla tumens.

Plin. c. 37 lib. 11. *tenuiſſima ſerpentibus, & triſulca vibrans, atri coloris.* Referenda ſententia ad volubilitatem, qua rotatur ſerpentium lingua, ita celeriter, vt triplex appareat: non ad naturam, nam Ariſt. lib. 2. de Part. Anim. c. 17. tãtum bifidam agnoſcit. ὄφεις καὶ οἱ σαῦροι μακρὰν καὶ δικρόαν γλῶτταν ἔχουσι: *Serpentes, & lacerti linguam habent longam, & bifidam.* Idipſum dixerat lib. etiam 2. Hiſt. Anim. cap. quoque 17. Et de vipera Nican. Ther. διχρόῃ γλώσσῃ: *lingua bifida.*

[a] Morborum quoque te cauſſas, & ſigna docebo.
[b] Turpis oues tentat ſcabies, vbi frigidus imber
Altiùs ad viuum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
[c] Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magiſtri
Perfundunt: vdiſque aries in gurgite villis
Verſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni.
[d] Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulphura,
Idæaſque pices, & pingues vnguine ceras,
Scyllamque, helleboroſque graues, nigrúmque bitumen.

ARGVMENTVM.

Proponuntur cauſſæ ſcabiei in pecoribus, & remedium contra illam.

EXPLICATIO.

[a] EXTREMA pars libri continet morbos, quibus ſolent infeſtari pecora. Initium ſumit ab ouibus, mox longe in hanc rem dilabitur. Promittit

cit dicturum ſe cauſſas morborũ, & ſigna. De cauſſis ſtatim, de ſignis nonnihil poſtea.

b En iam, quæ de cauſſis promiſit. Scabiem enim morbum ouium quatuor efficiunt, imber frigidus altius in corpus penetrans: ſummum frigus ſummæ hyemis: ſudor, qui non tergitur, cum oues ſunt tonſæ: vepres, & ſpinæ ſuo laniatu.

c A cauſſis morbi tranſit ad remedia morbi. In prima acie ponit ablutionem, de qua diſcriminatius, quam de aliis. Perfundatur pecus fluuio aquæ dulcis; quia videlicet ſalſa aqua creat pruriginem: ſi non ſatis perfuſio, mergatur ſæpius (hanc enim frequentiam indicat verbo frequentatiuo) in ipſis gurgitibus: ſi neque merſio ſatis, relinquatur in amni, deturque poteſtas natandi, vt mora illa vis morbi depellatur.

d Poſt ablutionem confercit remedia plurima: Linitur pecus amurca triſti, id eſt, amara. Miſcentur in vnum ad eius medicinam ſpumæ argenti viui: ſulfura viuida ab igne intus latente: pix præſtantiſſima Idæi montis, hoc κατ' ἐξοχὴν: ceræ, quibus ineſt pinguedo ad vncturam; id eſt, ceræ vinctæ oleo aliquo, vt ſint pingues: Scylla: vterque elleborus (veratrum Latini nominant) albus, & niger; vterque eſt virus & vires graues: bitumen nigrum.

NOTÆ.

Ouiũ morbi varij. 1. MORBORVM.] In hoc initio videtur hæſiſſe & Nicandro, & Varroni. Ait prior in Ther.

νοῦσ' ἄγε τοι [illegible]

Nunc age, dicam morborum remedia miſceri vt debeant.

Poſterior c. 1. lib. 2. Ruſt. agens de ſanitate pecoris: *Animaduertendum quæ cuiuſque morbi ſint cauſſæ, quæque ſigna earum cauſſarum ſint, & quæcunque morbum ratio curandi ſequi debeat.* Notat Germ. etiam Ariſtotelem cauſſas, & ſigna *αἰτία, καὶ σημεῖα*, diſtinxiſſe lib. *περὶ τῶν καθ' ὕπνον μαντ.* Eſt in hoc initio nonnulla occaſio reprehendendi Poetæ, qui cum omnino Varronis locum habuerit ante oculos, non tamen reddiderit verſibus, quæ ille ſoluto ſermone. Promiſit Varro tria, cauſſas, ſigna, remedia morborum: expleuit, vt promiſit. Quid Noſter? Peccat tripliciter. Promittit enim cauſſas & ſigna, non remedia. Deinde cum promiſerit ſigna, nihil adimplet. Tertio, agit de remediis, quæ non promiſit. Clariora hæc erunt Varronem intuenti. Non dubium, quin obiici iſta poſſint. Sed Poeta liberior eſſe debet, & anguſtior quouis alio artifice: neque poſtulat imitatio aſtrictiſſimam hanc excurrendi rationem; & infra de ſignis morborum agit, etiam ſi non ea, quæ Varro.

2. FRIGIDVS IMBER.] Cauſſa hæc ſcabiei in Catone eſt c. 5. Ruſt. *Scabiem pecori, & iumentis caueto. Id ex fame, & ſi impluit, fieri ſolet.* Omnes vero cauſſas, quas Virgilius infert, ex illo adducit Columella c. 5. lib. 8. Lege illum.

3. VEL CVM TONSIS ILLOTVS ADHÆSIT SVDOR.] Hæc in Q. Sereno eſt:

Illotus ſudor, vel copia nobilis eſcæ

Sæpe graui ſcabie correptos aſperat artus.

Colum. inter cauſſas morbi huius: *Si æſtiuum ſudorem mari, vel flumine non abluas.*

4. HIRSVTI SECVERVNT CORPORA VEPRES.] Colum. *Si tonſum gregem patiaris ſylueſtribus rubus, ac ſpinis ſauciari.*

5. PERFVNDVNT.] De hoc remedio Varr. c. 3. lib. 2 Ruſt. *Curatio autem, cum hic eſt morbus, hæc. Perfunduntur aqua, & perunguntur oleo, & vino tepefacto, &c.*

6 VILLIS.] Ita vocat propendentes pilos arietis. Ita etiam Ouid. de aureo ariete 3. Art.

Dictaque Varroni fuluis inſignia villis

Vellera, Germanæ Phryxe querenda tuæ.

7. MERSATVR.] Colum. c. 4. l. 7. diſtincte hoc: *Atque vbi per triduum delibuto tergore medicamina (ouis) perbiberit, quarto die, ſi eſt vicina maris, ad littus deducta merſatur: ſi minus eſt, cæleſtis aqua ſub dio ſalibus in hunc vſum durata paulum decoquitur, eaque grex perluitur. Hoc modo curatum pecus anno ſcabrum fieri non poſſe, Celſus affirmat.* Diſſidet ab hoc Vates, qui hanc merſationem aquis dulcibus fieri præcipit.

8. AVT TONSVM TRISTI CONTINGVNT CORPVS AMVRCA.] Innuit Poeta, amurca vtendum ad ea vlcera, quæ contingunt ex tonſura. Ad hanc mentem ita Col c. 4. lib. 7. *Verum ea (ouis) quandocunque detonſa fuerit, vngi debet tali medicamine. Succus excocti lupini, veterisque vini fex, & amurca pari menſura miſcentur, eoque liquamine tonſa ouis imbuitur.* Et ſignatiſſime Calpurn. 5. Ecl.

Sed tibi cum vacuas poſito velamine coſtas
Denudabit ouis, circumſpice, ne ſit acuta
Forfice læſa cutis: tacitum ne puſtula virus
Texerit occulto ſub vulnere, quæ niſi ferro
Rumpitur, ah miſerum fragili rubigine corpus
Corrodit ſanies, & putrida contrahit oſſa.

9. CONTINGVNT.] De hoc verbo ſupra.

10. AMVRCA.] De amurca contra ſcabiem late Doctores Ruſtici. Colum. c. 5. lib. 7. *Eidem (ſcabiei) remedio eſt amurca duabus partibus decocta, &c.* Plin. c. 8. lib. 15. ait amurcam eſſe vtilem *morbis quadrupedum.* Alij. Sed cur amurca triſtis? Poſſis referre ad amaritiem, ex his, quæ ego alibi late. Auctori Geop. libr. 18. *ἀμόργη ἄναλος* dicitur: *amurca inſulſa.* Certe quicquid eſt inſulſum, amarum quoque dici poteſt, & fatuum, vt quod careat illecebra ſalis. Amurca contra ſcabiem.

11. ARGENTI.] Cocti nimirum melle, explicatore Calpurn. 5 Ecl.

—viui quoque pondera melle Argenti coquito.

Quod & Poeta innuit, cum infert ſpumas, quæ ex coctione fiunt.

12. VIVAQVE SVLFVRA.] Auctor Geop. lib. 18. *οἱ δὲ θεῖον [illegible]: ſulfur illinunt.* Iterum: *[illegible]: Curabis ſcabiem ouium vrina lauando, & ſulfur cum oleo illinendo.* Ouid. 4. Faſt. Sulfur contra ſcabiem.

Tactaque fumanti ſulfure balet ouis:

Q. Serenus Samonicus:

Aut tu fœniculum, nitrumque, & ſulfura viua
Conterε.

Scribit Galen. lib. 9. de Simp. Medicament. Facultat. ſe ad ſanandam adhibuiſſe ſulfur, ſicuti etiam ad lepram. Adhibet rationem, quia ita extergit hanc peſtem, vt non intro repellat. Hoc remedium, & plura ad imitationem Virgilij repræſentat Calpurnius 5. Ecl. Verſus integros dabo, ne diuellam:

Prouidus hæc moneo, viuentia ſulfura tecum,
Et Scyllæ caput, atque intacta bitumina porta,
Vlceribus laturus opem, nec Bruttia deſit
Dura tibi, liquido picis vnguine terga memento.
Si ſint raſa, linas: viui quoque pondera melle
Argenti coquito.

Videndus etiam Colum. c. 5. lib. 7. Homerus Il. 16 ſulfur adhibet ad purgationem, & etiam 22. Odyſ. Sed cũ ſit apud Dioſc. c. 124. l. 5. duplex ſulfur, alterum *ἄπυρον*, id eſt, *viuum*: alterum *πεπυρωμένον*, hoc eſt *igni incoctum*, Auctores aliqui, vt vidiſti, vtrumque in genere probant ad medelam ouium: aliqui Sulfur duplex.

primum

primum ſignate. Sed cur ἄπυρον. redditur Latine *viuum*? Nam ſi ſine igne, certe non viuum? Audi. Dicitur ἄπυρον, non quia ſine igne, imo ignem habet, & ideo viuum: ſed quia non coctione ignis patetur, vt alterum. Ita plane Celſus libr. 5. c. 18. De ortographia non negligenda Briſſonij Nota in Parergo. Quod vulgo *ſulphur*, in Pandectis Piſanis, *ſulpur*. Et in Leg *Sulpuraria*. ſunt fodinæ ſulpuris. Victorius quoque ait, reperiſſe ſe *ſulpur*. in veteri codice Catonis.

Sulpur, pro, ſulfur.

13. PICES.] Auctor Geop. lib. 18. τὰ δ' ἐν τῷ κείρεσθαι συμβάντα τραύματα χρίσιν ὑγρῷ πίσσῃ: *Vulnera, quæ accidunt in tonſura, pice liquida illinuntur.* Colum. *Deinde ſingularibus tritis, & picis liquidæ, & frictæ ſalis ſingulos ſextarios infundunt.*

14. ELLEBOROSQVE GRAVES.] Vterque elleborus ſanandæ ſcabiei vtilis. De nigro ſignate Dioſcorid. cap. 151. lib. 4. θεραπεύει δ' ἐξ ψώρας μετὰ λιβανωτοῦ, ἢ κηροῦ, καὶ πίσσης, καὶ κεδρίνου ἐλαίου χριόμενος. *Scabiem ſanat illitum cum thure, aut cera, & pice, & cedrino oleo.* Paria Plin. cap. 5. lib. 25. *Scabiem quadrupedum* (ſanat) *cum thure, aut cera, aut pice, vel cum piſſelæo.* Et ſup. dixit, purgari pecora eius ſuffitu. Eadem ferme Ruellius cap. 139. lib. 3. de Nat. Stirpium. Sed cur graues ellebóri? Petitum hoc à virulenta natura eius herbæ. De Albo Plin. eodem c. *caput aggrauans.* Nigro dat Dioſcorid. καρηβαρίαν, *grauitatem capitis.* Ferunt ita grauem eſſe elleborum capitibus, vt debeat celeriter effodi; ne ſi mora in effodiendo ſit, grauis dolor capitis contrahatur. Quod ex Theophr. aliiſque obſeruauit Ruellius lib. 3. c. 138. & 139.

Elleborus contra ſcabiem.

a Non tamen vlla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quàm ſiquis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os. alitur vitium, viuitque tegendo;
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omina poſcens.
b Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus auertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
c Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
d Quàm procul aut molli ſuccedere ſæpius vmbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
e Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum peſtes. f nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiua repente,
Spémque, gregemque ſimul, totamque ab origine gentem.
g Tum ſciat aerias Alpes, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iapidis arua Timaui;
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longè ſaltus, latéque vacantes.

ARGVMENTVM.

Remedium alterum contra ſcabiem. Tum de febri pecorum, de remediis contra illam, de ſignis eius, de vaſtitate, quam affert.

EXPLICATIO.

a POST tot remedia adhibet extremum, quod præſens, id eſt, vnicum, & efficax ſcabiei ſanandæ, nimirum reſciſſionem partis exulceratæ: hoc enim niſi fiat, ſerpet vitium, aletur, viuet: gerat ſe paſtor medicum, ferrum adhibeat, reſecet, non terat tempus fundendis tantum precibus & exſpectando omini. Nam vt ait Salluſt. Fruſtra, ſi te ignauiæ tradideris, votis muliebribus auxilia Deorum implores.

b A morbo ſcabiei tranſit ad febrim, qua ſolent infeſtari pecora. Ergo, cum æſtus ille, qui à febri prouenit, in miſeram ouem graſſatur, auerti debet ſciſſione venæ, & ſanguinis miſſione. Ferietur vero vena illa, quæ eſt ſupra vngulam, ad ima ipſius pedis.

c Vult ſuos paſtores ſimiles eſſe Biſaltis, & Gelonis, qui in locis deſertis, ſecta equi vena bibunt ferinum ſanguinem, vna cum lacte concreto. Sic paſtor ſecet venas ægrotantis pecoris.

d Adhibet ſigna quinque pecudis febricitantis. Ea pecus habet febrim, quæ ſæpius ad vmbram declinat, quæ ignauiter paſcitur, quæ extrema eſt, quæ feſſa in campo procumbit, quæ ſero & nocte redit. Hanc ſtatim occide, ne in reliquas ſerpat contagio. Illud, *culpam ferro compeſce*, refértur ad eam culpam, quæ reſidebit in paſtore, niſi vtatur ferro.

e Dicit non tam crebros fluctus atque turbines ruere

ruere ex mari, cum imminet atrox tempeſtas, quam A febris vnius infectæ pecudis in reliquas aduolat, graſſatur, ſæuit.

f Cur? quia non pereunt ſingula corpora, ſed repente atque vno impetu tota æſtiua intereunt, tota corruunt. Et cur tota? quia cadunt agni, in quibus ſita eſt ſpes reparandæ ſobolis: quia cadit ouiũ, atque arietum grex, & gens tota. *Æſtiua* ſunt propric loca, vbi in æſtate ſunt greges, ſumuntur hic pro ipſis gregibus, quos febris æſtate potius, quam alio quouis tempore inuadit.

g Congerit in argumentum diræ cladis, qua ſolent oues perire, quæ geſta in Alpibus, Norico, & Venetorum locis. Argumentum petitum eſt à ſenſibus aurium, & oculorum, hunc in modum. Si quis B audiu.t, quantum olim floruerint ouibus Alpes aeriæ (celſæ,) Noricum, & pars illa Venetorum, quæ ſita eſt ad Timauum fluentem per Iapidiam; nunc vero videat, adhuc tanto poſt tempore, loca ea deſerta, ſaltus vacantes, quæ vere erant regna, & delitiæ paſtorum, hic profecto credet, quæ a me dicuntur de cladibus ouium.

NOTÆ.

Reſcindo.

1. FORTVNA.] Opportune hic notat Germ. fortunam ſæpe ſumi *ἀντὶ τοῦ ἄκους, pro remedio*.

2. RESCINDERE.] Eſt hic aperire, ac viam ferro facere ex Nota Giſanij. idque ad imitationem Lu- C cretij lib. 2.

Propterea que ſolere vias reſcindere noſtris
Senſibus.

Ita 10. Æn. *viam ſcindens*. Alibi, *Ille viam ſecat*. Ita Græci *τεμεῖν* ad iter. Ceterum cum præcepto Virgilij confine Ariſtotelicum lib. 8. Hiſt. cap. 21. vbi de morbo quodam ſuis. *ἰῶνται δ' οἱ ὑοβοσκοί, ὅταν αἴσθωνται μικρὸν ἔχον, ἄλλῳ μὲν οὐδενὶ τρόπῳ, ἀποτέμνουσι δὲ ὅλον: Curatur à porcariis, cum malum incipere ſenſerint, haud alio modo, quam tota parte abſciſſa, qua caperit.* Alluſit Baſil. in Pſalm. 7. *διακόψαι αὐτῆς (νόσου) τὴν συνέχειαν τοῖς παιδευτικοῖς τῶν πληγῶν: Incidere vulnere diſciplinæ tuæ morbi continuationem.* Et Ouid. 1. Met.

— ſed immedicabile vulnus,
Enſe reſcindendum eſt, ne pars ſincera trahatur. D

3. ALITVR VITIVM, VIVITQVE TEGENDO.] Cum intuitu aliquo ad Lucretium, qui lib. 4.

Vlcus enim viueſcit, & inueteraſcit alendo.

Vt vero hic, *viuitque tegendo*, paſſiue, ita ſupra *viriſque videndo Feminæ*. Eſt vero hic locus conformis illi 2. G. de igne furtim tecto ſub cortice arboris, atque ita poſtea per negligentiam creſcente.

Medici cur olim ignobiles.

4. MEDICAS MANVS.] Putat Briſſon. lib. 2. Antiq. cap. 4. ideo olim Medicos fuiſſe ignobiles, quia etiam chirurgiam exercerent. Quem morem aperte indicat Seneca in Epiſt. *Numquid æger laudat medicum ſecantem?* Cic in Piſon. *Medico, quem tecum duxeras, imperaſti, vt venas hominis incideres.* Et 3. de Orat. diuidit medicos in eos, qui morbis medentur, E & qui vulneribus. Plinius quoque dixit: *Archontio vulnerum medico.* Et lib. 29. c. 1. ait, Artagathum medicum à ſæuitia ſecandi vrendique in carnificem tranſiiſſe. Lege plura in illo. Et adiunge ad eundem morem Virgilij duo loca ſignatiſſima. hic enim; vbi ſermo eſt de ſectione, *medicas manus* dicit. Et 12. Æn. medicus acceſſitur ſagittæ eruendæ, quod plane chirurgorum eſt. Ceterum locutionem ab Noſtro ſumſit Symmach. Epiſt. 39. libr. 3. *ante medicas manus opem cæli clementioris exſpectat ſanitas.* Seuerus Rhetor. *Admoſi medicas manus.*

Sedeo, otior: otium.

5. SEDET.] Hoc verbum iam vſu Auctorum inualuit ad otium ſignificandum, & remiſſionem. Ita Græci *καθῆσθαι*. Inde *deſes, deſidia, deſideo*, omnia ad remiſſionem transferuntur. Sueton Iul. cap. 4. *Vaſtante regiones proximas Mithridate, ne deſidere in diſcrimine ſociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, tranſit in Aſiam.* Vt vero *ſedes poſcens*, ita Græci *καθῆσθαι αἰτῶν, καραδοκῶν*.

6. OMINA.] Sic legi, non *omnia*, ſecutus Canter. lib 1. c. 8. Nou. Lect. Sed non negligenda auctoritas Henr. Steph. legentis *omnia*, cum alluſione ad Græcam veluti parœmiam, *βελτίονα πάντα ἐλπίζειν, καὶ καραδοκεῖν: meliora omnia ſperare, exſpectare.*

7. BALANTVM.] Vt hic ex verbo ſignato oues intelligit, ſimili energia poſſit auſpicans poeſin, dicere *feram rugientem*, pro leone: *mugientem*, pro boue. &c. Locus iſte illuſtratus 1. G. ad illud, *Balantumque gregem.*

8. DEPASCATVR ARIDA FEBRIS.] Q. Seren. Depaſcor de febri.

Sin autem calidæ depaſcent corpora febres.

S. Hieronym. Epiſt. 22. *infuſa febris ſic infelicia membra depaſta eſt, vt oſſibus vix hærerem.* Et Græci *νέμεσθαι* in re morbi Philo in Polit. loquens de igne ſacro, *πυρὸς τρόπον ἐπινέμεται: inſtar ignis depaſcitur.* Et Baſil. in Pſalm. 7. *τὴν νόσον νεμομένην, καὶ ἕρπουσαν: morbum depaſcentem ſerpentemque.* Dio etiam Chryſoſtom. Orat. 57. in re eadem. *νέμεται τὸ στόμα, καὶ διεφθαρμένον ἐστὶν ὑπὸ ἑλκῶν: depaſtum eſt os, corruptumque vlceribus.* Pulcre ad torrentem tranſtulit Philo libr. de cherubim Quod enim dicunt *depopulari* de aquis vndantibus, ipſe *νέμεσθαι*.

9. INCENSOS ÆSTVS.] Ita Græci ad ſignandam febrim dicunt, *καῦσος*, & *καυσώδεις πυρετοί*. Inde ortum idioma Hiſpanicum, *cauſon*.

10. FERIRE.] Variant Latini per *ſecare, incidere venam*. Cicer. *mittere ſãguinem*, dixit. & *detrahere*. Græcis eſt *φλεβοτομεῖν, σχᾶν, σχάζειν, κεντεῖν*.

11. PEDIS.] It in præceptum Virgilij Columella c. 5. lib. 7. *De talo, vel inter duas vngulas ſanguinem emitti oportere.* Et Seru. *Dicit illam venam eſſe feriendam, quæ ſupra vngulam eſt auricalis.* Diſſidet Varr. c. 1. lib. 2. *Si hoc genus rebus non proficitur, dimittitur ſanguis, maximè è capite.* Strabo lib. 6 ait, ſanguinem demittendum pecudibus ab auribus, cum laborant pinguedine.

12. SALIENTEM.] Seru. explicat, *mobilem*.

13. BISALTÆ.] Horum, vt fortium atque acrium (nam & tales hic prædicat Vates) Athen. meminit lib. 12. Ponit hos Plinius in Macedonia, alij putant pertinere ad Thraces.

14. GELONVS.] Lege, quæ dicta 2. G. ad illud: *Pictoſque Gelonos.*

15. CVM FVGIT IN RHODOPEN.] Hic fortaſſe locus Viuium fefellit, vt ſcriberet, Gelonos eſſe populos Thraciæ, nam Rhodopes mons eſt Thraciæ.

16. CVM SANGVINE POTAT EQVINO.] Hanc alimoniam dat Gelonis ex peritia hiſtoriarum. Sidonius Apollin. Epiſt. 1. lib. 4. *Ad paludicolas Sicambros, aut ad caucaſigenas Alanos, aut ad equimulgos Gelonos.* Pertinent Geloni ad Sarmatas, Scythas, Getas, Maſſagetas, quibus omnibus gentibus hic mos inclaruit. De Sarmatis Plinius lib. 18. c. 10. *Sarmatarum quoque gentes hoc maxime pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte, vel ſanguine è cruris venis admiſto.* Omitto Martialem, & alios. De Scythis ita Clemens lib. 3. Pædag. *Hunc Scytha equum capit, eoque inſcenſo geſtatur, quo vult; & ſi fame conſi ctetur, equũ cibaria poſcit: at ille venas exhibet, quemque ſolum poſſidet, domino ſuo ſanguinem impendit.* Extrema iſta, quæ ſignatoria, ita habent Græce. *ὁ δὲ ὑπέχει τὰς φλέβας, καὶ ὃ κέκτηται μόνον, τῷ κυρίῳ τὸ αἷμα χορηγεῖ.* Prætereo Nicetam, qui in Annalibus eadem cum Clemente,

Equinus ſanguis quibus ſit alimonia.

to,& alios. De Getis Sidonius Paneg.ad Auitum:

Sauromatem taceo, ac Moſcum, ſolitoſque cruentum
Lac potare Getas,& pocula tingere venis.

De Maſſagetis Claudianus lib.1.in Ruffin

Et qui carnipedes in pocula vulnerat audax
Maſſagetes.

Eadem Seneca in Oedip.& Lucanus lib. 3. vbi vna cum Maſſagetis adiungit Gelonos. Vidiſti de Sarmatis,Scythis,Getis,Maſſagetis,ad quos omnes, vt dixi,Geloni pertinent:quid iam de aliis dicam gentibus? Philo de vita contemplatiua morem hunc attribuit Myſis,quod ab Homero accepit, qui lib.13. Il. μυσῶν-ἱππημολγῶν γλακτοφάγων. Ennodius Bulgaris, nam Paneg. ad Theodoricum de his loquens, ait: *Hos non montana ſtrues, non fluminum obiectio, non negati egeſtas alimenti in arctum neceſſitatis lege continuit dum credunt ſatis eſſe ad delitias equini pecoris lac potare. Quis feras aduerſarium, qui pernicis iumenti beneficio curris,& paſcitur:* Horatius Concanis od.4. lib.3.

Et lætum equino ſanguine Concanum.

Affinia his moribus verba S.Hieronymi lib. 2.contra Iouinianum: *Arabes, & Saraceni, & omnis eremi barbaria camelorum lacte,& carnibus viuit.* De alimonia Scytharum,quæ huic confinis, lege Herodotum lib.4.per initia.

17. CARPENTEM IGNAVIVS HERBAS.] Notat ad rem Germ. ἀνορεξίαν,id eſt,cibi faſtidium,non eſſe leue ſignum ægritudinis in corporibus. Inde in emtionibus olim corporum caueri ſolitum,vt ſana præſtarentur;vt biberent,vt oportebat. Rhodigin. quoque c.1.lib.7.a Græcis,ait, tauros explorari ſolitos farina appoſita,capras ciceribus:nam ſi guſtare abſtinuiſſent,iudicabant, non valere. Seneca in Oedip.peſtem deſcribens:

Laniger pingues male carpſit herbas.

18. EXTREMAMQVE SEQVI.] Indicabat οἰοβιτίαν,tum ex hac voce,tum ex ſequentibus, *Solam ſera.* German.

19. SOLAM SERÆ DECEDERE NOCTI.] Hoc alibi illuſtratum.

20. FERRO COMPESCE.] Ex Noſtro fortaſſe Iuſtin.lib.7. *petulantiam ferro compeſcere.*

Contagium à vicino pecore, adag.

21. DIRA PER INCAVTVM SERPANT CONTAGIA VVLGVS.] Reuoca in hunc locum, quæ late 1.Eclog.ad illud:

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

Quo loci formam prouerbialem confeci. Et adiūge hic Syneſium Epiſt.58. ad adagium quoque ſpectantem, ὥσπερ μέλος ἀνίατον ἔχει ἀποκοπτέος ἡμῶν, ἵνα μὴ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ ὑγιαῖνον συμφθείρηται. ὁ γὰρ μολυσμὸς διαδόσιμος γίνεται, καὶ ὁ θίγων ἐναγοὺς, ἀπολαύει τῆς συντροφῆς: *Tanquam membrum incurabile reſcindendus à nobis,vt ne ſocietate, etiam quod ſanum eſt, corrumpatur:nam labes propagatur,& ſerpit,& qui tangit ſceleratum, etiam contagionem ſentit,* Et Platonem 5. Leg vbi ait, hoc debere eſſe curæ paſtorum, & bubulcorum, vt ſeparent à ſanis, quæ vitiata ſunt. Et abſoluit, rem iſtam traducens ad mores, hunc in modum: *Nempe natura & educationis prauitas ita corrumpit,vt niſi quis ſegreget ſanorum integrorumque morum ac corporum genus,in ſingulis contagione intermanat.* Et poſt pauca de Legiſlatore ita ait: τοὺς γὰρ μέγιστα ἐξημαρτηκότας, ἀνιάτους δ' ὄντας, μεγίστην δ' οὖσαν βλάβην πόλεως, ἀπαλλάττειν εἴωθεν: *Eos enim,qui maxima peccata patrarunt,ſi inſanabiles ſint,quoniam ciuitati maxime noceant, remouere omnino ſolet.*

22. NON TAM CREBER AGENS.] Ouid. 7.Met. peſtem deſcribens vſus eſt comparatione alia ad rem hanc.

A *Quo ſe cunque acies oculorum flexerat,illic*
Vulgus erat ſtratum,veluti cum putria motis
Poma cadunt ramis,agitataque ilice glandes.

Sophocl.in Oedip. Tyran.ita comparat multitudinem cadentium peſte:

— ἄλλον δ' ἂν
ἄλλῳ προσίδοις
ἅπερ εὔπτερον ὄρνιν
κρεῖσσον ἀμαιμακέτου πυρὸς
ὄρμενον ἀκτὰν πρὸς ἑσπέρου θεοῦ.
Haud aliter quam præpete penna
Liquidas ſcindunt auras denſata agmina:
Sic alium aſpicias ſuper alium,
Rapidoque ocyus igne,
Triſtia ferri ad littora Ditis.

B Seuerus Rhetor in ſua peſte:

Quam multis foliis ſylua cadentibus
Nudatur gelidis icta Aquilonibus,
Quam denſis fluitant velleribus niues:
Tam crebra pecudum neces.

Ceterum ab genio huius comparationis non abeunt multæ aliæ, etiam ſi non ſit ſermo de peſte. Talis illa Senecæ in Oedip.

Non tot caducas educat frondes Eryx,
Nec vere flores Hybla tot medio creat,
Cum examen alto nectitur denſum globo,
Fluctuſque non tot frangit Ionium mare,
Nec tanta gelidi Strymonis fugiens minas
Permutat hyemes ales,& cœlum ſecans
Tepente Nilo penſat Arctoas niues:
C *Quot ille populos Vatis eduxit ſonus.*

Talis illa Plauti in Pœnul.

Tam crebri ad terram decidebant quam pyra.

Et Calab.lib.8.

ὡς τε δένδρεα μακρὰ βίῃ σιδήροιο δαμέντα
οὔρεσιν ἐν λασίοισιν ἀναπλήσωσι φάραγγας
κεκλιμέν' ἄλλοθεν ἄλλα κατὰ χθονὸς.
Quemadmodum procera arbores vi ferri domita
In frondoſis montibus valles implent,
Aliunde alia humi procumbentes.

Iterum in eodem lib.

ὡς δ' ὅτε μυρία φύλλα κατ' οὔρεος ἐν βήσσῃσι
ταρφέα πίπτοντα, χύδην κατὰ γαίας ἐρέψῃ.
Vt quando infinita folia in montis ſaltibus
Crebra cadunt, ac terram cumulatim ſternunt.

D Homer. 12. Il. ita exornat— ὥστε νιφάδες χιόνος πίπτωσι θαμειαί: *Sicut grumi niuium cadunt crebri.*

23. ÆSTIVA.] Voces iſtæ *Æſtiua, Hyberna*, capiuntur,etiā nihil addito,de paſcuis pecorū, quæ in æſtate,quæ in hyeme paſcuntur. Probat hoc ex Varrone Turnebus c.14. lib. 12. Lege illum. Ceterum de origine Æſtiuorum,atque Hybernorum in militia lege Lazium lib.4.cap.4.

24. TVM SCIAT.] De hac peſte nihil hic dico, nam quæ ſequuntur omnia ad illa pertinent.

25. IAPIDIS.] Sic legendum,non Iapygis. Nam Strabo ἰαπυδία Et Tibul lib.4. in m.f. *Fortis Iapidia*
E *miles*.non, Iapygiæ. Obſeruauit Scaliger. De Timauo late 1.Æn.

26. REGNA.] Plato 4.Leg. αἰγῶν ἄρχοντας, dixit: *principes caprarum.* Itaque verba imperandi, regnandi,dominandi creberrima in re paſtorali. Plato ſtatim δεσπόζομεν de eadem re. Sed hoc ſatis à me illuſtratum 1.Ecl.Reuoca.Et in hoc libro ſupra.

27. SALTVS LONGE LATEQVE VACANTES.] Huic enormi vaſtitati affinia multa Auctorum loca, qui poſt ſuarum peſtium deſcriptiones ſimiles locorum ſolitudines inferunt. Primo loco do Egeſippum,qui c.25.lib.5.Excid. Hieroſ. *Omne illud pomerium,in quo ante nemora viridantia,horti inhalantes ſo-*

diuerſa pomaria, ſuburbana prædia gratam ſui ſpeciem dabant, ſi quis poſtea vidit hoſpes ingemuit, incola non recognouit, & ad genitalem regreſſus locum, cum præſens adeſſet, patriam quærebat.

De re alia Lucan. lib 1.

Saxa iacent, nulloq; domus cuſtode tenentur.
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat.

A De peſte Oroſ. c 15. lib. 7. *Secuta eſt lues plurimis infuſa prouinciis: totamque Italiam peſtilentia tanta vaſtauit, vt paſſim villæ, agri, atque oppida, ſine cultore, atque habitatore deſerta, in ruinas ſyluaſque conceſſerint.* Par ſententia Claud. in deformando Ruffino lib. 2.

Squallet inops pecudum, nullis habitata colonis.

tu reliqua.

a Hîc quondam mórbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totóque Autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupítque lacus, infecit pabula tabo.
b Nec via mortis erat ſimplex: ſed vbi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
c Sæpe in honore Deum medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
d Aut ſi quam ferro mactauerat ante Sacerdos,
Inde nec impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere Vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque ieiuna ſanie infuſcatur arena.
e Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, & faucibus angit obeſis.

B

ARGVMENTVM.

Deſcribitur peſtis Autumnalis, quæ pecudes, & feras alias vaſtat.

EXPLICATIO.

a SVBIICIT latiſſimam deſcriptionem peſtis, quæ Alpes vaſtauit, Noricum, Venetias. Sententia eſt, infectione aeris (nam hoc eſt *morbo cœli*) quæ ſolet in incandente, id eſt, ardente autumno cótingere, tam atrocem tempeſtatem, id eſt, peſtem & luem ſæuiſſe, vt omnes pecudes, omnes feræ interirent. Clades iſta è corruptis lacubus manauit, è corruptis pabulis: à corrupto enim potu, & cibo quid expectes, niſi diram luem?

b Dixit interitum ferarum, iam modum interitus. Non (inquit) ſimplex erat mors, quæ fit fuga animæ, ſed erat modus crudelior. Nam primû ignea quædam ſitis artus contrahebat, deinde poſt tam aridam ſitim liquor quidam ſordidus ſeſe in corpus refundebat, atque omnino tabificus, inde corpus minutatim, atque omnia oſſa tabeſcebant, reſoluebantur, collabebantur.

c Sequuntur diſcriminatim particulares caſus, & cædes, quibus amplificatur peſtis huius deſcriptio: incipit vero à ſacris. Accidit ſæpe, vt hoſtia ſtaret iam ad ipſam aram, ac tunc ſubito caderet correpta morbo inter moras exiguas miniſtrorum aptantium, alligantiumque infulam vittis. *hoſtia moribunda* eſt, quæ morte corripitur, vtique moriens: ſed eſt viuidior, & expreſſior affectus.

d Sed eſto (inquit) cæderetur hoſtia, adeo erat tabida, & morbo conſumta, vt inutile eſſet ſacrum. Nihil enim ſupererat, quod arderet in altaribus: ſacerdos nihil reſponſi dare poterat: vix cultri tingebantur ſanguine: arena non rubebat purpureo, vt ſolet, cruore; potius infuſcabatur ſicca quadam ſanie.

e Tranſit à ſacris ad cædes alias, & has confertim dat, ſumtis ad exépium vitulis, canibus, ſuibus: de equis enim, tauris, aliiſque animantibus poſtea fuſe loquetur. Moriebantur paſſim vituli, iam qui in agris paſcebantur, iam qui ad præſepia: canes blanditi ſoliti ſuis dominis rabie agitabantur: ſues quatiebantur commouebantúrque tuſſi anhelante, quæ illos angebat faucibus obeſis, id eſt, tumentibus.

C

NOTÆ.

1. HIc QVONDAM.] Peſtem, quam hic late Vates canit, primus omnium ſcripſit Thucydides lib. 2. à quo ſumſit Lucr. lib. 6. Et mirum eſt, quo conſenſu Poetæ reliqui conſpirauerint ad ſimilem ingenij gloriam indicandam. Nemo enim fere illorum eſt, qui non peſtem deſcripſerit. Ex illis, & aliis etiam conabor Poetam illuſtrare. Miror enim, Interpretes in tam lato cãpo ita ſiluiſſe: illorum operam cum noſtra conferat diligens lector. Auctores, quos dabo, ſcias omnes loqui de peſte. Indicabo illorum loca ſemel tantum, cum primum illos attingam, non amplius, niſi diuerſa ſint loca. Ergo initium illud ſumtum a Lucret. qui ita exorſus: Peſtis Thucydidis.

Hæc ratio quondam morborum, & æſtifer æſtus
Finibus Cecropiis funeſtos reddidit agros,
Vaſtauitque vias, exhauſit ciuibus vrbem.

Ad Lucretium, & Virgilium aſpirauit Seuerus Rhetor in carmine de mortibus boum, quod habetur tom. 8. Biblioth.

Hæc iam dira lues ſerpere dicitur,
Pridem Pannonios, Illyricos quoque
Et Belgas grauiter ſtrauit, & impio
Curſu nos quoque nunc petit.

2. Coeli morbo.] Explicat, vt vidiſti, quit Lucret.

Et perturbatum cælum, fit morbidus aer.

Et Ouid. in ſua peſte 7. Met.

Vitiantur odoribus auræ.

Et in ſua Silius lib. 17.

Fumabat craſſus nebulis caliginis aer.

3. Coorta est.] Hoc verbo explicat inuadentem primo, & natam peſtem. Dicam vt alij Libanius in Progymn. ita, νοσήματος κατασχόντος τὴν Ἑλλάδα. Apoll. lib. 3. ἐπεδέδρομε νοῦσος. Thucydides iſtis, ἤρξατο, ἀφίκετο, κατέβη, ἐσέπεσε: *Cœpit, venit, deſcendit, incidit*. Extremum placuit Demoſtheni in Orat. de falſa legat. νόσημα ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Poſtea infert duo alia, νόσημα βαδίζον, εἰσελήλυθεν. Huic vltimo affine verbum Libanij Declamat. 2. τὸ νόσημα πάσας ἐπῆλθε τὰς πόλεις. Agathias lib. 5. Hiſtor. Et Libanius idem in Progymn vſurpant Thucydideum, & Demoſthenicum ἐσέπεσε Et lib. 2. Agathias alio cõpoſito eiuſdem verbi, nam νόσος λοιμώδης ἐπιπεσοῦσα. Gregorius Nyſſæ Epiſcop. in vita Thaumaturgi ita peſtem incoat, ἐνσκήψαν τοῖς ἀνθρώποις τὸ πάθος: *Inuaſit homines lues*. Quod potuit ſumſiſſe ab Herodoto, qui lib. 1. ἐνέσκηψε ὁ θεὸς νοῦσον. Hic idem Herodotus ita lib. 8. ἐπιλαβὼν λοιμὸς τὸν στρατόν. Æſchines Epiſt. 1. nullo alio verbo peſtem Deli exorditur, quam communi, Δηλίοις ἐνέπεσε λοιμώδης νόσος. Lucretius eodem verbo, quo Noſter,

Mortiferam poſſit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumq; cateruis.

Ouid.

Dira lues populis odio Iunonis iniqua
Incidit.

Autumnus morbidus.

4. Autumni incanduit æstu.] Ita ferme fit, eſt enim hæc anni pars mire morbida. Ratio triplex. Prima, eſt in Autumno magna varietas caloris, & frigoris. Deinde, Autumnus ſuccedit Æſtati, in qua apertis meatibus ſpiritus facile difflantur: iſti, adueniente Autumni frigore, conſtipata cute intro redeunt. Tertio, fructuum copia maxima exitialibus morbis opportuna eſt. Adducit rationes iſtas Coſtæus in Auicennam. Virgilius certe pro ratione adducit æſtum, vt & Lucret.

De terra ſurgunt, vbi putorem humida nacta eſt,
Intempeſtiuis pluuiiſq; & Solibus icta.

Et poſtea:

—mortifer æſtus. Et adhuc: *—ardentia morbo*
Membra. Conſonant in hanc cauſſam plurimi.

Ouid.

Lethiferis calidi ſpirarunt æſtibus Auſtri.

Silius,

Temporaque Autumni læsis florentia donis
Fœdauit, rapidoque accendit fulminis igni.

Liuius lib. 25. *Tempore Autumni, & locis natura grauibus—intoleranda vis æſtus per vtraque caſtra omnium ferme corpora mouit.* Ammian. lib. 19. Cum præmiſerit ex nimio frigore peſtilentias naſci, addit æſtum, ſiccitatem, calorem, efficaciores eſſe cauſſas. Probat à peſte Homerica, quæ facta à telis Apollinis, qui eſt Sol, cuius planetæ natura tota eſt arida: & à peſte

A Thucydidis, quæ ab Æthiopia initium duxit, ardentiſſima parte orbis, & inde Atticam occupauit. Conſonat Herodian. lib. 1. vbi ait, Commodum fugiſſe Roma Laurentum ad euitandam peſtem. Cuius rei hæc in illo eſt ratio, εὐψυχότερον γὰρ τὸ χωρίον: *eſt enim* (Laurentum) *frigidior locus*. Ita pro Autumno, & calore, quæ duo Poeta. Sed non dubium, quin illa accidat alijs anni partibus. Thucydides ſuam exhibet θέρους ἀρχομένου, *ineunte æſtate*, ſicut & Ariſtotel. in Problem. Sect. 1. Quæſt. 21. Agathias vero illam, quæ accidit Conſtantinopoli, ἔαρος ἀρχομένου, *incipiente vere*. Cedrenus peſtem, quæ accidit ſub Copronymo, ait incepiſſe ἐαρινῷ καιρῷ, ſed intendiſſe ſe θερινῷ. Auicenna libr. 1. Fen. 2. Doctrin 2. duo conſtituit tempora, Æſtatem, Autumnum: Rhaſis Arabs in li-
B bello de peſte duo item, ver, Autumnum. Vtcunque ſit, certe in re omni morborum infamis eſt autumnus ſupra reliquas anni partes. Hoc præter experientiam, quæ liquida, docet Galenus multis in locis. Vide etiam Hippocratem lib. 2. aphor. 25. & lib. 3. aphor. 9. 10. 22.

Peſtes qua maxime anni parte incipiant.

5. Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.] Solemne omnibus, qui peſtem deſcripſerunt, incoare cladem à cæde pecorum, & iumentorum. Quo argumento indicant, peſtem illam duci à corruptis terræ vaporibus, atque exhalationibus, quas res ſtatim quadrupedia prima omnium excipiunt, vt quæ prona in terram: ſecus eſſet, ſi a corrupto tantum aere peſtis procederet,
C tunc enim prius homines inuaderet. Ad hanc rem aptiſſima verba iſta Ammiani: *Affirmant etiam alij terrarum habitu denſiore craſſatum aera, emittendis corporum ſpiraminibus reſiſtentem necare nonnullos. Qua cauſſa, animalia, præter homines, cetera, iugiter prona, Homero auctore, & experimentis deinceps multis, cum talis inceſſerit labes, ante nocimus intereunt.* Verſus Homeri, quem reſpicit, iſte eſt, 1. Il.

Peſtis initiũ à feris animantibus.

οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνας ἀργούς
Mulos quidem primum inuaſit, & canes veloces.

Id ipſum ex Homero obſeruauit Plutarchus libr. 4. Symphon. Quæſt. 1. Et Ariſtotel. quærit in Problem. Sect. 1. cur ille annus ſit peſtilens, ὅταν ἐκ γῆς αἴρῃ ἀτμὶς πολὺς ὑπὸ τοῦ ἡλίου: *cum Sol multum vaporis*
D *de terra excitat?* Sed age, plures teſtes afferamus in huius rei firmationem, neque vno Homero contenti ſimus. Sophocl. Oedip. Tyr. φθίνουσα δ' ἀγέλαις βουνόμοις: *interiit ſoboles armentorum*. Herodian. lib. 1. prius iumentorum meminit, quam hominum, πολλή τέ τις φθορὰ ἐγένετο ὑποζυγίων, καὶ ἀνθρώπων: *Magna iumentorum ſtrages, atq; hominum fuit*. Cedrenus in peſte, quæ accidit ſub Phoca, à feris ferme incipit. Liuius quoque lib. 4. peſtem incoat ab ſtrage pecorum. Lucret.

—cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus ægram.

Ouidius:

Strage canum primo, volucrúmque, auiumque, boumque
Inque feris, ſubiti deprenſa potentia morbi eſt.

E Silius & ad Homerum & ad Ouidium aſpirans;

Vim primi ſenſere canes, & nubibus atris
Fluxit deficiens penna labente volucris.
Inde feræ ſyluis ſterni.

Seneca in Oedip. pari filo:

Prima vis tardas tetigit bidentes,
Laniger pingues male carpſit herbas.

Claudian. lib. 1. in Ruffin.

Ac velut infecto morbos crudeſcere cælo
Incipiens, primo pecudum depaſcitur artus:
Mox populos vrbeſque rapit.

Non

Non dubito, quin lector recreatus fuerit hac Poetarum conſenſione. Et quid eſt Interpretis, ſi hoc non eſt?

6. CORRVPITQVE LACVS, INFECIT PABVLA TABO.] Vtrunque Lucretij eſt.

Hæc igitur ſubito clades noua, peſtilitaſque
Aut in aquas cadit, aut fruges perſidit in ipſas.

Seneca quoque vtrunque attigit,

Deſeruit amnes humor, atque herbas color.

Et Oroſius in peſte quapiam cap. 27. lib. 7. *Cum enim propemodum genus hominum, & pecudum neci dedit: tum etiam corrupit lacus, infecit pabula tabo.* Alij in ſuis peſtibus deſcribendis vnum, aut alterum. Primum de potu Ouid.

Conſtat & in fontes vitium veniſſe, lacuſque.

Ammian. quoque inter cauſſas peſtis adducit aquã vitiatam. Claudian. 1. in Ruffin.

Mox populos, vrbeſq; rapit, ventiſque peruſtis
Corruptos Stygiam peſtem diffundit in amnes.

Alterum de pabulo Sophoc. in Oedip. Tyran.

—οὔτε γὰρ ἔκγονα κλυτᾶς χθονὸς αὔξεται:
Nil tellus producit clum fertilis.

7. NEC VIA MORTIS ERAT SIMPLEX.] Philo lib. περὶ ἀρ. ait, καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἄσθμα καὶ πνεύμονες, ἀσθμαίνοντες, καὶ ἀδυναμίας ἐμποιοῦσι ζωὴν ἐκθλίψει, ζωὴν ἀίδρυτον καὶ κρεμαμένην ὥσπερ ἐξ ἀέρος ἐργαζομένοι: *Accedent tabes, & corruptis interaneis anhelitus difficiles, quæ tædium præſentium inducendo, vitam incertam faciunt, ceu in ſublimi pendentium.* Apte expreſſit mortem difficilem. Eandem ita Lucan. lib. 3.

Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes.

Oroſius loquens de præſcriptis c. 21. lib. 5. *Nec mortis erat via ſimplex, aut vna conditio.*

Sitis in peſtibus.

8. VBI IGNEA VENIS OMNIBVS ACTA SITIS.] Magnarum peſtium comes ſemper ſitis, atque ardor. Thucyd. τῇ δίψῃ ἀπαύστῳ ξυνεχόμενοι: *Inexhauſta ſiti premebantur.* Lucret.

Intima pars hominum vero flagrabat adeſſa,
Flagrabat ſtomacho flamma vt fornacibus intus.

& poſtea, *Inſedabiliter ſitis arida.* &

Multa ſiti proſtrata viam per, proq; voluta
Corpora Silanos ad aquarum ſtrata iacebant,
Interclusa anima, nimia ab dulcedine aquai.

Extremum hoc ſumſit ex Thucydide Ouidius:

Viſcera torrentur primo, flammiſque latiſcunt.
Indicium rubor eſt, & ductus anhelitus igni. Iterum,
Fontibus, & fluuiis, puteiſque capacibus hærent.

Seneca: *Anhela flammis corda.* Ceterum de Lucretij voce illa *Silanos.* adi Lilium Dialogiſmo 19. Sunt Silani, tubi aquarum. Corrupere Lucretium Marullus, & Baptiſta Pius.

Silani.

9. RVRSVS ABVNDABAT FLVIDVS LIQVOR.] De iſtis colliquaminibus in peſte ita loquitur Galen. in librum 3. Hippoc. de Morb. vulgaribus. Comm. 3. *In peſte quidem longiſſima noſtræ ætatis colliquationes cunctis prope excreuerunt, quidam mere ſinceras quidam moderatim, omnes certe putridas.*

10. OSSA MINVTATIM MORBO COLLAPSA.] Exprimitur tabes, colliquatio, ac reſolutio quædam corporum, qua cadunt peſte infecti. Manil. lib. 1.

—& lenta corpora tabo
Corripit exuſtis lethalis flamma medullas. Lucan. li. 6.
Corpora tum ſoluit tabes, & digerit artus.

Locutionem ſumſit a Lucret. qui lib. 2.

Inde minutatim vires, & robur adultum
Frangit.

11. SÆPE IN HONORE DEVM, &c.] Hãc peculiarem conqueſtionem ſumſit à Noſtro Ouidius,

Admoti quoties templis, dum vota ſacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum,
Haud exſpectato ceciderunt vulnere tauri.

Quod iterum repetit more ſuo, laſciuit enim interdum hic poeta, veluti non cogitans quid præmiſerit, quo vitio nullum maius. Ergo:

—inguinum victima diro
Edidit, & ſubito collapſa ſine ictibus vllis.

Seneca etiam:

Colla tacturus ſteterat ſacerdos,
Dum manus certum parat alta vulnus,
Aureo taurus rutilante cornu
Labitur ſegnis: patuit ſub ictu
Ponderis vaſti reſoluta ceruix.

12. STANS HOSTIA AD ARAM.] Ductum hoc verbum ex ritu ſacrorum admonuit Briſſon. 1. Form. Hoſtia enim dicebatur *ſtare*, interim dum vota conciperentur, eique vinum, ac mola inſpergeretur. Huic enim verbo quædam placidæ quietis nota ineſt. Vide, vt ille multis firmat.

Stare, de hoſtia.

13. LANEA VITTA.] Fuit in ſacris omnibus apud Gentiles magnus vſus fili lanei. Hanc rem (hic multos auctores omitto) ſatis indicant verba iſta Pauſan. lib. 8. loquentis de templo, quod Agamedes, & Trophonius erexerunt: *Aditu autem homines prohibuiſſe, non obiecto vllius oppoſitu, ſed laneum duntaxat funiculum obtendiſſe. ſiue, quod vigente tunc religione, ſatis ſacroſanctum eſſe Deum metu locum putarint: ſiue quod ei funiculo occulta ineſſet ad homines arcendos vis.*

Lanea in vſu ſacrorum.

14. INFVLA.] Attingit morem gentilium, qui mactandas hoſtias velabant infulis. Lucret. lib. 1. vbi agit de ſacrificio Iphigeniæ:

Infulis hoſtiæ velabantur.

Cui ſimul infula virgineos circumdata comtus
Ex vtraq; pari malarum parte profuſa eſt.

Liuius lib. 2. *Claris inſignibus velut infulis velatos ad mortem deſtinari.* Ouid. 3. de Pont. Eleg. 2. loquens de Oreſte, & Pylade mactandis:

Sparſit aqua captos luſtrali Graia ſacerdos,
Ambiat vt fuluas infula longa comas.

Sueton. in Calig. capit. 27. *Alterum, qui ſe pro ſalute eius periturum vouerat, cunctantem pueris tradidit verberatum infulatumque.* Sed quæ forma infulæ? Putat Anton. Aug. Dialog. 8. Icon. has infulas hoſtiarum eſſe ſimiles illis, quas vulgus hominum inepte vocat diademata, quæ coronæ inſtar ſemicirculi Diuorum, & Chriſti capitibus apponuntur. Idque ducit ex Iconibus, quas multas ſe vidiſſe aſſerit, in quibus taurus, aliæque victimæ, aut hoſtiæ eſſent cum hoc ſemicirculo. Et inde autumat Chriſtianorum morem proueniſſe. nam credibile eſt, ſanctos Martyres initio naſcentis eccleſiæ, cum raperentur ad mortem, eo habitu perductos à Gentilibus, quo ipſi hoſtias ducebant ad cædem. Iuuat hanc rem mos alius, videl. infulas fuiſſe inſigne dedititiorum, & miſerorum. Hoc me Liuius docet lib. 45. Nam cum, deuicto Perſeo, plures ciuitates Romanis dederentur, de Phanota vrbe ſic ait: *Anicius in Epirum eſt profectus, vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effuſa.* Et Spartianus in Didio Iuliano: *Hæc cum Iulianus videret, Senatum rogauit, vt virgines Veſtales, & ceteri Sacerdotes cum ſenatu obuiam exercitui Seueri prodirent, & prætentis infulis rogarent: inane contra barbaros milites præſidium parans.* Ad Coriolanum miſſi ſunt ſacerdotes cum infulis, ſupplices pro ſalute patriæ precatum, quod ſcribit Valer. cap. 4. lib. 5. Ita fortaſſe factum, vt vel ab hoſtiis, vel à dedititiis & ſupplicibus mos hic peruenerit ad ſanctos Martyres, & inde ad alios Diuos. Sed certe infulis vſos, nõ ſolum dedititios & ſupplices, aut mactandas hoſtias, ſed ipſos etiam antiſtites ſacrorum, & miniſtros, ſatis indicat locus Iuſt. l. 24. vbi loquẽs de irruptione

Gallorum contra templum Apollinis Delphici, ita ſcribit: *In hoc partium certamine, repente vniuerſorum templorum antiſtites, ſimul & ipſi vates, ſparſis crinibus cum inſignibus atque infulis pauidi vecordeſve in primam pugnantium aciem procurrunt.* Vbi non tam ſupplices deſcribuntur, quam ſuo habitu venerandi. Eſt etiam pro hac re locus Spartiani in Adriano: *Martium Turbonem poſt Mauritania praſectûram inſulis ornatum Pannonia Daciaq; ad tempus præfecit.* Hoc ex Poetis probare facile eſſet: inducunt enim ſacerdotes, antiſtites, præſides, vates cum infulis, religionis & dignitatis ergo. Vide Papinium 2. Th. & 4. Ex dictis in hac Nota viſum mihi, poſſe capere aliquid lucis locum Danielis c. 3. vbi pueri cremandi immittuntur in fornacem *cum tiaris.*

Popæ. 15. MINISTROS.] Non dubium popas intelligi, qui miniſtri ſacrificiorum. Sueton. Calig. capit. 32. *Admota altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu, elato alte malleo, cultrarium mactauit.* Propertius libro 4.

Illa dies hornis cædem denuntiat agnis,
Succinctiq; calent ad noua lucra popæ.

Dionyſ. Hal. lib. 7. ὑπηρέτας, vocat. Ex teſtimoniis datis vides, vti ſuccinctio propria fuerit poparum. Certe ab Ouid. 4. Faſt. & Lucan. libr. 1. miniſtri dicuntur *ſuccincti.* Quid ſi hunc habitum voluit Virg. exprimere attributo cunctationis? Nam quis neget moram ineſſe in ſuccinctione?

16. IMPOSITIS.] Huic verbo locum dat in ſacris Briſſ. Lege illum.

17. NEC RESPONSA POTEST, &c.] Arripuit ſententiam hanc Ouid. in ſua peſte:

Fibra quoque ægra notas veri, monituſque Deorum
Perdiderat.

Ideo vero hoc, quia integra, & illæſa offerenda ſunt Diis: & morbidis non litabatur. Hanc rem, niſi fallor, alibi attingo.

18. AC VIX SVPPOSITI TINGVNTVR SANGVINE CVLTRI.] Eadem nota peſtis in Sen.

Nec cruor ferrum maculauit, atra
Turpis è plaga ſanies profuſa eſt.

& in Ouid. nam de victima cadente:

Exigua tinxit ſubiectos ſanguine cultros.

Quod vero Latini, ſubiecti, aut ſuppoſiti cultri in re ſacrorum; Græci σφαγίδας ὑποτεθειμένας.

Culter in ſacris. 19. CVLTRI.] Culter ſacrorum fuit. Tertull. Apolog. *volentibus initiari moris eſt, opinor, prius Patrem illum ſacrorum adire, quæ præparanda ſint deſcribere. tamen ille infans tibi neceſſarius adhuc tener, qui neſciat mortem, quem ſub cultro tuo rideas.* Iuuen. Sat. 10.

Et ruit ante aram ſummi Iouis, vt vitulus bos,
Qui domini cultris, tenue & miſerabile collum
Præbet ab ingrato iam faſtiditus aratro.

Apud Apuleium lib. 3. capilli, qui debeant magiæ inſeruire, cultro dicuntur ſecari. Culter venatorius. Fuit & culter gladius venatorius, quod ex Suetonio & Martiali obſeruat Lipſius 2. Saturn. cap. 3. Lege. Redeo ad ſacra. Inuenies inter inſtrumenta ſacra loco cultri bipennem, ſecurim, malleum, clauam, machæram. Bipennis. Bipennem Silius exhibet lib. 6.

Victimaq; admota ſtabat ſubiecta bipenni.

Securis. Securim noſter 2. Æn.

Taurus & incertam excuſſit ceruice ſecurim.

Malleus. Malleum (præter Suetonium, quem iam dedi) Ouid. 2 Met.

—Haud aliter, quam cum ſpectante iuuenca
Lactentis vituli dextra libratus ab aure
Tempora diſcuſſit claro caua malleus ictu.

Claua. ῥόπαλον, id eſt, clauam ab Apoll. illatam 1. Arg. obſeruat Briſſ. Et Dion. 7. Hal. dixit, θύματα κροτάφους αὐτῶν ἔπαισαν: *Hoſtiæ tempora percuſſerunt claua.* Machæra. De machæra locus eſt in Herodoto libr. 2. vbi ait, carnem immolati bouis incidi ὀλλυνικῷ μαχαίρῃ.

20. SANIE.] Nota ſaniei pro ſanguine in morbis, ſcripta prius Ariſtot. lib. 3. Hiſt. c. 19. nam de ſanguine eorum, qui νοσῶν, ait, γίνεται γὰρ ἰχωροειδής, *fit in ſpeciem ſaniei,* & ſupra, cum dixerit, ſanguinem rubetrum illum, qui aut natura, aut morbo eſt vitiatus, vocat μελάντερον, *atriorem.*

21. INFVSCATVR.] Ita Plin. (obſeruâte Germ.) dixit, ſepiam aqua atramento infuſcata abſcondi.

22. ANIMAS REDDVNT.] Ab Noſtro Propertius, & Tacitus. Prior:

Me ſine Hanc animam extrema reddere nequitia.

Poſterior lib. 14 de cæde Agrippinæ: *Poſt hanc vocem cum ſupremo miſtam gemitu, animam tandem poſt fera triſtem vulnera reddidit.*

23. HINC CANIBVS BLANDIS.] Hoc ſatis illuſtrabitur nota illa, quam præmiſi de peſte primum inuadente feras. Ex ea enim liquet, vti omnes conſpirauerint in deſcribenda cæde canum, quaſi velint deplorare feram illam abripi ab humano conſortio, cuius tanta ad homines vtilitas emanat. Hinc non ſine genio vates *blandis* dixit, vt augeat commiſerationem. Et Lucret. fidos canes mori dixit. De morbis canum lege Ariſtot. lib. 8. c. 22.

Tuſſis comes peſtium. 24. ET QVATIT ÆGROS TVSSIS ANHELA SVES.] Tuſſim comitem eſſe peſtium ſatis liquet ex Galen. libr. 5. Met. c. 12. & ex Nicand. in Alexiph. Silius in ſua peſte:

Aſpera pulmonem tuſſis quatit & per anhela
Igneus efflatur ſitientum ſpiritus ora.

Ante omnes Thucyd. καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυρῆς, καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίξαι, ἀνέστρεφέ τε αὐτήν: *Nec diu poſt labor in pectus cum vehementi tuſſi deſcendebat, & cum ad præcordia hæſerat, illa vexabat.* Lucretius etiam tuſſis meminit. nam de ſputis: *per fauces raucas vix edita tuſſi.* Hic & aliis locis huius peſtis, volo obſerues, Virgilium tranſtuliſſe ad feras, quæ in Thucydid. & Lucretio repererat de hominibus. Phraſin videtur vates mutuatus à Catullo, qui: *Hic me grauedo frigida, & frequens tuſſis Quaſſauit.*

Angina. 25. ET FAVCIBVS ANGIT OBESIS.] Omnino anginam indicat, quæ propria ſuum, inde ὑάγχη dicta. Lucretius de hoc malo: —*vlceribus vocis via ſepta coibat.* Iterum: *fauces raucas.* Sileſius:

—deſcendere fauces
Abnuerant ſicca inſeſſum alimenta ciborum.

Ceterum morbus hic in ſuibus βράγχος dicitur Ariſtoteli lib. 8. Hiſt. c. 21. De quo morbo ita verbis Interpretis: *Sues tribus morbi generibus laborant, quorum vnum raucedo vocatur, quo maxime fauces, maxillaq; inflammantur: ſed idem malum, vel qualibet alia corporis parte contrahi poteſt. Iam enim plerunque in pedem, alias in aurem decumbit. Putreſcit protinus membrum, & vlcus ſerpit, donec ad pulmonem deueniat: quo tacto mors ſequitur. Creſcit hoc vitium celeriter, nec poteſt ſus quicquam edere, cum ita ægrotat, &c.* Locum iſtum Germanus quoque Virgilio adnectit.

[a] Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fontéſque auertitur: & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem

Sudor

Sudor & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractandi dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
[b] Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis: & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
[c] Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus vna:
Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos, iam morte ſub ægra.
(Dij meliora piis, errorémque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

A

ARGVMENTVM.

Equi peſte correpti ſigna, miſerandum exitium.

EXPLICATIO.

[a] POST breuem canum & ſuum mentionem, ad equos pergit, quorum calamitatem totus hic tractus continet. Adhibet ſex prius ſigna, quæ in illis ſunt, cùm primum peſte inuaduntur. Sunt illa. Auerſio ab ſtudiis, & gloria priſtinorum certaminum: obliuio pabuli, & potus; nam pabuli eſt immemor, & auertitur, auerſaturque fontes: inquies, & tremor, quo terram ſæpe percutit: demiſſio aurium, quæ & cum valet, arrectæ ſunt, & micantes: ſudor quidam incertus, & frigidus; incertus, quia nulla præcedente laboris, aut fatigationis cauſſa; frigidus, vt qui totus tendit ad exitium, & mortem: eſt demum pellis arida, & ipſo tactu rigida.

B

[b] Sequuntur ſigna totidem, cum iam morbus crudeſcit, & mors inſtat. Iſta diriora ſunt. Videlicet, ardor oculorum, ſpiritus difficulter tractus ab imo pectore, gemitus grauis, ſingultus longus iliorum, profuſio atri ſanguinis ex naribus, aſperitas linguæ in obſeſſis interclusiſque faucibus.

[c] Dicit, huic tanto malo mederi ſolitum vino, ſed ſtatim medicinam ipſam maioris mali cauſſam eſſe, nam ab effuſo vino ardor excitabatur, furiæ creſcebant, donec ipſi equi miſerandum in modum ſe ſuis dentibus laniarent. Quem vtinam furorem ab piis Dij auertant. *Inſerto cornu*, nihil eſt aliud, quam adiuncto, & admoto ipſimet vlceri, quo facilius vinum funderetur.

C

NOTÆ.

1. LABITVR INFELIX.] Luſere in ſuis peſtibus ad imitationem Virgilij, Ouid. Lucan. Seneca: hi tres loquuntur de equo. Verſus dabo, quos lector conferat cum Virgilio. Primus:

Acer equus quondam, magnaque in puluere famæ
Degenerat, palmæ, veterumque oblitus honorum,
Ad præſepe gemit morbo moriturus inerti.

Secundus:

Belliger attonſis ſonipes defeſſus in aruis,
Adductos cum plena ferant præſepia culmos,
Ore nouas poſcens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.

Tertius:

Segnior curſu ſonipes in ipſo
Concidit gyro, dominúmque prono
Perdidit armo.

Luxuriarunt iſti, Virgilius preſſe, grauiter, demum cum magna doloris nota:

Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus.

2. HERBÆ.] Aliqui explicant, *victoriæ*. Poſſunt. nam *herbam dare*, apud Romanos, fuit, victoriam præbere, & fateri ſe victum. Ita Symmach. lib. 3. ep. 44. *Sed quid ego de hoc plura, cum ſim tibi dicto audiens, atque herbam dederim voluntati tuæ.* Plin. loquens de elephantis cap. 5. lib. 8 *Mirus namque pudor eſt, victuſque vocem fugit victoris: terram, ac verbenas porrigit.* Vide eundem Plin. c. 4. lib. 22. & Feſtum, qui morem hunc è paſtoribus ducit. Sed mihi viſum, de pabulo Poetam capere, tum quia ipſe vates de vero pabulo 8 Ecl. *immemor herbarum iuuenca.* Tum, quia venuſtior ſententia de equo auerſante & pabulum, & potum. Ad cuius imitationem Seuerus Rhetor: Herba pro victoria.

Hic fontis renuens, graminis immemor.

Deſcribit videlicet peſtem boum. Demum ita intelligit Brodæus vir magni iudicij.

3. TERRAM CREBRA FERIT.] Thucyd. inter ſua ſigna ponit, *μὴ ἡσυχάζειν, irrequietum.* Et Agathias lib. 2. loquens de quodam, qui correptus peſte illa, quæ vagata eſt Venetiis, ita ait: *ἐλύττα σφοδρῶς, καθάπερ οἱ ἔκφρονες καὶ μεμηνότες. κλόνος δὲ αὐτὸν ἐπεῖχε μυρίος, καὶ νῦν μὲν πρηνὴς, νῦν δὲ ἐπὶ θατέρα ἐν τῷ ἐδάφει κατέπιπτεν: Rabie corripiebatur inſtar eorum, qui mente capti ſolent furere. Ingens illum vertigo cœpit, modo pronus in ſolum procidit, modo in alterutrum latus.* De locutione ipſa non placent, qui *crebra* capiunt aduerbialiter: ſicut enim Græci *πυκνά*, dicunt, & ſubaudiunt *κατά*. Ita Latini præpoſitionem aliquam. Eadem ratio de ſimilibus vocibus.

4. DEMISSÆ AVRES.] Eadē notā eſt in Colu. c 30. l. 6. de equis laborantibus: *capitis dolorem indicāt lacrymæ quæ profluunt: auréſq; flaccidæ, & ceruix cum capite aggrauata, & in terram ſubmiſſa.* Et in Ariſt. lib. 8. Hiſt. c 24. vbi de equis rabie laborantibus ait: *σημεῖον δὲ τούτου, τὰ ὦτα καταβάλλει πρὸς τὴν χαίτην: Huius indicium eſt demiſſio auricularum ad iubam.* Eandem notam dedit cap. præcedenti laborantibus bobus, *σημεῖον δὲ τῆς ἀῤῥωστίας, τὰ ὦτα καταβάλλειν: indicant ægritudinem demiſſione aurium.* Multa ſunt loca in Theriacis, & Aurium demiſſio in peſtibus.

 Alexi

Alexipharmacis Nicandri, vbi remiſſio & languor A corporis, mortis ſigna ſunt.

Sudor in peſtibus. 5. SVDOR.] Lucret. in ſua peſte,

Sudoriſq; madens per collum ſplendidus humor.

In ſua Silius,

--gelidus per viſcera ſudor Corpore manabat tremulo.

Sophoc. de peſte, quæ inuaſit Herculem indutum veſte miſſa a coniuge in Trachin. *ἱδρὼς ἀνῆκε χρωτί, ſudor per corpus.* Nicander in Alexiph.

ἀμφὶ δ᾽ ὀδμήεις νοτίῳ περιλείβεται ἱδρώς:

Sudor olidus circumfluus vexatis morbo.

Virgilius & Silius ſignate *frigidus ſudor*, qui in acutis morbis, teſte Hippocrate, lethalis eſt. Verba huius Aph. 37. l. 4. hæc ſunt, *οἱ ψυχροὶ ἱδρῶτες ξὺν μὲν ὀξέϊ πυρετῷ γιγνόμενοι θάνατον σημαίνουσι.* Nicander de morſis lethaliter à vipera,

B

πολλάκι δ᾽ ἐξ ὀνύχων ἴσχει κρύος. ἀμφὶ δὲ γυίοις

χειμερίη ζαλόωσα πέριξ στίβεται χάλαζα:

Et ſæpe extremis it frigus ab vnguibus, vnq;

Omnes hyberna cadit inſtar grandinis artus.

Et poſt pauca,

ψυχρότερος νιφετοῖο βολῆς περιχεύεται ἱδρώς:

Et gelidus niuium ſudor circum madet inſtar.

6. ARET PELLIS, ET AD TACTVM TRACTANTI DVRA RESISTIT.] Lucret pariter:

—frigida pellis, Duraque.

Lucanus, *Iam riget atra cutis.* Egeſipp. cap. 21. lib. 5. in peſte Hieroſolymit. *Arida cutis ſiccis hærebat oſſibus.* Ariſt. 4. Meteor. ita, *ἔστι δὲ σκληρὸν μὲν τὸ μὴ ὑπεῖκον εἰς αὑτὸ κατὰ τὸ ἐπίπεδον.*

C

Oculorum ardor in peſtibus. 7. ARDENTES OCVLI.] Nulla maior nota illorum qui tenentur acri peſte. Thucyd. inter ſigna, *ὀφθαλμῶν ἐρυθήματα, καὶ φλόγωσις, oculorum rubores, & inflammatio.* Lucret.

Et duplices oculos ſuffuſa luce rubentes.

Lucan.

—ſtrident oculis ardentibus ignes.

Seneca: *Multoq; genas ſanguine tingit.* Galen. libr. 3. de Præſag. ex pulſ. cap. 4. *etiam oculi eorum ſunt accurate inſpiciendi: nam inter lauandum manifeſte redduntur calidi, & flammei quidam poſtea tales permanent, quos plane ſciemus teneri peſte.*

8. ATTRACTVS AB ALTO SPIRITVS.] Thucyd. *καὶ πνεῦμα ἄτοπον, καὶ δυσῶδες ἠφίει: Spiritus arcte, & cum grauedolentia meabat.* Lucretius tantum expreſſit *δυσῶδες* Thucydidis,

D

Spiritus ore foras tetrum voluebat odorem,

Rancida quo perolent proiecta cadauera ritu.

Illud *ab alto*, ita extulit Horat. od. 11. Epod.

—latere petitus imo ſpiritus.

9. GEMITV GRAVIS.] Sophocl. in ſua peſte Oedip. Tyr. de fœminis *ἱκτῆρες ἐπιστενάχουσι, ſuſpirant ſupplices.* Agathias de duce hoſtium, peſte correpto, *οἰμωγὰς ἀφίει βαρείας, edidit graues gemitus.* Liuius libr. 25. inter reliquas peſtis complorationes, *Quotidianaque funera, & mors ob omnium oculos eſſet, & vndique dies noctesque ploratus audirentur.* Lucret.

Intolerabilibusque malis erat anxius angor.

Aſſidue comes, & gemitu commiſta querela.

E

Seneca:

Intima creber viſcera quaſſat

Gemitus ſtridens.

Singultus in peſtibus. 10. SINGVLTV.] Thucyd. *λύγξ τε τοῖς πλείοσιν ἐνέπεσε κενή, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρόν, Pleriſque inanis incidebat ſingultus acrem ciens ſpaſmum.* Lucret.

Singultuſque frequens noctem per ſæpe diemque

Corripere aſſidue neruos, & membra coactans

Diſſoluebat eos defeſſos ante, fatigans.

Nicander in Theriac. vbi ſermo eſt de ictis lethaliter morſu ſerpentis dryinæ, hoc ſignum mortis inter alia adhibet, *λυγμοῖσι βαρυνόμενος θαμινοῖσιν, ſingultib. concuſſi frequentibus.* Quidpiam ſimile repetit in Alexiph. Integram ſententiam, qua ait de ægrotante equo. *Ilia tenus longo ſingultu.* recte illuſtrat Turn. c. 9. lib. 17. a quo tranſcripſit Germ. Eſt enim quod Luc. dixit lib. 4.

Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus vrget,

Et defecta grauis longe trahit ilia pulſus.

Quod Statius 6. Theb.

—nec iam integer illis

Impetus, & longi ſuſpenderunt ilia ſtatus.

Quod Plin. lib. 26. ca. 6. loquens de verbaſco, *vt iumentis etiam non tuſſientibus modo, ſed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.* Quod Horat. epiſt. 1. libr. 1. de equo deficiente:

Peccet ad extremum ridendus & ilia ducat.

Plautus ante Horatium in Aſin. *ex curſura anhelitum ducere*, id eſt, anhelitum. Ceterum ilia dicta ab ima quæ pars chartæ eſt tenuiſſima, vnde & exilia dicta ſunt, ex Feſto adducit Ludouic. Carr. 1 Lect. Antiq. cap. 7. Feſtumque emendat, apud quem pro ima, ſcriptum vna nullo ſenſu.

11. IT NARIBVS ATER SANGVIS.] Nicander in Theriacis, de his, qui mordentur hemorroide:

αἷμα δ᾽ ἐκ ῥινῶν τε, καὶ αὐχένος, ἠδὲ καὶ οὔατων

πιδύεται.

Emanat ſanguis ex naribus, ceruice, auribus.

Lucret.

Correptus ſanguis pletis ex naribus ibat.

Silius:

Vnca nare iacent, ſanieſque immiſta cruore

Exſpuitur, membriſque cutis tegit oſſa peresis.

Seneca,

Stillatque niger naris ad vnca

Cruor, & venas rumpit hiantes.

Linguæ aſperitas in peſtibus. 12. ASPERA LINGVA.] De eadem Lucret.

Debilitata malis, motu grauis, aſpera tactu.

Ouidius:

Aſpera lingua tumet, ſepultiſque arentia ventis

Ora patent.

Silius, *Arebat lingua.* Siluit Thucydides de aſperitate, tantum, *καὶ τὰ ἐντὸς ἥ τε φάρυγξ, καὶ ἡ γλῶσσα εὐθὺς αἱματώδη ἦν, Introrſum lingua, & fauces ſanguinolenta viſebantur.* Nicander in Alexiph. quæpiam ad hanc rem.

Vinum contra peſtem. 13. LATICES LENÆOS.] Hanc partem Germ. illuſtrat ex Homer. Iliad. 8. apud quem Andromache defeſſis equis Hectoris vinum propinat, *οἶνόν τ᾽ ἐγκεράσασα πιεῖν.* Ex Abſyrto, qui libr. 1. de curatione peſtis equinæ poſt alia remedia, ita ait: *Tum paribus caſiæ, myrrhæque, & turis ponderibus, ac tantumdem ſanguinis marinæ teſtudinis, miſcetur potio cum vini veteris ſextariis tribus, & ita per nares infunditur: ſed ipſum medicamentum ponderis ſeſcuncia diuiſum portione aqua per triduum cum vino dediſſe ſatis erit.* Addo Columel. qui capit. 30. libro 6. de equorum curatione, *Laſſitudini quies remedio eſt, ita vt in fauces oleum, vel adeps vino miſta infundatur.* Facit nonnihil, vinum per nares infuſum adhiberi ab Ariſtotele ad medelam ſuum ægrotantium lib. 8. Hiſtoriæ. cap. 21. Vinum etiam adhibet ægrotanti elephanto cap. 26. Atque etiam contra venena eidem vina dat cap. 29. vt omnibus Nicander in Alexipharmacis. Sed quoniam Virgilius ait *inſerto cornu*, pertinent verba eiuſdem Abſyrti, quæ præcedunt ſuperiorem locum, *Semen Alexandrinæ curcubitæ torridum, & acetabuli modo incerniculo cretum, odorato nitro miſcetur, colatumque diebus quinque, cornu infundente per nares immittitur.* Inſtrumentum hoc, *infundibulum* vocat Columella. Infundibulum.

14. Mox

14. MOX ERAT HOC IPSVM EXITIO.] Simile quiddam Lucret.

Hoc alijs erat exitio, lethumque parabat.

Quod ſumſit ex Thucyd.

Dij meliora. 15. DII MELIORA.] Erat in Latio locutio iſta crebertima ad abominandum. Lucillius lib. 27. Satyr. *Dij maluerint meliora, atque amentiam auertuncaſſint tuam.* Eadem verba habet Pacuuius in Chryſe, tantum *monerint*, pro *maluerint*, niſi ibi menda, vt ſuſpicor. Valer. cap. 3. libr. 4. *Sophocles ætate iam ſenior, cum ab eo quidam quæreret, an etiamnum rebus Venereis vteretur: Dij meliora, inquit. Libenter enim iſthinc tanquam ex aliqua furioſa profugi dominatione.* Exemplorum ſegetem reperies in Briſſ. 1. Form. Abſtineo.

16. ERROREMQVE HOSTIBVS.] Frequentiſſimum etiam fuit reiectare in hoſtes infortunium, vt ab ſe auerterent. Ita 8. Æn. *Dij capiti ipſius, generique reſeruent.* Adi iſtum locum.

A

17. LANIABANT DENTIBVS ARTVS.] Hunc locum illuſtro ex Agathia libro ſecundo, loquens enim ille de duce hoſtium correpto peſte, ait, εἰς τοῦτο δ' ἄρα ὁ δείλαιος ἀφῖκτο μανίας, ὥστε ἀμέλει καὶ τῶν οἰκείων μελῶν ἀπογεύσασθαι. ἐχόμενος γὰρ ὀδὰξ τῶν βραχιόνων, καὶ διασπῶν τὰς σάρκας κατεβίβρωσκέ γε αὐτὰς ὥσπερ θηρίον διακεχρωσμένος τὸν ἰχῶρα: *Eo inſaniæ venerat miſer, vt ne a ſuis quidem membris deguſtandis abſtineret: aſſidue enim mordicus brachiis ſuis inhærens, & carnes dentibus conuellens, eas inſtar feræ dilaniabat.* Eo aptius hoc ad mentem Virgilij, quo ſermo eſt de duce hoſtium, in quos hanc cladem reijci vult Vates. Ab hac clade non abit pertinacia illa equorum, qui ſe ipſi interemerunt illiſis capitibus in ſaxa, fractiſque oſſibus voluntario furore. Narrant Plinius, Ariſtoteles, alij: tu in primis Oppianum lege lib. 1. Cyn. qui rem poetice, & cum dignitate. Furor in pecudibus quis.

a Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremóſque ciet gemitus. it triſtis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
b Non vmbræ altorum nemorum, non gramina poſſunt
Grata mouere animum: non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos ſtupor vrget inertes,
Ad terrámque fluit deuexo pondere ceruix,
c Quid labor, aut benefacta iuuant, quid vomere terras
Inuertiſſe graues? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
Frondibus, & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
d Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boues Iunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægrè raſtris terram rimantur, & ipſis
Vnguibus infodiunt fruges: montéſque per altos
Contenta ceruice trahunt ſtridentia plauſtra.

B

ARGVMENTVM.

Taurorum clades, in qua magni affectus excitantur.

EXPLICATIO.

a A CALAMITATE equorum tranſit ad tauros, & vt in equis, ita & in tauris moram trahit, quod vtrunque ex induſtria factum, non ad inanem oſtentationem ingenij. Nam ſicut præcipua pars huius libri ad equos, & tauros pertinet: ita viſum Vati dare illis præcipuam partem in calamitate diſcribenda. Dicit vero ita peſtem ſæuiiſſe, vt taurus alter, cum gemini terram ararent, ſubito malo oppreſſus concideret: inde ex neceſſitate relictum opus ab ruſtico, abiungente ſoluenteque ab aratro taurũ ſuperſtitem: ac dolentem ob fraternã mortem.

b Dicit nullis voluptatibus taurorum animos potuiſſe recreari, non vmbris nemorum, non gramine, non perenni amne, & puriore adhuc ipſo electro: nam ſolutis lateribus, oculis ſtupore correptis, laſſata ceruice moribundi concidebant. Poſſit aliquis putare (non reprehendam) ſermonem ſignatum eſſe vati, de eo tauro, qui ſuperſtes fuerat cadente altero: ſub quo tamen reliquos velit intelligi.

c Sequuntur verſus, de quibus merito ait Scaliger, maluiſſe illos excogitaſſe aut confeciſſe, quam habere Crœſum aut Cyrum dicto ſibi audientes. Sententia eſt. nihil tauris profuiſſe laborem & beneficium, quibus mortales afficiunt terram inuertendo. Auget commiſerationem, cum addit, non illis nocuiſſe pretioſa vina, pretioſas epulas, cum frondes epulas præbeant; amnes curſu exerciti, id eſt, nõ ſtagnantes, potũ. Sed neque illis nocuit cura augẽdæ rei, q̃ vna ſolet ſõnos abrũpere, & morbos generare.

d Amplificat narrationem calamitatis duplici re, quæ ſecuta eſt cædem taurorum. Prima eſt. Deerant boues, neque quæſitæ inueniebantur, ad portanda Iunonis ſacra, & tunc primum currus huius Deæ ducti ſunt vris ad donaria, id eſt, ad templa donis dicata. Altera. Ipſimet homines raſtris terram rimabantur, fodiebant vnguibus; quin, ſi quando aratro opus, trahebant plauſtra ceruice humana. Quid hac re miſerius!

NOTÆ.

1. ECCE AVTEM DVRO.] Dedit Ouid. ſuæ peſti cladem ſimilem:

Concidere infelix validos miratur arator,
Inter opus tauros, medioq; recumbere ſulco.

Seneca: *Deficit paſtor grege deminuto*
Tabidos inter moriens iuuencos.

Quamuis Ouid. vtrunque taurum mortuum inducat, & Seneca ipſum adhuc agricolam, neſcias tamen quid vtroque lacrymoſius Maro, etiamſi ipſũ agricolam, & taurum alterum ſuperſtites inducat. Magnum eſt enim ad mouendos affectus, mori vnum, mœrere alterum, agricolam triſtem deſiſtere ab incepto opere. Virgilio ſimile quidpiam Manil.

Et ſteriles inter ſulcos defeſſus arator
Ad iuga mœrentes cogit fruſtrata iuuencos.

Et ſimillimum Seuerus Rhetor in ſua peſte:

Lætus bos ſubito labitur impetu,
Æſtas quem domitum viderat altera,
Triſtem continuo diſiugo coniugem,
Nullam amplius metuens mali.

Forte legendum in Seuero *comitem*, non coniugem. Nam etiamſi cum morbo carminis, certe cum ſanitate ſententiæ. Iuuencus lib. 4. paria cum Noſtro:

Intendant duo depreſſis ſub vomere ſulcis.
Vnus correpto tolletur corpore arator,
Ignarúſq; alio viſilo linquetur in agro.

Parce lector huius Muſæ. Sed non ego parcam verbis Nazianzeni in Epitaph. Baſilij, vbi explicans quo affectu ſeparatus fuerit à Baſilio, hac comparatione vtitur, in qua repræſentatur Virgilianus affectus. γίνεται γὰρ ὥσπερ ἑνὸς σώματος εἰς δύο τομὴ, καὶ ἀμφοτέρων νέκρωσις: ἢ μόσχων συντρόφων, καὶ ὁμοζύγων διάζευξις, γοερὸν μυκωμένων ἐπ' ἀλλήλοις, καὶ οὐ φερόντων τὴν ἀλλοτρίωσιν: *Fit enim quaſi vnius corporis in duas partes ſectio, atque vtriuſque interemtio: aut boum, qui ſimul nutriti ſunt, atque idem iugum traxerunt, disiunctio, lugubre quiddam vtriuſque cauſſa mugientium, ſeparationemque illam permoleſte ferentium.* Sed & Baſilius ipſe Orat. de Iulitta Martyre, ita belle affectum Poetæ attingit. καί ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρύοντα, τοῦ συντρόφου αὐτοῦ, καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος: *Vidi ego aliquando bouem ad præſepe lacrymantem, exſtincto communis laboris ſocio.* Dio etiam Chryſoſt. Orat. 64. inducit, βοῦν ἀπὸ μόσχου ἀπολλυμένου κινουμένην: *Vaccam pro mortuo vitulo mugientem.* Pari conqueſtione Calab. lib. 7. explicans gemitus Deidamiæ.

ἀργαλέως γόασκεν ἐς αἰθέρα μακρὰ βοῶσα.
ἠΰτε βοῦς ἐν ὄρεσσιν ἀποφθίμενον μεμαυῖα,
πόρτιν ἑὴν δίζηται ἐν ἄγκεσιν:
Plorauit acerbe, ſublato magno clamore:
Quemadmodum vacca in montibus magnum tollit mugitum
Iuuencam ſuam quærens in vallibus.

Sunt hæc eadem, quæ Opp. 1. Hal.

οἷον δ' ἑλκομένῃσι περὶ πόρτισιν ἀγανάκτει μητέρες:
Quemadmodum circa abstractas vitulas indignantur Matres.

A Suauiſſimi ſane ſunt verſus Papin. 6. Theb. & quauis inuidia maiores, quibus inducit vaccam deflentem propter interfectum iuuencum. Ait ille:

Nunc vallem ſpoliata parens, nunc flumina queſtu;
Nunc armenta mouet, vacuoſque interrogat agros:
Tum piget ire domum, mœſtoque nouiſſima campo
Exit, & appoſitas impaſta auertitur herbas.

Eſt locus in eodem Pap. lib. 9 ſimilimus Virgiliano, vbi loquitur de Polynice, qui tulit acerbiſſime mortem Tydei:

Ducitur, amiſſo qualis conſorte laborum
Deſerit inceptum media inter iugera ſulcum
Taurus iners, colloque iugum deforme remiſſum
Parte trahit, partem lacrymans ſuſtentat arator.

Et Ouidij 4. Faſti nat. de Cerere, quæ raptum Proſer-
B pinæ:

Vt vitulo mugit ſua mater ab vbere rapto,
Et quærit fœtus per nemus omne ſuos.

Poſſem ſimili copia illuſtrare loca multa huius peſtis, ſed omiſi conſulens breuitati.

2. OPERE IN MEDIO.] Heſiod. ſic extulit. ἔργ. ἔργον ἐνώσιον λίπωσιν: *opus fruſtratum relinquant.* Homer. Iliad. 4. ἀτελευτήτῳ ἐπὶ ἔργῳ: *in opere imperfecto.* Germ.

3. NON VMBRÆ.] Dicunt Macrob. Vrſ. alij ſententiam iſtam ductam ex verſibus Lucret. libr. 2. ſuauiſſimis:

At mater virides ſaltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus veſtigia preſſa biſulcis
C *Omnia conuiſens oculis loca, ſi queat vſquam*
Conſpicere amiſſum fœtum: completque querelis
Frondiferum nemus aſſiſtens, & crebra reuiſit
Ad ſtabulum deſiderio perfixa iuuenci.
Nec teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaq; vlla queunt ſummis labentia ripis
Oblectare animum, ſubitamque auertere curam.

4. PVRIOR ELECTRO CAMPVM PETIT AMNIS.] Vt Poeta gratiam quærens ſuo amni ad electrum confugit, ita Ouid. ad argentum, fontem Narciſſi argentum nominans. Vt etiam Dio Chryſ. Orat. 35. vbi aquam exhibet λευκότερον ἀργύρου, *argento candidiorem.* Et Apul. lib. 4. vbi de fonte quodam: *perque prona delapſus euomebat vndas argenteas.* Ad gem- Aquarum pulcritudo variis modis ſignata.
D mas Silius lib. 4.

Perſtringit tacitas gemmanti gurgite ripas.

Ad lucem idem eodem lib.

—lucenti gurgite lympham.

Et Petron.

Has inter lucebat aquis errantibus amnis.

Thucydides lib. 3. ad Cryſtallum, ſic enim aquam nominat. Syneſius Epiſt. 51. ita deſcribit: πηγαὶ καθαραὶ, καὶ ἡδίστου νάματος: *fontes puri, & iucundiſſimi laticis.* Homerus 7. Odyſ. de fonte Alcinoi nude, ieiune, & nullo ornatu. ἀνὰ κῆπον ἅπαντα σκίδναται: *per hortum totum diſpergitur.* Videbatur debuiſſe laſciuire in deſcribendo fonte amœniſſimi horti. Ouid. 2. Met. bellule:

—cum murmure labens
E *Ibat, & attritas verſabat riuus arenas.*

Eſt amœna riui deſcriptio medium pratum interfluentis in Achille, Alexand. libr. 1. de Clitoph. & Leucippe. Sed quæ ratio, cur cum alij ad argentum, aurum, cryſtallum, gemmas confugerint ad addendam gratiam riuulis, quos deſcribunt, Virgilius vnus ad electrum decurrat? Fortaſſe Poetæ in Hiſtoriis verſatiſſimo occurrit fluuius ille Celtarum multis celebratus. Mihi nunc ſatis Dio Chryſoſt. Orat. 79. cuius verba ſunt. τί δὲ χρὴ δεῖ κελτῶν λέγειν, ὅτι φασὶ ποταμόν τινα καταφέρειν τὸ ἤλεκτρον, καὶ πολὺ πανταχοῦ κεῖσθαι παρὰ ταῖς ὄχθαις ἐκβεβρασμένον ὥσπερ αἱ ψῆφοι

λέγει παρ' ὑμῖν ἐπὶ τὸ αἰγιαλόν: *Quid autem opus est de Cetus dicere? vbi aiunt flumen quoddam deferre electrum, multūq; vbi qua iacere in ripis scaturigine, quemadmodum calculi apud nos in littoribus.* Niſi quis recurrat ad tabulam Padi. Sed hoc πάρεργον eſto. Quid mirum in tanto opere?

Electrum.

5. ELECTRA.] Capio pro ſuccino, non pro illo, quod pertinet ad metallica. Diſſident fere ſcriptores à Poetis: illi metallicum tantum agnoſcunt, iſti etiam ſuccinum, re a fabulis petita, quæ dicunt, ſorores Phaetontis verſas ad ripas Padi in populos, ex quibus arboribus manat ſuccinum, quod Poetæ electrum nuncupant. Eſto: hoc verum non ſit, vt latè arguit Plinius lib. 37. cap. 2. Vt etiam docet Lucian. opuſcul. περὶ τοῦ ἠλέκ. Vbi ait, ſe ad ripas Eridani contuliſſe, vt electrum quæreret, neque inueniſſe: tamen Poetæ pene omnes Latini, & Græci hoc iuri ſuo iam dederunt. Sed cur de ſuccino, non de metallico Poetam capiendum maior illius, quam huius ſimilitudo cum aqua. Si quis tamen metallicum velit, non obſtem.

Oculorum ſtupor in peſtibus.

6. OCVLOS STVPOR VRGET INERTES.] Supra dedit ardorem oculorum, nūc dat ſtuporem, inertiam, & vt veluti hebetationem, qua nihil fere ſentiant: fortaſſe quia ſenſus oppreſſi maximo malo nihil ſentiunt. Ex hac nota Seneca in ſua peſte: *oculique rigent.* Egeſippus in clade Hieroſolymitan. poſt ſtragem mortuorum narratam lib. 5. cap. 21. *Aruerant ſupremorum munerum lacryma, quia omnem affectum vis mali clauſerat. Obriguerat animus, omnes ſenſus harebat, pluſquam lacrymanda tolerantibus.* Non multum abit ab hoc ſtupore nota illa Agathiæ de quodam correpto peſte. καὶ τὼ ὀφθαλμὼ ἀτενεῖς τοίχω ἦσαν, καὶ τετραμμένω: *Erant oculi torui, atque inuerſi.* Lucan. exhibet, *diſtenta lumina.*

C

Languor corporis inter notas peſtis.

7. AD TERRAMQVE FLVIT DEVEXO PONDERE CERVIX.] Hanc notam multi attigere. Eſt enim comes peſtilentiæ languor quidam, & mœror horribilis. Thucydides ait, quoſdam ad aſſlantem peſtem ſtatim anticipata quadam deſperatione ſe ipſos deſtituiſſe, neque ſciuiſſe languori reſiſtere. Inde Lucret.

Atque animi prorſum vires totius, & omne
Languebat corpus, lethi iam limine in ipſo.

Et poſtea:

Nec requies erat vlla mali, defeſſa iacebant
Corpora.

Lucan.

—feſſumque caput ſe ferre recuſat.

Et iterum ait, languorem fuiſſe comitem mortis. Seuerus Rhetor de tauro cadente in peſte:

D

Tunc longis quatiens Ilia pulſibus
Victum depoſuit caput.

Iterum:

Errat ſuccidue bucula poplite,
Nec longum refugit, ſed grauiter ruit,
Lati compede claudicans.

Seneca:

Piger ignaros alligat artus languor.

Ammian. lib. 19. de peſte:

Varioque plebis languore mutata.

Egeſipp. lib. 5. cap. 21. *Ipſi quoque, qui adhuc ſpirabant, macie confecti imaginem mortis gerebant. Exhauſti fame,*

A

& tabe luridi, nec oculos quidem facies attollere: quia nullum vigorem naturalis motus, conſumpta ieiunio ſubſtantia, dabat. Figura ſola hominis remanſerat, vſus interciderat. Simulacra cerneres, offenſa deſiderares. Præclare ad hanc rem obſeruat Germ. dedille Homerum hanc mœroris notam equis, nam de Xantho Iliad. 19.

—ἄφαρ δ' ἤμυσε καρήατι, πᾶσα δὲ χαίτη
ζεύγλης ἐξεριποῦσα παρὰ ζυγὸν οὔδας ἵκανεν.
—Statim vero flexit caput, omnis vero iuba
Circulo colli excidens iuxta iugum ad terram peruenit.

8. ATQVE, &c.] Iſtum locum ita imitatur Fracaſt. lib. 1. Syphil.

Nulla ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,
Non vrbis, non ruris opes, non vlla voluptas.

B

Legat virum iſtum, qui ſcire velit, vti imitandus Virgilius.

9. MASSICA.] Eſt Maſſicus mons Campaniæ ferax vini optimi. De quo iam 2. Georg.

10. SIMPLICIS.] Illuſtrat hunc locum Germ. ex Plutarch. in lib. de Brutis ratione vtentibus, vbi ita colligit loquens cum hominibus ſub perſona Grylli, ὑπὸ πολλῶν, καὶ μακρῶν καὶ δυσαλλάκτων νοσημάτων: *multis, ac diuturnis morbis multanimi*, nimirum, quia vtuntur ciborum multiplici alimonia, quæ nocua eſt vitæ. Et ex Platone lib. 3. Polit. vbi ait, ex varietate ciborum prouenire morbum, ex ſimplicitate ſanitatem. Pluribus iſta vterque philoſophus. Ceterum Plut. lib. 4 Symp. Quæſt. 1. opponit ἁπλῆν ἀτροφὴν, καὶ ποικίλην: *cibum ſimplicem, varium.*

11. POCVLA, &c.] Ait Macrob. ductum hunc verſum ex illo Lucret.

Ad ſedare ſitim fluuij fonteſq; vocabant.

12. ABRVMPIT.] Silius ab Noſtro libro decimoquinto,

Haud vnquam trepidos abrumpere buccina ſomnos.

13. TEMPORE NON ALIO, &c.] Vult Seruius quæ hoc loco narrat Poeta, deflecti ab Hiſtoria hac. Sacerdos Iunonis Argiua ad templa eius Deæ ex more bobus ſolebat ferri, conſumtis iſtis præ peſte, quæ Atticam vaſtauit, duo eius filij matrem duxere ad templum ſubeuntes iugum Iuno, approbata religione, obtulit matri, peteret pro filiis, quæ vellet. Illa reſpondit, daret illa, quod ſciret vtile. Die altero, filij reperti ſunt mortui: qua vna re patuit, nihil eſſe morte vtilius. Narrant iſta fuſe Herodot. lib. 1. & Plutarch. de Conſolat. ad Apollonium. Diſſident in nonnullis à Seruio, tum maxime in peſtis mentione, quæ nulla in iſtis, tantum aiunt, adoleſcentes iugum ſubiiſſe, quod feſto die iumenta nondum ex agro aduenaſſent, & tempus iam vrgeret eundi ad templum. Ab hac igitur hiſtoria conſictum Poetæ iſtud de vris, vel ſi quid vere de vris intellexit, mihi lux nulla.

14. IMPARIBVS.] Seruius, & alij ſententiam referunt ad ipſos vros, qui impares, & inæquales ferrent currum. Poſſunt. Sed venuſtior credo eſt ſententia, & forte verior, ſi referas ad bouem vnum & vrum alterum, qui impares ducebant currum. Adiuuat, dici ſupra, è duobus tauris vnum concidiſſe.

15. CONTENTA CERVICE.] Συντόνως. ἀμοιβαδόν, συμμετρίαν.

* Non lupus inſidias explorat ouilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat. timidæ damæ, ceruíque fugaces
Nunc intérque canes, & circum tecta vagantur.

Iam

b Iam maris immenſi prolem, & genus omne natantum
Littore in extremo; ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit. inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
c Interit & curuis fruſtrà defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquammis aſtantibus hydri.
d Ipſis eſt aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
e Præterea nec iam mutari pabula refert.
Quæſitæque nocent artes. ceſſere magiſtri
Phyllirides Chiron, Amythaoniúſque Melampus.
f Sæuit & in lucem ſtygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit ante, metúmque,
Inque dies auidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arentéſque ſonant ripæ, colléſque ſupini.
Iamque cateruatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadauera tabo:
g Donec humo tegere, & foueis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis vſus, nec viſcera quiſquam
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo, illuuiéque pereſa
Vellera: nec telas poſſunt attingere putres.
Verumetiam inuiſos ſi quis tentarat amictus
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus ſacer ignis edebat.

A

ARGVMENTVM.

Strages reliquarum ferarum terræ, maris, aeris. Adhibentur peculiares notæ ad excitandam conqueſtionem, & libro finis.

EXPLICATIO.

a CONFERCIT iam hic ſtragem vagantem per plura animalia. De lupis ait, adeo premi malo ſuo, vt nullas inſidias gregibus tenderẽt: de damis, ac ceruis nihil fugam curare preſſos etiam diriore malo.

b Pergit ad pelagus, vbi etiam adeo graſſata peſtis, vt mortui piſces in littoribus apparerent, non aliter ac homines, quos mare naufragio abſumpſit, atque in littus exſpuit. *Fluctus proluit in extremo littore* dictum eſt ex natura fluctuum, qui alius alium impellit, donec id, quod mare habet ad extremum littus perueniat. De Phocis ait, confugiſſe ad flumina, vt tutiora, qui locus inſolens ad tam vaſtum animal.

c Adiungit reliquo aceruo viperas, quibus nullum præſidium à ſuis cauernis; & hydros, quibus nullum item à lacubus, quos habitant. *Squammis aſtantibus* eſt, horrentibus, atque aſperis ex conditione morbi.

d Ab terra, & mari aſcendit ad aërem, quæ pars infecta, atque iniqua ſuis habitatoribus, vt in qua vitam relinquerent.

e Ait, illud in hac peſte fuiſſe calamitoſiſſimum, vt videlicet nihil opis ſperari poſſet ab medela: quod ſic oſtendit. Quærebantur noua pabula, ſed nihil referebat: nouæ artes, ſed nocebant: noui medici, qualis Chiron filius Saturni, & Phylliræ Nymphæ; qualis Melampus filius Amythaonis, ſed ſedebant omnes, quaſi inutiles tanto malo.

f Eſt hæc quaſi ratio ſuperioris ſententiæ. Quid mirum ſi nihil artes prodeſſent, cum luem iſtam Tiſiphone vna furiarum ex inferno adduxiſſet, quæ ante ſe morbos agit, metum, & quicquid eſt horribile. Inde balatibus ouium, mugitibus taurorum ripæ & colles cum magno dolore reſonabant. Demũ ait, ipſam Tiſiphonem dediſſe ingentem ſtragem, aggeraſſe magnis cumulis in ſtabulis animalium cadauera, quæ præ ſanie, & tabo cadebant.

g Ait, tum primum inuentum ſepelire humo

B

animalia, ne peſtis cadauerum latius ſerperet. Nam coria nullius erant vſus, cum malum quod in viſceribus hæſerat, & inde in ipſa coria tranſierat, nulla ratione poſſet aboleri, non aqua, non igne, non tonſura. Itaque non audebant attingere putres telas, putria vellera. Si quis attingebat, perfundebatur ſtatim ardentibus papulis (id eſt, puſtulis) ſudore immundo. Ac poſt breue tempus (nam hoc eſt, non longo moranti tempore) ignis ſacer exedebat artus, quos contigerat.

NOTÆ.

1. NON LVPVS.] Paria Ouid.
Non aper iraſci meminit, nec fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Omnia

Omnia languor habet.
Paria Seneca:
Non lupos cerui metuunt rapaces:
Ceſſat irati fremitus leonis:
Nulla villoſis feritas in vrſis.
Non dubium, quin vterque repræſentet Virgilium.

2. NOCTVRNVS.] Græci νυκτὸς, νυκτερινὸς, νύχιος, νύκτερος. Germ.

3. OBAMBVLAT.] Obſeruat Iul. Scalig lib. 4. Poet. c. 16. dictum hic humili verbo, *obambulat*, vt in re agreſti: quod in re belli grauius multo, *circumerrant acies*, ab eodem hoc Vate.

4. CVRA DOMAT.] Ita Æſchyl. Prom. μόχθοι δαμάζουσι: *domita curis.* Et Nicand. ἄλγεα θῦμα δαμάζει: *labores domant hominem.* Germ. Paulinus Natali 4. Felic. ab Noſtro:
—*acrior illum Cura ſiri gregis vrit, & adſicit.*

Mare capax peſtis contra Ariſtotelem. 5. IAM MARIS IMMENSI PROLEM.] Non otioſe Poeta, poſt *prolem maris*, adiungit, *genus omne natantum*, quaſi dicat, non ſolum piſces maris, ſed lacuſtres quoque & fluuiatiles tentari peſte. Mihi viſus eſt Poeta velle omnino diſſentire ab Ariſtotele, qui vtrunque negat lib. 8. Hiſt. Animal. De marinis ita c. 19. νόσημα δὲ λοιμῶδες μὲν ἐν οὐδενὶ τοῖς ἰχθύσι φαίνεται ἐμπῖπτον: *Morbus peſtilens nullus incedere piſcibus videtur.* De reliquis ita c. 20 τοῖς δὲ ποταμίοις, καὶ λιμναίοις λοιμῶδες μὲν οὐδὲ τούτοις οὐδὲν γίνεται: *Fluuiatile & lacuſtre peſte quidem & ipſum immune eſt.* Ergo, ab vtroque diſſentiens Vates, & maris prolem, & omne natantum genus inducit peſte abripi. Neque impedit, dici ab eo, Phocas confugere ad flumina, quæ ducebant tutiora. Ducebant quidem, ſed non inde dat ſanitatem fluminibus. Cum Ariſtotele conſentit Plin. ita ſcribens c. 49 lib. 9 *Morbos vniuerſa genera piſcium, vt cetera animalia, etiam ſeri, non accepimus ſentire. Verum ægrotare ſingulos, manifeſtum facit aliquorum macies.* Cōſentit (inquam) quia Ariſtoteles morbos in communi negat, peculiares aſſignat. Quæſtioni huic ſimendæ lux ab libris, aut nulla eſt, aut certe exigua. Sæpe illam cum viris doctiſſimis communicaui, qui omnes viſi ſunt Ariſtotelem damnare, Virgilium abſoluere. Nam cur non infici aqua poſſit, præſertim ſtagnans, & lacuſtris, ita, vt cædes vniuerſim ſequatur? cum præcipue elementum hoc ſit multo craſſius aere, in quem cadit infectio iſta. Ex nota, quam ſupra adhibui ad illud, *corrupitque lacus*, poſſis obſeruare vitium aquarum. Si ergo ita vitiatæ aquæ, vt animalia inde bibentia peſtem contraherent, cur non feræ ibi degentes? Demum, cum piſces ſæpe reperiantur magno numero eiecti & mortui ad littus, hique ex diuerſis ſpeciebus; dicat nobis Ariſtoteles, quid ſit aliud peſtis, ſi hoc non eſt? Nam dum effectum video, nihil cauſſam moror; nihil (inquam) longas diſputationes de contagione, de anhelitu, de infectione elementorum. Certe Opp. per extrema lib. 4. Hal. aquas ait veneno infici, piſces mori tumultuarie, idque late perſequitur. Definitionem peſtis hanc adducit Dio Chryſoſt. Orat. 32. ὅταν δὲ κοινὸν γένηται τὸ πρᾶγμα, τότε λοιμὸς καλεῖται: *Cum vero res communis fit, tunc appellatur peſtilentia.* Non abeunt definitiones Galeni, & aliorum. Ergo, cum videam piſces mori communione quadam, non tantum ſeparatim ſingulos, cur non appellem peſtem? Iuuat aliquid ad hanc quæſtionem illud Artemidori libr. 2. Oniroc. c. 14. vbi ait, quoddam piſcium genus ſignificare φαρμακίας, *venena*. Iuuat (inquam) quia ideo videntur venena innuere piſces, quia ipſi veneni capaces.

6. IMMENSI.] Arnobius libr. 2. ſimpliciter *immenſum* pro mari poſuit; *Nec mare continuo dulce eſt, ſi* A *miſtioris aquæ guttas aliquius adieceris, atque immiſeris numeri: conſumuntur enim minutiæ iſta immenſo.*

Natantes, id eſt, piſces. 7. NATANTVM.] Hanc locutionem ab Noſtro, credo, hauſit Oppian. qui ita etiam piſces circumſcribit lib. 3. Hal. πάντες ἀνὰ δῖνας: *natatores maris currunt*, id eſt, piſces. & lib. 1 ἴχνια γὰρ ἀφανῆ νηχομένοισιν: *Veſtigia enim obſcura natantibus*. id eſt, piſcibus. Et lib. 2. πόντιοι νηχομένοισιν, *natatoribus hum ...*. Niſi vterque (tam, inquam, Noſter, quam Oppianus) ab Ariſtotele lib. 4. de Generat. Animal. c. 4 qui hac voce piſces diſcriminat ab aliis feris, οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πεζοῖς, ἀλλὰ δὲ ἐν τοῖς πτηνοῖς, καὶ ἐν τοῖς νευστικοῖς: *Non ſolum in pedeſtribus, ſed etiam in volatilibus, & natantibus.* Lucretius quoque lib. 2.
B —*mutæque natantes*
Squammigerum pecudes.
Ab omnibus Fracaſt. lib. 1. Syph. *turbamque natantum.* Sed præclare profecto Oppian. flexu alio piſces vocat 2. Hal. ὑγρὸν ... & ὑγρὰ γονή:
Exercitum humidum, humidam ſobolem.

8. PHOCÆ.] Sunt vituli mari. De his ſequenti libro.

9. INTERIT ET CVRVIS.] Ab Noſtro Seneca in excurſu ſuæ peſtis:
Perbibit peſtem latebroſa ſerpens
Aret, & ſicco moritur veneno.

10. CVRVIS LATEBRIS.] Nicand. φωλειοῖς χηλαῖς. Vbi Gorreus χηλαῖς accipit, curuis, contra ſententiam Scholiaſtæ, quod etiam obſeruauit
C Germ.

11. IPSIS EST AER.] Hoc ex conſenſu omniū ab Lucret.
Nec tamen omnino temere illis ſedibus vlla
Comparebat auis, nec triſtia ſecla ferarum
Exibant ſyluis, languebant pleraque morbo.
Ex conſenſu (inquam) aliorum, non ex meo. Nam Lucretius non videtur capiendus de peſte volucrum, atque adeo illud, *languebant pleraque morbo*, videtur referendum tantum ad feras. Sed cur non de peſte capiendus Lucretius? quia videtur reddidiſſe ſententiam Thucydidis dicentis in argumentum atrociſſimæ peſtis, aues non viſas circa cadauera, vt quæ timerent cladem, ſi guſtaſſent quidpiam.

12. VITAM SVB NVBE RELINQVVNT.] Ita
D 5. de Columba:
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris.

13. PRÆTEREA NEC IAM MVTARI.] Hoc aperte ex Lucret.
Nec refert vtrum nos in loca deueniamus
Nobis aduerſa, & cœli mutemus amictum.

Remedia nihil proficiūt in peſtibus. 14. QVÆSITÆQVE NOCENT ARTES.] Hāc cōqueſtionem multi excitarunt in ſuis peſtibus deſcribendis. Eſt enim potentiſſimum ad mouendos affectus, medelam omnem conuerti in perniciem. Thucyd. οὔτε γὰρ ἰατροὶ ἤρκουν: *neque medici pares erant.* Et poſtea ait, talem fuiſſe morbum, vt quicquid fieret ad medelam, nihil iuuaret, proficeret potius ad morbum: quod erat genus calamitatis inſolens.
E Philo in lib. de Abel, & Cain, etiamſi de re alia loquens, τὰ ἰάματα βλαβερά: *Remedia nocumento erant.* Gregorius Nyſſ. loco adducto, ait, aquam, quæ ad extinguendum ardorem adhibebatur, nullius eſſe commodi: Lucret. pulcre: — *muſſabat tacito medicina timore.* Ouid. *Exitium ſuperabat opes, victæque iacebant.* Et poſtea:
— *inque ipſos ſæua medentes*
Erumpit clades, obſuntque auctoribus artes.
Silius:
Succumbit medicina malis. Manilius:
Nec locus artis erat medicæ, nec vota valebant.

Seneca:

Seneca:

Non vota, non ars vlla correptos leuant:
Cadunt medentes.

Liuius lib. 25. *Curatio ipſa, & contactus ægrorum vulgabat morbos.* Sophoc.

οὐδ' ἔνι φροντίδος ἔγχος, ᾧ τις ἀλέξεται:
Nullum eſt curarum propugnaculum, nullum leuamen.

Sententia, non verba. Ideo Baſil. Orat. contra ebrios, ait, in peſte tantum ſana corpora adiuuanda, ne morbi vulgentur, & malum præueniatur: abſtinendum vero ab his, qui iam occupati morbo, ne creſcat contagio.

15. SÆVIT ET IN LVCEM STYGIIS, &c.] Pertinet hoc ad amplificationem peſtis. Ita Silius:

—tum ſerpere labes
Tartarea, atque hauſtis populari caſtra maniplis.

Iterum:

Et patulam Cyanem, lateq; paluſtribus vndis
Stagnantem Stygio cocyti impleuit odore.

Seneca:

Rupere Erebi clauſtra profundi
Turba ſororum face tartarea.

Lucan.

—taliſq; ramure Neſſus
Emittit Stygium nebuloſis aera ſaxis,
Antraq; lethiferi rabiem Typhonis anhelant.

Claudian. quoque in Ruff. *Stygiam peſtem* dixit. Integra iam attuli. Mihi non dubium, quin Virgilius in Furiæ huius mentione hæſerit Græcis Poetis, qui ſolent exhibere Furias inter medias cadentium acies, nihil enim refert, de peſte, quod illi non loquantur. Tale eſt illud Calab. lib. 11.

ἐν γὰρ δὴ μέσσοισιν Ἔρις, στονόεσσά τ' Ἐνυὼ
φοιτῶντ', αἱ μάλιστα Ἐρινύσιν εἴκελαι ἄντην,
ἄμφω ἀπὸ στομάτων ὀλοὸν πνείουσαι ὄλεθρον:
Inter medias acies Contentio, & luctuoſa Bellona
Velitabant, malis Furiis manifeſte perſimiles:
Vtraque ex ore peſtiferum ſpirabat exitium.

16. PALLIDA TISIPHONE.] Seneca in Oet.

Hic ecce pallens dira Tiſiphone ſtetit.

17. CAPVT ALTIVS EFFERT.] Prudent. 2. in Symm. *Seque altius effert Sideribus.*

18. BALATV PECORVM.] Ita & Lucretius conqueſtionem excitat:

Conſimili ratione venit bubus quoque ſæpe
Peſtilitas etiam pecubus balantibus ægros.

Ouidius:

Lanigeris gregibus balatus dantibus ægros.

Mugitus de amnibus.

19. MVGITIBVS AMNES] Homer. 2. Il. dixit, κῦμα βρέμεται: *fluctus fremit, mugit.* Silius lib. 8.

—fundoq; imo mugivit anhelans
Aufidus.

Papin. 7. Theb.

—mugire refractis
Corniger Hebrus aquis.

Nonnus lib. 23. Dionyſ. loquens de Oceano, ὑδατόεν μύκημα χέων: *aquoſum mugitum fundens.* Aperit mihi rationem Virgilius, cur aquæ dicantur à Poetis mugire. Non placet Hellanicus, qui hoc dictum ait, quia amnes mundum videantur ſulcare, vt tauri terram. Videat Neptunum terras non ſulcantem dici a Græcis μυκᾶν à mugitu. Oceanus ab Euripide in Oreſte dicitur, ταυρόκρανος: *tauriceps.* Inter Neptuni nomenclaturas ταύρειον quoque reperies. Sed quæ demum ratio? Circa ripas fluminum tauri mugire in paſcuis audiuntur, & à vicino mugitu pecorum, aquæ dicentur mugire. Certe Natalis lib. 7. cap. 2. cum tres rationes aſſignet huius locutionis, extremo loco adhibet hanc meam. Cur cornua aſſignentur fluuiis alia eſt ratio. Sed, nec opus tanto molimine. Nam, cur non aquarum murmur dici *mugitus* tranſlatitie poſſit?

20. COLLESQVE SVPINI.] Græcorum more, qui πεδίον ὕπτιον.

Peſtium exornatio.

21. IAMQVE CATERVATIM. Hom. 12. Iliad. ὁμιλαδόν. Ibidem, aceruatim cadentes vocat, ἐπασσυτέρους. & 15 rem explicat per vocem φαλαγγηδόν: *ſtrtturmatim*, loquens de his, qui in bello funderentur. Et 17. ita, ἀγχηστῖνοι ἔπιπτον: *denſi cadebant.* Val. 3. Arg. ita: *exſangues conferta cadis aceruos.* Certe omnes, qui peſtes deſcribunt, mire ſibi plaudunt in exhibenda ante oculos multitudine cadentium. Virgilius præclare explicuit his vocibus, *dat ſtragem cateruatim, aggerat cadauera in ſtabulis.* Primum ab Lucretio ſumſit, alterum ipſe addidit. Libeat audire, qui alij rem expreſſerint.

Lucret.

Inde cateruatim morbo, mortiq; dabantur.

Iterum præclare:

Conferti ita aceruatim mors accumulabat.

Vbi audis confertionem, aceruos, cumulos. Para tibi lector copiam. Thucyd. ita expreſſit. ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἀποθνήσκοντες ἔκειντο: *exſpirabant nulla honeſtate, nam iacebant ſupra alios alii.* Et poſtea ait, omnes vias, & templa referta fuiſſe cadaueribus. Quod & Lucret. quoque arripuit:

Multaq; per populi paſſim loca prompta viaſque
Languida ſemianimo tum corpore membra videres.

Agathias libr. 5. loquens de peſte Conſtantinopolitana mortuos exhibet ἀνὰ λαύρας, *per plateas.* Et Iuſt. lib. 2. *Tantaque fœditas morientium fuit, vt via cadaueribus complerentur.* Pari indole Ouid.

—ſyluis agriſque, viiſque
Corpora fœda iacent.

Silius ab Lucretio, & Noſtro:

—cumulantur acerui
Labentum, & magno cineres ſeſe aggere tollunt.

Claudian. Bel. Gildon hanc rem ornaturus ad ſepulcra confugit, vt Silius ad cineres: *tumuloſve repletos Stragibus.* Addit: *& crebras corrupto ſidere mortes.* In Paneg. vero de 4. Conſ. Hon. ad reges, hac amplificatione.

Non Erymanthææ iam copia ſufficit vmbræ,
Innumeris exuſta rogis, nudataque ferro.

Lucan. *Inde labant populi.* Quod ſumſit fortaſſe à Manilio, qui prior:

Tabentiſq; rapit populos, totaſque per vrbes
Publica ſuccenſis peraguntur fata ſepulcris.

Seneca ita exornat:

Pars nulla regni immunis exitio vacat:
Sed omnis ætas pariter, & ſexus ruit:
Iuueneſque ſenibus iungit, & gnatis patres
Funeſta peſtis. & infra:
Deeſt terra tumulis, & rogos, ſylua negant.

Sophocles extulit, vt Thucydides, nam in Oedip. Tyr. ἄλλον δ' ἂν ἄλλῳ προσίδοις: *videas alterum alteri incumbentem.* Ab eodem (vide quo auctu orationis) ciuitas dicitur ἀνάριθμος, *Sine vllo ciuium numero.* Ita videlicet vaſtata omnia. Ibidem ἐλαύνει λοιμὸς ἔχθιστος πόλιν: *peſtis ſæuiſſima vrbem exterminat, diſſipat.* Ait idē, turbam iacere πρὸς πέδῳ θαναταφόρα, *in campo pleno cadaueribus.* Liuius lib. 25. in atroci peſte: *Strata examina.* Præclare Seuerus Rhetor in peſte boum: *Nunc totum tegitur funeribus ſolum.* Seuerus alter lib. 2. Sacræ Hiſt. loquens de excidio Hieroſolym. *Paſſimque via oppleri cadaueribus cœpere victo iam officio humandi.* De eodem Egeſipp. lib. 5. c. 25. *Miſerabilis congeries inſepultorum corporum, & circuitu longo terra ipſa tecta cadaueribus.*

cadaueribus, repleta ante muros omnia, terribilis ſpecies, horror grauis, odor peſtilens. Ita & Cedrenus mortuos ἀτάφους exhibet non ſemel. Tu Ioſephum vide lib. 6. Excid. c. 14 qui iſta multis, & pene ad lacrymas lectoris, in cuius vtilitatem iſta ego cõgeſſi, vt habeat, quę eligat ad caſus ſimiles deſcribendos, exornãdos, amplificandos. Volui autem ab omnibus ſeparare Gregorium Nyſſ. qui copiam mortuorum vltra omnes amplificat, cum ait; homines ſponte cõfugere ad ipſa ſepulcra, vt perculſi peſte ibi caderent, nam videbant ſuperſtites non ſufficere ſepeliendis mortuis. Lege etiam in Cedreno peſtem, quæ accidit ſub Copronymo ad ſtuporem.

22. DONEC HVMO TEGERE.] Indicat Virg. in hac ſua peſte primùm cœptã humari cadauera ferarum, quod nunquam prius in vſu. Verba, quibus Noſter locutionem variat, ſunt iſta: *condere, mandare, infodere, reddere, referre, concedere, onerare terra aggere.*

Peſtis à contagione.

23. INVISOS SI QVIS TENTARET AMICVS.] Non omiſit Vates rem hanc, vt quæ vna hæc potiſſimum peſtem efficiat. Nam tametſi peſtis procedit ſæpiſſime ab infecto aere, tamen propagatur, altúrque, & vires capit a contagione illorum, quos ſemel inuaſit. Thucydides ait, feras non auſas attingere corpora interemtorum, quæ iacebãt inſepulta; ſi quæ verò attigiſſent, γευσάμενα διαφθείρεσθαι, vt guſtauerant, peribant. Eadem Lucret.

Aut, vbi guſtarat, languebat morte propinqua.

Ouidius:

Mira loquor, non illa canes, auidæq; volucres,
Non cani tetigere lupi, dilapſa liqueſcunt,
Afflatuque nocent, & agunt contagia late. Silius:
Paſſim etiam deſerta iacent, volumínaque late
Corpora, peſtiferos tetigiſſe timentibus artus.

Liuius li. 4. cum dixerit, pecora abſumta ſcabie, addit, vulgatos morbos in homines ab contactu pecorum. Ideo Galen. lib. 1. de Different. febr. c. 2. *Peſtilenti morbo laborantium conuerſatio periculoſa.* Ab adductis teſtimoniis non abludit Nicander in Theriacis, vbi loquẽs de his, qui pereunt morſi ab baſiliſco, ita ait verſibus Iacobi Greuini boni Interpretis: nam Græca, quia multa omitto:

Quod feris hic, mulio corpus ſuccenditur igni,
A membris reſoluta ſuis caro deſluit, & ſit
Lurida, & obſcuro nigreſcit opaca colore.
Nullæ etiam volucres, quæ fœda cadauera paſcunt,
Sic occiſum hominem tangunt, vt vultur, & omnes
Huic ſimiles aliæ, pluuia quoque nuntius auræ
Coruus, nec quæcunque fera per deuia luſtra
Degunt, è tali capiunt ſibi pabula carne.
Tam teter vacuas odor hic exhalat in auras,
Atque propinquantes penetrat non ſegniter artus:
Sin cogente fame veniens approximet ales,
Triſtia fata refert, certámque ex aere mortem.

Papulæ.

24. ARDENTES PAPVLÆ.] Sumtũ à peſte Thucydidis. σῶμα ὑπέρυθρον, πελιδνόν, φλυκταίναις μικραῖς, καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός: *Erat corpus ſubrubrum, luſcum minutulis puſtulis, & papulis ſcatens.* Verba iſta etiam ſunt apud Galen. in li. 6. Hippoc. de Morbis vulgaribus Com. 1. Has puſtulas, aut puſculas, aut papulas (hæc enim omnia idem) ita expreſſit Lucret.

Puſculæ.

Et ſimul vlceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus.

Galen. de quodam iuuene correpto peſte, lib. 5. Method. cap. 12. *Totum corpus vlceribus ſcatebat.* Vlcuſculam cruſtulam Græci vocant ephelcida, ex Galen. lib. 5. Met. c. 12. Sed videntur profecto iſtæ papulæ eſſe illæ, quas Galen. in lib. 6. Hippocrates de Morbis vulgaribus comment. 1. vocat pemphigas. Hęc in hanc mentem; nam Galenus ibi de iis loquitur cum reſpectu ad vlcera, quæ Thucydides ſcribit: Thucydidi verò hauſiſſe Virgilium, perſpicuum eſt. Affinia illa vulnera, quæ in peſte exhibet Cedrenus in modum πυρώδους ἄνθρακος.

Ephelcis.

Pemphinges.

Ignis ſacer.

25. SACRI IGNIS.] Lucret.

Exurit ſacer ignis, & vrit corpora ſerpens
Quamcumque arripuit partem, repitque per artus.

Seneca:

—*& ſacer ignis*
Paſcitur artus.

Male vero Seruius per ſacrum ignem intelligit ἱερὰν νόσον: *ſacrum morbum.* Nam morbus ſacer eſt, morbus caducus, ſiue Herculeus, ſiue comitialis, ſiue Epilepſia, de quo morbo Plato loquitur in Timæo lib. 11. Leg. Et Heliodorus lib. 7. Hiſtor. Æthiop. aliique. At verò ignis ſacer eſt ex Nota Hieronym. Mercur. lib. 4. Var. Lectio. c. 9. qui apud Arabas dicitur *Formica;* apud Græcos *Herpes,* apud Scribonium *Zona,* apud Plinium *Zoſter* & *cinctus.* Vulgus nominat *ignem Sancti Antonij.* Silentiar. in Epigrammat. vocat γυιοβόρον πῦρ. alij γυιοτόρον, & γυιοφόρον, ex Nota Germani. Interpres Philonis hunc ignem vocat *ſerpiginem,* ita enim reddit, quoties in Græco occurrit, ἕρπης. Vt cum in Politic. ait: *Fertur nunquam ante ſic laboratum malo communi vniuerſis gentibus, quale medici vocant ſerpiginem, quod omnes partes corporis inuadens ignis more depaſcitur.* In gregibus dicitur *puſula,* quod ex Columell. facile elicies c. 5. lib. 7. *Eſt etiam inſanabilis ſacer ignis, quam puſulam vocant paſtores.* Inde Barbarus, *puſuloſa* corpora explicat, quę laborant ſacro igne. Errant etiam, qui confundunt ignem ſacrum cum eryſipelate, quod facit Cornarius, & Iſidorus lib. 4. de Medicina. Lege Mercurialem dicto loco. Eſt enim Eryſipelas idem, quod Erythropelas, & Hippocrati πῦρ ἄγριον.

Morbus comitialis, ſacer, caducus. Epilepſia qui morbus.

Formica, herpes, zoſter, cinctus, id eſt, ignis S. Antonij.

Puſuloſa corpora. Eryſipelas.

Edo de morbis.

26. EDEBAT.] Eadem metaphora vſi Æſchylus, & Euripides ex Nota Delrij loquentis de phagedæna. Prior, φαγέδαιναν ἣ μου σάρκας ἐσθίει ποδός: *Phagedæna mihi carnes edit pedis.* Paria poſterior, tantum pro ἐσθίει, adhibet θοινᾶται. Q. etiam Serenus.

Siue calens febris iactatos exedit artus.

Homerus eleganter ad animum tranſtulit:

ὁμῶς καμάτῳ τε, καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἔδοντε:
Labore ſimul, & mœrore cor edentes.

Odyſ. 9. & lib. ſequenti, θυμὸν ἔδοντες animum exedens.

FINIS LIBRI TERTII GEORGICORVM.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM.

HABET hic liber Apum tractationem, quarum res ornatiſsimè illuminauit Poeta. Poſt operis propoſitionem, Dedicationem, captatam beneuolentiam, rem aggreditur; docens primò, quæ abeſſe ab apibus, quæ illis adeſſe debeant: illa vt noxia, iſta vt proficua. Deinde tranſit ad materiam aluearum, in quibus fit tota mellis fabrica, ibíque loquitur de ſtudio apum, in obturandis rimis, & theſauro ſuo occultando; atque obiter de earum mundicie, & locis cauis, quæ vitanda, vt apibus valde inimica, propter reſultantem ſonitum Echus. Tertiò narrat, vti, appetente tempore mellificationis, apes ad paſtum exeant, vt neceſſaria colligant ad fœtus, ad ceras, ad mella. Quartò perſequitur luculenter pugnas apum, cui parti annectit duplicem Regum formam, duplicem item apum. Quintò docet, vti retinendæ apes à fuga, detractis alis Regi, & conſito horto iuxta aluearia: ex cuius rei occaſione tractat, ſeu potiùs aliis relinquit tractandam hortorum curam, ipſe enim tantum libat, adhibito exemplo Tarentini ſenis, cui vita fuit mille bonis & delitiis cumulata, quòd in hortuli cuiuſdam curam incumberet. Hoc peracto accingit ſe ſexto ad expediendam apum naturam. Hanc partem longiùs aliis perſequitur, conſtituta apum Republica, vrbe, legibus, patria, penatibus, prouidentia futurorum; deinde fœdere, quo aliæ in agris victum perquirunt, aliæ inter ædes laborant, fundamenta erigunt, ceras ſuſpendunt, mella conſtipant, fœtus educunt, ianuas cuſtodiunt, aquas ſpeculantur, accipiunt onera venientium, fucos arcent; hanc ſedulitatem exornat egregia comparatione Cyclopum: redit rurſus ad Rempublicam earum, & docet, quid Seniores faciant, quid iuniores; vtque vnà omnes quieſcant, vnà laborent, vnà dormiant, vnà ſurgant: adiungítque hîc aliquid de illarum prudentia, cùm tempus eſt nubilum: ſcribitque illarum generationem, ætatem, durationem: præterea cultum erga ſuos Reges: abſoluitque hanc partem recitata opinione Pythagoræ de diuinitate, quæ latet in apibus. Septimò tranſit ad præcepta mellationis, cuius duo ſunt tempora, ver, & Autumnus: docétque abſtinendum à caſtratione fauorum, cùm hyems eſt rigentiſsima: adiungitque præcepta quæpiam neceſſaria ad hanc rem. Tranſit octauò ad morbos apum, & conſtituit languentium ſigna ſex, remedia nouem, ſiſtitque in flore amello, quem latè deſcribit. Nonò transfert ſermonem à morbis ad mortem illarum, accingitque ſe ad narrandam hiſtoriam Ariſtæi, docétque inuentum reparandi apes ex cæſo boue vbi natum, & perſequitur latè artem ipſam. Decimò & vltimò latiſsimè narrat hiſtoriam Ariſtæi, qui mortuis apibus querelas ſuas detulit ad matrem Cyrenem, quæ erat aquarum Nympha. Audit illa querelam, iubet natum admitti intra aquarum gurgites: admiratur ille matris ſuæ regiam, & omnia quæ clauſa intus ſub terris: excipitur conuiuio, docetúrque à matre res Protei, nam hic poterat aperire excidij apum cauſſam: perducitur ad illam, ac fruſtrà reluctantem capit. Deinde

aperit

aperit Proteus Ariſtæo, cur apes interierint, quia videlicet Ariſtæus cauſſa fuerat mortis Euridyces vxoris Orphei. Narrat itaque mortem Eurydices, audaciam Orphei in adeundis manibus cauſſa vxoris: vtque illam Orpheus recuperauerit, amiſerit, doluerit, interierit. Qua repræſentatione facta, Cyrene natum aggreditur, ac ſtupentem & deuictum animo conſolatur, docétque quo genere ſacrificij ſcelus illud expiandum ſit, & qua ratione reparandæ apes, quando iam cauſſa excidij cognita erat. Peragit Ariſtæus præcepta matris, videtque feliciſſimum exitum, nimirum apes reuiuiſcentes ex interfectis & putrefactis iuuencis. Hæc omnia ſequitur epilogus tam Eclogorum quàm Georgicorum.

PROTINVS aërij mellis cæleſtia dona
Exſequar: [b] Hanc etiam Mecœnas aſpice partem.
[c] Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum
Magnanimóſque Duces, totiúſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, populos, & prælia dicam.
[d] In tenui labor, ac tenuis non gloria, ſi quem
Numina læua ſinunt, audítque vocatus Apollo.

ARGVMENTVM.

Proponit quid dicturus, dedicat hoc opus Mecœnati, captat attentionem a rebus magnis, ſperat gloriã a re humili.

EXPLICATIO.

[a] HÆc vocula librum iſtum cum ſuperiore annectit. Perinde ac ſi dicit. Deinde exſequar. verba primi verſus apprime ſignificant naturam mellis, nam hoc vere aërium, vt quod ex aere defluat; vere cœleſte, vt quod cœli & Dei ſit munus.

[b] Propoſuit quid dicturus, iam partem hanc apum Mecœnati dicat, vt tres etiã ſuperiores libros. In verbo *aſpice* ineſt nota fauoris, quem optat ab hoc viro.

[c] Locus inſignis attentionis ex admirandis ſpectaculis, ex ducibus magnanimis; ex moribus, ſtudiis, populis, præliis totius gentis apum.

[d] Perinde ac ſi dicat. Labor meus poſitus eſt in re tenui, non tamen erit tenuis gloria, ſi Numina illa, quæ ſolent obſiſtere mortalium conatibus, ſinunt quem, id eſt, aliquem, quicunque is ſit, qui res aggreditur: eſt Apollo, qui dux eſt carminis, audit, cum inuocatur.

NOTÆ.

1. AERII MELLIS COELESTIA DONA.] Euertit Vates rerum naturaliũ ſcientiſſimus vulgi opinionem. Apes non conficiunt mel, tãtum contrahunt, & cõiungunt: ideo aerium, ideo cœleſte, ideo etiam donum, donat enim cœlum mortalib. hoc pulcrum donum. Nihil hac re verius. Ariſt. l. 5. Hiſt. Anim. c. 22. clare ait, μέλι δὲ τὸ πίπτον ἐκ τοῦ ἀέρος: *mel cadere ex aere.* Plin. lib. 11. c. 12. *venit ex aere.* & c. 5. loquens de apibus *Mella contrahunt, ſuccumque dulciſſimum, atque ſubtiliſſimum, ac ſaluberrimum.* Expende vocem, non ait, faciunt: ſed, contrahunt, & lib. 16. c. 8. *rores melleos e cœlo cadentes.* Sed audienda ratio vtriuſque myſtæ: Ariſtotelis (inquam) & Plinij: Ait prior, *Mel autem non ipſas facere apes, ſed rorem cadentẽ deferre, argumento eſſe quod vna aut altera die cellas melle repletas inueniunt apiarij. Item autumno mel, poſtquam detractum eſt, non reparatur, cum tamen illo etiam flores proueniant. Sublato itaque melle & cibo, aut nullo exſtante, aut*

Apes non conficiunt mel, tantum contrahunt.

A *exiguo, repeterent, certè apes munus mellis conficiendi, ſi ex floribus poſſent accipere.* Poſterior, *ſi qui matutino ſub dio fuere, vncti liquore veſtes, capillumque concretum ſentiũt.* Colum. ex Celſo lib. 9. c. 14. *ex floribus ceras fieri, ex matutino rore mella.* Baſil. Hom. 8. explicans quid ſit mel, ait, τὸ δὲ μέλι τῶν δροσωδῶν ἀναπαύεσθαι τοῖς ἄνθεσιν ὑπάρχον ... loquitur de ape, *Attrahit ore mel, roreum videlicet humorem inſperſum floribus*, & Orat. de legendis libris Gentiliũ, ait Apes μέλι λαμβάνειν ἀπ' ἀνθῶν: *colligere mel ex floribus.* Prudent. in Cathem.

Hæc (mella) opifex apis aerio
Rore liquat, tenuique thymo.

Seneca Epiſt. 84. quæſtionem hanc tractat, in qua ſoluenda etiamſi hæreat, tamen ea ſuppeditat, ex quibus Virg. l. 1 pars firmari poſſit. Ambroſius c. 21.
B lib. 5. *Ergo medius caſtrorum vallibus humor ille roris infunditur, paulatimque proceſſu temporis in mella cogitur, cum fuerit liquens ab exordio, & coaliti ceræ, floremque odore fragrare melliu incipit ſuauitatem.* Studioſe rẽ hanc quæſiui ab hominibus, qui ſcientiſſimi in re apum, & omnes id ipſum vno ore. Certe apes repertum mel in vterculos ſuos conijciunt, ibique ſeruant, donec ore euomant. Eo ſpatio, quo ſeruant, nihil concoquunt. Ad rem pertinent verba Plinij, quæ habes in ſequenti nota.

2. COELESTIA DONA.] Plinius: *Siue ille eſt cœli ſudor, ſiue quædam ſiderum ſaliua, ſiue purgantis ſe aeris ſuccus, vtinámque eſſet & purus ac liquidus, & ſuæ naturæ,*
C *qualis defluit primo: nunc vero è tanta cadens altitudine, multumque, dum venit, ſordeſcens, & obuio terræ halitu infectus, præterea e fronde ac pabulo potus, & in vterculos congeſtus apum, ore enim vomunt: ad hæc ſucco florum corruptus, & alueis maceratus, toties que mutatus, magnam tamen cœleſtis naturæ voluptatem affert.* Hinc habeo, cur mel dicatur cœli donum, quia cœli ſudor, ſaliua ſiderum, ſuccus aëris; quia e ſumma deſcendit altitudine, quia cœleſtem retinet naturam.

Mel cœli donum.

3. ADMIRANDA.] Huic ſententiæ annecte verba iſta Plinij lib. 11. cap. 5. *Sed inter omnia ea (inſecta) principatus apibus, & iure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere hominum cauſſa genitis.*

4. MAGNANIMOSQVE DVCES.] Eodem epitheto veros hominum duces afficit Papinian. libro 3. Thebaid. ait Ariſtot. libro 1 Hiſtor. Animal. cap. 1. apes eſſe ὑφ' ἡγεμόνα. *Sub duce*, & opponit

Apes habent duces.

Formicæ animalia ἄναρχα.

formicis, quæ dicuntur eſſe animalia *ἄναρχα* ſine vllo duce, aut imperio. & Didymus loquens de apib. *μόνον δὲ τοῦτο τὸ ζῷον ζητεῖ ἡγεμόνα, τὸν ἐπιμελησόμενον τῶν ὅλων*: *Hoc ſolum inter reliqua animal ducem quærit, qui omnium curam gerat.* Baſil. Hom. 8. Hex.

ὑπὸ βασιλεῖ, καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἅπτονται,
Aggrediuntur opus ſub rege, & præſide.

Sed de bellis, ducibus, militibus apum poſtea fuſe Vates. Hunc vide vti extollat rem tenuem. Pari maieſtate Homer. ſuas ranas exornat, ſuos mures, hoc verſu,

ὅσσον ἀπειρεσίην, πολεμόκλονον ἔργον Ἄρηος:
Litem immenſam, tumultuoſum opus Martis.

5. Gentis.] Ita inf.

Vt bina Regum facies ita corpora gentis. & Homer. B *ἔθνεα μελισσάων* dixit 2. Iliad id eſt, *gentem apum.*

Apis animal politicum.

6. Mores, et stvdia.] Ariſt. lib. 1. Hiſtor. c. 1. apes numerat inter *ζῷα πολιτικά, animalia ciuilia.* Plutarchus in lib. An ſeni regenda ſit Reſpubl. apibus attribuit *πολιτικόν*. Ab hac ciuilitate dat illis Vates mores, ſtudia, populos. Hoc inprimis admiratur Plinius, *Illæ ad vſus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, Rempublicam habent, conſilia priuatim, ac duces gregatim: & quod maxime mirum ſit mores habent.* Macrobius c. 6. lib. 6. cum multa Virgilij admiretur, tum hoc precipue, quod apibus dederit *mores, ſtudia, populos, prælia.* Didymus apud Geopon. *σοφώτατα πάντων τῶν λοιπῶν ζώων ἐστὶ*: *eſt apis animalium omnium ſapientiſſima.* Et infra, *ἡ πολιτεία τούτου τοῦ ζώου ἔοικε ταῖς μάλιστα εὐνομουμέναις τῶν πόλεων: Politia huius animalis ſimilis eſt Reipublicæ bene inſtitutarum vrbium.* Iterum: *τὸ δὲ φιλότεχνον αὐτῶν, καὶ ἐγγὺς λογικῆς διανοίας μάλιστα ἀφῖκται: artificium eius prope ad humanam intelligentiam accedit.* Lege quæ de apum ſapientia, & moribus ſcribit ex Ariſtotele Ælianus c. 11. lib. 5. ad finem. Huc pertinet, vti ſæpe philoſophos exemplo apum ad adminiſtrationem Rerumpubl. In his Dio Chryſ. Orat. 44. Sanctus Ambr. c. 21 lib. 5. Hex. Plato ſæpiſſime, & præſertim lib. 8 Polit. vbi Rempublicam illam, quam format, totam conformat ad rem apum, & alij. Theodor. Orat. 5. de Prouid. *Politica, & ſocia vitæ lege ſtudioſe ſectantur.* Loquitur de apibus. Iterum: *Politicam vitam apum examina imitantur.* Facit inprimis ad politicam apum vitam explicandam illud Platonis in Phædon. Cum enim dicat, animas tranſire in alia corpora, etiam ferarum, adiicit de illis, A qui prudentes fuerunt, & politici in vita, *τούτους εἰκός ἐστι εἰς τοιοῦτον πάλιν ἀφικνεῖσθαι πολιτικὸν, καὶ ἥμερον γένος, ἤτοι μελιττῶν, ἢ σφηκῶν, ἢ μυρμήκων*: *Æquum eſt hos in tale quoddam genus iterum ciuile mitéque demigrare, aut apum, aut veſparum, aut formicarum.* Conuenit certe apibus definitio politica. Nam politica animalia ita definit Ariſt. lib. 1. Hiſt. c. 1. *ὧν ἕν τι καὶ κοινὸν γίνεται τὸ ἔργον*: *Quorum commune eſt omnium opus vnum.* Apum œconomiam diſces ex multis, quæ ſparſæ in libris, ego tantum debitis locis attingam, quæ Poeta attingit: extra hunc nihil vagabor. vt Poeta apibus mores dat, ita Opp. 1. Hal. piſcibus *ἤθεα*.

Populi de apibus.

7. Popvlos.] De apibus Ambr. 5. Hex. c. 21. *Ipſæ ſibi Regem ordinant, ipſæ populos creant.* & Plin. lib. 11. B cap. 17. *cum populus in labore eſt.* & c. 10. *duo examina concordibus populis diſſimiles habere ritus.* & cap. 13. *duo populi coniungi debent, qui poſſint adhuc integras ceras explere.* Affinis vox *caterua.* quæ data apibus à Papin. 1 Achil.

Mede nouo grauis læ mitis videt Hybla cateruas.

8. Prælia.] Petron. in Fragm.

Sic ſine concubitu textis apis excita ceris
Feruet, & audaci milite caſtra replet.

9 In tenvi.] Ab hac ſententia non diſſidet illa 3. Georg.

Nec ſum animi dubius verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.

Transfer in ſitum locum, quæ ibi dedi. Nō abit ſententia Lucr. lib. 1.

Nec me animi fallit, Graiorum obſcura reperta,
C *Difficile illuſtrare latinis verſibus eſſe.*

Læua numina ſunt aduerſa.

10 Nvmina læva] Erythr. hic *proſpera* intelligit, ex diſciplina augurum, quibus læua auguria, erant ſecunda. Melius Turneb. qui *aduerſa* accipit. Nam ſicut dictum eſt à Papin. 4. Syl. *Calore dextro* pro, propitio, & fauſto: ſic etiam *læua Numina* ſunt infelicia. Deinde Poeta reſpicit Græcorum doctrinam, qui (vt notat Germ. in.) *λαιοὺς*, & *σκαιοὺς θεοὺς* agnoſcunt *malos & ſiniſtros Deos*, ſicuti *δεξιοὺς*, *bonos*. Lege Agell. c. 12 lib. 5. vbi ait, Virgilium ſingulari doctrina innuere Deos illos, quibus poteſtas eſt in lædendo, non iuuando.

11. Avditqve vocatvs Apollo.] Fluxit hoc ab illo Homerico *ἔκλυε Φοῖβος Ἀπόλλων.* ita Papinianus 2. Achill.

Audijt Arcitenens.

Principio ſedes apibus, ſtatióque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues, hœdíque petulci
Floribus inſultent: aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropéſque, aliæque volucres,
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam latè vaſtant, ipſaſque volantes.
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.

EXPLICATIO.

Docet, quæ debeant abeſſe ab apibus, vt nocua.

EXPLICATIO.

Continet pars iſta ſedem illam, & locū quo futura ſint aluearia, vt tuta ſint ab omni incō- D modo. Debet eligi locus, quo venti non ingruant; nō oues aut hædi irrumpant, non bucula; non irrepant lacerti; non aduolet merops, hirundo, & volucres aliæ. Reddit rationem ſingulorum. Venti prohibent ferre pabulum; oues, & hædi inſultant floribus; bucula rorem decutit, & herbas atterit; lacerti vaſtant omnia, auiculæ irruunt in volantes apiculas, vt his alant fœtus, qui adhuc in nidis.

Notæ.

NOTÆ.

Statio vox militaris.

1. STATIO.] Reſpectum in voce ad rem militaré; nam ſtatio militum eſt. ita Plin. lib. 11, c. 10. *interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, vt buccino aliquo.*

Apiũ ſedes.

2. QVO NEQVE SIT VENTIS ADITVS.] Hoc præceptum ita libat Varr. lib. 3. Ruſt. c. 16. *Aluearium procerum eſſe oportet aere temperato.* Colum. lib. 9. c. 4. iubet eſſe pabulationes apum *aprico, & minime procelloſo cæli ſtatu.* Auctor Geop. lib. 15. ait, locum apum debere eſſe verſus exortum Solis, quærés nimirum locorum temperiem. Plinius c. 14 lib. 21. eodem ſtudio: *Aluearia orientem æquinoctialem ſpectare conuenit: Aquilonem euitent.*

3. NEQVE OVES.] Colum. c. 5. lib. 9. *ſedes apibus collocanda eſt procul à tumultu, & cœtu hominum, ac pecudum.* & c. 4. pabulationes apũ ſint ſecretiſsimæ. *vidua pecudibus.* Plin c. 18. lib. 11. de hoſtibus apum: *inimica & oues, diffi. ile ſe à lanis earum explicantibus.*

Hœdi petulci.

4. HOEDI PETVLCI.] Habet epithetum inſigné notam huius pecudis. nam hœdi mire laſciuiunt ex ingenio. Iſid. lib. 12. c. 1. de hœdo iam grandi, id eſt, hirco: *laſciuum animal, & petulcum.* Ex eadem Seneca in Furen.

Errat curſu leuis incerto
Molli petulans hœdus in herba.

Manil. lib. 5.

Hœdus nec tanta petulcis
Conueniunt, leuibus gaudent, laſciuaque ſignant
Pectora, & in luxus agiles, agilemque vigorem
Deſudant. Vario ducunt in amore iuuentam.

Adduxi integra, nam ea exprimunt naturam hœdorum. Colum. lib. 7. c. 6. *hœdorum laſciuia.* Hœdos intellexiſſe putandus Hieron. lib. 1. aduerſus Iouinian. *pecudum more laſciuiunt.* & Lucret. lib. 1.

Hinc noua proles
Artubus infirmis teneras laſciua per herbas
Ludit.

Porro ab huius pecudis laſciuia, dicuntur in re ruſtica *capreoli* tanquam teneri, & luxuriantes: non à capiendo, vt male voluit Varro, quem Scal. notat in Notis ad Varronem. Pari genio Græci nouellos ramos vocant *μόσχους, vitulos.* Eſt vero *petulcus* ea forma ductum ab peto, qua ab hio hiulcus. vt vero Virg. *hœdique petulci*; ita Lucret. lib. 2. *agnique petulci.*

5. FLORIBVS INSVLTENT.] Græci dicant, *ἐνθρώσκειν, ἐπιθρώσκειν, σκιρτᾶν, ἀναθρώσκειν, ἐξυβρίζειν.* Lucr. lib. 1.

Inde feræ pecudes perſultant pabula læta.

Boculatum laſciuia.

6. ERRANS BVCVLA.] Cum his, quæ hic de hac pecude, déque eius ingenio Poeta ſcribit, conſentanea ſunt iſta Calab. lib. 1.

ὡς δ' ὁπότ' ἠερόεντος ἔαρος ... θεοῦσα
πόρτις ἐπ' ἀγλαΐῃ θυμηδέος εἴαρος ὥρης
ἀστεμφὴς ... ἐπιαίσσῃσι ἄλλοθεν ἄλλῃ
ὀρχάτου φυτὰ πάντα, νέον μάλα τηλεθόωντα,
καὶ τὰ μὲν ἄρ κατέδαψε, τὰ δ' ἐν ποσὶν ἠμάλδυνεν.

Sententia eſt, *Quemadmodum iuuenca ſuauis graminis amore capta, verno tempore in roſidum aliquem hortum inſilit, & abſente domino aliunde alio fertur, lædens omnes tenellas plantas: nam has quidem decerpit, has vero pedibus proterit.* De buculis quoque iam herba ſaturis Homer. Odyſſ. 10.

πᾶσαι ἅμα σκαίρουσιν ἐναντίαι·
Colludunt omnes ſibi oppoſita.

7. DECVTIAT.] Ab hoc Plin. lib. 17. c. 22. de oculis, id eſt, gemmis vitium: *decuti enim oculos, ita ſtiloque intrantium deteri.*

8. SVRGENTES.] Transfer in hunc locum, quæ ad illud 1. Georg. *Surgere meſſ. s.* & adiice Claud. qui 1. Rap. *ſurgentes fruges.*

9. ATTERAT.] Ita Vopiſcus in Aureliano: *ſegetem deterat*, & de vitula Claudian. 1. Rap *poterit arua*, & de ſerpente Papin. 5. Th. *robora atterit.*

10. PICTI SQVALENTIA TERGA LACERTI.] Locutio Græca, quod ſæpe monui. Lacertos inter hoſtes apum numerant Auctor Geop Col. & Palladius: rubetas, Ariſt. & Plin. Virgil. infra ſtellionem. Demum nulla eſt ſerpentium, quæ non adrepat ad dulcem eſcam. Ex omnibus ſignata ſunt verba Col. c. 7. lib. 9. qui ait lacertum ſtare pro forib. veluti cuſtodẽ veſtibuli, vt prodeuntib. apibus exitiũ afferat. — Lacerti hoſtes apum.

11. STABVLIS.] In re etiam apum Col. lib. 9. c. 6. *Ne ſint ſtabula, vel igne, vel furibus obnoxia.*

12. MEROPES.] Auis iſta ab aliis apiaria, ab aliis riparia, à Gaza apiaſter dicitur. Adepta eſt hæc nomina ab inſigni odio in apes. Dicitur etiam melliſphago, quaſi apum gurges. Cum autẽ hic tam merops, quam hirundo dicantur hoſtes apum, credibile eſt traductum locum Ariſt. 9. hiſt. c. 40. *ἀδικοῦσι δὲ αὐτὰς μάλιστα αἵ τε σφῆκες, καὶ οἱ αἰγίθαλοι καλούμενοι τὰ ὄρνεα, ἔτι δὲ χελιδὼν, καὶ μέροψ*: *inferunt iniuriam apibus, maxime veſpæ, & auiculæ, quas paros vocant, itẽ hirundo, & merops.* Inde mox ait de his, qui curant aluearia, *καὶ τὰ ἐρίνεα, καὶ τὰς χελιδόνας τὰς πλησίον τῶν σμηνῶν ἐξαίρουσι, καὶ τὰς τῶν μερόπων νεοττιάς*: *veſparum latibula, & hirundinum, ac meropum nidos propinquos aluearis tollunt.* Plini c. 18. lib. 11. nihil de merope, tantum: *populantur* (apiculas) *hirundines, & quædam aliæ aues.* Ab Ariſt. ſumpſit Auctor Geop. à quo numerantur iſti hoſtes apum, *σφῆκες, αἰγίθαλοι, μέροπες, χελιδόνες, κροκόδειλοι, σαῦραι*: *Veſpæ, pari, meropes, hirundines, crocodili, lacerti* & Ælian. c. 11. lib. 5. *Nocent rubetæ, & ranæ lutariæ, meropes, hirundines, & veſpæ.* Eadem fere ſcribit c. 60. lib. 1. — Merops hoſtis apium. Riparia auis. Apiaſter auis. Melliſophago auis.

13. PROGNE PECTVS SIGNATA CRVENTIS.] Ouid. 6. Met.

——Nec adhuc de pectore cædis
Exceſſere notæ, ſignatáque ſanguine pluma eſt.

Obſerua vero locum iſtum de Progne verſa in hirundinem, non in philomelam: qui præclare firmat, quæ dicta à me 6. Ecl. vbi quæſita mẽs Poetæ de hac fabula, & credo, inuenta.

14. IPSASQVE VOLANTES ORE FERVNT.] Attingit naturam hirundinis, de qua Plin. c. 24. lib. 10. *Eadem demum ſola auium non niſi in volatu paſcitur.* Sed videndum an *ſola*: Nam Virg hic de multis loquitur, non de ſola hirundine. Cautior Iſid. c. 7. lib. 12. qui rem a Plinio accipiens, adimit illud *ſola*. Nam tãtum ait: *Hirundo dicta quòd cibos non ſumat reſidens, ſed in aëre capiat eſcas, & edat.* Quod Iſid. attingit de etymo, negligo. Redeo ad Vatem, vt hic *ferunt*, ita Græci dicunt aues *φέρειν, ἀναφέρειν, ἀποφέρειν*, ... Primum eſt in Oppiano 3. Hal. alterum in Ariſt. de Hiſt. Anim. tertium in Plutarch. quomodo quis ſentiat profectus ſuos in virtute paranda. Ariſt. variat per verba *θηρεύειν, ἁρπάζειν*: *venantur, rapiunt.* Extremum ſæpe vſurpat Plin. Pertinent vero ad ſententiã Poetæ verſus Oppiani & Germani Nota hic, & Scaligeri 5. Poeticæ. Habentur illi lib. 3. Hal. — Hirundo in volatu paſcitur.

ὡς δ' ὁπότ' ἀπτίλῳ τέκεϊ φέρει βρῶσιν ... ἔχουσα
μήτηρ, εἰαρινὴ ζεφύρου προτάγγελος ...
Vt autem quando implumibus fert pabulum pullis
Mater, verna zephyri prima nuncia auis. Loquitur de hirundine.

15. DVLCEM ESCAM.] Ita Opp. lib. 4. Cyn. apes *ἀγαυὰς*: *dulces.* Varr. c. 5. lib. 3. Ruſt. *dulciſſimas apes mellis matres.*

[a] At liquidi fontes,& ſtagna virentia muſco
Adſint,& tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaque veſtibulum,aut ingens oleaſter obumbret:
Vt cùm prima noui ducent examina Reges
Vere ſuo,ludétque fauis emiſſa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaque hoſpitibus teneat frondentibus arbos.
[b] In medium,ſeu ſtabit iners,ſeu profluet humor,
Tranſuerſas ſalices,& grandia coniice ſaxa:
Pontibus vt crebris poſſint conſiſtere,& alas
Pandere ad æſtiuum ſolem,ſi fortè morantes
Sparſerit,aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
[c] Hæc circum caſiæ virides,& olentia latè
Serpylla,& grauiter ſpirantis copia thymbræ
Floreat,irriguúmque bibant violaria fontem.

ARGVMENTVM.

Quæ adeſſe, vt perficua debent.

EXPLICATIO.

[a] HIc conuerſim exhibentur, quæ debent eſſe prope aluearia. Fontes,& hi liquidi, quoniã apes mundiſsimæ ſunt: ſtagna, quibus inſit amœnitas ex virore muſci, vt apes delectẽtur: riuus tenuis, non præceps,& copioſus fluuius, quo illæ tutæ ſint à periculo: palma, aut oleaſter, quæ obumbrent ſedem, vbi ſunt aluearia: vt cum noui Reges educant ſuas cohortes, inuitentur aquarum amœnitate, & hoſpitio arborum, vt ibi quieſcant.

[b] Dixit, debere eſſe ibi aut fontem, aut ſtagnum, aut riuum: nunc ait, tranſuerſa ligna, aut ſaxa coniiciẽda, modo ſtagnum illud ſit, modo riuus, vt apes tanquam in pontibus ibi conſiſtant, aláſque ad Solem expendant: ſi, cum ſero noctis redeunt, fuerint vel ſparſæ tantum leui aqua,& rore: vel graui imbre madefactæ, ac pene immerſæ, flante tunc Euro, à quo fiat vel ſparſio, vel imber.

[c] Poſt aquas, poſt arbores, exhibet pratum, quod eſſe debet prope aluearia, illúdque amœniſsimũ ex virente caſia, ex ſerpyllo late olẽte, ex thymbra grauiter, id eſt, multum ſpirante, ex violis, quæ ibi ſate.

NOTÆ.

Aquæ prope aluearia.

1. AT LIQVIDI FONTES.] Præceptum hoc de aquis prope aluearia ita attigit Ariſt. lib. 9. Hiſt. c. 40. *πίνουσι δ' ἐὰν μὲν ᾖ ποταμὸς πλησίον, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐντεῦθεν: Bibunt, ſi flumen ſit propinquum, nõ aliunde quam ex eo.* Mox quæpiam ſubiicit Auctor Geop. *ὕδωρ δὲ κράτιστον σμήνεσι, τὸ διὰ τραχείας ῥέον ψηφῖδος, ἀδιαφθόρητον, καὶ ἀθόλωτον ὑγείας τε, καὶ χρηστοῦ μέλιτος ποιητικόν: Aqua optima eſt apium examinibus, quæ per aſperos calculos defluit, vt ita incorrupta ſit, ac non turbida: ita & ſanitati conducit, & mellis puritati.* Varr. lib. 3. *Cibi pars quod potio, & ea iis aqua liquida, vnde bibant, eſſe oportet, eamque propinquam, quæ præterfluat.* Colum. cap. 5. lib. 9. *Tum perennis aqua, ſi eſt facultas, inducatur: vel exſtructo canali manu detur: ſine qua neque faui, neque mella, nec pulli denique figurari queunt.* Hic vidiſti non præceptum modo, ſed & nitorem: nam hunc præſcriptum quærit. Poeta fontibus liquidis, virente muſco, fugiente riuulo. Videndum, an apte Ariſtot. fluuium dederit, qui aptus ad ruinam apum: nam fons, ſtagnum, riuus. Videtur ſane mihi voluiſſe Virgilius corrigere Ariſtotelem.

Muſcus.

2. STAGNA VIRENTIA MVSCO.] Eſt muſcus lanugo arboris, *μνίον, βρύον, σφάγνον.* Inde Columella, *emuſcare, arborem*, dixit, pro muſco purgare. Eſt etiam muſcus, qui adnaſcitur ad fontes in ſaxis. Inde,

Emuſcate arborem.

Flumina muſcus vbi, & viridiſsima gramine ripa.

Et Lucr. 5.

Humida ſaxa ſuper viridi ſtillantia muſco.

Fugio de aquis.

3. FVGIENS RIVVS.] Huic locutioni affinis illa, qua pes vndis datur. Vide 9. Æn. ad illud:

——reuocátque pedem Tiberinus ab alto.

Vide vti Homerus deſcribat decurrentes riuos in horto Alcinoi, nequaquam cum noſtro hic conferendus. Nam *σκίδναται*, & *ἵησι, diſpergitur, vadit*: quid ad tenuem riuum fugientem per gramina.

4. VESTIBVLVM.] Proprie videtur locutus Poeta, vt apparet ex Colum. c. 15. lib. 9. qui ſpatium illud, in quo ſunt aluearia, vocat veſtibulum. Si quis aliunde vocem traducat, poſsit.

5. OLEASTER.] Græci vocant *ἀγριέλαιον, ἀγριελαίαν, κότινον, αἰθιοπικὴν ἐλαίαν.* Præceptum iſtud de arboribus adhibitum eſt ex diſciplina apum. Sic etiam Calab. lib. 13. agmen veſparum inducit inſidẽs, *ὄζῳ, ramo, arbori.*

Apum reges prodeunt foras cũ toto exercitu.

6. VT CVM PRIMA NOVI DVCENT EXAMINA REGES.] Dictum ex diſciplina,& regimine apum, quarum Rex nunquam ſe effert ex aluearibus, niſi totis caſtris, toto exercitu comitante. Ariſt. lib. 9. Hiſtor. c. 40. *οἱ δὲ βασιλεῖς οὐ πέτονται ἔξω, ἐὰν μὴ μεθ' ὅλου τοῦ ἑσμοῦ: Reges nunquam foras prodeunt niſi cum vniuerſa plebe.* Iterum: *οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτοὶ μὲν οὐχ ὁρῶνται ἔξω ἄλλως, εἰ μὴ μετ' ἀφέσεως. ἐν δὲ ταῖς ἀφέσεσιν αἱ λοιπαὶ περὶ τοῦτον συνεσπειραμέναι φαίνονται: Reges nũquam foris viſuntur, niſi cum migratur: & tunc ita vt reliquæ omnes circa ipſum Principem glomerantur.* Sumſit ab hoc Plinius verba iſta: *Circa eum ſatellites quidã, lictoréſque, aſſidui cuſtodes auctoritatis. Procedit foras nonniſi migraturo examine.* Supra dixerat: *Cum procedit, vna eſt totum examen, circáque eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur.*

7. EMISSA.] Ita Plato in Politico, loquens de apibus *ἐκπέμπειν.* Verba ſunt: *ἀποικίας, οἷον σμήνη μελιττῶν, ἐκπέμποντες: Colonias veluti examina apum emittentes.* Debes Germ. ſed in quod teſtimonium

non

nos quoque incidimus. Virgil. infra de iiſdem: *confuſum agmen.*

Aquæ prope aluearia.

8. TRANSVERSAS SALICES.] De hoc præcepto ita Varr. lib. 3. *In qua aqua iaceant teſtæ, aut lapilli, ita vt exſtent paulum, vbi aſſidere & bibere poſſint.* Maluit Poeta ſaxa grandia, ſalices, quam teſtas, quam lapillos. Auctor Geopon. χρὴ δὲ ἐντιθέναι ἐπιχάδας, πέτρας καὶ ξύλα, μικρὸν ὑπερέχοντα τοῦ ὕδατος, ἵνα ὑποζάνουσαι πίνωσιν ἀμογητί: *Petrarum ſaxa, itemque ligna collocare oportet, quæ aquam ſuperent, quibus inſidentes bibant abſque labore.* Colum. *Siue igitur, vt dixi, præterfluens vnda, vel putealis, canalibus immiſſa fuerit, virgis ac lapidibus aggeretur apium cauſa.* Ceterum, ea forma, qua Noſter, *tranſuerſas ſalices*: dixit Valer. cap. 1. lib. 4. *mentes impotentis temeritatis incurſu tranſuerſas.* & cap. 1. lib. 5. *praua cupiditas tranſuerſum rapit.*

Pando, quid proprie. Panda Dea.

9. PANDERE.] De origine huius verbi, vt ſit pandere, quaſi panem dare; déque Dea Panda, id eſt, Cerere, vide ex Varrone Nonium, & ex vtroque Ludouicum Carr. lib. 1. cap. 3. Antiq. Lect.

10. HÆC CIRCVM.] Poetæ ſatis fuit aliquas herbas adducere, quæ eſſe debent iuxta aluearia; nam omnes non illi otium. Tu lege Ariſtot. lib. 9. Hiſt. cap. 40. Varron lib. 3. cap. 16. Columel. lib. 9. cap. 4. & 5. Plinium lib. 21. cap. 12.

Caſſia Poetarum quæ ſit.

11. CASIÆ.] Cum duplex ſit caſſia, prima quæ cathartica, & ſolutiua dicitur, eſtque in magno vſu medicorum, quam vulgus nominat caſſiam fiſtulam: altera aromatica, vulgo canela, de neutra Virgilium capio, neque reliquos Poetas. Nam quid aut purgatiua prima, aut aromatica altera ad vſum apum? Certe Virgilius, Ariſtoteles, Plinius, Columella, & alij, qui præcipiunt ſerendam caſſiam iuxta aluearia, videntur præcepiſſe de herba, quæ vulgo & paſſim ſereretur, & videretur ipſis oculis iuxta aluearia. Quis vero vnquam vtramque illam caſſiam aut ſeuit, aut vidit in his locis? Ergo exiſtimemus caſſiam Poetarum eſſe herbam coronariam, quam vulgus Hiſpaniæ vocat eſpliego: Italicum ſpigo, aut ſpico: Latini lauendulam, aut lauandulam. Non caret iſta ſententia aſſertoribus.

Lauendula.

Rembertus Dodonæus Pemptade 2. lib. 4. cap. 5. aperte Virgilium capit de lauandula: ſicut & generalis hiſtoria Rouillij lib. 8. cap. 20. Ad hæc Dalecampius in c. 12. lib. 21. Plinij, accipit vel lauandulam, vel roſmarinum. Vbi enim Plinius docet, ſerendam eſſe caſſiam iuxta aluearia, ſic ille notat: *Caſſiam cneorum vtrumque: album, ſiue lauendulam ac ſpicam noſtram: & nigrum, ſiue roſmarinum, coronariam.* Dicit hoc Dalecamp. ex Anguillaræ opinione, qui ſentit cneorum album Theophraſti, eſſe lauendulam noſtram: nigrum vero, roſmarinum. Ruellius quoque lib. 3. cap. 149. ait, Latinorum caſſiam eſſe illam, quam Græci vocant chamelæam, & thymelæam, Theophraſtus cneoron. Tu lege Matthiolum in Dioſc. & Seruium 2. Ecl. vbi ait, caſſiam Virgilij eſſe herbam coronariam. optime: nam in eo verſu,

Tum caſſia, atque aliis intexens ſuauibus herbis.

Quid faceret caſſia fiſtula, aut canela? cum præſertim ex doctrina Matthioli, & plurimorum iſtæ arbores ſint, non herbæ ad coronamenta. Porro eſpliego dicitur lauandula, quod herba iſta balneis & lauacris expetatur.

Serpylla proficua apibus.

12. SERPYLLA.] De his dictum 2. Ecl. Numerant hanc herbam ſcriptores inter eas, quæ proficuæ apibus, præſertim Ariſt. lib. 9. Hiſt. & Varro l. 3. Ruſt. Prior: φυτεύειν δὲ συμφέρει περὶ τὰ σμήνη ἕρπυλλον, &c. *oportet ſerere iuxta aluearia ſerpyllum.* Poſterior: *Si pabulum naturale non eſt, ea oportet dominum ſerere, quæ maxime ſequuntur apes: ea ſunt, roſa, ſerpyllum, &c.* Ratio peti poteſt ex Theoph. lib. 6. Hiſt. c. 7. vbi ait: ἕρπυλλος δ᾽ ὅμοιος καὶ παντελῶς θυμώδης: *Serpyllum multis omnino olet thymum.* Quis autem neſcit, thymum præcipuam eſſe apum meſſem.

Thymbra.

13. THYMBRÆ.] An thymbra eadem ſit cum ſatureia, vt multi volunt, an ab ea diſtinguatur, vt indicat Columella verſu illo,

Satureia thymi referens, thymbræque ſaporem,

Et ex illo ſentit Rembert. Dod. Pemtp. 2. lib. 4. c. 19. alterius eſt: ſicuti, an thymbra ſit eadem, quę Latinis cunila, vt vult Fuchſius c. 113. de hiſt. plant. & indicat Plin. lib. 21. c. 12. numerás inter herbas apiarias cunilam, non relicturus thymbram, niſi eadem eſſet cum cunila. An cunicula ſit eadem cum ſatureia, ac perinde diſtinguatur à thymbra, vt ex Columella colligit Ruellius lib. 3. c. 32. Hæc (inquam) omnia aliorum ſunt: meum tantum eſt, indicare thymbram eſſe apibus commodam. Auctor Geop. καὶ θύμβρα καὶ κύτισον, ἥδισται μελισσῶν τροφαί: *Thymbra & cytiſus apibus iucundiſſima ſunt.* Colum. c. 4. lib. 9. *Eademque regio fecunda ſit fruticis exigui, & maxime thymi, aut origani, tum etiam thymbræ, &c.* Quin Ruellius lib. 3. c. 32. ſcribit, apes delectari thymbra, non aliter ac thymo. Et addit poſt aliqua, Galenum complexum fuiſſe thymbram thymorum nomine, ductus hoc argumento, quod Galenus thyma dixerit numero multitudinis. Sed leue hoc eſt, cum præſertim Galenus aperte diſcriminet thymum, & thymbram lib. 3. de temperam. cap. 4. niſi me Interpres decipit, cui credo in re Galeni, vt qui nunc caream Græco exemplari. Sed cur thymbra amica apibus? Intellige mentem Poetæ. Non adhibet has herbas tantum, quia vtiles opificio apum, ſed multo magis, quia grauem ſpirant halitum, atque adeo contrariæ ſunt ſerpentibus, qui fugandi ab aluearibus. Et in thymbra quidem hanc eſſe virtutem ſatis indicat Nicander in Theriacis.

Bibo de plantis. Thymbra. Irrigo pro bibo.

14. BIBANT.] Ex hoc loco Claud. 3. Rap.

Sparſoſque bibunt violaria ſuccos.

Affinitas tranſlationum miram habet iucunditatem. Inde mihi hic locus illuſtrandus. Verbum *bibo* hoc loco ad irrigationem pertinet, vt etiam 3. Ecl. —*ſat prata biberunt.* vbi congeſta mihi aliquot exẽpla: contra, *irrigo*, ſumtum eſt, pro *bibo*: declaratore Athen. lib. 1. cuius hæc ſunt, εἴρηται δὲ τὸ βρέχειν καὶ ἐπὶ τοῦ πίνειν. Ἀντιφάνης. Δεῖ γὰρ φαγόντας λαμπρῶς βρέχειν: *Irrigare dicitur pro bibere. Antiphanes: oportet edentes ſplendide irrigar.* Ad idipſum aduocat Eubulum, qui βεβρεγμένον, *irrigatum*, poſuit pro poto: itaque herbæ bibunt, rigantur homines potu.

[a] Ipſa autem ſeu corticibus tibi ſuta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda: [b] neque illæ
Ne quicquam in tectis certatim tenuia, cera,

Spiramenta linunt, fucóque & floribus oras
Explent, collectúmque hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco, & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ.
[c] Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fodere larem: penituſque repertæ
Pumicibuſque cauis, exeſæque arboris antro.
[d] Tu tamen & læui rimoſa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras ſuper iniice frondes.
[e] Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Vre foco cancros: altæ neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis: aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.

ARGVMENTVM.

De materia aluearium: de ſtudio apum in obturandis rimis omnibus, & aditibus, ac melle occultando: de earum munditie: de locis cauis, quæ illis inimica.

EXPLICATIO.

[a] INSVNT hic duo præcepta, primum de materia alueorum, qui fieri debent conſuique aut ex cortibus (corchos) arborum: aut intexi ex viminibus, hæc enim apta, quia lenta: alterum de alueorum foramine, quo egrediantur ingrediunturque apes, debet hoc eſſe anguſtum. Reddit rationem. Quia melli frigus & calor hoſtes ſunt: frigus contrahit, cogit, conſtringit: calor remittit, liquefacit, reſoluit: ergo, vtrique malo occurritur anguſtia foraminis.

[b] Adducit in argumentum, quæ faciunt ipſæ apiculæ. Illæ (inquit) vt frigori & calori obſiſtant ſeduiã nauant operam. Illinunt enim cera tenues omnes rimulas, atque ſpiramenta: explent oras omnes fuco, & floribus, atque ad rem iſtam habent glutinum ipſo viſco viſcoſius, lentius pice ipſa, etiam illa, quæ celebratiſſima eſt in Ida monte Phrygiæ.

[c] Pergit in narranda iſta apium cautione. Vide (inquit) vt labori ſuo prouideant, cũ ſub ipſa adhuc terra, in ipſiſque arborum cauitatibus aliquando mellificaſſe reperiantur, atque in cauis pumicibus. Sumitur hic pumex pro quouis lapide cauernoſo.

[d] Monet apiarium, vt adiuuet labore ſuo apum cautionem, rimis omnibus limo obturatis, frondibus deſuper iniectis.

[e] Cum nullum ſit animal ape mũdius ac purius, iubet vt omnia ab aluearibus amoueantur, quibus illæ offendi poſſint. Talia ſunt, taxus, cui odor nocẽtiſſimus: cancri exuſti, ex quibus exit halitus peſtifer: paludes, & cœnum omne, quibus locis credi non debent apes. Obiter vero admonet, amouenda aluearia ab his locis, quibus ex cauitate inſit repercuſſio ſonitus, Græci ἠχὼ dicunt, echo.

NOTÆ.

Alueorum materia.

1. CORTICIBVS.] De alueorum materia (hic Virgil. duplicem probat ex cortice ſuberis, ex vimine) loquuntur Varro, Columella, Plinius, auctor Geopon. Adducam verba ſingulorum. Primus l. 3. Ruſt. c. 16. *Alij faciunt ex viminibus (aluos) rotundas, alij è ligno ac corticibus, alij ex arbore caua, alij fictiles, alij etiam ex ferulis.* Alter c. 16. lib. 9. *Aluearia fabricanda ſunt pro conditione regionis: ſiue illa ferax eſt suberis, haud dubitanter vtiliſſimas aluos facimus ex corticibus, quia neque hyeme rigent, nec candent æſtate: ſiue ferulis exuberat, his quoque, cum ſint natura corticis ſimiles, è quibus commode vaſa texuntur. Si neutrum aderit, opere textorio ſalicibus connectuntur: vel ſi ne hæc ſuppetent, ligno cauata arboris, aut in tabulas ſecta fabricabuntur.* Tertius c. 14. l. 21. *Aluearia optima è cortice, ſecunda ferula, tertia vimine.* Quartus ab his omnibus abit, nam probat ἀγγεῖα ἐκ σανίδων ὀξύινων, ἢ συκίνων. ταῦτα γὰρ ἄριστα. ὁμοίως καὶ τὰ ἐκ πιτύινων, ἢ φηγίνων. *Vaſa ex tabulis oxineis, aut ficulneis, quæ optima: ſimiliter ex pineis, aut fagineis.* Ex verbis Columellæ vidiſti rationem, cur cortex præferendus, quam noſter ſiluit.

2. ANGVSTOS HABEANT ADITVS.] De hoc præcepto ita Ariſt. lib. 9. hiſt. c. 40. loquens de ipſis apibus: καὶ τὰς εἰσόδους δὲ περιοικοδομοῦσιν, ἐὰν εὐρεῖαι ὦσιν. *Ita aditus ædificant, vt arctent.* Auctor Geop. στενὰς ποιεῖ τὰς εἰς τὸν αὐτῆς οἶκον εἰσόδους: *facit anguſtos aditus ſuam ad domum.* Colum. c. 7. l. 9. *foramina quibus exitus, aut introitus datur, anguſtiſſima eſſe debent.* Varro: *Media aluo, in qua introeant apes, faciunt foramina parua.* Oppian. 3. Hal. loquens de re alia, ita extulit, στεινοῖσι θύρετρα.

Calor & frigus hoſtes apium.

3. NAM FRIGORE, &c.] Frigus & calorem, vtrumque apum hoſtem, ſcriptores alij rei ruſticæ attigerunt. Varr. *Prouidendum vehementer, ne propter æſtum aut propter frigus diſpereant.* Ideo ait, alueariuum debere eſſe in loco aere temperato, *neque æſtate feruido, neque hyeme non aprico.* Eodem pertinet ratio illorum, qui improbant aluos fictiles. Varro idem: *Optimæ ſiunt corticeæ, deterrimæ fictiles; quod & frigore hyeme, & æſtate calore vehementiſſime hic commouentur.* Colum. c. 6. *Deterrima eſt conditio fictilium, quæ & accenduntur æſtatis temporibus, & gelantur hyemis frigoribus.* Ac propter frigus quidem Herodotus l. 5. apes vocat ζῷα δύσριγα, quia obnoxiæ huic malo.

4. CERTATIM.] Græci εἰς ἅμιλλαν, pari ſignificatu.

5. TENVIA.] Hic pes, & in eadem ſignate dictione, in Virgil. eſt obuius.

Erithace.

6. SPIRAMENTA LINVNT.] Varr. *Extra oſtium aluei obturant omnia, quæ venit inter fauos ſpiritus, quam ἐριθάκην appellant Græci.* Iterum: *Erithacen vocant, quo fauos extremos inter ſe conglutinant.* Hanc erithacem, aliis ſandaracham vocari, aliis cerinthum, ſcribit Plin. c. 7. l. 11. De hac apum induſtria, ita Theodoretus: *Parietum texturas, & mellis interſtitia, ac ſepta tenuia admodum, veluti ex filis, & membranulis quibuſdam contexunt.*

Fauorum conſtructio.

7. COLLECTVMQVE, &c.] Ariſt. 9. Hiſt. cap. 40. οἰκοδομοῦσι, τὰ κηρία φέρουσαι, τῶν τε ἄλλων ἀνθέων, καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα, ἰτέας, καὶ πτελέας, καὶ ἄλλων κολλωδεστάτων. τούτῳ δὲ καὶ τὸ ἔδαφος διαχρίουσι τῶν ἄλλων θηρίων ἕνεκεν. *Conſtruunt fauos deferentes ex floribus, atque etiam arborum lachrymis, ſalicis, & vlmi, & reliquarum,*

rinꝗ, quæ glutinum pariunt: hoc pauimentum quoque illinunt, ne beſtiolæ nocuæ ſubeant. Didym. in Geopon. ἀπὸ δὲ τῶν ἀνθέων, καὶ τῶν δένδρων τὰ κολλωδέστερα τῶν δακρύων φέρουσαι, τούτοις ὥσπερ ἀλοιφῇ τὸ ἔδαφος χρίουσι, καὶ τὰς πλευράς: *E floribus atque arboribus lachrymas glutinoſiſſimas ferentes, ex his veluti vnguine quopiam illinunt pauimentum, latera que ſua.*

Pix Phrygiæ.

8. PHRYGIA.] Pix, quæ prouenit in pinetis Idæ montis Phrygiæ laudatiſſima eſt. Eius multis meminit Theoph. 9. Hiſt. c. 2. Plin. lib. 14. c. 20. *Aſia picem Idæam maxime probat.*

Apum ſtudium in occultandis fauis.

9. SVB TERRA FODERE LAREM.] Studium iſtud in occultandis fauis celebrat Ariſtot. 5. Hiſt. cap. 22. εἰσὶ δὲ αἱ μέλιτται αἳ ποιοῦσι τριπλᾶ κηρία ἐν τῇ γῇ: *ſunt apes, quæ fauos ſub terra triplici ordine fecerint* & ſupra locum ſignat. αἱ δὲ ἐν Θεμισκύρᾳ περὶ τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τοῖς σμήνεσι ποιοῦνται κηρία: *Apud Themiſcyram circa fluuium Thermodoontem apes fauos faciunt tam in terra, quam in alueo.* Plin. cap. 18. lib. 11. ab Ariſtot. ſumens: *Circa Thermodoontem autem fluuium duo genera, aliarum, quæ in arboribus mellificant, aliarum, quæ ſub terra, triplici cerarum ordine vberrimi prouentus.* Alluſit forte ad rem hanc Homer. 2. Iliad. cum pro alueo apum nominat petram,

μελισσάων —
πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων:
Apum ſaxo ex concauo ſemper recens euntium.

& Apollon. 2. Argon. qui de apibus:

— λιγνυόεντι
καπνῷ τυφόμεναι πέτρης ἐκὰς ἀΐσσουσιν.
— fuliginoſo
Fumo infeſtatæ ex petra longe auolant.

Lares Præſtites.

10. LAREM.] Deum præſidem domus pro domo poſuit, & venuſte tranſtulit ad apiculas. Præſides illi Lares ſunt, ideo Præſtites dicti. Ouid. 5 Faſt. rationem dat:

Quod præſtant oculis omnia tuta ſuis.

11. PVMICIBVSQVE CAVIS.] Manil. lib 5.

Pumicibuſque cauis horrentia membra polire.

12. EXESÆQVE ARBORIS ANTRO.] Ariſtot. in adducto loco: *Ad Amiſum vrbem conuehitur a locis ſuperioribus mel candidum, craſſumque maiorum in modum, quod apes faciunt in arboribus ſine fauo, quale etiam fieri in Ponto cognitum eſt.* ὃ ποιοῦσιν αἱ μέλιτται ἄνευ κηρίων περὶ τοῖς δένδρεσι. Primum iam adduxi. Huc pertinet illud Heſiod. 1. ἐργ. qui de quercu:

ἄκρη μέν τε φέρει βαλάνους, μέσση δὲ μελίσσας:
Summa fert glandes, media apes.

Quæ verba etiam ſunt in Plato 2. Polit. ex Heſió. Deinum opinio Poetarum, qui è quercubus nam mella prædicant in æuo aureo. Ita Claud. 2. Rap.

Ilex plena fauis. Sed de hac re iam 4. Ecl.

13. LIMO.] Bubulo fortaſſe, nam Varr. *vtiles (alueos) fimo bubulo oblinunt intus, & extra.* Auctor quoque Geopon. βόλβιτον aduocat ad hanc rem & Plin. cap. 14 lib 11. *Circumlini alueos fimo bubulo vtiliſſimum.* Et Colum. cap. 14 *Quicquid deinde rimarum eſt, aut foraminum luto, & fimo bubulo mixtis illinemus extrinſecus: nec, niſi aditus, quibus commeent, relinquemus.* Sed cur fimus bubulus in tanto pretio ad rem apum?

Boum fimus in vſu apũ.

Rationem aperit idem Colum. loquens enim de fumo, quo internecantur aranei, & alij hoſtes apum, ita ait: *Fumus immittatur factus incenſo bubulo fimo, hic enim quaſi quadam cognatione generis maxime eſt apibus aptus.* Ex eadem credo cognatione natum, vt ſtercus bubulum optimum ſit curandis morbis, & punctur. apum. Vide Galen. lib. 10 de ſimplic. Medic.

14. SVPER INIICE FRONDES.] Colum. c. 14.

A *Et quamuis porticu protecta vaſa, nihilominus congeſtu culmorum & frondium ſupertegemus: quantumcunque res patietur, a frigore & tempeſtatibus muniemus.*

Taxi nocens.

15. TAXVM.] Colum. c. 4. l. 9. loquens de apibus: *taxi repudiantur.* Huc aduoca, quæ dixi 9. Ecl. ad illud: *Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos.*

Et 2. G. ad illud: *— taxique nocentes.*

Et adiunge in contumeliam huius arboris appellari à Nicandro in Alex. ἀχνήν, & θανάτοιο πολυκλαύστοιο δίνεςσιν, *Lacrymoſa mortis datricem.* Plin. c. 10. lib. 16. *Triſtem diramque* Poetis paſſim. *miſerabiliteram, monſtrabam, lethalem, feralem, noxiam, funeſtam, metuendam.* Horum ſylua hæc eſt, qui coniunxit epitheta. Sed de taxo ego iam alibi.

16. NEV RVBENTES VRE FOCO CANCROS.]
B Colum. c. 5. *Graui & tetri odoris non ſolum virentia, ſed & qualibet res prohibeantur, ſicuti cancri nidor, cum eſt ignibus adustus.* Vocem *rubentes* cum vruntur explicat Seru. non quia eius ſint coloris.

Apes, mundiſſimum animal.

17. AVT VBI ODOR COENI.] Profuſiſſimi ſũt auctores in declaranda apum mundicia, quo imprimis elogio auiculas illas afficiunt. Ariſto. 9. Hiſt. c. 40. ait: ἄλλα δὲ καθαριώτατόν ἐστι τὸ ζῷον: *Eſt hoc, animal omnium munditſſimum.* Addit vero in argumentum huius elogij, apem reddere excrementa in ſeceſſu, ne faui male oleant: quod & Plinius ſcripſit cap. 10. lib. 11. & Ælian. cap. 11. lib. 5. & lib. 4. c. 8. ἡ μέλιττα πρὸς οὐδὲν σαπρὸν ἵπταται, ἀλλὰ πρὸς γλυκέα: *Aduolat apis ad nihil putridum, ſed dulce.* & lib. 8. cap. 11. ἡ δὲ μέλιττα μόνον πρὸς οὐδὲν προσίζει σαπρόν: *Aſſidet*
C *apis nulli rei putidæ.* Didymus: ἔστι δὲ καὶ καθαρὸν ὑπερβολῇ τὸ ζῷον, οὐδενὶ τῶν δυσωδῶν, καὶ ἀκαθάρτων προσιζάνον: *Eſt hoc animal per excellentiam purum, nulli rei grauiter olenti, atque immundæ inſidens.* Varr. *Nulla harum aſſidet in loco inquinato, aut eo, qui male oleat.* Colum. c. 5. ait, debere eſſe apiarium *ea parte, quæ tetris latrinæ ſterquilinijque & balinei libera eſt odoribus.* Ab hac mundicie apum obſeruata eſt Auctoribus duplex nota, qua illas prædicant. Prima eſt, illas vehementer iraſci in eos, qui delibuti ſunt vnguentis: altera in eos, qui dant operam Veneri, adeo illæ caſtitatis, & totius puritatis amantiſſimæ ſunt. De prima Ariſt. cap. 40. lib. 9. Hiſt. δυσχεραίνειν δ', ὥσπερ εἴρηται, ταῖς δυσώδεσιν ὀσμαῖς, καὶ ταῖς τῶν μύρων· διὸ καὶ τοὺς χρωμένους αὐτοῖς τύπτουσιν: *Iraſcuntur, vt fertur, non ſolum fœtidis odo-*
D *ribus, ſed etiam vnguentorum: vnde eſt vt homines his delibutos percutiant.* Ab hoc Plin cap 18 lib. 11. *Odere fœdos odores, proculque fugiunt ſed & fictos: itaque vnguenta redolentes infeſtant.* Theophraſt. 6. cauſ. cap. 4. πολεμοῦσι δὲ δὴ σφόδρα καὶ αἱ μέλιτται τοῖς μεμυρισμένοις: *Pugnant apes vehementer in eos, qui vnguentis vncti ſunt.* Varr. *Itaque his (vnguentis) vnctus, qui acceſſit, ſi us quis.*

Apes vnguenta oderunt.

Eadem ſcribit Ælian. cap. 11. lib. 5. Addit Auctor Geop. lib. 15. iraſci eas, non ſolum in eos qui vnguenta, ſed etiam, qui vinum olent: quod & Columel. obſeruat c. 14. lib. 9. De nota altera ita Colum. loco nuper adducto: *Verum maxime cuſtodiendum eſt curatori, qui apes nutrit, cum aluos tractare debebit, vti pridie ca-*

Apes oderunt deditos Veneri.

E *ſtus ſit ab rebus Venereis.* Auctor Geop. γυναιξὶ δὲ ἐπιτίθενται, μάλιστα ταῖς ἀφροδισιαζούσαις: *Inuadunt fœminas, maxime eas qui rei Veneris dederunt operam.* & Ælian. c. 11. lib. 5. *Libidinem & delitias odio perſequuntur.* & infra *à complexu Venereo recentem cognoſcunt, atque illum, ſicut hoſtem, inſequuntur.* Vnum tamen inueni Philonem, qui in libro de offerentibus victimas, vocat apem ζῷον οὐ καθαρὸν: *animal non mundum.* Sed hoc cum reſpectu ad ortum, nam naſcuntur ex boue corrupto & putrido.

Echo apibus inimica.

18. AVT VBI CONCAVA PVLSV SAXA SONANT.] Plin. c. 19 lib. 11. *Inimica & echo eſt reſultanti ſono,*

ſono, qui pauidas alterno pulſat iƈtu. Colum. c. 5. lib. 9. A *Nec minus vitentur cauæ rupes, aut valles argutæ, quas Græci ἠχοῦς vocant.* Sed qui hoc, cum dicat Ariſtot. 1. Metaph. c. 1. ab apibus ſonos non percipi? Conciliabis Virgilium cum Ariſtotele, ſi dicas ex Interpretatione D. Thomæ, ab apibus non percipi articulatum ſonos, tantum perterreri, ac percelli aëris commotione & plaga. Sed quid, ſi falſum Ariſtotelis oraculum? Triplex certe mihi in illum calumnia. Primo, ipſemet rem in dubium reuocat lib. 9. Hiſt. c. 4. Nam, cum dixerit apes gaudere ſonitu, & tinnitu æris conuocari in alueum, adiicit, ἐστὶ μέντοι ἄδηλον ὅλως εἴ τι ἀκούουσιν, εἴ τε μή, καὶ πότερον διʼ ἡδονὴν τοῦτο ποιοῦσιν, ἢ διὰ φόβον: *Quanquam incertum eſt, an audiant, & voluptate, an formidine ita faciant.* Deinde, B Plin. qui Ariſtotelem legerat, contemſit; ſic enim ſcribit c. 20. lib. 11. *Gaudent plauſu, atque tinnitu æris, eoque conuocantur. Quo manifeſtum, auditus quoque ineſſe ſenſum.* Tertio, eſt ratio omni fortior auctoritate. Si facto ſonitu apes aut ſiſtunt, aut abeunt; aut ceſſant aut laborant, cur non dicam eas audire? cur fingam eas tantum perterreri? quæ enim ſunt alia auditionis indicia?

19. IMAGO.] Reſultantem ſonitum ex locorum cauitate vocat *vocis imaginem.* Sūſit proculdubio ex Varr. qui l. 3. Ruſt. c. 16. loquens etiam de apibus, ita: *Primum ſecundum villam, potiſſimum vbi non reſonent imagines: hic enim ſonus harum fuga exiſtimatur eſſe.* Sed & Lucret. lib. 4. de Echo loquens:

Pars ſolidis adlifa locis reiecta ſonorem
Reddit, & interdum fruſtratur imagine verbi.

Horat. ab omnib. lib. 11. od. 12.

Cuius recinet iocoſa
Nomen imago? Et Od 20.
— Datus in theatro
Cum tibi plauſus,
Care Mecænas eques, vt paterni
Fluminis ripæ ſimul & iocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago? Et Silius lib 14.
Clamat ſcopulis clamoris imago.

Et Val. 3. Arg. loquens de Echo reſonante ad clamorem Herculis vocantis amiſſum Hylam.

Rurſus Hylan, & rurſus Hylan per longa reclamat
Auia reſponſant ſyluæ, & vaga certat imago.

Præclare hoc Poeta, quia vere Echo nihil eſt aliud, quam repræſentatio, & imitatio vocis: hanc vero imitationem recte imaginem dicas. Eſt enim imago dicta ſubtractis literis quaſi imitago. vt tegmen à tegimen, diſcrimen à diſcernimen, flumen a fluimen, proſſa à promiſſa, & infinita al. Porro imaginem, Echus reſonantis inter caua rupium, & ſeſe iterato replicantis habes in Lucret. lib. 4 Curtio li. 3. Iuſtino lib. 24. vbi agit de templo Delphico ſito in rupibus Euripide, in Hecuba. Lucano lib. 7. Horatio ſæpe, Virgilio ſæpiſſime in Baſil. Orat. εἰς τοὺς ὀργιζομένους. vbi ait, ἡ ἐν ταῖς ἐρημίαις ἠχὼ ἀντανακλᾶται πρὸς τὸν φθεγξάμενον: *Echo in deſertis locis aduerſum clamantem intempeſtiua infringitur.* Et in Soph. Philoct.

Imago vnde dicta.

Echus deſcriptiones variæ.

ἀχὼ τηλεφανὴς πικρᾶς
οἰμωγᾶς ὑπόκειται.
Echo procul reſonans
Acerbos luctus iterat. Iterum in eadem Tragœdia,

Imago pro reſultantia vocis.

πολλὰ δὲ φωνῆς τῆς ἡμετέρας
Ἑρμαῖον ὄρος παρέπεμψεν ἐμοὶ
στόνον ἀντίτυπον χειμαζομένῳ.
Vocem autem meam ſæpe
Hermæum promontorium iterauit,
Repercuſſo gemitu, cum tempeſtas affligeret.

C Claud. 2. in Eutrop. effert per verba *reſponſo, remugio, ingemino,* cum ait: — *reſponſat Athos, Hæmuſque remugit, Ingeminat Rhodope.* & de 6 Conſ. Hon. ita:

Intonat Anguſtum ſeptenis arcibus Echo.

Ibidem pulcerrime per verbum *ſpiro*, quaſi Echo faciat viuentium Spiritum:

Adytiſque effunditur Echo,
Clarior, & dicta ſpirant præſagia rupes.

Attingitur res eadem ab Apollonio, & Valerio, vbi loquuntur de Hercule, & Argonautis Hylam querentibus. Notæ ſimiles vtiles ſunt auſpicantibus poeſin.

ᵃ Quod ſupereſt, vbi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlúmque æſtiua luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus, ſyluaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leues. ᵇ hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia figunt.
ᶜ Hinc vbi iam emiſſum caueis ad ſydera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator; aquas dulces, & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu iuſſos aſperge ſapores,
Trita melliphylla, & Cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & matris, quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.

D

ARGVMENTVM.

Exeunt apes ad prata & aquas tranſacta hyeme, inde neceſſaria colligunt ad fœtus, ceras, mella: conceptis fœtibus decedunt, ſed retinendæ ſaporibus herbarum, tinnitibus cymbalorum.

EXPLICATIO.

ᵃ DICIT, apes tunc incipere opificium ſuum, exiréque è cauernulis ad ſaltus, ad ſyluas, ad flores, ad aquam, cum hyems tranſit, pelliturque ad antipodas.

antipodas cœlo ſe noua luce aperiente.

[b] Id eſt, ex perlibatis floribus & aquis, dulcedine quadam perfunduntur, & habent prolem ſuam ac fœtus, neſcias quo arcano naturæ: ex eadem florum libatione ceras efficiunt, & figunt, compinguntque mella.

[c] Educta iam noua prole exeunt ex alueis & aduolant formata nube; factura nouas colonias; tunc contemplare illas, ac videbis, vti ad arborem aliquam, & ad aquas examen totum confugiat: ergo, ne inde auolet, abeatque agmen, hanc arborem, & loca in quibus ſolent ſedere, conſperge meliphyllo trito, & cerintha, quæ herba obuia vbique eſt; deinde quate cymbala: ſic fiet, vt conſperſione meliphylli, & cerinthæ amét loca illa, inuitante eas dulcedine, quæ eſt in herbis; deinde ſonitu cymbalorũ territæ condant ſe in cõparata aluearia: quaſi coerceãtur & præmio dulcedinis, & metu cymbalorum.

N o t æ.

1. QVOD SVPEREST.] Idé exorſus ſæpe in hoc Vate. in Lucretio, in Epiſtolis Plinij.

2. VBI PVLSAM HYEMEM.] Hoc præceptum excurſu alio tetigit Calab. lib. 1. explicans comparatione quadam ſtudium, quo Iliades fœminæ viros ad pugnam excitarent. *Apes exeunt tranſacta hyeme.*

ὡς δ' ὅτ' ἐνὶ σμήνεσσι μέγ' ἔβρομον μέλισσαι.
χείματος ἐκ λήγοντος, ὅτ' ἐς νόμον ἐντύνονται
ἐλθέμεν, οὐδ' ἄρα τῇσι φίλον πέλει ἔνδοθι μίμνειν.
ἄλλη δ' αὖ ἑτέρην προκαλίζεται ἐκτὸς ἀμῦναι.
Vt cum apes in alueario vehementer ſtrepunt,
Abeunte hyeme, cum ad paſtum geſtiunt
Ire, neque ipſis placitum intus manere,
Sed alia inuitat alteram, vt ſe foras proripiat.

Colum. c. 14. lib. 9. *Ab æquinoctio verno ſine cunctatione iam paſſim vagantur, & idoneos ad fœtum decerpunt flores, atque intra tecta comportant.* Plin. c. 6. libr. 11. tempus huius egreſſionis explicatius aſſignat: *conduntur a Vergiliarum occaſu, ſed latent vltra exortum: adeo non ad veris initium, vt dixere, nec vt quiſquam in Italia de alueis exiſtimat: ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores: nulluſque, cum per cœlum licuit, otio perit dies.* Hinc fortaſſe Virgilius ſignate dixit *æſtiua luce* non verna, quia non exeunt initio veris, ſed medio vere, aut potius inclinante, & tendente iam ad æſtatem, poſt florentes fabas. Cum vero illæ floreant ferme Aprili menſe, & apes poſt illas exeant, fiet, vt harum exitus ſit inclinante vere ad æſtatem. Iuuat Theophraſtus c. 7. lib. 6. Hiſtoriæ, qui poſt flores vernos tranſiens ad eos, qui prouenjunt in æſtate, ita ait, *τὰ δὲ θερινὰ μᾶλλον ἥ τε λυχνὶς, καὶ τὸ Διὸς ἄνθος, καὶ τὸ κήρινθον: Æſtiua ſunt, lucernula, flos Iouis, Cerinthe.* Sciunt vero omnes, Cerintham vnicam ſtructioni apum, quod & Poeta poſtea docet, & ego ibi. Ad rem, apes ergo eo exeunt tempore, quo floret cognatus ipſis flos. Cum Ariſto. c. 40. lib. 9. Hiſt. & alij dicunt, verno tempore mel fieri, capiendi ſunt de vere iam prono in calores: tenues enim & imbecillæ apiculæ non ſe credunt flatibus Martij. Colum. adducto loco aperte ait: *circa V. Idus Maias incipiunt examina viribus, & numero augeri.* Atqui, cum iam fœtus editi, & aucta examina, tunc mellis incrementum, & apum feruentior opera. His adiunge ſententiam Varronis. c. 16. lib. 3. apes fieri morbidas propter primores Vernos paſtus. Non ergo tempus illud æque idoneum.

3. RECLVSIT.] Cœlum, mare, tellus vt dicuntur per hyemem tegi nimbis, intercludi tempeſtatibus, conſtringi gelu; ita vere, & æſtate, recludi, aperiri, laxari.

A 4. SALTVS, SYLVASQVE PERAGRANT.] Cõparat Varr. l. 3. c. 16 apes cum Muſis, vtque his attributi montes Helicon, & Olympus; ita apibus montes floridi, & inculti natura.

5. PVRPVREOS FLORES.] Flores intelligít etiam aliorum colorum, ſed præſtans hic color Poetam inuitauit, vt illum nominaret. Græcus Poeta, *Purpureus color datur floribus κατ' ἐξοχήν.*

πλῆσαν ῥόδ' ἐρύθρα φοίνικα, καὶ κρίνα λευκά.
Purpureaque roſa fudere, ac lilia flores. Nemeſ. 2. Ecl.
Purpureoſque alitis per gramina flores.

Ouid. 3. Art.

Eſt prope purpureos colles florentis Hymetti
Fons pater. Claudian. Paneg. 2. Stilic.
Purpureoque prima ſignatus flore iuuenta. Noſter,
B *Purpureoſque legam flores.*

6. FLVMINA LIBANT.] Nam aqua neceſſaria ad vſus apum. Ariſt. lib. 9. Hiſt *αἱ δ' ὕδωρ φέρουσιν εἰς τοὺς κυψέλας, καὶ μιγνύουσι τῷ μέλιτι: hæ autem aquam ad alueos ferunt, & melli admiſcent.* Colum. c. 5. ſatis ad rem: *Tum perennis aqua, ſi eſt facultas, inducatur, vel extracta canali manu detur, ſine qua neque faui, neque mella, nec pulli denique figurari queunt.* Ideo Poeta mox ſubiungit, poſt libatam aquam, foueri ab apibus progeniem. Sed hæc Nota appellat eam, quæ ſupra à me data ad illud, *At liquidi fontes.* *Aqua neceſſaria ad vſum apium.*

7. LEVES.] Ita quoque de ape Tibul. *Rure leuis vernos flores apis ingerit aluco.*

8. HINC NESCIO QVA DVLCEDINE.] Par huic
C verſui ille 1. G. de coruis,

Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti.

9. EXCVDVNT CERAS, ET MELLA TENACIA FIGVNT.] Pulcræ metaphoræ à ferrariis, qui æra excudunt, clauos figunt. Inde poſtea egregie cõparantur cum Cyclopibus. Ariſtot. *ἐργάζονται.* c. 40. lib. 9 Hiſt. vt hic *figunt*, ita Plin. c. 10 *faui affixi.*

10. HINC VBI IAM EMISSVM.] Cum hic loquatur de fuga agminis poſt adultam ſobolem, volo expendas quam grauiter hac de re loquatur Col. cap 6. lib. 9. *Nouæ autem procedunt cum ſua iuuentute, quæ vno, aut altero die in ipſo domicilij veſtibulo glomerata conſiſtens, egreſſu ſuo propria deſiderium ſedis oſtendit.* Et capite 12. æque grauiter: *facta eruptione patriam faſtidiens ſedem, longiorem fugam*
D *denuntiant.* Varro rem ornaturus comparationem addit. ait enim illas ire in coloniam, vt olim Sabini multitudine liberorum dicuntur factitaſſe. Paria ferme Ælianus c. 13. lib. 5. *cum autem ex ſobole aluem apibus redundat, tanquam maxima vrbes hominum multitudine redundantes, ſic illæ colonias deducunt.* Noſter, *agmen* & *emiſſum* & *è caueis.* Quibus aduocat ad rem ſuam militiam, colonias, theatra. Migrationis apum in alia loca meminit Plato 4. Leg. loquens de migratione coloniarum, & in lib. de Regno, vbi ait, *ἀποικίας, οἷον σμῆνος μελιττῶν, ἐκπέμποντες: colonias emittunt, tanquam apum examina.* *Apum coloniæ.*

11. CAVEIS.] Placitum hic voces coniungere, quibus Poeta nominat vaſa apium, exquiſita quidem opera, & à vulgo, vt aſſolet, remota. Ergo
E ille: *Prætoria, caueas, cunabula, ædes, tecta, vrbem, penates, larem, antra, latebras, præſepia, ſtabula, oppida, horrea, thalamos; aulam, regna cerea.* Totam videtur rerum naturam exploraſſe, vt ſuas apes illuſtraret; nam metaphoras ſumſit à tractatione monarchica, ciuili, domeſtica, iudiciali, agreſti, bellica, theatrali, ſacra. Quid plura potuit? Adiungam alios ad lectoris mei vtilitatem. Varro appellat *domicilium, domum, coloniam.* A quo *domicilium* accepere Lactantius c. 10. lib. 13. & Iſid. c. 7. lib. 12. Columella *receptaculum.* Claudia. 2 Ruffin. *rimoſam patriam* & *antra pumicis* & 2. Rap. *caſtra cerea.* Sil. l. 2. *Apium vaſa vt indigetet Virginus, & alij.*

Et

— Et odori corticis antra.

Pap. 10. Th. *pumiceo antro, flauam domum.* Vulgus omne *aluearia, aluos, alueos.* Ariſtot. 9. Hiſt. σμῆνη, & κυψέλας. Calaber libro 1. & Apollon. in Arg. & Heſiod. in Theogon. σίμβλον. Auctor Geoponic. μελισσῶνας, ὑποδοχάς. Idem etiam θήκας, *cellas.* Nazianzen. orat. 34. vocat σύριγγας, *fiſtulas.* & ἀορίστοις πλάσμασιν: *obſcuris figmentis.* Calab. lib. 8. χηράμους, *cauernas.* Hom. 12. Il. οἰκία. & κοῖλον δόμον Baſil. Homil. 8. Hex. ἀποθήκας μέλιτος. Nonnus libr. 5. Dion. recurrit ad foramina, πολυτρήτων σίμβλων.

Nautica res illuſtratur à volatu.
Volatus illuſtratur à re nautica.

12. NARE.] Quemadmodum res nautica à volatu illuſtratur, ita volatus à re nautica. Exempla primi hæc ſunto. Ariſtot. pinnas piſcium vocat πτερύγια. Nauis celeriter commeans *volare* dicitur. Poeta quiſpiam malos *volucres* dicit. Sed hoc alibi exorno. Alterius iſta. Hic apes dicuntur *nare*. Mercurius in Æneide, & grues *tranare*, quod eſt tranſnatare. Eurip. in Androm. αἰθέρα περιβησόμενος. & Græcus Poeta ἐν αἰθέρι ῥεῦμα μελισσῶν.

Nubes de apibus.

13. NVBEM.] Val. Flac 1. Arg. de ipſis apibus:

Innumeras nam claudit opes, longáque ſuperbus
Fuſcat nube diem, dum plenas nectare cellas
Pandit. Statius 10. Theb.
Sic vbi pumiceo paſtor rapturus ab antro
Armatas erexit apes, fremit aſpera nubes.

Silius lib. 8. ex emendatione Lipſ. in Tacit.

Nec denſa trepidis apium ſe inuoluere nubes
Ceſſerunt aquilæ.

Virg. infra etiam de apibus:

Immenſaſque trahit nubes.

Nubes de alijs auibus.

Nubem iſtam ſignat Val. Max. lib. 1. c. 7. *Examinibus apum ſigna obſcurando* Poſſis transferre ad aues alias pari lepore. Nam Homerus νέφος κολοιῶν. & libr. 3. Epig. γεράνων νέφος: *nubes graccalorum gruum.* Plin. de locuſtis c. 29 lib. 11 *Dira nube.* ſicuti & Liuius lib. 42. *locuſtarum tanta nubis à mari.* & Philo in lib. de exſecrationibus, ἀκρίδων νέφος: *locuſtarum nubes.* Ante illos Calab. libr. 2 de iiſdem locuſtis, — φέρονται ὡς νέφος, ἢ πολὺς ὄμβρος: *feruntur inſtar nubis, & magna pluuia.* Quin Homer. 16. Il. ad homines tranſtulit, Τρώων νέφος. Ad cuius imitationem Silius lib. 7. de Afric. *Marmaricam nubem.*

14. FRONDEA TECTA.] Cùm hic arbores intelligat, illuſtrabis hunc locum his, quę dicta 2. Georg. ad illud: *Antiquaſque domos auium.* Nam ita hic *tecta*, vt ibi *domos*.

Meliphyllum quæ herba.

15. MELIPHYLLA.] Ex omnibus ſaporibus, & herbis, quibus apes delectantur, & retinentur, vates *meliphylli* tantum, & *cerinthæ* meminit. Meliphyllum dictum eſt quaſi mellis foliũ. Dicitur ab Dioſcor. libr. 3. *meliſſophyllum*, quaſi apum folium: ab eodem μελίταινα: ab aliis μελιττῖνα. à Plinio *melitis*: à Gallis, *meliſſa*, vt ſcribit Ruell. c. 58. lib. 3. à Latinis *citrago*: ab Hiſpanis, *torongil.* Sed cum omnes penè meliſſophyllum vocent, Nicander *meliphyllon* dixit, quem ſecutus eſt vates. Putauit Varro lib. 3. cap. 16. apiaſtrum eſſe eandem herbam cum meliphyllo, aut meliſſophyllo: hoc idem ſcripſit Higinus. Vterque mire falſus eſt, vt & illi, qui ab his accepere. Longe alia ſpecies, quod contra Higinum, & Varronem Ruellius notauit, & alij ex his, qui nuper ſcripſere de re herbaria. Plin. aperte pro hac parte lib. 21. c. 12. vbi ſcribit ſerendum iuxta aluearia apũ cauſſa apiaſtrum & meliſſophyllum: non dicturus, ſi res eadem, & Colum. c. 9. lib. 9. *ſucco prædictarum herbarum, id eſt, meliſſophylli, vel apiaſtri manu illita.* Qui aduerſantur huic parti, Dioſcoridem pro ſe adducunt, ita ſcribentem: *Meliſſophyllum, ſiue melittena, id eſt, apiaſtrum: id ſibi nomen vſurpauit, quoniam apes ipſa herba delectantur.* Ego miror doctos quoſdam attribuiſſe hanc ſententiam Dioſcoridi propter verba illa, nam illud: *id eſt, apiaſtrum:* addita ſunt ab aliquo, qui eſſet in eo errore ex auctoritate Higini & Varronis Nam Græca Dioſcor. ita habent, μελισσόφυλλον, ὃ ἔνιοι μελίταιναν καλοῦσι, διὰ τὸ ἥδεσθαι τῷ φυτῷ τὰς μελίσσας. Volui hoc attingere. nam hic error in gymnaſiis volitat cum incommodo iuuentutis Dixi initio huius Notæ, hanc herbam eſſe eandem cum Latinorum citragine. Ita eſt auctoritate omnium. Male itaque videtur diſtinxiſſe Palladius, contra quem lege Ruellium adducto loco. Sed quoniam in hoc excurſu feci mentionem apiaſtri, ſciat Lector, Plinium ſcribentem lib. 20. c. 11. apiaſtrum eſſe venenatũ in Sardinia, inſigniter deceptũ fuiſſe. Quid Plinium deceperit lege in Remberto Dod. Pempt. 1. lib. 4. c. 6. in Mathiol. ad Dioſcoridem. in Dalecampio ad Plinium ipſum, qui ait negligenter & perturbate iſta a Plinio ſcribi. Sed quoniã aliqua, quæ dicta in ſuperiore hac Nota, illuſtrantur teſtimonio Nicandri in Theriac. ideo tibi illius verſus ſubiiciam;

ἠὲ σύ γε μελίφυλλον ὃ δὴ καλέουσι βοτῆρες,
οἱ δὲ μελίταιναν. τοῦ γὰρ περὶ φύλλα μέλισσαι
ὀδμῇ θαλπόμεναι μέλιτος ῥοιζηδὸν ἴενται.
Quamque melittænam paſtores, & meliphyllon
Appellant, dulci quod apes delectet odore,
Quæ magno denſæ circum hanc ſtridore ſuſurrant.

Cerintha herba apum.

16. CERINTHÆ.] Quantum hæc herba expetatur ab apibus, ſatis indicat Ariſt. lib. 9. Hiſt. ipſe κήρινθον vocat. Adepta eſt nomen à fauis apum, quos Græci vocant κηρία. nam iſtis cõſtruendis mire hæc herba conducit. De ea ita Plin. cap. 12. libro 21. *Eſt autem Cerinthe folio candido, incuruo, cubitali, capite concauo, mellis ſuccum habente.* Ait Ruellius lib. 2. c. 132. eſſe hanc herbam, quam Galli à paſcendis apibus vocant *paſqueriam.* nam hæc dulci ſcatet melligine, ac protuberat tunc, cum apes ad ſua pergunt mellificia. Ait Rember. Pempt. 5. lib. 2. cap. 13. eam herbam, quam Plin. lib. 27. cap. 11. vocat leucographidem, & de qua ait, qualis hæc ſit, nondum reperiſſe; eſſe ipſiſſimam Cerinthen.

Apes condũtur ad tinnitus æris.

17. TINNITVSQVE CIE.] Certum eſt, apes ad pulſata tympana ita metu corripi, vt ſtatim condantur in locum, quem proxime habeant Nam tametſi Ariſtot. ſcribat lib. 9. Hiſt. c. 40. gaudium eſſe illud, ſed ex aliis, qui metum eſſe ſcribunt, in metum velim inclines, adiuuante natura pauoris. Nam condi timentium eſt, lætantium eſſet exſultatio atque euagatio. Verba Ariſtot. ſunt, δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιτται καὶ τῷ κρότῳ, διὸ καὶ κροτοῦντες φασὶν ἀθροίζειν αὐτὰς εἰς τὸ σμῆνος ὀστράκοις τε καὶ ψήφοις: *Gaudere ſonitu apes videntur, quapropter tinnitu æris conuocari eas in aluearia aiunt.* Plures rem hanc coniiciunt in metum; non in gaudium. In his Varro lib. 3. — *circum tinniendo ære perterritas, quo voluerit, perducet.* Loquitur de mellario Colum. c. 8. lib. 9. *cum eruperit, æris ſtrepitu coercetur. Nam ſtatim ſiue territum vel in frutice, vel in editiore ſyluæ fronde conſidet, & a veſtigatore, præparato vaſe reconditur.* Hanc rem feſtiue attigit Luc. lib. 9. loquens de Catone.

Haud aliter medio reuocanit ab æquore puppes,
Quàm ſimul effœtas linquunt examina ceras,
Atque oblita faui non miſcent nexibus alas:
Sed ſibi quæque volat, nec iam deguſtat amarum
Deſidioſa thymum; tum ſi ſonus increpat æris
Attonitæ poſuere fugam, ſtudiumque laboris
Floriferi repetunt, & ſparſi mellis amorem.
Gaudet in Hiblæo ſecurus gramine paſtor
Diuitias ſeruaſſe caſæ.

Attigit & Claud. de 6. conſ. Honor.

— qualis

—qualis Cybeleia quaſſans
Hyblam procul æra ſenex, reuocare fugaces,
Tinnitu conatur apes, quæ ſponte relictis
Deſeruere fauis. Nonnus in metum inclinat lib. 5. Dionyſ. cum ait, Ariſtæum fugiſſe iras apum pulſu cymbalorum. Adduxi tot teſtes, quia contra Ariſtot. cui tamen (ne quid diſſimulem) hæſit Plin. c. 20. lib. 11. *Gaudent plauſu, atque tinnitu æris, eóque conuocantur.* Inclinat Didymus apud Auctorem Geop. θέλγεται δὲ τοῦτο τὸ ζῶον καὶ κάλλιστον μέλος. ὅθεν οἱ μελισσουργοὶ διασκορπιζομένας αὐτὰς κυμβαλίζοντες, ἢ τὰς χεῖρας εὐρύθμως κροτοῦντες συνάγουσι: *Modulatur hoc animal ſuauiſſimum cantum. Inde curatores apum ipſas diſperſas pulſatis cymbalis, aut alias manuum concinno plauſu congregant.* Ælianus nihil aut de gaudio, aut de pauore, ſed inclinans in gaudium, ait cap. 13. libro 5. *cum in fugam ſe erumpunt, & ab alueo aberrare cœperunt, tum apiarij crepitaculis ſonoris crepant, eæ verò tanquam ſirenibus retrahuntur, atque adeo in conſueta domicilia reuolant.* Ariſtot. aperte Platoni hæſit 8. Leg. *ſi aliena examina quis perſequitur atque ære pulſans delectatione apes ad ſe trahit, damnum reſtituat.* Signata verba Platonis ſunt, τῇ τῶν μελιττῶν ἡδονῇ. Sed Ariſtotelem, ac perinde Platonem, & Plinium, & ſi quos alios mihi pro gaudio adducas, euertit ratio hæc. Apes ad ſonitus tonantis cœli conduntur. Nemo neget hunc eſſe metum. Cum ergo videam illas C quoque latere ad ſonitus cymbalorum, cur dicam non id ex metu procedere? volui hoc firmare & auctoritate & ratione in gratiam Virgilij, qui in metum inclinat, cum ait *condent.* Nam timentium eſt condi; exſultantium eſſet euagatio, quod iam attigi.

Tympana in miniſteria ſacrorũ Cybeles.

18. MATRIS QVATE CYMBALA.] Adhibebã-A tur cymbala in ſacris Cybelis Matris Deorum. Citat Euſeb. lib. 5 Præp. c. 5. verſus illos,

μητέρι μὲν μακάρων μελέται πλείων θεῶν
αὐλοί, καὶ τυμπάνων πάταγοι, καὶ θῆλυς ἀϋτή:
Deorum Matri Rheæ Titaniæ curæ ſunt
Tibia, crepitus tympanorum, clamor fœmineus.

Auctor Hymnorum illam vocat τυμπανοτερπῆ: *gaudentem tympanis.* Oppian. 3. Cyn. τύμπανον ἀμφιαχὲς Κυβελήϊον: *tympanum ſonorum Cybeleium.* Lucr. lib. 2. de ſacris huius Deæ,

Tympana tenta tonant palmis: & Cymbala circum
Concaua, raucisonóque minantur cornua cantu.

In ſacris eius Deæ cymbalorum meminit Dionyſ. B lib. 2. Antiq. ſed huius rei pleni Poetæ, & vnus imprimis Ouid. Notat Achilles Stat. in Catul. ſex ferme fuiſſe inſtrumenta, quibus in his ſacris ederetur ſonus, videl. ῥόμβον, τύμπανον, cymbalum, tibiã, cornu, κρόταλον. Attigit etiam nonnulla ex his Heruetus in Collectan. Clem. Sed cur in eius Deæ tutela tympana, & cymbala? Quia hæc ſimilia hemicyclis cœli, quibus cingitur terra, quæ eſt Mater Deorum: ita Seruius. Sunt qui referant ad Rheæ partum, & ad Idæos Dactylos, ac ſonum illum qui ad auertendum Iouis vagitum, ne proderetur Saturno, in ſacris myſterijs repræſentabatur. Phraſin à Noſtro ſumſit Lamprid. in Commodo, *& quatientem cymbala.*

19 IPSÆ CONSIDENT MEDICATIS SEDIBVS.] Varr. *Quocirca examen, vbi volunt conſidere, eum ramum, aliamue quam rem oblinunt hoc, admiſto apiaſtro.* Idem: *conſidunt in quo eſt ſapor dulcis.*

20. INTIMA.] Ita hic *intima incunabula*, vt ſupra, *penitúſque reperta.*

ª Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
ᵇ Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere. namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat; & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penníſque coruſcant:
Spiculaque exacuunt roſtris, aptántque lacertos:
Et circa Regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magníſque vocant clamoribus hoſtem.
ᶜ Ergo vbi ver nactæ ſudum, campóſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipitéſque cadunt; non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
ᵈ Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant.
Vſque adeò obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcunt.

D

ARGVMENTVM.

ª *Regum diſcordia, ſigna irati agminis, bellum atrox, cædes, victoria, quies ab hoc bello.*

EXPLICATIO.

ª LOCVM iſtum explicat Victorius in 3. Rhet. Ariſt. Duo enim primi verſus annecten-

di duobus extremis, hæc ſententia: Si apes exierint ad pugnam (vt ſæpe tumultuari earum Reges ſolẽt) motus iſti animorum, atque hæc certamina conquieſcerẽt comprimerenturque exigui pulueris iactatione. Hæc eſt ſententia, nam aliter videas pendere duos primos verſus.

[b] Antequam deſcribat pugnam, adhibet ſigna, quæ illam præcedunt. Sunt autem iſta: Auditur intus ſtrepitus quidam, & fragor tanquam æris, & tubæ, qui illas morantes increpat, accenditq; ad bellũ. Deinde, audito hoc bombo, tanquam ſi tubã audierint, trepidæ feſtinæq; coeunt inter ſe, coruſcãt pennis: exacuunt ſuos ſtimulos, qui inſtar ſpiculi, lacertos aptãt: ſeſe ad Regem ſuum agglomerant cupidæ oſtentandi ſtudij, demum hoſtem vocant clamorib.

[c] Signa iſta, & militares clamores ſequitur pugna atrox. Vbi enim ver ſerenum eſt, & animi iam concitati, erumpunt, concurrunt, fit ſonitus in aëre, agglomerãt ſe agmine formato in orbem, fiunt vulnera, cadunt mortuæ, nó aliter quam grando ex cœlo, quam glans ex ilice, cum ea quatitur.

[d] Quid tum Reges Errant per medias acies ſpectandi alis præ ſplendore inſignibus, hortantur, cócitant, acuunt: quo ſunt pectore anguſtiore, eo animis acrioribus. Ita vero rem gerunt, ita obnituntur ad gloriam, vt pertinaciter nolint cedere, donec (hic enim *dum* eſt donec) illorum alter victor alterum in fugam vertat. Voluiſſem latiſſime ô lector expendere, niſi moras timerem. An tu quicquam acrius, illuſtrius, magnificentius vidiſti in veris pugnis Liuij intonante contra Italiam Annibale? Non hic deſunt tubæ, non canor militaris, & ille fractus & raucus: non trepidatio militum, coruſcatio armorũ, ſpicula, lacerti, prætorium, denſatio agminis, Rex, hoſtis, clamor: non eruptio, cócurſus, militaris globus, armorum ſonitus, cædes, vulnera: non demum obſtinatio ad mortem, fuga, victoria.

NOTÆ.

Pugnæ apũ, & cauſſæ illarum.

1. SÆPE DVOBVS] De hac diſcordia inter apes ita Colum c.9.l.9 *Inter ſe, tanquam ciuilibus bellis, & cum alteris, tanquam cum externis gentibus: præliantur.* Sed cum Poeta ſeditionis huius cauſſas non attingat, placitum illas ſubiungere huic loco illuſtrãdo. Inuenio quatuor, inopiam cibi, ſtudium florum, odium gentis, Regum ſuperbiam. Primam attingit Ariſt.c.40.l.9.Hiſt. *ὅταν δὲ νοσήσῃ τὸ σμῆνος ἔλθόντες τινὲς ἐπ' ἀλλότρια, καὶ μαχεσάμενοι νικῶσιν, ἐξέφερον τὸ μέλι: Cum morbo examen laboraret, agmen peregrinum inuaſit, & pugna conſerta, & adepta victoria mella corripuit.* Plinius c.17. *Quod ſi defuerit alicuius aluei cibus, impetũ in proximas facit, rapina propoſito.* Alludit Calab.li.11. vbi ait, veſpas pugnare contra apes *ἀεὶ σταφυλῇσιν ἐπιτρεπομένας*, quod iſtæ in vuas ferantur. Alteram Plin. *Maxime rixa in conuehendis floribus exoritur, & ſuos quibuſque euocantibus.* Tertiam Ariſt. *πολεμοῦσι δὲ σφόδρα αἱ μικραὶ τῷ γένει τῷ μακρῷ, καὶ πειρῶνται ἐκβάλλειν ἐκ τῶν σμηνῶν: Pugnant breues contra longas, & conãtur ex alueis expellere.* Plin.c.16. *Naſcuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores, quæ ceteras fugant.* Quartam Col. *Sunt enim plures vnius populi duces, & quaſi procerũ ſeditione plebs in partes deducitur.* Hanc videtur Virgilius intellexiſſe, cũ ait, inceſſit Regib. diſcordia. De apibus dixit Theod. *Confuſam inter multos poteſtatẽ & Democratiam odio habent: vnum ducem obſeruant, huic parere illis grauiſſimum eſt.* Hanc in rẽ alia libat Lucan. lib.1.

Nulla fides regni ſocijs omniſque poteſtas

Impatiens conſortis erit. Hanc Homer. cuius tritum eſt illud: *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω: Non bona res multorum principatus, vnus Rex eſto.* Ergo, cum

A Dio Chryſoſt. orat.48. dixit: *καὶ οὐδεὶς ἑώρακε σμῆνος ἐσμὸν στασιάζοντα, καὶ μαχόμενον αὐτῷ: Nemo vnquam vidit examen apum mouere ſeditionem, & inter ſe pugnare.* Capiendus eſt vel non intercedentibus quatuor his cauſſis: vel nihil dixit. Nam quis neget has apum pugnas, & diſſidia? Effugium enim illud, de duobus examinibus pugnantibus, non vno inter ſe, nullum eſt: nam vnum etiam, ſi duos eſſe Reges contingat, ſolet a ſe diſſidere.

Inceſſit.

2. INCESSIT.] Quod Noſter hoc verbo, Thucyd. lib.7. *ἐμπίπτειν*. Alex. Aphrod *ἐμπίπτει*. Plato leg. *παρεγχόντα*. & in Menone *λάβοι*. & in Theage *παραγένηται*. Euripid. in Rheſo *ἰκοῖ*. Dio Chryſoſt. orat.80. *ἐγκατέσκηψεν*. Homer.23. Odyſ. *ἐμπεσε*. Calab 9. *ἔμπεσε*. Herodot. lib.2. *ἐπεὰν ἐσίῃ οἶστρος*. Idẽ ſæpiſſime effert verbo *ἐπιθύμησεν*.
B
3. TREPIDANTIA.] De apibus etiam Varr. *Intus faciunt bombum, & cum introeunt, ac foras trepidant.*

4. PRÆSCISCERE.] Loquens quoque de apibus Colum.c.9. *Poterit exploratam fugam preſciſcere: vespertinis temporibus autem ſingulis alueis admouendo.*

Apum ſonitus inſtar tubarum.

5. MARTIVS ILLE ÆRIS RAVCI CANOR.] Varr. *Conſonant vehementer, proinde, vt milites faciunt, cũ caſtra mouent.* De iſto apum canore Ariſt. *φωνὴ μονώτης καὶ ἴδιος γίνεται: Auditur ſolitaria, & peculiaris vox.* vti hic fiat, aperte Plin.c.51.lib.11. *Cetera ſimul cum volatu & incipere audiri, & deſinere, vt muſcas, apes. Sonũ enim attritu, & interiore aura, non animis, reddi.*

6. FRACTOS SONITVS IMITATA TVBARVM.] Varr. de apum ducibus: *Duce conſpiciunt quaedam ad vocem, vt imitatione tubæ.* Ambr.c.22.lib.5. Hex. loquens
C de apibus: *Habent gratiam in rauco illo vocis ſuæ murmure ſuauitatem, quam nos fracto tubarum ſonitu lenitus primum videmur imitari, quo crepitu ad excitandos animos in vigorem nihil aptius æſtimatur.* Cum ſonitus tubarũ vocat *fractos*, quaſi refractos, reſpicit Phyſice ad naturam æris, cuius lenitas & cauitas apta ad hanc rem. Nam Ariſt.2.de Anim. exemplum adhibet in ære, & in iis, quæ ſunt *λεῖα, καὶ κοῖλα*. Integra ſunt in Germano. Adiungo locum alium eiuſdem ex Problem. ſect.11. quæſt.8. vbi ait, ſonitum conſiſtere in refractione, quam vocat *ἀνάκλασιν*. & ſtatim *τὰ κοῖλα μᾶλλον ἠχεῖ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ χαλκὸς μάλιστα τῶν ἄλλων: Sonant vehementius, quæ ſunt caua. Inde æs reliquis eſt ſonantius.*
D
7. SPICVLA.] Ouidius quoque in Ibin aculeos apum vocat *ſpicula*: alij *telum*.

8. PRÆTORIA.] Recte illuſtrat locũ iſtum German. Cum enim prætorium caſtrenſe ſit vocabulũ, vbi nimirum Præfectus exercitus præſidet, & ius dicit, vt in vrbe prætor, ad apum tumultum tranſtulit Virgilius. Sic ex ſententia Palladij, & Columellæ prætoria ſunt in rebus ruſticis ampla ædificia. Sic & Vlpianus tradit, ruſticorum prædiorum ſeruitutes eſſe, licere altius tollere, & officere prætorio vicini. Sic & Martial. lib.10. ridet Otacilium, qui conetur æmulari Torquati magnificos hortos:

Prætoria ruſticorum.

Ad lapidum Torquatus habet prætoria quartum:

Ad quartum breue rus emit Otacilius.
E
firmant iſta exempla, prætorium, vocem caſtrẽſem traductum ad res ruſticas.

Apes quãdo ad bellum exeant.

9. ERGO VBI VER NACTÆ.] Attingit tempus, quo apes ad bellum exeant Calaber. lib.6. ita deſcribit hanc eruptionem:

—ἀμφὶ δὲ λαοὶ

πολλοὶ ἐπειγόμενοι, μελισσάων κλυτὰ φῦλα

ἠγεμόνεσσιν ὁμοῖα διηρεκὲς ἀμφὶ...

ἐκχύμεναι ...

ὡς ἄρα τοῖσιν ἕποντο βροτοὶ ...

Circum autem populi

Multi ſequebantur, vt quando apum gens inclyta
Cum ſuis ducibus ex ſingulis alueis
Erumpunt cum ſtrepitu prorumuntque ineunte vere.
Sic hos ad pugnam properantes ſecuti ſunt ciues.

Affine quiddam Homer. 16. Iliad. etiamſi de veſpis: comparat enim cum harum erumpentium furore Græcos irruentes, ſéque effundentes, aduerſus Troianos. Idem Græcorum multitudinem comparat 2. Il. cum apibus erumpentibus ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων: *Sicut prodeunt examina apum frequentium.* Lege reliqua quibus videbis eruptionem apum.

10. DENSÆ.] Apes glomeratas circa ſuum Regem συνεσπειραμένας vocat Ariſt. Auctor Geopon. περιπτυσσομένας τὸν βασιλέα, & συνεστραμμένας. Plinius c. 17. li. 11. ita exprimit: *Totum examen circa eum* (Regem) *conglobatur, cingit, protegit.*

B

11. CONCVRRITVR.] Ad hunc ſaporem fortaſſe Horat. Sat. 1. lib. 1.

——quid enim? concurritur: horæ
Momento, aut cita mors venit, aut victoria læta.

12. GLOMERANTVR.] Hoc verbum in re apum vſurpant Plin. Columel. alij. Varro dixit: *conſerciunt ſe.*

13. NON DENSIOR.] Illuſtrabis iſtum locum comparationibus, quas adduco 3. Georg. ad illud:

Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo.

& 6. Æneid. ad illud:

Quam multa in ſyluis autumni frigore primo.

Iſta enim omnia ſimilia ſunt inter ſe.

Apum reges inſigniores.

14. INSIGNIBVS ALIS.] Eſſe Regibus apum notas quaſdam, quibus inſignes ſint, & ab aliis differant, omnes proclamant, qui de hac re ſcripſerunt. Plinius c. 16. ita illum ab apibus diſtinguit: *Omnibus forma ſemper egregia, & duplo quam ceteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore à vulgo differunt.* Supra de eodem: *Præcipua magnitudine ne ſatiſcat.* Colum. *Reges maiores paulo, & oblongi magis, quam ceteræ apes, rectioribus cruribus: ſed minus amplis, pennis pulcri coloris, & nitidi leueſque, ac ſine pilo.* Virgil. infra:

Et rutilis clarus ſquammis.

A

Plato de Rege hoc in Polit. ἐν σμήνεσιν (βασιλεὺς) ἐμφύεται τό τε σῶμα εὐθὺς καὶ τὴν ψυχὴν διαφέρων εἷς: *Naſcitur in aluearibus Rex, qui vnus ipſo ſtatim ortu præſtat apibus reliquis tam corpore quam habitu animi.* Baſil. Hom. 8. Hex. ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέθει διαφέρων, καὶ σχήματι, καὶ τῷ τοῦ ἤθους πρᾳότητι: *A natura principatum omnium obtinet antecedens reliquas magnitudine, forma, ſuauitate morum.* Ambr. 5. Hex. c. 21. *Apibus autem Rex natura clarus formatur inſignibus, & magnitudine corporis præſtat & ſpecie.*

15. INGENTES ANIMOS.] Volunt omnes redditum verſum Homeri Il. 5.

Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής.

Quem verſum ita reddidit Auctor Priapi,

Vtilior Tydeus, qui ſi quid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Papin. 1. Theb.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Addit German. reſpectum ad cauſſam Phyſicã: nam Ariſt. 3. de partib. anim. c. 4. καὶ τὰ μὲν μεγάλας ἔχοντα τὰς καρδίας, δειλότερα, τὰ δ' ἐλάττους, καὶ μέσας, θαρραλεώτερα: *Pauida ſunt, quibus cor magnum: audentiora, quibus minus aut mediocre.* Virgilij verba prouerbialiter vſurpat Hieronym. Epiſt. ad Lætam: *In paruis corporibus ingentes animos intueri:* & ad Saluianam: *Scintilla vigoris paterni lucet in filio, & ſimilitudo morum per ſpeculum carnis erumpens, ingentes animos anguſto in pectore verſat.* & ad Furiam: *O ſi videres ſororem tuam, & illud ſacri oris*

Animalia pauida quibus cor magnum.

Ingentes animos, adag.

C

eloquium coram iudice contingeres, cerneres in paruo corpuſculo ingentes animos.

Vſque adeo, dum.

16. VSQVE ADEO OBNIXI NON CEDERE, DVM.] Obſeruat Godeſ. lib. de lingua Lat. hanc vocum conſecutionem, *vſque adeo, dum*, vt elegantem. ita Cato: *Ignis lenis coquito vſque adeo, dum fiat tam craſſum, quam mel.* Agel. lib. 10. c. 3. *Vſque adeo verberari iuſſit, dum animam efflauit.* Variatur per iſta: *Vſque adeo, donec: vſque adeo, donicum.* Exempla ab eo pete.

17. PVLVERIS EXIGVI.] Varr. *Iaciundo in eas puluerem perterritas, quo voluerit, perducet.* Sermo eſt de mellario. Plin. c. 17. *Quæ dimicatio in iactu pulueris, aut fumo tota diſcutitur.* Habent Auctores ruſticorum modos alios, quibus reconcilientur.

[a] Verùm vbi ductores acie reuocaueris ambos:
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci; melior vacua ſine regnet in aula.
[b] Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens,
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquammis: ille horridus alter
Deſidia, latámque trahens inglorius aluum.
[c] Vt binæ Regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus. elucent aliæ, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles, hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.

D

ARGVMENTVM.

Remedium contra bellum. Rex duplex, nota vtriuſque: apes item duplices, & nota earum.

EXPLICATIO.

[a] AIT, ſedata pugna Regẽ illum interficiẽdum, qui eſt deterior, vt regnet ſolus, qui melior

 eſt:

eſt:nam deterior, vt eſt prodigus, mel abſumit.

b Deſcribit notas vtriuſque Regis. Qui melior, fulget maculis, quibus ineſt ardor quidam, & ſplendor auri: eſt ore inſignis, eſt totus intermicans, & clarus veluti quibuſdam ſquammis: qui deterior, totus horret deſidia, eſt illi venter adeo magnus, vt trahere illum videatur inſtar animalium, quę reptant, nulla eſt huic nota ad gloriam.

c Tranſit à Regibus ad apes. Harum aliæ turpes ſunt, atque horridæ, vt earum Rex. Vide, vti viator ſiti aridus, cuique fauces ſunt plenæ pulueris ex via, ſoleat in terram ſpuere, ac tunc formet turpem globulum ex ſaliua & terra: huic rei ſimiles ſunt turpes, & horridæ apes. Aliæ fulgurant, coruſcant, ardéntque auro, interlitę guttis paribus. Hæc apum genus melius eſt, ex illarum alueari bus comparat ibi prouentum mellis, dulcis quidem, ſed non tam dulcis, quam & liquidi, & idonei, vt eo vinum aſperum temperetur, reddatúrque lenius ad potum.

NOTÆ.

1. AMBOS.] Chariſius & Maurus, hic legunt, ambo.

Apes deteriorem regẽ interficiunt. 2. DETERIOR QVI VISVS.] Præceptum iſtud ita attigit Varr. loquens de mellario: *Animaduertat, ne Reguli plures exſiſtant: inutiles enim ſunt propter ſeditiones.* Et infra ait, expedire nigrum Regem interficere, cum duo ſunt in eadem aluo. Colum. c. 9. *Si conſtat Principibus gratia, manet pax incruenta, ſin autem ſæpius acie dimicantes notaueris, duces ſeditionum interficere curabis.* Auctor Geop. οἱ δὲ βασιλεῖς ἐν ἄκροις τοῖς κηρίοις ὁρίζονται. χρὴ δὲ ἑκάστῳ σμήνει ἕνα ἀπολιπόντας, τοὺς λοιποὺς ἀφανίζειν: *Sunt Reges in ſupremis fauis, oportet autem ſingulis alueis vnum relinquere, ceteros perdere.* Plin. c. 16. *Concordi ſuffragio deterrimos necant, ne distrahãt agmina.* Ante omnes Ariſt. ἀποκτείνουσι δ' αὐτοὶ σφόδρα καὶ τῶν ἡγεμόνων τοὺς πολλούς, καὶ μάλιστα τοὺς πονηρούς, ἵνα μὴ πολλοὶ ὄντες διασπῶσι τὸ ἑσμόν: *Ipſæ duces enecant cum plures, maxime improbos, ne ſeditionem concitent.*

3. VACVA MELIOR SINE REGNET IN AVLA.] Habuit fortaſſe ante oculos verba iſta Claudianus de Nupt. Honor. cum ita Venerem inducit loquentem:

Grauidum noſtri comites arcete parumper,
Vt ſoli vacet aula mihi.

Vt enim Maro vult, ſeditioſum Regem aboleri, ita Venus rixantem Martem, & pulcro flexu, *vacet aula.* Ad ſententiam vero Poetæ, qui ait, vt deteriore interfecto, melior pulchriórque regnet, pertinent verba Dionis Chryſ. Orat. 3. adhibentis exemplum in ipſis apibus: *Multa ſunt ſana imagines perſpicua, & exempla non me obſcura huiuſce principatus, qua natura notanda præſtituit in armentis,* καὶ σμήνεσι, τὴν κατὰ φύσιν τοῦ κρείττονος καὶ τῶν ἥττονων ἀρχήν, καὶ πρόνοιαν: *Et examinibus apum, natura enim debetur imperium & cura meliori in deteriora.*

4. SQVALENTIBVS.] Notat Seruius, hic *maculis ſqualentibus* eſſe, ſplendentibus, ducto nomine ab ſquammis. Nam ſi ab ſqualore, ſordidum ſignificaret Hinc Noſter: *Tunicam auro ſqualentem.* Qua voce non ſoliditas tantum ſignatur, ſed etiam nitor.

Apũ genera. 5. NAM DVO SVNT GENERA.] Ariſt. lib. 9. Hiſt. cap. 4. εἰσὶ δὲ γένη δύο ἡγεμόνων, ὁ μὲν βελτίων, πυρρός: ὁ δ' ἕτερος, μέλας, καὶ ποικιλώτερος, τὸ δὲ μέγεθος διπλάσιος τῆς χρηστῆς μελίττης: *Duo ſunt Regum genera, alterum rufum, quod melius: alterum nigrum, magiſque varium, duplo amplius ape vtili.* Eadem ſcripſerat idem Ariſt. lib. 5. cap. 21. Auctor etiam Geopon. τῶν δὲ βασιλέων οἱ μὲν ἄριστοι εἰσὶ τὴν χροιὰν ξανθοί, μέγεθος ἡμιολίους μελίσσαις: οἱ δὲ δεύτεροι ποικίλοι, ὀλίγον ὑπομελανίζοντες μέγεθος διπλάσιον: *Regum optimi ſunt colore flaui, magnitudine ſeſquialtera proportione apis: ſecundo loco ſunt varij, paululum ſubnigricantes, magnitudine dupla.* Colum. lib. 10. ait, eſſe Reges pulcri coloris, rutidos, leues, &c. & deinde reperiri alios infuſcos, atque hirſutos. Plin. cap. 16. *Duo autem genera eorum melior rufus, quam niger variuſque.* Hi omnes, vt vides, ſub vna tãtum ſpecie nigrum, variúmque conſtituunt, quem diſtinguunt à rufo. Vnus Varro tres ſpecies ſtatuit ex quorundam ſententia: *Et, vt quidam dicunt, tria genera cum ſint ducum in apibus, niger, ruber, & varius.* Et ſtatim ex Menecrate, duo, nigrum, & varium.

6. LATAMQVE TRAHENS INGLORIVS ALVVM.] Videtur tranſtuliſſe verba iſta Ariſt. ἕτερος ὁ φὼρ καλούμενος, μέλας καὶ πλατυγάστωρ: *Alius fur autem niger eſt, & grandi aluo.* Ab Ariſtot. Varro: *fur qui vocatur ab aliis fucus, alter eſt lato ventre.* Egregie obſeruat German. à compreſſa & gracili habitudine apum dictos per tranſlationem στενόν...ς, non ſolum macilentos, ſed etiam, qui cinctu ſunt ſtricto & expedito, nimirum qui Græcis dicuntur εὔζωνοι, & εὔζωνοι. Nam veſpæ quoque inter apes numerãtur. Quę Nota eo pertinet, vt videas ſtrictum habitum huius inſecti in laude poni, non latum & obeſum. Signate ad hanc rem Plin. c. 18. *Optima breues, variæque, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ.* Vitia apis porrectioris Ariſt. attingit. Hinc ego & illuſtro & defendo lectionem Claudiani 2. Ruff. quæ eſt in vetere codice. Ait de apibus,

Et tenuis ſaxi per propugnacula cincta
Rimoſam patriam, dilectaque pumicis antra
Defendunt.

Legunt multi *cuncta*: ſed certe vetus lectio ad rem eſt. Nam ibi à Claud. deſcribuntur apes bellatrices, ad quam rem apta inprimis militaris cinctio. Obſeruat etiam Germ. priſcos Imperatores in habẽdo delectu ſolitos reiicere militem ventre obeſo.

7. FACIES.] Capienda hic vox pro tota corporis habitudine ex Nota Nonij. Nam, vt ſpecies (inquit ille) dicta ab aſpectu, figura à fingendo, ita facies à factura corporis. Firmat auctoritate Plauti in Pœn. *Sed earum nutrix, qua ſit facie, mihi expedi. Statura non magna, corpore aquilo ipſa eſt.* Pacuuij in Nyt. *Ætate integra, feroci ingenio, facie procera virum.* Salluſt. in Hiſt. *Sardinia in Africo mari facie veſtigij humani in Occidentem, quam in Orientem latior.* Facies.

8 NAMQVE ALIÆ.] Plura apium genera ſtatuit Ariſt. c. 40 Colum. ex illo c. 3. & Plin. c. 18. Libri horum millies à me citati ſunt. Plato etiam in Menone ſtatuit, apes πολλὰς καὶ παντοδαπὰς εἶναι διαφερούσας ἀλλήλων: *multas eſſe, & varias, & inter ſe differentes.* Virgilius ſatis duxit duas ſpecies adhibere. Apũ genera.

9. SICCO SPVIT ORE VIATOR.] Formã iſtam Petronius deſcribit: *Turbatum ſputo puluerem.* De vi ſputi (hoc in παρέργῳ) contra faſcinum lege Notam Ritterſhuſ. in Opp. 3. Hal.

10. HÆC POTIOR SOBOLES.] Cum dicit Colum. c. 3. *Hunc auctoritatem* (intelligit Ariſtotelem) *ſequens Virgilius maxime probat paruulas, oblongas, leues, nitidas, ardentes auro, & paribus lita corpora guttis, moribus etiam placidis:* reiicit nos, vt puto, ad verba illa, ἡ δ' ἀρίστη μικρὰ, στρογγύλη, καὶ ποικίλη: *Optima eſt parua, rotunda, varia*: nam cum verbis Columellæ affinia ſunt ea verba Ariſtotelis, non alia illius capitis: habet eadem verba Ariſtot. lib. 5. cap. 22. Sed adiicit profecto multa ex ſuo Columella, & interturbat ſententiã Ariſtotelis. Nam is poſtea δασυτέρας probat hirtiores: & addit rationem, quia iſtæ ἐργατικώτεραι, Apes potiores quæ.

καὶ

καὶ χαλεπώτεροι: *præſtantiores opere & labore.* Idem in fine A illius capitis aliud apum diſcrimen conſtituit cum reſpectu ad ſplendorem, improbans tamen hūc colorem: *εἰσὶ δ' αἱ μικραὶ ἐργάτιδες μᾶλλον τῶν μεγάλων, ὥσπερ εἴρηται. ἔχουσι δὲ τὰ πτερὰ περιτετριμμένα, καὶ χρόαν μέλαιναν, καὶ ἐπικεκαυμένας. αἱ δὲ φαναὶ, καὶ λαμπραὶ, ὥσπερ γυναῖκες ἀργαί. Sunt minores apes laborioſiores multo maioribus: habent pennas detritas, colorem nigrum, & reparanda ſunt: maiores vero nitida, ac venuſta ſunt, more otioſarum mulierum.* Videtur mihi adſpiraſſe Ariſtot. ad verba iſta Platonis lib. 9. Polit. *βομβοῦσαι ἐπιθυμίαι θυμιαμάτων τε γέμουσαι, καὶ μύρων, στεφάνων, καὶ οἴνων: Suſurrantes cupiditates, & plena nidore, vnguentis, coronis, mero.* Quibus verbis aperte Plato loquitur cum alluſione ad apes. Ex dictis in hac Nota apparet, diſſentire Virgilium ab Ariſtotele. Cum hoc Plinius conſentit cap. 18. *Apes ſunt & ruſticæ ſylueſtréſque, horridæ aſpectu, multo iracundiores, ſed opere ac labore præſtantes.* Etiamſi poſtea cum Virgilio quoque, cum addit: *Vrbanorum duo genera, optimæ breues, variaque, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ.* Iſta enim varietas Plinij, & compactilis rotunditas repræſentare videntur fulgorem Virgilij, & guttas. Plato in Menone apum meminit, quæ præſtant *ἢ κάλλει, ἢ μεγέθει, ἢ ἄλλῳ τῳ τῶν τοιούτων: aut pulcritudine, aut magnitudine, aut alio quopiam his ſimili.* Atque vt apparet, hoc in dignitate apum ponit, non in contumelia. Ex his apparet, non erraſſe Virgilium, cum dedit principem locum apibus præſtantibus pulchritudine & varietate. Neque enim ſequendus illi in omnibus eſt Ariſtoteles.

11. TEMPORE CERTO.] Vernum, & Autumnale ſignat Seruius. Sumſit fortaſſe ab Ariſt. *τὰ δὲ τῆς μελιτουργίας δύο καιροί εἰσιν ἔαρ, καὶ μετόπωρον: Mellis conficiendi duo ſunt tempora, Ver atque Autumnus.*

12. LIQVIDA.] Intelligit pura, & defæcata, quod mellis elogium, crebrum Calpur. 2. Ecl. (Liquidum, id eſt, purū.)

Raranteſque fauos damus, & liquentia mella.

Virgilius infra,

Et liquidum diſtendunt nectare cellas. Seren.

Expreſſa marathro gutta cum melle liquenti. Iterum,

Marrubij ſucco implebis, poſt melle liquenti.

Poſſit quiſpiam aliqua ex his traducere ad fluxionē mellis.

13. DVRVM BACCHI DOMITVRA SAPOREM.] Sunt qui in Virgilio mulſum intelligant, id eſt, οἰνόμελι. Poſſunt fortaſſis. Nam mulſum fit ex melle, & vino. Dioſcor. lib. 5. cap. 16. de mulſo ita σκευάζεται δὲ πρὸς δύο μετρητὰς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἴνου ἑνὸς μετρητοῦ μέλιτος: *ut omnino duabus vini metretis, admiſta vna mellis.* Lege totum caput. Sed ſatius eſt, vt non mulſum intelligas, ſed vini genus auſterum, cui mel admiſcebatur adimendæ aſperitati: hoc enim modo vina aſpera apud veteres curabantur. Errat itaque Seruius Poetam explicans verbis iſtis. *Domitura durum ſaporem Bacchi, id eſt, apta mulſo. Bene autem durum ſaporem, quia maiores vina aſperrima mellis dulcedine temperabant.* Errat (inquam) confundēs mulſum cum illa vini temperatura. Nam, vt vera eſt illa ratio temperandi, quam ſubiicit: ita falſum eſt, quod præmittit de mulſo. Neque enim Poeta capiendus eſt de mulſo; tantum de temperatura. Magnum pondus pro hac re Horatius Satyr. 4. lib. 2. vbi ait: (Vinum auſterum. Mel vino admiſtum.)

Aufidius forti miſcebat mella Falerno.
Mendoſe, quoniam vacuis committere venis
Nil niſi lene decet, leni præcordia mulſo
Prolueris melius.

In his vides, forte & aſperū vinum temperatū melle excludi à ratione mulſi. Etenim Horatius in iſtis,

Miſcere mella forti Falerno,

Omnino reddidit, & expreſſit iſta Virgilij, *Domare durum ſaporem Bacchi.* Hinc contendo neque in Martiali capi mulſum, cum ſcribit Epig. 13. lib. 4.

Tam bene rara ſuo miſcentur cinnama nardo,
Maſſica Theſeis tam bene vina fauis.

Tantum enim loquitur de vini aſperi temperatura, ſicuti & Nonnus lib. 19. cum ait:

—μελιρρύτῳ δὲ κυπέλλῳ
πρῶτος Ἀρισταῖος κεράσας ὠδῖνα μελίσσης
ὤρεξεν ἀθανάτοισι ποτὸν πόμα:
—poculo melle admiſto
Primus Ariſtæus miſcens partum apis,
Præbuit immortalibus ſapidum potum.

[a] At cùm incerta volant, cœlóque examina ludunt,
Contemnúntque fauos, & frigida tecta relinquunt,
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor, Tu Regibus alas
Eripe, non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna,
[b] Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum, atque auium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.
Ipſe thymum, pinóſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat latè circum, cui talia curæ.
Ipſe labore manum duro terat, ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.

ARGVMENTVM.

Retinentur apes à fuga detractis Regi alis, conſito horto circa aluearium.

EXPLICATIO.

[a] DICIT, retinendas apes, cum exeunt ex alueis ad volatum, & agitandas choreas in aere, D amputatis Regi alis: nam illo quieſcente quietum quoque eſt agmen: eo enim ingenio ſunt apes, vt nunquam ſine Rege exeant.

[b] Remedium alterum ne abeant, nimirum hortus vicinus: plurimum enim floribus delectantur, hos ſi habeant proxime, nihil requirēt. Huic horto, his floribus, quibus illæ inuitantur, addit ſuus cuſtos Priapus, qui fures abigat, aues terreat. Deinde

 ipſe

ipſe apiarius, cui iſta ſunt curæ, thymum eo cóferat: A pinos, plantas omnes feraces, has irriget, has colat.

NOTÆ.

Apum choreæ.

1. COLLOQVE EXAMINA LVDVNT.] Has apū choreas ita repræſentat Ariſt. *ἐκχορεύοντας, φέρονται ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν, ἑλίττοντες αὐτοὺς, καὶ ὥσπερ ἀπογυμνάζοντες: efferunt ſe ſuſum in ſublime, gyroque volitant, & quaſi exercitium faciunt.* Plinius cap. 20. *Effecto opere, eductoque fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum ſolemnem habent, ſpatiataque in aperto, & in altum data, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt.* Ambroſ. cap. 21. lib. 5. Hex. *Proceſſus autem eſt per rura redolentia, vbi inhiantes bonis floribus, vbi fugiens riuus* B *per gramina, vbi amœna riparum, illic ludus alacris iuuentutis, illic campeſtre exercitium, illic curarum remiſſio.*

Frigus de re lenta, & remiſſa.

2. FRIGIDA TECTA.] Seru. explicat, *melle vacua, atque inoperoſa.* Nam, cum apes ſunt in opere, *feruet opus.* frigus enim de re lenta, & remiſſa dicitur. Quis non Terentianum illud audiuit? *Sine Cerere & Baccho friget Venus.* Sic Cicer. in Verrem dixit, *iudicia frigerent.* Sic in Epiſt. lib. 8. *Quod tibi ſupra ſcripſi, Curionem frigere, iam calet.* Seruio iſta addidit Pontanus. Et ego vtrique: ductum id ex Græcorum imitatione, qui in hac ſignificatione capiunt ψυχρὸν, & ψυχρότητα. Sic commentator Ariſtophanis ποιητὴς ψυχρὸς, pro inani & futili Poeta. Sic Lucia. ψυχρολογία, pro verbo inepto, inficeto, inani; & quo non riſus capta- C tur, ſed ſequitur merum frigus. Sic Demoſthenes de falſa legat. ψυχρὸν ὄνομα, pro verbo inepto, neque vllo viuacitatis calore condito. Suppeditant iſta Lexicographi. Sed aduertat lector illud Demoſthenicum aliter declarari ab Vlpiano. verba eius ſunt, ψυχρὸν ὄνομα, ὅτι ἀλαζονείας γέμει, ψυχροὺς γὰρ τοὺς ἀλαζόνας λέγουσι. *Nomen frigidum ſcilicet arrogantia plenum: arrogantes enim vocant frigidos.* Apertè ſtatim Vlpianus vnde ducta hæc ſignificatio Lege.

Frigidi, id eſt, inficeti.

Frigidi, id eſt, arrogantes.

Apes qui ſiſtendæ à fuga.

3. TV REGIBVS ALAS ERIPE.] Ex hoc Virgilij præcepto Colum. cap. 10. *Ipſe ſpoliandus eſt alis.* Iterum: *Velut quadam compede retinebimus erronem ducem detractis alis, qui fuga deſtitutus præſidio, finem Regni non audet excedere.* Inſinuant tam Virg. quam Colum. integras alas adimendas. Non ita Plin. cap. 19. tantum D ait: *Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen.* Satis itaque eſt, vt ſummæ alæ adimantur, nam hæc eſt truncatio. Clarius Auctor Geop. ex Didymo ἱσταμένου δὲ καὶ ἐνδιατρίβοντος τοῦ ἑσμοῦ, λαβὼν ἠρέμα, τὸν βασιλέα τῶν πτερῶν ἄκρων αὐτοῦ τὰ ἀκρωτήρια· οὐ γὰρ αὐτοῦ ὄντος, οὐκ ἀποστήσονται: *Stante, & commorante examine Regem leniter alis prehendito, & extrema infringito: non enim illo intus manente, apes diſcedent.*

Apes abſque Rege nihil moliuntur.

4. NON ILLIS QVISQVAM CVNCTANTIBVS.] Adnectit huic loco Germ. illud Taciti lib. 1. *nihil auſuram plebem Principibus amotis.* Et ego ex Iuſt. lib. 22 hiſtoriam Agathoclis, cuius exercitus ferox antea adductus eſt in timorem maximum, poſtquā fugit è caſtris Rex ipſe Agathocles: & ægre paſſi E ſunt milites Rege carere, etiam tyranno. De ipſis apibus Amb. c. 21. lib. 5. Hex. *vt nulla è domibus exire audeāt, non in aliquos prodire paſſus, niſi Rex fuerit egreſſus, & volatus ſibi vindicauerit principatum.*

5. ALTVM.] Innuit volatum, qui altius à terris corripitur.

Signa vellere.

6. VELLERA SIGNA.] Elegantiſſime transfert ad apes rem militiæ. De vulſione ſignorum, cū proficiſcendum, alibi loquar. Errat inſigniter vir doctus Turn. lib. 23. c. 12. cum auſpicia ex acuminibus refert ad hunc morem, quo ſigna vellebantur. Hoc alibi luce clarius oſtendam.

Croceꝰ color καὶ ἐξοχὴν pro omnib. coloribus.

7. CROCEIS.] Obſerues colores duos, videlicet purpureum, & croceum, aſſumi ſolitos à Poetis κατ' ἐξοχὴν ad quoſuis alios explicandos: quod natum ex præſtantia horum locorum.

8. HALANTES.] Pindarus Ver εὐώδεα appellat: *odoratum.* Non hinc abit etymon ῥόδου, id eſt, roſæ, quæ ſic dicta auctore Plutarch. ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: *quod diffluat ingenti odoris redundantia:* & Philo de Mundo, auras, quæ effunduntur e floribus, vocat εὐώδεις, ab ſuaui halitu.

Priapi tutela.

9. ET CVSTOS FVRVM.] Cui non nota Priapi obſcœnitas, tutela, numen? Omitto. Do tantum verſus Horatij, qui ad rem 15. Sat. 8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum.
Cum faber incertus ſcamnum, faceretne Priapum,
Maluit eſſe Deum. Deus inde ego furum, auiumque
Maxima formido.

Colum. quoque in ſuo horto, præcipit, vt Priapus ponatur, qui *prædoni falce minetur.* Ouid. 14. Met. de hoc Deo ait,

Terret fures falce.

10. CVM FALCE SALIGNA.] Falcem omnes dāt huic Deo,

Terreat vt ſæua falce Priapus aues. Dixit Tibul. Phornutus alias adducit rationes. Vide illum.

Priapus vbi cultus.

11. HELLESPONTIACI.] Nam cultus hic Deus prope Helleſpontum in vrbe ipſi cognomine. De hac vrbe Strabo lib. 13. ἐπώνυμος δ' ἐστὶ τοῦ Πριάπου τιμωμένου παρ' αὐτοῖς. Itaque iſta vrbs dicta eſt Priapus, & notiore vocabulo Lampſacum. Catul.

Hunc locum tibi dedico, conſecroque Priape,
Qua domus tua Lampſaci eſt, quaque Priape.
Nam te præcipue in ſuis vrbibus colit ora
Helleſpontiaca, cæteris oſtrioſior oris.

Thymo delectantur apes.

12. THYMVM.] Hoc plurimum delectari apes, imo mellis inde prouentum maximum exſiſtere, omnes ſcribunt. Ideo mel Atticum optimum, quia thymum Atticum (ſcribit hoc Gal.) optimum. Plutarch. de Tranquil. ταῖς μελίτταις ἀναδίδωσι μέλι ὁ θύμος: *præbet thymus mel apibus:* item ἀεὶ τὸ ἄκρον, ait apes tranſuolare prata amœniſſima violarum, roſarum, hyacinthorum, vt vni inſideant thymo. itaque odorata alia negligunt præ vno thymo. Plin. c. 10. li. 21. ait, thymi copiam eſſe *augurium mellis.* Varr. libr. 3. aptiſſimum eſſe *ad mellificium thymū*, & adijcit ideo mel Siculum præſtare aliis, quod ibi thymum bonum. Colum. cap. 4. lib. 9 *Saporis præcipui mella reddit thymus.* Auctor Geopon. *Pabulo thymi maxime gaudent, & ex eo abunde paſtæ, & plurimum mel conficiunt, & ſobolem pariunt.* Varr. è *cytiſo bonum, è thymo optimum.* Nonnihil diſſidij apparet inter Ariſtotelem, & Plinium, in ſpecie thymi, quæ præferenda ad mel. Prior ſcribit c. 40. lib. 9 Hiſt. νομὴ δὲ τῶν μελιττῶν τὸ θύμον, ἀμείνων δὲ τὸ λευκὸν τοῦ ἐρυθροῦ: *Paſtus apibus thymus eſt, præſtat vero albus rubeo.* Poſterior vero c 15. l. 11. de melle ita ait; *Aptiſſimum exiſtimatur e thymo coloris aurei.* Niſi quis dicat, verba illa *coloris aurei* referenda non ad thymum, ſed ad mel ipſum.

13 PINOS.] Exiſtimat Petr. Victor. c. 5. l. 25. Var. hoc loci pinos eſſe, non arbores, ſed genus quoddam virgulti, cui perpetua viriditas. Nam Col. cap. 4. lib. 9. loquens de herbis, quæ gratæ ſunt apibus, ita ait: *Poſt hæc frequens ſit incrementi maioris ſurculus, vt roſmarinus, & vtraque cythiſus, eſt enim ſatiua, & altera ſue ſponte, itemque ſemper virens pinus, & minor ilex.* Ait enim Victor. non poſſe in Colum. intelligi commode ingentem pinum. Rationes in eo vide: illæ, meo iudicio, parum firmæ. Nam ex coniunctione ilicis apparet capiendam pinum arborem, quod non vidiſſe Victorium, miror. Deinde certum

tum eſt, pinum numerari inter arbores hortenſes, A & quæ comparatæ ſunt ad delitias. Virg. ipſe 7. Ecl. aſſignans loca quibuſdam arboribus deſtinata, pino hortum attribuit: verſus ſunt,

Fraxinus in ſyluis pulcerrima, pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis.

Et quis hic non arborem capiat ex coniunctione cum aliis arboribus? Inde ſtatim in hoc libro deſcribens hortum, pinum in eo collocat, ait enim:

— Illi tiliæ, atque vberrima pinus.

Ex Petron. clare colligas, hanc arborem pertinere ad amœnitatem. Sic enim ait,

Nobilis æſtiuas platanus diffuderat vmbras,
Et baccis redimita Daphnes, tremulæque cupreſſus,
Et circum tonſa trepidanti vertice pinus.
Has interluſebat aquis errantibus amnis
Spumeus, & querulo vexabat rore lapillos.
Dignus amore locus, teſtis ſylueſter aedon,
Atque vrbana Progne, quæ circum gramina fuſa
Ac molles violas cantu ſua rura colebant.

Adduxi integra, nam ex circumſtantiis apparet deſcribi loci amœnitatem. Achilles Alexandr. lib. 1. de amoribus Clitoph. & Leucip. Vnius formoſiſſimi hortuli opes deſcribens, arbores quoque maiores adhibet, vt platanum, vt piceam. Ergo, cur non mellarius moneatur à Virgil. vt habeat in ſuo horto, non ſolum thymum, & alias herbas, ſed etiam pinum arborem, vbi apes quieſcant, vbi confidant? Mihi ſane perſuadere non poſſum, virgultum iſtud aut herbam, quam pinum nominat Victorius, incognitam fuiſſe herbariis, qui præcellerunt Dioſcoridi (inquam) Theophraſto, Plinio, reliquis. Inde eſt, vt libenter legam in Culice Virgiliano?

Buphthalmuſque virens, & ſemper florida pinus,

Contra correctionem Bembi, qui *picris* repoſuit pro *pinus*. Et contra interpretationem Victorij, qui cum retineat *pinus*, tamen de virgulto accipit. Dicitur enim pinus arbor ſemper florere, quia hyeme etiam viret. Nam ſi exacte de flore capiendus ſit locus, neque picridi Bembi, nec virgulto Victorij epithetum conueniet. Nam, quam tu mihi aut herbam, aut arborem dabis perpetuo florentem? atqui perpetuo virentes, multas. B

14. MANVM TERAT.] Illuſtrat hoc Achil. Statius nam Propert. — *Terere manum.*

Haſta manus atterit. & Tibul.
Atteruiſſe manus.

In quo tamen mauult legi, *attenuaſſe*. Nam *atteruiſſe* vox inſolens. Et deinde Lucr. lib. 1. *Manus attenuari* dixit, & Ariſtoph. apud Athen. lib. 4. *αὐλοῖς, καὶ λύραις κατατέτριμμαι.* Sed hoc ad verbum *attero* pertinuit.

15 FIGAT HVMO.] Ita Horat. 2. Serm.

Atque adfigit humo diuinæ particulam auræ.

Sil. lib. 1. *Adigunt terra* dixit. Val. Max. lib. 1. c. 7. *capite infixo humi.* Ouid. 2. Faſt.

Et ſolida ramos figere pingues humo.

[a] Atque equidem extremo ni iam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem aduertere proram:
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem: biferique roſaria Peſti:
Quóque modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes littora myrtos.
[b] Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flauentia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem, cui pauca relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis holus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papauer,
Regum æquabat opes animis: ſeraque reuertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
[c] Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cùm triſtis hyems etiam num frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum,
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſque morantes.
Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella fauis. [d] Illi tiliæ, atque vberrima pinus.
[e] Quotque in flore nouo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
[f] Ille etiam ſeras in verſum diſtulit vlmos,

Eduramque pyrum,& ſpinos iam pruma ferentes:
Iamque miniſtrantem platanum potantibus vmbram.
g Verum hæc ipſe quidem ſpatiis diſcluſus iniquis
Prætereo,atque aliis poſt commemoranda relinquo.

A

ARGVMENTVM.

Horti tractationem aliis relinquit impeditus tum rerum mole,in qua verſatur,tum cupiditate finis,cui inſiſtit: tantùm attingit vtilitatem hortorum, aduocato ad exemplum ſene quodam Tarentino,cuius vita mille bonis & delitiis plena,quod in horti ſtudium incumberet.

EXPLICATIO.

a OCCASIONE præcedentis præcepti de retinendis apibus conſito horto iuxta aluearium,loquitur de horto, ſed curſim tantum, excuſans ſe,quod prætermittat partem, quæ vnice pertinet ad rem ruſticam. Canerem (inquit) ni eſſem iam in extremo libro,& pene in portu, curam colendi hortos, qui pingues ſunt. & maxime vtiles B ſuis colonis.Canerem Peſtum, & Peſtanas roſas, quod ſane oppidum bifero gloriatur prouentu:Canerem,vti intyba,atque apium gaudeant irrigatione aquarum: vti cucumis ventroſus ſit, narciſſus ſero floreat,acanthus ſit flexilis, palleant hederæ, myrti in littoribus proueniant.

b Adhibet exemplum ſenis Coricij, qui propè Tarentum iuxta Galeſum fluuium habebat ruſculum,quod,quia inutile ſegetibus pecori, vitibus in hortulum formauit,cõſeuitque oleribus liliis, verbenis,papauere:quo vno hortulo putabat ſe Regũ opes exæquare.Reddit rationem huius tam magnæ felicitatis,quia nihil illi deerat ad cibos, nã tametſi ſero admodum domum rediret,paratæ illi erant epulæ,neque iſtæ modicæ,cũ eius menſam cõplerẽt. C

c Diſcriminat felicitates huius ſenis per quatuor anni tempora Ver,Autumnum,Hyemem Æſtatem. Ver illi roſam ſuppeditabat,Autumnus poma,Hyẽs acanthum,Æſtas apes,mella examina.Adiũgit huic orationi ornamentum indicando ſtudium ſenis,qui in hyeme cum eſſet, æſtatem votis acceſſebat, in qua illi futurus magnus mellis prouentus.

d Intellige mentem Poetæ,ideo tiliam ſtatuit,& pinũ in hoc hortulo,vt ſint arbores,ex quibus proueniat glutinum,quod neceſſarium ad opificia apũ.

e Rara hæc felicitas, Solent plerũque arbores in initio,cum gemmant,fertilitatem indicare, deinde aut grãdine quatiuntur,aut vruntur frigore,aut peſte aliqua vermium ita afficiuntur,vt miſer ruſticus D ſpem inanem aluerit fruſtrato euentu.Non ſic huic ſeni. Quicquid initio gemmationis arbor ſpopondit,id totum autumno tenuit.

f Euagatur ad alias curas, & delitias hortulani ſenis,qui eo loci conſeuit vlmos,pyros,ſpinos, platanum.Afficit has arbores ſuis elogiis. Vlmus ſera eſt,vt quæ tarde proueniat,pyrus edura, id eſt valida.Spini inſignes ſũt prunis,platani vmbrã exhibẽt delitioſam conuiuantibus,potantibus, luſitantibus.

g Excuſat ſe,quod non longius producat hiſtoriam hortorum ſumta metaphora ab Circo. Quaſi dicat.Diſcludor,excludorque ab hoc ſtudio,vt qui ſim in iniquo,id eſt,anguſto ſpatio circi,neque poſ- E ſim euagari,ideo iſtam curam relinquo poſteris.

NOTÆ.

1. VELA TRAHAM.]Obſerua diligẽtiam Poetæ,cui ſemel hæſit metaphora,huic inſiſtit. Nam 1.Georg.loquens cum Auguſto,

A *Da facilem curſum.*& 2.cum Mecænate,

— Pelagoque volans da vela patenti.

Ergo qui totum opus Georg.nauigationis imagine repræſentat, conſentanee in extremo libro ait, ſe vela trahere,ſe iam velle proram ad littus appellere.Ouid.huic metaphoræ hæſit 2.Triſt.

Ne tamen omne meum credas opus eſſe remiſſum,
Sæpe dedit noſtra grandia vela rati.

2.ADVERTERE PRORAM.] Vulgus omne *appellere.* exquiſitum *aduertere.* & *proram* ait,nam hæc Aduertere proram. portum adſpicit,puppis pelagus: tametſi poſtea ſitus mutetur.

3.PINGVES HORTOS.] Lege volumen 10. Col. Horti deſcriptiones. & c.4.lib.19.Plinij.& pleraque in Xenophonte de B paradiſis Regum Perſarum, vbi multa habentur de laudibus hortorum,ac perinde de pinguedine,fertilitate,abundantia opum, quibus ſcatent. Attigit hanc partem egregie,vt ſolet,Fracaſt. lib. 2. Syphil. vbi ad lucem Virgilij hortum peramœne deſcribit. Breuis horti deſcriptio eſt in ſcuto Achillis apud Calab.lib.5.Sicut & in Ouid.2.Faſt longa ſatis apud eundem 4 Faſt.vbi loquitur de raptu Proſerpinæ, & 5.vbi de Flora. Longa item apud Nazianzenum ora.16.de amore pauperum,& apud Plinium alterum lib.2.& 5.Epiſt.Aliquid libat Syneſius Epiſt. 106.& Achilles Alexandrinus lib.1.Specioſiſſimam agri formam habet Dio Chryſ. orat.7.dignus eſt locus,qui adeatur:ſpecioſiorem adhuc orat. 35. vbi loquitur de Indorum delitiis. Adeundus etiam Baſilius multis in locis Hex. Hieronymus lib. 2. adC uerſus Iouinianum ita belle & breuiter: *ager irriguus,& arborum coma,fontis ſpeculum, riuus immurmurans,& multa occulorum aurium que illecebra.*

4.ORNARET.]Hac ſententia Græci dicunt [illegible].Eſt enim ornare, apponere quicquid eſt neceſſarium ad ornamentum alicuius rei. Ex qua obſeruatione Victor.apud Catonem legit *ornatos aſinos*,vbi male *oneratos*.Nam idem ſæpe Cato ornamenta iumentorum appellat. Ornati aſini.

5.BIFERI.] Hoc Græci *διφόρον, δίκαρπον: τριφόρον, τρίκαρπον*.Hunc biferum,triferumve,ac multiplicem prouentũ ita exprimit Hom.Od.7.in horto Alcin.

ὄγχνη ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ,
αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλή, σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ.
D *Pyrus poſt pyrum ſeneſcit,pomum poſt pomum,*
Porro poſt vuam vua,ficus poſt ficum.

De Peſto ipſo Mart.ep.31.lib.12.

Prataque nec bifero ceſſura roſaria Peſto.

6.PESTI.] Peſtum oppidum, & Peſtanum ſinum Peſtum. in Brutiis ſtatuit Mela lib.2.c.4.& Plin.lib.3.cap.5. Roſarum huius oppidi magna in Auctoribus mentio.Ouid.15.Met.

— Tepidique roſaria Peſti. Propert.
— Odorati victura roſaria Peſti.

Claud.de nuptiis Hon.& Mar.Peſtanas roſas reginas facit.Mart.ep.42.lib.4.

*Peſtanis rubeant æmula labra roſis.*Et Ep.34.lib.5.
E *Roſarium Peſti.*

Demũ abiere Peſtanæ roſæ in prouerb. inde Ouid. Peſtanæ roſæ adagium. inter impoſſibilia El.4.lib.2.de Ponto,

Nec Babylon æſtus,nec frigora Pontus habebit,
Calthaque Peſtanas vincet odore roſas.
Quam tibi noſtrarum veniant oblitua rerum.

Celebrat tamen Mart.violas, & liguſtra Pæſti, ep. 27.lib.

27. lib. 9. Plures *Paſtu* ſcribunt, malui *Peſtu* ſequutus veterum ortographiam.

7. POTIS.] Recurre ad illud 3. Ec. *Sat prata biberũt.*

8. INTYBA.] Dictum de hac 1. Georg.

9. RIVIS] Aliqui, in his Priſcian. & vetus quidã liber, hic legunt *poſitu* aut *potu fibris* non, *riuis* ad eum modum, quo alibi: — *& amaris intyba fibris.*

Ripæ in hortis, quæ.

10. RIPÆ.] Per ripas Turn. lib. 21. c. 1. intelligit vel vere ripas, vel certam horti partem, videl. coronas, ambitum, puluinum, nam in his locis ſeri apiũ ſolet: aduocatque verſum Ariſtoph. de apio, & ruta: Mihi viſum ſignari à Poeta partes illas horti, & veluti areas, quæ inſtar riparum aſſurgunt. Sicut enim Græcorum ἄλσεα trahuntur & ad hortos, & ad ripas amnium: in priori enim ſignificatu vſurpauit vocem illam Theoph. lib. 7. Hiſt. in poſteriore Nicand. Theriac. ita ripæ Latinorum tam ad fluuios, quam ad hortos pertinent.

Cucumis terræ filius.

11. TORTVS CVCVMIS.] Scite ex cucumeris tortuoſitate quæſitus eſt, iocus Platoni Poetæ apud Athen. lib. 2. qui quendam habere dixit κνήμας σικυοῦ πέπονος, *crura cucumeris peponis.* Ceterum egregie Poeta cucumerem dicit hortis ornatum, illum enim veteres terræ filium vocabant feraciſſimæ. Ita enim illum Matron. Parodus ſolitus erat appellare, vt eſt apud Athen. lib. 3.

12. VENTREM] Non abit Propertianum illud,

Cæruleus cucumis, tumidoque cucurbita ventre.

Cucumeris etymon.

Vult Var. dictum cucumerem à curuore. Alij præferunt, tractam vocem à Græca dictione σικυὸν, & κικυὸν appellant illi:

13. SERA COMANTEM.] id eſt, ſero, vt volunt noſtri Grammatici: ſed præfero, vt ſit Græcorum phraſis, ad ſera tempora comantem, illi ὀψὲ. Notum omnibus. Narciſſum ſero admodum prouenire: ſicuti & vlmum, ideo poſtea, *ſeras vlmos*, ſed non diſſimulem in nonnullis libris legi *ſero*, quod ante me alius in ſuis Notis animaduertit.

Acanthus cur humidus.

14. FLEXI-ACANTHI.] De lenticie acanthi loquor alibi. Ab hac lenticie, & flexibilitate credo dici Theocrito ὑγρὸν, *humidum* etiamſi in re alia. Nam quæ humida, eo ipſo lenta. Verſus eſt, εἰδ. 1.

πάντα δ' ἀμφὶ δέπας περιπέπταται ὑγρὸς ἄκανθος:

Vndique autem circum poculum circumdat humidus acanthus.

15. AMANTES LITTORA MYRTOS.] Adi illud 2. Georg.

Littora myrtetis lætiſſima.

Oebalia.

16. OEBALIÆ.] Oebalia (ait Seruius) Laconia eſt, vnde Caſtor, & Pollux dicti Statio, *OEbalida fratres.* Ergo cum Lacedæmonij Phalanto duce condidiſſent Tarentum, à conditoribus vrbs iſta, Oebalia dicitur Poetæ. Ceterum rationi Poetæ de ſene iſto Corycio non diſſimilis alia Varronis lib. 3. c. 16 de duobus in Hiſpania fratribus Veianis, qui agellum à patre relictum in aluearium, & hortum formarũt. Imo crediderim narrationi iſti omnino Virgilium inſtitiſſe.

Niger fluuius quid ſit.

17. NIGER.] Turn. lib. 4. c. 14. explicat altum, & profundum: quia, vbi aqua profunda eſt, apparet eſſe niger color. Inde Homero fons aqua abundans dicitur μελάνυδρος. Sic etiam ab eodem Hom. (addit Turnebo Germ.) Amphitrite ab nigricie dicitur κυανῶπις; & Neptunus κυανοχαίτης, & μέλανθος. Vtrique ego Homerum, qui 2. Il. — πίνοντες ὕδωρ μέλαν Αἰσήποιο, *bibentes aquam nigram Æſepi.* Et Dionem Chryſoſt. qui orat. 35. ὑπὸ τοῦ βάθους κυανοῦν, præceſſit ὕδωρ: *aqua propter profunditatem nigra.* Porro ex hoc epitheto corrigit Colutius verſum Sidonij,

Fucabat pices latex Galeſi.

Vbi legendum *fuſcabat*, quia Virg. *niger Galeſus.* Certe ex verſu illo Propert.

Tuſcanis umbroſi ſubter ſpinceta Galeſi,

Allucet aliquid ad interpretationem nouam Vatis, à quo ita fortaſſe dictus *niger*, vt à Propert. *umbroſus* ex opacitate arborum fluuium tegentium. Sunt qui malint legere in Virgil. *Piger Galeſus.* Primo; quia hic fluuius lente labitur. Deinde, quia nihil cum illo nigrities, cum dicatur Galeſus ἀπὸ γάλακτος *lacte.* Non placent iſti.

Humecto pro irrigo.

18. HVMECTAT.] Id eſt, irrigat Græcorum imitatione (obſeruauit Victor. libr. 26. cap. 7. qui cum habeant ὑδραίνω, *rigo*, tamen ad ὑγραίνω *humecto* etiam confugiunt. Firmat hoc loco Euripidis, qui in Prologo Helenæ Nilo Ægyptum irrigari dat ὑγραίνω. Quem locum, cum ab Euripide acciperet Ariſtophanes, pro ὑγραίνει, poſuit νοτίζω, quod idem. Id ipſum verbum reperi in Strab. lib. 5. νοτίζεσθαι δ' ἀναγκαῖον ὁπωσοῦν τῷ κύματι: *humectari, inundante fluctu neceſſarium eſt.*

Corycius ſenex.

19. CORYCIVM SENEM.] Sic dictus is ſenex aut à Coryco ciuitate Ciliciæ, cuius incolæ Corycij dicti. Vel fortaſſe, Corycius erit, certe Italus, ſed qui Corycio more hortos excolit. Hæc duo multi admittunt, nam eſſe nomẽ proprium Seruius reſpuit, quod tamen Germanus inter reliquas opiniones amplectitur. Addit Seruius alluſum ad hiſtoriam, nam Pompeius victis piratis Cilicibus, partim in ipſa Cilicia, partim in Græcia, partim in Calabria, vbi Tarentum eſt, agros donauit. Corrigit Seruium Fabricius, non enim piratis Cilicibus donatus ager à Pompeio in Calabria; ſed remigibus Cilicibus, quibus vſus erat in eo bello. Ergo hic ſenex, quem vidit, & agnouit Poeta, vnus erat ex numero illorũ remigum. Tu hæc expende, vti Poeta ruſticum iſtum ornauerit iam mentione Oebaliæ, ſub qua latent Laconia, & Tarentum; iam Coryci, ſub quo Cilicia: vt tam magnæ prouinciæ & vrbes, Galeſus præterea, & turres altæ confluant ad rem tenuem extollendam. Huius loci, & ſenis mentio illata ab Sidonio in Narbone:

Siue hortus ſpatiatur in repoſti:

Quales melliſera virent in Hybla:

Quales Corycium ſenem beantes

Fuſcabat pices latex Galeſi.

Pauca ingera. Multa ingera.

20. PAVCA] Præclare notat Achil. Stat. in Tibul. *pauca iugera* ab auctoribus dici, non parua: ſicuti *multa iugera*: non magna conſciam teſtimonia, nam Vatem illuſtrat Horat. od. 16. lib. 3.

Syluaſque iugerum

Paucorum. Ouid. 3. Faſt.

Iugeraque inculti pauca tenere ſoli. Mart. lib. 1.

Culti iugera pauca ſoli.

Et Baſil. dixit πλέθρα γῆς ὀλίγα, καὶ ὀλίγα. Alterius rei exempla Tibul. El. 1. lib. 1.

Et teneat culti iugera multa ſoli.

Sic legendum eſt l. 5. non *magna* idem El. 3. lib. 2.

Et multa innumera iugera paſcat oue. Et 3.

Aut vbi multa mei renouarent iugera tauri.

Ouid. 4. de Pont.

Et teneat glacies iugera multa freti.

Relinquo de teſtamentis.

21. RELICTI.] Cum hic Seruius accipiat deſertum, & contemtum agrum, alij paternum, & hereditariũ, extremum hoc docte, vt ſolet, illuſtrat Ger. Mart. *Res non parta labore, ſed relicta.* Eſt enim *relinquere* verbum funebre, & teſtamentarium. Hom. 2. Il.

Ἀτρεὺς δὲ θνήσκων ἔλιπεν πολύαρνι Θυέστῃ:

Moriens Atreus reliquit pecoroſo Thyeſtæ: & ſtatim,

αὐτὰρ ὁ αὖτε Θυέστ' Ἀγαμέμνονι λεῖπε φορῆναι:

Verum hic rurſus Thyeſtes Agamemnoni reliquit ferre.

Plato de Anaxagora, καταλειφθέντων γὰρ αὐτῷ πολλῶν χρημάτων:

χρημάτων: *Cum illi opes relictæ eſſent magnæ.* Tibul. libr. 4.

Sed licet aſper ora cadant, ſpolietque relictis.

Ita etiam Ariſt. lib. Eth. diſtinguit κλήρους χρήματα, ab eo quod eſt παραλαβεῖν: quod illud ſit quærere, hoc, ἐκ διαδοχῆς καὶ κληρονομίας παραλαβεῖν: *accipere ex ſucceſſione & hereditate.* Ergo Poeta talem agrum innuit, qualem Horat. deſcribit.

Auitus apto

Cum Lare fundus. Od. 12. lib. 1.

Sed nihil æque ad rem Poetæ facit, quã locus Varr. c. 16. lib. 3 Nam illi in hoc agello ſenis deſcribendo Virg. inſtitit. Ait itaque Varr. *quibus cum a patre relicta eſſet parua villa, & agellus, &c.* loquitur videlicet de duobus fratribus, qui relictum à patre agellum, illum in aluearium, & hortum efformarunt.

Ruris etymon. 22. RVRIS.] Falſum eſt, quod ait Varro, dicta rura, quòd rurſum ex eis percipiantur fructus, cũ ſint ex Græco ἄρουρα, prima littera abiecta, vt ἀμέλγω, mulgeo, & plura eiuſmodi. Scal. in coniect.

23. NEC FERTILIS.] Videtur mihi Poeta tacite reſpexiſſe ad ea, quæ late ipſe ſcripſit 2. Georg. de qualitatibus terrarũ, cui rei aptæ eſſent hæ pręillis.

24. HIC RARVM.] Hinc incipit horti deſcriptio, in quo deſcribendo Poeta inſtitit Homer. veſtigiis Odyſ. 7. Sed ita tamen vt multa adderet, mutaret, præteriret. Conſilium Hom ibi eſt, exhibere hortũ conſitum arboribus tantum fructiferis, quem ideo recte Tertul. lib. de Pal. *pometum vocat.* Dat itaque ibi tantum pyros, malum punicam, ficus, oleas, vuas. Noſter, præter voluptatem, in qua parum ſiſtit, vtilitatẽ diuerſo modo atque Hom. ſpectat: nec n. vult ſolum hunc hortum hero eſſe vtilem, ſed etiam apibus. Hero ſeruiunt, poma, pyrus, pruna: apibus varij flores ad opificium mellis; tiliæ vero, & pinus ad gluten eliciendum, quo illæ maxime indigent.

25. ALBA LILIA.] Ad diſcrimen aliorum, quæ rubent. Vidi ego in Hiſpania ſæpe rubẽtia lilia. Voco lilia, quia iis eadem forma cum aliis, tantum diuerſus color. Fortaſſis etiã ad diſcrimẽ Iridũ, quibus eſt color purpureus, id eſt, morado. Iridũ n. colorem nomino purpureum ex notione huius vocis, quam alibi aperio. Ideo autem *circum*, quia ſolent ſeri lilia non tam in ipſis areis, quam in puluinis, qui ſunt ad oras hortorum: nam media frugiferis reſeruantur.

Verbena pro verbenaca. 26. VERBENAS] Quamuis verbenarum nomine ſæpe herbæ intelligantur in communi, tamẽ in hoc loco non ſatis acceptio hæc communis expediendo Poetæ, numeranti verbenas inter lilia, & papauera, vt rem diuerſam. Credo itaq; illum peculiaris herbæ meminiſſe. Eſſe autem verbenam, non ſolũ herbam omnem in communi, ſed peculiarem aliquam, nimirũ verbenacam, ſatis nos docet Plin. qui cũ c. 2. lib. 22. dixiſſet, verbenas ſeruire legationibus Romanorum, poſtea c. 9. l. 25. reuocãs nos ad primum locum, ait. *Nulla tamen Romana nobilitatis plus habet, quam hiera botane. Aliqui periſtereon, noſtri verbenacam vocant. Hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicauimus.* Ruellius quoque c. 20. lib. 1. verbenam, & verbenacam eandem facit, quam & Græcis ait periſtereon vocari, id eſt, columbariam, quod colũbæ in ea maneant. Omnes denique hoc proclamant. Dicat rudis aliquis nimirum hærens Turnebo, Mure Scal. aliis. tantum ibi habitam verbenam eſſe eandem cũ verbenaca: ſed quid, ſi verbenaca etiam eſt herba omnis ſacra? Hoc non diluo in tanta luce Auctorum, qui rudem hunc doceant ſecus, quam ipſe putat. Cum autem Poeta hunc hortum velit eſſe conſitum ad apum vtilitatem, fortaſſe verbenacam adhibet, vt glutinoſam. Nam huic ineſſe vim glutinandi ſatis indicat Auctor ille, qui ſcripſit librum de ſimpl. medicamentis, qui liber Galeno tribuitur.

27. PREMENS] Terræ infodiens. Adi 2. lib Geor. ad illud,

Quod ſupereſt, quæcunque premes virgulta per agros.

28. VESCVMQVE PAPAVER.] Seruius explicat *quo veſcimur*, vtique edule, *vel aliter*. id placet. Quæ de hac voce Ouid. & alij ſcripſere, vbique obuia.

29. REGVM ÆQVABAT OPES ANIMIS.] De hac re ſatis fuſe 2. Georg.

Menſæ etymon. 30. MENSAS.] In hac voce Græcam originem agnoſcit Var. & quaſi μέσον dictam ait, quia mediæ inter conuiuas.

31. INEMTIS.] Hinc Horat.

Dapes inemtas. Et Prud. Hym. 4. Cathem.

Cernit forte procul dapes inemtas. Et Fracaſt. lib. 2. Syphil. *At tibi ſi ex horto victus, menſæque Deorum*

Sunt animo, atque olerum ſimplex & inemta voluptas.

Ita Claud. Epig. *Inemta ſalus.*

Roſa præcipua nota veris. 32. PRIMVS VERE ROSAM] Cum hic digerat felicitatem huius agricolæ per quatuor anni tempora, omnino hæſit Hom. 7. Odyſ. Vbi Alcinoi hortum felicem canit hyeme, æſtate, toto anno. Eſt enim ſolemne Poetis omnibus, vbi loquuntur de Vere, roſæ mentionem addere, & tempus illud hoc flore ab aliis temporibus diſtinguere, quaſi nihil felicius naſcatur toto Vere. Anacr. ῥόδον ἔαρος μέλημα: *Roſa veris cura.* Poeta hic,

Primus Vere roſam. Lucr. lib. 1.

— Vere roſam, frumenta calore. Claud. epith. Pall.

Vt thalamis tetigere fores, tum vere rubentes

Deſuper inuergunt calathos largoſque roſarum

Imbres. Libanius in Progymnaſ. Ver deſcribens, inducit illud formoſum tũ aliis floribus, tũ maxime τῷ ῥόδῳ. Quo loco poſtea roſarum bis meminit in verno tempore, vt quo nemo florum ſpectabilior.

33. TRISTIS HYEMS.] Arripuit hoc epithetum Nemeſ. 1. Ecl. Ouid. 1. Art. & in Ibin. Claud. loquens de Nilo Alij paſſim.

Frænare aquas. 34. CVRSVS FRÆNARET AQVARVM.] Sumſit à Luc. l. 6. *Et mora, quæ fluuios paſſim refrænat euntes.* Q. Seren. dixit, *frænare cruorem.*

In Epigrammate Germanici Cæſaris (ſi illius) legitur *frænatas aquas* non *concretas* vt vulgo. Dabo integrum epigramma, vt legitur in Fragmentis Petronij, quod in nonnullis à vulgato diſſideat, addat inſuper diſtichum,

Thrax puer adſtricto glacie cum luderet Hebro

Frigore frænatas pondere rupit aquas.

Cumque imæ partes funda raperentur ab vnda,

Abſcidit à iugulo lubrica teſta caput.

Quod mox inuentum mater dum conderet igni,

Hoc peperi flammis, cetera (dixit) aquis.

Me miſeram flius amnis habet, ſolumque reliquit,

Quo nati mater noſceret interitum.

Ceterum iſtam aquarum frænationem præ frigore Poetæ ſcholaſtici varie extulerunt. vide. *Glacies concreta inſtar marmoris. verſa in marmor ſolidum, coacta vnda frigoribus, ſtricta, obſtupefacta, durata.* Sic & Ouid. 4. de Pont. *Duratus frigore Pontus.* Ante illos Lucret. lib. 6. *Duramen aquarum.* Horat. ita effert. *Hebrus vinclis niuali compede.* A quo fortaſſe Ouid. 2. Pont. eleg. 2. *Vndaque vincta gelu.* Idem Oui. ita *Cum Iſter aſtrictus aquis: Iſter aquis tergitur.* Sid. Pan. Anth. *Cum ſtarent Hebri latices, curſuque ligato.* Sic. & Clau. 2. in Eutr. — *Exſanguem glacie timor alligat Iſtrum.* Et de laudibus Hercul. *Solidis hærent flumina lymphis.* Alij *Vnda diriguit, riguit, ſtetit, conſtitit.* Fracaſt. 1. Syphil. *Bruma riget, duratque gelu, ſpargitque pruina Tecta rura & gelida glacie vaga flumina ſiſtit.* Et Ouid. El. 10. lib. 5. Triſt. *Ter frigore conſtitit Iſter.* Ante illos Apollin. loquens

loquens de Medea, ποταμοὺς ἴσταν. Thucid.libr. 3.ita A pulcre effert, κρύσταλλος ἐπεπήγει βέβαιος, *cryſtallus concreuerat in ſolidam glaciem.* Aquam enim cryſtallum vocat. Hic labor variandi, quem interdum ſuſcipio, ſeruiat (parcant viri) nouitiis Poetis, quibus ſæpe conſulo in his commentariis.

35.TONDEBANT ACANTHI.] Obſeruat Achil. Statius in omnibus vetuſtiſſimis codicibus Virgilij, hunc verſum ita legi,

Ille comam mollis iam tondebat Hyacinthi.

Et quidem ſimili numero, breui (inquam) ſyllaba poſt quartum pedem producta, Virg. ipſe 6.Ecl.

Molli fultus Hyacintho.

Et Catul. *Iam veniet virgo, iam dicetur Hymenæus.*

Idem, *Tum Thetis humanos non deſpexit Hymeneos.*

Increpito, pro accerſo.

36.INCREPITANS.] Accerſens, vt increpo apud B Lucretium, *Voce increpet acri.* Exprimitur quippe impatientia votorum, & ſtudij. ita Polit. de Cornice in Ruſtico,

Crocitque grauis pluuiam increpat vſque morantem.

id eſt, accerſit.

37.ZEPHYROS.] Illuſtrabunt hanc partem, quæ dixi 2.Georg. in deſcriptione Veris.

38.TILIÆ, PINVS.] Dictum de vtraque. Quære Indicem. Credo potius Poetæ, quam Colum. ſcribenti c.4.lib. 9. Tilias nocentes eſſe apibus, non vtcunque, ſed ſolas.

39.FLORE NOVO.] Lucr.1.

— Iuuatque nouos decerpere flores.

40. INDVERAT.] Ad illud 1.Georg.

— Cum ſe nux plurima ſyluis

Induet in florem.

Verſus de arborum ordinibus.

41. IN VERSVM.] Id eſt, in ordinem, Græcorum imitatione, qui στίχον quoque ad arbores traducunt. Xenophon. Oecon. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα. Quæ ſic vertit Cic. *Cum autem admiraretur Lyſander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines.* Vbi στίχους Græci, id eſt, *verſus* reddidit, *ordines.* Plin. etiam cap. 11. lib. 17. *In diſponendis arboribus, arbuſtiſque, ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verum & aſpectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem ſe porrigente verſu.* Quæ verba inuitant me, vt in Virg. per verſus vlmorum intelligam quincuncem.

Edurus.

42.EDVRAM.] Ait Giſan. præpoſitionem, è, augere hic ſignificationem imitatione græci ſermonis, qui, ἔκπαλαι, ἐξέρυθρος, &c. Ita etiam Ouid.

Nec tamen edure, quod petit illa, nega.

Similes huic aliæ voces, *examinis*, *exangeo*, *exalbidus*: ſed & *eſcendo* apud Varronem, & Saluſtium in Iugurth. & *ecelſus* apud Prudent. 2.contra Sym.

Cum ſuper ecelſo pugnarent Numina ſaxo.

Sic enim contendit legendum in his locis Giſan. non excelſo, non aſcendo.

43.SPINOS.] Cum duplex ſit prunus: alia ſatiua, vrbana, domeſtica, alia ſylueſtris: hanc à Virg. vocari ſpinum, ſcribit Carol. Steph.

Platanus arbor comparata ad delitias.

44.MINISTRANTEM PLATANVM POTANTIBVS VMBRAM.] Platani vmbra, vt iucundiſſima, ita celebratiſſima. Horat. 2. Od. 11.

Cur non ſub alta platano, vel hac

Pinu iacentes.

Claud. in Honor. Epithal. inducit Honorium cubãtem ſub Platano.

Cum poſt labores ſub platani cubes

Vernantis vmbra, vel gelido ſpecu.

Et in altero epithalamio Palladis cupidinem. Plin. lib. 12. c. 1. *Sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt.* Et lib. 17. cap. 12. De vmbris arborum loquens *iucunda & Platani, quamquam craſſa.* Alter Plin. de ſimilibus delitiis lib. 5. Epiſt. *Hedera truncum, & ramos peruerrat, vicinaſque platanos tranſitu ſuo copulat: has buxus interiacet, exteriores buxus circumuenit laurus, vmbræque platanorum ſuam confert.* Cic. & Plato diſputationes ſuas fingunt ſub platano. Prior Craſſi, & Scæuolæ: poſterior Socratis, & Phædri. Huius adducam verba. *Platanus iſta patulis admodum ramis & procera eſt, & altitudo viticis illius, opacitaſque pulcra nimium, & amœna, ac præcipuum nunc habet floreſcendi tempus, vt omnis circum locus ſuauitate compleatur odoris.* Lege reliqua. Attigit huius arboris laudes obiter Petronius:

Nobilis æſtiuas platanus diffuderat vmbras.

Nicander, qui eam vocat θερειλεχῆ, quod in æſtate B ad vmbram ſuam lectum præbeat. Iuuat etymologia, nam ita dicta eſt arbor, quod latis vndique & patulis ſit diffuſa ramis. Obſeruat Germ. reſpectum à Poeta ad habitum huius arboris, quæ in modum tecti ſolet concamerari. Tale celebrat Mart. libr. 9. plantatum ab ipſo Cæſare Cordubæ:

Ædibus in mediis totos amplexa penates

Stat platanus denſis Cæſariana comis.

Talem Hiſtorici prædicant in Lycia, domicilij modo concauam: talem fuiſſe dicunt platanum Caligulæ in Veliterno: talem in Creta illam, ſub qua Iupiter cum Europa concubuit: talem illam, quam Delphis manu ſua Agamemnon ſeuit: talem auream platanum Regum Perſarum, quam celebrat Dio Chryſ. orat. 6. & 57. & alij. Sed cum Poeta ſi- C gnate dicat dari vmbram à Platano compotãtibus, hanc partem illuſtrat idem Germ. nam Plin. & Macrob. aiunt, hãc arborem vino exhilarari, atque ali: adeo vt Hortenſius petierit à Cicerone, diem actionis commutari, quod eſſet eo die iturus in Tuſculanum ad platanos ſuas vino irrigandas. Porro morem edendi ſub arboribus iucunde & feſtiue, tum Noſter celebrat libr. 7. Æn. tum Viſin. illuſtrat in Appendice ad Romanum Triclin.

Platanus vino exhilaratur.

45 SPATIIS DISCLVSVS INIQVIS.] Obſeruo hic quiddam non vulgare ad diligentiam Poetę. Librum alterũ Geor. exorditur à maris metaphora,

— Pelagoque volans da vela patenti.

Eundem finit cum metaphora equorum, & Circi:

Sed iam tempus equum ſpumantia ſoluere colla.

D Similiter hic ſui memor breuem hanc partem ruſticam de hortis à mari incipit, & velis, in circum; & equos deſinit. Pulcre Oppian. 2. Hal. vtramque metaphoram coniunxit equeſtrem, & maritimam ad rem gulæ.

πολλοὶ γὰρ τοῖοι καὶ ἐν ἀνθρώποισιν, ὅσοισι λέλυνται

ἡνία, γαστρὶ δὲ πάντας ὑπίενται κάλωας:

Multi enim tales etiam inter homines, quibus ſoluta ſunt

Habena, ventrique omnes indulgent rudentes.

Vtriuſque metaphoræ affinitas ita eſt magna, vt Syneſius Epiſtol. 4. rem nauticam illuſtret cum re Circi. ἀποβῆναι νεὼς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας: *è naui deſcendere,* E *tanquam e primis carceribus.* Vtramque coniunxit Ouid. per initia Faſtorum, nam cum dixiſſet,

Dirige nauis iter.

Et poſt pauca addit,

— Vates rege vatis habenas.

Atque etiam 2. cum ait de ſuo cantu,

Inque ſuo noſter puluere currat equus. Et poſtea:

Nauiget hinc alia iam mihi linter aqua.

Iterum 4. Nam primo:

Nunc teritur noſtris area maior equis.

Poſt pauca:

Dum licet, & ſpirant flamina, nauis eat.

Et lib. 2. de Pont. El. 6.

Qua

Quæ tu cum præſtes, remo tamen vtar & aura:
Nil nocet admiſſo ſubdere calcar equo.

Idem ferme 2. Art.

Cum mora non tuta eſt, totis incumbere remis
Vtile, & admiſſo ſubdere calcar equo.

Ergo ad hanc Auctorum lucem non te pudeat, lector, vtramque metaphoram coniungere. Hoc moneo, nam ſunt, qui pertinaciter hæreant vulgari præcepto, de perſiſtendo ſemper vni eidémque metaphoræ. Porro ab iſto fine initium ſuum duxit Columel. in lib. 10.

Hortorum quoque te cultus Siluine docebo,
Atque ea quæ quondam ſpatiis excluſus iniquis,
Cum caneret lætas ſegetes, & munera Bacchi,
Et te magna Pales, nec non cœleſtia mella,
Virgilius nobis poſt ſe memoranda reliquit.

Eoſdem verſus vſurpat S. Hieron. Epiſt. 49. ad Innocentium.

46. ALIIS POST COMMEMORANDA RELINQVO.] Locus apertiſſimus Platonis 2. Polit. *mathodes de kai doxas heterois allois epainein.* *Opiniones autem & præmia aliis laudanda relinquo.*

a Nunc age, naturas, apibus quas Iuppiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſecutæ
Dictæo cœli Regem pauere ſub antro.
b Solæ communes natos, conſortia tecta
Vrbis habent, magníſque agitant ſub legibus æuum:
Et patriam ſolæ, & certos nouere Penates:
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.

ARGVMENTVM.

Incipit Rempublicam, & mores apum, quos vt præſtantes in Iouem confert. Habent illæ communem ſobolem, patriam, cibum.

EXPLICATIO.

a HINC incipit deſcriptio Reipublicæ apũ, quæ viſa multis ad humanam adminiſtrationem accedere. Res initio fabulis inuoluitur a Poeta exornante ad hunc modum rem naturalem. Sententia paraphraſtice iſta eſt. Age mi lector, expediam tibi naturas, moreſque quos ornamento magno addidit apibus, non quilibet è vulgo Deus, ſed ipſemet Iupiter: expediam pro qua mercede, pro quo merito tantum honoris adeptæ ſunt, vt ſequerentur ſonitus Curetum, æris crepitacula factæ altrices Iouis in antro Cretæ. Indicat Poeta, additos à Ioue apibus præſtantes mores, quod bene meritæ de illo in Creta fuerint, inſtillato melle in eius os. Fabula, quam attingit, iſta eſt. Deuorabat Saturnus filios; Curetes, ne natum Iouem eadem voracitas perderet, vagitum infantis celarunt crepitibus cymbalorum: quia vero nutrix deerat, ſubiere apes munus iſtud, inuitatæ pulſibus cymbalorum.

b Incipit iſtam apum Rempublicam ab fœtu, ab vrbe, ab penu, quæ tria communia apibus, quod nulli generi brutorum animantium contingit. Sunt enim his ſolis nati communes, communis patria, cibatus communis, quem congerunt æſtate ad vſum hyemis. Cum ait, *in medium reponunt*, nihil aliud ſignat, quam communem eſſe cibum. Obſerua diligẽter, vt Poeta ſe a calũnia vindicet. Duo tantũ prima ait ſolis apibus conuenire, vt vere eſt: in tertia abſtinuit a voce illa *ſola*, quia formicæ etiam, fortaſſe & alia, in medium quoque reponunt ſuum penus.

NOTÆ.

1. NVNC AGE.] Similis exorſus eſt in Lucr. lib. 2. ad tranſitionem:

Nunc age dicta meo dulci quæſita labore
Percipe,

Mellis origo.

2. IVPPITER.] Ab Ioue, vt vides, rem apum exornat Poeta: attingítque originem mellis, indicãs tum primum incepta mella fieri ab apibus, cum inuitatæ crepitibus cymbalorum confluxerunt in os Iouis. Sed turbata omnia in fabulis. Ouid. enim 3. Faſt. rem iſtã ad Bacchum detorquet. Verſus illius ſunt,

Ibat arenoſo Satyris comitatus ab Hebro
Non habet ingratos fabula noſtra iocos.
Iamque erat ad Rhodopen, Pangæaque flumina ventum
Æriferæ comitum cum crepuere manus.
Ecce, noua coeunt volucres tinnitibus illæ,
Quoſque mouent ſonitus æra ſequuntur apes.
Colligit errantes & in arbore claudit inani
Liber, & inuenti præmia mellis habet.

Itaque origo prima mellis fuit crepitus cymbalorum auditus, vel in Creta à Curetibus Iouis comitibus, vel in Thracia à bacchantibus in comitatu Bacchi.

3. ADDIDIT.] Firmat hoc verbũ explicationem meam. Mores enim & Reſpublica addita eſt apibus, & cur addita, niſi quia Iouem pauere.

4. MERCEDE.] Cum merces & mercor ducentur à mereor, omnino pro merito explicui, quæ ſignificatio vnice quadrat huic loco. Dicit n. dicturum ſe meritum, quo apes peruenerunt ad dignitatem nutriendi Iouis immiſſę vna crepitibus Curetum. Qui velit Poetam capere, vt vulgo alij, poſſit per me.

Curetes.

5. CVRETVM.] Potes hic lector intelligere Cretenſes omnes, nam in Creta natus & nutritus Iupiter: Sed melius, fratres quoſpiam, qui Iouis nati curam ſuſceperunt, ſubtraxeruntque crudelitati Saturni. Hos nouem fuiſſe Echemenes ſcripſit in rebus Cretenſium, Dionyſius Chalcidicus quindecim, Pherecydes quinquaginta & duos. Adi Natalem lib. 9. c. 7. Ait vero Strab. lib. 10. dictos Curetas, quaſi *kourotrophountas*, quod Iouem aluerint. Qui multa de his volet, legat Strabonem. Nonnulli Interpretes hic vſque ad nauſeam; Viſum mihi dare tantum verſus Lucret. è lib. 2 quia nonnulla alluſio Noſtri ad illum,

Dictæos referunt Curetas, qui Iouis illum
Vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati, in numerum pulſarent æribus æra.

Et Papin. 4. Theb. quia ad vtrumque:

— Qualis Berecynthia mater
Dum circa puerum iubet exſultare tonantem
Curetas trepidos, illi certantia plaudunt

Orgia,

Orgia, ſed magnis reſonat vagitibus Ida.

An Curetes diſtinguantur à Corybantibus, an ipſiſſimi ſint, ad Vatem nihil: Lege de hac re Notam Delr. in Oet. Sen. pag. 201. Eleganter ad hanc fabulam alluſit Gregor. Nazianz. orat. 39. *Non ſunt hæc partus, & furta Iouis Cretenſium tyranni, neque Curetum ſoni & plauſus, armataq; ſaltationes Dei vagientis clamorem obruentes, vt crudelem patrem effugeret.*

Æs in ſacris. 6. ÆRA.] Non hic capias metalla omnia in communi, ſed ſignate æs ipſum, nam hoc vnice ſacris ſeruiiſſe multa docent. Iuuabatur Luna contra vim magarum æris tinnitibus, non alius metalli. Herbæ multæ, quæ ſacris ſeruiebant, ſecabantur falce ærea, non ferrea, neque alterius materiæ. Cultri hoſtiarum ærei ſæpe erant. Lege Notam Cælij c.6. lib. 29. Sed ſignatiſſime Curetas iſtos dictos χαλκάσπιδας, quod æreis ſcutis vterentur. Auctor eſt Strabo lib. 10. & Mened. Samius in Comm. de rebus Sami.

Dicte in Creta. 7. DICTÆO.] Fuiſſe in Creta Iouis incunabula, vulgatiſſimum; ideo ab Dionyſ. Afro. hæc inſula dicitur Διὸς μεγάλοιο τιθήνη: *magni nutrix Iouis.* Latinus Pacatus Panegyr. *Terra Cretenſis parui Iouis gloria cunabulis* Mæro Græc. Poeta,

Ζεὺς δ' ἄρ' ἐνὶ Κρήτῃ τρέφετο μέγας.

Magnus Iupiter nutritus eſt in Creta.

Nazianz. orat. 39. *Διὸς κρητῶν τυράννου. Iouis Cretenſium tyranni.* Ouid. 3. Am.

Cretes nutrito terra ſuperba Ioue.

Iouis incunabula vbi. Mitto infinitos. Sed quid locus Cretę his cunis nobilitatus? Poeta Dicten ſignat (eſt hic mons Cretæ) in quo conſentit cum Apollon. 2. Arg.

ὄφρ' ἔτι κοῦρος ἐὼν, ἔτι φρεσὶ νηπιάχοισι

Δικταῖον ναίεσκεν ὑπὸ σπέος.

Donec erat paruus, donec puerilia ſenſu

Iupiter, incoluit Dictæi montis in antro.

Ad rem pertinet etymon, dicunt enim Dicten dici ἀπὸ τοῦ Διὸς, καὶ τίκτω. Sil. lib. 12. *Regna Dictæi Regis.* Galenus quoque lib. 9. de Compoſ. Pharm. ait: Iouem nutritum & occultatum in Dictæo Cretæ monte. Diſſentit tamen Callimachus, qui in Hymn. Ζεῦ, σὲ μὲν Ἰδαίοισιν ἐν οὔρεσί φασι γενέσθαι: *Iupiter, Idæis aiunt te in montibus ortum.* Eſt Ida mons Cretæ. Sed diſſidentes Auctores (etiamſi hoc nihil interſit, nam in fabulis mixta omnia) in concordiam adduces ex Arato ita ſcribente:

Δίκτῳ ἐν εὐώδει ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο

ἄντρῳ ἐγκατέθεντο, καὶ ἔτρεφον εἰς ἐνιαυτὸν

Δικταῖοι κούρητες, ὅτε Κρόνον ἐψεύδοντο.

Dictæi Curetes repoſuerunt (Iouem) *in antro Dictæo bene olenti prope Idam montem, ibique nutrierunt per annum, decepto Saturno.* Vti excuſandus ſit Propertius, qui Iouem dixit natum in Ida Phrygiæ, lege Delr. in Sen. Troad. pag. 238. Scio ab aliis induci natum hunc Deum aliis orbis partibus, ſed mentio iſta parciſſima eſt, ſi conferas cum his, quæ de Creta ab infinitis traduntur.

Iupiter nutritus à capra. 8. PAVERE.] Solemne eſt admodum Poetis & Græcis & Latinis Iouem nutritum fuiſſe à capra: Nunc mihi ſatis Aratus qui in Phœnom. αἴξ ἱερὴ, τὴν μέν τε λόγος Διὶ μαζὸν ἐπισχεῖν: *Sacra Ioui capra eſt, quod præbuit vbera paruo.* Poeta hoc munus apibus dedit, fortaſſe habita ratione augurij. Apes enim mel inſtillaſſe in os Iouis recens nati, fore illum Regem

Apes Regij augurium. indicabat. Inde ſignanter *pauere Regem cæli.* Adiuuat Hieron. Regis hiſtoria quam Iuſtinus ita repræſentat lib. 24. *Paruulum, & humana opis indigentem apes, congeſto circa iacentem melle, multis diebus aluere. Ob quam*

Apes eloquentiam portendunt. *rem reſponſo aruſpicum admonitus pater, qui regnum infanti portendi canebant, paruum recolligit, omnique ſtudio*

A *ad ſpem maieſtatis, quæ promittebatur, inſtituit.* Artemidorus quoque ait lib. 2. Onir. cap. 22. apes inſidentes capitibus ſignificare futuros duces, & imperatores exercituum. Apud Herod. lib. 5. Eſt hiſtoria Oneſili, cui iſto oſtento contigit diuinitas. Illi enim quotannis ſacrificia ſunt inſtituta, quod in eius defuncti caput apes mel congererent. Mitto hic iſto apum officio eloquium portendi, & ſermonis dulcedinem. Probant hoc hiſtoriæ Platonis, Pindari, Ambroſij, quorum ora, infantes cum eſſent, apes aduolarunt, & mel inſtillarunt. De Platone videndus Plinius lib. 11. cap. 17. de Pindar. Ælianus libr. 12. Var. hiſt. cap. 45. Et Dio Chryſoſtom. orat. 64. de Ambroſio eius hiſtoria. Redeo ad Iouem, de quo roget quiſpiam, vnde Poeta confinxerit, apes dediſſe Ioui mel? Apes cur fingantur dediſſe Ioui mel.

B Fortaſſe ex hiſtoria: præſtat audire verba Lactantij capit. 22. lib. 1. *Didymus in lib. ἐξηγήσεως Πινδαρικῆς ait: Meliſſea Cretenſium Regem primum Diis ſacrificaſſe, ac ritus nouos, ſacrorumq; pompas introduxiſſe. Huius duas fuiſſe filias Amaltheam, & Meliſſam: quæ Iouem puerum caprino lacte, ac melle nutrierunt. Vnde Poetica illa fabula originem ſumpſit, aduolaſſe apes, atque os pueri melle compleſſe.* Inde fortaſſe a meliſſis, id eſt, apibus, aut à melle, dictus eſt Græcis Iupiter μελισσαῖος, cuius meminit Pauſan. & Attic. & Corint. Ab eodem fortaſſe pietatis officio erga Iouem apes dicuntur ab Claudiano *piæ* de laudibus Serenæ. Et vero in verſu Virgil. ſimilitudo ad illud Apollon. 1. Argon. *Δικταῖον ναίεσκεν ὑπὸ σπέος.* loquitur de Ioue. Sed quoniam

C ſum in his animalibus, quæ Iouem nutrierunt, non omittam, etiamſi ἐκ παρέργου, ſcribi ab Athenæo lib. 9 ex Agathocle Babylonio, Ioui ſuem præbuiſſe vbera. Signata verba ſunt, *θηλὴν ὑπέσχεν ὗν.* Additque grunnitu ſuis non auditum eiulatum infantis. Addam etiam ſcribi à Mærone Græco Poeta, Deum iſtum nutritum fuiſſe a columbis ambroſia, ab aquila nectare. Verſus ſunt apud Natal. lib. 2. c. 1. Iupiter nutritus à ſue, à columba, ab aquila.

τὸν μὲν ἄρα τρήρωνες ὑπὸ ζαθέῳ τράφον ἄντρῳ

ἀμβροσίην φορέουσαι ἀπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων

νέκταρ δ' ἐκ πέτρης μέγας αἰετὸς αἰὲν ἀφύσσων

γαμφηλῇς, φορέεσκε ποτὸν Διὶ μητιόεντι:

Hunc in ſpelunca ſacra pauere columbæ,

Fluctibus Oceani ambroſiamque ſimul ferre volantes.

D *Aſt aquila huic nectar de petra dulce quod hauſit*

Vnco roſtro ſublime volitans afferre ſolebat.

9. COMMVNES.] Hanc communem apum vitam & ſocietatem celebrat Ariſt. lib. 9 Hiſtor. Qui enim legerit capit. 40. libri illius, Regis diſciplinam hanc deprehendet ex migrationibus apum, ex coloniis, ex tota adminiſtratione ciuili. Plin. libr. 11. cap. 5. *Nihil nouere niſi commune.* & cap. 10. *Neq; enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi ſit, & temporis.* Plutarch. in opere; An ſeni regenda ſit Reſpublica apibus dat τὸ κοινωνικὸν communitatem. Baſil. Hom. 8. Hex. loquens de apibus *κοινὴ μὲν ἡ οἴκησις, κοινὴ δὲ ἡ πτῆσις, ἐργασία δὲ πάντων μία: communis eſt habitatio, communis volatus, vna omnium actio.* Dio Chryſoſt. orat. 48.

E de apibus ita ait, *ſυνεργάζονται δὲ καὶ ζῶσιν ὁμοῦ, καὶ παρέχουσι τὴν τροφὴν αὑταῖς, καὶ χρῶνται. Simul opus faciunt, ſimul viuunt, ipſæ ſibi præbent eſcam, & fruuntur ea:* ibidem ſignans hanc communitatem ait, *ὁμονοοῦσι μὲν ἑαυταῖς: Concordant inter ſe apes.* Theodor. orat. 5. de Prouid. *Nec quicquam apud illas priuatum eſt, aut proprium; ſed communis, eſt harum theſaurus, & induſtriæ rerum poſſeſſio.* Ambroſ. libr. 5. Hex. cap. 21. *Apes ſolæ in omni genere animantium communem omnibus ſobolem habent, vnam omnes incolunt manſionem, vnius patriæ clauduntur limine, in commune omnibus labor, communis cibus, communis operatio, communis vſus & fructus eſt, communis volatus. Quid plura, communis omnibus generatio.* &c.

Sunt

Platonis Reſpublica.

Sunt qui putent, & merito adumbratã à Vate ciuilem adminiſtrationem Plat. qui lib. 5. de Rep. aſtruit debere eſſe communia non ſolum bona fortunæ, ſed etiam bona corporis, & animi, & ipſos adhuc liberos. Ex hac vrbis imagine dixit Didymus loquens de ape ἡ πολιτεία τούτου τοῦ ζώου ἐοικυῖα ταῖς μάλιστα εὐνομουμέναις τῶν πόλεων. *Politia huius animalis ſimilis eſt vrbibus optime inſtitutis.* Varr. etiam c. 16. li. 3. *Ha, vt hominum ciuitates, quod hic eſt & Rex, & imperium, & ſocietates.* Dio Chryſ. Orat. 44. in argumentum huius communitatis, quam apes amant, adducit hanc illarum proprietatem: videl. nullam eſſe apem, quæ relinquat ſuum alueum, tranſeatque ad alium; etiamſi alieni aluei multis commodis perfruantur, proprij omnium ſint inopes. Non hic me tempero, adducam enim in gratiam religioſorũ locum eiuſdem Dion. B Chryſ. Orat. 39. vbi magnis laudibus amplificat cõmunitates, quibus ineſt magna concordia. Omitto Græca, quia multa. Ait itaque luculenter: *Quod enim ſpectaculum pulcrius ciuitate conſentiente? quæ auditio gratior? quæ ciuitas melius conſultat, quam quæ ſimul conſultat? quæ facilius agit, quam quæ ſimul agit? quæ minus fruſtratur, quam quæ eadem conſulit? quibus iucundiora ſunt leuiora, quam communiter ferentibus? quibus rarius accidunt dura, quam ſe mutuo ſeruantibus? quæ ciuitas ciuibus eſt amabilior? quæ honorabilior hoſpitibus? quæ commodior amicis? quæ inimicis formidoloſior? à quibus laus videtur* A *credibilior? à quibus vituperium verius? qui nam apud eos, qui rerum potiuntur, maiorem nanciſcuntur reuerentiam? quinam apud imperantes magis parem obtinent honorem? quos magis Imperatores magis parem obtinent honorẽ? quos magis Imperatores reuerentur? quoſnam ita diligunt benigni Principes? quoſnam minus contemnunt praui homines? Nonne enim conſtat, quod concordibus, non ſolum imperium gerentes, ſed etiam Dij attendant.*

Communitatis elogia.

10. AGITANT AEVVM.] Ita Græci βίον ἄγειν, & Lucian. τὰς ἀλκυονίδας ἡμέρας ἄγειν: *agere dies Halcyonios.* Et Thucyd. lib. 5. ἄγοντες τὴν ἡμέραν ταύτην. Monuit Germ. Sed Virgilius proculdubio Enniæ adhæſit, qui 9. Annal. *Qui tum viuebant homines atque æuum agitabant.*

In medium reponere.

11. IN MEDIVM REPONVNT.] Ariſt. c. 40. li. 9. Hiſt. αἱ δὲ μέλιτται θηρεύουσι μὲν οὐδέν, αὐταὶ δὲ ποιοῦνται, καὶ ἀποτίθενται. *apes nihil venantur, ſed ipſæ ſibi cibaria conficiunt & recondunt.* Lege Lactantium lib. de ira Dei c. 7. Phraſis ipſa dicta prius Ariſtophani ἐν ἱππεῦσιν ἐς τὸ μέσον κατατιθέναι. Lege, quæ iam dedi libr. 1. Georg. ad illud: *in medium quærebãt.* Sed quod hoc penus apum, qui cibus? non ſolum mel, vt putant aliqui. Audi Ariſt. c. 40. lib. 9. Hiſt. *Mel apibus tum æſtate, tum hyeme cibo eſt: ſed recondunt alterum quoque cibarij genus, cui durities ceræ proxima, ſandaracem nonnulli appellant.* Supra quoque illis pro cibo præter mel aſſignauit κήρινθον, quod Gaza *ceraginem* interpretatur.

a Namque aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti,
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Feruet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.
b Ac veluti lentis Cyclopum fulmina maſſis
Cùm properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt, reddúntque: alij ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna.
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſántque tenaci forcipe ferrum,
Non aliter (ſi parua licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor vrget habendi
Munere quamque ſuo.

ARGVMENTVM.

Abſoluitur hic locus in explicanda apum ſedulitate. Additur comparatio Cyclopum huic ſedulitati illuſtrandæ.

EXPLICATIO.

a DIXERAT, reponi ab apibus penus ad venturam hyemem, docet nunc longiſſima & ele- C gantiſſima diſtributione diuerſa apum munera. Reponunt (inquit) cibos, nam aliæ quærendo victui ſeſe in agris exercent, huic rei inuigilant: aliæ in ipſis ædibus iaciunt prima fundamenta futuris fauis ex lacrymis Narciſſi, ex lento corticum glutine, ſuſpenduntque ceras: aliæ totæ ſunt in educenda procreandaque ſobole: aliæ conſtipant, condenſantque mella, ne diffluant, ac cellas diſtendunt immiſſo intus ac repoſito nectare, id eſt, melle: aliæ ſortito portas occupant inſtar ſatellitum & cuſtodum alicuius vrbis, & partitis vicibus ſpeculantur,

ac

an futuri ſint imbres, ne reliquæ exeant, aliæ accipiunt onera venientium, aut facto agmine irruunt in fucos, pecus ignauiſſimum, eoſque exterminant. Ita opus feruet,& mella redolent,thymo odoratiſſima, & fragrantiſſima. Conſideret lector a quo vnquam Scriptore,a quo vnquam Poeta, tanta ſedulitas expreſſa ſit,& videbit neminem parem Virgilio. Hic ſane reperiet,laborem extra domum, laborem intra ædes, fundamenta ædificij, ceras deſuper ſuſpenſas inſtar trabium in ædificiis, curam ſobolis primo loco, curam deinde cibi ad alendam ſobolem, & vtramque rem præceſſit magno conſilio ædificatio domus. Inueniet etiam reliquum apparatum ad conſeruandam domum,ſobolem, alimoniã. Nam ſunt ad portas ſatellites, ſunt aſtrologi, qui ſeruent de cœlo:non deeſt pietas in feſſis deonerandis,non impetus militaris in hoſtibus arcendis.

b Rem ingenio illuſtratam efficit illuſtriorem comparatione. Audiſti quo ardore Cyclopes conficiunt fulmina. Alij accipiunt in follibus redduntq; ex illis auras, alij immergunt lacubus ignitum & ſcintillans ferrum,quod, dum mergitur ſtridet. Ingemit Ætna incudibus,atque ictibus Cyclopum attollentium brachia vi magna,verſantiumq. ferrum forcipibus. Non alius labor apum, adeo illæ operis ſui auidiſſimæ ſunt, adeo illas amor habendi viget, premitque.Hic apes Cecropiæ,id eſt, Atticæ ponuntur κατ᾽ ἐξοχὴν.

NOTÆ.

1. NAMQVE ALIÆ, &c.] Potuit diſtributionem ſequentem ſumere ex Ariſt. *Partiuntur inter ſe opera,vt ante dixi. Aliæ fauos conficiunt,aliæ mella,aliæ erithacam: aliæ fauos expoliunt, aliæ aquam comportant ad cellas, & mella temperant: aliæ foras ad opus exeunt.* Volo expendas,vti Ariſtotelem Virgil.reddiderit,Philoſophum Poeta, Græcum Latinus:vt ſcias ipſe hoc exemplo poetice reddere,quod in aliis ſcriptum reperies. Quod Ariſt. διανέμονται τὰ ἔργα: Noſter grandius, *paciſci fœdera.* Quod ille, ἐν᾽ ἔργον ἐργάζονται. agrum ſignans: Noſter cum alluſione ad militiam *exercentur agris.* Ille κηρία ἐργάζονται, καὶ μέλι. Noſter *puriſſima mella ſtipant, & dulcis diſtendunt nectare cellas.* Illi ſimpliciter *erithacam*, quæ ſeruit fundamentis,& rimis obturandis:Noſter acceſſit *Narciſſi lacrymam, lentum è corticibus gluten ad prima fundamenta.* Ille πλάττουσι κηρία: Noſter, *ſuſpendunt tenaces ceras.* Eſt alius locus in eodem capite, cui etiam hærere Virg. potuit,& ad quem nos Ariſt.ipſe reiecit. *Diſtribuunt ſe ſingulis muneribus,vt aliæ flores comueheant,aliæ exſtruant, & poliant fauos.* Sed audiendum, vti Plinius luxuriet pari diſtributione,ad vtriuſque veſtigium: *Temperie cœli cum agmen ad opera proceſſit,aliæ florem aggerunt pedibus,aliæ aquam ore guttaſq́; lanugine totius corporis.* Et poſt pauca: *Aliæ ſtruunt,aliæ poliunt,aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant.* Studium apum repræſentans Hom. 2.Il.ait,

αἱ μέν τ᾽ ἔνθα ἅλις πεποτήαται,αἱ δέ τε ἔνθα:

Hæ quidem cumulatim volant,aliæ vero illis.

Ab Hom.Apollon.lib.1.

— αἱ δ᾽ γλυκερὸν ἄλλοτε τ᾽ ἄλλον

καρπὸν ἀμέργουσαι πεποτηνται.

Silius lib.2.ita:

At dulces ceras,& odori corticis antra

Mellis apes gravida properant,denſoq. volatu

Raucum connexa glomerant ad limina murmur.

Et Theodor. Orat.5. de Prouid. *Per vices, & ordines ex aluearibus auolant, & aere traiecto, nemoribus, pratis & campis inſident.* Iterum: *Tanquam verna quædam,quos nuſti domini lex cogit, domibus ſuis exeunt, quod iterum operi conducit legunt, oneribus ferendis ſatagunt, ſtudioſe aſſiduant,&c.* De hoc ſtudio videndus quoque Amb. c.21.lib.5. Hex.Si locum illum pluribus vis exornare,adi lib.1.Æn.vbi patria de apibus.

2. VICTV.] An victus nomine intelligantur non ſolum cibaria,ſed etiam veſtitus,quærunt nonnulli:videlicet Valla, Alciatus, Floridus, Vlpianus, qui iſta contentioſe admodum.Scias in Virgil. *victu* dici pro victui. Sic Lucilius: *quod ſumtum, atq; epulas victu præponis honeſto.* Infra Noſter *concubitu indulgent*,pro concubitui.Exempla obuia.

3. FOEDERA PACTO.] Phraſes Virgilianæ idem efferentes illæ ſunt. Hic *fœdus paciſci.* In 10. *coniungi fœdere, fœdus componere, fœdus ferire.* In 12. *firmari fœdere fœdus conci pere*

4. NARCISSI LACRYMAM.] Pulcre alluſum ad fabulam Narciſſi, qui mœrore & lacrymis contabuit. Sed & Ariſt.lib.5 Hiſt.c.22 & lib.9. cap.40. *Materiam ceræ ferunt ex δακρύου τῶν δένδρων.ex lacrymis arborum.* Didimus ἀπὸ δὲ τῶν ἀνθῶν καὶ τῶν δένδρων τὰ κολλωδέστερα τῶν δακρύων φέρουσι, *ferentes lacrymas glutinoſiſſimas a floribus,& arboribus.*

5. FAVI.] κηρία, vocat Ariſt. cap.4.lib.4. de Generat.Anim. Sciat lector fauum non ſemper dici cellulas cum melle,ſed tantum cellulas ipſas ſexangulas melle vacuas: & hoc loco ſic accipio: diuidit enim Poeta apum opera,& poſtea mel infert:igitur hic pro loculis nudis accipit. Vitruu. lib.7. c.1. vbi de muſaico opere ſcribit: *nulli gradus in ſcutulis, aut trigonis,aut quadratis,ſeu fauis extent* Vbi fauos vocat hexagona,quia cellæ apum ſexangulæ. Eſt ergo *fauus* tantum forma illa cellularum. Hos, vt dixi ſexangulos eſſe certum eſt.Nazianz. Orat. 34. κηρία δ᾽ ἑξαγώνοις σύζυγα, *fauos ſexangularum, ſimilares.* Didym. θύρας ἑξαγώνους ποιεῖ, *facit cellas ſexangulas* Ideo Ouid.15. Met.*cera ſexangula.* Eadem Ælian.c.13. lib.5. Pergo vlterius.Non vtcunque ſexangulæ, nã æqualia ſunt latera Baſil.ὁμ.8.ἑξ.ἑξαγώνοις γὰρ πάντα καὶ ἰσοπλεύροις τῶν κηρίων αἱ ὀπαῖ, *fauorum fiſtulæ omnes ſexangulæ ſunt æquis lateribus.* Theodoretus accurate ita deſcribit: *Fauos ædificant nec regula,nec gnomone indigentes, & angelos ſibi coæquales omni mathematica ſcientia præſtantiores efficiunt.* Reſtat tantum aperiam,quæ ſit ratio huius formæ.Hanc accipe ex Varr. *Fauus eſt, quem fingunt multicauatum è cera, cum ſinguia caua ſena latera habeant,quot ſingulis pedes dedit natura.*

6. FVNDAMINA.] Intelligit commoſin, piſſoceron,propolin.De quibus lege Plin.c.7.lib.11.Attingit etiam Ariſt.& Varr.

7. SPEM GENTIS.] Ita 1.Ecl. *ſpem gregis.*

8 PVRISSIMA.] Heſiod Theog. κηρία λευκά.

9. STIPANT.] Pari verbo Oppian.1.Cyn. οἷον ὅτε μελισσάων σίμβλα κηρία θλίβει, *cum faui floridi ſtipant aluearia apum.* Ceterum ex verſibus Virgilij, in quibus nunc ſum,Ambroſius periodum iſtum conformauit: *ternes inter domorum ſepta ceras ſuſpendere, & ſtipulare mella, & intexta floribus horrea nectare quodam diſtendere.* Soleo libenter iſta interdum dare,vt ſciat lector,quo in pretio fuerit Virg.apud viros graues, à cuius lectione non retardabantur in numeris negotiorum myriadibus.

10. CELLAS.] De variis cellarum ſignificatibus lege Lipſ.1.Satur.cap.14. Sententiam ita variat Valer.1.Arg *dum plenas nectare cellas Pandit.* Mihi viſum,ſumtam metaphoram à cellis ſeruilibus,quarum meminit Valerius Maximus c.6.lib.7. Nam & anguſtiæ fauorum congruunt cum anguſtiis cuſtodiis ſeruorum, & operoſum animal recte cõferretur

Tt 2 cum

Virgilius vti reddiderit Ariſt.

Apum ſtudium.

Fauos, quid.

Fauorum forma.

Cellæ ſeruorum.

cum laborioſo hominum genere.

Apes ſtationem habent ad portas.

11. Ad portas.] Plin.cap.10.lib.11. *interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum.* Ante vtrumque Ariſt. *εἰσὶ τέ τινες ἐπὶ τῶν θυρῶν φυλακές εἰσιν.* *Sunt enim quolibet aditu custodes.* Diſſident a Plinio Ælianus in ratione temporis, ſic enim ait cap.11.lib.1. *Aliæ vero ex his nocte excubant, ſubitis actiones non ſecus, ac paruam vrbem vigiliis aſſeruantes.* Mos hic traductus ex militia, neque enim in caſtris ſolum excubiæ erant & vigiliæ, ſed in portis etiam. Cæſar 4.Gall. *hi, qui pro portis in ſtatione erant.* Saluſt. Iugurthino: *Neque ſecus atque ſi hoſtes adeſſent, iter facere, caſtra munire, excubitum in portas cohortes ex legionibus, pro caſtris equites auxiliarios mittere.*

Excubiæ in portis ex Romano more.

Sorti pro ſorte.

12. Sorti.] Dictum pro ſorte, more antiquo, vt etiam ruri, veſperi, & in Varr. ſegeti, pro rure, veſpere, ſegete. Sed roget aliquis, cur Poeta in excubiis apum ſortitionem adhibeat? Nam non dubium, quin alludat ad militares excubias: in quibus nulla ſortitio, tantum viciſſitudo quædam. Clare Liu.lib. 28. *in vigilias ac ſtationes ordine ibant*, vbi ordinem audis, non ſortem. Statius lib.10.

—dat teſſera ſignum

Excubiis poſitaque vices.

Et Maro ipſe 9.Æn.

Omnis per murum legio ſortita periclum

Excubat exercetque vices.

Hæc teſtimonia clare indicant, Auctores omnes, qui in excubiis inferunt ſortem, capiendos de ordine, quo quiſque in excubias cuſtodiaſque ſuccedebat. Itaque per ſortem intelligant ordinem, & viciſſitudinem; nihil aliud. Ideo ſtatim Virg. *Inque vicem ſpeculantur aquas*, & Varr. loquens de apibus: *omnes vt in exercitu viuunt, atque alternis dormiunt.* Perinde ac ſi diceret, atque alternis vigilant, quæ clara eſt viciſſitudo. & Ælian. de Regibus apum c.11.lib.5. *Mutationem operarum, & viciſſitudinem munerum faciunt.*

Sortitio pro viciſſitudine.

13. Inque vicem speculantur aquas.] Locus traductus ex Ariſtot. *προγινώσκουσι δὲ καὶ ὕδωρ αἱ μέλιτται.* *Præſagiunt apes hyemem & imbres.* Addit Ariſtoteles indicium hoc: *quod non auolant, ſed ſereno adhuc in alueo volutantur, inde Apiarij hyemem expectant.* Poeta inf.

Nec vero à ſtabulis pluuia impendente recedunt

Longius, aut credunt cælo, aduentantibus Euris, &c.

Ælianus lib.1.c 12. *Eadem tanta diuinatione præſtant, vt & pluuias & frigora præſentiant.* Repetit eadem lib. 5.c.13. Ambroſ. *alias futuros explorare imbres, & ſpeculari curſus nubium.*

14. Aut onera accipiunt venientum.] Plin.cap.10. hanc apum diſciplinam attingit: *Excipiunt eas terna, aut quaterna, atque exonerant.* Verſus iſti tres, aut quatuor repetuntur 1. Æn. de hoc apum onere meminit Theodoret. Orat. 5. de Prouid. *ſe ipſas onerant, anteriorum videlicet pedum miniſterio, cum vlnis, hæc ſua onera ceruicibus imponunt: deinde ſic onuſtæ in aluearia reuertuntur.*

Fucus ignauus eſt.

15. Ignavum.] Sumſit epithetum ab Ariſtot. qui fucum vocat *ἄκεντρον, καὶ νωθρόν, ſine aculeo, ignauum.* Democrit apud Auctorem Geopon.lib.15 de fucis, *εἰσὶ δὲ μεγάλοι, καὶ ἄκεντροι καὶ ἀργοί: ſunt magni, ſine aculeo, ſegnes.* Plat.8.Politic. *κηφῆνας πάντας ἀκέντρους ὁ θεὸς πεποίηκε: fecit Deus ſine aculeo fucos omnes.* & lib.10. Leg. ex Heſiodo *κηφῆνι κοθούροισι*, quia videlicet in illis nõ appareat aculeus. Ideo ergo ignaui fuci, quia ſine armis. Aliam cauſſam horum ignauiæ potes elicere ex Heſiod. in Theog. Nam cum præmiſerit apes ſemper laborare, de fucis ait,

οἱ δ' ἔντοσθε μένοντες ἐπηρεφέας κατὰ σίμβλους

ἀλλότριον κάματον σφετέρην ἐς γαστέρ' ἀμῶνται

At illi intus permanentes coopertis in aluearibus,

Alienum laborem metunt in ventrem ſuum.

Ariſtoteles etiam ait, illos etiamſi fauos conficiant, nullam tamen habere facultatem mellificandi, tantum *Veſci tum eos, tum eorum pullos melle, quod apes fecerint.* Itaque ignaui ſunt, & quia ſine aculeo, & quia inuolant in alienas opes, ipſi nihil facientes. Sed quare ſine aculeo? Plinius capit. 11. *Sunt autem fuci ſine aculeo, velut imperfectæ apes: nouiſſimaque a feſſis, & iam emeritis inchoatæ, ſerotinus fœtus, & quaſi ſeruitia verarum apum.* Mira ratio. Itaque ſicuti ſolet frumentum degenerare in auenam, ita apes in fucos. Scias obiter negari à Plutarcho hanc degenerationem apum in fucos, in opere, An ſeni ſit regenda Reſpublica. Redeo ad Vatem. Attingit ille hic inimicitias apum cum fucis. Has omnes celebrant. Ariſtot.cap.40. *Fucos ἀποκτείνουσι, interimunt, quando non ſatis loci operibus eſt.* In eodem cap. infert, *ſtrictim, deprehenſi à bonis apibus occiduntur.* Plin.c.11. *tardantes (fucos) ſine clementia puniunt.* Indicat, mortem, clare: cap.17. *certum eſt ab apibus fucos interfici.* Interdum contentæ ſunt expellere à ſe, quod hic ait Poeta, & Varro *inſectantes a ſe eiiciunt fucos.* Theod. *fucos à præſepibus arcent, ceu ignauum pecus.* Paria Ambroſius. Sed lege cap.10.lib.1. Æliani, vbi miram apum diſciplinam videas in puniendis primo leniter fucis ob furtum mellis: mox autem, cum clementia non ſuccedit, interficiendis.

Apes in fucos degenerant.

Apum inimicitiæ cum fucis.

16. Arcent.] Ex Græco (notat Germ.) Nam *ἀρκεῖν*, non ſolum eſt ſufficere, ſed depellere, & auertere. Probat Homeri teſtimonio.

17. Fervet opus.] Ad guſtum hunc Plin. de delphinib.cap.8 lib.9. *opere prælium feruet.* Poeta ipſe: *opere omnis ſemita feruet.* Calab.lib.2. *μέγα κίνυτο ἔργον: admodum feruebat opus.*

18. Redolentque thymo.] Latina eſt locutio, non barbara, vt quidam inepte putant. Ita Propert. *Cur nardo flamma non oluere mea.* Ouid.

Perque lucos ſacros, & olentia ſulphure fertur.

Verum eſt, frequentius dici, olere vnguentum, thymum, nardum.

19. Ac velvti, &c.] Hanc comparationem alibi illuſtro. Hic tantum obſeruo, comparari apiculas à Theodoreto diligentiſſimis ſeruis, qui in rem domini vigilantiſſime incumbunt. Aitque illas perſoluere hominibus veluti regibus, vectigalia quædam.

20. Properant.] Actiuum facit. Ita paſſim Græci. Homerus *γάμον σπεύδουσι: nuptias properant.* & odyſ.19. *τεύχεα σπεύδουσ': properare arma.* & Eurip. *σπεύδειν ἀγαθόν.* Ita obſeruauit Germ. & ita iam docti ſentiunt, non de hoc ſolum, ſed de aliis, quæ non apte vulgo dicuntur neutra.

21. In nvmervm.] Fuſe ego 6.Ecl.Adi.

22. Si parva licet componere magnis.] Locus, vt apparet, ſumtus è Thucydide lib. 4. vbi Scriptor deſcribens cladem Lacedæmoniorũ acceptam ab Athenienſibus, ait ſimilem eſſe illi, quę apud Thermophylas acciderat, ſi parua magnis cõparentur. Græca ſunt. *ὡς μικρὰ μεγάλῳ εἰκάσαι.* Verba iſta ab Thucydide ſumſit Ariſt. nam lib.1. de Anim. *ὡς μικρὸν εἰκάσαι μεγάλῳ.* & lib.2. de Partib. Animal. *ὡς μεγάλῳ παραβάλλοντα τὸ μικρὸν* Ab his Baſil. ὁμ.4. ἑξ. *ὡς μικρὰ μεγάλοις εἰκάσαι.* Herodotus quoque lib. 2. Hiſt. ita dixit, *ὡς εἶναι σμικρὰ ταῦτα μεγάλοισι συμβαλέειν.* Ita etiam 1.Ecl. *ſic paruis componere magna ſolebam.* Ouid. 1.Triſt.elegia 3. ſi non verba, certe ſententiam hinc ſumſit. *Si licet exemplis in paruo grandibus vti;*

Hæc facies Troiæ, cum caperetur, erat:

Sententiam & verba alter Plin.lib.5. epiſt. *vt parua magnis*

magnis conferamus,&c. Ad guſtum hunc Pap.3. Sylu. A *ſi fas eſt æquare iacentia ſummis.*

Mel Atticũ optimum.

23. CECROPIAS.] Atticas ab Cecrope Rege Athenarum. Diophanes in Geopon.lib.15. *ἄριστον μέλι τὸ ἀττικὸν, καὶ τοῦ ἀττικοῦ τὸ ὑμήττιον: optimum mel Atticum,& Attici Hymettion.* Dio Chryſoſt.Orat.32. de melle Attico, *καθαρώτατον: puriſſimum.* Sil.lib.14. vt mel Siculum hyperbolice amplificaret,dixit,

Tum quæ nectareis vocat ad certamen Hymetton
Audax Hybla fauis.

Idem libr. 2. celebrat examina Cecropij Hymetti. Ideo Val.1.Arg.vocat Hymetton *dulcem*,& Pap. 12. Th.*olentis Hymetti*,& Ouid.El.4.lib.5.Triſt.hoc mel, non aliud,prouerbialiter vſurpat

—O dulcior illo
Melle,quod in ceris Attica ponit apis.

Mart.lib.13.hoc mel vocat *nectar nobile*,cum ait,

Hoc tibi Theſei populatrix miſit Hymetti
Palladis a ſiluis nobile nectar apis.

Philo (neſcio, an Iudæus) celebrat apes Cecropidas apud Gal.lib.9 de compoſit.Pharm. Queritur Syneſius Epiſt.136. Athenas olim domicilium ſapiētium hominum,tantum iam celebrari ab apiariis, & Hymetti ferias frequentari, non theatri. & Plato in Critia de hac parte orbis, *τὰ γὰρ ὄρη ἐστὶν ἃ νῦν ἐστὶ μὲν μελίτταις μόναις τροφήν: ſunt enim montes, qui ſolas nunc apes paſcunt.*

Apes laborioſiſſimæ.

24. AMOR VRGET HABENDI.] Comparatio eo pertinet, vt videas apes eſſe laborioſiſſimas, & nulli labori parcere præ retinendo melle. Ideo Poeta, *amor vrget habendi.* Plin.c.6. *Nullaſque, cum per cælum licuit,otio perit dies.* Theodot. dixit, *laborioſiſſimum apum genus.*& Ælian. *ζῷον φιλεργότατον: animal operoſiſſimum.* Hunc laborem & ſtudium explicat comparatio iſta Claud.2.Rapt. *Credas examina fundi*

Hyblæum raptura thymum,cum cerea Reges A
Caſtra mouent, fagique cauis dimiſſus ab aluo
Mellifer electis exercitus obſtrepit herbis.

Eodem pertinent verba iſta Nazianz.Orat.34. *vnis apibus tantus laboris, atque induſtriæ amor, vt fauos conſtruant,& ſexangularum fiſtularum, ſibiq; in vicem ex aduerſo reſpondentium, adiumento contineant, & per intermedium parietem atque angulum rectis lateribus alternatim innexis domicilium ſuum fulciant: idq; in tam caliginoſis alueariibus obſcuriſq; figmentis.* Vis ſcire, quo amore habendi vrgeantur? Audi Papinium 10. Theb. qui,vbi præmiſit,apes vti aculeis in furem;cum iam vident,nihil ſic proficere,ſed obſtinatum eſſe raptoris animum,tunc,

—Deficientibus alis
B *Amplexæ,flauamque domum,captiuaq; plangunt*
Mella,elaborataſque premunt ad pectora ceras.

Nihil dici maius potuit ad rem illam explicandam. Ab hoc amore & auaritia procedit non tam vltio in alios,quã punitio in ſe ipſas. Inuehuntur enim acriter in deſides. Obſeruarunt hoc omnes,qui loquuntur de Rep.apum. Nam ſegnes odio habent, expellunt,occidunt. De primo Varr. *nec non oderunt inertes.* De altero Ariſt. *ἐξελαύνουσι δὲ καὶ τοὺς ἀργοὺς αἱ μέλιτται, καὶ τὰς μὴ φειδομένας: apes expellunt ſegnes,& minime parcas.* De tertio Didymus, nam aperte *ἀναιροῦσι: interficiunt.* Omnia coniunxit Plin. *Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox,& puniunt morte.* Baſil.hom.8.de inertib. ait, *μεταμέλει τῆς ἀβουλίας: pœnitet illas temeritatis ſuæ.* Plutar. C in opere, An ſeni regenda ſit Reſp. hanc auaritiam explicat,cum ait:apem pro exemplo debere eſſe his, qui vigore ætatis elapſo, & à militaribus ſtudiis remoti,toti incumbunt communitati,& Reip. ciboq; conquirendo,& augendis commodis. De hac apum ſedulitate legendus etiam Seneca Epiſt.84.

ᵃ Grandæuis oppida curæ,
Et munire fauos,& Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores
Crura thymo plenæ,paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices,caſiámque,crocúmque rubentem,
Et pinguem tiliam,& ferrugineos hyacinthos.
ᵇ Omnibus vna quies operum,labor omnibus vnus,
Manè ruunt portis,nuſquam mora.rurſus eaſdem
Veſper vbi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit,tum tecta petunt,tum corpora curant.
Fit ſonitus,muſſántque oras,& limina circum.
Pòſt vbi iam thalamis ſe compoſuere,ſiletur
In noctem, feſſóſque ſopor ſuus occupat artus.
ᶜ Nec verò à ſtabulis pluuia impendente recedunt
Longiùs,aut credunt cœlo aduentantibus Euris,
Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aquantur:
Excurſúſque breues tentant,& ſæpe lapillos,
Vt Cymbæ inſtabiles fluctu iactante ſaburram
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.

D

ARGVMENTVM.

In Republica apum ſeniores intus,iuniores foris operantur:communis eſt quies,& labor,& vtrunq; ad ſonitum bōbi, quo excitantur,quo dormiunt:non recedunt longè ab alueis, impendente pluuia:onerant ſe lapillis cum ventus ingruit,

EXPLICATIO.

ᵃ SENTENTIA eſt,ſeniores apes intus operari fauorum ſtructioni, iuniores foris ſubuectioni thymi,narratque obiter alia,quæ,præter thymũ,de-

paſcuntur, & multa exornat Poetica epithetorum luce.

b Dicit in hac republica communem eſſe quietem apum omnium, communem laborem. Hoc explicans adiicit, apes luce orta ſimul ex portis ruere feſtinanter ad opus, veſperi autem redire ad curanda corpora, & capiendum ſomnum, præcedente ſtrepitu quodam earum, & bombo; quo quies, caſtrorum more, imperatur.

c Tranſit ad diuinationem apum, quę ſereno adhuc cœlo ſentiunt pluuiam impendere, quam ob rem tunc non longe ab alueis recedunt, breues tantum excurſus faciunt, vt aquam hauriant ex vicino loco. Quin ea ſunt prudentia præditæ, vt tunc ſingulæ lapillos tollant, ne vento abripiantur, ſi is incumbat, ad eum modum, quo naues ſaburram, cum iactantur fluctibus. Priuſquam ad notas eam, volo hic expendas metaphoram à re militari; quam continuo perſequitur. Verba ſignatiora ſunt. Munitio fauorum. Eruptio ex portis tanquam ad bellum, ideo *ruunt*. Reditio non ex agris, ſed ex *campis*, tanquam ſi è bello redeant. Curatio corporum. Sonitus velut tubæ quo excitantur à quiete, quo ad quietem eunt. Aquatio circum mœnia vrbis. Breues excurſus, &c. Huic metaphoræ adiungit figlinam initio, nauticam in fine.

NOTÆ.

Apes ſeniores intus laborant.

1. GRANDÆVIS.] De hoc apum more, quo ſeniores intus, iuniores foris operantur, ita Ariſt. lib. 9. Hiſt. Animal. τῶν δὲ μελιττῶν αἱ μὲν πρεσβύτεραι τὰ εἴσω ἐργάζονται, καὶ δασεῖαι εἰσι διὰ τὸ εἴσω μένειν. αἱ δὲ νέαι ἔξωθεν φέρουσι, καὶ εἰσὶ λειότεραι. *Apum ſeniores intus operantur, hirſutaque ſunt, quia intus ſemper manent: adoleſcentes foris negotium exercent, & neceſſaria comportant, ſuntque leniores.* Plin. c. 10. lib. 11. *Quibus eſt earum adoleſcentia ad opera exeunt, & ſupradicta conuehunt, ſeniores intus operantur.* Ælianus cap. 11. libr. 5. *Prouecta ætate ad id delectæ ſunt, vt domo ſe teneant.* & capit. 12. lib. 1. *Vetulæ aſpectu & tactu horridulæ euadunt, atque ex ætate affecta rugis plena videntur: eæ tamen fingendorum fauorum experientia & induſtria præcellentiores ſunt & longitudine nimirum temporis ad mellis ſcientiam erudiuntur.* & c. 11. eiuſdem libri dixerat: *Earum quædam aquam Regi & apibus vetulis apportant, nam ſeniores apud Regem ad eius ſtipationem ſelectæ permanent.* Idem cap. extremo ſtatuit diſcrimen aliud ſeniorum, & adoleſcentiorum, vt illæ vicinæ ſint Regum aulæ tanquam cuſtodes, & ſatellites; iſtæ extimæ maneant. Attingit morem iſtum obiter Plutarc. in opere. An ſeni regenda ſit Reſp. Comparans enim cum apibus ſenes illos, qui augendæ rei, & quærendo cibo ſtudent, ait, οἴκοι στρωφᾶσθαι καθῆσθαι, καὶ ἀναπονεῖσθαι: *domi ſedere ad componendos & conquirendos cibos.* Vbi cum ait, *domi ſedere*, & præcedat ſermo apum; clarum eſt ad rem noſtram.

Fauorũ munitio.

2. MVNIRE FAVOS.] Ariſt. de hoc munimine. *Fulciunt apes fauos ruentes, fulturamque ſubiiciunt, vt ſubire poſſint.* Pli. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis a ſolo fornicatis.* Et ſupra, quæpiam præmiſit de concameratione. Theodoretus: *humidam mellis naturam tenuibus illis, ſed crebris tabulatis probe cohibentes, &c.* Nazianz. Orat. 34. illis dat ἔρεισμα διὰ τοῦ μέσου τειχίσματος: *ſtabilimentum per medium murum.* Ambr. *minutæ ac rotundæ cellulæ connexione ſui inuicem muniuntur.* Lactantius lib. 3. c. 10. de apibus loquens: *caſtra muniunt.* De cellulis Regum ſignanter Ælian. c. extremo libr. 1. *Regum cellas enim ſeniores loco magna laxitate amplas ædificant, eaſque ſepimento, tanquam muro quodam, ad maieſtatem regiam tuendam circumuallant.*

Dædaleus, um, pro, ingenioſus.

3. DÆDALA TECTA.] Id eſt, optime, & ingenioſe fabricata; à Dædalo artifice eximio. Athen. lib. 7. *pulcra enim omnia, vocant* δαιδάλου ἔργα, *opera Dædali.* Ita Heſiod. ſcutum varium, & arte plenum dicit, πολυδαίδαλον. Fabulæ arte plenæ dicuntur Pind. Olymp. μῦθοι δεδαιδαλμένοι. Calpurn. de ipſa ape 2. Ec. *Dædala nectareos apis intermittere flores.* & Nonnus lib. 17. Dionyſ. δαιδαλέαι ὠδῖνες μελισσῶν: *Dædaleos partus apum.* Ingenium quippe apum allucebit tibi ex ſequentibus. Ab Ariſtot. 2. de Partibus Animal c. 2. dicuntur apes φρονιμώτεραι: *ingenioſiores* aliis animalibus. Et reddit rationem. Quia ſicut craſſior & calidior ſanguis habet vim maioris roboris, ita tenuior & frigidior maioris ingenij. Quod dicit men in his quoque habetur, quæ ſanguini proportione reſpondent, vt in apibus, aliiſque animalibus, quæ ideo ſunt ingenioſiora. De apibus Lactantius lib. 3. cap. 10. *domicilia mirabili arte componunt.* Quæ verba Iſid. accepit c. 7 lib. 12. Ælian. c. 13. lib. 5 *Geometriam, figurarum pulcritudinem, fingendi elegantiam ſine arte, ſine regulis, ſine circino ſimul, & figuras ſexangulas, & ſexlaterum, & æqualium, apes conficiunt.* Ambroſ. *Quæ caſtra quadrata tantum poſſunt habere artis & gratiæ; quantum habent crates fauorum?* Ad artificium iſtud trahi poteſt Homerus 2. Il. vbi de alueo apum, πέτρης ἐκ γλαφυρῆς. Nam quamuis γλαφυρὸς cauitatem ſignificet, etiam elegantiam & artem. Theodoret. laborem apum vocat *ingenioſum*. A Prudentio in Cathem. *opifex apis.*

Apum ingenium.

4. TECTA.] Pari metaphora de apibus Varr. *domicilium, domum.* Homer. 12. Il. οἰκία, & κοῖλον δόμον. Baſil. ὁμ. 8. ἑξαγωνοδομῶν. Iterum de fiſtulis fauorum ἐμφερέσιν πλευραῖς.

5. REFERVNT SE NOCTE.] Obſeruatum, apes noctu redire ad alueos. Pap. 1. Achil.

Apes noctu redeunt.

— qualis nam nocte propinqua
E paſtu referuntur apes, vel in antra reuerti
Mede nouo grauidas miſis videt Hybla cateruas.

6. CRVRA.] Sunt hæc in apibus aſperiora, vt melius hæreant ſarcinæ. Ariſt. φέρει δὲ κηρὸν μὲν καὶ ἐριθάκην περὶ τοῖς σκέλεσιν: *fert ceram, & erithacam cruribus.* Plin. cap. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totaque onuſtæ remeant ſarcina pandata.* Theodoret. ait, hæc onera imponi etiam ceruicibus.

7. PASCVNTVR.] Verbum hoc dat apibus etiam Ariſt. Et Pap. 1. Achil. *e paſtu referuntur apes.* Et Ouid. 1. Art.

Aut vt apes ſaltuſque ſuos, & olentia nacta
Paſcua per flores, & thyma ſumma volant.

Nicander in Alexiph. βοσκόμεναι θύμα ποσί: *paſcuntur thyma pedibus.*

8 GLAVCAS SALICES.] Sidon. Apoll. 2. Ep. *ſalicum glaucarum.*

9. CASIAM.] Fuſe alibi de hac.

10. CROCVMQVE RVBENTEM.] Ouid. 2. Ammian. El. 6. *rubro croco.* Datur hic color à flauore, qui ineſt in croco. Vnde idem Ouid. El. 4. Auroram croceam nominat, quia flauet. *Seu flauent, placuit croceis Aurora capillis.* Ideo Sophoc. Colon. crocum vocat χρυσαυγῆ.

Crocus rubens.

11. PINGVEM TILIAM.] Propter gluten, quo egent apes. Omnino diſſidet Columella a Virgilio c. 4. lib. 9. poſtquam enim poſuit arbores proficuas apibus, ſubiicit;

At tiliæ ſolæ ex omnibus ſunt nocentes, taxi repudiantur.

12. FERRVGINEOS HYACINTHOS.] Id eſt, lugubres, explicatore Tyleſio, nam aliqui (monet [illegible]

Hyacinthus ferrugineus.

hyacin

hyacinthus purpureus eſt. Sed Poeta in Epitheto alluſit ad fabulam pueri, quem Apollo interfecit, luxit, vertit in florem: & ideo quæſiuit ferro ærugine. Sic ferme ille. Sed certe nulla opus fabula ad explicandum Poetam. Ferrugineos nominat, quia color huius floris ad nigredinem (vident hoc oculi) totus pertinet. Et Philo clare in libr. de congreſſu, ὑάκινθος μέλας τῇ φύσει: *hyacinthus niger eſt natura.* Vnde cum lib. 7. Epigram. audis ὑακίνθων πορφυρέων: *hyacinthum purpureum*, intellige non de ſplendente colore. Quid enim ſit color purpureus, explico alibi in hoc libro. Fabula Hyacinthi pueri per occaſionem præbuit legendi & ſcribendi male locum Ouid. 10. Met.

Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit, & hya B

Flos habet inſcriptum, funeſtaque littera ducta eſt.

Legendum non *hya*, ſed αἶ αἶ. Huic lectioni fauent ratio, Græca elegantia, auctores. Ratio, nam αἶ nota eſt querelæ, mœroris, doloris, eſt enim particula σχετλιαστικὴ, ad quam rem nunquam *hya* admittitur. Græca elegantia, nam in dolore ita Lucianus in Philopatre, αἶ αἶ αἶ αἶ τῶν κενῶν ἐλπίδων: *heu, heu, heu heu vanas ſpes.* Auctores, nam Sophocles in Aiace, δυσώνυμος Αἴας. *Aiax infelix nomine* Quæ hæc infelicitas, niſi αἶ, non, *hya*. Theocrit. Epitaph Bionis, νῦν ὑάκινθε λάλει τὰ σὰ γράμματα αἶ αἶ: *Nunc loquere Hyacinthe tuas literas αἶ αἶ* Vides, vt Theocritus loquens cum Hyacintho, tamen non *hya* dicat, ſed αἶ αἶ: Non ergo mirum in Ouidio ſic debere legi, etiam ſi ſermo ſit de Hyacintho. Non enim mirum pueri in C folio, ſed gemitus Apollinis. Clariſſime Ouidius idem explicat 13. Met. vbi tractans fabulam Aiacis, cuius initium eſt αἶ, & ſimul libans fabulam pueri Hyacinthi, ita ait:

Litera communis mediis pueroq; viroque

Inſcripta eſt foliis, hæc nominis, illa querelæ.

Vides, vt literas αἶ, quæ ſunt in Hyacintho, referat in Aiace ad initium nominis, in puero tantum ad notam doloris.

Apes ad bombi ſonitum.

13. OMNIBVS VNA QVIES.] Quæ ſequuntur de vigilia, & ſomno apum, cum exeant mane ad opus, & veſperi redeunt ad quietem, & omnia ad ſonitum bombi illarum, ſumta ſunt ab Ariſtotel. ὄρθριαι δὲ σιωπῶσι, ἕως ἂν μία ἐγείρῃ βομβήσασα δὶς, ἢ τρίς. τότε δ᾽ ἐπὶ ἔργον ἀθρόαι πέτονται. κἀ ἐλθοῦσαι πάλιν, θορυβοῦσι τὸ πρῶτον, κατὰ μικρὸν δ᾽ ἧττον, ἕως ἂν μία περιπετομένη βομβήσῃ, ὥσπερ σημαίνουσα καθεύδειν. εἶτ᾽ ἐξαπίνης σιωπῶσι. Non adduco interpretationem, quia ſatis erit Plinium audire, qui pene ad verbum Ariſtotelem ita expreſſit: *Noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, vt buccino aliquo.* Et inf. *Cum adueſperaſcit, in alueo ſtrepunt minus ac minus, donec vna circumuolet eodem, quo excitauit, bombo, ceu quietem capere imperans, & hoc caſtrorum more: tunc repente omnes conticeſcunt.* Coniunxit ſententiam Ariſtoteles vnico tractu, diuiſit Plinius, vt apparet in c. 10 neſcias cur. Ex eodem Ariſtotelis fonte Æl. c. 11. lib. 5. *Signo dato ſomnum capiunt. Cum tempus eſt ad quietem proficiſci, vna quapiam à Rege iubetur ſomni ſignificationem dare, quæ ſimul vt ad dormiendum ſignum ſuſtulit, ſtatim eæ ſomnum accipere pergunt.*

14. RVVNT PORTIS.] id eſt, ex portis. Nam Catul. de Nupt.

—*ex vrbe ruentes.*

Et Virg. 4. Æn.

—*totaque ex vrbe ſequentur.*

Apes laborioſiſsimæ.

15. NVSQVAM MORA.] Attingit laborem continuum apum, de quo Heſiod. Theogon.

αἱ μὲν τε πρόπαν ἦμαρ ἐς ἠέλιον καταδύντα
ἠμάτιαι σπεύδουσι ...

Illa quidem toto die ad Solem occidentem
Diurna feſtinant.

Ariſt. cap. 40. κἀ ὅταν εὐδία ᾖ, συνεχῶς ἐργάζονται: *aſſidue operantur ſi ſerenum ſit.* Æli. cap. 11. lib. 5. *Diligentiſſime, & laborioſiſſime operantur, nec quiſquam, extra hyemale tempus ac morbum, videat apem otiari.* Alludit Pind. od. 1. Pyth. nam cum alluſione ad apem inducit verbum θύω, id eſt, *feſtino*, & *propero*. Sed hanc illarum ſedulitatem non aliunde melius quam ex Virgil. eliceas tam in hoc lib. quam 1. Æn.

16. THALAMIS.] Notat Germ. à Græcis quoque cellas apum dici & θαλάμας, qua voce vſus Nicander: & θαλάμαι, qua vſus Poeta quiſpiam in Epigram. Græc. in Nicandrum & nos incidimus. habetur locus in Alexipharmacis. In Opp. 4. Hal. reperies, thalamos centies dici de cubiculis piſcium. Itaque, vbi cubant animalia, & indulgent ſuis nuptiis, dici poſſunt thalami ab humana ſimilitudine. Thalamus de apibus.

17. SE COMPOSVERE.] Plin. 4. Epiſt. *Poſtquam ſe compoſuit.*

18. SOPOR.] De ſomno apum ita Ariſt. libr. 4. Hiſt. Anim. c. 10. *Inſecta etiam animalium dormire argumentum, quod requiem capiunt, motuq; omni procul dubio ceſſant, quod præcipue patet in apibus: quieſcunt enim noctu, & conticeſcunt, vt ne bombum quidem ſentiatis.* ἠρεμοῦσι γὰρ κἀ παύονται βομβοῦσαι τὰς νύκτας. Apum ſomnus.

19. NEC VERO A STABVLIS.] Plin. cap. 10. *Prædiuinant enim ventos imbreſque, & tunc ſe continent tectis.* Ælian. cap. 12. lib. 1. *Et quando horum alterum* (id eſt, pluuias, & frigora) *vel vtrumq; impendere conuulturis aſſequuntur, non longiſſime ab alueo volatu procedunt, ſed circum apiaria volantes veluti ſeribus incubant.* Ex *his rebus alueorum cuſtodes futura augurati agricolæ turbulenta tempeſtatis aduentum præ ſciunt.* Ad hanc rem pertinent quæ ſupra dedi ad illud, *Inque vicem peculantur aquas, & nubila cœli.* Tempus nubilum procul dubio intellexit Varro, cum ſcripſit: *non omnia tempeſtas ad paſtum prodire longius patitur.* Vt vero hic *ſtabulis* de apibus cum reſpectu ad terreſtres feras, ita cum eodem Opp. de piſcibus 3. Hal. αὐλίζονται: *ſtabulantur anthiæ.* Apes diuinæ.

20. ET SÆPE LAPILLOS.] Hæc apum induſtria celebrata Auctoribus, Ariſtotele lib. 9. Hiſtor. *Cum ventus ingruit φέρουσι λίθον, lapidum geſtant, quo ſe* D *quaſi fulcro ſtabiliunt.* Plutarcho li. de Solertia Anim. loquente ſignate de apibus Cretenſibus. *Illæ enim ventoſum aliquod tranſuolaturæ promontorium, ſe ipſas exiguis lapillis ſaburrant, ne vento abripiantur.* Signata verba ſunt, ἐρματίζουσι ἑαυτὰς λιθιδίοις: Æliano cap 12. lib. 1. *Sæpe vero vento aduerſo volant pari ulnam lapidum pedibus portantes, quantulus inter volandum commode geſtari poſſit. Itaque in hunc modum contra ventorum incurſiones, & afflatus auræ, ne ex itinere deducantur, einſmodi firmamentum ac robur ſibi machinantur.* Repetit c. 13. lib. 5. Plinio cap. 10. *Gerula ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe librant.* *Quidam in humeros eum imponi tradunt.* Ambroſio lib. 3. de Virginib. *Apis illa ſapiens, cum aeris motus ſuſpectos habet lapillus ſæpe ſublatus per inania ſe librat nubila, ne leue alarum remigium præcipitent flabra ventorum.* E Berſmanni verſus de re eadem digni, qui audiantur: Apum induſtria ne vento abripiantur.

Aduerſus autem ſe notos per nubila
Librat, lapillum ſuſtinens vnis pedibus,
Quo flatuum contra ruentes impetus
Se firmat ipſa degrauata pondere.
Nam cymba recto non fertur tramite,
Quam non ſaburra fulcit æquilibrium.

His, vt vides, Auctores, vt conſentiunt in lapidis geſtatione, ita diſſentiunt in parte corporis, qua is geſtetur, aliis rem ad pedes, aliis ad humeros referentibus.

rentibus. Neque vero deſunt, qui *os* ſignent, ſed non is eſt Plutarchus in adducto loco. Nam verſior ex ſuo *os* addidit. Dio Chryſoſt. Orat. 44. hanc apum prouidentiam refert ad amorem, quo apes amant alueos ſuos, ſeque inuicem, & patriam illam, quam ſemel cognouerunt, & vbi primum natæ. Verba eius: *ita nimis autem ſeſe mutuo eas aiunt amare, & quæ* A *que ſuum alueum, vt ſi quando foris relinquantur hyeme, aut multo vento ingruente,* λίθον εἰς τὰς πόδας ἀναλαβοῦσα, ὥσπερ ἕρμα, *lapidem quaq; pedibus comprehendat ad firmamen: ſicq; volant, ne præteruehantur ab ſpiritu, neue ab aluco aberrent.*

11. Cymbæ instabiles.] Ita Græcus Poeta ex Nota Germ. νῆας ἀσταθεῖς.

ª Illum adeò placuiſſe apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipſæ foliis natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt, ipſæ Regem, paruóſque Quirites
Sufficiunt, auláſque, & cerea regnare figunt.
ᵇ Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere, vltróque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
ᶜ Ergo ipſas quamuis anguſtus terminus æui
Excipiat (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multóſque per annos.
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.

B

ARGVMENTVM.

Scribitur generatio apum, quæ è floribus; ætas ſingularum, quæ ſeptennis: duratio totius generis, quæ æterna.

EXPLICATIO.

ª Dicit admirabiles eſſe apum natales, & generationem. Non enim mares cum fœminis concumbunt, non voluptati indulgent, non ſe dedunt Veneri, non nituntur in partu, vt reliquæ animantes. Quæ ergo ratio generandi? mirum dictu. Colligunt ore ex foliis atque herbis natos ibi repertos, inde Regem ſibi, inde ſufficiūt paruos ciues, illis aulas, illis regna cerea ſtruunt, figunt, componunt: aulas Regibus, regna ciuibus?

ᵇ Quis hoc credat de apibus? adeo pertinaces ſunt in laborando, adeo mellis cupiditate flagrant, & amore florum, ac perinde deſiderio fœtus & prolis, vt ipſæ vltro, dum quærunt, quæ neceſſaria ſunt ad propagandum genus, periculis ſe inferant, donec alas atterant confringantque in ſaxis, atque ita cadant ſub ipſo onere. Hæc mihi viſa eſt ſententia. Nam cum præcedentia, & ſequentia capiantur de generatione apum, quorſum Poeta interiiceret alienam ab hoc ſermone ſententiam? Faceret hoc vulgaris poeta, non Princeps omnium.

ᶜ Colligit ex adducta natalitij ratione, quæ ſit gloria apum, non quidem ex ætate, nam hæc durat non amplius annis ſeptem. Perinde ac ſi dicat. Ergo, quamuis earum vita circumſcripta ſit breui æuo, ſed immortales ſunt felicitatis ſuæ æternitate, auorum perennitate. Dicit hoc, quia non ſubiectæ ſunt infelicitati partuum, vt reliquæ animantes, quibus ſæpe deeſt proles, ſed habent ſemper paratam ſobolem in ipſis floribus.

Notæ.

1. Concvbitv.] Pro concubitui, ex more veterum non ſolum Poetarum, ſed aliorum.

2. In Venerem solvvnt.] Ita Græci, λύουσι εἰς ἀφροδίσια.

3. Foliis natos, &c.] Ariſtoteles, & Plinius, qui ſcribunt de generatione apum, nihil vnquam certi proferunt, vt patebit adeunti. Hæc enim quæſtio vna eſt ex multis, quæ adhuc incomperta Philoſophis, iam in hanc, iam in illam partem abeuntibus. Ex varietate opinionum placuit Poetæ illam eligere, quæ aſſerit, reperiri ab apibus in ipſis herbis & floribus quidpiam, quod ſit pro ſemine, comportentque in aluearia, mox foueant, nutriantque ſemper ipſæ virgines. Cum ergo hanc opinionem Vates ſequatur, adiungam firmamenta, quæ reperi Ariſtotel. lib. 5. Hiſt. Anim. cap. 21. *De generatione apum varia eſt ſententia. Alij enim eas parere, & coire negant, ſed deportare fœturam exiſtimant. Nec vnde* C *portent, conſtat inter omnes: ſed alij ex floribus cerinthi, alij ex flore arundinis, alij ex flore olea aiunt: argumentumque afferunt, quod cum oliuarum prouentus ſit largior, tunc plura examina prodeant.* Obiter vidiſti nō ſolum portari fœturam ex floribus, ſed ex quibus floribus. Idē cap. ſequenti. *Fauos primum conficiunt, mox collocant fœtum, emittentes illum ore, vt iis placet, qui cenſent aliunde prolis primordia conuehi.* Columella etiam, tametſi c. 2. libr. 9. rem hanc neget quærendam, vt quæ parum neceſſaria negotioſis agricolis, tamen cap. 14. quid ipſe ſentiat, ita obiter ſtatuit: *ab æquinoctio verno ſine cunctatione iam paſſim vagantur, & idoneos ad fœtum decerpunt flores, atque intra tecta comportant.* Admittit opinionem iſtam Lactant. cap. 8. lib. 1. *Nam ſi quibuſdam minutis animalibus id præſtitit (Deus,) vt ſibi e foliis natos, & ſuauibus herbis ore legant: cur exiſtimet aliquis,* D *ipſum Deum, niſi ex permiſtione ſexus alterius, non poſſe generare?* Et Ambroſ. 5. Hex. cap. 21. *communis omnibus generatio, integritas quoque corporis virginalis omnibus communis, & partus: quoniam neque vllo concubitu miſcentur, nec libidine reſoluuntur, nec partus quatiuntur doloribus: & ſubito maximum filiorum examen emittunt, è foliis & herbis ore ſuo prolem legentes.* Et lib. 1. de Virgin. *quam te velim filia imitatricem eſſe huius apiculæ, cui cibus flos eſt, ore ſoboles legitur, ore componitur.* Spirant Virgilium Lactantius, & Ambroſius. Roges, vti fiat hęc prolificatio? Audi Plinium lib. 11. c. 16. *Quod certum eſt,*

Apum ſoboles ex florib.

eſt gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt primũ vermiculus videtur candidus, iacens tranſuerſus, adhærenſque ita, vt paſcere videatur. Qui plura velit de hac prolificatione, legat ſequentia Plinij. Et Ariſtotelem c.22. lib.5. Hiſtor. Nam ab hoc Plinius ſententiam ſumſit, & pene verba. A

4. CERBA REGNA.] Claud.2. Rap. de iiſdem: *cerea caſtra.*

Refigo. 5. REFIGVNT.] Nõ hic otioſum *re*, (ait Germ.) ſed vim habet, vt illud: *Fata renarrabat Diuum.* Erit ego *refigunt*, ſedulo, & accurate nimis figunt, ſtruunt iterum, ac fulciunt. Habet vim eandem apud Græcos *ἀνὰ*, vt *ἀναπλάττω*, ita eſt *refingo*, vt ſit, iterum & conſtanter fingo. Opp. 3. Cyn. *ὡς ἄρκτος λοχμῶνα φίλους ἀνεπλάσσατο παῖδας*: *ſic vrſa lingens caros refinget catulos.* Baſil. ὁμ. 8. ἑξ. extulit per *συμπήγνυται*, & *φιλοτεχνοῦσα.* B

Amor pro cupiditate. 6. TANTVS AMOR FLORVM.] Simili emphaſi 2. Georg. *Tantus amor terræ.* Et 3. *Tantus amor laudum.* Idque ad Græcorum imitationem, qui *ἔρωτα* dicunt pro cupiditate. Xenoph. 5. Pæd. loquens etiam de apibus, poſtquam præmiſit obſequium illarum erga ſuum Regem. *οὕτω δεινός τις αὐταῖς ἔρως τοῦ ἄρχεσθαι ὑπ᾽ ἐκείνου ἐγγίγνεται*: *Vſq; adeo vehemens his eſt amor parendi illi.* Opp. de re alia 2. Hal. *τόσσος ἔρως καὶ τοῖσιν ἐν ἰχθύσιν αἵματος ἀνδρῶν.* *Tantus amor ineſt his piſcibus ſanguinis virorum.*

7. GENERANDI MELLIS.] Verba iſta ab Noſtro ſumſit Lactan. lib.3. c.10. vbi quæpiam attingit de artificio apum.

8. ANGVSTVS TERMINVS.] Sumta eſt metaphora à terminis agrorum, qui anguſti erant, vt qui locati in agrorum confiniis, & limitibus. Inde verbum *ſtenoo*, quod eſt, arcto, & veluti in anguſtias redigo. Ab hac terminorum, & limitum anguſtia Varr. libr.4. Ling. Lat. *Sæpe ad limitem arboris radices ſub vicinis prodierunt ſegetem.* Qui in Virgilio legunt, *auguſtis terminus æui*, fingentes neſcio quam elegantiam, à vera lectione abeunt. Anguſti enim termini ſolemnes ſunt. Plin. lib.3. Epiſt. *Iam anguſtis terminis tantæ multitudinis vivacitas ipſa concluditur.* & ſexcenta, quæ omitto. Ad apum immortalitatem ſpectant illa Claudian. de laudib. Serenæ: Anguſtia de termino.

Vnde piæ paſcuntur apes, & prata legentes
Tranſmittunt ſeclis Heliconia mella futuris.

9. PLVS.] Pro, pluſquam. Firmat Germanus Propertij exemplo.

10. SEPTIMA ÆSTAS.] Ariſt. ita ſtatuit lib 5. Hiſt. c.22. *Vita apum anni ſex, nonnullæ etiam ſeptem complent. Quod ſi examen nouem, aut decem annos durauerit proſpere actum eſſe exiſtimatur.* Et in lib. de Reſpiratione. *τῶν γὰρ μελιττῶν ἔνιαι ζῶσι καὶ ἑπτὰ ἔτη*: *Viuunt apes nonnullæ annos ſeptem.* Colum. c.3. lib.9. *Durantq; ſi diligenter excultæ ſint, in annos decem.* Plinius cap.20. lib.11. *vita eis longiſſima, vt proſpere inimica, ac fortuita cadant, ſeptenniis annis vniuerſæ. Alueos nunquam vltra decem annos duraſſe proditur.* Apum vita.

11. AVT AVORVM] Locutionem iſtam, qua ſignatur immortalitas, alibi exorno.

[a] Præterea Regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſeruant. Rege incolumi, mens omnibus vna eſt:
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſoluere fauorum.
[b] Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipántque frequentes.
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulcrámque petunt per vulnera mortem.
[c] His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere. Deum namque ire per omnes
Terráſque, tractúſque maris, cœlúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quémque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
[d] Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viua volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.

ARGVMENTVM.

Cultus apum erga ſuos Reges, ſigna huius cultus, opinio Pythagoræ non de ape ſolùm, ſed de reliquis animalibus, qua indicatur quid diuinitatis in ape inſit.

EXPLICATIO.

[a] CVLTVM apum erga Regem ſuum, ait, præſtare religioni, & venerationi, qua Ægyptus, Lydia, Parthi, Medij colunt Regem Perſarum, cui C prouinciæ iſtæ parebant. Adducit rationem, quia Rege apum incolumi, iſtæ ſocietatem ſeruant, & coaleſcunt in vnam ciuitatem: illo amiſſo, nulla eſt fides, diripiunt mella, ſoluunt fauos, euertunt ſuam Rempublicam.

[b] Explicat iam, quis ille cultus apum erga ſuum Regem. Rex (inquit) tantum cuſtodit opera illarum, tantum præſidet, nihil laborans: illæ vero Regem admirantur, circumſtant cum fremitu, ſtipant frequentes, attollunt humeris, ſe pro illo obiiciunt bello, & morti, quam glorioſam pulcramque putãt, quia pro Rege. Hic tu conſidera, qua maieſtate Poeta loquatur, & diſce attollere res tenues. Rex tantillas

tillus confertur cum magnis Regibus, tantillæ aiculæ cum illorum proceribus. Non hic deeſt conſenſio vrbis in colendo viuente Rege, non euerſio illo amiſſo. Quid illa admiratio? fremitus? ſtipatio? ſublatio in humeros, vt olim milites erga ſuos Imperatores? Quid demum mors ipſa pro tuendo principe.

c Expenſa natura apum, ſubdit quid inde mortales aliqui de his ſenſerint. Sentiunt videlicet meſſe illis partem aliquam diuinitatis, & hauſtus quoſdam æthereos, id eſt, diuinos ſpiritus. Dat hoc explicatius, ſubiiciens ſententiam Pythagoreorum. Dicebant iſti, Deum immiſtum eſſe elementis omnibus; inde eſſe neceſſe, vt animalia omnia, quæ ex elementis conſtant, Diuini numinis, cum primum naſcantur, habeant particulam.

d Pergit in opinione Pythagoræ, aſſerentis nulla animalia omnino mori, ſed reddi cœlo, eoque reuocari, nam inde originem traxerant: nec dici poſſe omnino mori cum ex hac vita in aliam cœleſtem vitam migrent, relata in ſtellarum numerum.

NOTÆ.

Apum cultus erga ſuum regem. Perſarũ Rex.

1. PRÆTEREA REGEM NON SIC; &c.] Omnino credo à Poeta intelligi Regem Perſarum, & Germanum laudo, qui idem exiſtimat in Paralipomenis, & Briſſonium, qui lib. 1. de Regno Perſico verſus iſtos Virgilij de eodem Rege accipit. Qui hiſtorias videat, plane hoc ſentiet. Poeta enim Ægyptum nominat, Lydiam, Parthos, Medos. Dicam breuiter de ſingulis. Ægyptum Regi Perſarum paruiſſe, clare liquet ex cap. 8. Eſther. Et cap. 4. lib. 3. Eſdræ, inſuper ex Ioſepho lib. 11. Antiq. cap. 4. & 6. quibus locis elogij loco de Rege hoc dicitur, tenuiſſe imperium ἀπὸ τῆς ἰνδικῆς ἕως (ἄχρι, μέχρι) τῆς αἰθιοπίας: *ab India vſq; ad Æthiopiam.* Atqui vltra Ægyptum Æthiopia eſt incoantibus à Regno Perſarum. Libanius in Progym. ait, Pellæos (eſt Pella in Ægypto) Regibus Perſarum ſeruiuiſſe. Græca Libanij ſunt, δεδούλευον μὲν ... τῆς τῶν περσῶν βασιλείας. Herodotus etiam lib. 2. ὑπὸ περσῃσι ἐστὶν αἴγυπτος: *Eſt Ægyptus ſub ditione Perſarum* Et lib. 3. inter prouincias ſubditas huic Regi Ægyptum numerat, ſicut & Heliod. lib. 2. Hiſt. Æthiop. ex qua prouincia, & aliis Africæ, Herodotus ait Regi Perſarum proueniſſe ἑπτακόσια τάλαντα: *ſeptingenta talenta.* Ægyptus acceſſit ditioni Perſarum non ſub Cyro, ſed ſub filio eius, quod ſcripſit Plato in Menexeno. De Lydis id clarum, ſiti enim in ipſo Perſarum Regno: & deinde Herodot. lib. 3. Lydos quoque facit vectigales Regis Perſarum, vna cum Myſis, & aliis: Iam Parthos eidem Regi paruiſſe Iuſtini firmat auctoritas lib. 41. Forte & Suetonij in Calig. cap. 5. nam ibi *Regem Regum* non alium exiſtimo, quam Regem Perſarum. Id enim liquidum cognoſcenti hiſtorias Perſicas. Reſtant Medi, qui cum ab illis imperium tranſlatum ad Perſas eſt, conceſſere in eandem ditionem. Et præter Scriptores, quorum, id eſt, Plato in adducto loco id affirmat, loquens de Cyro, ἐλευθερώσας πέρσας τοὺς αὐτοῦ πολίτας τῷ αὐτοῦ φρονήματι, ἅμα καὶ τοὺς δεσπότας μήδους ὑπεχείρωσατο: *Ciues ſuos Perſas animi magnitudine in libertatem redigens, ſimul dominos Medos ſubiecit.* Hæc cum videam vera eſſe (quæ ego latius potuiſſem probare) omnino ſentio, Poetam capiendum de Regno Aſiatico Perſarum. Erant enim admodum proni ad cultum & obſequium ſui Regis, verius ad ſeruilem quandam reuerentiam: vt non immerito putaris Poeta, conferendum cum illis cultum, quem apiculæ præſtant ſuo Regi. Ita etiam vtrunque imperium Ambroſ. contulit lib. 5. Hex. cap. 21. *Apes illæ, quæ non obtemperauerint legibus Regis, pœnitentis condemnatione ſe mulctant, & immoriuntur aculei ſui vulnere: quod Perſarum populi hodieque ſeruare dicuntur, vt pro commiſſi pretio ipſi in ſe propriæ mortis exſequantur ſententiam.* Huc pertinet, comparari ab Æliano cap. extremo lib. 1. ſtructuram apum & ædificia cum ædificiis Regum Perſarum Cyri, & Darij: itemque cum hortis, quos minor Cyrus in Lydia ſtruxit. Iuuat Claudian. de 4. Conſul. Honor.

> *Stridula dulcorum pratis examina Regem*
> *Naſcentem venerantur apes, & publica mellis*
> *Iura petunt.*

Iuuat (inquam) quia verbum *veneror* adeo proprium & ſignatum fuit de cultu Perſarum erga ſuos Reges, vt nihil magis ex hiſtoriis liqueat. De quo eximio ac prope ſeruili obſequio, videndus Briſſon. in aureo opere de Regno Perſico lib. 1. Sed & de cultu, quo omnes Aſiatici Reges haberentur, & vti is longe ſuperet Europæos, lege Ariſt. lib. 3. Polit. cap. 10. Et libr. 7. cap. 7. Salluſtius etiam (citante Seruio) de his gentibus: *adeo illis ingenita eſt ſanctitas regij nominis.*

2. ÆGYPTVS.] Ad rem eſt obſeruatio Pierij libro 26. Ægyptios ſacerdotes ſolitos apem pingere, cum vellent ſignificare populum obſequentiſſimum Regi ſuo.

3. LYDIA.] Hanc prouinciam induci, quia ſubdita eſſet Regi Perſarum, iam explicui. Et id liquidum ex Æliano cap. extremo lib. 1. Hiſtoriar. Animalium.

Parthi ſuperſtitioſi in colendis ſuis regibus.

4. POPVLI PARTHORVM.] Obſeruat ad locum iſtum Germ. Parthos ſuperſtitioſe admodum, & venerabunde Regi ſuo obſequium impendiſſe oſculis pedum, & ſeruili ſupplicatione: quin cum adituri terram ore tangebant, vt auctor eſt Xenoph. Inde Mart. lib. 10. epigr. 72.

> *Fruſtra blanditiæ venitis ad me,*
> *Ad Parthos procul ite pileatos,*
> *Et turpes humileſque, ſuppliceſque*
> *Pictorum ſola baſiate Regum.*

Dicuntur Reges Parthorum picti, quia veſtibus pictis vterentur, vt auctor eſt Plinius. Apte ergo Poeta ad Parthos confugit, vt explicet cultum apum erga ſuos Reges. Ambro. c. 21. lib. 5. Hex. cum aliis nationibus comparat, hunc in modum: *Non Indi, non populi Sarmatarum tantam, quantam apes reuerentiam deuotionis obſeruant.*

Hydaſpes flumen.

5. HYDASPES.] Pulcre pro prouincia fluuium poſuit, vt & Lucan. *Sub iuga iam Seres, iam barbarus iſſet Araxes*, veriſſime autem *Medus*, quia priuſquam ſe in Indum exoneret, Mediam alluit. Leges hic vnius Interpretis nugas damnatis Poetam.

Apes ſuis regibus obedientiſſimæ.

6. REGE INCOLVMI, MENS OMNIBVS VNA EST.] De Rege apum Auctor Geop. libr. 15. μόνου γὰρ αὐτοῦ ἰόντος, ... : *Ipſo enim vnam manente, non diſcedunt.* Ælian. c. 11. lib. 5. *Quoad Rex viuit, tamdiu examen pace fruitur, omniq; ordinum perturbatione caret, fuci ſuis cellis libenter ſe continent, ſeniores ſuum locum habent, nati minores etiam ſuum.* Iſacius Zezes (citante Vrſino) καὶ τούτου ζῶντος μὲν, καλῶς τὸ ζῆν ... διοικοῦσι: *Viuente hoc, pulcre examen regitur.* Ambroſ. *Incolumi Rege, neſciunt mutare iudicium, mentem inflectere.*

7. AMISSO RVPERE FIDEM.] Tale quid Ariſtot. lib. 9. poſtquam enim præmittit Reges interfici ab apibus, cum plures, & improbi, ſubiicit: *Fauos etiam Regum eo tempore ſi parati ſunt, diruunt.* Signatiora

gnatiora ſunt eiuſdem iſta, καὶ ἐὰν ἀπόλλυται ἀπόλλυσι τὸ ἀφεσμόν: *Et, ſi perierit, perire examen.* Et Æliani hæc: *Rege exſtincto, omnia perturbantur, & funditus peruertuntur.* Iſacius ſequenti verſu poſt adductum,

Θανόντος, ἀπὸ τρίχας δὲ, συνδέχονται τελείως:

Mortuo, examen fugit, & prorſus confunditur.

Plin. cap. 17. *Duce prehenſo totum tenetur agmen, amiſſo dilabuntur, migrantque ad alios.* Ouid. 3. Faſt. *Amiſſo dubiæ Rege vagantur Apes.* Ambroſius: *Amiſſo fidem ſeruandi muneris derelinquunt, atque ipſæ ſua mella diripiunt, quod is, qui principatum habuit muneris, interemtus eſt.* Admonet præclare Germ. alludi haud dubie à Poeta ad morem Perſarum, qui Rege mortuo, per dies octo permiſſa licentia, iudiciis, legibuſque ſoluebantur, ac deſtituti, incerto rerum ordine iactabantur. In numero dierum ambigo. nam Selinus apud Stob. Serm. 42. quinque tantum numerat. Verba eius, Πέρσαις ὁ νόμος ἦν, ὁπότε βασιλεὺς ἀποθάνοι ἀνομίαν εἶναι πέντε ἡμερῶν. Suetonius in Calig. cap. 5. tacuit de numero dierum; tantum morem poſuit. Nam ibi, vt iam attigi, de Rege Perſarum eſt ſermo, etiãſi mentio ſit de Parthis. Ceterum verba Poetæ ad animum transfert Seneca Epiſt. 114. quo incolumi cetera hominis manent in officio, parent, obtemperant: ſi ille vacillat, nutant omnia. Lege eundem libr. 1. de Clement. c. 4.

Perſarum mos.

8. CRATES SOLVERE FAVORVM.] Eſt hoc, quod Ariſtot. dixit, τὰ κηρία διαφθείρουσι. Et infra, ἐξέφερον τὸ μέλι: *diripuerunt mel.* vt vero Poeta *crates*, ita Pindarus od. 6. Pyth. μελισσᾶν τρητὸν πόνον, *apum opus cancellatum, perforatum.* Ambroſ. *Quæ caſtra quadrata tantum poſſunt habere artis, & gratiæ, quantum habent crates fauorum?* Huic confine verbum ὑφαίνειν, *texere*, quod ad artificium apum vſurpant Græci. Et Petro. in Fragm.

—texit apis excita ceris.

Virgil. infra,

& floribus horrea texent.

Crates de fauis.

9. ILLE OPERVM CVSTOS.] Facit Poeta Regem apium vacantem omni labore, tantum præſidem cuſtodemque agminis, ac vigilem totius aluei. Xenophon in Oeconom: *Intus præſidet his, qui fauos conficiunt, vt pulcre & celeriter conficiantur.* Verbum Xenophontis reſpondens Virgiliano eſt, ἐφεστηκεν. Plin. lib. 11. cap. 17. *Reliquo tempore, cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit ſimilis exhortanti, ſolus immunis.* Ælianus cap. 11. lib. 5. *Apum Regi cura eſt, modum alui ſtatuere, & ordinem afferre: alias enim aquari iubet, alias intus mella fingere, extruere, expolire, ſuggere; alias vero ad paſtiones proficiſci.* Deſumta hæc ſunt à Xenophon. qui in Oeconom. ὁ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν ἐν τῷ σμήνει μένουσα οὐκ ἐᾷ ἀργοὺς τὰς μελίσσας, ἀλλ' ἃς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι, ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἃς ἂν ἐκείνων αὐτῶν εἰσφέρῃ οἶδέ τε, καὶ δέχεται. Non eget verſione, præmiſſo Æliano, & aliis. Alludit Plato 7. Polit. cum ait, ſapientes, quibus curæ eſt res aliorum vitamque inſpicere, ſimiles eſſe Regibus apum, neque aliter præſidere populo, quam illos ſuis aluearibus.

Apum rex cuſtos operum.

10. CIRCVMSTANT.] De hoc obſequio Ariſt. lib. 9. Hiſt. *Reges nunquam prodeunt foras, vel ad paſtum, vel quauis alia cauſſa, niſi vniuerſa cum plebe.* Iterum poſt multa: αἱ λοιπαὶ ἀεὶ τὸν συνεστραμμένας φαίνονται: *Viſuntur reliquæ circa hunc* (Principem) *glomeratæ.* Baſil. Hom. 8. Hex. οὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐξίασιν, πρὶν ἂν ἴδωσι κατάρξαντα τὸν βασιλέα τῆς πτήσεως: *Non prius volunt proficiſci ad prata, quam Regem videant volatu auctore.* Et Orat. de Gordio Martyre, νόμος ἐστὶ φυσικὸς ταῖς μελίσσαις, μὴ ἐξαίρειν τῶν σμηνῶν, πρὶν ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τῆς πτήσεως ἀφηγήσηται: *Naturæ lex innata eſt apibus, vt nunquam diſcedant ab aluearibus,*

Apes quo ſint cultu erga ſuos reges.

A *bus, niſi Rex prius agmen præcedat.* Attingit ſæpe Plin. cap. 17. *Mira plebis circa eum obedientia. Cum procedit, vna eſt totum examen, circaq; eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur.* Iterum: *Circa eum ſatellites quidam lictoresq; aſſidui, cuſtodes auctoritatis.* Et adhuc: *Cum proceſſere, ſe quaque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet.* Varr. lib. 3. *Regem ſuum ſequuntur, quocunque it.* Xenophon quoque libr. 5. de pæd. Cyri. loquens de diſciplina apum. *Apes ſemper illi vltro parent. Vbicunque manet, nulla illinc diſcedit; ſi quo exeat, nulla eum relinquit.* Quæ verba abſoluit epiphonema hoc: οὕτω δεινός τις αὐταῖς ἔρως τοῦ ἄρχεσθαι ὑπ' ἐκείνου ἐγγίγνεται: *vſque adeo vehemens his eſt amor parendi illi.* Didymus de hoc inſecto, τιμῶσι τὸν βασιλέα, καὶ συνέπονται μετὰ σπουδῆς, ὅπουπερ ἂν τάξῃ: *Colit Regem, &*
B *illum promte comitatur, vbicunque ordines locet.* Artemid. libr. 2. Oniroc. capit. 22. de illis ait, ἡγεμόνι ὑποτάσσεσθαι: *ſubditas eſſe duci.* Videndus Ælian. c. 11. lib. 5.

11. ET SÆPE ATTOLLVNT HVMERIS.] Hæc pars obſequij non omiſſa Scriptoribus, vt præcipua, & magna. Ariſtotel. λέγεται δὲ καὶ φέρεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἐσμοῦ, ὅταν πέτεσθαι μὴ δύνηται: *fertur geſtari ipſe ab examine, cum volare nequiuerit.* Varr. lib. 3. *feſſum ſublevant, & ſi nequit volare ſuccollant; quod eum ſeruare volunt.* Didym. *ægrotantem illum ſuſtinet, & non valentem volare fert, & ſeruat.* Signata Græca ſunt, συνυπολαμβάνει, φέρει, διασώζει. Plin. c. 17. *feſſum humeris ſublevant, validius fatigatum ex toto portant.* Ælian. c. 11. lib. 5. *Si*
C *ab ætate firmus ſit, antecedit examen, dux ad proficiſcendum, reliqua eius ductum ſequuntur: ſin ætate affectus ſit, ceteris apibus vehitur.* Accedunt apes in more iſto ad humanum, quo ſolitum Reges ſe collari, & geſtari humeris, vt de Othone in eius vita ſcribit Suet. c. 8. De more attollendi Reges in ſcutis lege Pithœum lib. 2. Aduerſ. c. 6.

Apes ſuccollant ſuos reges.

12. PVLCRAM MORTEM.] Ita Apul. 3. Flor. *formoſam mortem.* Ambr. de ipſis apibus: *Regem ſuum ſumma protectione defendunt, & perire pro eo pulcrum putant.* Vt hic *petunt mortem*, ita Catull. ex emendatione Marcilij *mortem adpeteret.*

13. ESSE APIBVS PARTEM DIVINÆ MENTIS.] Ad rem ſunt verba Ariſt. lib. 3 de Gener.
D Animal. cap. 10. qui loquens de veſpis, & crabronibus, ait, οὐ γὰρ ἔχουσιν οὐδὲν θεῖον, ὥσπερ τὸ γένος τῶν μελισσῶν: *nihil enim habent diuinitatis, vt habent apes.* Didymus; *Opificium eius vere* θεῖον, *diuinum.* Varro apibus rationem dat, verba ſunt: *hic ratio atque ars.* Plutarch. de amore prolis, ſapientiam, ἀλλὰ τὴν μέλιτταν ἡμεῖς σοφὴν καλοῦμεν: *ſed apem nos ſapientem vocamus.* Et Baſil. ὁμ. 8. ἑξαμ. ait apiculam operari σοφῶς, *ſapienter.* Et Ambroſ. *cum ſit infirma robore apis, valida eſt vigore ſapientiæ.* Ariſt. 2. de Partib. Animal. c. 2. prudentiam: *quam ob rem apes, atque eiuſmodi alia animalia* φρονιμώτερα, *prudentiora multis carentibus ſanguine ſunt.* Varro ingenium: *volucres, quibus plurimum natura ingenij, atq; artis tribuit.* Spectant vero quatuor hæc *ratio, ſapientia, prudentia, ingenium* ad diuinitatem. Vt vero Poeta,
E *partem diuinæ mentis.* ita ab hoc Horat. Sat. 2. lib. 2.

—diuinæ particulam auræ. Syneſ. Epiſt. 105. dixit, καταθεάσασθαι ἐν τῇ ψυχῇ ἀπόλλυσαν τὴν μοῖραν τὴν θείαν: *Videre exſtinctam in animo diuinam particulam.*

Apes diuinæ, rationabiles, ſapiẽtes, prudentes, ingenioſæ.

14. DEVM NAMQVE IRE PER OMNES, &c.] Dicam de hac re etiam in 6. Æn. vbi non ſimilis, ſed idem locus. Hic pauca quædam, ne locus pulcerrimus illibatus ſit. Sequitur Poeta doctrinam Pythagoræ aſſerentis, Deum eſſe immiſtum elementis omnibus, & rebus viſibilibus. Ex hac doctrina procedunt Arati illa, μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί, πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα: *Plena ſunt Ioue vici omnes,*

Pythagoreorum doctrina de Deo.

omnes, fera mortalium, mare, &c. Clem. Alexand. ex A Æſchylo lib. 5. Strom.

> *Ζεύς ἐστιν αἰθήρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός.*
> *Ζεύς τοι τὰ πάντα.*
> *Iupiter eſt æther, Iupiter eſt terra; Iupiter eſt cœlum.*
> *Iupiter eſt omnia.*

Deus cuncta replet. Et quidem Pythagoras Deum vocabat *ψύχωσιν τοῦ παντὸς*, *animationem vniuerſi*, quod omnibus ſeſe rebus infunderet. Quod ſpectatum ab Ariſt. eſt li. 1. Plant. *τίς ἂν εἴη ἡ ἀρχὴ ἡ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ζώου: τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ εὐγενὲς ζῷον, ὁ τὸν οὐρανὸν περιάγει, τὸν ἥλιον, τὰ ἄστρα, καὶ τοὺς πλανήτας*: *Quod igitur in animalis vita principium eſt? quodnam aliud, præter nobile iſtud animal, quod cœlum, Solem, ſtellas, & planetas circuit?* Vide, vti profanum vatem cum cœleſti, Virgilium (inquam) cum Dauide comparet Eugubin. lib. 1. de Per. Philoſoph. c. 3. Ad locum iſtum Virgilij alluſit Baptiſta Mantuan. B lib. 3. Sylu.

> *Cuncta Deus replet: Deus eſt ſupra, Deus infra:*
> *Æthereos orbes habitat ſub Sole, ſub aura,*
> *Sub tellure latens, ſub Dite, ſub æquoris vnda:*
> *Omnia plena Deo.*

Placuit in fine tranſcribere verba Seruij, quæ toti Poetæ loco lucem dant: *Locum hunc plenius exſecutus eſt in ſexto, quem hoc loco breuiter colligit, vt probet etiam apes partem habere diuinitatis. Namque omnia animalia ex quatuor elementis, & diuino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aere anhelitum, ab igne feruorem, à diuino ſpiritu ingenium. Quod quia eſt in apibus ſicut etiam in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent: quæ probantur ex his, quæ faciunt, dimicant enim, colligunt flores, prouident pluuias)* C *fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere diuinitatis.*

15. NEC MORTI ESSE LOCVM.] Addebat Pythagoras ſuæ opinioni, homines, & reliqua viſibilia non omnino mori, etiam ſi mori viderentur; tantum reſolui, & viua reuocari in cœlum: propriè, interire. Eſt enim interitus, interuentus quidam mixtarum rerum confuſionem reſoluens. Ita ſententiam Virgilij concipit Seruius, & Seruium Germanus laudat. Huic ſententiæ affines verſus Lucr. lib. 2.

> *Cedit item retro, de terra quod fuit ante*
> *In terras, & quod miſſum eſt ex ætheris oris,*
> *Id rurſum cœli relatum templa receptant.*
> *Nec ſic interimit mors res, vt materiai*
> *Corpora conficiat, ſed cœtum diſſipat ollis.*

Eodem pertinent verba Plutarchi libr. 4. de Placit. Philoſoph. c. 7. *Πυθαγόρας, Πλάτων, ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχήν, ἐξιοῦσαν γὰρ εἰς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενές*: *Pythagoras & Plato* (ſentiũt) *interitus expertem animam: cum enim exit, peruenire in cognatam ſibi animã mundi.* Ex hac opinione Seruius vocẽ *morti*, in Poeta, explicat, *perditioni*. Sicut & Giſan. in Collectan. Lucretij, ex Lucr. ipſo, & Plinio. Itaque ait Poeta, nulli rei eſſe locũ perditioni, id eſt, nihil funditus perire.

16. VIVA VOLARE SIDERIS IN NVMERVM.] Videntur procedere iſta ex opinione Pythagoræ, quam Plato in Timæo attingit, his verbis: *Denique, cum vniuerſum conſtituiſſet, aſtris parem numerum* B *diſtribuit animarum, ſingulis ſingulas adhibens, eiſque tanquam vehiculo impoſitis monſtrauit vniuerſi naturam, ac leges fatales edixit.* Græca, quæ potiſſimum neceſſaria, hæc ſunt: *διεῖλε ψυχὰς ἰσαρίθμους τοῖς ἄστροις.* Sententia Platonis eſt, quot animas, etiam brutorum, tot eſſe aſtra. Atque ex Platone Plutarchus, *περὶ εἱμαρμένης, ἰσαρίθμους τοῖς ἄστροις ἔταξε, διεῖλέ τε ψυχὰς ἑκάστην πρὸς ἕκαστον, καὶ ἐμβιβάσας ὡς εἰς ὄχημα.* Non opus verſione præmiſſo Platone. Iuuant ſententiam iſtam, quæ dico 5. Ecl. ad illud, *Candidus inſuetum miratur limen Olymp.* de animis Heroum, de quibus fuit opinio tranſcribi ad aſtra. Inde nata opinio altera Platonis exiſtimantis in Epinomide, aſtra omnia eſſe animata, mentemque habere. Arg. eius, *ὅτι τὰ αὐτὰ ἀεὶ πράττει*; *quia ſemper idem agunt.* Adducit mox alia Inde etiam C natum, vt ibidem aſtris choreas aſſignet, quarum ordo & poſitio à mente procedat. Has aſtrorum choreas agnoſcit Philo; ſed non credo ea mente, qua Plato, neque enim putandus eſt crediſſe, aſtra habere animam. Sed vtcunque ſit agnoſcit. In lib. de migratione Abraham ita ait, *ἀστέρων τὰς ἐμμελεῖς, καὶ ἀοιδίμους χορείας*: *concinnas & decentes ſtellarum choreas.* Et ſæpe alibi.

17. ALTO SVCCEDERE COELO.] Affinia iſta Lucr. lib. 2.

> *Sic igitur debent flammæ quoque poſſe per auras*
> *Aëris expreſſæ ſurſum ſuccedere.*

a Si quando ſedem anguſtam, ſeruataque mella
Theſauris relines: priùs hauſtus ſparſus aquarum
Ore foue, fumóſque manu prætende ſequaces.
b Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis:
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens vbi piſcis aquoſi
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in vndas.
c Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.

ARGVMENTVM.

Tranſit ad præcepta mellationis, cuius duo ſunt tempora, Ver, Autumnus: agitque de ira apum.

EXPLICATIO.

a VT apes ſunt mitiſſimæ, ſi nemo illis iniuriam faciat; ita feroces admodum contra inuaſo- D res. Ideo Poeta daturus præcepta de caſtratione fauorum, & mellatione, adhibet initio remedia duo contra apes tunc iraſcentes. Primo, vt ſpargantur aqua demiſſa ex ore in morem pluuiæ: deinde, vt fumo pellantur ex alueo. eſt enim fumus hoſtis magnus apium. vocat alueum *anguſtam ſedem*. Illud: *relinere mella ſeruata theſauris* eſt, recludere, atque aperire mella, quæ aſſeruantur in repoſitoriis & cellis apum. *τὸ ſparſus* dicitur, pro, ſpargens. Illud *ore foue*, eſt,

eſt, ore contine, vt inde ſpargas: vt videlicet aqua calore oris temperata non lædat apiculas, quæ tunc frigoris impatientiſſimæ.

ᵇ Dicit bis ab apibus repleri fauos melle, ac perinde eſſe quoque duo tempora mellis, id eſt, mellationis & caſtrationis fauorum. Sunt autem duo hæc tempora, cum Pleiades oriuntur, & cum occidunt: id eſt, Vere, atque Autumno: oriuntur enim Vere, occidunt Autumno. Hæc pura ſententia eſt. Sed quos adiicit flores conſpicuos, & iucundiores ipſo melle. Pro Pleiadibus ponit vnam earum Taygetem. Huic dat honeſtum os, vt decet fœminam, quæ verſa in ſtellam. Vt ortum ſignet, dicit *oſtendit os terris*. Quis vero apparatus huius ortus? Audi: *Oceani ſpretos pede reppulit amnes*. Cum enim ſtellæ iſtæ oriuntur, maria ſeſe aperiunt nauigationi, ceſſante tunc hyeme, & tempeſtatibus: imo inde (vt plures volunt) dicuntur Pleiades, ἀπὸ τοῦ πλέω, id eſt, nauigo. Ergo, quę tempeſtates exterminant à mari, rectè dicuntur repellere pede amnes, id eſt, fluctus maris, quos ſpernunt, & tanquam pede premunt. Iam pro occaſu, quo in Autumno Pleiades deſcendunt e cœlo in vndas hybernas maris, dicit, fugere illas ab aquoſo piſce, quia iſtæ occidunt, cum oriuntur piſces, & vna cum illis tempeſtates. Bene ait Seruius, triſtem dici Pleiadem aut propter occaſum, aut propter propinquantem aſperitatem hyemis. Multis iſta, ſed neceſſaria tyronibus, quibus deſtino Explicationem.

ᶜ Redit ad iram apum, quam interrupit. Hæc ſupra modum eſt. Quare? Quia ita pungunt, vt vna venenum inferant: quia non contentæ pungere, totum aculeum ingerunt, non partem aliquam, ideo enim *cæca ſpicula*. Seruio Interprete, quia tota latet in percuſſo: quia demum adeo auidæ ſunt vindictæ, & pronæ in iras, vt præ vlciſcendo hoſte vitæ ſuæ ſint prodigæ.

NOTÆ.

1. SEDEM ANGVSTAM.] Seru. *auguſtam* legit, vt liquidum ex eius Interpretatione. Cui lectioni non deeſt ſuus genius. Nam domus apum quantula eſt, tota eſt plena maieſtate, ex cultu videlicet illarum erga ſuum Regem.

2. THESAVRIS.] Ita poteſt nominari, quicquid pretioſum ad cuſtodiam reponitur. nam θησαυρίζω ortum habet ἀπὸ τοῦ τίθημι. Ideo ergo repoſita alimonia theſaurus dicitur.

3. RELINES.] Alluſum in voce ad opificiũ apũ, vt enim illæ tegentes opus ſuum omnia illinũt glutine, ita prædo diuerſo conatu relinit.

Participia ſumũtur pro participiis.

4. SPARSVS.] Non dubium, quin participia ſumantur pro participiis, vt hic *ſparſus*, pro, ſpargens ex conſenſu omnium. Ita in Virg. & aliis *voluentibus annis*, eſt, voluendis. *voluentia plauſtra*, in 1. Georg. & *voluentia luſtra* in Lucret. explicãtur à Giſan per tempus præſens, id eſt, volubilia, [illegible], quæ voluuntur. In 9. Æn. *nec nos via fallet euntes* eſt, ituros, dum ibimus. Apud Horat. *veniens in æuum*, eſt, in æuum venturum. Qui ſalutalli Græcam linguam vel tantum a limine hoc capies: eſt enim in illis mira participiorum turbatio.

Fumus hoſtis apum, & cur.

5. FVMOS.] Eſt fumus hoſtis apum acerbiſſimus. Plutarchus in [illegible] quærit [illegible]. Et lib. de Auditione ait, orationem aſperam eſſe inſtar fumi, quo apes ab aluearibus expellantur. Et in Præcep. Polit. loquens de apibus, [illegible] *pauimus hos fumo*. Apoll. 2. Argon. de iiſdem, [illegible] *longe ab alueo expelluntur infeſtatæ fumo*. Ariſtotel. 9. Hiſt. [illegible]: *laborant vehementer ex fumo*. Baſil. Orat. 1. de Ieiunio, [illegible] *fumus apes exterminat*. Ibid. cap. 8. lib. 12. *fumum fugiunt*. Nonnus lib. 5. Dionyſ. ait, apes ſuffocari fumo, [illegible], *ſuffocante fumo*. Attigit aliud agens Liuius lib. 4. ore Dictatoris reprehendentis milites: *Fumo ne vilti velut examen apum loco veſtro exacti, inermi cedetis hoſti? non ferro extinguetis ignes, non faces?* &c. Euiſdem rei mirifica eſt comparatio apud Virgil. lib. 12. Æn. Sed quæ huius rei ratio? Interpres Apollonij in adducto loco rem conijcit in anguſtiſſima ſpiramenta apum. Verba ſunt, [illegible]. Ad præceptum ipſum ſunt Plinij verba c. 16. *Cum eximuntur mella, apes abigi fumo vtiliſſimum, ne iraſcantur, aut ipſæ auide vorent*. Dicit hoc, quia vbi vident inuaſorem, auidiſſime deuorant, ne quid relinquatur hoſti. Et Colu. c. 15. loquens de caſtratione: *fumum an apes promouetur, quæ confeſtim maioris impatientes in priorem partem domicilij, & interdum extra veſtibulum ſe conferunt*. Vide quæ in ipſo præcedunt de inſtrumentis, & olla, qua hic fumus euaporandus, vt vindemia mellis tuto fiat ab ira apium.

6. SEQVACES.] [illegible]

Mellis conficiendi duo tempora.

7. BIS GRAVIDOS.] Locus Ariſt. ex lib. 9. Hiſt. [illegible]: *Mellis conficiendi duo ſunt tempora, Ver atque Autumnus*.

Fœtus pro melle.

8. FOETVS.] Ne vox iſta nouitium fallat. Non hic ſoboles, ſed mel ſignatur. Nam fœtus, id eſt, proles, qui poteſt eſſe grauida? Vox hæc nec ipſis conuenit matribus ex ſententia Poetæ, cum illæ nõ ſint grauidæ, tantum legant filios ex floribus. Deinde inter præcepta mellationis ſæpius poneretur quidpiam de prole. Tertio, ſentiunt plurimi ſemel tantum in anno prolificare apes. Conuincit hoc ratio, præſertim in opinione Poetæ: nam flores, ex quibus legunt filios, verni ſunt.

Meſſis de aliis dicitur quam de ſegetibus.

9. MESSIS.] Metaphora iſta ab ſegetibus vagatur in res alias, idque Græcorum imitatione, quib. ἀμάω, quod proprie eſt meto, ad alia tranſit, ſic [illegible] *vbertatem metere*, dixit Plutarchus. Sic Calaber lib. 14. de fructibus animi, [illegible]: *metunt ſuaues & vberes fructus*. Ad rem Virgilij clare Heſiod. Theog. loquens enim de fucis, qui mel deuorãt, [illegible]: *Metunt alienum laborem in ventrem ſuum*. Vide affinia huic locutioni, 2. Georg. vbi de vindemia loquens ait, *metito*. Sed & Baſil. Orat. de Gordio Martyre confine verbum θερίζω ad aliud, quam ad meſſes tranſtulit, nimirum ad gaudia, quæ ſequuntur labores, [illegible].

Mellationis tempora.

10. TAYGETE.] Omitto fabulam, quia trita, & ego aliqua in ſuperioribus. In præcepto ipſo omnino hæſit Ariſtoteli. Verba iam attuli. nam a Varrone diſſidet. Hic enim dat tria tempora mellationis, primum in ortu Vergiliarum (eædem iſtæ cum Pleiadibus) tertium poſt earundem occaſum: paria hic Virgilius: ceterum, medium ille addit, nimirum acta æſtate, antequam totus Arcturus exoriatur. Eadem cum Varrone Didymus apud Auctorem Geop. ait enim vindemiandum mel in ortu Pleiadum menſe Maio per initium, deinde incipiente Autumno, tertio Pleiadibus occidentibus circa menſem Octobr. Videndus quoque Plin. lib. 11. c. 16.

Os dat aſtris.

11. OS OSTENDIT HONESTVM.] Ductum fortaſſe ex illo Theoc. in Hel. [illegible]: *Aurora oriens honeſtum oſtendis os*. Obſerua, vti os detur aſtris, ſic Soli dat Virg.

Ergo vbi purpureum nitidis Sol extulit vndis
Extulit os. Et de Lucifero in 8.
Et Catul. de Berecynthia:
Sed vbi oris aurei Sol radiantibus oculis
Lustrauit æthera album.

Amnis de mari. 12. OCEANI AMNES.] Expreſſum hoc ex Græcis, qui loquuntur de mari tanquam de flumine. Nam Homer. Il. 18. ῥόος ὠκεανοῖο. Mimernus apud Strab. l. 1. ὠκεανοῖο ῥόον. Calab. lib. 12. ὠκεανοῖο ῥόας. Et lib. 5. ὠκεανοῖο ῥέεθρα. Et lib. 14. ἁλὸς χεῦμα. Omnia ſignant fluxus & fluenta. Quin expreſſe Hom. Odyſ. 11. Oceanum vocat fluuium verſu iſto, qui extremo proximus,

Fluuius de Oceano.

τὴν δ' (id eſt, νῆα) κατ' ὠκεανὸν ποταμὸν φέρε κῦμα ῥόοιο.

Hanc autem (nauem) *ferebat per fluuium Oceanum fluctus fluentis* (illius) Et Il. 14. ποταμοῖο ῥέεθρα ὠκεανοῦ: *fluenta fluuij Oceani.* Herodotus lib. 7. vocat mare ore Xerxis δολερὸν καὶ ἁλμυρὸν ποταμόν: *doloſum & amarum fluuium.* Nonnus 5. Dionyſ. χεῦμα ὠκεανοῖο. & lib. 7. ῥόον ὠκεανοῖο. & lib. 12. ὠκεανοῖο ῥοῆσιν.

13. AVT EADEM SIDVS FVGIENS.] Habet affinitatem (ex nota Germ.) cum hoc loco ille Calabri lib. 5.

Πληιάδες τ' ἀκάμαντος ἐς ὠκεανοῖο ῥέεθρα
δύνουσ' ὠρίωνα περικλυτὸν ὀρρωδοῦσαι.
Simul ac Pleias indefeſſi maris fluenta
Subit, formidans illuſtrem Orionem.

Tantum eſt diſcrimen, à Virgilio effugi Piſces ratione tempeſtatis, à Calabro Orionem cum reſpectu ad fabulam, qua vna ex Pleiadibus Merope violata ab Orione fratre, ab eo tam grauiter diſſenſit, vt illo oriente ipſa occidat, & contra. Itaque quod Calaber de Merope, Noſter de Taygete: quod ille de Orione, hic de Piſcibus. Mihi viſum imitationem ductam ab Heſiodo, qui præceptum aliud ruſticum includit ex ortu & occaſu Pleiadum hunc in modum:

πληιάδων ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων
ἄρχεσθ' ἀμητοῦ, ἀρότοιο δὲ δυσομενάων:
Cum oriuntur Pleiades Atlante ſata
Incumbendum meſſibus, arationi cum occidunt.

Aut ab Apollon. lib. 3. Arg. vbi rem quampiã aſtruit ab Pleiadib. δυομένῃσιν, καὶ ἀνιούσαις: *occidentibus, & orientibus.* Roges de quo occaſu Pleiadum capiendus Poeta? De Coſmico ò Lector: at vero Ouid. Eleg. 9. lib. 1. de Ponto, qui in Autumno hoc ſidus oriens exhibet illo verſu, *Quattuor autumnos Pleias orta facit*, capiendus eſt de ortu Chronico. Poteſt enim contingere, vt idem ſidus eodem die coſmice cadat, chronice oriatur. Vide Ioan. de ſacro Boſco initio c. 3. Spheræ. Explicat piſcem. de vero piſce, qui volet, poſſit delphinum capere, hic enim proximus Occidenti.

Apum iræ. 14. ILLIS IRA MODVM SVPRA EST.] Iræ apum vbique celebres. Apud Homer lib. 12. Iliad. Græcorum furor apibus comparatur. Ab eodem lib. 16. veſpæ (affine hoc animal) dicuntur habere ἄλκιμον ἦτορ: *generoſum cor.* Dicuntur apes à Calab. 3. ἀναιμοβόθροι, ab vltione, quam auide expetunt. Et lib 8. ἱεμένας χροὸς δῦναι, ab eadem: *cupida perforandi corpus.* Ab eadem vltione illis dat Homer. 12. Iliad verbum: ἀμύνονται. Et Ambroſ. *ardorem vindictæ.* Nonnus 5. Dionyſ. dixit σμερδαλέα κέντροισιν ὡπλισμένας μελίσσας: *aculeis horribiles armata apis.* Ariſt. lib. 4. de Partib. Animal. cap. 6. ait, inſecta, quæ in aluo aculeum geſtant, eſſe animoſa, exemplumque adhibet in apibus. De hac auicula Didymus, *Reſylit* ἰσχυρότατα, *fortiſſime his, qui illius labores euertere aggrediuntur.* Ad hoc argumẽtum pertinet illud Plutarch. in opere, An ſeni ſit regenda Reſpub. obſeruantis nunquam apes degenerare imbelles in fucos: οὔτως γὰρ οὐδὲν τῶν γήρας χαριεῖν κηφῆνα μελιττῶν. Claudian. 2. Ruffin. ita exprimit illatum iras:

——*veluti paſtoris in ora*
Commota glomerantur apes, qui dulcia raptus
Mella trahit, pennaſque cient, & ſpicula tendunt.
Et tenuis ſaxi per propugnacula cuncta
Rimoſam patriam, ductaque pumicis antra
Defendunt, pronoque ſonos examine volant.

Papin. 10. Th. pari genio:
Sic vbi pumiceo paſtor rapturus ab antro
Armatas erexit apes, fremit aſpera nubes:
Inque vicem ſeſe ſtridore hortantur, & omnes
Hoſtis in ora volant.

15. MORSIBVS] Obſeruetur locutio, non enim feriunt apes ore, non dentibus, etiam ſi os habeant, vt teſtis Ariſt. lib. 4. de Partib. Animal. c. 6. ſed aculeo, qui illis in aluo eſt, & tamen eo dicuntur mordere: ſic reperies morſum dici de ictu ſcorpij, qui tamen cauda ferit.

16. INSPIRANT.] Verbum hoc ſæpe vſurpatum à Poeta ad imitationem Homeri, notauit Victor lib. 38. c. 6.

17. SPICVLA COECA RELINQVVNT.] Ideo *cæca*, quia breuicula admodum, & ita tota latent. Obſeruat Germ. à natura apum dictũ Ciceroni pro Flacco: *mortuus eſt aculeo iam demiſſo, ac dicto teſtimonio.* Quibus verbis imitatus videtur Cicero Platonem, qui ait, ὥσπερ μέλιττα τὸ κέντρον ἐγκαταλιπὼν οἰχήσομαι: *moriar relicto aculeo inſtar apis.* Verba Platonis (non enim locum ſignat Ger.) in Phædone ſunt. Adiungo etiam non diſſimilia verba alterius. Plinius 1. Epiſt. in ea quæ eſt ad Cornelium Tacitum: *Nam delectare, perſuadere, copiam dicendi ſpatiumque deſiderant: relinquere vero aculeum in audientium animis is demum poteſt, qui non pungit, ſed infigit.* Alluſit ſane ad naturam apum. Sicut & Val. Maxim. cap. 9. lib. 8. qui de populo Athenienſi prædicante eloquentiam Periclis ita ait: *In labris eius hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare: inque animis eorum, qui illum audierant, quaſi aculeos quoſdam relinqui prædicabat.* Vt vero Poeta *cæca ſpicula*, ita Plinius lib. 4. Epiſt. *Sæpius à Domitiano non ſecus ac tela, quæ & ipſa cæca, & improuida feruntur, in optimum quemque contorquebatur.*

18. ANIMASQVE IN VVLNERA PONVNT.] Ariſt. lib. 9. Hiſtor. αἱ δὲ πλήξασαι ἀπολλύνται: *Intereunt quæ percuſſerunt.* Et reddit rationem: *quoniam ſine inte. ſtini eruptione aculeus eximi non poteſt.* Iterum in eodem libro: τὸ δὲ κέντρον ἀποβάλλουσα ἡ μέλιττα ἀποθνήσκει: *moritur apis amiſſo aculeo.* Eadem ſcribit lib. 5. c. 12. Et Nicander in Ther. de ape. ᾗ τε καὶ ἐν κέντρῳ θάνατος πέλει, &c. *cui ex aculeo mors.* Ambroſius, *Habent tamen ſpicula ſua, & inter mella fundunt venenum, ſi fuerint laceſſitæ, animáſque ponunt in vulnere ardore vindictæ.* Ad hanc naturam apum alluſit Seneca cap. 19. lib. 1. de Clement. *Vtinam quidem ea hominis lex eſſet, quæ apibus, & ira cum telo frangeretur, nec ſæpius liceret nocere quam ſemel.*

Apes, cum pungũt, moriuntur.

ª Sin duram metues hyemem, parcéſque futuro,
Contuſóſque animos, & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceráſque recidere inanes

Quis dubitet?[b] nam ſæpe fauos ignotus adedit
Stellio: lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis,
Aut dirum tineæ genus, aut inuiſa Mineruæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
[c] Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acriùs omnes
Incumbent, generis lapſi ſarcire ruinas.
Complebúntque fores, & floribus horrea texent.

ARGVMENTVM.

Abſtinendum à caſtratione fauorum in hyeme rigentiſſima: præcepta de ſuffitu, & ceris eradendis, quo expellantur animalia infeſta.

EXPLICATIO.

[a] MONET Poeta caſtratorem fauorum, vt ſi quando venturam hyemem, duram fore intellexerit, ac propterea tactus miſericordia ceſſet à caſtratione; tamen, ne tum dubitet aluearia inuiſere, apes ſuffumigare thymo, quo illæ conualeſcāt; ne dubitet ceras inanes & vacuas melle eradere omnino ac recidere, ne ibi parentur latebræ, & domicilia animalculis. Sic explico Poetam; longe aliter Seruius, cui non credo. nam apes cera non victitant. Sed quare Poeta ſententiam cum admiratione intulit? Credo hanc eſſe eius mentem. Apes, cum caſtrantur faui, pellendæ ſunt fumo ex alueis; non aliter; pelluntur autem propter iram, quæ illis eſt ſupra modum: inde eſt, vt qui beneficium in illas vult conferre aut ſuffitionis, aut abraſionis inanium cerarum, iure poſſit timere, ne illæ irritatæ benefactorem inuadant. Ergo Poeta excitans hominem iſtum ad laborem: quis (inquit) dubitet, illas ſuffire, vt à rebus fractis conualeſcant? quis ceras recidere, vt inde fugentur animalia, etiam ſi ſe exponant irritatarum iris, ictibus, ſtimulis?

[b] Contexit catalogum beſtiolarum, quæ apes infeſtant, non omnium, ſed ſex tantum. Pendet ſententia ex ſuperioribus, ita: Suffienda ſunt aluearia, ceræ vacuæ eradendæ, propter ſtellionem, blattas, fucum, crabronem, tineas, araneā. Stellio fauos exſedit, blattæ cubilia congerunt in alueis, fucus otioſè ſedens alienum pabulum depopulatur, crabro & tinea ſe apibus immiſcent, aranea ſuſpendit caſſes in foraminibus exeuntes apiculas prædatura. Vide, vt mirifice cuique peſti ſuū verbum aſſignauerit. [b]Expende etiam Epitheta, quæ cuique attribuit vetus Vates. Stellio ignotus eſt, id eſt, ignobilis, ait Seruius, vel, ignotus, id eſt, inobſeruatus, & latenter eo ſubiens, ait idem, & probat Germanus: blattæ lucifugæ; in quo attigit naturam vermiculi ſemper latētis: fucus immunis, videlicet à labore, & tātum ventri indulgens: crabro aſper. nam dira aucula, & procax in petendo; cui etiam arma diſparia; ſed hoc in Notis: tineæ diræ, vt quæ depopulentur deprædentúrque mella: aranea Mineruæ inuiſa, attingit fabulam, quæ obuia. Vidiſti peſtes cum ſignatis verbis, cum ſignatis attributis.

[c] Abſoluitur locus cum eximia laude. Quantus eſt animus apiculis, quæ tot peſtibus oppugnatæ, nequeunt expugnari. Quo magis inuaduntur, atque hauriuntur, eo acrius incumbunt in opus ſuum, lapſum genus reparant, ruinas ſarciunt, complent foros (id eſt, cellas) melle, flores conuehunt veluti in horreum.

NOTÆ.

1. PARCESQVE FVTVRO] Hoc præceptum eo deſtinatur, ne apes in deſperationem adducātur adempto cibo. De hoc loquuntur præter alios, Ariſtoteles, Didymus, Varro. Ait primus apiarios tantum mellis relinquere, quātum ſufficiat ad hyemem, quod niſi fiat, vel examen ibi moritur, vel inde diſcedit. Secundus cum præmiſerit adimēdam illis decimam partem mellis vere, & æſtate; adiicit, hyeme auferendam tantum partem vnam, & relinquendas duas. Tertius, apes diſcedere, ſi omne mel eximatur. Poeta amplius quid præcipit: vt videlicet ex neceſſitate & ſæuitia imminentis hyemis, ſi forte rigida admodum fore intelligatur, omnino parcatur.

2. CONTVSOS.] Eadem verba, quæ hic Virgilius, coniungit Sophoc. in Antiq. θραυσθέντα, καὶ ῥαγέντα πλεῖστ' ἂν εἰσίδοις: Contuſi animi.

Contuſum, & fractum ſæpe videas.

Et Sil. lib. 16.

Stent etiam contuſa malis mea mœnia, fracto
Nomine Sidonio. Et lib. 1.

——contamine primo
Contuſo pugna, fractiſque in gurgite cœptis.

Valerius c. 7. lib. 2. *Faſces contuſi, atque fracti dictatoriæ ſe animaduerſioni ſubſtraxerunt*: Et c. 3. lib. 5. *Contuſam & confractam belli Punici armis Rempublicam.* Et c. 1. lib. 9. *fracta & contuſa Punica feritas eſt.* Sic legendum, non concuſſa, vel ex ſimilitudine ſæpius ab eodem repetitarum vocum. Idem c. 3. lib. 7. dixit *aduerſis prælus contuſos animos.* Et Spartian. in Caracal. *contuſis animis militum.*

3. SVFFIRE.] Locus clare Varronis. *Verno tempore, & æſtiuo fere ter in menſe mellarius inſpicere debet ſuffumigans leniter eas, & à ſpurcitiis purgare aluum, & vermiculos eiicere.* Inde Colum. c. 4. De eodem ferme tēpore loquens, quo Varro: *decimo quoque die alui aperiēda ſunt & fumiganda: quod, cum ſit moleſtum examinibus, ſaluberrimum tamen eſſe conuenit.* Eſt hoc remedium neceſſarium. Scribit enim Ariſtot. lib. 8 Hiſt. c. 27. de beſtiola quadam, quæ infeſta apibus. ὃ κεντῶν ... τῶν μελιττῶν, ἀλλὰ μόνον ὀδύνῃ καπνιζόμενος: *non aculeo ab apibus expellitur, tantum fumo abigitur.*

4. THVMO.] Cum eadem præcipiat Colum. quæ hic Virg. tamen ait, fumum iſtum debere eſſe ex fimo bubulo, nam hic quaſi quadam generis cognatione aptus eſt apibus. Ælianus c. 60. lib. 1. ex herba pulicaria. Sed non dubium, quin omnibus thymus præſtet?

5. CERASQVE RECIDERE INANES.] Placuit aliquantulam explicatio noſtra propter verba iſta Col. c. 13. lib. 9. *Hyginus quidem in eo libro, quem de apibus ſcripſit: Ariſtomachus inquit, hoc modo ſuccurrendum*

laborantibus exiſtimat. Primum, vt omnes vitioſi faui tollantur, & cibus ex integro recens ponatur: deinde, vt fumigentur. Quibus videtur complexus vtrunque præceptum Virgilij.

Apũ hoſtes multi.

6. STELLIO.] Sex tantum enumerat beſtiolas, quæ infeſtæ apibus. Hac occaſione coniungam in hac Nota quaſpiam alias, quas reperi in Scriptoribus. Ariſtot. lib. 8. Hiſtor. cap. 27. vermiculum numerat, quem alij clerum, alij pyrauſtam nominăt: deinde beſtiolam aliam ſimilem hepiolo: tertio erucam, quam vocant teredinem. Lib. vero 9. c. 40. veſpas, paros, hirundines, meropes, ranas, lutarias: paria ferme Auctor Geopon. Et Ælianus loco duplici. Sed & cap. 6. eiuſdem lib. 9. de ictide, quam Gaza, & alij viuerram interpretantur, τὰ δὲ σμήνη κακουργεῖ. τὸ γὰρ μέλιτι χαίρει: *Officit aluearibus, eſt enim mellis auida.* Imo ictidem Ariſtotelis eſſe, quem ſtellionem vocat Vates, Germanus autumat. Tranſeo ex Ariſtotele ad alios. Columella c. 7. lib. 9. adducit ſtellionem, ſcarabæum, genus quoddam papilionis, blattas. Addit cap. 14. tineas, quas ait euertendas. Plinius cap. 18. præter veſpas, de quibus iam ex Ariſtotele, addit crabrones, & muliones (ſunt iſti ex genere culicum, nimirum qui mulos ſolent vexare, quoſque Ariſtot. vocat ἐμπίδας, cap. 19. lib. 5. Hiſtor.) & ranas, non eas tantum, quæ ſtagna obſident; ſed & rubetas. & cap. 19. papilionem, de quo eadem ait, quæ Ariſtotel. de hepiolo. atque ita videtur hepiolus Ariſtotelis, & papilio Plinij, eadem eſſe beſtiola; & ideo Ariſtotel. non dixit hepiolum, ſed ſimilem hepiolo, hæc vero, quæ ſimilis hepiolo, papilio eſt in Plinio. tum etiam Plinius numerat araneos. hos quoque Ælianus cap. 60. lib. 1. & iyngem auem. De fuco, præter ſupra adductos omnes, meminit etiam Heſiod. in Theogon. & lib. 1. ἔργ. Et Dio Chryſoſt. Oration. 48. Et Plato 8. Politic. κηφῆνα σμήνους νόσημα. *fucus peſtis apum.* Lacertos, & genera omnia ſerpentium numerant Scriptores inter hoſtes. Nicand. Ther. de ſerpente Agroiti, ὃ καὶ ... μελίσσαις: *[illegible] vtatur apibus.*

7. LVCIFVGIS BLATTIS.] Plin. c. 28. lib. 11. tenebrarum alumna blattis vita, lucémque fugiant.

Sedeo de otio.

8. SEDENS.] Verbum hoc otium notat in Scriptoribus. Demoſthen. 2. Olynth. καθήμεθα οὐδὲν ποιοῦντες: *ſedemus nihil. genies.* Iterum, τὰ δὲ ὑμέτερα αὐτῶν ἀπολωλεκότες κάθησθε *veſtra cum amiſeritis, ſedetis.* & 1. Philip. ſynonymicῶς adhibet, μέλλοντας καὶ καθημένους: *cunctantes, & ſe ten es.* Liban. in Progymn. νῦν δὲ κάθησθε τῶν ἡμετέρων λόγων ... : *ſe ietis nunc, orationémque meam requiritis.* Herodotus lib. 3. τί κάθησθε ἐν τοῦθα ὦ Πέρσαι: *Quid hic ſedetis Perſæ?* Apollon. 1. Arg. ... : *ſedetis fruſtra.* Sed de hac nota alibi latius?

Fucorum inertia.

9. ALIENA AD PABVLA FVCVS.] Clare alluſum ad verſum Heſiod. Theog. qui de fucis,

> ἀλλότριον κάματον σφετέρην ἐς γαστέρ᾽ ἀμῶνται.
> *Alienum laborem ſuum in ventrem inferunt.*

De iiſdem lib. 1. ἔργ.

> κηφήνεσσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν,
> οἵτε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
> ἔσθοντες.
> *Qui apum laborem abſumunt otioſi*
> *Vorantes.*

Ariſtot. etiam lib. 9. Hiſt. ait, nihil laboris ſuſcipere, tantum τρέφεσθαι τὸ τῶν μελιττῶν. Dio Chryſoſt. Orat. 48. loquens de aluearibus. τί οὖν; οὐχὶ κἀκεῖ γίγνονται κηφῆνές τινες ἀργοὶ καὶ χαλεποί, καὶ κατεσθίοντες τὸ μέλι: *Quid ergo? nonne & illic naſcuntur fuci quidam ſeui, & mel deuorantes?* Rem hanc attingit non ſemel Plato l. 8. Polit. Et Procopius apud Suidam in voce κηφήν.

A De Procopij lectione lege Leopardum lib. 16. Emẽdat. c. 13. Redeo. Putat Germ. Virgilium forte reſpexiſſe ad verba Hom. Odyſ. 1. qui de procis. ἀλλότριον βίοτον νήποινον ἔδουσιν: *alienum cibum impune abſumunt.*

Crabro.

10. ASPER CRABRO.] A procacitate, qua impetit, & ab aſperitate in pungendo, ſumta hæc beſtiola pro ſymbolo maledicentiæ. Lege Interpretes Alciati, de tumulo Archilochi, qui fuit; & adiice ad crabronis truculentiam verba iſta Plin. c. 21. lib. 11. *Ictus eorum haud temere ſine febri eſt. Auctores ſunt ter nouenis punctis interfici hominem.* Nazianzen. Orat. 52. prouerbialiter ſumſit. τί σφηκιὰς ἐγείρεις κατὰ τῆς πίστεως, *Cur aduerſus fidem crabrones excitas?*

11. IMPARIBVS ARMIS.] Cum crabro ſuperet magnitudine & apem & veſpam, neceſſe eſt illius B aculeus maior ſit aculeo apis, & hinc fortaſſe imparia arma. Eſt & alia fortitan ratio. Sic ibit Ariſt. li. 9. Hiſt. c. 42. in genere apum reperiri abſque aculeo, tam Reges ipſarum, quam fucos: ex veſpis quoque nonnullas eſſe inermes: at vero crabrones omnes armari aculeo. Indicat videlicet tam ipſos, quam Reges eſſe aculeatos. Ergo, arma diſparia, quia plura. Pertinent ad hanc rem, quæ dixi in ſuperiore Nota de ictu mortifero crabronum, quod malum longe ab apibus?

12. DIRVM TINEÆ GENVS.] Placuit hæc lectio ab ſæuitia depopulandi mellis. Qui legunt *duris* non tam facile capient.

13. TINEÆ.] Putant nonnulli ſcribendum *tiniæ*, ex lib. veteri, in quo eſt hæc ſcriptura, & aliis codi- C cibus. Huic rei firmandæ ſeruiet mos veterum, apud quos frequenter reperias tertiam vocalem pro ſecunda. Vetus inſcriptio apud Smetium. *Pontifex*, pro, pontifex. Et, *Mircurio*, pro, Mercurio, *cauias*, pro, caueas. *vineæ*, pro, vineæ. *Camina*, pro, Camena. *Ni*, pro, ne. Sic contra vſurparunt ſæpe ſecundam vocalem pro tertia, vt *Deana* pro, Diana. *Dolea*, pro, dolia. *Merето*, pro, merito. *Soledas*, pro, ſolidas. Hæc omnia in promtu ſunt apud Smetium.

Vocalis tertia pro ſecunda.

Vocalis ſecunda pro tertia.

14. SVSPENDIT.] Ita Ariſtot. ἀράχνιον ἄνωθεν κρεμάμενον. Ouid. 4. Met. — *ſummo que pendens aranea tigno.* Iſid. e. 5. lib. 12. de aranea: *perpetuum fuſi nent in ſuo labore ſuſpendium.* Et inde etiam aranea Græcis dicitur ἀράχνη, παρὰ τὸ αἴρειν καὶ τὰ νήματα, quod volando in altum tollat ... Græci alte pendentia dicũt D ὑψικρεμῆ. Dio Chryſoſt. Orat. 4. ſynonymicῶς inducit iſta μετεώρους, ... , ὑψηλάς, μετάρσιος.

15. QVO MAGIS EXHAVSTÆ.] Ad maiorem diligentiam, quam apes adhibent, cum vaſtantur mella, pertinet locus Ariſtotel. ſcribentis, redd. eas otioſiores, ſi in eximendis fauis plus mellis relinquatur. Et addit, eas anxias laborare, ſi plus adimatur, minus relinquatur. Eodem pertinet, præceptum Magonis apud Colum. c. 15. dicentis, nõ interimendos fucos omnes ab curatoribus aluearij, & ratio eſt, *ne apes inertia laborent, quæ cum fuci aliquam partem cibariorum abſumunt, faciendo damna, ſiunt agiliores.* E Hoc prius ſcriptum eſt Ariſtoteli κηφῆνες δ' ὀλίγοι ἐνόντες ὠφελοῦσι τὸ σμῆνος. ἐργατικωτέρας ποιοῦσι τὰς μελίττας. *Fuci, ſi pauci, inſunt: red lunt enim apes ſolicitiores in labore.* Habuerunt fortaſſe pro exemplo apiculas Romani illi, qui cenſebant, non eſſe euertendam Carthaginem, ne Roma otio torpeſceret adempto hoſte?

16. HORREA.] Ita etiam Baſil. Hom. 8. Hex ἀποθήκας μέλιτος. Et Ambr. *intexta floribus horrea nectare quodam diſtendere.*

17. TEXENT.] Illuſtraui ſupra.

* Si

[a] Si verò, quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit, triſti languebunt corpora morbo,
[b] Quod iam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuò eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent:
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæque fame, & contractæ frigore pigræ:
Tum ſonus auditur grauior, tractimque ſuſurrant,
Frigidus vt quondam ſyluas immurmurat Auſter,
Vt mare ſollicitum ſtridet refluentibus vndis,
Æſtuat vt clauſis rapidus fornacibus ignis.
[c] Hic iam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentéſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiúmque thymum, & graue olentia centaurea.
[d] Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque vno ingentem tollit de ceſpite ſyluam
Aureus ipſe; ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deum nexis ornatæ torquibus aræ:
Aſper in ore ſapor. tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curua legunt prope flumina Melæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.

ARGVMENTVM.

Tranſit ad morbos apum. Conſtituit languentium ſigna ſex, remedia nouem, ſiſtit in flore amello, quem late deſcribit nous ſex.

EXPLICATIO.

[a] AB incommodo, cui apes expoſitæ ſerpentum iniuria; tranſit ad incommoda morborũ, quibus etiam obnoxiæ. Si vero (inquit) morbo languerint, hic iam vrito galbanum. Interponit enim longiſſimam parentheſin Illud, *quoniam caſus apibus quoque noſtros Vita tulit*, eſt, quando ipſis vita quoque attulit ſimiles morbos cum hominibus.

[b] Interponit, vt dixi, longam parentheſin, qua continentur ſigna apis morbidæ atque affectæ, ad remedia venturus. Signa non valentium apum ſex ſunt. Color alius ab eo, qui prius: macies, qua illarum corpuſculum horrore quodam, & deformitate perfunditur: exportatio defunctarum ex alueis, habent enim ſua funera: conglobatio apum ad foramẽ ipſum, fit hæc inſtar pendentis funis, mutuo pedum innexu; vuam vocant Scriptores Ruſtici: pigritia, qua intus cunctabundæ permanent, contractæ famẽ & frigore: ſonitus quidam grauior ſolito, eſt enim A luctuoſus & gemebũdus, qui ſuſurrus diſcurrit per omnes tractus aluei. Extremi huius ſigni triplicem adducit comparationem. Solent ſyluæ immurmurare, flante Auſtro frigido: mare inquietum ſtridere, vndis refluentibus: ignis æſtuare, clauſis fornacibus; tale eſt apum murmur, talis ſtridor, talis æſtus.

[c] Adhibet iam remedia: hæc nouem ſunt. Odor galbani incenſi: mella immiſſa per canales, ſic enim illas recreabis, ſubleuabiſque noto pabulo: poſſit melli admiſceri, tunſa galla: poſſint roſæ admiſceri poſtquam aruerint, tunſæ pariter: vtilis erit ſapa, & hæc pinguis, ideo oportet multo igni coquatur, quo ſit pinguior: racemi paſſi ex vite Pſythia, quæ celeberrima ad vuas paſſas conficiendas: thymus, & hic ex Attica; hoc κατ' ἐξοχήν: herba centaurion grauiter redolens: demum amellus, floſculus B quidam. In hoc extremo multa continuit. ideo ego tractu alio.

[d] Vbique Virgilium, vatem eſſe agnoſcas. Solent poetæ alij res naturales vnico tractu perſequi, nihil interponentes ad iucunditatem. Fugit vitium illud Maro. Erat fortaſſis feſſus Lector inter tot remedia. Luxuriat igitur in extrema ope, & amelli lata deſcriptione mire laſciuit. Ergo deſcribit florem illum à forma, colore, munere, ſapore, tempore quo naſcitur, loco vbi legitur. Forma poſita eſt, in ingenti ſylua, quam attollit, & hanc ex vnico ceſpite; odor

floris eſt aureus,foliorũ vero(quæ multa ſunt) ſub- A lucens,ac purpuraſcens inſtar nigricantis violæ:deſtinatur egregio munere Deorum aris.ſiunt enim ex illo torques,id eſt,corollæ,quibus aræ ornantur:ſapor aſper eſt tendénſque in amaritiem:erumpit hic flos ex ſuo caule exacta æſtate, videlicet cum valles iam ſunt tonſæ,& demeſſæ ſegetes: naſcitur prope Mellam Galliæ fluuium. Huius ergo floris radices vino optimo ac mite odorato incoquantur, apponantúrque in caniſtris ad foramina aluearum, vt illis pro cibo apes vtantur cum ægræ ſunt.

NOTÆ.

Apũ morbi. 1. **CONTINVO EST ÆGRIS ALIVS COLOR.**] De ſignis apum,cum illæ morbidæ, ſcribunt B Ariſt.Col.Plin Pallad.Auctores omnes Ruſtici.Poeta in iſtis *alius color*,ſoluit vnicam Græcorum vocem ἀλλοχροεῖν.

2. **HORRIDA VVLTVM DEFORMAT MACIES.**] Locus vt apparet, ſumtus ex Varr. *Minus valentium ſigna ſunt piloſæ, & horridæ, vt pulverulentæ, niſi opificij eas vrget tempus.*Col.c.13. *Ille morbus maxime eſt conſpicuus,qui horridas contractáſque carpit.* Contra Plinius c.18.de illis loquens:*nitore ſanitas æſtimatur.*

Exportare de funeribus. 3. **EXPORTANT.**] Non ſolum ἐκφέρω Græcis, & *effero* Latinis eſt verbum funebre: ſed etiam ἐκκομίζω, cui reſpondet *exporto*. Teſtimonium Ariſtotelis adduco in ſequenti Nota.Inde Suidas vnum per alterum explicat: ἐκφέρεται λέγεται ἢ ἐκκομίζεται. Ælianus lib.8. Var.Hiſt.c.4.de Poliarcho dante ſepulturæ honorem canibus,& Gallis,ait, ἐκκομίζειν ἀποθανόντας. Inde,ſicut Græcis ἐκφορά, id eſt, *Elatio*,ita, ἐκκομιδή,ideſt,*exportatio*.Lege Kirchmannum l.2.de funerib.Romanorum.Quem vidi,poſtquam hæc ſcripſeram In Cedreno quoque bis aut ter reperi ἐκκομίζειν.

Apes efferunt mortuas. 4. **TRISTIA FVNERA DICVNT.**]Hane notam humanitatis pariter, & religionis multi in apibus obſeruarunt. Ariſt. ἐὰν δ' ἐν αὐτῇ ἀποθάνῃ, ἐξάγουσιν ὁμοίως: *ſi qua intus obierit, cadauer ſtatim foras efferunt.* Iterum, τὰς δ' ἀποθνησκούσας τῶν μελιττῶν ἐκκομίζουσιν ἔξω: *exportant foras apes vita functas.* Col. c. 13. *frequenter aliæ mortuarum corpora domiciliis ſuis efferunt.* Plin.cap. 18. *Defunctas progerunt, funerantiúmque more comitantur exſequias.* Porro verborum forma vſurpata Val. D Max.c 8.lib.5.*funus duceretur*.Et Pap.11.Th. —*qui inde ferant,qui funera ducant.* Et Albinouanus ad Liuiam:*Funera ducuntur Romana per oppida Druſi.* Iterũ: *funera ducenda.*

Vua Apum. 5. **AVT ILLÆ PEDIBVS CONNEXÆ,**&c.] Hanc rem ita expreſſit Ariſt. κρέμονται ἐξ ἀλλήλων ἐν τῷ σμήνει. Euſtachius, ἐξηρτημέναι ἀλλήλων. Varro ita: *multæ ante foramen, vt vua,aliæ ex aliis pendent conglobatæ.* Iuuen Sat.13. *Examénque apium longa conſederit vua.* Hom.2.Il.βοτρυδὸν δὲ πέτονται.Virg pulcre,vt ſolet, in fine huius lib. *-lentis vuam demittere ramis.* Et in 7. Æn.cum reſpectu ad locum,in quo ſum:

—pedibus per mutua nexis

Examen ſubitum ramo frondente pependit.

6. **IGNAVÆ-PIGRÆ.**] Ariſt. quoque inter notas morbidarum. ἄλλο δὲ σημεῖον οἷον ἀργία τις γίνεται τῶν μελιττῶν. Ex eadem nota Col.c.13. *aliæ intra tecta, vt in publico luctu, mœſto ſilentio torpent.* Adhibet hanc notam Plin.cap.18. in defuncto earum Rege: *Rege peſte conſumto,mœret plebs ignauo dolore, non cibos comportat,non procedit, triſti tantum murmure glomeratur circa corpus eius.*

Tractum. 7. **TRACTIM.**] Indicat vox ſuſurrum quendam continuum veluti ab vna in reliquas cellulas diuagantem vtique συνεχῶς, & conſequentiam quandam ſtrepitus in omnes partes prolati. Aliæ aliorum explicationes, videlicet tractim,id eſt,ſine intermiſſione, iugiter,lente & ſimiles non è notione huius vocis ſunt. Explicationi noſtræ fauent verſus Lucr. lib.3. Lucretius.

Denique ſæpe hominem paulatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere ſenſum,
In pedibus primum digitos liueſcere,& vngues
Inde pedes,& crura mori,poſt inde per artus
Ire alios tractim gelidi veſtigia lethi.

Verſus iſti indicant proculdubio mortem ſucceſſione quadam per membra omnia peruagantem. Pari genio Prud.Hym.10.Periſt.

Scindunt vtrinque milites teterrimi
Mucrone bisulco penſilis latus viri,
Sulcant per artus longa tractim vulnera,
Obliqua rectis,recta tranſuerſis ſecant.

Neque aliud,quam mortem tractim ductam explicuit Plin.lib.7.c.50.verbis iſtis, *Atque etiam morbus eſt aliquis per ſapientiam mori.* Dicit enim in ſenibus mortem incipere à ſapientia,ſicuti potuiſſet dicere, mori per pedes,per crura. Quod omnino eſſet, deficere vitales ſpiritus in pedibus,in cruribus.Eſſe autem ſententiam,quam explicui, conſtat liquido ex lectione vetere Plinij,quæ ſic habet: *Atque etiã morbus eſt aliquis ſapientiam præmori.* vel *per ſapientiam præmori.* Qua phraſi in eodem capite vſus eſt idem Plinius: *præmoriuntur viſus, auditus, inceſſus, dentes etiam, ac ciborum inſtrumenta.* Ergo, vt viſus in ſenibus præmoritur, ita ſapientia. Sic autem dictum a Lucano. *Per populos iam Roma perit*, vt à Plinio, *homo moritur per ſapientiam*: vterque enim ait peſtem tractim duci, à populis ad Romam, à ſapientia ad vitam.Quid quod idem Plinius lib.14 cap.22.ait, *mors memoriæ*. quæ locutio cognita huic *mors ſapientiæ*.Itaque,vt lib.14.ait *memoriam mori*.ita in 7.*ſapientiã mori*. Hoc ita firmum eſt, vt firmius eſſe nihil queat. Attingit vtique Plinius,per mortem ſapientiæ,delirium ſenum.Vide Suetonium c.5.Veſp.Nolui nobilem locum intactum relinquere. Mori per ſapientiam in Plinio quid ſit.

8. **SVSVRRANT.**] Videtur duci ſuſurrus à Græca voce σύρω, facta reduplicatione, vnde & συριγξ. ſic populus à πολὺς. ſic cacula à cala ligno. Lucillius:ſcinde puer calam,vt caleas.Monuit Scal. in Conicct. Suſurrus vnde dicatur.

9. **FRIGIDVS VT QVONDAM,**&c.]Cum hic dicat Seruius, has tres comparationes ductas ab Homero,& tantum eſſe diſcriminis, quod Virgilius vnico verſu ſingulas, Homerus ſingulas binis cõplexus ſit,bene exiſtimat Ger.eſſe illas, quæ habentur 14.Ili.vbi,Græcus comparans clamorem Græcorum, & Troianorum,ita ait.

οὔτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοάᾳ ποτὶ χέρσον
ποντόθεν ὀρνύμενον πνοιῇ Βορέω ἀλεγεινῇ:
οὔτε πυρὸς τόσσός γε ποτὶ βρόμος αἰθομένοιο
οὔρεος ἐν βήσσῃς ὅτε τ' ὤρετο καιέμεν ὕλην:
οὔτ' ἄνεμος τόσσόν γε περὶ δρυσὶν ὑψικόμοισι
ἠπύει,ὅς τε μάλιστα μέγα βρέμεται χαλεπαίνων.

E Quos verſus ita ex tempore reddidi ipſo pene calami ductu.Cõferat Lector cum Ocobani opera, vtra præſtet.

Non ita fluctiſonis ſæuit mugitibus æquor,
Cum Borea impellente feros canna littora pulſat:
Non ita,cum magnas agitans incendia ſyluas,
Ardentes miſſa flamma crepuere fauilla:
Non ita ventorum ſyluis immurmurat altis
Vis grauis horribili ſtrepitu,flatuque minaci.

Felicior ſane Virgilij opera, tum breuitate, tum quia ſententiam Græcam ita reddidit, vt ſuam omnino Homerum ſuperat Virgilius.

nino effecert. Quod genus imitationis excellentiſſimum eſt. Nam cum ſermo ſit de apibus frumentibus cum illæ incluſæ ſunt in alueo, aſſumit auſtrum immutmurantem ſyluis, & illis veluti incluſum, non vagantem magnis turbinibus per campos, per loca omnia: aſſumit mare cum refluum eſt, & veluti in ſe latens, non ſupergreſſum ad littora: aſſumit ignem æſtuantem in clauſis fornacibus non libere vagantem fumo, & fauilla in cœlum. Quis, putas, Poetarum iſtam diligentiam haberet? in Epitheto Auſtri inueniunt nonnulli ſpeciem calumniæ. Nam Auſter non tam frigidus, quam calidus, & humidus. Dici poteſt ventum pro vento poſitum: quod confugium non frigidum, vt alibi probo. Macrobius diſſoluit dicens, origine eſſe gelidum, ſed ex accidenti eſſe calidum, ex tranſitu ſcilicet per Zonam calidam.

10. SOLLICITVM.] Explicat Gif. inquietum & mobile, & addit hanc eſſe principem vocis huius poteſtatem, & vim.

11. REFLVENTIBVS VNDIS.] Ita Sat. *refluum Euripum*. & Ouid *flumen refugum*.

12. HIC IAM.] Cum oppoſitione ad ea, quæ præceſſerunt de thymo. Quaſi dicat, ad beſtias fugandas thymus, ad morbos vero iam hic vtilis galbanus.

13. GALBANEOS ODORES.] Recurre ad lib. 3. G. ad illud: *Galbaneoque agitare graues nidore chelydros*. Ibi de vi galbani. Vide etiam Plin lib. 24. c. 5. vbi variæ galbani medicinæ. Nec ſunt poſtremæ, quæ de odore, & ſuffitu. Columel. etiam ca. 13 virtutem eius celebrat ad medelam apum, ex odore ipſo. Odor iſte galbani adeo pretioſus anſam mihi præbet explicandi Iuuenalis Sat. 2. *Cœrulea indutus ſcutulata, & galbana raſa*. Cur veſtimentum vocat galbanum? Putant Cælius, Thyleſius, & ipſe etiam Ternebus & alii plures, ſic dictã veſtem Satyrico à colore candido. Itaque, qui candida veſtimenta geſtabant, dicebantur indui galbano, à galbani videlicet colore. Non placent iſti. Imo ab odore galbani. Siquis conſideret, quæ Plinius, Dioſcorides, alij omnes ſcribunt de galbano, eiuſque vnctione, facile credet, veſtes vnctas galbano appellari galbanas. Itaque æquiore iure odor, quam color, ad mollitiem pertinet. De inde cur Thyleſius galbinam veſtem, explicat albaminam cum Romani omnes albis induerentur, vbi morſus Satyricus? nullus hic erit, maximus vero, ſi referas ad odorem. Inde fortaſſe & Martiali lib. 1. Epig. 79. *mores galbani*, i. molles, & effœminati, trahuntur, non à colore galbani, ſed ab odore.

14. MELLAQVE ARVNDINEIS.] Ab noſtro Colum. c. 15 *ad eum accidit arundineis inf. ſi canalibus offerantur vbi maxime decocti mellis, & cum galla, vel arida roſa detriti*.

15. GALLAE SAPOREM.] De medicinis huius lege Dioſc. c. 147 & Plin. c. 4 lib. 24.

16. DEFRVTA.] Quidpiam ſimile Ariſtotel. in medio apum. ἐμπνέουσιν τὸ σμῆνος οἶνον γλυκὺν οἱ μελιτουργοί: *afflant apiarij alueum vino dulci*. vbi fortaſſe οἶνος γλυκὺς, ipſum eſt defrutum, vel ex Virgilio ita interpretante.

17. PSYTHIA.] Lege, quæ de hac habes 2. Georg.

18. CENTAVREA.] Ab redolenti, & graui odore huius herbæ Lucr. lib 4. *triſtia centaurea*. Aiunt fabulæ hanc herbam duxiſſe nomen à Chirone Centauro, nam adhibita vulneri, quod ſagittæ Herculis fecerant, ſanitatem retulit. Inde fortaſſis Lucr. l. 2. illi attribuit epithetum feritatis à ſemifero Centauro:

At contra tetra abſynthi natura, ferique
Centauri fœdo pertorquent ora ſapore.

Apud Nonnum l. 7. Dion. Ariſtæus curat Baſſaridas Bacchi πληγῇσι Χείρωνος ... *adhibens plagis herbam centauream*.

19. CVI NOMEN AMELLO.] Græca locutio, ſæpe monui. Ita: *Cui nomen Iulo*. Et: *cui Remulo cognomen erat*. Ex Latino canone dixiſſet, cui nomen amellus, vel cui nomen amelli. Alibi iſta latius.

20. AMELLO.] Explicui notas huius floris ſequutus auctoritatem And. Matthioli in l. 4. Dioſc. Exiſtimat ille ex notis poſitis a Virgilio omnino ſignificari florem illum, quem aſterem Atticum nominant Scriptores herbarum. De quo multa Dioſ. l. 4. Gal. l. 6. Simpl Medic. Pli. c. 5. l. 27. Dicta vero herba eſt aſter ab flore, quem habet micantem inſtar ſtellulæ, ideo Virg. *aureus ipſe*. Vide, vt conferat Matthiolus notas aſteri cum notis amelli, vt inde eliciat eundem eſſe florem. Reclamant aliqui, in primis Hadr. Iunius in Nomencl. Sed quæ dixi approbat quoque auctoritas Cor. Gemmæ, & Ioan. Meyenus in notationibus ad Virgilium, alij etiam. Vidi ego ſæpe in Hiſpania hunc florem, & omnino reſpondet notis, quas hic Virg conſtituit. Qui videat florem, & legat Poetam, idem fatebit. Neque vero omittenda obſeruatio Tur. c. 18 l. 19 ſcribentis, vidiſſe ſe in vetere lexico, amellum μελίφυλλον. & iterum, amellus, ς...ῦλον. vt hinc videatur diuerſa eſſe herba in neutro genere, & maſculino. Amellus qui flos.

21. VIOLAE SVBLVCET PVRPVRA NIGRAE.] Placitum hic vocante me occaſione, iuuenes admonere, fortaſſe & viros, erroris intolerandi, in quo ſunt. Inde fiet, vt non hic locus ſolum, ſed plurima pateant. Coccinus color aut coccineus proprie eſt, rubicundus ille & ſplendidus, quem nominat vulgus, *color degrana*. Purpureus autem longe ab hoc, nimirum, *color morado*. Huius rei argumentum multiplex. Violas Pli l. 21. c. 6. triplicis coloris conſtituit, purpureas, luteas, albas. *moradas, amarillas, blancas*. Artem. l. 1. c. 79. ita indigetat ἴον πορφυροῦν, χρύσεον, λευκόν. Eſt autem nemo, qui viderit coccineas. Deinde idem Pl. eodem l. c. 5. diuidit lilia in alba ſeu candida, in rubentia, in purpurea: *blancos, roſos, morados*. Quis eſt autem, quæ hæc viderit coccinea? Additque ibi id, quod monſtrificis ingeniis (vt ipſe loquitur) excogitatum eſt: videlicet rationem, qua lilia purpureum colorem percipiant, cum ſeruntur, ſi fæce vini nigri prius macerentur, & inde contrahent eundem colorem: vinum autem nigrum numquam fuit coccineum. Ita Nonnus l 3. Dion. in horrore tempeſtatis dixit πορφύρεον αἴθοπα *& purpurei nigri cœri*. quam hoc longe ab ſplendore? Tertio amethyſtum lapidem, purpureum, idem non ſemel vocat: at hic refert vinum dilutum aqua, non coccum. Quarto idem Pl. ita ſcribit de colore purpureo: *Laus ei ſumma color ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur ſanguis*. Expende verba. Si ſummus fulgor in purpura refert concretum ſanguinem, ſi ille fulgor nigricat, ſi vix refulget, nam tantum habet fulgoris ſuſpectum: quid obſecro iſta habent ad coccum, qui fulgentiſſimus, qui ſplendidiſſimus? Affinia Plinio verba Poetæ hoc loco, vbi purpura nigræ violæ non lucet, ſed ſublucet; quod Pl. dixit, *ſuſpectu refulgens*. Quinto Græci, & Latini paſſim aquas vocant purpureas; atque eos capiendos de violaceo & cœruleo colore perſpicuum ex Homero, & Oppiano. Ille enim 11. Il. ἰοειδέα πόντον dixit. hic 5. Hal. ἰόεντα ... vterque à viola. Inde Horatius Ep. 5. l. 2. purpuram deſeribens ad violas confugit. *Lana Tarentino violas imitata veneno*. Sexto, quia vt ex Virg. Purpureus color quis ſit.

 Tacito

Tacito, aliiſque multis indico in Æneide, color purpureus dicatus eſt funeribus. Eſt vero alienum ab omni ratione, hunc fuiſſe coccineum, qui lætus inprimis & feſtiuus eſt: ſed omnino violaceum, quo nunc etiam Cardinales Romani vtuntur in quadrageſima. Demum faciunt clariſſime verba iſta Nepotis Cornelij apud Plinium c. 39. l. 9. *Me iuuene violacea purpura vigebat.* Obiit autem Nepos, vt ibidem ait Plinius, principatu Auguſti. Quæ verba eo pertinent, vt ſcias Auctores, qui vixere ad æuum Auguſti, capiendos de violaceo colore. Nam poſtea additus eſt rubor ille eximius, vt clare liquet ex eodem Plinio. Vnde factum, vt iam purpureus cœperit ſumi pro colore ſplendenti, & coccineo. Inde eſt, vt veſtem Chriſto ſeruatori maximo per ſummum dedecus inditam, quam Marcus c. 15. vocat πορφύραν & Ioannes c. 19. τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, debeas accipere de veſte coccinea, nam Lucas illam nominat ἐσθῆτα λαμπρὰν. & Matthæus clare c. 27. χλαμύδα κοκκίνην. Vides vt purpura Marci, & Ioannis, dicatur à Luca ſplendida, & à Matthæo coccinea. Nihil tale repetias ante æuum Auguſti. Dicet quiſpiam, quæ hic à te aſtructa, nemo ante ſenſit. Nihil hoc profecto contra me. Sed certe ſenſit vir doctiſſimus, Europæ honos, Ant. Auguſt. & ſcripſit Dial. 5. Iconum. Hadrianus quoque Iunius c. 1. l. 2. Anim. aperte diſcriminat inter πορφυρίδα, φοινικίδα, ἁλουργίδα: *purpuram, puniceam, glaucinam*, & primam ait eſſe coloris nigricantis, eo modo, quo dictum Homero πορφύρεον κῦμα. & πορφύρω τὸ βυσσόθεν. alteram palmeo colori aſſimulem: tertiam mentientem referentemque cœruleum maris colorem, ita vt dicatur ἀπὸ τῆς ἁλός. Eandem rem ego ſatis colligo ex Artem. l. 2. c. 3. vbi aperte diſcriminat inter veſtem ἁλουργίδα, πορφυρᾶν, κοκκίνην. Et in prima ac poſtrema notas adhibet ſingulares, quibus diſcriminantur à purpura. Nam ἁλουργίδα, ait conuenire hiſtrionibus, ſcenicis Dionyſiacis, qui omnes pleruumque cærulei inducebantur, vt alibi probo. *κοκκίνην* vocat πορφυροβαφῆ, a tinctura, quæ habet, ſupra vulgarem purpuram. Auctor etiam veterum Oniroeriticorum (al qui Aſtrampſychum nominant) diſcriminat inter veſtem ἁλουργῆ, ἐρυθρὰν, ὀξύχρωον. Per primam capio, cœruleam: per ſecundam, coccineam, etiam ſi formam locutionis mutauet: per tertiam, purpuream, namq; nouerit veſtis regis, niſi purpura. Ergo iuuenis, cum viderit in Auctoribus, præſertim antiquis colorē purpureum, explicet, *violaceum*, cum coccineum, *nigrum*. Hoc veriſſimum eſſe reperiet, ſi expendat res illas quibus illi attribuuntur. Faciunt inſigniter ad hanc rem verba l. ſi cui lana 70. §. vltimo ff. de legat. 3. *Purpuræ appellatione omnis generis purpuram contineri puto, ſed coccinum non continebitur, fucinum & ianthinum continebitur.*

22. MELA.] Numerant Interpretes multos amnes huius nominis. Nam Melam in Mygdonia Ouidius conſtituit 2. Met. Ciliciam alius a Pamphylia diſcriminat, vt eſt apud Plin. c. 27. l. 5. Alij Thracem idem facit c. 11. l. 4. Alterius meminit Callimach. Hymno in Iouem. Statius in Bœotia alium deducit a Parnaſſo. Ouidius 4. Faſt. alium collocat in Sicilia. Alterius meminit Euſtath. 2. Il. Eſt etiam Mela alius in Lucania, quod niſi excidit, ſcribit Pomponius. Eſt demum alius huius nominis in Gallia, & de hoc ait ſeru. capiendum Poetam, ſequuntur illum Interpretes. Certum eſt, omnia flumina dici poſſe nigra ab aquarum profunditate, vnde nihil eſt mirum inditum id nominis tot fluminibus. Nicander loquens de herba alia nimirum panacea, quem apparet imitatum hic Virg. dixit, μέλανος ποταμοῖο παρὰ χεῦμα, *ad oram nigri fluminis*. Quæ verba vertit Gorræus *ad oras Melæ.*

Mela fluuius.

23. ODORATO BACCHO.] Græci vocant ἀνθοσμίαν, οἶνον γλυκὺν, ἡδὺν, εὔοσμον, ἡδὺ ὄζοντα, εὐώδη.

Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,
Nec genus, vnde nouæ ſtirpis reuocetur, habebit:
Tempus & Arcadij memoranda inuenta Magiſtri
Pandere: quoque modo cæſis iam ſæpe iuuencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.

ARGVMENTVM.

Transfert ſermonem de morbis apum ad mortem illarum, accingitque ſe ad narrandum inuentum Ariſtæi, qui docuit e cæſo boue apes mortuas reparari.

EXPLICATIO.

EXPEDIVIT iam, qui apes tutæ eſſent ab animalibus infeſtis, deinde à morbis, nunc docet vti reparandæ ſint, ſi internecione pereant. Hanc rem ducit ad libri exitum, præmittit vero verſus, quos ſupra vides, qui ſint loco exordij. Illorum iſta eſt ſententia, Si apes omnes interitu deleantur; neque ſuppetat vnde queant reparari, iam tum proderit memorabile inuentum Ariſtæi Arcadis, qui apes reparauit ex cruore cæſi vituli. Ego, rem altius ducam, repetamque ab ipſa origine primam facti huius memoriam. Cum ait, *tempus pandere* ſubintellige verbum, *eſt*. Ait *ſæpe*, quia experimento ſæpius repetito, rem tandem Ariſtæus inuenit. *cruor inſincerus* eſt, putridus, corruptus, vitiatus, nam ex putrido boue apes naſcuntur.

NOTÆ.

1. ARCADII MAGISTRI.] Eſt hic Ariſtæus, de quo elogio Opp. lib. 4. Cyn. μυρία δ' ἀγρονόμοις βιοτῇ ἐδιδάξατο ἔργα:

Docuit infinita circa agreſtem vitam virorum.

Mox iſta explicans, ait, illum primum omnium pecuariam informaſſe, oleum expreſſiſſe, coagulo lac compegiſſe, & abſoluit:

— καὶ ποτὶ σίμβλους
ἐκ δρυὸς ἀγρείης ἀγανὰς ἐκάλεσσε μελίσσας:
— *& ad aluearia*
De quercu exemtas dulces incluſit apes.

Interpres Apoll. in l. 2. Arg. Ἀρισταῖος δ' ἐν τῇ Κέῳ εὗρε τὰ μελισσουργικὰ πρῶτος, καὶ τὴν τοῦ ἐλαίου κατεργασίαν, καὶ κατακαλεσάμενος τοὺς ἐτησίας. Ζεὺς Ἀρισταῖος ἐκλήθη, καὶ Ἀπόλλων ἀγρεὺς, καὶ νόμιος: *Ariſtæus in Ceo primus inuenit artem mellis, & andi, atque olei exprimendi, reuocatiſque Eteſiis, dictus eſt Iuppiter Ariſtæus, & Apollo agreſtis paſtoraliſque.* Et Apollon. ipſe lib. 4.

κούρη Ἀρισταίοιο μελίφρονος, ὅς ῥα μελισσέων
ἔργα πολυκμήτοιό τ' ἀνεύρετο πῖαρ ἐλαίης:
Filia Ariſtæi meliphronis, qui apum

Opera,

Opera, vtilisque inuenit pinguedinem oleæ.

Interpres etiam Pind. in Pyth. ait Ariſtæum primũ omnium inueniſſe αἰπολοτροφίαν, κυνηγίαν, ἐλαιουργίαν, μελιτουργίαν: *rationem paſcendi pecoris, venandi, conficiendi olei, mellis.* Id ipſum late ſcribit Nonnus l. 15. Dion. à quo multa in hunc locum poſſent transferri. Iuſtinus l. 13. inter alia, quæ late de Ariſtæo, tum iſta: *Ariſtæum in Arcadia late regnaſſe, eumque primum & apum, & mellis vſum, & lactis, & coaguli hominibus tradidiſſe.* Higinus Thebarum Regem facit. Quæpiam etiam ſuggerunt Interpretes aliqui ex Germanico Cæſare in Phænomenis Arati. Tu vide, vt Iuſtinus adducto loco conformet fabulas Ariſtæi ad veritatem Hiſtoriæ. Multa, quæ de illo ſcribuntur, præſertim ab Interprete Apollonij, vt non neceſſaria, omitto: magnam partem illorum reddidit Natal. lib. 5. Myth. c. 19.

2. CÆSIS IVVENCIS.] Laudat Seru. vocẽ iſtam, quia cum cædi ſit & occidi, & verberari, Poeta apto vſus eſt verbo: nam iuuenci, vt vtiles ſint reparandis apibus, ita debent occidi, vt tantum verberibus, atque ictibus: non gladio, aliove inſtrumento.

3. INSINCERVS.] Eſt hoc, quod Archelaus dixit apud Varr. c. 16. l. 3. βοὸς φθινομένης πεπνυμένα τέκνα. vbi apes vocat filias bouis corrupti. Quod ipſemet Var. c. 5. l. 2. Ruſt. *Denique ex hoc putrefacto naſci* A *dulciſſimas apes, mellis matres, à quo eas Græci βουγόνας appellant.* Quod El. ἀποθανὼν δὲ βοῦς γενναῖόν τι χρῆμα, καὶ ἀξιέραστον, μέλιτται γοῦν ἐκ τῶν ἐκείνου λειψάνων ἐκφύονται: *Bos mortuus generoſum quiddam eſt, & plenum dignitatis; quando ex ipſius putrefacti reliquiis apes naſcuntur.* Quod Ou. 15. Met.

— Delectos mactatos obrue tauros
(Cognita res vſu) de putri viſcere paſſim
Florigeræ naſcuntur apes, quæ more parentum
Rura colunt, operique fauent, in ſpemque laborant.

Et 1. Faſt.

— feruent examina putri
De boue: mille animas vna necata dedit.

Omnes iſti idem dicunt, ſuo quiſque flexu. Philo
B in lib. de offerentibus victimas ait, ideo vetitum à Moſe offerri apem inter ſacra, quia *apis animal eſt immundum, vt quod natum ex putribus, & corruptis cadaueribus boum.* Sed cum Virgilius ſignate dixerit, naſci apes ex corrupto cruore, videndum an male ſcripſerit Auctor Geop. *Caueant diligenter, ne quid bouis cruentent; non enim apes generatur ex ſanguine.* Indicat contundendum; non cruentandum bouem. Certe illi, quos iam attuli, & Gal. inſuper lib. 9. de Compoſitione Pharm. vbi ait, ex corruptis tauris naſci apes, ſatis indicant cruorem corrumpi.

ᵃ Nam, qua Pellei gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circumpictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quàque pharetratæ vicinia Perſidis vrget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio iacit arte ſalutem.
ᵇ Exiguus primùm, atque ipſos contractus ad vſus
Eligitur locus, hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis: & quattuor addunt,
Quattuor à ventis aduerſa luce feneſtras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur: plagiſque peremto
Tunſa per integram ſoluuntur viſcera pellem.
Sic poſitum incluſo linquunt, & ramea coſtis
Subiiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus vndas,
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
ᶜ Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat: & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuémque magis magis aera carpunt.
Donec, & æſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupere: aut vt neruo pulſante ſagittæ
Prima leues ineunt ſi quando prælia Parthi.

C

ARGVMENTVM.

Inuentum reparandi apes ex mortuo boue ait natum in Ægypto, & Perſide: perſequitur latè artem ipſam.

EXPLICATIO.

ᵃ EXPLICABO ſeptem verſus, vt nemo hactenus explicuit. Rationem reddam in 1. Nota: eſt enim

enim locus iſte difficillimus. Ergo, ſcripturus Poeta artem, qua ex cæſo boue apes reparantur, primo, locum deſcribit, vbi ars hæc initium habuit. is locus duplex eſt Ægyptus, & Perſia. Tres primi verſus Ægyptum ſignant, tres alij Perſidem. Sententia itaque eſt. Omnis regio Ægyptia, omnis regio Perſica iacit, id eſt, ponit & conſtituit in arte cæſi bouis certam ſalutem reparandi mellis. Ægyptum ſignat à Nilo, Perſidem ab Indo flumine hunc in modum. Salus poſita eſt, qua gens felix Canopi Nilum accolit, & per ſua rura phaſellis vehitur, id eſt, nauiculis: en Ægyptos. Pergit. Salus poſita eſt, qua amnis deuexus ab Indis, id eſt, Indus ipſe vrget vicinia (eſt hic vicinium, vicinij) Perſidis, cui fluuio ſeptem ſunt ora. Hæc ſententia. Expendite nunc Lectores, vti rem amplificet verborum epithetis, dilatatione ſententiæ. Epitheta. Nam gens Ægypta *fortunata* dicitur, ſui fluminis vbertate: Canopus *Pellæus* cum reſpectu ad magnum Alexandrum: Nilus *ſtagnans*: flumen *effuſum*: phaſelli *picti*: Perſis *pharetrata*. Indi *colorati*, a ſtigmatibus, quibus puncti in corpore. Dilatatio ſententiæ poſita eſt in loci deſcriptione ex circumſtantiis, videlicet ex genere Canopi, pro vniuerſa Ægypto. nam Canopus nobilis Ægypti vrbs: ex oppoſitione mira Nili ſtagnantis, & effuſi fluminis. nam videlicet effunditur in Ægyptum, & mox ſtagnat: ex altera oppoſitione, qua per rura terreſtria Ægypti nauiculis vehuntur: ex Indo flumine, qui vrget Perſidem; ex eodem naſcente ab Indis, ruente, ac diſcurrente in ora ſeptem. Eſt in Poeta *deuexus*, poſitum pro, deuectus.

b Poſt loci deſcriptionem iam artem ipſam explicat hoc ordine. Ponit locum, vbi occidendus vitulus: ætatem vituli: modum, quo debeat occidi: circumſtantias, quæ ſequuntur cædem: tempus, quo iſta peragenda. Locus eſſe debet anguſtus, tecti & parietum contractione: debent eſſe feneſtræ quatuor à ventis quatuor: ætas vituli non excedat annos duos, in hac enim ætate aptus erit: debet occidi obſtructione narium, atque oris, ne poſſit reſpirare; deinde tundi plagis, non ferro lædi, donec ipſa ictuum tunſione membra omnia & viſcera ſoluantur: poſt cædem relinquatur incluſus in loci illius anguſtiis, ſubijciantur ramorum fragmenta, thymus, caſia, herbæ aliæ: fiant iſta ſub occaſum hyemis, priuſquam Zephyri, ineunte vere, vndas impellant, prata rubeant coloribus, hirundo aduentet.

c Iuuenci cædem ſequitur apum generatio. Tepeſcit (inquit) & liqueſcit humor iuuenci in oſſibus teneris, (ideo autem hæc tenera, quia bimus vitulus) deinde ex humore illo tepefacto erumpunt animalia, miris quibuſdam modis. nam primo, trunca ſunt pedibus, vnde apes dicuntur, quaſi ſine pedibus; mox pennæ adduntur, quibus ſtridentia, & captant aerem volatu. Quãta vero hæc copia, & multitudo? Vidiſti imbrem æſtiuum, aut ſagittas Parthorum, cum frequentiſſimæ ex arcubus emittuntur in primo prælio, quo tempore frequentiſſimæ ſunt ſagittæ, ab non laſſo milite, imo integro; hac frequentia erumpunt ex cæſo boue apum examina. Præclare ſagittiferum animal comparat cum Parthis ſagittiferis, & adhuc præclarius, ſi expendas Parthos à tergo iaculari, ſicut & apes exſerto per aluum ſpiculo; non enim habent ſtimulum, quo feriunt, in ore, ſed in aluo.

NOTÆ.

1. NAM, QVA.] Conor hîc defendere Explicationem meam, & ſuccedet (credo) hic conatus. Sed non ideirco tamen animus eſt improbare Interpretes, qui ante me ſcripſerunt. Quiſque quod vult ſequatur. Ad rem. In primis reieci verſum iſtum, *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*. qui ſententiam turbat. Reieci (inquam) nam quamuis ſcripſi, non explicui, & in notis nihil de illo dicam. Inprimis non eſt in loco debito, nam qui Poeta poſt mentionem Perſidis iterum recurrat ad Ægyptum? Cæcus videat. Deinde Pierius ait, in Romano codice non legi, vbi nunc legitur, ſed poſt verſum iſtum, *vſque coloratis, &c.* Ex incerta ſede, quam hic verſus habet puto reijciendum. Et quidem docti deprauatum eſſe hunc locum clare fatentur. Eſt autem certum non aliunde deprauatum, quam ex hoc verſu, quo amandato liquida & clara eſt ſententia. Dices, ponatur ante mentionem Perſidis. Neque hoc poteſt: quia erit ſententia inepta, videlicet, gens fœcundat. Præterea verſus ipſe ineptus apparet, primo quia deſcriptiones periphraſticæ debent carere nomine rei deſcriptę. Aduoco exemplum, ſi noctem deſcribas per quietem datam ægris mortalibus, & gratiſſime ſerpentem Diuum dono, fruſtra adijcies nomen noctis, nam notæ illæ noctem indicant: vel, ſi noctem ponas, abſtinebis à circumſtantiis. Quid autem facit in periphraſtica deſcriptione Ægypti Ægyptus ipſa? tollenda enim vel Ægyptus, vel Ægypti per phraſis hunc in modum. Ars inuenta in Ægypto eſt. Vel. Ars inuenta eſt, qua fluit Nilus, qua fit ſtagnatio, qua picti phaſeli, qua eſt Canopus &c. Deinde in explicando illo, *nigra arena*, docti ſudant. Nam ſi arena, qui nigra: &, ſi nigra, certe limus, non arena. & quidem de Nilo limum dicunt omnes, non arenam. & quale eſt, Epitheti huius Virgilium neminem habuiſſe imitatorem? Scio harum difficultatum effugia eſſe poſſe. Sed, an ad guſtum, tu videris. Pergo: Accepi tres priores verſus de Ægypto & Nilo; tres poſteriores de Perſide, & Indo flumine, quod ante me nemo nam omnes Interpretes de Ægypto & Nilo capiunt ſex iſtos verſus, & illum inſuper, quem ego hinc ablego. Sed audite. Si omnes verſus de Ægypto, & Nilo capiantur, qui Perſis vicina eſt Ægypto, aut Nilo, cum tota Arabia ſit interſita? Certe Ægyptum vrget aut Nilus ipſe, aut rubrum mare, non Perſis, quæ dici nequit vicina. Vide inſcriptiones, & luce clarius id apparebit. Deinde, ſi integra capias cum omnibus Interpretibus de Ægypto, & Nilo, qui Nilus ortum habet ab Indis? Exploraui Auctores, & nemo Indiam nominat. Plin. c. 9. l. 5 ait ex opinione Iubæ, illum naſci in monte inferioris Mauritaniæ. & c. 21. l. 8. ex opinione aliorum apud Æthiopas. huic opinioni hæret Baſilius ἑμ. 3. ἑξ. ſicut & Heliodorus l. 2. Hiſ. Æthiopicæ, vbi ait, naſci illum ex ſupremis partibus Æthiopiæ, & vltimis Libyæ. Vitruuius cap. 2. l. 8. ducit ex monte Atlante, ad quam rem nonnihil in Atticis Pauſanias. Solinus, & alij à fluuio Nigro, qui pater Nili (Eſt quidem in Solino c. 40. legendum *Nigro*, non *Nigri*, vt liquet ex c. 45. eiuſdem. Procedo.) Ariſtot. 1. Met. à monte Ægyro: Plato in Timæo ab Ægypti regione, cui nomen Delta. Putarunt etiã nonnulli veterum (vt ſcribit in Corinthiacis Pauſanias) ex Euphrate terra condito, & poſtea ſupra Æthiopiã exoriente, Nilum effici. Qui noſtro æuo ſcripſerunt, explorato iam orbe, illum ducũt à montibus Lunæ. Omitto illos, qui putarũt, originem huius fluminis eſſe incertam, vagam, ignotam. In his ſunt Lucanus, qui l. 10. caput Nili *arcanum* vocat. Pap. 3. Sylu. qui, *caput haud penetrabile Nili*. & 3. Theb. *ſecretus Nilus*. Ouid. 2. Met. *Occuluitque caput*. Claudianus l. 2. in Ruff. —*ſecretaque littora Nili Naſcentis*. & de 3. Conſul. Honorij, *Arcanos Nili fontes*. & alibi late. Paria

Perſis nequit dici vicina Ægypto.

Nilus vnde oriatur.

Pariat

Plinius c. 9. lib. 5. & Plinij Simia c. 45. Paria Herodotus l. 2. Strabo, Mela, alij. Ad rem. Si ortus Nili aut incertus, aut non ab Indis, qui Virgilium alliges errori intolerando? Legerat Virgilius priores ante ſe Scriptores, & nihil de Indis reperit. Legerant Virgilium ipſum poſteriores, & nunquam illi hæſerunt. Quæ ratio efficax eſt. Credibile eſt enim Plinium, Solinũ, & alios, qui ſcripſerunt poſt Virgilium, mẽtionem alicubi facturos Nili orti ab Indis, ſi putarent Virgil. capiendũ eſſe de Nilo. Porro ſolutio illa, Indos capi pro Æthiopibus, & Africa, vt vere capiuntur, tanti nõ eſt apud me, vt accedente reliquarũ difficultatũ cumulo, me debeat impellere. Ex dictis efficio, poſteriores tres verſus non poſſe capi de Nilo, quia neque vicinitas Perſidis Ægyptũ vrget, neque Nilus ortum ab Indis habet. Fit cõtra, vt optima ſit ſententia, ſi poſteriores verſus capiantur de Perſide & Indo amne, ad eũ modũ, quo declarani in Explicatione. Illa noſtra Explicatio quatuor rebus innititur, videl. periphraſi Indi, verbo *vrget*, voce *vicina*, ſeptem oribus. Periphraſis Indi iſta eſt, *amnis deuexus ab Indis*, quæ ita cõuenit Indo amni, vt nemini præterea: habet enim ortum in India ipſa, eamque alluit, imo nomẽ dedit Indiæ. Loquor hic de India, quam veteres agnouerunt, quamque adierunt Liber Pater, & Magnus Alexãder. Verbũ *vrget*, nemini niſi Indo poteſt cõuenire, ita enim extremis finibus Perſidis adhæreſcit, vt eã cõprimere & vrgere videatur. Sed res iſta oculorũ eſt. Tabulas vide Geographicas. De tertio, nihil eſt dubiũ, inflecti etiã, *vicinium vicinij*. Extremũ erat de oribus ſeptẽnis Indi. Hæc res (credo) omnes decepit, nã cũ adeo trita ſint ſeptem Nili oſtia, putarunt verba Poetæ capienda de Nilo. Sed ſciant iſti Indo flumini ſeptẽ oſtia aſſignari à Ptolemæo, ſunt illa *σαγάπα, σίνθον, χρυσοῦν, χάριφρον, σαπάραγα, σαβάλασσα, λώνιβαρε*: *Sarage, Sinthon, Chryſum, Chariphron, Saparages, Sabalaſſa, Lonibare*. Hæc eadẽ agnoſcit Theuetus. Hæc Arrianus in Periplo maris rubri. Citat hos in Indice Geograph. Abraham. Ortelius. Verũ eſt, ab aliis duo tantũ oſtia aſſignari, quod etiam firmant oculi Luſitanorũ, qui hæc loca perluſtrarunt. Sed eſto, non vere ſint ſeptẽ oſtia, potuit certe Poeta duci opinione antiquorũ; præſertim in amne longe diſſito. Quid, quod potuit certũ numerum exhibere pro incerto, & quolibet; quæ res trita Poetis, & Virgil. ipſi vulgaris. Multis iſta. Parcat Lector, & boni conſulat: hæc enim omnia neceſſaria fuerunt ad vulgarem Explicationem explodendam, nouam inducendam. Dedimus enim lucem loco difficillimo Poetæ, & neſcio an alius in eo difficilior.

Indus habet ora ſeptem ex nonnullorum opinione.

2. PELLÆI CANOPI.] Originem huius habes in Tacito 2. Ann. *Condidere id* (Canopum) *Spartani ob ſepultum illic rectorem nauis Canopum: qua tempeſtate Menelaus Græciam repetens, diuerſum ad mare terramque Libyam delatus*. In Strab. lib. 17. *ἐπώνυμον Κανώβου τοῦ Μενελάου κυβερνήτου, ἀποθανόντος αὐτόθι*. Non eget verſione audito Tacito. Paria cum vtroque Pli. c. 31. lib. 5. Solin. c. 44. Mela c. 7. lib. 2. Extremus vocat *Canobum*, Græcis hærens. Fit vero Canopi mentio in mentione Nili ſtagnantis: nam vnum è Nili oſtiis Canopicum eſt. Auctores Strabo, Plinius, Mela locis adductis, & Herod. lib. 2. & Ariſt. lib. 1. Meteor. c. 4. imo ait, reliqua Nili oſtia manu facta videri, vnum Canopicũ factũ eſſe a flumine, & eſſe naturale. Ideo Syneſ. epiſt. 148. non tã oſtium nominat, quam *μεγάλην κώμην, lat em vaſtum*. in *παρεχῶ* legendi Suidas, Ruffinus, alij de Canopo Deo Ægyptiorũ, qui cum igne contendit Deo Chaldæorũ, & victor fuit. Sed cur Pellæi? Natus eſt Pellæ in Macedonia Alexãder Magnus. Regis huius multa ſunt decora in Ægypto, præſertim Alexandria. Ideo ab Statio dicitur 4. Syl. *Pellæus regnator*. Inde ergo Ægyptiaca omnia illius attributo ornantur. Sic Claud. 1. in Eutrop. *Pellæus enſibus*, pro Ægyptiacis. Quin, non Alexander ſolum ibi natus, ſed Philippus eius pater inde oriundus eſt, quod in Halonesio ſcribit Demoſth. vel Hegeſippus, ſi Libanio credimus, *ἐκ Πέλλης ὡρμημένον*. Itaque tota Macedonici regni initia referenda ad Pellam. Quod oppidum, ignobile fuit ante hos principes. Nam Demoſthenes de Corona, de Pella, *χωρίου ἀδόξου: loco obſcuro, paruo*. Et Libã. in Progym. *καὶ τί φαυλότερον τῆς Πέλλης: Quid Pella abiectius?* Sed hoc oppidum iam ſuo æuo euerſum narrat Dio Chryſ. orat. 33. ita, vt nullum extaret veſtigium; tantum contritas tegulas eo loco vbi vrbs fuerat.

Canopum.

Alexander natus Pellæ. Pella oppidum.

3. STAGNANTEM FLVMINE NILVM.] Forte aduerſum iſtum Lucan. lib. 2. — *ſi non per plana iacentis Ægypti Libycas Nilus ſtagnaret arenas*. Ab ſtagnis Nili Papin. 3. Syl. *paludoſi fecunda licentia Nili*. De Nilo Philo in lib. de Abraham, *ποταμοῦ ἐν καιρῷ λιμνάζοντος τὰ πεδία τοῦ πλημμυρεῖν*, *ſtagnante agros inundationibus debito tempore*, & lib. de vita Moſis, *λιμνάζει τὰς ἀρούρας: ſtagnat arua*.

4. ET CIRCVMPICTIS VEHITVR SVA RVRA PHASELLIS.] Dicit Poeta. Gens Nilum colit, phaſellis vehitur per rura. Qui colit? Quia habitat loca illa, per quæ fluuius ſtagnauerat, cum is recedit: cum vero ſtagnat, tum nauigiis vehitur. Ad rem pertinet locus Heliod. l. 9. hiſt. Æthiop. *Erat autẽ inprimis nouum ſpectaculum, cum nauis à mari ad muros tranſiret, & nauta in mediterranea regione nauigaret, denique nauigium per locum cultum impelleretur*. Loquitur de Nilo. Atque etiã locus Herod. l. 2. *πλέεται τὸ τηνικαῦτα, οὐκ ἔτι κατὰ τὰ ῥέεθρα τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ πεδίου*. Loquitur etiam de Nilo, *Hoc cum contingit non iam per alueum fluminis, ſed per medium campi nauigatur*. Nec non Achillis Alex. lib. 4. de Clitoph. & Leucip. *Ægyptius Nilus eſt omnia, nempe fluuius, terra, mare, palus: admirationeque omnino dignum eſt, eodem in loco nauem, & ligonem; remum, & aratrum; temonem, & trophæum; nautarum, & agricolarum caſas; piſcium, & boum cubilia ſpectare: Nam cum eam omnem Nilus inundauerit, paludes efficit, quæ deinceps, illo etiam abeunte, remanẽt, minus quidem aqua continentes, ſed limo multo referta, per quas cum pedibus feruntur, tum & nauiculis, non ſane maioribus, quam vt ſingulos vectare poſſint. — Quod ſi quãdo aquam deeſſe contingat, ſublatam humeris nauiculam aſportant, quouſque aquam inueniant*. Hæc proculdubio Poetam declarant. fit enim vti ex natura amnis huius, cum is Ægyptum irrigauit, gens illa dicatur, & Nilũ colere & vehi nauiculis per rura. Lucan. lib. 4. rem nauium ita attingit: — *ſic cum tenet omnia Nilus Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro*.

Ægyptiorum nauiculæ.

5. PICTIS PHASELIS.] Hinc Matt. Epig. 30. li. 10. — *quies ponit Pictam phaſellon adiuuante ferri aura*. Sed de hac veterum elegãtia in nauigiis, alibi. Scripſi geminata litera ſecutus lapides, in quibus numquam phaſelus, ſed phaſellus. De hoc nauigio videlicet Bayfium, & Lilium: & de etymo illius Fũgerũ.

6. PHARETRATÆ PERSIDIS.] Perſas plurimũ ſagittis valuiſſe, auctores ſunt Xeno. l. 1. Pædag. qui loquens de ſtudio Perſarũ in Venatione, ait habere illos, *τόξα καὶ φαρέτραν: arcus cũ pharetra*. Procop. l. 1. de bel. Perſico. *Πέρσαι τοξόται σχεδόν τι εἰσὶν ἅπαντες*. *Perſæ fere omnes ſagittarij ſunt*. Meminit etiã iaculorũ Perſicorum, & ſagittarũ Helio. l. 6. & 9. hiſt. Æthiop. & Herod. l. 1. Polyb. l. 5. Opp. 2. Hal. adiicit, illos excogitaſſe artẽ adiiciendi venenũ ſagittis. S. Ambr. l. 6. Hex. *Gens Perſarum ferox bellis, valida ſagittis*. Claud. de bel. Gildon. Suſa, vrbẽ maximã Perſidis, vocat *phare-*

Perſis pharetrata.

trata. Diuinũ oraculũ apud Herod. πεζοβόρων μήδων. *ſagittiferorum Medorum.* quæ dici propter Perſas, etiamſi Medos nominet,ſtatim aperit ipſe Herod.

Indi cur colorati.

7. Coloratis Indis.] Retuli ad ſtigmata corporum,quæ frequentiſſima barbaris, vt alibi late doceo:& vnis Indis etiam æuo iſto, vt narrant qui viderunt. Pingunt enim corpora variis coloribus. Quæ hic Pierius,& Interpretes alij ſcribunt, referentes ſententiam ad Nilum, neceſſaria non ſunt, cum Poetæ ſermo ſit de Indo. Qui *coloratos* explicant,nigros,non ſatis ad ſtomachum.

8. Exiguus primum.] Hinc incipit ratio reſtaurandarum apum excæſo boue. Rem iſtam tantum attigit Ariſt.Varro,Ouid.1.Faſt.Galenus lib.9. de compoſ.Pharmac.& apud illum Philo(neſcio,an Iudæus)qui apes vocat *natas tauri* alij.In vno Auctore Geoponicarum præceptionum res iſta late deſcribitur. Tranſcribam hic partem illam, tum quia multa affinia Poetæ,& quæ eſſe pro paraphraſi, & commentario poſſint:tum quia nemo antiquorum, vt ille,Græcis patcam. *Modus autem hic eſt. Domus ſit tibi alta decem cubitorum,latitudinis item cubitorum decẽ, & reliquis lateribus comparibus. Ingreſſus in ipſam formetur vnus,feneſtra quatuor, ab vnoquoque latere vna. In hanc inducas bouem triginta menſium,carnoſum,valde pinguem:facıaſque ad ſtare ipſi iuuenes multos,qui ipſum fortiter verberent,& fuſtibus caſum occidant,ſimul cum carnibus ipſa etiam oſſa comminuentes. Diligentem autem animaduerſionem habeant, ne quid bouis cruentent. Non enim ex ſanguine apis generatur, & circa primas plagas non violenter in ipſum irruãt. Statim vero obturetur omnis bouis meatus linteolis puris,ac tenuibus pice illitis, veluti ſunt oculi,nares,& os,& quæ à natura producta ſunt partes ad euacuationem neceſſariam. Deinde thymo ſubſtrato multo,boueque ſupino ſuper ipſum reclinato, domum egrediantur,& ſtatim ianuam,& feneſtras luto denſo oblinãt, vt neque aeri,neque vento vllus aliquis ingreſſus, aut perſpiratio pateat. Tertia autem hebdomade vndique domum adaperire oportet, & lumen aeremque purum adm ttere, præterquam ex ea parte,vnde vehemens ventus procedit. Si enim ſic contigerit,ingreſſum, qui ſecundum ventum ſequutus eſt,clauſum relinquere oportet. Poſtquam autem videbuntur materia perfrigerata,& ventum ſufficientem attraxiſſe,rurſus concludere oportet,& luto velut prius oblinere. Vndecima deinde poſt hanc die, vbi aperueris, inuenies plenum apibus,racematim inter ſe coagmentatis:& ex boue reliqua,cornua,& oſſa,ac pilos,& præterea nihil. Aiunt ex cerebro gigni Reges,ex carnibus vero alias apes. Naſcitur autem & ex medulla ſpinali Rex, præſtare tamen ex cerebro natos & magnitudine,& pulcritudine,& robore,omnibus aliis traditur.* Subdit quæpiam alia; quæ adduxi potiora ſunt Contraxiſſem iſta in breuius,niſi viderem multa hinc poſſe aſſumi ad explicationem Virgilij Præterea,quid eſt Interpretis, ſi hoc non eſt? Porro his omnibus affinis eſt admodum mos eorundem Ægyptiorum,quo vtuntur in immolando boue. Lege Herodotum lib.2 vbi ait,bouem ſacrificatum ii fodi in terram,thure,myrrha, odoribus ſtipatum, ibique putreſcere. Et fortaſſe inueni initium artis huius, Potuit enim accidere aliquando, vt ex boue deſtinato tantum ad ſacrificium, cum iam eſſet corruptus,apes exiſterent,ex qua re viſa, & ſæpius obſeruata,Ægyptij artem meditarentur.

Apes generantur ex vitulo.

9. Angustique imbrice tecti.] Dilatatio eſt poetica, nam ſententia tãtum eſt, debere eſſe anguſtum tectum iuxta anguſtias parietum: ſed decurrit ad imbrices,& canales.

10. Adversa luce.] Placet admodum aliquorum lectio codicum,qui *obliqua luce.* Hoc commodũ ad mentem Virgilij, & ad præceptum. Obliquis enim feneſtris non facile locus perflabitur, ſequeturque vt vitulus facilius putreſcat.

11. Multa reluctanti.] Ea forma, qua Hom.Odyſ.13.πολλ' ὀλοφυρόμενος: *lamentans multa.* Alibi πολλ' ἀεκαζόμενος: *multa reluctantes.* Quod Poeta *obſtruuntur ſpiritus*,Opp.5.Hal.μήνιμα μαιομένου φυσήματ' *clauduntur furentis flatus.*

12. Zephyris.] Frequentiſſima eſt Zephyrorum nota in mentione Veris, quam anni partem hic ſignat per Zephyros. Hanc rem exemplis firmaui 2. G.adduce Statium 4. Sylu. qui ver deſcribens: *Iam pontus,ac tellus renident:Iam Zephyris Aquilo refractus.* & Syneſiũ Epiſt.114.qui vna cum auium cantilena, cum floribus,cum pratis,quæ verna omnia,coniungit ventum iſtum:ὡς ἡδὺ ὁ ζέφυρος ὑποσαλεύων ἠρέμα τοὺς κλάδους:*quã ſuauis Zephyrus mouens ſenſim ramos arborũ?* Homerũ mitto 4.Odyſ.qui pari nota veris inducit Zephyros,& Claudianum 2. in Eutrop.& alios.

Zephyri flant vere.

13. Rubeant prata.] Ita 2.G.*vere rubenti.*

14. Garrula.] Non minus frequens inter notas Veris aduentus hirundinis. Opp 1. Hal. εἰαρινῇσι χελιδόσιν:*vernis hirundinibus.*& 3.

εἰς δ' ὅτε' ἀθλίωσι φέρει βόσιν ἀπτῆσι νεοσσοῖς
μήτηρ,εἰαρινῷ ζεφύρου πρωτάγγελος ὥρης:
Vt autem quando implumibus fert pabulum pullis
Mater,verna Zephyri prima nuntia an i.

Hirundo nota veris.

Deſcribit quippe hirundinem, & Græcus Poeta apud Athen.lib.9.ver optans,ita ait:

ἦλθ', ἦλθε χελιδών,
καλὰς ὥρας ἄγουσα,
καὶ καλοὺς ἐνιαυτούς.
Veni,veni hirundo,
Quæ tecum pulcras horas,
Pulcros annos adducis.

Artemid.lib.2.Onir.c.71.loquens de hac aue,ὅτι καὶ τὸ ἔαρ προσδέχεσθαι,πρώτη φαίνεται:*vbi ver acceſſerit,prima apparet.*Nonnus lib.3.Dionyſ.de hirundine εἴαρι κώτιλλε:*preco in vere.*Mitto eundem lib.2.& Ouid. 1. Faſt. & 2.atque item eleg.12.lib.3 Triſt.Hi omnes,atque alij,vbi ver deſcribunt,præcipuam notam adhibent, aduentum hirundinis.

15. Tignis nidum suspendat.] Ariſt. c. 7. lib. 9. Hiſt. vt probet ineſſe ingenio brutorum humanam ſimilitudinem,pro exemplo adducit modũ, admirandumque ingenium, quo hirundo nidum conſtruit. Nam feſtucas luto implicat, quo maculamula illa conſiſtat. Si lutum,vnde conficiat, deeſt,ſi ipſa madefacit volutatque in puluere,vt lutum faciat Duriora primum ſtragula ſubijcit,deinde molliora more humano. Lege in illo integra. Eadem ferme Baſilius ſcrib t Hom. 8. Hex. Ariſtotelico filo. Ab Iſid.c.7.lib.12.dicitur, *In nidis conſtruendis, educandiſque fœtibus ſollertiſſima.*

Hirundinis induſtria.

16. Trunca pedum primo.] Ouid.15.Met.
Nonne vides quos cera teg t ſexangula fœtus
Melliferarum apium ſine membris corpora naſci?
Et ſeroſque pedes,ſeraſque aſſumere pennas:
Imo hinc apes dictas volunt,quod ſine pedibus naſcantur. Vide Iſid.c.8.lib.12.& alios. Locutio Græcorũ mere eſt.Illi dicant,ἀνάπηροι, & κόλοβοι χειρῶν, & χωλὰς ποδῶν.Lucr.quoque hellenice lib.5.
Orba pedum partim,manuum viduata vicisſim.
Amãt etiam Græci locutionẽ iſtã in verbis. Opp.4. Hal.αὐτοῦ μὲν παύονται πόθου,παύονται δ' ἐλάας ζωῆς.
Ibi quidem deſinunt amoris,deſinunt etiã miſera Vitæ.
Pari ſtructione Horat.*deſine querelarum.* Idem Opp. 5.Hal.ὀδυνάων μεθύουσι:*ebrietur dolorum.*

Apum etymon.

17. Effusus.] Hoc verbum ipſis apibus dat Apollon.1.Argon.πέτρης ἐκχύμεναι σμῆνος ἐλὸν.

18. Aut vt nervo pulsante sagittæ.]

Perinde

Perinde ac ſi dicat. Erumpunt apes, vt ſagittę ab neruo ſonante. Nam Homer. ἀπὸ νευρῆφιν ὀιστοί.

19. PARTHI.] Vt Poeta ſpiculum apium cum A ſagittis Parthorum comparat, ita Opp. 2. Hal. paſtinacæ piſcis telum ardidum atque horridum cum iaculis venenatis Perſarum.

[a] Quis Deus hanc Muſæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingreſſus hominum experientia cœpit?
[b] Paſtor Ariſtæus fugiens Peneia tempe
Amiſſis (vt fama) apibus morbóque faméque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem.
[c] Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes: quid me præclara ſtirpe Deorum,
(Si modò, quem perhibes, pater eſt Tymbræus Apollo)
Inuiſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare iubebas?
[d] En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti excuderat, te matre, relinquo.
[e] Quin age & ipſa manu felices erue ſyluas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes:
Vre ſata: & validam in vites molire bipennem,
Tanta meæ ſi te cœperunt tædia laudis.

ARGVMENTVM.

Explicat prædictæ artis inuentorem fuiſſe Ariſtæum. Hic amiſſis apibus morbo & fame, querelas defert ad matrem Cyrenem. Erat hæc aquarum Nympha, agebatque in antro Penei fluminis.

EXPLICATIO.

[a] POST artem luculenter deſcriptam ſequitur artis inuentor Ariſtæus, de quo texit longam & fabuloſam narrationem vſque ad libri exitum. Præmittit inuocationem, vt qui rem nouam aggrediatur, qua a Muſis petit, pandant primum Deorum, qui hanc artem inuenit. Geminatio illa *quis, quis* auget gloriam inuentoris. Quaſi dicat. Quis ille eſſe, quis potuit, qui rem tantam inuenit? verbum *extundit* indicat diligentem quandam meditationem operamque in inueniendo. Verſus alter hanc habet ſententiam. Dicite Muſæ, vnde noua hominũ experientia cœpit ingreſſus? id eſt, Dicite vnde noua experientia habuit primos aditus acceſſuſque ad rem tantam?

[b] Voluit ſcire à Muſis, quis Deus hanc artem inuenerit? Muſæ ſuggerunt Ariſtæum, & ideo ab eo narrationem incoat. Narrat vero; hunc, vt amiſit apes morbo & fame conſumtas, reliquiſſe tempe. (ſunt hæc Theſſaliæ loca amœniſſima, quę interfluit Peneus) fugam vero deſtinaſſe ad fontem illum, vnde erumpit Peneus, vt querelas ſuas deferret ad matrem Cyrenem, quæ in eo fonte domicilium habebat; erat quippe vna ex aquarum Nymphis.

[c] Sequuntur querelæ Ariſtæi ad matrem. Queritur vero, ſe, qui habet matrem aquarum præſidẽ, qui patrem Apollinem, tamen (en querelæ) genitum fatis inuiſum, matri nullam curam eſſe de filio, fruſtra illi promiſſum cœlum, atque immortalitatem. Geminatio *mater, mater* vim dum habet querelam. Quaſi dicat. Mater es mihi, ſed non te matrem exhibes.

B [d] Subiicit cauſſam querelarum. Quaſi dicat. Inuiſus ſum fatis, nulla eſt matri de me cura, fruſtra ſperatur æternitas in cœlo; cum relinquã amittamque honorem, quem habebam mortalis; videlicet agriculturam, & pecudes: & hoc *te matre*, ſub qua augere rem debueram, non minuere, non perdere. Indicant iſta, Ariſtæum iacturam feciſſe non ſolum apum, ſed etiam frugum, & pecudum.

[e] Erumpit in acerbiſſimum dolorem, Si ita mecum ſit, vna omnia pereant. Si me habet tædio, euerte omnia, ſyluas, pecudes, meſſes, ſata, vites; quibus ego honorem mihi comparaui, & nominis immortalitatem. Nam cui iſta vis, niſi filio? Eſt iſta acerba conceſſio. *felices ſyluæ* ſunt fructiferæ arbores. C

NOTÆ.

1. PASTOR ARISTÆVS.] De hoc iam ſupra in libro hoc, atque etiam 1 Georg. & de Theſſaliæ locis, quæ dicuntur Tempe, in 2. De iis Ouid. 1. Met.

Eſt nemus Æmoniæ, prærupta quod vndique claudit
Sylua, vocant Tempe, per quæ Peneus ab imo
Effuſus Pindo ſpumoſis voluitur vndis.

Lege inſignem locum Æliani lib. 3. Var. Hiſt. vt vero Theſſaliæ dicebantur Tempe, ita Bœotiæ Teumeſſia, Siciliæ Elora.

D 2. TRISTIS.] Totus hic locus ductus eſt ab Homer. 1. Il. apud quem Achilles defert querelas ſuas ad matrem Thetidem, Deam maris. Ergo huic initio reſpondet initium illud,

—αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς
δακρύσας ἑτάρων ἄφαρ ἕζετο νόσφι λιασθεὶς,
θῖν' ἐφ' ἁλὸς πολιῆς ὁρόων ἐπὶ οἴνοπα πόντον:

—Sed Achilles
Lacrymans, à ſociis ſedit ſeorſim ſeparatus,
Littus ad maris cani ſpectans in nigrum pontum.

Potuit quoque hæc iſſe verſu Lucret. qui lib. 3.

Et nec opinanti mors ad caput aſtitit ante.

Caput de initio fluminum.

3. CAPVT.] Seru. bene initium amnis caput, & fontem vnde naſcitur. Male Lambinus in Horat. accipit locum hunc Poetæ de exitu fluuij in mare ductus exemplo Iulij 4. Gall. qui Rheni oſtia vocauit capita. Certe iſta in hunc locum nó quadrant, nam quæ deinde ſequuntur, aperte indicant, Ariſtæum admiſſum ad matrem, non qua fluuius in mare exit. Decepit illum fortaſſe attributum *extremi amnis*, vt ad exitum potius, quam ad initium recurreret. Sed videat, extrema, vltima, & ſimilia dici de his, quæ à nobis longo interuallo diſſita, quacunque ex parte.

Vltimus eſt vox media.

Sic, mortem *vltimam* vocamus, nam ea adeſt in vitæ exitu: & tamen dicimus, *vltimam rerum memoriam repetere*, de his rebus, quæ æuo ante nos longiſſimo.

4. MATER CYRENE.] Habet hæc oratio affinitatem aliquam cum ea, quam Achilles ad matrem habuit. Aliquam (inquam) quia tantum inde argumentum ductum. Ait enim Achilles. Quia tu me genuiſti, honorem mihi debebat Iupiter, at ſecus accidit. Sed reliqua quam longe diſparia. Ibi ſimpliciter μῆτερ: hic efficax geminatio. Ibi Thetis ſubticetur: hic nominatur Cyrene, quod viuidum ad cómouendum affectum. Ibi ſimpliciter, ἐπεί μ' ἔτεκες: hic, tu es mater, Apollo pater, & hic Tymbræus, ſum è præclara Deorum ſtirpe. Ibi nullum elogium ad Thetidem: hic, *quæ gurgitis huius ima tenes*. Ibi querela iſta, honorem mihi debebat Iupiter, at nihil contulit decoris: hic pro Ioue fata, quibus inuiſus; abolitus amor à maternis viſceribus; deſperata diuinitas. quibus rebus quid grauius? Ibi cauſſa querelarum hæc præmium Agamemnon abſtulit: hic, relinquo honorem vitæ. Hactenus Homerus, addidit Virgilius verſus quatuor, *quin age*, &c. in quibus miri affectus ab impatientia. Diſce Homerum, & Græcos imitari cum victoria. Eſt etiam verſus in eodem lib. cui potuit hærere, vbi ita Achilles ad matrem. ἀλλὰ σὺ εἰ δύνασαί γε, περίσχεο παιδὸς ἑῆος: *Sed tu ſi potes, fer opem filio tuo.*

Stirpt de hominibus.

5. STIRPE.] Similis Græcorum metaphora. Eurip. Oreſt. ὅτ(ος) ἐφύτευσε Πέλοπα, *hic plantat Pelopem*, id eſt, procreat. Loquitur de Tantalo. & infra, ὁ τραφεῖσαι μοῖραι τρεῖς ... *fata ſumus tres virgines*, id eſt, natæ. In Phœniſſ. ... τέκνων ἄλοκα. In 2. Ilia. ter eſt, ὄζος Ἄρηος *ramus Martis*, ad ſignandam ſobolem. Ab hac itaque frequentiſſima metaphora Græcorũ ortum, vt ſtirps latinis referatur ad ſobolem. Quin, ſi Valerio Maximo, aut Probo credimus in libello de Prænomine, Sertores, vnde Sertorij, dicti quaſi per ſationem nati.

6. SI MODO, QVEM PERHIBES.] Par affectus in verbis Cyclopis ad Neptunum patrem Odyſ. 9. εἰ ἐτεόν γε σός εἰμι, πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι: *Si vere tuus ſũ, pater autem meus eſſe gloriaris.* Petit nimirũ Cyclops, vt Neptunus oſtendat eſſe patrem ſuum, Vlyſſem vleiſcendo. Non abit illud Phaethontis apud Ouid. 2. Met.

Pignora da genitor, per quæ tua vera propago, Credar.

7. TYMBRÆVS.] Nihil habeo, quod addam Lilio.

8. INVISVM FATIS.] Pari affectu Eurip. Oreſt. τὴν θεοῖς στυγουμένην — ἐκτανον.

9. OMNIA TENTANTI.] ἐκπειρωμένῳ. Aduocat German. exemplum ab Euripide.

10. TE MATRE.] Par affectus in Culice, *Te cultrice vagus ſaltus feror inter, & aſtra.* In Propert.

Et nimirum remis audent, prope turpe, Latinis
Principe te fluctus regia vela pati.

In Ouid. 6. Met. apud quem Latona queritur ſe deſpectui haberi, cum habeat filios Apollinem, & Dianam, *En ego veſtra parens, &c.*

11. INIMICVM IGNEM.] Homeri epithetũ, qui crebro δήϊον πῦρ.

Moriendi verba traducuntur ad rem herbarum.

12. INTERFICE MESSES.] Sæpiſſime Poetæ, & alij transferunt ad rem herbarum, fruticum, arborum verba, quæ mortem ſignificant. Putatur id ductum ex doctrina Pythagoræ, qui cẽſuit plantas nó ſolum viuere, ſed etiam ſentire inflicta vulnera. Firmabo verba ſingula auctorib. ſingulis, poeticũ pluſculis. De verbo *neco*. Plin. c. 21. lib. 8 loquens de baſiliſco, *necat frutices non contactos modo, verum & afflatos.*

Interficere meſſes.

De *eneco*, idem c. 17. lib. 18. *Eſt herba, quæ cicer enecat, & eruum.* De *morio*. Virg. 7. Ecl. *moriens herba* & 10. *moriens liber in vlmo.* De *demorior*. Iuſtin. Inſtit. 10. 2. *in vinearum demortuarum, vel arborum locum alias debet ſubſtituere.* De *intereo*, Pacuu. in Tragœd.

Sol ſi perpetuo ſit, aut nox flammeo vapore, aut frigore
Fructus omnes interire. De *occido* Alcimus lib. 2.

Non faciet viuum radix occiſa cacumen. De *exſpiro*, Papin. 3. Syl. *Aut vbi verna nouus exſpirat purpura pratis.* De *interficio*. Tullius in Oecon. apud Nonium: *Nullo modo facilius arbitror poſſe neque herbas areſcere, & interfici.* Arnob. lib. 3. *cur quotidie gemmulas & pubeſcentes herbas adurit atque interficit nocentiſſimum frigus?* Lucilius tra duxit ad rem affinem,

Durum molle vocas, fragmenta interfice panis.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant hyali ſaturo fucata colore:
Drymóque, Xanthóque, Ligeaque, Phyllodocéque
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla.
Neſæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque:
Cydippéque, & flaua Lycorias; altera Virgo.
Altera, tum primum Lucinæ experta labores:
Clioque, & Beroe ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia, Deiopeia,
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.

E

ARGVMENTVM.

Deſcribuntur Nymphæ Penei fluminis, quæ circa Cyrenem.

EXPLICATIO.

MATER ſenſit tantum ſonitum inclamantis, & commota eſt, neque animo exterrita, vt poſtea

poſtea Poeta ſcribit:ſenſit (inquam) tantum ſonitũ: A namque, an natus is eſſet, nondum agnouit, vt quæ eſſet ſub imis gurgitibus, & alto flumine: vt quæ lanificio operam daret. Ita Seruius Poetam explicat, & vere. Sic enim occurras calumniæ. Noli enim ex decoro Poeta moraretur in recenſendo catalogo Nympharũ, ſi Cyrene natum agnouiſſet. Poſtea certior fit relatis Arethuſæ. Itaque præclare finxit Poeta, nondum filium a matre cognitum, tantum cõfuſe ſonitum quẽdam perceptum, vt locũ daret Nympharum catalogo. Non capiũt Virgilium, qui illum damnant exemplo Homeri, apud quem 1. Il. Thetis clamanti Achilli ſtatim occurrit. Sed videlicet calũniatores nobis arma præbent contra Homerum, qui Il. 18 longum catalogum Nympharũ, & multa alia inducit, priuſquam Thetis opẽ ferat Achilli, quem B inclamantem & gementem audierat. Locum adeat lector. Sed vide quo apparatu Noſter Cyrenẽ inducat, ſub thalamo alti fluminis, atq; in formoſiſſimo comitatu Nympharum, quæ fuſæ circa illam, dantes operã lanificio. Vellera ſunt pretioſiſſima, vt Nymphas decet, non obuia, & vulgaria, vtique ex Mileto: Vellerum color aquis Nympharum cõcolor, nimirum color hyali, id eſt, vitri, nam aquæ vitreæ ſunt: & quia is color non ſimpliciter vitreus, ſed cœruleus, qui proprie eſt aquarum, ideo ſaturatus, & ſumme intinctus. Itaque vellera fucata ex colore ſaturo hyali, nihil ſunt aliud, quam vellera intincta cœruleo colore, qui factus ex vitreo ſaturato. Iam Nymphæ ita diuinæ ſcribuntur, vt eſſe nihil ſubtimius poſſit. Sordeſcit Homeri opera comparata ad C Noſtrum, quod iam etiam ſenſit Scaliger. In Homero merum eſt faſtidium, nulla re addita, qua lector recreetur, tantum ſeries perpetua nominũ; et ſi quid addit, ita vulgare, vt laudem non mereatur. In Virgilio demum faſtidiũ, variata omnia Nympharum habitu, pulcritudine, genere, virginitate, nuptiis. Ita tibi lector copioſe cognita mens Poetæ, calumnia euerſa, data victoria. Peculiaria in Notit.

NOTÆ.

1. AT MATER.] Vitius eſt hæſiſſe Homero Il. 1. ὡς φάτο δάκρυ χέων· τοῦ δ' ἔκλυε πότνια μήτηρ ἡμένη ἐν βένθεσσιν ἁλὸς παρὰ πατρὶ γέροντι: *Sic dixit lacrymans. hunc vero audiuit veneranda* D *mater*

Sedens in imo maris apud patrem ſenem.

2. THALAMO.] Viſitatiſſimum Poetarum figmentum eſt, aſſignare Diis marinis & Nymphis in profunditatibus aquarum domos, cubicula, thalamos, ædificia, columnas, varias demum ſtructiones, vbi quieſcant, vnde exeant, qua vagentur, quo ſe recipiant. Heſiod. in Theog. loquens de Tritone:

ναίει χρύσεα δῶ. *Inhabitat domus aureas.*

Regiam Neptuni ita Homerus deſcribit Il. 13.

ἔνθα δέ οἱ κλυτὰ δώματα βένθεσι λίμνης

χρύσεα, μαρμαίροντα τετεύχαται ἄφθιτα αἰεί:

Ibi autem ei inclyta ædes in profunditatibus maris

Aurea, ſplendida erant conſtructa, incorrupta ſemper. E

Ibidem deſcribit ſpeluncam, vbi equi Neptuni diuerſabantur: ἔστι δέ τι σπέος εὐρὺ βαθείης βένθεσι λίμνης: *Eſt ampla quædam ſpecus in profundo alti maris.* & 12. Odyſ. Nympharum ſpeluncam: ἔνθα δ' ἔασι νυμφέων καλοὶ χοροὶ, ἠδὲ θόωκοι: *Hic erant Nympharum pulcri chori, atque ſedilia* Il. 14 δῶμα βαθυρρόου Ὠκεανοῖο: *ædes profundi Oceani*: Idem Odyſſ. 13. dat Naiadibus ἄντρον ἱερόν: *ſacrum antrum.* & 18. Il. Nereid. b. ἀργύφεον σπέος, *ſpeluncam argenteam.* Maro inf. —*thalami pendentia pumice tecta.* Sophoc. in Oed. Tyr. θάλαμον Ἀμφιτρίτας, *thalamũ Amphitrites.* Regiam Thetidis Ouid. deſcribit lib. 11. Met. Eodem pertinent Poetæ, qui ad ſignandum diei exitum ſolent fingere, Phœbum habere in Oceano ſuum diuerſorium. Ex multis vnum elegi Papinium 3. Theb. qui ita pulcre:

Soluerat Heſperij deuexo margine ponti

Flagrantes Sol pronus equos, rutilamque lauabat

Oceani ſub fonte comam. cui turba profundi

Nereos, & rapidis accurrunt paſſibus Horæ.

Frenaque, & aurata textum ſublime corona

Deripiunt, laxant calidis humentia loris

Pectora, pars meritos vertunt ad molle iugales

Gramen, & erecto currum temone ſupinant.

3. MILLESIA VELLERA.] De horum pretio, honore, elogio, dictum iam.

4. NYMPHÆ.] Harum, vt vides, ſubiungitur longiſſimus catalogus. Homerus quoque Il. 18. Nereidas numerat tres ſupra triginta. Euripides in Androm. ad fin. auget numerum: ait enim, πεντήκοντα Νηρῇδων χορῶν: *quinquaginta Nereidarum chorum.* Totidem Orpheus in Hymno: nam de Nereo, & eius puellis loquens, πεντήκοντα κούραισιν ἀγαλλόμενος, *lætus pueltis quinquaginta.* Excedit Propertius geminato numero, cum lib. 3 ait: — *Aqua fœcundiſſima.*

O centum æquoreæ Nereo genitore puellæ.

& Plato in Critia, Νηρῇδας ἐπὶ δελφίνων ἑκατὸν κύκλῳ: *Nereidas centum inſidentes, delphinis.* Albinouan. ad Liuiam in comitatu Thetidis numerat *conſortes centum.* Heſiodus in theog. vnam numerat ſupra quinquaginta: Claud. 3. Stil. centũ dat amni Ladoni. Centũ & plures Ouid. Tibul. lib. 4. Am. Nonnus li. 2. Dion ναϊάδων φάλαγγας: *Naiadum agmina.* Demum eſt nemo, qui parce loquatur de Nymphis maris, fluuiorũ, lacuũ, fontium. Vnde ergo tam profuſi in hanc rem Poetæ? Rationẽ referas ad aquas, quæ mire fertiles & vberes ad nutritionem: & in mari ad ſalẽ præcipue, qui putatur eſſe admodũ fertilicus, quod ſcribit Plutar. lib. 5 Sympoſ. aduocátque Spondanus. Inde Venerẽ dici ἁλιγενῆ: vult Philinus, fabulámque confictam, quod hic re veteres innuerint fœcunditatem ſalis. Inde animalia marina fœcũdiora ſunt terreſtribus, aeriis. Nauigia, quæ ſalem ſubuehunt, producunt magnum muriũ numerum. Vide nonnulla ad hanc rem in Spondano. Cum reſpectu (vt credo) ad hanc fœcunditatem dixit Artemid. lib. 2. Oniro. c. 42. viſis in ſomno fluuiis, ſtagnis, Nymphis portendi omen παίδων γονῆς, *ad generandos liberos.*

5. CARPEBANT.] Catullus de Nupt. Thet. & Pel. vſurpat in re lanificij verbum *decerpo*, cum ait: — *Carpere lanas.*

—*rum prono in pollice torquens*

Libratum tereti verſabat pollice fuſum.

Atque ita decerpens æquabat ſemper opus dens.

Quod vero Poetæ *carpere* aut *decerpere.* Ouid. 4. Met. *Lanas ducere*: &, *deducere pollice filum.* Catul. prior *deducere fila.* Ouid. iterum: *Lana ſua fila ſequente.* & 6. *Glomerare in orbe rudem lanam, opus digitis ſubigere, mollire vellera, verſare leui pollice fuſum tere tem.* & lib. 14. *trahunt vellera digitis.* Silius lib. 16. *Albentes innectere lanas.* & 1. *torquerent ſtamina.* Poſſis vſurpare verbum *euoluo*, nam Claudian. 1. Rap. loquẽs de Parcis: *Longaque ferratis euoluunt ſecula penſis.* Virgil. ipſe per *deuoluo* in Ciri: — *Ducere lanas.*

—*grauidis penſo deuoluere fuſos.* Sicuti & infr.

mollia penſa deuoluunt. Hæc omnia idem fere ſignant. Græci dicunt κλώθειν, *nere.* Hom. 12. Il. εἴριον ἀνέλκει, ſignat omnino penſum. & 6. Odyſ ἠλάκατα στρωφῶσα, *verſans penſum* In 3. Il. rem extulit per verbũ ὕφαινε εἴρια καλά: *exercebat lanas pulcras.* & 24. per ἱστίγνωτ. Odyſ. 17. εἴρια πέκειν. Plato in Sophiſta tria verba coniungit ad idem fere ſpectantia, ξαίνειν, κατάγειν,

Aquarum domicilis.

τέγειν, καρκίζειν. & multa admodum in lib. de Regno. A vbi στρεπτικὸν, συμπλεκτικὸν, στραφὸν, στρεπτὸν νῆμα. & aīs vocatur, ξαντικὴ νηστικά. Nouitiis Poetis iſta ſeruient.

6. HYALI.] ὕαλος, vitrum eſt. Datur is aquis, vt quæ vitreæ & cryſtallinæ. Ita Horat. Circem Deam maritimã *vitream* vocat. Poeta poſtea ſedilia Nympharum *vitrea*. Statius 1. Sylu. Nymphis fontium dat *crinem vitreum*. Alibi: *vitreum amnem*. Et 3. Sylu.

Surgite de vitreis ſpumoſæ Doridos antris.

Apul. lib. 1. *Lenis fluuius argento, vel vitro æmulus.* Horatius & Ouid. *ſplendidior vitro*. Prior de fonte Blanduſiæ, poſterior de Galatea nympha maris. Iordanis fluuij vrnam ita deſcribit Sannaz. 3. Part.

—nitet vrna nouis variata figuris

Cryſtallo ex alba, & puro perlucida vitro.

Vitreum colorem, eundem cum Veneto interpretatur Vrſinus in Append. ad Rom. Tricl. B

7. SATVRO FVCATA COLORE.] Explicui colorem vitreũ cum ſaturitate, quæ ſaturitas efficit cœruleum colorem: hunc enim Poeta intelligit ex mẽte Germ. Alciati, aliorum. Nam cœruleus color aquarum eſt. Cum reſpectu omnino ad rem maritimam Velleius poſteriore lib. *Cum cœruleatus & nudus, caputque redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, Glaucum ſaltaſſet in conuiuio.* Quia vero ex vitreo colore ſaturato fit cœruleus probe admodum Turn. corrigit locum Iulij 5. Gall. *omnes ſe Britanni vitro inficiunt, quod cœruleum efficit colorẽ.* vbi male vulgo, *luto inficiuntur*. Nõ enim lutum ſaniem cœruleam, ſed croceam reddit, vel ex illo Virgilij 4. Ecl.

—croceo mutabit vellera luto. Aduertas in Virgilio C legi à nonnullis, *vitreo*, ab aliis *viridi*, & adhuc *hilari*.

8. DRIMOQVE.] Incipit Nympharum catalogus. Dixi iam in explicatio. de Homero, addo hic, pari inuenuſtate texi illum ab Heſiod. in Theog. ſaltem primis verſibus, nam poſtea aliqua ſubeſt varietas. Non ſolum vero Græcos Virgilius ſuperat, ſed eius (vide quanta vis imitationis) diſcipulus Sannaz. li. 3. Part. adeo enim magiſtri ſui veſtigiis hæſit, vt eius ope aſpirauerit ad eripiendam Græcis laudem, & proculdubio eripuit: nam mire omnia variauit. Adducam verſus, nam neceſſarij ad imitationem Virgilij, quam ſæpe quæro in his commentariis:

Homerum ſuperat Virgilius.

Homerũ ſuperant diſcipuli Virgiliani.

Herboſo tum forte toro, vndiſoniſque ſub antris
Venturas tacito voluebat pectore ſortes
Cœruleus Rex humentum generator aquarum D
Iordanes: quem iuxta hilari famulantia vultu
Agmina denſentur nata, pulcerrima Glauce,
Doróque, Protóque, Galenáque, Lamprotóeque,
Nuda humero, nudis diſtincta veſte papillis.
Callirhoe, Byróque, Pheruſaque, Dinameneque:
Aiphaliſque aſſueta leues fluitare per vndas:
Ipſaque odoratis perfuſa liquoribus Anthis,
Anthis, qua non vlla nonos miſcere colores
Doctior, aut pictis caput exornare coronis.
Mox Hyale, atque Thoë, & vultu nitidiſſima Crene.
Congiſtéque, Rhoeque, & candida Limnoria,
Et Dryope, & virides Botane reſoluta capillos
Ore omnes formoſæ, albis in veſtibus omnes,
Omnes puniceis euincta crura cothurnis.

Vide qua varietate interpoſita aſperitatem nominũ lenierit, non texens perpetuam ſeriem vocum. Proponam lectori candido verſus meos ad imitationem Virgilij, non Homeri, quos feci in poemate de nuptiis Ducis Sabaud. & Catharinæ Auſtriacæ:

Humenti tum forte Tagus narrabat in antro
Fata viri glauca velatus arundine frontem.
Quem iuxta Euarne, Cimoque & Lyſianaſſa,
Quæ placidum lentis tranſmittere flexibus amnem
Adſuerant, niueas fluctu feriente papillas.

Neſæe, Spioque, Panopæa, & pulcra Lycoris A
Virgoque Beithuris, & Iberias altera: Beithis
Primam illam, hanc genuit magno ſub gurgite Iberus.
Sed regale Tagi numen coluere, ſuaſque
Huic natas (grande obſequium) tribuere miniſtras.
Mox Protho, & Mæris roſea ceruice refulgens,
Et fuſa Amphithoe per candida colla capillos.
Pulcra omnes ſpecie, & præſtanti corpore Nymphæ,
Inſignéſque habitu, & formoſæ crinibus omnes.

Bonus (credo) iuuenis conſulet hanc longitudinem, cum ſibi videat conſuli: nihil enim hic niſi eius vtilitatem quæro, vt Poeſin cum dignitate auſpicetur. Vide Claud. de Nupt. Hon. & Mar. vbi breuis catalogus Nympharũ, nam quatuor tantum nominat, & cum varietate. Neque vero abit ab hac re lõgus catalogus Baſſaridum apud Nonum lib. 14. Dionyſ. B vbi multa inducit nomina aliqua varietate.

9 CÆSARIEM EFFVSÆ] Solet hoc fœminas decere. Ideo in ſuis præceptis Ouid. 3. Art.

Cæſaries in decore fœminarum.

Nec tibi turpe puta, crinem, vt Phylleia mater,
Soluere, & effuſis colla reflecte comis.

Ab eodem 6. Met. inducitur Niobe

Immiſſos humerum per vtrunque capillos.

& in 9. miniſtra quæpiam Dianæ: *fuſis vtrinque capillis*: In 10. Atalanta: *Tergaque iactantur crines per eburnea.* & Lucr. 2. Faſt. *Incultæ codo ſic iacuere comæ.* & de ſua Corinna lib. 1. Am.

Candida diuidua colla tegente coma.

Porro Virgilij verba pugnant contra Iſid. ita ſcribentem lib. 11. c. 1. *Cæſaries à cædendo vocata, ideoque* C *tantum virorum eſt. Virum enim tonſum eſſe decet, mulierem non decet.* Non (inquam) tantum virorum eſt Cæſaries.

10. CANDIDA COLLA.] Alibi: *lactea colla, lactea ceruix.*

11. NESÆE, SPIOQVE.] Initium Homericum νησαίη, σπειώ τε. Male aliqui hinc exterminant verſum iſtum ducti ratione friuola. Admittendus & legendus. Lege Vrſinum.

12. CYDIPPEQVE, ET FLAVA LYCORIAS, &c.] Huiuſmodi rationem, in qua primum fit collectio, deinde diſtributio, aptam eſſe orationi grandi conficiendæ ex Hermogene notauit Robortellus lib. 1. Emendationum c. 34. qui & multa Virgilij loca adnotat eodem filo ducta. Sic 7. Ecl. primum colligit,

Collectio & diſtributio.

D *Compulerántque greges Corydon, & Thyrſis in vnum.*

Deinde diſtribuit:

Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas.

In 11. colligit: *—manib. iam tangeret aquis.* Diſtribuit poſtea ita: *Laua aciem ferri, dextra neruóque papillam.* Demum obſeruat duo alia loca ex 11. & tria ex 10. Æneid.

13. FLAVA LYCORIAS.] Referenda flauities non tam ad os, quam ad capillos aureos & rutilos. In hac enim re principem partem pulchritudinis ponunt fœminæ. Pind. Od. 9. Pyth. hac ſententia de puella pulcra, χρυσοστεφάνου ἥβας: *Pubertatis auro coronatæ.* Noſter inf. de Arethuſa: *flauum caput.* & Capitol. in Vero: *dicitur ſane tantam habuiſſe curam flauentiũ capillorũ, vt capiti auri ramenta reſpergeret, quo magis coma illuminata flaueſceret.* Eadem ferme Lamprid. de Commodo. & Trebellius de Gallieno. & de Circe Orpheus: *—ἀπὸ κρατὸς γὰρ ἐθειραι*

E

Flauities de capillis.

πυρσαῖς ἀκτίνεσσ' ἐναλίγκιοι ἠώρηντο:

At radiis ſimiles ſolaribus vndique crines
Se fundunt humeros circum.

Et de capillis 3. Anthol. ξανθαῖσιν χαρίτεσσιν. & lib. 7. ξανθίσματι χαίτης. His apparet flauorẽ ad caput commodiſſime referri poſſe.

14. TVM PRIMVS LVCINÆ EXPERTA LABORES.]

bores.]Hæc Homero ἀμπειρία diciurr:quæ non- A dum experta. Euripidi ἀνεκλίθυια. De Lucina ſatis multa in 4.Ecl.

15. Clioqve et Beroe soror.] Venit mihi in mentem an legendum, *Thoeque, Ocyree ſoror*: niſi in *Thoe* repugnaret ſyllaba. Nam Nympharum marinarum nomina. Clio alia noméclatura inſignis ſub Muſarum numero.

16. Oceantides.] Heſiod. in theog. & Callimach. in Hym. Dianæ alia forma dicunt ὠκεανίνας.

17. Opis.] Eſt hæc iam Nympha aquarum, vt hic: in 11. Æn. comes Dianæ Pallum vxor Saturni.

18. Asia.] Eſt hæc diſtincta ab Deiopeia, non eadem: male aliqui confundunt. Hyginus in lib. fabularum ſic ſcribit: *Ephyre, Opis, Aſia, Deiopeia.* Monuit Turneb.

ª Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martíſque dolos, & dulcia furta:
Atque Chao denſos Diuûm numerabat amores.
ᵇ Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Deuoluunt; iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi: vitreíſque ſedilibus omnes
Obſtupuere. ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens ſumma flauum caput extulit vnda:
Et procul. O gemitu non fruſtrà exterrita tanto
Cyrene ſoror: ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad vndam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina Diuûm
Tangere, ait. ſimul alta iubet diſcedere latè
Flumina, qua iuuenis greſſus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circumſtetit vnda,
Accepítque ſinu vaſto, miſítque ſub amnem.

ARGVMENTVM.

Detinentur Nymphæ fabularum narratione. Auditur iterum Ariſtæus, cognoſcitur ab Arethuſa, narrat hæc matri, iubet natum admitti illa.

EXPLICATIO.

ª Dum Nymphæ operam dabant lanificio, vna earum Clymene aures reliquarum detinebat inani amore Vulcani, dolis factis contra Marté, dulcibus furtis Veneris. Fabula, quam hic attingit, de retibus Vulcani, quibus ille laborant zelo Martem & Venerem vna vinctos vniuerſis Diis Solis opera conſpectandos prębuit, vbique eſt obuia. Pergit. Narrabat etiam Clymene, verius numerabat frequentes crebróſque Deorum amores inter ſe, dum adhuc eſſent in Chao.

ᵇ Captæ Nymphæ dulci cantilena Clymenes, fuſis operam dabant. Tunc iterum Ariſtæus lugens matris aures perculit. Stupens Nymphæ ad gemitū Arethuſa caput ab vndis effert, agnoſcit illum, matri nuntiat. Iubet illa natum admitti, aquas diſcedere, & locum dare adeunti. Fit ita, aqua enim ſtat, curuatque ſe in ſpeciem montis, accipitque Ariſtęū. Hæc, quia facillima, ita explicanda.

NOTÆ.

1. Inter qvas.] Omnia hic vates ex decoro ſummo: Inter Nymphas. & cum ſolæ ſunt, Vulcani amor canitur, Veneris furta, amores Deorum: nulla enim hic nota inuerecundiæ, audiente viro nemine. Aliter in conuiuio Æneæ, Didonis, procerum: vbi, quæ Atlas docuit: Solis, Lunæ, aſtrorū labores. Ca-

B ruit (nollé dicere) iudicio iſto Homerus apud quem Demodocus Odyſ. 8. canit in conuiuio Alcinoi impudicos amores Vulcani, Martis, Veneris. Itaque Latinus, cum Græco in re ipſa hæſiſſet, diſſenſit in circumſtantiis, docens, quid debuiſſet Græcus facere. Talem té Poetam volo, qualem te Virgilius eſſè Poetam docet. Sed & hinc Principes diſcāt, adhibere cantores, qui Latinum Poetam æmulentur, nō Græcum: eſt enim indignum inſonare illorum auribus molles & effœminatas cantilenas. Pari cum Homero ſtudio Silius lib. 11. in conuiuio Annibalis, & aliorum ducum, & Principum Capuæ: *Homerum ſuperat Virgilius.*

Iamque Iouem, & latos per furta canebat amores,
Electraque toros Atlantidos. Sed Silius quidem excuſatur optime: nam eo tendit vt Annibal dome- C tur laſciuia, & Cāpanis illecebris. Homerus nullam habet excuſationem. Papinius in 6. Theb. Virgilij, non Homeri, inſpector & imitator fuit. Nam apud illum Apollo canit digna ſe & auditoribus.

2. Cvram inanem.] Definiri his amorem Seruius obſeruat.

3. Vvlcani.] Obſeruat Germ. datam narrationem iſtam Nymphæ aquarum ex allegorica ratione, propter phyſicum & elementare diſſidium inter ignem & aquam, vt ita Nympha aquarum rideat ignes, & amorem Vulcani. Quia videlicet aqua ignem ſemper ſuperat, vt de Deo Canopo traditum à Ruffino, & aliis. Itaque neſcias, quam apte Homerus finxerit, 21. Il. Xanthum fluuium victum à Vul- D cano. Illi hæſit Sil. lib. 4. Sed poſſit tamen defendi vterque. Sicut & Nonnus li. 23. Dionyſ. apud quem pugnans contra Bacchum Hydaſpes Indiæ fluuius ſuperatur à Baccho ignibus. *Ignis & aqua contrarij.*

4. Martisqve dolos.] Hic Seruius quæpiam ex Donato, vnde apparet, neutrī ſatis cognitam ſententiam. Doli Martis ſunt, qui fabricati ſunt

contra ipſum Martem. Pendet hoc ex Grammatica A cognitione. Genitiuus poſſeſſionis tam actionem, quam paſſionem habet. Aduoco exemplum. Vulnus Achillis, eſt vulnus, & quod Achilles intulit, & quod ipſe ab alio eſt paſſus. Adiment amphibologiā præcedentia & ſequentia. Id certiſſimum eſt exploranti Auctores. Ergo hic doli Martis paſſiue capiēdi ſunt, quos videlicet ipſe eſt paſſus à Vulcano. Vidi virum ſatis doctum, qui Poetam laceraret, ignorans ſcil. ipſe Grammaticalem præceptionem. Itaque, nō dubiū, quin Poeta reddiderit verſum illum Homeri Od. 8. qui loquens de Vulcano: *αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε δόλον κεχολωμένος Ἄρει*: *Ceterum poſtquam ſtruxit dolum iratus Marti.*

Genitiuus poſſeſſionis ſignat actionem & paſſionem.

5. DVLCIA FVRTA.] Vocat dulce furtū adulterium Martis cum Venere, inſigni contumelia in B Vulcanum. Vox ipſa ducit nos ad Homer. Od. 8. Ab hoc enim accepit Noſter ſententiā horū verſuum:

αὐτὰρ ὁ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν ἀείδειν
ἀμφ' Ἄρεος φιλότητος, ἐϋστεφάνου τ' Ἀφροδίτης,
ὡς τὰ πρῶτα μίγησαν ἐν Ἡφαίστοιο δόμοισι
λάθρη:
Ceterum ipſe citharœdus cœpit pulcre canere
De Martis amore, pulcreque coronata Veneris,
Vt primum commiſti fuerint in Vulcani ædibus
Furtim.

Eſt etiam 22. Odyſ. *μίσγοντο λάθρῃ*. & 2. Il. *ἡ δ' οἱ παρελέξατο λάθρῃ*. & in Dion. Chryſ. de re eadem: *ἐν σκότῳ*, & *κρύφα*. Tu expende, quam ſuauiter Virgilius tres verſus Homeri duobus incluſerit. C

6. CHAO] Nō eſt vox iſta indeclinabilis, vt multi putant. Ecce vltimus caſus. Certè iſta, & ſimiles voces Græcis declinantur. Latini in vſu habent rectum tantum & quartum caſum, interdū vltimum.

7 CHAO DENSOS DIVVM NVMERABAT AMORES] Duo hic aduertit Germ. ad integram Virgilij cognitionem neceſſaria. Primum reſpectum à Vate ad Heſiodum, qui principia rerum, propagationem, ac generationem Deorum *χάει* attribuit. Cum ergo iuxta Heſiodum, Chaos primum omnium extiterit, poſt illud tellus emerſerit, deinde amor, mox reliqua Deorum turba, non temere Virgilius amores Deorum *χάει* dat. Nam amor, qui reliquos ortu præceſſerit, in confuſione illa rerum peruagātus, fecit vt alij ex aliis naſcerentur. Huius argumenti multa ſuppeditat Plato in conuiuio tum ex eodem Heſiodo, tum ex aliis. Apud illum Parmenides: *πρώτιστον μὲν ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων*: *Ante Deos omnes primum generauit amorem* & poſtea Plato ipſe ſic ſtatuit: *οὕτω δὴ ἔγωγέ φημι ἔρωτα θεῶν πρεσβύτατον, καὶ τιμιώτατον, καὶ κυριώτατον εἶναι*: *Sic itaque aſſero, amorem eſſe Deorum omnium antiquiſſimum, honoratiſſimum, digniſſimum.* Tu reliqua apud Platonem. Alterum, datā congrue hanc narrationem Nymphæ aquarum, quaſi rerum primordia ab humore deriuentur. Nam per chaos Heſiodi (vt ſcribit Plutar. in opere, aqua ne, an ignis ſit vtilior) multi putant expreſſam aquam, ita vt *χάος* dicatur *παρὰ τὸ χέειν*. Teuthras apud Silium lib. 11. paria ferme his canit:

Chaos principium rerū.

Namque chaos cæcam quondam ſine ſidere molem E
Non ſurgente die, ac mundum ſine luce canebat.

8. DENSOS AMORES.] Explicant Interpretes *crebros*. Hos ſequebar in Explicatione. Iuuat Interpretū mentem locus Lamprid. in Alex. Seuero: *Præter eas, quos furiorum denſior fama perſtrinxerat*, id eſt, frequentior. Iuuat Dio Chryſoſt. qui orat. 33. *ἀθρόν, καὶ πολὺν λόγον*: *ſermonem denſum, confertum, multum.* Sed quid ſi alluſum ad verſum Homeri cum 14. Il. *ὡς σ' ἐ... ὡς μ' ἔρος ... φρένας ἀμφεκάλυψεν*: *ſicut vidit, vt amor complexus eſt denſus ipſius mentes.* Ergo, vt in Homero non

Amores denſi qui.

tam frequentia amoris, quam magnitudo indicatur: ita fortaſſe in Virgilio amores denſi erunt vehemētes & magni. Nam denſæ mentes Homeri eſſe videntur addenſatæ & conſtrictæ amoris vehemētia. Ipſe enim poſt pauca explicans addit: *ἔρος ... θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι ... χυθείς*: *Amor circumfuſus in pectoribus.*

9. MOLLIA PENSA] Catul. de Nupt.

Læua colum molli lana retinebat amictum.

10. DEVOLVVNT.] Ita 1. Æn. cum reſpectu ad lanificium: *voluere parcas.* Inducit vero Poeta aquarum Nymphas operam dantes lanificio, vt Naiadas ante illum Homer. Od. 13.

ἔνθα τε νύμφαι
φάρε' ὑφαίνουσιν ἁλιπόρφυρα, θαῦμα ἰδέσθαι:
Illicque Nymphæ
Lintea texunt cærulea, mirabile viſu.

11. IMPVLIT AVRES.] Pari verbo frequentiſſime Græci. Apollo. li. 1. *ἔβαλ' οὔατα*: *aures perculit.* Soph. Antig. *φθόγγος βάλλει δι' ὤτων*. Repetit in Philoctete. Syneſ. Epiſt 57. *ἐβαλλόμην ἀκοῇ*. Sumſere omnes ab Hom. qui Il. 10. *ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει*. Latinos quid numerem? Nunc mihi ante oculos Silius li. 2. Claudianus 1. in Eutrop. Papinius 4. Theb. qui vſi eadem phraſi. Illuſtraui verbum vatis, tendo ad variationē. Sophoc. Antig. flexu iſto, *παιδός με σαίνει φθόγγος*. Syneſ. Ep. 123 ab apibus, *ἐμβομβεῖ μου ταῖς ἀκοαῖς ἠχώ*: *Sonus aures meas bombo obſtrepit.* Artemid. li. 1. c. 25. *μαστιγοῦν τὰ ὦτα flagellari aures.* Hom. 16. Od. *ἀεὶ τι καλὸν περὶ οὔατα*. Apollon. 3. Arg. *μὴ παῖδες ... οὔατα μῦθος ἵκηται*. Papin. 4. Syl. *Sonus geminas mihi circuit aures.* Par ferme locutio Claud de 6. Conſ. Hon.

Aures impulit.

Nomen circumſonat aures. Silius lib. 13.
Subit vox diffuſa per aures. Ibidem:
Vox attigit aures. Quod hemiſtichium etiam eſt in Val. 2. Arg. & in Claudian. de Bel. Get. & in Ouidio Papin. 9. Theb. *lapſa eſt ad aures.* in 12. *acceſſit ſonus aures.* Plaut. Amph. *vox aures verberat.* Seruiunt iſtæ variationes auſpicantibus Poeſin.

12 SED ANTE ALIAS ARETHVSA.] Ex hoc loco imitationem ſumſit Princeps Poetarū Hiſpanorum, cum finxit vnam e Nymphis Tagi erupiſſe e gurgitib. & viſa loci amœnitate in ima regreſſam ceteras conuocaſſe, vt operam darent lanificio, quod & fecerunt. Debes huic viro Hiſpania in re carminis, quā tum fortaſſe nemini. Ille enim primus omniū fecit, D ne Itali ſuarum cantionum laude ſoli ſuperbirēt, vt ſuarum ſoli ſuperbirent Hiſpani. Nam pari laude, qua Itali, quæ illorū erant, ad nos conuertit: quę noſtra ſunt, nōdū illi arripuere. Ludimus certe Hiſpani & Italicis, & Hiſpanicis modis: Itali ſuis tantum.

Garſiæ Laſſi principis Poetarum Hiſpanorū elogium.

13. FLAVVM CAPVT EXTVLIT VNDA.] Simili ſæpe inuentione luſum à Poetis. Nam extuliſſe capita ex imis gurgitibus de Arethuſa Ouid. ſcribit 5. Met & de Tiberi 5. Faſt. De eodem Tiberi Albinouanus ad Liuia. De Iſmeno amne Papinius 9. Theb. & de Vulturno 4. Syluar. de Neptuno Silius l. 7. & de Nymphis eod lib. de Thetide Homerus 1. Il. Sed qua forma hoc dicunt. Virgilius, Ouid. Silius, *extulit*, Ouidius, Albinouanus *ſuſtulit*. Papinius bis *leuat*. Silius *emerſere*. Homerus *ἀνεδύσατο*. Contrariam ſentētiam extulit Apollon. l. 4. per *ἐδύσατο*, quod oppoſitum Homerico *ἀνεδύσατο*. Idem Apollon. eod. l. dixit, *κατέδυ ... βένθος* Silius l. 12. per *condidit* & l. b. 17. *mergit.* & lib. 1. *demergere.* Ouidius 9. Met. *abiudit.* & 5. Faſt. *ſubiit.* Multa amputaui ex hac nota.

14. TVA MAXIMA CVRA.] Alibi: *Mea maxima cura.* & *Veneris iuſtiſſima cura.* Papin. 4. Sylu.

Tua cura potiſſima Gallus.

15. ET TE CRVDELEM NOMINE DICIT.] Explicat locū iſtū Seruius Æn. obſeruans, minoris eſſe, maiorē

com

compellare meritis, non nomine: vt cum ait Æolus,

Tuus ô Regina quid optes
Explorare labor. Qui ordo non corrumpitur, niſi per indignationem, vt hoc loco. Ariſtæus enim indignans Cyrenem ipſomet nomine compellat, non matris merito.

16. PERCVLSA MENTEM.] Græca phraſis. Externi κατὰ ſubaudiunt. Latini *per*, aut quam volunt Syneſius 4. Epiſt. πεπερωμένοι πάντως ὅγε τὸ μέρος τῶ σώματος, id eſt, κατὰ μέρος, *Mutilati prorſus partem aliquam corporis.*

17. EAS ILLI LIMINA DIVVM.] Affinis ſententia Calabri lib. 13. καὶ γὰρ οἱ θέμις ἐστὶ μετέμμεναι ἀθανάτοισιν. *fas etenim, vt ipſe in immortalium numerum referatur.*

18. DISCEDERE FLVMINA.] Phraſis Homeri, & Calabri: vterque enim θάλασσα διίστατο. Prior Il. 13. poſterior lib. 3. Monuit Germ.

19. CVRVATA IN MONTIS FACIEM CIRCVMSTETIT VNDA.] Multa ſunt loca Homeri, quibus potuit hærere. Ex Macrobij mente, & Hartungi Decuria 2. verſibus ex 11. Od.

πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον
κυρτωθὲν, κρύψεν δὲ θεόν.
Cæruleum circa ſluctum circumſtetit monti æqualem.
Curuatum, abſconditque Deum.

Ex Vrſini Il. 18. —ἀμφὶ δὲ σφίσι κῦμα θαλάσσης ῥήγνυτο. *Circum vero ipſis ſe fluctus maris rupit.* & Il. 24. ἀμφὶ δ' ἄρα σφι λιάζετο κῦμα θαλάσσης: *Circum autem ipſas diducit ſe vnda maris.* Ex Iul. Scaligeri Odyſ. 5. τὸν δ' ἐφόρει μέγα κῦμα κατὰ ῥόον ἔνθα καὶ ἔνθα. *Hunc autem ferebat ingens fluctus per vndarum impetum huc atque illuc.* Ad hunc, etiamſi diuerſa ratione, alluſit, ait Scalig. nam illud, ἔνθα καὶ ἔνθα, expreſſit per *circum*. & μέγα per *montis*. Scaliger ipſe *molis* legit. Lege in illo, quo vitio Homerum notet. Ouid. 15. Met.
B ad Noſtrum ita acceſſit:

Cum mare ſurrexit, cumulusque immanis aquarum
In montis ſpeciem curuari, & creſcere viſus.

20. SINV VASTO.] Ita Sophoc. Oceanum vocat (ait Germ.) εὐρύκολπον. Atque adeo videtur Poeta ſoluiſſe Græcam vocem.

Iamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat, diuerſa locis: Phaſimque, Lycumque:
Et caput, vnde altus primum ſe erumpit Enipeus:
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

C

ARGVMENTVM.

Admiſſus explorat omnia, quæ intus ſunt, matris regiam, lacus, lucos, amnium origines.

EXPLICATIO.

ADMISSVS Ariſtæus ad antrum matris admiratur eius domum & regna: videt lacus clauſos ſpeluncis, videt ſub aquis lucos: obſtupeſcit ex aquarum motu: cernit flumina, quæ labuntur ſub terra, diuerſa in diuerſis locis: ſpectat oculis illorum originem. Hic Poeta ſuauiter dilabitur ad narrandam aliquorum fluminum originem, quam Ariſtæus ſpectauit in cauo illo. Vidit enim vnde Phaſis & Lycus erumperent, vnde Enipeus, Tiberis, Anio, Hypanis, Caicus, Eridanus. Extremi ſingulatius præ aliis elogium adducit, & mire omnia exornat. Sed inprimis conſidera, vti Ariſtæum proponat legentium oculis, admirantem ſtupentemque ad omnia, quæ ſibi inuiſa hactenus. Habes hunc exemplum ad deſcribendum ſimilem hominem, cum is in locum venit nunquam viſum; plenum admirationis, nouitatis, ſtuporis.

NOTÆ.

1. IAMQVE DOMVM MIRANS] Non viderunt hactenus Interpretes, totum iſtum locum, & multa ex ſequentibus ducta ex 4. Od vbi Thelemachus & Piſiſtratus admiratur Regiam Menelai. Adducam nonnulla huic rei firmandæ. Latinus enim parem videtur hiſtoriam texere cum Græco. Hic Ariſtæus admiratur videns domum genitricis. Ibi:

—οἱ δ' ἰδόντες
θαύμαζον κατὰ δῶμα.
Hi autem videntes admirabantur in domo. Iterum alter illorum: σέβας μ' ἔχει εἰσορόωντα: *ſtupor me tenet inſpicientem.* Hic *luciſque ſonantes.* Ibi: χαλκοῦ τε στεροπὴν κατὰ δώματα ἠχήεντα: *Aeris ſplendorem, ſonantes domus*: vt hic fit narratio fluuiorum, ita ibi horum loco ſuccedit æs, argentum, aurum, electrum, excelſa & glorioſa domus Menelai: vt hic Ariſtæus conuiuio excipitur, ita ibi duo iuuenes. Vt hic Nymphæ, *manibus liquidos dant ordine fontes*, ita ibi, χέρνιβα δ' ἀμφίπολος προχόῳ ἐπέχευε φέρουσα: *Aquam ancilla in gutturnio fudit ferens.* Vt hic menſa obſtruitur, ita ibi videas τράπεζαν, σῖτον, εἴδατα πολλά: *menſam, cibum, multa fercula.* Eſt hoc genus imitationis glorioſiſſimum, cum rem longe aliam ad tuum propoſitum transfers. Aliqua ad rem eandem ſunt lib. 1. Odyſ. vbi Pallas latens ſub mortali forma excipitur conuiuio à Telemacho. Affinia etiam quæpiam ex Odyſ. 17. & multa ex Heliodoro lib. 2. Hiſt. Æthioph. eo loci, quo Cnemon, & Calaſiris excipiuntur conuiuio. — Imitatio excellentiſſima quæ.

D

3. OMNIA SVB MAGNA LABENTIA FLVMINA TERRA.] Tale quiddam, & citra fabulam Sidon. Epiſt. 5. lib. 1. *Vluoſum Lambrum, cæruleum Adduam, velocem Atheſim, pigrum Mincium, qui Ligusticis Euganeisque montibus oriebantur, paululum per oſtia aduerſa ſubuectus, in ſuis etiam gurgitibus inſpexi.* Addi poteſt locus Magni Baſil Hom. 3. Hex. vbi de multorum amnium originibus. Sequitur vero Poeta Platonis ſententiam in Phædone, qui ſcripſit, aquarum originem conditam eſſe intra terram, atque adeo ab ipſo tartaro aquas manare & ſubuliſe in hanc lucem flumina. Cuius ſententiam multis refellit Ariſtot. 2. Meteor. A qua tamen Ariſtotelis calum- — Aquarum origo.

 nia

nia defendit Platonem doctus vir Hieron. Mag. 3. Miſcel. c. 15. Lege illum. Secus ſenſit Homer. 21. Il.

— βαθυῤῥείταο μέγα σθένος Ὠκεανοῖο,
ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα
καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν.
— profundi magna potentia Oceani
Ex quo omnes fluuij, & totum mare,
Et omnes fontes, & putei alti fluunt.

Lycus fluuius. **Phaſis fluuius.**

3. PHASIMQVE, LYCVMQVE.] Fluuij ſunt Colchorum, ideo vtrunque coniungit, vt etiam Strabo lib. 11. ποταμοὶ δὲ πλείους μὲν εἰσιν ἐν τῇ χώρᾳ, γνωριμώτατοι δὲ Φᾶσις μὲν, καὶ Λύκος: *Multi fluuij in regione ſunt, ſed clariſſimi Phaſis & Lycus.* Nonnulli æque clarum cum iſtis faciunt Araxem, qui etiam fluuius Colchorum. De ortu Phaſidis nihil diſtinctum Poeta, tantum ait, ſub terra naſci. In Scriptoribus rixa eſt. Ptolemæus & Agathias lib. 2. ducunt ex Caucaſo, Strabo ex Armenia, Plinius ex Moſchis. De exitu quæſtio etiam aliqua, ſed non ita incerta. Aliqua, nam Hecatæus Mileſius ſcripſit in oceanum influere; ſed non ita incerta, nam certum influere in Euximum, ex Scholiaſte Apollonij, ex Agathia, ex Artemidoro Epheſio, ex Eratoſthene 3. Georg. ex aliis. Ergo, cum Hecatæus nominat oceanum, credibile intellexiſſe Mediterraneum, vbi eſt Euxinum. Vrbis cum Phaſide cognominis, per quam ille illabitur, meminere Plin. & Agathias. De Lyco, naſci illum ex Araxe fluuio Apollonius ait lib. 4. Argon. ex Armenia Gregorius Epiſcopus Nyſſæ in vita Thaumaturgi: exonerari in mare Caucaſum vna cum Phaſide (coniunguntur enim, & pariter in mare ruunt) Apollonius ſcribit lib. 4. vbi per mare Caucaſum, neceſſe eſt Euxinium capiamus. Adiicit Gregorius ita dictum, quaſi à lupo, qui Græcis Lycos dicitur, quia videlicet hic fluuius ſit βλαβερὸς, noxius, propter impetum, quo præcipitatur, & rapit omnia. Qui torquent Virgilium ad Lycum alterius regionis, qui Colchorum, à vero abeunt: nam ex coniunctione Phaſidis, de Lyco Colchico capiendum eſſe, certum eſt. Hæc ideo mihi dicta, quia Poeta attingit originem horum fluuiorum. Porro in his fluuiis narrandis par eſt ſibi, vt ſolet, Poeta. Vide, vt multa interponat, deſcribens Enipei ortum, Tiberini elogium, Hypanis ſtrepitum, Caici patriam, Eridani aurum, cornua, vultum, violentiam: mare, quod influit; terras, quas fœcundat. Satiaret lectorem, ſi poneret nuda & ſola nomina, vt ſatiat Homerus Il. 12 qui ita ſuos fluuios inducit:

Rheſusque, Heptaporuſque, Careſuſque, Rhodiuſque,
Grenicuſque, Æſepuſque, & dios Scamander,
Et Simois.

Octo numerat, vt Noſter, ſed vide, quam hic præ illo variet. Ouidius etiam aſperrime plures nominat fluuios in incendio Phaetontis. Vincit illum Claudianus Paneg. Prob. Nam nullum fluuium ſine attributo aliquo relinquit, ne faſtidium afferat. Adiungam verſus, vt cognoſcatur præceptum hoc:

Vulturnuſque rapax, & Nar vitiatus odoro
Sulphure, tardatuſque ſuis erroribus Vfens:
Et Phaetontæa perpeſſus damna ruinæ
Eridanus, flauaque tenens querceta Maryca
Lyris, & Oebaliæ qui reparat arua Galeſus.

Mitior eſt, & ſuauior idem Ouid. 3. Amor. Multa enim interponit recenſens Xanthum, Peneum, Aſopum, Alpheum, Nilum, Enipeum, Tibrim.

Caput de origine fluuiorum.

4. CAPVT.] Sic appellantur origines fluuiorum. Ouid. 1. Triſt.

In caput alta ſuum labentur ab æquore retro
Flumina.

Propert. lib. 2. pari argumento:

Fluminaque ad caput incipient reuocare liquores.

Mela lib. 2. c. 4. *Timauus nouem capitibus exſurgens.* & lib. 3. cap. 2. *Rhenus ab Alpibus decidens prope a capite duos lacus efficit.* Plin. cap. 21. lib. 8. *Fons Nigris, Nili caput.* Seneca 3. Quæſt. *Noua fluminum capita detegere.* Ademi infinita, & hæc neceſſario adducenda propter vnum Iulium, qui 4. Gall. pro oſtio accepit: nam de Rheno ſcribens, ita ait: *Multiſque capitibus in Oceanum influit.* Neſcio, qui hoc ille, reclamante turba omnium claſſicorum Auctorum? Audire illum, & ſequi quis audeat? Quia auſus Lambinus, ideo proſciſſus. Sunt qui Cæſarem explicent non de oſtiis, ſed nulla certe explicatio ad guſtum. Quid ſi Græcos conſulas? Illi quoque contra Iulium. Nunc mihi fortaſſe, nam rem aliam quærebam, ante oculos Herodotus, qui lib. 4. loquens de flumine Tearo ait, τεάρου ποταμοῦ κεφαλαί. de quo prius dixerat, πηγαί.

5. SE ERVMPIT.] Attius apud Non. *Stupiditate erumpit ſe.* Cœlius ad Cic. 8. Epiſt. *ſed ad bellum ſe erumpit.* Varro Marcipore. *Ventique frigidi ſe ab axe eruperant* Iulius 2. ciu. *portis ſeſe foras erumpunt.* Noſter 1. Georg *ſeſe Diuerſi erumpent radij.* Aperiat oculos Grammaticus tot exemplis.

Enipeus fluuius.

6. ENIPEVS.] De hoc fluuio cum elogio Homerus loquitur Odyſ. 11. ποταμοῦ Ἐνιπῆος θείοιο: *fluuij diuini Enipei* & ſtatim, πολὺ κάλλιστος ποταμῶν: *longe pulcerrimus fluuiorum.* eius meminit Nonnus lib. 8. Dionyſ.

7. SAXOSVMQVE SONANS HYPANIS.] Seruius ita legit, non *ſaxoſus*, ne videlicet duo ſint attributa eidem fluuio. Ratio hæc nulla. Nam in Virgilio, & aliis hoc frequentiſſimum eſt. Giſanius in Collect. Lucret. ex libris vetuſtiſſimis legit, *ſaxoſus*. Mihi, etiamſi Seruij ratio non placeat, lectio certe arridet. Neſcio enim quid grauius *ſaxoſum* vt hic *ſonans*. de fluuio, ita Hom. 7. Il. κελάδοντι. & Plato 3. Polit. ποταμοὺς ψοφοῦντας, θάλατταν κλύζουσαν. Eſt Hypanis fluuius Scytharum. Lege Herodotum lib. 4.

Caicus fluuius Myſiæ.

8 MYSVSQVE CAICVS.] Nam Caicus in Myſia oritur. Plin. c. 30. lib. 5. *Ex Myſia veniens Caicus amnis.* Ouid. quoque 3. Art. *Quaque bibunt vndas Myſe Caice tuas.* & lib. 15. Met. nominat *Myſum Caicum.* Sed quæ pars Myſiæ? Plin. adducto loco Teuthraniam nominat. Inde Ouid. 2. Met. *Teuthranteuſque Caicus.* Eſt fortaſſe alia ratio, cur Caicus attributo ipſo ornetur: Illam capio ex Strab. 13. Geograph. ita ſcribente: ῥεῖ δ' ἐκ τοῦ Τήμνου ποταμὸς Μυσὸς ἐμβάλλων εἰς τὸν Κάϊκον ὑπὸ ταῖς πηγαῖς αὐτοῦ: *Ex Temno Myſius amnis fluit in Caicum erumpens ſub eius fontes.* Ergo, ab hac amnium miſtione ratio epitheti. Certe Æſchylus in Myrmidonibus vtraſque aquas coniunxit, citante ibidem Strabone, ἰὼ Κάϊκε, Μύσιαί τ' ἐπιῤῥοαί. *Io Caice, Myſiæque Lymphæ.*

Eridanus cur auratus.

9. AVRATVS.] Elogium de principatu huius fluuij poſuit 1. Georg. Hoc vero elogium de aureo colore referendum ad cœleſtem imaginem: eſt enim inter aſtra ſignum Eridani. Sed cur non etiam ad ramenta aurea? Negant aliqui. Non video, cur negent. Nam flumina omnia aurea dici queunt.

Fluuij cornuti, & cur.

10. TAVRINO CORNVA VVLTV.] Hac ſpecie fluuij & pinguntur à pictoribus, & deſcribuntur à vatibus. Papinius lib. 7. & Claudianus 2. in Eutropium dant cornua Hebro flumini. Horatius Od. 14. lib. 4. Aufido. Ouidius 9. Met. Nilo & 14. Numicio. & eleg. 2. lib. 4. Triſt. Rheno. & in epiſtolis Acheloo. Claudianus de Bello Getico dat Iſtro & de 4. Conſ. Honorij Rheno, & de 6. Eridano. & 3. Stilicon. omnibus Africanis fluminibus. Papinius 2. Theb. Inacho. & 9. Iſmeno. Quid Græci? Euripides

in

in Ione Cephiſo, Sophocles in Trach. Acheloo. Mitto alios, quos obſeruaui. Sed quæ ratio huius picturæ, & Poeſeos? Interpres Sophocl. in adductum locum ita ait, citans teſtimonium Homericum: *οἱ ποταμοὶ ταυρόκρανοι διετυποῦντο, ἢ ὅτι μυκηθμῷ εἰσι παραπλήσιοι κατὰ τὰς ἐκβολάς. ὅμηρος, μεμυκὼς ἠΰτε ταῦρος. ἢ ὅτι σχίζουσι τὴν γῆν, ὡς βόες. Pingebantur fluuij taurino capite, aut à mugitu, quo proximi tauris, cum erumpunt in mare: Homerus, mugiens vt taurus: aut à ſulcanda terra inſtar boum.*

Mare purpureum.

11. MARE PVRPVREVM.] Siue cœruleum aut glaucum mare intelligat, ſiue nigrum aut atrum; certe epithetum ipſum frequentiſſimum eſt. Adducam exempla pluſcula, quoniam pertinent ad nobilem quæſtionem, de qua iam locutus in libro hoc. Et ſententia, quam ibi tenui, his exemplis præclare firmatur. Ergo Hom. 1. Il. & 2. Odyſ. fluctum vocat *πορφύρεον*. & Il. 14. *ὅτε πορφύρῃ πέλαγος*. Eurip. Troad. *ἅλα πορφυροειδέα*. & in Hipp. *πορφυρέαν λίμναν*. Artemid. lib. 2. cap 23. *πορφυροῦν θάλασσαν*. Nazianz. orat. 28. loquens de mari. *ὅταν γαλήνη πορφύρεται, καὶ προσπαίζει ταῖς ἀκταῖς ἠρέμα, καὶ ἥμερον. Cum tranquillitate purpuratur, ac blandum quiddam & ſuaue litoribus alludit.* Baſil. Hom. 4. Hex. mari dat *πορφύρεον χρόαν, ἢ κυάνεον*. Citatur ex Simonide *πορφυρέας ἁλός*. Alludit

Purpura de aquis.

Philo in lib. de congreſſu ſcribens, purpuram eſſe aquarum ſymbolum, *ὕδατος γὰρ ἡ πορφύρα σύμβολον*. Latinos quis exhauriat? Furius apud Agel. lib. 18. cap. 11. *Spiritu Eurorum virides cum purpurat vndas.* Catul. de Nupt. Pel. & Thet.

Purpureaque procul nantes à luce refulgent.

Propert. lib. 2.

Qualem purpureis agitatus fluctibus Hellen.

Inter fragmenta Petron.

Delos iam ſtabili reuincta terra
Olim purpureo mari natabat.

Auſon. in Moſel.

Et mare purpureum gemino propellite tractu.

Cic. 2. Academ. Quæſt. apud Non. *Quid? mare nonne cæruleum? at eius vnda, cum eſt pulſa remis, purpuraſcit.* & lib. 4. *purpureum mare.* Dicitque Philander in Vitruu. Virgilium in hac voce, ſicuti in aliis, imitatorem fuiſſe Ciceronis. Purpureo colori, adiungantur Puniceus, & color oſtri. De primo Val. Fl. 3. Arg.

Ergo vbi puniceas iam Sol aſcenderit vndas.

De altero Claud.

Oſtro fundit aquas, attollit litora gemmis.

Deſcribit veſtem Proſerpinæ.

[a] Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
[b] Et mater, cape Mœonij Carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait. ſimul ipſa precatur
Oceanúmque patrem rerum, Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſyluas, centum quæ flumina ſeruant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam,
Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit,
Omine quo firmans animum ſic incipit ipſa.

ARGVMENTVM.

Cognoſcit mater cauſſam doloris nati, excipit illum conuiuio, fit libatio, allucet omen.

EXPLICATIO.

[a] REDIT ad curſum hiſtoriæ: interpoſuit enim admirationem, & ſtuporem Ariſtæi Ergo ait: Poſtquam peruentum eſt ad regiam matris, & tecta quæ ſtructa erant ex pumicoſo lapide, en materia: & ſuſpenſa ac nutantia in aëre, en forma (hanc ſuſpenſionem in Notis aperio:) poſtquamque illa cognouit nati fletus, inanes quidem, nam facilis illorum exitus, facilis reparatio: magnificum apparatur conuiuium. In hoc conuiuio ſorores diuidunt munera. Nam pars earum adducunt aquas manibus: pars mantilia iidem poſt ablutionem ſiccandis tergẽdiſque, hæc mantilia non vulgaria erant, ſed pretioſiora, quia villoſa. Poſt ablutas manus aquis, & terſas ſiccataſque mantilibus, ſequuntur epulæ & pocula, aliæ onerant menſas epulis, aliæ in menſis ponunt pocula vino plena. Non hoc ſatis, apparantur enim ignes ex thure Panchæo, quod omnium pretioſiſſimum, vt interim Diis, qui erant in ara, fumigatio debita reddatur.

[b] Supponit Vates iam peractas epulas, & ſiſtit in ſacro, quod factum poſt illas. Hoc ſacrum vt peragatur, mater dat nato Bacchi poculum, quod teneat manibus, donec ipſa preces fundat ad Oceanum, & ad Nymphas, tam nemorum, quam fluuiorum. Poſt preces fuſas ſequitur ſacrum. Quod iſtud? Infuſio vini in ignem, & illa ter repetita. Habuit ſacrum felicem exitum, vt apparuit: nam flamma ter quoque excitata eſt vſque ad tectum, clariuſque emicuit. Itaque ſingulas fuſiones ſequebatur excitatio flammarum. Confirmata Cyrene felici omine natum late inſtituit.

NOTÆ.

Pumex.

1. PENDENTIA.] Eadem materia aſſignatur ab Silio 7. Pun. in deſcribẽda regia Protei aquarum Dei:

Tixleboi medio ſurgunt quæ regna profundo,
Pumiceæque procul ſedes, immanis in antro
Conditur abrupto Proteus.

Et ab Albinouano in regia Tiberis:

Strictaque pendenti pumice tecta ſubit.

Itaque non eſt ſententia. Tecta pendent ex pumice, quaſi ex columnis: ſed, tecta ex pumice, id eſt, pumicoſa, pendent. Sed quæ obſecro ſunt tecta pendentia? Ne putes eſſe tecta *θαυματουργά* miraculoſa

Pendentia tecta quæ.

loſa & nullo fulcro innixa. Dicuntur enim ædificia pendere, cum non parietibus inferius ſuſtinentur, ſed aut columnis, aut fornice, aut quauis alia ſimili arte. Clare Martialis lib. 2. epigram. 14.

Inde petis centum pendentia tecta columnis.

Suſpendere ædificium quid.

Quo verſu explicabuntur eiuſdem *pendentia Manſeola*. Huic locutioni vicina hæc, *ædificia ſuſpendere*, qua vſus Seneca lib. 2. de benef. cap. 16. & in natural. quæſtion. lib. 6. cap. 1. atque etiam Cicero in Topic. Eſt autem ſuſpendere domum, ædes, ædificium, tenere parietes trabibus, ne illi corruant, dum fundamenta reficiuntur. Tunc enim videntur ſuſpendi. Iſta latius in epigr. 1. Martialis ad illud, *pendentia Manſeola*, explicata reperies in commentario Laurentij Ramirez.

Dare aquam.

2. DANT.] Verbum ſignatum & proprium: non, præbent, afferunt, aut quoduis aliud. Alexis apud Athen. lib. 1. [illegible]: *Data eſt lympha manibus, venit qui menſam inferret.* Et lib. 9. [illegible]: *Deinde pueri lauacra dederunt.* Plaut. Perſa: *Date aquam manibus, apponite menſam.* Repetit Noſter 1. Æn.

Dant famuli manibus lymphas.

Homerus 4. Odyſ. extulit per verba, [illegible]. Et 4. Iliad. per [illegible]. Et libro 1. per [illegible]. & 9. [illegible]. Aliquando in vſu *infundo* ad rem eandem. Petronius Satyr. *Tandem ergo diſcubuimus, pueris Alexandrinis aquam in manus niuatam infundentibus, aliiſque inſequentibus ad pedes.* Et Plato in Conuiuio, [illegible]. Ceterum non abeat tibi Lector inobſeruatum, conuiuium, quod hic apparatur, fieri ex priſco more. Accipit enim Cyrene natum ambitioſe, videlicet nota quadam diuinitatis. Se enim Dij ſimili nota excipiebant. Res ſatis liquida ex Hom. 15. Il. vbi de Iunone cœlum ingrediente, ita:

Dij ſe conuiuio excipiebant.

[illegible Greek verses]

Illi vero (Dij nimirum) *videntes*
Omnes aſſurrexerunt, & excipiebant poculis.
Hæc alios quidem dimiſit, at Themide autē formoſa
Suſcepit poculum.

Ad rem eandem pertinent, quæ late Iulianus Cæſar in Sermone de Cæſaribus. Athen. quoque lib. 1. ait, ſolitos Deos quadam ſe ſalutatione accipere in ipſis epulis, ac tum viciſſim ſibi craterem dare.

Ablutio manuum ante epulas.

3. FONTES.] Attingit Poeta morem lotionis manuum ante epulas. De quo multa mentio in Athenæo. De Polyxeno ait li. 1. acceſſiſſe ad conuiuia [illegible]. Omitto multa ex eo. Attigit Seneca in controu. *etiam carnifices cœnaturi manus abluunt.* Sed certe fuiſſe hunc morem delicatorum & mollium; non heroum & fortium Athen. lib. 1. obſeruat, ſcribens, induci ab Homero Vlyſſem manus lauantem, priuſquam cibum capiat, quod nuſquam in Iliade. Et addit rationem, quia in Odyſſea otioſorum vita deſcribitur. Demum eo proceſſit luxuria, vt dicat idem, interdum vnguentis vti ſolitos veteres loco aquæ. Apud illum enim Ephippus [illegible]. Martial. lib. 3.

Vnguenta loco aquarum.

Vnguentum fateor bonum dediſti
Conuiuis here, ſed nihil ſcidiſti.

Mantilium triplex vſus.

4. MANTILIA.] Viſum mantilium apud veteres reperio triplicem in re conuiuali. Illis lotæ manus abſtergebantur & ſiccabantur ante epulas, & diſcubitum: iiſdem in ipſo diſcubitu menſæ cooperiebantur: demum pectori prætendebantur, ne veſtes inquinarentur. Primum vſum viſus mihi agnoſcere hic Poeta. Dant (inquit) lymphas manibus, & ferunt mantilia, vt videlicet ſiccentur manus. Ii de Græcis [illegible] dicuntur, quaſi manuum abſterſoria. Et Latinis mantilia, quod teneantur manibus. Varro lib. 5. de Ling. Latina: *Manterium quaſi manuterium, vbi manus terguntur.* Seruius in 1. Æneid. *mantilia vero a manibus.* Ex hoc vſu Bayf lib. de vaſculis: *Mantilibus autem vtebantur ad manus abſtergendas poſt lotionem.* Demum ad hanc rem faciunt inſigniter, quæ Scalig. ſcribit in Feſtum explicans Pacuuij locum hunc:

Machinam ordiris nouam, manticulatam aſtu,
Sanctiora adigis iureiuranda, quibus quotidie
Parua noxæ extergeantur.

Manticulor.

Iuſiurandum.

Exprimit enim notionem & etymon verbi *manticulor*, cum extergendi ſignificatum adiecit. Dicit enim Pacuuius, nihil eſſe aliud iuſiurandum, quam mantile: nam vt hoc manus, ita illo quotidianæ noxæ extergentur. Quod alia allegoria Laberius ita extulit: *Quid eſt iuſiurandum? emplaſtrum æris alieni.* Hæc de primo vſu. Alterum docet Trebellius Pollio in Gallieno: *Mantilibus aureis ſemper ſtrauit*: ſubaudi, menſas. Huc trahi poteſt Lampridius in Alexan. Seuero: *Conuiuium neque opimum, neque nimis parcum, ſed nitoris ſummi fuit: ita tamen, vt pura mantilia mitterentur.* Clarius idem in Heliog. *Picta mantilia in menſam mittebat edulus, quæ apponerentur.* Martial. Epigram. 29 lib. 12. *Mantile e menſa ſurripit Hermogenes.* Athenæus libro 9. [illegible] exhibet, ſunt hæc cruda lina ad vſum menſarum. Extremus allucet ex Plin. cap. 2. lib. 7. vbi ait, Anthropophagos: *Cutibus cum capillo pro mantilibus ante pectora vti.* Eadem ferme Herodotus lib. 4. Scythis attribuit, niſi quod non hæc chiromactra pectoribus prætendi, ſed equorum frænis appendi dicat. Sed certe (vt nihil diſſimulem) quæ leguntur in Herodoto, indicant, Plinium non eſſe capiendum de re conuiuali.

Emplaſtrum æris alieni.

Mantile duplex.

5. TONSIS VILLIS.] Duplex mantile, raſum, & villoſum: poſterius nobilius: ideo à Poeta adhibitum, qui conuiuium hoc opiparum & ſplendidum inſtruit, vt etiam 1 Æn. villoſa mantilia præter Poetam, celebrant ex Nota German. Martialis;

Nobilius villoſa tegant tibi lintea citrum.

Et Ouid. 4. Faſt.

Duxerat ad dextram villis mantile ſolutis.

Et Iuriſconſ. l ſupellectili de ſupellect. leg. *Toralia, mappa villoſa.* Attributum *tonſis* notat [illegible].

6. ONERANT.] Verbum conuiuiale. Ita in 1. Æn.

Qui dapibus menſas onerent.

Et 5. *Dona ferunt, onerant aras.*

Pocula in menſis ponebantur apud veteres.

7. REPONVNT.] Notetur mos veterum. Pocula in ipſis menſis ponebantur ad eum modum, quem nunc ſeruant cœtus religioſi, non ſeorſim in abacis. Inde 8. Æn.

— *ſublata reponi*
Pocula.

Ex hoc more lucem capit Martial.

Te conuiua leget miſto quincunce, ſed ante
Incipiat poſitus quam tepuiſſe calix:

Et maiorem epigr. 138 lib. 14. vbi ait:

Nobilius villoſa tegant tibi lintea citrum,
Orbibus in noſtris circulus eſſe poteſt.

Hic enim non eſt *circulus*, panis in rotunditatem formatus, vt male Interpretes, ſed is circulus, quem format calix poſitus in menſa, ſæpe vdus. Quaſi dicat. Tegant tibi lintea menſam tuam, quippe pretioſam ab ipſa materia: noſtræ menſæ orbiculares non egent iſtis mantilibus, vt in quibus menſis

ſis nimium vulgaribus eſſe poteſt circulus à poſito ibi calice formatus. Eſt vero hic *reponunt*, pro, *ponunt*, niſi velis ex tráſpoſitione alterius loci in menſam proprie accipere.

Thura Panchæorum in pretio.

8. PANCHÆIS.] Thura Panchæorum in honore. Noſter ſupra 2. Georg.

Totaque thurifereis Panchaia diues arenis.

Ouid. 10. Metam.

Cinnamaque, coſtumque ſuam, ſudataque ligno
Thura ferat, floreſque alios Panchaia tellus.

Claudian. 2. Rap.

Quicquid thuriferis ſpirat Panchaia ſyluis.

De hoc thure capiendi Lucretius, Claudianus, Tibullus, Arnobius ſub nomine odorum, ramorum, mercium, reſinæ. Ait primus lib. 2.

Araque Panchæos exhalat propter odores.

Alter de 3. conſulatu Honor.

Indum ebur, ramos Panchaia, vellera Seres.

Tertius lib. 3.

Illic quas mittit diues Panchaia merces.

Quartus lib. 7.

Panchaias ardere reſinulas.

9. ADOLESCVNT IGNIBVS ARÆ.] Nullum fere apud Ethnicos conuiuium caruit re ſacra; quin conuiuium ipſum inter ſacra numerabatur. Hanc ergo morem hic, & in ſequentibus attingit. De hoc ego alibi.

Propinatio ſolemnis veteribus.

10. CAPE.] Duo hic dicam: Primo de propinatione, qua ſe veteres excipiebant: deinde, de forma, qua illa fieret. Propinationis multa veſtigia, præſertim in Athen. Nam lib. 1. Vlpianus ſibi petit propinari. Et lib. 10. παρὰ Μηδείῳ τῷ Θετταλῷ δειπνῶν Ἀλέξανδρος, εἴκοσιν ὄντας ἐν τῷ συμποσίῳ πᾶσι προὔπιε. *Alexander cum cœnaret apud Medium Theſſalum, eſſentque in conuiuio viginti, omnibus propinauit.* Omitto hoc, tum quia obuium, tum quia alibi credo a me. Pergo ad formam. Solemne fuit verbum *cape*. Hic Poeta: *cape Carcheſia*. Seneca in Thyeſte:

Cape, forma propinationis, & vti variet hæc forma.

Poculum mi ſiſo cape
Gentile Baccho. Silius 7.
En cape, Bacchus ait, nondum tibi nota: ſed olim
Viticola nomen peruulgatura Falerni
Munera.

Variata hæc forma per verbum πῖθι ab Athen. lib. 10. per πίθι ab Homero 3. Odyſ. & per *laceſſo* a Val. Flac. lib. 5. Arg.

Et iuxta Æſoniden magno cratere laceſſit.

per *do*, ab Noſtro 1. Æn.

Tum Bitiæ dedit increpitans.

& Athen. lib. 2. τὸ δεξιᾷ διδοὺς τὸ ποτήριον: *dans dextra poculum*. Hanc formam ſæpe Homerus infert. Porro is, cui propinabatur, dicebat Latinis *capio*, Græcis λαμβάνω. Seneca in Thyeſte:

Capio fraterna dapis
Donum, paternus vina libentur Diis.

De Græcis, Anacr. τὸ μὲν ἐν πῶμα λάβωμεν: *Itaque poculum capiamus.* Athen. lib. 10. παρὰ πάντων τὰ ἴσα λαμβάνων, *omnium propinationes accipiens*. Et lib. 6. Δημοσθένης παρ' Ἁρπάλου τὴν κύλικα εἴληφε: *Demoſthenes ab Harpalo accepit calicem.*

Mæonium vinum quod.

11. MÆONII BACCHI.] Guliel. Philander lib. 8. in Vitruu. cap. 3. docte per vinum Mæonium intelligit illud vini genus, de quo Strabo lib. 13. meminit in hanc ferme ſententiam Latine redditam: *Poſt hæc regio eſt, quæ Catacecaumene dicitur, quingentorum ſtadiorum longitudine, latitudine quadringentorum, ſiue ea Myſia, ſiue Mæonia nominanda ſit, nam vtroque nomine dicitur: Ea tota arboribus caret, præter vitem, quæ catacecaumeniten fert vinum, quod nulli eleganti a cedit. Summa camporum facies cinerulenta eſt, petroſa, & nigra,* A *tanquam ex aduſtione quadam. Quidam credunt ex crebro fulminum, & fulgurum ictu contingere: verum cenſendum potius propter ignem ſubterraneum, cuius et iis deſecerunt.* Virgilium etiam de hoc vino capit Cœl. Rhodig. lib. 7. lect. antiq. cap. 14. Ex vini huius præſtantia, & ex loco Strabonis Philander ita corrigit verba Vitruu. *Mæoniam* κατακεκαυμένιτην. Nam in excuſis male. *Maloniam* κατακεκαυμένιτην. Innixus itaque & Philandro & Cœlio *Mæonium Bacchum* Virgilij explico vinum catacecaumeniten: ſic enim alli explicant.

Carcheſia pocula.

12. CARCHESIA.] Callixenus apud Athenæum lib. 11. ita definit Carcheſium: ποτήριόν ἐστιν ἐπίμηκες, συνηγμένον εἰς μέσον ἠρέμα, ὦτα ἔχον μέχρι τοῦ πυθμένος καθήκοντα: *Eſt poculum oblongum, atque ad mediam* B *partem mediocriter compreſſum, anſis à ſummo ad imum pertinentibus.* Ita reddenda hæc verba, non vt à Macrobio redduntur lib. 5. Sat. cap. 21. Nam, qui *mediocriter anſatum*, vt ille ait, ſi anſæ à ſummo pertingunt ad infimum? Meminit eiuſdem lib. 5. non ſemel. Liuius etiam Andronicus (quem citat Vrſ.) *Florem anclabant liberi ex carcheſiis.* Multa de hoc vaſe Macrob. dicto loco. Exemplis, quibus probat, carcheſium dici à re nautica, adijce verba illa Apul. 4. Flor. qui nauem deſcribens: *Mobili clauo, firmis rudentibus, procero malo, inſigni carcheſio, ſplendentibus velis.*

Maerobij lapſus.

Libo, verbum ſacrorum.

13. LIBEMVS.] In omni conuiuio id, quod offerebatur in honorem Deorum, exprimebatur verbo, *libo*. Athenæus lib. 4. Homerum laudat, quia is conuiuas faciat σπένδοντας: *libantes.* Atque idipſum feciſſe Platonem, & Xenophontem, obſer- C uat, reprehen ditque Epicurum, quod ἄσπονδον, *libamen nullum* Diis offerret, ſed ſacra comederet, vt ait Simonides, ἄθυτα, *illibata.*

Oceanus pater rerum.

14. OCEANVMQVE PATREM RERVM.] Ita creditum veteribus, quam opinionem tulit ſequens auctoritas. Orpheus in Hymno:

ὠκεανὸν καλέω πατέρ' ἄφθιτον αἰὲν ἐόντα
ἀθανάτων τε θεῶν γένεσιν, θνητῶν τ' ἀνθρώπων.
Appello Oceanum patrem ſemper immortalem
Vnde eſt origo immortalium Deorum, & mortalium hominum.

Homer. 14. Il. bis repetit hunc verſum: ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν: *Oceanum Deorum parentem, & matrem Tethyn.* Homericum illud citarunt D Plato, & Ariſtoteles de eadem re loquentes. Ille in Theætetus, & in Cratylo, vbi ait, ὥσπερ καὶ ὅμηρος, ὠκεανόν τε θεῶν γένεσίν φησι, καὶ μητέρα τηθύν. Hic lib. 1. Metaphyſ. ὠκεανόν τε γὰρ καὶ τηθὺν ἐποίησε τῆς γενέσεως πατέρας. Ex adductis non eges verſione. In eodem lib. Homerus, præcedente mentione Oceani, ſubiicit, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται, *qui omnibus parens eſt.* Lucret. lib. 1.

— aut humorem quicunque putarunt
Fingere res ipſum per ſe.

De priſcis ſapientibus ita Cic. 2. Academ. *Princeps Thales vnus ex ſeptem, cui ſex reliquos conceſſiſſe ferunt, ex* E *aqua dixit conſtare omnia.* Alludit ad hanc rem Claudian. in Conſul. Theodori:

Namque alius princeps rerum diſponitur aer,
Hic confidit aquis, hic procreat omnia flammis.

Recitat videlicet opiniones veterum, de ortu rerum. Certe Pœtarum Interpretes propter vnam hanc rem aiunt, Neptunum *patrem* vocari. Nam & Deum iſtum φυτάλμιον nominat Apollonius. Vide, quæ in teſtificationem huius rei & Maroniani carminis adducit Ioan. Leſlæus in deſcriptione Scotiæ de auiculis, & aliis animalibus non natatilibus, quibus origo tantum à mari. Nonnus lib. 8. Dionyſ. loquens de flumine Amneſſo, ait, λεχώιον ὕδωρ. quod

Neptunus rerum pater.

attri

attributum partum indicat. Poſſunt pertinere ad A hanc rem, quæ prædicantur de Nilo.

Dryades. Naiades. 15. CENTVM QVÆ SYLVAS.] Dryadas intelligit, & Naiadas: illæ ſyluarum Deæ ſunt, iſtæ aquarum. Vtrique nomẽ a proprietate: δρῦς enim quercus eſt, quæ creberrima in ſyluis: νάειν fluere, quod eſt vndarum. Pulcre vtraſque complexus eſt Calpurnius:

Adfuerunt ſicco Dryades pede, Naiades vdo,

Non abſimiliter luſit Politian. aſſumto alio Nympharum genere:

Vda choros agitat Nais, decurrit Oreas.

Ego aliquando ſic:

Seruatis Dryades ſyluas, vos Naiades vndas.

16. TER.] Hunc numerum ſacris dicatum alibi B late monui.

Vinum fauſtum in ſacris. 17. ARDENTEM PERFVDIT NECTARE VESTAM.] Vinum intelligit, cuius effuſio fauſta ſemper in ſacris. In 16. Il. Achilles,

— λεῖβε δ' οἶνον
οὐρανὸν εἰσανιδών.
Libauit vinum cælum ſuſpiciens.

Exempla obuia. Inde ab eodem Hom. 12. Odyſ. notatur vt infauſtum vinum non libari, ſed ſacrum fieri aqua, vini inopia,

οὐδ' εἶχον μέθυ λεῖψαι ἐπ' αἰθομένοις ἱεροῖς,
ἀλλ' ὕδατι σπένδοντες.
Neque vinum habuerunt ad libandum ſuper incenſa ſacra
Sed libantes aqua.

Par locus eſt apud Apollonium lib. 4. vbi vini inopia libatio fit aqua, atque ob id ipſum Heroes illi, qui ſacrum peragebant, ridentur ab mulierculis Medeæ. Eſt etiam ad hanc rem aliquid in Silio libro 7. apud quem Bacchus viſa libatione abſque vino, ne hoc in ea deeſſet, Falernum creauit.

18. VESTAM.] Hæc Dea iam pro terra, iam pro igne ſumitur. Poſterius receptiſſimũ fabulatoribus, & Poetis. Lege Lilium, in quo copia exemplorum.

19. TER FLAMMA AD SVMMVM TECTI SVBIECTA RELVXIT.] Erat felix augurium (ait Turn. c. 27. lib. 19.) cum flamma in ſacris altiſſime ferebatur. Ouid. 10. Met. *Flamma ter accenſa eſt, apicemque per aera duxit.* Ideo vino inſpergebatur ignis, vt ita laceſſitus incandeſceret, & altius emicaret. Propert. **Flammæ quando felices.**

Seu voluit tangi parca lucerna mero.

Et Ouid. in Epiſt.

Thura damus, lachrymas ſuper: quæ ſparſa relucent,
Vt ſolet effuſo ſurgere flamma mero.

Inde aduerſum omen accidit Pertinaci Imperatori, vt in eius vita narrat Capitol. Verba ſunt: *Et cum apud Lares ſacrificaret, carbones viuaciſſimi extincti ſunt, cum inflammari ſoleant.* Affine quiddam Petron. Satyr. *Lucerna humore defecta tenue, & extremum lumen ſpargebant.*

Et Propert. lib. 4.

Sed neque ſuppletis conſtabat flamma lucernis.

[a] Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cœruleus Proteus: magnum qui piſcibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriámque reuiſit
Pallenem. hunc & Nymphæ venerantur & ipſe
Grandæuus Nereus. nouit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur,
Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cuius
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
[b] Hic tibi nate priùs vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi cauſſam, euentúſque ſecundet.
Nam ſine vi non vlla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes. Vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſe ego te medios cùm Sol accenderit æſtus,
Cùm ſitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam: quo feſſus ab vndis
Se recipit: facilè vt ſomno aggrediare iacentem.
[c] Verùm vbi correptum manibus, vincliſque tenebis,
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubitò ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues delapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tanto nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina ſomno.

ARGVMENTVM.

Aperit nato res Protei, videlicet patriam eius, honorem illius apud maris numina, honoris huius cauſam, artem qua capiendus, demum illius dolos.

EXPLICATIO.

a SEQVITVR narratio matris ad filium, qua continentur res Protei Ait primo omnium, illum degere in mari Carpathio, nam (vt hic ait Seru.) regnauit Proteus in Inſula Carpatho; eſt hæc vna Cycladum. Ait deinde. Metitur & peruagatur æquor piſcibus, & curru equorum bipedum: quia videlicet, feræ illæ priore parte equum referebant, poſteriore piſcem. Ait tertio, Proteum, cum hæc narrantur, eſſe in portubus Emathiæ, id eſt, Theſſaliæ, & in antiqua patria Pallene. Ait quarto, hunc Deum eſſe in honore Nymphis, Nereo, ac reliquis Diis marinis. Reddit rationem, cur in tanto honore, quia ſcit omnia, videlicet præſētia, præterita, futura Ait quinto, hanc artem diuinandi totam manaſſe in Proteū ex voluntate Neptuni volentis hoc præmio ornare paſtorem ſuum. nam Proteus paſcit armenta, & Phocas Neptuni. Hactenus declarata Protei regia, equi illius, locus habitationis, dignitas vaticinandi, huius dignitatis ratio.

b Tendit iam ad rem ſignatam, quam ſcire intererat Ariſtæi Hic (inquit mater) vt tibi expediat cauſſam morbi apum, atque vt euentus felix ſit, (nota duplicem finem oraculi, videlicet cognitionem morbi, & remedium) capiendus eſt vinclis, aliter nil facies, vi enim domatur Proteus, non flectitur oratione, & precibus. Aperit deinde tempus, locum, opportunitatem, quibus capiēdus Proteus. Tempus, nam die medio, & Sole ardentiſſimo: locum, quia in antro, quo ſe recipit ad quietem: opportunitatem, quia dormit feſſus matutina pecoris agitatione.

c Docuit, quo tempore, quo loco, qua opportunitate capiendus: nam qua arte, & vi, præmiſſis prius fallaciis Dei. Eſt (inquit) Proteo hic mos, vt cum primum dormiens capitur, ſtatim experrectus, ludos faciat, cōuertatque ſe in varias formas: nam fiet ſus, tigris, draco, leæna, ignis, aqua. His tot fraudibus vnicum remedium, nimirum virtus, & vis vincientis. Nam quanto ille magis ſe vertet in varias formas, tanto fortius retinendus, vinciendus, cohibendus. Inde fiet, vt cum elabi nequeat, reddat ſe primæ illi formæ, in qua primo dormientem vidiſti. Obſerua in Vate formas epithetorum, quibus omnia afficit eleganter: Sus eſt horridus, tigris atra, draco ſquamoſus, leæna fulua: flammæ acrem dant crepitum, aquæ defluunt in tenuitatem. Obſerua etiam illa: tanto, quanto: talis, qualis.

NOTÆ.

1. EST IN CARPATHIO.] In hoc initio moneo, quæ hic ſequuntur ſatis longa narratione, expreſſa eſſe ab Homero 4. Odyſ. Adiungam Homerica debitis locis. Illud nunc in communi pro Latino, & contra Græcum. Conſuluit decori Virgilius, nōn Homerus: adeo ille perſpicax, adeo hic cæcus? Qui, dices? Docetur Ariſtæus a matre: hæc aperit antrum Protei, fallacias, atque artem vt capiatur, quippe parens de nato ſollicita. Secus Homerus, apud quem Idothea ipſius Protei filia aperit Menelao patris

Homerum ſuperat Virgilius.

A dolos, docetque, qui ille vinciendus, perfida in genitorem. Sed docte admodum admonuit Pet. Vict. c. 21. lib. 10. Virgilium quoque Pherecydi inſtitiſſe in tota hac narratione, quia Interpres Apollonij in lib. 4. tradit, Herculem ab Pherecyde induci dicentem eodem pacto à Nymphis Ioue & Thetyde genitis, & Padi antra incolentibus, viam rationémque inueniendarum terrarum, vbi naſcerentur mala aurea, quæ imperio Euryſtei debebat petere: dictum enim Herculi, vt Nereum vinciret, quia omnia poterat aperire. Cum vero Nereus variis formis aſſumtis, aquæ & ignis Herculem conaretur eludere, tandem dolis cognitis vere egit, & Herculem docuit, qui accepto eius reſponſo, itineri ſe atque expe-

B ditioni accinxit Sed redeo ad Homerum. Verſus, quos initio iſto Virg. æmulatur, hi ſunt:

πωλεῖταί τις δεῦρο γέρων ἅλιος νημερτής,
ἀθάνατος Πρωτεὺς αἰγύπτιος, ὅς τε θαλάσσης
πάσης βένθεα οἶδε, ποσειδάωνος ὑποδμώς:
Verſatur hic quiſpiam ſenex marinus veridicus,
Immortalis Proteus Ægyptius, quique maris
Totius profunditates nouit, Neptuni miniſter.

Aliquid ad hanc rem eſt in Sophoc. vbi inſtructio datur ad capiendum Philoctetem. Verſum ipſum ita imitatur Ouid. 11. Met.

Donec Carpathius medio de gurgite vates.

Idem 2. Amor. dixit: *Carpathiu ſenex*, pro Proteo.

2 COERVLEVS PROTHEVS.] Homer. *γέρων*

C *ἅλιος*, de pari aquarum Deo Ouid. *Cæruleum Tritona.*

3. MAGNVM ÆQVOR] Obſeruat Giſan. Græcorum *ἅλα δῖαν*, redditum per, *mare magnum*, à Latinis. Horum princeps fuit Liuius Andron. qui apud Feſtum: *Celloſq; ocris, aruaq; putria, & mare magnum.* Sicuti deinde alij, nam Ennius apud Cic. 1. de Diuin. & Epiſt. ad Atticum:

Iamque mari magno claſſis cita texitur.

Lucret. lib 6.

Fluminibus, magnoque mari, cum frangitur æſtu.

Virgil. hic: *magnum æquor.* Val. Flac. 1. Arg.

Quaſi. buc, & magni numen maris excitat Helle.

Hi omnes reddunt *ἅλα δῖαν*.

4. METITVR.] Æmulatur Ouid. 9. Met.

D *Ægeas metitur aquas.*

Sil. lib. 4.

—duces pelagi terræque laborem
Diuerſum emenſos. Claud. de Bel Get.
Metimur flumina.

Cum vero Poeta coniungat verbum iſtud cum magno mari, videtur omnino hæſiſſe verſui Lucillij. Hic apud Nonium:

Vir mare metitur magnum, ſe fluctibus tradit.

Non abſurdit, *mare immenſum*, quod frequentiſſimum Poetis.

5. PALLENEN] Scribit Iſacius in Lycoph. Proteum fuiſſe Ægyptium genere. Plato etiam in Euth. *πρωτέα αἰγύπτιον σοφιστήν. Proteum Ægyptium Sophiſtam.*

E Et Hom. *πρωτεὺς αἰγύπτιος*. Addit Iſac. ex Ægypto migraſſe Phalagram Pallenes, vbi vxorem Toronem duxit, & filios habuit Tmylum, (aliqui male legunt Tmolum) & Telegmonum. Inde itaque & Phalagreus, & Pallenius dictus: non tantum Ægyptius. Pallenæ meminit Demoſthenes in Halonelo.

6. GRANDÆVVS.] Ita Æſchylo *παλαιγενής*, Homero *γέρων*, Noſtro ſtatim *ſenis*. Porro Dij omnes marini, vt plurimum, ſenes finguntur ab ſpuma & canicie maris.

7. NOVIT NAMQVE OMNIA.] Hom. *πάντα εἰδώς*. Et de Proteo *νημερτής*: *veridicus*. Nonnus 21.

 Dionyſ.

Dionyſ. μαντιπόλῳ πρωτεῖ: *vati Proteo.* Ibidem νοερῷ σο- A φοῦ πρωτῆος *ſapientis Protei.*

8. QVÆ SINT, QVÆ FVERINT.] Ab ipſo trium temporum complexu non abeunt aliorum ſententiæ, Hom. 1. Il. de Chalchante, ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα. *Qui nouerat & præſentia, & præterita.* Empedoclis apud Ariſt. 3. Metaph. πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἐστὶ ὅσα, τ' ἔσται ὀπίσω: *Omnia, quæ fuerunt, quæ ſunt, quæ erunt deinde.* Plat. 10. leg. τῶν ὄντων, καὶ γιγνόμενον, καὶ ἐσομένων. Lucr. lib. 1.

—*tranſactum quid ſit in æuo.*

Tum quæ res inſtet, quod porro deinde ſequatur. Plauti Bacch. *Quæcunque vbi ſunt, qui fuere, quique futuri ſunt poſthac.* Catul.

Quot ſunt, quot fuere, Marce Tulli,
Quotque poſt aliis erunt in annis.

Ita ferme ex aliorum iudicio; quæ ipſe reperi dabo ad illud 4. Æn. B

Nunc, olim, quocunque dabunt ſe tempore vires.

Verba Virgilij ita redde ex Dione Chryſ. Orat. 37. τῶν ἐόντων, τῶν γεγενημένων.

Phocæ. 9. TVRPES PASCIT SVB GVRGITE PHOCAS.] Tria hic dicam, primum de phocis, deinde cur *turpes*, tertio, cur *paſcit*? Sunt phocæ vituli marini, in aquis degunt, & extra aquas. Ait Opp. libr. 1. Hal. partum phocarum edi in terra, quo tempore dies duodecim extra aquas ſunt: quibus tranſactis in aquas remigrant, feruntque catulos in amplexibus, indicantes illis patriam & nota domicilia. Eſt hominis amicum animal, vtique φιλάνθρωπον, quod probat Ælian. c. 56. libr. 4. auctoritate Eudemi aſſerentis, vitulum marinum flagraſſe amore erga hominem ſpongias marinas piſcantem. Et Rondelet. C ſcribit, phocam captam fuiſſe circa inſulam Lerinum, quæ nullo metu plures dies verſata eſt cum hominibus. Plin. ait, phocas accipere diſciplinam, populum incondito fremitu ſalutare, vocatas reſpondere. Scribit Varinus, ἡ φώκη ἐρᾷ συνουσίας ἀνδρῶν: *amat phoca ſocietatem hominum.* Ab illa itaque natura incolendi terras, ab hoc amore erga homines, fictum à Poetis paſci hoc animal à Proteo, vt manſuetum, & patiens ſeruitutis.

Turpe pro magno. 10. Tranſeo ad alterum. Cur turpes, tam à Virgilio hic, quam à vetere Poeta apud Victorinum: *Non Phoca turpes, non marcentes balenæ?* Plures referunt attributum ad magnitudinem, & deformitatem corporis, in his Seru. Nisi hi poſſunt Poetis. D Ouid. lib. 1. Met. *deformes* vocat. Eurip. in Hipp. ἄγριον τέρας: *monſtrum immane.* Seneca etiam in Hipp. ita deformitatem deſcribit marini vituli:

Stant hiſpida aures, cornibus varius color,
Et quem feri dominator habuiſſet gregis,
Et quem ſub vndis natus, hinc flammam vomit,
Oculi hunc relucent: cærula inſignis nota
Opima ceruix, arduos tollit toros,
Nareſque hiulcis hauſtibus patula fremunt.

Vnus Geſnerus attributum Virg. refert non ad vaſtitatem, ſed ad odorem teterrimum, quem habet hæc beſtia. Suid. certe ita definit, φώκη δυσῶδες ζῷον θαλάττιον: *Phoca olidum maris animal.* Opp. 3. Cyn. φώκη δυσαής: *phoca olida.* Non. 1. Dionyſ. φωκάων ζαρῶ δέμας, E quod refero ad tetrum odorem. Inclino tamen in primum, tum propter ea, quæ adtuli, tum quia Græci, in his Plat. in Phæd. & in 1. Alcib. opponunt, καλά, καὶ αἰσχρά: *pulcra & turpia.* Turpes itaque phocæ, quia non pulcræ, ſed deformes, magnæ & vaſtæ. Imo in Protagora ait idem Plato, nihil aliud pulcro opponi niſi turpe.

Proteus paſtor marin⁹. 11. Reſtat vltimum. Poetæ, & Proteum paſtorem, & phocas pecus dicunt. Ita Næu. *Neruo pecus,* dixit eclaca de piſcibus: *Tum laſciuum ſimum Nerei pecus Ludens ad cantem claſſem luſtrauit.* Homer. de ipſo Proteo 4. Odyſ. λέξεται ἐν μέσσοισι νομεὺς ὣς πώεσι μήλων: *cubans in medio paſtor velut in grege ouium.* Huic hærens Poeta infra,

Ipſe velut ſtabuli cuſtos.

Horat. lib. 1.

Omne cum Proteus pecus egit altos
Viſere montes.

Lucr. lib. 1.

—*mutaque natantes*

Squamigerum pecudes. Inde Poeta voce congenere *armenta.*

12. HIC TIBI NATE PRIVS VINCLIS CAPIENDVS.] Aliter non edebat vaticinium. Videndus Hom. dicto loco, & Hygin. in Fabul. c. 118. Paria de Sileno, qui niſi captus, non edebat. Phraſis ipſa Græcorum eſt. Sophocl. in Philoct. δόλῳ λαβεῖν. Et nota, doceri Ariſtæum a Dea artem capiendi Protei. Quam Gentium inſaniam exagitat Auguſt. libr. 3. contra Academ. c. 5. *Suamque imaginem, & quaſi ſpeculum quoddam in Proteo ille animaduerti oportere, qui traditur eo ſolere capi, quo minime caperetur, inueſtigatoreſque eius nunquam eundem tenuiſſe, niſi indice alicuiuſmodi numine.* Gentium inſania.

13. NAM SINE VI.] Pars iſta, præter Hom. ſumta à Platone, qui in Euthyph. καὶ ἐκ ἀφετέος ἂν εἶ, ὥσπερ ὁ πρωτεύς, πρὶν ἂν εἴπῃς: *Dimittendus non es, quemadmodum Proteus, priuſquam dixeris.*

14. MEDIOS CVM SOL ASCENDERIT ÆSTVS.] Opportuna eſt ad locum hunc Seruij Nota hæc: *Fere enim Numina tunc videntur.* Firmat auctoritate Lucan. Dij die medio videbantur.

—*medio cum Phœbus in axe eſt,*
Aut cœlum nox atra tenet, tunc ipſe ſacerdos
Acceſſum dominumque timet deprendere luci.

Nituntur iſta auctoritate Homer. aſſerentis tunc Proteum è mari emergere, quaſi ſe tunc det conſpectandum,

ἦμος δ' ἠέλιος μέσον οὐρανὸν ἀμφιβεβήκῃ
τῆμος ἄρ' ἐξ ἁλὸς εἶσι γέρων ἅλιος νημερτής:
Quando ergo Sol medium cœlum aſcenderit,
Tunc è mari emergit ſenex marinus veridicus.

Sed & partem iſtam illuſtrat Cælius cap. 25. lib. 18. nam Auſter ventus meridionalis Dijs attribuebatur, & ideo ingruente meridie pandebantur vela in Deorum templis, in quorum etiam ianuis viſebantur meridiei & Auſtri ſymbola. Nituntur iſta opinioni gentium putantium Deos meridie videri. Locutionem porro diei medij ita extulit Herod. libr. 3. καυμάτων τὸν διεμμεσάμενον ἥλιον. Auſter cur ventus Deorum.

15. SITIVNT HERBÆ.] Ita dicuntur herbæ ſitire, vt arbores eſurire à Plin. c. 2. lib. 17. Græci quoque διψᾶν, & πεινῆν, dicunt διψᾶν, & πεινῆν.

16. ET PECORI IAM GRATIOR VMBRA EST.] De hac nota meridiei fuſe lib. proxime præcedenti ad præceptum quodpiam vatis.

17. TVM VARIÆ ILLVDENT SPECIES.] Naturam Protei ſe in varias formas commutantis referunt aliqui, ad Regum Ægyptiorum inſignia, quæ diuerſa & varia ex illorum more, iam leonis, iã tauri, iam ceterorum. Lege Diod. li. 2. Ideo autẽ per Proteũ iſta ſignatur, nam is fuit genere Ægyptius. Alij ſophiſtam interpretati ſunt, qui varijs argumẽtorum generibus homines capit: & quidem Proteũ veteres, in his Plato in Euthyd. & Baſil. or. de legendis libris gentilium, nominarunt σοφιστὴν. Tertio, veritatem interpretantur, non ſe omnibus paſſim dantem, ſed his tantum, qui eam probe norint arripere: certe ab Homer. Proteus dicitur νημερτὴς: ad hoc pertinent Proteus cur fingeretur conuerti. Sophiſtæ expreſſi Proteo. Veritas vel expreſſa à veteribus.

tinent verba hæc Auguſt.lib.3.contra Acad.c.5. *Veritatem Proteus in carminibus oſtentat ſuſtinetq; perſonam, quam obtinere nemo poteſt, ſi falſis imaginibus deceptus comprehenſionis nodos vel laxauerit, vel diuiſerit.* Quarto ſũt, qui eius naturam detorqueant ad materiam primam: nam vt ille varias formas accipiebat, ita hæc varia ſigilla. Adiuuat a veteribus, aquas & Oceanũ dici rerum omnium principia, de qua re ſupra. Nituntur iſti verſibus orphicis in hymno: promti illi tam in ipſo Orpheo quam in natali c.8.lib.8. Quinto Clem. Alexan. lib. 3. Pædag. circa initia fabulam hanc explicat traducens ad homines omni vitiorum genere imbutos. Sexto, Lucian. lib. de ſaltatione, ad ſaltatores & hiſtriones deflectit, qui ſe referunt in varias formas. Nam ait Deum iſtum ὀρχηςὴν τινα γενέσθαι μιμητικὸν ἄνθρωπον, καὶ πρὸς πάντα σχηματίζεσθαι, καὶ μεταβάλλεσθαι δυνάμενον: *fuiſſe ſaltatorem, hiſtrionemque, qui ſciret ſe in omnia transmutare, & conuertere.* Septimo, Caſſiod. lib. 5. Epiſt. 34. fabulam Protei accommodat homini fractæ & inſynceræ fidei. Octauo, Plato in Ione, homini varias ſubinde mutanti opiniones. Platoni hæret Plato alter, Phil (inquam) in l. de Temulentia. Eum enim qui vulgaribus opinionibus ducitur, & facile mutatur, ait ſpecies varias ſibi inducere, αἰγύπτιόν τινος τοῦ τερατευτοῦ *morem Ægypty Protei.* Eodem tenore Hieron. Iouinianum li.2. aduerſus illum, Proteum nominat. Quis enim neſcit hæreticorum aſtutias & fallacias in opinionum varietatibus. Non abit ab hac opinionum varietate mutatio habitus in corpore. Atqui idem Philo de Legatione, Caium aſſimilantem ſe iam Baccho, iam Herculi, iam Caſtoribus comparat cum Proteo. Nono Euſtach. in 4. Odyſ. adulatoribus, qui cupidi aſſentandi varias animi formas induunt. Idem facit Baſil. orat. de legendis libris gentilium. Decimo, Heliod. lib.2. Hiſtor. Æthiop. hanc fabulam traducit ad hominem deducentem alios a propoſito, & facientem illos aberrare. Adduxi tot mythologicas explicationes, quia illi, quibus incumbunt iſta, parcius de hac re: & comparatione mei, parciſſime.

Materia prima.

Homines fractæ fidei expreſſi forma Protei.

Adulatores.

18. FIET ENIM SVBITO SVS HORRIDVS.] Petit meum inſtitutum, vt conferam loca aliorum Poetarum cum iſto Virgil. Ducat aciem Hom.

Proteus in varias formas conuerſus.

> ἀλλ' ἤτοι πρώτιστα λέων γένετ' ἠϋγένειος,
> αὐτὰρ ἔπειτα δράκων, καὶ πάρδαλις, ἠδὲ μέγας σῦς,
> γίνετο δ' ὑγρὸν ὕδωρ, καὶ δένδρεον ὑψιπέτηλον.

Ouid. 18. Met. ita laſciuit nulla grauitate:

> *Nam modo te iuuenem, modo te videre leonem:*
> *Nunc violentus aper, nunc, quem tetigiſſe timerent,*
> *Anguis eras: modo te faciebant cornua taurum.*
> *Sæpe lapis poteras, arbor quoque ſæpe videri.*
> *Interdum faciem liquidarum imitatus aquarum.*
> *Flumen eras, interdum vndis contrarius ignis.*

Breuior fuit Silius lib.7.

> *Per varias luſit formas, & terruit atri*
> *Serpentis ſquammis, horrendaque ſibila toſſit,*
> *Aut fremuit torua mutatus in ubera leone.*

Breuiſſimus Licent. Hipponenſ. loquens de Prot.

> *Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, ſibilat anguis.*

Pari breuitate Caſſiod. dicto loco: *Aut leo frendebat aut ſibilabat anguis, aut in vndas liquidas ſoluebatur.* Prætereo alios. Sed cum ſim in hoc loco, placitum coniungere locutiones Græcorum, quibus iſta Protei, aut ſimilis mutatio efferenda. Hoc cum facio, & ſæpe facio, ne putes velle me tantum phraſes coniungere, nam alterius eſſet inſtituti, non commentatoris: ſed eſt animus conferre locutiones Virgilianas, & reliquorum Poetarum Latinorum cum Græcis, vt tu item Poeſin doceariſ: ſciaſque Græcis inſiſtere, vt Latini fecerunt. Eſt enim multo præſtantius imitari auctores, qui m intelligere. Verba itaq; quæ in Græcis reperi de hac aut Protei, aut aliorum in varia corpora transformatione, hæc ferme ſunt. Hom. Odyſ. 4. dixit per verbum ἐπειγόμενοι ἐπ' ἐπὶ ἀπατήσει. Et quia in his conuerſionibus inſunt blãdimenta quædam, ideo in re. per ἀπάτας & ψευδέσι verbis Virgil. *eludent varia ſpecies & fallacia,* quẽ imitatus Silius 7. *luſit per varias formas.* Et ſæpe Ouid. nam in Frãgm. Hal. *eludit, fallit.* Et in Met. *tranſire fallacem in omnia,* & per verba *mendax, mendacium, mentiri formas, fingere formas.* His (inquam) verbis reſpondet vox Non. qui lib. 3. Ionem latentem ſub forma tauri vocat ψευδόμενον. & verba Platon. qui in Sophiſta hos homines vocat ψεύδεσθαι, & γόητας. vt etiam in Euthyd. γοητεύειν, quod verbum Demoſt. arripuit de falſa legat. qui per hæc γοητεύοντα, καὶ φενακίζοντα. Iiſdem reſpondet verbum ἐξαπατᾶν, quo vſus ad hanc rem Artem. lib.2. cap.74. & ἀλλοίως, atque ἀλλάσσειν, quibus vſus Baſil. hom.6. Hex. Hi, qui dixere *abire in varias formas,* & *tranſire,* in his eſt Ouid. ſumſere locutionem a Plat. qui 2. Polit. τῆς ἑαυτοῦ ἰδέας ἐκβαίνειν. & a Sophoc. qui in Trachin. de Acheloo errante per varias formas, dixit φοιτῶν. Ad verbum illud, *miracula,* quo vſus Virg. infra ad hanc rem ſignandam, pertinent θαύματα, qua voce vſus Plat. ad eandem rem: locum infra apertiam. Et Dio Chryſ. Orat. 32. dixit θαυματοποιός, λόγος, κόλακας. Verbo *tranſeo mo,* quo vſus infra Virg. formæ iſtæ Græcorum reſpondent Plat. 2. Polit. dixit, ἐξ ἀλλαττόμενον φαντάζεσθαι, ἄλλοτε ἐν ἄλλαις ἰδέαις, & ἀλλάττοντα εἰς πολλὰς μορφάς. Lycophron loquens de Eriſichthonte, dixit παντόμορφον, & Artem. l.2. c.12. μεταμορφοῦσθαι, ſicut & lib.5. c.74. μεταμορφωθεῖσι, & Non. lib.8. ἀμείβειν μορφήν. Iam illi *mutato corpore,* quod infra quoque inducit Vates &, *conuerſionibus,* quam vocem Poetæ reliqui, reſpõdebit forma Plut. qui in diſcrimine adulatoris & amici, ἔχειν τρόπους, & Plat. qui l.3. Polit. τροπὰς τρέπεσθαι, & Dio Chryſ. qui orat 33. loquens de ipſo Proteo, ait, ἀλλάττων, & μεταβολάς. Primum habet etiam Palæp. qui ἀλλάττοντα τὴν ἰδέαν. Ad quas voces pertinet verbum μεταβάλλω, quo ad eandẽ rem vti Theoph. & Plat. l. de Regno, & Ariſt. 2. Hiſt. c. 11. Extremus etiam dixit μεταβάλλειν. Huc etiã refert verbum ἀμείβω, quo vſus Itacius in verbum adductum Lycophron. ἀμείψασα (inquit) πολλάκις. & Non. lib.1. πολυειδέα μορφήν ἀμείβων, quam locutionem bis repetit lib.2. & alias Ouid. & Valer. qui dixerunt *Protea ambiguum,* prior l.1. Met poſterior lib.2. Arg. videntur reddidiſſe verba hæc πολύμορφον, πολυειδῆ, μεταλλάττειν. Primo vſus Theognis apud Plutarch li. de πολυειδῆ. Altero Non. lib.1. qui πρωτέα πολυειδῆ dixit. Tertio idem Non. lib.2. verb. *adulterare,* reſpondebit in Græco penu νόθος. Itaque quod Ouid. dixit,

> *Ille ſuam faciem transformis adulterat arte,*

dixit Nonn. lib. 1. loquens de Ioue latente ſub tauro, & ficte mugiente μυκηθμὸν νοθεύων [illegible]. Porro verſum Ouid. vt ſcripſi, legit Lodouic. Car. lib.2 Emend. c.10. non, vt vulgo,

> *Ille ſuam faciem transformat, & alterat arte.*

Incidi in hæc, quæ Latinis ferme reſpondeant. Omitto enim Heſiod. qui ἄλλοτε εἰδόμενος. & ἄλλοτε πολλάκις. Euphorion. qui παντοίην. Dion. Chryſ. qui or. 52 ἐκλαμβάνεσθαι, quo vſus quoque Plato 2. Reip. & eo loco idem Plato dixit, ἐν ἄλλαις μορφαῖς. Ariſtoph. autem qui in Ran. παντοδαπὸν γίγνεται. a quo ſumſit Plato, nam in Ione, παντοδαπὸς γίγνει. Denique omitto Nicandrum, qui ἀλλοιοῦσθαι. & Nonnum qui lib. 2. ἀλλοπρόσωπον, & lib. 13. εἰς δέμας ἄλλο μετήλυθε ζῴου.

19. ATRAQVE TIGRIS.] Non refero attributum ad noxiam veneni naturã, quo caret hoc animal:

Tigris nigra.

mal: neque ad colorem, nam is potius varius: ſed ad immanem aſperamque naturam.

20. SQVAMOSVSQVE DRACO.] Noſter in culice,

Squamoſos late torquebat motibus orbes. Et:
Horrida ſquamoſi voluentis membra draconis.

21. FVLVA CERVICE LEAENA.] Lucret. li. 5.

——corpora fulua leonum.

22. AVT ACREM FLAMMAE SONITVM.] Hinc fortaſſe Tibul. lib. 1.

Sic vbi Bellonæ motu eſt agitata, nec acrem
Flammam, non amans verbera torta timet.

23. VINCLIS EXCIDET.] Ita Græci ex Nota Germ. ἀπολισθεῖν, pro elabi & fugere.

24. FORMAS SE VERTET IN OMNES.] Hom. 4. Odyſ. de eodem Proteo, *πάντα δὲ γιγνόμενος πειρήσεται, vertens ſe omnia tentabit.*

25. TANTO NATE MAGIS.] Ad verbum pene Hom. *ὑμεῖς δ' ἀστεμφέως ἐχέμεν, μᾶλλόν τε πιέζειν, vos autem firmiter tenete, magiſque premite.* Cyrene ipſa loquens cum Ariſtæo apud Ouid 1. Faſt.

Decipiat ne te verſis tamen ille figuris,
Impediant geminas vincula firma manus.

26. DONEC TALIS ERIT.] Hi duo verſus contracti ex tribus iſtis Homericis:

ἀλλ' ὅτε κεν δή σ' αὐτὸς ἀνείρηται ἐπέεσσι
τοῖος ἐὼν, οἷόν κε κατευνηθέντα ἴδηαι,
καὶ τότε δὴ σχέσθαι τε βίης, λῦσαί τε γέροντα.
Sed quando te ipſe interrogauerit verbis
Talis, qualem conſopitum videratis,
Tum deſiſte à vi, ſoluéq; ſenem.

27. TEGERET CVM LVMINA SOMNO.] Sumſit phraſin à Catul. *Nec ſomnus tegeret quiete ocellos.* Iterum: *gemina teguntur lumina nocte.* Idem pari verbo, *labantes languore oculos ſopor operit.* Ante Latinos Calab. l. 1. *ὕπνος δ' οἱ ἄφαρ ἐκάλυψεν νήδυμος: profundus ſomnus illi oculos operuit.* Ab omnibus Propert. lib. 2.

Quamuis labantes tegeret mihi ſomnus ocellos.

[a] Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compoſitis ſpirauit crinibus aura:
Atque habilis membris venit vigor. [b] eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos:
[c] Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis,
[d] Intus ſe vaſti Proteus tegit obiice ſaxi.
Hic iuuenum in latebris auerſum à lumine Nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
[e] Iam rapidus torrens ſitientes Syrius indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & caua flumina ſiccis
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida Ponti
Exſultans, rorem latè diſpergit amarum,
Sternunt ſe ſomno diuerſo in littore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper vbi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditíſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerúmque recenſet.

ARGVMENTVM.

Comparatur Ariſtæus ambroſiæ odore ad capiendum Numen. Deſcribitur antrum Protei, Ariſtæi inſidiæ, Marini Dei exitus è mari, Phocarum comitatus, harum ſomnus, Protei cura.

EXPLICATIO.

[a] POST omnia luculenter explicata natum præparat mater ad viſionem numinis, perfundens illum ambroſia. Illud *odorem ambroſiæ*, pro ambroſia, circuitio eſt poetica. Quid vero illud *perduxit odore totum corpus?* explica circumduxit ambroſiam odoriferam per totum corpus, integrumque perliniuit. Sequitur effectus duplex huius rei, videl. ſuauis quidam halitus ſpirans ex eius capite madefacto: deinde vigor vegetus atque habilis, quo membra roborata.

[b] Deſcribitur antrum Protei à magnitudine, ſitu, circumſtantiis. Eſt illud ingens: en magnitudo: eſt poſitum in latere montis exeſi excauatique ab vndis; en ſitus: aqua plurima, quæ cogitur ab impellente vento, quæque impingit in cautes eius antri, cum mox recurrit, ſcindit ſeſe in ſinus reductos, en circumſtantiæ. Dicuntur porro ſinus iſti reducti, quia formantur, cum aqua remigrat in pelagus ab ſcopulis illius antri.

[c] Finge, vt ſententiam noſcas, antrum Protei, quod erat in mari, diſtare aliquo interuallo ab littore: interuallum hoc inter antrum & littus efficiebat ſtationem portumque tutum nauibus ibi deprenſis & conſiſtentibus. Firmo explicationem iſtam in Notis. Particula *olim* ſignat tempus quodcunque.

[d] A deſcriptione loci tendit ad hiſtoriam. In hoc (inquit) antrum Proteus ſe recipit, & fores obſtruit ingenti obiecto ſaxo. Ibi Cyrene natum collocauit,

ita

ita tamen vt à luce auerteret, poneretque in loco A quodam tenebroſo, ne videretur ab ingrediente Proteo: ipſa vero inde abiit circumfundens corpori nebulam.

[e] Scripturus aduentum Protei in antrum, præmittit deſcriptionem diei medij. Ea hæc eſt. Syrius (eſt hæc ſtella in ore canis, vetius in lingua, cuius exortu calores intenduntur in æſtate) incendebat Indos. Antequam hinc progreditur, nota epitheta. Indos vocat *ſitientes*, quia putati ſunt veteribus eſſe in orbis parte calidiſſima. Syrium *rapidum*, ac *torrentem*; vt qui omnia feruore ſuo rapiat, & torreat. Pergit deſcriptio. Sol euaſerat mediam cœli partem, totus tunc igneus & feruidus. Herbæ arebant præ calore Radij Solis coquebant flumina vſque ad ipſum limum: dat his fauces ab humana ſimilitudine, illiſ- B que ſiccas atque aridas. In hoc puncto temporis Proteus ſe in antrum recepit è mari: circa illum Phocæ exſultabant, paſtore ſuo lætabundæ, ſalſamque aquam late ſpargebant. Acceſſere iſtæ ad littus, ille ad ſcopulum: phocæ ſtatim ſomno correptæ ſũt, Proteus conſedit in medio ſcopulo, atque eas recenſuit, ſi qua deeſſet, vt ſolet paſtor recenſere vitulos domum reductos è paſtu ad diei veſperum, aut agnos. Ait obiter ſolere agnos, cum reducuntur, acuere ſuis balatibus lupos. Nam tunc lupi excitantur, ſeque comparant ad nocturnam prædam audito clamore agnorum.

C

Notæ.

1. Liqvidvm ambrosiæ, &c.] Potuit hærere loco Hom. 16. Il. apud quem Apol. Sarpedonem χρῖσόν τ' ἀμβροσίῃ, περὶ δ' ἄμβροτα εἵματα ἕσσον: *vnxitque ambroſia, induitq; veſtibus immortalibus.* Sed ſignatius loco ex 4. Odyſ. vbi Idothea Menelaum & ſocios vincturos Proteum ambroſia communit,

ἀμβροσίην ὑπὸ ῥῖνα ἑκάστῳ θῆκε φέρουσα
ἡδὺ μάλα πνείουσαν.
Ambroſiam afferens vnicuique ad nares poſuit
Suauiſſime ſpirantem.

Eſt etiam locus in Apoll. lib. 4. huic ſimilis, vbi Thetis vngit ambroſia corpus Achillis pueri, vt eſſet immortalis, nullamque ſenectutem contraheret. D Apud Non. lib. 11. Dionyſ. Bacchus ambroſiam infundit vulneribus pueri Ampeli, quo mutet deformitatem in pulcritudinem. Sunt qui putent ab Hom. aut à Virgil. ductum Horatianum illud od. 5. lib. 1.

Quis multa gracilis te puer in roſa
Perfuſus liquidis vrget odoribus?

Cum ait de ambroſia *liquidum* attingit leuiter ſcientiſſimus Poeta notitiam antiquitatis. Erat ambroſia Deorum cibus, nectar potus. Id clarum, neque eget firmatione. Sed ſcias quoque ambroſiam iuxta alios fuiſſe Deorum potum, nectar cibum. Huic extremæ cognitioni Virg. hæſit, & ideo *liquidum*. Obſeruauit hoc Ath. lib. 2. οἶδα δ' ὅτι Ἀναξανδρίδης τὸ νέκταρ οὐ ποτὸν ἀλλ' ἔδεσμα εἶναι λέγει θεῶν. *Animaduerti Anaxandri-* E *dem nectar non potum, ſed Deorum cibum exiſtimaſſe.* Profert eius verba iſta, τὸ νέκταρ πάνυ μάττων ἐσθίω, διαπίνω τ' ἀμβροσίαν: *Ego nectar dentibus atterens, ambroſiam autem bibo.* Et ita Sapphus, ἀμβροσίας μὲν κρατὴρ ἐκέκρατο: *miſcebatur crater ambroſia.* In eodem lib. loquens Athe. de aqua fontis Tilphoſſæ citat ex Pind. ἀμβρόσιον ὕδωρ. Locum hunc Natal. fœdat.

Ambroſia Deorum cibus & potus Nectar Deorum potus & cibus.

2. Diffvdit] Turn. lib. 1. cap. 1. legit, *defudit.* Atque magnum eſſe diſcrimen inter *diffundo* & *defundo*. Nam diffuſum vinum eſt, quod in cados apothecarum ad aſſeruãdum eſt fuſum: defuſum autem, quod ex vno vaſe in aliud funditur, cum quo conuenit ſententia Poetæ.

Diffundo & defundo vti diſtinguantur.

3. Qvo totvm nati corpvs perdvxit.] Attingit obiter, vt ſolet, morem veterum, qui ſolebant hoſpitum corpora oleo perfundere. Hic mos mihi obſeruatus ex Hom. Athen. Martial. non adduco loca: quia, me etiam annuente, poſſit aliquis obiicere, hoc beneficium non tam iure hoſpitij factum, quam muniendo filio ad ſequentem laborem.

Hoſpites qui exciperentur

4. Compositis.] Credo crines compoſitos contrarios eſſe illis, quos Mart. & Man. li. 4. vocant tortos. Prior:

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Poſter.

Illis cura ſui cultus, frontiſque decoræ
Semper erit, tortos in fluctum ponere crines,
Aut vndis reuocare comas.

Ita corrigit hos verſus Lud. Car. 2. Ant. Lect. c. 9.

5. Spiravit.] Attingit notam diuinitatis, quæ apparuit in Ariſt. ſtatim ac perfuſus eſt ambroſia. De nota iſta loquor 1. Æneid. Certe apud Ouid. 2. Met. Phœbus Phaetontem illinit ſucco ambroſiæ, quo eſſet habilis ad rem diuinam.

Tum pater ora ſui ſacro medicamine nati
Contigit, & rapidæ fecit patientia flammæ.

6. Atqve habilis membris venit vigor.] Diſſidet in ratione hac Homer. Ideo ambroſia perfunditur Ariſtæus: quia luctaturus cum Proteo, & ſic ea perfuſus cum eſt, membris vigor accedit. Hom. adhibet ambroſiam, vt depellatur Phocarum teterrimus odor. Ex Virg. loco Sil. lib. 7.

Scintillant criſtæ, & (mirum velocibus ingens
Perſubitum membris venit vigor.

7. Est specvs ingens] Ad verbum Hom. 13 Il. ἔστι δέ τι σπέος εὐρύ. Non abludit verſus iſte è 3. Odyſ. ἔστι δέ τις λισσὴ αἰπεῖά τε εἰς ἅλα πέτρη:

Eſt autem quædam leuis, præruptáq; in mare petra.

8. Exesi.] Hinc Sidon. epiſt. 1. *exeſi ſale montis apex.*

9. Scindit sese vnda.] Ita Apoll. libr. 2. σχίζετο ὕδωρ. ex Nota Germ.

10. Redvctos.] Nulla alia explicatio quam ea, quam adhibui. Aqua cum impingit in ſcopulos, recurrit, ac retroducitur, vere reducitur. Ita *vallis reducta* apud Hor. od. 17. lib. 1. & od. 2. Epod. nihil eſt aliud quam vallis illa, quæ habet receſſus retro recurrentes. Si quis non capiat, ſciat rem iſtam eſſe potius oculorum, quam aurium. Exemplum mihi eſt clarum in Regiis hortis Matritanis. Ea enim arte ſunt diſpoſiti, vt cum primum luſtrantur oculis, nõ ſolum appareat pars anterior, ſed a dextra, & a ſiniſtra hortus recurrat magna ex parte. Aqua ipſa cum reducit, ſcindit ſeſe in varios fluctus, & canales, & veluti ſinus quoſdam, redit enim ſinuoſa.

Reducti ſecus qui. Reducta vallis.

11. Deprensis.] Pari verbo Græci dicunt: vſurpant enim ἀπολαμβάνειν in eodem ſenſu, quo hic Poeta. Teſtimonium Plat. Germ. aduocat. ita etiam Catull. *Deprenſa nauis in mari.* Itaque verbum hoc nauticum eſt.

12. Statio tvtissima navtis.] Contrarium eius, quod habes 1. Æn. — *ſtatio maleſida carinis.* Reddam hic rationem explicationis meæ. Omnino viſus Poeta dicere idem, quod 1. Æn. Adducam verſus, qui neceſſarij hic:

Eſt in ſeceſſu longo locus, inſula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.
Hinc, atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cælum ſcopuli: quorum ſub vertice late

Æquora tuta ſilent. A

Vt enim in his verſibus portus tutus, quem deſcribit, eſt in ſpatio illo, quod eſt inter inſulam, & littus: ita ſtatio tutiſſima huius libri videtur eſſe in ſpatio, quod eſt inter ſcopulum Protei, & littus. Nam ſicut ibi ſilent æquora, tuta ab inſula: ita ſtatio hic eſt tutiſſima ab obiecto ſcopulo. Vnde neque in illum portum, neque in hanc ſtationem irrumpunt ſæui fluctus: nam frangũtur tam in illa inſula, quam in hoc ſcopulo, & fracti ſcinduntur in ſinus reductos: reduci enim dicuntur, & reuocari, quia non penetrant, ſed ibi ſiſtunt, & inde cedunt. Ex dictis apparet, antrum Protei non fuiſſe in littore, ſed in ipſo pelago. Vnde cum poſtea additur, *cõſedit medius*, non eſt, medius inter phocas, nam iſtæ in littore: ſed medius in ſcopulo. Locutio iſta Poetis creberrima. Dicunt enim, medius eſt in ſylua, pro, eſt in media ſylua.

13. IN LATEBRIS-COLLOCAT.] Reddit Heſiodicum illud in Theog. εἰν δήμῳ κρύψασα λόχῳ. De hac re Sil. lib. 12.

Cyrenem monſtraſſe ferunt noua littera matrem.

Sirius cur rapidus & torrens.

14. RAPIDVS, TORRENS.] Illæ ſtellæ huius notæ. Ideo *rapidus* cum alluſione ad etymon. Nam Sirius dictus ἀπὸ τοῦ σύρειν, quod omnia rapiat ſuo calore. Ita & Lucan. in 10.

—*rapidos qua Sirius ignes*
Exſerit.

Hanc rapiditatem per populationem expreſſit Val. Flac. 1. Arg. *Calabri populatur Sirius ardor.* Ideo *torrens* cum alluſione ad aliud etymon. Dicunt enim ἀπὸ τοῦ σείειν, quod eſt ſcintillare, & vibrari motu tremulo, quod proprium ignis. Ideo in 10. *Sirius ardor.* Et alibi, *exurere Sirius agros.* Et Eurip. in Hecub. C

ἢ Σείριος ἔνθα πυρὸς φλογέας ἀφίησιν ὄσσων αὐγάς;

Aut vbi Sirius flammantes ignis radios oculis exſpuit.

Hæc de duabus notis Virgilianis, de ipſo Sirio dicam lib. 10.

15. SITIENTES INDOS.] Ideo ſitientes, quia toſti, & torridi à Sole. ad quam rem aduocat Achil. Stat. Tibullum qui lib. 2.

Illi ſint comites fuſci, quos India torret. Catull. qui
Solus in Lybia, Indiaue toſta
Caſio veniam obuius leoni. D

Manil. qui lib. 4.

—*hominum gentes minus India toſtas*
Progenerat.

16. ARDEBAT.] Nota actionem verbi, ita 2. Ecl. *ardebat Alexim.* Horat. *arſit turdos.* Apollon. lib 2. ἦμος δ' οὐρανόθεν μινύθεσκεν ἐπιλάμπων Σείριος.

17. MEDIVM SOL IGNEVS ORBEM HAVSERAT.] Obſerua phraſin poeticam. Confuge ad Solem, vt efferas partes diei. Ita Phædrus *medio Sole* dixit pro meridie. Horat. *ſupremo Sole* pro veſpere. Dicesquoque *primum Solem* pro matutino tempore. Ita etiam Græci μεσουρανοῦντος ἡλίου. Et Ariſtot. μέσου ἡλίου. Hom 4. odyſ.

—ἦμος δ' ἠέλιος μέσον οὐρανὸν ἀμφιβεβήκει.

Repetit 8. Il. Et Claudian. 3. Rap. E

Sed poſtquam medio Sol altior aſtitit orbe. Cum verſu, in quo ſum, affinitatem habet ille lib 8.

Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem.

Et illi Sidon. qui in Euchariſt.

Cum Procyon fureret, cum Solis torridus ignis
Flexilibus rimis ſitientes ſcinderet agros.

Non abit Sophoc. qui in Antig.

μέσῳ δ' ἐν αἰθέρι λαμπρὸς ἡλίου κύκλος,
καὶ καῦμ' ἔθαλπε.

In medio conſtitit ſplendidus Solis orbis,
Et æſtus calefaciebat.

Quid. 1. Met.

Dum calet, & medio Sol eſt altiſſimus orbe. Et 3.
—*nunc Phœbus vtraque*
Diſtat idem terra ſinditq́, vaporibus arua. Et 6.
—*cum Sol grauis ureret arua.* Et lib. 10.
Æſtus erat, mediuſque dies, Soliſq́, vapore
Concaua littoreis feruebant brachia cancri.

Omnes iſti ſignant hanc partem diei; primi à dimidiato cœlo, poſtremi à feruentiſſimo calore. B

18. EVM CIRCVM.] Reddit Homericũ illud, ἀμφὶ δέ μιν φῶκαι νέποδες;

Circa ipſum vero Phocæ carentes pedibus.

19. CAVA-FLVMINA.] Lucan. *Cauo Lemano.*

20. GENS.] Sic Opp. vocat ἔθνεα. Et Hom. pro iiſdem ἔθνεα πάντα. Sed & de aliis. nam idem ἔθνεα χοίρων, ἔθνεα μελισσάων, ἔθνεα ὀρνίθων. *gens porcorum, apium, auium.* A quo parta Latini Poetæ.

21. STERNVNT SE, &c.] Conuertit in hoc verſu illud Homeri,

Phocarum ſomnus.

ἀθρόαι εὕδουσιν πολιῆς ἁλὸς ἐξαναδῦσαι:
Frequentes dormiunt è cano mari egreſſæ. Poſtea,
—αἱ μὲν ἔπειτα
ἑξῆς εὐνάζοντο παρὰ ῥηγμῖνι θαλάσσης.
—*Illæ deinde*
Ordine ſopiebantur iuxta littus maris.

Prouerbij vice videtur dixiſſe Iuuen. Satyr. 3.

—*rhedarum tranſitus arcto*
Vicorum inflexu, & ſtantis conuicia mandræ
Eripiunt ſomnos vrſis, vituliſque marinis.

Quaſi vtrumque animal altiſſimo ſomno corripiatur. De vrſis quidem Plin. c. 36. lib. 8. *Primis diebus bis ſeptenis tam graui ſomno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant.* Porro phocas, ſomniculoſa eſſe animalia, certum. Vnde phocæ imagine notari ſomniculoſum Pierius ait lib. 29. Notum illud: *Dormitis nimium glires, vitulique marini.*

22. IN LITTORE.] Non hoc otioſum, nam ſomnus in littore capitur à phocis, non in mari. Ariſt. 5. Hiſt. καθεύδει καὶ τίκτει ἐν τῇ γῇ: *dormit paritq́, in terra.* Ælian. lib. 9. Anim. cap. 50. καθεύδουσι τῆς θαλάττης ἔξω: *dormiunt extra mare.* Plin. c. 7. lib 9. *Vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant, ac dormiunt in terra.* Eadem Homer. Obſerua ab Homero & Virgil. ſomnos, & littus capi à phocis meridiano tempore. Ab iſtis leuiter diſſidet Ælian. dicto loco: ait enim illas vt plurimum exire nocturno tempore, interdum meridie. Verba ſunt, νύκτωρ δὲ αἱ φῶκαι ἐξίασι μᾶλλον ἤδη μεθ' ἡμέραν, καὶ μεσημβρίας οὔσης.

23. IPSE VELVT STABVLI CVSTOS.] Ad verbum pene ex Homer.

λέξεται ἐν μέσσοισι, νομεὺς ὣς πώεσι μήλων:
Cubabit in medio, velut paſtor in grege ouium.

24. NVMERVMQVE RECENSET.] Homer. de eodem. λέκτο δ' ἀριθμόν. Colum. ex Noſtro cap. 8. lib. 1. *pecus & familiam recenſeat.*

Cuius Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicíſque iacentem
Occupat. ille ſuæ contrà non immemor artis,

Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignémque, horribilémque feram, fluuiúmque liquentem.
Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus.
b Nam quis te iuuenum confidentiſſime noſtras
Iuſſit adire domos? quídve hinc petis? inquit: at ille,
Scis Proteu, ſcis ipſe, neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle, Deum præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,
Et grauiter frendens ſic fatis ora reſoluit.

ARGVMENTVM.

Capitur Proteus, vertit ſe in monſtra, nihil proficit, redit in veram formam. Rogat ab Ariſtæo, cuius iuſſu eò acceſſerit, & quid velit: reſpondet ille. Parat ſe Proteus ad vaticinium.

EXPLICATIO.

a CONSEDERAT Proteus in ſcopulo dormiturus, Ariſtæus ad primam ſomni irrepentis occaſionem aduolat cum clamore, ligat manicis: conatur Proteus adoleſcentem eludere aſſumtis variis formis, vt videt ſe nihil proficere, redit in veram formam, & loquitur humana voce.

b Obiicit primo Ariſtæo Proteus confidentiam audaciamque, deinde vult duo ſcire, quo iubente eum auſus fuerit adire, & quid velit. Reſpondet vtrique rei Ariſtæus. Rogas quid velim? at ſcis ipſe, & vere ſcis, neque enim cuiquam datum eſt te fallere. Rogas, quo iubente huc acceſſerim? deſine velle iſta quærere, Deos ſequor, illi me ad te mittunt, vt accipiam à te oraculum, quo poſſim mederi rebus perditis. Hæc tantum Ariſtæus, quem Proteus torue intuitus, frendenſque dentibus immaniter alloquitur, pandens oraculum. Eſt vero terribilis oculis, & frendet dentibus, horretque totus, qua cogitur inuitus & nolens ad edendum oraculum.

NOTÆ.

1. COMPONERE MEMBRA.] Græci ex nota Germ. συγκαθεζομένου.

2. CVM CLAMORE RVIT MAGNO.] Reddit Homerica,

ἡμεῖς δ' αἶψ' ἰάχοντες ἐπεσσύμεθ',
Nos vero protinus vociferantes irruimus.

Quæ ſequuntur omnia ducātur filo Homerico, ideo breues notas dabo comparās Græcum cum Latino.

3. MANICISQVE IACENTEM OCCVPAT.] Hom. ἀμφὶ δὲ χεῖρας βάλλομεν. *circum autem manus iecimus.* Ouid. 1. Faſt. de Ariſtæo:

Peruenit ad vatem iuuenis, reſolutaque ſomno
Alligat æquoreí brachia capta ſenis. Plato in Sophiſt. de eadem re loquens, ἐπιλαβόμενος ἀνδρὸς dixit.

4. ILLE SVÆ CONTRA NON IMMEMOR ARTIS.] Hoc ita prior Hom. ὁ δ' ὁ γέρων δολίης ἐπελήθετο τέχνης:

Nec ipſe ſenex doloſæ oblitus eſt artis. Ouid. 1. Faſt.
Ille ſuam faciem transformat, & alterat arte,

A De cuius verſus lectione infra.

5. MIRACVLA.] Illuſtrabitur hic locus Nota Meurſij in Crit. Arnob c. 9 lib. 5. Non dubium, quin ars Protei vertētis ſe in varias formas reſpiciat turpes illas & obſcœnas antiquorum præſtigias. Ergo ait Meurſius vocem *miraculi* vſurpatam antiquis in rebus turpibus. Probat docte ex Feſto hoc clare aſſerente. Ex Arnob. ipſo, qui lib. 5. ait, *vertit Baubo artes, & quam ſerio non quibat* (Cererem) *allicere, ludibriorum ſtatuit exhilarare miraculis.* Mox explicat, hæc miracula fuiſſe, patefactam partem pudendam. Ex Plauto, cui meretrices dicuntur *diobolares, ſchœnicula, miracula.* Ex Varr. qui in Marcipore: *Dein te mitti virile veretrum in flumen, oſtendi: buccam voluemus, eodemque conucit miracula neſcio qua.* Nolo eſſe ἀσύμβολος ad B hanc notam, & Latinæ eruditioni Meurſij adiungo locum Plat. li. 7. Polit. qui ſignatiſſimus ad rem Poetæ. Loquens enim Plato de θαυματοποιοῖς, id eſt, *præſtigiatoribus*, ait, τὰ θαύματα δεικνῦσιν: *oſtendunt ſua miracula.* Placitum quoque illuſtrare Arnob. qui *miraculum* accipit pro pudendo muliebri. Ita eſt. Nam Euſeb. lib. 2. de Præpar. Euang. c. 5. narrans eandem Cereris, & Baubonis hiſtoriam, clare ait, genitalia membra oſtenſa Cereri à Baubone, ſublata impudice veſte. Quod accipit à Clemente in Protreptico, qui ait de Baubone, ἀνασύρεται τὰ αἰδοῖα, καὶ ἐπιδεικνύει τῇ θεῷ: *pudenda aperit, & Deæ oſtendit.* Sumſit Clem. ab Orpheo, citatque huius verſus,

ὣς εἰποῦσα πέπλους ἀνεσύρετο, δεῖξε δὲ πάντα
C σώματος οὐδὲ πρέποντα τύπον.
Sic dixit, tollens veſtes, omnémque figuram
Corporis oſtendit turpem.

Verſio eſt Gentiani. Iunxerā ego loca iſta prius, quā vidiſſem diligentiam Leopardi lib. 6. Emen. cap. 25.

6. VERVM VBI NVLLA DATVR, &c.] Reſpondent hæc, etiamſi alio conceptu, illis ἡμεῖς δ' ἀστεμφέως ἔχομεν τετληότι θυμῷ. *Nos vero firmiter tenebamus forti animo.*

7. IN SESE REDIT.] Et hæc iſtis,

ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἀνίαζ' ὁ γέρων ὀλοφώϊα εἰδώς,
καὶ τότε δή μ' ἐπέεσσιν ἀνειρόμενος προσέειπεν.
Sed cum iam anguſtiabatur ſenex verſutias doctus,
Tum certe me verbis interrogans allocutus eſt.

8. HOMINIS ORE LOCVTVS] Græci proprie D αὐδῆσαι. Nam Euſtath. notante Germ. αὐδᾶν τὸ ἀνθρωπίνως λαλεῖν, φθέγγεσθαι δὲ τὸ ἁπλῶς φωνὴν ἀφιέναι. Ait αὐδᾶν eſſe proprie loqui humano more, & modo: cū φθέγγεσθαι tantū ſit vocem mittere, quadretq; aliis rebus. Inde αὐδὴ & φθογγὴ, eodē modo differūt. Inde etiam apud Homer. αὐδήεντες ἄνθρωποι, & αὐδήεσσαι θεαί.

9. NAM QVIS.] Quod nobis eſt, *quiſnam*, veteribus erat, *nam quis*. Itaque particula *nam*, quæ nunc | Nam quis pro quiſnā.

Miracula quid ſignarent veterib.

poſtponitur, olim proponebatur. Ita Seru. & Terentium aduocat, qui Phorm. *Nam quæ eſt hæc anus a fratre egreſſa meo.* Pro, quæ nam, &c. Ab hac Notula pergo ad imitationem. Ducta hæc ab eodem Hom.

τίς νύ τοι ἀτρέ@ υἱὲ θεῶν συμφράσσατο βουλὰς,
ὄφρα μ' ἕλοις ἀέκοντα λοχησάμεν@ τέο σε χρή.
Quis ſane tibi Atrei fili Deorum conſuluit conſilio,
Vt me caperes inuitum inſidiis? cuius rei opus habes?

Silius lib. 7. ita hunc locum:

Dicite, ait, quæ cauſſa viæ? quis fix ora repente
Peruaſit pauor? cur ſcire futura libido?

10. SCIS PROTEV.] Hom. dicto ſæpius loco:

οἶσθα γέρον, τί με ταῦτα παρατροπέων ἐρεείνεις,
Scis ſenex, quid me iſta decipiens, interrogas?

Paria 1. Il.

οἶσθα, πῶς τοι ταῦτ' εἰδυίῃ πάντ' ἀγορεύω:
Noſti, cur tibi hæc ſcienti omnia dicam? Et 15.
μή με θεὰ Θέμι ταῦτα διείρεο, οἶσθα καὶ αὐτή.
Ne ex me Dea Themi hæc diſquire, ſcis ipſa.

Silius lib. 7.

—noſti noſtros præſage timores.

Peccat leuiter Hom. 4. Odyſ. apud quem Menelaus tribus verſibus aperit Proteo cauſſam, cur eo venerit. Nihil hoc neceſſe, ſatis fuit dixiſſe, *οἶσθα γέρον*, &c. conſultior Virgil. qui nihil addit.

11. NEC EST TE FALLERE.] Eadem phraſi Horat. Sat. 5. lib. 1. *—quos verſu dicere non eſt.*

12. DESINE VELLE.] Hæſit huic Silius lib. 11. *—parce oro, & deſine velle.* Pari forma Sophocl. in Elect. *ἐᾶτέ μ' ὧδ' ἀλύειν. deſinite me ita mœrere.* Pari Latini ſæpe Trebel. in Claudio, *deſine conqueri.* Silius li. 15. *deſine certare, obiectare, timere.* Illud *deſine velle ulta quærere,* ſubaudit Ruffinian. qui hic aut ellipſin, aut diacopen agnoſcit.

13. ARDENTES OCVLOS INTORSIT LVMINE GLAVCO.] Vnico verbo *γλαυκιᾷ* Græci includunt totum hunc verſum. Hom. *γλαυκιόων*, dixit. Leoni, & Palladi dant glaucos oculos ab terribili intuitu, atque inſtar ignis ardenti. Itaque *ardentes oculi* in Virg. & hi *intorti*, & cum *glauco lumine*, omnia ſignant furorem Protei. Apta ad hunc locum ea, quæ de cæſio colore ſcribit Thyleſ. li. de colorib. c. 2. Sententiæ Virgilianæ par illa Ouid 9. Met.

Talia dicentem iam dudum lumine toruo
Spectat.

Et Dionis Chryſ. Orat. 58. de Chirone intuente Achillem iracunde. *καὶ ἐμβλέψας δεινὸν ὥσπερ ἀστραπὴ, μόλις δ' ἀπεχόμεν@ τὸ μὴ παίειν αὐτὸν, Intuitus eſt illum oculis inſtar fulguris micantibus, vixque ſe continens, ne cæderet.* Homer. ſæpe ad rem eandem *ὑπόδρα, σμερδαλέον ἰδὼν torue, terribiliter videns.* Eadem nota furoris eſt in Val. 2. Arg.

—tum ſtellantia glauca
Lumina nube tremunt.

Et lib. 7.

Torſerat illa graui iam dudum lumina vultu.

Claudian. de Bel. Get. Alaricum loqui incipientem inducit cum *fronte flammata oculis obliquis.*

14. ORA RESOLVIT.] Arripit ſæpe Ouid. nam 6. Faſt.

Veſta faue, tibi nunc operata reſoluimus ora. Et 1.
Preſſerat ora Deus, tunc ſic ego noſtra reſolui.

Et 1. de Ponto,

Ora reſolue: Et in Metam. lib. 11.
—ſacer ora reſoluit.
Tmolus ad os Phœbi. Et de Vlyſ lib. 13.
—exſpectatoque reſoluit
Ora ſono.

[a] Non te nullius exercent Numinis iræ:
Magna lues commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus,
Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & rapta grauiter pro coniuge ſæuit.
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
[b] At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes, flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangea, & Rheſi Mauortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya.
[c] Ipſe caua ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis coniux, te ſola in littore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, manéſque adiit, Regémque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
[d] At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Vmbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum.
Quàm multa in ſyluis auium ſe millia condunt,
Veſper vbi, aut hybernus agit de montibus imber.
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum.

e Quos circum limus niger,& deformis arundo
Cocyti,tardáque palus innabilis vnda
Alligat,& nouies Styx interfuſa coercet,
f Quin ipſæ ſtupuere domus,atque intima lethi
Tartara,cœruleóſque implexæ crinibus angues
Eumenides:tenuítque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis.

ARGVMENTVM.

Aperit Proteus Ariſtæo cauſſam, cur Dij irati contra illum, quia nimirum cauſſa fuerit mortis Eurydices vxoris Orphei. Narrat itaque mortem Eurydices, Dryadum mœrorem, coniugis queſtus, iuuenis audaciam, qua infernos adiit, quid ibi viderit, quo ſtupore fuerint corrupti manes ad eius cantilenam.

EXPLICATIO.

a EXERCENT (inquit Proteus) te ó Ariſtæe iræ cuiuſdam Numinis. Et vide an magnum ſit illud, & ingens Numen, nam commiſſa quidem eſt magna lues tuarum apum, deletæque omnes ingenti occidione. Vis ſcire, quod iſtud Numen. Orpheus equidem. Is in te ſæuit, is pœnas ſuſcitat, maiores adhuc quam tu mereris, niſi Dij auertant. Roges, quæ cauſſa irati in te Orphei? Erat illi vxor Eurydice, ea te aliquando fugiens per ripam fluminis, currendi ſtudio hydrum non vidit latentem in herba: ab eo morſa eſt, ab eo interiit, ſed tu in cauſſa, quia cauſſa fugæ.

b Amplificat Proteus culpam Ariſtæi ab ingenti deſiderio, quo animata atque inanima proſecuta ſunt defunctam Eurydicen; ab luctu, & planctu omnium miſerabili. Fleuerunt (inquit) illam Dryades, quæ vna cum illa fuerant nutritæ, quæ erant æquæuæ tantæ fœminæ, fleuerunt illam montes C Thraciæ, Rhodope, & Pangæa, fleuit tota Thracia, etiamſi horrida, militaris, Martia. (Vocat Thraciam Rheſi, quia is poſtea Rex Thracum) Fleuerunt Getæ finitimi Thracibus, fleuit flumen Thraciæ Hebrus: fleuit denique Orithyia Attica quidé, ſi originem ſpectes, ſed quam Boreas rapuit, in Thraciamque tranſtulit, vnde ipſe ſpirat, duxitque in vxorem. Horum omniũ fletus in te, vt in cauſſam, redundant.

c Leuia omnia ſunt, ſi compares cum fletu Orphei, ad quem is dolor pertinebat præcipue. Solabatur canendo amorem ſuum & deſiderium, nullum tempus ab luctu intermittens: nam flebat luce oriente, luce abeunte. Quin etiam (vide Ariſtæe amoris ſtimulos, & faces, quas ingerit) infernos adiit, illam vt extraheret: neque terruerunt fortem amato- D rem formidanda omnia, quæ de his locis prædicantur. Non fauces Tænari, per quas eſt aditus anguſtiſſimus, non oſtia, quæ alta, & profunda, non locus, qui totus caligans nigra formidine, non manes ipſi, & Rex manium, qui tremendus, non demum corda, quæ nunquam manſueſcunt humanis precibus.

d Sed vide, quæ vis Orphei canentis Concurrerunt ſtatim ad iſtum audiendum vmbræ ac ſimulacra inferorum, raptim omnes & agminatim, inſtar volucrum, quæ præcipites confugiunt ad ſyluam, vel nocte aduentante, vel imbre imminente. Sed quorumnam erant vmbræ illæ: omnium vtique, quos inferius complectitur: matres videl. viri, he- A roes, pueri, puellæ, iuuenes. Excitat obiter affectus in his ætatibus deſcribendis, quos tu Lector conſidera. Nullum enim ſexum omittit, nullam ætatem.

e Poſt excitatos affectus ex ætatibus, maiores adhuc excitat ex loco, in quo ſunt. Alligantur (inquit) miſeri limo Cocyti, qui niger, arundinibus, quæ deformes, palude, quæ innabilis, conſtanſque aqua marcida, & tarda, demum cohibentur ſtyge, quæ nouies in circuitum recurrit. Quænam ſpes hinc euadendi.

f Neque vero ſolum animæ, ſed ipſi animarum carnifices ſtupuere ad dulcem cantum. Stupuit videlicet tota illa domus, Tartara, quæ pars inferorum profundiſſima, Furiæ quibus angues ſunt in capite loco crinium. Cerberus ora continuit, quæ tria, demum ceſſauit damnatorum carnificina, at- B que ita conſtitit in ipſo aere rota Ixionis nullo motu agitata.

NOTÆ.

1. MAGNA LVES COMMISSA.] Explicui, vt vidiſti. Poſſit quiſpiam ita. Tu lues, ſolueſq, commiſſa, atque expiabis. Huic explicationi fauet Homer. locus iſte Odyſ. 11.

—οὐ γὰρ ὀΐω
λήσειν ἐννοσίγαιον, ὅ τοι κότον ἔνθετο θυμῷ
χωόμενος ὅτι οἱ υἱὸν φίλον ἐξαλάωσας.
—*Non enim puto*
Deſiturum Neptunum, qui iram repoſuit animo,
Iratus, quia illi carum filium excæcaſti.

2. HYDRVM.] Feram, quæ Eurydicem momordit, *ſerpentem* nominat Zetzes, nam de hac re loqués ταύτην (Εὐρυδίκην) ὑπ' ὄφεως φασὶ δηχθῆναι. Ouid. 10. Met. *viperam* ſic ſcribens:

Cauſſa viæ eſt coniux, in quam calcata venenum
Vipera diffudit, creſcenteſq, abſtulit annos. Suprà tamen idem *ſerpentem* eſſe dixerat. Poeta ſignatius illis *hydrum* dixit, quia id congruentius cum ſerpente latente iuxta aquas: vel hauſit ex Calab. qui lib. 9. ita vocat ſerpentem, qui momordit Philoctetem.

—ὅ (ἱν) ἐνεπήρξατ' ὀλοῖος κακὸς ὕδρος:
Quod telum illi pernicioſum hydrus impreſſit.

Accedit ad rem Maronis, dicere Nicandr. in The- D riacis, ſolere Dryinam (quem ſerpentem ipſe confundit cum hydro, & chelydro) mordere ex pede, & inde venenum diffundi in corpus reliquum. Ceterum ſimilem hiſtoriam habes apud Ouid. 11. Met. de Nympha Heſperie, quæ fugiens ab Æſaco interiit morſa à ſerpente:

Ecce latens herba coluber fugientis adunco
Dente pedem ſtrinxit.

Tu reliqua, tale & illud 2. Æn.

Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens.

Vide, quæ ego ſate ad illud 3. Ecl.

Frigidus ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.

3. DRYADVM.] Putat Seru. ex comitatu ipſe

elici,

elici, Eurydicem fuiſſe vnam è Dryadibus. Non po-to. Hoc enim tantum ad apparatum pertinet, quod illi dat Nymphas comites. Nam Ouid. 10. Met. inter Naiadas numerat:

Dum noua Naiadum turba comitata vagatur,
Occidit, in talum ſerpentis dente recepto. Sic & Claud.

2. Rap. Proſerpinam inducit iſto comitatu,

——Comitantur euntem
Naiades, & ſocia ſtipant vtrinque corona. Atqui nunquam Proſerpina numerata inter Naiades. (Comitatum eiuſdem Proſerpinæ, cum rapta eſt, vide in Ouid. 4. Faſt.) Quid, quod poſtea Virg. Napæas ponit, quæ placandæ ab Ariſtæo ob mortem Eurydices. vt hic *æquales* de his, quæ vna nutritæ, ita Valer. 8. Arg. *Colchides, æqualeſq; tibi Medea puellæ.* Et de comitibus Proſerpinæ Ouid.

At chorus æqualis, cumulata flore miniſtra.

4. SVPREMOS IMPLERVNT MONTES.] Eleganter ad ſignanda montium cacumina, ſumtumque è Lucr. lib. 1.

——monteſque ſupremos
Sylvifragis vexant flabris.

5. FLERVNT RHODOPEIÆ.] Ex hoc loco ſuum Sil. lib. 14.

Fleuerunt freta, fleuerunt Cyclopea ſaxa,
Et Cyanes, & Anapus, & Ortygia Arethuſa,

Et Papin. 5. Theb.

Ipſe ager, ipſi amnes, & muta armenta queruntur.

Et in 7. *Marcida te fractis planxerunt Iſmara thyrſis,*
Te Tmolus, te Niſa ferax, Theſeaq; Naxos,
Et Thebana metu iuratus in Orgia Ganges. Et in 10.
Te nemus Oebalium, te lubrica ripa Lacenæ
Virginis, & falſo gurges cantatus olore
Fleuit, Amyclæas Triuia lugebere Nymphis. Aliqua his ſimilia habes 5. Ecl. in fletu Daphn. Et Claud. de ipſo Orph. in Prol. l. 2. Rap.

Illum & duri fleuere ſilentia montes.

Lege reliqua de eodem Ouid. 11. Met.

Te mœſtæ volucres Orpheu, te turba ferarum,
Te rigidi ſilices, tua carmina ſæpe ſecuta
Fleuerunt ſyluæ, poſitis te frondibus arbos
Tonſa comas luxit. Et Val. Flac. 4. Arg.
Fleuit Amymone, fleuerunt Meſſeides vndæ, &c.

Arces olim in ſummis montibus.

6. ARCES.] Cur non cacumina, iuga, vertices, culmina, aut quid ſimile? Attingit Poeta morem antiquum, qui in locis editis arces extruebant. Inde illas Græci ἀκροπόλεις nominant. Eadem obſeruatione Val. Flac. 1. Arg.

Pangæa quod ab arce nefas aut Acole vidi. Ibid.
Carbaſa Pangæa Boreas ſpeculatus ab arce.

Et lib. 4. *Maleæ arce.* Ita Papin. 9. Theb. *——nimboſam Caphareos arcem.*

Orithya.

7. ACTIAS.] Delrius in Furen. Sen. verſ. 1163. legit *Atthias*, ab Atthide regione Attica. Reliqui docti *Actias* ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, quos ſequor. De qua voce dictum 2. Ecl. Val. 1. Arg. dixit: *Cecropia Orithyæ.* Plat. in Phædr. locum indicat, vbi rapta Orithyia: quo in loco aut iuxta eum locum diſputatio illa de Pulcro inter Socratem & Phædrum peragitur. Et fabulam explicat de morte Orithyiæ, quæ ſtante Borea rupe excipit, & obiit, vnde confictum raptam illã à Borea.

8. TE DVLCIS CONIVX, TE.] Geminationi huic plenæ dulcedinis par illa Magni Vatis:

Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.

Huic videtur inſtitiſſe Sid. Paneg. ad Anthem.

Te prece ruricola expetunt, te fœdere iunctus
Aſſenſu, te caſtra tubis, te curia plauſu.

Et Paneg. ad Maiorian.

Te geminas Alpes, te Syrtes, te mare magnum,
Te freta, te Libycas pariter domuiſſe cateruas.

9. SOLO IN LITTORE.] Putat Germ. ductum hoc ab Apol. lib. 4. qui ἐρημαίῃ ἐπὶ ἀκτῇ. Vt etiam lib. 5. Æn. *——ſola ſecretæ Troades acta.* Tu hanc ſolitudinem refer ad effectum doloris Orphei, qui mortua Eurydice iam ſolus ipſe in ſolo littore.

10. TE VENIENTE DIE, TE DECEDENTE CANEBAT.] Recte indicant docti, ſumtum hoc ex Cinna.

Te matutinus flentem conſpexit Eous,
Et flentem vidit paulo poſt Heſperus idem.

Par locus Horat. od. 9. lib. 2.

Tu ſemper vrges flebilibus modis
Myſten ademptum: nec tibi veſpero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem. Per magni Fracaſtorij de obitu Antonij Turriani: *Nec iam poſſe quietis habere, aut commoda ſomni, Sed cedente die, ſed redeunte quem.* Sed cur tacent omnes locum Lucret. libr. 2. ad quem potuit Vates alludere. Ait ille:

Nec nox vlla diem, nec noctem aurora ſecuta eſt,
Quæ non audierit mixtos vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri.

Simile quid in illo Ouid.

Æneamq; animo noxq; dieſq; refert, in Epiſt.

Tænarus eſt oppidũ, portus, promõtorium.

11. TÆNARIAS ETIAM FAVCES.] Eſt Tænarus oppidum Laconiæ, portus, promontorium: cognomina omnia, quia vicina. De oppido Pli. c. 5. l. 4. *Oppida Tænarum, Amyclæ, Pheræ, &c.* Soli. c. 12. percurrens hunc tractum: *Eſt & oppidum Tænarum nobilis vetuſtate.* Incolæ dicti ſunt, *Tænaritæ.* Ab his natum adagium, de quo lege Eraſm. De portu ita Papin. lib. 2. Theb. *Interiore ſinu frangentia littora curuat*

Tænarus, expoſitos non audens ſcandere fluctus:
Illic Ægæo Neptunus gurgite feſſos
In portum deducit equos. Et Pauſan. Lacon. *Excurrit in mare Tænarum promontorium, & infra portus Achillis.* Hoc etiam efficit hiſtoria Arionis, qui ductus a Delphino ad portum Tænarum. De promontorio, præter Pauſan. quem iam legiſti, Suid. ταίναρον ἀκρωτήριον λακωνικῆς. Meminit ſæpe Plin. & Geographi Papin. 3. Theb. *Tænariumq; cacumen.* Imo rara eſt mentio oppidi, & portus, ſi compares cum mẽtione promontorij. Illud ita deſcribit Pap. 2. Th.

Eſt locus Inachiæ, dixerunt Tænara gentes,
Qua formidatum Maleæ ſpumantis in auras
It caput, & nullos admittit culmine viſus.
Stat ſublimis apex, ventoſq; imbreſq; ſerenos
Deſpicit & tantum feſſis inſiſtitur aſtris.

Explicui notitiam oppidi, portus, promontorij. Tria hæc coniungit Interpres Apoll. in lib. 1. citans iſta ex Pherecy. ταίναρος, ἀφ᾽ οὗ ταίναρον καλεῖται, ἡ πόλις, καὶ ἄκρα, καὶ ὁ λιμήν. Pergo. Fuit in hoc loco antrum, per quod aditus erat ad inferos. Suid. poſt adducta verba, ἐν ᾧ στόμιον ἦν κατάγειον εἰς ᾅδου: erat ibi os deducens ad inferos. Eurip. in Herc. ταιναρίου στόμα. Solin. c. 12. *in Laconia ſpiraculum eſt Tænaron.* Apul. lib. 6. de Tænaro, *Inibi ſpiraculum Ditis, & per portas hiantes monſtratur iter inuium.* Virg. hic *Tænarias fauces.* Et: *alta oſtia Ditis.* Ouid. 10. Met. *Tænaria porta*, Senec. in Hip. *Tænarij ſpecus.* Et in Oct. *Tænarias fores.* Lucan. libr. 9. *apertum Tænaron vmbris.* Idem lib 6 dicit Tænaron eſſe confinium noſtri & Acherontici mundi:

——non Tænareis ſic faucibus aer
Sedit iners, mœſtum mundi confine latentis,
Ac noſtri.

Papin. 2. Theb.

Hoc, vt fama, loco pallentes deuius vmbras
Trames agit. Val. 1. Arg. *——ſemperq; patentem Tænaron.* Eſt hæc eius phraſis, nam ibidem poſtea: *Hic*

geminæ æternum portæ, quarum altera dura Semper lege patens, populos Regiſq; recepta. Obiter diſces à tot magiſtris, qui res ita offerenda. Videlicet, *Tænarus, ſpiraculum, fauces, iter inuium, porta, fores, ſpecus, confinium Acherontis, trames deuius, ſemper patens apertus umbris, &c.* Nam hoc ſolum animo coniunxi Poetas, vt ex horum collatione eniteſcat tuus labor.

12. CALIGANTEM NIGRA FORMIDINE LVCVM.] Hoc ita reddidit Val. 2. Arg. *mæſtis ſtiterant formidine luci.* Et lib. 3. *aruaque nigro Vaſta metu.* Eurip. χοροὺς μελαίνας ὄρφνης. Orpheus in Argon. σκοτίην ὁδόν.

Orphei ad infe os ingreſſus.

13. INGRESSVS.] Deſcenſum hunc Orphei ad inferos, ipſe in primis Orph. in Arg. ita deſcribit:

ταίναρον ἤλυθ' ἐμὴν σκοτίην ὁδὸν ἄϊδος εἴσω,
ἡμετέρῃ πίσυνος κιθάρῃ δι' ἔρωτ' ἀλόχοιο.
Triſtia Tænary paſſus penetralia regni
Confiſus cithara, vxoriſque coactus amore.

Ouid. 10. Met.

Ad Styga Tænaria eſt auſus deſcendere porta,
Perque leues populos, ſimulacraque functa ſepulcro
Perſephonem adiit, inamœnaque regna tenentem
Vmbrarum dominum. Sed nemo æquat Virgilium in exprimenda hac audacia Orphei. Sententiam eius iam expendi, cum explicui. Eſt apud Ath. lib. 13. deſcriptus iſte Orphei deſcenſus ad inferos ab Hermeſianacte. Verſus non exhibeo, quia multi. Ibi vxorem Orphei vocat Agriopen, non Eurydicen. Scripſiſſe hoc idem Mimnermus citatur. Similem porro deſcenſum celebrant Poetæ in Hercule Theſeo aliiſque. Habes etiam huius rei exemplum apud Herodotum libr. 2. apud quem Ægyptij Rex Rampſinitus viuus it ad inferos, & ludit cum Cerere.

Plutonis variæ periphraſes.

14. REGEMQVE TREMENDAM.] Periphraſtice Plutonem intelligit, ſicut per iſta, *Stygio Regi. Ioui Stygio, Stygij fratris.* Hæc omnia Virgilij ſunt variis locis. Hom. 1. Il. ita circũſcribit, ζεὺς καταχθόνιος, *terreſtris Iupiter.* Pind. od. 1. Nemeor. ζηνὸς αἰτναίου, *Iouis Ætnæi.* Ouid. 10. Met. *umbrarum dominum.* Sen. in Fur. *mortis arbiter, mortis dominus.* Et in Oedip. *Tenebrarum potens. Rector umbrarum.* Et in Hipp. *Regni tenacis dominus, & tacitæ Stygis.* Mar. lib. 7. epigr. 46. *tacitis regnator Auerni.* Pap. 11. Theb. *auidus regnator, Tartareum rector* Et 2. Achil. *Elyſij tyranni.*

Inferi immites, & immiſericordes.

15. NESCIAQVE HVMANIS PRECIBVS MANSVESCERE CORDA.] Conuicium hoc de Inferis, Plutone, Manibus, iactatum aliis. Heſiod. in Theog. de Pluton. νηλεὲς ἦτορ ἔχων, *habens immite cor.* Poeta quiſpiam apud Athen. lib. 13. loquens de re ipſa & hiſtoria Orphei, ἀπειθέα χῶρον, dixit Horat. od. 3. lib. 2. *victima nil miſerantis Orci.* Et lib. 2. Epiſt. *Orcus — non exorabilis auro.* Virgil. infra: *immitis Tyranni.* Claud. 1. Rap. *indocilis flecti,* de Plut. contingit Ger. ita ex Epig. ἀΐδην δυσπειθῆ, ἄσπονδον, ἀμείλικτον, ἀνηλεῆ, ἄκλαυτον, ἀδάκρυτον: *Plutonem imperſuaſibilem, ſine fœdere, implacabilem, immiſericordem, inflexibilem, illacrymabilem.* Extremum in Hor. eſt od. 14. lib. 2. *amice places illacrymabilem Plutona tauris.* Seneca in Furen. *difficiles Dei.* Et *immites umbrarum domines.* Nominant Græci hos Deos, θεοὺς ἀμειλίκτους (ait Germ.) καὶ ἀπαραιτήτους καὶ δυσπαραιτήτους. Putat idem Virgilianum hoc ſumtum ex illo Platonis, θεοὶ παρὰ τὸ δίκαιον παντάπασιν ἀπαραίτητοι, *Dii præter omnem inſtitiam indeprecabiles.* Ab noſtro Sil. lib. 10. — *manſueſcere corda*

Neſcia (proh ſuperi) & nil non immite parata
Gens Italum pro laude patr.

Et Claudian. 2. Ruff.

— *humano neſcit manſueſcere cultu.*

Orphei geſta.

16. AT CANTV COMMOTÆ.] Hermeſianax apud Athen. παντοίους δ' ἐξαρίθμησε θεοὺς, *Omnigenos*

A *percoluit ille Deos.* Iterum,

ἔνθεν ἀοιδιάων μεγάλους ἀνέπεισεν ἄνακτας
Ἀγριόπην μαλακοῖο λαβεῖν πνεῦμα βιότοιο.
Cantando hic magnis perſuaſit Regibus idem,
Vt vita inuadat ſpiritus Agriopen. Sen. in Oet.
Cantu tartara flebilis,
Et triſtes Erebi Deos
Mouit, nec timuit Stygis
Iuratos Superis lacus. Oui. 10. Met. paulo fuſius:
Tum primum lacrymis victarum carmine fama eſt
Eumenidum maduiſſe genas, nec Regia coniux
Suſtinet oranti, nec qui regit ima, negare:
Eurydicemque vocant.

Seneca iterum in Furen.

B *Mulcet non ſolitus vocibus inferos,*
Et ſurdis reſonat clarius in locis. Et poſtea,
Deflent & lacrymis difficiles Dei. Et:
Tandem, mortis, ait, vincimur arbiter:
Euade ad ſuperos.

17. EREBI DE SEDIBVS IMIS.] Signate, *imis*, nam Erebus eſt profunda pars inferorum Seruio, & Pompon. Sabi. Inde alibi: *imas Erebi deſcendit ad umbras.* Aliquid ad hanc rem Feſtus.

18. VMBRÆ.] Diſtinguit hic inter vmbras, & ſimulacra ex doctrina veterum, qui diſtinguebant εἴδωλον, σκιὰν, σῶμα, ψυχὴν, *idolum, umbram, corpus, animam.* De hac re alibi late.

19. SIMVLACRAQVE LVCE CARENTVM.] Ex Lucr. lib. 3. — *cum ſæpe figuras*

C *Contuimur miras, ſimulacraq; luce carentum.*

Supra Virg. — *tum corpora luce carentum*
Expoſtant tectis.

Vide vero flexum: *Vmbræ tenues, ſimulacra luce carentum,* in 6. *tenues ſine corpore vitas.* Ennius in Hecub. *imagines mortuorum.*

20. QVAM MVLTA IN SYLVIS.] Eadem comparatio eſt 6. Æn. ad explicandam hanc animarum multitudinem:

— *aut ad terram gurgite ab alto*
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
Trans Pontum fugat, & terris immittit apricis.

Homer. Odyſ. 24. procorum animas ductas ad inferos comparat cum veſpertilionibus.

D *ὡς δ' ὅτε νυκτερίδες μυχῷ ἄντρου θεσπεσίοιο*
τρίζουσαι ποτέονται.
Sicut autem quando veſpertiliones receſſu antri magni
Strepentes volant, &c.

Claud. 2. Rap. ita exornat hunc locum:

Conueniunt animæ, quantas truculentior Auſter
Decutit arboribus frondes, aut nubibus imbres
Colligit, aut frangit fluctus, aut torquet arenas.

Adi dictum locum Æn.

21. MATRES, ATQVE VIRI.] Hi verſus ducti ex Hom. 11. Odyſ.

ψυχαὶ ὑπ' ἐξ Ἐρέβευς νεκύων κατατεθνηώτων,
νύμφαι τ' ἠΐθεοί τε, πολύτλητοί τε γέροντες,
παρθενικαί τ' ἀταλαὶ νεοπενθέα θυμὸν ἔχουσαι.

E *Animæ ex Erebo manium defunctorum,*
Sponſæque iuueneſque, & multa paſſi ſenes,
Virgunculæque teneræ, quibus nouus in animo luctus.

22. DEFORMIS ARVNDO.] Dicitur hoc ex nota illa: qua & fluuij, & Dij fluuiorum inducuntur à Poetis coronati arundine, quod alibi illuſtro. Sed de Styge ſignate Proper. lib. 2.

Nam licet & ſtygia ſedeat ſub arundine remex,
Cernat & infernæ triſtia vela ratis.

Et Hermeſianax apud Athen. lib. 13. loquens de hac ipſa hiſtoria Orphei.

λίμνης δ' οὐδ' ἵμερτὸν ὕδωρ ...
... ἐν μεγάλῃ δονάκων ...

Stagnis longe inſonat vnda,
Quæ fluit e magnis garrula arundinibus.

Verſio eſt Natal. Peſſime *garrula*. Vt vero hic infernorum atuiido *deformis*, ita Claud. 1. Rap. *informesq́; plagas*. Vterque notat, carere loca illa pulcritudine & ſpecioſitate. Ibi enim ita eſt rerum forma, vt nulla ſit forma, ſed turbata omnia.

Innabilis vnda inſcrutab. 23. INNABILIS VNDA.] Duplex explicatio. Vel irremeabilis: nam qui ſemel eo admiſſi, redire in vitam nequeunt, nec gradum reuocare: vel tantum eſt negatio quædam, ad eum modum, quo Ouid. dixit 1. Met. de prima rerum confuſione:

Quaque erat & tellus, illic & Pontus, & aer.
Sic erat inſtabilis tellus, innabilis vnda,
Lucis egens aer, nulli ſua forma manebat.

Ita Virg. dixit 10 Æn. *languentis pelagi*. Et Horat. od. 14. lib. 2. —*flumine languido Cocytus*. Hic enim aquarum languor adimit poteſtatem nauigandi. Sunt tamen, qui in Virg. legant *inamabilis vnda* Id eſt ἀτερπὴς, ad eũ modum, quo Ouid. de his locis dixit 4. Met. *inamabile regnum*. Et 10.—*inamœnaq; regna tenentem vmbrarum dominum*. Et de Cocyto, & Phlegetonte Claud. 2. Ruff. *inamœnus vterque Alueus*. Et Papin. 1. Theb. *inamœnum Cocytum*. Qua forma Nazianz. orat. 1. contra Iul. de hyeme dixit, ἀτερπῆ χειμῶνα.

Styx. 24. STYX INTERFVSA.] Hinc Claud. 1 Rap. —*quos Styx liuentibus ambit Interfuſa vadis*. Pap. 1. Th. —*Styx inde nouis circumflua campis, Hinc ob ſtat vnda torrentum incendia cludunt*. Plat. in Phædon. de fluuio inferorum, κυκλῷ εἰλιχθεὶς, *reuolutus in gyrum*, ſed de hoc loco in 6. latius Quod autem Virg. *alligat*, *coercet*. Et Claud. *ambit*. Horat. dixit *compeſcuit*, od. 14. li. 2. nam de Pluton.—*Tityonque triſti Compeſcit vnda*. Pap. *obſtat*, lib. 4. *Et Styx diſcretis interflua manibus obſtat*. Et in 2. *implicat*, etiamſi de alio amne: *Et quos Callirhoe nouies errantibus vndis Implicat*.

25. IMPLEXÆ.] Sic legunt plures, quos ſequor. Itaque reddit Græcorum ἐμπεπλεγμένας, id eſt, implicitæ, innexæ, intortæ. Qui iam malunt *impexa* ex illo Tib. *Tiſiphoneque impexa ferox pro crinibus angues*. Sed quid ſi in Tibul. *implexa* legi debeat ad imitationem Virg. Hoc prius ſcripſeram, quam vidiſſem ita placitum Fruterio de Tibul. loco. Tu lege Notam Giſan. in Coll. ad Lucr. de voce *plexus*.

Cerberus. 26. INHIANS CERBERVS] Ex hoc loco Apul. lib. 4. Aſ. *Iam faucibus ipſis hiantis Cerberi reluctabat*. Et lib. 5. ex correctione Colui: *hiantibus oblatrans faucib*. Sed vt Cerberum ſilentem inducit, ita ad loquentem Pluton. Claud. 1. Rap. —*latratum triplicem compeſcuit ingens Ianitor*. De eodem cane Hor. od. 13. l. 2. —*carminibus ſtupens Demittit atras bellua centiceps Aures*. Et od. 11. lib. 3. *Ceſſit immanis tibi blandienti*

Ianitor aulæ
Cerberus, quamuis furiale centum
Muniant angues caput eius, atque
Spiritus teter, ſanieſque manet
Ore trilingui.

27. ROTA CONSTITIT.] Ad locum iſtum de ceſſatione pœnarum, quæ in inferno ſunt, aſpirarunt multi. Ouid. 10. Met.

Talia dicentem neruoſque ad verba mouentem
Exſangues flebant animæ, nec Tantalus vndam
Captauit refugam, ſtupuitque Ixionis orbis.

Subiicit multa Seneca in Oet.

Ceſſit non ſtabulis rota
Victo languida turbine.
Increuit Tityi iecur,
Dum cantus volucres tenet.

Tu reliqua. Prudent. Hym. 5. Cathem.

Marcent ſuppliciis tartara mitibus,
Exſultatque ſui carceris otio
Vmbrarum populus liber ab ignibus,
Nec feruent ſolito flumina ſulphure.

Et ſupra dixerat:

Sunt & ſpiritibus ſæpe nocentibus
Pœnarum celebres ſub Styge feriæ,
Illa nocte, ſacer qua rediit Deus
Stagnis ad Superos ex acheronticis.

Locum hunc longiſſime perſequitur Claud. libr. 2. Rap celebrans nuptias Plut. & Proſerpin.

Pallida lætatur regio, genteſque ſepultæ
Luxuriant, epuliſque vacant genialibus vmbræ.
Grata coronati peragunt conuiuia manes.

Quæ reſtant, ſunt multa. Lege. Inter reliquos lætantes, etiam Ixionem ita inducit:

Non rota ſuſpenſum præceps Ixiona torquet.

Non abhorrent illa eiuſdem 1. Rap.

—*pro ſe lacrymarum fonte recedit*
Cocytus, tacitiſque Acheron obmutuit vndis,
Et Phlegetontææ requierunt murmura ripæ.

Eodem pertinent verſus Hora. cum reſpectu ad Orpheum, etiamſi loquatur cum Mercurio:

Quin & Ixion, Tityoſque vultu
Riſit inuito, ſtetit vrna paulum
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.

[a] Iamque pedem referens caſus euaſerat omnes,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras
Pone ſequens (namque hanc dederat Proſerpina legem)
[b] Cùm ſubita incautum dementia cœpit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere manes.
Reſtitit, Euridicémque ſuam iam luce ſub ipſa
Immemor, heu, victúſque animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera: térque fragor ſtagnis auditus Auernis.
[c] Illa, quis & me (inquit) miſeram, & te perdidit Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, condítque natantia lumina ſomnus.
Iámque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Inualidáſque tibi tendens, heu non tua, palmas.
[d] Dixit. & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras

Com

Commiſtus tenues, fugit diuerſa: neque illum
Prenſantem nequicquam vmbras, & multa volentem
Dicere præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam paſſus tranſire paludem.

ARGVMENTVM.

Ducit ſecum Orpheus Eurydicem, ſed hac lege, ne illam in via reſpiciat. Legem frangit, vxor abripitur, hæc ad virum queritur, vult ille iterum euocare, non ſinit Charon excluſo aditu.

EXPLICATIO.

[a] NARRAT vti Orpheus voti iam compos, accepta optatiſſima vxore, iter ad viuos capeſſeret, illam ſemper paſſu præcedens, iuxta legē Proſerpinæ, quæ fœminam in via ſubſequi iuſſerat, virum præire, neque illam reſpectare.

[b] Sed ecce ille imperij Proſerpinæ impatiens, victúſque amore, ſubito in via reſtitit, caput conuertit, ſuam vidit. Et hoc, cum iam pene eſſet in exitu viæ, nam hoc eſt, *ſub ipſa luce*. & ideo *immemor*, quia poſt multum itineris. Fuit leue hoc crimen, & ignoſcendum, ſi manes ſcirēt ignoſcere. Sed quia neſciunt, ſtatim illa rapitur, rupto iam fœdere: ſuſceptus labor, inanis redditur: ac dum abripitur, ter auditur Inferorum fragor exſultabundus ob repetitam prædam.

[c] Adhibet Poeta, quæ diceret rapta Eurydice. O me miſeram, ô te miſerum: me perdis Orpheu, te perdis. Quis hic intemperans amoris furor? cur me reſpicis? Iterum abripior, iterum morior. O vale Orpheu. Nox me circumdat. Tendo ad te palmas nihil profuturas, non iam tua vxor, ſed rapina inferni. Illud *conditque natantia lumina ſomnus*, eſt: mors condit oculos ſopitos madentéſque, atque humore ſuffuſos, videntur enim natare oculi, vbi ſubita vi ingruente turbātur. Nam quemadmodum qui natant, iam latent ſub vndis, iam emergunt: ſic in morte videtur lux oculorum errare, nec firma conſiſtere.

[d] Hæc vt dixit, imo vix dixit, ſubito abripitur, atque inſtar fumi diſparet diuerſa, id eſt, per diuerſa, vt Seruius explicat: vel diuerſa, id eſt, auertens, diuerténſque ſe, vt tu potes. Pergit. Voluit ille ſuam alloqui, ſed nihil vidit præter vmbras. Aggreſſus eſt iterum ad manes irrumpere precaturus pro vxore, ſed Charon vetuit.

NOTÆ.

1. REDDITAQVE EVRYDICE.] Ita creditum à Poetis, Virgilio hic, & Seneca in Furente, cum ait de vera Eurydice: *Euade ad Superos*. Ouidio 10 Met. *Hanc Rhodopeius accipit Orpheus*, id eſt, Eurydicem. Boetio 3 de Conſol.

Tandem vincimur arbiter
Vmbrarum miſerans, ait,
Donamus comitem viro
Emtam carmine coniugem.

Demum alijs. At non Platoni, qui in Conuiuio. ὀρφέα δὲ τὸν οἰάγρου ἀτελῆ ἀπέπεμψαν ἐξ ᾅδου, φάσμα δείξαντες τῆς γυναικὸς ἐφ' ἣν ἧκεν, αὐτὴν δ' οὐ δόντες: *Orpheum Oeagri filium voti impotē emiſerunt ex inferis, neque enim vxorem, cuius gratia deſcenderat, reſtituere, ſed viſum phantaſma monſtrarunt.* Ex verbis Platonis lucem capit Hor. od. 14. l. 1. qui de hac re loquens, *vana imagini*

A dixit, intelligens omnino ᾅδην.

2. SVPERAS.] Dicuntur *Superi* mortales ipſi cum relatione ad Inferos. Ex noſtris non probo, quia id certum. Tantum adduco verba Hieronymi Ep. 59. ad Auitum, qui hanc gentium locutionem attigit: *Quibus dictis nititur approbare, & firmamentum, id eſt, cælum, ad comparationem ſuperioris cæli eſſe inferos; & hanc terram quam incolimus, collatione firmamenti, inferos appellar; & rurſum ad comparationem inferorum, qui ſubter nos ſunt, nos cælum dici; vt, quod alius infernus eſt, alius cælum ſit.* — Superi, etiā homines.

3. NAMQVE HANC DEDERAT PROSERPINA LEGEM.] Fuit veteribus hic mos, potius ſuperſtitio, ne quis diſcedens, locum retro reſpiceret, — Superſtitio veterum.
B ex quo calamitoſum quidpiam portenderetur: ne videlicet, quæ triſtia eſſent reuocarentur in memoriā, nam hoc ipſum ponebant mali ominis loco. Hanc rem docent me Apollonius, & Valerius, vterque 3. Arg. Apud priorem ita præcipitur poſt peracta ſacra magica.

ἂψ ἀπὸ πυρκαϊῆς ἀναχάζεο, μηδέ σε δοῦπος
ἠὲ ποδῶν ὄρσῃ μεταστρεφθῆναι ὀπίσω,
ἠὲ κυνῶν ὑλακὴ, μή πως τὰ ἕκαστα κολούσῃς.
Rurſus abire pyra moneo, conuertere nullus
Te retro ſtrepituſve pedum, fremituſve caninus
Cogat: nam ſacri fiet labor irritus omnis.

Apud poſteriorem poſt violata iura hoſpitij amenti errore, & atroces cædes, peractaque ſacra ad expia-
C tionem cædium:

Continuo puppem petere, & conſidere tranſtris
Imperat Amycides, nec viſum vertere terra.

Ab hac ſuperſtitione non abeunt, quæ mihi fuſe dicta 8. Ecl. ad illud, *ne reſpexeris*. Ergo, Virgilius vulgarem ſuperſtitionem tranſtulit ad legem Inferorum. Hanc probauit infelix exitus, nam reſpectionem Orphei ſecuta eſt ablatio vxoris. Par ferme lex illa Inferorum de Proſerpina matri non reddita, tantum quia ſoluiſſet ieiunium. Erant iſta Ethnicorum myſteria, potius inſaniæ. Ceterum locum ita tractat Seneca in Fur.

Tandem mortis ait, vincimur arbiter:
D *Euade ad ſuperos, lege tamen data:*
Tu poſt terga tui perge viri comes,
Tu non ante tuam reſpice coniugem,
Quam cum clara Deos obtulerit dies,
Spartanique aderit ianua Tænari.

Et Ouid. 10. Met.

Hanc ſimul & legem Rhodopeius accipit Orpheus,
Ne flectat retro ſua lumina, donec Auernas
Exierit valles: aut irrita dona futura.

4. IGNOSCENDA QVIDEM.] Eurip. in Androm. dixit. συγγνωστὰ μὲν σοὶ τάδε. Et de ipſo Orpheo in Culice:

Oſcula cara petens, rupiſti iuſſa Deorum.
E *Dignus amor venia, paruum ſi tartara noſſent*
Peccatum ignoſſe.

Vide Horatij oden 24. lib. 1. quæ ſcribitur ad Virgilium cum alluſione ad hiſtoriam Orphei.

5. IAM LVCE SVB IPSA.] Virg. ita ſignat exitū pene viæ: Ouid. vero: *Nec procul abfuerant telluris margine ſumma.*

6. VICTVSQVE ANIMI.] Hac forma alij. Claud. 1. Ruff. *Ergo animi victus*. Et 2. in Eutrop. *exiguus animi.* — Victus animi.

mu. Ita: *latus laborum, egregius morum, expertus belli, falſus animi.* Et multa huiuſmodi. Sed ſciant adoleſcentes hanc formam eſſe mere Græcorum. Ariſt. enim lib. 11. Ethic. pro iracundo dixit, ἀκρατὴς θυμοῦ. Tu hic expende, quot fulcra adiungat Poeta excuſantem Orphei. Quaſi dicat. Victus eſt: ſed quid mirū, cœpit illum *dementia*, & hæc *ſubita*. quē vero cœpit? *amantem*. & hunc *incautum*. Deinde *immemor* fuit Reſpexit vero *ſuam*, & hoc non ſtatim, diu enim tolerauit, nam reſpexit illam *ſub ipſa luce*, cum videlicet iam ferme eſſet in exitu. Ergo tametſi *victus* eſt, illi res fuit *ignoſcenda*. Hinc iam tibi Lector ſordebit Seneca, nitidus, ſi Virgilius abeſſet:

Odit verus amor, nec patitur moras:
Munus, dum properas cernere, perdidit.

Sordebit Ouid.

Hic, ne deficeret, metuens, auidúſque videndi
Flexit amans oculos.

Iſtorum enim affectus nequaquam conferendi cum Virgilianis, nec numero, nec vigore.

7. IBI OMNIS EFFVSVS LABOR.] Ouid. ita rem hanc:

——& protinus illa relapſa eſt.
Brachiaque intendens, prendique & prendere captans
Nil niſi cedentes infelix arripit auras.

Seneca in Oet.

Sed dum reſpicit immemor,
Nec credens ſibi redditam
Orpheus Eurydicen ſequi
Cantus præmia perdidit.

8. TYRANNI.] Ita etiam Plutonem nominat Claud. 1. Rap.

——ir. meſaſta ſilent dicente Tyranno Atria.

9. TERQVE FRAGOR STAGNIS AVDITVS AVERNIS.] Refert hoc Seruius ad lætitiam vmbrarum ob reditum Eurydices. Adducitque Lucanum, qui de Orpheo, & de hoc ſtrepitu, redeunte Eurydice, ait:

——gaudent à luce relictam
Eurydicen, iterum ſperantes Orphea manes?

Natantes oculi.

10 CONDITQVE NATANTIA LVMINA SOMNVS.] Dictum hoc, quia ſtatim mors in ipſis apparet. Partem enim corporis principem horror ille inuadit Simonides apud Stob.

σιγὰ δ' ἐν νεκύεσσιν δ' ἐπέχει ὄσσε σκότος:
Silentium mortuos occupat, ac tenebra in oculos defluūt.

Poeta rem mire expreſſit per *natantia lumina*. Vide, vt explicet. Sumit explicationē a Lucretio, qui non alio ſenſu dixit lib. 3. loquens de ebriis:

——tardeſcit lingua, madet mens,
Nant oculi, clamor, ſingultus, iurgia gliſcunt.

Virgilium æmulati ſunt multi, delectati eo attributo, vt qui proprius admodum. Pap. 2. Theb.

——ille oculos etiam num in luce natantes
Siſtit, & aſpecta germani morte, reſoluit.

Albinouan. de morte Druſi:

Lumina cærulea, iam iamque natantia nocte.

Ouid. 5. Met.

Iam moriens oculis ſub nocte natantibus atra.

Sil. lib. 2.

Membra leuat, paruique oculos iam luce natantes
Irrorat lacrymis.

Idem lib. 10. veluti explicans, quid ſit natare oculos in morte, dixit:

Exhalat lucem, & dubitantia lumina condit.

Pari lepore ad genas tranſtulit Papin. 5. Sylu.

——iam iamque natantes
Exercere genas, dulcéſque acceſſere ſomnos.

Et ad ebrietatem Ouid. 6. Faſt.

Nox erat, & vinis oculique, animique natabant.

11. IAMQVE VALE, FEROR INGENTI CIRCVMDATA NOCTE.] Putatur hic verſus cōuerſus in Eur. in Phœn. vbi Polynices agens animam, ita loquitur ad matrem, & ſororem, καὶ χαίρετ', ἤδη γάρ με περιβάλλει σκότος: *valete iam, me circumdat tenebra.* Ouid. tem Virgilij ita:

Supremumque vale quod iam vix auribus ille
Acciperet, dixit: reuocataque rurſus eodem eſt.

Vt vero Noſter *noctem* pro tenebris, quæ ſuboriuntur in oculis morientium, ita Calab. lib. 3.

——ἀμφὶ δέ μιν νὺξ μάρψε.

12. INVALIDAS, &c.] Putat Germ. huic verſui reſpondere illos Propert. lib. 1.

Sum cupidus falſis attingere gaudia palmis,
Tbe falsis antiquam venerat vmbra domum.

13 CEV FVMVS IN AVRAS.] Aut ex Hom. qui 23. Il. de anima Pattocli,

——ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
ᾤχετο τετριγυῖα.
——Anima autem ſub terram veluti fumus
Abiit ſtridens.

Quæ verba etiam ſunt apud Platon. 3. Polit. Aut ex Lucretio, qui lib. 3.

——ceu fumus in altas aeris auras

Quam locutionem ibidem ita variat:

Spiritus diffugit in auras. Et,
Fumus diſcedit in auras.

Sed redeo ad Homerum. Cenſet Scal. efficacius dici *fugit*, quam *abiit*. Reprehendit etiam in Græco illud *ſtridens*. Quia iſtud nullo iure de mortuis, ſicuti neque clamor, vnde & Poeta in 6. ex philoſophię veritate, *clamor fruſtratur hiantes*. Neque vero hoc pugnat contra ea, quæ ego alibi. Nam animabus ſtridor, vox, aut clamor datur, cum apparent ſub aliquo ſimulacro corporis: non cum ipſa tantum anima, qualem Homerus inducit in adducto loco. Aperit Germ. locum Platonis in Phœdone loquentis de anima, ſimillimum Poetæ. ἅμα ἀπαλλαττομένη τοῦ σώματος, καὶ ἐκβαίνουσα ὥσπερ πνεῦμα, ἢ καπνὸς διασκεδασθεῖσα οἴχηται διαπτομένη, καὶ οὐδὲν ἔτι οὐδαμοῦ ᾖ: *ſtatimque ſeiuncta a corpore diſſoluatur, atque egrediens quaſi ventus aut fumus diſſipetur, atque euaneſcat, neque vſquam vlterius omnino ſit aliquid.*

Homerum ſuperat Virgilius.

14. PORTITOR ORCI.] Ita à Lucano 6. Charon vocatur: *flagrātis portitor vndæ.* Et à Pap 12. Theb. *Lethes portitor amnis.* Et ab Albinouano ad Liuiam, *auarus portitor.*

15. AMPLIVS OBIECTAM PASSVS, &c.] Sidon. Apol. Epithal. Polem. ita libat hunc locum:

Tenaron hic fruſtra, bis rapta coniuge, pulſat
Thrax fidibus, legem poſtquam temerauit Auerni.

Obſeruat hic Seru. dici myſtice à Poeta, vetitū Orpheo aditum ad Inferos iterum, quia videlicet non licebat bis eandem vmbram euocari. Conſonat Lucan. lib. 6. apud quem maga Erichtho homini ita promittit,

——vera locutum
Immunem toto mundi præſtabimus æuo
Artibus Æmoniis: tali tua membra ſepulcro,
Talibus exuram Stygio cum carmine ſyluis,
Vt nullos cantata magos exaudiat vmbra.
Sit tanti vixiſſe iterum: nec verba, nec herbæ
Audebunt longæ ſomnum tibi ſoluere Lethes,
A me morte data.

Quid faceret? quo ſe rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua Numina voce moueret?

[b] Illa quidem Stygia nabat iam frigida Cymba.
[c] Septem illum totos perhibent ex ordine menſes
Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis vndam
Fleuiſſe, & gelidis hæc euoluiſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
[d] Qualis populea mœrens Philomela ſub vmbra
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſeruans nido implumes detraxit. at illa
Flet noctem, ramóque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis latè loca queſtibus implet.
[e] Nulla Venus, nullíque animum flexere Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque niualem,
Aruaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. [f] Spretæ Ciconum quo munere matres
Inter ſacra Deum, nocturnaque Orgia Bacchi
Diſcerptum late iuuenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à ceruice reuulſum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipſa, & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
[g] Hæc Proteus, & ſe iactu dedit æquor in altum:
Quaque dedit, ſpumantem vndam ſub vertice torſit.

ARGVMENTVM.

Hæret, doletque Orpheus ad malum ſubitum, deflet illam ſeptem continuos menſes, inſtar inſaniæ, cui ſuis abrepti. Reſpuit omnes nuptias, tranſigit vitam ſolus in montibus, reuocans ſemper in animum vnius Eurydices memoriam. Dolent fœminæ deſpici ſe a Vate, irruunt in illum, lacerant, ſpargunt corpus per agros caput in fluuium conijciunt. Cæſum caput Eurydicen loquitur, quod etiam nomen & ripæ ipſæ, & fluuius inſonant.

EXPLICATIO.

[a] Nihil poterat Orpheo acerbius contingere, quam quæ narrata hactenus. Ergo in tanta rerum calamitate, quid faceret, quo ſe ferret, bis rapta Eurydice? Quos nouos fletus, quas nouas querelas excogitaret ad mouendos immites Deos?

[b] Dum hæret Orpheus, & dubitat, quid faciat; iam vxor frigida, id eſt, mortua tranabat paludem Stygiam.

[c] Dicit Orpheum, totum ſe ad pœnitentiam & luctum conuertiſſe, vt qui culpa ſua vxorem amiſerat. Verſatus eſt ſeptem menſes continuos (nam hoc eſt, *ex ordine*) ſub rupe quapiam aeria (id eſt, in alto ſita) Erat vero hæc rupes ad vndam Strymonis fluuij Thraciæ. Ergo in antris huius rupis, ad hanc vndam fleuit per eos menſes, euoluitque animo & cithara hæc, quæ paſſus fuerat: ad cuius cantum excipiendum acceſſere feræ delinitæ, quercus cōmotæ.

[d] Sequitur egregia comparatio. Contingit, vti ruſticus fœtus adhuc implumes detrahat Philomelæ. Illa tum ramo inſidens amiſſos pullos queritur, flet noctem integram, renouat ſæpe carmen miſerabile, loca omnia querelis complet. Talē finge Orpheum.

[e] In hoc luctu nullis iam Veneris illecebris capiebatur, nullius nuptias optabat, mortua Eurydice, verus & fidus amans. ſolus errabat per loca plena glacie, niuibus, pruinis. Nam luſtrabat montes Hyperboreos, fluuium Tanaim, arua Riphæa, in quibus perpetua glacies, niues, pruinæ. Per hæc loca Eurydicen inſonabat, quæ abrepta, Plutonis fœdera, quæ irrita.

[f] Illum ſuauiſſime canentem, atque illectantem ſuo carmine animata omnia, atque inania, amarunt (vt par erat) fœminæ Ciconum: ille omnes ſpreuit: iſtæ indignatæ, dum peraguntur cum ſtrepitu Bacchi Orgia, in Vatem irruunt, diſcerpunt, ſpargunt per agros mēbra lacera, caput in Hebrum fluuium: hoc dum per vndas portatur, lingua ipſa iam frigida Eurydicen ſæpe inclamat: nomen ripæ excipiunt, ac docta à Vate Eurydicen frequentiſſime inſonant; nihilque aliud, quam Eurydice, audiebatur ab ipſo capite, ab ripis, ab flumine. An tu quicquā Lector aut dulcius, aut luctuoſius hac pagina? Vere Maro Poetarū Princeps. Quæ hæc rerum imago? Hinc Orpheus ſub rupe flet ad aquarum fluxus, feras mouet, ſyluas agit, mulcet ſaxa: inde Philomela ramo inſidet plena gemituum, fletuum, carminum, querelarum: Vates rurſus loca peragrat glacie horrida, niue obſita, pruinis plena. Qui in his luctibus ex pœnitētia recreandus, ſubito occiditur; tragicum quiddam ſpirantibus carminibus: laceratur, diſcerpitur, membra agris dantur, caput fluuio: vbi exoritur nouum πάθος, & nulli hactenus auditum, de lingua, amne, ripis, inclamātibus vnam Eurydicem, quam ille dilexerat, ac dulce hoc nomen ſæpe ſubinde intonantibus.

8 Abſoluto oraculo, Proteus in mare deſilit, & qua deſilit aquam torſit, excitauitque ſpumam ſub vertice, id eſt, ſub capite. Aliter & melius in Nota vltima.

NOTÆ.

1. QVID FACERET?] Expendit hunc locum, & ſimilia Scaliger lib. 3. Poet. cap. 27. Nam in Virgilio iam eſt ſimplex interrogatio: *quid primum deſerta querar?* Iam interrogationi admiratio coniungitur,

—quem primum, quem poſtremum aſpera Virgo Deiecis?

Iam dubitatio vt in hoc loco?

2. BIS RAPTA.] Hoc Ouid. 10. Metam. *gemina* B *nece*, dixit. Et 4. Triſt. 1. El. *bis amiſſa coniuge.*

3. SEPTEM.] Ita auget Poeta calamitatem, quam deſcribit. Bene itaque Macrob cap. 3. lib. 4. *Orpheus miſerabilis ex longo dolore.* Non diſſidet ab hoc loco pœnitentia Cereris propter raptam filiam, de qua Ouid. 4. Faſt.

Sub Ioue durauit multis immota diebus
Et Luna patiens, & pluuialis aqua?

4. AD STRYMONIS VNDAM.] Ouid. ad ipſas ripas fluuij inferorum conſtituit:

Orantem, fruſtraque iterum tranſire volentem
Portitor arcuerat: ſeptem tamen ille diebus
Squalidus in ripa Cereris ſine munere ſedit:
Cura dolorque animi lacrymaeque alimenta fuere.
Eſſe Deos Erebi crudeles queſtus, in altam
Se recipit Rhodopen, &c. Papin. 5. Syl. Virgilium ſequitur:

—qualis conſpecta coniuge ſegnis
Odryſius vates, poſitis ad Strymona plectris
Obſtupuit triſtemque rogum ſine carmine fleuit.

Seneca in Oet. hunc fletum ad Getas conſtituit:

Tunc ſolamina cantibus
Quærens flebilibus modis,
Hæc Orpheus cecinit Getis.

Euoluo verbum Vatum.

5. EVOLVISSE.] Recte. Hoc enim verbum vatum eſt, & canentium. Papin. illo auſpicatur Thebaidem ſuam:

Fraternas acies, alternaque regna profanis
Decertata odiis, ſonteſque euoluere Thebas
Pierius menti calor incidit.

Catul. de Coma Berenices:

Condita quin etiam pectoris euoluam.

Claudian. Paneg. 1. Stil.

Tantarum pereo cumulos aduoluere rerum.

Vbi ex coniectura lego *euoluere*, & imitatione Virgilij. Ouid. 2. Triſt.

Nec tamen eſt facinus verſus euoluere molles?

Orphei miracula duodecim capitibus diſtinata.

6 MVLCENTEM TIGRES, ET AGENTEM CARMINE QVERCVS.] Quæ præceſſerunt, quæ ſequuntur, & ea, in quibus nunc ſum, omnia ad Orpheum pertinent. Non itaque præter rem erit fuſius perſequi eius miracula, etiamſi Poeta tantum feras, & arbores indicat. Roges quæ vtilitas? magna o iuuenis E ex comparatione locorum inter ſe. Deinde tibi allucebunt verba innumera, non ſolum *mulceo*, & *ago*, quibus efferas res Orphei. Tertio hoc Poeta attingit, nihil extra illum vagor.

Ergo mouit Orpheus ſua cithara & cantilena Homines, Deos, Aſtra, Fluuios, Mare, Ventos, Arbores, Volucres, Animalia, Lapides, Montes, Inferos, Homines. Calpur. 2. Ecl.

Conueniunt vmbroſa quicunque ſub ilice lentus
Paſcit oues.

Plato in Protagora, ait Protagoram ipſum homines cantu & eloquentia demulſiſſe, *κατ᾽ ἐκεῖνον.*

A Deos. Caſſiod. Epiſt. 40. lib. 2. *Illo cantante amauerunt ſiccas Tritones terras, Galatea luſit in ſolidis.* Calp.

—Faunúſque pater, Satyrique bicornes
Adfuerunt: ſicco Dryades pede, Naiades vdo. Silius lib. 11. *Auditus Superis, auditus manibus Orpheus.* Et infra: *Hunc etiam mater, tota comitante ſororum*
Aonidum turba, mater mirata canentem.

Aſtra. Hæc, ſi non ipſe, certe eius lyra ex fictione Manilij. Nam de hac, quæ in cœlo eſt, ita ille:

Tunc ſyluas, & ſaxa trahens, nunc ſidera ducit:
Et rapit immenſum mundi reuolubilis orbem?

Fluuios Apol. 1. Arg. *ποταμῶν τε ῥέεθρα.* Sen. Fur.

Ars quæ præbuerat fluminibus moras.

Et in Medea:

B *Ille, vocali genitus Camœna,*
Cuius ad chordas modulante plectro,
Reſtitit torrens. Calp.

Et tenuere ſuos properantia flumina curſus.

Sid. Paneg. An.

Cum ſtarent Hebri latices, curſúque ligato
Fluminis attoniti carmen magis vnda ſitiret.

Horatius,

Arte materna rapidos morantem
Fluminum curſus.

Prop. lib. 3. cum illo loquens:

te—concita dicunt
Flumina Threycia detinuiſſe lyra.

Epig. *ἀδέσποτον*, atque *amnes tenuiſſe vagos.* Polit. de Or- C phei cantu,

Viſque retro curſum mox tenuiſtis aquæ.

Mare. Antipater in carmine de Orpheo inter alia nominat *πατάγῳ ἁλὸς, mare obſtrepens*, quod ille flexit ſuo cantu. Inde pulcra illa fictio Valerij, & Papinij de naue Argo per mare eunte, quam Orpheus ſuo cantu dirigebat, imperans elemento illi. Ait prior lib. 1.

Nec vero Odryſius tranſtris impenditur Orpheus,
Haud pontum remo ſubigit, ſed carmine tonſas
Ire docet, ſummi paſſim ne gurgite pugnent.

Poſterior lib. 5. Th.

—Oeagrius illic
Acclinis malo mediis interſonat Orpheus
Remigiis, animóſque iubet neſcire labores.

D Vtrique Silium adiungo lib. 11.

Quin etiam Pegaſæa ratis, cum cærula nondum
Cognita terrigenis, pontúsque intrare negaret,
Ad puppem ſacra cithara ciſciente carina,
Audaclum carcis venit mare.

Sumſerunt omnes ab Apollonio lib. 1. Argon. vbi ait, ad cantũ Orphei moueri ramos ab Argonautis.

—ὑπ᾽ ὀρφῆος κιθάρῃ πεπληγότες ἐρετμοῖς
πόντου λάβρον ὕδωρ.

Et infra ait, piſces paruos magnoſque ſecutos tam dulcem cantilenam.

Ventos. Calp. de Orpheo: *Deſiſtunt tremulis decurrere frondibus Euri.* Horat. ait od. 12. 1. Carm. tardatos Orphei arte *celeréſque ventos.* Seneca in Med. E de rebus Orphei: *ſiluere venti.* Politian. Præfat. ad Manto, de cantu illius: *tenuere ſilentia venti.* Antipater 3. Anth. dat illi domitum *ἀνέμων βρόμον: ventorum impetum.* Et vſurpat verbum, *κοιμάσαι: conſopiet.* Ventis adiungit Antip. *νιφετῶν συρμὰς*, & *χάλαζας: niuem, grandinem.*

Arbores Eurip. Bacch. de Orpheo *συνάγει δένδρεα: conduxit arbores.* Dio Chryſoſt. Orat. 53. *φυτὰ* nominat inter alia. Et Orat. 78. ita ait, *ἐπὶ δὲ τῶν δένδρων συνιόντων ἅμα τὰ καρπῷ τε, καὶ ἄνθει. concurriſſe arbores ad illum vna cum fructibus & floribus.* Antip. inducit *θελγομένας δρύας: permulſas quercus.* Et Orpheus ipſe in Arg. (potius alius eius nomine.)

—ὑπο

—ὑψηλάς τε μιῇ δρύας ἤλυθε γῆρυς:
—*voce altas quercus fecit venire.*

Seneca in Med. *Sylnas trahit.* Ouid. Eleg.1. lib.4. Triſt. *cum traheret ſylnas Orpheus.* Politian.

Decurrunt ſcopulis auritæ ad carmina quercus.

Sidon.

—*digitiſque canoris*
Compulit auritas ad plectrum currere ſyluas. Horat. *inſecuta Orphea ſylua.* Et —*auritas fidibus canoris*
Ducere quercus. Claudian. Præf. 2. Rap.
Sylnaque Byſtoniam ſæpe ſecuta chelyn.

Et 2. Stil.

—*Orpheo migrantes pectine ſyluas.*

Datum vero Orphei muſicæ, non ſolum vt arbores traheret, ſed terræ etiam affigeret, ita vt ſolum prius ſterile, deinde canente ipſo ſyluoſum eſſet. Qua de B Apol. 1. Arg.

φηγοὶ δ' ἀγριάδες κείνης ἔτι σήματα μολπῆς.
Syluestres fagi adhuc permanent vti veſtigia illius cantus.

Loquitur de Thracia. Eodem pertinent verſus Ouid. 10. Met.

Vmbra loco deerat, qua poſtquam parte reſedit
Dis genitus Vates, & fila ſonantia mouit,
Vmbra loco venit.

Numerat deinde plures arbores?

Volucres. Victorinus de Orpheo: *Alius cithara ſonitúque potens volucres pecudeſque mouere.* Calp.

Et quæcunque vagis alitum ferit aera pennis. Senec. Fur. *Aues traxerat.* Et in Medea:

Cui, ſuo cantu volucris relicto,
Adfuit, tota comitante ſylua.

Ouid. deſcribit Orpheum in medio concilio volucrum. Sil.

Immemor & dulcis nidi, poſituque volatu
Non mota volucris captiua pependit in æthra.

Ab hoc Politian. loquens de Orpheo: *Iam volucres feſſis pendere ſub æthera pennis.* Orpheus ipſe de auibus ἦν δ' ἐλάθοντο καλιῆς: *obliuiſcebantur nidorum.* Dio Chryſ. Orat. 78 meminit τῶν ὀρνίθων καταπετομένων πρὸς αὐτὸν (ὀρφέα) ᾄδοντα. *Auium, quæ ad ipſum canentem aduolabant.* Imo vero Orat. 32. tãtum numerat ὄρνεα, καὶ πρόβατα: *volucres, & oues:* illas, quia amicæ cãtus; iſtas, quia ſtultæ: nam reliqua animalia vt quæ indomita atque efferata, fugiebant illius cantilenam. Noue hoc Dio?

Animalia. Eurip. Bacch. inter res Orphei numerat θῆρας ἀγρώτας: *feras ſylueſtres.* Vt etiã Dio Orat. 32. τὰ θηρία ἡμέρου: *feras manſuefecit.* Et Orat. 53. θηρία quoque inter alia. Et 78. meminit τῶν θηρίων κηλουμένων ὑπὸ τῆς φωνῆς, καὶ παρεστηκότων πλησίον, καὶ ἀθορύβως: *ferarum, quæ eius voce leniebantur, aſtabantque prope illum manſuete & quiete.* Pauſanias lib. 9. ait, vt, videri ſtatuã Orphei, quam circumſtabant feræ expreſſæ in marmore atque ære. Claud. Epig.

—*feras pacauerit Orpheus.* Prop. 3.
Orphea te tenuiſſe feras. Calp.
Adſunt omne genus pecudum, genus omne ferarum.

Ouid. 3. Am.

Victas obſtupuiſſe feras.

Caſſiod. Ep. 40. lib. 2. Orpheus mutis animalibus efficaciter imperauit, *vagoſque greges contemtis paſcuis ad audiendi epulas potius incitauit.* —*Deſeruerunt vrſi amabiles ſyluas, leones domeſtica tandem cannea reliquerunt, iuxta prædonem ſuum præda gaudebat.* Ex hoc miraculo pulcre Claud. Præf. 2. Rap. de Orpheo iam ceſſante a muſica:

Sæua feris natura redit, metuénſque leonem
Implorat citharæ vacca tacentis opem.

Lapides. Antipater petras inducit ab Orpheo A θελγομένας: *mulſas.* Apoll. 1. Arg.

—πέτρας θέλξαι ἀοιδάων ἐνοπῇ,
petras mulcere vocis cantilena.

Orpheus ipſe, πέτραι δ' ἐσμαράγευν: *ſonuerunt ſaxa*, videlicet ad Vatis modos Dio Orat. 53. λίθους κηλεῖν, καὶ ἄγειν: *delinire ſaxa, & ducere.* Et Orat. 78. καὶ τῶν λίθων κινουμένων, καὶ ξυνιόντων, ὥστε μεγάλα ἕρματα ἀθροίζεσθαι λίθων πλησίον αὐτοῦ: *mouebantur, accedebantque ad ipſum lapides, ita vt magni horum aceruí prope ipſum eſſent.* Ouid. 3. Art.

Saxa feraſque lyra mouit Rhodopeius Orpheus.

Et 3. Am. *Duraque percuſſam ſaxa ſecuta lyram.* Sen. in Med. *Qui ſaxa cantu mulcet.* Epigramma ἀδέσποτον. *Et ſurda cantu concuſſiſſe ſaxa.* Lege Quintil. lib. 1. c. 10.

Montes. Orpheus ipſe in Arg.

ἔστη δ' ἄκρα κάρηνα, καὶ ἄγκεα δενδρήεντα Πηλίου.
Steterunt ſumma vertices, valleſque ſinuoſa Pely.

Calpurn.

Altaque per totos fecere ſilentia montes. Claud. 3. Conſ. Hon.

Rhodopeia ſaxa
Orpheus animata modis.

Caſſius Parmenſis:

Conuulſoſque ſuis ſcopulos radicibus egit.

Sidon. Paneg. Anthem.

Qui cantu flexit ſcopulos. Silius:
Non ille Pangæa iuga aut Mauortius Hæmus,
Non illo modulante ſonos ſtetit vltima Thrace.
Cum ſiluis venere feræ, cum montibus amnes. Polit.
Nudaque Peliacus culmina motat apex.

C Inferos. Seneca Fur.

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum Dominos. Ouid. 3. Art. ait illum mouiſſe
Tartareoſque lacus, & geminúmque canem. Et 10. Met.
Talia dicentem, neruoſque ad verba mouentem
Exſangues flebant animæ, &c. Silius:
—*pallida regna*
Biſtonius Vates, flammíſque Acheronta ſonantem
Placauit plectro, & fixit reuolubile ſaxum.

Antipater 3. Anth. ait, domitum lyra Orphica grauem Platonis mẽtem, & animum inde mulcibilem, βαρὺ νόημα, εὐάγητον θυμόν.

7. QVALIS POPVLEA MOERENS PHILOMELA, &c.] Vix credas, vti ingenia poetarum aſpirauerint ad gloriam hac comparatione: adeo ſæpe illam aduocant. Numerabo aliquos. Ab vno Sophocle ſepties aſſumitur, ſemel in Aiace, ſemel in Antigone, bis in Trachiniis, ter in Electra. Ab Homero bis Odyſſ. 16. & 19. Eam vſurpat Eurip. in Phœniſſ. Calaber lib. 12. & 7. Opp. 1. Hal. & 5. Moſchus Epitaphio Bionis, Callimachus in Lauacro Palladis, Nõnus 2. Dion. ἀδέσποτος quidã 3. Anth. Latini paſſim. Vt vero appareat Poetæ opera aliis excellentior, conferam illum cum his, quos ſignaui, cum aliis etiam, ſed Græcis omnibus. nam Latinos poſtea dabo. Ergo Poeta ſex res attingit, quas totidem notis illuſtrabo. Attingit primo luctus Philomelæ, ſignata verba ſunt, *mœret, queritur, flet, implet loca omnia mœſtis queſtibus:* deinde luctum hunc continuum facit; nam *flet noctem integram carmen miſerabile*: tertio adhibet locum huius mœroris, nam flet illa *ſub vmbra populea, ramóque ſedens:* quarto conſtituit primam cauſſam fletus, *amiſſos fœtus:* quinto cauſſam alteram, *quos durus arator detraxit:* ſexto circumſtantiam ponit, quæ præcipua ad fletum, videlicet fœtus eſſe adhuc *implumes.*

Philomelæ, & aliarum volucrum fletus.

Luctum itaque auium, quem Poeta tot verbis, Græci his explicant. Soph. de luſcinia, & Opp. de Oſſifraga γόον, ſicut & Callimach. γοερῶν ἀηδονίδων. Loco non

non ſigno, quia iam præmiſi, niſi cum Auctorem de nouo aduocem. Moſchus de hirundine θρηνῶντα. ita Dio Chryſ. Orat. 23 de luſciniis θρηνεῖν. vt & Plato de iiſdem, & alius in Phæd. θρηνοῦσαι. verbum μύρεται de luſcinia, & hirundine Calaber, idem ὀδύρεται. Eſt in Sophocle κωκυτὸν, & κακκαβίζει. Quid verbum κλαίειν? Sophoc. κλαίουσαν. Homerus κλαῖον. hoc frequentiſſimum eſt. Euripidi vlulatus placuit; nam in eo ἐλελίζει ὄρνις. In Homero de luſcinia eſt ὀλοφυρομένη. & de alia volucre ὀδυρομένη, & in Sophocle ὀλοφυρομένη. Plato in Phædone λύπῃ dixit de luſcinia. vox ἀποζομένη in multis eſt, tibi indico Sophoclem, & Oppianum: & ex Calabro κινυρομένη. Ex eodem ἀχνυμένη, quod verbum dat philomelæ. Huic & hirundini ἀγάλλουσα. Et philomelæ ἄλγεα, κεκληγυῖα, & τετληκυῖα & affinia ſunt; primum eſt in Calabro de luſcinia, alterum in Oppiano de hirundine. Habet Euripides ὀδυρμοῖς. Sophocles ſuæ aui dat ὀξὺν φθόγγον, vt & Eurip. in Hecub. luſciniæ φθόγγοις: Nonnus loquens cum hirundine πενθάδι φωνῇ ὑπὸ δακρύουσα. Demum Sophocles στένουσα, & στεναχοῦσα. Omnia iſta Lector ſignificant *luctum, fletum, threnum, ploratum, gemitum, lacrymas, mœſtitiam, ſtridorem, ſuſpirium, indignationem, queſtum, dolorem, næniam, vocem*. Sed non ceſſat meus labor pro iuuentute. Sicut Poeta hic *late*, & Latini alij, *flet vehementer, multum; largiter, indefeſſim, afflictim*, & ſimilia: ita Græci aduerbia quæpiam, & nomina coniungunt. Homerus de ſuis auibus κλαῖον λιγέως: *flebant ſtridule*. Callimachus de luſcinia βαρὺ κλαίουσα: *flens grauiter*. Ariſtophanes de hirundine δεινὸν ἐπιβρέμεται, κελαδεῖ ἐπίκλαυτον: *horrende infremit, reſonat luctuoſe*. Calaber de luſcinia μάλα κεκληγυῖα. idem de hirundine αἰνὰ κινυρομένη. de eadem Oppianus λιγέα τετρυγυῖα. *vehementer clangens, grauiter querebunda, ſtridens miſerabiliter*. Calaber de luſcinia πολλὰ μάλ' ἀχνυμένη, ἄμοτον ἀγάλλουσα: *multis mœrens cruciatibus indignans vehementer*. Mitto hic epitheta non indigna. Nam Soph. οἰκτρᾶς ἀηδοῦς. πικρᾶς ὄρνιθος. ἄθλιον ὄρνιν. Et δειλαία ὄρνις. Sicut Eurip. ὄρνις τάλαινα.

Alterum erat de continuo fletu, nam *flet noctem, integrat carmen*. Illuſtro hoc ex vno Sophoc. qui de luſcinia αἰὲν ὀλοφύρεται: *ſemper plorat*. Et ἁ πανδύρτος ἀηδών: *omnia lugens luſcinia*. Et comparans Deianiram auiculæ οὔποτ' εὐνάζουσα ἀδακρύτων βλεφάρων πόθον: *nunquam conſopit luctum, & lacrymas*.

Tertium de loco, nam *ſub vmbra populea, ramóque ſedens*. Ita luſcinia ab Hom. inducitur deflens, & δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκινοῖσιν: *ſedens in denſis ramis arborum*. Eurip. autem ſuam δρυὸς ἢ ἐλάτας ἀκροκόμοις ἀμφὶ κλάδοις: *in ſummis frondibus quercus, aut abietis*. Calab. de philomela, κατ' ἄλσος ἄγκος: *in vmbroſa valle*.

Quartum de prima cauſſa fletus, nam amiſſi pulli. Hanc adhibent Græci. Sophoc. τεκνολέτειρ' ἀηδών: *vt luſcinia, quæ amiſit ſuos pullos*, comparatur videlicet Electra. Et Antigone ita ab eodem,

> κἀνακωκύει πικρᾶς
> ὄρνιθος ὀξὺν φθόγγον, ὡς ὅταν κενῆς
> εὐνῆς νεοσσῶν ὀρφανὸν βλέψῃ λέχος:
> *Eiulat triſtis*
> *In modum auiculæ, aſperam vocem emittens, vt quando vacuum*
> *Cubile, & pullis orbatum videt.*

Calaber philomelam inducit gementem ἐρημαίην ἀμφὶ καλιήν: *circa deſertum nidum*. Iterum ἀμφὶ δόμον κενεόν: *circa vacuum domum*. Et de hirundine μύρεται τέκνα: *deflet filios*. De eadem χήρη ἀναπωτᾶται ἀμφὶ καλιήν: *orba circumuolat nidum*. Opp. de vtraque μυρομέναις ἐπὶ τέκνα: *lugentibus ſuos liberos*. Ab Hom. luſcinia

A inducitur deflens παῖδα Ἴτυλον φίλον: *filium Itylum dilectum*. Euripides cauſſam commutat, à quo auicula infertur lugens non pullos, ſed matrem. ὄρνις ματρολέτωρ, ait ille.

Quintum de cauſſa altera ruſtici interficientis, aut capientis prolem. In hoc hæſit vince Virgilius Homero, qui ait Vlyſſem & Telemachum fleuiſſe inſtar auium,

> —οἷσί τε τέκνα
> ἀγρόται ἐξείλοντο.
> *Quibus ruſtici exceperunt filios.*

Ab eodem 2. Il. adhibetur cauſſa plorantis auiculæ, videlicet interfecti pulli ab ſerpente. Opp. de pullis hirundinis & luſciniæ.

> —τὰ τέκνα λιπόντα
> B ἐξ εὐνῆς οἱ φῶτες ἀπήμησαν, ἠὲ δράκοντες
> *Quos ipſis depredati ſunt*
> *Ex nido aut homines immites, aut dracones.*

Et de pullis hirundinis, ὄφις κατέπεφνε: *ſerpens occidit*. Calab. de pullis philomelæ. δαμνᾷ ὑπὸ γναθμοῖσιν ἐλοσυροῖο δράκοντος: *Perierē maxillis horrendi draconis*. Et de fletu hirundinis. αἰνὸς ὄφις κατέδαψε, id eſt, τέκνα: *deuorauit illi liberos pernicioſus anguis*. Heliodorus etiam lib. 2. Æthiop. Hiſt. auiculam flentem inducit viſo dracone, qui ſuos pullos populatur, & cum illa comparat fletum Calaſiridis.

Sextum de implumi fœtu attingit. Hom. πάρος πετεηνὰ γενέσθαι: *priuſquam volatiles eſſent*. Opp. ait ſuſceptum luctum ab hirundine pro ὀρφανικοῖσι γαλαθηνοῖς τεκέεσσι, *liberis implumibus teneris*. Non abit illud C Calab. de filiis luſciniæ, πρὶν κελαδεινὸν ἀοιδῆς: *priuſquam cantum & argutias ſcirent*.

Expleui Græcum penſum, Latinos nolui diuellere. Vſi hac comparatione Catul. ad Ortalum:

> *Qualia ſub denſis ramorum concinit vmbris*
> *Daulias, abſumti fata gemens Ityli.*

Ouid. 5. Faſt.

> *Quacunque ingreditur, miſeris loca cuncta querelis*
> *Implet, vt amiſſum cum gemit ales Ityn.*

Et in Epiſt.

> *Quin etiam rami poſitis lugere videntur*
> *Frondibus, & nullæ dulce queruntur aues.*
> *Sola virum non vlta pie mœſtiſſima mater,*
> *Concinit Iſmarium Daulias ales Ityn.*

Albinouanus de morte Druſi:

> D *Talis in vmbroſis mitis nunc denique ſyluis*
> *Deflet Threicium Daulias ales Ityn*
> *Halcyonum tales ventoſa per æquora queſtus*
> *Ad ſurdas tenui voce ſonantur aquas.* Se. Oet.
> —*fugit vultus*
> *Philomela ſuos, natumque ſonat*
> *Flebilis Ityn.* Octauia ſecum loquens:
> —*repete aſſuetos*
> *Iam tibi queſtus, atque æquoreas*
> *Vince Halcyonas, vince & volucres*
> *Pandonias.*

Papin. 9. Th.

> *Fluctiuagum ſic ſæpe domum, madidoſque penates*
> *Halcyone deſerta gemit, cum pignora ſæuus*
> E *Auſter, & algentes rapuit Thetis vnda nidos.*

Non dubito, quin pro Virgilio iudices contra Græcos omnes, & Latinos. Nam affectus quidam Oppiani 5. Hal. quo Virgilius, & reliqui carét, eo quo omnes videntur ab Oppiano ſuperari, incredibilis eſt, & ideo cum magno iudicio a Virg. & aliis omiſſus. Ait enim hirundinem, cum iam non poſſit filiis ſaluere deuoratis a ſerpente, ipſam tunc non fugam quærere, ſed ſe præcipitare, ac deuoluere in maxillas draconis, volentem condi eodem tumulo, quo pulli. Credibiliora ſunt, quæ de vulpanſere ſcribit Orus

Niliacus,

Niliacus: adeo filiorum ſuorum eſſe peramantem, vt ſeſe ſponte venatori in prædam obiiciat, vt ita liberos ſeruet, quos ille inſequitur: hæc (inquam) credibiliora; nam longe aliud eſt pro viuis officium hoc præſtare, aliud pro mortuis.

8. LATE LOCA QVESTIBVS IMPLET.] Ductum à Lucr. lib. 2.

Aera per tenerum liquidis loca vocibus opplent.

Ab vtroque Pap. 2. Th. *Queſtibus implet agros.* Et Ouid. 4. Faſt.

Quacunque ingreditur miſeris loca cuncta querelis
Implet. vt amiſſum cum gemit ales Ityn.

9. NVLLA VENVS.] Sumſit ſententiam hanc Ouid. lib. 10.

—omnemque refugerat Orpheus
Fœmineam Venerem. Et adiungit cauſſas.
—ſeu quod male ceſſerat illi,
Siue fidem dederat.

10. SOLVS HYPERBOREAS GLACIES, &c.] De Orpheo Dio Chr. Or. 32. καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἐν τοῖς ὄρεσί τι, καὶ ἐν ταῖς νάπαις τὰ πολλὰ διατρίβειν: *nam illum fere in montibus, & circa ſaltus commoratum.* De eodem Ouid.

—in altam
Se recipit Rhodopen, pulſumque Aquilonibus Hæmum.

Horat. Od. 12. lib. 1.

Aut in vmbroſis Heliconis oris,
Aut ſuper Pindo, gelidoue in Hæmo,
Vnde vocalem temere inſecutæ
Orphea ſyluæ.

11 TANAIMQVE NIVALEM.] Ea forma Hor. od. 23. lib. 3. *Algido niuali.* Claud. Epithal. *niualis Caucaſi.* Pap. 3. Th. *niualem Othryn.* Et 6. de Cygno equo: *Cygnum niualem.* Et 12. *Scythiam, Pontumque niualem.* Ouid. 4. de Pont. *ſub niuali axe.* Ita & Græci, nā Hom. Τμῶλῳ ὑπὸ νιφόεντι. & Sophoc. Oedip. νιφόεντα Παρνασόν.

12. RIPHÆIS.] De hoc alibi.

Viduus, quid ſignet.

13. VIDVATA.] Veteribus *viduare* fuit priuare. Itaq; *loca non viduata pruinis*, ſunt, non priuata. Sicut in Pap. 10. Th. *viduæ moderantibus alni*, id eſt, naues priuatæ moderatoribus. Et Horat. od. 10. libr. 1. *viduus pharetra Apollo.* Inde eſt, vt quæ viros habent ſuperſtites, ſi illi tamen abſint, dicantur etiā viduæ, quod ex Sen. Ouid. Plaut. probat noſter Delrius in Troad. (Quibus poſſis adiungere Ouid in epiſtolis) non ſolum quæ habent viros defunctos. Quin ipſæmet virgines *viduæ* dicuntur ab Seneca in Agamemn. vide Delr. verſus 195. Et in Troad. verſ. 14.

Irrita in ſacris, quæ.

14 IRRITA.] Sollemne verbum ſacrorum, quibus *irrita* dicebantur, quæ fierent aduerſante Numine, neque acceptante. Sic Ouid. 7. Met. thura *irrita* dixit. Idem de re Poetę loquens 10. Met. *irrita dona.* Abnuit enim Pluto, quæ conceſſerat.

15. SPRETÆ.] Reddit hoc Ouid. *multa doluere repulſæ.*

16. MVNERE] Nuptiali, explicante Seru.

17. INTER SACRA DEVM.] Expendit iſtum locum Macrob. c. 3 lib. 4. Nam à loco ſacro ſolet Poeta excitare affectum. Ita in euerſione Troiæ:

—perque domos, & relligioſa Deorum
Limina. Et Caſſandra trahitur vincta ab *adytis Mineruæ.* Alius, *Diua Armipotentis ad aram*
Procubuit.

Orgia.

18. NOCTVRNAQVE ORGIA BACCHI.] Pulcre, nam Orgia (vt multi volunt) dicta παρὰ τῆς ὀργῆς. Itaque in inſano ſacro peracta cædis Orphicæ inſania. Scio ab aliis deduci ἀπὸ τῶν ὀρῶν, quia in montibus ſacra iſta plerumque celebrabantur. Vnde & Bacchus ipſe ὄρειος, dictus. Ab aliis ἀπὸ τοῦ εἴργειν, *ab arcendo*, quod ab his ſacris profani arcerentur. In his eſt Interpres Apollon. lib. 1. Accinit verſus veteris Poetæ, quem aduocat Clemens libr. 4. Strom. *Arcana non Bacchantibus ſcire haud licet.* Sed quæ Orgia? & cur nocturna? Fuerunt Orgia celebritates Bacchi, ſed hoc κατ' ἐξοχήν. nam etiam Deorum omnium celebritates, dicta ſunt Orgia. Seru. 4. Æn. *Sane ſciendum, Orgia apud Græcos dici ſacra omnia, ſicut apud Latinos ceremoniæ dicuntur: ſed iam abuſiue ſacra Liberi, Orgia vocantur.* Iuuat, Græcis ὀργιάζειν, & ὀργιάζεσθαι eſſe in communi, rem diuinam facere: & κατοργιάζεσθαι, initiari diuinis myſteriis, quæcunque illa ſint, id eſt, μυεῖσθαι. Inde Catull. ad Eleuſinia tranſtulit, quæ ad Cererem, non Bacchum pertinuerunt.

Pars obſcura cauis celebrabant Orgia ciſtis,
Orgia quæ fruſtra cupiunt audire profani.

In attributo *nocturna* alluſum ad ſacra Bacchi, quæ, quia noctu celebrabantur, dicta ſunt Nyctelia, & Bacchus ipſe Νυκτέλιος. Ouidius 1. Art. vtramque vocem coniunxit:

Nycteliumque Patrem, nocturnaque ſacra precare,
Ne iubeant capiti vina nocere tuo.

Nyctelius Bacchus.

Oppia. 1. Cyn νυκτιπόλα ὄργια, vocat: *nocturna ſacra.* Bacchi Nyctelij meminit Plutarc. in lib. qui inſcribitur de εἰ in foribus templi Delphici, & in Attic. Pauſanias. Hæc ſacra, quod admodum impudica, Roma reſpuit, quæ aliorum tamen libidinem admiſit, vt Floræ, vt Veneris. Sed & tota Italia exterminata ſunt ſeueriſſimis pœnis.

Orphei mors, & variæ de illa opiniones.

19. DISCERPTVM LATE IVVENEM] Supplicij huius executionem habet Ouid. 10 Met. multis verſibus. Lege. Attigit Seneca in Medea: *Thracios ſparſus iacuit per agros.* Et Ouid. iterum in Ibin. De morte Orphei, longe aliter, quam hic narratur, habes apud Pauſaniam lib. 9. qui ait, illum obiiſſe deſiderio coniugis. Vel tactum de cœlo exanimatum, quod ſacra myſteria hominibus publicauerit. Longe etiam aliter apud Menęchmum, qui ait interfectum à Pieridum choro. Phanocles apud Stobæum Serm. 62. hanc cauſſam adducit,

οὕνεκα πρῶτος ἔδειξεν ἐνὶ Θρήκεσσιν ἔρωτας
ἄρρενας, οὐδὲ πόθους ᾔνεσε θηλυτέρων:
Quoniam primus oſtenderat inter Thraces amorem
Maſculum, neque Venerem approbauerat mulierum.

Hanc cauſſam, nimirum παιδεραστίαν, attingunt etiam Ouidius, Philoſtratus, alij. Sed & mors iſta Ioui tribuitur lib. 3. Epig.

Θρήικα χρυσολύρην τῇδ' Ὀρφέα Μοῦσαι ἔθαψαν.
ὃν κτάνεν ὑψιμέδων Ζεὺς ψολόεντι βέλει.
Thracem Orpheum, cui lyra aurea, ſepeliere hic Muſæ:
Quem Iupiter, qui in alto regnat interfecit flammanti telo

Sed in ea, quæ hic Poeta ſcribit. conſentiunt fere omnes Poetæ, tum etiam Plato libr. 10. Polit. vbi ait, animam Orphei elegiſſe vitam cycni odio mulierum: quia noluit iterum naſci ab illis, à quibus fuerat occiſus. Porro de pœna, qua affectæ mulieres, quæ Orphæum interfecerunt, docte hic Germanus ex Phanocle, Antipatro, Plutarcho. Summa eſt, mulieres Thraciæ à viris perpungi in corpore notis quibuſdam, vt maneant in ipſa cute indicia facrilegij commiſſi. In quos Auctores ego quoque legendo incidi. Sed omitto, quippe ab aliis libatos, & ſimo loco Dionis Chryſoſt. Orat. 14. quem nemo aduocat. Is non ſolum moris meminit, ſed ponit etiam in laude fœminarum Thraciarum. Verba eius ſunt, τί δ' ἐν Θρᾴκῃ γέγονας; ἔγωγε. ἑώρακας οὖν ἐκεῖ τὰς γυναῖκας τὰς ἐλευθέρας στιγμάτων μεστάς, καὶ τοσούτῳ πλείονα ἐχούσας στίγματα καὶ ποικιλώτερα, ὅσῳ ἂν βελτίους, καὶ ἐκ βελτιόνων δοκῶσιν: *Quid? fuiſti ne vnquam in Thracia? Equidem fui. Vidiſti ne igitur illic mulieres liberas ſtigma-*

Thraciæ fœminæ cōpunctæ notis.

tum plenat, & tanto plura habentes magiſque varia ſtigmata, quanto honeſtiores, & ex honeſtioribus ſunt natæ? Herodotus quoque de virginibus eiuſdem Thraciæ, lib. 5. καὶ τὸ μὲν ἐστίχθαι, εὐγενὲς κέκριται: *notis compungi glorioſum habetur.* Sicuti è contrario, τὸ δ' ἄστικτον, ἀγεννές: *non compungi, ignobile.* Artemid. lib. 1. Oniroc. cap. 9. nulla facta mentione fœminarum, tantum de pueris loquitur, στίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες: *Apud Thracas generoſi pueri punguntur notis.* Ceterum loco Virgilij ſimillima ſunt, quæ Poetæ ſcribunt, atque etiam Cic. pro leg. Man de Abſyrto lacerato à Medea, & per agros ſparſo. Nec non quæ Ouid. in Ibin. de Phyrto, & Pentheo. De oſſibus primi:

Sparſa per Ambracias quæ iacuere vias.

De altero:

Aut lacer in ſyluis manibus ſpargare tuorum,
Sparſus vt eſt Thebis angue creatus auo.

De Pompeio Lucan. lib. 9.

Membraque diſperſi pelago componere Magni.

Marmoreum, id eſt, niueum. 20. MARMOREA.] Id eſt, niuea, & pulcra. Ita Anacreon de Bathyllo, ἐλεφάντινον τράχηλον, *collum eburneum.* Næuius in Iliadis Cypriæ lib. 1. apud Cariſium,

Collum marmoreum torques gemmata coronat.

Ouid. in Metam.

Quæ ſibi marmoreo deterſit pollice virgo.

Et 4. Faſt.

Aurea marmoreo redimicula demite collo.

Et 2. Am.

marmoreis pedibus puellæ.

Nemeſ. 2. Ecl. *marmoreo pede Naiades.* Sed & Ouid. in Epiſt. *eburnea ceruix.* Et 3. Am. *eburnea brachia.* & *Sunonia candidiora niue.* Alluſionem, quam hic inuenit Seruius, contemno, neque enim caput Orphei in ſcopulum eſt conuerſum; ſed anguis, qui petebat.

21. CAPVT A CERVICE REVVLSVM.] Putatur ductum hoc à Varrone Atacino, qui

Obſtitit in campis caput a ceruice reuulſum,
Semianimeſque micant oculi, lucemque requirunt.

Quos verſus alij Ennio attribuunt. Hom. quoque Il. 18. ita ad verbum κεφαλὴν ταμὼν ἁπαλῆς ἀπὸ δειρῆς. Et de Orpheo ipſo Phanocles apud Stob. Serm. 62. τοῦ δ' ἀπὸ μὲν κεφαλὴν χαλκῷ τάμον, αὐτίκα δ' ὑμὴν εἰς ἅλα Θρηϊκίην ῥῖψαν ὁμοῦ χέλυϊ,

Caput eius ferro amputarunt, & ſtatim vna cum Teſtudine abiecerunt in mare Thracium.

Simile illud 2. Æn. *Auulſumque humeris caput.* Lucret. lib. 3. *Et caput abſciſſum.* Ouid. in Epiſt. ita extulit, *receſſiſſet caput a ceruice.*

Orphei pater. 22. OEAGRIVS HEBRVS.] Sicuti Orpheus à patre dictus eſt Oeagrius, ita & fluuius, in quem coniectum caput. Patrem Orphei etiam ſi aliqui Phœbum agnoſcant, tamen in Oeagrum plures conſpirant, in his Apollon. 1. Arg. Plato in Conuiuio, ὀρφέα τὸν οἰάγρου. Lucian. dialog. de Aſtrologia. Poetæ Latini, & Græcus 3 Epigr. Ait Seruius Oeagrium Orphei patrem fuiſſe fluuium, à quo Hebrus naſcitur, & ideo Hebrum dictum Oeagrium.

A 23. EVRYDICEN VOX IPSA, ET FRIGIDA LINGVA.] Pari affectu de hac ipſa re Ouid. 11. Met. ad Noſtri veſtigia.

— caput Hebre, lyramque
Excipis, & (mirum) medio dum labitur amne,
Flebile neſcio quid queritur lyra, flebile lingua
Murmurat exanimis, reſpondent flebile ripæ.

Silius lib. 11.

— talis ora reuulſa
In pontum ripis vtrinque ſequentibus Hebrus,
Tum quoque cum ripis caput a ceruice reciſum
Portarent fluctus, ſuſpiro eminere per vndas
Admurmur cete toto exſultantia ponto:

Papin. 2. Syl.

Sic ripis ego murmurantis Hebri
B *Non mutum caput Orpheos ſequebar.*

Phanocles dicto loco de capite Orphei,

ἠχῇ δ' ὡς λιγυρῇ πόντον ἐπεῖχε λύρη:
Edebatur autem per pontum ſonitus velut arguta Lyra.

A Papinio 8. Th. Atys interfectus, qui Iſmenen amabat, inducitur pari conqueſtione:

— ſolum hoc gelidis iam nomen inerrat
Faucibus.

Sicut ab Seneca in Thyeſte puer interfectus ab Atreo: *Ceruice caſa, truncus in pronum ruit,*
Querulum cucurrit murmure incerto caput.

Sed nemo dubitet iſta poetice dici, & ad affectus excitandos. nam cæſo capite formari vocem non poſſe Ariſt. docet 3. de partibus animal. c. 10.

C 24. HÆC PROTEVS.] Reddit verba Homerica de eodem Proteo, Odyſ 4.

ὣς εἰπὼν, ὑπὸ πόντον ἐδύσετο κυμαίνοντα.
Hac locutus ſubiit in pontum fluctuoſum.

Eadem forma vſus eſt Odyſ. 5. Muſæus ſic extulit. δέμας δ' ἔρριψε θαλάσσῃ: *proiecit corpus in mare.* Ouid. 11. Met. ita,

Dixerat hæc Proteus, & condidit æquore vultum,
Admiſitque ſuos in verba nouiſſima fluctus.

Quod vero hic *iactum*, in 9 Æn. *ſaltum* vocat.

Tum demum praceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluuium dedit.

25. VNDAM SVB VERTICE TORSIT.] Ouid. 5. Faſt.

Ille meas remis aduena torſit aquas.

D Loquitur videlicet Tiberis de Euandro. Catul. de Nupt. Pel.

Tortaque remigio ſpumis incanuit vnda.

Sic legit Achill. Stat. ex m ſ. non *tota.* Iuuat Statium Nota Giſanij, qui illud 8 Æn de Nilo, *& tota veſte vocantem.* legit, *torta.* Sed quid eſt *ſub vertice?* Non ne ſpuma excitata eſt ſuper demerſum caput? Expedies Poetam, ſi dicas, Orpheum, ſe præcipitem & *actis fluuio* deturbaſſe in mare. Tunc n. ſub capite excitata eſt ſpuma. Sed melius cogitat Germ. videlicet legendum *ſub vortice,* vt Poeta referatur ad vndarum E *ſinus,* & contortiones, dicatque: Torſit vndam ſub vortice, id eſt, vndam vorticoſam. Sicuti legere flores ſub vere, eſt, legere vernos flores. Alludit explicatio iſta cum verbis Lucret. libr. 1. qui loquens de ventis & fluminibus, dixit *vortice torto.*

At non Cyrene, namque vltro affata timentem.
Nate licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſſa, hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. tu munera ſupplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas:
Namque dabunt veniam votis, iráſque remittent.

Sed

[b] Sed modus orandi qui ſit, priùs ordine dicam.
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencas:
Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum iugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
[c] Poſt, vbi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethea papauera mittes:
Et nigram mactabis ouem, lucúmque reuiſes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa.
[d] Haud mora. continuo matris præcepta faceſſit,
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras.
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit & intacta totidem ceruice iuuencas.
Poſt, vbi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucúmque reuiſit.
Hic verò ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere coſtis,
Immenſáſque trahi nubes, iamque arbore ſumma
Confluere, & lentis vuam demittere ramis.

ARGVMENTVM.

Finito oraculo Protei, Cyrene natum docet, qui expianda mors Orphei, atque Eurydices: paret hic matri, ac felix exitus rem totam ſequitur, renaſcuntur enim apes ex cæſis bobus.

EXPLICATIO.

[a] AT non Cyrene timuit, audito oraculo, vti Ariſtæus: imo ipſa timentem natum aggreſſa eſt prior, & conſolatur, monetque curas deponat, & ſciat apes extinctas in vltionem mortuæ Eurydices: Nymphæ enim, quæ vna cum illa choros miſcebant, regionem illam vaſtarunt, facto apum exitio: illæ ergo (inquit) muneribus tibi colendæ, iſtæ venerandæ, ab his pax petenda: dabunt veniam (ne dubita) remittent iras.

[b] Aperit nato modum, quo orandæ, & exorandæ Nymphæ, Vides (inquit) tauros, qui tibi ſunt in monte Lycæo Arcadiæ, ex his quatuor aſſume, non quoſcunque & obuios, ſed, *deligantur*, ſint *eximii*, ſint *præſtanti corpore*. Adiunge totidem non vaccas ſed *iuuencas*, quæ nunquam aratrum portauerint, nam hoc eſt, *intacta ceruice*. Hoc facto, erige aras quatuor, macta victimas, occiſos boues repone in luco.

[c] Poſt diem nonam dabis inferias vatis Orphei, videlicet papauera, quæ obliuionem inducunt, ideo *Lethea*, vt Orpheus iniuriæ obliuiſcatur: præterea, ouem nigram: ac tunc reuiſe lucum, vbi occiſi tauri repoſiti. Demum venerare cæſa vitula Eurydicen *placatam*, id eſt, quæ ſic placabitur.

[d] Paret ſtatim Ariſtæus matri, venit ad templa, aras excitat, duci tauros, & iuuencas, illos *eximios*, & *præſtanti corpore*: illas *intacta ceruice*. Poſt diem nonum dat inferias Orphei, reuiſit lucum, vbi relicti fuerant cæſi tauri. Atque ibi (mirum quidem) apparent apes, quæ ex putrefactis corporibus proſilierant toto vtero, totis coſtis: illæ autem tam numeroſæ, vt nubem formarent. Conuolarunt ſtatim ad arborem proximam, & racematim ex ramis pependerunt.

NOTÆ.

1. MVNERA.] Hanc vocem in claſſem earum, numerumque intrudit Briſſ. quæ referuntur ad ſacra. Ad quam rem, vt ſolet, multa congerit Arnob. lib. 7.

Diis hoſtias, & cetera impendimus munera.

Virgilius in Ciri:

Non accepta piis promittens munera Diuis.

Reliqua in illo.

2. PETENS PACEM.] De hac forma ſacrorum alibi.

3. EXIMIOS.] Locum hunc Macrob. explicat c. 5. lib. 3. Satur. à quo omnes. Ait *eximios* non nudum eſſe epithetum, ſed ſacerdotale nomen. nam Veratius in quæſtionibus Pontificalibus docet, *eximias dictas hoſtias, quæ ad ſacrificium deſtinatæ eximantur è grege: vel quod eximia ſpecie quaſi offerenda Numinibus, eligantur*. Poſtremum magis placet. Eſt enim *eximere*, cum is emtum, præſtantiora quæque ex emendis eligere. Græci vocant βοῦς ἐξαιρέτους. & ἐκκρίτους. Et Plato 5. Leg. dixit Diis ſacranda ἐξαίρετα τεμένη, *eximios lucos*, id eſt, electos, delectoſque. Eligebantur autem ex toto armento tauri, qui mactandi eſſent, & offerendi Numinibus. Eſt hoc, quod dicit Virgil. 3. Georg. *ſeruare aris*, in diuiſione, quam adhibet, taurorum. Et hic clare: *eximios delige*. Et Hom. Odyſſ. 2 ʒ. ταύρους κεκριμένους: *delectos tauros*. Aperte Papin. 1. Theb.

Nigri tibi Diua litabunt
Electa ceruice greges.

Et Lucan. lib. 1.

Eximius, vox ſacerdotalis.

ſacris

—ſacris tunc admouet aris
Electra ceruice marem.

Ab hac perfecta Deorum placatione orta ſunt verba βοθύζειν, ϛοτίλειν, ϛεφανοῦν, βωμοῦν. Dices, ſcio iam debere eſſe eximios, id eſt, electos tauros: ſed qui nam eximij ſunt? Audi. Qui ſani, qui magno corpore, quibus cauda producta. Has enim tres præcipue notas reperio. Primam firmat Suid. καθόλου γὰρ εἰ μὴ τέλειον καὶ ὑγιὲς ἦν ἔθυον τοῖς θεοῖς: *omnino enim niſi perfectum eſſet & ſanum Dijs non ſacrificabatur.* Pollux etiam libr. 1. c. 1. dicit, deligi oportere victimas ſanas, & rectis membris. Plin. cap. 45. lib. 8. *Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, ſicut nec claudicante—hoſtia.* Alteram Virg. hic, qui probat tauros *præſtanti corpore.* Iuuat Tertul. etiam ſi loquatur de hoſtia, in lib. de Idololat. *ſagi-* B *natiorem, & auratiorem, & maiorem hoſtiam cadis.* Iuuen. Sat. 10.

— duc in Capitolia magnum,
Cretatumque bouem.

Tertium Plin. adducto loco: *victimarum probatio in vitulo, vt articulum ſuffraginis (cauda) contingat: breuiore non litant.* Suid. κόλουρα, τὰ μὴ ἔχοντα κέρκον, ἢ τὰ κολοβὴν ἔχοντα οὐράν, ἅπερ ἐν ταῖς ἱερουργίαις οὐ θύεται. *colura, non habentia caudam, vel habentia mutilam caudam, quæ in ſacrificiis non mactantur.* Herodot. lib. 2. adhibet diſciplinam Ægyptiorum in explorandis bobus ad ſacrificia, vbi quæpiam de inſpectatione pilorum in cauda. De nota porro intactæ ceruicis ſeorſim di- C cam iam nunc.

Victima eſſe debebat immunis ab aratro.

4. INTACTA CERVICE.] Obſeruatum hoc inſigniter ad ſacra. Seneca in Agam.

— ad tua coniux
Candida tauri delubra cadet
Neſcia aratri, nullo collum
Signata iugo.

Et in Medea:

Iuuencam niuei fœmina corporis
Intentata iugo placet.

Ouid. 1. Faſt.

Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci.

Et 3. *Telluri humo munus, cæſa prius ille iuuenca.*
Quæ dederat nulli colla premenda iugo.

Et 4. *— iuuencam*
Mactarunt operum, coniugiique rudem.

Græci ἀζύγας vocant ἀκεντρίστας, ἀδμήτας. Poſtremum vſurpat Hom. 10. Il. firmans morem, in quo ſum,

σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρυμέτωπον,
ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.

Tibi vero ego ſacrificabo iuuencam hornam latæ frontis,
Indomitam, quam nemo ſub iugum miſit vir.

Alij huiuſmodi iuuencam vocant ἀκέραιον, ἀταλήν, νεαρὰν, σφριγῶσαν, *illaſam, teneram, iuuenem, laſciuam.*

5. ALTA AD DELVBRA.] Attingit notitiam antiquitatis, qua obſeruatum, vt templa ſemper conſtruerentur in locis excelſis. Firmo alibi.

6. CONSTITVO.] Inſcenat Apollon. (ex Nota A Germ.) lib. 2. βωμὸν ἀναστήσαντες βωμὸν τετύχοντο.

7. LETHEA PAPAVERA.] Ab obliuione: nam λήθη, obliuio eſt. Ita Ouid. 5. Triſt. El. 2 *ſoporiferum papauer.* Et 1. Georg.

— Lethæo perfuſa papauera ſomno.

8. MITTES.] Sumſit phraſin a Lucret. lib. 3.

— & nigras pecudes, quæ manibus Diuis
Inferias mittunt.

Nigra hoſtia.

9 NIGRAM OVEM.] Nam ad placandum Orpheum, qui iam in Inferis. De hoc more dicam alibi. Nunc tantum Arnob. audi lib. 7. aduerſus gentes: *Quæ in coloribus ratio eſt, vt merito his albas, illis atras conuentat, nigerrimaſque mactari? Quia Superis Diis (inquiunt) atque hominum dexteritate pollentibus color lætus acceptus eſt, ac felix hilaritate candoris. At vero Diis la-* B *uis, ſedeſque habitantibus inferas, color furuus eſt gratior, & triſtibus ſuffectus è fucis.* Lege vero in illo, vt eludat hanc gentium ſuperſtitionem.

Vitula ad placandam fœminam.

10. VITVLA.] Fœmina ad placandam fœminā. Arnob. dicto loco, *Diis fœmininis fœminas, mares maribus hoſtias immolare abſtruſa & interior ratio eſt, vulgique à cognitione dimota.* De hoc alibi latius. Verbum *venerabere* explicat Briſſ. 1. Form. *precabere.*

11. STRIDERE.] Dant hoc verbum apibus Virg. hic, & 2. Æn. *magniſque acuunt ſtridoribus iras.* Præterea Pap. 10. Theb. *ſeſe ſtridore hortantur.* Sicut & Ou. 3. Faſt. *ſtridorem examinis.* Græci variè efferunt. Cal. l. 11. ῥοιζομένων μελισσῶν. Apoll. l. 1. Arg. ῥοιζομένων μελισσῶν. Et βομβεῖν, & βομβηδὸν κλονέοντες. ita & Baſ. in C Orat. de Gordio Martyre ἐπιβομβοῦσιν. Illis etiam Ariſt. dat βομβεῖν. c. 9. lib. 4. de Hiſt. Anim. Et Plato 8. Pol. vt & Artem l. 2. c. 22. τὸ βόμβον, atque etiam Nónus l. 14. βομβεῦσαν μέλισσαν. Ambr. c. 22. l. 5. Hex. dat apibus, *cantum, raucedinem, murmur, fractus ſonitus inſtar tubarum.* Extremum hoc ante illum Varro, & Virg. *Suſurrum* omnes attribuunt.

12. IAMQVE ARBORE SVMMA CONFLVERE.] Hoc peculiariter attigit Nicander in Alexiph. vtar tantum verbis Interpretis. Poſt mentionem apum, ita ait: *— quarum agmina denſis*

In ſyluis tauri liquefacto corpore nata
Conſertim ſedes antiquo in robore quercus
Condita legere, atque operam nauantia melli, &c.

Itaque ſtatim, vt natæ ex tauro ſunt, confluunt in ar- D borem. Hoc etiā initio huius libri Virgilius eo verſu, *Obuiaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos?*

Vua apium.

13. VVAM.] Hauſit hanc metaphoram, vt alij etiam ab Hom. 2. Il. qui de apibus, βοτρυδὸν δὲ πέτονται, *volant racematim.* Vide me ſupra ad illud, *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Ariſtot. paſſim dat eandem metaphoram aliis animalibus venuſtiſſime. Nam lib. 5. Hiſt. An. c. 15. loquens de purpuris earumque fœtu καὶ διὰ τὴν στενοχωρίαν γίνονται οἷον βότρυς: *formant in anguſtiis ſpeciem racemi.* Et c. 18. loquens de locuſtis piſcibus coeuntibus, ait illas tunc formare ſpeciem racemi. Et de polypis, cum edunt partum, ſcribit eſſe ὅμοιον βοτρυχίοις οἰνάνθης: *ſimilem racemulis labruſcæ.*

[a] Hæc ſuper aruorum cultu, pecorúmque canebam,
Et ſuper arboribus, [b] Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello: victórque volentes
per populos dat iura, viámque affectat Olympo.
[c] Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audáxque iuuenta,
Tityre tu patulæ, cecini, ſub tegmine fagi.

ARGV

ARGVMENTVM.

Epilogus,quo abſoluit totum opus,& ſibi diuinus vir aſſerit,quæ cecinit, timidus plagiariorum, & cupidus immortalitatis.

EXPLICATIO.

a BREVISSIME, & modeſtiſſime complectitur opus Georgicorum. Canebam (inquit) hæc. Vide modeſtiam,quaſi imperfectum quiddam reliquerit,non enim ait,cecini,cum poſſet. Ait vero ſe cecinisſe cultum aruorum,de quo lib. 1.deinde cultum pecorum,de quo lib. 3.& 4.nam apes vna cum pecore includit:tertio cultum arborum,de quo li. 2.

b Sed quo tempore iſta cecinit?Nullam occaſionem prætermittit blandiendi Auguſto. Cecini (inquit)hæc,cum Cæſar iuxta Euphratem hoſtes ſuos non tam bello perſequitur,quam fulminibus, nam inſtar Iouis vir hic bellum gerit: ſed hic tam magnus vir,& potens bello,iura dat tamen per volentes populos:ea eſt enim eius clementia, vt libentiſſime populi concedant in ditionem,neque terreantur illius bellandi ratione. Atque adeo vtraque hac re,id eſt,belli fulminibus,& morum manſuetudine viam ſibi affectat aperitque ad immortalitatem & cœlum.

c Audiſti quid cecinerit,& quo tempore, explicat iam quo loco.Aluit(inquit)me Neapolis, dum hæc condidi,ibique florui (recte hoc tu Maro, qui tui flos æui)ſtudiis Muſarum, quæ non ignobiles. Ibi itaque ego Virgilius florui, qui non ſolum æuo maturior Georgica cecini,ſed in ipſa iuuentute lusi Bucolica.

NOTÆ.

Magni viri aſſerunt & vendicant ſua opera.

1. HÆC SVPRA,&c.] Vides vt aperte dicat, ſe condidiſſe Georgica,& Bucolica:neque his contentus adiungit nomen ſuum. Facit hoc Vates ne quis plagiarius irruat in diuinum opus, & ſibi aſſerat labores dignos Phœbo. Hoc opus plagiariorũ illo æuo(ſicut & noſtro)fuit in vſu magno. Ideo diligenter cautum a magnis,Scriptoribus, & Poetis vt ſua opera aſſererent,nomen etiam adhiberent:vt ita nullus fur in eas diuitias inuolaret. In ſacro etiã eloquio prophetæ (alia eſt horum ratio) paſſim ſe nominant Ideo hanc notam teſtimoniis multis locupletabo, vt habeant ſtudioſi ſacratum literarum ſegetem illuſtrandis ſuis locis.Ex ſcriptoribus inuenio Thucydidem,qui ipſo initio, *Θουκυδίδης, Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους.* Vide quam ſignate omnia. Nominat ſe,cum ait,*Thucydides*,patriam, *Athenienſis*:materiam,*conſcripſit bellum*;belli circumſtantiam, *quod inter ſe Athenienſes,& Peloponneſij geſſerunt*. Agathias in Prologo ſuæ hiſtoriæ. *δηλωτέον δ᾽ ὅστις τε εἰμι, καὶ ὅθεν. τοῦτο δὴ τὸ τοῖς ξυγγραφεῦσιν εἰθισμένον: Notum, quis ego ſim,& vnde,id enim in vſu eſt hiſtoriarum Scriptoribus.* Pergit,*ἐμοὶ Ἀγαθίας μὲν ὄνομα, Μύρινα δὲ πατρίς, Μεμνόνιος πατήρ, τέχνη δέ*,&c. *Mihi nomen eſt Agathias, Murina patria,pater Memnonius,ars autem*,&c. Herodotus initio hiſtoriæ ſe ſtatim nominat. Dionyſius ita abſoluit procemium: *Mea igitur hiſtoria de hiſce rebus aget,& talem formam ſortietur:auctor vero eius ſum ego Dionyſius Alexandri filius Halicarnaſſeus.* App. in Procemio nomen ſuum profitetur,patriã, ſtudium: teſtes etiam aduocat hiſtoriæ ſuæ, noueſe(inquit) multi, *πολλοὶ μὲν ἴσασι.* Heliodorus ita concludit opus ſuum nunquam ſatis laudatum:*Cuius auctor eſt vir Phœnix Emeſenus,ex genere Solis,Theodoſij filius,Heliodorus.*Poſuit prouinciam, vrbem, genus,patrem, nomen. Artemidorus in fine lib. 2.Daldiam patriam ſuam nominat.Quod repetit cap. etiam vltimo tertij libri.Salluſt.1.hiſt.*Res Populi Rom. M. Lepido. Q. Catulo Coſſ.ac deinde militiæ, & domi geſtas compoſui.* Huc refero Sueton qui cap. 10. Othon. quaſi aliud agens ſui notitiam præbet,cum patris ſui nomen,& dignitatem declarat:*Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis tertia decima legionis tribunus anguſticlauius.* Obiter adnota,Suetonium dictum *Tranquillum* à patre *Leni*,ſeruata non vocis ſimilitudine, ſed ſententiæ.Redeo ad opus,& Scriptoribus adiungo Tertullianum, qui ad librum de velandis virginibus ita abſoluit:*Hæc cum bona pace legentibus, veritatem conſuetudini præponentibus pax & gratia a Domino noſtro Ieſu redundet,cum Septimio Tertulliano,cuius hoc opuſculum eſt.* Quo epiphonemate, inter argumenta alia, Pamelius vtitur ad probandum eſſe hoc opus Tertulliani.Ergo Virgilius ex hoc more expreſſit ſuum nomen, materiam quam condidit, principem, qui tunc orbi præerat,locum vbi his Muſis otium dicauit.Sed age morem ex Poetis illuſtremus, qui propius ad nos. Nicander ita abſoluit librum Theriacorum loquens cum lectore.

— Νικάνδροιο
μνῆστιν ἔχοις, τὸν ἔθρεψε Κλάρου νιφόεσσα πολίχνη.
— Nicandri memineris,
quem nutriuit frigidum oppidulum Clari.

Partem horum repetit in fine Alexipharmacorum, & attingit copioſius per initia eiuſdem operis.Pauſanias in Atticis de Æſchylo:*ex Marathonia pugna cum ſuum carmen ederet,in ipſa operis fronte ſuum & patriæ nomen inſcripſit.*Dio Chryſoſt.Orat.36.de Phocylide, *ὅτι καὶ προστίθησι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθ᾽ ἕκαστον διανόημα, ἅτε σπουδαῖον, καὶ πολλοῦ ἄξιον ἡγούμενος: Quare etiam nomen ſuum ad quamque ſententiam apponit, vtpote ſeriam,magnique eam pretii exiſtimans.* Theognis quoque ſingulis ſuis carminibus ſigillum apprimi deſiderat:

Κύρνε σοφιζομένῳ μὲν ἐμοὶ σφρηγὶς ἐπικείσθω,
τοῖσδ᾽ ἔπεσιν, λήσει δ᾽ οὔποτε κλεπτόμενα:
Cyrne diſſertanti mihi ſit hæc ſigilla paratis,
Quæ clam de verſu tollere nemo queat.

Deinde Dio rem confirmat adducto verſu Phocylidis, Homerumque reprehendit, qui caruit hac induſtria nunquam ſe in poeſi nominans. Omitto Græcos. Quid Latini? Inflatior Horatius (*ait Scalig.*)

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius:
Quod non imber edax,non Aquilo impotens
Poſſit diruere,aut innumerabilis
Annorum ſeries,& fuga temporum.

Quid iſta ad modeſtiam Virgilij?Ouidius pari flatu:

Iamque opus exegi,quod nec Iouis ira,nec ignes,
Nec poterit ferrum,nec edax abolere vetuſtas.

Et libro extremo Amorum cum eadem arrogantia:

Imbelles elegi,genialis Muſa,valete:
Poſt mea manſurum fata ſuperſtes opus.

Tu reliqua.Papinius etiam aliquid ad hanc rem in fine Thebaidos, & modeſtiſſime cenſente Scaligero. Cauit hoc diligentiſſime Martial. furum metu. Nam lib. 1.

Hic eſt,quem legis,ille quem requiris,
Toto notus in orbe Martialis,
Argutis Epigrammaton libellis.

Non his contentus aſſignat patriam *Bilbilin*, & patriæ circumſtantias. *Aquis,& armis nobilem.* Sic legendum,non *equis*,viderunt iam alij.Firmant hanc

lectio

lectionem, quæ legis in Iuſtino lib. 44. Roges, quæ cauſſa huius moris ſeruati ab Scriptoribus, & Poetis? Ambitio certe, & gloria: & in Poetis adhuc alius affectus, amor (inquam) quo fœtum ingenij ſui amant præ ceteris literatis. Ideo illos cum patribus confert Plato 1. Polit. nullos alios ſapientes, *οἱ ποιηταὶ τὰ αὑτῶν ποιήματα, καὶ οἱ πατέρες τοὺς παῖδας ἀγαπῶσι*:

amant Poetæ ſuos verſus, amant patres ſuos liberos.

Altum.

Profundum.

2. ALTVM EVPHRATEN.] Profundum & altum idem ſunt. Diſcrimen tantum, quod profundum ima reſpicit, altum ſumma. Sed ita tamen hoc ſeruatum, vt vſus ſit reciprocus. Nam cœlum vocauit profundum Ennius, Valerius Flaccus 7. Arg. & Virg. 1. Æn. Et Prudentius bis aut ter. Liuius quoque lib. 38. *profunda altitudo.* Contra Cæſar non ſemel dixit *altiſſimum fluuium.* Virgilius ſupra *fluminis alti.* hic: *Euphraten altum.* Et 1. Æn. *fundamenta alta.* Obuium: *altum mare.* Cic. *alta ſtirpes.* & de virtute dixit eſſe defixam, *altiſſimis radicibus.* Eadem ratione Virgilius *faſtigium* dixit iam de re ſumma, iam de ima. Obſeruarunt iſta ante nos alij, quæ tamen volui inſerere, quia obuia in Virgilio.

3. FVLMINAT.] Illuſtrabitur locutio iſta his, quæ dicam 6. Æn. vbi Scipiones duo, dicuntur *belli fulmina.* Nunc tantum, quia vocem iſtam Auguſto attribuit, audiendus Lucanus libro 1. qui de patre Iulio,

Qualiter expreſſum ventis per nubila fulmen
Ætheris impulſi ſonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem, populoſque pauentes
Terruit, obliqua perſtringens lumina flamma.

Quin Ouid. 1. Triſt. Eleg. 1. Auguſti ipſius furorem comparat cum fulmine, cum ait:

Venit in hoc illa fulmen ab arce caput.

Quod ſæpe repetit. Et 4. de Pont. El. 11. ait ſe percuſſum *cœleſti cuſpide.*

Volentes.

4. VOLENTES.] Sunt qui putent, hanc laudem datam Auguſto à vate ex imitatione Demoſthenis, qui in Philippicis, *ἑκόντων ἦρξαν Ἑλλήνων*, *imperarunt volentibus Græcis.* Iſocrates quoque in Areopagitico de Athenienſibus dixit, *ἑκόντας ἐγχειρίσαι*: Germanus, ait, hoc dictum imitatione Orphei, qui de Hypſipyle, *ἀνδ᾽ ἑκοῦσιν ἀνάσσειν*: *imperauit volentibus.* Ero ego *ἀσύμβολος* in hac Nota? Reperi in Critia Platonis *Ἑλλήνων ἡγεμόνες ἑκόντων*: *duces volentium Græcorum.*

5. DAT IVRA.] Eadem forma Græci (ait German.) nam Plat. Leg. 8. *δίκας λήψονται καὶ δώσουσι*, *accipient, & dabunt iura.* Ab Arato iuſtitia dicitur *δώτειρα δικαίων*, *datrix iuſti.* Græci etiam frequenter *δικαιοδότην*, & *δικαιοδοσίαν.*

6. VIAMQVE AFFECTAT.] Vſi hac forma Plaut. Aulul. Et Terent. *Heaut.* Et Cic. pro Roſc. *iter affectet.* Notarunt alij.

Virgilius dicendum, an Vergilius.

7. VIRGILIVM.] Hoc nomen ita eſſe efferendum firmat communis conſenſus omnium, tum verſus iſte veteris Poetæ,

Et vates cui virga dedit memorabile nomen
Laurea.

A Alludit ad natales & cunas Virgilij, de quibus alibi. Smetius etiam vetuſtam affert inſcriptionem, qua continentur laudes Claudiani poetæ ad cuius calcem ſunt Græci verſiculi, in quibus per tertiam vocalem ſcribitur, ΒΙΡΓΙΛΙΟΙΟ. Brodæus in Notis ad Græca Epigrammata lib. 5. in hanc ſententiam inclinat. Contra alij contendunt ſcribendum *Vergilium.* In his Ioſephus Caſtalio, edito hac de re opuſculo; & Politianus, niſi excidit, nam is nunc mihi non ad manum. Vidi etiam in Smetio inſcriptionem, in qua, VERGILIVS, MARTANVS, &c. Iuuat Poeta alius, qui fuit Plinio coæuus, quique Mimiambos, & Comœdias ſcripſit, quem Typographi exhibent hoc titulo, VERGILIVS ROMANVS. Lege Pet. Crin. lib. 4. de Poetis Latinis cap 79. & Ioannem

B Fungerum in vocibus, *Vergilius*, & *Virgilius.*

Parthenope.

8. PARTHENOPE.] Eſt hæc Neapolis. Accepit nomen ab vna Sirenum. Viſum mihi (fortaſſe fallor) Poetam in eo nomine alluſiſſe ad ſuum. Sciūt omnes pudentiſſimum fuiſſe Maronem, ideo veteribus, & ſæpe Scaligero, dictus eſt, Vates Parthenopæus, quaſi virgineus. Ergo Parthenope aluit me Virgilium, id eſt, vrbs virginea me Vatem virgineum. Nam *παρθένος*, Græcis virgo eſt.

9. IGNOBILIS OTI.] Alluſum (ait Germ.) ad Græcas voces *σχολαστικὸς, σχολάζειν, συσχολάζειν*, quibus ſtudioſi ſignificantur. Credamus ad hæc otia Virgilij alluſiſſe Silium, nam de vrbe hac loquens lib. 12.

Nam molles vrbi ritus, atque hoſpita Muſis
C *Otia, & exemtum curis grauioribus æuũ*
Sirenum dedit vna ſuum, & memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias, &c.

Alluſit (inquam) nam quæ otia Muſarum in hac vrbe Virgilianis, non dico anteponenda, ſed neque æquanda?

Virgilius cōdidit Bucolica, & Georgica adhuc iuuenis.

10. AVDAXQVE IVVENTA.] Videlicet annorum viginti octo, ſi Seruio credimus 1. Eclogæ. Ouid. 2. Triſt. hanc rem attingit loquens de Virgilio:

Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis iuuenis luſerat ante modis.

Et Politian. in Mant. de eodem Virgilio cum reſpectu ad Bucolica:

Hæc fuerint timida præludia prima iuuentæ.

Male *timida*, imo *audacis*: nam hæc nota huius ætatis
D in aggrediendis rebus. De eodem Virgilio ibi: *Animus iuuenis.* Hieron. Vid. lib. 3. Poet.

Vt iuuenis Siculas ſyluis inflarit auenas.

11. TITYRE TV PATVLÆ.] Eſt hæc ſynecdoche, nam per hunc verſiculum intelligit integra Bucolica. Ita Cic. ad Attic. Epiſt. 11. lib. 16. *O Tite tibi prodeſſe lætor.* Id eſt, lætor prodeſſe tibi librum meum de Senectute cui exorſus eſt, O Tite. Lege eundem Epiſt. 3. eiuſdem lib. ita & 5. Ecl. *Hæc* (cicuta) *nos formoſum Corydon ardebat Alexin*: *Hæc eaſdem docuit, cuium pecus? an Melibœi?* Quibus indicat ſecundam, & tertiam Eclogam. Ouid. 2. Triſt.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.

FINIS LIBRI QVARTI GEORGICORVM.

INDEX

INDEX CVM RERVM ET VERBORVM, TVM AVCTORVM IN COMMENTARIIS CONTENTORVM.

Quorum numerus prior libros tam Bucolicorum quàm Georgicorum:
Secundus verſus initiales eorundem:
Tertius paragraphos ſiue numeros Laterales aut Marginales denotat.

A

ABIES arbor nautica. 2. g. 63. 7
A teneris aſſueſcere, adag. 2. g. 259. 17
A vertice quid ſit. 2. g. 298. 19
Ab integro, vnde. e. 4. v. 1. n. 8
Ablaqueare vites quid. 2. g. 397. 10
Ablatiuos definebant Antiqui per tertiam vocalem. e. 6. 13. 10
Ablutio manuum antepulas. 4. g. 374. 3
Acanthidis etymon. 3. g. 322. 19
Acanthus cur humilis. 4. g. 116. 14
Acceſſus & receſſus maris. 2. g. 475. 11
Achelous fluuius. 1. g. 5. 9
Acheloïs etymon. 1. g. 5. 9
Achilles pro quouis viro forti. 4. 26. 17
Acclamatio. 2. g. 503. 10
Aconitum vnde dictum. 2. g. 136. 22
Actæus qui. e. 2. v. 17. n. 19
Adoro, Deorum eſt. 1. g. 335. 13. quid proprie. 1. g. 335. 13
Adſum pro fauco, verbũ fori. 4. 45. 10
Aduerſo amne. adag. 1. g. 187. 18
Aduertere proram. 4. 116. 2
Adulatores 4. g. 187. 17
Aduro de frigore. 1. g. 84. 10
Ædificium ſuſpendere quid. 4. g. 374. 1
Ægyptus cur dicta ſupina. 2. g. 259. 6
Ægyptij Regum inſignia 4. g. 187. 17
Ægyptiorum nauicula. 4. g. 287. 4
Æneas dictus Iupiter indiges. 1. g. 498. 2
Æquor quid proprie. 1. 50. 1.
Aere & rore ſaginatus. 1. 536. 13
Aera diſſoluiſſe per gelu. 3. g. 349. 16
Ærariũ cur in ęde Saturni. 1. g. 121. n. 7
Æs pro qualibet pecunia. e. 1. v. 25. n. 15.
Æſtas cur puluerulenta. 1. g. 63. n. 3
Ætas aurea rerum omnium abundãs. 4. 26. n. 7
Ætas cur mobilis. 3. g. 157. 11
Ætas bona quæ. 3. g. 60. 13. vigens quæ ibd. mala quæ. ibid.
Ætates de arboribus. 2. g. 9. 6
Æterna nox quid. 1. g. 466. 2
Æther maritus terræ. 2. g. 325. 10
Æthiopes vocati Indi. 2. g. 135. 35
Ætnæ prognoſtica. 1. g. 466. 5
Ætnæ fornaces. 1. g. 466. 7
Africæ etymon. e. 1. v. 65. n. 2
Aganippe fons. e. 10. 9. 9
Agellius aſſertus. 1. g. 287. 15
Ager medicus vtilior ſuo colono. 2. g. 397. 14
Ager quid proprie. 2. g. 273. 2
Agni emeriti. 2. g. 503. 14
Agreſtis de agricolis. 1. g. 5. 11
Agri deformis deſcriptiones. 1. g. 498. 11
Agricolæ auari. 1. g. 41. 6. eorum labor. 1. g. 121. 1. prodigalitas. 2. g. 458. 23. religio ibidem 24. elogia 2. g. 458. 1. quies. 2. g. 458. 19. Simplicitas ib. 20. opes. ib. 21. Iucunditas multiplex. ibid. 22
Agricultura & ſapiẽtia in pari honore apud veteres. 2. g. 49. 16
Alæ de fumo, & aliis. 2. 177. 10
Alba omnia infirmiora nigris. 3. g. 72. 17
Albeſco de vndis. 3. g. 209. 31
Alburnus Deus 3. g. 146. 4
Albus color, vide Color.
Alcimus. e. 5. v. 18. n. 11
Alcinoi horti. 2. g. 83. 3
Alphæi fluuij hiſtoria. e. 10. 2. 3
Alexander Aphrodienſis reprehenditur. 1. g. 233. 13
Alexis vnde dictus. e. 2. v. 1. n. 4
Alexis quis. e. 2. v. 1. n. 4
Aluearium materia. 4. g. 33. 1
Alga an vilis. e. 7. 37. 10
Alligi Etymon. e. 2. v. 5. n. 7
Alnus quid. 6. 61. 7
Alni vbi proueniant. 2. 9. 109. 3.
Alter ab illo quid. e. 5. 45. 12
Alter Tiphys, adag. e. 4. 26. n. 14
Alter quid proprie ſignat. e. 8. 37. 3
Alterna in Virgilio, quid. e. 5. 8. 1
Altum. 4. g. 530. 2
Amantes inſani. e. 10. 19. 6. ſibi fucum faciunt. e. 10. 31. 4. infidi. e. 8. 14. 8
Amantium ſuperbia. 5. 81. 3
Amare & diligere vti diſtinguantur. e. 9. 56. 2
Amaryllis Romam ſignat. e. 1. 25. n. 6
Amauit nos quoque Daphnis. 5. 45. 14
Amazonum mos in nuptiis. 2. g. 315
Ambaruale ſacrum. 1. g. 335. 16
Ambaruale ſacrum cultum veteribus. e. 7. v. 76. n. 8
Ambroſia Deorum cibus & potus. 4. g. 415. 1
Ambroſius corrigitur. 2. g. 109. 17
Amellus qui flos. 4. g. 251. 20
Amictus de niue. 1. g. 391. 6
Amineæ vites. 2. g. 83. 19
Ammianus explicatus. 1. g. 13. 2. g. 136. 15
Amomum. e. 4. 18. 14
Amomi vnguenti vſus duplex. e. 4. 18. 14
Amnis de mari. 4. g. 288. 12
Amnium indicia. 1. g. 466. 15
Amor ſolitarius. 10. 1. 5. magicis conciliatur. 8. 64. 6
Amor ferarum. 3. g. 242. 1. ſaxorum ib. patriæ. e. 1. v. 1. n. 10. pro cupiditate 4. g. 167. 6. dulcis & amarus e. 7. v. 108. n. 3
Amoris effecta. e. 1. v. 100. n. 5. etymon apud Græcos. 8. 37. 4. ſæuitia. 8. 47. 1
Amores denſi qui. 4. g. 345. 8
Amores auium, vide Auium.
Amores piſcium. 3. g. 242. 2
Amurca. 1. g. 187. 9. vtilis ouibus. 3. g. 440. 8. contra ſcabiem. 3. g. 440. 10
Amyntæ nomen commune. 5. e. 8. 3
Amygdalus fertilitatis nuntia. 1. g. 187. 1
An, in affectu iracundiæ. 3. e. v. 21. n. 1

Anchiſa 3.g.478.15
Ανδ... c.7.29.8
Angeli.c.5.36.1
Anguis 1.g.237.15
Anguis frigidus.c.3.v.92.n.4
Angues ſubditi incantationibus. c.8. 69.8
Anguſtia de termino.4.g.197.8
Animi dubius. 3.g.284.6
Anima pro vento.c.6.286 pro flatu.e. 1.6.28.6
Animalia pauida quibus cor magnū. 4.g.67.15 eorum pugnæ propter fœminas.3.g.209.8
Animus de ventis.2.g.410.16
Animi contuſi. 4.g.240.2 victus. 4.g. 485.6
Animus pro memoria.e.9.44.9
Antra nympharum.e.3.v.7.n.7
Anni etymon.1.g.197.5
Annus ſignatur ſerpente. e.2.g.197.5 dictus ἐνιαυτὸς ib.
Annum veteres diuidebant in partes duas 1.g.287.6
Anſer hoſtis ſegetum. 1.g.100.23 poeta ineptus e.9.30.7
Antes.c.2.g.197.15
Antholinus.e.7.1.7
Aonia.e.6.61.9
Apes parcæ. 1.g.1.n.6. ſuccellant ſuorū reges.4.g.210.11. noctu redeunt. 4.g.178.4 cum pungunt moriuntur.4.g.228.18 generantur ex vitulo.4.g.287.8 condunt mellas.4.g. 251.4 ad bombi ſonorum. 4.g.178. 13 ſuis regibus obedientiſſimæ.4.g. 210.6 diuinæ. 4.g.178.19 exeunt tranſacta hyeme. 4.g.51.2 ſtationē habent ad portas. 4.g.158.11 non conficiunt mel, tantum contrahūt. 4.g.1.1 regium auguriurn.4.g.149. 8 cur fingantur dediſſe mel Ioui ib. laborioſiſſimæ.4.g.158.24 mundiſſimum animal. 4.g.33.17 cuſtos operum. 4.g.211.9 quo ſint cultu erga ſuos reges.4.g.210.10 diuinę, rationabiles, ſapientes, prudentes, ingenioſæ. 4.g.210.13 in fucos degenerant.4.g.158.14 eloquentiam portendunt. 4.g.149.8 laborioſiſſimæ. 4.g.178.15 conducuntur ad tinnitus æris. 4.g.51.17 ſeniores intus laborāt 4.g.178.1 quando ad bellum exeunt. 4.g.67.9 potiores quæ. 4.e.88.10 deteriorem regem interficiunt. 4.g.88.2 vnguenta oderunt 4.g.33.17 & deditos Venerri ibid.
Apum genera. 4.g.88.5.8 ſedes. 4.g.8.7 ingenium.4.g.178.4 vita.4.g. 197.9 bella.4.g.140.6 ... 4. g.187.16 ... 4.g.... ſomnus. 4.g. 197.8 ... vento abrip ā tur 4.g.178.10 reges prodeunt foras cum toto exercitu.4.g.18.4 ſtudiū. 4.g.158.14 Coloniā.4.g.51.10 inimicitiæ cum fucis. 4.g.158.15 vita communis 4.g.149.9 excubiæ in portis Romano more. 4.g.158.14
reges inſignores 4.g.67.14
Apium vua,vide Vua.
Apium vaſa vti indigitet Virgilius. 4.g.51.11 Choreæ. 4.g.163.1 ſtudiū in occultandis fauis.4.g.33.9 pugnę & cauſſæ illarum.4.g.67.1 ſonitus inſtar tubarum 4.g.67.5.
Apis animal politicum 4.g.1.6
Apiaſter auis 4.g.8.12
Apiaſtrum.c.4.18.12
Apium cur amarum.c.6.61.14
Apollo formoſus.c.4.48.n.13
Apollo Cœus,eſt Ariſtæus.1.g.5.20
Apollonius explicatus. 1.g.121.n.14
Appianus explicatur.c.9.17.10
Appiuma 2.g.109.24
Apri etymon c.5.56.30 ſæuientis notæ & deſcriptiones.c.3.g.241.9
Apri cur acres. c.10.50.7 degunt in montibus.c.5.56.30 pugnaturi apparatus.3.g.242.13
Aprorum duplex locus. 3.g.404.11 dentes ignei.c.10.50.7
Aptus pro aptatus.3.g.157.15
Apuleius explicatus. 2.g.216.18.e.1. v.25.n.3 1.g.370.21 reprehenditur. e.10.19.1
Aqua ad ſacrificium pertinet. e.8.64. n.1 muſſaria ad vſum apum.4.g.51. 6 omnis dicitur Achelous. 1.g.5.9 omnia expiat. e.8.101.1 cur dulcis. e.5.45.7
Aquam dare.4.g.374.1
Aquæ propter altaria.4.g.18.1
Aquæ fœcundiſſimæ.4.g.333.4 dulces proficuæ vitibus.2.g.177.7
Aquarum domicilia.4.g.333.2 origo. 4.g.363.2 earum loco vnguenta.4. g.374.3 eorum verba attribuuntur ig.... e.6.28.7 pulcritudo variis modis ſignata. 3.g.515.4 voces ad alia elementa.3.g.179.21
Aquis datur caput, brachia, gremius, ceruix,collum,fauces,ſinus,os,pes, lingua,manus,venter.3.g.349.13
Aquas frenare.c.4.g.186.34
Aquarius 3.g.296.11
Aquilo cur denſus.3.g.179.20
Ara quid.c.5.56.16
Aracynthus mons vbi.c.2.v.17.n.19
Araris Etymum.c.7.v.60.n.6
Aratio obliqua.1.g.84.n.18
Arationis tempus. 1.g.287.14 præceptum.1.g.43.4
Arator cur dicatur iratus. c.2.4.177. 26.
Aratra olim aurita. 1.g.160.21
Arbor de cornibus ceruorum. c.7.29. 5
Arborem emuſcari 4.g.18.2
Arbores, quam cœli partem debeant ſpectare. 2.g.259.15 vbi proueniāt. 2.g.177.3 quādo ſerendæ. 2.g.515. 5 incidere,capitale.e.3.v.7.n.4 quibus modis proueniant. 2.g.9.1 generis maſculi.2.g.420.20
In Arboribus amores inſcribere. e.10. 50.4.
Arbutus cibus caprarum. 3.g.284.7 in deliciis.c.7.45.5.
Arbutum cibus mortalium. 1.g.147.5
Arcades fortiſſimi hab... c.7.1.8 muſici.c.7.1.1
Arcadia fertilis paſc... c.7.21.8
Arces olim in ſummis montibus. 4.g. 45.6
Archaiſmus in nominibus.2.g.63.9
Archimedes.c.3.v.28 n.16
Arcturi ortus.1.g.67.n.5
Arcus cœleſtis.1.g.376.10
Ardea Græcis ἐρωδιὸς.1.g.351.16 eius prognoſticon.1.g.351.17 naturæ. 1. g.351.17 adagium pro ſtupido.1.g. 351.17
Ardor oculorum in ſerpentibus. 3.g. 425.8 in rebus cœleſtibus.1.g.266. 28
Arethuſæ natura admirabilis.c.10.1.6
Argutis vua.2.g.83.21
Argo nauis. c.4.26.n.15 ex pino. c.4. 37.4
Argonautarum elogia.c.4.26.16
Arguties arborum.c.7.1.2
Argutos inter ſtrepere anſer olores.e. 9.30.7
Aridus ſonus.1.g.351.9
Arion ex pelago ad... c.8.52.4
Arionis facinus.c.8.52.4
Ariſtæus.1.g.5.20.4.g.181.1
Ariſtot.lapſus.4.g.33.18 explicatus.2. g.532 ſcarpitur.2.g.109.2 explicatur.1.g.216.12
Arma i.e.inſtrumenta.1.g.160.2
Armenta pro vitulis tantum.3.g.157. 8 vbi paſcenda 2.g.1... 6
Armorum ſonitus in aere maximum prodigium.1.g.166.9
Arnobius corrigitur.1.g.160.9
Ars imitatio eſt naturæ.2.g.177.3
Artes vnde natæ.1.g.121.n.15
Artium inſtrumenta Diis ſuſpendebantur.c.7.21.6
Arua ad quid traducantur. 3.g.123.17
Aruiſia vina e.5.56.24
Arupendia.2.g.27 5.2
As in ſacris 4.g.149.6
Aſcanius fluuius.3.g.242.29
Aſcræus pro Heſiodo.c.6.61.16
Aſcoliaſmus.2.g.373.19
Aſſaracus.3.g.15.34
Aſini ornati.4.g.116.4
Aſinus tardus 1.g.257.n.20
Aſilus hoſtis taurorum. 3.g.146.6 natus in Italia. 3.146.10 eius ferocitas.1.8
Aſſurrectio.2.g.503.10
Aſſurrectio, nota honoris erga Deos. e.6.61.10 erga homines ibid. erga poetas.ibid.
Aſia prata quæ.1.g.370.13
Athenæus corrigitur.c.5.56.20.e.9.17. 15
Atho,accuſatiuus.1.g.311.21
Atlantides.1.g.204.16
Atomi c.6.28.4 eorum ſententia explicatur e.6.28.9
Atque pro ſtatim.1.g.187.22
Attenuo.2.g.393.3
Attondeo.2.g.397.3
Auena terram deſtrugat.1.g.63.n.17

Aues

Aues implumes dono dantur ab amatoribus. c.3.v.68.n.10 lætæ poſt tempeſtatem. 1.g.203.26
Aues canunt in v...
Auium cantus inter p... 4... amores. 3.g.24... fletus, vide Philomelæ.
Auibus vnde natum diuinare. 1.g. 293.21
Auernum.2.g.136.29
Auguſtus viuens & Deus cultus. c.1.v.5.n.4
Auguſtus ſalutaris Romæ.1.g.498.6
Auguſtus cultus cum lautibus. c.1.v.41.n.3
Auguſtus cultus vt vnus è cœleſtibus. c.1.v.5.n.6
Auguſtus dictus R... 3.g... 23
Auguſtus etiam appellatus eſt Iulius. 2.g.136.29
Auguſti ſi... c.4.v.1.n.17
Auguſti natalis ſub li... 1.g.24.15
Auguſti omen ad imperium. 1.g.14.8
Aulæum tollere quid.3.g.10.19
Aulæ in miniſterio Scenarum. 3.g.10.19
Aurea ætas.2.g...
Aureæ ætatis f... c.4.18.9
Aureæ ætatis felic... c.4.v.11.n.9
Aurem v... c.6...
Aures impalit 4.g.345.11
Aures e...
Aurium demiſſio in pe... 3.g.498.4
Aurigarum habitus 1.g.94.16
Aurora f... c.8.14.1
Auroræ venientis nota ex rore. c.8.14.3
Aurum defodere.2.g.503.8
Auſonia vnde dicta.1.g.373.20
Auſonius explicatus.1.g.549.22
Auſter n... c.2...
Auſter cur ventus D... 4.g.187.14
Autumnus morbidus.3.g.4...4
Autumni tempeſtates 1.g.311.2
Auulſio in plantis quid.2.g.22.3

B

Baccar contra faſcinum. c.4.v.18.num.3
Baccar contra faſcinum c.7.21.21
Bacchatus.2.g.475.19
Bacchus legnoi... 273.4
Bacchus cur liber.1.g.5.5
Bacchus Nictelius 4.g.504.18
Bacchus cur doctor.c.6.13.7
Bacchus pro vino.1.g.1.2
Bacchi Thyrſus, adag.c.5.20.20
Bactrorum tellus feraciſſima.2.g.136.6
Balearium etymon.1.g.287.26
Balſamum vbi gentium extra Iudæá. 2.g.109.14
Balſamum quid.2.g.109.14
Balſamum prouenit in Iudæa.2.g.109.14
Baltheus.1.g.333.11
Barba arbo... 2.g.146.10
Barba in arboribus.2.g.397
Bauij, mali Poetæ.c.3.v.88.n.6
Belli nota.4.g.495.12
Be... 2.g.136.27
Bene v...
Bene vertere quid ... 2.g.490.1
Bianor.c.9.56...
B... de ...
Bubo de p... 2.g.8.14
B...
Bis ſolem, bis frigora quid ſit 1.g.437
Blandimentum, quo Poeta ſolent ornare quos amant.c.7.53.1... genus. c.4.v.11.9
Bonus pro perito.c.5.11.1
Bonus de Diis. c.5.56.11
Bootes occidit nobis.1.g.204.24
Bos agricola eſt, adag.3.g.49.5
Boues in magno olim pret... 2.g.5.12.5
Boues f... 2.g.5.5.14
Boum elogium. 3.g.49...
Boum fimus in vſu.4.g.33.13
Brachia de arboribus.2.g.146.22
Britanni intexti aulæis.3.g.19.19
Britanni extremi terrarum. c.1.v.65.n.7
Bi ... compoſ... 1.g.85.25
Bubali q... 3.g.374.6
B... 2.g.5...14
Bubulcus c.10.19.2
Bucephalus vnde dictus.1.g.257.9
Bucolæ pra... 1.g... 5
B...
B... quid c.1.v.63.n.7
B... c.2.g.8.22
Buris cur i... 3.g.1.6
Buxus apta tornationibus.2.g.420.26

C

Caballus vnde dictus.3.g.72.26
Cado verbi duplex v... 1.g.35.6
Cæcinus explicatur.c.6.41.1
Cæſar ex... c.6.28.11
Cæſares vti diſcernerentur ab Imperatoribus.2.g.30.9
Cæſares vnde dicti c.4.v.1.n.17
Cæſaries in decore fœminarum. 4.g.333.9
Caycus fluuius Myſtiæ.4.g.363.8
Calathi... 2.g.146.1
Calathus pro poculo.c.5.56.23
Calathi noua ſignificatio c.2.v.45.n.4. eius quis princeps vius.c.2.v.45.n.4
Calor & frigus hoſtes apium. 4.g.33.3
Calpurnius correctus.c.3.v.88.n.6
Caltha.c.2.v.45.n.16
Calx in arboribus quid. 2.g.22.3
Camœnæ.c.3.v.55.n.8
Campi opponũtur collibus.2.g.273.1
Campus quid proprie.2.g.273.2
Cana mala.c.2.v.45.n.18
Cancer domus L... 1.g.276.2
Candidus color vide Color.
Candidus color Deorum. c.5.56.1
Candor probatus in tauris c.6.41.8
Canis natura philoſophica.3.g.404.7. cuius latratus ſoluit incatationes. c.8.1...7
Canes conflati ex moloſſo & Spartano ...
Canes moloſſi vide Moloſſi.
Canes Spartani vide Spartani.
Canes emerici.1.g.503.14
Canum multa elogia. 3.g.404.7 cura. 3.g.404.1...
Canum cibus ſerum. 3.g.404.5 duo tantum genera attingit Virg. 3.g.404.7
Ca... 4.g.2...2
Cantare pro ... c.2.v.60.n...
Cantabricum & Dalmaticum bellum Auguſti 2.g...9
Cantharus Bacchi vas c.6.18.11
Cantus auium in morte, vnde ortus. c.9.37.12
Cape, forma propiti... & vti vacetur hæc f...
Caper præmium, comp... tragediorum. 3.g.37.16
Caper p... Baccho immolitur 2.g.373.13 animal prudens 4.g...
Capræ præſtant ouibus fœtura 3.g.295.15 ...
Capra Erymon ...
Capræ exitiales fructibus.2.g.377.17
Capræ in morem ...
Caprarum ratio p... 3.g.295.26
Capere aut...
Capras ...
Caput de initio fluuiorum 4.g.315.3 de origine fluuiorum 4.g.36.14
Caput in arboribus eſt ... 2.g.346.10
Carcheſia p... 4.g.374.12
Carceres vnde d... 492.17
Carenum.1.g.187.10
Carmen etiam pro ſoluta oratione. c.5.41.2 de vaticiniis.c.4.v.3.n.5
Carmina potentiſſima in Magia. c.8.6...
Carminum v... c.8...
Carpere lanas. 4.g.335.5
Carpo. 2.g... 24
C... 2.g.109.14
Catarum or... c.2.v.25...
Cat... 1.g.16...
Caſia.2.g.458.5
Caſſi Poetarum quæ ſit 4.g.13.11
Caſtaneæ molles c.1...4
Caſtaneæ aliæ hirſutæ aliæ molles. c.7.53.3
Caſtitas propria agricolarum. 2.g.5...
Caſtor an ſe caſtret.1.g.50.13
Caſtoris etymon.1.g.50.13
Caſtorea cur viroſa 1.g.50.13
Catagraphi.4.g.10.8
Catuli etiam de ſerpentibus.3.g.425.14
Catulitio quid.3.g.242.28
Catullus explicatus.1.g.50.12.1.g.351.16
Catullus correctus.2.g.63.10
Caularum genus triplex vbi inſinuet Virgilius 3.8.4
Cau... m 1.g.176.11
Ca... 1.g.470.14
Cœli mores. 1.g.60.3

Cedrus & cupreſſus vtiles ædificiis. 2. g. 420.19
Ceduus ſerpentes fugat. 1. g. 414.1
Cellæ ſeruorum. 4. g. 158.10
Centaurorum epulæ adag. 2. g. 420. 34
Centaurorum pugna. 2. g. 420.32
Cerberus. 4. g. 453.26
Cerea pruna. c. 2. v. 45. n. 21
Cereales cœnæ pro magnis. 1. g. 335.9
Cerea effigies in incantationibus. c. 8. 73. n. 4
Ceres lanifera & ouifera. 1. g. 5.4
Ceres magna cur. 1. g. 335.7
Ceres fruges inuenit. 1. g. 147.2
Cereris etymon. 1. g. 147.1
Cerintha herba apum. 4. g. 51.16
Certamen pro certator. c. 7.6.10
Certo tibi. c. 5.8.2
Ceruiſia. c. 1. g. 349.27
Ceruæ pro ſuteis. c. 2. v. 28. n. 3
Cerui retibus capiuntur. 1. g. 287. 24
Cernina ſenectus, adag. c. 7.29.6
Cœruleus color. 1. g. 223. n. 5
Ceruus gregale animal. 3. g. 349.21
Ceruorum vita longiſſima. c. 7.29.5
Chaonia. c. 9.7.6
Character equorum. c. 3. g. 157.2
Chalybes. 1. g. 50.12
Chaos principium rerum. 4. g. 345.7
Chelidrus ſerpens. 3. g. 414.4
Cherſydrus. c. 3. g. 420.1
Chryſocolla. 3. g. 94.24
Chryſendeta. 2. g. 5. 3.5
Ciborium quid. c. 4.18.5
Cicadæ rore victitant. c. 5.16. 12
Cicadæ meridie canunt. c. 2. v. 5. n. 13. earum vox. 4. g. 322.8 Cantus & modulatio. ibid.
Cicatrix de arboribus. 2. g. 373. 12
Cicero memoria lapſus. c. 5.45.7. c. 4. 26. n. 17. correctus. c. 2. v. 3. n. 2
Cic. explicatus. 4. g. 228.17. c. 9.30.7. c. 3. v. 104. n. 3
Cicero explicatus. c. 9.7.8. 2. g. 503.6
Cicero explicatus. 2. g. 490.19. c. 1. v. 20. n. 4. c. 1. v. 10. n. 14
Cicuta quid. c. 2. n. 36. n. 2
Cinis ad ſtercorationem. 1. g. 63.21
Cinna poeta. c. 9.10.6
Circumdo, vox venatorum. 1. g. 121. 27
Cirnus eſt Corſica. c. 9.30.2
Clamores venatorum. 3. g. 404.14
Claſſicum. 2. g. 533.7
Claſſis armata quid. 1. g. 223.27
Claua. 3. g. 478.10
Claudianus explicatus. 4. g. 210. 1. c. 1. v. 5. n. 8. c. 6.4.1. c. 1. v. 10. n. 14. 2. g. 273.1
Claudo, verbum venatorum. c. 6.41.18
Clitumnis fluuius ſacer. 2. g. 136.15
Clitumnus & Nilus, diuini. 2. g. 136. 15
Clitumnus fluuius & Deus. 2. g. 136. 15
Clitumni tauri ducti ad victimas triũphorum. 2. g. 136.15
Clunii deſcriptio. c. 9.7.1
Coctio ad ſignandam maturitatem. 2. g. 503.18
Coctio de frigore. 2. g. 259.2
Codri facinus. c. 5.8.6
Cœlei ſupellex adagium. 1. g. 160.11
Cœna ſine ſanguine quibus modis dicatur ab ſcriptoribus. c. 1. v. 80. n. 2
Collectio & diſtributio. 4. g. 333.10
Colueo. 2. g. 397.1
Colocaſia. c. 4.18.5
Color albus, deterrimus omnium. 3. g. 72.17 candidus in pretio. 3. g. 72. 17 giluus. 3. g. 72.18
Colorum diuerſitas in magia. c. 8.73.2
Columbæ obnoxiæ libidini. c. 3. v. 68. n. 8
Columella expl. 4. g. 103.13. 2. g. 259.4 corrigitur. 2. g. 62.10 reprehẽditur. 2. g. 83.7 eius lapſus. 4. g. 116.37
Columna verna. 2. g. 373.14
Comæ arborum. 2. g. 346.10
Comatus. 1. g. 147.3
Cometæ inter prodigia. 1. g. 466.17
Cominus pro ſtatim. 1. g. 100.5
Committere terræ ſemina. 1. g. 204.18
Communitatis elogii. 4. g. 149.9
Comparatio a fluctibus. 3. g. 209.70
Compitalitia. c. 5.56.21
Concipiunt, e ventis equæ, volucres, perdices. 3. g. 242.34
Congerio de auibus. c. 3. v. 68. n. 5
Coniugium vitium. 1. g. 1. n. 4
Conon. c. 3. v. 28. n. 15
Contagium à vicino pecore, adag. 3. g. 452.21. c. 1. v. 47.6
Contingo vnde ducatur. 3. g. 294.12
Contubernium ſeruorum. c. 1. v. 25. n. 7
Conuiuia mutua. 1. g. 387.15
Coquere de ſole. 1. g. 63. n. 4
Cor cur palpitet hominis. 3. g. 94.13
Cerui nõ amant ſobolem. 1. g. 293.19
Cornicis præſagium. 1. g. 370.16
Cornix quo loco edat præſagium. 1. g. 370.16
Cornix mali ominis. c. 9.7.8
Cornix vnis nuptiis felix. c. 9.7.8
Coronæ Gnoſiæ ſignum. 1. g. 204.17
Coronæ duplicis vſus. c. 8.6.15
Corſicum mel infame. c. 9.30.2
Cortex quid. c. 6.61.6
Coruorum prognoſtica. 1. g. 370.11
Coruorum præſagium. 1. g. 293.17
Coruus index futurorum. 1. g. 370.11
Corui durities. 2. g. 420.13
Corrumpere diem. 2. g. 458.17
Corrumpere oleum. 2. g. 458.17
Corycius ſenex. 4. g. 116.19
Corydon Virgiliũ repræſentat. c. 7.1.5
Corydon vnde dictus. c. 2. v. 1. n. 2
Cothurni puniceï. c. 7.29.9
Cothurno dignus, adag. c. 8.6.10 calceamentum Tragicum. c. 8.6.11
Cothurnus Bacchi. 2. g. 1.9
Coum & Bombycinũ idem. 2. g. 109. 17
Crabro. 4. g. 240.10
Crates de fauis. 4. g. 110.8
Credere terræ. 1. g. 204.20
Crepito. 1. g. 84.3
Creta victimis adhibita ad candorem. 2. g. 136.15
Creta ſumta pro amurca. 1. g. 176.4
Crocei odores pro vino. 1. g. 50.9
Croceus color κατ᾽ ἐξοχὴν pro omnibus coloribus. 4. g. 103.7
Crocus Tmolii. 1. g. 50.9 rubeus. 4. g. 178.10
Cruſtumia pyra. 2. g. 83.4
Cubilia antra ferarum. 1. g. 176.10
Cucumis terræ filius. 4. g. 116.11 eius etymon. ibid. 12
Culter in ſacris. 3. g. 478.19 venatorius. 3. g. 478.19
Cultus erga ſuum regem. 4. g. 210.1
Cunei in theatro. 2. g. 503.1 omnium ordinum fuerunt. ibid.
Cupiditas mortalium. 2. g. 503.1
Cupreſſus pueri. 1. g. 5.28
Cura pro amore. c. 10.19.7
Curetes. 4. g. 149.5
Curtius reprehenditur. 3. g. 72.8
Curruum inuentores. 3. g. 113.1
Cuſpis de cornibus ceruorũ. c. 7.29.4
Cycnæum canere. c. 52.8.1
Cycnus quibus opponatur auibus. c. 8.92.1
Cycnus, adag. pro modulatore. c. 8.52.1
Cycnorum cantus quis ſit. c. 9.17.12
Cylindrus. 1. g. 176.3
Cyllarus equus Caſtoris & Pollucis. 3. g. 72.29
Cypariſſus Cretæ. 2. g. 83.1
Cypariſſi genera. 2. g. 83.1
Cythiſus. c. 2. v. 63. n. 4. c. 10. 19.8 copiam lactis gignit. 3. g. 394. 1. c. 9. 30.3
Cythiſo apes delectantur. c. 10.19.14
Cytorus vbi. 2. g. 420.13 Buxo fertilis. ibid.

D

DÆdalus a. um pro, ingenioſus. 4. g. 178.2
Demonaſſa regina. 2. g. 532.5
Dæmones iidem qui indigetes. 1. g. 498.2
Dalmaticum & Cantabricum bellum Auguſti. 3. g. 10.29
Damocles. c. 5.56.28
Damnatis locus illa tiarum. 3. g. 478.14
Damnare voti & voti. c. 5.56.34
Damnas voti. c. 5.56.34
Danubij limes diuerſus à limite Iſtri, 2. g. 490.13
Dare aquam. 4. g. 374.2
Decacuminatio. 2. g. 397.3
Decimo mẽſe naſci infantes. c. 4. 60.3
De cœlo cadere, quid. c. 4. v. 1. n. 12
Decus, adag. c. 4. v. 11. n. 2
Deducere riuos. 1. g. 257. n. 16
Deductæ Lunæ notæ ſeptem. c. 8.69.3
Deductio Lunæ. c. 8.69.3
Deductionis Lunæ vnde error natus. c. 8.69.3
Deductum carmen. c. 6.1.9
Deducuntur alia ſidera præter Lunã. c. 8.69.3
Defectus Solis varij ſunt. 2. g. 475.7
Defenſor Iupiter. 2. g. 515.13
Defluxus ſtellarum. 1. g. 351.19
Defrutum. 1. g. 187.10
Defunctorum Inſcriptiones includendæ

de diſticho.c.5.20.34
Delitiæ meæ. Adagium.e.2.v.1.n.5
Denſeo, pro denſo. 1.g.103.24
Denſitas & raritas principia generationis.1.29.l.n.24
Depaſcor de febr.3.g.451.8
Detexo quid.c.2.v.63.n.17
Deucalionis diluuium.1.g.50.17
Deus cuncta replet.4.g.67.144.g.210.14
Deorum filij albi.e.5.56.1
Deorum exilia & fletus.e.5.20.24
Dextrum & læuum in cœlo varie accipiuntur.1.g.233.4
Diana Dea Venationis.e.7.29.1
Dianæ ſacrificati homines.e.7.29.2
Dico de Epicis.1.g.1.7
Dico pro cano.e.1.v.55.n.1
Dicte in Creta.4.g.149.7.1.g.332.4
Diffundo & defundo vti diſtinguātur.4.g.415.1
Dignoro quid.1.g.257.9.3.g.157.4
Die pro diei.1.g.264.5
Dies optima quæ ſit.3.g.60.13
Dij meliora.3.g.498.14
Dij dicebātur Principes per adulationem.e.1.v.5.n.2
Dij quæ, Dexque forma.1.g.5.19
Dij dicti, qui beneficí.e.1.v.5.n.4
Dij de medio videbantur.4.g.587.14
Dij ſe conuiuio excipiebāt.4.g.374.2
Dij apud veteres cur crudeles.e.5.10.5
Dij indigetes a dijs patriis dicti.1.g.498.2 patrij ſunt penates. ib. tutelares.1.g.166
Diis ſingulis aræ duæ.e.5.56.16
Dij ancos habent pedes, adag.e.5.20.24
Dione mater Veneris.e.9.44.4
Diſceſſio quid.3.g.10.17
Diſcludo quid.e.6.18.11
Diſcordia.e.1.v.65.n.15
Diſputo vnde dictum.1.g.22.8
Diſtendo.e.4.18.8
Diuina dicuntur, quæ eximia.e.3.verſ.28.n.12
Do, das, pro dico.e.1.v.10.n.14
Dolor in affectu inuidiæ.e.3.v.7.n.14
Dolus de Venatione.e.5.56.10
Dominia in Comitiis.1.g.287.15
Domus pro læ bulo [illegible].g.176.7
Domus pro nido 1.g.177.27
Donatus refellitur.e.7.53.2
Doris.e.10.1.4
Dotem olim mariti dabant.1.g.24.13
Dryades.4.g.174.15
Dubium cœlum, quid.1.g.233.28
Duco vox ſacrorum.1.g.173.32
Ducere lanas.4.g.113.5
Dum faciles animi, adag.3.g.157.9
Duces, reges, principes de animalibus.3.g.121.5
Duplex pro magno.1.g.160.22
Duplex Spiritus in ſacris quid.1.g.160.22

E

EBenus prouenit in Iudæa.2.g.109.10
Ebrietas ad doctrinā.e.6.12.7 duplex.e.6.15.5
Ebrij coronati.e.6.13.9
Ebur Indicum in pret.1.g.50.10
Echus [illegible].e.6.74.11
Echo apibus inimica.4.g.11.18
Echus deſcriptiones [illegible].4.g.53.19
[illegible].g.498.20
Egeſtas [illegible], adag.1.g.121.34
Edo de morbis.3.g.537.26
Edurat.1.g.116.41
Effigies in incantationibus.e.8.82.1
Effundi verbum circi.1.g.498.17
Elephanti Indici præſtant Africanis.1.g.50.10
Eleuſis.1.g.160.2
Eleuſinia magna.1.g.335.7
Eleuſiniorum origo.1.g.160.5
Elicius Iupiter.1.g.315.13
Elleborus contra ſcabiem.3.g.440.14
Emathia.1.g.466.34
Emere vxorem 1.g.24.13
Emplaſtrum æris al[illegible].4.g.374.4
Emulcare arb[illegible].4.g.18.2
En pro an.8.6.5
En vnquam e.1.65.8
Enduo, verbum vatum.4.g.504.6
Enipeus fluuius.4.g.363.6
Epheſo.3.g.537.14
Ephyre, id eſt, Corinthus.2.g.458.13
Epidauri in honore.3.g.40.5
Epicureorum opinio de [illegible].1.g.233.20
Epilepſia qui morbus.3.g.537.25
Epirotici equi.1.g.72.14
Equi Caput [illegible].3.g.72.12
Equi duplex [illegible].3.g.72.25
Equi ferocitas.3.g.72.19 cel[illegible] ardua 3.g.72.11
Equæ præſtantes 1.g.50.14
Equæ cur admodum libidinoſæ.3.g.242.17 concipiunt è vento 3.g.242.34 Luſitanæ concipiunt è vento 3.g.242.34
Equi, muli, aſini feriabantur à labore.1.g.503.14 audaces.3.g.72.8 ſenes in honore [illegible].g.94.1 tāgi gaudent.3.g.179.8 qua ætate domādi.3.g.179.12 vti erudiendi. ib.n.17
Equi victi dolent.3.g.94.8 pretioſi accēdi ab admiſſura [illegible].3.g.209.1
Equi producti à Neptuno nomen.1.g.5.18
Equorum nares debent eſſe latæ, 3.g.72.23
Equi boni notæ. 3.g.72.5 Equorum inceſſus.ibid.
Equorum mollia crura.3.g.72.6 iuba.3.g.72.14.34
Equorum colores.3.g.72.16 domitores.3.g.114.4
Equorum nares ignitæ.3.g.72.23 aures.3.g.72.11 vngula ſolida eſt.3.g.72.27 fletus.5.20.9 curulia certamina.1.g.498.16
Equinus ſanguis quibus ſit alimonia.3.g.452.16
Equinus amor ad[illegible].3.g.242.27
Equus productus a Neptuno citra cōtentionem cum Pallade.1.g.5.18
Equus ferociens quot modis dicatur.3.g.179.32
Equus tolluttaris gradiuus, vide tolluttaris gradiuus.
Equus Sophocleus, adag.3.g.72.24
[illegible].3.g.1.21
Eridanus cur [illegible].4.g.363.9
Eridani elogia.1.g.466.29
Eriphylas 3.g.537.25
Eriſ[illegible].4.g.136
Eruditus ager.2.g.[illegible].28
Errantia pecora quæ dicantur.e.7.6.2
Eſſe in cœlo adag.e.9.17.14
Eſſeda quarum gentium fuerint.1.g.179.29
Eſſedorum genus duplex.1.g.179.29
Et quis, legendum ſæpe, non, ecquis.e.10.10.13
Et dubitant homines, adag.2.g.420.11
Eteſiarum reuocatio.1.g.5.20
Euentari.3.g.242.34
Exacuo.1.g.[illegible]
Euphorion Poet.e.10.50.1
Euroæ fl[illegible].e.6.74.10
Euſtathius lapſus memoria 4.g.36.n.17
Excantare fruges quid.e.8.95.4
Eximere [illegible]
Exercitus de auibus.1.g.370.14
Eximiæ vict[illegible] tres notæ 4.g.537.3
Eximius vox ſacerdotalis 4.g.[illegible]
Exporto d[illegible].4.g.35.1
Extinguo e.5.20.1
Exta tri[illegible] quæ ſunt.1.g.466.10
Exuuiæ [illegible].e.8.91.1

F

FAcies 4.g.88.7
Facio de carminibus.e.3.verſ.84.n.9
Fagus quid.e.1.v.1.n.5
Falx Saturni eſt.2.g.397.9
Farris [illegible].1.g.204.15
Fas & nefas verſum, adagium.1.g.418.9
Faſtidia grauidarum ſunt.e.4.60.5
F[illegible].e.3.v.100.n.8
Faſcinatio qui fiat.e.3.v.104.numero 11
Faſcinatio ex laudibus e.7.28.10
Faſelus, cur vilis 1.g.204.22
Faſtidium vox amantium.e.2.verſ.5.n.16
Fauco pertinet ad ſacra.e.4.v.1.num.15
Fauere vox ſacrificiorum.e.3.v.36.6
Fauni & Dryades coniuncta nomina.1.g.5.13
Faunus quid 4.g.158.5
Fauorum forma.4.g.158.5
Fauorum munitio 4.g.178.2
Fauorum munitio.4.g.178.2 conſtructio.4.g.13.7
Fauis ſunt ſacra 1.g.335.14
Ferarum luctus.e.5.20.12
Feritas de arboribus.2.g.47.8
Feritas de arboribus 2.g.22.13
Ferre ad ſydera, ad cœlum, adag.e.9.17.14
Ferrea, id eſt, deterrima.e.4.v.1.num.13

Ferrum qui inuenerint. 1.g.301.12
Ferula.c.10.[illegible]
Foliis.c.5.21.5
Fiber,id est Castor. 1.g.[illegible]
Fibrarum etymon.1.g.[illegible]
Figere certos qui [illegible] v.28.[illegible]
Firma ætas pro viribus.[illegible]
Fiſtulæ veteris deſcriptio c.2.v.11.18. n.8. antiquiſſimus viſus Latij. c.2. v.36.n.3
Flagellum immanium.g.2.298
Flagelli etymon.1.g.311.20
Flagro. 1.g.311.20
Flagrans telum pro fulmine.1.g.311.20
Flammæ quando felices.4.g.374.19
Flauities de capillis.4.g.333.13
Flauor.c.4.26.3
Fletus autum vide Philomelæ.
Flos de viris c.7.1.7 de ſenibus,de rebus omnibus ibid.
Flos de iuuentute.c.7.1.7
Florum ſparſio in honore Principum. c.5.20.30
Fluctus reducti qui.4.415.20
Flumen in circo.c.3.g.10.9
Fluuius glacie duratus 3.g.249.15
Flumina ortum habent à ſeptentrione.1.g.233.13
Fluuius de oceano.4.g.228.12
Fluuij cornuti & cur 4.g.363.16
Fluuij arundinetis veſtiuntur.c.7.6.5
Fœminæ Thraciæ compunctæ notis. 4.g.504.19
Fœminarum ingenium.e.3.v.65.n.6
Fontanalia.c.5.20.31
Fontes ſacri.e.1.v.47.n.6
Focus,tæda,ignis,vti diſtinguantur. c. 7.45.11
Fulmen in dextra Iouis.1.g.311.16
Forma.c.5.56. v.27
Forma infantum.1.g.490.18
Formica peſtis agrorum. 1.g.176.14 Notitiam ſignificat.ibid.
Formica,herpes,zoſter,circinus, id eſt ignis S.Antonij.1.g.537.25
Formicarum prognoſticon. 1.g.370.9
Formido venatoria, & eius vſus. 3.g. 349.22
Formoſus quid.c.2.v.1.n.1
Fœtæ oues quæ c.1.v.47.n.5
Fœtus pro melle.4.g.228.8
Fragiles Lauri quæ ſint.e.8.80.5
Frænare aquas.4.g.116.34
Fraga quæ.c.3.v.92.n.4
Frango quid propriè.c.9.7.2
Freti etymon 1.g.351.13
Freti etymon 1.g.351.7
Frigus cur ſceleratum.1.g.226.18
Frigidi,id eſt arrogantes 4.g.103.3 id eſt,inſiceti 4.g.103.2
Frigus,de re ſeſſa & remiſſa.4.g.103.2
Frigus cur penetrabile & adurens 1.g. 84.9
Frigidus pro venenato.c.8.69.6
Frons & frondeo,quid propriè.c.3.v. 55.n.5
Frumentis quæ apta tellus.2.g.177.25
Frumentarius ager quis.2.g.177.25
Fruges quid.c.9.44.6
Frugum incantatio.c.8.95.4
Fruſtra preſſabimus vbera palmis.c.3. v.26.n.4
Frutex quid 2.g.9.8
Frenorum [illegible].4.g.140.9
F[illegible] ignauus eſt 4.g.158.13
Fugio de aq[illegible] 4.g.[illegible]
Fulica [illegible] 1.g.351.16
Fulgura inter prodigia. 1.g.466.24
Fultus qui 1.c.6.41.12
Fumus hoſtis apum. 4.g.228.5
Fumo dantur alç.2.g.177.30
Funda genus [illegible].1.g.121.27
Fundi etymon.2.g.458.5
Fungi qui,& eorum prognoſticon.1.g. 370.21
Fur manifeſtus quis.c.3.v.7.n.16
Fur pro ſeruo.c.3.v.7.n.15
Fures clamorem.c.3.v.7.n.20
Furibus quæ dies Lunæ aptior. 1. g. 276.11
Furcæ.2.g.146.12
Furor in pellibus quis.3.g.498.17
Furtum per lancem,& furtum conceptum quid ſit.c.8.73.n.3

G

GAlatea vnde dicta.c.1.v.25.n.7
Galateæ nomẽ in delitiis.c.7.37
Galbanus.4.g.251.13
Galbanum 3.g.414.2
Gangarides.3.g.10.22
Ganges cur pulcer.2.g.136.2
Garamantes ſæui c.8.43.4
Gargara 1.g.100.2
Gariiæ Lalli principis poetarum Hiſpanorum elogium 4.g.145.12
Gemitus nota [illegible].c.1.v.47.n.14
Geminum pro magno.1.g.160.12
Gemma,quod vas.2.g.505.5
Gemma bibere 2.g.505.5
Gemmare in vitibus quid. 2.g. 315. 24
Gener pro marito 1.g.24.11
Generoſitas de equo.3.g.71.4
Geneſis locus.1.g.121.1
Genitiuus poſſeſſionis. 4.g.345.4
Genius Deus.4.60.7
Giluus Color vide Color.
Gladis etymon.2.g.410.17
Glans cibus mort[illegible].1.g.147.3
Glauci tres.[illegible].141.29
Globus de flammis 1.g.466.8
Gordius Martyr.1.g.[illegible]
Goſſipium.2.g.109.16
Gradarius equus.3.g.113.[illegible]
Gramen de re amœna.e.5.45.6
Graneſco à prægnantibus.2.g.420.9
Gregalia & Syluaga qui opponantur ab Auctoribus.3.g.349.21
Grauis,id eſt morbidus.2.g.371.8
Grues & reliquę aues hoſtes ſegetũ.1. g.100.23
Gruum prognoſticon 1.g.370.4
Grynæum nemus.c.6.61.18

H

HAbet me.c.1.25.n.5
Hæc mea ſunt.c.9.1.6
Halcyones.1.g.393.7
Halcionũ dictum numerus. 1.g.393.7
Hamadryades c.10.50.12
H[illegible].2.g.346.12
Hebræorum mos in colendis regibus c.5.[illegible]
Hedera cur præmium Poetarum. c.7. 21.7
Hedera duplex alba & nigra. c.7.37.6
Hellenicæ vnde dictæ.1 g.[illegible].17
Heptaina [illegible].g.187.10
Herba pro v[illegible].g.493.2
Hirci viles ad vſum caſtrorum. 3.g. 295.24
Hermus aurifer.2.g.136.4
Heſiodus laurum a Muſis accepit c.6. 6[illegible]
Heſperidum mala.c.6.61.2
Heſperus quæ ſtella.c.8.26.8 nuptialis.c.8.26.9
Hibyrcus.c.2.v.28.n.6
Hieronymus explicatus.4.g.8.4
Hilaritas de ebrius.c.5.56.10
Hilæus centaurus.2.g.420.32
Hippotrophia veterum.3.g.[illegible]
Hircos mulgere,adag.c.3.v.90.n.8
Hirqui c.3.v.11.2.eorum laſciuia.ibid.
Hirundo nota veris.4.g.287.14.n.volatu paſcitur 4.g.[illegible]
Hirundinis nota ab ædibus.c.6.74.8
Hirundinis præſagrum.1.g.377.7
Hirundinis induſtria 4.g.187.15
Hiſpani defenduntur ab telo Virg 1.5. 3.g.404.8 eorum elogium.1 g.[illegible]
Hiſtrionũ perſona ex lappis.1 g.[illegible].8
Hœdi petulci 4.g.8.4
Homerus explicatur 1.g.[illegible].8
Homerũ ſuperat Virgilius 1.g.[illegible].14
Homerũ ſuperat Virgilius 4.g.[illegible]
Homerum ſuperat Virgilius 1.g.[illegible]. 16
Homerum ſuperat Virgilius 4.g.363. 3
Homerum ſuperat Virgilius 4.g.[illegible]. 8
Homerum ſuperat Virgilius.4.g.345. 1.4.g.387.1 4.g.251.8.4.g.[illegible]
Homerum ſuperat Virgilius.1.g.[illegible]. 9
Homerum ſuperant diſcipuli Virgilium 4.g.371.8
Homerum reprehendit Syneſius. 2.g. 458.22
Hominis partes & membra aquis metaphoricè attributa. 3.g.[illegible]
Homines natos lapidibus,cur crediderũ. 1.g.50.n.18
Homines fractæ fidei expreſſi forma Prothei 4.g.387.17
Hominis libido.2.g.315.17
Hominum voces dantur rebus inanimis.c.4.[illegible]
Honor de arboribus.2.g.397.7
Horatius hæret præceptori Virgilio. c.7.45.6
Horatius correctus.1.g.193.24
Horatio lux.c.5.56.11
Hor. explicatur.c.8.73.n.4
Horatius explicatus.1.g.346.2.c.7.37. 10

Horatius explicatus.e.6.74.8
Horatius explicatus.e. 9.1.4.1. g. 1.n. 4.2.g.109.14.e.9.1.8.1. g.3.11.3
Horatius explicatus. 4. g. 88.13. e. 4. 48. 4
Horatius explicatus. e.8.32.1
Horatius explicatur.e. 1.v.25.n.2
Hor.expl.2.g.501.7
Horti deſcriptiones 4.g.116.3
Hoſpites qui excipiebantur. 4.g.415.3
Hoſtia nigra vide Nigra.
Hoſtiæ quæ.2.g. 136.15
Huc ades, in te amoris.e.2.v.45.n.2
Huic aliud mercedis erit, adag.c.6.13. 21
Humanæ affectiones datæ arborib. 2. g.96
Humecto pro irrigo.4.g.116.18
Hippomanes quid.3.g. 242.17
Hyacinthus cur ferrugineus.4.g. 178. 12
Hybla.e.7.37.5
Hydaſpes fluuius.4.g.215.5
Hydrus interfector Eurydices. 4.g. 437.7
Hydræ nigræ.2.g.226.20
Hyeme cruda non arandum.2.g.415.1
Hyems pro magna pluuia.1.g.370.20
Hygini lapſus.4.g.51.15
Hylam inclamas, adag. e.6.41.5
Hylæ inclamatio.e.6.41.5
Hymeneus Deus nuptiarum pro ipſis nuptiis.3.g.60.4
Hyberboris.3.g.179.19
Hylas.e.6.41.4

I

IAculum genus retis.1.g.123.27
Iacchi nomen ad facta pertinet.1.g. 160.14
Idæi dactyli.1.g.50.12
Ignis ſacer.3.g.537.25
Ignis & aqua contrarii.4.g.345.5
Ignis pro pueto meritorio. e. 3. v. 65. n.8
Igni attribuuntur quæ liquida ſunt.e. 6.28.7
Ilices quæ.1.g.100.12
Imago pro reſultatione vocis 4. g. 33. 19. vnde dicta.4.g.33.19
Imitatio excellentiſſima quæ. 4.g.163.1
Immiſi fontibus apros. e.2.v.56.n.3
Inuiſio Deorum eſt. 1.g.24.5
Impar numerus.e.8.73.5
Imperium de agricolis.1.g.84.20
Impietas de bello ciuili.e.1.v.65.n.21
Impoſſibilia.e.8.26.2
Imprudens. 1.g.37.3
Imprudentia de arboribus. 2.g.379.5
Improbus. e.8.47.5
Impudens, id eſt, magnus. 3.g.49.6
Incanum.3.g.295.21
Inceſſit.4.g.67.2
Incidere faces.e.8.26.4
Incondita.e.2.v.4.n.9
Increpito pro accerſo.4.g.116.16
Indignus, id eſt, magnus.2.g.173.4
Indignus quid propriè.e.10.9.4
Inducere florem.1.g.187.3
Indus habet ora ſeptem ex nonnullorum opinione.4.g.287.1
Indi imbelles.6.g.136.35
Indi pharetrigeri.2.g.109.20
Indi cur colorati.4.g.287.7
Indicæ arbores altiſſimæ.1.g.109.19
Induco, vox ſacrorum.e.5.20.18
Inferi immites, & immiſericordes. 4. g.453.15
Infidelitas de mari.1.g.133.25
Infindo pro aro.e.4.26.n.13
Infula hoſtiæ velabantur. 3.g.478.14
Infundibulum. 3.g.498.13
Ingenium de auibus.1.g.193.22
Ingenium de aruis.2.g.177.1
Ingentes animos adag. 4.g.67.15
Ingluuies.3.g. 425.5
Inuiſa etiam ira.1.g.50.8
In manibus.2.g.39.9
In medium reponere.4.g.149.9
In modum.e.6.28.1
Innabilis vnda inferorum.4.g.453.23
In numerum.e.6.28.1
In præceps.1.g.187.23
Inſcriptiones defunctorum.e.5.20.33
Interpretationes.e.1.v.5.n.6
Interpret.e.5.56.21.e.6.41.4
Inſitionis præceptum.2.g.22.10
Inſitionis modi.2.g.63.11
Inſolatio.2.g.397.3
Inſpirare facie.1.8.26.4
Inſpicare.1.g.287.7
Intacta cancie.3.g.184.8
Interficere meſſes.4.g.315.12
Interrado.2.g.397.3
Interea dum.3.g.284.3
Interiectio cur ita dicta.e.1.v.10.n.6
Inferorum vnda innabilis.4.g.453.23
Interpurgo.2.g.
Interſulco.2.g.397.3
Intybus hoſtis ſegetum.1.g.160.23
Inuenies alium.e.2.v.63.n.18
Inuentio rerum incerta.1.g.50.12
Inuertere terram.1.g.63.n.2
Inuideo.e.7.53.9
Inuidia in magna non aſſurgit.3.g.10. 36
In vnguem.2.g.27.6
Iſter.2.g.490.13
Iſtud, id eſt legitimus.2.g.60.2
Iobi lectio aſſerta.3.g.72.23
Ioue omnia plena.e.3.v.60.n.3
Iouis etymon.2.g.:15.10
Iouis & aliorum Deorum diſcrimen. e.5.56.6
Iouis incunabula vbi.4.g. 149.2
Ἰταμώτατον.3.g.242.28
Irrita in ſacris quæ.4.g. 504.14
Iſmaricum vinum.e.2.22.15
Itali fortiſſimi.2.g.136.32
Itali cur prudentes.2.g.136.16
Italia diues.2.g.136.31
Italia florens viris fortiſſimis.2.g.136. 32
Italia florens portubus.2.g.136.28
Italia florens lacubus.2.g. 136.25
Italia fons vinorum.2.g.136.32
Italiæ elogia.2.g.136.37
Italiæ laudes.2.g.136.5
Italiæ fertilitas. 2.g.136.13. 2.g.136. 19 benignitas. ibid.20
Irrigo pro bibo.4.g.116.14
Iſidori error duplex.2.g.83.4
Iſidori lapſus.4.g.333.9
Italus.3.g.113.4
Ityræi ſagittis nobiles.2.g.420.24
Iubarum remiſſio in feris ſignat remiſſos animos.3.g.72.24
Iudex edititius.e.3.v.49.n.2
Iugera pauca.4.g.116.20 multa ibid.
Iulio Cæſare ara excitata e. 5.56.16
Iuniperi vmbra grata.e.10.70.7
Iupiter Elicius.e.7.53.11
Iupiter nutritus à columba, ab aquila, 4.g.149.8
Iupiter nutritus à capra.4.g.149.8
Iupiter rerum principium.e.3.v.60. n.1
Iupiter pro rebus omnibus.2.g.325. 10 curat pueros.4.48.4
Iura ferrea.2.g.490.17
Iuſiurandum Veneris non punitur, adag.8
Ius vetitæ in vaccam funæ.3.g.143.13
Iuſiurandum.4.g.374.4
Iuſſa mollia quæ ſint.3.g.40.2
Iuuenalis explicatur. 1.g.50. 182.g. 373.12
Iuuenalis explicatur. 1.g.1.n.4.4.g. 251.13
Iuuenalis explicatur.2.g.136.15
Iuuencæ ingenium petulans & laſciuum.e.8.85.2

K

KAὸς quid propriè.e.5.1.8
Κάματον.3.g.242.28

L

LAbos pro labor. 2.g.497.1
Labor omnia vincit adag. 1.g. 121.3
à Labore feriebantur boues, equi, muli, alii.2.g.503.14
Labruſca.e.5.1.11
Lac nouum.e.5.56.17
Lac nouum quid.e.2.v.17.n.13
Lac, vinum, oleum, in vſu ſacrorum. e.56.17
Lacteum circulũ habent Heroes mortui.e.5.56.1
Lacerti hoſtes apium.4.g.8.10
Lactant.refellitur.1.g.141.7
Leander.3.g.142.18
Lexuus.e.1.v.10.n.8.
Læua lumina ſunt aduerſa.4.g.4.10
Lætitia de ſegetibus.1.g.1.n.2
Lageos vua leporaria.2.g.85.23
Laliſiones boni ad eſum.3.g.404.10
Lanarum nota duplex ab candore & mollitie.3.g.384.5
Lanæ in vſu Sacrorum. 3.g. 478. 13
Lances in re ſacra.2.g.373.30
Lances in ſacris.2.g.177.14
Languor corporis inter notas peſtiũ. 3.g.515.7
Lanugo de pomis.e.2.v.45.n.19.

Laomedon periurus. 1. georgicorum. 498.7
Lapides ad radices vitium. 2.g.346.6
Lappa ad.1.g.147.6
Lappa.1.g.147.8
Lares quæ.e.5.56.21
Lares patellares.4.g.33.10
Laribus vino hum facta.e.5.56.21
Latius lacus.2.g.136.26
Latet anguis in herba, adag.e.3.v.92. num.5
Laudare pro improbare. 2.g.397.14
Lauendula.4.g.18.n.11
Laurea corona triumphantium mutata in auream. e.8.6.14
Laurus in ſacris. e.8.80.7
Laurus Phœbi. e.7.6.4 cur ſacer phœbo. ib.
Lauri victrices e.8.6.14
Lauro triumphantes Coronati. e.8.6. 14
Legere oram. e.8.6.4
Lego in te matris quid. 2. georgicorũ. 39.8
Leguli qui ſint 2.g.146.10
Leguminis etymon 1.g.63.n.14
Lembus.1.g.187.9
Lens peluſiaca. 1.g.204.23
Leo præ halitu graui. e.3.verſ.7.num. 4
Leo ſignum infelix. 1.georg.276.2
Leporis etymon.1.g.187.25
Leucadicæ ſaltus.e.8.59.3
Lex cur de carminibus.e.9.40.2
Lex Iulia de adult. Auguſti fuit, nõ Iulij.2.g.136.29
Libræ ſigni deſcriptio. 1.g.204.4
Libethrides Nymphæ ſunt, non Muſæ.e.7.21.4
Liberalia poma 2.g.81.4
Libum quid. 2.g.373.31
Libum, verbum ſacrorum. 4.g.374. 13
Licia in incantationibus e.8.73.1
Liga, vox Hiſpanica, vnde. e.6.13. 19
Lignea vaſa pauperum. e.3.verſ.28.n. 10
Ligni etymon.1.g.12.n.33
Ligures fortiſſimi.2.g.136.33
Liguſtrum quid.e.2.v.17.n.2
Limbus.1.g.233.11
Lina, id eſt, retia ex lino. 1.g.121. 29
Linguæ aſperitas in peſtibus.3.g.498. 12
Liniger. 1.g.101.1
Linter, quid propriè.1. georgic. 257. num.8
Linus cuius filius.e.4.48.9
Linus magiſter Orphei.e.4.48.9
Linum terram exurit 1.g.64.n.17
Liquidum pro flexili 1.g.123.16
Literarum ſtudium vtile adoleſcentibus.e.4.26.n.1
Littoris ſonantis prognoſticon. 1.g. 351.11
Liuius explicatur.1.g.22.13
Liuius explicatur 1.g.418.2
Lolium.e.5.20.16
Loliëſcere.e.5.20.26
Longum vale.e.3.v.76.n.10
Loquor de Muſica.e.8.22.1
Lori genera.2.g.83.1
Lucanus illuſtratus 1.g.466.33
Lucanus expl.3.g.349.22
Lucanus explicatur.e.9.17.10
Luceres.2.g.532.2
Luci ſilentes.1.g.466.12
Luciferi mentio in nuptiis.c.8.26.8
Lucil.explic.e.10.1.8
Lucinæ quæ.e.4.v.10.n.16
Lucina pro partu.2.g.60.1
Lucretius corrigitur.e.6.74.1
Lucretius corrigitur. 1.g.50.3
Lucretius explicatus.4.g.8.4
Lucretium ſuperat Virgilius.1.g.351. 20
Lucrinum.2.g.136.29
Ludo pro cano e.1.v.5.n.8
Lumina mundi, Sol & Luna. 1.g.5. n.1
Luna ſoror ſolis 1.g.395.4 filia ſolis. ib.2 Sole lumen accepit, ibid. eius etymon ibid. eius currus, cur ducant muli. ib.
Luna ruber, cum deducitur. e. 8.69. 5
Luna pura ſerenitatem indicat. 1.g. 424.7
Luna nigris cornibus pluuiam indicat. 1.g 414.3 rubicunda ventos indicat. ib n.4
Lunæ deductæ ſubueniebatur æris crepitu.e.8.69.3
Lunæ dies index. 1.g.424.n.6
Lunæ labores.2.g.475.8
Lunæ dies quinta infelix. 1.g.276.2
Lunatium dierũ obſeruatio. 1.g.276. n.2
Lupus inſtrumentum ferreum. 3.g. 179.33
Lupata equorum.1.g.179.33
Lupi mutica capitii tam e.8.1.1
Lupi occurſus inter prodig.a.1.g.466.
Lupa infans a.e.8.95.2
Lupinus e.1.g.63.12 eius etymon. 1.g.63.n.16
Lupinus cur triſtis.1.g.63.n.16
Lupus eſt in fabula.adag.e.9.44.12
Lupus Capellam Adagium. e.2.v.63. n.3
Luporum feritas.3.g.242.25
in Lupos verti homines. e.1.95.2
Luſciniæ nota ab deſertis.e.6.74.9
Luteus color e.4.57.15
Luteus color Amantium. e.2.45.n. 13
Lux pro die.e.7.37.11
Luxuries de agris.1.g.100.17
Luxuries non ſemper indicium bonæ terræ.2.g.226.15
Luxuries vitium compeſcenda. 2.g. 346.24
Luxuries terræ in vitio.1.georg. 100. 15
Lyæus vnde dictus.2.g.286.5
Lycanthropia.e.8.95.2
Lyciſtæ canes. e.3.v.7.n.19
Lycous.e.10.19.8
Lycus fluuius. 4.g.363.3
Lynces ſacri Bacch..3.g.242.23

M

Machera 3.g.478.19
Macrobij la.......335.15
Macrobij lapſus 4.g.374.12
Macrobius carpitur e.6.18.7
Macrobius refellitur. 1. georgic. 335. 15
Madere, pro coqui. 1.georgic. 187. 13
Mænalus mons.e.8.14.10.e.8.22.4
Mæonium vinum quod. 4.g. 374. 12
Magiſtri de paſtoribus.2.g.503.26
Magni viri aſſerunt & vendicant ſua opera.4.g.559.1
Magni mentes qui. e.4.v.11.n.3
Magnus grex quid. e.6.41.17
Magarum poteſtas in animas defunctorum.e.8.85.3
Mala ætas, id eſt, ſenectus. 3.g.60. 13
Mala aurea, quæ. e.4.v.68.n.15 cydonia quæ.ib n.16
Mala mittuntur dono ab amatoribus. e.3.v.68.n.16
Malleus 3.g.478.19
Malis petere e.3.v.65.n.2
Malus, id eſt, noxius. e.1.verſ. 47. n.7
Malus, de faſcinio. e.7.21.21
Malum pomum, ſacrum Veneri.e.3.v. 65.n.1
Malum pomum in delitiis. e.3.v.65. n.1
Malum medicum. 2.georgicor. 109. 21
Malum medicum in Media. 2.g. 109. 24
Malum medicum ſimile lauro. 2.g. 109.21
Malum medicum ſemper virens. 2.g. 109.21
Malum medicum commendat halitum oris.2.g.109.21
Mali medici odoris præſtãtia.2.g 109. 21
Mali medici amarities. 2.georg. 109. 21
Mali medici virtus contra venena. 2. g 109.21
Mane vnde dictum. 3.g.321.4
Manes mortuorum clauſi in luporum forma. 1.g.466.23
Manilius explicatus. 3.g.10.9
Manilius explicatur.1.g.243.15
Manilius explicatus.1.g 24.15
Mantile duplex. 4.g.374.5
Mantilium triplex vſus. 4.g.374.4
Mantua Hiſpanorum regum oppidũ. e.9.56.6
Manuum ablutio ante epulas. 4.g. 374.3
Mapalia.3.g.339.2
Mare purpureum. 4.g.361.11
Mare ſordes abluit adag.8.101

Mare

Mare capax peſtis contra Ariſtotelem. 3.g.537.5
Mare mortuum in Italia quod. 2.g. 136.29
Mare ſuperum & inferum, vnde.1.g. 233.13
Mare inſtar ſpeculi.c.2.v. 17. num.91
Mareotides vuæ Africanæ.2.g.84.7
S.Marcus explicatus 4.g.251.21
Maritus de feris c.7.6.2
Marmor de mari.1.g.233.26
Marmoreæ ſtatuæ.c.7.29.7
Marmoreum,id eſt,niueum.4.g.504. 20
Martialis correctus. 1.g.187.7
Martialis explicatus 2.g.136.29
Martialis explicatus.2.g.505.28
Martialis explicatus 4.g.88.13
Martialis explicatus.2.g.503.6
Martialis explicatus 4.g.374.1.
Martialis explicatus. 1.g.374.5.4.g 374.7
Martianus corrigitur 1.g.50.9
Martis etymon.1.g.408.15
Maſſicum vinum.2.g.130.14
Mater pro terra.2.g.259.14
Materia prima.4.g.387.17
Mea regna,adag.c.1.v.65.n.11
Mecœnas ex qua gente.2.g.394
Medea adagium pro crudeli. c.8.47.3
Medea facinus c.8.47.3
Media feraciſſima eſt.2.g.136
Medicæ deſcriptio 1.g.204.10 ei vnde nomen ibid. quando ſerenda & vbi,ibid.
Medici cur olim ignobiles. 3.g.452.4
Meditor repetitur in Virgilio ad opus.1.g.121.n.15
Meditor pro exerceo e.1.v.1.n.8
Meditor datur etiam rebus inanimis, e.5.56.10
Mel vino admiſtum.4.g.88.17
Mel Atticum optimum. 4.g.158.23
Mela fluuius.4.g.251.22
Meliſſophago auis 4.g.8.12
Meliphyllum quæ herba. 4.g.51.15.
Mella fluant,adag.c.3.v.88.n.3.
Mellationis tempora 4.g.228.10
Mellis origo.4.g.149.2
Mellis conficiendi duo tempore. 4.g. 228.7
Memæcylum.1.g.147.3
Membra de arboribus 2.g.9.6
Mens ignis.e.3.v.65.n.7
Menſæ etymon.4.g.116.30
Mergus Græcis ἀίθυια. 1.g.351.16
Mergarum prognoſticon. 1.g.351. 14
Meridies noctis.1.g.233.20
Merops.4.g.8.12
Meſſis etiam de vindemia. 2.g.397. 12
Meſſis de aliis dicitur quam de ſegetibus.4.g.228.9
Metari agros quid. e.9.17.10
Metari agros quid. 2.g.273.3
Metymneum vinum. 1.g.83.5
Metuo pro vito. 1.g.133.17
Meus ad notam amoris. e.7.21.3
Militaris mos. e.2.17.10
Milites cibaria ſibi portabant.3.g.339. 12
Milium ſingulis annis ſerendum. 1.g. 204.12
Minæ in re ſacra.1.g.466.20
Meniati Dij. e.6.13.10
Minerua non contectanda. 2.g. 284.2
Minium in quo olim pretio. e.6.13. 16
Miracula quid ſignarint veteribus. 4. g.437.5
Miſſus in circo. 3.g.10.8
Mitia poma. e.1.v.80.n.4
Mitto de emiſſario. 3.g.60.10
Modus de voce. e.6.28.1
Mœſia & Gargara. 1.g.100.2
Molæ. 3.g.242.34
Mollis,id eſt,maturus. e.4.26.3
Mollia crura equorum. 3.g.72.6
Moloſſi canes in pretio. 3.g.404.4 cur dicti acres ibid.
Montium ſtructio contra cœlum.1.g. 276.7
Mopſo Niſa datur. e.8.26.1
Morbus naturalis,id eſt, ſenectus.3.g. 60.17
Morbus comitialis,ſacer, caducus. 3. g.537.35
Mori per ſapientiam in Plinio quid ſit. 4.g.251.7
Moriendi verba traducuntur ad rem herbariam.4.g.315.12
Mos lugentium.e.5.20.4 & 6
Mos veterum paſtorum. e.2.v.17.n. 16
Mos ſcribendi in corticibus.e 5.89
Moueo pro fodio. 2.g.259.9
Mouere ligna. 3.g.219.28
Mouere terram pro arare.1.g.315.2
Mugitus de amnibus. 3.g.537.14
Mulctra vas. e.3.v.28.n.3
Multam. 1.g.335.15
Mundus conditus verno tempore.2.g. 315.26
Munus de verſibus. e.5.45.15
Murici eadem virtus,quæ Remoræ e. 4.37.14
Mus agrorum peſtis 1.g.176.6
Muſæ adagium.2.g.4.5.3
Muſarum & carminum dulcedo. 2.g. 475.2
Muſis cur detur verbum memini.e.7. 6.14
Muſæus.e.7.45.2
Mutuare.1.g.187.15
Myrica vates.e.10.9.11
Myrica ſacra Apollini.e.10.9.11
Myricæ, prouerbialiter. e.4.v.1. n.2.
Myricæ ſignant eclogas.e.6.1.15
Myrti vbi proueniant.2.g.109.5
Myrtus Veneris.e.7.61.3. Cur Veneri ſacra,ibid.

N

NAiades.4.g.374.15
Naiadum etymon.e.10.9.3
Nam quis,pro quiſnam.4.g.437.9
Narciſſus flos c.2.v.45.n.8
Narciſſus purpureus.e.5.20.28
Naricia pix.2.g.420.14
in Natali die munera miſſitabantur.e. 3.v.76.n.2
Natalis dies habitus in magna celebritate.e.3.v.76.n.3
Natalis dies vbi luctuoſus.e.3.v.76. n.4
Natantes oculi 4.g.485.6
Natantes,id eſt,piſces.3.g.537.7.
Nato de aquis.3.g.179.22
Nautarum vota 1.g.434.10
Nautica res illuſtratur a volatu. 4.g. 51.12
Nauigatio in quibus fluminibus prohibita.2.g.136.15
Nauigatio ad rem. poeticam. 2.g. 39.5
Nauigatio quando tempeſtiua. 1.g. 233.24
Nauigia premi æui.1.g.224.n.19.
Nebularum prognoſticon. 1.g.393.9
Nectar Deorum cibus & potus. 4.g. 415.1
Necte.,adag.c.5.56.25
Nefandus quid proprie.e.10.9.4
Neptunus,rerum pater. 4.g.374.14
Neptunus vbi equum produxerit. 1.g. 5.15
Nemora ſacra.3.g.322.13
Nemorum murmur quid indicet. 1.g. 351.11
Nemus vnde dictum.2.g.177.16
Neque,nec.e.5.20.10
Nequicquam pro non.1.g.187.6
Nereus pro mari.e.6.28.12
Niger fluuius quid ſit.4.g.106.17
Nigra tellus frumentis optima. 2.g. 177.25
Nigra hoſtia 4.g.530.9
Nihil minuit.2.g.136.15
Nilus & Clitumnus diuini. 2.g.136. 15
Nilus vnde oriatur.4.g.287.1
Nili magnitudo.3.g.10.14
Ninquo.3.g.349.20
Niphates.3.g.10.27
Nitidus, id eſt,pinguis 1.g.147.10
Noctuæ pix,adagium.1.g.391.10
Noctuas athenas, vnde dictum.e.3.v. 104.n.3
Nodi in incantationibus.e.8.77.1
Nomades.3.g.339.1
Non,non.2.g.196
Non omnia poſſumus omnes. e.8.59.8
Nonnus carpitur.e.3.v.92.n.7
Nonnus explicatus.4.g.88.13
Nocte.1.g.193.20
Noti etymon.1.g.458.10
Noua carmina e.3.v.84.n.3
Noualis ager.e.1.v.65.n.13
Noualis ager.1.g.63.n.10
Nouercale odium,adag. 3.e.v.28.n.8.
Nouercarum malignitas.3.e.verſ.28. num.7
Nox intempeſta.1.g.233.20 perpetua ibidem.
Nubes de apibus.4.g.51.23 de aliis auibus,ibid.

Nudare pro explicare.2.g.503.28
Numerus de ſaltationibus.e.6.28.1
Nummus Sexti Pompeij.e.6.74.4
Nuptiæ tribus modis.1.g.24.13
Nux caſtanea.e.2.v.45.n.10
Nyctelius Bacchus.4.g.504.18
Nymphæ veniebant ad luctum Principum.e.10.9.2
Nymphæ flent.e.5.20.2
Nymphis ſacra ſiunt in agris.e.5.56.28

O

OBedientia de quis.3.g.178.34
Obedientiæ elogia.e.5.1.6
Obitus & ortus in cœlo opponuntur 1.g.257.n.1
Obtuſio de Luna.1.g.424
Obtuſio de ſtellis.1.g.393.3
Obliita quid.e.1.v.10.n.9
Occatio quæ & vnde dicta.1.g.84.11
Oceanus pater rerum.4.g.374.14
Oculus faſcinans.e.3.n.100.v.9
Oculi nutantes.4.g.485.6
Oculi in inſitionibus.2.g.63.12 in vitibus qui.2.g.315.24
Oculi duces ad amorem.e.8.17.4
Oculorum ſtupor in peſtibus.3.g.515.6
Oculorum ardor in peſtibus.3.g.498.7
Odor de vino.1.g.50.9
Oebalia.4.g.116.16
Oeſtrus differt à myope.3.g.146.6
Oeta mons.e.8.26.5
Olea tarda in creſcendo.2.g.1.3
Olea donum Mineruæ.1.g.6.16
Olea corona certatorum. 3.g.10.13
Olea viuax.2.g.177.1.4
Oleæ vindemiatæ.2.g.397.12
Oleæ exigua egent cultura. 2.g.420.1
Oleæ propagandæ ratio.2.g.22.9
Olearum genera.2.g.83.2
Oleis,quæ tellus apta.2.g.177.3
Oleaſter coronabat certatores. 3.g.10.13
Oliua fera pro oleaſtro. 2.g.298.10
Oliua de tempore præſenti.2.g.295.9
Oleares vuæ.2.g.81.23
Olympiorum certaminum præmia quatuor.3.g.49.2
Olympus quare pro cœlo.e.5.56.5
Olympus magnus.1.g.209.13
Omnis feret omnia tellus,adag. e.4.37.6
Omnia fert ætas.e.9.44.8
Omnia fiant mare.e.8.59.1
Opera ſua afferunt & vendicant viri magni.4.g.559.1
Omen a crepitu.e.8.80.5
Onagri.3.g.404.10
Operor vox ſacrorum.1.g.335.8
Opoballſamum.2.g.109.14
Oppianus multa ſumſit à Virgilio. 1.g.498.6
Oppianum obruit Virgilius. 3.georg. 349.7.
Optima dies.vide dies.
Optima dies prima fugit. adag.3.g.60.14
Ora luminis pro vita.2.g.47.1.7
Orchades.2.g.83.2
Ordo vox ſacrorum.e.1.v.65.n.18
ὄργια.3.g.241.28
Orgia.4.g.504.18
Orni in montibus naſcũtur.2.g.109.4
Orpheus Thrax.e.4.48.8
Orphei ad inferos ingreſſus. 4.g.453.13
Orphei mater quæ.e.4.48.12 pater.ib.
Orphei pater.4.g.504.12
Orphei geſta.4.g.453.16
Orphei mors & Variæ de illa opiniones.4.g.504.19
Orphei miracula duodecim diſcriminata.4.g.504.5
Orientales molles.1.g.50.11
Orithyia.4.g.453.7
Ortus ſignant montes ſiderum. e.8.26.8
Os de aſtris.4.g.228.11
Oſcilla quæ.2.g.73.24
Oſſa grandia.1.g.466.40
Oſtrea Abydi.1.g.204.n.3
Otia agere.3.g.349.27
Otium nota libertatis.e.1.v.5.n.3
Oues,pecus molliſſimum. 3.g.284.5
Oues Mileti in pretio.3.g.295.12
Oues ſtultiſſimum animal.3.g.295.19
Oues & capræ quando paſcendæ 3.g.322.1
Ouis maxima hoſtiarum. 2.g.136.16
Ouium lauatio.1.g.257.19
Ouium morbi varij.3.g.40.1
Ouium natura in paſcendo.3.g. v.29. n.7
Ouidius correctus.1.g.5.16
Ouidius correctus.e.4.187.2
Ouid.correct.3.g.322.8
Ouid.corrigitur.4.g.178.12
Ouidius explicatus.e.8.80.1
Ouid.explic.4.g.128.12
Ouid.expl.1.g.349.22
Ouid.explic.e.7.21.7
Ouid.reprehenditur.3.g.242.13

P

PAcis nota.1.g.498.12
Pactolus aurifer.2.g.136.4
Pacuuius expl.4.g.374.4
Pacuuius explic.3.g.349.13
Pagi vnde dicti.2.g.373.17
Palatium Romanum.1.g.498.5
Pales Dea paſtorum.3.g.1.1
Pallas ædificia inuenit.e.2.v.56.n.5
Palma ardua.2.g.63.6
Pallentes herbæ.e.6.41.15
Palma pro victoria.3.g.49.3
Palmæ Iudæorum.3.g.10.3
Palmarum amor.1.g.1.4
Palumbes & columbæ ſacræ Veneri. e.3.v.68.n.7
Pan Deus Arcadiæ.e.10.19.11
Pan Deus Arcadiæ.e.4.48.14
Pan inuentor fiſtulæ.e.2.v.28.7
Pan cur pino coronatus.e.10.9.12
Panda Dea.4.g.18.9
Panes forma barbara.e.10.19.11
Pando.4.g.18.9
Paulia genus oleæ.2.g.83.2.eius etymon.ibid.
Papauer cur cereale.1.g.104.6
Papauer letheum.1.g.63.n.18
Papinius explicatur.e.9.17.12
Papinius explicatu.e.7.21.7
Papinius illuſtratur.1.g.293.21
Papporum præſagium.1.g.351.21
Papulæ.3.g.537.24
Parcendum teneris adag.2.g.346.15
Parectatus quis.e.4.37.n.1
Parelia quæ.1.g.438.4
Parnaſſus.2.g.254.8
Parnaſſi duplex iugum.e.10.9.6
Parthenius mons.e.10.50.7
Parthenope.4.g.530.8
Parthi victi ab Auguſto.3.g.10.28
Parthi ſuperſtitioſi.4.v.210.4
Parthorum pugnandi ratio.3.g. 10.28. eorum etymon.ibid.
Participia ſumuntur pro participiis. 4.g.228.4
Parthus de floribus.e.3.v.55.n.3
Paſtor oues,adag.e.6.1.7
Paſtorum tria tantum genera celebrãtur.e.10.19.2.
Paſtoribus eſt affinitas cum militibus. 3.g.349.11
Paſſi vini dignitas.2.g.83.10
Pater nomen diuinitatis.2.g.1.4
Pauſanias explicatus.e.4.v.1.n.16
Pauſanias corrigitur.e.10.5.9
Peccatum originale.e.4.v.11.n.4
Pecorum ſigna.1.g.257.n.9
Pecora ſignabantur, in arme, fronte, pectore.1.g.257.2
Pecudis etymon.2.g.315.29
Pecudes locutæ.e.1.g.466.14
Peculium ſeruorum.e.1.v.25.n.10
Pedem ferre.e.1.g.5.12.2
Pedes ducunt,feminæ.e.9.1.1
Pelethronij.3.g.113.4
Pelia oppidum.4.g.287.2
Pelopis humerus eburneus. 3.g.1.8
Penitus,hiemes.3.g.537.24
Pendeo de aquis.1.g.104.n.8
Per,pro inter, 1.g.233. n. 10
Per purum 2. g. 346.17
Perdices è vento cócipiunt. 3.g.242.34
Perduco & perductores verbum lenonum.e.6.41.12
Permeſſus fluuius.e.6.61.8
Perna in arboribus quid.2.g.22.3
Peruitor.3.g.209.22
Peruix.1.g.209.21
Perſarum rex.4.g.210.1
Perſarum mos.4.g.210.7
Perſarum mos in nuptiis. 2.g.315.17
Perſarum nuptiæ.e.3.65.n.1
Perſis pharetrata.4.g.287.6
Perſis nequit dici vicina Ægypto. 4.g.287.1
Perſius explicatus.e.6.61.16
Perticæ.2.g.346.12
Peruenio de calamitatibus.e.9.1.4
Peruerſitas de oculis.e.3.v.7.n.12
Peſtanæ roſæ adag.4.g.116.6
Peſtis Thucydidis.3.g.478.1
Peſtis à contagione.3.g.537.13
Peſtis initium à feris animantibus. 3.g.478.5
Peſtes qua maximè anni parte incipiant.

piant.3.g.478.4
Peſtium exornatio.3.g.537.21
Peſtum.4.g.116.6
Petauriſtæ.2.g.373.24
Phaleris filius Alconis.c.5.8.5
Phanæus mons.2.g.83.20
Pharſalici campi longe abſunt à Philippis.1.g.466.32
Phaſis fluuius.4.g.363.3
Philippi quæ vrbs,& vbi.1.g.466.32
Philo explicatus.1.g.335.4
Philomelæ & aliarum volucrum fletus.4.g.504.7
Philomelæ & Prognes conuerſiones.e.6.74.8
Phocæ.4.g.387.9 earum ſomnus.4.g.415.21
Phœbus Troiæ conditor.3.g.10.35
Paſtor Admeti.3.g.1.1
φρυάττεσθαι, verbum equorum.3.g.72.12
Pierides vnde dictæ.e.6.13.2
Pindarus explicatus.3.g.113.4
Pingue,& macrum opponuntur.c.3.v.100.n.2.
Pinguis ager alius à denſo. 2.g.226.3
ager frumentis optima.2.g.177.25
putris frumentis optima.2.g.177.25
Pinus arbor comparata ad delitias.4.g.103.13
Pinus cur ſacra e.7.21.5
Pinus vtilis nauigiis.2.g.420.18
Pini varia domeſtica e.7.61.7
Piſcatio in quibus fluminibus prohibita.2.g.166.15
Piſcium amores.3.g.242.2
Pix Frigiæ.4.g.33.8
πλαίσιον in acie.2.g.273.8
Plantæ ex qua terra,& in quã transferendæ.2.g.259.11
Plantæ pro ſurculis.2.g.298.5
Platagonium.e.2.v.45.n.7
Platanus vino exhilaratur.4.g.116.43
Platanus arbor comparata ad delitias.4.g.116.43
Platanus cur cœlebs.1.g.1.4
Platonis reſpublica.4.g.149.9
Plauſus.2.g.802.10
Plautus explicatus. c.1.v.25.n.3.3.g.349.22.1.g.50.13.1.g.135.9.1.g.336.15.e.9.7.8
Plautus corrigitur.1.g.160.11
Pleiades vnde dictæ.1.g.121.22
Plinius corrigitur.e.5.20.18
Plinius correctus e.8.26.6.1.g.50.3.1.g.100.23.2.g.420.13
Plinius correctus.e.1.45.n.16
Plinius explicatur.1.g.498.2.4.g.251.7.4.g.251.20.1.g.351.1.g.147.3.4.g.e.103.12.e.9.7.8.2.g.503.6.e.7.29.8.2.g.83.4.2.g.136.15.e.7.37.8
Plinius reprehenditur.3.g.242.13
Plinij error.1.g.147.3
Plinij error.2.g.373.6
Plinij error.4.g.51.15
Plinij lapſus.e.1.45.n.21
Plinij lapſus.4.g.8.14
Plinius iunior explicatus.4.g.228.17
Plumæ pro niuibus.1.g.393.6
Plutonis variæ periphraſes.4.g.453.14
Pocula in menſis ponebantur apud veteres.4.g.374.7
Podagra cur turpiſſima.3.g.295.2
Poetæ diuini.e.5.45.4
Poetæ diuini.e.5.45.8
Poetæ cur Daphnidi.e.5.45.4
Poetæ cur coronati.e.7.21.7
Poetæ floribus coronati.e.6.61.13
Poetæ ſacerdotes muſarum.2.g.475.4
Poetæ dicuntur prouerbialiter cycni.e.9.17.15
Poetæ ferunt ſacra Muſarum.2.g.475.4
Poetæ coronabantur hedera.e.7.21.7
Pollux eques non tantum pugil.3.g.72.29
Polus arcticus, ſublimis.1.g.233.13
antarcticus profundus ibid.
Poma eodem viſu,quo flores. c.1.v.37.num.4
Pomum inhonorum.1.g.147.3
Pompa de circo proprie.3.g.10.15
Ponere in medium quid ſit.1.g.121.7
Pomus ferax Venenorum.e.2.95.1
Poppyſma.3.g.179.8
Popæ.3.g.478.15
Populi vnde dicti.1.g.50.18
Populi de apibus.4.g.1.7
Populus ſacra Herculi & hæc alba.e.7.61.2
Porta cœli cur.3.g.242.21
Poſco quid.1.g.121.9
Poto de herbis.e.3.v.198.n.5
Præcipio.e.3.v.96.n.3
Prædari olim in laude.3.g.454.8
Præfiſcine.e.7.28.12
Præſens Deus quis.e.1.v.41.n.1.
Prætudes.e.6.41.11
Prætoria ruſticorum.4.g.67.8
Pramnium vinum.2.g.85.10
Prati etymon.e.3.v.108.n.4
Precatio ad Deos in exitu liberorum ſolemnis eſt.1.g.4.8.1
Premo verbum venatorum.3.g.404.15
Premo de caſeo.e.1.v.15.n.13
Premo pro infodio.2.g.346.2
Preſſæ naues pro oneratæ.1.g.287.19
Priapus vbi cultus.4.g.103.11
Priapus cuſtos hortorum. e.7.29.13
eius tutelæ.4.g.103.9
Prima,id eſt,principia.e.6.28.8
Primitiæ Deorum.e.4.v.18.n.1
Principes vt Dij inuocati.e.8.6.1
Principes nutritij Iouis.e.4.48.n.4
Procedo de aſtris.e.9.44.5
Proceleuſmaticus pes.1.g.391.6
Procul,non eſt præpoſitio.1e.42.4
Prodigia e cœlo ſereno infauſta.1.g.466.25 facta ſereno cœlo etiam fauſta,ibid.
Profundum.4.g.530.2
Prognoſticona penſis.1.g.370.19
Proiecta vilior alga.e.7.37.10
Prolixa barba quæ.8.32.4
Prometheus laceratur vel ab aquila vel à vulture.e.6.41.2
Promethei furtum e.6.41.3
Pronomina actionem & paſſionem ſignificant.e.8.6.9
προπιάζεσθαι.2.g.390.10
Propago in arboribus.2.g.22.6
Propertius explicatur.e.7.1.2
Propertius explicatus.3.g.10.25
Propertius correctus.3.g.72.24
Propinatio ſolemnis veteribus.4.g.374.10
Propinationis forma,vide Cape.
Proſecta.2.g.373.15
Proſcindere terram.2.g.226.8
Proſicium quid.1.g.84.15
Proteus cur fingeretur conuerti in varias ſpecies, rationes decem.4.g.387.17
Proteus in varias formas conuerſus.4.g.387.18
Proteus paſtor marinus.4.g.387.11
Pruinæ etymon.1.g.84.n.9
Pſythia vua.2.g.85.10
Pubes pro iuuenibus.1.g.335.12
Puer vox blanditiarum.e.5.8.16.
Puer de ſeruis.e.5.8.16
Puer vox, blanditiarum & ſeruitutis.e.1.v.41.n.7
Pueritia & iuuentus in animalibus quæ.3.g.60.8
Pugno tibi.e.3.v.2
Pulcritudo res fugax.e.2.v.17.n.1
Pulcritudo floribus comparatur.e.2.v.17.n.3
Pullus color vnde dictus.3.g.384.8
Pulli in arboribus.2.g.47.12
Pulus pro nutrimento eſt.1.g.63.n.3
Pumex.4.g.374.1
Purgamina cur iacerentur trans caput.e.8.101.2
Purgamina cur in fluuios iacerentur.e.8.101.2
Purpura de aquis.4.g.363.12
Purpura Regum fuit.2.g.490.9
Purpura Tyri fuit coccinea & dibapha.2.g.503.6
Purpureus color de floribus.e.9.30.18
Purpureus color quis.4.g.251.21
Purpureus color datur floribus ἀπὸ ἐξηχῆς.4.g.51.5
Pura arbor.2.g.22.8
Purpureus color quid ſignet.e.4.37.12
Purpureus Niſi capillus.1.g.293.13
Puſulæ.3.g.137.24
Puſuloſa corpora.3.g.537.25
Puteorum ſanguis inter prodigia.1.g.466.22
Puto inſcitiam inuoluit.e.1.v.20.n.2
Putris arua optima.2.g.259.8
Puto quid proprie.2.g.22.8
Putris terra frumentis optima.2.g.177.25 tenera terra frumentis optima.2.g.177.25
Pythagoræorum doctrina de Deo.4.g.67.14
Pyromantia.e.8.105.1

Q

QVadrare quid.2.g.273.8
Pythagoræorum doctrina de Deo.4.g.210.14

Quadruplex κατ' ἐξοχὴν equus eſt.e.5. 20.9
Quadrifidæ ſudes.1.g.22.5
Quæ plurima.1.g.176.12
Quærere in medium.1.g.121.4
Quæri ad montes adag.e. 2.verſ.1.numer.10
Quercus ſacra.e.7.6.6
Quercus dabant oracula.2.g. 9.3
Quercuum altitudo.2.g.288.5
Quercuum firmitas. 2. g. 288. 5. & 25 longiſſima.ibid. amplitudo,ibid.
Querelæ amantium.e.8.147
Querneus e.6.28.2
Qui amant,fingunt ſibi ſomnia, adag. e.8.105.9
Quid. e.8.105.5
Quintiliani lapſus.e.1.v.1.n.6
Quintilianus notatur.3.g.349.17
Quid ſupereſt.2.g.146.1
Quod niſi,pro niſi.e.9.7.7
Quondam.3.g.94.4

R

Radius.virga.e.3.v.18.n.17
Radij genus olearum.2.g.85.2
Ramus de cornib ceruorum. e.7.19.3
Ramnenſes.1.g.532.1
Ramæ loquaces.3.g.415.6
Ranarum præſagium.1.g.378.8
Ranunculus.e.4.18.11
Rapi morte,de infantibus.e.9.17.3
Raſtri cur graues.1.g.160.10
Raſtrorum etymon.1.g.84.11
Recepto de ſignis receptaculis.1.g.335.3
Reducti fluctus.4.g.415.10
Reducta vallis.4.g.405.10
Reſerre.3.g.60.12
Reges qui purpura vſi.2.g.490.9
Regiones diuerſæ diuerſa ferunt.1.g. 50.7
Reticulæ oues.3.g.184.7
Relinquo,de teſtamentis.4.g.116.11
Rel quit me e.1.v.25.n.5
Remedia nihil proficiunt in peſtibus. 3.g.537.14
Remi terreſtres pro ventilabris. 3.g. 125.14
Reſpicio fauorem Deorum inclinat. e.1.v.25.n.4
Retorta.3.g.157.1
Retortio oculorum.3.g.20.18
Rex,de vino.2.g.85.1
Rheticum vinum.2.g.1.17
Rhodia vina.2.g.85.22
Rhodope pars Æmi.3.g.149.4
Rhœtus centaurus.2.g.470.32
Rideo de aquis.e.4.18.4
Rigadum.e.6.8.1
Ripæ non bene creditur, adag. e.3.v. 95.n.8
Ripæ in hortis quæ.4.g.116.10
R paria auis.1.g.81.1
R phæi montes vnde dicti.3.g.349.35
Riſus puerorum.e.4.60.1
Rite quid.2.g.171.8
Robeus colore.e.6.13.16.
Rogo vox ambientium.e.5.81.4
Robigo.4.g.197.5
Roma quando condita.1.g.24.15
Romanorum magnitudo.e.1. verſ.20. num.7
Ros herbas mollit.e.8.14.3
Roſa præcipua nota veris. 4.g.116.32
Roſæ Italiæ prodigioſæ.1.g.177.22
Roſæ peſtanæ adag.4.g.116.6
Rota anni.2.g.397.5
Rubigo ſcabra.1.g.466.37
Rubigo quid,eius notæ & cauſſæ.1.g. 147.5
Rubra maria vnde ſic dicta.3.g.349.11
Rubor ſignat maturitatem.e.4.26.5
Rubrum mare non de ſolo ſinu Arabico.3.g.349.11
Ruere in forum.1.g.503.2
Rumpi.3.g.322.8
Rumino quibus modis efferatur. e.6. 41.16
Rumpi,vox oratoria.e.7.21.9
Runco.1.g.50.15
Ruris etymon.4.g.116.22
Rus diuinum.1.g.160.18
Ruſcum.e.7.37.9
Ruſpo.1.g.50.15
Ruſtici fortiſſimi ſunt.2.g.532.8

S

Sabini fortiſſimi.2.g.116.32
Sal pecori inter dulciaria. 3.g. 394.4
Sal dandus pecori.3.g.394.6
Salacia quid.2.g.475.11
Salicum locus.2.g.109.2
Salicum genera.2.g.83.1
Saliunca.e.5.8.14
Salluſtius corrigitur.2.g.63.10
Saliuſtius explicatus.2.g.458.8
Salutationes Romanorum. 2.g.458.8
Samnitum opes.2.g.136.31
Sanctus Ioãnes explicatus. 4.g.251.21
Sandyx herba & color.g.4.37.16
Sanguis calidus prudentes efficit, frigidus ſtultos.2.g.475.14
Sapæ faciendæ ars.1.g.287.10
Sapientum elogia.2.g.490.2
Sarrhanum oſtrum.2.g.503.6
Sartoe herba.e.6.7.7.8
Saturni æuum.1.g.121.5
Saturni ſtella frigida.1.g.335.2.
Saturnia regna.e.4.v.1.n.10
Satyri & Sileni.e.5.56.27
Satyrica Saltatio Sicinnis.e.5. 56.26
Satyrorum & Silenorum diſcrimen. e.6.13.5
Satyrorum etymon.e.5.56.27
Saxorum amor.1.g.242.2
Scaptiæ monoxylæ.1.g.257.8
Scelerata herba.e.4.18.12
Scelus quid proprie.e.9.17.2
Scena in Virgilio quid.3.g.10.17
Scenopegia quid.3.g.10.17
Scrobes vitium & arborum. 2.g.288.2
Scrobes vitium.2.g.259.1
Scrobium profunditas.2. g.288.2
Scylla vtraque conuerſa in canes marinos.e.6.74.1
Scyllæ Mythologia.e.6.74.6
Scythia appellata India.2.g.136.36
Σηκὸς.3.g.242.18
Secius quid.2.g.273.5
Securis.2.g.177.19
Sedeo notat otium.3.g.452.5
Sedeo de otio.4.g.140.8
Seges pro terra.e.9.44.6
Segetes & fruges diſtinguuntur. e.9. 44.6
Segnior Bacchus.2.g.273.4
Semen quo ſignificato accipiatur.2.g. 259.13
Semina principiorum vel atomi qui appellentur.e.6.28.9
Seminarij deſcriptio.2.g.259.12
Semidei vaticinantur vincti. e.6.13.12
Semideis quæ ſacra fiebant. e.7.29.11
Seneca explicatus.3.g.149.22
Seneca refellitur.1.g.204.9
Senecæ & Plinij diſſidium. 2.g.83. 17
Senectutis nota.e.1.v.25.n.4
Septemtrionis frigora.1.g.349.7
Septima poſt decimam quid ſit.1. g. 276.10
Sepulcra in viis. e. 9.56.6. ramis ornantur ibid.n.7
Serenæ nubes quæ.1.g.438.19
Serenum vnde dicatur.1.g.438.19
Seres ἀνεξαρτητοι.2.g.109.17
Seres,vbi ſiti.2.g.109.17
Sericum quid proprie.2.g.109.17
Serpentis ferocientis nota.e.3.g.425.2
Serpilla proficua apibus.4.g.18.14
Serpilli etymon.e.2.v.5.n.7
Serram quis inuenerit.1.g.121.n.31
Seruij error.3.g.72.19
Seruij error.2.g.136.29
Seruij error.1.g.466.n.34
Seruij error.3.g.113.7
Seruij error.3.g.242.13
Seruius defenditur.2.g.475.7
Seruius defenditur.3.g.40.5
Seruius carpitur.1.g.109.10
Seruius reprehenditur.1.g.12.5
Seruius ciuis carum.3.g.404.5
Seruorum cella.4.g.158.2
Seuerus corrigitur.3.g.515.1
Si,pro ſiquidem.1.g.6.9
Sibilus auſtri.e.5.81
Sibilus de ventis.e.5.81.2
Sibyllini verſus.4.18.n.1
Sibyll.v.4.26.n.7
Sibyll.v.e.7.37.8
Sibyll.verſ.e.4.18.9
Sibyll.verſ.e.4.v.1.n.7
Sic particula obteſtandi.e.9.30.1
Siculorum mos in lactis.e.5.56.28
Siccum.1.g.204.7
Sicyon vrbs.e.g.2.503.16
Sidonius correctus.4.g.116.17
Signa vellere.4.g.108.6
Signare quid ſit.1.g.121.6
Silaris.3.g.478.8
Silentium de aquis.e.9.56.4
Sileni Alcibiadis.e.6.13.3
Silenus ſemper ebrius.e.6.13.7
Silenus non vaticinatur, niſi vinctus. e.6.13.12
Siler duplex.2.g.9.2.5
Silius corrigitur.e.6.28.13

Simiæ vnde dictæ.c.10.1.8
Simul pro ſimulatque.c.4.26.2
Simulacra pro vmbris.1.g.466.num. 13
Simulacra Deorum ſudantia.1.g.466. 17
Simulacra Deorum lacrymantia. 1.g. 466.16
Singultus in peſtibus.c.3.498.10
Sini etymon.c.7.29.10
Siniſtra auguria.c.9.7.8
Siræum.1.g.187.10
Sirius cur rapidus & torrens.4.g.415. 14
Sis bonus, felixque.c.5.56.15
Sit tibi terra leuis.c.10.31.2
Sitis in peſtibus.3.g.478.8
Soboles ex floribus.4.g.197.3
Sobolis nomina data rebus ſylueſtribus.2.g.9.6
Soccus pro te abiecta.c.8.6.10
Sol pro die.c.9.44.10
Sol nouus.c.6.28.12
Sol nouus.1.g.287.2
Sol rapidus.1.g.84.7.acer ibid.8
Sol aureus.1.g.204.28
Sol cæruleus quid indicet. 1.g.438.13
Sol rapidus.1.g.424.1
Sol igneus quid indicet.1.g.438.num. 14
Sol hybernus quis ſit.3.g.295.8
Solis elogia.1.g.204.n.26
Solis defectus longiſſimus.1.g.466.2
Solis defectus prodigioſus.1.g.466.1
Solis præſagia.1.g.438.19
Solis prognoſtica.1.g.438.n.16
Solis prognoſtica.1.g.424.n.4
Solis variantis prognoſtica.1.g.438.12
Soles condere.c.9.44.10
Soles plures qui.1.g.448.4
Solini lectio aſſerta.3.g.72.21
Sollicito vnde ductum.1.g.397.15
Solſtitium quid.1.g.100.1. opponitur brumæ.1.g.100.n.1
Soluo quid proprie.c.4.v.11.n.5
Solum.2.g.47.4
Somni mollities.2.g.458.28
Somno mollius adagium.c.7.45.3
Sophiſtæ expreſſi Proteo.4.g.487.17
Sophoclei carminis maieſtas.c.8.6.8
Sorti pro ſorte.4.g.158.12
Sortitio pro viciſſitudine.4.g.158.12
Sparſio nucum in nuptiis.c.8.16.6
Spartani canes in pretio, & cur. 3.g. 404.3
Spatium in ſermone Circi quid proprie.1.g.498.19
Spectatus ſatis de ſeruis.c.1.v.25.n.2
Speluncæ ſacræ veteribus.c.1.8.17
Sperchius fluuius.2.g.475.18
Spica quid proprie.1.g.311.3
Spicare.1.g.287.7
Sponte in rebus ſacris.c.8.105.3
Spumæ cruentæ equorum.3.g.179.18
Stabula ouium debent meridiem ſpectare.3.g.295.8
Stabula ouium ſubſternenda. 3.g. 284.3
Stare de hoſtiis.3.g.478.12
Statio vox militaris.4.g.8.1
Statius explicatur.c.8.26.8
Statius explicatus.3.g.349.22
Statius explicatur.c.1.v.10.n.14
Stellæ non cadunt è cœlo.1.g.351.19
Stellarum præſagium.1.g.351.18
Stercorandi vtilitas.1.g.63.n.19
Stercorationis præceptum. 2.g.346.4
Stilbon.1.g.335.4
Stipes Deorum.2.g.136.15
Stipula in Virgilio quid ſit.1.g.84.2
Stirps de hominibus.4.g.315.5
Sto vox agrorum.2.g.373.33
Strabo corrigitur.2.g.109.17
Styx.4.g.453.24
Sua ſi bona norint, adag.2.g.458.2
Suauitas de colore.c.3.v.60.n.7
Suauitas refertur ad colorem & odorem c.2.v.45.n.12
Sub ſarcinis pugnare quid.3.g.339.12
Sub vertice quid.4.g.504.25
Subiicio quid c.10.70.6
Sublegi.c.9.17.4
Subluco.2.g.397.3
Submittere.3.g.60.11
Submitto quid.3.g.71.2
Subſtituere 3.g.60.12
Subuentari.3.g.242.34
Sudes.2.g.146.12
Sudo pro ſtillo.c.4.26.8
Sudor in peſtibus.3.g.498.5
Suetonius explicatur.c.9.7.8
Suetonius explicatus.2.g.136.19
Suetonius explicatus.3.g.146.4
Sueton. explicat.4.g.210.1
Sufficere.3.g.60.12
Sulfur contra ſcabiem.3.g.440.12
Sulphur duplex ibid.
Sulpur pro Sulphur, ibid.
Suouetaurilia.1.g.335.16
Supercilium habet notas affectuum.c. 8.32.3
Supercilium prouerb.c.8.32.3
Supercilium pro quouis culmine.1.g. 100.11
Superi etiam homines.4.g.485.4
Superſtitio veterum.4.g.485.3
Supinatæ glebæ quæ.1.g.259.6
Supplere.3.g.60.12
Surdo canere.adag.c.10.29
Suſpendere terram 1.g.63.n.7
Suſpendere ædificium.4.g.374.1
Suſurrus vnde ducatur.4.g.251.8
Suis etymon.3.g.242.15
Suum prognoſticon.1.g.293.8
Sylua de herbis.1.g.147.7
Sylua pro horto.2.g.83.3
Syluæ ſub cura conſulum.4.v.1.n.4
Sylueſtris ad Bucolica.c.1.v.1.n.6
Symmachus explicatur.c.9.30.10
Symmachus explicatus.c.1.v.25.n.3
Συνθιασῶται.c.5.20.17
Syria pyra.2.g.83.4

T

TAbulata in arboribus quæ. 2.g. 346.13
Tænarus eſt oppidum, portus, promontorium.4.g.453.11
Talpæ oculos habent.1.g.176.8
Talpæ defoſſæ.1.g.176.9
Tam magis, quam magis.1.g.295.17
Tangi de cœlo.c.1.v.10.n.9
Tantus amor terræ.2.g.298.6
Tardeo pro tardo.1.g.293.n.24
Tarentinæ oues in pretio.2.g.177.8
Tatienſes.2.g.532.8
Ταυρεᾶν.3.g.242.28
Taurus maxima victimarum.2.g.136. 15
Taurus reuertens ad pugnam.3.g.209. 27
Taurus ἀπομαχιλκόν.3.g.209.15
Taurinæ intueri.3.g.496
Taurus deſcribitur agens pœnitentiam.3.g.209.20
Taurus ἀπομάχος c.6.41.21
Tauri ſaginandi ante admiſſuram.3.g. 123.2
Taurorum pugnæ.3.g.209.9
Taurorum apparatus ad pugnam.3.g. 209.26
Taxus nocens.4.g.33.15
Taxus infamis veneno.c.9.30.2
Taxi nocentes.2.g.226.19
Tecta pendentia quæ.4.g.374.1
Tegmen de arboribus ecl.1.v.1.n.4
Tellus cur dicta prima.1.g.5.15
Tellus coniux Iouis.2.g.315.10
Tempe 2.g.458.28
Tempeſtiua pinus quæ.1.g.233.n.28
Templa in cœlo.3.g.241.31
Tener orbis quis ſit.c.6.28.10
Terere manum.4.g.103.14
Tenere pro arcere.2.g.373.2
Tenere in medio quid.1.g.121.7
Tenerum pro læuigato & rotundo.c. 6.28.10
Tenet me c.1.v.25.n.5
Teredo vnde dicta c.6.18.10
Terga in arboribus quæ.2.g.259.17
Terentius explicatus.c.1.v.25.n.2
Tergum de aquis.3.g.349.13
Terga terræ.1.g.84.n.17
Ternarius numerus in incantationibus.c.8.73.3
Terra tenera quæ.2.g.177.25
Ternarij poteſtas.c.8.73.5
Terra denſa optima frumentis.c.2.g. 226.3
Terra iuſtiſſima.2.g.458.6
Terra quadruplex.1.g.1.n.1
Terram vertere.1.g.1.2
Tertullianus explicatus.3.g.146.4
Tertulliani opus aſſertum.1.g.187.4
Tethyos & Thetidos diſcrimen. 1.g. 24.12
Thalamus de apibus.4.g.178.16
Thalia agriculturam inuenit.c.6.1.3
Thaſium vinum.2.g.83.6
Theatrales ludi.2.g.373.15
Theocritus Homeri imitator. c. 5. 45.2
Theocritum ſuperat Virgilius.c.2.v. 17.n.11
Theocritum ſuperat Virg.c.2.v.63.n. 1.c.3.v.21.n.4.c.3.v.28.n.2.c.3.v. 28.n.5.c.3.v.28.n.19
Theocritum ſuperat Virg.c.2.v.5.n.1. c.3.v.18.n.21.c.3.v.49.n.2.c.3.v. 68.

68.n.1.e.3.v.158.n.1.e.5.8.11.e.5.
2035.5.e.4.2.e.7.53.2.e.8.57.1.e.
877.1.e.[illegible].9.173.9.30.1.c.e.
4.67.8.c.10.[illegible]
Theophraſtus ex[illegible].2.g.259.8
Theophraſtus ex[illegible].1.g.63.1
Theophraſti error.2.g.226.4
Theſſalæ Lunam dedu[illegible].e.8.69.3
Thetis [illegible].12
Thiaſus quid.e.5.20.17
Thraciæ fœminæ compunctæ n[illegible].e.
4.g.504.19
Thule.1.g.24.14
Thus vb[illegible].12
Thus ma[illegible].e.8.63.5
Thura Pangæorum in pretio. 4.g.
374.8
Thymbra 4.g.18.13
Thymo delectantur apes. 4.g.103.12
Thymo apes delectantur. e.5.36.31
Thyrſus Bacchi.e.5.2[illegible].19
Thyrſus etiam Bacchatum.5.2[illegible].10
Tibiæ in quadrupedibus non creſcũt.
g.3.72.5
Tondi[illegible] corrigitur.4.g.453.25
Tig[illegible] Bacchi e.[illegible].5
Tigres v[illegible].g.[illegible]2.34
Tygris cur a[illegible].19
Tigris flu[illegible].6.[illegible].7
Timor & p[illegible].20
Tiphys,nau[illegible].g.[illegible].14
T[illegible]onus.[illegible].g.40.10
Tituli victimarum.1.g.[illegible]
Tityrus Virgilium ſignificat ecl. 1.v.
1.num.1
Tityri paſtorum famuli. e.5.8.[illegible]
Tityrinus inſtrumentum Muſicum.
1.v.1.n.1
Tmarus mons.e.8.43.3
Tmeſis inſignis.3.g.349.33
Tmolus mons.[illegible]
Tolutarius equus [illegible].13.10
Torrens vnde dictus.2.g.420.27
Toxicum vnde dictum. 2.g.226.19
Tractim 4.[illegible]
Traducere fruges quid.e.8.95
Traha,& trahea [illegible].9
Trahit [illegible].9
Trahit ſua quemque voluptas. e. 2.v.
65.n.6
Traiectiones 1.g.151.19
Trans caput iacere, profanus ritus. e.
8.101.3
Trans caput iacere purgamina. e.8.
101.3
Tranſuerſa tueri.e.3.v.7.n.2
Tranſitus in ſermone cœli quid ſit. 1.
g.335.3
Tremor terrarum prodigioſa eſt 1.g.
466.10
Tremoris terrarum cauſſæ. 1.g.475.8
Tribula, quod inſtrumentum. 1.g.
100.8
Trieterica ſacra Baccho & Phœbo.e.
10.9.2
Trip[illegible]lemus.1.g.6.27
Triſte pro amar[illegible].1.g.6[illegible].n.16
Triſtia,bellorum ep[illegible].e.6.1.12
Triſtia & minæ in re ſacra. 1.g.466.
20
Triſtitia pro amaritie.2.g.100.22
T[illegible].e.3.v.21.n.5
in Triuiis indoctus, adag. e. 3.v.21.
num.5
Τρώξιμος vua quæ 2.g.85.22
T[illegible]ulatria 2.g.49[illegible]
T[illegible].e.1.v.65.n.9
Tuniſco de bellis.1.g.438.24
Tumor maris pro[illegible].g.351.9
Tumor de terra.[illegible].g.315.9
Tumulus defunctorum.e. 5.20.32
Turba[illegible].1.v.10.n.2
T[illegible].e.7.45.10
Turpe pro magno 4.g.387.10
Turpis,id eſt magnus 3.g.496
Tuſſis comes peſtium.3.g.478.24
Tympana in miniſterio ſacro Cybeles
4.g.51.18
Typhoei [illegible].1.g.276.5
Tyriorum mos in alligandis Diis ſuis.
e.5.10.24
Tyrrheni cur pingues.2.g.177.13

V

Vaccæ optimæ ſigna decem. 3.g.
49.6
Vaccæ frugaliter habendæ ante coitum
3.g.123.10
Vaccinia quæ e.2.v.7.n.4
Valerius Maximus explicatur. 4.e.
228.17
Valerius Flaccus explicatur.e.g.5.95.4
Valerius in extremo ſermone.e.8.59.2
Valerij lectio mutata 4.26.n.16
Valli.1.g.257.11
Vallis cur non tuta.e.2.v.36.n.7
Vanitas de venatoria formidine. 3.g.
349.22
Vapus inſtrumentum ruſticum. 1.g.
100.14 Cur ſacra Baccho, ibid.
Cur myſtica,ibid.
Varro corrigitur.1.g.63.n.15 explicatur.
e.5.30.21 corrigitur. 3.g.242.
34 explicatur.2.g.136.15
Varronis la[illegible].4.g.51.15
Vaſorum elegantia apud veteres.e.3.
v.28.n.12
Vaſtigia quo ſignificato ſumantur. 2.
g.288.1
Vates ſub tutela numinum. e. 3.v.60.
n.4
Vbera demittere 2.g.523.21
Vel,pro etiam.
Velera pro nebulis.1.g.30.6
Venatores partẽ prædæ dabant Dianæ.
e.7.29.2
Venæ inflantur vino.e.6.13.8
Venenum vox eſt media.2.g.418.14
Veni,ex penu amantium.e.7.37.7
Venialia quid.2.g.475.11
Venilo verbum gladiatorum. 3.g.
209.15
Venti Deorum internuntij. e. 3.v.72.
n.4
Venti hominum internuntij.e.3.v.72
num.4
Ventorum præſagia.1.g.370.1
Ventos laceſſere.4.g.209.25
Venus pro amica, amore, libidine, re
quæcunque iucunda.e.3.v.68.n.3
Venus domina Horoſcoporum Italiæ.
2.g.136.14
Ver [illegible] ætatis nomine.3.georg.
293.2
Ver nouum.1.g.43.1
Veris de[illegible].g.315.8
Veris [illegible].g.315.2
Verba ſunt forma in incantationibus.
e.8.77.2
Verbena pro ve[illegible].e.4.g.116.26
Verbenæ quæ [illegible].5.63.4
Veritas vti expreſſa à veteribus. 4.g.
387.17
Verticula.2.g.136.34
Vertare terram.[illegible].g.130.22
Verſo,pro paſco.
Verſo de ſordibus.e.9.[illegible]8
Verſus longi qui.e.5.20.14
Verſus de arborum ordinibus. 4.g.
116.40
Vertex,id eſt,polus.1.g.253.13
Veruta.2.g.136.34
Veſtes & æs Corinthiorum in pretio.
2.g.458.13
Veſtes illutæ 2.g.458.12
Veſtiri gramina.2.g.177.31
Veternum quod morbi genus. 1.g.
121.4
Viæ in Romana acie.2.g.273.7
Viburna vnde dicta e.1.v.20.n.8
Vicinitas vibium.9.17.11
Vitia,faſelus, lens quando ſerenda. 1.
g.204.24
Victiæ etymon.1.g.63.n.15
Victima eſſe debebat immunis ab aratro.
4.g.530.4
Victimæ quæ aptæ.4.g.530.3
Victimæ eximiæ tres notæ. 4.g.530.3
Victimæ quæ.2.g.136.15
Victus animi.4.g.485.6
Videre Deos,nota aurei ſeculi. e. 4.v.
1.n.7
Viduus quid ſignificet e.4.504.13
Vigens ætas,vide ætas.
Vineta quam mundi partem debeant
exſpectare.2.g.177.10
Vina gelata 3.g.349.17
Vinum exhilarat.e.5.56.20
Vini etymon.e.5.56.20
Vinum collinum 2.g.109.6
Vinum Mæonium,vide Mæonium.
Vinum auſterum.4.g.88.13
Vinum in ſacris Cereris.1.g.335.15
Vinum pedes captat.2.g.94.13
Vinum perfuſum odoribus & vnguentis
e.7.1.7
Vinum fauſtum in ſacris.4.g.374.17
Vinum contra peſtem 3.g.458.13
Vini colores.2.g.83.8
Vipera vnde ſic dicta.3.g.414.6
Viperæ partus fabuloſus.3.g.414.6
Viræ querquetulanæ.e.10.50.12
Vir de feris.e.7.6.2
Vir ſum,adagium.e.3.v.1.n.1
Vir ceruinus ad.g.3.g.242.26
Virgæ 2.g.346.12 in ſole quæ.1.g.438.
4
Virgilius pudentiſſimus 3.g.94.4
Virgilius corrigitur.2.g.136.34

Virgilius corrigitur 2.g.63.2
Virgilius correctus. 4.g.116.35.2.g. 374.6
Virgilius def.1.g.270.16
Virgilius defenditur.2.g.177.6
Virgilius defenditur.c.9.17.6
Virgilius defenditur.c.6.74.1
Virg.defenditur 1.g.2.4.n.9
Virg.def.3.g.349.17
Virg.def.3.g.7.404.10.1.g.100.1.3.g. 72.23.c.6.28.7.c.7.1.3.c.7.6.2.2.g. 440.1
Virgilius qui vlciſcatur ſuos hoſtes.2. g.475.21
Virgilius condidit Bucolica & Georgica adhuc iuuenis. 4.g.530.10 dictus Cycnus. 9.c.17.15 diſſidet à Theophraſto.2.g.346.8 comparati. 3.g.72.1. cum multis comparatur, ib. Græcos ditat.5.c.45.1.1.g.14.22 ſe ipſe ſuperat.3.v.28.n.20. ſuperat Poetas omnes.7.c.1.5
Virgilius ſcientiſſimus rei ruſticæ.3.g. 357.14.diſſidet à Theophraſto.2.g. 273.3.vti reddiderit Ariſtotelem 4. g.158.1 Virgilius dicendum ne an Vergilius.4.g.530.7.ſe ipſe ſuperat. c.9.44.3
Virgilij verſib aſſurrectum à populo. 6.c.61.10 varietas in elogiis. 8.c. 14.4 mos in fabulandis attingendis.6.c.91.1 elogium.2.g.475.2.lectio aſſeritur.2.g.315.30 cunæ religione inſignes.4.c.18.10
Virgiliana imitatio ex Græcis. c.3.v. 92.n.2
Virgo quid,& etymon.6.c.41.19
Virus, venenum, pharmacum, voces mediæ ſunt.1.g.121.10
Vera apud veteres.19.c.50.12
Vitis nouella.2.g.346.15
Vites quo ferro parandæ. 2.g.298.8. vbi prouenіant.2.g.216.4
Vites validæ.2.g.177.12 amant mediam ſtercorationem.2.g.346.4 vbi ponendæ.2.g.273.1
Vitibus teneris parcendum. 2.g.346. 15 iis quæ tellus apta.2.g.177.6.earum loca varia.2.g.109.6.inuentor. 2.g.1.6
Vitifer locus eſſe debet vliginoſus. 2. g.177.7
Vitruuius explicatur.1.g.233.15
Vittarum vſus in ſacris.8.c.64.n.3
Vitula,hoſtiæ diuitum, agna pauperū. c.3.v.76.n.7. ad placandum fœminam.4.g.830.10
Viuere pro valere.8.c.59.2
Vix,cum.8.c.14.2
Vlmus mas vitis.1.g.1.4
Vlmorum genera.2.g.83.1
Vlpianus enarrator Demoſthenis c.3. v.7.n.16.8.c.105.5.c.2.v.17.n.3.
Vltimus eſt nox med.2.4.g.315.3
Vmbra hoſtis ſegetum.1.g.100.23
Vnda inferorum innabilis. 4.g.453.23 de hominibus. 2.g.458.10 de igne 1.g.466.6
Vnedo diſtinguitur ab arbuto. 1.g. 147.3
Vnguenta loco aquarum.4.g.374.3
Vngula equorum ſolida eſt. 3.g.72.27
Vocalis tertia pro ſecunda.4.g.240.13 ſecunda pro tertia ibidem.
Vocalia,ſemiuocalia, muta inſtrumēta.1.g.160.7
Voco amatorum vox.c.1.v.37.n.7
Volatus illuſtratur à re nautica. 4.g. 51.12
Volema pyra.2.g.83.4
Volentes.4.g.530.4
Volſci Veruti.2.g.136.34
Volucrum flatus, vide Philomelæ.
Voluens paſſiuo ſignificatur.1.g.160.6
Volumina.c.10.19.8
Vomitoria.2.g.458.9
Vox datur inanimis.c.120.14
Vox lucorum.1.g.466.n.12
Vox inanimis.c.5.56.13
Vrbis,accuſatiuus.1.g.14.4
Vri alia bubalis.2.g.373.6.
Vrſi apud Gothos capiuntur muſica. c.8.1.1
Vrſorum lib d.o.3.g.242.8
Vrſi an catulos informes pariant. 3.g. 242.8 cur informes, ibid.
Vt,poſt verbum ſubſtantiuum.c.8.6.6
Vſque adeo dum 4.g.67.16
Vſque ad ſidera aut cœlum, adag.c.5. 20.36
Vtres theatrales 2.g.373.19.
Vua apum.4.g.251.5
Vua apum.4.g.530.13
Vuæ quæ non gratæ Diis. 2.g.83.22 marcentes quæ 2.g.83.22 apponebantur ſecundis menſis. 2.g.83.22 pretiæ.2.g.83.16 purpureæ. 2.g.67. 15
Vulpes iungere,adag.c.3.v.88.n.8
Vulnus de falce,aratre,&c.c.4.37.7
Vultures è vēto cōcipiunt 3.g.242.34
Vulnus de arboribus.2.g.373.12
Vxores de feris.c.7.6.2

Z

Zephyri flant vere. 4.g.287.12
Zephyri flant vere.2.g.315.19
Zodiaci ſigna.1.g.204.15
Zodiacus obliquus.1.g.233.11
Zona torrida.1.g.233.n.3
Zonarum variæ deſcriptiones.1.g.233 33

F I N I S.

A01 146 4955

Digitized by Google